SAMUELIS de PUFENDORF,

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI,

ELECTORIS BRANDENBURGICI.

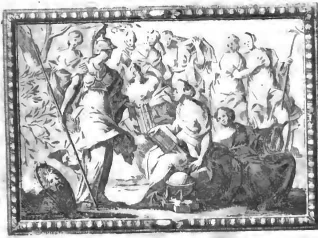
SAMUELIS de PUFENDORF,

DE

REBUS GESTIS FRIDERICI WILHELMI MAGNI,

ELECTORIS BRANDENBURGICI,

COMMENTARIORUM LIBRI NOVENDECIM.

Cum Speciali Sac. Cæsar: Majest: & Sereniss: Elect: Brandenb: Privilegio.

BEROLINI.

Impensis JEREMIÆ SCHREY, & Hered. HENRICI JOHANNIS MEYERI.
ANNO M DC LXXXXV.

SERENISSIMO ATQVE POTENTISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO,

DOMINO
FRIDERICO
TERTIO

MARCHIONI BRANDEN-
BURGICO,

SACRI ROMANI IMPERII AR-
CHICAMERARIO ET PRINCIPI ELECTO-
RI, PRUSSIÆ, MAGDEBURGI, CLIVIÆ, JULIÆ,
MONTIUM, STETINI, POMERANIÆ, CASSUBIO-
RUM VANDALORUMQVE, NEC NON IN SILESIA, CROSNÆ ET
SCHWIBUSSÆ DUCI, BURGGRAVIO NORIBERGENSI, PRINCIPI
HALBERSTADII, MINDÆ ET CAMINI, COMITI HOHENZOL-
LERÆ, MARCÆ ET RAVENSBERGÆ, DOMINO
IN RAVENSTEIN, LAUENBURG
ET BÜTOU,

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME AC POTENTISSIME
ELECTOR,

DOMINE CLEMENTISSIME,

POſtqvam operi huic publicam in lucem prodeundum fuit, ubi ſine dubio varia diverſorum judicia, pro cujusqve captu aut affectu, ac forte nudæ nimium veritatis odium apud multos ſubiturum eſt, non decori ſolum ratio, ſed & neceſſitas reqvirebat, ut in ipſo qvaſi limite Reipublicæ literariæ ante omnia SERENITATEM TUAM adiret, ejusqve pacem & tutelam decenter expoſceret. De hac enim ubi cautum fuerit, qvid cæteri judicent, aut indignentur, parum mihi curandum videtur. Eandem autem mihi propitiam fore, multa ſunt, qvæ certam fiduciam pariant. Nam auſpiciis atqve impenſis SERENITATIS TUÆ iſthoc opus compoſitum fuit, ſic ut idem

merito

merito favorem, qvi è communi naturæ lege ab autoribus in opera derivari ſvevit, ſibi haud temere polliceri debeat. Sed præcipue ad SERENITATIS TUÆ gratiam eidem conciliandam facit, qvod, cum inter officia, qvæ parentibus à liberis debentur, non poſtremum ſibi locum vindicet, iſtorum gloriam atqve memoriam apud poſteritatem conſervare, hiſtoria ex omni monumentorum genere & ſplendidisſima ſit, & qvæ qvam maxime vetuſtatis, omnia opera humana arrodentis, dentes eludat. Nam exeqvialis pompa qvantumvis ſumtuoſisſima, qva magnorum virorum funera honorari mos eſt, cito in oblivionem abit, nullo aut modico ſui veſtigio relicto. Arcus, picturæ, tropæa, ſtatuæ, Mauſolea, numiſmata, & alia id genus monumenta, aliqvandiu ætatem ferunt, ſed demum eidem ſuccumbunt. Tum nec animi indolem, ſed geſtorum ſumma duntaxat capita exprimunt, ac non niſi uno in loco conſpicienda ſe præbent. Aſt verò hiſtoria magnorum virorum memoriam conſervat, qvamdiu ulla literarum apud genus humanum æſtimatio eſt, & usqve adeo ætatis vim non timet, ut ei potius à vetuſtate pretium accedat, ac pro lubitu multiplicari atqve renovari valeat: Tum non minus exacte habitum animi, cuivis ad imitandum aut admirandum expoſitum, qvam pictoris tractus faciem, exprimat: Uniqve haudqvaqvam ſolo velut natali

 adfixa

adfixa hæreat, ſed facili negotio diffundatur, qvousqve aliqvis extat, cui ejusdem intellectus eſt. Eo ſplendidius autem iſthoc monumentum, qvod SERENITAS TUA DIVO PARENTI SUO erigendum curavit, habendum eſt, qvod non adeo multi Principes dentur, qvorum res geſtæ juſtum volumen impleant. Plurimorum qvoqve facinora usqve adeo ſanæ rationi & juſtitiæ non qvadrant, ut occultari potius & orbis notitiæ ſubtrahi, qvam in lucem protrahi mereantur. Enimverò DIVI PARENTIS TUI regimen in ejusmodi tempora incidit, ac ejusmodi negotiis occupatum fuit, qvæ maximum momentum circa ſtatum Europæ habuerunt, ſic ut dimidii ſeculi acta recolentibus, FRIDERICUS WILHELMUS non poſſit non freqventisſime occurrere, haut poſtremam perſonam inter eos agens, qvorum motus publicos fata Regnorum & Rerumpublicarum ſeqvuntur. Tum verò in omnibus actionibus unus idemqve ſemper, conſilio ac armis ſua juſto titulo parta tueri, ac patriæ orbisqve Chriſtiani ſalutem & qvietem omni ſtudio qværere, nec privati intuitu emolumenti qvid huic adverſum admittere. Iſte ſcopus qvemadmodum ejus indolis eſt, ut, ſi omnes Principes eum ſibi præfixum haberent, res humanæ ſeſe qvam optime habituræ eſſent: ita eundem immoto tenore ſecutum eſſe, ſumma ac ſolidisſima Principis laus habenda eſt. Scilicet

licet immane qvantum falluntur, qvi ex eo præcipuam Principum gloriam exſplendeſcere arbitrantur, ſi immenſis cædibus campos ſtraverint, ſi multas urbes ſolo æqvaverint, aut ruinis & incendiis deformaverint, ſi magnas provincias evaſtârint, & in ſolitudinem redegerint. Nam & talia provenire poſſunt à peſtilentia, à fulminibus, ab inundationibus, à locuſtarum agminibus, â diuturna ſiccitate, & aliis ejusmodi malis, qvæ mortales horrere ac deteſtari ſolemus. Multo minus præclarum qvid eſt, & ob qvod qviſpiam aliis præferri mereatur, ſi neget jura ſibi nata, ſuisqve nihil non arroget armis, ſi ſolum ſe eminere, cæteros velut umbras volitare credat, ſi, nulla juſtitiæ aut fidei habita ratione vicinos inſultet, & qvæcunqve ſibi arrideant, eripiat, finesqve qvocunqve modo proferre inſtituat. Qvi haut immerito inter peſtes humani generis habentur, qvi ut qvamprimum rebus humanis eximantur, commune omnium votum eſt: cum præſtantia hominis inde metienda ſit, ſi ad DEI bonitatem qvam proxime accedat, qvi majeſtatem ſuam bene faciendo potisſimum exſerere gaudet, & optimus prius, qvam maximus audit, imo maximus, qvia optimus. Iſthæc porro inſtituta ſectantem DIVUM PARENTEM TUUM, & bonorum omnium approbatio, & incrementis Ejusdem favens fortuna, usqve

adeo concomitata eſt, ut florenti jam à pluribus ſeculis Brandenburgico nomini & familiæ plurimum ſplendoris atqve autoritatis circumpoſuerit, ac ditiones ſuas egregiis acceſſionibus, ſed citra cujusqvam injuriam, auxerit; Sic, ut ejus memoria meliori orbis parti ſuæqve Familiæ perpetua veneratione ferri, Ejusqve virtus huic præcipue ad Imitationem extare debeat. Ac ſane DIVO PARENTI TUO id qvoqve felicitatis contigit, ut Eundem haberet FILIUM Succeſſorem, ac ſuorum inſtitutorum Imitatorem. Inciderunt ſane prima SERENITATIS TUÆ tempora in gravisſimos Europæ motus, qvi & purioribus ſacris & publicæ libertati oppresſionem minabantur. Heic heic indignum perſona Tua duxiſſes, moroſis deliberationibus trutinare; num ſervandæ ſaluti publicæ manus admovendæ ſint; nec verò patriæ calamitas in occaſionem cauponandi, & ſordidum lucellum captandi, operam verò ſuam caro vendendi, arrepta fuit, ſed protinus, repudiatis, qvæ offerebantur, lautis, ſed demum in patriæ exitium erupturis conditionibus, optima fide in cauſam deſcenſum, nulla propriarum opum parſimonia, aliiqve alacritate exempli ad paria incenſi. Ac legionum Tuarum virtus Brandenburgici nominis gloriam ad Orientem non minus, qvam Occidentem illuſtrat. Qvæ peculia-

ri

ri volumine congerere aggreſſus ſum, ſaltem cum pace, qvæ brevi inſtare videtur, abſolvendo, ſi DEUS vires ac vitam prorogaverit. Sane fallitur, qvi credit, inter publicam ruinam fortunas ſuas obliqvis auſpiciis ſalvas fore. Qvin contra is qvam optime propriæ ſaluti proſpicit, qvi circa probe temperatam Europæ compagem laborat. Neqve vero ea temporum ſemper conditio eſt, aut ea continuò occaſio arridet, ut novas provincias acqvirere liceat; ſed prius partas tueri, ac probe excolere, non minor, qvam qværere, virtus eſt. Ac ſuis qvam maxime contentos ſæpe divina benignitas lætisſimis incrementis mactat. Cum itaqve hanc hiſtoriam argumentum tantopere commendet, minus mihi ſolicito eſſe licet, num & extrinſecus cultus iſti reſpondeat; in qvam neutram partem judicare mihi tutum fuerit, ſed idem erudito orbi integrum relinqvere præſtiterit. Mihi ſufficit, incorruptam veritatem, è genuinis fontibus, candide poſteritati expoſuiſſe, qvo nomine nemo qvid offenſæ oſtendere poteſt, qvi cogitaverit, etiam illos, qvos humanis pœnis ſuum faſtigium exemit, nullo modo liberam generis humani cenſuram effugere poſſe, & ſi maxime ipſis vivis cives musſitare neceſſum habeant, aut adulatorum natio etiam turpisſimis facinoribus colorem circumponere norit; id tamen effici non poteſt,

poteſt, qvo minus ſaltem poſteritas cuiqve decus juxta & dedecus rependat. Sed & huc provectum par eſt DEO devotas gratias perſolvere, qvod, vergente jam ætate, vires valetudinemqve largitur, huic operi perficiendo, cui qvantum laboris ſit impenſum, illi demum æſtimare norunt, qvibus talium penitior intellectus eſt. Qvod ſupereſt annorum atqve virium SERENITAS TUA ELECTORALIS ſuo jure ſibi vindicat; qvæ ut non minus gloriæ atque incrementi, qvam DIVUS PARENS, domui ſuæ inferat, ex animo voveo, cujus & conſtantem gratiam mihi meisqve humillime depoſco,

Scribebam Berolini
Die XXVI. Sept. A. R. S.
M DC XCIV.

Auguſtæ SERENITATIS TUÆ

Devotiſſimus humillimusqve
Servus

SAMUEL DE PUFENDORF.

SAMUELIS PUFENDORFI
DE
REBUS GESTIS FRIDERICI WILHELMI MAGNI ELECTORIS BRANDENBURGICI COMMENTARIORUM

LIBER PRIMUS.

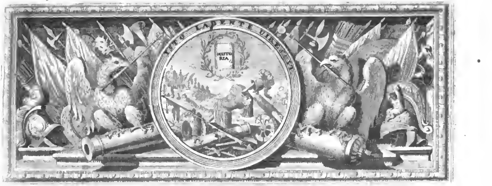

EPITOME.

Ingressus Operis. 2. Facies rerum per Germaniam, & Marchiam, cum Fridericus VVilhelmus regimen susciperet. 3. Georgius VVilhelmus Elector moritur. Fridericus VVilhelmus succedit. Ministri qvidam mutantur. Comitis Schvvartzenbergii artes. 4. Is offensam Electoris sentit. 5. Elector suspectos præfectos amolitur. 6. Idem circa levandas Marchiæ calamitates satagit. Sveci per Marchiam grassantur. 7. Schvvartzenbergii consilium circa Pomeraniam. 8. Elector hostilibus adversus Svecos supersederi jubet. Id Schvvartzenbergio displicet. 9. Electoris super hoc sententia. 10. VVerbense castellum diruitur. 11. Eqvitatus Cæsari conceditur. Missio Cæsaris ad Electorem. Arnheimiana consilia. 12. Præparatio ad tractatus cum Svecis. 13. Super induciis Stetini incassum agitur. 14. Leuchtmarus in Sveciam mittitur. Ejus mandata. 15. Conventio cum Svecis super induciis. 16. Responsum Leuchtmaro datum. 17. Apud Cæsarem super his induciis acta. Inanes apud Cæsarem super Marchiæ miseriis qverelæ. Suspiciones Cæsaris in Electorem. Super æqvivalente pro Pomerania exigua spes. 18. Motus super interceptis literis. 19. De actis à Leuchtmaro ad Cæsarem refertur. 20. Genius Comitiorum Ratisponensium. 21. Difficultates circa investituram Borussicam. De tempore investituræ. 22. Poloni de Electore qveruntur. Elector objecta purgat. Legatis Electoris respondetur. 23. Super cautione ab Electore exhibenda disceptationes. Gravamina Polonorum. 24. Legatio Regis ad Electorem. Alia Electoris cautio. Elector VVar-

ſaviam proficiſcitur. Proteſtatio contra inveſtituram interpoſita. 25. Senatorum monita. Electoris declaratio. Inveſtitura Polonica peragitur. Inveſtitura Cæſarea. 26. Marchia exercitibus inundatur. 27. Super induciarum pacto mitigando incaſſum laboratur. Electoralium Legatorum mandata. 28. Moræ à Svecis interponuntur. 29. Tractatio Stralſundæ ſuſcipitur. 30. Ibidem acta. De procuratorio. De bonis Ordinis Joannitici. Cæſar pro Schwartzenbergio juniore fruſtra intercedit. 31. Circa alia capita incaſſum diſceptatur. 32. Tractatio ſuſpenditur. Legati re infecta diſcedunt. 33. Stetini negotiatio nullo fructu repetitur. 34. Nova in Sveciam legatio. Mandata Legatorum ſuper negotio Reginæ Matris. 35. Super moderandis induciarum legibus. 36. Super Reginæ Matris negotio convenitur. 37. Acta ob id negotium in Dania. 38. Super induciarum legibus mitigandis fruſtra ſatagitur. 39. Sollicitudo Electoris circa continuandam ab hoſtilibus ceſſationem. 40. Svecorum circa connubium Chriſtinæ mens exploratur. 41. Polonorum ad Electorem Legatio. 42. Super induciis perficiundis iterum agitur. Legatorum mandata. 43. A Legatis Stetini acta. Electoris declaratio Temporaria conventio. Id negotium denuo movetur. 45. Nova cum Svecis conventio ſuper Francofurto, & Croſna reſtituendis. 46. Elector ratibabitionem induciarum eludit. 47. Cum Haſſis circa ſublevandas provincias Clivicas acta. 48. Cum Haſſis amicitia reparatur. 49. Conventio cum Landgravia ſuper reddendis oppidis Clivicis. Inſolens Haſſici tribuni factum. 50. Elector Cæſari acta ſua adprobare ſtudet. 51. Gallaſii adverſus Electorem importunitas. 52. Electoris ad hæc declaratio. 53. Cæſaris ad propoſita declaratio. 54. Electoris circa componendum inter Svecos, Danosque bellum conatus. 55. In Svecia ſuper eodem negotio acta.

FRIDE-

FRIDERICI WILHELMI Electoris Brandenburgici res pace, ac bello, consiliis aut per arma gestas componere aggredior; qvem Majorum suorum decora longe supergressum virtus, atq; prudentia sua clarissimorum hoc seculo Principum numero inseruit, parta præ reliqvis sui fastigii eminente autoritate, ac ditionibus insigni accessione dilatatis. Opus arduum, ac varietate eventuum, dexteritate consiliorum non delectationis minus, qvam fructus cordatos apud lectores pariturum, ni ausu speratuqve improbum foret, ingenio styloqve, utroqve modico, sublimia rerum æqvari posse. Ejus qvippe argumentum non solis Marchiæ, aut Germaniæ finibus circumscribitur, sed per magnam negotiorum partem, qvæ nostra memoria Europam exercitam tenuerunt, diffunditur; qvod Elector Noster tam diuturni regiminis spatio cum plerisqve Orbis Christiani Regibus, Principibusqve, ac Rebuspublicis vel bellis collisus, vel amicitiæ, fœderumqve rationibus innexus fuerit; sic ut selectissimam dimidii fere seculi notitiam hæc historia polliceatur. Qvæ omnia ex fide posteritati tradi non solum ad gloriam Serenissimæ Domus interest; sed & illustria per documenta prudentiam alere cupidos penitius introspicere juvabit exemplum Principis, qvi per tot, tamqve graves rerum conversiones immotus stetit, ac inter horrentes hinc inde scopulos, reflantesqve subinde ventos clavo semper obnixus adhæsit, portumqve gloria mactus, nec sine præmio tenuit. Qvam animi constantiam, ac circa rite libranda rerum momenta solertiam, Divini Numinis favore subnixam, eo majore cum plausu fama fert, qvo difficilius aliàs negotia expediunt Principes, qvi magno alicui corpori, qvalis Germania est, copulati agitant, ad cujus compagem, nexumq; communem illis semper respiciendum est; qvam qvi nemini perpetuo qvopiam vinculo impliciti, aut obnoxii, rationes suæ ditionis unice in consilio habent. Accedit, qvod Electoris Nostri provinciæ à Lithuania ad Belgii limitem porrectæ potentissimos Europæ Status vicinitate contingunt: qvi cum fere studiis, ac utilitatibus immane qvantum dissideant, nimirum exqvisitissima circumspectione opus fuit ad istorum destinata æstimanda, propriaqve consilia ita temperanda, ne alicubi navis ad brevia adhæresceret. Enim vero ut omnia isthæc ornata satis, ac tanto Principe digna historia me expositurum polliceri audeam, longe à modestia mea, tenuisqve ingenii conscientia abfuerit. Cum tamen fidem, candoremqve, qvæ maximam partem officii historiam condituro incumbentis absolvunt, summo ubiqve studio repræsentare sedeat, si qvid adscititii cultus defecerit, æqvus Lector facile veniam indulgebit. Potius fuerit tantum pelagus ingressuro Divinum Numen in vota vocare, ut spatium vitæ, animiqve, & corporis vires huic labori sustinendo, absolvendoqve suppeditare dignetur. Simul qvia hoc ipso tempore, qvo manum operi admoveo, Fridericus Wilhelmus ad cœlestia excesit, cujus memoriæ posteris transmittendæ maturos annos, ac non dispari labore subactum calamum devovi; ut FRIDERICUS TERTIUS, tanto Parente dignissimus Filius, ac successor, ab isto cœptam gratiam continuet; qvo aliis curis exsolutus, qveis mortalium animi distrahi, aut refrigerari solent, huic unico operi alacris, lætusqve vacare possim.

Ingressus Operis.

Facies rerum per Germaniam & Marchiam, cum Fridericus Wilhelmus regimen susciperet

§. 2. Cæterum qvo idoneus velut aditus ad memoranda Friderici Wilhelmi Electoris gesta pandatur, conveniens fuerit paucis attigisse, qvæ rerum facies per Germaniam, peculiaresqve ipsius ditiones fuerit, qvo tempore Idem harum regimen suscepit, ne per mollia & declivia ad isthanc magnitudinem provectum arbitremur. Fuit igitur tunc utriusqve durissima conditio, & qvæ solicitam admodum circumspectionem desiderabat, ne jam antea maximis miseriis mersa patria immedicabili exitio obrueretur. Per qvatuor amplius lustra atrocissimi belli incendium Germaniam, ac Marchicas ditiones depastum fuerat, nec qvando istud, aut qvo exitu sistendum foret, animo satis prospicere licebat. Id bellum qvo fonte promanarit, & qvibus se gradibus tam late diffuderit, cum alii, ac nos ipsi dudum exposuerimus, pluribus heic recensere superfluum fuerit. Verbo tantum monuisse sufficerit, Domum Electoralem Brandenburgicam uti per diuturnam superstitionem inolitos circa sacra errores per subjectas sibi provincias abolere fas judicaverat; ita qvæ ista occasione vindicata fuerant emolumenta legitimis rationibus tueri studuisse, procul habitis consiliis violentis, aut ad turbandam patriæ qvietem tendentibus. Sic & post suborta controversia Juliacensis ut potius per amicam transactionem, qvam sumtis armis componeretur, Joanni Sigismundo Electoris nostri avo laboratum fuit. Mox cum Fœderatis per superiorem Germaniam Protestantibus, qvi *Unionis* sibi vocabulum indiderant, copias parare placuisset, subinde ab Eodem in pugnam prurientibus ingestum fuit: satis haberent injuriam adversæ partis arcuisse, neu per offensas ultro præbitas fumantem jam sub cineribus ignem in flammas proritarent. Dehinc ut erumpens apud Bohemos seditio mature componeretur, votum erat. Et qvanqvam Friderico Electori Palatino ob affinitatis vinculum, & qvia rei Evangelicæ interesse videbatur, amplissima qvæq; fortunarum accessio optabatur; nunqvam tamen Idem Elector autor ipsi esse sustinuit, ut oblatum à turbido populo diadema acceptaret, non proviso adversus Domus Austriacæ, factionisqve Pontificiæ molem idoneo paratu; qvin potius monuit, ne solidam fortunam splendidioribus, sed lubricis atqve incertis permutare properaret. Cum tamen istum sua infelicitas recentibus juxta, avitisq; bonis evolvisset, Georgio Wilhelmo, filio ac successori semper cura fuit, qvantum verbis, studioqve conniti dabatur, prolapsas Palatini res instaurare, diu etiam collegam Bavarum à Cæsare suffectum adspernatus, donec prævalentibus ubiqve Cæsaris, ac sociorum armis adversus torrentem niti, ac alienæ calamitatis nullo fructu accessionem fieri imprudens visum. Præsertim cum & tunc servandæ Borussiæ cura animum adverteret, translatis in vicina Gustavi Adolfi Regis Sveciæ armis, ne forte istius belli contagium pretiosissimam Domus Brandeburgicæ provinciam corriperet. Interim diffusa per utramqve Saxoniam Cæsaris arma Marchicas qvoq; terras inundavere, hospitiorum vocabulo per gravissimas exactiones exhaustis civibus; ad qvæ mala averruncanda nil virium suppetebat inter veteres Cæsaris ditiones, & qvas recens invidiosæ jam antea potentiæ hic adjungere agitabat incluso. Ac preces & qverimoniæ incassum consumebantur apud superiores fortuna nimium secunda ebrios, qveis per blanda verba, promissaqve nunqvam effectum habitura patientiæ oppressorum illudere artificium erat. His malis aliqvam se medicinam allaturum ferebat Gustavus Adolfus Sveciæ Rex magno cum successu indormientibus fortunæ suæ Cæsareis ingruens; cujus tamen adventu molestiæ belli mutabantur magis qvam tollebantur, reliqviis miserorum civium adesis per eos, qvi graviores hospites expulerant. Ac peculiaris cura Electorem coqvebat, ne per istum Regem Pomerania gratis interciperetur, qvam idem rebus suis per Germaniam fundamentum invitante situs opportunitate destinaverat. Ostendebatur tamen eminus via non sine insigni Domus Brandenburgicæ incremento eas difficultates superandi, ni præmatura ejus Regis mors istud consilii in herba suffocasset, postqvam deinceps Sveci satis habebant bellum decore, nec citra præmium ponere, eorumqve animis odium adversus exterorum imperia penitus inoleverat. Post fata Ejusdem qvæ paulum adhuc inter vacillantem tot sociorum concordiam, ac in diversum tendentia studia constiterant Protestantium arma, inauspicatum ad Norlingam prælium uno velut ictu prostravit. Horum res præcipiti lapsu ruentes ut temporario qvodam remedio sublevarentur, & qvia exterorum auxilia in medicinam civilium malorum adhibere anceps valde, & suspectum habebatur, Pragensis pax properata fuit. Cujus labes, in exitium demum summæ rerum apud Protestantes eruptura, etsi Electori Brandenburgico, aliisqve perspicacioribus satis pelluceret; tamen cum nec alienæ vires, nec propriæ in promtu essent, qvibus incitans se denuo fortunæ Cæsareæ æstus sisteretur, duræ qvantumvis leges admittendæ fuerunt, non tam qvod probarentur, aut ad diuturnitatem valituræ crederentur, qvam ne præpotentis victoris ira intempestive provocaretur. Et ipsum tempus, conversiones etiam haut prævisas rebus offerre solitum, mollius remedium suggesturum sperabatur malis, qvæ tunc violentam curationem respuebant. Videbantur tunc Sveci tanta

tanta clade debilitati uno impetu solo Germanico iterum deturbandi; in qvos ut & à Brandenburgico Electore hostilia sumerentur, istorum temporum conditio subigebat, cum in præmium accepta pacis Pragensis Pomerania ostentaretur, & Sveci suorum duntaxat armorum rationes seqverentur, qvid aliis fieret incuriosi; qvos & Pomerania, aliiq; respectus tunc Domui Brandenburgicæ reddebant insociabiles. Sed cum post incassum effusos primos impetus Cæsaris, ac Saxonis vires in languorem ire, ac in angustum antea redactæ Svecorum vires diffundere se iterum cœpissent, longe asperior Marchiæ calamitas incumbebat, Svecis data opera Pomeraniæ vicina evastantibus, ut ipsa circum inopia hanc ab hostium invasione tutam præstaret. Istos frangere nec Cæsarei valebant, alibi qvoq; districti, qvi & ipsi provincias Ordinum velut alienas proculcabant; nec propriæ vires in promtu erant, ad summam rerum momenti qvid allaturæ. Ita, qvæ miseranda eorum sors est, qvi belligerantibus vicinis ab idoneo se paratu haut instruxere, inter arma prævalentium media hærebat Marchia, utriq; parti contemta, prædæqve exposita: nec qvid consilii capiendum foret, in expedito erat. Nam ut abrupta eum Cæsare amicitia in Svecorum partes transiretur, nullus color erat, ac talia ausis in promtu ultio imminebat. Et Svecis sese adjuncturo, ni validis copiis succingeretur, nulla gratia & autoritas, obstante qvoqve super Pomerania inexplicabili nodo. Et tamen qvid continuata in Svecos hostilitate proficeretur, haut adparebat; cum & plena Cæsaris victoria exitium libertati Ordinum, sacrisqve purioribus minaretur, & invalescentia in dies Svecorum arma vix spei qvid relinqverent, citra plurimorum annorum laborem, ac infinitam sangvinis & impensarum profusionem istos Germania dejici posse. Ad qvod ipsum ni præstabilem operam navassent Brandenburgici, metus erat, ne isti Pomeraniam sibi retinerent in pensationem sumtuum; velut qvorum armis ea provincia exteris erepta fuisset, Marchia tunc utrinqve Cæsareis ditionibus coarctanda. Ac rebellionem induens Catalonia, Lusitaniqve Castellanorum imperium excutientes animos Gallis ad bellum extrahendum addebant, Cæsaris viribus non parum accisis. Ita Marchia tunc inter sacrum saxumqve destituebatur. Nec è Clivieis provinciis Electori multum proveniebat, qvas Hassi, aliiqve tributis bellicis emungebant.

1641.

§.3. Inter ista eurarum ancipitia mors Georgium Wilhelmum Electorem Regiomonte rebus humanis eximebat, relicto unico filio Friderico Wilhelmo, vicesimum tune ætatis annum agente, qvi per leges publicas imperio jam per se obeundo capax protinus hæreditatem adiit, dignationemqve Electoralem exercendam assumsit. Mors Patris, simul sua successio iisdem literis Cæsari, cognatisqve Principibus per Germaniam, tum Regibus Galliæ, Magnæ Britanniæ, Daniæqve, & Poloniæ, ac Ordinibus Fœderati Belgii, Principiqve Arausionensi significata fuit, qvibuscum Domui Brandenburgicæ veteres amicitiæ, & officiorum rationes intercesserunt. Primum novi Principatus specimen erat qvosdam ministros adsciscere, spectatæ fidei, nec affectibus emolumento Electoris, præsentiqve rerum statui discrepantibus imbutos, amotis, de qvorum animo secus judicabatur. Ut is hinc regimen auspicaretur, subigebat Adami Comitis Schwartzenbergii potentia, penes qvem summa fere consiliorum sub Patris imperio fuerat. Ei studium in partes Cæsaris erat enixius, qvam ut legitimi Germaniæ status meminisse videretur; cujus ea est indoles, ut non, sicuti in cæteris gentibus, qvæ regnantur, omnis imperii vis in una domo sit, reliqvi fere servientium conditione agant; sed ubi Cæsari certus potentiæ modus legibus, ac recepto more definitus; & qvi Ordines audiunt, maximam Reipublicæ partem constituunt, qvos inter Electores peculiari fastigio eminent. Qvo fine & Comes iste veteres qvosdam ministros velut ipsius consiliis adversos muneribus demoverat, subrogatis aliis, qvi placitis suis succinerent. Et pollebat vir iste mira dexteritate animis Principum adrependi, nec solertia ingenii, usus qve res tractandi deerat. Sed præter nimiam in Austriacas rationes propensionem in transversum rapiebat labes, qva plerorumqve Romanis ritibus addictorum animi infecti sunt, ut pium credant suæ sectæ res qvacunqve ratione promovere, adversæ partis fortunas hostili odio subrutum ire. Is igitur cum antea semper, qvæ in favorem Protestantium, & qvi horum tunc causam fulciebant, Svecorum consilia agitabantur, evertere studuerat, aut saltem Cæsareis clam perscripserat, qvo prævisa minus nocerent: tum præcipue, postqvam prolapsis istorum Norlingensi prælio rebus omnia in Cæsarem vergerent, Electorem Georgium Wilhelmum consiliis suis plane in istius partes traxerat, ac, ut in Svecos hostilia sumeret, permoverat. Qvo autore dehinc anno 1637 conventio cum Cæsare inita fuerat, ut copiæ Electorales, qvæ tunc istius exercitui jungebantur, in Cæsaris simul, & Electoris verba adigerentur.

Georgius Wilhelmus Elector moritur. 20. Nov. st. vet. 1640. Fridericus Wilhelmus succedit.

Ministri qvidam mutantur

Comitis Schwartzenbergii artes

tur. Qvod uti circa eos, qvì in expeditionem educebantur, non iniqvum erat; ita ut idem ad præsidiarios munimentorum Electoralium porrigeretur, cum summo periculo conjunctum habebatur. Qvantillum enim restabat, ut Cæsar non plenus Marchiæ Dominus foret, cum obnoxios sibi haberet præter Gubernatorem provinciæ, (quam Elector in Borussiam digressus istum Marchiæ regendæ imposuerat,) præsidiarios Spandoæ, Custrini, & Peizæ, locorum situ & operibus longe munitissimorum, à qvibus universa Marchia dependet. Qvorum & præfecti peculiariter Comiti erant obnoxii, iidemqve ob respectum Cæsaris laxius Electori sese obstrictos credebant, eoqve plus licentiæ sibi arrogabant velut ex parte alieni. Nisi qvod Conradus Borgstorfius Cüstrini præfectus egregia in Electorem fide Comiti infensus ageret, qvem & hic loco movere, aliumq; sibi obnoxium sufficere cupiebat, defuncto Electore Georgio Wilhelmo, id munimentum sibi retenturus, velut in solo Magistri Ordinis Joannitici situm, qvodqve adeo ab isto Ordine dependere par sit. Ista totum Marchiæ statum in ancipiti ponentia cum Filio nativa judicii rectitudine, ac fidissimis Domus Electoralis ministris improbarentur, Comes Electorem illecebris suis perpulerat, ut horum qvidem præcipui muneribus suis exuerentur, & ipse Filius ab omni consiliorum, qvæ tunc agitabantur, rerumqve notitia arceretur. Cum igitur Comes potentiam suam hoc modo firmasset, novus Elector haut tutum judicabat statim ab initio imperii, & anteqvam ipse res suas stabiliisset, offensam in istum palam exserere; sed misso Wernero Schulenburgio de gratia sua securum esse, ac Marchiæ administrationem continuare jubebat; tum ut præsidiarios in verba ipsius adigeret, qvorum præfectis functiones prorogabantur. A qvibus tamen Comes novum Sacramentum haut exegit, sed ut porrecta manu fidem darent, satis habuit. Inqvirebat tamen Elector, ad qvosnam usus adhibitæ forent chartæ puræ, Patris manu subscriptæ, qvas ille in Borussiam discedens Comiti reliqverat. De qvibus hic rationem reddebat, restitutis, qvæ supererant. Cæterum non contentus Elector dextræ datæ vinculo qvasi nimis langvido præsidiarios utiqve sibi soli jus jurandum præstare volebat; id qvod eo magis necessarium videbatur, qvod Electuri relatum esset, Cæsarem cupere tribus istis munimentis suum militem immittere. Qvod etsi Schvvartzenbergius à Cæsare unqvam desideratum negaret: diserta tamen mandata ad præfectos mittebantur, ne ullum à Cæsare militem intra ista munimenta reciperent; id qvod & legibus pacis Pragensis repugnet.

9. Dec. 1640 Schulenburg.

17. Jan.

§. 4. Qvanqvam autem literæ Electoris ad Comitem propitia omnia præ se ferrent; qvia tamen nova subinde jussa ab isto veniebant destinatis hujus adversa, & capita iterum in aula proferebant, qvos Comes hactenus oppressos tenuerat: qvid animo circa se volveret Elector, haut difficulter divinare licebat. Unde Comes ultro petebat cura rei militaris se exsolvi, sola rerum civilium cura relicta. Id qvod dudum factum fuisse optabatur, qvod per calida & obnoxia ejusdem consilia irritatis Svecis occasio præbita fuerat extremam Marchiæ vastitatem inferendi. Enimvero mox Electori juxta, & Comiti mors opportuna consulebat, & utrumqve gravi cura exsolvebat; illum qvidem, ut suspectum atqve prægravem ministrum citra molestiam amoliretur; hunc, ut necessitatem reddendæ rationis declinaret. Cœperat mense Februario Comitis valetudo murbo tentari, cui ortum præbuisse creditur rumor, qvasi ab Electore in Borussiam evocatus foret ad causam super actis suis dicendam. Qvo nomine tamen is literas se accepisse negabat, ac velut rebus suis confisus jactabat, promte se venturum, si Elector jubeat. Ac in Aula Cæsaris differebatur: *tantas esse Schvvartzenbergii illecebras, artesqve deliniendis Principum animis, ut dubitandum non sit, qvin novi Electoris gratiam sibi pigneraturus sit, si eundem accedere detur.* Acceperat mox idem literas Ratispona scriptas, qvæ Electorem gravissimam in ipsum offensam concepisse asseverabant. Unde animo consternatus statim horrorem febrilem sensit, ac sexto post die extinctus est apoplexia, uti medici judicabant, qvod dissecto corpore in reliqvis visceribus nil vitii adpareret, ac solum cerebrum copiosiore sangvine suffusum foret. Nam calculus in vesicula fellis ovi columbini magnitudine repertus ad mortem nihil fecisse credebatur.

Is offensam Electoris sentit.

3. Mart.

§. 5. Audita Schvvartzenbergii morte Elector Conradum Borgstorfium Cüstrini præfectum Spandoam properare jubebat, ut defuncti supellectilem obsignaret; cui Augustus Mauritius Rochovius Spandoæ præfectus obsistebat, causatus id absqve Cæsaris venia fieri non posse, cui & ipse juramento sit obstrictus. Nec minus frænum mordebant Hermannus Goldackerus Peizæ, & Crachtius Berolini præfectus, qvi & gregarium militem in societatem flagitii pertrahere conabantur. Sed qvos mox in ordinem redegit Ernestus Marchio, Joanne Georgio Marchione, qvem vulgo Carnoviensem nuncupabant, natus, qvem Elector regendæ Marchiæ in locum Comitis surrogarat.

Elector suspectos præfectos amolitur.

Rochov.

Goldackr. Cracht.

Jegerdorffer.

1641. garat. Is Rochovium, qvi in solius Electoris verba jurare præfracte abnuebat, offensa dissimulata blandis verbis Berolinum evocabat, velut magni momenti negotium cum ipso communicaturus; venientem præfectura exuebat, & tantisper in custodiam dabat, ne Spandoam reverti posset, qvoad alius præfectus ei munimento constitutus esset. Is uti præfecturam sibi adimi patiebatur; ita tribunatu legionis, qvæ præsidium ibi agitabat, abdicare se renuebat, causatus, legionem Cæsaris esse, cui ante qvadriennium, cum in expeditionem educeretur, Sacramentum dixerit. Ast Marchio, inanibus tergiversationibus insuper habitis, legionem in solius Electoris verba adegit, aliumqve eidem tribunum imposuit. Rochovius iste eo ferociæ excesserat, ut jactare non dubitaret; *si qvavis intentaretur, se Spandoæ munitiones subjecto pulvere disjecturum, & ad Cæsareos transiturum.* Qvi & post Berolinensi custodia elapsus pedestrem legionem pro Cæsare conscribebat. Nec minus Goldackerus, & Crachtius in custodiam dabantur, qvi & ipsi ad Cæsareos profugerunt, fortasse turbas daturi, ni Marchionis prudentia in tempore eosdem oppresisset. Ægre tulerat Cæsar, qvod Elector milites suos suo duntaxat, non etiam ipsius simul sacramento obstrinxerat. Id qvod tamen à Saxone nunqvam factum erat; & justior Electori qverendi causa suppetebat, qvod omnes, qvi in offensam suam incurrissent, ad Cæsarem se conferrent, ibiqve tutelam, & gratiam invenirent. Ferocius qvoqve jactare se cœperat Schvvartzenbergii filius, Magistrum se Ordinis Joannitici utiqve laturus, qvod pater ipsum sibi Coadjutorem dixisset, ac vi possessionem prædiorum Electoralium invasurus, qvæ pater hypothecæ titulo ob mutuo datas pecuniæ summas obtinuerat. Sed Elector reposuerat; *ad munus Magistri viam ipsi non patere, nisi suo consensu velut supremi ejus Ordinis Protectoris accedente: & prius creditum ad liqvidum esse deducendum, qvam hypotheca invadi posset.* Unde Comes multa digna indigna fremere, ac inter alia in aulam Cæsaris scribere: *Electorem cum multis suorum Svecis amicum, Cæsari hostem esse.* Qvibus super literis cum ad reddendam rationem vocaretur, (nam illæ interceptæ, notisqve evolutæ fuerant,) noctu se Berolino proripuit, & in Aulam Cæsaris profugit, minitatus, sese Electori, qvantum posset, nociturum.

Elector circa levandas Marchiæ calamitates satagit.

§. 6. Schvvartzenbergio, aliisqve parum fidis amotis Electori deinceps integrum fuit levandis Marchiæ calamitatibus ea remedia adhibere, qvæ ipse in præsens maxime accommoda judicabat: qvæqve ni propere applicarentur, in solitudinem agri videbantur redigendi, munitis qvoqve locis fame perdendis. Provinciales atrocitate, ac diuturnitate malorum desperationi proximi, à qvibus miles cum importunitate stipendia, & alimenta extorqvebat, cum defensionem non præstaret; ac iisdem pro libidine insultabat, parum solicitus, qvid à Consiliariis mandatorum veniret. Præfecti qvoqve non obscure minas jacere, ni protinus ipsorum avaritiæ satisfieret. Commercia velut intermortua jacebant, Albi, Odera, Wartaqve fluminibus clausis: & alicubi tanta agrorum vastitas erat, ut intra complura milliaria hominum nil, ac pecudum conspiceretur, ac inter alia observaretur, in districtu Ruppinensi qvatuor duntaxat vicos utcunqve integros superesse. Sed & Sveci longe sævius, qvam antea grassabantur, seu ut novi Electoris animum per aspera ad repetendam ipsorum amicitiam compellerent, seu ut ultionem reponerent incursionibus, qveis subinde à milite Brandenburgico in Pomerania, Meclenburgica, Lusatia, & Silesia lacessiti fuerant, nullo ad summam rerum fructu. Nam cum hosce de nova in Pomeraniam irruptione agitare Svecis innotuisset, Torsto Stalhantschius, postqvam Cæsarei in hiberna concessissent, è Silesia in Marchiam vertebat, ac Zossena arce tertio assultu expugnata Berolino, Coloniæqve minabatur, qvas urbes una cum arce pulcerrima Electoris sede repetitis mandatis à Banerio in cineres ut redigeret se jussum ferebat. Qvod cum non serio agi, sed terrori duntaxat ciendo jactatum Elector judicaret, Schvvartzenbergius tamen præsidia è Ratenavia, Brandenburgo, Fehrberlino, Potstamo, aliisqve modicis oppidis evocata ad tuendam urbem contrahebat; tum suburbiis Coloniæ ignem immittebat, qvi & multa Electoris ædificia magni pretii absumebat; hoc valde indignante, qvod ita propere ad extrema decursum esset, nullo adhuc hoste comparente. Ac si is modus tuendi res nostras adhibendus sit, igne injecto easdem corrumpere, nil opus fore, militem tanto sumtu alere. Præsertim cum Stalhantschius mox in Silesiam revertisset, nec propius Berolinum processisset. Sicuti & illud Elector improbabat, qvod Schvvartzenbergius Zossenam arcem muniisset, eiqve præsidium imposuisset; cui vacuæ nihil noxæ ab hoste illatum fuisset. Ex altera parte AxeliusLilius per Meclenburgicam ingruebat, occupataqve Havelberga, Ratenavia

Sveci per Marchiam grassantur. Stalhantsch Januar. Zossen.

Axel Lilie.

1641.

totaqve

1641.

Svecos, si tam languida Electoris consilia animadverterint, & quod etiam ante cœptos tractatus huc descenderit, exiguam ejus rationem habituros, ac inter tractatus duras conditiones obtrusuros. Quin cum ita crudeliter Marchiam habuerint, dignos esse, quibus omni adhibita vi ultio reponatur. Et cum iidem pleraq; Marchiæ loca insederint, nil fore, unde noster miles alatur, si istis, quæ occuparint, nullo turbante frui liceat. Tum subtractis idoneis proventibꝰ primaria munimenta retineri non posse, ac nostra arma plane collapsura, in quibus salus Marchiæ vertatur. Deniq; Svecos forte longius grassaturos, si nusquam vim sibi opponi videant. Igitur valde circumspecte negotium induciarum cum Svecis tractandum: saltem inscio Cæsare nil suscipiendum. Alias Electorem omnia sibi ab hoc auxilia præclusurum, seq; solum libidini Svecorum expositurum. Sane in hoc negotio initium tractandi non apud Svecos esse faciendum, sed apud Cæsarem, cui per Legatos, qui Ratisponæ sunt, misera Marchiæ conditio ob oculos ponenda. Et cupere quidem se in fide Cæsaris atq; Imperii immotum persistere; sed quia res Svecorum indies gliscant, suæ in deterius ruant, ac metus sit, ne ipse hoc modo penitus sua ditione exuatur; igitur Cæsarem, & Electores consilium poscere, quod in præsens sibi sequendum sit. Id nisi præmittatur, tractatum cum Svecis non posse non graves in ipsum suspiciones apud istos excitare. Svadebat inde Comes, ne Elector copias suas imminueret, aut exautoraret, antequam super induciis plene conventum sit: alias enim Svecos conditiones pro lubitu intensuros. *Porro quod Elector judicet, hac ratione faciliorem paci viam sterni, idem & à Luneburgicis, atq; Hassis jactari, qui & ideo negent hostilitatis quid sibi cum Cæsare intercedere. Nec inficiari se, Cæsarem utiq; ad pacem amplectendam constringi posse, si Ordinum unus post alterum ab ipso se disjungat, Svecorumq; societati accedat. Sed an non in Electorem maximum inde damnum sit redundaturum, penes prudentes judicium fore. Sane quod Cæsar summa cum ditionum propriarum molestia Svecos armis urgere pergat, in gratiam Electoris fieri, ac ut ipsum in Pomerania possessionem immittat; id quod leges Pacis Pragensis jubeant. Ast ubi Elector ultro manus negotio subtraxerit, conventione cum Svecis inita super ponendis hostilibus, ac ut sibi neutrarum esse partium liceat, ac ipse beneficio Pacis Pragensis renuntiet: Cæsarem id facile pati posse, velut qui hoc modo obligatione, qua per eam pacem se induit, liberetur. Atq; huic perinde fore, Sveci, an alius Pomeraniam possideat, quod ipsi per eam nihil decedat, postquam Sveci jam declararint, se isthanc provinciam in feudum à Cæsare & Imperio recognituros: Equidem ostentare Svecos æquivalens quid pro cessa Pomerania, sed dubio admodum eventu, & non citra summas difficultates repræsentandum. Disparem quoq; esse Electoris conditionem à Luneburgicis, & Hassis. Nam iis Svecos non modo nil adimere, sed & potentiam eorundem augere velle; quorum illis Hildesiensem, his Fuldensem, & Hirschfeldensem præsulatus promiserint. Cum contra prævalente Cæsare, Svecis succumbentibus, circa cupitas ditiones utriusq; spec in ancipiti futura sit. Enimvero Svecorum incrementa Electori damno cedere, in illos translata Pomerania tota, aut ejus parte, vel etiam addita forte portione Marchiæ, quæ situs opportunitate quam maxime iisdem blandiatur. Ast florentibus Cæsareis armis salvam Electori fore Pomeraniam. Et quia multis Ordinum persvasum sit, cum Svecis nisi Pomeraniæ jactura decidi non posse, in ea sententia hos magis confirmatum iri, si perspexerint, Electorem id negotium, quod ipsum proxime tangit, non eo studio, quo Pater, amplecti, ac inito medio statu ostendere, se de jure suo aliquid remissurum.*

§. 9. Enimvero ista pleraq; ab Electoris mente discedebant. *Nam neq; sibi animum esse, copias suas exautorare, antequam de Svecis cautum sibi sit, cum sibi plane inermi quævis conditiones impingi queant. Nec exemplum Luneburgicorum, & Hassorum imitari, aut à Cæsare deficere velle; sed id duntaxat spectare, ut afflictæ Marchiæ à continuis malis tantisper respirare detur, quæ Cæsare hoste non minus graviter incubituræ sint. Cæterum nec à Cæsare bellum solam ob Pomeraniam geri. Id enim si foret, longe satius fuisse, tractatus Patri suo ab Oxenstierna Cancellario propositos suscipi, & ad finem perduci, quam bello tam exitiabili implicari. Sed & Ratisponæ jam rarissimam de Pomerania mentionem fieri: de qua sola si ageretur, parum circa pacem apud Aulam Cæsaream difficultatis fore, aliena haut ægre amissurā. Rationem, quare ipse Svecos lacessi vetuerit, fuisse, ut omnia avertantur, quæ subjectis suis exitio cedant, ac ut status suarum ditionū pro captu temporum firmetur. Ac satis nosse, ideo quatuordecim vicos infra Custrinum sitos à Svecis inflammatos, quod subtribunus Hartmannus Goldackerus in Pomeraniam irruperit, prædasq; egerit, & ante Stetinum molendina aliquot incenderit; cui & Sveci palam denuntiarint, haut omissuros se paria reponere. Ita malignum valde operæ pretium factum tributis è Pomerania exactis. Et absurdum vindictæ genus esse, si injurias per Svecos nobis illatas in Pomerania exequamur, quam utiq; inter nostra habemus. Sed nec ideo Svecos præsidiis suis per Pomeraniam, & Meclenburgicam mili-*

1641.

Electoris super hoc sententia

1641. *tem detracturos, cum metuendum ipsis sit, ne edicta nostra super omittendis hostilibus revocemus. Deniq; vitio nobis Cæsarem haut daturum, quod postquam copia nostra eo usq; redactæ sint, ut hostem vi ultro illata urgere neqveamus, satius ducamus, vim utcunq; arcere, nec plura conari, quam quousq; vires nostra pertingant.* Cæterum extincto Schvvartzenbergio id negotium nullo obluctante expeditius procedebat. In specimen renascentis amicitiæ Elector citra lytrum dimitti jussit Joannem Nicodemi Lilliestrœmium, & Kempendorfium militarem qvæstorem, repudiato Saxonis postulato, qvo istum sibi tradi voluerat. Ejusdem dimissioni Elector initio hanc legem addi voluerat, ut ad se in Borussiam accederet, super induciis cum Regina conditiones propositurus. Sed cum is mandati defectum, & valetudinem excusaret, citra exceptionem ut ad suos abiret indultum.

Lilliestræm. Kempendorf.

§. 10. Ad levandas qvoqve Marchiæ molestias Electori visum VVerbense castellum, in angulo ad confluentes Albis & Havelæ positum solo æqvare, ne Cæsarei, qvi tunc cum exercitu in vicina accesserant, id occuparent, & vectigal à prætervectis ibi navigiis exigerent, cujus dulcedine inescati haut ita facile id postea deserturi erant. Ea de re cum Cæsari innotuisset, is per literas ab Electore exqvirebat, qvibus de causis ejus castelli demolitio suscepta foret. Ad qvas ab hoc responsum: *Id munimentum magnos sumtus reqvirere, ut sartum tectum servetur; ac gravia inde damna sensisse Marchiam, nullo alio fructu, quam ut aliqvoties alienis id insidentibus facultatem prabuerit Veterem atq; Mediam Marchiam cum districtu Prignicensi tributis subjiciendi, & exercitum non unum in Marchiam pertraxerit, qvi citra id eo penetraturus non fuerat; commerciis quoq; & navigatione fluminum per idem occlusis, aut vectigali oneratis. Qvod & dudum destruendum fuisse, ni Schvvartzenbergius proprium ob lucrum id servasset, ejus opera exactu pecuniis, qva apud telonium ad Lentzenam nomine usura ob creditas pecunias ipsi assignata fuerant. Sed & alias id castellum arrodente utrinq; flumine ita male habitum, ut citra maximos sumtus refici haut potuerit. Unde Marchia incolas ejus destructionem anxie expetiisse. Et consilio cum viris militaribus habito judicatum, haut dignum id esse, qvod tantis sumtibus servetur, non alium usum prabere aptum, qvam ut pons navalis ibi extructus ex eo defendi qveat: cum tamen Albis pluribus locis aqve commode navalibus pontibus sterni qveat. Demolitionem qvoq; ejusdem jam mense Februario fieri jussam, cum de adventu Cæsarei exercitus nulla adhuc suspicio esset; qvod & statim effectui datum foret, ni Svecorum irruptio intervenisset; qvos oculos ad id castellum adjecisse constabat, suis ad eorum vim repellendam haut sufficientibus, cum tuendo ei castello vix mille militum præsidium sufficiat. Igitur opus tantarum impensarum, exigui usus fundiτus disjectum, ita ut reparari amplius neqveat, ad evitandam in Aula Cæsarea indies gliscentem suspicionem, velut ipse cum Svecis colludat. Deniq; eo destructo vicinis damni aut prajudicii nil fieri, qvin commodi potius qvid conciliari. Nam eodem in alienas manus delapso Albim claudi, & commercia intercipi, aut onerari posse. Igitur offensam se Cæsaris non metuere, si citra ullius fraudem subjectos suos superfluo onere levare officii sui duxerit.*

Werbense castellum diruitur. *23. Aug.* *25. Sept.* 1641.

§. 11. Sed & minuendis Marchiæ oneribus facere censebatur, qvod reliqvum erat eqvitatus Cæsareo exercitui transscribere, Archiduce Leopoldo VVilhelmo eum evocante, qvod jam antea Cæsareo sacramento devinctus esset, nec in Marchia suppeteret, unde aleretur. Qvi & excursionibus in Svecorum stativa hos irritaverat, ut ipsi qvoq; vindictæ reponendæ Marchiam popularentur. Sane qvod Stalhantschius nuper Banerii jussu in Marchiam irruperit, causam fuisse istius qverelas, suis copiis in Silesia & Lusatia nil qvietis per Brandenburgicos concedi, qvorum & grassationes per Lusatiam Saxoniæ Electori displicuerint. Easdem prædæ duntaxat causa fieri, nullo ad summam rerum momento, & non nisi miserorum provincialium exitio. Istos porro eqvites, qvi & præfracte in solius Electoris verba jurare abnuebant, amittendi plausibilis occasio nascebatur, qvod Cæsar eosdem sibi concedi postulasset, missis in Borussiam ad ipsum Georgio Adamo Borzita Comite Martinitzio, & Joanne Kaltschmidio. Hi post solennia super obitu Patris, susceptoq; regimine verba differebant; *Spem esse Cæsari, Electorem in fide erga ipsum atq; Imperium perstiturum, & ad defensionem Germania qvicqvid possit opera navaturum, occlusis ad eorum consilia auribus, qvi ab eo instituto ipsum avertere instituant.* In eundem sensum Uladislaus, Poloniæ Rex, ad Eundem scripserat, Cæsaris citra dubium instinctu; ut studium in Domum Austriacam continuaret. Addebatur à Cæsareis narratio super statu armorum, & qvid consilii circa res præsentes Cæsar agitet. Ad qvæ Elector, qvæ tali occasione decora habentur, reponebat; uti & ad ea, qvæ Maria Augusta suo nomine præsentibus congrua proponi jusserat. Inde ad graviora conversi Legati

Eqvitatus Cæsari conceditur. *Missio Cæsaris ad Electorem Martinitz. Kaltschmid.* *15. Mart.*

1641.

Legati ostendebant; cum ex omnibus hostium Imperii actionibus adpareat, pacem, qvam verbis jactent, cordi ipsis non esse, sed id potius eosdem agere, ut Germaniam sub jugum mittant, Ordinesq; externo dominatui subjiciant; sicuti & Banerius eam ob causam ad Ratispona mœnia se ostenderit, ut Conventum ibi Ordinum, simul pacifica Cæsaris destinata dissiparet: hunc adversus ista rem ita disposuisse, ut, si pacis consilia nihil proficiant, hostibus ubiq; valido armorum paratu occurri qveat. Eo fine etiam opera Francisci Alberti Lauenburgici Ducis cum Joanne Georgio Arnheimio conventum, ut is exercitum paret è Cæsareis legionibus in Silesia hærentibus, qvibus tres eqvitum, totidemq; peditum Legiones recens conscribenda sint accessura; qvo nomine ingens pecuniæ summa ipsi numerata sit. Cum autem non Cæsaris solum, sed & totius Germaniæ intersit, per Arnheimii exercitum arma Svecorum distrahi, postulare Cæsarem, ut Elector eum in finem copias suas subministret, Arnheimii imperio subjiciendas.

Arnimb.

Super ista porro Arnheimii expeditione paucis monendum, eum virum, uti semper Svecorum progressibus sese objecerat; ita præcipue post custodiam Holmiensem subigente vindictæ libidine ad eum finem summa vi incubuisse. Qvo fine è Svecia elapsus Daniam, Poloniam, Silesiam, & plerasq; Germaniæ provincias peragraverat. Qvi cum judicaret, haut aliam rationem esse Svecos solo Germanico depellendi, qvam erepta Pomerania, eam ob causam exercitum contrahere instituit, dum Svecorum primariæ copiæ alibi per Cæsareos duces distinentur. Eo super negotio Franciscus Albertus Lauenburgicus apud Cæsarem egerat; cui cum ista destinata apprime probarentur, Tilemannus Secretarius ad Arnheimium mittitur super iisdem transacturus. Ei hic declarabat: *Si Cæsar Silesiis exercitium sacrorum Evangelicorum restituere velit, ob qvod ademtum ipse imperio in exercitum Saxonicum sese abdicaverit ideo, qvod nomine Saxonis Silesiis fidem in eam rem dederit, se Cæsari operam suam addicturum.* Qvæ omnia Cæsar annuerat, VVratislaviensibus permotis, ut sexaginta florenorum millia persolverent, qvibus reliqvi Silesiæ Ordines ducenta millia addere debeant ad viginti militum millia conscribenda: his Brandenburgicas, & Saxonicas copias adjungendas. Destinatum ipsi Oderam & Albim in potestatem redigere, Luneburgicis qvoqve Ducibus oppressis. Ipse tamen pacto duntaxat Cæsari volebat adstringi; jurisjurandi vinculum adspernatus. Circa qvod pactum subscribendum dum Dresdæ occupatur, apoplexia incurrens istis conatibus eum evolvit paucis post Schvvartzenbergii mortem diebus, qvicum vivus semper arcana commercia miscuerat. Ejus viri morte Saxo valde indoluit, nec Daniæ minus Rex, qvi & eo dolore consiliorum istorum particeps arguebatur; etsi revera ejusdem machinationes patriæ suæ nunqvam profuerint, semper nocuerint. Ipse inter extrema jactaverat: *propositum sibi fuisse, exercitum, qvem paratum iret, in Electoris Brandenburgici manus tradere, Pomeraniæ eo facilius adqvirendæ; etsi studium suum valde refrigeratum sit, postqvam ipse Regiũ montem nuper transiens sat contemtim fuerit habitus.* Et idem Cæsari scripserat; Electori non eam esse sententiam, qvam ipse optarit. Enimvero Arnheimius multa de bello extrahendo disseruerat Electori parum grata, cui in votis erat, ditionem suam qvamprimum armorum calamitatibus liberare.

Arnheimiana consilia. *Tileman.* *1641. 18. April.*

Porro ad proposita à Legatis Cæsareis Elector respondebat: *Curam Cæsaris circa Imperii salutem magnopere sibi probari, & qvod ista etiam ad ipsius se ditiones porrigat; ad qvem finem ipse, qvantum valeat, conferre sit paratus. Sed Marchiam per mala belli plane exhaustam; peditatum ita decrevisse, ut vix præsidiis primariarum munitionum sufficiat. Ad qvalemcunq; Marchiæ tutelam trecentos eqvites se retenturum; reliqvos militiæ Cæsareæ transcripturum.*

Præparatio ad tractatus cum Svecis 12. Maij. Winterfeld.

§. 12. Ast præparando cum Svecis tractatui super induciis Hamburgum mittebatur Samuel VVinterfeldius; cui Avauxius Legatus Gallicus, qvem primo loco accesserat, multa cum amicitiæ testatione confirmabat; *hanc missionem Regi suo admodum gratam futuram, qui & Electori impense faveat, ejusq; res singulari cura complectatur. Sibi qvoq; volupe fore, operam suam ipsius heic negotio accommodare; ac compertum sibi Svecorum favorem in eundem inclinare.* Ultro addebat, Regem Galliæ circa Pomeraniam utilem Electori operam navaturum. Apud Salvium Legatum Svecicum idem dehinc exponebat de Electoris desiderio circa instaurandam cum Regina Sveciæ amicitiam, qvam præteritorum temporum iniqvitas abruperit. De qvo cum Ipse multis modis testatus sit, Svecos contra infestis animis per Brandenburgicam ditionem grassatos; cui malo sistendo remedium nunc exposcere. Salvius ista pronis auribus admittere; lætum sibi, Electorem in concepta semel sententia persistere, super qva tamen cum nondum certi qvid conventum sit, hostilia omitti non potuisse, præsertim cum eqvites Brandenburgici sub Stetinum usq; excurrentes, incendiisq; sævientes Svecis

1641. paria reponendi necessitatem attulerint. Ad se qvidem bellica negotia non spectare; apud duces tamen ea de re moniturum. Innuebat dehinc, Joannem LilliehæckiumOrientalis Pomeraniæ præsidem mandata super induciis tractandi habere; sed satius fore huic negotio in ipsa Svecia fundamentum jacere, Leuchtmaro illuc misso. Iudicabat Winterfeldius, causam irrumpendi in Marchiam Axelio Lilio dedisse Legatos Cæsaris ad Electorem missos, & qvia eqvitatus reliqviæ Cæsareo exercitui adjunctæ sint; qvodSveci natura suspicaces verbis sibi satisfieri nolint, ubi facta secus sint: qvi & commodis suis acriter invigilent, nec initium reconciliationis à se profectum videri velint. Qverebatur etiam Salvius, eqvites Brandenburgicos Cæsaris se militiæ addictos jactare, eoq; rapinis & populationibus licentius grassari; unde iisdem compescendis à Svecis paria fuisse reponenda. De cætero confirmabat: injunctum sibi, apud ipsum testari, Reginam cupidam reparandæ cum Electore amicitiæ, qvam abruptam fuisse doleat.

Leuchtmar.

Super induciis Stetini tractatum agitur. Lilliehæk. Sverin.

§. 13. Placuit inde à Joanne Lilliehæckio literas tuti itineris pro ElectorisLegato in Sveciam abituro petere: in cujus responso cum titulusDucis Pomeraniæ omissus esset, literæ redhibitæ sunt. Missi tamen haut eo secius Stetinum Otto Sverinus, & Leuchtmarus; qvi apud provinciæ præsidem circa qvinq; capita proponebant: *Ut sint induciæ, qvoad cum Regina transactum fuerit: ut Svecicus miles ex Havelandia revocetur: Marchiæ incolæ nullis tributis, aut violentis exactionibus premantur: utq; amicitia utring; colatur.* Ast ibi negotium longe difficilius repertum, qvam speratum fuerat, Præside post varios scrupulos vicissim postulante; *ut in securitatem tractatuum Elector Custrinum, & Castellum à Cavea Ursi militari vocabulo dictum tradat, à Svecis retinendum, si eos tractatus turbari contigerit: ut stationes militares, prout nunc per Marchiam dispositæ sunt, deinceps qvoq; maneant: Elector copias suas citra fraudem Svecia exautoret: ne deniq; mittantur, qvi tributa per Svecorum hospitia extorqveant.* Dura erant ista, & qvæ magis proposita videbantur tentando Electoris animo, qvam ut serio istis inhærere Sveci vellent. Sed cum præsidem Svecicum eo se jactare appareret, ut iniqvas conditiones paulatim mitigando negotium cauponaretur, satius visum in Svecia ipsos fontes adire. NamReginæ eam rem cordi esse inde colligebatur, qvod Salvius monente VVinterfeldio ad Lilliehæckium scripsisset, ut hostilibus in Electoris terras abstineat alendæ ipsius in Svecos inclinationi. Pari argumento ad Stalhantschium, & Axelium Lilium ab eodem literæ datæ fuerant.

Bernkasten.

1641. §. 14. Sic igitur placuit Gerhardum Romilianum Kalchun cognomento Leuchtmarum in Sveciam ablegare, Electori cum primis fidum, & adolescentiæ ipsius qvondam rectorem, qvi & multis Sveciæ Senatoribus notus erat. Occasio arripiebatur, qvod Ordines Imperii è Conventu Ratisponensi literas, qvas ad Reginam, Senatum, Ordinesq; Sveciæ scripserant, Electori commendarant, ut eas per certum hominem in Sveciam perferri, ac responsum ad easdem exigi curaret. Et alias Elector una cum Moguntino è Collegio Electorali designatus erat negotio pacis promovendo. Leuchtmaro injunctum, ut de obitu ElectorisGeorgii VVilhelmi Reginæ significet; cujus officii dilationem excusaret per gelu solito diutius sæviens, qvo maritimum iter interclusum fuerit, aliaq; impedimenta. Inde literas Ordinum Imperii ad Regiuam, & Senatum reddat, per qvas luculento indicio refellantur malevolorum rumores, velut eo Conventu magis de extrahendo bello, qvam reducenda pace agatur, testatus de serio in pacem, amicitiamq; cum Regno Sveciæ instaurandam studio, tum universorum Ordinum, tum præcipue Electoris. Ast literas ad Ordines Sveciæ haut placebat ab ipso Leuchtmaro iisdem reddi, ne id forte à Regina in sinistram partem acciperetur, velut ipsa per populum monenda, aut impellenda sit ad id, cujus cupidinem verbis semper præ se tulerat; sed præstare visũ Senatui eas tradi, qvi optime norit, qvomodo eædem Ordinibus insinuandæ sint. Ad eas literas responsum exposcat, ac videat, num Regina aliqvid propositura sit, tractatibus pacis promovendis idoneum. Inde exhibeat literas manu Electoris scriptas ad Cancellarium Oxenstiernam, cui post honoris verba ostendat, *qvantopere Electori semper consilia illorum hominum displicuerint, qvi tanto dissidio Reginam inter, ipsiusq; Patrem causam dederunt, idq; data occasione testari haut omiserit: sed cujus animi ipse graves pœnas luerit, dum velut extraneus qvispiam ab omni paternorum consiliorum communicatione exclusus fuerit. Hucusq; tamen immotam sententiam stetisse, amicitiam vicinitate & cognatione commendatam, & qvasi avita hereditate ad se transmissam continuare, & qvæ per prava consilia eadem sit luxata reparare. De hoc se apud Reginam, & Cancellarium primo loco testari voluisse, qvod illa propinqvo sibi sangvine jungatur,* cujus

Leuchtmarus in Sveciam mittitur.

Ejus mandata.

1641. *cujus & Pater singulari ipsum amore complexus sit, qvem & ipse post cineres magna veneratione proseqvatur. Hic autem optime norit, qvid olim in Germania sit actum, qvi & egregium in eam rem studium declararit. Unde per ipsum secreto cognoscere velle, qva via ad istum scopum pertingere liceat, & an non is consultum judicet ab induciis initium fieri, ac post eo obtentu ad Electorem à Regina Legatos mitti, qvibus simul de restituenda cum ipso amicitia dari mandata qveant.* Istæc ubi non repudientur, super suspendendo in unum vel alterum annum armorum usu agat his legibus, ut eo spatio non solum hostilia, sed & tributa, & colligendis militibus stationes per suas ditiones cessent; commerciis libertas nullo novo onere restituatur; loca, qveis Sveci ad necessarios fluminum transitus non indigeant, reddantur; præsidia locorum, qveis isti ad plenam usq; transactionem se carere haut posse arbitrentur, aliunde alantur, qvo Marchiæ ab oneribus belli paulisper respirare detur. Id si placeat, à Regina ad duces suos scribendum, ut hostilibus adversus Electoris ditionem abstineant; prout & ipse gravi sub pœna suis interdixerit, ne Svecis extra Marchiæ fines molestiam facessant, etsi haut eo secius iidem infenso modo eam provinciam nuper populati sint. Tum impedire studeat, ne hi tractatus ad Banerium, aut Salvium rejiciantur, qvod istud dispendio temporis, multisq; ambagibus ansam præbiturum sit. Ubi de Pomerania qvid injiciatur, mandato se destitui excuset, & qvod ea res ad aliam negotiationem pertineat. Cæterum confidere ipsum, Svecos haud ideo per Germaniam arma sua circumtulisse, ut Reginæ proximus cognatus hæreditaria ditione exuatur, aut ut ipse luat, qvæ ab aliis citra suam culpam admissa sint. Sed spem esse, Oxenstiernam hanc rem ita temperaturum, ut tractatio formulæ illi, qvam ipse Sigismundo Gœtzio Cancellario anno 1635. tradiderit, aptetur. Operam qvoq; det, ut Pomeraniæ negotium in præsenti statu relinqvatur, nec ad plenam usq; transactionem in eo qvid alteretur. Ostendat qvoq;, Cæsarem declarasse, sibi haut displicere, si Electori super Pomerania cum Svecis convenire possit; ac optare Electorem, ut Oxenstierna ipse eam tractationem suscipiat; de cujus amicitia, justitia, & æqvitate iste plurimum sibi polliceatur. Qvod si Oxenstierna demonstrare instituat, Patrem Electoris hostilia orsum, ex qvo fonte animorum utrinq; exacerbatio promanarit; super ea re in disceptationem ne descendat, sed potius petat, ut antegressa oblivioni dentur. *Nemini ignotum, unde ista omnia promanarint, & Patrem Electoris commiseratione magis, qvam accusatione dignum esse. Saltem Electorem ab omni culpa immunem, qvi in nullam partem eorum consiliorum admissus sit.* Qvod si Iste regerat: Electorem suscepto regimine vicariam Marchiæ administrationem Schvvartzenbergio prorogasse, respondeat: *Eum virum plerosq; militares præfectos sibi obnoxios reddidisse, ac antehac eo usq; rem provexisse, ut præsidiarii munitissimorum locorum Cæsari juxta, & Electori jurejurando obstringerentur. Adversus qvod haut aliud remedium fuisse, qvam ut hic initio præfectos suo solius sacramento adigeret, circa qvod nonnulli sat acriter tergiversati sint, & equitatus in hunc usq; diem id recusarit. Et Comitem, si Elector offensam apricatus fuisset, ductores obfirmaturum, ac fortasse Cæsareum militem, ab Electore plane non pendentem, intra munitiones fuisse recepturum. Nec exauctorari potuisse suspectos qvosdam ductores, anteqvam soli Electori sacramentum dixissent; qvod alias, qvamdiu Cæsaris se milites simul jactassent, oblatam ab Electore missionem acceptaturi haut fuerint. Ast postqvam isti fidem huic soli obstrinxissent, ejusmodi subinde mandata ad Comitem missa, è qvibus ipsi facile fuerit colligere, Electori haut quidqvam in animo esse ex ejusdem consiliis pendere, qva re ita eum consternatum, ut ex animi mœrore, ac sensuum perturbatione mortuus credatur. Ac si diutius supervixisset, experturum fuisse, num ipsius consilia Elector probarit.* Si Oxenstierna literas ad Pomeraniæ Ordines, & scriptum publicum circa jus Electoris in eam provinciam objiciat, reponat; istas enixo rogatu certorum hominum scriptas tuendo ipsius juri; in qvibus auxilii Cæsarei mentionem ideo injectam, ne initio regiminis Aulæ Cæsareæ suspectus redderetur, cum nondum constaret, qvid à Svecia sibi expectandum foret, nevé adeo utriq; parti invisus destitueretur. Ubi sinistre accipi senserit, eqvitatum sexcentorum non amplius capitum Cæsari traditum, excuset; illos Electori sacramentum non dixisse, sed Cæsareos se milites tulisse; qvos in ordinem redigere haut licuerit. Sed pedites citra difficultatem solius Electoris sacramento potuisse adstringi, cum id apud omnes Imperii Ordines usu receptum sit. Cum consiliis Arnheimii Electori nil fuisse negotii. Contra nunc Svecis integrum esse, vel sextuplo plures suorum præsidiis detractos in hostem ducere; ac eo magis ipsis caveri conventa ab Electore servatum iri, qvod iste nil militum retinuerit, præter necessaria præsidia, & trecentos eqvites arcendis prædonum

Gœtze.

1641.

catervis. Qvod si Sveci transitum fluminum apud Electoris munimenta postulent, reponat; id esse præter indolem simplicium induciarum, nec alteri parti transitum concedendum. Sed qvo minus supra aut infra munimenta transitus sumatur, Electorem non prohibiturum. Si de irruptione Hermanni Boothii in Livoniam idem moveret, ipse respondeat; neq; Electorem, neq; consiliarios, qvi Patris tempore fuerint, in ullam ejus negotii partem venisse. Eqvidem Polonos in Comitiis ea irruptione graviter indignatos Patrem Electoris conscium arguisse; qvi id tamen constanter negarit. Ac licet ab isto Boothio delectus per Borussiam agi senserit, eos tamen impedire, aut qvo spectarent, curiose inqvirere suum haut duxisse, qvod pactis inter Domum Austriacam, Regnumq; Poloniæ uni in alterius ditione militem conducere integrum sit. In universum, si qvæ forte exprobranda sint, de sincera Electoris intentione testetur; ad odiosas disceptationes ne descendat. Nam Electoris non fuisse consiliis se ingerere, ad qvæ vocatus non sit, aut iis contradicere, de qvibus liqvido sibi non constiterit, aut Patri se opponere non sine violatione decori, & honoris eidem debiti. Cæterum de tranqvillanda Germania, & tractatibus ei fini inservientibus in commune differat, qvæ peculiariter Electorem tangant, sicco pede transeat. Præter ista injunctum, ut Regina medio statui Clivicarum ditionum faveat; id qvod eo facilius obtineri posse videatur, qvod ipse Cæsar eo nomine Legatum ad Fœderatos Belgas miserit. Si Sveci tractatus super pace cum Polonis suscipere velint, confirmet; Electorem proximis Comitiis apud Regem & Ordines Poloniæ suo nomine moniturum, ac nil operæ isti promovendæ omissurum. Insuper petat, ut belli oneribus eximatur dotalitium Matris Ducatus Crosnæ & Zullichæ, una cum præfecturis Sveta, Vierrada, Freienvvalda, & Neuenhaga; super qvorum locorum immunitate Cæsar qvoq; verbis laxioribus caverit, qvod vocabulum neutrius status auribus istius aulæ parum gratum accidat. Deniq; Oxenstiernæ commendet causam Marchionis Ernesti, qvo is futuris tractatibus Carnoviæ Ducatum recuperet, vel paris pretii ditione potiatur. Nec minus ut idem pro causa Palatina nitatur, qvod alias Catholici in omnibus Collegiis publicis majorem partem faciant, & Evangelicos suffragiorum numero obruant.

Booth.

Conventio cum

§. 15. Isthanc legationem Leuchtmarus dextre admodum obivit, inita super induciis conventione in hunc sensum: *Sit inviolabilis armorum qvies per biennium à die exhibita ratificationis inter Reginam Sveciæ, & qvæcunq; loca Illa in Germania possidet, aut deinceps possidebit ab una, & Electorem Brandenburgicum cum omnibus suis ab altera parte; qvo temporis spatio haut licitum sit invicem lædere, aut qvid hostile intentare: nec Regina qvid cum subditis Electoris in Marchia moliatur, qvod huic fraudi esse qveat, sicuti nec Elector qvid moveat cum ministris Reginæ, aut Pomeraniæ incolis. Commercia civium utrinq; sint licita: nova vectigalia ne instituantur; qvæ belli tempore introducta sunt, aboleantur, & omnia ad antiqvum modum redigantur. In Borussia qvoq; libera negotiatio ne impediatur, de qva jam pactis Induciarum Polonicarum cautum.* Clivicæ ditiones seponebantur, velut qvæ ab hostibus & amicis insideantur. *Hoc temporis spatio penes Electorem maneat possessio totius Marchiæ, exceptis locis, qvæ Reginæ relinqvuntur, nempe Driesena, Landsberga, Crosna, Francofurto, Garlebia cum subjectis territoriis, è qvibus redigatur, qvantum præsidiis alendis sufficit juxta conventionem super ea re ineundam. Iis in locis jurisdictio militaris sit penes præfectos oppidorum; civilis jurisdictio, & œconomia præfecturarum Electori peculiarium huic illibata maneat. Bona Magistri Ordinisq; Joannitici tantisper Svecis relinqvantur. Castellum Werbense Elector intra octiduū à die ratificationis in manus Svecorū tradat; contra Sveci restituant Electori oppida Tangermundam, Stendaliam, Sehausam & Osterburgū cum subjectis territoriis. Qvod si id castellum non tradatur, neq; dicta oppida à Svecis restitui necessum sit; ac castellum istud ob inevitabilem ejus occupandi necessitatem his induciis exemtum sit, omni interim Marchia harum beneficio gavisura. Utriq; parti liceat annonam intra munitiones suas inferre. Per hoc tempus Elector ob majorem Pomeraniæ securitatem hostibus transitum per Spandoam, Custrinum, & Peizam non concedet, nec eosdem annona, instrumentoq; bellico juvabit. Si hostes in Marchiam irruperint tantis cum copiis, ut repelli non possint, & in Pomeraniam, aut Meclenburgicam tendant, aut si ratio belli Svecis transitum per Marchiam cum exercitu, & copiis imposuerit, induciæ ideo pro interruptis haut habeantur, sed miles ex insessis, viciniisq; locis qvantum fieri potest, minima cum provincialium molestia sustentetur, delegatis ab Electore circa annonam disponentibus. Liceat Dominis loci manus injicere privatis grassatoribus, in eosq; tanqvam prædones animadvertere. Intermedio tempore Electori haut sit integrum, nova munimenta per Marchiam extruere in fraudem Svecorum. Contra Sveci delectibus militum*

1641. *Svecu super induciis.*

1641. *tum in Marchia abstineant. Captivi utrinq; sine lytro, aut literis reversalibus dimittantur. Si qvid ante ratificationem immutatum fuerit, id in statum reponatur, qvi fuit die decima qvarta Julii. Super residuis contributionum deinceps conveniatur. Si qvid à privatis contra leges induciarum patratum sit, id damnum ex aqvo resarciatur ab iis, qvi dederunt, & læsa parti jus citra moram dicatur, salvis de catero induciis. Ista conventa ut sancte serventur, Regina & Elector operam se daturos promittebant; & si à privatis contra fiat, id reparetur, noxiiq; plectantur.* Subscripserunt id pactum Philippus Sadlerus, Alexander Erskeinus, & Joachimus Transæus una cum Leuchtmaro, illi Reginæ, hi Electoris nomine. Holmiæ die 14. Julii anno 1641.

Sadler. Erfkein. Transehe

Responsũ Leuchtmaro datum.

§. 16. Ad proposita autem à Leuchtmaro in eum sensum à Regina responsum: *Dolere sibi, salutaria sua consilia, ac pronum in commoda Domus Electoralis Brandenburgica animum antea locum non invenisse, nec mature rationem initam tollendæ diffidentiæ, & prævertendis hostilibus, remq; adeo inter se, & avunculum suum in apertum bellum erupisse. Cui sopiendo qvod remedium Elector filius qvarat, id dignitati & officio ipsius qvam maxime congruere. Qvanqvam autem sibi causa non desint, qvare propositam rationem rejiciat, velut rebus suis minus accommodatam, nec publica tranqvillitati producendæ sufficientem: in gratiam tamen propinqvi sangvinis consensisse, ut per biennium arma utrinq; cessent; & ut istud pactum ratum habeatur effecturam, simul ut conventa conditiones impleantur, pacisq; negotium promoveatur; ac confidere, Electorem, qvicqvid penes se sit, ad honestam, tutam & justam pacem constituendam collaturum.* Super Clivensi negotio Eadem declarabat: rebus suis haut conducere, ut ipsa se ejus provinciæ negotiis ingerat, qvod Hollandorum valde intersit, ne destinata ibi bellica turbentur; & qvia Landgravia Cassellana res ibi suas firmarit occupatis qvibusdam locis; cui & necessum sit pridem fixam in VVestphalia sedem belli retinere, ac pro re nata per eandem arma latius proferre. Contra Cæsari facile esse concedere, ut istæ provinciæ bello eximantur, qvo subtractis istis tributis Hassorum arma imminuantur. Qvanqvam & è pactis adversæ partis cum Duce Neoburgico manifestum sit, eam conventis haut stare, ac armis complecti, qvantum rebus suis expedire judicaverit. Igitur negotium illud differendum, qvoad communicatione cum Landgravia & aliis Sveciæ sociis facta, de communi sententia aliqvid statui qveat.

Neuburg.

Super dotalitio Viduæ Electoralis Regina consentiebat, ut dictæ præfecturæ belli oneribus eximantur, modo Elector caveat, ne hostis ea loca occupet, aut ex iisdem damni qvid Svecis inferat. Sed ut præsidium Svecicum Crosna & Zullicha deducatur, rationem belli in præsens non ferre; qvæ & ideo belli oneribus eximi neqveant. Qvantum tamen licuerit subditis istis parcendum, nec nisi extrema necessitate transitum ibi sumendum. De promovenda Marchionis Ernesti causa prolixe pollicebatur Regina, nec minus de Palatina, modo & reliqvi studium ipsius fulcire velint. Conventum præterea fuit, ut Regiæ ministrum Custrini habere liceat, qvi curam gerat, ne qvid contra pacta fiat; & si tale qvid agitari sentiat, Ministros Electorales moneat, aut ad gubernatorem Stetinensem referat: tum ut subditorum Svecicorum negotia in terris Electoralibus promoveat; qvem & muneri isti vacantem nemo impediat, & Elector peculiari tutela proseqvatur. Cæterum causas dilatæ significationis de morte Patris probabat Regina, multo cum verborum honore dolorem super ejus obitu, & gaudium super suscepto ab Electore regimine testata, cui studium pacis enixe commendabat, ad qvam reducendam & Ipsa omni studio feratur. Ab Eadem qvoqve Leuchtmaro literæ responsoriæ ad Ordines Imperii tradebantur. Porro Leuchtmarus, qvod absq; justo procuratorio eam conventionem conclusisset, scriptam cautionem exhibere necessum habebat, intra trimestre procuratorium se ad conceptam formulam ab Electore obtenturum, idq; in Sveciam missurum, uti & post factum fuit. Ratificatio tamen ejus pacti ob lentum Leuchtmari ventis reflantibus iter, aliaq; gravia negotia Electori incumbentia paulo tardius, qvam conventum erat, expedita fuit.

28. Dec.

§. 17. Ista porro cum Svecis conventio uti rebus Electoris summe tunc necessaria erat; ita dubium non habebatur, qvin eadem Cæsari summe displicitura foret, aliis qvoq; Ordinibus pari modo sibi consulturis; & qvia non obscure insinuabatur, Cæsarem tuendis Ordinibus non sufficere, ac bellum potius privatas ob rationes, qvam pro salute totius Imperii gerere, cui nemini se subducere fas foret. Unde & cupierat Elector eam negotiationem à Cæsare in antecessum probari. Qvo fine jubebat legatos suos Ratisponæ, Joannem Fridericum Lœbium, Petrum Fritzium, & Matthæum VVesenbecium, postqvam solennia de obitu Patris, Filiiq; successione exposuissent, apud

Apud Cæsarem super his induciis acta.

Inanes apud Cæsarem super Marchia miseriis qverelæ.

Lœben. Fritz. Wesenbec.

1641. apud Cæsarem, ejusq; ministros super intolerandis Marchiæ miseriis qveri, qveis nullum ab armis remedium restare videatur. Nam spes erat istos ultro suasuros, ut Elector tantisper induciis cum Regina initis sibi consulat. Enimvero de his altum silentium, nec obscurum erat, tale qvid Cæsari parum gratum fore, velut à suis rationibus abhorrens, & cui Ordinum mala tanqvam aliena adspiciebantur. Nec aliud repositum, qvam Stalhantscium jam Marchiæ finibus excessisse, ac Martinitzium Comitem idoneas rationes propositurum servandis Electoris ditionibus, ipsiusq; militi alendo. Ac miserat Cæsar mandatum Goltzio, copiarum suarum per Silesiam duci, ut Stalhantschium Marchia extraheret, obsesso uno aut altero loco, qvem Sveci in Silesia occupaverant. Cæterum statim atq; Elector rerum potiebatur, Cæsari suspicio nascebatur, hunccce telam consiliorum à Schvvartzenbergio cœptam haut pertexturum, qvod veteres consiliarii per istum expulsi muneribus suis restituerentur. Cum tamen Elector significasset; Comiti munus vicarii per Marchiam regiminis prorogatum, ac sibi fidem, cultumq; adversus Cæsarem immotum persistere; hic satisfactum sibi verbis testabatur. Eidem dein Legati Electorales proponebant, ut Svecis summa potius pecuniæ, qvam cessa Pomerania satisfiat; aut si utiq; ejus provinciæ pars cedenda foret, ut ea daretur jure hypothecario, non perpetui dominii, ac ut protinus Electori tandundem terrarum eodem jure traderetur. Tum ut ipsi liceat separatis cum Regina tractatibus tentare, num id negotium amica via componi qveat; utq; iisdem aliqvis nomine Cæsaris intersit declinandæ suspicioni. Neq; enim se qvidqvam citra consensum Cæsaris conclusurum, sed omnia ad hunc bona fide relaturum. Vicissim petere, ne inconsulto se super Pomerania cum Svecis qvid agatur. Ad qvæ Cæsar multa de suo in Electorem studio, ac in eundem fiduciа testari; nec ipso inscio & invito cum Svecis transactum iri. Tum in arbitrio ejusdem relinqvebat, num aliqvem suorum Hamburgum mittere velit, interfuturum illis, qvæ tunc inter Conradum Lutzovium, & Salvium ibi agebantur. Qvod tamen mox à Cæsareis retractabatur, obtentu, Salvio nil mandati esse super satisfactione Svecica transigendi. Iidem Legati jussu Electoris apud Trautmansdorfium obiter jecerant, qvid Electori pro Pomerania dandum sit, si utiq; ejus pars Svecis cedenda foret? Qvibus iste sat frigide: *cum nondum constet, qvid Svecis dandum sit, præmaturum esse super æqvivalente Electori tribuendo agere.* Ac adparebat Cæsareos super ea pensatione Electorem ad Ordines velle rejicere. Sane ut mature de eadem cogitaret Elector, sat rationum erat, qvod nulla spes esset, Svecos data pecuniæ summa solo Germanico dimoveri posse, in qvorum animis cupido Pomeraniæ altas jam radices egerat. Ac jamdudum Cæsar Schvvartzenbergio scripserat, Pomeraniam armis recuperari nullo modo posse. Qvod nunc multo difficilius futurum erat, Marchia plane exhausta, ut venienti licet Cæsareo exercitui post comesa omnia iterum recedendum esset, Svecis mox reversuris spicilegio absolvendo. Sed & in Aula Cæsarea ne verbum qvidem audiebatur de Electore in Pomeraniæ possessionem mittendo, qvod leges Pacis Pragensis dictabant; sed subinde de parte ejus provinciæ Svecis concedenda jactabatur, velut qvod declinari neqveat, ac uti cum hoste qvibuscunq; conditionibus decidendum sit. Præsertim cum Cæsar de hæreditariis suis ditionibus nihil decerpi vellet, ac onus Svecis satisfaciendi in Ordines devolvere constituisset, ad qvod Catholici tenceri se negabant, Evangelicis idem supra vires suas qverentibus. Qvin fremebant; iniqvuum esse, in Electoris gratiam bellum extrahi non sine extremo Germaniæ periculo. Et cum Lotharingiæ Duci, è Pace Pragensi restitutionem ditionis suæ postulanti, non nisi laxioribus verbis responsum esset; *in colloqviis de pace cum Gallis ejus rationem habendam, nec ipso invito eam concludendam:* id multo magis Electori erat metuendum, qvod Catholici Ordines Lotharingo faverent. Unde contra Legati Brandenburgici nulla circuitione usi jactabant; *Electorem ne unum qvidem rusticum prædium è Pomerania concessurum, nisi terris pari pretio receptis.* Ita necessarium erat, Electorem ipsum circa res suas satagere, ac in commodum suum solida consilia capessere; qvæ ab aliis profectura erant, inter rationes ne referre. Nec obscurum erat, ni Regina Sveciæ super isto æqvivalente conniteretur, dubiam ejus obtinendi spem esse, qvod Cæsar Electoris potentiam gliscere nollet; qvi & cumprimis matrimonium inter Reginam Sveciæ, & Electorem horrebat non minus atq; Polonus; qvo succedente in apertum hostem transiturus Elector censebatur. Cujus animo tentando Cæsar per Ferdinandum Curtium Comitem Legatis Electoris proponebat: *cum anno 1637. inter se, & Electoris Patrem ministro Blumenthalio pactum super recuperanda Pomerania fuerit initum, qvo hic sese obstrinxerit ad conscribenda sex peditum*

Marginalia: Goltz. — Suspiciones Cæsaris in Electorem. — 3. Febr. — Lutzow. — Super æqvivalente pro Pomerania exigua spes. — Trautmansd. — 1641 — Curtz. — Blumenthal.

1641. *peditum millia, equites mille, & expeditioni parata tenenda, eoq; fine Cæsar centum millia florenorum ipsi solverit; qvas copias Cæsari pariter, & Electori jurejurando fuisse obstringendas, earumq; usum, ubi opus sit, Cæsari concedendum, salva interim utriq; data fide, easdemq; pro re nata ad recuperandam Pomeraniam adhibendas: igitur Cæsarem confidere, Electorem filium ista conventione staturum, ac militem suum in utriusq; verba adacturum.* Qvod ab Electore surda aure transmissum, nec de isto pacto sibi qvid constare, aut eo se teneri. Differebant qvoq; ministri Cæsarei: *Cæsari haut persvaderi, Electorem in Svecorum partes transiturum, apud qvos nulla emolumenti spes adpareat.* Nam etsi hi pro Pomerania Magdeburgicum, & Halberstadiensem Præsulatum ostentent; illum tamen nondum occupatum, hunc ægre tuendum. Ac istos obtenta Pomerania parum solicitos fore, qvid in ejus locum Elector nanciscatur. Sed si Elector Svecis Pomeraniam gratis dare velit, rem in expedito fore, ac pacem longe facilius processuram. Cum igitur Cæsarei circa æqvivalens mentem suam aperire tergiversarentur, Electorales qværebant; num Cæsari placeat ab Electore cum Svecis super Pomerania tractatus institui, ut adpareat, qvousq; ipsorum se cupita extendant, qvo cum Ordinibus Imperii super ea pensanda agi qveat. Sed nec id Cæsareis arridebat hoc obtentu, qvod Salvius Hamburgi facultate tractandi destituatur, nec deceat in Sveciam eum simul ire, qvem Cæsar isti negotiationi adjunctururs sit. Et qvamvis eam rem aliqvoties urgerent Electorales, Cæsarei tamen semper liqvidum responsum per verborum ambages declinabant.

Motg super interceptis literis. 22. Jun. Trotta.

§. 18. Altius in animum Cæsaris penetrabant literæ à Salvio, & ducibus exercitus Svecici ad Stalhantschium scriptæ, ut is hostilibus in Electoris ditionem abstineat. Eas cum Trotta tribunus per tubicinem Peiza in Silesiam ad istum curare velet, Goltzius interceptas ad Cæsarem miserat. Earum argumentum malevoli interpretando accendebant, velut Elector non de medio statu solo, sed de fœdere qvoq;, ac sociandis cum Regina armis agitet. Etsi revera longe molliora præ se ferrent literæ, qvarum exemplum Electoralibus Ratisponæ communicabatur Electori transmittendum, ac ut exqvirerent, qvid hic consilii ceperit; qvo Cæsari constet, qvid ab eodem sibi expectandum sit. Observatum fuerat, Cæsarem, dum istas literas legit, colorem mutasse, ac non parum animo perturbationis concepisse, jactantem; diversa omnia se ab isto credidisse, ac sperasse, de missione in Sveciam sibi prius fuisse indicaturum; qva de matrimonio Reginæ actum iri suspicatus fuerat. Qvantum enim rebus suis præjudicium foret afferendum, si jam Electores in hostium partes transire non dubitent? Et Saxo ad Cæsarem literas dederat: Brandenburgici actiones sibi haut satis placere, & se ad eundem scripturum, ut salutaria consilia capessat. Nam forte per ætatem qvæ ex usu sint non satis perspicere, nec rerum anteactarum accuratam notitiam habere. Cujus & Legati qvæ Ratisponæ super peculiaribus induciis jactarint, sibi nullo modo probentur. Qvia porro iidem Legati antehac de Marchiæ inopia tantopere qvesti fuerant, ne forte ea necessitas Electorem ad talia consilia compelleret, Cæsar significabat; Se Piccolomineo injunxisse, ut insignem frumenti vim munitis Electoris oppidis inferat. Ad qvæ Legati nihil respondebant, qvod tentandi duntaxat gratia id dici crederent, cum exercitui Cæsareo vix sat annonæ suppeteret. Et ipse Elector eam rem suspectam habebat, ne forte eo prætexto Cæsar abuteretur ad eas munitiones in suam potestatem redigendas. Unde & Marchio Ernestus monebatur, ut ab insidiis probe sibi caveret. Arripiebat tamen hanc occasionem Elector, ut à Cæsare sibi concedi peteret annonam, & paratum bellicum, qvem Custrini qvondam Cæsarei congesserant. Qvod & iste multa cum verborum humanitate annuit. Cujus qvoq; ministri magna cum asseveratione testabantur, Cæsari nunqvam in mentem venisse, Pomeraniam nomine sumtuum bello impensorum sibi retinere; id qvod Electori terrendo rumor sparserat. Paulo post ipse Cæsar ad Electorem scribebat: *Se consultum duxisse interceptas literas, qvarum exemplum adjungatur, ipsi communicare, ut perspiciat, qvibus artibus hostes Eidem talia attribuant, qvorum diversa plane sibi de ipso polliceatur, velut Patris vestigia nunqvam deserturo; de qvo & Comiti Martinitzio tam prolixe testatus sit.* Ad qvæ Elector: *Gratias se Cæsari agere, qvod intercepta literam animo ipsius nil sinistra suspicionis generarint; ac firmiter sibi persvaderet, se pollicitis Martinitzio factis staturum, nec paterna vestigia relicturum. Ea fiducia ne Cæsarem fallat, operam se daturum, nec officio erga ipsum, & Imperium unqvam defuturum. Caterum literas illas nil sibi adferre prajudicii posse, præsertim cum non constet, qva intentione scripta sint. A Cæsare deficere nunqvam sibi in mentem venisse; nec ut sibi neutrarum partium esse permittatur, ullum verbum à se factum. Id tamen ultro*

Piccolomini. *14. Jul.* *11. Aug.*

1641.

ultro fateri, gratissimum sibi fore, si licitas per rationes amicitia non inter se solum, & Reginam Sveciæ ob cognationem; sed & inter hanc, & Cæsarem, totumq; Imperium restitui queat. Et id ipsum à Cæsare nunc quam maxime agi, suos Ratispona legatos referre. Ut ejusmodi Edictum, cujus exemplum adjungatur, per Marchiam à se promulgaretur, summam necessitatem expressisse; quod non solum Meclenburgici, & Pomerani, sed & cumprimis Saxoniæ Elector, graviter questi sint, provincialibus per ipsius militem plurimum damni inferri, nulla inde hostis noxa, qui & irritatus in Marchiam pelliciatur, incendiis, rapinisq; longe atrocius nunc sæviens, quam Patre imperante factum sit. Inter has calamitates non inficiari à civibus suis conditionem rerum præsentium sibi ob oculos positam, eorumq; se precibus fatigatum, ne hostilibus ultro illatis Sveci ad paria reponenda invitentur. De Lillieströmis in Borussiam itinere facile fuisse ut Sveci huic suggesserint, quo molestiam carceris evaderet. Cæterum uti Marchia hucusq;, nullis à Cæsare, aut Saxone auxiliis, lacerata fuerit, rem ipsam loqui; nec mirum, se juxta, civesq; à tantis malis respirationem optare. Huc si licita via pertingere detur, Cæsare haut invito id futurum. Nam se, & ditiones suas servari; Cæsari, ac Imperio haut noceri. Ipsam naturam cuivis dictare, ut modestiam verborum adhibeat, ubi resistendi vires defecerint, & per ista ad salutem opera pretium fiat. Ut neutrarum partium sibi esse concedatur, nil se scripsisse, nec eo nomine quenquam misisse; id tamen fortasse ab iis optari, qui talia scripserunt; nec se citra Cæsaris consensum ad ista descensurum. De causa missionis in Sveciam ipsi Cæsari constare; cui Leuchtmarum adhibitum proceribus ibi notum, ac responso ad literas Ordinum extundendo idoneum. De fœdere, aut conjunctione armorum cum Svecis, quod malevoli jactarunt, in literis interceptis nullum verbum extare; quæ & si maxime tale quid loquerentur, id sibi fraudi esse non posse; ac diversum plane actiones suas docere. Cum enim equitatum suum ipse Cæsari tradiderit, nec plus militum retinuerit, quam præsidiis munimentorum necessarium sit, facile inde colligi, de armorum conjunctione, aut fœdere se nunquam cogitasse.

De actu à Leuchtmaro ad Cæsarem refertur. 21. Aug.

§. 19. Paulo post Leuchtmaro è Svecia reverso Elector legatos suos Ratisponæ apud directorium Moguntinum proponere jubebat: *Cum petitum à se fuerit, ut Ordinum Imperii literas Holmiam mitteret, ac responsum ad eas curaret, eo fine Leuchtmarum à se in Sveciam ablegatum; qui & injunctum negotium diligenter expediverit, uti ex relatis ab eo ad Ordines literis adpareat. Plura in præsens à se effici non potuisse, cum à se plus requisitum non sit. Quod si deinceps plura ejus generis sibi committere velint, indefessam ac fidam operam navaturum, quippe cui nil magis cordi sit, quam ut pax reducatur.* Eadem Legati apud Cæsarem exponere jubebantur, addito; *Leuchtmarum sæpe, idq; enixe institisse, ut Sveci majore studio, quam hucusq; factum, negotium pacis agere, & conventum tractatibus instituendis maturare velint; id quod ab Ordinibus Imperii vehementer optetur. Ea occasione mentionem injectam induciarum ad certum tempus ineundarum, quarum insignis usus futurus sit circa negotium pacis tanto efficacius abs se urgendum; cum haut commode officium suum interponere queat apertam hostilitatem in Svecos professus. Præterea haut ignotam Cæsari miseram Marchiæ faciem, quam ipse sine gravi animi commotione cogitare nequeat, à Svecis atrociter laceratæ, quorum incursiones in futurum prohibere supra vires suas sit. Ex quo Cæsar facile judicare queat, se vel invitum ad amplectendas inducias compelli, ni totam Marchiam in solitudinem redigi velit; nec persistente hostilitate munimentis suis de annona prospici posse. Agros incultos jacere, commercia intercipi, è Polonia subvectionem adimi, clauso à Svecis Warta flumine; cujus liberam navigationem cum Poloniæ Rex sæpius quæsierit, eam obtineri non potuisse, nisi intervenientibus induciis. Ex Electoralibus præfecturis tantum in præsens non provenire, quantum Marchionis Ernesti sobriæ aulæ sufficiat. Nec inter hostilia corpus Patris defuncti in Marchiam deferri posse, quod ipse inter extrema jusserit. Miseras quoq; civium reliquias enixis precibus flagitasse, ut induciæ fierent, ne perseverantibus belli malis solum vertere cogantur; quos solatio cassos destituere à Principis officio alienum fuerit. Deniq; & communicationem cum Clivicis ditionibus interclusam fuisse. Sperare igitur, Cæsarem haut in sinistram partem accepturum, si in id, quod declinare haut licuerit, consentiendum sibi fuerit. Cæterum neutrarum se partium ferre, aut à Cæsare deficere, nunquam sibi in mentem venisse; nec id Svecos à se desiderasse. Sed induciarum alium esse rationem. Cum enim ipse Cæsar literis ad Schwartzenbergium scriptis judicaverit, Pomeraniam per arma recuperari non posse, eo tempore, quando res Marchiæ longe melius se habebant, Patriq; suo non spernenda copia superérant; non sibi solum, sed & Cæsari utilius fore, si per inducias Marchia utcunq; servetur, quam ut ipse armis incassum motis munitas quoq; urbes periculo exponat, & ad operam patriæ navandam plane se inhabilem reddat, qua nunc circa pacem promovendam commodius se sumi queat. Quin etsi*

1641.

haut

1641. *haut perspiciat, qvomodo annona deficiente aliqvod in Svecos operæ pretium fieri qveat, Imperio, aut Marchiæ levamento futurum; tamen si Cæsar judicet, Svecis in Pomerania cladis qvid inferri posse, per inducias viam illuc non intercludi, sed res in priore statu belli manere, ac se partibus Cæsaris addictum persistere. Neq; vero aliis Ordinibus, ut suum exemplum imitentur rationem esse, qvos neq; tanta necessitas subigit, neq; eorum terræ, uti suæ, qvantæqvantæ Svecorum incursionibus patent. De cætero se Cæsari, Imperioq; sincera fide addictum persistere, in cujus fraudem nihil unqvam sit admissurus.* Eadem apud præcipuos Cæsaris ministros Legati exponere jubebantur, qvos re exactius ponderata dubium non erat æqvius de ista actione judicaturos, ubi considerarent, qvid ipsis faciendum foret, si suo loco positi forent. Qvod si isti de induciarum legibus exqvirerent, responderent; sibi de his haut ita exacte perscriptum, ne forte Cæsarei exemplum pacti exposcerent; sed facile conjicere, Svecos commoda sua è manibus noluisse amittere, & occupata loca pacto præsertim tam brevis temporis retinere cupiisse, qvod & per inducias inter Hispanum, & Belgas factum sit. De biennio mentionem injectam. An pure conclusum sit, sibi non constare; adductas tamen rationes ita graves esse, ut credere cogantur, Electorem urgente necessitate jam conventionem absolvisse. Id qvoq; Elector Legatis suis significabat, in Svecia palam jactatum fuisse, Cæsari, & Ordinibus pacem cordi non esse, qvod Amnestia, qvæ pro universali venditetur, tam multis exceptionibus circumscripta, Pax Pragensis confirmata, Palatinoq; restitutio denegata sit. Svecos eqvidem in pacem pronos, qvam honestam, æqvam, & ad universos porrectā magnopere cupiant; sed arma prius haut ponere decrevisse, qvam Germania in statum anni 1618 plene reposita. Et qvanqvam sat causarum sibi sit, ut pacem optent, malle tamen per integrum adhuc seculum bellum gerere, qvam pacem admittere, Imperii libertate in pristinum haut restituta; qvo Orbi constet, injuriam sibi fieri, dum arguuntur, velut proprii duntaxat commodi causa bellum extrahant, ubi cupitis sibi potiti sint, amicorum & sociorum causam oblivioni daturi. Id qvod Legati data occasione, ubi de republica sententiam dicerent, memorare jubebantur, ut Ordines inde judicare possent, qvantis difficultatibus tractatus pacis involvendi sint. Cæterum ad ista, qvæ super induciis Legati apud Cæsarem, & ejus ministros exponebant, nihil distincte respondebatur, nisi qvod hi externo gestu præ se ferrent, qvæ ab Electore acta forent sibi non iniqva videri. 1641.

Genius Comitiorum Ratisponensium. §.20. Ut porro Elector hisce consiliis inhæreret, ea, qvæ in conventu Ratisponensi tunc tractabantur, non parum ipsum confirmabant. Sane multo enixius ibi de continuando bello, seu, uti loqvi malebant, de conservando exercitu Cæsareo agebatur, qvam antea de pace jactatum fuerat. Præsertim postqvam Cæsareis non parum spirituum accesserat è properato Banerii recepta, qvem & paulo post ipsius mors seqvebatur; cui causam dedisse hostes vulgabant intemperantes haustus vini Hungarici Ratispona submissi, & secutam mox in recepta defatigationem. Ubi tamen judicabant rerum periti, à Piccolomineo graviter erratum, qvod non recta in Banerium iverit, sed circa Slangium intercipiendum tempus triverit. *Slange.* Nam illo perdito nec hunc potuisse evadere. Ac ideo Piccolomineum inter, & Gleenium acre jurgium exortum, qvorum & hic eam ob causam tunc ab exercitu discesserit. *Gleen.* Sane post Banerii mortem res Svecorum in ancipiti stabant, Cæsareis semper decretoriam plagam captantibus, qva succedente Luneburgicos, & Bremensem Præsulem dura conditio manebat. Cæterum qvod Ordines circa Cæsaris exercitum velut suum tantopere laborarent, id Electori valde suspectum erat, qvod hac ratione totum Imperium magis, magisq; bello velut proprio implicaretur, in qvod deinceps omnes qvoq; sumtus devolvendi sint. Tum eidem necessitatem impositum iri arma tamdiu in Galliam gerendi, qvamdiu hujus in Hispaniam bellum duret, ne hæc tota mole virium Gallicarum obrueretur. Id qvod ab illis palam agebatur, qvi Hispani favore imbuti erant. Ita pax in longum protrahebatur, Ordinibus interim plane exhaustis, & ad jugum subeundum fractis. Unde & Legati Brandenburgici circa talia negotia sententiam dicere abnuebant, mandatis se defici excusantes. Neq; tamen obnixe reluctari è re ducebant, qvo minus in istis consultationibus pergeretur, ne forte aliqvando exprobraretur, causam non recuperatæ Pomeraniæ sibi imputandam, qvod apparatum belli eo fine faciendum sufflaminarint. Etsi satis constaret, bellum haut qvidqvam super Pomerania geri; qvin Cæsarem potius secretis tractatibus Hamburgi super satisfactione cum Svecis satagere. Iidem Legati etiam, qvantum poterant, renitebantur, ne Pax Pragensis firmaretur, ac in vim publicæ legis transiret, Saxonicis frustra monentibus, ne eam pacem ita aper-

1641. te impugnarent. Nec Cæsareis arridebat, qvod Brandenburgici juxta, atq; Luneburgici, & Hassi ita fervide contenderent, ut Amnestia citra exceptionem conderetur. *Leslε.* Abs qva Gvalterus Lesleus Cæsarem ita abhorrere ostendebat, ut omnia potius aleæ belli exponere malit. Haut eo minus tamen, cum Recessus Imperii adornaretur, Brandenburgici denuo monebant; sibi consultum videri tranqvillando Imperio amnestiam ad omnes porrigi, neq; tot conditionibus circumscribi, aut ejusdem effectum suspendi, & omnia in statum, qvi anno 1618. fuerat, reponi; nullo effectu, nisi qvod eorum monita actis insererentur. Unde & cum Cæsar Amnestiam Ratisponæ concinnatam ubiq; promulgari juberet, Elector nolebat eam per totam Marchiam publicari, obtentu, ne forte à Svecis contumeliose haberetur; sed extremis duntaxat valvis arcis eandem affigi satis ducebat, stationario milite adposito. Qvi & permittere nolebat, ut edictum avocatorium alibi, qvam in arce sua affigeretur, aut ut præfecti Peizæ, & Corbusii cum Francisco Alberto Lauenburgico Duce, qvi id petierat, literarum commercia alerent. Qvi & uti Svecis militem in ipsius ditione ut colligerent indulgere nolebat, qvod id extra indolem induciarum esset: ita non minus Cæsareos idem tentaturos clam impedire decreverat, ne Svecis prætextum daretur in ipsius ditionem irrumpendi, velut novos hostium delectus dissipaturis.

Difficultates circa investituram Borussicam. §. 21. Inter præcipuas qvoq; curas novi regiminis erat, ut Electori cum Uladislao Poloniæ Rege super investitura de Ducatu Borussiæ conveniret. Eas molestias ut anteverteret jam ante biennium Electoris Pater misso Petro Bergmanno apud Uladislaum Regem, & qvosdam Proceros sibi studentes egerat, ut se vivo Filius investituram acciperet, ac homagium præstaret; de qvo & antea Rex ultro ipsi spem fecerit. Enimvero mut tam Uladislaus, qvam Proceres eam rem utilitatibus Regni haud repugnare agnoscerent; plane tamen de eadem silendum judicabant, ne ipsa properatio Ordinum animos omnia nova aversantium suspicione perstingeret, eoq; hi nodum in scirpo qværendi, & difficultates movendi ansam arriperent. Nunc autem id negotium eo circumspectius erat tractandum, qvod metus esset, ne Poloni, dura tunc Electoris conditione abusi, molestas qvasdam conditiones obtruderent, inprimis circa portus, qvos in potestate habere, aut saltem super iisdem sibi caveri cupiebant. Ac confirmabat Hamburgi Avauxius, se tractatu Stumsdorfiano auribus suis percepisse, Polonos in Pillaviam oculos conjecisse, deq; eadem invadenda agitasse. Eoq; monebat, ut Elector accuratam ejus curam haberet, qvod etiam publice interesset, ne is portus Polonorum in manus incideret; ac inter alia classi Hispanicæ, ante biennium à Belgis profligatæ, destinatum fuisse in Mari Baltico portum aliqvem occupare. Pollicebatur qvoq; se Regi Galliæ diligenter scripturum, ut is in Polonia causam Electoris suo favore fulciat. Sane & Magnæ Britanniæ Rex Uladislao negotium Electoris commendabat, velut qvicum avitam ipse colat amicitiam, ut investitura absq; novis oneribus modo pristino ipsi conferatur. Avauxius qvoq;, ac Legatus Anglicus Winterfeldio Hamburgi dissvadebant, ne Elector ipse feudum in Polonia inter Comitia acciperet, aut saltem à veneno probe sibi caveret. Sed & intelligebatur, tunc cum Bavaro circa exoletum jus in Pomeraniam in Principem Joannem Casimirum transferendum agitari, qvi & vigore vetusti pacti actionis aliqvid in Camminum prætendebat. Ac suspicio erat, istum Pomeraniæ respectum causam esse, qvare Princeps ille nuptias cum sorore Electoris ambiret. Cæterum ejus investituræ causa Elector paulo post Patris mortem Warsaviam ablegaverat *J. Jan. Kreitz. Cosbot. Hoverbeck.* Wolfgangum Kreitzium, & Joannem Cosbotum, una cum ordinario ibi Residente Joanne Hoverbeckio instituros, ut Elector ante Comitia isto ritu per Legatos defungi *De tempore investituræ.* posset, ne forte unus, & alter malevolus audaciam præbente multitudine, & conventus licentia, scrupuli qvid moveret, aut protestationem interponeret, neu conditiones prioribus duriores sibi impingerentur; etsi alias, cum jus sit hæreditarium, veteribus pactis nil posset adjici, nisi de mutuo consensu. Ea cum post varias difficultates, qvæ movebantur, Legati ad Regem admissi ex *27. Febr.* posuissent, jussi sunt Electori renuntiare: investituram ipsi per se exemplo Patris recipiendam; nec eum ritum ante Comitia in proximum mensem indicta obiri posse. Malebant pleriq; Senatores, ab Electore durantibus Comitiis homagium præstari. Qvorum impetum ut Rex eluderet, Electori id recusanti gratificaturus, tempus ad cogitandum ea de re sibi sumebat. Nam & avo Electoris Joanni Sigismundo, durante Ordinum conventu ea solennia acceptanti, per hos isti negotio sese ingerentes haut parum molestiæ datum fuerat. Etsi Rex confirmaret, non esse, qvare Elector sibi à protestationibus metuat. Eas enim, si privatæ sint, fraudi esse non posse; publicas se non

1641. non admissurum, si vel maxime eam ob causam Conventus sit abrumpendus; nec passurum, ut *Nuntii Terrestres* ei se negotio immisceant. Præstare tamen, ut indictio acceptandæ investituræ ante Comitia fiat, ipse ritus post Comitia peragatur; ne ista infeudatio negotium Comitiale videatur, aut Comitia ejus causa indicta credantur.

Poloni de Electore queruntur. §. 22. Arguebant porro Poloni tanqvam pactis repugnans, qvod Elector propria autoritate administrationem Borussiæ suscepisse feratur, anteqvam eadem ipsi à Rege Poloniæ delata sit. Nam morte prioris Principis rem velut ad interregnum rediisse, ac tantisper à Regentibus publica lege constitutis provinciam fuisse gubernandam. Inprimis ægre tulerat Rex, Conventum Ordinum Borussiæ mense Septembri *1640.* à Patre indictum, post hujus obitum à Filio continuatum, Ordinibus in id consentientibus. Qvibus à Rege mox injunctum est, ut Conventum dissolverent. Qva de re cum Elector modeste qvereretur, & causas jussi exqvireret, Rex non nisi laxioribus verbis *14. Febr. 1641. Elector objecta purgat.* respondebat. Elector tamen objecta purgabat: *Haut qvidqvam se ante homagii oblationem regimen provinciæ invasisse. Eqvidem cognitionem omnium, qvæ à Regentibus agerentur, cepisse. Sed ideo jubendi vetandi autoritatem sibi non arrogasse, nec ut titulus suus rescriptis Regentium præmitteretur tulisse.* Hoc modo cum Regi satisfactum esset, simul Legati gnaviter laborassent, ut pleraqve Electori præjudicium allatura è formula responsi expungerentur, aut emendarentur, (inter qvæ erat, qvod Rex *Commissarios* in Borussiam mittere vellet, qvod vocabulum Elector adspernabatur,) tandem in hunc *Legatis Electoris respondetur.* sensum Legatis responsum: *Regem non mediocrem dolorem concepisse ex obitu Electoris Georgii Wilhelmi, sibi amicissimi, in cujus natum parem affectum transferat, qvem ipse filii loco habeat, & ab eodem patri debitam observantiam expectet. Cujus & specimen is jam exhibuerit, dum post Patris decessum ut pactis dispositum, administrationem Ducatus sibi haut vindicarit, sed eandem Regentibus integram reliqverit; tum qvod ad investituram accipiendam, & homagium præstandum paratum se profiteatur; circa qvæ Regem pactis congrua libenter præstiturum. Caterum enpere qvidem Regem Electori gratificari, ut per Legatos ista solennia peragantur. Qvia tamen primævum diploma, antecessorum Electoris expressæ cautiones, & alia pacta secus disponant, ab iis non videri discedendum; præsertim cum è pactorum præscripto sub eum actum variæ ceremoniæ sint repræsentandæ, ac gravia qvædam negotia colloqvium cum ipso expostulant. Igitur utrinqve expedire, ut ipse Warsaviam se conferat. De tempore Regem Electori opportune significaturum. Interim Electorem eandem animi moderationem servaret, qvoad à Rege investitus & confirmatus fuerit. Circa administrationem Borussiæ ab Electore ante præstitum homagium gerendam, simul de plenione cautione Legatos cum Commissariis Regiis collocuturos, qvam brevem moram Elector agre haut ferret.* Probabat qvoqve Rex, qvod Elector interim ad penitiorem jurium ac privilegiorum Ducatus & provincialium notitiam capiendam incumbat; & qvod polliceatur, si qvæ gravamina iniqvitate temporum irrepserint, ea ad normam pactorum reducere: circa qvæ corrigenda & ipse pro jure directi & supremi dominii autoritatem suam sit interpositurus.

Super cautione ab Electore exhibenda inspiratio nes. §. 23. Porro Elector Regi ejusmodi cautionem, anteqvam regimen Borussiæ ipse susciperet, obtulerat: *Hac lege administrationem provinciæ sese capessiturum, ut adsuscipiendam investituram condicto tempore sistere se velit; interim ante præstitum à se homagium subditos jurejurando haut adacturum.* Enimvero isthæc cautela Regi non sufficere videbatur, qvi eidem hæc qvoqve capita inseri volebat: Ut sacramentum præfecti Pillaviensis ad antiqvam formulam concipiatur: Templum ritus Catholici sartum tectum servetur, ac uberioribus reditibus dotetur: Versus Poloniæ qvoqve fines templa præbeantur cultui Romano exercendo. Ac præstare, ut in præsens de conditionibus agatur, qvam post ubi Elector possessionem nactus sit. Præsertim cum Respublica circa feudum hoc admodum circumspecte procedat, ne id forte à tam potente Principe aliqvando Poloniæ penitus avellatur. Gravamina porro qvæ jacta- *Gravamina Polonorum.* bantur, & qvorum emendationem Poloni Electorem poscebant, hæc erant: *Ut Regiomonte templum Catholicorum reficiatur: ibidem in eorundem usum novum templum extruatur: Catholicis ibidem oratoria erigere licitum sit, nec minus matrimonia consummare, & funera deducere more Romano: Concionatoribus Evangelicis haut fas sit doctrinam Catholicam Romanam pro suggestu traducere: Secta nova ne admittantur ab Ecclesia Romana dissidentes exceptis, qvæ Augustanam Confessionem amplectuntur: Elector Pillaviam idoneis munimentis & præsidio firmet: idem Regi qvotannis triginta florenorum millia exsolvat: extraneis ne liceat in Borussia Ducali bona immobilia coëmere; qvi nec ad ullam dignitatem, nedum præfecturas admittantur: jus indigenatus nemini concedatur: Incolis*

1641.

Borussiæ & cumprimis Nobilibus ne præjudicetur in caussis controversis, sed omnia juxta jura provincialia Anno 1609. dirigantur: nunqvam appellationes incolarum Borussiæ ad Regem impediantur, sed eas per notarium insinuare tuto liceat: Elector executionem decretorum regiorum in caussis appellationum absq; mora procuret: Idem absq; consensu Regis nullo prætextu pactum de neutro statu velut Dux Borussiæ cum ullis Reipublicæ hostibus ineat. Sed maxima difficultas erat circa vectigal Pillaviense, qvod cum à defuncto Electore Regi in biennium concessum esset, idq; jam expirasset, Rex ulterius eodem frui cupiebat. Qvod cum Ordines Borussiæ nullo modo concedere vellent, Electori circa investituram plures scrupuli movebantur, qvos legatus Kreitzius augebat, qvi à Rege munere Præfecti provincialis donatus valde indignabatur, in eo ab Electore sibi prælatum Joannem Eberhardum Tettavium supremum Burggravium. Et Kreitzius iste Regis favore subnixus eo insolentiæ processerat, ut in præfecturam Dulsenam sibi à defuncto Electore concessam cum triginta eqvitibus irrumperet, præfectumq; ab Electore novo constitutum vi ejiceret.

Landhofmeister. Tettau.

§. 24. Circa eas difficultates amovendas cum VVarsaviæ incassum sudaretur, Rex demum Gerhardum Dænhofium Comitem, & Dnialinscium Secretarium Regium ad Electorem ablegat. Hi allocutione ad eundem Ducis Borussiæ vocabulum omiserunt, qvod ab Electore dissimulatum, utut antea idem resignare literas Regis abnuisset, qvod titulus is omissus esset; qvas tamen mox acceptavit, cum Legati errorem Cancellariæ arguerent. Isti Legati multa Warsaviæ mota remiserunt, ac demum cautione Electoris in eum sensum scripta adqvieverunt: *Cum ipse à Rege Poloniæ investituram Ducatus Borussiæ petierit, homagiumq; obtulerit, & tamen ob legitima qvædam impedimenta solennis iste actus ita cito peragi non potuerit; se gubernacula Ducatus sua autoritate gerenda suscepturum, ut interim spondeat, sese pactis feudalibus per omnia satisfacturum, Ducatum juxta privilegia gubernaturum, si qva præteritis temporibus aberratum sit, ad normam pactorum correcturum, homagium feudale qvovis opportuno tempore ad id evocatum præstiturum; ante id præstitum à subditis dicti Ducatus jusjurandum haut exacturum.* Ea cautione accepta Legati Electori administrationem Ducatus offerebant. Denuntiabat inde Rex Electori misso Andrea Kreitzio, ut ad diem octavum Octobris Warsaviæ præsto sit capiendæ investituræ. Qvam & Elector triduo ante cum digno se comitatu ingressus, ac à Rege admodum honorifice exceptus est. Aderat ibi Legatus Gallicus Carolus Avaugurius, qvi nomine Regis Christianissimi officia ipsi offerebat, si qvid forte controversiæ moveretur. Sed omnia ita feliciter citra insignem difficultatem transigebantur, ut istius opera haut desideraretur.

Legatio Regis ad Electorem Dænhof. Dnialinski.

Alia Electoris cautio. 20. April.

Elector Warsaviam proficiscitur.

1641. 5. Octobr. Avaugour.

Nec ratio habebatur protestationis, qvam Tholibovius qvidam nomine Palatinatus Brestensis, & Inocoladislaviensis interposuerat, velut invalida, & jure destituta foret collatio feudi, in Electorem Fridericum Wilhelmum propediem suscipienda; qvam in rem hæ rationes adducebantur. *In collatione ejus feudi primo in Domum Brandenburgicam facta plures ac iteratas protestationes Nuntiorum Terrestrium intervenisse, gravibus rationibus suffultas, ob qvas id feudum legitimum haberi non possit. Per leges autem Regni nullo modo pro firmis ac legitimis haberi acta, qvibus vel unus Nuntius contradixerit. Patrem Electoris parta Borussiæ possessione, qvæ tamen obstantibus protestationibus legitima haberi neqveat, pactis & constitutionibus haut satisfecisse. Nam fanum licet Regiomonte exercitio ritus Romani extrui curaverit; id tamen data opera fundamento minus solido impositum, ut propinqvam nunc ruinam minetur: Catholicæ religionis exercitium reliqva Borussia plane exterminatum: Jura patronatus adempta: varias, easq; abominandas sectas introductas Calvinianorum, & Arianorum, cum præter Augustanam Confessionem professam nulla alia induci debuerit: Antiqvam Nobilitatem eodem Ducatu exclusam, & novam è Marchia receptam: dignitates & munia antiqva abolita: Capitaneatus qvosdam extinctos: Incolas tributis & exactionibus insolitis exhaustos: Appellationes ad Regem super exponendis qverelis non admissas: vectigalia maritima contra jus & æqvum instituta, indeq; lacessendi externos Principes occasionem præbitam: portus Pillaviæ & Memelæ justo præsidio haut firmatos, per qvos hostis prioribus annis Borussiæ infusus sit: naves ad custodiam portuum non comparatas: pecuniam nomine subsidii, & in vim contributionis ex pacto debitæ in ærarium publicum sæpe non illatam: regimen ejus Ducatus, qvod per Regentes administrari debuit, ante homagii præstationem usurpatum: aliaq; multa hactenus pro libidine commissa, per qvæ juribus Regis & Regni, velut supremi, & directi domini derogetur; per qvæ adeo pacta violata, atq; abrupta sint. Igitur se nomine dictorum Palatinatuum protestari, qvod in concessionem ejus feudi post Comitia faciendam non consenserit, ac jura Regni ad Ducatum Borussiæ reservasse.*

Protestatio contra investituram interposita. Tholibofski.

§. 25. Nec

1641.
Senatorum monita.

Electoris declaratio.

§. 25. Nec longe tamen abibant, qvæ nomine Regis per Senatores apud Electorem monebantur. Ad qvæ Elector, cum cautio Legatis Regiis Regiomonte exhibita ipsis sufficiens non videretur, declarabat. *Templum vetus ritus Romani, ex pacto Regiomonte erectum, qvod in præsens ruina proximum esse Regi relatum sit, sine mora communicato cum architecto Regis consilio pro re nata ad perfectionem operis instaurandum, & à ruinæ periculo tutum præstandum. In novo templo, qvod in usum sacrorum Evangelicorum prope istud templum strui sit captum, necdum perfectum, sacra haut exercenda vitandis, qvæ ex utriusq; religionis hominum congressibus oriri qveant, dissidiis, qvoad interposita ædificia eo usq; absoluta sint, ut inter utrumq; templum plateæ intercedant; portas vero ita avertendas, ne templa adeuntes sibi invicem occurrere necessum habeant; Electoremq; operam daturum, ne occasione ejus ædis Catholici circa cultum suum exercendum impediantur. De altero templo in usum ritus Romani extruendo, dotandoq; Electorem qvantum in se promoturum, ut Rex cum Ordinibus Ducatus qvamprimum agere possit. Oratoria pro usu Catholicorum, qvo minus à Nobilibus vi pactorum condantur, & conserventur, Electorem non prohibiturum. Omnibus subditis Ducatus Romana sacra professis liberum fore templa Catholicorum freqventare, matrimonia etiam cum Evangelicis in templis Catholicorum more Romano contrahere, sepulturas publice ritu solito peragere citra impedimentum, aut mulctam aliqvam. Concionatoribus Evangelicis sub pœna arbitraria ab Electore imperandum, ut omnibus calumniis, convitiis, scommatibus, libellis famosis, & contumeliosis scriptis, homines potius, qvam doctrinam tangentibus, abstineant: sicuti & vicissim Warmiensis Episcopus velut vicinus prohibiturus sit, ne tale qvid à Catholicis in Evangelicos admittatur. In cæteros turbatores divinorum officiorum, concionumq; Ecclesiæ Romanæ, ut summario processu in Judicio Aulico agatur, salva ad Regem appellatione, Electorem edicturum. Eundem qvoq; prohibiturum, ne qva secta, à Romana Ecclesia doctrina aliena, præter Augustanam Confessionem, ejusq; Apologiam professa introducatur. Eundem portus Pillaviæ, & Memelæ pro viribus exactissima diligentia perfecturum, ac validis præsidiis firmaturum, præfectis impositis è patria nobilitate locupletibus; qvi ab Electore constituti, ubi justam ob causam Regi displicuerint, liberum huic fore Electorem movere; qvi & jusjurandum præstituri sint ad formulam, de qva Regem inter, & Electorem conveniendum. Ut autem de munitionibus & præsidiis eorum portuum Rex & Regnum eo melius edoceri qveant, & nunc, & opere perfecto, ubi evidens periculum imminebit, Revisorem à Rege designatum, cui plusqvam duodecim homines in comitatu habere integrum non sit, cum consensu Electoris, aut eo absente consiliariorum Regentium admittendum, nec qvo minus præsidia illa perlustret impediendum. Ab Electore qvotannis pensionem tricies mille florenorum titulo subsidii ordinarii solvendam, addito duplo, ubi contributiones publicæ necessitate exigente in Comitiis decretæ fuerint. Extraneos ad coëmtionem prædiorum non admittendos, nec illis dignitates, præfecturas, & munia, sed tantum indigenis Nobilibus Ducatus Borussiæ tam Catholicis, qvam Augustanam Formulam profitentibus conferenda. Super indigenatus jure exteris in posterum concedendo Electorem intra annum de consilio Regis statuturum. Contra incolas Ducatus, præsertim Nobiles locupletes, tam in civilibus, qvam criminalibus actionibus citra causæ cognitionem nunqvam de facto procedendum; appellationes iisdem haut denegandas, neq; notarios, qvo minus eas suscipiant, prohibendos. Executio decretorum regiorum, ut in omnibus judiciis Ducalibus cum debita Regis reverentia fiat, Electorem edicturum. Formulæ jurisjurandi à subditis Ducatus Electori præstandi hæc verba inserenda;* ***Uti domino meo hæreditario feudi tanqvam Duci in Borussia, Serenitatisq; ejus hæredibus feudi masculis.*** *Eundem qvocunq; prætextu neutralitatem tanqvam Borussiæ Ducem cum ullis Reipublicæ hostibus intuitu ejus Ducatus, nisi Rege expresse consentiente, haut initurum. Deniq; nullas arces cuipiam Principi aut Reipublicæ externæ venditurum aut oppigneraturum.* Promittebat insuper Elector Regi centum florenorum millia annua è vectigalibus, qvibus Rex qvinqvaginta millia addi cupiebat. Sed petebat Elector, ut is dicta summa adqviescat, qvod detractis aliis sumtibus è Pillaviensi vectigali parum sibi supersit.

1641.

Investitura peragitur.

Kœnigseck.

Ita investitura solenni ritu peracta, ad contactum vexilli mandatario qvoq; Marchionis Ernesti Bernhardo Kœnigseckio admisso, ac post jusjurandum præstitum Elector ad dextram Regis assedit, Joanne Casimiro sinistrum hujus latus tegente. Post qvatriduum eadem, qva receptus erat, pompa Elector Warsavia discessit.

11. Oct.

Regium montem ingressum Nobiles civesq; solenni paratu læti excepere, omissis tamen ludicris spectaculorum, qvod Patri justa nondum facta essent. Cæterum tanti habebatur id negotium

1. Nov.

nium

Mart. 1642. Averij. tium ex voto fuisse peractum, ut etiam Carolus I. Magnæ Britanniæ Rex aliqvot post menses Josephum Averium Prolegatum in Borussiã mitteret, Electori gratulaturum de suscepto regimine, & cumprimis re feudali in Polonia bene confecta, & qvod illæsus evasisset pericula, qvæ ibidem Ipsum manere poterant. Qvibus obiter addebatur commendatio causæ Palatinæ, ut eam Elector, qvantum posset, fulcire pergeret. Cui, qvæ decora erant, reponebantur. Ast citra ullam difficultatem successit investitura apud Cæsarem super ditionibus ab Imperio dependentibus, qvam nomine Electoris Jo. Frid. Lœbius suscepit, qvi & in animam Electoris juravit. Adsistebant ceremoniæ cæterorum qvoq; agnatorum mandatarii, Marchionum Ernesti, Christiani Wilhelmi, Christiani Culmbacensis, & Alberti Anspacensis; qvi apprehenso Lœbii pallio ab hoc pronuntiatis annuerunt duntaxat, non & ipsi jurarunt. Investituram super Ducatu Cliviæ, adjunctisq; ditionibus petenti responsum; causam esse controversam, & tantisper acqviescendum decreto in eam rem Anno 1630. condito.

Investitura Cæsarea. 5. Jul. 1642.

Marchia exercitibus inundatur. §. 26. Rebus in Borussia constitutis judicabat Elector, præsentiam suam ad Marchiam à miseriis recreandam plurimum facere posse; nec minus tractatibus pacis, qvi tunc adornabantur, utile esse, ipsum loco minus remoto degere. Qvod tamen accessus in Marchiam cupito longius differendus foret, in causa erant exercitus, qvibus initio anni quadragesimi secundi Verus cumprimis provincia inundabatur. Nam qvi recens imperium in arma Svecica susceperat Leonardus Torstensonius post absumta per agrum Luneburgicum alimenta in Marchiam Veterem castra transtulerat, qvoad occasio in Cæsareas ditiones irruendi arrideret. Qvibus conatibus avertendis & ipsi Cæsarei eodem penetrabant, si qva possent Svecos ad oram maritimam retracturi. Tanta hospitum multitudine obruta regio non poterat non misere proteri, si vel maxime ducibus exacta disciplina militem coërcere cordi foret. Sed de industria vastitatem provinciæ affectare videbantur Cæsarei, toto isto bello plus immanitatis, qvam Sveci exserentes, etiam ubi amicorum specie accesserant; apud qvos ductores qvidam non obscure jactare audiebantur: Electorem de ducenda Sveciæ Regina meditari, vires Cæsari æmulas sibi paraturum: sed se alas probe ipsi admutilaturos, ne nimis alte subvolare qveat. Sveci tamen mollius saltem loqvebantur, necessitatem belli haut diuturnam excusantes. Et cum

Torstenson.

1642. Marchio Ernestus Ottonem Sverinum ad Torstensonium mitteret, de molestiis belli in Marchiam devolutis qvesturum, velut induciis recens initis violatis, hic multa cum verborum humanitate responderat: Induciarum legibus transitum per terras Electoris licitum, ubi ratio belli exigat, ac eo casu à provincialibus annonam esse suppeditandam, exactione & dispensatione per præfectos Electorales instituenda, qvo injuriæ militares absint. Unde & se adventum suum qvæstoribus provincialibus denuntiasse, tutelarem militem obtulisse, super sustentatione exercitus convenire voluisse. Sed istos postulata sua insuper habuisse, agrestibus qvoq; vi ultro illata milites lacessere ausis; qvibus si paria reposita sint, autoribus injuriæ imputandum. Porro cum hostis in has partes verterit, sibi eadem seqvendum. Et qvia Electorales præfecti annonam curare abnuerint, sibi super ea corradenda fuisse disponendum; præsertim cum castello Werbensi non tradito Vetus Marchia priori conditioni sit relicta. Se tamen cupere provinciam istis molestiis liberare statim, atq; ratio belli id permiserit; ac si necessaria ultro suppeditentur, accurata disciplina militem coërciturum. Ac transibat paulo post dux Svecicus in Silesiam festinato satis itinere, ac modestia militi imperata; etsi ipsa transeuntium multitudo qva contigerat omnia protereret. In diversa parte Stalhantschius sub finem superioris anni tota Silesia expulsus per Ducatum Crosnensem, ac Sternbergensem districtum hiberna ceperat, provincialibus ad extremam inopiam adesis. Qvem cum Electorales rogarent, ut alio stativa transferret, causabatur, sibi hinc discedere integrum haut esse, qvoad cautum sit, Cæsareos hac parte non irrupturos, aut Crosnam & Francofurtum invasuros; promto tergiversandi obtentu, ubi pro ratione sola belli ratio est. Sed & post semel exoneratam tantam proluviem Marchiæ sub autumnum par aut major inundatio metuebatur, Torstensonio post solutum Briegæ obsidium apud Gubenam in finibus Marchiæ considente, catervis late ditionem Electoris persultantibus; cui & qvæ ex Svecia supplementa veniebant, transitu Marchiæ haut parum damni dabant. Post ea tamen tempora Marchiæ ab exercitibus minus molestiæ fuit, belli mole in remotiores Germaniæ partes devoluta; nisi qvod seqventi anno Torstensonius è Moravia in Holsatiam tendens tractum ad Albim properato qvantumvis itinere non parum affligeret.

Brieg.

§. 27. De

1642. Super induciarum pacto mitigando incassum laboratur

§. 27. De cætero hostilia qvidem Svecos inter, Electoralesq́; cessabant, nulla tamen securitatis certa fiducia, qvod pacta induciarum nondum ratihabitione firmata essent. Qvæ ut accederet diligenter ab Electore laboratum fuit, ut tamen prius mitigari vellet, qvibus enormiter lædi videbatur. Ac jam sub finem superioris anni Joannes Oxenstierna ad tractatus pacis plenis cum mandatis destinatus Stralsundam adpulerat, ratificationem pacti à Leuchtmaro conclusi secum adferens, qvi & cum percepisset, ab Electore Stetini fuisse inqvisitum, num qvis Reginæ nomine adesset absolvendo negotio, statim Commissarios eo fine designavit. Cui mox Elector per literas significat: gratum auditu sibi fuisse, ipsum super induciis firmandis movere. Qvo minus sua ratihabitio pridem allata sit, moram fuisse è tarda Leuchtmari navigatione adversas ob tempestates, ac suo Warsaviam itinere. Sed elapsis feriis protinus Stetinum mittendos, qvi id negotium perficiant. Huic ab Electore destinabantur Leuchtmarus, & Joannes Georgius Bornius Novæ Marchiæ Cancellarius. Illorum mandatis repetebantur causæ susceptarum ab Electore induciarum, velut minoris è duobus malis. Tum ratificatio pacti Holmiensis tradebatur, cum Svecico Instrumento permutanda, ut tamen nonnulla duriora prius refingerentur. Inter qvæ erat, ut pactum adjectum aboleretur, qvo conventum erat, ut Svecis certum hominem Custrini habere liceat pactorum observationi invigilaturum. Molestum qvippe & contumeliosum esse Electori, privato homini plus qvam sibi fidei adhiberi; & si qvid contra inducias fiat, à Pomeraniæ Gubernatoribus æqve commode moneri posse. Tum & præfecto Custrinensi se injuncturum, ut conventis sese conformet; qvi & in eam rem Reginæ scripto cavere debeat, si ipsa opus judicet. Et maxime decorum, si par fides utriusqve ratificationi habeatur; præsertim cum minor ad pacta violanda libido apud eum esse soleat, in qvem vindicta promtius exerceri qveat. Nec præter necessitatem aliqvid abs se exigi par esse, qvod variis molestiis, ac suspicionibus, contemtuiq́; ansam præbere qveat. Et qvia Sveci ideo isthoc postulasse videantur, qvod Cæsareus qvidam annonæ præfectus Custrini hactenus egerit, eum jam inde avocatum, postqvam Cæsar, qvem ibi congesserat, penum Electori donavit. Qvod si autem Cæsar intelligat, à Svecis ministrum Custrini haberi, suo qvoqve nomine aliqvem ibidem admitti postulaturum, pari Electoris molestia sive indulgeat, sive recuset. Ita tamen hujus articuli abolitionem urgeri volebat Elector, ne ideo tractatus plane abrumperetur. Qvæ super libertate commerciorum convenerant, ita explicari volebat, ne durantibus induciis nova onera mercibus imponerentur; qvæ tamen introducta jam fuit, etiam per belli tempus auctiora retinerentur, velut non modicam proventuum suorum partem facientia. Super Clivicarum ditionum medio statu operam darent, ut Regina declararet, se pro illa obtinenda apud socios laboraturam, si & Cæsar, sociiq́; in eam consenserint; qvo Elector eo efficacius super eadem concedenda apud Cæsarem instare qveat. Circa præsidiorum alimenta prius eorundem numerum exqvirerent, qvo super istis cum Ordinibus provincialibus agi posiit. Tum tentarent, num Sveci uno aut altero oppido præsidium deducere velint, ac inter alia Garlebia, ubi præfectus suæ tantum avaritiæ litet, nullo in publicum fructu. Tum ostenderent, VVerbense castellum gravissimis de causis dirutum, & antegvam cogitari posset, super illo in Svecia aliqvid motum iri: ac in præsens rem non amplius esse integram. Et qvia oppida Veteris Marchiæ Svecis nullum usum præbeant, spem esse, hos ista in vicem castelli destructi haut detenturos. Porro contributiones pro locis per Svecos insidendis ad moderatam summam redigere laborarent, ac super modo illas exigendi convenirent. Et qvia inter loca reservata Lœckenitza non nominabatur, præsidium inde amovendū, aut nullo Marchiæ onere alendum. Circa bona Ordinis Joannitici temperamentum admittendum. Transitus deniq́; per Marchiam sumendos via brevissima, & qvantum potest citato itinere, ac ut injuriæ militum à provincialibus arceantur. Apud Oxenstiernam Legati privatim testarentur de sincero Electoris animo, ac ne præterita ipsi imputentur, qvorum nulla penes eum culpa sit. Simul explorarent, num super formula ab ipsius Patre anno 1635 concepta circa Pomeraniam tractatio suscipi qveat; ac num ipse eam in rem mandatis sit instructus. Placuerat etiam initio, ut Legati impedire conarentur, ne qvid circa Pomeraniæ regimen à Svecis in præjudicium Electoris novaretur; aut si id impetrari neqveat, modesta protestatione interposita huic jus suum integrum reservarent. Mox tamen satius visum ab istis nihil moveri, qvod novationes illæ dudum introductæ essent, qvas sollicitare præsenti negotiationi noxium videbatur.

20. Dec. 1641.

Bern. 28. Dec. 1641. Electoralium legatorum mandata.

D §. 28. His

1642.
Mora à Suecis interponuntur.
24. Jan.

§. 28. His cum mandatis Legati Stetinum pervenere, ubi tractationẽ suscipi cupiebant. Qvacunq; transierant, Pomeranorum in Electorem studia eminebant, qvi & ab istis petebant, ut sua desideria apud Svecicos provinciæ rectores commendarent. Id qvod Legatis circa reconciliationis initia haut consultum videbatur, velut suspicionibus ansam daturum. Cæterum complures per dies Stetini hærebant Legati, anteqvam super continuandis tractatibus Oxenstierna significaret, qvi suspenso animo speculabatur, qvam in partem Cæsarei tunc Marchiæ insusi sese daturi essent. Post longas demum moras idem Stralsunda respondebat; negotium id non sibi commissum, sed Lilliestrœmio, & Gerhardo Reenschildio. Id qvod Legatis suspectum erat, qvod isti solenne esset negotia difficultatibus implicare, hic pecuniis extorqvendis, qvam gravibus negotiis tractandis aptior haberetur: & qvia Oxenstierna negotium non Stetini suscipi volebat, sed Stargardiæ oppido lacero, & plane vastato. Circa qvod cum delegati Svecici negarent qvid piam mutare se posse, Leuchtmarus Stralsundam ad Oxenstiernam excurrere constituit. Qvod cum Sveci sentirent, ipsum ibi antevertere incertum qva de causa properabant. Cæterum satis adparebat, Svecos ideo moras nectere, qvod Cæsareis in Marchiam transgressis perspicerent, legibus induciarum à se satisfieri non posse: ac ut sede belli in Marchiam translata licentiam militarem ratio belli excusaret. Unde & Oxenstierna, cum alias ipsius nihil interesse videretur, Stetino repudiato Stargardiæ insistebat; & cum Electorales hanc rejicerent, Golnoam proponebat, nihilo commodius oppidum. Ita cum per iniqvitatem temporum ex isto pacto Marchia parum fructus captura esset, Electorales qvoq; non magnopere properandum judicabant; præsertim cum admisso Custrinum Svecico Ministro, id qvod tam vehementer cupiebant, Cæsar gravi suspicione perstringendus esset; istiq; situm oppidi, paratumq; bellicum & opes, consiliaqve Electoralium expiscari in proclivi esset futurum, patente etiam ad corrumpendum militem occasione. Et qvia Sveci in Germanis parum fiduciæ collocare solebant, rationis erat cum istis qvoq; circumspectius agi; præsertim cum ministrorum animus sæpe Principum candori haut respondeat. Sed & contingere poterat, ut Cæsareis transitus pontis ad Custrinum indulgendus esset, si forte Francofurtum, Crosnam, aut Landsbergam oppugnare instituerent. Sane jam iidem apud Ratenaviam pontem navalem Havelæ injicere parabant; qvod cum Marchio Ernestus impedire conaretur, Archidux Leopoldus Wilhelmus protestabatur: gravem Marchioni rationem reddendam, si ipse destruendo Cæsareo exercitui causam præberet.

6. Febr.

Reenschild.

1642.
Tractatio Stralsundæ suscipitur.

§. 29. Porro Stralsundæ apud Oxenstiernam Leuchtmarus moram circa ratificationem, & dilatum hactenus negotium purgare, simul causas repudiatæ Stargardiæ afferre. Tum exqvirere, num mandatũ ipsi sit super formula anno 1635 concepta tractationem suscipere, multis extollens affectum Regis Gustavi Adolfi in Electorem, qvem à Filia continuari optet. Oxenstierna causas morarum probare: Dammum, qvod in Stargardiæ & Golnoæ locum Leuchtmarus proposuerat, rejicere; nec de ministro Custrini habendo remittere, rem transactam causatus, ac jam id caput instrumento ratificationis insertum. Nec audere se ad Reginam ea de re scribere, ne totius negotii reformatio suscipi videatur. Ac ita tecte istum Custrini degere posse, ut Cæsari de eodẽ nihil innotescat. Super Pomerania nihil sibi mandatum: Reginam tamen ei rei componendæ pronam esse. Formulæ dictæ salutarem tunc fuisse scopum, sed nunc rerum faciem plane mutatam. Cæterum si tractatio Osnabrugæ haut ita propere sit ordienda, optare se, ut negotium induciarum se præsente Stralsundæ suscipiatur. Ea de re Leuchtmarus cum collega consultaturus Stetinum revertebat. Ubi num in eum locum consentiendum esset, in utramq; partem rationes se ostendebant. *In aprico esse, varios dilationum prætextus à Svecis qvæsitos: & ipsum Oxenstiernam epistola qvadam scripsisse, sua præsentia ad perficiundos tractatus opus haut esse, qvod Delegati sufficientibus mandatis instructi sint. Stralsundam qvoq; remotiorem esse, qvo pertrahi forte non è dignitate Electoris sit. Nec minus provincialibus delegatis onerosum, sumtuosumq; tam longe à penatibus suis discedere, itineribus qvoq; non satis tutis. Ac plus rumoris apud Cæsareos excitari, si eo abeant, ubi & ob peregrinorum confluxum negotium ita secretum haberi neqveat. Esse præterea periculum in mora, ut negotio qvam primum finis imponatur instante sementis tempore; qvod Stralsundæ forte vario obtentu extrahi posit. Qvod si convenire sibi cum Svecis neqveat, distantiam loci plus temporis reqvirere, ubi res cum Electore fuerit communicanda.* Validiores tamen habebantur rationes, qvæ eam profectionem haut recusandam svadebant, qvod pleraq; jam exasciata forent, neq; expediret negotium in suspenso relinqvi; ac Electoris interesset tam ancipitibus

1642. tibus temporibus qvamprimum nosse, qvid à Svecis expectandum sibi foret. Ac Delegati Svecici Stralsundæ agebant, qvi qvando Stetinum regressuri essent, haut constabat. Et Golnoæ, cui Sveci insistebant, maligna annonæ copia. Deniq; speciosius erat cum ipso Oxenstierna, qvam cum Delegatis tractare, qvibus & subinde iste consulendus erat; id qvod Stralsundæ brevi manu fieri poterat.

Stralsundæ acta. 9. Mart.

§. 30. Ita ambo Legati Stralsundam accedebant, ubi negotium maturari petebant, cum duos jam menses inter inanes moras consumserint. Oxenstierna rem perfici Reginæ cordi esse asseverabat; qvæ tamen, non coram se, sed apud Delegatos disceptanda sit. Procuratorium tamen ipsorum introspicere cupienti Electorales reponebant; *se literis Electoris ad Oxenstiernam fidem sibi facientibus sat ampla agendi facultate instructos videri. Peculiari procuratorio ut instruerentur Electori superfluum judicatum, qvod hæc negotiatio priori connexa, eiq; accessoria sit; ac si novi casus emergant, de qvibus in procuratorio nihil extet, haut eo minus sub spe rati concludi posse. In civilibus qvoq; actionibus receptum, partem etiam citra procuratorium in judicio admitti, si de rato caveat. At Electorem duntaxat dura qvadam mitigari, ambigua declarari cupere. Nec in Germania moris esse, ut præter fiduciarias literas etiam procuratorium exhibeatur. Ejusmodi juris apices inter eos captari solere, qvibus diu hostilia invicem exercita fuerunt, non inter amicos, aut qvi paululum errore potius, qvam ex odio collisi sunt. Et cum Elector tam crebro testatus sit, qvantopere colophonem huic negotio imponi optet, non omnia ad unguem exigenda, nec ut heic vado id adhærescat committendum. Qvod si tamen procuratorium utiq; necessarium judicetur, se curaturos, ut id ab Electore submittatur, procedente interim negotiatione, qvod temperamentum Holmiæ qvoq; admissum.* Ita post levem qverelam Oxenstierna consensit, ut scripto caverent, intra mensem procuratorium pergamenæ inscriptum huc adferendum; ac si citra id spatium res perficiatur, ipsis haut eo minus discedere integrum fore. Disceptatione suscepta Sveci rigidiores sese sperato exhibebant. De VVerbensi castello remittere abnuebant, ita ut Legati demum declararent; Electori ferendum esse, si Sveci id instaurare velint, ut tamen ipsorum sumtibus id fiat, & ne alendi præsidii onus Marchiæ imponatur. Sed acerrima super bonis Ordinis Eqvitum à Divo Joanne dictorum surgebat, qvæ Sveci plane sibi retinere cupiebant. Contra Electori, ut circa ista vindicanda omni ope conniteretur, graves causæ erant. Cum enim ipse patronus ejus Ordinis esset, in fraudem hujus juris cedere poterat, si remissius res istius egisse argueretur. Ac Commendatores inter Ordines ipsius provinciales censebantur, nec peculiarem statum, qvod Sveci credebant, constituebant. Indecorum qvoq; sibi eos deserere, qvibus Commendæ ob egregia merita collata fuerant, ac ut tantum non in alios transscribantur permittere. Ea bona non in usum Reginæ, sed lucro paucorum privatorum cedere. Si in re tam exigua Regina Electori haut gratificetur, omnes judicaturos, circa majoris momenti negotia nihil huic æqvi ab ista sperandum. Cancellarium qvoq; Regni in Svecia declarasse; qvod super Ordinis Magistri bonis pacto insertum sit, in odium Joannis Adolfi Schvvartzenbergii Comitis factum, ne hic ea dignatione bonisq; potiretur, cujus pater tam male de Svecia, ipsoq; Electore meritus sit. Sed si ea dignitas in Ernestum Marchionem transferatur, haut ægre se huic ista bona cessuros, ac circa Commendas Eqvitibus, cumprimis Conrado Borgstorfio, satisfacturos. Atqvi Electorem nunqvam Schvvartzenbergium ad istud muneris admissurum, ac id Marchioni collaturum, cujus connubio & sororem natu majorem destinaverit. Simul exponebant, qvomodo Cæsar superiore anno in gratiam ejus Comitis Justum Gebhardum ad Electorem miserit, rogatum, ut ne hic ulterius locum iræ adversus defuncti Schvvartzenbergii hæredes conceptæ dare velit; tum filio Magisterium Ordinis reddat, actionemq; huic Coloniæ ad Spream motam in Aulam Cæsaream remittat, ac bona Patri possessa à seqvestro liberet. Ad qvæ ab Electore responsum: *se in filium Comitis neq; iram, neq; odium concepisse; causam ipsius judicibus commissam, nec gratiam justitiæ adversari. Super Magisterio Ordinis cognitionem illis commissam, qveis ea veteri more competat, qvos certum sit nunqvam Schvvartzenbergium juvenem Magistrum admissuros. Se porro defugere non posse, qvin subjectorum qverimoniis aurem præbeat adversus ministrum, qvem omnes Marchiæ prægravem, ac in exercendo munere mala fide versatum clamitent. Deniq; bona à patre relicta filio restitutum iri, si probatum fuerit, pecuniam revera à defuncto Comite patri suo creditam, & ab isto præfecturas ad mensam Electoralem spectantes pignori oppositas, huic oneri aliàs haut obnoxias.* Ita Cæsaris intercessionem elusam. Nec minus à Supremo Ordinis Magistro Melitensi injunctum Seniori, & reliqvis Commendatoribus, ut filium Comitem patris

De procuratorio.

De bonis Ordinis Joannitici.

Gebhard. Cæsar pro Schvvartzenbergio juniore frustra intercedit.

1642.

1642. patris successorem admitterent, in qvem & defunctus Elector paulo ante obitum eam 19. Febr. dignationem contulerit. Qvi conventu Custrini habito responderint: *Electionem fuisse illegitimam, cum jus Canonicum beneficia à patre vivente in filium transferri vetet, ne eadem hereditatis indolem induant: qvin expresse ne valetudinario qvidem alium substitui velit, cum Coadjutor sufficiat. Id qvod & statuta Marchica, & rescriptum Joannis Sigismundi Electoris velint. Et Svecos odio in* 11. Jun. 1611. *Comitem bona ejus Ordinis misere vastasse. Qvin & in aula Electoris palam jactari, Comitem patrem per suppositi tiū diploma filio magisterium cessisse, qvo sine adhibita sit charta pura Electoris manu subscripta.* Ne tamen Cæsar ea repulsa offenderetur, Læbio, ut hunc de omnibus edoceret, injunctum. Enimvero ista Oxenstiernam, ad qvem à Delegatis referebantur, parum movebant, qvi reponebat: cum Elector jam istud caput instrumento ratificationis inseruerit, ei postulato jam renuntiasse, nec in pactis conventis immutari qvid fas esse. Ad qvæ Electorales: ista qvidem vim pactorum conventorum habere è Svecorum parte, utpote Holmiæ confecta, ubi Commissarii sententiam eorum, penes qvos summa rerum, cominus percipere poterant. Sed Leuchtmarum longe à Principe suo egisse, cui & tunc de Marchiæ conditione haut exacte constiterit; & cum in Svecia conclusio negotii urgeretur, additis minis, hostilia alias in Marchiam resumenda, utcunq; ipsi pactum fuisse perficiendum, emendatione duriorum conditionum ad ratificationem dilata. Unde Electori, qva læsum se pacto judicet, monere integrum esse. Qvod Elector instrumentum ratificationis subscripserit, idq; Sveci inspexerint, id pacto extremum complementum non addere, sed traditionem, qvam non nisi certo modo & correctis iniqvis fa cre jussi sint. Addebantur qverimoniæ; Electori tam promtum sese ad amicitiam offerenti nulla re satisfactum; qvem si credant è timore, aut animi abjectione ad inducias descendere, immane qvantum fallantur. Nam divinitus ea constantia & generositate istum dotatum, ut paucos in ea pares, neminem superiorem habeat. Sed qvicqvid factum, è desiderio amicitiæ profectum, & qvod etiam teneris annis amicitiam Regni Sveciæ Domui Brandenburgicæ proficuam judicaverit.

Circa alia capita incassum disceptatur. §. 31. Nec minus acriter super alimentis præsidiorum Svecicorum disceptabatur, circa qvæ liberalitatem in præfectos, & milites suos Sveci de alieno ostentabant, ac magnitudine summæ postulatæ, qvæ qva- 1642. dringenta uncialium millia superabat, Electorales exsternabant, cum hactenus inter hostilia in qvatuor præsidia Drisenæ, Landsbergæ, Francofurti & Crosnæ haut ultra qvadraginta tria uncialium millia impensa fuerint. Electorem qvæsitis induciis cives parte onerum levare voluisse; eoq; postulata conditioni regionis evastatæ attemperari par esse. Nec in solum Electorem, sed & ipsos Svecos ex induciis fructus redundare, Pomerania per eas in tuto collocata. Nec ab Electore postulari posse, ut propriùs è reditibus aliena præsidia alat, aut ære alieno contracto suas terras ob eam causam pignori opponat. Si moderata petantur, & qvæ intra vires sint, libenter se præstituros, qvibus militem carere non posse norint. Ad qvæ cum Sveci nil aliud reponerent, qvam ut sibi demonstretur, ubi in formula summtuum à se exhibita modum excesserint; Electorales iniqvitate postulatorum conspecta, & qvod Sveci, qva provinciales conventa haut impleverint, Electoris reditibus manus injecturi sint, declarabant: ni æqviora proponantur, abeundum sibi, & rem ad Electorem referendam, negotiatione ad unum & alterum mensem suspensa. Eoq; nomine codicillos ad Oxenstiernam dabant, num ipse forte remedium adferre posit, cujus Parens in Svecia pollicitus sit, eam rem qvantum liceat moderandam, ut Elector intelligat, Svecos haut libenter ipsius ditioni graves esse velle. Qvi cum responderet; non ita mordicus postulatæ summæ inhærendum, in tractatione progredi placuit. Ubi pactum adjectum Electoris declarationi seponebatur. Circa Werbense castellum Sveci contendebant, hoc destructo pacta violata, eoq; Electorem ad istud reficiendum, sibiqve tradendum teneri, qvippe cum ex eo prohiberi qveat, ne Cæsarei Dœmitzæ annonam inferre posint. Sed cum Electorales ostenderent; rem non amplius esse integram, ac ideo eam conditionem alternative expressam; tum demolitionem ante conclusas inducias factam; ea res itidem seposita fuit. Postulabant qvoq; Electorales, ut Garlebia præsidium deduceretur, nullo ad custodiendum transitum usu; uti & Francofurto, cujus par conditio sit, ponte in præsens ibi destructo. Ac Cæsarem cavisse, ob Academiam nullum à se præsidium huic oppido imponendum, idemq; de Crosna promisisse; unde nullum Svecis periculum iis è locis imminere. Sed Sveci reponebant: Garlebiam colligendo militi inservire. Francofurtum Landsbergæ & Crosnæ interjectum, qvorum oppidorum inter se

com-

1642. communicatio intercipiatur, si Cæsarei Francofurto præsidium imponant; in qvorum pollicitis parum fiduciæ reponendum, qvæ ratione belli obtentui sumta facile eludantur. Lœkenitzam cum Sveci considerari vellent qvasi munitionem exteriorem Stetino antepositam, Electorales ibi saltem præsidium absq; onere Marchiæ Ukeranæ alendum contendebant. Cæterum cum Sveci sententiæ suæ inhærerent, Electorales ostendebant; non posse à se ad permutandam ratificationem procedi, sed Electoris declarationem expectandam. Ad qvæ Sveci; incongruum esse, rem ratihabere, & in mandatis aliter disponere. Contra Electorales; ratificationem non esse puram, ac diserte nonnulla in pacto Holmiensi ad ulteriorem tractationem seposita. Posse tamen ratificationem hac cum conditione tradi, ut qvæ adhuc disceptantur, pro non ratihabitis censeantur, ulteriori tractationi subjicienda. Aderat mox declaratio Electoris in eum sensum. *Ministrum Custrini admitti non posse, præfectum tamen scripto cauturum pacta à se servatum iri. Ac si Sveci utiq; ministrum in Marchia habere velint, satius fore, eum Berolini degere, & aulam seqvi, qvam Custrini latitare, ubi alias præfecto ex aula sint mandata expectanda. De Magisterio ad ulteriores tractatus posse seponi. Sed summam pro alendis præsidiis enormem plane esse, ac præstare hostilitatem relinqvi. Sane Svecica præsidia vix sextam partem ejus, qvod nunc postuletur, hactenus percepisse, cum adhuc Marchia sit statu incolumis esset. Ac se cupusse in Marchiam accedere, qvo tractatibus pacis propior foret; sed unde alendum, si Sveci talia exigere pergant?* Ad extremum tamen Electorales nomine istorum alimentorum centum uncialium, viginti modiorum millia offerebant, in qvorum partitionem ineundam Ordines provinciales convocabantur. Qva summa cum & Sveci acqviescerent, spes erat, reliqva brevi expeditum iri.

Tractatio suspenditur. 29. Mart. §. 32. Dehinc utrinq; formula conventionis concipitur, ubi licet super alimentis præsidiorum utrinq; consentiretur, perspectum tamen Electoralibus, Svecos circa reliqva parum, aut nihil remisisse, ac talia exigere perstitisse, qvæ ab omni ratione & æqvitate abhorrebant. Nam super bonis Magistri ad ulteriorem cum Regina tractationem seponere abnuebant; tum, ut castellum Werbense cum consensu Electoris instauraretur, contendebant; id qvod citra gravem Cæsaris offensam fieri non poterat. Simul totam Veterem Marchiam induciis eximere, ac bona Magisterii non sibi solum retinere, sed & eadem ab oneribus publicis eximere volebant, ad qvæ velut corpori 1642. Marchiæ inserta tenentur. Sed longe iniqvissimum erat, qvod dictæ summæ detrahi nollent, qvæ exercitus Svecicus in Marchiam progressus consumeret, ac ipse efficeret, qvo minus conventa præstari possent. Tum qvod peculiares Electoris reditus, Matrisq; dotalitium velut pignoris in vicem detinere, nec solis Ordinum promissis adqviescere vellent. Deniq; qvod commercium salis, inter Regalia Electoris habitum, inter monopolia referrent, idq; una cum omnibus belli tempore introductis aut intensis vectigalibus in gratiam Stetinensium aboleri postularent. Igitur Electoralibus nihil remedii supererat, qvam ut apud Oxenstiernam super horum emendatione instarent, ac, si nihil obtineri posset, negotium paulisper suspendi postularent, qvoad ampliora ab Electore mandata peti qveant, qvod Svecorum postulata iis, qvæ habeant, repugnent. Neq; vero perspiciebant Electorales, qvo fonte ista Svecorum durities promanaret, siqvidem his amicitia Electoris cordi esset, uti hucusq; creditum fuerat, & Leuchtmarus Electori confirmarat: præsertim cum ea rebus ipsorum haut indecora, aut inutilis esse videretur. Nunc circa minutias ita tenaces de primario negotio parum spei relinqvebant. Igitur Oxenstiernæ denuntiabant, in præsens ad conclusionem à se procedi non posse, sed negotiationem paulisper suspendendam. Nam responsum Electoris advenerat: si Sveci postulatis suis insistant, rem in suspenso relinqvendam, præsertim cum ipse in Marchiam accedere agitet, tractationem ibi, aut missis in Sveciam Legatis, persecuturus. In præsens id confirmasse satis haberent, ut cessatio hostilium utrinq; maneat, ac super ea scripto caveatur; reliqva, super qvibus conveniri non poterit, deinceps componenda. Qvo scripto suæ qvoq;, & ministrorum suorum securitati caveri volebat in itinere in Marchiam, ac dum ibi commoratur, ne à Svecico milite injuriæ qvid, aut contumeliæ inferatur. Super alimentis Svecicorum præsidiorum ad Marchionem Ernestum scripsisse. Ita Legati dilata in mensem tractatione Stetinum revertunt, ubi Leuchtmarus ulteriorem Electoris declarationem expectare statuit. Cæterum per hos tractatus Electorales parum amicitiæ à Svecis sensisse sibi visi sunt. Sane cum ita præfracte abnuerent, ne, si qvæ loca transiru, hospitiis, aliisq; belli oneribus vastarentur, eorum rata portio conventæ alimentorum summæ detraheretur, satis adparebat, eosdem integra sibi omnia servare cupere circa provinciam pro lubitu exhauri-

2. April.

5. April. Legati re infecta discedunt.

1642. hauriendam, nec ut Marchia à belli calamitate respiret optare. Scrupulum qvoq; injiciebat, qvod Stalhantschius Sonneburgum arcem munitionibus firmare institueret, velut Svecis bona Ordinis vi tuituris, qvi & Commendam Schifelbeinam eidem in decennium donasse dicebantur. Oxenstierna tamen ægre ferre videbatur, Electorales re infecta Stralsunda discedere; ac remedium se allaturum, si qvid ingrati à delegatis Svecicis factū ipsis esset. Sed Electorales reponebant: si formula à se concepta admittatur, rem confectam esse; ast ubi Sveci suæ formulæ insistant, ad Electorem sibi rem esse referendam, qvod in istam consentire mandatis suis prohibeantur. Ostendebat qvoq; Oxenstierna, vix à se ratificationem tradi posse, qvod Ordines Marchiæ alimenta præsidiorum nondum inter se dispertiti sint. Leuchtmarus contra Holmiæ ausum se in unum & alterum consentire sub spe rati, etsi satis præviderit, ac demonstraverit, id Electoris in fraudem cedere, sperasse tamen, dum ratificatio peragitur, ista mitigari posse. Sed cum videat, Svecos ita obnixe insistere iis, qvæ duntaxat sub spe rati conclusa sint, in talia amplius consentire temerarium fore. Declarabat qvoq; Oxenstierna, interea temporis nil hostile susceptum iri; opus tamen esse certum tempus designari, intra qvod Electoris declaratio sit adferenda: qvam intra diem qvartum Maji adfore Legati spondebant. Cæterum tanta Svecorum asperitate qvid consilii capiendum foret, facile adparebat, si res Electoris meliore loco fuissent. Fortasse etiam expediebat à parte Electoris difficultatis qvid ostendi, qvo documentum caperetur, num Sveci ita mordicus suis postulatis inhærere decreverint, ut etiam id negotii plane abrumpi mallent, qvam paulisper concedendo amicitiam Electoris sibi pignerare. Sed in præsens hujus conditio talis erat, ut adversus torrentem haut niti sapientis foret, & non tam de captanda Svecorum benevolentia, qvam servandis civibus agenti adversæ partis morositatem ferre haut degener haberetur. Super Pomerania qvid propositi Svecis foret incassum ex Oxenstierna expiscari conabantur Legati, animi sensa occultare callentissimo. Aderat post Electoris

10. Maij. declaratio in hunc sensum: *Svecorum postulata scopo suo, qvem circa qværendas inducias sibi præfixerat, plane adversari. Nam isthac Marchiæ conditione tantam summam corradi nullo modo posse, si Sveci Veterem Marchiam cum Magistri bonis retinere velint, qvæ tertiam fere partem ditionum Marchicarum faciant. Nam hac ratione cives plane ad incitas redigi. Unde sufficere, si interim hostilia cessent, ac sibi in Marchiam profecturo securitas præstetur, simul necessaria ad usum aulæ aliunde advehere liberum sit.* Ac eo minus spei erat, Svecos de postulatis suis qvid remissuros, qvod Magistri bona in Torstensonium collata dicerentur, qvi & possessionem eorum ceperit, arce Sonnenburgensi operibus & præsidio firmata. 1642.

§. 33. Legati interim Stetini substiterant, qvoad Oxenstierna eodem accederet, qvicum super moderandis conditionibus agere jussi erant, exigua cum spe, qvod iste ostenderet, à conventis Holmiæ discedi non posse. Qvi & idem differebat, Leuchtmari exceptionem, qva se Holmiæ sub spe rati conclusisse dixerat, inanem esse; cum ipsius acta procuratorium post exhibitum, ac ratificatio Electoris, cui omnia conventionis capita inserta fuerint, confirmarit. Qvod si Elector in uno aut altero capite læsum se judicet, post ratificationes permutatas de iis agi posse; sed ante eas conventa refingi par non esse. Huc si Electorales descendere nolint, rem sibi ad Reginam referendam, ejusq; sententiam exqvirendam. Sed si facultate concludendi instructi non sint, superfluum esse novum *Recessum* formari. Nam etiam citra hunc Torstensonium hostilibus abstenturum; ac se insuper eam rem per literas ipsi commendaturum. Ad qvæ Leuchtmarus: *non haberi pacta conventa, nisi qvibus ratificatio accesserit. Procuratorium ad tractatum referri, in qvo ratificatio reservata sit. Nec adparere, qvis sit usus ratificationum, si omnia, qvæ sub spe rati conclusa fuerint, utiq; adimplenda sint, nec ratificaturo monita sua exponere liceat. Qvamdiu etiam ratificatio intra suas manus hæreat, eam effectu carere, ac exceptionem in ipsius mandatis haberi. Ac nihil freqventius, qvam pacta priora posterioribus derogare, aut peculiari pacto adjecto prius corrigi. Sane hanc Electoris mentem fuisse, etsi ratificationi articuli Holmiæ conventi sint inserti, pacto tamen adjecto eosdem corrigi, aut explicari posse. Qvi & Svecis qvantum licuerit gratificatus fuerit, relicta in ipsorum arbitrio per biennium Pomerania, in qvam nemini mortalium præterqvam ipsi jus competat, tot insuper locis in Marchia concessis. Ac si idem omnia citra exceptionem annuat, ipsis Svecis velut ignavum contemtui habendum. Recessu etiam opus esse, qvod citra hunc Electori vix tuto in Marchiam accedere liceat; ac post tam prolixos tractatus exprimendum utiq; esse, qva ratione negotium discesserint.* Oxenstierna ad hæc multa verba reponere, sed qvæ ad rem nihil faciebant. De Recessu se deliberaturum. Tandem E-

Stetini negotiatio incassum repetitur. 8. Maij.

1642. dem Electorales dicebant: bona cum spe ad ipsum se accessisse; non levi contra cum animi perturbatione discedere. Sane in aprico erat, Svecis decretum esse Electorem premere; ac vulgatum erat Joannis Lilliehœckii dictum ad qvempiam, qvi Marchiæ inducias gratulatus fuerat, à malis respirationem daturas: *non esse à Svecis concedendum, ut Elector vires recipiat.* Sane haut cordi iisdem esse calamitatibus Marchiæ mederi, indicio erat, qvod qvicqvid qverimoniarum provinciales moverent, unus ad alterum rejiceret, ac militares homines Oxenstiernam parum curarent, qvi & rem remisso brachio agebat. Molestum qvoq; erat Legatis Stetini inspicere, qvomodo Svecici ministri circa administrandum Pomeraniæ imperium se tam magnifice jactarent; ex qvo plebi opinio nasci poterat, qvasi Elector jus suum in eam provinciam abdicasset. Qvanqvam autem modica spes foret qvidqvam proficiendi, negante Oxenstierna, alia se mandata è Svecia accepisse; placuit tamen eidem Electoris declarationem scripto exhiberi in hunc sensum.

11. Maij. *Circa pactum adjectum placere, ut præfectus Custrini scripto caveat de conditionibus induciarum servandis, aut ut minister Reginæ palam aulam Electoris, ejusdemve Vicarii in Marchia seqvatur. Magistri bona Sveci retinerent eo duntaxat fine, ut Schwartzenbergius junior inde excludatur, hac tamen lege, ut ideo Magistri ditio, & Commenda ab Ordinum Marchicorum corpore ne divellantur, sed pro more ad onera provinciæ ratam partem conferant. Castellum Werbense haut instaurandum, nec ideo totam Marchiam Veterem sibi subtrahendam. Summam alimentorum pro præsidiis enormem esse, qvanta nec unqvam antehac exacta sit, præsertim si Sveci tam insignes partes à Marchia separare velint. Tradita ratificatione suos sibi reditus restituendos, è qvibus sibi uti & vivendum sit. Commercium salis & vectigalia auctiora sibi relinqvenda, nec juri stapulæ Francofurtanæ præjudicii qvid afferendum, neu Stetinensibus plus tribuendum, qvam olim usu receptum. Deniq; navigationem Wartæ fluminis Polonis aperiendam. Ubi super his conveniri neqveat, tractatus differendos usq; ad suum in Marchiam reditum, aut Legatos in Sveciam mittendos. Qvo casu tamen cessationem hostilium conventione firmandam, ac ut sibi, suisq; ministris in Marchiam accedere, tutoq; ibi commorari liceat.* Ast Svecus circa nihil horum certi qvid statuere, sed omnia Holmiam rejicere, etiam de tuto Electoris in Marchiam accessu. Instabant dehinc Electorales, ut instrumentum pacti formaretur in hunc sensum: *cum circa capita qvædam conveniri non potuerit, id induciis fraudi non fore, & tractatus resumendos, ubi Reginæ atq; Electoris declaratio circa indecisa capita allata fuerit.* Addabatur, efficiendum esse Svecis, ut Marchia fructu induciarum re ipsa gaudere qveat. Nam ne de aliis insultationibus memoretur, Gubenæ præfectum nunc minari, se agrestium pecora abrepturum, & sub ipsa Berolini mœnia populationem facturum. Sed Oxenstierna prioribus insistere; è Svecia sibi declarationem expectandam, nec in Recessum circa suspensionem armorum consentire posse. Ferebat tamen Legatorum discessum sibi dolere, ac, ut certũ tempus repetendis tractatibus statueretur, monebat. Id qvod Leuchtmarus fieri posse negabat, sed rem ad Electoris in Marchiam adventum differendam, cujus itineri nondum certa dies dicta sit. Se tamen ipsi è Borussia per literas de ea re significaturũ. Interim ut hostilia qviescerent rogabat; de qvo iste spem etsi sat frigide faciebat, ut satis adpareret, nec Legatorum discessum, nec novam in Sveciam legationem ipsi placere. Ita post inanem tot mensium operam Legati diversi Leuchtmarus in Borussiam, Bornius Custrinum discessere. 1642.

Nova in Sveciam legatio. §. 34. Ut igitur Electori penitius constaret, qvid à Svecis sibi expectandum foret, denuo Legatos in Sveciam mittere decrevit Sigismundum Gœtzium Cancellarium, & Leuchtmarum. Præcipua mittendi causa ferebatur admodum plausibilis, ac favori apud Svecos conciliando cumprimis idonea, ut Regina Mater Maria Eleonora è Dania educeretur, qvam ibi degere Svecis acerbum erat; nec minus ipse Daniæ Rex sumtuosam hospitem honeste amittere optabat. Super hac re Legati primo proponere jussi sunt: *Dolere Electori, Reginam Matrem nescio qvo instigante è Svecia discessisse, in cujus consilii conscientiam pater suus nunqvam pervenerit. Qvod factum cum infectum fieri neqveat, potius esse remedia eidem circumspicere. Super qvibus ut ipse curam atq; officium interponere instituat, per propinqvam cognationem, & singularem qvondam Gustavi Adolfi Regis in se amorem compelli.* *Mandata Legatorum super negotio Reginæ Matris.* Inde seposita Stralsundæ induciarum capita ex voto Electoris adornare niterentur. Ne qva negotio remora injiceretur, præter fiduciarias literas Legati qvoq; procuratorio instruuntur, qvod istud reqvirere Svecis solenne sit. Ubi ad negotium de Regina Matre perveniatur, id præcipue laborarent, ut ea in Sveciam reducatur, dotalitio restituto. Qvin adversus ipsam graves qverelæ movendæ sint dubium non esse. Scilicet eandem administrationi Regni sese ingerere cona-

1642. conatam: tutores clandestinis pravorum hominum suggestionibus graviter accusasse, præcipuo in Cancellarium Regni odio, qvem belli in Germania protracti arguebat prædæ causa, cujus tantam vim in Sveciam congesserit; in qvem vindictam Numinis se exoraturam, ut ejus nepotes, posteriq; ad inopiam sint redigendi. Nationem Svecicam non ipsam modo aversari, sed & ejus odium atq; contemtum animo filiæ implantatum ire: reditus suos dissolute admodum dispensasse gravi insuper ære alieno ad ducenta uncialium millia contracto: cum exteris secreta literarum commercia miscuisse: super filia cum Friderico Daniæ Regis filio maritanda agitasse, invitoq; regno Regem obtrudere, aut dissidii causam serere laborasse: cujus & animum à Palatino Carolo Gustavo avertere studuerit, qvem Christinæ sociandum Senatores hujus Patri suaserint. Deniq; gravi cum contumelia in defunctum Regem Maritum, Filiamq;, ac totum Regnum clam profugisse non ad amicos, sed ad Danos, infensam semper invisamq; Svecis nationem. Talia si jactentur, Legati reponerent; de hisce Electori non constare. *Rem inter proximo sangvine junctos actam; eoq; præstare eam silentio premi, qvam accusatione differri. Forte & qvi retulere rem in majus exaggerasse. Aliorum potius instinctu ad talia propulsam, pericula ac necessitatem falsam fingentium, qvam qvod ipsa animum Svecis adeo aversum gesserit, aut pravam intentionem foverit. Nil insoliti esse, Principes qvandoq; ab iis, qvos fidissimos sibi credant, ad noxia pellici. In posterum cautius acturam:* & qvæ alia molliendæ invidiæ faciant. Ita tamen sermonem temperarent, ne vel Reginæ facta defendere, vel eadem arguere videantur, cum ipse judicem eo in negotio se ferre nolit. Qvod si id obtineri neqveat, ut in Sveciam revocetur, instarent, ut saltem reditus dotalitii præbeantur: ut solutio pecuniarum ipsi dandarum accurate disponatur: ut Filia Matris æs alienum diluat, aut ut saltem pars dotalitii ejusdem alimentis, reliqvum debitis solvendis impendatur. Qvod si Sveci ejusdem in Dania commorationem ægre ferant, ostenderent, Electorem eandem libenter ditionibus suis excepturam, modo super sustentatione rite dispositum fuerit. Cui fini maxime accommodum videri Custrinum, prompta ibi è Polonia per Wartam subvectione. Nam qvod Elector hunc locum Borussiæ præferat, causam esse, qvod inaudierit Polonis id minus gratum fore, ac sermonibus in Reginæ contemtum cedentibus ansam daturum. Nam Polonis liberrimas esse linguas, qvi nec Regibus suis parcant, qvorum dicacitatem Elector ipse initio regiminis senserit. Plura offerre Electorem non posse ditionibus suis bello ad inopiam redactis. Legati qvoq; apud Cancellarium Regni per tertium explorarent, qvousq; is super hac re Danico Holmiæ ministro communicandum censeat. Cum aliorum Principum Legatis super eadem sermones miscere abstinerent, qvod aliorum non intersit, qvid inter parentes, ac liberos agitetur. Qvid in hoc negotio profecerint Reginam Matrem misso Nobili edocerent, ac de studio Electoris in ipsam testati, ut qvæ offerantur conditiones acceptet, persvadere niterentur. 1642.

§. 35. Circa capita induciarum, super qvibus nondum convenerat, Electoris ea sententia erat. Satius videri ministrum Svecicum palam in ipsius aula residere, qvam clanculariam aliqvem Custrini delitescere, plus suspicionis excitaturum, qvam si in omnium oculos incurrat. Igitur cum Svecorum nihil intersit, circa eam rem haut amplius fore difficiles. Castellum Werbense destructum esse, anteqvam constaret à Svecis id desideratum iri, idq; eo duntaxat fine, ut Dœmitzæ præsidiarios arctius includere possent. Ac inter tractandum spem factam, expugnata Dœmitza prætensionem in castellum expiraturam. Eqvidem optare Electorem, ut Meclenburgicus Dux arce sua potiatur, qvod & commercia Albis promoturum sit. Sed ad hunc finem Castellum VVerbense parum facere, qvod Dœmitza longe numerosius præsidium, qvam id Castellum capiat. Circa enormem summam pecuniæ & frumenti ad alenda præsidia, & qvod Veterem Marchiam à reliqva ditione avellere Sveci cupiant, Legati ostenderent, id contra scopum esse induciarum, qvæ necessariam duntaxat sustentationem pro præsidiis stipulentur: nunc tantum exigi, qvod & locupletandis præfectis sufficiat. Ac jam Leuchtmaro in Svecia promissum, si exercitus Svecicus laxioribus se spatiis diffuderit, circa sustentationem illam moderamen adhibitum iri; id qvod jam contigerit. Nec de separanda Vetere Marchia induciarum pacto mentionem factam. Circa summam tributi conniterentur, ut ea saltem centum uncialium millia, viginti frumenti millia ne excedat, pro omnibus præsidiis Svecicis ubicunq; sitis: tum ut Electori sua ditio integra relinqvatur, nec transitu, hospitiis, aliisvè modis evastetur, uti nuper à Torstensonio Veteri Marchiæ, & à Stalhantschio Crosnensi, ac Sternbergensi districtui factum. Omnibus autem exhau-

Super modo induciarum legibus.

1642. exhaustis integram summam exigere iniqvum esse. Plura ne annuerent, & qvæ supra vires sint. Ad moderara præstanda se promtum fore. Si sua præsidia Sveci curent, Electorem qvoq; ut propriis prospiciat par esse. Ubi super summa convenerit, Electorem ita inter provinciales eam dispertiturum, ut præsidia debito potiantur; qvo ipso & controversiam super Electoris Regalibus, & Electoralis Viduæ dotalitio expirare. Circa Magisterium Ordinis Electorem cauturum, se volente Schvvartzenbergium ad id non adspiraturum. Id tamen durum nimis, subjectos Ordinis tributis eximi, eorum rata parte in alios devoluta. Si ejusmodi declaratio obtineri qveat, Svecos Marchioni Ernesto dignatione Magistri potito Sternbergensi ditione cessuros, eam haut parum profuturam excludendo Comiti, istiq; promovendo. Porro durantibus induciis nova vectigalia ne imponantur, vetera, usuq; recepta maneant; qvo jure & omnes Germaniæ Principes nemine contradicente uti. Si igitur tale qvid abrogetur, Electorem ob amicitiam Svecorum deterioris fore conditionis, qvam alios eorum hostes. Et præfecturis patrimonium Principatus constituentibus vastatis vectigalia potissimam redituum partem facere. Sane id postulatum instinctu Stetinensium prolatum, qveis vectigalia Electoris fraudare solenne sit; qvi, postqvam Electorali Domui cum Polonis super libera Wartæ navigatione convenisset, in Polonia coëmtas merces velut ad Polonicos proceres spectantes professi sint, qvamdiu Electoris ditionem transirent; in Pomeraniæ flumina delatos pro suis agnoverint, qvo utrinq; vectigalibus aliqvid decerperent. Unde spem esse Electori, majorem sui rationem habitum iri, qvam aliqvot mercatorum, lucro suo undiqvaq; inhiantium. Commercio salis Antecessores suos ab anno 1588 nemine contradicente usos, qvo biennales ob inducias ut ipse decedat, Svecos haut postulaturos. Circa Pomeraniam nihil in præsens movendum, sed id alteri occasioni reservandum. His adjungebatur commendatio causæ Palatinæ, & Carnoviensis apud futuros pacis tractatus, exigua in futurum spe, si heic nihil obtineatur. Præterea Legato Gallico Electoris commoda jubebantur commendare, ac turbida temporum excusare, qvod tam pauca hactenus cum Gallia communicare datum sit. Ac si Cancellario Oxenstiernæ id non displicere intelligant, gratum Electori fore ostenderent, si Legatus iste in universum Reginæ declaret, res Electoris cordi sibi esse, qvo amicitia interRegem & istum eo melius coalescat. 1642.

§. 36. Porro Legati Holmiam advecti, ubi omnibus honoris indiciis excipiebantur, ututjussi essent mandata apud Reginam exponere, hac uti videbatur de industria absente apud Tutores de missione sua verba faciebant, penes qvos & alias rerum administratio erat. Qvi ut latino sermone Legati uterentur monebant; alias Svecico responsum iri. Privatis congressibus cũ super negotio Reginæ Matris agerctur, Sveci ostendebant; gratissimam sibi esse operam, qvam Elector heic impendat, qvicum tractare, qvam cum ipsa Regina Matre, malint. Istam ad dotalitium reverti in præsens non posse. Sed si Electoris in ditionem concedere velit, huic triginta uncialium millia numeranda, è qvibus sex non amplius millia Reginæ pro lubitu dispensare integrum sit; ne ipsa argento pro more dissipato necessariis careat, aut Electori molesta fiat. E reliqvis aulam ipsi pro captu formandam. Æs alienum ab ipsa intra Sveciam contractum dissolutum jam esse. Si qvid ejus in Dania conflaverit, sibi curæ non esse. Reginæ filiæ gratissimum fore, si mater in aula Electoris agat. Prius tamen ab hac exqvirendum, num ipsa Holmiæ conventis adqviescere velit. Nam si utiq; in Dania morari pertendat, nihil amplius heic movere placebat. Inter qvæ Minister Danicus apud Senatum proposuerat: *Si Reginæ nihil pecuniæ detur pro lubitu dispensandum, id Regi suo ignominiæ cessurum, qvo casu malle ipsum ad meliora tempora Reginam secum servare.* Qvod satis intempestive moveri Senatus censebat; ac suspicio erat, Danum istam in Svecorum odium è Regno suo haut amissuram. Contra Electorales demonstrabant: Principem suum huic se negotio hautobtrudere, atq; hoc onere supersedere maluisse: sed ipsum Daniæ Regem petiisse, ut Reginam intra ditionem suam accipiat, ejusq; curam agat. Qvin ad Poloniæ Regem scripsisse, ut Electorem ad idem permoveat. Et mox Danicus minister Electoralibus fatebatur; gratum fore suo Regi, si ista apud Electorem sit, modo pecuniæ qvid pro lubitu dispensandum accipiat. Cæterum post modicam disceptationem in has leges conventum, ut qvia Regina Mater nec ipsa in Sveciam reverti volebat, nec Senatus eam ultro rogandam ducebat, tantisper in domo paterna ageret, qvoad filia sceptrum capesseret. In arbitrio ipsius relinqvi, in Marchiam, an in Borussiam concedere malit, ubi Elector ipsi de commoda sede, ac sustentatione prospecturus sit.

Super Reginæ Matris negotio convenitur.

E Contra

1642. Contra Svecos Electori, ex qvo tempore illa in hujus ditiones adpulerit, numeraturos summam, qvanti reditus dotalitii taxati erant, qvadraginta millium thalerorum Svecicorum, qvi viginti sex sexcentos sexaginta sex cum duobus tertiis uncialium faciant, qvibus Regina filia ter mille, trecentos triginta tres unciales cum una tertia additura sit. Horum dimidiam partem statim Gedani solvendam, alteram partem initio septimi mensis ab ejusdem adventu, pari deinceps ordine. Mittendam qvoq; supellectilem argenteam, & alia Grypsholmiæ relicta, exceptis aulæis ad eam arcem spectantibus. Addebantur octo millia uncialium, ut eo decentius è Dania posset discedere. Cavebatur qvoq;, si Christinæ interim humani qvid contingat, ea conventa à Regno Sveciæ servatum iri: super qvo peculiare Senatus consultum fiebat. Id pactum ad Reginam in Daniam mittendum, qvod, ubi hæc probaverit, Elector qvoq; idem firmaturus sit; ubi eadem istud repudiarit, omnia irrita futura. Subscripserant id pactum è Reginæ parte Petrus Sparrius, Jacobus Steinbergius, Joachimus Transæus, Andreas Gyldenclovius.

24 Sept. Sparre. Steinberg Gyldenclo.

§. 37. Ei negotio ut colophon imponeretur, Elector seqventi anno Loebium in Daniam misit, cum Regina vidua ac Rege ibi acturum, qvo pactum Holmiense ab illa acceptaretur. Ubi jubebatur demonstrare; id eo magis cordi fuisse Electori, qvod & ipsa Regina è Svecia digressa petierit, ut ipsius curam suscipere velit, de qvo & Daniæ Rex per Legatum institerit; & ipsa Regina Sveciæ misso Axelio Oxio apud Elisabetham Charlottam Electoris Matrem enixe institerit, efficeret, ut ista honesto modo è Dania abducta in Marchiam aut Borussiam concedat. Id negotium primo apud Regem proponeret, cujus cumprimis ratio habenda erat, ut qvi profugæ hactenus loca & lautia præbuerit; peteretq;, ut Reginam ad probandum pactum Holmiense permoveat. Simul missionem ad ipsum huc usq; dilatam excusaret intercapedine locorum, qvam mox repræsentaverit, postqvam Berolinum accesserit. Addebatur, ut Rex Electoris commoda cordi habeat apud instantes pacis tractatus, cui conciliandæ is hactenus operam navarit sane laude dignam. Circa commorationem Reginæ Elector initio Custrinum commendabat; sed cum illa Borussiam velut natale solum mallet, ut eo longius Svecis disjuncta ageret, multa adhuc Marchiæ loca insidentibus, Insterburgum offerebat, locum amœnum & commodum, ubi & eidem gratis ligna, pisces, & ferinam præbiturus erat. Rex Daniæ

Ista ob id negotium in Dania. Oxe.

suis navibus eam mense Junio in Borussiam trajecturus erat, qvod eadem Svecicam navem ingredi nollet. Ut ipsa de ministris suis adsciscendis disponeret, Regina pertendebat, Electore tamen excipiente, ne qvi adsumerentur Svecis exosi, sibi suspecti. Qvo præcipue innuebatur Bernardus Waldavius, qvondam aulæ apud defunctum Electorem præfectus, post filii gratia evolutus; qvi sinistros admodum sermones in hunc jactaverat, ac totum hoc negotium nunc subversum cupiebat. Sed circa pecuniæ dispensationem maxima difficultas erat, qvam Regina utiq; sibi vindicare cupiebat, tutore sibi haut opus jactans, ac qvo libera ageret Sveciam se deseruisse. Elector contra etsi ex hoc negotio ne obulum qvidem lucri captaret; ultro tamen onus in se attrahere præsenti rerum suarum conditioni haut conveniens judicabat. Igitur Reginæ arbitrio pecuniam relinqvere nolebat largiendi nimiæ, ne si illa hanc pro more dissipasset, onus alendi in ipsum devolveretur, cum indecorum esset, istam sua in ditione inopia premi; qvod & Sveci nullo modo concedere volebant. Ac nihoc obtinebatur, Elector negotio huic plane se subducturus erat. Ita Regis Daniæ autoritate demum Regina consensit, ut præfectus Insterburgi, ubi Reginæ sedes futura erat, pecunias è Svecia mittendas acciperet, ac Reginæ juramento se obstringeret, se pecunias illas unice ad ipsius necessitates juxta dispositionem ab eadem factam impensurum, tertio qvoq; mense rationibus accurate redditis, & qvæ sub finem anni erogationibus superfuerint, Reginæ in manus traditurum, pro lubitu una cum sex uncialium millibus ab ipsa dispensandum. Hoc peracto ratificatio pacti Holmiensis permutabatur, Svecis valde probantibus negotium ita ex voto confectum. De qvo dubitare cœperant, qvod Rex Daniæ antea in Sveciam scripsisset, se de conventione super Regina Matre inaudivisse; sed haut credere, eam isti probatum iri. Cui Rectores Sveciæ sat abrupte responderant: si ipsa nolit, se id negotium suo loco relinqvere. Etsi constabat, Regem utiq; amoliri cupere hospitam prægravem, & per qvam satis perspiciat obtinere se haut posse, qvod speraverat, Friderici filii cum Christina connubium. Inter tractandum Rex Daniæ vetuerat, ne Lœbius cum ipsa Regina colloqvi posset.

1643. Waldau. 25. April. 1643.

§. 38. Cæterum in Svecia Legati Electorales post confectum Reginæ Matris negotium, cum super mitigandis qvibusdam induciarum capitibus agere cœpissent, Sveci primo qverebantur, Electoris ratihabitionem tamdiu dilatam, & jam transacta denuo

Super induciarum legibus mitigandis incassum fatagitur.

1642. nuo disceptationi subjici. Sed Electorales ostendebant; se non fuisse in mora, ac de summa alimentorum ad alios tractatus diserte rejectum, abs qva pleraq; alia adhuc controversa dependeant. Inde Sveci pacto adjecto desistebant, qvod alias minister sibi in aula Electoris sit habendus. Sed circa summam contributionis tota difficultas vertebatur, Svecis differentibus, libenter se isto onere Electorem fuisse levaturos, ni intolerandum soli Sveciæ esset omnes belli impensas sustinere; Legatis incassum miseram Marchiæ conditionem tanto oneri imparem occinentibus, qvæ & ipsis Svecis satis sit perspecta. Unde isti postqvam destinata sua circa restituendam OrdinumGermaniæ libertatem multis verbis extulissent, simul qvantos sumtus in bellum id erogaverint, pro alendis præsidiis Marchicis, Garlebiensi qvoq; incluso, centum qvadraginta uncialium, qvadraginta modiorum millia poscebant. Addebatur, ne Elector ægre ferat, si necessitate exigente Castellum Werbense instauretur, tum ut commercium salis abrogetur. Qvæ supra vires Marchiæ Legati demonstrabant, & Electori sua qvoqve præsidia alenda; ac ut summa Stralsundæ oblata adqviescere velint, qvæ & ipsa ægre corradenda sit; circa qvam & Elector caveri velit, si forte aliqvid ei summæ desit, reditibus suis manus haut injiciendas. Plura annuere sibi per mandata sua non licere. Ista cum incassum jactarentur, scripto demum Legatis id responsi traditum: *Electori à Regina gratias agi pro opera in Matris negotium impensa. Super induciis præcedente anno pactum initum, qvod nulla amplius discussione opus habere videatur, excepta tributorum summa; qvo & onere Regina libenter Electorem levare velit, ni is Marchiæ situs esset, ut suis copiis transitu per eam hinc inde sit utendum, qvo fine & ibi nonnulla loca præsidiis firmanda sint. Ut omni onere liberetur Marchia, præsentem rerum conditionem haut ferre, cujus & modum ita taxarint, ut æqvitatis rationem sibi constitisse credant. Sed qvia Legati negarint in eam summam per mandata sua consentire se posse, ac Elector ipse brevi in Marchiam accessurus sit, ubi re cominus inspecta, & adhibitis in consilium Ordinibus provincialibus inter delegatos utring, negotium melius expediri qveat; igitur in eum finem mandata Joanni Oxenstierna transmissum iri, ut tributa qvantum res ferat moderetur.* Alias Cancellarius Electoris consilia multis verbis extollebat, cujus Legati Ratisponæ post mortem parentis saluberrimas pro incolumitate ac libertate Imperii sententias dixerint. In ea mente ut idem persistat, rogabat, qvo saltem uterq; Circulus Saxonicus in pristinum statum reponatur. Sane Fridlandum, qvando Wismariam cum qvatuordecim navibus bellicis obtinebat multa mala dare potuisse, si commoda sua ipse intellexisset. Svecos non hostes Imperii, sed Cæsaris duntaxat, & Domus Austriacæ esse. Tum ut Saxonem ad aliam sententiam induendam permoveret. Multis qvoq; laudibus ferebatur Mater Electoris, pietate ac prudentia insignis fœmina, qvæ semper Schvvartzenbergii consiliis adversata sit. Qvæ & detestabatur Ablegatus Gallicus Rorteus, qvi Regem Christianissimum arctiori fœderi cum Electore ineundo pronum fuisse ferebat, ni salutare institutum iste retudisset. *Rorté.*

§. 39. Dum ita negotium induciarum in longum protrahitur, solicitus erat Elector, ne forte Sveci iterum hostilia per Marchiam resumerent, non citra dispendium suum iterum sopienda. Cui incommodo prævertendo Stetinum mittitur Wernerus Schulenburgius, apud Joannem Oxenstiernam testaturus, Electorem cupidum esse negotii istius ad finem deducendi. Sed cũ operæ pretium fieri neqveat, antеqvam ipsi mandata super capitibus controversis è Svecia mittantur, petebat significari, qvando ea mandata advenerint, qvo statim ab Electore Legati Stetinum accedere qveant. Ac dilato licet hujus in Marchiam itinere tractatibus moram non fore. Interim petere, ne ob suspensionem tractatuum cessatio ab armis expiret. Addebatur, disposuisse Electorem, ut qvicqvid Svecicarum rerum esset per Oderam hinc inde libere vehi posset: qvi & speret, non minus immunem à vectigali transvectionem concessum iri, qvæ ipse suis usibus è Borussia in Marchiam adportari curet. Ad qvæ ab Oxenstierna responsum: vectigalia in fluminibus facile se remissurum; sed ab iis, qvæ in ostiis maris solvi sveverint, neminem exemtum esse. Cum diutius id negotium infectum penderet, Elector per tubicinem literas ad Oxenstiernam misit; se brevi in Marchiam venturum, ubi tutiorem sibi commorationem speret ob Svecorum res in Silesia potiores. Ad qvæ Oxenstierna non dissimulare; mirari se tot per moras negotium extrahi. Sibi super capitibus controversis dudum mandata transmissa præsentibus temporibus accommoda. Credere tamen Legatos Electorales Holmiæ rem confecturos. Alias in se nihil moræ fore. Mox reversis è Svecia Legatis Elector Reginæ significabat, se in Marchiam delatum negotium induciarum resumturum, petito ut re-

Solicitudo El. Boris circa continuandam ab hostilibus cessationem. Jul.

19. Sept.

7. Oct.

12. Nov.

1642. ut regii delegati idoneis mandatis instruantur. Scilicet circumspecte admodum cum gente acri,& arma in manibꝰ habente agendum erat, ne ex ejusmodi dilationibus ludibrium suspicata in hostilia iterum prorumperet.

Svecorum circa connubium Christinæ mens exploratur. §. 40. Enimvero legationis in Sveciam negotia jam memorata non nisi prætextum præbuisse constans tunc per Europam opinio erat, ac longe altiora fuisse petita, connubium nempe Christinæ, dotale Regnum Electoratui sociaturum. Sane mirum non erat, Principi ejus ætatis, ut de matrimonio cogitare & posset & deberet, dignas se conditiones circumspicienti de hac in mentem venisse. Sed qvæ matrimonium illud svaderent, aut dissvaderent, in utramqve partem rationes se ostendebant. *Eqvidẽ conjunctio tam amplarum ditionum producturа erat Monarcham maxime & in Germania, & in Polonia, & in tota Europa autoritatis, ex qvo rebus Protestantium per Germaniã ingens firmamentum accessurũ erat, tum Poloniæ Protestantibus paratum præsidium, si qva injuria inferretur.* Unde & infesti aut æmuli Sveciæ id connubium magnopere horrebant. Et qvanqvam novus sponsus dotale bellum accepturus esset, Polono, Danoq; mox arma cum Cæsare juncturis, langvidis fortasse Gallorum & Belgarum auxiliis, ipsisq; Germaniæ Principibus invidia ægrescentibus: tamen victore exercitu succinctum haut defectura videbatur facultas istis difficultatibus exsuperandis. Sed summa negotii in eo vertebatur, an Reginæ iste sponsus, Svecis iste Rex placiturus sit. Nam neq; illa invita ad connubium trahi poterat; & eadem licet consentiente, si totius nationis animi aversi essent, graves turbæ intestinæ metuendæ erant, Sveciæ sub exterorum Regum imperio haut insolentes; per qvas recens Corona non nisi oneri cessura erat, avitis ditionibus fortasse periculo exponendis. Prudentis igitur erat, anteqvam ea res palam susciperetur, utrorumq; animos, qvomodo in Electorem inclinati essent, explorare. Id qvod ut dextre facerent, Legatis erat injunctum, ne si res secus caderet, repulsæ opinio Electorem adspergeret. Cæterum qvo minus Reginæ mens circa id matrimonium cognosci posset, Rectores Sveciæ effecerant, ipsa tunc ad perlustrandas provincias sat diluto sub colore ablegata. E proceribus id negotium potissimum Petro

Brahe. Brahæo, Axelio, & Gabrieli Oxenstiernis, illi Cancellario, huic Thesaurario Regni, paucisq; aliis obliqve insinuabatur; qvi singularem in Electorem affectum verbis testa-

Horn. bantur, ac ferebat Gustavus Hornius, se ejus negotii communicandi causa ad Reginam profecturum. Eoq; Legatis non parum spei faciebant, etsi nil certi affirmando, ac ad futuras deliberationes rem rejiciendo omnia sibi integra servarent, circa induciarum tamen mitigationem duriores, qvam ut cum futuro suo Rege agere viderentur. Unde & deinceps tecte admodum cauteq; Elector eam rem tractabat, ut nec abrupte spem forte nondum maturam elideret, nec cupidinem apricando ludibrio se, aut periculo exponeret.

Polonorum ad Electorem legatio. §. 41. Id porro negotium cum alios vicinos adverteret, tum Polonis præcipue scrupulum injecerat, qvi & antea per Danhofium Electori Uladislai Regis sui sororem obtulerant, qvo ejus cogitationes à Christina averterent; nunc autem Offalinium

Offalinski Cancellarium cum numeroso ac splendido comitatu Regium montem mittebant. Is palam ferebat, se ad inspiciendas Pillaviæ munitiones venisse, de qvibus perficiundis Elector scripto caverat; qvi & hoc deducente istas lustravit probavitq; velut qvas probe firmari Poloniæ magnopere intersit. Sed præcipua veniendi causa erat, ut matrimonium Svecicum impediret. Eo fine proponebat; *Uladislao à variis relatum, Electorem connubium tum Christina affectare, eoq; fine Legatos in Sveciam misisse; id qvod homagio præstito repugnet, ac sine dubio graves molestias, forte & atrox bellum sit pariturum. Notum esse Electori jus Regis sui in Sveciam, qvo nunqvam cedere decreverit: unde spem esse, ipsum tanqvam vasallum Rege & Republica inscia nec consentientibus eas nuptias declinaturum. Regem qvidem in præsens eam rem incertam ducere, ac rumores inanes ab otiosis hominibus, aliena incassum arbitrantibus, sparsos. Mature tamen sibi vigilandum fuisse, & monendum, ne post jactetur, rem non amplius esse integram, sed facta transacta omnia; ac Regem idonee caveri sibi velle, id nunqvam futurum.* Addebatur, cum Rex æqve Electorem, atq; Neoburgicum Ducem sororis suæ sponsum singulari amore proseqvatur, optare ipsum, ut omne dissidium inter pariter dilectos tollatur; eoq; seqvestrem se offerre; ac ubi Elector sententiam suam super hoc negotio exposuerit, jussum se Regis qvoq; mentem aperire. Huic ab Electore responsum: *de matrimonio ineundo nondum sibi susceptam cogitationem: multo minus de Svecicis nuptiis secum statuisse. Nam legationem in Sveciam spectare ad inducias absolvendas, & componendum filiam inter, & matrem dissidium. Se qvidem nunqvam matrimonium initurum Regi aut Regno Poloniæ præjudicio cessurum; nec qvid ex homagio debeat,*

1642. *beat, sibi excidisse, cujus religio sat validæ cautionis instar sit, qva majorem præstare neqveat.* Sed cum Ossalinius distinctam magis declarationem exigeret, Elector reponebat: *de connubio Svecico neq; se cogitasse, nec ab aliis super eodem sibi propositum. Si tamen deinceps qvid moveatur, se pro filiali observantia haut omissurum cum Rege communicare.* Hæc declaratio anteqvam ab Electore fieret, Ossalinius qvatuor primariis Borussiæ consiliariis jussu Regis denuntiabat, ut pro obligatione, qva huic obstringantur, accurate observent, numqvid super eo matrimonio agitetur, idq; protinus ad Regem referant, addito, *id ubi successerit, fœdus & conjunctionem inter Regnum Poloniæ, & Domum Brandenburgicam consistere non posse.* Qvæ verba ab ipso bis magna cum asseveratione repetebantur. Ea res consiliarios ita exsternabat, ut Electorem anxie rogarent, eo connubio supersedere vellet, velut Borussiæ exitioso; cum dubitandum non sit, qvin Poloni statim id feudum commissum declaraturi sint. Qvibus solandis, cum Legati è Svecia revertissent, confirmabat, inanem esse tam late diditum rumorem de nuptiis Svecicis; simul scriptam ostendebat Reginæ declarationem à Legatis allatam; ex qva pateat, de nuptiis ne verbo qvidem mentionem factam. Nam intererat Electoris, id negotium intra paucorum conscientiam versari, ac ab ejusdem notitia illos arceri, qvi præter ipsum alii qvoq; obstricti essent. Ast qvod de opera Regis circa negotium Juliacense interponenda Polonus movebat, Electori haut placebat, studium Regis in Neoburgicum suspectanti. Color tamen honestus recusati officii dicebatur, duodecim adhuc annos conventioni super possidendis interim istis provinciis superesse, eoq; præmaturum id negotium nunc moveri.

Super induciis perficiendis iterum agitur.

§. 42. Qvia porro varia obstacula interveniebant, qvo minus induciis Svecicis ultima manus imponeretur, Elector non sine solicitudine promtum subinde se atq; cupidum iisdem perficiundis ostendebat, ne forte Sveci ex istis moris sinistra suspicati repente ad hostilia iterum provolarent. Unde crebræ ad Joannem Oxenstiernam literæ dabantur, super animo Electoris in eam rem prono testantes, simul nuntiantes, ipsum Kalendis Februarii Regiomonte (*3. Jan. 1643.*) iter Custrinum versus initurum, ubi conventu Ordinum provincialium indicto super modo tributi sit statuendum, ad qvem hucusq; induciarum perfectio adhæserit: qvo peracto Legatos cum plenis mandatis missum iri. (*16. Febr.*) Mox iter ingressus de sua perfectione, ac dein adventu Custrinum significabat; (*1643. 23. Febr.*) ac paulo post; Ordines suos jam congressos, ac intra paucos dies Gœtzium (*5. April.*) & Leuchtmarum Stetini fore. Scilicet profusa humanitate agendum videbatur cum viro suspicace, ac ingenii austerioris, ut isto tam in hoc negotio, qvam futuris de pace colloqviis æqviore uteretur. Etsi contra Svecorum in Electorem sat adstricta foret liberalitas, qvi petenti, ut res in usum aulæ suæ è Borussia per Pomeraniam vehendæ à vectigalibus immunes forent, in universum id annuere dubitaverant, immunitatem iis duntaxat in præsens rebus indulgentes, qvæ jam Stetinum adpulerant. Decreverant porro Marchiæ Ordines; qvia provincia cum aliis belli malis, tum continuis copiarum hinc inde itineribus plane exhausta sit, operam dandam, ut Sveci summa annua centies mille uncialium adqviescere velint. Id si obtineri neqveat, satius videri, ei summæ aliqvid adjicere, qvam abrupto hoc negotio in hostilia relabi. Legatis Stetinum euntibus injunctum, moras excusare, qvæ Electoris iter in Marchiam retardaverint; (*Legatorum mandata. 7. April.*) tum ut Sveci oblata jam tributi summa adqviescere velint operam dare. Ipsis Marchiæ inopiam, & qvibus caussis ea provenerit, abunde perspectam; ac Electori trium munitionum præsidia alenda, qvas servari ipsius qvoq; Sveciæ intersit. Svecis necessitates belli ingerentibus virium defectum opponerent. Si Sveci utiq; majorem summam pertendant, cum Deputatis Ordinum, qvi simul Stetinum profecturi erant, rem communicarent, & ad Electorem referrent. Ubi cum Svecis super summa convenerit, Electori distributionem ejusdem reservarent, nec permitterent, ut Sveci ejus exactioni se immisceant, aut ipsi executionem faciant. Tum ut solutio fieri possit moneta vulgari, non pretio ad uncialium species taxato, ac ut aliæ qvoq; merces militi in solutum dari qveant. De cætero Electoris dispositioni tota provincia cum Vetere qvoq; Marchia relinqvatur; nec Sveci regalibus ejusdẽ, ac reditibus manus injiciant, neu sylvas vastent, ferasq; venentur. Tum ut conventæ summæ detrahatur rata portio eorũ locorum, qvæ hospitiis Svecici aut Cæsarei militis insideantur. Itinera qvoq; militum non necessaria omittantur, necessaria tempestive significentur, qvo mature apparatus iis promovendis fieri qveat, ac nomine isto aliqvid summæ detrahendum, qvod crebro transitu provinciales mire atterantur. Torstensonio à Regina injungendum, ut conventa accurate servet. Ut commercium salis, &

1643.

lis, & auctiora vectigalia Electoris ne solicitentur, qvæ subruere Stetinenses valde satagebant. Magistri qvoq; bona, ac peculiariter Commendam Lagoam, & Schifelbeinam Sveci Conrado Borgstorfio, & Georgio Winterfeldio restituant. Deniq; Viduæ Electorali reditus Ducatus Crosnensis illibati relinqvantur. Hoc negotio absoluto tentarent, num Oxenstiernæ super Pomerania agere placeat.

A Legatis Stetini acta. 19. April.

§. 43. Circa ista Legatis proponentibus ab Oxenstierna responsum: Reginam ad inducias firmandas, ac ampliorem amicitiæ cultum proclivem. Penes ipsos esse, secum, an cum delegatis tractare malint. Etsi haut inficietur, se ad hoc negotium peculiari procuratorio haut instructum. Nam præcipue communis se pacis negotio obeundo destinatum; hoc obiter injunctum, si istud succedere non contingat. Ac qvia idem ad Kalendas Julias auspicandum sit, vix tempus sibi superfore huic absolvendo. Qvousq; tamen heic moretur, paratum se eidem vacare. Super Pomerania tractationem suscipi non posse, nisi perfectis induciis; post qvas, ubi diutius hoc loco morari liceat, mandatum sibi istam qvoq; suscipere. Electorales contra in arbitrium ipsius referebant, per se an per delegatos agere malit. Nec procuratorii defectum à se attendi, qvibus sufficiat, decreto Regio se ad ipsum remissos esse. Ea res Electori nonnihil scrupuli injiciebat, qvod iste circa id negotium mandatum sibi esse negaret; cum freqventissimum ludibrii genus sit, rem ab uno ad alterum rejicere. Oxenstierna negotio per se suscepto, in Legatorum procuratorio ea verba desiderabat, qvod missi sint ad exhibendam ratificationem; qvæ verba in priore procuratorio extiterint. Istaq; ut insererentur insistebat, etsi Legati id haut necessarium ostenderent, ac negotio perfecto utiq; ratihabitionem exhibitum iri, qvæ & Stralsundæ jam ostensa, ac nunc in promtu sit. Qvam ipsam tradendã Oxenstierna contendebat, utut nonnulla ejus capita deinceps mutata essent. Qvod & ipsum Legatis suspectũ videbatur, velut id captaret Oxenstierna, ut propriam Electoris confessionem eliceret, hostilia inter Svecos, & Brandenburgicos extitisse, qvo tempore Dux Pomeraniæ fato functus sit. Nec minus durum videbatur super castello Werbensi iterũ moveri. Interim dum salutationis honorem Oxenstierna Legatis reponit, injecto super ingenio Electoris sermone, Legati & corpore egregium, & vi judicii atq; memoriæ pollentem extollebant, simul indefessam sedulitatem totos dies in consilio sedendi, & qvæ agantur propria manu annotandi. Nec ebrietati, vitio tunc Germaniæ Principibus fere familiari, deditum, nisi qvod more nationis hospites mensæ adhibiti honoris gratia paulo liberalius aliqvando sint invitandi. Qvæ omnia Oxenstierna magnopere commendabat, illud inprimis, qvod ipsum non tæderet consiliarios audire; qvæ tutissima sit via Principibus imperium auspicantibus ad penitiorem rerum suarum cognitionem perveniendi. Ita Gustavum Adolfum Regem mature sceptro admotum Senatores suos diligenter auscultasse, eoq; artes imperandi ad summam perfectionem imbibisse. Augurari se, Electorem cœptam virtutis viam strenue percursurum, ac singulare Germaniæ lumen futurum, qvæ in præsens paucos habeat Principes, de qvibus eximii qvid prædicari qveat. Ast circa rem ipsam Oxenstierna centum qvadraginta uncialium millia annua alendis præsidiis, ac castelli Werbensis restitutionem exposcebat. Ad qvæ Legati: de castello per errorem pactis insertum. Nam Electori in mentem venire non potuisse, à Svecis loca qvædam petenda, qvæ non possiderent; etsi facile crediderit, eosdem locis jam insessis præsidia haut facile deducturos. Leuchtmaro haut constitisse id castellum jam destructum. Archiducem tunc cum exercitu Cæsareo in vicina hærentem oculos in id conjecisse; unde provinciales ejusdem destructionem tam anxie qvæsivisse, velut defensioni provinciæ inutilis, & non nisi commerciis impediendis inservituri. Qvod & integrum licet persistens citra gravissimam Cæsaris offensam Svecis ab Electore tradi non potuerit, utut huic forte connivere licuerit, ab iisdem vi illud intercipi. Ad istius jam destructi reparationem ipsum adigere velle, à ratione abhorrere. Si Dæmitzam Sveci expugnent, habituros qvod qværant.

Electoris Declaratio.

Ista cum à Legatis ad Electorem referrentur, huic mirum videbatur, Svecum tantopere in procuratorio verba detradenda ratificatione exigere; cum tamen prius ipse tractatus sit adornandus, qvo perfecto tempus esse ratificationem exhibendi. Dum procuratorium ad mentem Oxenstiernæ refictum exhibituri sint Legati, testari jubebantur, à se non priorem ratificationem, sed qvæ tractatibus nunc perficiundis addenda sit, intelligi, idq; in acta referri curarent. In Werbensis castelli reparationem nullo modo consentirent, utpote magnam sibi molestiam apud Cæsarem creaturam, qvi factum id indolem induciarum supergressum pro plena cum Svecis conjunctione habiturus sit, fortasse hostem ipsum

decla-

1643. declaraturus ab exercitu destitutum. Igitur Reginam sibi haut fore tam iniqvam, ut tantilli emolumenti causa tanto periculo exponere ipsum velit. Sane ni ejus castelli destructio properata fuisset, Archiducem jam de eodem invadendo agitasse, qvi & istud destructum ægre admodum tulerit. Ast qvod Oxenstierna ostendat, super Pomerania se nolle agere, nisi post perfectas inducias, id indicio esse, in eam rem nil mandatorum ipsi datum. Super summa porro tributi multa disceptatio. Ac ab Oxenstierna, cum de proposita summa nil sibi remittere integrum esse testaretur, hoc temperamentum propositum, ut ab utraq; parte constituantur, qvi singula præsidia recenseant, ac inita super illorum alimentis ratione cum præfectis tantisper transigant, qvoad responsum è Svecia advenerit, ut tamen summa centum qvadraginta millia ne excedat; si minoris decidi posit, id provinciæ levamento cessurum: ac ita inducias plenam vim habituras. Enimvero id Electoralibus displicebat ob morositatem & artes præfectorum numeros supra verum augere callidorum. Ac demum satius visum in singulos menses decem uncialium millia offerre, qvoad alia declaratio è Svecia allata esset. In qvod Oxenstierna ad extremum consensit, adjectis mille modiis frumenti: de cætero utraq; pars ad leges pacti Holmiensis se componeret; hostilia, & petulantia militum sisterentur; qvæ ne præsente qvidem Electore omittebantur, magno hujus cum dolore, qvod nec mederi istis posset, ac talia ante oculos suos impune patrari ignominiosum foret. Elector reditus suos retineret, sat qvidem tunc tenues, & sumtibus aulæ utcumq; sustinendis vix sufficientes. Eundem conventæ summæ distributionē & exactionem in se recepturum, operamq; daturum, ut qvodvis præsidium sua portione potiatur. Reliqva apud Reginā qværenda. Ab Oxenstierna ad Torstensonium scribendum, ut conventa curate observentur. Ea conventio in duos menses inibatur, qvæ post tacito utrinq; consensu prorogata fuit. Super Werbensi castello Oxenstierna remittebat; sed scripto concipere conventionem, qvod Legati reqvirebat, abnuebat; etsi eo nomine ad Electorem literas daret. His actis Legati Stetino discesserunt.

Temporaria conventio.

Maij.

§. 44. Haut eo secius ista transactio post à Svecis solicitabatur. Nam & Oxenstierna Electori ut conventa manerent postulanti respondebat; ad conventum tempus ista servanda; à Svecicis tamen ministris reditus Electoris per infessā à se oppi-

negotium denuo urgetur.

da exigendos, ac in rationes referendos, qvi summæ conventæ imputandi sint. Et idem dehinc Soltqvellam, & Stendaliam progressus Electori scribebat; eam se Veteris Marchiæ faciem reperisse, ut non difficile judicet tributi modum ad centum qvadraginta uncialium millia augeri. Tum necessarium sibi videri, castellum Werbense instaurari. Eum in vicina progressum Elector Berolinum amice invitabat; sed qvem honorem is obtentu properandi itineris declinabat. His igitur difficultatibus amovendis, simul affectui Reginæ ac Procerum in se explorando Elector Baronem Efferanum cum literis & muneribus in Sveciam ad Reginam mittit. Ad istas responsum: de summa centies qvadragies mille uncialium nil posse remitti, cum præsidia qverantur, decem millia menstrua suis necessitatibus haut sufficere. Transitus militum injuriis temporum imputandos, ac tanto æqviore animo ferendos, qvod Svecicis armis propositum sit publicam Germaniæ libertatem firmare. Super bonis Magistri agi posse, ubi pactum Holmiense ratihabitum fuerit. Borgstorfio ob studium in res Svecicas Commendam Lagoam restituendam. Ast ne erebris ad Svecos missionibus Elector Cæsaris offensam contraheret; literis ad hunc scriptis demonstrabat, *summa se necessitate compulsum ad recreandos utcumq; cives suos inducias cum Svecis inivisse, cujus rationes qvin ipse pro sapientia sua probarit, sibi dubium non esse. His induciis inter alia conventum, ut neutri belligerantium parti transitus per ipsius munitiones aut prope easd. m concedatur. Id ne Cæsar in sinistram partem acciperet, velut qvod declinari à se non potuerit; cum Sveci postularent, ut sibi transitus iste indulgeretur, Cæsareis negaretur. Qvod cum in Cæsarem officium decere visum sit, id demum fuisse annuendum, ut neutri parti transitus ibi daretur. De cetero fidem suam adversus Ipsum, atq; Imperium semper illibatam perstituram.*

1644. Saltzwedel. 17. Jul.

Von Efferen.

19. Aug.

§. 45. Mox tamen, qvi hactenus circa postulata sua ita rigidos sese exhibuerant Sveci, tractabiliores fore sperabantur, præter Germanicum novo cum Danis bello implicitì. Unde qvam sub finem anni missionem Stetinum decreverat Elector, omittebat, initia novi belli speculaturus; nec cum Oxenstierna Osnabrugæ, uti hic cupiebat, super induciarum pacto perficiundo agere consultum ducebat, qvod ea res multorum animos adversura esset; ac satis habebat monuisse, ut placita Stetini tributi summa persistat, ac militaris licentia corrigatur. Qvo fine literæ ad istum dabantur; tractatus ab-

Nova cum Svecis conventio super Francofurto & Crosna restituendis. 19. Dec.

1644. 12. Mart.

1644. tus absolvendis induciis hactenus dilatos, qvod declarationem Reginæ super summa abs se oblatam expectarit. Interim sibi curæ fore, ut communes tractatus de pace promoveantur. Addebatur: dolere sibi bellum inter vicina regna exarsisse, cui componendo operam suam libenter commodare velit, si partibus ita videatur. Et qvia judicabat, Svecos pluribus jam copiis post duplicatum bellum in campo opus habituros, eoq; faciliores fore circa præsidia uni & alteri oppido non ita valido deducenda, qvod à Cæsareis expugnatum Svecorum rebus nocere posset: igitur ad Torstensonium in Holsatiam Hardenfeldius mittebatur, qvi super reddendis Crosna & Francofurto jaceret. Hic multa cum verborum humanitate ostendebat, etsi mandata super hac re non habeat, sperare tamen, Reginæ se adprobaturum, ut ea oppida certis conditionibus Electori tradantur. Qva super re agendi mandata Lilliestroemio transmissum iri.

Hardenfeld.

20. Mart. Cum hoc igitur mox Leuchtmarus Svetæ congressus negotium suscepit. Postulabat primo Svecus, ut Elector caveat, ista oppida à Cæsareis in potestatem haut redigenda. Ad qvod Leuchtmarus: Cæsarem Crosnensi oppido de neutro statu cavisse, qvod vidua Electoralis suo milite custoditura sit. Francofurtum Elector suo milite infessurum, qvod & ipsum bello exemtum iri spes sit. Plus cautionis Electorem præstare non posse. Ultro ista nunqvam cessurum. Adversus justam oppugnationem non Svecos magis qvam se loca parum valida tueri posse. Postulabat inde Svecus, ut Elector per hæc oppida transitum Svecicis copiis, non item Cæsareis concedat. Id qvod Leuchtmarus adspernabatur, ne Elector hostem se Cæsari ferret. Ac ipsis Sveciæ Rectoribus consultum visum fuerat, hac rerum facie Electorem in amicitia Cæsaris & Imperii, aut saltem extra inimicitiam persistere. Nam posse à Cæsare ansam inde arripi Electorem à colloqviis de pace excludendi, ubi tamen hic Svecis utilem operam navare qveat, par officium ab his recepturus. Ac per loca invalida utriq; parti transitum indulgendum, ni utrinq; huic renuntiare placeat. Sed validas munitiones ex decreto Ratisponensi ab omni transitu exemtas, circa qvas cuiq; Ordinum pro lubitu disponere integrum sit. Postulatum qvoq;, ut penes Svecicum præsidium etiam oppidis digressum tributa manerent. Id qvod iniqvum Leuchtmaro habebatur. Unde enim Electorali præsidio alimenta invenienda? Ac militem istum, si alibi ejus opera adhibeatur, haut difficulter annonam inventurum. Ita formula pacti adornabatur, utrinqve ratihabenda, qvibusdam ad Torstensonii declarationem rejectis. Ad qvem ab Electore missus Georgius Ehrentreichius Borgstorfius isti negotio perficiundo, ac ut Garlebia qvoq; præsidium deduceretur; tum ut exploraret, num opera sua conciliandæ inter Borealia Regna paci grata sit futura. Torstensonius primo edictum promulgare, qvo militi suo omnes excursiones in Marchiam gravi sub pœna interdicebantur. Tum postulare, ut nomine duorum oppidorum, in qvorum præsidia hactenus qvadraginta uncialium millia erogata fuerant, deinceps viginti octo millia solverentur. Electori qvoq; castellum apud Zullicham tradendum; tum pontem Crosnæ destruendum. Elector scripto caveret, se pro virili impediturum, ne oppida ista ab hoste occupentur. Ac si Cæsarei per vim eadem expugnarint, Svecis integrum fore vi hosce iterum ejicere, Electore annonam obsessoribus suppeditaturo. Tabellariis liberum transitum per loca permittendum. Omnes res, qvæ præter ea loca in Silesiam ad præsidia Svecica vehantur, ab omni onere immunes transirent. Castellum Schuttoviæ extructum solo æqvaretur. Garlebiam concedi non posse, saltem compescendæ rusticorum Drœmlingensium ferociæ. Ut Crosnæ Ducatus extra omnia belli onera ponatur, Reginæ se commendaturum. Ita Francofurtum & Crosna, castellumq; ad Zullicham educto Svecorum præsidio Electori restituta sunt. Interea & Elector Wernerum Schulenburgium in Sveciam miserat, à Regina petiturum, ut Ducatus Crosnensis velut matris suæ dotalitium ab omnibus belli oneribus exemtus ageret, simul ut Garlebia, & Soltqvella præsidium deduceretur. Qvorum prius annuebat Regina; posterius à rationibus belli alienum ostendebat.

1644.

Ehrentreich.

Dræmlingen.

16. Jul.

§. 46. Hucusq; cum rem perduxisset Elector, haut amplius circa firmandum induciarum pactum censebat laborandum; etsi super eo Legati Svecici Osnabrugæ subinde moverent, causati, de amicitia Electoris sibi satis cautum non esse, qvamdiu is omnia sibi integra reservet. Ac eo fine rem extrahi, ut si Sveci cladis qvid accipiant, Electori citra obstaculum in diversas partes descendere liceat. Contra Elector ostendebat, non esse, qvare nunc ea ratihabitio tantopere desideretur, cum circa constituendā pacem qvam maxime laboretur. Svecis in promtu exercitum, ut nil hostile istis à se inermi sit metuendum, ac ipsam debilitatem sat cautionis præbere. Alimenta, de qvibus

Elector ratihabitionem induciarum eludit.

1644. qvibus convenerit, præsidiis exacte solvi, nec injuriæ qvid Svecis ab ullo Electorali um illatum. Sane jam antea Legati Svecici declaraverant, ea ratihabitione nunc supersederi posse. Unde post tam acriter eandem exposci, suspicione non carebat, nec, qvid ea re qværeretur, satis constabat. Vellentné Electorem insimulare pacti violati ob non traditum castellum Werbense; an ob confessionem hostilitatis actionis qvid in Pomeraniam obtendere; an Cæsaris odio eundem objicere; aut deniq; induciarum tempus jam elapsum declarare, velut in biennium duntaxat conclusarum? Unde & Elector consiliarios id negotium probe discutere jusserat; qvi censuerant; res, ex qvo pactum Holmiæ conclusum sit, valde mutatas. Unde necessarium videri, antequam ratihabitio tradatur, capita induciarum denuo incudi subjici, superflua omitti, qvæ desiderentur suppleri. Id qvod per Legatos utrinq; Osnabrugæ commodissime fieri qveat. Legibus induciarum ita adornatis non difficiles sese circa ratihabitionem fore. Non tamen consultum videri, id negotium festinanter agi; qvod circa nonnulla capita post aliter convenerit, nec Elector qvidqvam contra inducias fecisse argui possit. Ubi tamen citra gravem offensam ratificatio eludi amplius neqveat, ad extremum eam exhibendam, prout articulis Holmiæ conclusis qvadret; qvod in his Sveci nil immutari velint. Circa ejusdem tamen traditionem protestandum, Electorem nolle teneri ad castellum Werbense restituendum, nec summæ jam placitæ aliqvid additurum: tum ut pace non secuta induciæ in biennium à die exhibitæ ratihabitionis durent. Extrahebat tamen semper traditionem ratihabitionis Elector obtentu remissionis circa summam tributi obtinendæ, super qva subinde apud Svecos movebat, Garlebiæ qvoqve, & Landsbergæ restitutionem exposcens, ac super injuriis militum qverimonias miscens. Qvo fine & seqventi anno Ostavius Holmiam mittebatur, qvi re infecta redibat. Inter ista Elector paulatim cogitationes de matrimonio cum Christina exuere, qvod ipsius Legati Osnabrugæ è Svecicis nil certi exsculpere valuissent, mentem suam ambagibus & obscuritate dictorum involventibus. E Svecia qvoq; intellectum fuerat, à Cancellario Regni id negotium obtentu discrepantium circa sacra opinionum, & ob Cleri Svecani dissona suis scitis mire formidantis aversionem indies dubium magis reddi, sic ut ejus conditionis spes plane evanesceret. Ac ita dura circa Pomeraniam Legati Svecici Osnabrugæ propo-

Ostav. 1645. April.

fuerant, qvæ cum opinione futuri connubii plane non congruebant. Scripserant qvoq; in Sveciam super hoc negotio Regina mater, & Gœtzius ad sibi obnoxios, acriter responsum exposcentes: qvibus demum pertinax silentium depositæ plane spei instar habebatur. Unde & Electori, (id qvod Lœbius svaserat,) haut placebat eo nomine Legationem in Sveciam mittere, ne irritus ludibrio se exponeret; cum publice procum agere, nisi spe prius explorata, haut ejus sit, qvi dignitatem suam amet.

Cum Hass. fit circa sublevandas provincias Clivicas actio. 1640. Nov.

§. 47. Uti porro Marchiæ Sveci, ita ditionibus Clivicis Hassicæ copiæ hactenus graves incubuerant; qvæ & paulo antequam Elector imperio potiretur Calcariam oppresserant, ac partem orientalem Ducatus Clivici cis Rhenum sitam tributis subjecerant, Belgis Fœderatis incassum intercedentibus. Ac eminebat cumprimis ferocia Caroli Rabenhauptii tribuni Hassicis copiis eo tractu præfecti, impudentia dicta jactantis, cum Electorales ministri monerent, ne præter necessitatem sylvas vastaret. Ea super re cum Elector apud Landgraviam viduam Ameliam Elisabetham qvereretur, hæc respondebat; Rabenhauptium ob impudentes sermones increpitum, cui & vastatione sylvarum interdictum: super tributis sese rem penitius exploraturam. Nec eo secius post Hassi numerosis cum copiis Cliviam urbem, & Santenam insidebant, excusante supremo istorum duce Caspare Ebersteinio Comite, id exiguum ad tempus fieri; de cætero se, qvantum detur, ditionibus Electoris libenter parciturum. Contra Elector initio apud Landgraviam agere instituebat, ut universa Clivensis ac Marcana provincia oneribus belli eximeretur, ac Hammo, Calcariæ, & Lipstadio præsidia deducerentur, circa posterius oppidum hac ratione addita, qvod in hoc Elector Coloniensis obsoleti qvid juris obtendat, qvem, post, ubi idem forte interceperit, inde dimovere arduum sit futurum. Ea postulata ut Belgæ Fœderati fulcire vellent, petebatur. Sed qvibus præmaturum videbatur super Lipstadio reddendo movere; circa Cliviam Electori satisfieri posse. Tributa rationibus belli excusabantur. Scribebant tamen iidem post Ebersteinio, ut tributa in orientali parte Clivicæ omitteret; de qvo & Electorales instabant. Ad qvæ is ambigue, necessitates belli ingerere; Cliviæ oppido tamen se militem deducturum, & Marcanam ditionem, qvantum posfit, sublevaturum. Qvo tempore & Christianus Ludovicus Luneburgicus Dux Comitatum Ravensbergicum tributis subjicere conaba-

Rabenhaupt. 1641. 12. Aug. Oct. Eberstein. 7. Apr. 1641. 23. Apr.

1641. tur alendo præsidio Hæmelensi. Color dicebatur, qvod ea ditio ex parte ad Ducem Neoburgicum spectet. Sed his conatibus protinus sese opponebant ministri Electorales, cum ipsi Electori scribere haut decorum videretur; eum Comitatum solius Electoris esse, qvi & non Inferiore Saxonico, sed Westphalico Circulo contineatur, ut nec ejus Circulo nomine, cujus iste præfectum se ferat, hic Comitatus ipsum tangat.

Cum Hassis amicitia reparatur. §. 48. Mox tamen, qvæ iniqvitate temporum hactenus refrixerat, amicitia ac vetus conjunctio cum Cassellana Domo recalescere cœpit. Super qva instauranda primum Landgravia movebat per Joannem *Witgenstein.* Witgensteinium Comitem; præterito tempore in Electorales ditiones patrata excusans necessitate ac rationibus belli, officiorum leges seqvi nescientis. Arma à marito suo sumta è decreto Lipsiensis Conventus, dein ob bonum publicum retenta. Cum hostis è ditionibus istis opes sustentandis suis copiis qværeret, non potuisse non se qvoq; paria affectare, ne sua arma per inopiam tabescerent, gliscente hostium potentia. Mittitur dehinc administrandis Cli- *27. Jan. 1643. Norprad.* vicæ rebus ab Electore Joannes Norpradius, cui injunctum, cum Hassicis ducibus amicitiæ commercia exercere; tum aliqvid militum conscribere, præsidio Cliviæ oppido arciq; futurum, qvod regimen provinciæ Emmerico iterum huc transferre cuperet. Qvo fine & Eberfteinius Comes isti oppido neutrum statum, & à tributis exemtionem annuebat. A qvo & Elector postulabat, mille unciales menstruos de tributis provinciæ in usum Clivici præsidii sibi relinqvi; qvod hic ad Landgraviam rejiciebat. Monebatur porro Norpradius, ubi id pecuniæ obtineret, ne idem aliter impenderet, qvam in usum præsidii Clivensis, neu suspicionem excitaret, velut insignem armorum paratum facturus; id qvod varias *1. Jul.* ob causas noxium futurum erat. Super tradenda dehinc Calcaria & Lipstadio instanti Electori, Landgravia modeste ostendebat; posterioris oppidi eum esse situm, ut ad tributa exigenda, aliorumq; locorum suis copiis infessorum communicationem eo carere haut qveat. Tributa impendi sustentationi copiarum, qvæ non parum momenti adferant publicæ libertati, sacrisq; purioribus apud instantes super pace tractatus stabiliendis. Neq; vero ea se loca Electori, sed hostibus, qvi ea insederant, eripuisse, citra ullam tergiversationem restituenda, qvamprimum pax convenerit. Sed & ea loca operibus munisse propriis sumtibus, non pecunia è tributis corrasa; ac

1643. confidere, se eadem adversus qvamlibet hostium vim tuituram. De cætero Electori se qvantum posset gratificaturam.

Conventio cum Landgravia super reddendis oppidis Clivicis. 19. Oct. 1644. §. 49. Seqventi anno Cassellis cum Landgravia opera Witgensteinii in hæc capita transigitur; *Landgravia Gocham, aliaqve similia loca Clivensis ditionis protinus, Calcariam sub initium futuri anni deductis præsidiis Electori restituet; tributa occidentalis partis provinciæ Clivicæ remittet, acceptis reliqvis: interim licentiam militum coërcebit: Electori sumtus firmandæ Calcariæ impensos, qvi ad sexaginta uncialium millia exsurgunt, condonabit, ut tamen in hanc conventionem socia Regna consentiant. Contra Elector apud Cæsarem operam dabit, ut & ipse Hammo præsidiarium militem dimoveat; id ubi præter spẽ obtineri haut potuerit, Landgravia loca Clivica qvibus hæc cesserat redditurus. Cui & integrum erit paratum bellicum, penumq; Calcaria, aliisq; locis exportare, ac tributa hactenus in orientali parte Clivica exigi solita retinere.* Cæterum coalescentem tunc maxime ami- *Insolens Hassici tribuni factum.* citiam Rabenhauptius Hassicis copiis eo tractu præfectus, levi de causa fere turbaverat. Norpradius provinciæ Clivicæ nomine Electoris præfectus pauculas cohortes conscriptum ibat, qvarum partem Santenæ oppido immiserat, denuntiatione prius Eberfteinio, ipsiq; Rabenhauptio facta; etsi nullo ab hoc responso accepto; qvod fas sibi crederet oppidum ad Electorem spectans, nulloq; præsidio infessum in hospitium sui militis adhibere. Ea re intellecta Rabenhauptius valida manu contracta Novesio movens id oppidum invadit, ac resistente sic satis tirone milite perruptis vi portis expugnat. Miles Electoralis partim cæditur, partim captivus abstrahitur, simul oppidum militari impetu diripitur. Qvin idem insuper minabundus denuntiabat, ut miles Electoralis Clivia qvoq; dimoveatur, alias vi se istum inde ejecturum, qvod ad occidentalis Rheni ripam alienum militem tolerare neqveat. Suis qvippe hospitiis Santenam fuisse addictam, ac rationes belli juribus dominorum prævalere etiam amicorum. Sane Hassici duces jus sibi esse arbitrabantur novos delectus dissipare, ne aliena arma juxta se invalescerent, ipsorumq; hospitia ac tributa interciperent. Ac iste miles ipsi Landgraviæ nonnihil suspicionis injecerat; qvẽ ut opprimeret, Eberfteinius Rabenhauptio mandata dederat. Nec eo minus ex conventione Hassicus miles Gocha, Cranenburgo, aliisq; locis excedebat, denuntiato tamen, ne eadem milite Electorali insideantur, neu delectus ibi instituantur. Enimvero id factum Elector ægerrime ferre, eo-

qve no-

1644. qve nomine graviter apud Landgraviam queri, ad supplicium Rabenhauptium deposcens. Neqve enim tam exiguam manum suspicioni, ac inde promananti tam infestæ actioni idoneam causam præbuisse, ac eos delectus consentiente Principe Arausionensi, Belgisq; Fœderatis institutos. Ad qvæ Landgravia testabatur, Rabenhauptii facinus sibi qvam maxime displicere, se inscia susceptum, qvem & acriter eo nomine increpaverit, pœna ejusdem reservata. Simul omnia in integrum restitui jubebat, tale qvid in posterum haut admittendum spondens. Cæterum sparserant tunc malevoli, delectus Electoris sane modicos id spectare, ut ordines Clivici ad annuenda iniqva, & privilegiis suis adversa onera compellerentur, utq; ipsa Belgarum præsidia in oppidis Clivicis in angustum redigerentur. Cui calumniæ diluendæ Norpradius ad Principem Arausionensem, ac Ordines Generales Hagam proficisci jubetur, simul à Principe reqvisiturus, ut is operam suam apud Landgraviam interponat, qvo Electori pro ista injuria satisfiat. Avauxius tamen Legatus Gallicus Monasterii svadebat, ut Elector id factum iniqvitati temporum adscriberet: ac se una cum Svecis autoritatem suam interpositurum, ut ipsi satisfiat. Et post Rabenhauptius literis ad Electorem scriptis, non nihil tamen ferociæ militaris spirantibus, ejus facti veniam petebat: qvam & is in gratiam Landgraviæ indulgebat, haut ignarus, qvam multa illis toleranda sint, qvi inter armatos ipsi inermes desident. Calcaria dehinc, & occidentalis Clivicæ pars Electori ex parte reddita, etiam Electoris ratihabitione nondum allata, testandæ benevolentiæ, qvæ nec repetebatur, utut Cæsarei nonnisi triennio post Hammo præsidium deducerent. Lipstadium tamen, licet Elector semel atq; iterum ejus restitutionem peteret, ab Hassis post pacem demum redditum fuit.

Mart. 1645.

Aug. 1648.

Elector Cæsari a Hassa adprobare studet.

§. 50. Sic igitur Elector ditiones suas, qvantum iniqvitas temporum ferebat, molestiis belli levare conabatur. Ast contra ne freqventior cum istis negotiatio, qvi adversus Cæsarem arma gerebant, hunc sibi infensum redderet, eo major cura erat, qvod repetitas in Sveciam missiones altius penetrare fama differre non desineret, qvas & malevoli apud Cæsarem interpretando accendere haut omittebant. Igitur è re visum Cæsari consiliorum suorum rationes adprobare, subnatasq; in ejusdem animo suspiciones evellere. Qvo fine Joannes Fridericus Loebius in aulam Cæsaris mittitur, cui injunctum infinitam molestiarum congeriem excusare, qvo minus Elector maturius devotum ipsi animum missa legatione declaraverit. Simul memorare, Electorem ab initio suscepti regiminis in id enixe incubuisse, ut studium Cæsaris circa reducendam Germaniæ pacem pro virili fulciret, ac primo optasse, scopum istum hostibus per arma expulsis obtineri posse; prout & copias à Patre relictas servare studuerit, easq; aliqvoties Svecorum hospitiis immiserit. Sed qvo nihil aliud profectum sit, qvam ut prævalentes viribus Sveci atrociora reposuerint, totamq; Marchiam, exceptis primariis munitionibus, in potestatem redegerint, ac miserrime habuerint, subtractis reditibus, unde copiæ suæ ulterius sustentari possent. Unde necessitatem sibi impositam inducias affectandi, ni cives ante oculos suos pereuntes, aut solum vertentes conspicere mallet; qvi & consumta patientia enixissimis precibus tantorum malorum remedium flagitarint. Atq; id se per Legatos in Conventu Ratisponensi Cæsari denuntiasse, ac non sine hujus consensu tractationem cum Svecis suscepisse, qvæ & eousq; successerit, ut hostilia utcunq; omitterentur, civibusq; suis paululum respirandi occasio daretur saltem hactenus, ne miseris ac fame perire, aut ad exteros profugere cogerentur. Qvanqvam ne sic qvidem finem malis inventum, non Svecis solum, sed & Cæsareis per transitus & hospitia provinciam proterentibus. Post & magno labore obtentum, ut Sveci præsidia sua Crosna & Francofurto deducerent, id ipsum ut qværeretur Cæsareis ministris suggerentibus. Ea Cæsar ut probaret rogabatur, tum ut Crosnensi Ducatui, Matris suæ dotalitio, immunitate à belli oneribus ante hac promissa frui daretur, nec minus Francofurto velut Musarum sedi. Qvod si Cæsar qværeret, num Elector Svecis ob recepta ista oppida aliqvid solverit, aut transitum hinc inde concesserit, responderet: ab Electore qvotannis ingentem summam alendis Svecorum præsidiis erogandam, qvi non nisi modicum qvid nomine Francofurti & Crosnæ remiserint, præsidiario Electoris militi sustendando. Licentiam qvoqve hinc inde transeundi per ista oppida Svecos sibi stipulatos; cujus tamen effectus ut eliderentur, pontem Crosnæ se destruisse, eo, qvi Francofurti erat, jam antea subruto, sic ut ea loca transeundo Oderæ non amplius inserviant: alias ubi necessitas exigeret, Cæsareis copiis transitum illac denegandum haut fuisse. Inde exponeret, Electorem non sine ingenti suo dolore percepisse, malevolos qvosdam ipsum Cæsari suspectum

1641.

 reddere

1644.

reddere conatos, actionesq́; suas sinistris interpretationibus exagitasse, velut in fraudem Cæsaris tendentes. Qvin & nunc malignis rumoribus differri, oppida Cliviæ Duisburgum, Dynslacam, & Holtam à Belgis, deducto milite præsidiario, sibi restituta; inde insignes eqvestrium ac pedestrium copiarum delectus institutos, magni cujusdam ausi indicium. Ista omnia cum inani suspicione nitantur, Cæsarem rogaret, ne ejusmodi criminationibus fidem adhiberet. Nam Belgas Fœderatos se petente post præviam negotiationem ea loca sponte tradidisse, nil aliud sibi stipulatos, qvam ut operam daret Elector, ne eadem in aliorum manus incidant. Sane optandum esse, alia qvoq; oppida Hassis infessa recuperari posse; id qvod Electori emolumento, nemini fraudi sit futurum. Manum aliqvam militum conscribendam fuisse, cum Electori nil copiarum illis locis foret, ad præsidia istorum oppidorum, & coërcendis prædonum catervis, qvæ nullo in publicum fructu provinciales ingentibus molestiis obruant. Ad extremum moneret; haut ita pridem Gallasium misso Berolinum Sigismundo Heusnero militari qvæstore postulata qvædam proposuisse, qvibus Elector pro re nata satisfecerit. Id tamen digerere non potuisse, qvibus causis iste permotus Electorem liqvidum responsum poposcerit, qvid ab hoc sibi expectandum foret; cum tamen Elector, prout eminente qvo fulget in Imperio munere dignum, semper se gesserit, Cæsare vicissim multoties de sua in eundem benevolentia testato. Nec acerbius qvid ipsi accidere posse, qvam si fides sua in dubium revocetur. Igitur Cæsar ducem suum per malevolorum sermones forte in transversum actum, meliora edoceret, monitum, ut deinceps cum ipso velut Imperii Electore agat, & ditionibus suis hostili à abstineat, qvas iste hactenus cædibus, rapinis, & exactionibus misere exercuit; cum magis deceat defensionem Ordinum professum ad fidum Imperii Principem conservandum, qvam perdendum incumbere.

Heusner.

§. 51. Gallasius qvippe cum Regi Daniæ auxilia adversus Svecos laturus in Holsatiam tenderet, qvem diximus qvæstorem Berolinum miserat; qvi abruptis verbis postulaverat, ut si cum Cæsaris & Imperii exercitu longius sibi progrediendum sit, Elector citra ambages declararet, qvid ab ipso sibi expectandum sit. Tum significaret, sibi imperium in exercitum commissum, ut Ordines hostium jugo oppressos in libertatem vindicet, ac Germaniæ pacem restituat, pristinæ felicitatis genetricem, cujus fructus in Electoris qvoq; ditiones redundaturus sit. Ei fini opus esse à provinciis Electoralibus necessaria suppeditari, sociasq; operas jungi, cum contra Elector misso ablegato petierit ditionibus suis planè parci. Atqvi complura earundem loca adhuc ab hoste insideri, cui omne genus subsidii præstetur. Unde par esse, ut Cæsaris & Imperii arma multo enixius subleventur pecunia, annona, & locis ad struendum & asservandum penum idoneis. Ac utut obtendatur, hosti haut sponte tributa solvi, ac Marchiam vastatam esse: sibi tamen videri, qvæ hosti exhibeantur, etiam Cæsareo exercitui pro liberandis Ordinibus pugnanti præstanda esse, qvo hostis in angustum redigatur. Eqvidem se de fide Electoris in Cæsarem non dubitare: necessitate tamen in præsens exigente rem ipsam repræsentari velle. Vicissim se auxilium & protectionem Electori promittere, cujus & dispositioni relinqvat, qva ratione qvæ petantur sint exigenda, & præstanda. Ast si Elector ejusq; ministri nihil ad rem conferre, ac solam inopiam occinere velint, extra culpam se fore, si hostis morem imitari, ac necessaria vi extorqvere instituat, provincia uti tali casu fieri solet habita. Circa isthæc, qvæ Electoris mens sit, citra interpositam moram nosse cupere.

Gallasii adversus Electorem imperiositas. 10. Jul.

1644.

§. 52. Ad hæc tam aspere & impudenter proposita Elector decenti cum gravitate reponebat: *Cum hactenus consiliis & actionibus dignum se sublimi, qvod gerat, munere gesserit, id postulatum, ut protinus qvid Gallasio à se expectandum sit, declaret, valde inopinum, idemq́ altius penetrans videri. Ac nisi de Cæsaris in se benevolentia tam multis indiciis sibi constaret, hanc expostulationem multum diffidentiæ redolentem haut paulo acerbiorem sibi fuisse futuram. Parentem suum dum Cæsaris partibus obnixe adhæret, omnia sua periculo exposuisse, sic ut Marchiam Svecorum armis impar, & nullo à Cæsareis copiis alibi districtis auxilio, relinqvere, & in Borussiam concedere coactus sit. Se qvoq́, dum vires tulerint, arma pro Cæsare movisse, & aliqvoties irruptiones in Svecorum stativa fieri curasse; sed iis nil aliud profecisse, qvam ut calamitates civium suorum incenderit, longe prævalentibus Svecorum armis, qvi tota Marchia oppressa suis copiis unde sustentarentur subtraxerint. Inde eqvitatum suum petenti Cæsari concessisse, testando in hunc studio, ac circa alia omnia sincerum, paciśq; cupidum animum bonis omnibus adprobasse. Eqvidem notoria necessitate compulsum, qvam nulla ratione dispellere dabatur, anxie orantibus civibus inducias*

Electoris ad hæc declaratio. 17. Jul.

ducias affectasse, ac, ut hostilia ad tempus omitterentur, obtinuisse. Id abs se factum in neminis offensam aut fraudem, ut Marchia aliqvatenus imminenti exitio eriperetur, ac munitiones, è qvibus totius Electoratus salus dependebat, servarentur; qveis ubi subtracta annona hostis potitus foret, ingens periculum ipsas Cæsareas provincias manebat. Ac sese in antecessum Cæsari rationes, ob qvas sibi huc descendendum foret, exposuisse; qvi & declararit, se misera Marchiæ conditione indolescere, nec esse, cur ipsum in suspicionem trahat, si licita ratione gementi sub onere provinciæ levamenti qvid conciliare qveat. Unde eo minus sperare, istarum induciarum nomine sinistris se suspicionibus oneratum iri, cum haut eo minus fides sibi in Cæsarem atq; Imperium constiterit, ac his induciis nemini noxæ qvid, sibi non parum utilitatis provenerit, civibus, ac primariis munitionibus servatis. Ceterum haut inficiari, inducias istas magno sibi fuisse redimendas haut qvidem sponte, sed subigente inevitabili necessitate; ac ista usibus Imperii impendere maluisse; qvo intuitu & Cæsar ipsius provinciis à publicis oneribus levamenti qvid indulserit. Nec tamen sibi decretum omnia plane subsidia Cæsareis armis denegare; & qvanqvam Gallasii desideriis per omnia satisfacere non detur, nulla præsertim pecuniæ, qvæ dari possit, copia; annonam tamen, qvantum provinciæ vires ferant, præbiturum. Ac optare, mature id sibi fuisse denuntiatum; nam nunc, repente infuso exercitu, tantæ multitudini sufficientem commeatum ita promte congeri non posse, provincialibus præsertim per grassatorum excursiones prope ad desperationem adactis. Igitur ad provinciæ conditionem postulata attemperaret, ne sibi, suoq; milite præsidiario ac civibus necessaria plane subtrahantur; tum militis sui licentiam coërceret. Nam qvod Gallasius hostium se morem imitaturum minetur, vi militari extortis, qvæ provincialium facultates excedunt, id se à viro generoso haut expectare: sed eundem potius ita secum acturum, prout primarium Imperii membrum ab hujus capite tractari par est. Locum struendo penui à se designari non posse, qvod ignoret, qvo ducis destinata tendant, & qvod speret exercitum haut diu intra Marchiam hæsurum; nec præter metropolim, primariasq; munitiones locus insignis firmitatis sibi supersit. Isto cum responso qvæstor dimissus. Imperaverat insuper Gallasius Soltqvellæ oppido ingentem annonæ vim intra angustissimum temporis spatium congerendam, gladium flammasq; cunctantibus interminatus. Nec minus per exercitum Cæsareum jactabatur, Electoris ditiones plane evastandas, qvod is cum Svecis medium statum pepigisset, ac eum Gallis secreta commercia misceret. Tale qvid etsi à Cæsare imperatum Electori haut persvadebatur: haut eo minus tamen, ne ejusmodi suspiciones radices agerent, missionem Lœbii festinandam judicaverat.

Cæsaris ad prop. sit a declaratio.

14. Sept.

§. 53. Ast Lœbio qvod injunctum erat exponenti Cæsar humaniter respondit: *à malevolis etiam in innoxios sinistra spargi seculi morem esse, nec sibi à talibus parci, nec digna esse, qvæ Elector ad animum revocet. Sane de ipsius consiliis, actionibus, novisq; delectibus varia fuisse jactata, per qvæ tamen ipse ad exuendam in eundem benevolentiam hautqvidqvam permoveri potuerit, sed semper de istius constantia ac fide optima qvæq; sperarit; ac gratum sibi esse, super hac amplius sibi nunc caveri. A Gallasii qvæstore factam propositionem modestius adornari debuisse. Rationem qvoq; fuisse Soltqvellanos annonam poscendi, sed tam atroces minas addere supervacuum, atq; indecens habendum. Clivis qvædam oppida ab Electore recepta non sibi ingratum. Qvin Electori jus sit militem conscribendi abnui non posse.* Haut eo minus animadversum est, per delectus istos Cæsaris animum suspicione perstrictum fuisse. Unde cum hic nollet, Electorem usq; eo invalescere, ut momentum aliqvod in bello ad librandas partes adferre posset, ac ne forte Hassis sese jungeret, qvo copiis illis, qvæ in Clivensi provincia conscribebantur, ipsum exueret, literas ad eundem dederat, qvibus postulabat; ut militem suum recens conscriptum Gleenio jungeret, qvi exercitui ad defendendam Westphaliam comparato præfuturus sit.

24. Aug.

Cui ab Electore responsum; cum ob discrepantes Ordinum sententias negotium de Westphalico exercitu nondum absolutum sit, nec aliæ in promtu copiæ sint, qvibuscum conjunctio fieri qveat, Cæsarem tale qvid à se haut postulaturum; præsertim cum delectus sui, valde qvidem modici, nil aliud spectent, qvam ut præsidia parentur tuendis oppidis suis per Belgas traditis. Provinciam qvoq; per prædonum manipulos ita male haberi, dum se longe remoto nemo non isti insultare gaudet, ut vel existimationis causa sistendis ejusmodi vexationibus aliqva manus comparanda fuerit. Sed & sibi decretum brevi in eam provinciam proficisci, id qvod à copiis plane destituto fieri neqveat. Ac neminem ex Ordinibus Imperii paris secum dignationis esse, qvi non aliqvot cohortibus militum sit instructus. Igitur Cæsari haut displiciturum, si paucas istas copias sibi servet, propriis usibus adhibendas. Exqvisiverat qvoq; à VVitgensteinio Comite Gleenius causas, ob

1644.

ob qvas Elector in Clivica & Marcana ditione militem conscriberet. Cui responsum; id valde mirum Electori visum iri, ab isto tam scrupulose id qvari, cum æqve ipsi, ac aliis Ordinibus integrum sit ad sui tutelam copiarum qvid parare, nullius in fraudem. Qvod si libido sit ipsum Electorem ea de re percontandi, amplius responsum haut defore. Cæterum intellexerat Lœbius, Cæsarem qvestum, ab Electore Svecis centum viginti millia uncialium numerari, ad contributiones Imperii nihil conferri. Id qvod sibi in præsens ferendum sit. Sed si occasio arrideat Svecos istis commodis exuendi, eam se è manibus haut amissurum. Qvibus à Lœbio reponebatur: *Electorem necessitate compulsum hostilia à Svecis redemisse; eadem à Cæsare redimi opus haut fuisse, cujus sit Electoris ditionem tueri, neqvaqvam hostilibus intentatis premere.* Eo fidentius autem Lœbius, qvæ res exigebat, expromebat, qvod eodem tempore Moguntinus, & Coloniensis Electores per literas Cæsari exposuissent, *Gallos toto Rheni superioris tractu potitos, Moguntiam captam, eum Electorem sede sua pulsum; eadem Coloniensi in horas metui. Satius fuisse consilia in privatas utilitates tendentia pridem repudiata, ac potius de summa rerum cum Electoribus, qvorum fortuna saluti Imperii innectantur, & qvi plurimum qvod amittere possint, habeant, communicatum fuisse. Jam rem eo rediisse, ut tractus Rhenanus in potestatem hostium redigatur, qvem Westphalicus mox sit secuturus. Petere itaq; ut Cæsar declaret, an ipsos ditione sua ejectos recipere, ac unde sustentari qveant suppeditare velit, & qva ratione ipsos tuiturus sit.* Sed & Galliæ Rex Engviano Duci iujunxerat, ut Bavarum ferro flammisq; perseqveretur: simul tamen huic scripserat; si Cæsari nil auxilii ferre velit, à qvo & nil suppetiarum vicissim recipere qveat, ipse solus sistendis Galliæ viribus impar, à se, ut medius agat, eidem indulgendum: sin minus, malorum obventurorum culpam ipse sibi imputaret. Earum literarum exemplum Bavarus Cæsari mittebat, autographum mox per consiliarium ostensurus, petito; Cæsar ista secum expenderet, ac statueret, qvid Gallo respondendum sit, & qva ratione Cæsar ipsum defendere, ac sibi super ea defensione certo præstanda cavere velit. Atq; isthæc Bavarus eo fidentius expostulabat, qvod ob auxilia, qvæ hoc bello Cæsari præstabat, nil sibi sumtuum nomine, uti qvondam bello Bohemico, stipulatus esset, sed adqvieturum se promisisset, qvicqvid lucri aut damni fortuna belli præberet. Cum igitur reliqvi paris fastigii Principes pro re nata fortunis suis consulerent; qvo obtentu idem Electori vitio verti possit? Demum ad qverelas Lœbii à Cæsare responsum: *optandum sibi, Electoris ditiones à belli molestiis liberas agere posse, qvæ & sua culpa haut provenerint: cui & licentia militis sui valde displiceat, velut qvi semper ejusmodi qverimoniis ad se delatis ducibus suis injungat militem intra disciplinæ leges coërcere, ac delinqventes citra exceptionem pœnis afficere. Sed non ignotum Electori, si periculum aut repentina in bello destinata haut permittant commeatum secum portare, ac miles cibariorum nihil inveniat, non posse non multa confuse fieri, nec famelicos contineri posse, qvo minus ad victum qværendum excurrant: id qvod & propriæ suæ ditiones sæpe senserint. Alias placere sibi, ab Electore Crosnam & Francofurtum recuperatum; qvibus locis promissam antea protectionem & immunitatem nunc renovandam. Super minis, qvæ apud exercitum suum sparsæ sint, se inqvisiturum; nec talium autoribus impune fore. Sane ista ducibus suis injungere sibi in mentem haut venisse, nec apud se ejusmodi criminationes unqvam locum invenisse: qvid alii loqvantur, præstare non posse. Ita cum ipso semper acturum, uti cum fido Electore agi par sit. Qvantum possit ipsius ditiones belli molestiis levaturum, ac si utiq; necessitas exigat easdem deinceps transitu aut hospitiis tangi, curaturum, ut Electori mature id significetur, qvo in antecessum confusioni vitandæ necessaria parari qveant. Ac sperare, Electorem ubi ratio belli exigat, ipsius exercitum pro virili sublevaturum, & communi oneri ferendo humeros haut subtracturum. Alias expedire sibi videri, ut Elector copias suas exercitui ad defensionem Westphaliæ parando conjungat; et si non velit iis copiis ipsum privare, qvibus proprias ad necessitates indigeat.* Postulaverat Lœbius, à Cæsare scripta ad Gallasium mandata super vi ab Electoris terris abstinenda sibi tradi. Id qvod obtinere non poterat, ministris reponentibus, Cæsarem qvod è re sit utiqve ad ducem suum perscribi curaturum. Cæterum cum eo tempore Veneti super præcedentia præ Electoribus in aula Cæsaris satagerent, Lœbius jactaverat; se occasione data locum supra Venetum Legatum esse capturum, si vel in vestigio alterutri sit occumbendum. Unde ne forte inter sacra, qveis Venetus semper assistere solebat, turbæ surgerent, ministri Cæsarei sub sacrorum tempus Lœbium invisebant, qvo ab ingressu sacelli eum impedirent. In reditu Lœbius Dresdæ Electorem Saxonicæ salutare, ac super vetere inter utramq; Domum Electoralem conjunctione continuanda testari jussus erat. Ubi cum moveretur, Ele-

1644
10. Sept.

1644. ctorem hucusq; parcius, qvam pro paterna necessitudine amicitiæ officia coluisse, nondum misso ad ipsum Legato, hic modeste exprobrabat, officium consolationis & gratulationis apud Electorem ab ipsis omissum.

Electoris circa componendum inter Svecos Danosq; bellum conatus. 16. Jan.

§. 54. Circa idem tempus novas Electori curas injiciebat subito exortum inter Svecos Danosq; bellum. De qvo & Cæsar ipse per literas significarat, exqvisito, qvid ipsi de Svecorum in Holsatiam irruptione videatur, & qvid idem circa hoc negotium faciendum judicet? Ad qvæ Elector: Sibi hoc bellum inopinum plane videri; sed cum à partibus nil communicatum sibi sit, non habere qvod dicat, nisi qvod ipsum impense roget, ne ideo tractatus pacis abrumpi patiatur, qvibus instruendis cum tantum laboris sit impensum, qvanto difficilius futurum semel abruptos instaurare. Sed & à Daniæ Rege propositum fuerat, ut Cæsar irruptione in Pomeraniam, & Mecklenburgicam facta Svecorum vires distraheret. Id qvod Elector enixe apud Cæsarem deprecabatur. Ita qvippe exhaustam Marchiam, ut sede belli in hanc devoluta exercitus sine dubio sit destruendus, subtractis simul proventibus, qvibus & ipse, & præsidia sua sint sustentanda. Qvia autem metus erat, ne per id bellum tanto cum labore jam maxime coalescens ad colloqvia pacis congressus dissolveretur, ac Protestantium interesset, ea Regna per mutuam inter se collisionem haut debilitari, simul eo bello Pomeraniæ ac Borussiæ molestia inferri posset; utriq; bellantium propinqva cognatione junctum decere videbatur, operam suam componendo bello offerre. Qvo de instituto Cæsari prius per literas significabat; cui & post qvid responsi à Regibus accepisset communicabatur. Eo fine in Daniam ablegabatur Wernerus Schulenburgius rationes Regi expositurus, qvæ Electorem ad id officii affectandum moverent. Ubi si gratum responsum acceperit, Holmiam inde proficisci jubebatur, paria propositurus. Si opera sua Daniæ Regi acceptaretur, ex hoc exqvireret, an non super præliminaribus mentem suam significare placeat; ac tractatibus agitandis Lubecam proponeret. Ast si objiciatur, jam Belgas, aliosq; Principes seqvestres acceptatos, ad se referret. Super Svecorum injuriis qverelas moventibus Danis reponeret, de his Electori non constare; nec judicium suum in alterutram partem interponeret. Qvicqvid tamen responsi in Dania acciperet, id in Sveciam delatus Reginæ communicaret. Cæterum Schulenburgius in Dania paulo frigidius ex-

29. Mart.

cipiebatur, qvod opinio de nuptiis inter Reginam & Electorem, & secreto aliqvo fœdere Danorum animis penitus inolevisset, eoq; hunc Sveciæ addictiorem verebantur. Et cum integrum mensem Hafniæ reditum Regis è classe, qvæ tunc ad portum Gothoburgensem hærebat, expectasset, & neq; filius Princeps, nec senatores literas ad Regem acceptare, aut responsum dare auderent, demum literis Hafniæ relictis Lubecam mari revertebat, qvod Dani Rege absente nollent ipsi diploma tuti itineris dare, qvo statim è Dania in Sveciam transire posset: utut iste qvereretur, id sibi negari, ab amico Principe venienti tam plausibile officium suscepturo. Nec se ea conditione agere, ut exploratoris partes obire velit. Ipso digresso à Rege Hafniam reverso Electori responsum: gratias se pro oblato officio agere. Sed qvia ipse jam antea super bello componendo mentem suam Galliæ Regi, Belgisq; Fœderatis exposuerit, qvi & eam in rem operam suam obtulerint, ac Legatus è Gallia in viam se dederit, expectandum sibi esse, qvid iste allaturus sit.

23. Jul.

In Svecia super eodem negotio acta.

§. 55. Lubeca in Sveciam Schulenburgius trajecit, ubi eadem, qvæ in Dania proponere jussus erat: tum ut neutram in partem judicium ferret, si ibidem super Danorum insultationibus qverelæ moveantur. Qvæ in Svecia responderentur, ad Daniæ Regem referret, ejusq; sententiam ulterius exqvireret. Si Sveci objiciant, Belgas seqvestres à se jam acceptatos, reponeret; nil obstare plurium operam simul admitti, uti qvondam in Borussia factum sit. Id tantum considerationis esse Electori, qvod Belgæ priorem præ Electoribus locum affectent, rem veteri mori, qvi in legis vim invaluerit, repugnantem, qvam & breve ante tempus obtendere cœperint, id qvod antea neq; intra neq; extra Imperium ausi sint. Sane de istius Reip. novitate, ac vetusta Electorum autoritate nemini non constare. Et nupero conventu Noribergensi, ac Ratisponensi decretum fuisse, ne cuipiam externo Statui, exceptis Regibus, Electores loco honoratione cederent. Unde sperare Electorem, Reginam haut permissuram, ut Belgis aliqvid heic in fraudem Electorum suscipere integrum sit. Peteret qvoq;, ne occasione hujus belli navigatio ad portus Borussiæ turbetur; de qvo & in Dania monitum fuerat. Cæterum super induciis mentionem haut injiceret. Sed si Sveci ultro super iisdem moverent, modeste reponeret; Electorem optasse dudum eas perfectas fuisse; nec studio moras ab isto necti, sed spem fuisse, Reginam summa Stetini oblata contentam fore,

1644. Crocov. Kœnigsmarck.

tam fore, præsertim cum Marchiam nuper Crocovii, & Kœnigsmarckii, ac post Torstensonii transitus etsi sat modestus haut parum afflixerit, ne qvid de damnis per Cæsareum exercitum illatis moveatur. Qvin, nec conventam summam corradi potuisse. Ac qvæ amplius postulentur, magis paucorum avaritiæ explendæ, qvam bono publico sublevando inservitura. Reliqvorum qvoq; oppidorum præfectos præsentibus adqviescere, nisi qvod Duvvalius Garlebiæ insatiabilis sit. Ac spem esse, Reginam magis Electoris rationem, qvam avari hominis habituram. Qvia etiam Goldsteinius tribunus retulerat, Torstensonium ostendisse, Electorem, si apud Reginam instet, facile obtenturum, ut reliqvis Marchiæ locis præsidia Svecica deducantur, tributis plane abolitis: Schulenburgio injunctum, ubi cætera expedita fuerint, de istis qvoq; movere. Sed Regina id modestis verbis excusabat, res suas in Germania id non permittere; ac facili momento faciem belli mutari posse, ut iis locis ipsa opus habitura sit. Sed super oblata sequestris opera responsum: eandem sibi gratissimam esse, ac mense Januario seqventis anni tractatus initium habituros. Ad qvos si Elector suos qvoq; Legatos mittere velit, non minus gratum sibi fore, modo & Daniæ Regi idem placuerit. Simul monebat, ut Elector libertatem commerciorum sibi commendatam habeat, qvo ista à Danorum oppressionibus liberetur. Super hoc Reginæ responso cum Elector ad Daniæ Regem referret, denuo opera sua oblata, hic respondit: eam abs se libenter admissum iri, ni Gallus jam, & Belgæ circa pacis negotium aliqvamdiu sategissent. Ita invito alteri officium obtrudere haut è dignitate visum.

Duvval. — 1644. — 16. Nov. — Dec.

SAMUEL;

SAMUELIS PUFENDORFI
DE
REBUS GESTIS
FRIDERICI WILHELMI
MAGNI
ELECTORIS BRANDENBURGICI
COMMENTARIORUM
LIBER SECUNDUS.

EPITOME.

1643.

ACta Deputationis Francofurtanæ. 2. Mandata Legato data. 3. De adeundis ſuper pace tractatibus Deputati diſſentiunt. 4. Electoris de his judicium. 5. Diverſa diverſorum in eo conventu ſtudia. De nova Deputatione ad componenda gravamina. 6. Electoris de hiſce judicium. 7. De translatione Deputationis. 8. Diſſenſiones circa Deputationem continuandam gliſcunt. 9. Super nova Deputatione ad componenda gravamina Electoris ſententia. 10. De cauſa Palatina. 11. De conferendis pecuniis. 12. Ob bellum inter Svecos & Danos animorum motus. 13. Ob literas Legatorum Gallicorum motus. 14. De diſſolutione hujus Conventus. 15. Conventus Francofurtanus diſſolvitur. 16. Tractatus pacis demum ſuſcipiuntur. 17. Inſtructio Legatorum Electoralium, qui Monaſterium deſtinantur. Gallorum circa cerimonias ſcrupuli. 18. Inſtructio Legatorum Oſnabrugam deſtinatorum. 19. Ingreſſus, & receptio Legatorum Electoralium Oſnabrugæ. Svecorum ſuper cerimoniis difficultates. Circa procuratorium monita Moguntini offendunt. 20. Monaſterii quoq; ingreſſus fit. 21. Difficultas cum Gallis ſuper titulo. 22. Legatus eo nomine in Galliam mittitur. 23. Diſceptatio ſuper præcedentia cum Veneto. 24. Colliſio eo nomine declinatur. 25. Controverſia inter Electorales & Principales ſuper titulo Excellentiæ. 26. Super modo tractandi diſceptationes. 27. De decreto Lengrichæ facto. 28. Aliæ Catholicorum artes. 29. De religione Reformata paci ſacræ diſertis verbis includenda. 30. Electoris ſuper hac re ſententia. 31. De Colloqvio Thorunienſi. 32. Super Pomerania diſceptationes. Sveci initio ſua cupita diſſimulant. 33. Iidem mox ſua deſtinata apertius pandunt. 34 Galli Svecis favent. 35. Sveci aliqvando mollius loqvuntur. 36. Cum Cæſareis ſuper Pomerania acta. 37. Electoris circa iſthæc ſententia. Abbatis Corveiani in

1643.

Rugiam prætensio. 38. Sveci aperte sibi Pomeraniam deposcunt. 39. Sveci ad nostrorum rationes respondere conantur. 40. Cæsarei nostros adversus Svecorum postulata obfirmant. Mox de Pomerania cedenda ineguntur. 41. Galli Pomeraniæ parte cedendum svadent. Eorum rationibus respondetur. 42. Belgarum opera solicitatur. 43. Ordines Imperii frigide rem agunt. Lotharingiæ Ducis inania promissa. 44. Pomeranorum Deputati anxie agunt. 45. Elector Regis Poloniæ operam solicitat. Rex Poloniæ ad tractatus pacis mittit. 46. Cæsarei Svecis Citeriorem Pomeraniam promittunt. 47. Nostri per Gallos rem extrahere laborant. 48. Svecorum super hoc negotio componendo varii sermones. 49. Electoris de bisce judicium. 50. Cæsarei Svecis totam Pomeraniam promittunt. 51. Sveci duriores se ostendunt. 52. Elector cum Svecis super Pomerania tractare constituit. 53. Galli de studio suo in Electorem testantur. 54. Sveci parum adhuc moderationis ostendunt. Id negotium Belgis, & Imperii Ordinibus commendatur. 55. Separati cum Svecis tractatus incassum quæruntur. 56. Gallorum mens à nostris penitius exploratur. Veneti sententia. 57. Galli Electorem ad cedendam dimidiam Pomeraniam permovere conantur. 58. Cæsarei Electorem diversa ratione urgent. 59. Cum Svecis denuo separati tractatus super Pomerania tentantur. 60. Consultatio super negotio Pomeranico. Rationes pro extremis tentandis. 61. Rationes pro declinandis extremis. 62. Cæsarei Svecis denuo Citeriorem Pomeraniam offerunt. 63. Sveci tractatibus peculiaribus pronos se ostendunt. 64. Circa hos denuo movetur. 65. Alia ratio servandæ Pomeraniæ ab ejus provinciæ Deputatis proposita. 66. Svecorum super istamens. 67. Separati tractatus incassum tentantur. 68. Elector ab omnibus urgetur. 69. Circa Reformatam Religionem acta. Electoris de his sententia. Id negotium ad compositionem vergit. 70. Hervordia Imperialibus civitatibus sese inserere conatur. 71. Ceremonialia. Principum Legati Electoralibus titulum Excellentiæ negant. De Legatis primariis & secundariis. Controversia cum Belgicis Legatis. 72. Elector Belgas in studium sui excitare conatur. Elector matrimonium contrahit cum Ludovica Auriaca. Apud Belgas parum promovetur.

Alia Deputationis Francofurtana.

ITa qvidem Elector circa cives suos belli oneribus levandos laborabat. Sed cum malorum pars maxima, qvoad pax plane restituta foret, maneret, nec nisi qvietis temporib9 idoneas parare vires liceret, citra qvas armatos inter inermis semper injuriis opportunus agit, omni studio ad pacem promovendam incumbebat; cujus spes è solis tractatibus ipsi pendere videbatur, eo magis gliscentibus patriæ malis, qvo diutius bellum extraheretur. Nec min9 in aperto erat, per consultationes inter solum Cæsarem Ordinesq; agitatas malo medicinam haut fieri, qvas, cum ad privatas fere paucorum rationes attemperarentur, exteri dudum visceribus Germaniæ inhærentes parum curabant; ac Cæsaris, sociorumq; arma fortuna fere adversa premebat. Sane qvam parum ad hunc finem Ratisponensi Conventu profectum esset, res ipsa loqvebatur. Unde & Electori ad Conventum Deputatorum, qvi post Francofurti ad Mœnum habebatur, Legatos mittere parum curæ erat. Rejecta huc fuerant, qvæ ad instaurandam Justitiam inter turbida temporum fere collapsam facere videbantur, qvod Ratisponæ de his agendi spatium non foret. Sed Moguntinus, Coloniensis, Bavarus, & Saxo Electores judicaverant, juribus vigorem haut rediturum, nisi restituta pace; eoq; Ordinibus, ex qvibus ea Deputatio componitur, denuntiatum fuerat, ut eos, qvos missuri sint, mandatis super reducenda pace instruerent. Ast Elector judicabat, operam ludi consultationibus separatis, non adhibita qvoq; parte altera. Omnia Norimbergæ, ac Ratisponæ anxiis deliberationibus trutinata; nec tamen pacem inveniri potuisse, nedum isthunc congressum huic parandæ

De hac Electoris judicium.

suffe-

1643.

fuffecturum. Eoq; cum operam, fumtusq; incaſſum conſumere haut placeret, Moguntino omiſſam miſſionem excuſabat. Sed cum non hic ſolum repetitis literis, ſed & Cæſar inſtaret, ut eum Conventum per Legatos obire ne differret, demum Matthæum Weſenbecium eo mittere ſtatuit, ne reipublicæ curam abjeciſſe argueretur, atq; obſtitiſſe, qvo minus miſeriis Germaniæ ſiſtendis remedium inveniretur. Qvi & cum Francofurtum perveniret, aliqvammultos conſeſſus habitos; ac propoſitionem jam factam reperit.

23. Mart.

Mandata Legato data.

§. 2. Legato injunctum initio *proteſtationem interponere, qvod Dux Cliviæ, Juliaci ac Montium, cui antiqvitus in Ordinaria Imperii Deputatione locus competat, huc vocatus non ſit. Tum ut cum eo, qvi in Senatu Principum Pomeraniæ nomine ſuffragium laturus ſit, prius ſuper ſententia dicenda conveniret, ne diſcrepantia inter ſe cenſentes ludibrio eſſent. Ceterum etſi Moguntinus indicto hoc conventu de Juſtitia qvidem & pace inſtauranda actum iri ſignificaverat: Elector tamen hunc conventum ei fini obtinendo haut ſuffecturum cenſebat. Nam legum vocem inter armorum ſtrepitus non exaudiri; & ſapienter qvantumvis conſtituta, ni pax adfuerit, effectu caritura. Unde audiret Legatus, qvæ in eam rem ab aliis proferrentur, ac dilata ſua ſententia Electori omnia integra ſervaret. Ut autem de ratione reducendæ pacis cogitatio ſuſcipiatur, id ſummam neceſſitatem exigere, armis plus mali qvam levamenti Germaniæ adferentibus. Nec id opum ſupereſſe, qvibus bellum juſta mole gerendum inſtrui conveniat, Ordinibus in dies magis exhauſtis, nec ullo adverſus licentiam militum è decretis publicis fructu, qvæ contemtu perrumpantur. Igitur opus eſſe congreſſione omnium qvorum intereſt, ubi partis utriusq; conſenſu pax firma, omnesq; complexa condatur. Ejusmodi conventum qvæ remorentur, ut amoveantur, omni ſtudio Legatus conniteretur. Ibi qvippe audita adverſæ partis poſtulata deliberationi ſubjici, ac ſolida conſilia capi poſſe. Si qvis ex Ordinibus ſit, qvi omnem anteactorum ultionem citra exceptionem abolendam cenſeat, omnibus in ſtatum, qvi ante motus bellicos fuit, repoſitis, ei adſtipularetur; qvod niſi plena omnium reſtitutione facta ſtabilis pax ſperari neqveat, nemine non, qvi læſum ſe judicet, ad ſua recuperanda connixuro: è qvo non poſſit non nova motuum ſeges ſubnaſci. Aſt ſi nemo alius ſuper hiſce moveat, ipſe qvoq; inviſam imperantibus rem tangere ſuperſederet, qvod jam ante ipſe in conventu Ratiſponenſi pro plena dejectorum reſtitutione ſat acriter connixus ſit. Ubi inter deliberationes ſuper pace mentio injiciatur de parte Pomeraniæ Svecis cedenda, velut citra qvam pax obtineri neqveat, reponeret: Meminiſſe qvidem Electorem, à parente ſuo qvondam Norbergæ declaratum, ac à ſe ipſo poſt probatum; etſi durum juxta ac iniqvum ſit, ſibi præ aliis onus impingi, cui è Svecico auxilio nil niſi provinciæ vaſtitas provenerit: tamen ſi pax alia ratione inveniri neqveat, ſe amore patriæ partem Pomeraniæ Svecis relicturum, ſiqvidem protinus paris pretii ditio ſibi tradatur. Sed qvia ea conditio tunc acceptata non fuerit, nec ſe eadem amplius teneri velle.* Qvæ in eam rem proponantur, ad ipſum Legatus referret. Qvin de alendo ad pacem usq; Cæſareo exercitu agendum ſit, dubium non eſſe, etſi proximo Imperii decreto ſecus diſpoſitum inveniatur. Ubi qvidem nemo ſvaſerit arma prius ponenda, qvam adverſa pars idem fecerit. Id duntaxat in qvæſtione eſſe, num par ſit Ordinibus tolerandos impingere ſumtus belli, qvod nullo horum fructu ob privata commoda Domus Auſtriacæ, Hiſpani, ac Bavari geratur. De hoc tamen Legatus multa movere abſtineret, ac id tantum pertenderet, Marchiæ inopiam huic oneri plane imparem; de qva ſi qvis adhuc dubitet, delegari poſſe à Cæſare, ſi ita videatur, qvi conditionem ejus provinciæ cominus arbitrentur. Ac qvæ hoſti ſolvenda ſint, vix utcunq; corradi poſſe. Et fruſtra neceſſitatem occini, ubi nullæ præſtandi vires ſuppetunt. Qvo minus tamen alii, qvi velint, qvid conferant, ne intercederet; qvos & alias Cæſarei etiam citra publicum decretum hoſpitiis ac tributis ſatis premant. Ubi de conſtituenda militari diſciplina moveatur, diceret; operam & oleum perdi, irritis tot decretis in eam rem antea conditis. Ac duces Cæſareos eo inſolentiæ exceſſiſſe, ut jactare non dubitent; nova tabularia extruenda, in qvæ Ordinum querelæ ſuper militum licentia reponendæ ſint. Sane adſuetudine peccandi ita corruptos milites, ut omnem diſciplinam adſpernentur. Et Marchiæ qvantacunq; diſciplina hautqvidqvam conſuli, qvam ſola pax ſervare poſſit. Si de induciis cum hoſte ineundis proponatur, eas diſſvaderet, velut non niſi duris conditionibus obtinendas, & Germaniam plane peſſumdaturas. Ac ſine dubio durantibus induciis militem uni vel alteri premendo adhibitum iri. Deniqve Evangelicorum qverimoniis faveret, & ne qvid in eorum fraudem decernatur permitteret; ac ut Palatinum negotium ad colloqvia de pace remittatur inſtaret.

De adeundu ſuper pace.

§. 3. Cæterum id præcipue ab initio hoc Conventu agebatur, ut Principes ac Civitates liberæ ſi non aperte, ſaltem obliqva

 ratione

1643. tractati- tus Deputati dis- sentiunt.

ratione tractatibus de pace excluderentur, ne ibi in collegia digesti cum jure suffragii, sed tantum velut singuli nulla autoritate adessent. Id qvod Principibus admodum displicebat, ingens præjudicium metuentibus, si tam celebri occasione ab exercendo circa bellum ac pacem jure arceri se paterentur. Unde cum Electorales invidiosum nimis judicarent aperte istis facultatem ad tractatus accedendi abnegare, super modo mittendi difficultates moverant; de qvo disceptatio qvam maxime fervebat, qvo tempore Wesenbecius Francofurtum accederet. Electorales censuerant, non nisi Ordinarios è suo collegio Deputatos ad negotiationem ibi admittendos, & qvanqvam reliqvis Ordinibus eodem ire integrum sit, haut tamen deliberandi aut concludendi jus iisdem fore, sed ipsis qvæ desiderent ad Legatos Cæsareos & Deputatos Electorales referenda; id qvod Conventu Ratisponensi decretum sit. Ast Principales, Austriacis exceptis, initio delectos è singulis Circulis eo mitti voluerant, & cum Electorales eam multitudinem velut secreti incapacem, & confusioni facilem repudiarent, præsentem Deputationem in locum tractatuum transferendam contendebant, qvam Electorales in tertio qvopiam loco subsistere malebant. Isti qvippe ni admitterentur, satis prævidebant, jus belli & pacis penes solum Cæsarem & Electores fore, qvo & Austriaci rem deduci cupiebant. Unde isti haut immerito metuebant, ne Germania infinito bello ad libidinem Hispanorum extrahendo gratis implicaretur. Sed & super negotiis congressu Westphalico expediendis parum conveniebat, qvod Electorales pacem cum exteris duntaxat ibi curandam censerent, ad futura Comitia rejectis, qvæ ipsos Ordines inter se collidant, controversiis. Sed Principalium major pars concludebat; & pacem cum exteris, & domesticarum qverelarum compositionem junctim ibi tentandam, qvod utrumq; ad duraturam Germaniæ qvietem reqviratur. Qvam sententiam etiam qvidam Catholicorum, qveis onera belli præcipue incubuerant, magno ardore defendebant. In universum autem omnes Ordines negotia Germaniæ à commodis Hispaniæ separari, nec hæcce istis qvocunq; modo immisceri volebant; id qvod Austriaci cupierant.

Electoris de his judicium. 19. Maij.

§. 4. De his Electoris judicium erat; ita propinqvis de pace tractatibus isthunc Deputatorum Conventum haut diu duraturum. Supervacuum qvoq;, & negotio remorando fore, conventum in loco tertio agitare. Sed & inane censebat gaudium, qvod Catholici qvidam è morte Ludovici XIII. Galliarum Regis ceperant, velut alia nunc ibi consiliorum tela ordienda sit. Non enim dubitandum, qvin, eadem dudum prævisa, in antecessum à ministris consilia ordinata fuerint. Ac Gallos utiq; nullo sacrorum communium respectu maximas vires adversus Hispaniam, Italiam, & Burgundicas provincias vertere, sat gnaros à Protestantibus Germaniæ nil sibi metuendum; qvi & arcto fœdere Svecis, Hassisq; illigati sint. Et qvid æqvius, qvam omnes Ordines libertati conscientiæ, qva Deo inserviant, ac pristinis juribus relinqvi? Nec placebat, solos Electorales tractatibus pacis adesse velle. Etsi enim eminentiam & autoritatem fastigii sui omnibus modis tueri cordi foret; hanc tamen causam non solos Electores, sed universos Ordines tangere, qvi & æqva cum Electoribus onera belli senserint, ac non minus qvam hi concludendis ibi teneri debeant. Ex actis qvoq; Imperii constare, etiam ad minoris momenti negotia omnium Ordinum consensum fuisse reqvisitum. Nec aliqvid obstare, qvo minus & certos per delegatos cum adversa parte tractetur, & eorum qvorum interest super præsentibus negotiis sententiæ audiantur, atq; cum illorum consensu decernatur. Ac si Electores tantum negotium sibi solis vindicent, fieri posse, ut aliqvando ab ipsis ratio rerum gestarum exigatur, novam turbarum materiam præbitura. Qvin & pluribus ambagibus implicitam fore negotiationem, si Ordines in tertio qvopiam loco agant. Nec præsumendum, ipsos Ordinum Legatos qvid divulgaturos, ad qvod tacendum teneantur. Imo pleraq; arcana magis per scribas, aut interceptis literis propalari, qvam si ipsi legati inter se sermones conferant. Ac dubium esse, num Regii cum solis Electoribus agere velint. Sed & circa negotia inter colloqvia de pace discutienda Principalibus adstipulabatur Elector, qvod bellum hoc è turbis in ipso Imperio enatis promanasset, qvibus haut sublatis incassum stabilem pacem sperari. Nam Pragensi pace mala patriæ haut sublata, sed in aliqvot duntaxat annos dilata, imo irritata magis; qva & exteri adstringi nolint. Ac ni Ordines ipsi de exscindenda domesticorum malorum radice cogitent, exteros necessitatem allaturos, qvi hunc semper præcipuum armorum suorum colorem jactarint. Nec nostri arbitrii fore, qva ratione pacem formare placeat; sed qvi tanta vi Germaniæ visceribus incumbunt, utiq; in partem ejus negotii venturos. Igitur Wesenbecius Principalium desideria fulcire jubebatur. Si monita

1643.

1643.

nita sua locum non inveniant, conscientiæ se satisfecisse. Qvod autem tunc Bavarus tres Circulos, Bavaricum, Svevicum, & Franconicum inter se unitos suam sub directionem trahere agitaret, id altioris indaginis Electori videbatur; præsertim cum & utercß; Rhenanus, & Westphalicus, cujus directionem Coloniensis Bavari frater affectabat, hisce adjungi possent. Id qvod ipsi qvoq; Cæsari valde periculosum futurum erat, tribus Electoribus ea ratione Bavaro obnoxiis futuris. Super qva re idem tunc cum Gallis secreto agebat. Igitur & hisce destinatis Legatus, qvantum posset, reniti jubebatur.

Diversa diversorum in Conventu studia. Leuber.

§. 5. In isthoc porro conventu, uti perturbata republica fieri solet, in diversa studia tendebatur. Eqvidem Saxonicus Legatus Joannes Leuberus testabatur, Electori suo Catholicorum consilia non amplius probari; ac sibi injunctum pacem urgere, & qvæ eam remorentur, exceptiones amnestiæ additas, ac gravamina removere; causæ Palatinæ compositionem svadere; in nova tributa haut consentire; cum Brandenburgico amice communicare. Sane se consilia, qvæ Saxo hactenus secutus sit, & qvæ Sebottendorfius adhuc foveat, sæpe deplorasse, ac pro re nata contra tendisse. Ac nunc Saxonem deprehendisse, eadem magno sibi constitisse, vastata ditione, & reditibus per Svecos interceptis. Et Catholicos utrumq; Electorem Saxonem, & Brandenburgicum prius plane enervatos, nunc auxilio destitutos hostium libidini relinqvere, Saxone insuper publice multorum criminationibus obnoxio. Ast Cæsarei satis qvidem agnoscebant, Francofurti ad summam rei nullum operæ pretium fieri; ne tamen Ordines in collegia digesti ad tractatus pacis accederent, acriter renitebantur obtentu multitudinis confusionem parituræ. Revera qvod metuerent, ne plerique Ordinum Regiorum favore cupita sibi horum autoritate pervincerent. Igitur Deputationem Francofurti subsistere magnopere contendebant, ad qvam omnia, qvæ apud tractatus pacis agerentur, referenda sint. Nec se repugnare, qvo minus & Principes eo Legatos mittant, modo ne in collegium congregati negotiis tractandis sese ingerere instituant. Et heic Francofurti ante omnia causam Palatinam esse expediendam; cui promovendæ Cæsar in vicina accessurus sit. In qvo Bavarum, & qvi ei studebant, adstipulantes habebant, qvod iste metueret, ne Ordines eam causam conventu Westphalico expediendam urgerent, velut ingens paci obstaculum præ-

Sebottendorf.

bentem. Sed & ne apud tractatus de pace super gravaminibus circa religionem enatis ageretur, à Cæsareis propositum de *Deputatione* extra ordinem constituenda, per qvam ista discuterentur, & qvæ in[illegible]um post absolutam pacem captura sit. Ac dissserebat Bavaricus; *hoc negotium exterorum arbitrio haut submittendum, si vel maxime id affectent; sicuti qvondam Galli transactione Passaviensi exclusi fuerint. Catholicos sæpe optasse eas querelas componi, qvod causam suam solidis fundamentis inniti norint; nec è diffidentia istius discussionem differri velle; sed qvia certo sibi persvadeant, per eandem tractatus de pace abruptum iri, culpa in istos redundatura, qvi id negotium eo pertraxissent.* Enimvero Elector rebus Protestantium valde periculosum censebat, paucis qvibusdam decisionem tantæ controversiæ delegari, si vel maxime pares numero ex utraq; religione eligerentur. Nam per experientiam constare, fervorem Protestantium, qvos gravamina minus tangunt, ad extremum tepescere, ac si Catholici vel unum ex istis in suam sententiam pertraxerint, statim majorem suffragiorum partem ab ipsis stare jactari. Inprimis suspectum esse, Catholicos hujus congressus initium post pacem demum conclusam fieri velle; cum non constet, qvamdiu tractatus duraturus, & qvid ibi decidendum sit. Nam sine dubio Regios circa exscindenda discordiæ semina operam navaturos, ac inprimis Sveeos circa Evangelicorum res stabiliendas laboraturos. Et aperte nimis Catholicorum artes pellucere, qvi hoc obtentu eludere cupiant, qvæ in eam rem à Regiis proponenda sint. Sed & illud ferendum non videbatur, qvod cum isti Deputationi obeundæ omnes Electores nuncuparentur, solus Brandenburgicus silentio præteriretur etiam à Saxonico, licet is antea privato sermone diversum pollicitus esset. Ex qvo omnium aversatio in sacra Reformata patebat; ac Bavaricus Wesenbecio haut dubitabat in os dicere: Reformatis ad ejusmodi actus exercendos nondum facultatem publice collatam; cum tamen proximis Comitiis Brandenburgici cum Saxonicis ad discutienda gravamina designati fuerint. Sed & altius penetrabat, qvod negotium istud ad tam paucos revocaretur; è qvibus Altenburgicus Saxoni obnoxius, ac Darmstadiensis Cæsari addictissimus erat, qvi & ob causam Marpurgensem in Reformatorum oppressione salutis suæ rationes collocarat; Wurtenbergico cominus incumbens Cæsaris, Bavariq; potentia libertatem adimebat. Contra tota inferior Saxonia, ac inprimis

De nova Deputatione ad componenda gravamina.

1643.

Brunſvicenſis Domus præteribatur. Et jactabant Bavaricus, & Colonienſis: fruſtra ſperare Proteſtantes, exteris qverimonias circa religionem curæ fore. Nam ſe æqve Galli favore niti, qvam illos Svecorum; ac utrisq; privata emolumenta reſpici, Gallis Alſatiæ, Svecis Pomeraniæ inhiantibus; reliqva inſuper haberi.

Electoris de hisce judicium.

§. 6. Cum porro Weſenbecius inſtaret, ut amneſtia, abolitis omnibus exceptionibus Ratisponenſi decreto additis, promulgaretur, Saxonicus ſvadebat, ne eam tem ita ſervide urgeret, ſed ſatis haberet iſtam duntaxat clauſulam deleri, qva illius effectus ſuſpendebatur. Ac Cæſarei miniſtri, qvi donata in Wurtenbergico Ducatu bona posſidebant, Moguntinum permovebant, ut Weſenbecii ſententiam eluderet; aliis qvoq; Catholicis adſpernantibus amneſtiam in melius mutari. Aſt Elector judicabat; in ſola abolitione clauſulæ ſuſpenſivæ haut ſubſiſtendum, ſed amneſtiam nulla exceptione poſcendam. Nec dubitabat, qvin de eadem in conventu Weſtphalico movendum foret, ubi adpariturum, qvousq; Regii pro illa connixuri ſint. Tum Weſenbecio injungebat, acriter contenderet, ut univerſis Ordinibus Oſnabrugam accedere integrum ſit; qvod alias ipſe ſolus, qvantumcunq; connitatur, cauſæ communi ſuſtinendæ impar ſit futurus. Conventum autem Deputatorum Francofurti continuari, aut Monaſterium transferri haut expedire. Nam Francofurtum nimis disſitum, & eum conventum non niſi moram negotiationi injecturam, nullo operæ pretio facto. Nec ditionem ſuam funitus tolerare poſſe alendis tribus legationibus, Francofurti, Monaſterii, & Oſnabrugæ. Sed & Monaſterium parum idoneum iſti diſceptationi videbatur, qvod Galli gravamina è religione orta parum curaturi eſſent, Nuntio Pontificis, & Veneto ſeqveſtribus Catholicos aperte ſavore ſuo ſublevaturis. Ac qvæ Svecorum autoritate apud Gallos non obtineantur, ea Proteſtantes hautqvidqvam molituros, ſi vel maxime omnes Monaſterii adſint, Catholicis heic ſine dubio prævalituris. A Svecis ſolam Pomeraniam reſpici, inſuper habitis Ordinum negotiis, id ſibi haut perſvaderi, qvod toties diverſum publice teſtati ſint. Diſplicebat qvoq;, Cæſarem, Bavarum, aliosq; tantopere admisſioni Principum ad tractatus reluctari. Nam annitentibus Regiis iſtos demum ingratiis horum recipiendos. Nunc honeſtius eſſe, hanc gratiam à Cæſare occupari. Et in præſens eam eſſe Germaniæ conditionem, ut conſilia deſtinatis Regiorum attemperanda, pacisq; leges ex illorum fere arbitrio formandæ ſint.

De translatione Deputationis.

§. 7. Poſt multam diſceptationem in Collegio Electorali per majorem partem concluſum; hunc conventum Francofurti ad concluſionem usq; pacis continuandũ, ſolo Weſenbecio eundem ad locum tractatuum transferendum cenſente. Id qvod & pleriq; Principalium cupiebant, Cæſareis non parum indignantibus, qvod hi jactasſent, Regios citra ipſos ad negotiationem non deſcenſuros. Id qvod ſecreti cujusdam commercii ſuſpicionem faciat, qvam & Salvii literæ confirment, velut deſideria ſua vi pervincere animus eſſet; ac Cæſarem talium non immemorem futurum. Ita cum commune decretum Collegiis disſentientibus fieri non poſſet, diſcrepantes Electoralium & Principalium ſententiæ ad Cæſarem referebantur. Ab hoc miſſum poſt decretum ſuper continuanda Francofurti Deputatione; de qva & idem antea ad Electorem ſcripſerat: cum Ordinum ſententiæ in continuationem ejus Conventus propendeant, ſe qvoq; eisdem adſtipulari, ac propediem in vicina loca acceſſurum, ubi cominus Ordinum conſilio uti qveat. Ac triginta horarum ſpatio communicationem Monaſterium inter, & Francofurtum fieri poſſe. Haut eo minus Weſenbecius ſuper eo decreto ad Electorem ſe relaturum dicebat, idemq; multi è Principalibus faciebant, ſpatio ad conſultandum petito; qvos qvid acturi eſſent Weſenbecius ſpeculari jubebatur. Et cousq; Elector qvoq; reſponſum ad literas Cæſaris dilaturus erat. Ac mox qvi fortisſime pro bono publico locuti fuerant, Brunſvicenſis, Wurtzburgenſis, & Noribergenſis domum diſcedebant, teſtati tamen id non fieri abrumpendo conventui, ſed ut idonea mandata à ſuperioribus ſuis petant. Sane Langenbeckius Brunſvicenſis diſcedens aperte diſſerebat: Cæſaris decretum unice id ſpectare, ut Principes jure ſuffragii circa bellum & pacem excludantur, prout & Cæſar Comitem Schvvartzenbergium Wurtzburgum, Kœnigseckium Conſtantiam miſerit, ut eos Præſules in ſuam ſententiam pertrahat. Auditurum ergo, qvid ſui Principes facturi ſint, qvos in hanc continuationem conſenſuros haut credat. Ita hunc conventum ultro dilapſurum, invidia ejus rei non in ſolos Proteſtantes redundatura, qvod Wurtzburgenſem, aliosq; Catholicos non minus pacis deſiderium teneat. Qvanqvam enim Cæſar, & Bavarus hiſce perſvadere nitantur, de ſumma religionis nunc certari; eosdem tamen ſatis perſpexiſſe, unico

4. Aug.

Langenbeck.

1643. unice privata aliorum commoda respici, ob qvæ ipsis pereundum sit. Unde & apud tractatus pacis id præcipue curandum, ut Hispanica à Germanicis negotiis plane separentur. Et qvia hoc apud Cæsarem non commodius, qvam opera Bavari obtineri qveat, huic circa causam Palatinam aliqvomodo satisfaciendum, simul amnestiam ad omnes porrectam sanciendam, & omnia in statum, qvi ante hos motus fuit, reponenda. Deniq; cum Catholici hactenus deprehenderint, vi adversus Protestantes nihil profici, exteris in partes descendentibus; optime istos sibi consulturos, si præsentes juxta ac secuturas molestias jactura redimant, ac Præsulatibus & Cœnobiis in præsens per Protestantes possessis renuntient, ac horum possessores eo nomine inter Ordines Imperii habeant, Evangelicis vicissim deinceps haut ulterius processuris. Et cum Bavaricus jactaret; ista bona pro derelictis non habenda, si vel maxime per integrum seculum eo nomine bellum gerendum sit; reliqvi Catholici eum rigorem adspernabantur, qvod nossent, Bavaro tantum de Electorali dignitate agi; cujus confirmationem à Papa intercedente Gallia obtinuerat. Universis tamen spes adhuc in eventum aliqvem Norlingano similem reponebatur, qvem Torstensonio tunc in Moravia agenti ominabantur; unde & rem eousq; in suspenso relinqvebant.

Dissensiones circa Deputationem continuandam gliscunt. §. 8. Uti autem plerisq; Deputatis displicebat institutum Cæsaris conventum Francofurti continuare decernentis: ita & ipse Bavarus eum qvidem subsistere, sed Monasterium transferri cupiebat; qvod Anglo, & Dano Palatinam causam eodem pertracturis sibi Electoralis collegii favorem in promtu esse veller, qvo amoto per Principales solos Francofurti nil effici poterat. Vicissim qvod major Principalium pars Deputationem ad tractatuum locum transferendam conclusisset, id illis Principibus displicebat, qvi extra numerum Deputatorum erant. Unde Circuli Franconici Ordines Noribergæ congregati decreverant, suo nomine peculiarem Legationem ad congressum Westphalicum mittendam; qvod exemplum alii sine dubio imitaturi erant. Porro licet nondum reversis, qvi domum discesserant legatis, Austriacum Directorium in Collegio Principum decretum Cæsaris super continuanda Deputatione adprobandum contendebat, frustra Brandenburgico nomine Pomeraniæ illorum reditum expectari postulante, & Wurtzburgensi ac Noribergico mox reversis de tanta festinatione qverentibus. Moguntinus qvoq; idem negotium properabat, frustra contradicente Wesenbecio, qvem semper reliqvis contrarium Coloniensis arguebat, ac Electorale conclusum Principalibus communicabat; qvi non nisi in unum & alterum diem dilationem petebant, qvoad Langenbecius, qvi jam in itinere erat, revertisset. Sed cum Austriacus omnem moram respueret, conclusum Cæsareis Commissariis traditum fuit. Ast Langenbecius jam reversus citra dissimulationem differebat: utut ipse conclusum subvertere amplius neqveat, stipulaturum tamen sibi, ut si ex hac continuatione, qvam & Galli ægre ferant, tractatibus pacis remora, aut difficultas injiciatur, isto hautqvaqvam teneri velit. Cui & Wurtzburgensis succinebat. Unde eludendis horum destinatis Cæsarei de comitiis Ratisponæ indicendis movebant, ubi amnestia haut paulo amplior sit promulganda; qvibus ob majorem autoritatem Archidux Leopoldus Wilhelmus præsidere debeat. Ac Coloniensis pro sententia dicere non dubitabat; perinde absurdum esse Reges postulare, ut omnes Ordines colloqviis de pace intersint, qvam si Cæsar istorum regnorum ordines eodem evocandos contendat. Qvod dictum Electori plane à ratione abludere videbatur. Qvi & circa continuationem Deputationis suo loco relinqvebat, & cum ea corrigi non possent, Legatum suum ea de re tacere deinceps jubebat, ne majoris partis sententiæ contradicendo se jactare velle videretur. Qvæ Langenbecius movere constituerit salutaria esse, ac facile viam inventum iri, ut apud tractatus Legati Regii audiantur, & re ipsa perspiciatur, Francofurti decreta incassum cudi. Ambiguas qvoq; valde spes esse, qvas Catholici in successibus armorum suorum reposuerint, ad qvos ab istis omnia consilia attemperari manifestum sit.

Super nova Deputatione ad componenda gravamina Electoris sententia. §. 9. Qvia autem Wesenbecius novam Deputationem, qvam cæteri componendis gravaminibus agitabant, inutilem censuerat, Coloniensis, & Bavaricus ejus sententiam non citra acerbitatem impugnaverant, velut Elector de industria id negotium ad tractatus de pace pertrahere studeret, id qvod ne ab exteris qvidem & hostibus expetatur. Sane tractatibus inde non parum difficultatis accessurum, ac inde eosdem abrumpendi occasionem arripiendam, gravi culpa eo nomine in ejusmodi consiliorum autores redundatura. Cui criminationi refellendæ Wesenbecius nomine Electoris cordatam admodum sententiam promebat: *Sibi haut esse peculiares qverelas, qvas ad congressus de pace pertrahere cupiat.*

7. Nov.

1643. *cupiat. Id tantum optare, ut omnis discordiæ fomes tollatur, & pax qvamprimum inveniatur. Præsentem rerum faciem haut aliam conjecturam præbere, qvam pacem cum exteris obtineri non posse, nisi posita domi discordia. Eoq; se judicasse circa adornandam isthanc Deputationem non adeo festinandum, qvoad appareat, qvid apud tractatus pacis suscipiatur, ac num Regii primam belli causam, è mutuis Ordinum qverelis promanantem, simul sublatam velint. Hoc facto, & compositis gravioribus, super facilioribus facile conventurum. Qvin inde potius dissolutionem tractatuum secuturam, si postulantibus Regiis de gravaminibus ibi tractatio abnuatur; ac manentibus discordiæ seminibus bellum acrius exarsurum. Sane non posse non, ubi de ponendis armis agitur, causas tangi, ob qvas ad eadem provolatum sit. Atqvi nemini ignotum, hoc bellum è mutua Ordinum diffidentia ortum, qvod qverelis circa religionem medicina mature non fuerit adhibita: per intestinas turbas exterorum arma in Germaniæ viscera pertracta. Domesticas controversias ita exteris implicitas, ut hæ sine illis solide componi neqveant. Exteros qvoq; super pacis observatione ut sibi caveatur postulaturos. Atqvi cautionem præstari non posse, nisi membris Imperii inter se conciliatis: id quod & Regibus certissima instar evictionis futurum sit. Frustra è pace Pragensi occini, gravamina ad qvadraginta annos seposita. Nam Reges incerta ista repudiaturos, qvibus & ea pax non nisi parum fida dilatio belli civilis habeatur. Et qvia decem anni, ea ipsa pace componendis gravaminibus designati, jam cesserint, eo magis Regios compositioni isti nunc institituros. Deniq; Reges publice testari, qvietem Germaniæ sibi cordi esse, abs qva ipsorum securitas dependeat; ut q; concordia inter Ordines redeat, ac oppressi pristinæ libertati, bonisq; restituantur. Saltem eorum patrocinium haut neglecturos, qvi ipsorum causa fortunis exuti sunt. Svecos literis publicis Ordines ad componendas querelas invitasse. Apud Gallum qvoq; rationes reipublicæ religioni prævalituras, qvem oppressionem Protestantium qværere haut appareat, velut qvi bellum cum Catholicis gerat, at Protestantibus in suo Regno publicam securitatem præstet. Minimum de istis gravaminibus propositurum, qvæ tempore hujus belli originem ceperint; id qvod ex ejusdem cum Svecis fœdere manifestum sit. Etsi ipse ista ad Leges Imperii, pacemq; super sacris conditam intervenientè amica partium disceptione componenda, hautqvaqvam autem aliis velut pro imperio decidenda judicet. At optandum fuisse, amicam transactionem maturius qvæsitam, rebus adhuc integris, nec moras subinde interpositas, dum successus armorū captantur. Inprimis satius fuerat supersedisse tot edictis, decretis, interpretationibus in fraudem Protestantium publicatis, ac susceptis inde reformationibus & exsecutionibus, qvæ nunc qvidem cessent; nec dissimulatum fuisse, altius penetrantes* Compositiones Pacis, & Clasſica belli *divulgari; qvæ multorum oculos in se converterint, animosq; terrore ac desperatione impleverint. Unde gliscente diffidentia, animisq; exacerbatis in arma civilia proruptum, qvibus & exteri sua miscuerint. Qvin rem eo rediisse, ut non solum exteri interna Germaniæ mala causam armis suis præferant, sed & summa rerum alea armorum exponatur, si exteri à tractatione nostrarum qverelarum removeantur. Nam aliam nunc rerum faciem esse, qvam qvando olim Legatus Gallicus à transactione Passaviensi rejiciebatur; potioribus nunc Regiorum armis, qvi circa adornandam Germaniæ pacem non postremas sibi partes vindicaturi sint. Igitur inane fore qvicqvid heic decernatur, non adhibita parte altera, cui Pragensis pax, Ratisponense decretum, Francofurtensia scita flocci fiant, qvibus ipsa nullo modo teneatur. Et qvo magis Cæsareos ista postulata aversari Reges animadvertant, eo sententia sua pervicaciores fore, ac istos velut paci aversos accusaturos, tractatione in ipso limine abrupta. Nec se tamen repugnare, qvo minus in antecessum Deputati nuncupentur, inter quos Brunsvicensem Domum nominet; qvorum numero nec ipse excludi velit. Etsi optet, partes utrinq; ita segerere, ut gravaminum nomine neq; extraordinario congressu, nec disceptatione apud tractatus pacis opus sit; sed ista ultro expirent, ac sublatis diffidiis corpus Imperii sincera concordia restituatur.* De cætero utraq; pars per se suos selectos designaret. De tempore ac loco præmaturum nunc statuere, incerta tractatuum duratione, ac forte alia ibi remedia inventum iri plerisq; abolendis, qvod Regii haut temere novi belli fomitem relicturi sint. Neq; suam mentem fuisse, ut universi Ordines ei conventui adhibeantur; majoris tamen partis præsentia opus videri cum cæterorum consensu; ac neminem invitum excludendum. Nec à multitudine timendum in negotio, ubi suffragia singulorum, consensus omnium reqviritur; potius discordiam erupturam, ubi qvibusdam exclusis reliqvi solis sibi decidendi autoritatem arrogare instituant. Nec multitudinem esse, sed duas duntaxat partes, qvarum qvælibet super sua sententia inter se convenire qveat; uti in qvibusvis compositionibus fieri mos est. Qvin & Passaviensi transactioni 1643.

adfuisse

1643. adfuisse totum collegium Electorale, & è Principibus Salisburgensem, Aichstadiensem, Palatinum, & Bavarum; Legatos misisse VVurtzburgensem, Joannem Marchionem Brandenburgicum, Brunsvicensem, Pomeranum, Wurtenbergicum. Ad has rationes etsi dissentiens pars qvod reponeret nil solidi haberet; subinde tamen post qvoq; à Cæsareis,& Catholicis de ista Deputatione movebatur, jactantibus, ne si Regii qvidem invitent, super gravaminibus apud tractatus pacis tangendum, velut maximam difficultatem parituris; ac frustra Protestantibus spem in Svecis reponi, cum Catholicis Gallos in partes suas trahere in proclivi futurum sit.

De causa Palatina. 14. Nov. §. 10. Interim allatæ erant Daniæ Regis literæ ad Collegium Electorale, qvibus causam Palatinam ad tractatus pacis remitti petebat. Ea de re cum referretur, Coloniensis censebat; cum ejus causæ penes solum Cæsarem velut supremum feudi dominum sit cognitio, non penes exteros Reges, nec Cæsar,& Bavarus consensuri sint, ut eadem ibi disceptetur; igitur hanc Viennam remittendam, ubi jam partium consensu agi cœpta sit; Danumq; rogandum, ut Angliæ Regem, ipsumq; Palatinum ad idem probandum permovere velit. Id si recusent, eam causam Francofurti suscipiendam. Consentiebat Saxonicus, nisi qvod adderet, si Francofurtum repudietur, ad pacis colloqvia eam rejiciendam. In eandem sententiam Moguntinus ibat. Wesenbecius plane eam causam apud tractatus pacis expediendam censebat. Jusserat Elector, si responsum ad Regem nomine Electorum expediatur, istum subscriptione abstinere. Sed si nomine Legatorum duntaxat conciperetur, subscriberet qvidem, sed actis simul inseri curaret, id se fecisse, qvod major pars concluserit, cui adversari non potuerit. Testaretur tamen, id non è privato affectu fieri, qvod aliqvi forte arguant, sed è sincero in bonum publicum studio; ac magnopere optare, ut ea causa aliqvando ad æqvam transactionem deducatur. Eodem tempore, ut Bavaro in hac causa satisfieret, propositum fuerat, ut Salisburgensis Electoratu Trevirensi potiretur, ac Bavaro Salisburgensis ditio traderetur, qvoad ex ejus reditibus tredecim milliones, qvos Cæsarem poscebat, recepisset. Sed id irritum fuit, Bavaro bonis sacris misceri abnuente.

De conferendis pecuniis. Dec. §. 11. Ad extremum proponebant Cæsarei de solvendis per Ordines centum mensibus Romanæ expeditionis, qvia Galli, Sveciq; Turcam auro dato in Cæsarem excitare sategerint; qvod periculum tamen hujus vigilantia non citra ingentes sumtus apud avarissimam nationem averterit. Unde haut grave fore Ordinibus pecunias erogare, ipsorum conservationi impendendas. Relatione facta censebat Wesenbecius: Si bellum continuandum sit, milite & pecunia utiq; opus esse: nec se intercedere, qvo minus ab Ordinibus qvid conferatur. Sed ab Electore contribui nil posse ob ditionem plane vastatam, & qvia valida præsidia in munitionibus suis alenda sint, qvas servari Germaniæ qvam maxime intersit, Svecici insuper tributi onere incumbente. Nuper qvoq; per Dæmitzæ obsidium Veterem Marchiam, Rupinensem, & Prignicensem tractum, Crocovii in Pomeraniam irruptione, inseqventibus è vestigio Svecis, Novam Marchiam, & Sternbergensem agrum protritum. Addebat, potius qvocunqve modo pacem occupandam, qvam, dum spes in armis collocatur, omnia, qvæ supersunt, aleæ exponenda. At Coloniensis & Bavaricus citra dubitationẽ pecunias conferendas affirmabant. Saxonicus ampliabat. Contra Schvvalbachius Moguntino differebat: *Poscendi pecunias modũ non esse, ac nemini constare, qvo ista impendantur. Eqvidem à Saxone, & Brandenburgico, qvorum ditionibus hostis incumbat, nil exigi posse; sed eo majus onus in alios Circulos, ac omnes Catholicos redundaturum. Atq; his postulatis merito esse supersedendum, qvoad qverelis de militum injuriis sistendis remedium sit allatum*; haut mediocriter indignatus Bavaro, velut talium omnium autori. Sane Electorem suum malle duas legiones conscribere, & in proprium, atq; Imperii usum alere, ut certo constet, cuinam usui sua portio impendatur. Saxonicus post modicum tempus interjectum pecunias utiq; conferendas ajebat, sed annexis aliqvot conditionibus; scilicet qvia conjunctione omnium Ordinum opus sit, qvo exteris resisti qveat, à Cæsare amnestiam rite formandam, & Palatinam causam expediendam: cui & Moguntinus assentiebat, idemq; Wesenbecio non obscure insinuabat, Electori Brandenburgico Cæsarem parum fidere; qvod is modicum in hunc studium ostendat, ac agitatas cum Regina Sveciæ nuptias ejusdem animum haut parum inqvietare. Ac idem literas Lutetia scriptas ostendebat, qveis narrabatur ab Electore Secretarium illuc missum, qvi consensum Galliæ circa connubium istud impetraret ob arctam inter ea Regna tunc conjunctionem. Ast in collegio Principum pleriq; negabant qvæstionem pecuniariam ad Deputatos, sed ad universos Ordines spectare. Brunsvicensis ad transactionem cum Cæsare provocabat, per qvam Principibus istis integrum sit, ra-

Schvvalbach. 1643.

1644. tam portionem tuendæ propriæ ditioni impendere. Nec eo nunus Directorium Austriacum conclusum ita formabat, velut major pars consensisset, neqvidqvam protestantibus, qvi dissenserant. Post cum de summa conferenda referretur, Coloniensis,& Bavaricus citra hæsitationem centum menses annuebant, ut & Saxonicus. Brandenburgicus priora repetebat; Electorem nil conferre posse, nisi qvantum munitionibus suis tuendis reqviratur. Addebat tamen, ne Reges socii credant, Ordines de solo bello solicitos pacem insuper habere, Cæsarem simul monendum de amnestia, qvamprimum publicanda. Sed Principales respuere ista, velut supra Deputationis mensuram posita, persistebant. Cæterum, cum conclusum hoc super negotio in Electorali Collegio formandum esset, Elector qvidem exceptionem suam nolebat inferi, ne alii Ordines ad hoc exemplum provocarent, aut ideo ad pecunias conferendas pigriores redderentur. Sed ne forte ea summa aliqvando reliqvorum titulo ab ipso exigeretur, Legatus Cæsareos acceptilationem poscere jubebatur. Eam si dare hi abnuant, dictam exceptionem concluso inseri curaret. Si nec hanc admittant, protestationem interponeret,& in acta referri postularet. Cum igitur cæteri Electorales hanc exceptionem concluso inserere nollent, & ne verba qvidem, qveis majoris duntaxat partis consensus notabatur, ferrent; Wesenbecius protestabatur, Electorem hoc concluso nolle teneri, nec id ipsum sibi, suæqve ditioni aliqvando fraudi fore; qvod in ejusmodi negotiis obligationem parituris unius dissensus sui ipsius respectu æqve validus sit, atq; alterius assensus, præsertim ubi gravis, eaq; legitima causa adferri possit. Ad extremum ita poni volebant; Moguntinum, Coloniensem, Bavarum, & Saxonicum excepto Brandenburgico unanimiter convenisse. Sed qvia hæc exceptio ita crude posita invidiosa juxta,& captiosa videbatur, tandem acerrime contendente Wesenbecio additum; *præter Brandeburgicum, cujus Legatus ob literas ad Cæsarem ab Electore scriptas in nihil consentire potuerit.* Inter qvæ Bavaricus cavillabatur; satis adparere, istum ad causam publicam nil conferre velle; reponente Wesenbecio, neminem hoc bello plus damni perpessum, qvam Brandenburgicum. Cui succinebat Schvvalbachius; ita rem se habere: *non neminem ex Ordinibus hoc bello opibus,& potentia glifcere, alios pessum ire. Ac præter dominandi libidinem apud Austriacos,& Hispanos, causam calamitatis, quæ Catholicos obruerit, esse penes Bavarum, qui primus Saxonem hostiliter invadendum svaserit, è qvo prælium ad Lipsiam secutum sit. Qvin post id prælium vires Svecis pares, aut superiores superfuisse; sed Tillio non licuisse, cum reliqvis se ducibus conjungere, eumq; ad tegendam Bavariam evocatum fuisse.* Tandem Bavaricus sibi mandatum ferebat, hujus tributi nomine Electorē Brandenburgicum haut urgere; tantum cavendum, ne id in exemplum ab aliis trahatur; Schvvalbachio seorsim fremente; Bavarū privatas tantum res agere, ac potentiam parare Cæsari qvoq; formidabilem, ac omnibus Catholicis gravem: tum neq; Coloniensem, neq; Bavarum, nec Saxonem qvid conferre, sed omne onus in minus potentes Ordines devolvi. Ast apud Principales Austriacus, Bavaricus, Burgundicus proposita affirmaverant; Wurtzburgensis, Constantiensis, Prælati, simul Brunsvicensis ac Noribergicus acriter negaverant; Darmstadiensis ambigue. Cum Austriacus Wurtzburgensem in suas partes trahere niteretur, hic aperte jactabat: *causas belli non è religione, qvod aliqvi Catholicorum credant, sed è rationibus status, atq; dominatus derivandas esse.* Austriacus contra,& Bavaricus differebant: *penes solos Reformatos culpā hærere; ac optandum fuisse, Catholicos antehac cum Lutheranis convenisse,& Reformatos extra Imperium eliminasse.* Mox cum sententiæ Electoralium,& Principalium conferrentur, hi negare persistebant, id negotium huc pertinere. Ita discrepantes collegiorum sententiæ ad Cæsarem referebantur. Ubi Moguntinus relationi inserere parabat, decisionem Cæsari committi, ni Principales ea verba acriter respuissent.

§. 12. Ast nuntiata Svecorum in Holsatiam irruptione ingens Francofurti inter Catholicos lætitia, velut isti jam in casses se induissent. Ac Cæsarei apud Wesenbecium differere; jam tempus esse Electorem circa recuperandam à Svecis Pomeraniam satagere, bello Danico implicitis. Nam nunc junctis copiis Torstensonium intra Holsatiæ angustias opprimi posse, præsidiis Svecicis interim provinciali milite inclusis, qvæ mox fame subigente ultro ruitura sint. Tractatus Westphalicos in ipso limine expiraturos. Ac jam Cæsar, Bavarus, Coloniensis,& Saxo inter se agitabant nonnulla capita Pragensis pacis mitigare, ac rem ad Comitia pertrahere. Bavarus qvoq; causam Palatinam Viennam revocandam clamare. In congressu qvoq; Passavii inter Cæsareos, Hispanos, ac Bavaricos habito propositum fuerat, ut edictum anni 1629 de restituendis bonis

Margin notes: 1644. — 5. Febr. — 1644. — Ob bellum inter Svecos & Danos animorum motus.

1644.

bonis sacris denuo promulgaretur, & executioni daretur, velut tempore qvam maxime opportuno, dum Saxo viribus nudatus langvet, & duo Reges Protestantes bello inter se implicantur. Ubi & decretum fuerat, ut Bavarus Brisgoviam, & Alsatiam in potestatem redigeret, ac Brisaco eminus incluso in Galliam penetraret, ingruente ex altera parte Beckio, & Lotharingiæ Duce. Qvæ cum incassum caderent, sola in Dano spes reliqva erat; cujus successus dum captatur, hunc conventum extrahere artificium erat variis consultationibus super Cameræ Spirensis translatione, securitate, stipendiisq; Assessorum augendis; ac omnes bellum magis qvam pacem spirare, simul de septem à Cæsare exercitibus formandis magnifica crepare. Ac differebat Schvvalbachius: *dudum super Dano ad arma Svecia inferenda permovendo fuisse laboratum, parario Polono. Sed Danum hucusq; excusasse, Belgas Svecorum socios mari multum sibi prævalere. Qvod si tamen Anglus turbis intus compositis sociam sibi classem jungat, aleam se jacere haut formidaturum.* Ast nunc Danus Cæsarem ac Bavarum auxilia poscere, cui & spei non parum in Friderico filio Bremensium Præsule, ac Luneburgicis Ducibus repositum erat. Simul à Coloniensi Præsule petierat, ut cum copiis suis versus Bremensem provinciam procederet; qvo facto se per Gluckstadium decem millia militum trans Albim effusurum Koenigsmarckio intercipiendo. Jam igitur Cæsarei cupidinem pacis exuere, ac eventus belli aucupari, ac de dissolvendo hoc conventu agitare, anteqvam Monasterio de adventu Gallicorum Legatorum nuntiaretur. Ac jactabat Moguntinus: non esse qvod tantopere Monasterium properent, ubi plus de reconciliandis Svecis, & Danis, qvam de Germaniæ rebus agendum sit. Qvin & tractatus Westphalicos plane dissipari optabant, præsertim cum Regii ostendissent, se nisi Ordinibus admissis negotiationem haut orsuros; ac Dano seqvestre amoto ob partium super honoratiori loco certamina viam habendis congressibus haut fore. Ac satius esse abruptis tractatibus armorum successus aliqvamdiu speculari; magno qvidem cum dolore Electoris, si eam spem pacis elidi contingeret, etsi ob accessum Legatorum Gallicorum meliora ominaretur. Veniebant mox à Rege Daniæ literæ ad Electorale Collegium, auxilia adversus Svecos poscentes. Circa qvas Bavarus differebat: utile id, & æqvum esse. Sed cum Danus postulet, ne Imperium cum Svecis absq; ipso pacem concludat, vicissim qvoq; eidem absq; Imperio cum Svecis pacem haut ineundam. Placebat etiam, qvod Danus scripserat; sibi negotium de Principibus ad tractatus admittendis valde sinistre fuisse relatum; sed nunc Electorum declaratione sibi plane satisfactum. Nec minus gaudebat, à Cæsareis, Hispanis, ac Veneto salutationem Monasterii tanta cum verborum humanitate, ac fronte in lætitiam composita obitam fuisse, ut Avauxius inter reciproca honoris verba jecerit; duarum septimanarum spatio pacem confieri posse. Nam pace cum Gallis inita fabam in Svecis cudendam. Unde Dano animos addendos, ac mature de Imperii auxilio ipsi cavendum, anteqvam is ad transigendum cum Svecis compellatur. Nam toto belli tempore occasionem & fortunam haut melius Germaniæ, qvam in præsens, allubuisse; & qvo diutius ea captata fuerit, tanto alacrius eidem manus injiciendas. Nec sine fœda ingrati animi culpa eum Regem deseri posse; qvi si hoc bello succumbat, Germaniam qvoq; conclamatam esse. Ast Elector responsum ad Dani literas à Wesenbecio subscribi nolebat, qvod ipse nil auxilii eidem promisisset, uti Cæsar & Bavarus fecerant, nec copias haberet, qvas aliis commodaret: ac oblato jam Seqvestris officio auxilia alterutri addicere haut congruebat. Responso ad eas literas collegium Electorale postulaverat; ut nec Rex cum Svecis pacem faceret non comprehenso Imperio, prout ipse petierit, ne citra se Germania cum Svecis transigat. Qvod postulatum Elector inutile judicabat, cum Danum nulla ad id obligatio stringeret; ac Svecos talibus non nisi irritatum iri.

Beck.

12. Mart.

Ob literas Legatorum Gallicorum motus.

§. 13. Porro Deputationem dudum langventem, ac per inania tempus extrahentem repente excitarunt Legatorum Gallicorum literæ; qvibus Ordines ad obeundos de pace tractatus invitabant, non sine multa verborum acerbitate in Cæsarem velut publicæ libertatis oppressorem. Eas literas Cæsar insolentes, famosas, concitandis in se Ordinum animis inventas, autoresq; diffamatores, atq; calumniatores increpabat. Simul apud Ordines proponi jubebat, qva ratione istæ ulciscendæ essent, ac num tractatio cum Legatis suscipienda sit, anteqvam sibi de tanta injuria satisfactum fuerit, si vel maxime isti legationi suæ autoritatem idoneis diplomatibus circumposuissent. Nam adhuc circa eorundem procuratoria scrupulus movebatur ob ætatem Regis minorem, eaq; censebantur à Principe Regii sangvinis subscribenda, accedente post & Parlamenti ratificatione. Qvo

4. Jun.

1644.

ipso ansam abrumpendi tractatus qværi non in obscuro erat, si fortuna belli arrideret. Ast Elector etsi aculeatas istas Gallorum literas vehementer improbaret, nec Cæsarem arguere posset, qvod tantam injuriam tacite concoqvere nollet: consultissimum tamen judicabat, responso ad easdem supersedere, aut saltem circa id adornandum ita circumspecte agere, ut ne tractatus inde retardentur, aut penitus abrumpantur. Sicuti nec ad Gallorum literas, qvas pari argumento ad ipsum scripserant, responsi qvid reponere statuerat. Sed nec universorum Deputatorum nomine literas mittendas censebat, qvod vix crederet omnibus idem probatum iri. Nec è re esse solos Electores invidiam facti in se derivare, qvod non hos tantum, sed universos Ordines tangat, culpa in eosdem redundatura, si qvid detrimenti respublica inde ceperit. Nec plus eo responso profectum iri, qvam ut Galli literas suas defendant, ac allegatis exemplis veris, an fictis adstructum eant, ne injuriam à se factam agnoscere videantur. Inde ad scripta hinc inde edenda procursum iri, parum gloriæ Imperio paritura. Igitur præstare silentio istas dissimulare, ut criminationes magis spretæ qvam agnitæ videantur. Cæsarem qvoq; rogandum, ne id factum fervide nimis ulciscatur, neu acri responso istos increpet, multoq; magis, ne ad asperiora progrediatur. Nam non dubitabant qvidam jactare, eosdem salvum conductum commisisse, nec pro Legatis amplius habendos. Id qvippe utilitatis nihil, damni plurimum allaturum, aucta animorum exacerbatione, & abruptis tractatibus tanti temporis, impensarumq; jactura conciliatis, non sine extremo Imperii exitio. Qvod infinitis modis nocentius sit, qvam aliqxot contumeliosa verba generoso silentio digessisse. Ac si utiq; offensam testari Cæsar velit, præstare id apud ipsum Galliæ Regem fieri, modo ne tractatus inde abrumpantur. Sane Cæsaris existimationem magis testimonio Ordinum de republica bene administrata, qvam exterorum & æmulorum criminationibus stare.

24. Jun.

Cæsari, qvi Electorem per literas consuluerat, qvid facto opus foret, responsum: *Optare se, id literarum à Gallis nunqvam scriptum. Nec svadere, ut silentio objecta velut adprobentur, sed idonea responsione opposita castigentur. Sed qva via hæc ineunda, ipsius Cæsaris, aliorumq; Electorum sententiam prius cognoscere malle. Sane sibi haut consultum, nec pro dignitate Imperii videri, Cæsarem suo nomine cum Legatis Gallicis ad mutuas scriptiones descendere, sed potius, qvæ è re videntur, ad ipsum Galliæ Regem referre. Interim ne tractatibus pacis mora injiciatur, istas tantisper dissimulandas, nec ideo consilia pacis abjicienda, testandæ animi mansvetudini, & in pacem studio. Ac neminem ex Ordinibus ob eas literas venerationi fideiq; in ipsum qvid detracturum.* Sed intepescente paulatim ira Cæsarei censebant, ad eas literas nil responsi reponendum, sed publicum scriptum eo nomine edendum, qvo objecta diluantur. Id qvod & Moguntino probabatur. Sed Bavarus ad ipsum Galliæ Regem scribendum censebat. Aliqvi eas literas Legatis remitti volebant, improbante Electore, ne isti hoc ita interpretentur, velut declaretur, nil Ordines negotii cum istis deinceps sibi esse cupere. Ac potius à Deputatione Cæsari svadendum, ut offensam apud Regem, Matremq; Regentem testetur: cum ipsis Legatis publico nomine nihil agat. Qvod si aliqvi utiq; scribere suo nomine velint, se non intercedere, modo crabrones ne irritentur. Se qvidem suo nomine haut scripturum. Ac si Deputati literas remittere velint, expostulatione addita, Wesenbecius subscriptione abstinere jubebatur. Nam in re tam delicata non posse nimium circumspectionis adhiberi. Dudum belli malorum se tædere, ac optare aliqvando Germaniæ, & Marchiæ qvietem restitui, unicam pristinæ felicitatis recuperandæ viam. Eandem omnibus patriæ amantibus votorum summam. Cæterum relatione in Senatu Electorali facta Coloniensis, Bavarus, & Moguntinus literas redhibendas censebant, saltem eas, qvæ ad universos Deputatos scriptæ erant. Sed qvia Saxonicus, & Brandenburgicus mandata adhuc à se expectari ferrent, conclusum differebatur. In Senatu Principum Austriacus, Bavaricus, Burgundus, Monasteriensis, & Prælati itidem literas remitti volebant, acriter contradicentibus Wurtzburgensi, Constantiensi, Brunsvicensi, Pomerano, Hasso, Noribergensi, & Coloniensi. In priorem sententiam mox Saxonicus qvoq; discedebat, qvod Elector suus ob Pragensem pacem perstrictus esset; id qvod ab ipso digeri neqveat. Ita major pars Electoralium literas remittendas censebat, frustra contradicente Wesenbecio. Qvanqvam autem Principales in eam redhibitionem literarum vix consensuri viderentur; Elector tamen nolebat, cum literæ tantum à Deputatis Ordinariis Moguntino, & Bavarico essent subscribendæ, Wesenbecium de suo dissensu protestari, sed satis haberet, in concluso majoris partis mentionem expressam. Sane ipse Schvvalbacius Wesenbecii sententiam optimam judicabat, nec esse cur ea literarum remissio præcipitetur; sed prius videndum, num forte

Galli

1644. Galli Monasterio discessuri sint. Tunc demum enim de apologia cogitandum,ac istis exprobandum, ad ejusmodi invitationem Ordinum neminem salva adversus Imperium obligatione accedere potuisse, sed potius eosdem hac importunitate protelatos. Sed mox divulgata Brandenburgica sententia cæteri hærebant, ac nutante summa rerum nil festinandum judicabant. Ipsi qvoqve Austriaci non amplius redhibitionem literarum urgere; sed satis fore, si de offensa Gallis per seqvestros significetur. Ac mox cum Galli tantos ad Rhenum progressus facerent, literæ illæ paulatim silentio involvebantur.

De dissolutione hujus conventus. §. 14. Enimvero cum hoc conventu nihil ad summam rerum profici dudum Ordines animadverterent, & non alio fine eundem extrahi, qvam ne solidum è colloqviis de pace fructum Germània reportaret, ac ut bellum potius aleretur; plerosq; jam olim ejusdem tædium ceperat. Sane Cæsar successus belli captans Legatis suis scribebat, ne ad dissolvendum Conventum ansam præberent, utut nihil feriæ rei heic perageretur. Unde & Elector Wesenbecio injunxerat, qvantum posset, finem Conventus urgeret, qvod dudum ibi tempus frustra teratur; ac si moras nectere non desinant, à se ipsum inde avocandum. Sed & non nisi eventus armorum captari vel id indicio erat, qvod eum VVesenbecius, Gallis jam Monasterium, Oxenstierna Osnabrugam ingressis, Moguntinum moneret, an non & ipsis mox eo accedendum sit; iste responderet; nil certi adhuc decretum, ac sat mature de eo ipsi significatum iri. Ea rerum facie nil effici ibi posse, ac dum nutans belli fortuna utrinq; respicitur, neutri parti pacem cordi esse. Sane si penes Austriacos victoria stet, libertatem Germaniæ deploratam. Nec ignotum, qvid Gallo victore expectandum sit. Ac moventibus jam undiqve exercitibus brevi de fortuna partium decidendum. Ac intra præliminaria adhuc ibi hæreri; ubi ad rem ipsam accessum sit, *20. Aug.* tunc demum sua præsentia opus fore. Post denuo monenti VVesenbecio Moguntinus excusare; absq; Dano nil agi posse, & penes exteros morarum causam. Qvare enim Sveci Dano arma intulerint; aut Galli tam acerbas literas scripserint? Ac malis imminentibus nullum aliud remedium, qvam à Comitiis, & consiliorum armorumq; conjunctione; cui & cæteri Electorales, excepto Saxonico, adstipulabantur. Isti à VVesenbecio repositum; Conventibus Ordinum nihil adhuc profectum; ac qvicqvid consiliorum propositum sit, ac decreta insuper facta inania fuisse. Et nunc qvoq;, qvi in- *1644.* certis consilia sua superstruxerint, rationem perturbaturos. Sane cum Galla- *14. Sept.* sio ad Bernburgum aqva hærere cœpisset, Cæsar jam ultro Electorem monebat, ut Legatos Monasterium mittat, id qvod jam fieri non inutile judicet. Nam Daniæ Regem declarasse, se non impedire, qvo minus procuratoria Monasterii hinc inde tradantur. Addebat tamen, conventum Francofurtanum haut eo minus continuandum. Et qvia pleriq; Ordinum in diversa à Cæsaris destinatis tendebant, Moguntinus insinuabat, non ægre Cæsarem laturum, si isti hinc facessant. Etsi mox Cæsar eidem scri- *28. Sept.* beret, ne eum Conventum dissolvi pateretur; in qvo tamen dudum nihil agebatur, absolutis etiam, qvæ super instauranda justitia fuerant mota. Propositum inde à Mo- *5. Oct.* guntino; qvia procuratoria Monasterii permutata jam sint, necessarium videri ab Electoribus Legatos eo mitti. Sed qværitionem esse, num missio ad modum collegii sit adornanda, ac Monasterium, an Osnabrugam eundum? Nam & Catholici jam pacem anhelabant ob Svecos terra mariq; in Dania victores, & Gallasii exercitum destructum, turbante qvoq; in Hungaria Ragozio. Cæsareorum mens erat, ut extraordinaria Deputatio, cui anno 1636 Moguntinus & Brandenburgicus destinati erant, cessaret, ac negotia per ordinarios Deputatos Moguntinum & Bavarum obirentur, adhibito Saxone, ubi eadem Evangelicos spectent. Nec eo minus Deputationem heic continuandam. Enimvero hicce conventus ultro jam ad finem vergebat, qvorundam Ordinum Legatis iter VVestphaliam versus ingressis. Et Elector circa missionem ad tractatus non amplius alios sibi respiciendos ducebat, sed testando suo in salutem patriæ studio qvamprimum eo missurus erat. Ac *5. Dec.* jam ipse Bavarus, incassum renitentibus Cæsareis, insuper habita hac Deputatione suos Monasterium ablegabat. Qvi & Collegium Electorale ibidem adesse cupiebat, præsidio sibi futurum, si causa Palatina susciperetur. Idem tamen, & Coloniensis addiderant, à Cæsare alios Ordines monendos, ne ad eos tractatus accedant, contradicente VVesenbecio. Jam qvippe tertia vice Ordines à Regiis invitatos, ac Electorales in utroq; loco adesse debere. Tandem *5. Jan. 1645.* conclusum, ad Collegii modum eo accedendum, ac non amplius repugnandum, qvo minus & alii Ordines eodem accedant; qvod & Bavarus Cæsari svaserat. Ne nunc tamen Cæsar Francofurtanum Conventum solvi volebat, ne & reliqvi Ordines in Collegia

1645. legia digesti colloquiis pacis interesse vellent. Demum adferebatur decretum Cæsaris: *18. Jan.* Ordinibus qvidem integrum fore ad tractatus proficisci, ut tamen hic Conventus nihilominus subsisteret. Id qvod Principales consensu adspernabantur, excepto Austriaco,&Burgundo,ac ntiq; Deputationem solvendam contendebant. Deliberatum qvoq; inter Electorales, qvid tituli Galliæ Regi dandum esset, postqvam is vocabulum *Regiæ Dignitatis* fastidiret. Saxo *Serenitatem* tribuendam censebat. Bavarus *Majestatem* jam dederat, qvod exemplum & Coloniensis imitaturus erat; Moguntino indignante, nihil antea Collegii consensu decretum. Elector censebat, initio semel facto citra offensam titulum Majestatis denegari non posse, qvæ offensa Clivensi ditioni sit luenda. Etsi Moguntinus censeret, si iste cum Saxone in Serenitatis vocabulum conspirare velit, se per majorem suffragiorum partem in hunccee titulum consensurum ad autoritatem collegii tuendam.

Conventus Francofurtanus dissolvitur. §. 15. Qvanqvam autem Coloniensis, Bavaricus, Saxonicus, & Brandenburgicus in collegialem missionem ad tractatus pacis, & dissolutionem conventus Francofurtani consensissent, Moguntino non amplius contradicente: hic idem tamen adhuc circa Legatos suos Monasterium mittendos cunctabatur, qvod decretorii prælii in Bohemia parem eventum, qvi olim in Albo monte fuerat, expectaret. Sed post pugnam ad Jancoviam jam Austriaci,&Moguntinus hunc Conventum continere non amplius poterant, spe hactenus concepta in contrarium versa; & jam pleriq; ultro discessum parabant. Ac postqvam Wesenbecius pro dissolutione Conventus sententiam dixisset, Moguntinus in eandem conclusum formabat, dubitans tamen, an non id prius ad Commissarios Cæsareos referendum, & Cæsaris decretum expectandum sit. Id qvod VVesenbecius haut necessarium ducebat. Ac Cæsar statim post cladem in Bohemia acceptam Bavaro significaverat; se non repugnare, qvo minus Deputatio ad loca tractatuum transferatur. Qvod & Principales citra exceptionem decreverant. Et jam in eum finem Cæsareum decretum aderat, qvod tamdiu supprimebatur, qvoad Ordines mentem suam decla- *17. Mart.* rassent. Moguntini qvoq; Legati iter ingrediebantur, prælii adversi eventu stimulos subdente, ac à cæteris velut agmine facto eodem tendebatur, qveis unica spes in separatione Gallorum à Svecis reponebatur, & qvod isti æmulatione ob nimios horum successus perstringendi videantur. Mox Electorales nunc Conventum plane dissol- *1645.* vendum, Principales in VVestphaliam transferendum concludebant, neqvidqvam contradicente Austriaco,& Burgundo; qvibus insuper habitis VVurtzburgensis, Bavaricus, & Hassus digressi isti abrumpendo initium faciebant, non expectata Cæsaris declaratione. Qvæ mox in hunc sensum *11. April.* promulgata fuit: *Etsi gratum sibi fuisset, hunc Conventum servari; velle tamen Ordinum placito se attemperare, ac in sententiam Principum descendere, ut istbec Deputatio Monasterium transferatur.* Qvod & demum Electoralibus probatum. Nam cum adversa belli rem tandem serio agi subigerent, Deputationem transferri necessum erat, qvod in VVestphalia nemo esset, qvi Directorium inter Ordines gereret, jam ultro eodem confluentes. Paulo post & decretum Cæsa- *14. April.* ris promulgabatur; *Ad Calendas Maij anni seqventis Conventum extra ordinem ad componendas circa religionem qverelas Francofurti habendum.* Contra qvod VVesenbecius in Collegio Electori hactenus protestabatur, ut si Regii super istis gravaminibus moverent, eadem Osnabrugæ discuterentur, nec ad hunc Conventum rejicerentur. Addebant Cæsarei, Cæsarem nunc consentire, ut clausula suspensiva è decreto Ratisponensi circa amnestiam expungatur. Id qvod olim negatum usui esse poterat, nunc idem annui serum erat. Etsi qvia decretum hoc nunqvam comparuit, Conventus istius indictio inanis fuit. Instabat etiam Coloniensis,& Bavarus apud Gallos, ut tractatus Coloniam transferrentur, nimirum ut Coloniensis præsulatus belli molestiis eximeretur. Qvod etsi Gallis per fœdus Svecicum non liceret; id postulatum tamen eo obtentu eludere malebant, velut futuro anno aliqvid in eam urbem tentare meditarentur. Ita Conventus iste solutus est, nullo operæ pretio facto, nisi qvod Protestantes animadversis Catholicorum artibus eo cupidius ad tractatus VVestphalicos ruerent. Elector autem ex iis non parum existimationis adqvisivit, tanqvam qvi solus Collegarum pro bono publico maxime connixus esset, ac animi sensa citra fucum exposuisset, ejusmodi sententiis dictis, qvarum soliditatem vel cum invidia adversariorum ipse eventus comprobavit.

Tractatus pacis demum suscipiuntur. §. 16. Cæterum qvo tenuior ex ejusmodi conventibus atq; consiliis fructus ad reducendam Germaniæ pacem proveniebat; eo ardentius Elector optabat tandem aliqvando super communi pace colloqvia procedere; qvæ sola & patriæ calamitatibus remedium allatura, ipsiq; ad stabiliendas

res fa-

1645. res facultatem præbitura sperabantur. Ea colloqvia qvare Cæsatei, septem integros annos circa expediendam Hamburgi prævi- am conventionem cauponati, ac separata pace Svecos amoliri conati, tanto studio declinarint; facile intelligunt, qvibus aliqva eorum temporum, & consiliorum, qvæ tunc in aula Cæsarea agitata sunt, notitia est. Sed cum neq; subdola, & clandestina tractatione, neq; armis Svecos Germania dimoveri posse adpareret; qvin jam Torstensonius belli sedem in Cæsareis ditionibus firmatum iret, Cæsaris qvoq; viribus memorabili ad Lipsiam prælio contusis; tergiversationes demum abrumpendæ, ac tractatus serio jam obeundi erant. *15. Jul. 1643.* Et jam ipse Cæsar Electori per literas significabat, à se Joannem Nassovium, & Joannem Weickardum Aurspergium Comires una cum Isaaco Volmaro, & Joanne Cranio plena cum agendi facultate constitutos; *Aursperg. Volmar. Crane.* qvorum & instructio, sed non nisi vulgarissima continens, communicabatur. Accedebant hortarus, ut & Elector suos eodem mittere velit, ipsius Commissariis consilio adfuturos. *30. Sept.* Mox & Cranius Osnabrugam prægressus scribebat: cum Legati Svecici Minda Osnabrugam se conferre prius abnuant, qvam alii qvoq; Legati accesserint; igitur Elector suos iter huc maturare juberet. *25. Sept.* Eadem Monasterio Nassovius, & Volmarus ingerebant, Electoris operam velut à Collegio Electorali deputati exposcentes. Qvibus ab hoc responsum: *Se invitationis ab ipso Cæsare factæ memorem, nec suos in mora fore. Sed qvia intelligat, Regiorum neminem adhuc adesse, nec qvi secum delegati sint Moguntinum, & Coloniensem; non videri sibi profectionem festinandam, sumtusq; incassum prodigendos, qvi his temporibus sat difficulter expediantur. Ubi aliqvod operæ pretium fieri posse adpareat, suos protinus iter ingressuros.* *28. Nov.* Dehinc & Cæsar tentando Electoris animo, qvem ob nuptiarum Svecicarum opinionem non parum suspectabat, interceptas Legatorum Svecicorum literas communicabat, qvibus inter alia isti scripserant: *conjunctionem inter fœderata Regna esse qvam maxime necessariam, nec absq; illa publicæ securitati tam bello qvam pace satis cautum fore. Ac Cæsarem Francofurti jam in eo desudare, ut sibi soli tractandæ pacis arbitrium vindicet. Id qvod si per desperationem Ordinum, bello qvacunq; ratione exire ardentium, obtinuerit; imperium nullo limite circumscriptum ab ipso usurpatum iri, non sine gravi Regnorum vicinorum periculo. Igitur Legatis Regiis ad loca tractatuum propius accedendum, & qvia negotiationi maximus vigor ab armis sit accessurus, horum paratus eo magis sibi intendendos, qvo propius ista jam absit.* *1645.* Ad qvas literas Electori nihil respondere placuit, nisi eas se accepisse, ac pro communicatione gratias agere. *1644. 10. April.* Inde orto inter Svecos, Danosq; bello, cum Daniæ Rex seqvestris munere, qvod hactenus exercuerat, evolutus esset, Cæsar Electorem consulebat; qvid facto nunc ipse opus judicet? Ad qvæ hic: operam utiq; dandam, ne tractatus abrumpantur: ac posse negotiationem Osnabrugæ etiam citra seqvestrem succedere, adhibitis duntaxat internuntiis, si ita videatur. Addebantur hortatus, ut Cæsar restitutis in integrum Ordinibus civili concordiæ firma jacere fundamenta velit. *13. Octobr.* Sed post cum spes, qvam in eo bello collocaverat Cæsar, decollasset, ad tractatus iterum confugiendum erat; ad qvos ut & Elector suos ablegare vellet, iste demum hortabatur; significans simul, Daniæ Regem, qvi hucusq; absq; se colloqvia de pace succedere noluerit, nunc permisisse, ut procuratoria hinc inde traderentur: id qvod ut propediem fiat, suis sese injunxisse.

Instructio Legatorum Electoralium, qui Monasterium destinantur.

§. 17. Cum ergo belli adversa Cæsarem jam ad pacem serio amplectendam compellere viderentur, Elector, ne in mora foret, suos itineri paratos esse jubet. Ejus Legationis princeps designabatur Joannes Wirgensteinius Comes, prout res ferret Osnabrugæ, aut Monasterii curaturus. Osnabrugensi negotiationi destinantur Joannes Fridericus Lœbius Baro, & Petrus Fritzius, *Lœben. Fritz.* in cujus apoplexia debilitati locum Matthæus Wesenbecius suffectus est. Monasterii Fridericus Heidenus, ac Joannes Portmannus, *Von der Heiden. Portman. Fromhold.* & in hujus locum post Joannes Fromholtus agere jussi. Qvia autem conventus iste longe celeberrimus futurus erat, & cui similem Europa hactenus non viderat; inprimis curandum erat, ne qvod præjudicium dignitati Electorali adferretur, deinceps inter exempla allegandum. *4. Dec.* Igitur Legati utrinq; operam dare jussi, ut fastigio Electorali debitus honos exhibeatur, ac is ipse, qvo Legatus Venetus jam mactus erat: id qvod & Cæsar annuerat, eoq; nomine ad Commissarios suos scripserat. Nec minus ut ab aliis qvoq; Legatis eundem sibi honorem tribui curarent, qvo Præsul Osnabrugensis, à Coloniensi mandatis instructus, erat potitus, eodem in recipiendis ac reddendis visitationibus observato modo, ut per omnia pares cerimoniæ adhibeantur, nec ipsi minoribus honoris signis, qvam alii Electorales Legati, adqviescant. Qvi Monasterium abituri erant, apud Cæsareos primo congressu exponere jubebantur; cum Elector ex decreto Ratisponæ anno

1641

1644. 1641 condito designatus sit, ut Cæsareæ legationi circa tractandum pacis negotium adsit; igitur isti ut satisfaciant hue se accessisse, operamq; suam offerre. Adderent excusationem tardioris adventus, qvod Electoralium ditionum conditio non permiserit, diu citra necessitatem locis tam sumtuosis agere. Seqvestribus tam salutare negotium commendarent, ac si qvæ tangantur Electorem spectantia, ne qvid in ejus fraudem fieri permitterent. A Gallis, cum ipsi posteriores Monasterium accessuri sint, priorem visitationem expectarent; qvorum in pacem studia laudibus ferrent, iisdemq; Electoris emolumenta commendarent. Ad istos ab Electore Qvilovius præmissus fuerat, qvæ circa cerimonias ipsorum mens esset exploraturus. Cui Avauxius declaraverat: si Elector Regi suo *Majestatis* titulum daret, qvod jam alii Electores præter ipsum & Saxonem fecerint; se effecturum, ut ejusdem Legati Veneto pares habeantur: qvod alias difficultate cariturum non sit, præsertim cum Hispani id se facturos negent. Ac sane in promtu erant à Bavaro & Coloniensi literæ, qveis eo titulo Gallus honoratus fuerat; circa qvem Elector hærebat, ne Collegis præjudicii qvid adferret; in eundem tamen & ipse consensurus, si iste *Serenissimi* titulum redderet, ac Legatis ipsius, dum eum alloqvuntur, caput tegere permittat, id qvod aliis dignatione infra Electores concessum sit. Idq; jam Electoris Avo Joanni Sigismundo ab eodem oblatum, si *Majestatis* titulum tribuere vellet. Se Poloniæ Regi, cui nomine Borussiæ vasalli vinculo innexus sit, *Majestatis* titulum dare, *Serenissimi* ab eodem recipere. In idem si Galli, & Hispani consentiant, Svecos, aliosq; Reges haut ægre exemplum secuturos. Sed si isti prioribus formulis inhæreant, nobis qvoq; vetus *Regiæ Dignitatis* vocabulum retinendum. Alias nemini cederent, præterqvam capitibus coronatis, & collegis ordine prioribus. Nec sperare, aliqvem controversiam circa isthoc moturum, nisi qvod Veneti Electoribus inscii à Ferdinando II. decretum obtinuisse dicantur, cui tamen, statim atq; in notitiam horum pervenit, contradictum sit: Idq; exemplum Belgæ non ita pridem imitari audeant, insolita ipsis olim ambitione. Hos igitur, ne, qvod prætendunt, actu qvopiam firmare qveant, diligenter prohibeant, de cætero omni humanitate eosdem proseqventes. Porro ubi ab omnibus Electoribus missis collegium repræsentare placeat, prout & non deputatos hoc conventu excludi nolle credibile sit, id qvidem facile concederent. Sed si Cæsar solus suo nomine rem agere velit, uti alii Reges absq; Ordinibus suis solent, id Regios haut toleraturos, qvi hactenus, ut Imperii Ordines heic compareant, tanto studio expostulaverint. Unde ipsi eorum sententiæ adstipularentur, qvi Cæsari svadeant, non in consilium duntaxat, sed & ipsam ad tractationem Legatos Electorales adhibendos. Id qvippe Electores suo jure postulare, & eo magis dignationem Cæsaream exsplendescere, ejusmodi succinctam proceribus, qvalibus nemo Regum aliorum gloriari potest. Qvod si & universi Ordines ad hos tractatus admittantur, id lubenti animo concederent. Sed si denuo ad Deputationem res devolvatur, ne isti qvidem repugnarent, ut tamen ab ea ipsi nullo modo excludantur. Nam & jam semel Electorem inter Deputatos designatum, nec minus ipsius rationes, qvam aliorum in hoc conventu verti; præsertim cum Protestantibus non possit non esse fraudi, si solis Ordinariis Deputatis, Moguntino, & Bavaro, locus heic futurus sit. Nec apparere, qvo jure cæteris Imperii Ordinibus suffragium adimi qveat; cum multorum fata ab eventu horum tractatuum pendeant, ac in Comitiis circa negotia longe minoris momenti Ordinum consensus reqviratur, si decretum omnes obligaturum sit condendum. Præsens autem negotium ita esse comparatum, ut universis ad idem promovendum connitendum sit, eoq; & universos in conscientiam eorum, qvæ agantur, admittendos. Nec tutum Electoribus solis tantum negotium in se suscipere, cujus nomine graves rationes reddendæ sint, ubi minus prospere idem successerit, ac res Imperii aliam deinceps faciem induerint. Igitur Legati omni studio contenderent, ut ad hanc tractationem omnes Ordines admittantur, testati, Electorem Deo, universoq; Imperio excusatum fore, si ex ista accessus negatione conventum re infecta dissolvi contigerit. An autem Ordinum suffragia per Circulos, qvod Franconici, ac Svevici velle videntur, an, uti in Comitiis fieri sveverit, per Collegia ferantur, sibi perinde esse. Porro ad majorem suffragiorum partem Legati haut temere adstringi se paterentur. Qvanqvam enim alias majoris partis consensus plerumq; prævaleant; in præsens tamen ejusmodi negotia occurrere posse, circa qvæ nec Elector, nec alii Ordines Evangelici majoris partis sententia stare qveant. Si etiam id agi sentiant, ut Ordines Protestantes per vocabula sectas notantia dividantur, ac dispari jure censeantur, ei instituto

Qvilov. Gallorum circa cerimonias scrupuli.

tuto

1644. tuto contradicerent, nec præter receptum publice morem alio nomine eos designari paterentur, qvam Protestantium, aut Augustanæ Confessioni addictorum. Præterea reliqvorum Ordinum Legatis ipsi facilem accessum, auresq; præberent, & æqva eorundem desideria suo suffragio fulcirent, favori & amicitiæ conciliandæ. Qvia etiam Galli de restituendo Trevirensi proposuerint, optandum esse id à Cæsare posse impetrari, istiusq; Legatis in Collegio locum dari, de qvo & ipse sententiam suam ad Cæsarem perscripserit. Ac sane in actu tam solenni par videri, Collegium Electorale haut mutilatum adesse. Nec ratione niti, qvod Cæsar in Trevirensis vicem Lotharingum restitui postulet, cujus dispar plane conditio sit. Qva ratione tractatio instituenda sit, commodissime in ipso loco posse conveniri, modo ut nihil absq; ipsius, aliorumq; Ordinum Protestantium præscitu, & consensu concludatur, nec, ut soli Catholici negotium temperent, concedatur. Id qvod eo magis cavendum, qvod & Seqvestres, & pars, qvicum agendum, Catholicis ritibus addicti sint. Id qvoq; prohibere studerent, ne prolixe exagitatis hinc inde præsentis belli causis animi magis exasperentur. De summa rerum mandata in præsens dari non posse, cum ab aliis fere pendeat, in qvas leges pax condenda sit: ac ob partium renitentia invicem studia negotiationem ita citato gradu haut processuram, ut non spatium sit pro re nata de sua sententia ipsos edocendi. Deniq; cum Osnabrugensibus collegis qvæ agantur sedulo communicarent, qvo utrinq; uniformes sententiæ dicantur.

Instructio Legatorum Osnabrugam destinatorum. §. 18. Paria fere Legatis Osnabrugæ moraturis injuncta. Cæsareis Commissariis adsisterent, ac tum universi Collegii, tum peculiaria Electoris emolumenta observarent. Ac licet ipse cum Moguntino huc peculiariter deputatus fuerit; qvo minus tamen aliis qvoq; Electoribus locum suum tenere integrum sit, haut repugnarent. Regiis Legatis cederent. Ab Electoralibus, si qvi priores ibi adfuerint, priorem visitationem expectarent. Gallorum, & Suecorum Legatorum conversatione qvam parcissime uterentur declinandæ Cæsaris suspicioni; nec tamen aversionis qvid ab iis ostenderent, ne progressu tractatuum communicationem cum iisdem sibi præcludant. Operam qvoq; darent, ut causa Palatina ibidem expediatur, circa qvam id memoria tenerent, Electoris Patrem Mulhusii anno 1627 Bavarum non aliter Col. legam agnovisse, qvam certis cum exceptionibus, ab ipso Cæsare haut improbatis, & qvidem ut consensus ultra Maximilianum ne porrigeretur. Qvia deniq; spes sit, pace facta qvemlibet iterum bonis suis potiturum, ac in eo Electorem paris conditionis cum aliis futurum; haut congruum videri, super Pomerania ultro qvid movere. Sed si alii de eadem injiciant, omnibus illis contradicerent, qvæ in sui fraudem proponantur, implorato qvoq; Dani seqvestris favore; simul studia Pomeranorum alere conarentur.

Ingressus & receptio Legatorum Electoralium Osnabrugæ, 29. Mart. 1645. §. 19. His cum mandatis profecti Witgensteinius, Loebius, & Fritzius primo Ravensbergæ subsistebant, præmisso Osnabrugam Qvilovio, ut apud Cæsareos, & Suecos de adventu ipsorum significaret; simul ab istis exqvireret, num è decreto Cæsaris concessum ipsis honorem circa deductionem in urbem, priorem visitationem, à dextra incessum, in istorum ædibus priorem locum, & titulum Excellentiæ tribuere velint. Adderet excusationem moræ ob controversiam à Veneto motam. Ista omnia Lambergius Comes Cæsareus Legatus citra scrupulum annuebat: tantum orabat, ut introitus in seqventem septimanam post Paschatis festum differatur, ne meditationes passioni Salvatoris debitæ per inania interrumpantur. Inde Suecos iste accedebat, qvi super mora sat acriter qverebantur, ac Electorem in culpa esse, ut alii qvoq; Ordines ita tarde accedant. Super cerimoniis primo laxioribus verbis respondebant, se facturos, qvod Galli Legato Coloniensi fecerint. Sed cum Qvilovius liqvidam magis declarationem peteret, circa Excellentiæ titulum tergiversabantur; simul denuntiabant, si Monasterium prius ingrediantur, eoq; Gallis eminentiæ qvid deut, se qvæ annuerint retractaturos. Qva lege istos urbem introire posse Qvilovius negabat. Sane Veneto eum titulum tribui; ac Electorem ea republica digniorem se censere. Episcopo Osnabrugensi Coloniensis Plenipotentiario ideo eum titulum haut datum, qvod ipse Principis dignatione sit, eoq; *gratiam Principalem* velut Excellentia potiorem accepisse. Ac si id vocabulum Electoralibus abnuant, non aliud qvam dederint repositum iri. Ad qvæ Joannes Oxenstierna stomachabundus: ni ipse *Excellentiæ* titulo honoretur, ac isti *Electoralium Legatorum* nomine contenti sint, satius fore congressu supersederi. Nec ira decedebat, etsi Qvilovius reponeret: eam rem Ordinum animis non parum scrupuli injecturum, ubi intellexerint, Suecos, qvi hactenus circa asserenda eorundem sacra, dignitatem, ac liberta-

Lamberg.

Cum Suecis super cerimoniis difficultates.

1645. tem verbis tam magnificis jactarint, nunc fastigium Electorale imminutum ire, negatis qvæ ipsi Cæsarei tribuant. Igitur cum nil aliud reponeret, qvam à Cæsare leges sibi præscribi non posse, Qvilovius dicebat; ad Legatos ista sibi referenda, ac moræ caussam in Svecos redundaturam. Ac satius fore, Moguntinos expectari, qvibus velut ordine prioribus iste nodus sit expediendus. Præter ista Qvilovius petebat; cum Cæsarei spem fecerint de remittendo tributo, è Ravenspergica, & Hammensi præfectura exigi solito, qvod in menses singulos ad unciales mille qvingentos surgebat; ut Sveci qvoq; sexcentos unciales, qvos indidem exigant, remitterent, sumtibus legationis eo melius tolerandis. Id qvod Oxenstierna primo præfracte negabat, nil sibi cum tributis militaribus negotii esse causatus. Sed reponente Qvilovio; paria Luneburgicis Ducibus inconsulto Torstensonio ab ipso indulta; demum promittebat, id se negotium huic commendaturum. Cæterum adversus istam Svecorum circa titulos tergiversationem in promtu remedium erat, ut ipsis idem, qvem darent, titulus regereretur, si rebus Electoris expediret, eorum offensam contrahere. Sed in præsens præstare videbatur Electori literas ad Legatos Svecicos scribere hoc argumento: *haut decere, qvia Catholicorum Electorum Legati Monasterii pro dignitate habiti sint, suos minoris æstimari; cum tamen par sit, sui velut Evangelici, Reginæq; Sveciæ, ac aliis Regiis, Electoralibus, & Principalibus familiis arcta cognatione innexi majorem rationem haberi, qvam istorum, qvorum pars minus illustri prosapia orta sit. Unde spem esse, ipsos curaturos, ne qvid debiti honoris sibi detrahatur, ac Electoralis dignitas illibata persistat.* Sed eæ literæ haut tradebantur, qvod ea lis interventu Jacobi Lampadii ita componeretur, ut nostri Svecos Legatos Regios, hi illos Legatos Electorales salutarent. *16. April.* Ingressu in urbem facto cum Cæsarei nostros salutatum venire vellent, Lambergius postulabat, ut ipse cum Collega suo à curru usq; ad conclave colloqvii nostros præcederet. Sed si nostri ipsum viserent, primarium duntaxat Legatum præcessiurum, inde se cum collega secuturum, secundario nostro vestigia legente. Id cum nostri abnuerent, demum consensit, ut ex asse nostri paria cum ipsis facerent. Sveci qvoq;, omisso temperamento jam dicto, visentes ultro Excellentiæ titulum offerebant, in eo Cæsareis discrepantes, qvod ministrorum currus præcederent, ipsis subseqventibus; cum Cæsareorum Legatorum currus primum locum tenerent, ministrorum seqverentur. In procuratorio à nostris exhibito Sveci notabant, qvod nostri missi dicerentur, ut Cæsareis adsistant, non ut tractationem pacis suscipiant, & concludant. *1645. Circa procuratorium monita.* Nam Cæsarem ipsis hostem esse; cui si isti adsistant, adversus inducias fieri, nec circa communem caussam Evangelicorum & gravaminum tuto cum ipsis communicari à se posse, qvam Cæsarei hinc exclusam ad peculiarem conventum rejicere velint; cum sibi sedeat, prius intestinos motus è gravaminibus ortos sopire, de præmiis suis post agere. Qvod negotium tamen ipsi soli moliri neqveant, sed Protestantibus qvoq;, ac præcipue Brandenburgico Electori, in qvo ipsi plurimum fiduciæ reposuerint, manus admovendas, suaq; destinata fulcienda. Ad qvæ nostri, procuratorium ex decreto Collegii Electoralis anno 1636 formatum, qvod Elector secutus sit suspicionis declinandæ causa. Nec ulterius Cæsareis sibi adsistere fas, qvam qvatenus eorum consilia ad salutem Imperii, & pacem spectant. Alias non minus Electori in votis esse, ut gravamina hoc loco expediantur. Ast Moguntinis, qvi ante nostros Osnabrugam ingressi erant, ea cærimonia non citra offensam Svecorum peracta erat; è qvibus *Moguntini offendunt.* isti sciscitati fuerant, qvem ordinem in pompa uxores suæ obtenturæ essent; velut ideo huc venissent, ut circa mulicrcularum vanitatem demulcendam satagerent, aut qvasi hæ negotiorum publicorum partem facerent; indignati qvoq;, ipsos à se delegatum cum curru obviam missum in curru sedentes, ac per fenestram prospectantes audisse, & qvidem post Qvilovium, qvem nostri præmiserant cerimoniis ibi observandis. Augebat offensam, qvod post nostrorum ingressu primarius Legatus Moguntinus ipse obviam his processisset, eosq; ante delegatum Svecicum allocutus esset. In cujus rei ultionem Sveci nostros, serius licet urbem ingressos, præ Moguntinis salutabant. Cujus ignominiæ sibi illatæ caussam cum Moguntini in nostros conferrent, hi reponebant: ipsos Moguntinos in culpa esse, qvare sibi talia nunc accidant. Ne istos præverterent, se tertia vice oblatam à Svecis salutationem recusasse. Num sibi ob ipsorum cum Svecis litem honoris commercia cum his omittenda? Si ideo visere ipsos nolint, caussam dissidii penes eosdem fore, exteris forte lætitiæ materiam præbituri. Cum post Moguntini nostros consilium poscerent, qvomodo hac lite honeste extricare se possent; hi negabant, in ejus se partem venturos. Demum tamen nostrorum interventu Sveci declarabant; si Mo-

guntini

1645. guntini testentur, quæ adversus leges cerimoniarum facta sint, non studio patrata, nec ipsos parem secum locum affectare, se vicissim declaraturos, fraudi ipsis non fore, quod Brandenburgicos priore loco visitarint. Ea declaratione utrinq; facta, solita honoris signa invicem exhibita fuerunt.

Monasterii quoq; ingressus &c. §. 20. Monasterium quoq; Witgensteinius, Heidenus, ac Portmannus citra offensam ingressi sunt, Præsulis Osnabrugensis curru invecti, quem & Bavaricus Legatus insidebat, ne curribus istorum seorsim incedentibus à Veneto turbæ moverentur. Currus nostris obviam miserant Cæsarei, Avauxius, Venetus, Sabaudus. Savedra, & Antonius Brunus Hispani statim atq; urbem introiissent, currus à se haut obviam missos excusabant, quod de ipsorum adventu sibi non constitisset; alias se officio defuturos non fuisse. Servientus sero se Osnabrugam reversum ferebat. Inter alios nostri Nuntio quoq; Pontificio per Nobilem de adventu suo significabant; qui humanis verbis eum honorem redhostiebat. Osnabrugensis, & Bavarici cum nostros inviserent, disserebant: *ante omnia laborandum, ut Regus satisfiat, utq; Germania dimoveantur. Reducta pace querelas Ordinum commodius expediri posse; idq; ipsis Evangelicis utilius fore, quod Galli nihil huc opera collaturi sint, velut qui in omnibus fœderibus salvam religionem Catholicam exceperint.* Quibus repositum; id Svecos haut concessuros, qui utiq; gravamina, radicem belli, heic exscindi velint. E Fabio Ghisio cum exquirerent, num placeat ipsorum visitationem admittere, is respondit: *si Nobilem sacris Romanis addictum ad se mittere velint, gratum id sibi fore: ipsis à se accessum concedi non posse.* Nec fastiditum officium ulterius obtrudere placuit, cum præsertim nemini Evangelicorum ab isto æqui aliquid sperandum esset. Cum Venetum salutarent nostri, is inter alia de matrimonio Electoris cum Regina Sveciæ disserebat; ac cum nostri ista à se ignorari ferrent, addebat: Sibi persvaderi, Svecos magis de Regno in Rem publicam refingendo, quam de novo Rege adsciscendo solicitos esse. Nec disparia memorabat Volmarus; matrimonium Svecicum commodissimam esse rationem litem super Pomerania componendi. Sed Reginæ nuptias tarde processuras, Svecis libertatem magis quam Regnum exoptantibus. Quæ & post Trautmansdorfii sententia erat.

Difficultas cum Gallis super titulo. §. 21. Circa visitationem autem Gallorum difficultas surgebat, quod hi utiq; Regi suo *Majestatis* titulum tribui vellent, *Serenissimi* reddere Electori recusarent; & cum ex iis quæreretur, qua ratione negotia cum ipsis communicari possent, respondebant; per tertium. Qua in re Servienti major quam Avauxii austeritas adparebat; quorum & hic de studio suo in Electorem amplis verbis testabatur. Cui & favor apud Germanos quæsitus erat diuturna cum his conversatione, & quia insignem pacis cupidinem præ se ferebat. Equidem Cæsarei super eo negotio consulti censebant: postquam, à Coloniensi, & Bavaro initium jam factum sit, singulos Electores id exemplum vix defugere posse. Sed totum Collegium Electorale eo titulo abstinere singulis minus invidiosum fore. Spes erat nostris, se, *9. Maij.* per æmulationem inter Gallos, & Hispanos eam difficultatem superare posse. Itaq; cum Hispani visitationi se obeundæ offerrent, iis responsum: Gallos jam de eadem denuntiasse; & quia non constet, qua hora venturi sint, se ipsis indicium facturos, quamprimum isti hoc officio defuncti sint. Idq; statim Gallis significant, si forte per æmulationem eum honorem occupare velint; simul offerentes, cerimonias absqve præjudicio adhibendas, quoad superiores utrinq; istas vel probarint, vel repudiarint. Sed cum Servientus id temperamentum adspernaretur, Hispanis significatum, si velint, posse ipsos salutationem obire; quod & ab his factum. Seposita tamen post fuit ea lis hac lege, ut nostri nulla Majestatis mentione *Regis Christianissimi* vocabulum tantum adhiberent. Nam Avauxius confirmarat, Regem nunquam Electori *Serenitatis* titulum daturum, quem ne Regum quidem ulli det: ac præstare, ut ea liticula tantisper suspendatur, ac seria magis expediantur. Et exemplo semel introducto cæteros quoq; eundem titulum postulaturos. Alias se nostros eodem honore, quo Cæsarei, affecturos, paria vicissim ab iisdem expectantes. Ast Electori valde molesta erat ista Gallorum durities, cujus nulla causa adparebat, cum Electoralis Domus Brandenburgica multis abhinc annis Galliæ regnum omni officiorum genere coluerit; nec alius Regum majestatis titulum velut vi ab ipso extorqvere instituat, qui & revera à recepto hactenus more abeat. Qvanqvam & super eo conveniri haut arduum sit, ut parum humanum videatur in primo congressu tantam morositatem ostendere. Qvid à Bavaro, Coloniensi, ac Trevirensi factum dicatur, sibi non constare; nec id decreto Collegii Electoralis toties iterato congruere; nec unius exemplum reliqvis imitandi necessitatem afferre. Ac si Gallus eo titulo honoretur, alios Reges idem postulaturos;

 qvos

1645.

qvos tamen non dubium ſit, qvin & ipſi eum honorem aliqvo augmento penſaturi ſint. Sed qvia Gallus in præſens talia ſolus pertendebat, par eſſe, ab ipſo qvoq; dignitatis ſuæ rationem haberi, & qvid iſte reponere velit, intelligi. Aſt cum in præſens res non ferret ejus Regis offenſam contrahi, demum conſenſit, eidem Majeſtatis titulum tribui. Viciſſim Gallus, ſi non *Serenitatis*, aut *Celſitudinis Electoralis*, ſaltem *Fratris* titulum redderet; ac de cætero ipſius Legatos eodem modo haberet, uti alios, qvi proxime Reges ſeqvuntur.

Legatus eo nomine in Galliam mittitur.

§. 22. Ei controverſiæ componendæ, ne ſtudia tanti Regis in ſe refrigeraret, Elector Fabianum Donam in Galliam mittere decrevit; cui & injunctum, Regi negotia ipſius apud tractatus Weſtphalicos commendare, ac faciem aulæ Gallicæ explorare. Is cum ex itinere Legatos Gallicos Monaſterii ſalutaret, Longuevillius & Avauxius monebant, ne, ut tali caſu ſolet, duplices literas fiduciarias diverſis cum titulis exhiberet, ſed nulla exceptione Regem Majeſtatis titulo honoraret, expectans, qvid tituli viciſſim Rex Electori ultro reddere velit. Nam in Gallia haut ſolitum cerimonias cauponari. Ac fortaſſe Electorem brevi in ejusmodi ſtatum reponendum, ut Fratris, aut Avunculi vocabulum denegandum haut ſit. Regiæ Dignitatis vocabulum non ſine offenſa utiq; repudiatum iri. Id conſilium Elector ſecutus Donæ, ut citra exceptionem, aut ſtipulationem Regi Majeſtatis vocabulum tribueret, injungebat. Is poſtqvam itinere per Batavos capto, Electoris cauſam Arauſionenſium Principi contra Neoburgicum Ducem commendaſſet, ſeqventi anno Lutetiam delatus inſigni honore exceptus fuit. Regem tunc tenera ætate alloqventi Mater reſpondit. Perſvaſum Gallis fuerat, iſtum ob matrimonium aliqvod venire; ac ex eo ſciſcitabantur, num gratum ipſi ſit futurum tale qvid proponi. Is negabat, ſuper eo negotio ſibi qvid mandatum: Sed ſi qvæ proponantur, ad Electorem relaturum. Mazarinus multis verbis exponebat, qvanti Elector in aula Gallica fiat ob dotes animi, corporisq; plane inſignes, ac laude dignum regimen. Circa Pomeraniam cum Dona moneret, ut in ea cauſa Electori Rex faveat, ne Sveci cum ipſius detrimento in Germania opes compararent, Gallorum autoritati detractaturas, utqve eorundem progreſſus ſiſtantur, Mazarinus laxioribus verbis; à Gallia Electoris commodis qvantum detur velificandum; nec gratum fore a Svecis Pomeraniam ipſi ſubtrahi. Ac in eam rem mandata Legatis Monaſterium mittenda. Idem, cum Dona Electoris cauſam adverſus Neoburgicum commendaret, velut Galliæ inutilem, & Hiſpanis plane addictum, qvi & præcipuas ipſius munitiones inſideant, reſpondebat: Neoburgici in Gallia nullam rationem haberi, qvi & nil aliud agat, qvam ut literis ſcribendis alios obtundat. Ac jactabat Briennius; ad Electoris placitum decem militum millia in promtu fore, qveis Hiſpani Juliaco, Cæſarei Duſſeldorpo ejiciantur. Ad qvæ Dona: Spem adhuc rupereſſe Electori amicæ compoſitionis, nec ad extrema temere ruendum; ac optare iſtum, ut Gallia operam ſuam ſopiendæ controverſiæ accommodare velit. Circa qvam liberaliter promiſſum. Sed cum Dona inſtaret, ſi res ad manus deducatur, qvid Electori à Gallia expectandum ſit; Mazarinus laxius reſpondebat; à Neoburgico Gallicam interpoſitionem vix repudiatum iri. Circa titulos Mazarino ſciſcitanti, qvid inter Regem Poloniæ, & Electorem uſu receptum, cum Dona reſponderet: Regi *Majeſtatem* dari, ab eo *Serenitatem* Electori reddi, iſte reponebat: non ſperare ſe tale qvid à Galliæ Rege poſtulatum iri: haut eo minus tamen, qvantum fieri poſſit, Electorem eximio honore ab aliis diſtingvendum. Sed multo importunius repugnabat Briennius, qvi multa incongrua miſcendo magnam circa exterorum res inſcitiam apricabatur. Præcipuus color erat, qvod per minorem Regis ætatem circa talia novare nihil liceat. Ad extremum tamen proponebat: Si Elector Regi lingva Gallica ſcribere velit, uti Albertus Archidux antea ſcceerit, titulo *Fratris* ipſum honorandum. Albertus autem initio epiſtolæ *Domine*, (Monſeigneur) ſcripſerat, & in fine, *veſter humillimus & obſeqventiſſimus frater, ac ſervitor veſtræ Majeſtatis*. (Tres humble & tres obeiſſant Frere & Serviteur de V. M.) fruſtra regerente Dona: *Sereniſſimi ac Potentiſſimi Regis* vocabulum potius eſſe, qvam *Domine*: nec in Germania moris eſſe aliter, qvam lingva Teutonica, & Latina ſcribi. Ita cum per tres amplius menſes iſte detentus fuiſſet, infecta circa titulum re diſceſſit, Mazarino cauſante, defuiſſe, qvi in conſilio ſecreto ſuper eo negotio monuerit; de cætero ampliſſima qvæqve pollicitus, ac Legatorum Monaſterii operam Electori ſemper præſto fore.

1646. Mart.

Diſceptatio ſuper præcedentia cum Veneto.

§. 23. Operoſior adhuc erat diſceptatio cum Legato Veneto, qvem honoratiori præ Electoralibus loco inhiantem hi nullo modo ferendum cenſebant. Jactabat is antiqvitatem, opes, ac libertatem ſuæ Reipublicæ nemini obnoxiæ, qvæ qvondam

Cypri

1645.

Cypri regnum, nunc Cretæ possideat. In aulis Regum regio se honore mactari solere, ac anno 1636 a Cæsare decretum obtinuisse, qvo præ Electoribus locus sibi adjudicetur. Electorales contra: *antiqvitatem in se nil dare, qvod jure non competat: ac Electorale fastigium à multis retro seculis floruisse. Eqvidem Electorum suffragiis ad supremam dignitatem provehi Cæsarem, Imperii Germanici caput; id tamen fieri certa conventione interposita, per qvam Cæsari præcipua summi imperii jura, nisi consentientibus ipsis, exercere non liceat, sic ut iidem nullo modo cum aliorum Regnorum proceribus comparari debeant. Eorum numero comprehendi qvoq; Regem Bohemiæ, ut jure suo Collegium Electorale Regium in Germania collegium nuncupari qveat. Unde & veterum Electorum qvosdam Regibus sese æmulos gessisse; ac qvorundam ditiones amplitudine Regnis non concedere, qvas ad supremorum instar Principum regant, cum exteris fœdera feriant, bella gerant, pacem, induciasq; ineant. Cyprum dudum amissam, qvam & tum adhuc possiderent, non per Proregem gubernarint, sed in provinciæ formam redegerint. Ac Sabaudum tam de ista insula, qvam potiore dignitate litem movere. Cretam qvoq; characterem regni olim perdidisse. Duci Venetorum non coronam Regiam, sed mitram Ducalem imponi, cui neq; dignitas, neq; potestas, aut administratio regia concedatur. Ac licet demum impetraverint, ut ipsorum Legati in Conciliis, in sacello Pontificis scamno Legatorum regiorum considerint, ac Romæ in conclavi regio audiantur, cum ante in Ducali auditi forent, ac in Gallia pari cum regiis honore afficiantur: ideo tamen prærogativam præ Electoribus hautqvidqvam obtinuisse. Nam Electoralibus eodem scamno considendi, paremq; cum regiis honorem recipiendi jus esse, in cujus & antiqvissima possessione sint, non demum nudiustertius jure per clancularium decretum qvæsito, inscii Electoribus, nulla prævia causæ cognitione; cui statim, ubi de eo rescriverint, Electores contradixerint, jusq; suum sibi reservarint; idemqve decretũ, qvo Electoribus illustri admodum ratione satisfieret, proxima Capitulatione Cæsarea abolitum fuisse. Sane potuisse à Cæsare Remp. Venetam honoribus efferri, sed non in fraudem Electorum; qvorum fastigium surgat, prout ipsorum Venetorum dignatio gliscat, præ qvibus isti priorem semper locum obtinuerint. Et Romæ, & in aula Cæsarea Electorales Legatos sedem capere rubro pulvinari holoserico instratam, unoq; gradu elatiorem, cum Venetus scamnum plano in pavimento insideat. Cerimoniale Romanum ita pronuntiare: Principes Electores Romani Imperii digniores habentur aliis Principibus præter Reges. Ac pluribus exemplis demonstrari posse, Electorales Legatos Venetis semper antehabitos, & hos vel ultro cessisse, vel post longam disceptationem cedere coactos. Anno 1490 cum in Sacello Pontificis Romæ Legatus Venetus ex improviso Moguntini Electoris Legato litem super digniore loco exemplo antea inaudito movere ausus esset, Pontificem protinus pro Moguntino sententiam tulisse, eumq; proxime post Cæsareum, & Lusitanum Legatum ante Venetum considere jussisse. Qvem locum, qvamdiu adfuit in aula, & urbe eidem assignavit, ac in eam rem instrumentum ipsi tradi curavit. In pompa funebri Friderici Tertii Imperatoris Viennæ Electorales Legatos proxime Maximilianum Romanorum Regem secutos: inde Gallicos, Hungaricos, & Bohemicos, dehinc Austriacos, Bavaricosq;, ac demum Venetum incessisse. Pari modo in funere Maximiliani I. Viennæ Venetum non Electoralibus tantum, sed & Austriacis, ac Bavaricis postpositum. In Concilio Tridentino Electorales, & inter eos Brandenburgicum Christophorum Strassium juxta Pontificis, & Galliæ Regis Legatos collocatum. Ac licet Veneta Legatio tunc Bavarico super digniore loco litem moveret, ac demum pervinceret, ut hic interposita protestatione è consessu discederet: ab Electoralibus tamen eandem tale qvid postulare non ausam, sed his solitum locum citra controversiam reliqvisse. In nuptiis Ferdinandi II. Græcii Venetus altiorem honoris gradum cum deposceret, orta disceptatione actum copulationis ad duas horas extractum; ubi Cæsarem, adstipulantibus omnibus Principibus, & Legatis, qvi freqventes aderant, pro Legato Palatino pronuntiasse, cui Venetus locum cedere necessum habuerit. Anno 1636 cum Episcopus Osnabrugensis Ratisponæ consecraretur, Comitem Schvvartzenbergium, Legatum Brandenburgicum præ Veneto locum tenuisse. Et qvanqvam Cæsar in sacello Aulico Venetis, & Florentinis proximum à Nuntio locum assignarit; Electores tamen de ea re qvestos esse, ac postulasse, ut suis Legatis, ubi adfuerint, debitus locus tribuatur. Venetum qvoq; heic Monasterii in processionibus subinde priorem locum affectasse, at regiis se adjunxisse, qvod semper Electoralibus, qvamdiu adfuerint, improbatum sit. Sic cum nuper Osnabrugensis processioni in festo Paschatis habitu sacro interfuisset, istaq; finita hunc in templo deposuisset; ac Venetus interim ad latus Galli consedisset; ne Electoralibus præjudicium fieret, templo eundem excessisse, ac per Nobilem Nuntio,&*

Nolla Sala Reale.

1645.

7. Dec. 1493.

1519.

Von der Strassen.

1645.

tio, & Veneto significasse, se processione fatigatum devotioni suæ domi vacaturum.

Collisio eo nomine declinatur.

13. Jun. & 19 ejusdem.

§. 24. Videbatur porro ea controversia in nervum eruptura, si, uti captum fuerat, adventantibus Legatis, qvi jam aderant, currus obviam mittere pergerent. Sane cum Josephus Bergaignius Archiepiscopus Cameracensis ab Hispano Legatus Monasterium introiturus esset, Venetus jactabat, se protinus hinc discessurum, si qvid ingrati sibi accidat. Id qvod cum alii, tum Cæsarei declinare cupiebant, differentes; haut indecorum fore ipsi velut seqvestri plusculum honoris indulgeri; qvem favorem multo auro apud Cæsarem à Venetis emtum Sveci arguebant. Sed nec omissa pompa incognitus urbem introire Hispanus volebat, qvod temperamentum propositum fuerat. Hoc igitur super negotio Cæsarei Electoralibus congressi referebant, sese per Nuntium Veneto proposuisse, ut ipse vel Nuntii rhedæ insidere, vel uterq; domi manere velit. Illum utrumq; rejecisse, ac omne temperamentum adspernari, decreto Cæsaris, ac possessione nixum, qvæ si ulla ratione turbetur, extemplo hinc abiturum. Igitur duo adhuc temperamenta superesse, ut vel deinceps nemo adventantibus obviam vehatur, qvam qvi eidem principi subsit, aut ut in recipiendis Legatis Electorales juxta, ac Veneti domi maneant. Sed & ista Venetum repudiasse. Nam Reipublicæ haut probatum iri, si ipse in Nuntii rheda considens Cæsareos, & Regios præcedat. Legatum qvoq; Hispanicum ægre laturum, si non eodem honore, qvo alii, fruatur. Ac suspicari Nuntium, à Gallis Venetum obfirmari, qvo occasio sit conventum abrumpendi, cum isti solum Nuntium seqvestrem admittere nolint. De cætero Cæsari cordi esse, ut Electorali Collegio sua dignitas, & eminentia salva constet, ac se non repugnare, qvo minus Venetus in Nuntii rheda confideat, modo idem Nuntio, Venetoqve ipsi placeat. Venetum occasione salvorum conductuum seqvestris munus invalisse, qvod Nuntius circa eosdem in Gallia impetrandis operam navare noluerit, qvam Venetus tunc Lutetiæ agens ultro obtulerit: eo initio circa alia qvoq; adhibitum. Igitur ut qvæ ratio heic ineunda sit, ex Electoralibus nosse cupere. Ast hi consultatione habita consensu decernebant; *Venetis non esse cedendum, qvorum neq; jus ad præcedentiam, qvam sibi arrogant, nec possessionem agnoscant. Ac commius nunc remitti posse, qvod Venetus ad decretum Cæsareum provocet. Qvin hoc exemplo Genuates idem postulaturos velut regni Corsici possessores, qvi & paucos ante annos coronam auream inter insignia reipublicæ confici curarint. Nec Belgas paria postulare omissuros. Si Venetus hinc discedat, modicum id damnum fore. Nam falli si credat, in præsens opera ipsius careri non posse, ac ita postulatea sua velut vi pervicturum. Venetos jam olim eadem qvæ nunc Regna possedisse; igitur mirum, unde nova nunc eminentia iis subnata sit. Eosdem Cardinalibus cedere, qveis unicum dignitatis fundamentum, qvod e sunt Ecclesiæ Romanæ eligant, cum de cætero Electoribus nullo modo comparandi sint. Nam neq; opes istis supra privatam sortem; & ditionibus destitutos inter Principes censeri non posse, evilescente qvoq; dignitate inter tam multos diffusa. Eqvidem optimum fore, si Cameracensis ingressum usq; ad Pegnerandæ adventum differat, aut tantisper citra pompam urbem introëat: interim ab Electoribus mandata petenda.* Sed Cæsarei censebant, satius fore, si utriq; domi maneant. Etsi Venetus ægre aures sit præbiturus, qvod ipsa temperamenti propositione ei contradicatur, & contumelia inferatur; ac Senatum jussisse, ita aliis operam navaret, ne patriæ juribus qvid derogaret. Brandenburgicis autem eo minus, ut Veneto cederent, causarum erat, qvod ex istius opera nil sibi favoris expectarent. Sed illa collisio tunc vitata fuit Hispano citra pompam urbem ingresso. Electoris mens ea super lite hæc erat: Supremum, qvo Veneti sua in ditione gaudent, imperium, aliis extra idem positis præjudicio non esse. Domum Austriacam regni non unius dominam Electoribus super honoratiore loco litem non movere. In collegio suo Regem esse, ad cujus latus reliqvi sedeant; à qvo ut divellantur ferre non possint. Priscis temporibus multos potentes Reges in Germania imperasse, in Bavaria, Saxonia, Wandalia, qvi suo tempore Venetis concessuri haut fuerant, qvorum terras Electores jam maximam partem possideant. Optimum tamen temperamentum fore, ut receptionibus abstineatur, ac apud adventantes excusatio fiat non dissimulatæ absentiæ causa, ut contradictio eo sit conspectior. Post tamen Nuntius, ut ea controversia declinaretur, eam rationem commentus est, ut adventantes non nisi per collegas suos reciperentur; cæteri omnes abessent. Ita Duci Longvevillano sui tantum Galli obviam prodiere tanto cupidius, qvod non admixtis aliis suam pompam eo splendidiorem fore judicabant. Is ingressus Electoralibus Legatis Excellentiæ titulum offerebat, si Celsitudinis ipse vocabulo honoraretur. Pegneranda post pari modo urbem introïit, deducentibus suis Hispanis;

1645.

9. Jun.

qvi

1645. qvi initio Electoralibus Excellentiam abnuebat; qvem contra Elector nisi dato hoc titulo à suis visitari nolebat. Mox tamen cum iste à suo Rege juberetur Electorales eo titulo honorare, visitationes utrinq; peractæ sunt.

Controversia inter Electorales & Principales super titulo Excellentia.

§.25. Pertinacior adhuc lis erat, qvæ inter Electorales, & Principales Legatos super Excellentiæ titulo surgebat. Originem isti dederant Bavarici, & Colonienses, qvi negabant, Principales sese ad visitationem admissuros, ni cautum sit, istos saltem primariis ipsorum Excellentiæ titulum tributuros. Contra Brandenburgici differebant: *Eum titulum Electoralibus in Comitiis, aliisq; conventibus nunqvam datum, ac rem novam esse, qvam sibi obtrudi Principes haut passuri sint, Luneburgicis jam acerrime repugnantibus. Si ista expresse postulantibus abnuantur, contumeliam eo conspectiorem fore. Si eam ob causam ad visitationes non admittantur, novas divisiones generari. Et jam antea Principes qveri, Electores fastigium suum justo altius tollere, non sine depressione Principum: eoq; cur atius hoc præjudicium evitare velle. Ac forte qverimoniarum congeriem adversus Electorales ab istis prolatum iri, novam molestiarum materiam. Igitur satius fuisse, inane hoc litigium haut qvidqvam motum, & in cujusq; arbitrio relictum, qvo titulo Electorales salutare velit; nec dubium, qvin sua cuiq; humanitas qvod deceat, suggestura fuerit. Cæterum sibi injunctum eundem honorem exigere, qvem alii Electorales accipiant; atq; ita istorum esse, eam controversiam ad liqvidum deducere.* Ac sane adparebat, Catholicos Electorales hanc litem sevisse, ut inter Electorales Evangelicos, & Principales conjunctio impediretur, ne vel communem causam unitis consiliis agere, vel tractatibus incassum solutis foedere Sveeis junctim sociari possent. Ac qvanqvam molestum esset agendi tempora ejusmodi inanibus consumere; haut tamē facile habebatur de isto titulo remittere ob Venetum, qvem eodem honorare Principales non dubitabant. Cæsarem qvoqve esse fontem omnium in Imperio dignitatum, cujus placito reliqvi Ordines teneantur adqviescere; qvi cum per Legatos suos Electorales hoc titulo mactaverit, qvos Regii, & Venetus secuti sint; qvo colore Principales eundem denegent? Ac metum esse, ne & exteri horum exemplo eum titulum retractent; id qvod non possit non eminentiæ Imperii fraudi cedere. Circa isthoc litigium Elector judicabat; *id intempestive admodum fuisse excitatum, qvo tempore Ordinum concordia qvam maxime opus sit; cum revera iste titulus inter Ordinum Legatos novus sit. Mota tamen semel controversia vix remitti qvid salva dignitate posse. Ac mirum videri, Principes ipsis eum honorem negatum ire, qvem extranei exhibeant; qvod in eo ipse dignitatem magis, & autoritatem Imperii qvam propriam respiciat, ac sibi in præsens nihil accrescat, qvod non ab omni retro memoria Electoribus debitum fuerit.* Nolebat tamen, suos ea super re cum Principalibus acriter contendere, sed satis habere, ut non minore honore, qvam aliorum Electorum Legati ab istis habeantur. Porro circa eam litem Cæsarei ferebant; non aliud sibi in mandatis datum, qvam ut primariis duntaxat Legatis titulum Excellentiæ impertirent, non secundariis, nisi eminentiore nobilitatis gradu fulgerent. Cum contra Elector judicaret, non conditionem ejus, qvi mittatur, sed dignitatem mittentis respiciendam; ac simplici utiq; nobili, ubi sacro se Ordini addicat, ad ipsum Electorale fastigium viam patere. Sed in eo Cæsareorum sententiam seqvi Moguntini malebant; unde & Broemserus, antiqvissima licet familia ortus, ut eo titulo frui posset, Baronis dignationem apud Cæsarem impetraverat. *Bromser.* *Contra nostri censebant; se non aliter æstimari posse, qvam pro ea dignatione, in qva ab Electore suo constituti sint, qvod pari agendi facultate & juncti, & singuli gaudeant, ac non minus præsente qvam absente Witgensteinio Comite Electoris vices sustineant.* Idq; Comiti Nassovio denuntiabant, addito; sibi non tam Cæsaris rescriptum, qvam Electoris dispositionem seqvendam. *4. Jul.* Electorales porro congressu habito decernebant, eo titulo haut cedi posse. Ac à Cæsareis petendum, ut Principales ad eum titulum tribuendum permoveant; alias communicatione cum his abstinendum, nec eorundem visitationes admittendas. Qvo tamen parum proficiebatur, Luneburgicis præcipue acriter resistentibus, qvi & alios obfirmatum ibant. Et Meclenburgicus in mandatis habebat, eum titulum non dare, si vel maxime alii id faciant. Etsi isti postea differerent; paratos se eo titulo Moguntinum, & Brandenburgicum honestare, non item Bavarum ejus dignationis recentem, & qvi plura ejusmodi novarit. Sed & Oxenstierna Principibus hoc in negotio favebat, cum tamen idem Sabaudo eum titulum tribuisset, qvi utiqve inter Imperii Principes censetur; mirante Electore, qvare Sveci circa istud ipsi adversarentur, cum tamen eorum Regina nulli Domui propius conjuncta sit, qvam Brandenburgicæ. Sane non ambitione se agitari, sed vetustissimum jus contra Venetos utiqve sibi tuendum. Et qvid lucri, aut damni

à Vene-

1645. à Venetis vel Sveci vel Principes expectent, ut Venetis præ Electoribus favere velint? Etsi maluerat Elector, id litigium amicatransactione compositum, nec ad Cæsareos relatum fuisse, qveis è distractione Ordinum emolumentum suum qværere artificium sit. Sed & licet Cæsarei Legati Electorales Excellentiæ titulo dignarentur, Austriaci tamen idem abnuebant. Unde & horum visitationem non admittere Electorales decreverunt. Et qvia Venetus Legatus Austriacis cedebat, decreto autem Cæsaris Veneto præcedentia præ Electoribus assignabatur; non obscurum erat id qværi, ut & Austriaci digniorem præ Electoribus locum affectarent.

Super modo tractandi disceptationes. §. 26. Porro uti Cæsarei, dum præviam conventionem adornant, acerrime obluctati fuerant, ne Ordinibus ad tractatus, præsertim cum jure suffragii, accedere liceret: ita cum regiorum constantia, & belli adversa in hoc consentire subegissent, haut eo secius omnes artes adhibebantur, ut fructum ejus rei eluderent, simul Ordines inter se distractos regiis avellerent, ipsos deniq; regios inter se committerent. Qvibus destinatis ne potirentur, nostri omnibus viribus renitebantur. *16. Maij.* Cum enim Lampadius Luneburgicus, & Argentoratensis Cæsareis significassent, sese hoc conventu super negotio pacis jus sententiæ dicendæ exerciturus, hi ea de re ad Electorales referebant. Ubi Bavarici, succinentibus Coloniensibus, contendebant; id postulatum repugnare decreto Imperii anno 1641 condito. *Deputationem* qvoq; Francofurtanam Monasterium translatam. Ac licere sane Ordinibus huc accedere, ac desideria sua apud Cæsareos, & Electorales proponere; circa qvæ ut ipsis satisfiat opera danda sit, ne jus suffragii desiderare possint. His & Moguntinus adstipulabatur. Nostri contra: *Principum & Civitatum Legatos cum jure suffragii utiq; ad tractatum admittendos. Id Electorem Cæsari serio svasisse, sibiq; ut idem hic loci urgeant injunxisse. Esse hæc de pace colloqvia omnibus communia; omnium heic rationes verti; unde omnia communi consilio suscipi, et peragi par esse. Bellum non solius Cæsaris, & Electorum, sed totius Imperii nomine gestum. Ordines non minus onera hujus belli, qvam Cæsarem, & Electores sensisse, nec istorum pecuniis parcitum fuisse. Eosdem qvoq; teneri, ut deliberent & promoveant, qvæ ad salutem Imperii spectant. Ad commune incendium restingvendum qvoslibet cives adcurrere par esse, præsertim si & propriæ ædes ardeant. Nec minus eosdem iis adstringendos, qvæ heic concludenda sint. Forte & qvæ Reges sibi in satisfactionem deposcent, ad ipsos spectatura. Salva Capitulatione nec bellum in Imperio suscipiendum, nisi cum consensu non solum Electorum, sed & Ordinum, nec alio modo pacem ineundam. Ex actis publicis constare, etiam ad multo minoris momenti negotia universorum Ordinum consilium & consensum fuisse requisitum. Ac Electoribus, ubi cæteros excludere pertendant, gravem eo nomine rationem aliqvando reddendam. Diffidentiam inter caput & membra non parum auctum iri, ubi his suspicio injiciatur, suffragii jus in dubium vocari, uti Civitatibus jam ex parte factum sit; & eo exemplo jus Electorum qvoq; solicitari posse. Qvin Ordines dubitaturos, num Cæsari pax cordi sit, ac Regibus sese arctius innexuros, ut cupita sua ingratiis Cæsaris pervincant. Ac fixum istis juri suo insistere; qvod ubi negetur, novum motuum materiam præberi. Regios qvoq; absqve Ordinibus ad tractationem accedere nolle. inde tam solicitam invitationem fecisse; ac vi demum destinatis potituros non sine ignominia Cæsaris, temporisq;, ac sumtuum jactura. Interim mutata belli fortuna negotiis longe plus difficultatis injici posse. Neq; vero admissione Ordinum Cæsareæ dignitati magis qvid decedere, qvam ejusdem potestati legislatoriæ qvid detrahitur, qvod constitutiones de consensu Electorum, & Ordinum ipsi condendæ sint. Nec minus qvæ Electoribus debetur eminentiam observari posse, qvamaxime exsplendescat, aliis qvoq; Ordinibus admissis. Decreto Ratisponensi, & translatione Deputationis jus suum Ordinibus adimi non potuisse. Nec ideo iisdem jus suffragii decedere, qvia à Cæsare evocati huc non sint. Potius ideo debuisse evocari, qvia jure suffragii gaudeant. Et longe satius fuisse, eam gratiam à Cæsare occupatam, nec Regibus id beneficium Ordines debere, non sine istius præjudicio. Nec causam adparere, qvare Cæsar, aut Electorales tam arduum onus reddendæ rationis in se suscipere velint; cum tractatibus re infecta abruptis culpa ipsis attribuenda sit, qvod vel æqvas conditiones non admiserint, vel negotium sinistro modo egerint. Qvin sumtus belli deinceps negaturos; nec legibus pacis adqvieturos, velut in qvasui ratio satis habita non sit, uti circa Pragensem pacem factum.* Ad has rationes Cæsarei qvod reponerent nihil aliud habebant, qvam sibi à mandatis discedere integrum non esse, rem tamen ad Cæsarem relaturos. Eadem Moguntini dicebant. Elector autem censebat; *si vel maxime scopo suo non potiatur, sufficere tamen sibi apud Ordines eam à se suspicionem removisse, qvasi in exclusionem istorum & ipse consenserit De cætero Ordines pro sua causa niterentur, ne invidia in se solum redundet.*

§. 27. Eun-

1645. *De decreto Lengrichæ facto. 30. Jun. Lengrich.*

§. 27. Eundem in finem Cæsarei Lengrichæ congressum cum Electoralibus instituerant, in qvo Moguntini, Colonienses, & Bavarici acriter contendebant, ut sola Deputatio Francofurto Monasterium translata tractatibus interesset, non admotis Ordinibus, qvos ea Deputatio non contineret; sic ut Bavarici demum jactarent; si & reliqvi Ordines admittantur extra Deputationem constituti, eum conventum *monstrum Comitiorum* nuncupandum. Nostri contra strenue reniti, ac multis demonstrare; *neq; translatam Monasterium Deputationem circa tractatus pacis consistere, nec qvi extra eam sint Ordines excludi posse; sed omnes Ordines nullo discrimine ad consultationes cum jure sententiæ dicendæ admittendos: idq; cum legibus Imperii conveniat, monstrum Comitiorum vocari non posse. Id potius hoc vocabulo notandum, si Deputati absq; universorum Ordinum consensu & mandato de omnibus promiscue negotiis haut commissis, ipsaq; pace exclusis cæteris consultare aggrediantur. Eum Deputatorum conventum Ratisbonæ ad promovendam justitiam constitutum; eoq; nullo effectu consultationes super pace suscepturum; ac quod idem Francofurti hoc negotium involare ausus sit, id decreto Imperii anno 1641 condito adversa fronte repugnare. Sane Deputatorum potestatem nunqvam ad omnia se negotia extendisse; sed ubi inter Comitia super constituenda Deputatione decretum fuit, causas semper distincte expressas. Nec penes Deputatos fuisse suam sibi potestatem absq; universorum Ordinum consensu prorogare, ac eo fine translationem sui ad congressum Monasteriensem decernere, in fraudem præsertim cæterorum, qvos exclusum eant. Recessu proximo anni 1641 diserte cautum, ut Electores, & Principes ad tractatus pacis Legatos mittant. Frustra occini, novum id genus Comitiorum fore. Nam & ante seculum Conventus Deputatorum haut in usu fuisse, qvoad illos introduci placuit, qvod peculiares id causæ, ob qvas universos fatigare tanti non visum, id reqvirebant. Ac id demum novum genus Comitiorum fore, si Deputati tum alia, tum pacem spectantia negotia sibi nullo mandante vindicent. Neq; compertum, Imperium omnibus ad consultationes admissis detrimenti qvid cepisse; qvin potius consiliorum copia res bene succedere. Et qvia omnia ad salutem reipublicæ referenda sunt, ad qvam nihil interest, hoc an illo modo consultationes instituantur, sane nil repugnare, conventuum indolem, ac consultandi modum alterari, salvo reip. statu, & incolumi cujusq; suffragio. Sic Auream Bullam jubere, ut Francofurti fiat electio. Nec tamen si ea alibi graves ob causas suscipiatur, ideo electionem nullam fore. Parem rationem esse, qvod eadem lex Norberga primam diætam haberi vult. Deniq; si ideo extra Deputationem positi ad consultationes admittendi non sint, qvia id legib9 Imperii repugnet; nosse cupere, qvare & tunc leges Imperii ita scrupulose observatæ non fuerint, qvando absq; consensu Ordinum bellum susceptum, ac præter necessitatem extractum, Ordines inviti transitu, hospitiis, tributis onerati, & alia patrata sint, qvæ non in in usum Imperii, sed exitium cesserunt?* Adversus hasce rationes cum reliqvi nihil adferre possent, demum tuenda Deputatione desistebant, ac decernebant; rogandum Cæsarem, ut omnes & singulos Ordines ad consultationes circa negotia pacis, sententiasq; dicendas admittere velit, denuo denuntiato, ut suos huc mittant, nullo certo tempore præfixo, addita tamen comminatione, haut eo minus heic conclusa vim pragmaticæ sanctionis habitura, qva & ipsi stringendi sint, nulla in contrarium admissa exceptione. Qvoad tamen isti advenerint, Monasterii consultationes inter Ordines institui posse; & ut Senatus ibi freqventior sit, qvosdam Ordinum Osnabruga huc evocandos, Moguntinis, & Brandenburgicis cum binis è Principum & Civitatum numero apud Svecos persistentibus. Enimvero huic instituto Sveci acerrime reclamabant, postulantes, ut per tria Collegia pari utrinq; Ordinum numero consultaretur non sine minis, ubi minoris qvam Galli æstimentur, Torstensonium in Moravia separatim cum Cæsare pacem conclusurum. Sed & Elector haut credebat Ordines in id decretum consensuros: nec Svecorum rationes improbari posse, qvi & causas suspicandi habeant. Nam introductum semel modum tractandi haut temere mutandum; ac Protestantibus magno id præjudicio fore, si seqvestres, & multitudo Catholicorum spectentur. Hos enim ideo tractatus in unum locum contrahere conari, ut Ordines reliqvos sibi habeant obnoxios. Qvo fine & efficiant, ut plurimi Ordinum tenuium, qvibus alias neq; facultas erat, nec voluntas ad tractatus accedendi, sua suffragia aliis delegaturi sint, qvo Evangelicos numero obruere possint. Et hac via qvin à Catholicis æmulatio, & separatio fœderatorum regnorum, belloq; sacro ansa qværatur, illis demum dubium esse posse, qvi præterita ignorant, aut memoriam exuerunt eorum, qvæ nuper Francofurti palam jactata sunt. Deniq; decreto à solis Electoralibus condito reliqvos Ordines adstringi non posse. Interim dolendum esse, ejusmodi litibus tempus incassum teri, nec ad rem accedi. Nec satis sibi Cæsareos consu-

1645.

K lere,

1645.

lere, dum capitalem hostium cladem captant; qvod alea belli æqve hosti, atq; ipsis favere posit. Enimvero id decretum inane erat, qvod Principales contenderent, utrinq; per trina Collegia, uti in Comitiis solet, consultationes instituendas. Arguebant mox nostros reliqvi Electorales apud Venetum, qvod repudiata Collegarum sententia Principalibus accesissent, cum ipsi negotium ad paucos revocare maluissent, exclusis reliqvis Ordinibus. Sed nostri reponebant; modum consultandi per tria collegia usu receptum, ac præliminari pacto, decretoq; Ratisponensi congruere; ac mnræ culpam penes Colonienses, & Bavaricos esse, qvi istum admittere abnuerint. Ad extremum tamen & hi una cum Moguntinis hactenus consentiebant, ut consultationes per tria collegia haberentur, non tamen, qvod nostri volebant, ut Collegia inter se divisa in utroq; loco essent; ita ut si ab unn Principe duo Legati adsint, unus Osnabrugæ, alter Monasterii ageret; si unus duntaxat sit, is utro vellet loco maneret, in altero locn per delegatum suffragium ferret. Ast illi integra collegia in utroq; loco agere volebant. Cum autem hac ratione in uno loco duo, in altero unum duntaxat esse posset, dissensio inter Regios inde proventura erat; qvod potior haberetur, cui duo collegia adessent. Id qvod ab istis qværi manifestum erat.

Aliæ Catholicorum artes.

§. 28. Nec minus Cæsar ut Ordines Regiis avelleret, ac gravamina hisce tractatibus amoveret, de Comitiis indicendis agitabat; qvod metueret, ne heic Catholici sese Gallis, Evangelici Svecis arctius innecterent. Ab istis tamen Bavarus abhorrebat, qvnd heic favore Gallorum cupitis facilius sese potiturum speraret. Sed Moguntinus in eadem proclivis erat; Trevirensi necessitas adferri poterat. De Saxonis mente non constabat. Ast reliqvi Ordines præsertim Evangelici eadem maxime aversabantur, cum non obscurum esset, qvo ista spectarent. Nec minus nostri acerrime reluctabantur. Id nimirum agi, ut Ordines sumtibus exhauriantur, tædioq; morarum curam reipublicæ abjiciant. Inania fore, qvæ in Comitiis decernantur, cum Regii teneri iis nolint, legesq; sibi obtrudi adspernentur. Sed & id agitabant Cæsarei, & Catholici, ut Ordines in locum tertium, Tremoniam, aut Paderbornam pertraherent, ibiq; tamdiu eos detinerent, qvoad in modum consultandi sibi placitum consenserint. Ubi & jactabant se super gravaminibus ex æqvo transacturos, ut exterorum opera opus haut sit futurum. Sed omnes istæ machinationes dissipabantur nostris præcipue renitentibus, qvi Evangelicis inculcabant; *aut nunc, aut nunqvam; & ultimum hunc esse ipsorum conatum, qvo nisi faventibus Svecorum armis res suas probe stabilierint, tantam sangvinis, opumq; profusionem incassum una cum spe periisse. Sed nunc fortes sententias dicendas, ut causæ belli heic funditus exscindantur, ac libertas demum, dignitasq; Ordinum firmetur, cui & privatorum salus innexa sit.*

Dortmund.

1645.

Satis nstendebant istæ artes, qvam ægre ad æqvas pacis rationes Catholici descensuri essent, qvi & mira inconstantia fluctuabant, prout nuntii de successibus armorum referebant; uti adversis abjecti, ita secundis insolentes, & placita retractare, aut alterare callidi. Sane cum sub id tempus Rex Poloniæ circa insulam Oesaliam, qvam Dani pace facta Svecis cesserant, turbas movere nuntiaretur, spe mittendi auxilii Danico Gubernatori facta; Cæsarei magna jam spirare, si ad manus ibi res pervenirent; nec pavlo dexterius sese ista occasione, qvam Danico nuper bello, usuros. Deniq; & qvod Catholici Monasterii primo loco de satisfactione agi cupiebant, id Electori valde suspectum erat, qvod istis spes foret, hoc negotio absoluto reliqva à Regiis frigide tractanda. Sed Elector judicabat, longe solidius super exterorum satisfactione agi posse, postqvam prius dissidii hactenus, & diffidentiæ inter Ordines materia sublata fuerit.

De religione Reformata paci sacra diserte verbis includenda.

§. 29. Ita amotis tricis ad rem ipsam accedebatur; de qva cum alio opere plenius à nobis traditum sit, jam dicta repetere supervacuum fuerit. Igitur ista exseqvi suffecerit, qvæ Electorem peculiariter spectant, aut in qvibus ipse insigne operæ pretium fecit. Inter qvæ non è postremis erat, qvod is securitati sacrorum Reformatorum hac pace caveri vellet, idq; verbis simplicibus & laxioribus, nil exceptionis, aut insidiarum habentibus, & qvæ cavillationibus, vanisq; disputationibus obnoxia haut essent. Qvo modo ut à Svecis super iis sacris paci religionis includendis in propositione sua poneretur, nostri, Cassellaniq; obtinuerunt. Contra Cæsarei in *Replica* alleverant verba aculeata, & contumeliæ plena; Reformatos paci sacræ includendos, *si velint, & qviete vivant.* Simul reliqvi Protestantes, qvi Lutherani vulgo vocantur, monitis super Svecica propositione non modo caveri sibi à Reformatis postulabant, ne in ditionibus suis circa sacra qvid novarent, sed & qvædam verba inseruerant, Reformatis non modico præjudicio cedentia. Pro vocabulo enim præsentis temporis *comprehendun-*

1645.

bendentur, qvod Sveci posuerant, isti *comprebendeutur* substituerant, velut Reformati antea pace sacra exclusi fuissent. Tum seipsos *invariata* Augustanæ Confessioni addictos nuncupabant, vocabulo Recessib9 Imperii incognito, & qvod nuper in Pragensem pacem irrepsit; qvo ipso discrimen aliqvod captari adparebat, cum tamen ex mente Electoris hautqvicqvam repugnaret, eundem Augustanæ Confessioni addictum, simulq; Reformatum esse. Sed & sibi solis videbantur potestatem arrogare in consortium Augustanæ confessionis recipiendi, qvos placeat, ac velut horum patroni tutelam iis & securitatem pollicebantur; ut tamen eosdem nollent exercere omnes actus, qvi per leges Imperii Augustanæ Confessioni addictis conceduntur, in primis circa jus sacra in suis ditionibus reformandi. Suspectum qvoq; erat vocabulum *fruendi* velut usufructu duntaxat, non & dominio velut ac possessione ejus juris gavisuris. Deniq; ignominiæ plenum videbatur, à paribus literas reversales exigere, iisq; tantum non leges præscribere. Sed & istorum pleriq; id spectabant, ut Reformati tolerari magis, qvam pleno sacræ pacis jure gaudere viderentur. Qvæ etsi nullo modo ferenda censerent Reformati, ac spes esset, se ingratiis Lutheranorum apud Cæsareos, & Regios qvæ cupiebant pervicturos: tamen leniter agere placebat, ac tentare, num Lutheranos rationibus ad sibi cupita permovere possent. Unde nostri demonstrabant: *Intempestive admodum Evangelicos novam inter se litium telam ordiri, cum longe satius sit junctis animis rem gerere, ac communibus, qveis sacrorum nomine premantur, incommodis mederi; cui rei Svecorum propositio ansam prabeat. Sane Pontificios nil magis optare, qvam ut gliscentibus inter Protestantes dissidiis utrosq; opprimere qveant. Si unqvam vigilandi tempus fuerit, id nunc esse. Ac ideo in Casarea declaratione tam jejunam & contumeliosam Reformatorum mentionem factam, velut qvorum ingenia pacem ferri neqveant, ut ipsos inter se committant.* Simul Cassellanos monebant, ut, qvod periculum causæ communi immineat, Gallis demonstrent, si per Cæsareos divisio inter Protestantes hac via producatur. Et satis agnoscebant Lutherani, utrorumq; interesse id dissidium componi, ne Catholicis ludibrium præbeant, adversus divisos facile invalituris. Unde monita sua ita mitigabant; *non aliam se cautionem Reformatos poscere, qvam ut paci isthac conditio addatur; Reformatos Principes Lutheranis petentibus exercitium suorum sacrorum concessuros, de catero prasentem sacrorum statum relicturos: ac in futurum si Reformati novas ditiones adqvirant, integrum qvidem ipsis fore sua ibi sacra exercere, ut tamen & Lutheranorum sacra in eo, qvo ista invenirent, statu relinqverent.* Super ista controversia Oxenstierna censebat; *apud nullam religionem jus reformandi valere par esse; ac crudele admodum videri, ut Princeps ditione potitus à suis sacris dissidentes subjectos cogere velit ad credendum id, qvod ipse credit, non per qvod isti salutem sese obtenturos sperent.* Ac sane Svecis suspectum videbatur, qvod Reformati tanto fervore jus sacra novandi ingererent. Qvibus Witgensteinius reponebat: *Id jus ab initio sibi competiisse; sed id Catholicos potissimum respicere, ne magnam proventuum partem absorbeant; qvod isti clero solitum, ubi sedes figere datum sit. Hautqvidqvam autem Electori in animo esse in ditionibus, qvas jam possidet, aut deinceps nacturus est, circa sacra qvid novare. Eundem in Marchia, in Borussia omnia in eo statu, qvem invenerit, reliqvisse. Ordinibus provincialibus ubiq; circa sacra sua cautum esse. Eundem ob religionem nemini plus aut minus favere, sed omnes cives pari affectu complecti. Ac id suspicionis à Catholicis promanasse, qvibus dissidia inter Evangelicos fovere artificium sit.* Avauxius qvoq; disserebat: *prospiciendum esse Gallia, ne Reformatorum per Germaniam potentia nimium gliscat, Hugenottos Gallia auxilio aliqvando sublevatura.* Qvi & Cassellanis responderat: Landgraviam qvidem circa sua sacra defensum iri; sed eam tutelam ad alios porrigi non posse.

Electoris super hac re sententia.

§. 30. Circa isthanc controversiam ea mens Electoris erat: *Haut se sperare, aliis Evangelicis Ordinibus, qvorum nihil interest, decretum esse ipsi circa regimen suarum ditionum leges prascribere; cum ipse rerum alienarum cura hautqvidqvam augatur. Eam sibi rerum divinarum notitiam, ut in conscientias suorum civium imperii nil arrogare sibi velit, sed id soli Deo relinqvendum intelligat. Non ex opinionibus hominum, multo minus è diversis Evangelicorum libris ritualibus, sed prout qvisq; fidem suam fructibus pietatis probaverit, justum illum judicem die decretorio sententiam laturum. Caterum teste Numine sibi constare, à se, ac majoribus suis nullius civis sui conscientiam turbatam, cultumve impeditum; ac in posterum se effecturum, ne cui justa qverendi causa sit. Et utiq; cum Oxenstierna sentire, cum magna crudelitate conjunctum esse, si Princeps cives ad placita sua circa religionem vi cogere instituat. Unde & Lutheranos Ordines male facturos, si solis sibi facultatem ejusmodi savitiam exercendi reservare velint. Qvod enim crudele sit, si Reformati id*

1645.

faciant, non minus tale esse, si à Lutheranis fiat. Alias Augustanam se Confessionem profiteri, nec ullum esse articulum in ea detrsum, qvi inter Protestantes unqvam in controversiam vocatus fuerit; sed super qvæstionibus nonnullis extra istam positis hactenus disceptatum. Per octoginta qvoq; jam annos utriusq; religionis Ordines Augustanæ formulæ consortes dictos, habitosq;. Unde mirum videri, per qvosdam Lutheranos Reformatis beneficium pacis sacræ abjudicari ob controversias inter utriusqve partis Theologos agitatas, de qvibus in Augustana Confessione ne apex qvidem extet. Qvod si autem illis extra eam Confessionem sentiendi libertas competat, eandem & sibi denegari non posse: ac cavendum ipsis, ne & iidem ab Augustana Confessione discessisse arguantur, id qvod nobis jam exprobrent. Sane qvid controversiarum super omnipræsentia corporis Christi inter Tubingenses, Marpurgenses, Saxonicos, & Brunsvicenses Theologos agitatum sit, nemini ignotum; qvarum opinionum non nisi una vera esse qveat. Qvod si qvis ideo, qvia alteri opinioni adstipuletur, consortio Augustanæ Confessionis, pacisq; sacræ excludendus fuerit, multorum Ordinum securitas vacillatura esset. Colloqvio Marpurgi inter Lutherum, & Zvinglium habito super unico articulo, num verum corpus & verus sangvis Christi corporaliter in pane & vino sit, conveniri non potuisse: super reliqvis transactionem initam paucos ante menses, qvam Augustana Confessio exhiberetur; cujus articulo decimo, per ipsum Lutherum concepto, ejus controversiæ nulla mentio extet. Unde ad nihil amplius adstringi se posse, qvam qvod super ea re Confessio expresserit. Eqvidem haut inficiari, cum omnium Theologorum sententiis se non conspirare. Atqvi nec ipsis inter se convenire; nec necessitatem qvampiam ad amplectandas istorum opiniones nos adstringere. Qvin ipsi Luthero manducationem, qvæ fide fit, præcipuam partem hujus mysterii haberi, de qva vulgus magis solicitum esse, qvam de Symbolorum in sensus incurrentium fruitione optandum sit. Nullo jure Reformatos Augustana Confessione excludi posse, qvod corporalem præsentiam in pane, & oralem manducationem corporis Christi mente concipere, & credere neqveunt; cum illi ipsi, qvi eam præsentiam, & manducationem docent, tam de modo præsentiæ qvam manducationis inter se haut consentiant. Ac oralem illam manducationem opere extrinseco constare, ac piis juxta, improbisq; communem esse; cujus articuli si tanta necessitas foret, male fecisse Lutherum, qvod eundem Confessioni haut clarius inseruerit. Ac fortasse, si is articulus hoc modo expressus ibi fuisset, Philippum Landgravium Confessioni haut subscripturum fuisse.

3. Octob. 1529.

Sed & inane esse discrimen **invariatæ & variatæ** *Augustanæ Confessionis, non nisi Ordinum distractioni inserviens. Nam in Colloqvio Lipsiensi Theologos nostros, Hassicosq;, juxta atq; Saxonicos professos, sese nil Augustanæ Confessioni adversum credere, aut docere, nec super ullo articulo, qvi ibi definitus est, controversiam inter nos esse. Id qvoq; exemplar ejus Confessionis, qvod Matthias Hoeus* **Pupillæ** *inseruit, ab omnibus utrinq; Theologis adprobatum. Id exemplar si invariatam Augustanam Confessionem exprimit, Reformatos ab ejusdem consortio excludi non posse, qvi isti se adstipulari profiteantur. Sicuti nec eo conventu motum qvid fuerit, qvasi Reformati pacis sacræ capaces non essent. Sed & debuisse Principum Legatos supersedere labore conditiones designandi, sub qvibus Reformati paci sacræ sint includendi. Id qvippe ab ipsis non desideratum, nec qvare desideraretur causam fuisse; qvod ea res inter Ordines ab anno 1566 nunqvam controversa fuerit; sed singulos Ordines utriusq; religionis Augustanæ Confessionis, eiq; superstructæ pacis sacræ consortes habitos. Electorem Palatinum inter Evangelicos Ordines nemine contradicente directorium exercuisse, etiam præsente Saxoniæ Electore. Ac si qvid publicis Imperii Conventibus nomine Electorum Augustanæ Confessioni addictorum conclusum fuerit, id Palatinum semper subscripsisse. Eqvidem haut ignotum turbidos qvosdam Theologos disputare ausos, qvinam pace sacra contineantur, aut qvi minus. Qvos potius decuerit libris sacris evolvendis vacare, qvam circa leges Imperii publicas, inter qvas & pax sacra est, cavillandas satagere, qvarum custodia illis haut qvidqvam commissa est. Sane hos Ordinum Imperii dignatione haut censeri, nec si qvid publici circa pacem sacram actum sit, eosdem unqvam in consilium adhibitos; qvorum & licentia frena à Principibus suis haut ita laxata, reipublicæ interfuisse. Ast inter ipsos Ordines eo nomine nihil unqvam motum, ne à Catholicis qvidem. Palatinum, Avum, Patremq; nostrum ad omnes actus Electorales, ac inprimis electionem Rudolfi II, Matthiæ, Ferdinandi II, & III admissos. Reformati Electoris suffragium tantundem valuisse, qvantum Catholici, vel Lutherani. Palatinum cum Mogutino ordinarii Deputati munere in Collegio Electorali functum; cui reliqvi Electores sacrorum nomine nunqvam litem moverint, sed semper eum velut collegam honore, & amore prosecuti sint, donec per inauspicatas turbas rerum facies mutata fuerit. Qvod si Reformati ab Augustana Confessione discessisse arguantur, non ab execu-*

1645. 1631. Hoë.

vatione incipiendum, sed prius demonstrandum fuerit, qvo articulo id factum, idq; è publicis Reformatorum Confessionibus, non è scriptis unius vel alterius doctoris. Nam si singulorum doctorum placita toti Ecclesiæ imputanda sint, fortasse, si qvis curatius rimetur, nonminus absurditatum apud Lutheranos Theologos inventum iri. Augustanam Confessionem, prout ab Ordinibus exhibita, pacisq; publicæ sanctimonia munita fuit, in pragmaticam Imperii sanctionem evaluisse. Unde qvod semel nomine omnium Ordinum conclusum fuit, per paucorum contradictionem, qvi eo tempore haut vixerunt, sed è contractu majorum jus suum nacti sunt, everti non posse. Qvod autem nos ore duntaxat Augustanam Confessionem profiteamur, animo dissoni, criminationem esse, cujus si qvis autorem se ferat, pro merito retundendum. Ac non minus par esse, istos nostris verbis fidem adhibere, qvam ipsi suis verbis adhiberi volunt; cum non magis nos recessus animorum apud ipsos inspicere qveamus, qvam iidem nostros. Id qvoq; concedi non posse, Lutheranos prærogativam heic affectare, aut possessionem nostram tolerantiæ vocabulo elevare; aut ut ipsi cautionem aliqvam nos poscant. Nec magis ferri posse, aliqvid à nobis postulari, qvod conscientiæ securitati, supremoq; in ditiones nostras juri repugnet. Si enim certis cum conditionibus paci sacra nos includi patiamur, eo ipso nos professuros, Augustanam Confessionem ad nos nihil spectare; nec facultatem nobis fore civibus nostris libertatem sacrorum præstandi; cum ad pacem sacram provocare neqveamus, si ipsi eadem non comprehendamur. Catholicos qvoq; pari jure, atq; nunc Lutherani conantur, limitationes obtrudere, cautionesq; exigere posse: cum non penes solos Lutheranos sit, qvem ipsi pace sacra complecti velint, sed & Catholici in partem veniant; qvod pax sacra non inter solos Ordines Evangelicos, sed inter hos, & Catholicos constituta sit. Et cavendum esse Lutheranis, ne qvæ in Reformatos meditantur exempla, in ipsos recidant. Sane nondum exolevisse memoriam edicti anno 1629 promulgati, qvod si exsecutioni datum fuisset, haut melius Lutheranorum res, qvam Reformatorum se habituras fuisse. Deniq; non esse, qvod Pomeranorum sacris metuatur, qvibus qvæ promittantur, fide viro Principe digna servanda sint; nec magis eorum conscientiis, qvam aliorum nobis subjectorum vim inferendam. Cum ad officium Principis sufficere judicemus, operam dare, ut fidei capita, qvibus summa religionis Christianæ stat, rectè se habeant, ac pietatis opera à civibus excolantur. Ob subtilia controversiarum, qvæ sæpe doctissimi non capiunt, aut vocabulorum magis lubricitate, qvam rerum soliditate innituntur, turbas dare, & odiis in Christianos sævire, indignum ea religione habendum, qvæ velut peculiarem notam à sectatoribus suis exigit dilectionem. Qvod si autem Ordines Evangelici id agant, ut qvi hoc nomine censentur, deinceps hæresin mutuo objectare desistant, nec ob articulos controversos summam fidei Christianæ non spectantes haut ulterius inimicitias exerceant, nec una pars alteram in sua ditione persequi velit; id institutum sibi valde probari, ac omni studio incubiturum, ut inter Reformatos, atq; Lutheranos concordia, saltem mutua tolerantia, amicitiaq; cultu constans, ineatur. Et sane cum circa id tempus Luneburgici Duces apud Electorem super componendis inter Evangelicos controversiis proponerent; hic istud sibi optatissimum ostendebat, nec se, ubi occasio arrideat, qvidqvam ei negotio promovendo omissurum. Sane inter viros in tractandis reipublicæ negotiis versantes tantam dissensionem non observari; inter Ordines qvoq; Imperii à multis retro annis, non obstante ista sententiarum discrepantia, omnes amicitiæ numeros invicem impletos. Ac penes alios judicium fore, utra Evangelicorum pars circa tuendam veritatem ac libertatem hactenus enixius studium ostenderit. A Theologis, qvorum fere animis acerbitas penitus inolevit, se parum amici sperare, qveis & in sui ordinis homines leves sæpe ob causas acerrime debacchari pudor non sit. Si tamen circa hos qvoq; in concordiam redigendos idonea via ostendatur, studium suum non defore. Ista porro, qvæ memoravi, etsi nostri solicite aliis inculcarent; iis tamen parum proficiebatur, Lutheranis sententiæ suæ mordicus inhærentibus. Qvia autem ista ex lite Protestantium rebus ingens noxa provenire poterat, Catholicis in sinu gaudentibus, Witgensteinius eandem Salvio componendam commendabat; qvi & promtam suam operam offerebat. Ac censebat Witgensteinius duplici modo Lutheranis occurrendum, ut vel exceptiones suas plane omitterent, vel qvæ à Reformatis postulent, in suis qvoq; ditionibus admitterent, eoq; jure, qvod in hos statuerent, ipsi qvoq; uterentur. Sane cavendum erat, ne in nervum res erumperet, qvod Reformatorum nonnulli jactare inciperent; se potius à Lutheranis causam suam disjuncturos, qvam juri reformandi renuntiaturos; his contra testantibus, se nec posse, nec velle sacrorum socios in Marchia, Pomerania, & alibi prodere, qvicqvid inde eventurum sit. Ac inprimis fervidos sese ostendebant, qvi à Saxoniæ Electore dependebant, Altenburgici, Vinarienses, Meclenburgici, & Darm-

1645.

& Darmstadienses, quorum & aliqvi privatum forte commodum respiciebant. Svecis tamen annitentibus paulatim calor remittebat, ac declarabat Oxenstierna, verba de Reformatis mansura, uti in propositione sua extent; ac solum Altenburgicum rationi adhuc obluctari, reliqvos moderatius jam sentire.

De Colloqvio Thoruniensi. Thorn. 1645.

§. 31. Facit argumenti similitudo, ut hoc loco aliqvid de Colloqvio illo attexamus, qvod hoc anno inter trium religionum Theologos Thorunii habitum fuit. Decreverant Episcopi Poloniæ Synodo Warsaviæ habito redintegrandæ per id Regnum Ecclesiæ Romanæ colloqvium qvod vocabant *charitativum* indicere; ad qvod circa fidem à se dissidentes in seqventē annum ad fraternam disceptationem Thorunium invitabant. Eodem, ut Elector qvoq; Theologos suos Borussicos mitteret vellet, & Uladislaus Rex, & Gniesnensis Archiepiscopus humanissimis literis reqvirebant. In id num Electori consentiendum foret, re in consilium deducta, in utramq; partem disputatum fuit. Sane utræq; literæ amicissimis verbis conceptæ erant; & concordia, qvæ obtentui sumebatur, laude digna, & omni studio affectanda habebatur. Nec eo fine colloqvia adhiberi incongruum erat, si non plenæ concordiæ, saltem mutuæ tolerantiæ inveniendæ inservitura. Thorunium qvoq; oppidum tutum, & insidiis vacuum judicabatur. Nec tamen deerant rationes, qvæ istam invitationem agnosci dissvaderent. Episcopos Poloniæ aliqvam sibi jurisdictionem in nostras Ecclesias arrogare videri, dum nostrates velut citant ad colloqvium, loco ac tempore, numeroq; Theologorum præfixo, ac *pastoralem* suam *solicitudinem* jactant; tum qvod Gniesnensis *Apostolica Sedis gratia constitutum se Archiepiscopum, & Legatum natum* fert. Verendum qvoq; esse, ne dissidium inter Lutheranos, & Reformatos in Borussia & ipso intendatur, qvod utriq; ad colloqvium evocati sint. Imo Evangelicos Poloniæ hoc modo à reliqvis per Europam Protestantibus avelli posse, insuper habituris, qvid Polonici, & Borussici Theologi concludant. Forte & Pontificiis persvasum, non esse nobis idoneos viros, qvi cum ipsis in disceptationem descendere audeant; ac ansam captari, qva jactent, à nostris causam suam haut rite defensam, ut inde prætextum præbeatur iis, qvi alios ob respectus ad ipsorum ritus transire cupiant. Porro & scopum colloqvii, qvi præfertur, obtineri nullo modo posse, unionem religionis Pontificiæ, & Evangelicæ; qvod tantopere istorum intersit autoritatem Pontificis, & Missam, illam sacerdotum nutriculam, persistere. Unde metuendum, ne forte alium finem id colloqvium spectet, Protestantibus haut lætabilem. Sane ex aliis istorum Episcoporum actis constare, eorundem animos à verborum mansvetudine discrepare, nec meliora ab iisdem, qvam aliis Italiæ, Hispaniæ, Galliæ Præsulibus speranda. Contra disserebatur, si colloqvium oblatum recusetur, non solum Pontificios triumfaturos, velut nostri causæ suæ diffisi lucem fugiant, nec eo minus omnes rationes reducendæ concordiæ adspernentur; sed & ansam inde arrepturos hosce tanqvā pertinaces hæreticos, & proprio judicio damnatos durius premendi. Ac Christianorum officium esse publicam suæ fidei confessionem non declinare; præsertim cum non Episcopi solum, sed & ipse Rex colloqvium exposcat. Qvalis confessio præstanda sit non apud eos solum, qvi bona fide agunt, sed & qvi fraudes, atq; insidias meditantur. Cumq; idem non ob confessionem solum, sed & velut via paci ineundæ offeratur; absurdum fore, nos uti causa meliores, ita viribus dispares, tractatus plane repudiare; idq; prætextum fore Pontificiis culpam omnium malorum è dissidio religionis ortorum in nos devolvendi. Plausibiliter qvoq; istos jactare; non ibi instituendas disceptationes scholasticas, ubi disputantes magis famam ingenii, lingvæq; volubilis, qvam gloriam Dei, & pacem Ecclesiæ affectant; qvæ & magis animis exacerbandis, Ecclesiæq; divellendæ, & obscurandæ veritati, qvam paci promovendæ inserviant; sed amicam duntaxat sententiarū collationem spectari, ut intelligatur, qvantum illæ invicem discrepent, aut conspirent; & qvomodo rejecta inutili circa vocabula disceptatione, saltem circa aliqva capita unionis ratio iniri qveat. Occasionem qvoq; fore doctrinam nostram clarius proponendi, & à criminationibus purgandi apud illos, qvi nostra placita magis è Jesuitarum relatione, qvam nostrorum scriptis hausere. Forte & Electorem eo facilius liberum Reformatis cultum in Borussia obtenturum, qvod non Lutherani solum, sed & Reformati ad colloqvium invitati sint. Deniq; si ideo colloqvium declinemus, qvod de sincera Episcoporum intentione dubitetur, contemtum inde, & odium in nostros non modice intensum iri. Cautela tamen adhibenda erat, ne hoc prætexto privilegiis, libertati, publicoq; cultui Protestantium in Polonia qvid derogaretur, utcunq; colloqvii eventus caderet; & ne ideo aliqva jurisdictio in nostras Ecclesias postularetur.

laretur. Inprimis ne colloqvium id autoritatem sibi sumeret controversias decidendi, sed ut super rationibus concordiæ ineundæ duntaxat consultaretur, addita protestatione, nobis haut animum esse per hoc colloqvium ab aliis in Europa Protestantibus secessionem faciendi; sed finito colloqvio qvæ heic placuerint cum aliis Ecclesiis communicanda, & ex earum judicio tentandum, num propius ad scopum accedi qveat. Prævalebant hæ rationes, ut Elector suos qvoq; ad id colloqvium mittere constitueret, addito Theologis uno & altero è consiliariis, qvi colloqvii directoribus adsiderent; hos qvippe admissum iri Rex initio annuerat. Mox tamen idem retractabat, causatus colloqvium id è Polonis duntaxat, & Lithuanis consistere debere, directoribus non nisi ex utraq; natione adhibendis, qvibus Ossalinius Cancellarius præses sit futurus. Et cum Elector obtenderet, id juri suo, qvod ex pacto sibi velut Duci Borussiæ, primo & proximo post Regem Principi, competat, derogare; responsum; eum conventum non esse Ordinum Regni, ubi ipsi utiq; primus inter Ordines locus debeatur, sed non nisi peculiarem congressum inter Catholicos, & Dissidentes. Unde visum Electori neminem consiliariorum eo mittere; ac Theologis qvidem ut eodem se conferrent concedere, ut tamen non nisi privato nomine adessent, nec ipsius nomine in publico comparerent. Porro ad id colloqvium Elector è Germania exciverat qvoq; Georgium Calixtum Theologum Helmstadiensem, cui ut tanqvam privatus adsisteret, Principes sui indulserant. Hic cum Thorunium pervenisset Regiomontanis nondum præsentibus, à Gedanensibus aspere rejectus, rogantibus Reformatis promittebat, præmissa tamen protestatione, sese ipsis in causa communi adversus communes adversarios pro virili adfuturum. Sed mox Regiomontanis accedentibus sociare se paratus erat, si Elector jubeat; id qvod hic in ipsius arbitrio relinqvebat. Præter istos Elector qvoq; eodem miserat Joannem Bergium, & Fridericum Reichelium, Professores Francofurtenses, jussos ut velut privati Evangelicis contra communes adversarios adsisterent, qvæ agerentur probe observarent; tum inprimis tentarent, num infelix illa inter Reformatos, & Lutheranos rixa imminui, & concordia magis magisq; promoveri qveat. Qvi tamen nullum operæ pretium faciebant, cum nemo aliam concordiæ legem admitteret, qvam ut cæteri repudiatis prius placitis ipsius sententiæ accederent; qvod qvam difficile sit, animi humani indolem intelligentibus satis patet. Et pronuntiaverat Joannes Hulsemannus, cum partes in articulis, fundamenta religionis Christianæ complexis, tantum distent, qvantum à cœlis terra, omnem concordiæ rationem desperatam esse.

Ossalinius.

§.32. Ast super Pomerania apud tractatus pacis acerrima disceptatio surgebat; circa qvam Svecis concedendam cum faciles admodum fore Cæsarem Ordinesq; Elector animadverteret, velut de alieno solutione facta, peculiari tractatu cum Svecis eam difficultatem expedire optaverat. Eqvidem de restitutione ejus provinciæ non dubitabat, qvæ nullo jure intercipi poterat. Ac si Sveci verbis suis fidem constare vellent, qvi hactenus semper jactaverant, ideo se arma gerere, ut amicis sua restituantur, haut decebat Reginæ proxima cognatione junctum terris suis exui, qvantumvis opportunitate situs blandientibus. Id molestissimum erat, se non sine contumelia tamdiu Pomeraniæ regimine excludi, aliosq; ejus reditibus gaudere. Eqvidem ut Sveci durante bello nonnulla loca securitatis causa retinere vellent, facile ferri poterat, super qvibus cum ipsis transigere Elector cupiebat. Ac spes erat, eosdem haut ita morose secum acturos, velut de cujus amicitia satis ipsis constare posset. Et qvia tractatio pacis in longum extrahenda videbatur, eo magis è re erat, qvamprimum negotium componi, ne Pomerani plane pro derelictis haberi se crederent. Igitur Legatos suos ex Oxenstierna sciscitari jubebat, num facultate instructus sit super ea provincia tractandi, & qvas conditiones sit laturus? De qvo cum nostri apud istum moverent, ac ne Regina inter satisfactionem qvam postulatura sit, Pomeraniæ mentionem faciat, sciscitati, qvid ea demum in præmium belli exposcat: is animi sensa ambagibus involvere; ac habuisse qvidem se mandata peculiari conventione super Pomerania cum Electore transigendi, sed qvæ expirarint, induciarum ratihabitione non secuta: unde novum sibi è Svecia rescriptum expectandum, qvod communicaturus sit. Gemina Salvius differebat; omissam ratificationem obstitisse, ne super arctiore conjunctione inter Sveciam, & Electorem ageretur; ac inde Svecis diffidentiam adversus hunc enatam, velut alia consilia agitantem. De cætero non qvidem fatebatur, Svecos in Pomeraniam oculos conjecisse: qvid tamen futurum sit sibi non constare: ac posse Electori æqve commodas situ regiones curari, Silesiam, & Magdeburgensem Præsulatum. Haut vitio vertendum Legatis, qvod pro com-

Super Pomerania disceptationes.

Sveci initio cupiditatem sua dissimulant.

17. Oct.

1645.

commodis Principis sui contendant. Idem & sibi faciendum; non tamen ideo offensam Electoris contrahere velle. Contra Cæsarei nostris referebant, à Daniæ Rege literas Cancellarii Oxenstiernæ ad filium interceptas, qvibus hic jussus sit Ordines delinire, sibiq; adjunctos permovere, ut Svecis satisfieri æqvum declarent, tum qva ratione id effici qveat disserere inciperent; ubi demum de terris insinuarent, qvarum commodus situs Sveciæ emolumenti qvid polliceretur. Per qvas ambages Pomeraniam designari neminem latere. In hanc ne Elector consentiat isti svadebant. Nam haut credere, Electorem præsulatibus, qvi ostententur, onerari velle, vix salva conscientia possidendis velut Numini dicatis, nec lucro cessuros: tum semper Svecos observatores cervicibus imminentes habiturum. Nostri confirmabant; Electorem ne latum pedem de Pomerania abdicaturum, ac ut Cæsar ejus defensionem præstet, petebant. Ast à Pomeranis missi Ecstedius, & Rungius apud nostros exponebant, spem sibi fuisse, Electorem occasione belli inter Svecos, & Danos orti ad recuperandam Pomeraniam usurum, præsidiis Svecorum invalidis, ac provincialibus adventum Electoris anxie circumspectantibus, qvem & tunc Sveci non parum metuerint. Sed nunc occasionem elapsam ægre redituram,

Ecsted. Runge.

§. 33. Mox tamen apud Pomeranos Salvius disserebat: *Hucusq; de Svecia præmiis se obscurius jecisse; sed cum nunc ad rem accedendum sit, haut amplius dissimulandum, Pomeraniam vix à se dimittendam. Ac Cæsarem, cum Sveci pecunia sibi satisfieri abnuissent, Rugiam, Stralsundam, totamq; citeriorem Pomeraniam jam antea obtulisse.* Situm ejus regionis ipsis admodum arridere. *Ipsam Sveciam munitæ urbis speciem referre, scopulos litoribus adsitos valli, Mare Balticum fossæ instar esse, Pomeraniam velut exteriorem munitionem prajacere. Igitur ut isti plena securitas constet, Pomeraniam usq; retinendam. Sed ut Elector indemnis præstetur, aliqvot præsulatus ipsi tribui posse Halberstadiensem, Mindensem, Verdensem, Osnabrugensem, ac nonnullos in Silesia principatus, commodo admodum situ, ac ne eidem suo in territorio deinceps iter in Clivicas ditiones pateat.* Cum Pomerani regererent: controversiam super Pomerania forte per arctius conjunctionis genus tolli posse, & sic Sveciæ lucro cessuras eas provincias, qvas omissa Pomerania in præmium belli postulaturi sint; Salvius respondebat: eam rationem sibi qvoq; maxime probatam; sed putare, id negotium non dextre fuisse actum. Interrogati, num sub Sveciæ, an Electoris imperio esse malint, reponebant: *si sui juris, neminiq; obstricti agerent, hac de re in utramq; partem disseri posse; nunc se Electori in eventum fidem jurejurando addixisse; qvæ voluntati suæ legem ponat. Nec mirum se tantis hactenus oneribus pressos iisdem levari cupere.* Ad qvæ Oxenstierna: Catholicos satis laboraturos, ut Sveci Pomerania potiantur. Id qvod Pomerani credere se negabant; cum ex ea provincia futuro tempore Sveci Cæsari, aliisq; Catholicis negotium dare qveant. Iisdem deputatis, cum qvædam provinciæ postulata scripto comprehensa tradere vellent, Salvius dicebat: curas omitterent, dominum ipsis non defore; sed postulata eorundem hoc loco discuti non posse. Ac frustra occinebatur privilegium Pomeranis à Cæsare datum; eam provinciam nullo tempore ulli præterqvam Electori Brandenburgico tradendam; cui privilegio fœdus cum Rege Gustavo Adolfo sit superstructum. Mox & Salvius apud Witgensteinium non dissimulabat, à Svecis Pomeraniam expeti, ac bene sibi consulere Electorem, si mature qvid sibi agendum statuere velit. Ad qvæ Witgensteinius; *mirum Reginam à proximo cognato talia postulare: Electorem omnia potius tentaturum; necdum eo redactum, ut omnia, qvæ postulentur, annuere necessum habeat. Nec meritum, ut tantam jacturam faciat. Haut parum mali inde proventurum, si Sveci, & Elector eo nomine collidantur; qvo casu Catholici Gallis se sociaturi sint non sine rei Evangelicæ exitio. Non posse inveniri regionem, qvam Elector aqve liqvido titulo possidere qveat, & qvæ pari situs commoditate ad reliqvas ipsius ditiones qvadret; qvam & pari cum Marchia pretio æstimet, Stetini deinceps aulæ suæ sedem fixurus. Ubi Sveci semel cupitis potiti fuerint, longū Electori fore Ordines pensationem poscere.* Ad qvæ Salvius: *Electorem nunqvam Pomeraniæ possessione gavisum, eoq; minore sensu ea cariturum. Absq; Svecis si fuisset, in hunc diem Pomeraniam in Cæsaris, aut Bavari manu fuisse futuram: his vi expulsis possessionem armis à se obtentam. Tum plerasq; præfecturas Ducales pignori oppositas, & Rugiam ita obæratam, ut vix qvingenti unciales inde proveniant. Deniq; Ordines qvondam Heilbrunnæ congregatos Sveciæ insigne præmium promisisse.*

Iidem mox apertius destinata sua panđunt

1645.

§. 34. Sed & apud Witgensteinium Longuevillius disserebat: *Svadendum esse Electori, ut circa Pomeraniam manus det, qvam Sveci amissuri non sint, si vel per multos adhuc annos eo nomine bellum gerendum sit.*

Galli Sveciæ favent. 8. Nov.

Electo-

1645.

Electori, qvocunq; se vertat, nullibi auxilii qvid expectandum. Cæsarem forte multa promissurum, pauca servaturum: Polonos Gallico fœdere illigari: Daniam viribus exhaustam; reliqvos debiles. Non gratis tamen eam Provinciam Svecos postulare. Nil insoliti ditiones permutari. Fortissimum Regum Franciscum I. & sapientissimam Venetorum rempublicam temporibus se accommodasse, ac duras leges accepisse; qvæ exempla imitari præstet, qvam, dum sola animi magnitudo in consilium adhibetur, summam rerum periculo exponere. Deniq; necessitatem hæc leges dictaturam. Inter qvæ tamen subinde de singulari suo in Electorem affectu testabatur. Ad qvæ Witgensteinius cum multa alia, tum & id reponere: *Toti Imperio maximo præjudicio fore, si inde Galli Brisacum, & Alsaciam, hinc Sveci Pomeraniam insideant, Germaniam in medio positam pro lubitu laceraturi. Ac si talia postulari non omittantur, fore ut ab Electore legatio hinc avocetur.* Ad qvæ extrema ne descendatur Longuevillius rogabat; simul temperamentum, nuptias cum Christina, ostentabat, ad qvas promovendas ipse omnibus viribus connixurus sit. Post Avauxius, & Servientus Witgensteinium adeuntes multo cum verborum honore denuo svadebant, ut Elector pro Pomerania æqvivalentem ditionem accipere velit. Nam si ad bellum rem deducat, fortunas suas maximo periculo expositurum. Se teneri ad promovenda Sveciæ desideria, etiam aliqvid ex iniqvo trahentia, ac optare, à se viam iniri posse, ut amicitiam utrinq; illibatam servare detur. Eqvidem jure ab Electore nil postulari posse; nec an Svecorum desideria justitiæ regulis qvadrent, se anqvirere velle. Sane è victricibus armis, ac Dano ad duram pacem compulso spiritus iis gliscere. Amplius ipsum urgere nolle; sed auctores esse, ut Elector propius ad hæc loca accedat; tunc enim sine dubio omnia melius successura, qvam si è Borussia istius sententia sit exqvirenda. Interim omnia qvæ proponantur, audiret, nec per nimium calorem negotium præcipitaret. Cum etiam Veneto eam causam Witgensteinius commendaret; hic reponebat: rem inter regios jam transactam, qva decessuri non sint. Svecorum postulata æqvitate niti. Nec par esse, ut eam ob causam Elector paci moram injiciat. Necessitatem durum telum. Ut tamen abrupta ista molliret, addebat; Seqvestribus utramq; partem monendam esse, ut rationem audire velint.

Sveci aliqvando mollius loqvuntur.

§. 35. Haut eo minus Sveci aliqvando ad mollia aut ambigua revolvebantur, ac inter alia Salvius testabatur; longe sibi abesse eam mentem, ut Electoris terras vi detinere, aut intercipere velint, aut invito qvid extorqvere; sed si qvid super parte terrarum Sveciæ opportunarum agendum sit, ita plausibilia se proposituros, ut & ipse Elector, & Cæsar ista probaturus sit; etsi mallent, à nostris indicari, qva ratione Elector satisfieri sibi optet. Et si ista omnia non sufficiant, unam adhuc superesse, qva arctior conjunctio iniri, omnisq; controversia declinari possit. Ad qvæ Witgensteinius; *penes Reginam esse, qvid in eam rem proponere placeat. Sibi nondum constare, an id Electori optandum sit. Sane Svecos jactasse, ejusmodi conditiones Electori ferendas, qvas citra fraudem Domus suæ acceptare neqveat. Per idem qvoq; Cæsari, Imperio, exteris Regibus suspectum exosumq; fore, ac ditiones hereditarias, accedente temporum mutatione, evidenti periculo expositurum. Saltem Polonos velut commissa felonia manum Borussiæ injecturos.* Salvio mirum videbatur, tam nobilem conditionem ab ipso frigidius æstimari. Addebat, sibi parum constare, qvid Regina, Regniq; Ordines decreturi sint. Certo tamen affirmare posse, Electorem in Svecia magni fieri. Simul rogabat, num Galli de hoc negotio apud ipsum mentionem fecerint. Qvod hic affirmabat; ac istos ei promovendo promtos se tulisse; qvod tamen ideo factum arbitretur, ut mentem ipsius expiscarentur. Nec id aliter se habere, Salvius reponebat. Nam & Gallos, si apud se hocce de negotio disserere cœpissent, semper de studio suo in idem amplis verbis testatos. Ubi super modo id perficiendi agi cœptum sit, alio sermonem avertisse, manifesto indicio, Gallos tacita jam æmulatione agitari. Ast Oxenstierna ab his abeuntia apud alios disseruerat: *A multis jam Reginæ nuptias ambiri, inter alios ab Augusto Magdeburgico Administratore, & Carolo Gustavo Palatino. Esse qvoq; è Svecica nobilitate, qvi matrimonium regium spe sua haut superius judicent.* Cum reponeretur; *horum neminem Electori comparandum*, is respondebat: *ita rem esse, ac propendere in ipsum Ordinum Regni studia. Sed si ea res non succedat, unicam fere causam à sacrorum diversitate fore.* Cum regereretur: *moderate circa talia sentire Electorem, ac sæpius Lutheranorum templa freqventare; tum nullius conscientiam sollicitare*; is respondebat: *sacerdotes, & plebem in Svecia plus sibi à Reformatis, qvam Pontificiis metuere. Hos enim aperte grassari, qvibus & ideo facilius resisti possit: illos callidos destinata sua tegere, ac ita dextre artes suas expromere, ut caveri vix qveant.* Sed cum ostenderetur, per pacta connubialia satis provideri posse, ne

1646. pars una alteram circumscribat; Oxenstierna aliud dubium movebat: *Pomerania Electoratui juncta, si è matrimonio Reginæ & Electoris liberi non proveniant, istam deinceps Electoratui adhæsuram. Si plures uno filii nascantur, primogenitum Regem fore, alterum Electorem; qua ratione Pomeraniam iterum à Svecia separandam, atq; tunc huic tantum bellum præmii expers futurum.* Ad qvæ responsum: Super his per pacta commode disponi posse, & qvoad Electoris progenies superfuerit, primogenituræ jus valiturum, ita, ut idem Rex, Electorq;, ac omnium utrinq; ditionum dominus futurus sit. Qvæ cum Oxenstiernæ haut repudianda viderentur, iterum ad religionem revolutus opinionibus Calvini rigidius addictum argu-ebat, qvod in Senatu Principum ita fervide jus reformandi urgeat, ut non Pomeranis solum, sed & Svecis molestiæ à novatione circa sacra metuendæ sint, eo matrimonio succedente; qvas à patria sua ut avertere studeat, Senatorio munere obligari. Eqvidem se propositione sua Reformatorum mentionem fecisse; sed eo nomine à Regina, & Senatu acriter increpitum; ac mirari, qvod Elector in Senatu Principum per Wesenbecium Reformatum sententiam dici curet, cum tamen tota Pomerania sacris Lutheranis addicta sit; cui ex eo non modicus scrupulus injiciatur. Ac ni religio obstet, reliqvis omnibus circa matrimonium expediendis viam inveniri posse. Addebat tamen; sibi à suis è Svecia scribi; non posse à se, qvantumcunq; nitantur perspici, qvid animi Reginæ circa nuptias sit; sic ut sibi de Reginæ destinatis haut constet. Paulo post Oxenstierna apud Witgensteinium disserebat: *Reginam antehac de affectu Electoris in Sveciam non nihil fiducia concepisse, eoq; decrevisse post ratihabitas inducias arctiorem conventionem præcipue circa Pomeraniam moliri. Sed qvia post repetita licet monita induciæ imperfectæ hæreant, ac Elector omnia sibi integra servare, ac vix aliud qvam hostis manere voluerit, tantis super satisfactione motis difficultatibus; esse Reginæ causas, qvare parum ipsi fidat, peculiaresq; cum eodem tractatus declinet, negotio isto ad communes tractatus remisso.* Nec sententia dimovebatur, qvicqvid in diversum Witgensteinius reponeret. Simul ut Ordines circa id negotium in partes suas pertraherent Sveci, his operam circa expedienda Gravamina pollicebantur, si ipsis circa Pomeraniam faverent. Qvod ab iisdem avide arreptum, eminente pro Svecis Cassellanorum studio, ut his vicissim circa sua desideria faventibus uterentur. Unde & mox cum in Senatu Principum Wesenbecius Ordinibus Electoris causam contra Svecos commendaret, hi ita frigide istud excipiebant, ut ab iisdem nil subsidii expectandum facile adpareret. 1645.

§. 36. Sed & Cæsarei, à qvibus antea Svecis partem Pomeraniæ sæpius oblatam constabat, ita ambigue loqvebantur, ut qvid animi super hoc negotio iis esset, liqvido perspici non posset. Eqvidem Nassovius Comes Witgensteinio confirmabat; Cæsari fixum sedere, ne latum qvidem pedem de terris Imperii concedere; hortatus Electorem, ne qvid circa Pomeraniam titubet. Mox & Cranius Osnabrugæ apud nostros prolixe de antiqva conjunctione inter Domum Brandenburgicam, & Austriacam præfatus exponebat; *Longvevillium Monasterii circa permovendos Catholicos Ordines satagere, ut Svecis Pomerania detur, velut extra qvam nihil inveniatur horum satisfactioni aptum; ac non solum Evangelicos Osnabrugæ in id consensisse, sed & ad idem pervincendum operam promisisse. Eam autem rem Germaniæ affatim mali & periculi, Electori plurimum molestiæ allaturam, qvippe cui hoc casu perpetuus exercitus sit alendus; & exorto bello istius ditionem primum vastationi expositum iri. Eqvidem qvosdam Catholicorum id insuper habituros, pacem utcumq; redemisse contentos. Ast Cæsari molestissimum, Germaniæq; periculosissimum videri, Pomeraniam dominos mutare; nec omisisse apud Catholicos instare, ne in id consentiant; qvi & facile rei tam perniciosæ refragaturi sint, nisi à Protestantibus huc pertrahantur. Nam his annuentibus illos facile secuturos. Si igitur Electori cordi sit Pomeraniam retinere, apud Protestantes instaret, ut ei translationi se opponant. Cæsarem ne pedem de terris Imperii, & tumprimis de Pomerania invito Electore largiturum. Et si Svecis utiq; aliqvid dandum sit, Cæsarem laboraturum, ut summa pecuniæ decidatur. Ac si Electori ea mens firmiter sedeat, de suo nihil se daturum, spem esse, Svecos omissa terrarum petitione pecunia contentos fore. Sane Cæsarem de suis ditionibus Electori æqvivalens hautqvidqvam concessurum, uti Longvevillius jecerit: tantum terrarum Cæsari eripiendum, ut hic receptus facile adqvieturus sit.* Ad qvæ nostri: Electorem nunqvam Pomeraniã qvocunq; modo alienaturum; nec tale qvid ejus provinciæ Ordinibus, suæq; Domui adprobaturum. Qvod Evangelici in hoc consenserint sibi incognitum. Id nosse, Svecos de Catholicorum opera in hanc rem gloriari. Vel ex superfluo tamen istos se dehortaturos; Cæsarei modo omni vi obniterentur. Cranius regerebat; Cæsareis persvasum fuisse, Electori cum Svecis secretam

Cum Cæsareis super Pomerania acta.

1. Nov.

13. Nov.

cretam

1645. cretam conventionem intercedere, cujus vi Pomeraniam illis cessurus sit, recepto æqvivalente; cum & mox hanc per Reginæ nuptias recuperaturus sit. Nunc artificium Regiorum pellucere. Nam Monasterii jactari, Protestantes consentire, Osnabrugæ Catholicos. Sed qvia adventante jam Trautmanstorfio ad rem serio sit accedendum, idonea sibi mandata curarent, ut si qvid super Pomerania moveatur, statim Electoris sententiam cognoscere possint. Nostri: mandatum sibi ejusmodi postulatis omni vi resistere. Haut eo minus ista Electori relaturos. Addebat Cranius; E re esse, ut Elector è Borussia propius accedat, ne solus in mora sit; nam ferrum nunc serio cudendum. Monasterii qvoq; Cæsarei apud Witgensteinium disserebant; *Cum Elector Pomerania cedere nolit, Cæsari qvoq; decretum Electoris destinata omni vi fulcire. Sed si Sveci postulato suo depelli neqveant, æqvum esse, ut Electori per eos, qvi hac via pace fruuntur, decenter satisfiat. Nec obscure innuebat, pensationem pecunia faciendam, cui summa vetera contributionum reliqva sint imputanda, sit ut his detractis parum superfuturum sit.* His cum nostri acriter obluctarentur, Cæsarei ulterius instabant: *Postqvam Ordines unanimes consentiant, ut Sveci Pomerania potiantur, qvo solutione de alieno defungi possint, & vero Cæsaris vires jam valde distrahantur, ut, qvantumvelit auxilium Electori præstare neqveat; nosse velle, qvid eo casu ab hoc expectandum sibi sit, & qvas vires in propriis tuendis comparare qveat, ac num fœdus inire placeat, ut hostis per arma in ordinem redigatur?* Ac sine circuitione Trautmanstorfius dicebat; Cæsarem solum Electori Pomeraniam præstare non posse, cui defensio propriarum ditionum sat negotii det. Ad qvæ Witgensteinius: cum ejusmodi postulata Elector prævidere haut potuerit, nil mandatorum in eam rem sibi datum. Potius isti mirum auditu fore, cum nunc pacis causa conventum sit, de novo bello cogitari. Ac valde anceps fore, reliqvas jam satis exhaustas provincias recuperandæ Pomeraniæ impensum ire, in qva qvantuscunq; exercitus atterendus sit. Ipsam accessu difficilem, & per Svecos ita vastatam, ut ob defectum annonæ vix primariæ cuipiam munitioni obsidium circumponi, nedum bello sedes figi qveat. Svecis qvoq; in proclivi fore, munitis oppidis subvenire, bellumq; Electoris ditionibus infundere, latius inde per Germaniam spargendum. Addebat; relatum sibi, Cæsareos conari Electorem regiis suspectum reddere, hosq; in istum incitare; sed ad extremum eo destituto pacem facturos, nulla ipsius ratione habita. Ad qvæ Cæsarei: *eas offucias esse, at potius regios id agere, ut cupitis suis potiti commoda Ordinum insuper habeant. Salvium apud istos exqvisivisse, an non Cæsar Svecis circa Pomeraniam gratificaturus sit. Sed huic dudum perspectum, qvanti sit, clavem Germaniæ exteris in manus dare. In omnem tamen eventum protestari, ne qvid è ditionibus Cæsareis Elector in æqvivalens sibi deposcat. In id enim Cæsarem nunqvam consensurum, nec ejus possessionem isti unqvam qvietam futuram.* Witgensteinius ad hæc: Electorem de æqvivalente non cogitare, sed sua retinere cupere. Contra Longuevillius nostris indicium faciebat; Cæsareos ipsi insinuasse, *se Galliæ omnia, qvæ desiderent, libenter concessuros, si modo suas rationes à Brandenburgici causa disjungere velit, ac satis habeat obtinuisse, qvæ ipsam tangant. Sane Electorem Regiorum destinatis ubiqve obsistere, ut non sit, qvare ipsi faveant. Ast Regiis longe aliam mentem esse, at in eo tantum rem verti, ut Elector statuat, qva ratione sibi super Pomerania satisfieri velit. In eam rem duas esse vias, matrimonium Reginæ, & pensationem, qvam ne rigide nimis adspernaretur Elector; hunc qvippe magno suo cum emolumento ea provincia cessurũ, modo is circumspecte agat, & regiorum favore in suum commodum dextre utatur.* Mox tamen alio congressu Galli nil nisi necessitatem occinere: *demum tamen Electorem vi compellendum ad id annuendum, qvo sponte cesso magnas sibi amicitias, nec minora commoda pignerare qveat. Nam vires non esse, qvibus Svecis resistatur, qvorum animis cupido Pomeraniæ penitus inoleverit.* Ad qvæ Witgensteinius: *in præsens qvidem Electori arduum fore idoneas Svecis vires opponere: durius tamen esse jure suo decedere: & qvanqvam Regnorum amicitiam magni faciat, haut tamen ab ipso postulatum iri, ut in istorum gratiam plures, ac periculosos hostes sortiatur. Qvid enim? Num Cæsar, Danus, Poloni, Belgæ, alii, qvos commercia tangunt, æqvis oculis adspecturos, Electorem exteris januam invadendis ditionibus Cæsareis pandere, ad Belgas Mari Baltico excludendos operam conferre, Polonorum capitali hosti accessum præbere, & qvantum in se dominium Maris Baltici jam antea potenti nationi conferre?* Ad ista Galli: *Qvi ipsos amicos habeat, ei Cæsarem, Danumq; haut metuendos: Polonum per matrimonium Galliæ obstrictum.* Witgensteinius: *non cum Rege solum Electori negotium esse, sed vel maxime cum Ordinibus Poloniæ, qvi omnem occasionem captent ipsum Borussia exuendi, qvam privatis usibus in Capitaneatus dividere cupiant.* Occinentibus 1645.

Trautmanstorf.

1645. tibus dehinc Gallis opportunum Svecis Pomeraniæ situm, citra qvam de pace ipsis sat cautum non sit, nec amicis suis in Germania, ipsiq; Electori, si opus sit, auxilium ferre qveant; reponebat Witgensteinius: *Pomeraniæ situm longe magis Electori opportunum, cui & citra eandem temporibus mutatis haut satis cautum sit adversus potentiam Svecorum, vicina invadere & proterere svetorum. Si Elector junctim ditiones suas possideat, forte aliorum auxilia non magnopere desideraturum. Deniq; si extrema necessitas ingruat, obfirmato in patientiam animo, qvoad tempestas desævierit, qvieturum, ac temporum conversionem expectaturum. De Svecia tale qvid ipsum haut meritum, cujus commoda, qvantum ratio tulerit, fere solus propugnarit, qvo nomine multum suspitionis in se pertraxerit. Spem qvoq; fuisse, Svecis per Gallos æquiora suggestum iri, qvi nunc acrius Electorem, qvam Sveci, adversus ipsas Galliæ rationes urgeant, cujus facti fortasse eos pœnitentia aliqvando subitura sit.* Ad extremum tamen mitius loqvebantur Galli, multis testati, qvantopere Elector in Gallia æstimetur, ac diligatur; addito, insisteret iste consiliis tam gloriosis, ac utriq; regno fœderato valde proficuis, non sine spe, mutata rerum facie ipsi plene satisfactum iri.

Electoris circa istæc sententia. §. 37. Enimvero Electori magnopere displicebat, Legatorum suorum rationes tam parum adplausus invenire. Sane qvid Ordines Heilbrunnæ qvondam fœderati Svecis polliciti sint, ad se nil spectare. Parentem suum ei fœderi haut accessisse, nec ejusdem acta rata habuisse. Inane esse, qvod Sveci de opportuno Pomeraniæ situ jactent. Nam & eam ita Marchiæ junctam, ut cum hac unam & eandem provinciam facere videatur: ac si aliqva ejus parte carendum fuerit, clavem velut Electoratus à se amitti. Ac si ea ratio aliqvid valeat, metuendum esse, ne Svecia limites suos longius porrectura sit. Qvi in pensationem ostentantur Præsulatus, neq; commoditate, neq; juris soliditate cum provincia nostra hæreditaria comparandos. Jam olim Duces Pomeraniæ eam ditionem tanqvam feudum à Domo Brandenburgica agnovisse, qvod post in pactum mutuæ successionis mutatum sit. A majoribus nostris dudum titulum, atq; insignia Pomeraniæ gestata, insigni qvoq; provincialium in nos affectu. Danum juxta, Polonumq; ægre laturum, Sveeos ibi pedem figere, ac ad latus huic consistere; præsertim cum huic non nisi induciæ cum istis sint. Qvod si igitur bellum iterum erumpat, provincias nostras in medio positas utrinq; proculcatum iri. Facile qvoq; Sveciæ in nos benevolentiam mutari posse, qvantumlibet ipse, posteriq; circa eandem conservandam satagant, præsertim ubi turbido ingenio gubernator provinciæ imponatur. Si Svecis utiq; cordi sit, locum inter Ordines Imperii sortiri, id per alias ditiones æqve obtineri posse. Nec pro expectativa jus suum ad Pomeraniam haberi posse: qvin toto orbe se induditatum Ducem Pomeraniæ censeri; ab ipsa Christina hoc se titulo nuncupari; hoc ipso conventu in Senatu Principum Pomeraniæ nomine sententiam dicere. Pacta vetusta inter Majores nostros, & Pomeraniæ Duces, sæpius repetitas investituras Cæsareas, & de casu in casum iterata homagia una cum dominio possessionem qvoq; earum terrarum nobis dare. Inane esse ratiocinium Salvii, si Sveci non venissent, Cæsarem aut Bavarum Pomeraniam fuisse retenturos. Nam eam ipsam ob causam Regem Gustavum Adolfum arma se gerere professum, ut amicis ditiones suas vindicaret; qvi & sancte jurarit, nil se terrarum nostrarum cupere. Æs alienum, qvo provincia oneretur, pace reducta, à se dissolvendum, nec eam causam ad istam abdicandam valere. Nec moveri se, qvod reditus ejus provinciæ tantopere extenuentur. Nam eos sibi sat amplos esse, modo iis reipsa potiatur; ac contentum se eo, qvod justo titulo à majoribus in se derivatum sit. Provinciis Silesiacis sibi haut consuli. Ea enim ratione è Statu Imperii inter Status collegæ sui Regis Bohemiæ redigendum. Nec in Silesiam qvid actionis movere, præterqvam in Carnoviam. Nec in causa esse velle, ut Cæsari pars patrimonii alienanda sit. Cæsaris aut Saxonis promissa, qvæ ferantur, se non stringere, qvippe de alieno, & citra mandatum facta; qvibus & à se semper contradictum sit. Ac negotiationem Schœnbeckianã successu caruisse. Vidisse etiam Gustavum Adolfum, nullo se jure Pomeraniam nobis eripere posse, & cum vi grassari justitiæ repugnaret, ejusmodi rationem proposuisse, per qvam statui Sveciæ per nostrum securitas præstari posset; qvæ Svecis si non omnibus, saltem proceribus nota sint. Igitur Elector Legatis suis injungebat; Svecis declararent, ne Pomeraniam petere pergerent; se volentem ea haut cessurum: si vim adhibeant Deo rem committendam, ac viam circumspiciendam nostrum jus adversus arma injusta asserendi. Haut consultum tamen videbatur adhuc in Svecia de hac re agere, aut apud alios qverimoniis personare, anteqvam Sveci publice istam deposcerent. Interim data occasione omnes de jure nostro

1645.

stro edocerent, & qvanta injuria futura sit, nostra nobis erepta alteri tradere. Præsulatuum jacturam facilius digeri posse, qvam terrarum hæreditariarum. Illos ad dies vitæ possideri, nullo ad posteros jure transmisso. Pomeraniam esse propugnaculum nostri Electoratus, ac lineam communicationis cum Borussia, ita ut ista intercepta utramq; hanc langvere necessum sit. Si è Borussia qvid in Marchiam transvehendum sit, prius è Svecia literas *salvi passus* petendas, non sine fastidio impetrandas. Nec huic molestiæ per pacta remedium adferri posse, qvæ facile eluduntur, ubi utile justo præponderat. E Pomerania Sveciam, qva hominum memoria porrigitur, nil molestiæ sensisse, nec à nobis tale qvid unqvam metuendum. Nec se ideo Pomeraniæ tantopere insistere, qvod Reginæ gratificari nolit, sed qvia eadem carere citra ingens detrimentum rerum suarum neqveat. Haut dari posse æqvivalens, qvod æqve feliciter commoda ditionum nostrarum connectere aptum sit, atq; Pomeraniam, si vel triplo majores proventus istud habeat. Per hanc pedem sibi ad mare figi, ac occasionem parari per commercia ditiones nostras florentes reddendi; præsertim cum maximam Oderæ partem ipse jam possideat, qvo magna Marchiæ portio, tota Silesia, & pars Poloniæ per Wartam utatur, per Stetinum communicandis, qvæcunq; e mari petenda sint. Subducta Pomerania eum fluvium, & adsitas eidem provincias fere inutiles reddi, inprimis si cum tempore Svecorum animi mutentur. Cum anno 1635 Sveci animum ad præsulatum Magdeburgicum adjecissent, & tantum præfecturam Barthensem peterent communicationi cum Magdeburgo exercendæ, Parentem ipsius vivo adhuc Duce Pomeraniæ id annuere dubitasse, qvod metueret, ne ista concessione ditiones suæ turbis involverentur. Deniq; ad fœdus & conjunctionem cum Regina, ac regno Sveciæ semper se paratum fuisse, & adhuc esse; per qvam Sveci de nostro statu longe justius sibi cavere possint, qvam si eundem lacerare aut destruere instituant. Cæterum tunc apud Cæsareos qvoq; Abbas Corveianus movebat, Rugiam insulam feudum esse à Corveia dependens, qvod morte ultimi possessoris velut caducum ad id cœnobium devolutum sit. Jactabat iste, eam insulam ab Imperatore Lothario Cœnobio donatam, ideo qvod profecti inde Monachi Pomeranos, Rugianosq; ad fidem Christianam converterint. A qva licet post Rugiani iterum defecerint, Abbatem tamen semper dominium animo conservasse: Qvo fine

Abbatis Corveiani prætensio in Rugiam.

& præsentem Abbatem magnæ dignationis virum de ista insula investiisse. Ad qvæ nostri reposuerant; *de jure Abbatis sibi haut constare. Id nosse, postremum Pomeraniæ Ducem non sine successore in isto Imperii feudo decessisse: cum Elector à Cæsare ejus provinciæ nomine investitus sit, jure ita solide fundato, ut Abbati rationem redditurus non sit.* Cum Cæsarei responderent: sine dubio Electorem esse legitimum successorem; si tamen nihil adversus Abbatis jus excipere possit, haut grave fore feudum ab hoc recognoscere; nostri regerebant: haut persvaderi sibi, Abbatem se pro domino Rugiæ gerere, à qvo illa in feudum recognoscenda sit. Sane ab Electore eam insulam pro simplici feudo Imperii haberi, de qvo & à Cæsare investitus sit. Ac judicabat Elector, Abbatem otio abundare, ut talibus comminiscendis vacare possit. Hactenus ne mutire qvidem ausum: nunc & ipsum in turbido piscari velle. Cæterum optandum esse, ut cum isto solo sibi negotium sit, qvi prohibiturus non videatur, qvo minus ipse Rugiam retineat. Ac satis isti esse debere, qvod Landgravia istam Abbatiam pensandis belli sumtibus sibi non postulet.

§. 38. Enimvero postqvam hactenus ambigue super Pomerania jactatum esset, jam demum Sveci, dum *replicam* Cæsareis exhibent, inter alia istam aperte in præmium belli deposcebant. Witgensteinio acriter cum Oxenstierna expostulanti, qvod blandis sibi pollicitis illusum foret, hic excusabat: propositum qvidem sibi fuisse in præsens de ea silere. Sed hæsitantem à Trautmanstorfio impulsum audacter profari, qvæ animo volveret. Et cum is neqve circa Pomeraniam, neq; circa Præsulatus qvid contradixisset, sed ad solam Silesiam *bona verba* exclamasset; inde se collegisse, Cæsari Pomeraniam parum curæ esse, modo propriæ ipsi ditiones salvæ sint. Cæterum qvia diversa sibi mandata diverso tempore mittantur, semel dictis se non semper stare posse: id qvod Reginæ imputandum, non sibi, cui jussa exseqvi necessum sit. Electorem tamen à se indemnem præstandum. Simul svadebat, ut apud Ordines Imperii instet, ne circa transferendam Pomeraniam consensum præbeant; id enim sibi molestum haut fore. At si Elector in Cæsaris partes transire velit, id sibi ferendum esse. Nam confidere, se Pomeraniam adversus qvoslibet tuituros. Nec aliter sibi persvaderi, qvam Electorem suos mandatis instruxisse super eadem cum ipsis transigendi, qvam per rationes Regni à se affectatum iri facile judicare poterat. Addebatur, Principem

Sveci aperte Pomeraniam sibi deposcunt 5. Jan.

cipem

1646.

cipem ætate florentem haut gravatim tractu litorali in gratiam Reginæ cessurum, qvo ipsa ad securitatem sui Regni, simul firmandis Protestantium rebus opus habeat. Ad qvæ Witgensteinius: *inhamanum valde esse Electorem Pomerania velle exaere, qva firmamentam status ipsius, ac vinculum coaectende Marchia & Borassia sit; qva triginta octo oppidis, ac trecentis nobilibus familiis conspicaa sit, qvarum singulæ denis, vicenis viris constent, ad duo millia eqvitam feudalium prabere solitas. Immanem belli isto onere argere baat fas esse. Si qvid Sveci de Silesia, aut Prasulatibus obtinuissent, qvod cum qvibusdam Pomerania locis permutare placaisset, Electorem facilius statuere potuisse, qvantam ipsis gratificandum foret. Ast nunc postalari, ut ditiones indubitati juris relinqvantur, & è Silesia, & Prasulatibus pensatio petatur, nil aliad qvam Casaris, & aliorum offensam paritura, occasione data deinceps expromendam.* Inde à nostris scripto concipiebantur rationes; qvare Elector Pomerania cedere non possit, præmissa protestatione, ne sinistre accipiantur duriora verba hinc inde inspersa. Qvæ deinde Svecis valde instantibus tradebant, ea lege, ne aliis istæ communicarentur, ac se haut ideo ad disceptationem scripto faciendam descensuros. Sveci plausibiles esse rationes agnoscebant, & qvæ idoneum negandi colorem præberent. Sed non defore viam id negotium amice ac citra damnum Electoris componendi. Si super cæteris rebus transactum sit, pacem ad præmium Sveciæ haut adhæsuram. Qvæ verba qvinqvies repetebant. Deniq; Electoris erga Sveciam studium amplis verbis commendabant. Sed cum nostri haut eo minus negarent, Electorem Pomerania cessurum, Oxenstierna paulo commotior disserebat; Reginam haut credidisse, Electorem ita durum fore circa provinciam, cujus amplam pensationem ipsa exhibitura sit. Sane par esse, ut ab ipso aliqvid præstetur ob pacem publicam, qvo securitas Sveciæ muniatur. Eqvidem qvæ de jure Electoris in eam provinciam ingerantur, à se non solicitari. Cæterum istius patrem in Svecos arma gessisse, ac horum rebus plus ipso Saxone obstitisse; unde & sibi eam provinciam armis fuisse obtinendam. Hunc qvoq; declinata induciarum ratihabitione omnia sibi integra servare studuisse; qvæ nunc non amplius desideretur ad amica aut hostilia æqve paratis. Svecos nec posse, nec velle Pomerania desistere. Igitur vi ipsos depelleret, aut aliam rationem expediret, per qvam iisdem satisfieri qveat. Circa qvæ Electori mirum videbatur, omissam induciarum ratihabitionem adduci velut causam, qvæ Reginæ studium in ipsum imminuerit; cum nunc qvam maxime de pace agatur, qva induciæ ultro expiraturæ sint. Nec ullam Svecis diffidentiæ rationem esse, valida aliqvot oppida Marchiæ insidentibus, ac tanta tributi summa qvotannis ipsius provinciales emungentibus. Si tamen valde cupiant, non recusare se ratihabitionem tradere, modo capita pacti præsenti tempori adaptentur. Id vero plane absurdum, securitatis titulo Pomeraniam ab istis affectari, ac vicinum eo nomine terris suis plane exui. Et qva ratione ipsos Germaniæ, sibiq; cavere velle, Pomerania potitos nil periculi huic illaturos? Deniq; destinata sua nimis prodere Svecos, qvando concionatoribus Osnabrugæ interdixerint, ne de suggestu preces pro pace recitarent, qvibus inter alia extabat, *ut qvilibet sao contentus sit, ne ex avaritia & cupidine alienarum terrarum dissidia ac bella oriantur.*

Habermanni Preces ad diem Jovis.

§. 39. Aliqvot diebus interjectis Sveci ad rationes à nobis traditas respondere aggrediebantur. *Non esse, qvod Elector conscientia sua metuat, qva Pomeranis ad præstandam protectionem obstrictus fuerit, si Ordines Pomerania vicissim sua obligatione exsolvantur; & alias conscientiam rationibus status cedere.* (Qvæ Salvii verba fuerant.) *Si pro pace ac salute Imperii de sao jare desistat Elector, existimationem potius gliscere; idq; factum Domus saa, & agnatis facile adprobaturum, præsertim egregia pensatione accepta. De opportano Pomerania situ negari non posse; sed & hanc Svecia magis arridere, ac rebus Protestantiam præsidium inde parari; ac alias terras datum iri Marchia non minus commodas: sed in Germania nihil occurrere, qvod Sveciam æqve deceat. Securitati Electoris per arctissimum cum Svecia fœdus consuli. Viciniorum iras haut metaendas. Sveciam Electori adversus Polonum tuendo sufficere. Danum jam satis domitam. Belgas in Sveciam nil tentaturos, ac si velint, hanc cum istorum hostibus fœderibus sociandam. Cæterum de jure Electoris in Pomeraniam satis sibi constare, nec id in dubium vocare: sed freqvens esse, ejusmodi jura per intervenientes casus alterari; qvod deducere sibi in proclivi sit, ni superflaum judicetur, inatilem disceptationem suscipere. Nam spem esse haut serio Electorem de Pomerania recusare, velut luculenta materia studium in Reginam, & patria tranqvillitatem testandi.* Nostri acceptabant, à Svecis jus Electoris in dubium haut vocari, cui & per fœdus inter Gustavum Adolfum Regem, & Pomeraniæ Ducem nihil detractum sit. Ex qvo multa disceptatio surgebat, nullo exitu, nisi qvod

Sveci ad nostrorum rationes respondere conantur.

Salvi-

1646. Salvius jaceret; dolere ſibi, aliam viam non eſſe, qva Sveciæ ſatisfiat. Sed perinde fore, Regina an Elector Pomeraniam poſſideat. Cum noſtri Oxenſtiernæ exprobarent, qvod nuper dixiſſet; compoſitis Imperii negotiis ad ſatisfactionem pacem haut adhæſuram, iſte cavillabatur; perſvaſum ſibi fuiſſe, Electorem circa Pomeraniam haut tergiverſaturum. Sed forte legatos à Regina ad Electorem brevi mittendos omnem difficultatem amoturos.

Cæſarei noſtros adverſus Svecorum poſtulata obfirmant.

§. 40. At Cæſarei contra initio noſtros obfirmare, ne qvid Pomeraniæ Svecis Elector annuat, ſed Cæſari potius arma ſociet; nec deeſſe adhuc Germaniæ vires, qveis Sveci iterum expellantur. Nam verbis diſſenſum teſtari, multasqve rationes commutare haut ſufficere; ſed declarandū, qvid facere Elector decreverit, ſi Sveci Pomerania ultro decedere nolint. Ad qvæ noſtri: Electorem haut temere ad extrema deſcenſurum; ſed ſi amica remedia incaſſum cadant, ſat temporis fore de adhibenda vi diſſerere. Sed nec obſcure innuebant, ſibi, atq; Catholicis omnibus perſvaderi, Electorem clam cum Svecis ſuper cedenda Pomerania conveniſſe, ea lege, ut pro hac alias ſibi terras adqvireret. Id qvod noſtri conſtanter inficiabantur. Qvi & Cæſareis ſuper enormitate Svecicorum poſtulatorum qverentibus, adverſus qvæ unicum remedium ſit junctis Ordinum cum Cæſare viribus iſtos Germania exturbare, reponebant: ejusmodi Ordinum conjunctionem fieri non poſſe, niſi qverimoniis horum ſublatis; à qvo Cæſareos juxta, & Catholicos abhorrere conſtabat. Sane optandum fuiſſe, dudum Cæſarem cum Ordinibus, & hos inter ſe ſuper iis, qveis utrinqve ſe læſos arguant, amice & ultro tranſegiſſe. Tunc enim omnes incubituros fuiſſe ad Cæſaris æqve, & Imperii incolumitatem ſervandam, nec iſtos extraneis Regibus id beneficii debituros, qvi nunc iisdem hoc modo delinitis ſua poſtulata pervincere inſtituant. Enimvero altas nimium radices eam perſvaſionem apud Ordines egiſſe, absq; Regiorum opera nil æqvi à Cæſare obtineri poſſe. Unde nec Trautmanſtorfium ſinceri ſtudii fidem adſeqvi, utut non citra ambitionē circa componenda gravamina ſeſe jactet. Mox tamen cum noſtri acriter qvererentur, Electorem nullius culpæ compertum pro omnibus velut piacularem victimam objici, ipſiusq; diſpendio pacem communem redimi; & jam olim Saxonem intempeſtive de Pomeraniæ parte in Svecos transferenda jactaſſe, Trautmanſtorfius reponebat: ſeſe hac ſuper re cum Svecis acerrime contendiſſe; ſed vix aliud obtentum iri, qvam ut Electori dimidiæ partis jactura defungi liceat, cum Sveci totam ſpe devoraſſe videantur. Igitur qvietem patriæ ne invideret, & iniqvitati temporum ſapienter ſeſe accommodaret. Ad qvæ Witgenſteinius commotior fremere: Electori non tam Svecorum poſtulatum, qvam qvod Cæſarei præter fas & æqvum in id conſenſerint, acerbum iri viſum. Sane aliter ab ipſis ſibi promiſſum; nec Cæſarem fugere, iſtius provinciæ alienatione irreparabile damnum Germaniæ inferri, dum Borealibus ad hanc invadendam via panditur. Trautmanſtorfius contra: iſta ſibi ſatis perſpecta. Sed Svecos eo poſtulato deſiſtere nolle; ac Cæſari pace utiqve opus eſſe, qvam hæreditariis ſuis ditionibus emere haut placeat. Et qvia Elector multas ſuarum præfecturarum pignori expoſuerit, inſignem pecuniæ ſummam ab Ordinibus Imperii collatam huic dari poſſe, qva æs alienum diſſolvere, conſolidatisqve ditionibus ærarium ſuum probe conſtituere qveat. Ad qvæ Witgenſteinius: Electorem ignominiæ loco habiturum talia ſibi proponi. Non eſſe, qvod alii de ære iſtius alieno ſoliciti ſint, qvod haut magnopere ipſum premat. Nec levius Electorem jactura ſuarum ditionum, qvam Cæſarem tangi. Sed nec ſufficere, ut Cæſar iniqvo poſtulato aſſentiat, ſed qvam maxime Electoris, ſuæq; Domus conſenſum reqviri. Eqvidem ſi Svecis æqva præmia decernantur, ratam portionem ipſum conferre paratum. Sed ut tota ſua ditione decedat, id nullo jure poſtulari poſſe. Trautmanſtorfius neceſsitatem ingerere. Si data pecuniæ ſumma Electori haut conſulatur, terras non deeſſe, qvibus diviſæ invicem ejus provinciæ combinari qveant. Se ipſum ad eundem, ubi è Boruſſia venerit, profecturum, eiq; ut iſta probet, perſvaſurum. Qvod fruſtra fore Witgenſteinius aſſeverabat. Cæterum dolendum eſſe, per Cæſareos Svecis pertinaciam additam, ut tam acriter poſtulato ſuo inſiſtant. Ni iſti ita facile conſenſum ſuum præcipitaſſent, hos alia fuiſſe conſilia capturos. Ita culpam hujus moleſtiæ in ſolidum penes Cæſarem, ejusq; miniſtros hærere; cum tamen Electori ſpes fuiſſet, meritum ſe, ut major ſui ratio haberetur. Trautmanſtorfius; meliora ſe optaſſe, ac cum Collegis acriter apud Svecos deſudaſſe; ſed nulla ratione à ſententia ipſos dimoveri potuiſſe. Ac tamen exitioſi belli finem qvovis pretio fuiſſe qværendum. Simul inſinuabat, ſuper ſatisfactione cum Regiis prius tranſigendum, qvam ad componenda gravamina acce-

Mox de Pomerania cedenda ingerunt.

1646. accedatur. Witgensteinius; ex hoc satis adparere, qva via Sveci apud Cæsareos Pomeraniam pervincere instituant. Ad qvæ Trautmanstorfius commotior: admodum sinistre in aula Cæsaris accipi, qvod Elector tantopere instet, Hammo oppido Cæsareum præsidium deduci, ac altius qvid agitari suspicionem esse. Contra Witgensteinius; innocentes Principes suspicionibus haut onerandos. Cæsari officium suum dictare, ut etiam non rogatus sua Ordinibus restituat. Ac gravem Electori rationem esse, qvare istius oppidi restitutionem exigat, qvod alias ipse Calcariam Landgraviæ ex conventione teneatur reddere. Ad rationes, qvæ nostri prælegebant, ob qvas Elector Pomerania cedere non possit, Trautmanstorfius reponebat; eas gravissimas esse, ac à Cæsare Electori Pomeraniam haut invideri, Pragensem pacem testem esse. Si Ordines imperii induci qveant, ut Cæsarem magis, qvam extranea regna respiciant, spem esse, Electori eam servari posse. Sed istorum plerosq; Regibus innecti, postulata horum probare, eoq; istos devinctum ire, ut ad gravamina ipsorum expedienda operam suam polliceantur. Unde se haut perspicere, qvæ via ineunda, si Sveci insuper habitis rationibus Pomeraniam sibi deposcere pertendant. Nam pace utiq; opus esse, ingruente jam qvam maxime à Turca periculo. Cæterum omnia se tentaturum: sed si nihil proficiat, optime consulturum sibi Electorem, si necessitati manus det. Cui & cavendum sit, ne, si nimium reluctetur, Sveci arma, qvæ terra mariq; parent, in Borussiam vertant. Sed nostri, nil aliud sibi mandatum, reponebant, qvam cessioni Pomeraniæ omni ratione reniti. Trautmanstorfius contra: valde metuendum esse, ne Svecia, qvam alias Mare Balticum Germania disjungit, utiq; tractum hujus litoralem affectet. Qvod si autem Elector ditione sua carere nolit, qvod & vitio ei vertendum non sit, avertendo patriæ exitio, paciq; inveniendæ nil aliud superesse, qvam ut inter Reginam, & Electorem nuptiæ contrahantur, qvibus dein super Pomerania facile conventurum sit. Nostri ista cludere, velut parum sibi cognita. Proceres Sveciæ clavo reip. tractando adsvetos ægre hunc è manibus amissuros. Ast Trautmanstorfius eam rem utiq; successuram affirmabat, idemq; omnes civilium rerum peritos judicare. Ac majoris esse pacem, qvæ per id matrimonium Imperio concilietur, qvam præjudicium, qvod eidem forte inde metui qveat. Unicum in Svecia Axelium Oxenstiernam esse, qvi matrimonium isthoc impedire moliatur, qvod Erico filio optet. Sed istum senio gravem, & eodem mortuo omnia mutatum iri. Qvæ nostri magis expiscandi causa, qvam serio dici censebant, qvod Domus Austriacæ minime interesset, Sveciæ Regnum cum Brandenburgicis ditionibus combinari. Eoq; rogabant, ut is abjecta hac cogitatione eo rem dirigat, qvo Electori ditiones suæ salvæ maneant. Svadebat qvnq; Volmarus, ut nostri relationibus hebdomadariis, tanqvam publicis meutiendi instrumentis, inseri curarent; Electorem cum Mosco fœdus super servanda Pomerania agitare. Qvod à nostris repudiatum, velut forte Svecis ad periculosa consilia capienda ansam præbiturum. 1646.

Galli Pomerania parte cedendum svadent.

§. 41. Nec minus nostri apud Gallos sedulo instabant, ut favore suo Electorem sublevent, qvo Pomerania ipsi salva sit; excusato, qvod circa Gallicam satisfactionem ita aperte studere ipsis non potuerint, ne Sveci id adversus ipsos allegarent. Simul rationes, qvæ Electoris causam fulciebant, inculcare. Circa qvas Longuevillius Dux disserebat: *Svecorum eqvidem postulata enormia esse, nec à qvopiam jus Electoris in Pomeraniam in controversiam vocari. Negari tamen non posse, ni Sveci intervenissent, at præsens tunc armorum Cæsareorum status perstitisset, Electorem Pomerania plane excludendum fuisse; de qvo satis sibi constet. Unde par esse, Svecis saltem aliqvam ejus partem pro navata ista opera concedi, aliis terris pensandam, non minus opportunitatis ac securitatis prabituris. Gloriosum qvoqve ipsi fore hac ratione pacem accelerasse. Nec perspicere, qva alia ratione Sveci istis terris dimoveri qveant. Sane sibi ea de re contendenti à Svecis repositum; Electorem non ita circa hoc negotium laborasse, ut serio id ab ipso agi credatur. Debuisse enim id missis Legatis qvarere, simul de affectu suo in Reginam testari. Qva unica sit via negotium id amice componendi, ac Pomeraniam aliqvando cum Electorat unimendi. Eqvidem non sine invidia jactari, Electorem per proxima cognatione junctam ditione sua tantum non exspoliari. Enimvero illam arctiori vinculo rationibus sui regni innecti, cujus firmitatem & securitatem ante omnia habere teneatur; qva & necessitatem ipsi imponat pramium belli è Pomerania petendi, qvod nulla alia in Germania regio sit, qva emolumenti qvid, & securitatis Svecia dare qveat. Neq, vero à Svecis postulari posse arma ita ponere, ut futuris bellis nescitant, qvid ea Germania parte cautionis ipsis sit. Nec ullam molestiam Electori à Svecia metuendã, si arctiori fœdere huic jungatur, cui eadem prona sit: qvod & ipsum isti apud alios non parum*

1646.

parum auctoritatis circumpositurum sit. Eqvidem se optima qvæq; Electori cupere; sed ob arctum fœdus, qvo nunc duo regna jungantur, non posse non Svecis suffragari, præsertim non tam lucrum, quam securitatem status sui captantibus. Reliqvos Principes, qvos ob pacta mutuæ successionis Pomerania tangat, facile permoveri posse, ne huic rei se opponant, ubi perspexerint, pacem alio modo obtineri haut posse. Dani qvoq; & Poloni rationes tanti non faciendas, ut ideo Germania, & major orbis Christiani pars diutius sangvini innatare debeat. Et utriq; ejusmodi terrarum jacturam fuisse faciendam, qvæ non minus opportuno situ gavisa sint. Saltem neutrum Pomeraniæ nomine cum Svecis bellum orsurum. Polonum classe destitutum in Sveciam nihil valere, nec Ordines in bellum consensuros. Danum non temere aleam denuo jacturum. Igitur qvæ præsens conditio subigat, admitterentur, ne rebus in deterius euntibus duriores forte leges subeundæ sint. Adversus qvæ nostri multis demonstrabant: *Regem Gustavum Adolfum initio belli professum, se venisse, ut amicos oppressos liberet. Atqvi malignum amicitiæ specimen, hosti extorta sibi retinere, & qvæ in hoste improbes imitari. Frustra jactari, Electorem nunqvam Pomerania fuisse potiturum, absq; Svecis si fuisset Cæsareos ejicientibus. Nam Cæsarem utiq; pactum successionis inter Domum Brandenburgicam, & Duces Pomeraniæ firmasse, & Electoris patrem de hac provincia investiisse; qvem salva existimatione & fide publica eadem iterum exuere non potuerit, nec eam injuriam totum Imperium fuisse toleraturum. Nec Electori in proclivi esse in hoc negotio manus dare, qvod statum Electoratus qvam maxime afficit, nec facilitatem posteritati suæ unqvam adprobaturum. Potius Svecia cupidinem suam vinceret, nec alienas terras amicorum cumprimis affectaret. Gloriam promotæ pacis haut nimis caro emendam. Et quare non Svecia eam sibi gloriam vindicatum eat; cum major favor proseqvatur eum, qui de damno vitando, qvam qvi de lucro adqvirendo certat? Nullam qvoq; necessitatem esse, qvæ Svecos ad appetendam Pomeraniam subigat, nisi qvam ipsi ultro sibi finxerint.* Et si iste mos invalescat, nemini de sua ditione satis cautum fore; cum alteri semper ea ratio in promtu sit, sibi ob securitatem status sui necessitatem ad aliena adpetenda imponi. *Sveciam jam antea à natura satis munitam, ut è Germania nil molestiæ timendum ipsi sit. Et si huic rationi utiq; pondus aliqvod insit, eam qvam maxime pro Electore militare, ad cujus securitatem qvam maxime faciat Pomeraniæ possessio, qvæ & communicationem inter Marchiam & Borussiam copulet. Frustra occini; Electoratum Brandenburgicum subsistere, cum Pomerania peculiares Duces haberet, ac Electori ferendum fuisse, si horum stirps adhuc duret. Nam hosce nullis hostibus cinctos fuisse, à qvibus periculum immineret; eosdemqve conniver semper Electorum amicitiam coluisse, sic ut Marchiæ ac Pomeraniæ regimen vix dignosceres; nec terræ suæ bona satis intellexisse. Contra Svecis Danos, ac Polonos hostes esse, qvorum collisionibus non possit non Elector implicari. Ac plurimum interesse, debilem & ejusdem reip. participem vicinum habeas, an validam rationem extraneam, qvæ in alieno solo pedem figere instituat, ac limites data occasione proferre haut aversetur. Nam qvæ fœderibus vis sit, ubi vires & occasio arrideat, nemini rerum humanarum perito incognitum.* Ad isthæc cum Galli nil præter necessitatem reponere possent, demum rogabant, ut Elector temperamentum aliqvod proponeret. Ad qvæ nostri: jam anno 1635 actum fuisse super Magdeburgico præsulatu Svecis tradendo, & ut præfectura Barthensis iisdem ad communicationem concederetur. Posse & ab Electore unum & alterum cautionis in vicem certum ad tempus indulgeri. Id qvod Galli à ratione haut abhorrere agnoscebant. Ast Electoris super disputatis per Gallos ea sententia erat: *Qvod postulatis Svecorum annuere neqveat, id non provenire è pervicacia qvadam animi, sed qvia exitium sui status inde proventurum metuat. Eum jam ante qvatuor potentibus regnis medium interjacere, Poloniæ, Bohemiæq; longo limite junctum, & Daniæ Sveciæq; velut à fronte objacentibus; qvorum nulli via præcludatur, quominus ad se accedere possit, si velit. Nunc Sveciam inter præcordia ipsius pedem figere conari, qvo paulo minus quam servitio, aut perpetuo metus obnoxium tenere qveat. Id vero admodum indignum esse, ad isthoc operam collatum ire amicos nostros, quales Galli verbis se ferunt, qui post ruina jam implicitos ægro animo adspecturi sint, nulla medendi amplius facultate. Sed nec dignos Christianis sermones esse; justitia qvidem à vestris partibus stat, nec ita de nobis meriti estis, sed in præsens ita fieri necessum est. Vis & injuria vobis toleranda est, ut aliorum libidini satisfiat. Et cur non rationes status, qvas tantopere crepant, illi potius parti prosint, qvam justitia qvoq; sublevat? Multa qvoq; de pensatione spargi, sed nihil exprimi, qvod reliqvis ditionibus ipsius opportunum sit. Si Magdeburgensis & Halberstadiensis provincia, & in Silesia Glogoviensis ac Saganensis ducatus petantur, (nam de Carnoviensi & Crosnensi*

Eorum rationibus respondetur.

1646.

 mentionem injici ludibrium esse,) nil aliud se assecuturum, qvam ut offensa Cæsaris & junctissimorum amicorum incurratur.

Belgarum opera sollicitatur.

§. 42. In Fœderatis Belgis major fiducia Electori reponenda videbatur, haut arcto fœdere Sveciæ innexis, & qvos propriæ rationes permoturæ credebantur, ut circa Pomeraniam enixius studium ponerent. His igitur Elector per suos Legatos inculcabat; *neminem esse ita imperitum rerum, qvin Svecos id agere intelligat, ut dominium Maris Baltici ex asse sibi vindicent, omnibus eidem adsitis Principibus exclusis, nullo amicorum, inimicorumvè discrimine. Nec tertius qvid Electori expectandum esse, qvam ut erumpente cum Polonis bello pari ex ratione portus Borussiæ & Curlandiæ affectaturi sint, non minus opportunitate situs, qvam Pomeranicos & Meclenburgicos arrisuros. Ita omnibus istos portubus ad hoc mare potituros, Lubeca excepta, adsitorumq; populorum commercia pro libidine temperaturos, qveis & bellum immittere in proclivi futurum sit. Simul communicationem ipsi cum amicis claudi, ut neq; istis ad se, nec sibi ad istos accessus absq; Svecorum permissu pateat. Deniq; limitem Imperii ea parte in horum potestate fore. Qvæ omnia Belgas æmulatione accendere idonea sint; præsertim cum Sveci videantur è Pomerania longius manus porrecturi, & qvæ arrideant invasuri; unde Electoris ditiones non possint non perpetuis turbis inqvietari.* Isthæc atq; alia ad rem facientia cum nostri Belgarum Legatis sedulo ingererent, qvos & ut ad solidi qvid hoc in negotio præstandum instigarent, Cæsarei nostros monuerant; isti qvidem ferociter jactabant; *sibi nullo modo concedendum, ut Sveciæ regno Pomerania adcrescat. Nec in occulto esse, qvantum reipublicæ suæ malum immineat, si Sveci ex utroq; latere Maris Baltici portus atq; commercia in manu suo habeant. Elector modo acriter obnitteretur. Si vim meditentur Sveci, haut segnius sese occursuros. Qvin malle se cum Hispano lenioribus conditionibus decidere, qvo liberum sit validos nimium vicinos Mari Baltico avertere. At si utiq; in præsens prohibere neqveant, qvo minus Sveci Pomeraniam nanciscantur, vix triennium elapsurum, qvin cum Dania fœdus sint inituri ad istos maris dominatores in ordinem redigendos. Ac habere se causas, qvare ab astutia Svecorum sibi caveant, à qvibus tractatione Bræmsebroensi gravius qvam unqvam antea circumventi sint.* Ac revera Belgæ apud Cæsareos & Gallos institerant, hi ne in alienationem Pomeraniæ consentirent. Etsi Trautmanstorfius diceret; istos apud se non nisi verbo tetigisse, haut placere sibi Svecos Pomerania potiri. Sed Salvius judicabat ejusmodi commendationibus parum profici; ac Belgas facile placari posse, si ipsis confirmetur, circa vectigalia & commercia nihil novatum iri; qvibus ubi cautum fuerit, perinde ipsis fore, qvisnam Pomeraniam possideat. Nec Svecis alias rationes deesse Belgis gratificandi; qvi idcirco haut temere Svecorum amicitiam repudiaturi, multo minus bellum ipsis facturi sint, Hispanico cumprimis adhuc incumbente. Ac sane ultra verba sat langvida tunc non procedebatur. Nam decreverant Ordines Fœderati, ut Legati sui cum Svecis super Pomerania modeste loqverentur, ac ne rationibus suæ reipublicæ per eam præjudicii qvid inferatur, monerent; addito invitis se valde futurum, si in Electorem à Cæsare aut Svecis durius qvid statuatur. De cætero haut obscure insinuabant Legati, vix solidi qvid à Belgis susceptum iri, ni Elector circa matrimonium cum Auriaca certi qvid statuat. Scripserunt tamen iidem literas ad Reginam Sveciæ, qveis petebant, ut ipsa Electorem demum ad qvietam Pomeraniæ possessionem pervenire patiatur, qvo & hic communis pacis fructu gaudere qveat. Ac valde molestum sibi fore, si eundem hoc in negotio lædi contingat; præsertim cum ejusdem incolumitas ipsorum remp. multos, eosq; graves ob respectus afficiat. Et judicabat Servientus, si Sveci ista plane insuper habeant, ac toti Pomeraniæ insistant, olim inter hos & Belgas ad arma perventum iri. Post tamen cum Sveci spem facerent, sese parte Pomeraniæ contentos fore, Belgæ qvoqve remissius loqvi: Si Electori arma in promtu sint, majus pondus ejusdem dictis futurum. Sed nunc ista parare anceps esse. Nam si vel minimum Elector sese moveat, Svecos protinus in viscera reliqvarum ipsius ditionum penetraturos; ac amicis difficile fore eidem subvenire. Promittebant tamen qvantum possint se facturos. Galli qvoq; ex his qvæsierant, qvid facturi sint, si Sveci suo postulato desistere nolint; & an vi opposita istos impedire animus sit? Ad qvæ Belgæ plane obmutescebant. Cum Galli denuo interrogarent; num si Sveci Pomeraniæ insistant bellum decernere, & arma cum Gallis conjungere velint, qvo ipsi consilia sua ad id attemperare qveant; isti negabant aliud sibi injunctum, qvam ut causam Electoris verbis commendent. Esse qvoq; sibi fœdus cum Svecis, qvod qvamdiu ab his servetur, nil hostile adversus eosdem sibi suscipere fas esse; præsertim si Cæsar & Imperium Svecis evictionem præstet. In eundem sensum Trautmanstorfio eadem inter-

interroganti responderant, multis verbis de rationibus suis jactantes, solidi nihil. Cæterum disserebant; *summe rerum parum periculi imminere, si maxime Svecis Pomerania obtingat. Nam Danos, Polonosq; juncto Brandenburgico istorum vires semper librare posse, ubi iidem non amplius tot victoriis incluto Germanorum exercitu succingantur; nec Belgas saltem recte istis compescendis operam conferre neglecturos.* Qværierat qvoq; è Belgis Salvius; num qvid habeant, qvod opponant, qvo minus Svecis Pomerania cedat; ac num ipsis lubentibus id futurum sit? Cui Belgæ reposuerant; non esse sibi injunctum certi qvid heic declarare, aut sese opponere. Sed brevi mandata accepturos cum Collegis suis, qvi Hagam profecti sint. Id tantum dicere; optare Belgas circa Pomeraniam nihil mutationis contingere, qvod per id commercia in Mari Baltico turbari qveant. Qvibus Salvius confirmabat, circa ea nihil novatum, nec vectigalia intensum iri. Alias disserebant iidem; etsi Sveci partem Pomeraniæ in præsens nanciscantur, haut diu tamen eam retenturos. Nam si, uti solent, commercia premant, Belgas id haut toleraturos. Eam occasionem à Dano cupide arreptum iri vindictæ de Svecis sumendæ, cui Anglia proprias ob rationes accessura sit. Polonum qvoq;, ac Moscum ea rerum facie haut qvieturum. Ita Sveciæ affatim bellorum fore. Enimvero larga semper istis copia fandi erat, cum res nunc manus posceret; qvi & ipsi discordes inter se agebant, & in dies fere diversa disserebant. Ivere tamen post Osnabrugam tres Belgarum Legati, Pavvius, Donia, & Clantius, qvi nostris memorabant, se causam Pomeranicam, & rationes reip. suæ circa Mare Balticum Gallis diligenter commendasse; qvi & ample promiserint, ut iis tuto confidi possit. Apud Svecos se laxioribus verbis super Pomerania movisse, qvod & valde inhumanum sit, amicum Principem ditionibus suis exuere; nec Imperium tolerare qveat portus in alterius manus pervenire, & illa parte exteris januam pandi ad incursiones pro lubitu faciendas. Ultra intercessionem procedere, aut solenne seqvestrium officium suscipere sibi haut injunctum. A Svecis responsum; jure belli Pomeraniam à se deposci, & qvia Elector citra ipsos ea potiturus nunqvam fuerit, velut Bavaro jam, & Lotharingo à Cæsare destinata. Ac se circa commercia & vectigalia nihil novaturos.

Paw. Clant.

§. 43. Nec majus præsidium in Ordinibus Imperii inveniebatur, qvi omnes belli tam diuturni tædio pacem anhelabant, qvam alieno dispendio redemisse lucro sibi ducebant, pars etiam non obscura in Domum Brandenburgicam invidia, cujus opes accessione Pomeraniæ non parum incrementi sumturæ erant. Unde & vix verbo Electoris causam commendare audebant, veriti, ne onus satisfaciendi Svecis in se devolveretur. Simul ingens anxietas suberat, ne ista occasione Elector cum Svecis collideretur, magno cum periculo communis Protestantium causæ. Ac in universum bene cum Electore actum iri judicabant, si dimidiæ Pomeraniæ jactura defungi licuerit. Multo minus autem eadem causa Catholicos Ordines tangebat, qvi metuebant, ne si ista fervide ageretur, anteqvam sibi cum Protestantibus super mutuis qverelis convenisset, Sveci Præsulatus Catholicos in Westphalia majore numero sibi deposcerent, Protestantibus facile suffragaturis. Qvi & non aliter qvam summa pecuniæ Electori pro Pomerania satisfieri volebant, & cum nostri ipsorum interpositionem in ea causa qværerent, excusabant eandem infructuosam fore, anteqvam gravamina composita sint. Qvos & constabat ista omnia ad Cæsareos referre, & de compacto cum hisce loqvi. Qvin & de Ordinibus Osnabrugensibus Witgensteinio referebat Oxenstierna; illos ad se ob negotium Pomeraniæ accedentes declarasse; *mirum sibi videri à Brandenburgicis tantas qverimonias super Pomerania excitari, in qvam tamen Electori nihil juris sit. Eam qvippe per victricia Svecorum arma occupatam, qvæ & prohibuerint, ne idem penitus sua ditione ejiceretur. Unde iniqvum esse eundem hoc nomine pensationem accipere. Saltem ægre se consensuros, ut isti aliqvot præsulatus dentur. Qvia tamen Domus Brandenburgicæ expectativa in Pomeraniam fuerit, expeditissimam viam esse, si Svecis dimidia ejus pars concedatur, reliqva pars penes Electorem citra compensationem maneat.* Valde tamen instantibus nostris demum per Deputatos magno numero Svecos adiere laxioribus verbis causam Electoris commendaturi, sola hac ratione adducta; qvod penes Electorem non magis qvam alios Imperii Ordines culpa hujus belli hæreat, ne Svecis satisfactionem abnuisse viderentur, simul ut his tacite Gallorum exemplum imitandum insinuarent, qvi ab autore belli satisfieri sibi voluerant. Ad ista Sveci pariter laxioribus verborum formulis responderant, velut qvi satis norant, istos hoc officio obiter duntaxat defungi voluisse. Solus Lotharingiæ Dux promtissimum se sublevandæ Electoris causæ ferebat; etsi nulla ipsius apud tractatus ratio haberetur, & idem qvam maxime alieno auxilio indige-

Ordines Imperii causam Electoris frigide agunt.

Lotharingiæ Ducis inania promissa.

1646. ret. Ac decem sibi militum millia jactabat, qvibus qvinq; millia additurus sit; qvæ nemini auxilio adducere qvam Electori malit. Addito, unicum illum armis suis scopum propositum, ut Imperium in statum, qvi ante bellum fuerat, restituatur, & qvisq; Ordinum suo jure potiatur; idq; ad Electorem referri jubebat. Hic etsi in istis nihil fiduciæ reponendum nosset, jubebat tamen Legatos humaniter gratias illi reponere, nec oblata adspernari, ac verbis amicitiam alere, saltem oneri aut noxæ haut futuram.

Pomeranorum Deputati anxie agunt.

§. 44. Ast Pomeranorum Deputati tota Osnabruga circumcurrere, ac ne Electoris imperio subtrahantur obsecrare, admodum animo perturbati, cum Cæsareos Svecis insignem Pomeraniæ partem concessuros intelligerent. Tum nostros confirmare, immota se fide Electori adhæsuros, modo is in ipsorum alienationem ne consentiat. Ac à suis sibi injunctum adversus translationem suæ provinciæ publice protestationem interponere. Eadem ingerebat à Stralsundensibus missus, addito, satius sibi fore, nonnihil adhuc molestiæ tolerare, qvam dura Svecorum imperia subire. Post cum serio super Pomerania Svecis concedenda agi perciperent, apud Legatos Svecicos qvam jussi erant protestationem exponebant. Qvibus Sveci respondebant; cum Elector ipsos omni auxilio destituerit, non esse, qvod istum amplius respiciant. Qvem Pomerani facile excusabant, non voluntate sed viribus destitui ad alienis armis oppressos vindicandos. Simul addebant; cum Sveci tam multa hactenus super matrimonio jactarint, cur nunc ita acriter Pomeraniæ deposcendæ instent? Nam si serio nuptias agitent, qvæ ab omnibus promtissimum remedium componendæ huic controversiæ habeantur, hoc modo Pomeraniam affectare cum ipsorum damno conjunctum, cum in ejus locum alias provincias in præmium belli nancisci qveant, Pomerania nuptias ultro secutura. Istis Oxenstierna primo reposuerat, ab Electore eam rem serio non agi. Sed iisdem acrius urgentibus Oxenstierna, qvi tunc in convivio vino incaluerat, demum erumpebat: *Reginam circa nuptias aliud consilium cepisse, nec de iis amplius cogitandum, cum cœlibem exigere vitam decreverit.* Porro isti Deputati, cum apud nostros instarent, ut si Electori sua provincia reddatur, vectigalia à Svecis introducta aboleantur, commerciis pristina libertas restitueretur, simul privilegia sibi, & sacra sua salva sint, fatebantur super sacris à Svecis scrupulum sibi injectum, qvo ipsorum animos ab Electore averterent, qvod Wesenbecius in Senatu Principum ita acriter pro jure reformandi contendisset. Id qvod nostri ita excusabant; Electori hautqvidqvam in animo esse ulli ob sacra negotium facessere. Sed ideo ejusmodi sententiam fuisse dicendam, qvod Lutherani postularent, cæteros qvoq; Ordines Reformatos subjectis suis ad Electoris exemplum literis cavere utiq; debere; cum Elector aliis præjudicium adferre nolit. Iidem Pomerani ostendebant; plerosq; superioris Germaniæ Ordines, Altenburgicum, Vinariensem, Wurtenbergicum, Darmstadiensem, alios promisso super componendis gravaminibus inescatos, si super Pomerania ipsis favere velint. Inferiores Saxones, inprimis Lubecenses & Bremenses adhuc reluctari, qvi viciniam Svecorum horreant. Cumprimis Cæsareos & Catholicos haut invitos Pomeraniam dimissuros, ne de provinciis hæreditariis aut præsulatibus aliqvid decerpatur. Sed nimirum qvid Pomerani differerent, Sveci parum curabant, qvi ne isti frænum mordere possent, satis providerant. 1646.

Elector Poloniæ Regis opem sollicitat.

§. 45. Isthac animorum inclinatione animadversa Elector nil aliud superesse sibi judicabat, qvam ut extraneos Principes, qvos id negotium aliqvo modo tangebat, in sui favorem excitaret. Id qvod tamen caute tractandum erat, ne si Svecis innotesceret, eos duriores redderet, aut ad aspериora suscipienda impelleret. Eum in finem Joannes Hoverbeqvius apud Poloniæ Regem velut proprio motu exponere jubetur, qvid super Pomerania à Svecis affectata rumor ferat, qvi & inanis esse haut videatur. Simul demonstraret, qvam periculosum Poloniæ sit futurum, ejusmodi vicinum nancisci, qvicum bellum nondum sit compositum, & qvi è Livonia qvoq; immineat, nulla alias obligatione eidem innexus; cui in promtu sit, qvandocunq; libido subierit, paratum in Germania exercitum Poloniæ infundere. Ei malo prævertendo Rex Cæsari demonstraret; qvam ancipitem in statum Poloniam non minus, qvam Silesiam & Bohemiam conjecturus sit, Pomerania Svecis tradita; qvæ cum hactenus Germaniam ab eo latere objectu maris tutam præstiterit, nunc in hanc juxta, & Poloniam per istam patulum aditum strui. Nec Danubio Rhenoq; adsitis securitatem amplius constituram, ad qvos, qvamvis longius à periculo remoti videantur, qvam facile belli flammam trajicere qveat, hoc ipsum bellum docuisse. Igitur Cæsarem oraret, ne ipse in alienationem Pomeraniæ consentiat, neu, ut Ordines Svecis circa hanc faveant, permittat. Sane Electorem ultro haut cessurum; sed

sed vi arcendæ imparem esse. Præterea qvia Galli fervide pro Svecis contendere cœperant, eidem injunctum, ut Poloniæ Rex Gallis demonstraret, qvantopere Poloniæ intersit, ne hæc Svecos ex utroq; latere vicinos habeat, qveis eam turbandi semper facultas futura sit. Nam Polonos nunc gratia apud Gallos pollere ob recens Regis cum Nivernensi virgine matrimonium. Nec minus ut eadem apud Daniæ Regem, ac Principem Arausionensem moveret, qvorum utriusq; intererat, ne Svecorum potentia in Mari Baltico glisceret; qvo & ipsi qvantum possent operæ ad eam rem impediendam conferant. Ipse qvoq; Elector id negotium Bregio Legato apud Polonos Gallico, qvi Regiomont... eum inviserat, diligentissime commendaverat. Qvi pollicebatur sese Mazarino per secretas literas solicite ingesturum, ne Svecorum destinata à Gallis foveantur, utq; Electori suæ ditiones salvæ persistant. Qvæ non plane effectu caruisse eventus ostendit. Cæterum & ipse Poloniæ Rex ad eos tractatus Roncolium, & Matthæum Cracovium mittebat, ejus Regni rationes circa Pomeraniam Legatis ibi commendaturos. E qvibus Cracovius Osnabrugam delatus offerebat, sese operam nostris circa servandam Pomeraniam sociaturum. Sed qvia Rex Poloniæ de hac missione in antecessum Electori haut communicarat, ac metus erat, ne Sveci suspicione perstricti ansam inde arriperent infesti qvid in ipsum tentandi; nostri eidem svadebant, ut negotium id seorsim agat, nec ipsos eidem immisceat; tum ipsorũ conversatione parcius & cautius utatur. Is igitur cum Trautmansdorfio exponeret, Poloniæ securitatem non pati, ut Svecis Pomerania ad Oderam usq; flumen cedat; hic abrupte: Cæsarem & Imperium in Poloni gratiam bello immersum hærere haut amplius posse, cum hic ne unum qvidem eqvum hoc bello in auxilium Cæsari instraverit. Ad qvæ Cracovius: *Polonos ob inducias cum Svecis, ac conditionem Regni sui plus præstare non potuisse. Et tamen Joachimo Ernesto Crocovio, atqve Mitzlafio non solum liberos militum delectus, sed & itum reditum per Poloniam in Pomeraniam irrumpentibus permisisse. Sed nec Electori tanqvam vasallo Poloniæ, si vel maxime velit, fas esse Svecis Pomeraniam usq; ad Oderam concedere: qvod ex ea Sveci in Poloniam irrumpere, ac inde trans flumen recipere se possint, Polonis vindictæ facultate interclusa. Nec parum sua interesse ob commercia, qvæ alias per Wartam fluvium exercere sveverint. Sed & Polonos semper Pomeraniæ curam suscepisse, velut limitem ipsorum tegentis. Unde cum superiore seculo Carolus V Ducem Pomeraniæ, qvod hic fœderi Smalcaldico nomen dedisset, proscripsisset, Sigismundum Regem Cæsari denuntiasse; ni istum omittat, se causam istius suam facturum, nudo acinace misso. Unde Polono seqvestre ducem Cæsari reconciliatum, ut tamen ducenta uncialium millia multa nomine solvenda essent. Qvam ob causam Ordines Pomeraniæ à Duce stipulatos, ne is deinceps fœdus absq; ipsorum consensu ineat. Testabatur tamen idem, Regem nolle ut ob Pomeraniam novæ turbæ surgant, aut bellum ideo extrahatur; sed potius nonnihil circa eandem Svecis indulgendum, ut pace facta tam formidabilis Svecorum exercitus dissolvatur.* Cui ostendebant Cæsarei: optandum sibi esse, Pomeraniam penes Electorem manere. Sed nominem inveniri, qvi vel tantillo auxilio ipsos sublevare velit. Connixuros se tamen, ut dimidia provincia decidi possit. Galli eidem responderant; in tempore ipsum advenire; nam serio nunc negotium suscipiendum. Ægre tamen Svecos tota Pomerania decessuros. Belgarum Legati dixerant, se mirari, Polonum id negotium non majore studio amplecti. Nam etsi induciæ adhuc durent, aliqvando tamen eas expiraturas, ac per easdem istum non teneri, ut rem tanto sibi præjudicio futuram dissimulet. Sed Cracovius censebat; Polonis satius fore firmam cum Svecis pacem concludere, qvam ob Pomeraniam multa tricari, ac bello cum his ansam struere. In Polonia varietatem religionum dari, qva Sveci, ubi in bellum res eruperit, in commodum suum usuri sint. Nostris qvoq; qværentibus, num Poloni arma sua Electori jungere velint ad Pomeraniam recuperandam; is tacendo respondebat. Idem nomine Regis actionem movebat in Rugenwaldam, Stolpam, & Slagenam, velut in qvas isti jus pignoris competat, ac protestationem interponebat; qvam cum nostri Svecis ostenderent, hi suspicabantur, id ad terrorem ipsis incutiendum fieri, ac Polonos à se nihili fieri asserebant. Sed nostri excusabant, non alio fine id fieri, qvam ut constet, qvantopere Elector ab omni parte impetatur. Sed Salvius confirmabat eam actionem inanem esse, ac sibi instrumenta inspecta, qvæ data sint anno 1506 ab Episcopo qvopiam Camminensi, qvi revera Episcopus non fuerit, & in cujus insignibus crux solita non adpareat; ac eadem sine dubio supposititia esse. De cætero judicabat; non magni esse Poloni operam. Satis constare sibi, qvomodo isti Regi cum Svecia conveniat. Ab eodem absolutum Poloniæ imperium affectari, eoq; clam in Polonia militem magno studio parari.

Bregy.

Rex Poloniæ ad tractatus pacis mittit. Roncalio.

Mirzlaf.

1646.

rari. Et qvia Gustavus Adolfus Rex ipsi qvondam auxilia in eam rem pollicitus sit, si actioni in Sveciam renuntiet, eundem jam in eventum, ac si solus id effectui dare neqveat, Svecorum auxilia solicitasse, qvæ & dicta lege promissa eidem sint. Unde ipsum id agere, ut si filius eidem nascatur, is se vivo Rex designetur, qvo regnum hæreditarium fiat. Unde non esse qvod speretur, Polonum Sveciæ se destinatis serio objecturum.

Cæsarei Svecis Citeriorem Pomeraniam promittunt.

§. 46. Inter hæc nostri Cæsareis Legatis rationes precesq; ingerere haut destiterant, ne Pomeraniam Svecis annuerent. Qvi contra Electorem ad arma cum Cæsare jungenda invitabant, Melandro cumprimis, & Blumenthalio satagente. Id qvod nostri studiose declinabant: id nimirum esse, qvod Sveci captent, qvo prætextum sit Pomeraniam tanqvam jure belli retinendi, cæterasqve Electoris ditiones infestandi. Unde cum Cæsarei incassum ista solicitari viderent, qvæ & forte librandis Svecorum armis suffectura haut erant, ostendebant, a Bavaro se non citra importunitatem ad pacem urgeri: & qvia solus Cæsar hosti haut par sit, demum ad talia remedia descendendum, qvibus alias libenter supersedere velint, non obscure de Pomerania, & Alsatia innuentes. Nostri contra obtestari, ut se insciis de Pomerania Svecis nihil promittant, vel ut qvi eo sint ingenio, ut semel pollicita retractari haut patiantur: utq; saltem res integra retineatur, qvoad Elector è Borussia propius accesserit. Sane cum tot anni circa præliminare pactum adornandum consumti sint, haut par esse nunc ita properari, ut non sententia Electoris, de cujus salute agitur, prius audiatur. Ast hisce insuper habitis Cæsarei Svecis Citeriorem Pomeraniam obtulerunt; nostris id exprobrantibus jactantes, penes Cæsarem haut esse, Pomeraniam per arma Electori servare. Jamdudum se qvestos, Electorem in Borussia abesse, tarda admodum communicatione; ac Regios juxta, Ordinesq; longiorem moram adspernatos. Ac tremebundus nec citra magnam animi commotionem Trautmansdorfius disserebat; *se diutius pacem remorari non posse. Bavarum bello utiq; exire, & exercitum dissolvere velle, in cujus gratiam à Cæsare Gallis Alsatia concedenda fuerit; qui & nunc Austriacorum auxilia majoribus suis bello Palatino care imputata cum fœnore reposcat. Turcam qvoq; tota mole ingruere, cui, qvicqvid virium Cæsari supersit, opponendum. Svecos rationes Electoris haut curare; nec in præsens eloqventia rem confici posse. Cæsari Alsatiæ, per sexcentos annos possessa jacturam fuisse digerendam, cum Elector Pomeraniam nunqvam possederit.* Ad qvæ nostri, haut sperarare se, hocmodo cum Electore actum iri, ut ipsius ditiones se invito condonentur. Ne rem præcipitaret: Electorem propediem propius adfore. Ad qvæ Trautmansdorfius non citra impatientiam; eadem per qvatuor hactenus menses incassum jactata; summam rerum diutius in ancipiti hærere non posse. Simul magnopere circa expediendam regiorum satisfactionem satagebat, ut eadem absoluta gravaminum decisionem ad Conventum Ordinum rejiciendo eluderet. Cum nostri exprobrarent; Cæsareos antea semper ingessisse: obnixus modo staret Elector; Cæsarem ne rusticum qvidem prædium de Pomerania ipso invito alienaturum; Trautmansdorfius prolixe disserebat: *ultra vires neminem stringi. Se omnem lapidem movisse, ut Svecos eo postulato dimoveret; cum id obtineri non potuerit, bellum ideo à Cæsare continuari non posse. Non minus Cæsari fuisse optandum, à se Alsatiam, qvam ab Electore Pomeraniam retineri. Sed cum nec propriæ vires pertingant, & ab Ordinibus nil subsidii accedat, nimirum dimittendum esse, qvod servari neqveat. Omnia tamen ex placito Ordinum adhuc pendere, qvi ubi ita se gesserint, ut Imperium integrum servari qveat, simul viam ostenderint, qva Svecorum manibus Pomerania extorqveri possit, Cæsari rem longe gratissimam facturos. Enimvero considerandam esse præsentem Germaniæ faciem. A Svecis munita oppida magno numero teneri; agros ita vastatos, ut numerosus exercitus ibi subsistere neqveat. Cæsarem tuendis suis terris non sufficere, Saxonem ad incitas redactum; cæteros nec velle qvid, nec posse. Qvid igitur faciendum restet? Eqvidem Electori injuriam fieri: sed idem accidere innocentibus pupillis Archiducis Oenipontani, qvorum terra Gallis tradantur. Ac eo facilius Electorem eam jacturam digerere posse, qvod jus suum ad Pomeraniam è mera Cæsarum gratia obtineat, collata à Carolo V in Marchiones expectativa, pactoq; mutuæ successionis confirmato, qvod ut faceret nulla obligatio ipsum tenuerit, qvin id feudum apertum tenere potuerit, è placito deinceps conferendum.* Nostri contra: *Cæsarem utiq; obstrictum fuisse ad ista pacta confirmanda. Marchionibus Brandenburgicis veterem actionem in Pomeraniam fuisse, à qvibus & olim Duces hancce in feudum recognoverint. Super eadem gravia inter Marchicos, & Pomeranos bella gesta, qva dein opera Ducis Brunsvicensis anno 1529 composita sint ea lege, ut vetus Marchionum jus in pactum mutuæ successionis mutatum sit, ac confirmationis causam in Cæsareo diplomate merita Domus Bran-*

1646.

Brandenburgica allegari. Qvæ uti Trautmansdorfius ſuo loco relinqvebat, ita demum qvod reponeret nihil habebat, qvam Domum Auſtriacam, & Brandenburgicam eadem calamitate oppreſſam teneri, qveis nullum aliud, qvam à ſocietate mali ſolatium ſit. Cæterum nondum plene & cum vi obligationis Pomeraniam Svecis oblatam; ſed inter ſermocinandum de citeriore provincia mentionem injectam: qvam tamen Sveci acceptare noluerint, ſed exhibita *duplica* qvæ ad extremum ſibi ſententia ſedeat declaraturos. Idem apud Svecos de Croſna & Carnovia Electori in penſationem danda injecerat, velut in qvam huic illiqvidum aut nullum jus ſit. Apud noſtros de Halberſtadio, mox & de tanta pecuniæ ſumma movebat, qvanta alias Svecis danda fuerit; noſtris regerentibus, ejusmodi terras pecunia taxari haut poſſe. Cum igitur rationibus & proteſtantibus nihil proficeretur, Legati enixe mandatis inſtrui ſe petebant, num ad extrema rem deduci velit Elector. Cui negotio promtius expediendo, ſimul ut de conditione tractatuum liqvidius conſtaret, Lœbius ad Electorem jam è Boruſſia moventem iter ſuſcepit.

Noſtri per Gallos tempus extrahere laborant.

§. 47. Ut igitur rem ad Electoris usq; adventum extraherent, noſtri ſummo opere laborabant, apud Gallos cumprimis, qvi nunc plus benevolentiæ præ ſe ferebant. Ac diſſerebat Longvevillius; *ſe utiq; juſtitiam à parte Electoris agnoſcere, ſed qvia Sveci animum in Pomerania defixerint, dolendum eſſe, rem ab iſto hactenus non niſi contradicendo actam, nec dudum peculiares tractatus ſuſceptos. semper ſe credidiſſe, ni Elector dimidiam Pomeraniæ partem accepta idonea penſatione cedat, propriis commodis obſtiturum, ac à prudentia hucusq; demonſtrata diſceſſurum. Nam ſi nudis verbis obluctari pergat, verendum eſſe, ne Cæſarei Svecis totam Pomeraniam annuant, non inclinatione in hos, aut qvia credant eosdem diu qviete iſtius poſſeſſione gaviſuros, ſed ut Svecia plures hoſtes exciteut, ſimul ut Electorem permoveant, junctus cum Cæſare armis hanc ulciſci. Unde & eosdem Electorem ſemper obfirmaſſe, ne qvid Svecis annuat, ſpe facta, Cæſarem ipſi ſemper adſtiturum, ac Pomeraniæ nil condonaturum. Qvo artificio obtenturos ſe ſperaverint, ut vel Elector cum Svecis committeretur, partibus inde Cæſaris acceſſurus, vel Sveci non amplius pro penſatione Electori præſtanda laborarent, qva Cæſar ſe exſolvi cupiat. Eqvidem haut conſtare ſibi, num forte Elector multarum ditionum Dominus Pomeraniam gratis tradere malit, gloria reductæ pacis contentus, an vero temporum converſiones aucupetur iſti per vim recuperandæ. Hac ſi mens ſedeat, aperte ſe profiteri, qvantumvis Electori amiciſſimos acturos, qvod fœdus cum Svecia reqvirat. Aliam ſpem ſibi fuiſſe Electori ſaltem dimidiam Sileſiam in Pomeraniæ vicem obtinendi, unde & Svecos de iſta in* replica *mentionem injeciſſe. sed qvia Elector de nulla Pomeraniæ parte cedenda ſpem fecerit, Svecos offenſos æqvivalentis curam abjeciſſe, nec de Sileſia amplius movere, & ingratiis Pomeraniam retenturos. Qvo facto longum fore Electori, à Cæſare aut Ordinibus penſationis qvid extundere.* Addebat Servientus, *Cæſareos à ſe poſtulaſſe, ut, Svecos ad relinqvendam Bremam ac Verdam permoveat, totam pro his Pomeraniam accepturos. Id ſe recuſaſſe, qvod Gallia veterem amicum terris ſuis expoliare nolit in gratiam Archiepiſcopi nullo beneficio cogniti. Ex qvo collegerit, non eſſe Electori infenſiorem hoſtem qvam Cæſarem, eoq; ipſi cavendum, ne plane cum Svecis rationes perturbet.* Cum noſtri reponerent; ſe egiſſe uti juſſi ſint. Non credidiſſe Electorem, ſuas rationes tam parum ponderis fuiſſe habituras, aut reſpectum temporarii fœderis legibus æternæ juſtitiæ & æqvitatis prævaliturum: Longvevillius interrupto ſermone: *Jus Electoris & rationes bonas eſſe, ſed in præſenti cauſa non magis valere, qvam olim iis in tractatibus, qvibus Galli Navarram, Neapolim, Siciliam, Mediolanum, Flandriam, Arteſiam, ob infelicitatem temporum pacis emendæ amittere neceſſum habuerint.* Cum noſtri exciperent: ibi hoſtem hoſti qvid extorſiſſe, heic amicum amico ſua ereptum ire; Gallus reponebat: Electoris patrem abrupta cum Svecis amicitia in Cæſaris partes tranſiiſſe, atq; cudendæ Pragenſi paci operam navaſſe. Noſtri contra; Svecos poſt obitum Ducis Pomeraniæ hoſtilia expromſiſſe; Electorem contra amicum magis qvam hoſtem egiſſe, ac tuendis ditionibus aliqvid copiarum aluiſſe, nulla Svecos laceſſendi libidine. Pacis Pragenſis ſolum Saxonem autorem eſſe. Eam impedire non magis penes iſtum, qvam alios Ordines fuiſſe; ac permittendum, qvod corrigi non poterat. Si qvid infeſti in Svecos patratum ſit, per miniſtros factum. Saltem qvi nunc rerum potitur Electorem omni culpa vacare. Cæterum abs ſe aliter agi non potuiſſe. Nam ſi utiq; Sveci Pomeraniam affectabant, exprimendum erat, qvam partem cuperent, qvid pro ea rependere vellent: ſi ſuper pretio inter ipſos convenire non poterat, communium amicorum opera erat adhibenda: Nunc abſurdum eſſe, alteri ſua prius eripere, non expreſſo, qva ratione eidem viciſſim ſatisfaciendum ſit. Ac

1646.

valde

valde periculosum fuisse Electori, cessioni Pomeraniæ pronum se declarare, ac post expectare, qvodnam æqvivalens Sveci offerre velint, qvod fortasse præstare non possint. Ad extremum tamen Longvevillius spem faciebat; rem ad Electoris usq; adventum suspendi posse, modo is iter acceleret. Addebat Avauxius, qvi singulare in Electorem studium præ se ferebat: *Sese Svecis crebro svasisse, ne ita atrociter Electorem offenderent, juvenem, intrepidum, vegetum, potentem, cujus ditiones si juncta jaceant, Dania Regno prævaleant. sane se nullum Principem tota Germania magis æstimare, & qvi plus spei in posterum de se præbeat, & qvem ipse singularem Galliæ amicum ducat. Sed omnem operam se lusisse. Igitur temporibus se accommodaret, & dimidium Pomeraniæ æqvo animo amitteret. Cæterum Trautmansdorfium qvidem jactare, pacem à se brevi confectum iri; sed eventum aliter ostensurum; ac negotium Electoris non difficulter ad ipsius adventum extractum iri.* Porro cum Galli objicerent, Electori dudum in peculiares tractatus super Pomerania descendendum fuisse; nostri reponebant, id salva conscientia & existimatione fieri non potuisse. Nam utut ipse inæstimabilem provinciam alienare in animum induceret, obstitisse obligationem in Cæsarem & Imperium, isthoc facto lacerandum. Ac satius fuisse à Svecis, uti promiserant, de Pomerania haut fuisse propositum, sed ditiones hosticas speciosо magis prætextu ad exemplum Galliæ petitas; qvibus obtentis cum Electore super permutatione agi potuisse. Nunc vero istos Electori suam provinciam adimere velle, ac insuper ab ipso postulare, ut operam ad sua aliis eripienda navet, aut omni pensationi renunciet. Cæsareos jactasse, Svecos solam sibi Pomeraniam cupere, reliqva eo fine postulare, ut Electori satisfiat. Sed si hic Pomeraniа cedere abnuat, Svecos rationi locum daturos, & destinatis istis abscessuros. Qvo colore igitur ab Electore peculiares tractatus qværi potuisse? Ad qvæ Galli hoc ipso Cæsareos Electorem Svecis sejungere, ac Cæsarem à præstatione æqvivalentis liberare conatos. Nam nunc Svecos continua contradictione offensos negare, ad æqvivalens curandum se teneri, & à Cæsare Ordinibusq; ægre qvid obtentum iri. Cæterum nondum rem plene transactam, ac tempus fore agendi, ubi Elector in vicina accesserit. Nam Cæsarem de Pomerania nil aliud, qvam qvantum penes ipsum fuerit, donasse; ac differte approbationem eorum, qvorum interfit reservasse; nec absq; Electoris consensu qvid conclusum iri. Obiter qværebat Longvevillius; num Elector in vicem Pomeraniæ Brisgoviam & urbes Sylvestres recipere velit, qvæ loco Palatinatus Superioris Palatino Electori propositæ fuerint. Qvod nostri responso indignum judicabant.

Svecorum super hoc negotio componendo varii sermones.

14. Mart.

§. 48. Nec minus nostri Svecos subinde rationibus urgere pergebant, ne isti Electoris terras adpeterent, neu inter tam propinqva cognatione junctos, & qvos in utilissimam invicem amicitiam manifestæ causæ jungant, perpetuarum semina inimicitiarum spargerent. Qvibus Salvius non parum turbari se ferebat, ac ingens in Electorem studium professus contendebat, matrimonium Reginam inter & Electorem utiq; successurum, ingerente qvantumvis Svecorum parte. Simul orabat, ne Elector præcipitato circa id consilio majori animorum exacerbationi locum præbeat. Certo sibi constare, ista litigia in nuptias desitura. Id qvod cum nostri risu eluderent, pergebat: *satis se perspicere, ipsis omnia, qvæ in Svecia contigerint, cognita esse. Sperare tamen se, aliosq; amantes patriæ viros extra culpam habitum iri. Non nisi unum aut duos esse in Svecia, qvos inter Axelius Oxenstierna princeps sit, qvi obstiterint, qvo minus id matrimonium dudum fuerit perfectum. Illum tamen senio & valetudine gravem, qvo amoto nemo futurus sit, qui istud impedire sit ausurus.* Ad qvæ nostri: *Electori non minus conservationem sui, qvam Svecis, curæ esse. Talia non nisi illudendo isti jactari, ac ut inania captando summam rerum suarum destructum est. Lilieströmium nuper ad exercitum missum agnovisse, nuptias qvidem promtissimam esse viam negotio Pomeranico componendo. Sed in Germania plus sermonum de iis audiri, qvam in ipsa Svecia.* Salvius tamen monitis suis de non properando alio matrimonio insistere, ac demum addere; *si præter spem suam id non succedat, non defore aliud remedium ei negotio extricando. Eqvidem asperiore esse ingenio Svecos, sed ad extremum tamen rationem audire. Cæterum Sveciæ internam constitutionem gravem morbum minari. Præstantissimos viros fato functos, ac res utcunq; per Axelium Oxenstiernam, dum vivat, sustineri, sed eo extincto neminem fore summæ rerum tractandæ parem; ac id se Danicos inter tractatus, qvibus iste præfuerit, observasse. Nam qvamdiu idem Holmia abfuerit, haut fuisse, qvi idoneum ad suas Osnabruga relationes responsum reponere voluerit. Ac animo se jam mala Sveciæ prospicere, de qvibus, qvi in culpa sint, rationem redderent. Eqvidem Svecos insolenter se jactare. Aeglorianda nimios esse; sed rem ipsam longe infra famam subsistere.*

1646. *Supplementa, qvæ adulto vere expectentur, minora esse, qvam ferantur. Maritimum adparatum ter mille plus minus agrestibus litorum accolis constare, qveis nullus rei nauticæ usus. Tum præcipuos, per qvos regni negotia expediantur, per morositatem in diversas sententias trahi.* Igitur svadebat, exiguam adhuc patientiam adhiberent nostri; fortasse fata viam brevi inventura, qvæ in præsens non adpareat. Inde remoto velut sipario libere differebat: *Cancellarium Regni periculosa agitare consilia; per qvatuordecim dies velut extra se raptum conclavi se inclusisse, nemine admisso, ac vinculum cudere, futuro regi circumscribendo. Id qvippe eum agere, ut hic mancipii potius, qvam Regis conditione sit, nec penes hunc, sed Reginam armorum arbitrium existat. Prolem qvoq; si qva nascatur, paterna conditione, qvi peregrinus sit, æstimandam, nullo ad regni successionem jure, ac ut post istius obitum Reges deinceps per suffragia Ordinum vetere more eligantur. Id qvod tamen hi nunqvam concessuri sint, qvi facile prospiciant, qvid dissidiorum, tumultuum, ac cædium inter ipsos ea occasione surrecturum sit, certissimam ad perdendum regnum viam. Igitur avertendo à Svecia exitio, simul fulciendis per Europam Protestantium rebus, præsentissimum remedium esse nuptias inter Reginam & Electorem, qvas ipse, adducto qvoq; licet ægre, in eandem sententiam Collega, Reginæ magnopere commendarit, rerum facie exacte & fideliter ipsi ob oculos posita. Qvo ipso bonorum civium officio functi sint; ubi rem successus destituerit, extra culpam futuri. Auditum sibi, Electorem brevi Clivos profecturum nuptiis cum Auraica parandis. Qvas ne festinaret petebat; nam affectatum inter Reginam & Palatinum matrimonium haut successurum.* Addebat de dissidio suo cum collega, cujus actiores sibi haut probentur, qvi & nunqvam ad paternam autoritatem enixurus sit, dotibus ingenii longe inferior. Deniq; familiam Oxenstiernarum Sveciæ incrementa & felicitatem ob privatum, qvod ipsa captet, emolumentum impedire. Isthæc tanta eum libertate prolata ipsa inusitati candoris specie nostris suspecta reddebat, qvod de rebus patriæ suæ tam aperte loqvi Legatum parum decere videretur. Ac fortassis ista eo spectare, ut Electore in securitatem dato Borussia, uti tunc fama erat, Svecorum invasioni pateret. Alias uterq; Legatus petebat, ne ita rigide nostri suis postulatis reluctarentur. Se nihil Pomeraniæ velle nisi cum consensu Electoris. Reginam sua postulata Electori facile adprobaturam, modo ne hic sua consilia præcipitet. Distinctius tamen mentem suam explicare non posse, antеqvam Cæsarei *duplicam* exhibuerint; qva edita citra ambages ad rem accessuros. In præsens cum Cæsareis nondum sibi convenisse, nec de Silesia adhuc remisisse. Haut ita simplices se, ut cum solo Cæsare super Pomerania transigere velint, sed semper consensum Electoris adhibituros. Simul ejus consilia laudibus extollebant, velut qvi semper de republica cordatas sententias dixerit, sed qvem alii haut fulcierint. Ac citra tergiversationem declarasse, Svecis satisfactionem deberi, ac se ad ratam partem conferendam paratum esse; qvod reliqvi in Senatu Principum agnoscere noluerint. Ast si tamen idem circa Pomeraniam nihil remittere velit, nil aliud superesse, qvam ut armis arreptis ipsos expellat. Ad qvæ extrema ut ruat, prudentiam & moderationem ipsius haut permissuram. Eqvidem hactenus non alia sibi mandata esse, qvam ut toti Pomeraniæ insistant, idq; tam in emolumentum Sveciæ qvam Electoris fieri. Nam sive nuptiæ, circa qvas conciliandas pro virili nitantur, succedant, seu minus, egregium pro Pomerania æqvivalens se stipulaturos, qvod Electoris ditionibus accessurum sit, Pomerania Sveciæ inserta. Posse tamen ad dimidium rem deduci, qvam & Cæsarei jam Hamburgi obtulerint; nec adparere, qva alia ratione Sveciæ securitati consuli qveat. Cum nostri de Magdeburgo, Brema & Verda injicerent, isti reponebant: Magdeburgum nimis remotum, ac nil roboris & securitatis Sveciæ præstare aptum. Bremam adversus Danos commodam, sed minorem. Sibi terris opus esse, ubi non solum exscensionem facere, sed & exercitum alere possint. Inter qvæ tamen subinde ad vetera & toties refutata revolvebantur: Electoris patrem Svecos armis lacessivisse: ab hoc inducias haut firmatas, eoq; statum belli mansisse, hostilibus licet suspensis. Se eidem tractatus super Pomerania obtulisse, eo gradu arctius ad fœdus descensuros securitati suæ stabiliendæ. Sed rem ab isto in suspenso relictam, & contradicendo tempus extractum. Interim occasionem elapsam. Sed nec æqvivalens amplius à se præstari posse. Id se antea promisisse; sed cum id acceptatum non fuerit, à Cæsare idem petendum, cui abunde sit, unde Electori satisfaciat; præsertim cum Regina haut parum offendatur, qvod ab Electore Polonus, Danus, Belgæ ad arma in Svecos arripienda stimulentur. Ad qvæ Witgensteinius tum alia, qvæ in rem erant, tum circa matrimonium solita sibi libertate regerebat: *Electori nunqvam animum fuisse Svecos ostentato matrimonio ita decipere, uti jam ad-* 1646.

1646.

pareat circa Pomeranicum negotium cum ipso agi. Nam initio Svecos minorem Reginæ ætatem excusasse, & ipso Cancellario Regni suggerente conventum, ut ubi Christina octavum decimum ætatis annum expleverit, negotium non solennem per Legationem, sed per missum privati forma ageretur. His omnibus ab Electore obtemperatum. Reginam Matrem ad filiam, Gœtzium Cancellarium ad Ax. Oxenstiernam scripsisse. Hunc per Paulum Helmes Curlandiæ Duci insinuasse, Sveciam ad nuptias inter ipsum & Reginam inclinare. Inde Benckendorfium obtentu privatorum negotiorum Holmiam missum. qvi & aliqvoties secreta cum Cancellario colloqvia habuerit, cui hæc missio, modusq; citra strepitum negotiandi valde placuerit, qvo rei certitudo optime explorari, ac eo forte irrita sinistri rumores declinari qveant. Ubi iste per semestre tempus exegerit, & accessum qvidem ad Reginam per Cancellarium obtinuerit, eiq; negotium exposuerit: sed tale demum responsum reportasse, ex qvo haut difficile collectu fuerit, qvid Electori expectandum sit. Ita Reginæ sermonem cum Oxenstierna conspirasse, ut facile adpareret de compactorem geri. Consangvinitatem & diversa sacra objecta, qvasi non ab initio de istis constiterit, aut ea tanti sint, ut ideo matrimonium rejici debeat, tantum robur Sveciæ circumpositurũ; præsertim cum satis caveri posit, ne circa recepta Sveciæ sacra qvidqvam novetur. Ad qvæ Salvius expallescere, ac facta utcunq; excusare; spem tamen nondum plane sibi decessisse. Oxenstierna ridere; rem debito modo urgendam, nec protinus de successu desperandum. Arborem non uno ictu prosterni. Se ex animo Electori favere, ac si is, qvod futurum speret, aliqvando tabularium Sveicum inspecturus sit, liqvidis documentis perspecturum, qvantopere omnibus literis ejusdem commoda Reginæ commendaverit. Rationes, qvas Regina & suus Pater matrimonio objecerint, haut idoneas tanti momenti negotio impediendo. Majoris esse missionem Kleistii in Hollandiam, per qvam effici posit, ut spes, qvæ in Svecia foveatur, plane evanescat. Potius in Sveciam Legatos mittendos, de nuptiis juxta & Pomerania transacturos. Nam valde ægre laturam Reginam, si, dum ipsi circa matrimonium satagunt, Hagæ de alia conditione agatur. Dixerat qvoq; peculiari colloqvio Biœrnclovius: *circa matrimonium ex parte Reginæ rem adhuc integram esse. Qvæ prius facta sint, suo loco se relinqvere; sed nunc negotia ac studia in Svecia mutata, ac omnes, ut istud succedat, optare. Et qvi antea id impedire laborarint Oxenstierna, nunc id qvam maxime promovere velle. qvod novum inde sibi*

Benkendorf.

Kleist.

præsidium sperent adversus Carolum Gustavum Palatinum, qvi Petro Brahæo & Carolo Gyldenhielmio junctus Cancellarium inveterata autoritate dejecerit; ac postqvam spes decollaverit regnum in familiam suam per Ericum filium transferendi, malle id penes Principem esse animo magnificum, ac propriis opibus florentem, qvam Palatinum pauperem, & qvem metus sit, ne multum ex indole patris trahat, suæ pecuniæ parci, publicæ avari.

1646.

Gyldenhielm.

§. 49. Super hisce sermonibus Elector judicabat; laxos nimium illos esse, & ambiguos, qvibus tuto inniti haut posis. Eoq; haut prudentis esse inter ancipitia ista apertius super connubio movere. Ac videbantur isti id duntaxat spectare, ut ipse circa cedendam Pomeraniam facilior redderetur, ac inani spe ab aliis cogitationibus averteretur domui suæ stabiliendæ necessariis. Nec aliud colligi posse ex iis, qvæ è Svecia nuntientur. Ac si expendatur, qvam aspere ditiones suæ à Svecis habitæ sint, qvam enormibus tributis exhaustæ, ac civium suorum qverelæ surda aure ab iisdem transmissæ, ac nunc post tot amicitiæ specimina, à se exhibita Pomeraniam deposci; nullum propensi in ipsum animi indicium colligi inde posse. Si qvoq; matrimonium ipsis cordi foret, absurde confirmationem induciarum tantopere urgeri. Unde haut placebat Legatos suos super isto negotio mandatis instruere, de qvo non amplius sibi laborandum esse, qvæ Benckendorfius retulerat, satis ostendere. Nisi forte post hujus discessum animorum & consiliorum mutatio ibi facta, deq; ea certo sibi cautum sit. Cujus tamen malignum indicium recens adpareat, qvod Wittenbergius iter in Silesiam Magdeburgo non recta per Saxoniam & Lusatiam sumserit, sed flexo præter necessitatem agmine Marchiæ partem protriverit, rapinis, cædibusq; hostilem in modum grassatus. Ex eo igitur tempore Elector cogitationem de matrimonio cum Christina plane seposuit; qvod à Gustavo Adolfo Rege destinatum Axelius Oxenstierna evertit, spe filium Ericum eidem connubio jungendi. Sed qva spe istum & Reginæ generositas, nuptias cum subdito adspernantis, & Caroli Gustavi fervens tunc gratia evolvit; à qvo & ipso tamen affinis Magnus Gabriel Gardius animum Reginæ hactenus avertit, ut nullas plane nuptias inire constitueret. Per qvod id obtentum iri sperabatur, ut vetus eligendi Reges mos reviviceret, stabiliendæ procerum potentiæ inserviturus. Qvæ destinata tamen à Christina assumtus in Principem hæredirarium Carolus Gustavus elusit. Cæterum id qvo-

Electoris de hisce judicium.

Wittenberg.

De la Gardie.

qve

1646. qve Electori mirum videbatur, è Kleistii in Hollandiam missione Salvium tam sinistra suspicari. A se quippe nil aliud qværi, qvam ut apud Ordines Fœderatos vetus amicitiæ, ac viciniæ necessitudo recolatur, istiq; invitentur, ut adductis rationibus apud Svecos operam navare velint, qvo sibi cum hisce amicitia constet, ac ditiones suæ serventur. Qvod ideo in suspiciones patere non debeat, qvia apud istorum socios & amicos ea opera qværebatur. Et absurdum plane esse, cum Sveci haut dubitent ipsius ditiones expetere, sibi vitio dari ad eas servandas amica ratione conniti. Nec magis digerere poterat Elector, qvod Sveci de ratihabitione induciarum moverent eo tempore, qvo circa pacem tanto studio satagebatur. Sane insideri à Svecis totam Pomeraniam, & qvædam Marchiæ oppida. A se impleta, qvæ pactis illis convenerint; nihil hostilitatis adversus eos exercitum; nullam qværelarum causam præbitam. Accedere, qvod status rerum à tempore conclusarum induciarum valde mutatus sit, ac ipsi Legati Svecici antea declararint, ejus instrumenti traditionem à se haut desiderari. Unde eas suspiciones non nisi ab ipsorum conscientia promanare, ac agno ad inferiorem licet fluenti partem consistenti culpam turbatæ aqvæ impingi. Ut tamen & istud prætextum illis adimeret, Legatis instrumentum ratihabitionis Osnabrugam mittebat, Svecis si utiqve velint tradendum, ea tamen lege, ut Sveci vicissim ratificationem suam exhibeant, de Werbensi castello non amplius moveant, plus qvam Stetini conventum fuerat, ne exigant, præsertim post vastitatem à Wittenbergio illatam; utq; istarum leges in secreto habeantur, ac pace non secuta eædem ad biennium durent. Intellectum tamen mox, Svecos ideo suspicione perstrictos, qvod Electoris permissu Poloni mille amplius milites in Borussia collegissent, qvorum destinata Svecos latebant; unde de firmandis induciis in mentem hisce venerat.

Cæsarei Svecis totam Pomeraniam promittunt.

§. 50. Qvia porro Sveci ostenderant, sese decretoriam super Pomerania sententiam haut declaraturos, nisi edita à Cæsareis *duplica*; igitur Witgensteinius apud Trautmanstorfium instabat, ne de Pomerania qvidpiã isti scripto insereretur. Id qvod hic multa causatus demum annuebat. Haut eo secius Cæsarei, cũ animadverterent Svecos Electori ob pertinacem Pomeraniæ negationem offensos, & matrimonii cum Regina spem evanescere, exiguam ejusdem rationem amplius habebant; eoq; non solum privato congressu totam Pomeraniam nullo addito præsulatu, sed & mox solenni actu citeriorem adjunctis præsulatibus, certis tamen cum conditionibus, offerebant, ac reservato eorum, qvorum intererat, consensu, ut tamen neq; verbo neq; scripto de aliqva pensatione mentionem facerent. Ea de re cum nostri qvererentur, Trautmansdorfius sæpius ingesta repetere: *Cæsari qvoqve jacturam fuisse faciendam, ut reliqva servet. Electori tantum pecuniæ datum iri, qvantum alias Svecis destinatum sit. Se non valuisse Gallis resistere, & Bavaro in pacem ruentibus, qvorum & hic minetur, se cum Gallis seorsim transacturum, idemq; de Alsatia hisce concedenda sententiam dixerit. Mirari se, dudum Electorem propius non accessisse, cum tanta ejus res agatur. In armis nihil præsidii; verbis nihil profici. Ni iste cum Svecis super Pomerania transigat, Cæsarem cum Svecis pacem initurum, insuper habito qva ratione Elector cum amicis suis id negotium extricaturus sit. Cum dudum constiterit, à Svecis Pomeraniam affectari, dudum negotio manum serio fuisse admovendam: ac sine dubio aliam spem ipsum fovisse, qva nunc decollaverit.* Ultro dein cum nostris expostulare ob fervidas admodum sententias dictas, & calida nimium consilia. In Palatina causa non Bavarum solum, sed & Cæsarem ab ipsis offensum: circa amnestiam qvoq; & Cassellanam satisfactionem nimis liberales fuisse. Cui nostri; Electorem semper nullo causarum discrimine ejusmodi consilia fovisse, qvæ Imperio salutaria judicaverit, ac pleraq; bonum, qvem collimarint, scopum attigisse. Unde duriter secum agi, si ob sententias ex mandato dictas Cæsaris offensam incurrant. Si cui tamen de se qveri placeat, Electori se rationem reddituros. Ad molliora tamen demum revoluti Cæsarei ostendebant; *Pomeraniam ea lege Svecis oblatam, ut facile ad Electorem redire posset; qvæ & interim non Sveciæ, sed Imperio subjecta futura sit. Istud tamen Electori præjudicio non cedere, ac si hic minoris cum Svecis decidere, aut totam provinciam servare sibi posset, id Cæsari haut ingratum fore. Qvin cum omnia ab Electoris consensu suspensa fuerint, ne pradium qvidem rusticum in Svecos se transtulisse. Sane Pomeraniam Cæsaris non esse, eoq; nec hunc eandem alienare posse.* Nostri contra; *Svecos haut credere, à Cæsareis oblata Pomerania nihil actum esse; qvin jam aperte jactare, si Elector contradicere pergat, eum Pomerania juxta & æqvipollentis jacturam facturum: cum tamen gradatim procedi potuerit, qvo Electori spatium foret consilia cum exteris digerendi, qvæ nunc tanta festinatione plane turbata sint.* Cæterum de pecunia dixerat Salvius; Cæsareos de qvadraginta auri tonnis mentionem 1646.

1646. nem injeciſſe, qvantum antea Saxo Svecis obtulerat; ac Electorem aliqvot myriadas Cæſari debere nomine contributionum è Croſnenſi Ducatu, qvæ iſti ſummæ detrahi qveant; reliqva ſucceſſu temporis in contributiones Imperii imputari poſſe. Contra Elector; ſi Cæſarei de contributionibus Croſnenſibus moverent, qvas ipſe hautqvidqvam agnoſcebat, reponi juſſerat: ſe viciſſim multos milliones repoſcere, qvod Fridlandus, qvondam proprio auſu viginti Legiones per Marchiam diſpoſuerit, qvæ hoſpitiorum vocabulo provinciam aliqvot per annos miſere exhauſerint. Cum igitur tam iniqvo modo cum Electore ageretur, noſtri proteſtationem ſcripto conceptam adverſus iſta Lambergio & Cranio Cæſareis Legatis inſinuabant. Qvi placidis verbis reponebant: id ſe improbare haut poſſe. Sed Servientum in culpa eſſe, qvi inſtinctu Præſulis Oſnabrugenſis Svecos obfirmarit, ut toti Pomeraniæ inſiſtant, ſperantis hac ratione Verdam ipſius præſulatum conſervatum iri: & ob Bavari importunitatem qvovis pretio pacem eſſe redimendam. Nec minus noſtri in Senatu Principum ſuper iſto facto proteſtationem interponebant; qvam pleriq; ſilentio transmittebant, pauci laxioribus verbis tangebant. Interrogaverant noſtri prius Svecos, num ingratum ipſis ſit futurum, ejusmodi proteſtationem à ſe fieri, præſertim cum penes Cæſarem non ſit ſidi Imperii Principis ditiones hoc invito alienare; ac talia exempla in ipſos recidere qveant, ſi Ordinibus Imperii adſcribi velint. Qvod à ſe facile ferri poſſe dicebant Sveci, præſertim cum oblatis à Cæſare contenti non ſint, ac ſuper præmiis ſuis absq; præſcitu eorum, qvorum intereſt, tranſigere nolint.

Sveci duriores ſe oſtendunt. §. 51. Aſt cum noſtri etiam apud Svecos qvererentur, inſcio & invito Electore, ita de ipſius rebus diſponi velut pro derelicto habitis; Oxenſtierna multis verbis teſtari, ſe citra iſtius conſenſum nil concluſuros, omniaq; bona fide communicaturos, &, ſi pari candore ſecum agatur, egregium æqvivalens præſtandum. Mirum tamen, eundem tamdiu in Boruſſia hærere, velut rerum ſuarum incurioſum; ac famam ferre, ipſum per alios Svecis negotium faceſſere conari, qvibus tamen magnopere cordi ſit, ne is damni qvid patiatur; ac utriſq; expediat, amice inter ſe tranſigere, ac mutuam operam navare. Witgenſteinius contra; Electorem moneri, Svecos aliqvid in Boruſſiam aut Marchiam tentaturos. Qvod Oxenſtierna conſtanter inficiari; ſimul optare, ut Elector ocyus in vicina accedat, ſuosq; mandatis inſtruat ad tractatus cum ipſis ſuper Pomerania ſuſcipiendos. Nam *à Cæſareis id agi, ut Electorem circumveniant, ac cum ipſis ſuper ſatisfactione tranſigant, inſuper habito Electoris conſenſu. Se tamen ita cum hoc acturos, prout illos decet, qvem amicitiam ſervare cordi ſit. Enimvero rem jam ſerio agendam, qvod aut pax ſibi propere habenda ſit, aut bellum tota mole in Cæſaris ditiones devolvendum, qvo hic ad pacem amplectendam compellatur.* Demum interrogabat, num Elector plane in ceſſionē Pomeraniæ conſentire nolit, etiam idoneo æqvivalente accepto? Qvod noſtri ignorare ſe ferebant. Sed ſi ipſe pandere velit, qvam Pomeraniæ partem Sveci affectent, & qvam penſationem Electori deſtinent, Electorem pro captu poſtulati pacis atq; amicitiæ cauſa qvantum in ſe facturum. Sed anteqvam de utroq; conſtet, certi nil decreturum. Oxenſtierna nil niſi de tota Pomerania ingerere, velut qvæ commode dividi neqveat, qvin litibus materia præbeatur; & Electori utiq; prius mentem ſuam declarandā. Addebat, Trautmansdorfium declaraſſe; qvæ ipſe Svecis ſuo atq; collegarum nomine ſuper Pomerania promiſerit, id Legatorum Electoralium conſenſu factum; qvod vivis teſtibus probaturus ſit. Qvæ noſtri ficta ajebant; ac cum dein Cæſareos interrogarent, num revera Trautmansdorfius talia d[illegible]ſet, hi iſthoc negabant, ac Svecum mendacii arguebant hoc indicio, qvod Sveci ab ipſis poſtularint, ut conſenſum Electoris ſibi præſtent; circa qvem ipſi operam ſuam polliciti ſint, modo & Sveci pariter comitantur. Si igitur noſtri jam conſenſiſſent, qvid opus fuerat Svecos à Cæſareis de conſenſu Electoris præſtando ſtipulari? Paulo poſt tamen Oxenſtierna duriora diſſerere: *Reginam ſcripſiſſe, qvamdiu Elector circa Pomeraniam contradicat, ſe nil ab ipſo amici expectare poſſe. Cæſareos totam Pomeraniam obtuliſſe; fatuos ſe fore, ſi non accepturi. Electori tantum ſpem fuiſſe ad Pomeraniam; eam à Cæſare in Reginam tranſlatam, qvi talia retractare poſſit. Potiturum tamen iſtum penſatione ſi velit; alias ſibi hanc parum curæ fore.* Simul qverebatur, eundem in Svecos excitare Danum, Moſcum, Anglos, Belgas, alios, atq; ipſum arma parare. Kleiſtium Hagæ Belgis portus Pomeraniæ offerre, ac liberum ſacrorum ſuorum uſum, ſi Svecos e provincia expellant. Qvæ noſtri inficiabantur, ac contra arguebant, hoſtili Wittenbergii graſſatione nil aliud qvæſitum videri, qvam ut Elector ad paria reponenda irritaretur, qvo ipſis prætextum naſcatur ad iſtum hoſtis inſtar tractandum, ac Pomeraniam deti-

1646. detinendam. Qvod in Borussia duo admodum militum millia conscripta sint, id instante Poloniæ Rege factum; qvi, si Elector recusasset, proprio arbitrio delectus suscepturus, ac in istius ditione nidulaturus fuerat. Qvod Polonus militem conscribat, id non magis Svecis, qvam Electori suspectum esse, cui in Borussia multum molestiæ detur; sed id prohibere penes ipsum non esse. Si Electori animus fuisset armis in Svecos agere, haut tamdiu qvieturum, nec omnes idoneas occasiones neglecturum fuisse. Nec posse diffiteri Svecos, qvod cum exercitu suo, tunc non optime se habente, tantos in ditionibus Cæsareis progressus fecerint, haut parum contulisse, qvod per Electorem à tergo districti haut fuerint. Mox cum Deputati Ordinum apud Svecos monuissent, ne Cæsari nimium potestatis conferatur, qvasi pro lubitu circa aliena disponere posit; utq; ipsi ad alias potius ditiones animum adplicarent, omissa Electoris innocentis provincia: isti placide id admittere visi sunt, haut inficiati, Cæsareos de alieno plus justo fuisse liberales; nec id sibi probandum, cum & ipsi inter Ordines Imperii adscribi velint. Simul insinuabant, saltem dimidiam Pomeraniæ partem à se adpeti, in cujus redhostimentum operam circa expedienda gravamina navare velint, si Ordines cupitis ipsorum faveant. Qvi hoc pollicito facile deliniebantur, ut Electorem fatis suis relinqverent. Paulo post Salvius nostris svadere pergebat, ut Elector idoneum hominem in Sveciam mittat, qvi super Pomerania cum ipsa Regina tractaret, ac in aliam sententiam eandem pertraheret. *Nam in præsens instabilem aulæ Svecicæ faciem esse, nunc hoc circa ardua negotiorum expedienda qvid valente, nunc alio, postqvam Cancellarii autoritas labefactata fuerit, à cujus fere arbitrio ista olim dependebant. Expedire qvoq;, Reginæ opinionem adimi de paratis ab Electore armis, aliisq; in ipsam inceptatis; qvæ de re multa Gedano Holmiam perscribi. Eqvidem à se nonnihil peccatum, qvod initio alias terras non postulaverint, cum Electore dein permutandas. Sed qvia ab isto nil elici potuerit, haut tutum visum Pomerania desistere. Esse tamen adhuc tempus rei ex voto conficiendæ, modo Elector pandat, qvid pro Pomerania velit. Sese nuper apud Cæsareos de Glogovia & Sagano injecisse, qvod alias nihil perspiciat, qvo Electori satisfieri qveat. Nam Halberstadium non sufficere, in cujus partem, Ascaniensem Comitatum, Anhaltini Principes aliqvid antiqvi juris prætendant. Si tamen Magdeburgum post obitum præsentis possessoris addatur, spem esse, rem ex voto confici posse. Sed Cæsareos ad hæc plane descendere noluisse, jactantes Electorem nomine trium præsulatuum, Brandenburgi, Havelbergæ, & Lebusii, cum Crosna Cæsari & Imperio multum tributorum debere. Nec bannum ob subtractam Imperio Borussiam plane exolevisse. Ista si in rationes veniant, calculum aliter ponendum.* Ad qvæ nostri; Cæsareis si talia moveant responsum non defore. Addebat Salvius, *Cæsareos haut inficiatos, Electorem abs se ad arma instigatum, ac ut Pomeraniam vindicet: sed satis scivisse, eum huc non descensurum. Etsi ipse Electorem vix ab omni culpa absolvat, si cogitet, qvæ consilia ex aliqvo tempore in istius aula sint agitata; qvæ tamen non tam ex Electoris ingenio, qvam aliorum instinctu profecta credat, & qvia penitissima rerum notitia forte eundem fugiat. Ordines qvoq; Imperii, & Gallos offensos, qvod nihil certi consilii ab Electore capiatur, eoq; consensu decrevisse, ob hoc negotium pacem haut differendam, si vel tota Pomerania Svecis sit relinqvenda.* Deniq; cum nostri significarent; Electorem paratum esse tradendæ induciarum ratihabitioni; hi *serum id esse excusabant; qvod in Svecia percrebuerit, Electorem utiq; arma parare, junctâ cum Polono, & Dano societate Pomeraniam recuperaturum. Unde spem nuptiarum sat antea liqvidam plane evanuisse, ac Reginam bis minis offensam nunqvam nubere statuisse. Cum itaq; Pomeraniam amica ratione nancisci neqveat, belli continuandi necessitatem huic imponi, ut induciis amplius locus non sit. Igitur diserte Electori declarandum, num in cessionem totius Pomeraniæ consentire velit. Nam in ipsum redundare culpam tanti sangvinis inter has moras effusi, cum alias facile pax inveniri possit. Satis se animadvertere, aliqvid fermenti Schwartzenbergici in consilio Electoris superesse, & cunctando tempus extrahi, ut per cladem aliqvam Svecorum occasio in arma erumpendi captetur. Enimvero his octoginta bellatorum millia in Germanico solo esse, & clade licet aliqva accepta non statim summam rerum periclitaturam, aut Pomeraniam ideo recuperandam.* Nostri ad hæc mutatos Sveeorum animos, tantamq; asperitatem mirari, & qvæ jactentur ficta omnia asseverare: nec ideo qvid proficiebant. Ac veniebat eo tempore Osnabrugam è Svecia Marinus, Reginæ apud Helvetios Residens, qvi referebat, Electorem in Svecia valde exosum redditum per qvosdam, qvi Gedano, & Regiomonte literas in Sveciam scriptitent, qvi unanimes referant; Electorem non solum ipsum arma parare, sed & Polonos, Danos, Belgas in Svecos incitare; qvæ Cleri Sveci animos valde in eundem asperaverint, è qvibus urbana, & rustica plebs fere dependeat, magnam in Svecia reipublicæ partem

1646. *Lebus.*

1646. faciens. Unde necessum videri, ab Electore Legatum in Svecia versari, sed qvem moderato esse ingenio oporteat, qvod Sveci suspicaces admodum, atq; irritabiles sint, nec choleram aliorum, atq; importunitatem ferre qveant. Enimvero Electori haut placebat Legatum in Sveciam mittere, aut anxia excusatione suspicionem accendere. Nec consultum visum fuerat pro tota Pomerania æqvivalens proponere, ne Sveci istam à se pro derelicta haberi crederent, qvam ob situs opportunitatem retinere, qvam tripli pretii provincias adqvirere malebat.

Elector cum Svecis super Pomerania tractare constituit.

§. 52. Sic igitur incassum consumebatur, qvicqvid nostri rationum ingererent servandæ Pomeraniæ, ac apud Svecos jus & æqvum, tam propinqvi sangvinis conjunctio, atq; innocentia per rationes status atqve commoditatis superabantur. Nec erat, qvi causam ipsius efficaci modo sustineret; cum Cæsarei præter promissa sua Svecis Pomeraniam jam annuissent, Galli ejusdem consensum urgerent, Ordines Imperii vix favoris aliqvid ostenderent. Neqve ad extrema rem deducere consultum erat ab armis haut instructo; ac ubi vel paululum se movere cœpisset, Svecis tota belli mole inter primos conatus ipsum oppressuris. Nil igitur supererat, qvam ut temporibus cederet, ac partem Pomeraniæ recepta idonea pensatione Svecis relinqveret; testatus tamen, sese toti imperio, vicinisq; Regibus excusatum esse velle, si qvod malum istis in futurum ex hac alienatione proventurum sit. Mandabat igitur Legatis suis, à Gallis contenderent, ut rem inter ipsum, atq; Svecos ad amicam compositionem deducant, suscepto seqvestrium munere; aut si Sveci solenne officium adspernentur, saltem velut communes amici operam suam interponerent; qvod & idem à Belgis peterent. Simul à Svecis cautionem exigerent, ne, ubi deinceps cum Polonis bello implicentur, Borussicorum qvid portuum, terrarumvè affectent, non minus forte opportunitatis obtentu, qvam Pomeraniam, arrisurum. Qvæ & ne permittant, Belgis ingererent. Apud Cæsareos parum esse, qvod agant, qvi & jam antea nostros ad Svecos rejecerint. Ne tamen anxie istos hoc negotium celarent, qvod conclusio utiq; ad eorundem notitiam pervenire debeat. Tum excusarent, Gallorum & Belgarum interpositionem fuisse adhibendam, tanqvam Sveciæ sociorum, & qvi apud hanc multum possint. Apud Ordines Evangelicos diligenter instarent, ut Svecos ad æqva permoveant. Cum Pomeraniæ deputatis acta communicarent, eorumq; sententiam exqvirerent, qvomodo ea provincia qvam commodissime partienda videatur, postqvam universos ejusdem Ordines consulere integrum non erat. Istis qvoq; testarentur, Electorem adversus istam partem, qvæ forte cedenda sit, non minus benevolentiæ retinere, ac non tam sui qvam illorum gratia tractatus suscipere, ne bello iidē involvantur. Apud Svecos proponerent, ita qvidem Electorem sese adversus Sveciam gessisse, ut spes fuerit, hanc non ita rigide cogitata sua in ipsius provincia defixisse. Ne tamen in mora pacis sit, in tractatum super parte Pomeraniæ descensurum; nam tota cedere nullo modo posse; ac confidere istis qvoq; in eam rem idonea mandata esse. Expectaturos igitur, qvid postulaturi sint; tum & se qvoqve sententiam suam exposituros. Et qvanqvam adhibiti seqvestres majus negotiationi pondus addant, permissum tamen nostris, ut citra istos qvoq; cum Svecis tractarent, modo qvæ publice & privatim agerentur sibi conformia sint. Qvod si Sveci prius nosse cupiant, qvid terrarum Elector ipsis concedere velit, ostenderent, malle ipsum integram retinere, nec decorum sibi fore unam magis, qvam alteram partem offerre. Sed ubi Legati aut seqvestres æqva, nec ipsi noxia nimium petant, studium se Sveciæ gratificandi luculenter ostensurum. Si demum res exprimenda sit, gradatim Rugiam insulam, addita præfectura Bartha & Tribsesa annuerent, inde Stralsundam qvoqve, ut tamen ei urbi privilegia salva maneant, ad extremum terras usq; ad Penam fluvium, ut tamen Wolgastum cum portu penes Electorem maneat, cum Sveci alias sat portuum retenturi sint. Deniq; tentarent, num Sveci qvam partem Pomeraniæ accepturi sint, lege *subfeudi* Electori relinqvere velint, qvod ea ratione de amicitia ipsius satis caveatur; præsertim cum securitatem Regni sui potissimum à se respici jactent. Ubi super nominando æqvivalente urgeantur, responderent: malle Electorem suis contentum agere, nec aliena adpetere. Si tamen utiq; sui qvid amittendum sit, neminem vitio versurum, si ditiones commodo situ desideret. Nam qvantacunq; pecuniæ summa ipsi haut consuli. In æqvivalens porro deposcerent Halberstadium, Mindam, Hildesiam, Osnabrugam, & Monasterium præsulatus, in secularium ditionum indolem mutandos, & hæreditario jure à Domo Brandenburgica deinceps possidendos, tum expectativam ad Magdeburgum; & in Silesia Glogoviam, Saganum, Sveiduitiam & Jauram, ab omnibus oneribus & tributis

exem-

1646. exemtas: plenam insuper possessionem ditionum Juliacensium; ac ut Elector à satisfactione militari immunis sit. Si Sveci exclament, enormia ista esse; nostri reponerent, Electorem sua malle retinere, ac Pomeraniam ob situm ipsi esse inæstimabilem, cui par tota Germania non inveniatur, qvin pretium affectionis ulterius adhuc porrigi posse. Exqvirerent etiam, qva ratione Sveci cavere velint, Electorem ab ipsis è Pomerania, & ab aliis in ditionibꝰ æqvivalentis loco acceptis turbatum non iri. Insuper ut terræ ipsi uno tractu relinqvantur, nec Svecis interjectum qvid habeat: ut Odera fluvius ex asse liber penes ipsum maneat, neu Svecis ejusdem ostia intercludere liceat. Deniq; ut Stetinum utiq; sibi relinqvatur, qvod alias commerciis ipse exuendus, ac ita includendus sit, ut nulla mari communicatio amplius pateat. Cæterum caute agerent, nec qvid præcipitarent, sed ad ipsius in vicina adventum rem integrā servarent. Ubi tractatus succedant, Cæsareis qvantum expediat communicarent, ostenso, necessitate Electorem ad hos tractatus accessisse, postqvam ipsi oblata ultro Svecis Pomerania horum cupidinem immensum obfirmarint; ac ni res ab ipsis præcipitata fuisset, forte commodiorem transigendi rationem iniri potuisse. Unde penes Electorem nullam fore culpam malorum, qvæ in futurum inde oritura sint; qvi id unice egerit, ut suum cuiq; restitueretur. Et qvia Sveci vicissim qvædam obtulerint ad Cæsarem spectantia, qvæ ipsi in eventum retenturos se jactant, ac Electorem extra omnem belli culpam positum sua gratis amittere par non sit; Cæsarem id in sinistram partem non capturum, qvin studium ipsius pro tranqvillando Imperio agniturum, qvod tam pretiosa se ditione exuere sustineat; cum etiam minima Pomeraniæ parte cessa reliqvæ suæ ditiones haut exiguo periculo exponantur. Ast circa matrimonium Reginæ nullum amplius verbum fieri volebat Elector, cujus inani spe tamdiu sese lactatum dolebat. Animadvertisse qvoq; se, si vel maxime Regina ad nuptias animum adplicet, marito regni habenas haut committendas, eoq; liberos ipsius pro peregrinis habendos, qvibus successio ad regnum nisi prævia Ordinum electione haut pateat. Cum tamen Gustavus Adolfus Rex per Gœtzium & Leuchtmarum patri Georgio Wilhelmo significarit, Christina eum Friderico Wilhelmo filio juncta penes hunc regimen Regni fore, & Ordines jure eligendi cessuros, qvousq; descendentes ex ipso superfuturi sint, qvo regia Sveciæ, & Electoralis dignitas in uno capite uniantur ad robur ac securitatē utriq; statui addendum. Unde toti se orbi ludibrium debiturum, si nunc non paulo plus qvam cubicularii munus apud Reginam obiturus sit; cum tamen patrimonio haut pœnitendo, ac dignitate ad regiam proxime accedente gaudeat, ad posteros hæreditario jure transmittendis. Per Benckendorfium qvoq; denuntiatum sibi fuisse, sacra sua in Svecia haut toleratum iri. Nam si alia sacra in urbe, alia in arce exerceantur, atq; his, qvi clanculum sententiam Calvini fovent, se adjungant, totum regnum eo offensum iri, ac forte classicum canentibus sacerdotibus in seditionem abiturum. Sane Carolum IX Regem, si diutius supervixisset, qvod nimis in Reformatorum scita inclinaret, regno ejiciendum fuisse. Enimvero uti sibi nunqvam in mentem venerit circa sacra aliena qvid novare, aut ulli mortalium ob religionem molestiam facessere; ita vicissim nolle suorum sacrorum exercitio renuntiare, aut eo nomine negotium sibi fieri. Qvod si igitur qvæ denuntiata sint contigerint, ad miseram se conditionem redigendum, facile qvoq; Reginæ affectu in se refrigerando; ac sine uxore cum liberis velut exteris domum mittendum, aut plane, qvod & aliis contigit, certo Sveciæ loco includendum. Ac sibi persvaderi, id caput de sacris Reginæ animo altissime infixum, qvando Benckendorfio dixerat; *alias invincibiles rationes status connubium cum Electore haut permittere.* Igitur nostri ansam haut præberent, ut de matrimonio amplius mentio injiciatur. Non tamen se intercedere, qvo minus, si Salvius ultro moveat, nostri volut citra mandatum differant, ipsum in tam duras leges matrimonium haut initurum; qvin si omnia annuat, qvæ ab eo desiderentur, metuendum esse, ne Sveci, eundem velut privatum in potestate habeant, regimen qvoq; ditionum ipsius Germanicarum invadant, solo subscribendi literas honore relicto; qvem in finem Pomerania tam impense expetita istis egregie subservitura sit, Enimvero olim, cum patri ipsius de hoc connubio proponeretur, id præcipue fuisse spectatum, non ut Pomerania sibi subtraheretur, sed ut per istud Svecia & Electoratus sub unius Principis imperio invicem illigati mutuas operas præstarent. Ac Oxenstiernam Cancellarium has leges tulisse: *qvamdiu Elector in Svecia agat, aliqvos è Germanicis consiliariis ipsi adfuturos, per qvos Germanica negotia expediantur, qvibus Svecici Senatores sese ingesturi haut sint. Contra in Germania morantem qvosdam Senatores Svecicos*

1646.

cios comitaturos, expediendis regni negotiis, qvEis itidem Germanici consiliarii sese immixturi non sint. Sed ubi inciderint, qvæ utrumq; statū pariter afficiant, ea ab utrisq; uno consilio junctis deliberanda, fraterna inter se fide atq; concordia ad communis Principis & utriusq; status salutem incubituris. Ea tunc temporis consilia fuisse, qvæ nunc plane mutata intelligat.

Galli de studio suo in Electorem sese iactant.

§. 53. Ast nostri intellecta Electoris voluntate, in antecessum Gallis significant, hunc temporum iniqvitati cedere constituisse; ut tamen qvam minima jactura defungi qveat, eundem in ipsorum favore plurimum fiduciæ collocasse. Ad qvæ Galli: *magnopere se circa Pomeranicum negotium curis distrahi. Nam hunc se magni æstimare Electoris amicitiam, à cujus Domo ipsorum natio insignia officia perceperit. Inde Svecis sese fœdere illigari, qvi in sinistram partem accipiant, si eadem verba faciant, suspicati velut tam egregium belli præmium ipsis invideant, ac impedire studeant, ne eorundem potentia in Germania stabiliatur. Ita studium suum in Electorem fere inutile reddi. Et esse qvidem Svecos bello egregios; sed ubi de emolumentis agatur, asperiores haberi; ac sine dubio durius justo cum proximo Reginæ cognato agere.* Haut eo minus nostros hortabantur, ne in totam Pomeraniam consentirent. *Svecorum postulatum æqvitati, ac Gustavi Adolfi promissis, scopoq; repugnare; ac utut res ex eo tempore nonnihil mutatæ sint, tam ampla tamen nullo jure istos exigere posse. Nam expensas Svecorum hoc bello valde tenues fuisse; tota ipsos Germania contributiones exegisse; à Gallis insignia subsidia accepisse, ut plus pecuniæ hoc bello in Sveciam illatum, qvam inde exportatum sit. Unde neminem istorum postulato adstipulaturum, ac se clanculum omni modo Electori stanturos, idoneam qvoq; pro parte Pomeraniæ pensationem curaturos, modo præsulatus non deposcant, sed de Cæsareis ditionibus proponant. Sic enim Cæsarem ultro præsulatus oblaturum, eoq; se extra invidiam apud Catholicos fore. Nec in præsens metuendum, rem hanc præcipitatum iri. Nam Trautmansdorfium nunc segnius qvam antea pacem urgere, cui id propositum fuerit, ut qvid circa qvævis, qvæ heic agitentur, ad extremum obtineri qveat, exploraret, inde ipsum discessurum, & eventum belli speculaturum, num forte clades aliqva Norlingana similis rem Cæsaris restituere possit.*

Norlingana.

Præsertim cum Regii exercitus Bavariam petant, unde id commodum speretur, ut Bavarus in angustias redactus non minore anxietate Cæsaris opem implorare cogatur, qvum sæpe hunc istius auxilium humili prece exfundendum fuerit. Simul Cæsarem una aut altera Bavari in ipsum prætensione liberari posse, hoc qvoq; deinceps non ita acriter pro Gallica satisfactione laboraturo.

1646.

Sveci parum adhuc moderationis ostendunt.

§. 54. Ast Sveci, qvibus & ipsis nostri super adferendis brevi mandatis significaverant, nil nisi totam Pomeraniam ingeminare, circa qvam mirum, Electurem tam esse difficilem, cum tamen Domus Brandenburgica præcipua fuerit, qvæ Regem Gustavum Adolfum in Germaniam pertraxerit. Nec ullum Germaniæ Principem qvam istum esse, qvem rationes status sui magis subigant ad colendam cum Svecia amicitiam; qvæ nullo vinculo magis adstringi possit, qvam si circa Pomeraniam ipsis gratificetur. Hanc ni obtineri qveant, velut unicum tot bello exhaustorum laborum pretium, nulla se necessitate ad pacem compelli. Qvin contra si vel maxime pacem nunc Germaniæ dent, aliud mox sibi bellum ordiendum, qvod Sveciæ status longam pacem adspernetur. Huic enim perpetuum militem ad qvinqvaginta millia alendum, ob turbidos vicinos, qvem domi gratis annonam comedere dispendio sit, ni bellis externis adhibeatur. Unde Axelii Oxenstiernæ mentem esse, expedire Sveciæ bella è bellis serere. In pensationem offerebant Crosnam & Carnoviam, qvam Cæsarei pro suis habeant, tum Saganum & Glogoviam, ac tres præsulatus Marchia comprehensos; expectativam in Magdeburgicum præsulatum, ac possessionis Clivicæ confirmationem. De Halberstadio jam omittebant. Ac judicare Cæsareos, hac ratione Pomeraniam sat care redemtam. Præter hæc nihil habere qvod offerant. Nam aliis sua eripi non posse, & Gallos nolle Præsulatibus Catholicis manum injici. Qvæ à Lampadio Brunsvicensi Legato Svecis suggesta credebantur, qvi Electoris commodis valde reluctabatur. Ad qvæ nostri præter alia regerebant: Sagano modicos reditus; Glogoviæ nulla *bona mensalia & cameralia*, ac proventus è vectigalibus, & cerevisia exigui momenti esse. Ac ista tantum dicis causa jactari, qvod constet, ipsos jam Silesiæ renuntiasse ea lege, ut Electoris consensum circa Pomeraniam impetrent. Tum de tribus præsulatibus absurde moveri, qvi dudum pars ditionum Electoralium habeantur. Lebusium olim extinctis canonicatibus præsulatus formam exuisse; ac reliqvorum nomine Electorem sessionem in conventibus nec habere, nec desiderare. Sed & Sveci propositos ab Electore seqvestres Gallos, Belgasq; admittere abnuebant, velut superfluos, ac sibi cum nostris solis facile conventurum. Ac ista à Regina mina-

rum

1646. rum in vicem haberi, velut istorum autoritate aliqvid ipsi extorqvendum sit; præsertim cum constet, Electorem magnopere amicitia Belgarum confidere. Cæterum penes Electorem solum culpam esse omnium malorum, è protracto bello provenientium. Hæc enim causa nisi obstitisset, reliqva dudum absolvenda fuisse. Ast se non ita simplices esse, ut reliqva expediant, satisfactione sua nondum ad liqvidum deducta. Ac in proclivi fore sibi, per biennium adhuc bellum in alieno gerere. Sane & Marchiæ Ordines Electori svasisse, ut de Pomerania cum Svecis amice transigat, ad qvam recuperandam opes sibi haut suppetant. Ad extremum tamen profitebantur, se in Sveciam scripturos, num super parte Pomeraniæ, ad qvam Elector se obtulerit, tractatus suscipere debeant. Circa qvæ Electori videbatur; non esse qvare Sveci de sua difficultate qverantur, cum nemini non constet, cessa Pomerania Sveciæ se plane obnoxium acturum. Illos anno 1634 Bartham duntaxat portus grana petiisse, qvod viderent (ea verba tunc erant,) *Pomeraniam ab Electoris statu avelli non posse*. Ac si ita facile de Pomerania annuisset, forte gliscente appetitu de Marchia qvoq; Uckerana, & Nova moturos fuisse, Pomeraniæ valde opportunis, ostentato e Præsulatibus redhostimento. Penes se porro hautqvidqvam culpam belli extracti esse, sed penes illos, qvi aliena appetant. Qvod à Svecis seqvestres rejiciantur, amicorum conjunctissimi, qvorum operam & in bello Danico componendo admiserint, indicio esse, ipsos causæ suæ diffisos de istorum adprobatione desperare. Injungebat porro Elector suis, ut è repudiato à Svecis Belgarum officio ansam arriperent hos ad causam ipsius acrius amplectendam urgendi. Qvi Electoris consilium probabant, temporibus cedere docilis; ac qvæ nunc amitantur, post forte recuperanda, Svecis Germanico milite exutis. Ac insolens valde atq; austerum esse, suam operam repudiatam. Sed & Ordinibus Imperii Elector denuntiari jubebat; cum Sveci adductis rationibus à petenda Pomerania depelli non potuerint, amore pacis ac in patriam caritate demum super hac cum Svecis tractatus suscepturum. Id autem anteqvam fiat, necessum esse, Svecos omissa tota Pomerania ad moderatiora descendere. Igitur ut Ordines eo nomine apud Svecos intervenire velint, rogabat. Ea re Monasterii in Senatu Principum proposita, Catholici tepidos admodum se exhibebant, excepto Constantiensi, & Lotharingo; qvod metus esset, ne si hoc negotium susciperent, eo ipso Svecis sese obstringere viderentur ad præstandam satisfactionem, atq; hi ad Catholicos præsulatus animum adjicerent. Nec majus in Senatu Electorali studium ostendebatur, Moguntino maxime adversante, qvi & Principales, qvid apud se actum foret, edocebat. Demum à Catholicis in eam sententiam discessum; ubi gravamina prius composita sint, ab Ordinibus inter se junctis causam suscipiendam, ut Elector Svecorum postulato liberetur. Qvo ipso Electorem obstringere cupiebant, ut Evangelicos Ordines permoveret, qvo circa gravamina Catholicis concederent. Osnabrugæ Ordines responderant; se deliberaturos, qvæ rei commode expediendæ ratio ineunda sit. Etsi constabat, etiam illos ipsos, qvi pacto mutuæ successionis Domui Brandenburgicæ illigati erant, in diversa abire, & Svecos ut postulatis suis insistant obfirmare. Ac jam Brunsvicenses super Halberstadio difficultates movere incipiebant. Ast Cæsarei ægre ferre, qvod nostri Ordinum interventionem qvæsivissent ipsis præteritis. Id qvod nostris mirum videbatur, qvod isti utiq; formulæ pacis diserte inseruissent; Cæsarem Svecis Citeriorem Pomeraniam, qvantum penes se sit concedere, consensu tamen Ordinum Imperii, & eorum qvorum interest reservato. Cur enim Electori permissum non sit in tanti re momenti Ordinum operam qværere, ac qvantum possit causæ suæ consulere; præsertim cum eadem universum Imperium tangat? Ac cum Cæsarei Pomeraniam Svecis, qvantum in se, dare festinarint, nullo colore semel concessa retractare, ac vela retro dare poterant.

Id negotium Belgis & Imperii Ordinibus commẽdatur.

§. 55. Allatis ab Electore mandatis Legati utrinq; Lengrichæ congressi deprehendebant, eadem ad præsentem rerum faciem parum qvadrare; eoq; pressiora mandata expetebant, qvæ ad dimidiam Pomeraniam pertingerent; & pensationem non parum temperandam. Interim ne qvid intentatum relinqverent, apud Svecos post exhibitas ad id negotium literas fiduciarias exponunt: *Electorem non sine admiratione percepisse, Svecos insuper habito suo in ipsos studio, ac propinqva cum Regina cognatione Pomeraniam affectare, nemine non improbante. Et qvia hic agendi modus plane à ratione abhorreat, Cæsarem suspicatum, secreta qvid conventionis sibi cum Svecis intercedere super finibus utrinq; proferendis. Eoq; ipsum aulam Cæsaream admodum iniqvam expertum, ac parum abfuisse, qvin obtentu hospitiorum sua ditio exercitu Cæsareo inundaretur. Ac constituisse*

Separati cum Svecis tractatus incassum qværuntur. 1646.

1646. *tuisse qvidem Electorem Legatos suos hinc avocare, rem fatis committere. Vicisse tamen caritatem patriæ, cujus pacem remorari nolit, eoq; demum decrevisse partem Pomeraniæ è pretio affectionis taxatam recepto æqvivalente cedere, de cujus conditionibus agere se jussos seqvestribus Gallis & Belgis, ac re cum Pomeraniæ Ordinibus communicata, citra qvorum consensum Electori nihil concludere fas sit.* Ad qvæ Sveci; *super admittendis seqvestribus nil sibi mandatorum esse; ac si eo nomine prius in Sveciam scribendum sit, multum temporis elapsurum. Ac facile sibi solis inter se conventurum, nec plus Electorem amissurum, propositione per se, quam per seqvestres facta. Et ut ipsi consentiant, sumtibus ansam dari, ac Legatos magnifice donandos. Qvin magnos seqvestres vix aliud qvam difficultatem negotiis adferre. Ac constare sibi, Belgicos Legatos ab Ordinibus Fœderatis acriter increpitos, qvod his inscius ei se officio paratos tulerint; qvod & Galli sint declinaturi. Facilius eos admitti potuisse, si citra solennia velut communes amici operam suam ultro obtulissent. Sed nec concedendum sibi, ut hac ratione negotium ad separatos tractatus pertrahatur. A Cæsare & Ordinibus satisfactionem se postulare; hanc qvomodo expediant, ipsorum curam fore. Se qvoq; propositionem haut facturos, sed qvid ipsi offerre velint expectaturos. Se qvidem totam Pomeraniam sibi deposcere: extra hanc incassum negotiationem suscipi. Eam sibi sententiam stare, ne inani spe ipsos detineant.* Ad qvæ nostri: non esse Electoris mentem id negotium à communibus tractatibus abstrahere: sed qvia sua res agatur, super hac inter ipsum & Svecos transigendum, idq; deinceps communi paci velut partem inserendam. Ut autem Cæsari & Ordinibus de Pomerania pro lubitu disponere integrum sit, concedi non posse, velut de re aliena; nec eam potestatem ab Electore in istos collatam. Officia Seqvestrium, aut qvocunq; vocabulo adpellari placeat, vel ideo necessaria esse, qvod neutris partium injunctum sit de negotio proponere, eoq; à tertio interveniente id faciendum. Saltem ut ab Electore id fiat non congruere, cui ditiones suæ venales non sint, & qvi non nisi amore pacis, ac ut gratificando Sveciæ sibi amicitiam pigneret, huc descendat. Ac ab illis utiq; initium negotio faciendum, qvi aliqvid ab aliis exposcant. Id qvoq; testari, Electorem nunqvam tota Pomerania decessurum. Unde Sveci nunc reipsa ostenderent studium pacis, qvod tam amplis verbis testentur. Multa inde disceptatio, ac inter alia Oxenstierna jaciebat: Svecis morem esse, ut qvod semel statuant, id & æqvum judicent, eiq; inhæreant, nec mercatorum ad instar cauponentur. Ad qvæ nostri: *Si cujusvis postulati æqvitas à judicio ejus, qvi postulavit, dependeat, nihil toto orbe iniqvum fore; cum nemo seipsum damnare sveverit. Omnes qvoq; tractatus inter duas partes versari, qvarum unam dictare alteri non posse, qvid in eo negotio justum & æqvum sit, sed alteram qvoq; audiendam; alias nunqvam ad firmam conclusionem perventum iri.* Jactabat qvoq; Salvius: *Cæsari & Imperio directum dominium in Pomeraniam competere, cujus vi Cæsar Regno Sveciæ utile dominium contulerit, probantibus Imperii Ordinibus. Possessionem Svecos à longo tempore obtinuisse. Igitur Electori præter nudam prætensionem nil superesse, qvæ tanti æstimanda non sit.* Ad qvæ nostri: *Recognosci sane Pomeraniam velut feudum à Cæsare; sed hunc jus suum jam exercuisse, collata in Electorem investitura, qvam in alium transferre non amplius qveat. Et qvæsitum atq; radicatum Electoris jus prætensionis vocabulo eludi non posse. Qvin Cæsareos profiteri, se ne vicum qvidem Pomeraniæ condonasse. Nam non plus concessisse, qvam Cæsar habuerit, qvod revera nihil sit. Ex fœdere autem inter Regem Gustavum & Ducem Pomeraniæ anno 1630 inito satis adparere, qvalem Pomeraniæ possessionem Sveci nacti sint.* *Artic. IV. & V.* Sed qvia Elector rem haut præcipitari jusserat, qvæ & nondum matura videbatur, ad hunc relaturos se nostri ferebant, protestati tamen, ne qvid eodem inscio statueretur. Sveci qvoq; id negotium ad responsum è Svecia adferendum rejiciebant. Se qvippe Reginæ demonstrasse, Cæsareos consensum Electoris circa Citeriorem Pomeraniam præstandum recepisse: Gallos svadere, ut Sveci hac contenti sint. Eadem Ordines rogare; ac peculiariter ad Palatinum Carolum Gustavum scripsisse, ut Reginam ad rationem audiendam permoveat. Unde sibi expectandum esse, qvid Regina decretura sit. Addebat Salvius: se Cæsareis denuntiasse; qvia ipsi consensum Electoris circa totam Pomeraniam præstare neqveant, se ad prius postulatum de tota Silesia revolvi, cum non Elector, sed Cæsar ipsis satisfacere teneatur; ac sibi sat facultatis esse è Silesia, & Præsulatibus Electori pensationem exhibendi. Cæterum qvia super alienanda Pomeraniæ parte Elector consensum Ordinum ejus provinciæ necessarium judicabat, nostris monentibus Deputati istorum declarabant; nil magis sibi in votis, qvam ut sub Electoris imperio degere sibi liceat, ac ut is totam provinciam retinere laboret, modo ne ad bellum res deducatur. Sed cum nostri à Svecis peterent, ut Ordinibus Pomeraniæ conventum habere, ac super hoc negotio deliberare & statuere liceret, isti respon-

1646. ſpondebant: id penes Reginam, & Torſtenſonium eſſe ejus provinciæ gubernatorem. Ad qvem cum Elector eo nomine literas daret, hic ad Oxenſtiernam rem rejiciebat. Aſt hic negabat ſibi cum Pomerania qvid negotii eſſe; ſed à Wrangelio id qværendum, qvi Torſtenſonio ſucceſſerat. Eodem de conventu cum & Deputati Pomeranorum moverent, Oxenſtierna iratus conventicula iſta nulli uſui fremebat. Unde non obſcurum erat, ſi è conſenſu Ordinum provincialium res dependeret, Svecos de Pomerania parum ſibi polliceri.

Gallorum mens à noſtris penitius exploratur.

§. 56: Aſt ut qvæ Gallorum mens eſſet penitius exploraretur, noſtri hiſce exponebant; acerbum Electori fuiſſe viſum, ab iiſdem poſtulata Svecorum juſta declarari, ac ſe ex fœdere ad illa pervincenda teneri. Nam ea ſi ſententia ſtet, parum ſpei in Galliæ amicitia ipſi reponendum; nec ejus officio utendum, Ad qvæ Galli. *Qvod aliqvando durius cum ipſis loqvantur, id non ideo fieri, qvod Electori non optime cupiant; ſed ut apud Svecos ſibi fides conſtet, qva conſumta nil amplius iſti prodeſſe valituros; ſimul ut ipſius Electoris mentem expiſcarentur. Cæterum ſibi cum ſuſpicacibus hominibus rem eſſe, qvibus ne minima diffidentiæ cauſa præbenda ſit. Ac facile ſe proſpexiſſe, Svecos ipſorum officium hoc in negotio haut admiſſuros, qvod nec obtrudere iſtis qveant, & qvo ipſi libenter ſuperſedere velint; cum ob fœdus Svecicum operam, qvam cupiant, Electori præſtare neqveant. Saltem ſolenni forma ſeqveſtres agere non poſſe. Sed Imperii Ordines qvam maxime decere circa id negotium ſatagere; qvo facto ſe velut communes amicos citra ſeqveſtrium pompam interventuros, ac negotium ad optatum finem deducturos. Vinceret modo ſeſe Elector, ac temporibus cederet, rerumq́ conv erſionem expectaret. Ceſſa Citeriore Pomerania & Stetino rem confici poſſe; penſationem, ſi proponatur, haut defuturam. Stetino Svecos haut depelli poſſe, qvod absq́ illo Pomeraniæ portus inutiles ſibi futuros ferant. Rem tamen integram ſervaturos, qvoad Elector propius acceſſerit.* Nec diſſimulabant, tædio ſe Svecicæ ſocietatis captos, optare, ut iſtos amica ratione à ſe amoliantur: fidem tamen fœdere obſtrictam implendam. Nec obſcura in Svecos invidia æſtuabant Galli, ne iſtorum potentia in Germania nimium gliſceret. Unde ſatis conſtabat, Gallos nihil ex benevolentia in Svecos, aut qvod eorum opes augeri cuperent, facturos, niſi qvantum fœderis, ac præſentium temporum rationes exigant. Nec diſparia Galli Legatis Belgicis, ad amplectendam Electoris, cauſam ipſos hortantibus, reſponderant: Sibi velut ſociis, pro Svecis nitendum, nec his invitis ſeqveſtros ſe ferre poſſe. Amicos tractatus ab Electore nimium dilatos: interim rem longius proceſſiſſe, ac Cæſareos totam Pomeraniam obtuliſſe. Ad qvæ Belgæ demonſtrabant, qvantum Proteſtantium, & qvi his amicitia jungantur, interſit, eam rem amicè componi, ne in bellum erumpat Catholicis emolumenta pariturum, qvi ſemper Auſtriacas partes fulciant. Unde tam Gallorum, qvam Belgarum rationibus, congruere, Catholicorum opes in Germania haut præponderare, ſed per Proteſtantes in æqvilibrio retineri. Pacem haut duraturam, ſi tanti animi Princeps, ætate vegeta, magnisq; cognationibus ſuccinctus tantopere offendatur. Galliam à Domo Brandenburgica impia officia accepiſſe, ac deinceps accepturam, ſi & amicitiam ejus, & vires conſervet. Ad qvæ Galli ſatis tepide demum qværebant: num Belgæ ſemper ad hunc modum locuturi ſint? tunc enim ſe paribus ſermonibus tuto uti poſſe. Belgæ contra: Electoris conſervationem velut amici ac vicini à ſe utiq; optari; ac non ſe tantum pro illo locuturos, ſed & alios inventum iri, paria facturos, qvi hactenus ſiluerint. Ita ſtudii ſat erat, ſed qvod ultra verba proceſſurum haut videbatur, qvamdiu tam validus Svecis exercitus in Germania ſubſiſtebat, qvo hi conſiſi qvid alii ſermocinarentur inſuper habebant. Ac ſi ad fortiora remedia deſcendendum foret, ipſum Electorem cumprimis manus admovere oportebat; ſed qvod effectui dare arduum & anceps futurum erat, Legatis hinc inde mittendis, qvibus multæ difficultates hinc inde occurſuræ erant. Inprimis à Belgis vix aliqvid ſolidi expectare licebat. Apud hos nuper multū operæ inſumtum fuerat, ut bello ſeſe inter Svecos & Danos immiſcerent; plus tamen obtineri non potuiſſe, qvam ut claſſis mitteretur, ſpeculandi potius cauſa, & ut Svecorum ſucceſſus libraret, qvam ut in Danos rem gereret, à qvibus tamen Belgæ antea graviſſime læſi fuerant. Qvi & nunc, cum acrius premerentur, num qvid ſolidi ab ipſis auxilii ſperari poſſit, multo qveſtu onera ac difficultates ſtatus ſui differebant, cui reſpiratione opus ſit, qvam & ſubditi votis expetant. Ac multa expendenda eſſe, antequam ad extrema deſcendatur. Eodem tempore Magnus Gardius à Regina in Galliam Legatus impenſe apud Regem inſtabat, ut is ad Electorem ac univerſos Ordines literas daret, qvo Svecis tota Pomerania detur, velut ſine qva pax ſperari neqveat. Sed cui Rex citra ambages declaraverat: velle ſe fœdus cum Svecia bona fide ſervare, ac ut hæc ſatisfa-

 ctione

1646.

Etione potiatur, operam navare. Sed ut Electori sua extorqveat, aut Ordines, ut eodem connitantur, impellat, sibi haut decorum. Seqverentur Sveci ipsius exemplum, & ab iis præmia belli petant, qvi huic causam dederint, idq; tot per annos aluerint. Deniq; ne qvid intentatum relinqverent nostri, Aloysio Contareno Legato Veneto hanc qvoq; causam commendatum ibant. Qvi excusabat, officium suum sese Osnabrugam haut extendere. Alias consulere se, ut Elector temporibus cedat, ac futura conversione rerum sua recuperet. Nostri contra: satius esse in præsens bona Electoris intacta servari, qvam iis semel amissis mutationem temporum expectari, incertam, & forte nec ipsam difficultate carituram. Nec ita facilem regressum dari ad ea, qvibus semel renuntiaveris, Venetis; mutationem expectato citius futuram. Unde sibi perinde haberi, pax perpetua, an triginta annorum induciæ fiant; ad qvem scopum ipse toto hoc tractatu consilia sua direxerit. Renuntiationem, ubi iniqvitate temporum invitus compulsus fueris, exprobrari haut posse. Cæterum dimidiam Pomeraniam dudum conclamatam; ac multos ex Ordinibus id spectare, ut Elector vel dimidiam ultro abdicet, vel totam perdat.

Veneti sententia.

§. 57. Galli porro, ut negotium Pomeranicum ad temperamentum aliqvod deducerent, animos utrinq; ad moderationem disponere laborabant. Ac nostris qvidem significabat Longvevillius; Cæsareos ipsi per seqvestres indicasse, se ad extremum Svecis dimidiam Pomeraniam addicturos, cum obligatione Electoris consensum super eadem obtinendi: penes Electorem Ulteriorem provinciam cum Stetino mansuram, ac Svecis insignem pecuniæ summam ab Ordinibus Imperii solvendam. Si Sveci, ut adparet, Stetino cedere nolint, eam pecuniam Electori cum Halberstadiensi præsulatu attribuendam. Id se Svecis per San-Romanum significasse: hos respondisse: brevi se mandata è Svecia expectare. Id se nostris communicare, ut Elector mature statuat, qvod obtineri qveat, paciq; promovendæ inserviat. Ut is Halberstadium cum pecunia acceptet magnopere se svadere. Aliam viam non dari, ac si tergiversetur, Cæsare & Ordinibus adversis usurum. Nostri contra orare, ut Galli impediant, ne talia publice offerantur. Subtracto Stetino & Wolgasto Ulteriorem Pomeraniam nihili esse, & Marchiæ commercia plane mari secludi. Tum ut Ordinibus Pomeraniæ Stetini liceat conventum agitare, ac per Deputatos hisce tractatibus adesse. Galli id necessarium negabant, & eorum sententiam nullum pondus habituram velut armis oppressorum. Ac Stetino cedendum, ne Elector totam Pomeraniam, & forte amplius amittat. Etsi Servientus id iniqvum agnosceret, ac perinde fore, si qvis hominē restituere vellet capite prius truncatum. Cum nostri jacerent: Si Poloni ac Belgæ se immisceant, Svecis non mediocrem scrupulum injectum iri; Galli regerebant: Polono citra Ordinum consensum nihil licere; ac ipsius Ablegatum id duntaxat jussum proponere; Regem Poloniæ nolle, ut tota Pomerania penes Svecos maneat; de parte difficilem haut fore. Cæterum verbis rem haut confici, ac si Polonus ulterius progredi, & in Svecos aliqvid tentare velit, se ipsi obstituros, cum pace sibi opus sit, ac Gallia in nullius gratiam bellum extrahere, aut novum ordiri qveat. Ac Roncalium Polonicum ministrum diserte declarasse; cum Svecis Regi suo nihil negotii fore, eumq; inducias ad finem usq; sancte servaturum: Et Crocovium captandæ Electoris gratiæ fervidius forte se jactare, qvam in mandatis habeat. Belgas qvoq; nihil aliud qværere, qvam ne Elector totam Pomeraniam amittat; id qvod & à se spectetur; ita ut Odera limes sit, insuper habita vetere divisione, litigiis materiam præbitura. Ac cum inter se ac Cæsareos fere transactum sit, ac spes pacis cum Hispanis allubescat, haut ulterius tractationem super Pomerania differendam, ne reliqvis compositis ista non sane ex commodo Electoris raptim expediatur. Cum nostri reponerent; ista haut satis respondere fiduciæ, qvam in Gallia Elector collocarit; Longvevillius prolixe admodum de studio suo in Electorem testari. Sed eo rem rediisse, ut istud qvantum optet, expromere neqveat. *Se ab initio Svecos permovisse, ut totam Silesiam, qva Cæsarem spectat, sibi deposcerent. Unde spem fuisse rem ita temperandi, qvo Svecis juxta atq; Electori satisfieret. Sed dum hic contradictioni insistit, Cæsareos totam Pomeraniam obtulisse, Svecos vicissim de Silesia remisisse: unde causam longe difficiliorem redditam. Nam etsi Cæsarei consensum eorum, qvorum interest, & Imperii Ordinum exceperint; Svecos tamen credere, obtento supremi domini consensu cum reliqvis facile sibi conventurum. Sicut Cæsarei Electorem graviter læserint, tota Pomerania velut ex facili promissa, qva nunc Sveci magno molimine iterum depellendi sint. Præsertim cum Svecis in promtu sint rationes, colorem aliqvem juris postulato suo afferentes, nostris sat cognitæ. Cum*

Galli Electorem ad cedendam dimidiam Pomeraniam permovere conantur.

1646.

hu

1646. *his ita fervide se locutum, ac si Electoris Legatus foret; sed nil amplius extudisse, qvam ut dicerent; non nisi de tota Pomerania sibi in mandatis esse, nec de parte tractatum à se suscipi posse. Seqvestrium porro munus apud Svecos fœderatos Galliæ à se obiri non posse. Sed velut communes amicos libenter operam navaturos, ubi serio res agi cœperit. Ordinum Pomeraniæ consilium adhibere longum fore, nec ideo pacem Orbis Christiani differri posse. Circa æqvivalens duas duntaxat vias adparere, ut vel Elector Svecis Citeriorem Pomeraniam usq; ad Oderam incluso Stetino relinqvat, satisq; habeat Ulteriorem provinciam retinuisse, qvod Sveci utiq; totam Pomeraniam armis vindicaverint, eaq; jam à Cæsare concessa sit: velut totam Pomeraniam Svecis relinqvat, accepto Halberstadio cum Glogovia, & Sagano.* Addebantur preces, tergiversandi finem faceret, ne pervicacia duriores conditiones pariat. Nam neq; Svecos, neq; Cæsarem, Ordinesq; Imperii, neq; se eam ob causam pace amplius carituros, qvæ demum concludenda sit, Pomeranico negotio in præsenti statu relicto. Nostri ad hæc: Mirum Svecos tam parum sibi constare. Oxenstiernam nuper de citeriore Pomerania cum Stetino, & Cammino jecisse. Qvid cum illis agi posit, qveis dicta sua retractare nullus pudor est? Sane adparere studio id agi, ut res cum Electore ad bellum deducatur. Repugnantia sibimetipsi dicere, qvi tractare, & omnia tamen retinere velint; cum indoles tractatuum reqvirat, ut aliqvid accipiatur, aliqvid remittatur. Qvas adducant rationes facile dilui posse. *Cæsaris concessionem Electori fraudi esse non posse, cum penes istum non sit, alterius terras redimendæ suæ pacis condonare, nec Svecos, inter Ordines Imperii referendos, id exemplum probaturos. Qvod Elector Pomeraniam haut possederit, nil ad rem facere. Habuisse eum jus per pacta qvæsitum, cujus conditio obitu Ducis postremi purificata sit. Qvo minus possessionem multos ante annos capesseret, Svecorum armis prohibitum. Recte qvoq; eam provinciam ipsi hæreditariam dici posse ob jus à patre in filium transmissum: qvod nec lucrativo titulo partum sit, sed multo sangvine & impensa constiterit, anteqvam ad pactũ successorium res deduci potuerit. Beneficium Regis Gustavi Adolfi ob Cæsareos expulsos grato animo agnosci. sed id in amicorum gratiam ipsum præstitisse, ac fœdere Pomeranico testatum, se nil eorum, qvæ ab hoste recuperarit, sibi retenturum, sed omnia veris dominis redditurum, haut imputatis belli sumtibus. Nondum liqvido constare, Pomeraniam Bavaro aut Lotharingo donatam fuisse; ac si factum sit, Svecos tali exemplo justitiam causæ suæ haut fulturos. Consensum Ordinum Pomeraniæ adhiberi necessarium esse, cum sine illis qvæ agantur nulla futura sint. Vias, qvæ proponantur, acceptari non posse, cum Elector nunqvam totam Pomeraniam, aut Citeriorem cum Stetino dimissurus sit. Si paci mora inde nascatur, in culpa esse, qvi iniqva postulent. Si Sveci Electoris Patri beneficii qvid exhibuerint, hunc vicem rependisse. Qvi bona naufragi servet, præmium mereri, sed Regem Gustavum eidem renuntiasse, & Electorem paratum esse ratam partem conferre. Sed totum eo nomine abripi, à ratione alienum esse.* Cum igitur Galli nihil haberent, qvod adhæc reponerent, nostri rogabant, ut res integra servaretur, qvoad ab Electore mandata veniant, aut ipse propius accedat. Galli id promittere tergiversabantur: tempus jam esse concludendi, plerisq; expeditis; ac Cæsareos rogandos, ut verba sua, qveis Pomeraniam Svecis obtulerint, in favorem Electoris pressius interpretentur; tum ut Ordines Imperii hanc causam majore studio amplectantur. Post longam disceptationem Galli triplicem viam negotium componendi proponebant: dandam Svecis totam Pomeraniam; Electori Bremam, Verdam, Halberstadium, Glogoviam & Seganum: vel Svecis Citeriorem Pomeraniam & Stetinum; Electori Ulteriorem provinciam cum Halberstadio: vel Svecis Citeriorem provinciam absq; Stetino; Electori Ulteriorem cum Stetino citra aliam pensationem. Qvæ omnia à nostris rejiciebantur. Demum Galli dicebant: *justitiam pro Electore stare, sed hanc præsenti rerum faciei locum haut inventuram: ac consilia & vota rebus, non res consiliis & votis attemperandas.* Svadebant porro Galli nostris, ut apud Svecos tractatibus sese paratos ostenderent ea lege, ne de tota Pomerania agatur. Nostri promtos se ferebant, sed per Ordines Pomeraniæ non posse: rogabantq;, Svecos permoverent, ut istis Stetini convenire liceat, consensui suo declarando. Sed Galli post referebant, Svecos ad istud petitum aures occlusisse. Saltem non alia lege id permittendum, qvam ut convocatio fiat nomine Reginæ, ac ut ab hac aliqvis conventui intersit, auditurus qvæ agantur. Qvod ipsi Galli iniqvum agnoscebant, cum convocatio pars imperii sit, qvod in Regina Elector haut agnoscebat. Cæterum sufficere, si isti conclusa adprobent; nam in antecessum istorum consensum expetere tardum fore. Svecos qvoq; addidisse; si Elector nil certi statuat, rem præsenti in statu relinqvendam, satisq; à se commitendam; ac se id in clarigationis vicem

 habi-

1646. habituros, qvod haut aliud obſtinato ſilentio ſpectetur, qvam ut idonea occaſio captetur armis Sveciæ illatis Pomeraniam vindicandi. Demum cum noſtri deſiſterent ſolenne Gallorum officium expetere, ac ſatis haberent, ipſos tanqvam communes amicos operam interponere; Galli rem qvidem ſe extracturos, qvoad Elector advenerit, pollicebantur. Cæterum enixe ſvadere, ut Elector certum conſilium pro indole temporum capiat. Nam Cæſareos, cum tanta obſtacula ſuperari neſcia cum circa alia, tum circa Pomeraniam ſe objiciant, ſtatuiſſe cum Svecis in qvadraginta annos inducias inire, qvibus durantibus Sveci Pomeraniam, & qvæ alia in Electoris ditione inſideant, retenturi ſint, maximo cum hujus præjudicio, præſertim fœdere inter Cæſarem & Regna ineundo ad compeſcendum illum, qvi inducias violaturus ſit.

Cæſarei Electorem diverſa ratione urgent. 16. Sept.

§. 58. Ex altera parte Cæſarei noſtros diverſa ratione urgebant, qvi initio his ad ſe evocatis exponebant; à Svecis jactatum, Electorem ipſis totam Pomeraniam relicturum, recepta viciſſim Glogovia, Sagano, & Halberſtadio. Id ſi verum ſit, Cæſarem ægre laturum ditionibus ſuis hæreditariis manus injici. Noſtri contra qverebantur, Cæſareos Svecis totam Pomeraniam annuiſſe; & cum ab omnibus deſtituantur, demum neceſſitate ſubigente tractatus ſuper parte Pomeraniæ obtuliſſe cum conditione recipiendæ penſationis. Sed qvia Sveci defectum mandati excuſarint, tractatus non ſucceſſiſſe, nec de penſatione propoſitum. Cæterum bene facturos, ſi verba ſua declarare velint, qvo Gallis opinio adimatur, qvaſi Cæſarei Svecis totam Pomeraniam dederint. Cæſarei excuſationem noſtrorum acceptare. Sed nova declaratione opus non eſſe, cum perſpicua verba formulæ à ſe exhibitæ oſtendant, ſe Electori nil præjudicii attuliſſe, aut qvidqvam ejus alienaſſe. Ac confidere, Electorem nil terrarum Cæſarearum adpetiturum, cum notorium ſit, à Carolo V. Domui Brandenburgicæ Pomeraniam *ex gratia* collatam. Id vocabuli noſtri haut digerentes negabant, gratiæ Cæſaris eam provinciam deberi; ſed majores gravia & ſumtuoſa bella ob eas terras geſſiſſe, & cū interveniente Brunſvicenſi Duce lis demum amice compoſita, & certum pactum initum eſſet, Cæſaream confirmationem & inveſtituram ex debito acceſſiſſe. Inde noſtris relatum, Cæſareos demo Svecis Citeriorem Pomeraniam cum Rugia obtuliſſe, uti à Ducibus ea diviſa fuerit, in qvam ſpes ſit Electorem qvoq; conſenſurum: ſed eo renuente Cæſarem Ordinesq; Imperii ſuper evictione iſtis cauturos. Ea de re noſtri apud Svecos qverebantur; nec ex ipſorum uſu eſſe tantam poteſtatem Cæſaris agnoſcere, ut alienas terras pro lubitu condonare poſſit; rogantes, ut res integra ad Electoris adventum ſervetur. Oxenſtierna reponebat: cum Cæſarei iſta ipſis obtuliſſent porrectis dextris, ſe reſpondiſſe; mirum eſſe, tam abſurde ſecum agi, & nomine Cæſaris ditiones offerri, de qvibus huic diſponendi jus non ſit. Citra Electoris conſenſum nil ſe Pomeraniæ acceptaturos. Ita tunc nihil amplius actum. Confirmabat is, à ſe ſuper Pomerania nil concluſum iri, niſi conſentiente Electore, utq; eidem viciſſim ſatisfiat. Nam ſi iſthanc Cæſaris poteſtatem agnoſcant, eodem modo ſibi, qvod nunc accipiant, alio tempore iterum poſſe eripi. Nec ſe negotium tanti momenti præcipitaturos. Addebat Salvius; eam rem à Cæſareis obiter tactam; qvi & dixerint, Si Svecis iſta placeant, ſe cum Electoralibus deinceps acturos, ac Electori eo nomine ſatisfacturos. Placebat igitur noſtris, è Cæſareis percontari, qvousq; hos ſermones recognoſcerent, pro re nata Electoris jus interpoſita proteſtatione reſervaturi. His igitur qvid intellexerint exponunt, rogantes ne nimium feſtinent: hac qvippe agendi ratione pacem magis retardari, qvam promoveri. Alienata hac Pomeraniæ parte Electori Mare Balticum occludi, eumq; Sveciæ obnoxium, ſibi atq; Imperio inutilem reddi, extinctis commerciis, interrupta qvoq; communicatione cum Boruſſia. Adverſari iſta decreto Imperii, & repetitis Cæſaris promiſſis; circa præmia Regum nil abſq; conſenſu eorum, qvorum interſit, ſuſcipiendum. Sperare igitur ſecum communicatum iri, anteqvam talia Svecis offerantur. Nec tantum in mora haut longa periculum eſſe, ut Electori, qvi propediem in vicinia futurus ſit, immedicabile præjudicium inferendum ſit; præſertim cum ſuper induciis agitari feratur. Neceſſum qvoq; eſſe Ordines Pomeraniæ convocari, & eorum ſententiam cognoſci, citra qvorum conſenſum nil validi concludi qveat. Cæſarei citra ambages reponebant; *non inficiari ſe, qvin Svecis præter alia Citeriorem qvoq; Pomeraniam obtulerint, pro qva Electori Halberſtadium ſit dandum. Sed ad hoc ſumma ſe neceſſitate impulſos, qvod Cæſar Ordinesq; diutius bello premi nec poſſint, nec velint. Ac ſpem fuiſſe, hoc modo Svecos à tota Pomerania averti, Electoriq; dimidiam provinciam ſervari poſſe.*

1646.

22. Sept.

1646. *ri posse. Cui id ingratum non sit futurum, cum ipse declararit, se amore pacis & patriæ de suo aliqvid concessurum. Ac sapientiæ esse minore malo majus declinare, exemplo Cæsaris, cui Alsatiæ, & Brisaci jactura fuerit facienda. Ac cum valido hoste utcunq; decidendum. Non tamen præjudicii qvid Electori creatum, qvod Sveci oblata non acceptaverint, nova mandata è Svecia sibi expectanda causati. Interea & ipsis spatium esse mandata ab Electore petendi. Plura à se obtentum iri nullam spem esse.* Cum nostri ad hæc respondere pararent, Trautmansdorfius interrupto eorum sermone pronuntiabat: *Cæsarem non posse diutius bellum gerere. Facile esse Electori spectatorem alienorum malorum agere, cujus ditiones diu velut alta pace ad conservationem exercitus Cæsarei nihil contulerint, cum hostis tot per annos intra Cæsarea ditionis viscera hæserit. Si res ratiocinando confici qveat, plus satis justitiæ penes Electorem esse. Sed tam imbellia tela à Svecis sperni. Polonos & Belgas nil præter inania verba interponere. Neminem non opportuna sibi tempora aucupari, dum interim Germania in cineres subsidet.* Nec aliud reponebatur, utut nostri ostenderent; hoc modo Electoris causam valde vulneratam, qvod Sveci oblatis obnixe inhæreant, ac se utiq; prius audiri debuisse. Petebant dehinc nostri, ne in sinistram partem accipiatur, si Ordines apud Svecos super Pomerania interveniant, qvod Galli ac Belgæ promiserint, modo isti rem fervide agant, se succinere paratos. Cæsarei non repugnare se ferebant. Cæterum jam Evangelicos Osnabrugæ incassum movisse; unde Catholicos judicasse, multo minus se operæ pretium facturos.

Cum Svecis denuo separati tractatus super Pomerania tentantur

§. 59. Interim Legati Svecici nostris ad se evocatis significabant, mandata se accepisse super Pomerania cum ipsis tractandi, sciscitantes, num & iisdem procuratorium sit; & qvam Pomeraniæ partem cedere, qvodve æqvivalens Elector velit? Cæterum malle se nullis seqvestribus tractare, velut superfluis. Si tractatus succedant, Reginæ placere arctius cum Electore fœdus inire rebus Protestantium fulciendis. Nostri; non qvidem procuratorium, sed instructionem sibi esse: si tamen istud desideretur, mox adferendum. De seqvestribus Electori perinde esse. Igitur panderent, qvam Pomeraniæ partem velint, & qva pensatione. Sed cum Sveci à nostris utiq; proponendi initium fieri contenderent, nostri pro idoneo æqvipollente præter Rugiam insulam offerebant etiam Principatus Rugiani partē, qvæ in continenti sita est, ubi Bartha sat commodum portum præbere qveat. Qvod Svecis cum irrisu rejectum, cavillantibus, ista vix Baroniæ aut Comitatui æqviparanda. Ni plura dentur, tractatus inanes fore. Citeriorem Pomeraniam ab omnibus sibi adjudicari; ac id duntaxat expediendum restare, qvantum de Ulteriore provincia Electori concedendum sit. Nostri contra extra dubium ponebant, Ulteriorem Electori integram relinqvendam, & de Citerioris parte agendum. Rugiam & Stralsundam loca esse haut spernenda. Sed qvid pensationis postularent, pandere tergiversabantur, metu invidiæ, & ne Ordines crederent, Electorem è cauponatione Pomeraniæ lucrum captare. Sveci contra urgebant; proponerent, qvid pro tota Pomerania velint; ita pro rata partitionem fieri posse, sed nostri neq; pro tota neq; pro dimidia æqvivalens exprimere consultum ducebant. Post multam disceptationem Sveci deliberaturos se ferebant. Addebantur hortatus, ut Elector desideriis Reginæ se attemperet. *A Cæsareis, & Hispanis sese obfirmatos, ut toti Pomeraniæ insistant, evictionem pollicitis; qvi qvid hac liberalitate spectent, se haut fugere, ut nempe Svecia, & Electore inter se commissis Protestantium vires debilitentur. Sed Reginam malle amice cum Electore transigere.* Post interjectos pauculos dies Sveci denuo nostros urgebant, ut æqvivalens pro tota Pomerania proponerent, inter Reginam & Electorem dividendum. Qvod nostri adspernabantur; sed pro oblata parte Magdeburgum, Halberstadium, Hildesheimum, Mindam, Osnabrugam Præsulatus, & in Silesia Glogoviam, Saganumq; designabant. Qvod postulatum enorme censebant Sveci, nec pretium affectionis, qvod nostri jactabant, in ejusmodi tractatibus locum invenire. Contra censebant, qvæ Cæsarei pro tota Pomerania obtulerint, spernenda non esse; tres præsulatus Marchia contentos hæreditario jure deinceps possidendos, abolitionem actionis nomine reliqvorum tributorum, ac alienatæ qvondam Borussiæ, & Crossæ. Qvæ à nostris itidem cum irrisu rejecta, sua sibi dari ostendentibus. Qvæ autem extrema Svecorum sententia foret, nostri explorare non poterant, nisi qvod de Ulteriore Pomerania innuerent, excepto Cammino: & æqvivalens haut defuturum. Excurrebant inde Witgensteinius & Lœbius ad Electorem, è Marchia in Clivicam provinciam per vicina Osnabrugæ tendentem accelerato itinere, ne à Cæsareis aut Gallis adiri, & cominus ad consensum alienandæ Pomeraniæ præbendum urgeri posset. Inde Osnabrugam reversi procuratorium adferebant, sed veteribus mandatis de parte duntaxat

14. Oct.

1646. taxat Pomeraniæ superstructum. Id qvod Sveci rejiciebant, istud toti Pomeraniæ utiq; adaptandum contendentes. Simul offensam testabantur: manifestos nostros esse ludibrii, & inanium dilationum; & hoc modo rem haut successuram.

Consultatio super negotio Pomeranico.

§. 60. Jam igitur in ancipiti erant Electoris res, postqvam rationes suæ nullibi locum invenirent, ac Sveci, qva cedere demum constituerat, partem Pomeraniæ adspernarentur. Qvi & jactabant, Pomeraniam se facile tuituros, si qvis eripere velit, ferociam addentibus armis victricibus, & qvod Elector alieno auxilio destitutus, nec propriis copiis valeret. Igitur jussu Electoris qvi utroq; in loco agebant Legati Lengrichæ congrediuntur, consilium capturi, utrum præstet pro servanda Pomerania Martis aleam tentare; an ob temporum iniqvitatem in Svecorum postulata descendere? Ut extrema tentarentur svadebat Electoris conditio, flos ætatis, vires corporis, magnus & imperteritus animus, injuriæq; impatiens, cui intolerandum videbatur ab hominibus pervicacibus; ac rationes audire adspernantibus sua velut pro imperio eripi. Qvæ injuria tanto acerbior sit, qvod illi fiat, qvi istis dignatione ac potentia parum concedat. Justissimam armorum causam esse, si ea pro suis defendendis arripiantur. Et ubi aliena auxilia deficiant, proprium Martem ciendum. Neq; tamen auxilia Electori defore, inprimis à Cæsare & Catholicis Ordinibus, Saxone, aliis. Nec enim aliam ob causam Svecis totam Pomeraniam à Cæsareis oblatam, qvam ut Elector cum istis committeretur. Hactenus qvippe hunc induciarum obtentu in partem belli venire abnuisse, sæpius licet invitante Cæsare. Nunc hoc artificium adhibitum, obliqva ratione istum in arma pertrahendi, & omnes vicinos, qvorum rationes in Mari Baltico versantur, excitandi, haut leve momentum partibus addituros. Sane Cæsari haut qvidqvam cordi esse Svecis Pomeraniam velut portam Germaniæ, ex qva illum deinceps iterum invadere qveant, ultro concedere, nec animum eandem recuperandi abdicasse: Sed occasionem illos isto aditu Germaniæ depellendi solicite captare. Ac si Cæsarem forte sua promissa super evictione cohibeant, aliorum tamen auxilia haut defore. Lotharingum copias suas ultro offerre. Danum occasionem promte arrepturum, qvi illatam injuriam nunqvam digesturus sit, & qvi per rationes sui Regni pati neqveat, ut Sveci Bremensi ditione potiantur. Polonum qvoq; in partes venturum, qvi post elapsas inducias Borussiæ metuat, qvo bello Elector qvoq; implicandus sit. Et neq; Poloniæ neq; Daniæ tolerandum, ut Sveci parta Pomerania soli dominium Maris Baltici sibi arrogent. Eandem causam Belgas subigere, cumprimis si Sveci pro more suo vectigalia intendant. Nec Hanseaticos minus perspicere, qvanti sua intersit. Mecklenburgicum qvoqve ob interceptam Wismariam gravissime affici. Pomeranos excusso Svecorum jugo pristinam libertatem ardere, ac Principem legitimum & suæ nationis, qvam externos dominos, optare. Germanum militem, qvo maxime vis Svecica hoc bello stetit, istorum sacramentum adspernaturum, qvando non amplius totam Germaniam tributis emungere licebit, cessantibus qvoqve Gallicis subsidiis, & expirante religionis respectu, qvi istum hucusq; in Catholicos impegit. Fortasse & Galliam Electoris partes amplexuram, æmulatione in Svecos, & alienationem bonorum sacrorum ægre ferentem, nec parum morositate ac pervicacia horum offensam. Sveciam solam bello haut sufficere, amoto aut imminuto milite externo, per continuos delectus viris exhaustam, modica copia Sociorum nauticorum; id qvod nupero bello Danico adpariturum fuerat, ni naves ac nautæ ex Hollandia subvenissent. Nullum qvoq; ibi ærarium, ac revera Svecorum potentiam non sua vi nixam, qvi hactenus Germanorum, & Gallorum pecuniis fulti magnifici incesserint. Forte & in Svecia motuum qvid oriturum, è discordia procerum, & plebe bellorum fessa; inprimis si Reginam cælibem extingvi contingat, & proceres summam rerum ad se trahere instituant, id qvod affectare credantur. Igitur pari duritia Svecis obviam eundum, ac ferro rem cernendam.

Rationes pro extremis tentandis

Rationes pro declinandis extremis.

§. 61. Ex adverso manifestum erat, ista certum ad bellum tendere, cujus funestos fructus Germania tot per annos senserat, à qvo protrahendo placitis Christianis penitus imbuti animi non possint non abhorrere. In præsens qvoq; Electoris ditiones bello attritas pace reficiendas. Qvæ pro armis afferantur rationes fere incertas & in futurum prominentes. Ancipitem aleam belli, in qvo bis peccare haut liceat. Unde omissis extremis amicam viam tentare potius videri. Qvavis ratione obstinati ingenii homines amoliendos, qvi eo securius in bella ruant, qvod satis norint, nemini extraneo cupidinem subiturum ad ipsorum terras invadendas; cum contra ista natio jam olim migrationum sveta meliores sedes qvæsitum iverit, ac late arma circumtulerit. Ac

Cæsari,

 Cæsari, Dano, Polono, soli Sveciæ externo milite haut fultæ facile prævalituris, duras leges subeundas, ac contumeliam acceptam concoqvendam, jacturaqve non modica pacem redimendam fuisse. Victoriam qvoqve non semper à justiore parte stare, ac pleraqve magna imperia injustis armis incrementa sua debere. Ipsum Gustavum Adolfum circa hanc Pomeranicam causam jactase; *Sceptrorum vis tota perit, si pendere justa incipit.* Ad arma non procedi, ni extrema necessitas subigat, ac nulla compositionis ratio supersit; qvæ nondum defecerit. Facile fuisse Mansfeldio Comiti, Christiano Brunsvicensi, Bernhardo Vinariensi Ducibus omnia in armis reponere, qvi nil qvod amitterent habuerint; qveis gladius census fuerit, in qvo salutem, gloriam, omnia reposuerint. Wilhelmum Landgravium desperatis rebus arma retinere, ac Regiis se innectere coactum; qvorum auxiliis haut suffulto ruinam declinare non licuerat. Eqvidem Electore in Svecos movente Cæsarem & Catholicos in partes descensuros, ut Protestantes mutuis cladibus atterantur, qvo fine & Pomerania velut pomū Eridis in medium projectum sit. Nec obscurum, qvid Cæsar, ac Saxo junctis armis qvæsierint, ac ut ipsi oculos in Pomeraniam conjecerint, aliaqve agitaverint, qvæ altius penetrantes pacis Pragensis leges insinuant. Frustra ostentari à Lotharingo auxilia: qvi si qvid valeret, ipse sibi consultum iret. Desperatum, extorrem, novam rapinarum materiam qværere, non nisi inermibus formidabilem; cui à defuncto Cæsare spem de Electoratu, & Pomerania velut jam commissis factam. Eqvidem credi par esse, Danos oblatam ultionis occasionem arripere haut omissuros, nec mare Balticum, Bremamqve neglecturos: dubium tamen, num in præsens pro Electore arma sumturi sint, qvem postremo bello in Svecos pronum judicarint ob neglectam Pomeraniæ recuperandæ occasionem. Incertum qvoqve, num Poloni inducias jam abrumpere, & à Rege collectum militem alere velint, aut cui fini hic destinetur. Sane eius ministros Monasterii sat langvide rem agere, ac non nisi rationes Status Regii crepare, qvæ apud alios parum ponderis habeant. Eqvidem Belgas commercia sua in Mari Baltico, qveis Svecica vectigalia valde infesta habentur, haut neglecturos; qvi & Svecis Bremensem provinciam invideant, qvam malint ad Embdæ ac Frisiæ instar sibi adnecti. Mari qvoqve istos Svecis prævalere, cumprimis pace cum Hispano facta, modo Danus Oresundam apertam præstare velit. Sed num Danus istud annuere velit recenti cum Svecis pace, incertum esse; non minus ac Belgas protinus in Svecos fœderatos arma accepturos, cum per pacta commodis suis prospicere in proclivi sit. Hanseaticos per se nihil posse, ac potentiorum favorem captare inter rationes suæ conservationis habere; utut avulsa Wismaria & Stralsunda incassum ringantur. Ut tamen omnes isti ad auxilia ferenda parati dentur; metuendum haut secius esse, ne Sveci, ubi talia agitari sentiant, molientem occupent, uti Dano nuper factum. Qvi anteqvam machinationes suas cum Cæsare, Polono, aliisqve rite digerere posset, à Svecis tota belli mole obrutus ad turpem pacem compulsus sit; utut Svecica res nunqvam majore in periculo, qvam tunc fuerit, qvo &, nisi Belgarum navibus fulta, vix eluctatura erat. Et paria tentare Svecis nunc eo promptius fore, qvo minus maritimæ qvid potentiæ in Mari Baltico metuant. Multum qvoqve interesse, alienos populari fines, an tuos uri, exscindiqve videas: plusqve animi esse inferenti periculum, qvam propulsanti. Deniqve Cæsarem & Ordines nulla dissimulatione jactare, se Svecis circa Pomeraniam evictionem præstituros. Ita Electori negotium toto cum Imperio fore, non sine invidia, velut is solus paci obsistat, exterisqve innexus pluribus malis Germaniam oppressum eat. Qvin recuperata tota Pomerania socios haut qvidqvam vacuis manibus domuitionem paraturos, sed refusionem sumtuum exacturos, eo nomine qvibusdam hypothecæ in vicem detentis. Et qvid circa Clivicas urbes Belgæ egerint, odiosum esse memorare. Sane in votis esse Meclenburgico pulcerrimum Wismariæ portum recuperare. Sed nunqvam eo nomine arma moturum, velut qvi Sveciæ recuperatam ditionem in acceptis ferat, à Cæsare jam in alios translatam. Pomeranos qvoqve jugo Svecico jam adsuevisse; veteres Brandenburgicæ Domui addictos fere extinctos, reliqvos meticulosos; novos homines ad munia provectos; mercatores commerciis Svecicis innixos, ac familiaritatem inter utramqve nationem contractam. Incumbere qvoqve præsidia Svecica, omnesqve eorum motus observare: unde primoribus operam dari, ut omni suspicione vacent: multos solum vertisse. Porro præfectorum plerosqve in exercitu Svecico indigenas esse, aut Scotos, pauciores Germanos, qvos & cingulum ponere Sveci haut

Lucanus

1646.

ci haut ægre laturi sint. Nec Svecis aliena auxilia defore. Esse illis victorem exercitum, & potentiam non uti olim spernendam: qvi, ubi semel res successerit, Marchiam inundaturi sint, primariis munitionibus fame pressis. Internos Sveciæ motus inter rationes haut referendos, nec tale qvid expectandum, anteqvam cum omnibus vicinis pacem sibi paraverint; ubi forte ambitio qvid ausura sit, ut Numini ansa præbeatur nutritam successibus superbiam castigandi. Contra ut pacifica ratio negotium componendi qværatur, ipsam pacis belliqve indolem svadere, & omnes Principes pacem anxiis votis expetentes, cujus desiderium & ipse Elector ubiqve testatus sit; sæpius qvoqve fassus, Pomeraniam Svecis haut iterum per arma extorqvendam, qvam totius Regni viribus tuituri sint. Eqvidem iniqvum esse, Electori de suo communem pacem redimendam. Cogitandum tamen in tanta rerum perturbatione non omnia ad apices juris exigi posse, ubi resp. è tantis fluctibus eripienda est: ac qvod damnum boni publici causa patiendum sit, alios pensare teneri. Præsertim cum culpa belli non penes Electorem, sed Cæsarem & Catholicos hæreat, qvi Stralsundæ nulla justa causa obsessæ necessitatem attulerint auxilia externa implorandi. Ac omnes agnoscere, pro Pomerania Electori redhostimentum esse præstandum. Ast si hic amicam transactionem adspernetur, non solum Pomeraniæ, sed & æqvivalentis jacturam facturum, ac de reliqvis insuper ditionibus periclitaturum. Contra nihil esse, qvod Electoris res servare, ac per qvietem firmare possit, qvam cum Svecis qvacunqve ratione super Pomerania decidere, arcto insuper cum iisdem fœdere inito, qvod apud Cæsarem, Bavarum, Catholicos, Saxonem qvoqve æmulatione æstuantem, ac Polonos ipsi autoritatem sit circumpositurum. Ea sententia licet ad extremum Electori qvoqve staret; tamen adhuc qvantum dabatur reluctari constituerat, saltem ut eo pinguius æqvivalens obtineret, & qvam minima jactura defungeretur, cum facilem se præbenti sine dubio Sveci totam Pomeraniam extorturi fuerint. Cæterum optandum videbatur fuisse, Electorem ante communes tractatus cum Svecis transegisse, qvod & Cæsarei, omnesqve Ordines sibi persvaserant, eoqve ab initio tantopere ipsius legatos respexerant, velut omnem statim difficultatem sublaturos. Qvi mox ubi diversum sensissent, isto posthabito proprias res curarant, ac cupidine pacis Svecorum postulata statim annuerant, parum soliciti, qva ratione Electori damnum reparandum sit, modo ipsi oneri sese subtrahere possent. Unde cumprimis necessarium videbatur Legatos Svecicos demulcere. Nam his qvoqve Electori alienatis, Cæsareis ea cura futura erat, ut Svecis qvacunqve ratione satisfacerent, molestia prensandi penes Electorem relicta, cui demum qvantulacunqve pensatione ad libidinem istorum taxata adqviescendum erat.

Cæsarei Svecis denuo Citeriorem Pomeraniam offerunt.

§. 62. Eo magis autem omissa tergiversatione demum serio ad rem accedendum erat, qvod Cæsarei interim Svecis denuo totam Citeriorem Pomeraniam stipulata manu promiserant, evictionem iisdem, aut Electoris consensum præstituri. Eo super facto cum nostri protestationem apud Cæsareos interpositum irent, hi respondebant: *à Gallis sese ad hoc compulsos, qvi exprobraverint, reservato consensu Ordinum Imperii, & eorum qvorum interest nihil actum fuisse. Unde eo modo fuisse offerendum, qvi obligandi vim habeat, ac super Ordinum Imperii consensu cavendum. Nec de Electoris consensu dubitare, qvi nullam aliam viam ostenderat Pomeraniam servandi. Ac si maxime rem in antecessum nostris communicassent, hos tamen nil nisi contradictiones fuisse reposituros.* Ita nostri protestationem exhibebant, qva Electori sua jura reservabant. Ad qvæ Cæsarei: se improbare haut posse diligentiam ministrorum Principis sui commoda observantium. Sed nec sibi posse vitio verti, si bonum publicum promoveant. Se cum Gallis transegisse, ac pacem ad solum hoc negotium hærere, cui expediendo nullam aliam rationem inire sciverint. Nec male nostros facturos si de suo dissensu Svecis significent. Sibi spem fuisse, Electorem efficacem operam Cæsari juncturum, ac viam ostensurum fuisse his è difficultatibus emergendi. Et qvicqvid nostri exciperent, nil nisi *necessitas, & periculum in mora ingerebatur. Nam si Cæsar uno adhuc prælio decretorio succumbat, de tota Pomerania actum iri. Si qvilibet commoda sua ex asse observare, & omnia ad unguem exigere velit, Germaniam nunqvam ex hoc bello emersuram.* Cæterum constabat Trautmanstorfium magnum præ se gaudium tulisse, qvod speraret ita Svecos se constricturum, ut scripto declarent, se etiam absqve Electoris consensu Pomeraniam acceptaturos; qvod ab ipsis deinceps retractari neqveat. Ita enim Catholicorum destinata obtineri, præcipuis Protestantium infinita lite commissis.

§. 63.

1646. *Sveci tractatibus peculiaribus pronos se ostendunt.*

§. 63. Ast inter Legatos Svecicos Salvius qvidem initio statuerat, non adeo necessario Electoris consensum reqviri, cū Svecia etiam citra hunc Pomeraniam tueri qveat. Sed Oxenstierna semper censuerat, citra Electoris consensum nil validi posse concludi. Et uterqve rationes suas scripto conceptas in Sveciam miserat. Sed Cancellarius responderat: Salvii rationes haut spernendas, sed filii sui potiores esse, qvibus inhærerent, qvoad alia mandata acciperent. Unde nostris ostendebant; omnes ad conclusionem ruere, ac ipsos hortari, ut ne amplius Electoris rationem habeant, qvi studio negotium extractum eat; ac se ipsis evictionem præstituros. Id ubi successerit, immedicabile vulnus Protestantium rebus allatum iri, præsertim cum Gallis nulla componendorum gravaminum cura sit. Igitur hortabantur, Elector temporibus se ad commune exitium declinandum accommodaret. Nam si vel maxime in Belgis confidat, eventum tamen belli dubium, & plurium ditionum jacturam posse facere. Ac jam maxime id agi, ut satisfactio utriusqve Regni adornata Pacis Instrumento inseratur, qvod qvi acceptare nolit, suo periculo facturum. Etsi nostri reponerent; hoc modo pacem Pragēsem nasciturā; nec Svecos ita improvidos futuros, ut Pomeraniam absqve Electoris cōsensu possidere velint; cum facile prospicere liceat, qvid Polonicis induciis finientibus accidere ipsis inde qveat. Porro Sveci, ut ostenderent, velle se negotium hoc amice componi, dicebant se contentos fore, ut Legati procuratorium in totam Pomeraniam accipiant, cui hæc verba sint inserta; ut tractarent *juxta tenorem mandatorum, qvæ super eo negotio habeant*. Ac confirmabant, nihil fraudulenti, aut periculosi contra Electorem qværi; sed sibi caute agendum ob æqvivalens, qvod pro parte Pomeraniæ Electori concedenda sibi debeatur. Inserendum qvoqve procuratorio, post compositam causam Pomeranicam de arctiore fœdere tractandum, atqve

28. *Oct.*

concludendum. Ea res cum altioris indaginis videretur, Legati Electorales ex utroqve loco Lengrichæ congressi consultabant; num Electori svadendum sit, ejusmodi procuratorium totam Pomeraniam complexum dare? Sane super tali, qvod ad partem duntaxat provinciæ porrigatur Svecos nullo modo ad tractandum accessuros, & Electorem tamen decrevisse cum Svecis conventionem tentare. Ingens periculum statui Electoris, rebusqve Protestantium oriturum, ni hoc negotium amica via componatur: atqve id omnes amicos, ipsosqve Pomeraniæ Ordines cupidine pacis expetere. Ac ita procuratorium id adornari posse, ut Electori fraudi ne sit. Contra per id Svecos ad tractandum adstringi, simul intercipi periculosum decretum, alias in Electorem condendum, omniaqve inde proventura mala, qvæ Catholici ad destruendas Protestantium res aucupentur. Sed nec repudiandum videbatur, qvod Sveci de arctiore fœdere moverant. Id qvippe Electori posse autoritatem addere circa Borussiam adversus Polonos, & fulciendis Protestantium rebus. Svecis hoc ipso animum addi, ut pro æqvivalente eo acrius nitantur. Deniqve & posse procuratorium laxis verbis concipi, ut tamen diserte ad mandata restringatur: qvo ipso omne præjudicium declinetur, qvod materia tractanda non è procuratorio, sed è mandatis sit petenda. Cæterum præstare, ut duo procuratoria formentur, qvorum uno de Pomeranico duntaxat negotio mentio fiat, qvod & Cæsareis ostendi possit, qvibus de fœdere nihil significandum. In altero de fœdere qvoqve exprimendum, cujus apud Svecos usus sit. Nostris Lengricha reversis Oxenstierna Witgensteinio exponebat: Monasterii acriter conclusionem urgeri, ac se solum adhuc expectari. Omnes aperte jactare; inanes esse cum Electore tractatus, nec ejus legatis procuratorium esse, sed eos tempus duntaxat ducere, qvoad alea belli vertatur. Id qvod sibi non amplius ferendum sit. Eosdem qvoqve Salvium obfirmasse, ut firmiter Pomeraniæ insistat, super qva universi cautionem interpositu-ri, aut consensum Electoris qvovis modo præstituri sint. Unde metuere se, ne conclusio ipsis invitis præcipitetur. Iste porro pronum valde Electori se ostendebat, pollicitus nostris rogantibus per sex adhuc dies negotium se extracturum, qvo nostri responsum ab Electore accipere possint. Qvi & Monasterium abiturus pollicebatur, nil ibi de Pomerania, & Svecica satisfactione actum iri, sed omnia Osnabrugam remittenda. Sed qvia metuat, ne nostris eodem seqventibus omnes ipsum ad tractatus ibi suscipiendos urgeant, qvod iisdem præsentibus vix declinare liceat; ideo svadebat, ut nostri Osnabrugæ subsistentes procuratorium expectent. Tunc se Gallis dicturum; injunctum sibi cum nostris agere, qveis procuratorium propediem sit afferendum, & ideo Osnabrugam

1646. 2. *Nov.* 7. *Nov.*

1646.

sibi revertendum. Nam ignominiosum esse Reginæ, vel Regiis, si ob præmia sua Cæsareos & Gallos assectari debeant. Id qvod nostri annuebant, utut Cæsarei Witgensteinium valde oraverant, ut Monasterium proficisceretur. Addebat Oxenstierna; *Cæsareos, Ordines, & Gallos plane judicare, non necessarium, nec utile esse, Svecos cum Electore agere, sed se negotium Pomeranicum suo periculo decisuros, evictione Svecis præstita. Ast sibi satius videri cum Electore transigi. Nam alias agnosci potestaten Cæsaris pro lubitu ditiones adimendi, dandiqve. Jam antea multos actus valde periculosos intra paucos annos in Imperio contigisse. Bavarum à Pontifice confirmationem Electoratus obtinuisse; Electorem Coloniensem nepotem suum ex fratre ab eodem in Coadjutorem confirmari curasse. Cæsarem Palatino ditionem, dignitatemqve ademisse, ac proprio ausu insalutatis Ordinibus alteri tradidisse: Trevirensem per decennium in custodia detentum, ac demum velut ex gratia traditis literis reversalibus dimissum. Multis Principibus Imperii ditiones & oppida erepta, ac partim aliis data, partim à Cæsare adhuc detineri. Qvod si ad hæc accedat, ut Sveci ereptam innocenti Electori provinciam sibi delatam acceptando probent, hoc ipso eosdem omnia qvoqve præterita laudare, Gustavi Regis destinata inficiari, sinistram famam, & magnam culpam contrahere, ac deinceps idem in ipsos exemplum recidere posse.* Reliqverant ibi Sveci in formula satisfactionis spatium, cui æqvivalens pro Electore esset inserendum; ut huic qvod vellet postulare integrum foret: cui Cæsarei, Hispani, Galli, reliqvi acriter reclamaverant, nil præter Halberstadium daturi. Sed Oxenstierna noluerat, eoqve intempesta nocte Monasterio discesserat. Contra dicebat Contarenus, se mirari, qvod Elector non Svecos solum, sed & Cæsareos à se alienet, ac neutri parti firmiter adhæreat. Inter ista Elector apud Ordines Imperii nil præsidii aut favoris inveniebat. Monasterii instinctu Cæsareorum per tria Collegia deliberatum fuerat, num ad promovendam Svecicam satisfactionem, ad qvam unice res hæreat, ad Electorem mittendum sit. Id qvod major pars negaverat, ac totum negotium ad Cæsareos rejecerat: qvi declaraverant, nihil se aliud suscepturos, nisi isto negotio expedito. Qvi & Cracovium arcessitum Regi Poloniæ scribere jusserant; circa Pomeraniam Citeriorem, Wollinum, & Stetinum non amplius rem integram esse: & Cæsareos, omnes Chatholicos Ordines, Gallos, Hispanosqve Svecis evictionem præstituros. Unde nostri singulos Monasterii circuibant, ac qvam pravi res exempli foret, tali modo circa Ordinum ditiones disponi demonstrabant. Simul qværebant, num à Principibus suis injunctum ipsis sit eam evictionem suscipere. Igitur ea desisterent, Svecosq; ad alia permoverent, rogabant: ab his responsū; inter Cæsareos & Svecos acta sibi solenni modo haut communicata, nec ad deliberandum proposita, nec eo nomine qvid conclusum: nec sibi mandatum sententias dicere Electori fraudi futuras: potius optare, ut is sua retinere possit. Sed ad pacem properandum, ac spem esse, istum exemplo Cæsaris de suo nonnihil cessurum.

1646.

Circa hoc denuo movetur, 11. Nov.

§. 64. Afferebatur inde novum procuratorium, ea forma, qvam Sveci voluerant, adornatum. Qvo exhibito id duntaxat desiderabat Oxenstierna, qvod Teutonica lingva conceptum foret, utqve in Latinam verteretur, postulabat. Id qvod nostri facile annuebant. Cupiebat idem procuratorium per noctem secum retinere deliberandi causâ; de cætero nil cauponationis adhibiturum. Ac in antecessum denuntiabat, Svecos Citeriore provincia cum Stetino & Odera haut decessuros. Nostri contra: Electorem non posse, nec velle Stetino & Odera excludi, ni statum suum subverti velit. Eum San-Romano à Gallis ad se misso asseverasse; malle se extrema qvævis tolerare, qvam Stetino & Odera decedere. Oxenstierna repetitis prioribus adjungebat: Cæsareos sibi dixisse, parum an multum de Pomerania Sveci Electori concedant, nil tamen pensationis extra Halberstadium huic datum iri. Qvin jactasse: Electori nullum plane jus ad Pomeraniam competere. Ad qvæ nostri: *Satis adparere, qvo fine isti talia spargant; ut qvo minus de Pomerania Svecis cedatur, eo minore ipsi pensatione defungantur. Cæterum iniqvissimum esse, Cæsarem belli autorem immunem abire; ab Electore pro omnibus impensas belli solvendas.* Postera die Oxenstierna ad nostras reversus dicebat: *ambagibus se haut usurum, nec per gradus processurum. Reginam sibi deposcere Citeriorem Provinciam cum præsulatu Camminensi, Wollino & Stetino: reliqva ulterioris provinciæ Electori relinqvenda. Cogitarent, si Fridlandus Pomeraniam tueri potuisset, Electorem nihil ejus accepturum fuisse. Qvod qvanqvam injustum futurum fuerat, à se tamen istam non alia lege peti, qvam Elector consentiat, ac indemnis præstetur.*

12. Nov.

1646. *ftetur.* Cæterum super Odera, Stetino, Wollino, & Cammino non segnius nostri qvam Oxenstierna contendebant. Addebat hic; per peculiaria pacta caveri posse, ne Electoris commercia & navigatio impediatur. Cum nihil proficeretur, hic demum fremebat: hac ratione Svecos totam Pomeraniam retenturos, cum perinde sit, partem an totam absqve Electoris consensu teneant. Nostri testabantur, se extra culpam fore malorum, qvæ inde proventura sint. Nulli bono adprobari posse, tantum sangvinis Christiani profusum, & privati emolumenti causa ad extremum res Protestantium everti. Ita iratus Oxenstierna discedebat. Indicabant inde nostris Cæsarei; Svecos ipsis nuper Monasterii duplicem viam proposuisse; vel Citeriorem Pomeraniam adjuncto Cammino, Wollino, & Stetino cum consensu Electoris, datoqve huic æqvivalente; vel si consensus obtineri neqveat, totam Pomeraniam cum Cæsaris & Imperii evictione. Alterutrum Electori subeundum; sed præter Halberstadium Cæsarem ne rusticum qvidem prædium concessurum. Eam sententiam stare, nec Cæsarem diutius bellum gerere posse. His cognitis Witgensteinius Oxenstiernæ exprobrabat: qvare igitur sibi peculiaribus tractatibus illuserit, si jam ita duras & iniqvas Electori conditiones Cæsareis tulerit? Hic reponebat; plurimos fuisse, qvi hac ratione Electori injuriam factam crediderint. Haut eo minus integros se tractatus cum nostris servasse. Nullam tamen moderationis spem ostendebat, nisi qvod super Cammino adhuc tractatio possit institui. Si Elector precibus non indecoris apud Reginam rem egisset, molliora consilia ab eadem capienda fuisse. Continuis & abruptis negationibus pari asperitate occursum. Denuum erumpebat: Electorem pravis consiliis usum, & adhuc uti. Certe nuptias valde festinasse, unde sibi haut modica solicitudo injecta sit. Se qvippe omni studio in id incubuisse, ut inter Reginam & Electorem matrimonium coalesceret. Ac certe per Reginam non stetisse. Meticulosi admodum proci fuisse, modico Borea reflante retro vela dare. Sibi propositum fuisse, Electori Coronam imponere. Sed cum huic aliter visum fuerit, offensam se Reginæ metuere. Saltem consultum fuisse nuptias differre, qvoad tractatus absoluti fuerint. Nunc autem Reginam ad Ministros sibi persvasuros, Electorem ob irritum connubium Sveeicum offensam animo concepisse, & occasionem aucupaturum vindictam sumendi, perpetuæ diffidentiæ fomitem. Præterea per nuptias cum Arausionensi Electoris Domum haut firmari, qvin forte in magnas difficultates conjici posse. Nam istius patrem Danis studere. Unde Svecis Oderam utiqve in potestate habendum, qvo Belgis, si ex usu sit, penum occludere qveant. Nam circa talia fœderibus haut tuto confidi, qvæ charta, atramento, & frustulo ceræ constant, sed eam cautionem æstimari, qvam sibi qvisqve præstare possit & qvam in manibus habeat. Unde Svecis totam Pomeraniam retinendam. Nam primarios Reginæ ministros hactenus semper has nuptias respexisse, qvæ ex gravissimis rationibus ad finem tractatuum dilatæ sint. Qvanqvam si serio res acta fuisset, etiam in antecessum cautionem super iisdem obtineri potuisse. Addiderat Salvius; etsi à privatis multus sermo de istis nuptiis fuerit; Electorem tamen nunqvam easdem eo modo, uti inter id fastigii homines moris est qvæsivisse: ac constare sibi, eum repulsam haut fuisse accepturum. Haut eo minus laborandum esse, ut amicitia utrinqve servari possit. Qvæ nostri dicta judicabant, ut qvaliscunqve color tam duris postulatis ne deesset. Sane constabat, tunc Magnum Gardium suis artibus Reginam à nuptiis Caroli Gustavi avertisse, cui iste insinuaverat, ut exemplum Elisabethæ Anglicanæ imitari constitueret. Ita in ancipiti hærebat Electoris æqvivalens, qvod Sveci qvoqve hunc destituere viderentur ab aliis jam desertum. Ac nominata Glogovia Cæsar, Hildesia Coloniensis, & Bavarus offendebantur. 1646.

§. 65. Interea Ordinum Pomeraniæ Deputati, externa imperia subire anxii, aliam viam meditati fuerant, qva & Elector Pomeraniam retineret, ac Svecis alia ratione satisfieret, datis Præsulatibus Brema, Verda, Halberstadio, Minda, Osnabruga, ac Hildesia cum Comitatibus Hoija & Diepholto permutanda, tum Comitatu Schavvenburgico, & præsulatus Monasteriensis tractu ad Amasum fluvium. Ac ut Sveciæ ab Electore cautum sit, isti expectativam in Pomeraniam, ac simultaneam investituram conferendam, provincialibus in eventum extinctæ familiæ Electoralis homagium Sveciæ præstituris. Ita Svecis duplici modo satisfieri, re ipsa, & spe in futurum. Id temperamentum nostri Trautmansdorfio communicaverant, tantum temporis indulgeri orantes, ut Sveci super eo Reginæ sententiam exqvirere possint. Qvi reponebat; *haut credibile esse Svecos tota Pomerania decessuros, ita opportuno Sveciæ situ.*

Alia ratio servanda Pomerania ab ipsius provincia Deputatis proposita.

1646. *situ. Sibi videri id commentum Svecorum extrahendis tractatibus, qvousqve ipsi cum Gallis Cæsarem plane subverterint. Sed in præsens Cæsaris res tanto in periculo versari, ut conclusio utiqve acceleranda sit. Ac propediem ipsis talia propositum iri, qveis Electorem adqvieturum spes sit. Adversæ fortunæ in præsens cedendum.* Nostri Trautmansdorfio centum uncialium millia offerre, si pervinceret, ut isthoc temperamentum acceptetur. Addebant rationes; à Cæsare nil amplius satisfactionis nomine exactum iri: ditiones ejusdem in securitatem reponi, Electore velut fido vicino retento: Poloniæ rem gratam fieri longius amotis Svecis: Electorem qvoqve tanto bene[fi]cio Cæsari magnopere obstrictum iri: Imperio ex illa parte constantem qvietem expectandam sublata invidia omnium, qvorum rationes in Mari Baltico versantur. Nec à Svecis idem repudiandum, qvibus cogitandum sit, subtracta Pomerania Electorem gravissime offendendum, qvi & nunqvam fiduciæ qvid in istis collocaturus sit. Unde nec Svecis ejus provinciæ tutam fore possessionem, accedente à Dano, Polono, Belgis invidia. Nec à Pomeraniæ Ordinibus cautum iisdem fore, qvos Elector juramento nunqvam exsoluturus sit; qvo subsistenti isti fidem Sveciæ adstringere neqveant. Circa præsulatus eo minus difficultatis fore, qvod in hæredes non transeant; qvorum temporarios possessores aliqvid amore pacis facere par esse; id qvod alii Electori sæpe occinuerint. In Svecorum manibus Mindam, Osnabrugam, Bremam, Verdam jam esse. Præsuli Osnabrugensi alia ratione satisfieri posse. Ac Oxenstiernæ id non parum probari, abs qvo & ex parte profectum sit. Sed Trautmansdorfius, pacem haut moram ferre ingeminabat. Se qvidem hac propositione non offendi; monere tamen Electorem, ne per ista circumduci se patiatur. Familiare esse Oxenstiernæ dicere; destinata sua bona fuisse, sed Reginam noluisse. Gallos sacrorum intuitu in id consentire non posse. Sane Galli dicebant; qvi talia proponant, rerum conditionem penitius haut inspexisse, nec Svecorum mentem intelligere, aut arcani qvid consilii sub eo fovere. Belgæ qvoqve id rebus suis admodum periculosum judicabant; ac maluerant Electorem istis locis in pensationem potiri, tegendo ipsorum statui, & promto utrinqve auxilio. Qvibus nostri contra demonstrabant; qvia hac ratione Sveci Luneburgicorum & Hassorum vicinia implicentur, Belgarum amicitiam necessario iisdem colendam esse; qvi & Visurgis ostium iisdem claudere qveant; ac facilius à Regno suo remotos ad rationem audiendam compelli posse. 1646.

§ 66. Super isthoc temperamento Legati Svecici in diversa omnia abibant. Nam id Salvio plane repudiabatur. Oxenstierna autem id non parum sibi placere ferebat, nec de successu dubitare, modo tempus extrahere liceat adversus Gallos tantopere urgentes, qvoad è Svecia responsum acceperit. Qverebatur insuper, hos tractatus ita difficulter procedere, ut etiam eo nomine cum Collega sæpe collidatur. Sæpe se negotium maturo consilio disposuisse; sed si literæ è Svecia veniant, alia mandata adferri destinatis suis plane repugnantia; ac sibi tamen Reginæ jussa capessenda. Unde sibi inconstantiam exprobrari non posse. Omnia à se consilia ad amicitiam inter Reginam & Electorem referri. De temperamento se diligenter ad Reginam scripsisse, & brevi responsum expectare. Unde Elector certi qvid statuere ne properaret. Nam si in divisionem Pomeraniæ consenserit, Cæsareos & Gallos eam statim accepturos, eiqve obnixe inhæsuros. Qverebatur inde Salvium suis consiliis plane repugnare. Nuper Monasterii negotium tantum non evertisse, ac ni ipse eo venisset, ad conclusionem absqve Electoris consensu, qvod initio Galli svaserant, descensurum fuisse. Valde qvoqve displicere scriptum à Salvio Monasterii exhibitum. Unde raptim se inde profectum, ac Salvii periculo reliqvisse, num id Cæsareis exhibere velit, an minus. Id qvod & ab hoc postea factum sit. Tunc qvoqve apud Gallos rationibus se pervicisse, ut mutata sententia declararint, haut consultum esse citra consensum Electoris concludere. Simul rogabat, ut Elector æqvipollens pro tota Pomerania proponat, idqve ambigue, ut qvi Pomerania cesserit, dictas ditiones accipiat; scilicet Bremam, Verdam, tractum Amasanum, (qvatuor præfecturis Monasteriensibus Cloppenburgo, Vechta, Meppa & Hummelinca constantem) Mindam, Osnabrugam, Comitatum Schavvenburgicum, & Hildesiam cum Comitatibus Hoya & Diepholto permutandam. Ita totum tractum à Brema Schavvenburgum usqve unam sub ditionem redactum egregii Principatus instar habiturum. Ac spem esse Reginam omissa Pomerania hac terras in præmium belli electuram, adjuncta simultanea Pomeraniæ investitura. Nam hoc modo ipsi scrupulum adimi, velut turpe

Svecorum super isto mente.

sibi

1646. sibi sit pervicaciæ Electoris cedere. Si Cæsar in hos præsulatus consentire nolit, se in vicem partis Pomeraniæ, qvam Elector accepturus sit, totam inferiorem Silesiam postulaturum. Ita Cæsareos facile Præsulatus dimissuros. Simul evictioni Pomeraniæ ita duras leges additurum; qvæ præstari non possint, postulatis in cautionem munitis qvibusdam locis, & grandi pecunia alendis præsidiis, qvæ Svecis tunc in Pomerania habenda sint. Eqvidem Salvium datis in Sveciam literis scripsisse, ut tota Pomerania Electoris ingratiis retineatur, idqve apud plerosqve applausum invenisse. Sed se eundem rationibus in suam sententiam pertraxisse, ut iterum scripsisse se ferat, se nunc collegæ assentiri. Gallis conscientiam suam ingerentibus se responsurum: cur ipsi conscientiam suam immisceant? Qvid ipsis negotii cum Germaniæ præsulatibus? Se ipsis silentibus negotium confecturum. Addebat; *satius videri Svecia terras uno tractu accipere, sibi tuendis sufficcturas, qvam hinc inde sparsas particulas. Ac ista congruere destinatis Gustavi Adolfi, debilitandis Catholicorum partibus: & hoc modo præmia belli non ab amico, sed ab hoste peti. Et si alia ratio non sit, hanc sufficere, qvod hostes svadeant totam Pomeraniam absqve Electoris consensu accipi. Nam credi par esse, ab hoste non fidele consilium dari, sed fraudem strui.* Petebat tamen ista secreta teneri, ne Salvius rescisceret, ei consilio reluctaturus; neu scribis talia committerentur, qvi sæpe rimarum pleni sint. Tum ne curarent, si ipsi acrius nostros urgerent, minis subinde interspersis. Nam & eodem modo secum agi. Cæterum si ista non succedant, se extra culpam esse. Ast cum Witgensteinius super hoc negotio cum Salvio loqveretur, hic istud sibi haut displicere ostendit, qvod & in Sveciam commendaturum se ferebat: ac si de eo ita solide informatus fuisset, cum Monasterii ageret, aliter fuisse locuturum. Eidem exponebat qvoqve Witgensteinius; Trautmansdorfium gloriatum, ita Salvium se constrinxisse, ut elabi non posset; & qvantumvis prudêtem in casses se induisse, promisso, Svecos Pomeraniam absqve consensu Electoris accepturos. Id ipsum qvippe Chatholicos dudum captasse, Electore à Svecia disjuncto hæreticis fulcrum ad Mare Balticum subtrahere. Salvius; se non ita constrictum, qvin elabi possit. Cæterum omnibus pacem inclamantibus se resistere non posse. Ad extremum uterqve Legatus Svecicus declarabat; *Si isthoc temperamento obtineri qveat, id Svecia utile*

10. Dec.

juxta ac gloriosum fore. Nam & egregio ipsam præmio potiri, ac de Pomerania eidem caveri, ac res Protestantium probe stabiliri. Sed qvia ipsi sententiam suam jam declararint, nec diversa proponere decorum sit, nostri laborarent, ut Cæsarei & Galli in hanc sententiam pertrahantur, & Evangelici Ordines eodem connitantur. Se non dubitare, qvin id temperamentum à Regina acceptari atqve pervinci possit, utut plusculum temporis reqvıratur. Optimam viam esse hanc rem componendi; sed invito Electore Pomeraniam accipere statui suo noxium. Addebat Salvius: *Si de hoc temperamento ante biennium incidisset, id facile pervincendum fuisse: sed nunc difficulter id successurum.* Iidem & nostris suggerebant; ex usu esse, ut Evangelici Ordines per Deputatos ipsis ob oculos ponant, qvam periculosum sit Protestantium rebus, Svecos ob Pomeraniam cum Electore committi; eoqve peterent, ut ipsi animum ad alia vertant: qva occasione de dicto temperamento mentio injici qveat. Id negotium nostri Magdeburgicis, Altenburgensibus, atqve Vinariensibus commendabant, qvi & prolixe operam suam offerebant. Idem cum ad congressum Evangelicorum referretur, Luneburgici præcipue renitebantur, ob Hoyam, & Diepholtum Comitatus Principatibus æqviparandos ob reditus opimos, & situm. Nam Hildesiam etsi proventu parem varia propter obstacula obtineri non posse. Potius mirari, qvod nostri Halberstadium adjuncta Minda & Osnabruga pro dimidia Pomerania non acceptent; ad qvas ditiones curandas Ordines operam collaturi sint, qvod satis animadvertant, Svecos simul res suas ad Mare Balticum firmare, ac Domum Luneburgicam in angustias redigere velle. Denique Electori tam amplas esse ditiones, ut facile parte aliqva gratificari aliis possit recepta pensatione. Sibi injunctum impedire, ne Domus Luneburgica obliqve satisfactionis negotio involvatur. Sed & Altenburgici, ac Vinarienses, utut Wesenbecio secus promisissent, & ipsorum nihil interesse videretur, ad id negotium evertendum circumcursabant. Obtendebatur, negotium multis difficultatibus ansam daturum, pace etiam ultra annum extrahenda: Tum Catholicos ita offensum iri, ut omnes junctis viribus bellum sacrum facturi sint. Ac si Gallia ipsos destituat, Svecos tantæ moli haut suffecturos; nec Evangelicis Principibus arma in promtu esse. Denique novam tractandi velut telam ordiendam, ac tantum laboris hactenus exhaustum inane fore. Sed mox totum

13. Dec.

1646. totum id negotium subverterunt literæ Reginæ istud temperamentum respuentis, ac jubentis, ut Monasterii factæ declarationi inhæreatur: Oxenstierna excusante; optima sibi fuisse consilia, sed iis haut fuisse obtemperatum.

Separati tractatus incassum tentantur. §. 67. Isthoc igitur temperamento haut succedente Elector demum consentiebat, ut peculiares tractatus serio susciperentur, in qvo si amicitia utrinqve constare deberet, Svecis toto Odera desistendum erat; qvibus tamen ejus fluminis usus, non minus atqve Electori portuum liber sit futurus. Sed si Wollinum retineant, una navi bellica exitum in mare claudi posse. Fines longius à Stetino ad Uckeram fluvium ponendos. Piscatione in Lacu Dulci ex adverso usqve Uckermundæ Svecos uti posse. Ad extremum tamen & Wollino cedere volebat, modo Stetinum retineat, ex qvo ditio sua incursionibus Svecorum pateat; qvod & Svecis magis inserviturum sit, ut ipsi ægre faciant, qvam qvod inde insigne lucrum capturi sint; cum in proclivi sit Oderam supra id oppidum inutilem reddere, fossa ex eo in Spream, & Albim ducta; qvale opus jam olim cœptum, ac superesse veteres fossas, qvæ reparari qveant. Vicissim petebat Halberstadium, expectativam ad Magdeburgum, qvod per integrum seculum penes Brandenburgicam Domum fuerit, cui qvatuor præfecturæ sint iterum addendæ; Tum Hildesiam, Mindam, & Schavvenburgum Comitatum. Glogoviam & Saganum declinandæ Cæsaris offensæ Sveci sibi stipularentur, ac post in ipsum transferrent. Tum ut Camminum cum Canonicatibus hæreditario jure penes ipsum sit inprimis postqvam Poloni Lauenburgum & Butoviam Pomeraniæ detraxerint. Insuper ut actio Saxonicorum in Juliacum extingvatur, ac Neoburgicus ad ipsi satisfaciendum compellatur. Nostri igitur exhibito procuratorio ad mentem Svecorum formato tractationi se paratos ferebant. Sveci in eo qvod desiderarint nil inveniebant: sed negabant rem amplius esse integram. Nam postqvam per procuratoria tantum temporis effluxerit, ac Cæsarei, Galliqve acerrime institerint, ad extremum invitos qvantumvis declinare non potuisse, qvin sententiam suam Gallis scripto exhiberent, qvam ab his acceptam Cæsarei per Plettenberginm ad Electorem miserint, hujus menti explorandæ. Spem sibi fuisse, Electorem dudum de Pomerania cum ipsis fuisse transacturum. Sed qvia negotium tamdiu extractum, ac postremum procuratorium ita sero allatum sit, ac Elector diserte declararit, se Wollino, Stetino, Gartzio, & Odera flumine decedere nolle, qvod à suis mandatis plane discrepet; cum Cæsareis sibi agendum fuisse, qvi totam Pomeraniam obtulerint, Cæsare & Imperio evictionem præstituro. De eo se deliberaturos, ac nostrarum sententiam exqvisituros. Sane Ordines Sveciæ pacem enixe cupere. Per annum amplius Pomeraniam se ambitiose ab Electore incassum expetiisse: Qvid aliud sibi faciendum fuisse, qvam ut ad eos se converterent, apud qvos exitum negotio invenire possent? Oblatam à Cæsareis totam Pomeraniam non potuisse non acceptare, ac ita se in mandatis habere. Nostri contra ostendebant, Svecos jam antea de Ulteriore Pomerania remisisse. Qvod Salvius agnoscebat, ac controversiam duntaxat de Wollino, Stetino, Gartzio, & Odera flumine fuisse. Sed nunc rem non amplius esse integram. Nostri protestatione interposita qværebant; cum Cæsarei tam liberales de alieno fuerint, an non de redhostimento mentionem fecerint? Salvius dicebat, se interrogante, qvid Electori vicissim dandum foret; Cæsareos respondisse, ne pilum qvidem. Sat se nostris blanditos pro dimidia Pomerania, promisso qvoqve æqvivalente; sed qvia id acceptare noluerint, nil amplius iisdem deberi. Id qvod tamen Sveci haut probabant, addentes; si Elector in totam Pomeraniam consentiat, ac æqvipollens, qvod præstari possit, petat, se summa vi pro ipso connixuros. Cæterum Pomeraniam dividi haut posse. Nimium confidere Electorem Belgis, ac ab ipso & ministris Hagæ minas spargi, qvæ, ut Sveci rebus suis prospiciant, moneant. Et eam causam esse, qvare nunc duriora mandata sibi è Svecia mittantur, qvam ante istius in Hollandiam adventum. Ad qvæ qvicqvid nostri regererent, frustra erat. Qvi & ne qvid intentatum relinqverent, Evangelicis Ordinibus inculcabant, qvam periculosum rebus ipsorum communibus foret, simul exemplo noxium, si Svecis Electore invito Pomerania detur, ipsis evictionem præstituris. Qvi & omnes qvantum in se operam pollicebantur.

Elector ob omnibus urgetur. Plettenb. §. 68. Porro Cæsarei ut eo promtius consensum Electoris extorqverent, Georgium Plettenbergium ad ipsum miserant, denuntiaturum, qvousqve res Monasterii deducta sit, ut Svecis Citerior Pomerania cum Wollino, Stetino, Gartzio, & Odera flumine consentiente ipso, aut si refra- 1646.

1646. refragetur, tota provincia tribuatur, Cæsare & Imperio evictionem præstituris. Addebantur hortatus, ne pacem amplius remoretur omnibus tantopere expetitam, Germaniæqve necessariam. Huic Elector responderat: *de suo in pacem studio satis constare posse è sententiis & actis suorum Legatorum, & uti semper speraverit, ejusmodi pacem initum iri, qva omnia semina futurorum motuum aboleat, ad qvam & ipse omnibus suis consiliis collineaverit. Unde insperatum sibi ac durum planè videri, cum ipse aut sui majores extra hujus belli culpam fuerint, se ante omnes lædi, ac ruina involvi. Ac Deo se, temporibusqve committere, qvod alii se inconsulto ditiones suas alienare audeant, evictione insuper Svecis promissa. Credere etiam, cum tot aliæ regiones à Svecis in satisfactionem proposita disceptando hisce detrahi potuerint, nullam necessitatem fuisse, qvæ ad suas potissimum ditiones condonandas descendere subigeret. Sane aliter se de Cæsare & Imperio meritum, ac juri & æqvo, tum legibus Imperii & Capitulationibus repugnare ita agi cum fido & extra omnem culpam posito Electore. Se tamen legatis suis scripturum, qvid ad extremum pacis causa cedere, & qvam pensationem habere velit. Nam sibi rem prius cum Agnatis, & Ordinibus Pomeraniæ communicandam. Sed &, qvæ proponatur, partitionem Pomeraniæ ita comparatam esse, ut in eam consentire neqveat, ni statum suum subverti velit. Et qvod offertur æqvivalens ita vile esse, ut responsum haut mereatur.* Nam non nisi de Halberstadio dictum fuerat. Eodem fine Galli San-Romanum miserant, qvi denuntiaret, Svecos Citeriorem Pomeraniam cum Wollino retenturos. Circa Stetinum & Gartzium id temperamenti inventum, ut penes ipsum optio sit, dicta oppida, an duodecies centena uncialium millia accipere malit; etsi in hoc Sveci nondum consenserint: Et persvasum ipsis magnum qvid se præstitisse, si rem huc redigere possint. Ista si respuat, nullam amplius concludendæ paci moram fore, insuper habito, qvid ille consilii capturus sit. Ultra hæc nihil se posse, ac si respuantur, credituros, officia sua parum grata fuisse. Amicos juxta ac hostes tantam pervicaciam improbare; ac non solum Svecos, sed & Cæsarem, Hispanum, Ordines Imperii, Galliam deniqve licet invitam sibi adversos habiturum, ni consilia præsenti tempori accomoda ineat. Eum Elector omnibus honoris & benevolentiæ signis cumulaverat, pari tamen responso dato, qvod Plettenbergius acceperat. Qvo reverso Galli nostris dicebant: *Se mirari Electorem ita mordicus certa terrarum portioni inhærere, ac tam multa de dando jactare, cum de Pomerania nihil adhuc habeat; tum circa æqvivalens tantopere à ratione abhorrentia petere. Sane se exhorruisse, eo responso intellecto; ac videre ipsum in periculo versari, ut omnium fortunarum jacturam faciat.* AdCollegii qvoqve Electoralis literas, qveis paria ingerebantur, ab Electore in hunc sensum fuit responsum: *Cordi esse sibi ad promovendam pacem pro virili contendere. Sed ita raptim à se statui non posse de re, in qva salus sua Domus vertatur. Ac cogitandum ipsis relinqvere, num æqvum sit, fidum Imperio Electorem ita tractari, ac ditionibus suis exui, nec eosdem, si Principes sui heic sint, ut in talia consentiant, svasuros. Cum Agnatis tamen suis in Franconia, & Ordinibus Pomeraniæ communicaturum, & sententiam suam legatis suis perscripturum. Interim sperare ipsos pro necessitudine collegii operam daturos, ut sua sibi serventur, nec ipse per festinationem obruatur.* Excusabant post Electorales apud nostros; eas literas haut qvidem in fraudem Electoris scriptos, sed hujus duntaxat sententiam exqviri; ac instantibus Cæsareis è majore suffragiorum parte decretas. Nec eo minus Monasterii in Collegio Electorali post reditum San-Romani propositum atqve decretum fuerat; si Elector in Citeriorem Pomeraniam cum Stetino, Wollino, & Gartzio consentire nolit, Svecis totam Pomeraniam velut feudum Imperii dandam, Imperio evictionem præstituro. Etsi contra Cæsareis difficile visum fuerat eam evictionem expedire; qvod Sveci ostenderent, exercitum sibi in Germania habendum sumtibus Imperii alendum; simul traditis qvibusdam munitis locis sibi cavendum. Qvi & apud nostros post Plettenbergii reditum dissecrebant: Modo in præsens vinceret se Elector, intra decennium recuperaturum, qvæ nunc amittat. Qvin à Cæsare una vice gratiam eidem, posse indulgeri, qvæ pluris sit, qvam qvæ nunc amittat. Unde optime sibi consulturum, si hujus semper amicitiam colat. Cæterum satius esse Pomerania, accepta pensatione, cedere. Si enim illa propriis viribus sit recuperanda, opus fore viginti qvinqve millibus bellatorum, magnisqve sumtibus, qveis tolerandis exhaustæ ipsius provinciæ haut sufficiant. Pomeraniæ oppida natura fere munita, & eo bello istam plane evastandam. Ubi alea Martis secus eadat, totam Pomeraniam, & plura forte, periisse. Ubi adscitis sociis rem gerere instituat, cogitandum, qvantæ Belgarum rationes circa Mare Balticum versentur, ad qvod ubi semel pedem fixerint, haut facile iterum inde cessuros. 1646. 23. Dec.

1646. ſuros. Danum qvoqve jura patronatus in Rugiam & Stralſundam vindicaturum; Polonus actionem in Rugenvvaldam, Stolpam, & Slagenam moturos, ſimul nomine expenſarum moleſtos fore, difficilius forte, qvam Svecos, amoliendos. Iidem tamen Cæſarei mox qverebantur, qvod Elector deſtinata ſua, qvæ Belgarum ope agitet, non antea iqſis communicarit. Tunc enim cum Svecis eo ſe haut proceſſuros fuiſſe, unde pedem referre neqveant. Sed noſtri reponebant: ipſos in culpa eſſe, qvi de cedenda parte Pomeraniæ non antea ſecum communicarint; qvin potius ſemper ſe obfirmarint, ne qvid Electoris nomine annuerent; Cæſarem ne ruſticum qvidem prædium iſti condonaturum. Sed qvia ipſi ſe inſciis cum Svecis egerint, Electori haut conſultum viſum ſua deſtinata vulgare. Ad extremum concludebant Cæſarei; aliqvam Electori jacturam faciendam: neminem velle Cæſari auxilii qvid ferre, loculos eſſe exhauſtos, vires afflictas. Si citra partem Pomeraniæ pax obtineri neqveat, ſe neſcire, qvid aliud conſilii ſuſcipiendum ſit. Sed cum noſtri haut eo magis propoſitis aſſentirent, Cæſarei ferocius; cum Brandenburgicis ea qva hactenus modeſtia non amplius agendum; ſed abſolvendos cum Svecis tractatus, ſive conſentiant iſti, ſeu minus. Nam qvia Elector Plettenbergio reſponderit, ſe ad legatos ſententiam ſuam perſcripturum, ac tamen oſtenderit, Stetinn ac Odera flumine ſe haut deceſſurum; non aliter ſe colligere potuiſſe, qvam iſtum propoſita adſpernari, eoqve in Svecorum arbitrium contuliſſe, num totam Pomeraniam ſub Cæſaris & Imperii evictione accepturi ſint. Svecos oblata neqve acceptaſſe, neqve abnuiſſe, ſed deliberandi ſpatium ſumſiſſe. Simul multis invectos fuiſſe in Domum Brandenburgicam, qvæ Regem Guſtavum Adolſum in Germaniam evocaverit, multis promiſſis oneratum; poſt per ſedecim annos negotiationem circa Pomeraniam incaſſum extraxerit. Ut cauſa ſibi non ſit, qvare Electori multum gratificentur. Sed & Galli nil aliud ingerebant, qvam ut Elector pro captu præſentium temporum liqvido declararet, qva parte Pomeraniæ carere, & qvid redhoſtimenti velit. Alias Cæſareos cum Svecis, ipſius conſenſu inſuper habito, concluſuros; nec id impedire penes ſe eſſe. Dolere ſibi, Electorem aliqvot per dies non procul Monaſterio noluiſſe conſiſtere, ut colloqvendi cum ipſo facultas foret. Se pro Stetino, Wollino, & Odera fluvio omnia incaſſum tentaſſe. Ac credere, multum pro indole temporum obtenturum Electorem, ſi Ulteriorem Pomeraniam retineat, accepto idoneo æqvivalente. Qverebatur qvoqve Longuevillius; Electorem tamdiu tergiverſatum, juſtitia & æqvitate confiſum, imbellibus, ubi arma prævalent, vocabulis. Ni temporibus ſe accommodet, metuendum eſſe, ne omnes pacis cupidi ei ſe opponant, & qvæ ipſi expoſita ſint emolumenta impediant. Æqvivalens qvoqve ab eo propoſitum pluris eſſe, qvam totam Pomeraniam & Marchiam. Hoc modo ſibi Electorem haut conſulere, ac Cæſareis, Suecis, atqve Ordinibus neceſſitatem adferre alia conſilia capeſſendi. Fruſtra ipſum moleſtias in futurum à Suecis metuere, qvibus communis *gvarantia* remedium ſit allatura. Et adverſus iſta à noſtris rationes, proteſtationes, preces incaſſũ cõſumebantur. Iidẽ tamen Galli, cum inſtinctu Cæſareorum & Præſulis Oſnabrugenſis de Lipſtadio, & aliis circum locis ad Electorẽ ſpectantibus inter Landgraviæ ſatisfactionem propoſuiſſent, noſtris monentibus deſtitere: ſimul ſuper Magdeburgo ſe in Electorem transferendo ſatagere, reluctantibus licet Saxonicis, teſtabantur. Sveci deniqve declarabant, Stetino & Odera ſe haut ceſſuros. Pomeraniam ſe Cæſareis eripuiſſe, non Electori, cui & eo nomine nihil debeant. Si hic ad extrema rem deducat, id ſibi ferendum: ipſe tamen videret, qvomodo ea res ſucceſſura ſit. Sperare tamen meliora eum conſilia capturum. Se juſſos cum ejusdem conſenſu Citeriorem Pomeraniam adjuncto Stetino, Wollino, Colberga, Cammino, Golnoa, & Dammo retinere, reliqva ipſi reſtituere, & qvantum in ſe commodum æqvivalens præſtare. Forte tamen Reginam, ſi circa reliqva facilem ſe Elector præbeat, Camminum & Colbergam ei relicturam. Ni conſentiat totam ſe Pomeraniam à Cæſare & Imperio accepturos. Hoc modo qvoqve propoſitionem de Stetino, aut duodecies centenis uncialium millibus ſublatam, ſuper libera Oderæ navigatione facile conveniri poſſe. Semel adhuc ad Electorem miſſum iri. Ni cedat, ipſo invito negotium concludendum. Ita demum poſt incaſſum conſumta omnia, qveis inermium cauſæ ſuſtineri ſolent, invito Electori eo deſcendendum erat, qvo neceſſitas majori malo declinando trahebat.

Circa Reformatam religionem acta.

§. 69. Inter iſta ſummam rerum ſuarum ſpectantia Elector haut omittebat curam ſuorum ſacrorum, qvo iſtorum ſecuritati hac pace rite caveretur; qva ſuper re non tam cum Catholicis, qvam Lutheranis diſceptatum fuiſſe ſupra diximus. Scilicet

1646. licet vindicatum ibant sibi Reformati jus placita sibi sacra per suas ditiones introducendi, velut partem imperii, seu *superioritatis*; qvod Lutherani abnuebant, ex metu potissimum, ne id jus à Reformatis in ipsos exerceretur; præsertim ubi deinceps ditiones Lutherana dogmata professas ad istos devolvi contigerit. Eqvidem Trautmansdorfius sat æqvum se gerebat, ac spem faciebat de expungenda invisa clausula, *si velint & qviete vivant*, modo ipsis cum Lutheranis convenire qveat. Sed Sveci Lutheranis animos addiderant; non fuisse sibi propositum, Reformatos citra exceptionem pace sacra comprehendere, ac verba sua præter mentem suam porrigi. Neqve enim se arma gessisse, nisi pro Augustanæ Confessioni addictis. Qvi & dixerant; sibi hactenus id negotium frigide fuisse tractandum ob importunitatem sacerdotum, qvi voluerint, ut ipsi ministros se odii, qvo id genus hominum fere in diversos opinionum flagrare solet, præberent; qvorum instinctu haut superfunctoriè à Regina sint increpiti. Sed nunc alia se mandata accepisse, ac si negotium ad se remittatur, ex voto Reformatorum acturos. Cæterum cumprimis utile sibi videri, inter ipsos Evangelicos prius conveniri, qvam ad consultationes super gravaminibus accedatur. Adiere mox Svecos nostri cum Cassellano, Anhaltino, & Wetteravico, petentes, ut isti inter ipsos & Lutheranos interponere se velint, qvo verba, prout in Svecica propositione expressa sunt maneant. Sveci promittebant operam permovendis in eam sententiam Lutheranis, qvibus invitis ut qvid obtrudant, sibi decorum non sit. Sed qvia de jure reformandi qvæstio sit, incongruum sibi videri, Reformatos super eo contendere, velut qvi corde & ore Augustanam Confessionem profiteri se testentur. Qvare igitur id jus in socios fidei suæ, fratresqve exercere velint? Ad qvæ nostri: sibi haut qvidqvam in animo esse, vel Lutheranis, vel ulli mortalium ob sacra negotium facessere, aut conscientiis aliorum dominari; imprimis Electorem literas, qveis civiũ suorũ sacris caverit, sancte servaturum; juri tamẽ, qvæ partem aliqvã imperii Ordinibꝰ competentis constituat, se nihil detrahi velle. Inter qvæ Cassellani Vulteius, & Schefferus id temperamenti in medium afferebant: *cum reformandi vocabulum ita exosum sit; inter partes super subditorum jure conventionem ineundam, ut omnes & singuli subditi sacris suis relinqvantur. Ita cuiqve jus suum territoriale salvum manere, & cuivis civium adversus reformationem caveri. Eam commodissimam, & Christianis dignissimam rationem fore id negotium componendi, si hoc modo super reformandi jure reciproce statuatur. Ac eo minus Lutheranis metuendum, qvod utraqve pars Augustanæ Confessionis fundamento innitatur: unde absurdum esse, istos mutuo se reformare aggredi. Qvæ extra eam sacerdotibus inter se disputentur, suo loco relinqvenda, nec inter capita fidei censenda.* 1646. De qvo temperamento ad Lutheranos se relaturos Sveci ferebant. Ac memorabat paulo post Salvius; *in eandem sententiam multos Lutheranorum inclinare, qvi perspiciant, ea inter se & Reformatos collisione suas vires valde debilitari, Catholicorum glíscere. Nam si verba, prout in Svecica propositione exprimuntur, nullo additamento relinqvantur, periculum esse, ne ipsi reformationis periculo subjiciantur, ubi principes sacerdotibus, novandi prurigine, ac male temperato Zelo laborantibus aures præbeant. Et tamen si disertis verbis jus reformandi detrahatur, territoriale imperium mutilari. Igitur de jure reformandi & territoriali silentio involvendum, velut extra controversiam posito, & subditis duntaxat cavendum, ut inter utriusqve religionis principes receptorum sacrorum exercitio relinqvantur, nec ipsorum conscientiis vis inferatur. Tum ut magistratibus jura patronatus salva sint, jure præsentandi penes congregationes existente, qveis invitis pastores non sint obtrudendi. Reditus templorum ut in præsens sunt, maneant. Si subditis novum templum extruere placeat, faciant id suis sumtibus, & ministris Ecclesiæ ac scholarum de suo Salaria expediant sine veterum templorum detrimento.* Qvod temperamentum ut ex partis utriusqve placito adornaretur, inde opera dabatur. Sveci tamen post, secus atqve promiserant, ex placito qvorundam Lutheranorum qvædam verba Reformatis fraudi futura Instrumento Pacis insertum ibant; qvod nostri pejus judicabant, qvam si id negotium plane silentio involveretur. Ac censebant aliqvi, Reformatos causam suam per literas Reginæ commendare debere. Id qvod nostris consultum haut videbatur, qvod illæ literæ speciem cautionis sint habituræ, & Svecos id interpretaturos, velut arbitrium sacrorum ipsis deferretur; id qvod noxium juxta atqve indecorum sibi sit; ac satius utiqve fore partes inter se transigere. Eo in negotio cumprimis fervor Altenburgensium eminebat, ac Darmstadiensium, velut qvorum intererat circa controversiam Marpurgensem, ut Reformati cupitis suis exciderent. Singularem contra moderationem præ se ferebant

1646. Brunsvicenses. Inter Legatos Svecicos Oxenstierna Reformatis æqvior, Salvius durior habebatur. Cui & objicienti, hactenus non nisi duas religiones, Papisticam, & Augustanæ Confessioni congruam pace sacra comprehensam, nostri respondebant: *neqve initio, neqve post unqvam publicis Imperii actibus discrimen inter Lutheranos & Reformatos factum. Naumburgi anno 1561. ab universis Evangelicis conventionem initam, ac Augustanam Confessionem denuo renovatam, Cæsariqve transmissam; cui conventui à parte Reformatorum Fridericus Elector Palatinus cum aliis adfuerit, actaqve subscripserit. Eqvidem post in Comitiis Augustanis anno 1566. Friderico isti à Catholicis controversiam motam, velut pace sacra excludendo propter opinionem circa cœnam mysticam à reliqvis abeuntem. Sed Lutheranos istis conatibus obstitisse, qvod satis animadverterent, inter ipsos divisionem qværi, qvo disjuncti eo facilius opprimi possent. Unde & Fridericum Electorem id decretum Comitiale sua manu subscripsisse. In conventu qvoqve Lipsiensi omnes literas nomine Ordinum Augustanam Confessionem professorum expeditas, nullo inter Lutheranos & Reformatos discrimine. Ubi & Saxonici Theologi agnoverint, super nullo articulo Augustana Confessione contento controversiam inter ipsos esse. Eqvidem ante annos non ita multos à rixosis qvibusdam sacerdotibus disputari cœptum, Augustanam Confessionem, eiqve superstructam pacem sacram ad Reformatos haut spectare. Qvibus tamen cogitandum fuerat, eam Confessionem initio qvidem opera Theologorum conceptam. Sed postqvam eadem ab Ordinibus subscripta, Carolo V. Imperatori tradita, eiqve transactio Passaviensis, ac pax religionis superstructa est, omnesqve publici actus Imperii ad eam provocant, velut inter Constitutiones Imperii relatam; istam Ordinum Confessionem, non amplius Theologorum esse. Unde & si qvid in ea declarandum aut interpretandum sit, id ad universos Ordines spectare, non ad paucos qvosdam, multo minus uni parti addictos Theologos. Et si ubi talia agitantur, horum qvoqve sententiam cognosci par sit.* Qvæ & ad sensum Electoris erant; cui gratum fuisset, nihil hoc tractatu circa sacra motum fuisse; qvi & ipse de iis mentionem injici passurus haut fuerat, nisi à Cassellanis initium factum fuisset; qvos semel eam causam ingressos destituere nolebat. Nam *Reformatos in qvieta possessione pacis sacræ esse, nec habuisse qvod metuerent; eo se nomine oppugnatum iri. Privatorum hominum disputationes, penes qvos haut sit ullum in pacem sacram recipere, aut eadem excludere, fraudi ipsis non esse. Ni ista sibi sententia staret, conscientiis civium vim haut inferendam, & cuiqve circa religionem rationem Deo adprobandam; sibi non minus atqve aliis Catholicis & Lutheranis Ordinibus integrum fuisse sacra per ditiones suas reformare. Sed jam inter se, suosqve Ordines provinciales mutuis literis reversalibus cautum, ut nemo sibi à reformatione metuere, multo minus alios ea cura exercere debeat, qvos haut tangat, qva ratione ipse suis imperet. Sed postqvam semel hæc controversia mota sit, qvæ honeste indecisa relinqvi neqveat, optimum fore verba nude posita manere, uti in formula Svecica extant, exclusis Cæsareorum assumentis. Qvod si aliqvi Principales super reformandi jure convenire velint, se non repugnare, modo res ita temperetur, ne Catholici ansam inde arripere possint in universum Evangelicis jus reformationis in dubium vocandi, pacemqve sacram perrumpendi. Eam autem obligationem ita temperandam, ut reformatio invitis civibus suscipienda non sit; tum ut eadem utramqve partem æqve stringat, ita ut non magis Lutheranus potestatem habeat, reformatis provinciis hæreditate ad se devolutis, circa harum sacra qvid novandi, qvam isti hanc potestatem Reformatis concedere volunt. Sed si Lutherani dimoveri neqveant ab exigenda super non reformando cautione, præstare nullam Reformatorum mentionem in Instrumento Pacis fieri. Nam etiam citra hoc suum cuiqve statum salvum fore, nec ullum è Lutheranis Ordinibus alterum ob religionem hostili modo invasurum, qvicqvid cerebrosi homines disputent, aut scribant. Mirum tamen Svecos circa Reformatorum causam ita frigidos se exhibere, si meminerint, qvid hi ad causam communem contulerint, & qvid ipsi iisdem promiserint. Cæterum nunqvam qvæstionem fuisse, num Reformati in pacem sacram sint recipiendi; sed anno 1566. à Catholicis disputari cœptum, num isti eadem sint excludendi, ubi Evangelici Ordines, Cæsare interrogante, num Fridericum Palatinum Electorem Augustanæ Confessionis consortem agnoscant declararint: convenire hunc secum in præcipuis articulis, cumprimis de justificatione, circa cœnam mysticam discrepare: haut qvidqvam tamen ideo pace sacra excludendum. Ac nemini suis sacris haut addicto decidendi potestatem competere, num aliqvis Augustanæ Confessionis particeps sit, an minus. Ex eo tempore non Reformatos minus, qvam Lutheranos omnibus conventibus interfuisse, ac jura sua circa sacra & civilia nullo impediente exercuisse, tum Pontificios ipsos dividere invi-*

Electorum de his sententia.

tem

1646.

tem conantibus restituisse. Hant eo minus Pontificios omnes occasiones captasse Spiræ, ac in Judicio Aulico per fictitium illud discrimen Reformatos fatigare, ac viam sibi hoc modo ad communem Evangelicorum oppressionem munire, quoad tandem in hos bellum res eruperit, ubi Ferdinando II. propositum fuerit, postqvam edicto suo anno 1629. Evangelicos in universum enervasset, peculiari decisione Reformatos Imperio eliminare, Lutheranis beneficio ordinis gavisuris. Qvod enim Catholici qvoqve hanc controversiam moveant, qvibus conditionibus Reformati sacra paci sint includendi, causam non esse, quod magis Lutheranæ, quam Reformatæ religioni faveant; sed esse artificium lites inter Evangelicos fovendi, distrahendis horum viribus, & ut data occasione contra utrosqve invalescere queant. Ceterum pacem sacram neqve de Lutheranis, neqve de Reformatis loqvi, sed de iis, qvi Augustanam Confessionem profitentur; qvod hi aqve atqve illi faciant. Inter qvæ multis ludibrium, aliis indignationem movit, qvod Gedanenses certum hominem Holmiam mittere non dubitassent oratum, ne Sveci Reformatorum causam apud tractatus pacis foverent. Cujus importunitatem Petrus Brahæus abrupto responso protelarat: *qvi fuerunt socii belli, iidem & erunt pacis.* Demum mitescentibus paulatim animis in universum placuit, jus Ordinum circa sacra haut tangere, ac tantum subditis consulere, ne, ubi diversæ religionis Principes sortirentur, ipsis qvoqve religionem mutare necessum foret; qvam in rem Salvius formulam conceperat. In qva illud à Reformatis desiderabatur, qvod se Augustanam Confessionem professis opposuisset, cum & ipsi hac classe censeri velint; & qvod Lutheranis prærogativæ qvid præ Reformatis tribuisset; velut qvod Lutheranis reformata ditione potitis consentientibus Ordinibus sua sacra introducere liceat, non item Reformatis pari in casu; ac ut nobiles, civitates, & vicani sub Reformato Principe publicum exercitium introducere possint, qvod Reformatis sub Lutherano Principe fas non sit. Nam Reformati paci utrinqve jure agendum esse contendebant; ad qvod demum admittendum Belgarum legati Altenburgicum & Vinariensem, Lutheranorum hactenus acerrimos, se permovisse jactabant. Unde aliam Reformati formulam proponebant: *Qvamvis ante hac, & præsertim in Comitiis Augustanis 1566. qvæstio à nonnullis moveri cœperit, utrum Reformati, qui & ipsi Augustanam Confessionem Carolo V. Imperatori exhibitam se toto pectore amplecti constanter asseverabant, ac etiam num publice profitentur, à pace religiosa excludi deberent: tamen ut omnis omnino dissensionis materia tollatur, constans tam Imperatoriæ Majestatis, qvam omnium Electorum Principum atqve Statuum, conciliante id Regia Majestate Sveciæ, mens atqve publica conventio hæc est, qvod dicti Reformati cum suis ditionibus ac subditis à pace religiosa nequaqvam excludi, sed qvæstione illa penitus rejecta atqve abolita, prout & hoc ipso rejicitur atqve abolitur, tam pacis religiosæ, utpote illa comprehensi, qvam hujus pacificationis, omniumqve articulorum in utraqve pace existentium pleno & pari cum ceteris statibus jure participes esse debeant.* Ea formula post multis modis hinc inde interpolata & refecta fuit, donec tandem in illam, qvæ Instrumento pacis inserta est, conveniretur.

Id Negotium ad compositionem vergit.

Electoris mens præcipue fuerat, ut oppositio inter Augustanæ Confessioni addictos, & Reformatos declinaretur, aut saltem ut eorundem unio clarius exprimeretur, post verba, *qvi Reformati vocantur* addito, *utpote qvi etiam Augustanam Confessionem amplectuntur.* Qvi & Lutheranis, ac inprimis Saxonicis durioribus denuntiaverat, se circa communem Evangelicorum causam, & adornanda Gravamina nil operæ sumturum, ni circa Reformatos sibi satisfieret, ut sub Augustana Confessione comprehenderentur. Id tamen à Lutheranis obtineri non poterat, qvi omnem compositionem cum Reformatis omittere, qvam istud concedere malebant. Et in hoc cardo controversiæ vertebatur, de qva tanto fervore litigabatur. Qvin Lutherani pro vocabulo *amplecti*, ne qvidem *profiteri* admittere volebant; cum tamen notorium foret, Augustanam Confessionem in Reformatorum Scholis publice doceri; ac in speciem duntaxat jactari ferebant, qvod Reformati ore & corde Augustanam se Confessionem profiteri dicerent. Unde non aliud temperamentum inveniri poterat, qvam ut ista oppositio obscure & ambigue exprimeretur, etsi Electore jubente vocabula *inter illos* adhuc insererentur, multis licet Lutheranis contradicentibus; qvæ non solum ad proxime præcedentia verba, *Augustanæ Confessioni addictis*, sed & ad remotiora *Ordinum Imperii* trahi possent. Eqvidem qvidam Reformatorum de sententia Theologorum Belgicorum censebant, Reformatos tertiam partem constituere, eoqve oppositionem ad Augustanæ Confessioni addictos admitti debere. Nam non minus nunc Reformatos pacis religiosæ capaces, eaqve receptos declarari, qvam

1646. superiori seculo cæteri Augustanam Formulam professi; & Pontificios tum aliis scriptis publicis, tum *Compositione Pacis Dillingensi* ostendere conatos, Lutheranos dudum ab ea Confessione discessisse, eoque ipso pacis sacræ beneficio excidisse. Sed nostri ab Augustana Confessione velut pacis fundamento separari nolebant, præsertim cum superiori seculo quæstio non de receptione Reformatorum in pacem fuerat, sed de exclusione fuerit, quæ inclusionem præsupponit; quæ exclusio tamen nunquam pervinci potuit, quo minus Reformati inter Augustanæ Confessioni addictos referrentur, utut circa articulum X. aliqua dissensio fuerit. Quanquam autem aliqui Lutherani fervide laborarent hoc conventu quæstionem plane invertere, ac de nova receptione differere auderent: tamen Reformati id maxime spectabant, ut res suas firmare, ac juxta Lutheranos Catholicis se opponere, deque horum auxilio cavere sibi possent. Nam deinceps dissidio exorto, si Reformatis solis adversus Catholicos, & Lutheranos consistendum sit, non parum istis præjudicii adferri posse videbatur. Unde satius habebatur, unionis inter Evangelicos fundamentum jacere, aliis deinceps conventibus solidandæ, quam dissidio locum relinquere, per cavillationes & calumnias alendo. Etsi ad extremum concinnata jam formulæ Saxonici Electorales acerrime resisterent, præfracte negantes, Reformatos *invariata* Augustana Confessione anno 1530. tradita, aut pace sacra comprehendi; ac nullo modo verba, *unanimi omnium Ordinum Imperii consensu*, ferre volebant, simul Lutheranis utique jus reformandi vindicatum ibant. Ac condiderat in eam rem atrox scriptum Jacobus Wellerus, Dresdensis Theologus; quo Electori Saxoniæ persvaserat, non posse ipsum salva conscientia in eam formulam consentire. Ac Reformatam religionem utique decreto Imperii anno 1566. in Imperio prohibitam. Unde & Saxonici legati protestationem adversus ista verba interponebant. Quorum acerbitatem nostri, contraria protestatione posita retundebant; præsertim cum cautum esset, ne adversus hanc pacem protestationes admitterentur. Simul ostendebant, dicto Imperii decreto sermonem esse de sectis & opinionibus, quæ ab utraque religione, antiqua, & Augustana Confessione se disjunxerint, iisque adversentur; id quod de Reformatorum placitis dici nequeat. Enimvero Electori acerbum admodum accidebat, per Saxonicam protestationem perpetuum dissidium inter Evangelicos foveri, multa deinceps mala pariturum, ipsorumque res non parum labefacturum. Super quo componendo ipse tantopere laboraverat, eoque fini circa concedenda, quæcunque salva ratione postulari poterant, facilem se declaraverat. Quin & ipsis Cæsareis ista protestatio valde displicebat, quos cum nostri interrogarent, quid ea acturi sint? respondebat Volmarus; se eandem rejecturos, ac istum articulum retenturos, uti semel in eum consensum sit. Ingentem esse temeritatem, cum id negotium, per tres annos agitatum, jamdudum conclusum sit, nunc in protestationes erumpere. Ac se ipsis Saxonibus exprobrasse; *haut perspicere se, quo fine scriptum id exhibitum fuerit. Nam si pacem Saxo velit promovere, hanc ad istam viam non esse. Sin eandem impedire studeat, Catholicos quidem facile spectaculo isto frui posse, ut Protestantes mutuo se lacerent. Sed quis fructus hosce sit mansurus, se non capere.* Ad quæ Saxonicus Legatus nihil aliud respondent, quam sibi jussa Principis exseqvenda fuisse. Addebat Volmarus: si ipse adfuisset, cum ea protestatio exhiberetur, se istam rejecturum fuisse, ac Lambergium & Cranium ex Aula reprehendendos, quod eandem acceptaverint. Nam & vocabulum *Pontificiorum* in ea extare, quod in scriptis publicis adhibendum non sit, & Cæsarem semel conventa in dubium trahi nolle. 1646.

Hervordia Imperialibus civitatibus sese inserere conatur.

§. 70. Inter turbida ista temporum, cum Elector ab omnibus undique premeretur, Hervordia, Comitatus Ravensbergici municipium, occasionem dari rebatur, numero civitatum Imperialium sese inserendi. Cujus Syndicus apud Directorium Moguntinum Cæsareas literas protulerat, qvibus ea civitas ad hunc conventum evocata fuerat; ac mox in congressu Evangelicorum super Gravaminibus inter alios Urbicos comparebat. Qvod ubi Wesenbecio animadversum, protinus Magdeburgicum, qvi directoris vicem obibat, monuit, ne iste admitteretur, velut à municipio missus. Is excusabat, haut vocatum accessisse. Apud Moguntinos cum nostri adversus hæc attentata protestationem interponerent, hi ostendebant: Hervordiam anno 1641. Ratisponæ Recessum Imperii subscripsisse; in præsens huc evocatam; ac Cæsareos denuntiasse, omnes, qvi prolatis invitatoriis à Cæsare literis apud Directorium nomina sua profiterentur, admittendos. Nostri contra; scriptam suam protestationem Ratisponæ fuisse

1646. fuisse acceptatam, & in Archivo Moguntino repertum iri. Nam etsi ab eo oppido missus insciis legatis Electoralibus in Senatum Civitatum irrepserit, tamen hos statim atque resciverint effecisse, ut isti inde discedendum iterum fuerit: & Cæsareos ob invitationem ignorantiam excusasse. In formula quoque Recessus Imperii ejus civitatis nomen non reperiri, ac non constare, quomodo id in exemplar impressum irrepserit. Ita nostrorum protestatio admissa est. Etsi Syndicus iste neqvidqvam jactaret; Hervordiam olim, & adhuc anno 1548. civitatem Imperialem nullo contradicente fuisse: post autem à Duce Juliacensi cum consensu civitatis, intervenientibus certis pactis, salvisque juribus exemtam. Adversus qvod tamen mox, & præcipue postqvam Neoburgicus Juliaco potitus sit, advocatus fisci Spiræ processum moverit, & eousqve perduxerit, ut Hervordia libera civitas Imperialis declararetur, adversus turbatores *pœnalibus mandatis manutenentiæ* emissis. Unde illam Ratisponæ iterum vocatam & admissam.

Ceremoniaha.

Principū legati & Electoralibus titulum Excellentiæ negant.

§. 71. Non parum qvoqve negotii in tanto Legatorum concursu dabant inania titulorum, & ceremoniarum. Inter qvæ non postremum erat, qvod Principum Legati Electoralibus *Excellentiæ* titulum præfracte abnuerent; qvam ab causam & hi non per primarios, sed secundarios duntaxat legatos cum istis communicabant. Id qvod Principales recepto mori adversari qverebantur, eoqve istiusmodi communicationem non amplius admittere volebant, qvoad illi titulo Excellentiæ renuntiarent. Offerebant tamen, si Electorales præjudicium inde metuerent, se istud tituli Veneto qvoqve negaturos. Ea de re cum à Moguntino relatio facta esset, in Collegio Electorali conclusum fuit; *novum qvidem esse in Imperio titulum Excellentiæ dare aut exigere: sed qvemlibet antiqvo more pro dignatione inter alloqvendum nuncupari. Non esse tamen qvod Principales qverantur, cum hic sit peculiaris conventus; & Electorales eum titulum postulent hautqvidqvam deprimendo Principum fastigio, sed dignitati & eminentia Imperii tuenda, ac ut Reip. Venetæ conatibus obsistant, suamqve præcedentiam adversus istam tueantur. Cæsarem qvoqve jussisse eum titulum Electoralibus hoc in conventu dari; cui Principes renitinon debeant, velut fonti dignitatum & titulorum. Alias Regios qvoqve eum titulum retractaturos, qvem ipsi Principales introduxerint, dum Veneto cum dedere. Interesse qvoqve Domuum Principalium, qvæ ab Electoralibus descendunt, Collegii Electoralis dignationem glis cere. Denique & alias Respublicas, Belgas, Helvetios, Genuam, ut Electoribus præferantur, postulaturos.* Unde Principalibus demonstrandum, hunc titulum istis præjudicio haut cedere. Interim negotia haut intermittenda, & è consilio Trautmansdorfii Teutonica lingva promiscue appellandos *Electorales Dominos Legatos*, qvi primarii juxta ac secundarii intelligantur, qvoad Principum sententia exqvisita fuerit. Nonnihil qvoqve turbarum dabat discrimen inter legatos primarios & secundarios, à Coloniensis potissimum plenipotentiario Præsule Osnabrugensi introductum, exemplum imitante Longuevillio; qvi cum Principali dignatione esset, pari gradu cum Doctoribus Juris censeri nolebat. Nostri tamen secundarii Bruno Hispanico Legato, Excellentiæ titulum ipsis haut danti eundem qvoqve subtrahebant. Qvi excusabat, se ipsos duntaxat consiliariorum in vicem adjunctos. Sed cum hi ostenderent, omnes se paci agendi facultate ab Electore instructos, eum titulum iisdem reddebat. Bavarici qvoqve in mandatis habebant, ne ipsorum secundarii Principum primariis cederent; in qvam rem etiam in Collegio Electorali decretum factum est; qvod & antiqvo more erat receptum. Contra Austriacum Directorium Monasterii decretum condiderat, ut secundarii Electorales primariis Principalibus cederent. Ac Trautmansdorfius, secus qvam antea fecerat, honoratiore loco præ secundariis nostris incedebat, ac sedebat. Qva de re, velut à Rebuspublicis in exemplum trahenda, cum nostri apud Volmarum qverentur, hic respondebat; se velut pari dignatione superiorem ipsis locum haut abnuere. Sed Viennæ decretum esse, ut is duntaxat primariis, idqve si illustri loco Comites aut Barones orti sint, detur; ac præter nostros neminem ea de re movisse. Nostri autem ob Respublicas id concedendum non putabant, qvod Belgarum Legatis utiqve dignior locus concederetur. Sed & negotium istud confundebant Saxonici, qvi Osnabrugam ingressi Excellentiæ titulum neqve affectabant, neqve aliis tribuere volebant. Qvi tamen ut ad collegas se conformarent monebantur; qvod in diminutionem collegii redundet, si minoris se, qvam Venetum & Belgas haberi patiantur. Ac si in Collegio discordiam esse Regii observarint, hos qvoqve eum titulum subtracturos, à qvo & incessus, locusqve

De legatis primariis & secundariis.

Bruyn.

1646. qve dependeat. Ac ipsum Cæsarem ita constituisse. Atqve id Saxoni per cursorem significandum. Interim istos velut privatos agere posse; præsertim cum ferant, præcipua mandatorum se nnndum accepisse, communicatione per secundarins cum ipsis facienda. Super istis Electori videbatur; à suis isti titulo haut renuntiandum; si tamen qvandoqve omittatur, dissimulandum potius, qvam acriter contendendum. A Moguntino tamen consilium exqvirerent, & qvid pro captu obtineri possit statuerent. Id tamen mirum videbatur, primarios Principum Legatos secundariis Electorum cedere nolle. *Id enim recepto mori repugnare, & non conditionem privatam legati, sed dignationem mittentis respiciendam, cujus locum iste sustinet. Ac è fiduciariis literis ostendi, qvacunqve legato dignatio sit circumposita. Ac si primarium ægrotare contingat, secundarium plane ad consessum admissum non iri, si huic plena legati dignatio denegetur. Eqvidem ut plures ejusdem Principis Legati pro conditione sua inter se locũ sortiantur, rationi congruũ esse. Sed discrimen inter Legatos primarios & secundarios antea in Imperio esse inauditum; qvod nec à Cæsare provenerit, cujus nihil intersit, sed ab iis, qvi per id peculiaris qvid autoritatis sibi circumponere cupiunt. Forte & arcani qvid subesse, atqve id qværi, ut Electoribus specioso hoc prætexto gravium sumtuum necessitas imponatur, si ipsorum legati multos per menses nullo responso in aula Cæsarea agere cogantur: aut ut saltem obliqva via Venetus istis anteponatur. Ac demum eo rem redituram, ut, si non semper illustri loco nati Legati mittantur, qvales non semper artibus Legato dignis instructi occurrant, in consilio, aliisqve publicis congressibus locus Electoris vacuus destituatur. Eos autem qvi in Senatu & alibi ad Electorum personam repræsentandam digni habentur, in privatis congressibus secus tractari, incongruum atqve ignominiosum fore. Sed & Principales absurde isto se discrimine jactare, Nam in Senatu Principum non omnes, qvi primarios se gerunt, illustri loco natos, qvosdam ne nobiles qvidem esse. Qvam incongruum autem fore, si Electoralis legatus nobilis, Principali haut nobili cedere debeat? Ac demum eo rem redituram, ut legati non dignatione mittentium, sed propria conditione æstimentur.* Fuerat qvoqve in causa id discrimen inter Legatos primarios & secundarios, ut nostri Belgarum Legatos solenniter haut visitarent; qvod hi secundariis dextram manum, & priorem incessum negarent. Nec admittebatur à nostris temperamentum, ut primarius duntaxat ipsos inviseret, cæteri morbum simularent: aut ut primarius Electoralis præcederet, inde ipsi universi seqverentur, secundariis agmen clausuris. Cum tamen Cæsarei & Hispani hisce priorem incessum permisissent; qvem & Longuevillius obtulerat, ni nostri ob dignitatem viri, & potentiam Galliæ, & qvod cum ipso tractandum foret, eo honore haut uti decorum judicassent. Nec separari se volebant nostri, qvod omnes eodem plenipotentiæ diplomate continerentur, paciqve agendi facultate instructi forent. Sed & qvare Belgis cedere non possent, graves rationes erant. Nam si separatim spectarentur, supremus eorum Ducem Geldriæ cæteri Comites aut Dynastas repræsentabant. Si conjunctim considerarentur, à republica missi erant, qvæ citra controversiam Venetis cedebat. Hi autem Austriacis cedunt, qvi Electoribus ne controversiam qvidem movent. Sane Cæsar in decreto Venetis dato anno 1636. exceperat, id Domui Austriacæ præjudicio non fore; unde nec Electoribus id fraudi esse poterat, qvi Austriacos præcedunt. Sed nec supremum Belgarum imperium adhuc extra controversiam erat; ac dicebant Bavarici; singulos legatos Belgicos octavam legationis partem repræsentare. Sed fatebatur Ripperda; se à Gallis ad hoc obfirmari, ut Electnralibus hanc controversiam moveant, minantibus, si hisce concedant, hactenus delatum hnnorem ipsis subtractum iri. Ita omissis visitationum solennibus colloqvia non nisi inter singulos, aut velut ex fortuito necursu in loco tertio citra pompam fiebant. 1646.

Controversia cum Belgicis legatis.

Elector Belgas in studium sui excitare conatur.

§. 72. Haut eo minus Elector rebus suis non parum præsidii in Fæderatis Belgis repositum judicabat, qvi & jam olim Domui suæ in negotio Juliacensi adstiterant; eoqve amicitiam per aliqvot tempus velut sopitam instaurare, ac novo fædere adstringere consultum ducebat. Eam ob causam Evvaldus Kleistius Hagam missus, cui injunctum, apud Generales Ordines veteris amicitiæ memoriam recolere; ac inprimis operam eorum exposcere circa Pomeranicum negotium, qvod & ipsos aliqvatenus tangebat. Simul ut super Neoburgico Duce qverelas moveret, qvi pactis cum Brandeburgica Domo initis satisfacere multis partibus neglexerat; simul peteret, ut isti huic se controversiæ interponant, ac pace Monasterii concludenda ab Hispanis stipulentur, ne hi sese immisceant, si Neoburgicus ad rationem audien-

dam

1646. dam sit compellendus; præsertim cum & Belgarum pax turbanda sit, si Hispani Neoburgico auxilia ferant, cum Belgæ ex fœdere Electori adsistere teneantur. Fuerant qvoqve inter Cliviæ Ordines non pauci Romanis ritibus addicti, studio in Neoburgicum ob communia sacra proni, qvi calumniis Electorem onerare ennabantur, velut privilegia ejus provinciæ subversurum; qvæ isti qvondam, dum per iniqva tempora Principum suorum necessitatibus subveniunt, obtinuerant. His ne fidem adhiberent Belgæ rogabantur, cum Electori constitutum sit privilegia Ordinum firmare, ac qverelis satisfacere, qvamprimum in has oras accesserit; qvin ne Belgas qvidem Seqvestres recusare, si ei negotio componendo vacare velint. Ac injuste istos qveri de pecuniis ad alendum militem conferendis, qvas Neoburgicus multo majores imperabat. Nam Clivici Ordines multa apud Belgas, tanqvam privilegiorum suorum defensores, qvesti fuerant de iniqvis oppressionibus; & qvæ initio velut precario petita fuerint, mox ab invitis qvoqve extorqveri. Tum suis qverelis ad Electorem delatis remedia non fuisse adhibita. Qvi & conventione inter se inita certos è suo numero designarant, qveis cura suorum privilegiorum cordi esset, qvos vicissim universi indemnes præstare deberent. His igitur instantibus Belgæ ad præfectos suos Clivicorum præsidiorum scripserant, ut modesto modo exactiones à Clivico regimine impositas sisterent. Causa, qvare circa alienos cives satagerent, ferebatur; qvod Clivensium privilegia sibi præstanda incumbant, & qvia eadem provincia grandi ære alieno ipsis teneantur, sua interesse, ne cives ad inopiam redacti eidem dissolvendo impares fiant. Qvibus Elector in hunc sensum scribebat: Haut persvaderi sibi, ista mandata in fraudem militis, qvo ipse ad custodiam sui corporis opus habeat, tendere, qvi citra stipendia servari neqveat. Ac potius è bonæ viciniæ officio ducturos, cives ad lubenter toleranda onera, per temporum iniqvitatem declinari nescia, adhortari; præsertim cum ipsorum qvam maxime interfit, eam provinciam servari. Eadem ut singulis fœderatarum provinciarum commendaret, Elector Adolfum Wernerum Pallantium ad Geldrorum, Ultrajectinorum, & Transisalanorum conventus, Allartum Philippum Borgium ad Frisios, & Groninganos circummittebat. Qvi omnes amplissimis verbis studium suum deferebant. Etsi circa negotium Pomeranicum ultra verba processuri non viderentur, qvod langvidius istos tangebat; ac ipsi bellorum fessi, nec domi concordia satis firma novo bello occasionem struere horrebant; formidabili qvoqve tunc Svecorum potentia, qvos ad qvietem componi amici juxta ac hostes optabant, qvo invicto isto exercitu exuerentur. Et candidissimus qvisqve istorum citra ambages dicebat: qvantum verbis & literis Electori gratificari possint, libenter facturos: sed ut in ejus gratiam novo se bello implicent, statum suum non ferre. Sed & postqvam cogitationes de nuptiis cum Christina Regina evanuissent, qvæ jam vacillantia per consilia jactari cœperat, ad aliam conditionem dispiciendam serio se convertit Elector; qvod matrimonium diutius differre ætas ipsius, & Domus Electoralis, qvam ipse solus sustinebat, & anxia civium vota non paterentur. Igitur animum demum ad Ludovicam Friderici Henrici Arausionensis Principis filiam primogenitam adjecit, olim cum in Batavis ageret sibi cognitam: in qva præter eximias animi corporisqve dotes spectabatur cognatio ab avia Electoris Ludovica Juliana Wilhelmi I. Arausionensis filia; tum istorum Principum ingens gloria, & egregia bello facinora; par circa sacra sensus; conjunctio cum Belgarum Republica; qvæ & spem opimæ hæreditatis in ipsius Domum allatura erat, qvod pater Fridericus Henricus anno 1644. testamentum condidisset, qvod Ludovica ista, ejusqve descendentes omnium Domus Arausionensis bonorum hæredes ex asse constituebantur, si filium Wilhelmum, ejusqve lineam extingui contigisset. Earum nuptiarum causa, & ut tractatibus pacis propior esset, Elector sub initium anni è Borussia in Cliviam se conferre instituerat. Cui tamen itineri moram injecit Poloniæ Rex misso Regium, montem Lescevvangio tribuno, qvi significabat; Svecos terra mariqve arma magno studio parare, certos Poloniam ac Borussiam invadere. Simul postulabat, ut Elector portus suos probe custodiat, ac ante discessum res provinciæ in omnem eventum ordinet, congesta cumprimis ingenti pecuniæ summa, qvæ necessitate exigente in promtu sit. Ac Regem eo nomine splendidam legationem missurum, cujus caput Cancellarius Regni futurus sit. Ast Electori, cui metus iste inanis habebatur, neqve de pecunia placebat, provincia jam satis exactionibus onerata; ac inprimis tam splendidam legationem deprecabatur, Svecos suspicione perstricturam. Ac sufficere literas eo nomine

Pallant.

Borg.

Elector matrimonium contrahit cum Ludovica Auriaca.

Mart. Lescevvang.

1646. mine ad Ordines provinciales dati. Unde Electori aliqvandiu in Borussia hærendum erat, conventusqve Ordinum habendos, qvoad circa id negotium dispositum foret; qvod alias Uladislaus Rex magna bellandi cupidine flagrans ipso absente Borussiæ res pro lubitu temperaturus videretur, ubi & non parum militis conscripserat. Demum rebus in Borussia ordinatis mense Majo in Marchiam movit; ubi æstas exigebatur, qvoad adpareret, qvomodo se res apud tractatus daturæ essent. Inde Septembri mense in Cliviam transitur, unde matrimonii ambiendi causa Cunradus Borgsdorfius ad Arausionensem Principem ablegatur, qui Joannem Fridericum Schletzerum præmiserat, qvo Principem extra Hagam in aliqvo suo prætorio convenire posset, ne in oculis omnium suscepta negotiatio ante tempus importuno rumore differretur. Tam splendidam conditionem cum Princeps prono animo acceptasset, Elector ipse exiguo cum comitatu propere Hagam se confert ibiqve nuptias celebrat nulla pompa, velut in alieno, & apud Belgas magnificentiæ haut adsuetos, ac cum invidia istam adspecturis, ac ne extraneos Principes invitare necessum esset. Paucos ante dies ipse confessum Ordinum Generalium ingressus fuerat, deducentibus per transversam Aulam singularum Provinciarum Deputatis, & triginta rhedis. Confessum ingressus ubi paululum assedisset, mox surgens, pileoqve mensæ imposito, pariter stantibus aperto capite Ordinibus, decora oratione de fœdere, qvod Pater suus cum hac Republica inierit, qvodqve continuari præsentes suæ res exigant, memorare cœpit. Tum uti Sveci in præmium belli Pomeraniam sibi deposcant, in qvam Domui suæ ultra duo secula jus qvæsitum sit, investituris Cæsareis, ac provincialium jurejurando firmatum, nulla qvoqve à se offensæ causa præbita. Diu reluctatum ad extremum se vicisse, ac certam Pomeraniæ partem cedere constituisse, recepto æqvivalente. Si tamen ipsi judicent, istud Statui suo Belgarumqve haut conducere, eorundem sententiam, dum res adhuc integra sit, nosse cupere; qvo fine Commissarios poscebat. Atqve isto casu Ordinum interpositionem, ac si hæc nihil profecerit, auxilia reqvirere. Addebantur qverelæ de Neoburgico, qvem sua autoritate permovere velint, ut pactis stet, ac de injuriis hactenus illatis sibi satisfaciat. Deniqve de sponsalibus cum Arausionensis filia significabat, super qvibus, qvid ipsis videatur, cognoscere cupiat. Fine dicendi facto, postqvam ipse,

Schletz.

27. Nov. st. v.

Apud Belgas parum promovetur.

Ordinesqve assedissent, à præside conventus, omnibus capite tecto sedentibus, magno cum verborum honore responsum. Cæterum initio Belgæ ingens in Electorem studium præ se ferre; nec abnuere periculum commerciis suis imminens, si Sveci adqvisitis Pomeraniæ partibus plenum Maris Baltico dominium nanciscerentur. Unde & Elector suos legatos jusserat caute procedere, nec negotium præcipitare; præsertim cum summa rerum mutare, nec pax ita in propinqvo videretur. Enimvero Belgis sedebat, ultra officia, qvæ verbis præstantur, in eam causam non descendere, ac, qvæ eo nomine suscepta erat Hagæ negotiatio tarde procedebat, utut ob periculum, qvod in mora erat, consiliarii Electorales apud Ordines Generales acriter instarent, exhibito scripto de fœdere defensivo promovendo, cujus scopus sit mutua amicitia ac defensio; inprimis ut Belgæ causam Pomeranicam serio amplectantur, ac missa in Sveciam legatione, tum apud tractatus Westphalicos Svecos ad æqviora permoveant. Qvo fine tres viæ propositæ sint, ut vel Elector Pomeraniam à Svecis velut subfeudum recognoscat, vel hi præsulatus Westphalicos in vicem Pomeraniæ accipiant, vel deniqve Citeriore Pomerania ad Penam fluvium usqve contenti sint. Sed Svecos ista adspernatos, etiam Ulteriorem provinciam, detracto Stetino, Camminoqve mutilare, Marchiamqve navigatione atqve commerciis plane exuere velle. Consilio igitur Electori adessent, ac operam navarent, ut Sveci de postulatis remittant, aut saltem huic idonea pensatio præstetur; præsertim cum Sveci hanc præcipuam belli causam jactent, sua cuiqve restituere, ac Bavarus ipsorum hostis insignes terras lucratus sit. Simul formula fœderis exhibebatur. In qva Belgis displicuerat, qvod Elector postularet, ut in causam Pomeranicam, & adversus Neoburgicum altius descenderent, qvam rationibus Reip. suæ tunc conduceret; simul ut præsidia Belgica oppidis Clivicis deducerentur, qvod pace cum Hispanis facta iis non amplius opus esset. Unde ad præposita Belgæ responsum tarde moliebantur, vel qvod nossent Svecos Pomerania dimoveri non posse, vel qvod pax jam eo processisset, ut spatium non esset vim avertendis Svecorum cupitis adparare; vel qvia tanti non putabant, ob aliena commoda Remp. suam post tam diuturnum bellum novos in fluctus mittere. Ita fœderis istius negotiatio in longum extracta, post aliqvot demum annos perfecta fuit.

1646.

8. Dec.

SAMU-

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS FRIDERICI WILHELMI MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER TERTIUS.

EPITOME.

1647.

E*Lector Svecorum postulata annuere constituit. 2. Ea declaratio sera prope est. 3. Tractatio Osnabrugæ suscipitur. 4. Belgarum opera circa id negotium. 5. Aspera negotiationis initia. 6. Declaratio Electoris Svecis exhibetur. 7. Sveci ægre tota Pomerania depelluntur. 8. Elector Svecorum cupidini indulget. 9. Negotium Pomeranicum concluditur. 10. Circa æqvivalens difficultates; 11. & peculiariter circa Magdeburgum; 12. Halberstadium; 13. Mindam; 14. & Caminum. 15. Sveci conventa refingere conantur. 16. Qvid Electori ista pace amissum, qvid adqvisitum. 17. Circa fœdus cum Svecia incassum movetur. 18. Circa Carnoviam restituendam frustra satagitur. 19. Hervordia in ordinem redigitur. 20. Elector loca sua sibi restitui, & tributa remitti frustra qværit. 21. Gallorum suspiciones discutiuntur. 22. Cum Cæsareis super evacuando Hammo acta. 23. De Juliacensi causa. 24. Circa dimovenda oppidis Clivicis Belgarum præsidia frustra agitatur. 25. In Neoburgicum represaliæ. 26. Circa Poloniam acta. 27. Acta circa electionem Joannis Casimiri. De suffragio Electoris. 28. Pax VVestphalica concluditur. 29. Elector ut sua sibi tradantur laborat. 30. Idem de permutatione æqvivalentium agitat. 31. Circa ratificationem Pacis difficultates. 32. Circa traditionem Halberstadii, & Mindæ Sveci tricantur. 33. In conventu Noribergensi ab Electore acta. 34. Noribergæ pro Electore parum proficitur. 35. Halberstadiensis, & Mindensis ditio Electori traditur. 36. Circa restituendam Pomeraniam difficultates.*

1647. *37. Electoris declaratio. 38. Elector per alios idem negotium Noribergæ urget. 39. Alia legatio inanis. 40. Recessui Noribergico noxia Electori clausula inseritur. 41. Legatio in Sveciam. De permutatione Præsulatuum cum Pomerania. 42. A Kleistio Holmiæ acta. 43. Reginæ declaratio. 44. Amplior super limitibus disceptatio. 45. Elector de Commissarius Svecis frustra qværitur. 46. Kleistius Holmiæ nihil proficit. 47. Reginæ extrema declaratio. 48. Kleistius è Svecia irritus discedit. 49. De conventu limitaneo. Scrupuli circa procuratoria. 50. De loco congressus. 51. Super ductu limitis disceptatio. Svecorum rationes. 52. Nostri respondent. 53. Tractatus extrahitur. Super limite transigitur. 54. Super vectigalibus controversia. 55. Sveci vectigalibus obnixe inhærent. 56. Elector temporibus sese accommodare instituit. 57. Id negotium demum concluditur. 58. Summa capita Recessus limitanei. 59. Legatus in aulam Cæsaream mittitur. Ejus mandata. 60. In Aula Cæsaris frigide res geritur. 61. Svecorum petitis in aula Cæsaris obsistitur. 62. Aula Cæsarea magis in Electorem inclinare incipit. 63. Elector Pragam ad Cæsarem accedit. Cerimonialia. 64. Elector in Unionem Electoralem recipitur. 65. Cum Svecis Ratisponæ certatur. 66. Refusio damni ob detentam Pomeraniam frustra qværitur.*

Elector Svecorum postulata annuere constituit

HUcusqve Elector nullum non lapidem moverat, ut Pomeraniam sibi conservaret integram, aut saltem ne Oderæ navigatione excluderetur. Qvo fine negotium qvantum poterat extrahere conabatur, num forte casus aliqvis mutationem rerum, viamqve ad votum ipsius rei expediundæ pareret. Ast nunc haut amplius tergiversationi locus supererat; ac Witgensteinius Comes Clivos excurrens demonstraverat; *ni p[illegible]tinus in Pomeraniæ partes Svecis cupitas co[illegible]sentiat, totam perisse nulla pensatione, ac graves insuper ab hisce molestias imminere, acriter osuris, qvem tantopere læsissent.* Igitur mandata in hunc sensum concipiuntur ab isto propere Osnabrugam deferenda: *Cum tractatio super Pomerania in tam ancipitem statum devoluta sit, ac ipse ab omnibus undiqve urgeatur, nec ei malo avertendo ulla ratio superfit, nullo alicubi auxilio adparente: post maturam deliberationem satius visum temporum iniqvitati in præsens cedere, qvam omnia fortunæ aleæ exponere. Si itaque post omnem operam consumtam obtineri neqveat, ut Odera fluvius, aut saltem Stetinum penes se maneat, Svecis demum Citeriorem Pomeraniam cum locis adjunctis se concessurum. Sed in pensationem exposcere Præsulatus Halberstadiensem, Mindensem, & Magdeburgicum, ac ut Glogoviensi & Saganensi Ducatu aut Osnabrugensi ditione frui tantisper liceat, qvoad Magdeburgi possessionem nancisci qveat. His addendum Comitatum Schauvenburgicum, & duodecies centena uncialium millia, Gallis antea illi parti proposita, cui Stetino sit cavendum. Haut tamen se designato æqvivalente ita mordicus inhæsurum, ut ideo pacem remorari velit, sed eo contentum fore, qvod enixa opera obtineri possit; & qvia ideo ad tam acerbum decretum descendat, ut Orbis Christianus exitiabili bello eripiatur, spem esse, à Divino Numine hanc jacturam Domui suæ alia via pensatum iri.*

3. Jan.

Cupiebat qvoqve liberam navigationem & commercia in Odera flumine sibi stipulari, & ut insignia sibi, ac titulus, simul nomine Ulterioris Pomeraniæ sessio atqve suffragium in Diætis Imperii maneant. Tum ut Sveci circa causam Juliacensem ipsi faveant, siqvidem illa hoc conventu expedienda sit. Simul Sveciæ Regno amicitiam & arctius fœdus offerebat pignoris in vicem, à se infesti nihil in idem agitari. Eqvidem penes se non esse prohibere, qvo minus mendacia à malevolis de machinationibus suis spargantur; sed qvi prudentes statum ipsius expenderit, facile agniturum, haut sibi animum esse cum Svecis hostilia agitare; cum utrinqve expediat amotis suspicionibus sinceram inter se amicitiam colere. Qvod si Sveci obtendant, se solos haut sufficere

1647. ficere æqvivalenti præstando, arma se hisce sociaturum, siqvidem iidem ista deponere nolint, anteqvam ipsi satisfactum sit. Addebatur, ut Marchiæ loca cum instrumento bellico & machinis, tempore occupationis ibi inventis, restituantur, ut & bona Magistri Ordinis Eqvestris, cum *Commendis* & præfecturis en spectantibus, & nominatim Wildenbruca. Tum ut donationes à Regina in Ulteriore Pomerania factæ aboleantur, remissis qvoqve contributionum reliqvis. Qvod si Sveci Ulteriorem sibi Pomeraniam cum Stetino & Odera relinqvant, se ipsos ad simultaneam investituram admissuros, ut extincta prosapia Electorali ea provincia potiantur. Ista legati cum Deputatis Pomeranorum communicare jubebantur, ostenso, in præsens necessitati vel eam maxime ob causam cedendum, ne innocentes provinciales exitio involvantur, si ea lis ferro cernenda sit.

Ea declaratio fera propè est. §. 2. Enimvero ut his conditionibus Electori decidere daretur, haut satis liqvida spes amplius restabat. Sane post reditum Plettenbergii in Senatu Electorali Monasterii propositum fuerat: *Cum Elector huic liqvidum responsum haut dederit, Sveci autem negotio finem imponi urgeant, simul extrema necessitas ac salus patriæ subigat pacem maturari, anteqvam nova expeditio suscipiatur, novis casibus ansam datura, statuendum esse, num ulterior Electoris declaratio moranda sit, an vero citra dilationem ea lege cum Svecis transigendum, ut Citerior ipsis Pomerania, ubi iste consenserit, sin minus, tota concedenda sit.* Ubi per majorem Collegarum partem decretum; à Cæsareis Gallisqve petendum, ut protinus Osnabrugam se conferant, ac cum Svecis agant, num Citeriore Pomerania contenti esse velint: id ubi obtineri neqveat, in totam Pomeraniam qvocunqve modo transigant. Electori unius mensis spatium indulgendum consensui suo super Citeriore provincia declarando; qvo deficiente, negotium pro concluso habendum. Ita Moguntinus, Treverensis, & Coloniensis censuerant: sed Bavaricus contenderat; non expectata Electoris declaratione, nec ulla dilatione data pure negotium concludendum. Saxo mandatum peculiare sibi in hanc rem negabat, ac ut conclusio differatur, qvoad ipse ad Principem retulerit, petebat; præsertim cum per *Electoralem Unionem* collegæ teneantur suas invicem ditiones tueri. Sed prævalente majore parte conclusum in eam sententiam factum, Cæsareisqve traditum fuerat. Cum qvoqve nostri Osnabrugæ apud Evangelicos Ordines instarent, ut rem integram retinerent, aut saltem de pensatione Electori expedienda cogitarent, Langenbecius Luneburgicus Legatus dolentis specie repnnebat: *rem non amplius esse integram: Electoris responsum ita acceptum velut negasset, eoqve cum Svecis transactum fuisse. Evangelicis haut licere hac de re amplius movere, ne Svecos offendant, & compositionem gravaminum impediant. Nec istos tractatum resumturos, postqvam cupitam sibi tantopere totam Pomeraniam obtinuerint. A decreto Electoralium Principales & Urbicos haut temere dissensuros. Catholicos objecturos; qvi pensationem svadeat, eam præstaret. Qvia tamen evictionis ab Ordinibus præstandæ dura lex dicta sit, non ita raptim expedienda, forte occasionem tractationi sese præbituram.* Nec minus Longuevillius exprobrabat, agendi opportunitates inter infinitam cunctationem elapsas. Ad qvæ nostri reponebant: *in causa fuisse, qvod Cæsarei initio svaserint, ne qvid de Pomerania in fraudem Imperii Elector cedat. Tum ipsos Gallos Svecorum postulata improbasse; Belgas declarasse, si vel unicus in Pomerania portus Svecis tradatur, id suo statui haut ferendum; Polonos de officio vasalli ingessisse; Ordines testatos, optandum sibi Pomeraniam penes Electorem manere; ipsos denique Svecos spem temperamenti alicujus inveniendi fecisse. Unde credidisse Electorem, per eos qvorum interest Svecos à postulatis suis dimotum iri. Nec qvemqvam facile sua condonare, ac statum suum periculo exponere, qvamdiu ulla spes ista servandi superfit. Inprimis Belgas pollicitos, se legatis suis mandata huc missuros, ut eo de negotio cum Svecis agant; qvæ tamdiu dilata sint.* Gallus uti hæc suo loco relinqvebat; ita ostendebat, neminem non qvestum, ab Electore nuper laxioribus tantum verbis in futurum prominens responsum datum. Unde Cæsareos & Seqvestres decrevisse, qvia pax Germaniæ tam necessaria sit, eam qvocunqve modo properandam, nec morandum unius aut alterius dissensum; cui evidens ratio persvadere neqveat, eo esse adqviescendum, qvod præsens rerum conditio ferat. Ac Electori considerandum fuisse, qvæ necessitas pacis sit Turca cumprimis ingruente; qvantis copiis jam succingatur Svecia, & qvanta vi Pomeraniam amplexa sit, ac si Sveci consentiant, ipsum Halberstadio & Magdeburgo potiturum, Oderæ jacturam Albi pensari haut paulo nobiliore flumine. Cæsarei qvoqve nostris ad se evocatis proponebant; ab Electore extremam declara- 4. Jan.

 tionem

1647.

tionem in ipsos rejectam; etsi liqvido testatus sit, Stetino, & Odera, adsitisqve huic oppidis se haut decessurum. Jam vero Svecos hisce postulandis immotos insistere, & conclusionem acriter urgere, infinitum alias bellum minitantes. Cum igitur res ad extremum redacta sit, ex ipsis sese Electoris mentem intelligere velle. Ad qvæ nostri; cum Elector rem ad agnatos & Ordines Provinciales retulerit, ita brevi declarationem adferri non potuisse: igitur omnia integra servarent, qvoad ista advenerit. Ast Cæsarei Svecorum declarationem proferre in hunc sensum: *cum Elector in partem consentire voluerit, totam sibi Pomeraniam retinendam evictione per Imperium præstanda, qva non verbis & scriptis, sed re constare debeat; ut ab Imperio viginti militum millia alantur, per Pomeraniæ præsidia distribuenda, ac insuper ubi necessitas exigat omnibus viribus ea provincia defendatur. Eo casu à Cæsare parem militum numerum alendum Svecis liberandis.* In has leges ut pax concludatur Svecos urgere; ista si repudientur, bellum continuandum. Judicabant tamen Cæsarei, austera ista adhiberi, ut Elector eo citius ad annuenda ipsis postulata pertrahatur. Alias tam imperiosa dicta haut decere legatos, ad pacem condendam missos, nec eidem promovendæ facere. Qvanqvam autem dura admodum ista sint, & perpetui instar belli Germaniæ conciliatura; non tamen iisdem se reluctari posse, cum in eventum jam consenserint, ac Poloni, Galli, Belgæ, qvos ea res tangat, præter imbellia verba nihil conferant. Eqvidem Pomeraniam ob commoditatem, & qvam isti Germaniæ tractui præstare qveat securitatem supra æstimationem esse, sed omnibus respectibus prævalere necessitatem.

Tractatio Osnabrugæ suscipitur.

§. 3. Ita ejus negotii expediendi causa Osnabrugam se conferebat Volmarus, Trautmansdorfio intra paucos dies secuturo. Eodem & tendebat Avauxius, in qvo nostri plurimum fiduciæ reposuerant; qvi tamen jactabat; Cæsare dante, Sveci acceptantibus, Ordinibus Imperii consentientibus Galliæ operam parum profecturam. Spem tamen esse, Oderam limitem fore, ac Wollinum penes Electorem mansurum; ac se Sveeis vehementer suasisse, ne qvid citra Electoris consensum accipiant. Commodum qvoqve istis diebus Belgarum legati mandata super negotio Pomeranico acceperant, è qvibus Gentius, Kuuitius, Ripperda, & Clantius Osnabrugam eo nomine ibant. Hi nostris confirmabant; *se antehac super eo negotio cum Svecis egisse, qvantum suæ Reipublicæ interesse; sed nunc pro Electoris commodis connixuros. Et licet recens hujus cum sua Rep. conjunctio haut intervenisset; tamen diutius ad Svecorum conatus sibi tacendum non fuisse; ac plus se, qvam nuda verba ad causam allaturos.*

Gent. Kunit.

Cæterum cum Volmarus Osnabrugam pervenisset, Sveci è Cæsareis, prælecta Electoris declaratione Plettenbergio data, qværebant; num hanc, utpote Stetinum, Gartzium, Wollinum, & Oderam planis verbis abnuentem negationis in vicem accipiant, & qvid dein consilii, sint capturi? Sane se hesterno die procuratorium à nostris exhibitum rejecisse, qvod animus sibi sit cum Cæsareis concludere, istorum contradictionibus insuper habitis. Cum Electore sedecim per annos super diversis Pomeraniæ partibus agitatum, nullo successu. Eam se recuperasse, ne hilo qvidem ab isto in id collato. Unde totam jam à Cæsare & Imperio accepturos. Id qvod Cæsarei haut adspernabantur; ac Sveci leges evictionis designandas in se recipiebant, cum id Cæsarei declinarent. Ista cum Volmarus nostris exponeret, hi postqvam incassum rationes & preces oggessissent, demum addebant; si utiqve res huc deducatur, ingentem pensationem pro Pomerania exactum iri. Ad qvæ Volmarus: *pro dimidia Pomerania Halberstadium promissum; plus datum non iri. Patrem Electoris circa Svecos in Germaniam evocandos plurimum sategisse; id filio nunc luendum. Melius tamen rem successuram, si huic duodecim militum millia cum Cæsareo exercitu conjungere placeat. Nostros tam multa de Polonis, Belgis, ac Danis jactasse, qvorum nemo reipsa ostendat, Svecorum postulata sibi displicere. Qvin ergo soli Cæ[illegible] faciendum?* Ita adparebat tanta negotii festinatione Cæsareos id agere, ut pensationem pro Pomerania Electori præstandam effugerent. Sveci autem Stetinum, & alia, qvæ tam invitus Elector amittebat, hac ratione extortum ibant. Ac suspicionem injecerat Wittenbergius tunc è Superiore Silesia in Inferiorem movens; qvod Galli expugnandæ Electoris pertinaciæ fieri interpretabantur. Sed nec dubium habebatur, qvin saltem major Ordinum pars qvæ agerentur adprobatura foret, Collegio Electorali Monasterii jam exemplum reliqvis præeunte. Jam qvoqve Trautmansdorfius Osnabrugam delatus nostris denunciabat; jam tempus esse pacem fieri. Principes ad negotia, qvæ emendari neqveant, ab amicis non vi, sed rationibus adducendos; qvibus & Electorem cedere par sit.

Huic

 Huic Cæsarem, Ordinesqve demonstrasse, qvousqve descendendum sit; nec id corrigi amplius posse. Igitur satius haberet, partem qvam totum amittere. Svecos toti Pomeraniæ insistere: si Elector renitatur, non modo æqvivalens haut accepturum, sed Landsbergam, Driesenamqve, ac forte Hammum ac Lipstadium insuper perditurum. Cum nostri reponerent; à San-Romano hactenus inaudita fuisse postulata, ut Elector Crosnam Cæsari reddat, Svecis duodecies centena millia, Landgraviæ sexcenties mille unciales det: Cæsarei de Crosna, & pecunia Svecis danda remittere; sed de Landgravia hanc rationem adducere, qvod Elector, ubi consenserit, Halberstadium & Magdeburgum accepturus sit, qvarum ditionum pretium Pomeraniam longe excedat. Nostri contra: Pomeraniam, si opportunitatem situs respicias, Magdeburgo triplo pretiosiorem esse. Et Catholicis incumbere, ut Landgraviæ satisfaciant, qvæ & Electorem sibi delegari haut sit passura. Post multam disceptationem Trautmansdorfius denuntiabat; ni paucos intra dies consensus Electoris super Stetino & Odera cedendo accedat, cum Svecis ita conclusum iri, ut vel Citeriorem Pomeraniam adjuncto Stetino & Odera consentiente Electore, vel totam eodem refragante accipiant, nec posteriore casu ipsi pensationis qvid fore.

Belgarum opera circa idem negotium. §. 4. Ast Belgarum Legati super sua expeditione nostris referebant; se ubi Osnabrugam venissent, qvæ jussi fuerint in favorem Electoris apud Svecos exposuisse. Hos initio respondisse; sero ipsos venire, qvod responso per Plettenbergium allato cum Cæsareis jam super tota Pomerania convenerint. Sed cum è Cæsareis intellexissent, ea de re qvidem agi cœptum, sed nullo adhuc exitu; se multis rationibus Svecis demonstrasse; interventioni amicæ Reipublicæ merito apud ipsos pondus inesse debere. Ad qvæ revera præter verba humanitatem mentientia parum repositum, & Svecos varia diverticula qvæsivisse; ac sibi rem ad Reginam referendam, cum jussi sint super tota Pomerania concludere, insuper habito Electore. Contra se in faciem Svecis objecisse: ob brevitatem temporis alia ipsos mandata, qvam de qvibus nuper significarint, accipere haut potuisse. Ac responsum Plettenbergio datum postulata non negasse, sed distulisse; qvod & è Svecorum sententia formatum fuerit. Ipsos qvippe Witgensteinium rogasse, ut Electori persvadeat, Plettenbergium vel differret, vel ei plane negaret, qvo transactio exclusis Cæsareis inter solos Svecos & Electorales succedere posset. Cum autem Elector ipsis hac in re morem gesserit, jam eosdem hæc in sinistram partem rapere, ac eo obtentu tractationem plane repudiatum ire. Svecos contra ostendisse; se nunqvam Oderam limitem voluisse, sed & ea comprehendisse, qvæ Stetino & Gartzio subsint, adjuncta qvoqve saltem majore Caminensis Præsulatus parte. Viduis Ducalibus itidem dotalitia sua retinenda; nec minus, qvæ Regina donaverit, rata fore. Qvod si & Poloni, in qvas actionem moveant, præfecturas auferant, Pomeraniæ Ulterioris parum superfuturum, sic ut satius videatur Electorem Svecis totã Pomeraniam relinqvere, ac de idonea pensatione alibi sibi prospicere. Et ut Electorẽ ad ista inducere velint contendisse, se contra affatim rationum regerentibꝰ. Demum cum ipsi super æqvivalente exqvisivissent, Svecos de Halberstadio, aut Magdeburgo tetigisse; se excipientibus, istud exiguum nimis, hoc in longum prominere; ac de Minda, Osnabruga, Monasterio, aliisqve jecisse. Svecos liqvidam declarationem declinasse, ac prolixe memorasse, uti sedecim per annos cupidi fuerint arctiorem cum Brandeburgicis amicitiam contrahere cessim semper euntibus. Eo fine initio totam Silesiam sibi depoposcisse, ut Electori inde satisfacerent. Hoc consilio cum exciderint, ea, qvæ alias huic destinaverant, præstare non posse. Statim porro atqve Avauxius Osnabrugam pervenerit, inter ipsos adhibitis nostris decretum fuisse, ut nostri extremam Electoris declarationem Svecis atqve Cæsareis non per gradus, sed una vice exponerent; id qvod & factum sit. Id cum parum apud Svecos proficeret, Avauxium initio è Svecorum tergiversatione offensam præ se tulisse, nec Gallos ludibrio habendos, qvi Svecis reqvirentibus hanc alternativam Electori proposuerint. Sed post refrigerari visum, ac confessum, re penitius inspecta se comperisse, Svecos totum Oderam sibi destinasse. Qvæ mutatio sibi mira fuerit visa. Addebant, optare se plus qvam factum sit, Osnabrugæ efficere potuisse. Sed cum perspicerent, enixam qvantumvis operam ludi, ne diutius existimationem Reip. suæ prostituerent, nullo Electoris fructu, & forte aliqvo cum damno, abrupta negotiatione discessisse. Eqvidem objecisse Avauxium, molliter nimium ipsos cum Svecis loqvi. Enimvero morem suæ gentis esse, per humanitatem initio ad destinata sua grassari; ubi ista non proficiat, eo duriora ac validiora consilia capere. Contra Avauxius tradebat; Svecos à Spiringio *Spiring.* certio-

1647. certiores redditos, in Belgio à privatis qvibusdam inter fabulandum ferociæ qvid adverſus Svecos oſtendi; ſed ubi publicæ conſultationi res ſubjiciatur, ſatis adparere, Belgas ob Pomeraniam ne unum qvidem eqvum inſtraturos. Id conſtabat, Ordinum Generalium decretum circa negotium Pomeranicum Hagæ jam vulgatum fuiſſe, anteqvam iſtorum Legati Monaſterii mandata acciperent, eoqve officia iſtorum, proviſa Reip. intentione, nil ponderis apud Svecos habuiſſe. Viciſſim Belgæ jactabant: intra viginti annos haut accidiſſe negotium, qvod ſuam Remp. magis qvam hoc Pomeranicum tangat. Ac ſi Hiſpanos amoliti ſint, rationes ſuas curatius obſervaturos. Simul Avauxio indignabantur, qvod is operam ipſorum apud Svecos inutilem reddiderit, ut ipſe ſolus gloriam confecti negotii ſibi vindicaret. Longuevillius contra optabat; *Belgas nunqvam Oſnabrugæ fuiſſe, aut cum Svecis ſuper Pomerania ullum verbum commutaſſe. Nam tacendo plus ſcrupuli ipſis injicere potuiſſe; ſed nunc frigidis ſermonibus Svecorum ſe ludibrio expoſuiſſe. Qvo ipſo Gallus qvoqve terriculamentum periiſſe, qvo hactenus Belgarum offenſam Svecis oſtentarint.*

Aſpera negotiationis initia. 7. Jan.

§. 5. Interea Witgenſteinio Oſnabrugam reverſo noſtri ſcripto qvo declarant; Electorem primam alternativæ partem amplecti, addito, qvid penſationis in vicem exigat. Super qvo noſtri prius Avauxii ſententiam exqvirebant, in qvo maxima ipſis fiducia repoſita erat, & qvi ſæpius asſeverarat, Galliæ plurimum intereſſe, Electorem ſervari: ac idem primo adventu ſuo cum Svecis acri jurgio colliſus fuerat. Cupiebant noſtri Oderam limitem eſſe; id qvod & à Gallis propoſitum fuerat. Sed Avauxius reponebat; *deſtinatum id qvidem ſibi fuiſſe, ſed à Svecis nunqvam acceptatum. Qvanqvam ſi Elector prius conſentire voluiſſet, res huc deduci potuerit. Sed à ſe Svecos cogi non poſſe, duros & inſatiabiles. Igitur citra cauponationem mentem declarandam, aut totam Pomeraniam gratis perdendam, id qvod omnes Ordines utriusqve religionis deſiderent. Ac ſi noſtri cunctentur, ſeſe hoc negotio abdicato Monaſterium reverſurum.* Noſtri hoc periculo perſpecto, id negotium hactenus Avauxio committebant, ut è Svecis qværeret; ſi Elector in priorem alternativæ partem conſentiat, excepto Camino, & Colberga, qvam Sveci literis ſuis ad Gallos menſe proximo Novembri remiſerant, num contenti eſſe velint; reliqvam Ulteriorem Pomeraniam eidem relicturi, ac operam obtinendæ æqvæ penſationi collaturi? Alias enim ſibi metuendum, ne ubi iſthoc hodie annuant, Sveci cras plura expoſcant, qvoad totam Pomeraniam per partem abſorpſerint. Ad qvod ab Avauxio relatum; acriter ſe hoc ſuper negotio cum Svecis decertaſſe; ſed hos inſuper habitis omnibus rationibus toti Pomeraniæ inſtitiſſe. Ita ſibi à Regina injunctum; nec intra ſex ſeptimanas alia mandata è Svecia adferri poſſe: ac dubitare, num Regina ſemel placitis deceſſura ſit. Tum Cæſareis de acceptanda tota Pomerania fidem ſe dediſſe, qvam iſtis urgentibus retractare neqveant; eoqve horum ſententiam qvoqve exqvirendam eſſe. Sed noſtros hoc de negotio verba facturos Sveci plane audire nolebant, inficiati qvoqve, ſe à Witgenſteinio petiiſſe, ut is ad Electorem proficiſceretur. Ac cum noſtri de Belgis mentionem injicerent, Oxenſtierna cum contemtu; qvid ſibi cum Belgis? ſi expectare nolint, in malam rem abirent. Cum igitur Cæſarei in utramqve partem plurimum poſſent, Fromholtus Volmarum promiſſa ingenti pecuniæ ſumma Electori autorare inſtituebat haut ſane detrectantem, ſi efficeret, ne Sveci tota Pomerania potiantur. Hic referebat, Salvium ultro ad ſe accedentem dixiſſe; meminiſſe ſe cum Cæſareis ſuper tota Pomerania conventum; ſed à Gallis & Belgis non ſine importunitate tantum non cogi, ut ad alternativam redeatur. Atqvi non ſolum apud Cæſareos verbis ſe adſtrinxiſſe, ſed & in Sveciam ſcripſiſſe, ſuper tota Pomerania jam transactum. Igitur conſilium expetere, qvomodo ſalva exiſtimatione ad alternativam deveniri qveat. Ad qvæ Volmarus reſponderat; id factu facillimum; nam ſe ſtatim Svecos fide dato exſoluturos; ac nil adhuc inter ipſos plene concluſum. Circa literas in Sveciam Gallorum & Belgarum importunitatem excuſari poſſe. Cæterum haut credebat Volmarus, Legatis Svecicis ejusmodi mandata à Regina eſſe, qvod qvatuor congreſſibus de his mentionem non feciſſent. Eqvidem contingere potuiſſe, ut poſt reditum Plettenbergii cum Svecis ſuper tota Pomerania tranſigeretur, ni duras nimium leges iſti propoſuiſſent; ut Brema, & Ferda in ſecularem conditionem redigantur, extinctis Capitulis; Brema urbs capite diminuta tanqvam municipium, ut & Wilzhuſana præfectura controverſi juris ipſis tradatur; ut deniqve ſubditi provinciarum, qvas nacturi ſint, à Cæſare adſtringantur ad obeunda munia militaria, ubicunqve iis opus ſit. Id qvod cum ipſi recuſarint, Svecos oſtendiſſe, 1647.

1647.

disse, se postulata sua scripto concepturos; id quod hucusqve haut factum. Ex qvo ipse conjiciat, Svecos sententiæ ambiguos vacillare. Cæterum se operam daturum, ut res ad alternativam reducatur.

Declaratio Electoris Sveci exhibetur. 9. Jan.

§ 6. Nostri de hinc Electoris declarationem scripto conceptam Avauxio, & Belgis ostendebant; qvibus placebat priorem alternativæ partem citra conditionem acceptandam; nec æqvivalens nimis intendendum, ne contradicentium multitudine totum negotium subvertatur. Tum Osnabrugæ mentionem haut faciendam, sed simpliciter terrarum qvid petendum, qvo uti frui liceat, qvoad Magdeburgi possessio vacua fuerit reddita. Qvo fine Avauxius Glogoviam, & Saganum proponendum judicaverat. Sed nostri Cæsarea affectare haut consultum ducebant. Hoc scripto per Avauxium tradito Sveci nil aliud reposuerant, qvam primo intuitu multas difficultates occurrere, sed se deliberaturos. Ast Trautmansdorfius censebat, æqvivalens enorme postulari, inprimis Mindam, & Osnabrugam obtineri nou posse, & Schaumburgum jam aliis assignatum. Cum nostri de Minda saltem instarent, qvo Electori transitus Visurgis pateat; is jactabat, *magnam se rem præstitisse conciliato Magdeburgo: ac Electorem Halberstadio, Magdeburgo, ac Minda potitum æqvo animo Citeriore Pomerania carere posse. Nam eidem haut integrum fuisse futurum tractu litorali uti, multo minus proprias naves extruere, ac maritimæ qvid potentiæ comparare. Sed nunc egregias eidem ditiones adcrescere. Halberstadium Magdeburgo, hoc Marchiæ continuari: Albim Odera potiorem: Inferioris Saxoniæ directorium adqviri; eo Germaniæ meditullio duodecim militum millia posse ali, qveis in qvamcunqve partem iter pateat.* Super eodem scripto Gentius Legatus Belgicus judicabat: *Sapienter facere Electorem, qvod temporibus cedat, & aliqvid amittere velit, qvo cætera servet. Eqvidem si Sveci eidem nullibi qvam in Marchia nocere possint, se haut svasurum, ut vel unicum Pomeraniæ vicum cedat. Sed nunc Svecos, ubi is tergiversetur, exercitu Marchiæ infuso omnia ita evastaturos, ut eidem ne unam qvidem legionem alendi facultas sit futura. Sed & si maxime Belgæ copias Electori auxilio mittere velint; metuendum tamen esse, ne Sveci istas opprimant, antegvam eo perveniant, ubi earundem usus esse possit. Præsentem qvoqve pacem haut diu duraturam, ac deinceps occasionem nascituram damnum in præsens acceptum reparandi. Belgas de suis rationibus cum Svecis agere non posse, antequam Elector cum hisce transegerit, & adpareat, num hi Pomeraniam retenturi sint. Tunc demum Belgis actionem nascituram, & causam ipsis fore cum Svecis velut earum terrarum dominis loqvendi, id quod hactenus inter bellicam possessionem non decuerit. Intercedere qvidem sibi cum iisdem pacta super commerciis, sed qvæ presse ad Pomeraniam directa non sint. Unde super novis pactis agendum fore, qvamprimum isti, qvid circa commercia Maris Baltici animo agitent, aperuerint; ac metuere se, ne ista controversia ferro cernenda sit; cui occasioni Elector qvoqve manum immittere qveat. Deniqve Svecis longe difficilius fore terras partas tueri, qvam easdem bello qvæsivisse. Nam hoc vi exercituum effectum, qvos alienis sumtibus aluerint; ad istud pecunia opus fore, qvam neqve in recentibus provinciis, nec in Sveciæ ipsius ærario inventuri sint.*

10. Jan.

§. 7. Declarabat inde apud Avauxium Oxenstierna; alternativæ locum non esse, ac sibi totam Pomeraniam habendam. Cui iste; *id haut successurum; nec Electorem in plura consentire posse, qvam San-Romanus ipsi proposuerit. Qvod cum Svecorum rogatu factum sit, Galliam ad ista tuenda per existimationem teneri: ac si Sveci talibus insistere pergant, sibi hinc discendendum non sine gravi Regis sui in istos offensa.* Oxenstierna ut aliqvantisper maneat hortari; ac rem amplius discuti posse. Si ad totam Pomeraniam non procedatur, saltem Caminensem Præsulatum adjiciendum. Gallus contra; eo Præsulatu Svecos jam destitisse; addito, si vel unum vicum præter ea affectent, qvæ proximo Monasterii congressu postularint, ac per Gallicam legationem Electori proponi curaverint, se abdicato hoc negotio discessurum. Nam ne à fœderatis qvidem exigi fas esse, qvod existimationem ipsorum tangat; ac turpe esse negotio alterum implicare, inde media velut via eundem destituere. Haut eo secius Oxenstierna jactare: haut amplius priore parte alternativæ stari posse, qvod interea rerum mutatio contigerit. Nec eo fine se Gallis declarationẽ suam scripto tradidisse, ut ipsi eam Electori mitterent, sed ut Cæsareis communicarent, & per hos responsum peterent. Id à Cæsareis factum, & Electorem à Plettenbergio proposita negasse. Id Cæsareos sibi significasse, totamqve Pomeraniam obtulisse, qvam ipsi acceptarint. Ei conventioni sese inhæsuros.

Sveci agre tota Pomerania depelluntur.

§. 8. Sed qvia Avauxius animadverterat, Svecos non solum toti Oderæ, sed & præcipue illis partibus Citerioris provinciæ inhiare, qvæ ultra istum fluvium siti sunt;

Elector Svecorum cupidini indulget. 13. Jan.

1647.

sunt; hos qvoqve istis concedendos suadebat, qvod omoes Ordines, & inprimis Evangelici nil magis optent, qvam ut Sveci tota Pomerania potiantur, qvo ipsi necessitate exsolvantur Electori æqvipollens præstandi. Circa qvos nostri jussu Electoris haut difficiles se præbebant, modo à Svecis serio pax qværatur. Alias enim sibi longius procedendum haut ducebant. Simul ut Sveci iniqvis suspicionum supersedeant rogabant, velut ab isto in hosce hostilia agitentur. Qvarum non aliud fundamentum erat, qvam asperiora qvædam ab ipso jactata dicta, & Belgarum interpositio solicite qvæsita; cum nemini mirum videri debeat, si ad tam nobilem provinciam ægre accedat. Sed ubi semel ad transactionem descendere decreverit, rationis utiqve esse, ut vicinis tam potentibus amicis, qvam infestis uti malit, arctiore qvoqve fœdere mutuæ defensionis iisdem sese innexurus.

16. Jan.

Demum Salvius Witgensteinio autographa Reginæ mandata ostendebat; qveis præter sæpius memorata Greiffenhagam qvoqve, & Wildenbrucam sibi deposcebat, addito, ne sui legati Stetino qvacunqve ratione depelli se patiantur. In ista si Elector consentiat, adqviescerent; si vel minimum reluctetur, toti Pomeraniæ insisterent, Imperio evictionem præstituro; qvod & statui Sveciæ commodissimum videatur. Atqve hanc Reginæ sententiam Cæsareis se jaoi & Gallis significasse; nec plus spatii ad deliberandum, qvam in crastinum diem indulgere. Cum Witgensteinius de duritie harum legum qvereretur, Salvius regerebat, ante qvatuor menses longe minoris decidi potuisse. Sed post Electoris matrimonium consilia in Svecia mutata, ac qvæ ab hoc Hagæ acta sint, gravibus suspicionibus ansam dedisse. Interim Sveci bis ad Avauxium miserant qvæsitum, ao non nostri in totam Pomeraniam consentire velint? Qvod cum hic pernegasset, ac ut talibus petendis desistatur, vehementer hortatus esset; Sveci demum promiserunt, scripto se concepturos, qvid *annexorum* vocabulo comprehendant. Prius tamen cum Cæsareis locuturos. Unde Avauxius suadebat, ut nostri protinus Cæsareos adirent, eosqve hortarentur ad Svecorum impetum fortiter sustinendum; qvo eluso spem sibi transactionis esse. Nam hisce à Svecis propositum iri; ubi in totam Pomeraniam secum transigere velint, se ipsis cauturos, præter Halberstadium & Magdeburgum Electori nihil dandum, cum hæ ditiones totam Pomeraniam pretio æqvent. Unde Fromholtus eo nomine Volmarum adibat; qvi ample pollicebatur, ultro qvoqve hortatus, ne nostri in totam Pomeraniam consentiant, nec per ostentatam à Svecis pensationem seduci se patiantur, qvæ ab istis præstari neqveat. Addebat; ni Elector in cessionem dimidiæ Pomeraniæ consensisset, defugere se non potuisse, qvin totam provinciam Svecis addicerent. Imo ni Sveci ultro rem extraxissent, sed ante allatam Electoris declarationem ad finem negotii properassent, responsum Plettenbergio datum negationis loco accipiendum Svecosqve tota Pomerania potituros fuisse, nullo deinceps ad retractanda conventa remedio. Sed nunc rem integram; & Electoris declarationem petito Cæsareorum & Svecorum congruam. Unde se firmiter alternativæ inhæsuros; tanta qvoqve hactenus festinatione haut fuisse usuros, ni Bavari importunitas subegisset. Nec dictis fides deerat. Nam contendentem super tota Pomerania Salvium Cæsarei acriter retundebant; semel dictis utiqve standum ostendentes. Tradebant inde Sveci sua postulata scripto concepta Avauxio; qvæ hic multis modis iniqva, & prioribus Svecorum scriptis repugnantia arguebat. Pollicebatur tamen se istos ad molliora pertracturum. Nec minus eadem Volmaro, cui à nostris communicabantur, admodũ aspera videbantur; qvi & valde metuere se dicebat, ut Svecos amica ratione Germania amoliri contingat, sed conjunctione utiqve omnium Ordinum opus esse, ad istos vi ejiciendos; graviter qvestus à Catholicis consilia sua neglecta, & gravamina ante conventum hunc haut fuisse composita; cujus mali præcipua causa penes Bavarum, & Osnabrugensem præsulem Franciscum Wilhelmum hæreat. Eo qvoqve suadeote nostri scripta utrinqve protinus Trautmansdorfio communicabaot, ne hic clam cum Svecis super iniqvo redhostimento agitari suspicetur. Id qvod tamen Avauxii notitiæ subtrahendum, qvi penes se solum negotii confecti gloriam esse volebat. Porro repositam nostrorum ad Svecicum scriptum declarationem uti Cæsarei plane probabant;

17. Jan.

ita Avauxius referebat, Svecos jactasse, ni nostri propius ad rem accedant, se hoc ipso die cum Cæsareis super tota Pomerania transacturos. Igitur nostri satius haberent aliqvid retinere, qvam totum amittere, qvod sentiat ingens Svecorum desiderium tota provincia potiundi Evangelicorum favore irritari. Nostri ferebanr, ab Electore sibi injunctum, id negotium in ipsius arbitrium referre, qvod ita moderaturus

 turus sit, ut ne qvid nisi rationi congruum, & statui suo tolerabile imponatur. Ac confidere, Avauxium promissa à Svecis sibi facta tuiturum, postqvam ipse in omnia his cupita consenserit. Cæterum in eo nostrorum declaratio Svecis nondum satisfaciebat, qvod hi utramqvem Oderæ ripam, nostri eum fluvium limitem habere vellent, & qvod iidem donationes in Ulteriore Pomerania, per qvas Regina duodecim præfecturas in alios contulerat, ab Electore, ratas haberi cuperent. Iidem Piriciam, & Colbaciam præfecturas, qvas petierant, remittebant, sed Golnoæ acriter insistebant. Exegerant qvoqve ab Electore duodecies centena uncialium millia, sed qvæ remissuros istos Avauxio spes erat. In Caminensem deniqve præsulatum id juris sibi reservare volebant, qvod antea penes Citerioris Pomeraniæ Principes fuerat. Ista Avauxius utiqve amplectenda ostendebat, ne spatio qvidem ad exqvirendam Electoris sententiam indulto. Nam vel tantillum extracto negotio totam Pomeraniam gratis perituram, qvam Sveci acriter affectent, stimulantibus insuper plerisqve Protestantibus, qvi tot Præsulatus in Domum Brandenburgicam conferri ægris oculis adspiciant, qveis alias ipsis gaudere licuerat. Nec Cæsareos id curaturos, cum hoc casu Archidux Leopoldus Wilhelmus Halberstadium sit retenturus. Qvin sibi à Svecis juxta, & Protestantibus Ordinibus vitio verti, qvod ipse hisce destinatis obstet, atqve Electori partem Pomeraniæ servare nitatur. Nostri, qvid Sveci affectent, aut Ordines invideant, suo loco relinqvebant. Sed de Cæsareis sat cautum sibi esse, nunqvam totam Pomeraniam Svecis concessuros. Ad qvæ Avauxius: Cæsareos unum & alterum diem constantiam præstituros; sed si Sveci urgere non desistant, necessitatem excusaturos, in Protestantes facti invidia devoluta. Ita nostris aqvam hæsuram. Nam rationibus, qvarum abunde nostris sit, apud Svecos nihil profici, arma tenentibus, qveis cupidines suas metiantur. Igitur citra moram certi qvid in alterutram partem statuendum. Nostri negotio in consultationem adducto considerabant, ab omnibus se deseríos, minas effectu haut carituras, Svecis mandatum esse Golnoæ insistere, etsi ejus caussam ignorare se Salvius profiteatur; tum donationes prima alternativæ parte comprehendi, qvibus ideo Galli contradicere non possint. Insuper Avauxium non solum nil sub spe rati concludi velle; sed & asseverare, apud Svecos nihil obtineri posse, utpote qvi nihil magis optent, qvam postulata negari, qvo totius Pomeraniæ invadendæ color sit. Igitur qvo necessitas trahebat, seqvendum erat; præsertim cum Avauxius ingereret, Svecos de Piricia, & Colbacia, simul duodecies mille uncialibus remisisse; unde & à nostris vicissim aliqvid concedendum esse, indole tractatuum, addendo, remittendoqve in unum coire solitorum. Ita nostri ostendebant; etsi ab initio qvicqvid mandatorum sibi fuerit exposuerint; sperare tamen Electori se adprobaturos, ut Svecis Odera cum utraqve ripa cedat, & qvidem ex Orientali parte ea latitudine, qva qvinqve viri pariter incedere possint, qvo spatio litora communes leges metiri soleant: vicissim Sveci suis donatariis satisfacerent. De Golnoa demonstrabant; Electorem hac ægre carere posse, cum Svecis fere inutilis sit. Nam cum sedes Pomeraniæ Ulterioris Stargardiæ sit collocanda, Golnoa sub tractu non esse ligna ad ignes & ædificia; simul hoc modo Electorem plane Odera secludi, in qvem alias per fluentum, qvod Golnoam præterlabitur, accessus sit. Ac sperare, si ea de re Regina edocta fuerit, ultro remissuram. Avauxius de hoc oppido ad Reginam rejiciendum censebat. Volmarus qvoqve à nostris acta probabat, magnopere suadens, ne tractatus abrumpi paterentur. Nec esse qvod de Golnoa conservanda curent, cum vicissim Electori Minda sit speranda, qva hunc potius, qvam alium qvemvis potiri cupiant, siqvidem is Præsulatus in conventione super Gravaminibus Evangelicis adjudicetur. Nec minas, qvæ spargantur, inania terriculamenta habendas, qvæ, ni conclusio occupetur, utiqve repræsentandæ sint. Ast nostrorum declarationem ab Avauxio Svecis allatam hi primo plane rejicere. Sed Avauxio connitente Salvius spem compositionis ostendere, modo nostri Golnoam concedant. De qva cum Avauxius ad nostros referret, hi in isthoc oppidum, & ad id spectantia, consentiebant, sed non ulterius; qvod intellexissent, ingentem Sylvam Golnoæ vicinam non ad hanc, sed Fridrichsvvaldam præfecturam pertinere. Addebatur conditio, ut vicissim donationes irritæ sint, ac jus, qvod Sveci in Caminensem præsulatum, & Capitulum prætendant, aboleatur, simul Electori integrum sit apud Reginam de Golnoa remittenda agere. Id cum Avauxius Svecis retulisset, Oxenstierna stomachabundus dixerat: non esse qvod amplius circa hoc negotium opera sumatur. Nam satis apparere, qvales nostri

Piriz. Colbaiz.

1647. nostri sint, qvi concesso digito ulnam affectent. Se jam in eo esse, ut negotium in Sveciam referat; interim cum Cæsareis conclusurus. Avauxius ad nostros reversus horum declarationem probare, ac ab iisdem omnia, qvæ par sit, facta. Sed per Svecorum duritiem omnia jam conclamata videri. Haut eo minus nostris valde rogantibus iste eadem adhuc vespera Svecos adibat, omnem lapidem moturus, ne, qvod minati fuerant, tunc in Sveciam scriberent. Qvi reversus referebat; ingens sua opera malum tunc ab Electore depulsum, ac in tempore se venisse, antеqvam in Sveciam isti literas mitterent, ac Ordinum qvorundam importunitati aures præberent, totam Pomeraniam ingerentium. Ac spem nunc sibi amicæ transactionis esse; etsi Sveci circa collationem Prælaturarum in Capitulo Caminensi idem jus cum prioribus Pomeraniæ Ducibus adhuc prætendant. Ista cum nostri Cæsareis communicarent, hi svadebant, ut nulla interposita mora conclusionem occupent, qvod ipsi à Svecis juxta, & Ordinibus ita urgeantur, ut vix resistere amplius valeant. Nec esse, qvod pensationem morentur, qvam nostri uno actu expedire cupiebant. Nam de Halberstadio, & Magdeburgo certum esse, qvæ ex Ordinum sententia Pomeraniam pretio longe excedant. De Minda tempus daturum. Accedebat inde Witgensteinius ad Oxenstiernam, qvi multis de Electore qverebatur: pertinaci valde ingenio ipsum esse, qvi Svecis tantopere circa totam Pomeraniam reluctetur; & acerba eundem in Sveciam odia coqvere. Sed nec tolerandum, à Gallis tantum non leges Svecis præscribi. Ac jam plura stomachari parabat, cum commodum literæ è Svecia adferuntur, qvibus legati, si Stetino cessissent, id retractare jubebantur, simul Wollinum, Gartzium, Dammum, & Golnoam retinere: ubi nostri abnuant, in totam Pomeraniam concluderent, si vel maxime id Cæsareis qvoqve parum sit gratum futurum. Unde Oxenstiernæ statim ira residere; simul de donationibus remittere, ac collationes apud Capitulum Caminense Reginæ non alio cordi esse, modo Pomeraniæ Ordines privilegia sua violari haut qverantur. De Golnoa apud Reginam agi posse. Paulo post tamen Avauxius diversa referebat; Svecos istis collationibus ad Citeriorem Pomeraniam spectantibus desistere non posse. Nam Salvium offensum, qvod Oxenstierna se inscio talia cōcesserit, jactasse; hunc sine dubio ebrium fuisse, nec postera die dicta sua agniturum.

19. Jan.

Unde confestim nostros declarationem super collatione *Prælaturarum*, & *præbendarum* poscebat. Nam negotium jam iterum plenum confusione esse, & alias è Svecia venisse literas; ac Oxenstiernam ob suam contradictionem cholera inflammatum hac ipsa hora Cæsareis denuntiaturum; sibi jam toti Pomeraniæ utiqve insistendum. Et mox Cæsarei significabant, Oxenstiernam jam jam adfuisse, frementem, se cum nostris super prima alternativæ parte hactenus egisse; sed qvia nil nisi diverticula rem extrahendi sint adhibita, jam se decrevisse, abrupta cum nostris negotiatione totam Pomeraniam, evictionem præstituro Cæsare atqve Imperio, absqve Electoris consensu acceptare. Ac si Cæsarei haut protinus annuere velint, non eo secius hanc provinciam à Svecis retinendam. Ita brevi Svecos Cæsari amicos fore. Cui Trautmansdorfius: Cæsari Svecorum amicitiam gratam esse, non tamen ut ideo Electori præter rationem infensum se exhibere velit. Incassum tractationem cum illis agitari, qvorum dictis non major constantia insit. Satius fore citra ambages declarare, bellum an pacem velint, qvam ita proterve sibi illudere. Ita Oxenstiernam statim se iterum proripuisse, qvem tunc vino incaluisse constabat. Ea res Avauxium non mediocriter offendebat; nec tantam ignominiam suo Regi inferendam, qvi seqvestris vices susceperit. Ac promittebat illa adhuc vespera apud Svecos rem se confecturum. Cui tamen Salvius nuntiabat; serum jam esse, & rem in crastinum differendam. Cæterum donationes remitti non posse, nec Oxenstiernæ se dictis teneri, miro dissensionum inter collegas specimine.

1646.

§. 9. Seqventi die Volmarus monebat, ne ad donationes negotium nostri adhærescere paterentur, cum diutius Svecorum atqve Ordinum importunitatem Cæsarei sustinere neqveant. Unde Witgensteinius apud Salvium rationibus, & pollicitis efficiebat, ut demum promitteret, se eam rem ad placitum Electoris compositurum; modo per Rungium Pomeranorum Deputatum Oxenstiernæ demonstraret, ni donationes aboleantur, Electori Ulteriorem Pomeraniam plane infructuosam fore. Et Avauxius ita Oxenstiernam presserat, ut hic inficiari non posset, de donationibus se jam antea remisisse. Mox & Rungius accedens multis rationibus effecerat, ut uterqve Legatus testaretur, à se nil aliud qvam amicitiam inter Reginam & Electorem qværi; ac porrectis manibus donationes remitte-

Negotium Pomeranicum concluditur. 20. Jan.

1647.

mitteret. Qvod & mox Avauxio à Svecis significatum. Inde Witgensteinius apud Oxenstiernam multo cum verborum honore gratulatione defungebatur, rem hucusqve deductam, simul æqvivalens commendabat. Cui hic pari humanitate occurrebat, ac abolita anteactorum memoria constantem deinceps amicitiam perstituram. Inde ab utrisqve conventionis formula concepta, qvæ mox inter Salvium & Witgensteinium excussa fuit. Ubi super limitibus placebat, accuratam eorum definitionem ad Commissarios in Pomerania utrinqve constituendos rejiciendam. Super Camino Salvius concedere abnuebat, qvo minus Sveci in partem Capituli venirent. Nec permittere volebat, ut Elector Stetini titulo uteretur, aut alternis sententiam in Comitiis diceret, sedemve caperet. Administratorem qvoqve olim Magdeburgicum ad investituram recipere nolebat, qvod hic ritus Romanos professus foret. Deniqve abolitionem donationum secreto instrumento inseri placebat, declinandæ militum offensæ. Oxenstierna tamen judicabat, de Camino se contra Salvium pervicturum, ut id penes Electorem maneat, ac Sveci collationem duntaxat præbendarum, qvæ ad Citeriorem Pomeraniam spectant, retineant. De titulo Stetini è Pomeranorum Deputatis accuratius cognosciturum. Circa sessionem in Comitiis tentaturum, ut Domus alternantes Reginæ cedant, à qva nostri Electorem disjungi nolebant. De Camino, & Duce Croyæ ad declarationem Reginæ sepositum. De immunitate à vectigalibus in Odera pro rebus ad Electorem spectantibus Avauxius haut judicabat huic conventioni inserendum, qvod ista alias Electori per communem Germaniæ morem competat. Ita demum fideli opera Avauxii, & solicito nostrorum studio in certam formulam consensum fuit, qvæ à Secretariis Legationis utrinqve subscripta, & apud Avauxium deposita fuit, qvoad pace perfecta Instrumento publico insereretur. Cæterum judicabat Langvevillius, Electorem hac controversia egregie defunctum. Nam Svecis ab ipsius patre in Germaniam pertractis Cæsarem graviter offensum, qvi dein Cæsaris in partes transgressus Svecis hostem se gesserit. Electorem neutras partes secutum, sed inermem, eoqve nemini formidabilem, nec insigniter amandum. Sed & Biærndovius asseverabat; insigne felicitatis specimen habendum, qvod Elector in ipso tempore alternativam arripuerit. Nam declaratione per duas adhuc septimanas extracto totam Pomeraniam gratis periisse. Ac sibi à Regina, & Senatu exprobratum, qvare legati oblatæ jam toti Pomeraniæ non institerint; ac non parum sibi laborandum fuisse, ne isti eo nomine in Reginæ offensam incurrerent.

30. Jan.

§. 10. Non parum tamen difficultatis restabat super redhostimento pro cessis Pomeraniæ partibus expediendo: circa compositam operam suam pollicebatur, excusans hucusqve acta, qveis importunæ Evangelicorum soli citationes non minimam causam præbuerint. Inprimis Brunsviccuses, & Altenburgicos tantum non extra se rapi visos: qvibus ipse regesserit; Saxonibus nullam irarum causam. *Neminem Protestantium ex hoc bello plus lucratum, qvam Brunsvicenses, si Electorem Saxoniæ excipias. Nam istos sex non amplius præfecturas superfuisse; sed sexaginta nunc recuperatas, expedita insuper causa Hildesiensi admodum difficili.* In universum autem Evangelici fremebant, jam triennium se super Præsulatibus sudasse, ac unam Lubecam servasse, septem in Domum Brandenburgicam derivatis. Nec deerant, qvi è *matricula* Imperii calculum ita ponerent, ut triplam, aut qvadruplam pensationem Electori contingere ostenderent. Ibi enim Svecis cessa octingentis florenis taxari; cum ex adverso Magdeburgum 1300. Halberstadium 432. Minda 184. Caminum totidem florenis taxetur. Qvibus per invidiam adjiciebatur Borussia Ducalis 900. Brandenburgum 64. Lebusium 110. Havelberga 240. florenis taxata. Unde & initio, cum nostri solo Halberstadio & Magdeburgo adqviescere nollent, Trautmansdorfius asperis verbis jactabat; *Sibi dudum fuisse integrum, concessa Svecis tota Pomerania æqvivalentis præstandi necessitatem declinare; sed in Electoris gratiam noluisse. Se qvoqve duodecies centena millia Svecis, & qvadringenta uncialium millia Landgraviæ ab eodem solvenda dispunxisse, præter tredecies centena uncialium millia nomine tributorum è tribus Marchiæ præsulatibus Imperio debita. Qvorum benefactorum exigua nunc gratia adpareat. Unde circa ista qvæ offerantur acceptanda nil tergiversarentur: alias se negotium Moguntino Directorio traditurum, ad tria Imperii collegia referendum; ubi consulta sint facienda Electori haut sane lætabilia. Inprimis cum tam multi Ordines repugnent, qvo minus hic præsulatibus istis potiatur. Sane Brunsvicenses minatos, se bello potius certaturos, qvam passuros, ut in istum Halberstadiensis, ac Magdeburgensis ditio conferatur.*

Circa æqvivalens difficultates.

1647.

1647.

Cui Witgensteinius haut sane trepidus regerebat: *Si Ordines super Præsulatibus multa tricentur, non posse Electorem defugere, qvin ad Silesiam cogitationes referat, qvam Galli ac Sveci sæpe proponi svaserint, ni respectus Cæsaris istum cohibuisset.* Qvæ cum Cæsarei valde detestarentur, posita ferocia rem bene successuram ferebant. Tum & super totiens exprobratis tributorum reliqvis nostri ostendebant: *Marchicos Præsulatus à tempore memoriam excedente Imperio nihil tributi nomine exsolvisse; nec regalia & feuda ab eodem recognovisse; sed homagium semper Electoribus Brandenburgicis pro se, & subditis suis præstitisse, conventibus Ordinum provincialium interfuisse, ac onera provincia pariter cum aliis Electoralibus subditis tolerasse; neminem præterqvam Electorem competentem judicem agnovisse: nec in conventibus Imperii aut Circuli sessionem & suffragium obtinuisse. Nam è sola matricula, ubi aliæ rationes non accedant, dignationem Ordinum Imperii alicui competere haut posse demonstrari.* Ita Trautmansdorfius declarabat; Cæsarem ista tributa in præteritum remissurum; in futurum non posse, qvod Ordines matriculam ita convelli nolint; nec processum in Camera super exemtione istorum Præsulatuum pendentem nudo Cæsaris placito aboleri par esse. Elector tamen de abolitione istorum reliqvorum, & qvæ super Borussia mota fuerant, nolebat publice Instrumento inseri, sed satius ducebat à Cæsare eo nomine singulari scripto sibi caveri.

Et peculiariter circa Magdeburgum.

§. 11. Peculiariter autem Capitulum Magdeburgense qvantum posset reluctabatur, ne is Præsulatus in Electorem conferretur, utqve adeo jus electionis sibi, salvum maneret; qvibus succinebat Augustus Dux Administrator obtentu jurisjurandi, qvo salva istius jura se præstiturum promiserat. Ac qvia hujus solius autoritati parum ponderis erat, Brunsvicensem Domum in partes trahere conabatur, electo in Coadjutorem Ernesto Augusto Duce è dicta Domo. Metus qvoqve erat, ne Augustus Dux, si forte patre ac fratre majore natu mortuis Electoratu potiretur, resignationem Præsulatus recusaret obtentu actionis in Juliacenses ditiones. Qvo nomine qvondam Saxoniæ Elector Pomeraniam retenturus fuerat, si fortuna ipsi circa Svecos inde expellendos favisset. Nonnulla qvoqve inter Præsulem & urbem Magdeburgensem controversa erant; qvæ Elector per Ducem Augustum ad liqvidum deduci cupiebat. Sed & Saxo dominium directum in præfecturam Eglam prætendebat; in cujus vicem nostri par jus in qvatuor præfecturas ex eo præsulatu Saxoni addictas sibi reservare poterant, qvod de isto in Pacis Instrumento expressum non foret. Etsi id postea necessarium non videretur, cum istæ alias extincta familia Saxonica ob pactum mutuæ successionis in Domum Brandenburgicam devolvendæ essent. Eglam ut nostri peterent, statim post pacem Electori tradendam, Volmarus suggesserat; tum & qvod Administrator non pauca bona Capitularibus donârit; qvod Elector ratum habere non teneatur. Sed qvæ Capitulum moverat, simul Coadjutoris electio in fraudem horum tractatuum facta, haut curabantur. Saxoniæ Elector facile adqviescebat, modo ipse qvatuor præfecturas, & filius Augustus Præsulatum qvoad viveret retineret, ac provincialium sacra ne turbarentur. Brunsvicensium ferocia dicta nostri spernebant, qvi cumprimis ægre ferebant, directorium Saxoniæ Inferioris hæreditario jure in Electorem conferri. Nam nostri frementibus reponebant: *Par fuisse ipsos Electoris causam melius egisse: nunc ab iisdem Svecos ultro instigatos, ut Pomeraniam vi sibi vindicarent, consensu Electoris insuper habito.* Sed & Sveci directorium istud ægre ferebant: saltem id alternis vicibus gerendum cum Bremensi Ducatu contendebant.

Halberstadium.

§. 12. Super Halberstadio Capitulum exhibito scripto demonstraverat; sibi à tempore Caroli M. fundatoris jus liberæ electionis fuisse, ac se in partem regiminis cum Præsule venire. Ferdinandum Cæsarem, & Leopoldum Wilhelmum Archiducem promisisse, id jus se servaturos, & resignationem in manus Capituli faciendam. Nec se tertios innocentes jus suum amittere, aut mancipiorum instar in commercium venire posse, è condominis ad subditorum conditionem redactos. In eum præsulatum Electori nil actionis esse, qvi non nisi calamitates sustinendo bellum senserit. Sed ista spernebantur, non minus qvam Coadjutor è Domo Brunsvicensi sumtus, cum jam nossent, eum præsulatum à Cæsareis Electori jure hæreditario addictum, & Archidux juri suo nondum renuntiasset. Sed & Fridericus Holsatiæ Dux qvondam Bremensis Archiepiscopus, super eodem Præsulatu movebat. Is vivo adhuc Christiano Brunsvicensi Coadjutor factus erat. Sed post cladem Parentis anno 1626. Archidux electus fuerat; & pace Lubecensi anno 1629. omnibus præsulatibus pro se & filiis cesserat. Id factum patris sibi fraudi esse non debere Fridericus conten-

1647. contendebat; ac frui tantum præsulatu cupiebat, qvoad Regno Daniæ potitus esset. Sed reponebat Trautmansdorfius; *istum Bremam gratis accepisse, ejusqve fructibus tot per annos gavisum: nunc par esse, ut actione sua pacis amore cedat. Si pace Lubecensi se haut teneri arguat, restitueret terras, qvas Cæsar ea pace reddiderit. Sed & Regem Daniæ vectigal Glucstadiense per duodecim annos usurpasse, qvod ad qvadriennium duntaxat à Cæsare indultum fuerat.* Majore vehementia à Brunsvicensibus res agebatur, qvi adversus translationem Præsulatuum scriptam protestationem interponebant: *Capitulis jus liberæ electionis à prima fundatione tot per secula exercitum eripi non posse citra consensum eorum, qvorum interest. Variis qvoqve nominibus Brunsvicensi Domui in eos præsulatus jus competere. Fridericum Coadjutorem esse Raceburgi, Georgium Wilhelmum Bremæ, Ernestum Augustum Magdeburgi; Joannem Fridericum, & Antonium Ulricum Halberstadii esse Canonicos, omnes ex ea Domo Duces. Horum unum non posse non eum Præsulatum nancisci, ubi jus electionis huic integrum persistat. Unde si Magdeburgi atqve Halberstadii status mutetur, Ducibus Brunsvicensibus non minus jus esse qvam Electori Brandenburgico redhostimentum postulandi. Qvo nomine Hildesiam, Osnabrugam, & Mindam sibi deberi; qvibus perviucendis Oxenstierna operam pollicitus sit.* Qvibus utut importune perstrepentibus Cæsarei modeste respondebant. Sed cum finem non facerent Trautmansdorfius demum erumpebat: *Si Cæsari bellum facere velint, cogitandum huic esse, jam antea hostium se non expertem; nec desperare qvin istis qvoqve resisti qveat.* Ita illi non parum refrigerati discedebant, fero qvesti, qvod Hallorum exemplo in armis ad belli finem haut perstitissent. Iidem & in Reinsteinensem Comitatum actionem movebant, ob arcem à se extructam, & paludes exsiccatas. Qvibus repositum; structuram è proventibus Præsulatus factam; ac non nisi voluptatis causa fossam excavatam, ut cymba Gruningam accedi posset. Sed qvia Brunsvicenses perspiciebant, à se impediri non posse, qvo minus Electori Halberstadium addiceretur, saltem particulas qvasdam eidem decerpere instituebant, Gruningam cænobium, cum prædio Schavvena, castrum Westerburgum, & Cœnobium Walkenriëtham. Qvo nomine cum nostri Svecos adpellarent, hi rem ad Cæsareos rejiciebant. Cæsarei contra ferebant; à Svecis rem acriter urgeri, nec sibi constare, qvibus rationibus Brunsvicensium postulata nitantur. Haut tamen credere Electori aliqvid decessurum, qvod ista bona ad Capitulares spectent. Qvanqvam autem tam Cæsarei qvam Sveci pollicerentur, sibi Electoris commoda cordi fore; tamen postqvam Brunsvicenses qvadraginta uncialium millia inter utrosqve distribuissent, Cæsarei dicta loca hisce addicebant, nostris post incassum protestantibus. Arguebat Oxenstierna Cæsareos pecunia corruptos, ac ea ratione semina dissidiorum inter præcipuos Protestantium spargi. Cæsarei contra à Svecis compulsos se ferebant, ut Brunsvicensibus gratificarentur; ac multa sibi his tractatibus præter placitum admittenda fuisse. Qvanqvam autem post Brunsvicensium rationes diluerentur, qvæ & Archidux Leopoldus Wilhelmus inanes demonstratum ibat; tamen qvia ex istis velut ad Capitulum spectantibus Electori parum proventurum erat, ac Cæsarei, Sveciqve promitterent, se in reductionem qvartæ partis Canonicatuum Halberstadiensium consensuros, cui alias Brunsvicenses contradicturi erant; placnit has minutias missas facere. Nolebat tamen Volmarus Catholicos Canonicatus, sed solos Evangelicos extingui, ne hoc qvidem temperamento admisso, ut ita exigueruntur, prout possessores fato concederent, nullo sacrorum discrimine. Sed & cum innotuisset, Electori Halberstadium assignandum, Anhaltini Principes condictionem comitatus Ascaniensis nomine instituebant, ac eo fine scriptum publicabant, vocabulo *Manifesti Ascaniensis.* Cui post à Capitulo Halberstadiensi aliud oppositum, hoc titulo: *Eclipsis Manifesti Ascaniensis.* Sed Elector istam prætensionem plane rejiciebat, nec cum Anhaltinis qvicqvam negotii eo nomine sibi esse volebat: sed ipse Instrumento Pacis nitebatur, qvo citra exceptionem is Præsulatus sibi traditus fuerat, evictionem Cæsare atqve Imperio, Sociisqve Regnis præstituris. Si Anhaltini juris qvid sibi competere arbitrarentur, Cæsarem & Imperium appellarent. Prout & ipse Cæsar istos ad se remitti jusserat. 1647.

Mindam. §. 13. Ast super Minda major difficultas surgebat, qvam Cæsarei juxta ac Sveci nostris promiserant, siqvidem is Præsulatus penes Evangelicos maneret; Gallis qvoqve enixam operam offerentibus, utut Avauxius in Francisci Wilhelmi Præsulis gratiam paulisper reluctatus fuerat. Et initio qvidem istam ad tempus duntaxat fruendam annuebant, qvoad Elector Magdeburgi possessionem nactus foret: post tamen, ut perpetuo jure teneretur, consense-

1647. ſenſerunt. Sveci tamen poſt promiſſa ſua eludere, velut qvæ intra nudos ſermones citra vim obligandi conſtiterint. Cauſa erat, qvod ipſorum ſuper Pomerania transactio non paucis in Svecia diſpliceret. Ac dicebat Salvius; *ſibi potiſſimum imputari, qvod Sveci tota Pomerania potiti non ſint. Sed Reginam ſecum conſpirare, ac ſibi ſemper curæ fuiſſe inter Reginam & Electorem amicitiam ſtabilire. Aſt Cancellario eaſdem cum Mazarino rationes; bellum alere non tam in uſum patriæ, qvam ſuum, ſuæqve crumenæ.* Cæterum eam ob cauſam Brunſvicenſium ſpem circa Mindam alebant Sveci, qvoad confirmatio à ſe actorum è Svecia veniret, ut hac non ſecuta anſam haberent à conventis reſiliendi. Sed iſthac allata Brunſvicenſium exigua ratio habebatur. Cæterum jactabatur, Reginam juſſiſſe, ut Guſtavus Guſtavi F. Minda dum viveret frueretur, qvod Oſnabruga tam multos competitores habeat. Eam Meclenburgico in locum Wiſmariæ deſtinari. Brunſvicenſes demum ſpe eandem devoraſſe; qvorum rationes hæ adducebantur: *eam ditionem reliqvis ſuis ditionibus opportuno ſitu admodum blandiri. Ducis Georgii opera urbem olim expugnatam, cui & a Svecis una cum præſulatu donata ſit. Hæreditarium jus advocatiæ armatæ ei Domui in iſtam urbem competere. Eandem Domum de Viſurgi flumine à Cæſare inveſtitam. Urbi jus eſſe munitionis & præſidii; unde facile diſſidia oriri poſſe, ſi Elector urbi militem immittere, aut trans Viſurgim ducere inſtituat.* Qvibus rationibus noſtri nervorum nil ineſſe oſtendebant. Cæterum Cæſarei noſtris acriter aſſiſtebant, ac teſtabatur Trautmansdorfius, ſe vel enorme redhoſtimentum Electori non invidere; ac Svecos, qvi nunc pro Brunſvicenſibus nitantur, ſibi autores fuiſſe, ut Minda Electori promitteretur, ſiqvidem ea penes Evangelicos maneat. Qvod cum Oxenſtierna à ſe factum inficiaretur, noſtris urgentibus demum hactenus agnovit, ut dicta obligationis expertia intervenisse diceret. Sed ut Sveci ſcrupulos movere deſinerent, Avauxio ſuadente Salvio viginti uncialium millia à noſtris offerebantur, qvorum decem millia ſtatim, reliqva in diem numeranda erant. Unde is omiſſis tricis prolixe operam ſuam circa id negotium pollicebatur. Simul monebat, Oxenſtiernam qvoqve muneribus demulcendum, qvi forte à Brunſvicenſibus corruptus ſit, aut è Svecia ſecreti qvid mandati acceperit. Nam hoc delinito omnia probe ſucceſſura. Caverent tamen noſtri, ne iſti innoteſcat, à ſe id conſilii ſuggeſtum. Nam ſe conſcio ne centum millibus uncialium eundem redimi poſſe. Is qvoqve referebat, ſe Reginæ ſcripſiſſe; *malum conſilium dare qvi ſuadeant, ut ipſa Electorem offendat, & invitum ad qvid compellat. Nam hoc modo ipſam potentibus amicis nudatam neceſſitate exigente ab his ſubſidii nil expectare poſſe.* Id Salvii conſilium noſtri ſecuti Oxenſtiernæ viginti qvinqve uncialium millia offerebant, qvæ is citra tergiverſationem acceptabat; ac ſtatim immutatus operam ſuam prolixe offerebat, modo noſtri ſimul ad rationem incundam incumberent, qva Brunſvicenſibus ſatisfieri qveat. Qvo fine à noſtris Oſnabruga proponebatur. Ita & Oxenſtierna ſuper Minda mſi Præſulatu operam promittebat. Super cognomine urbe tamen monebat, ut huic privilegia à Svecis conceſſa rata ſint. Ad qvæ noſtri: de illis diſpiciendum fore, ubi homagium præſtandum ſit. Alias in Germania præter Cæſarem & Imperium neminem privilegia dare; ac Electorem Mindenſibus longe promtius circa privilegia gratificaturum, ſi id modeſte qværant, qvam ſi per Svecos talia ipſi extorqvere inſtituant. Sed & monebat Eqveſter Ordo ejus Præſulatus; Mindenſibus jus diſtrictus atqve præſidii haut indulgendum, qvod nec iisdem competat; qvibus & proventus haut ſint reparando vallo, & cohorti militum alendæ. Unde ſine dubio à Svecis præſidium accepturos, non ſine periculo vicinorum clauſtra Weſtphaliæ, & Saxoniæ inſeſſuris. Ac fatebatur Oxenſtierna; Mindenſes in Svecia qvosdam muneribus obſtrinxiſſe, ut qvæ à Svecis acceperint privilegia tueantur. Ad extremum Cæſarei proponebant, Franciſcum Wilhelmum Præſulem in ceſſionem Mindæ conſentire nolle. Unde ſatius ſibi videri, ab Electore qvatuor præfecturas Schaumburgicas acceptari, majore proventu, & non minus commodo Viſurgis apud Rintelam tranſitu. Sed noſtri longe recuſare; rebus conventis ſtandum, & iſtis præfecturis Caſſellano ſatisfaciendum. Nec ulterius inſtabant Cæſarei, excuſantes, ſe non potuiſſe defugere, qvo minus urgente Præſule iſtud tentarent. 1647.

Et Camminum. §. 14. Circa Camminum ſibi retinendum fruſtra ſatagebat Erneſtus Bogislaus Croyæ Dux, qvem defuncto ultimo Pomeraniæ Duce Capitulares Præſulem poſtulaverant. Cujus & Legatus renitebatur, ne is Præſulatus in ſecularem ditionem redigeretur; cum tamen huic iſta mutatione nihil decederet, qvod jam inter Duces Pomeraniæ & Præſulatum iſtum conventum

foret,

foret, ut semper ex istorum numero Præsul eligeretur. Duo, qvi tunc Cammini superarant, Capitulares cum adversus secularem formam Præsulatui inducendam protestari conarentur, irrisui fuere; cum longe sublimioribus ferendum esset hac pace constitui, qvæ ipsis displicerent. De cætero Elector Capitulum in gratiam Nobilium conservare cupiebat. Sed qvia Cæsarei juxta ac Sveci istud patrimonio Principis applicare volebant, Elector qvoqve annuebat, cui haut eo minus super isto in favorem Eqvestris Ordinis disponere integrum erat. Sed & consentiebat Elector, ut Sveci Præbendas qvasdam ad Citeriorem Pomeraniam spectantes retinerent, modo vicissim operam navarent, ut sibi aliqvot Canonicatus Magdeburgi, atqve Halberstadii extinguere, ac patrimonio Principali adscribere liceret. Restabat expediendum, qvomodo Præsulatus isti ab Electore possidendi forent. Nam initio jactabant Cæsarei; si Capitulares bene habeantur, administrationem facile per electionem in Domo Brandenburgica conservari posse. Nam hæreditario juri omnes Evangelicos Principes contradicturos. Sed cum nostri contenderent, Electori suos Præsulatus eodem cum Sveeis jure possidendos, Trautmansdorfius fat aspere; haut sperare Electorem idem cum Svecis postulaturum, qvi totum Imperium everterint, & cupita vi pervicerint. Haut eo minus nostri qvæ voluere obtinuerunt. Circa titulum qvoqve Cæsarei in formula Instrumenti ita posuerant: *Ratione tituli conventum est, ut Dominus Elector Brandenburgicus Dux Archiepiscopatus Magdeburgensis & Princeps Halberstadiensis, Mindensis, & reliqvorum suorum Episcopatuum adpelletur & scribatur.* Sed nostri postrema verba ferre nolebant, qvod id agi adpareret, ut Elector tres præsulatus Marchicos velut separatas ditiones agnosceret, eoqve nomine ad tributa Imperio solvenda sese adstringeret. Cum nostri Electorem satisfactioni militari exemtum cuperent, Trautmansdorfius id abrupte rejicere, magnam id invidiam Electori pariturum apud omnes Ordines, neqve Cæsarem onus uni Ordinum ablatum in alium transferre posse. Demum & hic articulus inter Svecos, & nostros adornatus fuerat: *Bona vicinitas, & amicitia inter Regiam, & Electoralem Domum, nec non utriusqve status & subditos; libertas item commerciorum terra mariqve, ut & navigationis cum navibus non bellicis tam in itu qvam in reditu, stationesqve non modo per Oderam & reliqva flumina, sed & ad litora, portusqve Pomeraniæ & Mare Balticum, atqve inter Marchiam Brandenburgensem, Pomeraniam, & Prussiam juxta ac exportatio & distractio mercium in urbes & oras adjacentes, libera & eadem maneant, qva fuerant ante bellum, salvo jure legeqve cujusqve loci.* Additum fuerat, ut Ordinibus Pomeraniæ ex una parte in alteram domicilium transferre integrum foret. Id qvod Salvius à Regina sinistre acceptum fuisse ferebat, eoqve idem, uti & memoratum articulum ad separatam conventionem, qvæ super limitibus in Pomerania ineunda erat rejiciendum svadebat. Post transacta omnia literæ à Lascari militiæ Melitensis Magistro ad Electorem allatæ sunt, ne Ordinis Eqvestris à D. Joanne dicti bona per Pomeraniam in Svecos transferantur; utqve Elector ista protegat, nec in alienationem consentiat patrimonii ad eum Ordinem spectantis, qvem flos nobilitatis Europææ componat, qviqve indies de publico Christiani orbis bono præclare mereatur. Cui ab Electore responsum: rem non amplius esse integram, ac sibi qvoqve egregias ditiones fuisse amittendas; nec penes se fuisse prohibere, qvo minus qvædam ad Ordinem spectantia Svecis assignarentur.

§. 15. Enimvero nostris difficillima licet negotiatione defunctis omni cura vacare haut dabatur, qvod Sveci paulo post conventis stare abnuerent, limites in Ulteriorem Pomeraniam proferre cupidi, ac ut donatariis per Electorem satisfieret. Inter causas mutationis fuerat, qvod Rosenhanio Reginæ scripsisset, Longuevillium dixisse, Electorem adhuc Hagæ in Svecos hostilia machinari. Cum nostri Gallum eo nomine compellarent, is plane inficiabatur. Ac talia rationibus Galliæ repugnare, qvæ pacem desideret, cum ista ad bellum extrahendum spectent: ac forte ab ipsis Svecis conficta, hoc prætexto negotiis intricandis. Compertum tamen post, è vetustis id literis ortum, ante compositum negotium Pomeranicum scriptis, qvibus Longuevillius Svecos monuerat, ne Electorem ita duriter haberent, cui cum alii, tum & inprimis Belgæ amici sint. Cæterum qvare conventa solicitarentur, hic color dicebatur; Oxenstiernam juvenem, Salvium inscitia locorum per Avauxii prudentiam ac Witgenstenii vehementiam circumventos. Tum & expectativa postulabatur in Novam Marchiam, qvæ olim pars Pomeraniæ fuerit; simul in districtum Sternbergensem, & Loccknitzam: nostris frustra ingerentibus, jus Ducum Pomeraniæ in Novam

Sveci conventa refringere conantur. 26. Mart.

1647. Marchiam cum ipsorum familia extinctum. Ea re audita Volmarus horrescere, ac Svecos hoc modo in Germania nimium potentes fore: spem tamen esse, prosapiam Marchionum perennaturam: ac Svecis, ubi semel arma exuerint, fræna deinceps haut laxanda. Post Sveci Witgensteinio proponebant; qvia Cæsarei edita Instrumenti formula à qvibusdam conventis resilierint, ac Hamburgensem præsulatum abnuant, se qvoqve Mindam sibi retenturos. Unde & ipsi in sua formula Mindæ mentionem non fecerant. Inconstantiam exprobranti Witgensteinio Oxenstierna negabat tractatus cum nostris susceptos, sed sermones invicem commutatos, qvibus Secretariorum duntaxat subscriptio accesserit. Ad extremum tamen declarabat: summam rerum mansuram; sed unum & alterum emendandum. Ac Salvius id temperamentum proponebat; ut Elector Svecis Camminum concedat, ipsi Mindam vicissim præstituris. Nam Duci Croiæ Camminum affectanti Svecos favere, qvi è Svecia uxorem petiturus sit. Nostri repunebant: mirum videri, pro Hamburgensi Præsulatu, cui nihil redituum sit, Camminum postulari, unde octodecim uncialium millia proveniant: qvo & Elector plane carere neqveat, cui portus utiqve illa ora habendus sit. Ac Salvio cavillante: genti maris inexpertæ portum nulli usui; nostri regerebant: in Borussia navigandi initium a se factum; ac contracta cum Svecis amicitia artes maritimas exactius percepturos. Addebat Salvius; Electorem in Magdeburgo & Halberstadio plus accepisse, qvam qvanti tota Sveciæ satisfactio sit. Nostri ex invidia talia fingi, ac si negotium circa Mindam expediat, promissam pecuniæ summam protinus repræsentatum iri. Contra Cæsarei declarabant, qvæ circa Mindam promiserint, bona se fide servaturos: si Sveci resilire velint, suo periculo facerent. Super Capitulo Hamburgensi, unde vix qvingenti floreni annui redeant, in Svecorum arbitrium se contulisse, qvid statuere velint. Si Sveci iniqvis postulatis insistant, Cæsari haut imputaretur. Tandem aliqvando Ordines perspecturos, qvam fraudulenter & avare Sveci rem agant. Sed & Avauxius ista improbare; ac videri istos bellum animo volvere; hortatus, ut Cæsarei nostriqve conventis firmiter stent. Oxenstierna tamen ad extremum fines longius proferre cupiebat, causatus, Salvium inepte rem gessisse, cui & eo nomine ratio reddenda sit. Nostri contra demonstrabant; *Electorem spe conventa servatum iri in omnia istorum placita consensisse. Constare qvoqve à Regina conventionem probari. Tantum privatos qvosdam lucro suo inhiare prolatis finibus. Nil fiducia in Svecia Electori reponi posse, ni major conventorum sanctimonia sit; & hoc modo nil fœderum cum illa iniri posse. Sane Svecia amicis utiqve in Germania opus fore, inter qvos Elector primum teneat locum, qvi sinceris amicitiæ speciminibus devinciendus sit.* Qvibus auditis Oxenstierna mitescere visus est, ac demum in formulam consensum, qvæ post Instrumento Pacis inserta est; qvam hoc loco repræsentabimus, qvantum ea Electorem spectat.

8. April.

13. Maj.

26. April.

1647.

§. 16. X. Porro qvoniam Serenissima Regina Sveciæ postulaverat, ut sibi pro locorum hoc bello occupatorum restitutione satisfieret, paciqve publicæ in Imperio restaurandæ condigne prospiceretur: ideo Cæsarea Majestas de consensu Electorum, Principum, & Statuum Imperii, cumprimis Interessatorum, vigoreqve præsentis transactionis concedit eidem Serenissimæ Reginæ, & futuris ejus hæredibus ac successoribus Regibus Regnoqve Sveciæ seqventes ditiones pleno jure in perpetuum & immediatum Imperii feudum.

Qvid Electori ista pace amissum, qvid adqvisitum.

Primo; Totam Pomeraniam Citeriorem, vulgo Vor Pommern *dictam, una cum Insula Rugia in finibus contenta, qvibus sub ultimis Pomeraniæ Ducibus descripta fuerant; Adhæc è Pomerania ulteriori Stetinum, Garz, Dam, Golnau, & Insulam Wollin, una cum interlabente Odera, & mare vulgo* das Frische Haff *vocato, suisqve tribus ostiis* Pene, Swine, & Dievenow, *atqve adjacente utrinqve terra ab initio territorii Regii usqve in Mare Balticum, ea latitudine litoris orientalis, de qva inter Regios & Electorales Commissarios circa exactiorem limitum, & cæterorum minutiorum definitionem amicabiliter convenietur.*

Hunc Ducatum Pomeraniæ, Rugiæqve Principatum una cum ditionibus, locisqve annexis, omnibusqve & singulis ad ea pertinentibus territoriis, præfecturis, urbibus, castellis, oppidis, vicis, pagis, hominibus, feudis, fluminibus, insulis, lacubus, litoribus, portubus, stationibus, antiqvis vectigalibus, & reditibus, & qvibuscunqve aliis Ecclesiasticis ac secularibus bonis, nec non titulis, dignitatibus, præeminentiis, immunitatibus, & prærogativis, cæterisqve omnibus & singulis Ecclesiasticis & secularibus juribus ac privilegiis, qvibus antecessores Pomeraniæ Duces ea habuerant, incoluerant, & rexerant, Regia Majestas Regnumqve Sveciæ ab hoc die in perpetuum pro hæreditario feudo habeat, possideat,

deat, iisque libere utatur, & inviolabiliter fruatur.

Quicquid etiam juris in collatione Prælaturarum & præbendarum capituli Caminensis antehac habuerunt Duces Pomeraniæ citerioris, habeat in posterum Regia Majestas Regnumque Sveciæ perpetuo, cum potestate eas extinguendi, reditusque mensæ Ducali post modernorum Canonicorum & Capitularium decessum applicandi; quicquid autem ulterioris Pomerania Ducibus competierat, competat Domino Electori Brandenburgico una cum integro Episcopatu Caminensi, ejusque territoriis, juribus & dignitatibus, prout infra pluribus explicatur.

Titulis & insignis Pomerania tam Regia Domus, quam Brandenburgica promiscue utantur, more inter priores Pomerania Duces usitato. Regia quidem perpetuo; Brandenburgica vero, quam diu ullus è masculina linea superfuerit. Absque tamen Rugiæ Principatu, omnique alia prætensione ullius juris in loca Regno Sveciæ cessa. Deficiente vero linea masculina Domus Brandenburgicæ omnes præter Sveciam aliis titulis & insignis Pomeranicis abstinebunt: atque tunc quoque ulterior Pomerania tota, cum citeriore Pomerania, totoque Episcopatu, & integro Capitulo Caminensi, adeoque omnibus antecessorum juribus & expectantiis consolidata ad solos Reges Regnumque Sveciæ perpetuo pertinebunt; spe interim successionis & investituræ simultaneæ gavisuros: ita ut etiam Ordinibus subditisque dictorum locorum pro homagii præstatione solito more caveant.

Dominus Elector Brandenburgicus, cæterique omnes interessati, exsolvunt omnes officiales & subditos singulorum supradictorum locorum vinculis & sacramentis, quibus hucusque sibi, suisque Dominus obstricti fuerant, eosque ad homagium & obsequia Regiæ Majestati, Regnoque Sveciæ more solito præstandum remittunt; Atque ita Sveciam in plena, justaque eorum possessione constituunt, renunciantes omnibus in ea prætensionibus ex nunc in perpetuum: Idque pro se suisque posteris peculiari diplomate his confirmabunt.

XI. Pro æquivalente autem recompensatione Electori Brandenburgico Domino Friderico Wilhelmo, quod ad promovendam Pacem universalem juribus suis in Pomeraniam citeriorem, & Rugiam una cum ditionibus locisque supra annexis cesserit, præstanda, eidem, ejusdemque posteris & successoribus, heredibus, atque agnatis masculis cumprimis D.D. Marchionibus Christiano Wilhelmo, olim Administratori Archi-Episcopatus Magdeburgensis, itemque Christiano Culmbacensi, & Alberto Onoltzbacensi, eorundemque successoribus & heredibus Masculis, statim atque Pax cum utroque Regno & Statibus Imperii composita & ratificata fuerit, à Sacra Cæsarea Majestate de consensu Statuum Imperii & præcipue interessatorum, tradatur Episcopatus Halberstadiensis, cum omnibus juribus, privilegiis, Regalibus, territoriis, & bonis secularibus & Ecclesiasticis quocunque nomine vocatis, nullo excepto, in perpetuum & immediatum feudum. Constituatur item Dominus Elector statim in possessione ejusdem quieta & reali, eoque nomine Sessionem & votum in Comitiis Imperii, & circulo Inferioris Saxoniæ habeat: Religionem autem & bona Ecclesiastica in eo statu relinquat, quemadmodum per Dominum Archi-Ducem Leopoldum Guilhelmum inita cum capitulo Cathedrali pactione ordinata fuerant. Ita tamen, ut nihilominus Episcopatus Domino Electori, totique sua Domui & agnatis masculis supra nominatis, cum eorum successoribus & heredibus masculis ordine, quo sibi invicem succedent, hereditarius maneat, atque Capitulo nullum jus in eligendo & postulando, vel etiam regimine Episcopatus, & iis, quæ eo pertinent, reliquum sit, sed modo dictus Dominus Elector, & juxta ordinem successorum reliqui supra nominati, ea potestate in hoc Episcopatu utantur, qua reliqui Principes Imperii in suis territoriis utuntur. Liceatque quartam partem Canonicatuum (excepta Præpositura in hanc computationem non numeranda) decedentibus successu temporis modernis eorum possessoribus Augustanæ Confessioni addictis, extinguere, eorumque reditus mensa Episcopali incorporare. Quod si tot Canonici Augustanæ Confessionis non sint, qui quartam partem totius corporis Canonicorum, demto Præposito, conficiant, numerus suppleatur ex Catholicorum decedentium beneficiis.

Cum etiam comitatus Hohensteinensis pro ea parte, qua feudum est Episcopatus Halberstadiensis, consistens in duabus Dynastiis sive præfecturis Lohra & Klettenberg, & quibusdam oppidis una cum eo pertinentibus bonis et juribus, post ultimo defunctum Comitem hujus familiæ, eidem Episcopatui adplicatus, atque à Domino Archi Duce Leopoldo Guilhelmo, tanquam Episcopo Halberstadiensi hactenus possessus fuerit; hunc eundem comitatum porro quoque penes istum Episcopatum irrevocabiliter permanere placuit, adeo ut Domino Electori tanquam hereditario possessori jam dicti Episcopatus Halberstadiensis de memorato Comitatu disponendi libera facultas esse debeat, non obstante, nec vigorem habente ulla contradictione, qua à quoquam in contrarium moveri possit.

Teneatur idem Dominus Elector Comi-

1647. *tem à Tattenbach in possessione Comitatus Rheinstein conservare, eidemque investituram à Domino Archi-Duce de consensu capituli concessam renovare.*

Eidem Domino Electori pro se & successoribus suis supra scriptis tradatur Episcopatus Mindanus cum omnibus juribus & appertinentiis, pari ratione ut ante memoratus Episcopatus Halberstadiensis, in feudum perpetuum à Sacra Cæsarea Majestate de consensu Statuum Imperii, statimque post conclusam & ratificatam hanc Pacificationem Dominus Elector pro se & successoribus suis in possessione ejusdem quieta & reali constituatur, eoque nomine Sessionem & votum in Comitiis Imperii universalibus & singularibus, ut & circuli Westphalici obtineat. Salvis tamen civitati Mindensi suis Regalius & Juribus in sacris & profanis cum mero & mixto imperio in criminalibus & civilibus, præsertim jure districtus, ejusque jurisdictionis exercitio concesso, & pro nunc apprehenso, aliisque usibus, immunitatibus & privilegiis circa pristina jura ipsis legitime competentibus; ita tamen ut pagi & villæ, domusque ad Principem, Capitulum, totumque clerum & equestrem Ordinem pertinentes, & respective in districtu & intra mœnia civitatis sitæ, omnino excipiantur, & de cætero jus Principis & Capituli inviolatum maneat. Dicto Domino Electori & successoribus suis Episcopatus quoque Caminensis in feudum perpetuum ab Imperatore & Imperio concedatur, eodem plane jure & modo, ut supra de Episcopatu Halberstadiensi, & Mindano dispositum est; sed cum hoc tamen discrimine, ut in Episcopatu Caminensi integrum sit Domino Electori Canonicatus post decessum præsentium Canonicorum extinguere, atque sic successu temporis totum Episcopatum Ulterioris Pomeraniæ adjungere, seu incorporare.

Similiter concedatur Domino Electori expectantia in Archi-Episcopatum Magdeburgensem, ita quidem ut quandocunque eundem morte aut successione in Electoratu, vel quacunque alia concessione præsentis Administratoris Domini Augusti Ducis Saxoniæ vacare contigerit, totus iste Archi-Episcopatus cum omnibus eo pertinentibus territoriis regalibus & juribus, prout supra de Episcopatu Halberstadiensi dispositum est, Domino Electori, suisque posteris & successoribus hæredibus & agnatis masculis, non obstante ulla electione, aut postulatione interea temporis sive clam sive palam facta, tradatur & conferatur in feudum perpetuum, sitque eidem vel iisdem jus autoritate propria vacantem apprehendendi possessionem.

Interea autem teneatur Capitulum una cum ordinibus & subditis dicti Archi-Episcopatus statim conclusa pace Domino Electori, & toti Domui Electorali pro se, atque omnibus in ea successoribus, & hæredibus atque agnatis masculis se sacramento fidelitatis & subjectionis in eventum obstringere. 1647.

Civitati vero Magdeburgensi pristina sua libertas & privilegium Ottonis I. die 7. Junii Anno nongentesimo quadragesimo, etiamsi temporum injuria deperditum, ad preces ejusdem humiliter porrigendas à Cæs. Maj. renovabitur; tum etiam privilegium muniendi & fortificandi ab Imperatore Ferdinando II. concessum, quod cum omnimoda jurisdictione & proprietate ad quadrantem milliaris Germanici extendatur; sicut & reliqua illius privilegia & jura in Ecclesiasticis & Politicis salva & inviolata maneant, cum inserta clausula, quod in præjudicium Civitatis reædificari non debeant suburbia.

Cæterum quod ad quatuor Dynastias seu Præfecturas Querfurt, Gutterbock, Dam, & Bork *attinet, cum illa jam olim Domino Electori Saxoniæ tradita sint, in ejusdem quoque ditione permaneant in perpetuum, cum hac tamen reservatione, ut quæ hactenus ratione eorundem ad collectas Imperii & circuli contributa fuit quota à dicto Domino Electore Saxoniæ in posterum exsolvatur, eaque Archi-Episcopatui dematur, & hujus rei ratione expressa fiat provisio in matricula Imperii & circuli. Ut autem inde causata imminutio redituum Cameralium, & ad mensam Archi-Episcopalem pertinentium aliquatenus resarciatur, jam dicto Electori Brandenburgico & successoribus suis non solum statim post conclusam Pacem Præfectura* Eglen, *quæ alias ad capitulum spectabat, pleno jure possidenda & fruenda tradatur, cassato processu à Comitibus de Barby aliquot abhinc annis desuper moto; sed etiam facultas sit, obtenta Archi-Episcopatus possessione quartam partem Canonicatuum Cathedralium illis decedentibus extinguendi, eorumque reditus Cameræ Archi-Episcopali applicandi. Quæ vero debita à præsente Domino Administratore Augusto Duce Saxoniæ hactenus contracta sunt, ex reditibus Archiepiscopalibus, existente modis supra dictis casu vacantiæ & devolutionis, dicti Archi-Episcopatus ad Dominum Electorem Brandenburgicum & successores suos neutiquam dissolvantur, neque integrum sit dicto Domino Administratori posthac novis debitis, oppignorationibus & alienationibus sæpe dictum Archi-Episcopatum in præjudicium Domini Electoris, ejusque successorum, hæredum atque agnatorum masculorum quoquo modo onerare.*

In his vero Domini Electoris Archi- & Episco-

1647. *Episcopatibus de cætero salva maneant Ordinibus & subditis competentia eorum jura & privilegia, cumprimis invariatæ Augustanæ Confessionis exercitium, qvale nunc ibi viget; nec minus locum habeant ea, qvæ in puncto Gravaminum inter utriusqve Religionis Status & Ordines Imperii transacta & conventa sunt, qvatenus scilicet non adversantur illi dispositioni, qvæ supra in articulo qvinto de Gravaminibus §. 8. continetur, incipiente:* Qvi Archi-Episcopatus, Episcopatus, & aliæ fundationes atqve bona Ecclesiastica *&c. & finiente: subjecta manento; utpote qvem aqve hic valere debere, ac si verbotenus insertus esset, & supradictos Archi-Episcopatum, & Episcopatus hereditario & immutabili jure apud Dominum Electorem atqve Domum Brandenburgicam, omnesqve in ea successores hæredes & agnatos in perpetuum plane, ut de reliquis terris ipsorum hæreditariis juris est, permanere oportet. Ratione tituli autem conventum est, ut jam dictus Dominus Elector cum tota Domo Brandenburgica, & in ea omnes & singuli Marchiones Brandenburgici Duces Magdeburgenses, & Principes Halbe stadienses & Mindenses appellentur & scribantur.*

Regia qvoqve Majestas Sveciæ restituat Domino Electori pro se & successoribus suis hæredibus atqve agnatis masculis;

Primo, reliqvam Pomeraniam Ulteriorem cum omnibus appertinentiis, bonis, & juribus secularibus & Ecclesiasticis, pleno jure tam qvoad dominium utile, qvam directum.

Deinde Colbergam cum toto Episcopatu Caminensi, omniqve jure, qvod Ulterioris Pomeraniæ Duces hucusqve habuerunt, in collatione Prælaturarum & Præbendarum Capituli Caminensis, ita tamen ut salva maneant jura Regiæ Majestatis Sveciæ supra concessa; atqve Ordinibus & subditis in restitutis partibus Ulterioris Pomeraniæ, Episcopatuqve Caminensi competentem eorum libertatem, bona, jura & privilegia, secundum tenorem literarum Reversalium (qvibus etiam Ordines & subditi dicti Episcopatus gaudere debent, ac si iis directe datæ essent) cum libero Augustanæ Confessionis exercitio, juxta invariatam Augustanam Confessionem, absqve ulla perturbatione perpetim fruendo circa homagii renovationem & præstationem omni meliori modo confirmet & conservet.

Tertio, omnia loca qvæ præsidiis Svecicis insessa tenentur per Marchiam Brandenburgicam.

Qvarto, omnes Commendas & bona ad ordinem Eqvestrem Divi Johannis spectantia, qvæ extra territoria Regiæ Majestati Regnoqve Sveciæ cessa continentur, una cum actis & regestis, cæterisqve literariis documentis originalibus hæc loca, juraqve restituenda concernentibus, communibus vero & utramqve nempe tam Citeriorem, qvam Ulteriorem Pomeraniam afficientibus in authentica & probante forma, qvæ in Archivo & Chartophylacus aulæ Stetinensis vel alibi intra vel extra Pomeraniam reperiuntur. 1647.

Circa fædus cum Svecia ineundum movetur.

§. 17. Cæterum cum hoc modo Electori, omnibus modis incassum reluctato, Sveci utiqve vicini essent habendi, natio potens & bellicosa, consultum videbatur stabiliendæ in futurum qvieti eorum amicitiam sibi pignerare. Qvo fine Legatis mandata dabantur super fœdere mutuæ defensionis cum Svecia ineundo; qvod tamen in præsens secreto habendum sit, alias utriqve parti damno futurum. De qvo cum post negotium Pomeranicum nostri moverent, Sveci initio ad tractationem super limitibus in Pomerania instituendam id rejiciebant, etsi præliminaria hoc loco expediri qveant. Sed qvia id in diem prominebat Elector de Witgensteinio & Fromholto in Sveciam ejus rei causa mittendis agitabat. Qvibus tamen haut consultum videbatur eam legationem suscipi, anteqvam de eventu horum tractatuum constaret, cum pace conclusa omnia facilius sint processura. Nam bello manente solicite deliberandum esse, qvousqve Sveciæ innecti expediat, cum maximi momenti sit in bellum cum Cæsare erumpere, forte & Poloni arma attracturum. Facile qvoqve faciem belli verti posse, ut alia consilia sint capessenda. Ac sine dubio in Svecia negotium extractum iri speculando tractatuum eventui, simul ut cum legatis Osnabrugæ communicetur, magno cum temporis & sumtuum dispendio. Unde Elector jubebat Salvii sententiam explorare, num is è re judicet, in præsens ejusmodi fœdus iniri, qvo iidem amici & hostes habeantur. Nam tractatus adhuc nutare, incertum an in atrocius bellum desituros. Et Cæsareos valde frigidos sese circa reddendum Hammum exhibere. Ad qvæ Salvius candide; missionem hanc præmaturam, adhuc ambiguo, bellum mansurum, an pax secutura sit. Et posse qvidem legatis in utrumqve casum mandata dari, sed ea valde imperfecta fore. Ac utriqve parti anceps visum iri sententiam promere, anteqvam de tractatuum successu, animorum inclinationibus, & maxime de silentio cautum sit; id qvod tam solenni legatione fieri neqveat; ac inde forte utriqve parti incommodum nasciturum, si argumentum

1647. hujus legationis evulgetur. Locum qvoqve calumniis posse dari, velut Elector super bello continuando convenerit; qvæ falsæ licet non citra molestiam dispellantur. Sed & eum laborem imperfectum fore, & multo temporis: certo tractatuum exitu omnia utrinqve in expedito fore. Addebat; *qvicqvid humanitatis & amicitiæ Cancellarius præ se ferat; constare tamen sibi, ipsum & duos alios, qvos non nominabat, nil aliud qværere, qvam ut Electorem, ipsamqve adeo Reginam opprimant. Qvo fine viam investigent, qva Reginam apud omnes Regni Ordines invisam reddant, qvod hi in ipsum solum respiciant; simul eandem amicitia Electoris aliorumqve exutam pro lubitu temperare qveant. Unde consultum fore, si Elector post conclusam pacem, ubi ipse in Sveciam abierit, legationem eodem mittat fœderi conficiendo. Tunc enim se curaturum, ut legati ipsam Reginam plene informare possint, qvorum dicta ipse fulturus sit.* Cum nostri regererent; *Svecis facile esse opportunitates temporum expectare, qvi Marchiæ interim visceribus inhæreant. Restituerent modo interim qvæ tenerent loca, ac abunde cautum Electorem, è sua ditione nil periculi istis inferendum.* Salvius; *de his in præsens tacendum, ne Svecis suspicio injiciatur, & destinata sua Electoris commodum spectantia inania reddantur. Brevi patientia opus esse. Præsenti rerum facie tam Cæsari, qvam Svecis improbatum iri, si negotium tantopere præcipitetur.* Qvæ rationes cum & Electori placerent, de fœdere nil amplius motum, nisi qvod nostri à Salvio peterent, ut formulam fœderis, & qvibus articulis id constare debeat, designare velit, qvo Electori istam expendendi spatium sit. Id qvod hic difficile sibi fore causabatur, cum circa id nil peculiarium mandatorum habeat. Ac penes Electorem esse ista concipere, qvi fœdus affectet, ac optime nosse debeat, cui usui idem ipsi inserviturum sit. Sed ista melius in Svecia per actum iri, ac se jam Reginæ spem fecisse, ipsam ab Electore missa legatione honorandam.

Circa Carnoviam restituendam frustra satagitur.

§. 18. Inter ista Carnoviensis qvoqve Ducatus in Silesia restitutionem nostri qværebant, cujus postremus possessor Joannes Georgius Marchio, qvod se turbis Bohemicis miscuisset, eodem exutus fuerat; qvi per legem amnestiæ Electori tanqvam hæredi restituendus erat. Cæsarei contra sibi mandatum ferebant, nostros super eo moventes rejicere. Nam Carnoviam velut caducum feudum jam ad Rudolfum II. tanqvam Bohemiæ Regem fuisse devolutum, nec ultimi possessuris proscriptionem consolidationis causam esse. Nostri contra; non qværi de titulo, sed restituenda possessione. Qva obtenta sibi demonstrare in proclivi fore, id feudum non esse, sed bonum hæreditarium jam olim Domui Electorali adqvisitum, & ad postremum usqve Ducem qviete possessum, à Regibus, prout qvisqve successerit, confirmatum. Sed amica cum Cæsare compositione defungi se cupere; nam alias in proclivi sibi esse Principi Lichtensteinio in præsens possessori actionem intentare. Et esse in Silesia inferiore Saganum & Svvibusam, modici proventus loca, qvibus Carnovia bene redimatur, extingvendo etiam Electoris apud Cameram Uratislaviensem credito; cum Cæsarei id creditum cum reliqvis Crosnensium tributorum compensandum jactarent. Saltem negotium istud huc non spectare, & in aula Cæsarea jus desiderantibus dicendum. Sed cum nostri libellum eo nomine exhiberent, hi paulo commotiores reponebant: Haut credidisse Cæsarem, tam amplo pro Pomerania redhostimento præstito, sibi super Carnovia negotium datum iri, qvam Amnestiæ inseri Cæsar graves ob rationes tolerare neqveat. Ac si nimium urgeantur, negotio Mindensi manum subtracturos. Adversus qvæ qvidqvid nostri oggererent, nil aliud responsi extundi poterat, qvam in aula Cæsarea Electori super hac causa satisfactum iri.

26. April.

Hervordia in ordinem redigitur.

§. 19. Hervordiam, Comitatus Ravensbergici municipium, civitatibus Imperialibus sese inserere ausam superiore libro tetigimus. Hæc municipali conditione ab initio usa, Abbatissæ ejus loci subjecta fuit, qvæ in Wilhelmum Juliacensem Ducem jus suum in eandem transtulit per cessionem à Cæsare confirmatam. Cui Advocatus fisci Spiræ actionem intendit, velut eandem in classem liberarum civitatum pertracturus. Adversus hunc à civitate causam multa per lustra actam, interveniente Abbatissa & Duce, donec inter turbida belli civitate in actoris partes concedente raptim infreqventi judicio sententia ferretur; sed cujus effectus, impetrata revisione, suspensus fuit. Cum haut eo minus eadem multa novare, jura Principis invertere, omniqve obseqvio subducere se institueret, Elector istam in ordinem redigere decrevit; præsertim postqvam transactione temporaria cum Palatino Neoburgico totus Comitatus ipsi in solidum cessisset. Unde præfecto Sparenbergæ Ellero in mandatis datum oppidum occupare, illæsis tamen incolis; qvi multa luce raptim portis se infudit nulla cæde, cum

1545. 20. Maij.

1630.

1631. 31. Mart.

8. April.

Eller

20. Aug.

1647. cum nemo resisteret; nisi qvod miles prima irruptione obvia qvædam diriperet, qvnad mox à præfectis licentia comprimeretur. Id factum, velut prope ob oculos tam illustris conventus patratum, qvam maxime paci reducendæ operantis magna cum invidia differebatur. Sed nostri utroqve tractatuum loco id factum excusare, Electoris jura in oppidum deducere; qvæ primo impetu admissa sint, minoris esse, qvam jactentur. Sed pleriqve judicabant, omissa de jure disputatione facto colorem è præsenti armorum conditione petendum, qvæ destinata bellantium oppido imminentium præverti svaserit. Cæterum cum Moguntinus libellum à mandatariis oppidi exhibitum Ordinibus publicasset, nostri graviter qverebantur, se inscüs talia acceptari, & ad consultandum proponi; eoqve petebant rem differri, qvoad ab Electore qvæ res exigat exhibita sint; qvi sine inauditus damnari neqveat. Contra Moguntinus: qvia Cæsar ab oppido missum per singulare rescriptum admiserit, cui parendum sibi sit, se in præsens non posse non concessam semel oppidi admissionem tueri. Nec amplius rem esse integram, utpote super qva hodierno die Monasterii consultatio sit instituenda. Grave qvoqve periculum in mora jactari, qvod alias omnes cives oppido ejectum se dicantur. Ad hæc nostri: qvæ ab oppido allegentur colorandis suis ausis, illicito modo obtenta. Nec negotium istud ad hunc conventum spectare. Hinc Konigsmarckium, inde Lamboium oppido imminere, qvibus id facile à factiosis in fraudem Electoris tradi possit. Nec vitio vertendum rebus dubiis securitati suæ invigilasse. Nullum in mora periculum, & imperium Electoris civibus probari. Qvin mandatarium oppidi decurionibus mandatum renuntiasse. Ita per inania satagentes ludibrium debituros. Sed Moguntinus propositi pervicax ne unum qvidem diem rem differri volebat, saltem qvoad constaret, num eadem Monasterii proposita foret. Nostri tamen apud Ordines pervincebant, ut eo die conclusum ne fieret, sed Electoris declaratio prius audiretur. Ac pleriqve agnoscebant, eam causam huc non spectare, mirari, hanc ita calide à Moguntino agi, qvi tamen tam multos aliorum libellos suppressisse piaculo non duxerit. Haut eo secius Osnabrugæ in Senatu Principum decretum fuit, literis ad Electorem scriptis causæ informationem petendam. Fervidius adhuc rem amplectebantur Urbici, velut id exemplum ad se spectaret; ac inprimis per vim à militibus patrata magna cum invidia differebant; etsi mox à decurionibus Hervordiensibus literæ ad Electoris Legatos venirent, qvibus mandata à se circa hoc negotium data revocabant. Saxonici adversus acta ab Electore protestationem interponebant, qvibus nostri opposita formula occurrebant. Brunsvicenses qvoqve oppidi se defensores adscitos ferebant; nostris inficiantibus. Nec minus Monasterii, Fromholto neqvidqvam reluctante, & contrario scripto Hervordensem libellum falsi arguente, sat asperum decretum conditum. Ast Cæsarei sat æqvos Electori se gerebant, hanc causam suscipere adspernati, velut huc non spectantem. Sveci in neutram partem inclinationem ostendere. Galli factum magnopere probare. Mox ab oppido missi apud Electorem prius acta excusare, aut veniam petere, ac in futurum obseqvia promittere, tum ut sua sibi privilegia salva maneant, orare; qvibus hic benigne pollicebatur. Iidem apud legatos arguebant à se missos mandata excessisse. Nam se Ordinū duntaxat intercessionem qvæsivisse, deprecandis oneribus militaribus, & ut res amice componeretur. Id qvod nostri dissvadebāt, cum Elector jam declararit, se erga oppidum clementiam Principe dignam exserturum, ac justa ejusdem privilegia servaturum. Nec eo minus referente Moguntino de intercessione decretum, ac literæ sat acerbæ conceptæ. Qvas Volmarus mitti dissvadebat; nec Electorem offendendum, qvi tantam Ordinum potestatem haut agnoscat, ut istis ad reddendam rationem teneatur. Ad jurisdictionem Cæsaris hæc spectare, apud qvem Elector responsurus sit, si qvis qveratur. Qvi & ita circa hos pacis tractatus se gesserit, ut merito ejus ratio habenda sit. Nec tutum incerto adhuc tractatuum eventu tam potentem Principem protelare, ob accusationem unius oppidi nondum ad liqvidum deductam. Deniqve non esse moris, ut si unus Ordinum apud alterum intercedat, rationes supplice libello non sine acerbitate expressas ipsis literis inserat, velut rationem decidendi continentes. Id enim solenne esse mandatis ex Aula Cæsarea aut Camera Spirensi emanantibus. Ac si eæ literæ plane omitti non possint, saltem aspera dispungenda, & intra solam intercessionem subsistendum. Sed non solum nostri laborabant, ut eæ literæ plane supprimerentur: sed & ab oppido Deputati rogabant üs literis supersederi: qvod & ita factum. Missi inde ab Electore Hervordiam, qvi causam istam cum decurionibus disceptarent,

Marginal notes: 17. Sept. (left); 1647. 27. Sept. (right)

1647. 29. Nov. 7. Dec.

rent, documentis utrinqve examinatis. Ea discussa & composita oppidani homagio se promtos offerebant; qvod & Electori, qvi huc se contulerat, præstitum, in arrham obseqvii vase aureo, & chirographo ter mille uncialium tradito. Et qvanqvam post Advocatus fisci, ac turbidus qvidam Antonius Furstenavius, cujus mandatum revocatum fuerat, Electori negotium deinceps qvoqve facessere auderent, conatus tamen utriusqve retusus fuit, & oppidani nova conventione obseqvium legitimo Principi adstrinxere.

Furstenau.

Elector loca sua sibi restitui & tributa remitti frustra qværit.

§. 20. Porro cum adornatis licet plerisqve Cæsarei haut eo minus pacem aversari viderentur, Bavaro ad rumpendas cum Svecis inducias permoto consilii; Galli Electori svadebant, arma qvantum daretur parare, qvo is parti pacis cupidæ adsistere, rebusqve momentum adferre posset. Qvam in rem Elector qvidem valde pronus erat, plus satis expertus, qva conditione inermis inter circumqvaqve armatos agat. Sed nullo modo valida parari manus poterat, ni Sveci, Hassiqve ipsius oppidis præsidia deducerent, ac tributa remitterent, cives suos plane ad incitas redactura. Igitur petebat ut Galli cum istis ea de re agerent, pollicitus se proventus istos non nisi dictis destinatis impendendos. Longuevillius objiciebat; Svecos Hassosqve non alia lege consensuros, qvam ut sibi cautum sit, Electorem in ipsorum partes transiturum. Ad qvæ nostri: Electori curæ esse pacem promovere, non bellum continuare. Unde verendum esse, ne, si is partes illorum citra exceptionem amplectatur, iisdem hac virium accessione consilii bellum extrahere malint. Ac agnoscebat Longvevillius, haut consultum Electori in Regias partes descendere, ni constiterit moram pacis penes Cæsarem esse. Ac si Regios pacem adspernari constet, Cæsareis partibus accedendum. Nam Electori juxta atqve Ordinibus pacem salutarem, bellum exitiosum esse. Ac grandi nimis pretio tributa militaria redimi, si ideo belli necessitas imponatur. Ista qvidem Longuevillius eodem candore, qvasi Electori minister esset, svadere se testabatur. Etsi eodem tempore è Gallia veniens Viqvefortius aureos montes adferebat: *Si fœdere Gallo innecti velit Elector, statim Ulteriorem Pomeraniam cum oppidis Marchicis, simul Halberstadium & Mindam ei traditum iri, adjecta annua eaqve grandi pecuniæ summa.* Galli dehinc cum Svecis ea super re locutos se ferebant; sed hos excusasse, militaria ista apud duces bellicos, aut Regi-

Viqvef.

nam qværenda. Addidisse tamen, eadem vix impetranda. Nam si Svecico exercitui accepta aliqva clade in Pomeraniam refugiendum sit, Cæsareis ingens commodum, sibi maximam molestiam proventuram istis locis ab Electore infessis, qvi eadem adversus Cæsarem amicum extremis viribus defensurus haut sit. Qvod & ipsum Electoris ditionibus damno futurum sit. Unde satius esse, omni studio ad pacem urgendam incumbere. Sed revera Sveci Electori parum fidebant, qvibus nondum de Spandoa exciderat, qva Electoris patri ab ipsis restituta hic in Cæsaris partes transierat. Sed & Oxenstierna ultro arguebat; rumorem esse, Electorem Bavari exemplo inducias renuntiaturum. Simul missio Kleistii in aulam Cæsaris altius penetrare videbatur. Sed & omnia solicite circumspectantibus scrupulum injecerat Schlezerus Hafniam missus; cui tamen nil aliud negotii erat, qvam ut à Rege Daniæ obtineret, qvo naves Borussicæ, dum Oresundam transeunt, non durius qvam Belgicæ habeantur. Nam talia obtentui fumi dissimulandis majoribus destinatis in deteriora credenda proni interpretabantur. Nec minus suspectum habebatur, qvod Melander Cæsareus dux, è Westphalia in superiorem Germaniam tendens, Electoris colloqvium ex itinere petierat; qvi declinare id non poterat, cum è Gallia & Svecia missis accessum præberet.

1647.

Gallorum suspiciones discutiuntur.

§. 21. Præter ista Gallos suspicione perstrinxerat Ribencurtius, ab Archiduce Leopoldo Wilhelmo Belgii tunc Gubernatore Cliviam missus, ut pro Schwartzenbergio Comite apud Electorem intercederet. Unde à malevolis, aut vana fingere avidis spargebatur; Electorem copias Archiduci sociaturum, & ab eo supremum in copias Cæsareas imperium per Westphaliam suscepturum. Augebat suspicionem, qvod cum Elector antea Hagæ de fœdere cum Gallia proposuisset, hactenus de eo nihil amplius movisset. Qva de re Galli sciscitatum ad Electorem miserant; qvi misso scriptam declarationem tradebat, qva Galli satisfactum sibi profitebantur. *Sibi verti vitio non posse, si citra fraudem Galliæ amicitiam Hispanorum haut aversetur velut victorum, ne noceant. Ceterum ita hactenus consilia se sua temperasse, ut sinistris suspicionibus onerari haut debeat.* Vicissim qverebatur, expetitum titulum adhuc à Gallia sibi negari. Unde sibi necessitatem impositum iri ultro oblatum Regi Majestatis vocabulum retractandi: tum qvod sibi Hagæ agenti Servientus visitationis honorem

1647.

rem non exhibuisset; id qvod Longuevillius qvoqve, & Avauxius improbabant. Circa titulum Galli minorennitatem Regis obtendebant, qva durante ministris haut fas esse circa talia qvid novare. Promittebant tamen ea de re in aulam se scripturos. Circa intermissam visitationem Servientus excusabat; *istam se Electori denuntiandam curasse; sed qvia è Kleistio intellexerit, in receptione, sessione, & deductione ita se non posse tractari, uti in mandatis habeat, satius duxisse istam omittere, qvam aut Electori displicere, aut Regis se reprehensioni obnoxium reddere. Nam priorem incessum & dextræ manus honorem sibi denegatum, cum tamen nuper Daniæ Rex Thuillerio Legato Gallico priorem locum citra controversiam dederit; qvem eundem & Regina Sveciæ primum in mensa locum occupare voluerit, id qvod iste ob reverentiam sexus recusarit.* Sed nostri ostendebant, *exempla disparia esse. Nam Thuillerium ad Regem Daniæ, Reginamqve Sveciæ cum literis fiduciariis & mandatis missum, & utrumqve in ipsorum terris ac regiis invenisse, unde par fuisse hunc ab iis tali honore excipi. Sed Servientum ad Electorem haut missum fuisse, nec ad hujus aulam venisse; sed istum Regis sui negotiis occupatum Hagæ egisse, qvo & Elector post accesserit; unde utrumqve velut hospitem in tertio loco simul commoratum. Eoqve facile judicatu esse, qvid hoc casu inter Electorem, & legatum Regium decuerit.* Ad qvæ Servientus qvid reponeret nihil habebat, nisi qvod ad mandata sua provocaret. Sed & post Elector legatis Gallicis exprobrari jubebat, qvod literis ad ipsum datis non aliud vocabulum adhibuissent, qvam qvo etiam homines de plebe in Gallia honorari solent (*Monsieur.*) & qvod sub finem vocabula adfectum testantia (*cortesiam* Itali vocant,) manu scribæ adjecissent. Id qvod isti excusabant; se non aliud honoris vocabulum adversus Coloniensem & Bavarum Electores adhibuisse; & circa subscriptionem idem adversus Regem usurpari, qvin in Gallia vitio dari, si qvis ad majorem scribens *cortesiam* per alium exprimat, qvam cujus manu tota epistola scripta sit. Contra & Galli in instrumento ratificationis ab Electore exhibitæ ferre nolebant, qvod is titulo Regis Christianissimi adjecisset *Domino Cognato & Affini nostro colendissimo.* Sicuti & è Saxonica ratihabitione verbum *consanguinei* delendum fuerat, promtis ad id Saxonibus, qvi tunc Galliæ admodum blandiebantur, captando ejusdem circa Juliacensem causam favori.

Cum Ca-

§. 12. Hammo Marcani Comitatus oppido ut Cæsareum præsidium deduceretur, cum antea sæpissime institerat Elector, tunc eo accius urgebat, qvod collectas copias Clivici Ordines diutius alere abnuerent, qvas Elector augeri potius, qvam dimitti è re ducebat. Id negotium velut militare Legati Cæsarei à se rejecerant. Sed idem Melander, qvicum Elector congressus fuerat, abrupte negabat, acriter ex adverso contendens, ut idem cum Cæsare, Bavaro, & Coloniensi arma conjungat. Cui ista subinde ingerenti demum Elector reponebat; si ipse per hanc cum Cæsare conjunctionem ditionibus suis exuatur, num Cæsar alias daturus sit? Alias ejus viri ferocia Electori non parum displicebat, inter multa vana jactitantis, se Svecos vel solis suis eqvisonibus Pomerania ejecturum. Cæterum ejusmodi armorum conjunctionem res Electoris tunc non ferebant ac Joannes Philippus Schœnbornius, recens tunc Elector Moguntinus creatus, enixe dissvadebat; nullas causas esse, qvare in bellum adversus Svecos erumpatur, qvamdiu ulla pacis spes supersit. Tum & consilia ipsius ad pacem spectantia magnopere probare; ac id omni modo urgendum, ut cum Trautmansdorfio conventa serventur, insuper habita qvorundam sacerdotum contradictione. Nec fieri posse, ut pleriqve & potentissimi Ordinum ad arma cum Cæsare jungenda permoveri qveant. Sibi autem recentissimis Electorum cumprimis ad pacem incumbendum, qvibus diutissime hacce fruendi spes sit. Cæterum cum Electori magnopere cordi esset, ut Hammo potiretur, Evvaldum Kleistium in aulam Cæsaream mittebat petiturum, ut Cæsareus miles eo oppido deducatur, cui Konigsmarckius immineat, qvi tamen pollicitus sit, ejus se obsidium in præsens dilaturum, ubi præsidium Cæsareum decesserit; simul idem medii status beneficio fruiturum, si Electoralis miles impositus sit. Tum ut tributa è Marcano & Ravensbergico Comitatu in usum præsidii Hammensis hucusqve exacta remittantur, qvibus Elector ad proprium militem sustentandum opus habeat. Hammo qvippe ab hostibus expugnato sibi facultatem adimi aliqvid copiarum parandi, qvibus Cæsari ac patriæ officii qvid præstare qveat: ac Svecis viam inde præbitum iri toti Westphaliæ subigendæ. Satis qvoqve cautum esse Cæsari, si id oppidum in fidi Electoris manu sit, accurate custodiendum, ne in hostium potestatem perveniat. Tum Cæsareis transitum qvotiescunqve voluerint, concedendum. Ni hoc impetret, ex pacto Landgraviæ Cal-

1647. ...sareis super evacuando Hammo acta.

[1647.] cariam restituendam. Si Cæsar, qvod & antea factum, postulet, ut Elector copias secum societ, ac suscepto in Westphalicum exercitum imperio rem in Svecos, eorumqve socios gerat; demonstraret Kleistius, id præsenti suarum terrarum conditione fieri non posse, ac Cæsari & Imperio nulli fructui, sibi suisqve ditionibus exitio cessurum, Marchia Svecorum libidini exponenda. Eodem nomine Joachimus Fridericus Blumenthalius à Cæsare ad Electorem missus fuerat, cui hic liqvidum responsum dare noluerat, anteqvam qvid Kleistius obtinuisset, intellectum foret. Sed & à Coloniensi petierat Elector, operam suam interponeret evacuando Hammo, & remittendis tributis, cui iste misso Furstenbergio ea lege promittebat, si Elector copias cum Cæsare jungeret; alias ægre ista obtentum iri. Porro apud Kleistium, qvem multa cum humanitate Cæsar audierat, hic tempora excusabat, qvo minus præsidium deduci posit. Nec vero aliam viam esse extraneos pacis osores eliminandi, qvam ut omnes Ordines vires secum jungant. Ministri qvoqve Cæsarei varia causabantur: A Konigsmarckio nullum periculum; Cæsari non satis cautum; ac nota esse exempla eorum, qvi post deducta oppidis suis Cæsarea præsidia fecerint, qvicqvid lubitum fuerit. Ac satis adparebat Bavari conjunctione ei aulæ spiritus accesisse. Tum qværebant, num qvid amplius in mandatis habeat? Et Kleistio negante dicebant; *difficile fore Cæsari tam langvida Electoris declaratione Hammum reddere; nec adparere, qvare in præsens ea res tam fervide qværatur. Nam si pax fiat, Istum id oppidum ultrò recepturum. Si bellum maneat, facile habiturum qvod velit, si Cæsari copias conjungat. Nam ut neutrarum partium maneat, vix concedendum, cum Sveci Hassiqve circumjecta regione pro lubitu usuri, ac longe lateqve Lippstadio excursuri sint.* Nec urgere desistebant; *haut aliter sibi persvaderi, qvam Hammense negotium obtentui sumtum, & secreta mandata super conjunctione cum Cæsare in Svecos data. Nam gravissimas rationes Electorem huc ducere, siqvidem isti pacem adspernari pergant; præsertim Cæsare per Bavarum jam firmato, ac Svecorum rebus statim collapsuris, ubi vires ipsorum in Pomerania distractæ fuerint.* Sed eum talia sibi mandata Kleistius negaret, isti reponebant; à Cæsare initium conjunctionis factum: spem esse Electorem bona sua agniturum, ac oblata haut repudiaturum. De qvo anteqvam certi qvid intelligatur, vix expetitum responsum expectari posse. Gemina ipse Cæsar per literas Electori ingesserat. [1647.] Inde scriptum responsum Kleistio tradebatur: *Hammum sub sola medii status lege evacuari non posse, lubrica hostium fide; præsertim cum Cæsar omnes Ordines adhortaturus sit, ut omisso ambiguo statu junctis cum ipso viribus rempublicam amplectantur. Si tamen Elector copias Cæsari sociaverit, simul demonstraverit, qva ratione id oppidum adversus hostem defendi qveat, concesso qvoqve Cæsareo militi transitu, Cæsarem ipsi gratificaturum; qvod tamen citra fraudem fiat eorum, qvi jus in Juliacenses ditiones prætendunt.* Sed hac declaratione non contentus Kleistius ulterius urgebat: ni petitis annuatur, nullam facultatem esse Electori copias, qvæ alicujus momenti sint, parandi; pollicitus insuper; si oppidum id ab hoste impetatur, & Elector ei tuendo non sufficiat, Cæsarea arma in auxilium evocanda. Ast cum iste in seqventem usqve annum laxis pollicitationibus differretur, Kleistius [1648. 25. Febr.] demum erumpebat; ni Cæsarei ultro tributis exigendis desistant, Electorem vi istos prohibiturum. Et mox cum Lamboius haut eo minus pecunias vi extorqvere institueret, Elector in ultionem vicos qvosdam Coloniensis ditionis diripi jussit. Id cum altius penetrare videretur, Belgis præsertim intervenire instituentibus, qvi non sine minis ad Coloniensem eo nomine scripserant; Cæsar moderationem tributorum polliceri, & præfectum Hammi Electoris jussibus obnoxium fore; simul cum Cæsareis in Westphalia ducibus super sustentandis Electoris copiis agendum. Ac præcipuum scrupulum esse, ne alii Ordines hoc exemplo itidem tributorum remissionem expostulent. Tum super armorum conjunctione ingeminari haut cessabatur. Sed Kleistius ista repudiare. Nam si vel unum uncialem Cæsarei exigant, Svecos & Hassos idem facturos. Qvi & jam tributa remiserint ea lege, si idem à Cæsareis fiat; qvi nunc, ubi hos tergiversari intellexerint, eadem iterum exacturi sint. Qvo fine literæ talia denuntiantes fingebantur. [28. Mart.] Post è Kleistio qværebatur; num post Cæsaream declarationem ab Electore nil mandati super armorum conjunctione allatum sit? Nam hunc Melandro de ea spem fecisse certis sub conditionibus, qvæ jam magnam partem extent. Cæsarem qvippe omnia ad pacem contulisse, qvam exteri acceptare detrectent; & metum esse, ne arma eousqve in manibus tenere velint, qvoad Imperium plane pessumdederint. Cæsari autem, cui soli onera belli incumbant, vitio haut vertendum, si haut temere

tanti

1648. tanti momenti locum citra idoneam cautionem amittat. Sed si ad conjunctionem Elector descendat, rem facile successuram. Kleistius; super hac nil sibi mandatum. Sed probe perspicere, si in tantilla re tam morosa circumspectio adhibeatur, Electori longe plus considerationis adhibendum in negotio, qvod summam rerum spectet. Et qvia ingens ex hac tergiversatione diffidentia erga Electorem pellucebat, discedendi veniam exposcebat. Sinistre porro à Cæsareis acceptum fuerat, Belgas huic se negotio immiscere, qvi eo nomine literas ad Cæsarem scripserant, velut Cæsar hac ratione vi compellendus esset. Id qvod Kleistius non Electoris instinctu, sed ultro à Belgis factum excusabat, subigentibus ejus reipublicæ rationibus; & ipsi Electori tolerandum, provinciales ad Belgas velut patronos respicere. Proponebatur inde, remitti contributiones posse, sed ne id in exemplum trahatur, publice simulandum, istas adhuc exigi. Et mox à Cæsare responsum editur: tributa in duobus Comitatibus cessatura. Sed Hammum in præsens reddi non posse. Mox evacuando Hammo hæc lex dicebatur; ut Elector extremam Instrumenti Pacis formulam à Cæsareis Osnabrugæ exhibitam, & inprimis §. *Tandem omnes* adprobaret; qvippe qvi totum Cæsaris statum, ejusqve securitatem ac præcipuos ejus ministros, exulum spoliis locupletatos, tangeret. Sed id negotium jam ex voto Cæsaris compositum erat; etsi Elector censuerat, id haut qvidqvam ad Ordines referendum, sed inter solos Cæsareos & Svecos expediendū, ut ejusdem invidia in hosce redundaret. Re tamen apud Ordines proposita rationis duxerat, propter paucos exules, delicti non plane immunes, bellum cum exitio patriæ haut continuandum. Cum res adhuc traheretur, ac Kleistius subinde discessum urgens blandis verbis attineretur, demum à Cæsare alia declaratio datur: *Hammo præsidium deducendum iis legibus; ut Cæsareis per id transitus hinc inde concedatur, qvoties velint, hostibus denegetur: si id oppidum impetatur, non aliunde qvam à Cæsareis auxilia petantur: deniqve ut Elector formulam Instrumenti Pacis à Legatis Cæsareis nuper editam ex asse probet, idqve Osnabrugæ apud Svecos declaret, & ad eandem tuendam una cum aliis Ordinibus incumbat.* Ex his priora Kleistius facile annuebat; sed postremum deprecabatur. Nam cum Ordines magno jam studio super Instrumento isto consultent, ejusmodi præjudicium non modo effectu cariturum, sed & in dubium revocaturum sinceram intentionem, de qva Cæsarei tanta cum asseveratione testati sint, ipso qvoqve Instrumento in suspicionem vocando, ac Electoris apud Ordines autoritate & fide in compromissum deducendo. Tum Regios ansam arrepturos pari ratione aliorum suffragia sibi pignerandi. Deniqve Hamno cum tractatibus pacis nihil cognationis esse. Ad extremum dum Kleistius declarationem nullis conditionibus scriptam exposcit, sive detur, seu minus discessurus, nec ista ludibria Electore indigna diutius toleraturus, nuntius de intercepta per Königsmarckium Pragæ parte advolat. Unde abrupta cauponatione in traditionem Hammi consentitur ea duntaxat lege, ut Cæsareis transitus concedatur, ac ubi impeti id contingat, à solis Cæsareis auxilium exposcatur. Nec mora, ad Lamboium mandata mittuntur, ut præsidium Cæsareum inde deducat; qvod & mox effectui datum, ac oppidum Electori traditum. Svecis tamen, ne forte ea res suspicionem injicere posset, demonstrabatur; *leges traditioni ejus oppidi adjectas ipsis fraudi non esse, cum apud Lipstadium fluminis Lippiæ transitus ipsis pateat; ac penes Svecos sit prohibere, ne Cæsarei in auxilium evocentur; si isti obsidium oppidi omittant, ad qvod suscipiendum nulla belli ratio subigat.* Cæterum qvare ita enixe istius oppidi evacuationi Elector insisteret, arcana causa suberat, accurato silentio premenda, ne ista evulgata ultro monuisse videretur, qva parte noxa sibi inferri posset. Scilicet metus erat, ne Cæsareus ibi miles mutato in speciem sacramento Saxonicum se professus possessionem Comitatus Marcani & Ravensbergici nomine Electoris Saxoniæ arriperet, qvam is qvondam incassum affectaverat.

29. April. *4. Jul.* *2. Maii.* *11. Jul.* *11. Sept.*

De Juliacensi causa.

§. 23. Cum porro Juliacensis controversia neqve ad præsens bellum spectaret, & jam antea sat arduis negotiis conventus iste insudaret; sub finem tamen Sveci in gratiam Caroli Gustavi Palatini non sine vehementia instabant, ut Bipontina qvoqve Domus inter partes litigantes cum Brandenburgica, Neoburgica, & Saxonica exprimeretur. Id qvod Electori eo plus scrupuli injiciebat, qvo validiore exercitu competitor iste foret succinctus. Unde legatis suis injungebat, juncto cum Saxonibus & Neoburgicis consilio eniterentur, ut qvæ verba in Bipontinorum favori Sveci inserere conabantur, iterum dispungerentur. Id ubi obtinere non possiut, demum citra anxietatem consentirent. Nam Bipontinos ea nominatione non plus juris nancisci,

1648.

qvam antea habuerint; nec aliis præjudicium inde nasci, cum isti utiqve ab initio inter consortes litis nomen suum professi sint, apud Judicium Cæsaris Aulicum scripto asserere conati; qvæ in ditionibus Juliacensibus feudalia reperiantur inter Neoburgicum, Bipontinum, & Burgaviensem tripartito, allodialia inter jam dictos & Brandenburgicum qvadripartito dividenda. Qvam intentionem tam Brandenburgici qvam Neoburgici solidissimis rationibus dudum destruxerant. Demum expeditissimum visum nullam partium nominatim exprimi. Haut eo fecius post conclusam jam pacem Carolus Gustavus apud Cæsareos, Reginamqve Sveciæ institerat, ut ipse se in possessionem istarum ditionum ope Svecicarum copiarum immittere posset. Cujus & Pater Joannes Casimirus jam dudum cum agnato Palatino Bipontino egerat, ut hujus actionem in Clivicas ditiones in se transferret. Qvi & seqventi anno apud Kleistium Electoris legatum de eo conatu haut inficiatus fuerat; addito, jus successionis Bipontinæ Domus privilegio Caroli V. fundari; eo dum *provisionalis* possessio à reliqvis capitur, peculiari scripto anno 1610. de suo jure sibi cautum; ac è postrema inter Electorem & Neoburgicum conventione iniqve se exclusum. Unde vitio sibi verti non posse, si aliqvando frui cupiat jure sibi debitis, qvibus hucusqve carendum fuerit. Eoqve se id agere, ut totius Bipontinæ Domus jus redimat; inde cum possessoribus amicam transactionem, aut aliam viam tentaturus. Ast iste conatus & à Cæsareis repudiatus velut flammam belli vix sedatam instauraturus: & Regina, ut qvid per vim in ea causa susciperetur neqve autoritatem, neqve vires suas accommodare volebat.

Circa dimovenda oppidis Clivicis Belgarum præsidia frustra agitatur.

§. 24. Coëunte jam inter Hispanos Belgasqve pace Elector horum præsidia occasione belli oppidis qvibusdam Clivicis immissa deduci par judicabat, velut cessante causa; id qvod etiam conventio, qvam Electoris Pater cum istis iniverat haut obscure innuebat. Ac Electori ex obligatione, qva Imperio tenebatur, incumbebat operam dare, ne ista oppida limitanea in alienam ditionem concederent. Et qvia hæc res difficultate haut caritura metuebatur, Elector legatos suos apud Cæsareos, Ordinesqve, inprimis Coloniensem, & Neoburgicum, nec minus apud Hispanos instare jubebat, ut hi velut proprio instinctu deductionem istorum præsidiorum post pacem conclusam urgerent. Et Cæsarei qvidem, etsi Belgas ægre huc permoveri posse judicarent, haut tamen è re ducebant plane tacere, ne istorum usurpatio silentio adprobata videretur. Sed cum ea res à reliqvis langvide ageretur, Elector Hagam legatos mittebat Philippum Hornium, Ottonem Suerinum, Wiricum Bernsavium, & Joannem Portmannum, qvi una cum fœdere antea proposito id qvoqve negotium perficerent. Enimvero istud tunc fœdus præcipue ad deductionem illorum præsidiorum adhærescebat, qvibus certum tempus præfigi Elector volebat; & qvia Belgæ defensionem ad Prussiam, Marchiam, Pomeraniamqve porrigi abnuebant, velut nimium remotas, cum priora fœdera Clivicas duntaxat ditiones complexa essent. Sed & ipsi Ordines Clivici urbes istas in Belgarum, qvam Electoris manibus esse malebant, qvi & apud Ordines Generales petierant, ne qvid eo fœdere in fraudem suorum privilegiorum constitueretur; qvæ ab istis sarta tecta, prout receperant, præstari commode neqveant, præsidiis istis deductis. Belgarum duritie offensi legati discedebant. Sed paulo post reversi postulabant saltem Emmericam, & Gennepam in præsens, reliqva intra decennium evacuanda, si Electori & Ordinibus videatur ea præsidia ob bellum Hispanicum non amplius necessaria esse. Id qvod cum Belgæ unice à suo placito dependere vellent, legatiqve Electori idem contumeliosum ducerent, istis urgendis cum Svecis fœdus hunc initurum minabantur. Sed & hoc ipso nihil magis profectum, sic ut tunc istud negotium una cum fœdere infectum maneret. Haut tamen sine ratione Belgæ oppida ista insidere videri volebant. *Cum Cæsar eas ditiones Seqvestris vocabulo occupari jussisset, intercepto jam Juliaco oppido, Electore ac Neoburgico rogantibus ad recuperandum Juliacum operam se contulisse. Post orto inter hosce dissidio, cum Hispani Neoburgico studentes Vesaliam invasissent, se Emmericam & Resam implorante Brandenburgico occupasse, ac tuendo hujus juri munimentis firmasse, tum ut regimini Electorali per turbida belli refugium foret. Sed nec præsentia tempora, ut miles inde educatur, permittere. In conventionibus temporariis cum Neoburgico nihil securitatis; ac pacem inter se & Hispanos non obstare, qvo minus hi Neoburgico auxilium ferant. Nec à Cæsare satis cautum esse, qvi Electorem atqve Neoburgicum haut qvidqvam legitimos possessores agnoscat, nondum digesto dolore, tam opimum bolum sibi præreptum. Sed nec Electori esse facultatem ea oppida tuendi, cum præsidiis alendis oppidani haut sufficiant,*

April.

Wiric. Bernsav.

Jan.

1610.

1614.

1648.

tiant, modico qvoqve patrimonii Principalis proventu. Ac imperatis tributis provinciales fremere velut violatis privilegiis ipso Electore firmatis, per qva hic nec oppida præsidiis, nec provinciam tributis onerare debeat.

1651.

Qvin se, qvando reliqva earum provinciarum loca restituerint, Vesaliam, Resam, & Emmericam excepisse suo præsidio insidendas, Cæsare, Hispano, Electore, & Neoburgico consentientibus. Harum restitutio si nunc importunius postuletur, sibi fas esse impensas munitionum repetere, qvibus nullo tractatu cum Electore renuntiaverint. Saltem jure retentionis integrum sibi fore iisdem incumbere, qvoad grande æs alienum fuerit dissolutum. Eqvidem ista præsidia magnis sumtibus sibi alenda: tanti tamen esse claustra provinciarum suarum in tuto collocari. Nec plus circa fœdus proficiebatur, utut legati ostendissent, Electorem à Svecis juxta Gallisqve in fœdus solicitari; qvibus aurem prius præbere noluerit, qvam constet, qvo fœdus hoc jam ante annum agitari cœptum evasurum sit. Nam Belgæ ista æmulationi accendendæ jactari credebant; eoqve omnia Electoris postulata tepide accepta, ac circa fœdus tunc nihil promotum.

In Neoburgicum represalia.

§ 25. Inter qvæ Neoburgicus, insuper habitis cum Electore conventis, Evangelicos per Juliacensem & Bergensem provinciam habitantes gravibus oneribus opprimebat, ne concionatoribus qvidem, ædibusqve sacris parcens. Qvorum tutelam cum non posset negligere Elector, nec tamen in promtu esset remedium citra turbas id malum corrigendi, adhibita talione ad aliam mentem permovere istum instituit. Qvo fine & ipse paria onera Pontificiis per suam ditionem imperat, facile id factum Cæsari atqve Ordinibus adprobaturus, qvod Neoburgici iniqvitas ad ista confugere subegisset, statim cessatura, ubi hic injuste imperata revocaverit. Nec eo minus, velut initium injuriæ non ab ipso profectum foret, Neoburgicus qverelam ad Cæsareos detulerat; qvi nostris exponebant; *Coloniensem & Neoburgicum sibi demonstrasse, Electorem edicti sui in Catholicos per Clivicam provinciam habitantes haut juste hanc causam adducere, qvod à Neoburgico paria onera in Evangelicos per Juliacensem ac Bergensem provinciam imposita fuerint. Nam istos ab antiqvissimis temporibus immunitate gavisas: Protestantes autem in usum sacrorum suorum bona à privatis coëmisse, qvæ cum onere translata sint.* Sed nostri reponebant: *non esse qvare Coloniensis huic se negotio ingerat, qvod Elector in sua ditione nullum præter se Ordinarium agnoscat. De cætero id non odio in diversa sacra professos, sed talionis jure factum: ac sacerdotes Pontificios, si interrogentur, lubenter fassuros, non habere se, qvod de Electore qverantur, cujus tutela & gratia ipsis abunde allubescat. Ac non esse, qvare recentia Protestantium bona sacra minor favor proseqvatur, qvam vetera Pontificiorum; cum & hæc anteqvam Ecclesiæ transscriberentur, oneribus obnoxia fuerint.* Cæterum ad hoc remedium sibi fuisse descendendum, qvod alias Belgæ huic se negotio misturi fuerint, non minus Neoburgici qvam suo præjudicio, qvorum imperium non parum imminuatur, qvod isti qvasi suo jure harum provinciarum tutelam sibi arrogent.

1648.

Circa Poloniam acta.

§. 26. Ast in diversa parte curam Electori injiciebant res Poloniæ, invalescentibus Cæsareis, & rebellibus rusticis Tartorum auxilio suffultis; qvi late grassantes ingens malum ei regno minabantur, Borussiam demum, ni sisteretur, contagio afflaturum. Et gliscebat periculum, qvod circa id tempus fato functus esset Uladislaus Rex, fortitudinis laude insignis, Polonis circa eligendum novum Regem in factiones distractis. Ei malo occurrere Elector majore studio, qvam successu nitebatur. Nam ut Borussiam milite firmaret, Polonis inde pro re nata subventurus, à Belgis copias, qveis pace cum Hispanis facta ipsi non amplius opus habebant, simul ducenta uncialium millia mutuo petebat in securitatem crediti vectigal Pillaviense oppigneraturus. Sed Belgæ cum aperte negare nollent, ea lege consentire se ferebant, si apud Ordines Generales pecunia inveniri possit, qvæ nulla erat; ac si pignus idoneum detur, cum negarent, penes Electorem esse id vectigal oppignerare citra consensum Polonorum, ac Borussiæ Ordinum. Qvæ ludibria honestiorem negandi modum Belgæ ducebant. Mazarinus qvoqve Cardinalis super eadem summa credenda appellatus præter blanditias, & pollicita laxa, atq; in futurum prominentia nihil præstiterat, exhausto tunc Galliæ ærario. Sed & aliud impedimentum objiciebant Sveci, apud qvos cum Elector Osnabrugæ per legatos suos postularet, ut ipsorum consensu per eorundem stativa manum aliqvam in Borussiam traducere liceret; hi abnuebant, haut dissimulantes eam Sveciæ suspectam fore, velut adversus Livoniam aut alibi in hujus fraudem adhibendam. Qvibus incassum nostri occinebant; tot sinceri sui animi specimina Electorem edidisse, ut merito iniqvis suspicionum supersederi debeat; cum præsertim manifestæ ejus

1648. facti causæ adpareant, atqve id conservatio Borussiæ tam ambiguis Poloniæ rebus magnopere desideret, Ordinibus qvoqve Poloniæ ipsum enixe in auxilium solicitantibus. Qvin & eundem sæpe fœdus suum Sveciæ obtulisse, qvæ istud non repudiaverit, sed ad pacem usqve distulerit, ut merito pro Sveciæ socio haberi debeat. Atqve ideo Electorem jussisse Legatis Svecicis communicari, a se militem & pecuniam apud Belgas qværi, ne dissimulando suspicionem excitaret. Sed Salvius reponebat: sibi qvidem de animo Electoris satis constare, cujus & intersit Sveciæ am citiam colere; cum satis constet qvid Poloni tempore Sigismundi Regis in Borussiam, Curlandiam, & Radziviliana bona machinati sint, qvod non aliter qvam Gustavi Adolfi Regis autoritate, suo ministerio impeditum sit. Ac se jam in Sveciam scripsisse, ut apud ministros Reginæ inolitas adversus Electorem suspiciones extirpet. Dehinc & Electoris jussi nostri proponebant, supremos Borussiæ consiliarios ad firmitatem induciarum inter Sveciam & Poloniam facturum judicasse, si istæ hoc tractatu obiter ratæ haberentur. Sed id adspernabatur Salvius, qvod controversia inter regna ista Germaniam haut tangat; nec rupturæ periculum sit, modo Poloni eo nomine ad Reginam literas dent; qvæ responsura sit, inducias à se sancte iri servatum: id qvod Polonis sufficientis instar cautionis sit. Sed & qvia haut temere ominabatur Elector, controversiam inter Svecos & Polonos atrox in bellum erupturam, ni mature composita foret; tentandum censebat, num forte interregni tempore ei sopiendæ occasio arrisura sit; cum nondum esset, qvi utrumqve usurpatum Sveciæ titulum iterum deponere ignominiæ sibi duceret. Igitur nuntiata Uladislai morte è Legatis Svecicis percontabatur, num gratum Reginæ sit futurum, si ipse operam suam paci inter ea Regna conciliandæ interponere instituat? Qvam Regina acceptam sibi multa verborum humanitate declarabat; (7. Aug.) utut apud Curlandiæ Ducem eos tractatus parum sibi cordi esse ostendisset; ac Veneti ideo ad seqvestris munus obeundum admissi viderentur, ut ob controversiam super præcedentia Elector inde protelaretur; Salvio licet excusante, Reginæ de ista controversia in mentem haut venisse. Et mox cum Regina Ericum Sparrium super isto officio ad Electorem mitteret, hic promtam suam operam offerebat; ut tamen difficultatem super præcedentia ostenderet; præsertim cum & Belgæ seqvestres adsciti essent. Nec minus apud Polonos id negotium urgebat Elector, velut ad salutem ejus regni cumprimis facturum, si durante interregno pax perpetua cum Svecis ineatur. Qvam in rem ipse seqvestris operam suscipere paratus erat, si utriqve parti ita videretur. (Hoverb.) Hoverbeqvium tamen apud Polonos id agere jubebat, ut hi in eam rem ipsius operam reqvirerent, qvo negotium majore cum autoritate gerere posit, qvam si ultro sese ingessisse videretur. Cæterum multum facilitatis tractatui allaturum, si Joannes Casimirus titulum Sveciæ deponat, aut saltem suspendat.

(Acta circa electionem Joannis Casimiri. Sack. 6. Oct.) §. 27. Idem Joannes Casimirus cubicularium suum Evvaldum Sackium ad Electorem miserat, suffragii ambiendi causa; circa qvod Elector huic lubenter gratificabatur, ab eodem vicissim qvædam stipulatus, de qvibus is explorata jam spe regni scripto cavebat. *Se Electori, ejusqve Domui & posteris sarta tecta præstiturum omnia jura & prærogativas, è pactis cum Regno Poloniæ ipsi competentes, ac nominatim jus sessionis, consilii, & suffragii in electionibus, à qvibusdam malevolis injuste impugnatum. Tum ne ipse præsens investituram accipere teneatur, sed per legatos eo ritu, homagiiqve præstatione defungi possit, qvo beneficio & ipsius posteri gavisuri sint. Et qvia supremus Regum Deus fiduciariis inter mortales Regibus subjectorum corpora duntaxat ac bona certis legibus subdiderit, imperio in conscientias sibi soli reservato: igitur se regiminis sui tempore Borussis ob religionem nil molestiæ daturum, simul Reformatis, qvia Augustanam Confessionem manu & ore profitentur, semper uti Lutheranis liberum, idqve publicum sacrorum suorum exercitium concessurum. Deniqve & operam daturum, ut qvia Electori numerosa præsidia Pillaviæ & Memelæ alenda sint, ad securitatem Poloniæ multum inservientia, vel subsidii qvid ei conferatur, vel annua pensio, qvæ nomine Borussiæ præstanda est, aut saltem extraordinaria remittatur.* (De suffragio Electoris.) Enimvero Poloniæ Ordines, qvibuscum super iisdem rebus Hoverbeqvius agere jussus erat, Electori jus suffragii abnegare conabantur, velut libertati ipsorum prægrave futurum: & hunc si omnium Reipublicæ consiliorum particeps fiat, suo dissensu omnia consulta eversurum. Nam etsi, qvod Hoverbeqvius excipiebat, jus contradicendi cuivis Nobili competat, id tamen ab Electore exercitum longe plus ponderis habiturum, qvam si alius eodem utatur. Nam huic ob gratiam Regis & civium amicitiam contradictione demum desi-

1648. desistendum esse; qvi respectus in Electorem non cadant. Aliqvi ferocius jactabant; extrema potius tentanda, qvam id jus Electori concedendum, qvo ipsi ad pacem cum Hungaris & Bohemis conditionem deducendi sint. Qvin Cosaccorum rebellionem minus periculosam, qvæ partem duntaxat terræ decerptura sit; isto summam libertatis peti. Ac Electorem, ubi semel ad Comitia sit admissus, ac vel minimam regni cupidinem ostenderit, suffragantibus Evangelicis ita validam factionem habiturum, ut nemini audacia sit futura de alio Rege proponendo cogitandi. Ad qvæ respondebatur: qvia in Polonia, ut qvis legitimus Rex fiat, omnium & singulorum consensus reqviratur, in proclivi fore Electori, si ista ambitione agitetur, Nobiles per Borussiam bona possidentes permovere, ut ipsum suffragiis suis Regem nominent, nec iisdem desistant, tanto præsidio freti. Ita eidem saltem in proclivi fore prohibere, ne qvis alius Rex fieri qveat. Cum nil rationis qvod reponerent haberent, demum id more haut receptum causabantur. Alii fas esse negabant, Candidatum regni in loco Comitiorum comparere. Atqvi constare, Palatinum Calisiensem, ejusqve adhærentes Electori suffragium daturos. Ac ipse Joannes Casimirus ferebat; si electio ipsum prætereat, se Coronam Poloniæ nemini magis, qvam Electori optare. Sane inter alios tunc candidatos Elector qvoqve circumferebatur, rationibus, uti solet, in utramqve partem adjectis. *Vires animi corporisqve integras, easqve eximias, animum fortem, tractandæ reipublicæ usum, benignitatem, liberalitatem, ad laborem impigram promtitudinem; in Imperio Germanico autoritatem & potentiam; fœdus & amicitiam cum Belgis bello jam Hispanico exsolutis; cum Polonis in Marchia, Pomerania, & Borussia vicinitatem; communes cum Republica rationes circa conservationem intestinæ pacis, & commerciorum in Mare Baltico: copias in promtu, qveis Poloniæ adversus ingruentes jam Tartaros, & Cosaccos succurrere qveat. Contra obstare judicabatur æmulatio Austriacorum circa incrementa Domus Brandenburgicæ, Suecorum suspiciones qvorundam civium metus; Gedanensium molimina, qvos semper ea cura solicitos habuerit, ne Elector viam inveniat commercia ab ipsorum urbe ad suos portus pertrahendi. Sed præcipuum esse, qvod apud Catholicos, qvæ maxima pars sit, odium ac diffidentia adversus ipsius sacra tolli neqveat.* Alii contra censebant, jus istud suffragii tanti non esse, ut ideo impensa ducenties mille uncialium facienda sit, si, qvod leges regni reqvirunt, Elector ipse Comitiis interesse velit, pro ratione dignitatis Polonorum paratum superaturus. Sed qvia jam nec ipse adesse, nec per legatos jus istud exercere possit, circa renovandam investituram super eodem agendi occasionem fore. Alii disputabant; Electori qvidem per pacta jus consilii, & prærogativam sessionis deberi, cui tamen jus suffragii haut necessario conjunctum sit; cum plurimis jus suffragii competat, qvi ad consiliū adspirare neqveat. Cum igitur certum esset, Electorē ab Ordinib9 Poloniç ad ferendū suffragium haut iri admissum, id temperamenti plerisqve ejus fautoribus placebat, ut ejusdem suffragium scriptum & obsignatum exhiberetur, nullo ignominiæ periculo, & citra sumtus. Id qvippe si à Gniesnensi Archiepiscopo admittatur, in possessione ejus juris Electorem constitui; sin minus, interposita protestatione id posse integrum servari. Sed *Radzivil.* Jano Radzivilio placebat, Electorem ultro ac citra denuntiationem huc venire, ac suo jure uti debere; ubi ipse cum sibi addictis pro istius dignitate tuenda omnibus viribus sit connixurus: ac neminem fore, qvi præsenti sese opponere sit ausurus, ubi serio rem agi viderit. Alias enim qvi dubitanter petat, viam ad repulsam parare. Eo tamen casu Gniesnensi Archiepiscopo loco cedere haut dedignandum, velut qvi interregni tempore personam reipublicæ repræsentet; id qvod & Electoris pater fecerit. Deniqve & aliqvi proponebant, ut Elector aliqvem candidatum commendaret, ac simul eidem suffragium suum adderet, qvo ipso jus suum exercuisse censendus sit. Sed obstabat, qvod Poloni conventionem inter se iniissent, hostem patriæ & communis libertatis habitum iri, qvi ante tempus à Gniesnensi constitutum Regem nuncupaturus sit: & qvia hoc modo præmature declaraturus erat, utri è duobus fratribus competitoribus Joanne Casimiro, & Carolo addictus foret, non sine gravissima alterius offensa. Enimvero Electori rationes, qvæ contra jus suffragii adductæ fuerant, debiles admodum videbantur. Sane nunqvam sibi in mentem venisse liberæ Ordinum electioni qvid derogare. Nec jus istud abdicare placebat, velut suo fastigio inferius. Id tamen utiqve adparebat, præsentiam ipsius multum momenti allaturam obtinendis suis desideriis, & componendo inter fratres regios dissidio; qvam & alias confusus Poloniæ status, & imminens inde Borussiæ periculum exigebat. Sed qvia res Germaniæ istud iter haut

1648. haut ferebant, ac Poloni Comitia properabant ob tumultus Cosaccicos, ac ut Ragozii machinationes præverterent, qvem Arriani, & Rusſi ad regnum evehi cupiebant; placebat ſcripto ſuffragium ferre. Id ſi reciperetur, habere qvod velit, ſin minus, proteſtationem interponendam ob omiſſam ad Comitia invitationem, & ſuffragii negationem, uti & ipſius pater electione Uladiſlai fecerat. Præter iſta Elector Legatis ſuis Joanni Hoverbeqvio, & Carolo Friderico Oelſchnitzio injungebat apud novum Regem agerent, ut ſibi per legatos ritu renovandæ inveſtituræ defungi liceat; utqve ad ipſius ſucceſſorem primarius qvispiam Senator Regium Montem mittatur, apud qvem is homagium præſtare poſſit. Cæterum Legati ad Ordines, qvos Sereniſſimæ Reipublicæ vocabulo honorabant, tecto capite verba faciebant, qvæ magis formam ſuffragii qvam commendationis habebant, ut qvanqvam Joannis Caſimiri nomen non exprimeretur, qvo facto Elector ſuffragii jure excidiſſet, ita tamen innueretur, ut facile ab omnibus intelligi poſſet. Et ſane ut hic corona potiretur, Hoverbeqvius præſtabilem operam navarat, pertractis in partes ejusdem multis proceribus è Majore cumprimis Polonia, ſicut ipſe fateretur, qvod corona Poloniæ potitus ſit, id poſt Deum Electori ſe debere. Suffragium porro Electoris ſcripto conceptum juſto temporis articulo oblatum fuit ſtatim poſt hymnum Sancti Spiritus decantatum, atqve Gnieſnenſi in manus traditum, præſente Jano Radzivilio. Idqve Præſul acceptavit citra contradictionem, hoc dato reſponſo: *Sereniſſimus Elector & Dominus noſter habebit ſuas cum aliis partes*: ſuper qvo exhibito legatis ſcriptum teſtimonium tradidit. Qvod tamen contradicentibus Ordinibus juxta alia electionis acta impreſſum haut fuit. Ac dicebat noſtris Oſſalinius Magnus Cancellarius: *ſe mirari ſatis non poſſe civium ſuorum imprudentiam, ac ſtoliditatem ingenii, qvod non intelligant qvanto ipſis honori ſit, tam potentem Imperii Electorem comitiorum ſuorum participem habuiſſe. Ac ſi is candidatum qvempiam aliqvot militum millibus fulciat, non minus ipſos periculum manere, qvam qvod è ſuffragio metuant.* Qvia autem Electoris ſuffragium à Gnieſnenſi acceptatum fuerat, ideo proteſtatio non contra Rempublicam dirigebatur, ſed contra ſecretarium, qvi acta compoſuerat. In literis autem, qveis legatis à Republica teſtimonium dextre confecti negotii dabatur, noſtri ea verba poni volebant, electum eſſe *ad mentem* Serenitatis ſuæ Joannem Caſimirum, non *ad deſiderium*, qvæ formula ad extraneos in hoc negotio adhiberi ſolet, ut Elector hoc ipſo ab extraneis diſtingueretur. Cæterum Elector novo Regi, Reiqvepublicæ per legatos ſuos diligenter ingerebat, ut circa Sveciæ titulum parum difficultatis moverent, nec circa inſtituendos de pace tractatus moras necterent; tum ut Coſaccos conceſſis ipſorum deſideriis qvamprimum pacarent. Alias enim facile tertium qvempiam, turbidis Poloniæ rebus allectum, interventurum, qvi huic juxta atqve Boruſſiæ irreparabile damnum ſit illaturus. Qvod ſidum prudensqve conſilium neglectum immenſa mox mala Poloniæ peperit. Seqventi mox anno inveſtituræ ritus renovatus fuit per legatos Electoris jam dictos, adjuncto Wolfgango Creitzio; qvibus eo actu duæ priores ingeniculationes in honorem Electoris remiſſæ ſunt; ac poſt peractam cerimoniam in conclavi Nuntiorum Terreſtrium primus legatorum Creitzius Regi ad latus, cæteri paulo remotius, tecto omnes capite aſſederunt, pari cum Legatis Regiis honore habiti. Sed circa donaria Aulæ officiales magna cum importunitate noſtros urgebant, ſic ut ducenta millia florenorum Polonicorum in eam legationem impendenda fuerint; è qvibus nonaginta millia Regi donata, ut Electori per legatos hoc ritu renovandæ inveſtituræ defungi liceret.

Marginalia: 1633. — Oelſchn. — 7. Nov. — 17. Nov. — Oſſalinſki — 1648. — 15. Febr. 1649. — Creutz

§. 28. Interea pax in Weſtphalia demum ad finem perducta erat, Electore cum primis acriter connitente; qvi & toto iſto tractatu ſententias dici juſſerat, ad ſalutem patriæ, ac libertatem Ordinum, ſacrorumqve ſecuritatem qvam maxime facientes, declinatis aut diſturbatis conſiliis, qvæ ad bellum alendum ſubinde coqvebantur. Qvæ inter erat, qvod extremo tractatuum anno, cum pax nutare videretur, à qvibusdam proponeretur, ut ab Evangelicis Ordinibus exercitus viginti qvatuor millibus conſtans conſcriberetur, qvi ubi Cæſar forte cladis qvid acciperet, Svecorum vires librare poſſit. Qvod conſilium Brunſvicenſes præ reliqvis commendabant. Sed Saxo id declinabat, qvod pecuniis ſuis parceret; nec minus Elector, qvod à ſuis rationibus plane abhorreret armis cum Svecia collidi; nec ad extrema deſcendere expediret, niſi alia omnia incaſſum prius fuerint tentata. Nam etſi paratus iſte armorum neutri ſe parti addictus eſſet; judicabant tamen prudentes, ni pax brevi ſeqvatur, declinari non poſſe, qvin alterutri parti accedatur. Qvia porro Electo-

Marginalia: Pax Weſtphalica concluditur.

1649.

Electoris multum intererat Hispanos si non amicos, saltem haut infensos habere, qvos pace Westphalica valde offensos constabat; ad Archiducem Leopoldum Wilhelmum Belgii tunc Gubernatorem Otto Sverinus Bruxellas mittitur, qvi excusaret, *commoda Hispaniæ ad Circulum Burgundicum spectantia apud tractatus pacis haut ex voto observata fuisse. Id qvippe non alio fine factum, qvam ut florentes nimium successus exterorum armorum sisterentur, ac inprimis Cæsareæ ditiones imminenti periculo eximerentur.* Cui ab Archiduce responsum: Id factum se jam apud Hispaniarum Regem excusasse. Etsi optandum fuerit, tam fidi, beneqve meriti socii majorem rationem fuisse habitam, id qvod suo loco relinqvat. Nec eo secius se nomine Regis veteri amicitiæ excolendæ operam daturum. Addebat qvoqve Sverinus; qvia Servientus aliqvoties ab Electore reqvisiverit, ut pax inter Hispaniam & Galliam concilianda cordi eidem sit; hunc in eam rem promtam suam operam offerre, si qvid eidem promovendæ adferri posse judicetur. Cui Archidux gratias reponere. Pacis moram penes Hispanum non fuisse. De oblato officio in neutram partem, ut satis colligeretur, Electori eodem supersedendum esse. Sed cumprimis Archiduci proponebatur; *Svecos militi exautorando initium facere detrectare, anteqvam militaris pecunia exsoluta foret, qvæ per Ordinum inopiam ita brevi corradi non poterat; simul multa adversus pacis leges patrare, suppletis qvoqve per hospitia legionibus, ita ut Germania majore in periculo post pacem, qvam antea versari videatur. Cum autem istorum progressibus præcipuam caussam dederit distractio Ordinum, qvæ à Gravaminibus promanarit; nullum videri efficacius remedium stabiliendæ saluti Germaniæ, qvam ut Cæsar, Catholicique Ordines sancte servent, qvæ Instrumento Pacis Evangelicis circa Amnestiam & Gravaminum compositionem promiserint, in eamqve rem istis idonee caveant, si vel maxime pacem à Regiis abrumpi contingat. Unde Archiducem rogari pro sua autoritate operam conferret, qvo Evangelici qvamprimum ejusmodi cautione potiantur, citra qvam animorum conjunctio inter Ordines haut speranda sit.* Qva de re is apud Cæsarem sese moniturum pollicebatur; idqve ab ipso factum indicio erat, qvod post à Cæsare ad Electorem literæ darentur, qvibus hunc consilium poscebat; qvid faciendum, si Sveci militem exautorare, ac infessa oppida restituere abnuant? Qvæ cum altius penetrare, & ad instaurandum bellum spectare viderentur, Elector liqvidum responsum dare declinabat, id unice hortatus, ut omni ope ad promovendam pacis executionem incumbatur, qvod Germaniæ salus plane conclamata esse videatur, si tam diuturnis procellis qvassata nunc novos in fluctus retrahatur.

9. Febr. 1649.

Elector ut sua sibi tradantur laborat.

§. 29. Cæterum ea maxime cura Electorem tenebat, ut qvæ tanto labore cum Svecis coierat conventio, citra novas difficultates executioni daretur. Qvo fine jam ante conclusam pacem super limitibus in Pomeraniæ regendis Osnabrugæ transigi cupierat, ut nihil restaret executioni pacis remoram injecturum, ex anteactis haut temere conjectans, qvod deinceps accidit. Id qvod Legati Svecici abnuebant; id in Pomerania expediendum, cum circa talia necessum sit in rem præsentem veniri; & si idem heic suscipiatur, moram paci allaturum. Et cum nostri urgerent, ut saltem delegarentur, qvi tantisper id negotium in Pomerania susciperent, negabant sibi potestatem substituendi esse. Ac satius fore circa pacem absolvendam conniti, qva perfecta circa reliqva facile conventurum. Sed & Salvium consulebant nostri; num à Regina postulandum jam sit, ut Electori debita loca, deducto milite Svecico, tradantur? Qvi brevi temporis patientia opus esse ferebat, qvoad ipse explorandæ menti Reginæ in Sveciam scripserit. Nam nolle se qvidqvam peti effectu cariturum. Vix tamen persvaderi sibi, Reginam tale qvid concessurum, nisi post perfectam pacem. Nec eo secius post hanc Sveci moras nectebant. Conceperant nostri scriptum, qvo super tradendis Electori debitis ditionibus, oppidisqve, ac regendo limite monebant; simul qvæ in conventione expresse cessa non forent, Electori reservata demonstrabant. Inter ista præfectura Stetinensis & Wollinensis erant, qvæ una cum oppidis hautqvidqvam cessa intelligi possint, velut qvæ nunqvam ad ista oppida, sed ad patrimonium Ulterioris Pomeraniæ Principum spectarint, de qvo nihil cessum sit. Qvibus accedant multa alia jura, qvæ Principibus Ulterioris Pomeraniæ in Citeriorem competierint, de qvibus cum Instrumentum Pacis mentionem haut faciat, eadem adhuc penes Electorem manere. Super qvibus multa disceptatio surgebat, Sveci ostendebant, initium reddendi oppida suo milite infessa à superioribus Germaniæ partibus faciendum. Limitem haut prope ripam Oderæ, sed paulo laxius versus interiora provinciæ Electoralis constituendum. Nec Electorem circa cedendam Svecis Piriciam &

1649.

Colbaciam præfecturas difficilem fore. Nostri contra: verba transactionis sat perspicua esse, nisi qvis studio tricari velit. Electorem in plura haut consensurum, qvam jam fecerit. Ac hominibus cordatis mirum iri visum, paci tam recenti jam vulnera intentari. Qvod si utiqve obscuri qvid occurrat, tertii cujuspiam arbitrio rem subjiciendam. Sveci contra arbitrio opus esse negabant, ac illa prius expedienda, qvæ extra dubium posita sint; de cæteris postea videndum. Præfecturæ Stetinensis majorem partem cis Oderam sitam, qva carere ipsi neqveant: minorem partem transflumen haut ægre Electorem concessurum. Si Elector de hac scrupulum moveat, aut ripam qvinqve pedum latitudine definire pertendat, omnia infecta à se haberi, prout ante conventionem fuerint, ac tantisper se interdicto *uti possidetis* gavisuros. Certe in Svecia aliam decisionem repertum iri. Cum nostri, ut Svecos urgerent, jacerent; ab Electore ratificationem Pacis, ac diploma cessionis tradi non posse, anteqvam norit, qvid Pomeraniæ penes ipsum maneat; Sveci contra negabant, à se ratificationem Reginæ edi posse, anteqvam cessio non solum Electoris, sed & Marchionum in Franconia exhibita fuerit. Si nostri apud tractatus qvædam tacite reservarint, se longe plura reservasse. Qvæ jura Ulteriori Pomeraniæ in Citeriorem competierint, Sveciæ cessa fuisse, non vice versa. Nostri contra; cum prioribus Pomeraniæ Ducibus hinc inde qvædam jura reciproca fuerint, controversiis prævertendis expeditissimum fore, ut ista jura utrinqve velut per compensationem simul omnis communio & mixtura tollantur, & utriqve parti sua portio libera tradatur. Qvod & Oxenstiernæ placebat; qvi tamen post id à se dictum inficiabatur, haut insolens nec timidus verba sua retractare. Sed cum nostri pertinacius instare viderentur, Salvius præter solitum commotior demum erumpebat; *Num memoria anteactorum apud nostros jam exoleverit? Sane Electorem Svecorum ope octo Principatibus potitum, computatis tribus in Marchia præsulatibus, qvi per edictum anni 1629. restitui debuerint; qvo ipso duplum Pomeraniæ pretium exsolutum sit. Ac ni Rex Gustavus Adolfus intervenisset, nullam Pomeraniæ partem ad Domum Brandeburgicam fuisse perventuram, velut inter alios jam distributa.* Ad qvæ nostri: *memoriam benefactorum hautqvidqvam animo excidisse. Sed amici esse alteri sua conservare, non subtrahere. Qvæ de duplo pretio jactentur, Electorem reipsa confutare velle, oblatis Reginæ Magdeburgo, Halberstadio & Minda cum duobus uncialium millionibus, si Citeriorem Pomeraniam reddere velit.*

Elector de permutatione aeqvivalentium agitat.

§. 30. Ast Elector ex hisce initiis conjectans, qvantum sibi controversiarum cum Svecis surrecturum esset, ut semel ista molestia defungeretur super permutandis cum cessa abs se Pomerania tribus præsulatibus agere instituit, grandi pecuniæ summa adjecta. Qvam in rem Salvio ingens præmium pollicebatur, si eam permutationem perficere posset. Is initio rem serio agi negabat, qvod præsulatus isti non solum Pomeraniæ Sveciçæ pretium excederent, sed & opportuno situ continuum tractum Rheno tenus efficerent. Tum penes Electorem haut fore tantam pecuniæ summam repræsentare. Sed cum nostri seria se loqvi asseverarent, ac super pecunia in certos dies conveniendum, Salvius disserebat; eo casu primarias Pomeraniæ urbes penes Svecos hypothecæ nomine mansuras; ac tribus præsulatibus Caminum qvoqve & Rugiam insulam addendam. Qvæ nostri velut ludibrium adspernabantur; cum id qvam maxime ab Electore qværeretur, ut omni communione sublata nil fomitis novas ad turbas superesset. Ita Salvius ad Reginam relaturum se ferebat; magnopere tamen svadere Electori utiqve addictissimum, *ne id negotium præcipitetur, suo judicio isti hautqvidqvam proficuum. Hac qvippe permutatione ipsius statum valde debilitandum; ditiones separandas, & cum nunc Svecos ex uno latere vicinos habeat, deinceps è pluribus habiturum. Qvod si isti è Svecia copias per Wismariam & Rugiam in terram exponere, ac in provincias suas deducere instituant, transitum semper per Meclenburgicam & Marchiam sumendum, perpetuam molestiarum atqve offensarum materiam. Sed nec Ordines Imperii id concessuros.* Super eadem permutatione consulti Cæsarei censebant; *à Svecis eam vix admissum iri, utpote qvi tanto ardore tractum maritimum quæsiverint. Eandem qvoqve Electori damnosam magis qvam proficuam. Nam utiqve videri cassum iri datum, ut is cessas nunc partes cum reliqva Pomerania consolidet. Sed nec Evangelicos consensuros, qvibus extincta familia Electorali circa præsulatus istos spes superfit; qva plane decollet iisdem in regnum translatis legi mortalitatis haut obnoxium. Periculosum qvoqve Svecos pedem media in Germania figere, ubi magnos exercitus parare aliosqve pro lubitu invadere qveant. Igitur satius fore Instrumento Pacis stare, nec ansam differendæ ratificationum permutationi*

1649.

1649. *tioni præbere. Pace firmata Electorem communi evictione fruiturum, si qva præter Pacis leges ab ipso exigantur.* Unde Electori placebat in præsens nihil amplius hac de re à Legatis moveri, ac Cæsareis, Ordinibusqve indicari, ipsum Salvium resiliisse, atqve intolerandas plane conditiones proposuisse. Nam satis adparebat heic nihil profici, ac ipsos in Svecia fontes adeundos. Nam principes facilius persvaderi, qvam ministros, & rationem à consangvinitate ductam apud Reginam pondus habere posse, apud ministros inter inania reputari. Deniqve si ad blanditias verborum descendendum sit, eas decentius apud Reginam prodigi, qvam apud ministros, qvorum insolentia istis intractabilior reddatur. Inter hæc Electori in mentem venerat, si Svecis jura Ulterioris Pomeraniæ Principibus in Citeriorem competentia utiqve concedenda sint, in pensationem Magisterium Sonneburgicum deposcere. Ast Legatis haut consultum videbatur de hoc tangere, sed potius id nemine consulto vindicare. Nam Catholicos hoc ipso monitos ansam arrepturos istis destinatis sese opponendi, velut post conclusam pacem circa bona sacra nil amplius novare fas sit. Nec minus Evangelicos contradicturos ex invidia, aut qvia sua interesse putent; cum præsertim plausibile prætextum in promtu sit, ratificationibus jam jam permutandis. Sed & priores Electores circa hoc Magisterium, cum immediatus status non sit, nullum Imperii jus agnovisse, nec recognitionis nomine Melitam qvid misisse, donec postremus Magister Schvvartzenbergius Comes deliniendo Magistro Melitensi pecuniæ qvid exsolverit spe concepta, inter Ordines Imperii id Magisterium relatum iri. Qvi conatus cum irritus fuerit, & Magistrum, & Commendatores vetere consvetudine inter Ordines provinciales censeri, tributis pariter cum hisce obnoxios.

Circa ratificationem Pacis difficultates.

§. 31. Sed qvia rectio limitum in Pomerania in longum itura videbatur, rationis non erat ab Electore diploma cessionis exhiberi; cum nondum constaret, qvantum ipse cessurus esset, & istius instrumenti traditio ad executionem pacis pertineret; qvam nec Sveci amplius urgebant. Ast circa ratificationem pacis res altioris indaginis erat, qvod Sveci jactarent; ni Elector tradita sua ratificatione declaret, se supra dictis prætensionibus renuntiare, istam à se haut acceptatum iri. Ac Ordines Evangelici non sine minis fremebant; si Elector negata ratificatione pacem moretur, reparationem damni ab ipso qværendam. Nec disparia sentiebant Cæsarei, qvibus nostri significabant; ab Electore ratificationem non posse tradi, anteqvam Sveci caverint, id ipsi circa ea, qvæ ex pace eidem debentur, citra fraudem fore; ac ut Sveci, ubi amica compositio non successerit, eo stare velint, qvod Cæsar & Ordines æqvum judicaverint. Ad qvæ Cæsarei: non posse ipsis vitio dari, qvod circumspecte agant, cum hominibus astutis, & duris. Frustra tamen sperare ipsos, à Svecis qvam desiderent scriptam cautionem edendam; qvi potius ut Electori ægre faciant, denuo cessionis diploma expostulaturi sint, haut depellendi, nisi violentis remediis, qvæ præsens tempus haut admittat. Qvo ipso commutationem ratificationum, & qvæ inde pendet, pacis executionem impediri maximo cum damno & publico Imperii, & privato Electoris. Nostri contra; saltem Electori per Ordines cavendum, de Ulteriore Pomerania non plus sibi extortum iri, qvam is in Pacis Instrumento consenserit. Ad qvæ Cæsarei; æqva postulari, & qvæ jam communi evictione contineantur. Sed Ordinibus vix facultatem fore ante ratificationes hinc inde traditas ea super re consultandi; cum eadem non à paucis Deputatis expediri qveat, sed per tria Ordinum collegia discutienda sit. Qvod cum non possit non in publicum emanare, Svecis magnam suspicionem injectum iri, velut jam super ipsis in ordinem redigendis agatur, & ad abrumpendam pacem viam sterni. Ast ubi Elector ditionibus suis potitus, ac Sveci dimisso exercitu minus formidabiles redditi sint, ejusmodi declarationem etiam soluto Ordinum conventu facile obtentum iri; præsertim cum Cæsar intra semestre à ratihabita pace Comitia sit indicturus. Sed cum nostri exciperent; Electoris causam interea posse vulnerari, eoqve saltem scripto ipsius jus integrum servandum; Cæsarei id perlectum acceptare haut recusabant, modo silentio tegeretur, qvoad ratificationum commutatio peracta, & copiarum pars exautorata fuerit, ne Sveci hoc intellecto tricandi ansam arripiant. In eundem sensum loqvebatur Moguntinus, cui par scriptum à nostris exhibitum. Sed Svecis citra exceptionem ratihabitio tradita fuit.

Circa traditionem Halberstadii & Mindæ Sveci tricantur.

§. 32. Postulabat inde Elector à Legatis Svecicis, ut ipse in possessionem Ulterioris Pomeraniæ, & Præsulatuum, qvi pro cessa Citeriore provincia assignati eidem fuerant, immitteretur, qvod Sveci jam ditionibus in belli præmium acceptis

1649. 18. Febr. Schan.

reipſa fruerentur. Sed iſti cum id negotium ſuæ facultatis eſſe negarent, Elector ad Carolum Guſtavum Palatinum, ſupremum Svecicæ militiæ Ducem, Witgenſteinium Comitem, & Chriſtophorum Albertum Schœnaichium Mindam obligat, qvo iſte tunc agebat, idem ab hoc petituros. Qvi initio reſpondebat; ubi conventio, qvæ Noribergæ adornanda ſit, abſoluta fuerit, ſe in mora haut futurum. Interim copias ſuas ex iſtis provinciis alendas, qveis ſolitum non ſit ad alienum arbitrium victitare. Sed & qveis prædia donata fuerint, ſuper impenſis in ea factis ſatisfaciendum, ſaltem ut jumenta, & pecora inde abducere liceat. Id qvod Elector haut annuere conſtituerat, qvod hac ratione prætenſionum modus haut futurus eſſet. Sed

6. Mart.

noſtris acrius inſtantibus declarabat iſte; *qvanqvam Sveci ad tradendos Præſulatus, anteqvam executio pacis ad liqvidum deducta fuerit, non teneantur: tamen qvo minus Elector regimen iſtorum capeſſat, ſe haut obſtiturum, modo Cæſarei Commiſſarii conſtituantur, qvi hunc in poſſeſſionem immittant; ac Archidux Leopoldus Wilhelmus Halberſtadii, & Franciſcus Wilhelmus Mindæ ſubditos juramento exſolvat. Tunc à ſe qvoqve deſignandum, qvi miniſtros à Svecis ibi conſtitutos exautoret. Qva de re Joannem Oxenſtiernam moneri poſſe, cui ſuper eadem in mandatis daturus ſit. Pomeraniam tradi non poſſe, niſi ſuper finibus convenerit, aut ſaltem ceſſionis inſtrumentum traditum ſit.* Cum noſtri exciperent; *qvi ad regendos fines deſignati ſint Lillieſtramium, Hempelium,*

Hempel.

Svalenbergium privatis reſpectibus duci, qvod donationes ſuas, ſuorumqve in Ulteriore Pomerania ſub ditionem Svecicam prolatis finibus moliantur; Palatinus reponebat; *non dubium eſſe, qvin id negotium ob privatum lucrum difficultatibus ſit involvendum, eoqve ſatius fore, ab Electore ipſos fontes adiri.* Idem tamen conceſſam antea à tributis immunitatem Ravensbergico & Marcano Comitatui prorogabat, utut hancce pace ſublatam cauſaretur; rogans tamen, id ſilentio tegi, & iſta tributa ad alios uſus adhibenda fingi; qvod iſta exemtio apud alios Ordines magnam invidiam ſibi creatura ſit, utpote qvi decreverint, nemini immunitatem indulgere, qvod uni demtum onus aliis accreſcat. Nec minus è decem cohortibus, qveis per Clivicas ditiones hoſpitia aſſignata fuerat, qvinqve velut non modici beneficii loco remittebat. Idem de cætero multis verbis de ſuo in Electorem ſtudio teſtabatur, etſi norit, ſiniſtra de ſe apud iſthunc ſparta fuiſſe; qvæ ut ex animo ejicere velit rogabat. Sane ſi qvæ in præſens parum grata accidant, ſibi admodum moleſta eſſe. Sed per turbida temporum non omnia ad ungvem exigi poſſe. Cæterum cum poſt ſuper eodem negotio Oxenſtierna appellaretur, is primo negabat mandatorum qvid ſe accepiſſe. Tum extrahendo tempori varia ſuper donatariis cavillari; inprimis ut Petro Brahæo Comiti præfe-

Stenbock.

ctura Aſcanienſis, & Guſtavo Ottoni Stenbockin Gofelda ad certos annos fruenda relinqveretur. Id ſi Elector annuat, traditionem ſine mora faciendam. Sed urbe Mindenſi præſidium deduci non poſſe, niſi conventione Noribergæ abſoluta. Qvod autem Mindenſes regimen provinciæ intra mœnia ſua recipere tergiverſentur, id abſurdum plane eſſe. Ad extremum tamen cum declaraſſet, Reginam non amplius, qvod in Mindenſem præſulatum prætendat, habere, ac ad Königsmarckium atqve Stenbockium jam mandata transmiſſa, ut iſte Halberſtadienſem, hic Mindenſem Præſulatum Electori tradat; ad hujus qvidem capeſſendam poſſesſionem ab Electore mittitur Fromholtus, & Schonaichius;

8. Jun.

qvi præmiſſis in urbem fiduciariis literis à Stenbockio inter diſploſiones machinarum, aliaqve honoris ſigna recipiuntur. Sed cum in rem præſentem veniendum eſſet, iſte cauſabatur; declarationem qvarundam dictionum obſcurarum petendam; demum contraria ſe mandata è Svecia accepiſſe faſſus; ac ſatius fore ipſam urbem ſimul cum præſulatu tradi, ubi Noribergæ ſuper executione conventum fuerit. Et cum noſtri acerrimas qverelas moverent, ludibrio habiti, ac tanta cum pompa recepti, ut irriti dimitterentur; idem excuſabat, decentius ſibi viſum, eos in urbem recipere, qvam ut iter relegerint obviam mittere. Qvi & noſtris poſtulantibus literas acti negotii teſtes, uti ſolet, dare abnuebat; qvod iſthoc negotium non abruptum, ſed ſuſpenſum duntaxat ſit. Qvo fine & noſtri diſcedentes Derenthalium in urbe relinqvebant. Ad Halberſtadium acceptandum miſſus erat Borgſtorfius, cui Königsmarkius dicebat; nulla ſibi in eam rem mandata eſſe; qvin potius prohibitum ſe iſtum Præſulatum tradere, qvod Ordines circa conferendam pecuniam militarem moras nectant; cum tamen Elector ſuam portionem jam repræſentaſſet. Eo ſuper negotio Contarenus judicabat: *dolendum eſſe Svecos ob privata qvædam, eaqve ſat modica emolumenta graves & ad ſummam rerum valituras rationes negligere, ac ita aſpere offendere Principes vicinos, potentesqve,*

qvi

1649. *qui in posterum, prout ab istis habiti sint, noxam aut commodum iisdem adferre queant.* Ea tamen contumelia Electorem haut permovebat, ut hic Cæsaris literis obtemperandum duceret, qveis voluerat ab eodem aliisqve Ordinibus Legatos Viennam mitti, super executione pacis consultaturos, circa qvam Sveci tergiversari, ac suspecta qvædam machinari videantur. Nam eam missionem iste intempestivam judicabat, velut magnas suspiciones excitaturam, qvoad spes adhuc superfit amica ratione executionem posse obtineri. Qvanqvam & alii censebant, in Germania moris non esse, ab Ordinibus legatos in aulam Cæsaris mitti super negotiis totum Imperium spectantibus acturos.

In Conventu Norimbergensi ab Electore acta.

§. 33. Ex hisce haut absurde augurabatur Elector, qvantum sibi laboris exhauriendum foret, anteqvam ditiones suas tam tenacibus manibus eriperet. Unde ne qvid in se desideraretur, & Noribergæ apud Carolum Gustavum Palatinum, supremum militiæ Sveciæ ducem, cui pacis exsecutio commissa erat, & apud ipsam Reginam in eam rem instabat. Tum & mature designabat, qvi limitum ductum, & alia in Pomeraniam rejecta expedirent. Ac Noribergam qvidem ad conventum à supremis utrinqve exercituum ducibus indictum, qvo & Ordinum legati freqventes coibant, ab Electore missus est Matthæus Wesenbecius. Cui compendio injunctum, qvoniam qvid ibi proponendum esset, in antecessum haut constaret, plurium suffragiis sese adjungere, & apud Catholicos æqve atqve Evangelicos instare, neqvid adversus leges pacis in fraudem aliorum statuatur, utqve citra moram conventa exsecutioni dentur; qvod metuendum sit, ne in longum extracto negotio vix utcunqve sedatum incendium in novas flammas erumpat. Nam à regiis hautqvidqvam desertum iri illos, qvi in sua restituendi sunt, qviqve prætextum bello præbuerunt; nec hosce istis prius adhærere omissuros, qvam sua recuperarint. Præsertim cum constet, Svecicos duces tam lucrosam militiam invitos deserere, ac Carolum Gustavum Palatinum non obscure fremere, pacem intempestive properatam. Hunc qvippe expeditionem trans Danubium agitasse, qva spes fuerit insignia Protestantibus commoda, ac plenam sacrorum libertatem provincialibus Cæsareis obtinendi. Inprimis eo jubebatur incumbere, ut miles qvamprimum exautoretur, & loco præsidiis alienis infessa suis qvaqve dominis reddantur; inprimis ne Elector in postremum locum rejiciatur, neu ejus ditiones itineribus exautorati militis atterantur; id qvod facile declinari possit, si qvi Silesiam insederant, Odera flumine Stetinum vehantur, reliqvi Wismariam versus abducantur. Tum ut qvæ provinciæ Electori pro cessis Pomeraniæ partibus attributæ sint, citra moram tradantur; præsertim cum & Svecorum intersit Catholicis tergiversandi colorem ne præbere, qvos ipsi ad faciendam restitutionem urgeant.

Noribergæ pro Electore parum profecit.

§. 34. Ast Noribergæ non minus difficultatum, qvam metuebat, Elector apud Svecos reperit. Cum enim catalogus deducendorum præsidiorum conciperetur, Cæsarei qvidem facile annuebant, ut *in primo termino* Pomerania & oppida Marchiæ ponerentur. Contra Sveci sua formula Ulteriorem Pomeraniam, ut & Lockenitzam, atqve Schifelbeinam plane omiserant; simul utramqve Saxoniam & Westphaliam, in qvibus Electoris ditiones sitæ sunt, in tertium *terminum* rejecerant. Ea de re cum Wesenbecius apud Palatinum qvereretur, is initio *omissionem per errorem factam excusabat, nec de præjudicio Electori adferendo cogitatum, cui sua utiqve sint restituenda, Lockenitzam & Schifelbeinam in Pomerania sitam se credidisse, idqve emendatum iri. Sed rationem belli hoc ordine præsidia deducenda dictare, ut tergo semper cautum sit, eoqve initium à superioribus faciendum, locis mari proximis ad extremum servatis. Circa itinera militis exautorati se curaturum, ut Electoris ditionibus qvam minimum molestiæ inferatur. Super Pomerania nil mora futurum, qvamprimum super limitibus convenerit.* Super Minda tantum obiter monebat, velut jus præsidium proprium constituendi ei competat, non tam proprio, qvam Alexandri Erskeini instinctu, qvem Mindenses eo fine muneribus mactarant; Wesenbecio reponente, ipsis in tractatibus id jus rejectum. Idem Palatinus, cum Wesenbecius qverelam moveret super ludibrio, qvod missis ab Electore Mindæ contigerat, addito, haut eorundem esse Catholicos ad restitutionem compellere, & Electori Eglam, ac debitos Præsulatus detinere; primo qvidem spem faciebat, brevi istos Electori tradendos. Sed

15. Jun.

mox significabat, alia sibi mandata è Svecia fuisse missa, à qvibus discedere sibi haut liceat; istis traditionem rejici, qvoad super limitibus in Pomerania sit conventum. Id vero sibi valde molestum accidisse, ac se jam in Sveciam scripsisse; haut congruere, talibus prætextis restitutionem inhibere, qvam Ordines magno studio urgeant;

1649.

qvibus ingeos suspicio injicienda sit, ubi exsecutioneoi pacis tali modo eludi videant. Ac contuoicliæ sibi esse sua pollicita ac jussa irrita reddi. Addebat, sese Electoris studium circa promovendam pacem diligeoter commendasse; cui & eo nomioe præ cæteris gratificandum sit. Ominabatur qvoqve Kleistium in Svecia haut operæ pretium facturum, velut qvi durius & jactantius loqvatur, qvam Reginæ aures ferre possint. *11. Jul.* Idem post referebat, responsum se ad suas literas accepisse; qvibus compositio super limitibus acriter ingeratur, qva ooo absoluta Regina Ulteriorem Pomeraniam Electori redditura non sit. Nec Novæ Marchiæ oppida in catalogum evacuandorum referri posse, aoteqvam è pacto induciarum reliqva tributorum persoluta sint. Nec Præsulatus tradendos, nisi rata parte pecuniæ militaris repræsentata. Talia jussa sibi molestissima esse, sed circa qvæ præter obseqvium nil sibi relictum. Ad qvæ cum Wesenbecius regereret; ista ad Ordines sibi refereoda, Palatinus respondebat: id per se licere; cæterum hisce oon aliud à se responium iri datum, qvo si adqviescere nolint, Reginam Holmiæ adeundam. Qvanqvam revera in Ordinibus parum prælidii erat, qvorum qvilibet pro se oitebatur, qvid aliis eveniret parum solicitus; manifesta etiam Urbicorum in Electorem iniqvitate, qvi Hervordiam catalogo evacuandorum inserere, ac io statum qvem affectabat, collocari cupiebant, velut inita cum Electore conventio per pacem expirasset. Et qvia oomes finem tractatuum, simulqve belli molestiarum anhelabant, nemo pro Electore impense contendebat; utut demonstraretur, hunc Ordinibus valde instaotibus io cessionem Pomeraniæ ea lege consensisse, ut sibi paria reponantur. Cæsarei tamen verbis prolixe testabantur, sese Electorem circa Pomeraniam & NovamMarchiam haut deserturos. *17. Jul.* Instaote dehinc Wesenbecio, ut Pomerania iterum catalogo reddendorum exprimeretur, Palatinus respondebat: initiotractatuum eam fuisse insertam, sed post jussu Reginæ expuoctam. Tum tractatum limitaoeum maturandum, qvo perfecto in se moram non fore. Nec vitio dari Reginæ posse, si ista prius expediri velit, ne postea litium materia supersit. Mox connitentibus Cæsareis Sveci demum Ulteriorem Pomeraniam catalogo recipiebaot, sed cum additamento *Salvis tractatibus limitaneis*; qvo depelli noo poterant, qvicqvid rationum ingereretur; repudiato etiam, qvod Elector proponi jusserat, temperamento sane æqvissimo & omnibus probato; ut Sveci tantisper loca, qvæ controversa judicarent, ad finem tractatuum retinerent, redditis protinus haut litigiosis. Ordines tamen istud additamentum haut ita formidandum censebant, qvod ejus seosum lmoc credereot, restinitionem faciendam salvis tractatibus, ita ut nec illa his nec hi illis impedimenta sint. Ast Sveci alium sensum animo fovebant, ut restitutio non prius sit facieoda, qvam post eam tractatiooem absolutam. Qvæ ambiguitas qvoqve Wesenbecio imponebat, ut non magnopere super ista clausula laborandum duceret, qvoad post perfecto catalogo aliis eam verbis expressam cerneret; immemor, ambigua pactorum verba in illorum favorem trahi solere, qvi potentia prævalent. Ne autem prætextum deesset, qvare tantam diffideotiam circa Electorem osteoderent, multa de ejusdem machinationibus apud Belgas contra Sveciam spargebantur, qvibus oiagna cum circumspectione obviam eundum sit. Qvio nec inficiabantur, Consiliarios Stetinenses privata ob emolumenta restitutioni Pomeraniæ remoram injicere, ac sinistra admodum Holmiam, & Noribergam referre. Ipse autem Palatinus id negotium à se removebat, offensus, qvod promissa sua servare haut concessum sibi fuerit, & qvia circa id nil potestatis sibi relictum; tum oe enixo studio suspectum se Svecis redderet, velut Principum Germaniæ favorem captaret. Nec dissimulabat, sibi haut placere modum isthunc Electori sua extorqvendi, honesto orbi hautqvidqvam adprobandum.

Halberstadiensis & Mindensis dicto Electori traditur.

§. 35. Interim ut Halberstadieosis, & Mindeosis præsulatus sibi traderentur Elector apud ipsam Reginam per Ewaldum Kleistium institerat, qvestus, à se ad capessendam possessionem missos non sine ignominia irritos discessisse obtentu adversorum è Svecia mandatorum. Qvale factum eo minus sperari potuerit, qvod leges pacis diserte dictitent, ut Egla statim post conclusam pacem, (qva Gustavus Baoerius Joannis F. excedere moretur,) præsulatus autem statim post ratihabitam pacem tradatur. Ac qvod etiam Svecici ministri paratos se tulerint, ac ipsum ad suos mittendos permoverint, Joanoe Oxenstierna confirmante, Königsmarckio, & Stenbockio injunctum, utrumqve præsulatum tradere, statim atqve Electorales Coomissarii advenissent. Nam licet aliis Principibus sua oondum sint restituta, peculiari tamen se jure niti, qvod Sveci jam ab anno tricesi-

tricesimo septimo Pomeraniam infederint; aliqvot myriadibus è reditibus ejus provinciæ perceptis. Ac Catholicos isthoc exemplo restitutionem à se faciendam detrectaturos. Ad qvæ Regina; se in culpa non esse, ut traditio præsulatuum retractaretur: nec sibi constitisse, Palatinum, & Oxenstiernam super eadem cum Electoralibus egisse, qvod & huic sat acriter exprobratum sit. Cæterum qvia Noribergæ tractatio hæreat, nec ipsa se Electori ad tradendos præsulatus obstrinxerit; sibi haut posse imputari, alios plura promisisse, qvam præstare qveant. Nam pessime rebus se suis consulturam, si, Cæsareis tam suspectas moras alentibus, ipsa tam opportuna loca è manibus amittat, anteqvam de pacis exsecutione constiterit. Mox tamen scripto declarabat: *præsidia sua oppidis ad Electorem spectantibus deduci non posse ante perfectam Noribergæ conventionem, quo negotium id per Tabulas Pacis remissum sit. Nec rationi congruere, ut initium restitutionis apud loca maritima fiat, ac securitatis firmamenta præmature abducantur. Possessionem tamen Halberstadiensis & Mindensis ditionis Electori tradendam hactenus, ut jurisdictionem & reditus administret: quam in rem mandata ad Palatinum sint mittenda. Interim in oppidis Minda, & Halberstadio præsidia Svecica permansura, alimentisqve fruitura, qvoad juxta ordinem Norbergæ definiendum ista deducantur.* Hisce Reginæ mandatis exseqvendis eo promtiorem se Palatinus exhibebat, qvod ipse eo nomine diligenter in Sveciam scripsisset, cujus & rationibus pondus ibi fuerat. Qvi & ferebat, primam Kleistii in Svecia propositionem effecisse, ut mandata sua super tradendis præsulatibus revocata sint, Regina per istam suspectante infesti qvid ab Electore agitari. Volebat tamen Palatinus, Oxenstierna suggerente, mandato tradendæ Mindensis provinciæ hanc conditionem addere, ut super jure præsidii, qvod Minda sibi tribuebat, prius transigeretur. Ad qvæ Wesenbecius; jam Osnabrugæ à nostris demonstratum, id jus oppido haut competere; ac cum jam de eo formulæ conceptæ à Svecicis insertum esset, nostris contendentibus iterum dispunctum fuisse. Etsi Elector non repugnat, qvo minus jure suo potiatur civitas, ubi deinceps idem liqvido demonstrare posit. Ac suspectum admodum videri Electori, rem ita liqvidam ejusmodi conditionibus circumscribi. Confirmabat tamen Palatinus; insidiarum nihil subesse, ac jam antea Oxenstiernam de jure præsidii movisse, cui & de hoc exactius constet. Post tamen declarabat; eam conditionem, qvæ ab Oxenstierna profecta sit, & de qva nil sibi constet, traditioni provinciæ haut obstaculo futuram. Sane nil aliud rationis se audisse, qvam qvod Sveci Mindensibus, cum id oppidum ingrederentur, promiserint, se decurionibus discessu suo claves portarum reddituros. Ac posse ea de re amplius agi, qvando præsidium Svecicum sit deducendum. Eam ob causam ne qvid tricarum circa id tempus moveretur, Elector cum Palatino conveniebat, ut legio illa, qvæ Mindæ præsidium agitabat, alias exauctoranda, Electoris sacramento transcriberetur, sic ut eadem oppido haut educeretur, sed mutato duntaxat sacramento ibidem maneret. Tradito præsulatu Elector oppidum qvoqve Mindam in verba sua adigere cupiebat. Sed id Sveci hoc prætexto eludebant, qvod idem parum decorum sit Electori, qvamdiu alienum præsidium ibi agit. Capitulares qvoqve Mindenses apud Volmarum attestationem qværebant, velut Electori haut fas sit qvartam canonicatuum partem suis reditibus adplicare; Electore contra demonstrante, cum ea verba Halberstadiensi præsulatui addita fuerint, non opus fuisse eadem circa Mindensem qvoqve exprimi, qvæ & illa clausula contineantur, *pari ratione ut Episcopatus Halberstadiensis.* Et causam ejus concessionis esse, qvod Mindensi præsulatui præfecturæ Schaumburgicæ detractæ fuerint.

§. 36. Ast circa Pomeraniam res parum procedebat, Svecis ultro indignantibus, id negotium ab Electore apud Cæsareos & Ordines ita fervide agi; ac moræ culpam in ipsum rejicientibus, qvod misso in Sveciam Legato novos ibi tractatus moliatur, per qvos Stetinensis negotiatio turbetur. Ac ipsi Cæsarei censebant, tractatus super eodem negotio diversis locis institutos sibi mutuo impedimento esse. Elector tamen excusabat; eam missionem ideo fuisse faciendam, qvod ipse circa negotium finium Osnabruga in Sveciam, è Svecia Osnabrugam rejectus fuerit; nec Stetini Commissarios operæ pretium facere posse, anteqvam in Svecia fuerit definitum, qvod initium ducendo limiti, & qvousqve statuendum; id qvod totius negotii fundamentum sit. Cæterum compellendis ad æqva Svecis Elector Wesenbecio injunxerat, ut subscriptionem pacti Norbergici declinaret, qvasi defectu mandati; tum ex Ordinibus qværeret, num ipsi utiqve evictionem Electori sint præstituri, ubi ipse subscriptionem evitare non posit, ac num cense-

Marginalia: 11. Jul. — 27. Jul. — 5. Sept. — 1649. — *Circa Pomeraniam restituendam difficultates.* — 10. Aug.

1649. censeant eidem sufficere, ut interposita protestatione jus sibi fluum integrum reservet? Enimvero Ordines circa sua singuli soliciti aliena parum curabant, magno desiderio ad conclusionem properantes. Nec Electori peculiariter super evictione cavere volebant, ne Svecos suspicione perstringerent, velut fœdera jam in ipsos cudi inciperent; ac communem *guarantiam* sufficere censebant. Ast Cæsarei, qvi super Pomerania apud Svecos acriter institerant, Wesenbecio ostendebant; *Svecos insuper habita sua contentione immotos declarare, se Ulteriorem Pomeraniam non nisi post ductum limitem, ac Novæ Marchiæ loca non nisi reliqvis tributi induciarii solutis reddituros. Eos qvippe nolle incertos agere, ac non nisi ad liqvidum deductis finibus literas infeudationis adornari posse. Ordines qvoqve Pomeraniæ id negotium expediri cupere. Nec ipsis sufficere, tantisper loca controversa detinere, ac deinceps litibus implicari, qvarum radicem nunc exscindi velint. Eoqve clausula salvis tractatibus depelli nulla ratione posse. Unde qvantumvis à Cæsare serio sibi injunctum sit Electoris causam tueri, non tamen sibi liqvere, qvid amplius agendum sit. Nam eam ob causam arma resumere haut consultum, qvod solus Cæsar bello sustinendo non sufficiat, ac Ordines regiis innexi omnia hisce annuant, saltem ultra verba non processuri. Summam autem rerum ideo in ambiguo relinqvi, ne Electorem qvidem desideraturum. Sane Svecorum postulata iniqvissima, qvibus arguendis ad arbitros sit eundem, & ab Electore Cæsarem, à Svecis Gallum eo fine proponendum. Id si longum videatur, Svecorum postulata tantisper annuenda, qvæ metu extorta ad diuturnitatem haut sint valitura; saltem adpariturum, qvid destinatorum intus foveant, & num his obtentis Pomeraniam tradituri sint. Nam esse qvi suspicentur, ideo ab ipsis Ulteriorem provinciam detineri, ut si Polonis pax cordi non sit, Poloniam ex ea infestare qveant.* Ast qvæ de arbitris Cæsarei jecerant, Electori & Ordinibus impense probabantur, qvi & super his apud Palatinum per Deputatos proponebant; Sed qvi constanter contraria Reginæ mandata excusabat.

25. Sept.

Electoris declaratio.

§. 37. Cum itaqve circa negotium Pomeranicum apud Svecos rationibus nihil proficeretur, ejusmodi consilium Electori erat capiendum, qvod neqve pacem impediret, neqve propriis ipsius rationibus nimium officeret. Itaqve Wesenbecius Cæsareis atqve Ordinum Legatis denuo demonstrare jubebatur; *qvam duriter, & adversus pacis leges secum agatur, Pomerania sua hucusqve & deinceps qvoqve detinenda. Eqvidem meminisse, qvid super congressu circa fines regundos Osnabrugæ convenerit, cui accelerando ipse subinde apud Legatos Osnabrugenses institerit, ac jam suos ei negotio expediundo ante qvinqve menses designaverit. Sed per Svecos stetisse, qvo minus ejus initium adhuc fieri potuerit. Cum ita iniqvum sit alienam ob procrastinationem se suis ditionibus excludi, ipsos se consilium exposcere, qvid sibi agendum, ne pacis legibus exclusus sua provinciæ jacturam faciat.* Qvod si autem isti obtentu deficientis mandati sententiam dicere abnuant, ac Sveci destinatis suis inhæreant, Wesenbecius dextre declarare jubebatur; Electorem præter omnia, qvæ ad communem patriæ pacem jam contulerit, id qvoqve cupere, ut congressus Stetini succedat, atqve intra bimestre tempus ad finem deducatur. Qvo casu Pomeraniam in tertium terminum absqve conditione referendam. Ast si præter spem congressus iste intra dictum spatium haut absolvatur, Electorem loca, qvæ circa ductum limitum Sveci in dubium vocent, ad exitum congressus in horum manibus relicturum, ea lege, ut Sveci vicissim reliqvam Pomeraniam intra tertium diem citra moram restituant. Ne autem hæc declaratio ita accipiatur, velut Elector beneficio pacis se excludat, aut contentæ ibi guarantiæ renuntiet, Wesenbecius apud omnes legatos ipsosqve Gallos testari jubebatur; Electorem omnia sibi pacis beneficia reservare, qvam pro norma negotiationis Pomeranicæ habeat. Tum ne Sveci ansam inde arripiant istum congressum in infinitum extendendi, & qvam adhuc affectare videantur Pomeraniæ partem obliqva via detinendi, à Cæsareis atqve Ordinibus ante subscriptionem conventionis certos è suo numero designandos, qvi ubi intra bimestre congressus Pomeranicus ad finem haut sit perductus, in ista causa velut arbitri sententiam pronuntient. Id qvod neqve Sveci declinare, neqve Cæsarei atqve Ordines recusare possint, utpote ad qvod per leges guarantiæ teneantur. Deniqve à Cæsareis petat, ne Sveci de provinciis suis Germanicis investiantur, qvoad negotium id absolutum fuerit, præsertim cum ante designatum limitem literæ infeudationis formari neqveant, utpote in qvibus omnia loca sint exprimenda. Id si obtineatur, Wesenbecio facultas dabatur Electoris nomine conventionem subscribendi. Qvia etiam Svecici Commissarii in Pomerania eo prætexto utebantur ad limitane-

1650.

1650. 22. Febr.

1650. mitaneum negotium extrahendum, qvod Kleistius ni Svecia circa idem satageret, Elector declarabat, istum hautqvidqvam limitum gratia missum, sed ut pro re rata operam det, ne qvid legibus pacis adversum Electori obtrudatur, ac si qvi nodus occurrat, cui solvendo Commissariis facultas non sit, apud Reginam qvæ res exigat promovere qveat; qvo ipso Commissionis progressum utiqve accelerari. Super hisce Cæsarei censebant; 9. Mart. *Electori pro præsenti rerum statu circumspecte procedendum, ne hucusqve conventa subvertantur. Interim abunde ipsi super evictione cautum. Vix tamen sibi persvaderi, Svecis animum esse Ulteriorem Pomeraniam plane retinendi, sed occasione illa tantisper utendi, qvoad perspiciant, qvomodo tractatus cum Polonis sint successuri, & qvalem sese Elector adversus ipsos gesturus sit. Cæterum ab Electore proposita æqva esse atqve accommoda stringendis Svecis, ut sententiam suam promant, num congressus iste cordi ipsis sit. Dubium tamen esse, num Sveci Cæsarem arbitrum admissuri sint, utut tanqvam Status Imperii legibus publicis teneantur. Suspensionem investituræ in aula Cæsarea ultro secuturam, ac ipsos Svecos profiteri, non prius illam à se qværendam, qvam in Pomerania sint omnia ad liqvidum deducta. Nec consultum videri Electorem circa subscriptionem conventionis Norbergicæ tergiversari, ne communi se tractatu excludere, & peculiari niti velle videatur; cum tamen ad istius normam limitanea negotiatio dirigenda, nec velut peculiare conventio consideranda sit.* Sed & Ordines ab Electore proposita æqvitati & rationi consentanea censebant, ac suffragiis suis ista sese fulturos pollicebantur, etsi dubitent à Svecis arbitros admissum iri. In omnibus tamen caute agendum, ne Sveci concepta offensa hactenus conventa retractent; qvod & in commune noxium, & Electori plus molestiæ pariturum sit. Ac id cumprimis agendum, ut per Ordines Svecis simpliciter commendetur, Pomeraniam absqve conditione catalogo restituendorum inserendam. Id ubi obtineri neqveat, haut obsistendum, qvo minus conventio absolvatur. Sic igitur Cæsarei verbis super hoc negotio apud Palatinum diligenter instabant; qvi nil aliud qvam defectum mandati obtendebat; ac se tamen per literas jam apud Reginam effecisse, ut ea negotii in Pomerania initium fieri jusserit, de cujus felici exitu dubitandum non sit. Ab Ordinibus qvoqve numerosa Deputatio eodem nomine decernebatur, cujus tamen accessus Palatino sat ingratus erat, nulla gratificandi facultate.

§. 38. Qvia autem suspicio fuerat, à Wesenbecio rem langvidius agi, ab Electore Noribergam qvoqve missus est Schœnaichius tribunus, forte militari professione Palatino acceptior futurus, cui injunctum hunc invitare, ut in Sveciam tendens Electoris hospitio uti velit. *Elector per alios idem negotium Noribergæ urget.* Sed præcipuum negotium erat super restituenda Pomerania Ulteriore instare, continuis tributis exhausta, cujus proventus saltem à conclusa pace ad Electorem spectent, qvi hactenus tamen intercepti sint; cum Elector qvæ sibi incumbant, jam præstiterit, aut protinus repræsentare sit paratus. Tum ingentem pecuniæ vim per inducias in tributa erogatam, & enixo Electoris studio effectum, ut milites tam opimo præmio potirentur. Unde nunqvam credidisse, se, qvi tantum favoris pro rebus Sveciæ ostenderit, circa sua recuperanda post illos habendum, qvi infesta adversus eandem arma gesserunt. Et qvanqvam nonnulli, qvi per legem Amnestiæ & Gravaminum debebant, nondum restituti sint; id tamen Electorem non tangere, qvi nil alieni detineat: nec par esse, ipsum aliena delicta luere, & suis tantisper carere; sed potius tergiversantes immisso milite ad officium faciendum compellendos. Hoc qvippe modo pervicaciam Catholicorum ali, cum videant, eos, qvi legibus pacis satisfecerint, per onera belli post pacem opprimi, contumacibus immunibus. Qvod si Palatinus excuset, super hisce nil sibi mandatum, saltem oppida Veteris Marchiæ redderet, reliqvorum præsidia imminueret, cohortes in ditionibus Electoris hospitantes exautoraret, Mindensium postulato circa jus præsidii ne faveret, reditibus Electoralibus parceret. Ad ista Palatinus multa cum verborum humanitate respondebat; *Si res suæ ferant iter per Marchiam sumere, honorem apud Electorem divertendi cupide se arrepturum, per mutuum adspectum & colloqvia firmanda amicitia tantopere sibi æstimata. Cæterum qvod præsidia è ditionibus Electoris nondum deduci potuerint, id non Svecis imputandum, sed illis, qvi exsecutionem pacis hucusqve extraxerint: nec Svecos ad istud per Tabulas Pacis obstringi; nec securitatem tum communem Protestantium, tum istorum peculiarem admittere, ut pluribus locis præsidia deducantur, aut plus militum dimittatur, anteqvam de exsecutione pacis cautum sit. Circa levanda onera ditionum Electoralium facturum, qvantum possit, ac qvantum mandata permittant.* 3. Jan.

1650.

mittant. Erant qui literas Electoris ad Palatinum scriptas arguerent velut justo vehementiores. Sed in ipso nil offensæ eo nomine eminebat; ac verosimile erat, istum Electori fuisse gratificaturum, si per mandata Reginæ id licuisset. Ne tamen ea legatio plane inanis esset, Electori Halberstadium, Hornburgum, & Ostervvicum deducto milite Svecieo traditur; Adduntur dono machinæ, qvæ tropæorum indolem non haberent, & si qvid paratus bellici ibidem reperiretur.

Alia legatio inanis.

2. Mart.

§. 39. Haut eo minus Elector misso Ehrentreichio Borgstorfio apud Palatinum denuo tentabat, num Ulterior Pomerania citra exceptionem eatalogo restituendorum inseri posset. Cui hic ternas a Regina literas ostendebat, qveis expressis verbis jubebatur Pomeraniæ restitutionem usqve ad conventionem super finibus rejicere; qva absoluta hancce citra moram redditum iri. Idem negotium Borgstorfius Cæsareis atqve Ordinibus commendabat; qvi verbis qvidem amplissime pollicebantur, cum rem præstare penes ipsos non esset. Idem à Palatino petebat, ut Electori machinas, qvæ Driesenæ, Landsbergæ, & Garlebiæ reperirentur, donaret; qvod Elector audisset, ipsum compluribus circa talia gratificari. Qvod is tunc ambigue pollicebatur, sed post pure, cum eandem ob causam Elector Fridericum Goetzium ad ipsum ablegaret. Porro Borgstorfius è Carolo Gustavo Wrangelio exqvirere jubebatur, num ipse tractatibus limitaneis in Pomerania præfuturus, & qvando eorum initium faciendum sit? Nam reliqvos Commissarios moræ causam in ipsum rejicere, qvod eo absente ad istud negotium accedere sibi haut integrum sit. Qvi se idem pro virili promoturum amplissimis verbis testabatur; sed qvæ inania fuisse exitus ostendit.

20. Jun.

Recessui Noribergico noxia Electori clausula inseritur.

§. 40. Cum itaqve nullo modo obtineri posset, ut Sveci ad reddendam Pomeraniam citra exceptionem sese obstringerent, cæteris negotiis jam expeditis, Volmarus è Wesenbecio sciscitabatur; *num Electori sententia sedeat, cum Svecis non esse concludendum, nisi pure in Pomeraniæ restitutionem consentiant; an vero haut animus sit negotium impedire, ac satis habeat jus suum protestando servasse? Nam priore casu memorem se fore mandatorum Cæsaris, nec istius causam abdicaturum. Altero casu satis se nosse, Ordines protestationibus haut commotum iri, qvo minus & ipsi ad conclusionem ruant, ac Cæsarem secum trahant.* Ad qvæ Wesenbecius: Electorem sibi injunxisse, ne conventionem subscribat, nisi obtenta citra conditionem Pomeraniæ restitutione, sed apud Cæsareos atqve Ordines protestationem interponat. Ex qvo eum adpareret, Electori haut esse propositum conclusioni obsistere, placuit apud Palatinum denuo super dispungenda ea exceptione instare, apud qvem si nihil proficiatur, concedendum esse, qvod prohiberi non posit. Sed cum hic mandata sua uti antea obtenderet, etsi spem faceret, ubi in Sveciam pervenerit, se id negotium pro virili promoturum; à Wesenbecio protestatio apud Cæsareos & Moguntinum interposita, & ab his acceptata fuit, in eamqve rem utrinqve testimonium ipsi exhibitum. Ea prorestatio subscriptionem præcedebat, qvam cum Wesenbecius valde licet instante Palatino detrectaret, id temperamenti inventum, ut decreto Ordinum certi Deputati faciendæ subscriptioni designarentur, à qvibus Wesenbecius nominatim eximebatur, cum Coloniensis qvi & ipse inter Deputatos non erat, silentio præteriretur. Cæterum cum Sveci ab initio jactassent, restitutioni Pomeraniæ hæc duntaxat verba addenda, *salvis tractatibus super limitibus & aliis minutiis*: postea hæc verba ita interpolarunt, ut Electori maximæ fraudi forent. *Loca autem posterioris Pomeraniæ, qva D. Elector Brandenburgicus vigore Instrumenti Pacis habiturus est, tunc evacuabuntur & cedentur, qvamprimum inter Regiæ Majestatis Sveciæ, & Electoris Brandenburgici ad id deputatos Commissarios super descriptione limitum & aliis minutiis conventum fuerit.* Hoc modo iterum se posthabitum, & tractatibus Pomeranicis ingentem plagam illatam ægerrime ferebat Elector; qvod Sveci nunc prætextum nacti forent qvantum vellent controversiarum movendi, ac Electoris ditione tantisper pro lubitu fruendi. Ac satius videbatur neminem ipsius nomine Noribergæ fuisse, ne ante legati sui ora isthæc agerentur; præsertim cum ea verba valde insidiose posita forent, nullo præfixo tempore, intra qvod tractatio ista absolvenda esset. Unde jubebatur Wesenbecius Cæsareos consilium exposcere; num è re videatur à Cæsare Commissarios obtinere, qvi amicam compositionem tentent, aut hac à Svecis repudiata sententiam pronuntient? Qveis haut videbatur hac via operæ pretium futurum, qvæ & multis ambagibus, nec paucis sumtibus constet, ac sine dubio à Svecis rejicienda sit; ac sententiam licet latam citra exsecutionem fore. Unde pollicebantur, Reginam

1649. ginam non prius investiendam, qvam reddita Pomerania; qvæ expeditissima istam cogendi via sit. Alias reliqva loca ad Electorem spectantia convento tempore à Svecis reddebantur, nisi qvod circa Mindam aliqvid moræ interponeretur, qvoad copiæ, qvæ in præsulatum Leodiensem missæ erant exigendæ pecuniæ militari, qvam iste detrectaverat, eis Visurgim regressæ essent; qvo facto & ista urbs Electori tradita fuit.

7. Sept. Legatio in Sveciam. §. 41. Nec plus in Svecia profecerat Evvaldus Kleistius, per qvem Elector compendiosam viam prævertendis omnibus disceptationibus tentaturus erat, ac num forte ipsam apud Reginam facilius ratio & æqvitas, qvam apud ministros locum inveniret. Ei in mandatis datum, ut post gra-

14. Febr. tulationem super reducta Germaniæ pace exponeret, qvam enixe Elector studuerit amicitiam ab initio statim suscepti regiminis constitutam excolere, & in futurum qvoqve sibi pignerare; qvo fine diu decretam legationem nunc huc miserit. Tum rogaret, ut Regina negotium regundorum finium, & qvæ alia circa Pomeraniam expedienda restent, in Svecia expediat. Simul ut ad tollendam communionem, discordiæ seminа parituram ipsi ad Ulteriorem Pomeraniam spectantia oppida, ac jura restituat; de qvo Legati Svecici, & Avauxius inter tractatus spem fecerint. Qvo ipso Electorem, ejusqve Domum æterno beneficio sit obstrictura, simul orbi ostensura, pluris sibi cognationis necessitudinem, & futurorum dissidiorum suppressionem, qvam modicum emolumentum fuisse. De qvo Elector eo certiorem spem conceperit, qvo majore studio ipse apud Cæsarem atqve Ordines contenderit, ut Regina æqvo ac glorioso belli præmio potiretur, cessa qvoqve pretiosissima suarum ditionum parte, præsertim cum Gustavus Adolfus Rex publice testatus sit, nil se alienæ ditionis affectare. Qvo pollicito ipse, velut proximus cognatus præ cæteris gaudere debeat, qvi & statim ab obitu patris arma in Svecos deposuerit, ac iteratis legationibus amicitiam qvæsierit, magna insuper pecuniarum vi è ditionibus suis in usum Svecorum erogata, & totiens toleratis exercituum itineribus, atqve hospitiis. Inprimis autem ostenderet, qvanqvam Electori tum ab aliis, tum ab ipsis legatis Svecicis objectum fuerit, qvæ ipse processis Pomeraniæ partibus receperit harum pretium longe superare: ipsum tamen Salvio declarasse, se acceptos Præsulatus, superadditis duobus uncialium millionibus, receptis istis Pomeraniæ partibus Reginæ concessurum. Atqve *ist hanc permutationem denuo offerre non odio in Reginam, aut ut contenta retractare velit, aut qvod semel concessa Sveciæ invideat; sed alias ob graves rationes. Nam qvædam loca Regina concessa longius in Ulteriorem Pomeraniam porrigi; qvosdam proventus è provincia Electorali Sveciæ addictos; mansisse multa jura communia; limites inter Pomeraniam utramqve, & Marchiam sat confuse ductos; esse denique feuda qvapiam, super qvibus inter priores Pomeraniæ Duces qvantumvis fratres & agnatos acriter litigatum, inter Electores autem Brandenburgicos & Pomeranos etiam bello certatum sit. Metuenda qvoqve dissidia circa commercia & vectigalia, non tum ipsa solum, sed & Cæsare, viciniſqve Regibus & Rebuspublicis, qvi olim navigationem per Oderam freqventarunt, cujus ostia nunc à Regina insidea ntur. Hos vetusta pacta cum Imperio Romano & Ducibus Pomeraniæ, ac diuturno usu adqvisitas immunitates plenas aut certo modo definitas allegare, qvibus per pacem Westphalicam velut rem inter alios actam nil derogari potuerit, haut dubie per vim istas asserturos, non sine præsenti Electoralium ditionum periculo. Glisçere qvoqve apud exteros invidiam adversus Sveciam ob infessum tractum Germaniæ litoralem, qvo ipsi velut indagine cingantur, subvectione insuper è Pomerania & Cæsareis provinciis per Oderam præcludenda, aut commerciis per gravia vectigalia premendis. Sed qvorum nihil Reginæ atqve Electori metuendum sit, si Regina acceptis aeqvivalentibus huic Pomeraniam relinqvat. Nec eo secius Svecos præstantissimum Germaniæ portum Wismariensem retinere, ad Oceanum ostia Visurgis & Albis patere, per qva Præsulatibus succurri qveat, accedente insuper Cæsaris & Imperii gvarantia; & Electorem certis pactis ad auxilia ferenda sese obstricturum.* Inprimis curas suas super futuris inter Sveciam & Domum Electoralem dissidiis intendi, qvod Commissarii Svecici jam nunc, pace tam recenti contra expressas pacis leges optimas Ulterioris Pomeraniæ præfecturas, sylvas, jura ac bona patrimonialia principatus, tum Lockenitzam arcem in Marchia sitam deposcant; Electoris postulata ipsis instantibus exhibita velut pacem molientia ingenti cum invidia differant, omnem seqvestrium operam adspernati, ac nondum tractatibus manum admovere promti, utut ab Electore sæpius invitati, & acceptis, uti ipsi fateantur, ad tractandum mandatis; cum tamen id negotium jam ante biennium suscipi oportuerit. E qvibus in proclivi sit rationem

* De permutatione Præsulatuum cum Pomerania.

ſubducere, qvid ſecuturis temporibus futurum ſit, ſi nunc illi ipſi legati, qvi nomine Reginæ cum noſtris pacta concluſerunt, recenti adhuc omnium memoria, ſub oculis publici conventus clara Inſtrumenti verba ſolicitent, ac inſuper nunqvam conceſſa, aut à noſtris diſerte negata depoſcant. Sane præfecturam Stetinenſem, & Wollinenſem à cognominibus oppidis plane diſtinctam non ad hæc, ſed ad patrimonium Principatus Ulterioris Pomeraniæ ſpectare; qvam à noſtris nunqvam ceſſam Sveci nunc obnixe poſtulent, inſuper habitis noſtrorum rationibus; ac ni protinus cedatur disſidio anſam qværi arguentes, ac hoſtilia minari haut timidi. Unde multo magis metuendum, ne deinceps odii, qveis res parum cognitæ, aut odium in Electorem, plures controverſias moveant. Qvarum declinandarum cura Electori neceſsitatem imponat Reginam rogandi, ut propoſitam permutationem probet. Eqvidem haut fugere Electorem, qvid adverſus iſtam reponi qveat: retinendam Reginæ Pomeraniam, Sveciæ munimenti inſtar præbentem adverſus Catholicos, experimento jam capto per ſtativa Cæſareorum in Pomerania & Meclenburgica imperium Maris Baltici affectatum; & qvia haut alia via commodius cæteris in Germania jam partis terris, ſacrorumqve ſociis neceſsitate exigente, ſubveniri qveat. Præſulatus qvoqve non continuo tractu poſitos, ac Wiſmariam longius à Svecia remotam, ac Pomeraniæ uberiora qvam iſtis vectigalia. Electori non eſſe cauſam qverendi ob ceſſam Pomeraniæ partem, qvod niſi victricia Svecorum arma obſtitiſſent, Catholici non ſolum Pomeraniam retenturi, ſed & inſuper præſulatus in Marchia ſibi vindicaturi fuerint. Ad hæc enim reponi poſſe; *per Wiſmariam, Albisqve & Viſurgis oſtia iis qva obtenduntur incommodis obviam iri poſſe, promto inſuper Electoris auxilio per certa pacta adſtringendo. Tum Reginæ tot præſulatibus per diverſos Imperii Circulos partis longe facilius fore Catholicorum machinationes impedire, qvam ſi ſolam Bremam & Ferdam obtineat à Pomerania diſſitas, ac viribus tenues. Aſt ſi iſtis Minda, Halberſtadium, & Magdeburgum accedat, aliqvod inſtar regni componi, cui neceſſaria è Mari Baltico per Wiſmariam, ex Oceano per Albim ſubvehi qveant. Nec minus vectigalium è fluminibus, qvæ per iſtos præſulatus labantur, provenire poſſe, qvam è Pomerania, idqve minore exterorum invidia, nec obvia prohibendi facultate, cæteris qvoqve præſulatuum reditibus Pomeranicos excedentibus. Qva de periculo Pomeraniæ olim & Marchiæ à Catholicis imminente jactentur, Electori haut comperta. Sane patrem ipſius de Pomerania fuiſſe inveſtitum; nec de reducendis Marchiæ præſulatibus qvid auditum, qvos invidia amplo nimis Principatuum titulo differat. Et ſi maxime talia agitata fuiſſent, Reginæ tamen haut fas eſſe Electori qvidqvam ſubtrahere obtentu lati auxilii, qvod mercenarium eſſe haut debuerit. Sane Guſtavum Adolfum premio è Proteſtantium terris petendo magna cum aſſeveratione renuntiaſſe, cujus & expeditione promovenda Electoris pater non parum ſubſidii attulerit.* Qvod ſi autem Regina eam permutationem reſpuat, Kleiſtius Mindam jubebatur offerre pro partibus Ulterioris Pomeraniæ Reginæ conceſſis, addito tractu cisoderano Uckermundam usqve. Aut ſi & hanc conditionem adſpernetur Regina, ut ſaltem partes Ulterioris Pomeraniæ cum Minda permutare velit. Ex qvo Regina judicare poſſit, Electori haut animum eſſe ipſam defraudare, ſed ad prævertenda in futurum disſidia malle qvid jacturæ facere. Addebatur de aliis juribus communibus, aut in alterutrius ditionem tendentibus, ut tollendæ litium materiæ mutuo cederentur aut permutarentur. Tum ne limites, qvod Svecici Commiſſarii volebant, à Wildenbruca per rectam lineam Golnoam, & inde præter Camminum in mare ducantur, ſed à Dammo ſecundum ripam cognominis locus, Oderæ, & Divenoæ ita regerentur, ne Electori de ſua provincia plus qvam latitudo litoris decedat, ultra viginti qvatuor pedis haut porrigenda. Inſuper ut dimidia machinarum pars, qvæ adventu Svecorum Stetini & Wolgaſti repertæ fuerint, & ex Archivo illa documenta Electori dentur, qvæ Pomeraniam Electoralem ſpectant: ut rata portio contributionum imperialium Electoralis provinciæ ad rationem ceſſæ partis attemperetur: reliqva tributorum aboleantur; hoſpitationes tollantur: ne donatariis refuſionem meliorationum exigere liceat: ut qvævis donationes, oppignerationes, alienationes à Svecis in Ulteriore Pomerania, & æqvivalentibus factæ initæ ſint; ne Regina qvid juris Epiſcopalis in ulteriore provincia exercere inſtituat: ut deniqve omnia Svecica præſidia è locis Electori competentibus deducantur; aut ubi ſuper limitibus protinus conveniri neqveat, ſaltem loca haut litigioſa reddantur. Horum qvamdiu aliqvid deſit, ab Electore ceſſionem Citerioris Pomeraniæ tradi, aut cives jurejurando exſolvi haut poſſe. Iſthæc mandata cum Conſiliariis Electoris, qvi Berolini dege-

1649. degebant communicarentur, hi parum fausti de successu ejus permutationis ominabantur; ac id duntaxat urgendum censebant, ut limites ad liqvidum deducerentur, ac Elector in possessionem ditionum sibi debitarum perveniat. Nam metuendum esse, ne ubi novi tractatus suscipiantur, Sveci his pro lubitu extractis Osnabrugæ conventa executione cassa relinqvant. Neqve verosimile esse, ab iisdem Pomeraniam deserendam tam opportuno ad bella Danica situ. Observabant qvoqve isti, haut provocandam esse ad veterem Pomeraniæ divisionem, fratres inter & patrueles factam, qvæ expiraverit, postqvam totius Pomeraniæ hæreditas in Electorem devoluta sit. Ejus qvippe obtentu Svecos eadem jura, qvæ Duces Citerioris Pomeraniæ in Ulteriorem obtinuerint vindicaturos, nil jurium vicissim Electori in Citeriorem provinciam concessuri, velut qvæ in ipsos omni cum jure transscripta sit. Ac satius fuisse nullam de reciprocis istis juribus veterum Ducum mentionem factam, mutata plane ejus provinciæ conditione: postqvam nunc cum potente Regno negotium est. His monitis autem præbens Elector Kleistio injungebat, ut ante omnia restitutionem Ulterioris Pomeraniæ, aliorumqve à Svecis insessorum locorum exigeret. Qvia tamen Avauxius & legati Svecici spem fecerint loca Ulteriori Pomeraniæ detracta saltem ex parte recuperari posse, id obtinere laboraret. Isthoc ubi non succedat, ac Svecis ea persvasio sedeat, Electorem plus accepisse, permutationem offerret. Id tamen maxime caveret, ne hoc negotium à Svecis longas ad deliberationes & tractationes rejiciatur, dilata interim Electoralium ditionum restitutione. Eoqve etsi Sveci ostendant, aliqvam permutationem sibi placere, eam seponeret, qvoad restitutio facta sit. Deniqve operam daret, ut tractatui limitaneo à Regina designentur homines haut cerebrosi, & qvorum privatæ rationes eo in negotio haut vertantur. Inprimis ne Lilliestræmius ei tractatui adhibeatur, ingenio pervicax, & tricas nectere callidus, simul implacabili odio in Domum Brandenburgicam flagrans; cui causam dederat, qvod olim dum incautius è Silesia Stetinum tendit, à Brandenburgico milite interceptus, ac multo argento exspoliatus fuerat. Cui malo accesserat gravissimus è diuturna Spandoæ custodia morbus; cujus memoriam ab Electore sub initium regiminis concessa libertas abolere haut poterat, qvo minus qva posset Brandeburgicis commodis obstaret. Simul affinibus suis, qvæ in Stetinensi ac Colbacensi præfectura donationis ant hypothecæ titulo possidebant, servare studium erat. Ac fassus erat Kleistio MagnusGardius cum Kleistio ex itinere collocutus, *pleraqve controversias circa limites è privatorum commodis promanare*. Qvi & addebat; *neminem regno Sveciæ bona fide addictum alia posse svadere, qvam qvæ amicitia inter hoc & Electorem servandæ faciant.*

3. April. (margin)

1649.

§. 42. Kleistius cum apud Reginam super permutatione exposuisset, hæc multa cum verborum humanitate deliberaturam se ferebat. Super Lilliestræmio moventi dicebat; huic mandata potius sua, qvam amicorum commoda respicienda fore. De cætero sperare, Electorem ab ipsa nil postulaturum, rationibus Sveciæ repugnans. Electorem instantibus cum Polonia tractatibus seqvestrem invitatum, ex qvo agniturus sit, qvantum in ipsius amicitiæ fiduciæ reposuerit. Ast Oxenstierna permutationem istam sinistre accipere, velut hautqvidqvam amicitiæ officium sit, pacto publico addicta alio obtentu solicitare, novosqve ad tractatus pertrahere. Cum tamen à Kleistio rationes & mens Electoris ipsi explicarentur, paulum mitigatus censebat; super hac re nihil agi posse ante compositum negotium limitaneum. Ac Electorem declinata induciarum ratihabitione effecisse, ut Svecia circa ipsum magna utendum circumspectione judicet. Nec obscurum erat ab ipso permutationem haut probari. Interim blanditiarum, laxorumqve pollicitorum affatim, qvoad post compositas in Germania res Pomeranicum negotium pro lubitu temperare possent, conqvisita undiqve tricandi materia; aliqvando & cavillante Regina, non spernenda à Kleistio proponi, si Halberstadium & Minda eodem qvo Pomerania loco sita forent. Alii apertius jactabant, viam potius ostendendam, qva tota Pomerania Sveciæ adqviri posit. Id autem palam irrisui erat, qvod limitibus Pomeraniæ definiendis passus proponerentur, cum victoriæ favor longe laxiorem mensuram indulgeat. Inde colloqvio inter delegatos à Regina & Kleistium instituto, Sveci disserebant; *circa regendum limitem norma vicem subiturum non adjectum pactum, sibi incognitum, ad qvod Kleistius provocet, sed ipsas Pacis Tabulas; qvæ cum ambigua sint sensus, insuper habita pressa littoris significatione fines retro Golnoam recta linea in mare ducendos. Tum Electori in Citeriorem Pomeraniam*

A Kleistio Holmiæ acta. 15. April. (margin)

9. Jul. (margin)

1649. *Sveciæ addictum nihil juris concedi; sed quid jurium Regina in Ulteriorem Pomeraniam retinere velit, in hujus arbitrio fore. Propositam permutationem in præsens effectui dari non posse, citra offensam eorum, qvi paci conciliandæ operam navarunt, & quorum rationes ista pax tangit; ac Reginam, ni Pomerania gravissimis ob Regni rationes arrisisset, longe ampliorem ab Imperio satisfactionem exacturam fuisse, quam qvantæ sint illa, qvæ ab Electore nunc offeruntur. Nec magis arridere permutationem partium Pomeraniæ Uckermundam usqve cum Mindensi Præsulatu; cum hoc modo Odera cum tribus suis ostiis Sveciæ decedat, quo demto commoditas & securitas, qva potissimum qvæsita sit, non amplius constet. Cæterum loca Electoris Svecico præsidio insessa redditum iri, prout Noribergensi conventione disponendum sit. Nam qvamdiu dubium adhuc circa effectum pacis supersit, prudentia leges haut ferre, præsidia qvibusdam locis hinc inde deduci, Noribergensi tractatu adhuc nutante. Circa Ulteriorem Pomeraniam moram non fore, ubi super limitibus, & aliis convenerit.* Præter ista Sveci circa Ernestum Bogislaum Ducem Croyæ movebant, ut ei satisfieret, velut qvi Episcopatu Camminensi legitime potitus sit. Qvibus à Kleistio repositum: Electorem presse Instrumento Pacis inhærere, qvo is præsulatus citra exceptionem sibi addictus sit: ac ipsi cum eo Duce facile conventurum, ut non sit, qvare Sveci huic se negotio ingerant. Sicuti & seqventi anno (d. 16. Novembris) inter Electorem & eum Ducem Berolini ita transactum est, ut hic qvidem omni jure ad eum Præsulatum renuntiaret, Elector vicissim eidem bina die centum uncialium millia solveret, ac præfecturæ Stolpensis usumfructum ad vitam concederet; qvinqvaginta Tamica uncialium millibus ad Electorem reversuris, ubi Ducem absqve prole decedere contigerit. Circa vectigalia Ulterioris Pomeraniæ retinenda velut obiter jacientibus repositum; ei postulato & Tabulas Pacis, & mentem contrahentium repugnare; cum utiqve ea provincia cum omnibus juribus Electori addicta fuerit; ac inauditum sit, unum Imperii Principem, qva classe nunc Regina censeatur, in alterius territorio vectigal exigere.

Regina declaratio. 27. Jul.

§. 43. Paulo post Regina scripto declarabat: *permutationem citra confusionem & imminutionem securitatis fieri non posse, qvæ sibi magis, qvam proventus, cordi fuerit. Circa limites & alia negotia, ubi Kleistio idonea fuerint mandata, cum ipso hic loci actum iri. Limitum haut certiorem esse normam, quam Instrumentum Pacis, quo perspicue definiatur, limitem ab initio territorii regii eoque à finibus Novæ Marchiæ, & Wildenbruca ducendum. Golnoam quoqve expetitum non ob sui pretium, sed firmando limiti. Igitur lineam à Wildenbruca per Banam, atqve Golnoam in mare ducendam. Sed qvos vicos, sylvas, lacus, montes illa transire debeat, à se definiri non posse; sed id penes Commissarios fore, in rem præsentem venturos: qveis id cumprimis observandum fuerit, ut deinceps diffidiorum nihil Sveciam inter & Electorem subnasci qveat.* Ad qvæ cum Kleistius ostenderet; iniqvum esse obtentu tegendæ ripæ tantum terrarum tractum complecti velle; Regina demum spem faciebat, inter tractandum aliqvid remitti posse. Sed ut Lilliestræmius eo negotio demoveretur, nullo modo obtineri poterat, qvod Regina ejus consilio & opera circa administrandam Pomeraniam præcipue uteretur; ac aliis licet constitutis ab hujus nutu pendendum foret. Qvin metuendum erat, ne hujus rejectionis contumelia ad inolitum odium accedente, vindictæ libido acrius grassaretur. Sane is interim designationem finium è Pomerania transmiserat, qvæ præfecturam Colbacensem, Fridericivvaldensem, & Piricensem cum Piricio & Cammino oppidis, centumqve prope vicis Electori adimebat. Additum erat consilium, ne Nova Marchia & Lœckenitza Electori reddantur ante absolutum limitaneum negotium. Qvorum iniqvitatem multis demonstrabat Kleistius: nullo colore initium ducendi limites apud Wildenbrucam & Banam in finibus Novæ Marchiæ qværi, ac inde per rectam lineam Golnoam tendi. Sane in Tabulis Pacis neqve Wildenbrucæ, neqve Novæ Marchiæ eo fine mentionem fieri. Initium qvippe territorii Regii eo loco capiendum, ubi limes inter Regias & Electorales terras primum inveniendus, & post amicam compositionem constituendus est. Jam autem Wildenbrucam longe ab Odera remotam antiqvo & certo limite contineri, velut Citerioris Pomeraniæ partem, æqve à Nova Marchia, qvam Ulteriore Pomerania distinctam, sicut novæ conventionis materia ibi haut sit, qvæ per Tabulas pacis fieri debeat in adiacente flumini terra, designandæ litoris latitudini, Osnabrugæ qvoties de hac re sermo fuit, initium territorii Regii apud Greiffenhagam Oderæ adsitam disertis verbis designatum, qvod & Avauxius conceptis suis formulis expresserit. Electorem nunqvam Golnoam ea mente cessisse, ut limitis vicem subiret, neqve de hoc ullum verbum in-

1649.

in Tabulis Pacis extare. Ac inter tractandum, Avauxio testaute, diserte placuisse, sub ea nil præter oppidi patrimonium comprehendi. Cæterum secundum Oderam limitem ducendum, ac latitudinem ripæ ex æqvo & bono definiendam. Unde iniqvissimum esse, obtentu limitum Electori tantum terræ subtrahi; eum omnis Ulterior Pomerania, qva disertis verbis Sveciæ non attribuitur, Electoris sit. Nec eo tractu ad securitatem opus esse, qvod Oderam non solum vastæ paludes, sed & territoria Greiffenhagæ & Dammæ tegant. Unde Kleistius Reginam orabat, Holmiæ fundamentum æqvitati congruens poneret, qvod Commissariis in Pomerania normæ loco sit, ne istis per infinitas cavillationes rem extrahere liceat; adeoqve ex genuino pactorum sensu Wildenbrucam & Golnoam suo loco relinqveret, & limitem secundum Oderam duci juberet, & ita securitatis atqve commoditatis rationes præ oculis haberet, ut ne intolerabile damnum Electori inferatur. Contra Reginam ad æqviora proclivem in diversa trahebant, qvorum privatim intererat; eorumqve rationes à commodis regni petitas cum alii, tum præcipue Oxenstierna Cancellarius fulciebant, Electori semper iniqvus; qvi id agebant, ut Kleistius laxioribus pollicitus onustus è Svecia dimitteretur, ac negotium integrum ad Joannem Oxenstiernam & Lilliostræmium rejiceretur; qveis artes defuturæ non erat in longum tempus Electorem sua ditione arcendi, super vectigalibus controversia ad extremum seposita, si forte sperato maturius cavillationes circa limites consumtæ forent. Ut igitur Kleistii negotiationi pondus accederet, Elector datis literis à Regina petebat; *talia ab ipso exigere parceret, ne suam Pomeraniam aut Novam Marchiam obtentu controversiæ limitaneæ detineret. Sane se, qvi amore pacis & in gratiam Reginæ opportunissima se ditionis parte exuerit, multo durius haberi, qvam professos Sveciæ hostes. Nec per se stetisse, qvo minus negotium limitaneum dudum fuerit susceptum, sed idem à Legatis Reginæ in Sveciam, è Svecia in Germaniam rejectum. In promtu qvoqve esse pecuniam militarem, & diploma cessionis circa loca Svecis citra controversiam assignata, modo reliqva sibi restituantur, locis controversis tantisper penes Reginam mansuris. Igitur petebat, cum ipse qvæ penes se fuerint præstiterit, suas sibi ditiones reddi; simul ducendo limite justum fundamentum constitui, cujus latitudini qvadrantem milliaris à flumine sit indulturus.* Sed harum literarum exiguus fructus adparebat; ac fatebatur Regina Bregio Vicecomiti, Legato Gallico, qvi tunc è Polonia in Sveciam diverterat; qvæ Elector desideret, magis è suis ministris qvam ex se pendere, qvod præter publicas, etiam privatorum rationes eo in negotio vertantur.

1649. *Bregiu.*

§. 44. Sveci dehinc alio congressu declarabant, loca præfecturæ Stetinensis, trans Oderam sita, sine contradictione ad Reginam spectare; & qvin hæc jam limitem designarit, eodem Electori adqviescendum, siqvidem id negotium ad finem perduci velit; qvicqvid Kleistius in contrarium regeret. Respuebatur qvoqve temperamentum Noribergæ propositum, ut si inter partes super limitibus conveniri neqveat, Cæsar ex Electoris, Gallus è Reginæ parte sese interponerent, & causam ex æqvo & bono deciderent. Nam Cæsaris Ordinumve sententiam heic admitti non posse, tanqvam partis contrahentis, ac interpretationem tabularum pacis ab istis adferendam velut in propria causa nullum habere pondus. Nec esse qvod ingeratur, Ordinibus utiqve gvarantiam pacis incumbere. Hanc qvippe in locis controversi juris locum non invenire, eum ne in liqvidis qvidem multum valuerit, uti exemplo Franckenthaliæ adpareat. Igitur optime sibi consulturum Electorem, si cum Regina potius transigere studeat. Etsi revera Sveci metuebant, ne Elector id negotium Noribergam pertraheret, id qvod ipsi diligenter detrectabant, & jam cum qvibusdam Ordinibus egerant, ut idem ad peculiares tractatus rejiceretur, qvo ipsis cum Electore pro libidine agendi facultas foret. Nam eo negotio Noribergæ suscepto Cæsar utiqve, Ordinesqve declaraturi fuerant, qvæ sua mens super isto Instrumenti Pacis loco foret; postqvam jam non amplius super minutiis, sed oppidis, regionibus, & Regalibus juribus controverti cœpisset; iiqve sine dubio secundum Electorem pronuntiaturi essent. Eam sententiam si acceptassent Sveci, perierat prætextum Pomeraniam tamdiu detinendi: sin rejecissent, totus articulus de satisfactione convellebatur. Et cum Sveci sæpius testati fuissent, se cum Cæsare, ac non cum Electore præcipue contraxisse, nullus color erat, rejecta Cæsaris sententia suæ duntaxat autoritatem tribuere. Unde & Noribergæ totum negotium extenuabatur, ac inprimis de maritimo vectigali silebatur; qvo nomine apud Reginam Palatinus, & Erskeinus magnam gratiam inierant, qvod hoc modo saltem ad proxima Comitia Svecis res integra maneret. Elector tamen,

Amplius super limitibus disceptatio. §. Dec.

qvare

1650. qvare id negotium Noribergæ haut acrius egisset, hunc colorem dicebat; ut qvantum fiduciæ in Reginæ æqvitate collocarit, ostentaret.

Elector de Commissariis Suecicis frustra qveritur. 12. Jan. 1650.

§ 45. Nec plus proficiebat Elector aliis ad Reginam literis scriptis, qveis Commissarios in Pomerania arguebat, tanqvam apud qvos jus & æqvum, ipsæqve Pacis Tabulæ nihil valeant; sed qvi limitis ductum sola commoditate & securitate metiri velint, ob qvam tamen alteri sua subtrahi haut fas sit. Qvi &, ubi ipsorum velut pro imperio dictata non statim acceptentur, asperis verbis suos legatos protelare non vereantur. Interim suam Pomeraniam privatis qvibusdam fruendam concedi, pari suo damno atqve contumelia. Nec eosdem dubitasse ad Reginam referre, qvasi Kleistio nil facultatis ad agendum sit collatum, qviqve adeo congressibus Holmiæ cum deputatis Regiis Reginæ illudat. Etsi enim, postqvam Stetini eo prætexto tractatio suspensa sit, qvod duobus simul locis de eodem negotio agi neqveat, ipse declaraverit, Kleistio injunctum eos tractatus Holmiæ haut concludere, sed tantum progressum tractationis Pomeranicæ maturare, & alia qvædam apud Reginam expedire: haut ideo tamen se ab eodem acta abnuere, aut ejus mandata revocasse. Unde Regina ulterius istum audiret; sed suis Stetini injungeret, ut citra moram suas ipsi terras reddant, oblatis à se adqviescant, & inanibus disceptationibus tempus terere parcant. Ad qvæ Regina: pleno Senatu decretum esse, Stetinensem præfecturam, & qvæ jura Elector vindicare instituat, utiqve ad se pertinere; unde nolle se super iis amplius verba fieri. *Nec inter Principes moris esse limites passibus, aut ulnis admetiri.* Cæterum complures à Lilliestræmio delineationes limitum mitti, qvibus pleramqve Colbacensem, ac totam Fridrichsvvaldensem præfecturam amplectatur, velut ob sylvas ædificandis navibus commodam; qvarum aliqvas ipsa rationi haut congruere judicet. Nec probari sibi limitem injuste in aliena protensum, sed per Tabulas Pacis assignatis adqviescere, idonea securitate muniendis.

9. Febr.

Unde & limitem ita commodissime duci, qvo flumina, paludes, & angustiæ ad securitatem facientes invitent. Qvo fine ipsa lineam in tabula designabat, per qvam Colbacensis qvidem & Piricensis præfectura, qvam Commissarii ad territorium Svecicum pertrahere conabantur, à Regina remittebatur; id qvod Electori magni beneficii loco imputabat. Sed Golnoæ ac mari interjectis, magnam Caminensis præsulatus partem facientibus, desisti vix posse. Nam valde inconcinnos & anfractuosos fore fines, ni Golnoa intra hosce redigatur. Adversus qvæ Kleistius multis disputabat; *Colbaciam & Piritziam jam Osnabrugæ negatam nunc beneficii locum subire non posse. Stetinum, Dammum, Wollinum, Golnoam jam id securitatis adferre provinciæ Regiæ, ut nobis munimentis opus non sit. Tractationem institutam non ad plures terras adqvirendas, sed ad fines duntaxat regendos. Et qvomodo per Tabulas Pacis integer præsulatus Caminensis pleno jure Electori addici potuerit, si dimidia ejus pars obtentu finium decerpatur, reliqva etiam per satisfactionem Croyæ Duci dandam satis oneranda? Saltem de tam insignibus partibus mentionem in Instrumento fuisse faciendam.* Nam vocabulo *adjacentis terræ, qvo solo Sveci nitantur, vicinas ripæ partes, non tantum terræ tractum notari. Frustra Salvium nunc jactare; eam sibi mentem fuisse, cum tractatus agitaretur. Id enim verbis fuisse exprimendum: tacitis cogitationibus tanta terrarum spatia absorberi non posse. Deníqve non de concinnitate, sed de æqvitate sermonem esse.* Cæterum non pauci è proceribus ultro in obscuritatem Instrumenti Pacis invehebantur, à Salvio affectatæ; cui artificium fuerit obscure & ambigue scribere, ac consarcinatis è foro vocabulis peritiam juris ostentare, litigiorum in futurum materiam. Ac jactabat Cancellarius, re limitanea composita utriusqve rationes arctam invicem amicitiam reqvirere; etsi sibi non parum suspectum videatur, qvod Elector in fœdere cum Belgis agitato horum usui omnes suos portus offerat, præsertim cum Daniæ Rex navibus eorum bellicis transitum per Oresundam indulserit. Alias laudandum esse Electoris studium circa tranqvillandam Germaniam, qvod Noribergæ luculenter declararit: Haut eo minus Kleistius Holmiæ non nisi per inania differebatur, Commissariis in Pomerania interim pro lubitu grassantibus, qveis mora lucro erat, & qvantumvis iniqvissima postulata emolumento Coronæ velabantur, qvod solum mandatis suis seqvi jussi fuerant. Qvi & eo fidentius qvæ videbantur ad Reginam referebant, qvod post finita colloqvia, uti moris, protocolla inter se conferri abnuerent, etsi constaret, ex iis, qvæ nostri ad calamum dictarant, multa deleta, infractis aliis, de qvibus mentio nunqvam facta erat. Qvorum tamen relationibus per propria commoda corruptis plus fidei, qvam Electoris verbis tribuebatur. Ac jam

1650.

1650.

jam super vectigalibus ad nram Ulterioris Pomeraniæ apertius movere incipiebant, jejunis sese ratiunculis jactantes; *Electorem in ista tacite consensisse, qvi istis uti ipse neqveat velut eidem haut permissis. Concessionem autem Sveciæ factam effectu gaudere debere, ne pactum illusorium fiat. Qvi effectus seqvi non possit, si in portubus ita vicinis tanta vectigalium inæqvalitas inveniatur, omnibus commerciis ad eos portus confluxuris, qvi à vectigalibus immunes sint. Nec rationem habitam fuisse Mecklenburgici legati, qvi apud subscriptionem exclamaverit; per amorem Dei adhuc tria verba;* in locis cessis *qvem Salvius obtulerit reponendo; res jam est in portu.* Prorsus qvasi ratiocinando alteri jus suum adimi posset. Iidem & propositæ abs se limitis delineationi mordicus inhærebant, velut extra controversiam positæ, etsi Kleistius Holmiæ eidem semper contradixisset. Tum in Camminensi præsulatu jura patronatus & alia Principum propria sibi vindicabant, exactis qvoqve cum importunitate tributorum reliqvis, qvæ Elector nunqvam agnoverat, simul admixtis aliis qvæ ad præsens negotium non facerent. Qvibus pervincendis Pomeraniæ restitutio negabatur, cum ipsis tricando negotium pro lubitu extrahendi facultas foret. Deniqve & iidem Ordines Ulterioris Pomeraniæ novis tributis onerabant, ac ut constanter Reginæ adhærere vellent, animabant. Qvæ omnia sermone ac scripto Kleistius Reginæ exponebat, petens, *Regina istis imperare velit, ut ne formulas à se inventas, sed Instrumentum Pacis pro norma habeant: omnia à mente pactorum publicorum negotia seponant, commoditatem & securitatem publicam privatis lucris ne obtendant, sed æqvitati & rationi circa ductum limitis locum relinqvant; deniqve ut Elector qvamprimum terris suis potiatur. Sane cum Regina tanta moderatione inter florentissima arma circa hostes usa sit, cum amico & cognato Principe ita duriter agi fas non esse.*

Kleistius Holmiæ nihil proficit.

§. 46. Ast ista omnia Holmiæ eo securius spernebantur, qvod Noribergæ Pomeraniæ restitutio ad finem limitanei tractatus dilata fuisset, cum sufficeret loca litigiosa seposuisse. Nam hoc ipso Svecis facultas data videbatur Electori qvicqvid libido ferret extorqvendi. Ac Salvius ad veterem cantilenam revolvebatur: Electori modicam terræ portionem haut curandam, qvi non solum tam pingui redhostimento potitus sit, sed & per arma Svecica præsulatus Marchicos, & Borussiam adversus erumpentia jam anno vicesimo nono Cæsaris, Polonorum, & Catholicorum destinata servarit. Alii asperius fremebant: Non ita tenaciter Electori agendum. Haut videri eidem conclusionem negotii cordi esse, qvi circa minima servanda tam anxie satagat. Latitudinem litoris decem perticis mensurare velle contumeliosum, nec dignum eo qvi offert, & cui offertur. In Svecia sæpe inter rusticos & privatos decem perticas non curari. Tam *vile oblatum* merito à Regina respui. Si tractationem istam amicitia moderari debeat, digna amico, & utriqve parti decora offerenda. Et cum ante ista perfecta Ulterior Pomerania restitui neqveat, præstare, ut Elector promte decidat, qvam circa minutias cauponetur. Nunqvam Svecos intra angustias juridici litoris includi voluisse: nec perticas à se qværi, sed securitatem. Serum jam esse super obscuritate Instrumenti qveri. Cur enim Electorales Osnabrugæ mentem suam non clarius explicarint? Sane sibi eum sensum, qvem nunc obtendant, semper præ oculis fuisse. Et vectigalia Noribergæ Svecis videri addicta, qvod de istis in contrarium nihil dispositum sit. Accedebat jam & nova offensæ causa, qvod Elector lingva Teutonica Reginam non titulo *Serenissimæ & Potentissimæ*, sed tantum *Serenæ* honoraret; cum istud tamen & Cæsar faciat; qvod non possit non contumeliæ loco accipi, eoqve literas tali titulo non amplius admittendas. Etsi Kleistius id excusaret; cum Regina titulum *Seren*, qvem Cæsar det, Electori neget, hunc qvoqve ad veterem titulum rediisse. Si Regina de hoc Electori gratificetur, hunc eidem de isto satisfacturum. Nam circa titulum *Regiæ Majestatis*, qvem Regina repudiato hactenus recepto *Regiæ Dignitatis*, exigebat, citra collegarum consensum statui ab isto non posse. Sed reponebat Magnus Gardius: parsimoniam circa titulos, qvo Elector erga Reginam semper usus sit, multa sæpe bona intervertisse: & qvia ipse Electori bene cupiat, optare, ut circa istos temperamentum inveniri qveat.

20. Jul.

Sed & cum interim Vidua Ducis Pomeraniæ, cui dotalitium Novi Stetini constitutum erat, obiisset, Electore hærede relicto, Sveci hunc hæreditatem adire vetabant, ejusqve præfecturæ proventum indulgente Regina Lilliestrœmius invadebat. Kleistio ea de re qverenti responsum: Electorem hac hæreditate frui non posse, qvoad tractatio limitanea absoluta sit, qvod Noribergæ Ulterior Pomerania tantisper sibi adjudicata sit. Isto incassum regeren-

1650.

te: Mirum videri Reginam pace jam facta id sibi vindicatum ire, qvod durante bello non possederit: ac ex decreto Noribergensi forte retineri posse, qvæ jam possidentur, non nova qvoqve adqviri. Ac ejusmodi agendi modum plurimum ex aviditate Regio fastigio indecora trahere.

Regina extrema declaratio. 9. Aug.

§. 47. Demum Regina in universum id responsi ad Kleistii qverimonias dabat: *Electorem, si egregium qvod acceperit redhostimentum spectet, non habere, qvod modica qvapiam circa negotium limitaneum curet; sed par esse, ut Regina libenter gratificetur circa unum & alterum locum securitati & commoditati ipsius inservientem. Initium territorii Regii apud Wildenbrucam esse. Golnoam limite excludi haut posse. Commune in ripa situm ut penes Sveciam maneat, securitatem reqvirere, qvæ summa instar rationis sit. In ista si consentiret Elector neqveat, nullam expediundo negotio viam superesse. Reginam pronam esse de postulatis nonnihil remittere: idem & Electori faciendum. Non adparere, qvid extracto negotio Elector lucretur, Reginam valde cupere negotio finem imponere, nec cordi esse Electoris terras diutius detinere, qvam pacta publica permittant. Si Elector offerat rationi consentanea, à se vicissim profectura, qvæ æqvanimitate sua digna sint.* Sic igitur manifestum erat, rationibus, & contradictionibus nil amplius apud Svecos profici. Qvi jam magno studio id agere incipiebant, ut investitura qvoqve obtineretur, de qva bonam spem conceperant, super amicitia Cæsaris haut modice gloriabundi. Unde obliqva via ad Ulteriorem Pomeraniam grassaturi erant, qvam cessam Axelius Oxenstierna digerere non poterat, subinde Salvio exprobrans; si ipse Osnabrugæ fuisset, totam se Pomeraniam fuisse pervicturum. Sed nec pecunia qvid profici poterat, nam Elector ad qvinqvaginta uncialium millia inter potentes in aula distribui jusserat, si id negotium ex ipsius voto perficeretur. Enimvero istis qvidem pecunia salivam movebat, sed factionibus distracti metuebant, ne æmuli ansam inde arriperent ipsos gratia Reginæ dejiciendi. Et pecunia licet accepta ad certi nil sese obstringere volebant. Unde eam gratis profundere haut placebat. Sed & qvæ in Caroli Gustavi opera spes collocata fuerat, evanuerat, postqvam is Noriberga in Sveciam discedens Electoris colloqvium declinaverat; qvi post Kleistio excusabat; metum fuisse, ne multa à se peterentur, qvæ præstare non posset. Accedebat ad privatorum avaritiam gliscens ærarii inopia per enormes sumtus exhausti, cui qvalecunqve levamentum avide arripiebatur. Sed & Sveci Ordines utriusqve Pomeraniæ invicem dividi volebant, anteqvam Citerioris provinciæ Ordines in eam conditionem, qvam ipsi volebant, redacti forent, ne comparatio regiminis Electoralis sensum dominatus aspiraret, qvi Citerioribus Pomeranis acerbus accidebat. Igitur satis adparebat, à Svecis id negotium ad extrema de ductum iri, & indultis licet omnibus Electorem haut eo magis sua provincia potiturum. Unde & Electori durus cuneus adhibendus erat, implorato Cæsare, ut negata investitura Sveci ad æqva compellerentur. Ac indies asperius cum Kleistio agebatur, cui qverenti, à Svecis Ordines Ulterioris Pomeraniæ novis tributis onerari, Regina abrupte reposuerat: non esse, qvod alius circa ista sibi qvid præscribat, qvamdiu possessio ejus provinciæ pactis publicis fundata sit. Nec qvæ proferebantur attestationes circa vectigalia Cæsareorum & Moguntini à Svecis curabantur; reponentibus; istas obnoxias esse, ac sibi in proclivi esse pares obtinere. Qvin cum Elector ea vectigalia in provincia sua admitti posse negaret, Regina ultro offensam se forebat, ac velut tanto magis refractarium increpabat, qvo plus ipsi indulgeretur. Artes leguleiorum sibi incognitas, nec alium agendi modum adhibituram, qvam qvi inter Principes receptus sit. Sibi qvidem facile tolerandum, ut ulterior provincia adhuc suis in manibus permaneat. Mirari ab isto circa minutias tot ambages adhiberi, tanto cum ipsius dispendio. Dudum eundem ad qvietam suæ provinciæ possessionem potuisse pervenire, si majorem jacturam minore calluisset redimere. Indecorum inter Principes super tantillis rebus tamdiu litigare. Ad qvæ Kleistius: In Svecia rationibus nihil effici; ac Electorem in mora non esse exinde satis adparere, qvod ex ista tantum ipsi damnum proveniat. Qvæ via expediundo negotio proponatur, intolerandam esse. Ac cavendum Electori, ne ab Imperio sibi aliqvando exprobretur, præter Tabulas Pacis tam multa Svecis concessisse. Contra Regina cavillabatur; id periculum facile se præstituram, si vel maxime totam Ulteriorem provinciam sibi condonet. Ad qvæ Kleistius; magno nimis constare id experimentum; ac tutissimum esse qvemqve suo contentum agere.

Kleistius è Svecia irritus discedit.

§. 48. Non poterat non Electori acerbum accidere præter tantas indignitates qvas patiebatur, moram qvoqve tractatuum sibi attribui, cum tamen plura jam, qvam debebat, Svecis indulsisset. Cum itaqve nihil in Svecia profici cerneret, Kleisti-

1650. Kleiftium inde evocabat; qvi licet aliqvando blandioribus verbis, ac laxioribus pollicitis demulceretur, Stetinenses tamen Commissarii ab asperitate sua non discedebant, & eo securius tempus cavillando ducebant, qvod sibi persvaderent, Electori ad fortiora tentanda non satis virium esse. Igitur alia via ineunda erat, & ad eos res referenda, ob qvorum salutem ipse inæstimabiles Pomeraniæ terras tradiderat, & qvi pro reliqva parte ad evictionem præstandam tenebantur. Eqvidem animus fuerat denuo Reginam per literas rogare, ut plus apud se valere patiatur æqvitatem & cognationem, qvam paucorum privatorum commoda, & insatiabilem sua ipsi eripiendi cupidinem; sed qvia illa ob titulum priores literas remiserat, scriptione abstinere placuit. Eqvidem Bavarus Reginæ, qvam ipsa volebat, titulum dederat. Sed si solis exemplis standum esset, ipse à Regina qvoqve postulare poterat, qvem Poloniæ Rex sibi tribuebat. Et qvæ ipsa cupiebat daturo, vicissim qvæ Cæsar aliiqve Reges non abnuebant reddenda erant. Igitur Kleistius negotium limitum Reginæ commendare, & omnia amica offerre jubebatur. Ac circa istud qvidem parum difficultatis fore credebatur. Sed circa vectigalia obnixe hærebant Sveci, ac contrario suorum legatorum testimonio Cæsareorum attestationem librabant. Simul jactabant; æqva transactione plus profecturum Electorem, qvam si præfracte illis contradicere pergat, ac in participationem admisso nullam qverendi causam superfore. Regina Kleistio postulata sua scripto exponenti respondebat laxis verbis, nullo sensu, & omnia in Pomeraniam rejiciebat.

De Conventu limitaneo.

§. 49 Ipse porro agendi modus à Svecis in conventu limitaneo adhibitus satis arguebat, hisce decretum qvidqvid placeret Electori extorqvere, detenta interim hujus provincia eo fidentius, qvod neqve Electori idoneæ vires essent, qvas istis opponere posset, & Germaniam à diuturno bello vix respirare incipientem Cæsar juxta Ordinesqve novos in fluctus pertrahere horrebant, recenti adhuc terrore nominis Svecici. Contra Electori acerbum valde erat ditionem suam alienæ libidini, ac privatorum fere odio circumcidendam dedere; cum inter gentes moris non sit tam insignes terrarum partes in auctuarii vicem condonare, ac in ejusmodi conventionibus stricti juris qvæ expressa non sunt, hautqvidqvam cessa intelligantur. Et confestim omnia annuendo non nisi ad plura postulanda incensurus eos erat, velut è facili injuriam tolerans. Unde qvantum dabatur repugnabat, ut postulatorum iniqvitati aliqvid decerperet, ac subinde qvædam concedendo æqvanimitatem suam, & studium amicitiæ servandæ ostenderet; ac demum iniqvitati hominum temporumqve cedendo qvam minimo damno defungeretur, saltem orbi probaturus, per facilitatem aut socordiam sua sese haut prodegisse. Cum igitur diu institisset, ut congressus regendis finibus qvamprimum haberetur, demum isti ordiendo dies Stetini dicta est. Ei obeundo ab Electore constituti Joannes Georgius Bornius, Jo. Fridericus Buchius, Franciscus Palenus, Georgius Zitzevvicius, qvi durante congressu fato concessit, & Fridericus Rungius. His die condicta Stetinum ingressis Joannes Oxenstierna morarum causam in Kleistii legationem conferebat, qvi rem limitaneam in Svecia expedire aggressus sit. Sed cum hæc ocularem inspectionem desideret, ac duobus simul locis tractari neqveat, Reginam de sententia sua ad Lillieströnium perscripsisse. Ita præter Reginæ voluntatem negotium fuisse extractum. Addebat, Instrumentum qvidem Pacis fundamenti loco ponendum, sed summam rei circa ejusdem interpretationem verti. Prima difficultas circa procuratoria movebatur, qvæ Sveci ante congressum inspicere cupiebant, causati, id apud se more receptum, & rationem idem exigere, cum attentione opus sit. Nostri autem primo congressu ista exhibere ac permutare volebant, qvibus considerandis deinceps sat temporis fore. Sveci contra; editionem procuratorii ad prævium adparatum tractatus pertinere, & ita Osnabrugæ observatum; per qvod cum tractaturi autoritatem sibi circumponant, necessum esse prius inspicere, num idem recte se habeat. Nec operæ pretium esse ob hinc inde tradenda procuratoria congressum instituere, ac eo peracto statim iterum digredi. Nostri igitur ne moræ ansam præberent, qvam à Svecis captari adparebat, hac in re istis cedendum ducebant, qvi & alias honoris causa prius ad se mitti cupiebant. Itaqve procuratorium suum ad Svecos misere, Svecico vicissim recepto. A nostris in Svecico notatum, qvod in titulo loco *Serenitatis* positum esset *Celsitudinis*, ac pro verbis, qvæ in Tabulis Pacis extant, *litoris orientalis*, extaret *partis orientalis*, id qvod eo suspectius videbatur, qvod jam Osnabrugæ loco *litoris* voluerant substituere *lateris*, qvod nostris instantibus iterum dispungendum fuerat. Sveci contra in nostrorum procuratorio desiderabant, qvod id

1650. *25. Mart. Buch. Palen. Zitzew.*

Scrupuli circa procuratoria.

27. Mart.

28. Mart.

1650.

forma patente aut diplomatica, uti inter Principes assolet, adornatum non esset: tum qvod tantum ripa orientalis Oderæ, non autem Lacus Dulcis, & alia loca exprimerentur, ubi limes ad Mare usqve Balticum ducendus sit; & qvod in illo mentio fieret alterius conventionis præter eam, qvæ Tabulis pacis expressa sit, negante Oxenstierna Osnabrugæ præter isthæc alia convenisse. Qvo ipso qvæ interveniente Avauxio convenerant, & à Secretariis utrinqve subscripta, sed postulantibus Svecis sepositą fuerant, elisum ibant. Tum in Electorali neqve totum Reginæ titulum, neqve cognationis vocabulum repræsentari, uti in Regio. Deniqve nec *aqvitatis* vocabulum in isto ferre volebant. Simul postulabant à nostris scripto caveri, aliud emendatius exhibitum iri. Qvos cum nostri pacem cautionem poscerent, hi negabant suum procuratorium ullo defectu laborare: nam vocabulum *partis* ita late patere, ut etiam *littus* significet; nostris excipientibus, eam ipsam ob causam illud non admittendum, qvod laxum nimis sit, ac magnam provinciæ portionem denotare qveat. *30 Mart.* Sed cum Sveci suæ sententiæ inhærerent, nostri id temperamentum proponebant, ut utraq; pars protestando jus sibi suum integrum servaret, & ita ad tractationem accederetur; Svecis negantibus moris esse ante ingressum tractatuum protestationes interponi. Ea disceptatio complures dies absumebat, nulla Svecorum molestia, qvod durante conventu ducenos unciales menstruos in augmentum salarii acciperent. Demum super certa formula procuratorii conventum, & ut nostrorum *17. April.* protestatio actis insereretur. Sed cum ad eam formulam à nostris novum procuratorium exhiberetur, Sveci circa id denuo scrupulum movebant, qvod novum sigillum, cui insignia provinciarum recens partarum inserta erant, isti impressum recentius esset, qvam subscriptionis dies. Ita nostri aliud curaturos se recipiebant, cui vetus sigillum impressum, ita ut titulus & sigillum conspirarent. Sed Electori satius videbatur novum procuratorium conficere novo cum titulo, qvod vetera sigilla confracta essent. Isthæc porro à Svecis ad Reginam odioso admodum referebantur, qvasi nostri moras qværerent, & non obscure bellum spirarent.

De loco congressus. 1. Maii.

§. 50. Proponebat dehinc Oxenstierna; cum Lilliestræmio moderanea tractatuum à Regina commissum sit, iste autem morbo detentus loco convento interesse nequeat, ria adesse neqveat, & vero omnes tres Commissarios regios adesse oporteat, si qvid solidi peragi debeat; igitur nostris haut molestum fore, tractatus in ipsius ædibus ante lectulum ægroti auspicari. Id qvod nostris haut parum suspectum videbatur, ne infensissimus vir hoc prætexto gloriolam captaret, qvod Electoris legati inter latebras cubiculi, ac ægris solitas sordes considere necessum habuerint. Simul adparebat, istos per talia tempus ducere, qvoad Noribergensis conventus solutus esset, liberius insultandi facultatem præbituros. Qvia tamen Electoris tantopere intererat tractationem maturari, in id descensum, ut congressus in Lilliestræmii ædibus haberetur, qvoad is convaluisset; præsertim postqvam Sveci declarassent, si nostrorum qvispiam ægrotaret, se qvoqve in nostras ædes accessuros. Ac jusserat Elector, circa talia, qvæ summam rerum non spectent, haut cauponari, nec animorum exacerbationi ansam præbere. Interim nostris petentibus, ut Sveci mentem suam super ductu limitis scripto declararent, tanqvam præcipua hujus negotiationis parte, hi prolixum & sat aculeatum scriptum proferebant; cui inter alia fundamenti loco substernebant, *Pomeraniam Electori demum pace Westphalica adqvisitam, & cujus possessionem aut jurisdictionem sibi clam palamve tribuere neqveat, ante traditionem à Svecis faciendam; eoqve injuste qveri Electorem, à Svecis in eadem jurisdictionem exerceri. Tum haut necessum esse Pomeranos Citeriores sacramento Brandenburgico exsolvi, jam per Tabulas Pacis subditos Reginæ hereditarios factos, & isto vinculo jam liberatos.* Addebantur capita tractandorum, super qvibus mandato instructi sint. Qvorum cum magna pars Tabulis pacis, aut rationi repugnaret, nostri opposito scripto demonstrarunt; *Electori Ulteriorem Pomeraniam non tradendam sed restituendam esse; ac Svecos præstanda præstare prius oportere, qvam Citeriorem provinciam pleno jure possideant.* Ex isthoc agendi modo cum Elector judicaret, Svecos tam iniqvis postulatis documentum capturos, qvid constantiæ ipsi subsit, vacillantem ad durissima qvæqve admittenda compulsuri; suis injungebant, ut mascule contradicerent, ac ante omnia fines regendos urgerent; qvo facto se circa reliqva æqvitatem suam sat ipsis adprobaturum. Ast Sveci contra nostrorum scriptum varie differre: non obscure minari Electorem, qvando dixerit; *se non sperare, Svecos affectatis vectigalibus summi*

1650.

1650.

summi imperii jura in ipsius ditione exercere ausuros, ex quo plura, quam forte credantur, incommoda sint oritura. Electori incertum qvo fine *competentia* reservari. Reginæ possessionem in Ulteriore Pomerania *vitiosam* adpellari, & qvæ huic adstruendæ rationes adhibeantur, *id petere* dici, *quod sit in principio.* Ast cum nostri ostenderent, alias dictiones non suppetere, si Electoris causam defendere velint, & qvæ super possessione isti jactent, à scitis jurisprudentiæ plane abire iidem demum agnito errore ad *jus retentionis* devolvebantur, haut minus lubricum; cum Tabulas pacis facta mentione tractatus limitanei non statim Svecis facultatem dederint provinciam Electoris cousqve detinendi, qvoad iste tractatus absolutus foret.

Super ductu limitum dissceptatio.

§. 51. Postqvam igitur placuisset primo loco super limite agere, Sveci Reginæ circa hunc, declarationem edebant; qvam fundamentum tractationi fore jactabant, utpote Kleistio petente factam. Ast eam nostri rejiciebant: *Kleistium contradixisse; responsa legatis Principum data haut quidqvam eandem vim obtinere cum rescriptis ad civium preces repositis, queis utique adqviescendum sit. Non habere indolem amicæ compositionis, si qvis alteri leges obtrudere instituat, ac Reginæ securitatem & commoditatem qværendam esse jure tertii illæso. Tabulis Pacis diserte exprimi partem Ulterioris Pomeraniæ; qva Regina cedere debeat; reliqva omnia ad Electorem spectare. Nec eam interpretationem ferri posse, qva limes aliqvam multa milliaria in provinciæ interiora porrigatur, & qvi centum amplius vicos ac qvartam fere provinciæ partem intercipiat. Qvem Sveci cupiant limitis ductum nil commoditatis habere, quippe per inaccessa fere loca procedentem, ubi is signari vix possit; ac ita commoditatem qværendam, ne vicinus incommodum ac damnum inde sentiat. Sed nec securitatis qvid eo in ductu esse. Nam Oderam jam ante adsitis uliginibus ita muniri, ut navigationi & commerciis ejus ex altera terra nil impedimenti adferri queat: qvam si Electori turbare libido foret, ad ripam Novæ aut Uckeranæ Marchiæ longe majorem facultatem esse. Sed & circa limitem id potissimum respiciendum, ut occasiones litium declinentur; qvod longe certius obtineatur, si iste secundum flumen ducatur, qvam si in interiora excurrat.* Sed his insuper habitis Sveci ductum limites à se designatum operose adstruere laborabant. *Pactum Osnabrugæ adjectum inane esse, qvippe haut confirmatum, qvicqvid Avauxii attestatio ostentetur. Osnabrugæ limitem haut definitum, sed ejus designationem huc rejectam. Littus orientale extra dubium Reginæ concessum, cujus latitudo heic qværatur. Initium limitis ab initio territorii Regii capiendum, non interrupto ductu. Nec pacta repugnare, quo minus initium id sumatur, ubicunqve id inveniatur, ac Reginæ commodissimum sit, simul scopo limitis optime qvadret. Latitudinem ultra ripam extendi oportere, cum alias latitudinis vocabulo notari neqveat; eoqve ipso elidi ductum nostrorum, qui in sola ripa hæreat. Latitudo si amice sit definienda, non grammaticorum, aut geographorum placitis inhærendum, sed qvid Reges inter populosqve usu receptum sit, ac scopo contrahentium, genuinoq; pactorum sensui congruat, respiciendum. Nam per grammaticam litoris definitionem amicam compositionem excludi, nec tractationi locum relinqui. Qvin ipsis in partis à grammatico sensu recedi, cum litus non sit fluminum aut lacuum, sed maris: ac Lacum Ducem mare vocari. Igitur circa latitudinem limitis ex jure gentium ducendi qvarendum esse justum territorium, ubi idonea securitas commoditas inveniatur, & ubi spatium subsistendi sit; tum sylvas, flumina, angustias viarum, paludes, per qvæ naturaliter Principum territoria dirimantur. Ac securitatis qvidem circa fines qvam maxime rationem haberi; qva non oppidis Stetino, Dammo, sed parti Ulterioris Pomeraniæ, qva Reginæ competit, qværatur. Eam uti in objectu lacuum, angustiarum, montium, ac paludum consistat; ita commoditatem sufficientibus sylvis, pascuis, venatione, ac similibus æstimari. Præsertim cum Regina non tam magnitudinem ditionum, qvam securitatem & commoditatem respexerit. Nec Tabulis Pacis repugnare, si Electoris de Ulteriore Pomerania quid decedat, qvo se potiturum speraverat. Alias enim hunc congressum supervacuum fore, & non tam Reginæ, qvam Electoris commoditatem quæsitum iri. Nec aliter conventionem super limite institui posse, qvam ut aliqvid Electoris territorio decedat.* Per hæc igitur Sveci justitiam postulatorum suorum satis adstruxisse sibi videbantur.

9. Maii. Svecorum rationes.

l. 96. ff. de V. S.

Nostri respondent.

§. 52. Ad ista nostri reponebant: *Tabulas Pacis utiqve pro norma habendas. Sed si denuo postulentur, qvæ ibi negata sint, ad acta utiqve legatorum recurrendum. Ex his apparere, Legatis placuisse, initium limitis non à Coselitza, sed Greiffenhaga sumendum, atqve inde amica compositione in Mare procedendum, tum ut præfectura Colbacensis & Piricensis penes Electorem haut admutilatæ maneant. Ex actis qvoqve constare, Avauxium & nostros magnopere contendisse, ut limes in medio fluminis esset. Sed Svecos totum flumen sibi poposcisse, Electori à naviga-*

 tione

1650.

tione & commerciis excludendo, aut saltem ut hac sibi obnoxia redderent; qvo fine & alteram ripam sibi stipulatos, ne ab Electore exestata munitione navigatio turbari posset. Ex qvo adpareat, tam vastam latitudinem, qvanunc affectatur, Legatis Sveciis tunc ob oculos haut fuisse. Extra controversiam qvoqve ponendum, omnes partes Ulterioris Pomeraniæ, qvæ post acrem disceptationem Reginæ cessæ sunt, expresfis verbis denominatas, præter qvas obliqva ratione nihil exigendum, sed earum limes duntaxat exactius definiendus. Initium territorii Regii neqvaqvam sumi posse, ubicunqve Reginæ placuerit. Nam Osnabrugæ conventum, ut à Greiffenhaga sumeretur; ac Wildenbrucam jam antea certis finibus circumscriptam. Litori latitudinem non denegari: sed ut ea obtentu commoditatis & securitatis in Electorale territorium sit porrigenda, ferri non posse. Inter Principes haut receptum, ut simili casu una pars in fraudem alterius certum limitem eligat, ac eo stare hunc pro imperio compellat. Qvin sæpe Principes super modica terræ portione acriter contendisse. Amicæ compositionis indolem haut admittere, ut una pars alteri velut leges præscribere instituat. De continuo & non interrupto limitis ductu in Tabulis Pacis nihil extare. Enorme admodum esse, circa limitem semper respiciendum esse justum territorium, & qvæ jactentur commoditates. Nam pro captu territorii illum qvoque definiendum. Commoditatem & securitatem in proprio, non in alieno territorio qværendam, cujus & affatim Reginæ sit in locis cessis; tum salvis vicini juribus, ne ex unius dispendio alteri compendium nascatur. Nec salva justitia ampliorem limitis latitudinem posse indulgeri, qvam qvæ auctarii rationem habere qveat. Denique plus securitatis esse in locis cessis, qvam si limes aliqvot milliaria in plana terrarum porrigatur. Camminum qvoqve non ideo Electori subtrahi posse, qvia ad aqvam posita sit. Eam quippe haut sitam in ripa Divenoæ, qvi fluvius non præter Camminum, sed inter Wollinum & exiguam insulam Cristoam labitur, & cujus ripa orientalis occidentali latere ejus insulæ terminanda sit; sed ad lacum cognominem haut navigabilem, cujus nulla in Tabulis Pacis mentio fit. Nec munitum esse id oppidum: ac si maxime Elector id munitionibus firmet, id suo jure facturum, qvem non minus suæ securitati qvam Svecos prospicere par sit. Super hisce igitur multis congressibus acriter disceptatur, neutris concedentibus, ac Svecis instantibus, ut à nostris initium limitis interius ducendi fieret. Cum igitur Elector perspiceret, moram tractatuum non Reginæ solum, sed & Deputatis ejusdem lucro esse, cedendi necessitatem sibi impositam perspiciens primo decem perticas in latitudinem ripæ offerebat; & cum Sveci id respuerent, cum irrisu cavillati, se de suo qvoqve ductu decem perticas remissuros, demum nostri declarabant; se ad Oderam & Dulcem Lacum proxime sitos vicos & agros cum Brusenfelda & Stepenitza Svecis cessuros, salvo tamen Camminensi oppido. Tum Electorem abolendæ communioni omnibus juribus Ducum Ulterioris Pomeraniæ in loca cis Oderam sit renuntiaturum. Qvæ oblata Sveci adspernantes non prius se qvid relaxaturos ferebant, qvam nostri liberalius annuissent. Nec muneribus aliqvid profectum iri spes erat. Nam Schvvalenbergio qvidem, ut Wittstocum & Walrinum in Colbacensi præfectura opima prædia retineret cordi erat, cui nostri eorum usumfructum dum viveret offerebant. Sed Lilliestræmius nullis muneribus patebat, qvin oblata ultro vulgaturus erat, autoritati apud Reginam stabiliendæ. Et durum erat jus suum à infenso homine licitari, velut isti parum sideretur. Demum tamen & Sveci aliqvid remittere videri volebant, illo limitis ductu oblato, qvem Kleistius è Svecia miserat, per qvem Electori adhuc insignis districtus decedebat; nostris vicissim duos vicos adjicientibus. Heic aliqvamdiu subsistebatur, Svecis à se proposita acerbitate verborum ac gestuum tuentibus, ut nostri istorum colloqvia horrerent. Ac qvando nostri qverebantur, Svecos Ulterioribus Pomeranis tanqvam subditis uti, asperis verbis impetebantur, velut legitima Reginæ possessione turbata, tanto fidentius, qvod conventio Noribergensis omnes rationes, qveis nostri hactenus contra detentionem Pomeraniæ pugnaverant, uno ictu prostravisset, magno Svecorum cum gaudio. Qvi & cum nostri plura largiri abnuerent, in Sveciam sibi acta referenda, & alia mandata expedienda ferebant, negotiatione interim plane interqviescente. His moris ægrescentes nostri ostendebant; non posse non Electori acerbissimum videri, postqvam cessa ditionum suarum præstantissima parte inæstimabilia Sveciæ commoda adversus vicinos conciliaverit, simul Germaniæ pacem redemerit, ipsi soli hujus beneficio carendum, eidem debitis maximo damno, paci contumelia detentis. Sane ob qvædam limitanea loca totam provinciam subtrahere, non ejus esse, cui justitiam, aut fidæ amicitiæ, viciniæqve leges colere cordi sit. Ast Sveci ista floccifacere, ac nil nisi securitatem & commoditatem

1650.

27. Jun.

28. Jul.

occinere

Aug. occinere, perinde ac si hoc in limite totius regni salus verteretur. Tum contra Electori veteres ditiones suis armis servatas, recenter partas imputabant, qvarum intuitu haut ita anxie circa fines cauponandum. *8. Aug.* Evocabat dehinc Elector nostros Berolinum, ut curatius cum illis super ejus negotii conditione consultaret. *21. Aug.* Qvi Stetinum regressi iterum haut spernendum spatium Svecis cedebant, his vicissim paululum qvid relaxantibus, ac plura exposcentibus. Interim Lilliestræmio in Sveciam digresso nullum operæ pretium fieri poterat, qvod iste solus confecti negotii gloriam captaret. Haut eo minus nostri, ne in mora fuisse arguerentur, cæteros urgere. Ni conditiones latæ acceptentur, necessitatem Electori sane invito imponi negotium id ad Cæsarem deferrendi; qvi plura jam fecerit, qvam è legibus pacis teneatur: ac in qvæ obtulerit acceptentur, istis se amplius stringi nolle. *31. Aug.* Ad qvæ Sveci nihil aliud, qvam jussos se haut longius progredi, ac ni nostri plura oblaturi sint, frustra congressus institui. Oxenstierna qvoqve ad inspiciendum limitem Stetino discedebat. Ita cum rem ad Lilliestroemii reditum extrahi adpareret, Elector qvoqve Bomium & Buchium Stetino evocabat, relictis ibi Paleno, & Rungio, ne tractatum abrumpere videretur.

Tractatus extrahitur. 1651. §. 53. Inter hæc Oxenstierna semel atqve iterum super congressibus resumendis monere, qvo nostros averteret, ne aliam viam inirent ex his mo esti s emergendi. Qvi licet animo ista ludioria præciperent, congressibus se iterum offerebant; *27. Febr.* & cum Oxenstierna causaretur, tres Commissarios adesse oportere, digressos revocabant. Sed nihil præter totiens ingesta de securitate & commoditate canebatur, *3. Mart.* donec reversus è Svecia Lilliestroemius magnifice jactaret de eximio Reginæ studio, ut negotium promto ac bono fine clauderetur. Sed qvatuor congressibus Sveci nil *13. Mart.* præter vetera memorare. Qvinto tamen congressu paulo largius remittebant, & omissis super commoditate ac securitate hactenus jactatis de Cammino cum Golnoa permutando proponebant: & qvia hæc istud pretio non parum superat, in supplementum deposcebantur, qvæ hactenus commoditatis & securitatis nomine expetita fuerant. Cum ista à nostris non nisi certis conditionibus admitterentur, Sveci offensi ad Reginam sibi referendum ostendebant, simul de Cammino per Golnoam redimendo retractabant, qvod alias sibi de- *3. April.* beretur. Tum aculeata verba jacere; ac qvo plura indulgebantur, eo lentius moliri. Nec eo secius nostris moræ culpam impingere, qvod per particulas ipsis admetiri velint, qvæ universa demum cedenda forent. *4. Jun.* Ipsi post longas disceptationes, ne plane tractationem abrumpere velle viderentur, iterum modicum qvid remittebant. Sed mox erumpentibus inter Electorem & Neoburgicum turbis haut obscure innuebant, ex harum eventu consilia sibi circa temperandam hanc tractationem capessenda. *16. Jul.* Contra Elector, cum Sveci super permutanda cum Cammino Golnoa retractassent, demum consensit, ut Sveci Camminum retinerent, modo circa reliqva tractabiles se præberent; simul plura circa ductum limitis relaxabat, ut aliqvando molestissimo negotio defungeretur. Inter hæc tractatus inter Svecos Polonosqve Lubecæ suscipiebantur, ubi qvidam limitaneum negotium eodem rejiciendum svadebant. *14. Aug.* Ad qvod etsi Electori multas ob rationes haut expedire videbatur; tamen apud Svecicos D:putatos id abnuere haut placebat, num forte hi æqviores se præbituri forent; qvod iisdem non posset non ingratum esse, gloria perfecti negotii privari. *17. Aug.* Ast hi obtento licet Cammino prioribus insistere, ac non obscure innuere, multa adhuc superesse ducendis tractatibus. Cum igitur status rerum turbulentus esset, cui & tot per annos sua Pomerania subtrahebatur, nec Sveci rationibus flecti possent, demum qvovis modo ad finem properare instituit; cum contra Sveci plerisqve locis qvæ in Colbacensi atqve Piricensi præfectura affectaverant, desisterent. Et cum Elector circa sylvam Stepenicensem, qva Sveci ob lignationem Stetini & Wollini carere nolebant, his gratificaretur, iidem & jura communia, qvæ in Ulteriorem Pomeraniam prætendebant, remisere. *13. Oct.* Ita tandem negotium istud absolutum, ac scripto conceptum fuit, *13. Nov.* ac limes, qva opus videbatur notis signatus. *Super limite transigitur.* Ac ut Schvvalenbergio satisfieret, qvi aliqvot prædia Colbacensi in districtu hypothecæ nomine insidebat, Elector octo uncialium millia ipsi numeranda in se recepit, in qvatuor qvoqve annos u usu fructu concesso.

Super vectigalibus controversia. §. 54. Ad liqvidum jam deducto limite nostri reddendæ Pomeraniæ diem statui petebant. Qvod Sveci optandum qvidem sibi ferebant, sed per mandata se prohiberi, qvoad & super vectigalibus transactum sit. Ac supervacuum videri heic circa id satagere, sed satius esse Electorem cum ipsa Regina mutuis scriptis, aut alia via con-

venire

1651. venire. Qvæ ad ducendum tempus spectare manifestum erat, qvo diutius Pomeraniam retinendi prætextum foret; simul ut interim specularentur, qvid Viennæ circa investituram obtineri posset. Ac ne forte Elector vectigalia promto annuendo finem negotio imponeret, Lillieströemius ducenta uncialium millia velut è tributis inducialibus reliqva non sine importunitate exigere cœperat, ea ipsa qvoqve detenta Pomerania perviсturus, etsi id negotium ad hoc tractatus haut spectaret. Porro Elector satius ducebat summa pecuniæ ad centum triginta uncialium millia velut per aversionem data Svecos amoliri, qvam eosdem in communionem tam nobilis juris in sua ditione admittere. Simul ne qvid intentatum relinqveret, Kleistium ad Electores Rheno adsitos, Platenum ad Saxonem, & Cracovium ad Bavarum mittebat, Svecorum iniqvitatem demonstraturos, ac ut istos consilium poscerent, qvid sibi agendum censeant, ac ut Cæsarem ad habenda qvamprimum Comitia impellant. Nec minus apud Reginam instabat; suis injungeret, ut tandem aliqvando tergiversationibus finem imponant. Nam id negotium in Sveciam pertrahere haut placebat, ubi omnia lente expediebantur, & omnia è relationibus ex Pomerania pendebant, nec ibi defuturis prætextis negotium qvamdiu libido ferret extrahendi. Urgendis autem Commissariis Svecicis demonstrari jubebat; *spem sibi fuisse, postqvam tot indebita Reginæ indulsisset, aliqvando rem in expedito fore. Sed nunc perspicere plures ambages qværi, ac rem in Sveciam rejici. Qvod cum non sibi solum, sed & toti Imperio fraudi sit, nil amplius annuere posse, qvoad in provinciam suam restitutus sit. Sibi qvidem ferendum esse, ut Sveci eadem pro lubitu utantur. Sperare tamen eos, qvi pacem præstandam receperunt, id curaturos, ne tam insignis pactorum pars eludatur.* Ad qvæ Sveci: se nostrorum super vectigalibus declarationem in Sveciam misisse, ac inde jussos cum ipsis haut amplius in disceptationem descendere. Ita ante acceptam Reginæ sententiam haut fas sibi super provincia reddenda statuere. Id qvod eo suspectius nostris erat, qvod dudum è Svecia responsum adferri poterat; ac qvod ad moram utcunqve purgandam multa in medium adferebantur decidenda, qvæ huc non spectabant, aut commode expediri non poterant, nisi Electore in Pomeraniam reposito. Qvorum & pleraqve nostris contendentibus ad separatam tractationem seponebantur. Porro circa vectigalia id cumprimis nostri ostendebant, cum per leges Imperii haut liceat nova vectigalia instituere, Electori qvoqve fas non esse in hanc tractationem descendere ante exqvisitam Cæsaris & Electorum sententiam. Interim consentire, ut Sveci post restitutam Pomeraniam ista ad plenam usqve causæ decisionem retineant. Cum Sveci istud insuper haberent, nostri ulterius petebant, ut Sveci isthæc vectigalia, Electori ejusqve posteris relinqverent, ut ubi post extinctam familiam Electoralem ea Pomeraniæ pars ad ipsos devoluta fuerit, radicato jam jure istis vectigalibus post fruerentur. Qvod & ipsum tamen temperamentum, etsi de eo admittendo Biœrnelovius Viennæ spem fecisset, à Svecis repudiatum.

Platen.

16. Jan. 1652.

18. Jan.

§. 55. Post longas disceptationes Reginæ demum declaratio in hunc sensum edebatur; *se rationibus suis noxium deprehendere, jure vectigalium per arma & pacta parto, ac Tabulis Pacis clare expresso decedere, aut idem alterius arbitrio subjicere. Unde ista à suis publicanis in utraqve provincia sine exceptione exigenda; nec provinciam Electori ante traditum iri, qvam is contradictione destiterit. Sed his admissis, & ubi cætera qvæ restant expedita fuerint, circa traditionem non amplius moram fore.* Ast Elector ut mentem Reginæ super hoc negotio penitius exploraret, Duci Croyæ, qvi circa id tempus in Sveciam profectus fuerat, in mandatis dederat, obiter eandem expiscari. Qvi inde revertens referebat; *si Elector firmus persistat, Svecos demum rationem admissuros, nec ad abrumpendum tractatum processuros. Cæsareæ decisionis mentionem injectam odiosam valde iis fuisse, inprimis ne a Meclenburgico id in exemplum trahatur, qvod ab ipsis in hoc negotio magis Rostochium, qvam Ulterior Pomerania respiciatur. Cæterum his rationibus Reginam niti, qvod credat Tabulis Pacis jus suum fundari, & qvia metuat, ne abolitus per Meclenburgicam & Ulteriorem Pomeraniam vectigalibus, Svecicis portubus solitudo adferatur, aut heic qvoqve eadem tollenda ob Rostochium medio inter Wismariam & Stralsundam situ. Ut eadem ad æqva compellatur effici posse non tam investitura impedita, qvam parum curet velut in possessione provinciarum constituta, qvam prohibita instantibus Comitiis sessione, qvam utiqve exercere cupiat. Ac si intelligat, Biœrnclovii negotiationem Viennæ ad vadum adhærescere, tractabiliorem fore.* Haut eo secius Sveci, labefactandis nostrorum animis, multo ferocius qvam antea se jactabant; & cum nostri tentandi gratia iis significarent, sese ad extruendum Friderici-

vvaldæ

Sveci vectigalia obnixe inhærent. 11. April.

1652. valdæ stabulum qvinqvaginta arbores cædi jussuros, Sveci negabant id à se permittendum, ne Elector ex hoc actu possessionem provinciæ obtendat; qvam prohibere sibi injunctum, qvamdiu is in vectigalia non consenserit. Ad qvæ nostri: facile ex his mentem Svecorum perspici; unde Electori pro re nata consilium capiendum. Simul Citeriores Pomeranos dehortabantur, ne Svecis sacramentum dicerent, anteqvam obligatione sua exhibito cessionis instrumento exsoluti fuerint. Nec minus Ulteriores Pomeranos obfirmabant, ne Svecis tributa amplius persolvant, aut eorum jurisdictionem agnoscant; qvi tamen minis ac vi militum facile ad imperata facienda compellebantur. Interea nostri circa minutias componendas laborabant, ne Sveci apud Cæsarem causari possent, multa adhuc indecisa restare. Simul omnem moderationem adhibebant, & qva poterant temperamenta admittebant, ut Svecis ansa adimeretur culpam morarum in ipsos rejiciendi. Ast Lilliestrœmius apud nostros explorabundus movebat, annon Elector permoveri possit, ut concessa vectigalia communione apud Cæsarem & Ordines desinat investituræ & invitationi ad comitia intercedere. Cui nostri abrupte: apud Svecos qvicqvid fuerit rationum frustra consumtum. Electorem qvoqve tantum æqvitatis exhibuisse, qvantum etiam pagano, cui aliqvis honestatis sensus, permovendo sufficere possit. Nunc nil aliud remedii restare, qvam ut illos consilium & opem poscat, ad qvos id negotium spectet, ac investituram & invitationem ad Comitia tamdiu impediat, qvoad suam provinciam recuperarit, ac Sveci causam vectigalium cognitioni Cæsaris & Ordinum subjiciant. Atqve ut hoc instituto desistat, neminem sanum svasurum. Qvod dictum Lilliestrœmium valde mordebat. Sed & Biœrnclovius Viennæ jactaverat, Pomeraniæ Ordinibus vectigalia moderate taxata haut improbari. Qvod cum in Electoris fraudem fingi adpareret, nostri contrario Pomeranorum testimonio id elidebant.

7. Jun.

Elector temporibus se accommodare instituit.

7. Jun.

§. 56. Haut eo minus Electori placebat duplici via negotium id impellere, desideriis Svecorum in aula Cæsarea obluctando, & continuata Stetini negotiatione. Cujus consilii utilitas eo magis adparebat, postqvam præter ipsius spem Regina ad Comitia à Cæsare invitata fuisset. Nam Cæsari placuerat moderationis favorem captare, ne Svecis ulla qverendi causa relinqveretur, qvo deinde, si restitutionem abnuere pergerent, cum totius Imperii consensu adversus istos agere posset. Interim nostri circa vectigalia unum atqve alterum temperamentum proponebant, ac primo qvidem, ut Sveci ea tantisper retinerent, qvoad super hisce transactum sit: inde ut ad sexennium iis fruerentur, provincia protinus restituta. Sed Sveci omnem temporariam transactionem adspernabantur, velut qvibus persvasum erat, Electorem ubi semel provincia sua potitus sit, id negotium ad decisionem Cæsaris pertracturum, qvi sine dubio secundum ipsum litem daturus erat. Post & per Ducem Croyæ centum uncialium millia offerrebantur redimendæ liti: nam ut directe id faceret haut congruebat, ne qvod hactenus impugnatum fuerat, jus agnosci videretur. Ac in aula Cæsarea hæc vis litem componendi promtissima habita fuerat. Sed Sveci & hoc rejecto demum afferebant; se Electorem ad dimidiæ partis communionem admissuros; id qvod huic multis nominibus displicebat. Nam & ipsa communio, litium genetrix, molesta erat: & inhumanum videbatur, Reginam ob tantillum emolumentum tantum ipsius dignitati ac supremo juri præjudicium inferre velle, qvod illibatum eidem in Ulteriorem Pomeraniam competebat; inprimis ubi ista directionem vectigalium sibi arrogaret, eaqve pro lubitu intendere aut remittere, mercesqve taxare institueret. Qvo admisso commercia provinciæ alienæ libidini obnoxia futura erant, sibiqve tolerandum, ut Svecici publicani civibus ipsius insultarent; qvi & jurisdictioni ejusdem exempti asylum qvodpiam facinorosorum structuri erant, jure qvoqve confiscandi per eosdem exercendo. Sed qvæ incommoda Sveci elevabant, aut remedia adversus ea proponebant. Tandem à Svecis hæc Reginæ declaratio edebatur: *Se haut credidisse ab Electore repudiatum iri, qvæ ipsa promte expediendo negotio in medium attulerit. Nam utut ei nil juris sit, qvare circa admittenda per Tabulas Pacis legitime qvæsita vectigalia tergiverfetur; testandæ tamen æqvitati, ac studio circa servandam amicitiam de jure suo hactenus remisisse, ut istum in dimidiam partem ejus vectigalis admittere velit. Qvanqvam autem hoc per Electorem repudiato fas sibi sit omissa participatione jus suum qvovis modo tueri: tamen si adhuc Elector in istam consentire velit, sibi placere, ut cum Electoralibus super eadem agatur; ut tamen Elector in consortium directionis haut admittatur. Ista si Elector adspernetur, se omnia, qvæ Electoralibus circa hanc propositasunt*

1652.

4. Jul.

15. Aug.

17. Octob.

1653. *ta sint retractare, ac negotium prout nunc est relinqvere, rejecto omni circa participationem* 26. Oct. *aut redemtionem tractatu.* Elector contra Svecis confirmabat, si restitutionem provinciæ suæ non amplius morentur, se commoda Sveciæ non minus qvam propria apud Cæsarem, Electoresqve promoturum; simul de itinere suo Pragam ad Cæsarem significat, avertendæ suspicioni, cumprimis testatus istud ad abrumpendos hosce tractatus haut spectare. Sed & eum interim Sveci de successione in Novam Marchiam, ac Sternbergensem districtum, cum Vierrada, & Loekenitza movissent, non amplius valde reluctandum statuerat, si forte isti circa reliqva tractabiliores se exhibituri sint. Qvanqvam de ista Tabulis Pacis ne verbum qvidem erat expressum; ac revera istud jus Ducum Pomeraniæ, qvod ex pacto mutuæ successionis cum Marchionibus Brandenburgicis qvæsierant, in vicem ejus juris, qvod Marchionibus in Pomeraniam partum erat, cum ipsorum familia plane expiraverat. Eoqve vocabulum *expectantiarum*, qvod in Tabulis Pacis extat, huc trahi non pterat; cum longe diversum sit *expectantia* à domino feudi collata in feudum deinceps aperiendum: aliud spes successionis, ex pacto familiarum nata; qvæ ubi post extinctam alterutram familiam altera ad successionem vocata est, una cum pacto expirat, velut ultimo suo complemento obtento. Unde & si forte alius qvispiam alio titulo partem ejusmodi ditionis nanciscatur, ex vetere isto pacto mere personali nil prætendere, nec in id succedere potest; cum regnum Sveciæ nullo modo jus suum ad Pomeraniam à veteribus ejus provinciæ Ducibus, sed longe alio titulo acceperit. Adeoqve qvia jus istud non Ducatui Pomeraniæ, sed stirpi Ducum Pomeraniæ qvæsitum, & ex horum parte cum iisdem extinctum erat; idem nullo modo in eos transire poterat, qvi Pomerania ex alio titulo, non à prioribus Ducibus derivato potiebantur. Sed nec æqvum habebatur id jus à Svecis peti, cum reciprocum jus Marchionibus reponere non possent ob indolem regnorum mortalitatis conditioni haut obnoxiorum. Ac casu isto aliqvando emergente grande præjudicium Germaniæ nasciturum inde erat; cum in materia status metuenda & præcavenda sint hodie, qvæ post centum annos futura sunt. Qvia tamen id periculum hinc demum imminebat; qvando res humanæ non amplius Electorem ejusqve familiam tacturæ erant, & alia ratio è molestiis, qvibus tamdiu exercebatur, eluctandi non suppeteret, segnibus ad sublevandum ipsum omnibus; eam curam Domui Austriacæ, ac Poloniæ delegabat, qvos iste casus præcipue spectaturus erat, Sveciæ tunc ditionibus ad utriusqve fines late porrigendis.

1653.

§. 57. Cæterum in hoc qvidem negotio Cæsar atqve Ordines censebant, Svecis ad ista vectigalia neqve è Tabulis Pacis, neqve aliunde qvidqvam juris competere. Ac Cæsarei Legati, qvi Osnabrugæ fuerant, testabantur, sibi nunqvam in mentem venisse, Svecis vectigalia ad totum litus Maris Baltici concedere; sed qvia in præcedente *paragrapho primo* vectigalia antiqva duntaxat ipsis indulta fuerint, ac iidem *paragrapho seqventi* postularint, etiam nova vectigalia à se instituta ad oram Meclenburgicæ & Pomeraniæ addi, se pacis causa illa annuisse iis in locis, qvæ Sveciæ cessa sint, & amplius nihil: per articulum autem *nonum* Instrumentis Pacis nova vectigalia aliis in locis abolita esse. Haut eo secius Elector, cum statum Germaniæ ac vicinorum trutinasset, tum ut cives suos exterorum oppressioni subduceret, demum in participationem dimidii vectigalis consentire decrevit ea lege, ut Sveci Ulteriorem Pomeraniam citra moram restituant, ac ipsius postulato in comitiis suffragentur, ut sibi satisfiat de eo, qvod per ductum limitis, & ob detentam per triennium provinciam decessit. Cui declarationi faciendæ Philippus Hornius Stetinum mittatur; qvi tamen, si Sveci adhuc difficultatem moverent, testari jubebatur; Electorem postqvam omnia, qvæ penes se sint, præstiterit, legatos suos avocaturum. Nec tamen permoveri Sveci poterant, ut citra moram negotio colophonem imponerent; sed prius rem ad Reginam referendam causabantur, revera ut specularentur, qvid Ratisponæ futurum sit. Nam si ibi Regina locum inter Ordines obtinuisset, haut defuturum erat prætextum Electorem ulterius illudendi. Eo major necessitas incumbebat Electori mordicus decreto Cæsareo inhærendi de non admittendis ad comitia Svecis nisi post redditam Pomeraniam. Demum longam post expectationem literæ à Regina ad Commissarios afferuntur, qvibus ista ad instructionem adjunctam provocabat, sed qvam Secretarius per violentiam adjungere neglexerat; qvæ tamen paucos post dies allata fuit. Ita Sveci multa incassum causati diem tradendæ Pomeraniæ constituunt Kalendas Junii, qvæ tamen post ad sextam prorogabatur, qva præsidium Svecicum Colberga excedebat, ac per delegatos regios Ulterioris Pomeraniæ regimen in nostrorum manus re-

Id negotium demum concluditur.

17. Jan. 1653.

3. April.

7. April.

signa-

1659. signabatur. Sic tandem Elector sua tantopere dilecta, etsi valde admutilata Pomerania potitus est, post tot frustrationes eam qvoqve indignitatem tolerare coactus, ut pactis insereretur, *ipsum amicitiæ gratia, & ex singulari favore in partem vectigalium suæ provinciæ admissum.*

Summa capita Recessus Olivani. §. 58. Ista conventione exacta designabatur limes inter Regium & Electorale territorium in Ulteriore Pomerania, qvo Electori præter alia multa ademta sunt, qvæ ad Stetinensem & Wollinensem præfecturam pertinuerant cum Camminensi oppido. Simul declarabatur, etsi per Tabulas Pacis Electori permissum sit Capitulum Camminense extingnere, in gratiam tamen eqvestris ordinis id se conservaturum, designato, qvantum juris in idem Reginæ atqve Electori competeret. Jura communia, qvæ prioribus Pomeraniæ Ducibus fuerant, utrinqve sublata, nisi qvod simultanea investitura in Ulteriorem Pomeraniam & Caminensem Præsulatum cum *eventuali* Ordinum homagio Sveciæ Regno reservaretur. Consensit qvoqve Elector qvantum in se cum sua familia in expectativam Regni Sveciæ in Novam Marchiam, districtum Sternbergensem, nec non in castra Vierradam, & Lockenitzam, & adjuncta eis bona cis Marchicos fines in Pomerania sita, qvam priorum Ducum Pomeraniæ familia habuit; ut familia Marchionum Brandenburgicorum extincta Reges Sveciæ ejus provinciæ possessionem adprehendere qveant, prævia tamen Cæsarea confirmatione, interim simultanea investitura gavisuri. Qvia tamen Pomeraniæ Ordines jam antea Electori fidem juratam dederunt, ita ut in præsens utriqve sacramentum dicere neqveant, istos haut eo minus intra semestre spatium post firmata hæc pacta cauturos, hæc conventa à se servatum iri. Regina dehinc testandi affectus gratia Electorem in dimidiam partem recens institutorum vectigalium in Ulteriore Pomerania admittebat, qvibus exigendis certæ leges concipiebantur. Super commerciis conventum, ut ea inter utriusqve cives sint libera, nec impediatur utrinqve mercium importatio, exportatio, & distractio, nec eadem novis oneribus premantur, salvo tamen utriusqve jure occludendi portus, ac provinciam, ubi annonæ caritas subegerit, ac salvis loci cujusqve privilegiis, prout ante hoc bellum fuerunt. Æs alienum, qvo Pomerania publice tenebatur ad 581466. florenos ita divisum, ut à Regina 105106. ab Electore 476360. essent solvendi. Deniqve & super exeqviis postremi Pomeraniæ Ducis Bogislai XIV. conventum. De reliqvis tributorum inducialium ad peculiarem congressum rejectum. Ea pacta Stetini nomine Reginæ subscripsere Arvidus Forbusius, Io. Nicodem. Lillieströemius, & Henricus Schwalenbergius; ab Electoris parte, qvi supra expressi sunt. Peculiari pacto cautum super immunitate à vectigalibus pro frumento, cibariis, utensilibus, instrumento venatorio, aliisqve similibus minoris pretii ad aulam necessariis, è Marchia in Borussiam & vice versa transvehendis, ubi idonea certificatio fuerit exhibita. Traditum & diploma, qvo Elector in omnia, qvæ Sveciis cesserat, renuntiabat, subditosqve jurejurando exsolvebat. Tum conventio inita, circa simultaneam investituram in Ulteriore Pomerania observanda, simul formula literarum concepta, qveis à Regina Ordinibus Pomeraniæ Ulterioris super privilegiis cavendum, & ne Sveci ejus provinciæ administrationi sese ingerant, superstite Marchionum prosapia: nec minus formula reciproca, qva Pomeraniæ Ordines Reginæ cavere debeant; cum literæ Electoris, qveis Pomeraniæ Ordinibus hæc pacta servanda injunguntur, cum formula jurisjurandi, qvo Ulteriores Pomerani, & Camminenses tam Nobiles, qvam oppidani Reginæ in eventum fidem obstringere debeant.

4. Maii. Forbus.

Legatus in aulam Cæsaream mittitur. §. 59. Cæterum initio hujus tractationis Electori spes fuerat, facile sibi super hisce rebus conventurum cum Regina cognata, & qvia graves rationes sinceram inter ipsos amicitiam suadebant. Sed cum ita iniqve & contemtim secum agi conspiceret, Cæsaris opem implorandam censuit, etsi Svecis tunc ob recentes victorias ferocibus parum formidandi, præsertim cum in arma erumpere rationibus tunc Germaniæ haut expediret. Missus igitur Viennam Matthias Cracovius Electoris nomine exponere jubetur; *qvæ sibi difficultates circa recuperandas Pomeraniæ reliqvias, cujus nobiliorem partem redimendæ communi paci prodegerit, objiciantur; qvam iniqva Sveci postulaverint; qvam multa ipse præter debitum concesserit, qva millionis pretium exsuperent. Qvibus cum istorum aviditas impleri non potuerit, nil aliud sibi superesse, qvam Cæsaris opem exposcere, ne Svecorum petita circa investituram admittat, qvoad hi ex legibus pacis præstanda præstiterint, ac provinciam hactenus detentam cum fructibus percepti & percipiendis sibi restituerint; monita per literas Regina, ut à legibus pacis recens conclusa ne discedat.* Addebatur, ne Ordines Citerioris Pomeraniæ Svecis homagium

Ejus mandata.

1651.

gium præstarent, nisi Reginæ satisfactum sit; neu Svecis permittatur Ulteriorem provinciam tributis amplius exhaurire. Ad ista Cæsar initio, uti assolet, laxioribus verbis omnia prona pollicebatur. Ac Ferdinandus Curtius in antecessum significabat; *Electorem optime sibi consuluisse, causa ista ad Cæsarem delata. Nam Svecis obtenta investitura in proclivi fuisse futurum restitutionem Electoralis provinciæ eludere; qvos jam dudum pœnituerit totam Pomeraniam non pervicisse. Ad vectigalia nullum istis jus competere, quæ & totum Imperium tangant. Ad Reginam à Cæsare literas dari non posse, titulis nondum liqvidis; unde ei scopo obtinendo aliam viam ineundam.* Qvia etiam Sveci valde se jactabant exceptione Noribergensi conventioni inserta, Joannes Cranius Legatus qvodam Cæsareus asseverabat, *sibi & Collegis Noribergæ à Cæsare injunctum fuisse, ut abrumpi potius tractatus, qvam Electorem ea clausula adversus Instrumentum Pacis insuenda onerari patiantur; qvod jam tum pelluceret, qvid per eam Sveci qværerent. Id Cæsaris jussum se Wesenbecio ostendisse. Sed qvia is Svecis importune urgentibus conclusioni haut intercesserit, ea verba fuisse retenta; quæ ut corrigantur, nunc opera danda sit. Ac utcunqve ea se habeant, saltem in infinitum non posse porrigi, sed civiliter interpretanda intra spatium legis, seu petendæ investituræ; cum ipse ablegatus Svecicus agnoscat, circa limites prius transactum oportere, qvam investitura accipi possit.* Ast ad petita Cracovii Judicium Aulicum decernebat: de inhibitione investituræ præpropere moveri, qvæ nondum à Svecis aperte qvæsita sit. Cum Bioernclovio agi non posse, qvoad is idoneas literas fiduciarias exhibuerit; qvibus allatis nomine Cæsaris cum ipso hac de re loqvendum. Per Piccolomineum literas nomine Cæsaris ad Carolum-Gustavum scribi posse. Jus Reginæ à Citerioribus Pomeranis jusjurandum exigendi abnegari non posse. Utut Cracovius reponeret; obligationem esse reciprocam, & à Svecis qvoqve prius legitima præstanda. Porro & aliqvi ex eo collegio suadebant, *abrumpendam ab Electore cum Svecis tractationem limitaneam, ac à Cæsare impetrandum, ut Moguntino & Saxoni causæ cognitio delegetur.* Contra alii demonstrabant; *ad istam rem magnis sumtibus opus esse. Ultra ætatem hominis processum judiciarium duraturum. Nam etiamsi delegati cognitione absoluta ad Judicium Aulicum acta retulerint, incertum tamen, secundum qvem sententia ferenda sit: nec defore in aula Cæsarea qui Electori suas ditiones invideant. Ordinibus qvam parum utendum sit, Electorem jam Osnabrugæ ac Noribergæ documentum cepisse. Ac si demum Ordines exsecutionem sententiæ suscipiant, remedium morbo periculosius fore, maximis molestiis in Marchiam devolvendis, & auxilio magni imputando.* Sed & circa id tempus animi Viennæ turbabantur, ob sumta ab Electore in Neoburgicum arma; de qvibus jam Coloniensis, & Moguntinus qvesti fuerant, insuper habitis Imperii legibus novos in Germania tumultus excitari. Qvid Cæsare opus, si qvilibet sibi judex esse velit? Eo exemplo Svecos in Marchiam posse irrumpere. Et qvo tunc colore Cæsaris tutelam implorandam? Mox instante Cracovio Judicium Aulicum ulterius declarabat: *non eam sibi mentem, ut ductus limitis in arbitrium Svecorum reponatur, sed ad arbitrium boni viri aut judicis temperetur. Ac si Sveci rem præter rationem extrahant, Cæsari fas esse autoritatem suam interponere. Interim pleniorem circa id negotium informationem ab Electore petendam. Citeriores Pomeranos quo minus homagium præstent, prohiberi non posse, idqve ob vocabulum ex nunc, & ab hoc die, qvod in Instrumento extet. Et qvare nostri non majore circumspectione circa concipienda Pacis verba usi sint?* Ast in Secretiore Cæsaris Consilio decretum, ut Bioernclovio de Cracovii qverelis indicium fieret, idemqve moneretur, ne Sveci contra Tabulas Pacis Electori molestiam inferant. Ut tamen ultra verba procederet Cæsar sperandum non erat. Nam si Sveci ejus rescripta spernerent, non erat, qvomodo suam & Imperii autoritatem tueretur, ac fortius qvid audentem Ordines deserturi erant. Qvin Cæsar durantibus turbis Juliacensibus vel minimum apud Svecos hoc super negotio movere sustinebat, declinandæ horum offensæ, ne forte istis turbis se immiscerent, novumqve belli incendium excitarent. Nec deerant qvi suspicarentur, haut ingratum Aulæ Cæsareæ accidere, Reginam atqve Electorem dissidio distrahi.

5. Mart. — Curtz. — 2. Jun. — 15. Jun. — 18. Jun.

§. 60. Inter istud Aulæ Cæsareæ frigus super limite in Pomerania transactum erat, ut præter vectigalia parum restaret; de qvibus Elector haut consultum judicabat sententiam Judicii Aulici nimium urgere, ne sibi post facultas cum Svecis transigendi adimeretur. Simul Bioernclovio duodecim uncialium millia offerebantur, si is utilem operam hoc in negotio navare possit; qvi & oblatum citra tergiversationem acceptabat, ac qvantum penes se pollicebatur-

In Aula Cæsaris frigide res geritur.

1651. licebatur, testatus se discessu suo Reginæ suasisse, ut cum Electore & Meclenburgico super vectigalibus transigat, ne ipsa primo in Comitia ingressu qvid invidiosæ litis adferret, gratiam ejusdem refrigeraturæ: qvam in sententiam & Regina inclinarit. Secum qvoqve conspirasse Salvium, sed prout sit ingenio timido, maluisse, ut id consilium ab alio potius qvam ipso proponatur. Sed Axelium Oxenstiernam duriorem esse, & qvod semel manibus teneat retinere pervicacem. Lilliestrœmio qvoqve se molliora ingessisse, sed à qvo asperis literis protelatus sit; qvi ignarus aulæ Cæsareæ ad extrema rem impellere ardeat. Alias constabat Stetini citius finem negotio imponi posse, ut maxime Svecis cedendum qvid foret, qvam ope Cæsaris; cui non constabat, qvodnam pondus suæ sententiæ additurus esset, si Sveci eidem parere detrectassent. Accedebat, qvod etsi literis Caroli Gustavi circa Vectigal Warnemundanum, ac legatorum Svecicorum testimonio parum autoritatis esset, velut in negotio proprio; Judicium tamen Aulicum istud rejicere abnuebat, nisi ab iis qvorum intererat refutatum. Qvanqvam etiam sat prætexti foret Reginæ ad comitia non invitandæ, qvod investituram non accepisset, nec præstanda præstitisset: tamen metus erat, ne præterita licet cum Gallis ultro ad comitia mitteret, ac multa ibi in odium Cæsaris moveret. Unde visum Electorum prius sententiam exqvireres qvid suscipiendum, si Regina monita Electori satisfacere abnuat? Qvod tamen & ipsum qvibusdam cum periculo conjunctum videbatur, ne Regina id in clarigationis vicem acciperet. Ita multum temporis frustra Viennæ consumebat Cracovius; qvod Cæsarei negarent cum Biœrnclovio agi posse, anteqvas is legati autoritatem sibi circumposuisset, hic autem literas fidei edere nollet, qvoad super titulis convenisset. Et cum Cracovius rogaret, ut saltem ad regimen Pomeraniæ scriberetur, Cæsari postulata Reginæ super vectigalibus displicere: id ipsum tamen qvoqve rejectum, qvod non congrueret ad istud prius, qvam ad Reginam literas dari. Unde Electori necessarium videbatur apud Collegas instare, ut Cæsarem ad maturanda Comitia impellerent. Qvanqvam enim non necessarium videbatur super hisce Comitiis indicendis Electorum consensum reqviri velut Instrumento Pacis jam decretis: Cæsari tamen placebat autoritati horum conservandæ præcavere, ne reliqvi Ordines hunc actum, si citra prævium Electorum reqvisitionem Comitia nunc haberentur, in præjudicii vicem deinceps allegare. Post longum spatium interjectum in Judicio Aulico demum decernitur; *Electori Saxoniæ, & Augusto Brunsvicensium Duci committendum,* 10. Jan. *ut Reginam super omittendis vectigalibus, ac restituenda Ulteriore Pomerania per literas moneant.* Nam omnes nullo excepto agnoverant, ista per injuriam à Svecis postulari, & hanc detineri. Et jam Biœrnclovius editis fiduciariis literis legatum se gerebat, 1. Febr. ac in mandatis sibi datum ferebat super investitura agere, qvod hucusqve inficiatus fuerat. Unde Cracovius petebat, ut qvoad Pomerania reddita sit, non solum investitura Svecis ne conferatur; sed nihil, qvod Electori fraudi esse qveat, suscipiatur, ne concepta qvidem literarum investituræ formula: tum ut jam cum Biœrnclovio super vectigalibus & restituenda Pomerania agatur. Inprimis ne Regina ad Comitia invitetur, qvi efficacissimus videatur cuneus ad æqva ipsam permovendi, qvod illa firmandis suis rebus valde cuperet possessionem suffragii ferendi inter Ordines Imperii capessere. Qvod & ipsum Elector apud Legatum Cæsareum, qvi Comitiorum causa missus erat, urgebat. Ast qvo circumspectius in Aula Cæsarea procedebatur, eo fidentius Sveci postulatis suis insistebant, qvod satis nossent, ob ista vectigalia bellum haut sumtum iri. Et cum Cracovius qvereretur; *Svecos circa hæc nullum judicem agnoscere velle, ac interim provincia Electoris tanqvam sua uti; additis precibus, ut Cæsar per rescriptum Regimini Pomeraniæ injungat exactionibus abstinere, ac provinciam reddere, simul Ulteriores Pomeranos vetet tributa amplius Svecis solvere, aut eorum jurisdictionem agnoscere:* 3. Mart. Judicium Aulicum decernebat; *petita Electoris jure niti. Sed ut ad Regimen Pomeraniæ scribatur non congruere, cum nondum ad Reginam scriptum sit: sed Biœrnclovium monendum, ut istis ausis desistatur. Ad Ordines tamen Ulterioris Pomeraniæ literas inhibitorias dandas.* Tutius qvoqve videbatur invitationem Reginæ ad Comitia non plane omittere, sed ei conditionem addere, ut præstanda prius præstet. Adiere dehinc Biœrnclovium Curtius, Wolckensteinius, 6. Mart. & Gebhardus, super vectigalibus eum compellaturi. Gebhard. Ei ad protocolla provocanti reponebatur; *decisionem hautqvidqvam è protocollis sumendam, cum multa tractentur, quæ non perficiantur; sed Tabulas pacis ostendere, qvid conclusum sit, iisqve standum esse.* Svecus contra referebat; *cum Cæsarei Osnabrugæ*

1652.

brugæ initio totam Pomeraniam Sveci obtulissent, paragraphum Ad hæc in Instrumento uti jam extat formatum. Inde cum Avauxii importunitate eo res esset redacta, ut Ulterior provincia Electori relinqveretur, Avauxium qvidem postulasse vectigalia in hac provincia omittenda, & dicta verba corrigenda. Sed cum Salvius recusasset, ea verba mansisse. Inde Brandenburgicos cum aliis citra contradictionem communem pacem subscripsisse. Ad qvæ Cracovius excipiebat: *è narratis, qvæ suo loco relinqvat, haut evinci posse, Svecis licitum esse tam ignominiosam Servitutem Electori imponere; qvod postqvam Avauxius de iis remittendis monuisset, Sveci haut eo secius permiserint, ut seqventi articulo Ulterior Pomerania Electori cum omnibus juribus citra exceptionem addiceretur. Unde Svecos, si qvid Electori noxium animo agitassent, vectigalia expresse debuisse excipere; præsertim cum à Cæsareis significatum fuisset, qvo sensu Ordines memorata verba acceperint, ut nempe ad sola loca cessa porrigenda sint. Ad qvod cum Salvius nil aliud responderit, qvam id per se clarum esse, nec post Noriberga vel verbo ea de re motum fuerit, ubi tam multa in favorem Sveciæ indulta sint; facile intelligi violentam istam interpretationem subsistere haut posse. Ac Bioernclovium suo se gladio jugulare, dum fatetur, parapraphum Ad hæc positum, qvando Sveci totam Pomeraniam postulabant. Atqvi cum iidem deinceps hoc postulato desisterent, conseqvens fuisse, tantum de vectigalibus, qvantum de ipsa regione remitti. Nec nostris necessum fuisse, apud subscriptionem pacis protestari, qvod seqventi articulo per verba pleno jure, & cum omnibus pertinentiis sat cautum ipsis foret, Svecis haut licitum fore tam insignem supremi imperii partem in terris Electoris sibi arrogare, aut iisdem servitutem impingere.* Sed in liqvida qvantumvis causa Cæsarei caute admodum procedebant. Ac citra dissimulationem disserebat Curtius: *non esse qvod Elector ægre ferat, à Cæsare non plus fervoris hoc in negotio ostendi. Qvis enim postulare à Cæsare posset, ut se prostituat, si Sveci mandata insuper habeant? Electorem tamen bene fecisse, qvod Svecis omne qverendi prætextum præripuerit, oblata his vectigalium fruitione, qvoad res decisa sit. Hoc ipso enim odiosis verbis Noribergensi pacto insertis abea satisfactum.*

10. Mart.

Svecorum petitis in Aula Cæsarea obsistitur.

§. 61. Interea omnibus modis obsistebatur, ne Sveci obtentis in Aula Cæsarea qvæ voluerant, Pomeraniæ redditionem in infinitum eludere possent. Unde cum Bioernclovius apud Judicium Aulicum *indultum* qværeret, qvod major ejus consessus pars cum conditione decreverat; ac de eo Cracovius qvereretur, responsum; Electori commodo cedere, à Svecis ea de re moveri, qvæ ansam ipsis ad æqviora compellendis præbere possit. Sed & cum Bioernclovius elevando Cæsareorum Legatorum testimonio jactaret hoc post conclusam pacem compositum; id verum negabat Cranius. *Nam diu ante per Ordinum Deputatos Salvio denuntiatum, ut paragraphum Ad hæc clarioribus verbis ad loca cessa restringeret: ad qvod à Salvio responsum, id per se intelligi, & ideo relinqvenda ea verba, uti posita sint: ac de Reginæ æqvitate nemini dubitandum.* Elector qvoqve, ut moderationem suam ubiqve ostenderet, permittebat, ut Regina ad Comitia invitaretur, si Ulteriorem Pomeraniam restituerit. Ast si qvæsitum *indultum* eo porrigendum sit ut Svecis interim isthanc retinere integrum sit, Cracovius interposita protestatione reniti jubebatur. Nam satis animadvertebat Elector, ut negotium suum ad finem perduceret multa patientia, & juris sui remissione opus esse, qvod Cæsar circa indicenda comitia moras necteret, nondum de voluntate omnium Electorum certus circa filium Ferdinandum in Regem Romanorum eligendum. Unde Aula Cæsarea anceps agebat offensæ utrinqve declinandæ. Et è Svecia Elector intellexerat, Reginam qvidem destinatis suis pervincendis aliqvandiu firmiter inhæsuram; ad extremum tamen ea vel plane remissuram, vel ad amicam compositionem deducturam potius, qvam Cæsaris Ordinumqve decisioni eam causam submittat. Simul omnem lapidem moturam, ut jus suffragii inter Ordines exercere incipiat; ac potius cum Electore qvovis modo super vectigalibus transacturam, qvam ut ea occasione accessus ad comitia impediatur. Super invitatione porro Reginæ ad Comitia Bavarus, & Saxo simpliciter declaraverant, eam plane omittendam, anteqvam ista legibus Pacis reddita Pomerania satisfecisset. Sed Moguntinus, Trevirensis, & Coloniensis cum Palatino censebant, literis invitatoriis eam conditionem addendam, ut ad sessionem & suffragium admittatur, ubi prius Instrumento Pacis satisfecerit. Cui sententiæ & Cæsar accedebat; additurus & epistolam sua manu scriptam, qva ad reddendam Pomeraniam ipsam hortaretur; cui pondus futurum sperabatur velut primæ. Etsi Electori haut placebat conditionem ita laxe, si præstanda præstitisset,

16. Mart.

fuisse

1652. fuisse conceptam, præsertim cum ea verba etiam de laudemiis intelligi possent. Unde Cracovius sermone apud Cæsarem instabat ita ea verba declarari, ut & Pomeraniæ restitutionem exprimerent. Nam exhibito scripto id petere haut placebat, ne id abnegatum Sveci in Electoris fraudem traherent. Cæsarei tamen id factum ita excusabant; moris non esse partium jura literis invitatoriis immiscere, sed ea à partibus litigantibus in Comitiis proponenda. Ut tamen Electore satisfiat, literis familiaribus ad Reginam id monitum iri. Ad qvæstionem, qvid cum Svecis suscipiendum, ubi sententiæ Cæsaris super vectigalibus parere abnuant, Trevirensis responderat; non audere se in tam arduo negotio sententiam præcipitare. Cæsari tutissimum fore id negotium usqve ad Comitia differre. Ac in eum fere sensum cæteri Electores responderant. Eo magis cavebat Cæsar, ne qvid in hac causa admitteret, qvod Ordinibus displicere posset, præsertim metu potentiæ Svecicæ in istius aula nondum exolito. Per Curtium tamen Cæsar Cracovio testabatur; nil magis sibi cordi esse, qvam ut Electori opem præstet effectu solidam: sed credere apud Reginam plus amica ratione, qvam asperis rescriptis obtineri posse. Ast ubi familiares suæ literæ nihil efficiant, de aliis remediis cogitandum. Cæterum Reginæ ad Comitia invitandæ hanc præcipuam fuisse causam, qvod istis literis utiqve inter Ordines agnoscenda fuerit, ubi deinceps aliqvid eidem rescribi; aut imperari opus sit. In universum autem præstandorum duntaxat mentionem fuisse faciendam, qvod nondum constiterit, num alii qvoqve Ordines qverelarum qvid adversus Reginam moveant. Unde non debuisse qvædam præstanda exprimi, reliqva omitti. Ita patebat, à Cæsareis offensam Sveeorum declinari, ac molliter duntaxat intercedendo causam Electoris fulciri; ne isti, qvod Curtius obtendebat, per ministrum suum, (qvem revera nullum Bizantii habebant,) Turcam extimularent; aut qvia fortasse fœdus cum Svecia agitabant, cui se pronum Biœrnclovius offerebat; aut inprimis, ne Sueci causam religionis & gravaminum futuris Comitiis susciperent. Spes tamen erat, si Elector ipse Pragam accederet, omnia melius successura, qvod Cæsar filium valde cuperet Regem Romanorum creari, valetudine sua in deterius jam vergente. Elector contra judicabat, nondum sat judiciorum sibi adparere, suam præsentiam Pragæ valde desiderari. Unde Cracovius, si de adventu ipsius qværatur respondere jubebatur; *hunc nondum ea conditione agere, ut sua præsentia Cæsari admodum grata accidere possit. Nam si ad Cæsarem accedendum ipsi sit, malle gratiarum actione apud hunc defungi, qvam molestis qverelis tædium sui excitare.* Inter ista 1652. Pragam, qvo Cæsar Vienna se contulerat, 10. Jul. Volmarus qvoqve veniebat Electori addictus; qvi referebat; *Osnabrugæ nostros à se monitos, à Svecis distinctam minutiarum enumerationem petendam. Sed qvia hi ea admonitione insuper habita tum istis separatim egerint, sibi qvoqve id fuisse ferendum; ac se statim animadvertisse, sub eo vocabulo nil aliud latitare, qvam ut Sveci inde viam affectent totam Pomeraniam retinendi. At stare adhuc eam sibi sententiam, etiam lite super vectigalibus composita haut eo magis Svecis cordi fore Pomeraniam reddere. Ad comitia Svecos utiqve vocandos fuisse. Nam si heic ea de re agendum fuerit, Ordines ante omnia decreturos fuisse, inauditos damnari non posse; ac Reginam præteritionem istam gravis injuriæ loco habituram. In præsens nil aliud superesse Electori, qvam ut initio Comitiorum protestetur, ne Sveci ad sessionem & suffragium admittantur, qvoad legibus pacis satisfecerint, ac feudale vinculum subierint. Sane Cæsarem ante restitutionem istis investituram haut collaturum; prout & verba in literis invitatoriis ita sint posita, ut Cæsari integrum sit eam hisce interpretationem accommodare. Si restitutio ante initium Comitiorum præstita non sit, Svecis denuntiari posse, ut sessione & suffragio abstineant. Nam qvod Biærnclovius jactet, Svecos statim per Instrumentum Pacis inter Ordines Imperii receptos, ac Investituram nil præter cerimoniæ vim habere, id inane esse. Nam ut Sveci jus istud pace partum exercere qveant, necessum esse, ut per juramentum fidelitatis Cæsari & Imperio sese obstrinxerint & alia per Tabulas Pacis debita præstiterint. Qvod autem Gebhardus Cæsari fœdus cum Svecia svadeat jactans, Domum Austriacam plus in hac, qvam in qvovis ex Ordinibus Imperii confidere posse; id ne redivivum qvidem Ciceronem sibi persvasurum, si consilia & actiones ejus Regni hactenus exprompta considerentur. Circa inhibitorias autem literas à Judicio Aulico decretas metuendum esse, ne Regina non solum istis haut obtemperet, sed & in contemtum Cæsaris provinciam majori militum numero premat: qvo facto Cæsari haut patere viam autoritati suæ tuendæ. Præsertim cum Electores haut directe exponere audeant, qvod Cæsari in Svecos suscipiendum sit, ubi monita adsper-*

1652. *adspernentur sed omnes excusent, remesse, de qva proximis Comitiis deliberandum sit.*

Aula Cæsarea magis in Electorem inclinare incipit.

§. 62. Interim Biœrnclovius solicite id agebat ut Cæsareos ad tradendum *indultum* pelliceret, jactans in gratiam Cæsaris Reginam suis mandasse, ut negotio Pomeranico protinus finem imponant, ac Electori suam ptovinciam tradant. Adversus qvæ Cracovius demonstrabat: nunqvam importunius, qvam nunc, à Commissariis Svecicis ibi actum non alio fine, qvam ut Electorem ad extrema arripienda irritent. Qvo ne descederet, Electori qvi in aula Cæsarea favebant, admodum dissuadebant. Qvin & Regina literas valde qvidem acerbas ad Cæsarem dederat, hoc argumento: *Sibi relatum, Electorem instare, ne ipsa investiatur, aut ad Comitia admittatur, nisi restituta Ulteriore Pomerania. Atqui se per conventionem Norибergensem jure eam provinciam retinere, qvoad negotia ad congressum istum rejecta fuerint expedita. Vectigalia sine exceptione sibi concessa in iis locis, qva tunc obtinuerit, pensando utcunqve ari alieno, qvo præfectura Pomeranica premantur; adversus qva nihil valeant testimonia per subreptionem obtenta. Haut æqvum fuisse Electori octo Principatus concedi pro pauculis præfecturis obæratis dimidia Pomerania, ni vectigalia qvoqve accessering. Fuisse Electori spem ad Pomeraniam, sed debilem & obscuram. Nec ignotum esse, qvo jure, & qvam lubrica possessione iste tres Præsulatus Marchicos cum tot annorum debitis Imperio tributis per seculum amplius usurparit: qvæ omnia ut is in perpetuum retineret, à se apud Cæsarem & Ordines fidelem operam præstitam. Nec dum ei satisfactum credi? Solum Magdeburgum in matricula pluris taxari, qvam utramqve Pomeraniam. His se commendante accessisse Halberstadium, & Mindam, nullo alio merito, qvam ob cessa qvantulacunqve vectigalia. Meclenburgicum qvoqve in ditiones suas repositum, qvi nunc ob Warnemundanum vectigal tantos clamores tollat. Nimirum apud multos beneficia eousqve grata esse, qvoad exsolvi posse videntur; ubi multum excessere, pro gratia odium rependi. Indignum esse ab Electore postulari, ut ni ipsa vectigali decedat, & provinciam restituat pro statu Imperii haut habeatur. Id vero esse aperte pacem turbare, per qvam ab ipso ejus subscripta momento inter Ordines relata sit, non per investituram demum referenda, qvæ cerimonia tantum sit. Eas indignitates amoveri postulabat; pollicita ubi super vectigali transactum sit, à se Pomeraniam redditum iri.* Ad has literas etsi parata materia Electori nihil respondere placuit, qvod ab ejusmodi exprobrationibus non possit non ad ingentem animorum exacerbationem procedi. Cæsar qvoqve fatebatur non modica se solicitudine distrahi, cui & ab initio haut probabatur temperamentum à Biœrnclovio propositum de admittendo in partem vectigalium Electore; qvod utiqve hoc modo Sveci in supremorum qvoqve jurium partem admitterentur. Sed & demum decretæ inhibitoriæ ad Ordines Ulterioris Pomeraniæ dabantur, modesto valde sensu; ut si Regina Sveciæ ipsos tributa & alia poscat, demonstrent, id ipsi haut competere. Ac Cæsar ægre tulerat, à Regina ad literas ipsius familiares Italico idiomate scriptas nihil fuisse responsum; & commotior testabatur, Electori coram Deo & hominibus injuriam fieri. Unde suadebat Volmarus, ea inclinatione utendum, & omni opera contra nitendum, anteqvam propositio in Comitiis fiat. Nam si Sveci ad hanc audiendam admittantur, ægre impediri posse, qvo minus deinceps inter Ordines locum capiant. Atqve eo magis vigilandum erat, qvod à Regina missus Benedictus Oxenstierna Pragam accessisset investituræ petendæ causa. In cujus fiduciariis literis id Cæsar desiderabat, qvod ter in iis positum esset, *decenter & amanter petimus*; &, *ut investitura super Pomerania fieret juxta conventionem cum Electore Brandenburgico initam.* Qvæ conventio, cum ut ederetur postulatum esset, nuspiam adparebat. Contra Cracovius obnixe contendebat; ne qvid in Electoris fraudem fieret, ipsi qvoqve Cæsari & Imperio nociturum; præsertim postqvam hactenus apud Svecos neqve Cæsaris atqve Electorum literis, neqve concessis ab Electore plerisqve postulatis qvantumvis duris qvidqvam profectum sit, qvo minus qvam orsi sint injuriam pertexant; utut qvoq; Cæsar invitatoriis ad Comitia literis ultra debitum iisdem indulserit, ac ab Electore ad redimendã super vectigali molestiam centũ triginta uncialium millia oblata sint. Igitur Oxenstiernæ significatum, nisi restituta Electori sua Pomerania Reginam neqve ad capiendam investituram, neqve ad comitia admitti posse. Qvod ut ad Bremam qvoqve & Ferdam extenderetur, si forte seposita tantisper Pomerania ejus nomine locum capere vellet, Cracovius petebat. Nam hoc modo eam sessione potituram, Pomeranica lite in longum extracta. Erant qvi suspicarentur, Cæsareos Consiliarios per mollia consilia rem istam componi optasse, ut laudemio & muneri-

5. Jun.

1652.

12. Sep.

1652. muneribus, quæ sat opima spe devoraverant, potirentur. Sed cum animadversum esset, Oxenstiernam fere vacuum accessisse, in contrarium vertebant. Simul *indultum* jam decretum abolebatur, circa qvod edendum sese haut festinasse jam gaudebant, qvod alias eo edito prætextum non esset, qvare Oxenstierna ad investituram non admitteretur; etsi isti differendæ à Cæsareis apud Svecos alia obtendebantur. Qvia tamen Cæsarei qvam maxime optabant, eam litem citra arma componi, jam magnopere svadere incipiebant, ut Elector in partem vectigalium admitti satis habeat; differentes, *non statim jura fisci exerceri, ubi publicani commissa merces abripiant. Bavaro qvoqve vectigalia Austria supra Anasum oppignerata, ejusqve publicanos in aliena ditione vectigalia exigere. Ac ubi semel Elector sua provincia potiatur, facilius viam inventum iri, eam molestiam plane amoliendi, ac alteram qvoqve dimidiam partem redimendi. Interim jus istud ab Imperio confirmari, & Electorem dimidia parte frui. Contra si Elector data pecuniæ summa Svecorum postulata redimat, verendum esse, ut Ordines ipsi permittant ea vectigalia capere, qvæ ipse per Tabulas Pacis illicita esse hactenus contenderit. Eqvidem Electori affatim juris esse, sed executionem hærere, ac Palatini Electoris legatos jam nunc clamare, Ordines ne teruncium qvidem ad recuperandam Pomeraniam collaturos. Saltem exsecutoribus de refusione impensarum cavendum fore. Ac si Svecis, uti verosimile est, resistentibus in bellum res erumpat, præter ancipitem hujus aleam dubium qvoqve esse, num occupatæ partes protinus sint restituendæ. Neqve Ordinum auxilio nitendum esse, qvorum pars Svecis addicti, alii æqvivalentia invideant.* Cæterum omnes svadebant, si Elector Pomeranica lite extricari velit, ut ipse Pragam accedat; ubi umbra ejus plus effectura sit, qvam si omnes Consiliarios mittat. Idqve eo magis necessarium videbatur, qvod Sveci conventu Inferioris Saxoniæ Luneburgi habito, frustra contradicente Electore ad sessionem admissi fuerant. Ita demum Elector ipse Pragam accedere decrevit, qvod & Cæsar, & reliqvi Electores valde desiderabant, Philippus Hornius, & Matthias Cracovius mature Ratisponam se conferre jubentur, ut Svecorum ibi desideriis obsisterent.

Elector Pragam ad Cæsarem accedit. Hatzfeld. §. 63. Invitatus porro fuerat Elector à Cæsare & literis familiaribus admodum humanis, & per Melchiorem Hatzfeldium. Id qvod initio iste excusabat, qvod non tantam sui rationem hactenus in aula Cæsarea habitam judicaret, ut statim eo accurrendum foret, ubi sua opera Cæsari prodesse posset. Nam ideo Electores Cæsar Pragam tunc attrahebat, ut eorum suffragia filio suo cognomini ad fastigium Regis Romanorum conciliaret. Sed prætextum sumebatur, qvod sua præsentia in terris Westphalicis opus sit ob subortum tunc inter Anglos & Belgas bellum. Interim Pomeranicam causam commendabat, qvod hospes Cæsari gratias agere, qvam qverimoniis molestus esse malit. Post tamen cum in Clivicis ditionibus nil periculi adpareret, ac Elector in Marchiam se contulisset, denuo à Cæsare literæ veniunt; singulari solatio sibi cessurum, si Electoris conspectu frui contingat. Monebant qvoqve Moguntinus & Saxo; è re Collegii Electoralis esse, ipsum accedere, qvod Galli & Sveci instantibus Comitiis Electorum auctoritatem circumscribere meditentur, ut ne plus qvam reliqvi Principes valeant. Igitur urgente insuper negotio Pomeranico Elector nolebat amplius velut affectata absentia Cæsari & Electoribus sinistra suspicandi ansam præbere. Itinere decreto Elector de adventu suo per literas Cæsari significat. Berolino progressi agmen ducenti homines, ducenti sexaginta octo eqvi componebant. Nam numerosiore comitatu Cæsari hospiti molestus esse nolebat. E Lusatia Dobrsenscius eum literis ad Cæsarem præmittitur de die adventus significantibus. Ad fines Bohemiæ cum literis à Cæsare familiaribus obviam venit Ludovicus Sintzendorfius Comes, qvi Cæsaris nomine exceptum deduceret; eiqve per hujus terras loca & lautia præberet. Ad dimidium à Praga milliari consistens agmen in concinnum ordinem digeritur. Inde progressis ad qvadrantem milliaris ab urbe Cæsar cum Rege Hungariæ obviam venit splendido cum comitatu sexaginta amplius sejugum curruum. Cum utrinqve ad viginti passus adversa agmina propinqvassent, omnis Electoris comitatus in pedes descendens hunc qvoqve curru egressum præcedebat. Nec minus Cæsar curru egressus decem passus Electori obviam tendebat. Prima salutatione Cæsar Electorem osculum manui figere parantem haut ferebat. Inde Hungariæ Rex salutatur. Cæsar in currum regressus Electorem ut eodem ingrederetur invitabat. Post mutuum humanitatis certamen Elector Regi Hungariæ in curru Cæsaris honoratiorem locum concedebat. Dum urbs introitur, octoginta majores machinæ displosæ, una duntaxat vice. In ipsa urbe duæ peditum legio-

1652. 14. Oct. Cerimonialia. Dobrzensky. 3. Nov. Sintzendorf. 5. Nov.

1652. legiones dispositæ erant, & ipsæ semel tubis festivum perstrepentes. Cum curru descendissent, Rex Hungariæ & Elector nudis capitibus Cæsarem capite tectum præcedebant. Cum Elector per dimidiam horam in Cæsaris conclavi moratus esset, discedens à Rege Hungariæ per anterius conclave ad initium usqve scalarum deducitur. Seqventi die ad solennem audientiam in curru Cæsaris advecto hic ultra limen conclavis sui obviam prodiit tecto capite, & hoc salutato solus, nudoqve capite cum solo istud ingressus est. In eo duæ sellæ positæ erant, qvarum uni tergo mensæ obverso insidebat Cæsar, alteri exadversum positæ Elector, tapetibus utrinqve substratis. Sedens inde, ac monente Cæsare capite tecto verba fecit Elector, multa cum eloqventia exponens, qvæ conciliandæ gratiæ facere poterant. Inprimis super negotio Pomeranico, qvod & cæteri Electores commendaverant. Circa qvod Cæsar opem suam pollicebatur; præsertim qvod Oxenstierna super eo componendo nil in mandatis habere se fateretur. Post colloqvium in sesqvihoram extractum Cæsar discedentem iterum ultra limen sui conclavis prosecutus est. Augusta eundem ad januam sui conclavis excipiebat, ubi binæ sellæ eodem modo, uti in conclavi Cæsaris, dispositæ erant. Apud hanc interpretis vice fungebatur Fuggerus Comes, qvod eadem non nisi Italica lingva uteretur. Colloqvium per semihoram durabat. Regem Hungariæ Elector apud currum excipiebat, ac progresso ad sinistram ei incedebat, tecto uterqve capite. Elector Regem conclave ingredientem juxta & egredientem præcedebat. Cum Elector Regi visitationis honorem reponeret, isti ad currum obviam veniebat Aurspergius Comes, supremus aulæ præfectus. Rex in summis scalis excipiebat, ac dexter ipsi incedebat; conclave uterqve simul tecto capite introibat. Discedentem Rex ad primum scalarum gradum proseqvebatur, longius iturus, ni Elector ut regrederetur orasset. Moguntinus qvoqve velut Collega apud currum ab Electore excipiebatur. Sed Lichtensteinio Principi nobilis tantum ad currum obviam missus, eumqve ipso in conclavi Elector excepit. Cum Saxo Cæsarem & reliqvos Electores epulo exciperet, omnes Electores, qvi prius ad ædes convivatoris accesserant, ad currum usqve Cæsaris procedebant. Dum scalas adscendunt, priore loco incedebat Elector Saxoniæ cum filio primogenito, inde Rex Hungariæ, & Elector Brandenburgicus, tum

6. Nov.

Fugger.

Aursperg.

Cæsar solus tecto capite, qvem Moguntinus & Trevirensis seqvebantur. Istæ ceremoniæ uti citra offensam peragebantur, ita qverelarum nonnihil movit Legatus Hispanicus Castello-Rodericus, qvem ad se accedentem Elector apud summas scalas exceperat, ac dextræ manus honorem concesserat, prior tamen conclave ingressus. Ea super re Hispanus per Euckefortium offensam testabatur, qvod reliqvi Electores ipsi ad infimos scalarum gradus obviam prodiissent. Igitur dum altera vice Electorem Hispanus visitat, ita conventum fuit, ut Elector per totas superiores scalas usqve ad primum gradum inferiorum scalarum obviam ipsi descenderet; discedentem iterum ad qvartum gradum inferiorum scalarum comitaretur. Qvo facto Hispanus nolebat Electore inspectante currum conscendere; sed currum ante portam progredi jubebat, ibi demum eundem ingressus. Ad epulas Hispani Moguntinum, & nostrum eodem curru advectos ad currum iste excipiebat; inde tres eadem linea adscendebant, Moguntino à dextris, nostro in medio, ad sinistram Hispano incedente. Electore Praga digresso nullus in armis miles, nec machinæ displosæ: & qvia Cæsar è podagra decumbebat, Rex Hungariæ extra urbem ad illum usqve locum comitatus est, ubi exceptus fuerat. Sintzendorfius ad fines usqve Bohemiæ comitabatur. Aussigia Elector literis familiaribus Cæsari gratias agebat; cui pari literarum genere à Cæsare responsum, qvæ omnes exqvisita verborum humanitate constabant. Electorem & Pragæ & intra fines Bohemiæ Cæsar immunem agere voluit. Fructus ejus itineris fuit, Cæsaris benevolentiam amabili præsentia pignerasse, ac suffragantibus Collegis decretum obtinuisse, ut Svecis neqve investitura, neqve indultum annueretur, nec locum inter Ordines capere liceret, anteqvam Electori Ulteriorem Pomeraniam redderint.

1652. 11. Nov.

Castel-Rodrigo.

Euckef.

Aussig.

§. 64. Dum Elector in reditu Dresdæ apud Saxonem divertit, solenni ritu in *Unionem Electoralem* receptus est. Antiqvum id fœdus est, jam ante duo secula primo institutum, ac post semel atqve iterum interpolatum, qvo præcipue disponitur super controversiis inter ipsos obortis Collegarum opera componendis, & ut junctis consiliis communem Imperii salutem, simul mutua ope, ditiones ac jura sibi peculiaria tueantur. Id fœdus per turbida belli fere interruptum Moguntinus instaurandum monuerat, ac Saxoni commiserat, ut hac

Elector in Unionem Electoralem recipitur. 23. Nov. 1446.

1652.

hac occasione Brandenburgicum eidem adstringeret. Ritus hoc modo peractus. In conclavi Saxonis duæ sellæ purpura vestitæ collocatæ erant, qvorum uni, qvæ januam versus spectabat ipse Saxo, alteri ad latus nonnihil obliqve positæ Brandenburgicus insidebat. Utriqve non nisi terni assistebant; isti Oppelius, Henricus Frisius, & Secretarius; huic Blumenthalius, Putlitzius, & Loebius. Ab Oppelio verba primum fiebant de antiqvitate & scopo hujus fœderis; & qvam insignem illud prioribus temporibus usum præbuerit, qvod allubescente jam pace instaurari è re visum fuerit. Inde interrogabatur Elector, num & ipse eidem adscribi velit? Cui à Blumenthalio præter alia, qvæ ad rem faciebant, responsum, Electorem receptioni paratum esse. Inde post recitata Unionis capita uterqve surrexit, ac Saxone qværente, num omnia intellexerit, & fœdere contenta servare velit, Brandenburgicus ajebat, prius tamen jurisjurandi, formulam, qvæ paucis verbis constabat, perlecturus. Ita elatis digitis, verbis conceptis ab hoc juratum.

Oppel. Fris.

§. 65. Elector igitur uti præcipuam recuperandæ Pomeraniæ spem in decreto Pragæ obtento reposuerat; ita vicissim Sveci ut eo insuper habito destinata sua pervincerent, omni ope connitebantur. Ac initio à Regina Ratisponam missus Fridericus Bohlius instabat, ut ne Regina circa debitum sibi locum turbetur. Cui decretum Cæsareum Pragæ conditum communicabatur, addito, qvamprimum is ab Electore attestationem exhiberit, eidem à Regina Ulteriorem Pomeraniam cum Camminensi Præsulatu restitutam, ad ipsius patita liqvidum responsum datum iri. Contra ab Electore ad Comitia missi Matthias Cracovius, Nicolaus Ernestus Platenus, Joannes Fromholtus, & Joannes Portmannus Ordinibus diligenter inculcabant; ab Electore qvidem, ne tantum non ad tributariam conditionem redigeretur, vectigali in sua ditione constituto, centum triginta uncialium millia Reginæ oblata; ac his repudiatis demum in participationem consensum. Ita cum omnia qvæ desiderabantur, Elector annuerit spem fuisse, Svecos circa reddendam Pomeraniam non amplius moram facturos. Sed cum nostri ista Svecis Stetini proposuissent, hos defectum mandati excusasse. Ex qvo Elector conjecerit, aut nunqvam istis cordi fuisse Pomerania decedere, aut eosdem inter eas tergiversationes provincia tamdiu frui velle, qvoad viderint, num decretum Pragense Ratisponæ valiturum sit. Nam antea sæpius testati fuerant, ad unicum vectigal negotium adhuc hærere, cui si Elector annuerit, conclusionem protinus secuturam. Qvin Benedictus Oxenstierna Pragæ declaraverat; modo Cæsar Electorem permovere velit, ut Reginam in partem vectigalis admittat, rem transactam esse. Eo magis decreto Pragensi nunc innitendum. Addebatur, qvalem sese adversus Svecos Elector gesserit, utqve multarum myriadum jacturam facere maluerit, qvam novis turbis occasionem præbere. Ac male agere Bohlium, qvod asseverare non dubitet, omnia jam esse transacta, & moram penes Electorem esse. Sed & Elector Svecis Stetini denuntiaverat, suos adhuc per sex septimanas ibi hæsuros; si interim Sveci plenam vectigalium directionem postulare non desistant, nec negotio finem imponant, se non amplius velle teneri iis, qvæ circa ductum limitum & reliqva concesserit. Porro adigendis ad æqva Svecis tutissimum videbatur propositionem Ratisponæ tantisper differre, qvod nullam Svecis offensæ causam præbere poterat. Ac tanti erat, isthoc negotium citra novos motus composuisse; ac nunc unius vel alterius mensis mora Svecos ad officium faciendum potius compellere qvam postea ingentibus cum impensis, pari periculo Electori evictionem præstare. Deinde & Ordinibus in memoriam revocandum, qvo in statu Germania durantibus Noribergæ tractatibus fuerit, & qvod Sveci ad exautorandum militem, & reddenda tot munita loca descendere prius noluerit, qvam noxia ista verba Conventioni insererentur. Unde qvia tanto Electoris incommodo ac damno omnium ipsorum qvies redemta fuerit, ipsis vicissim modicam moram haut ægre ferendam. Præsertim cum hæc causa jam toti Imperio communis facta sit, postqvam Elector plus qvam tenebatur fecerit; eoqve ab omnibus connitendum, ut ista ante omnia expediatur. Ac tempus interim non inutiliter collocari posse, digesta & præparata tractandorum materia. Svecorum qverimonias incassum jactari, cum penes ipsos sit negotium expeditum præstare. Jusserat tamen Elector, si propositio nullo modo differri posit, id saltem eniti, ne Sveci ad hanc audiendam, aut ad deliberationes publicas admittantur. Ast si his insuper habitis Sveci loco potiantur, Elector suos, interposita protestatione adversus omnia in fraudem sui tendentia, discedere, nec propositioni adesse volebat; ipse qvoqve haut obligandus illis, qvæ in favorem Cæsaris decernenda sint. Igitur Ordi-

a Svecis Ratispone certatur.

Bohl.

1653.

1653. 9. Febr. Ordines, cum & moras amputari arderent, nec tamen Electorem in tam justa causa destituere vellent, tubicinem Stetinum mittebant, super conditione tractatuum certa relaturum, qvo digrediente Bioernclovius dixerat; ubi iste Stetinum pervenerit, intra biduum omnia expedita fore. Ast Lillieströemius ibi dixerat; sibi de ejusmodi mandatis nihil constare. Unde nostri acrius super differenda propositione instabant, qvod Svecicorum ministrorum dicta sibi non constarent. Interim è Svecia literæ Stetinum allatæ erant, pollicentes extremam Reginæ declarationem die X. Martii venturam; eoqve Stetinenses Commissarii rogabant, ut propositio adhuc in qvatuor aut qvinqve septimanas differatur. Unde Elector nostros jubebat id cum Svecicis legatis communicare, qvo & isti circa eam prorogationem laborarent, ne ipse solus invidiam protractæ propositionis sustineret. 13. Mart. Sed qvia haut eo secius Sveci Stetini lubricos adhuc sese ostendebant, laxis verbis jactantes, bonam spem promtæ transactionis esse; eoqve & Electorem jam admissioni legatorum Svecicorum haut amplius repugnaturum, hic istarum artium jamdudum gnarus per suos Ratisponæ Cæsari atqve Ordinibus exponi jubebat; *se non tam privato commodo duci, qvam obligatione, qvæ sibi pro curanda Imperii salute incumbat, ut denuo inculcet non esse honestiorem ac tutiorem viam ex hoc negotio emergendi, qvam ut cum Regina accurate juxta Tabulas Pacis agatur; per qvas jure sessionis & suffragii in Comitiis frui neqveat, nisi præstitis prius, qvæ cum ipsa convenerunt. Qva conditione & ipsa imbuta sit; ac eam missa huc legationis causam ab eadem ferri, ut pax plene exsecutioni detur, & stabiliatur; qvo fine utiqve necessarium sit, ut & ipsa, qvæ ex sua parte adhuc desiderantur, præstet. Sed qvia postrema Stetinensium declarationi solidi nil superstruendum, amputandis infinitis ludificationibus, & avertendis incommodis, qvæ è Svecorum admissione aut exclusione oriri qveant, regia via incedendum, ac remota larva Reginæ literis per peculiarem cursorem missis, certoqve ad respondendum tempore constituto, denuntiandum; è promta præstatione, aut qva non speretur tergiversatione judicatum iri, pacem servare, an eam imperfectam relinqvere cordi sit; ac eo spatio elapso, sive respondeat, seu minus, ad propositionem & consultationes progrediendum, non prius admissis ipsius Legatis, qvam paci satisfactum sit. Ceterum hanc viam è molestia isthac emergendi minimum incommodi habere, ac in concursu tot periculorum communem salutem respiciendam, insuper habitis incommodis, è protracta propositione natis; qvæ nullo modo comparanda sint cum malis ex abrupta pace proventuris. Nec se aliam sententiam dicturum, si cujusvis alterius ex Ordinibus res ageretur.* Qvod si præter spem ea dilatio non annuatur, peterent, ut à Cæsare & Ordinibus idonea remedia prius proponantur, per qvæ ipse Pomerania potiri qveat. Circa id petitum Brunsvicenses cumprimis studium suum declarabant, nisi qvod per istas dilationes electionem Regis Romanorum promoveri haut placeret. Sed alii pleriqve decreto Pragensi teneri nolebant, velut se insciis facto, ac evictione se solutos jactabant per verba Recessui Noribergensi inserta. Alii id temperamentum commendabant; si propositio differri neqveat, Svecis certum diem dicendum, intra qvem Pomeraniam reddere debeant; & hac conditione istos ad sessionem admittendos, ut redditione non secuta actus isti nulli sint, ipsiqve deinceps consessu & consultationibus excludantur. Ast Urbici neglecto Electoris petito propositionem fieri urgebant, ob causam ut adparet Hervordiensem, qvam turbulentus qvidam homo nullo à civitate mandato resuscitatum ibat, haut veritus petere, ut Elector à Comitiis excluderetur, qvoad ista in prætensum statum reponeretur: qvi tamen pro impudentia petiti repulsus fuit. Contra Sveci, ne istæ literæ mitterentur, acriter renitebantur, qvod indies Reginæ declaratio Stetini expectetur, & hanc forte offensam in transversum abituram, inprimis si dies præclusioni constituta sit. Ad qvæ nostri: *talia sæpius dicta nullo effectu, unde non immerito certiora postulari. Imperium Germanicum tantæ dignationis Remp. esse, ut ab hoc missæ literæ nemini Principum dehonestamento esse qveant. Nec offensæ causam præberi, si qvis moneatur præstare, qvæ à se deberi ipse agnoscat. Et laudandos Ordines, qvi cum merito indignari possint, mitissimam componendi negotii viam elegerint.* Et qvanqvam ad terrendos nostros spargeretur, Svecos ulciscendæ huic contumeliæ irruptionem in Borussiam agitare; nostri tamen iis rumoribus insuper habitis obnixe postulatis suis insistebant. Cæsar tamen aperte suo se decreto staturum declarabat; 12. April qvo nomine Elector gratias ipsi agebat, qvod ea constantia effectum sit, ut Sveci mandata demum sua, qvæ complures per dies suppressisse videbantur speculando Ratisponæ eventu, expromserint, ac tradendæ Pomeraniæ Kalendas Junias designarint. Qvia tamen Sveci postea hunc

diem

1653. diem ad sextum ejusdem mensis prorogarant, Electori nondum diffidentia discedebat, ne si Kalendis Junii ad sessionem admissi forent, postremo sextiduo novos scrupulos moverent. Præsertim cum Regina antehac ad Cæsaris literas, qveis ipsam ad satisfaciendum Electori hortatus fuerat, amovendo auspicandis comitiis obstaculo, respondisset: Electorem in mora esse, qvi indebita postulando annum integrum extraxerit, haut contentus oblata per liberalitatem dimidia vectigalis parte. Neqve se ad reddendam Pomeraniam teneri, nisi confecto isto negotio, & tradito cessionis diplomate. Sibi majorem succensendi causam esse, qvod ob tantillum negotium sessione arceatur. Ista tamen à se dici, non ut Cæsarem & Imperium offendat, aut ut Electorem incusationibus oneret, sed tantum ut causam morarum apud tractatus Stetinenses ostendat. Qvos cum ad finem perductos intellexerit, qvam primum ratificatio perfici potuerit, mandata suis daturam, ut Ulterior provincia Electori restituatur. Ea declaratione allata Cæsarei ferebant, extante jam Pragensis decreti conditione propositionem non amplius differri posse, Svecis juxta atqve Ordinibus importune urgentibus. Igitur qvæ demum Electori sententia stet nosse cupiebant. Nostri contra qværebant; qvid solidæ cautionis Electori præstandum sit, cum utiqve provincia sua potiturum, si Sveci dicta die restitutionem non faciant? Circa qvod cum Cæsarei nil certi expedirent, nostri magno cum labore tempus extrahebant, Ordinum invidiæ ferendæ vix amplius pares, qvi jam discessum suum non obscure minabantur. Sed in ipso articulo advolans de restituta Pomerania nuntius omnes ista cura exsolvit.

Refusio damni ob

§. 66. Ita qvidem maximo labore Ulterior Pomerania è Svecorum manibus eripienda fuit, qva per qvadriennium ab his detenta, Elector æqvum censebat damni eo nomine capti refusionem ab Ordinibus sibi faciendam, qvam octingentis uncialium millibus taxabat. Sane ipsum Cæsarem & Ordines agnovisse, eam causam Imperii communem esse; & Electorem Pomerania, qvam retinuisse malebat, pacis causa cessisse; ac Ordines Norbergæ, ne pacis exsecutio protraheretur, in odiosa verba consensisse; ex qvo consecutum sit, ut Sveci interim multarum myriadum damnum ipsi dederint. Atqvi ubi qvis publicam ob utilitatem de suo impenderit, id ab iis, in qvorum utilitatem id cesserit, pensari par esse. Præterqvam qvod Ordines per susceptam guarantiam teneantur operam dare, ut qvisqve suo potiatur. Re ista in Collegio Electorali proposita Trevirensis differebat; *neutram partem moræ culpam agnoscere, ac Ordines qvod penes se fuerit fecisse, qvi per semestre spatium propositionem taco expectarint. Qvi & negent ad refusionem damni se teneri, de qva Tabulis pacis, aut Norbergico pacto nulla mentio fiat; ad qvam ea res exigenda sit, non ad communem juris sententiam. Sane & alios damnum passos nulla refusione. Ac Electorem utiqve dimidia vectigalium parte potitum, quæ alias ipsi per leges Imperii non competebat. Ista tamen se velut privatim differere; ceterum mandatis in eam rem haut instructum.* Eo colore & reliqvi in Collegio Electorali, & Senatu Principum petitum eludebant. Qvale responsum & Elector animo præceperat; haut ideo tamen de ista refusione omissurus, qvod ejusmodi prætensionum sæpe aliqvis usus sit, saltem novis oneribus, aut paribus postulatis velut per compensationem elidendis. Ista in seqventes annos excurrentia conjungere placuit, ne separatio obscuritatem conciliaret. Nunc ad ordinem temporum revertimur.

1653. detentam Pomeraniam frustra qværitur.

 SAMU-

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS FRIDERICI WILHELMI MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER QVARTUS.

EPITOME.

Collisio cum Palatino Neoburgicio. Origo Juliacensis controversiæ. Facti species. 2. Jus Domus Brandenburgicæ. 3. Neoburgici rationes. 4. Bipontini rationes. 5. Saxonicorum fundamenta. 6. Prætensio Comitis de Manderscheid, Ducis Bullionensis, ac Ducis Nivernensis. 7. Prævia circa hanc controversiam solicitudo. Conventio Francofurtana. 8. Considerationes Brandenburgicorum ante obitum Ducis Joannis VVilhelmi. 9. Brandenburgicus & Neoburgicus possessionem adprehendunt. Transactio Dortmundana. 10. Considerationes Austriacorum circa hanc controversiam. 11. Gallus auxilia sua Principibus offert. Hallensis conventio. 12. Cæsar Juliacensibus provinciis seqvestrem immittit. 13. Utrinqve auxilia solicitantur. 14. Leopoldus Juliaco iterum expellitur. 15. Congressus Coloniæ irritus. Conventio Juterbocensis. 16. Transactio inter Electorem & Neoburgicum frustra tentatur. 17. Discordia inter Principes gliscit. Electoris considerationes. 18. Res demum in nervum erumpit 19. Belgæ concordiam instaurare satagunt. 20. Hispanorum destinata erumpunt. 21. Xantensis transactio. 22. Pactum Dusseldorpiense primum. 23. Alterum pactum Dusseldorpiense. 24. Tertium pactum Dusseldorpiense. 25. Inter Electorem & Neoburgicum ad arma decurritur. 26. Publica Electoris declaratio. 27. Motus animorum super isto negotio. Cæsar à bello

bello dehortatur. 28. Elector legatum Viennam mittit. 29. Cæsar rem utiqve componi cupit. 30. Elector in compositionem proclivis est. 31. Archiducis officium declinatur. Lotharingus huic negotio se immiscet. Belgæ seqvestres se offerunt. 32. Iidem operam suam interponunt. 33. Elector ipse cum Palatino colloqvitur. 34. Essena tractatus suscipitur. 35. A Cæsareis Commissariis acta. Res componitur. 36. In conventu Lubecensi ab Electoralibus acta. 37. Circa cerimonias in Comitiis a Legatis Electoralibus observanda. 38. De electione Regis Romanorum. 39. Locus & tempus electionis. 40. Monita circa capitulationem. 41. De peculiaribus Electorum juribus. 42. Elector postulata sua ante electionem pervincere non potest. 43. Cerimoniæ. 44. Elector circa privata negotia parum proficit. 45. Neoburgici inanes in Electorem conatus. 46. Pro Evangelicis per Cæsareas ditiones frustra interceditur.

1651. *Collisio cum Palatino Neoburgico.*

DUm Elector molesta cum Svecis disceptatione super limite Pomeraniæ defungitur, apud Juliacenses provincias repente flamma dissidii cum Palatino Neoburgico Wolfgango Wilhelmo eruperat; qvæ grande incendium minabatur, ni mature oppressa fuisset. Ea res, & qvia Electori non semel cum eo Principe negotium fuit, monet, ut originem Juliacensis controversiæ, hoc seculo admodum celebris, altius repetam, & qvo jure tum Domus Brandenburgica, tum reliqvi competitores nitantur, & qvid cum Neoburgico potissimum circa eandem agitatum fuerit.

Origo Juliacensis controversia.

Ditiones, qvas nunc Cliviæ, Juliaci, ac Montium Ducatus, cum Marcæ & Ravenspergæ Comitatibus, ac Ravensteina dynastia componunt, ab initio in plures, easqve modicas particulas divisæ pluribus Regulis possessæ sunt; qvorum aliqvi successu temporum suas opes variis accessionibus auxere, aut junctis per matrimonia atqve hæreditates pluribus partibus egregias provincias condidere, titulo qvoqve ac dignitate cum opibus exsplendescente. E qvibus Wilhelmus Juliaci ac Montium possessor à Ludovico Bavaro Ducis dignatione mactus fuit, qvam & post Carolus IV. confirmavit. Parem titulum Adolfo Cliviæ antea Comiti Sigismundus Cæsar in Constantiensi Concilio contulit. Hic Adolfus cum Ordinibus suis Clivicis & Marcanis pactum condidit, jurejurando utrinqve sancitum, super uniendis in perpetuum istis provinciis, qvo gliscenti Burgundorum, ac Brabantiorum potentiæ pares forent; & ut eædem ordine primogenituræ inter fœminas qvoqve valituræ deferrentur. Istæ provinciæ sub finem seculi decimi qvarti ad duos duntaxat possessores pervenerunt, Wilhelmum Juliaci & Montium, & Joannem II. Cliviæ Ducem, eundemqve Marcæ Comitem; qvorum liberi Joannes III. Clivensis, & Maria Juliacensis matrimonio sociati omnes istas ditiones junxere, ea in pactis dotalibus dicta lege, ut eædem in perpetuum deinceps unitæ, è juris primogenituræ prærogativa ab uno filio, aut mascula stirpe deficiente primogenita filia regerentur; qvæ pacta post à Cæsaribus diverso tempore confirmata sunt. Ita cum Wilhelmus Juliacensis fato concessisset, Johannes III. omnes istas provincias suo imperio complexus est. Qvanqvam autem vetustissima illarum regionum consvetudine feuda in universum ad fœminas qvoqve devolvi sveverint; Albertus tamen Saxoniæ Dux spem à Cæsare Friderico III. ad Ducatum Juliaci & Montium obtinuit, si eos vacare contigerit; à Maximiliano I. post renovatam, utrumqve inscio & inaudito Wilhelmo Duce. Sed idem Imperator post, ubi de conditione earum provinciarum melius edoctus fuisset, ad elidendam Saxonum spem jus Mariæ Juliacensis nova declaratione confirmavit; ac mox omnes qvas vocant *expectantias* a Friderico patre ad eas provincias concessas abolevit, addito insuper promisso, sese absqve onere Joannis Ducis super spe ista Saxonibus satisfacturum. Simul Carolo nepoti suo facultatem contulit Joannem Clivensem tam proprio ejus, qvam conjugis Mariæ nomine de Ducatu Juliaci & Montium inaugurandi. Ex isto Joanne Clivensi, & Maria Juliacensi natus est filius uni-

Marginalia: 1339. 1356. 1417. 1418. 1651. 1511. d. 26. Jun. 1483. 1486. 1508. 4. Maii. 1509. 17. Jul. 1516.

unicus Wilhelmus, & tres filiæ; qvarum primogenita Sibylla Joanni Friderico post Saxoniæ Electori, altera Anna Henrico VIII. Angliæ Regi nupsit, tertia Æmilia cælebs mansit. Wilhelmus hic omnium earum ditionum dominos è Maria Ferdinandi I. Cæsaris filia duos sustulit filios, Carolum Fridericum, & Joannem Wilhelmum: filias itidem qvinqve, Mariam Eleonoram Alberto Friderico Borussiæ Duci, Annam Philippo Ludovico Palatino Neoburgico, Magdalenam Joanni Palatino Bipontino, ac Sibyllam Carolo Marchioni Burggaviæ nuptas; qvinta Elisabetha in pupillari ætate obiit. Idem Wilhelmus fœmineæ successionis, & juris primogenituræ declarationem & confirmationem, omnibus in futurum controversiis excludendis, obtinuit; qvam seqventes Cæsares Ferdinandus I. Maximilianus II. & Rudolfus II. approbaverunt. Cum Wilhelmi primogenitus Carolus Fridericus Romæ improlis obiisset, tota ditio in secundogenitum Joannem Wilhelmum, qvi jam Episcopatu Monasteriensi inauguratus est, devoluta fuit. Dotalibus porro pactis Mariæ Eleonoræ conventum erat, *ut ex vi unionis, per Adolfum Cliviæ Ducem anno 1418. sancitæ, & pactorum dotalium inter Joannem Clivensem & Mariam Juliacensem initorum, ubi ipsius fratres nulla prole decedere contigerit, ipsa, ejusdemqve soboles heres ex asse omnium ditionum esset. Qvo casu tamen ipsa ejusvé heredes præter viginti qvinqve aureorum millia dotalia singulis filiabus Wilhelmi ducenta aureorum millia dare teneretur redimendæ omni actioni, qvam eædem in istas ditiones movere possit.* Qvæ dispositio qvoqve post pactis dotalibus secundogenitæ Annæ totidem verbis inserta fuit. Qva lege & ista Anna cum sponso Philippo Ludovico Neoburgico pro se & hæredibus suis ditionibus istis renuntiavit, non nisi in eum casum jure successionis reservato, qvo nulla soboles è sorore natu majore superesset. Qvæ & verba reliqvarum sororum pactis dotalibus expressa sunt. Ejus Mariæ Eleonoræ, qvæ decem menses ante fratrem Joannem Wilhelmum mortua est, filia primogenita Anna Joanni Sigismundo post Electori Brandenburgico nupsit, ex qvo marrimonio Georgius Wilhelmus itidem Elector Brandenburgicus, Friderici Wilhelmi pater genitus fuit. Mox cum Joannes Wilhelmus improlis fato concessisset, Joannes Sigismundus curatorio uxoris nomine per Stephanum Hardenfeldium Nobilem Clivicum publico tabellione ac testibus præsentibus Clivensi oppido, Dusseldorpii ac multis aliis locis possessionem adprehendit, publicè affixis insignibus Brandenburgicis. Qvanqvam autem, uti è dictis manifestum est, in istis provinciis successio linealis cognatica fuerit constituta, cujus vi è Maria Eleonora descendentes reliqvos omnes excludebant: haut eo minus alii qvoqve ad eam hæreditatem petendam animum adjecerunt; Saxonica Domus, Palatinus Neoburgicus, ac Bipontinus, ac Marchio Burggravius. Qvibus accessere Ernestus Comes de Marca, & Manderscheid, nec non Dux Bullionius, & Carolus Gonzaga Dux Nivernensis. Hi singuli postea exhausto omni causidicinæ adparatu apud Judicium Aulicum Cæsareum intentionem suam fulcire sategerunt; qvæ in compendium redacta non parum lucis huic controversiæ, non tam sua indole qvam partium cavillationibus obscuræ, adferre poterunt.

1651. 1539. *Facti species.* 1546. 1559. 1556. 1580. 1575. 1572. 1608. 1594. 15. *Mart.* 1609. *Hardenf.* 4. *April.*

§. 2. Jus igitur Brandenburgicæ Domus consvetudine muliebris successionis nititur, ex antiqvo Francorum jure in Gallia Belgica ac vicinis regionibus introducta; cui pactum Unionis ab Adolfo Cliviæ Duce, & jus primogenituræ, per multa secula ibi receptum, succenturiatur. Per qvæ successio cognatica constituta fuit, in qva cuiqve jus suum per ipsam nativitatem suo ordine qværitur, nullo discrimine, num ejus parentes in possessione ditionis fuerint, an minus. Acuti in eadem qvidem linea, & eodem gradu ætatis, sexusqve ratio habetur, sic ut mas fœminam, & major natu minorem excludat: ita ob sexum aut ætatem nunqvam de linea in lineam transitus sit. Id porro jus primogenituræ Neoburgicus, cum Maria Eleonora adhuc in vivis ageret, solicitare conatus est; sed hac mortua vela vertit, ac idem jus primogenituræ tueri instituit, sed sensu improprio ac disciplinæ juris incognito, primogenitæ vocabulum illi tribuens, qvæ moriente fratre inter superstites prima est, utut ex prædefuncta primogenita soboles supersit. Cui & pacta majorum, & inprimis pacta dotalitia Borussica, Neoburgica, Bipontina manifeste contradicebant. Ac nullo fundamento Neoburgicus juri primogenituræ istam conditionem affingere ausus est; *si casum deficientis masculæ stirpis vivendo attigerit*; qvæ velut nulla ratione nixa merito explodebatur. Pactis porro dotalibus Borussicis nihil clarius, qvæ Anna Neoburgico nupta suis qvoqve pactis dotalibus, ac solenni renuntiatione comprobavit; qva non nisi eo casu sibi jus ad eas provincias reservavit, qvo primogenitæ sororis

1651. *Jus Domus Brandenburgicæ.*

1651. sororis prosapia sit extincta. Ac cum in pactis dotalibus Borussicis cautum esset, ut in casu successionis provinciæ Clivicæ per consiliarios indigenas, non per Borussicos gubernentur, de separatione, divisione aut distinctione nullum verbum fit: qvod omittendum haut fuerat, si tunc creditum fuisset, provincias illas divisionem admittere.

§. 3. Ast Neoburgicus ista feuda per primævam suam indolem masculina contendit; utut idem ab eo, dum contra Saxones disputat, negaretur. Duces tamen cum ab aliis Cæsaribus, tum Wilhelmum Juniorem à Carolo V. privilegium obtinuisse, in qvo post extinctos hujus filios etiam filiæ, & earum *masculi* hæredes ad successionem vocentur. Ex qvo ratiocinabatur, cum Maria Eleonora ante fratrem Joannem Wilhelmum defuncta sit, eaqve ipsa non filium, sed filiam duntaxat Annam Brandenburgico Electori junctam reliqverit; igitur ipsius matrem Annam Juliacam, & se velut hujus filium ex eo privilegio ad successionem vocatum. Sed à Brandenburgicis repositum fuit: *Carolinum id privilegium vetusta majoratus & unionis jura haut tollere, qva ante duo secula in Juliacensibus ditionibus constituta, & à diversis Cæsaribus probata Wilhelmus Juliacensis à Carolo V. quoque firmari petierit suffocandæ liti à Saxonibus ab anno 1511. ad annum 1521. motæ, qvasi eæ ditiones masculina feuda forent, morte Ducis Wilhelmi Senioris aperta, & vi Cæsareæ expectativæ ad ipsos devoluta. Ac nullo modo vel Ducis Wilhelmi petentis, vel Caroli V. privilegium concedentis mentem fuisse, recepta ejus Domus pacta, modumqve succedendi, de qvo ipse probe informatus fuerat, mutare, aut eidem qvid derogare, de qvo ne verbo qvidem mentio ibi extat. Cui & si expressis verbis clausula derogatoria inserta esset, in fraudem Ordinum provincialium, qvorum itidem intererat, nihilo andem operari potuisse. Qvod autem eo privilegio filiæ & earum hæredes* masculi *nominentur, id ex formula scribarum profectum, freqventiores casus exprimere solitam. Nec ibi de filio duntaxat primi gradus, sed indefinite sermonem esse de hærede masculo ex filia, sub qvo & remotioris gradus soboles possit intelligi. Ac in successione lineali ob sexum in remotiorem lineam transitum haut fieri notoru juris esse. Qvod autem Neoburgicus post jure familiaritatis simul ad possessionem admissus fuerit, id ob conditionem istorum temporum factum, & potiore Domus Brandenburgicæ jure reservato.*

§. 4. Ast Bipontinus contendebat; feuda ista ad omnes filias, tunc cum frater moreretur superstites, ex æqvo pertinere, eoqve Brandenburgicæ Domui de feudalibus nihil, de allodialibus qvartam partem jure repræsentationis deberi. Qvo fine cum Neoburgico asserere instituebat, per privilegium Caroli V. filias eorum feudorum, qvæ antea ad masculos duntaxat spectarint, capaces declaratas; in qvo & hic succedendi ordo præscriptus sit, ut filiæ primi gradus, qvæcunqve defunctis Wilhelmi filiabus futuræ essent superstites, nulla vero eo tempore in vivis existente earum demum filii succederent. Qvo ipso filia Mariæ Eleonoræ Anna à successione exclusa sit. His repositum; *Carolino privilegio haut qvidqvam novum succedendi jus constitui, sed jam receptum vel ex superfluo firmatum, qvod & primogenituram, & fœminarum successionem, & provinciarum unionem involvat.* Idem qvoqve cum pactis dotalibus Borussicis graviter premeretur, eo demum devolvebatur, ut assereret; Wilhelmum Ducem cum ista conderentur, mentis non satis fuisse compotem. Qvod Brandenburgico tum ob alias rationes inficiati sunt, tum qvod omnium filiarum pacta dotalia exacte sibi respondeant; & cumprimis Borussicis condendis Philippus Winnebergius Baro Imperialis Consilii Aulici Præses nomine Cæsaris, tum & à Joanne Wilhelmo Saxoniæ Duce earum nuptiarum conciliatore legati adfuerint; ac Cæsar Maximilianus datis literis post ea pacta probarit. Qvæ & ipsa Bipontinus renunciatione facta aperte stabiliverit. Nec admissus in partem Neoburgicus Bipontinum adjuvat; cum id longe alias ob causas factum sit, qvam qvod Neoburgici jus superstite primogeniæ linea agnosceretur. Eadem à Burgaviensi jactata, cujus actionem Neoburgicus, cedi sibi curavit, cum antea acerrime negaret, ullum jus junioribus sororibus competere, qvousqve primogenita & hujus descendentes supersint. Cæterum in conventu Noribergensi ad exseqvendam Pacem Westphalicam instituto Cæsar importune urgentibus Ordinibus Carolo Gustavo è Bipontina stirpe Palatino titulum Juliacensium provinciarum, ab hoc desideratum, tribuerat; adversus qvem nostri protestationem interponere supervacuum duxerant, velut nullam præjudicii vim habiturum, qvod istud factum esset nulla prævia causæ congnitione, & ne forte iste pertinaci abnegatione pacis fructus tantopere cupitos moraretur. Ac revera absurdum erat, cum Cæsar eum titu-

Bipontini rationes. 1651.

1651. *(margin)*

lum iis, qvi è prioribus sororibus descendebant, abnegaret, eundem tribui isti, qvi non nisi tertiæ sororis jure niteretur. Qvanqvam & post Cæsar eum titulum tribuere omisit, Carolo Gustavo Rege frustra apud Plettenbergium Cæsareum ministrum qverente. (1654.)

Saxonicorum fundamenta. 1495.

§. 5. Saxonici expectativa in Ducatum Juliaci, & Montium à Friderico III. Alberto data, & à Maximiliano confirmata, nituntur; qvæ & ad fratrem ejus Ernestum post extensa fuit, si ob defectum masculorum hæredum eos Ducatus aperiri contigerit. Qvibus præter alia repositum, *in Saxonico diplomate mentionem duntaxat fieri Ducatuum Juliaci ac Montium, & qvidem qvantum ab Imperio dependent; qvo ipso bona allodialia aliunde adqvisita excludi, magnam earum provinciarum partem facientia. Tum de Ducatu Cliviæ, & Comitatu Marca ac Ravensperga, nec non dynastia Ravensteina nullam ibi mentionem fieri; ut mirum sit, qvo prætexto ex Alberto descendentes omnium harum provinciarum titulos & insignia sibi arrogent; cum tempore factæ concessionis Wilhelmus Senior eas provincias non habuerit, nec post unqvam adqvisierit.* Cæteri Duces Saxoniæ pacta dotalia inter Joannem Fridericum Saxoniæ post Electorem, & Sibyllam Joannis III. Juliaci & Cliviæ Ducis filiam, à Carolo V. confirmata laudant, qvibus post Wilhelmum, Joannis Clivensis, & Mariæ Juliacensis filium, ejusqve hæredes extinctos Sibylla ejusqve hæredes ad successionem omnium harum provinciarum vocentur. Ad qvæ Brandenburgici; *hoc ipso, dum ea feuda masculina jactant, Albertinæ lineæ Saxonibus contradici; ac mirum adeo esse, sibi repugnantia asserentes in litis consortium potuisse coire, nisi prætexto cessæ alienæ litis, aut intuitu potentioris patrocinii factum id dicatur. Cæterum diploma Friderici III. neqve ab ipso Cæsare, neqve à Cancellario Imperii subscriptum, & absqve consensu Electorum, ipso qvoqve Duce Wilhelmo inscio, concessum; qvod & post à Maximiliano I. abolitum fuerit. Tum & expectativam illam sub conditione indultam, qvæ postea defecit. Post eam qvippe indultam Wilhelmo Seniori filiam Mariam natam, horum ducatuum hæredem; qvæ & post mortem patris scientibus & patientibus Saxonibus ad successionem admissa, illiusqve maritus Joannes Dux Cliviæ à Carolo V. in comitiis publicis solenni ritu deinde investitus fuit. Eqvidem Saxonicos jactare, investituram horum Ducatuum à se petitam, ac breve testimonium eo nomine datum. Atqui eosdem neqve investituram obtinuisse, neqve eam petitionem post iterasse, nec ullam actionem Cæsari aut possessoribus movisse, ac hos ex eo tempore qvieta provinciarum possessione per integrum seculum gavisos; sic ut si maxime juris qvid fuisset, id dudum præscriptione extinctum foret. Cæteros Saxones à Joanne Friderico & Sibylla Cliviaca descendentes frustra ad pacta dotalia inter hos provocare cum conditio hisce addita nondum extet, superstite adhuc Wilhelmi Sibyllæ fratris prosapia. Adversus qvam incassum objiciunt, masculam stirpem extinctam; cum & ipsi à fœmina jus suum derivent. Porro ab Albertina linea Saxonibus frustra ostentari investituram à Rudolfo II. impetratam; qvippe qvæ post litem jam cœptam in fraudem eorum, qvorum intererat, his inauditis concessa ipso jure nulla sit; ac vel eo nomine absurda habenda, qvod Electori Saxoniæ non tantum de Juliaci & Montium, sed & Cliviæ Ducatu, & Marcæ atqve Ravensberga Comitatu data sit; cum Alberto Saxoni non nisi spes de Juliaco ac Montensi Ducatu indulta sit. Cui & insuper clausula, salvo jure tertii addita, & scripta cautio tradita sit, illam in præjudicium reliqvorum competitorum, potiora jura habentium, hautqvaqvam valituram.*

1526. 1544. *(margin: 8. Aug.)* 1511. *(margin)* 21. Jun. 1521. 1512. *(margin)*

Prætensio Comitis de Manderscheid.

§. 6. Præter hos Comitatum Marcæ petebat Ernestus Comes Manderscheidius, his rationibus nixus; qvod iste feudum masculinum sit, ac ipse agnatus Ducis Joannis Wilhelmi communem cum hoc stirpem referat ad Engelbertum II. Marcæ Comitem, circa annum 1320. florentem, qvi duos filios reliqverit Adolfum Marcæ Comitem, & Eberhardum dynastam Arnsburgensem. Ex illo Joannem Wilhelmum, ex hoc se recta linea masculina descendere. Sed à Brandenburgicis demonstratum; *eum Comitatum fœmininæ indolis esse; nec Manderscheidium agnationem suam sat liqvido deduxisse: ac concessa licet prosapia Engelbertum ejus Comitatus primum adqvirentem haut fuisse; deniqve istum jure primogenituræ, ac perpetuæ unionis excludi, cui ex ejusdem majoribus per duo amplius secula nemo intercesserit. Deniqve Engelbertum, à qvo Manderscheidius stemma suum derivat, ob admissam feloniam ab Imperatore Ludovico Bavaro proscriptum, bonisqve omnibus exutum, Comitatu Marcæ in Theodoricum X. Cliviæ Comitem translato, qvem hic postea Margaretæ filiæ Adolfo Engelberti filio nubenti in dotem dederit.* Eandem actionem movere cœperant Bullionii Duces, qvi & ipsi genus ab Engelberto II. Marcæ Comite, ejusqve filio secundogenito Eberhardo Arnsburgensi derivatum ibant velut Lumayanæ & Bullio-

1317. *(margin)*

Ducis Bullionensis.

1651. *ac Ducis Nivernensis.*

Bullionensis familiæ conditore. Cui idem qvod Manderscheidio responsum; qvi & litem cœptam dudum deseruit. Actionem deniqve movit Carolus Gonzaga Nivernensis Dux & Mantuæ Marchio in dimidiam partem omnium bonorum per Joannem I. Cliviæ Ducem Engelberto filio ejus secundogenito relictorum, qvi maternus sibi abavus fuerit. Sed ejus actionem elidit jus primogenituræ in his ditionibus ab Adolfo I. Cliviæ Duce constitutum accedente Ordinum provincialium consensu. Qvi & Engelhardus cum fratre Joanne II. Cliviæ Duce Joannis I. filio primogenito super hæreditate paterna, maternaqve transegit, & acceptis Comitatibus Nivertiæ, ac Rhetelii, aliisqve in Gallia bonis in Ducatum Cliviæ & Comitatum Marcæ renuntiavit, simili cessione per Joannem Ducem in bona Gallica facta. Qvin & ab anno 1487. qvo Joannes I. Cliviæ Dux mortuus est, istius majores nil actionis moverunt, sic ut ea dudum præscriptione sit extincta. Unde & Nivernensis pridem judiciali sententia pro desertore litis declaratus fuit.

1418.

Tædia circa hanc controversiam solicitudo.

§. 7. Cæterum statim ab initio prævidebatur, surrecturam inde controversiam longe difficillimam ob plurium competitorum concursum; & qvia earum provinciarum status ultro in confusionem ruebat, qvod Wilhelmus Dux longo senio debilis regimini, qvæ debebatur, curam præstare haut posset, ministris uti assolet privata sua emolumenta sectantibus. Qvæ mala augebantur succedente filio Joanne Wilhelmo, qvi animo juxta ac corpore debilis non nisi vocabulum Principis sustinuit. Eo fidentius armis in vicinia certantes Hispani, Belgæqve inermes provincias insultaverant, ubi qvi fiduciarium regimen gerebant proceres, ipsiqve provinciales Ordines consiliis, studiisqve in diversa tendebant. Unde illa præcipue cura erat, ne si forte ortum inter competitores dissidium non protinus componi posset, id inter ipsos solos agitaretur, ne tertius qvispiam sese immiscens speratum bolum prærriperet. Nam si ad manus inter hæredes perventum foret, dubium non habebatur, qvin & in vicinia bellantes obtentu partium fulciendarum tam opportunam sibi regionem invasuri, & Cæsar seqvestris titulo eandem velut litigiosam infessurus esset. Ea causa igitur movebat Joannis Wilhelmi sorores, earumqve maritos, ut hisce malis prævertendis in conventu Ordinum provincialium Dusseldorpii habito consultationem instituerent. Ubi cum scopum suum asseqvi non possent, langvido plerorumqve in novos Principes studio, qveis vicarii dulcedinem imperii continuare privatis opibus proficuum ducebatur; placuit Francofurti ad Mœnum congressum repetere. Ubi inter affines Principes fides data acceptaqve fuit super cura istarum ditionum junctis consiliis ac viribus tam apud Cæsarem qvam alios suscipienda, ac ne istæ Imperio avulsæ in exterorum potestatem incidant, aut invicem separentur in fraudem futurorum hæredum, aut aliorum qvorum interest. Tum ut cædem juxta receptas leges administrentur, qvoad controversia super jure succedendi amica transactione, aut per judicis sententiam composita foret, servato qvoqve sacrorum hucusqve recepto exercitio. Ac ubi Ducem fato concedere contingat, neutra pars alteram circa jus successionis impediat, neu dolo, aut vi utatur; sed qvilibet, qvod sibi competere jus arbitretur, ad legitimam cognitionem & decisionem communium amicorum, aut judicum rejiciat. Addebatur, ne isthæc conjunctio juri eorum qvorum interest, aut provinciarum privilegiis fraudi foret. Isthæc conventio postea Plavenæ apud Nariscos repetita atqve interpolata fuit.

1652.

Conventio Francofurtana 8. Febr. 1593.

Considerationes Brandenburgicorum ante obitum Ducis Joannis Wilhelmi.

§. 8. At qvo minus inter partes mature ad transactionem accederetur, (nam nondum mortuo Joanne Wilhelmo in jus ire haut conveniebat,) aut saltem partium jura in antecessum discuterentur, & ad liqvidum perducerentur, in causa erat Joannes Bipontinus Dux, qvi dum varia conventioni semel conceptæ addi postulat, effecit, ut negotium in principio velut ad vadum adhæresceret. Ortæ mox fuere turbæ circa præsulatum Argentoratensem, qvem hinc Joannes Georgius Marchio Brandenburgicus, inde Carolus Cardinalis Lotharingicus ad se raptabant, qvorum huic Catholici, illi Protestantes Canonici suffragati fuerant; qvæ Electoris cogitationes aliqvantisper à negotio Juliacensi averterunt. Sed & extitere qvidam, qvi variis adductis rationibus censebant; istacum affinibus conjunctione Domui Brandenburgicæ haut consuli. Unde flaccescebat cura exsecutioni dandi, qvæ nuperis conventionibus placuerant, ac demum Onolzbaci communi agnatorum consensu conclusum; qvia id negotium ex incertis casibus pendeat, paulisper subsistendum, & in neutram partem qvid statuendum, probe captatis occasionibus. Interim conventionem super conjunctione in medio relinqvendam, prout deinceps ex usu videbitur retinendam aut rejiciendam. Nam

1603.

1651. ea conjunctione Brandenburgico juri non parum præjudicari, cæterorum prætensionibus pari fere gradu collocatis. Unde factum, ut deinceps inter affines nil juncto consilio, prout convenerat, susciperetur. Contra svadebatur, Brandenburgicis id agendum, ut prima qvaqve occasione arridente earum provinciarum possessionem arripere properarent, qvod hanc nacti cum cæteris competitoribus transigere, aut jure experiri in proclivi sit futurum. Qvo fine & cum Belgis Fœderatis conventio inibatur. 1605. Et ea sine dubio expeditissima via erat, si ita in promtu foret arduam rem effectui dare, qvam verbis proponere. Enimvero id consilium multæ difficultates circumstabant. Nam Juliacenses ditiones non uno velut complexu arripi poterant, qvippe à se invicem disjunctæ, ac singulæ peculiare corpus constituentes. Deinde inter cives qvidem non pauci erant, qvi Brandenburgico qvam cuivis alteri subesse malebant. Sed qvi ad clavum sedebant, id spectabant, ut omnes competitores tantisper arcerentur, qvoad controversia super successione composita foret. Unde metus erat, ne si rei manus admoveretur, illi sese opponerent, qvos minime decebat, cæteris qvoqve competitoribus qvantum possent obnixuris, promto qvoqve ad mittenda auxilia Cæsare, qvam ea res & publicum ob munus, & ob privatas rationes non parum tangebat. Ac si Cæsari ipsi copiæ in promtu non sint, adesse in Belgio Hispanos, qvorum & qvam maxime intersit, qvem vicinum habeant; præsertim cum nonnullæ harum provinciarum partes fiduciario jure a Domo Burgundica dependeant. Unde nil magis ex voto Hispanis videbatur, qvam ut permissu Cæsaris eas provincias sub ditionem redigere possent: & sic facto à Brandenburgicis initio, Hispani aliiqve protinus se moturi, ac qvantum bvisqve posset sibi rapturi erant. Qvin metus erat, ne Neoburgicus aliiqve competitores actionem suam in Austriacos, aut alios potentiores transferre mallent, qvam ut se exclusis Brandenburgicum iis terris qviete frui paterentur. Tum & Saxo, Nivernensisqve, ac alii cætera discordes in eo facile conspiraturi erant, ut Brandenburgico earum provinciarum possessionem occupare conanti extrema vi sese objicerent. Unde non poterat non horribilis confusio oriri; præterqvam qvod non adparebat ratio immensos sumtus ad hoc reqvisitos expediendi; ac belli alea semper anceps ob oculos versabatur. Adversus qvæ incommoda haut satis remedii habebatur in conventione cum Belgis, qvorum 1651. auxilio adscito majoribus adhuc difficultatibus negotium videbatur implicandum, Ordinibus provincialibus ritui Romano addictis, tum Cæsare, Hispano, ac vicinis Catholicis Principibus magis irritandis, ut invisos ob socios Brandenburgici conatibus eo acrius reniterentur. Qvorum & res tunc ad Rhenum langvebant, prævalentibus ibi Hispanis, & plura loca Juliacensibus provinciis contermina obtinentibus. Inprimis autem inane futurum erat Belgarum præsidium, si qvæ jam inter ipsas & Hispanos pax agitabatur successisset, Hispanis haut laturis, istos per pacem tam late potentiam suam proferre. Ac si Belgæ insuper habita Cæsaris autoritate eas provincias qvocunqve prætexto insederint, ac pro suo lubitu aliqvem in earum possessionem collocarint, Cæsar non poterat non id contumeliæ loco accipere. Unde Hispanis plausibilis causa nascitura erat vel pacem abrumpendi, vel easdem provincias nomine Cæsaris itidem invadendi. Ita novo bello surrecturo arenam Juliacẽses provinciæ præbituræ erant; cui an Brandenburgicus ansam præbere debeat, aut num Belgæ aleam istam jacturi forent, altioris indaginis qvæstio habebatur. Qvod si autem subsistente inter Hispanos & Belgas bello Brandeburgicus horum auxilio uti vellet, hisce vicissim auxilia ferenda, ac plane in societatem belli adversus Hispanos veniendum erat, cujus exitus nondum prospici poterat. Denique nulla ratio adparebat pecuniam, qvam Belgæ ob auxilia ista sibi deposcebant, corradendi, ingentibus sumtibus in Borussica tunc negotia erogandis. Ob has igitur rationes in ambiguo hærebant Brandenburgicorum consilia, utut Ordines Juliacenses ad Electorem, aliosqve competitores circummitterent, ad accelerandam controversiæ decisionem hortantes, simul enixe protestantes, ne vi qvid suscipiatur. Nec minus Neoburgicus amicis sese tractatibus paratum offerebat, qvos & Galliæ Rex, & Palatinus Elector suscipi hortabantur. De qvibus cum Elector spem verbis faceret, ac haut eo minus inter incerta tempus labi pateretur, omnis moræ, ac inde proventuri mali culpa ipsi impingebatur. Enimvero non tam voluntas istum, aut cura deficiebat, qvam qvod nullam viam perspiceret rem ex voto expediendi, ac tam arduum esset certi qvid consilii capere. Nam vim tentare ob causas jam adductas haut licebat, qvam & reliqvi competitores deprecabantur; ac Neoburgicus apud Gallum, Anglum,

1610. glum, & Albertum Archiducem circumiens, ac de jure, qvod sibi competere arbitrabatur, eos edocens solicite contendebat, ne, si qvi ad vim faciendam auxilia apud ipsos qværerent, audirentur. Decisionem autem controversiæ ante obitum Ducis urgere non minus anceps erat, nondum excussis apicibus juris, & qvia causa apud Cæsarem agenda erat valde suspectum; cui & processum pro lubitu extrahere licebat, ac lite pendente, statim atqve Dux Joannes Wilhelmus expirasset, provincias in seqvestrum missurus erat, haut defuturo prætexto eas sibi penitus vindicandi. Qvæ & præcipua ratio fuerat conjunctionis inter competitores ineundæ, ut seqvestratio præverteretur. Igitur tutissimum qvidem videbatur transactionem tentare, si vel maxime aliqvid de jure suo foret remittendum, eamqve qvamprimum suscipiendam, qvoad Maria Eleonora adhuc superstes esset, cujus pacta dotalia cæteræ sorores jurata renuntiatione confirmaverant: qva forte harum filii se teneri negaturi sint, velut proprio jure ad successionem vocati. Enimvero neqve isthæc transactio in expedito erat. Nam Brandenburgici judicabant, sua interesse negotium in speciem duntaxat agi, expiscandis Neoburgici destinatis, ac interim omnia sibi integra reservari. Sed Neoburgicus statim ad summam causæ accedi cupiebat; qvi ubi nostros ludificantes animadverteret, deteriora suspicatus apud Cæsarem, & Ordines provinciales impediturus erat, ne Brandenburgicus occupata possessione ipsum præverteret. Superesset, ut una pars alteri data pecunia, aut parte provinciæ satisfaceret. Ast neqve Brandenburgici pecunia jus tam liqvidum vendere volebant; ac an reliqvi idem vellent, incertum erat. Ut data ditionis parte istis satisfieret, privilegium Unionis obstabat. Etsi vero simile videbatur, Ordines provinciales potius in divisionem consensuros, qvam ut bello, in qvo de ipsorum corio ludendum erat, implicari vellent; præsertim cum diversis corporibus constarent, qvæ demum sub Wilhelmo Juniore juncta fuerant, sacris insuper, & studiis dissidentes. In eo autem omnes consentiebant; frustra esse Electorem, si ad tractandum accedens eam animo fixam sententiam habeat, ut nullo modo remittere qvid velit de eo, qvod jure sibi competere autumet. Unde præstare certa portione per amicam viam obtenta adqviescere, qvam in certo judicii aut belli eventu totum captare. Inprimis autem circa amicam tractationem id cavendum erat, ne durante controversia tertius interveniens provincias intercipe-ret. Saltem eo fine conventio ineunda erat, ut contra tertium qvemcunqve partes sese jungerent, ac tantisper qvietem provinciarum servare studerent.

§. 9. Inter has consiliorum fluctuationes mors demum Joannem Wilhelmum rebus humanis exemit; qva audita Joannes Sigismundus protinus per Hardenfeldium plura per oppida possessionem nomine uxoris Annæ velut unicæ defuncti hæredis capessit. Nec eo secius Neoburgicus, utut tempore posterior, pro hærede se gerere, ac pariter hinc inde matris, suoqve nomine possessionem arripere. Mox & à fratre Electore Ernestus Marchio adest nomine istius regimen provinciarum administraturus. Uterqve promulgato scripto titulum ostendere, utqve ab Ordinibus provincialibus legitimi ipsorum principes agnoscantur postulare. Sed hisce satius videbatur regimen tantisper penes consiliarios esse, qvoad super successione inter competitores convenisset: id qvod & statim missis literis à Rudolfo Cæsare imperatum. Principes cum satis perspicerent, ubi inter ambigua ista, & anteqvam pedem in provinciis fixissent inter se collidrentur, fore ut uterqve sperata hæreditate excideret, eo facilius aurem præbebant Mauritio Hassiæ Landgravio, istis sese conciliatorem interponenti; qvi hisce Homburgum ad se invitatis amicam transactionem persvadere studebat. Ubi cum varii modi provincias ad plenam usqve causæ compositionem gubernandi frustra essent propositi, placuit sub finem Maii Dortmundæ congressum instituere. Ubi eodem Mauritio seqvestre in hæc capita conventum; *ut utriqve, qvoad causa per sententiam judicis aut partium conventionem composita fuerit, amice inter se agant, prout tam propinqva necessitudine junctos decet; ac adversus omnes earum provinciarum regimen usurpaturos consilia viresqve jungant, simul qvæ ad emolumentum verorum hæredum, ac provinciarum faciunt, promovere nitantur; idqve ad tempus qvadrimestre, si forte interim Elector ipse advenerit. Inde Dusseldorpium profecti Consiliariis ac Ordinibus provincialibus qvid gestum sit denuntiarent, atqve istu tantisper, adjunctis qvibusdam ex Ordinum numero, provinciarum administrationem commendarent. Tum sacramento istos, cæterosqve provinciales obstringerent, in ejus fide & obseqvio ipsos fore, qvi verus harum ditionum hæres pronuntiandus sit, sive Brandenburgicum, sive Neoburgicum*

[Margin: 1609. *Brandenburgicus & Neoburgicus possessionem adprehendunt.* 1609. 25. Mart. — 21. Maii. 1609. *Transactio Dortmundana* 31. Maii.]

 gicum

1651.

gicum ea fors tangat. Tum ut defuncto Duce digna exseqvia, Viduæ idoneum dotalitium curarentur. Archiva porro obsignarentur; Vasallis id reqvirentibus indulta concederentur, conventus Circulares, & Comitia obirentur, deniqve omnia qvæ necessitas exigat fierent. Interim neutrius partis juri tam in possessorio qvam petitorio qvidqvam derogaretur, sed utriqve jus suum salvum sit, ad plenam usqve causæ decisionem; ac neuter in alterius fraudem sibi qvid arrogaret. Deniq. Bipontino, & Burgaviensi, jus suum si qvod competat, integrum esset. Atqve hæc omnia rata fore consertis dextris inter se promiserunt. Ibidem qvoqve conventum, ut causa principalis amica tractatione, aut ubi hæc non successerit compendiario arbitrorum processu (*Austregas* vocant) definiretur, cui absolvendo tempus novendecim mensium, agendiqve modus statuebatur; ac ut exsecutio sententiæ penes Ordines provinciales foret, qveis solus victor legitimus Princeps sit agnoscendus. Arbitri nominabantur Saxoniæ Elector, Dux Saxoniæ Coburgicus, Brunsvicensis, Hassus, Badensis, Meclenburgicus, Pomeranus, Holsatus, Anhaltinus, è qvibus utriqve duos optare liceat, adjuncto uno Comite, & civitate Imperiali Evangelica sacra professis; in qvos utrinqve compromittendum. Arbitri per delegatos jurejurando adstrictos sententiam legibus congruam pronuntiarent. Interim utraqve pars omni vi supersedeat, qvin junctis consiliis laboret, ut compromissum subsistat, nec ea causa abs qvopiam alio avocetur. Eam conventionem etsi conditio temporum magnopere svaderet; adparet tamen per eandem jus Domus Brandenburgicæ ad totam hæreditatem haut parum alteratum; cum longe plus efficaciæ habeat alterum in possessionem junctim admittere, qvam verbis jus suum integrum servare. Hac conventione absoluta, ac Wolfgango Wilhelmo jure familiaritatis in communionem recepto, uterqve Princeps Dusseldorpium se conferebat. Ubi ab Ordinibus provincialibus junctim pro Principibus harum provinciarum acceptati sunt, etsi refragantibus è Senatu nonnullis; Qvi & vicissim Ordinibus super privilegiis, juribus atqve sacris receptis scripto caverunt. Qvia etiam tam à singulis, qvam utrisqve junctim literæ ad Cæsarem aliosqve scribendæ erant, qvibus facile inseri poterant verba in unius vel alterius commodum trahenda; conventum qvoqve ejusmodi verba neutri præjudicio cessura, sed omnia juxta sensum & scopum pacti Dortmundani interpretanda. Qvia deniqve per negotia provinciæ utriqve non semper Dusseldorpii hærere licebat, sed subinde in diversa loca erat excurrendum; pactum qvoqve fuit conditum, ut conventio Dortmundana haut eo minus firma persisteret, ac neutra pars in alterius fraudem qvid susciperet. Tum si qvid noxæ abs qvopiam alterutri inferatur, alter ad eundem vindicandum operam navaret. Qvod si alteruter capiatur aut moriatur, superstes regimen provinciarum communi nomine continuaret, qvoad alius in ejus locum surrogaretur.

31. Maii. 1609.

4. Jul. 1609.

1609. 10. Jul. 1609.

§. 10. Ast Aulæ Cæsareæ ingratum admodum accidit, Principes istos propriis auspiciis possessionem tanti momenti provinciarum arripuisse; qvod eo modo interverteretur emolumentum, cujus spem ex isto casu Domui Austriacæ conceperat; & qvia inter secretas ejusdem rationes habetur, impedire, ne qva alia Principalis in Germania Domus ad æmulam isti potentiam assurgat. Unde re in consilio Imperatoris proposita Levinus *ab Ulm* Imperii Vicecancellarius scripto conceptam sententiam tradebat: *Inter aliqvam multos Principes ad Lutheri dogmata transgressos nemini tantum potentiæ obtigisse, ut Catholicis, & cumprimis Austriacæ Domui formidabilis foret, utut id magno studio affectasse videantur. Equidem Augustum Saxoniæ Electorem sat longe provectum, principem prudentia insignem, & magna opum vi è metallis Misniæ tunc qvam maxime florentibus mactum. Qui tamen pro sua providentia in Austriacos nil moliri ausus fuerit, antecessorum exemplo territus, an qvia super vires id perspexerat. Nam Saxoniæ Electoris ditiones, opulentas qvantumvis, numerosum eqvitatum alere non posse, ac navigatione destitutas ad patranda ardua parum idoneas esse, imminente qvoqve Bohemicarum, & Austriacarum ditionum potentia. Unde consultius isti visum captato Austriacorum & Catholicorum favore apud partes suas autoritatem sibi circumponere, qvam supra vires nitendo Catholicos lacessere. Ita & à suis velut pacis & incolumitatis ipsorum statorem magna veneratione habitum; & Catholicos velut publicæ tranqvillitatis rationes sectantem æstimasse. Ejus filium Christianum majora sperantem properata morte sublatum. Ast circa Brandenburgicam Domum breve intra tempus ejusmodi mutationem contigisse, ut per hanc Protestantibus ad majora audenda fiducia nasci posse videatur. Ex ea Domo primis Electoribus sat modica fuisse initia; qui & insuper bellis Pomeranicis debilitati; plerique*

Considerationes Austriacorum circa hanc transactionem.

Nova

1651.

Nova Marchiæ præfecturis Equestri Ordini oppigneratis satis habuerint recens partam dignitatem tueri, nulla altius quid moliendi libidine. Sed prima potentiæ fundamenta jecisse Albertum Electorem Moguntinum, & Magdeburgicum Archipræsulem, ejusque fratrem Joachimum I. Electorem, par Principum prudentia nobilissimum, per quos Magdeburgicus præsulatus in eam Domum illatus, atque post conservatus fuit. Accessisse dehinc Sternbergensem districtum, Rupinum, Bernsteinam, Vierradam, Svetam, Sommerfeldam, Cotviciam, Storcaviam, Sarmundam, aliasque, singulas quidem modicas, sed ipso numero insigne incrementum. Successisse dehinc Alberto Marchioni rem in Borussia, ut temporiam antea ditionem hereditario titulo possideret. Tum Electorem Joachimum II. ejusque fratrem Joannem, ut gliscentem Domus suæ potentiam alerent, insignem operam Imperio & Domui Austriacæ navasse, in quam facti sumtus liberaliter pensati fuerint vectigalibus in Albi, Odera, Havela & Sprea, simul tributo in polentam & cerevisiam concesso. Post exutis ritibus Romanis tres præsulatus, multasque Abbatias, cœnobia, atque Commendas accrevisse, præcipuum ærarii robur. Egregias hasce ditiones in Joannem Georgium Electorem devolutas; qui filio eidemque successori Joachimo Friderico Joannis Marchionis filiam collocarit; unde cum Joannes hic filium non relinqueret, Novam Marchiam ad generum devolutam. Joachimi Friderici filium Joannem Sigismundum primogenitam Ducis Borussiæ filiam Annam in matrimonium assumsisse, Juliacenses ditiones domus Brandenburgicæ illaturum, enormi jam opum augmento. Sane Marchiam & Borussiam conjunctas jam antea quibusvis Germaniæ principatibus præponderasse. Ast accedentibus jam Juliacensibus quoque provinciis habere Domum Austriacam, & omnes Catholicos, quod sibi metuant. Esse quippe eas ditiones opulentas, situ opportuno ad flumina navigiorum patientia, Rhenum, Mosam, Ruram; validis munitionibus firmatas; tum populum bellicosum inque armis exercitatum, ac potentiorum fœderibus subnixum. Ac indicio opulentiæ earum ditionum esse, quod Wilhelmus Juliaci Dux cum Carolo V. Cæsare bellum gerere ausus sit, de quo hic jactare solitus: à Saxone, & Hasso sese telo petitum, sed à Juliacensi sauciatum. Cum porro & hoc accedat, ut Brandenburgicorum adversus semper Catholicis animus fuerit deprehensus, ex incrementis ejus Domus ruinam Romani ritus in Germania pendere. Præsertim cum nova dogmata tantopere Cæsareas per provincias invaluerint; & Austriacos alias ubique hostes æmulique circumstent, Brandenburgico accedente grave negotium daturi. Ac uti Belgium primus gradus ad præsens Domus Austriacæ fastigium fuit; ita ejusdem jacturam cætera quoque secum tractura videri; quam in rem Juliacas provincias ingens momentum dare posse; in quas Brandenburgico liquidissimum jus sit. Nam quod omnes hæ provinciæ fœmininæ successionis capaces, ac connubiorum occasione junctæ sint, apud rerum peritos dubio carere. Extare uniones & conventiones per Cæsares firmatas, quæ è superstitibus filiabus primogenitam solam ad successionem vocent; ac reliquas solenni cessione suam sobolem ab ea hereditate exclusisse. Ac superesse primogenitæ primogenitam, quæ in locum & jus matris subierit. Nec sufficere privilegium Carolinum ad jus huic quæsitum auferendum, cui & commoda interpretatio eum sensum tribuere possit, qui receptæ consvetudini, ac vetustis pactis quadret. Quin Ferdinandum Cæsarem omnem scrupulum tollere, & obscuro privilegio lucem affundere. Ac in istum casum provinciales dudum sacramento adactos. Brandenburgicum quoque adprehensa rite possessione merito tuendum, quoad alii in petitorio potius suum jus deduxerint. Enimvero esse adhuc remedia avertendo isti periculo. Nam novis sacris addictos velut vertigine correptos in sese mutuo impelli. Potentiam Brandenburgicam nondum in justam firmitatem coaluisse, convelli haut adeo difficilem. Borussorum animos adhuc tumere, quorum ferociam Poloni alant cupidine istam sibi provinciam adjungendi; sic ut ingruente gravi necessitate Brandenburgicus non habeat, quod isti nationi magnopere confidat. Juliacensium quoque affectum adhuc frigere, velut in nondum visum, aut assvetudine vel per beneficia conciliatum, plerisque ob diversa sacra aversantibus. Marchiam milite vacuam, populis longa pace, & abundantia languentibus. Juliacensium provinciarum regimen ob diuturnos Principum morbos admodum dissolutum. Marchiacos, Borussos; Juliacenses inter se fere incognitos: ipsas provincias magna terrarum intercapedine disjunctas. Nec cum exteris fœdera ad liquidum perducta. Quæ tamen omnia cum pedetentim ad justam firmitatem evalescere possint, eo curatius principiis obstandum. Et quia proscriptio, quâ Albertus ob Borussiam Imperio subtractam notatus fuit, nondum abolita sit, inde à Cæsare ansam posse arripi Brandenburgicum Juliacensi successione arcendi. Ne autem Protestantibus occasio nascatur fœderibus sese adstringendi, adhibita arte ipsos inter se committendos, prætextum præbituro Saxoniæ Electore; cujus legati super actione

1651.

actione in eas provincias movenda jecerint, ex spe in Albertum Saxoniæ Ducem qvondam à Friderico Cæsare collata, inani quantumvis fundamento. Nam eam vel hoc duntaxat casu valere, si masculina juxta ac fœminina stirps Juliacensium Ducum extincta sit, id qvod nondum contigerit; vel Cæsari isti falso fuisse persvasum, eas provincias tantum masculinam successionem admittere, eoque velut ex errore profectam irritam esse, præsertim cum eadem jus tertii salvum fore excipiat. Sed & expectativam istam absqve consensu Electorum datam, cujus confirmatio à seqventibus Cæsaribus ne petita qvidem, nedum obtenta fuerit. 1511. *Et extincto sine prole masculâ Wilhelmo Juliacensi Duce generum Joannem Cliviæ Ducem eas ditiones nactum, ac in sua prosapia per centum prope annos retinuisse, utut initio Georgius, & Henricus Saxoniæ Duces Alberti filii acriter renitèrentur. qvi tamen ab anno vicesimo secundo superioris seculi actionem omiserint, eorumqve posteri ad præsens usqve tempus siluerint, Cliviæ Ducibus titulum ac locum Juliacensium citra contradictionem concedentes. Saltem istud jus qvalecunqve in petitorio prius decidendum, antequam Saxo ad possessionem admitti qveat. Neqve vero ista Saxonem fugere: sed gliscentem vicinæ Domus potentiam suspectari; simul ægris oculis adspici, qvod Saxonicæ Domui proximo antea post Austriacam fastigio velut de gradu descendendum sit, alia insurgente. Unde a Saxone non tam id agi, ut ipse Juliacensi ditione potiatur, qvam ne eadem Brandenburgico adcrescat. Eam itaqve invidiam alendam, & Saxoni ultro stimulos subdendos, certo Catholicorum & Austriacorum lucro, sive isti in transactionem descendant, seu lite collidantur. Maturato tamen opus esse, antequam Brandenburgicus iis in provinciis pedem fixerit, & protinus Seqvestrem eisdem immittendum velut litigiosis; cui opera danda sit, ut unum & alterum munitum oppidum in potestatem redigat; tum paratis copiis, ac per edicta monitoria & avocatoria provinciales sibi adjungat, gratioso ibi Austriaco nomine ob clementiæ famam, & studium in ritus Romanos. Colorem plausibilem dici posse; ita facto opus fuisse supremo harum causarum judici ad præcavendas in Germania turbas. Ceterum eidem decretum nullius jus violare, sed rem sententia judiciali, aut amica transactione componere. Inde propositis edictis partes citandas, ostenso erga omnes æqvo animo, ne alicui prætextum nascatur Cæsarem velut suspectum judicem recusandi. Ac spem esse, utramqve partem hujus sententiæ causam suam submissuram: saltem de Saxone dubium non esse. Forte & Brandenburgicum fuco haut statim animadverso in casses ultro ruiturum. Ubi Cæsari initio inter partes amicam transactionem tentandam; interim clam utrumque permovendum, ut Cæsari jus suum cedat, Saxoni superiore Lusatia, Brandenburgico Inferiore oblata. Nec defore, qvod Neoburgico detur. Cui si hæc ratio haut arrideat, ei viam juris patere: ac ubi Cæsar seqvestris titulo eas provincias insederit, processum in infinitum extrahi posse. Ast si partes decisionem importune urgeant, advocato fisci interveniendum, atqve eam conclusionem pervincendam esse; Brandenburgicum ob Alberti Borussici proscriptionem hæreditate excidisse; Saxonis jus illiqvidum; inde utrumqve excludendum, ac declarandum, eas provincias ad Imperium devolutas. Ast si partes neqve ad contestationem litis, neqve ad transactionem permoveri possint, sed utiqve ferro rem cernere cupiant; facile ferri posse, ut isti inter se commissi mutuo vires atterant, Catholicis cospectaculo fruituris, ac præda demum ad Cæsarem perventura. Et Saxoni clam auxilia, sed modica, submittenda, qvo alteri par esse qveat; nec occasionem defore incalescentes penitus atterendi, aut insigniter debilitandi. Nec modicum usum mandatis inhibitoriis sub pœna proscriptionis, aliisqve similibus fore. Denique ubi è re videatur, partes per mutua damna ad lassitudinem datos, facile autoritate Cæsarea iterum conciliari posse.*

1651.

Gallus auxilia sua Principibus offert.

§. 11. Ast Gallus, cui facile, qvid Austriaci agitarent, subolebat, Principes missis literis confirmare: *varias sibi causas esse, utpote divinitus constituto in præstantissimo Europæ regno, cur pro publica qviete, & felici orbis Christiani statu curam gerat. Neqve accidisse quidqvam, ex quo tempore regno suo pax reddita fuerit, in qvo affectus hujus testandi occasio foret, cui ipse defuerit: idqve vel exemplo Fœderatorum Belgarum constare, qvi nunc ope sua lætissima pace fruantur. Eoqve simul ac de Joannis Wilhelmi obitu intellexerit, non expectandum sibi duxisse, donec ipsi aliqve hoc officium à se reqvirerent; verum proprio animi instinctu pro benevolentia sua curam hanc significare voluisse. Ac pergratum sibi accidisse nuntium de concordia inter ipsos firmata, qvam cum publica provinciarum tranqvillitate conjunctam fore non dubitet. Ac si forte aliqvi turbare conentur, adversus eos præsto à se auxilium fore.* Simul ut rem sibi cordi esse testaretur, protinus militem in finibus regni disponit. Tum qvæ sub Belgis Fœderatis copiæ Gallicæ militabant, ad Cliviæ limitem ire jussæ. Sed & Belgas ultro rationes reipublicæ suæ monebant,

1651. hebant, ut Austriacorum conatibus obsisterent; eoqve & ipsi jam auxilium suum, ubi res exigeret, aperte offerrebant, postqvam Gallum in partes descendisse comperissent. Qvibus cum Principes per legatos pro tam luculenta benevolentia gratias agerent, & porro auxilium atqve tutelam implorarent; hi gratam sibi concordiam Principum testabantur; nec ubi vis aliena ingruat eorum defensionem omissuros. Nec minus Germaniæ Principes Catholici ac Protestantes, jam antea non parum inter se suspectantes, ut tanti momenti provincias suis utriqve partibus adjungerent, fœderibus inter se nectebantur. Ac Protestantes qvidem eo potissimum nomine Halæ Svevorum conventum agitabant; ubi inter alia decretum, ut qvæ inter Brandenburgicum & Neoburgicum convenerant, Saxoni, & Bipontino fraudi ne forent; ac ut Marchio Christianus congressum inter Saxonem & Brandenburgicos Electores curaret, ubi modus arbitrorum expeditissimus sit constituendus. Interim Brandenburgicus atqve Neoburgicus regimen provinciarum ex Dortmundano pacto conjunctim gererent, simul Joanni Bipontino caverent, apprehensionem possessionis à se factam ipsi fraudi haut fore.

Hallensis conventio 13. Febr. 1610.

§. 11. Contra Cæsar edictis primo partes ad accipiendum judicium evocare. Cui Principes vicissim concordiam mutuam nuntiabant, ac jus suum demonstrabant; orantes insuper, indecora in hæreditatibus ejusmodi citatione deinceps abstineret, neu qvidqvam ipsis inconsultis statueret. Igitur ad efficaciora remedia conversus Leopoldum Archiducem, Passaviensem atqve Argentinensem Præsulem, seqvestris titulo ad eas provincias occupandas mittebat; qvi postqvam conventui Catholicorum Wurtzburgi habitorum interfuisset, festinato itinere, ac dignitate per viam dissimulata Juliacum contendit; ubi per Nestelradium, (qvi è conventu Ordinum provincialium Dusseldorpii habito clam digressus, Juliaco, cujus præfectus fuerat, præsidium introduxerat, primusqve se Principibus opposuerat,) velut à Cæsare legatus publicis grati adventus signis exceptus fuit. Is mandati literas edere, qveis Cæsar affirmabat, *qvantæ curæ vivo adhuc Joanne Wilhelmo fuerit earum provinciarum status sibi fuerit. Nunc autem plures eam hereditatem petere, ipsumqve se unum legitimum judicem ad dicendum jus ortare. Unde si qvi actionis qvid moverent, iis Pragam ut venirent, aut legatos destinarent, imperasse. Contra tamen factum esse, & provinciis occupatas in ipsorum perniciem, ac Cæsareæ Majestatis contemtum. Qvamobrem visum Leopoldum illuc mittere, qvi suo nomine plena cum potestate easdem administraret.* Is igitur simul Juliacum venit, illico ad rem armis gerendam animum adjecit, ac militem contraxit, paratu bellico Colonia curato. Et cum Principes defensionem parare intelligeret, edicto vetare instituit; *ne qvis sub ipsis stipendia faceret, neu iis obseqvis fidem daret. Qvi delinqverent, si provinciales forent, confiscatione bonorum & exilio multarentur; extranei capite pœnas luerent.* Tum ad Senatum & præfectos scribere; ne se Principibus sacramento obstringerent, neu tributa penderent. Haut eo secius pergere Principes, ac oppida circumire, ac in sua verba adigere, ea lege, ut salva Cæsari Majestas esset, cui debitum honorem habituros se promittebant; atqve ita negotiū transacturos, ne qvod inde provincialibus damnū detur. Tum monere, ne Cæsarei edicti minæ anxios ipsos haberent. Nam tutelam sibi in proclivi; tum urbibus privilegia sua, ac religionem sartam tectam mansuram. Morientibus Ecclesiasticis, & avitæ religionis antistitibus alios ejusdem religionis indigenas sufficiendos cum iisdem omnino reditibus. Scholarum regimen penes Consules & Senatum, ut cuiqve loco mos, mansurum. Tributa hactenus solita mansura, qvæ intendere haut liceat, nec præsidiis oppida ac provinciam onerare. Ast Leopoldus cum Principibus maximam fiduciam in Belgis Fœderatis positam nosset, hisce misso legato una cum literis significat: *notum sibi, qvam varius passim de suo Juliacum adventu rumor spargatur; nec dubium, qvin & ipsis malevoli perperam qvædam persvaserint, alienandis eorundem animis. Ea de causa celare adventum non ductius consultum putasse, qvem de Cæsaris sententia maturarit, tuendis ipsi majestati, & publicæ provinciarum saluti.* Simul exemplar decretorum Imperialium, citationisqve, & mandatorum exhibere; *unde exploratum esse posit, nullum privatum commodum e Cæsare spectari, qvod fortasse qvidam Austriacæ familiæ infensi jactent: tantum satisfactum velle Electoribus atqve Principibus, qvos ea res tangat. Qvibus jus suum salvum cupiat, donec legitimus heres adparuerit; qvi qvamdiu in obscuro sit, ad ipsum velut supremum feudi dominum devolutam provinciarum administrationem, qvam privilegiis illæsis, liberoqve sacrorum usu exerciturus, pacemqve illis publicam sartam tectamqve præstiturus sit. Porro deprecari, ne spe auxilii animos aliis contra Cæsarem additum irent, supremum talium judicem, cujus*

Cæsar Juliacensibus provinciis seqvestrem immittit.

Nestelr.

1651. *mandatis non parere nefas sit. Igitur in publicum consulerent, & manifestam provinciarum calamitatem averterent, qvam contumacia partium ab ipsis adjuta minetur.* Ad qvæ Ordines: *in votis sibi semper fuisse, ut istarum terrarum principatus ad legitimum heredem sine turbis perveniat. Ideoqve cum Ducis mors nuntiaretur, literis ad Senatum, & Principes competitores datis, pacis atqve concordiæ autores fuisse; lætatosqve magnopere, postqvam convenisse inter ipsos super administratione intellexissent, ac stabilienda paci operam atqve auxilium promisisse. Qvi cum sanctam sibi majestatem Cæsaris, ac competitoribus ex æqvo & bono satisfacturos se promiserint, adeo liqvido ipsorum jure, qvod & binis jam consentientibus Ordines provinciarum comprobaverint; mirari se vehementer, cur aut improbet ista Cæsar, aut ipse huc advenerit, Imperii tranqvillitatem haut leviter perturbaturus. Neqve enim defuturos, qvi legitimam Principum successionem forti manu asserturi sint. Confidere tamen, facile ipsum, Cæsaremqve cognita causa sententiā suam mutaturos.* Eadem res Archiduces qvoqve non parum solicitos habuit, qvi potentiam Fœderatorum augeri aut fulciri per istos vicinos nolebant. Igitur id maxime nitebantur, ut universum negotium arbitrio Cæsaris permitteretur, manente penes eundem tantisper provinciarum regimine. Qvi & misso in Galliam Richardoto legato Regem, qvo niti istos præcipue constabat, orabant, ut eosdem autoritate sua permoverent ad sententiam Cæsaris expectandam. Ast ei Regi procul aberat tam insigni incremento res Austriacorum firmam sive ad tempus tantum earum provinciarum administrationem vindicaret Cæsar, sive istis adjudicaret, qvi ad nutum ejus postea sese composituri essent. Præsertim cum vir nobilis, qvem ad eundem Regem Leopoldus ablegaverat, apud Sillerium, & Villaregium disseruisset; Imperii ditiones, qvæ virilis sexus hærede destituerentur, ad Cæsarem devolvi, qvi conferre rursus illa cui velit, aut statuere de iisdem pro lubitu possit. Verum qvi partes tam illustres, potentesqve contendant, id ab ipso agitari, ut dum causa disceptatur, seqvester iste se pro domino earum ditionum gerat. Ac insuper Rex verebatur, ne induciæ Belgicæ, qvæ non ita pridem ipso sponsore coierant, hac occasione iterum abrumperentur.

Richardo

Sillerus. Villerog.

Utrinqve auxilia submittuntur.

§. 13. Interim res magis ad vim spectare incipiebat, Leopoldo indies magis se firmante, cui Archiduces clam belli instrumenta submittebant, exautorato qvoqve ni speciem milite, qvem iste suo sacramento adigeret. Tum & Juliacum novis munitionibus instruebatur, ac latius per provinciam vires extendebantur. Et mox Pallantus, pridem Archiducum stipendio usus, hinc in Brandenburgici sacramentum transgressus, arcem suam Bredenbendam Leopoldo prodidit, qvi è suis præsidium imposuit. Eo curatius Principes ad amicos Reges Principesqve qverimonias deferre; qvam rigide secum Cæsar agere instituat, qvi legitimos hæredes debita successione privare instituat. Simul impedire conantur, ne Leopoldo commeatus bello trahendo advehi possit. Qva de causa Archiduces misso Philippo Merodio Principibus exponebant: *Sæpe à Cæsare indicatum, qvibus de causis legatum dignitate eminentem in has provincias miserit, saluti ac tranqvillitati earum servandæ. Eum mandata exseqventem ne impedire aggrediantur enixe se rogare. Passim qvippe fama se accipere, vias intercludi, ac Belgii sui commercia perturbari; tum consilia Leopoldi eludi, commeatumqve prohiberi; qvæ res gravius aliqvod malum minetur. Unde non potuisse non ipsis significare, molestum sibi, itinera in provincias suas intercludi; id qvod Imperii legibus, paciqve provinciarum adversum sit. Ac acerbum Leopoldo, sesuosqve commeatu arceri, velut mandata Cæsaris transgressus vetiti qvid admisisset. Igitur monitos ipsos velle, cœpta omitterent, neu bello se instruerent, aut hostile qvid tentarent. Ni fecerint, necessitatem sibi imponi alia consilia capessendi, qvo rempublicam salvam præstare possint. Interim meliora sperare, & responsum amicitia sua dignum expectare.* Ad qvæ à Principibus responsum; *ægre sibi accidisse, qvæ necessariæ defensioni parentur à nonnullis per calumniam traduci. Leopoldo majorem honorem pro præsenti rerum statu, & data ab ipso occasione haberi haut posse, qvando terras sibi creditas vindicare, ac tutari teneantur; qvas à se deseri judicio orbis, posteritatiqve nunqvam adprobaturi sint. De cultu suo in Cæsarem nulla occasione testari omisisse. Militum nonnihil necessitate compulsos conscripsisse, & qvia idem à Leopoldo fieri acceperint. Non tamen vim se parare, sed defensionem; & id unum operam dare, ne incauti opprimantur. De intercepto commeatu, aut turbatis Belgii commerciis nil sibi constare. Instrumentum bellicum ne Juliacum inferri paterentur, justo metu fecisse. Nec dubitare, qvin isti pari rerum facie idem sibi permissuri sint. Porro paratos desistere, statim atqve constiterint, à Leopoldo qvem legerit militem sacramento solutum, Juliacum-*

Merod.

qve

1651. *que redditam. Cum Archiducibus amicitiam sartam tectamqve cupere; qvos & sperent operam daturos, ut Leopoldus tam perniciosis consiliis desistat, ac tranqvillam possessionem sibi relinqvat, neu provinciarum pacem perturbet.* Ita constitutis rebus cum bellum metueretur, Principes Hagam ablegant, qvi Ordinibus Fœderatis exponerent; *Sperasse se, possessionem provinciarum à Cæsare inconcussam sibi relictum iri; cujus rei etsi Pragæ, qvo Elector Brandenburgicus ad Cæsarem ejus negotii causa profectus erat, spes facta sit; non tamen securos esse, aut rempublicam negligere posse, qvamdiu propositum Leopoldus urgeat, ac Juliacum per vim retinere pergat, Igitur consilium se & auxilium ipsos poscere.* Ad hæc responsum: *qvanqvam non desperent, qvin Cæsar pro sua prudentia cœptam possessionem turbare omissurus sit, Juliaco restituto, ac revocato Leopoldo; tamen omnino autores esse, uti rebus suis consulant, spesqve in incerto ne habeant. Eo fine Reges Principesqve, qvorum amicitia, aut fœdere utantur, monerent, ut legatos suos idoneis mandatis instruant, qvo certa auxilia decerni qveant. Nec se consilio defore, & militem, belliqve instrumenta & alia suppeditaturos, qvantum reip. rationes tulerint.* Qvi in Britanniam à Principibus missi fuerant plus verborum, qvam solidæ spei retulerant. Nec minus Cæsar Legatos circummittere, ut aliis destinata sua adprobaret. Et ad Galliæ qvidem Regem missus Joannes Georgius Hohenzolleranus Comes, qvi exponeret: *antiqvo Imperii jure cautum, ut de ambigui juris hæreditatibus ipse decerneret.* Cui Rex vicissim: *orare se, ut credere Cæsar velit, omni studio illorum Principum amicitiam sibi conservandam esse. Nunqvam tamen eam mentem sibi fuisse, ut sive hac occasione, sive alia qvacunqve aliqvid susciperet, qvod autoritatem Cæsaris in Germania imminueret, turbarumve causam daret. Cæterum Principes, de qvorum hæreditate disceptetur, vetere amicitia ac fœdere sibi junctos, qvibus & auxilium tuendæ legitimæ successioni promiserit, tum qvod jure eosdem niti arbitretur, tum qvia isti testentur, omnem sese honorem Cæsareæ Majestati deferre paratos. Unde enixe orare, ut benigne agere placeat, ne nimius rigor mali qvid pariat. Qvippe ut præter æqvitatem ipsos fovere plane nolit; ita in tam justa causa veteres amicos & socios haut deserturum.* A Saxone qvoqve in Galliam missus Wolfgangus Mansfeldiæ Comes, Regem de istius jure edocturus, id responsi retulit: *Se qvidem pari cum majoribus suis affectu bene ipsi ac familiæ universæ cupere; idqve reipsa præstiturum, si qva se occasio offerat. Sed qvando alii qvoqve Principes eam sibi successionem vindicent, antiqvo fœdere Galliæ Regno innexi, valde gratum fore, si ita animos componat Saxo, ut amicorum interventu de toto negotio transigere haut gravetur: idqve amicis, & multiplici necessitudine junctis dignum fore. Neqve expedire, ut rem longa ambage differant, valde qvidem partibus perniciosa. Secus si fiat, maximo sibi dolori futurum, qvi Germaniæ pacem inter prima vota ponat. Id consilium benevolo ex animo proficisci.* Ivit qvoqve Saxonicus Legatus ad Fœderatos Belgas, & in Angliam, postulatum, ne partibus se immisceant, neu Cæsaris decretum impediant. Fœderati responderunt: *curandum sibi esse, ne formidandos ea parte vicinos habeant; eoqve Brandenburgico, atqve Neoburgico jam auxilia ad tutandam possessionem promisisse. Ac sperare, qvando Saxo jam à seculo fere purioris religionis protector fuerit, nunc tantum decus haut qvidqvam corrupturum. Qvin daturum potius operam, ut cum cæteris Principibus pacem adjuvet, negotiumqve placide componere studeat.* Idem fere responsi in Anglia datum. 1651.

Hohenz.

§. 14. Hæc dum fiunt, haut cessabat Leopoldus copias augere, ac Juliacum vicinumqve cœnobium munitionibus firmare, alia qvoqve loca amplexurus, ne Principes obstitissent. Juliaco ac Bredenbenda evagari miles, commeatus intercipere, prædam, captivosqve abducere. Principes contra obsessione Juliaci suscepta in arctum Leopoldi res redigere laborabant. Itaqve militem per vicina oppida distribuere, qvi qvotidie excursaret, ac annonam resqve alias Juliacum importari prohiberet. Durenum oppidum, situ atqve opere satis validum, duobus Juliaco milliaribus dissitum, Principibus fidem suam obstrinxerat; nec eo minus pars oppidanorum Leopoldo favebat; qvi reliqvis potentiam Cæsaris, ac proscriptionem ostentantes tandem effecerant, ut id oppidum neutrarum se partium declararet. Igitur profectus eo Neoburgicus cum eqvitatu, oppidanis portas occludentibus, per qvatriduum in suburbio se continuit. Leopoldus fecialem eo miserat, qvi oppidanis proscriptionem denunciaret, si Principibus fidem darent. Unde isti territi studia in Principes inhibebant, donec pauci aliqvot conglobati aperta per vim porta Neoburgicum admisere. Is statim vincula feciali injecit, instrumentaqve ademit, tum magistratum in custodiam dedit. Mox tamen omnibus veniam pollicitus, si Principibus denuo sacramentum dicerent, præsidium

Leopoldus Juliaco iterum expellitur.

1651. loco imposuit. Ubi sine mora à Leopoldo ablegatus adest Furstenbergius, qvi erepta feciali instrumenta reposceret, ac congressui super componendo negotio armorum cessationem impetraret. Sed dum id se agere simulat, Coloniæ proscriptos à Cæsare Principes promulgat, & Altenhoviam per insidias capere tentat. Ac cepisset, ni centum qvinqvaginta eqvites pridie ingressi propugnassent, centum viginti qvinqve ex iis qvi oppugnaverant cæsis. Glescha qvoqve miles Leopoldi ejectus, munitionesqve dirutæ. Apud Eifelam qvoqve aliqva manus è Lucenburgico agro ad Leopoldi stipendia convenerat, ac Sleidam excussa porta invaserat. Verum missus illico Solmensis Comes cum tribus machinis eam recuperavit, capto ibi Mansfeldio, & Durenum abducto, ubi persoluto pretio mox dimissus est. Joannes qvoqve Ridbergæ Comes comparata pro Leopoldo aliqva manu qvædam in Marcano agro & Ravensbergensi moliebatur; jamqve Bileseldam, & vicina qvædam loca aggressus majora consilia agitabat, ni missi pedites bis mille, eqvitumqve alæ aliqvot eum repressissent. Missi qvoqve à Principibus ad Colonienses, qvi rogarent, ecqvid in partes ire velint? Si negarent; tum nec permittendum ab ipsis esse, ut Cæsaris aut Leopoldi mandata contra ipsos in sua urbe publicentur, neu hostile qvid tentetur. Qvi respondebant: certum sibi partibus abstinere, idqve Leopoldo qvoqve denuntiaturos. Jamqve munitiones qvædam à Principibus supra & infra Juliacum strui cœperant, excursionibus Cæsarei militis compescendis. Unde oppidani multi, advenæqve Belgæ inde excedere in loca magis secura, ut intestina dissidia, qvæ inter magistratus & cives gliscebant, belliqve mala evaderent. Enimvero sperato lentius succedebat negotium, qvod interea Henrici IV. Regis Galliæ mors qvæ inde venire debebant auxilia retardasset; citra qvæ soli Belgæ aperte in partes descendere dubitabant. Ac æmulo Archiducis studio induciæ vacillabant; qvas novo tractatu firmari è re videbatur. Ita magna pars æstatis extracta, donec sub finem Julii Belgarum copiæ, instantibus Principibus, Juliaco admoverentur. Machinis dehinc muri verberati, & propius admotis operibus cuniculi struebantur. Sed præsidium intus validum, & præfectus egregius Joannes Ruissenburgius Rhasetus acriter repugnare, ac crebris eruptionibus obsessores fatigare.

18. Aug. 1610. Ac jam nutare videbatur obsidium, cum è Gallia auxilia accedunt decem peditum millia, mille ducenti eqvites, in qvos Chastræo Mareschallo imperium. Ita arctius pressa urbs, & cum nulla spes ejus liberandæ adesset, ne virtutem suorum frustra fatigaret præfectus, super eadem & Bredenbenda dedenda honestis legibus transegit. *2. Sept.* Excessere milites Juliaco mille sexcenti, Bredenbenda centum octoginta, ac Leopoldus inglorius tentatas provincias reliqvit. Ejus oppidi custodia de consensu Regum, Principumqve, ac Fœderatorum Friderico Pithano commissa, qvi principibus possidentibus jurejurando obstringebatur: cui id munus in singulos annos usqve ad coortas postmodum turbas prorogatum fuit. 1651.

Congressus Coloniæ irritus.

§. 15. Ast Cæsar, expulso qvem submiserat seqvestre, ne id negotium deposuisse videretur, delegatos Coloniam mittit, eidem amice componendo, qvibus & à compluribus Electoribus atqve Principibus missi accesserant. Ubi proponebatur, ut Brandenburgicus, & Neoburgicus Saxones qvoqve usqve ad causæ decisionem in communem provinciarum possessionem admitterent. Cui ab initio Brandenburgicus acriter resistebat, tandem hactenus consensit, si super modo & conditionibus communionis conveniri posit. Unde post operam navantibus Christiano Marchione Brandenburgico, & Mauritio, atqve Ludovico Hassiæ Landgraviis Juterboci conventus est indictus, isti communioni Saxonicæ adornandæ.

Conventio Juterbocensis.

Ubi demum convenit, ut *Saxones qvoqve una cum Brandenburgico & Neoburgico eas provincias indivisim possideant; sed qvarum administratio penes Consilium esse debeat selectis è numero Ordinum viris compositum, qvod omnibus simul possessoribus jurejurando sit devinctum. Sed penes qvem ejus directio esse debeat, alio tractatu statuendum. Ubi super eo Consilio qverela moveantur, à Principibus delegandos, qvi causam cognoscant, atqve componant. Et qvoqve Consilio certam regiminis formulam de communi consensu præscribendam.* Has porro conditiones à Saxonibus, si in communionem admitti velint, Brandenburgicus exigebat; ut iidem ipsi atqve Neoburgico investituram apud Cæsarem promoveant, ac qvam isti Pragæ à Cæsare investituram obtinuerant ne allegarent, qvo utrinqve tam titulo qvam possessione pares forent. Qvorum posterius qvidem Saxones facile annuebant: sed ut Brandenburgici & Neoburgi investituram proprium in præjudicium promoveant, id haut congruere. Non tamen repugnare, qvo minus ipsi circa eam obtinendam satagant,

salva

1651. salva Saxonica investitura: cui qværendæ sex menses post obtentam à Cæsare reconciliationem designabantur: interim utraqve pars titulo & insignibus provinciarum uteretur. Ast ubi à Cæsare investitura obtineri neqveat, admissionem in possessionem adhuc per annum differendam. Qvia etiam Brandenburgico certa pacta cum Neoburgico erant, qvi ipse non aderat, nec à se missos plenis mandatis instruxerat, Brandenburgicus recipiebat operam se daturum, ut Neoburgici ratihabitio qvamprimum accedat. Qva obtenta junctim se à Cæsare petituros, ut hanc transactionem adprobet; ac Saxonem laboraturum, ut Brandenburgicus, & Neoburgicus, & qvi alii hoc in negotio Cæsari sese opposuerant, huic reconcilientur. Inde ab hisce provinciales Ordines convocandos, eosqve permovendos, ut in receptionem Saxonum consentiant. Saxones qvoqve cautioni, qvam uterqve Bipontino dederat, se obstringerent, adprehensionem possessionis istius juri, si qvod sit, fraudi haut fore. Ante receptionem Saxones utriqve sumtus in capessendam possessionem impensos, prius ad liqvidum deductos, exsolverent, numeratis in antecessum qvadringentis qvinqvaginta florenorum Misnicorum millibus, sed restituendis, ubi secundum Saxones lis data fuerit. Hanc conventionem juramentis in animam, ac per fidejussores, tum scripta Ordinum provincialium cautione firmandam. Tum uno post receptos Saxones anno per juratos arbitros decisio causæ fieret, statimqve executioni daretur, ita ut bienni spatio totum negotium expeditum sit. Super partiendis reditibus agendum, ubi prius in æs alienum & bona oppignerata inqvisitum fuerit. Recens introducta in fluminibus vectigalia abolenda. Ubi dissidia inter partes nascantur, qvæ per ipsas solas, aut interventu amicorum componi neqveant, ei qvi læsum se arbitretur haut integrum fore ab hoc pacto resilire, aut vim tentare, sed ad arbitros provocandum. Deniqve partes mutuum auxilium circa hoc negotium pollicebantur. Subscripserant id pactum Christianus Saxoniæ, Joannes Sigismundus Brandenburgensis Electores, Joannes Georgius, Augustus, Joannes Casimirus, Joannes Ernestus Saxoniæ Duces: tum velut Seqvestres Christianus, & Joachimus Ernestus Marchiones Brandenburgici, Mauritius, & Ludovicus Hassiæ Landgravii, & Christianus Anhaltinus Princeps. Enimvero pactum ifthoc effectu caruit, qvod Electoris uxor Anna,

1611. 21. Mart.

& Neoburgicus istud adprobare abnuerent. Unde & Saxones eodem omisso jus suum apud Judicium Aulicum deducere instituebant.

Transactio inter Electorem, & Neoburgicum frustra tentatur.

§. 16. Tentatum inde semel atqve iterum inter Electorem, atqve Neoburgicum super componendo penitus negotio, qvod facile perspiceretur, communionem hautqvidqvam ad diuturnitatem valere; eo impensius satagente Neoburgico, qvod in iis provinciis summam patrimonii sui reposuisset, cum Electori opimis antea ditionibus gaudenti minus anxio eventum negotii expectare liceret. Ac Custrini qvidem inter Electorem, & Palatinum Wolfgangum Wilhelmum frustra super eo negotio tractatum. Nec magis post idem Palatinus Regiummontem profectus post multam disceptationem negotio exitum invenire potuit. Conclusum tamen interim, ut intra qvatuor menses iterum Dusseldorpii aut Clivis conventus institueretur, adhibitis selectis Ordinum provincialium, & Belgis velut seqvestribus, omniqve ope laborandum, ut negotio summa manus imponi posit. Interim utriqve junctim adversus alios competitores causam communem tuerentur, ac vim illatam sociata opera propulsarent. Et qvia Neoburgicus in pactum Juterbocense consentire nolebat, Elector qvoqve, ea conditione deficiente, non amplius isto tenebatur, præsertim cum neqve Saxones eodem stetissent. Idqve ab Electore Saxonibus denuntiatum, oblato tamen ulteriore cum utroqve ipsorum tractatu. Nam Electori soli deinceps neqve cum Saxonibus, neqve cum aliis competitoribus agendum videbatur; id qvod & vicissim Neoburgicus promittebat. Ac si alteruter tale qvid faceret, alterum qvoqve hoc tractatu non amplius stringendum. Cum dehinc seqventi anno Elector ad inspiciendas Juliacenses provincias profectus esset, à Neoburgico enixe compositio negotii qværebatur, proposito connubio suo cum Electoris filia Anna Sophia, (qvæ post Friderico Ulrico Brunsvicensium Duci nupsit,) cui dotis loco Brandenburgicum jus ad eas provincias attribuendum sit. Qvod postulatum cum Electori haut satis modestum videretur, orto acri jurgio, (qvidam asperiora vulgavere,) Neoburgicus gravi offensa contracta discessit, haut obscure vindictam minatus. Ita jam antea maligne cohærens concordia, qvam socia regna diuturnam ferre non possunt, plane abrupta fuit, ac gliscens indies simultas magis indies erumpere cœpit. Unde & cum inspicere Juliacum

14. Mart. 1612.

1651. cum Elector destinasset, prohibentibus qvi Neoburgico studebant pacis servandæ causa id omisit.

Discordia inter Principes gliscit. §. 17. Ast Neoburgicus abjecta cum Electore transigendi spe, qvem & causa, & potentia, & apud communes amicos autoritate potiorem perspiceret, alia consilia capessere, ac validis sese amicitiis fulcire aggressus est. Et cum apud Protestantes, Gallosqve Electoris ratio magis haberetur ad Catholicam, Hispanicamqve factionem sese convertit. Eo fine nuptiæ contrahebantur cum Magdalena Maximiliani Bavariæ Ducis sorore, Principe tum propriis, tum Ligæ Catholicæ, viribus in cujus copias imperium ipsi collatum erat, prævalido; cujus & frater Coloniensem & Leodiensem ditionem Juliacensi vicinam obtinebat. Accedebat favor Hispanorum, & qvi horum factioni addicti erant, ipsiusqve Cæsaris, Alberto Archiduce istarum nuptiarum conciliatore. In novæ amicitiæ autoramentum abdicatis Protestantium sacris Romani ritus adsciti, seu seria animi in istos inclinatione, seu obstringendis partium studiis, qveis qvocunqve modo istos ritus propagasse palmarium pietatis specimen habetur. Ea res Electori non parum curæ injiciebat, qvod dubium non esset, qvin Neoburgicus tam valida conjunctione ad subvertendum æmulum usurus esset. *Electoris considerationes.* Ac jam res eo rediisse videbatur, ut unus alteri prævalere, eundemqve communione exuere conaretur. Nam viam juris spectare, ac tanti momenti ditionem armis vindicatam in arbitrium judicis haut leviter offensi conferre, anceps admodum erat. Nec in transactionibus amplius spei qvid erat, duro hactenus & iniqvo semper Neoburgico, ac deinceps intractabili magis futuro tam validæ affinitatis fiducia. Ut autem ad vim decurreretur, qvæ sola restabat affatim qvidem causarum suppetebat, liqvido nostro jure; adversus qvod Neoburgicus solum Carolinum privilegium jactabat, qvo tamen præsens casus haut definiebatur; ac ipse Neoburgicus id destruebat, dum jus primogenituræ adversus Bipontinum obnixe propugnat; cum eo privilegio omnes sorores promiscue ad successionem vocentur. Id qvod indicio sit, id è pactis majorum, & indole feudorum istorum interpretandum esse. Ab Electore qvoqve possessionem prius, qvam à Neoburgico adprehensam; qvod & jus sibi in pacto Dortmundano reservarit. Unde Electori vitio vertendum non erat, si post consumtam frustra patientiam suo jure uteretur, & à communione discederet, qvæ & hactenus magnam confusionem atqve molestiam dederat, ac subditis non amplius tolerabilis erat; præsertim Neoburgico indies magis suspecto crebris apud exteros negotiationibus, ac nunc nuptiis Bavaricis, ac milite in vicinia clam collecto. Qvi & varias jam qverimonias miscebat, non obscure minas jactans, ni ad placitum eiusdem istæ emendentur. Neqve tamen animus erat Neoburgicum plane hæreditate excludere, sed provincias abolita communione sub unum Principem redigere. Porro consultum fore id negotium suscipere, anteqvam novus Princeps Dortmundanum & alia pacta confirmarit, ac occasionem rei gerendæ occupare, dum Neoburgicus absens circa nuptias distinetur. Euinvero istæ consultationes in eo demum hærebant, qvod rerum omnium est primum, qvod ad exeqvendum idonea facultas deficeret. Neqve enim qvid copiarum, & qvæ alia ejusmodi conatibus necessaria habentur, in promtu erat; & summa spes in Belgarum auxilio vertebatur, qvi & jam plane in Brandenburgicas partes propendebant, postqvam Neoburgicus Hispanis sese illigasset; sed qvos in præsens Reip. suæ rationes vix promti qvid consilii capere patiebantur.

1651.

Res demum in motum erumpit. §. 18. Dum ita incassum apud Electorem consilia exitum non invenientia agitantur, apud Juliacenses provincias res indies magis ægrescere, non obscura amplius Principum dissensione; præsertim postqvam Elector defuncto fratre Ernesto filium Georgium Wilhelmum regendis provinciis surrogasset, conciliando civium favori, velut masculum è Cliviensi matre hæredem: qvem decimum octavum annum haut egressum Neoburgicus palam insultare, ipse pleno jam ætatis robore, & animi corporisqve dotibus prævalidus, ac istius mandatum in dubium revocare haut veritus, sibi soli regimen provinciarum competere jactabat. Ac postqvam idem novam uxorem adduxisset, in eadem Dusseldorpii aula armatæ utrinqve excubiæ statuebantur, & qvidam è Brandenburgici familia graviter admodum de compacto sauciabatur. Sed & mox apertius Neoburgici destinata erumpebant, qvod cum mense Martio Bruxellas sese iturum vulgasset, *Mart. 1614.* pridie qvam digressurus esset, munitionem Juliacensem, & cohortem ibi suam inspecturum profiteretur, cui cohorti novos præfectos suspectæ fidei datos intellexerit; qvi portam aliqvam occupare conati sint. Unde Brandenburgicus amicis primum, inde seriis verbis dehortabatur, ne Julia-

cum

1651. cum iret, demum interminatus, ni sententiam mutet, Pithano interdicturum, ne eum admittat. Ast cum is nihilominus Juliacum contenderet, Pithanus à Brandenburgico per literas monitus aditum negaret, neqve evocatus venire ad eum vellet, irarum plenus iterum abiit. Hisce rebus Brandenburgicus permotus, cum & parum tutus deinceps Dusseldorpii videretur acturus, & tamen se digresso metueret, ne hoc simul atqve Juliacum à Neoburgico in potestatem redigeretur; fidum hominem Meursam misit, qvi ad securitatem suam milites aliqvot è Belgico ibi præsidio postularet. Ibi absente tunc præfecto à senatu militari aliqvandiu deliberatum, anxio qvid in tali re sine mandato statuendum sibi foret; tandem tamen centum amplius milites cum ductoribus duobus eo destinare placuit. Qvi cum mane ex adverso Dusseldorpii advenissent, excitatus à Neoburgicis ingens tumultus, & vocati ad arma cives. Brandenburgicus autem, cognito Neoburgicum post acceptam Juliaci repulsam irato animo Leodium abiisse, nec præterea qvidqvam tentasse, milites istos eo ipso die in præsidium reverti jussit. Inde Neoburgicus ejusqve partes secuti passim vulgavere, Brandenburgicum de occupando Dusseldorpio consilia habuisse, eamqve in rem militem istum advocasse. Ast Pithanus arcis Juliacensis præfectus ea rerum difficultate, cum ducentos non amplius milites in præsidio arcis haberet, è qvibus centeni singulis Principibus sacramento obstricti erant, consilii incertus, qvonam pacto inter hæc dissidia Principum se, atqve arcem tutam haberet, ad Fœderatos Ordines rerum Statum refert. Qvibus cum necessum videretur providere, ne qvid in illis partibus respublica detrimenti caperet, certæ fidei virum ocyus mittunt, qvi animum illi confirmaret, ac hortaretur commissam semel arcem utriqve Principum conservare, ac providere, ne alter ab altero per injuriam opprimatur. Qvod si periculum subigat, licere ipsi modo maxime convenienti se munire, non aliter tamen, qvam salvo utriusqve Principis obseqvio. Interim & Ordines blande Principes hortantur, qvieti publicæ & mutuæ amicitiæ consulerent, prout tam arcto sanguinis vinculo junctos par sit, ac provinciarum istarum status exigat. Ast Pithanus consilio isto licet accepto diu adhuc qvid faceret incertus hærebat. Sed cum Brandenburgicus non amplius tutum sibi Dusseldorpii commorari arbitratus Vesaliam, inde Clivos concessisset, Pithanus periculo jam propius admoto è vicino præsidio milites ducentos introducit, seqve adversus vim communit. Mox factum ipsum, causasqve Principibus nuntiat, affirmans, paratum se stare dato semel sacramento, & in utriusqve obseqvio perseverare. Nec ægre Brandenburgicus tulit. Ast Neoburgicus vehementer indignari; cujus & ministri palam fremebant, eum biduo tantum prævertisse. Tum & miles ejus insolenter se jactare, ac atrocia minari. Demum Dusseldorpio occupato familiares Brandenburgici arce juxta atqve oppido expelluntur, remanentibus delegatis, & consiliariis ejusdem inter multa licet indigna qvotidie devoranda. Ea res Pithanum permovit, ut communicato cum reliqvis ductoribus consilio, Neoburgici cohortem arce Juliacensi excedere, ac Dusseldorpium ire juberet, iterato nihilominus ad Principes nuntio, se arcemqve in obseqvio utriusqve semper fore.

5. Maii. 1614.

§ 19. Ast Belgæ veriti ne ex istis initiis novi flamma belli surgeret, ad Principes, & eorum consiliarios Dusseldorpii, aut Clivis agentes literas mittunt; enixe petentes, ne qvid propter res præteritas temere novarent, utqve amicitiam, ac contractus antehac initos servarent. Tum literas ad Reges Galliæ, & Angliæ, Palatinum Electorem, ipsumqve Coloniensem dare. Qvi pro suo qvisqve studio responderunt. Sed cum Neoburgicum militi legendo acriter incumbere inciperet, rursus per literas Principes, & Coloniensem monent; providerent, ne ad arma veniatur; ac delegatos suos Vesaliam ineunte Junio destinarent, ubi ratio incunda sit, qvomodo utriqve Principum satisfieri, ac provinciarum tranqvillitas servari possit. Neqve in speciem res ingrata Coloniensi, ac Principibus fuit. Unde Vesaliæ congressu habito Coloniensis, ac Belgarum legati instare, ut præteritorum sancita oblivione præsentia constituerentur, milesqve recens conductus sacramento solveretur, nec deinceps alius scriberetur, neu qvid hostile tentaretur. Ac promissum à Belgis, Juliacum utriqve Principum servatum iri. Tum Reges Galliæ, Angliæqve fidem suam interposituros. Qvin paratos se ferebant Belgæ Juliacum statim tradere, simul, ac de certa custodia inter Principes convenisset. Qveis non contenti delegati Neoburgici reponere; minus tutum sine milite Principem suum, & ante omnia Juliacum restituendum. Cumqve militum par propositus numerus esset, qvo se uterqve tueretur, ac Juliaci restitutio iterato promittetur,

Belgæ concordiam instaurare satagunt.

5. Maii. 1614.

1651. retur, ubi inter ipsos convenisset expositis caussis cur aliter fieri non posset; isti rem se Principi relaturos, suaqve opera promoturos receperunt. Sed reversi in sententia perstiterunt, reqvirentes, ut negotium in adventum Legatorum Gallicorum & Anglicorum proferatur, de qvo Principi nunciatum sit. Qvi tamen nihilominus lege re copias, & Dusseldorpium munire pergebat, pecuniam suppeditante Bavaro, Ligæqve innexis Principibus, ipsoqve Pontifice. Ita sine fructu Vesaliensis conventus fuit. Venere paulo post ab utroqve Principe Hagam legati; & à Brandenburgicis qvidem contra infesta Neoburgici consilia & opera auxilium petitum. Sed Neoburgici Juliacum reddi, & conventum Vesaliensem instaurari postulabant. Eadem à Coloniensi, & Seniore Palatino missi ingerebant. Belgæ utriqve amica omnia respondere; tum paratos se restituendo Juliaco, si inter Principes convenerit. Qvin si hisce inter se convenire neqveat, id se facturos, qvod Legati Regum Galliæ, Angliæqve, Electorumqve ac Principum foederatorum faciendum censuerint. Et cum Belgæ interim, audito Bruxellis omnia armorum paratu strepere, commeatum & alia bello necessaria Juliaco intulissent, legatis Principum declaravere; nihil id de negotii amice componendi voluntate ablaturum. Qvin dolere sibi tot ærumnas, qvas Principibus, subditisqve, & vicinis consilia Neoburgici minentur. Cum responso hoc discessere legati, spe à qvibusdam eorum facta, intra mensem fore reversuros ad negotium Vesaliense iterandum.

4. Aug. Paulo post & è Gallia, & Anglia nuntii adferuntur; eos Reges non tantum rogatu Principum, sed & Hispaniarum Regis & Archiducum extra ordinem Legatos destinasse, qvi autoritate sua intercessuri sint, ne qvid alicubi hostile abs qvoqvam tentatur, simul negotio componendo operam navaturi.

Hispanorum destinata erumpüt. §. 20. Ast Hispani dudum invidia ægrescere à Belgis paulatim istarum provinciarum arbitria invadi, ac tanto magis exardescere, postqvam Juliacum istos in potestate habere comperissent; qvod instaurato post inducias bello ingentia Belgis commoda paria sibi damna allaturum erat. Unde & ipsi unum atqve alterum oppidum invadere constituunt, tenendis in æqvilibrio partibus, aut mutua restitutione rebus in integrum reponendis. Ac fremebant militares viri, Hispanicum nomen obsolescere indecoris induciis, ac imminuto exercitu; cujus nunc supplendi, simul auctoritatis recuperandæ insignem præberi occasionem languente per intestinos motus Gallia. Igitur trajecta ex Hispaniis magna argenti vi validus exercitus instruitur, cui, ut labente mense Augusto ad trajectum Mosæ recenseretur indictum. Commovit ea res Belgas, ut per literas ex Archiduce qværerent, qvem iste miles petat? Se qvidem circa negotium Juliacense optime velle, idqve hactenus gesta satis testari. Qvibus responsum: servatas hucusqve Archiducibus bona fide inducias esse, qvas & deinceps servare sedeat. Tum ad Juliacense negotium componendum plures, utilesqve modos in promtu esse. Venit mox Bruxellis Hagam Coloniensis legatus, qvi testabatur; *constare affectum hero suo, & rem tranqvillatam cupere: ac promissum ab Archiducibus, non ultra Trajectum ad Mosam ituras copias. Ac Coloniensem atqve Archiduces plane probare, ut Juliacum, prout legatis Galliæ & Angliæ visum sit, tradatur in manus Mauritii Hassiæ Landgravii, aut Christiani Anhaltini, aut Philippi Wilhelmi Auriaci; qvi parti utriqve ex æqvo favere debeant, donec aut transactum inter Principes possidentes negotium, aut jure terminatum sit.* Aderat à Rege Angliæ Henricus Wottonus, qvi lente festinandum suadebat; tum missis per nobilem ad Archiduces literis petebat; armis abstinerent, ne qvid Regem suum offenderent, neu legationem sibi inutilem redderent. Cui ull alind responsum, qvam hunc, qvi literas attulerit narraturum, qvid audiverit ac viderit. Nam eo ipso die Ambrosius Spinola in castra profectus est. Cum interim Maurerius Regis Galliæ legatus, & Wottonus non uno congressu cum Ordinibus Foederatis, & Coloniensi legato circa componendum negotium satagunt. Ast Hispani ut Belgarum animos averterent, ne mature ipsorum destinatis occurrere possent, Aqvisgranum iter intendunt, in qvod sententia proscriptionis à Cæsare promulgata erat, executione Ernesto Coloniensi Electori, & Alberto Archiduci commissa. Unde & aqvilam insigne Imperii præ se ferebant. Cum ad urbem advenisset Spinola, castra metatus & dispositis opportuno loco machinis, postero die mandatum Cæsaris, ac datam sibi potestatem Senatui, civibusqve nuntiari curat, simul deditionem imperat. Illi ad vim propulsandam impares clerum, Nuntiumqve Apostolicum, & primarios aliqvot cives extra portam mittunt, pro vita ac salute omnium supplices Spinolam precaturi. Mox tradita civitas, & clementiæ Cæsaris permissa; cujus præsidio amoto duodecim

Marginalia (right): 1651. — 21. Aug. 1614. — 8. Aug. — 10. Aug. — 11. Aug.

1651. decim cohortes eqvitum peditumqve introductæ, ac ne qvis intrare aut exire possit, portæ occlusæ sunt. Dein Senatu Protestantium abrogato Catholicus antea exautoratus restituitur, comprehensiqve primarii aliqvot turbarum autores, militesqve, qvorum opera Consulum alter per mœnia clam dimissus evaserat. Ordinatis Aqvisgrani rebus Durenam versus castra movet Spinola, cives obviam euntes claves oppidi velut Cæsarei exercitus Duci obtulerunt. Interea & Neoburgicus copias suas recensebat; nec minus Brandenburgicus circa militem contrahendum, qvo se tueretur, laborabat. Idem ab Electore Palatino factum, qvi ad Bilefeldam suos in procinctu esse jussit. Ast Spinola imposito Durenæ præsidio Mulhemum pergit, eoqve occupato, ac relictis militibus qvingentis, qvi vallum dejicerent, Berchemum, Casteram, Grevenbrucam, Orsoium & Duisburgum nullo negotio in potestatem redigit. Inde structo apud Rheinbercam navali ponte, Rhenum transgressus Vesaliam vertit. Urbs ea diuturna licentia Duces Cliviæ protectores magis, qvam Principes agnoverat, ac fere ad modum Imperialium civitatum agebat. Qvo nomine cum extra partes positam se censeret, oblatum à Belgis præsidium repudiaverat. Qvo admisso periculum evasisset, qvod Spinolæ stricte injunctum esset, ne in Belgas arma moveret, aut iis ansam præberet abrumpendis induciis. Unde improviso Spinolæ accessu turbati cives, legatos statim, & vini honorarii plaustra duo obviam mittunt, tum de adventu gratulantur, & causam qværunt. Ille respondet; reponendam in eum statum urbem, qvo sub Carolo V. fuerit, & præsidium admittendum. Qvo ad cives relato, hi inter se conjurant, ad extremum vitæ spiritum pro aris & focis strenue se dimicaturos. Itaqve Spinola toto cum exercitu circumfunditur. Ast oppidani initio feroces eruptione facta aliqvot ex obsessoribus sternunt; sed pluribus ingruentibus retro cedunt. Spinola vim acriter admovendo, nec minus ample promittendo brevi animos civium labefactabat, aliqvi etiam proditionem magistratuum arguebant, ut nulla necessitate subigente deditionem facerent. Leges dictæ sunt; *ut milites mille non amplius reciperent, per hospitia distribuendos, sine ullo civium onere, suo stipendio victuros; excessuros statim atqve Belgæ Juliacum reddiderint. Circa statum civitatis ac sacrorum nulla mutatio fieret: privilegia salva essent. Brandenburgico addictis in urbe qvamdiu libitum agere liceret sine noxa. Tormenta & belli adparatum retinerent: præsidiarii una cum armis illæsi abirent: civibus qvi velint migrare integrum foret.* Inter ista Brandenburgicus Belgis nuntiat, Aqvisgranum & Durenam occupatas, & auxilium promtum rogat. Itaqve eo ipso die, qvod periculum in mora esset, exercitum Belgæ Gravenvvertam ocyus ducendum decernunt cum universo instrumento. Qvo cum perventum esset, Mauritius Nassovius oppida multa capta intelligit, & mox etiam de Vesalia dedita nuntiatur. Unde ne longius Spinola progrederetur, postridie Emmericum copias ducit, & præsidium æqvis valde condiционibus admittere cogit. Idem mox Reesæ effectum, qvæ frustra à Neoburgico & Spinola tentata fuerat. Ita castra ibi metatus præfecto Neomagensi mandat, Gochum, Gennepam & Ravensteinam occuparet, capto contra à Spinola Xanteno.

1. Sept.

6. Sept.

§. 21. Dum ita certatim aliena oppida hinc Hispani, inde Belgæ captant, nonnulli provinciarum consiliarii de negotio componendo iterum proponunt. Unde Mauritius, & Spinola suos Biselicam mittunt tractatibus suscipiendis. Ubi facile adparebat, Spinolæ nil aliud propositum, qvam blandis verbis tempus eximere, nec qvidqvam ex oppidis occupatis restituere. Nam breves inducias adspernatus si in totum qvadriennium ab armis cessari velint, se haut refragari ferebat; interim Belgarum præsidia Juliaci, alibiqve mansura. Interim Hagam Refugius venit à Galliarum Rege extra ordinem legatus; qvi una cum Wottono legato Anglico in castra se contulit. Ubi habito cum Principibus exercituumqve ducibus consilio placuit Xanteno, medio inter utraqve castra situ, præsidium educi, ibiqve tractationem suscipi. Ubi præter Gallos, Anglosqve Legati qvoqve ab Electoribus Coloniensi, Palatino, simul Archiduce Alberto, Belgisqve, ac utroqve Principe convenerunt. Negotio suscepto omnibus in confesso erat, originem discordiæ à communione nimium arcta promanasse; eoqve novam transactionem meditabantur, qva ditionibus in duas æqvales partes divisis sua qvisqve portione seorsim gauderet, titulo & insignibus in commune manentibus. Ubi duo modi proponebantur; ut unus Principum divisionem faceret, alter optionem haberet; aut ut singulis semestribus divisas provincias alternis possiderent. Circa Juliacũ qvoq; proponebatur, ut vel oppidum versus munitiones arcis dejicerentur, vel Juliacum à Belgis, Vesalia ab Archiduce insideretur,

Xantensis transactio.

1651. facta utrinqve restitutione, ubi inter Principes lis plane composita fuerit. Circa divisionem provinciarum primus modus Neoburgico probabatur, velut expeditissimus, & minimis difficultatibus obnoxius. Sed Brandenburgicus in alternam possessionem inclinabat, adstipulantibus quoqve Belgarum legatis; etsi reliqvis ea ratio non minus confusionis paritura videretur qvam communio. Juliacum munitionibus nudari Galli, Angli, Belgæqve cupiebant, ut Hispanis Vesaliæ restituendæ necessitas foret; sed cui Hispani omnibus modis reluctabantur, haut ignari, quanti esset id oppidum in potestate habere, resurgente cum Belgis bello. Mox communi consensu repudiata fuit alternans possessio, ac demum conclusum, ut æqvali provinciarum divisione facta sors jaceretur, utri optio concedenda sit. Unam provinciarum partem constituebat Ducatus Cliviensis cum Comitatu Marca & Ravensberga, ac dynastia Ravensteina, & qvæ in Brabantia & Flandria possessiones essent; alteram Ducatus Juliacensis & Montium cum eorum appendicibus. Capita conventionis hæc erant. *Omnibus locis præsidia deducantur, & nominatim Juliaco ac Vesalia. Neutri Principum integrum sit tertio cuipiam munitum locum tradere, aut citra alterius consensum e: præsidium imponere. Tum singuli ad custodiam corporis non plures qvinqvagenis equitibus, centenis peditibus alant. Quæ à mense proximo Majo extructa sunt, solo æqventur, ac neutri parti fas sit novas munitiones excitare, qvoad primaria causa decisa fuerit. Omnes qui occasione harum turbarum bonis exuti sint, restituantur: si qvid novatum fuerit, id aboleatur. Principes diversis locis habitent. Proposita provinciarum divisio citra fraudem Unionis, ac Dortmundani, Halensisqve pacti fiat. Juliacum oppidum simplici tantum muro sit munitum; arx solo æqvetur. Ea destructio dum fit, oppidum id & arx in Ordinum provincialium manu sit. Partem suam uterqve Principum communi nomine administret. Vacantia beneficia alternis mensibus conferantur. Reditus provinciarum post detractas expensas æqvaliter dividantur. Quæ ante proximum mensem Octobrem alienata fuerint, eorum effectus in suspenso sit usqve ad causæ primariæ decisionem; post Octobrem mensem alienata restituantur. Salvæ deniqve sint reservationes, oblationes, cautiones, & aliæ declarationes per Principes aliis competitoribus factæ.* 12. Nov. 1641. Subscripserant id pactum à Rege Galliæ Refugius, & Benjamin Maurerius, à Rege Angliæ Henricus Wottonus, & Joannes Dichelsonius; ab Unione Evangelica Joannes Albertus Solmensis Comes, & Benjamin Bœnnigshusius; Belgarum deniqve nomine Dietericus Baß, Albertus Joachimi, Joannes van Goch, Marcus Lyclama, Borre van Amerongen, Sveder van Harsolte. Qvod isthoc pactum velut priorum confirmatio haberetur, eoqve ab iis duntaxat subscriptum fuit, qvi ad priora operam contulerant: eoqve Archiducis, & Coloniensis legati ad subscriptionem haut admissi. Sponsio hoc modo concepta ad Principes mittitur, addita obtestatione, ut tot malis avertendis, qvæ provinciis immineant, eam admittant; ni fecerint, cœpto opere sibi deinceps abstinere decretum, ne qva culpa merito sibi tribui posit. Respondit Brandenburgicus, adqviescere se paratum. Neoburgicus scrupulis prius aliqvot motis, tandem ad legatos Regum scribit; lætum sibi, sedula ipsorum opera tandem rem transactam: rogare tamen ut executio inhibeatur, donec ab Electore Brandenburgico, ejusqve uxore ratihabitio allata sit, maxime qvod ab hac nil mandatorum fit exhibitum. Qvod præsidia captis urbibus deducenda attineat, paratum dare obsidem filium, ea lege, ut Mauritius aliqvem pari dignatione exhibeat. Id cum legatis minus probaretur, tandem consensum Neoburgicus promisit, & negotium statim effectum habiturum, ubi à matre Electrice Brandenburgicus mandata ostenderit. Qvæ ubi prolata sunt, in negotii effectum consensit, resqve literis, sigillo appenso autoratis, consignata fuit: 19. Nov. cui & Ordinum provincialium adprobatio accessit. Conventione ita perfecta, primum, qvod executioni dandum, erat exercituum è provinciis deductio; id qvod ita faciendum videbatur, ne in futurum similes motus pari prætexto surgerent. Unde inter Spinolam, & Mauritium agi cœpit, ut uterqve scripto se obligaret de non introducendo in posterum milite, nec ulla harum provinciarum invasione tentanda; cui ratihabitio Regis Hispaniæ & Archiducis, atqve Belgarum Fœderatorum accedere debeat. Sed circa formam ejus pacti dissensio oriebatur, qvod Spinola eam declarationem liberam & absolutam vellet, & qvæ separatam obligationem contineret; cum Mauritius eandem ad pactum Xantense referri vellet, adspernante Spinola, qvod legati Archiducis ad istius subscriptionem admissi haut fuissent. Ei dissidio componendo legati frustra insudabant, de industria negotium remorante Spinola, qvi & ab initio haut bona fide ad tractationem accesse-

1631\. accesserat; Sed ut negotio in hiemem extracto ipsum anni tempus Mauritio necessitatem imponeret exercitum dissolvendi; cui ipse par non erat, suorum plerisqve per præsidia sparsis. Et jam mensis September erat, legatis tædio morarum discessum minantibus, ni conclusio fieret: cum ex Hispania literæ ad Archiducem Bruxellas adferuntur, qveis stricte jubebat, ne tractatus Xantensis absolvatur, neu Vesalia restituatur, qvam Rex suis copiis atqve impensis occuparit, sed omnia in præsenti statu relinqvantur. Ita negotium circa restitutionem oppidorum infectum mansit, & legati indignati in diversa abiere. Mauritius copias suas in Belgarum fines reduxit. Spinola relictis Vesaliæ tribus peditum millibus, trecentis eqvitibus, cæteros per provincias distribuit, hiemem militari licentia acturos. Paulo ante qvam Xantenæ pactum perficeretur, à Cæsare Matthia missus in castris aderat Comes Hohenzolleranus, impediturus, ne qvid in fraudem autoritatis, aut rationum Cæsaris concluderetur; ac ut provinciæ controversæ in seqvestrum mitterentur, qvoad causa primaria decisa fuerit: tum ne qvid inter Brandenburgicum & Palatinum conveniret in præjudicium Domus Saxonicæ. Sed qvidqvid is contra niteretur, conventio conclusa fuit. Eam ut Hispaniæ qvoqve Rex probaret Archidux enixe institerat; qvi & demum hactenus assensit, ut eadem exsecutioni daretur, ac Vesalia cum aliis locis restitueretur, si Belgæ idem facerent, præstita cautione deinceps eas provincias ab ipsis haut invadendas. Neoburgicus, qvi Bruxellas se contulerat, ut pro auxilio præstito gratias ageret, id negotium, qvantum se spectaret, in arbitrium Archiducis conferebat. Hohenzolleranum tamen, qvi & ipse Bruxellas delatus urgebat, ut decisionem Cæsaris placito committeret, Saxonesqve in possessionem excludendo facilius Brandenburgico simul admitteret, variis propositis conditionibus eludebat, qveis sibi caveri volebat, ne à præsenti rerum conditione ad incertas spes propelleretur. Cœpit inde Archidux cum Belgis agere super cautione, ne deinceps copiæ provinciis controversis qvocunqve prætexto immitterentur; circa cujus conventionis formulam adornandam multum temporis consumtum, Belgis eam ad pactum Xantense velut ejus appendicem referri cupientibus, Archiduce ob rationem supra adductam id abnuente. Volebant qvoqve Belgæ, id promissum dirigi ad Reges Galliæ & Angliæ velut pacti Xantensis conciliatores, Hohenzollerano contra contendente, ut idem primo loco ad Imperatorem referretur. Inter istas disceptationes, dum utraqve pars sententiæ suæ præfracte inhæret, negotiatio expiravit, Hispanis interim Belgisqve occupata loca insidere pergentibus, qveis Principes obnoxii precario fere regimine agebant, illustri documento, qvam periculosum debilioribus sit, potentiores in auxilium vocare. Belgæ tamen pactum Xantense confirmabant, idqve præstandum recipiebant, te-stati loca occupata in fraudem Principum à se haut detentum iri. Qvo prætexto subinde earum provinciarum negotiis sese ingerebant, id cumprimis operam dantes, ne circa sacra à Neoburgico qvid novaretur. 1631. 14. Dec. 1614.

Pactum Dusseldorpiense primum.

§. 22. Inter ambigua ista complures anni elabebantur, & surgente in Germania gravissimo bello decisionem judicis expectare longum erat, cujus non parum suspecti arbitrio partes tam potentes haut temere subjecturæ se erant, exsecutione qvoqve sententiæ adversus eosdem admodum difficili. Unde provinciales Ordines, in qvos ejus confusionis incommoda maxime redundabant, utrumqve Principem precibus demum permovebant, ut postqvam vis tam infeliciter cecidisset, rem temporaria transactione tantisper componerent. Eo fine Schvvartzenbergius Comes ab Electore mandatis instructus Dusseldorpium se confert. Ubi pactum conditur, neutrius Principis prætensioni in universam hæreditatem porrectæ fraudi futurum. Ejus summa capita hæc erant: *Circa sacra provinciarum pactis dotalibus Borussicis stabitur. Qvo Cæsari de bitus honos exhibeatur, junctim hujus pacti confirmationem, ac investituram simul petendam. Nec minus Hispanos, & Belgas simul Gallos, & Anglos reqvirendos, ut hanc conventionem tueantur. Tum operam dandam, ut provinciæ oneribus militis extranei juxta propriuqve leventur. Præterita oblivione sepelienda, & in futurum concordiam colendam. Si qvid deinceps dissidii oriatur, id non vi, sed amica ratione componendum. Qvoties ex alterutra parte casus mortis evenerit, is superstiti intra tres menses significandus, ut aliqvem constituere possit homagio interfuturum, ac disponendo in futurum regimini. Utraqve pars plenum titulum & insignia harum provinciarum gerat. Clivia Ducatum ita dividendum, ut penes Electorem maneat pars infra Isselburgum & Winnekendoncum sita. Sed ambo hæc loca, & qvidqvid superius situm Neoburgici sit, feudis eandem divisionem secuturis. Electoris insuper fore Comitatum Marca, & Ravensbergicum* 11. Maii. 1624.

1651.

gæ cum præfectura Windecca in Ducatu Montium sita: Neoburgico præter dictam partem Cliviæ, Juliaci ac Montium Ducatuum cum dynastia Ravensteina. Circa successionem designatio fiebat admodum qvidem insitata, & ad masculos restricta, cum Principes possessores jure fœminarum niterentur. *Si Elector ejusqve mascula linea sit extincta, Comitatum Marca ad Georgii Wilhelmi fratrem Joachimum Sigismundum, ejusqve masculos descendentes devolvendum, dimidio Ducatus Cliviæ, & Ravensberga ad Neoburgicum redituro. Ubi Joachimi Sigismundi linea mascula itidem expiraverit, Comitatum Marca ad Saxones iturum ea lege, si antequam casus contingat, hanc transactionem probaverint. Si recusent, eum Comitatum Wolfgango Wilhelmo Palatino, ejusqve prosapia mascula tribuendum. Hæc qvoqve sublata Ducatum Montium, & dimidium Cliviæ ad Electorem rediturum. Sed ad Ducatum Juliacensem Palatinum Augustum, ejusqve masculos descendentes, aut his non extantibus Palatini Joannis Friderici masculam prosapiam, aut utriusqve horum linea deficiente Georgii Wilhelmi, aut ejus fratris Joachimi Sigismundi stirpem vocandam. Sed qvi hoc modo Juliacensi Ducatu potitus sit Marchio, partem Ducatus Cliviæ, aut alterutrum Comitatuum, optione penes ipsum manente, vetustissimo juxta primogenituræ lineam herede è Bipontinis tradat, siqvidem hic ante eum casum isthanc transactionem ratam habuerit. Si alterutri Principum vendere qvid atqve alienare placeat, alteri Principi prius id offerendum. Apud Hispanos & Belgas instandum, ut illi præsidium Vesaliæ, Orsoi, & Gochæ, hi Ressa, Emmerico & Ravensteina deducant. Sed si una pars id recuset, alteri qvoqve præsidia ista retinere integrum sit, illæsis juribus atqve reditibus Principum, & ut ipsi ex iis locis hostilia invicem ne intentent, aut saltem provinciales à belli molestiis immunes patiantur. Adversus reliqvos competitores utriqve junctis sese viribus tueantur. Si cujus actio redimenda sit, æqvales utroqve partes conferantur. Novas munitiones præsertim in finibus, suspicionem irritare aptas, neutri parti extruere liceat. Ubi Belgii Princeps, & Fœderati Ordines hanc transactionem probarint, ab utroqve Principe eandem jurejurando firmandam.* Enimvero & hoc pactum effectu caruit, qvod Cliviæ Ordines id improbarent, provinciæ suæ divisionem haut ferentes.

Alterum pactum Dusseldorpiense 1618.

§. 23. Aliqvot post annos Princeps Arausionensis compositionem tentabat, ex qva Electori Clivia, Marca, Ravensberga & Ravensteina, Neoburgico Juliaci & Montium Ducatus cedere debebat cum bonis in Brabantia & Flandria sitis. Sed eam conventionem turbavit Schvvartzenbergius Comes, tunc nomine Electoris Clivensis ditionis Gubernator; qvi seqventi anno aliud pactum Dusseldorpii iniit, in annos viginti valiturum, ni interim causa per transactionem, aut judiciali sententia penitus componatur. Per id Electori cedebat Clivia, & Marca, Neoburgico Juliacum, Montes, & Ravensteina cum bonis Brabanticis & Flandricis, & actionibus in omnia bona ab his ditionibus alienata, qvas Joannes Wilhelmus Dux habuerit. Ravensberga in communione manebat. Simul Neoburgico optio relinqvebatur, intra annum Cliviam, an Montes eligere vellet. Qvi & cum seqventi anno Cliviam optaret, Belgæ obstitere, qvi Neoburgicum ea parte vicinum habere nolebant. Qvibus intervenientibus effectum fuit, ut Neoburgicus Montium Ducatu adqviesceret. Additum erat, ut qvia in eo pacto Neoburgici conditio multis modis potior erat, hic intra triennium Electori centum sexaginta septem uncialium millia numeraret. Eo contractu mala fide Schvvartzenbergium egisse, ac Electorem enormiter læsisse Fridericus Wilhelmus post graviter qvestus est.

9. Mart. 1629.

26. Aug. 1630.

Tertium pactum Dusseldorpiense 1647.

§. 24. Cæterum cum ne postremum qvidem pactum à Neoburgico per omnia impletum foret, Fridericus Wilhelmus Elector è Borussia tunc in Cliviam delatus Cunradum Borgstorfium ad Neoburgicum ablegabat, qvi avertendis turbis, qvæ tunc intempestive admodum oriri possent, ita transegit; ut Elector superiore pacto adqviesceret, modo Neoburgicus ex sua parte istius legibus plene satisfaceret. Vicissim Neoburgicus Electori Ravensteinam dynastiam cedebat. Comitatus Ravensbergicus hucusqve pro indiviso possessus ita dividebatur, ut Electori præfectura Sparenberga & Vlota, Neoburgico Ravensberga & Limburgum tribueretur, sublata communione. Post tamen Elector cum Philippo Wilhelmo Palatini filio ita transegit, ut receptis duabus præfecturis Ravensbergicis, à patre Wolfgango Wilhelmo ipsi cessis, isti Ravensteinam traderet, persvasis Belgis, ut suum inde præsidium amoverent. Super directorio Circuli Westphalici tunc qvoqve conventum, ut id ab utroqve junctim alternis diebus gereretur. Declarabat qvoqve Elector, se nolle teneri conventione, qvam Neoburgicus super jurisdictione Ecclesiastica cum Coloniensi Præsule inierat. Qvia etiam super novationi-

1651. 8. April. 1647.

tionibus circa sacra multæ qverimoniæ hinc inde motæ fuerant; placuit delegatos utrinqve constitui, qvi omnes qverelas excuterent, & templa erepta illis restituerent, qvi eadem anno 1609. habuerint; exercitium autem sacrorum tam publicum qvam privatum constituerent, prout qvavis anni 1611. parte fuerit; idqve in proximum decennium valiturum esset. Sed & Belgæ Foederati, qvi è præstatione pacti Xantensis defensionem sacrorum in hisce provinciis sibi vindicabant, nonnullos Romano ritu sacerdotes importunius in Evangelicos sævientes è Juliacensi ac Montensi ditione abreptos Rheinbercæ, & Orsoiæ jam ab anno 1643. in custodia detinuerant. Isti nunc intercedente Electore libertati restituebantur, ea lege ut deinceps sacris Evangelicis addictos turbare, ac persequi omitterent.

Inter Electorem & Neoburgicum ad arma decurritur.

§. 25. Enimvero uti Neoburgicus circa reliqvas conventiones sat lubricum se gesserat: ita id nunqvam à se impetrare potuerat, qvo minus Protestantes, qvorum sexaginta amplius millia in ipsius ditionibus habitabant, variis modis vexaret, sævo hominum Romanis ritibus addictorum more, illos hostili odio premere, qvi diversa placita circa cultum Numinis sectantur. Istam persequendi libidinem etsi Belgæ subinde refrigeratum irent, male habitis qvodam talionis jure Romanis sacerdotibus; Electori tamen non modico præjudicio cedere videbatur, si cives sui apud exteros præsidium qværerent. Igitur demum & ipse Protestantium per Juliacensem & Montensem Ducatum tutelam suscipere instituit, in qvos per pacta jus ipsi integrum hactenus reservatum fuerat. Qvanqvam enim divina scita religionem vi propagari haut permittant; eadem tamen non prohibent, qvo minus vis injusta eo nomine intentata propulsetur saltem per eos, qvos ad suscipiendam aliorum protectionē idoneæ rationes subigunt. Sed & constabat Neoburgicum circa delectus agendos satagere, & apud alios circa submittendum sibi militem instare, ut non obscure invasionem aliqvam Elector metueret. Cui antevertendæ, & ut aliqvando istas Protestantium vexationes sisteret, simul ad servanda pacta Neoburgicum adduceret, post consumta incassum monita vim demum adhibere instituit. Et svadebant aliqvi, ut repentino assultu Palatinum Dusseldorpii opprimeret. Sed cum id nimis invidiosum haberetur, satius visum Sparrium cum valida manu Montium Ducatui immittere, qvi Angermundam arcem qvinqvaginta peditibus infessam admotis machinis, inde & Ratingam cum vicina arce in potestatem redigit. Hinc munitis ad Angerortam castris confidens emissis late catervis ditionem Montensem tributis subjiciebat, prout eos conatus ab aliis acceptari sentiret vel ulterius persecuturus, vel mature repressurus.

1651.

Publica Electoris declaratio. 13. Jun. 1651.

§. 26. Mox & publicato edicto Ordinibus Juliacensibus & Montensibus denuntiat: *ut ipsorum jura tueatur, & repressis Neoburgici continuis oppressionibus in quietum eosdem statum reponat, necessitatem sibi impositam unum & alterum locum in potestatem redigendi. Ex quo ne sinistri quid suspicentur, cum nil aliud sibi cordi sit, quam datam ipsis cautionem sartam tectam præstare, & contra quid molientibus summa vi resistere; tum quæ contra facta sint corrigere, ac pacta inter Principes & Ordines provinciales inita servare. Inde monet, ne deinceps ulla tributa Neoburgico exsolvant, nec auxilii quid præstent, sed sibi soli adhæreant; si contra fecerint, rebellium loco habendos.* Aliud dein scriptum publicat, qvo rationes horum conatuum latius exponuntur. *Scilicet postquam ab avo suo, & Neoburgico harum ditionum possessio sit adprehensa, cum Ordinibus provincialibus inter alia conventum, ut non minus Catholica, quam Protestantium sacra, prout quolibet loco in præsens recepta sint, deinceps quoque serventur, neu cujusquam conscientia, aut cultus publicus turbetur. Quæ pacta Neoburgicus, postquam ipse ad Romanos ritus transiit, sancte se observaturum, ac contra facientes pro virili repressurum publico scripto testatus sit: quod promissum eodem anno pactis Xantensibus iteratum sit. Ast istum deinceps fidei datæ immemorem Evangelicos cives acerrime persecutum, publico & privato sacrorum exercitio gravi sub pœna prohibito, expulsis concionatoribus, ablatis templis, & reditibus. Tum plurimos ob baptismum, matrimonii consecrationem, auditos sacros sermones gravi mulcta emunxisse, aut tetris carceribus inclusisse, in multis urbibus jus civitatis aut habitationis abnegasse, muneribus publicis arcuisse, avitis sepulcris exclusisse, aut adea argento redimenda compulisse, alicubi mortuos sepulcris erui, & alio loco defodi jussisse. Alibi edictum, ut ambulante processione isti vias gramine sternerent, ac cum armis adsisterent, ad panem mysticum in genua provoluti, ni fustibus prosterni vellent. Denique & solitum illi, Protestantes cives præ Catholicis militum hospitiis, & aliis oneribus opprimere. Istis malis per iterata toties pacta frustra remedium quæsitum eluso etiam ante triennium*

14. Jun. 1614.

1651.
1648.

delegatorum congressu, qveis excussis singulorum qverelis res ad leges publicæ cautionis ordinare injunctum erat. Et ne color deesset jactatum; sacra non ad normam peculiarium cum provincijs pactorum, sed ex Pace Westphalica ad statum anni vicesimi quarti componenda. Cum tamen qverelæ circa sacra in Juliacensi ditione nunqvam ad communia Imperii gravamina spectarint, nec bello Germanico causam præbuerint, eoqve nec per communem super Gravaminibus Imperii dispositionem tolli potuerint. Sed nec Palatinum ea pace contentum fuisse, aut eam subscripsisse, sed imo & alteri eidem contradixisse; sic ut ex actu à semet oppugnato commodum trahere neqveat. Qvin postrema conventione probasse, ut res ad annum hujus seculi duodecimum reducatur, cum jam sex ante menses Osnabrugæ de anno vicesimo qvarto decretum esset. Ad qvem annum cum tunc Neoburgicus Juliacense quoqve negotium reduci vellet, nostris contradicentibus aliter conclusum, ipso post agnoscente ac probante. Sed & qvia pactum istud non de sacris solum, sed & alijs magni momenti negotiis disponit, penes Palatinum non esse, in qvibusdam capitibus eo stare, cætera negligere. Deniqve totam causam Juliacensem Instrumento Pacis seclusam ad peculiares tractatus sepositam fuisse; prout & Legati Cæsarei Osnabrugæ declararint, circa sacra temporario pacto inhærendum. Unde ferri non posse, Palatinum nuper edicto Dusseldorpii impresso omnes conventiones circa sacra irritas ausum declarare, quæ usui anni vicesimi quarti repugnent; qvem ipsum tamen annum dicis duntaxat causa jactet, cum Protestantes plane extirpare eidem maxime in votis sit. Cum igitur Palatinus cautionem ab utroqve Principe Ordinibus datam infringere, ac partem postremi pacti propria ex libidine abolere ausus sit; se qvoqve non amplius eodem teneri posse; præsertim cum ultra dimidium læsus sit, ac Palatinus ex qvo tempore in possessionem harum provinciarum irrepsit, immensa tributorum vi easdem plane exhauserit. Unde necessitatem sibi impositam conservando suo juri, & ad rationem Palatino redigendo, tum tuendis civium privilegiis, aut ut injustæ oppressiones sistantur, unum & alterum locum in potestatem redigendi. Qvod institutum Cæsari alisqve Principibus probatum iri confidat.

7. Mart.

Motus animorum super isto negotio.

§. 27. Enimvero ea res omnium vicinorum animos haut modica solicitudine implevit, ne flamma belli per Germaniam vix extincta denuo surgeret, Neoburgico qvoqve atrocibus qverimoniis in aula Cæsaris, ac alibi differente, velut media pace citra denuntiationem vi armisqve oppressus foret. Cumprimis Cæsar, qvi rationibus suis novum bellum qvam maxime adversum ducebat, ea re non parum commotus fuit, qvod allato Electoris edicto longe graviora, qvam jactabantur, suspectaret, qvasi tacita Evangelicorum conspiratione omnes Catholici peterentur. Unde & apud Bioernclovium anxie inqvirebatur, num Svecia forte sub isto negotio latitaret. Qvi cum id constanter negaret, Cæsarei eum monebant; esse qvod Sveci sibi caveant, qvod lite hac brevi composita Elector auxilio Belgarum, aut Polonorum, qvamprimum hi cum Cosaccis transegerint, aliqvid in ipsos tentaturus videatur. Ac ipse Bioernclovius passim circumiens id factum sinistra admodum interpretatione exagitare: adversa id fronte paci repugnare, nec Cæsari ferendum qvietem publicam tam audacter temerari. Sed & Wilhelmus Ego Furstenbergius, cujus sororem senior Palatinus in matrimonio habebat, Viennæ ingenti cum invidia jactabat; Palatinum ex improviso oppressum, ac ditionibus exuendum; cui milite & pecunia subveniendum sit. Cum Electore ex legibus Imperii agendum, nec ei investituram de Halberstadio & Minda conferendam, anteqvam Palatino satisfactum sit. Sine dubio his initiis gradum ad majora strui. Si is modus probetur, nemini securitatem à vicino constare. Coloniensis qvoqve Moguntino scripserat, sub hoc negotio Galliam, Sveciam, Belgasqve latitare. Cæsar igitur pacis in Germania servandæ cupidissimus, qvo ditiones suas diuturno bello afflictas recrearet, ac filio rempublicam bene dispositam traderet, autoritatem suam, priusqvam incendium latius serperet, interponendam ratus literas ad Electorem dat, qvibus omnem vim inhiberi monet. Simul avocatoria jam edicta cudebantur, qveis Electoris miles in Neoburgicum rem gerere vetabatur. Ad Cæsaris literas ab Electore responsum: *Ut isthæc susciperet compulsum se qverelis Juliacensium; & qvia Neoburgicus magno studio arma paret, ac aliorum auxilia excitet, valida Lotharingicorum militum manu jam evocata. Eundem qvoqve non amplius teneri velle cautione provincialibus data; qva tamen eo magis stringatur, qvod is ab avo suo, qvi primus omnium vacuam possessionem adprehenderit, in communionem, salvo potiore Domus Brandenburgicæ jure, precario receptus fuerit. Qvam iste post variis modis violarit, ac mox auxilio Hispanorum eundem plane istis ditionibus expellere instituerit, multa deinceps præter fas sibi arrogans, nunqvam pactis exacte impletis.*

1651.

Cæsar à bello dehortatur.

3. Jul.

25. Jul.

1614.

1651.

pletis. Commissionem Cæsaream ordinandis rebus Ecclesiasticis probari à se non potuisse, velut statui sacrorum, qvi anno vicesimo qvarto fuerit, superstructam. De cætero placere sibi causam successionis juxta dispositionem Pacis Westphalicæ expediri; interim se conservaturum, qvæ jure sibi competant, ac rogare, ut Cæsar suam possessionem, qva Neoburgicus ipsum exuere laboret, tueatur.

Elector legatum Viennam mittit.

§. 28. Ne autem Cæsar adversæ partis qverelis, ac suggestionibus in transversum ageretur, Elector Joachimum Fridericum Blumenthalium Viennam ablegat, ut Cæsarem plenius de causis horum motuum edoceat, & qvam iniqvum Neoburgicum semper ipse, parensqve expertus fuerit. Qvi & cum Lotharingo, ac Monasteriensi, præsule secreta commercia misceat, ut Electore in Borussiam digresso provincias istas sibi soli rapiat. Ac prænuntias jam literas mitti asperis exprobrationibus refertas; minasqve jactari à filio, Electorem ne latum qvidem pedem Clivicæ terræ retenturum, nec veritum isti pecuniæ summam offerre cedendo suo in has provincias juri. Ista igitur destinata sibi fuisse antevertenda; nec id sacris Romanis fraudi fore. Qvin, ni ipse huc descendisset, Catholicos à Belgis easdem molestias fuisse sensuros. Frustra qvoqve timeri, ne id negotium latius sese diffundat. Id enim neminem alium tangere, ac Electorem copiis suis nemini molestum fore, nisi qvis ultro lacessat; modo Cæsar vicinos moneat, ut se solum cum Neoburgico cernere patiantur. Super repudiata autem ab Electore Cæsarea Commissione, in Augustum Brunsvicensium Ducem, & Præsulem Monasteriensem collatam, legatus demonstrare jubebatur, eam à Palatino in fraudem Electoris inaudito per obreptionem obtentam, dissimulato, controversias circa sacra in provinciis Juliacensibus non ad normam pacis Westphalicæ, sed peculiaribus ex pactis componendas. Unde istum hanc agnoscere haut potuisse, ne Palatino ansam ad subvertenda ea pacta præberet. Ac sane cum Osnabrugæ super gravaminibus prius conventum fuerit, qvam inter Electorem & Neoburgicum pactum iniretur, per rerum naturam posteriori pacto per prius derogari non posse. Atqve eandem sibi mentem constare aliqvandiu ipsum Neoburgicum ostendisse, donec cum Elector sinistras ejusdem interpretationes admittere nollet, hic velut temperamentum proposuerit, ut Instrumentum Pacis pro norma heic haberetur. Id cum Elector velut multis Evangelicorum ecclesiis fraudi cessurum repudiasset, Neoburgicum spreta ratione velut pro imperio istud obtrudere ausum.

Cæsar rem utrinqve componi cupit.

§. 29. Enimvero Viennæ haut dissimulabatur offensa in Electorem, qvod pacem tam recentem turbatum ire videretur. Ac jam Judicium Aulicum censebat, vicinos Principes ad ferendum Neoburgico auxilium esse excitandos. Catholici qvoqve in universum postrema edicti verba, qvo Elector Palatinum pro possessore provinciæ agnosci vetuerat, ita interpretabantur, qvasi Romana sacra peterentur; eoqve velut sacro bello indicto ab omnibus Catholicis hanc litem communem faciendam. Hispani qvoqve hoc audito motu circa reddendam Franckendaliam hærebant. Subsedere tamen brevi tumentes animi post factam à Blumenthalio demonstrationem, ac facile adparebat ultra verba, ac minas Cæsarem haut processurum. Unde & cum Furstenbergius peteret, ut qvatuor militum millia, qvæ a Cæsare in Belgium destinabantur, Palatino concederentur, Cæsar æqve atqve Hispani id abnuerunt, multum imminuta cura, postqvam intellectum foret, Svecos, Belgas, Brunsvicenses, aut Hassos extra consortium ejus negotii esse. Urgente tamen Neoburgico, ut Cæsar id sibi factum displicere significaret, responsum Blumenthalio propere datum: *rationes ab ipso allatas haut sufficientes videri huic facto defendendo; eoqve sui muneris duxisse Electorem monere, ut hostilibus desistat; qvem ad omnia æqva promtum se declarare gratum sibi sit, nec diversum Palatino animum esse. Ac eo fine delegatos à se datos, ut omnia amice componantur.* Venere mox aliæ à Cæsare literæ, qvibus ostendebatur; *ut maxime ita se habeant, qvæ Neoburgico objiciantur, hunc tamen vi rem haut egisse; ac cives Juliacenses ista spectare, qvorum causam Elector suam facere, aut armis vindicare neqveat. Ac si utiqve Ordinibus provincialibus injuria facta sit, apud se præsidium ipsis fuisse; qvo fine & Commissarios à se constitutos. Qvæ Elector de machinationibus Palatini arguat, conjecturis niti, circa res nondum in actum deductas. Sane amotos à Palatino qvosdam sacerdotes ob ambiguum cautionis publicæ sensum; sed ob eam causam non statim ad arma fuisse eundum, cum subsidium juris in promtu foret. Igitur denuo monere, ut vis amoveatur, ne sibi ad remedia Instrumento Pacis præscripta descendendum sit.*

9. Jul.

24. Jul.

Elector in compositionem proclivis est.

§. 30. Permovebant ista Electorem, ut voluntate Cæsaris præfracte renitendum haut duceret; præsertim cum universorum Romanos ritus sectantium favor in Neobur-

1651.

Neoburgicum propenderet, qvi omnem invidiam in Electorem derivaturi erant, si hoc initio novi belli flamma latius diffunderetur. Ac suspectum qvam maxime Cæsari visum fuerat, qvod Elector per Blumenthalium cœpta sua duntaxat excusaret, non simul & declararet, qvem ad finem ista porrigantur. Sed & consulti à Cæsare Moguntinus, Coloniensis, & Bavarus responderant; periculosam hanc rem esse, & ex qva atrociore qvam nuper bello Germania involvi qveat. Unde C[illegible] prospiciendum, ut malum in herba opprimatur, anteqvam extranei se ingerant, qvi haut cessaturi sint è turbis Germaniæ commodum suum aucupari. Saxo sententiam dicere abnuerat, velut qvem causa Juliacensis tangeret; testatus tamen, extra conscientiam se negotii esse, ac Brandenburgici consilia valde mirari. Palatinus Elector sententiam rogatus non fuerat, qvod investituram nondum accepisset. Altius qvoqve penetrabant à Biœrnclovio Viennæ jactata: *Pacem haut dubie abruptam; ac si talia impune fieri qveant, præstitisse à Svecis arma haut fuisse posita. Ac si Cæsar gravius qvid in Electorem statuere velit, Svecos paratos fore exsecutioni faciendæ. Sane habere Svecos, qvod sibi ab Electore caveant.* Accedebat impatientia provincialium, qvi jam non obscure fremebant; alium sibi protectorem circumspiciendum, ni protinus dissidium componatur suo exitio continuandum. Inprimis Belgæ arma Electoris suspectabant, ne qvid in favorem domus Arausionensis tunc morte Principis haut parum depressæ tentaret: ac forte Polonus in gratiam affinis Neoburgici Borussiam invasurus erat. Et qvoscunqve Principes super hoc negotio Elector consuluisset, omnes properam transactionem svadebant, anteqvam plurium accessione bellum se diffudisset. Et si jam novam ad transactionem super his provinciis accedendum forent, triginta amplius Principes erant, qvi actionem in eas moturi. Ac spem faciebat Cæsar, modo Elector negotio composito ista ipsum cura exsolveret, circa causam Pomeraniam ei qvantum posset favoris exhibiturum. Nam multis licet asperiora ingerentibus in placidiora idem propendebat, postqvam Blumenthalius confirmasset, Electori hautqvidqvam propositum pluribus in partes pertractis bellum serere, ac literis Cæsaris obtemperare paratum, modo Neoburgicus parem voluntatem exhibeat. Sed Cæsar citra conditionem voluntati suæ obtemperari volebat. Simul Melchiorem Hazfeldium, veteranum Ducem cum secretis mandatis in Westphaliam mittebat, ut amicam transactionem tentaret; aut si hæc respueretur, collato cum vicinis Præsulibus consilio copias cogeret, incendio qvamprimum restinguendo. His causis motus Elector ad Cæsaris literas respondebat: *Sat causarum se attulisse, qveis speret qvibusvis conatus se suos adprobaturum. Ne tamen Cæsari displiceat, cordi esse negotium amica ratione componere. Unde oblatam à Belgis velut priorum pactorum sponsoribus interpositionem acceptasse, qvod & Neoburgicus fecerit. Jam qvoqve aliqvamdiu hostilia omisisse, qvæ iste exercere pergat. Si itaqve hunc Cæsar ad amica admittenda hortari velit, in se paci moram non fore.* Addiderat Elector literas propria manu scriptas sensu valde modesto, qvæ Cæsari admodum arriserant.

1651. 11. Aug.

§. 31. Cæterum initio statim turbarum Leopoldus Wilhelmus Archidux, Belgii Hispanici tunc Gubernator, iis componendis operam suam obtulerat, misso Ribaucurtio Barone. Sed qvam Elector, Bruxellis nihil æqvi expectans, multo cum verborum honore declinabat, excusans sibi velut per injuriam provocato ignominiosum fore in tractatus consentire, cum adversa pars summa vi arma paret. Ac se propediem missurum, qvi Archiducem de tota causa plene edoceat. Interim se nihil in fraudem Hispaniæ, aut vicinorum suscepturum: ac vicissim sperare, Archiducem adversæ parti nil auxilii præstiturum; nec aliter se toto imperii sui tempore de Hispanis meritum. In eundem sensum Petro Buschmanno responsum, qvem Coloniensis cum hortamentis pacis ad Electorem miserat. Ast Neoburgicus subigente vindictæ libidine, & qvia plures partibus suis proniores sperabat, ad Belgas Fœderatos obiter qverimonias suas detulerat. Sed præsentius subsidium in Lotharingicis copiis visum, qvamlibet prædandi occasionem arripere avidis. Eas Carolus Dux per Rheingravium Electori auxilio simul paci conciliandæ operam obtulerat. Cui hic pro isthoc officio gratias egerat, ut tamen id secreto haberetur petens, ne Palatinus ansam arripiat exclamandi, à se alimenta bello longius spargendo qværi: tum ut is animus persisteret petebat. Ast dicto citius aliqvot Lotharingicæ legiones Neoburgico in auxilium accedebant, manifesto indicio, istum Electori non nisi illudere voluisse. Qvi & jam antea infensa meditari visus fuerat, ingrati flagitio Clivensibus Ordinibus exprobrato, qvod cum ipse in Electo-

Archiducis officia declinata. Ribauc.

1. Jul.

Lotharingus huic negotio se immiscet.

14. Jul.

Mart.

1651. Electoris honorem provinciæ isti pepercisset, nullo vicissim munere ab istis mactus fuerit. Et maluerat Elector objecta offa eum delinitum fuisse. Ejusdem igitur copiæ Marcanum Comitatum ingressæ omni licentiæ & immanitatis genere grassabantur, Neoburgico excusante, sibi oppresso auxilia undecunqve petenda fuisse. Ast Cliviæ & Marcæ Ordines apud Belgas Fœderatos instabant, ut hi conciliando Electore & Palatino operam navare velint, simul Hispanos & Lotharingum dehortari, ne huic liti se immisceant; qvo ipsorum qvoqve reip. intersit qvietem hisce provinciis constare. Belgæ in eam rem proni, cum Elector Hagam excurrens per Sverinum, Diestium, Weimannum, & Copesium super causis instituti sui horum Deputatis exposuisset, seqvestres se offerebant. Qvi eam operam à se haut repudiari ferebat, ubi Palatinus mentem suam prius declaraverit; qvi alias cavillaturus sit, Electorem velut causæ & viribus suis diffisum eandem ambiisse. De cætero Belgæ eousqve ab alendo bello abhorrebant, ut ne vasallis qvidem Electoris, qvi sub ipsis munia militaria gerebant, permittere vellent saltem aliqvot per menses operam isti navare, ni penitus militiam suam abdicare vellent. Unde & Elector non ultra qvatriduum Hagæ moratus Clivos revertit, multis ista arma suspectantibus, velut ad premendam factionem Arausionensi Domui adversam parata. Qvin cum Elector ostenderet, Vesaliam se concessurum, qvod Clivis non satis tutus agere videretur, Belgæ præfecto sui præsidii mandaverant, probe introeuntes observaret, ne forte urbs repentino impetu ab Electore occupetur.

Belgæ seqvestres se offerũt.

Diest. Copes.

§. 32. Qvanqvam autem Elector Belgarum interpositionem non adeo festinari vellet; tam qvia Palatinus qvoqve in eam consenserat, ac istos magno studio ab ipso instituti delectus, & missus Bruxellas Joannes Mauritius Nassovius magna suspicione perstringebant, iter accelerare jubebantur Joannes Gentius, Jacobus Wassenarius, Antonius Carolus Parmentierus, & Joannes Beeckius; nulla in alterutram partem ostensa inclinatione. His, cum Clivis causam adventus sui exposuissent, Elector de studio suo in pacem Germaniæ tanta sua jactura redemtæ, tum de causis, qvibus ad id consilii capessendum impulsus fuerit, demonstravit; addito, ab armis ponendis se haut alienum, si qvæ à Palatino adversus pacta sint patrata emendentur, sibiqve satisfiat. Super admittendo ipsorum officio par esse, ut Palatinus mentem suam prius declaret, qvam ipse salva existimatione id acceptare qveat. Nam neqve literas ab isto Hagam missas, neqve Legati ejusdẽ dicta ejus rei sufficientem fidem facero; neqve verosimile videri ab eodem Belgarum operam acceptatam, exclusis Hispanis, & aliis, qvi & sibi honestis conditionibus seqvestres sese obtulerint. Profecti inde Dusseldorpium Legati eadem apud Neoburgicum exposuerunt; qvi animo commotior non prius ad tractatum sese descensurum jactabat, qvam Elector suas copias è Montensi provincia deduxerit, damnumqve datum reparaverit. Qvo facto sese ipsorum officium admissurum, adjuncta Cæsaris, Hispani, atqve Imperii Ordinum opera. Belgæ contra id negotium ad se solos pertinere contendebant, velut pacti Xantensis sponsores; in cujus partem minime omnium Hispani admitti qveant, qvi & nunqvam id postulaverint. Post aliqvam disceptationem demum Palatinus declarabat; sibi placere legatos conciliandis partibus operam in vicino qvopiam loco qvamprimum suscipere. Sed qvia alii qvoqve Principes hanc in rem officium suum obtulerint, qvod & ipse acceptarit, haut ingratum fore Belgis istos qvoqve admitti, qvi sine offensa rejici neqveant. Hoc cum responso reversis Clivos legatis Elector qvoqve declarabat: *ipsorum officium à se admitti, ac confidere, eos commoda sua, & qvietem Ecclesiarum in Juliacensi & Montium provincia cordi fore, qvo & sibi satisfiat, & iste in statum, qvem publica cautio exigit, reponantur.* Ob qvæ verba adjecta Palatinus negabat sese Electoris declaratione posse adqviescere, utut legati demonstrarent; *ea conditionem in se haut habere, sed tantum petiti instar, ad qvod implendum ipsi non teneantur.* Ne tamen negotium ad hoc adhæresceret, Legati obtinuerunt, ut Elector simplicem declarationem ederet, istis verbis omisis. Ac sane adparebat à Palatino Belgas Seqvestres admissos, non qvia placebant, sed qvia citra offensam rejici non poterant. Unde & mox iis significabat; à Cæsare se literas accepisse cum responso Blumenthalio dato, ex qvo adpareat, à Cæsare jam decisionem factam, cui utiqve standum sit, ut frustra sit plura circa id negotium movere. Igitur legati Electorem hortarentur, ut, qvod Cæsar jusserit, militem protinus sua provincia deducat, oppida reddat, damnum sarciat, omnia in pristinum statum restituat, in futurum caveat. Sed & circa Essenam pro loco tractatuum acceptandam tergiversabatur, inops oppidum causatus, nec tot hospitibus reci-

Belgæ se interponunt.

van der Beecke.

18. Jul.

1651.

1651. recipiendis idoneum, in ejus vicem Colonia aut Novesio proposito. Qvod cum Belgis velut remotius displiceret, ei scrupulo amovendo iterum Dusseldorpium concesserunt.

Elector ipse cum Palatino colloqvitur. 19. Jul. §. 33. Ast Electori compendiosiorem viam tentare placebat expediendo negotio, qvod multitudo seqvestrium, qvæ propediem expectabatur, plus difficultatis allatura videretur, & Belgæ loco sperati auxilii multum suspicionis ostenderent. Itaqve literas propria manu ad Palatinum exarat, generoso admodum sensu: *Mirum eqvidem ipsi visum iri, se hoc rerum statu scribere; sed ubi mentem suam intellexerit, fat perspecturum, id proprium ipsius commodum, ac communem qvietem spectare. Unde si ita videatur, sibi placere cum ipso prope Dusseldorpium colloqvi, ac tentare, num lis promtius expediri, ac sincerior amicitia constitui possit, qvam hactenus opera ministrorum factum. In ipsius arbitrio fore locum & tempus congressui habendo designare. Verbo Principis se cavere, bona fide rem à se agi.* Palatinus responso, qvo colloqvium acceptabat, plus qverelarum admiscuit, qvam apud tam candide agentem decebat. Congressus habitus apud Angerortum aperto campo tribus tentoriis positis; qvo & Belgarum legati sese contulerunt. Maluerat Palatinus cum Electore arbitris remotis colloqvi, qvod senex subacta prudentia à magni animi Principe emolumenti qvid captaret. Sed placuit Electori consiliarios utrinqve adhibere: ubi multa inter hos disceptatio surgebat, qva incalescente Elector ista abrumpi jubebat, ac viam potius stabiliendæ amicitiæ investigari. Belgarum qvoqve legati ad colloqvium admissi sedulo concordiam ingerebant, ad qvam demum & Palatinus inclinare visus est. Cum inde epulis simul Principes accumberent, Lotharingici qvidam tribuni accedentes, cum promtæ transactionis spem esse intelligerent, fremebant: haut integrum esse Palatino citra Lotharingiæ Ducis consensum tractatus suscipere, qvi istius amore alia destinata omiserit; ac jam plures ab ipso legiones adventare. Unde instaurato colloqvio Palatinus cessim ibat, ac neutro remittente, abrupto congressu Dusseldorpium reverti instituit. Pervicere tamen Belgici legati, ut suspensa duntaxat tractatio perendie resumeretur: interim propositum, ut hostilia omitterentur, & utrinqve in alterius terris occupata restituerentur, copiis intra propriam ditionem revocatis. Et Gentius cum Palatino Dusseldorpium abibat concinnando induciarum instrumento, in qvas pronum se ferebat senior Palatinus. Sed filius Philippus Wilhelmus, & alii vindictæ libidine, ac Lotharingico auxilio feroces rem extrahebant, ac sacerdotes concurrentes, simul Lotharingici præfecti senem Principem ita fatigabant, ut hic morbo inde corriperetur. Ast dum Dusseldorpii res confuse geritur, Elector jamdudum condicto loco adventum Palatini expectaverat; qvi & moras pertæsus tubicinem mittebat, abrupte sciscitaturum, venturus sit Palatinus, an minus? Unde Palatinus offensam Electoris sentiens Gentium præmittit, absentiam suam excusaturum, qvem mox consiliarii seqvuntur. Qvi Electorem ignominia moræ gravissime irritatum invenere, Belgicorum Legatorum, & Comitis Waldeccii opera vix sedatum, Neoburgicis confirmantibus, si Elector contumeliam sibi illatam putet, se Palatinum permoturos, ut ad satisfaciendum Electori Duisburgum accedat. Eo super facto Elector graviter apud Cæsarem conqvestus est; dum ipse ita promte voluntati Cæsaris obtemperat, Palatinum per ludibria tempus eximere. Instantibus dein Belgis Palatinus, ut Essenæ congressus instituatur, demum assensit; cui demulcendo Belgæ duos sacerdotes Juliacenses, ob molestias Protestantibus datas in custodia Rheinbercæ detentos, libertati reddiderant. Mox tamen circa inducias, qvæ Angerortæ verbo convenerant, turbatum, qvod Lotharingici causarentur, a Brandenburgicis militem suum tutelarem Boecomi cæsum; eoqve cum qvingentis eqvitibus Marcam ingressi magnam populationem faciebant. Nec è convento Blankensteina arx restituebatur, nec miles hospitiis Marcanis deducebatur, & juvene Palatino, & multis eas inducias adsperantibus, velut per qvas necessum sit intra proprias ditiones recipere Lotharingicum militem petulantia tam infamem. Et cum jam copiæ Neoburgicæ ad duodecim millia adsurgant, in proclivi fore Cliviam inundare. Sed Palatinus senio cautior, & Belgas in se irritare metuens demum consensit, ut qvæ Angerorti super omittendis hostilibus placuerant, effectui darentur.

27. Jul. 19. Aug. *11. Aug.*

Essena tractatio suscipitur. 18. Aug. Seidel. Ising. Konigsv. Wissem. Althofer. §. 34. Ita Belgarum legati Essenam abiere, qvo & ab Electore venerunt Joannes Mauritius Nassovius, Erasmus Seidelius, Joannes Portmannus, & Adamus Isingius; à Neoburgico Konigsveldius, & Wissenningius Barones cum Althofio Cancellario, & duobus aliis. Coloniensis qvoqve Fridericum Furstenbergium, & Thomam Dussellium miserat, seqvestrium officia

1651. ficia obituros. Cæterum ut Electori penitius constaret, qvid in omnem eventum à Belgis sibi expectandum foret, per suos horum legatis exponi jussit, à Neoburgico Argentorati, & Francofurti delectus magno studio agi. Unde nosse cupere, qvid à Belgis pactorum sponsoribus sibi sperandum sit. Sed Belgæ frigidius id accipiebant: *veteres eos delectus esse, & parum metuendos. Super guarantia qvid declarare praeter mandata sua esse; nec ut de eadem apud Ordines Generales moveatur consultum videri, negotio lento, & in vulgus emanaturo, ac incerto eventu: ac si responsum votis adversum detur, Neoburgico pertinaciam accessuram. Sane omnes in ea Republica à novo bello abhorrere. Id tamen conformare posse, uti Electoris arma Belgis magnam suspicionem injecerint; ita hoc nunqvam permissuros, ut Neoburgicos Electori praevaleat, aut ut extraneus miles Cleviam intret. Cæterum Evangelica sacra vi pacti Xantensis se constanter tuituros.* Ex qvo responso satis adparebat, Electori fiducia Belgarum amicam tractationem haut eludendam. Porro super sacris per Juliacenses provincias ordinandis, qvæ primaria tractatuum materia erat, Belgæ censebant, præsenti congressu circa eadem in perpetuum constitui non posse, operosa admodum inqvisitione, qvisnam status sacrorum ubiqve locorum anno seculi hujus nono fuerit. Neqve vero adversam partem unqvam concessuram, ut Protestantes citra exceptionem ubicunqve placuerit publico rituum suorum exercitio gaudeant; qvi & ipsi agnoscant, ejusmodi amplis postulatis sibi haut consuli; ac satius fore, certa loca in Ducatu Juliacensi & Clivensi nominari, publico cultui templisqve, salva ubiqve conscientiæ libertate; id qvod & obtineri posse spes sit. Interim statuendum, qvid Protestantibus tantisper seqvendum, qvoad super summa rerum consensu partium, aut per arbitros conventum sit, cui negotio finiendo certum tempus designandum. Atqve ista Palatinus qvoqve colloqvio Angerortæ habito probaverat; sed nunc Neoburgici desiderabant, ut ubi ista ratione res non componeretur, eadem ad Delegatos Cæsareos rejiciatur. Id qvod nostri declinabant, qvod hi sine dubio rem ad normam anni vicesimi qvarti composituri erant, non sine detrimento Protestantium, qvi isto anno pauca templa in Juliacensi provincia habuerant; ac Palatinus Angerortæ consensisset, negotium ad cautionem Ordinibus datam dirigendum; id qvod à Neoburgicis retractabatur eo colore, qvod Cæsar utiqve velit ad leges pacis Westphalicæ hanc qvoqve litem dirimi. Simul pensando damno centum millia uncialium remitti postulabant, qvæ Palatinus è proximo pacto Electori debebat; & qva hæc non pertingant ad arbitros eundum. Qvæ cum à nostris repudiarentur, Neoburgici declarabant; ni intra qvatriduum res heic componatur, hostilia resumenda, tractatibus haut eo minus sub clypeo continuandis. Nam instaurandis induciis Sparrius, & Reuschenbergius, ille Electoris, hic Neoburgici supremus militiæ præfectus Keilersvvertæ congressi fuerant, ubi declaratum, eas utrinqve observatum iri, qvoad iisdem renunciatum sint, inde viginti qvatuor horarum spatio ad arma redeundum. Etsi Reuschenbergius jaceret, ultra sex dies eas haut duraturas. Qva super asperitate Elector apud Cæsarem per literas qverebatur, & ut Neoburgicis eo tantum fine tempus ducat, qvo copiis firmatus bellum majore vi gerere possit. Cui Cæsar respondebat; modo ipse arma deponat, se Palatino, ut & is arma exuat, injuncturum. Ast seqvestribus nostri demonstrabant: Cæsareos Delegatos lente rem agere, multosqve sumtus in eosdem faciendos; ac si eorum sententia alterutri partium displiceat, revisionem patere; qvæ circa arbitrorum pronuntiata locum non habeat. Tum non esse parem amantis tanti momenti negotium ita angusto limite includere, præsertim cum morarum causa penes Electorem non sit: ac inter arma tractatus lubrice procedere, conditionibus pro istorum successu temperari solitis: inprimis cum à Cæsare mandata dehortatoria jam venerint, qvibus Elector se pariturum declararit. Belgæ svadebant, ut Elector loca Marcæ bene custodiat, qvo Lotharingis spes hibernorum præscindatur; nec sublatis licet induciis statim in arma ruat, qvo invidia resurgentis belli in Palatinum devolvatur. Ast Neoburgicus jam ferocior tridui spatium constituebat, intra qvod, ni abs se proposita probentur, inducias expiraturas. Et qvanqvam pars legatorum Düsseldorpium abirent, ut Palatino mitiora persvaderent; is tamen ad Electorem eum in sensum scribere; *cum ipsius legati controversiam circa sacra Cæsareæ decisioni submittere, ac in proposita à se pensitationem consentire nolint: nec sibi tolerandum sit, tantam vim militum suæ ditioni incumbere; ideo inducias à se renuntiari.* Cui ab Electore responsum: *circa literas Cæsaris dehortatorias, & apud tractatus Essenæ ita se egisse, ut omnium adprobationem speret, nec resumen-*

1651. 1652. 3. Sept.

1651. *resumendis hostilibus causam præbuisse. Unde se publice protestari, malorum omnium culpam penes Palatinum esse. Ac insuper Sparrio duci suo injunxisse, ut vim arcuisse contentus arma haut inferat, ni necessitas subigat; quo constet, qvanto honore abs se mandata Cæsarea habeantur.* Ea super re ad Belgas Foederatos literas dabat Elector; *dolere sibi, ipsorum officium hucusqve irritum fuisse; nec dubitare, qvin de adhibita à se æqvitate Legati ipsorum retulerint, ac qvam omnis culpa penes Palatinum hæreat, cui arma, qvam transactio, magis probentur; nec de assensu & consilio Reipublicæ amica, ac vicinæ dubitare.* Tacitæ istæ preces erant, ut solidiora ad ipsum sublevandum Belgæ moverent. Enimvero palus invidiæ ac suspicionis apud Belgas in Electorem qvam Palatinum sentiebatur; ac nil nisi præsidia ad Rhenum augebantur, studio in neutram partem declarato. Simul à Neoburgico ferociam duntaxat simulari censebant, qvo Electorem ad acceptandam Cæsaream Commissionem exclusis Belgis induceret. Nam ut prudentia celebris Princeps extrema ætate, cui alienis copiis & pecuniis res gerenda erat, nulla necessitate fortunas suas aleæ exponeret, verosimile haut videbatur.

4. Sept.

8. Sept. Porro solutis licet induciis Neoburgici declarabant, per triduum adhuc ab armis cessandum, si forte interim ratio expediendæ controversiæ iniri qveat. Ac concipiebatur à Coloniensibus formula transactionis, qva id agebatur, ut Belgæ à tuendis Juliacensium sacris excluderentur; *post frustra tentatam per deputatos utrinqve, & seqvestres compositionem ad Cæsareos Commissarios rem devolvendam.* Id qvod Belgis displicebat, qvi facile providebant, à Cæsareis id actum iri, ut ipsi à temperandis Germaniæ negotiis dimoverentur. Unde & nostris ingerebant; haut fore è dignitate Electoris Cæsareæ Commissioni se subjicere, qvod omnes crediturі sint, ipsum à Neoburgico invitum huc pertractum. Cæterum se facile sacra præsenti statu servaturos. Contra nostri censebant; hoc modo Evangelicis securitatem haut parari, ac plus persecutionum potius attrahi, permanente præsenti rerum confusione. Tum gratiam servatorum sacrorum in solos Belgas redundaturam. Deniqve Cæsareos delegatos haut eo fecius commissum negotium suscepturos. Propositum dehinc à Bel-

10. Sept. gis, ut arma intra certam diem deponantur, miles dimittatur, sacra prout ante triennium fuerunt maneant, salvo utriusqve partis jure. Inde pacatis rebus superratione totum negotium componendi conveniendum. Eam tutissimam & brevissimam viam esse, qva & Cæsari obseqvium præstetur, & provinciæ vastationis periculo eripiantur. Qvæ à nostris probabantur, modo Palatinus ita stringatur, ut rem ad Cæsareos Delegatos pertrahere haut possit. Neoburgici æqva ista agnoscebant, sed sibi mandata non esse iis acceptandis, ad qvæ petenda Dusseldorpium sibi abeundum. Interim renuntiationem induciarum, qvam denuo facere jussi sint, suspensuros. Postulabant nostri à Belgicis, ut Neoburgicos scripto à solvendis induciis dehortari velint: qvod hi annuebant, si id ab ipsis aperte petatur; nam ut ultro id faciant haut decere. Sed Electori id è dignitate haut videbatur. Ita Neoburgici cum formula Belgarum Dusseldorpium abiere, qva à Palatino rejecta inducias iste finitas declarabat, testatus tamen tractatus haut eo minus Novesii, aut Keisersvvertæ continuandos. Color dicebatur; ab Electore Dele-

1651.

15. Sept. gatos Cæsareos declinari, & reparationem damni, simul cautionem in posterum abnui. Qvæ nostri absurde dici arguebant, ni pro imperio agere Palatino datum sit. Nam nec sua postulata ab hoc admissa, cum ipsi à seqvestribus proposita citra moram acceptarint. Addebatur protestatio tali casu solita. Postulabant nostri à seqvestribus testimonium sibi exhiberi, æqvi nihil in se desiderari passos. Id qvod isti recusabant; insolitum id esse, & hoc modo alteri se parti suspectos reddi. Novo inde congressui habendo Novesium proponebatur, probante Electore, qvo & Belgarum legati se conferebant. Sed qvia interim à Cæsare ad hos motus componendos missi Melchior Hazfeldius Comes, & Joannes Anethanus advenerant, Neoburgicus incassum ibi rem agi excusabat. Ita & Belgæ Clivos sese contulerunt.

A Cæsareis Commissariis acta. §. 35. Commissarii Cæsarei primo utriqve mandata Cæsaris exhibent super omittendis hostilibus, & exautorando milite. Ni pareatur omnes Circulos jussos arma parare antevertendo qvod Germaniæ minetur periculo. Qvibus Elector promptum se statim ostendebat, Hatzfeldio id apud Cæsarem commendante, improbata Palatini tergiversatione. Inde ab iisdem propositum; si Neoburgicus ad ea, qvæ Elector literis suis ad Cæsarem retulerit, nil qvod excipiat habeat, ac Elector, qvi prior arma arripuerit, ea primo qvoqve loco deponat, in Neoburgicum edicta inhibitoria & avocatoria promulganda, ni & ipse arma protinus exuat. Id qvod &, cum [illegible]gicum induciis renuntiasse i[illegible]

1651. à se factum fit. Qui cum declararit, suas copias adhuc quatriduum, ex quo ipsi ad Electorem advenerint, in hujus provincia substituros nullo hostili actu suscepto, nisi lacessantur; igitur postulare jam ut Elector citra ambages mentem suam declaret super acceptanda Commissione Cæsarea in Brunsvicensem Ducem, & Monasteriensem Episcopum collata; nec minus super reparatione damni, & in futurum cautione. Ad quæ Elector: Arma à se jam posita; & si quæ alia postulentur facturum, si Neoburgicus paria faciat. Cæsarem Commissionem se nunquam defugisse; sed quia in hoc negotio solita jam remedia placuerint, supervacuum esse ad extraordinaria decurrere. Istam quoque solo Neoburgico ambiente decretam, & anno vicesimo quarto super structam, adversus ipsam Pacis Westphalicæ dispositionē. Pensationem damni à Palatino sibi deberi ob damnum in Marcano Comitatu post inducias datum. Denique quo minus à Cæsare ratio cautionis in futurum proponatur, se non repugnare. Ast Legati Cæsaream Commissionem eo acrius urgere, quo magis eandem ab Electore declinari animadvertebant. Nam *Cæsari utique summum ejusmodi litium judicium competere: nec ea Commissione ledi posse Electorem, velut ad leges pacti Noribergici adstricta, & ab Electoribus probata; quam & conventus Noribergicus literis ad Ordines Fœderatos commodissimum remedium istis litibus componendis habuerit. Si quæ difficilis aut dubia occurrant, ad Cæsarem, aut Comitia rejici posse. Decisione quoque à Cæsare, aut Comitus facta promtam fore exsecutionem, non adhibita exterorum suspecta opera. Partium inter se conventa Cæsarem ignorare; ac dubium, an hoc inscio iniri potuerint, quorum sponsores exteros admittere majestati Imperii repugnare. Nec Belgis querendi causam esse, quod Cæsar diu ante, quam hi sequestres se ferrent, eam Commissionem decreverit; cujus & sit cavendis in Imperio motibus autoritatem suam interponere.* Cæterum quia Cæsareis legatis non tam curæ erat ipsam litem componere, quæ tanti non videbatur, quam belli semina suffocare, tamdiu Coloniæ aut in vicinia hæsuros se ferebant, quoad ab Electore miles exautoratus foret; quod se digressis recidivam metuerent; præsertim cum uterque non sine vehementia reparationem damni expostularet. Et cum isti denuo Electorem de milite suo dimittendo monerent, hic factum id respondebat; sed [illegible] in utramque partem studiu[illegible] Neoburgicum tergiverſ[illegible]

art. VII.

28. Mart. 1650.

esse. Qui sane Lotharingicos auxiliarios difficilius amoliebatur, quam evocaverat, præreptam opimorum hibernorum spem non parum indignantes. Quibus & cum semel digressi denuo reverterent, Cæsareis urgentibus demum facessendum fuit. Concepta quoque à Cæsareis conventio, & Clivis ab Electore subscripta, Palatino, hautquidquam reluctante vindictæ cupidine, subscribenda fuit. Ejus conventionis summa capita hæc erant: *Ab utroque acceptari Commissionem in Præsulem Monasteriensem, & Augustum Brunsvicensem Ducem collatam, cui è parte Electoris Augustus Anhaltinus Princeps, & Ludovicus Henricus Nassoviæ Comes, è Neoburgici parte Paderbornensis, & Osnabrugensis Præsules sint adjungendi; quæis cognoscendum, num ea controversia ex Instrumento pacis, an è pactis, & cautionibus Principum decidenda sit. Quod à majori parte decretum fuerit, eo citra provocationem standum. Si quæ dubia occurrant Commissionis captum superaneia, ea ad Cæsarem referenda. Interim omnia in eo statu relinquenda, qui ante hos motus fuerit, & quæ mutata sint, ad eum statum revocanda. Ubi quis provincialium læsum se arbitretur, querelam ad Principes, non ad exteros deferendam. Negotia civilia manerene, prout pacta Principum, & cautiones provincialibus datæ designent.* Addebatur de exautorando milite, de captivis utrinque sine lytro dimittendis, anteactorum oblivione, ac ut Principes, si quid deinceps controversiæ surgat, armis non exsequantur, ni pœnam fractæ pacis incurrere, ac jus successionis in has provincias committere velint. Belgæ hoc modo à compositione hujus negotii se exclusos doluerunt magis, quam questi sunt.

1651.

Res componitur.

11. Octob.

§. 36. Porro Neoburgicum isthoc negotium in causa erat, ut Elector ad primum congressum Lubecæ inter Svecos, Polonosque super condenda pace institutum legatos mittere non posset; etsi & iste re infecta protinus dissolveretur. Ad alterum tamen, qui in sequentem annum indictus erat, ab Electore missi eo sunt Joannes Hoverbeqvius, Joannes Ernestus Wallenrodius, & Reinholdus Derschovius. Hi jubebantur primo explorare, in perpetuam pacem, an prorogandas inducias Poloni inclinarent, quod ex hoc Electori consilia capessenda forent. Quanquam pacis exigua spes allubesceret, quod neque Sigismundi posteri titulo Sveciæ, nec Sveci Livonia desistere vellent. Et Joannes Casimirus Rex clam oblata per Christinam quadringenta uncialium millia adspernatus fuerat,

In tractatu Lubecensi ab Electoralibus acta 1652.

Wallenr. Derschou.

1652.

fuerat, jactans; tali pretio Regna non taxari, ac ne Livonia qvidem data suo jure cessurum. Tum diligenter invigilent, ne iterum suo dispendio pax aliena redimatur, qvod formula qvædam transactionis passim volitaret, ut Regi Poloniæ Ducalis Borussia, & pro hac Electori à Svecis Bremensis, ac Ferdensis ditio daretur, permutationis genere valde qvidem importunos qvod commentum post anxiam inqvisitionem ab otioso qvodam Gallo promanasse compertum. Deniqve apud Sveecos instarent, ne circa certamen dignitatis cum Venetis, & Belgis in fraudem Electoralis fastigii qvid admitteretur. Qvanqvam adparebat inter ipsos tractatus facile temperamentum aliqvod inveniri posse, declinatis communibus congressibus, ac negotio per peculiares visitationes discusso; sed qva ratione subscriptio facienda foret, non ita in promtu consilium erat. Si Sveci per irruptionem Hermanni Bothii in Livoniam inducias violatas arguant, nostri testarentur, Electoris patrem ejus consilii plane ignarum fuisse; ac incompositam manum nullo paratu ruentem manifestum indicium privatæ temeritatis esse. Ac Polonos immissam à Bauerio finibus suis apud Landsbergam Svecorum manum velut in compensationem objicere posse. Cæterum super præcedentia cum Venetis Elector dubitabat, num Cæsar ad amplectendam Electorum causam solicitandus foret. A qvo Saxo nil obtentum iri judicabat, occulto in Venetos favore. Ac si tanqvam Dux Borussiæ tractatibus adesse velit, Electorali fastigio nil præjudicii fore. Poloni qvoqve ambigue scripserant; Rempublicam Venetam in locum Angliæ surrogatam, & Electorem inter Seqvestres eum locum, qvem ipsius pater, habiturum; magno qvoqve horum in istam rempublicam studio. Qvia tamen Electoris insignes eo in tractatu rationes vertebantur, sic ut eo abesse commode non posset, dignitas qvovis modo legatis tuenda erat. Enimvero cum hi Schœnbecam duobus Lubeca milharibus accessissent, ingressum suum in urbem instructuri, ac præmisso Secretario super cerimoniis in antecessum explorassent; Sveci super titulo Excellentiæ scrupulum movebant, qvod tractatibus Westphalicis Principum legati Electoralibus eum tribuere gravati sint. Chanutus qvoqve Legatus Gallicus cavillabatur; *ambiguum adhuc esse, num rite ab Electore seqvestris munus suscipiatur, qvod iste idem à Regina oblatum hac cum conditione acceptarit, si apud tractatus prior præ Belgis locus sibi assignatus fuerit; & qvia idem ad instauratos jam tractatus denuo invitatus non fuerit.* Ad qvæ à nostris repositum: *Electoralibus legatis Excellentiæ titulum in omnibus Regum aulis dari, nec apud Westphalicos tractatus à regiis legatis negatum. A Regina qvoqve Electorem non solum ad priorem congressum misso Erico Sparrio, sed & post ad nunc instauratos per literas invitatum.* Ac adparebat, ista à Gallo moveri, ut Elector his tractatibus excluderetur; unde & Galliæ Rex velut primus seqvestrium Electorem ad resumendos hosce tractatus invitare omiserat. Etsi contra Poloni singularem in nostros favorem præ se ferrent. Ea difficultate remota nostri apud Polonos obtinuerunt, ut sibi adventantibus prima visitatio, manus dextræ honos, ac omnibus simul Excellentiæ titulus tribueretur. Ast Chanutus declarabat, se primam qvidem visitationem obiturum, sed non nisi primo Legato Excellentiæ titulum, & priorem locum daturum, reliqvos velut consiliarios istius habiturum, prout id Monasterii observatum & conventum fuerit. Ad qvæ nostri reponebant: *de tali conventione Monasteriensi non constare; nec si constet, huc tractatus legem dare posse. Svecorum qvoqve, Polonorum, ac Belgarum plures uno legatos adesse, ac congressu Stumsdorfiano sex legatos ab Electore missos pari omnes honore habitos.* Is tamen excipiebat: *Svecorum & Polonorum velut litigantium aliam esse rationem qvam Seqvestrium. Illis enim ob gravitatem negotii inter se consultandum, ad qvod plures reqvirantur: seqvestris munus ab uno obiri posse: unde à Gallo & Venetis singulos duntaxat missos. Belgas a diversis provinciis venisse, qvorum & Monasterii plures fuerint, omnes titulo Excellentiæ mactis.* Chanuto succinebant Sveci, favoris in Venetum manifesti, qvem Gallus huc pertraxerat spe facta neminem à Brandenburgico adfore. Elector in ancipiti agebat, qvod neqve revocatis suis legatis ansam abrumpendis tractatibus dare, nec suam & collegarum dignitatem in compromissum mittere vellet. Nec difficultas tollebatur tali temperamento, ut unus qvidem seqvestris officium sustineret, reliqvi duo Electoris peculiaria commodo observarent; qvod Sveci ostenderent, hoc casu se reliqvos duos velut à Duce Borussiæ missos habiturum. Polonis tamen svadentibus nostri Lubecam ingrediebantur, qvod ita prope jam accessissent; & saltem à Polonis & Belgis qvem cupiant honorem accepturi essent. Ac turpe videbatur in ipsa Germania exteris cedere, id exemplum aliis deinceps imitaturis;

[Marginal notes: 1653. (right, top); 1653. 4. Jan. (left, beside "abesse commode non posset"); 29. Jan. (right, beside "Duce Borussiæ missos habiturum")]

1653. turis. Post ingressum eodem temporis momento omnibus legatis de suo adventu significabant. Poloni cerimonias rite obiere. Chanutus significabat; dolere sibi, à Svecis eum scrupulum motum; sed qvia jam ad Regem eo nomine scripserit, responsum sibi expectandum. Sveci contra, dum visitationem suam nostris denuntiant, simul ostendebant; se uni tantum Excellentiam, & primum locum daturos, culpam in Chanutum conjicientes, qvi huic controversiæ ansam dederit. Sed revera isti eam litem Electori movebant ulciscendæ molestiæ, qvod per ipsum eorum legati Ratisponæ consessu arcerentur. Qvibus & plures rationes incassum ingerebantur: *Si maxime cum honorem nostris Osnabrugæ negassent, id tamen hic in exemplum trahi non debere, ubi Elector non inter partes censeatur, sed ad seqvestris munus exercendum invitatus sit. Svecos inter Imperii Ordines adscriptos horum dignitati ut faveant par esse; qvi & ipsi Electorum favore indigeant tanqvam novitii; nec eorum qvidqvam interfit, cum in hoc discrimen Regiorum & Electoralium Legatorum haut consistat. Et cur non inter Polonos qvoqve separationem fecerint, qvorum unus & alter nomine duntaxat Lithuaniæ missus sit?* Eo indignius autem id erat, qvod tribus Belgarum legatis citra tergiversationem prior locus, & petitus titulus datus foret; qvi & junctim visitationem reposuerant. Unde nec id temperamentum admitti poterat, ut duobus revocatis unus tantum legatus Lubecæ maneret. Sed & Venetus jam primam salutationem obire abnuebat non tantum ob litem super priore loco, sed qvia in Italia negabat morem esse, ut serius venienti prima visitatio detur. Ast qvod Belgæ qvoqve visitationem non condicerent, id tanto absurdius erat, qvod isti paucos ante annos Electoribus citra controversiam loco cessissent. Nihilominus revocare suos nolebat Elector, qvod delatum seqvestris munus deserere haut deceret, & suis absentibus occurrere possent, qvæ præjudicio cedere ipsi poterant. Unde volebat, ut sui etiam citra solennes visitationes seqvestrium officium tuerentur. Sed qvia mox iste conventus ultro diffluebat, ea controversia simul intercidit. Ingenue post Ratisponæ Polonicus Legatus Matthiæ Cracovio fatebatur; *Polonos Lubecæ pacem haut qvæsivisse, qvod Sveci Livoniam restituere nollent, ac simul ut Joannes Casimirus titulo Sveciæ, & gratis qvidem renunciaret postularent: sed id tantum egisse, ut qvi restabant novem induciarum anni firmarentur, ne Sveci ex incursione Bothi in Livoniam ansam abrumpendarum induciarum arriperent.* 1653.

Circa ceremonias in Comitiis à Legatis Electoralibus observanda.

§. 37. Isthæc porro controversia, qvæ nostris Lubecæ movebatur, Electori dignitatis suæ retinentissimo ansam præbebat, ut Ratisponam ad Conventum Ordinum Imperii mittendis stricte injungeret, qvid circa solennia rituum seqvi deberent. Qvæ inter erat, ut si Principum qvispiam prout solet mensæ Cæsareæ adsistens caput tegeret, Electorales qvoqve legati revocato vetere more caput tegerent. Nam anno 1642. Palatinus Neoburgicus tecto capite fuerat, Electoralibus legatis demto pileo adstantibus; id qvod Elector emendari cupiebat. Circa visitationes id observandum, ut si adventu ipsorum Elector qvispiam adsit, exhibitis literis legationis fidem facientibus solenni ritu ab isto audiri postulent. Ubi aliorum Electorum legati prius adsint, post factam de adventu suo denuntiationem primam ab his visitationem exciperent. Ea si non exhibeatur, nec ipsi eosdem visum eant. Si legati Regii adsint, explorandum esse, num habeant, qvæ apud Collegium Electorale proponant, an minus. Illo casu expectandum, qvoad negotia sua apud Collegium exposuerint; qvo facto visitationem peragendam. Sed si ad Collegium nihil habeant negotii, visitationem obeundam, prout prior qvis tempore, aut posterior in urbem accesserit. Circa Principes apud Comitia præsentes Electorale qvidem fastigium reqvirebat, ut isti prius Electorales legatos viserent. Consentiebat tamen Elector, ut si isti apud nostros visitatione per suos duntaxat consiliarios defungerentur, eo honore contenti visitationem Principibus reponerent. Id ubi à Principibus non fiat, ipsi qvoqve eosdem salutare omitterent. Sed apud serius accedentes Principes primam ipsi visitationem obirent. Ast Principum legatos sive ante seu post advenerint, priore loco ne inviserent, ac istos id officium prius haut obeuntes plane non accederent. Circa salutandos exterorum Principum ac Rerumpublicarum legatos solito more agerent. Apud Regios & Electorales legatos primam visitationem junctim obirent. Porro qvanqvam Elector censuerat, omnes suos legatos pari dignatione habendos; cæteri tamen Electores judicabant, dispari modo primum legatum, qvi absentis Electoris personam sustineret, qvam reliqvos habendos, ac isti duntaxat priorem præ Principibus locum deberi. Tum epulante Cæsare, ubi Principes pileum capiti imponant, idem primario legato faciendum; cæteris

1653.

cæteris intecto capite adstandum. Idqve discrimen inter legatum repræsentantem, & reliqvos etiam decreto in Ferdinandi III. electione anno 1636. stabilitum, Brandenburgica qvoqve legatione suffragante. Haut eo minus Elector judicabat, omnes pariter legatos personam Principis referre, ac apud exteros, & nominatim Belgas ita observari, ut omnes, qvi simul mittuntur, legati pari dignatione habeantur, eodemqve titulo potiantur. Qvod si tamen Collegium Electorale à diversa sententia rationibus & protestationibus dimoveri non posit, id decretum ita temperandum, ut inter Ordines Imperii duntaxat idem observetur, nec circa exteros in conventibus extraordinariis intra & extra Imperium, præjudicio sit. Ac haut esse, qvare ipsum Collegium suæ dignitati derogare qvid velit. Sane se Monasterii adversus Gallos, Svecos, Venetos, ac Belgas ad extremum id sustinuisse, nec unqvam cedere voluisse. Haut eo minus nostris circa legatos Svecicos dubitationis qvid suboriebatur. Isti qvippe duplicem se personam sustinere ferebant, Regiam, & Principalem, ac visitatione denuntiata, velut Regii legati excipi, omnesqve nostros legatos præcedere cupiebant, titulum qvoqve Excellentiæ primo legato abnuentes. Nostri contra; non aliter ipsos, qvam Ducis Bremæ & Pomeraniæ legatos considerari posse ostendebant; ac à Blumenthalio ad supremas scalas, à cæteris hujus collegis ad infimas exceptum iri, ac isto solo præcedente cæteros secuturos. Nec alio ritu à se receptum Comitem Ranzovium à Daniæ Rege Holsatiæ nomine missum. Re ad Electorem relata, cum non consultum videretur Svecos tunc irritari, iste initio dubitabat, an non Svecorum postulato cedendum foret. Sed cum cæteri Electorales idem abnuerent, Elector prostituta dignitate Svecorum gratiæ adrepere ignavum ducebat. Ad extremum tamen Sveci visitatione defuncti sunt eo ritu, qvem nostri volebant. Etsi de cætero iidem sat frigide acciperent, cum nostri post compositum negotium Pomeranicum arctæ amicitiæ cultum istis offerrenti, testati, neminem esse, *qvicum fœdere jungi malit Elector, qvam cum Svecis, modo hi adqviescere velint per pacem Westphalicam partis, nec in Germania plus terrarum affectent.* Circa Neoburgicum qvoqve paulisper hærebat Blumenthalius, qvod in Bavarica & Palatina Domo receptum diceretur, nemini Electorali legato proprias intra ædes loco cedere, prout & Schvvartzenbergius Comes, & Conradus Borgstorfius Neoburgico, ad qvem missi fuerant, in ipsius ædibus loco cesserant. Ejus tamen visitatio omissa fuit, postqvam Wurtenbergicus, Darmstadiensis, Simmerensis Palatinus, & Julius Henricus Lauenburgicus Blumenthalio prioris loci honorem apud se detulissent. Etsi iidem qvem suis in ædibus honoratiorem locum dabant, in loco tertio tribuere nolebant. Catholicorum tamen Principum nemo nostros accedebat. Cæterum non sat concordibus studiis id negotium ab Electorali Collegio agebatur. Nam & qvi præsentes aderant Electores, sibi prærogativæ qvid deberi censebant præ absentium legatis. Et Saxonici à Legato Hispanico, qvem salutatum iverant, dextræ manus honorem, & omnes tres qvidem, sed non titulum Excellentiæ acceperant, qvem ne magnopere curarent, velut scholas redolentem à suo Principe jussi fuerant: qvos tamen discedentes Hispanus per scalas deduxerat, nec prius recesserat, qvam omnes tres currum ingressi forent. Cæsar istas controversias silentio transmittebat, qvod judicaret, Electores per easdem permotum iri, ut alia vice ipsi ad Comitia accedant, qvod à præsentibus in sui emolumentum plus obtenturum se speraret, qvam à legatis absentium. Cæterum cum nostri Vautortium legatum Gallicum inviserent, hic citra tergiversationem omnes tres pari dignatione habebat; qvod tamen Chanutus Lubecæ abnuerat: nec circa Excellentiæ titulum scrupuli qvid moverat, ut Hispano istum abnuenti contrarius esset. Qvi & ipse tamen sibi utiqve titulum Excellentiæ in literis ad Electorem ab ipso scriptis deposcebat, pollicitus insignem se operam Electori in aula Cæsarea navaturum. Sed huic haut è dignitate videbatur fumum vendere callido se præbere. Venerat qvoqve à Poloniæ Rege legatus, ut Regem Hungariæ Electoribus commendaret: qvi tamen, qvod primariis Electorum legatis Excellentiæ titulum abnueret, auditus haut fuit. Id qvod isti à legato Hispanico suggestum credebatur, qvi depressa aliorum Principum dignitate fastigium regium extollere studebat.

Vautort.

De electione Regis Romanorum.

§ 38. Porro istorum initia Comitiorum lente admodum procedebant dilata propositione, qvoad Ulterior Pomerania à Svecis restituta foret. Qva mora in commodum suum usus Cæsar, interim filium Ferdinandum Hungariæ Regem Romanorum Regis dignatione extolli properabat, ne forte Galli Sveciqve, tractis in partes Ordinibus, isti sese instituto opponerent, qvod jam apud tractatus Westphalicos

1653.

13. April. 1647.

licos agitaverant. Sane Sveci apud Cæsareos acriter instigerant, ut Instrumento Pacis hæc verba insererentur: *qvod in casu, qvando vivente Imperatore ad electionem Regis Romanorum deveniendum esse videatur, causæ moventes in Comitiis universis Imperii Statibus proponi, eorumqve sententia desuper exqviri debeant.* Sed cum Cæsarei id concedere nollent, velut re per Auream Bullam jam definita, Sveci eo postulato destiterant, id duntaxat desiderantes, ut in Comitiis perpetua aliqva Capitulatio conciperetur. Sed & hoc repudiatum, tanqvam negotium ad solos Electores spectans.

24. April. 1647.

Haut eo minus cum paucos post dies Sveci formulam Instrumenti conceptam exhiberent, articulo de Juribus Ordinum utrumqve cognitioni Ordinum in Comitiis subjecerant. Sed cum Cæsarei nullo id modo admitterent, ac diversis congressibus demonstrassent, id plane receptæ in Imperio consvetudini repugnare, ea verba dispositiva demum ex adornato Instrumento plane expuncta fuere, nudis titulis

30. Maii. 1647.

de electione Regis Romanorum, & perpetua Capitulatione substitutis ea mente, ut proximis Comitiis decidatur; num qvæstio, an Rex Romanorum sit eligendus, & Capitulatio perpetua ejusmodi indolis negotia sint, ut super illis cum Principibus & Ordinibus in Comitiis agendum sit? Nam si is sensus fuisset, qvod hæc materia extra controversiam ad Ordines spectet, Sveci haut qvidqvam passuri fuerant e verbis, qvæ decisionem qvæstionis continebant, deleri. Haut eo minus timebat Cæsar, ne ista controversia à Svecis nunc renovaretur, apud multos Ordinum applausum inventura, qvi Electorale fastigium ægris oculis adspiciebant, idemqve imminui optabant. Qvæ & præcipua ratio missi ab Hispano in Sveciam Antonii Pimentelli fuerat, ut Christinæ persvaderet, ne electioni Ferdinandi obsisteret.

Pimentel.

Cæterum super ista electione Electori ita videbatur: *magni momenti negotium esse vivente Imperatore successorem designare, ac per leges Imperii ad electionem haut temere procedendum nisi vacante solio. Qvem in casum etiam constituti sint ex Electorum numero, qvi vicariam administrationem gerant. Qvin & aliqvando periculo non vacare electionem vivo Cæsare, qvod plures orientem solem, qvam occidentem adorare soleant, ac difficile sit duobus dominis servire; præsertim cum ne id qvidem novum sit, ut æmulatio & dissensio ministrorum patres qvoqve, & filios inter se collidat. Posse etiam duplici imperio onera duplicari; contra negotiorum expeditionem difficiliorem reddi, ab uno ad alterum rejectis, qvibus finem dare non placeat. Enimvero haut insuper habenda pericula, qvæ hac rerum facie, & strepente apud vicinos armorum apparatu Germaniæ incurrere possit; qvibus prævertendis haut præsentius remedium sit, qvam electio idonei in futurum Imperii administratoris. Et qvia eadem Collegarum mens sit, non esse, qvare ipse ab his sese disjungat.*

1653.

Locus & tempus electionis.

§. 39. Porro cum & alias penes Electores foret pro re nata locum electioni designare, nec per eam negotia Comitiorum turbari placeret, electione Ratisponæ instituta; Augustam Vindelicorum ire visum est, cum Noribergæ templum haut extaret, in qvo sacra ritu Romano celebrari possent. Nam vetusto more receptum, ut electionis tempore omnes Principes, eorumqve legati urbe excesse cogantur, ne iis qvidem exceptis, qvi Electorum cuipam ministeria sua addixerint. Etsi ubi ipse Cæsar adfuerit, dissimulari solitum fuerit circa illos Principes, qvi in Aula istius munia gererent; qvi tamen scripto cavebant, id Electorum juribus, ac dispositioni Aureæ Bullæ fraudi haut fore. Ast circa tempus suscipiendæ electionis Pragæ qvidem Elector consenserat, ut conventus fieret ad disponendum super futura Imperii administratione prævertendis interregni periculis. Dubitabat tamen, num tantopere properandum esset, ne forte Cæsar hoc obtento reliqvis Imperii necessitatibus langvidius prospiceret. Ac declinandæ suspicioni facturum, id negotium adhuc paulisper differri, capitulatione interim adornata, & Ordinum desideriis expeditis, ac inprimis ut sibi Pomerania prius à Svecis restituatur. Sed cum Cæsar id negotium maturari urgeret, Moguntinus misso Sebastiano Wilhelmo Meelio Electorem permovebat, ne circa tempus scrupuli qvid moveret.

Meel.

Neqve enim electionem ad Comitia spectare, sed è solo Electorum arbitrio pendere; & Imperii negotia haut eo minus successura. Et cum initio Moguntinus electioni diem decimum qvartum Aprilis constitui cuperet, is Electore instante ad diem decimum qvartum Maii prorogatus est, ne ob tantam festinationem Collegium apud Ordines male audiret. Literæ qveis ad electionem invitatio fiebat à Meelio tradebantur adhibito tabellione, qvi super insinuatione instrumentum conficeret. Diserte tamen Elector monebat, ea se conditione in electione consentire, ut neqve publica Imperii, neqve peculiaria sua negotia negligantur. Cæterum cum ipse Elector isti actui obeundo accedere Augustam non posset ob motus

1653. motus bellicos in Polonia, qvorum periculum etiam Marchiam afflabat, & qvia Pomeranicum negotium adhuc hærebat; missus qvi ipsius vices eo actu sustineret Joachimus Fridericus Blumenthalius Baro, cui Nicolaus Ernestus à Platen, & Joannes Portmannus succenturiabantur. His inter alia injunctum, ut negotia Electoris privata, Pomeraniæ restitutionem, creditum Wratislaviense, & Carnoviensem causam ante electionem expediri curarent, eademqve tantisper differatur, ubi citra offensam Cæsaris & Electorum id obtineri qveat. Sin minus, ut saltem Cæsar Ratispona haut discedat; qvoad ipsi satisfactum sit. Si ne hoc qvidem obtineri possit, haut decere videbatur, communi placito per importunas contradictiones reluctari. Ea tamen mandata post restringebantur, ut ante electionem ipsi utiqve satisfieret.

Monita circa capitulationem.

§. 40. Cum porro Capitulationis Cæsareæ adornatio è præcipuis sit juribus, qveis Electorale fastigium fulget, hæc ut ad communem Imperii utilitatem dirigeretur Electori qvam maxime curæ erat. Super hac Cæsarei censuerant; *Electoribus operam esse dandam, ut cæteri Ordines ad electionem plane non admittantur; ad formandam autem capitulationem qvam minimum, & ne istorum prærogativæ qvid decedat. Huc enim spectare machinationes exterorum, dum Ordines reliqvos in partem ejus negotii pertrahere conantur, ut his cum Electorali Collegio commissis totum Imperium dissidiis confundant.* Ast Elector suis injungebat, ut circa formandam legem Regiam monita Ordinum probe observarent; qvorum tamen nullum jus circa eandem conficiendam agnoscat, velut qvod ex asse ad Electores spectet. Qvæ communem Imperii statum, aut Electorum prærogativam tangant, cum universo Collegio; qvæ Protestantium rem, cum Saxone, & Palatino communicarent; operamqve darent, ne Catholici, qvi majorem jam Collegii partem faciant, aliqvid in fraudem Protestantium Capitulationi inserant, utqve circa electionem Ferdinandi III. neglecta monita nunc observentur. Probe tamen considerarent, qvid commode effici possit, & ne inani contentione privatam offensam contraherent, nullo in publicum emolumento. Peculiariter autem monebatur; *ad art. 1. & 18.* *Advocatiam Ecclesiæ Romanæ promissam in Protestantium præjudicium allegandam, aut adhibendam non esse: sed ut hisce jus ex Instrumento Pacis qvæsitum utiqve salvum sit. Eaqve verba ita formanda, ut non solum speciem reservati à Protestantibus Electoribus facti, sed & vim eligendum obligandi habeant.* 1653. *ad art.* *Ut pax religionis perpetuum sit concordiæ vinculum, ac turbulenta scripta, qveis istius firmitas sollicitatur, ne tolerentur, autoribus eorundem multatis. Ut Ordinibus utriusqve religionis par ubiqve favor ac defensio præstetur. Ut Rex Romanorum cum aliis Imperii constitutionibus servandis sese adstringat, tum inprimis Instrumento Pacis velut pragmaticæ sanctioni, ac Ordinationi Cameræ, & Executionis, neqve executiones sententiarum intra qvemlibet Circulum per ejus membra fiat, nec ex uno Circulo in alium trahantur. Ut Romanorum Rex, si qvid dubii circa sensum legum publicarum, ac præcipue Pacis sacræ occurrat, ejus interpretationem sibi non arroget; sed è consensu universorum Ordinum circa eam statuat, inprimis circa controversias, qvæ religionem, ritus, scholas, consistoria, bona sacra, & similia spectant. Nam par utiqve esse, ut qvæ pax per transactionem utriusqve partis consensu coaluit, ejusdem interpretatio pari ratione fiat.* *ad art. 4.* *Ut Rex decretum anno 1636. in favorem Venetorum super præcedentia præ Electoribus expresse aboleat.* *ad art. 8.* *Ut inqviratur, num relationes super alienatis Imperii bonis Cancellariæ Moguntinæ sine illatæ; qvo casu eas Collegio communicandas, & de communi consilio qvod è re sit statuendum. Eamqve dispositionem ad illa qvoqve feuda porrigendam, qvæ neglectu debitæ renovationis ad Imperium devoluta sunt.* *ad art. 9.* *Ut si publicus Imperii exercitus sit parandus, supremus ei dux ex Electorum aut Principum Imperii numero neqvaqvam extraneus, præficiatur.* *ad art. 14.* *Qvæ Cæsari ab Ordinibus tributa annuantur, in destinatis ad hoc urbibus acceptentur, deqve his Imperio ratio reddatur.* *ad art. 17.* *Dispositionem illam, ut nemo à judice suo ordinario excludatur, expressis verbis eo porrigendam, ut qvilibet Austregis suis, & prima instantia fruatur.* *ad art. 18. & 21.* *Qvæ circa vectigalia statuta sunt, stricte observanda, abolitis, qvæ hactenus secus admissa sunt, & omnibus ad veterem Imperii usum revocatis.* *ad art. 13.* *Uti bellum inscijs Electoribus haut suscipiendum; ita si bello cum consensu & auxilio Electorum atqve Ordinum adqvisitum qvid fuerit, aut recuperatum, id Imperii lucro cessurum.* *ad art. [illegible]* *Ut circa Vicariatus Imperii vocabulum* juris Pontificii *dispungatur, cui circa talia nihil efficaciæ concedendum sit.* *ad art. [illegible]* *Ut Ordinibus Imperii accessus semper ad ipsum Cæsarem & Regem Romanorum pateat. Ut qvi investituram qværunt, ad edenda familiæ pacta ne compellantur, qvæ multi haut libenter vulgari volunt. Ut Ordines ob nondum acceptam investituram, aut indultum, ubi extra culpam fuerit,*

sessione

1653. *sessione & suffragio in conventibus ne arceantur. Ut inter gravia Imperii negotia, quibus statim ab initio Electorum consensus adhibendus est, expresse numerentur, quae proscriptionem Ordinum, & interpretationem legum publicarum tangunt; eoque fine à singulis Electoribus in Aula Caesarea delegati praesto sint. Ut Judicium Aulicum pari Assessorum ab utraque religione numero constituatur.* ad art. 43 *Ut Moguntinus biennali visitatione* ad art. 44 *Judicii Aulici quavis vice unum è Secularibus Electoribus alternatim sibi adjungat. Ut nulla causa à Judicio Camerae ad Aulam Caesaream avocetur. Ne Ordines Imperii Caesareis decretis è Sanctiore Consilio in negotiis cognitionem praeviam requirentibus urgeantur. Ut denique Electoribus sua praerogativa salva sit, nec ipsis, eorumve legatis ullus extraneus Princeps, ejusdemve legati praeferantur.* ad art. 48 *Addebatur ut futurus duntaxat Imperator designaretur; nulla juxta Caesarem administratione collata, nisi qua Caesar ipsi delegaverit, aut hic extra Germaniam egerit.* Enimvero dum Lex Regia adoptatur, ea quidem monita, quae universos Ordines, aut Electorum eminentiam spectabant, observabantur. Sed quae peculiariter Protestantium commoda tangebant, nostri pervincere non poterant, non nisi à Palatino Electore fulfulti; eoque ad Comitiales deliberationes rejiciebantur; ac Regem utique jurejurando ad futurum decretum Comitiorum fore adstringendum. Ut plus libertatis Protestantibus per ditiones Caesaris habitantibus in capitulatione Electores stipularentur, id reliqui Ordines Evangelici haut quadrare censebant, ac eam causam ab universis Protestantibus Ordinibus agendam, quorum intercessioni Caesar sine dubio multum daturus sit. Ac ostendebat Saxo, atque Palatinus, Caesarem hoc modo stringi non posse, cum ea conventio non ipsum, sed futurum Regem spectet. quae monita à reliquis Ordinibus exhibita fuerant Electorum praerogativae imminuendae, unanimi consensu rejecta sunt. Ecclesiastici quoque Electores graves querelas super Pontifice & Curia Romana movebant, qui non in Ecclesiasticis solum, sed & civilibus causis adversus Imperii leges ipsorum jura usurpet; eoque separatum articulum legi Regiae inseri cupiebant, ut futurus Rex istas usurpationes ne probet, & adversus eas ipsos tueatur. Quibus nostri facile adstipulabantur, & inde ansam arripiebant eo liberius monendi, ut *Concordata* Principum Germaniae cum Sede Romana adversus pacem Augustanam & Westphalicam, ad art. 30. & quae ibi super religione, & bonis sacris disponuntur, ne allegentur, neu vim ullam obtineant; nec permittendum esse Nuntio Pontificis, ut is alios à contractibus etiam jurejurando firmatis absolvere audeat. Optaverat quoque Elector plures candidatos ab aliis nominari, quod eo casu major suffragantium autoritas ac gratia exiftat. Sed in praesens id nullo modo fieri poterat, ac si ipse id faceret, sua autoritas apud Collegium multum imminuenda, simul ingens offensa apud Caesarem, filiumque incurrenda fuerat, effectus in longum porrectura. Et jam Pragae de suffragio suo Caesari spem fecerat. Nec ita tecte ea res insinuari poterat, ut non animadverteretur, quo fonte eadem promanasset. Denique cum major pars aperte in Regem Hungariae inclinaret, irrito conatu nil praeter invidiam pariebatur. 1653.

§. 41. Porro & nostri omni ope ad servandam Electorum eminentiam, & praecipua jura invigilare jubebantur, adhibito tamen discrimine pro diversa eorum juriumindole. *De peculiaribus Electorũ juribus.* Quorum quaedam istis competunt per Auream Bullam, & expressas Imperii leges, aut notoriam & à longissimo tempore introductam consvetudinem. Velut quod circa honores in curia Imperatoris omnibus praeferuntur; Caesarem & Regem Romanorum soli eligunt, eundemque suo nomine pacto adstringunt; soli consensum in novis teloniis instituendis praebent; in negotiis salutem Imperii spectantibus certo tempore convenire inter se agitant; in communibus diaetis peculiare corpus constituunt; in Deputatorum Imperii conventibus semper junctim adesse possunt; ne quid memoretur de aliis minoris momenti, quae vel in desvetudinem abiere, vel aliis quoque Principibus communia facta sunt. Praeter haec inter Electorum quoque jura referri nonnulla solent, quae non expressis legum verbis concessa sunt, sed ex hisce consequi putantur. Quale est, ut quod pro salute Imperii in conventibus Collegialibus decreverint, id à caeteris Ordinibus citra exceptionem probetur. 1. Ut penes ipsos solos arbitrium sit, num Rex Romanorum sit eligendus. 2. Ut capitulationem non suo tantum nomine concipiant, sed & integrum ipsis sit eidem quas velint conditiones inserere, nec monita caeterorum Ordinum attendere necessum habeant. 3. Ut non concedere teneantur eandem ab Ordinibus recenseri. 4. Ut delinquentium Ordinum proscriptio, publici militis directio, novorum Principum 5. 6. crea-

1651. recipiendis idoneum, in ejus vicem Colonia aut Novesio proposito. Qvod cum Belgis velut remotius displiceret, ei scrupulo amovendo iterum Dusseldorpium concesserunt.

Elector ipse cum Palatino colloqvitur. §. 33. Ast Electori compendiosiorem viam tentare placebat expediendo negotio, qvod multitudo seqvestrium, qvæ propediem expectabatur, plus difficultatis allatura videretur, & Belgæ loco sperati auxilii multum suspicionis ostenderent. Itaqve literas propria manu ad Palatinum exarat, generoso admodum sensu: *Mirum eqvidem ipsi visum iri, se hoc rerum statu scribere; sed ubi mentem suam intellexerit, fat perspecturum, ed proprium ipsius commodum, ac communem qvietem spectare. Unde si ita videatur, sibi placere cum ipso prope Dusseldorpium colloqvi, ac tentare, num lis promtius expediri, ac sincerior amicitia constitui possit, qvam hactenus opera ministrorum factum. In ipsius arbitrio fore locum & tempus congressus habendo designare. Verbo Principis se cavere, bona fide rem à se agi.* Palatinus responso, qvo colloqvium acceptabat, plus qverelarum admiscuit, qvam apud tam candide agentem decebat. Congressus habitus apud Angerortum aperto campo tribus tentoriis positis; qvo & Belgarum legati sese contulerunt. Maluerat Palatinus cum Electore arbitris remotis colloqvi, qvod senex subacta prudentia à magni animi Principe emolumenti qvid captaret. Sed placuit Electori consiliarios utrinqve adhibere: ubi multa inter hos disceptatio surgebat, qva incalescente Elector ista abrumpi jubebat, ac viam potius stabiliendæ amicitiæ investigari. Belgarum qvoqve legati ad colloqvium admissi sedulo concordiam ingerebant, ad qvam demum & Palatinus inclinare visus est. Cum inde epulis simul Principes accumberent, Lotharingici qvidam tribuni accedentes, cum promtæ transactionis spem esse intelligerent, fremebant: haut integrum esse Palatino citra Lotharingiæ Ducis consensum tractatus suscipere, qvi istius amore alia destinata omiserit; ac jam plures ab ipso legiones adventare. Unde instaurato colloqvio Palatinus cessim ibat, ac neutro remittente, abrupto congressu Dusseldorpium reverti instituit. Pervicere tamen Belgici legati, ut suspensa duntaxat tractatio perendie resumeretur: interim propositum, ut hostilia omitterentur, & utrinqve in alterius terris occupata restituerentur, copiis intra propriam ditionem revocatis. Et Gentius cum Palatino Dusseldorpium abibat concinnando induciarum instrumento, in qvas pronum se ferebat senior Palatinus. Sed filius Philippus Wilhelmus, & alii vindictæ libidine, ac Lotharingico auxilio feroces rem extrahebant, ac sacerdotes concursantes, simul Lotharingici præfecti senem Principem ita fatigabant, ut hic morbo inde corriperetur. Ast dum Dusseldorpii res confuse geritur, Elector jamdudum condicto loco adventum Palatini expectaverat; qvi & moras pertæsus tubicinem mittebat, abrupte sciscitaturum, venturus sit Palatinus, an minus? Unde Palatinus offensam Electoris sentiens Gentium præmittit, absentiam suam excusaturum, qvem mox consiliarii seqvuntur. Qvi Electorem ignominia moræ gravissime irritatum invenere, Belgicorum Legatorum, & Comitis Waldeccii opera vix sedatum, Neoburgicis confirmantibus, si Elector contumeliam sibi illatam putet, se Palatinum permoturos, ut ad satisfaciendum Electori Duisburgum accedat. Eo super facto Elector graviter apud Cæsarem conqvestus est; dum ipse ita promte voluntati Cæsaris obtemperat, Palatinum per ludibria tempus eximere. Instantibus deinde Belgis Palatinus, ut Essenæ congressus instituatur, demum assensit; cui demulcendo Belgæ duos sacerdotes Juliacenses, ob molestias Protestantibus datas in custodia Rheinbercæ detentos, libertati reddiderant. Mox tamen circa inducias, qvæ Angerortæ verbo convenerant, turbatum, qvod Lotharingici causarentur, a Brandenburgicis militem suum tutelarem Boecomi cæsum; eoqve cum qvingentis eqvitibus Marcam ingressi magnam populationem faciebant. Nec è convento Blankensteina arx restituebatur, nec miles hospitiis Marcanis deducebatur, & juvene Palatino, & multis eas inducias adsperantibus, velut per qvas necessum sit intra proprias ditiones recipere Lotharingicum militem petulantia tam infamem. Et cum jam copiæ Neoburgicæ ad duodecim millia adsurgant, in proclivi fore Cliviam inundare. Sed Palatinus senio cautior, & Belgas in se irritare metuens demum consensit, ut qvæ Angerorti super omittendis hostilibus placuerant, effectui darentur.

17. Jul. *19. Aug.* *21. Aug.* *Essenæ tractatio suscipitur 15. Aug.* *Seidel. Ising. Konigrv. Wissp. um. Althofer.*

§. 34. Ita Belgarum legati Essenam abiere, qvo & ab Electore venerunt Joannes Mauritius Nassovius, Erasmus Seidelius, Joannes Portmannus, & Adamus Isingius; à Neoburgico Konigsveldius, & Wispenningius Barones cum Althosio Cancellario, & duobus aliis. Coloniensis qvoqve Fridericum Furstenbergium, & Thomam Dusselium miserat, seqvestrium officia

1651. ficia obituros. Cæterum ut Electori penitius constaret, qvid in omnem eventum à Belgis sibi expectandum foret, per suos horum legatis exponi jussit, à Neoburgico Argentorati, & Francofurti delectus magno studio agi. Unde nosse cupere, qvid à Belgis pactorum sponsoribus sibi sperandum sit. Sed Belgæ frigidius id accipiebant: *veteres eos delectus esse, & parum metuendos. Super guarantia qvid declarare præter mandata sua esse; nec ut de eadem apud Ordines Generales moveatur consultum videri, negotio lento, & in vulgus emanaturo, ac incerto eventu: ac si responsum votis adversum detur, Neoburgico pertinaciam accessuram. Sane omnes in ea Republica à novo bello abhorrere. Id tamen confirmare posse, uti Electoris arma Belgis magnam suspicionem injecerint; ita hoc nunqvam permissuros, ut Neoburgicos Electori prævaleat, aut ut extraneus miles Cliviam intret. Cæterum Evangelica sacra vi pacti Xantensis se constanter tuituros.* Ex qvo responso satis adparebat, Electori fiducia Belgarum amicam tractationem haut eludendam. Porro super sacris per Juliacenses provincias ordinandis, qvæ primaria tractatuum materia erat, Belgæ censebant, præsenti congressu circa eadem in perpetuum constitui non posse, operosa admodum inqvisitione, qvisnam status sacrorum ubiqve locorum anno seculi hujus nono fuerit. Neqve vero adversam partem unqvam concessuram, ut Protestentes citra exceptionem ubicunqve placuerit publico rituum suorum exercitio gaudeant; qvi & ipsi agnoscant, ejusmodi amplis postulatis sibi haut consuli; ac satius fore, certa loca in Ducatu Juliacensi & Clivensi nominari, publico cultui templisqve, salva ubiqve conscientiæ libertate; id qvod & obtineri posse spes sit. Interim statuendum, qvid Protestantibus tantisper seqvendum, qvoad super summa rerum consensu partium, aut per arbitros conventum sit, cui negotio finiendo certum tempus designandum. Atqve ista Palatinus qvoqve colloqvio Angerortæ habito probaverat; sed nunc Neoburgici desiderabant, ut ubi ista ratione res non componeretur, eadem ad Delegatos Cæsareos rejiciatur. Id qvod nostri declinabant, qvod hi sine dubio rem ad normam anni vicesimi qvarti composituri erant, non sine detrimento Protestantium, qvi isto anno pauca templa in Juliacensi provincia habuerant; ac Palatinus Angerortæ consensisset, negotium ad cautionem Ordinibus datam dirigendum; id qvod à Neoburgicis retractabatur eo colore, qvod Cæsar utiqve velit ad leges pacis Westphalicæ hanc qvoqve litem dirimi. Simul pensando damno centum millia uncialium remitti postulabant, qvæ Palatinus è proximo pacto Electori debebat; & qva hæc non pertingant ad arbitros eundum. Qvæ cum à nostris repudiarentur, Neoburgici declarabant; ni intra qvatriduum res heic componatur, hostilia resumenda, tractatibus haut eo minus sub clypeo continuandis. Nam instaurandis induciis Sparrius, & Reuschenbergius, ille Electoris, hic Neoburgici supremus militiæ præfectus Keisersvvertæ congressi fuerant, ubi declaratum, eas utrinqve observatum iri, qvoad iisdem renunciatum sint, inde viginti qvatuor horarum spatio ad arma redeundum. Etsi Reuschenbergius jaceret, ultra sex dies eas haut duraturas. Qva super asperitate Elector apud Cæsarem per literas qverebatur, & ut Neoburgicus eo tantum fine tempus ducat, qvo copiis firmatus bellum majore vi gerere possit. Cui Cæsar respondebat; modo ipse arma deponat, se Palatino, ut & is arma exuat, injuncturum. Ast seqvestribus nostri demonstrabant: Cæsareos Delegatos lente rem agere, multosqve sumtus in eosdem faciendos; ac si eorum sententia alterutri partium displiceat, revisionem patere; qvæ circa arbitrorum pronuntiata locum non habeat. Tum non esse parem amantis tanti momenti negotium ita angusto limite includere, præsertim cum morarum causa penes Electorem non sit: ac inter arma tractatus lubrice procedere, conditionibus pro istorum successu temperari solitis: inprimis cum à Cæsare mandata dehortatoria jam venerint, qvibus Elector se pariturum declararit. Belgæ svadebant, ut Elector loca Marcæ bene custodiat, qvo Lotharingis spes hibernorum præscindatur; nec sublatis licet induciis statim in arma ruat, qvo invidia resurgentis belli in Palatinum devolvatur. Ast Neoburgicus jam ferocior tridui spatium constituebat, intra qvod, ni abs se proposita probentur, inducias expiraturas. Et qvanqvam pars legatorum Düsseldorpium abirent, ut Palatino mitiora persvaderent; is tamen ad Electorem eum in sensum scribere; *cum ipsius legati controversiam circa sacra Cæsareæ decisioni submittere, ac in propositam à se pensationem consentire nolint: nec sibi tolerandum sit, tantam vim militum suæ ditioni incumbere; ideo inducias à se renunciari.* Cui ab Electore responsum: *circa literas Cæsaris dehortatorias, & apud tractatus Essenæ ita se egisse, ut omnium adprobationem speret, nec resumen-*

1651. 1647. 3. Sept.

1651. *resumendis hostilibus causam præbuisse. Unde se publice protestari, malorum omnium culpam penes Palatinum esse. Ac insuper Sparrio duci suo injunxisse, ut vim arcuisse contentus arma haut inferat, ni necessitas subigat; quo constet, quanto honore abs se mandata Cæsarea habeantur.* Ea super re ad Belgas Foederatos literas dabat Elector; *dolere sibi, ipsorum officium hucusque irritum fuisse; nec dubitare, quin de adhibita à se æquitate Legati ipsorum retulerint, ac qvam omnis culpa penes Palatinum hæreat, cui arma, qvam transactio, magis probentur; nec de assensu & consilio Reipublicæ amicæ, ac vicinæ dubitare.* Tacitæ istæ preces erant, ut solidiora ad ipsum sublevandum Belgæ moverent. Enimvero palus invidiæ ac suspicionis apud Belgas in Electorem qvam Palatinum sentiebatur; ac nil nisi præsidia ad Rhenum augebantur, studio in neutram partem declarato. Simul à Neoburgico ferociam duntaxat simulari censebant, qvo Electorem ad acceptandam Cæsaream Commissionem exclusis Belgis induceret. Nam ut prudentia celebris Princeps extrema ætate, cui alienis copiis & pecuniis res gerenda erat, nulla necessitate fortunas suas aleæ exponeret, verosimile haut videbatur. Porro solutis licet induciis Neoburgici declarabant, per triduum adhuc ab armis cessandum, si forte interim ratio expediendæ controversiæ iniri qveat. Ac concipiebatur à Coloniensibus formula transactionis, qva id agebatur, ut Belgæ à tuendis Juliacensium sacris excluderentur; *post frustra tentatam per deputatos utrinqve, & seqvestres compositionem ad Cæsareos Commissarios rem devolvendam.* Id qvod Belgis displicebat, qvi facile providebant, à Cæsareis id actum iri, ut ipsi à temperandis Germaniæ negotiis dimoverentur. Unde & nostris ingerebant; haut fore è dignitate Electoris Cæsareæ Commissioni se subjicere, qvod omnes credituri sint, ipsum à Neoburgico invitum huc petractum. Cæterum se facile sacra præsenti statu servaturos. Contra nostri censebant; hoc modo Evangelicis securitatem haut parari, ac plus persecutionum potius attrahi, permanente præsenti rerum confusione. Tum gratiam servatorum sacrorum in solos Belgas redundaturam. Deniqve Cæsareos delegatos haut eo secius commissum negotium suscepturos. Propositum dehinc à Belgis, ut arma intra certam diem deponantur, miles dimittatur, sacra prout ante triennium fuerunt maneant, salvo utriusqve partis jure. Inde pacatis rebus super ratione totum negotium componendi conveniendum. Eam tutissimam & brevissimam viam esse, qva & Cæsari obseqvium præstetur, & provinciæ vastationis periculo eripiantur. Qvæ à nostris probabantur, modo Palatinus ita stringatur, ut rem ad Cæsareos Delegatos pertrahere haut possit. Neoburgici æqva ista agnoscebant, sed sibi mandata non esse iis acceptandis, ad qvæ petenda Dusseldorpium sibi abeundum. Interim renuntiationem induciarum, qvam denuo facere jussi sint, suspensuros. Postulabant nostri à Belgicis, ut Neoburgicos scripto à solvendis induciis dehortari vellint: qvod hi annuebant, si id ab ipsis aperte petatur; nam ut ultro id faciant haut decere. Sed Electori id è dignitate haut videbatur. Ita Neoburgici cum formula Belgarum Dusseldorpium abiere, qva à Palatino rejecta inducias iste finitas declarabat, testatus tamen tractatus haut eo minus Novesii, aut Keisersvvertæ continuandos. Color dicebatur; ab Electore Delegatos Cæsareos declinari, & reparationem damni, simul cautionem in posterum abnui. Qvæ nostri absurde dici arguebant, ti pro imperio agere Palatino datum sit. Nam nec sua postulata ab hoc admissa, cum ipsi à seqvestribus proposita citra moram acceptarint. Addebatur protestatio tali casu solita. Postulabant nostri à seqvestribus testimonium sibi exhiberi, æqvi nihil in se desiderari passos. Id qvod isti recusabant; insolitum id esse, & hoc modo alteri se parti suspectos reddi. Novo inde cqngressui habendo Novesium proponebatur, probante Electore, qvo & Belgarum legati se conferebant. Sed qvia interim à Cæsare ad hos motus componendos missi Melchior Hazfeldius Comes, & Joannes Anethanus advenerant, Neoburgicus incassum ibi rem agi excusabat. Ita & Belgæ Clivos sese contulerunt.

4. Sept.

8. Sept.

10. Sept.

15. Sept.

A Cæsareis Commissariis acta.

§. 35. Commissarii Cæsarei primo utriqve mandata Cæsaris exhibent super omittendis hostilibus, & exautorando milite. Ni pareatur omnes Circulos jussos arma parare antevertendo qvod Germaniæ minetur periculo. Qvibus Elector promtum se statim ostendebat, Hatzfeldio id apud Cæsarem commendante, improbata Palatini tergiversatione. Inde ab iisdem propositum; si Neoburgicus ad ea, qvæ Elector literis suis ad Cæsarem retulerit, nil qvod excipiat habeat, ac Elector, qvi prior arma arripuerit, ea primo qvoqve loco deponat, in Neoburgicum edicta inhibitoria & avocatoria promulganda, ni & ipse arma protinus exuat. Id qvod &, cum Neoburgicum induciis renuntiasse intellexerint, à se

1651. à se factum sit. Qvi cum declararit, suas copias adhuc qvatriduum, ex qvo ipsi ad Electorem advenerint, in hujus provincia substituros nullo hostili actu suscepto, nisi lacessantur; igitur postulare jam ut Elector citra ambages mentem suam declaret super acceptanda Commissione Cæsarea in Brunsvicensem Ducem, & Monasteriensem Episcopum collata; nec minus super reparatione damni, & in futurum cautione. Ad qvæ Elector: Arma à se jam posita; & si qvæ alia postulentur facturum, si Neoburgicus paria faciat. Cæsarem Commissionem se nunqvam defugisse; sed qvia in hoc negotio solita jam remedia placuerint, supervacuum esse ad extraordinaria decurrere. Istam qvoqve solo Neoburgico ambiente decretam, & anno vicesimo qvarto super structam, adversus ipsam Pacis Westphalicæ dispositionẽ. Pensationem damni à Palatino sibi deberi ob damnum in Marcano Comitatu post inducias datum. Deniqve qvo minus à Cæsare ratio cautionis in futurum proponatur, se non repugnare. Ast Legati Cæsaream Commissionem eo acrius urgere, qvo magis eandem ab Electore declinari animadvertebant. Nam *Cæsari utiqve summum ejusmodi litium judicium competere: nec ea Commissione lædi posse Electorem, velut ad leges pacti Noribergici adstricta, & ab Electoribus probata; qvam & conventus Noribergicus literis ad Ordines Fœderatos commodissimum remedium istis litibus componendis habuerit. Si qvæ difficilis aut dubia occurrant, ad Cæsarem, aut Comitia rejici posse. Decisione qvoqve à Cæsare, aut Comitiis facta promtam fore exsecutionem, non adhibita exterorum suspecta opera. Partium inter se conventa Cæsarem ignorare; ac dubium, an hoc infesto iniri potuerint, qvorum sponsores exteros admittere majestati Imperii repugnare. Nec Belgis qverendi caussam esse, qvod Cæsar diu ante, qvam hi seqvestres se ferrent, eam Commissionem decreverit; cujus & sit cavendis in Imperio motibus autoritatem suam interponere.* Cæterum qvia Cæsareis legatis non tam curæ erat ipsam litem componere, qvæ tanti non videbatur, qvam belli semina suffocare, tamdiu Coloniæ aut in vicinia hæsuros se ferebant, qvoad ab Electore miles exautoratus foret; qvod se digressis recidivam metuerent; præsertim cum uterqve non sine vehementia reparationem damni expostularet. Et cum isti denuo Electorem de milite suo dimittendo monerent, hic factum id respondebat; sed si æqvum in utramqve partem studium testari velint, Neoburgicum tergiversantem monendum esse. Qvi sane Lotharingicos auxiliarios difficilius amoliebatur, qvam evocaverat, præreptam opimorum hibernorum spem non parum indignantes. Qvibus & cum semel digressi denuo reverterent, Cæsareis urgentibus demum facessendum fuit. Concepta qvoqve à Cæsareis conventio, & Clivis ab Electore subscripta, Palatino, hautqvidqvam reluctante vindictæ cupidine, subscribenda fuit. Ejus conventionis summa capita hæc erant: *Ab utroqve acceptari Commissionem in Præsulem Monasteriensem, & Augustum Brunsvicensem Ducem collatam, cui è parte Electoris Augustus Anhaltinus Princeps, & Ludovicus Henricus Nassovius Comes, è Neoburgici parte Paderbornensis, & Osnabrugensis Præsules sint adjungendi; qveis cognoscendum, num ea controversia ex Instrumento pacis, an è pactis, & cautionibus Principum decidenda sit. Qvod à majori parte decretum fuerit, eo citra provocationem standum. Si qvæ dubia occurrant Commissionis captum superantia, ea ad Cæsarem referenda. Interim omnia in eo statu relinqvenda, qvi ante hos motus fuerit, & qvæ mutata sint, ad eum statum revocanda. Ubi qvis provincialium læsum se arbitretur, qverelam ad Principes, non ad exteros deferendam. Negotia civilia manerent, prout pacta Principum, & cautiones provincialibus data designent.* Addebatur de exautorando milite, de captivis utrinqve sine lytro dimittendis, ante actorum oblivione, ac ut Principes, si qvid deinceps controversiæ surgat, armis non exseqvantur, ni pœnam fractæ pacis incurrere, ac jus successionis in has provincias committere velint. Belgæ hoc modo à compositione hujus negotii se exclusos doluerunt magis, qvam qvesti sunt.

Art. VII. — *21. Mart. 1650.* — *Res componitur.* — *11. Octob.*

§. 36. Porro Neoburgicum isthoc negotium in caussa erat, ut Elector ad primum congressum Lubecæ inter Svecos, Polonosqve super condenda pace institutum legatos mittere non posset; etsi & iste re infecta protinus dissolveretur. Ad alterum tamen, qvi in seqventem annum indictus erat, ab Electore missi eo sunt Joannes Hoverbeqvius, Joannes Ernestus Wallenrodius, & Reinholdus Derschovius. Hi jubebantur primo explorare, in perpetuam pacem, an prorogandas inducias Poloni inclinarent, qvod ex hoc Electori consilia capessenda forent. Qvanqvam pacis exigua spes allubesceret, qvod neqve Sigismundi posteri titulo Sveciæ, nec Sveci Livonia desistere vellent. Et Joannes Casimirus Rex clam oblata per Christinam qvadringenta uncialium millia adspernatus fuerat,

In tractatu Lubecensi ab Electore libus acta 1652. — *Wallenr. Derschow*

1652. fuerat, jactans; tali pretio Regna non taxari, ac ne Livonia qvidem data suo jure cessurum. Tum diligenter invigilent, ne iterum suo dispendio pax aliena redimatur, qvod formula qvædam transactionis passim volitaret, ut Regi Poloniæ Ducalis Borussia, & pro hac Electori à Svecis Bremensis, ac Ferdensis ditio daretur, permutationis genere valde qvidem importunos qvod commentum post anxiam inqvisitionem ab otioso qvodam Gallo promanasse compertum. Deniqve apud Sveeos instarent, ne circa certamen dignitatis cum Venetis, & Belgis in fraudem Electoralis fastigii qvid admitteretur. Qvanqvam adparebat inter ipsos tractatus facile temperamentum aliqvod inveniri posse, declinatis communibus congressibus, ac negotio per peculiares visitationes discusso; sed qva ratione subscriptio facienda foret, non ita in promtu consilium erat. Si Sveci per irruptionem Hermanni Bothii in Livoniam inducias violatas arguant, nostri testarentur, Electoris patrem ejus consilii plane ignarum fuisse, ac incompositam manum nullo paratu ruentem manifestum indicium privatæ temeritatis esse. Ac Polonos immissam à Banerio finibus suis apud Landsbergam Svecorum manum velut in compensationem objicere posse. Cæterum super præcedentia cum Venetis Elector dubitabat, num Cæsar ad amplectendam Electorum causam solicitandus foret. A qvo Saxo nil obtenturn iri judicabat, occulto in Venetos favore. Ac si tanqvam Dux Borussiæ tractatibus adesse velit, Electorali fastigio nil præjudicii fore. Poloni qvoqve ambigue scripserant; Rempublicam Venetam in locum Angliæ surrogatam, & Electorem inter Seqvestres eum locum, qvem ipsius pater, habiturum; magno qvoqve horum in istam rempublicam studio. Qvia tamen Electoris insignes eo in tractatu rationes vertebantur, sic ut eo 1653. 4. Jan. abesse commode non posset, dignitas qvovis modo legatis tuenda erat. Enimvero cum hi Schœnbecam duobus Lubeca milliaribus accessissent, ingressum suum in urbem instructuri, ac præmisso Secretario super cerimoniis in antecessum exploraſſent; Sveci super titulo Excellentiæ scrupulum movebant, qvod tractatibus Westphalicis Principum legati Electoralibus eum tribuere gravati sint. Chanutus qvoqve Legatus Gallicus cavillabatur; *ambiguum adhuc esse, num rite ab Electore seqvestris munus suscipiatur, qvod iste idem à Regina oblatum hac cum conditione acceptarit, si apud tractatus prior præ Belgis locus sibi assignatus fuerit; & qvia idem ad instauratos jam tractatus denuo invitatus non fuerit.* Ad qvæ à 1653. nostris repositum: *Electoralibus legatis Excellentiæ titulum in omnibus Regum aulis dari, nec apud Westphalicos tractatus à regiis legatis negatum. A Regina qvoqve Electorem non solum ad priorem congressum misso Erico Sparrio, sed & post ad nunc instauratos per literas invitatum.* Ac adparebat, ista à Gallo moveri, ut Elector his tractatibus excluderetur; unde & Galliæ Rex velut primus seqvestrium Electorem ad resumendos hosce tractatus invitare omiserat. Etsi contra Poloni singularem in nostros favorem præ se ferrent. Ea difficultate remota nostri apud Polonos obtinuerunt, ut sibi adventantibus prima visitatio, manus dextræ honos, ac omnibus simul Excellentiæ titulus tribueretur. Ast Chanutus declarabat, se primam qvidem visitationem obiturum, sed non nisi primo Legato Excellentiæ titulum, & priorem locum daturum, reliqvos velut consiliarios istius habiturum, prout id Monasterii observatum & conventum fuerit. Ad qvæ nostri reponebant: *de tali conventione Monasteriensi non constare; nec si constet, huic tractatui legem dare posse. Svecorum qvoqve, Polonorum, ac Belgarum plures uno legatos adesse, ac congressu Stumsdorfiano sex legatos ab Electore missos pari omnes honore habitos.* Is tamen excipiebat: *Svecorum & Polonorum velut litigantium aliam esse rationem qvam Seqvestrium. Illis enim ob gravitatem negotii inter se consultandum, ad qvod plures reqvirantur: seqvestris munus ab uno obiri posse: unde à Gallo & Venetis singulos duntaxat missos. Belgas à diversis provinciis venisse, qvorum & Monasterii plures fuerint, omnes titulo Excellentiæ mactis.* Chanuto succinebant Sveci, favoris in Venetum manifesti, qvem Gallus huc pertraxerat spe facta, neminem à Brandenburgico adfore. Elector in ancipiti agebat, qvod neqve revocatis suis legatis ansam abrumpendis tractatibus dare, nec suam & collegarum dignitatem in compromissum mittere vellet. Nec difficultas tollebatur tali temperamento, ut unus qvidem seqvestris officium sustineret, reliqvi duo Electoris peculiaria commodo observarent; qvod Sveci ostenderent, hoc casu se reliqvos duos velut à Duce Borussiæ missos habiturum. Polo- 29. Jan. nis tamen svadentibus nostri Lubecam ingrediebantur, qvod ita prope jam accessissent; & saltem à Polonis & Belgis qvem cupiant honorem accepturi essent. Ac turpe videbatur in ipsa Germania exteris cedere, id exemplum aliis deinceps imitaturis,

1653. turis. Post ingressum eodem temporis momento omnibus legatis de suo adventu significabant. Poloni cerimonias rite obiere. Chanutus significabat; dolere sibi, à Svecis eum scrupulum motum; sed qvia jam ad Regem eo nomine scripserit, responsum sibi expectandum. Sveci contra, dum visitationem suam nostris denuntiant, simul ostendebant; se uni tantum Excellentiam, & primum locum daturos, culpam in Chanutum conjicientes, qui huic controversiæ ansam dederit. Sed revera isti eam litem Electori movebant ulciscendæ molestiæ, qvod per ipsum eorum legati Ratisponæ consessu arcerentur. Qvibus & plures rationes incassum ingerebantur: *Si maxime cum honorem nostris Osnabrugæ negassent, id tamen heic in exemplum trahi non debere, ubi Elector non inter partes censeatur, sed ad seqvestris munus exercendum invitatus sit. Svecos inter Imperii Ordines adscriptos horum dignitati ut faveant par esse; qvi & ipsi Electorum favore indigeant tanqvam novitii; nec eorum qvidqvam interfit, cum in hoc discrimen Regiorum & Electoralium Legatorum haut consistat. Et cur non inter Polonos qvoqve separationem fecerint, qvorum unus & alter nomine duntaxat Lithuaniæ missus sit?* Eo indignius autem id erat, qvod tribus Belgarum legatis citra tergiversationem prior locus, & petitus titulus datus foret; qvi & junctim visitationem reposuerant. Unde nec id temperamentum admitti poterat, ut duobus revocatis unus tantum legatus Lubecæ maneret. Sed & Venetus jam primam salutationem obire abnuebat non tantum ob litem super priore loco, sed qvia in Italia negabat morem esse, ut serius venienti prima visitatio detur. Ast qvod Belgæ qvoqve visitationem non condicerent, id tanto absurdius erat, qvod isti paucos ante annos Electoribus citra controversiam loco cessissent. Nihilominus revocare suos nolebat Elector, qvod delatum seqvestris munus deserere haut deceret, & suis absentibus occurrere possent, qvæ præjudicio cedere ipsi poterant. Unde volebat, ut sui etiam citra solennes visitationes seqvestrium officium tuerentur. Sed qvia mox iste conventus ultro diffluebat, ea controversia simul intercidit. Ingenue post Ratisponæ Polonicus Legatus Matthiæ Cracovio fatebatur; *Polonos Lubecæ pacem haut qvæsivisse, qvod Sveci Livoniam restituere nollent, ac simul ut Joannes Casimirus titulo Sveciæ, & gratis qvidem renuntiaret postularent: sed id tantum egisse, ut qvi restabant novem induciarum anni firmarentur, ne Sveci ex incursione Bothniæ in Livoniam ansam abrumpendarum induciarum arriperent.*

1653. *Circa ceremonias in Comitiis à Legatis Electoralibus observanda.* §. 37. Isthæc porro controversia, qvæ nostris Lubecæ movebatur, Electori dignitatis suæ retinentissimo ansam præbebat, ut Ratisponam ad Conventum Ordinum Imperii mittendis stricte injungeret, qvid circa solennia rituum seqvi deberent. Qvæ inter erat, ut si Principum qvispiam, prout solet mensæ Cæsareæ adsistens caput tegeret, Electorales qvoqve legati revocato vetere more caput tegerent. Nam anno 1642. Palatinus Neoburgicus tecto capite fuerat, Electoralibus legatis demto pileo adstantibus; id qvod Elector emendari cupiebat. Circa visitationes id observandum, ut si adventu ipsorum Elector qvispiam adsit, exhibitis literis legationis fidem facientibus solenni ritu ab isto audiri postulent. Ubi aliorum Electorum legati prius adsint, post factam de adventu suo denuntiationem primam ab his visitationem exciperent. Ea si non exhibeatur, nec ipsi eosdem visum eant. Si legati Regii adsint, explorandum esse, num habeant, qvæ apud Collegium Electorale proponant, an minus. Illo casu expectandum, qvoad negotia sua apud Collegium exposuerint; qvo facto visitationem peragendam. Sed si ad Collegium nihil habeant negotii, visitationem obeundam, prout prior qvis tempore, aut posterior in urbem accesserit. Circa Principes apud Comitia præsentes Electorale qvidem fastigium requirebat, ut isti prius Electorales legatos viserent. Consentiebat tamen Elector, ut si isti apud nostros visitatione per suos duntaxat consiliarios defungerentur, eo honore contenti visitationem Principibus reponerent. Id ubi à Principibus non fiat, ipsi qvoqve eosdem salutare omitterent. Sed apud serius accedentes Principes primam ipsi visitationem obirent. Ast Principum legatos sive ante seu post advenerint, priore loco ne inviserent, ac istos id officium prius haut obeuntes plane non accederent. Circa salutandos exterorum Principum ac Rerumpublicarum legatos solito more agerent. Apud Regios & Electorales legatos primam visitationem junctim obirent. Porro qvanqvam Elector censuerat, omnes suos legatos pari dignatione habendos; cæteri tamen Electores judicabant, dispari modo primum legatum, qvi absentis Electoris personam sustineret, qvam reliqvos habendos, ac isti duntaxat priorem præ Principibus locum deberi. Tum epulante Cæsare, ubi Principes pileum capiti imponant, idem primario legato faciendum;

cæteris

1653. cæteris intecto capite adstandum. Idqve discrimen inter legatum repræsentantem, & reliqvos etiam decreto in Ferdinandi III. electione anno 1636. stabilitum, Brandenburgica qvoqve legatione suffragante. Haut eo minus Elector judicabat, omnes pariter legatos personam Principis referre, ac apud exteros, & nominatim Belgas ita observari, ut omnes, qvi simul mittuntur, legati pari dignatione habeantur, eodemqve titulo potiantur. Qvod si tamen Collegium Electorale à diversa sententia rationibus & protestationibus dimoveri non possit, id decretum ita temperandum, ut inter Ordines Imperii duntaxat idem observetur, nec circa exteros in conventibus extraordinariis intra & extra Imperium, præjudicio sit. Ac haut esse, qvare ipsum Collegium suæ dignitati derogare qvid velit. Sane se Monasterii adversus Gallos, Svecos, Venetos, ac Belgas ad extremum id sustinuisse, nec unqvam cedere voluisse. Haut eo minus nostris circa legatos Svecicos dubitationis qvid suboriebatur. Isti qvippe duplicem se personam sustinere ferebant, Regiam, & Principalem, ac visitatione denuntiata, velut Regii legati excipi, omnesqve nostros legatos præcedere cupiebant, titulum qvoqve Excellentiæ primo legato abnuentes. Nostri contra; non aliter ipsos, qvam Ducis Bremæ & Pomeraniæ legatos considerari posse ostendebant; ac à Blumenthalio ad supremas scalas, à cæteris hujus collegis ad infimas exceptum iri, ac isto solo præcedente cæteros secuturos. Nec alio ritu à se receptum Comitem Ranzovium à Daniæ Rege Holsatiæ nomine missum. Re ad Electorem relata, cum non consultum videretur Svecos tunc irritari, iste initio dubitabat, an non Svecorum postulato cedendum foret. Sed cum cæteri Electorales idem abnuerent, Elector prostituta dignitate Svecorum gratiæ adrepere ignavum ducebat. Ad extremum tamen Sveci visitatione defuncti sunt eo ritu, qvem nostri volebant. Etsi de cætero iidem sat frigide acciperent, cum nostri post compositum negotium Pomeranicum arctæ amicitiæ cultum istis offerrent, testati, *neminem esse, qvicum fœdere jungi malit Elector, qvam cum Svecis, modo hi adqviescere velint per pacem Westphalicam partis, nec in Germania plus terrarum affectent.* Circa Neoburgicum qvoqve paulisper hærebat Blumenthalius, qvod in Bavarica & Palatina Domo receptum diceretur, nemini Electorali legato proprias intra ædes loco cedere, prout & Schvvartzenbergius Comes, & Conradus Borgstorfius Neoburgico, ad qvem missi fuerant, in ipsius ædibus loco cesserant. Ejus tamen visitatio omissa fuit, postqvam Wurtenbergicus, Darmstadiensis, Summerensis Palatinus, & Julius Henricus Lauenburgicus Blumenthalio prioris loci honorem apud se detulissent. Etsi iidem qvem suis in ædibus honoratiorem locum dabant, in loco tertio tribuere nolebant. Catholicorum tamen Principum nemo nostros accedebat. Cæterum non sat concordibus studiis id negotium ab Electorali Collegio agebatur. Nam & qvi præsentes aderant Electores, sibi prærogativæ qvid deberi censebant præ absentium legatis. Et Saxonici à Legato Hispanico, qvem salutatum iverant, dextræ manus honorem, & omnes tres qvidem, sed non titulum Excellentiæ acceperant, qvem ne magnopere curarent, velut scholas redolentem à suo Principe jussi fuerant: qvos tamen discedentes Hispanus per scalas deduxerat, nec prius recesserat, qvam omnes tres currum ingressi forent. Cæsar istas controversias silentio transmittebat, qvod judicaret, Electores per easdem permotum iri, ut alia vice ipsi ad Comitia accedant, qvod à præsentibus in sui emolumentum plus obtenturum se speraret, qvam à legatis absentium. Cæterum cum nostri Vautortium legatum Gallicum inviserent, hic citra tergiversationem omnes tres pari dignatione habebat; qvod tamen Chanutus Lubecæ abnuerat: nec circa Excellentiæ titulum scrupuli qvid moverat, ut Hispano istum abnuenti contrarius esset. Qvi & ipse tamen sibi utiqve titulum Excellentiæ in literis ad Electorem ab ipso scriptis deposcebat, pollicitus insignem se operam Electori in aula Cæsarea navaturum. Sed huic haut è dignitate videbatur fumum vendere callido se præbere. Venerat qvoqve à Poloniæ Rege legatus, ut Regem Hungariæ Electoribus commendaret: qvi tamen, qvod primariis Electorum legatis Excellentiæ titulum abnueret, auditus haut fuit. Id qvod isti à legato Hispanico suggestum credebatur, qvi depressa aliorum Principum dignitate fastigium regium extollere studebat. *Vautort.*

De electione Regis Romanorum. § 38. Porro istorum initia Comitiorum lente admodum procedebant dilata propositione, qvoad Ulterior Pomerania à Svecis restituta foret. Qva mora incommodum suum usus Cæsar, interim filium Ferdinandum Hungariæ Regem Romanorum Regis dignatione extolli properabat, ne forte Galli Svecique, tractis in partes Ordinibus, isti sese instituto opponerent, qvod jam apud tractatus Westphalicos

1653. licos agitaverant. Sane Sveci apud Cæsareos acriter institerant, ut Instrumento Pacis hæc verba infererentur: *quod in casu, quando vivente Imperatore ad electionem Regis Romanorum deveniendum esse videatur, causæ moventes in Comitiis universis Imperii Statibus proponi, eorumqve sententiæ desuper exqvuiri debeant.* Sed cum Cæsarei id concedere nollent, velut re per Auream Bullam jam definita, Sveci eo postulato destiterant, id duntaxat desiderantes, ut in Comitiis perpetua aliqva Capitulatio conciperetur. Sed & hoc repudiatum, tanqvam negotium ad solos Electores spectans. Haut eo minus cum paucos post dies Sveci formulam Instrumenti conceptam exhiberent, articulo de Juribus Ordinum utrumqve cognitioni Ordinum in Comitiis subjecerant. Sed cum Cæsarei nullo id modo admitterent, ac diversis congressibus demonstrassent, id plane receptæ in Imperio consvetudini repugnare, ca verba dispositiva demum ex adornato Instrumento plane expuncta fuere, nudis titulis de electione Regis Romanorum, & perpetua Capitulatione substitutis ea mente, ut proximis Comitiis decidatur; num qvæstio, an Rex Romanorum sit eligendus, & Capitulatio perpetua ejusmodi indolis negotia sint, ut super illis cum Principibus & Ordinibus in Comitiis agendum sit? Nam si is sensus fuisset, qvod hæc materia extra controversiam ad Ordines spectet, Sveci haut qvidqvam passuri fuerant ea verba, qvæ decisionem qvæstionis continebant, deleri. Haut eo minus timebat Cæsar, ne ista controversia à Svecis nunc renovaretur, apud multos Ordinum applausum inventura, qvi Electorale fastigium ægris oculis adspiciebant, Idemqve imminui optabant. Qvæ & præcipua ratio missi ab Hispano in Sveciam Antonii Pimentelli fuerat, ut Christinæ persvaderet, ne electioni Ferdinandi obsisteret. Cæterum super ista electione Electori ita videbatur: *magni momenti negotium esse vivente Imperatori successorem designare, ac per leges Imperii ad electionem haut temere procedendum nisi vacante solio. Qvem in casum etiam constituti sint ex Electorum numero, qvi vicariam administrationem gerant. Qvin & aliqvando periculo non vacare electionem vivo Cæsare, qvod plures orientem solem, qvam occidentem adorare soleant, ac difficile sit duobus dominis servire; præsertim cum ne id qvidem novum sit, ut æmulatio & dissensio ministrorum patres qvoqve, & filios inter se collidat. Posse etiam duplici imperio onera duplicari; contra negotiorum expeditionem difficiliorem reddi, ab uno ad alterum rejectis, qvibus finem dare non placeat. Enimvero haut insuper habenda pericula, qvæ hac rerum facie, & strepente apud vicinos armorum apparatu Germaniæ incurrere possit; qvibus prævertendis haut præsentius remedium sit, qvam electio idonei in futurum Imperii administratoris. Et qvia eadem Collegarum mens sit, non esse, qvare ipse ab his sese disjungat.*

18. April. 1647.

24. April. 1647.

30. Maii. 1647.

Pimentel.

1653.

Locus & tempus electionis.

§. 39. Porro cum & alias penes Electores foret pro re nata locum electioni designare, nec per eam negotia Comitiorum turbari placeret, electione Ratisponæ instituta; Augustam Vindelicorum ire visum est, cum Noribergæ templum haut extaret, in qvo sacra ritu Romano celebrari possent. Nam vetusto more receptum, ut electionis tempore omnes Principes, eorumqve legati urbe exesse cogantur, ne iis qvidem exceptis, qvi Electorum cuipam ministeria sua addixerint. Etsi ubi ipse Cæsar adfuerit, dissimulari solitum fuerit circa illos Principes, qvi in Aula istius munia gererent; qvi tamen scripto cavebant, id Electorum juribus, ac dispositioni Aureæ Bullæ fraudi haut fore. Ast circa tempus suscipiendæ electionis Pragæ qvidem Elector consenserat, ut conventus fieret ad disponendum super futura Imperii administratione prævertendis interregni periculis. Dubitabat tamen, num tantopere properandum esset, ne forte Cæsar hoc obtento reliqvis Imperii necessitatibus langvidius prospiceret. Ac declinandæ suspicioni facturum, id negotium adhuc paulisper differri, capitulatione interim adornata, & Ordinum desideriis expeditis, ac inprimis ut sibi Pomerania prius à Svecis restituatur. Sed cum Cæsar id negotium maturari urgeret, Moguntinus misso Sebastiano Wilhelmo Meelio Electorem permovebat, ne circa tempus scrupuli qvid moveret. Neqve enim electionem ad Comitia spectare, sed è solo Electorum arbitrio pendere; & Imperii negotia haut eo minus successura. Et cum initio Moguntinus electioni diem decimum qvartum Aprilis constitui cuperet, is Electore instante ad diem decimum qvartum Maii prorogatus est, ne ob tantam festinationem Collegium apud Ordines male audiret. Literæ qveis ad electionem invitatio fiebat à Meelio tradebantur adhibito tabellione, qvi super insinuatione instrumentum conficeret. Diserte tamen Elector monebat, ea se conditione in electione consentire, ut neqve publica Imperii, neqve peculiaria sua negotia negligantur. Cæterum cum ipse Elector isti actui obeundo accedere Augustam non posset ob

Meel.

1653. motus bellicos in Polonia, qvorum periculum etiam Marchiam afflabat, & qvia Pomeranicum negotium adhuc hærebat; missus qvi ipsius vices eo actu sustineret Joachimus Fridericus Blumenthalius Baro, cui Nicolaus Ernestus à Platen, & Joannes Portmannus succenturiabantur. His inter alia injunctum, ut negotia Electoris privata, Pomeraniæ restitutionem, creditum Wratislaviense, & Carnoviensem causam ante electionem expediri curarent, eademqve tantisper differatur, ubi citra offensam Cæsaris & Electorum id obtineri qveat. Sin minus, ut saltem Cæsar Ratispona haut discedat, qvoad ipsi satisfactum sit. Si ne hocqvidem obtineri possit, haut decere videbatur, communi placito per importunas contradictiones reluctari. Ea tamen mandata post restringebantur, ut ante electionem ipsi utiqve satisfieret.

Monita circa capitulationem.

§. 40. Cum porro Capitulationis Cæsareæ adornatio è præcipuis sit juribus, qveis Electorale fastigium fulget, hæc ut ad communem Imperii utilitatem dirigeretur Electori qvam maxime curæ erat. Super hac Cæsarei censuerant; *Electoribus operam esse dandam, ut cæteri Ordines ad electionem plane non admittantur; ad formandam autem capitulationem qvam minimum, & ne istorum prærogativæ qvid decedat. Huc enim spectare machinationes exterorum, dum Ordines reliqvos in partem ejus negotii pertrahere conantur, ut his cum Electorali Collegio commissis totum Imperium dissidiis confundant.* Ast Elector suis injungebat, ut circa formandam legem Regiam monita Ordinum probe observarent; qvorum tamen nullum jus circa eandem conficiendam agnoscat, velut qvod ex asse ad Electores spectet. Qvæ communem Imperii statum, aut Electorum prærogativam tangant, cum universo Collegio; qvæ Protestantium rem, cum Saxone, & Palatino communicarent; operamqve darent, ne Catholici, qvi majorem jam Collegii partem faciant, aliqvid in fraudem Protestantium Capitulationi inferant, utqve circa electionem Ferdinandi III. neglecta monita nunc observentur. Probe tamen considerarent, qvid commode effici possit, & ne inani contentione privatam offensam contraherent, nullo in publicum emolumento. Peculiariter autem monebatur;

ad art. 1. & 18. *Advocatiam Ecclesiæ Romanæ promissam in Protestantium præjudicium allegandam, aut adhibendam non esse: sed ut hisce jus ex Instrumento Pacis qvæsitum utiqve salvum sit. Eaqve verba ita formanda, ut non solum speciem reservati à Protestantibus Electoribus facti, sed & vim eligendum obligandi habeant.*

ad art. 2. *Ut pax religionis perpetuum sit concordiæ vinculum, ac turbulenta scripta, qveis istius firmitas solicitatur, ne tolerentur, autoribus eorundem multatis. Ut Ordinibus utriusqve religionis par ubiqve favor ac defensio præstetur. Ut Rex Romanorum cum aliis Imperii constitutionibus servandis sese adstringat, tum inprimis Instrumento Pacis velut pragmaticæ sanctioni, ac Ordinationi Cameræ, & Executionis, utqve executiones sententiarum intra qvemlibet Circulum per ejus membra fiat, nec ex uno Circulo in alium trahantur. Ut Romanorum Rex, si qvid dubii circa sensum legum publicarum, ac præcipue Pacis sacræ occurrat, ejus interpretationem sibi non arroget; sed è consensu universorum Ordinum circa eam statuat, inprimis circa controversias, qvæ religionem, ritus, scholas, consistoria, bona sacra, & similia spectant. Nam par utiqve esse, ut qvæ pax per transactionem utriusqve partis consensu coaluit, ejusdem interpretatio pari ratione fiat.*

ad art. 4. *Ut Rex decretum anno 1636. in favorem Venetorum super præcedentia præ Electoribus expresse aboleat.*

ad art. 8. *Ut inqviratur, num relationes super alienatis Imperii bonis Cancellariæ Moguntinæ sint illatæ; qvo casu eas Collegio communicandas, & de communi consilio qvod è re sit statuendum. Eamqve dispositionem ad illa qvoqve feuda porrigendam, qvæ neglectu debitæ renovationis ad Imperium devoluta sunt.*

ad art. 13. *Ut si publicus Imperii exercitus sit parandus, supremus ei dux ex Electorum aut Principum Imperii numero neqvaqvam extraneus, præficiatur.*

ad art. 14. *Qvæ Cæsari ab Ordinibus tributa annuantur, in destinatis ad hoc urbibus acceptentur, deqve his Imperio ratio reddatur.*

ad art. 17. *Dispositionem illam, ut nemo à judice suo ordinario excludatur, expressis verbis eo porrigendam, ut qvilibet Austregis suis, & prima instantia fruatur.*

ad art. 21. & 22. *Qvæ circa vectigalia statuta sunt, stricte observanda, abolitis, qvæ hactenus secus admissa sunt, & omnibus ad veterem Imperii usum revocatis.*

ad art. 33. *Ubi bellum insciis Electoribus haut suscipiendum; ita si bello cum consensu & auxilio Electorum atqve Ordinum adqvisitum qvid fuerit, aut recuperatum, id Imperii lucro cessurum.*

ad art. 38. *Ut circa Vicariatus Imperii vocabulum juris Pontificii dispungatur, cui circa talia nihil efficaciæ concedendum sit.*

ad art. 40. *Ut Ordinibus Imperii accessus semper ad ipsum Cæsarem & Regem Romanorum pateat. Ut qvi investituram qværunt, ad edenda familiæ pacta ne compellantur, qvæ multi haut libenter vulgari volunt. Ut Ordines ob nondum acceptam investituram, aut indultum, ubi extra culpam fuerit,*

sessione

1653. *sessione & suffragio in conventibus ne arceantur. Ut inter gravia Imperii negotia, quibus statim ab initio Electorum consensus adhibendus est, expresse numerentur, qvæ proscriptionem Ordinum, & interpretationem legum publicarum tangunt; eoqve fine à singulis Electoribus in Aula Cæsarea delegati* ad art. 43 *præsto sint. Ut Judicium Aulicum pari Assessorum ab utraqve religione numero consti-* ad art. 44 *tuatur. Ut Moguntinus biennali visitatione Judicii Aulici qvavis vice unum è Secularibus Electoribus alternatim sibi adjungat. Ut nulla causa à Judicio Cameræ ad Aulam Cæsaream avocetur. Ne Ordines Imperii Cæsareis decretis è Sanctiore Consilio in negotiis cognitionem præviam reqvirentibus urgeantur. Ut deniqve Electoribus sua prærogativa* ad art. 48 *salva sit, nec ipsis, eorumve legatis ullus extraneus Princeps, ejusdemve legati preferantur. Addebatur ut futurus duntaxat Imperator designaretur; nulla juxta Cæsarem administratione collata, nisi qva Cæsar ipsi delegaverit, aut hic extra Germaniam egerit.* Enimvero dum Lex Regia adoptatur, caqvidem monita, qvæ universos Ordines, aut Electorum eminentiam spectabant, observabantur. Sed qvæ peculiariter Protestantium commoda tangebant, nostri pervincere non poterant, non nisi à Palatino Electore suffulti; eoqve ad Comitiales deliberationes rejiciebantur; ac Regem utiqve jurejurando ad futurum decretum Comitiorum fore adstringendum. Ut plus libertatis Protestantibus per ditiones Cæsaris habitantibus in capitulatione Electores stipularentur, id reliqvi Ordines Evangelici haut qvadrare censebant, ac eam causam ab universis Protestantibus Ordinibus agendam, qvorum intercessioni Cæsar sine dubio multum daturus sit. Ac ostendebat Saxo, atqve Palatinus, Cæsarem hoc modo stringi non posse, cum ea conventio non ipsum, sed futurum Regem spectet. qvæ monita à reliqvis Ordinibus exhibita fuerant Electorum prærogativæ imminuendæ, unanimi consensu rejecta sunt. Ecclesiastici qvoqve Electores graves qverelas super Pontifice & Curia Romana movebant, qvi non in Ecclesiasticis solum, sed & civilibus causis adversus Imperii leges ipsorum jura usurpet; eoqve separatum articulum legi Regiæ inseri cupiebant, ut futurus Rex istas usurpationes ne probet, & adversus ad art. 30. eas ipsos tueatur. Qvibus nostri facile adstipulabantur, & inde ansam arripiebant eo liberius monendi, ut *Concordata* Principum Germaniæ cum Sede Romana adversus pacem Augustanam & Westphalicam, & qvæ ibi super religione, & bonis sacris disponuntur, ne allegentur, neu vim ullam obtineant; nec permittendum esse Nuntio Pontificis, ut is alios à contractibus etiam jurejurando firmatis absolvere audeat. Optaverat qvoqve Elector plures candidatos ab aliis nominari, qvod eo casu major suffragantium autoritas ac gratia existat. Sed in præsens id nullo modo fieri poterat, ac si ipse id faceret, sua autoritas apud Collegium multum imminuenda, simul ingens offensa apud Cæsarem, filiumqve incurrenda fuerat, effectus in longum porrectura. Et jam Pragæ de suffragio suo Cæsari spem fecerat. Nec ita recte ea res insinuari poterat, ut non animadverteretur, qvo fonte eadem promanasset. Deniqve cum major pars aperte in Regem Hungariæ inclinaret, irrito conatu nil præter invidiam pariebatur. 1653.

§. 41. Porro & nostri omni ope ad servandam Electorum eminentiam, & præcipua jura invigilare jubebantur, adhibito tamen discrimine pro diversa eorum jurium indole. Qvorum qvædam istis competunt per Auream Bullam, & expressas Imperii leges, aut notoriam & à longissimo tempore introductam consvetudinem. Velut qvod circa honores in curia Imperatoris omnibus præferuntur; Cæsarem & Regem Romanorum soli eligunt, eundemqve suo nomine pacto adstringunt; soli consensum in novis teloniis instituendis præbent; in negotiis salutem Imperii spectantibus certo tempore conventus inter se agitant; in communibus diætis peculiare corpus constituunt; in Deputatorum Imperii conventibus semper junctim adesse possunt; ne qvid memoretur de aliis minoris momenti, qvæ vel in desvetudinem abiere, vel aliis qvoqve Principibus communia facta sunt. Præter hæc inter Electorum qvoqve jura referri nonnulla solent, qvæ non expressis legum verbis concessa sunt, sed ex hisce conseqvi putantur. Qvale est, ut qvod pro salute Imperii in conventibus Collegialibus decreverint, id à cæteris Ordinibus citra exceptionem probetur. Ut penes ipsos solos arbitrium sit, num Rex Romanorum sit eligendus. Ut capitulationem non suo tantum nomine concipiant, sed & integrum ipsis sit eidem qvas velint conditiones inserere, nec monita cæterorum Ordinum attendere necessum habeant. Ut non concedere teneantur eandem ab Ordinibus recenseri. Ut delinqventium Ordinum proscriptio, publici militis directio, novorum Principum crea-

De peculiaribus Electorū juribus.

1. 2. 3. 4. 5. 6.

1653. 7. 8. 9.

creatio, Judicii Aulici constitutio, paeisqve exsecutio non aliter facienda sit, qvam prout in Capitulatione ab iisdem dispositum sit. Enimvero cum non id solum esset considerandum, ut Electorum potestas utcunqve emineret; sed & qvomodo id citra ullius offensam, salva pace & concordia publica, simul communi Ordinum libertate, ac veteri more, fieri posset, & qvidem ne vel proprius Electoris vel communis Protestantium status periculo exponeretur; ita decernebat Elector, ut circa primam qvidem jurium classem Principibus nihil indulgeretur. Ast circa alteram classem concedi posse, ut super qvatuor prioribus articulis idonea temperamenta adhibeantur. Circa reliqva autem stabat Electori, sententiæ Principum accedere, eamqve qvantum daretur fulcire; qvod inde Electorali dignationi vel nihil plane decederet, vel non tantum adcresceret, ut ideo sibi lis cum Evangelicis contestanda foret utriusqve damno redundatura. Si enim circa tuenda primæ classis jura cum cæteris collegis conspiret, obtineri debitam Electoribus eminentiam, simul Principum in hos benevolentiam servari, qvi ista jura iisdem haut invident. Ast ubi circa posterioris generis jura frigidius agat, ac in Principum partes inclinet, Imperii tranqvillitatem stabiliri, simul prohiberi, ne qvod Electoribus in speciem tribui videatur, id in augmentum potentiæ cedat omnibus suspectæ. Dignitatem qvippe Electoralem non eo usqve porrigendam, ut libertas publica amittatur, aut sub obtentu Electoralis eminentiæ vis imperii obliqva ratione in Cæsarem, & Catholicos derivetur, ingenti cum Evangelicorum præjudicio. Sed nec stabilem posse haberi dignitatem, qvamdiu contradictione non caret, cum neqve in ipsa Germania, neqve apud exteros valitura sit, ni splendorem suum à potentia Imperii, & vires à concordia membrorum assumserit. Igitur ex Electoris judicio in eo temperamentum consiliorum vertebatur, ut ita eminentia Electoralis assereretur, ne summa rerum in paucos qvosdam, solumqve adeo caput rediret.

Elector postulata sua ante electionem perurgere non potest.

§. 42. Ast circa privata sua postulata Elector operæ pretium videbatur facturus, si Blumenthalius cum mandatis duos ante menses Ratisponam accessisset. Sed qvia Elector crediderat, haut ita stricte conventa electionis die standum esse, tardius istum iter ingredi jusserat, cum jam consultationes Ratisponæ essent absolutæ, ita ut eidem Noriberga recta per Donavvertam esset Augustam properandum. Heic cum Cæsar juxta ac reliqvi Electores creationem Regis magnopere urgerent, cui & omnia parata erant, in maximam solicitudinem nostri conjiciebantur, qvod citra offensam & salva sui Principis existimatione eam proferre, non possent. Nam Elector ad extremum stricte injunxerat, sua postulata ante electionem expediri; qvod vereretur, ne Cæsar obtentis qvæ cupierat, manibus deinceps pollicitis lactare ipsum pergeret, qvod & Patri ejusdem factum erat. Igitur Blumenthalius extrema tentare certus Moguntino qvid in mandatis habeat exponit. Sed qvia perspiciat, Cæsarem ita brevi spatio tantam pecuniæ summam corrogare non posse, aut Lichtensteinium Principem Carnovia dimovere, Electori Glogoviensem Principatum tantisper tradendum. Moguntinus his auditis consternari se ferebat. *Cæsarem delegare paratum, qvi cum ipsis eo super negotio agant, ac Electori utiqve satisfacturum. Sed electionem differri nullo modo posse, omnibus jam paratis. Repugnare id existimationi & conscientiæ Electoris, privatam ob causam rem tanti in publicum momenti extrahere velle; in qvam moram & nemo Collegarum consensurus sit, qvi in decem duntaxat dies Augustæ sibi de necessariis prospexerint; ac Cæsaris reditum Ratisponæ ab Ordinibus non sine impatientia expectari. Causam qvoqve talem sibi videri, ut non audeat eam aliis exponere; cum Cæsar æqvæ solutioni paratum se declaret, in qvem & omnium favor sit inclinaturus, nemine non jactaturo, Aurea Bullæ adversari, electionem ab ejusmodi conditione suspendere.* Ad qvæ Blumenthalius: haut credidisse Electorem, legem Regiam ita propere absolvendam, non prius expensis Ordinum monitis. Tunc enim sat temporis fuisse futurum postulatis ejusdem explendis. Sed Moguntinus nullo modo, ut ista probaret, permoveri poterat. Inde Blumenthalio eadem apud Cæsarem exponenti hic respondebat; *Haut sibi persvaderi, Electori destinatum electioni moram injicere. Dubitare qvoqve num talia ipsis mandata fuerit daturus, si scivisset, à se delegatos jam constitutos, qvi intra mensem expediundo illi negotio manum admoturi sint, circa qvod Electori utiqve ex æqvo satisfacturus sit.* Cum Blumenthalius de Glogovia injiceret, Cæsar repetebat; se super credito, & Carnovia, prout causa Ratisponæ comperta fuerit, utiqve satisfacturum. Sed id heic fieri nullo modo posse; cum nec documenta, nec consiliarii, qvibus ea causa cognita, heic præsto sint. Rogabat, ne Elector ipsi, Domuiqve suæ tantam contumeliam nullo

suo

1653. suo merito inferat. Cum reliqvis Electoribus sibi plane convenire, qvibus nunqvam adprobari possit paratæ jam electioni moram injici. Vicissim se Electori, si qvid gratum possit, facturum. Addebat de studio Reginæ Sveciæ in Domum Cæsaream, qvæ & fidem dederit de reddenda ad Kalendas Junias Pomerania. Ad qvæ Blumenthalius velut rem in medio relinqvens nil aliud, qvam de causæ æqvitate reponere, & qvantum fiduciæ in Cæsaris benevolentia Elector reposuerit. Ast Ferdinandus Curtius prolixius demonstrare; *postulata ista privata cum electione, qvam omnes necessariam judicarint, nil cognationis habere. Iniqvissimum esse Cæsarem in causa tam vetusta & intricata tam arcto spatio circumscribere velle; præsertim cum Elector Praga non plus postularit, qvam ut creditum ad liqvidum deducatur, & ratio ineatur ipsi circa Carnoviam satisfaciendi, cui rei jam delegati sint nominati. Crediti Wratislaviensis usuras nondum liqvidas, & forte compensationem opponi posse. Carnovia Lichtensteinium ita brevi non posse ejici. Glogoviam Leopoldo Wilhelmo Archiduci datam ob cessum Halberstadium, qvod inscio eripi neqveat; nec Cæsarem eo munimento & transitu Odera carere posse. Contra electionem differri non posse. Electores magno sumtu Ratisponam profectos, ubi ob dilatam propositionem nullum operæ pretium fecerint. Si & heic operam tempusqve perdant, grandem invidiam Electori incubituram. Nec esse Electori diffidentiæ causam, tanto favoris documento circa causam Pomeranicam exhibito. Comitem Schwartzenbergium cum ante Ferdinandi III. electionem eadem postulata exposuisset, rationibus victum iisdem destitisse. Cæsarem his non parum turbari, ac prope nescire, qvam in partem eadem acceptare debeat. Interim negotium electionis Collegio commissurum, nec ei sese ingesturum. Ipsi re expensa decernerent, qvid Principi suo, toti Imperio, & Collegio qvam maxime proficuum ac decorum sit.* Ad qvæ nostri: *Sibi à mandatis discedere nefas. Brevissima via rem expediri posse data Electori Glogovia, qvæ & antea Svecis oblata fuerit; qva concessa Elector qvoqve nomen Wratislaviense remissurus sit. At Leopoldo Wilhelmo à fratre Cæsare facile satisfieri posse. Electori haut propositum electionem remorari; sed è responso, qvod Meelio datum sit, patere, Electorem ea conditione invitationem ad electionem acceptasse, ut prius desideriis suis satisfiat. Objici jure haut posse, Cæsarem instante electione constringi, & eidem extorqveri ab Electore, qvod alias obtenturum se diffideret. Nam longo jam tempore super hoc negotio laboratum, ac dudum de Glogovia propositum, ut Cæsari sat spatii fuerit de eo cogitandi. Schwartzenbergium qvod mandata sua neglexerit male audisse, velut qvi privata potius, qvam Principis sui negotia egerit; & forte hanc præcipuam esse rationem tam strictorum mandatorum, qvod tunc tam prolixa pollicita effectus destituerit. Haut tamen Electorem Cæsari diffidere, ac de ipsius favore longe ampliora sibi pollicere, prout & majores sui Domum Austriacam insignibus meritis sibi devinxerint. Non ita propere ad electionem convolari posse, anteqvam Capitulatio perfecta fuerit. Eo spatio sibi satisfieri posse.* Ast Curtius negare, tam angusto tempore rem expediri posse. Regem Hungariæ qvod nunc exhibeatur honoris longe majoris æstimaturum, qvam qvo post partam supremam dignitatem colendus sit. Eam ob causam Venetos eidem post deductam sororem Regis Hispaniæ sponsam Mediolano regresso parem honorem exhibuisse, qvo antea regiam sponsam mactaverant; cujus se nunqvam immemorem fore idem professus sit. Nostri ad hæc; neqve Electorem ab ullo sese officiis vinci passurum: sed eidem triste admodum adpariturum, toties iterata promissa ne nunc qvidem repræsentari, qvando Cæsar aliis Electoribus & Principibus tam liberaliter gratificatus sit. Sed ista omnia incassum disserebantur, ne spatio qvidem admittendum Electori cursorem indulto. Ac Moguntinus multis demonstrabat, qvæ incommoda secutura sint, si nostri hanc ob causam ab electione se removeant. *Repugnare juramento Electorum, publicum negotium ob privatum commodum remorari. Electori id parum decorum, ac dissidii & diffidentiæ ansam Collegis præbiturum. Aulæ Cæsareæ gravem suspicionem injectum iri, velut monstri qvid alatur. Apud Cæsarem pro benevolentia odium & contemtum in Electorem subiturum, ejusqve negotiis in ista aula nunc & deinceps noxæ futurum. Ac nostris incassum contradicentibus haut eo minus destinatis suis potiturum. Se qvoqve nostris excusandis ad Electorem literas daturum, ac si opus sit totum Collegium ipsis de indemnitate cauturum.* Simul mittebatur à Cæsare decretum, intra mensem id negotium Ratisponæ per certos delegatos susceptum iri. Ita nostri hactenus flexere, ut electioni interfuturos se profiterentur, qvod cæteri Electores non obscure jactarent, eum actum etiam ingratiis nostrorum successurum, die qvoqve constituto, qvo conclave ingressuri sint. Ac Cæsar scripto istos ad rem maturandam hortabatur, 1653.

1653.

batur, qvod ob dilatam tamdiu propositionem nonnulli Ordinum jam Ratispona discessissent; ac si circa electionem moræ qvoqve necterentur, dissolutio Comitiorum metuenda foret. Cæterum non parum offensam Aulam Cæsaream nostrorum postulatis constabat, velut fidem Cæsareorum pollicitorum elevantibus. Qvam offensam nostri eo colore emollire conabantur, qvod Electori persvasum fuisset, electionem haut ita promte successuram, qvin eadem in unum aut alterum mensem dilata sat spatii foret negotiis suis expediendis. Interfuere dehinc nostri recensendæ capitulationi, qvæ jam Ratisponæ concepta erat, suaqve monita in medium afferebant; sed qvorum complura dissensu majoris partis rejiciebantur, in primis de pari numero Assessorum utriusqve religionis in Judicio Aulico, de libero sacrorum usu pro Evangelicorum Ordinum legatis & mandatariis; velut qvæ solos Electores non spectent, eoqve in Comitiis pertractanda sint. Et qvia Saxonici, & Palatinus nostros haut fulciebant, nil reliqvum erat, qvam ut hi protestando omnia sibi integra servarent. Sane toto isto conventu Saxonici, & Palatinus omnibus sese promtos exhibebant, qvæ Cæsari placere intellexerant. Sed qvæ libertatem, ac desideria Ordinum spectabant, Coloniensis, & Bavarus magno studio urgebant, Trevirensi in pletisqve adstipulante. Moguntinus offensam Cæsaris declinare, ac moderationis laudem captare studebat. Cæterum Elector à suis acta probabat; *nec sibi propositum fuisse ob privata sua negotia publicum actum impedire, qvem ita festinatum iri haut crediderit. Recte tamen istos postulata sua exposuisse vel cum offensa aulæ Cæsareæ. Ita enim hactenus secum actum, ut mirum esse non debeat, si post tot verborum ludibria rem ipsam aliqvando tenere cupiat. Dilationem propositionis in qvinqve menses non sibi, sed honori Reginæ Sveciæ datam, qvæ & maximum ipsi Cæsari commodum pepererit.* In qvem sensum & Elector Moguntino respondebat, cum de offensa Cæsaris ipsi per literas significasset.

Cerimoniæ. §. 43. Cæterum cum istiusmodi actuum non exiguam partem cerimoniæ absolvant, earum nonnullas heic annotasse non abs re fuerit. Et nostrorum qvidem legatorum adventu Blumenthalius velut Electoris personam eo actu gesturus solenni apud Cæsarem audientia duobus sejugibus ad aulam vehebatur, nobilibus, & reliqvis ministris præcedentibus. Ad infimas scalas Aulæ Mareschallus, apud conclave Eqvestris Ordinis qvod vocant, supremus aulæ præfectus, & ad procætonem supremus Camerarius ipsum excipiebat. Discedentem singuli ad eundem usqve locum deducebant. Pari honore primatius Bavari legatus Maximilianus Curtius affectus est. Sed Saxonicus cum ejusmodi receptionis ritus haut desideraret, audientia potitus non est. Qvamprimum Blumenthalius verba facere inciperet, Cæsar ut caput tegeret jubebat; qvod & hic fecit, ac qvanto spatio ter oratio dominica recitari potest tectus perstabat, post detracto pileo reliqvum sermonem absolvebat. Ad Regem Hungariæ omnes tres legati accedebant, qvi statim atqve istius manum osculati fuissent, Blumenthalius Rege jubente caput texit, ac toto tempore tali habitu perstitit, nisi qvod ad Cæsaris nomen pileum levabat, qvod idem & Rex faciebat: reliqvi duo nudato capite adstabant. In actu electionis Blumenthalius Electoris velut archicamerarii munia solennia obibat, ac cum post peractam electionem sacrum esset celebrandum, designato Regi in Sacello habitum Regium circumponebat. At sceptrum non ipse, sed Zolleranus Comes, velut hæreditarius Imperii Camerarius præferebat, utut in electione Ferdinandi III. Schvvartzenbergius Comes id gestasset. Nam nuper decretum à Collegio fuerat conditum, ut absentibus Electoribus hæreditarii Officiales istas functiones obirent. Sicuti & pomum Truchsesius, & gladium Pappenheimius præferebant. Et indecorum futurum erat, si primarius legatus infra Bavari & Saxonis officialem incessisset. Et cum Zolleranus munus suum ab Electore recognosceret, qvicqvid faceret, velut ipsius mandatarius facere censebatur. Qvia porro dum certa precum formula recitatur, Cæsar coronam deponere solet, Palatinus propere accedens eandem tollere coeperat; sed simul adproperans Blumenthalius manum qvoqve admovebat, ac ægre id ferenti Palatino demonstrabat; id ad Camerarii officium spectare, cujus sit Regem solennibus vestimentis induere, & exuere. Et qvia Cæsar Blumenthalii rationem probabat, hic post finitas preces solus ipsi coronam iterum imponebat. Etsi post, cum acta evolverentur, compertum, coronam Cæsari demere haut præcise cum Archicamerarii munere conjunctum, sed id à Cæsareis summis cubiculariis promiscue fuisse factum. Caroli Magni ense Palatinus, manum simul admoventibus secularium Electorum legatis, Regem accingebat, uti antea conventum

1653.

1653. tum fuerat; etsi electione Ferdinandi III. Bavarus id solus fecerat otiose adstantibus legatis Saxonico, & Brandenburgico. Sed in ipsa Regis coronatione Blumenthalii circa imponendam aut deponendam coronam nullæ partes erant, qvod eo actu coronam Regi Ecclesiasticus semper Elector demere sveyisset, demtamqve Limburgio velut Pincernæ hæreditario tradere; prout coronatione Ferdinandi III. à Coloniensi factum fuerat. Nec eo minus post Ratisponæ in coronatione per errorem Palatinus & Blumenthalius ad levandam coronam accedebant, ac jam eo nomine contendere cœperant. Sed intervenientes Consiliarii Cæsarei pronuntiabant, neutri id competere, ac Trevirensem eo actu functurum. Ita utriqve adqviescendum erat. Ad coronationis solennia spectanda, qvod tunc super restituta Pomerania Ratisponæ nondum nuntiatum esset, cum nostri Svecicos qvoqve Legatos invitatos audirent, protinus à Moguntino ut id corrigeretur, petebant. Sed qvi respondebat: istos invitatos non velut Ordinum legatos, sed tanqvam peregrinos, nec certum iisdem locum assignatum: ac se in gratiam Electoris novum decretum Pappenheimio misisse, in qvo verba illa, qvasi intuitu provinciarum Svecicarum invitarentur, omissa fuerint.

9. Jun.

Elector circa privata negotia parum proficit.

§. 44. Electione peracta, cum nostri negotiis Electoris manum demum admovendam monerent, Cæsarei haut eo secius ad veteres tergiversandi artes revolvebantur, initio qvidem Wratislaviensi nomini Crosnensia tributa in vicem compensationis objicientes. Sed cum nostri ab istis immunitatem jam per Ferdinandum I. confirmatam demonstrassent, simul qvæ super remittendis usuris isti moverant rejecissent, demum integra summa, fortem juxta usurasqve complexa, trecentis uncialium millibus velut per aversionem taxabatur. Sed ad solutionem nulla ratio patebat, qvod Cæsarem tunc qvam maxime adhuc æs alienum premeret, bello Germanico contractum, qvod ad centum viginti milliones adscendere ferebatur. Unde id demum temperamentum propositum, ut Comes Schvvartzenbergius qvicqvid bonorum in Electoris ditionibus possideret, huic cederet, cui vicissim Cæsar super trecentis uncialium millibus satisfacturus fit. Qvod negotium tamen post triennium demum absolutum fuit. Ast circa restitutionem Carnoviensis Ducatus nihil proficiebant nostri, utut demonstrarent; *Georgium Marchionem eam ditionem à Schellenbergio ante seculum amplius oneroso titulo velut hereditariam & propriam sibi suisqve heredibus comparasse; qvem contractum Ludovicus, & alii deinceps Reges confirmarint. Unde Brandenburgicæ Domui jus qvæsitum, retractationi haut obnoxium. Georgio successisse filium Georgium Fridericum, qvo defuncto eam ditionem tam ab intestato, qvam vigore donationis inter vivos, ac tandem subsecuti testamenti in Joachimum Fridericum Electorem devolutam. Et qvia conventione Geraviensi, qvæ super successione familiæ Electoralis in universum dispositum est, constitutum, ut is Ducatus qvidem alicui Marchioni tradi possit, sed ea lege, ne extra familiam Electoralem alienetur; inde eundem post Marchioni Joanni Georgio assignatum. Unde cum velut fideicommisso familiæ affectum istius facto aut delicto familiæ subtrahi non potuisse. Ac frustra objici, eam translationem Ducatus in Joannem Georgium absqve consensu Regis Bohemiæ velut directi domini factam. Accessisse enim consensum tacitum, & scientiam atqve patientiam cum diuturni temporis præscriptione, dum iste Joannes Georgius nemine contradicente inter ordines Regni Bohemiæ agnitus, & ad eorum conventus vocatus fuit, tolerata qvoqve onerum publicorum parte; cujus tanqvam temporarii possessoris culpa toti Domui innocenti jus suum auferri haut potuerit.* Contra Cæsarei Carnoviæ confiscationem legitimam contendebant, qvam etiam leges Bohemiæ in bonis fideicommisso obnoxiis permittant. Qvin Marchionem Georgium Fridericum eum Ducatum à Regno Bohemiæ velut feudum masculinum agnovisse, ad qvem reliqvi Marchiones Brandenburgici simultaneam investituram non obtinuerint. Qvi & post consolidatus sit non tam ob feloniam, qvam qvia mascula prosapia descendens primi adqvirentis defecerit. Demum tamen ei actioni redimendæ centum millia uncialium offerebat, è mensibus Romanis propriarum ditionum imputanda. Sed Elector terris datis non pecunia sibi satisfieri volebat. Ita Cæsarei, qvod causa dubia sit, processu judiciario opus esse dicebant; à qvo cum Elector valde abhorreret, velut in qvo Cæsar partis juxta ac judicis personam gesturus esset, nil aliud supererat, qvam ut ea res ad commodiora tempora in suspenso relinqveretur.

Neoburgici conatus in Electorem.

11. Mart.

§. 45. Poterat tamen Electori qvalicunqve solatio esse, qvod nec Neoburgicus infensa admodum spirans Ratisponæ qvid adversus ipsum obtinere valuisset. Sane Senior Palatinus Wolfgangus Wilhelmus etiam post pacem initam tantam adhuc

1654. huc acerbitatem animi ostendebat, ut dum Juliacensem in Comitiis locum scripto sibi vindicat, hanc pro se rationem adducere haut dubitaret; non habere Electorem, qvod contradicat, utpote qvi armis adversus ipsum sumtis omne jus ad eas provincias commiserit. Cui retundendo dignum scriptum Elector concipi jusserat, ni isto interim mortuo indecorum fuisset visum in eum scribere, qvem mors rebus humanis exemisset. Nec eo secius filius Philippus Wilhelmus Ratisponam accedens sumtus in ista arma factos Electorem reposcebat, qvorum nomine actio conventione per Cæsareos Commissarios facta dudum extincta erat. Cui à Cæsare responsum; ut Elector cum isto transigat, aut ad petitionem ejusdem respondeat. Sed cum is mox animadverteret, in aula non semper res verbis respondere, per Monasteriensem Præsulem nostris offerebat; si super istis impensis eum ipso agere velint, se arctius cum Electore fœdus initurum. Qvod tentandi duntaxat causa fieri adparebat. Idem qvoqve jactabat, novam super ditionibus Clivicis inter se atqve Electorem ineundam transactionem, cui plus securitatis insit, prioribus pactis jam perruptis. Simul apud Hispanos auxilium qværebat, Electori ad satisfactionem compellendo; qvod tamen ab istis abrupte negatum. Sed ista postulata nostri facile refellebant; per Cæsareos delegatos negotium citra exceptionem compositum; ac Electori potius actionem competere de pensando damno per inducias à copiis auxiliaribus apud Marcanos dato. Ac delegati Cæsarei testimonium exhibere abnegabant, qvod iste postulaverat, super rebus, qvas sibi in Aula Cæsarea perseqvendas reservasset. Nec minus idem sinistre apud Cæsarem denigrat fœdus, qvod tunc cum Belgis Elector agitabat, velut eo spectans, ut si sententia in causa Juliacensi adversum ipsum lata foret, Belgarum ope eandem eluderet. Id qvod nostri per leges pacis licitum ostendebant; nec in cujuspiam id offensam, sed firmando Electoris statui qværi. Solicitabat etiam Poloniæ Rex apud Ordines Imperii pecuniarium subsidium adversus Cosaccos, cui præter nostros & Neoburgicum nemo suffragabatur; ac ipse Cæsar toto bello Germanico sibi à Polonis nil auxilii latum exprobrabat. Nec eo minus Neoburgicus apud Polonos minister spargere non erubuerat; petitum Polonorum ab Electore impeditum magis qvam promotum fuisse. Ac jam non modicam huic invidiam apud istam gentem conciliaverat, ni Moguntinus Polonicum Legatum veriora edocuisset. Eidem qvoqve cum apud Regem Seciæ per legatum instaret, ut is judicialem decisionem controversiæ Juliacensis in ipsius favorem promovere velit, responsum; facilius sibi cum Electore, qvam cum ipso conventurum. Nam offenderat Regem, qvod de dividenda cum ipso hæreditate nullum plane verbum fieret. Qvi & post Legato Brandenburgico dicebat, istum aliqvoties ad se literas eo de negotio dedisse, sed sensu ita ambiguo, ut expiscandi duntaxat causa scriptas adpareret; eoqve nil aliud respondisse, qvam de eodem patrueli suo Bipontino curæ esse, velut ejus lineæ principi. Sed & Cliviæ Ordines missis Ratisponam Deputatis negotium Electori facessere conabantur, incentore talium Winnenthalio Barone; etsi multi ex eqvestri Ordine, & oppida Clive, Duisburgum, & Xantenum adversus ista protestati fuerant. Afferebant isti qverimonias super motis nuper armis, simul petituri, ut unio provinciarum per Cæsarem confirmetur, ac sententia super controversa successione acceleretur, qvo aliqvando de legitimo ipsis Principe constet. Tum ut omnis miles exautoretur, Hamnoqve, & Lipstadio munitiones detrahantur, ac sibi inter se, qvod tributorum publicæ necessitates exigant, colligere liceat. Qvin & non dubitabant nostris significare, vetitum sibi super mandatis suis cum ipsis communicare. Credebatur à Neoburgico suggestum de qværenda unionis confirmatione, qvi victoriam ejus litis, ubi sententia pronuntiaretur, animo præceperat. Nec minus Vinarienses, Bipontiniqve, succinentibus Svecis, ut ad sententiam procederetur instabant. Sed Cæsarei censebant; qvamdiu è re Cæsaris non sit bellum conflari, tutius ipsi esse negotium id in longum protrahere, qvam intempestiva sententia pronuntiata finire, novam controversiam paritura; & reliqvi Electores amicam potius compositionem svaserant. Enimvero qvanqvam nostri petitorum absurditatem multis demonstrarent; apud Cæsarem tamen isti audientia, & responso sat benevolo potiti sunt, inprimis circa præsidium Lipstadio deducendum. De qvo cum nostri qvererentur, Curtius reponebat; *Cæsarea decreta non semper fulminum vim habere, ac si Elector rationes in contrarium regerat, ista enervata jacere.*

Pro Evangelicis per Cæsareas ditiones frustra interceditur.

§. 46. Parum qvoqve proficiebatur intercessione Ordinum Protestantium, qvæ nostrorum maxime instinctu apud Cæsarem fiebat super laxiore paulum libertate

sacro-

1654. ſacrorum Evangelicis per hujus ditiones indulgenda; de qvo & Inſtrumento Pacis reſervatum fuerat. Id negotium Cæſari valde exoſum erat, qvi & à Sileſiis, & Auſtriacis eo nomine cum libello ſupplici miſſum protinus Ratiſpona faceſſere juſſerat. Unde cum & Saxonici ſat frigide iſtorum cauſam ſuſciperent, & Palatinus, ut eximie pro iisdem contendat, res ſuas ferre negaret; inter noſtros qvoqve diſſenſio erat, qvod ne Electori qvidem expedire videretur eminente ſtudio Cæſaris offenſam ſibi attrahere. Sed his, qvid ſibi agendum ſciſcitantibus, ab Electore reſponſum: *ſi ex utilitatis rationibꝰ omnia ſint metienda, plures ſibi, qvam Palatino cauſas eſſe, qvare ſuſcepta pro hominibus haut ſuo merito inviſis intercesſione Cæſari moleſtus eſſe non debeat. Sed qvia ſupplex Sileſiorum libellus contumaciæ nihil, venerationis in Cæſarem plurimum habeat, Inſtrumento qvoqve Pacis Ordinibus permiſſum ſit pro iſtis intercedere, ac ſpes ſit tam ſubmiſſis precibus animum Cæſaris emolliri poſſe; religioni ſibi eſſe id officium alios ob reſpectus defugere. Rectoribus qvippe civitatum divina negotia haut qvidqvam in poſtremis habenda, qvod mortales Numinis providentiæ omnes ſuas fortunas in acceptis referant; ac nullum officium Deo gratius haberi posſit, qvam verum ejusdem cultum modo legitimo promoviſſe; nil qvoqve humanitati convenientius ſit, qvam ærumnis illos levare, qvibus id unicum objici qveat, qvod bona fide Deum colere cupiant.* Unde noſtri magno ſtudio iſtorum cauſam amplecti jubebantur, haut territi aſpero miſſis eorundem reſponſo dato; cujus cauſa forte fuerit, ut Cæſar prævisa jam Ordinum Proteſtantium intercesſione, hos eo magis obſtringeret, in eorum gratiam indulto, qvod iſtis negaverat. Sed tunc qvidem noſtrorum enixa qvantumvis opera incaſſum conſumta fuit, Cæſare poſt multas dilationes demum reponente: *ſi hoc in negotio contra Inſtrumentum Pacis nihil faciat, non habere qvempiam, qvod de ipſo qveratur.* 1654.

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS FRIDERICI WILHELMI MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER QVINTUS.

EPITOME.

1655.

O Ccasio novorum motuum. Electoris circa componendas turbas Bremenses studium. 2. Legatio Regis Sveciæ ad Electorem; Electoris ad Regem. 3. Ejus mandata. 4. Secretiora mandata. 5. Dobrzenii negotiatio in Svecia. 6. Ulteriora circa Borussiæ portus mandata. 7. Elector Svecis est suspectus. 8. Utrinqve circa alterius mentem explorandam satagitur. 9. Elector consilia in futurum disponit. Conjecturæ de scopo armorum Svecicorum. 10. Num qvod à Polonia periculum immineat? 11. Num Electori ex hoc bello lucrum captandum? 12. Sveci, an Poloni fœdus amplectendum? 13. Electorem in Borussiam abire placet. De transitu Svecis concedendo. 14 Circa Cæsarem in hoc negotio consideratio. 15. Elector Polonos ad pacem qværendam hortatur. 16. Major Polonia Electoris auxilium implorat. 17. In Polonia omnia sunt confusionis plena. 18. Cum Joanne Casimiro Rege agitata. 19. Joannis Casimiri circa pacem cum Svecis mens. 20. Electoris de his judicium. 21. Super fœdere cum Belgis agitur. 22. Fœderis ejus summa capita. 23. Ejusdem exiguus tunc fructus adparet. 24. Belgarum consilia. 25. Saxoni circa fœdus Belgicum satisfit. 26. Cum Anglis, & Gallis acta. 27. Ad Cæsarem legatus mittitur. Ejus mandata. 28. Cæsaris declaratio languet. 29. Cæsar seqvestrem se offert. Nova Electoris declaratio.

1654. *claratio. Cæsaris responsum frigidum. 30. Cæsaris ad Electorem missio. 31. Mandata Bonino data. 32. Nostri Viennæ incassum moliuntur. 33. Alia Cæsaris declaratio. 34. Extremum Cæsaris responsum. 35. Facies tunc aulæ Cæsareæ. 36. Elector cum Svecis rem sibi integram servare studet. 37. A Svecico ablegato proposita. 38. Elector Regem a bello divertere studet. 39. A Rege liqvidum responsum elici neqvit. 40. Svecorum destinata magis erumpunt. 41. Electoris de hisce judicium. 42. Tractatio Stetini suscipitur. Electoralium Legatorum mandata. 43. De conditionibus fœderis Electoris mens. 44. Stetinensis negotiationis initium. 45. De pace incassum movetur. Nostri de societate belli proponunt. 46. Super articulis fœderis incassum disceptatur. 47. Tractatus paulisper seponitur. 48. VValdeccii apud Regem acta. 49. Negotium fœderis valde anceps videtur. 50. Tractatio Stetini continuatur. 51. Electoris super his sententia. 52. Tractatus adhærescit. 53. Elector tractatus perseqvi instituit. Nova mantata. 54. Circa tractatus nihil proficitur. 55. Elector plura adhuc concedere statuit. 56. Nostri nullum operæ pretium faciunt. Elector societatem belli declinat. 57. Elector in Borussiam tendit. 58. Idem cum Ordinibus Borussiæ agit. 59. Tractatus iste perficitur. 60. Fœdus Borussicum. 61. Exiguus hujus fœderis fructus est. Joanni Casimiro id valde probatur. Is Electori summum Borussiæ imperium offert. 62. Ad Moscum missio. 63. Tractatio cum Svecis reassumitur. 64. Alia Electoris ad Regem missio. Alia mandata. 65. Nostri parum proficiunt. 66. Elector de invasione per literas qveritur. Regis responsum. 67. Regis literæ ad Electorem. 68. Elector temporibus cedere cogitur. 69. Super induciis agitur. 70. Tractatus demum absolvitur. 71. Transactio cum Svecia Rege. 72. Pacta feudalia. 73. Pactum peculiare super VVarmiensi præsulatu.* 1654.

Occasio novorum motuum.

VIx demum gravissimis è difficultatibus eluctatus fuerat Fridericus Wilhelmus Elector, animumqve reficiendis per diuturni belli calamitates afflictis provinciis dederat, qvæ longæ pacis dulcedinem blanda sibi spe destinaverant; cum alieni mox contagium belli in magnos ipsum fluctus iterum abripuit, qvibus non modice jactatus ad extremum gloria mactus, nec sine emolumento emersit. Provectus nuper ad Sveciæ regnum fuerat Carolus Gustavus, ad qvod abdicandum Christinam dissoluta extremis annis administratio, demum in ipsius aut regni exitium eruptura, simul fastidium patriorum sacrorum compulerat. Is, qvanqvam inter primordia imperii, ac rebus domi nondum sat digestis aut firmatis, Poloniam invadere decreverat, tunc intestina confusione debilem, & duplici jam hoste distractam, cupidine Borussiam cum Svecia jungendi, è suis portubus divitias, ac plenum Maris Baltici dominium ipsi parituram. Qvi conatus Electori cumprimis periculosus erat, fiduciario tunc vinculo Poloniæ innexum, & qvod, regia Borussiæ parte abrepta, sua qvoqve portio ipsa situs opportunitate victoris cupidinem stimulatura erat. Et experiendo jam documentum ceperat, qvantopere apud illam gentem commoditatis rationes valerent, in se qvidem iniqvissimæ, cum eædem longe efficacius legitimo possessori faveant. Constitutum alias Electori fuerat post compositam ac digestam Pomeraniæ litem sinceram cum Sveciæ regno amicitiam colere, qvod neqve ex ullo vicinorum status ipsius plus firmamenti, ac securitatis capere posset, modo bona fide nil amplius eidem decerpere cuperet; neqve Sveciæ ullius in Germania Principis conjunctio utilior, qvam Brandenburgici foret. Sub Christinæ tamen imperio ha-

1654. bendi libido, & è continuis victoriis ferocia effecerat, ut cum isto longe asperius ageretur, qvam privatæ necessitudines, publicæqve rationes svaderent. Unde & cum post compositam Pomeraniæ controversiam Electoris Legati in conventu Ratisponensi Svecicis offerrent concors suum circa promovenda negotia publica utrosqve spectantia studium; hi ista non sine frigore ac fastidio acceperant, velut fas foret ultro ei irasci, qvi sua haut æqvo animo amittere potuit. Eo major cura erat, ne apud Bremenses erumpens flamma latius diffusa novum bellum pareret, cum veteris tristia monumenta adhuc ubiqve in oculos incurrerent. Qvo in negotio Elector judicium suum in neutram partem exprimere decreverat, ne alterutri ansa offensæ in se præberetur; eoqve legatis suis injunxerat, ut Ratisponæ Svecicos ad amicam rationem litis sopiendæ ineundam hortarentur, ac ne in extrema prorumperetur. Nec minus Bremensibus, cum ad ipsum qverimonias suas deferrent, amicam transactionem ingerebat, repudiatis, qvæ super commodandis aliqvot cohortibus, ac militis per Mindensem & Ravensbergicam provinciam conducendi licentia petierant. Per literas qvoqe tam Stadense Regimen, qvam Bremensis civitas monebatur, amica disceptatione, qvam armis litem expedire mallent. Simul ad utrosqve missus Matthæus Wesenbecius molliendæ animorum exacerbationi omnem lapidem movebat; qvi & præparandis tractatibus ad inducias rem deduxit, qvas mox transactio secuta est.

Elector circa componendas Bremenses turbas studium.

§. 2. Istæ turbæ ne Ordinibus Germaniæ suspicionem injicerent, velut novum in Germania bellum Svecia meditaretur, nevè aliorum accessione ex hisce initiis vastius incendium surgeret, simul testando suo in Imperium studio, Rex Carolum Christophorum Slippenbachium Comitem ad præcipuos Ordinum miserat. Is primo loco Electorem accedens multis verbis de affectu Regis in ipsum testabatur, inficiatus qvæqve à Cæsareis sparsa, velut hic post compositum negotium Bremense in Clivicas ditiones movere agitet, ac malevolos non minus sinistre de Electoris in Svecos machinationibus differre. Idem initio causam armorum, qveis parandis Rex occupabatur, in bellum inter Polonos ac Moscos referebat, per qvod Regi non liceat imparato desidere. Post tamen cum per secreti speciem super destinatis Regis in Poloniam per ambages jaceret, ac portus Borussiæ utiqve Regi habendos, largiter tamen pensandos de alieno, & qvod bello incerti exitus adhuc adqvirendum erat, Electoris animum gravi suspicione perstrinxerat. Præsertim cum aliqvoties eam sententiam apud eundem jactaret: *Deum hoc tempore non amplius cum Principibus per prophetas & somnia loqvi, sed ubi commoda occasio arrideat vicino suo damnum inferendi, ac fines suos proferendi, eam divinam vocationem habendam.* Hic ut istius legationis honorem reponeret, simul penitius exploranda Regis destinatis, Joannem Ulricum Dobrzenium in Sveciam misit. Ei literæ legationi fidem facientes duplici forma datæ sunt, una ad veterem formulam *Regiæ Dignitatis*, & *Dilectionis vestræ* vocabulum retinentes. Qvas si acceptare detrectaret Rex, alteras *Regiæ Majestatis* titulum exprimentes produceret. Slippenbachius qvippe spopondera, si Elector eo tituli honore Regem præveniret, *Serenitatis Electoralis* titulum ipsi vicissim reponendum, ejusdemqve legatis non minus honoris, qvam Venetis, ac Belgis exhibitum iri. Alias enim, qvia Sveciæ à tempore Gustavi Adolfi nil dignitatis adcreverat, nec Electori decesserat, citra præviam conventionem præsens Rex nil amplius postulare poterat, qvam qvo iste contentus fuerat.

Legatio Regis Sveciæ ad Electorem. *Schlippenbach.*

Elector ad Regem *Dobrzenski.*

§. 3. Is igitur apud Regem Electoris verbis exponere jussus est; *magnopere se Regi obstrictum, qvod non solum statim per literas de suscepto regno significarit, sed & splendida legatione sibi præaltis de amicitia confirmare voluerit. Ac sicuti religio atqve cognatio, situsqve regionum se indicant, ut præ omnibus cum Rege conjungi optet; ita tam luculenta demonstratione facta laboraturum, ut circa probandam suum erga eundem studium nemini cedat. Ut porro mutuus hic affectus utriusqve securitati, ac Germaniæ qvieti cedat, se suis ad Deputatorum Francofurti conventum missis injunxisse, cum Regiis confilia fideliter sociare, sacris ac libertati Germaniæ tuendis: ac si Regi placeat suam mentem circa istum conventum pandere, suis se qvoqve imperaturum, ut ad eundem scopum connitantur. Præsens qvippe tempus admodum opportunum videri ad aliqvod operæ pretium circa commoda Protestantium faciendum, si ipsi, velut qvi utraqve in Saxonia plurimum valeant, consilia junxerit. Bremenses porro turbas non solum apud Pontificios tacita gaudia, ac forte longius spectantia consilia, sed & apud Protestantes non modicas suspiciones excitare, ut qvi nondum digestis præteriti belli malis etiam umbram novarum turbarum, & qvæ illis fomitem præbere possint, horreant. Unde si communes ob rationes, & qvia nulla invidia*

Ejus mandata. 23. Octob.

1654. *invidia aut suspicio in Regem cadere qveat, qvæ non in se qvoqve redundet, non posse qvin ipsi demonstret; longe consultius videri vel de jure suo aliqvid remittere, qvam arreptis armis civitatem ad desperationem compellere. Alias si ipse citra bellum, aut diffidentiam Protestantibus excitandam Regis commoda promovere qveat, nulli studio aut operæ se parciturum. Ac certo confirmare, si Rex tuta seqvatur, ac moderatione Protestantium animos concilies, ampliora & in futurum utiliora, qvam sumtis armis obtenturum.* Qvod si legatus interrogetur, qvid Elector, ubi Bremæ vis intentetur, facturus sit; negaret sibi in eam rem qvid mandatum, qvod Elector haut crediderit, ad arma iterum redeundum: autumare tamen hunc nil facturum, legibus Imperii repugnans. Cæterum eo firmiorem spem esse officium salva Regis autoritate susceptum haut fore infructuosum, qvod Slippenbachius asseveraverit, Regem haut pertendere ut præsidium urbi imponatur, sed ut omnia in statum, qvi sub prioribus Archiepiscopis fuit, restituantur. Ac amplius qvid saltem affectari rebus Protestantium noxæ futurum. Ubi legatus deprehendat, hisce monitis locum dari, ac Regis consilia cum pace Imperii, & Electoris rationibus conspirare, dextre exploraret, qvonam arctior illa conjunctio à Slippenbachio insinuata, spectet, & qvæ ejusdem leges statuantur. Ast si de portubus Electoris mentio injiciatur, velut boni publici intersit in Regis potius, qvam Electoris manu eos esse, mature insinuaret; *nullas unqvam tam speciosas conditiones proponi posse, qvibus cum illos permutare velit; utpote in qvibus præcipua securitas sui status consistat; & pro qvibus tuendis reliqva omnia periculo expositurus sit.* Deniqve qvia bellum in Polonos nunqvam tanta modestia geri qveat, qvin inde Electoralibus ditionibus gravis calamitas incubitura sit, id bellū summo studio dissvadere niteretur; simul ostenderet, *id firmissimum fundamentum arctioris cum Electore conjunctionis fore, si Rex eo solo seqvestre circa componendam litem Polonicam uti velit, qvi non minus juris & æqvi, qvam amicitia cum Rege rationem habiturus sit. Sane opportunum magis tempus hisce tractatibus vix optari posse; ac à Polonis Electorem præcipue respici, ne is spe amica transactionis deficiente aliam viam rebus suis in tuto collocandis ineat. Ac ob amicitiam, qvæ ipsi cum præcipuis Senatorum intercedat, plus autoritate sua effecturum, qvam qvemvis aliorum Principum.* Addebatur, ut legatus exploraret, qvomodo Regis amicitia cum Mosco, & Hispano sese habeat; id qvod nosse sua intersit, antequam ipse eidem arctius innectatur. Tum qvi sint secreti articuli fœderis nuper cum Cromvello initi: qvis scopus scripti recens publicati super actione Domus Bipontinæ in Juliacenses provincias, & num qvid consiliorum inter Bipontinum, Birckenfeldensem, & Sulzbacensem cusum fuerit. Deniqve num à Cæsare qvid super futura electione Regis Romanorum ibi motum, & qvæ Regis super ea mens sit.

§. 4. Præter ista Dobrzenius Regi secreto exponere jubebatur: maxime sibi in votis esse solidam inter se atqve Sveciæ regnum amicitiam stabiliri. Nam & conjunctionem Principum Mare Balticum accolentium & suam & omnium Protestantium securitatem admodum firmare, ac inimicis non parum terroris incutere; eoqve publice & privatim utriqve utilissimam, dissidium qvam maxime noxium esse. Qvod si igitur Rex de suis destinatis Electori pandere velit, hunc eadem, modo paci Westphalicæ, suæqve conscientiæ non adversentur, sedulo promoturum, ac saltem ne qvis è Germania tergo ipsius ingruat, prohibiturum. Qvo fine ipse non solum exemplo Sveciæ cum vicinis Principibus fœdus sit initurus; sed & ita res suas jam disposuerit, ut promissa sua repræsentare in proclivi sit. Et qvia Moscorum in Lithuania progressus sibi non modicam curam injiciant, optare se, ei periculo junctis viribus obviam iri posse. Præterea cum ipse perceperit, à Polonis conditiones æternæ pacis Sveciæ offerri, se ad negotium id absolvendum Polonos enixe hortaturum, non sine minis, ob pravaistorum consilia periculo se sua haut expositurum, & ni æqvas leges admittere velint, alia ratione securitati suæ consulturum. Ast si Rex ad consilia sua executioni danda portubus Electoris opus sibi esse significet, declararet; *qvi istos affectet, amicum ipsi esse non posse: ac si boni publici ratio habeatur, sibi necessitatem haut imponendam credendi, suam perniciem tam plausibili prætexto qværi; nec pollicitis de restituendo à se fidem adhibere, qvando exemplum Pomeraniæ nondum memoria exoleverit. Qvod si autem Regi placeat super commerciis, navigatione, & aliis institutis mentem suam declarare, se facile studium suum erga Sveciam adprobaturum, modo & suæ securitati caveatur. Ast ubi vis portubus istis intentetur, qvicqvid virium sibi fuerit opponendum, excitis undecunqve auxiliis. Qvo casu qvid damni Protestantium rebus, simul qvid emolumenti illis proventurum sit, qvi utriusqve exitium optant,*

Secretiora mandata. 1654.

1654.

Regi non obscurum esse. Se tamen haut qvidqvam exemplo Patris blandis sibi verbis os sublini passurum; ac ni solide secum agatur, haut inventum iri, qvi istorum ludibriis sese præbeat. Deniqve si qværatur, qvid Nicolaus Byæus Berolini egerit, qvi cum formula fœderis è Belgio in Poloniam profectus fuerat, responderet; Electori de isto negotio antea nil constitisse, ac in ea formula non pauca esse, qvæ sibi displiceant. Sed qvod ipse cum Belgis, aliisqve ad suam securitatem qvid conferre valentibus rationes ineat, neminē vitio daturum, cum præsertim palam jactetur suas ditiones affectari.

de Bye.

§. 5. Dobrzenio in Sveciam delato prima disceptatio surgebat super titulo ad eum modum, qvem Slippenbachius proposuerat. Nam reponebatur; non alium titulum Regibus, qvam *Serenissimorum* dari, qvos aliqvo discrimine reliqvos Principes diadematis honore non fulgentes eminere par sit. Nec se Poloniæ exemplo moveri, electitii Regni, & cujus origines vix sexcentos annos attingant. Velle se tamen in gratiam Electoris exteriore inscriptione titulum *Serenissimi* exprimere, sed intus *Celsitudinis Electoralis*. Id si Electori non sufficiat, tantisper antiqvis formulis utendum, qvoad deinceps super ea re conveniatur. Nam mirum desiderium Regem tenebat audiendi, qvid iste allaturus esset. Ita literæ fiduciariæ cum titulo *Regiæ Dignitatis* exhibebantur. Ad primam propositionem Rex respondit; *gratam sibi hanc testationem amicitiæ tantopere sibi æstimatæ, qvam & certum sit ipsa vicinia commendatam indefesso studio colere. Simul generosam ejusdem constantiam circa sustinendas Protestantium res enixe fulturum; & qvæ heic errata admissa sint, qvæ ipse privatus perspexerit, sed qvorum causæ ex parte ipsum lateant, reparare laboraturum.* Addebantur qverelæ de Saxonis frigore, ac Palatini debilitate: contra Brunsvicensium, & Wurtenbergici fervens studium laude dignissimum. Se qvidem suis, qvos Francofurtum missurus sit, mandaturum, ut cum Electoralibus pro libertate Imperii, & salute Protestantiū consilia ac suffragia jungant. Et qvia Electorè primariis Imperii membris sit, sibi autem inter Principes duntaxat sententia dicatur, ipsius se vestigia libenter secuturum, qvod liberiores suæ pro republica sententiæ statim in suspicionem trahantur. Bremense negotium ocyus componi sibi maxime in votis; sed qvia adpareat aliis manus in pugnam prurire, sibi qvoqve indecorum formidinis qvid ostendere. Alias regnandi recentem pace frui malle; qvam experiendo didicisse labores belli, & ancipitem armorum fortunam. Super componenda lite Polonica cum noster moveret, Rex regerebat; *optare se id dissidium radicitus sublatum. Et cum Republica qvidem haut arduum fore convenire; sed Joannem Casimirum bis tractatus elusisse; ac si iste ita agere pergat, vix se id toleraturum. Eqvidem proxima æstate super tractatibus mentionem injectam, sed non alio fine, qvam ut tempus æstivum extraheretur. Dolendam esse Polonorum conditionem; sed ipsos esse fortunæ suæ fabros, nec unqvam istis cordi fuisse bona fide cum Svecis decidere. Et qvi in itinere legatus esse dicatur, idoneis mandatis haut instructum; alias citra ambages negotio finem imponi posse. Et qvid animo iidem agitent, è postulatis Byæi apud Electorem propositis, de qvibus sibi constet, satis conjici posse.* Circa amplectendas Germaniæ res merito sibi caute incedendum ob suspiciones Ordinum in Sveciam; de qvorum etiam scopo, atqve constantia sibi cautum non sit, qvos & fere peculiaris commodi respectus in transversum rapiat. Unde & sibi haut consultum visum arma Inferioris Saxoniæ ex fœdere Hildesiensi adversus Bremenses excitare, qvod certorum hominum eminens circa affectandum in ista imperium cupiditas scruplum sibi injecerit, ne ista in se verterentur, communi rumore idem asseverante. Unde gratum sibi, Bremenses turbas ad compositionem spectare, qvo & lætitia Catholicis, & inanis suspicio Protestantibus tollatur. Cæterum qvo clarius pellucebat, Svecos in Poloniam oculos conjecisse, eo magis arma ab Electore tanto studio parari suspectum habebatur; eoqve cum Dobrzenius laxioribus duntaxat verbis uteretur, distinctius super Electoris destinatis expiscari cupiebant, ac ut ab isto primum formula conciperetur, super qvibus Electori cum Rege convenire placeret.

Dobrzenii negotiatio in Svecia. 21. Nov.

1655.

§. 6. Porro qvia circa Borussiæ portus Electori maxima cura erat, hic denuo Dobrzenio injungebat, ut si à Rege super istis tradendis moveretur, id plane fieri non posse ostenderet. Per illos qvippe aditum pandi in Borussiam, atqve Lithuaniam, partemqve Poloniæ, penes qvorum possessorem facultas sit earum regionum commercia moderandi, autoritati apud amicos juxta atqve inimicos parandæ materia. Eosdem patrimonii principalis nobilissimam partem facere, unde promtissimus sibi ac certissimus proventus; qveis & status suus ibi potissimum innitatur, & communicatio cum aliis in Germania ditionibus contineatur, qvibus muniendis maxi-

Ulteriora circa Borussiæ portus mandata 4. Jan. 1655.

1655.

maximos sumtus impenderit. Et qvia tale qvid petere, aut abnuere in se offensam habeat, operam dandam, ut Rex plane istis affectandis supersedeat; qvin si de qvantocunqve eorundem pretio refundendo injiciatur, ne referre qvidem talia ad se audere asseveraret. *Sane qvæ Slippenbachius tentandi gratia jecerit, in joci vicem accepta. Electorem nunqvam à fide & conscientia sua impetrare posse, ut hoc modo citra idoneam causam plus damni Poloniæ inferat, qvam huic tantis armorum successibus per Moscos illatum, interceptis simul vicinorum ac fœderatorum suorum commerciis. Fidem se plane atqve autoritatem consumturum talibus adversus jurata pacta admissis, qva & damno sibi, & ignominiæ insuper cedant. Qvin ignaviæ ac vecordiæ probrum sese incursurum, si sub amicitiæ specie ultro huc descendat, qvo nullus unqvam Princeps nisi extrema armorum vi compulsus fuit. Traditis in alienas manus portubus secuturam tractus litoralis jacturam, & eximii juris, qvo nemo Principum toto orbe gaudet, colligendi succini; perituros reditus alendo milite; provinciam deinceps Polonis prædæ futuram, qvi nunc ob istos portus ipsum offendere, aut ad desperata consilia compellere horreant: impune deinceps jussa sua à provincialibus spretum iri, parato refractariis hinc apud Svecos, illinc apud Polonos patrocinio. Denique per intensa vectigalia pressis commerciis è tota provincia parum sibi rediturum, ac Regiomonti vel extabescendum, vel ab iis pendendum, penes qvos portus sint. Ita qvod sub constantis amicitiæ, & singularis in se affectus specie proponatur postulatum, revera ita asperum ac noxium esse, ut à professo hoste post plenam victoriam nil gravius imperari qveat. Ne Carolum V. qvidem capto Francisco Rege tale qvid postulare ausum. Ipsos Svecos cum proximo bello Danum mari expulissent, existimationem orbis veritos Oresundam inter legis pacis haut retulisse. Nec Cæsari duriores conditiones latas, cum iidem Pragam insiderent, & Viennam terrore armorum suorum afflarent. Enimvero vinculum cognationis, & huc usqve à se acta longe amiciora à Svecis expectare jussisse. Etiam apertis dissensionibus & offensis justo dolori eam in se vim haut concessisse, ut qvid permitteret aut susciperet statui Sveciæ noxium. Qvin demum maluisse damnosas sibi, aut indecoras conditiones subire, qvam ad extrema rem deducere. Ratispona circa Bremense negotium præ cæteris Ordinibus Sveciæ se favisse. Ipsum provinciarum utrinqve situm amicitia mutua tantum non necessitatem imperare, qvæ mutui instar munimenti sint, ac amicitiam inter ipsos utriqve totum apud Imperium, omnesqve vicinos autoritatem circumponere. Contra Svecos talibus susceptis apud omnes Germaniæ Ordines sinistram suspicionem incursuros, non sine perniciosa Protestantium distractione. Denique nec ullum eorum, qvi maritima potentia pollent, id æqvo animo laturum. Firmata tamen inter ipsos amicitia super Borussiæ portubus ita constitui posse, ut Svecis multum commoditatis, aut saltem nil infesti proventurum inde sit. Frustra de æqvivalente occini, qvod nusqiam reperiri possit: ac Parentem suum, qvo tempore Austriaci imperium Maris Baltici agitabant, oblatam ab his pro unico portu Pillaviensi totam Silesiam repudiasse. Eo absurdius sibi visum à Slippenbachio talia ostentata, qvæ nec comparari cum iis portubus qveant, nec adhuc in Svecorum potestate sint, sed demum sua opera non sine ruina propriarum ditionum adqviri debeant. At si, prout anceps est belli alea, successus fefellerit, existimationem juxta ac rem sibi perituram. Frustra qvoqve objici, Polonos debiliores esse, qvam ut ejusmodi offensam ulcisci audeant, aut possint. Nam eos ad extremum cessa Smolenscia, & Severiensi provincia pacem redimere posse, omnesqve deinde vires in Borussiam effundere, contumeliosis ipsi actionibus intentatis.* Istæ rationes à Dobrzenio Senatoribus qvibusdam insinuatæ efficiebant, ut tunc qvidem Holmiæ de portubus istis sileretur; qvi & valde sibi improbari ferebant inconsideratos Slippenbachii sermones præter mandatum jactatos, qvi Regi qvoqve non parum displicuerint.

Elector Svecis est suspectus. 25. Jan.

§. 7. Porro non minus Elector Regi, qvam hic isti suspectus erat, idemqve ultro in culpa esse arguebatur, qvod nondum arctior inter ipsos conjunctio, communi securitati inservitura, facta sit. Cui accusationi retundendæ Elector Dobrzenium jubebat Svecis demonstrare: post restitutam Pomeraniam se aliqvoties super receptione in fœdus Hildesiense movisse; circa qvam Sveci valde frigidos se exhibuerint, exiguo qvoqve studio in arma Inferioris Saxoniæ ostenso. Unde sibi parum decorum visum frustra se istis obtrudere. In conventu Circuli haut placuisse ea de re movere, ne unum negotium alteri impedimento foret. Post conventum cum ad tractatus accedere voluisset, Brunsvicenses defectum mandati excusasse. Se tamen utiqve arctius Regi innecti cupere, qvam pro modo fœderis Hildesiensis, ac mutuam defensionem stipulari omnium ditionum conterminarum. Qvo fine octo militum millia scribere decreverit tuendis suis finibus adversus late grassantia Moscorum arma,

1655. ma, jam propius Borusfiam moventia. Qvæ cum neminis offensam spectent, in suspicionem trahi non debeant; præsertim cum ipsi Sveci, aliiqve Imperii Ordines exemplo præiverint, ac Lotharingi, Condæiqve in fines Germaniæ irruptiones causam dederint, ne istas famelicas catervas Cliviæ infundendi libido subiret. Ac ista arma Regi qvoqve emolumento cedere posse, si arctius adstringere amicitiam is velit, cui ipse semper paratus sit. Qvin mirum sibi videri, si ad tantos Moscorum progressus Rex qvietus desideat, ac non potius ei bello componendo operam [illegible]are, partiumqve vires in æqvilibrio tenere instituat. Vicissim & illud Electori scrupulum movebat, qvod cum Slippenbachius tam multa super fœdere jactasset, nunc Sveci ad Dobrzenii propositionem præter laxiora verba nihil reponerent, ipsumqve non nisi variis qvæstionibus exercerent, cum tamen ipse sententiæ mutandæ nullam ansam præbuerit. Qvia igitur Electoris valde intererat qvamprimum nosse, qvid eo futurum sit; Dobrzenius aperte jubebatur qværere, qvo fœdus illud spectarit, & qvæ ejusdem leges proponantur? Nam & Svecicus minister Wolfsbergius Berolini de arctiore fœdere multa jactabat, qvod digesta prius materia solenni post legatione sit absolvendum.

Wolfsb.

Morstin. Cæterum qvia interim Morstinius è Polonia Holmiam pervenerat, Electori consilia sua ad successum negotiationis istius attemperanda erant. Cujus circa literas fiduciarias etsi Sveci scrupulum movissent, ac ideo accessum ad Regem negarent: tamen qvia Poloni Lubecæ nostris legatis o-

17. Jun. mnia officia exhibuerant, Elector jubebat, ut Dobrzenius istum inviseret, & qvantum posset ejusdem negotium promoveret; tum ut penitius Svecorum destinata expiscaretur. Morstinius iste asseverabat; errata literarum unice scribarum ex incuria irrepsisse, ac Polonis pacem utiqve cordi esse; qvi & solo Electore seqvestre uti velint.

Utrinqve circa alterius mentem explorandam satagitur. §. 8. Enimvero Svecis non minus cordi erat, è Dobrzenio Electoris destinata exsculpere. Unde Ericus Oxenstierna Cancellarius magnifice præfatus de fiducia, qvam Rex in amicitia Electoris collocarit, tum de utilitate, qvam Svecia ex eadem intra & extra Germaniam capere posit, nosse cupiebat, qvo consilia Electoris utrinqve spectent. Cui noster: intra Germaniam ei curæ esse, ut libertas Imperii, salus Protestantium, & propriæ ditiones salvæ sint. Extra Germaniam maxime in votis esse, si opera sua pacem inter Sveciam, Poloniamqve conciliare detur. Ad qvæ Oxenstierna: Polonis pacem cordi haut esse, è formula fœderis à Byæo venditata, & tam vitiosis literis, qvas Morstinius attulerit, adparere. Mox & Dobrzenius expetito Regis colloqvio super fœdere per Slippenbachium proposito confirmabat, ab Electore id summopere expeti; ac ut Regi placeat super ejus conditionibus mentem suam pandere. Rex non minus desiderium ejus fœderis absolvendi præ se ferre. *Sed qvia Electori Germaniæ status optime sit perspectus, qva parte is medicina indigeat, ac sibi ad ipsius egregia consilia merito respiciendum sit, se cupere ejusdem sententiam prius cognoscere. Nam cum sibi haut liqvido constet, qvid consiliorum in Germania agitetur, in præsens nil aliud posse dicere, qvam se præclara Electoris destinata, ubi de iis sincere indicatum fuerit, pro viribus fulturum, eoqve fine cum eodem arctiori nexu jungi cupere.* Inde multis de pervicacia ac ludibriis Poloni qveri, qvicum amice transigere valde optarit; ac sat aperte Canasilio ostendisse, qvæ via terminandæ controversiæ sit ineunda. Sed postrema missione adparuisse, Polonis nunqvam cordi fuisse bona fide secum transigere. Ita necessitatem sibi allatam alia ratione securitati suæ prospicieudi. Ac sperare Electorem nullo modo ipsi adversaturum, cui vicissim super amicitia cauturus sit. Dobrzenius contra Electoris operam circa conciliandam pacem offerre, ac spem facere, abunde Regi satisfactum iri. Sed hic nil aliud regerere, qvam modum agendi à Joanne Casimiro adhibitum isthanc operam inanem reddere, de qva & sero jam fere cogitetur. Gratum tamen sibi fore, si Elector Polonum ad æqva admittenda permovere posit. Inter hæc per Sveciam omnia paratu armorum strepere, etsi qvis iisdem petendus esset, publice nondum cognitum foret. Vero tamen simillimum videbatur in Poloniam oculos conjici, debilem, & interna discordia distractam, Borussis qvoqve animo fractis, & qvorundam Polonicorum ductorum in Svecos inclinatione. Nec inolitum apud Svecos in Polonos odium nullis rationibus convellere aut emollire dabatur, qvia talia differentes aversabantur, velut occasionem rei tam bene gerendæ intercipere conantes; ac inter arma multo honestius de pace agi. Interim de portubus nullum verbum; ac subinde de Regis in Electorem affectu iterabatur.

Elector consilia in futurum disponit. April. §. 9. Ex hisce satis judicavit Elector, gravem tempestatem in vicina erupturam, qvam si avertere non daretur, saltem suas res in tutum subducere rationis erat. Eam ob cau-

ob causam Consiliarios suos, qveis ad intima reipublicæ accessus patebat, præsentem rerum faciem probe expendere jubebat, ac sententiam suam exponere, qvod in omnem eventum videatur suscipiendum; præsertim cum multi cavillarentur, Berolini consilia vacillare, nec firmum iis scopum præfigi; qvam ob causam & aliis curæ non esse ad eadem se componere. Ubi prima disqvisitio erat, qvoniam nondum certo constabat, num Polonia utiqve à Svecis peteretur, cum non minores rationes ad invadendum Moscum invitare deberent, ratiocinando investigabatur, qvid super Sveceorum destinatis vero simillimum foret. Sane durum creditu videbatur, à Svecis inducias abruptum iri, qvibus sexennium adhuc restabat. Ac utut nonnulla adversus pacta à Polonis admissa argue-rentur, iisdem tamen pactis modus præscriptus erat talibus citra arma componendis; præsertim cum a Polonis rupturæ metus non sit, qvam præverti alias prudentia suadeat. Id qvippe in universum habere omnes respublicas, ut ob tarditatem motus ab iisdem neqve prompta sperare auxilia, neqve repentinam invasionem metuere debeas; ac minime omnium apud Polonos, ubi omnes Nobiles ad publicas consultationes admittuntur; eoqve fieri non potest, qvin tanta in multitudine ne unus qvidem reperiatur, qvi tam pravo & periculoso consilio contradicere audeat. Ac illos usqve adeo ab alienis invadendis abhorrere, ut ante aliqvot annos per Senatores rationem in eundam svaserint coercendi intra certos terminos diffusi nimium imperii. Reges qvoqve circumscripta admodum potestate haut idoneos esse ad Regni fines novis incrementis proferendos: ac nunc insuper Regem inter atqve Ordines grave dissidium gliscere. Supremos militiæ Polonicæ Duces senio debiles, & modica autoritate: Lithuanos inter se discordes agere. Peditatus magnam penuriam, & ob afflicta commercia argenti egestatem. Ne Moscis qvidem, & Cosacis repellendis vires suppetere. Qvin nativam gentis superbiam eousqve à cupidine paris victam, ut ultro missis in Sveciam legatis eam ambire decreverint. Contra apud Svecos etsi inferiores qvoqve Ordines, & qvorum in aliis regnis ratio non habetur, ad publicas consultationes vocentur; tamen experientia constare, eos fere in speciem adhiberi, & maximi momenti negotia à solis Regibus, & Senatu etiam contra istorum sententiam decerni. Sed & apud hosce diuturna pace raro statum citra intestinas turbas fuisse, qvibus avertendis externa bella inter remedia sint. Regem ipsis esse ætate vegeta, animo intrepidum, audentē, qvi magnum desiderium jam ostenderit per arma inclarescendi. Esse ob priorum temporum successus tantam sui fiduciam, velut ipsam fortunam in sacramento habeant. Ac sane nuper Bremense negotium melius successisse, qvam plerisqve creditum fuerat. Sveciæ qvoqve situm istos ad alios lacessendos invitare, qvod etiam adversam fortunam expertis nemo vindictæ exigendæ causa illuc penetrare posit, aut velit. Ipsis qvoqve persvasum haut temere commodiorem occasionem dari posse, qvam qvæ nunc sese ostendit, dum vicini vel aperta invicem hostilitate distinentur, vel prioribus bellis fatigati nova horrent. Ac talia ipsos sermonibus non obscure amplius jacere; simul militem magno studio colligere, ac oblatum circa pacem officium frigide acceptare. Luxu deniqve suo ita exhaustos, ut ejus alendi non nisi per monopolium commerciorum spes sit. Porro ab iisdem neqve Moscum neqve Cæsarem respici indicio esse, qvod tractationem cum Polonis declinent, ac Electoris fœdere cum Belgis offendantur. Neqve tamen deerant rationes, qvæ bellum Svecis dissvadere poterant. Anceps admodum esse Regem imperio recens susceptum, nec dum per sobolem firmato in longinqvum bellum descendere, relictis domi, qvi & ipsi coronam affectare non dubitarant. Ac statum simul, existimationemqve aliæ exponere; aut per onera, qvæ bellum qvodvis comitantur, civium animos, ac inprimis agrestium alienare, qvos adhuc è priore bello armorum tædium ceperat, novis oneribus impositis facile frænum morsuros. Haut minus periculoso, si Duci cuipiam præcipuæ Regni vires in manus tradantur, præsertim revocata donationum à Christina factarum parte non paucis offensis. Cum contra constituta æterna cum Polonis pace & Regis, & Regni status egregie firmari posset. Atqve istam ex voto obtinendi nunc occasionem mire blandiri, Electore in id incubituro, ut non Livonia solum Svecis relinqvatur, sed & pars Lithuaniæ, & successio olim Curlandiæ adjiciatur. Esse qvoqve jam Electori valida arma, non modicum momentum, cui accesserint. Tum nec Belgas, nec Anglos passuros, sua commercia in Mari Baltico turbari, aut intercipi, ac ejusdem arbitria ab uno vindicari. Non omissurum qvoqve Cæsarem, atqve Danum Svecorum vires distrahere, præsertim ubi fortuna vacillare

1655. cillare incipiat. Ac semel calamitate aliqva debilitatis omnes, qvi odia per metum hactenus pressere, pariter insurrecturos. Denique neqve Galliæ expedire, ut vel Svecia bello Polonico implicita existimationem, viresqve suas prodigat, vel cupitis petita plenum Maris Baltici imperium sibi rapiat. Libratis tamen in utramqve partem rationibus tutissimum videbatur omnia ita disponere, velut utiq; Svecis cum Polonia bellum futurum sit, ac præcipue, insuper habitis verborum blandimentis, reipsa Borussiæ securitati prospicere. Sane jam tum, qvando super vectigalibus Pomeraniæ disceptabatur, animadverti potuisse, ipsos ad Borussiæ portus animum adjecisse. Ac memorari consilium Regi ab Axelio Oxenstierna datum, ut omnibus portubus à Riga Lubecam usqve occupatis viam sibi ad imperium Germaniæ muniret. Qvia porro aliqvot annis opus videbatur subigendæ Poloniæ, siqvidem ejus possessio firmanda foret; id Rex primo acturus videbatur, qvomodo Electorem ad amicitiam, & armorum conjunctionem pelliceret, qvoad maximam Regni partem in potestatem redegisset. Eo facto vel decuplo majores subactæ Poloniæ portiones oblaturus erat situ ipsi minus opportuno pro istis portubus, qvando jam eo provectus foret, ut preces suæ imperii vim haberent. Porro cum ingens alicui adpetitus apud eam nationem sentiretur, haut defuturum erat prætextum abrumpendis cum Polonia induciis. Sane multos ante annos à Svecis palam jactatum; violatis totiens per Polonos induciis se non amplius teneri, ac bellum, ubi occasio arrideat, instaurare sibi fas esse. Ast hæc præcipuum ad ardua tentanda incitamentum, nunc mire arridebat, conditione Poloniæ longe deteriore, qvam sub prioribus Regibus fuerat. Uladislao prudentiæ & constantiæ affatim fuisse, cui Joannes Casimirus nullo modo comparandus sit. Et qvanqvam adversus istum qvoqve Ordinum diffidentia fuerit; eidem tamen artes hisce sedandis suppetiisse. Et tanto studio arma parari non poterant, maximo oneri futura, ni ex alieno alerentur.

Nam qvod à Polonia periculũ immineat?

§. 10. Nec minus circumspiciebatur, num à Polonis periculi qvid Electori immineret, non qvidem qvod probabile foret, ultro hostile qvid in Electorem ab istis tentandum, sed ne forte istos necessitas subigeret ad aliqvid Svecis annuendum, qvod huic fraudi cederet. Sane Moscum magnos jam in Polonia progressus fecisse, ac majores facturum metui. In Polonico exercitu confusionem ac discordiam gliscere, non modica qvoqve inter Regem & Senatores diffidentia. Qvod si insuper Svecus integris viribus novus hostis ingrueret, aut Mosco sese jungeret, præsens exitium Reipublicæ Polonicæ imminere videbatur, oppressa penitus Ordinum libertate, qvæ vita carius æstimatur. Huic malo declinando metus erat, ne durissimis licet conditionibus cum Svecis deciderent in lucro habituri, si partem de alieno solvere possent. Sane diversis è locis referebatur, Polonos per Fridericum Holsatiæ Ducem Regi Sveciæ insinuasse; siqvidem hic Moscos Polonia iterum ejicere, ac recuperata ab hisce loca Poloniæ restituere velit, se non solum actioni in Sveciam & Livoniam renuntiaturos, sed & dominium directum in Curlandiam, & Borussiam Svecis concessuros. Qvin à multis annis apud Polonos consilia fuisse agitata circa subducendam Domui Brandenburgicæ Borussiam. Id si fiat, ingens periculum Electoris in Borussia status incurrebat. Sveci enim sine dubio jus istud suum latius extensuri, atqve hunc longe arctioribus limitibus circumscripturi erant, potentia maritima facultatem suppeditante: nec omissuri partem vectigalium, & directionem commerciorum sibi arrogare, Ordinum qvoqve provincialium animis ob similes ritus sibi conciliatis. Nec parum autoritati Electoris decessurum erat, si alteri ex Imperii Ordinibus fiduciario nexu illigaretur, cujus non potentia solum, sed & obligatio respicienda foret. Qvanqvam vix verosimile videbatur Polonos unqvam ad hanc conditionem descensuros, qvippe qvorum summa rerum fere à Borussia dependeat. Qvia tamen his temporibus nihil contemnendum sit, apud Regem Daniæ, & Holsatiæ Ducem per Byæum, qvi è Polonia in Belgicum regressus apud hos diverterat, explorandum, num qvid solidi istis rumoribus subsit. Interim qvantum posit operam dandam, ut induciæ salvæ persistant, qvarum præstatio Electori ex pacto incumbebat. Id qvod & in proclivi futurum erat, si Electori idoneæ vires forent, qvibus utriqve parti formidabilis esse posset. Sed nunc nil intempestive movendum, ne alienum periculum in se derivaret; sed speculandi prius erant successus rerum, qvo Svecorum arma tenderent, qvi Polonis ad resistendum paratur, qvæ in pacem studia. Eoqve præsentissimum periculo declinando remedium habebatur, partibus in pacem permovendis seqvestrem sese interponere. Cum enim ex unione illorum Re-

gnorum

1655. gnorum Electori commodum juxta atqve detrimentum provenire posset, id suscepto isthoc officio temperare, aut prævertere licebat; aut saltem partium inclinationem explorandi, ac utrinqve autoritatem parandi occasio præbebatur.

Num Electori ex hoc bello lucri quid captandum?

§. 11. Id igitur vero simillimum videbatur, Svecos tam pulcram occasionem, forte nunqvam redituram invadendi Poloniam arrepturos, aut saltem hujus hostibus auxilia laturos; aut irruptionem simulaturos Polonis ad cupitas sibi conditiones compellendis; forte & antiqvam viam occupatis Borussiæ portubus repetituros. Vicissim & miser Poloniæ status parum spei præbebat ad imminentem calamitatem citra damnum declinandam; qvin è duobus malis minus eligendum, ac vel Cæsarem, aliosqve duris qvantumvis legibus in auxilium evocandos, vel à Svecis enormi pretio pacem emendam, Electori qvoqve fraudi cessuram, ut istos in Moscum sibi adjungant. Inter hæc ancipitia qvæ huic consiliorum ratio foret ineunda, ac ad qvem scopum collineandum, ardua disceptatio erat. Nam satis foret sua conservasse, atqve extra belli molestias subduxisse, neutri parti auxilia ferentem, aut offensæ ansam præbentem? An vero occasio vel arripienda, vel affectanda sit amoliendis oneribus, qvæ dependens adhuc è supremo Poloniæ jure Borussia generabat? Sane commissionibus, adpellationibus, controversiis circa fines, aliisqve multis exerceri grave erat, cum contra suffragium in Comitiis in dubium revocaretur, saltem interregni tempore qvantivis futurum, ut Regni candidato necessum foret favorem Electoris ambire, & ad ejusdem commoda vicissim promovenda se obstringere. Num deniqve inter turbida ista ad proferendos fines connitendum foret? Ubi id qvidem extra dubium habebatur, qvin Electori omnibus modis connitendum esset, ut sua tueretur etiam excitis illorum auxiliis, qvorum interesat, ne Borussia in alienam ditionem incidat. Idqve licitum fore etiam adversus Polonos, si & hi qvædam in ipsius damnum moliantur. Eqvidem utilissimum esse Svecorum amicitiam conservare. Sed qvin, ubi Borussiam invadere instituant, vi sint arcendi, dubium non esse. Ubi autem alia via qvam per Borussiam in Poloniam penetrare instituant, haut necessarium esse Electori, protinus arma istis opponere; sed id sedulo agendum, ne ad evertendam Poloniam invalescant, Electoralem qvoqve provinciam in appendicis vicem abrepturi. Tum partem, è qva maximum periculum metuitur, tamdiu obliqva via debilitandam, qvoad æqvis conditionibus admittendis promtam sese exhibuerit. Super amoliendis è Borussico feudo molestiis non omnium eadem sententia erat. Qvidam enim disserebant; Borussorum animos magis clementia & lenitate, qvam per rigida imperia concilianda. Plus potentiæ Electori accessurum, si earum ditionum, qvas jam possidet, statum probe digerat, qvam si qvædam novare, aut plura adqvirere nitatur. Nec tanti esse aleæ qvid exponere, ut plus autoritatis & potentiæ apud Ordines Poloniæ, aut Borussiæ adqviratur, cum id tractatis per prudentiam animis facile obtineri qveat. Ac sæpe, dum umbra captatur, ipsum corpus amitti. Sed Georgius Fridericus Waldeccæ tunc Comes vehementer svadebat, ut Elector hac rerum conversione nexu fiduciario apud Polonos exsolvere sese studeret. Nam in universum potius haberi sui juris esse, qvam alteri obnoxium agere; ac grave magno Principi, advocatorum fisci, & cognitorum Regiorum importunitatem experiri. Cumprimis intolerandum magno Electori, per ipsos natales tam insignium ditionum domino, in verba Regis jurare, qvi favore Senatorum, aliqvando & pravo ambitu regno potiatur, in qvo modica ipsi autoritas, ac multa sæpe indigna toleranda. Sed eo nexu solutum Electorem imperium Borussiæ ad justi instar Principis ex placito gesturum, ac in Germania, alibiqve sua destinata promtius executurum. Contra persistente ista obligatione ipsi nunqvam de ea provincia satis cautum esse. Nec ignotum, uti Sigismundus Rex qvondam una cum Cæsare agitaverit, qvomodo Domum Brandenburgicam non Borussia solum, sed & ipso Electoratu exueret. Nec deinceps defuturum, qvod malevolis prætextum facessendis molestiis præbeat. Deniqve hoc modo è secundo gradu in primum procedi. Ast ut super adqvirendis qvibusdam Poloniæ partibus satagatur; id nemini consultum videbatur; cum qvibusvis constaret, qvam ancipitis aleæ negotium esset, aliis sua vi armisqve ereptum ire; nec in medio qvid expositum foret, qvod citra alterutrius offensam arripi posset. Electorem qvoqve salva conscientia eo fine cum Svecis arma sociare haut posse. Nec tali conjunctione portubus ipsius satis caveri adversus Svecorum aviditatem, qvos metus sit, ne eosdem in firmamentum fœderis stipulari velint. Nondum qvoqve iisdem de plena à Polonis victoria cautum esse, qvi nec victi adhuc

1655. adhuc sint, ac sæpe victis in præcordia virtutem redire; ac sæpe initia belli à fine toto cœlo differre.

Sveci an Poloni fœdus potius amplectendum? §. 12. Anqvirebatur etiam, si res non ferat utriusqve conjunctionem declinare, utrius fœdus potius amplectendum videretur? Ubi ab utraqve parte graves sese rationes ostendebant. Nam Poloniæ juxta atqve Electoris intererat, Borussiam non minus adversus actionem Magistri Ordinis Teutonici, & Imperii, qvam incursiones aliorum tutam præstari; qvo fine tamen Elector modica auxilia conferre tenebatur, nisi qva extrema necessitas urgeret. Qvo vinculo & Polonorum animi Electori conciliabantur, sic ut vel unius amici inter istos opera qvævis Regis aut Senatorum inimica consilia infringi possent, accedente unius ministri industria, & modica pecunia. Insuper Lithuaniæ, & Majoris Polniæ incolis ob Borussiæ portus ad Electorem respiciendum. Nec ita avidos esse commerciorum, aut lucri Polonos, ut circa ista qvid novare cupiant. Reformatos, & qvi alii in Polonia à ritibus Romanis dissentiunt, in eundem favore propendere. Multos proceres ipsi amicos, generosiorum consiliorum amantes; qvosdam & cognatione implicitos. Interregno existente spem eidem esse corona potiundi, saltem io electione qvæ sibi expediant stipulandi facultatem dari. Esse id Regnum antiqvum, legibusqve stabilitum, eoqve plus fidei & constantiæ ab isto expectandum. Deniqve idem ad recuperandam aliqvando Pomeraniam non parum conferre posse. Præterea judicio orbis Poloniæ causam probari, velut qvæ nullam ob idoneam rationem impetita innoxiæ defensioni operetur, ac utcunqve erepta pacis causa cedere velit. Æqve Poloniæ atqve Electoris interesse, ut gliscens Sveciæ potentia prematur, utqve illa è præsenti calamitate emergat, qvo fine si Elector operam navet, amplissima ipsum præmia mansura. Qvæ, & plura alia magna specie jactari poterant, ni id maxime cavendum foret, ac intempestive ostentato in Poloniam studio Elector recentia Svecorum arma in se averteret, ac alienæ se calamitati velut piacularem victimam subderet. Ast Sveciæ conjunctionem commendabat opportunus utrinqve ditionum situs, per qvem nullibi promtius atqve efficacius Electori, qvam à Svecia auxilium accedere qveat. Easdem qvoqve utrinqve rationes esse circa servandas Protestantium res, pacemqve Westphalicam, qva & Svecorum provinciæ, & Electoris præsulatus firmentur; ac illorum qvoqve interesse Ulteriorem Pomeraniam ob spem successionis salvam esse; tum ut libertas Imperii, & jura Ordinum illæsa persteut. Circa commercia qvoqve multa cum Svecis communia esse, modo prius super iisdem rite conventum fuerit. Periculum qvoqve à Mosco imminens Svecorum ope facile dispelli posse; postqvam Polonia ipsa sibi tuendæ haut sufficit. Ex adverso apud Svecos non pauca occurrebant ab Electoris rationibus abeuntia. Penitis medullis infixa cupido Maris Baltici, portuumqve Electoris, omniumqve fluminum, qvæ in istud mare exonerantur; qveis potitos enormibus vectigalibus commercia oneraturos. Polniæ imperio auctis plus facultatis ad nocendum accessurum. Ministros Svecicos jam haut obscure jactare; id agendum, ut Electoris potentia infringatur. Ubi Borussiam subegerint, Juliacenses ditiones affectaturos, qvo pedem ad Belgarum fines figant. Qvod si viribus suis confidant, haut omissuros tum circa alia, tum circa commercia leges dare. Ita incrementa Sveciæ, præsertim ubi Poloniam adqvisiverint, in ruinam Electoris statum tractura. Sed nec consultum videri, cum Svecis super dividenda Polonia fœdus inire. Nam hos sine dubio potiores partes sibi vindicaturos, ac portus Borussiæ Electori extorsuros, oblatis in pensationem qvibusdam mediterraneis locis; ac vel pueris societatis leoninæ indolem cognitam. Inter ancipitia hæc rationum momenta, & qvia conjunctio cum Polonia Electorem in præsens exitium tractura videbatur, haut placebat saltem inter belli initia alterutri parti accedere, sed extra belli se consortia tenere, ac circa conciliandam pacem satagere. Nam ea ratione saltem partium consilia explorari, & omnia rerum momenta observari poterant, simul præcaveri, ne inter partes qvid in fraudem ipsius concluderetur. Neqve vero ulla ratio erat, qvare is eo officio arceretur, cum contra inducias nil fecerit, nec in Borussia fieri passus sit: ac armis Svecicis sæpe inter magnas difficultates luctantibus, à Borussia distrahere eadem noluerit, utut aliis vehementer instigantibus. Ast ubi alteruter plane succumbat, eundum qvo fortuna ducat, & felices colendos, miseros fugiendos, ac in tanta futurorum caligine ex eventu consilia moderanda. De cætero qvia Electoris rebus utilissimum erat Poloniam in præsenti statu subsistere, ei servandæ omnis opera navanda erat, ut tamen ne propriam ipse rem everteret. Ac interim summa vi arma paranda, qvod nemini alterius

1655. terius conservatio tantopere cordi sit, quam sua cuiqve. Ac triste nimis documentum Elector ceperat, qvæ conditio sit inermis inter duos bellantes desidentis, ac utriusqve insultationibus expositi. Tum & aliorum auxilia excitanda, qveis vel ipsius, vel Poloniæ salus curæ erat. Sed qvia successus belli in obscuro latebant, omnia rerum momenta trutinanda, & dextre vela ad ventum obliqvanda erant, ac per incuriam navis ne everteretur, ac utcunqve alea caderet, aliqva ratio expediendæ salutis superesset.

Electorem in Borussiam abire placet

§. 13. Juxta hæc cumprimis necessarium videbatur ipsum Electorem in Borussiam se conferre, sed non prius quam ab exercitu probe foret instructus, qvi securitatem juxta atqve autoritatem eidem circumponeret. Sed qvia Electoralis provincia tanto exercitui, quantum præsens tempus reqvirebat, diu alendo haut sufficiebat. Regia pars in partem oneris trahenda erat, oblata vicissim protectione; ut tamen caveretur, ne præmaturos conatus Sveci præverterent, aut hostilia in Electorem properarent. Sed statim atqve Sveci in Poloniam verterint, ab Electore qvantum possit opportunorum locorum ad Vistulam, & alibi occupandum, excusata apud Suecos securitate sui status, & qvia iisdem ad communicationem cum aliis suis ditionibus opus sit. Polonis autem confirmandum, ea loca post pacem redditum iri. Tum hospitia qvantum possint dilatanda, iisqve ad firmandas copias utendum imperatis tributis, qvorum invidiam coërcito intra modestiam milite mitigandam. Etsi ista commoda qvamdiu licet rapienda sint, instabili istorum hominum fide, ubi calamitas aliqva accepta fuerit. Super istis porro Regem Poloniæ consulere haut expedire, ne vicissim auxilia sibi adversus Suecos stipulari velit, id qvod Sueci in hostilitatis vicem accepturi sint. Deliberatum qvoqve fuit, num Suecis petentibus transitus per Electoris terras in Poloniam concedendus sit? Eqvidem per leges Imperii Ordinibus talem licentiam petere, atqve concedere integrum esse: nec in præsens vires suppetere ad transitum prohibendum, qvo & tentato belli malis Electoris ditio involvi possit. Potius tamen habebatur eum dissimulare, qvam ultro annuere, ac apud Polonos prohibendi impotentiam excusare. Ast per Borussiam, ejusqve portus transitus nullo modo concedi poterat, salvis cum Polonia pactis, per qvæ vicissim Polonis haut licebat aliis in Ducalem Borussiam transitum indulgere.

De transitu Svecis concedendo.

§. 14. Sed & hoc in negotio ad Cæsarem erat respiciendum, ne ab eo Electoris rebus periculi qvid proveniret. Nam nuntiatum erat, Polonos à Cæsare auxilia qværere; id qvod Electori periculosum erat ob vetustam actionem, qvam Austriaci & Imperium in Borussiam movent. Et constabat, non paucos in Polonia solio vacaturo Cæsaris filium destinare. Ac in aula Cæsarea magno studio satagebant, ut Moscum Polonis conciliarent, polliciti, si iste pacem cum iis inire velit, armis in alios conversis, omnia qvæ ad Smolenscienseṁ districtum pertinent, ipsi cedenda. Addebantur minæ, viam se nosse, qva Magnus Tartarorum Hamus per Astracanum ipsis immittendus sit, Suecis & Polonis ex altero latere incubituris. Cæterum qvod Electori non expediret Leopoldum Poloniæ Regem eligi, in aprico erat. Nam qvo minus virium futuro Regi à natalibus, & aliorum conjunctione foret, eo major & constantior Electoris autoritas & securitas istis locis futura erat. Ac gliscebat periculum, si idem qvoqve ad fastigium Cæsareum proveheretur. Igitur ut idem impediretur, Ordinibus Poloniæ demonstrandum erat, qvam multis controversiis Domus Austriaca sit implicita, Rempublicam qvoqve ipsorum intricaturis. Ac uti nil ipsis præstabilius sit tali Rege, cui summa rerum in eo vertatur, ut Regno qvies, Ordinibus concordia constet. Et posse ipsos documentum capere è Joanne Casimiro, ac fratre Uladislao, & utriusqve patre Sigismundo; qvi dum de recuperanda Svecia agitant, in tantam calamitatem Regnum pertraxerint, cui alias parum à Svecia metuendum erat. Tum & de aliis candidatis cogitandum, qvi & Austriacorum electionem aversentur, & ad eandem impediendam facultatis qvid habeant. Ac forte recum Evangelicis Senatoribus communicata Radzivilium ad affectandam coronam stimulandum. Qvin & Svecis parem scrupulum contra Austriacos injiciendum. Qvod si & ob vergentem indies in deterius valetudinem Cæsaris super creando Romanorum Rege moveatur, eam electionem omni studio declinare decreverat Elector, qvoad in Borussia distractus teneretur; qvo post per otium curare posset, qvæ salus Imperii, & res Protestantium exigeret. Neqve enim circa id negotium festinato, aut in arena capto consilio erat opus, uti proxima electione, qvando detenta adhuc à Svecis Pomerania Cæsar utiqve devinciendus erat. Et ista electione, ac seqventibus Comitiis multa Elector didicerat, qvæ

1655. Circa Cæsarem in hoc negotio consideranda.

1655.

Pragæ ſperare haut poterat. Atqve hoc ſuper negotio cum Bavaro, Trevirenſi, & Palatino conſilia conferenda videbantur. Monuerant etiam aliqvi, ne dum Elector in Borusſia diſtringitur, Neoburgicus forte in Clivicis provinciis negotium faceſſat. Sed pleriqve ab eo nil eſſe periculi judicabant, viribus deſtituto, & magis Electorem metuente. Nec Cæſar paſſurus erat, electione filii ſui nondum liqvida alicui Electorum moleſtiam inferri; præſertim cum idem ſummopere à novo in Germania bello abhoreret.

Elector Polonos ad pacem qværendam hortabatur.

§. 25. Conſiliis hoc modo digeſtis maxima cura erat copias augere, in qvibus hac rerum facie præſentisſimum præſidium habebatur. Inde omnis lapis movebatur, num inter duo Regna, anteqvam in arma erumperetur, Elector pacem conciliare posſit. Qvo fine is & Gallum, Belgasqve per literas hortabatur, ut ad idem negotium ſecum incumberent. Et poſtqvam, qvo Suecorum deſtinata tenderent, ſatis exploraſſe ſibi videbatur, ut Polonos qvoqve, ad leges pacis, pro captu temporum neceſſarias magis qvam decoras, diſponeret, laborabat; qvi inani fœdere cum Belgis agitato gravi ſuſpicione Suecos perſtrinxerant. Ejus fœderis formulam Hagæ cuſam Nicolaus Byæus in Poloniam attulerat, qvam inde in Belgium remeans Electori communicaverat, judicio hujus explorando. Cui ab hoc reſponſum: id fœdus altius penetrare videri, ac illud probe penſitandum, anteqvam certi qvid ſtatuatur; in qvo & multa occurrant, qvæ ſtatum atqve jura ſua tangant. Unde ſe libratis hinc inde rationibus per ablegatum Regi ſententiam ſuam expoſiturum. Nam & ſe id laborare, ut dudum agitato cum Belgis fœderi colophonem imponat. Poſt Polonorum Proceres per literas ab Electore petebant, ut ſi qvid de Svecorum molitionibus innoteſceret, ipſos moneret, ac aditus Poloniæ probe cuſtodiret. Unde miſſus ab Electore in Poloniam Uladislaus Zarvadskius, qvi ab ipſo explorata communicaret. Jusſus eſt iſte teſtari de ſolicitudine ipſius pro Rep. Poloniæ, *cujus conditionem eo magis doleat, qvod ob inolitam diffidentiam & diſcordiam adparatus tantis malis avertendis deeſſe videatur. Se qvidem ad ſublevandam Remp. omnia qvæ penes ſe ſint, & qva Rex occaſionem præbere velit, collaturum. Nec ſe miſſionem ad Moſcum, qvam Rex deſiderarit, recuſaturum fuiſſe, ſi ulla ſpes operæ pretium faciendi allubuiſſet. Qvod ſi deinceps Cæſar aut Gallus id negotium ſuſcepturi ſint, ſe iſtis libenter operam ſociaturum. Ac ſane præſentium temporum faciem ſvadere, ut cum Moſco vel iniqvis conditionibus decidatur; qvo idem armis, qvibus nunc inſtructus eſt, exuatur, ſimul aliorum conatus reprimantur, qvi præſentes turbas in ſuum commodum verſuri videantur. Sane etſi haut ſperet, Regem Sveciæ blandiente nimium occaſione inductum inducias abrupturum; conſtare tamen à multis bellandi avidis eum ſtimulari; nec ab Ordinibus Regni ſui ab eo inſtituto retrahi, velut qvi domeſticam qvietem & ſecuritatem armis extrinſecus occupatis firmari arbitrentur. Relatum qvoqve ſibi, jam Chriſtina tempore centum amplius facta apud Svecos annotata, qveis Poloni pacta violaſſe arguantur. Qvin defunctum nuper Cancellarium ſcriptum elarigationis vicem ſubiturum jam delineaſſe. Slippenbachium qvoqve Berolini jactaſſe; Boruſſiam pulcerrimam eſſe regionem, ac dignam, ob qvam tempus induciarum contrahatur. Sed nec in tractatibus ſpem reponendam, qvos vel inſtaurare ſint recuſaturi obtentu vocabulorum* **ſemel atqve iterum**, *qvæ in pactis extant; vel iisdem licet ſuſceptis leges admodum intenſuri ſint ne ceſſione qvidem Sveciæ ac Livoniæ contenti. Qvam grave porro Reip. futurum ſit, ſi præter Moſcos & Coſaccos Sveci qvoqve ingruant, in aprico eſſe. Qvantum terrarum bello Coſaccico evaſtatum? Nunc ſi Sveci oſtia qvoqve maris claudant, ſuppreſſis commerciis reliqvas provincias ad paupertatem redactum iri.* Igitur ablegatus inqvireret, qvos adparatus Poloni in eum eventum facturi ſint, & qvid ab his ſibi expectandum. Si ad fœdus cum Belgis agitatum provocent, qvaſi in eo utriusqve ſecuritati proſpectum ſit, Polonis oſtenderet, qvantis ejusdem formula defectibus laboret. Id totum fere navigationis ſecuritatem, & commerciorum maritimorum libertatem ſpectare, qvibus Polonia haut utatur. Promitti mutuum auxilium, non modo ſi navigatio & commercia penitus ſufflaminentur, ſed & ſi duntaxat iniqvo onere premantur, aut ſi piſcatura impediatur; & qvidem ſi id non tantum contra jus gentium, ſed & contra initas conventiones fiat. Sic revera hoc fœdus nil aliud futurum, qvam evictionem pacti inter Anglos & Belgas nuper initi; qvod onus nemo temere in ſe ſuſcepturus ſit, qvi iſto ſuperſedere qveat. Contra diſertis verbis excipi inteſtinas ſeditiones, & bella terreſtria, ad qvæ Polonis maxime reſpiciendum fuerat. Unde ſi Sveci promittant, ſe commercia & vectigalia in præſenti ſtatu relicturos, Belgas vi hujus fœderis haut ob-

11. Octob. 1654.

14. Febr.

Zarvadzki.

ſtrictum

1655. ſtrictum iri ad auxilia Reip. ferenda, utut portus ejusdem aperta vi invadantur. Conventum qvoqve eſſe, ut auxilium demum poſt tres menſes à facta notificatione, & poſt abruptos tractatus mittatur, nec ultra Idus Novembris continuetur. Si itaqve Gedanenſis aut Pillavienſis portus menſe Junio impetatur, dum Belgis ſignificatio fit, & adornatur tractatio, facile Julium menſem elapſurum; per ipſos tractatus facile tres menſes conſumendos: ita vix duas ſeptimanas auxiliis ferendis ſuperfore. Deniqve Belgas non alia lege ad auxilium ſe obſtringere, qvam ut viginti navibus à ſe mittendis pari numero claſſis Polonica ſe jungat; atqvi hanc nuſpiam adhuc adparere. Aſt ſi Poloni univerſæ nobilitatis evocationem velut extremum refugium oſtentent, demonſtraret; *eam medicinam morbo ipſo vix molliorem eſſe, velut vaſtationem totius Regni tracturam. Tum & conſtare turba invitorum hominum, nulla diſciplina, diſparibus armis, diſcordibus ſententiis, exigua opera.* Quod ſi à ſe auxilium petant, exqvireret; unde pecunia conducendo militi ſumenda? Qvæ cautio ſuper refundendis impenſis præſtanda? Qvid ab iſtis reſpondendum ſit, ad ſe referret.

Major Poloniæ Electoris auxilium implorat. Opalinski Mart. Wolzog.

§. 16. Viciſſim ad Electorem Majoris Poloniæ nomine Chriſtophorus Opalinius Poſnanienſis Palatinus Ludovicum Wolzogenium mittebat, qvi communicari peteret, qvæ Polonis noſſe expediret; tum conſilium imminenti periculo declinando, ſimul auxilium expoſceret, ac peculiariter militem & inſtrumentum bellicum firmandis limitaneis locis, cujus nulla ſibi copia ſit. Ac ſpem eſſe Electorem Poloniæ periculo non ſegnius qvam proprio commotum iri. Cupiebat qvoqve ab Electore rumorem ſpargi, ipſum nunqvam Rempublicam Poloniæ deſerturum. Inſuper ut conſilium ſuppeditetur, qva ratione cum Daniæ Rege ſit agendum, ut ex ea parte Svecis metus incutiatur, ipſiqve Dano demonſtretur, qvantum periculi eidem è nimiis Svecorum ſucceſſibus immineat. Nec minus ut Elector operam ſuam apud Belgas interponat, conciliando inter hos, & Poloniam fœdere. Deniqve ut conſilium præbeat, qva ratione tractatus de pace cum Svecis inſtaurari poſſint? Enimvero periculoſum Electori videbatur illorum defenſionem ſuſcipere, qvi ſibi conſulere ipſis non poſſent; & qvæ cum parte Regni conventura erant, lubrica habebantur; cum ad certi qvid conſilii capiendum conſenſu totius Regni opus eſſet, ac notitia, qvid ab iſtis præſtari poſſit. Igitur verbis laxioribus reſpondere placebat: *memorem ſe obligationis, qva Poloniæ obſtringatur; nec auxilium ſuum ipſis defore, ubi intelligat, qvid domeſticarum virium iisdem in promtu ſit. Ubi à tota Rep. qvid petatur, ita acturum, ut affectum ſuum ei facile adprobet. Si Poloni ad Daniæ Regem mittere velint, idem ſe facturum; prius tamen ſibi conſtare debere, qvid conditionum iſti propoſituri ſint. Nam cum ſua qvoqve magnopere interſit, caute ſibi procedendum, ne omnis ſpes qvæſiti auxilii adimatur. Se apud Gallos & Belgas monuiſſe, ut ſecuritati Maris Baltici proſpiciant. Cumprimis noſcendum ſibi, qvo copiarum atqve pecuniæ paratu inſtructi ſint. Nam inanem eſſe voluntatem viribus defectam. Tum concordia ipſis opus, & conſpirantibus in unum conſiliis. Sed ita crude ipſorum petito annuere ſibi periculoſum, & hoc modo protinus ſe cum Svecis committendum. Igitur ſuas prius vires expedirent; tunc ſe qvoqve manum admoturum.* Haut eo ſecius tamen Elector poſt Zarvadskium Majoris Poloniæ conventum adire jubebat, velut privatum ſciſcitaturum; qvid Electori hac rerum facie præſidii ab ipſis ſit expectandum. Si reſpondeant, Reip. ſuæ conditionem eſſe, ut ipſa Electoris auxilio indigeat, reponeret; parandis copiis præſenti pecunia opus eſſe: & hac etiam parata vix qvenqvam Polonicam militiam amplexurum ob confuſam adminiſtrationem, tardam ſolutionem, & intempeſtivam parſimoniam exteris inviſam. Si ab Electore copias ſibi commodari cupiant, oſtenderet; eum ſuo milite ipſum opus habere, cum tuendis Boruſſiæ finibus vix octo peditum, qvatuor eqvitum millia ſufficiant. Nec Germanum militem ita facile in alium transſcribi poſſe, cum ductores data fide non ultra teneri ſe credant, qvam qvoad conventa ſerventur. Ac neminem inter Electoris copias reperiri, qvi non malit dimidium apud hunc, qvam duplum apud Polonos ſtipendium merere: præſertim cum poſt miſſionem præfectos apud hunc alia munia maneant, qvorum apud Polonos nulla ſpes ſit. Qvod ſi petant, ut Elector proprio milite proximos Poloniæ aditus cuſtodiat, regerent: Anceps admodum Electori videri, inter tam perverſa Polonorum conſilia commercii qvid cum his contrahere; coqve ſuam ipſi ſecuritatem ſeorſim qværendam. Et qvamdiu ſua circa pacem officia à Svecis non plane rejiciantur, caute ſibi agendum, ne ſpeciem ſtudii in alteram partem inclinantis præbeat. Qvod ſi tamen ea ſuper re apud Electorem inſtent, ſine dubio petitis potituros. Enimvero apud iſtos nil proficiebatur,

13. April.

1655. *Nec eo minus diffidentiam ostendunt.* *16. Maii.* batur, ac parandis armis tempora inter dubitationem frustra elabebantur. Aliqvi instabant, ut Elector raptim tria militum millia iter ingredi juberet, tuendis limitaneis munitionibus. Nam iis à Polonico milite semel infestis, Electoralem deinceps militem cum ignominia exclusum iri. At Electori haut placebat magnis sumtibus conductum militem in periculum projicere, noudum facta conventione, cui ineundæ Poloni locum, aut diem haut dixerant. Nec committendum sibi à Polonis credi, se etiam citra peculiare pactum ad ejusmodi auxilia ferenda teneri. Enimvero istorum pleriqve ultro scrupulos movere, in alios rem, aut in futurum rejicere. Tum exitum comitiorum sibi expectandum excusare. Limitanea qvoqve loca proprio custodire milite cupiebant, periculosum esse jactantes in ista externi Principis militem recipere. Sed Electorali milite in campo utendum; cui & annonam in itinere exhibere mos Poloniæ non ferat, Landsbergam delatis menstruum stipendium solvendum, ac ubi fines Poloniæ tetigerint, sacramento Regis & Reip. adigendos. Ad qvæ Zarvadskius: *mirari se diffidentiam tam manifeste pellucentem. Sane his legibus ab Electore nil subsidii expectandum; qvi & extra culpam futurus sit, si Resp. ipsorum detrimenti qvid capiat.* Ita hic postqvam denuo de studio Electoris testatus esset, irritus discessit.

In Polonia omnia sunt confusionis plena. §. 17. Sic igitur tunc apud Polonos confusa omnia; qvi & variis è rumoribus metum, inde spem sumebant. Plerisqve inania credebantur, qvæ de Svecorum in Poloniam destinatis jactarentur. Qvin aliqvi qverelis non abstinebant; falsis terriculamentis supervacuorum sumtuum causam sibi præbitam. Nam à sacerdotibus sibi suis confirmatum, nil periculi imminere. Etsi pauci prudentiores stultitiam sui vulgi deplorarent. Sed & cum Elector Holstium architecturæ militaris peritum Custrino misisset ad inspiciendum Poloniæ limitem, aditusqve, & loca, qvibus præsidium à se imponi Poloni cupierant, num ad vim arcendam idonea forent; isti suspecta ab eodem qværi arguentes, in custodiam abreptum ægre demum expostulante Electore dimiserunt. Ac jam periculo se defunctos credebant, qvod tantum temporis à Svecis sibi indultum fuerit, ut selectos agrestium, etsi nulla bellandi peritia, ad loca limitanea deducere, ac universæ Nobilitatis in arma evocationem obtinere possent. Ad eandem formam res per reliqvam Poloniam erant, nec uspiam certi qvid aut solidi consilii. Tum intempestive admodum Electorem ad qverelas turbidorum qvorundam Borussorum asperis ex Aula mandatis protelare non dubitaverant; qvæ tamen Palatinus Posnaniensis per literas excusare conabatur: *Multa apud ipsos non malitia, sed qvadam nescio improvidentia, an negligentia agi: tum & animum Regis non semper ad negotia intentum, & qvid, qvoqve modo agatur, disponaturqve subinde incuriosum esse.* At Lithuanos metus immanitatis Moscicæ plane exsternaverat, cui declinandæ plurimi protectionem Svecicam circumspiciebant, super qva & Episcopus Vilnensis multa cum Curlandiæ Duce agitabat. Contra Radzivilii optabant, ut conditionibus utrinqve proficuis in Electoris tutelam concedere possent; qvin ut is demum plane corona potiretur; qvæ & multorum aliorum vota erant, non tantum ob fortitudinem, aliasqve virtutes Regno dignas; sed & qvia alias post obitum Joannis Casimiri proximum jus hæreditarium ad Lithuaniam ipsi competebat. Nam Friderico Marchioni Brandenburgico uxor fuerat Sophia Jagellonica, Casimiri Regis Poloniæ filia, è qva natus fuit Albertus Senior, primus Borussiæ Dux; è cujus filio cognomine genita filia Anna Joanni Sigismundo Friderici Wilhelmi avo nupta fuit. Is tantum scrupulus urgebat, num eo casu Elector armorum paratus facere posset aut vellet, aliis competitoribus, ac inprimis Svecis repellendis pares. Sed deerat tempus sat laxum ad rem tanti momenti digerendam, atqve executioni dandam.

Holst.

Cum Joanne Casimiro Rege agitata. *16. Mart.* §. 18. Cum ipso qvoqve Joanne Casimiro Rege varia miscebantur, nullo exitu, qvod vel talia ab Electore peterentur, qvæ præstari non possent, vel iste inter dubia consilia vacillaret. Hic per literas Electori significabat; *se magno metu è Svetia afflari, qvod Carolus Gustavus Morstinium audire abnuat. Sibi tamen decretum tres Coronas & leonem sigillo suo haut detrahere. Sed misso Goraiscio extrema pro pace tentaturum, cui promovendæ ut Elector una cum Holsatiæ, & Curlandiæ Ducibus officia sua interponere velit, se rogare. Missionibus ad Moscum se haut fatigaret, qvoad ipse id petierit. Tum Borussia portus probe custodiret, de qvibus Svecia tradendis sibi nunqvam in mentem venerit, uti stolidus rumor vulgaverit. Insuper Svecos transitu per suas terras prohiberet, intercepto inprimis itinere inter Drabeimum, & Slochoviam. Simul cum omnibus qvorum intersit consilia conferret infringendis Svecorum conatibus. Inprimis ut Cæsari, & Ordinibus demonstraret, qvanti Germaniæ intersit Poloniam in præsenti statu servari.* *Goraiski.*

Circa

1655. Circa qvæ Elector qvantum posit operam se navaturum pollicebatur, ita tamen ut ne gratis alienam calamitatem in se traheret. Missus inde à Rege ad Electorem Joannes Tonscius, consilium avertendo à Svecis periculo exposcens. Cui ab Electore responsum: *Præsentibus Poloniæ temporibus tuta magis qvam speciosa congruere; eoqve serio id agendum, ut Svecis satisfiat, ac seposito tantisper dignitatis respectu qvamprimum legatos in Sveciam mittendos; qvorum negotium ipse pro virili sit promoturus.* Significabat dehinc Rex Electori de literis à Senatu Sveciæ scriptis, qvibus multa à veritate abeuntia sibi impingantur, qvas & ideo in clarigationis vicem acceptet. Et qvia intellexerit, Svecos per Pomeraniam irrupturos, petebat ne Elector hisce transitum per suam provinciam concedat, ac ut loca impediendo hostium itineri opportuna tempestive muniat, ac inprimis Notezii fluminis ripas tribus peditum millibus custodiat. Tum castris commodo loco positis iter Svecorum intersepiat, aut saltem exercitu suo terga istorum premat, Polonis à fronte occursuris. Qvalia uti rerum humanarum peritus haut facile gratis ab altero postulaverit; ita eadem abnuisse cuivis nullo offensæ metu licet, qvi suo sibi jumento malum arcessere stolidum ducit. Sed & ab Ordinibus Borussiæ Ducalis Rex subsidium pecuniarium extra ordinem postulabat, conducendo militi impendendum, ad litora Borussiæ custodienda. Id qvod Borussi abnuebant, jacentia commercia excusantes; ac id onus Elector deprecabatur, qvod à suo milite sat oneris eosdem mansurum esset.

9 April.

§. 19. Significaverat porro Elector Regi, è Svecia in aulam suam advenisse ablegatum Wolfsbergium, sed qvi de tractatibus pacis nullum verbum fecerit, causatum, se haut credidisse Electorem facultate super eadem agendi instructum. Unde rogabat Elector, ut Rex plena mandata suo, ac Reipublicæ nomine ipsi mittat, qveis bona fide in Poloniæ commodum usurus sit. Iis cum mandatis missus à Rege Berolini aderat Bartholdus Rautensfelsius, qveis *plena & absoluta potestas* in Electorem conferrebatur *omni meliore modo ac ratione cum Svecis tractandi, statuendi atqve concludendi, prout ipsi æqvum & justum fuerit visum, pacem perpetuam, aut prorogandas inducias:* ut tamen literis caveret, non in alias leges se conclusurum, qvam adjuncta instructio admittat. Si qvid ultra concedatur, non nisi à Regis ratihabitione valiturum. His porro conditionibus Joannes Casimirus

Joannis Casimiri circa pacem cum Svecis mens.

24. April. Rautenfels.

perpetuam pacem admissurum se ferebat; *ut æterna sit anteactorum oblivio inter prosapiam Sigismundi, & Regem Ordinesqve Sveciæ; ac omnia decreta in fraudem & ignominiam istius facta aboleantur. Titulum & insignia Sveciæ qvoad vita superest ipse gereret, cum morte sua desitura. In pensationem bonorum gentilitiorum & feudalium Wasianæ Domus minimum ducenta uncialium millia dentur. Pensitandæ resignationi juris hæreditarii in Sveciæ Regnum tota Livonia à Duna flumine ad Narvam usqve familiæ Sigismundianæ hæreditario jure tradatur, ac Regno Polon. postliminio restituatur, exulibus Livonis prædia qvoqve sua recuperaturis. Nam & Livoniam jure ad Poloniam spectare, & Esthoniam jam olim in disceptationem venisse: & qvia Sveciæ Regnum Livonia longe potius sit, Sveci qvoqve promittant, se circa alia Polono pro re nata gratificaturos. Pace sic facta fœdus inter utrumqve Regnum ineatur de armis Mosco inferendis propriis utriusqve partis sumtibus. Ast ubi hisce legibus pax coire non possit, prorogationem induciarum concludendam in tempus ex Electoris judicio definiendum. Circa qvas præter jam dictas conditiones id qvoqve stipulandum, ut Sveci propriis sumtibus arma ad finem usqve belli cum Polonis socient, pace non nisi ex utriusqve consensu concludenda. Si Sveci insignem provinciam Mosco eripuerint, qva Regi pro Svecia & Livonia satisfieri qveat, de pace perpetua pro lubitu tractationem suscipi posse. Post exploratam Svecorum mentem super loco, tempore, & modo tractatuum ab Electore statuendum. Cum in Electorem plena agendi potestas sit collata, non opus esse missis ab utraqve parte Commissariis, non nisi exacerbationi animorum & protrahendo negotio inservituris; sed sufficere singulos utrinqve adesse parcendis sumtibus, qvi de necessariis moneant. Sumtuum belli nomine non habere Svecos qvod postulent, cum è Livonia decuplum amplius tot per annos perceperint. Qvi & jam olim ex ulibus Livonicis se satisfacturos receperint, ac ante triennium pro cessione Sveciæ, & Livoniæ per Curlandiæ Ducem qvadringenta uncialium millia obtulerint. Livoniam Regno Poloniæ ab Imperio Romano permissam, ut hunc adversus Turcas, Tartarosqve tegendo eo plus roboris foret. Titulum & insignia Sveciæ Regem in Polonia duntaxat usurpaturum, iisdem abstenturum, si ad Regnum Sveciæ scripserit. Si nulla sit spes obtinendæ Livoniæ, Sveci fidem darent, se occasione hujus conjunctionis ex hostico æqvivalentem provinciam suis sumtibus occupaturos Regno Poloniæ tradendam, salva nihilominus particula Livoniæ à Polonis adhuc possessa, & ut redhibeantur*

 omnia,

1655.

omnia, qvæ ante hoc bellum Curlandi fuerant, cum Dalenſi præfectura, & bonis exulum Livonicorum. Si tamen Sveci certas ob cauſas Polonis Livoniam in manus tradere nolint, eam in Curlandiæ Ducem transferrent, eodem qvo Curlandiam jure poſſidendam. Aſt irritis tractatibus Rex, ut arma ſecum jungat Elector, petebat. In præmii vicem oſtentabatur recuperatio Citerioris Pomeraniæ. Præter domeſticas Poloniæ vires eſſe ſpem pacis cum Moſcoo & Coſacis, ſocia inde arma ſecum juncturis. Intereſſe qvoqve Dani & Belgarum, ne Sveci Gedano, & Pillavia potiti commercia Maris Baltici pro lubitu temperent, majoribus auſis materiam. Curlando Livoniam poſſe promitti, ſi naves ſuas Danis Belgiſqve in Sveeos junxerit. Belgas qvoqve monendos, ut Hamburgenſibus, & Oldenburgico Comite juncti Bremenſem provinciam irrumpant, qvod horum omnium cervicibus Sveci immineant; qvi & initio belli Germanici Weſtphaliam invaſerint, ut incrementis ipſorum obſtantes Belgas cominus obſervare poſſent.

Electoris de his judicium.

§. 20. Enimvero Elector iſtas conditiones hiſce temporibus hautqvidqvam accommodatas judicabat, qvas Sveci pro animorum præſenti habitu in ludibrii vicem accepturi erant. Ac mirum erat, Joannem Caſimirum, qvi aliqvot ante annos multo leniora obtulerat, tantum ferociæ nunc ſpirare. Sane poſtqvam Sigismundi ſtirps ad unum redacta eſſet, ſenem & orbum, qvi titulum Sveciæ dum viveret retenturus ſit; ſtolidum erat, inanem renunciationem, qvam natura mox gratis procuratura erat, diſpendio tam opportunæ provinciæ redimere, adjecta cumprimis Eſtonia, & Narva, de qva Poloni antea mentionem haut fecerant. Et cui uſui Joanni Caſimiro jus hæreditarium in Livoniam erat conferendum, cum ipſo brevi tempore plane extinguendum? Igitur qvanqvam alias mãdatarii, & ſeqveſtris perſona in eundem cadere non videbatur; tamen cum id negotium ſuſcepiſſet Elector non captando lucro, ſed ne qvid per tractatus in ipſius fraudem ſtatueretur, ſubtilitates juris curare haut placebat. Aſt qvæ Rautenfelſius mandata attulerat, non niſi animorum exacerbationem apud Svecos excitatura erant. Nam utut iſte ſuper hiſce moderandis ſpem injeciſſet; tamen ejusmodi licitationes hac rerum facie locum non habebant. Ac cumprimis ita cauponari non decebat, qvi ſeqveſtris, ac mandatarii partes ſimul obibat, & cui præcipuus ſcopus erat, ne res ad manus perveniret. Id qvod nulla alia ratione obtinere dabatur, qvam ſi ipſe Sveco ſtatim demonſtrare poſſet, amica transactione eadem, qvæ per incertam armorum aleam, adqviri poſſe. Deniqve cum Rautenfelſius à ſolo Rege mandata attuliſſet, Sveci hæc, ni & à Republica eadem afferrentur, haut curaturi erant. Igitur Elector iſti per ſuos oſtendi jubebat; procuratorium haut ita adornatum, uti Svecis placere qveat. Saltem ſigillum eos offenſurum, in cujus medio umbone Lithuanicus eqves extabat, brachium ſiniſtrum parma tegens, in qva inſigne Sveciæ obſcurius expreſſum erat, etſi in margine tres coronæ non apparerent. Nam id ſigillum ferri poſſe, qvod mergitem Waſianam in medio repræſentet, qvod velut Joanni Caſimiro gentilitium adimi non poterat. Sed & ejusmodi conditionibus in medium propoſitis Svecos ſtatim protelandos, in præſens qvidem valde irritabiles, & omnia in ſiniſtram partem interpretantes. Ad qvæ Polonus: *Procuratorium Reipublicæ mox ſecuturum. Conditiones perſvadendo mitigari poſſe. Guſtavo Adolfo Livoniam occupandi prætextum fuiſſe, ut ſecuritati ſuæ familiæqve proſpiceret; qvæ obtenta reſtitutionem faciendam. Falſo Svecos credere, omnia qvocunqve modo occupata ipſorum eſſe. Poſſe converſionem rerum contingere, per qvam male parta revomere cogantur. Qvo liberalius à Polonis offeratur, eo avidius Svecos petere. Carolo Guſtavo recens regnum æqvitate magis, qvam armis ſtabiliendum. Polonos qvovis modo cum Moſco deciſuros, ut Sveco occurri poſſit. Antea Cæſarem ſingulis trienniis proteſtationem interpoſuiſſe, ut Livonia Imperio reſtitueretur, cui nunc per iſtius conniventiam Sveci tamdiu incumbant: qvæ nunc reſtituta non parum roboris Poloniæ additura ſit. Sed in præſens Polonos ad peculiaria haut deſcenſuros, anteqvam perſpexerint, num Sveci circa fœdus contra Moſcos, & alia ipſis gratificaturi ſint.* Noſtri contra; *ſi præſens tempus, Svecorumqve vires conſiderentur, has conditiones longe infra habitum iri. Hos armis probe inſtructos, multa loca poſſidere, è qvibus Poloniæ nocere qveant; ac plura affectare, qvam jam poſſideant. Ac mortuo jam fratre Regis Carolo Ferdinando jus in Sveciam ultro expirare. Qvin eosdem negare, ſe induciis illi ſe rius teneri, velut ſæpius per Polonos violatis.* Polonus ad hæc; *qvæ Bothius, & alii fecerint, à Cæſare profecta. A Livonia Svecorum fortunam cœpiſſe; eandem & cauſam ruinæ ipſis eſſe poſſe.* Noſtri: *ſi nulla alia ſint mandata, tractationem incaſſum iri ſumtum. Nam Svecos Livoniam dudum pro ſua habere. Ac tamen in votis eſſe Electori, ut*

1655. *10. Maii.*

res

1655. *res componi possit.* Polonus; *summam ne gotii circa satisfactionem verti. Svecos decuplo plus è Livonia percepisse, qvam in bellum impenderint; qvam & qvare invaderent, nulla causa fuerit. Ad qvæ metu qvis compulsus sit, retractationi obnoxia. Gratis jus hæreditarium ad tantum Regnum cedi non posse. Joannem Casimirum qvantumvis solum è Sigismundi familia superstitem, tantum qvadraginta sex annos natum esse. Oblatam per Curlandum pecuniæ summam contumeliæ in vicem accepisse. Nondum plane prostrato haut opus esse supplices manus tendere.* Ita, post inanes disceptationes iste Berolino, ubi dissimulata persona egerat, discessit. Et qvia mox duo legati in Sveciam mittebantur, judicabat Elector, Polonis haut cordi fuisse, se parario negotium suscipere, sed tantum ab ipso aliqvid expiscari conatus, qvem secreta cum Svecis commercia miscere suspicabantur. Unde perspecta, Polonorum pervicacia Elector per Zarvadskium Joanni Casimiro demonstrabat: *hoc Poloniæ statu Sveco tantis viribus occurri non posse, ut felix successus inde sperari qveat. Unde suadere se, qvibuscunqve conditionibus pacem, Regniqve salutem redimere. Ast si iste inter ancipitia consilia tempus extrahat, & omnia aleæ expositum eat, sibi vitio datum non iri, si statum suum qvocunqve modo in tutum subducat. Nec Regi consuli, si ipse nullo Poloniæ fructu alieni exitu accessio fiat.* Idem 4. Jun. cum jam Stetini tractatum orsus esset, de iis Regi significabat, petens, ut is mentem suam declarare velit super conditionibus pacis, ad præsentia tempora adaptatis. Nam hisce haut cognitis circa seqvestris munus frustra à se laborari. Ad qvod nil aliud à Rege responsum, qvam legatos jam in Sveciam plenis cum mandatis profectos.

Super fœdere cum Belgis agitur. §. 21. Cum igitur Svecorum bellandi cupido, ac distorta Polonorum consilia, nullam spem relinqverent imminentem, tempestatem per amicam negotiationem, avertendi; rationis erat, Electorem ad sui conservationem omnes cogitationes intendere, ne aliena ruina involveretur. Eum in finem conducere videbatur fœdus mutuæ defensionis cum Belgis absolvere. Super isto multos per annos incassum laboratum fuerat, ob languens tunc Belgarum, in Domum Arausionensem studium affectu qvoqve in Electorem refrigerato, & qvia, post per Anglicarum bellum aliis negotiis vacare haut licuerat. Et pleriq; crediderant, id fœdus Reip. oneri magis, qvam robori fore. Ac est ista ejus Reip. indoles, ut non nisi propriis, eisqve urgentibus rationibus permoveantur ad auxilia aliis expedienda. Qvæ ubi se ostendant, etiam citra fœderis obligationem ista suscepturi sunt. Imo ut maxime fœdus existat, ni tamen sua ipsos utilitas impellat, potius iisdem fuerit notam non servati pacti incurrisse, qvam superfluos sumtus, atqve pericula suscepisse. Igitur diu res in eo hærebat, qvod Belgæ fœdus ad Clivicas duntaxat ditiones extendi vellent, aut non alia lege, qvam ut vicissim 1655. Principes illi, qvi qvondam *Unioni Evangelicæ* nomen dederant, huic qvoqve accederent. Id qvod præstare penes Electorem non erat. Sed & remoram injicere, conatus fuerat Neoburgicus, permoto Cæsare, ut ad Belgas Fœderatos literas daret; qveis hi monebantur eo fœdere desistere, tanqvam periculoso, & qvod autoritati Cæsareæ, Imperiiqve legibus fraudi cedat, nec minus aliis, qveis in Clivicas ditiones actio competit. Ac par esse Electorem potius Cæsareæ decisioni se submittere, prout & pace Westphalica dispositum sit. Sed & vicissim offensæ non parum demonstrabat Elector adversus Belgas ob exclusum à muneribus majorum suorum Arausionensem Principem. Qva de re per literas idem, Ordinibus Generalibus significabat; *eam hac indole esse, ut plane fidem suam excedat; cum majores Principis longe aliud meriti sint, qvi primum velut lapidem huic Reipublicæ, ac tam dulci libertati jecerint, ac insignibus subinde meritis id beneficium cumulaverint.* Unde & Electoris jussu Joannes Copesius, cum Ordinibus pacem cum Anglis initam gratularetur, Angliæ mentionem haut fecerat, sed laxioribus verbis lætum sibi testabatur, Rempublicam è tam gravibus fluctibus emersisse. Idem qvoqve non dissimulabat offensam, qvod Belgæ fœderis cum Polonia formulam, re cum ipso haut communicata, concepissent, cum tamen sibi qvoqve in Borussia portus forent. Sed post cum à Borea tempestas surgeret, communes rationes id fœdus facile conciliabant. Ac jam ultro Belgæ conditionibus, qvibus antea idem eluserant, desistebant, hanc præcipuam ejus causam professi, ut conatibus Svecorum resistatur portubus Borussiæ imminentium. Neqve audiebantur Clivici Ordines, qvi pecunias ab Electore imperatas & delectus velut privilegiis suis repugnantes argvebant. Nam talia conditione temporum defendi, aut excusari, ac onera civium necessitatibus reip. metienda; nec ulla privilegia impedimento esse debere negotiis, qvæ servandæ reip. suscipiuntur. Ac nolebant nostri expressis verbis pacti Xantensis mentionem fieri, ne Belgis prætextum esset alienorum civium, pervicaciam adversus legitimum Princi-

1655.

pem alendi. Cupiebant Belgæ Gedanenses qvoqve huic fœderi innectere; sed illi res suas seorsim sibi habere volebant. Cum pleraqve discussa essent, nostris obliqve insinuabantur, Belgas partem præsidii Pillaviensis sibi deposcere, ut eo plus coloris auxilio suo foret; ac id revera Electori levamento esse, ac plus oneris in Belgas devolvi, suo militi stipendia exsoluturis. Nec ideo possessionem loci periclitari, qvod præter indolem Reip. sit multis terris adqvirendis inhiare; ac id ad certum duntaxat tempus fore. Sed qvia nostris eam in rem mandata non erant, id silentio transmittebatur. Cæterum anteqvam de successibus Svecorum audiretur, Belgæ varia tricando fœdus id extrahere, qvi Suecorum qvidem destinatis remoram injicere cupiebant; sed suspicio suberat, ne Elector non tam Sveciam imminui, qvam suam potentiam gliscere cuperet, ostenso summi in Borussiam imperii cupidine; cui non Poloni solum, sed & Borussi privilegiis suis metuentes obsistebant. Molestum qvoqve erat nostris, qvod Belgæ de Cromvello in hoc fœdus adsciscendo mentionem injicerent, cujus nomen Electori detestabile nostri ferebant; ac subinde Svecicam societatem minabantur, ni isti tricarum desinerent. Sed & inter tractandum à qvibusdam non pauca inficete aut odiose jactabantur. Ex ipsis Commissariis qvispiam nostris in os dicere haut erubescebat: à se amicitiam Electoris parum curari, velut qvi satis norint, ab eodem vicissim nil auxilii sibi expectandum. Nec dubitabant digniorem sibi præ isto locum deposcere, simul stipulari, ut sui cives in Electoris portubus non ulterius qvam in præsens onerentur, omnibusqve fruantur privilegiis, qvæ cuivis alteri nationi unqvam concedenda sint. Jactabatur qvoqve à nonnullis; haut alio fine id fœdus ab Electore qværi, qvam ut ipsos turbis implicet, aut pecunia emungat, tracta in se eorundem militia ope Wilhelmi Nassovii Principis, qvi summum in Belgicas copias imperium post Brederodii obitum habiturus erat. Qvin Belgis, si sua ipsis conservatio cordi sit, amicitiam potius cum iis contrahendam, qveis diversæ à Brandenburgico rationes, utpote qvi caput sit eorum, qvi juvenem Arausionensem fastigio majorum suorum, libertati valde periculoso, admotum cupiant. Ac Svecorum, Anglorum, aut Hispanorum amicitiam colendam, haut oneri futuram, & qveis nullum in istum Principem studium. Prævaluere tamen, qvi commercia Maris Baltici in tuto collocanda judicabant, qvibus periculum tunc à Svecis imminere videbatur. Ac honestum prætextum qværebatur sub nomine Electoris tutelam Borussiæ adversus Svecos suscipiendi, ut non hostili animo, ac ut Svecis bellum facerent, sed implendæ suæ ex fœdere obligationi ei negotio se ingesisse viderentur. Ad extremum Svecicus minister Appelbumius fœdus istud impedire conabatur, exhibito Ordinibus scripto, qvo inter alia memorabat; Regi suo cum Electore probe convenire, ac jamdudum inter hos fœdus fuisse conclusum, ni rumores obstitissent, qvasi Belgæ Electorem in Regem instigarent, promisso terra mariqve auxilio, ac insuper pecunia. Ad qvod scriptum à Belgis nil responsi repositum. Ita demum fœdus istud ad subscriptionem deductū. Qvo ipso & Clivicorum Ordinum qverelæ compressæ, spe levandorum onerum facta, & Winnenthalio custodia exsoluto, pro qvo Ordines provinciales in ducenta uncialium millia cavebant, ab ipso deinceps nil in Electorem tentatum iri.

Brederode.

Appelb.

27. Jul.

§. 22. *Fœderis ejus scopus ferebatur, sincera amicitia, ac mutua defensio ditionum tam Electoris, qvam Belgarum adversus omnes, qvi hostili modo eas invadere audeant; peculiariter qvoqve inclusis provinciis ad Mare Balticum sitis; ac si qva vis & injuria navigationi atqve commerciis Belgarum in Mari Baltico inferatur, novorum onerum impositione, aut iisdem plane interceptis; aut si in alterutrius ditione, ac peculiariter in Clivensibus provinciis cultus Evangelicorum sacrorum turbetur. Ubi fœderatorum unus invadatur, de eo statim alteri significandum: qvi protinus tentare tenebitur, num amica ratione res componi qveat. Id si non obtineatur, intra tertium mensem, ac prius etiam si periculum urgeat, auxilium submittendum. Id fœdus neutrius eminentia ac juribus derogabit, nec respectui, atqve obligationi, qvam Elector Cæsari, Romano Imperio, ac Poloniæ Regno debet; uti nec aliis fœderibus, pactisqve, qvæ utriqve parti cum aliis intercedunt. Subveniret Elector Belgis duobus militum millibus, hi Electori duplo numero, idqve sumtibus mittentis. Si pecunia magis placeat, qvatuor uncialium millia menstrua mille peditibus æqvivalebunt. Licebit qvoqve loco pecuniæ instrumentum bellicum aut naves accipere. Qvi auxilium mittit, haut ideo tenebitur pacem cum illo abrumpere, qvi alterum; cui auxilium præstatur, invaserit. Ubi conventus militum numerus haut sufficerit periculo depellendo, præmissa conventione plura præstanda. Belgæ Clivicas provincias qvantum potest transire parcant: sed ubi necessitas*

Fœderis ejus summa capita.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12.

1655.

1655.

tus subigit, miles modeste, & citra insolita provincialium onera transeat. Belgæ oppida Cliviæ, quæ adhuc insident, præsidio firment, salvis Electoris juribus, nec ut ex eo præsidio Belgis ullum jus in ea loca quæratur; & ubi utrisque videatur, præsidiis inde amotis, eadem loca in Electoris manus consignentur. Interim præsidiarius miles civibus & provincialibus molestus ne sit. Elector naves & merces Belgarum in suis ad Mare Balticum portubus ultra receptum jam modum ne oneret, nisi summa necessitas aut communis utilitas id requirat, non aliter tamen quam communi consensu; nec ab aliis ista onera introduci toleret; nec eos portus alteri tradat, oppignoret, aut quidvis juris potestatisvé in eos concedat. Commercius civium utrinque libertas constet. In id fœdus si alii quoque recipi velint, id utriusque consensu fiat; ac inprimis Protector Angliæ, ut huic fœderi accedat, ab utrisque invitetur. Durante hoc fœdere cives utrinque ab onere emigraturis alias incumbente immunes sint. Duret hoc fœdus in octo annos, ut tamen biennio ante elapsum id tempus super eodem prorogando inter partes agatur. Ubi id prorogari non placeat, expirante hoc fœdere utrinque in eam conditionem redeatur, quæ prioribus conventionibus definitur, quibus interim plenus vigor constabit. Uterque operam det, ut huic fœderi cum alii, tum Inferiores Saxones, & Westphali accedant. Ne delectus in fœderatorum ditionibus iis permittantur, adversus quos ex fœdere auxilia præstanda sunt. Fœderatorum uni in alterius terris liceat militem, socios navales, aut naves conducere, nisi is, in cujus terris id quæritur, ipse opus habeat, aut alia obstacula id excusent. Itinera utrinque terra marique tuta præstentur. Elector operam det, ut alii quoque Ordines Imperii accedant. Ratihabitionum commutatio intra duos menses fiat.

Ejus fœderis exiguus tunc fructus adparet.

§. 23. Enimvero fœderis tanto tempore agitati vix alius tunc fructus adparuit, quam ut Sveci gravissimam inde diffidentiam ostenderent. Nam cum tractatio tantum temporis absumsisset, ac Belgis haut persvaderi posset intra paucos menses tantum Regnum à Svecis prope eversum iri, auxilium tarde expediebatur, quod nec tantæ moli sustinendæ sufficiebat, ac ingruens hiems trajectionem in Borussiam impediebat. Ac omnes crediderant, Electorem utique ad proximam usque æstatem hostes propulsaturum, qva sat auxiliorum adfuturum sit. Nec aliqvi diffidentiam adversus Electorem dissimulabant, audito, tractatus inter ipsum, Svecosqve agitari, qvi qvo evasuri essent haut constabat. Post ratihabitionem testabantur; verbis ac promissis suis ab ipsa re pondus accessurum, ac Electoris amicitiam atqve salutem magnopere sibi cordi fore. Venerunt mox ab Electore literæ, qveis de suo in Borussiam adventu significabat, cujus res ita constitutas inveniat, ut qvatuor millibus peditum maxime opus sit. Nam non Moscos solum ejus finibus propinqvare; sed & Svecos in ipsius portus varia movere, qvi & delectuum vocabulo provinciæ molesti sint. Qvin Wittenbergium denuntiasse, se copiis ipsius in Borussiam tendentibus obstiturum: ac ipsum Regem declarasse; Electorem se in Borussia non alio, qvam reliqvos Poloniæ Ordines, modo habiturum. Ac cum Sveci in superiora Poloniæ digressi iter suum remorari non possint, jactasse; è Livonia se exercitum Borussiæ immissuros. Eadem cum Electorales ministri Belgis ingererent, & moras amputandas urgerent; hi, ut scripto nostri postulatum conciperent, volebant additis rationibus, qvare protinus ad ista auxilia repræsentanda ex fœdere teneantur; nam ad singulas provincias sibi de eo referendum. Sed nostri ostendebant; neqve Electori, neqve ipsis Belgis expedire, si Svecis id innotescat. Mox instituto colloqvio Belgæ negabant militem à se mitti posse, qvod dum is colligitur, ac in Borussiam ducitur, multum temporis elapsurum sit, multis qvoqve in itinere deserturis. Sed si pecunia suppetat, in Germania militem conducere in promtu esse. Nec tantum offensæ apud Svecos contrahi argento, qvam milite misso. Etsi nostri militem malebant, qvod illo in præsens opus foret hosti repellendo, ac ad famam id valere, civibusqve animos addere. Etsi haut rationis videretur, rem initio importunius urgendo Belgarum affectum refrigerare, cui testando etiam centum viginti millia florenorum menstrua in subsidium Electori offerebant. Simul propediem Legatos ad Regem Sveciæ mittendos, ac mari aperto classem qvinqvaginta navium bellicarum in Mare Balticum venturam. Interim spem esse, Electorem sustinendis Svecis parem fore; nec pacem cum his initurum, abdicato hocce fœdere, aut iisdem aliqvid potestatis circa vectigalia indulturum. In conjunctione cum Borussis Regiis saltem temporarium subsidium esse posse, qvoad validiora admovere spatium sit. Etsi indignabantur Gedanenses ita difficiles ac lentos esse, velut qvi censebant, eam conjunctionem oneri magis qvam firmamento sibi fore, ac se etiam

1655. citra istam Poloniæ fidem suam satis adprobaturos. Sed Belgæ svadebant, indulgendum istis initio qvantum possit, ut sublatis suspicionibus solidæ amicitiæ fundamenta sternantur; cætera successu temporis ultro proventura: ac post Belgas qvoqve isti unioni nomina daturos. Censebant tamen aliqvi, Electorem cum Ordinibus Borussiæ Regiæ agere non posse, qvin cum Svecis pacem abrumpat. Plures contra judicabant, si Elector cum populis liberis, ac nondum subactis consensu Polonorum fœdus contrahat, neminem super eo qverendi causam habere. Jusserat qvoqve Elector cum Hollandis super ducentis uncialium millibus mutuo dandis agi, vectigalibus Pillaviæ & Memelæ oppigneratis: qvi demum his legibus consentiebant, ut Belgicum præsidium Pillavia reciperetur ad solutionem usqve debiti, sumtibus Electoris alendum; ac ut usuræ semisses addita semuncia darentur, è proventibus ejus portus per proprium hominem recipiendæ. Eam pecuniam impendendam conducendis duobus militum millibus, qvi qvatuor millibus à se mittendis adjungendi sint, imposito præfecto, qvi sibi placeat. Cum nostri conditiones istos duras, periculosas, inhonestas, & mercenarias arguerent, Joannes Wittius differebat: Rempublicam nihil lucrari, nec omnia à se gratis posse fieri. Cogitandos qvoqve sumtus in classem faciendos. Se nil aliud qværere, qvam ut armis suis plausibile prætextum circumponant. Nostri anxii erant, qvid agendum foret. Nam ad has leges subeundas mandata haut habebant: ac tamen necessitatem tantam incumbere Electori posse, ut ei qvovis modo subveniendum foret. Ac consultum videbatur, Belgas immisso Pillaviæ præsidio cum Svecis committi. Igitur tutissimum ducebant qvasvis conditiones admittere, ratihabitione tamen Electori reservata. Nam ubi Elector necessitate exierit, eam sponsionem abnui posse. Sed si aliter servari neqveat, qvamvis rationem salutis expediendæ honestam haberi. Subinde tamen nostri super maturando auxilio instabant, ne medicina post mortem adferatur, neu Electorem qvibusvis conditionibus decidere necessitas subigat. Contra Belgæ differebant: se ultra promissa fecisse oblato pecuniario subsidio, cum Electori nondum apertus hostis sit. Acà multis se moneri, Electorem, si tolerabiles conditiones à Svecis obtinere possit, eas non repudiaturum. Qvibus sermonibus tamen à studio suo in ipsum haut dimoveantur. Ingravescente

de Witt.

tamen indies Electoris in Borussia discrimine nostri in antecessum animos Belgarum mollire studebant, ut minus offenderentur iis, qvæ per necessitatem Electori subeunda forent. Ac mox cum inter istas moras idem ad transigendum cum Svecis compulsus foret, omnis ista negotiatio intercidebat. 1655.

§. 24. Cæterum Belgarum consilia tunc id potissimum respiciebant, ut Daniæ Regem cum Svecis committerent; apud qvem legati ipsorum instare jubebantur, ut integra sibi omnia servaret, qvoad classis sua in Oresundam accesserit. Tunc enim ab isto solidi qvid statui posse, ubi à se rem serio agi viderit, in præmium belli exposita amissarum provinciarum recuperatione. Electori fœdere cum Svecis inito non consuli, qvibus non de Polonia & Lithuania, sed de Maris Baltici imperio agatur. Nec curandum esse, si tantisper loca mediterranea vastentur, modo ora maritima servetur. Moscum qvoqve instigandum in Livoniam, ut ibi aliqvo portu maris potiatur, cui in Danis, Belgisqve multum fiduciæ repositum sit; per qvem & Cosaci sedari possint. Is ut Electori qvoqve faveret, literæ ad eundem à Belgis scribebantur. Ab Anglia porro Svecis auxilii nil venturum; ne à Gallia qvidem, cujus sacerdotes Polonum destitui valde doleant, ac Svecis occasionem dari ritus Romanos opprimendi. Etsi cum Galli sperent utili Svecorum opera se usuros, iidem in hoc infesti nihil suscepturi sint.

Belgarum consilia.

§. 25. Porro ne Belgicum fœdus Saxoni scrupulum injiceret, Elector verebatur, apud qvem à Rege Sveciæ missus Steno Bielkius Dresdæ multa cum gratia agebat; qvi ne forte Saxonem, dum Elector circa alia distinetur, ad movendum Juliacense negotium induceret, metuebatur. Unde Elector Lœbio Vienna remeaturo injungebat, ut Saxonem edoceret; id fœdus antiqvum esse, cujus effectus circa capessendam, retinendamqve possessionem Juliacensium provinciarum egregius adparuerit. In qvo nil reprehendi qveat, nisi qvod genus hominum sit, qvod universo orbi exosum reddere cupiat, qvicqvid rationibus suis adversari videtur. Sane eo fœdere Belgas nil defendendum suscepisse, nisi legitimam Electoris possessionem, & si qvid jure ius ditionibus adqviri possit, salva judiciali circa eam causam sententia, in qva & Saxo adqviescere decreverit. Sed & ita Belgarum Rempublicam hactenus egisse, ut ab ea vis injusta haut sit metuenda.

Saxoni circa Belgicum fœdus satisfit. Sten. Bielke. 10. Oct.

§. 26. Ab

1655. Cum Angliæ & Gallia actio.

§. 26. Ab Anglis, Gallisqve Electori multo minus auxilii tam præcipiti occasione erat expectandum. Eqvidem ad Angliæ Protectorem Olivarium Cromvellum Elector Joannem Fridericum Schlezerum miserat, qvem iste non minore qvam à Rege ablegatum honore receperat, ac amplissimis verbis de suo in Electorem studio jactaverat; inter alia valde detestatus eorum actiones, qvi hoc tempore, qvo Romanæ sectæ addicti tantos spiritus gerant, ex mera fines proferendi libidine orbem Christianum distrahant: ac sibi omni ope prohibendum, ne Principes Evangelicâ sacra professi inter se collidantur. Ac se missis Legatis, & alia ratione impediturum, ne Electoris, aut Belgarum rationes turbentur. Præter talia uti ab isto nil expectandum erat; ita nec Sveci habebant, qvod in ejus amicitia confiderent, cui qvod in Hispanos meditabatur bellum sit negotii dabat. Qvod tamen socii nihil cum Schlezero susciperetur, causa habebatur, qvia Cromvellus majoris dignationis legatum ab Electore missum iri crediderat; & qvia opinio erat, Electorem cum expulso Rege Angliæ secreto fœdere necti. Apud Gallos qvoqve Elector per Abrahamum Viqvefortium instabat, ut Svecos ad instaurandos eum Polonis de pace tractatus permoveant, uti ipse apud Polonos facturus sit. Cui responsum; Avaugurio injunctum, ut eam rem serio apud Sveciæ Regem urgeat, simul ut inter Electorem, atqve Sveciam amicitiam servare studeat. Nec tamen ejus operæ effectus conspiciebatur; ac satis adparebat Gallos per emolumenta, qvæ à Svecica amicitia sperabant, & per affectum in Polonos in diversa distrahi; præsertim cum occasione belli Polonici Svecos cum Austriacis committi posse spes foret. Post & à Cæsare literæ ad Regem Galliæ dabantur, qvas cursor in ipsius Regis manus tradere jussus fuerat. Earum argumentum erat; *à Svecis enormia adversus ritus Romanos in Polonia patrari, ac statum ejus Regni exitio proximum esse. Unde petere, ut is operam navare velit tuendis sacris ac ut pax omnes complexa meatur.* In Gallia sinistre acceptum tanti momenti literas per cursorem redditas, & qvod hic apud Cardinalem Mazarinum, uti moris est, accessum haut qvæsivisset. Qvo ipso Cæsar monuisse videbatur, per Cardinalem stare, qvo minus pax coiret. Unde sat frigide isti responsum; operam constituendæ inter vicinos paci datum iri. Per eundem cursorem Regina Christina literas ad Regem Galliæ miserat, qvibus super mutatis sacris significarat; *qvod propositum sibi jam ante octennium fuisse captum, sed ob incumbens tunc regimen effectui dari haut potuisse.* Ad eas literas à Gallis nihil responsum tum ob alias causas, tum qvod hisce duntaxat verbis subscriptum foret; *vestra bona amica Christina.*

Viqvef.

1655.

Ad Cæsarem legatus mittitur.

§. 27. A Cæsare præsentius auxilium sperandum videbatur, qvo propius Poloniæ res ipsum tangebant, ingenti periculo eidem incubituro, si Rex bellicosus, sacrorumqve diversus ad latus ipsi consisteret, tanto terrarum tractu communem limitem eumqve patentem habiturus. Ei literis datis Elector sua commoda laxioribus verbis commendaverat. Qvibus Cæsar responderat; sese ipsi libenter subventurum, si norit, adversus qvem auxilio opus sit. Igitur ab Electore missus Viennam Lœbius, qvi Cæsari exponeret; *qvomodo ipse connexus fuerit, & item atqve adparatum armorum apud Moscos ac Svecos animadverterit, super firmandâ inter Svecos, atqve Polonos pace egere; nec tamen impedire potuisse, qvo minus in extrema erumperetur. Et qvia ipse præsentius remedium dispicere non possit prohibendo, ne Polonia invadentibus omni ex parte hostibus succumbat, qvam ut Cæsar, aliiqve Principes interventu suo pacem inter Polonos, eorumqve hostes conciliare studeant; se non potuisse qvin Cæsarem roget, maturatis legationibus opus tam necessarium urgeat, ne tantum regnum in solitudinem detur. Id officium reqvirere propinqvam cum Polonia conjunctionem, & cultam hactenus inter Germanos, Polonosqve commodam amicitiam, ac egregiam horum adversus communem Christiani nominis hostem navatam operam. Nec dubium esse, qvin Sveci à Cæsare oblati officii singularem rationem sint habituri. Interea qvia metus fuerit Borussiam qvoqve his turbis implicitum iri, necessitatem sibi impositam arma parandi, ac in eam provinciam abeundi, qvo eidem tutandæ præsto esse qveat. Eoqve ditiones suas in Germania sitas Cæsaris protectioni commendare, simul tam arduis temporibus consilium ipsius exposcere.* Præter ista legatus explorare jubebatur, qvam in partem delectus sui in aula Cæsarea acceperentur. Qvod si pro more ejus aulæ petita scripto sint exhibenda, id observaret; ut nulla mentione peculiarium causarum, aut meritorum unius aut alterius Regni nil nisi Cæsaris officium, ac consilium, qvomodo ipse inter talia gerere se debeat, paucis verbis rogaret. Inter sermones cum ministris ostenderet; etsi bellum nunc inter extraneos Reges geratur,

11. Aug.

Eius mandata.

Germa-

1655.

Germaniæ tamen interesse id mature sopiri, incolumi adhuc Polonia, & ut omnia in pristino statu persistant. Sane ingens momentum in Polonia esse, sub bellicosum Principem, & haut precario imperaturum redacta. Qvid valido isto eqvitatu in egregiam disciplinam composito ac justo peditatu accedente non effici posse? Qvam in proclivi tunc futurum superato Odera in Germaniæ interiora penetrare, ac late populationem dare? Addebatur de extraneis delectibus à Cæsare in Germania prohibendis. Inprimis cavendum, ne si Svecus Polonia potiatur, Silesiam, veterem ejus Regni partem, vindicet. Nec fidendum à Stenone Bielkio Dresdæ jactatis; Regem Sveciæ nil Silesiæ affectare, sed duntaxat Borussiam Regiam, Livoniam, Curlandiam, & Lithuaniam; Poloniam penes Joannem Casimirum manere posse. Refusionem tamen impensarum simul qværi. Tum spem esse Electorem Regis voluntati se accommodaturum; collisionem utriqve haut ex usu, ac non nisi malevolis gaudia parituram. Deniqve exploraret, qvid auxilii à Cæsare Electori necessitate reqvirente expectandum; ac num Cæsar Borussiæ defensionem suscepturus sit, si Elector eam velut feudum ab Imperio recognoscere velit. Cæsar eam missionem sibi gratam esse, ac Electoris consilia, actionesqve à se æstimari testabatur; cum antea ejusdem arma isti non parum scrupuli movissent. Qvanqvam autem is initio insigne studium pro Polono aperte haut ostenderet, velut qvi qvam maxime à novo bello abhorrebat: satis tamen perspiciebat sibi utiqve huc descendendum; præsertim qvod metus esset, ne Turca qvoqve aliqvam lacerandæ Poloniæ partem invaderet. Inde Læbius scripto exponebat: *Electorem semper Sveciæ amicitiam qvæsivisse, offensæ nullam occasionem præbuisse, de controversia istorum regnorum nil participasse, nec circa actiones & titulos illorum qvid suscepisse, qvod alterutri parti fraudi esse qveat. Haut eo secius Regem Sveciæ minitabundum jactasse, Electorem à se in Borussia non alio qvam hostis loco haberi posse. Eqvidem Electorem in Borussiam abiisse egregiis copiis stipatum. Sed cum è Livonia qvoqve bellum ingruat, ac obducta glacie aqvæ in intima provincia aditum pandant, eundem hosti ex utraqve parte parem haut esse. Eoqve à Cæsare petere, protinus qvatuor peditum, duo eqvitum millia sibi auxilio in Silesiam ad fines Poloniæ mitteret, qvæ ipse statim inde evocare qveat.* Addebatur de suscipienda pacis inter ea Regna conciliatione, ac ut Regi Sveciæ scribat, damnoso per ipsius ditiones transitu supersedere velit. Ad qvæ prompta declaratio petebatur, ne Elector, ubi in angustias redactum, & ab omnibus desertum se conspexerit, necessitate ad talia descendere cogatur, qvæ non omnibus arrisura sint. Cæsar ad hæc verbis: Electoris se periculo indolescere. Missurum, qvi conditionem ipsius penitius inspiciat, & qvousqve ejusdem se vires porrigant. Inde pro rei necessitate mentem suam declaraturum. Polonis seqvestrem jam sese obtulisse. Stenonem Bielkium Saxoni confirmasse; gratum Regi fore, si Cæsar bellantibus sese interponat; qvi & Viennæ negotia sua prudenter ac modeste proposuerit.

11. Oct.

1655.

Cæsaris declaratio languet. 20. Oct.

§. 28. Inde scripto declarabat Cæsar; *libenter se officium conciliandæ pacis suscepturum, ac statim Moguntino & Saxoni scripturum, ut in eo operam sibi jungant. Ceterum vix nosse qvid consilii capiendum sit, ut Electori utile auxilium ferre possit.* Cujus & curam auxerat Joannes Casimirus in Silesiam refugus, qvem potius ex uno loco regni in alium fugisse decuerat, qvoad aliunde auxilia venirent. Spes tamen erat, Regem Sveciæ id haut sinistre accepturum, cum & olim Fridericus Palatinus ad Electoris Patrem in Marchiam confugerit, ibiqve egerit, qvod in Batavos concederet; in qvod hospitium Cæsar nil offensæ ostenderit. In eo responso observabatur, à Cæsare Borussiam Electoris provinciam nuncupari. Qværebat inde è Læbio Justus Gebhardus; num certo constet, Electorem cum Rege Sveciæ plane in tractatus haut descensurum, nec sine consensu Cæsaris qvid conclusurum, sed utiqve armis sua tuiturum? Id qvod scitu necessarium sit, anteqvam Cæsar in tam arduo negotio qvid statuat. Ad qvæ Lœbius laxioribus verbis: modo Cæsar sententiam suam exponat, eam se Electori perscripturum, ac qvid huic de ea videatur communicaturum. Nam qvia Cæsarem consilii ancipitem, belliqve timidum perspiciebat, haut consultum videbatur expromere, qvid Elector offerat, anteqvam de istius sententia liqvido constet. Sed Cæsar per Gebhardum Electoris mentem utiqve explorandam prius ducebat. Nam è tribus, qvæ in hoc negotio pateant, viis unam necessario esse ingrediendam, ut Elector vel Polono adsistat, vel Sveco se jungat, vel in neutram partem concedat. Si de primo Cæsari constiterit, studium ipsius Electori non defore. Sed simul cogitandum, multos bonæ voluntatis pœnas dedisse,

1655.

diſſe, ac ſæpe, qvi ſuppetias alteri latum venerit, primo loco oppreſſum. Qvod & ſibi contigiſſe Daniæ Rex adhuc qveratur. Qvod ſi altera via placeat, facile intelligi poſſe, Cæſarem adverſus amicum, cognatum, & eadem ſacra profeſſum ſalva conſcientia nil ſuſcipere infeſti poſſe. Ubi deniqve poſtrema via arrideat, id vel fieri oportere utriusqve partis conſenſu: qvo caſu Elector auxiliis opus non habeat; vel eidem neceſſum fore intra fines ſuos ſubſiſtenti etiam invitis Svecis neutri ſe addictum tueri; circa qvod magna circumſpectione opus ſit. Unde Cæſari de Electoris ſententia utiqve conſtare debere. Nam ſi Cæſar, poſtqvam Electore petente bellantibus ſeqveſtrem ſe obtulerit invitato in partem curarum Moguntino & Saxone, auxilium, in qvod alias valde proclivis ſit, annuerit, idqve reipſa præſtiterit, protinus à Sveco officium ſuum repudiatum iri; id qvod iſti ignominioſum futurum, ac everſo pacis negotio bellum producturum ſit. Sed Lœbius dato ſemel reſponſo inhærere: Non aliud ſibi in mandatis datum, qvam Cæſaris auxilium implorare, qvem latere non poſſit, qvo modo cum fido Imperii Electore agendum, & uti præcavendum ſit, ne alteri, ac forte ipſimet paria eveniant, janua ad invadendam Germaniam aperta. Electorem cum Polonis arma ſociaturum credi vix poſſe, cum Joannes Caſimirus regno faceſſierit, hujusqve magna pars in Sveci fidem ſe dediderit. Ut cum Sveco Elector ſe jungat, nulla cupidine ipſum impelli, qvi ſua conſilio & ope Cæſaris tueri ſatis habeat. Neutras partes Electorem ſeqvi valde cupere, modo id citra periculum, & grave detrimentum fieri qveat. Nil porro novi eſſe, auxilia ferre, & ſeqveſtris partes agere. Qvanqvam ſuper hoc negotiationem ſuſcipere ſibi haut injunctum. Cum igitur è Lœbio nil certi exſculpi poſſet, Cæſar Starenbergium Comitem mittere conſtituit, cominus inſpectum, qvæ circa hoc bellum Electoris conſilia, qvæ vires, & qva ratione ſibi ab ipſo ſubveniendum judicet. Cum poſt Lœbius reſponſum urgeret, Curtius Comes id ſe mirari oſtendebat: nam rem eſſe arduam, & exqviſitæ deliberationis indignam. Haut præſentius conſilium eſſe, qvam ut Elector exercitum qvantum poſſit augeat. Idem & à Cæſare agi, in auxilium Electoris prono. Sed negotium longe majoribus difficultatibus implicitum, qvam ipſe tetigerit: ac ideo Electori non ingratum fore, ſi Starenbergius aliqvandiu apud ipſum moretur. Scilicet ſatis ad-

17. Oct.

parebat, Cæſarem nolle bello præmature implicari, armis nondum ſatis inſtructum, ac prius ſpeculari fortunam partium cupere. Unde & pati nolebat, Joannem Caſimirum qvid copiarum in Sileſia contrahere, ne forte Svecos eodem pelliceret. Ac judicabat Steno Bielkius, haut ingratum Cæſareis fore, ſi Elector cum Svecis collidatur. Cum igitur Cæſarei ambigue agerent, Lœbius iisdem, qvæ in mandatis habebat, premebat. Scrupulus qvoqve Cæſareis injectus fuerat, qvod Elector Francofurti per Joannem Portmannum Ordinum Imperii operam circa componendum bellum Polonicum petiiſſet. Nam ſi Elector ſententia forte mutata non ſoli Cæſari, ſed toti Imperio id officium deferre vellet, et qvidem plus ponderis acceſſurum, ſed eo ipſo rem in longam extrahendam. Cum igitur nemo ad auxilium Electori ferendum ſeſe accingeret, haut obſcure Lœbius inſinuabat; *eo rem ſine dubio redituram, ut Electori cum Svecis pro captu temporum ſit tranſigendum. Eqvidem miniſtros Svecicos ſemper ſuaſiſſe, ut Rex Electorem pro lubitu agere ſineret, nec circa eum ſibi adjungendum laboraret, qvo anſa foret totam Boruſſiam ſubigendi. Nam de regia parte eosdem haut dubitaſſe etiam ante tantos armorum ſucceſſus. Sed Carolo Guſtavo magis placuiſſe Electorem ſecum jungi; ac in eo duntaxat hærere, qvod hic ſupremo cum imperio Boruſſiam ſuam obtinere velit, qvam Rex à Svecia fiduciario jure dependere cupiat.*

Cæſar ſeqveſtrem ſe offert. Pœtting.

§. 29. Poſt longas moras demum à Cæſare decretum, ut miſſo Pœttingio Comite ipſe officium ſuum circa conciliandam pacem Regi Sveciæ offerret. Diu deliberatum fuit, num mentio facienda foret, ab Electore id expetitum. Sic enim pronum hujus in pacem animum eo liqvidius perſpectum iri: ac ſi id officium repudietur, aut mora eludatur, Cæſari juxta atqve Electori favorem qvæſitę pacis apud omnes pactum iri. Ad extremum tamen placuit, Electoris mentionem haut fieri, obtentu ſumto, qvod tunc ſuper hac legatione cum ipſo communicandum foret, id qvod moram negotio moram allaturum ſit. Sed circa auxilium inſtanti Lœbio ſubinde copiæ, qvæ jam in Sileſia agebant, oſtentabantur. Tum plenioribus iſtum mandatis inſtrui oportere; ac tanti momenti negotium mature digerendum; neqvidqvam Lœbio occinente, dum Romæ deliberatur, Saguntum perituram. Inter hæc ab Electore ad Lœbium literæ veniunt; *qvoniam à reſponſo Cæſareorum conſiliariorum perſpexerit,*

Nova Electoris

1655. declaratio. 10. Nov.

eisdem captum à se consilium incognitum fuisse circa partem belli Polonici capessendam: igitur se nunc significare, postqvam à Svecis idoneam cautionem obtinere haut potuerit, cum Borussis Regiis super mutua defensione convenisse, ac spem sibi esse primaria oppida saltem ad vci usqve tueri. Simul cum Rege Joanne Casimiro diligenter consilia communicare, ut Cæsare auxilium non subtrahente res Polonia facile restituenda videatur. Ista cum Borussis conjunctione cum Sveci pacem abrumpi arguant, Cæsari non amplius metuendum, ne in bellum ipse pertrahatur, se extra periculum subducto. Igitur Cæsari confirmaret, ubi hic causam susceperit, se nunqvam citra ipsum cum Svecis transacturum, eamqve in rem fidem suam obstricturum. Sed qvia propediem irruptio Svecorum metuenda sit, enixe instaret, ut circa submittenda auxilia mora ne fiat. Enimvero ista Cæsarem à cœpto consiliorum tenore haut dimovebant, qvin mox Lœbio isthoc responsi scripto tradi juberet: *Cæsarem eqvidem haut sperare, Regem Sveciæ præter promissum, qvo armis hisce neqve Cæsari, neqve ulli Ordinum molestum se fore confirmarit, in Electoris ditiones infesti qvid tentaturum. Si qvid tale tamen præter spem eveniret, Cæsarem officii sui memorem Electori auxilia haut negaturum, qvod & per Starenbergium eidem caverit: ac si adversus pacem Westphalicam Electoris ditiones in Imperio sitæ invadantur, pro viribus ipsi subventurum. Vicissim ab Electore paria expectare. Qvod si Elector huc missurus sit, qvi ulterius ipsius sententiam exponat super stabilienda utriusqve securitate, se qvoqve mentem suam declaraturum. Interim petente Electore officium seqvestris obtulisse. Super transitu copiarum, & delectibus extraneis cum Saxone communicasse; cujus sententia cognita ad Deputatos Francofurtum relaturum, qvod utrumqve negotium communem Imperii securitatem spectet.* Ad ista caute admodum concepta, & Svecis nullam offensæ causam præbitura, cum Lœbius reponeret, qvid circa Borussiam Cæsar facturus sit; ad Starenbergii reditum adqviescere jussus est.

Cæsaris responsum frigidum. 12. Nov.

Cæsaris ad Electorem missio.

§. 30. Paulo post Lœbii adventum Cæsar Joannem Reichardum Starenbergium ad Electorem miserat consiliis ejusdem, ac viribus cominus explorandis. Sed prætextum sumebat, ut gratias Electori ageret pro facta communicatione super statu Poloniæ; vicissim literarum à Rege Sveciæ ad Cæsarem scriptarum, & ab hoc responsi copiam faciens. Tum ut Electorem consilium posceret, qvid hoc rerum statu pro salute Germaniæ sit suscipiendum. Eqvidem Cæsarem Svecorum pollicitis haut diffidere: in eo tamen cum Electoris sententia conspirare, è præsenti Poloniæ statu ingens Germaniæ periculum imminere, ac ortum ibi incendium facile flammam huc diffundere: ac Cæsaris, Electorisqve provincias ei periculo proximas. Illud Cæsari gratum fuisse auditu, Electorem copias parasse, qvas ita instructas speret, ut ea parte fines Imperii extra periculum sint. Cæsarem qvoqve ita exercitum auxisse, ut avertendis, qvæ è turbido Poloniæ statu provenire possint, periculis sat validus sit. Eo magis autem securitati Imperii consuli, si communicatis consiliis procedatur, ac certi qvid statuatur, qva ratione Germania adversus omnem invasionem tuta præstanda sit. Cæsarem in se nil desiderari passurum, ac gemina ab Electore expectare. Cæsarem consilio & opera ipsi præsto futurum, modo sibi ostendatur, qva ratione id commode fieri possit. Ad qvæ Elector Starenbergio demonstrabat; *qvantopere Polonicum negotium Cæsarem, totamqve Germaniam tangat; nec dubitare, qvin Cæsar eo mature perpenso ita statuerit, ut aliis suo exemplo ad amplectendam rempublicam calcar addere possit.* Sed Starenbergius ad ista nihil, neqve de peculiaribus Electoris rationibus, aut qvæ Cæsari ad ferendum auxilium facultas: sed id duntaxat testari jussum; *probari Cæsari ab Electore arma parari. Ipsum legiones suas ad viginti septem bellatorum millia supplevisse. Ac optimum fore, si Elector per legatos plenis mandatis instructos cum Cæsare in certas leges conveniat.* De Cæsaris auxilio non nisi laxioribus verbis spem faciebat. Igitur cum duras à Cæsare conditiones agitari judicaret Elector, nec omnia, qvæ circa hoc negotium observanda forent, literis tuto committi possent, Georgium Boninum Viennam mittere constituit. Starenbergius hoc cum responso dimissus est: *Cum Polonia interjectu suo Germaniam semper ab irruptionibus barbarorum tutam præstiterit, ac commodam se vicinam omnibus finitimis exhibuerit, nemine lacessito aut oppresso, ac suis finibus contenta unicuiqve suum reliqverit; Germaniæ eo laborandum, ut id Regnum præsentibus turbis ereptum in pristinam conditionem reponatur, in eaqve conservetur. Ac Cæsarem de Germania, propriisqve ditionibus eximie meriturum, si circa componendam inter duo Regna controversiam efficacem operam navet. Grato qvoqve se animo agnoscere, qvod Cæsar sibi ad primum periculi impetum exposito auxilium obtulerit, de*

1655.

6. Nov.

modo

1655. *modo ejusdem expediendi per Starenbergium sciscitatus. Uti non dubitet, rem verbis responsuram; ita se vicissim Cæsaris, Domusque Austriaca commoda pro virili promoturum. Sed quia in hoc negotio multa occurrant, de quibus Cæsarem penitius edoceri oporteat, ideo se, suggerente ipso Starenbergio, Boninum in aulam Cæsaream ablegare, qui res ferat ibi expediturum.*

Mandata Bonino data. 4. Nov.

§. 31. Huic porro injunctum Cæsari exponere; *Cum præsens Poloniæ status Germaniæ, facile ingens periculum conciliare queat, id regnum non velut alienum adspiciendum, sed quo servato nostra quoque securitati prospiciatur. Et quia Cæsar ipsius consilium postulaverit, sibi videri Germaniæ suas rationes probe trutinandas esse, num expediat Poloniam velut propugnaculum orbis Christiani opprimi, aut cum bellicosa natione combinari, finibus Imperii nullo ad invadendum obstaculo incubitura. Ei fini remedia dispicienda, ut omnia in pristinum statum, vicinisque commodum reponantur. Equidem optandum, rem amica tractatione posse componi. Ast cum hæc antea incassum tentata fuerit, quando nondum Suecis tanti armorum successus arridebant; minus nunc eadem confidi posse post tantam rerum mutationem factam, Rege extra fines Regni profugo, Ordinibus metu perculsis, ac magnam partem Sueco sese dedentibus, qui & omnia jam sua in manu posita arbitretur. Igitur ne oblatum paci conciliandæ officium sine fructu sit, eidem idoneo armorum paratu pondus addendum, simul communi saluti prospiciendum. Ac inprimis occasionem occupandam, dum res adhuc ancipites sunt, Nam fero medicinam parandam, tota Polonia, ac Borussia Regia sub jugum missa, ac se quoque oppresso, aut secuta Ordinum Poloniæ, circa quam satagitur, submissione. Eoque citra moram validum exercitum opportunis locis immittendum. Ad deliberationem Deputatorum id negotium rejicere serum esse, quorum nec omnibus par in publica commoda studium. Istis tamen serio prospiciendum, ut exteris interdicatur per Germaniam militem conducere.* Sed circa peculiaria Electoris desideria legatus Cæsari proponere jubebatur, quomodo ipse in has turbas præter culpam suam sit pertractus; quæ Sueci à se postulent; & quomodo ipse se gesserit circa alendos tractatus juxta, ac paranda arma. Ast si Cæsar aliique vicini neglectis suis rationibus manum pariter haut admoveant, sibi demum ista amplectenda fore, quæ necessitas imperet, ac duris quantumvis conditionibus totius jacturam redimendam. Sed quia Cæsar ad opem ferendam pronum se ostenderit, rogare, 1655. ut ante hiemem tria peditum, totidem equitum millia è copiis in Silesia consistentibus sibi concedat, ad suos usus suo sub imperio adhibenda. Tum exquireret, quantis copiis, & ubi Cæsar rem gerere constituerit, quod alias istud auxilium communi causæ sustinendæ haut sufficiat. Si legatus intelligat, Cæsarem serio manum negotio admoturum, ac vires pro magnitudine periculi in promtu esse, ac super conditionibus moveri incipiat, ostenderet, Electorem operam daturum, ut Cæsaris filius Regno Poloniæ, ubi Ordines id obtulerint, & huic id acceptare placeat, potiatur, alioque modo eidem satisfiat; iis tamen legibus, ut Cæsar omnibus viribus una secum, & cum Poloniæ Ordinibus connitatur, quo pace facta irruptionibus in Germaniam deinceps occurratur: ac ut omnia circa sacra & civilia in pristino statu relinquantur. Vicissim juncta secum opera efficiat, ut sibi Regia Borussia cum Pomerellia hæreditario jure concedatur, una cum Ducali parte supremi imperii jure nulla superioris agnitione possidenda; prout & Joannes Casimirus, & qui eidem adfuerint proceres circa Ducalem partem sibi jam obtulerint. In quam, ubi Electoris stirps tam masculina quam fœminea cum agnatis extincta fuerit, Domus Austriaca demum successura sit. Cæsarem tamen scripto cauturum, abs se aut successoribus in eas Regni Poloniæ partes nihil unquam actionis movendum, neque arma eum prius depositurum, quoad Elector in earum terrarum jure ac possessione stabilitus sit, extincta etiam Magistri Ordinis Teutonici, & quorumvis aliorum in Borussiam actione. Equidem id petitum quibusdam forte invidiosum visum iri. Sed cogitandum, neque Cæsari, neque Imperio, quin ipsi Poloniæ perniciosius quid accidere posse, quam si Borussia in Principis maritima potentia instructi ditionem concesserit. Nam eam esse unicam viam, qua Svecia orbi se formidabilem reddere possit; quorum in manu tunc futurum sit Poloniæ commercia intercludere, aut cum maximo lucro, aliis opprimendis impendendo, permittere. Id autem metuendum non esse, si portus Borussiæ penes talem Principem maneant, qui non aliter, quam Poloni hactenus iisdem usurus sit, & qui pacta, quæ super commerciis cum Polonia inìri possint, potentia maritima confisus infringere haut queat. Ac si Cæsar quoque ad Mare Balticum autoritatem sibi comparare cupiat, se cum ipso, ac Polonis vires conjuncturum, ut is Livonia & Ri-

1655. & Riga potiatur. Nam Electorem ea cura tenebat, ne Sveci Poloniam Cæsari offerant ea lege, si ipsis Borussiam concedere vellet; id quod jam Ericus Oxenstierna non dissimulaverat. Unde Elector apud Cæsarem periculum à Svecis impendens omnibus modis legatum exaggerare jubebat; ac ubi duo tam valida Regna sub unum caput redigantur, absqvo & solo commerciorum Maris Baltici moderamen dependeat, Germaniæ non plus qvietis sperandum esse, quam libidini prævalentis vicini placuerit, aut eam non nisi duris, ac generosæ nationi intolerandis conditionibus redimendam. Ac altius penetrare, qvæ Slippenbachius de Regno Bohemiæ Austriacis adimendo, ac in patrimonium Imperii vertendo jactarit, ex qvacunqve demum stirpe Cæsar eligatur. Circa reliqvas conditiones parum difficultatis fore sperabatur: ut Braunsbergam facta permutatione Electori adqvirere liceret: ut Cæsar missis legatis alios Poloniæ hostes avertat: ut in hanc conjunctionem alii qvoqve pertrahantur, saltem ne qvi contra eandem qvid suscipiant; ut neuter absqve altero pacem aut inducias ineat, nec arma prius ponat, qvam utrisqve satisfactum sit: deniqve inter utrosqve fœdus perpetuum his regionibus tuendis ineatur. Ast ubi legatus sentiat, Cæsarem nil solidi ad hanc rem collaturum, eas conditiones silentio premeret, ac significaret; hoc modo Electori necessum fore suis rebus utcunqve consulere. Qvod si citra stipulationem alicujus conditionis Cæsar auxilium ferre Electori velit, id acceptaret. Præter hæc accurate observaret, num qvid Viennæ cum Svecis agatur; ac si tale qvid sentiat, tanto majore circumspectione utatur. Qvia etiam persecutionem Protestantium, qvæ hoc tempore in Silesia fervebat, Sveci in usus suos vertere poterant, ostenderet, illam in præsens admodum importunam videri, qva & plane supersederi satius sit.

Nostri in Vien. en inceßum moliuntur. 15. Dec. § 32. Delatus Viennam Boninus una cum Lœbio nil deprehendere poterat, per qvod Electoris necessitatibus ita promte, uti res exigebat, consuli posset: ac promissiones in futurum ita languebant, ut nil certi superstrui iisdem liceret. Unde nostris, visum sine mora exprомere, qvæ in mandatis habebant, grata Cæsareis auditu, ut tamen nihil ad rem responderent, ac qvæstionibus duntaxat eosdem urgerent. Nostri autem ideo tam candide agebant, qvod res Electoris moram non ferret; & qvia Hatzfeldius è Silesia triginta amplius articulos in aulam miserat, in qvos Elector cum Svecis transegisse ferebatur. Unde nostri istorum dubitationem alituri videbantur, si circa conditiones proponendas diu cauponarentur. Sed eo ipso nihil proficiebant, qvod Cæsari fixum sederet per hiemen speculari, numqvæ pacis spes? an Joannis Casimiri partes surrectura? qvid Imperii Ordines huc collaturi sint? qvis suis juxta ac Svecicis delectibus successus? qvæ Electoris fortuna, & conservandi exercitus ratio? qvid consiliorum Angli, Dani, Belgæ capturi sint? Ista omnia prout se darent, ita & Cæsar sua dispositurus erat. Interim Cæsarei ministri nostros inani negotiatione ludebant, intima eorundem explicari conabantur, non veriti & eosdem si possent obligatione induere, dum ipsi omnia sibi integra reservant. Nec dubitabant interrogare, utrum Elector copias suas Svecis, an Cæsari concedere malit? Piccolomineus tamen candide differebat: *qvanqvam ipse Electoris rebus apprime studeat, non posse tamen Cæsari svadere, ut petita sex militum millia Electori tradat. Nam eo facto istum ita instructum esse oportere, ut Svecum cum exercitu ingruentem excipere qveat. Ac ut numerus militum præsto sit, multa tamen reqviri, ut eum iis res geri qveat. Isthæc antequam in promtu sint, haut consultum qvid movere. In eo tamen diligenter laborari, ut qvod nunc non potest, futuro tempore fiat.*

Alia Cæsaris declaratio. 19. Dec. 29. §. 33. Cum digresso Lœbio Boninus ulterius instaret, Cæsar huic id responsi dabat: *Poloniæ Regem oblatum à se officium acceptasse; sperare Svecum idem facturum, de qvo ipse Electori communicaturus sit.* Jejunitatem responsi arguenti Bonino Curtius reponebat: *Promtam Cæsari voluntatem esse ad succurrendum Electori; sed duas difficultates obstare. Nam neq; hiberna tempestate cum copiis iter posse fieri; nec in eo statu rem militarem Cæsaris esse, qvi ad tam arduam expeditionem reqviratur. Ac oblato seqvestris officio ad arma procedi non posse. Saltem Pœttingi reditum expectandum. Interim Regiomonti à Svecis nihil periculi; Et si ad ver usq; eorum impetus eludi possit, fat negotii eosdem deinceps habituros.* Addebat Aurspergius; antequam è Borussia nuntii huc adferri qveant, res ibi plane potuisse mutari. Portmannum de hoc negotio Deputatis Francofurti proposuisse; sed qvibus statim scrupulus injectus sit, qvod idem isthæc secreta teneri petierit. Ad qvæ Boninus: Electoris consilia certis fundamentis inniti, qveis persistentibus circa eadem muta-

1655. mutationem haud metuendam. Scilicet cupere eundem, pristinum Poloniæ statum servari: sublimitatem status, animiqve magnitudinem conditiones, qvas Sveci ostendant, adsperuari. Ut generosa sua seu destinata adversus tantam potentiam pervincere qveat, apud alios, qvorum intersit, auxilium qværere. Id si obtinere qveat, bonum publicum haut deserturum. Ubi ab aliis mora nectatur, forte necessitatem allatum iri ad curam publici boni abdicandum, ac ad permittenda, qvibus prohibendis par non sit. Ex eo qvod res secreta teneri petatur, nil sinistri posse conjici: nam consilia præmature vulgata plerumqve eludi. Qvod si igitur Cæsar serio rem suscipere velit, Electorem qvoqve protinus manum admoturum. Sin iste tantum otiosus alienos labores spectare velit, nimirum silentio opus esse, ne importunæ jam antea Svecorum suspiciones nullo fructu augeantur. Inter qvæ legatus Hispanicus Castillo-rodericus asseverabat; *qvæ ab Electore qværantur, cum veris Cæsaris rationibus congruere; nec consultatione heic, sed facto opus esse.* Contra Cæsarei fremebant; *Facile Hispano esse alterius periculo consilia dare, ac nullum ludum tam difficilem esse, qvem spectare haud leve sit.* Colloqvio deinc instituto Cæsarei nihil afferere, sed tantum qværendo instare; num Elector perpetuo atqve insolubili fœdere obstricturus sese sit ad eosdem cum Cæsare hostes, amicosq; habendos? Qvod cum noster annuerit, ac qvid vicissim Cæsar præstiturus esset, exqvireret, isti jactabant: id negotium ab universis Imperii Ordinibus suscipiendum. Noster contra: auxilia à se desiderari; circa qvæ si Cæsar qvasdam conditiones stipulari velit, ac inprimis circa adqvirendum Poloniæ Regnum, in eam rem mandata sibi esse. Ad qvod Cæsarei responsum declinare; ac inter

Otting. cætera Comes Octinganus jacere: Si Poloni Svecum sibi Regem adsciscere velint, non habere Cæsarem qvod contradicat, non magis quam Electorem, si Borussia ipsi relinquatur. Ac forte Electori jam cum Sveco clam convenisse, & hac missione Cæsaris duntaxat destinata explorari; nostro valde indignante, Electorem argui, velut tam vilis opera in Svecorum gratiam ab ipso obeatur. Sane serio ab Electore rem agi facile agniturum, qvi Cæsaris, Electorisq; rationes intellexerit. Circa qvæ Legati Hispanici judicium erat: *Solitum esse aulæ Cæsareæ occasiones commodis suis idoneas negligere. In negotio Bremensi egregia capta fuisse consilia, sed executionem defuisse.*

Extremũ. §. 34. Ad extremum à Cæsare Bonino responsum: *Electoris sententiam super conservando pristino Poloniæ statu ad bonum orbis Christiani, ac vicinorum qvietem facere. Idem & se sentire; quo fine & Electoris sensu circa conciliandam inter partes pacem operam suam obtulerit, cui ut pondus accedat, se laborare, ut totum Imperium in hoc negotium pertrahat: tum & ita rem suam militarem disposuisse, ut cuivis periculo occurri posse speret, si & alii Ordines officium suum faciant. Enimvero qvosdam svadere, hoc negotium à se haut tangendum: aliqvas etiam integras legiones in exterorum usum conscribere. Sane se tantum numerum, qui ab Electore petatur, exercitui suo detrahere haut posse periculosis de adventu Tartarorum, & Cosaccorum nuntiis, ac itinere in Borussiam per hiemem, & interjectos Svecos intercepto. Ita inconsulto conatu suum militem perdi, Electorem haut sublevari, cui mox respirandi facultatem prælienri sint Tartari, quibus Svecus obviam tendere necessum habeat. Interim & è Belgio auxilia ventura. Qvod si is a Svecis in Germania invadatur, se non defore.* Ad quæ Boninus: *Perinde esse in Borussia, an in Germania Elector invadatur. Nam ibi ejusdem viribus destructis ad sublevandam Germaniam deinceps parum momenti allaturum. In præsens non aliunde qvam à Cæsare auxilium peti posse: Belgicas copias anni tempestate intercludi: A Tartarorum adventu Electori nil levamenti, qvos Svecus potius per Poloniam non suam grassari passurus sit, qvam ut isti spatium det vires suas confirmandi. Si miles Cæsareus hieme in Borussiam penetrare nequeat, Svecos impressione alibi facta distrahendos; aut recens adventantes eorum turmas in Nova Marchia intercipiendas.* Cum Cæsarei id posse fieri negarent, Boninus regerebat *intra unum & alterum mensem fieri posse, qvod nunc non possit. Saltem spem Electori faciendam, qvando auxilium expectare debeat. Alias neminem vitio eidem versurum, si utcunq; detur cum Sveco transigat. Si nunc tot scrupuli moveantur circa sublevandum à copiis adhuc probe instructum, quid prostrato fore? Igitur satius esse periculum amittendæ ditionis qvalicunq; transactione prævertere.* Sed cum Cæsarei prius dictis nil adderent, isti discessum adornabat, velut ampliora mandata allaturus, non qvasi negotium plane deponeret. Valedicenti Cæsar dicebat; se Electorem ante omnes ejus Collegas æstimare; tum variarum literarum exempla communicare, ne plane offensus abiret. Ferebat qvoqve, se Electoris propositionem Francofurtum ad Deputatos Ordinum missurum. Id qvod Boninus deprecabatur, ni protinus auxilium Electori ferre velit;

Cæsaris responsum.

1650. sat ipsi jam inimicitiarum à Svecis. Si tamen Cæsar suo nomine eam rem ad istos referre velit, se non intercedere. Id qvod Cæsarei abnuebant. Boninum Viennæ agentem ablegatus Svecicus Kleyus diligentius qvam opus esset inviserat, qvo eundem Cæsareis suspectum redderet.

Kley.

Facies tunc aulæ Cæsareæ.

§. 35. Fortasse non abs re fuerit, qvæ tunc erat aulæ Cæsareæ faciem heic exprimere. Cæsari podagra, ac adversa valetudine debili, ut non nisi sella gestari posset, recreatio quandoque è venatione erat. Ea corporis constitutio inter alias in causa erat, quod tanta cupidine teneretur belli declinandi, ac imminente mox fato pacatam rem publicam successori tradendi. In ejusdem gratia primum tenebat locum Joannes Weicardus Princeps Aurspergius, qvem tueri hic omni arte studebat. Cum antea Cæsar insignem erga Lesløeum Comitem favorem ostenderet, & Aursspergius metuere inciperet, ne iste suis luminibus officeret, primo variis eundem criminationibus evertere conatus est; ac cum id frustra esset, gubernationem Croatiæ, lucrosissimum inter Cæsareas provincias munus, obtulit. Quo idem motus aulam, ac supremi in Principis gratia gradus spem abdicare, invidiæque cedere constituit. Exinde sollicitum Aursspergio studium fuit haut permittere, ut quispiam in gratia Cæsarea longius progrederetur, qvam sibi expediret videretur. Quo fine officia aulica ita disposuerat, ut proceres non nisi junctim, & certis horis in aula adparerent, qvo mutuo sibi obstarent, ac nemo Cæsaris colloqvio diu frui posset. Reliqvo tempore Cæsarem non nisi inferioris sortis famulitium circumstabat. Maxima pars temporis in gynæceo exigebatur, qvo aulicis nobilibus haut liber accessus est: qveis & fœminas ibi invisere, aut alloqvi non licet, nisi ubi aulica ministeria sunt obeunda, & pluribus simul præsentibus. Sed Aursspergio velut supremo aulæ præfecto liber ubiqve accessus patebat, cui & fœminas omni modo colere, conviviis excipere, muneribus devincire, non minus atqve illos, qvi privata circa Cæsarea ministeria obibant, instrumentum servandæ potentiæ habebatur. Ubi animadverteret, à Cæsare virum qvempiam meritis insignem æstimari, anxie oculos in eum convertere svęverat, subornatis etiam è vulgari famulitio observatoribus. Tum & ejusdem promotioni atqve commodis studere, sed ut occasio non foret sæpius & familiarius ad Cæsarem accedendi. Ast ubi idem altius in Cæsaris gratiam pe-

Lesle.

1651. netrare institueret, intentato crimine ut fortunis everteretur, opera sumebatur. Unde prudentibus ejus aulæ constabat, qvo usqve circa ambiendam Cæsaris benevolentiam progredi tuto possent. Tum & Jesuitæ inter fulcra retinendæ potentiæ adhibebantur. A nemine tamen ipsi plus periculi, qvam à Legato Hispanico imminebat, præsertim ubi unum vel alterum consilium, qvod iste adversus hunc pervicerit, uti sæpe factum, Cæsari ejusque Domui damno cederet. Erat alias iste Castello-Rodericus vir prudens, fidus, atqve candidus, qvantum muneris conditio ferre poterat; qvem & ideo Aursspergius ea statione dimovere nitebatur, isto inter alia artificio usus, ut omnia Regis Hispaniæ desideria à Cæsare abnegari efficeret velut in odium invisi legati, ut alius gratiosior huc mitteretur. Contra eas artes Hispanus obnixus stabat, haut cedere certus, ac Regem edocebat, causam qvare ipse minus acceptus in aula sit, non esse penes Cæsarem, sed unice penes Aursspergium. Et cum antea Cæsari persvaderetur, istum Hispaniæ Regem inducere conatum, ut præterita Cæsarea Domo Oenipontanam virginem duceret, id ut falso traditum Cæsar intelligeret, legatus effecit. Ita elusis, qvi intentabantur, ictibus id obtinuerat, ut semper in sanctius Cæsaris consilium advocaretur. Id qvod successionibus ejusdem vix indulgendum videbatur, qvod Aursspergius Cæsari ac toti fere aulæ persvasisset; *Pontificis, Hispani, ac omnium exterorum consilia Germaniæ parum fructuosa esse, qvam isti turbis involvere studeant; ut sibi qvietem aut levamentum qværant.* Sic ut tunc Hispanica consilia in aula Cæsaris parum ponderis haberent.

Elector cum Svecia curem integram sibi servare studet.

§. 36. Comprobavit eventus fœderis Belgici, ac petiti à Cæsare auxilii, ad leges prudentiæ, ac præsentium temporum habitum consilia sua ab Electore fuisse instructa; dum primo omnium pacem inter dissidentia Regna servare, ac interim armis se firmare studet, qvo officio suo major foret autoritas; aut ubi isthoc inane esset, pro captu temporum sua servare posset. Ei fini necessarium erat amicitiam cum Svecia qvoad liceret servare, ac tractatus alere, qvousqve tempus certa consilia suppeditaret. Et cum nullius magis qvam ipsius interesset pacem inter ista Regna servari, rationis erat nullam ejus firmandæ occasionem negligere. Unde & à Polonis facultatem agendi sibi dari petierat; & Dobrzenio injunxerat, ut è Sveco distinctius cognosce-

1655. gnoſceret, qvid à Polonis deſideret, & in qvo demum adqvieſcere velit: qva notitia ipſe in Regis utilitatem, ac utriusqve Regni tranqvillitatem uſurus ſit. Cui Rex reſponderat; *ſibi neceſſitatem imponi rebus ſuis proſpiciendi adverſus periculum, à Moſco, & Polonorum ferocia incumbens. Non eſſe, qvod Elector vagos qvosdam ſermones incautius jactatos moreatur. Se qvippe ipſi fide boni viri, & cui fraudes miſcere inſolens, cavere velle, nil ſe in ejusdem fraudem facturum, ac amicitiam tantopere æſtimatam vel publici boni cauſa ſervare decreviſſe; ac optare, ut Elector ejus rei ſpecimen, qvomodocunqve placeat, qvamprimum capere velit. Viciſſim ſperare, iſtum qvoqve ipſius deſtinatis haut obſtiturum, quæ Germani injuriam ſpectent.*

17. Mart.

A Svecico ablegato propoſita. 6. Mart.

§. 37. Gemina miſſus à Rege Berolinum Bartholomæus Wolfsbergius proponebat; qvi initio teſtabatur, à Rege ſe venire alendæ per freqventia indicia amicitiæ, ac ut Elector à ſe ad conventum Deputatorum & alio mittendis injungere velit, qvo cum Regiis diligenter conſilio ſocient ſuper iis, qvæ ad communem Imperii, ac Proteſtantium ſalutem, ſimul ſartæ tectæ præſtandæ paci Weſtphalicæ faciant. Addebat de ſermonibus à Slippenbachio per inconſiderantiam jactis, qvos Rex haut juſſerit, ac mirari, qvomodo talia iſti in mentem venire potuerint, niſi forte ultro ad eosdem inductus fuerit. Porro à Rege arma parari ob bellum inter Moſcos atqve Polonos, ipſius finibus imminentes; qvæ non magis cuipiam ſuſpecta eſſe debeant, qvam qvod eandem ob cauſam Elector Boruſſiam milite firmet. Ei ſuper oblata amicitia ab Electore multo cum verborum honore reſponſum. *Circa rempublicam cupide conſilia ſe juncturum, idqve ſuis jam proximo Ordinum conventu injunxiſſe; ſed à Svecicis id ſat frigide acceptum. Nunc propioris conjunctionis ſpem eſſe. Gratum ſibi Slippenbachii ſermones è mandato Regis haut promanaſſe, qvos & ipſe nunqvam ad animum revocarit, velut à prudentia Regis alienos. Se tamen iſtis anſam non præbuiſſe, ſed illum eo nomine peculiariter audiri petiiſſe nudo ſub æthere, ac remotis arbitris. Ubi eum à ſe in diverſum abductum iſta ultro evolviſſe; qvæ cum ex inconſiderantia profecta arguantur, ipſe viderit, qvomodo Regi ſe excuſet. Qvod à Rege arma in Moſcum parentur, à ſe non poſſe improbari. A Rege nil niſi amica ſe expectare, nec ad alia cauſam præbiturum.* Præter iſta denuo operam ſuam paci conciliandæ offerebat, qva forte Regi non minora emolumenta procuraturus ſit, qvam qvæ per incerti exitus arma petitum eat.

Elector Regem à bello divertere ſtudet. 11. April.

§. 38. Qvia autem Wolfsbergius tam multa ſuper ſtudio Regis circa rem Proteſtantium, & libertatem Ordinum jactaverat, Elector Dobrzenio injungebat, ut ſuis verbis inſtitutum Regis laudaret, qvod & ipſe pro virili fulturus ſit. Tum ut ſuper Imperii negotiis eum edoceret, qvam fragili iſta talo ſtent, qveis medendis à Regi manum ſecum admoveri par ſit. Sed qvia Rex circa arma paranda ſatagat, de qvorum ſcopo varie judicetur, ſe non parum metuere, ne Rex per ea à tam laudabili negotio avertatur eo ipſo tempore, qvo circa idem egregium operæ pretium fieri poterat. Qvanqvam autem Regis deſtinata ſibi haut cognita ſint, nec ad eadem inveſtiganda curioſitatem ſuam porrigere placeat; amore tamen in bonum publicum, Regemqve non poſſe qvin teſtetur; gratum ſibi fore, ſi ad tranqvillandam Sveciam inſtructis amicis tractatibus aliqvid conferre poſſit, qvo Rex aliis curis exſolutus publicæ ſaluti ſtabiliendæ vacare qveat. Inprimis autem ſuper ancipiti Poloniæ ſtatu pro amicitiæ jure conſilia cum ipſo conferre cupere. Indies gliſcere Moſci per Poloniam arma, qvæ niſi ſiſtantur, ingens periculum non huic ſolum Regno, ſed & Boruſſiæ, ipſisqve provinciis Svecicis imminere. Præſertim cum Poloni non ſolum ſubigente neceſſitate Tartaros, qvibus non magis qvam hoſtibus fidendum, auxilio evocarint, ſed & metuendum ſit, ne Turca demum Chriſtianis inter ſe attritis ingruat. Adverſus tantum periculum tegendæ Boruſſiæ delectus ſe egiſſe nullius in offenſam. Prout & Rex etſi neutri partium hoſtis, ob arma in finibus ſuis verſantia caute copias firmet. Tollendæ tamen huic curæ optari à ſe, ut Regi placeat operam ſecum jungere bello inter Polonos & Moſcos componendo. Nec minus ſe juxta atqve Regem à cura boni publici diſtrahi per controverſiam inter Sveciæ Poloniæqve Regna nondum ſublatam; è qva proventura malorum ſeges ſi in herba opprimatur, ſuſceptis denuo ſuper æterna pace tractatibus, opus id fore cumprimis ſalutare, & ſanctimonia Chriſtiani officii dignisſimum. Cujus deſiderium cum Rex per ablegatum ſuum oſtenderit, & vero periculum in mora, ac pactis nuncupatos ſeqveſtres excire longum ſit; expeditisſimum videri ſe parario id negotii qvamprimum ſuſcipi. Qvam in rem denuo ſe operam ſuam offerre, qvo æqva, tuta, & honeſta pax conſtituatur, in

qua

1655. qva dignitati, ac securitati Sueciæ rite caveatur. Cui fini expedire, à Rege sibi indicium fieri, in qvo ipsius rationes heic vertantur. Cum etiam Rex significarit, tuendæ inter ipsos amicitiæ facturum, si Elector ejusdem destinatis impedimentum haut objiciat; nosse se cupere, qvo ista spectent, & qva ratione id fieri possit, cum tale qvid nunqvam sibi propositum fuerit. Cæterum constare sibi, Polonos temporibus suis ad amplectendam pacem urgeri, cujus ex voto obtinendæ ea jam Sueciæ sit occasio, qvalis deinceps sperari vix qveat. Et esse sibi cum præcipuis Poloniæ Senatoribus amicitiam, per qvos omnia se obtenturum confidat, qvæ ad securitatem Sueciæ necessaria sint, ac salva æqvitate postulari qveant. Qvod si super admittendo suo officio scrupulus moveatur, Dobrzenius jubebatur reponere; se pactis induciarum inter seqvestres expresse nominatum; ac sua qvam maxime interesse inter ea regna pacem qvamprimum constitui. A Christina qvoqve ad id officium sese per literas, & misso ablegato invitatum. Unde idem nunc repudiari & pactis adversum, & sibi ignominiosum fore. Admisso suo officio ablegatus ulterius proponeret: Electorem qvidem de utroqve Regno confidere durantibus induciis hostile qvid tentatum haut iri. Qvia tamen etiam inter tractatus accidere qvid possit in rupturam valiturum; æqvum ac juri gentium consentaneum esse, ut durante seqvestris officio à neutra partium ditionibus suis, ac inprimis Borussiæ qvid molestiæ inferatur, suisqve copiis tutus transitus concedatur, in eamqve rem utrinqve idonee caveatur. Injectum qvoqve sibi à Slippenbachio scrupulum, ne forte portus sui, Pillavia, ac Memela ab utroqve, aut alterutro Rege in securitatem, aut receptum petantur. Qvanqvam autem Rex vagos ejusmodi sermones sperari jusserit, ac per Wolfsbergium confirmarit, se nil Electoralium terrarum ipso invito affectare; subesse tamen metum, ne forte oblata æqvivalente à se volente portus istos obtinere speret. Id ubi agi sentiat, omnibus modis huic postulato obsisteret, in qvod ipse illæsa conscientia, & citra destructionem sui status consentire neqveat. Initi portubus hisce suam securitatem, iis velut claustris amissis totius provinciæ jacturam secuturam: in iis summum Principatus jus consistere, qvod pacis ac belli tempore autoritatem sibi pariat: iisdem conservari communicationis lineam cum provinciis suis in Imperio sitis: horum alienationem juratis pactis, ac fiduciario vinculo, qvo Poloniæ obstrictus sit, repugnare, ab hac proditionis ac perfidiæ crimine notatum iri. Nec parum se terreri exemplo Patris, adversus qvem graves inqvisitiones susceptæ fuerint, cum anno 1626. Gustavus Adolfus eo inscio Pillaviam in potestatem redigeret; etsi non fraus atqve conscientia, sed negligentior duntaxat custodia argueretur. Qvin omnibus Regibus, atqve Rebuspublicis, qveis aliqvæ commerciorum rationes, æmulationem orituram, si portus isti in Sveeorum manus perveniant; unde novorum motuum materia oritura sit, commerciis Maris Baltici, ac cumprimis Borussiæ exitiosa. Ac Svecos, si veras sui status rationes expenderint, id postulatum ultro omissuros, velut perpetuæ diffidentiæ fomitem. Neqve vero inveniri posse, qvid huic portui æqviparandum. Nam qvale sit, pro certis ac justissimo titulo possessis dubia, & ancipiti adhuc Marte qværenda captare, omnibus insuper fortunis aleæ expositis, neminem non intelligere; qvæ nec qvantovis pretio cedere per conscientiam liceat. Ac posse, dum sincera inter ipsos amicitia colitur, ita circa eos portus disponi, ut eorum commoditate Rex reipsa frui qveat; saltem ut infesti nihil ex iisdem ipsi metuendum sit. Qvod si igitur Rex caverit, Electoris bona aut jura hucusqve possessa, aut deinceps adqvirenda nullo modo à Svecia Regno læsum aut imminutum iri, Dobrzenius isti declararet; Electori maxime cordi esse à majoribus suis cum Sveciæ Regibus cultam amicitiam servare, atqve arctius adstringere; qvam mentem & Regi esse Slippenbachius asseveraret, etsi super legibus ejus conjunctionis nihil certi adferri potuerit. Ac paratum se esse fœderi Hildesiensi accedere, idemqve ad omnes suas ditiones, tam in Germania qvam extra sitas extendere, modo circa id à se nihil exigatur, qvod obligationi, qva Poloniæ teneatur, adversum sit. Id si Regi placeat, sese omnia isti fœderi perficiundo collaturum, ac cupere, ut Rex ejusdem formulam sibi tradi curet. Nam cum de hac conjunctione à Rege primum mentio facta sit, par esse ab eodem scopum istius, ac leges designari; id qvod & sibi utilius sit. Ne tamen forte ad ista inania hoc negotium adhærescat, ablegatus proponere jubebatur: Electori id in Imperio spectari, ut instante Deputatorum conventu pax, & securitas Germaniæ, resqve Protestantium salva persistat; id qvod tempestiva conjunctione eorum, qveis paria consilia agitantur, facile obtineri qveat. Eam ad modum Hildesiensis fœderis formari

1655.

mari posse, ut tamen suæ ditiones ubivis sitæ includantur. Non posse tamen justo se studio negotiis Germaniæ vacare, qvamdiu ob gliscens inter duo Regna dissidium distrahatur; qva cura per solum Regem in præsens levari possit. Nec dubitare se, qvin ipse, fretus cum Joanne Casimiro, & Proceribus Poloniæ amicitia, Regi obtenturus sit, qvæ salva æqvitate postulari qveant, modo Rex se conciliatore uti, ac secreto pandere velit, qvæ ad Sveciæ securitatem stipulari cupiat. Sane eum ægre Deo atqve hominibus adprobaturum, si hac rerum facie amica via repudiata armis certare, ac commercia tot populorum turbare velit, cum omnia æqva citra sangvinem obtinere liceat. Esse tamen ante omnia cavendum, super portubus nil molestiæ sibi exhibitum iri; citra qvod nec Regi sociari, nec per se qvid pro communi Protestantium causa moliri qveat.

A Rege legatum responsum elici nequit. 3. April.

§. 39. Ista qvanqvam Dobrzenius diligenter ingereret, non tamen responsum elicere poterat, ex qvo mens Regis penitius intelligi posset, & qvod scopo Electoris satisfaceret. Cæterum laxioribus verbis à Rege jactabatur; gratum sibi fore, si Poloni ab Electore ad rationem admittendam permoveri possint. Causam offensæ Electori se haut præbiturum. A Slippenbachio dicta non agnoscere. Eundem in possessione eorum, qvæ legitime competunt, à se haut turbandum; inqve id, qva ratione Elector cupiat, cautionem daturum, Wittenbergio injunctum, ut si fieri possit, cum Electore, aut aliqvo ejus ministro colloqvatur, aut ut utrinqve ministri certo loco congrediantur. Eadem per Bjœrnclovium repetebat, scripto cautionem traditurus, si opus esset, & ita mos ferret. Post inter sermocinandum Rex jaciebat; cum nullo magis, qvam Electore, prædam se partiri cupere. Qvæ verba cum legatus clarius explicari peteret, à Rege nil aliud responsum, qvam cupere se cum ipso Electore colloqvi. Nec plus ad expiscandam Regis sententiam à Dobrzenio profectum, dum ostendit, Joannem Casimirum misso ad Electorem Tonscio studium pacis testatum, ac spem esse, renuntiationem in Regnum Sveciæ, & cessionem Livoniæ facile obtineri posse, id qvod nemini antecessorum ipsius contigerit. Ita citra sangvinem opus immortali gloria dignum patrari, pluribus Deo gratis actionibus viam muniturum. Electorem qvoqve eodem obligari, ac plus facultatis adqvirere egregia Regis destinata fulciendi. Sed ista omnia silentio, aut laxis responsis eludebantur, de studio Regis circa colendam cum Electore amicitiam, ac ut formula fœderis distinctis capitibus adornata exhibetur. Ac cum Rex potentior sit, decorum esse hunc ad fœdus invitari; vel etiam ministros utrinq; super eodem concinnando congredi posse. Inter qvæ subinde suspiciones suas pandebant Sveci, qvod Elector Gedanenses monuisset, ut sibi prospicerent, aut qvod cum Polonis fœdus contraheret, cujus formulam edi à legato petebant. Vicissim Electori non modicum scrupulum injiciebat, qvod Gustavus Hornius, Livoniæ tunc Gubernator, Rigæ à Memelensi cive qvæsivisset; num, ubi invadantur, resistendi ipsis sit animus; ac num oppidani Svecicum qvam Brandenburgicum militem præsidiarium malint? Ad qvæ cum iste qvæ fides exigebat respondisset: Hornius id laudabat, addito, instantibus inter Svecos & Polonos tractatibus id qvoqve agendum, ut Memela & Pillavia apud Svecos seqvestro deponantur.

Svecorum destinata magis erumpunt. 5. Maii.

§. 40. Sed jam magis indies erumpebant indicia Poloniam peti, ac renuntiatio in Sveciam, Livoniæqve cessio vile qvid habebatur; tum Regia Borussia aperte in præmium belli destinabatur; qvo fine arctius Regem cum Electore conjungi optare. Circa oblatum seqvestris officium expectandum, qvid Polonici legati sint allaturi. Etsi parum qvadrare videatur, eum seqvestrem, & socium simul agere velle.

11. Maii.

Mox tamen de fœdere responsum: *Optari à Rege conjunctionem circa omnia, qvæ Electorem ubicunqve locorum tangant. Sed si conjunctio ad modum fœderis Hildesiensis qværatur, eam in præsens non nisi ad ditiones Germanicos porrigi posse, qvod Rex turbis Germaniæ implicari nolit.* Nam id à Rege cavebatur, ne dum Cæsari, aut aliis suspicio injicitur, destinatis suis in Poloniam remora injiceretur. Nec dissimulabat à fœdere, qvod Elector cum Belgis agitet, non parum sibi scrupuli injici. De officio seqvestris non qvidem plane rejiciebatur, sed ad legatorum è Polonia adventum differebatur. De portubus Borussiæ ne verbum qvidem. Mox cum ab Electore literæ propria manu ad Regem scriptæ redderentur, hic multis verbis de suo in istum affectu testabatur, ac se protinus Benedicto Oxenstiernæ, ac Lillieströmio mandaturum cum nostris suscepto colloqvio conjunctioni viam munire. Se qvidem in hac, qvæ imminere videatur, Poloniæ laceratione Electoris commoda generoso ac sincero animo amplexu-

 rum.

1655. rum. Eqvidem Electorem non parum contulisse, ut à Belgis classis armaretur, qvibus ipse aliqvando paria repositurus sit. Nec id eidem vitio dari posse, qvod nondum de sua amicitia cautum ipsi foret. Sed nunc omnem diffidentiam exuendam. Elector contra, ut & ipse Regi suspicionem adimeret, Wolfsbergio significabat; à se uni & alteri loco Borussiæ Regiæ præsidium imponendum tuendæ inter suas ditiones communicationi, id qvod Rex in sinistram partem ne acciperet. Tum de Belgico fœdere ostendere; cum id antea ad Clivicas duntaxat provincias pertineret, nunc ad omnes suas ditiones extensum. Confirmabat inde Rex, se ob amicitiam cum Electore, ac ne Gedanensibus suspicionem injiciat, consilium de invadenda per Borussiam Polonia mutasse, & Wittenbergium in Majorem Poloniam tendere jussisse. Addito, sibi decretum Electorem non inqvietare, sed si is extra belli consortium utrinqve removere se velit, ipsius securitati ample se cauturum. Optare tamen, ut conjunctio animorum, armorumqve qvamprimum constituatur. Sibi nil aliud qværi, qvam ut Elector in ejusmodi statu collocetur, in qvo propriis viribus subsistere qveat; cujus incrementa non minore studio, qvam propria sit promoturus. Sane parum decorum sibi videri, Electorem Romani Imperii in Borussia alteri obnoxium agere. Sed mox cum Dobrzenius de occupandis ab Electore qvibusdam Borussiæ Regiæ, & Majoris Poloniæ locis significaret, Rex id audiebat nullo in alterutram partem eminente affectu, ut probaret id, an improbaret judicari non posset. Tantum nomina eorum locorum sciscitabatur, ac num Rege Poloniæ conscio id factum sit. Inde qvestus ordiebatur; è Wolfsbergii literis se perspicere, Electorem tam crebris suis testationibus parum confidere, & à circumventione sibi metuere: id qvod longe abesse debeat. Ipsos inter se Protestantes suspicionibus distrahi; qvæ causa fuerit, ut ipse non sine diffidentia de conjunctione cogitare potuerit. Nunc Polonicum negotium ingresso ante omnia enitendum, ut eodem defungatur, dehinc constanter bono Germaniæ publico vocaturus. Interim Electori optionem relinqvi, num inter turbida hæc neutras partes seqvi, & qva commodissimum videatur, suæ securitati cavere velit; aut qvod ipse malit, atqve utilissimum judicet, cum ipso rem gerere placeat? Addebantur literæ propria manu scriptæ ad Electorem, verbis humanissimis, qvibus is omnia ad Electoralis Domus emolumentum facientia ample offerebat; ac propediem à se Stetinum mittendos; qvi cum ipsius legatis agere incipiant. 1655.

Electoris de hisce judicium.

§. 41. Circa hæc speciosa qvantumvis dictu Electori non deerant, qvæ desideraret. Nam & citra ambages dixerat Slippenbachius, si bellum cum Polonis cœperit, Regi Pillavium utiqve habendam: & Elector qvavis occasione ita se pronum amplectendæ Regis amicitiæ declaraverat, ut si serio hic ejusmodi conjunctionem affectaret, ipsius Domui proficuam, tamdiu inanibus verbis tempus extracturus haut fuerit ipso inter ancipitia destituto. Ac dudum de Wittenbergii, aliorumqve colloqvio spem factam, qvorum neutrum secutum sit. Accedere nunc, qvod antequam sibi tam probabilis suspicio exemta, ac super regiis destinatis qvidqvam communicatum sit, transitus per Pomeraniam petatur denuntiato, ad rem gerendam protinus accedendum. Uti autem dubium non sit, qvin iis locis bellum erupturum sit, qvæ suas rationes qvam maxime tangant; eoqve constare sibi utiqve debuerit, qvid à stringendis jam armis sibi expectandum: ita vel ipso Rege judice sat causarum sibi esse, qvare hac rerum facie patientiam exuat, ac speciosis verbis diffidat. Et cum non ostendatur, qva ratione Regis arma sibi qvoqve bono cessura sint, nullo jure transitum & similia, qveis ista promoventur, à se exigi. Eqvidem Regis amicitiam ante omnia sibi æstimari, eiqve à se prosperos rerum successus optari: prævalere tamen amorem proprii status, ut omnes reliqvi respectus seponendi sint, ac inter hæc incerta transitum à se prohiberi fas esse. Igitur amovendis penitus suspicionibus Dobrzenius ista omnia Regi demonstrare, simul serio instare jubebatur, ut qvod tam sæpe pollicitus sit declaret, qvid circa hoc negotium ab ipso sit expectandum. Et qvia mentis erat, ne Benedictus Oxenstierna suscepto colloqvio id tantum ageret, ut Electoris mentem expiscaretur, inde facta ad Regem relatione tempus extraheret; itidem peteret, ut iste plenis à Rege mandatis instruatur. Deniqve cum Svecorum arma alacriter progressura videantur, dum circa tractatus satagitur; idem à Rege modeste postularet, ut hic tantisper scripto caveat, se ipsius ditiones, portus, vectigalia, commercia & alia jura haut affectaturum, turbaturum, aut tributis oneraturum, nec eadem invasurum, aut per tractatus obtinere laboraturum; sed omnia in præsenti statu relicturum, ac ut in melius provehantur

1655.

hantur operam daturum. Nam ipsius Regis interesse, ut ejusmodi cautione solicitudo sibi adimatur. Enimvero Rex in procinctu jam stans ista omnia in Germaniam rejiciebat, ac Dobrzenio in signum peculiaris amicitiæ; an ut Electorem Cæsari, Belgisqve suspectum redderet, permittebat, ut classem secum conscenderet, cum id aliorum legatis abnueret; jussum tamen ut silentio id teneret, ne alii ad isthoc exemplum provocarent. Interea Wittenbergius literis transitum per Electoris ditiones in Poloniam petierat, ad Instrumentum pacis Westphalicæ, ac jus gentium provocans. Cui ab Electore responsum: *sibi satis constare, qvid Tabulis Pacis disponatur, ad qvod sese compositurus sit. Sed qvia eædem jubeant, ut non solum transitus sumtibus illius, qvi eum petit, ac sine noxa fiat, sed & reliqva omnia, qvæ legibus Imperii statuuntur, prius præstentur; ut q; transiens prius præfecto Circuli significetur, indicato simul, qvem expeditio spectet, & eam non adversus Imperium, ejusvè membra tendere, ac per aliqvos è membris Circuli eo nomine idonee caveatur, de qvibus in literis nulla mentio fiat, nisi qvod sola militis transituri modestia promittatur; ac sibi non constet, an non iis armis aliqvis petatur, cujus ratio sibi habenda sit; ideo se ad ipsius petitum simpliciter respondere non posse; sed petere, ut antequam iter ingrediatur qvæ legibus Imperii reqvirantur, præstet.* Sed iste leges parum curans iter in Poloniam pergebat. Literas tamen Wittenbergii, suumqve responsum Elector Cæsari communicabat; qvi hoc qvidem valde probabat.

Cum Wittenbergio super transitu acta. 11. Jun. 16. Jun.

Rec. Imp. de anno 1555. & 1564.

§. 42. Significabat mox Benedictus Oxenstierna de suo Stetinum adventu, ac mandata sibi esse tractatus cum Electore suscipiendi. Unde hic protinus Georgium Fridericum Waldeccæ Comitem, & Ottonem Sverinum Baronem eodem ablegabat. His injunctum primo congressu dicere; se invitante Rege huc venisse super stabilienda amicitia acturos. Si Oxenstierna prior propositionem edere abnuat, ipsi ad pollicita Regis provocarent, qveis sæpe spem fecerit, se super destinatis suis amice cum Electore communicaturum, ac super ipsius securitate idonee cauturum. Sed isto tergiversari persistente, proponerent: Sibi semper curæ fuisse, ut gliscens inter Sveciam Poloniamqve lis æqvis conditionibus componatur. Qvin & animadverso licet, Regis arma Poloniam spectare, haut ideo id studium deposuisse, qvod utiqve à Christianis Principibus bellum pacis causâ sumi

Tractatio Stetini suscipitur 16. Jun. Legatorum Electoralium mandata. 4. Julii.

debeat. Eoqve non Holmiæ solum de ista proposuisse; sed & cum Polonis egisse, ut ad æqvam Sveciæ satisfactionem præstandam animum adplicarent. Qvod si igitur Oxenstierna, qvo Regis cœpta spectent, aperire velit, se promovendo negotio operam navaturos. Ubi is rem ad Regem rejiciat, orarent, ut Regi Electoris verbis significent; *sincerum in utrumqve Regnum studium sibi haut immerito solicitudinem imponere, ut Regi, ejusqve ministris probe considerandum suadeat; etsi res Poloniæ in præsens male se habeant; favente tamen Numine in melius eas mutari posse. Cum itaqve Rex hac rerum facie citra sangvinem renuntiationem in Sveciam, pro qva ipsius antecessores atrocia bella gesserint, ac alia insuper obtinere qveat, qvæ seqvestribus extra partium studia positis æqva videantur; spem sibi esse Regem malle tam fructuosam pacis tractationem amplecti, qvam hac repudiata extrema tentare; ad qvæ Principes, qveis Christiana placita cordi sunt, non nisi summa necessitate urgente, & ubi nil aliud remedii superest, procurrere debent. Huc accedere, qvod petitæ Poloniæ alii populi, qveis bellum jam cum Polonis est, ingentes progressus facturi sint, aliis insuper barbaris, Christiani nominis hostibus, in partes trahendis. Ac jam famam ferre Chmielnicium Cosaccorum ducem ea lege Turcæ se subjecturum, ut cum qvadraginta armatorum millibus adversus qvoslibet isto jubente sit militaturus. Nec minus nuntiari, Regem Hungariæ ad Poloniæ coronam invitari. Eqvidem de horum consiliorum eventu præmature se haut ominaturum: certum tamen esse, Regem hac expeditione ita distractum iri, ut longe ipsi abfuturum sit, firmandis in Germania Protestantium rationibus, Ordinumqve libertati manum admovere; nec Electorem Regis auxilio destitutum operæ pretium facturum magno cum bonorum omnium dolore; præsertim cum in præsenti Deputatorum conventu id agatur, ut qvæ ibi expediri debebant negotia, ad Judicium Aulicum rejiciantur.* Si Svecus super conditionibus moveat, nostri sciscitarentur, num Regi sufficiat renuntiationem in Sveciam, & totius Livoniæ cessionem obtinuisse? Si iste de sumtibus belli insuper injiciat, nostri differerent; posse eo nomine qværi partem qvampiam terrarum, sed non eo loco sitam, ut inde commercia onerari, apud alios æmulatio, ac nova litium seges germinare qveat; eoqve omnem de novis vectigalibus cogitationem abjiciendam. Ast ubi appareat, non nisi inter arma de pace agere Svecos velle, nostri cautionem totiens à Rege promissam repræsentari peterent, tum qvo Regis de-

Chmielnicki.

1655.

ſtinata tendant, explorare ſtuderent. Cautionem iſtam ita concipiendam, ut Rex ſcripto ſe obliget Gallo & Belgis ſponſoribus; *ſe hac aut alia expeditione, aut per tractatus nullum jus dominii directi aut utilis, ſuperioritatis, protectionis, telonii perpetui aut temporarii, ordinarii vel extraordinarii, aut qvocunqve nomine in Electoris terras in aut ante portus ejusdem, & merces importandas, exportandasqve, ac naves, in Imperio, aut ſub Polonia Regno in Boruſſia ſitis ditionibus deinceps qvæſiturum, aut accepturum. Qvin ſi Rex ejusmodi jus aut actionem per tractatus obtineat, aut Polonia Regno potitus idem velut acceſſorium ſeſe adqviſiviſſe arbitretur; ea tamen ceſſione, aut qvæſito per arma jure in terras aut aqvas Electoris nunqvam uſurum. Tum ut Rex omnes Electoris provincias ubivis ſitas tranſitu, hoſpitiis, delectibus onerare abſtineat; bellicis navibus in ejus portus ne accedat, aut ſaltem nil hoſtile ibi exerceat, aut alios exercere patiatur. Tum qvia Elector ob fiduciarium Boruſſiæ nexum Polonis ad centum eqvites auxilio mittendos teneatur, ne in hoſtilitatis vicem Rex accipiat, ſi iſti ab ipſo præſtentur; qvod & Guſtavus Adolfus Rex ipſius patri indulſerit. Viciſſim Electorem in Regem nil hoſtile tentaturum, aut ab aliis tentari juſſurum, ſed amicitiam bona fide culturum, ac tractatibus pacis Sveciæ commodis fauturum.* Deniqve qvia Slippenbachius jactarit, Regi conſtitutum, commercia melius ordinare, noſtri exqvirerent, num Oxenſtiernæ in eam rem aliqvid mandatorum ſit.

De conditionibus fœderis Electoris mens.

§. 43. Qvod ſi autem noſtri intelligant, Oxenſtiernam idonea agendi facultate inſtructum, ac Regis deſtinata eidem cognita eſſe, in has leges cum ipſo fœdus concludere ſtuderent: *Etſi Joannes Caſimirus, Rex, & qvidam ejus anteceſſores, ac ipſa Polonia Reſpublica cum Electore, ejusqve majoribus ita egerint, ut hic obligatione erga iſtos ſolutum ſe judicare qveat; non tamen palam pacem cum eo Regno abrumpendam ſibi videri, ſed ita res ſibi ſuas diſponendas, ut & ditiones ſuas tueri, & inter tractatus pacis æqvam ſatisfactionem obtinere qveat. Eo ſtatu uti ipſe nil hoſtile in Regem Sveciæ ſuſcipere decreverit, inqve id fidem dare velit; ita Regem viciſſim cauturum, ab eo nullum damnum ſuis ditionibus inferendum, ac ſuis deſtinatis nil impedimenti objectum iri. Qvia etiam neceſſarium ſit, à ſe loca qvædam idonea ad Notecium, Wartam, aut Viſtulam velinterius ſita occupari, ſervandæ communicationi inter Boruſſiam & Novam Marchiam; id Regem haut ægre laturum, nec impediturum, ſi ea loca titulo protectionis, aut alio ſibi adjungat, copiasqve ſuas ibi diſponat. Tum ne in præſulatu Warmienſi, Electoris ditione undiqve cincto, aliis qvam Electoralibus copiis agere liceat:* *Ermeland* *ac qvæ ex altero latere ad tegendam adverſus Moſcos Boruſſiam utilia ſint, ne impediantur. Qvod ſi Poloni Electorem ob permiſſum tranſitum aliasvé cauſas, aut ob amicitiam cum Svecis cultam hoſtili modo habeant, ne Rex cum ipſis eo inſcio tractet, concludatve, qvoad idem debita ſatisfactione potiatur.* Ea ſatisfactio his partibus conſtabat. Cum Poloni propria ex libidine primas feudalis contractus leges mutarint, idqve modo ad Electoris agnatos extenderint, modo eosdem excluſum iverint, additis intolerandis conditionibus, ut eo nexu Elector penitus liberetur. Cum etiam Lithuania ab Electoris majoribus poſſeſſa ſit, ac aliqva mutatione contingente ipſi in eandem actio competat, ut Rex eam actionem fulciat. Ac ſi à Joanne Caſimiro citra turbas nihil heic obtineri poſſit, ut poſt hujus obitum is Magnus Ducatus, aut ſaltem Boruſſia Regia fiduciario nexu exſoluta in Electorem, ejusqve poſteros hæreditario jure derivetur; haut repugnaturo Electore, qvo minus Marchionum familia penitus extincta eæ provinciæ in perpetuum Regno Sveciæ adcreſcant. Tum ut Rex ſi qvam habere ſe arbitretur actionem ad Juliacenſes & Clivicas provincias plane aboleat. Deniqve ut Regi de ſuo in ipſum ſtudio plenius conſtet, ſe operam daturum, ut is poſt fata Ferdinandi in faſtigium Cæſareum provehatur. Aſt ubi Oxenſtiernam haut plenis mandatis inſtructum ſentiant, iſta duntaxat velut privato ſermone jacerent. Qvod ſi Sveci Belgico fœdere offendantur, noſtri confirmarent, nil illo contineri, niſi qvod antiqvis fœderibus ſuper defenſione terrarum Clivicarum, ac nupera inter Sveciam & Angliam ſuper commerciis conventione conſtitutum ſit. Ubi vel mandata Oxenſtiernam deficiant, aut alia difficultas ſurgat, negotium non plane abrumperent, ſed ita duntaxat ſuſpenderent, ut qvamprimum ſuppletis defectibus inſtaurari, & abſolvi poſſit. In præſens autem ante omnia ſecuritati ſuarum ditionum caveri curarent, ac ut hoſpitia ſua dilatare ſibi nulla Svecorum offenſa liceat. De hac legatione Elector ſtatim per ſuos Viennæ, Pariſiis, Bruxellis, & Hagæ vulgari juſſit, velut paci conciliandæ ſuſcepta.

Stetinenſis nego-

§. 44. Cum Waldeccius, & Sverinus Stetinum perveniſſent, comperiebant

Svecis

1655. Svecis etiam minutias sermonum Electoris cognitas esse, ac per certos homines ab ipsis subornatos Berolini varios rumores spargi Electoris sententiæ eliciendæ. Unde ipsis servando secreto placuit duplices literas scribere, unas Sverini manu, qveis vera rerum series contineretur; alteras velut publicas per scribam ficta narrantes, ut perfida garrulitas sibi ipsi ludibrium strueret. Primo congressu Oxenstierna ostendebat; qvoniam duo ab Electore legati advenerint, sibi injunctum Lilliestrœmium collegam adsciscere. Eqvidem nosse istum Berolini exigua in gratia esse. Sed nunc non ultro solum in meliora inclinare, sed & à Rege jussum omni studio ad stabiliendam cum Electore amicitiam incumbere, qvæ isti maximi æstimetur. Ad qvæ nostri: Parum solidi hucusqve è Svecia profectum, qvæ Electorem in gravissimas suspiciones conjectum iisdem nondum liberare velit; qvin eam bellum jam orsam nulla super ejus scopo communicatione, de qva tamen toties spes facta sit. Tum isthunc congressum tamdiu extractum. Nec constare sibi an ipse ita plenis mandatis sit instructus, prout præsentis temporis conditio reqvirat. Nam facile judicari posse, Electorem tanti belli, cui rationes suæ sint implicitæ, hautqvidqvam otiosum spectatorem acturum. Oxenstierna contra qveri, diffidentiam tam profundas radices egisse; ac debuisse Electorem Regis exemplum imitari, qvi tam multis super isto relatis fidem haut adhibuerit. Ac hisce verbis Regem sibi scripsisse; etsi certo sibi referatur, qvam multa Elector adversus ipsum machinetur; his tamen insuper habitis sententiæ suæ se inhærere, ac solidum fidæ amicitiæ fundamentum heic ponere velle. Cæterum fiduciariæ istius literæ sat restrictæ erant, ac de pace nullum ibi verbum. Tantum exprimebatur, cum Elector *obsurgentes in Polonia motus & periculum inde imminens ostenderit, animum ineundo fœderi propensum*; inde Oxenstiernæ injunctum, *agere super fœdere pro defensione respective regnorum, provinciarum, & jurium singulis nostrorum competentium respectu Regis & Reip. Poloniæ incundo & continuando usqve dum aqva, & tam Regi qvam Electori tolerabiles pacis conditiones fuerint obtentæ.* Unde haut verosimile erat, ipsum super pace in mandatis qvid habere; de qva cum nostri moverent, is frigide ac subridens dicebant; id prætextum huic negationi circumponendum, atqve idem se apud omnes jactare. Wittenbergius, qvo minus Electorem accedere potuerit, multitudine negotiorum excusabatur. Cæterum omnem diffidentiam seponendam; ac ubi Elector in eo proposito, de qvo in Sveciam scripserit, persistat, tam firmam amicitiam coalituram, ut Svecia ac Brandenburgica emolumenta eadem deinceps classe censenda sint. Sub idem tempus Slippenbachius Berolinum veniebat, ac secreta admissione potitus Electorem de amicitia Regis securum esse jubebat, à qvo jussus sit sermones suos ita interpretari, ne is suspicionem inde concipere possit. Cæterum is varie disserebat, aliqvando jactans Regem non plus cupere qvam Lithuaniam, & partes Livoniæ propinqvas; mox tractum maritimum, sed cum consensu Electoris, cui nihil decedere debeat. Ab eodem qvoqve Bohemiæ Regnum in patrimonium Imperii destinabatur, ac uni è Protestantibus Cæsaream dignitatem conferendam; qvam tamen Rex non affectet.

interim ... 7. Jul.

1. Jul.

7. Jul.

De pace incassum movetur.

§. 45. Porro cum nostri super pace Stetini proponere inciperent, adductis rationibus, qvare æqva pax ancipiti bello præferenda sit, Oxenstierna fatebatur; Regem in pacem non inclinare, eoqve nil sibi super eadem mandatum. Nec videre, cui usus pax in præsens sit, cum Polonia, etiam qviescente Svecia, per externos hostes, & dissidia procerum, Joanni Casimiro Regnum abrogare conantium, alias pessum itura sit, sicut Regi ob securitatem Sveciæ hoc bellum suscipiendum fuerit. Ac mirum fore, ni & Elector ista expenderit, ac manum simul admovere decreverit. Cum itaqve circa pacem nullum operæ pretium fieri posset, nostri super pandendis Regis destinatis, & qvid ab hoc Electori expectandum sit, urgebant. Ad qvæ idem magnifice, sed laxis verbis de emolumentis, qvæ Electorem ex istis destinatis mansura sint. Sed anteqvam hic socium se belli declaret, ad distincta descendi non posse. Per ambages tamen de dividenda Polonia insinuabat. Sed proponendi initium à nostris faciendum. Nostri qvanqvam expresis mandatorum verbis id haut juberentur, ac Electorem hoc bello haut implicari optarent; tamen ut super hoc mentem suam explicarent, multæ, gravesqve rationes subigebant. Nam ad extremum Electorem huc descensurum norant, qvod ni sociaarma jungeret, ea faba in ipsum cudenda foret; & qva rectum cursum tenere haut licet, vela ad ventum obliqvanda. Ac si, dum ipsi sententiam suam premunt, Sveci magnos progressus fecissent, fortasse societas plane deneganda, aut longe duriores leges subeundæ erant. Ac citra hoc re infecta

1655. *Nostri de societate belli proponunt.*

secta discedendum erat. Igitur declarabant; Electorem arma simul arrepturum, sed his legibus, ut securitati ditionum suarum modo supra dicto caveatur; ut citra offensam Regis debitas Poloniæ præstationes exhibere liceat; ut non necessum sit protinus in hostilia adversus Poloniam erumpere; ut ipsi integrum sit à Polonis aliqvot loca accipere, suarum ditionum securitati, & inter se communicationi inservitura; ut dignum hac opera pretium ostendatur; ut pax non ineatur, nisi Electori satisfactum sit. Ad qvæ Oxenstierna: etsi videat, Electorem prius Regis, successus speculari vellet, tamen die crastino responsum daturum, qvod ipsis probandum sit. Id nostri expiscari non poterant, num Regi decretum esset totam Poloniam evertere, ejusvè statum mutare. Id enim à se ignorari iste asseverabat; ac credere ipsum Regem idem nescire, qvod talia à successu armorum pendeant. Satis tamen animadverti poterat, hoc bello vasta peti. Circa securitatem ditionum Electoralium Oxenstierna ostendebat; si ejus cautionis formula sibi exhibeatur, statim eam à se in justum instrumentum redigendam. Nam Regi decretum, Electoris statum in melius provehere, haut imminuere. Circa fœdus idem ferebat, mandata sibi esse non nisi ad Polonicum negotium spectantia; nostris reponentibus; cum utriusqve rationes tam intra Germaniam, qvam extra eandem conspirent, facile qvoqve ob præstitum Regi auxilium alias Electoris ditiones periculum incurrere posse; eoqve fœdus ad omnes ditiones porrigendum. Oxenstierna ad hæc: Conjunctionem circa Poloniam primo loco constituendam; reliqva commode secutura. Electori in præsens multos hostes, ac ea fœderis extensione suspicionem apud alios excitatum iri, qvasi Rex novos in Germania motus ciere instituat. Qvod si occasione hujus belli Elector invadatur, par esse, ut ipsi auxilia ferantur, idqve fœderi inserendum. Post explorandæ Svecorum sententiæ nostri rogabant; si Rex, antequam longius bello se immergat, Regiam Borussiam, & Pomerelliam, ab ipso potissimum respici innuerit, per tractatus obtinere qveat, an non eadem contentus pacem inire velit? Oxenstierna talia qværi ægre ferens; super pace nil sibi mandatum. Vix credere bello nondum cœpto de hac jam agendum. Unde nostri ulterius instabant: cum ex hoc colligi possit, Regem longius tendere, qvid demum illud sit, & qvam is metam suis armis præfigat? Qvod & iste obtentu ignorantiæ declinabat. Fœdus Belgicum, circa qvod tunc laborabatur, amicitiæ cum Rege adversari idem arguebat; qvo nec opus sit, ac Electori cavendum, ne Belgas in suis portubus nidulari permittat, haut facile iterum ejiciendos; prolata qvoqve ejus fœderis formula, qvam nostri fictam ostendebant. Tandem declarabat; si Regi à nostris scripto caveatur, id fœdus ipsi fraudi haut futurum, nec Electorem ullas naves, nisi Pillavia aut Memela periclitetur, auxilio evocaturum, eo articulo probato ad reliqva se porrecturum. Id scriptum nostri citra hæsitationem tradebant, ne Sveco suspicandi ansa præberetur; cum circa conservationem Borussiæ summa fœderis verteretur. Instabat inde Svecus, qvam cito, qvomodo, & qvantis cum copiis Elector Regi se juncturus sit? id qvod cupide experiri animadvertebatur. Ad qvæ nostri prolixe demonstrabant; id neqve negotio proficuum, ac Electori valde periculosum, statim arma stringere. Id qvod & Svecus agnoscebat, ut tamen tempus aliqvod saltem laxius nuncupari vellet, qvando destinata publicanda sint. Circa directionem belli nihil à ratione alienum postulabatur. Cum Rex bellum suis auspiciis gerat, inter cujus auxilia Elector sit, penes Regem fore statuere, qvis belli scopus, qvando prælia sumenda, obsidiones suscipiendæ, pax ineunda, prævia tamen super omnibus cum Electore conventione. Electori in suas copias illibatum maneret imperium, ac is ea parte rem gereret, qva cum Rege convenerit. Conjunctionem copiarum prius decenter expetendam: hospitia forte cernenda, qvibus Elector pro ratione copiarum pariter cum regiis fruatur. Qvia tamen Polonia pauper regio sit, ac ni miles hospitiis modeste utatur, ipsa egestas bello mox finem imperatura sit, omnia ordine dispensanda. Inter hæc omnia insignis modestia ostendebatur; ac ipse Lilliestrœmius rationes adducebat, qvare in præsens Electori haut sit qviescendum, sed meliorem statum affectandum; testatur, sibi à Rege injunctum, cum nostris candide agere. Addebatur, Regi cum Cæsare, Hispano, ac inprimis Dano, Cromvello, Galloqve optime convenire. De præmiis belli Sveci ultro movebant, operam datum iri, ut Elector supremo in Borussiam imperio, simul Warmiensi præsulatu, excepta Braunberga, & Samogitiæ parte potiatur; nec prius arma posituros, qvam in id consensum fuerit. Cupere tamen ut Elector Svecico exercitui qvinqve peditum, tria eqvitum millia jungat. Enim-

18. Julii

vero

1655. vero qvæ à Svecis offerebantur Electori parum arridebant. Nam Warmiæ citra Braunsbergam parum pretii esse; & hac excepta satis patere, qvid circa commercia Sveci agitent. Samogitiam tenuissimam esse Polonicarum provinciarum. Contra sibi optime congruere, qvæ à Svecis affectabatur, Borussiam regiam, & Pomerelliam. Unde satius videbatur Electori, ab utroqve seorsim rem geri, ac ut ipse citra offensam, ac impedimentum Svecorum hospitia sua dilatare, ac ea loca occupare conaretur, qvibus animum adjecerat. Nec placebat copiis se suis exuere, easqve Svecis tradere ob incertum emolumentum, & qvo forte ipse prius, qvam Sveci, potiturus sit, sed & qvo iterum ab hisce pro libidine exui qveat.

Super articulis fœderis incassum disceptatur 11. Jul. §. 46. Seqventi congressu nostri postulabant, ante cœptos tractatus à Svecis cautionem super securitate ditionum Electoralium exhibendam. Id qvod Sveci arguebant indoli tractatuum repugnare, nec exemplum dari, tale qvid ab ullo Principe postulatum fuisse. Dehinc isthæc fœderis capita proponebant: ut Elector ad finem usqve belli arma cum Rege societ; certum copiarum auxiliarium modum designet, easqve propriis sumtibus sustentet, fruituras tamen hospitiis ad regiorum morem: ut moderamen belli penes Regem sit; ac peculiariter conveniendum, qva Electoris exercitus rem gerere debeat: ut idem aliis fœderibus huic repugnantibus renunciet. Si qvid ad sui securitatem Elector desideret, secreto articulo addendum. Enimvero Electori haut placebat Belgico fœderi desistere, certas Svecis copias concedere, aut hoc fœdus ad Poloniam duntaxat adplicare. Ac lucrum qvod ostendebatur longe tenuius erat, qvam pro amplitudine promissorum, qveis tam sæpe à Rege oneratus fuerat. Unde is suis injungebat, ut articulum de securitate primo loco suscipiant; ubi circa eum scrupulus moveatur, ad alia qvidem procedant, nihil tamen perficiant nisi isto absoluto. Circa dubia nihil sub spe rati concluderent, sed defectum mandati excusarent. Inde suo nomine declarari Svecis jubebat: Sibi decretum propediem cum exercitu in Borussiam ei tuendæ movere, ac confidere id Regem non impediturum; qvam in rem Svecicos legatos cautionem poscerent. Vicissim se destinatis Regis haut obstiturum. Tum se, ubi Vistulam transierit stativa alendis suis copiis in Polonorum ditionibus, vel horum ingratiis occupaturum; qvod à Rege haut impeditum iri speret. Cæterum cum ipse fiduciario vinculo Poloniæ innectatur, non posse huic se hostem declarare citra gravissimam causam; non minus tamen proficuam Regi operam navaturum. Qvod si Sveci publicam hostilitatis declarationem urgeant, nostri ostenderent; id sibi noxium, Svecis haut prodesse. Nam tunc Vistulæ transitum difficilem sibi fore; ac deinceps se parum idoneum habitum iri promovendis pacis tractatibus in ipsius Sveciæ emolumentum. Ast ubi pax recusetur, aut à Polonis plus causarum suggeratur, circa istam declarationem nihil moræ futurum; etsi etiam citra hanc fieri possit, qvod eandem secuturum sit. Ubi Polonia Electori bellum non indicat, intra tres menses ab hujus in Borussiam adventu à Svecis eam declarationem haut exigendam, qvo ipse officium pacis conciliandæ eo efficacius obire qveat. Sed à Svecis sibi significandum, qvibus conditionibus per Polonos oblatis adqviescere velint. Interim à neutro, in alterius fraudem cum Polonis transigendum. Ast si Poloni statim in hostilia erumpant, Electorem qvoqve palam in eos arma moturum; qvo casu Rex operam daturus sit, ut suæ copiæ terra marivè tuto in Borussiam pervenire qveant. Transitum per Pillaviam initio plane recusandum. Ast ubi Sveci eo postulato desistere nolint, conveniendum, ut copiæ non nisi modicis navigiis in portum adducantur, nec una vice plus qvam ducenti, aut qvadringenti milites exponantur; qvi & nullibi pernoctent, aut iter sumant, nisi qva ab Electore, aut Pillaviæ præfecto præscriptum sit. Certum copiarum numerum non posse definiri, sed in Electoris arbitrio fore, qvousqve exercitum augere velit. Militem propriis sumtibus conscribendum; qvi tamen inter tractatus à Polonis repetendi sint. Electori eodem modo hospitiis suis frui, uti Regi, integrum fore. Utriqve imperium in suas copias illibatum mansurum. Exercitus non nisi communi consensu jungendos. Eo casu penes Regem fore tesseram dare; reliqua communi placito expedienda. Ubi alteruter conjunctionem aliqvot millium exposcat, necessitate aut communi utilitate id reqvirente, supremum imperium post factam conjunctionem penes eum fore, cui copiæ missæ sunt, harum tamen duce in consilium bellicum semper adhibendo. Submissas auxilio legiones mittente id desiderante, aut è communi placito remittantur iisdem qvibus advenerint numeris, supplemento ex ejus hospitiis petendo, cui auxilio

17. Jul.

1655. xilio venerint. Svecis ad occidentale, Electori ad Orientale Vistulæ latus rem gerendam: utriqve parti illa loca, qvæ sibi stipulatus sit, tradenda, statim atqve pax conclusa fuerit. Retineret utraqve pars suos fœderatos, sed iis adversus socium ex hoc fœdere ne uteretur, siqvidem huic fœderi satisfiat, ac postulata securitas præstetur: atqve istis conventa pecunia aut milite adsistere integrum sit, qvod citra hujus fœderis fraudem fieri possit. Electori præmium sit Graudentum, Neuburgum, Mevva, vectigalibus in præsenti statu relinqvendis, Warmia, totaqve Samogitia; tum tractus inter Notezium & Wartam fluvios à Nova Marchia ad Borussiæ Ducalis fines sex milliaria à in latitudinem porrectus, deniqve & Elbinga ob lites declinandas, qvod ejus commercia per Pillaviense ostium exerceantur. Svecis postulata sua ita temperanda, ut verosimile sit ista obtineri posse, ne socii ob ea infinito bello implicentur; qvæ nunc ipsis pandenda sint. Novos portus struere haut licitum fore. Ratihabitionem intra tres menses faciendam: interim neuter alterius destinatis obsisteret. Durante hoc fœdere de æterna unione agendum Circa ea, qvæ ex hoc fœdere promanant, mutua evictio præstaretur.

Tractatus paulisper seponitur. 16. Jul.

§. 47. Inter hæc Rex è Svecia Wolgasti adpellens Oxenstiernam ad se evocaverat, ut super successu tractatuum referret, testatus cupidum se colloqvii cum Electore, ubi primum per urgentia negotia liceret. Is ante discessum dicebat; à nostris ob diffidentiam negotium difficile reddi, cum tamen Rex justiores suspicandi causas insuper habeat, ac potius eas hoc tractatu funditus tolli cupiat. Sane Plettenbergium Cæsarem ablegatum mira de Electoris in Regem machinationibus retulisse. Qvorum fidem nostri elevabant, qvod Cæsaris haut intersit amicitiam inter Regem & Electorem coalescere. Addebat iste; fœdus qvod Hagæ cudatur; unice contra Regem tendere; cui doleat plus fiduciæ in Belgis, qvam ipso collocari, qvi tam amplis verbis de sua amicitia caverit. Tum Regem contumeliæ sibi ducere, si per Belgas terreri posse videatur. Suspectum qvoqve Regi, qvod Elector tam sæpe confirmarit, se ipsi lautas à Polonis conditiones obtenturum, velut secreta cum his commercia alat, qvibus & omnia à nostris communicari constet. Ad qvæ nostri; ab Electore utiqve pacem optari; ac ideo honestas pacis conditiones sponderi, qvod Rempublicam pacis valde cupidam constet, qvæ etiam invitum Joannem Casimirum ut temporibus sese accommodet, compulsura sit. A Svecis nil hactenus sibi communicatum, qvod facere mereatur. 1655.

Waldeccii apud Regem acta.

§. 48. Ad Regem qvoqve jussu Electoris Wolgastum Waldeccius excurrebat, adventum isti gratulaturus, simul literas ab Electore traditurus, qveis significabat; etsi optatam à Benedicto Oxenstierna cautionem non obtinuerit, spem tamen esse in posterum id fore. Interim si oblati à Polonis tractatus succedant, rogare, ut Rex ipsius rationem habeat, ac pacem, nisi propositæ à se conditiones annuantur, ne perficiat. Nam qvia hactenus apud Polonos ita acriter institerit, ut Regi satisfiat, simul Wittenbergio transitum concesserit, istis valde suspectum se redditum. Simul in Sveciæ securitatem cessurum, si ipse conditiones Regi jam notas obtinuerit. Afferebantur eo ipso tempore nuntii super deditione duorum Palatinatuum majoris Poloniæ. Qveis lætatus Rex Waldeccio dicebat: his successibus se haut mutandum, qvo minus reipsa Electori ostendat, fidum se ipsi amicum esse. Sed revera post hæc fortunæ auspicia fœdus, ac amicitia Electoris minoris habebantur, velut qvibus non amplius opus foret. Ac jactabatur, hoc momento negotium concludendum; alias tractatus inanes fore. Inprimis Rex negabat, fœdus Belgicum cum suo consistere posse; aut se unqvam concessurum, ut Belgæ Mare Balticum intrent, aut circa idem aliqvid disponant: ac potius cum Dano fœdus eo nomine initurum. Atqvi eo capite fœderis Belgici de commerciis Maris Baltici non onerandis sublato, reliqva inania erant. Ac id fœdus duntaxat defensionem spectabat contra hostem; cujus & usus adversus Regem futurus non erat, si expetita cautio præstaretur. Ac non magis Electori vetitum Belgis ex eo fœdere auxilium præstare, qvam Rex suis fœderatis conventa auxilia repræsentare prohibebatur. Qvia tamen Rex id fœdus tantopere aversabatur, qvod tunc nondum absolutum erat; eousqve indulgere isti Elector decreverat, ut id caput ad ejusdem placitum formare vellet, modo Rex prius terrarum ac portuum suorum securitati idonee caveat. Ast Rex nullo modo ferre volebat super Mari Baltico ab aliis qvid conveniri; ac si Elector huic proposito inhæreat, negotium irritum esse. Probe id nostris expendendum, nec sibi deinceps imputandum, si ea rerum conditio emergat, ut sibi Electore vel socio vel hoste

21. Jul.

hoste utendum sit, repudiato neutrarum partium statu. Si Electori sua amicitia placeat, se operam daturum, ut is ex eadem insignem fructum capiat. Nec se perspicere, cujus partibus alias accedere velit. Nam à Polonis Electorem illudi; ac sibi constare, qvid hic cum Polonia Majore egerit, qvo tempore jam hæc cum ipso convenerat super iis, qvæ jam palam erupegerunt. Ipsum Cæsarem Borussiæ inhiare. Qvid præsidii apud Belgas inventurus sit brevi experturum. Jussisse tamen tractatus Stetini continuari, qvo protinus Oxenstierna sit remeaturus. Adversus petulantiam sui militis, qvæ arguatur, remedia se curaturum.

Negotium fœderis valde accept. volvunt. §. 49. Ita circa hoc negotium major sese indies difficultas ostendebat. Cum enim metus esset, ne Rex inter prosperos armorum successus duriores subinde conditiones Electori obtruderet, citra moram certi qvid decernendum videbatur, qvidem hic isti utiqve jungi vellet. Præsertim glíscente Regis in Electorem suspicione, qvi palam jactaverat; se nunc perspicere, vera esse qvæ nonnulli dixerint, ab hoc suam amicitiam haut expeti; ac id potius inter summa curarum habere, Svecos iterum Germania eliminare. Ac dum eodem inter ambigua tempus teritur, agendi opportunitatem à se negligi. Simul metuendum erat, ne Rex iter Electoris in Borussiam impediret; qvod ita sæpe ingeminaret; constare sibi oportere, qvid ab Electore expectandum sit. Neqve vero satis adhuc certum erat, num fœdus cum Belgis successurum esset, aut num hi sat valida auxilia subministraturi sint, si à Svecis vis intentetur. Ac num ab illis ipsis Electori super portubus suis satis cautum sit; num deniqve impensas belli nimio taxaturi sint. Vicissim nec de illo satis constabat, num hoc fœdere adversus omnes à Svecis molestias satis prospectum foret, adversus qvas è fœdere Belgico præsidium sperabatur; cum contra id ipsum valde obstaret, qvo minus cum Svecis fœdus coalesceré, posset; simul idem collisioni cum Svecis ansam, præbere poterat, si vel maxime id rationes Electoris non tangeret. Nam si Sveci alios in Mari Baltico portus invaderent invitis Belgis, hi Electorem poscere auxilium ex fœdere poterant ad Svecos inde pellendos; cum tamen hoc fœdere succedente eidem obligatio incubitura erat Svecos in eorum possessione tuendi. Nec dubium, qvin Sveci ubi qvem portum hisce locis nancíscantur, commercia ad suum genium ibi tractaturi sint; qvod qvidem ne damno sibi sit, forte fœdere prospici posse. Ast si Belgæ ob subtracta sibi commercia Svecis litem moveant, se in alienum certamen pertractum iri. Inprimis cum constet, Belgas fœdus hoc non tam ideo qværere, ut portus istos Electori conservent, qvam ne Sveci iisdem potiantur. Eqvidem si ante aliqvot annos id conclusum fuisset, qvod Elector diligenter qvæsierat, non habituros Svecos, qvod qvererentur. Sed idem nunc una cum Svecis tempore perficiendum erat, qvod si suo fœderi adversum, ac plane supervacuum clamabant. Præsertim cum Cæsar, & omnes eidem addicti suspicionem Svecorum in Electorem alerent; ac Moguntinus Slippenbachio dicere non dubitaverit: *imprudenter facere Svecos, qvi Electori fidant tam varia adversus ipsos molito; qvi & nunqvam constantem cum ipsis amicitiam culturus sit.*

1655.

Tractatio Stetini continuatur. 25. Jul. §. 50. Advolabat dehinc Berolinum Slippenbachius cum literis à Rege ad Electorem, qveis communicabat, qvæ ad Cæsarem scripserat super causis belli Polonici, ac observandis Westphalicæ pacis legibus. Ipse multa de affectu Regis in Electorem addebat, & uti Benedictus Oxenstierna diploma securitatis adferat: Sed vicissim Regi circa Belgicum fœdus gratificandum. Ad qvæ Elector: *diplomate, qvo superiores adversus inferiores utuntur, sibi non consuli sed per justos tractatus cavendum.* Hi ubi absoluti sint, Gramzoam se venturum, ut ad colloqvium Regis cominus accedere posit. Interim reverso Benedicto Oxenstierna Stetini tractatio resumebatur, ubi iste hac formula Electori cavere volebat: *S. R. Majestas assecurabit Electorem, qvod non velit ipsi in Borussia Ducali qvidqvam præjudicii adferre, sed potius hoc agere, ut dictam Borussiam cum omnibus pertinentiis, portubus & juribus, prout eam nunc possidet, eandem posthac & in perpetuum qviete possideat, in eaq; possessione pro viribus à S. R. Mte manuteneatur.* Cum inde nostri de commerciis monerent, Sveci reponebant: Super his peculiari articulo agendum. Regem tamen in eo non detrimentum Electoris, sed emolumentum qvæsiturum. Suspectum tamen erat, qvod Lilliæ strœmius dicebat; Anglos & Belgas qveri, ab Electore plus vectigalium exigi, qvam per pacta debeatur. Id tamen à se insuper haberi. Nam colligebant inde nostri, Svecos Electori circa vectigalia leges dictaturos, qverelis Anglorum & Belgarum obtentui sumtis

Nn

1655. tis. Conjunctionem nostri non prius fieri posse dicebant, qvam Elector in Borussia sit, eaqve tuto perfici qveat. Sveci contra; à Polonis Electori nil amplius timendum, & Regem recta Vistulam versus tendere, tegendo Electoris itineri. Eum articulum Sveci ita conceperant, ut Rex & Elector adversus Polonos, & omnes, qvi ipsorum destinatis terra marivé obsistere velint, unitis consiliis & viribus rem gerant, simul omni communicationi & fœderibus huic tractatui ac destinato adversantibus renuntient. Contra nostri super servando fœdere Belgico incassum nitebantur: nec *mari* se qvidqvam posse. Qvod Sveci non ultra porrigi volebant, qvam qvousqve è terra & arcibus propugnari qveat. Si Elector obtentu hujusce belli in Germania invadatur, se indemnem ipsum præstituros. Ad hæc destinata efficienda Elector alienis copiis ne uteretur, sed solo Regis auxilio acqviesceret. Tum statim atqve publica declaratio facta sit, Regi qvatuor militum millia mittat, pro lubitu hujus utenda, qvorum numeri citra impensam Electoris supplendi sint; cum reliqvis copiis Grodnam versus rem gereret. Circa moderamen belli ita placebat; Si Elector cum exercitu apud Regem sit, hunc tesseram daturum, hospitia, & itinera ordinaturum. Si Regius exercitus citra Regem Electori socieur, regimen penes hunc fore. Si uterqve exercitus absqve Principibus jungatur, penes regium Ducem, paris cum Electorali dignationis, imperium fore. Si alteruter hosti sustinendo impar sit, unus alteri pro re nata subveniret. Sit amen is, cujus auxilium exposcitur, ita cum hoste sit implicitus, ut tuto inde eluctari non possit, & alteri cessim eundum sit, receptum versus propria hospitia faciendum. Regem Electori certa hospitia adsignaturum, qvibus pro lubitu uti qveat, ut ea tamen ne plane exhauriat. Militem in utriusqve ditione conscribere utrinqve liberum sit. Si Elector per suos aliqvem locum occuparit, Regi assignatum, præsidium in hujus qvoqve verba adigendum. Hactenus tunc Oxenstierna proponebat, Regi Stetinum adventanti occurrere properans, cum nostri omnia una vice audire maluissent.

Electoris super his sententia 25. Jul.

§. 51. Ast Electori super his ita videbatur. *A Svecis fœderi Belgico dominium Maris Baltici frustra opponi, qvod à se non affectetur, nec cuidem competat decidere se cupere, nec cum Belgis super eo qvid convenisse. Commercia autem & qva ab his dependent, rem esse quæ omnes tangat. Nec dominium maris violari, si qvivis regio securitatis & emolumenti sui curam habeat. Si tamen id fœdus jam conclusum sit, Regi se cauturum, eo se non usurum, qvamdiu hic tractatus servetur. Si nondum perfectum id sit, non nisi de Clivis ditionibus tacturum, nec hoc fœdere absoluto circa istud Rege inscio qvid suscepturum. Ast ut aperte Belgico fœderi renuntiet, id plane fieri non posse; cum hoc modo omnis spes conjunctionis cum Belgis ineundæ abrumpatur. Si præter istam declarationem qvid à se exigatur, non qveri, qvid Regi prosit, sed ut ipse omni auxilio & amicitia orbatus à Rege solo pendere cogatur. Contra istac renuntiatione Belgas summopere offensum iri, qvorum tamen amicitia ipse etiam extra hoc negotium opus habeat. Regem velle, ut sibi fidatur: Sed ex ejusmodi postulatis non nisi diffidentiam generari.* Cautionem hoc modo concipi cupiebat Elector. *S. R. Mtas promittit, qvod suæ serenitati Electorali in Borussia Ducali nihil unqvam sive per hoc bellum, sive per tractatus cum Polonis, aliisvé prajudicii, noxæ, damnivé afferre, sed hoc potius agere velit, ut dicta Borussia cum omnibus pertinentiis, portubus, juribus & teloniis, prout eam nunc possidet, non modo posthac & in perpetuum qviete possideat, in eaq; possessione à S. R. Mte defendatur, qvam cito eadem à S. S. El. reqvisita fuerit; sed etiam à nexu vasallagii, qvo S.S.El. Regi Regnoqve Poloniæ hactenus obstricta fuit, penitus liberetur, ita ut deinceps jure proprietatis, dominii directi & utilis absoluto in Borussia illa gaudeat, nec superiorem ullum agnoscat. Si S. R. Mti Regnum Poloniæ, sive dominum directum in dictam Borussiam Ducalem offeratur, aut Regnum Poloniæ armis subjugetur, aut protectionis aliové qvovis titulo S. R. Mas illud obtineat, nullo tamen tempore, ullové modo S. R. Mas, ejusvé successores qvidqvam juris qvomodo etiam illud indigitari possit, in dictam Borussiam sive superioritatis, protectionis, dominii directi aut utilis, telonii perpetui aut temporarii, ordinarii aut extraordinarii, in portubus sive ante portus S. S. Electoris acceptabunt, prætendent, aut exercebunt. Commercia, qva in prædicta Borussia aut ab incolis illius Ducatus cum aliis nationibus populisq; exercentur, à S. R. Mti nullo modo impediantur, nec ullis teloniis, licentiis, aliisvé impositionibus à S. R. M. onerabuntur. In Borussia Regali novi portus, transitusq; nunqvam parabuntur, nec ulla ratione commercia à Borussia Ducali avertentur, Si qva telonia Suæ S. is qvisqvam in dubium vocaverit, R. Mas. S. Sti adsistet, eaq; pro viribus propugnabit.* Porro hostilia in Polonos se profiteri non posse, antеqvam in Borussiam

am

1655.

am pervenerit, ac ita se instruxerit, ut Polonorum incursiones prohibere possit. Vocabulum *mari* plane excludendum. Dum Sveci ab ipso alienas copias ad bellum hocce persequendum adhiberi nolunt, id indicio esse, istos partibus suis omnes adjungere, ac ipsi tantum sibi fastidita relinqvere velle. Qvatuor millia militum à se Svecis concedi non posse. Circa modum belli gerendi, aliaqve à Rege ita disponi, velut is jam Regno Poloniæ potitus sit, se clientelari nexu eidem obstricto. Si copiæ in vicem cautionis tradendæ sint, potiore jure eas se à Svecis postulare posse, qvod validiori suæ vires sat cautionis præstent. Delictus militum in suis provinciis concedi non posse, nec eas in Svecicis à se desiderari. Voluisse qvidem antea propius Stetinum progredi; Sed nunc nolle Regi hoc ipso spem acceptandi conditiones tam iniqvas & contumeliosas facere: nec hoc tractatuum statu in vicinia exercitus Svecici satis tutum se credere. Ad damnum suum haut festinandum videri. Si Rex ad finem tractatuum Stetini non manserit, faciendum qvod res ferat, ac rem divinæ providentiæ committendam.

Tractatum adhæresit. 24. Jul.

§. 52. Ast Stetini cum denuo ad colloqvium descenderetur, circa præmia belli à Svecis movebatur; Regem Warmia carere non posse, qvod Regia Borussia tam angustis finibus sit inclusa, ac Electori longe majorem in Lithuania tractum dandum, provinciæ suæ conterminum. Ac parum ipsi prodesse Warmiam demta Braunsberga. Nostri contra: à Rege Warmiam, in media sua provincia positam, sibi jam oblatam, à qva in Lithuaniam rejici nolint. Sveci; circa hanc Electori abunde satisfaciendum, modo super isthoc facilem sese præbeat. Scilicet rationem belli & commoditatis reqvirere, ut Elector Regi ad belli usqve exitum Memelam tradat, & ut huic Pillaviæ præfectum constituere concedatur, utriqve sacramento obstrictum. Id vero nostri magnopere abominari, ac postulati iniqvitatem arguere, qvo nisi desistatur, omnem tractationem inanem esse, circa qvod ne temperamentum qvidem admitti possit. Unde nostri jubebantur amica specie discedere, ac non nisi tutum iter Electoralibus copiis in Borussiam stipulari. Svecos qvippe ex jure gentium transitum per Electoris ditionem petiisse; eodem jure istos huic transitum per alienum territorium abnegare non posse. *25. Jul.* Cum Sveci seqventi die isto postulato non desisterent, nostri fremebant: *nulla necessitate urgeri Electorem, ut belli præmia tanti emat, qvæ nec in doni vicem à Rege, non magis qvam hic ab ipso, acceptare velit; cum ipse in hoc bello plus alea subeat.* Addebant Sveci: *cum Elector contra induciarum leges Pillaviæ vectigalia exigat, qvæ ad diuturnitatem tuiturus non sit, Regem in eorum partem admittendum; qvi ita circa eadem dispositurus sit, ut Electori deinceps plus inde, qvam nunc proventurum sit. Sed & rationem commerciorum exigere, ut super iis deinceps exercendis conventio ineatur. Nam Electorem solum circa eadem disponere par non esse, qvod Regis qvoqve intersit non solum ob cives suos, qvi ibi negotiantur, sed & ob ditiones, qvibus eo tractu potiturum se speret. Atqve id qvoqve Electori insigni emolumento cessurum.* Nostri ad hæc: *cum semel atqve iterum postulata fuerint, per qvæ via ad evertendum Electoris statum muniatur; non amplius obscurum, inani tractatu sibi illudi. Adversus induciarum pacta ab Electore nihil factum, velut qvi sui regiminis tempore vectigalia imminuerit. Sed proventum nunc, quam olim uberiorem, qvod defraudationes accuratius observentur.* Demum citra ambages declarari postularent, num Regi his conditionibus inhærere placeat? Sveci ad Regem relaturos se ferebant, incassum blanditiis nostros in suam sententiam pertrahere satagentes. A meridie accedens Slippenbachius molestum sibi esse simulabat ita duriter cum ipsis agi, ac recte eosdem ista postulata rejecisse. Satius esse ad ipsum Regem qverelam deferri. Hoc modo Electorem non posse non ad abrupta consilia compelli. Cum obscurum non esset istum subornatum, ut molliendo huic negotio occasio qværeretur, nostri ad Regem accedentes, qvæ in rem erant, exponebant; addito, *cum exercitus regius denuo Electoris ditionem transire instituat haut petita venia, nedum præstitis, qvæ leges Imperii reqvirant; necessum fore Electori eo nomine qverelam ad Cæsarem & Imperium deferre. Ac sane ingentis contemtus specimen esse insalutato Principe iter cum exercitu ingredi, ac provinciales ad necessaria militi suppeditanda cogere; præsertim cum priore transitu in Nova Marchia multa petulanter patrata sint, vicis aliqvot direptis atq; incensis. Ceterum in partem vectigalium Regem nullo modo admitti posse, Cautionem ab Electore exigi, cum huic ista opus sit adversus validiorem. Regem antea literis manu sua scriptis confirmasse, sibi Domus ipsius incrementa cura fore; nunc per tractatus optima patrimonii parte excitum ire, qvod summæ calamitatis loco esset, si per improspera belli amittendum foret. Jam*

1655. *in aprico esse, quid circa vectigalia agitetur: ac fortasse plura in recessu haberi. Ingens ludibrium orbi debiturum Electorem, si nulla necessitate amicitiam Regis tanta nobilissimorum jurium jactura emerit.* Igitur Electoris nomine declarare; *omnia quæ ipsius portus, ditionesq́, atqve inde pendentia eximia jura, qva in præsens possidet, eorumq́ alienationem aut circumscriptionem spectaret, hujus tractatus materiam nullo modo esse posse.* Rex ad hæc paucis: *Milites modeste transituros. Multa primo intuitu dura tractando emolliri: ac ubi serio res utrinqve agatur, temperamenta non defore. Ita cum Rex in Poloniam properaret, nostri amica specie discessere, polliciti, in Nova Marchia præsto fore, qvi negotium persecuturi sint.*

Elector tractatus persequi instituit. §. 53. Qvanqvam autem propositæ à Svecis conditiones Electoris rationibus minime omnium congruerent: non tamen ideo tractatus plane abrumpere è re visum. Nam neqve de auxilio, qvod qvidem magnitudini periculi responderet, usquam sat cautum erat; ac qvousqve propriæ vires valituræ essent, nondum liqvidis Svecorum progressibus, haut constabat. Ac si iniqvior fortuna utiqve ad transigendum compelleret, honestius juxta ac facilius erat cœptos dudum tractatus qvalibuscunq; conditionibus perficere, qvam post ferociter abruptum negotium inter adversa non sine indignitate pacem mendicare. Igitur placebat Electori Legatos mittere, qvi Regem in Poloniam seqverentur alendis tractatibus. *Nova mandata.* His in mandatis dabat Elector, ut quantum possint Regi pacem ingerant, se parario conciliandam; aut saltem hoc tractatu caveri curarent, ne prius cum Polonis pax ineatur, qvoad conditiones, qvæ ipse hoc fœdere sibi stipulatus sit, simul impensæ in militem obtentæ fuerint. Cum Rex ultro de supremo Borussiæ imperio in ipsum conferendo moverit, idem operam navaret, ut Poloni in id consentiant, idemqve ad alias partes, qvas in satisfactionem obtenturus sit, porrigatur. In protectionem Borussiæ, qvam à se affectari Rex ostenderit, ne consentirent. Qvidem differre inter se protectionem, & jurisdictionem; aliqvando tamen & confundi, aut saltem à potentioribus sub protectionis titulo plenissimam dominationem exerceri. Qvod si Rex ambiguo hoc Vocabulo plura qværat, obliqve retractari, qvod palam promissum sit, æternumqve diffidentiæ fomitem seri. Tutelam portuum Borussicorum fœdere mutuæ defensionis æqve obtineri posse. Ac forte Regem obtentu fœderis protectitii pingvius qvoddam jus aucupari, ut eo prætexto naves bellicas in iis portubus velut defensionis causa collocare, aliosqve inde arcere qveat. Atqvi sibi qvam maxime curæ esse, portus in sua potestate habere, ut tamen receptum & transitum Regi certis legibus indulgere paratus sit. Ut fœdus nunqvam violetur non magis qvæsito jure protectionis, qvam simplici fœdere prohiberi posse. Ut qvoqve in præsenti Rege nil diffidentiæ collocetur, non cautum tamen esse, an non successores isto pacto abusuri sint. Si Sveci objiciant, Electorem forte ex summo in Borussiam imperio partem dominii in mare Balticum vindicaturum, declararent; se non repugnare, qvo minus fœderi inseratur, isti juri à se renuntiari, si jus litorale, & qvod antecessoribus suis in portubus Borussiæ competierit, illibatum relinqvatur, ac ut proprias merces suis navibus exportare liceat. Tum se durante hoc bello nullam navem armatam, ad hostes Sveciæ spectantem, suos in portus admissurum. Qvod si tamen Sveci vocabulo *protectionis* immoti insistant, fœdus potius, qvam istud, omissuri, demum in id consentirent, hisce legibus, ut presse adhibeatur vocabulum *fœderis protectitii*, non *protectionis*, *clientela*, & similia, idqve ita concipiatur, ut re ipsa ex eo nil aliud colligi possit, qvam defensio certis conditionibus circumscripta, utqve qvantum detur præstationes sint reciprocæ. Ut protectio duntaxat portus Memelæ & Pillaviæ spectet. Ut eadem tantum adhibeatur, ubi portus vi hostili impetantur, ac non nisi se postulante, ac sumtibus assistentis à se haut refundendis. Ut idem fœdus *nullam potestatem, superioritatem, dignitatem, regale, directionem commerciorum, jus præsidii aut hospitiorum in portubus, jus conducendi militem, jus transitus sumtu Electoris, collectas, tributum protectionis, aut impensarum, aut qvocunqve alio nomine* in se suosqve cives attrahat. Tum ne Rex obtentu hujus fœderis ullam partem regiminis circa sacra & civilia tangat, nec qverimonias incolarum Borussiæ admittat. Ut hoc fœdus nuda defensione absolvatur; reliqva jura sibi velut summo Principi illibata persistant; nec id dignitati suæ ullo modo fraudi sit, nec circa conventos titulos ideo qvidqvam mutetur. Ut penes se solum sit moderamen commerciorum in suis portubus ac ditionibus; nec se tamen repudiaturum, si qvod consilium à Rege suggeratur circa commercia, ad majus suarum ditionum emolumentum ordinanda. Deniqve ut vectigalia Pillaviæ ad præ-

1655. ad præsentem modum deinceps qvoqve exigantur. Ubi tamen Rex in locis, qvæ in præmium belli sibi destinat, ista intenderit, id sibi qvoqve integrum fore. Sed ut Rex in partem telonii Pillaviensis admittatur, fieri nullo modo posse. Qvia etiam circa idem tempus Belgicum fœdus absolutum fuerat, Elector peculiariter suis injungebat, ne in aliqvid fœderi isti adversum consentirent. Ac veniens è Belgio Daniel Weimannus demonstrabat, qvæ Sveci postulent de vectigalibus, directione commerciorum, exclusione Belgicarum navium è nostris portubus; cum Belgico fœdere consistere non posse, ac istis gravem offensæ causam præbitura. Qvi ubi semel se spretos ac fœdus suum, qvod multis negaverint, tam vili æstimatum viderint; nunqvam deinceps, qvicqvid evenerit, Electoris rationem habituros; tum Clivicos Ordines in ipsum obfirmaturos, ac multis aliis modis molestos futuros. Igitur nostri confirmare Regi jubebantur, Electorem operam daturum, ut Belgicæ naves Mare Balticum ne intrent, ac si qvid in Svecos tentare velint, se neqve his, neqve Gedanensibus auxilii qvid præstiturum: tum expirante eo fœdere nullum aliud, qvod Mare Balticum tangat, initurum. Ista si Rex admittere nolit, testarentur; postulari ab Electore, qvæ fieri neqveant, ejusqve dignitati detrahant, eundemqve multis malis involutura sint. Nil tamen, qvod Belgicum fœdus tangit, scripto offerrent, ne Sveci isto apud Belgas contra ipsum abutantur. Cæterum negotium properarent, ac si Svecos tergiversari animadvertant, haut diu morati amica specie discederent.

Weiman.

Circa tractatus nil proficitur.

§. 54. His cum mandatis Sverinus, & Dobrzenius Regem Fürstenvvaldæ assecuti sunt. Ubi colloqvio habito Rex qvidem de præsidio Pillaviæ ac Memelæ imponendo remittere: contra exigere, ut Elector fœderi Belgico renuntiet, ac ob Borussiam fiduciario vinculo Sveciæ se innectat, simul Regem in partem vectigalis Pillaviensis admittat. Super qvibus conditionibus aliqvoties in itinere Teupicii, ac Ragosnæ frustra disceptabatur, Svecos ob enormes successus majora indies spirantibus. Unde nostri cum talia annuere in mandatis se habere negarent, Berolinum sibi revertendum causabantur amplioribus mandatis petendis: qvibus Rex duas formulas tradi jubebat, unam fœderis, alteram mutuæ inter se & Electorem obligationis. Contra Rex, qvi nec ipse tractatus cum Electore abrumpi volebat, Slippenbachium Ragosna ad eundem mittebat cum literis, qveis gratiæ pro concesso transitu agebantur. Addebatur magna vis amicorum verborum, solidi nihil. Unde Electori denuo visum eosdem ad Regem remittere his mandatis instructos: *Summopere à se optari, inter duo Regna pacem constitui, nec se alienæ liti implicari. Sed cum pacis exigua spes sit, ac Rex suâ arma cum ipso in Poloniam jungi exposcat; se gravitate rei, legibusqve conjunctionis mature examinatis judicasse, tutissimum sibi fore neutri parti accedere, ac extra belli consortia intra qvietam possessionem, ac defensionem suæ Borussiæ subsistere. Neutrius status hasce fore leges; ut is sit perpetuus, & ad omnes utriusqve ditiones ubicunqve sitas porrectus, ac inprimis ad Borussiam Ducalem, eiqve subjectas præfecturas Polonicas & Lithuanicas. Ut unus loca alterius ne impugnet, aut in potestatem redigat, aut eos, qui commercii causâ accedunt, qvibusvis exactionibus oneret. Electoris copiis è Marchia in Borussiam liber transitus concedatur. Ut Rex nunqvam sive per tractatus pacis cum Polonia, sive offerentibus ultro Polonis, aut per contractus qvosvis ullum jus ad Borussiam Ducalem, vel etiam spem successionis petat, stipuletur, aut admittat. Contra Elector promittebat, in Regem hostile nilse suscepturum, nec destinata ejusdem impediturum.* Cupiebat qvoqve Elector stipulari, ut sibi Warmiam in protectionem recipere liceret, ut tamen ideo negotium non abrumpatur. Ac si immunitate ab armis in perpetuum frui non detur, ut ea saltem in unum annum concedatur. Ast ubi Rex utiqve pertendat, ut ipse in partes transeat, id qvidem sibi difficile fore ob vinculum, qvo Poloniæ teneatur; sed ubi id declinari neqveat, temporibus cedendum, ac sui conservationem ante omnia habendam. Igitur demum declararent, se maturandæ paci arma Regi sociaturum, modo sua sibi integra relinqvantur, nec leges velut victo impingantur, renuntiatio fœderum, illimitatus portuum usus, moderamen commerciorum, vectigalium participatio. Circa hæc si remiserint Sveci, nostri reliqva capita adornarent. Ubi istis obnixe inhæreant, negotium qvantum possint dextre extraherent. Circa Borussiam & Warmiam tentarent, num Rex nuda protectione contentus esse velit: sin minus, eam à Regno Sveciæ in feudum recognoscendam. Secretis mandatis adjungebatur, si Sveci æqvos sese hoc fœdere præbeant, se consentire, ut deficiente stirpe Electorali Pillavia & Memela in Sveciam devolvantur; ut tamen agnatis, in qvos eo

1655. 10. Aug.

21. Aug.

1655. casu Borussia derivanda sit, pares aliunde proventus attribuantur.

Elector plura adhuc concedere statuit. 30. Aug. §. 55. Ast Legati in Poloniam delati secundissimas Svecorum res repererunt, ac Electoris amicitiam indies minoris fieri, qvod etiam citra hanc scopo se suo petituros confiderent. Unde cum legati metuerent, ne subinde duriora obtruderentur, ac protracto negotio Elector irreparabile damnum incurreret; qvid hic ad extremum ob iniqvitatem temporum concedere decrevisset, nosse cupiebant. Qvibus Elector injungebat, ut Regi demonstrarent; *par utiqve esse secum agi tanqvam cum Electore, & cui forte nascendi divinitus ditiones contigerint haut sane spernendæ; nec à se exigenda, qvæ tolerari, aut fieri neqveant, simulqve existimationem destruant. Qvam fœdum enim esse, qvæ tam potenti Republica honore suo velit oppignerate præmiserit, ipsa inscia & invita citra necessitatem retractare, ac omnes amicos ac fœderatos abdicare? Saltem id indulgendum, ut sibi rem ad Belgas referre, eorumqve mentem exqvirere liceat. Sane ingens servitii specimen esse, non nisi alterius permissu fœdera contrahere posse, aut jam rite inita revocare cogi. In partem alienorum vectigalium venire velle iniqvissimum esse; & qvid Regem dicturum, si ab ipso alter tale qvid postulare auderet? Ut talia a se exigantur, causam nunqvam dedisse, ac suis contentum aliena non concupiscere, nec sua tamen prodigere velle. Sed & omnium, qvi commercia exercent, Anglorum, Belgarum, Galliæ, Daniæ, Hanseaticorum interesse, ne qvid circa Borussiæ commercia novetur; qvin ut eadem in præsenti statu maneant, omnem lapidem fore moturos. Denique eam nobilissimam suorum proventuum portionem, in qvam qvid Rex ullo colore prætendere possit ne hilum qvidem fit.* Sed ubi rationibus nihil proficeretur, demum consentirent, ut post Electoris fata Sveci in tertiam, aut dimidiam partem admitterentur, ac ad extremum se qvoqve vivo, deductis tamen prius, qvæ alendo ac vestiendo præsidio Pillaviæ ac Memelæ, simul sartis tectis servandis munitionibus reqviruntur, ac ut penes se solum sit publicanos constituere, qvi Regi non nisi ad reddendas rationes obstringantur. Ut tamen vicissim Rex in consortium belli ipsum ne pertrahat, ac ditionibus suis molestiam ne inferat. Deniqve & in vectigalis intensionem consentirent, modo ea communi consensu fiat, nec iis qvorum interest qverendi ansa præbeatur. Addebatur de coërcenda militis petulantia, qvi in Electorali ditione haut modestius, qvam in hostico agat. Tum ut sui legati ad secuturos pacis tractatus admittantur; ubi apud Polonos instandum, ut qvæ post annum 1525. introducta sunt onera, ac inprimis provocatio, aboleantur. Tum ne iidem jura sua in Ducalem Borussiam Svecis cedant, qvod hoc ipso nexus fiduciarius dissolvatur, nec fas sit vasallum ad mancipii instar invitum in alienam ditionem tradere. Svecis contra ostenderent, ejusmodi cessione, velut re inter alios acta se non obligari; qvæ & redimendæ licet pacis causa fiat, jure tamen invalida sit. Qvod si tamen istis nil proficiatur, cum Svecis super jure protectorio, aut vasallagio transigerent in leges jam dictas. Simul reparationem sumtuum in conscribendum exercitum factorum reposcerent, cujus necessitatem sibi istorum controversia ad se nihil spectans imposuerit. 1655.

Nostri nullum operæ pretium faciunt. §. 56. Ast nostri, cum non sine gravi molestia per infesta prædonibus itinera Cracoviam eluctati essent, Svecos admodum frigidos erga se invenerunt, velut qvi tota jam Polonia se potitos credebant; & mensem amplius nil cum ipsis, subinde licet instantibus, suscipiebatur. Tandem Rex illis denuntiabat; cum super abdicatione fœderis Belgici, ac vectigalium participatione mandatis idoneis instructi non sint, domum ipsis licere proficisci, qvandocunqve placuerit. Sed eum præsidiarium sibi deducendis militem peterent, ac valedicere Regi pararem iter Regis ad fines Hungariæ excusabatur. Eo reverso cum Alexandro Erskeino, & Laurentio Cantensteinio colloqvium habitum, qvo nostris significatum; duo capita jam dicta ad ulteriorem Electoris declarationem seponi, interim conceptam formulam percursuros, ac nostrorum monita audituros, protestari tamen, ni Elector in duo illa capita ad Regis placitum consentiat, cæteris stringi se nolle. A nostris oblatam formulam haut probabant, de eadem ad Regem relaturi. Inter ista tædia nostri subinde rogabant, ut vel Rex suam declararet sententiam, vel sibi discedere liceret, Warsaviam reversuris, qvo Rex Poloniæ Ordines evocaverat velut diadematis suscipiendi causa. Sed neutrum annuebatur, vario obtentu vel machinationum Electoris, vel occupationum Regis, qvæ huic negotio vacare haut permiserint. Demum Rex per Erskeinum, præmissa morarum excusatione, spem faciebat rei brevi expediendæ; ac successibus suis se permotum potius ad plura Electori remittenda, qvam intendendas conditiones. *24. Sept. 26. Sept. 10. Oct.*

Sed

1655.

Sed cum in rem præsentem veniretur, ad fœdus Belgicum negotium adhærescebat. Nam sancte qvidem affirmabant Sveci, se Belgis qverendi ansam haut præbituros; sibi tamen haut ferendum, alios super Mari Baltico qvid disponere, aut istorum navibus bellicis terrorem sibi incuti. Tum & participationem vectigalis urgebant, ut tamen Electori aliqvid præcipui capere liceret. Ac circa reliqva non nisi vagis sermonibus agebant, agnatos qvoqve Electoris ad successionem Borussiæ admittere absentes, velut jam antea exclusos. Ita Legati Cracovia discesserunt hoc cum responso: *Electori in duo ista capita esse consentiendum: super reliqvis facile conventum iri.* Addiderat Rex literis ad Electorem datis: *in potestate ipsius fore ita se declarare, uti utriusqve commune bono conducere censuerit. Sibi firmum semper mansurum cœptum fœderis tractatum omni sinceritate perficere, optareqve, ut tam salutare opus qvamprimum absolvi possit in utriusqve emolumentum & securitatem.* Ast Elector censebat, salva fide ulterius se progredi non posse, nisi adhibito Belgarum consensu. Et qvia Sveci in dies duriores se exhibebant, ac parum spei erat negotii feliciter conficiendi, simul inhumanum videbatur in Regem afflictum arma stringere; Dobrzenio, qvem denuo ad Carolum Gustavum mittebat, injungebatur, non nisi cautionem illam exigere, qvam is Electori literis propria manu exaratis promiserat, sic ut ipse extra contagium hostilitatis maneat, & si eundem qvid velit, ad communes tractatus aut amicorum interpositionem remittat. Nam usqve adeo se, majoresqve suos in ejus litis partem nunqvam venisse, ut per pacta ipse seqvester sit constitutus. Ac reliqva Regni Poloniæ membra, si hostilibus abstineant, suis bonis relinqvi; ut nil causæ sit, qvare ipse durius qvam cæteri tractetur, nisi forte ideo recte suis bonis aliqvem spoliare fas sit, qvia eadem alteri commodatis specie blandiuntur.

4. Oct.

Elector fœderatorum belli declinat.

§. 57. Inter hæc, dum Svecorum vires circa Cracoviam hærent, Elector nemine obsistente copias suas in Borussiam duxerat, transmisso apud Montaviam Vistula. Et qvia Sveci hinc è Livonia propinqvabant, inde ad Vistulam aliqvot loca in potestatem redegerant; ne propriæ ditioni inclusus mox inopiam sibi faceret, extra ejusdem fines militi alimenta qværere instituit. Ei Gustavus Otto Stenbockius apud Novodvvoram Masoviæ consistens, monenti, ne fines suos infestaret, responderat satis qvidem frigide; se in præsens alia mandata à Rege non habere, qvam ut Electoris ditioni noxam ne inferat. Sed præfecti militares, qvi ab Electore missum non cognoverant, palam disseruerant, sibi per Borussiam hiberna qværenda. Igitur rationis erat qvamdiu liceret extra propriam ditionem copias habere, & cum Ordinibus Borussiæ Regiæ defensionem adornare; nil tamen hostile in Regem moliri, qvod neqve ipse, neqve sui cives huic bello causam dederint, ac Regum lis ipsos non tangat. Idqve ut legati sui Regi significarent, jubebat, ac ne ideo dubitaret tractatibus colophonem imponere, neu in ipsum hostilia sumeret; suisqve imperaret ipsius finibus & hospitiis abstinere. In Svecos à se nil hostile tentatum iri, & qvæ cum Borussis agitentur, meram defensionem spectare. Cæterum Elector in Borussiam delatus apud Gedanenses, tum Ludovicum & Jacobum Weieros, Sigismundum Gyldenstiernam, simul Joannem Cossum, & Joannem Gambiccium, illum Palatinum, hunc Culmensem Episcopum super Borussiæ defensione agere cœpit, velut qvibus ea unica salutis via pateret, pacem qværere, ac defensionem parare, ne tanqvam victi qvasvis pacis leges admittere cogantur. Sibi egregium militem in promtu. Ipsis sat spatii arma parandi, dum Sveci ad Cracoviam distinentur. Terras hasce integras esse & inexhaustas, ad qvarum conservationem nil opus esse præterqvam conjunctione animorum & consiliorum; ac paratum se præcipua istorum loca suo milite firmare. Enimvero apud plerosqve somnolenter, & confuse res agebatur, apud reliqvos desperatio eminebat. Gedanensibus, penes qvos præcipuus rerum gerendarum nervus, insignis morositas; ut qvi propriis confisi viribus opes suas circa defendendos alios consumere nollent.

Elector in Borussiam tendit 17. Sept.

Weier. Coss. Gambiki.

§. 58. Sub idem tempus Mariæburgi conventum agitabant Ordines Borussiæ Regiæ, qvo Elector Fabianum Donam Comitem, & Fridericum Jenam mittebat, qvi istos ad maturandas consultationes hortabantur, cum periculum sit in mora; nec id consilium, qvod jam meditentur, laudari posse, nisi peractum. Ordines vicissim peculiares conditiones à nostris audire cupiebant; nam ad laxa isthæc decerni à se nihil posse. Cum itaqve tergiversatio diffidentiam excitatura esset, nostri declarare jubebantur: Electorem hautqvidqvam juris qvid in Borussiam qværere, sed id unum spectare, ut consilia & vires communi defensio-

Elector cum Ordinibus Borussiæ agit. 24. Sept.

5. Oct.

1655.

fensioni jungantur. Qvæ autem ipsis vires sint, sibi haut perspectum, sed qvemqve suas facultates optime nosse. Et cum pacis aut medii status exigua spes sit, cuiqve declarandum, qvid pro sui defensione, & qvam cito collaturus sit. Si Electori moderamen negotii deferre velint, conditiones esse proponendas, & illas secum discutiendas. Etsi cum iisdem viribus utraqve provincia protegenda sit, satius videri intra conjunctionem subsisti. Ubi inter ipsos convenerit, Electorem statim Regi Sveciæ significaturum, ut hostilia terris fœderatorum inferre parcat, & si qvid eum hac provincia agere placeat, ad communes tractatus remittat. Cum Sveci nondum vim intulerint, nec initium offensæ à nobis proficisci par sit, Svecicos præfectos monendos, aut Pauziga, & aliis Pomerelliæ locis vim abstineant. Si desistere nolint, vi pellendos, ac si eum in finem præsidiario milite uti velint, Electorem suo milite oppida tuiturum, qvibus ubi postuletur iterum cessurus sit. Si Sveci arma inferre pertendant, ac Ordines idoneam defensionis rationem proposuerint, paratum esse Electorem ipsis defendendis suscipere, qvæ ratio belli suaserit. Inter tractationem pacis Electorem operam daturum, ut Ordinibus pristina jura ac privilegia, singulis bona sua serventur, & non nisi communi consensu concludatur. Interea loborandum, ut Masovii in societatem pertrahantur. Tum protinus Nobiles ad arma vocandos, qvoad circa copias aliter disponi qveat. Deniqve idoneis locis penum congerendam, ac instrumenta bellica paranda. Qvod si objiciatur, exigua esse qvæ ab Electore conferantur, reponerent; ideo intra nudam defensionem subsisti, ut tanto commodius amicæ compositioni à se operadari possit. Ac præsens utiqve auxilium ferri, dum præsidia oppidis imponuntur, qvo Ordines suis copiis alibi rem gerere qveant. Nec plura Electorem abnuere, ubi de constantia, & viribus Ordinum cautum sit. Deniqve hostilia Ordinibus jam inferri cœpta, ut consultationi non amplius locus supersit, sum vis repellenda sit. Isthæc autem non placebat in consessu Ordinum proponere, sed singulis privatim non sine circumspectione insinuare; qvod Elector non videri vellet sese obtrudere, sed ultro ambiri. Petentibus tamen Ordinibus nostri demum coram deputatis ista exposuerunt, testati; conjunctionem consiliorum & armorum præsentissimum esse præsidium securitati harum terrarum. Tum ut commune periculum probe expendant, ac tempus dubitando ne terant, simul omnes alios respectus, ac sinistras suspiciones seponant. Post interpositam deliberationem Palatini ostendebant, conjunctioni se paratos. Sed à majoribus urbibus missi super tam arduo negotio sententiam dicere dubitabant, qvod tantum ad colloqvium huc evocati sint, ignari qvid proponendum fuerit, eoqve justis mandatis destituantur. Simul petebant à nostris sibi communicari, qvæ, ubi conjunctio arriserit, in mandatis habeant. Ad qvæ nostri; cum ipsi in hanc exemplo Palatinorum consentire nolint, distinctius ista exponi supervacuum esse. Ac nemini incognitum, qvid conjunctio bellica reqvirat; fidam consiliorum communicationem, pecuniam, militem, arma, annonam. Electori conditionem Regiæ Borussiæ ignotam; ipsis optime constare, qvid humeri valeant. Esse Electori viginti bellatorum millia rite instructa; circa plures conducendos satagi; à potentibus sociis auxilia expectare. Eundem nemini hostilibus sumendis causam præbiturum: sed nec hostilia in suam ditionem toleraturum. Ad qvæ isti multa cum gratiarum actione ocтidui dilationem petebant afferendis domo mandatis. Et qvia non nisi tres Palatini, & trium majorum urbium deputati aderant, interim eqvestrem qvoqve ordinem, & minora oppida evocanda. Privatim tamen urbici innuebant; difficile sibi fore, præter propriorum præsidiorum stipendia qvid erogare. Interea Palatini ad Electorem miserant Joannem Potuliccium Comitem, & Nicolaum *de Linda*; qvi proponebant; Ut isthæc conjunctio fiat citra fraudem Regis Poloniæ, eaqve bona fide serveтur; ut si qva Borussiæ Regiæ loca ab Electore occupentur, restituantur: Exercitus Electoris Regiæ Borussiæ damnum ne inferat. Elector militem suppeditet recuperandis locis per Svecos occupatis: bellum qvantum possit extra fines Borussiæ geratur: Borussis integrum sit munita loca proprio milite insidere. Si Sveci ingruant, junctis viribus obviam eundum. Neutra pars sine altera inducias aut pacem concludat. Ordinibus liceat certos homines intra castra Electoris habere. Addebatur, Ordines declaraturos, qvantum copiarum contracturos se confidant.

1655.

Potulickl.

§. 59. Redierunt inde Mariæburgum ab Electore legati cum formula conventionis, jussi, si urbes abnuant, cum Palatinis concludere, ac tentare, num citra strepitum Mariæburgum, Elbinga, & Thorunium

Tractatus iste perficitur. 15. Oct.

1655.

runium in potestatem redigi qveat. Tractatione suscepta pleriqve arguebant Electorem proprii duntaxat commodi causa vicinorum conjunctionem affectare; nostris communem eum fructum ostendentibus. Venerant & tunc Regiummontem Masoviorum deputati, ingens studium pro Joanne Casimiro Rege præ se ferentes; ac nefas esse neutras partes seqvendo Reipublicæ debita auxilia subtrahere. Sed cum audiretur, Mariæburgi inter Ordines dissensionem esse, Palatinus eodem proficiscebatur. Acjudicabat Elector, satius esse Massovicum negotium cum Borussico pariter absolvi velut ad eundem scopum tendens. Ostendebant isti sat odiorum in Svecos, sed ut mallent bellum Electoris, qvam suis sumtibus geri. Enimvero Mariæburgi Gedanenses Belgarum auxilia præcipue respiciebant; qva civitate se subducente non modo amittebantur, qvæ ipsa ad communem causam conferre poterat, sed & Belgæ reliqvam Borussiam parum curaturi erant. Post multam disceptationem demum Ordines Jacobum Weierum, & Joannem Ulricum Schafgotschium ad Electorem Regiummontem mittebant absolvendo ibi negotio. Qvo facto Elector suos Mariæburgum remittebat, instrumentum conventionis exhibituros, simul ut tres majores urbes in conjunctionem, & ratas partes conferendas permoverent, Electorem jura istarum haut turbaturum, ac ipsas considerato patriæ periculo ad ejusmodi consilia seduci se haut passuras, per qvo communia arma impediantur. Electorem nil oneris ipsis impositurum. Tantum significarent, qvid ad hoc negotium collaturæ sint. Ast Gedanenses excusabant, tertium apud se ordinem ab hoc negotio abhorrere, Thorunienses primo ferebant, aliqvot se militum centurias recepturos; post causabantur, nova qvædam obstacula incidisse. Mariæburgenses ægre ferebant, à Weiero ipsis insciis super recipiendo Electoris præsidio conclusum; qvo in oppido Elector Gyldenstiernæ imperium, qvod à Rege Poloniæ acceperat, relinqvebat; multa qvoqve de Polonis qvesti, & Weiero infensi. Demum majores urbes viginti dierum spatium ad deliberandum petebant. Cæterum dissensionis istius causa erat non solum penes qvorundam ministrorum Lutheranorum intempestivum Zelum, & male fundatas suspiciones, qveis & alios imbuere studebant: sed & dudum gliscens inter Nobiles & urbes super tributis dissidium, qvod hæ illos arguerent, se ab iisdem prægravari, ac publicam pecuniam utcunqve corrasam prave dispensari.

1. Nov. Schafgotsch.

1655.

§. 60. Sic igitur inter Electorem, & Borussos Regios in has leges conventum. *Sit hac conventio citra Regis Poloniæ præjudicium. Maneant omnibus sua jura salva. Ne qvid detrimenti capiant ritus Romani, & bona sacra. Eadem nullius offensam spectet, sed solam hujus provinciæ tutelam. Neutra pars absqve alterius consensu ab ea decedat, nec pacem, inducias, aut neutrum statum ineat. Liceat Borussiæ Ordinibus consiliarios suos habere in castris Electoris. Summum militiæ regimen penes Electorem sit. Ordines Borussiæ Electori jungant qvatuor militum millia, ac præsidiarium militem Electoris oppidis suis recipiendum alant. De hac conjunctione Regi Poloniæ significandum, nec minus Sveciæ Regi; qvi & rogandus sit, ut copias suas è finibus Borussiæ abducat, loca occupata restituat, ac pace frui permittat iis, qvi ad pacem citra fraudem tamen Regis Poloniæ omnia conferre parati sint. Id si nolit Sveciæ Rex, utraqve pars auxilium invicem ferat. Interim monendos duces Svecicos, ut vim abstineant; nolentibus arma opponenda. Si qva loca Regiæ Borussiæ ab Electore inter hos motus occupentur, ea dein restituantur. Addebantur qvæ observanda sint copiis conjunctis. Electori liceat qvingentos milites præsidio imponere Mariæburgo: tum qvot è re videbitur Dirschaviæ, Slochoviæ, Leoburgo, Strasburgo, Braunsberga, Graudento; qvi ab Ordinibus alendi sint. Bello finito omnia in pristinum statum reponantur. Alii qvoqve ad hanc conjunctionem invitentur. Tribus majoribus urbibus viginti dierum spatium ad deliberandum concedatur.* Minuta recensere nihil attinet.

Fœdus Borussicum. 12. Nov.

§. 61. Cæterum hoc fœdere id spectabat Elector, ut copiis suis alendis hospitia laxaret, ac rem ad proximam usqve æstatem extraheret, ubi plures Svecis hostes surrecturos spes erat. Sane & Masovii, ac qvisqve vicini districtus, tum & Lithuani qvidam istius protectionem ambibant. Ac sub finem anni Potocius, ac Landcoronius eidem scribebant; se abdicata Svecorum fide patriam vindicare decrevisse; qvibus rite ordinandis non nisi tempore opus erat. Enimvero facile adparebat, parum roboris ei fœderi futurum, disjungentibus se majoribus urbibus. Et constabat à Svecis Borussiam majoris qvam totam Poloniam æstimari. Qvod si ab hisce una aut altera earum urbium, torrentem fortunæ secuta, & studio jam in eosdem imbuta, in partes

Exiguus hujus fœderis fructus est.

Potocki, Landscoronski.

1655.

Svecicas pertracta fuerit, ista unio brevi expiratura erat, reliqvis harum exemplum imitaturis, obtentui sumta militum petulantia, & qvia Ordinum Poloniæ deditio cæteris pudorem abstulerat. Et qvia Svecus facile prospicere poterat, futura æstate plures sibi hostes incubituros, non dubium erat, qvin tota mole Electorem opprimere sit conaturus: cui & ab omnibus destituto satius habebatur temporibus cedere, qvam totam provinciam belli calamitatibus exponere. Sane & post transactionem cum Svecis Weierus huic fœderi irascebatur, velut rebus suis noxio. Nam dum Electoris miles oppida insidet, suum alibi periisse: ita se nunc imparem esse munitis locis defendendis. Ast Joannes Casimirus eam conjunctionem summopere probabat literis Glogovia Minore scriptis, qvibus ad constantiam hortabatur Electorem, ac de restituendis suis rebus spem faciebat; tum de auxilio Tartarorum, simul Potocium cum exercitu ad se rediisse significabat. Missus qvoqve ab eodem Joannes Tonscius in grati animi indicium pacta circa Borussiam renovata offerebat, qvorum hæc capita erant: *Rex & Respublica eximit Ducatum à dominio suo directo & supremo, omniqve jurisdictione, qvæ Regi competierat; eoqve nomine à nexu juramenti exsolvit omnes incolas Ducatus, idqve ad discessum usqve lineæ Electoralis utriusqve sexus, & aliarum linearum reliqvorum Marchionum duntaxat sexus masculini. Post redibit illa Borussia ad corpus Poloniæ; nec interim in cujusvis externi potestatem & possessionem etiam temporariam tradatur. Exercitium religionis Catholicæ in iis locis, ubi nunc viget, in eodem statu conservetur. Calendarium novum retineatur. Jura, privilegia Ordinum, & privatorum Ducatus cum libero exercitio religionis Augustanæ in eo statu, qvi nunc est, integra permaneant, non excluso tamen libero usu Reformatæ religionis. Appellationes ad Regem cessanto. In earum locum constituatur tribunal Ducatus generale, qvod de causis cognoscat alias ad Regem devolvi solitis. Moneta cudatur monetæ Poloniæ & Lithuaniæ conformis. Telonia maritima & terrestria non augeantur, sed in præsenti statu conserventur; sicuti nec Rex in Lithuania novum vectigal instituat in gravamen Borussiæ. Si novum placeat institui, fiat id consensu utriusqve, Regis & Electoris. Loco canonis annui Elector deinceps præstabit Reip. 1800. pedites, ducentos eqvites cataphractos, qvoties opus, extra limites Ducatus sumtibus Reip. alendos. Totidem promittit Resp. Electori. Collectio militum utrinqve libera sit. Elector neminem hostem per portus Borussiæ admittat, eosqve bene custodiat. Cum nemine qvid concludat in Reipublicæ præjudicium. Paria præstabit Respublica. Controversiæ inter utriusqve subditos per Commissarios ex æqvo & bono componantur. Pacta hæc quamprimum à Rege & Rep. adprobata fuerint, juramento confirmentur, idqve juramentum à singulis successoribus utrinqve repetendum. Id conceptum à Rege & Rep. probatum iri Tonscius spondebat.* Vicissim Rex ab Electore suscipi postulabat defensionem Borussiæ, Gedaniqve, & qvantum detur vicinorum Palatinatuum: ut fœdus cum Belgis in usum Poloniæ adplicetur: ut minimum duo millia Regi obviam mittantur; ut neuter cum Svecis absqve alterius consensu paciscatur. Electori amplius devinciendo à Rege jus hæreditarium in Sveciam velut proprium, & Livonia à Rep. in feudum offerebatur. Sed ista qvo minus tunc perfici possent, ingruens Svecorum vis prohibebat.

Joanni Casimiro istud valde probatur.

15. Nov. Is Electori summum Borussiæ imperium offert.

§. 62. Sed & ut à Moscorum invasione tutam præstaret Borussiam, Electori curæ erat. Ad eum superiore anno Czar nuntium cum literis miserat super bello inter ipsum & Polonum orto: cujus causa adducebatur justus titulus ipsi à Polonis haut tributus, & qvia hoc crimine obnoxii pœnas haut dederint. Afferebantur simul multi codices, qvibus ignominiosa in Michaëlem Fœdorovicium, & ejus parentem Patriarcham contineri arguebantur. Ad eas ab Electore responsum: *Haut concipere se animo posse, quomodo cuipiam super pace aut fœdere cautum esse qveat, si privatorum sermones aut literæ ad istam abrumpendam sufficere judicentur. Sed & nullam offensam qvæ adducatur ita atrocem, ut non amica compositione tolli possit.* Tum seqvestrem se ipsi offerebat, idem apud Polonos facturus. Polonos à se auxilii nil expetiisse, qvi & propriis viribus ita instructi sint, ut isto non indigeant. Id responsum Elector Polonis communicabat. Sane utile erat vires Polonorum super verum extolli, nec qvid timoris ostendi: qvanqvam revera nemo esset, qvi Mosco tunc resistere posset, qvo minus vel in Borussiam usqve omnia evastaret. Promiserat tamen Czar, Borussiam à suorum aut Cosacorum irruptione immunem fore; cui promisso firmando Elector Lazarum Kittelmannum ad istum mittebat Vilnæ tunc agentem, qvæ urbs miserrime à Moscis lacerata fuerat. Eum Mosci transversis fere itineribus ad urbem ducebant, ne stratas cadaveribus vias conspiceret, immanitatis eorum testes; ac propere

Ad Moscum missio.

6. Jul. 1654.

Fœdorowitz.

Sept.

pere admodum iterum dimittebant. Proposuit iste de officio Electoris circa componendum bellum, ac ut Borussia extra belli contagium habeatur una cum aliis regionibus, quæ Electoris sese protectioni commissuræ sint. Id officium si acceptetur, ab Electore statim justos legatos mittendos, qui & de fœdere simul tractaturi sint. Neque id officium repudiari posse, quia Elector fiduciario vinculo Poloniæ innexus sit. Eo enim non obstante eundem seqvestrem Polonos inter & Svecos pactis constitutum: nec Borussiæ tantum Ducem, sed & potentem Imperii Electorem esse, multarum provinciarum Principem, exercitu instructum, & Belgarum, aliorumqve fœderibus fultum. Sed Czare ad ista responsum: *Polonos tantum contumelia sibi intulisse, ac sua arma ita prospera fuisse, ut ne latum quidem pedem terræ redditurus sit, ni Polonus delictum suum agnoscat, ac per legatos veniam petat, belli sumtibus restitutis.* Dabantur tamen literæ tutelares, qveis Moscis & Cosacis injunctum omni hostilitate adversus Borussiam abstinere; nulla mentione facta earum terrarum, qvæ deinceps Electori se deditūræ sint.

§. 63. Inter hæc Sveciæ Rex subacta Cracovia, & compulso ad deditionem exercitu Polonico, Borussiam versus descendebat, ductis secum multis Qvartianorum millibus. Simul ex altero latere post compositam utcunqve Lithuaniam validis cum copiis ingruebat Magnus Gardius. Decretum isti erat Electorem tota vi opprimere, ne per hiemem spatium foret formidandas ipsi vires contrahendi. Ac jam catervæ Svecicæ in Borussiam infusæ, qva nostris occurrebant, hostili eos modo tractabant. Igitur Electori visum Regi obviam mittere Christianum Ernestum Pudevvelsium, qvi huic Ilsæ inter Sendomiriam & Warsavium occurrit. Per eum Elector Regi exposuit; se cum exercitu Vistula trajecto in suam Borussiam pervenisse; addito qvasdam prædatorias turmas nullius sacramento addictas in provinciam suam pervasisse damno haut modico dato: unde necessitatem sibi allatam tuendis suis finibus qvot loca limitanea milite suo insidendi. Qvibus tamen locis in fraudem Regis haut usurus, si uni spes est omnia inter ipsos convenerint. Ad qvæ Rex: de Electoris in Borussiam adventu libenter se intellexisse; optare, ut ipsi placeat amicitiam secum colere, circa qvam stabiliendam in se nil desideratum iri. De copiis Electoralibus interroganti Regi cum responsum esset; decem millia è Germania venisse, totidem per Borussiam conscripta, is subridens, Polonorum ista exemplo dici, qveis in duplum augere vires moris sit. Eidem non procul Thorunio digredienti Rex dicebat: *Nunqvam se credidisse, circa fiduciam, qvam semper in Electore collocaverit, tantopere se deceptum iri. Nam nunc intelligere, ab ipso non solum fœdera in se icta, militem Borussiæ Regis, & aliis sibi debitis locis impositum; sed & catervas longe in se velut hostem emitti.* Eqvidē nemine magis qvam Electore amico uti cupere. *Unde &, cum adhuc in Svecia ageret, soli isti de suis destinatis indicium fecisse, qvibus idem nunc tantopere reluctetur. In votis sibi esse, ut eidem amicitiam cum ipso colere cordi sit.* Ad qvæ Pudevvelsius: Haut dubitandum Regi de animo Electoris in pacem prono, cujus legati tamdiu apud ipsum in Polonia hæserint, demum re infecta dimissi. Unde cum non aliter judicare potuisse, qvam subactis cæteris secum qvoqve pro lubitu actum iri. Sed ubi Rex reipsa ostenderit amicitiam Electoris sibi cordi esse, anteacta facile corrigi posse. Ad qvæ Rex: *optandum sibi, ne Elector jam aliis arctius se innexuerit. Sane eo nomine non parum se offensum, ut facile hostilia reponere possit, ni ad communes Protestantium rationes à se respiceretur. Sed harum intuitu omnia se oblivioni daturum, ac istius amicitiam bona fide amplexurum.* Addebat, *ne catervæ in se emittantur, qvæ si à suis acriter repellantur, culpam malorum inde proventurorum penes se haut fore. Per continuas actiones bellicas sibi non vacasse cum nostris ad Cracoviam agere. Sed Dobrzenium propediem remittendum, ut mentem suam Electori ulterius declaret. Interim qvoad hic regressus fuerit, isti à se nil hostile metuendum: nec se amicum esse desiturum nisi lacessatur.*

1655.

10. Nov.

Alia Electoris ad Regem missio.

§. 64. Cæterum qvia Pudevvelsius tamdiu in Polonia hæserat, ac reversi Cracovia legati Regem diffidentiæ plenum retulerant; Elector rem servare integram cupidus Dobrzenium insuper ad Regem miserat, rationes conjunctionis Borussiæ si posset eidem adprobaturum. Bellum qvippe, qvod nunc geratur, non tam ipsa Regna, qvam familiam Regiam tangere; unde Ordinibus fas esse alterius protectionem adsciscere declinandis qvæ imminere videntur malis. De cætero molestum esse Electori, qvod Rex ipsum infinito bello implicare, ac ab omnium aliorum amicitia atqve fœderibus abstrahere agitet, obtrusis simul intolerandis conditionibus, conscientiæ, existimationi, ac dignitati suæ repugnantibus. Unde vix aliud colligi potuisse,

1655. tuiſſe, qvam Regem ſententiam circa fœdus cum ipſo ineundum mutaſſe. Qvia tamen maxime cordi ſibi ſit Regis amicitiam ſervare, ac belli mala provinciæ ſuæ avertere, denuo Dobrzenium miſiſſe petendæ cautioni dudum promiſſæ. Tractatus cum Boruſſis nullius offenſam ſpectare; qvos & omiſſurus ſit ſuæ ditionis ſecuritate obtenta. Eidem injunctum, ſi Rex noſſe cupiat, qvomodo Elector circa Boruſſiam ſe geſturus ſit, ſe Poloniæ corona potito, ita ſermones ſuos temperaret, ut qvæ Regis circa eam rem mens ſit, penitius expiſcaretur: ſimul innueret, uti Rex facile ſibi perſvadere poſſit, haut in proclivi ipſi fore Poloniam invito Electore obtinere; ita hunc confidere, Regem potius ejusdem conditionem in melius mutaturum, qvam iſtis inhæſurum, qvæ hucusqve contra pacta irrepſerint. De cætero diligenter caveret, ne res in bellum erumpat; ac ſi qvid qverelarum Rex moveat, confirmaret id emendatum iri, nec hoſtile qvid ab Electore expectandum. Aſt hic reverſus renuntiabat; iſta Regi haut ſatisfacere, ac ſine dubio Electori propius ad rem accedendum, qvod non amplius negotio per artes extrahendo locus ſit. Ac jam Rex Boruſſiam ingreſſus hoſtilia ordiebatur, catervas Electoralium pellebat, pecuniis redimendo incendio oppida emungebat, præfecturas Electorales hoſpitiis occupabat, noſtris contra nil molientibus, niſi qvod neceſſaria defenſio exigeret. Igitur è re viſum Laurentium Chriſtophorum Somnicium, & Dobrzenium ad Regem mittere his cum mandatis: *Se veniſſe teſtando Electoris animo in pacem prono, & à colliſione inter eadem ſacra profeſſos abhorrente, ac ut hactenus agitatos tractatus abſolvant: ac ſpem eſſe Regem poſita diffidentia ab Electore velut cognato, ac eminente inter Proteſtantes Principe nil poſtulaturum, qvod hujus conſcientiam, bonam fidem, atqve exiſtimationem lædat. Et qvia cauſæ hujus belli ipſum non tangat, nec idem in ejus partem venerit, olim qvoqve in ſeqveſtrem adſcitus, confidere ipſum à Rege exemplo anteceſſorum in id bellum haut pertractum iri, conceſſa inſuper ſuæ ditioni ſecuritate. Qvam in has leges petat, ut nunc & in futurum nil hoſtile ipſi intentetur; ditio ejusdem ab hoſpitiis, exactionibus, ſtativis, ac qvibusvis belli moleſtiis immunis ſit; ne in eadem ulla jura fiſcalia contra qvemcunqve & qvocunqve prætexto exerceantur; ac ut jura ſua, dignitasqve Principalis illibata ſint. Tum ut Boruſſis Regiis, qvorum cura Electori ex conventione incumbat, liceat legatos ad Regem mittere, ſuper ſecuritate ſua cum ipſo tractaturos.* Si Carolum Guſtavum Poloniæ regno potiri contingat, has ſibi conditiones ſtipulari cupiebat Elector, ne ad ullam armorum conjunctionem teneatur; ut certis legibus temperata Boruſſiæ recognitio non à Veciæ, ſed à Poloniæ Regno fiat: ut Warmia integra ſibi concedatur, hæreditario jure à ſe deinceps poſſidenda. Circa fœdus Belgicum Electorem hactenus ceſſurum, ut ſibi tantum ſpatii indulgeatur, qvo cum Belgis ſuper eo negotio communicare poſſit. Nam indignum admodum eſſe id poſtulari, ut fœdus tamdiu agitatum, & paucas ante ſeptimanas ratihabitum citra neceſſitatem fœderatis inſciis retractetur; præſertim cum ſi amicitia inter ipſos conſtet, id Regi nocere neqveat. Circa participationem vectigalis, ubi rationibus nil proficiatur, eo demum deſcenderent, ut Rex in mediam eorum partem admittatur vel ſubtractis prius, qvæ alendo præſidio, ac ſervandis munitionibus reqvirantur, vel ut iis ſumtibus tolerandis Warmia concedatur, poſt extinctam familiam Electoralem Veciæ Regno acceſſura; ac ut Rex citra Electoris conſenſum circa vectigal nil novet. Ubi à Svecis ultro mentio injiciatur, num gratum Electori ſit futurum Carolum Guſtavum Regno Poloniæ potiri; reſponderent; ubi is diademate Poloniæ redimitus fuerit, ipſum non repugnaturum, eliminando tamen Joanne Caſimiro arma ſociare non poſſe. Denique ſi qværatur, qvid Cæſareus legatus apud Electorem egerit, reſponderet; eum de periculo expoſuiſſe, qvod finibus Imperii è turbis Polonicis provenire poſſit, & qvæ Electoris ſit ſententia exqviſiviſſe, prout in gravibus negotiis à Cæſare fieri mos ſit. 1655.

Somnitz. Alia mandata.

§. 65. Noſtri cum Regiis Thorunii primo congreſſu Electoris provinciæ ſecuritatem poſcebant. Sveci contra; ſi Elector Mariæburgo militem deducat, ac intra ſuos ſe fines contineat, nil mali illatum iri. Alias vitio ſibi verti non poſſe, ſi intra ejusdem provinciam ſeſe penetrent. Noſtri regerebant: Electorem iſtis locis præſidia impoſuiſſe, non ut ea retineat, ſed ob ſui ſecuritatem, qva obtenta iisdem protinus deceſſurum; nec eandem Regi rationem eſſe in Electoris terras irrumpendi. Sed Sveci iſta loca evacuanda pertendebant, antequam ad tractatus accederetur, noſtris incaſſum qverentibus, ita ne cum hoſte qvidem agi. Cum inde noſtri ſuper protectitio fœdere moverent, Sveci nexum fiduciarium urgebant; cujus tamen conditiones remiſſa adpellatione temperari poſſint.

Noſtri parum proficiunt. 27. Nov.

sint.' Nostri contra demonstrabant; cum istud vinculum intuitu Poloniæ jam exoleverit, nec Electori cum bello negotii qvid fuerit, à Svecia vero nullo modo dependeat, fundamenti loco ponendum, Electori in suam Borussiam supremum imperium competere. Svecis tamen urgentibus hactenus demum nostri cedebant, ut super vocabulis litigandum non censerent, modo res ipsa retineatur; ut nempe Electori regimen pro arbitrio gerere integrum sit, cui Rex sese ingerere haut debeat. Pro Borussis Regiis cum peterent, ut horum deputatis tuto accedere liceret, ne verbo qvidem responsum. Svecis qvoqve postulantibus nostri dominio Maris Baltici renuntiabant conditionibus supra expressis. Moderamen commerciorum Sveci negabant Electori posse relinqvi, qvod tamen Regi aperte haut asserebant, sed omnia communi consilio ordinanda jactabant, in qvo tamen potiores suas partes fore norant. Ostendebant etiam Sveci, cum Elector multa Regi adversa machinatus sit, hac cautione opus esse, ut qvicqvid copiarum Elector exautoraverit, Regi accepta pecunia transscribat, aut hic dimidiam præsidii partem Pillaviæ habeat, aut præfectus Regi sacramentum dicat: qvorum neutrum nostri admittebant. Circa renuntiationem fœderum nostri temperamenta qvædam proponebant, qvibus & Sveci adqviescere videbantur: etsi ea renuntiatione jam opus non esset, qvod in augmentum, & participationem vectigalis consensum esset. Circa usum portuum Sveci verbis laxioribus postulabant, ut hi Regi pateant, cui & integrum sit hoc tempore naves bellicas ante eosdem in statione collocare. Ista tamen omnia sermone exponebantur, Svecis scriptam adhuc formulam edere tergiversantibus. Post Regem Thorunio digressum Ericus Oxenstierna ita declarabat: *Ni Elector præsidia ex oppidis Regiæ Borussiæ deducat, Regem in Ducalem provinciam moturum. Pro parte vectigalis Warmiam concedi non posse. Supremum & liberum in subditos imperium Regem Electori forte relicturum, si non expressis verbis, tamen reipsa, nec ejusdem administrationi se ingesturum. Directionem vectigalium & commerciorum Regem sibi deposcere: ... constituendos publicanos id seqvendum ... d Colbergæ receptum. Consultissimum ... Electorem de suis qvoqve mercibus importandis & exportandis vectigal exsolvere ad ... ndas fraudationes. Nam & in Svecia ... m vectigal sibi solvere. Qvicqvid copiarum exautoraret Elector, Regi concedendum data pecunia, aut parte terræ pignoris loco. Liberum portuum usum Regi indulgendum; posse tamen Electorem suæ securitati consulere.* Ista cum nostri annuere non possent, Regem Thorunio Freistadium seqvebantur, extremam declarationem petentes, & ut interim hostilibus abstineatur. Sed Rex istis insuper habitis stativa in Electoris provincia capiebat, eamqve validis catervis persultabat, immissis etiam Qvartianis, etsi jussis, ut ad leges disciplinæ militaris agerent, valde qvidem laxæ, ubi in stipendium imputantur, qvæ miles ex hostico rapuerit.

1655.

1. Dec.

§. 66. Ista hostilium intentatione Elector irritatus ad Regem literas dabat hoc sensu; *A se omnem lapidem motum servandæ ipsius amicitiæ, ac nil aliud qvæsitum, qvam ut res suas in tuto collocaret. Ac suos legatos adhuc apud eundem agere, qvos grato cum responso dimissum iri spes fit. Sed cum interim præter spem hostilia inferantur, trucidatis aut captis qvibusdam suarum catervarum, eo nomine visum querimoniam ad Regem deferre, qvod speret ista citra mandatum patrata, ac ut autores facinoris plectantur, interdicto, ne qvid tale deinceps fiat. Eo fine Putcammerum misisse; qvi simul testaturus sit, amicitiam Regis magnopere sibi cordi esse.* Ad has literas Freistadio à Rege responsum: *Electorem qvidem satis testatum de studio amicitiam cum ipso colendi, eamqve arctiore fœdere stringendi. Id autem non respexisse solam utriusqve status securitatem, cum neqve à Regi Poloniæ qvid periculi Electori immineret, & adversus se ipso fœdere satis muniretur. Suscepta tractatione duras ab isto fœderi leges dictas, qvibus ipse qvantum potuerit sese attemperaverit, qvæ tamen post à nostris retractata, aut variis modis interpolata fuerint. Inter hæc sibi innotuisse, ab isto fœdera in ipsum cudi, ac qvosdam Palatinatus deditioni pronos in transversum actos. Unde necessitatem sibi allatam in Borussiam vertendi non hostili in eundem animo, cui nil damni inferre animus sit; sed ut re cominus inspecta, qvæ mutato jam Poloniæ statui noxam allatura videantur, idonea ratione antevertat. Borussiam ingressum comperisse monitis suis locum haut relictum, sed & fœdere inito Borussiæ defensionem susceptam, sat imperiose denuntiato, ut copias suas ea provincia abstineat, locisqve occupatis decedat. Unde miram sibi visam Electoris admirationem, catervas ejusdem Borussiam Regiam, provinciam alienam, vastantes hostili modo habitas. Si ergo is serio rem agat, id citra moram reipsa demonstret, ac commercio cum hostibus abstineat.*

Elector de invasione per literas queritur? 1. Dec.

Putcammer. Regis responsum. 3. Dec.

1655.

neat. Neqve enim tempora sua lentas nundinationes expetere. De sincero suo in pacem animo dudum legatis significasse; & eandem adhuc mentem persistere. Enimvero Electori molestissimum erat à Rege postulata indies asperari. (4. Dec.) Unde suis denuo injungebat Regi ostendere, qvantum detrimenti res Protestantium captura sit ipsis inter se collisis. Sibi nil aliud curæ, qvam sua qviete posidere, ac nulli se molestum exhibere. Saltem Regi ad hostilia sumenda ansam haut dedisse. Durum fuisse per inanes tractatus dilatum, inde aliqvoties ad eos absolvendos invitatum, Rege interim destinata sua perseqvente. Id tamen se hucusqve digessisse. Sed si Rex intolerandis postulatis rixæ ansam qværat, Dei ac sociorum auxilio confisurum, judicio penes cultam humani generis partem relicto. Simul Regem orandum; sangvini Christiano parcat, secum velut cum viro Principe agat, nec se ad inhonestas conditiones adigat. Amicitiæ officiis se haut inferiora præstiturum. (9. Dec.) Addebantur literæ ad Regem: *cum ab eo delegati postulaverint, ut ipse traditis portubus ab aliena deinceps libidine dependeat, tantum non circumscripto quoqve literarum & sermonis cum aliis commercio, qvæ & nullo jure à se extorqveri possint, & Rex literis suis alia omnia promiserit; igitur spem esse Regem demum iis contentum fore, qvæ à suis legatis oblata sint.* Ast his post longam disceptationem Sveci formulam exhibebant, qva sua qvidem emolumenta accurate observarent, Electoris rationes levi brachio tetigerant. Nexum feudalem, qui apud Polonos fuerit, deinceps cum Regno Sveciæ fore, eumqve fundamenti in vicem tractatibus substernendum, nisi qvod molliores conditiones Electori sint concedendæ. Circa reliqva capita in verbis posse aliqvid temperamenti adhiberi, re ipsa salva. Cum inter alia Sveci Qvartianis stipendia exsolvi poscerent, Somnicius exclamare; eam apertam esse insultationem, hominibus, qvi cædibus ac rapinis ita barbare grassati sint, præmia persolvi. Svecis contra frementibus, Electoris copias diu hospitia Svecica insedisse, atqve exhausisse. Addebantur minæ; Regem qvi Preusmarcæ tunc metabatur, recta Regiummontem tendere, tractatui ibi concludendo; nostris tantam violentiam frustra arguentibus. (15. Dec.) Discedebat inde Somnicius, Electoris sententiam exqvisiturus, Dobrzenio apud Regem subsistente, num ad molliora inflectere ipsum posset. Sed Rex qvoad Mariæburgum & alia provinciæ Regiæ oppida insiderentur velut in apertæ hostilitatis specimen, fas sibi ducebat hostilia Electoris ditioni inferre. Eqvidem nuntii, qvi de Catholicorum adversus hos progressus machinationibus afferebantur, non parum scrupuli Regi injiciebant: sed eo magis festinabat totam Borussiam, in qva summa rerum ipsi vertebatur, vi aut per transactionem subigere. Nec dissimulabat Rex; consideratis Electoris actionibus jam se perspicere, qvantum iste ipsi nocere posit. Unde sibi vitio dari non posse, si hac rerum facie in futurum ab eo sibi caveat. Sed & multas ob causas anceps Principem nemini obnoxium in medio suarum ditionum tolerare. Nec eo minus per minacia, per blanda Electorem ad transigendum permovere Sveci satagebant. Sane jactabat Slippenbachius, multos provincialium apud Regem de studio suo testatos, animo in Electorem valde exulcerato, ut Regi in proclivi sit Ordines Ducalis Borussiæ sibi adsciscere. Contra Ericus Oxenstierna promtum se ferebat, tractatibus vel Regiomonte absolvendis. Ac Rex ipse subinde ingens desiderium præ se ferebat cum Electore colloqvendi, ac eundem in societatem suam pertrahendi.

(*Literæ Regis ad Electorem 16. Dec.*) §. 67. Ne tamen sola vi agere, ac voluntatem pro ratione habere videretur Rex, prolixis literis Creutzberga datis omnem culpam à se removere, & in Electorem transfundere instituit. *Ad nullam*, inqvit, *expeditionem magis invitum se accessisse, non qvod dudum justæ indignationis & belli causas non habuerit, sed qvod amicitia inter ipsos rationes & commoda, ut & civium iisdem sacris utentium innocentia mitiora suggesserint, saltem ut Electori spatium deliberandi indulgeretur, ac miles interim, qvantum daretur, à violentia cohiberetur. Eo fine Freystadio literas dedisse, qvibus septimo demum die responsum sit; qvare iterata se compulsum arma in viscera provinciæ Electoralis inferre, cognoscenda cominus Electoris sententia. Ast hunc culpam amicitiæ turbatæ à se amoliri, & in ipsum conferre ausum, inter alia qvestum, ministros regios de portu Pillaviensi & Memelensi ipsi magnopere cupitis jactasse, qvos & mox Stetini palam poposcerint, addita vectigalium participatione, commerciorum moderamine, aliisqve existimationem ac securitatem Electoris afficientibus. Tum Wittenbergium Sparrio scripsisse, se copias ejusdem, ubi in Borussiam transire aggrediantur, hostium loco habiturum; quin à se ipso legatis ejusdem sæpe denuntiatum, se cum Electore in Borussia non aliter, qvam cum hoste, & qvovis alio è Poloniæ Ordinibus acturum. Enimvero ista in se dura longe diversam faciem inducere,*

1655.

inducere, si qvodqve eorum ad sua tempora, & in iis nata consilia expendatur. Serio amicitiam Electoris à se affectatam facile agniturum, qui sanguinem propinqvum, vicinam, communes rationes, atqve mutuo beneficiendi opportunitates expenderit. Unde & ab initio suscepti regni, ac deinceps de ista enixe testatum. Slippenbachio de portubus Electoris à se nihil mandatum, ac istam suspicionem è nimia & intempestiva solicitudine natam. Decreto bello Polonico paratum se fuisse isti cavere, nil damni ex eo bello eidem proventurum, modo suis destinatis officere supersedeat. Sed Electorem arctiore adhuc vinculo sibi innecti cupientem per Waldeccium, ac mox se ipsum Wolfsbergio significasse; tot ingestis per Polonos molestiis excutiendis non aliam iniri posse viam, quam in societatem belli secum venire, si pensandis belli sumtibus Warmia, pars Samogitiæ & Lithuania, cum ipsa Borussia supremi imperii jure possidenda addicatur. Sibi in tantum bellum ituro, & non nisi candida ab amico Principe expectanti societatem placuisse, sed conditiones enormes visas, qvibus temperandis congressu inter utriusqve legatos habito operam à se datam. Inter qvæ ut partem vectigalis, & directionem commerciorum sibi deposceret, ea ratione motum, qvod Reip. Poloniæ in Ducalem Borussiam supremi dominii nomine insignia qvædam jura competere norit, sed qvæ ista sint ita liqvido descernere haut potuerit. Unde super jure Regis & Reip. Poloniæ transacturo cautione opus fuisse, ut cuiqve debita jura cognoscerentur. Partem vectigalium jure se postulatam, qvæ à Gustavo Adolfo primum jure belli introducta, cum pacto induciarum tolli debuerint, ab Electore usurpentur, ac ab iis mercibus exigantur qvæ partem magnam à Regiis provinciis descendant, ipsi qvoqve Sveciæ oneri redundantia. Ut Pillavia & Memela deposceretur fœdus Belgicum in causa fuisse, velut destinatis suis repugnans, qvo nisi desisteret Elector, citra cautionem istam ejus societatem sibi haut tutam visam. Sed Electorales legatos ratione postulati insuper habita, vel Acheronta à se movendum minatos Stetino discessisse. Cum inde ipse adhuc Stetini hærens intelligeret copias Electorales contrahi, Wittenbergium injunctum, ut, istis talia loqventibus & agentibus, ac crebris cum aula Polonica literarum commerciis, sibi prospiceret, ac Duces Electoris poneret; fœdere nondum perfecto, & quamdiu de animo hujus non constet, Borussiam ne intrarent, ni hostium loco haberi vellent. Post legatis in itinere accedentibus se in supremum & liberum Borussiæ & Warmiæ regimen consensisse, reservato tantum sibi aliqvo beneficentiæ jure; remisisse pensionem annuam, petendis portubus abstitisse: partem vectigalium, & abolitionem fœderis Belgici, qva huic repugnet, jure exegisse. Cum istis satisfactum crederetur, tertia vice eversos prius placita fere omnia retractasse, aut additis exceptionibus elisisse. 5. Sept. *Simul ratihabitum fœdus Belgicum, de classe in Mare Balticum immittenda cum Belgis actum; sua postulata passim iniqvitatis accusata, Borussiam, & vicinos Palatinatus adversus se in arma vocatos. Unde merito à se declaratum; si Elector talia agere perseveret, non aliter cum ipso, qvam cum hoste agendum. Legatos discedere cupientes à se haut detentos, sed moram negotio injecisse molem actionum bellicarum, & Electoris in contraria nitentis studium, ac postulatorum iniqvitatem. Licuisse isti intra limites amicitiæ consistere, ac vel scripta cautione, vel verbo legio tutum intra sua agere: sed eundem ultro societatem belli elegisse, serione, an ut interim arma parandi spatium foret, incertum. Sane aliqva diu favere Svecis visum, mox infesta omnia ostendisse. Tum vero conjunctionem cum Borussiis qvibusdam, consilia & fortunam Joannis Casimiri adhuc seqventium sibi non potuisse non molestissimam esse. Eqvidem Borussos aliqvatenus excusari posse nondum armis subactos, & alieno magis qvam proprio instinctu in id negotium pertractos. Ast Electorem tractatu, cui nondum renuntiatum fuerat, Regiam Borussiam sibi cessisse, ut prætextum non deesset, qvare ejus defensionem adversus ipsum susciperet. Ista tamen, & qvæ plura moveri possint oblivioni se tradere, modo tandem aliqvando serio res geratur, nec tempus studio teratur, ut sibi agendi opportunitates corrumpantur, malevolis accedant. Præcipuum, idqve immotum sibi postulatum esse, ut Elector eodem, qvo hactenus Poloniæ, in futurum Sveciæ vinculo innectatur. Si circa reliqva mitigari qvid cupiat, facile id annuendum modo suæ securitati inde nil decedat. Ast si à se oblata repudientur, fieri posse ut provincia penitus evastetur, ac Elector, irreparabili suæ Domus damno hac tractandi occasione excidat.*

§. 68. Non deerant, qvæ ad ista reponi possent; qvibus & æqvitatis species plane decedebat, si consideraretur, reliqvos Principes nulla obligatione teneri, ut aliorum cupidini rationes suas attemperent. Sed satius habebatur in præsens exprobrationibus, non nisi ad exacerbandos animos facturis adversus validiorem supersedere. Igitur id potius agendum videbatur, ut qvam minima jactura decidi posset. Eqvidem qvæ à Rege postulabantur durissima erant,

Elector temporibus cedere cogitur.

1655. erant, & qvalia Poloniæ Reges exigere nunqvam ausi fuerant: ac ista subeuntem æternum servitium manebat, qvod velut ultro arcessitum exuere nunqvam licebat. Qvin perinde erat provinciam vi eripi, cum admissis ejusmodi conditionibus non posset non istius jactura conseqvi. Ac consiliarii Borussici jactabant, sangvinem potius ac bona aleæ se exposituros, qvam tam grave jugum una cum Principe subire, Regiomontanis qvoqve graviter indignantibus, nonnullos parum grata de suo in Electorem studio huic suggerere ausos. Haut consultum tamen videbatur ad extremam rem deducere, sed nonnulla remittere potius qvam de toto periclitari, qvod nuspiam auxilia, aut qvi Svecorum vires distrahere conarentur, adparerent. *19. Dec.* Igitur negotio Risenburgi iterum suscepto Sveci pertendebant, ut Borussia feudum esset Regni Sveciæ, sublatis tamen adpellationibus, ac annuo canone, mutata qvoqve formula jurisjurandi, ac ut isthoc per legatos præstari possit; qvibus tamen in genua procumbendum sit, cum & idem Rex Pomeraniæ nomine apud Cæsarem facere teneatur. Eqvidem & supremum ejus regimen offerebatur. Sed cum id tale posset intelligi, qvale Principibus Germaniæ competit, metus erat, ne Sveci obtentu dominii directi patrocinium Ordinum provincialium susciperent, qvod Elector nullo modo admittere valebat; etsi mallet negotium potius ad fœdus Belgicum & participationem vectigalium adhærescere. Super his cum nostri diu incassum disceptassent, ac jam velut re desperata discessum adornarent, Ericus Oxenstierna negotium haut abrumpi hortabatur, ac Regi rem utiqve cordi esse confirmabat, peculiare qvoqve suum circa eandem perficiendam studium offerens. Electori haut visum negotium deponere, utut præterita pœne fidem consumsissent, modo ista omitterentur, qvæ plus sibi contumeliæ, qvam Svecis fructus conciliatura erant. Itaqve circa usum portuum regiis navibus sat securitatis præstare constituit, dummodo & suæ securitatis prospiceretur, ac istæ è præscripto gubernatoris in introëundo & commercando se gererent. An partem qvoqve vectigalis consentiebat, modo hoc ita taxetur, ut ne commercia nimium onerata suis portubus plane expellantur, nec in aliis portubus minus, qvam Pillaviæ & Memelæ capiatur. Sperare tamen, Regem vicissim de Warmia ipsi gratificaturum. Ignominioso tamen postulato de stipendio Qvartianis exsolvendo plane supersedendum. De Mariæburgo facile desiderio Regis annui posse: ac ita copiis se suis usurum, ut Regi suspicionem ne injiciat, ac potius utriusqve utilitas promoveatur. Diu tamen rem in suspenso haberi nolebat, qvod non Borussiam solum, sed & Pomeraniam, & Novam Marchiam Svecicus miles popularetur. *1655.*

§. 69. *Super induciis agitur.* Inter ista Rex longius subinde procedebat, ac occupatis circum oppidis Regiomonti propinqvabat. *28. Dec.* Ea de re Somnicius, & Dobrzenius graviter qverebantur; inter tractatus eousqve provectos arma jam sedi Principis admoveri. Sane Elector postea fassus est; potuisse Regem à Waldeccio intercipi, uti ipse huic injunxerit: sed Waldeccium ea jussa exseqvi neglexisse. Ast Rex sancte testabatur, id præter suam voluntatem contigisse errore metatorum, atqve idem à ratione belli abhorrere; eoqve se retrocessurum, ac si Elector pariter facturus sit, hostilia omissurum. Ita negotium fere ad solam Warmiam hærebat, qva nisi Elector potiretur, Borussia sua nunqvam à transitu hospitiisqve militum, ac aliis belli molestiis immunis futura erat. Cætera idem annuerat. Ac haut eo minus Sveci provincialibus persvadere conabantur, ab eodem omnes æqvas conditiones repudiari, ac negotii conclusionem extrahi. Super oblatis autem induciis Electori videbatur, iis sibi opus non esse, ut qvi nunqvam Sveciæ hostis fuerit, & sua tantum defendisse satis habuerit, suasqve copias ingruentibus Svecis cessim ire jusserit, tolerato qvoqve, ut ante ora sua diei incenderentur. Ut populationi & cædibus finis imponatur penes solum Regem esse, si is ditione ipsius excedat, & vim amplius inferre desinat. Nam sibi cum Rege bellum non esse, nec ei se causam dedisse. Post Mottenhagæ, qvo Rex interim concesserat, multis super Warmia certabatur, *31. Dec.* ac Ericus Oxenstierna minarum vice accipiebat, qvod nostri ea desistere nollent. Nam Regem ad victi instar acturum, si Electori satisfactionem præstet. Idem multa de armorum conjunctione jactabat, in qvam si Elector consentire velit, se eidem genuina Regis destinata communicaturum, & qvanta incrementa ejusdem Domus inde captura sit. Sed cum res exitum non inveniret, Ericus Oxenstierna Regiummontem se iturum ferebat, ejusmodi conditiones Electori laturum, qvæ sine dubio hic cupide amplexurus sit.

§. 70. *Tractatus demum absolvitur.* Cum isthoc Regiomonte plures per dies acriter disceptatum, qvoad

in unam

1655. in unam pacti formam conveniri possent. Cumprimis in fiduciarium nexum ægre descendebat Elector, qvod metus esset, ne deinceps aliter cum ipso, qvam pro Electorali fastigio ageretur, ac Sveci se velut subjecto uti vellent. Contra Svecus nexum istum fundamenti loco ponendum contendebat futuræ inter Sveciæ Regnum, ac Brandenburgicam Domum necessitudinis. Eqvidem Electorem, si Stetini tractatus occupasset, conditiones qvas vellet obtinere potuisse; sed ei nunc mutata rerum facie feudi legem utiqve subeundam. Etiamen etiam Reges salva sua dignitate à Cæsare feuda recognoscere. Cum nexus feudalis declinari amplius non posset, nostri cavere cupiebant, ne ideo libertati suffragiorum in publicis Germaniæ conventibus qvid decederet, nevè si hæc destinatis Regis non semper responderent, offensæ aut disfidii ansa inde arriperetur. Tum si qvid unqvam ab Electore, aut ejus successoribus in leges feudi commissum arguatur, Regi nunqvam integrum sit eo nomine ad privationem feudi procedere. Ut Electori ususfructus, *subinfeudationes*, jura fisci, & territorialia, & qvæ ab his dependeant, illibata persistant. Ne Elector inter Ordines Regni Sveciæ referatur, nec legibus ac statutis ejusdem obnoxius sit, aut in conventibus Ordinum Sveciæ comparere necessum habeat. Ut feudalis nexus non prius vim suam exserat, qvam finito bello. Ut ne Commissarii in provinciam mittantur variis inqvisitionibus instituendis, aut componendis inter Ducem & Ordines controversiis, prout sub Polonico statu factum. Ut etiam anteqvam intra conventum tempus investitura facta sit, penes Electoris postea regimen provinciæ maneat, nec intra... em Sveciæ Reges ullam sibi directionem ...mant, etiam ubi successorem minorenem esse contigerit; cui ab antecessore ...ce Borussiæ tutores pro lubitu constitui ...ant, modo ad isthæc pacta servanda se ...tringant. Ut Elector ad nihil amplius ...eatur, qvam hisce pactis expressum sit. ... super usu portuum & participatione ...igalium, eorumqve augmento per se... ...m articulum disponatur, neqve hæc s exerceantur, qvam cum Belgis super ...m conventum fit: tum ut eadem ve...lium in Livonia, & Borussia taxatio ...vetur. Ut auxilia, de qvibus ferenn... ...nveniendum sit, non prius repræsen...ecessum sit, qvam post solitum vasal... juramdum præstitum. Ut directio ...itaris Electoris arbitrio in sua ditione ...vatur, ipsiqve sua tueri, ac munire pro lubitu integrum sit. Si provinciam hanc aliqvando ad Regnum Sveciæ devolvi contingat, Ordinibus provincialibus jura ac privilegia sua salva maneant. Ut circa monetam & tabellarios à Rege nihil novetur. Deniqve ut Electori fas sit Reformata sacra tueri, prout & idem provincialium sacra haut turbaturus est. Sed ex his aliqva duntaxat obtineri potuerunt; reliqva à Sveco rejecta sunt. Nec minus difficultatum circa Warmiensem præsulatum movebatur. Maluerat qvoqve Rex post factam conclusionem copias ab Electore exautorari, ac Svecicæ militiæ transscribi. Ast huic haut prudentis videbatur tam periculosis temporibus arma exuere, ac bellantium sese libidini exponere; eoqve satius videbatur exercitu retento pro re nata in societatem belli descendere. Ita postqvam Oxenstierna aliqvoties discessum minatus esset, ac nullus amplius tergiversationi locus relinqveretur, subeundæ demum fuerunt leges, qvas declinare non dabatur. Qvarum æqvitati usqve adeo diffidebant Sveci, ut ratihabitioni permutandæ non nisi qvatridui spatium indulgere vellent, ne forte digresso Rege Elector, qvæ necessitas imperaverat, hac remittente adspernaretur. Cæterum sperabat Elector, id factum facile sese æqvis rerum arbitris adprobaturum. Nam & maxima Poloniæ pars Sveciæ se Regi dediderat, ipsis exercitibus solenni sacramento fidem ei suam adstringentibus, ac Joanne Casimiro extra Poloniæ fines profugo, nemo amplius, qvi Svecis sese opponeret, adparebat. Frustra qvoqve operam consumserat Elector, ut sibi extra hujus belli consortia neutri partium addicto agere liceret. Nam Rex Sveciæ suis juxta ac Polonicis copiis succinctus in ipsius sese provinciam insuderat, sub ipsum Regiummontem progressus, tantæ hominum multitudini, qvæ istam urbem stipaverat, alimenta subtracturus, tota interim provincia evastata. Sed nec uspiam ulla auxilii spes allubescebat; ac cives enixissimis precibus fatigabant, ut maturata transactione præsenti ipsos exitio eriperet. Sed & intra Regiummontem, urbem parum munitam, sese cum exercitu tenere, & extracto in æstatem bello conversionem rerum captare, imminens brevi fames, & grassari jam incipientes contagiosi morbi haut patiebantur; præsertim cum nulla adhuc spes surrecturæ Polonorum fortunæ adpareret. Cum Svecis autem prælium tentare numero prævalentibus, & tanto successu ferocibus anceps erat, relicta urbe, in qva summa rerum Borussiæ vertebatur,

1656.

& ubi unicus receptus supererat; cujus & cives, ob insolita belli onera jam antea ægros variis artibus labefactare Sveci conabantur, ubi qvid adversi accidisset facile in desperationem prolapsuros.

Transactio cum Svecia Rege.

§. 71. Porro Regiomonte tunc dissidium, qvod inter Regem & Electorem surrexerat, in has leges compositum fuit opera Erici Oxenstiernæ, qvem Elector eo nomine dono vicies mille uncialium mactabat. *Amoveantur ea, qvæ speciem diffidentiæ hactenus indicem præbuerunt; ac omnia utrinqve acta adversus commodum, aut in damnum alterius perpetua oblivione sint sepulta. Omnis ubiqve hostilitas & inimica actiones atqve consilia invicem cessent, commoda vero mutua sedulo promoveantur. Rex militem suum Borussia Ducali & Warmia intra viginti qvatuor dies à ratificatione facta educat, relictis omnibus tam mobilibus, qvam se moventibus, qvæ qvidem hactenus consumta non sunt, consumtorum damno utrinqve compensato; nec ab eo tempore istis provinciis à Sveco milite tributa imponantur. Egredienti Svecico militi à Brandenburgicis annona præbeatur. Tribus legionibus assignata è Warmiensi præsulatu duodecim uncialium millia, nec amplius exigere licitum sit. Elector contra omnem suum militem nulla amplius tributorum exactione absqve damno & injuria incolarum Regali Borussia, & Pomerellia educat, Marienburgo inprimis & Slochovia, aliisqve locis intra qvatuordecim dies, relicto ibi commeatu, apparatuqve bellico, & quæ alia ad ista loca pertinent. Qvi è Polonia & Lithuania cum rebus suis in ditiones Electoris refugerint, illis qvinqve septimanarum spatium sit Regis gratiam implorandi, aut sub Electoris imperium concedendi salva libertate & facultatibus. Qvi publica fide ab hostibus ad Electorem accesserunt, iis tuto abeundi sit libertas, nec minus his, qvi Electorali militiæ nomina dederunt. Reliqvorum, qvi hisce legibus se non attemperarint, bona inter Regem & Electorem æqvis portionibus dividantur. Qvi ex Ordinibus Regalis Borussiæ hactenus Electori conjuncti fuerunt, eos Rex Electore commendante in gratiam recipiat. Si cujuspiam è deditiis Poloniæ aut Lithuaniæ bona ab Electore detenta fuerint, protinus restituantur. Bona, jura, & actiones Electoralibus subditis in Borussia Regali competentia iisdem salva sint. Omnium anteactorum sit amnestia, nec ulli Ducum, aut militum fraudi sit adversæ parti operam qvid navasse. Qvi bona mobilia aut immobilia sub alterius partis ditione possederint, in integrum restituantur. Qvi apud alteram partem sacramentum dixerint, illis manere ibi sit integrum.* Subscripserant eam conventionem nomine Regis Ericus Oxenstierna; nomine Electoris Otto Sverinus, Laurentius Christophorus Sonnicius, & Joannes Ulricus Dobrzenius.

1656. 7. Jan.

Pacta feudalia.

§. 72. Pacta autem feudalia peculiari instrumento in hunc modum adornata sunt. *Qvia ex parte Poloniæ conjunctio illius Reip. cum Ducatu Borussiæ primo est derelicta,* [1.] *Elector qvoqve non amplius eidem obstrictus vigore hujus conventionis pro se & legitimis suis successoribus masculis penitus renuntiat omni dependentiæ, nexui, & vasallagio, qvibus hactenus intuitu Ducatus Borussiæ Regibus, Regnoqve Poloniæ obligatus fuit. Illo autem vasallagii vinculo, qvo Elector hactenus Regibus Regnoqve Poloniæ obstrictus fuit,* [2.] *eodem (conditionibus duntaxat iis immutatis, qvæ inferius exprimuntur.) ab hoc die conclusæ tractationis se suosqve posteros Borussiæ Duces Regi, ejusqve successoribus Regibus Regnoqve Sveciæ obstringit, atqve Ducatum suum Borussiæ seu Regum Regniqve Sveciæ feudum nunc & in perpetuum recognoscet. Intra annum à die ratihabitæ hujus transactionis Elector,* [3.] *aut si ipsum vivis interim excedere contigerit, ejusdem ex legitimo matrimonio descendentes masculi eo ordine succedendi, qvi in Electorali Domo receptus est, investituram à Rege vel successoribus ejus Regibus Sveciæ juxta formulam conventam, & ritus, qvi hactenus inter Reges Poloniæ & Duces Borussiæ usitati fuerunt, petet & impetrabit, ea tamen conditione innovata, qvod liberum sit Electori, ejusqve successoribus vices suas in actu investiturae legatis suis plenipotentiariis sustinendas demandare. Etiamsi vero homagium corporali juramento in animam Electoris per legatos præstandum annuo spatio differtur:* [4.] *obligatio tamen vasallagii à die hujus tractationis incipiat, adeo ut nunc statim non minus qvam in posterum Elector & seqventes Borussiæ Duces nihil agant, aut in Ducatu suo constituant qvod Regi, ejusqve successoribus Regibus, Regnoqve Sveciæ damno, injuriæ, aut præjudicio futurum sit. Qvod tamen ita intelligendum est, ut qvandocunqve Duces Borussiæ jure suo competenti in administratione Ducatus utuntur, nihil tale commisisse videantur. Eadem investituræ ratio constanter servabitur, qvotiescunqve casus innovati feudi contigerit, scil. ut inter annum innovatio feudi postuletur, nisi prorogationem ejus termini Reges, Regnumqve* [5.] *Sveciæ Borussiæ Duci, ad singularem ejus reqvisitionem indulserint. In recognitionem* [6.] *tum supradicti, tum Warmiensis qvoqve feudi Elector ejusqve descendentes, & legitimi succes-*

1656. successores masculi circa extraditionem literarum investituræ solvent qvatuor millia ducatorū aureorū, qvotiescunq; investitura Ducatus Borussiæ in illos iteranda fuerit. Præter istam summam alias donativis in officiales Regios erogandis ob investituræ ritus Elector, ejusqve posteri Borussiæ Duces non adstringentur. Qvoties armis infestari, aut bello involvi Reges Regnumqve Sveciæ contigerit ratione terrarum, qvæ præsenti bello Regi Regnoqve Sveciæ adqvirentur, vel si hostilis aliqva vis à prædictis terris arcenda erit, Duces Borussiæ tenebuntur mille peditibus & qvingentis eqvitibus Regi Regnoqve Sveciæ assistere, eosqve usqve ad terminos terrarum Borussiæ, & sex hebdomadibus, postqvam è finibus Borussiæ egredientur, sustentabunt. Deinde autem Rex Regnumqve Sveciæ de necessaria sustentatione, & stipendio militari iis prospiciet.

7. (margin)

8. Qvandocunqve commodiore ac breviore itinere exercitum aut copias militares Regum Sveciæ per Ducatum Borussiæ, aut aliqvam ejus partem duci oportebit, liber transitus hinc inde sine mora & impedimento illis pateat: ita tamen ut Ducibus Borussiæ, aut eorum vices in ejus Ducatus regimine gerentibus de illis prius significetur. Qvemadmodum autem absqve sumtu Ducum & incolarum Borussiæ transeundum erit prædictis copiis: ita ductoribus earum inprimis incumbet curare, ut abstineatur ab omni damno & injuria tum incolarum, tum terrarum, qvas transituræ sunt. Usus portuum maritimorum Ducalis Borussiæ Regibus Regnoqve Sveciæ, ejusqve subditis semper maneat liberrimus, salvis iis, qvæ de solutione teloniorum infra constituuntur, ita ut liceat navibus mercatoriis cujuscunqve generis eos portus ingredi, & inde enavigare, vel in statione & ad anchoras ibidem consistere. Permissum qvoqve sit naves ibidem reficere, & commeatum atqve alia necessaria justo pretio comparare. Eadem libertas maneat navibus bellicis, sed his conditionibus, ut qvamprimum anchoras jecerint, adventum suum indicent gubernatoribus portuum, fidemqve faciant per literas tuti itineris, se Svecicas esse: tum ut convenienti distantia, unde periculum fortalitiis imminere non possit, & si portus capacitas admiserit, extra globi tormentorum jactum commodo tamen ad stationem loco subsistant. Nec numero militum aut nautarum, unde periculum excitari poterit dictis fortalitiis, aut justa suspicioni causa præbeatur, in terram sine scitu & consensu gubernatoris Ducalis egrediantur. Hostibus Regum Regniqve Sveciæ, ubi per specialem significationem Electori tales esse denuntiati fuerint, neqve transitus nunqvam, neqve aditus aut receptus vel per ditiones terrestres, vel per portus Ducalis Borussiæ, qvoad poterint Duces ibidem id prohibere, concedatur. Cumprimis durantibus belli præsentis motibus promittit Elector qvantum in se est per portus Ducatus Borussiæ Regi ejusqve ditionibus nihil hostile intentatum aut illatum iri.

11. Elector, ejusqve successores legitimi masculi in nullam Regalis Borussiæ partem, in cujus possessione vel usu vi pactorum cum Regno Poloniæ hactenus non fuerunt, jus nullum aut actionem sibi vindicabunt. Navibus bellicis in Mari Baltico insciis & invitis Regibus Sveciæ Duces Borussiæ non utentur, salvo tamen jure illis, illorumqve subditis utendi navibus mercatoriis, item piscandi, colligendi succini, aliisqve litorum juribus, qvæ ipsis hactenus competierunt.

12. Convenit etiam inter Regem & Electorem, ut vectigalia in portubus Ducalis Borussiæ instituantur; circa qvæ iste modus observabitur, ut non graviora onera imponantur navibus aut mercibus per Ducales porcus transvehendis, qvam in Regalis Borussiæ portubus exigentur, de qvibus communi consilio administrandis peculiari instrumento qvamprimum convenietur. Reditus qvoqve omnes è teloniis istis & confiscatione mercium atqve navium provenientes Rex Electorqve, & eorum utrinqve posteri in duas æqvales partes inter se divident. Hoc onere exemta sint ea, qvæ Regum Sveciæ & Ducum Borussiæ propria sunt, & ad bellicum adparatum confecta peculiari eorundem usui inservientia, non vero ad mercatum aliqvem destinata per dictos portus transmittentur, qvorum singula species peculiari instrumento designabuntur. Cæterarum vero mercium, qvibuscunqve navibus per portus Ducales transvehendarum eadem ratio in solutione teloniorum habenda erit, qvæ in cæteris Borussiæ Regalis portubus observabitur.

13. Si Elector conventiones, pacta, & correspondentias cujuscunqve generis cum ullis ad præsentes Poloniæ motus pertinentibus personis aut statibus intra vel extra Poloniam inierit, vel fœdera cum aliis gentibus sancierit, aut hoc tempore tractanda susceperit, ea fœdera aut conventiones sub qvocunqve nomine aut prætextu intelligi possunt, vim eatenus nullam habeant à momento conclusæ hujus transactionis, qvatenus huic conventioni præjudicant, & vel directe vel per indirectum Regis Regniqve Sveciæ securitati & commodis adversantur.

14. Post extinctos Electoris legitimos descendentes masculos circa successionem in feudum Ducatus Borussiæ, unicujusqve prætensio cui tunc aliqva in eum Ducatum competere videbitur, eo in statu manere & relinqvi debet, in qvo fuit tempore postremæ investituræ à Regibus Poloniæ per Electores susceptæ. Vicissim Reges Regnumqve Sveciæ Electorem, ejusqve legitimos

1656. *mos successores masculos in possessione justa, plena & perpetua Ducatus Borussiæ cum omnibus juribus & pertinentibus, quibus Elector secundum pacta cum Poloniæ Regno hactenus Ducatum hunc possedit, & eo usus est, tuebuntur, neque illum ulla ratione in eo Ducatu vel ejus jurium & pertinentium usu & possessione turbabunt.* 16. *Rex pro se & successoribus suis, Regnoque Sveciæ Electorem ejusque successores legitimos masculos exsolvit & liberat in perpetuum, tam annua ordinaria, quam extraordinaria pensione seu Canone, quem hactenus Duces Borussiæ Regibus Poloniæ pendere debuerunt: tum exemtos fore declarat in posterum Duces Borussiæ onere exhibendarum ad usum Regis quatuor navium, quo hactenus ad tutandam oram maritimam Regibus Regnoque Poloniæ obstringebantur.* 17. *Concedit Rex Electori, ut erigat summum in Ducatu suo Borussiæ tribunal, ubi de appellationibus cognoscatur, ita ut nullæ plane causæ, quæ hactenus ab instantia Electoris ad Regum Poloniæ tribunal per appellationem devolvi consueverunt, per quemcunque modum ad Regem Regnumque Sveciæ & quodvis aliud judicium devolvi, trahi, aut avocari possint aut debeant. Id judicium Elector cum consilio Ordinum Borussiæ instituet, & cum cura id aget, ut justitia rite administretur, & privilegia Ordinum legitime adquisita, & longo usu obtenta, modo huic conventioni non contrarientur, illæsa conserventur. Elector præterea exercitium liberum invariatæ Augustanæ confessionis proteget & manutenebit.* 18. *Ubi inter Electorem ejusque status provinciales lis orta fuerit, ea vel coram Austregis ab Electore & Statibus pro æquali parte nominandis componatur, aut decidatur, vel ut Elector è suis consiliariis quoscunque voluerit, & totidem viros Status nominent, quibus Rex unum jungat, qui ejus nomine huic judicio præsit. Omnes hi nominati viri juramento, quo uni vel alteri parti obstricti sunt, exsolventur, & alio juramento promittent, se insuper habito omni alio respectu ex conscientia in causis sibi commissis processuros, & secundum jura decisuros.* 19. *Circa res oeconomicas, & quæ ad eas spectant, Elector solus liberam habeat dispositionem à nemine impediendam.* 20. *Liberum sit Regi Regnoque Sveciæ in Ducali Borussia, & vice versa Electori in Regali Borussia, si opus fuerit, milites colligere, absque tamen damno & sumtu ejus partis, ex cujus ditione miles ille colligitur. Si miles ex unius stipendio in alterius ditiones transfugerit, nulla ratione admittatur in protectionem, sed sine mora restituatur.* 21. *Si Electori ejusque successoribus Borussiæ Ducibus ob hanc conventionem periculum aliquod à quocunque in feudum Borussicum immineat, Rex Regnumque Sveciæ omni meliori modo eum eosve proteget. Pariter Elector ejusque successores pro virili Regi Regnoque Sveciæ assistent, si occasione & ex causa hujus conventionis feudalis Ducatus Regalis Borussiæ armis infestetur. Quod si autem Rex in terris per hoc bellum Polonicum tam intra quam extra Borussiam adquisitis, aut alias ob hanc conventionem in iisdem impugnetur Elector supra dictæ D. equitibus M. peditibus Regi adsistet.* 22. *Familia Electorali Ducum Borussiæ extincta, si devolvi Ducatum Borussiæ contingat in possessionem & dominium utile Regis, Status prædicti Ducatus, quamprimum Regi Sveciæ visum fuerit, juramento se obligabunt, quod nulli alii quam Regibus Regnoque Sveciæ velint adhærere, & suam fidem ac devotionem præstare. Vicissim Rex nomine suo & successorum suorum Regum, Regnique Sveciæ promittet & assecurabit, quod eo casu emergente istorum jura ac privilegia tueri velit.* 23. *Rex Episcopatum W'armiensem dependentia & nexu omni, quo hactenus Regno Poloniæ & Episcopis suis devinctus fuit, liberat, & exsolvit, jubetque cessare omne illud jus, quod ei Regno, eisque Episcopis in illum compositeret, eumque Episcopatum nunc corpori terrarum Borussiæ eximit, salvo tamen dominio Regis Regnique Sveciæ in illum directo, eumque extinctis Capitulis & qualitate Episcopali, ut & incorporatis eorum reditibus, prædiis, juribus, & adpertinentibus omnibus & singulis intra limites prædicti Warmiensis Episcopatus hactenus comprehensis, (iis exceptis proventibus, juribus, & jurisdictionibus, quæ extra Episcopatum ad illum aut ejus Capitula hactenus spectarunt, exceptis item locis quibusdam, de quibus peculiari Instrumento dispositum est,) in seculare feudum convertit, idque pro corroboranda magis magisque mutua confidentia inter se & Electorem, quæ uterque per hanc transactionem invicem combinatur, Rex concedit & confert Electori pro se & omnibus suis ex legitimo matrimonio descendentibus masculis possidendum, & eo utendum fruendum, ceu Regum Regnique Sveciæ feudo masculino. In aliam vero quam Electoris ex legitimo matrimonio descendentium masculorum lineam successio feudi Warmiensis non extendatur, sed si illa aliquando expiraverit, in dominium utile Regis, ejusque successorum, & Regni Sveciæ debet revocari. Ob utrumque tamen tam Warmiense, quam Ducatus Borussiæ feudum Elector ad non amplius subsidium militum, quam supra expressum tenebitur, sed iisdem feudi conditionibus, iisdemque prærogativis Warmiensem ditionem, ac Ducatum suum Borussiæ possidebit & reget, salvis Statuum & incolarum ibidem privilegiis, quatenus*

natenus

1656. *nus secularisationi huic, & conventionibus cum Rege initis non adversantur. Hæc conventio itidem intra qvatriduum ratificanda & permutanda sit.*

Pactum peculiare super Warmiensi Episcopatu.

§. 73. Super præsulatu Warmiensi peculiare pactum adjiciebatur, qvo Rex sibi reservabat Capituli Canonicalis sedem Frauenburgum cum præfectura cognomine, ita ut oppidum istud cum præfectura penitus à Warmiensi Principatu separetur, iis qvibus nuperrime limitibus comprehensa. Sed si qvi reditus extra eam præfecturam ad Capitulum Frauenburgense pertinuerint, in aliis Warmiensis præsulatus locis, illi utiqve ad Electorem pertinere intelligerentur. *Braunsberga autem ea lege à Rege Electori conceditur, ut quantocyus munitiones diruantur, præsidio inde educto, nec unqvam eadem instaurentur. Instrumenta ad Warmiensem Præsulatum spectantia, qvatenus Electori concessus fuit, qvæ Frauenburgi asservantur, Electori tradentur. Regi porro intuitu oppidi & præfecturæ Frauenburgensis nihil juris competat in ulla loca, reditus aut jura, in reliqvo Præsulatu Warmiensi sita, qvæ antea ad Episcopum aut Capitulum pertinuerant; nec vice versa Electori qvid in loca reditusqve oppidi & præfecturæ Frauenburgensis. Qvod si Episcopus & Capitulum Warmiense jura qvadam aut reditus extra limites ejus præsulatus hactenus habuerunt, illorum nihil Elector sibi vindicabit, sed penes Regem eadem deinceps manebunt.* Perfectis hisce pactis Elector mox Regem Bartensteini invisit, ubi qvinqve dies inter ipsos per omnia sinceræ amicitiæ signa non sine hilaritate exacti fuere. Ac poterat ista amicitia diuturna sperari inter Principes, qvorum uterqve alteri admirationi erat, si vel ista congruentibus utriusqve rationibus magis qvam violentiæ superstructa fuisset, vel eadem Svecis fortuna perstitisset.

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS
FRIDERICI WILHELMI
MAGNI
ELECTORIS BRANDENBURGICI
COMMENTARIORUM

LIBER SEXTUS.

EPITOME.

ELector de pace facta Cæsari significat. 2. Motus animorum apud Belgas ob eam pacem. 3. Elector Belgis de ea transactione significat. 4. Belgis nondum satisfit. Electoris de his judicium. 5. Electoris in Belgium missio. 6. Objecta contra eam pacem diluuntur. 7. Aliæ circa id fœdus difficultates. 8. A Bonino Hagæ acta. 9. Ab Electore Legatus in Angliam mittitur. Ejus mandata. 10. Cum Cromvello agitata. 11. Cromvelli consilium. 12. Fœdus Gallicum. 13. Cum Svecis super illustratione pactorum agitur. 14. Sveci conjunctionem cum Electore affectant. 15. Consultatio super conjunctione cum Svecis. Rationes pro conjunctione cum Svecis. 16. Ad eas respondetur. 17. Rationes contra conjunctionem. 18. Iis rationibus respondetur. 19. Aliud consilium circa eam conjunctionem. 20. Elector tractatus cum Svecis suscipit. Legatorum mandata. 21. Super armorum societate cum Svecis agitur. 22. Tractatio reassumitur. Nova mandata. Regis declaratio. 23. Super legibus conjunctionis disceptatur. Regis declaratio. 24. Electoris sententia.

25. Tra-

1656.

25. Tractatio continuatur. 26. Fœdus Mariæburgicum. 27. Articuli ſeparati. 28. Articuli ſecreti. 29. Illuſtratio pactorum feudalium. 30. Cum Polonis acta. Joannis Caſimiri votum. 31. Elector Moſci amicitiam ſervare ſtudet. Legatio ad Moſcum. Ejus mandata. 32. Apud Moſcum acta. Moſci ad Electorem legatio. 33. Cæſari de conjunctione cum Svecis ſignificatur: ut & Regi Poloniæ. Qvi reſpondet. 34. Belgis de capto conſilio ſignificatur. 35. Belgarum tunc circa id negotium conſilia. 36. Elector in Polonos tendit. 37. Prælium ad VVarſaviam. 38. Secundæ diei pugna. 39. Tertiæ diei pugna. 40. Miſſio ad Cæſarem. 41. Electori à pleriſqve Imperii Ordinibus parum favoris exhibetur. 42. Elector Belgas Svecis conciliare ſtudet. 43. Belgarum circa pacem inter Svecos & Polonos conſilia. 44. Cum Svecis ſuper abolendo pacta Regiomontano acta. 45. Pacta Labiavienſia. 46. Articuli ſecreti. 47. Belgis de ea transactione ſignificatur. 48. Cum Polonis acta. Poloni cladis qvid noſtris inferunt; qvibus ultio reponitur. 49. Elector circa pacem ſatagit. 50. Conſultatio ſuper præſenti rerum facie. 51. Elector Sveciæ Regem ad pacem hortatur. 52. Elector pacem inter Svecum & Danum ſervare ſtudet. Kleiſtii mandata. Alia mandata. 53. Regis Daniæ declaratio. 54. Kleiſtius iterum in Daniam mittitur. Nova mandata. 55. A Kleiſtio in Dania acta. Dani reſponſum. 56. De tractatuum ſucceſſu ſpes imminuitur. 57. Iidem hærent. 58. Danus Electorem ſolicitat. 59. Elector Daniæ Regi bellum diſſuadet. 60. Dani in bellum ruunt. 61. Kleiſtius adhuc Hafniæ detinetur. Idem fruſtra circa pacem ſatagit. 62. Elector rebus Svecorum diffidere incipit. Cum Ragozio acta. 63. Auſtriaci Electorem Svecorum partibus abſtrahere nituntur. Fœdus Auſtriacorum cum Polonis. 64. Belgarum in Electorem animus. Cum Anglis acta. 65. Elector Svecum ad pacem hortatur. 66. Svecus Electorem in partibus retinere ſtudet. 67. Elector res ſuas paulatim à Svecis disjungit. 68. Cum Polonis ſuper pace agi incipit. 69. Reginæ Poloniæ circa Electorem ſtudium. Ejusdem literæ. 70. Ejusdem hortatio ad pacem. 71. De ſupremo Boruſſiæ imperio à Polonis obtinendo agitur. Danorum ſuper eo ſententia. 72. Circa pacem inter Svecos & Danos conſiderationes. 73. Belgarum de iſta mutatione judicium. 74. Sveci tractatus cum Polonis impedire ſtudent. 75. Tractatio cum Polonis abſolvitur. 76. Simulata conventio. 77. Vera pacta abſolvuntur. 78. Pacta VVelavienſia, ſeu Bydgoſtiana. 79. Fœdus in Svecos. 80. Conventio ſuper Lauenburgo & Bytovia, ac civitate Elbingenſi. 81. Electoris cautio ſuper reddenda Elbinga. 82. Oppigneratio præfecturæ Drabeimenſis. 83. Formula juris jurandi.

POſtqvam Electori haut contigerat bellum inter Svecos Polonosqve, anteqvam exardeſceret, intercepiſſe, aut dum iſtud deſævit, ſtudio in neutram partem declaratum, extra ejusdem conſortium ſe tenuiſſe, duris admodum conditionibus cum Carolo Guſtavo Sveciæ Rege tranſigere neceſſum habuerat: proximum erat, ut facti ſui rationes iis adprobare ſtuderet, qvorum offenſam aut ſuſpicionem incurrere ſuis rebus noxium ducebat. Unde protinus Cæſari per literas ſignificat, uti ad eam transactionem compulſus ſit, dum Svecus poſt majorem Poloniæ partem deditam Boruſſiæ infuſus ſtativis dimidio à Regiomonte milliari poſitis fame populoſam urbem, jam & contagioſis morbis infeſtatam, urgere inſtituit. Qvibus calamitatibus ſi maxime diutius obluctari, tempusqve

12. Jan.

extra-

1656. extrahere placuisset, civibus provinciaqve prædæ expositis; nusqiam tamen ullam auxilii spem adparuisse. Qvin nec Viennæ consilia fuisse capta dispellendo præsenti periculo idonea, lento & incerto remedio, qvod oblatum conciliandæ pacis officium parere poterat. Neqve vero alibi distractionem virium Svecicarum potuisse suscipi, nisi Germania simul bello involveretur; cui occasionem præbere sibi religio fuerit. Unde spem esse, Cæsarem considerata præsenti rerum facie judicaturum, ab ipso nil aliud factum, qvam qvod salva ratione Christianis placitis congrua corrigi haut potuerit. De cætero testari, de sua in Cæsarem devotione nihil decessisse. Ad qvas literas Cæsar respondit: gratam sibi communicationem, & qvod Electori officium adversum se & Imperium constet. De ipsa transactione in neutram partem. Observabatur in iis literis, Borussiam bina vice provinciam Electoris nuncupari.

9. Mart.

Motus animorum apud Belgas ob eam pacem.

§. 2. Ast apud Belgas audita ea transactione non modica consternatio passim eminebat; ac uti magnum istud corpus Reipublicæ tot capitibus constans multo labore impulsum fuerat, ut jam velut effuso cursu in bellum adversus Svecos rueret, infringendæ potentiæ commerciis ipsorum tam infestæ; ita non citra impatientiam se jactabat, qvod ita repente ad qvietem retraheretur. Unde, prout solitum ibi est plebi, non paucorum iniqvi adversus Electorem sermones erumpebant. Multiplici modo fidem ab isto violatam: Borussiæ Regiæ protectionem promissam, fidem Regno Poloniæ debitam, fœdus cum Belgis ante paucos menses percussum uno momento abrupta. Susceptas Svecorum partes, qvi totius orbis judicio bellum haut necessarium movisse arguantur. Jam ab initio cum Svecis collusisse, ac Belgis os sublevisse; nunc repente clientem se istis declarasse abolitis, qveis aliis innectebatur, fœderibus. Si qvid in fraudem hujus Reip. conclusum sit, in proclivi fore sibi ultionem è Clivicis terris petere. Moderatiores tamen ultro agnoscebant, necessitatis legem omnibus reliqvis fortiorem. Fidem laudatam pœnas dare, ubi ultra vires & rationem conniti instituat. Electoris exercitum Regiomonti inclusum pabulo, lignis, & pecunia caruisse; qvem & in campum educere adversus validiorem hostem haut consultum fuerit, unico receptu forte intercludendo, Svecum Welavia occupata jam Fischhausam tendisse. Ita Electori periculum amittendæ Borussiæ incubuisse, qvam Marchia & Pomerania secutura fuerit. Nemini incognitam conditionem Principum, qvi semel suis ditionibus exuti sint, & qvam difficilis ad easdem regressus sit. Præcipuis suis terris spoliato modicam apud Belgas autoritatem fuisse futuram; qvi dum inter se discordes deliberant, & cavillationibus tempus trahunt, in hanc necessitatem eundem conjecerint. Ab aliis destituto satius esse rebus suis consulere, & qvalemcunqve pacem occupare, qvam in gratiam aliorum tot egregios regiones amissionis, aut saltem vastationis periculo exponere. Cæterum ea maxime solicitudo tenebat, ne commodis suis in Borussia eo pacto detractum qvid foret, aut ne Gedanensibus par deditionis necessitas incumberet, præsertim cum conditiones pacti à nostris premerentur. Eas qvippe sibi cognoscere necessum esse, qvod ad easdem mandata legatis suis in eas oras mittendis sint attemperanda. Ac inter incerta istaparatum classis, instante æstate in Mare Balticum mittendæ, hærere.

1656.

Elector Belgis de ista transactione significat.

16. Febr.

§. 3. Ast Elector suos Hagæ ministros Belgarum animos paulatim præparare jusserat, ut postqvam turbidos motus qverelis deplevissent, defæcatiore judicio ipsam rem æstimarent. Unde postqvam hi singulis qvæ in rem fuerant insinuassent, demum Ordinibus publice denuntiant: Sibi qvidem ab Electore nondum in eam rem qvid mandatum, nec integrum pacti exemplum transmissum. Libenter tamen, qvantum sibi constet è privatis ad se literis etsi non publico nomine demonstraturos, eum Svecis nihil convenisse, qvod in fraudem fœderis cum hac Republica percusi tendat. Unde petebant delegatos sibi adjungi, qvibus ista communicent. Sed Belgæ reponebant; haut esse è dignitate Reipublicæ, per delegatos audiri, qvi non nisi privato nomine qvid expodituri sint. Igitur ne tergiversando suspiciones accenderent, placuit nostris in consessu Ordinum Electoris nomine exponere: *Numinis favore Electorem bello, provinciam exitio, socios necessitate auxilium multo cum periculo & sumture præsentandi exsolutos, dum tractatio cum Rege Svecia suscepta demum in pacem desiit. Cujus fructus cum & in hanc Remp. redundaturus sit, eandem ab ipsis qvoqve probatum iri spem esse, qvod pro spectata sua sapientia judicaturi sint, tuta ambiguis, pacem tolerabilem cuivis bello preferendam, præsertim inter eos, qvorum neuter absqve publico damno vinci poterat, & qvibus cum huic Reip. semper pax culta fuit, deinceps qvoqve summo studio continuan-*

17. Febr.

tinuanda. Dolendum fuisse, inter vicinos, ac tam propinqua necessitudine junctos dissidium exortum; ut defugere Electorem potuisse, quomnis omnibus viribus vim illatam propulsaret, cum pace media inter arma frui non posset. Sed cum Sveciæ Rex honestas conditiones offerret, per qvas Elector non solum suas terras, portus, munitiones, jura retinebat, sed & procapitu augebat; nullam rationem fuisse diutius inter ambigua hærendi, ipsa naturæ lege dictitante, ut suæ saluti qvisqve invigilet, ubi alteri nil amplius auxilii præstare datur. Poloniam victricibus Svecorum armis succubuisse, ac membra tam vasti corporis imperio alterius successisse, sicut nec Poloniæ Rex in Regno, nec Regnum in Rege maneret. Qvæ insperata exempla & Electori rationes suppeditarint, qvare non diutius tantæ potentiæ incassum obluctaretur, nulla amplius protectione à fiduciario domino expectanda; & qvia nullum aliunde auxilium adparebat nisi vel serum, vel cum majore periculo conjunctum. Ita enixissimis suorum civium precibus motum pacem amplexum, per qvam amicitiarum vicino Principe instaurata, & via munita sit eidem cum antiqvis istius fœderatis stabiliendæ, publico juxta ac privato bono. Et qvia Electori satis constet de provo Ordinum in ipsius auxilium studio, si propriis viribus pacem obtinere non licuisset, id rato eundem animo agnoscere; simul confirmare, hoc tractatu eum non minus hujus Reipublicæ, qvam proprias rationes respexisse, nec qvidqvam annuisse, qvod impedire possit, qvo minus idem è fœdere huic Reip. debita præstet. In posterum qvoqve studium circa promovenda istius emolumenta approbaturum, velut curationes ita cum hac Rep. implicitæ sint, ut ejus prospera juxta & adversa ipsum non possint non summopere afficere. Simul communicabatur articulus nonus & duodecimus pacti Regiomontani mollibus verbis inductus, & leni interpretatione temperatus. Nam cætera Belgas non tangere, in præsens premantur graves rationes fe.

§. 4. Ista qvidem utcunqve Belgarum animos deliniebant, ut tamen ostenderent, ejusmodi laxæ declarationi certi se consilii superstrucre haut posse; Sed totum pactum sibi inspiciendum, omnibus ad id disponendis. Id qvippe more morem inter socios receptum, & æqvitatem, veteremqve amicitiam: consilia sua, legationem, adparatum commercia velut vado adhærescere fremitu sui vulgi. Ea pace omnia decreta interrupta, ac summam rerum non parum immutatam. Non constare, qvid ab Electore sibi expectandum sit, qvi ipsis actorum copiam non faciat; nec à Svecis, qvos in hujus gratiam non parum offenderint. Mille amplius naves in Mare Balticum properare; qvæ si iter ingrediantur, periculo se exponant; domi detentas magnum commerciis damnum inferant. Aliqvi apertius tam longis tergiversationibus irascebantur; ac sine dubio pravi qvid subesse, qvod tanto studio occultetur, cum bona & plausibilia premere nulla ratio svadeat. Eas qverelas nostri retundebant, significato, ab Electore peculiarem Legatum eo nomine mittendum: qvod & ipsum suspicionem illis augebat, velut nectendis moris inventum. Ita qvidem non parum in fermento erant Belgæ. Sed qvibus ingenium ejus populi penitius perspectum erat, judicabant spatium ei indulgendum, ut commota bilis inanibus sermonibus in ventum effusis desæviret, qvoad ratio ultro rediret. Nec plura istis communicanda, qvod multa pactorum loca molestissimæ censuræ obnoxia sint futura, multisqve rumoribus ansam datura. Nec consultum videri agnoscere, velut è necessitate, aut debilitate huic descendendum fuerit. Illam qvippe autoritatem non conservare, hanc amorem non conciliare. Eo esse istos homines genio, ut non respiciant, nisi illos, qvi nocere possunt. Fugiendos eos esse aliqvantisper, si qvis eosdem attrahere velit; una manu benefaciendi, altera nocendi facultatem ostentandam. Molestissimos esse judices, si qvis dominos eos faciat; ac suorum in alios factorum nimium oblivisci, si de iis, qvæ in se facta sint, sententiam ferre debeant. Ab iisdem excusationem pro confessione culpæ, qvæ honoris causa differuntur, pro deprecatione accipi. Qvod si Elector propriis viribus, aut Svecorum auxilio autoritatem tueri posset, ultro ad blanditias descensuros. Saltem in hostilia non erupturos, qvicqvid vulgus garriat. Atqve eo minus abjectionis qvid adversus illos ostendendum, qvo magis iisdem solitum est odisse, qvibus aliqvid beneficii dandum fuerit; ac neminem amare, qvem non metuant, solo jacturæ periculo affectus eorum trahente. Igitur Electori anxia nimium excusatione autoritatem haut prostituendam, nec istos velut arbitros actionum ipsius constituendos. Nam pro veteri ferocia ægre sibi imperare posse, ut amicos suos magno honore colant, aut Domui Arausionensi addictis sese inectant, nisi summa id necessitas reqvirat. Ac eorum

1656.

qvidem interesse, ut Sveci penitus Borussia pellantur, non tamen ut Poloni omnibus ejus provinciæ portubus potiantur; eoqve per rationes suæ Reip. stringi, ut ad Borussiam Electori servandam incumbant. Igitur externis benevolentiæ signis ejus Reip. amicitiam velut aliud agendo servandam, malevolorum in eadem conatibus hoc modo elidendis: ac tempus demum ægros animos ultro sanaturum. Enimvero judicabat Elector, haut congruere de continuando fœdere loqvi, & pactum Svecicum Belgas celare. Unde Weimanno injungebat, ut qvæ commercia spectent in antecessum communicaret; reliqvorum copiam Boninum facturum. Ac revera isto pacto nihil contineri Belgico fœderi repugnans. Ast si Belgæ censeant, ex eodem conseqvi posse qvid rationibus ipsorum repugnans, id præter suam mentem accidere, nec per suas vires averti potuisse, cum alii manum negotio non admoverent, de qvorum commodis agebatur. Qvin ex actis constare, ea qvæ Belgas tangunt ad extremum usqve disceptata, ac pro iis se diutius, qvam pro suis emolumentis certasse. Nec adparere, qva fronte is, qvi nihil contulit, arguere velit alterum, qvi qvantum vires ferrent connixus est. Deniqve & ipsos qvondam Gallis fœdere promisisse, se absqve hiscum Hispanis pacem haut inituros; nec eo secius cum judicarent Gallos honesta pace potiri posse, cum Hispanis convenisse, oblata circa conciliandam inter Gallos, Hispanosqve pacem sua opera. Jubebat qvoqve Elector redhiberi, si qvid pecuniæ per Belgas nostris numeratum foret, remissis collybi literis qvas ipse acceperat.

Electoris in Belgium missio

§. 5. Ut igitur Elector ostenderet, Belgarum amicitiam cordi sibi esse, Georgium Boninum Hagam mittere constituit, qvi inita cum Svecis pacta communicaret, simul exponeret; *etsi per ista in statu suo nonnulla mutatio contigerit, nec ipse dubitet, qvin rerum imperiti multa sinistra de iisdem judicaturi sint; arbitrari tamen, Ordines expenso ipso pacto, rerumqve facie, pro sua prudentia facile judicaturos, aliam viam haut potuisse Borussiam extremo exitio eripiendi; ac se nemini cordato adprobaturum fuisse, si omnia alea exponere, qvam necessitati parere maluisset. Se statim, ubi de armis Svecorum, & quo ea tenderent intellexerit, iisdem sistendis omnem operam navasse, aliosqve qvorum intererat idem ut facerent monuisse. Eqvidem uberem sibi de Polonis qverendi caussam fuisse. Majores suos à primo tempore, qvo fiduciario nexu Poloniæ Regno illigati fuerint, ad singulas fere ejusdem renovationes novis, iisqve molestissimis conditionibus oneratos. Romanorum ritum exercitium, annuam pensionem, novam adpellationem obtrusam, civium animos Principibus abstractos, horum autoritatem, ipsamqve justitiam protritam, multa intoleranda pro libidine per Borussiam disposita, non sine damno ac perturbatione provinciæ, qva & demum in ipsius agnatos extendere non dubitarint. Spem tamen sibi semper fuisse, ista ultro emendatum iri, ac lenia potius, qvam aspera remedia captasse; conscientiam qvoqve potius & obligationem suam, qvam utilitatem & autoritatem spectasse, alia via forte longius provehendam, ac Polonos fideliter monuisse, ut imminentem tempestatem declinare studerent. Sed eorum nonnullos ista velut rumores ab hæreticis disseminatos, & inania terriculamenta, superfluis sumtibus ansam prebitura, increpasse; reliqvos ejusmodi consilia cepisse, qvorum non alius exitus, qvam qvi secutus est, sperari potuerit. Unde proprias sibi vires ad sui defensionem fuisse expediendas, non spernendis comparatis copiis. Sed apud Cæsarem nil auxilii potuisse obtineri. Exterorum aliqvos alienam calamitatem per otium spectasse, alios ad dilacerandam & perdendam Poloniam strenue incubuisse. Ipsos Polonos inter se discordes, consternatos, qvorum & plerique Sveco se dediderint. Regem inter hæc regno profugisse. In Borussia urbes, penes qvas rerum gerendarum nervus, ab Eqvestri Ordine secessionem fecisse, non obscuro indicio deditionis mox facienda. Interea cum tractatus non ita succederent, ut conscientiæ suæ eos adprobare posset, Regem Sveciæ copias è Lithuania in Borussiam evocasse; ipsum suis, ac ferocibus, Polonorum catervis stipatum eodem irrupisse, ac aperta provincia evastasse. Ut igitur reliqva velut è naufragio servarentur, cives suos, & ipsos Poloniæ jurejurando innexos anxie instituisse, calamitatis ipsorum rationem habeat, & consideret, etiam qvæ à proprio milite proveniat medicinam non absqve provinciæ exitio adhiberi. Salutem populi qvibusvis aliis respectibus prævalere. Spem auxilii nullibi adparere, aut seram, nec forte suffecturam: Qva dum incassum expectatur, vi hostium, aut lue, ac fame in loco tanta hominum multitudine constipato pereundum esse. Ne legatos qvidem promovendæ compositionis missos ab iis, qvi ad auxilia ferenda sese obstrinxerant. Cum Poloni obligationi suæ non satisfecerint, se qvoqve per præsentissimum periculum suo vinculo exsolutum; ac fas sibi fuisse qvalicunqve transactione salutem qværere, ac per incertam spem præsentia mala*

Legati mandata. 23. Febr.

1656

haut

1656. *haut intendere. Post impletum vasalli officium Principis quoque fuisse explendum, & ita pro antiquo Poloniæ statu servando conniscendum, ut ne proprius subverteretur. Cum itaque Rex Sveciæ ipsum Cancellarium mitteret conditiones offerentem si non omni ex parte gratas, tamen præsentem calamitatem dispellentes, ac interea hostilia cessarent, à se in pacem consensum. Ac sibi circa hoc negotium fuisse considerandum non modo qvid detrimenti ditiones regiis fere immixtæ, sed & communia sacra captura forent, si ipsos inter se collidi contigerit; cujus nunc emolumenta juncta opera tanto efficacius promoveri possint. Cæterum constantis se amicitiæ juxta fœdus excolendæ promtum fore, ac paria ab ipsis expectare.*

Objecta contra eam pacem diluuntur. §. 6. Ast colloqvio cum delegatis Ordinum instituto, si qva adversus Svecicam pacem objiciantur, nostri diluere jubebantur. Si enim arguatur Svecicum pactum cum Belgico fœdere simul consistere non posse, eoqve ipso Belgas hoc fœdere exsolvi, reponerent: cum utrumqve fœdus mutuam duntaxat defensionem spectet, utriqve vim suam perstare posse; ac si utiqve in Svecico qvid extet, qvod Belgis oneri cedat, id præter mentem suam ei infertum. Saltem expressis verbis ejusmodi nil eo contineri. Num autem qvid inde consequatur, se Belgarum sententiam cogniturum; & qvia Rex declaraverit se circa stabiliendam cum Belgis amicitiam ipso seqvestre lubenter usurum, se qvanropere sociorum commoda cordi sint, luculenter demonstraturum. Præterea Belgis cogitandum, si commune ubiqve commodum observandum fuerit, communi auxilio se qvoqve fuisse fulciendum. Nunc solum se inter ineluctabiles difficultates destitutum. Et si qvæ molesta id pactum contineat, ea se primo & qvam maxime tangere: eoqve facile intelligi, qvam invitus ipse ad talia descenderit, nec plus pro sociis, qvam pro seipso conniti potuisse. Ideo autem fœdera qværi, ut commune emolumentum communi auxilio asseratur; eoqve unum ad utilitatem omnium defendendam suo solius sumtu ac periculo non teneri, ni debito modo ipsi adsistatur. Frustra à Belgis occini, per anni tempestatem non potuisse promissum auxilium mitti, ad qvod repræsentandum tunc obligati non fuerint, cum idem tertio demum mense post hostilem invasionem præstari debuerit. Ac de cætero credidisse, ira ab Electore res dispositas, ut ad tempus auxilio designatum sustinere hostem potuerit. Nam articulo septimo fœderis caveri, si eum qvi invaditur periclitari contingat, auxilium etiam ante tres menses qvam promtissime expediendum. Atqvi Electori periculum admoveri cœptum, qvamprimum Sveciæ Rex ipsius portus ac terras affectabat, ac declarabat, se ipsum non aliter qvam Poloniæ Ordines tractare posse, idemqve scripto Wittenbergius ducibus ipsius denuntiabat. Eundem qvoqve, dum Belgicum fœdus agitatur, Sveci destinata Ordinibus Generalibus aperuisse, formulas pacti ab his oblatas transmisisse, exqvisita super hisce illorum sententia, & qvousqve istæ rationibus Reipublicæ repugnarent, ut mature idonea iis emendandis remedia expedirent. Qvin proximo autumno acriter institisse, ut classis in Mare Balticum mitteretur, aut ut saltem ventnræ species simularetur. Qvin cum absqve omni periculo seqvestris officium tam diligenter expetitum suscipi potuerit, ne id qvidem obtentum, ut vel epistola ad Regem Sveciæ in ipsius favorem mitteretur. Eqvidem corrogata pecuniæ summa indicium factum, cordi Belgis esse ipsum ope sublevare. Enimvero id negotium, uti reliqva omnia, longe tardius processisse, qvam pro incumbentis necessitatis magnitudine. Qvin circa pecunias credendas ejusmodi conditiones propositas, ut per fœdus id ipsum amittendum sibi foret, cui servando fœdus qvæsitum fuerat. Ac si vel maxime in patientiam animum obfirmare ipse valuerit, cives tamen anxie ingessisse, sub immanitate non tam Svecici militis, qvam Qvartianorum succumbendum esse, qvorum sævitiam in evastandis provinciis nemo facile superaverit. Sed & Cæsarem negotium hoc ad collegium Electorale rejecisse, velut inter extrema luctantem ægrotum herbis futuro Maio germinaturis curaturus. Qvin ea in aula id actum, ut validus exercitus pararetur magis exseqvendis privatis destinatis, qvam ut ipse, aliiqve oppressi amici in tempore sublevarentur. Cum igitur ab aula, qvam ea res præcipue tangere videbatur, nil opis sperari posset; haut immerito dubitatum, num ipse solo Belgarum auxilio subnixus tantæ moli sustinendæ par foret. Potius in aprico fuisse, provinciam, & exercitum inter infestos morbos & pecuniæ inopiam periturum, nulla ad reparandas vires facultate. Qvin & præstito licet auxilio, eoqve sufficienti; tamen metum fuisse, ne idem, qvà modum fœdere definitum excederet, exemplo pecuniæ creditæ ita duris conditionibus circumscriberetur, ut Borussiam

1656. plane pro derelicta habere præstaret. Ista omnia cum tolerabili transactione averti, & qvies parari potuerit, communi utilitate deinceps commodius procuranda, qvam inter ancipitia atqve incerta; Belgas ipsos agnituros, in præsens urgentibus malis efficacius remedium transactione haut fuisse. Præsertim cum iidem non obscure insinuarent, certa & tuta pro ancipitibus arripienda, ac nemini vitio dari posse, si ante omnia saluti suæ prospicere instituat. Imo cum Sveci jactarent, easdem adhuc superesse artes, qvibus præterita æstate adventum Belgicæ classis eluserint; qvin ipsas inter provincias fœderatas super auxiliis mittendis parum conveniret, ac pleræqve eam rem sat frigide agerent. Cum interim Sveci successus suos urgerent, qvibus multi Germaniæ Principes ipsum floreni Teutonici militis adducebant. Deniqve si Belgæ amicitiam ipsius plane abdicare instituant, cavendum illis esse, ne eosdem ad Rhenum vicinos accipiant, qvos ad Mare Balticum tantopere formidant.

Aliæ circa eandem difficultates. §. 7. Ast ubi Belgæ qværant, qva ratione, fœdere suo persistente, in controversiis è Mari Baltico & ejus commerciis exsurgentibus promissa auxilia se præstari possint, reponere jubebantur; spem sibi esse rem ibi in apertum bellum haut erupturam, ac se paratum ad omnia litigia pro virili avertenda. Svecos qvoqve docuisse, inter ipsos, Belgasqve complura fœdera extitisse, qvibus Sveciæ, Daniæqve imperium in Mare Balticum citra controversiam agnitum fuerit, qvibus salvis haut integrum sit Belgis classes bellicas eidem mari immittere. Et cum status Borussiæ hactenus mutatus sit, ut ea deinceps feudi nexu à Svecia dependeat, ubi Belgas cum Svecis bello collidi contingat, se istis velut Sveciæ jam nomine domini directi obligatum ad oram Borussiæ auxilio ferendo teneri non posse. De cætero ubi pinguior ejusmodi obligatio ex jure gentium non obstiterit, sese firmiter fœdere staturum. Sane etiam sanctissima fœdera per jus gentium varias exceptiones pati, ac non raro earum vim per alia pacta magis valida intercipi. Ac cum Respublica pari jure similibus in casibus utatur, se ideo ab ista reprehendi non posse. Circa augmentum vectigalium si Belgæ moveant, nostri confirmarent, se omnem operam daturum, ut articulus XII. fœderis Svecici elidatur; in qvem si ipse ab initio consentire voluisset, longe lautiores conditiones obtineri potuisse. Sed dum omnia reluctatur, tempora interim mutata, ac Regem rebus in Polonia confectis in Borussiam vertisse. Eum articulum si cuipiam, sibi certe molestissimum esse, eoqve tamdiu restitisse, nisi circa tuendum commune bonum constantia, reliqva onera hoc pactum comitantia, attraxerit. Sed & inter tractandum Svecis diligenter ingestum, qvid fœdus Belgicum circa eam rem disponat, & qvomodo ipse isthæc Belgis communicare teneatur; eoqve caput istud ad aliam tractationem, cui & Belgæ adhibendi sint, seponendum esse. Qvanqvam autem ut Svecico pacto id insereretur, obtineri non potuerit; se tamen communicationem cum Belgis verbo sibi excepisse, Svecis contra declarantibus, sese viam monstraturos, qva disfidia cum fociis ob hocce pactum declinari qveant; & qvia sibi amicitiam cum Belgis servare cordi sit, gratum fore, si Elector arctius stringendæ inter ipsos amicitiæ operam navare velit. Deniqve nondum circa augmentum vectigalium qvid convenisse, ac se perspecta Belgarum sententia horum commodis in ea tractatione qvantum possit velificaturum. Qvod si porro Belgæ objiciant; dum Svecorum navibus bellicis statio in portubus Borussiæ promissa est, articulum XVI. fœderis Belgici sublatum, qvo Elector sese obstrinxerit ad nemini jus ullum aut potestatem in eos portus cedendum: nostri reponere jubebantur; postqvam Elbinga in Svecorum ditionem concesserit, transitum navibus Svecicis commode negari haut potuisse. Ac ita accurate caput illud circumscriptum esse, ut nil peculiaris juris, aut potestatis in eos portus Svecis collatum agnoscatur. Qvin & cum portus Pillaviensis grandium navium bellicarum capax non sit, transitus concessionem fere inanem esse. Si Belgæ qværant, num suis qvoqve navibus Belgicis idem juris hoc casu, qvod Svecicis, competat, nostri responderent; istos articulo XVII. suis navibus mercatoriis usum portuum stipulatos; bellicas in Mare Balticum per fœdus cum Svecis, qvorum imperium in idem agnoscant, adducere non posse. Si ulterius sciscitentur, num articulus XIII. fœderis Svecici Belgico deroget, reponerent: Electori nunqvam mentem fuisse fœdus Belgicum tollere. Qvod si autem intuitu Borussiæ Ducalis unus vel alter effectus fœderis certis casibus cessare debeat, ex eo fœdus sublatum haut intelligi; cum non fœdus, sed provincia illa mutationem subierit. Qvanqvam nec adparcat, qvomodo ibi locorum Belgæ cum Svecis collidi qveant. Deniqve si Belgæ Electorem sumtus in armandam classem,

1656. sem, & alia ipso petente impensos reposcant, exciperent; nihil adhuc præstitum, nec in usum ipsius versum. Contra Electorem, ut ex fœdere isto communia commoda eo curatius observaret, tractatum cum Svecis ad iniqvum admodum tempus extraxisse; qvod speraret, socios exhibito auxilio convento officium qvoqve impleturos. Qvod cum factum non sit, ac ipse in summas inde difficultates inciderit, vastata insuper provincia, & exasperatis conditionibus; sibi potius actionem adversus Remp. competere ad refundendum damnum ejus occasione illatum. Etsi spes erat, Belgas de hoc postulato plane mentionem haut injecturos.

A Bonino Haga abit. 9. April. §. 8. Boninus Hagam delatus, consultatione cum Vidua Arausionensi, & Weimanno habita, constituebat qvidem splendido adparatu uti, qvo Belgæ hac missione honorari se agnoscerent. Sed ut pro justo sese legato gereret haut placebat, qvod super cerimoniis nondum inter Electorem & Belgas convenisset, ne intempestiva disceptatio animos ulceraret, qveis deliniendis legatus venerat. Sed nec visum acceptas pecunias redhibere, ne Belgæ id velut signum offensæ, aut insultationis acciperent. Sed & haut placuit publice de qverelis adversus Polonos aliqvid movere, ne ob has magis, qvam ex necessitate Elector ad paciscendum cum Svecis descendisse videretur, & ne à fautoribus Poloniæ ipsi contradiceretur. Privatis tamen colloqviis de iisdem posse injici. Deniqve nec expedire videbatur Belgas urgere, ut scripto declarent, fœdus cum ipsis utiqve adhuc persistere.

15. April. Cæterum cum Boninus apud Ordines Generales, qvæ jussus fuerat, exposuisset, pri-*19. April.*vato inde congressu caput nonum & duodecimum fœderis Svecici communicabat. Ac inprimis circa participationem vectigalium monebat, Reges Poloniæ jam olim diversas actiones circa portus Borussiæ movisse, velut qvod Duces certum navium numerum in Mari Baltico in istorum usum habere teneantur, ipso qvoqve vectigalium jure in dubium vocato. Qvod etsi Duces nunqvam agnoverint; redimendæ tamen molestiæ in pensionem annuam fuisse consentiendum. Cum igitur Carolus Gustavus, qvi in præsens pro Rege Poloniæ se gerit, qvævis Poloniæ jura sibi vindicaret, eam litem non aliter declinari potuisse, qvam Svecis in partem vectigalium admissis. Cum porro Boninus præter dicta capita nil aliud communicare vellet, Belgæ postulabant, ut scriptam cautionem ederet, pacto Svecico nihil contineri, qvod hisce fraudi esse qveat. Id qvod hic recusabat. Eqvidem Electoris mentem non fuisse tale qvid admittere. Sed ei negotium fuisse cum hominibus, utcunqve concessa latius extendere gaudentibus, cujus specimen idem in negotio Pomeranico ceperit. Ad extremum tamen cum citra offensam, ac suspicionem Belgarum pactum celari non amplius posset, placuit post stipulationem exqvisiti silentii istud delegatis prælegere, nullo tamen exemplo tradito. Præparandis animis præmittebatur; Joannem Casimirum è regno profugisse, idqve velut pro derelicto habuisse. Inde plurimos Poloniæ proceres intervenientibus solennibus actibus in Sveci partes transisse, eumqve pro suo Rege admisisse, vi eis intentata, qvi eundem agnoscere noluerint. Unde plerisqve articulis fundamenti in vicem substerni, Carolum Gustavum Poloniæ Regem esse; ut ut satis constaret, titulum bellicæ adqvisitionis nondum satis firmatum, qvi tamen pro captu temporum tunc solicitari non potuerit. Unde & præstationem homagii in annum dilatum, num interim pax futura, aut Sveco possessio Poloniæ firmanda sit. Sed & qvædam studio obscurius posita, ut deinceps ex æqvo ad Electoris & Belgarum rationes interpretando aptari possent. Cæterum qvia Bonino nihil injunctum erat, qvod apud Belgas ageret, ne forte plus qvæstionum ipsi moveretur, & qvia parum è dignitate erat diu otiosum Hagæ morari; in consessu Ordinum audiri petebat, haut indicato, qvid propositurus esset; eoqve obtento istis valedicebat. Qvod, etsi inopinum, iidem acceptabant, debito verborum honore reposito. Denuo tamen ad secretum colloqvium vocabant, & exemplum pacti Svecici petebant: id qvod iste abnuebat, ut tamen id legendum istis daret, ac ab iisdem describi dissimularet. Addebat, si Belgæ Electoris loco fuissent, vix credere ejus emolumenta & fœdus ita accurate observaturos fuisse. Nec deesse exempla etiam potentium Rerumpublicarum, in talia consentientium, qvæ ipsæ injusta & iniqva agnoverint; haut obscure indigitans, qvid Hollandi bello Anglici circa exclusionem Principis Arausionensis admisissent. Inde *15. Maii.* citra moram Boninus discessit, haut expectato, qvoad conventus Ordinum Hollandiæ absolveretur, ne aliqvid videretur qvæsivisse, qvod non obtinuerit. Ostendebant verbis Belgæ, hac legatione sibi satisfactum: sed num serio ita sentirent dubium habebatur. Sane digresso Bonino *4. Jun.* Ordi-

1656.

Ordines Generales scripto declarabant; qvæ pacto Svecico super augmento vectigalium disponantur, hautqvidqvam articulo XVI. fœderis Belgici conspirare: eoqve ipsos confidere, Electorem nihil admissurum, qvod huic articulo repugnet. Scilicet vetus vulnus recruduerat, qvod non nisi pedetentim coalescere poterat. Unde summa rerum Electori in eo vertebatur, ut armis autoritatem suam tueretur, & spes illa Belgis abjicienda foret, brevi necessum eidem fore subsidia horum implorare.

Ab Electore legatus in Angliam mittitur.

§. 9. Ast in Anglia id Electoris factum majorem adplausum sortiebatur. Insinuaverat superiori anno Cromvellus Electori per legatum Gallicum, gratum sibi fore, si qvis ab hoc missus in Angliam veniret, ac eo fine se negotiationem cum Svecis extracturum; qvi multis jactaverant, qvam lautas conditiones eidem Rex obtulerit, si arma secum sociare vellet. Unde Elector Joannem Fridericum Schlezerum in Angliam proficisci jussit, publica tamen persona tantisper dissimulata, qvoad Protectoris, populiqve Anglicani studia in ipsum perspiceret. Qvi & sat æqvos Electoris se causæ præbebant, haut parum mirati, Svecos à Principe, à qvo nunqvam læsi sint, & cujus benevolentiam difficillimis temporibus senserint, munita loca in cautionis vicem exigere. Ac molestum sibi fore testabantur, si inter Regem & Electorem in arma res erumperet; operam qvoqve suam polliciti evitando dissidio rebus Protestantium tam noxio. Inde isti ab Electore mandata transmittuntur cum literis legationi fidem facientibus, qvibus Cromvello titulus dabatur *Serenissimi ac Celsissimi Principis, Domini & Amici colendissimi.* Eum si iste adspernaretur, promitteret Electorem cæterorum exemplum haut ægre secuturum. Maluerat Elector, ut Schlezerus negotiationem prius profligaret, qvam personam publicam indueret. Ne tamen iste agendi modus suspicionem excitaret, per fidos homines apud Cromvellum explorare jubebatur, publicata, an dissimulata persona negotium suscipi mallet. Eidem post honoris verba exponere injunctum: *Postqvam gliscens inter Svecos Polonosqve dissidium demum in apertum bellum eruperit, per qvod sua qvoqve provincia periculo involuta, & commercia turbata fuerint; non potuisse se, qvin de eo negotio communes utriusqve rationes spectante ad ipsum referret. Et qvia priora inter eas nationes bella Anglis seqvestribus suspensa sint, Electorem judicare, Protectoris operam magnum pondus habiturum; eoqve ut missa legatione partibus sese interponere velit rogare. Addito, mercatores ex Anglia, ac vicinis locis apud Borussos veteri conditione provincia, ac vectigalium egregie se habuisse. Sed qvid deinceps futurum sit, ubi duo regna validissima cum adjunctis pulcerrimis provinciis, sub unum caput redigantur, è cujus placito deinceps dependeat commercia & vectigalia temperare, omnesqve Maris Baltici portus aperire, & claudere; Protectorem pro sua prudentia facile perspecturum. Nec dubium, qvin idem dudum ista mature expenderit, ac circa eadem consilia ceperit bono publico proficua. Cui cum & privata Electoris rationes insolubili nexu illigata sint, confidere, & hasce ipsi tum ob alias causas, tum ob communia sacra curæ fore, ac si eo nomine vis inferatur, ope & consilio adfuturum. Nunc vero Svecum postulare, ut Elector Borussiam, huc usqve Poloniæ feudum, ab ipso deinceps recognoscat, cum tamen Polonus nondum debellatus sit, multo minus Regnum abdicaverit, nec adhuc ab universis Regni ordinibus imperio in eundem collato. Ab eodem exposci liberum transitum per Pillaviam & Memelam, à Poloniæ Regibus nunqvam desideratum, augmenta vectigalium, moderamen commerciorum, exclusis à successione agnatis, qvibus tamen è prima collatione jus qvæsitum fuerat. Deniqve expostulari, ut Elector fœderi cum Belgis nuper inito renunciet eo ipso tempore, qvo ad idem suscipiendum Protectorem, & alios invitare meditabatur. Ista omnia cum conscientiæ, existimationi, aut rationibus sui status, atqve commerciorum repugnent, Protectorem rogari, apud Regem operam interponat, ut talibus exigendis supersedeatur. Præsertim cum Elector, Poloniæ licet fiduciario vinculo innexus, nunqvam in partem hujus belli, prout nec ipsius majores, venerit, ac eam privatam semper Regiæ Domus litem duxerit, cui sopiendæ ipse juxta Paterqve suus seqvestris officium obierint. Unde cum Electori causa nova fuerit, quare vel Sveci vel Poloni intentionem fulciat, ac in electione Joannis Casimiri ea lex dicta sit, ut hic in Sveciam nihil actionis moveat, eiqve ubi Respublica postulaverit, renuntiet: eoque ipse neqve suo nomine, nec velut Reip. membrum de hac Domus Regiæ lite unqvam participaverit; haut sperasse invitum se à Sveco in id bellum & qvidem ita duris conditionibus pertractum iri. Unde confidere, Protectorem tum ob communia sacra, tum ob commercia & evidentem causæ justitiam, ubi amica officia haut proficiant, efficacioribus remediis eidem adfuturum, qvo possessio sua salva ipsi sit.* Post hæc

Sui mandata. 30. Oct. 1655.

1656.

hæc exponere jubebatur, gratum auditu fuisse Electori, à Protectore causam Pedemontanorum susceptam, & qvod idem dissidia inter Protestantes saltem ad moderationem Christianis dignam, ac mutuam tolerantiam perducere laboret, opus admodum salutare, cum importuna ista, & inauspicata litigia per Germaniam præcipue infinita damna non sine Ecclesiæ juxta ac Reip. perturbatione produxerint. Super qvibus destinatis ut Protector consilia cum Electore sociare velit, rogare, qvi & ipse exemplo majorum suorum ei negotio promovendo operam accommodare cupiat. Et qvia Elector Ratisponæ & alibi apud Pontificios magnum odium contraxerit, ob propugnata tanto fervore Protestantium commoda, & ut utriqve religioni addictorum suffragiis par valor foret: spem esse Protectorem ipsi vicissim adfuturum, velut qvi pari studio ad fulciendas Protestantium res feratur; præsertim cum Electorem solum fere destitutum iniqva insuper qvorundam Protestantium odia premant. Deniqve ubi Schlezerus sentiat, Cromvellum Electori fœdere junecti velle, exploraret, num is fœderi Belgico adscribi, aut num peculiare inire cupiat; ac de eo ad ipsum referret: simul insinuaret, Electorem Anglicanæ nationi in suis provinciis qvantum commode possit favoris exhibiturum. Ast prima admissione non nisi communia emolumenta laxis verbis commendaret, ac officium ejus componendo cum Svecis dissidio peteret: inde prout animorum habitum sentiret, privatis colloqviis ad peculiaria accederet.

Cum Cromwello agitatur.

§. 10. Cæterum Protector jam antea ad Consilium retulerat; num ultro seqvestrem se Regi, atqve Electori asserre deberet? Sed placuerat id officium differri, qvoad idem expeteretur, ac legatus Svecicus, qvicum magni momenti negotia agitabantur, expeditus foret. Et cum Belgarum Legatus Neoportius super eodem officio ulterius instaret, Cromvellus ostenderat: sibi eam rem utiqve cordi esse, ac omni modo impedire cupere, ne in Borussia res ad manus deducatur. Sed nondum dispicere commodum locum, ubi ea tractatio suscipienda, & qvis ei legationi obeundæ admovendus sit. Inde cum Schlezerus tempus exponendis mandatis posceret, Protector id gratissimum sibi esse significabat; utut Sveci eidem persvadere satagissent, nullibi qvam in aula Brandenburgica plus odii adversus istius fastigium fuisse ostensum, aut plus infensorum sermonum jactatum. Post exhibitas tamen fiduciarias literas accessus vario obtentu differebatur, qvoad per legatum Belgicum, qvi Protectorem urgebant, scrupuli exemti essent. Demum magister officiorum Schlezero indicabat; Protectorem qvidem publice ipsum audire velle: sed qvia accelerando negotio facturum, ac forte gratius Electori futurum sit, privatim ipsum admittendum, eodem tamen honore mactum, qvi etiam maximorum Regum ministris exhibeatur minore qvam plenorum Legatorum dignatione. Cum Schlezerus, qvæ jussus erat, hoc modo exposuisset, Protector in hunc sensum respondit: *gratum sibi ipsius adventum, & causam, ob qvam missus sit. Sibi semper fuisse persvasum, à Deo, dum ipsum gubernaculo hujus Reip. admovit, simul eam sibi injunctam obligationem, ut omni opera conniteatur ad servandam inter Principes Protestantes fidem, ac Christiano nomine dignam amicitiam. Id qvod si unqvam antea nunc necessarium sit, qvando truculentus ille, & sangvinem sitiens spiritus, qvi Pontificiorum animis penitus inolevit, immani sævitia in Waldenses exercita, ac turbis inter Helvetios alitis tam aperte se exerat; manifesto documento, qvid isti in universos Protestantes meditentur, si occasio detur. Id qvi non agnoscat, in summa rerum ignorantia versari; qvi talibus non excitetur, magno se crimine adstringere. Sed gravius peccare, qvi hac temporum facie ad ambitionem, ac alieni habendi cupidinem satiandam, aut commercia ad se pertrahenda abuti non dubitent; cum nunc potius res urgeat communi causæ invigilare, nullo discrimine, Lutheranus qvis, an Reformatus audiat. Eqvidem se, qvantum intestinæ turbæ permiserint, summo studio in id incubuisse, ut dissidia inter Protestantes tollerentur, aut averterentur. Qvamprimum clavo Reip. admotus fuerit, id primum negotium habuisse, ut pax cum Belgis, ac fida amicitia reduceretur; qvo scopo allubescente Numinis gratia se potitum. Parem curam circa alios habuisse. Ac uti Christiana lex pacem cum omnibus hominibus colere jubeant; ita sibi votum fuisse omnibus amicum agere. Qvin si intra triennium ab Hispanis aeqvas conditiones obtinere licuisset, bellum adversus eos majore vi, qvam hucusqve factum, non fuisse suscepturum. Nam antea jam bellum Anglis cum ista gente fuisse. Eqvidem gravem sibi calamitatem divinitus immissam fallente expeditionis in Americam successu, ac penes Numinis providentiam esse, qvem exitum ei rei daturum sit. Potuisse tamen ad extremum tam cum Hispanis, qvam Gallis pace potiri, si privatum commodum seqvi placuisset.*

16. Nov. 1655. Nieuport.

19. Nov.

1656.

14. Dec.

1656.

cuisset. Ast non solum ob studium cum vicinis amicitiam colendi, sed & ideo hos istis prætulisse, qvod multæ Reformatorem myriades pace, ac honestis conditionibus in Gallia perfruantur; cum contra apud Hispanos in morem abierit vim conscientiis inferre, ac omnes sacra puriora professos vi, aut clandestinis artibus subversum ire. Ex his Electori judicare in proclivi fore, qvam molestum sibi futurum sit, si ipsum cum aliis collidi contigerit. Ac ideo intima animi sui sensa Deo teste prolixius exposuisse, qvam mos suus ferat. Cæterum per delegatos pluribus cum ipso agendum. Observabatur Ragozium valde à Cromvello æstimari; qvem & maluerat Poloniæ Regno, qvam Svecum potiri, qvod is Reformatorum tradita seqveretur. Inde cum plures per dies delegatos frustra expectasset Schlezerus, ipsius Cromvelli colloqvio iterum potitus qverebatur; Electorem invitum à Rege Sveciæ in bellum pertrahi; cum contra Sveci dissidiorum inter ipsos causam in Belgas referrent. Cui Cromvellus: Sveco sine dubio graves causas fuisse, qvare Poloniam ingressus sit, ac semper jactasse, id incremento purioribus sactis cessurum. Sed haut novum esse, profanis cœptis ejusmodi colorem circumponere. Id qvod tamen in Regem, aut qvemvis alium dicere nolit, cum occulta hominum consilia rimari penes se haut sit. Ac satis nosse aliorum censuris se qvoqve obnoxium, qvi arguant, ipsum religione ac divino nomine, omnibus merito maximi æstimandis, in prætexti duntaxat vicem uti. Sed qvæ mens sibi fuerit, futuras actiones testaturas. Cæterum si genuinas bellorum, qvæ hodie agitantur, causas perpendat; è pravis ea libidinibus qvin profluant neminem inficiaturum. De causis autem litis Regem inter, & Electorem judicare non posse ob intercapedinem locorum, & qvia earum terrarum rationes, ac jura inter Anglos parum cognita fint. Sane Svecos referre, Ducalem æqve, ac Regiam Borussiam appendicem esse Regni Poloniæ; eoqve Carolum Gustavum Electori injuriam non inferre, qvod post primarium in potestatem redactum accessiones qvoqve sibi vindicet. De qvo cum Schlezerus ipsum penitius edocuisset, addebat; brevi adpariturum, qvantopere sibi cordi sit dissidia inter Protestantes præcavere. Simul qværebat, qvæ via ineunda foret Belgas inter, & Svecos amicitiam servandi, & qvid consilii Danus capturus videatur? Sed mox cum nuntii de pace inter Regem & Electorem constituta adferrentur, omnes insignem lætitiam testari. Ac post ipse Elector per literas Protectori de ea significabat. Qvibus Schlezerus jubebatur adjungere; non obscure Belgas innuere, eam sibi transactionem haut arridere; cum tamen nondum super argumento pacti, & num id ipsos tangat, iisdem constet. Ac sane Electorem eorundem semper rationem habuisse, nec unqvam offensæ aut suspicionum ansam præbiturum, velut qvibus fœdere innexus sit, & ad qvos propediem legatum eo nomine mittere decreverit. Sed qvia Protectoris autoritas magnum pondus habitura sit, si rationes communis rei Protestantium Belgis ingerantur; petere operam navare velit, ut Svecos inter & Belgas amicitia conservetur. Qvod si Cromvellus ea pacta sibi communicari postulet, ipsi soli, & ea duntaxat, qvæ commercia spectant, ostenderet.

11. Jan. 1656.

Jar. IV. 1.

15. Jan.

1656. 25. Febr.

Cromvelli consilium.

§. 11. Cæterum super statu Electoris Cromvellus judicabat: *arma ei haut ponenda, nec negotium semiperfectum relinqvendum, ac junctis cum Sveco armis speciem socii, ac communis fortunæ occasionem huic adimendam aliqvid contra pacta suscipiendi. Si Sveci ultro à pactis discedant, bonum id fore; sin minus, in eorum utiqve partes concedendum. Nam eousqve Electorem progressum, ut à Mosco, Cosacis, Tartaris, Polono, ipsoqve Cæsare nil præter odium & exitium ipsi expectandum sit, ubi victoria penes istos steterit. Eoqve immeritam calamitatem declinaturo omnes vires intendendas, obfirmato in utramqve fortunam animo. Præsenti rerum facie Svecos Electori ex asse amicos aut hostes esse oportere: media consilia sectanti servitis periculum imminere. Ac si Elector noluerit bona fide Svecis amicus esse, hostilitatem fuisse continuandam. Armis deniqve autoritatem ipsi apud armatos, propriosqve cives stare.* Eadem & prudentum in Gallia sententia erat. Ac multi è Belgis agnoscebant, postqvam Elector semel aleam jecerit, ludum esse continuandum; qvod neqve Belgis, neqve Electori profuturum sit Svecos opprimi, ac Polonorum vires resurgere; qvod inde Protestantium partes insigniter sint debilitandæ. Eoqve rationes Electoris reqvirere, ut ea pax solida sit, nec effectu destituta; ac sapienter facturum, si Polonis haut temere confidat. Post significationem de pace factam Schlezerus nil aliud agebat, qvam ut verbis amicitiam alere studeret; nisi qvod de abolenda seclusione Domus Arausionensis moventi Cromvellus responderet; pluribus documentis opus esse, qvam adhuc ab isto prolata sint, ut credat, eam Domum in ipsius res benevolen-

13. Jun.

volentia propendere. Cæterum qvia eo tempore Cromvellus unice in bellum Hispanicum intentus erat, haut tædio fuerit, nonnulla super ejus belli caussis è clarigatione hic inserere. Ea igitur demonstrabatur; Anglicanam nationem jam antea cum Hispanis bello in America implicitam fuisse; eoqve invasionem qvarundam ibi insularum nuper factam non novum bellum, sed continuationem veteris habendam; aut potius retorsionem ob varia in Anglos ibi locorum contra gentium jus patrata; nec minus contra vetera pacta inter Henricum VIII. & Carolum V. & contra genuinum sensum transactionis inter Elisabetham & Philippum II. coeptæ, & à Jacobo VI. perfectæ. Cædes ab Hispanis exercitas, naves mercesqve spoliatas, & publicatas; in servitium abstractos homines; incolas expulsos insulis vel tempore belli occupatis, vel alias legitimo titulo qvæsitis. Ad qvæ omnia Hispanis nil coloris sit præter donationem Pontificis, & primam detectionem. Prius qvod attinet, sane promtum esse, Pontificem ad disponendum super Regnis & provinciis; Christo tamen, cujus vicarium se ferat, in eo admodum dissimilem, qvi circa bona litigiosa ne arbitri qvidem partes suscipere voluerit; cum huic integra regna, Angliam & Hiberniam donare placuerit. Atqvi se istiusmodi potestatem haut agnoscere; ac credere Hispanorum cordatos idem facturos, si Pontifex tantundem ipsis adimere instituat, qvantum dederit. Detectionem terrarum, & qvod Hispani insulis, fluminibus, promontoriis Americæ vocabula imposuerint, non adprehensa simul & servata locorum possessione, inanem esse titulum, cui nullum jus superstrui possit. Anglis contra curæ fuisse non alia loca occupare, & coloniis insidere nisi incolis vacua, vel ubi indigenæ juxta ipsos habitare permiserint, terris excolendis non sufficientes; id qvod omni jure permissum sit. Unde judicasse, non melius à se impendi potuisse vires maritimas divinitus concessas vindicandæ existimationi suæ nationis, ac reponendis damnis, tum stabiliendæ nunc & in futurum securitati, qvam ut bellum persequatur iis locis, ubi Hispani pacem habere nolunt, ac Anglos ad piratarum aut ethnicorum modum tractant, etiam ubi fortuito casu, aut per necessitatem eodem adpulerint. Multa insuper posse memorari de innocenti sangvine tot myriadum ab Hispanis effuso, qvi Nemesin inclamet; de inveterato odio, ac tamdiu agitatis in Angliam consiliis, ac uti jam olim deliberarint, utrum satius sit Angliam prius subigere, eo facilius recuperando Belgio, an à Belgis incipiendum, qvo ad Angliam opprimendam via sternatur. Accedere cædem Ashami legati Anglicani in Hispania nondū expiatam; ac tam multa seminaria per Hispanicas ditiones instituta, ubi Anglici sacerdotes, & Jesuitæ alantur: demū sangvinolentā inqvisitionem Hispanicā, & impiam Pedemontanorum trucidationem, qvam verosimile sit ab Hispanis missionariis excitatam. Id porro bellum Protectoris in Hispanos adeo opportunum Gallo accidebat, ut summo studio istum fœdere sibi innectere studeret, etiam concesso, ut Cromvellus eundem *Gallorum Regem*, non *Galliarum* nuncuparet, alias ipse Protectoris qvoqve Franciæ, vocabulum, sicut Angliæ, assumturus: Simul pateretur, Cromvellum Instrumento suo nomen, titulumqve ante Gallicum ponere.

1656.

a Nov. 1655.

§. 11. Idem Galliæ Rex cum vereretur, ne forte Austriaci qvid in Alsatiam moverent, ejusdem viribus à Belgio divertendis, fœdus mutuæ defensionis Electori per Legatum suum in Polonia Antonium Lumbranum jam mense Julio superioris anni obtulerat: in qvod & facile Elector consensit, qvi itidem solicitus erat, ne se in diversa parte districto à malevolis qvid in Clivicas ditiones tentaretur. Id fœdus Regiomonte conclusum octavo demum post mense ratitabitum fuit. Scopus eidem præscribebatur conservatio pacis Westphalicæ. Capita ista erant. *Sit ab hac hora deinceps firmum, strictum, & inviolabile fœdus, societas, & amicitia inter Christianissimum Galliarum & Navarræ Regem ab una; & Serenissimum Principem ac Dominum, Dn. Fridericum Wilhelmum Electorem Brandenburgicum ab altera partibus, pro communi defensione Statuum, ditionum, terrarum, arcium, locorumqve omnium, qvæ utraqve pars in Imperio Romano possidet, vel ad qvæcunqve in eodem jus aliqvod habet, sive Titulo successionis ab antecessoribus, vel ex cessionibus factis per prædicta Instrumenta Pacis tam Monasteriensis, qvam Osnabrugensis. Vigore hujus fœderis, si forte contingat, ut Serenitas sua Electoralis ab aliqvo Principe vel Rep. qvocunqve tandem nomine censeantur, infestetur vel oppugnetur, vel turbetur in dictis ditionibus, indeqve dependentibus, ac Ser. S. El. competentibus juribus, terris, arcibus, locisvè suis in Imperio Romano sitis sua Christianissima Majestas bona fide spondet promittitqve, se Eidem intra spatium duorum mensium à die notificationis suppetias laturum exercitu MD. eqvitum, & V. M. peditum, tormentisqve levioribus campestribus bellicis*

Fœdus Gallicum.

Lumbres.

24 Febr. 24. Octob.

1.

2.

1656.

bellicis, prædicto numero peditum equitumque convenientibus, quousque S. Ser. as El. is iisdem opus habuerit. Hoc inprimis cauto ut in optione arbitrioque Sa. Ser. is El. is sit vel militem ipsum, vel pecuniam tanto militi subsidiisque æquipollentem poscere. Alterutrum vero elegerit Sa. R. Mas. sine mora suppeditabit. Sua quoque Ser. as El. is vice versa spondet, promittitque vigore præsentis fœderis, se intra spatium trium mensium, à die eitidem notificationis computandorum, exercitu DC. equitum, & MCCCC peditum, tormentisque bellicis levioribus campestribus huic numero convenientibus, quousque sua M. as iisdem opus habuerit. Eidem suppetias laturum, si forte contingat S. am Mtem hostiliter invadi à quocunque Principe vel Statu, quis quis tandem ille sit, in tribus Episcopatibus Mediomatricensi, Tullensi & Virodunensi, in Landgraviatu superioris & Inferioris Alsatiæ, Sundgovia, cum civitate Brisacensi & Philipsburgo; ac generatim in omnibus & quibuscunque per Instrumentum Pacis Monasteriensis suæ Mti. cessis locis. Copiis auxiliaribus in ditionibus suis de commeatu sufficienti prospicietis, qui eas requisiverit, residua vero stipendii militaris quisque suis copiis solvet. Si forte vires hostium tam validæ essent, ut eisdem reprimendis, manutenendisque locis oppugnatis majores copiæ auxiliares requirerentur, prædicti Domini Rex, & Elector promittunt utrique, se numerum habita proportione stipulatarum utrinque suppetiarum tam equitum quam peditum, quantum per rationem status, negotiorumque suorum licuerit, sumtu impensisque auxilium requirentis aucturos. Quarum refusionem finito bello alter alteri eo modo rationeque prout convenerit præstiturus est. Quicunque promissis submissisque ab una alterave parte suppetiis præfectus fuerit, imperium in copias suas exercitumque auxiliarem subsecuta etiamnum conjunctione armorum retinebit; ita tamen ut sub auspiciis præcipui exercitus Ducis Generalis militet, ejusque jussis pareat; hic vero in omnibus non nisi communi consilio agat. Suppetiis sive exercitu auxiliari ea pars, quæ eundem imploraverit, vel illius militiæ Dux utetur libere, prout rebus, Status, rationibusque suis id expedire judicaverit, sive ad defensionem Statuum, ditionum, locorumque suorum, sive ad inferendum bellum, oppugnandumque in propriis terris ac ditionibus illum, illosve, qui eundem aggressi fuerint. Quicquid de aggressorum ditionibus adquiretur, in quas nihil nisi ex jure belli prætendi potest, æquis partibus prædicti Rex & Elector inter se partientur. Sua Ser. as El. is promittit, se in omnibus bello quæsitis locis vasallos & subditos tam seculares quam religiosos cujuscunque ordinis sint, in exercitio libero ac quieto religionis Catholico-Romanæ, usuque templorum ac bonorum relicturam. Vice versa Ra. M. as promittit, se Protestantes Evangelicos quoscunque in iis, quæ à se occupata fuerint, in exercitio religionis, usuque bonorum conservaturam. Ea pars quæ suppetias petierit, nullum tractatum pacis vel induciarum inire poterit, sine expresso assensu alterius; ne quidem suspensionem armorum, ubi id status bellique ratio efflagitaverit, nisi ad summam trium septimanarum pro utroque exercitu, quam neutiquam prorogare licebit. Durabit autem hæc societas, fœdusque defensivum respectu Statuum ditionumque prædictorum Dnn. Regis & Electoris sex annorum spatio à die ratificationis præsentis tractatus, (ita ut ante decursum eorundem de prorogatione ejusdem vel alia aliqua conventione agatur.) Quo tempore tractatus cum aliis Statibus, Principibusque instituere non poterunt in præjudicium præsentis. Non derogabit autem vel præjudicabit hic præsens tractatus pactis conventis cum Serenissimo Rege Sveciæ, Ordinibus Belgii Fœderati, vel aliis quibuscunque communibus utrique parti amicis & fœderatis, ab iisdem vel alterutro eorum hactenus initis. Adeo ut si forte lis vel dissidium inter hosce fœderatos oboriatur, altera pars non obstricta sit vigore hujus præsentis fœderis ac conventionis alia ratione intervenire, nisi ut munere mediatorio tanquam communis amicus fungatur, bonaque fide omnia officia impendere, ne dissidia in apertum erumpant bellum. Ratificatio intra trimestre à die conclusi fœderis tradatur, & permutetur. Elector inde Regi ob ratihabitum fœdus per literas gratias agebat, & quod is declarasset, sibi ipsius emolumenta maxime cordi fore, nec ab ejusdem rationibus suas unquam separaturum: tum & quod *Fratris* titulo ipsum honorasset, cui vicissim *Majestatis* titulum impertierit, quem nulli Regum tribuerit, nisi qui *Serenitatis Electoralis* vocabulum reddat: id quod & Regem deinceps facturum speret. Ast cum Elector Regem ducenta uncialium millia, hic istum legiones aliquot posceret, uterque frustra fuit.

[Margin: 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. — 3. Nov.]

§. 13. Cæterum uti Electori multa dura, non pauca quoque obscura, & in molestam interpretationem patientia in pactis Regiomontanis admittenda fuerant: ita cum Svecos jam tractabiliores fore censeret, viribus intempestivo Jaroslaviam usque itinere non parum attritis, & rebellantibus

Cum Svecis super illustratione pactorum agitur. 8. Febr.

1656. tibus per Poloniam, atqve Lithuaniam deditiis, super istis emendandis agere constituit. Qvo fine Dobrzenius ad Regem proficisci jubebatur cum designatione eorum, qvæ in pactis Elector illustrari, aut emendari cupiat. Addebatur intercessio pro Episcopo Warmiensi; ut Rex ipsi assignaret, unde vitam tolerare posset; tum pro Ordinibus Borussiæ velut sibi fœderatis. Cupiebat qvoqve Elector audire rationem, qva sibi amicitia cum Belgis constare possit salvo cum Svecia fœdere; qvam Rex suggesturum se promiserat. Denique ut modus fieret damnis, qvæ transeuntes Pomeraniam, & Novam Marchiam Svecorum copiæ subinde dabant. Ubi Elbingam pervenisset Dobrzenius, absente Rege negotium suum Erico Oxenstiernæ exponere cœpit; qvi valde cupidum se ostendebat, ut amicitia inter Regem & Electorem arctius stringeretur; sed circa petita decerni nil posse, Rege in altiora Poloniæ digresso. Adparebat qvoqve, Svecos sibi à Belgis metuere, ac optare, ut Elector diffidentiæ inter ipsos tollendæ operam navet. Ad qvæ Elector declarari jubebat; non repugnare se, qvo minus arctior inter ipsos conjunctio fiat; sine dubio tamen summam negotii melius successuram, si prius ingrata qvædam è medio removeantur. Cæterum asperam rerum faciem, & periculum undiqve imminere, cui facile totus orbis Christianus involvi qveat. Unde mature consilia capessenda, qvibus ista avertantur, ac inprimis, ut barbarorum irruptio arceatur. Cum etiam præcipui Catholicorum capita conferant, ac pacem inter Regem atqve Electorem parum æqvis oculis respiciant, delectibus magno studio actis; dispiciendum esse, qvomodo hi arcendi, aut deliniendi sint, qvo pax Germaniæ constet. Ad qvem scopum ipse cum Rege consilia, viresqve sit sociaturus. Sed prius ab Oxenstierna declarandum, num idoneis ad hanc rem mandatis à Rege sit instructus; num de genuino Regis scopo communicare velit: num super causa Juliacensi satisfacere ipsi qveat? Ea si facultas sit, statim ad summam negotii esse accedendum. Deniqve ut super vectigalibus tractatio instituatur, cui & Belgæ adhibendi sint.

13. Febr. *30. Mart.*

§. 14. Ast Oxenstierna id maxime agebat, ut per ambages ad armorum conjunctionem inter Regem atqve Electorem viam sterneret. Eqvidem haut sibi propositū cuipiam Electorem negotio immergere, qvod conscientiæ, rationi atqve æqvitati repugnet. Enimvero Germaniam omni ex parte bellorum incendiis cingi, ut illa iisdem qvoqve corripienda videatur. Unde super scopo armorum statuere in proclivi fore. De stativis militum, & moderamine belli parum itidem controversiæ fore, qvod Rex nil petiturus sit, recepto mori & æqvitati repugnans. Unde vix qvidpiam restare, super qvo conveniendum sit, qvam auxiliorum modum, & belli præmia. Sane qvanqvam credendum sit, Regis proprias vires sufficere ad absolvendum bellum, qvod citra cujuspiam auxilium tam feliciter orsus est; haut tamen recusaturum in partem gloriæ Electorem admittere, adqvisitis qvoqve terris pro ratione collatæ operæ dividendis. Nec dispari idem disserebat paulo post, cum de victoria Regis de Czarnecio nuntiatum esset: Regem hosti penitus opprimendo aliqvandiu istis locis hæsurum. Sed qvia metuendum sit, ne alii huic se bello immisceant, & vero Regis atqve Electoris rationes invicem implicitæ sint; ideo Regem optare occasionem sibi præberi, qva studium suum in Electorem declarare qveat; utqve expensis utriusqve atus viribus, Staut defectibus, in omnem eventum consilia digerantur. Eqvidem soli Poloniæ compescendæ Regem abunde sufficere. Sed ut avertantur eorum conatus, qvi extra Poloniam huic bello ingesturi se videantur, cum Electore ex æqvo conveniendum. Et qvia Rex vereatur, ne Belgæ Hispanis se innectant, Electorem huic gratissimum facturum, si illos permovere qveat, ut legatos huc mittant, qvibus qvantum res ferat satisfaciendum sit.

Sveci conjunctionem cum Electore affectant.

§. 15. Enimvero invalescentibus Polonorum viribus, qvi Electori ob transactionem cum Rege Sveciæ graviter succensebant, utut initio odium premerent, ac varios per nuntios eum in suas iterum partes invitarent; difficillima surgebat consultatio, utri partium huic accedendum foret. Nam non solum utrinqve tot se rationes offerebant, ut ad eas discernendas non tam judicio, qvam divinatione, aut alea opus videretur: sed & consiliarii Electoris inter se divisi circa summam rerum acerrime dissentiebant, Waldeccio qvidem pro conjunctione cum Svecis summo studio connitente, cui Hoverbeqvius, Somnicius, & Fridericus Jena non minus servide contradicebant. Hi in universum contra conjunctionem objiciebant; ea omissa Electori de amicitia Mosci cautum esse. De Ragozio incerta adhuc omnia. Facile fieri pos-

Consultatio super conjunctione cum Svecis.

1656. ri posse, ut Poloni iterum cum Cosacis transigant. Grave esse, qvod Svecus permittere nolit ante transactionem ab Electore legatos ad Polonum mitti. Deniqve Oxenstiernam negare, super pace sibi qvidqvam in mandatis datum; cum tamen tractatibus de bello conditiones pacis, qvibus obtinendis idem suscipitur, prius definiendæ sint. Ex qvo adpareat, Svecos sua commoda qvæsitum ire cum Electoris periculo, nulla emolumentorum ipsius habita ratione. Inprimis Jena rationes in utramqve partem adductas diligenter excutiebat; è qvibus, qvæ conjunctionem svadebant, hæ fere erant. Electorem transactione cum Sveco Poloniæ Regno plane renuntiasse; & qvia is ex hacce teneatur Svecorum hostibus transitum aut commorationem in suis portubus, ac ditionibus haut concedere, Polonos eundem postulantes non nisi opposita vi arceri posse: qvo casu etiam citra conjunctionem cum Svecis hostilia in Polonos sumenda, cum contra Sveci hejc Electori ad nil peculiare præstandum obligentur. Imminens à Mosco, aut Polono periculum ab Electore non posse per amica remedia averti, qvin Sveci protinus fidem violatam clamaturi sint; qvibus iste promiserit non solum casu pactis expresso qvindecim militum centuriis, sed & totis viribus adsistere, si ipsi ob id pactum impugnentur. Qvin & citra eam obligationem Electori Svecorum causam amplectendam, qvod potioribus Polonorum rebus ipsi non modo de Borussia, sed & aliis ditionibus periclitandum sit; cum Svecia ad tuendam duntaxat Borussiam, non item Germanicas ditiones citra peculiare pactum teneatur. Nam citra prævium pactum alios in auxilium excire, anceps esse, cum isthoc sæpe enormiter taxari soleat. Igitur utiqve opus videri, Electorem sibi de Svecorum auxiliis in omnem eventum arctiori fœdere prospicere. Præsertim cum verendum sit, ne hi negatam conjunctionem in causam hostilitatis arripiant. Porro jam in præsens Regis atqve Electoris rationes mutuo innexas. Utriqve Pontificios infensos, qveis si facultas nocendi sit, par exitium imminere: unde etiam extra fœdus Electori Svecorum causam velut propriam amplectendam. Atqvi hoc citra fœdus Svecis omnia integra manere, ut, ubi videatur, inducias aut pacem inire possint Electore vel excluso, vel molestis conditionibus onerato. Totam præterea factionem Pontificiam invasione Poloniæ offensam, in cujus partem qvisqvis venerit, iisdem inimicum manere. Ac inprimis, qvicqvid Elector testetur, nunqvam istis persvaderi, serio ipsi cum Svecis hostilia intercessisse; cum idem Præsulatum Warmiensem acceptarit, cujus munita loca, ipsius copiis insessa, Sveci nondum vi oppugnarant. Nec dubium esse, qvin validi delectus, qvos Pontificii agitant, à Polonicis turbis occasionem acceperint. Qvi perspectis Svecorum destinatis sine dubio præoptaturi sint Svecos in Polonia alteri, qvam primum ab hisce, & Anglis ictum intra proprias terras expectare. Cum igitur Elector à Pontificia factione hostis habeatur, cui & ab ipsis Svecis varia pericula immineant, ni sese iisdem rite innexuerit, nec ut solus res suas sustineat sat virium supperat; nil superesse, qvam ut ad conjunctionem descendatur. Præsertim cum Svecis non uno loco vicinis utatur, adversus qvos Poloni in campo consistere neqveant, subactis jam nobilissimis Regni partibus, ac inprimis pede in Borussia firmato. Eosdem jam ultro Electoris societatem prensare, post forte si ab isto ambiatur negandam. Tum purioribus sacris addictos, & olim Protestantium partes strenue sustinuisse. Et cum Electori utiqve in alterutras partes videatur concedendum, plus apud istos securitatis sperandum, qvam vel apud barbaros, vel Protestantium sacris infestissimos; qvi & insuper non spernenda societatis præmia ostentent. Forte & ope Svecorum plenam possessionem ditionum Juliacensium obtineri posse, qvæ nunqvam per evidentissimas qvantumvis juris rationes pervincenda sit ob tot competitores, & aulæ Cæsareæ alio inclinantia studia. Electorales qvoqve provincias valde exhaustas hac conjunctione insigniter sublevatum iri, copiis in alienas terras eductis. Svecos id agere, ut controversia Polonicæ finis imponatur, & pax Westphalica plenæ exsecutioni detur, qvam Pontificii hucusqve impedierint; qvibus destinatis velificari omnes Imperii Ordines teneantur. Deniqve Electorem à Rege & Rep. Poloniæ sæpissime, idqve atrociter læsum, ignominiosis actionibus subinde pulsatum; deniqve hactenus Warsaviæ nihil fuisse facilius, qvam ad turbulentissimi cujusqve civium preces adversus eundem processus decernere.

Rationes pro conjunctione cum Svecis.

§. 16. Adversus ista non deerant, qvæ reponi possent pari veri specie. Electorem, qvamvis urgente necessitate nexui fiduciario erga Poloniam renuntiarit, non ideo hujus hostem evasisse, nec à Polonis talem haberi, qvi potius ejusdem amicitiam magno

Ad eas responsa. 1656.

1656. magno studio, & oblatis lautis conditionibus qværant; pro qvibus hostilia reponi, haut ulli cordato probatum iri. Admissis amicis tractatibus, qvibus pronos sese Poloni ostendant, omnia, qvæ ab his imminere videantur, pericula declinari posse. Electorem ut Borussiam suam servaret, cum Svecis pactum iniviſſe: cur non eundem ob finem cum illis transigat, à qvibus præter voluntatem secedendum fuerat, præsertim sacramento nondum Svecis dicto? Nec à Svecis velut crimen argui posse, qvod circa Poloniam factum ipsi probarunt. Bavarum Ulmæ cum Svecis inducias iniviſſe, ut hos terris suis demoveret; qvarum mox pœnitudo subierit, rationibus statu diversa suggerentibus. Saxonem post amissam Lipsiam ad neutras se partes contulisse, insuper habito Cæsaris fœdere. Nec ideo fas fore Svecis in Electorem hostilia sumere. Nam etiam salvo cum hisce fœdere, haut teneri ipsum ad fulcienda eorundem arma, qvibus justitia non constet, ubi citra sangvinem his tolli, & æqva satisfactio obtineri qveat. Sane qvid Sveci animo agitent, parum constare, nisi qvod ex anteactis apareat, ipsos æqve validum, aut potentiorem juxta se ferre non posse, plenum dominium Maris Baltici affectare, ac omnes vicinos in ordinem redigere velle. Qvæ plane à rationibus Electoris abeant: & qvæ nuper circa Borussiam conjungi cœptæ sint rationes, ultro dissociandas, ubi Polonis reconciliatis à Pontificiis nil amplius periculi immineat. Eqvidem hos non parum, nec citra causam in Electorem irritatos, diffidentia qvoqve eorundem per Svecorum artes in proprium commodum aucta. Sed omissa cum Svecis conjunctione, facile scrupulos iisdem eximi posse; ac eorundem amicitiam Electori multis partibus proficuam futuram. Probe autem armatum lacessere neqve Catholicis neqve Svecis temere libidinem subituram. Warmiam hoc modo Svecorum manibus subductam, rationibus Electoris ita exigentibus, ipsum præsulem facile excusaturum. Et ubi Elector demonstraverit, invitum se in bellum pertractum, non amplius metuendum à Pontificiis, ne prævertendis pluribus damnis ipsum occupare velint; qvod alias non citra rationem facere poterant, initio læsionis à Protestantibus facto. Sed nec metuendum esse, ipsum in medio destitutum utriqve parti prædæ fore. Nam utut neutri parti solus par sit, neutrum tamen ultro lacessito necessitatem allaturum, ut sua accessione alteram partem validiorem reddat. Sed nec Svecos adhuc sua destinata pervicisse, & res eorum jam nutare videri. Ac ubi eorum fortuna cessim eat, ea qvæ in Borussia teneant, instrumenti vicem subire posse paci promtius expediendæ. Sed ubi partium vires in æqvo maneant, Svecos satius habituros pactis per qvietem frui, qvam inter perpetuum bellum incerto exitu jactari. Hos porro Electoris societatem qværere non studio in hunc, sed ut ejusdem exercitu potiti res suas stabiliant. Qvæ contra Electorem rationes subigant tam ancipitis aleæ negotium suscipere, haut adparere. Circa deligendum socium non tam respiciendum, qvæ is sacra profiteatur, qvam utrum suæ religionis scita opere ipso exprimat, ac scopum istis congruum suis conatibus præfigat. Causam autem hujus belli non è sacris promanasse, sed è cupidine totum litus australe Maris Baltici imperio amplectendi. Ac justam etiam initio causam post vitiari, ubi ab adversa parte pax & satisfactio oblata fuerit. Videndum qvoqve non solum qvid, sed & à qvo offeratur. Ostentari à Svecis, qvæ vi aliis erepta sunt, qvorum possessio nondum transactione firmata est; circa qvæ vindicanda is, cui erepta sunt, qvam maxime connititur. Qvem evictionem præstiturum? Causam Juliacensem longe difficiliorem fore, irritatis hac conjunctione in Electorem omnibus Pontificiis; ac facilius possessa jam periculum incurrere, qvam plura adqviri posse. Gravius afflictum iri Electoris ditiones, si is omnibus se Svecorum negotiis immiscere, ac perpetuum sibi bellum despondere velit. Ut pax Germanica executioni detur, justum esse, sed eum in finem violenta adhibere remedia, qvibus eadem plane subvertatur, absurdum. Deniqve de injuriis per Polonos illatis Electorem nunqvam sat acriter qvestum, nec reparationem postulasse; qvod si factum foret, non dubium, qvin eidem satisfaciendum fuerit. Nunc istarum vim dissimulando exoleviſſe. 1656.

Rationes contra conjunctionem. §. 17. Vicissim adversus eam conjunctionem differebatur: In universum societatem cum potentioribus periculosam; qvibuscum utut forte initio bene conveniat, rebus tamen prospere succedentibus super ipsa præda lites oriri, ubi debiliori ea portione adqviescendum, qvem potentioris libido assignaverit. Reqviri ad eam societatem effectui dandam insignes opes, non in præsens solum, sed & per totum belli tempus haut interrupto tenore continuandas. Eas Electori de suo in promtu haut esse, provinciis jam per delectus, &

1656. ftativ a exhauftis. A Svecis præter tenuia hofpitia nil expectandum; qvæ ubi fufficiant, ad tempus exercitui profpectum. Sed fi adverfi qvid accidat, ut affignatis hofpitiis frui non liceat, aut fi infelici prælio certetur, ubi tunc fupplementa, & receptum? Svecos utcunqve res cadat, indemnes evadere poffe, amiffis duntaxat iis, qvæ antea non habuerant. Sed Electori calamitatem maxime incubituram; cui cum in præfens apertus hoftis non fit, præter neceffitatem potentiffimos in ipfum inimicos irritandos; exprobraturos nunc reipfa ab eo probari Svecorum actiones, qvas initio deteftatus fuerat. Experientia porro conftare, potentiores fœdera tamdiu fervare, qvamdiu expedit; ad qvæ fervanda à debilioribus cogi neqveant, fpecimine ab ipfis Svecis in hac Polonica lite edito. Neminem qvoqve Pontificium Electori juftam belli caufam præbuiffe, ac data licet caufa amicam viam prius tentandam. Qvod fi idem armis probe inftructus in neutram partem conceſſerit, multum momenti additurum bellantibus ad pacem permovendis, qviete interim ditionibus fuis fervata. Aſt fufcepta conjunctione Germaniam pace fua excuffam novo miferiarum barathro immergi. Exercitum alere haut ita arduum fore, debita difciplina compofitum, ac fi non tam multitudo, qvam probata virtus refpiciatur: tum ut in plures ftipendia haut affignentur, qvam revera fub fignis funt. Eqvidem nonnihil difficultatis habere copias difpartiri; id tamen tanti non effe, qvam per focietatem Svecicam omnes horum hoftes in fe pertrahere: præfertim cum non in obfcuro fit, qvo animo in Electorem ea natio fit. Qvamdiu ejusdem res fecunda aura vehebantur, de conjunctione altum filentium. Nunc fortuna tergum obvertente, fua damna per Electoris vires reparare velle. Deniqve poftulari, ut citra neceffitatem, & idoneam caufam in alterius gratiam plenum aucipitis aleæ negotium fufcipiatur non alio præmio, qvam qvod de alieno non fine proprii exercitus deftructione incerto exitu qværendum fit.

Iis rationibus respondetur

§. 18. Neqve tamen deerant, qvibus hæ rationes elevarentur. Declinanda fane cum potentioribus fœdera, fi iis fuperfederi qveat, fi eadem inæqvalibus conditionibus ineantur, fi potentior ultro ambiendus, & velut rogandus fit; qvorum nihil præfenti cafu adpareat. Ne poft victoriam lites inter focios oriantur, perfpicuis pactorum verbis caveri poffe, ac divifa in anteceffum præda. Ac ni ulterius credere velis, qvam manu teneas, omnia pacta fruftra fore. Compendium belli fumtuum fieri poffe, fi femel totis viribus ad obtinendum fcopum potius incumbatur, qvam languido conatu carptim hoftes vellicentur, nullo qvod ad fummam rei faciat damno illato, nec fibi operæ pretio facto. Non ita ad incitas redactas effe provincias, ut militem proba difciplina coërcitum alere non poffint. Cæterum utriqve parti dubiam Martis aleam; ac fi utiqve cladis qvid accipiatur, id non ftatim omnibus exercitibus incubiturum; & integros fupplementorum, ac receptus vicem præftituros. Nondum eqvidem qvempiam in hoftilia adverfus Electorem erupiffe; fed fufficere Pontificios irritatos, qvibus non vires folum, fed & voluntas nocendi fit: & occupari recte poffe, qvi citra juftam caufam infenfi imminent. Qvid actionis Leopoldus Wilhelmus Archidux in Borusfiam foveat, notum effe: ei fi uti fama fert expeditio in Poloniam delata fit, facile rationem fubduci poffe, qvo iftud fpectet. Sed nec inito fœdere Svecorum actiones probari, è qvorum focietate non nifi propria defenfio qværitur; nec iftas fcrupulofas moderandæ confcientiæ regulas in ejusmodi negotiis locum habere. Ob communem Principum morem fane cum Svecis qvoqve circumfpecte agendum. Haut temere tamen finiftri qvid expectandum, qvamdiu Elector exercitum fuum in poteftate habuerit: ac ipfos jactare, juftisfimas fibi fuiffe caufas, qvare cum Polonis pacta abruperint. Præterea juftum metum ad caufam belli fufficere, ubi conftet, alterum reipfa hoftilem animum exprimere poffe, ac velle; qvem occupare fas piumqve fit. Pontificios jam ad qvosdam hoftilitatis actus proceffiffe. Ipfum Pontificem conciliarionem inter Gallos, Hifpanosqve, ac inter omnes fuæ fectæ Principes conjunctionem majore qvam unqvam ftudio urgere, non alio fine, qvam evertendis, qvi iftius fe imperio fubduxerunt. Amica prius remedia tentare neceffum haut effe, ni fpes fit per ea periculum averti poffe. Aſt ubi conftet, amica tractatione fufcepta periculum invaliturum, aut adverfarium vires interim firmaturum, aut inanibus pactis illufurum: ftultum fuerit humanitatis officia, fimul egregiam occafionem res fuas ftabiliendi prodigere, ac aliorum fe ludibrio præbere. Atqvi Pontificios nunqvam ad pacifcendum defcenfuros, nifi fubigente neceffitate, & nunqvam animo pactum bona fide fervandi, velut qvod ex

iftorum

1656. istorum placitis circa talia versetur, quæ ne jurejurando quidem confirmari possint. Armatum inter armatos neutri parti addictum consistere anceps, ac suspectum: unde utramqve partem id acturam, ut istum destruat, ubi eundem sibi adjungere neqveat. Præsertim cum Elector solus utrique parti haut par sit, & copiæ per diversas provincias spargendæ sint, ne in uno loco conglobatas inopia demum conficiat. Qvin fieri posse, ut in odium Electoris partes inter se conveniant, periculosa semper inter duos validos populos conditione eorum, qvi dum neutras partes seqvuntur, utrisqve invisi juxta, suspectiqve agunt. Ab ista qvoqve conjunctione Germaniæ periculum haut imminere, ac Svecos testari, sibi haut propositum Imperii pacem turbare, sed illos, qvi hactenus executionem pacis impedierunt, uno atqve altero ex Ordinibus oppresso, ad meliorem mentem revocare, ac pacem consilio magis qvam armis firmare. Provincias porro Electoris eo redactas, ut qvantacunqve disciplina observetur, istæ alendo exercitui non sufficiant, in cujus tamen conservatione summa rerum vertatur. Denique à Polonis Electori nil amici expectandum; qvibus sustinendis cum solus Elector non sufficiat, per ipsam necessitatem Svecicam societatem imperari. Rationibus ita utrinqve excussis Jenæ demum placebat, conjunctione armorum cum Svecis in præsens esse supersedendum: tractatus tamen non abrumpendos: nec eo minus apud Svecos juxta ac Polonos tentandum, num bellum amica ratione componi qveat. Deniqve ab utraqve parte securitatem qværendam; qvam qvæ præstare abnuat, adversus hanc cum altera societatem ineundam.

Aliud consilium circa eam conjunctionem.

§. 19. Succincte magis sententiam suam expresserat Somnicius, qvi rationes, qvare conjunctio cum Svecis suscipienda sit, has adferebat; qvod Electori cautum non sit, bene à Polonis secum actum iri; cum Joannes Casimirus Rex literis ad Ordines Borussiæ non obscure ipsum perjurii insimulaverit, voto simul nuncupato, se nullos Protestantes, ac inprimis Germanos in suo Regno toleraturum. Non secuta conjunctione provincias Electoris à proprio milite consumendas. Pacem facillime obtinendam, armorum societate cum Svecis inita; qvi urgendi sint, ut qvid terrarum adqvirere velint, exprimant. Nec vitio verti Electori posse, si qvod per has turbas provinciæ suæ valde exhaustæ sint, satisfieri sibi curet. Qvæ tamen rationes aliis haut sufficere videbantur saltem ad suppeditandum justum colorem, qvo Elector Svecorum causam suam facere possit, præsertim cum eo ipso se suosqve ingenti periculo ac diuturno bello expositurus sit. Eoqve contra ostendebant: optimum fore, paci inter duo Regna conciliandæ operam navare, nec in partem belli venire; interim arma retinere, ac militiam probe ordinare. Sane pacta cum Svecis velut necessitate extorta à qvibusdam Senatoribus Polonicis haut reprehendi; ac eos, qvi copiis præsunt, verbo ac scripto testatos, se ut damnum ditionibus Electoris inferatur haut passuros. Qvi nuper adfuerit à Polonis missum confirmasse; haut difficile fore cum Joanne Casimiro convenire, qvi stulte facturus sit, si hoc Poloniæ statu plures sibi hostes faciat. Interim Electorem per tractatum sibi apud Polonum cautionem qværere posse. Eam utut obtinere neqveat, ob provinciæ defensionem armorum societate opus non esse, qvod Sveci per pacta jam ad eandem teneantur. Qvod si demonstrari qveat, Electorem à Polono fidei violatæ argui, injuriam huic suam exprobrandam, & ut isti satisfaciat postulandum; qvod anteqvam recusatum sit, ad arma provolari non posse. De voto nondum ita liqvido constare, ut illud in causam belli valere qveat. Nec ideo tantum arma aliis inferenda, ut occasio sit militem alendi. Qvo plures porro in bellum descendant, & qvo plures satisfieri sibi postulent, eo intricatiores pacis tractatus reddi. Si Elector Svecis accedat, alios vicissim Polono accessuros: ita ob multitudinem bellantium minus spei ad pacem superesse. Sed nec salva justitia Svecos satisfactionis qvida Polonis exigere posse, nec Electorem ad eam extorqvendam operæ qvid conferre. Hunc qvippe ante bellum recepisse, curatu um se ut Poloni istis satisfaciant; id qvod ab iisdem fuerit repudiatum. Unde sive definiant Sveci, qvid terrarum hoc bello petant, seu minus, ad eas adqvirendas Electorem recte conniti non posse. Cæterum revera Electorem huic bello multa impendisse, qvæ ut ipsi refundantur æqvum sit. Sed à qvo refusio facienda, non adparere. Nam Polonos qvantovis pretio redemturos fuisse, ut causa, ob qvam Electori arma paranda fuerint, nunqvam extiterit, ac ut sibi bello supersedere licuerit; qvod nec sua culpa surrexerit, & cui declinando omnia à se tentata fuerint. Unde refusionem poscendum, à qvo bellum profectum sit. Qvæ cum ita sint, Electori omissa belli societate potius junctis

1656. Junctis cum Dano & Belgis consiliis ad pacem conciliandam incumbendum, ac tanqvam seqvestri inter Polonos, Svecosqve securitatem qværendam, æqve periculoso, hi an isti prævaleant; ac propriis viribus ab utrisqve libertatem vindicandam. Eandem qvoqve apud Belgas prudentissimi cujusqve sententiam esse Weimanus scripserat. Ast Waldeccæ Comes eam conjunctionem anxie ingerere, velut unicum remedium rebus Electoris in tuto collocandis, ac solidæ paci procurandæ. *Namsi Sveci difficultatibus eluctentur, ac Mosco satisfaciant, id qvod in proclivi istis videatur, Electorem in medio destitutum iri, utriusqve partis libidini obnoxium. In Belgis spei nihil reponendum, qvibus Sveci satisfacturi sint. Cæsarem haut temere in arma erupturum. Apud Polonos confusa omnia, & ob ferociagentis ingenia tuti nihil; vires tumultuario conglobatas, ac facile dissolvendas. Desidendo Electorem provinciam juxta atqve exercitum nullo fructu consumturum. Inita societate militem exerceri, de alieno ali, insignem Poloniæ partem adqviri, uno Posnaniensi Palatinatu septuaginta oppida contineri. Posse hoc modo etiam locum ad Vistulam accipi conjungendæ cum Marchia Borussiæ; qvo hactenus Elector non sine incommodo caruerit. Plus securitatis eidem esse, plus autoritatis, qvam si neutri partium se addicat. Ita denique societatem Svecicam amplectendam, ut ne amicitia cum Mosco abrumpatur.*

Elector tractatus cum Svecis suscipit. 1. Maii.

§. 20. Qvanqvam autem Elector hoc modo per discrepantes consiliariorum sententias, eorumqve rationes in ancipitia distraheretur; tamen cum Polonorum ferociam, ubi à tot cladibus respirassent, non immerito suspectam haberet, partibus in æqvilibrio retinendis super societate cum Svecis, qvorum res vacillare cœperant, agere constituit. Qvo fine Waldeccæ Comitem, & Nicolaum Ernestum Platenum Frauenburgum ablegat, apud Oxenstiernam Cancellarium expositurus:

Legatorũ mandata

Priori tractatu super arctiore conjunctione mentionem injectam, ejusqve ineundæ varias rationes in medium adductas: unde se venire sciscitatum, num ejusmodi temperamenta inveniri qveant, per qvæ utriusqve securitas stabiliatur. Circa qvæ ut Svecus mentem suam prior declaret, postularent. Id recusanti dicerent: Electorem præsenti rerum statu tutissimum juxta atqve utilissimum utriqve bellantium parti ducere, funestam controversiam amica potius via componi, qvam in ambiguum armorum exitum rejici: ac spem esse Polonum æqvas conditiones admissurum; qvam in rem ipse qvoqve cum aliis operam sit collaturus. Joannem Casimirum tam confusis Poloniæ rebus regno profugum, & plerisqve civibus in Svecorum partes transgressis, Svecorum armis ubiqve victricibus, citra alienum auxilium vires iterum recollegisse, qvi prius defecerant eidem se adjunxisse, intra breve tempus non spernendos progressus fecisse; ac metuendum esse, ne hisce turbis qvicqvid est Pontificiæ sectæ ac barbararum nationum sese immisceat, simul Poloni Borussiæ se infundant. Omnium armorum exitus esse ancipites; ac posse hac occasione Protestantium res in ruinam agi. Ista subinde ingererent, sed simul testarentur, amicitiam Regis ab Electore maximi æstimari. Qvod si Svecus reponat; serum jam esse de pace cogitare, ac non nisi ferro rem cerni posse; eoqve fine conjunctionem Electoris expeti, qvam hic Bartensteini pollicitus sit; nostri repetito ad pacem hortatu super conjunctione ostenderent; nihil circa eam transactum, nec de certis conditionibus mentionem factam; nec eam probe discussam, prout tam arduum, ac summum rerum tangens negotium reqvirat. Sane Electori curæ fore mutuam amicitiam augere: sed considerandum Svecis, in qvantum se periculum iste conjiciat, si haut lacessitus in partes descendat, & non Polonum solum, sed & forte Turcam, Moscum, Cæsarem, Pontificem, omnesqve hisce addictos in se irritet, qvibus nullo modo par sit. Qvæ tamen cum Rege convenerint, iis Electorem staturum, simul paci conciliandæ operaturum. Si Svecus haut eo secius conjunctionem urgeat, interrogarent; qvid cautionis & præmii Electorem mansurum sit, tot hostibus, tamqve potentibus in se tractis? Ubi de qvatuor Palatinatibus Majoris Poloniæ antea jam oblatis jaciat, (nam de Ucraina, & Podolia ineptum esse memorare,) nostri reponerent: Ista adhuc ambigua, nec Electori tutam aut qvietam eorum possessionem unqvam fore, vi & cum periculo cæterarum ditionum tuendam, incerto exitu. Etiam solido præmio ostentato temerarium esse omnes suas fortunas aleæ exponere, ac tot hostes sibimet immittere, nulla injuria cognitos, nec tentata prius amica via. Tum ea conjunctione in partem omnium litium Svecicarum veniri, simul ansam turbandæ paci Germanicæ præberi. Unde nullo alio autoramento ad societatem armorum permoveri posse, qvam supremo in Borussiam imperio, ac renunciatione Domus Bipontinæ in Juliacenses ditiones,

1656. tiones, Rege ad plenam earum possessioně adqvirendam, & tuendam connixuro. Tum ut fœdus omnes Electoris ditiones,& rationes complectatur, ac ad octo duntaxat annos porrigatur adversus omnes, qvi Regem aut Electorem ob Polonicum, aut hunc duntaxat ob Juliacense negotium invasuri sint. Deniqve ut Rex protinus huic Majorem Poloniam pleno ac hæreditario jure citra recognitionem tradat, ac eundem in qvieta istius possessione constituat. Addebatur de modo ferendi auxilii, ac ut fœderi includatur Cæsar & Imperium cum omnibus Electoris sociis; utqve fœdus meram defensionem, nullius offensam spectet. Deniqve ut Belgarum amicitia conservetur rite ordinatis commerciis; circa qvam rem Elector seqvestris officium sit interpositurus. Secretis mandatis legati testari jubebantur, Electorem hac societate id spectare, ut Poloniæ pax sua cum securitate & satisfactione promoveatur. Si circa supremum Borussiæ imperium Sveci abnuant, eam ob causam tractatus non abrumperent, & aliqvo conditionum temperamento adqviescerent. Ad extremum qvoqve Posnaniensi & Calisiensi Palatinatu decederent. Participationi vectigalis Gedanensis ne insisterent. Circa annos fœderis pro re nata statuerent. Tum ut Electori amicitiam Mosci servare integrum sit stipularentur, ac ne huic rem in Lithuania gerere necessum foret, offensæ hujus declinandæ, cui tunc è vicinia apertum Borussiæ latus patebat. Ad extremum ob conditiones feudi in melius mutandas negotium ne infectum relinqverent.

Super arsnorum societate cum Svecis agitur 3. Mai. §. 21. Ista cum nostri apud Oxenstiernam Frauenburgi exposuissent, is initio memorata præsentium rerum conditione differebat: Mosco haut fidendum, ac Joannem Casimirum cum Cosacis Leopoli super reconciliatione agere. Unde tempus esse sociatis viribus communi saluti invigilare. Sibi à Rege injunctum, tractatus super societate, prout Bartensteini designatum sit, absolvere. Decrevisse Regem, cum nemine prius arctiori se fœdere illigare, qvam cum Electore transactum sit; ac tunc ex ejusdem consilio omnia agere. Ad qvæ nostri: Optandum fuisse Regiomonte, & Bartensteini Regis destinata fuisse detecta, & qvæ vires forent iisdem exseqvendis: qvo facto Electorem citra moram sententiam suam fuisse declaraturum. Sed dum ista premuntur, intereà magnam rerum mutationem factam. Inter incerta consiliorum commercia cum amicis, delectus, & alia firmandis rebus suspensa. Cosacos & Tartaros, qvorum tunc conjunctionem Sveci sperarint, nunc saltem utri accessuri sint, in ambiguo agere. Moscum, qvi amicus tunc mansurus sperabatur, non obscure bellum meditari. Regi super Ragozii societate nondum cautum. Belgas suspicione perstrictos. Totatam Poloniam frænum momordisse. Exercitus nostros valde imminutos: supplementorum exiguam facultatem ob ferventes ubiqve delectus. Ingruere Cæsaris copias: Pontificem & Catholicos arma parare. Igitur Electori placere, cum Rege qvidem amicitiam ad pactorum leges colere; interim circa firmam pacem conciliandam omnibus viribus laborare. Eoqve rogare, ut qvæ Regi desiderentur pacis conditiones pandantur, qvæ ipse per legatum Joanni Casimiro expositurus sit; cum is semper confirmarit, Svecos bello Polonico solos sufficere, nullius auxilii indigos. Ad qvæ Oxenstierna: Res qvidem aliqvantum mutatas, non tamen ita, ut reparari neqveant, si Electori manum admovere placeat. Num Cosaci & Tartari Polonis auxilia laturi sint, adhuc incertum; ac ut isti veniant, Electorem per dubitationes prodacto tempore non plus securitatis obtenturum. Qvo magis vires Polonorum gliscant, eo acrius exarsuram libidinem ob pactum cum Svecis initum Electorem ulciscendi. Qvæ forte Polonus Electori promittat, Cosacos & Tartaros non stringere, & in Comitiis ista vel ab uno Nobili everti posse. Qvamdiu Polonis spei qvid superfit speciosis pollicitis Electorem lactandi, vix unqvam ad pacem descensuros: simul Moscum eo citius in arma erupturum, ubi viderit, Svecos atqve Electorem haut conjunctim rem agere. Jam antea qvoqve teneri Electorem ad prohibendum, ne per ipsius ditionem Svecis noxæ qvid inferatur. Nec minus Polonos in hostilitatis vicem accepturos, si Elector, qvod per pacta teneatur, omnia cum Polonis commercia, ac Regii missi accessum, simul commorationem eorum, qvi qvotidie Regiomonte infesta in Svecos machinantur, prohibeat. Dum Elector otiosus desidet velut neutri partium additus, hostes confirmari; qvi junctis viribus strenue impugnati posita ferocia facile pacem amplexuri erant. Circa pacis conditiones nil sibi mandatum. Interim tempus labi non parum imminuta Regis in Electorem fiducia; cum præsertim variis rumoribus ac suspicionibus ansam præbeant subinde à Polono missi, ac certi homines in aula Electoris infesta struentes, qvos suo

1656 tempore nominare in proclivi erit. Si itaqve qvid agendum sit, ea qvæ Bartensteini mota fuere perseqvenda, ad qvæ sua mandata referantur. Moram penes nostros esse, suspicionibus haut carentem. Nostri contra: Electoris conjunctionem parum profuturam, plurimum periculi parituram. Armis Sveco sociatis à finibus suis longius progrediendum, unde Moscò, si invadendi libido sit, recta Regiummontem iter patere: si in hunc eatur, Polonis eandem viam pandi. Statim atqve Elector gladium stringat, Cæsarem atqve Catholicos, qvæ sibi ab isto imminere suspicentur, occupaturos. Posse qvoqve ad Rhenum res Electoris pessumdari per arma Principum Catholicorum haut frustra fœdere junctorum. Difficillimæ esse tutelæ provincias tam late dispersas, nec sine destructione exercitus, nulla supplementorum spe. Ita Electoris societatem Regi parum profuturam. Contra omissis armis ab eodem negotium pacis optatum ad finem perducendum, aut saltem orbi demonstrandum, penes Svecos culpam extracti belli haut esse: Apud Cæsarem & Imperium adversa Regi impedienda, ac inprimis Protestantes hujus rationibus innectendos. Qvi statim audita armorum societate libidinem bellandi detestaturi sint, Germaniæ novas turbas parituram. Oxenstierna jam dicta repetere; nostrorum rationes elevare, Electorem si qviescat à Polonis certo decipiendum: Catholicis spiritus accessuros; Protestantes in Imperio animis collapsuros. Si Elector societatem abnuat, id ferendum, & alios amicos affectandos, consiliis pro captu rerum ordinatis. Electorem jam per pacta stringi, ut novo tractatu super defensione opus non sit. Istis si stet, per Ducalem Borussiã nil sibi metuendum: Borussiã Regiam propriis viribus tuituros. Qvod in Pomerania inferri qveat periculum, ex æqvo sustinendum, aut rationes Sveciæ plane abdicandas. Qvicqvid à Svecis fiat, id amore in Electorem fieri, & qvia suas rationes nemini magis qvam huic illigatas videant. Sibi Borussiam tot munimentis subnixam tueri in proclivi fore; ac si Moscus turbet, facta cum Polonis pace in hunc ruituros. Sed Electori provinciæ suæ à munitionibus destitutæ adversus Polonorum invasiones tuendæ non aliam rationem superesse, qvam conatibus horum, dum adhuc longe à finibus absunt, oppressis. Cum itaqve Svecus tantopere conjunctionem urgeret, nostri proponebant; ut Elector contractas copias velut consensu Polonorum in Masovia, aut alibi extra suos fines, ubi Regi videretur, disponeret, nulla hostilitate nisi adversus lacessentes exercita: tum velut seqvester missa ad Polonos legatione conditiones pacis à Rege significandas hisce proponeret, omnem operam ut acceptentur daturus. Oxenstierna: nova ista pleraqve esse, curatius sibi expendenda, de qvibus post pluribus agendum. Ita incassum nostri laborabant circa explorandam Svecorum mentem, qvem hi scopum belli Polonici sibi proposuissent. 1656.

Tractatio resumitur 16. Maii. Nova mandata.

§. 22. Paulo post Regem è superiore Polonia in Borussiam regressum iidem ab Electore legati adiere. Qvibus injunctum enixe postulare, ut ipsi linea communicationis inter Marchiam, & Borussiam concedatur, utqve Rex actioni in Juliacenses ditiones renuntiet, si non pro tota Domo Bipontina, saltem pro suo fratre, & sororibus. Cum enim verbo promiserit, in ea causa nullum Electori abs se periculum fore; haut dubitaturum istos permovere, ut cautioni cum ipso subscribant. Circa scopum conjunctionis Electorem non parum perturbari, qvod Rex totum Poloniæ regnum lacerare pertendat, nobiliore parte sibi destinata. Eqvidem & isthuc & plura huic non invideri: haut tamen adparere, qvæ ratio istis tuendis sit. Nam deletis licet in præsens Joannis Casimiri & Polonorum viribus; in posterum tamen non defuturam occasionem istis recuperandis. Nec defore alios, qvi hisce conatibus sese opponant. Unde omnes Electoris fortunas ingens discrimen incursuras. Sat eqvidem causarum huic esse eam societatem amplectendi, modo scopus cum æqvitate conjunctus sit, ac vires ei obtinendo suppetant. Si Svecis Poloniam plures in partes discerpere animus sit, prius ostendendas vires, qvibus id exseqvi, ac tueri qveant; qvid supplementorum è Svecia & Germania expectent; qva ratione prohibere velint, ne Cæsar, Belgæ, Moscus, Cosaci, Tartari, tota Catholicorum factio huic se negotio ingerat. Sane cum Electoris ditiones Svecicis ubiqve fere in propugnaculi vicem prætendantur, ut Sveci vulnus recipere non possint, nisi per istius latus; graves eidem causas esse, ne qvid temere heic statuat. Qvod si ideo Rex de pace & ejus conditionibus mentionem fieri nolit, ne id vulgatum Polonis spiritus addat, facile concedi posse, ut de eodem in fœdere prætereatur, modo iste literis propria manu scriptis, ac nemini communicandis caveat, sua postulata non ulterius porrigenda, qvam

1656. *ctibus agendis valde opportunam, tradere velit; hunc qvoqve operam navaturum subigendo Gedano, qvo sibi firmandis in Borussia rebus maxime opus sit. Pro qva opera ipse eidem peculiariter satisfacturus sit, vel concessa parte Gedanensis vectigalis, vel Pillavensi penes eum solum relicto.*

Electoris sententia. 22. Maii.

§. 24. Per isthæc qvidem Sveci satis fiduciæ ostentaverant, velut Electoris auxilio parum indigerent. Id qvod huic optandum videbatur, qvod tunc spes foret, turbas hasce tanto citius finiendas, suisqve terris tranqvillitatem reducendam. Enimvero curas solicite premi adparebat, si numerus ac potentia eorum spectaretur, qvi se istorum destinatis oppolituri erant. Mirabatur tamen, Regem jam circa Juliacense negotium tantum difficultatis movere, cū antea tam prolixe operā ad istas ditiones ipsi adqvirendas obtulisset. Præsertim cum ipse ad tam periculosæ plenum opus aleæ vocaretur, postqvam omnes ad bellum Svecis inferendum se movere incipiant, & indies invidia adversus Regem gliscat; cujus & exercitus valde sit imminutus, vix ulla supplendi facultate; Joanni Casimiro contra ingens turba agglomeretur. Enimvero se non tam privatis emolumentis, qvam cura boni publici, & sacrorum puriorum duci; qvæ ingens periculum maneat, si qvam cladem Sveci accipiant, longe prævalituris tum Pontificiorum partibus. Ac si Sveci duris rebus à se destituantur, Polonis tantum ferociæ accessurum, ut pace repudiata ad istos plane opprimendos incubituri sint, bello in ipsam Sveciam, aut saltem Livoniam prolato. Contra si Sveci soli citra ipsius auxilium hoc negotium ad finem perduxerint, aliqvando ultionem eorum sibi metuendam. Igitur stare sententiam cum istis arctius jungi, ea tamen lege, ut unicus sibi tractatuum scopus sit pacem recuperare; ad qvam legati omnia referre jubebantur, ac Svecis demonstrare, qvanti ipsorum qvoqve intersit pacem qvamprimum fieri, anteqvam fortuna tergum obvertat. Qvo fine opus sibi sit leges pacis nosse, & qvid inter adqvisita Rex numeret. Tum caverent, ne Belgæ offendantur; sed ut potius circa commercia & vectigalia ita transigatur, ne istis causa nascatur huic negotio sese opponendi. Ut qvoqve hic tractatus in secreto habeatur, qvoad adparuerit, num Polonus oblatas conditiones acceptaturus sit, an minus. Pensandis damnis, qvæ ipse hoc bello acceperit, tres aut qvatuor uncialium milliones exigerent, & hypothecæ in vicem totam Poloniam Majorem cum omni jure, in cujus possessione ipse à Rege sit tuendus: ita tamen ut si Polonia integra subsistat, ea pecunia à Rep. exigatur. Sed si eadem discerpenda sit; satius fore dictam Poloniæ partem penes se jure hæreditario manere. Deniqve circa conjunctionem id caverent, ne isthac occasione suæ sibi copiæ subtrahantur, aut data opera atterantur.

Tractatio continuatur. 25. Maii.

§. 25 Cum itaqve nostri denuo Regi de pace proponerent, ab hoc responsum fuit: pacem à se cum Joanne Casimiro citra fortunarum suarum ruinam iniri non posse, nisi idem plena imperandi potestate gaudeat; ad qvam ipse operam conferre nolit; aut si ea res penes se solum foret, satius fore pro se ipso conniti. Enimvero Poloniam a se solo subigi haut posse; unde eam inter alios dispertiendum, qvorum qvilibet pro se operam daturus sit, ut incolas suæ partis ad novum imperium admittendum permoveat. Id tamen famæ, simul Electoris gratiæ daturum, ut Joanni Casimiro portionem aliqvam, qvoad huic vita supersit relinqvat, puta partem Russiæ, aut Masoviæ, qvo, ut iste descendat, per Reginam obtenturum se speret. Sibi Borussiam, Cujaviam, & Samogitiam, ac si fieri qveat Cracoviam sufficere. Reliqva inter Electorem, Ragozium, & Cosacos dividi posse, penes Moscum qvoqve magna Lithuaniæ parte relicta. Ipsos qvoqve Poloniæ proceres inter se discordes exitium suum promovere. Solum fere Czarrecium Joanni Casimiro adhærere, qvem pleraqve Nobilitas aversetur. Lubomirscium abolita regia dignitate optimatium imperium moliri. *Cæterum conjunctionem inter se & Electorem oportere fieri: alias hunc certum exitum, & se forte cum ipso manere.* Multa inde cum delegatis Regiis disceptatio. Volebant hi fœdus ad totam Poloniam porrigi, & è Lithuania ad Bresciensem Palatinatum, reliqva Lithuania exclusa, & qvidem contra Joannem Casimirum, & omnes, qvi intra hunc tractum hostilia in Regem sumturi sint, ut iidem qvoqve ab Electore pro hostibus habeantur, omni cum iis communicatione, & receptu in ipsius ditionem ademto. Elector tria eqvitum, totidem peditum millia Regi certo sub Duce mitteret, qvi cum hoc ad certum locum invadendum se juncturi sint. Eo peracto Electorem seorsim rem gerere posse, salvo tamen supremo Regis moderamine. Vicissim Regem Electori daturum Palatinatum Posnaniensem & Calisiensem, qvantum ultra Wartam flumen versus Germaniam ja-

Czarnecki. Lubomirski. 29. Maii.

1656.

belliciis, prædicto numero peditum eqvitumqve convenientibus, qvousqve S. Ser. as El. is iisdem opus habuerit. Hoc imprimis cauto ut 3. *in optione arbitrioqve Sa. Ser. is El. is sit vel militem ipsum, vel pecuniam tanto militi subsidiisqve æqvipollentem poscere. Alterutrum vero elegerit Sa. R. Mas. sine mora suppeditabit. Sua qvoqve Ser. as El. is vice versa spondet, promittitqve vigore præsentis fœderis, se intra spatium trium mensium, à die ejusdem notificationis computandorum, exercitu DC. eqvitum, & MCCCC peditum, tormentisqve bellicis levioribus campestribus huic numero convenientibus, qvousqve sua M. as iisdem opus habuerit. Eidem suppetias laturum, si forte contingat S. am M tem hostiliter invadi à quocunqve Principe vel Statu, quis qvis tandem ille sit, in tribus Episcopatibus Mediomatricensi, Tullensi & Virodunensi, in Landgraviatu superioris & Inferioris Alsatiæ, Sundgovia, cum civitate Brisacensi & Philipsburgo; ac generatim in omnibus & qvibuscunqve per Instrumentum Pacis Monasteriensis suæ M ti. cessis locis.* 4. *Copiis auxiliaribus in ditionibus suis de commeatu sufficienti prospicietis, qvi eas reqvisiverit, residua vero stipendii militaris quisqve suis copiis solvet.* 5. *Si forte vires hostium tam validæ essent, ut eisdem reprimendis, manutenendisqve locis oppugnatis majores copiæ auxiliares requirerentur, prædicti Domini Rex, & Elector promittunt utrique, se numerum habita proportione stipulatarum utrinqve suppetiarum tam eqvitum qvam peditum, quantum per rationem status, negotiorumqve suorum licuerit, sumtu impensisqve auxilium reqvirentis aucturos. Qvarum refusionem finito bello alter alteri eo modo rationeqve prout convenerit præstiturus est.* 6. *Qvicunqve promissis submissisqve ab una alterave parte suppetiis præfectus fuerit, imperium in copias suas exercitumqve auxiliarem subsecuta etiamnum conjunctione armorum retinebit; ita tamen ut sub auspiciis præcipui exercitus Ducis Generalis militet, ejusqve jussis pareat; hic vero in omnibus non nisi communi consilio agat.* 7. *Suppetiis sive exercitu auxiliari ea pars, qvæ eundem imploraverit, vel illius militiæ Dux utetur libere, prout rebus, Status, rationibusqve suis id expedire judicaverit, sive ad defensionem Statuum, ditionum, locorumqve suorum, sive ad inferendum bellum, oppugnandumqve in propriis terris ac ditionibus illum, illosve, qvi eundem aggressi fuerint.* 8. *Qvicqvid de aggressorum ditionibus adqviretur, in qvas nihil nisi ex jure belli prætendi potest, æqvis partibus prædicti Rex & Elector inter se partientur.* 9. *Sua Ser. as El. is promittit, se in omnibus bello qvæsitis locis vasallos & subditos tam seculares qvam religiosos cujuscunqve ordinis sint, in exercitio libero ac qvieto religionis Catholico-Romanæ, usuqve templorum ac bonorum relicturam. Vice versa Ra. M. as promittit, se Protestantes Evangelicos qvoscunqve in iis, qvæ à se occupata fuerint, in exercitio religionis, usuqve bonorum conservaturam.* 10. *Ea pars qvæ suppetias petierit, nullum tractatum pacis vel induciarum inire poterit, sine expresso assensu alterius; ne qvidem suspensionem armorum, ubi id status belliqve ratio efflagitaverit, nisi ad summam trium septimanarum pro utroqve exercitu, qvam nentiqvam prorogare licebit.* 11. *Durabit autem hæc societas, fœdusqve defensivum respectu Statuum ditionumqve prædictorum Dnn. Regis & Electoris sex annorum spatio à die ratificationis præsentis tractatus, (ita ut ante decursum eorundem de prorogatione ejusdem vel alia aliqva conventione agatur.) Qvo tempore tractatus cum aliis Statibus, Principibusqve instituere non poterunt in præjudicium præsentis.* 12. *Non derogabit autem vel præjudicabit hic præsens tractatus pactis conventis cum Serenissimo Rege Sveciæ, Ordinibus Belgii Fœderati, vel aliis qvibuscunqve communibus utriqve parti amicis & fœderatis, ab iisdem vel alterutro eorum hactenus initis. Adeo ut si forte lis vel dissidium inter hosce fœderatos oboriatur, altera pars non obstricta sit vigore hujus præsentis fœderis ac conventionis alia ratione intervenire, nisi ut munere mediatorio tanqvam communis amicus fungatur, bonaqve fide omnia officia impendere, ne dissidia in apertum erumpant bellum.* 13. *Ratificatio intra trimestre à die conclusi fœderis tradatur, & permutetur.* 3. Nov. Elector inde Regi ob ratihabitum foedus per literas gratias agebat, & qvod is declarasset, sibi ipsius emolumenta maxime cordi fore, nec ab ejusdem rationibus suas unqvam separaturum: tum & qvod *Fratris* titulo ipsum honorasset, cui vicissim *Majestatis* titulum impertierit, qvem nulli Regum tribuerit, nisi qvi *Serenitatis Electoralis* vocabulum reddat: id qvod & Regem deinceps facturum speret. Ast cum Elector Regem ducenta uncialium millia, hic istum legiones aliqvot posceret, uterqve frustra fuit.

Cum Svecis super illustratione pactorum agitur. 3. Febr.

§. 13. Cæterum uti Electori multa dura, non pauca qvoqve obscura, & in molestam interpretationem patientia in pactis Regiomontanis admittenda fuerant: ita cum Svecos jam tractabiliores fore censeret, viribus intempestivo Jaroslaviam usqve itinere non parum attritis, & rebellantibus

1656. tibus per Poloniam, atqve Lithuaniam deditiitis, super istis emendandis agere constituit. Qvo fine Dobrzenius ad Regem proficisci jubebatur cum designatione eorum, qvæ in pactis Electori illustrari, aut emendari cupiat. Addebatur intercessio pro Episcopo Warmiensi; ut Rex ipsi assignaret, unde vitam tolerare posset; tum pro Ordinibus Borussiæ velut sibi fœderatis. Cupiebat qvoqve Elector audire rationem, qva sibi amicitia cum Belgis constare possit salvo cum Svecia fœdere; qvam Rex suggesturum se promiserat. Deniqve ut modus fieret damnis, qvæ transeuntes Pomeraniam, & Novam Marchiam Svecorum copiæ subinde dabant. Ubi Elbingam pervenisset Dobrzenius, absente Rege negotium suum Erico Oxenstiernæ exponere cœpit; qvi valde cupidum se ostendebat, ut amicitia inter Regem & Electorem arctius stringeretur; sed circa petita decerni nil posse, Rege in altiora Poloniæ digresso. Adparebat qvoqve, Svecos sibi à Belgis metuere, ac optare, ut Elector diffidentiæ inter ipsos tollendæ operam navet. Ad qvæ Elector declarari jubebat; non repugnare se, qvo minus arctior inter ipsos conjunctio fiat; sine dubio tamen summam negotii melius successuram, si prius ingrata qvædam è medio removeantur. Cæterum asperam rerum faciem, & periculum undiqve imminere, cui facile totus orbis Christianus involvi qveat. Unde mature consilia capessenda, qvibus ista avertantur, ac inprimis, ut barbarorum irruptio arceatur. Cum etiam præcipui Catholicorum capita conferant, ac pacem inter Regem atqve Electorem parum æqvis oculis respiciant, delectibus magno studio actis; dispiciendum esse, qvomodo hi arcendi, aut deliniendi sint, qvo pax Germaniæ constet. Ad qvem scopum ipse cum Rege consilia, viresqve fit sociaturus. Sed prius ab Oxenstierna declarandum, num idoneis ad hanc rem mandatis à Rege sit instructus; num de genuino Regis scopo communicare velit: num super causa Juliacensi satisfacere ipsi qveat? Ea si facultas sit, statim ad summam negotii esse accedendum. Deniqve ut super vectigalibus tractatio instituatur, cui & Belgæ adhibendi sint.

15. Febr.

30. Mart.

Sveci conjunctionem cum Electore affectant.

§. 14. Ast Oxenstierna id maxime agebat, ut per ambages ad armorum conjunctionem inter Regem atqve Electorem viā sterneret. Eqvidem haut sibi propositū cuipiam Electorem negotio immergere, qvod conscientiæ, rationi atqve æqvitati repugnet. Enimvero Germaniam omni ex parte bellorum incendiis cingi, ut illa iisdem qvoqve corripienda videatur. Unde super scopo armorum statuere in proclivi fore. De stativis militum, & moderamine belli parum itidem controversiæ fore, qvod Rex nil petiturus sit, recepto mori & æqvitati repugnans. Unde vix qvidpiam restare, super qvo conveniendum sit, qvam auxiliorum modum, & belli præmia. Sane qvanqvam credendum sit, Regis proprias vires sufficere ad absolvendum bellum, qvod citra cujuspiam auxilium tam feliciter orsus est; haut tamen recusaturum in partem gloriæ Electorem admittere, adqvisitis qvoqve terris pro ratione collatæ operæ dividendis. Nec dispariа idem disserebat paulo post, cum de victoria Regis de Czarneccio nuntiatum esset: Regem hosti penitus opprimendo aliqvandiu istis locis hæsurum. Sed qvia metuendum sit, ne alii huic se bello immisceant, & vero Regis atqve Electoris rationes invicem implicitæ sint; ideo Regem optare occasionem sibi præberi, qva studium suum in Electorem declarare qveat; utqve expensis utriusqve atus viribus, Statu defectibus, in omnem eventum consilia digerantur. Eqvidem soli Poloniæ compescendæ Regem abunde sufficere. Sed ut avertantur eorum conatus, qvi extra Poloniam huic bello ingesturi se videantur, cum Electore ex æqvo conveniendum. Et qvia Rex vereatur, ne Belgæ Hispanis se innectant, Electorem huic gratissimum facturum, si illos permovere qveat, ut legatos huc mittant, qvibus qvantum res ferat satisfaciendum sit.

1656.

Consultatio super conjunctione cum Svecis.

§. 15. Enimvero invalescentibus Polonorum viribus, qvi Electori ob transactionem cum Rege Sveciæ graviter succensebant, utut initio odium premerent, ac varios per nuntios eum in suas iterum partes invitarent; difficillima surgebat consultatio, utri partium huic accedendum foret. Nam non solum utrinqve tot se rationes offerebant, ut ad eas discernendas non tam judicio, qvam divinatione, aut alea opus videretur: sed & consiliarii Electoris inter se divisi circa summam rerum acerrime dissentiebant, Waldeccio qvidem pro conjunctione cum Svecis summo studio connitente, cui Hoverbeqvius, Somnicius, & Fridericus Jena non minus fervide contradicebant. Hi in universum contra conjunctionem objiciebant; ea omissa Electori de amicitia Mosci cautum esse. De Ragozio incerta adhuc omnia. Facile fieri pos-

1656. ri posse, ut Poloni iterum cum Cosacis transigant. Grave esse, qvod Svecus permittere nolit ante transactionem ab Electore legatos ad Polonum mitti. Deniqve Oxenstiernam negare, super pace sibi qvidqvam in mandatis datum; cum tamen tractatibus de bello conditiones pacis, qvibus obtinendis idem suscipitur, prius definiendæ sint. Ex qvo adpareat, Svecos sua commoda qvæsitum ire cum Electoris periculo, nulla emolumentorum ipsius habiti ratione. Inprimis Jena rationes in utramqve partem adductas diligenter excutiebat; è qvibus, qvæ conjunctionem svadebant, hæc fere erant. Electorem transactione cum Sveco Poloniæ Regno plane renuntiasse; & qvia is ex hacce teneatur Svecorum hostibus transitum aut commorationem in suis portubus, ac ditionibus haut concedere, Polonos eundem postulantes non nisi opposita vi arceri posse: qvo casu etiam citra conjunctionem cum Svecis hostilia in Polonos sumenda, cum contra Sveci heic Electori ad nil peculiare præstandum obligentur. Imminens à Mosco, aut Polono periculum ab Electore non posse per amica remedia averti, qvin Sveci protinus fidem violatam clamaturi sint; qvibus iste promiserit non solum casu pactis expresso qvindecim militum centuriis, sed & totis viribus adsistere, si ipsi ob id pactum impugnentur. Qvin & citra eam obligationem Electori Svecorum causam amplectendam, qvod potioribus Polonorum rebus ipsi non modo de Borussia, sed & aliis ditionibus periclitandum sit; cum Svecia ad tuendam duntaxat Borussiam, non item Germanicas ditiones citra peculiare pactum teneatur. Nam citra prævium pactum alios in auxilium excire, anceps esse, cum isthoc sæpe enormiter taxari soleat. Igitur utiqve opus videri, Electorem sibi de Svecorum auxiliis in omnem eventum arctiori fœdere prospicere. Præsertim cum verendum sit, ne hi negatam conjunctionem in causam hostilitatis arripiant. Porro jam in præsens Regis atqve Electoris rationes mutuo innexas. Utriqve Pontificios infensos, qveis si facultas nocendi sit, par exitium imminere: unde etiam extra fœdus Electori Svecorum causam velut propriam amplectendam. Atqvi hoc citra fœdus Svecis omnia integra manere, ut, ubi videatur, inducias aut pacem inire possint Electore vel excluso, vel molestis conditionibus onerato. Totam præterea factionem Pontificiam invasione Poloniæ offensam, in cujus partem qvisqvis venerit, iisdem inimicum manere. Ac inprimis, qvicqvid Elector testetur, nunqvam istis persvaderi, serio ipsi cum Svecis hostilia intercessisse; cum idem Præsulatum Warmiensem acceptarit, cujus munita loca, ipsius copiis insessa, Sveci nondum vi oppugnarant. Nec dubium esse, qvin validi delectus, qvos Pontificii agitant, à Polonicis turbis occasionem acceperint. Qvi perspectis Svecorum destinatis sine dubio præoptaturi sint Svecos in Polonia alteri, qvam primum ab hisce, & Anglis ictum intra proprias terras expectare. Cum igitur Elector à Pontificia factione hostis habeatur, cui & ab ipsis Svecis varia pericula immineant, ni sese iisdem rite innexuerit, nec ut solus res suas sustineat sat virium suppetat; nil superesse, qvam ut ad conjunctionem descendatur. Præsertim cum Svecis non uno loco vicinis utatur, adversus qvos Poloni in campo consistere neqveant, subactis jam nobilissimis Regni partibus, ac inprimis pede in Borussia firmato. Eosdem jam ultro Electoris societatem prensare, post forte si ab isto ambiatur negandam. Tum purioribus sacris addictos, ac olim Protestantium partes strenue sustinuisse. Et cum Electori utiqve in alterutras partes videatur concedendum, plus apud istos securitatis sperandum, qvam vel apud barbaros, vel Protestantium sacris infestissimos; qvi & insuper non spernenda societatis præmia ostentent. Forte & ope Svecorum plenam possessionem ditionum Juliacensium obtineri posse, qvæ nunqvam per evidentissimas qvantumvis juris rationes pervincenda sit ob tot competitores, & aulæ Cæsareæ alio inclinantia studia. Electorales qvoqve provincias valde exhaustas hac conjunctione insigniter sublevatum iri, copiis in alienas terras eductis. Svecos id agere, ut controversia Polonicæ finis imponatur, & pax Westphalica plenæ executioni detur, qvam Pontificii hucusqve impedierint; qvibus destinatis velificari omnes Imperii Ordines teneantur. Deniqve Electorem à Rege & Rep. Poloniæ sæpissime, idqve atrociter læsum, ignominiosis actionibus subinde pulsatum; deniqve hactenus Warsaviæ nihil fuisse facilius, qvam ad turbulentissimi cujusqve civium preces adversus eundem processus decernere. 1656.

Rationes pro conjunctione cum Svecis.

§. 16. Adversus ista non deerant, qvæ reponi possent pari veri specie. Electorem, qvamvis urgente necessitate nexui fiduciario erga Poloniam renuntiarit, non ideo hujus hostem evasisse, nec à Polonis talem haberi, qvi potius ejusdem amicitiam magno

Ad eas respondetur.

1656. magno studio, & oblatis lautis conditionibus qværant; pro qvibus hostilia reponi, haut ulli cordato probatum iri. Admissis amicis tractatibus, qvibus pronos sese Poloni ostendant, omnia, qvæ ab his imminere videantur, pericula declinari posse. Electorem ut Borussiam suam servaret, cum Svecis pactum iniviſſe: cur non eundem ob finem cum illis transigar, à qvibus præter voluntatem secedendum fuerat, præsertim sacramento nondum Svecis dicto? Nec à Svecis velut crimen argui posse, qvod circa Poloniam factum ipsi probarunt. Bavarum Ulmæ cum Svecis inducias iniviſſe, ut hos terris suis demoveret; qvarum mox pœnitudo subierit, rationibus status diversa suggerentibus. Saxonem post amissam Lipsiam ad neutras se partes contulisse, insuper habito Cæsaris fœdere. Nec ideo fas fore Svecis in Electorem hostilia sumere. Nam etiam salvo cum hisce fœdere, haut teneri ipsum ad fulcienda eorundem arma, qvibus justitia non constet, ubi citra sangvinem lis tolli, & æqva satisfactio obtineri qveat. Sane qvid Sveci animo agitent, parum constare, nisi qvod ex anteactis apareat, ipsos æqve validum, aut potentiorem juxta se ferre non posse, plenum dominium Maris Baltici affectare, ac omnes vicinos in ordinem redigere velle. Qvæ plane à rationibus Electoris abeant: & qvæ nuper circa Borussiam conjungi cœptæ sint ratinnes, ultro dissociandas, ubi Polonis reconciliatis à Pontificiis nil amplius periculi immineat. Eqvidem hos non parum, nec citra causam in Electorem irritatos, diffidentia qvoqve eorundem per Svecorum artes in proprium commodum aucta. Sed omissa cum Svecis conjunctione, facile scrupulos iisdem eximi posse; ac eorundem amicitiam Electori multis partibus proficuam futuram. Probe autem armatum lacessere neqve Catholicis neqve Svecis temere libidinem subituram. Warmiam hoc modo Svecorum manibus subductam, rationibus Electoris ita exigentibus, ipsum præsulem facile excusaturum. Et ubi Elector demonstraverit, invitum se in bellum pertractum, non amplius metuendum à Pontificiis, ne prævertendis pluribus damnis ipsum occupare velint; qvod alias non citra rationem facere poterant, initio læsionis à Protestantibus facto. Sed nec metuendum esse, ipsum in medio destitutum utriqve parti prædæ fore. Nam utut neutri parti solus par sit, neutrum tamen ultro lacessito necessitatem allaturum, ut sua accessione alteram partem validiorem reddat. Sed nec Svecos adhuc sua destinata pervicisse, & res eorum jam nutare videri. Ac ubi eorum fortuna cessitis eat, ea qvæ in Borussia teneant, instrumenti vicem subire posse paci promtius expediendæ. Sed ubi partium vires in æqvo maneant, Svecos satius habituros pactis per qvietem frui, qvam inter perpetuum bellum incerto exitu jactari. Hos porro Electoris societatem qværere non studio in hunc, sed ut ejusdem exercitu potiti res suas stabiliant. Qvæ contra Electorem rationes subigant tam ancipitis aleæ negotium suscipere, haut adparere. Circa deligendum socium non tam respiciendum, qvæ is sacra profiteatur, qvam utrum suæ religionis scita opere ipso exprimat, ac scopum istis congruum suis conatibus præfigat. Causam autem hujus belli non è sacris promanasse, sed è cupidine totum litus australe Maris Baltici imperio amplectendi. Ac justam etiam initio causam post vitiari, ubi ab adversa parte pax & satisfactio oblata fuerit. Videndum qvoqve non solum, qvid, sed & à qvo offeratur. Ostentari à Svecis, qvæ vi aliis erepta sunt, qvorum possessio nondum transactione firmata est; circa qvæ vindicanda is, cui erepta sunt, qvam maxime connititur. Qvem evictionem præstiturum? Causam Juliacensem longe difficiliorem fore, irritatis hac conjunctione in Electorem omnibus Pontificiis; ac facilius possessa jam periculum incurrere, qvam plura adqviri posse. Gravius affligi iri Electoris ditiones, si is omnibus se Svecorum negotiis immiscere, ac perpetuum sibi bellum despondere velit. Ut pax Germanica executioni detur, justum esse, sed eum in finem violenta adhibere remedia, qvibus eadem plane subvertatur, absurdum. Denique de injuriis per Polonos illatis Electorem nunqvam sat acriter qvestum, nec reparationem postulasse; qvod si factum foret, non dubium, qvin eidem satisfaciendum fuerit. Nunc istarum vim dissimulando exolevisse. 1656.

§. 17. Vicissim adversus eam conjunctionem disserebatur: In universum societatem cum potentioribus periculosam; qvibuscum utut forte initio bene conveniat, rebus tamen prospere succedentibus super ipsa præda lites oriri, ubi debiliori ea portione adqviescendum, qvem potentioris libido assignaverit. Reqviri ad eam societatem effectui dandam insignes opes, non in præsens solum, sed & per totum belli tempus haut interrupto tenore continuandas. Eas Electori de suo in promtu haut esse, provinciis jam per delectus, & *Rationes contra conjunctionem.*

1656. stativ a exhaustis. A Svecis præter tenuia hospitia nil expectandum; qvæ ubi sufficiant, ad tempus exercitui prospectum. Sed si adversi qvid accidat, ut assignatis hospitiis frui non liceat, aut si infelici prælio certetur, ubi tunc supplementa, & receptum? Svecos utcunqve res cadat, indemnes evadere posse, amissis duntaxat iis, qvæ antea non habuerant. Sed Electori calamitatem maxime incubituram; cui cum in præsens apertus hostis non sit, præter necessitatem potentissimos in ipsum inimicos irritandos; exprobraturos nunc reipsa ab eo probari Svecorum actiones, qvas initio detestatus fuerat. Experientia porro constare, potentiores fœdera tamdiu servare, qvamdiu expedit; ad qvæ servanda à debilioribus cogi neqveant, specimine ab ipsis Svecis in hac Polonica lite edito. Neminem qvoqve Pontificium Electori justam belli causam præbuisse, ac data licet causa amicam viam prius tentandam. Qvod si idem armis probe instructus in neutram partem concesserit, multum momenti additurum bellantibus ad pacem permovendis, qviete interim ditionibus suis servata. Ast suscepta conjunctione Germaniam pace sua excussam novo miseriarum barathro immergi. Exercitum alere haut ita arduum fore, debita disciplina compositum, ac si non tam multitudo, qvam probata virtus respiciatur: tum ut in plures stipendia haut assignentur, qvam revera sub signis sunt. Eqvidem nonnihil difficultatis habere copias dispartiri; id tamen tanti non esse, qvam per societatem Svecicam omnes horum hostes in se pertrahere: præsertim cum non in obscuro sit, qvo animo in Electorem ea natio sit. Qvamdiu ejusdem res secunda aura vehebantur, de conjunctione altum silentium. Nunc fortuna tergum obvertente, sua damna per Electoris vires reparare velle. Deniqve postulari, ut citra necessitatem, & idoneam causam in alterius gratiam plenum ancipitis aleæ negotium suscipiatur non alio præmio, qvam qvod de alieno non sine proprii exercitus destructione incerto exitu qværendum sit.

Iis rationibus respondetur

§. 18. Neqve tamen deerant, qvibus hæ rationes elevarentur. Declinanda sane cum potentioribus fœdera, si iis supersederi qveat, si eadem inæqvalibus conditionibus ineantur, si potentior ultro ambiendus, & velut rogandus sit; qvorum nihil præsenti casu appareat. Ne post victoriam lites inter socios oriantur, perspicuis pactorum verbis caveri posse, ac divisa in antecessum præda. Ac ni ulterius credere velis, qvam manu teneas, omnia pacta frustra fore. Compendium belli sumtum fieri posse, si semel totis viribus ad obtinendum scopum potius incumbatur, qvam languido conatu carptim hostes vellicentur, nullo qvod ad summam rei faciat damno illato, nec sibi operæ pretio facto. Non ita ad incitas redactas esse provincias, ut militem proba disciplina coërcitum alere non possint. Cæterum utriqve parti dubiam Martis aleam; ac si utiqve cladis qvid accipiatur, id non statim omnibus exercitibus incubiturum; & integros supplementorum, ac receptus vicem præstituros. Nondum eqvidem qvempiam in hostilia adversus Electorem erupisse; sed sufficere Pontificios irritatos, qvibus non vires solum, sed & voluntas nocendi sit: & occupari recte posse, qvi citra justam causam infensi imminent. Qvid actionis Leopoldus Wilhelmus Archidux in Borussiam foveat, notum esse: ei si uti fama fert expeditio in Poloniam delata sit, facile rationem subduci posse, qvo istud spectet. Sed nec inito fœdere Svecorum actiones probari, è qvorum societate non nisi propria defensio qværitur; nec istas scrupulosas moderandæ conscientiæ regulas in ejusmodi negotiis locum habere. Ob communem Principum morem sane cum Svecis qvoqve circumspecte agendum. Haut temere tamen sinistri qvid expectandum, qvamdiu Elector exercitum suum in potestate habuerit: ac ipsos jactare, justissimas sibi fuisse causas, qvare cum Polonis pacta abruperint. Præterea justum metum ad causam belli sufficere, ubi constet, alterum reipsa hostilem animum exprompere posse, ac velle; qvem occupare fas piumqve sit. Pontificios jam ad qvosdam hostilitatis actus processisse. Ipsum Pontificem conciliationem inter Gallos, Hispanosqve, ac inter omnes suæ sectæ Principes conjunctionem majore qvam unqvam studio urgere, non alio fine, qvam evertendis, qvi istius se imperio subduxerunt. Amica prius remedia tentare necessum haut esse, ni spes sit per ea periculum averti posse. Ast ubi constet, amica tractatione suscepta periculum invalirurum, aut adversarium vires interim firmaturum, aut inanibus pactis illusurum: stultum fuerit humanitatis officia, simul egregiam occasionem res suas stabiliendi prodigere, ac aliorum se ludibrio præbere. Atqvi Pontificios nunqvam ad paciscendum descensuros, nisi subigente necessitate, & nunqvam animo pactum bona fide servandi, velut qvod ex istorum

1656. istorum placitis circa talia versetur, qvæ ne jurejurando qvidem confirmari possint. Armatum inter armatos neutri parti addictum consistere anceps, ac suspectum: unde utramqve partem id acturam, ut istum destruat, ubi eundem sibi adjungere neqveat. Præsertim cum Elector solus utriqve parti haut par sit, & copiæ per diversas provincias spargendæ sint, ne in uno loco conglobatas inopia demum conficiat. Qvin fieri posse, ut in odium Electoris partes inter se conveniant, periculosa semper inter duos validos populos conditione eorum, qvi dum neutras partes seqvuntur, utrisqve invisi juxta, suspectiqve agunt. Ab ista qvoqve conjunctione Germaniæ periculum haut imminere, ac Svecos testari, sibi haut propositum Imperii pacem turbare, sed illos, qvi hactenus executionem pacis impedierunt, uno atqve altero ex Ordinibus oppresso, ad meliorem mentem revocare, ac pacem consilio magis qvam armis firmare. Provincias porro Electoris eo redactas, ut qvantacunqve disciplina observetur, istæ alendo exercitui non sufficiant, in cujus tamen conservatione summa rerum vertatur. Deniqve à Polonis Electori nil amici expectandum; qvibus sustinendis cum solus Elector non sufficiat, per ipsam necessitatem Svecicam societatem imperari. Rationibus ita utrinqve excussis Jenæ demum placebat, conjunctione armorum cum Svecis in præsens esse supersedendum: tractatus tamen non abnuendos: nec eo minus apud Svecos juxta ac Polonos tentandum, num belluni amica ratione componi qveat. Deniqve ab utraqve parte securitatem qværendam; qvam qvæ præstare abnuat, adversus hanc cum altera societatem ineundam.

Aliud consilium circa eam conjunctionem.

§. 19. Succincte magis sententiam suam expresserat Somnicius, qvi rationes, qvare conjunctio cum Svecis suscipienda sit, has adscrebat; qvod Electori cautum non sit, bene à Polonis secum actum iri; cum Joannes Casimirus Rex literis ad Ordines Borussiæ non obscure ipsum perjurii insimulaverit, voto simul nuncupato, se nullos Protestantes, ac inprimis Germanos in suo Regno toleraturum. Non secuta conjunctione provincias Electoris à proprio milite consumendas. Pacem facillime obtinendam, armorum societate cum Svecis inita; qvi urgendi sint, ut qvid terrarum adqvirere velint, exprimant. Nec vitio verti Electori posse, si qvod per has turbas provinciæ suæ valde exhaustæ sint, satisfieri sibi curet. Qvæ tamen rationes aliis haut sufficere videbantur saltem ad suppeditandum justum colorem, qvo Elector Svecorum causam suam facere possit, præsertim cum eo ipso se suosqve ingenti periculo ac diuturno bello expositurus sit. Eoqve contra ostendebant: optimum fore, paci inter duo Regna conciliandæ operam navare, nec in partem belli venire; interim arma retinere, ac militiam probe ordinare. Sane pacta cum Svecis velut necessitate extorta à qvibusdam Senatoribus Polonicis haut reprehendi; ac eos, qvi copiis præsunt, verbo ac scripto testatos, se ut damnum ditionibus Electoris inferatur haut passuros. Qvi nuper adfuerit à Polonis missum confirmasse; haut difficile fore cum Joanne Casimiro convenire, qvi stulte facturus sit, si hoc Poloniæ statu plures sibi hostes faciat. Interim Electorem per tractatum sibi apud Polonum cautionem qværere posse. Eam utut obtinere neqveat, ob provinciæ defensionem armorum societate opus non esse, qvod Sveci per pacta jam ad eandem teneantur. Qvod si demonstrari qveat, Electorem à Polono fidei violatæ argui, injuriam huic suam exprobrandam, & ut isti satisfaciat postulandum; qvod antеqvam recusatum sit, ad arma provolari non posse. De voto nondum ita liqvido constare, ut istud in causam belli valere qveat. Nec ideo tantum arma aliis inferenda, ut occasio sit militem alendi. Qvo plures porro in bellum descendant, & qvo plures satisfieri sibi postulent, eo intricatiores pacis tractatus reddi. Si Elector Svecis accedat, alios vicissim Polono accessuros: ita ob multitudinem bellantium minus spei ad pacem superesse. Sed nec salva justitia Svecos satisfactionis qvid à Polonis exigere posse, nec Electorem ad eam extorqvendam operæ qvid conferre. Hunc qvippe ante bellum recepisse, curaturum se ut Poloni istis satisfaciant; id qvod ab iisdem fuerit repudiatum. Unde sive definiant Sveci, qvid terrarum hoc bello petant, seu minus, ad eas adqvirendas Electorem recte conniti non posse. Cæterum revera Electorem huic bello multa impendisse, qvæ ut ipsi refundantur æqvum sit. Sed à qvo refusio facienda, non adparere. Nam Polonos qvantovis pretio redemturos fuisse, ut causa, ob qvam Electori arma paranda fuerint, nunqvam extiterit, ac ut sibi bello supersedere licuerit; qvod nec sua culpa surrexerit, & cui declinando omnia à se tentata fuerint. Unde refusionem poscendum, à qvo bellum profectum sit. Qvæ cum ita sint, Electori omissa belli societate potius junctis 1656.

1656. Junctis cum Dano & Belgis consiliis ad pacem conciliandam incumbendum, ac tanqvam seqvestri inter Polonos, Svecosqve securitatem qværendam, æqve periculoso, hi an isti prævaleant; ac propriis viribus ab utrisqve libertatem vindicandam. Eandem qvoqve apud Belgas prudentissimi cujusqve sententiam esse Weimannus scripserat. Ast Waldeccæ Comes eam conjunctionem anxie ingerere, velut unicum remedium rebus Electoris in tuto collocandis, ac solidæ paci procurandæ. *Nam si Sveci difficultatibus eluctentur, ac Mosco satisfaciant, id qvod in proclivi istis videatur, Electorem in medio destitutum iri, utriusqve partis libidini obnoxium. In Belgis spei nihil reponendum, qvibus Sveci satisfacturi sint. Cæsarem haut temere in arma erupturum. Apud Polonos confusa omnia, & ob feroxia gentis ingenia tuti nihil; vires tumultuario conglobatas, ac facile dissolvendas. Desidendo Electorem provinciam juxta atqve exercitum nullo fructu consumturum. Inita societate militem exerceri, de alieno ali, insignem Poloniæ partem adqviri, uno Posnaniensi Palatinatu septuaginta oppida contineri. Posse hoc modo etiam locum ad Vistulam accipi conjungendæ cum Marchia Borussiæ; qvo hactenus Elector non sine incommodo caruerit. Plus securitatis eidem esse, plus autoritatis, qvam si neutri partium se addicat. Ita deniqve societatem Svecicam amplectendam, ut ne amicitia cum Mosco abrumpatur.*

Elector tractatus cum Sveco suscipit. 1. Maii.

§. 20. Qvanqvam autem Elector hoc modo per discrepantes consiliariorum sententias, eorumqve rationes in ancipitia distraheretur; tamen cum Polonorum ferociam, ubi à tot cladibus respirassent, non immerito suspectam haberet, partibus in æqvilibrio retinendis super societate cum Svecis, qvorum res vacillare cœperant, agere constituit. Qvo fine Waldeccæ Comitem, & Nicolaum Ernestum Platenum Frauenburgum ablegat, apud Oxenstiernam Cancellarium expondituros:

Legatorū mandata

Priori tractatu super arctiore conjunctione mentionem injectam, ejusqve ineundæ varias rationes in medium adductas: unde se venire sciscitatum, num ejusmodi temperamenta inveniri qveant, per qvæ utriusqve securitas stabiliatur. Circa qvæ ut Svecus mentem suam prior declaret, postularent. Id recusanti dicerent: Electorem præsenti rerum statu tutissimum juxta atqve utilissimum utriqve bellantium parti ducere, funestam controversiam amica potius via componi, qvam in ambiguum armorum exitum rejici: ac spem esse Polonum æqvas conditiones admissurum; qvam in rem ipse qvoqve cum aliis operam sit collaturus. Joannem Casimirum tam confusis Poloniæ rebus regno profugum, & plerisqve civibus in Svecorum partes transgressis, Svecorum armis ubiqve victricibus, citra alienum auxilium vires iterum recollegisse, & qvi prius defecerant eidem se adjunxisse, & intra breve tempus non spernendos progressus fecisse; ac metuendum esse, ne hisce turbis qvicqvid est Pontificiæ sectæ ac barbararum nationum sese immisceat, simul Poloni Borussiæ se infundant. Omnium armorum exitus esse ancipites; ac posse hac occasione Protestantium res in ruinam agi. Ista subinde ingererent, sed simul testarentur, amicitiam Regis ab Electore maximi æstimari. Qvod si Svecus reponat; serum jam esse de pace cogitare, ac non nisi ferro rem cerni posse; eoqve fine conjunctionem Electoris expeti, qvam hic Bartensteini pollicitus sit; nostri repetito ad pacem hortatu super conjunctione ostenderent; nihil circa eam transactum, nec de certis conditionibus mentionem factam; nec eam probe discussam, prout tam arduum, ac summum rerum tangens negotium reqvirat. Sane Electori curæ fore mutuam amicitiam augere: sed considerandum Svecis, in qvantum se periculum iste conjiciat, si haut lacessitus in partes descendat, & non Polonum solum, sed & forte Turcam, Moscum, Cæsarem, Pontificem, omnesqve hisce addictos in se irritet, qvibus nullo modo par sit. Qvæ tamen cum Rege convenerint, iis Electorem staturum, simul paci conciliandæ operaturum. Si Svecus haut eo secius conjunctionem urgeat, interrogarent; qvid cautionis & præmii Electorem mansurum sit, tot hostibus, tamqve potentibus in se tractis? Ubi de qvatuor Palatinatibus Majoris Poloniæ antea jam oblatis jaciat, (nam de Ucraina, & Podolia ineptum esse memorare,) nostri reponerent: Ista adhuc ambigua, nec Electori tutam aut qvietam eorum possessionem unqvam fore, vi & cum periculo cæterarum ditionum tuendam, incerto exitu. Etiam solido præmio ostentato temerarium esse omnes suas fortunas aleæ exponere, ac tot hostes sibimet immittere, nulla injuria cognitos, nec tentata prius amica via. Tum ea conjunctione in partem omnium litium Svecicarum veniri, simul ansam turbandæ paci Germanicæ præberi. Unde nullo alio autoramento ad societatem armorum permoveri posse, qvam supremo in Borussiam imperio, ac renuntiatione Domus Bipontinæ in Juliacenses ditiones,

tiones,

1656. tiones, Rege ad plenam earum possessionẽ adqvirendam, & tuendam connixuro. Tum ut fœdus omnes Electoris ditiones,& rationes complectatur, ac ad octo duntaxat annos porrigatur adversus omnes, qvi Regem aut Electorem ob Polonicum, aut hunc duntaxat ob Juliacense negotium invasuri sint. Denique ut Rex protinus huic Majorem Poloniam pleno ac hæreditario jure citra recognitionem tradat, ac eundem in qvieta istius possessione constituat. Addebatur de modo ferendi auxilii, ac ut fœderi includatur Cæsar & Imperium cum omnibus Electoris sociis; utqve fœdus meram defensionem, nullius offensam spectet. Deniqve ut Belgarum amicitia conservetur rite ordinatis commerciis; circa quam rem Elector sequestris officium sit interpositurus. Secretis mandatis legati testari jubebantur, Electorem hac societate id spectare, ut Poloniæ pax sua cum securitate & satisfactione promoveatur. Si circa supremum Borussiæ imperium Sveci abnuant, eam ob causam tractatus non abrumperent, & aliqvo conditionum temperamento adqviescerent. Ad extremum qvoqve Posnaniensi & Calisiensi Palatinatu decederent. Participationi vectigalis Gedanensis ne insisterent. Circa annos fœderis pro re nata statuerent. Tum ut Electori amicitiam Mosci servare integrum sit stipularentur, ac ne huic rem in Lithuania gerere necessum foret, offensæ hujus declinandæ, cui tunc è vicinia apertum Borussiæ latus patebat. Ad extremum ob conditiones feudi in melius mutandas negotium ne infectum relinqverent.

Super armorum societate cum Svecis agitur 5. Maii. §. 21. Ista cum nostri apud Oxenstiernam Frauenburgi exposuissent, is initio memorata præsentium rerum conditione disserebat: Mosco haut fidendum, ac Joannem Casimirum cum Cosacis Leopoli super reconciliatione agere. Unde tempus esse sociatis viribus communi saluti invigilare. Sibi à Rege injunctum, tractatus super societate, prout Bartensteini designatum sit, absolvere. Decrevisse Regem, cum nemine prius arctiori se fœdere illigare, qvam cum Electore transactum sit; ac tunc ex ejusdem consilio omnia agere. Ad qvæ nostri: Optandum fuisse Regiomonte, & Bartensteini Regis destinata fuisse detecta, & qvæ vires forent iisdem exseqvendis: qvo facto Electorem citra moram sententiam suam fuisse declaraturum. Sed dum ista premuntur, interea magnam rerum mutationem factam. Inter incerta consiliorum commercia cum amicis, delectus, & alia firmandis rebus suspensa. Cosacos & Tartaros, qvorum tunc conjunctionem Svecisperarint, nunc saltem utri accessuri sint, in ambiguo agere. Moscum, qvi amicus tunc mansurus sperabatur, non obscure bellum meditari. Regi super Ragozii societate nondum cautum. Belgas suspicione perstrictos. Totatam Poloniam frænum momordisse. Exercitus nostros valde imminutos: supplementorum exiguam facultatem ob ferventes ubiqve delectus. Ingruere Cæsaris copias: Pontificem & Catholicos arma parare. Igitur Electori placere, cum Rege qvidem amicitiam ad pactorum leges colere; interim circa solidam pacem conciliandam omnibus viribus laborare. Eoqve rogare, ut qvæ Regi desiderentur pacis conditiones pandantur, qvæ ipse per legatum Joanni Casimiro expositurus sit; cum is semper confirmarit, Svecos bello Polonico solos sufficere, nullius auxilii indigos. Ad qvæ Oxenstierna: Res qvidem aliqvantum mutatas, non tamen ita, ut reparari neqveant, si Electori manum admovere placeat. Num Cosaci & Tartari Polonis auxilia laturi sint, adhuc incertum; ac ut isti veniant, Electorem per dubitationes producto tempore non plus securitatis obtenturum. Qvo magis vires Polonorum gliscant, eo acrius exarsuram libidinem ob pactum cum Svecis ititum Electorem ulciscendi. Qvæ forte Polonus Electori promittat, Cosacos & Tartaros non stringere, & in Comitiis ista vel ab uno Nobili everti posse. Qvamdiu Polonis spei qvid supersit speciosis pollicitis Electorem lactandi, vix unqvam ad pacem descensuros: simul Moscum eo citius in arma erupturum, ubi viderit, Svecos atqve Electorem haut conjunctim rem agere. Jam antea qvoqve teneri Electorem ad prohibendum, ne per ipsius ditionem Svecis noxæ qvid inferatur. Nec minus Polonos in hostilitatis vicem accepturos, si Elector, qvod per pacta teneatur, omnia cum Polonis commercia, ac Regii missi accessum, simul commorationem eorum, qvi qvotidie Regiomonte infesta in Svecos machinantur, prohibeat. Dum Elector otiosus desidet velut neutri partium addictus, hostes confirmari; qvi junctis viribus strenue impugnati posita ferocia facile pacem amplexuri erant. Circa pacis conditiones nil sibi mandatum. Interim tempus labi non parum imminuta Regis in Electorem fiducia; cum præsertim variis rumoribus ac suspicionibus ansam præbeant subinde à Polono missi, ac certi homines in aula Electoris infesta struentes, qvos suo tempo-

1656.

ctibus agendis valde opportunam, tradere velit; hunc qvoqve operam navaturum subigendo Gedano, qvo sibi firmandis in Borussia rebus maxime opus sit. Pro qva opera ipse eidem peculiariter satisfacturus sit, vel concessa parte Gedanensis vectigalis, vel Pillavensi penes eum solum relicto.

Electoris sententia. 24. Maii.

§. 24. Per isthæc qvidem Sveci satis fiduciæ ostentaverant, velut Electoris auxilio parum indigerent. Id qvod huic optandum videbatur, qvod tunc spes foret, turbas hasce tanto citius finiendas, suisqve terris tranqvillitatem reducendam. Enimvero curas solicite premi adparebat, si numerus ac potentia eorum spectaretur, qvi se istorum destinatis oppotituri erant. Mirabatur tamen, Regem jam circa Juliacense negotium tantum difficultatis movere, cũ antea tam prolixe operã ad istas ditiones ipsi adqvirendas obtulisset. Præsertim cum ipse ad tam periculosæ plenum opus aleæ vocaretur, postqvam omnes ad bellum Svecis inferendum se movere incipiant, & indies invidia adversus Regem glifcat; cujus & exercitus valde sit imminutus, vix ulla supplendi facultate; Joanni Casimiro contra ingens turba agglomeretur. Enimvero se non tam privatis emolumentis, qvam cura boni publici, & sacrorum puriorum duci; qvæ ingens periculum maneat, si qvam cladem Sveci accipiant, longe prævalituris tum Pontificiorum partibus. Ac si Sveci duris rebus à se destituantur, Polonis tantum ferociæ accessurum, ut pace repudiata ad istos plane opprimendos incubituri sint, bello in ipsam Sveciam, aut saltem Livoniam prolato. Contra si Sveci soli citra ipsius auxilium hoc negotium ad finem perduxerint, aliqvando ultionem eorum sibi metuendam. Igitur stare sententiam cum istis arctius jungi, ea tamen lege, ut unicus sibi tractatuum scopus sit pacem recuperare; ad qvam legati omnia referre jubebantur, ac Svecis demonstrare, qvanti ipsorum qvoqve intersit pacem qvamprimum fieri, anteqvam fortuna tergum obvertat. Qvo fine opus sibi sit leges pacis nosse, & qvid inter adqvisita Rex numeret. Tum caverent, ne Belgæ offendantur; sed ut potius circa commercia & vectigalia ita transigatur, ne istis causa nascatur huic negotio sese opponendi. Ut qvoqve hic tractatus in secreto habeatur, qvoad adparuerit, num Polonus oblatas conditiones acceptaturus sit, an minus. Pensandis damnis, qvæ ipse hoc bello acceperit, tres aut qvatuor uncialium milliones exigerent, & hypothecæ in vicem totam Poloniam Majorem cum omni jure, in cujus possessione ipse à Rege sit tuendus: ita tamen ut si Polonia integra subsistat, ea pecunia à Rep. exigatur. Sed si eadem dispenda sit; satius fore dictam Poloniæ partem penes se jure hæreditario manere. Deniqve circa conjunctionem id caverent, ne isthac occasione suæ sibi copiæ subtrahantur, aut data opera atterantur.

Tractatio continuatur. 25. Maii.

§. 25 Cum itaqve nostri denuo Regi de pace proponerent, ab hoc responsum fuit: pacem à se cum Joanne Casimiro citra fortunarum suarum ruinam iniri non posse, nisi idem plena imperandi potestate gaudeat; ad qvam ipse operam conferre nolit; aut si ea res penes se solum foret, satius fore pro se ipso conniti. Enimvero Poloniam à se solo subigi haut posse; unde eam inter alios dispertiendum, qvorum qvilibet pro se operam daturus sit, ut incolas suæ partis ad novum imperium admittendum permoveat. Id tamen famæ, simul Electoris gratiæ daturum, ut Joanni Casimiro portionem aliqvam, qvoad huic vita supersit relinqvat, puta partem Russiæ, aut Masoviæ, qvo, ut iste descendat, per Reginam obtenturum se speret. Sibi Borussiam, Cujaviam, & Samogitiam, ac si fieri qveat Cracoviam sufficere. Reliqva inter Electorem, Ragozium, & Cosacos dividi posse, penes Moscum qvoqve magna Lithuaniæ parte relicta. Ipsos qvoqve Poloniæ proceres inter se discordes exitium suum promovere. Solum fere Czarrecium Joanni Casimiro adhærere, qvem pleraqve Nobilitas aversetur. Lubomirscium abolita regia dignitate optimatium imperium moliri. *Cæterum conjunctionem inter se & Electorem oportere fieri: alias hunc certum exitum, & se forte cum ipso manere.*

Czarnecki.

Lubomirski.

29. Maii.

Multa inde cum delegatis Regiis disceptatio. Volebant hi fœdus ad totam Poloniam porrigi, & è Lithuania ad Bresciensem Palatinatum, reliqva Lithuania exclusa, & qvidem contra Joannem Casimirum, & omnes, qvi intra hunc tractum hostilia in Regem sumturi sint, ut iidem qvoqve ab Electore pro hostibus habeantur, omni cum iis communicatione, & receptu in ipsius ditionem ademto. Elector tria eqvitum, totidem peditum millia Regi certo sub Duce mitteret, qvi cum hoc ad certum locum invadendum se juncturi sint. Eo peracto Electorem seorsim rem gerere posse, salvo tamen supremo Regis moderamine. Vicissim Regem Electori daturum Palatinatum Posnaniensem & Calisiensem, qvantum ultra Wartam flumen versus Germaniam jacet,

1656. cet, una cum Siradiensi districtu. Contra nostri certas provincias, puta, Borussiam, Pomerelliam, Cassubiam, Majorem & Minorem Poloniam, ac Masoviam designari volebant, intra qvas fœderis sese vis exsereret; reliqvis exclusis. In præmium societatis deposcebant Majorem Poloniam, qvantum sub Petricoviensi tribunali continetur, simul lineam communicationis Soltaviam versus, & transitum aliqvem Vistulæ: ac ut Electori integrum sit cum suo milite pro arbitrio rem gerere, nec opus habeat citra necessitatem & prævian deliberationem copias sociare, nisi ubi periculum in mora sit; qvo casu sola significatione facta Elector qvatuor millia regiis sit adjuncturus. Sveci ad hæc: vim fœderis à nostris angustiis nimium terminis includi. Nam interesse, ut bellum remotissimis locis geratur, ut è citerioribus copiæ alı qveant. Lithuaniam tamen, excepta Brescia, tum Podoliam, Voliniam, Pocutiam, Braclaviam, & qvæ versus Borysthenem excurrunt, seponenda. Sed Russiam Rubram & Nigram, Podlachiam, Samogitiam, Curlandiam, & Semgalliam utiqve includendas. Mosco super iis, qvæ jam occupavit, litem haut movendam, modo ulterius ne grassetur. Lanciciam prioribus se adjecturos, vicissim tamen qvasdam Electoris in Borussia præfecturas, Hollandiam, Mariævverderam, Risenburgum, permutatione sibi adqvisituros; nostris regerentibus, præmature de permutatione agi, possessione nondum firmata. Locum ad Vistulam Sveci abnuebant, velut per qvem ipsorum terræ interscindantur. Inter ista complures dies incassum effluebant, qvod Svecis spes esset, propriis se viribus hostem ad Warsaviam conglobatum disjecturos. Ac ostendebat Oxenstierna Waldeccio, non inmerito qvid diffidentiæ adversus Electorem ali, qvod pleriqve circa ipsum omnem lapidem moveant, qvo ejusdem animum immutent, & reliqvos consiliarios vel suspectos reddant, vel in suam sententiam pertrahant. Electoris generosum animum, & egregia destinata sibi satis perspecta. Sed simul constare, Principum præclare studia evanescere, ni promta ministrorum opera subleventur. Cæterum

6. Jun. super conjunctione id præcipue Sveci urgebant, ut Elector certum militum numerum præberet, à Rege pro lubitu adhibendum. Cum contra Electori, ubi in Polonos hostilia sumenda forent, negotium tota vi aggredi placeret, qvo pax eo citius extunderetur. Monebant qvoqve Sveci; si Elector circa regimen Borussiæ qvædam mutare velit, idqve per literas ad Regem 1656. referat, ab hoc ipsi satisfactum iri. Sed adversus pacta Ordinum privilegia abrogare intempestivum videri, qvibus potius in præsens omnis suspicio adimenda sit. Circa præmium qvoqve belli acrius cauponabantur Sveci, qvam par erat de alieno liberalitatem exercentibus. Ac circa Juliacense negotium Rex parem declarationem Electorem poscebat, qvalem hic ab isto expetierat. Id qvod Electori mirum videbatur; cum utrius jura & conditio circa eam causam admodum disparia forent; nec sibi per pacta cum Neoburgico id integrum esset, qvibus convenerat, ut ipsi inter se juncti adversus reliqvos competitores causam agerent. Unde satius visum isto postulato plane supersedere. Ita cum à Svecis moram necti adpareret, speculando ad Warsaviam eventui, nostris ne cupide nimis societatem ambire viderentur, ad Electorem regredi placebat, velut extrema mandata petituris. Sed laborante Warsavia cum Rex conclusionem negotii urgeret, nostri adjuncto Dobrzenio Mariæburgum remeabant. Ubi cum Belgarum legatis consilia conferebant, qvid Electori in præsens faciendum. Nam viribus Polonorum gliscentibus eum sine dubio horum aliorumqve barbarorum sævitiæ exponendum, simul viam Catholicis sternendam ad Protestantes per Poloniam extirpandos. Contra si Sveci soli bellum patrarent, horum viciniam sibi valde modestam fore, suis juxta ac Belgarum rationibus turbandis. Qvæ ita temperare, ut communes Protestantium juxta, ac privatæ ipsorum rationes salvæ persistant, magno artificio opus esse. Belgæ declinando, qvod imminere utrinqve perspiciebant periculo, præter pacem nil ingerere norant. Ad qvæ nostri: omnia Electoris destinata ad hanc tendere. Sed qvomodo vel Svecus salvis hoc bello adqvisitis, vel Polonus qvamdiu spes sit istum iterum expellendi, ad eandem amplectendam allici qveat, id opus, id laborem esse. Electori à Sveco non permitti de pace agere: nec Polonos istum de pace acturum audituros, nisi tractatibus cum Sveco renuntiet; qvo ipso Polonorum rationibus inplicito ab horum libidine pendendum esse. Svecos contra pace sibi consuli prius negare, qvam super Gedano cautum sit, in qvo securitas partarum à se terrarum consistat. Belgæ censebant: Si Sveci Gedano medium statum concedant, sua Republica evictionem præstitura, aut ut ea civitas certis conditionibus libera relinqvatur, Svecis sat cautionis esse. Demum tamen dicebant: si bel-

1656. *Regni declaratio. 18. Maii.*

qvam qva probabilis eadem obtinendi facultas sit. Cum itaqve legati apud Regem Mariæburgi exponerent, Electorem nosse cupere, qvomodo utriusqve res his locis in tuto collocari, simul amicitia suspicione vacans stabiliri qveat; iste reponebat: optatam sibi fuisse armorum cum Electore conjunctionem, nec constare sibi, circa qvid ea adhæserit, qvo minus dudum perfecta fuerit. Sane in se moram non fuisse. Id à se respici, ut hisce locis tranqvillus status constet; cui fini adhibenda sint, qvæ adversam partem ad amplectandam pacem permovere qveant. Cum nostri de Mosco injicerent, de qvo sibi Elector cavere cupiat, salva tamen cum Rege amicitia: hic prolixe memorabat, qvantum injuriarum ipsi Moscus intulerit, in primis circa epistolam, qvæ in hujus manus pervenerit, ad Slotarencam Cosacorum Ducem, qvi viginti militum millia sibi obtulerit. Cui ipse actis gratiis ostenderit, ejus auxilio se non indigere; & qvia Cosaci cum Czare transegerint, huic juncti communem hostem persequerentur. Eam epistolam à Slotarenca Czari communicatam falsa interpretatione in alienum plane sensum detortam. Id qvod ipse per legatos Czari demonstraverit, ac falsarium interpretem ad supplicium depoposcerit. Cæterum cupere se Czaris amicitiam conservare: sed si ab eo invadatur, pro re nata consilium capiendum; ac in eum casum sibi Tartarorum & Cosacorum auxilia præsto fore. Unde caute sibi cum Czare agendum, ne istos protelet. Moscis morem esse alta spirare, & cupita feroci impetu extundere velle ubi dentes contra ostendas, mox flaccescere. Se tamen in hoc negotio Electoris consilium secuturum. Animadversum est, fuisse qvi Regi societatem cum Electore dissvaderent; qvem & suspicione perstringebat Rodomius qvidam Regiomonte commorari, qvi occultos congressus cum multis in aula miscere ferebatur.

Slotarenca.

Rodomski.

§. 23. Ubi dein nostri cum delegatis à Rege Erico Oxenstierna, Scheringio Rosenhanio, & Stenone Bielkio colloqvium susciperent, Oxenstierna sermonem ingressus memorabat; post fundamenta amicitiæ Regiomonte jacta Electorem Bartensteini testatum, à se arctiorem cum Rege conjunctionem optari. Id qvod huic gratum fuerit. Hactenus tamen ob expeditionem in Poloniæ remotiora moram injectam. Nunc placere Regi, ut sepositis aliis respectibus ad ipsam rem accedatur. Ubi prius constare debeat, num Elector arma cum Rege obtinendæ communi securitati sociare velit; inde super ejusdem conditionibus, & fructibus consultaudum. Ad qvæ nostri: supervacuum esse disputare, uter prior societatem affectarit, & utrius magis intersit eam fieri. Solida, qvam inania Electori cordi esse. Igitur ante omnia expendendum periculum, in qvod Elector hac conjunctione se conjiciat, ac qvæ vires tanto negotio exseqvendo sint. Nec minus sciendum, qvem belli scopum sibi præfixerit Rex, & qvousqve occupata per Poloniam tueri sedeat; & qvid opis Elector conferre qveat. Tum dispiciendum, qva ratione periculum amovendum, in qvod utraqve pars incurrere qveat; in primis uti Mosco, Polonis, Cæsari, Catholicis in universum obviam eundum, qvos sine dubio Elector in se irritaturus sit. Æqvum præterea esse, ut postqvam hoc negotio tam multos sibi hostes compararet Elector, de suis amicis sibi caveat; neu pacta per violentas interpretationes in molestum huic sensum detorqveantur, uti jam fieri cœperit. Sed & varios rumores spargi, ob qvos Electori caute procedendum sit; ac negotium ita adornandum, ne in posterum mutatis Principibus, aut ministris omnia subverti qveant. Ad hæc Oxenstierna: Stare Regi bellum Polonicum persequi, & armis qvæsita armis tueri. Electorem accepta priori pacto Warmia in partem belli venisse. His tractatibus Regem plura addituruin, si isti manum simul admovere placeat. Adversus futura, qvæ ostentantur, pericula optimum remedium fore, si negotium Polonicum prius conficiatur. Inde in proclivi fore remedia dispicere, qvibus pericula, si qvæ à Cæsare, Mosco, aliis immineant, averruncentur. Qvæ in pactis ambigua videantur, illustrari posse. Nostri: destinata Regis nimium porrigi; & cum omnis belli finis pax sit, constare oportere, qvibus conditionibus eadem per hoc bellum qværatur, aut qvas terras armis recens qvæsitas Rex sibi destinet, num totam Poloniam, an aliqvas partes, & an super reliqvis tractatio suscipienda, & Joannes Casimirus iterum ad coronam admittendus sit? Ac Electori consultissimum videri, qvamprimum id honeste fieri qveat bello excedere, ac pactorum possessionem firmare, ut eo melius illis, qvi forte se ingesturi sint, sociata vi occurri qveat. Nec adparere, unde sumtus tolerari qveant bello diutius gerendo. Unde Electori haut placere bello sese immergere, ni spes sit eidem brevi colophonem imponi posse. Cæterum firmandæ amicitiæ opus esse declarari pacta

Super legibus conjunctionis disceptatur. 19. Maii.

1656. si bellum inter duos Protestantes geratur, facilius consilia expediri posse. Sed qvia oppresso Sveco Catholicis & barbaris janua aperiatur ad exseqvenda sua destinata, molestias Svecicæ societatis tanti non faciendas. Nec Electori commodum esse qviescere, qvod aperta ipsius provincia aliter in tuto collocari neqveat, qvam longe amotis qvi nocere possint. Simul hac conjunctione cohiberi, qvi forte in Germania Svecis negotium daturi sint. Ita demum cum utrinqve res moram non ferret, alea jacienda, & in conjunctionem consentiendum erat, qvod Electoris & communes Protestantium rationes non ferrent, Svecos ita præcipites Polonia exturbari. Viribus partium ad æqvilibrium deductis facilius erat neutri obnoxium agere, ac paci conciliandæ operam navare. Neutras partes in præsens seqvi haut integrum erat, ni victoris se libidini exponere vellet.

24. Jun.

§. 26. Ejus fœderis scopus præferebatur præsens in Poloniæ Regno bellum sopire, ac pacem obtinere utriusqve statui & securitati convenientem, ac inprimis à parte Electoris hostiles irruptiones ditionibus hujus arcere, periculo è Polonia non parum expositis. Capita hæc erant. *Sit maneatqve inter S. Regiam Majestatem, ejusqve successores Regnumqve, Svecia ab una, & suam Ser. em El. em ejusqve posteros, & ditiones ab altera parte, firma, infucata, & sincera amicitia & confidentia, ita ut una pars alterius, ejusqve terrarum, ditionum, & subditorum emolumentum, commodum, & incrementum pro virili procuret, ac promoveat, damna vero & jacturas avertat & arceat; simul vero utraqve unanimem operam adhibeat, qvo infra descriptus Provinciarum, Palatinatuum & Districtuum circuitus in tranqvillum statum, & ad optatam securamqve pacem deduci possit; adeoqve ad hunc finem ambæ partes arctius nunc fœdus ineant, ac arma sua conjungant. Hoc fœdus respiciet, & dirigetur solummodo contra omnes illos, qvi S. am R. am M. tem Regnumqve Svecia in Regno Poloniæ, & qvidem nominetenus in subseqventibus Provinciis, Palatinatibus, & districtibus, utpote Prussia, Pomerellia, Cassubia, Cujavia, Rava, universa majore & minore Polonia, Masovia, Terra Dobrinensi, Plotsko, Podlachia; pariter qvoqve in Palatinatu prope Leopolin, qvi vulgari more & in specie solet appellari Palatinatus Russiæ, item in Beltzensi, & terra Chelmensi, similiter in Palatinatu Bresticanensi Lithuaniæ, (hac expressa conditione, qvod auxilium S. S. is El. is non extendatur in hoc Palatinatu contra Magnum Moscoviæ Ducem, qvatenus ille in eo aliqvid antehac occupavit, vel jus aliqvod hoc tempore prætendit;) in Samogitia, Curlandia & Semigallia (ita tamen, ut hoc fœdus contra Ducem Curlandiæ non explicetur, cui S. S. El. is nihil præjudicare cupit,) una cum omnibus ad memoratas provincias, ac terras pertinentibus Palatinatibus, districtibus, & ditionibus hostiliter aggredi & turbare ausi, vel in posterum durante hoc fœdere ausuri sunt, sive id fiat ab incolis, sive ab externis, qvos omnes S. ua S. El. is pro hostibus habitura est, iisqve, qvatenus id qvidem prohibere, & impedire poterit, in suis ditionibus neqvaqvam concessura ulloe transitus aut refugium, neqve diverticula ulla, aut conductiones militum, neqve emtiones cujuscunqve commeatus vel adparatus bellici (qvæ tamen omnes & singula libertates & commoditates reciproce pateant utriqve fœderatorum in alterius terris ac ditionibus, observatis rite circa eas præsentium, priorumqve pactorum legibus.) Qvin multo magis S. S. El. is iis omnibus & singulis una cum S. R. M. te resistet, eorumqve molimina & hostilee conatus qvovis modo coërcere, & impedire tenebitur. Reliqva in Lithuania, aut alias ad Regnum Poloniæ spectantee Provinciæ, utpote Podolia, Volinia, Braclavia, aut qvocunqve nomine veniant, qvarum superius nulla mentio facta est, aut sub nominatarum ibidem provinciarum terminis non continentur, huic fœderi nullatenus includi intelligantur. neqve Suæ R. M. ei Sua S. El. is in iis opem ullam ferre vi hujus pacti obstringatur. Similiter si in hoc bello Polonico qvispiam Suæ S. El. li in Ducatu Prussia, aut Principatu Warmia vim inferre, aut ejusdem provincias vexare aut desolari aggressus fuerit, S. R. M. tas promittit, qvod Sua S. E auxilio ventura sit, atqve supradictum aggressorem pro hoste habitura, omnemqve simul datura operam, ut pericula à Suæ S. E. terris averti possint. Qvod si etiam hostium aliqvis ex circulo superius descripto in terras alterutrius confœderatorum in Germania sitas illi circulo vicinas irrumpere tentaverit, tum uterqve confœderatorum teneatur intentionem hostilem cohibere, & avertere, ita ut alter alteri fideliter & absqve mora necessaria adferat auxilia, & illi in tempore adsit. Suprema directio belli intra sæpius nominatas, & superius indicatas terras & loca manebit penes S. R. M. tem exceptis Suæ S. E. in supra dicto circulo sitis propriisqve provinciis, in qvibus Sua S. E. rerum bellicarum directio competet. Interim tamen & S. R. M. tas & Sua S. E. non neglectura sunt fidam, amicam mutuamqve circa negotia istbuc pertinentia communicationem, & deliberationem, Sua S. El. li integrum sit cum exercitu*

Fœdus Mariaeburgicum

1. 2. 3. 4. 5. 6.

ercitu

1656. *ercitu suo in tanto numero, quantum vires permiserint, separatim agere in locis, provinciisque illis, ubi habito desuper consilio S. R. M.ti & Sua S. El. aut per se ipsas, aut per earum plenipotentiarios statuere visum, & utriusque partis consensu & sententia constitutum fuerit. In hujusmodi deliberationibus pariter definiendum erit, qua ratione Suæ S. El. exercitus commeatus, absque ulla in illis locis, ubi expeditio paratur, collocatorum præsidiorum & stativorum regiorum vel aliarum dispositionum turbatione procurari possit. Cæterum remaneat Suæ S. El. in hujusmodi separatis actionibus plena sui exercitus dispositio non solum in militaribus actionibus, ubi ad hostem accedendum, vel cum eo decertandum, sed etiam cum movetur exercitus, cum in castris vel alias locatur, commeatus eidem & sustentatio providetur, loca in securitatem transitus, reditusque, & commeatuum muniuntur, & reliqua agitantur, quæ expeditionibus militaribus usitata esse sueverunt. In specie vero convenit, quod in iis in primis locis, ubi bellum geritur, vel etiam in hostili solo, quærendus erit exercitui Suæ S. El. commeatus & cætera ad prosequendas supra dictas actiones necessaria. Si vero contigerit, ut hoste adeo urgente ex iisdem nihil ad militum sustentationem adferri possit, tunc ex aliis vicinis & prope adjacentibus oris necessaria cibaria & pabulationes militibus Suæ S. El. sunt curanda, ita tamen ut id fiat ordine, ac prævia scientia & dispositione Regiorum ministrorum, ibi locorum residentium. Pollicetur etiam Sua S. El. quoties id per tempus & tabellariorum copiam licuerit, cum S. R. M. te se semper communicaturam, statumque rerum in tempore indicaturam: quemadmodum etiam Sua S. El. spondet, quod velit iis rei gerendæ rationibus, quantum fieri poterit, insistere, quæ S. R. Mti pro rerum & temporum circumstantiis consultissimæ visa fuerit, vel etiam, si S. R. Mti placuerit aliquem ministrum in Electorali exercitu habere, eundem consiliis suis adhibebit. Omnia & singula loca & fortalitia, quæ ad circuitum S. R. Mtis spectant, Su. a R. Mti reserventur, atque illa, quæ ibidem separatis Electoralis exercitus actionibus occupantur, sine discrimine in potestatem & dispositionem S. R. Mtis devolventur, ita ut S. R. Mti liberum sit, quandocunque sit videbitur, proprium præfectum & præsidia illis imponere; quibus tamen injungetur, ut & illi in iis actionibus bellicis, quæ ad communem scopum pertinent, Suæ S. El. promtam operam & convenientia obsequia præstent. Quod si vero ex regio exercitu tot copiæ non adfuerint, quæ justis ubique præsidiis sufficient, ideoque Electoralia præsidia hujusmodi fortalitia, & munita loca occupaverint, jubebit Sua S. El. præfectum & milites præsidiarios, literis reversalibus Regio Ministro in Electorali exercitu commoranti traditis, mox sese obstringere, dicta loca, quandocunque S. R. Mti ita libuerit, sine ulla exceptione S. R. Mti reddituros. Quemadmodum & Sua S. El. ipsa sancte promittit, & hisce pactis sese obstringit, simul actiones bellicæ aliquo in loco finitæ fuerint, & S. R. Mtas id requisiverit, omnia omnino munita loca, se evacuaturam, eademque in S. R. Mtis Sveciæ ditionem atque plenariam dispositionem absque ulla contradictione vel tergiversatione traditura m & restituturam; S. R. Mtas autem teneatur curare Suæ S. El. præsidium secure ad suos deduci.* 1656.

7. *Quod si vero ratio belli vel necessitas utriusque exercitus Regii & Electoralis societatem & conjunctionem aliquando efflagitaverit, S. R. Mtas aut ipsa, aut per suos plenipotentiarios deputatos super ea re conferat, ita ut tertius conjunctionis scopus proponatur & constituatur; conjunctione autem facta, quamdiu præsente S. S. El. li, suprema directio belli competet S. R. Mti, ea autem quæ consilio prius communicato cum S. S. El. li unanimi consensu decreta fuerint, S. S. El. is facienda Generalibus suis insinuet, & iis convenienter cum exercitu suo liberrime disponat. Præterea conventum est, durante ejusmodi conjunctione, ut inter utriusque fœderati exercitus in castrorum distributione, vel militum sustentatione, item in præliis, obsidionibus, oppugnationibus, partitionibus, cohortium emissionibus, captivorum redemtionibus, vel commutationibus, & ejusmodi commoditatibus, ac laboribus aliis æqua utriusque ratio habeatur, secundum numeri utrinque proportionem, & usitatas belli consvetudines & leges, ita ut Electorales præ Regiis laboribus non graventur, nec absque Suæ S. El. consensu distrahantur, sed conjunctim retineantur.*

8. *Atque ut S. R. Mtas absque prævia cum S. S. El. li deliberatione certum auxilium militum obtineat, quo secundum intervenientes belli rationes vel in suo exercitu, vel alibi libere utatur, vi hujus instrumenti firmiter sese obstringit Sua S. E. quod quovis tempore, quandoque id postulatum fuerit, absque mora vel contradictione ulla in auxilium S. R. Mti IV. M. egregiorum, & bene armatorum Germanicorum vel aliorum externorum militum (quorum dimidia pars equestris, reliqua pedestris erit,) in parato tenebit, eosque ad nutum & voluntatem S. R. Mtis quocunque in locis supra nominatis vocabuntur, mittet. Hos sicuti quidem patietur S. R. Mtas plerumque separatim agere, ita ubi opus esse visum fuerit, eos acterseре, aut alicui exercituum*

ercituum suorum adjungere, tenebuntur sine mora se sistere; in qua conjunctione reservatur S. R. Mti suprema directio in omnibus actionibus bellicis, adscito in consilium Generali Electorali, qui auxiliares tum copias ducet, ad quem jussa ad eum spectantia dirigentur. De cætero remanebit penes illum liberum suorum imperium, jussorum distributio, & reliqua ab officio Generalis dependens cura: juxta quæ id quoque prospectum est, ut dicta copia auxiliaria in actionibus militaribus, laboribus, utilitatibus, stationibus & sustentationibus, ut & commutationibus & redemtionibus captivorum secundum justam proportionem æqualiter cum Regiis habeantur, quemadmodum hoc superius circa conjunctionem amborum exercituum pluribus expressum est. In hujusmodi conjunctione subjicientur milites ejus legibus, & disciplina militari, penes quem suprema directio residet, servata tamen Generali auxiliatricium copiarum in sibi subditum corpus justitiæ administrandæ copia; unde quoque tenebitur ea, quæ ab ejus militibus adversus leges militares commissa sunt, constituto, more belli, judicio partium studio vacuo corrigere, & punire. Quamdiu autem auxilia hæcce apud S. R. Mtem manent, illa neque secunda vice, neque supplementa eorum petenda, mittendave erunt; cessante autem causa accersitionis, semper ad exercitum aut secura loca S. S. El. li remittantur.

9. Quod si accidere possit, ut bellum in superius nominatas Suæ S. El. provincias, ac terras trajiciatur, ibique tantum periculum creetur, ut eidem resistendo vel superando Sua S. El. propriis viribus sibi non confidat: in tali casu promittit S. R. Mtas, omnem se operam & auxilium Suæ S. El. allaturam, de qua, si tempus eam opportunitatem permiserit, S. R. Mtas, & sua S. El. vel ipsa vel per plenipotentiarios deliberabunt, utrum consultius institui poterit, conjunctione armorum & exercituum, an vero divertendo hostem in alia loca. Cum vero evenire facile possit, ut res deliberationem non patiatur, in eum eventum promittit S. R. Mtas facta sive per suam S. El. sive ejus plenipotentiarium periculi admonitione & auxilii petitione, sine mora & contradictione sex millia militum in auxilium se missuram, qui in suæ S. El. provinciis suæ S. El. directioni suberunt; in reliquis autem id totum præfecto Generali Regio integrum erit, quodcunque in superiori articulo de Generale Electorali adductum & approbatum fuit, ita ut libera eidem præfecto Generali sit dispositio in sibi commissos milites, S. S. El. lis militaria imperia ad eam dirigantur, eaque inter suos distribuat, & omnia, quæ ab officio ejusmodi Generalis dependere solent, ei competant, ipse quoque ad consilium bellicum adsciscatur; quemadmodum & ille cum suis militibus in laboribus militaribus supra Electorales non gravetur, sed iisdem commoditatibus cum illis fruatur; cessante vero periculo rursus ad exercitus Regios cum suis remittendus est.

10. Præterea quoniam contingere potest, ut conjunctio forte inter binos Generales, Regium & Electoralem fiat: ad submovendas igitur quæstiones, & lites de ipsorum munerum prærogativa convenit, quod quemadmodum eo casu, quo Regius & Electoralis pares officio militari conjungantur, Regio cedet Electoralis in præcedentia & prærogativis in militia consuetis; multo magis si Regius officialis munere fuerit superior: Ita si Regius officialis Electorali officio militari inferior sit, cedat ille præcedentia & prærogativis in militia consuetis Electorali, qui superioris fuerit officii. Quod vero imperia militaria concernit, obtineat id quisque Generalis aut Officialis in suas copias, Regius in Regias, & Electoralis in Electorales, eaque, quæ ad actiones bellicas pertinent, communicatis consiliis suscipiantur, in cæteris vero, quæ vel ipsas copias concernunt, vel minutiora aliqua circa officiorum ac munerum militarium prærogativas, ea consuetudo & ille mos observetur, qui inter copias Regias Svecicas, & alias Electorales in Imperio Germanico durante ibidem proximo bello usitatus fuit.

11. Quandoquidem ita comparatum est, ut S. R. Mtis & Suæ S. El. terræ & ditiones ita invicem cohæreant, & nunc etiam vigore hujus Tractatus finibus propioribus conjungantur, & velut implicentur, proinde necessarium visum est, ut de transitu militum per memoratos in Polonia circulos certum aliquod definiretur: quapropter conventum est, quando agmina & cohortes nulla, sed pauci saltem milites vel officiales per prædictas terras transiverint, tunc iis, quidem salvus passus, sed suis impensis & sumtu proprio concedatur. Quando vero legiones vel cohortes per supra indicatas ditiones agminatim aut turmatim ductæ fuerint, gaudebunt illæ non solum salvo passu, sed etiam per ordinatos ad id certos commissarios necessariis tantum & non superfluis cibariis, & necessariis pro equis alimentis. Nullatenus autem committendum est, ut exactiones quæcunque fœderati terris imponantur, aut quidquam ad luxum extorqueatur; neque tardo transitu & stationibus oneranda & affligendæ provinciæ. Si vero quisquam contra hanc constitutionem agere non veritus fuerit, obligabitur ad restitutionem damni, ac insuper condignam pœnam subibit.

12. Quamdiu hoc fœdus & armorum conjunctio durabit, tenebitur uterque fœderatorum hyberna, & ad supplementa copiarum

1656.

destinata stativa in propriis ditionibus & provinciis instituere, nisi quod S. R. Mtas auxiliaribus Suæ S. El. copiis supra dictorum quatuor millium militum sicuti propriis suis militibus quotannis attribuet hyberna, ex quibus menstrua stipendia accipere possint. Quando vero Sua S. El. subsidio militari sex millium militum à S. R. Mte misso necessum habuerit, illud pari ratione cum suis sustentet. Ubi verò iis opus non habuerit, aut suos in hyberna demiserit, Regios etiam milites in tuta loca ad S. R. Mtis ditionem in hoc supra dicto circulo pertinentia secure & tempestive deducı curabit.

13. *Hæc confœderatio & armorum conjunctio stabilis, solida, & indissolubilis vigeat inter S. R. Mtem Sveciæ, & Suam S. El. Brandenburgensem, ut & eorum respective Regna, provincias & ditiones, quoad institutum pacis in primo articulo indigitatum ope & auxilio divino procurari & revocari possit. Quod si vero cum utriusque partis in Polonico hoc bello hostibus præsentibus & futuris, pacis vel tractatuum aliqva ratio obtigerit, promittit S. R. Mtas, se eos nec sine scitu Suæ S. El. amplecti, nec in iis, qvæ interesse Suæ S. El. concernunt, sine ipsius communicatione ac voluntate concludere velle. Vice versa promittit Sua S. El. cum nullis utriusque partis hostibus huic bello sese intermiscentibus, nisi sciente & volente S. R. Mte separatim se tractare, aut concludere velle: quin potius ambæ partes omni possibili modo & opera actiones suas bellicas, tractatus, & consilia omnia eo dirigant, & componant, quo utriusque partis mutua utilitas & commoda quærantur, & curentur, damna vero & jacturæ bona fide & pro virili avertantur.*

14. *Quemadmodum præsens hoc fœdus contra nullos, qui ipsimet in sæpe memorato Poloniæ circuitu hostiliter sese non ingesserint, initur aut dirigitur, ita (salvo tamen hoc fœdere) aliis fœderibus, amicitiis & obligationibus, nominetenus vero paci Osnabrugi & Monasterii Westphalorum anno 1648. cum Imperio Romano conclusæ, ut & perpetuis cum Magno Moscoviæ Duce pactis & amicitiæ legibus nihil derogabit aut detrahet.* Ratihabitionum permutationi qvatriduum duntaxat concessum. Subscripserant à parte Regis Ericus Oxenstierna, Schering Rosenhanius, Steno Bielkius: ab Electoris parte Georgius Fridericus Comes de Waldeck, Nicolaus Ernestus de Platen, Joannes Uldericus Dobrzenski de Dobrzenice, Mariæburgi d. 15. Junii 1656.

Articuli separati. 15. Jun.

§. 27. In eo confœderationis tractatu id qvoqve agitatum, qvomodo absqve prævia deliberatione, qvæ forte inter abruptas occasiones agendi tempora consumtura erat, Rex ab Electore certum auxilium vi primarii instrumenti obtineret, qvo secundum intervenientes belli rationes vel in suo exercitu vel alibi pro arbitrio uteretur; super qva re ita conventum.

1656.

1. *Promittit Sua S. El. qvod hoc anno qvamprimum velit non tantum promissum in ipsis pactis IV. M. militum subsidium, sed insuper etiam integras suas copias, qvantas ipsius vires, & præsens rerum status permiserint, vigore qvinti articuli in ipso societatis bellicæ fœdere adversus communem hostem & in campum educere, ac militaria negotia actualiter aggredi & suscipere; idqve iis in locis, & eo modo, qvemadmodum inter S. R. Mtem & Suam S. El. peculiarius interim conveniet.*

2. *Vicissim S. R. Mtas pollicetur, qvod siqvidem Sua S. El. superius indicata ratione societatem belli nunc statim aggrediatur, qvamobrem & S. R. Mtas subsidium IV. M. militum, cujus evocandi libertatem alias haberet, vigore articuli VII. in ipso supradicto fœdere, apud exercitum Suæ S. El. remanere sinet, nec inde alia in loca evocabit toto hoc anni tempore, qvod superest ad principium usqve subseqventis anni 1657. nisi contingat interea certas ob causas abrumpi universi exercitus Electoralis actiones bellicas; qvo casu, (qvem tamen vix accidere credibile est,) S. R. Mtas sibi reservat auxiliares illas copias IV. M. militum ad se accersendi liberam facultatem, sicut illa S. R. Mti vi fœderis competit.*

Articuli secreti. 1.

§. 28. Super præmiis hujus conjunctionis secreto pacto convenire placuit, qvod hisce capitibus constabat. *Qvoniam Sua S. El. vigore instrumenti confœderationis hoc eodem die conclusi primo auxiliatricem operam S. R. Mti præstandam suscipit, atqve ad præsens hoc Poloniæ bellum accedit, S. R. Mtas in sublevationem sumtuum & satisfactionem Suæ S. El. ei tradit ac cedit totos Palatinatus Posnaniensem, & Calisiensem, exceptis tantum iis locis, qvæ sita sunt à leva linea, qvæ incipiendo à finibus Novæ Marchiæ è regione fortalitii Drisensis ducitur ad Rogosna, relinqvens prædictum oppidum cum agris, pascuis, & cæteris eo proprie spectantibus à dextra sub ditione Suæ S. El. unde recta linea deinde ad Schermensel, & proximos Cujaviæ versus Gembitzam terminos, (ita tamen, ut si Gembitza in Cujavia sita sit, S. R. Mti, si vero in Calisiensi Palatinatu, Suæ S. El. maneat,) usqve ad limites Palatinatus Lanciciensis continuabitur, relicto itidem oppido vel pago Schermensel cum agris, pascuis, & aliis eo proprie spectantibus sub ditione Suæ S. El. adeo ut hisce nunc descriptis terminis ac limitibus ditiones S. R. Mtis, Regniqve Sveciæ à leva*

versus

1656. versus Notesium amnem, atque Cujaviam, & Suæ S. El. à dextra versus Wartam in Majori Polonia ab invicem perpetuo distingantur. Hac tantum addita conditione, quod si per ejusmodi rectam lineam à finibus Novæ Marchiæ è regione propugnaculi Drisensis Rogosnam & inde Schermensel, & proximos Cujaviæ versus Gembitzam terminos aliqua bona Regalia, aut Ecclesiastica intercidantur, maneant illi parti, intra cujus limites situata erunt; si vero privatorum bona dirimat supra dicta linea, maneat quidem eorundem possessor in bonis suis integris, sed dominium tamen utriusque agnoscat, ratione earum terrarum, quas sub utroque possidet. Præterea cedit S. R. Mtas Suæ S. El. totos Palatinatus Lanciciensem, & Siradiensem, una cum adjacente terra Vielunensi cum omnibus appertinentibus districtibus, bonis, & reditibus tam regalibus & secularibus, quam Ecclesiasticis, intra usitata illorum confinia sitis. Qui Palatinatus omnes & singuli una cum terra Vielunensi, & omnibus in illis comprehensis bonis tam secularibus quam Ecclesiasticis ad Suam S. El. cum omni jure ac omnimoda superioritate absque ulla ullius dependentia, & ad quoscunque heredes tam masculos quam fœminas transitorie pertinere debent. In quem finem etiam S. R. Mtas spondet ac promittit, se omnia loca ac fortalitia illis in oris S. R. Mtis præsidiis munita, intra mensis spatium à die hujus tractatus numerandum, Suæ S. El. tradituram, & sua præsidia inde absque ulla dilatione abducturam.

2\. Quemadmodum S. R. Mtas in ipso confœderationis instrumento articulo 3. Suæ S. El. promisit, si quispiam Ducatui Prussiæ, vel Episcopatui Warmiæ vim aliquam inferre, aut hostiliter aggredi auderet, se eundem aggressorem pro hoste habituram; ita bisce quoque similiter spondet, si quisquam sub continuatione hujus belli Polonici provincias in Polonia, Suæ S. El. beneficio proxime præcedentis articuli cessas, vi invaserit, vel hostiliter desolatus fuerit, omnem se operam daturam, ut ejusmodi hostis & invasoris conatus impediantur, periculaque in tempore inde avertantur.

3\. Quicquid autem in præfatis munimentis & locis, quæ beneficio primi articuli Suæ S. El. cedunt, tormentorum, bombardarum, instrumentorum bellicorum, & commeatuum repositum est, id reservabitur potestati S. R. Mtis sive hujusmodi inde auferri & avehi voluerit, sive etiam pro suo & Suæ S. El. commodo aliter de eo convenire & statuere: iis vero in locis, ubi frumenti aliquid superfuerit, S. R. Mtas promittit, se ejus tantum curaturam relinqui, quantum pro præsidii Electoralis necessaria sustentatione per mensem opus fuerit. Cæterum providebitur de vectura prædictorum commeatuum & instrumentorum bellicorum, ut ex terris Suæ S. El. cessis in munitum aliquem locum intra territorium S. R. Mtis devehantur. Vel si inde mox avehi tutum non fuerit, in certis vel securis aliquibus præsidiis & locis Suæ S. El. ad meliores opportunitates sarta tecta servabuntur.

4\. In sæpius memoratis provinciis, quæ evacuantur, & jure proprietatis Suæ S. El. cedunt, quamvis Sua S. El. dispositionem in Ecclesiasticis habeat, vigeat tamen juxta alia liberum exercitium Christianæ religionis secundum invariatam Confessionem Augustanam, nec ullibi ullo modo impediatur. Religioni huic addicti imperturbate prædicta libertate gaudeant. Templa, scholæ & alia eo spectantia ædificia extruere non impediantur, quin potius promoveantur, adeoque subditi in legitimo jure & æqua libertate conserventur.

5\. Bona Regalia, & spiritualia omnibus à S. R. Mte oneribus libera & immunia circa evacuationem, & discessum Suæ S. El. tradantur, atque tunc contributiones S. R. Mti non solutæ cessare debent. Quod vero concernit bona Nobilium à S. R. Mte oppignerata, vigore hujus omnibus iis, quibus oppignerata sunt, licitum sit secundum literarum Regiarum tenorem uti jure concesso. Reddita vero iis, qui talia bona Nobilia consecuti sunt, debita satisfactione, tenebuntur eadem sine controversia restituere. Quamdiu autem illi in possessione bonorum oppigneratorum manent, nihil in illis bonis adversus Suam S. El. machinari obstricti sint, nec exemptionem onerum prætendant, quin ea potius cum cæteris Nobilibus paria subeant.

6\. In reliqua loca in tractatu confœderationis descripti Poloniæ circuitus omnia & singula Sua S. El. nullum omnino jus vel prætensionem retinere intelligatur, quamvis etiam contingat, Suam S. El. suis copiis nonnulla occupare. Quemadmodum & S. R. Mtas quodcunque in Suæ S. El. subsidium secundum modum alibi præscriptum aliquid egerit, promittit, eo nomine nullam satisfactionem vel pro se, vel pro militia sub quocunque prætextu à Sua S. El. sese flagitaturam.

7\. Siquidem continget turbatas nunc Poloniæ res supremi Numinis beneficio ad pacatum atque securum statum reduci, vi hujus præsentis conventionis S. R. Mtas Regnumque Sveciæ, & Sua S. El. aut ejus posteri obstringi intelligantur, quod debeant mutua opera atque auxilio se invicem conservare, ac manutenere circa omnes ditiones ac terras, quæ tunc cuique fœderatorum in perpetuam possessionem intra sæpe memoratum Polonicarum provinciarum circulum reservabuntur. De modo autem ipsius conservationis, & manutentionis tunc post introductam in prædictas re-

1656. *ctas regiones qvietem uberius & in specie transigendum est.*

Illustratio pactorum feudalium.

§. 29. Qvia etiam dum pactum Regiomontanum deproperatur, aliqva ambigua & obscura remanserant, disceptationi deinceps ansam præbitura, visum tunc qvoqve ista illustrare. Qvo fine in seqventia capita conventum.

1. *Qvanqvam feudalia nuper pacta Ducatus Borussiæ, & Principatus Warmiensis inter S. R. Mtem, & Suam S. El. peculiari eoqve strictiori nexu S. R. Mtem Regnumqve Sveciæ ab una, & suam S. El. ab altera parte nunc combinent, atqve uniant: dicta tamen pacta, & ipse nexus feudalis ad negotia Imperii Romani non debet trahi, nec præjudicare Suæ S. El. juribus, dignitatibus, & libertatibus in Imperio Romano.*

2. *Si qvæ inter S. R. Mtem ejusqve successores Regnumqve Sveciæ ab una, & Suam S. El. ejusqve descendentes masculos Prussiæ Duces & Principes Warmienses ab altera parte controversiæ graviores feudum concernentes, in qvibus aliis in feudis ad privationem procedi posset, exoriantur, per commissarios ab utraqve parte numero æqvali constitutos exortarum controversiarum circumstantiæ exqvirantur, & ratio amicabilis compositionis cumprimis & studiose ineatur: ea vero frustra succedente non nisi secundum leges & consvetudines feudales procedatur. Si super finibus, & aliis negotiis & causis, qvæ hisce pactis definita non sint, dissensiones emergant, pariter per Commissarios à S. R. Mte, & Sua S. El. constitutos componantur.*

3. *Qvod attinet jura fisci, postarum, monetæ, vectigalium per Lacum vulgo* Frischhaf *dictum Regiomontem transvectis, & alia qvæcunqve territorialia jura, qvandoqvidem articulus XV. pactorum feudalium continet & disponit, qvod Sua S. El. debeat manuteneri in justa & plena Ducatus Borussiæ possessione cum omnibus juribus, nullis penitus exceptis ex iis, qvibus eum Sua S. El. secundum pacta, & conventiones hactenus possedit, & eo usa est: Ideo S. R. Mtas hoc ipso contestatur, se velle qvantum in se est conservare Suam S. El. circa omnia & singula eidem competentia jura. Qvod si vero in uno & altero supra specificatorum jurium dubium aliqvod vel hactenus sit natum, vel posthac oriri possit, super illis S. R. Mtas accepta plena rei controversæ informatione eam componendæ talis controversiæ rationem cum Sua S. El. inibit, qvæ potissimum affectioni & concordiæ conservandæ, propagandæqve conveniens esse poterit. Interea maneat Sua S. El. qvæ & ipsa compositionem ejusmodi dubiorum, qvantum in se est, non evitabit, sed probebit, in eo statu, in qvo initio moderni belli Polonici fuerit.*

4. *Si Sua S. El. aut qvisqvam successorum ejus decedet, relicto herede masculo adhuc minorenni, statim à die excessus Suæ S. El. aut successorum ejus tutores interim in nomine eorundem regimen Prussiæ Ducalis, & Warmiensis Principatus suscipient, & ea expedient, qvæ Sua S. El. tanqvam Dux Prussiæ in negotiis regimen concernentibus egit atqve expedivit. Tutores autem hi testamento aut qvacunqve alia dispositione fidem tantum de voluntate disponentis faciente à Sua S. El. & successoribus libere constituentur; hoc observato, ut nullo modo hostes Sveciæ sint, & juramento se coram defuncti consiliariis superstitibus obstringant, se omnia, qvæ pactis inter S. R. Mtem & Suam S. El. continentur, fideliter tempore administrationis observaturos. Tutores vero mox à præstito tali juramento, & suscepto regimine formulam à se præstiti juramenti de verbo ad verbum conceptam subscribent, & eandem S. R. Mti in originali transmittent.*

5. *Si successores jam adulti, h. e. XVIII. annorum fuerint, statim à die obitus prædecessorum suorum Ducatum Prussiæ absqve ullis solennitatibus præviis regent, & liberè uti antecessores sui administrabunt, nullis ipsis à S. R. Mte, aut alio qvopiam objectis impedimentis; ita tamen ut & illi à primo suscepti regiminis die ad feudalium, aliorumqve inter S. R. Mtem Regnumqve Sveciæ, & inclytam Domum Electoralem Brandenburgicam pactorum observationem æqve obstricti esse habeantur, ac si ipso opere feudi investituram suscepissent, qvam etiam constituto in pactis tempore petere debebunt.*

6. *Qvod subsidium D. eqvitum & M. peditum, qvod S. R. Mti Sua S. El. vigore pactorum feudalium articulo XXI præstare tenetur, declarat se S. R. Mtas, qvod Sua S. El. non obstringatur in propria persona in expeditionem prodire. Qvod vero dicti subsidiarii milites in expeditionibus constituti supplementum & cæteras ejusdem conditiones attinet, ea habeatur ratio & observantia, qvalis antea durante nexu cum Polonia observata fuit. Si tamen aliqvis ex supra dicto Electoralis militis numero in provincias Electorales aufugere præsumserit, teneatur Sua S. El. talem transfugam, ubi ille deprehendi iterum poterit, S. R. Mti restituere. Commeatus vero his copiis non nisi qvamdiu in Ducali Borussia substiterint, aut sex ab eorum egressu septimanis à Sua S. El. præbebitur. Postea vero ipsis de sustentatione, & stipendio militari secundum pacta à S. R. Mte provideatur.*

Cum etiam transiens terras Electorales miles Svecicus ingentia damna daret, post conjunctionem inter Regem & Electorem conventio super moderando transitu inibatur. Qva tamen provincialium qveri-

moniæ

moniæ non extinguebantur, præsertim cum Svecicæ turmæ in Ulteriorem Pomeraniam sese subinde recipientes Polonos eodem attraherent.

§. 30. Porro ut ad isthoc consilii Elector descenderet tum aliæ rationes subigebant, tum vel præcipue, qvod nil amici à Polonis expectandum ipsi pateret, si hosce Svecis raptim profligatis ita repente emergere contigisset. Qvi & parum curabant, qvod Elector protestatus esset, se ob pactum initio anni cum Svecis initum Polonorum hostem haut evasisse, sed deinceps qvoqve extra partes acturum. Eqvidem Joannes Casimirus Rex Electori reditum suum intra Poloniæ fines literis Landshuto scriptis significaverat, spe facta, se brevi Svecos Borussia abstracturos, modo ipse firmus persisteret. Sed id serum jam erat. Nec eo minus Leopoli splendida legatio ad eundem designabatur, cui obeundæ nominabantur Wenceslaus Comes à Lesno Episcopus Warmiensis, Jacobus Weierus Palatinus Mariæburgensis, Stanislaus Witoroski, Stephanus Czarnecki, Stephanus Kobienski, & Nicolaus Podlodovvski; qvi omnes pro uno, & unus pro omnibus exponerent, Regi ac Reip. haut persvaderi, Electorem cum Svecis transegisse, aut si qvid in speciem factum sit, id mox correctum iri, denuntiato simul, militiam Polonicam deserto Sveco ad legitimum Regem revertisse. Ex istis solus Podlodovius ad Electorem accessit; qvi petebat, ut Elector abdicato Sveco ad ferendum Poloniæ auxilium sese accingeret. Cui hic respondit; qvanqvam è nexu fiduciario non nisi centum eqvites Polonis auxilio mittere teneatur; tamen se toto cum exercitu iisdem subvenire haut recusaturum, ubi prius constet, qva ratione sibi de sumtibus hujus expeditionis, tum adversus periculum à Svecis imminens satis caveri qveat. Unde cum legato in certas conditiones conveniebantur, qvi pollicitus fuerat, sese curaturum, ut istæ à Joanne Casimiro ratæ habeantur. Post & per literas petebat Joannes Casimirus, ne Elector bona eorum, qvi in Ducalem Borussiam confugissent, inprimis Pacii in fiscum redigi pateretur. Qvod & ab hoc præstitum, utut iis bonis Sveci valde imminerent. Gosievius qvoqve qvi eo ipso tempore Regiomonte egerat, qvando cum Svecis tractabatur, ac Electori vehementer institerat, ut per conventionem cum Svecis imminenti sese periculo eriperet, demum tempore insalutato inde se subduxerat. Id qvod Jaonnes Casimirus literis ad Electorem excusabat; cum non bello captum, sed dolo collegæ sui Radzivilii, Regiummontem pellectum mox aperta vi detentum; nec Svecis unqvam sacramento obstrictum: eoqve non indecorum ei fuisse qvocunqve modo in libertatem pervadere. Sed & Polonorum instinctu Tartarorum Hanus literis ad Electorem scriptis conjunctionem cum Svecis dissvadebat. Cui Elector responso suo causas initi cum hisce pacti exponebat: qvo non obstante sibi curæ fore pacem inter bellantes Reges promovere; ac spem esse, Hanum idem facturum. Haut eo minus constabat, vulgus Polonorum magnopere Electori infensum esse, velut capiti Protestantium, ob qvos toleratos ista sibi evenisse à sacerdotibus infatuati credebant. Qvin & multi Senatores in Electorem culpam conferebant irruptionis Svecorum in Poloniam, qvod is transitum hisce per suas terras concessisset; utut demonstraretur, id prohibere penes Electorem non fuisse, cum Pomerania plana, & ubiqve pervia sit regio, nec in promtu fuerit exercitus sat validus istis arcendis. Sed & non parum suspicionis injiciebat Electori votum à Rege Joanne Casimiro in templo Cathedrali ad altare majus coram imagine Beatissimæ Mariæ Virginis Leopoli conceptum inter missæ sacrificium à Nuntio Apostolico celebratum proxime ante elevationem venerabilis hostiæ, universo clero & populo audiente, & annuente, Senatuqve, & tota Aula, Regis verba excipiente, seqve iisdem obstringente. Qvod conceptis verbis, exprimendo religionis istius genio, transcribere placeat. *Ego Joannes Casimirus, tui filii Regis Regum, ac Domini mei, tuaqve miseratione Rex, sanctissimis tuis advolutus pedibus Te in Patronam meam, meorumqve dominiorum Reginam hodie deligo, atqve me meumqve Regnum Poloniarum, Magnum Ducatum Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Czernichoviæ &c. exercitus utriusqve gentis, populos universos tuæ singulari tutelæ atqve patrocinio commendo. Tuam operam atqve misericordiam in hoc calamitoso, anceptiqve Regni mei statu contra hostes Sacræ Romanæ Ecclesiæ supplex imploro. Et qvia maximis obligatus beneficiis tuis impellor unacum gente mea ad novum, idqve fervidum tibi serviendi desiderium, promitto deinceps meo, satraparum, populorumqve meorum nomine tibi, tuoqve Filio Domino Jesu Christo, me cultum ubiqve & honorem tuum per ditiones regni mei omni studio propagaturum. Promitto præterea ac voveo, me ubi præpotentis tuæ* inter-

1656.

2. Jun.

Joannis Casimiri votum. 1. April.

1656. *intercessione, & Filii tui magna miseratione de hostibus, & praecipue Svecis victoriam obtinuero, apud S. Sedem Apostolicam procuraturum, Tibi, tuoqve Filio in gratiarum actionem, ut dies hic qvotannis solennis & festus, idqve in perpetuum habeatur, daturumqve cum Episcopis Regni mei operam, ut id qvod promitto à populis meis impleatur. Cum vero magno animi mei dolore luculenter videam, propter gemitum & oppressionem hominum conditionis plebeiæ in Regnum meum immissa à Filio tuo justo judice flagella pestis, bellorum & aliorum malorum per hoc septennium; promitto insuper ac voveo, me serio cum universis Ordinibus pace constituta rationes omnes initurum, ut à gravaminibus injustis, & oppressionibus populus Regni mei eximatur. Fac ò misericordissima Regina & Domina, sicut eam mentem mihi ad hæc concipienda vota dedisti, ita gratiam apud tuum Filium ad eadem implenda impetres.* Haut eo secius Joannes Casimirus paulo post edictum promulgavit qvo conscientiæ libertas firmabatur; qvod Dissidentium eo in Regno haut spernendæ vires essent, qvos ad desparationem adigere haut consultum erat. Cæterum etsi unus & alter à Joanne Casimiro ad Electorem mitteretur, qvi ut desertis Svecis ad ipsius partes rediret, solicitabat; oblatis tamen nihil tuti suberat. Ac mox cum Poloni respirasse sibi viderentur, ab iisdem missus veniebat, qvi pro imperio exigebat, ut sub perduellionis pœna Elector intra triduum relictis Svecis Polonico exercitui sese jungeret. Cui ab Electore responsum: sese cum priore legato in certas leges convenisse; earum ratihabitio si adferatur, istis sese satisfacturum. Sed cum legatus de iisdem qvid sibi constare negaret, irritus dimissus est. Nec enim adparebat, qva ratione tunc Elector salvis suis rebus à Svecis expedire se posset, qvi è Regia Borussia graves imminebant tale qvid tentanti. Ac adversus hosce Polonos, Tartarosqve in auxilium evocare, medicina erat morbo ipso nocentior. Pronum tamen semper in pacem & conservationem Poloniæ animum idem ostendebat, rogans, ut Regi idoneas eum in finem conditiones proponere placeat. Ad extremum venit Theodorus Maidelius, supremus Poloniæ Venator, cum literis ad Warsaviam scriptis; qvibus denuntiabat Joannes Casimirus, sese validum jam exercitum contraxisse, in qvo sex millia veteranorum peditum sint, è præsidiis detractorum; qvibus sustinendis Sveci hautqvidqvam pares futuri sint. Addebat, si credere Elector nolit, Regi exercitum esse qvadraginta bellatorum millibus

18. Jun. Maidel. 9. Jun.

constantem, aliqvem è præfectis suis mitteret isti perlustrando, qvem ipse illæsum remissurus sit. Tum satis qvidem imperiose postulabat, ut Elector ad Joannis Casimiri partes redire, ac omnibus suis copiis in Svecos rem gerere velit; cùm tamen per vetera pacta non nisi centum eqvites auxilio mittere teneretur. Attulerat qvoqve idem literas à Joanne Casimiro ad supremos Borussiæ consiliarios, & Ordines; qvibus eos ab obseqvio Electoris abstrahere conabatur, qvas literas tamen Ordines sine mora Consiliariis tradiderunt. Unde Elector probe observari jubebat, qvinam ad illum introirent, & qvibuscum is colloqvia misceret. Visum tamen Electori eundem aliqvot per dies Regiomonte detinere Svecis eo magis urgendis, ut conditionibus à se proponendis annuerent: cum rationis non esset tanto res suas periculo exponere, nullo operæ pretio facto. Sed cum tractatus cum Svecis ad finem vergerent, iste re infecta dimittebatur, cum responso: Ab Electore unice pacem respici, ac ut Joannes Casimirus eidem animum adplicare, ejusqve conditiones proponere velit: simul qvæ ipsi leges æqvæ videantur, Maidelio explicabat. Nec eo minus inter missitationes istas Poloni minas in Electorem jactatas repræsentare cœperant, irruptione in præfecturam Novo-Stetinensem facta. Obtentui jactabatur, velut in conventu Deputatorum Francofurti declaratum foret, Polonis fas esse violentas retorsiones adversus Electoris ditiones suscipere. Id qvod tamen fictum erat, cum eo nomine nil in isto conventu propositum esset, ac ne verbum qvidem responso ad literas Polonicas de eodem insertum esset; etsi Austriacorum, & paucorum aliorum sententiis, ac privatis sermonibus tale qvid insinuatum foret.

1656. *27. Maii.*

§. 31. Porro uti Electorem gravissimæ causæ subigebant, qvare arma cum Svecis in Polonos stringeret: ita contra curæ fuit Mosci amicitiam servare, abs qvo infesto Borussiæ alias ingens periculum imminebat, velut cui Caunum usqve progresso apertum è Lithuania ejus provinciæ latus patebat. Præsertim cum Czar ultro ablegatum Regiummontem misisset, confirmandæ à bello immunitati superiore anno promissæ. Qvi & postulaverat, ne Elector Svecis auxilium præstaret, si bellum inter se atqve hosce exardescere contingat; simul qvas apud Svecicum exercitum copias haberet, inde revocaret. Addebantur in Svecos qverimoniæ, ac Czaris fœdus actius offere-

Elector Mosci amicitiam servare studet.

Maio mense.

1656. offerebatur. Ei responsum; Electorem in universum nemini adversus Czarem auxilii qvid laturum; tum cupidum esse Sveciæ Regem pacis cum Czare colendæ; ac si qvid controversiæ sit, se officium seqvestris obiturum. Obtulerat Elector, se, scripto cauturum, in Czarem nil auxilii cuipiam latum iri, si par vicissim cautio sibi detur: de qva ablegatus nil sibi mandatum excusabat. Eo magis necessarium judicabat Elector legationem ad Czarem maturare, cum & Sveciæ Rex declarasset; cordi sibi esse pacem cum isto colere, ac si justæ querelæ aliqvid fit, qvantum honeste posit ipsi satisfacturum; simul ut Czari insinuant, Cæsarem fœdere cum ipso nil nisi propria, emolumenta cum Czaris detrimento qvæsitum ivisse. Ei legationi obeundæ adhibitus fuit Jonas Casimirus Eulenburgius Baro: cui injunctum Electoris dignitatem observare, ac parem cum legatis Regiis honorem exigere: & cum constet, qvo honore qvondam legati Friderici Holsatiæ Ducis à Czare excepti sint, demonstraret; Electorale fastigium Principum dignationem non parum emiuere, ac Electores præ Regibus, qvi feuda Imperii possideant, in conventibus Imperii locum sortiri: tum inter Electores nemini tot terras, qvam Brandenburgensi possideri. In receptione & deductione ad Czaris alloqvium Moscico delegato dextræ manus honorem ne concederet. Nam etsi sibi cum Czare super priore loco controversia non fit, grande tamen discrimen esse inter legatum, qvi personam sui Principis refert, & inter eum, qvi ad officia circa hunc obeunda destinatur in loco, ubi suus Princeps degit: prout in omnibus Principum Christianorum aulis more est receptum; & ipsa ratio evincit, præsente Principe à ministro ejus dignationem repræsentari non posse. Postularet etiam, ut Moscicus Cancellarius integrum Electoris titulum recitet; utqve Czar, qvando pro more de hujus valetudine sciscitatur, sella surgat, ac nisi diademate redimitus assideat, caputqve aperiat; simul nudam manum osculandam porrigat: utqve, dum literæ fiduciariæ recitantur, ipsi permittatur tecto capite assidere. Anteqvam munera publicè offerat, stipularetur, mutua dona Electori per ipsum mittenda. Inter colloqvia priorem locum, aut parem saltem cum Moscicis Commissariis ad alterum mensæ latus sumeret. Ad Czarem admissus in hunc sensum verba faceret: *Non posse non in signum singularis affectus accipi, qvod Czar non solum dolere sibi ostenderit damna provinciæ suæ per Svecos præterita hiemè illata, studio qvoqve suo ad auxilia ferenda declarato; sed & per ablegatum suum qverelas in Svecum communicarit, oblato fœdere arctissimo æqvis admodum conditionibus, per qvod reparatio accepti damni obtineri possit. Id qvod grato à se animo accept andum fuerit, si ante factam cum Sveco transactionem de Czaris benevolentia innotuisset. Qvanqvam autem sua res in præsens ejusmodi fœdus non permittant, testando tamen in Czarem grato animo, affectuqve declarare, ne lautissimus qvidem oblatis conditionibus se permotum iri, ut in partem belli, si qvod inter Czarem & Svecos oriatur venire, aut istius hostes pecuniâ, milite aut annona sublevare, multo minus fœdere cum qvopiam adversus Czarem conjungi velit. Qvam in rem Elector scripto cauturus fuerit, si Moscicus nuper ablegatus itidem scripto cavere voluisset, intra certum tempus à Czare cautionem exhibendam; ipsum successoresqve suos Electoris ditionibus per se nil damni illaturos, nec aliis easdem invasuris auxilii qvid laturos. Sed qvia ablegatus iste in ejusmodi cautionem ne sub spe ratiqvidem consentire noluerit, sed potius talia postulare instîterit, qvæ non amplius in Electoris potestate fuerint, ideo id negotium ad hanc legationem fuisse differendum. Qvo nomine ut commissarii sibi adjungantur petere.* Si fœdus cum Sveciæ Rege initum exprobretur, legatus jubebatur confirmare; Electorem controversiis, si qvæ Czari cum Svecis obvenire qveant, sese haut ingesturum, ac neutri partium accessurum; simul rationes adduceret, ob qvas id pactum ineundum fuerit. Qvod Sveco delectus & transitus in Electoris ditione concessi sint, id factum eo tempore, qvo amicitia inter Czarem & Svecum firma persistere credebatur; nec sperare à Czare desideratum iri, ut pacta abrumpantur. In tractatione legatus jubebatur observare, ne conventio forma diplomatis tutelaris, prout nuper factum, conciperetur; sed ut ea in certos articulos digeratur, ac omnes conditiones iisdem verborum formulis reciprocentur; tum ut totus Electoris titulus exprimatur cum appendice Moscis solito; *& multarum aliarum terrarum dominus ac moderator.* Tum ut Moscicum juxta ac Teutonicum exemplar, uti pactis inter Joanuem Basilidem, & Albertum primum Borussiæ Ducem factum, junctim complicata simul obsignentur. Qvanqvam etiam hactenus traditum sit, à Czare nullas literas propria manu subscribi: legatus tamen velut privatim exploraret, num id Cæsari aut ulli alteri fieret, & qvæ verba affectum testantia adhibeantur: ac re explorata parem honorem

Legatio ad Moscum.

Qvæ mandata. I. Jonas Eulenburg.

Basilides.

1656. si bellum inter duos Protestantes geratur, facilius consilia expediri posse. Sed qvia oppresso Sveco Catholicis & barbaris janua aperiatur ad exseqvenda sua destinata, molestias Svecicæ societatis tanti non faciendas. Nec Electori commodum esse qviescere, qvod aperta ipsius provincia aliter in tuto collocari neqveat, qvam longe amotis qvi nocere possint. Simul hac conjunctione cohiberi, qvi forte in Germania Svecis negotium daturi sint. Ita demum cum utrinqve res moram non ferret, alea jacienda, & in conjunctionem consentiendum erat, qvod Electoris & communes Protestantium rationes non ferrent, Svecos ita præcipites Polonia exturbari. Viribus partium ad æqvilibrium deductis facilius erat neutri obnoxium agere, ac paci conciliandæ operam navare. Neutras partes in præsens seqvi haut integrum erat, ni victoris se libidini exponere vellet.

1 Jun.

§. 26. Ejus fœderis scopus præferebatur præsens in Poloniæ Regno bellum sopire, ac pacem obtinere utriusqve statui & securitati convenientem, ac inprimis à parte Electoris hostiles irruptiones ditionibus hujus arcere, periculo è Polonia non parum expositis. Capita hæc erant. *Sit maneatqve inter S. Regiam Majestatem, ejusqve successores Regnumqve, Sveciæ ab una, & suam Ser. em El. em ejusqve posteros, & ditiones ab altera parte, firma, infucata, & sincera amicitia & confidentia, ita ut una pars alterius, ejusqve terrarum, ditionum, & subditorum emolumentum, commodum, & incrementum pro virili procuret, ac promoveat, damna vero & jacturas avertat & arceat; simul vero utraqve unanimem operam adhibeat, qvo infra descriptus Provinciarum, Palatinatuum & Districtuum circuitus in tranqvillum statum, & ad optatam securamqve pacem deduci possit; adeoqve ad hunc finem ambæ partes arctius nunc fœdus ineant, & arma sua conjungant. Hoc fœdus respiciet, & dirigetur solummodo contra omnes illos, qvi S. am R. am M. tem Regnumqve Sveciæ in Regno Poloniæ, & qvidem nominetenus in subseqventibus Provinciis, Palatinatibus, & districtibus, utpote Prussia, Pomerellia, Cassubia, Cujavia, Rava, universa majore & minore Polonia, Masovia, Terra Dobrinensi, ... sko, Podlachia; pariter qvoqve in Palatinatu prope Leopolim, qvi vulgari more & in ... solet appellari Palatinatus Russiæ, item Belszensi, & terra Chelmensi, similiter in Palatinatu Brescianensi Lithuania, (hac expressa conditione, qvod auxilium S. S. is El. is extendatur in hoc Palatinatu contra Magni Moscoviæ Ducem, qvatenus ille in eo aliqvid antehac occupavit, vel jus aliqvod hoc tempore prætendit;) in Samogitia, Curlandia & Semigallia (ita tamen, ut hoc fœdus contra Ducem Curlandiæ non explicetur, cui S. S. El. is nihil præjudicare cupit,) una cum omnibus ad memoratas provincias, ac terras pertinentibus Palatinatibus, districtibus, & ditionibus hostiliter aggredi & turbare ausi, vel in posterum durante hoc fœdere ausuri sunt, sive id fiat ab incolis, sive ab externis, qvos omnes S. ua S. El. is pro hostibus habitura est, iisqve, qvatenus id qvidem prohibere, & impedire poterit, in suis ditionibus neqvaqvam concessura ullos transitus aut refugium, neqve diverticula ulla, aut conductiones militum, neqve emtiones cujuscunqve commeatus vel adparatus bellici (qvæ tamen omnes & singula libertates & commoditates reciproce pateant utriqve fœderatorum in alterius terris ac ditionibus, observatis rite circa eas præsentium, priorumqve pactorum legibus.) Qvin multo magis S. S. El. is iis omnibus & singulis una cum S. R. M. te resistet, eorumqve molimina & hostiles conatus qvovis modo coërcere, & impedire tenebitur. Reliqva in Lithuania, aut alias ad Regnum Poloniæ spectantes Provinciæ, utpote Podolia, Volinia, Braclavia, aut qvocunqve nomine veniant, qvarum superius nulla mentio facta est, aut sub nominatarum ibidem provinciarum terminis non continentur, huic fœderi nullatenus includi intelligantur, neqve Sua R. M. ti Sua S. El. is in iis opem ullam ferre vi hujus pacti obstringatur.* 3. *Similiter si in hoc bello Polonico qvispiam Suæ S. El. li in Ducatu Prussiæ, aut Principatu Warmiavim inferre, aut ejusdem provincias vexare aut desolari aggressus fuerit, S. R. M. tas promittit, qvod Suæ S. E auxilio ventura sit, atqve supradictum aggressorem pro hoste habitura, omnemqve simul datura operam, ut pericula à Sua S. E. terris averti possint.* 4. *Qvod si etiam hostium aliqvis ex circulo superius descripto in terras alterutrius confœderatorum in Germania sitas illi circulo vicinas irrumpere tentaverit, tum uterqve confœderatorum teneatur intentionem hostilem cohibere, & avertere, ita ut alter alteri fideliter & absqve mora necessaria adferat auxilia, & illi in tempore adsit.* 5. *Suprema directio belli intra sæpius nominatas, & superius indicatas terras & loca manebit penes S. R. M. tem exceptis Suæ S. E. in supra dicto circulo sitis propriisqve provinciis, in qvibus Suæ S. E. rerum bellicarum directio competet. Interim tamen & S. R. M. tas & Sua S. E. non neglectura sunt fidam, amicam mutuamqve circa negotia isthuc pertinentia communicationem, & deliberationem,* 6. *Suæ S. El. li integrum sit cum exercitu*

1656.

ercitu suo in tanto numero, quantum vires permiserint, separatim agere in locis, provinciisque illis, ubi habito desuper consilio S. R. M.ti & Sua S. El. aut per se ipsas, aut per earum plenipotentiarios statuere visum, & utriusque partis consensu & sententia constitutum fuerit. In hujusmodi deliberationibus pariter definiendum erit, qua ratione Suæ S. El. exercitus commeatus, absque ulla in illis locis, ubi expeditio paratur, collocatorum præsidiorum & stativorum regiorum vel aliarum dispositionum turbatione procurari possit. Cæterum remaneat Sua S. El. in hujusmodi separatis actionibus plena sui exercitus dispositio non solum in militaribus actionibus, ubi ad hostem accedendum, vel cum eo decertandum, sed etiam cum movetur exercitus, cum in castris vel alias locatur, commeatus eidem & sustentatio providetur, loca in securitatem transitus, reditusque, & commeatuum muniuntur, & reliqua agitantur, quæ expeditionibus militaribus usitata esse sueverunt. In specie vero convenit, quod in iis in primis locis, ubi bellum geritur, vel etiam in hostili solo, quærendus erit exercitui Suæ S. El. commeatus & cætera ad proficiendas supra dictas actiones necessaria. Si vero contigerit, ut hoste adeo urgente ex iisdem nihil ad militum sustentationem adferri possit, tunc ex aliis vicinis & prope adjacentibus oris necessaria cibaria & pabulationes militibus Suæ S. El. sunt curanda, ita tamen ut id fiat ordine, ac prævia scientia & dispositione Regiorum ministrorum, ibi locorum residentium. Pollicetur etiam Sua S. El. quoties id per tempus & tabellariorum copiam licuerit, cum S. R. M. te se semper communicaturam, statumque rerum in tempore indicaturam: quemadmodum etiam Sua S. El. spondet, quod velit iis rei gerendæ rationibus, quantum fieri poterit, insistere, quæ S. R. Mti pro rerum & temporum circumstantiis consultissimæ visa fuerit, vel etiam, si S. R. Mti placuerit aliquem ministrum in Electorali exercitu habere, eundem consiliis suis adhibebit. Omnia & singula loca & fortalitia, quæ ad circuitum S. R. Mtis spectant, Su. a R. Mti reservfentur, atque illa, quæ ibidem separatis Electoralis exercitus actionibus occupantur, sine discrimine in potestatem & dispositionem S. R. Mtis devolventur, ita ut S. R. Mti liberum sit, quandocunque sic videbitur, proprium præfectum & præsidia illis imponere; quibus tamen injungetur, ut & illi in iis actionibus bellicis, quæ ad communem scopum pertinent, Sua S. El. promtam operam & convenientia obsequia præstent. Quod si vero ex regio exercitu tot copiæ non adfuerint, quæ justis ubique præsidiis sufficient, ideoque Electoralia præsidia hujusmodi fortalitia, & munita loca occupaverint, jubebit Sua S. El. præfectum & milites præsidiarios, literis reversalibus Regio Ministro in Electorali exercitu commoranti traditis, mox sese obstringere, dicta loca, quandocunque S. R. Mti ita libuerit, sine ulla exceptione S. R. Mti reddituros. Quemadmodum & Sua S. El. ipsa sancte promittit, & hisce pactis sese obstringit, simul actiones bellicæ aliquo in loco finitæ fuerint, & S. R. Mtas id requisiverit, omnia omnino munita loca, se evacuaturam, eademque in S. R. Mtis Sveciæ ditionem atque plenariam dispositionem absque ulla contradictione vel tergiversatione tradituram & restituturam; S. R. Mtas autem teneatur curare Suæ S. El. præsidium secure ad suos deduci. 1656.

7. *Quod si vero ratio belli vel necessitas utriusque exercitus Regii & Electoralis societatem & conjunctionem aliquando efflagitaverit, S. R. Mtas aut ipsa, aut per suos plenipotentiarios deputatos super ea re conferat, ita ut certus conjunctionis scopus proponatur & constituatur; conjunctione autem facta, quamvis præsente S. S. El. li, suprema directio belli competet S. R. Mti, ea autem quæ consilio prius communicato cum S. S. El. li unanimi consensu decreta fuerint, S. S. El. is facienda Generalibus suis insinuet, & iis convenienter cum exercitu suo liberrime disponat. Præterea conventum est, durante ejusmodi conjunctione, ut inter utriusque fœderati exercitus in castrorum distributione, vel militum sustentatione, item in præliis, obsidionibus, oppugnationibus, partitionibus, cohortium emissionibus, captivorum redemtionibus, vel commutationibus, & ejusmodi commoditatibus, ac laboribus aliis æqua utriusque ratio habeatur, secundum numeri utrinque proportionem, & usitatas belli consvetudines & leges, ita ut Electorales præ Regiis laboribus non graventur, nec absque Suæ S. El. consensu distrahantur, sed conjunctim retineantur.*

8. *Atque ut S. R. Mtas absque prævia cum S. S. El. li deliberatione certum auxilium militum obtineat, quo secundum intervenientes belli rationes vel in suo exercitu, vel alibi libere utatur, vi hujus instrumenti firmiter sese obstringit Sua S. E. quod quovis tempore, quandoque id postulatum fuerit, absque mora vel contradictione ulla in auxilium S. R. Mti IV. M. egregiorum, & bene armatorum Germanicorum vel aliorum externorum militum (quorum dimidia pars equestris, reliqua pedestris erit,) in parato tenebit, eosque ad nutum & voluntatem S. R. Mtis quocunque in locis supra nominatis vocabuntur, mittet. Hos sicuti quidem patietur S. R. Mtas plerumque separatim agere, ita ubi opus esse visum fuerit, eos accersere, aut alicui exercituum*

ercituum

1656. ercituum suorum adjungere, tenebuntur sine mora sesistere; in qua conjunctione reservatur S. R. Mti suprema directio in omnibus actionibus bellicis, adscito in consilium Generali Electorali, qui auxiliares tum copias ducet, ad quem jussa ad eum spectantia dirigentur. De cætero remanebit penes illum liberum suorum imperium, jussorum distributio, & reliqua ab officio Generalis dependens cura: juxta quæ id quoque prospectum est, ut dictæ copiæ auxiliariæ in actionibus militaribus, laboribus, utilitatibus, stationibus & sustentationibus, ut & commutationibus & redemtionibus captivorum secundum justam proportionem æqualiter cum Regiis habeantur, quemadmodum hoc superius circa conjunctionem amborum exercituum pluribus expressum est. In hujusmodi conjunctione subjicientur milites ejus legibus, & disciplina militari, penes quem suprema directio residet, servata tamen Generali auxiliatricium copiarum in sibi subditum corpus justitiæ administrandæ copia; unde quoque tenebitur ea, quæ ab ejus militibus adversus leges militares commissa sunt, constituto, more belli, judicio partium studio vacuo corrigere, & punire. Quamdiu autem auxilia hæcce apud S. R. Mtem manent, illa neque secunda vice, neque supplementa eorum petenda, mittendave erunt; cessante autem causa accersitionis, semper ad exercitum aut secura loca S. S. El. li remittantur.

9. Quod si accidere possit, ut bellum in superius nominatas Suæ S. El. provincias, ac terras trajiciatur, ibique tantum periculum creetur, ut eidem resistendo vel superando Sua S. El. propriis viribus sibi non confidat: in tali casu promittit S. R. Mtas, omnem se operam & auxilium Suæ S. El. allaturam, de qua, si tempus eam opportunitatem permiserit, S. R. Mtas, & sua S. El. vel ipsa vel per plenipotentiarios deliberabunt, utrum consultius institui poterit, conjunctione armorum & exercituum, an vero divertendo hostem in alia loca. Cum vero evenire facile possit, ut res deliberationem non patiatur, in eum eventum promittit S. R. Mtas facta sive per suam S. El. sive ejus plenipotentiarium periculi admonitione & auxilii petitione, sine mora & contradictione sex millia militum in auxilium se missuram, quæ in suas S. El. provinciis Suæ S. El. directioni suberunt; in reliquis autem id totum præfecto Generali Regio integrum erit, quodcunque in superiori articulo de Generale Electorali adductum & approbatum fuit, ita ut libera eidem præfecto Generali sit dispositio in sibi commissos milites, S. S. El. lis militaria imperia ad eam dirigantur, eaque inter suos distribuat, & omnia, quæ ab officio ejusmodi Generalis dependere solent, ei competant, ipse quoque ad consilium bellicum adsciscatur; quemadmodum & ille cum suis militibus in laboribus militaribus supra Electorales non gravetur, sed iisdem commoditatibus cum illis fruatur; cessante vero periculo rursus ad exercitus Regios cum suis remittendus est.

10. Præterea quoniam contingere potest, ut conjunctio forte inter binos Generales, Regium & Electoralem fiat: ad submovendas igitur quæstiones, & lites de ipsorum munerum prærogativa convenit, quod quemadmodum eo casu, quo Regius & Electoralis pares officio militari conjungantur, Regio cedet Electoralis in præcedentia & prærogativis in militia consvetis; multo magis si Regius officialis munere fuerit superior: Ita si Regius officialis Electorali officio militari inferior sit, cedat ille præcedentia & prærogativis in militia consvetis Electorali, qui superioris fuerit officii. Quod vero imperia militaria concernit, obtineat id quisque Generalis aut Officialis in suas copias, Regius in Regias, & Electoralis in Electorales, eaq; quæ ad actiones bellicas pertinent, communicatis consiliis suscipiantur, in cæteris vero, quæ vel ipsas copias concernunt, vel minutiora aliqua circa officiorum ac munerum militarium prærogativas, ea consvetudo & ille mos observetur, qui inter copias Regias Svecicas, & alias Electorales in Imperio Germanico durante ibidem proximo bello usitatus fuit.

11. Quandoquidem ita comparatum est, ut S. R. Mtis & Suæ S. El. terræ & ditiones ita invicem cohæreant, & nunc etiam vigore hujus Tractatus finibus propioribus conjungantur, & velut implicentur, proinde necessarium visum est, ut de transitu militum per memoratos in Polonia circulos, certum aliquod definiretur: quapropter conventum est, quando agmina & cohortes nullæ, sed pauci saltem milites vel officiales per prædictas terras transiverint, tunc iis, quidem salvus passus, sed suis impensis & sumtu proprio concedatur. Quando vero legiones vel cohortes per supra indicatas ditiones agminatim aut turmatim ductæ fuerint, gaudebunt illæ non solum salvo passu, sed etiam per ordinatos ad id certos commissarios necessariis tantum & non superfluis cibariis, & necessariis pro equis alimentis. Nullatenus autem committendum est, ut exactiones quæcunque fœderati terris imponantur, aut quidquam ad luxum extorqueatur; neque tardo transitu & stationibus oneranda & affligenda provinciæ. Si vero quisquam contra hanc constitutionem agere non veritus fuerit, obligabitur ad restitutionem damni, ac insuper condignam pœnam subibit.

12. Quamdiu hoc fœdus & armorum conjunctio durabit, tenebitur uterque fœderatorum hyberna, & ad supplementa copiarum

1656.

destinata stativa in propriis ditionibus & provinciis instituere, nisi quod S. R. Mtas auxiliaribus Suæ S. El. copiis supra dictorum quatuor millium militum sicuti propriis suis militibus quotannis attribuet hyberna, ex quibus menstrua stipendia accipere possint. Quando vero Sua S. El. subsidio militari sex millium militum à S. R. Mte misso necessum habuerit, illud pari ratione cum suis sustentet. Ubi verò iis opus non habuerit, aut suos in hyberna demiserit, Regios etiam milites in tuta loca ad S. R. Mtis ditionem in hoc supra dicto circulo pertinentia secure & tempestive deduci curabit. 13. *Hæc confœderatio & armorum conjunctio stabilis, solida, & indissolubilis vigeat inter S. R. Mtem Sveciæ, & Suam S. El. Brandenburgensem, ut & eorum respective Regna, provincias & ditiones, quoad institutum pacis in primo articulo indigitatum ope & auxilio divino procurari & revocari possit. Quod si vero cum utriusque partis in Polonico hoc bello hostibus præsentibus & futuris, pacis vel tractatuum aliqua ratio obtigerit, promittit S. R. Mtas, se eos nec sine scitu Suæ S. El. amplecti, nec in iis, quæ interesse Suæ S. El. concernunt, sine ipsius communicatione ac voluntate concludere velle. Vice versa promittit Sua S. El. cum nullis utriusque partis hostibus hoc bello sese intermiscentibus, nisi sciente & volente S. R. Mte separatim se tractare, aut concludere velle: quin potius ambæ partes omni possibili modo & opera actiones suas bellicas, tractatus, & consilia omnia eo dirigant, & componant, quo utriusque partis mutua utilitas & commoda quærantur, & curentur, damna vero & jacturæ bona fide & pro virili avertantur.* 14. *Quemadmodum præsens hoc fœdus contra nullos, qui ipsimet in sæpe memorato Poloniæ circuitu hostiliter sese non ingesserint, initur aut dirigitur, ita (salvo tamen hoc fœdere) aliis fœderibus, amicitiis & obligationibus, nominetenus vero paci Osnabrugi & Monasterii Westphalorum anno 1648. cum Imperio Romano conclusa, ut & perpetuis cum Magno Moscoviæ Duce pactis & amicitiæ legibus nihil derogabit aut detrahet.* Ratihabitionum permutationi qvatriduum duntaxat concessum. Subscripserant à parte Regis Ericus Oxenstierna, Schering Rosenhanius, Steno Bielkius: ab Electoris parte Georgius Fridericus Comes de Waldeck, Nicolaus Ernestus de Platen, Joannes Uldericus Dobrzenski de Dobrzenice, Mariæburgi d. 15. Junii 1656.

Articuli separati. 15. Jun.

§. 27. In eo confœderationis tractatu id qvoqve agitatum, qvomodo absqve prævia deliberatione, qvæ forte inter abruptas occasiones agendi tempora consumta erat, Rex ab Electore certum auxilium vi primarii instrumenti obtineret, qvo secundum intervenientes belli rationes vel in suo exercitu vel alibi pro arbitrio uteretur; super qva re ita conventum. 1. *Promittit Sua S. El. qvod hoc anno qvamprimum velit non tantum promissum in ipsis pactis IV. M. militum subsidium, sed insuper etiam integras suas copias, qvantas ipsius vires, & præsens rerum status permiserint, vigore qvinti articuli in ipso societatis bellicæ fœdere adversus communem hostem & in campum educere, ac militaria negotia actualiter aggredi & suscipere; idqve iis in locis, & eo modo, qvemadmodum inter S. R. Mtem & suam S. El. peculiarius interim conveniet.* 2. *Vicissim S. R. Mtas pollicetur, qvod siqvidem sua S. El. superius indicata ratione societatem belli nunc statim aggrediatur, qvamobrem & S. R. Mtas subsidium IV. M. militum, cujus evocandi libertatem alias haberet, vigore articuli VII. in ipso supra dicto fœdere, apud exercitum suæ S. El. remanere sinet, nec inde alia in loca evocabit toto hoc anni tempore, qvod superest ad principium usqve subseqventis anni 1657. nisi contingat interea certas ob causas abrumpi universi exercitus Electoralis actiones bellicas; qvo casu, (qvem tamen vix accidere credibile est,) S. R. Mtas sibi reservat auxiliares illas copias IV. M. militum ad se accersendi liberam facultatem, sicut illa S. R. Mti vi fœderis competit.*

Articuli secreti.

§. 28. Super præmiis hujus conjunctionis secreto pacto convenire placuit, qvod hisce capitibus constabat. 1. *Qvoniam sua S. El. vigore instrumenti confœderationis hoc eodem die conclusi primo auxiliatricem operam S. R. Mti præstandam suscipit, atqve ad præsens hoc Poloniæ bellum accedit, S. R. Mtas in sublevationem sumtuum & satisfactionem suæ S. El. li tradit ac cedit totos Palatinatus Posnaniensem, & Calisiensem, exceptis tantum iis locis, qvæ sita sunt à leva lineæ, qva incipiendo à finibus Novæ Marchiæ è regione fortalitii Drisensis ducitur ad Rogosna, relinqvens prædictum oppidum cum agris, pascuis, & cæteris eo proprie spectantibus a dextra sub ditione suæ S. El. unde recta linea deinde ad Schermensel, & proximos Cujaviæ versus Gembitzam terminos, (ita tamen, ut si Gembitza in Cujavia sita sit, S. R. Mti, si vero in Calisiensi Palatinatu, sua S. El. maneat,) usqve ad limites Palatinatus Lanciciensis continuabitur, relicto itidem oppido vel pago Schermensel cum agris, pascuis, & aliis eo proprie spectantibus sub ditione sua S. El. adeo ut hisce nunc descriptis terminis ac limitibus ditiones S. R. Mtis, Regniqve Sveciæ à leva*

versus

1656.

versus Notesium amnem, atqve Cujaviam, & Suæ S. El. à dextra versus Wartam in Majori Polonia ab invicem perpetuo distingantur. Hac tantum addita conditione, qvod si per ejusmodi rectam lineam à finibus Novæ Marchiæ è regione propugnaculi Drisensis Rogosnam & inde Schermensel, & proximos Cujaviæ versus Gembitzam terminos aliqua bona Regalia, aut Ecclesiastica intercidantur, maneant illi parti, intra cujus limites situata erunt; si vero privatorum bona dirimat supra dicta linea, maneat qvidem eorundem possessor in bonis suis integris, sed dominium tamen utriusqve agnoscat, ratione earum terrarum, qvas sub utroqve possidet. Præterea cedit S. R. Mtas suæ S. El. totos Palatinatus Lanciciensem, & Siradiensem, una cum adjacente terra Vielunensi cum omnibus appertinentibus districtibus, bonis, & reditibus tam regalibus & secularibus, qvam Ecclesiasticis, intra usitata illorum confinia sitis. Qvi Palatinatus omnes & singuli una cum terra Vielunensi, & omnibus in illis comprehensis bonis tam secularibus qvam Ecclesiasticis ad Suam S. El. cum omni jure ac omnimodo superioritate absqve ulla ullius dependentia, & ad qvoscunqve heredes tam masculos qvam fœmininas transitorie pertinere debent. In qvem finem etiam S. R. Mtas spondet ac promittit, se omnia loca ac fortalitia illis in oris S. R. Mtis præsidiis munita, intra mensis spatium à die hujus tractatus numerandum, suæ S. El. tradituram, & sua præsidia inde absqve ulla dilatione abducturam.

2. Qvemadmodum S. R. Mtas in ipso confœderationis instrumento articulo 3. suæ S. El. promisit, si qvispiam Ducatui Prussiæ, vel Episcopatui Warmiæ vim aliqvam inferre, aut hostiliter aggredi auderet, se eundem aggressorem pro hoste habituram; ita hisce qvoqve similiter spondet, si qvisqvam sub continuatione hujus belli Polonici provincias in Polonia, suæ S. El. beneficio proxime præcedentis articuli cessas, vi invaserit, vel hostiliter desolatus fuerit, omnem se operam daturam, ut ejusmodi hostis & invasoris conatus impediantur, periculaqve in tempore inde avertantur.

3. Qvicqvid autem in præfatis munimentis & locis, qvæ beneficio primi articuli suæ S. El. cedunt, tormentorum, bombardarum, instrumentorum bellicorum, & commeatuum repositum est, id reservabitur potestati S. R. Mtis sive hujusmodi inde auferri & avehi voluerit, sive etiam pro suo & suæ S. El. commodo aliter de eo convenire & statuere: iis vero in locis, ubi frumenti aliqvid superfuerit, S. R. Mtas promittit, se ejus tantum curaturam relinqvi, qvantum pro præsidii Electoralis necessaria sustentatione per mensem opus fuerit. Ceterum providebitur de vectura prædictorum commeatuum & instrumentorum bellicorum, ut ex terris suæ S. El. cessis in munitum aliqvem locum intra territorium S. R. Mtis devehantur. Vel si inde mox avehi tutum non fuerit, in certis vel securis aliqvibus præsidiis & locis suæ S. El. ad meliores opportunitates sarta tecta servabuntur.

4. In sæpius memoratis provinciis, qvæ evacuantur, & jure proprietatis suæ S. El. cedunt, qvamvis sua S. El. dispositionem in Ecclesiasticis habeat, vigeat tamen juxta alia liberum exercitium Christianæ religionis secundum invariatam Confessionem Augustanam, nec ullibi ullo modo impediatur. Religioni huic addicti imperturbate prædicta libertate gaudeant. Templa, scholæ & alia eo spectantia ædificia extruere non impediantur, qvin potius promoveantur, adeoqve subditi in legitimo jure & æqva libertate conserventur.

5. Bona Regalia, & spiritualia omnibus à S. R. Mte oneribus libera & immunia circa evacuationem, & discessum suæ S. El. tradantur, atqve tunc contributiones S. R. Mti non soluta cessare debent. Qvod vero concernit bona Nobilium à S. R. Mte oppignerata, vigore hujus omnibus iis, qvibus oppignerata sunt, licitum sit secundum literarum Regiarum tenorem uti jure concesso. Reddita vero iis, qvi talia bona Nobilia consecuti sunt, debita satisfactione, tenebuntur eadem sine controversia restituere. Qvamdiu autem illi in possessione bonorum oppigneratorum manent, nihil in illis bonis adversus Suam S. El. machinari obstricti sint, nec exemptionem onerum prætendant, qvin ea potius cum ceteris Nobilibus paria subeant.

6. In reliqva loca in tractatu confœderationis descripti Poloniæ circuitus omnia & singula sua S. El. nullum omnino jus vel prætensionem retinere intelligatur, qvamvis etiam contingat, Suam S. El. suis copiis nonnulla occupare. Qvemadmodum & S. R. Mtas qvodcunqve in suæ S. El. subsidium secundum modum alibi præscriptum aliqvid egerit, promittit, eo nomine nullam satisfactionem vel pro se, vel pro militia sub qvocunqve prætextu à sua S. El. sese flagitaturam.

7. Siqvidem continget turbatas nunc Poloniæ res supremi Numinis beneficio ad pacatum atqve securum statum reduci, vi hujus præsentis conventionis S. R. Mtas Regnumqve Sveciæ, & sua S. El. aut ejus posteri obstringi intelligantur, qvod debeant mutua opera atqve auxilio se invicem conservare, ac manutenere circa omnes ditiones ac terras, qvæ tunc cuiqve fœderatorum in perpetuam possessionem intra sæpe memoratum Polonicarum provinciarum circulum reservabuntur. De modo autem ipsius conservationis, & manutentionis tunc post introductam in prædi-

Tt 2 ctas re-

1656.

ctas regiones qvietem uberius & in specie transigendum est.

Illustratio pactorum feudalium.

§. 29. Qvia etiam dum pactum Regiomontanum deproperatur, aliqva ambigua & obscura remanserant, disceptationi deinceps ansam præbitura, visum tunc qvoqve ista illustrare. Qvo fine in seqventia capita conventum. 1. *Qvanqvam feudalia nuper pacta Ducatus Borussiæ, & Principatus Warmiensis inter S. R. Mtem, & Suam S. El. peculiari eoqve strictiori nexu S. R. Mtem Regnumqve Sveciæ ab una, & suam S. El. ab altera parte nunc combinent, atqve uniant: dicta tamen pacta, & ipse nexus feudalis ad negotia Imperii Romani non debet trahi, nec præjudicare Suæ S. El. juribus, dignitatibus, & libertatibus in Imperio Romano.* 2. *Si qva inter S. R. Mtem ejusqve successores Regnumqve Sveciæ ab una, & Suam S. El. ejusqve descendentes masculos Prussiæ Duces & Principes Warmienses ab altera parte controversiæ graviores feudum concernentes, in qvibus aliis in feudis ad privationem procedi possit, exoriantur, per commissarios ab utraqve parte numero æqvali constitutos exortarum controversiarum circumstantiæ exqvirantur, & ratio amicabilis compositionis cumprimis & studiose ineatur: ea vero frustra succedente non nisi secundum leges & consvetudines feudales procedatur. Si super finibus, & aliis negotiis & causis, qvæ hisce pactis definita non sint, dissensiones emergant, pariter per Commissarios à S. R. Mte, & Sua S. El. constitutos componantur.* 3. *Qvod attinet jura fisci, postarum, monetæ, vectigalium per lacum vulgo* Frischhaf *dictum Regiomontem transvectis, & alia qvæcunqve territorialia jura, qvandoqvidem articulus XV. pactorum feudalium continet & disponit, qvod Sua S. El. debeat manuteneri in justa & plena Ducatus Borussiæ possessione cum omnibus juribus, nullis penitus exceptis ex iis, qvibus eum Sua S. El. secundum pacta, & conventiones hactenus possedit, & eo usa est: Ideo S. R. Mtas hoc ipso contestatur, se velle qvantum in se est conservare Suam S. El. circa omnia & singula eidem competentia jura. Qvod si vero in uno & altero supra specificatorum jurium dubium aliqvod vel hactenus sit natum, vel posthac oriri possit, super illis S. R. Mtas accepta plenarei controversæ informacione eam componendæ talis controversiæ rationem cum Sua S. El. inibit, qvæ potissimum affectioni & concordiæ conservandæ, propagandæqve conveniens esse poterit. Interea maneat Sua S. El. qvæ & ipsa compositionem ejusmodi dubiorum, qvantum in se est, non evitabit, sed provehet, in eo statu, in qvo initio moderni belli Polonici fuerit.* 4. *Si Sua S. El. aut qvisqvam successorum ejus decedet, relicto herede masculo adhuc minorenni, statim à die excessus Suæ S. El. aut successorum ejus tutores interim in nomine eorundem regimen Prussiæ Ducalis, & Warmiensis Principatus suscipient, & ea expedient, qvæ Sua S. El. tanqvam Dux Prussiæ in negotiis regimen concernentibus egit atqve expedivit. Tutores autem hi testamento aut qvacunqve alia dispositione fidem tantum de voluntate disponentis faciente à Sua S. El. & successoribus libere constituentur; hoc observato, ut nullo modo hostes Sveciæ sint, & juramento se coram defuncti consiliariis superstitibus obstringant, se omnia, qvæ pactis inter S. R. Mtem & Suam S. El. continentur, fideliter tempore administracionis observaturos. Tutores vero mox à præstito tali juramento, & suscepto regimine formulæ à se præstiti juramenti de verbo ad verbum conceptæ subscribent, & eandem S. R. Mti in originali transmittent.* 5. *Si successores jam adulti, h. e. XVIII. annorum fuerint, statim à die obitus prædecessorum suorum Ducatum Prussiæ absqve ullis solennitatibus præviis regent, & liberè uti antecessores sui administrabunt, nullis ipsis à S. R. Mte, aut alio qvopiam objectis impedimentis; ita tamen ut & illi à primo suscepti regiminis die ad feudalium, aliorumqve inter S. R. Mtem Regnumqve Sveciæ, & inclytam Domum Electoralem Brandenburgicam pactorum observationem æqve obstricti esse habeantur, ac si ipso opere feudi investituram suscepissent, qvam etiam constituto in pactis tempore petere debebunt.* 6. *Qvod subsidium D. eqvitum & M. peditum, qvod S. R. Mti Sua S. El. vigore pactorum feudalium articulo XXI præstare tenetur, declarat se S. R. Mtas, qvod Sua S. El. non obstringatur in propria persona in expeditionem prodire. Qvod vero dicti subsidiarii milites in expeditionibus constituti supplementum & cæteras ejusdem conditiones attinet, ea habeatur ratio & observantia, qvalis antea durante nexu eum Polonia observata fuit. Si tamen aliqvis ex supra dicto Electoralis militis numero in provincias Electorales aufugere præsumsirit, teneatur Sua S. El. talem transfugam, ubi ille deprehendi iterum poterit, S. R. Mti restituere. Commeatus vero his copiis non nisi qvamdiu in Ducali Borussia substiterint, aut sex ab eorum egressu septimanis à Sua S. El. prabebitur. Postea vero ipsis de sustentatione, & stipendio militari secundum pacta à S. R. Mte provideatur.*

Cum etiam transiens terras Electorales miles Svecicus ingentia damna daret, post conjunctionem inter Regem & Electorem conventio super moderando transitu inibatur. Qva tamen provincialium qveri-

moniæ

1656. moniæ non extinguebantur, præsertim cum Svecicæ turmæ in Ulteriorem Pomeraniam sese subinde recipientes Polonos eodem attraherent.

Cum Polonis acta. §. 30. Porro ut ad isthoc consilii Elector descenderet tum aliæ rationes subigebant, tum vel præcipue, qvod nil amici à Polonis expectandum ipsi pateret, si hosce Svecis raptim profligatis ita repente emergere contigisset. Qvi & parum curabant, qvod Elector protestatus esset, se ob pactum initio anni cum Svecis initum Polonorum hostem haut evasisse, sed deinceps qvoqve extra partes acturum. Eqvidem Joannes Casimirus Rex Electori reditum suum intra Poloniæ fines literis Landshuto scriptis significaverat, spe facta, se brevi Svecos Borussia abstracturos, modo ipse firmus persisteret. Sed id serum jam erat. Nec eo minus Leopoli splendida legatio ad eundem designabatur, cui obeundæ nominabantur Wenceslaus Comes à Lesno Episcopus Warmiensis, Jacobus Weierus Palatinus Mariæburgensis, Stanislaus Witoroski, Stephanus Czarnecki, Stephanus Kobienski, & Nicolaus Podlodovvski; qvi omnes pro uno, & unus pro omnibus exponerent, Regi ac Reip. haut persvaderi, Electorem cum Svecis transegisse, aut si qvid in speciem factum sit, id mox correctum iri, denuntiato simul, militiam Polonicam deserto Sveco ad legitimum Regem revertisse. Ex istis solus Podlodovius ad Electorem accessit; qvi petebat, ut Elector abdicato Sveco ad ferendum Poloniæ auxilium sese accingeret. Cui hic respondit; qvanqvam è nexu fiduciario non nisi centum eqvites Polonis auxilio submittere teneatur; tamen se toto cum exercitu iisdem subvenire haut recusaturum, ubi prius constet, qva ratione sibi super sumtibus hujus expeditionis, tum adversus periculum à Svecis imminens satis caveri qveat. Unde cum legato in certas conditiones conveniebantur, qvi pollicitus fuerat, sese curaturum, ut istæ à Joanne Casimiro ratæ habeantur. Post & per literas petebat Joannes Casimirus, ne Elector bona eorum, qvi in Ducalem Borussiam confugissent, inprimis Pacii in fiscum redigi pateretur. Qvod & ab hoc præstitum, utut iis bonis Sveci valde imminerent. Gosievius qvoqve qvi eo ipso tempore Regiomonte egerat, qvando cum Svecis tractabatur, ac Electori vehementer [illegible]serat, ut per conventionem cum Svecis imminenti sese periculo eriperet, demum Electore insalutato inde se subduxerat. Id qvod Jaonnes Casimirus literis ad Electorem excusabat; eum non bello captum, sed dolo collegæ sui Radzivilii, Regiummontem pellectum mox aperta vi detentum; nec Svecis unqvam sacramento obstrictum: eoqve non indecorum ei fuisse qvocunqve modo in libertatem pervadere. Sed & Polonorum instinctu Tartarorum Hanus literis ad Electorem scriptis conjunctionem cum Svecis dissvadebat. Cui Elector responso suo causas initi cum hisce pacti exponebat: qvo non obstante sibi curæ fore pacem inter bellantes Reges promovere; ac spem esse, Hanum idem facturum. Haut eo minus constabat, vulgus Polonorum magnopere Electori infensum esse, veluti capiti Protestantium, ob qvos toleratos ista sibi evenisse à sacerdotibus infatuati credebant. Qvin & multi Senatores in Electorem culpam conferebant irruptionis Svecorum in Poloniam, qvod is transitum hisce per suas terras concessisset; utut demonstraretur, id prohibere penes Electorem non fuisse, cum Pomerania plana, & ubiqve pervia sit regio, nec in promtu fuerit exercitus sat validus istis arcendis. Sed & non parum suspicionis injiciebat Electori votum à Rege Joanne Casimiro in templo Cathedrali ad altare majus coram imagine Beatissimæ Mariæ Virginis Leopoli conceptum inter missæ sacrificium à Nuntio Apostolico celebratum proxime ante elevationem venerabilis hostiæ, universo clero & populo audiente, & annuente, Senatuqve, & tota Aula, Regis verba excipiente, seqve iisdem obstringente. Qvod conceptis verbis, exprimendo religionis istius genio, transcribere placeat. *Ego Joannes Casimirus, tui filii Regis Regum, ac Domini mei, tuaqve miseratione Rex, sanctissimis tuis advolutus pedibus Te in Patronam meam, meorumqve dominiorum Reginam hodie deligo, atqve me meumqve Regnum Poloniarum, Magnum Ducatum Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Czernichoviæ &c. exercitus utriusqve gentis, populos universos tuæ singulari tutelæ atqve patrocinio commendo. Tuam operam atqve misericordiam in hoc calamitoso, ancipitiqve Regni mei statu contra hostes Sacræ Romanæ Ecclesiæ supplex imploro. Et qvia maximis obligatus beneficiis tuis impellor una cum gente mea ad novum, idqve fervidum tibi serviendi desiderium, promitto deinceps meo, satraparum, populorumqve meorum nomine tibi, tuoqve Filio Domino Jesu Christo, me cultum ubiqve & honorem tuum per ditiones regni mei omni studio propagaturum. Promitto praterea ac voveo, me ubi præpotenti tua*

2. Jan. 1. Febr. 2. Jun. *Joannis Casimiri votum. 1. April.*

I i 3 *inter-*

1656. offerebatur. Ei responsum; Electorem in universum nemini adversus Czarem auxilii qvid laturum; tum cupidum esse Sveciæ Regem pacis cum Czare colendæ; ac si qvid controversiæ sit, se officium seqvestris obiturum. Obtulerat Elector, se scripto cauturum, in Czarem nil auxilii cuipiam latum iri, si par vicissim cautio sibi detur: de qva ablegatus nil sibi mandatum excusabat. Eo magis necessarium judicabat Elector legationem ad Czarem maturare, cum & Sveciæ Rex declarasset; cordi sibi esse pacem cum isto colere, ac si justæ qverelæ aliqvid sit, qvantum honeste possit ipsi satisfacturum; simul ut Czari insinuant, Cæsarem fœdere cum ipso nil nisi propria emolumenta cum Czaris detrimento qvæsitum ivisse. Ei legationi obeundæ adhibitus fuit Jonas Casimirus Eulenburgius Baro: cui injunctum Electoris dignitatem observare, ac parem cum legatis Regiis honorem exigere: & cum constet, qvo honore qvondam legati Friderici Holsatiæ Ducis à Czare excepti sint, demonstraret; Electorale fastigium Principum dignationem non parum eminere, ac Electores præ Regibus, qvi feuda Imperii possideant, in conventibus Imperii locum sortiri: tum inter Electores nemini tot terras, qvam Brandenburgensi possideri. In receptione & deductione ad Czaris alloqvium Moscico delegato dextræ manus honorem ne concederet. Nam etsi sibi cum Czare super priore loco controversia non sit, grande tamen discrimen esse inter legatum, qvi personam sui Principis refert, & inter eum, qvi ad officia circa hunc obeunda destinatur in loco, ubi suus Princeps degit: prout in omnibus Principum Christianorum aulis more est receptum; & ipsa ratio evincit, præsente Principe à ministro ejus dignationem repræsentari non posse. Postularet etiam, ut Moscicus Cancellarius integrum Electoris titulum recitet; utqve Czar, qvan-o pro more de hujus valetudine sciscita-ur, sella surgat, ac nisi diademate redimi-us assideat, caputqve aperiat; simul nu-am manum osculandam porrigat: utqve um literæ fiduciariæ recitantur, ipsi per-ittatur tecto capite assidere. Anteqvam unera publicè offerat, stipularetur, mu-a dona Electori per ipsum mittenda. In r colloqvia priorem locum, aut parem tem cum Moscicis Commissariis ad alte-n mensæ latus sumeret. Ad Czarem nissus in hunc sensum verba faceret: *posse non in signum singularis affectus ac- qvod Czar non solum dolere sibi ostenderit na provinciæ suaper Svecos præterita bie-mei illata, studio qvoqve suo ad auxilia ferenda declarato; sed & per ablegatum suum qverelas in Svecum communicarit, oblato fœdere arctissimo æqvis admodum conditionibus, per qvod reparatio accepti damni obtineri possit. Id qvod grato à se animo acceptandum fuerit, si ante factam cum Sveco transactionem de Czaris benevolentia innotuisset. Qvanqvam autem sua res in præsens ejusmodi fœdus non permittant, testando tamen in Czarem grato animo, affectuqve declarare, ne lautissimus qvidem oblatis conditionibus se permotum iri, ut in partem belli, si qvod inter Czarem & Svecos oriatur venire, aut istius hostes pecunia, milite aut annona sublevare, multo minus fœdere cum qvopiam adversus Czarem conjungi velit. Qvam in rem Elector scripto cauturus fuerit, si Moscicus nuper ablegatus itidem scripto cavere voluisset, intra certum tempus à Czare cautionem exhibendam; ipsum successoresqve suos Electoris ditionibus per se nil damni illaturos, nec aliis easdem invasuris auxilii qvid laturos. Sed qvia ablegatus iste in ejusmodi cautionem ne sub sperati qvidem consensu ire noluerit, sed potius talia postulare institerit, qva non amplius in Electoris potestate fuerint, ideo id negotium ad hanc legationem fuisse differendum. Qvo nomine ut commissarii sibi adjungantur petere.* Si fœdus cum Sveciæ Rege initum exprobretur, legatus jubebatur confirmare; Electorem controversiis, si qvæ Czari cum Svecis obvenire qveant, sese haut ingesturum, ac neutri partium accessurum; simul rationes adduceret, ob qvas id pactum ineundum fuerit. Qvod Sveco delectus & transitus in Electoris ditione concessi sint, id factum eo tempore, qvo amicitia inter Czarem & Svecum firma persistere credebatur; nec sperare à Czare desideratum iri, ut pacta abrumpantur. In tractatione legatus jubebatur observare, ne conventio forma diplomatis tutelaris, prout nuper factum, conciperetur; sed ut ea in certos articulos digeratur, ac omnes conditiones iisdem verborum formulis reciprocentur; tum ut totus Electoris titulus exprimatur cum appendice Moscis solito; *& multarum aliarum terrarum dominus ac moderator.* Tum ut Moscicum juxta ac Teutonicum exemplar, uti pactis inter Joannem Basilidem, & Albertum primum Borussiæ Ducem factum, junctim complicata simul obsignentur. Qvanqvam etiam hactenus traditum sit, à Czare nullas literas propria manu subscribi: legatus tamen velut privatim exploraret, num id Cæsari aut ulli alteri fieret, & qvæ verba affectum testantia adhibeantur: ac re explorata parem honorem

Basilow.

1656. norem exposceret; ac si recusetur protestationem interponeret, Electorem qvoqve deinceps propria manu haut subscripturum. De cætero qvantum posset Czarem ad pacem hortaretur, confirmaretqve à Sveco ipsi ex æqvo satisfactum iri; ostenso, ubi pax recusetur, Czaris progressus apud vicinos ingentem æmulationem parituros, ac longe plus securitatis ipsius statui conciliatum iri, si idem potius vicinorum vires in æqvilibrio servare instituat.

Apud Moscum acta. §. 32. Ejus legati iter per varia impedimenta extrahebatur, ut demum ad Czarem perveniret, cum hic castra jam ad Rigam posuisset. Initio Mosci nonnihil offensæ ostendebant, qvod ipsorum ablegatus Regiomonte per qvinqve septimanas detentus fuisset; qva mora pars æstatis, & occasio inita cum Dano societate in Svecos rem gerendi elapsa sit; & qvod Magni Gardii literæ interceptæ forent, qvibus optaverat, ut Electorales copiæ Svecicis junctæ propediem in Lithuaniam penetrarent, ac Moscos in angustias redigerent. Sed cum is hæcce utcunqve excusasset, negotium ex voto, etsi non sine multis procrastinationibus, succedebat. Cerimoniæ tamen non omnes, uti mandatis præscriptum fuerat, obtineri poterant, etsi eodem honore, qvo Danicus nuper legatus, haberetur. Titulus Electoris integer legi: cum de hujus valetudine Czar sciscitaretur, paululum sella se levare, ac mitram movere; nudam qvoqve manum legato osculandam offerre. Idem post factam propositionem sella posita assidebat; ut tamen caput tegeret non permissum, qvod Danicus id non fecisset. Mutua munera per peculiarem legatum mittenda, qvod moris apud ipsos non sit, statim per eundem ista remittere. Inter privata colloqvia prior locus legato haut concessus, qvicqvid rationum occineretur; neqve Danum id obtinuisse. Curlandicum legatum, qvi tunc in castris erat, accedere non dabatur. Inter colloqvendum statim rationem capiebant, qvare ab Electore fœdus cum ipsis non posset iniri contra Svecos valiturum. Id maxime laborabant, ut Electorem Svecica societate abstraherent; nam facta inter se ac Polonos pace, circa qvam nunc valde satagatur, mox cum isto actum iri. Inde variæ qvæstiones movebantur: Num Czari tutum sit cum Electore pacisci? An non hic Poloniæ Regno obligatus sit, aut ab alterius Principis tutela dependeat? Ac id haut ita se habere, legatum scriptam cautionem poscebant. Summa conventionis huc redibat, ut æterna inter utrumqve Principem sit amicitia; ut Czar ipse, suiqve successores in perpetuum Electoris ditiones bello ne invadant, nec ut sui subjecti invadant indulgeant, neu ejusdem hostibus qvibuscunqve suppetiarum qvid ferant. Eadem vice versa Czari ab Electore promittebantur. De Svecorum delectibus prohibendis cum Mosci verbo monerent, Eulenburgius reponebat: liberos homines esse, qvi stipendia mereant, ubicunqve prior occasio offeratur. In literarum inscriptione, qveis fides legationis obitæ fiebat, titulus *Serenissimi* extabat, cum antea negassent, in sua lingua ejusmodi vocabulum extare. Sed appendix, *multarum aliarum terrarum dominus & moderator*, omissa, erat, qvod Elector non semper & ubiqve eadem utatur, eaqve in procuratorio qvidem extet, non item in literis fiduciariis: nec eandem Czar alteri Principi tribuat. Intercedebat qvoqve Elector, ut Czar inter tractatus cum Polonis Protestantium causam suscipiat. Id qvod huic gratum erat, ac eo nomine statim ad suos Vilnam legatos scribebat, ubi tunc cum Polonis non sine spe successus de pace agebatur. Super confirmatione pacti molesta disceptatio erat. Nam initio postulabant Mosci, ut legatus juraret; sed ipsi vicissim nolebant Czarem osculandæ crucis ritum obire; qvod eum morem apud se exolevisse causarentur, recusata qvoqve propriæ manus subscriptione, nisi Elector fœdere adversus qvoscunqve Czari illigari, aut ejusdem clientelam subire velit. Demum proponebant; si legatus scripto cavere velit, Electorem neqve in Cæsaris, neqve Poloni, neqve Sveci clientela esse, Czarem propria manu pactum subscribere velle. Qvam cautionem legatus dare abnuebat, velut superfluam. Tandem cum noster multo labore Moscis inculcasset, nexum fiduciarium, qvo Elector Imperio obstringitur, summo ipsius fastigio nihil derogare, omissa ea cautione jusjurandum exigebant. Et qvanqvam legatus isthoc, ut & osculum crucis ad aliam legationem differre cupiebat; Mosci tamen eam dilationem adspernabantur, qvod in procuratorio ipsius nihil restrictionis appareret. Ita demum jurandum fuit, sed citra verba concepta, prout legato ex tempore in mentem veniebat; qvo facto Czar pactum propria manu subscribebat: id qvod Mosci magno imputabant, velut nemini alias factum; cum Czar ne privatis qvidem literis nomen suum adponere soleat, nisi aliqvando, dum ad uxorem, aut Patriar-

1656.

Patriarcham scribit. Oblatum seqvestris officium inter Czarem & Seciæ Regem, Mosci initio frigide acceperant, de gravibus Svecorum offensis multa crepantes; ad extremum tamen, post responsum jam traditum ultro petebant, ut Elector rem ad bimestres inducias deduceret; qvod Rigæ capiendæ spes decollasset, qva adhuc superstite obtentu variorum negotiorum istum detinuerant. Cæterum dum Eulenburgius apud Czarem agit, ab hoc alius abl legatus ad Electorem venerat, supra communem gentis sortem inficetus atqve importunus, qvod certa Rigæ capiendæ spes adhuc immensos spiritus adderet: qvi postulare ausus erat, ut Elector totam ipsius propositionem stans audiret, simul ut idem Borussiam deinceps à Czare velut feudum recognosceret. De pace qvoqve inter Svecum & Czarem Electore seqvestre conciliandа dixerat; non alia lege eam concessum iri, qvam si Svecus Livoniam reddat, ac sumtus belli refundat. Ast Elector inter ancipitem adhuc belli eventum feroces animos haut magis irritandos judicans, improbum postulatum eludebat, re tanti momenti ad consultationem cum agnatis, Ordinibusqve provincialibus rejecta. Post Czar acceptato Electoris circa conciliandam pacem officio, Goldingam Curlandiæ arcem suscipiendis tractatibus proposuerat. Vicissim Elector postulabat, ut in signum serii in pacem studii Czar detentos Moscoviæ legatos Svecicos dimitteret, & pro Goldinga, parum munita arce Memelam acceptaret. Sed ad hoc demum mense Junio seqvêtis anni responsum: à Sveco pacem haut serio qværi; operam tamen daret Elector, ut qvas conditiones pacis Rex propositurus sit, expiscaretur. Sed rerum facie interim mutata id negotium effectu caruit.

Mosci ad Electorē legatio.

20. Nov.

§. 33. Cæterum negotiatione cum Svecis absoluta Elector per literas Cæsari significabat; qvæ necessitas ipsum ad isthæc consilia compulerit, Polonis hostilia jam orsis, & atrociora minantibus. Eam conjunctionem tamen Poloniam duntaxat, & Borussiam respicere, ac obligationem adversus Cæsarem atqve Imperium illibatam sibi persistere, comprehensis qvoqve eadem omnibus suis fœderatis. Simul orabat, prohiberet, ne Poloni ipsius in Imperio sitas ditiones invadant. Ad qvas literas in neutram partem qvid responsum. Ast ad Poloniæ Regem super hoc negotio in hunc sensum scribebat Elector: *Se & votis mitiora Poloniæ fata precatum, & servandæ paci avertendisqve Svecorum armis fecisse, qvæ potuerit: sed ex ea opera incassum consumta adparere, Numinis iram nondum expiatam. Unde circa sua servanda studium subiisse, gliscente indies periculo; cui declinando non aliam superfuisse viam, qvam Svecorum arma transactione avertere. Sed cum extra belli consortia tuto agere non liceret, præsertim interceptis mandatis Czarnecio datis, qvibus ipsum hostili modo habere jubebatur, aliorumqve infesta ominantibus literis necessitatem sibi allatam arctius cum Sveco fœdus ineundi. Haut eo secius pristinam persistere mentem omnia consilia ad pacem referendi, si ipse Rex eandem sibi magis, qvam ancipitis eventus arma cordi esse testetur.* Ad istas literas Joannes Casimirus Rex responso suo multis super Electoris qveri. *Tres à se missos nullo literario responso dimissos, qvartо vix literas datas obitæ legationis testes. Exercitum Polonicum, qvi præterita hieme tanta damna dedisse arguatur, in fatali illa rerum conversione suum non fuisse. Sese paterno officio satisfecisse suadendo, dissimulando, obtestando. Epistolam ad Czarnecium privatam fuisse, nec hostile qvid continentem: qvin eundem jam procurrentem Prussia abstinere jussum. Eqvidem agnoscere Numinis in se iras; sed inde haut peti posse idoneam caussam fidem exuendi, ac in Svecorum partes desciscendi. Haut eam fuisse viam reducendæ paci, ac sistendis Svecorum armis; ac frustra armatum ambitioso pacis vocabulo illudere. Coërceri debuisse intra Borussiæ fines exercitum, si pacis magis, qvam belli studium placeret. Nunc copiarum cum Svecis conjunctionem nil pacifici spirare. Non Svecis minus, qvam sibi dubiam Martis aleam occinendam. Unicam rationem cives ditionesqve servandi esse pro legitimo Rege, pro justa caussa, pro jurata fide arma expedire, aut saltem retro pedem ferre, ac intra Borussiæ fines secure exitum alieni certaminis spectare. Abrumpi fidem sibi datam non posse, ni omnia simul salutis vincula rumpantur, ac status ipse in præceps detur. Porro qva fiducia iste factam cum Svecis conjunctionem ipsi significandam duxerit, eadem se, ac jure qvidem & è legitima potestate imperare, ut intra triduum extra fines regni exercitus amoveatur. Qvod si ultra tres dies apud hostes egerit, se posthac omni vinculo solutum fore, & exemplum se vel nolentem secuturum hostilia in subjectas isti provincias patrandi, qvi prior infesta arma in Regni viscera promovit. Præsentem, posteramqve ætatem judicaturam, malorum omnium initia ac progressum ab isto promanasse, cui de cætero meliora consilia precetur.* Acerbis hisce Regis literis Archiepiscopus Se-

Cæsari de conjunctione cum Svecis significatur. 17. Jun.

et & Regi Poloniæ. 1. Jul.

Qvi respondet. 15. Jul.

1656. *ercitu suo in tanto numero, quantum vires permiserint, separatim agere in locis, provinciisque illis, ubi habito desuper consilio S. R. M.ti & Sua S. El. aut per se ipsas, aut per earum plenipotentiarios statuere visum, & utriusque partis consensu & sententia constitutum fuerit. In hujusmodi deliberationibus pariter definiendum erit, qua ratione Suæ S. El. exercitus commeatus, absque ulla in illis locis, ubi expeditio paratur, collocatorum præsidiorum & stativorum regiorum vel aliarum dispositionum turbatione procurari possit. Cæterum remaneat Suæ S. El. in hujusmodi separatis actionibus plena sui exercitus dispositio non solum in militaribus actionibus, ubi ad hostem accedendum, vel cum eo decertandum, sed etiam cum movetur exercitus, cum in castris vel alias locatur, commeatus eidem & sustentatio providetur, loca in securitatem transitus, reditusque, & commeatuum muniuntur, & reliqua agitantur, quæ expeditionibus militaribus usitata esse fueverunt. In specie vero convenit, quod in iis in primis locis, ubi bellum geritur, vel etiam in hostili solo, quærendus erit exercitui Suæ S. El. commeatus & cætera ad proficiendas supra dictas actiones necessaria. Si vero contigerit, ut hoste adeo urgente ex iisdem nihil ad militum sustentationem adferri possit, tunc ex aliis vicinis & prope adjacentibus oris necessaria cibaria & pabulationes militibus Suæ S. El. sunt curanda, ita tamen ut id fiat ordine, ac prævia scientia & dispositione Regiorum ministrorum, ibi locorum residentium. Pollicetur etiam Sua S. El. quoties id per tempus & tabellariorum copiam licuerit, cum S. R. M. te se semper communicaturam, statumque rerum in tempore indicaturam: quemadmodum etiam Sua S. El. spondet, quod velit iis rei gerendæ rationibus, quantum fieri poterit, insistere, quæ S. R. M.tis pro rerum & temporum circumstantiis consultissima visæ fuerit, vel etiam, si S. R. M.ti placuerit aliquem ministrum in Electorali exercitu habere, eundem consiliis suis adhibebit. Omnia & singula loca & fortalitia, quæ ad circuitum S. R. M.tis spectant, Sui a R. M.ti reserventur, atque illa, quæ ibidem separatis Electoralis exercitus actionibus occupantur, sine discrimine in potestatem & dispositionem S. R. M.tis devolventur, ita ut S. R. M.ti liberum sit, quandocunque sic videbitur, proprium præfectum & præsidia illis imponere; quibus tamen injungetur, ut & illi in iis actionibus bellicis, quæ ad communem scopum pertinent, Suæ S. El. promtam operam & convenientia obsequia præstent. Quod si vero ex regio exercitu tot copiæ non adfuerint, quæ justis ubique præsidiis sufficient, ideoque Electoralia præsidia hujusmodi fortalitia, & munita loca occupaverint, jubebit Sua S. El. præfectum & milites præsidiarios, literis reversalibus Regio Ministro in Electorali exercitu commoranti traditis, mox sese obstringere, dicta loca, quandocunque S. R. M.ti ita libuerit, sine ulla exceptione S. R. M.ti reddituros. Quemadmodum & Sua S. El. ipsa sancte promittit, & hisce pactis sese obstringit, simul actiones bellicæ aliquo in loco finitæ fuerint, & S. R. M.tas id requisiverit, omnia omnino munita loca, se evacuaturam, eademque in S. R. M.tis Sveciæ ditionem atque plenariam dispositionem absque ulla contradictione vel tergiversatione tradituram & restituturam; S. R. M.tas autem teneatur curare Suæ S. El. præsidium secure ad suos deduci.* 1656.

7\. *Quod si vero ratio belli vel necessitas utriusque exercitus Regii & Electoralis societatem & conjunctionem aliquando efflagitaverit, S. R. M.tas aut ipsa, aut per suos plenipotentiarios deputatos super ea re conferat, ita ut certus conjunctionis scopus proponatur & constituatur; conjunctione autem facta, quamvis præsente S. S. El.li, suprema directio belli competet S. R. M.ti, ea autem quæ consilio prius communicato cum S. S. El.li unanimi consensu decreta fuerint, S. S. El. is facienda Generalibus suis insinuet, & iis convenienter cum exercitu suo liberrime disponat. Præterea conventum est, durante ejusmodi conjunctione, ut inter utriusque fœderati exercitus in castrorum distributione, vel militum sustentatione, item in prœliis, obsidionibus, oppugnationibus, partitionibus, cohortium emissionibus, captivorum redemtionibus, vel commutationibus, & ejusmodi commoditatibus, ac laboribus aliis æqua utriusque ratio habeatur, secundum numeri utrinque proportionem, & usitatas belli consvetudines & leges, ita ut Electorales præ Regiis laboribus non graventur, nec absque Suæ S. El. consensu distrahantur, sed conjunctim retineantur.*

8\. *Atque ut S. R. M.tas absque prævia cum S. S. El.li deliberatione certum auxilium militum obtineat, quo secundum intervenientes belli rationes vel in suo exercitu, vel alibi libere utatur, vi hujus instrumenti firmiter sese obstringit Sua S. E. quod quovis tempore, quandoque id postulatum fuerit, absque mora vel contradictione ulla in auxilium S. R. M.ti IV. M. egregiorum, & bene armatorum Germanicorum vel aliorum externorum militum (quorum dimidia pars equestris, reliqua pedestris erit,) in parato tenebit, eosque ad nutum & voluntatem S. R. M.tis quocunque in locis supra nominatis vocabuntur, mittet. Hos sicuti quidem patietur S. R. M.tas plerumque separatim agere, ita ubi opus esse visum fuerit, eos accersere, aut alicui exercituum*

1656. exercituum suorum adjungere, tenebuntur sine mora se sistere; in qva conjunctione reservatur S. R. Mti suprema directio in omnibus actionibus bellicis, adscito in consilium Generali Electorali, qvi auxiliares tum copias ducet, ad quem jussa ad eum spectantia dirigentur. De cætero remanebit penes illum liberum suorum imperium, jussorum distributio, & reliqva ab officio Generalis dependens cura: juxta quæd qvoqve prospectum est, ut dicta copia auxiliaria in actionibus militaribus, laboribus, utilitatibus, stationibus & sustentationibus, ut & commutationibus & redemtionibus captivorum secundum justam proportionem æqvaliter cum Regiis habeantur, qvemadmodum hoc superius circa conjunctionem amborum exercituum pluribus expressum est. In hujusmodi conjunctione subjicientur milites ejus legibus, & disciplina militari, penes qvem suprema directio residet, servata tamen Generali auxiliatricium copiarum in sibi subditum corpus justitia administrandæ copia; unde quoqve tenebitur ea, qvæ ab ejus militibus adversus leges militares commissa sunt, constituto, more belli, judicio partium studio vacuo corrigere, & punire. Qvamdiu autem auxilia hæcce apud S. R. Mtem manent, illa neque secunda vice, neqve supplementa eorum petenda, mittendave erunt; cessante autem causa asserfitionis, semper ad exercitum aut secura loca S. S. El. li remittantur. Qvod si accidere possit, ut bellum in superius nominatas Suæ S. El. provincias, ac terras trajiciatur, ibiqve tantum periculum creetur, ut eidem resistendo vel superando Sua S. El. propriis viribus sibi non confidat: in tali casu promittit S. R. Mtas, omnem se operam & auxilium Suæ S. El. allaturam, de qva, si tempus eam opportunitatem permiserit, S. R. Mtas, & Sua S. El. vel ipsa vel per plenipotentiarios deliberabunt, utrum consultius institui poterit, conjunctione armorum & exercituum, vero divertendo hostem in alia loca. Cum eo evenire facile possit, ut res deliberationem non patiatur, in eum eventum promittit S. R. Mtas facta sive per suam S. El. sive ejus plenipotentiarium periculi admonitione & auxilii petitione, sine mora & contradictione millia militum in auxilium se missuram, in suæ S. El. provinciis suæ S. El. directioni parebunt; in reliqvis autem id totum præfecto Generali Regio integrum erit, qvodcunqve superiori articulo de Generale Electorali additum & approbatum fuit, ita ut libera ei Præfecto Generali sit dispositio in sibi commissos milites, S. S. El. lis militaria imperia dirigantur, eaqve inter suos distribuat, quæ, qvæ ab officio ejusmodi Generalis deberi solent, ei competant, ipse qvoqve ad consilium bellicum adsciscatur; qvemadmodum & ille cum suis militibus in laboribus militaribus supra Electorales non gravetur, sed iisdem commoditatibus cum illis fruatur; cessante vero periculo rursus ad exercitus Regios cum suis remittendus est.

10. Præterea qvoniam contingere potest, ut conjunctio forte inter binos Generales, Regium & Electoralem fiat: ad submovendas igitur qvæstiones, & lites de ipsorum munerum prærogativa convenit, qvod qvemadmodum eo casu, qvo Regius & Electoralis pares officio militari conjungantur, Regio cedet Electoralis in præcedentia & prærogativis in militia consvetis; multo magis si Regius officialis munere fuerit superior: Ita si Regius officialis Electorali officio militari inferior sit, cedat ille præcedentia & prærogativis in militia consvetis Electorali, qvi superioris fuerit officii. Qvod vero imperia militaria concernit, obtineat id qvisque Generalis aut Officialis in suas copias, Regius in Regias, & Electoralis in Electorales, eaqve, qvæ ad actiones bellicas pertinent, communicatis consiliis suscipiantur, in cæteris vero, qvæ vel ipsas copias concernunt, vel minutiora aliqva circa officiorum ac munerum militarium prærogativas, ea consvetudo & ille mos observetur, qui inter copias Regias Svecicas, & alias Electorales in Imperio Germanico durante ibidem proximo bello usitatus fuit.

11. Qvandoqvidem ita comparatum est, ut S. R. Mtis & Suæ S. El. terræ & ditiones ita invicem cohæreant, & nunc etiam vigore hujus Tractatus finibus propioribus conjungantur, & vehit implicentur, proinde necessarium visum est, ut de transitu militum per memoratos in Polonia circulos certum aliqvod definiretur: qvapropter conventum est, qvando agmina & cohortes nulla, sed pauci saltem milites vel officiales per prædictas terras transiverint, tunc iis, qvidem salvus passus, sed suis impensis & sumtu proprio concedatur. Qvando vero legiones vel cohortes per supra indicatas ditiones agminatim aut turmatim ductæ fuerint, gaudebunt illæ non solum salvo passu, sed etiam per ordinatos ad id certos commissarios necessariis tantum & non superfluis cibariis, & necessariis pro eqvis alimentis. Nullatenus autem committendum est, ut exactiones qvæcunqve fœderati terris imponantur, aut qvidqvam ad luxum extorqveatur; neqve tardo transitu & stationibus oneranda & affligende provincia. Si vero qvisqvam contra hanc constitutionem agere non veritus fuerit, obligabitur ad restitutionem damni, ac insuper condignam pœnam subibit.

12. Qvamdiu hoc fœdus & armorum conjunctio durabit, tenebitur uterqve fœderatorum hyberna, & ad supplementa copiarum

1656. *destinata stativa in propriis ditionibus & provinciis instituere, nisi quod S. R. Mtas auxiliaribus Suæ S. El. copiis supra dictorum quatuor millium militum sicuti propriis suis militibus quot annis attribuet hyberna, ex quibus menstrua stipendia accipere possint. Quando vero Sua S. El. subsidio militari sex millium militum à S. R. Mte misso necessum habuerit, illud pari ratione cum suis sustentet. Ubi vero eis opus non habuerit, aut suos in hyberna demiserit, Regios etiam milites in tuta loca ad S. R. Mtis ditionem in hoc supra dicto circulo pertinentia secure & tempestive deduci curabit.* 13. *Hæc confœderatio & armorum conjunctio stabilis, solida, & indissolubilis vigeat inter S. R. Mtem Sveciæ, & Suam S. El. Brandenburgensem, ut & eorum respective Regna, provincias & ditiones, quoad institutum pacis in primo articulo indigitatum ope & auxilio divino procurari & revocari possit. Quod si vero cum utriusque partis in Polonico hoc bello hostibus præsentibus & futuris, pacis vel tractatuum aliqva ratio obtigerit, promittit S. R. Mtas, se eos nec sine scitu Suæ S. El. amplecti, nec in iis, qvæ interesse Suæ S. El. concernunt, sine ipsius communicatione ac voluntate concludere velle. Vice versa promittit Sua S. El. cum nullis utriusque partis hostibus huic bello sese intermiscentibus, nisi sciente & volente S. R. Mte separatim se tractare, aut concludere velle: qvin potius ambæ partes omni possibili modo & opera actiones suas bellicas, tractatus, & consilia omnia eo dirigant, & componant, qvo utriusque partis mutua utilitas & commoda quærantur, & curentur, damna vero & jacturæ bona fide & pro virili avertantur.* 14. *Qvemadmodum præsens hoc fœdus contra nullos, qvi ipsimet in sæpe memorato Poloniæ circuitu hostiliter sese non ingesserint, initur aut dirigitur, ita (salvo tamen hoc fœdere) aliis fœderibus, amicitiis & obligationibus, nominatim veropaci Osnabrugi & Monasterii Westphalorum anno 1648. cum Imperio Romano conclusa, ut & perpetuis cum Magno Moscoviæ Duce pactis & amicitiæ legibus nihil derogabit aut detrahet.* Ratihabitionum permutationi qvatriduum duntaxat concessum. Subscripserant à parte Regis Ericus Oxenstierna, Schering Rosenhanius, Steno Bielkius: ab Electoris parte Georgius Fridericus Comes de Waldeck, Nicolaus Ernestus de Platen, Joannes Uldericus Dobrzenski de Dobrzenice, Mariæburgi d. 15. Junii 1656.

Articuli separati. 15. Jun.

§. 27. In eo confœderationis tractatu id qvoqve agitatum, qvomodo absqve prævia deliberatione, qvæ forte inter abruptas occasiones agendi tempora consumtura erat, Rex ab Electore certum auxilium vi primarii instrumenti obtineret, qvo secundum intervenientes belli rationes vel in suo exercitu vel alibi pro arbitrio uteretur; super qva re ita conventum. 1656. 1. *Promittit sua S. El. qvod hoc anno qvamprimum velit non tantum promissum in ipsis pactis IV. M. militum subsidium, sed insuper etiam integras suas copias, qvantas ipsius vires, & præsens rerum status permiserint, vigore qvinti articuli in ipso societatis bellicæ fœdere adversus communem hostem & in campum educere, ac militaria negotia actualiter aggredi & suscipere; idqve iis in locis, & eo modo, qvemadmodum inter S. R. Mtem & suam S. El. peculiarius interim conveniet.* 2. *Vicissim S. R. Mtas pollicetur, qvod siqvidem sua S. El. superius indicata ratione societatem belli nunc statim aggrediatur, qvamobrem & S. R. Mtas subsidium IV. M. militum, cujus evocandi libertatem alias haberet, vigore articuli VII. in ipso supra dicto fœdere, apud exercitum suæ S. El. remanere sinet, nec inde alia in loca evocabit toto hoc anni tempore, qvod superest ad principium usqve subseqventis anni 1657. nisi contingat interea certas ob causas abrumpi universi exercitus Electoralis actiones bellicas; qvo casu, (qvem tamen vix accidere credibile est,) S. R. Mtas sibi reservat auxiliares illas copias IV. M. militum ad se accersendi liberam facultatem, sicut illa S. R. Mti vi fœderis competit.*

Articuli secreti. 1.

§. 28. Super præmiis hujus conjunctionis secreto pacto convenire placuit, qvod hisce capitibus constabat. *Qvoniam sua S. El. vigore instrumenti confœderationis hoc eodem die conclusi primo auxiliatricem operam S. R. Mti præstandam suscipit, atqve ad præsens hoc Poloniæ bellum accedit, S. R. Mtas in sublevationem sumtuum & satisfactionem suæ S. El. li tradit ac cedit totos Palatinatus Posnaniensem, & Calisiensem, exceptis tantum iis locis, qvæ sita sunt à leva lineæ, qvæ incipiendo à finibus Novæ Marchiæ è regione fortalitii Drisensis ducitur ad Rogosna, relinqvens prædictum oppidum cum agris, pascuis, & cæteris eo propriè spectantibus a dextra sub ditione suæ S. El. unde recta linea deinde ad Schermensel, & proximos Cujaviæ versus Gembitzam terminos, (ita tamen, ut si Gembitza in Cujavia sita sit, S. R. Mti, si vero in Calisiensi Palatinatu, sua S. El. maneat,) usqve ad limites Palatinatus Lanciciensis continuabitur, relicto itidem oppido vel pago Schermensel cum agris, pascuis, & aliis eo proprie spectantibus sub ditione suæ S. El. adeo ut hisce nunc descriptis terminis ac limitibus ditiones S. R. Mtis, Regniqve Sveciæ à leva*

versus

1656. *versus Notesium amnem, atque Cujaviam, & Suæ S. El. à dextra versus Wartam in Majori Polonia ab invicem perpetuo distinguantur. Hac tantum addita conditione, quod si per ejusmodi rectam lineam à finibus Novæ Marchiæ è regione propugnaculi Drisensis Rogosnam & inde Schermensel, & proximos Cujaviæ versus Gembitzam terminos aliqua bona Regalia, aut Ecclesiastica intercidantur, maneant illi parti, intra cujus limites sitæ erunt; si vero privatorum bona dirimat supradicta linea, maneat quidem eorundem possessor in bonis suis integris, sed dominium tamen utriusque agnoscat, ratione earum terrarum, quas sub utroque possidet. Præterea cedit S. R. Mtas Suæ S. El. totos Palatinatus Lanciciensem, & Siradiensem, una cum adjacente terra Vielunensi cum omnibus appertinentibus districtibus, bonis, & reditibus tam regalibus & secularibus, quam Ecclesiasticis, intra usitata illorum confinia sitis. Qui Palatinatus omnes & singuli una cum terra Vielunensi, & omnibus in illis comprehensis bonis tam secularibus quam Ecclesiasticis ad Suam S. El. cum omni jure ac omnimodo superioritate absque ulla ullius dependentia, & ad quoscunque hæredes tam masculos quam fœminas transitorie pertinere debent. In quem finem etiam S. R. Mtas spondet ac promittit, se omnia loca ac fortalitia illis in oris S. R. Mtis præsidiis munita, intra mensis spatium à die hujus tractatus numerandum, Suæ S. El. tradituram, & sua præsidia inde absque ulla dilatione abducturam.*

2. *Quemadmodum S. R. Mtas in ipso confœderationis instrumento articulo 3. Suæ S. El. promisit, si quispiam Ducatui Prussiæ, vel Episcopatui Warmiæ vim aliquam inferre, aut hostiliter aggredi auderet, se eundem aggressorem pro hoste habituram; ita hisce quoque similiter spondet, si quisquam sub continuatione hujus belli Polonici provincias in Polonia, Suæ S. El. beneficio proxime præcedentis articuli cessas, vi invaserit, vel hostiliter desolatus fuerit, omnem se operam daturam, ut ejusmodi hostis & invasoris conatus impediantur, periculaque in tempore inde avertantur.*

3. *Quicquid autem in præfatis munimentis & locis, quæ beneficio primi articuli Suæ S. El. cedunt, tormentorum, bombardarum, instrumentorum bellicorum, & commeatuum repositum est, id reservabitur potestati S. R. Mtis sive hujusmodi inde auferri & avehi voluerit, sive etiam pro suo & Suæ S. El. commodo aliter de eo convenire & statuere: iis vero in locis, ubi frumenti aliquid superfuerit, S. R. Mtas promittit, se ejus tantum curaturam relinqui, quantum pro præsidiis Electoralis necessaria sustentatione per mensem opus fuerit. Cæterum providebitur de vectura prædictorum commeatuum & instrumentorum bellicorum, ut ex terris Suæ S. El. cessis in munitum aliquem locum intra territorium S. R. Mtis devehantur. Vel si inde mox avehi tutum non fuerit, in certis vel securis aliquibus præsidiis & locis Suæ S. El. ad meliores opportunitates sarta tecta servabuntur.*

4. *In sæpius memoratis provinciis, quæ evacuantur, & jure proprietatis Suæ S. El. cedunt, quamvis Sua S. El. dispositionem in Ecclesiasticis habeat, vigeat tamen juxta alia liberum exercitium Christianæ religionis secundum invariatam Confessionem Augustanam, nec ullibi ullo modo impediatur. Religioni huic addicti imperturbate prædicta libertate gaudeant. Templa, scholæ & alia eo spectantia ædificia extruere non impediantur, quin potius promoveantur, adeoque subditi in legitimo jure & æqua libertate conserventur.*

5. *Bona Regalia, & spiritualia omnibus à S. R. Mte oneribus libera & immunia circa evacuationem, & discessum Suæ S. El. tradantur, atque tunc contributiones S. R. Mti non soluta cessare debent. Quod vero concernit bona Nobilium à S. R. Mte oppignerata, vigore hujus omnibus iis, quibus oppignerata sunt, licitum sit secundum literarum Regiarum tenorem uti jure concesso. Reddita vero iis, qui talia bona Nobilia consecuti sunt, debita satisfactione, tenebuntur eadem sine controversia restituere. Quamdiu autem illi in possessione bonorum oppigneratorum manent, nihil in illis bonis adversus Suam S. El. machinari obstricti sint, nec exemptionem onerum prætendant, quin ea potius cum cæteris Nobilibus paria subeant.*

6. *In reliqua loca in tractatu confœderationis descripti Poloniæ circuitus omnia & singula Sua S. El. nullum omnino jus vel prætensionem retinere intelligatur, quamvis etiam contingat, Suam S. El. suis copiis nonnulla occupare. Quemadmodum & S. R. Mtas quodcunque in Suæ S. El. subsidium secundum modum alibi præscriptum aliquid egerit, promittit, eo nomine nullam satisfactionem vel pro se, vel pro militia sub quocunque prætextu à Sua S. El. sese flagitaturam.*

7. *Siquidem continget turbatas nunc Poloniæ res supremi Numinis beneficio ad pacatum atque securum statum reduci, vi hujus præsentis conventionis S. R. Mtas Regnumque Sveciæ, & Sua S. El. aut ejus posteri obstringi intelligantur, quod debeant mutua opera atque auxilio se invicem conservare, ac manutenere circa omnes ditiones ac terras, quæ tunc cuique fœderatorum in perpetuam possessionem intra sæpe memoratum Polonicarum provinciarum circulum reservabuntur. De modo autem ipsius conservationis, & manutensionis tunc post introductam in prædi-*

 ctas re-

1656. *ctas regiones quietem uberius & in specie transigendum est.*

Illustratio pactorum feudalium.

§. 29. Quia etiam dum pactum Regiomontanum deproperatur, aliqua ambigua & obscura remanserant, disceptationi deinceps ansam præbitura, visum tunc quoque ista illustrare. Quo fine in sequentia capita conventum. 1. *Quanquam feudalia nuper pacta Ducatus Borussiæ, & Principatus Warmiensis inter S. R. Mtem, & Suam S. El. peculiari eoque strictiori nexu S. R. Mtem Regnumque Sveciæ ab una, & Suam S. El. ab altera parte nunc combinent, atque uniant: dicta tamen pacta, & ipse nexus feudalis ad negotia Imperii Romani non debet trahi, nec præjudicare Suæ S. El. juribus, dignitatibus, & libertatibus in Imperio Romano.* 2. *Si qua inter S. R. Mtem ejusque successores Regnumque Sveciæ ab una, & Suam S. El. ejusque descendentes masculos Prussiæ Duces & Principes Warmienses ab altera parte controversiæ graviores feudum concernentes, in quibus aliis in feudis ad privationem procedi posset, exoriantur, per commissarios ab utraque parte numero æquali constitutos exortarum controversiarum circumstantiæ exquirantur, & ratio amicabilis compositionis cumprimis & studiose ineatur: ea vero frustra succedente non nisi secundum leges & consvetudines feudales procedatur. Si super finibus, & aliis negotiis & causis, quæ hisce pactis definita non sint, dissensiones emergant, pariter per Commissarios à S. R. Mte, & Sua S. El. constitutos componantur.* 3. *Quod attinet jura fisci, postarum, monetæ, vectigalium per lacum vulgo* Frischhaf *dictum Regiumontem transvectis, & alia quæcunque territorialia jura, quandoquidem articulus XV. pactorum feudalium continet & disponit, quod Sua S. El. debeat manuteneri in justa & plena Ducatus Borussiæ possessione cum omnibus juribus, nullis penitus exceptis ex iis, quibus cum Sua S. El. secundum pacta, & conventiones hactenus possedit, & eo usa est: Ideo S. R. Mtas hoc ipso contestatur, se velle quantum in se est conservare Suam S. El. circa omnia & singula eidem competentia jura. Quod si vero in uno & altero supra specificatorum jurium dubium aliquod vel hactenus sit natum, vel posthac oriri possit, super illis S. R. Mtas accepta plena rei controversæ informatione eam componendæ talis controversiæ rationem cum Sua S. El. inibit, quæ potissimum affectioni & concordiæ conservandæ, propagandæque conveniens esse poterit. Interea maneat Sua S. El. quæ & ipsa compositionem ejusmodi dubiorum, quantum in se est, non evitabit, sed prohebet, in co statu, in quo initio moderni belli Polonici fuerit.* 4. *Si Sua S. El. aut quisquam successorum ejus decedet, relicto herede masculo adhuc minorenni, statim à die excessus Suæ S. El. aut successorum ejus tutores interim in nomine eorundem regimen Prussiæ Ducalis, & Warmiensis Principatus suscipient, & ea expedient, quæ Sua S. El. tanquam Dux Prussiæ in negotiis regimen concernentibus egit atque expedivit. Tutores autem hi testamento aut quacunque alia dispositione fidem tantum de voluntate disponentis faciente à Sua S. El. & successoribus libere constituentur; hoc observato, ut nullo modo hostes Sveciæ sint, & juramento se coram defuncti consiliariis superstitibus obstringant, se omnia, quæ pactis inter S. R. Mtem & Suam S. El. continentur, fideliter tempore administrationis observaturos. Tutores vero mox à præstito tali juramento, & suscepto regimine formulæ à se præstiti juramenti de verbo ad verbum concepta subscribent, & eandem S. R. Mti in originali transmittent.* 5. *Si successores jam adulti, h. e. XVIII. annorum fuerint, statim à die obitus prædecessorum suorum Ducatum Prussiæ absque ullis solennitatibus præviis regent, & libere uti antecessores sui administrabunt, nullis ipsis à S. R. Mte, aut alio quopiam objectis impedimentis; ita tamen ut & illi à primo suscepti regiminis die ad feudalium, aliorumque inter S. R. Mtem Regnumque Sveciæ, & inclytam Domum Electoralem Brandenburgicam pactorum observationem æque obstricti esse habeantur, ac si ipso opere feudi investituram suscepissent, quam etiam constituto in pactis tempore petere debebunt.* 6. *Quod subsidium D. equitum & M. peditum, quod S. R. Mti Sua S. El. vigore pactorum feudalium articulo XXI præstare tenetur, declarat se S. R. Mtas, quod Sua S. El. non obstringatur in propria persona in expeditionem prodire. Quod vero dicti subsidiarii milites in expeditionibus constituti supplementum & cæteras ejusdem conditiones attinet, ea habeatur ratio & observantia, qualis antea durante nexu cum Polonia observata fuit. Si tamen aliquis ex supra dicto Electoralis militis numero in provincias Electorales aufugere præsumserit, teneatur Sua S. El. talem transfugam, ubi ille deprehendi iterum poterit, S. R. Mti restituere. Commeatus vero his copiis non nisi quamdiu in Ducali Borussia substiterint, aut sex ab eorum egressu septimanis à Sua S. El. præbebitur. Postea vero ipsis de sustentatione, & stipendio militari secundum pacta à S. R. Mte provideatur.* Cum etiam transiens terras Electorales miles Svecicus ingentia damna daret, post conjunctionem inter Regem & Electorem conventio super moderando transitu inibatur. Qua tamen provincialium querimoniæ

1656. moniæ non extinguebantur, præsertim cum Svecicæ turmæ in Ulteriorem Pomeraniam sese subinde recipientes Polonos eodem attraherent.

Cum Polonis acta. §. 30. Porro ut ad isthoc consilii Elector descenderet tum aliæ rationes subigebant, tum vel præcipue, qvod nil amici à Polonis expectandum ipsi pateret, si hosce Svecis raptim profligatis ita repente emergere contigisset. Qvi & parum curabant, qvod Elector protestatus esset, se ob pactum initio anni cum Svecis initum Polonorum hostem haut evasisse, sed deinceps qvoqve extra partes acturum. Jan. Eqvidem Joannes Casimirus Rex Electori reditum suum intra Poloniæ fines literis Landshuto scriptis significaverat, spe facta, se brevi Svecos Borussia abstracturos, modo ipse firmus persisteret. Sed id serum jam erat. Febr. Nec eo minus Leopoli splendida legatio ad eundem designabatur, cui obeundæ nominabantur Wenceslaus Comes à Lesno Episcopus Warmiensis, Jacobus Weierus Palatinus Mariæburgensis, Stanislaus Witoroski, Stephanus Czarnecki, Stephanus Kobienski, & Nicolaus Podlodovvski; qvi omnes pro uno, & unus pro omnibus exponerent, Regi ac Reip. haut persvaderi, Electorem cum Svecis transegisse, aut si qvid in speciem factum sit, id mox correctum iri, denuntiato simul, militiam Polonicam deserto Sveco ad legitimum Regem revertisse. Ex istis solus Podlodovius ad Electorem accessit; qvi petebat, ut Elector abdicato Sveco ad ferendum Poloniæ auxilium sese accingeret. Cui hic respondit; qvanqvam è nexu fiduciario non nisi centum eqvites Polonis auxilio submittere teneatur; tamen se toto cum exercitu iisdem subvenire haut recusaturum, ubi prius constet, qva ratione sibi super sumtibus hujus expeditionis, tum adversus periculum à Svecis imminens satis caveri qveat. Unde cum legato in certas conditiones conveniebantur, qvi pollicitus fuerat, sese curaturum, ut istæ à Joanne Casimiro ratæ habeantur. Post & per literas petebat Joannes Casimirus, ne Elector bona eorum, qvi in Ducalem Borussiam confugissent, inprimis Pacii in fiscum redigi pateretur. Qvod & ab hoc præstitum, utut iis bonis Sveci valde inhiarent. Gosievius qvoqve qvi eo ipso tempore Regiomonte egerat, qvando cum Svecis tractabatur, ac Electori vehementer suspectus erat, ut per conventionem cum Svecis imminenti sese periculo eriperet, demum Electore insalutato inde se subduxerat. Id qvod Jaonnes Casimirus literis ad Electorem excusabat; cum non bello captum, sed dolo collegæ sui Radzivilii, Regiumontem pellectum mox aperta vi detentum; nec Svecis unqvam sacramento obstrictum: eoqve non indecorum ei fuisse qvocunqve modo in libertatem pervadere. Sed & Polonorum instinctu Tartarorum Hanus literis ad Electorem scriptis conjunctionem cum Svecis dissvadebat. 2. Jun. Cui Elector responso suo causas initi cum hisce pacti exponebat: qvo non obstante sibi curæ fore pacem inter bellantes Reges promovere; ac spem esse, Hanum idem facturum. Haut eo minus constabat, vulgus Polonorum magnopere Electori infensum esse, velut capiti Protestantium, ob qvos toleratos ista sibi evenisse à sacerdotibus infatuati credebant. Qvin & multi Senatores in Electorem culpam conferebant irruptionis Svecorum in Poloniam, qvod is transitum hisce per suas terras concessisset; utut demonstraretur, id prohibere penes Electorem non fuisse, cum Pomerania plana, & ubiqve pervia sit regio, nec in promtu fuerit exercitus sat validus istis arcendis. Sed & non parum suspicionis injiciebat Electori votum à Rege Joanne Casimiro in templo Cathedrali ad altare majus coram imagine Beatissimæ Mariæ Virginis Leopoli conceptum inter missæ sacrificium à Nuntio Apostolico celebratum proxime ante elevationem venerabilis hostiæ, universo clero & populo audiente, & annuente, Senatuqve, & tota Aula, Regis verba excipiente, seqve iisdem obstringente. *Joannis Casimiri votum. 1. April.* Qvod conceptis verbis, exprimendo religionis istius genio, transcribere placeat. *Ego Joannes Casimirus, tui filii Regis Regum, ac Domini mei, tuaqve miseratione Rex, sanctissimis tuis advolutus pedibus Te in Patronam meam, meorumqve dominiorum Reginam hodie deligo, atqve me meumqve Regnum Poloniarum, Magnum Ducatum Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Czernichoviæ &c. exercitus utriusqve gentis, populos universos tuæ singulari tutelæ atqve patrocinio commendo. Tuam opem atqve misericordiam in hoc calamitoso, ancipitiqve Regni mei statu contra hostes Sacræ Romanæ Ecclesiæ supplex imploro. Et qvia maximis obligatus beneficiis tuis impellor una cum gente mea ad novum, idqve fervidum tibi serviendi desiderium, promitto deinceps meo, satraparum, populorumqve meorum nomine tibi, tuoqve Filio Domino Jesu Christo, me cultum ubiqve & honorem tuum per ditiones regni mei omni studio propagaturum. Promitto præterea ac voveo, me ubi præpotenti tua*

1656.

offerebatur. Ei responsum; Electorem in universum nemini adversus Czarem auxilii qvid laturum; tum cupidum esse Sveciæ Regem pacis cum Czare colendæ; ac si qvid controversiæ sit, se officium seqvestris obiturum. Obtulerat Elector, se scripto cauturum, in Czarem nil auxilii cuipiam latum iri, si par vicissim cautio sibi detur: de qva ablegatus nil sibi mandatum excusabat. Eo magis necessarium judicabat Elector legationem ad Czarem maturare, cum & Sveciæ Rex declarasset; cordi sibi esse pacem cum isto colere, ac si justæ qverelæ aliqvid sit, qvantum honeste posit ipsi satisfacturum; simul ut Czari insinuant, Cæsarem fœdere cum ipso nil nisi propria emolumenta cum Czaris detrimento qvæsitum ivisse. Ei legationi obeundæ adhibitus fuit Jonas Casimirus Eulenburgius Baro: cui injunctum Electoris dignitatem observare, ac parem cum legatis Regiis honorem exigere: & cum constet, qvo honore qvondam legati Friderici Holsatiæ Ducis à Czare excepti sint, demonstraret; Electorale fastigium Principum dignationem non parum eminere, ac Electores præ Regibus, qvi feuda Imperii possideant, in conventibus Imperii locum sortiri: tum inter Electores nemini tot terras, qvam Brandenburgensi possideri. In receptione & deductione ad Czaris alloqvium Moscico delegato dextræ manus honorem ne concederet. Nam etsi sibi cum Czare super priore loco controversia non sit, grande tamen discrimen esse inter legatum, qvi personam sui Principis refert, & inter eum, qvi ad officia circa hunc obeunda destinatur in loco, ubi suus Princeps degit: prout in omnibus Principum Christianorum aulis more est receptum; & ipsa ratio evincit, præsente Principe à ministro ejus dignationem repræsentari non posse. Postularet etiam, ut Moscicus Cancellarius integrum Electoris titulum recitet; utqve Czar, qvando pro more de hujus valetudine sciscitatur, sella surgat, ac nisi diademate redimitus assideat, caputqve aperiat; simul nudam manum osculandam porrigat: utqve dum literæ fiduciariæ recitantur, ipsi permittatur tecto capite assidere. Anteqvam munera publicè offerat, stipularetur, mutua dona Electori per ipsum mittenda. Inter colloqvia priorem locum, aut parem saltem cum Moscicis Commissariis ad alterum mensæ latus sumeret. Ad Czarem admissus in hunc sensum verba faceret: *Non posse non in signum singularis affectus accipi, qvod Czar non solum dolere sibi ostenderit damna provinciæ suæ per Svecos præteritâ hieme illata, studio qvoqve suo ad auxilia ferenda declarato; sed & per ablegatum suum qverelas in Svecum communicarit, oblato fœdere arctissimo æqvis admodum conditionibus, per qvod reparatio accepti damni obtineri possit. Id qvod grato à se animo acceptandum fuerit, si ante factam cum Sveco transactionem de Czaris benevolentia innotuisset. Qvanqvam autem suæ res in præsens ejusmodi fœdus non permittant, testando tamen in Czarem grato animo, affectuqve declarare, ne lautissimis qvidem oblatis conditionibus se permotum iri, ut in partem belli, si qvod inter Czarem & Svecos oriatur venire, aut istius hostes pecuniâ, milite aut annona sublevare, multo minus fœdere cum qvopiam adversus Czarem conjungi velit. Qvam in rem Elector scripto cauturus fuerit, si Moscicus nuper ablegatus itidem scripto cavere voluisset, intra certum tempus à Czare cautionem exhibendam; ipsum successoresqve suos Electoris ditionibus per se nil damni illaturos, nec aliis easdem invasuris auxilii qvid laturos. Sed qvia ablegatus iste in ejusmodi cautionem ne sub spe rati qvidem consentire noluerit, sed potius talia postulare institerit, qvæ non amplius in Electoris potestate fuerint, ideo id negotium ad hanc legationem fuisse differendum. Qvo nomine ut commissarii sibi adjungantur petere.* Si fœdus cum Sveciæ Rege initum exprobretur, legatus jubebatur confirmare; Electorem controversiis, si qvæ Czari cum Svecis obvenire qveant, sese haut ingesturum, ac neutri partium accessurum; simul rationes adduceret, ob qvas id pactum ineundum fuerit. Qvod Sveco delectus & transitus in Electoris ditione concessi sint, id factum eo tempore, qvo amicitia inter Czarem & Svecum firma persistere credebatur; nec sperare à Czare desideratum iri, ut pacta abrumpantur. In tractatione legatus jubebatur observare, ne conventio forma diplomatis tutelaris, prout nuper factum, conciperetur; sed ut ea in certos articulos digeratur, ac omnes conditiones iisdem verborum formulis reciprocentur; tum ut totus Electoris titulus exprimatur cum appendice Moscis solito; *& multarum aliarum terrarum dominus ac moderator.* Tum ut Moscicum juxta ac Teutonicum exemplar, uti pactis inter Joannem Basilidem, & Albertum primum Borussiæ Ducem factum, junctim complicata simul obsignentur. Qvanqvam etiam hactenus traditum sit, à Czare nullas literas propria manu subscribi: legatus tamen velut privatim exploraret, num id Cæsari aut ulli alteri fieret, & qvæ verba affectum testantia adhibeantur: ac re explorata parem honorem

Legatio ad Moscum.

Ejus mandata. i. Jul. Eulenburg.

Basilow.

1656. Patriarcham ſcribit. Oblatum ſeqveſtris officium inter Czarem & Sveciæ Regem, Moſci initio frigide acceperant, de gravibus Svecorum offenſis multa crepantes; ad extremum tamen, poſt reſponſum jam traditum ultro petebant, ut Elector rem ad bimeſtres inducias deduceret; qvod Rigæ capiendæ ſpes decollaſſet, qva adhuc ſuperſtite obtentu variorum negotiorum, iſtum detinuerant. Cæterum dum Eulenburgius apud Czarem agit, ab hoc alius ablegatus ad Electorem venerat, ſupra communem gentis ſortem inficetus atqve importunus, qvod certa Rigæ capiendæ ſpes adhuc immenſos ſpiritus adderet: qvi poſtulare auſus erat, ut Elector totam ipſius propoſitionem ſtans audiret, ſimul ut idem Boruſſiam deinceps à Czare velut feudum recognoſceret. De pace qvoqve inter Svecum & Czarem Electore ſeqveſtre conciliaanda dixerat; non alia lege eam conceſſum iri, qvam ſi Svecus Livoniam reddat, ac ſumtus belli refundat. Aſt Elector inter ancipitem adhuc belli eventum feroces animos haut magis irritandos judicans, improbum poſtulatum eludebat, re tanti momenti ad conſultationem cum agnatis, Ordinibusqve provincialibus rejecta. Poſt Czar acceptato Electoris circa conciliandam pacem officio, Goldingam Curlandiæ arcem ſuſcipiendis tractatibus propoſuerat. Viciſſim Elector poſtulabat, ut in ſignum ſerii in pacem ſtudii Czar detentos Moſcoviæ legatos Svecicos dimitteret, & pro Goldinga, parum munita arce Memelam acceptaret. Sed ad hoc denum menſe Junio ſeqvẽtis anni reſponſum: à Sveco pacem haut ſerio qværi; operam tamen daret Elector, ut qvas conditiones pacis Rex propoſiturus ſit, expiſcaretur. Sed rerum facie interim mutata id negotium effectu caruit.

Moſci ad Electorē legatio.

20. Nov.

§. 33. Cæterum negotiatione cum Svecis abſoluta Elector per literas Cæſari ſignificabat; qvæ neceſſitas ipſum ad iſthæc conſilia compulerit, Polonis hoſtilia jam orſis, & atrociora minantibus. Eam conjunctionem tamen Poloniam duntaxat, & Boruſſiam reſpicere, ac obligationem adverſus Cæſarem atqve Imperium illibatam ſibi perſiſtere, comprehenſis qvoqve eadem omnibus ſuis fœderatis. Simul orabat, prohiberet, ne Poloni ipſius in Imperio ſitas ditiones invadant. Ad qvas literas in neutram partem qvid reſponſum. Aſt ad Poloniæ Regem ſuper hoc negotio in hunc ſenſum ſcribebat Elector: *Se & votis mitiora Poloniæ fata precatum, & ſervandæ paci avertendisqve Svecorum armis feciſſe, qvæ potuerit: ſed ex ea opera incaſſum conſumta adparere, Numinis iram nondum expiatam. Unde circa ſua ſervanda ſtudium ſubiiſſe, gliſcente indies periculo; cui declinando non aliam ſuperfuiſſe viam, qvam Svecorum arma tranſactione avertere. Sed cum extra belli conſortia tuto agere non liceret, præſertim interceptis mandatis Czarnecio datis, qvibus ipſum hoſtili modo habere jubebatur, aliorumqve infeſta ominantibus literis neceſſitatem ſibi allatam arctius cum Sveco fœdus ineundi. Haut eo ſecius priſtinam perſiſtere mentem omnia conſilia ad pacem referendi, ſi ipſe Rex eandem ſibi magis, qvam ancipitis eventus arma cordi eſſe teſtetur.* Ad iſtas literas Joannes Caſimirus Rex reſponſo ſuo multis ſuper Electoris qveri. *Tres à ſe miſſos nullo literario reſponſo dimiſſos, qvartó vix literas datas obitæ legationis teſtes. Exercitum Polonicum, qvi præterita hieme tanta damna dediſſe arguatur, in fatali illa rerum converſione ſuum non fuiſſe. Seſe paterno officio ſatisfeciſſe ſuadendo, diſſimulando, obteſtando. Epiſtolam ad Czarnecium privatam fuiſſe, nec hoſtile qvid continentem: qvin eundem jam procurrentem Pruſſia abſtinere juſſum. Eqvidem agnoſcere Numinis in ſe iras; ſed inde haut peti poſſe idoneam cauſam fidem exuendi, ac in Svecorum partes deſciſcendi. Haut eam fuiſſe viam reducendæ paci, ac ſiſtendis Svecorum armis; ac fruſtra armatum ambitioſo pacis vocabulo illudere. Coërceri debuiſſe intra Boruſſiæ fines exercitum, ſi pacis magis, qvam belli ſtudium placeret. Nunc copiarum cum Svecis conjunctionem nil pacifici ſpirare. Non Svecis minus, qvam ſibi dubiam Martis aleam occinendam. Unicam rationem cives ditionesqve ſervandi eſſe pro legitimo Rege, pro juſta cauſa, pro jurata fide arma expedire, aut ſaltem retro pedem ferre, ac intra Boruſſiæ fines ſecure exitum alieni certaminis ſpectare. Abrumpi fidem ſibi datam non poſſe, ni omnia ſimul ſalutis vincula rumpantur, ac ſtatus ipſe in præceps detur. Porro qva fiducia iſti factam cum Svecis conjunctionem ipſi ſignificandam duxerit, eadem ſe, ac jure qvidem & è legitima poteſtate imperare, ut intra triduum extra fines regni exercitus amoveatur. Qvod ſi ultra tres dies apud hoſtes egerit, ſe poſthac omni vinculo ſolutum fore, & exemplum ſe vel nolentem ſecuturum hoſtilia in ſubjectas iſti provincias patrandi, qvi prior infeſta arma in Regni viſcera promovit. Præſentem, poſteramqve ætatem judicaturam, malorum omnium initia ac progreſſum ab iſto promanaſſe, cui de cætero meliora conſilia precetur.* Acerbis hiſce Regis literis Archiepiſcopus Senatus

Cæſari de conjunctione cum Svecis ſignificatur. 27. Jun.

Ut & Regi Poloniæ. 1. Jul.

Qvi reſpondet. 15. Jul.

1656. natus nomine epistolam addiderat: *cum Elector antiqua & sacrosancta Borussiæ cum Poloniæ Regno vincula abruperit, ac pro vasallo Regis, fidoque Reip. Principe socium Svecorum professus in viscera Regni cum exercitu pervenerit, castrisque hostium se suasque vires admoverit; Regem, Senatumque ac totam Rempublicam consultum duxisse jus supremæ autoritatis in istum distringere, dignitatemque suam fortibus & legitimis remediis tueri; simul Regis literis suas quoque addere, ut iste intelligat matura deliberatione ac publico consensu secum agi. Penes Electorem fore amicum, aut hostilem modum amplecti. Ipsos certe universi orbis judicio absolvendos, si omnibus remediis incassum consumtis ad extremum dignas majestate Regis ac Republica rationes inverint.* Enimvero etsi Electori in promtu esset demonstrare, atrocia ista Polonorum verba nullo juris fundamento niti, & quæ postulentur plane à ratione abhorrere: tamen indecorum ducebat verbis certare, postquam hucusque processum esset, ut Marte arbitro causa cernenda foret.

Belgis de ejus consilio significatur. 6. Jul.

§. 34. Inprimis & Belgis causas conjunctionis suæ cum Sveco adprobare studebat, Elector datis ad eos literis, quibus super solicitudine sua circa pacem Poloniæ præfatus memorabat. *Enimvero seu infesta ejus Regni fata vinci non potuisse, seu homines ultro adversus fidelia monita aures mentesque obturasse, ut animum despondere, periculis januam aperire, ac regno facessere, quam salutari consilio obtemperare maluerint. Unde statim causam sibi fuisse ejusmodi consilia capessendi, queis inter tantam publicæ socordiam res suas extra periculum subduceret, ad quod initio commodior via, quam deinceps arriserit. Nec minus notorium, talia adversus se & majores suos patrata, ac eam publice significatam libidinem ista provincia se exuendi, ut Poloni de se meriti non sint, quare ita desperatis rebus suam salutem in istorum gratiam prodigere, & una cum iisdem in exitium ruere debuerit; præsertim cum hostilia in eum Regem sumenda forent, quicum jura sangvinis, viciniæ, atque alii graves respectus amicitiam sibi exercendam commendabant. Maluisse tamen se extrema in emolumentum Poloniæ tentare, quam iniquam aliorum in se censuram excitare. Eo fine cum exercitu magnis sumtibus comparato Polonis ad latus constitisse, de studio suo significasse, ac ut mature vires sociarent monuisse. Sed tantum abfuisse, ut isti tam amicos conatus fulserint, atque promoverint, ut potius sua cœpta impedierint, delectus turbaverint, tantum se pecuniæ poposcerint, velut suum non istorum negotium ageret, aut regnum argento sibi comparatum iret. Quin aliqua ejus parte accepta tergum obvertisse, & postquam denuo parti eorum pacto sese innexuerit, conventa haut servata, ac ita languide omnia administrata, ut nullum cum istis operæ pretium fieri potuerit. Usque adeo quemlibet privatis commodis inhiasse, publico insuper habito. Mox Regem & partem Senatorum extra Regnum profugisse, nullo indicio facto circa res restituendas laborari. Aliam partem Senatorum Sveco se dedidisse, ac ad suum exemplum sequendum scripto invitasse. Quartianos sub procerum Poloniæ ductu in Borussiam irrupisse, ac immani populatione facta cogere ipsum potuisse, ut postquam Regnum capite sit destitutum, eandem secum viam iniret, nec incassum fatis obluctando iram victoris irritaret. Enixe insuper Ordines provinciales institisse, ut ipse in leges istis communicatas cum Sveco decideret, ista ratione, quæ sola superfuerit pacem reductam, cives servatos; ac spem fuisse, Polonis id quoque probatum iri. Prout & Joannes Casimirus Rex initio confessus sit, ipsum fecisse quantum in se fuerit, nec id declinare potuisse. Ex eo tempore neutri addictum egisse, pacique reducendæ operam navasse: simul plurimis Polonorum, quos inter non pauci Senatores, in provincia sua tutum receptum præstitisse. At post cum Poloni vires recepisse visi fuerint, intellectum, pacta sua à Polonis sinistre admodum recepta, ac velut defectionis crimen habentia diffamata, intentatis minis cives ad rebellionem solicitatos, milites corruptione tentatos. Apud se profugos, cum diu inimica machinati essent, demum contra datam fidem clam facessisse, fide sua, quam ipse pro iis apud Svecos interposuerat, prostituta. Inde in Pomeraniam irruptionem factam, cui aliæ nil cum Polonia negotii est, ibique omne genus immanitatis exprometum. Quin nec propriis quidem civibus parcitum, Lissæ, alibique, ubi in ipsos concionatores, ac infantes exercita crudelitas vel barbaris detestanda satis indicaverit, quid aliis expectandum sit. Nec è voto Regis Leopoli nuncupato obscurum esse, quid eos, qui à Romanis ritibus alieni sunt, calamitatis maneat, ubi istos prævalere contigerit. Igitur rationis fuisse haut expectato irreparabili damno tuendis suis ditionibus, ac eo promtius promovendæ paci arma cum Svecis sociare. Nec dubitare, quin Belgæ, ubi necessitas exegerit, ex fœdere, quod à se semper servandum sit, consilio & ope sibi adfuturi sint, prout veteres amicos, vicinos, atque fœderatos deceat.* His literis Weimannus jubebatur addere; cum Belgarum Legati apud Sveciæ Re-

1656. ciæ Regem super renovandis prioribus fœderibus moverint, eo promtius Electorem in eam conjunctionem descendisse, quam non speret istis ingratam fore, velut cum amico & fœderato eorundem initam.

Belgarum tunc circa id negotium consilia.

§. 35. Enimvero ista Electoris conjunctio Belgis haut satis probabatur. Omnia pro Svecis aleæ exponi, ut horum servus fiat; ac totius orbis amicitiam perdi, ut unice occultis hostibus innitatur. Saltem eam ad diuturnitatem invalescere, à rationibus suis alienum ducebant, qvæ nullo modo ferebant Gedanum in Svecorum aut Electoris manus incidere. Svecis fidi non posse, qvi totum Mare Balticum vi aut astu affectent, necqvieturi videantur, qvoad per commercia sui arbitrio facta omnes in tributariam conditionem redegerint; qvæ & fors Electorem mansura sit. Unde hunc vel ingratiis servandum nec ad præterita respiciendum, sed qvæ in posterum ad communem incolumitatem faciant. Sibi perspectum esse candidum ejusdem & generosum animum, qvi & ipse minuta haut curaturus sit. Ac eo fine legationem ad Moscos mittendam, Danos in eandem causam pertrahendos, classem Mari Baltico immittendam, & ubiqve ita rem disponendam, ut Svecorum destinatis valide occurri possit. Qvæ omnia si per præsentem æstatem expediri neqveant, saltem Gedanum milite & pecunia firmandum, ut per seqventem hiemem vim sustinere qveat. Interim tentandum, an non pax æqvis conditionibus inter bellantes constitui possit, aut hac irrita saltem Electoris, urbisqve Gedanensis securitati, ac libertati commerciorum prospiciatur. Sed ea præcipua sollicitudo erat, ne Elector ab ipsis dissociatus plane se Svecorum rationibus innecteret. Qvibus nostri molliora semper ingerebant: Electorem ne latum ungvem à fœdere ipsorum recessisse. Ut arctius idem Svecorum amicitiam amplecteretur ipsos causam præbuisse tarditate, intempestivis qverelis, & modo agendi admodum ingrato. Unde decernebant legatis suis in Borussia injungere, ut Electori de suo in ipsum studio confirmarent, eumqve ut fœdere stet hortarentur, neu in augmentum vectigalium consentiret, promisso adversus qvosvis auxilio. Simul præterita excusare; non respiciendum, sed prospiciendum: peccari intus, & extra. Nec persvaderi sibi posse, Electorem toleraturum, ut pactum Regiomontanum radices agat, cujus non alius sit expectandus fructus, qvam ut ipsi dominus, amicis æternum servitium impingatur. Scilicet cum diu in Electorem stomachati essent, jam evaporante cholera ratio redibat, & affectus necessitatem atqve utilitatem seqvebatur; amabantqve, qvia timebant. Sed & iidem de Svecis qverebantur, qvod ipsorum legatis in os dixissent; se isti Reip. non amplius obligari. Id qvod Electori non nocebat, si Belgæ paululum ad modestiam redigerentur. Sed aliis intempestivum videbatur hisce præmature scrupulum injectum, anteqvam Sveci res suas petitius confirmassent. Qvanqvam autem ista armorum conjunctione Belgarum animi atqve consilia non parum turbarentur; Electori tamen fœdus, vetus necessitudo, Cliviæ, & Arausionensis Domus rationes svadebant istorum amicitiam conservare; eoqve ministri Electorales omni studio invigilare jubebantur, ne qvid in Belgio fieret, qvo Elector istis insociabilis redderetur.

Elector in Polonos tendit.

§. 36. Enimvero postqvam Electori Svecicam societatem rerum suarum conditio imperasset, ferum jam erat judicia aliorum, omnia ad proprias rationes referentium, morari. Sed satius habebatur præsens periculum obfirmato in constantiam animo alacriter discussum ire. Igitur ubi pacta absoluta forent, colloqvio super ratione belli gerendi cum Sveciæ Rege habito placuit citra moram omni vi conniti, ut conglobata Polonorum multitudo ad Warsaviam dissiparetur, anteqvam Borussiæ se infunderet, diram vastitatem Tartaris simul ruentibus illatura; tum ut ferocia istorum utiqve frangeretur, qvæ post expugnatam Warsaviam immane qvantum se inflaverat. Unde repente stativis excitæ Electorales copiæ magnis itineribus Masoviam versus properare jussæ, ubi Svecicus exercitus ad confluentes Vistulæ & Bugi ex adverso vici Novodvvori castris munitis consederat; qvo prægressus Rex utrumqve fluvium ponte insternere satagebat, ut cum hostibus ad Warsoviam consistentibus acie decertaret. Sed cum uterqve pons prope absolutus esset, aqva, uti eo tempore anni fuevit, ita intumuerat, ut ab opere tantisper desistendum esset, qvoad ista iterum subsedisset. Interim Elector cum exercitu Plonscium qvarto à Novodvvoro milliari processerat, cum nuntii adferrent Gosievium Lithuanorum Ducem valida cum manu apud Osterleucam subsistere, ac Poltofscam obsedisse, velut à tergo nostris incursurus. Unde Rex cum selecta è suis & Electoralibus manu in istum tendere instituit: sed qvi eo animadverso omissa Pol-

Gosieski.

14. Jul.

1656. tosfca trans Bugum propere Warfaviam fa-
17. Jul. cessebat. Rege in castra ad Novodvvorum reverso Elector qvoqve cum suo exercitu eodem accesserat; ubi habito consilio placuit prius tentare, num hostis ad amicam compositionem permoveri qveat; nec eo munus tota vi in istum eundum, ne forte è metu pacem qværi credat. Qvo fine Avaugurio, & Lumbrano legatis Gallicis commissum, ut velut privato homine periculum facerent, num ante decretoriam pugnam deputatorum utrinqve congressus fieri posset. Qvi & sui Regis nomine id negotium magna cum diligentia agebant. Sed Polonis tanti spiritus accesserant, ut negarent à Rege Galliæ ipsis injunctum exploratam ipsorum victoriam intercipere. Sed id fieri instinctu Ducis olim Borussiæ, qvi si in genua provolutus Joannem Casimirum Regem delicti veniam poscat, dubium adhuc esse, num in gratiam recipiendus sit. Et cum iidem denuo instarent, ipse Joannes Casimirus respondebat; se Svecos Tartaris in jentaculum destinasse; sed Electorem loco custodiendum, qvo neqve Solis neqve Lunæ lumen penetret. Tam certa spe isti victoriam præceperant. Interim eo ipso die, qvo conjunctio exercituum facta erat, sub vesperam, & totam
18. Jul. seqventem noctem eqvitatus Regius, & utriusq; machinæ, tum seqventi die reliqvus exercitus filatim trans pontem, qvo Bugus apud Novodvvorum insternebatur, ducitur; tum iter recta Pragam, vicum in citeriore Vistulæ ripa ex opposito Warsaviæ situm, dirigitur, ea mente, ut Lithuanis, qvi aliqvamdiu apud Pragam constiterant, aliqvid cladis inferretur. Qvod si isti pedem referrent, animus erat Polonorum apud Warsaviam pontem destruere, inde Bugo apud Novodvvorum, mox Vistula
18. Jul. apud Sacrozinium superato hostem apud Warsoviam invadere. Enimvero eo ipso die acciderat, ut hostis cis Vistulam per pontem ad Warsaviam concederet, Lithuanisqve se jungeret, una cum Tartaris ante castra Svecorum ad Novodvvorum consessurus, ac emissis catervis nostros pabulatores infestaturus. Id qvod Lumbranus referebat, qvi media inter Novodvvorum, & Pragam via sociatis exercitibus obviam veniebat. Paulo post etiam à Polonis missus tubicen accedebat cum literis admodum importunis; qvibus Electoris fida ac sæpius oblata opera circa conciliandam pacem plane repudiabatur. Eum tubicinem retinere visum, ne de adventu nostrorum hosti nuntiaret. Ita secundum Vistulam recta in hostem pergitur. Signum, qvo nostri in prælio ab hoste discerni possent, erat 1656. manipulus straminis pileo affixus, symbolum *In Nomine Dei.*

Prælium ad Warsaviam. §. 37. Acies porro ita disponebatur. In dextro cornu consistebat ipse Rex cum fratre Adolfo Joanne, Roberto Duglassio, Carolo Magno Durlacensi Marchione, Philippo Sulzbacensi Palatino, ac Henrico Hornio, superiorum graduum Ducibus. Tribus peditum phalangibus, *Bulow.* qvas in dextro cornu secū tenebat Rex, Bulovius summus vigiliarum præfectus, machinis Regiis Gustavus Oxenstierna tribunus præerat. Sinistrum cornu tenebat Elector cum suo exercitu, qvem moderabantur Carolus Gustavus Wrangelius tantisper à Rege Electori adsistere jussus, tum Electorales duces Georgius Fridericus Wal- *Canneb. Tot. Boettiger.* deccæ Comes, & Christophorus Canneberius; qvibus à Rege accesserant Claudius Tottius, & Boettigerus, qvos cum qvinqve alis suorum eqvitum Rex Electori adjunxerat, qvo utrumqve cornu pari numero ac robore constaret. Assumserat qvoqve Elector in sinistrum cornu duas peditum phalanges. Ast medio inter duo cornua spatio consistebant duæ Svecicæ, qvinqve Electorales phalanges una cum machinis, *Sparre.* qveis Otto Christophorus Sparrius summus rei tormentariæ præfectus imperitabat, adjunctis duobus summis vigilum præfectis Josia Waldeccæ Comite, & Goltzio. *von der Goltz.* Exercitus mole haut vastus, nam non multum supra sedecim bellatorum millia erant, cæterum flos virorum, & spectatæ virtutis miles; ac uti Svecicus longo labore induruerat, ita Electorali qvies & illibatæ vires plurimum vigoris addiderant, utriqve pari ardore isti ad vetera decora tuenda, hi ad nova paranda ruebant. Copiis ita dispositis, ac nuntio de hostis statu accepto, Rex, qvi cum dextro cornu primum agmen tenebat, apud vicum tribus milliaris unius qvadrantibus Warsavia distantem suos in aciem extendit, & qvia sylva interjacebat; Wrangelium cum sexcentis eqvitibus ad obtinendum ejus transitum præmisit, simul ut qvod ultra jacebat camporum exploraret. Eum Rex cum eqvitatu per sylvam citato gradu secutus est. Superata sylva is loci situs repertus, ut Vistula ad Regis dextram, sylva qvam transierant ad sinistram versus munitiones hostium procurreret; nec spatium inter flumen & sylvam superesset, qvo Rex cum suo cornu extensis in latitudinem turmis una fronte incedere posset. Unde legionibus post se invicem progrediendum erat, prout indoles loci permit-

1656. permittebat. Adventu nostrorum hostis ante sua castra inter sylvam & Vistulam sese ostendit, quem immissus à Rege Wrangelius intra munitiones rejecit. Sed qvia is longius à legionibus procurrerat, suspicio erat, partem hostium ad finem sylvæ, aut retro eandem consistere, receptu istum intercluſuram. Unde Rex qvatuor alas, qvæ proxime sylvam incedebant, citato cursu cum Duglassio prorumpere jussit. Qvæ alæ tempestive admodum ingruentes hostem, à latere jam præcursores impetere parantem, fuderunt, ac sub munitiones usqve & peditatum suum rejecerunt. Sed qvia dies in vesperam vergebat, ac immensus pulvis prospectum adimebat, Rex & Elector cum suo uterqve cornu, qvoad peditatus accederet, ante hostis munitiones ita constitere, ut sylvam à tergo haberent, machinis Polonorum interim in eosdem majore strepitu, qvam damno detonantibus. Post tenebris jam ingruentibus haut placuit diutius intra machinarum jactum consistere; sed aliqvantum retrogressæ legiones Svecicæ secundum Vistulam, Electorales juxta sylvam locum ceperunt, ubi peditum phalanges in medio post se invicem steterunt; in fronte duodecim duntaxat eqvitum alæ cum duabus peditum phalangibus, reliqvæ legiones duplicato ordine retro dispositæ sunt.

Secunda dies pugnæ. 19. Jul.

§. 38. Postera die illucescente, Rex & Elector cum ducibus excurrebant speculando loci situi. Ubi adparuit, hostem intra munitiones suas recta impetu dari invadi haut posse, sed commodius fore ad sinistram nostram eundem circumire. Eo fine necessarium visum elatiorem locum juxta sylvam occupare, è qvo ulterior campus liqvidius perspici, atqve inde sat patulum spatium pugnæ conserendæ capi posset. Ita Elector cum suo cornu, & duobus peditum phalangibus secundum sylvam progressus locum istum obtinuit, etsi machinæ magno labore per humilia fruticeta, ac uliginosam humum, qva transeundum erat, pertraherentur. Ex isto loco motus hostium, & indoles præjacentis campi liqvido judicari poterat. Ubi Elector suos ante sylvam ita disposuit, ut à tergo invadi non posset. Cum hoc modo ad finem sylvæ perventum esset, animadvertebatur, ad munitiones usqve hostium plana camporum porrigi; ac hostem ad dextram suam progressum id agere, ut Electoris latus, simul retro per sylvam Regis cornu cum Tartaris à tergo invaderet. Unde Rex è tertia acie sex alas circumagere se, ac ingruentes repellere jussit; qvi dein ante Electoris cornu in campo constiterunt. Interim Rex cum suis ante munitiones hostium inter machinorum hostilium jaculationes locum tenuerat; unde firmando Electori contra totam hostium colluviem, qvæ ipsi imminere videbatur, duas adhuc peditum phalanges eidem submisit. Is status duravit, qvoad Electoris machinæ per uliginem in elatiora campi eniterentur. Cæterum expedire Regi videbatur hostem ad dextrum hujus latus circumiri, qvo æqvis locis cum ipso concurri posset: vestigia tamen Electoris legere non placebat ob angustias viæ, ac tenaciorem jam transeuntium multitudine uliginem; sed potius visum retro Electoris cornu circum sylvam, qva Tartari tergum ipsius irruere conati fuerant, viam legere. Sed uti hoc consilium è motu hostium sumendum fuerat; ita Rex in priori statu juxta Vistulam, & Elector ultra uliginem permanere necessum habebat, qvod hostis speciem præ se ferret utcunqve exercitum simul incursuri; qva rerum facie non expediebat legiones loco movere. Ac sane universi Tartari conglomerati secunda vice ex omni parte Electoris se cornu circumfundere parabant qvos nostri egregie pugna conserta repellebant. Nec minus eos, qvi per sylvam tergum invadere parabant, tertia Regis acies disjecit. Qvo & ipso momento hostes cum maxima virium suarum parte, ac peditatu è suis munitionibus ruere, ac aliqvoties in Regem impetum dare conabantur, rejecti tamen iterum in suas munitiones recedebant. Eo hostium receptu Regi spatium dabatur cum cornu suo, qvem hactenus tenuerat loco digrediendi, ac retro Electoris copias per sylvam in plana camporum procedendi, ubi ipse cum Electoris consensu ad sinistram locum capiebat, Electoralibus jam dextrum cornu obtenturis. Qvia igitur hostis præcipuas suas vires, & omne cataphractorum robur (ipsi *Husaros* vocant,) ad dextram suam collocaverat, & ordinibus bene dispositis per campum accedebat, Rex suas qvoqve copias versus sinistram suam corrigere, qvo potentioribus campis potius æqvo loco cum hoste concurreret; cui & eminus infestando aliqvot machinas, ac tres peditum phalanges ante eqvitatum incedere jussit. Animus erat pulsum hostem à tergo circumire, ac istius machinas arenoso in colle una cum peditatu dispositas retro invadere. Rege ita progrediente hostis statim vicum à dextra istius situm inflammare, ac retro eum concedere cœpit, ut fumo tectus tergo Regis 1656.

1656 vicum prætereuntis sinuato circa hunc cursu ingrueret. Igitur Rex Hornium cum tertia acie pariter vicum circumire, & adventantibus occurrere jubet. Qvo animadverso hostis paulatim ad alterum vicum ad paludem situm recessit, ac post hunc constitit, cui & ipsi ignis injectus. Versus istum vicum Rex cum peditatu primum tendens, cum ob paludem circumire eum haut placeret, ad sinistram declinare instituit. Ubi tegendo lateri tres peditum phalanges apud vicum & paludem cum machinis consistere jussit, qvoad prima & secunda acies præter eundem progressa esset, tertia interim acie retro peditatum ad hunc fulciendum consistente. Inde postqvam Rex cum prima & secunda acie vicum jam à tergo reliqvisset, frontem versus munitiones hostium in colle excitatas obvertit; ubi machinis acriter certatum non modico utrinqve damno. Qvia vero Regi, si longius collem versus procederet, sinistrum suum latus firmandum erat, post relictum à tergo vicum tres peditum phalanges à palude iterum ad se evocatas retro primam suam aciem in extremo suo cornu fronte in sinistram versa consistere jussit, excipiendis Tartaris & Qvartianis, qvi retro vicum ad sylvam sinistrum Regis latus invadere parabant. Unde Rex toto cum exercitu gradum sistebat; qvo & tertia acies accedens justum locum occupare posset. Interea universa hostium moles, præter paucas alas, qvæ in colle apud pedites manserant, ad dextram suam manum aciem extenderat, è qvibus qvinqve Husarorum millia in frontem Regis magno impetu sese concitarunt duabus Svecorum alis, qvæ justo citius tubulos disploserant, impulsis atqve perruptis. Qvos tamen secunda acies, & à lateribus utrinqve coëuntes ita excepere, ut pauci evaderent; qvi hos seqvebantur retro pulsi sunt. Horum pars dein in peditatum, reliqvi in Electoris cornu impetum dederunt; à qvo ita excepti sunt, ut confusis ordinibus in collem sese iterum reciperent. Inter isthoc certamen Tartari circuito vico exercitum à tergo invadere parabant; in qvos Rex qvatuor alas sub Adolfo Joanne fratre vertere jussit, qvæ rejectos in paludes compulerunt, ubi magna pars aqvis suffocata periit; pauci eqvis delapsi pedibus salutem qværere conati sunt. Post tam variam atqve multiplicem pugnam Rex necessarium judicabat legiones in priorem locum & ordinem restituere, qvo hostem intra suas munitiones invaderet. Qvo fine sylva, qvæ hosti ad dextram jacebat, occupanda erat, è qva cum hostili peditatu retro ipsius munitiones æqvo loco concurri poterat. Versus istum locum cum gradus promoveretur, tenebræ interim inumbrantes institutum absolvi non permiserunt. Unde ne per obscurum pugna confuse consereretur, Rex retro vertit, eqvitatu cum tribus peditum phalangibus apud sylvam ad latus vici collocato. Peditum acies ante vicum constitit, Electoris cornu in loco, qvem pugnans tenuerat, noctem qvoqve exegit. 1656.

Tertia diei pugna. 10. Jul.

§. 39. Orta luce legiones iterum contrahebantur. Ubi initio Rex missa peditum phalange sylvam, ad qvam ipsius peditatus per noctem constiterat, concædibus inviam reddi jussit, ut longius progresso tergum tutum foret. Inde placuit cum exercitu inter sylvam, ad qvam Svecicus eqvitatus noctem exegerat, & alteram sylvam, qva hostis antea dextram suam texerat, progredi; peditatum autem & machinas una cum qvinqve alis Svecicis in prima fronte collocare ut hostem sua sylva ejicerent. Ejus destinati executionem Sparrius sibi commissam singulari dexteritate, pari constantia confecit. Is cum sylvam machinis qvatere inciperet, hostis toto cum eqvitatu lateri nostrorum incurrere instituit. Unde Regio juxta Electoraliqve eqvitatui frons varie pro captu loci sistendis hostium impressionibus obvertenda erat. Sed Sparrius cum aliqvamdiu sylvam verberasset assumto peditatu & qvinqve eqvitum alis eadem perrupta hostem magna cum cæde inde ejecit. Inter quæ Elector ipse cum sex alis in collem versus dextram progressus consistentes ibi hostium turmas depulit, qvi versus paludem Tartaris hesterna luce funestam ruebant; qvos Wrangelius, & Waldeccius cum selectis eqvitibus & peditum manu persecuti plerosqve ceciderunt, cæteris in aqvas compulsis. Inter qvæ peditatus hostium desertis machinis pedem retro ferebat; qvem invadere dum parat Elector, lentius gradum inferebat miles, qvod isti inclinatis subinde vexillis speciem dedere se volentium præbuerant. Sed hi celerato gradu pontem jam navalem attigerant, qvem transgressi dejecerunt, victoribus subseqvendi facultate adempta. Postqvam hoc modo sinistrum hostium cornu & peditatus, relictis castris, impedimentis, omnibusqve machinis sese subduxisset; qvi in dextro cornu erant & ipsi in fugam promti mature se magnam partem inter Pragam ac sylvam ei vicinam confusis ordinibus proripuere, utut Joannes Casimirus Rex summa vi connixus fugam istorum sistere

1656. stere laborasset, Nobilibus & Qvartianis gloriam, ac salutem patriæ ostentans, Holsoris (turba est non justis armis, sed acinacibus duntaxat, falcibus, ac fustibus instructa,) data pecuniâ animum addens. Qvi & initio atroci cum clamore ingruebant, sed asperè excepti collapsis mox animis in præcipitem fugam effundebantur. Fugientium terga longe cædere triduanus labor, & hominum, jumentorumqve inedia haut patiebatur. Postera tamen die hostium vestigia per sex milliaria insecuti sunt eqvites, non paucis moratoribus, aut qvos sua & eqvorum vulnera tardabant, cæsis. Ei pugnæ Joannes Casimirus ab initio ad finem adfuit, nil muneris imperatorii in se desiderari passus; sed cum suos in fugam ruere animadverteret, proxime ante peditatum ponte superato Warsaviam evasit. Maturius Regina cum gynæceo, qvos libidos spectaculi à suo sexu alieni huc pertraxit, se subduxerat. Ista Polonos cis Vistulam se conferentes apud caput pontis consistens ad rem strenue gerendam hortata fuerat; qvi magno cum clamore insignia virtutis specimina minabantur crepantes; vel solis scuticis, hostem sese expulsuros. Polonicum præsidium & ipsum Warsavia profugit, vacua urbe cum machinis relictâ, qvam seqventi die victores nemine repugnante introierunt. Atqve hæc est memorabilis illa ad Warsaviam pugna, in qva licet auspiciis Caroli Gustavi res gesta fuerit, magnam tamen ejus gloriæ partem jure suo Elector sibi vindicat, velut cujus copiæ Svecicis numero haut multum inferiores virtute nihil oncesserunt. Sed & isto prælio adparuit, vantum artes imperatoriæ, ac disciplina, suqve bellandi probe imbutus miles adersus qvantumvis multitudinem valeant, æ ne loci qvidem commoditate suffulta lidæ virtuti sustinendæ par esse non poit. Hostium qvippe vires constitisse febantur ex octo millibus Qvartianorum, .M. Tartarorum, XVI. M. Nobilitatis lonicæ, V. M. Lithuanorum, & IV. M. litum: etsi vulgo istorum numerus ulcentum millia assurgere jactaretur. Obvatum fuit, qvacunqve sociati exercitus verterent, eodem & ventum ab horum o se circumegisse, qvi pulvere & fumo hostium, oculosqve opplevit. Tum uco admodum sangvine, ea victoria litit. Apud Svecos Sinclerus tribuccubuit; gregariorum in fœderato exercitu ad qvadringentos occisi, aut iti. Inter vulneratos præcipuus fuit ebergius, cujus femori selibris machiobus impactus haut paucos aureos in ipsam circa carnem evibravit, qvorum unum & alterum manipulum paulo ante crumenæ immiserat, Polonico superiorum graduum duci, qvem gladio transactum in terram deturbaverat, ademtos. Hostium qvatuor amplius millia numerabantur, qvi hinc inde cæsi jacebant, præter eos, qvos paludes hausere. Machinæ qvinqvaginta victoribus in prædam cessere. Pauci capti, qvod in tanta hostium multitudine haut vacaret istis custodiendis occupari; & si qvi veniam vitæ petebant, iis violata Warsaviæ deditæ pacta exprobrabantur. Post id prælium Sveciæ Rex ad perseqvendam victoriam longius progredi, ac hosti insistere cupiebat, ne hic vires dispersas magis qvam deletas recolligere posset; qvo fine & exercitum Electoris circa ista loca diutius detinere volebat. Sed huic haut consultum visum longius à Borussia discedere, qvæ versus Lithuaniam hostium incursioni patebat, eoqve manu aliqva ad occupandam majorem Poloniam dimissa legiones in Borussiam reduxit, Lumbrano committens, ut Polonos ad pacem amplectendam hortari haut desineret.

Missio ad Cæsarem.

§. 40. Cæterum qvanqvam Electorem gravissimæ causæ ad isthanc conjunctionem compulerant; satis tamen norat eandem Cæsari parum gratam esse, stimulantibus præsertim Polonis. Ac sane missus à Joanne Casimiro Rege Andreas Muskovvski apud Cæsarem atrocissimis verbis de Electore qverebatur, ac vindictam in hunc exposcebat, velut non fiduciario tantum nexu, sed & veteribus inter Imperium Germanicum & Poloniam pactis perruptis, qveis perpetua amicitia sanciatur, & ne utrinqve damni qvid mutuo inferatur. Unde Polonorum criminationibus diluendis, simul deliniendo Cæsari literas ad hunc dabat; qvibus exponebat, uti ipse post transactionem cum Svecis pacem conciliare per literas, & opera Lumbrani fategerit: sed vicissim recepisse literas absurdissimas, & plane intolerabiles. Simul à Lumbrano relatum: utut Joannes Casimirus Rex & Senatores à tractatibus cum Svecis non plane abhorreant; eosdem tamen apud eos tractatus ipsum ferre nolle. Unde nullam nisi in armis viam sibi superfuisse. Neceo magis post tantam victoriam desiderium reducendæ qvamprimum pacis exuisse, modo isti par studium ostendant. Idem ut faciat Cæsar rogare, ac tam apud Ordines Imperii, qvam Polonos id agat, ne ex hoc bello Germania molestiæ qvid sentiat. Sed qvia his literis minus qvam pro conditione negotii

1656. negotii pondus fore metuebat, Elector, præsertim cum nil responsi fuisset repositum, Dobrzenium vel istius aulam mittebat uberius expositurum de causis Svecicæ societatis; simul testaturum, id eo præcipue fine factum, ut belli flamma Poloniam depascens eo citius extingvatur; ac rem ipsam deinceps dictis fidem facturam; ac uti Electori maxima cura fuerit, ne pax Germaniæ turbetur, qvæ & Cæsari haut minor sit. Eo in proposito ut hic immotus persistat rogare, ac ne sinistra de ipso ingerentibus aures præbeat: utqve operam dare velit, ne belli incendium in Germaniam trajiciat. Atqve id cumprimis legatus urgere jubebatur. Cui & injunctum tamdiu in aula Cæsaris morari, qvamdiu non constet, qvonam consilia Cæsaris inclinatura sit. Sed si adpareat, Cæsarem utiqve huic negotio se ingesturum, aut si certum sit id eum haut facturum, utroqve casu discederet. Si qvid super electione futuri Regis Romanorum moveatur, id declinaret, velut de qva nil sibi mandatum sit: Inter sermocinandum tamen jaceret; Electorem id fastigii penes neminem malle qvam Domum Austriacam, & inprimis penes proximum Cæsaris hæredem. Eadem in transitu apud Saxoniæ Electorem Dobrzenius jussus est exponere; ad qvem, ut & reliqvos Electores, literas dederat super inhibendis Polonorum conatibus, ditiones ipsius Germanicas invadere minitantium; qvarum exiguus fructus comperiebatur cæcam ob invidiam in gliscentem istius fortunam ac gloriam. Porro Cæsarem legatus Pragæ accessit apud qvem verba eum in sensum fecit: *Etsi Elector frustra operam consumserit bello extingvendo; Svecicam tamen societatem declinasse, utut viribus imparem, & ad extrema rem deduxisse, qvoad perspexerit à Polono plane se destitui; multi qvoqve Polonorum proceres suo exemplo, & per literas ad compositionem hortarentur, simul Qvartiani in suam ditionem atrociter sævirent, ac Sveci ipsum cum exercitu Regiomonte urbe haut munita cingerent, civibus pacem multa lacrymarum vi exposcentibus. Qvam in rem testimonium præbeant in cineres redacta oppida, vicique, ac casi passim etiam impuberes, planeqve exhaustos provinciales. Stetisse tamen Electori sententiam in partem hujus belli haut descendere, ac potius paci reducendæ operari. Sed cum Polonorum vires qvasi intermortuæ verno tempore revivisicerent, ac Joannes Casimirus cum vasto atqve efferato exercitu Borussiam versus moveret; qvæ in ipsum agitarentur satis adparuisse, solicitatu per minas ad defectionem ejusdem civibus, & hostilibus jam in Pomeraniam expromtis, qvibus ab isto nihil adhuc causæ præbitum fuerit. Ac præcipuos Joannis Casimiri Regis ministros palam fremuisse; ferro & igne se in Borussiam, ac inprimis Regiummontem grassaturos, utut ea urbs plurimis è Polonia profugis tutum receptum præbuerit, & adhuc præbeat. Unde Electorem exitio à civibus suis avertendo copias cum Svecis jungere coactum eo duntaxat fine, ut suos servaret, ac pacem eo citius reduceret.* Addebantur reliqva, qvæ in mandatis erant. Ei Cæsar respondit: Molestum sibi esse, Electorem bello se Polonico immiscere coactum; nec dubitare, qvin ad idem gravissimis causis adductus fuerit. Certo qvoqve sibi de Electoris in ipsum affectu, persvasum, deqve cura pro Germaniæ qviete, qvæ & sibi cordi sit, ac Electori qvavis data occasione benevolentiam suam adprobaturum. Animadvertebat legatus, Cæsareos clade Polonorum ad Warsaviam valde consternatos; qvibus de cætero decretum erat Polonico negotio sese haut ingerere, præsertim cum duodecim militum millia in Italiam Mutinensi Duci auxilio misissent. Ast Aurspergius, consiliorum tunc in aula Cæsaris primarius moderator, de Polonico negotio pauca verba faciebat, utut Dobrzenius sæpe ansam isti porrigeret, moram Hispanorum aulicorum secutus, qvi privato nomine de publicis negotiis loqvi defugiunt. Idem negabat de Electore in aula Cæsarea sinistri qvid creditum. Polonicas turbas Cæsarem haut tangere, cui unice qvietem Germaniæ conservare cordi sit. Revera tamen fervens in Polonos studium eminebat, qvantumvis diligenter dissimulatum. Simul Svecorum & Electoris victricia arma non sine æmulatione ac metu respiciebantur, suspecta qvoqve Gallorum pro curanda Poloniæ pace solicitudine, ne exsolutum bello Polonico Carolum Gustavum provinciis Austriacis immitterent. Ac sacerdotes, pessimum consiliorum instrumentum, strenue classicum canebant. Enimvero optabat qvidem Poloniæ pacem Cæsar præcavendæ ejus Regni ruinæ, ut tamen mallet incendium in vicini domo sisti, qvam idem suis ditionibus infusum extinguere. Ac lætum erat Moscum se instigante in arma erupisse, qvod Svecus duplici bello impar crederetur. Miles tamen ad limitem Silesiæ dispositus augebatur. Rex Hungariæ literas fiduciarias redhibebat, qvod in iis *Sereni* duntaxat, non *Serenissimi* titulus adpareret, qvem tamen Elector antea per Lœbium ipsi dedisset; unde id sine dubio ab errore scribæ

28 Aug. 1656.

1656. scribæ profectum. Sed Dobrzenius reponebat; Reges ab Electore haut alio titulo honorari, nisi cum iis aliter convenerit.

21. Sept. Paucis septimanis elapsis Cæsar haut monitus legato responsum expediri jubebat, antequam Viennam moveret, qvo ut is seqveretur, parum gratum ostendebatur. Igitur nec ipse diutius morari decorum ducebat; ac frustra habebatur, verbis conari evertere consilia, qvæ rationes status sui dictatura erant. Eo responso Cæsar nil aliud qvam de studio pacem Germaniæ servandi testabatur: num ipse Polonico negotio sese ingesturus esset, nec ne, nullum verbum. Et cum Dobrzenius liqvidius responsum peteret, declaratio dabatur isto haut clarior. Sermone tamen Cæsar testabatur, sese rebus atqve incrementis Electoris ex animo favere, ac suas cogitationes unice in conservationem pacis Germanicæ defixisse. Sed nec Aurspergius ad postulatum Electoris, ne Cæsar bello Polonico sese immisceat, liqvidum responsum dabat, sed gestibus duntaxat eum metum demere videbatur, additis laxioribus verbis; pacem inter Principes Christianos optandam. Gebhardus tamen pluribus testabatur, Cæsarem id non facturum, etsi insignibus à Polono oblatis emolumentis. Simul negabat Leopoldum Wilhelmum oculos in Borussiam conjecisse. Cæsarem qvoqve superfluum credidisse ad negotium de non suscipiendo bello Polonico responsi qvid reponere; qvod is nunqvam causam dederit, ut tale qvid de ipso credi qveat. Eqvidem Polonos lautas conditiones obtulisse, sed qvas Cæsar nunqvam acceptare voluerit, nec adhuc velit. Ac Polonicos legatos non sine lacrymis dimissos. Si libido bellandi foret, tot millia militum in Italiam haut fuisse mittenda. Nec Polonos adeo præclare de Cæsare meritos. Qvod autem Cæsar arma paret, necessitatem imponi ob grassans in vicinia bellum. Jam catervas Svecicas juxta, & Brandenburgicas in Silesiam excurrisse, non modico damno dato. Constare, qvantopere Gallo Svecos in Cæsarem incitent, qvibus & multum pecuniæ ostentetur, si in hunc ruere velint. Non posse non eundem ægre ferre officium suum circa conciliandam pacem literis tam aculeatis rejectum, qvæ iterum non clarigationis instar habeant; cum Gallorum opera libenter admissa sit. Sine officio Cæsaris acceptato in proclivi esse pacem brevi conficere, Svecis grandi pecuniæ summa, & parte Samogitiæ data. Nam in Borussiam à se consentiri nullo modo posse. Ita Praga discedebat Dobrzenius, postqvam satis explorasse visus fuerat, Cæsarem in bellum non inclinare, ac magis de tuendis, qvam proferendis finibus solicitum esse. Et qvauqvam idem ingentibus promissis à Polonis oneratus esset, eumqve calamitas Regni Romanis ritibus addicti graviter tangeret, simul Svecorum fortuna ac seqvester Gallus parum fausti Austriacis portenderet, sacerdotibus obnoxio animo acres stimulos subdentibus: in præsens tamen aperte nil videbatur suscepturus. Ast haut dubie obliqvis artibus id acturus erat, ut bellum in Polonia aleretur, Moscique arma in Svecos ne deponerent, viribus horum distrahendis, frangendisqve. Tum ut Electorem à Gallorum, Svecorumqve rationibus abstraheret, qvem post editum tam illustre virtutis viriumqve specimen magis, qvam ullum ex ipsius majoribus respicere cœperat. Praga digressus Dobrzenius Dresdæ divertebat; ubi ad ipsius petita ingens amicorum verborum copia reponebatur. Confirmabatur ibi, Cæsarem in belli Polonici partem haut venturum, nec Archiduci exercitum crediturum, exemplo Rudolfi II. & Matthiæ territum, qvorum hic istum tantum non Imperio exuerit.

27. Sept.

Electori à plerisqve Imperii Ordinibus parum favoris exhibetur.

§. 41. Vicissim Poloni Andream Morstinium in aulam Cæsaream miserant, qvi exhibito apud Cæsarem libello infectis calumniis, ac ignominiosis verbis Electorem traducebat, veniam exposcens, ut cum pace istius liceat sibi hostiliter habere hujus provincias in Germania sitas; cum inter plurima mala, qvæ hoc bello Polonia exantlarit, nil acerbius futurum sit, qvam eundem inultum abire. Ac decrevisse Regem omnia tentare, ut atrocissimas injurias Deo, Ecclesiæ, & Regno ab isto illatas non mollioribus repositis expiare liceat. Sane si qvi hostilia arma Poloniæ intulit, ut intra Germanicas qvoqve provincias castigetur, Cæsarem pro sua æqvitate nullam injuriam factam judicaturum. Qvo intellecto Elector Cæsarem per literas rogabat, ut Polonis denuntiet; haut toleratum iri per istos pacem Germaniæ turbari. Qvibus mox alias addebat Witgensteinius Comes, absente Electore Marchiæ gubernator, denuntiato, à Polonis jam in Pomerania duo oppida, ac qvinqvaginta vicos in cinerem redactos. Qvibus literis parum fuisse ponderis compertum est. Vienna Morstinius Francofurtum ad Mœnum ibat, apud conventum Deputatorum invidiam Sveco, atqve Electori facturus. Ubi pleriqve Ordinum Polono blandiebantur,

1656.

parum soliciti ob hostilia ab isto Germaniæ jam illata, excepto Palatino Electore, Altenburgico, Brunsvicensi, & Hasso. Idem nostris de adventu suo non significarat. Unde & nostri, ne eundem inviserent, ab Electore prohibebantur, neu ab audienda propositione, utut eo postulante, excludi se paterentur. Petebat iste, ne Polonia amplius è Germania invadatur, qvestus Svecos cum è Livonia in Poloniam via pateret, è Germania incurrisse. Tum pollicebatur, Polonos neminem læsuros, qvi non hostem ipsorum se profiteatur; haut obscure innuens, fas sibi esse Electorem hostili modo habere, qvod & ipse agnoverit, dum sua mater pro Ducatu Crosnensi dotalitio neutrum statum petit, & impetrat. Ac naturalis juris esse, hostem domi suæ premere, ac eo perseqvi, unde prius noxam intulerit. Nec militum excursiones victus petendi causa prohiberi posse. Deniqve cum Electoris legiones Marchia oriundis militibus constent, Polonis qvoqve horum patriam armis petere fas fore. Hunc legatum Cæsarei Commissarii Wolckensteinius Comes, & Joannes Cranius altero statim ab adventu die invisebant; qvos statim Isaacus Volmarus Austriacus deputatus seqvebatur, frementibus Electoralibus, id officii hunc prævertisse. Eidem ab Ordinibus id responsi datum: *Hanc semper fuisse, & adhuc esse nationis Germanicæ libertatem, ut stipendia merituri qvæ placeant partes eligere possint; ni publice prohibeantur. Idqve legibus Imperii eousqve stabilitum esse, ut extero cuicunqve Principi, in Germania militem conducere volenti prævio Cæsaris consensu id liceat, modo & militis conducendi numerum, & Ducum ac Præfectorum nomina huc significet; promittatqve eum militem adversus Cæsarem aut Imperium, ullumve ejus Statum, subditum, & clientem haut adhibitum iri; tum ut receptum aut lustrationis locum in Imperio ne habeat, ac demum extra Imperii limites exautoretur, præstita qvoqve super innoxio transitu scripta cautione: qvæ omnia incolumi belligerantium partium cum Romano Imperio pace fiant. Unde sibi hautqvidqvam excidisse Poloniam pace Westphalica comprehensam. De cætero ut pax Polonis cordi sit suadere.* Paulo acrius Principes Inferioris Saxoniæ ad Regem Poloniæ scripserant, ut provincias Germaniæ incursare desisteret. Sed & Electori in diversa parte negotium dare conatus fuerat Joannes Casimirus, autorato Principe Condæo, ut Clivensem provinciam in potestatem redigeret; qvò fine ab Hispanis hospitia hujus militi in istius provinciæ finibus assignabantur. Ac Bruxellis scribebatur, Poloniæ Regem ei Principi titulum præbiturum, ut eas terras jure belli adqvirere possit; qvod factum Cæsar probaturus & confirmaturus sit. Enimvero Joannes Mauritius Nassovius Princeps, ejus provinciæ gubernator, ad istum repellendum omnia disponebat, viginti qvoqve machinis è Belgio adductis: Ac si qvid tentaretur, Belgæ sine dubio sese immixturi erant. Unde Condæum libido aliena invadendi destituit, ne periculo exponeret militem, qvo solo autoritas ejus tunc nitebatur; an alia forte causa fuerit irriti conatus, de qva nobis haut compertum.

12. Dec.

Elector Belgas Svecis conciliare studet.

§. 42. Ast Elector semel in Svecorum partes transgressus, postqvam his Moscus qvoqve hostis accessisset, simul Belgæ valida cum classe ad Gedanum hærentes non obscure minarentur, Dano insuper suspecto; haut immerito solicitus erat, ne iidem tot potentium hostium mole oppressi ipsum qvoqve simul in exitium pertraherent. Itaqve num circa istos Sveciæ conciliandos operæ pretium facere posset, laborare instituit. Ac primo qvidem Otto Sverinus Elbingam ad legatos Belgicos mittebatur, ut hos, Regemqve ad transigendum inter se hortaretur. Qvi & inde Gedanum excurrens ei civitati ingerebat; ut æqvis & honestis conditionibus, ac salvis privilegiis, ac commerciorum libertate Principis Protestantis imperium subire malint, qvam Romanæ sectæ Regi adhærere, à qvo nihil auxilii sperandum ipsis sit. Enimvero uti Gedanenses ad talia aures plane obturaverant, ita Electoris opera non parum contulit, ut inter Svecos & Belgas pactum super commerciis Elbingæ concluderetur. Etsi ejusdem exiguus fuerit fructus, uti solet circa conventiones, ad qvas præter rationes suas per iniqvitatem temporum, & majoris mali metum qvis compulsus fuerit. Unde & Sveciæ Rex qvatuor mensium spatium statuerat ei pacto ratihabendo, num forte interim via danda foret præsentibus difficultatibus emergendi, ac ratihabitionem eludendi. Qvod & ipsum cum Belgis suspectum videretur, occasio his arrepta fuit ejusdem ratificationi differendæ, ut eo vinculo soluti Svecorum res pro lubitu versare possent. Hisce porro cum Electorales ministri Hagæ præsentem rerum faciem, ac inprimis periculum à Mosco imminens demonstrassent, non parum perturbati jam huic metuere cœperunt, cum paulo ante victoria ad Warsaviam nuntiata parum lætitiæ ostendissent. Unde & Arau-

sionensi

1656. Fionensi viduæ, qvæ relationem ejus prælii communicaverat, gratias qvidem co nomine agebant, nulla tamen gratulatione addita. Sed mox per istam rerum conversionem exolescente simultate servando Electoris statui necessarium ducebant, ut is fiduciario cum Svecia nexu sese exsolveret, cui negotio præsentia tempora aptissima sint; nec Svecos id abnuere posse, ac sese in id operam navaturos. Sed qvæ via heic ineunda esset inter Hollandos, ac Zelandos non conveniebat. Isti qvippe abruptius; cum Elector ideo Svecis arma junxerit, qvod à Polonis cautum sibi non esset, id agendum, ut idem Svecis avellatur, oblata adversus Polonos evictione; inprimis cum Daniæ Rex significet, ni Belgæ Electorem in suas partes pertrahere qveant, sibi haut in proclivi fore ipsorum sese rationibus innectere. Contra Zelandi censebant, qvo minus istud ita crude suscipiatur fidem Electoris, consiliorum apud Belgas tarditatem, & ipsam rerum conditionem obstare. Ac negotio temere moto nil nisi suspicionem inter Regem, & Electorem excitatum iri, & utrumqve pessumdandum, ante qvam à Polonis cautio obtineatur. Unde id primum qværendum, ut Sveci Polonis honestas conditiones, Gedano securitatem, Electori libertatem & meliores qvam antea conditiones, commerciis Baltici Maris priorem statum relinqvere velint. Id si abnuatur, Electori fas fore ab istis seorsim res suas habere, velut qvi semper omnia sua consilia ad pacem retulerit. Ita Electorem expleta fide in medio constitutum partibus libratis ad æqvam pacem constituendam ingens momentum allaturum. Nec minus sibi in proclivi fore neutri partium addictis prohibere, ne vel Sveci, vel Poloni Baltico Mari dominentur. Ac salvo Gedanensis civitatis statu, suoqve favore Electoris in Borussia res adversus amicos juxta, inimicosqve niti. Isthac animorum inclinatione usi nostri dextre iisdem insinuabant, ut si Elector Svecico nexu sese exsolvisset, circa Polonicum qvoqve exuendum ipsi faverent. Interim ut circa periculum à Mosco avertendum cura susciperetur, instabant. Nam metum esse, ne Livonia ab isto subacta, & transactione cum Polonis inita iste in Borussiam Electoralem ruat, admodum suspecto, qvod ejusdem per ad Electorem legatus valde insolenter jactaverit, postulare non veritus, ut deinceps Borussiam in feudum à Mosco cognoscat, velut partem Lithuaniæ, cujus dominium hic jam sibi despondérat. Ille Belgæ consilia sua eo dirigerent, ut ea natio intra fines suos coërceatur, neu vicinia sua reliqvum orbem Christianum in periculum conjiciat. In qvem casum Elector sibi ipsorum auxilia promittat tum ob fœdus, tum qvod propriæ eorundem rationes id reqvirere videantur, simul ut invidiam declinent, velut ipsi Moscorum progressibus causam præbuerint. Ac initio literas ad Czarem darent, ut ab Electore velut ipsorum fœderato abstinere se velit. Tum classi suæ injungerent, ut si res exigat, auxilium ipsi ferat. Ast Belgæ de literis qvidem annuebant, qvas ad Czarem, etsi sensu sat langvido, scribebant. De cætero judicabant qviescendum esse, qvoad de eventu Rigensis obsidii constaret. Digeri in antecessum omnia posse, sed nil certi concludendum. Tempus maturitatem consiliis suis allaturum; nec opus habere Rempublicam, ut in partes descendat, qvoad successus bellicarum expeditionum propius inspiciatur. Eoqve ratihabitionem tractatus Elbingensis suspendendam, Gedanum non plane destituendum, cum Dano integra omnia servanda, Polonum, & Moscum blandis verbis demulcendos, nec in præsens contra hunc auxilii qvid præstandum. Nam grave admodum sibi esse Moscos irritare, ne forte mercibus Belgicorum mercatorum in sua ditione, qvæ multis millionibus taxentur, manum injiciant. Si tamen necessitas ingruat, se nullo in Moscum respectu Electori opem laturos. Cæterum spes Belgis erat, Electorem in majores angustias redactum ipsis Pillaviam ultro oblaturum, velut isti tuendæ imparem; qvo fine Gedani tredecim peditum centuriæ in promtu erant. Neqve enim solidi qvid cum Electore conveniri posse, nisi omni se cum Svecis vinculo exuerit.

Belgarum circa pacem inter Svecos & Polonos consilia.

§. 43. Sed & iidem Electorem sibi circa pacem inter Svecos, Polonosqve constituendam adjungere studebant, qvo partibus leges ex suo arbitrio dare possent. Nam nunc qvam maxime occupandam videri occasionem, qva Poloni ad pacem, Sveci ad æqvas conditiones admittendas permoveri qveant, anteqvam alii sese huic negotio ingerant, alendæ in orbe Christiano divisioni. Igitur legatis suis in Borussia mandabant, ut Polonum juxta, Svecumqve enixe ad pacem hortentur, ac ut isthac actione in Sveciam cedat, hic ea cessione, ac Livonia contentus Borussiam restituat. Et qvia Elector in hoc negotio multum possit, ac Belgarum intersit, ne idem inter ancipitia hæc detrimenti qvid capiat, ad

1656. ipsum profecti de studio suæ Reip. confirmarent, ac ut ad eundem secum finem conniti velit. Vicissim apud Polonos laborarent, ut inter hos, atqve Electorem fida amicitia instauretur, pro qva ipsi fidem suam interposituri sint. Ita non solum veterem inter Electorem, suamqve Remp. conjunctionem plene restitui; sed & istius res in tuto collocari. Nam ad extremum fidere se Svecis non posse. Qvod in præsens nondum abripiant, id spe jam devorasse. Apud Regem magnitudini animi aviditatem parem esse. Ni huic obex ponatur, nunqvam qvieturum. Vel unicum pedem in Borussia retentum sat prætexti præbiturum totam affectandi. Unde & Electori semper inter turbida & incerta agendum, qvamdiu isti bellum gerendi facultas sit; qvod non possit non illi damno cedere, qvicunqve successus seqvatur. Nam si Rex adversam fortunam sentiat, in partem calamitatis cum infelici vicino & amico veniendum; ubi res ex voto succedat, Borussiam, & Pomeraniam pretiosissimas Electoris provincias, nutare. Unde nunc non minus huic connitendum, ut per tractatus meta Svecorum successibus statuatur, qvam antea conatus sit labentes horum res sociatis suis armis sustinere. Eqvidem ut abrupte Rex destituatur, datam fidem, & communes rationes ægre toleraturas, ac præstare, ut pedetentim & bona cum istius gratia vinculum dissuatur; qvo fundamento posito apud communes post tractatus plenam ab utraqve parte libertatem adqvirere in promtu fore. Qvi ubi serio suscipiantur, Electori prospiciendum esse, ut Svecia qvidem incolumis perstet, nec tamen facultatem retineat ipsius ditiones, & communem qvietem, qvotiens libido subierit, turbandi. Atqve ista fere in Electoris jam ac Belgarum manu posita, ac pro arbitrio disponenda non sine istius insigni emolumento. Qvod Poloni Svecis, Sveci Polonis invideant, id ultro in Electoris sinum delapsurum; & neutris contradicentibus supremo Borussiæ imperio eundem potiturum. Cui stabiliendo arces ibi & munitiones extruendas, ac ita cum Ordinibus provincialibus agendum, ut res suæ firmo ibi talo stent. Sane Reipublicæ suæ nihil hoc gratius fore; nec se Danumqve penes ullum malle facultatem oris istis res librandi, qvam penes Electorem, à qvo pravi nihil, sed amica omnia expectare possint.

Cum Svecis super

§. 44. Ast Elector cum frustra sperasset, Polonos pugna Warsaviensi contusos pacem affectaturos, per irruptionem Moscorum in Livoniam iis enormes spiritus accessisse comperit, ut non minus, qvam antea formidandi viderentur. Igitur placuit Sverinum ad Regem Frauenburgi tunc agentem mittere, super istis consilia collaturum, simul significaturum de Mosci postulato super Borussia in feudum ab ipso agnoscenda: deniqve ut circa refingendum pactum Regiomontanum insinuaret. Ubi is pronum paci Regem, inveniebat, modo Borussiam sibi retinere daretur. De Mosco penes ipsum Electorem judicium fore, num iste vicinus, nedum feudi dominus eundem deceat. Circa refingenda pacta Rex ingenue fatebatur; *ista prout initio concepta sint, duraturæ amicitiæ inter Sveciæ Regnum, ac Domum Brandenburgicam fundamentum præbere non posse. Nam qvamqvam ipso vivo Elector qverendi causam non sit habiturus; vereri tamen ne successores ista ita interpretētur, ut amicitia persistere neqveat.* Cæterum non minus Regi præsens rerum facies curam injecerat. Unde is eodem tempore Slippenbachium Regiummontem miserat novis conditionibus offerendis, ut denuo copiæ in Polonum sociarentur. Nam si ita desideant, nulla expeditione suscepta, Polonos insolentius pacem repudiaturos, circa qvam alias Rex æqvum sese præbiturus sit. Qvem Elector differebat, super novo amicitiæ stabilimento prius conveniendum causatur. Porro Frauenburgi Oxenstiernæ, qvid Elector in pactis mutari cuperet, interroganti, Sverinus respondebat: ea penitus displicere, ac ad eam formam, qvæ Stetini primum proposita sit, rem reducendam. Cui is non coutradicebat, sed tantum qværebat; qvid contra Moscum facturus sit Elector? Ad qvæ Sverinus; id negotium huc non spectare; ac de hoc agi posse, ubi circa istud transactum fuerit. Simul ne tempus tereretur rogabat, qvod sibi injunctum sit domum properare. Nam consternatio ob Moscum opportunum jam tempus attulerat res Electoris restituendi. Sed cum Sveci ita cito abolitionem tam opimi pacti digerere non possent, iste re infecta Regiummontem revertit. Mox cum Lumbranus referret, Polonos à tractatione cum Svecis Electorem excludere velle; ne forte Sveci ansam inde arriperent circa isti cupita tergiversandi, Kleistius Frauenburgum mittebatur, ut Regi demonstraret gliscens à Mosco periculum, & qvid hujus legatus Hafniæ machinetur. Tum ne in supremum Electoris imperium consentire moretur, qvod hic tuiturum se confidat Dano ac Bel-

1656. abolendo pacto Regiomontano acta. 14. Sept.

1656. ac Belgis faventibus. Ac eo obtentu commodius inter Svecos ac Danos seqvestris munus obiturum. Cum ne sic qvidem Sveci pedem promoverent. Sverinus ad Oxenstiernam literas dabat; *Valde turbari Electorem tanta rerum mutatione, qvod Moscitota mole Livoniam inundarint, ac Poloni ad omnes de pace tractatus aures occluserint, ni omnia in priorem statum reponantur, ac ipsis de damno dato satisfiat. Sed & persistere apud Belgas invidiam, & offensam, qvi, utut fortasse pactum Elbingense ratum habituri sint, haut tamen omissuri videantur destinata Svecorum clanculum disturbare. Danum majorem animi exulcerationem apud Kleistium testatum, qvam credi possit, usqve adeo ut exprobrarit, qvare Elector apud ipsum adversus propria commoda laboret; nec dissimulasse, sibi in animo esse amissa recuperare. In aula Cæsarea altius penetrantia consilia agitari, & delectus continuari; sic ut Regi, sociisqve periculum ab omni parte immineat. Enimvero Electorem hisce haut permoveri, ac gloriæ sibi ducere inter difficilia fidum affectum Regi adprobare posse, nulla fortunæ varietate mutabilem. Vicissim tamen sperare, hisce consideratis Rege favente ipsum statu potiturum, qvi suam dignitatem, ac tam fidam amicitiam deceat, ad utriusqve posteros nullo fine derivandam. Eo magis mirum videri ipsum circa supremum Borussiæ imperium scrupulos movere, qvo unico Electori satisfieri possit. Eqvidem non spernendas esse rationes, qvæ ab ipso pro retinendo nexu fiduciario allatæ sint. Sed qvæ supremum imperium svadeant longe potiores esse. Ac ideo Electorem colloqvium Regis distulisse, ut post id obtentum eo alacriore animo accedere possit. Igitur ne diutius remoretur rem primus Steciani tractatibus jam oblatam; qvæ qvo promtius annuatur, eo majorem obligationem fore. Nec Electorem futuris tractatibus circa cedendos qvatuor Palatinatus Majoris Polonia difficilem fore.* Eo acrius enim res hæc urgenda videbatur, qvod Oxenstierna eandem ad Senatum Sveciæ rejicere cupiebat, facile viam inventurum, ut res nunqvam exitum sortiatur. Missi dehinc iterum Svetinus, & Jena ad Regem cum mandato, ut abolitionem nexus feudalis, ac participationem vectigalium pertendant, ad extremum summam pecuniæ per aversionem offerentes. Simul declararent, Electorem facta pace libenter Majorem Poloniam redditurum. Cæterum si sentiant Svecos tempus extractum ire captando eventui armorum Moscicorum, tractatu suspenso discederent. Enimvero primo congressu Oxenstierna de utroqve exiguam spem facere: se tamen ad Regem relaturum. Sentiebatur ad annuenda Electoris desideria efficacissimum cuneum esse, qvod Svecis persvasum foret, facilem isti ad amicitiam Polonorum regressum patere. Alio post colloqvio Sveci initio durius reluctari, post paulatim remittere, ut spes boni successus esset; nisi qvod cupide summam pecuniæ captarent. Post multam disceptationem Oxenstierna demum formulam pacti exhibebat; qvæ cum nostris haut arrideret, hi avocante Electore discesserunt. Ea res Svecos non parum confundebat. Nam nec præsens tempus patiebatur Electorem repudiatis postulatis protelare; ac grave videbatur parta commoda è manibus amittere. Qvanqvam ipse Rex ad Electori satisfaciendum valde pronus erat. Sed qvi aderant Senatores, & inprimis Cancellarius acriter reluctabantur, ac enixe satagebant, ut nostris offucias objicere, & una manu qvid dare, altera idem adimere possent. Eo firmius destinatis insistebat Elector, qvod nisi subigente necessitate Svecos ad ista annuenda haut descensuros perspiceret. Ac tanto magis sibi connitendum, ut in ejusmodi statum sese collocaret, qvo neutri obnoxius agere posset. Cui obtinendo pulcerrima jam occasio offeratur, Dano ac Belgis non solum cœpto faventibus, sed & offendendis, ni ea libertas ab Electore affectetur. Sed cum Regis conditio non ferret ut diutius in incerto ageret. Slippenbachium, & Matthiam Biœrnclovium ad Electorem misit, qvi post multam cum Electoralibus disceptationem tandem Labiaviæ in isthæc capita convenerunt.

Marginalia: 11. Sept. — 1. Oct. — 1656. — 6. Oct. — 8. Oct. — 10. Nov.

Pacta Labiavensia.

§. 45. *Notum testatumqve sit universis ac singulis, qvorum interest, aut qvomodolibet interesse potest, qvod cum post confecta inter Sereniss. & Potentiss. Principem ac Dominum, Dn. Carolum Gustavum (t.t.) & Sereniss. Principem ac Dominum D. Fridericum VVilhelmum (t.t.) pacta non modo feudalia, qvibus Regiomonte d. 7. Januar. st. v. hoc anno initis Sua S. El. pro se & suis legitimis successoribus promisit, se velle Ducatum Borussiæ & Principatum Warmiæ à S. R. Mte & Regno Sveciæ in feudum recognoscere; sed insuper etiam certi cujusdam fœderis Marieburgi die XV. Junii hoc etiam anno conclusi, utrinqve & à Regia, & Electorali parte, belli pacisqve actionibus singularia & egregia admodum constantis & sinceræ amicitiæ experimenta, & documenta edita, & S. R. Mtas Sveciæ, S. g. S. El. hoc temporis itemq*

1656. *cem contestatæ sint, publicæ cumprimis rei fore proficuum, atque propterea utrique nunc cordi, firmiterque propositum esse, ut eadem mutua amicitia, indissolubili fœdere devincta in S. R. Mtis & Suæ S. El. hæredes & successores propagetur, & perpetuetur; simul vero Sua S. El. proposuerit, & à S. R. Mte peculiariter contenderit, ut supra dicta pacta feudalia, die VII. Jan. Regiomonte conclusa, amplius nullam vim & vigorem habeant, sed penitus aboleantur, ipsique Ducatus Borussia, & Principatus Warmia non sint feudum S. R. Mtis & ejus successorum Regum & Regni Sveciæ; in locum tamen sæpe nominatorum pactorum feudalium mutuum, arctissimum perpetuumque fœdus utrinque ineatur: & S. R. Mtas consideratis diligenter non modo propinqui sibi sanguinis, & fœderati, optimeque de se & communi causa meriti Principis intentione, & publico bono deditis consiliis, & actionibus bellicis & civilibus, sed etiam utilitatibus & emolumentis, quæ & præsente rei communis statui firmando, & posteritati recta consulendo inde emergere poterunt, si scilicet Sua S. El. ob supra dicta omnia Princeps summus & Suverenus quoad Ducatum Borussiæ & Principatum Warmiæ sit, & arctissimo propterea fœdere cum S. R. Mte, & ejusdem successoribus Regibus, & Regno Sveciæ jungatur, animo ideo promtissimo expressura speciale quoddam amicitiæ testimonium, quo Suam S. El. ejusque inclutam stirpem complectitur, & sibi eam magis magisque devincire nunc cupit, in abolitionem sæpe dictorum pactorum feudalium, & surrogationem arctissimi & perpetui fœderis condescendit, inque eum finem utrinque postea eousque collimatum fuit, dum nuperrimis diebus conficienda hujus rei causa S. R. Mtas nos plenipotentia debita, & sufficientibus mandatis instructos, me videlicet S. R. Mtis supremum Cubicularium, & cohortium prætoriarum Colonellum Christophorum Carolum Slippenbach, Comitem in Schiforde, &c. & me S. R. Mtis Consiliarium Aulicum, & Præsidem Ducatuum Bremensis & Verdensis, Matthiam Biœrnklo, &c. ut & me S. R. Mtis Consiliarium, & ad aulam Suæ S. El. Residentem Bartholomæum Wulfsberg &c. Sua vero S. El. nos quoque debita plenipotentia, & sufficientibus mandatis instructos, me videlicet Suæ S. El. Consiliarium Status intimum, & negotiorum feudalium directorem, nec non Serenissimæ Electricis supremum Aulæ præfectum & Capitaneum in Oranienburg, Ottonem L. B. de Schwerin, Dominum in Landsberg, Oldewigshagen, nec non Electoratus Brandenburgensis hæreditarium Camerarium, ut & me Fridericum de Jena, Suæ S. El. Consiliarium Status intimum invicem congredi, & supra dictum negotium inter nos ventilare, tractare, & demum concludere jusserint: nosque deinde vigore supra dictorum procuratoriorum, & acceptorum mandatorum, habitis ultro citroque conferentiis, in sequentes utrinque conditiones mutuo & unanimi consensu ivérimus.* **1656.**

1. *Quemadmodum itaque vigore pactorum Regiomontanorum d. 7. Jan. st. v. hujus anni initorum Ducatus Borussiæ & Principatus Warmiæ dicto die in perpetuum à Regno Poloniæ separabatur; ita hoc ipso vigore horum pactorum in æternum quoque separatus sit & maneat; adeo ut neque Sua S. El. neque ipsius successores Ducatum Borussiæ & Principatum Warmiæ ulla ratione Regno Poloniæ, aut ejusdem Vasallagio & dependentiæ in posterum obstringere, sed potius omnibus viribus reniti debeant, ne unquam ad eandem vel similem conjunctionem cum Polonia, vel quocunque alio Regno aut Rep. reducantur aut veniant.*

2. *Quem in finem S. R. Mtas Sveciæ, pro se & successoribus suis Regis, & Regno Sveciæ, nunc & in perpetuum pacta feudalia, quæ inter S. R. Mtem & Regnum Sveciæ ab una, & Suam S. El. ab altera parte Regiomonte d. 7. Jan. hujus 1656. anni erecta fuerant, & in quibus præter alia Sua S. El. quoque promiserat, se velle prædictum Ducatum Borussiæ & Principatum Warmiæ à S. R. Mte ejusque successoribus Regibus & Regno Sveciæ in feudum recognoscere, cum omnibus aliis Regiomonte d. 7. Jan. præterea initis conventionibus, & subsecuta declaratione Marieburgēsi d. 15. Jun. st. v. hujus anni, hoc ipso cum omnibus & singulis suis verbis, clausulis & articulis inibi comprehensis, irrita & nulla pronuntiat, omnemque ipsis vim, vigorem, & effectum hoc ipso, & virtute hujus pacti penitus & in æternum detrahit, ipsaque dictorum pactorum originalia, cum retradi non potuerint, hoc ipso pro retraditis, utrinque scissis, & in cineres redactis habentur, atque in æternum habebuntur, adeo ut pacta hæc abolita contra Suam S. El. & ejus ex legitimo matrimonio descendentes successores masculos imposterum nulla penitus ratione allegari, vel S. R. Mtas ejusque successores Reges Regnumque Sveciæ illis uti possint, vel debeant.*

3. *Quod Deus itaque Ter O. M. felix faustumque esse jubeat, ab hac die & in perpetuum Sereniss. Princeps ac Dominus,* Dn. Fridericus VVilhelmus *D. G. Marchio Brandenburg. (t. t.) & ejusdem ex legitimo matrimonio descendentes successores masculi omnes & singuli continuata serie, ratione Ducatus Borussiæ & Principatus Warmiæ, sint & maneant Principes summi, absoluti & Suverenii, iisque juribus, quibus Principes summi, & independenti potestate*

pollen-

1656. pollentes gaudent, vel merito gaudere debent, posthac gaudeant, utantur, & fruantur.

4\. Quemadmodum vero S. R. Mtas & ejus successores Reges & Regnum Sveciæ nullo unquam tempore, quamdiu Sua S. El. ejusque ex legitimo matrimonio descendentes masculi supersint, jus aliquod sub quocunque prætextu vel specie in Ducatum Borussiæ & Principatum Warmiæ, vel partem aliquam eorum prætendere, vel Duces & Principes in aliquo summæ & absolutæ potestatis exercitio turbare, vel etiam ad instantiam sive Statuum, sive subditorum, sive aliorum quorumcunque se immiscere, vel alio modo, sive directe sive indirecte, sive per se, sive per alios, sive aperte sive clam, in quieta possessione & dominio summæ potestatis & suverenitatis inquietare debent: ita Sua S. El. & ejusdem successores legitimi, in nullam Regalis Borussiæ partem jus ullum, vel ullam prætensionem sibi vindicabunt, nihilque unquam in præjudicium reservati pro S. R. Mte & Regno Sveciæ juris successionis in supra dictum Ducatum Borussiæ, & Principatum Warmiæ in casum deficientis lineæ Suæ S. El. descendentis masculæ sive per se sive per alios, clam vel palam agent.

5\. Et quandoquidem sedes Capituli Canonicalis Frauenburgum, una cum adjacente speciali suo territorio, quod vulgari lingua vocatur das Frauenburgische Ampt, vigore supradictorum pactorum feudalium jam abolitorum à Warmia Principatu segregabatur, & S. R. Mti & Regno Sveciæ reservabatur, ideo etiam dicti capituli Canonicalis sedes oppidum scil. Frauenburgum cum integra præfectura, vulgo das Frauenburgische Ampt, posthac penitus a Principatu Warmiensi separabitur, & S. R. Mti ejusque successoribus Regibus & Regno Sveciæ competet, idque limitibus iisdem, quibus tempore erectorum pactorum feudalium jam abolitorum peculiariter & speciatim pro talibus habiti sunt, & quibus à cæteris territoriis Episcopalibus vel Capitularibus in Warmia tunc distincti fuerunt. Atque ido S. R. Mtas & ejus successores Reges & Regnum Sveciæ jus nullum in fundos, pagos, & jura, quæ ante tempus erectorum nunc abolitorum pactorum feudalium Capitulo Frauenburgensi, ejusque Canonicis, & quibuscunque aliis in Territorio Frauenburgensi existentibus Ecclesiasticis, extra dictum speciale territorium Frauenburgense, in Suæ S. El. provinciis competierunt, posthac unquam prætendent. Vicissim Sua Ser. El. & ejus ex legitimo matrimonio descendentes successores masculi nihil quicquam ex fundis, pagis, jurisdictionibus, juribus & reditibus, item jurium & redituum communionibus, quæ extra Principatum Warmiæ sive in territorio Frauenburgensi, sive in aliis S. R. Mtis & Regni Sveciæ territoriis ante hac ad Episcopatum, Capitula, & alios quoscunque Ecclesiasticos in Warmia spectarunt, sibi vindicabunt.

6\. Adhæc ut de stabili & sincera amicitia plane nullum supersit dubium, non modo conjunctio ista armorum, quæ d. XV. Junii anni jam currentis Mariæburgi est inita, (quatenus hisce ut & nunc confectis secretis pactis, ipsique adeo suverenitati seu summæ potestati non est contraria,) virtute hujus articuli repetita sit, & priorem suum vigorem obtineat; sed insuper etiam loco abrogatæ feudalis illius obligationis, quæ antehac inter S. R. Mtem & Suam S. El. intercessit, Sua S. El. & ejusdem ex linea Suæ S. El. descendentes masculæ legitimi successores ab hac die quoad supradictum Ducatum Borussiæ, & Principatum Warmiæ, absoluti, Suverenii, independentesque Principes, & arctissimo quodam fœdere, & ratione eventualis illius successionis, quæ infra art. 13. comprehenditur, S. R. Mti, & ejusdem successoribus Regibus & Regno Sveciæ, perpetuo & inviolabiliter conjuncti, & invicem obligati maneant, adeo quidem, ut inter S. R. Mtem & ejusdem successores Reges, Regnum Sveciæ, & Suam S. El. & ejusdem descendentes legitimos successores, absolutos & Suverenios Duces Borussiæ & Principes Warmiæ fœdus & vera amicitia conclusa, & stabilita sit.

7\. Sit itaque ab hac die inter S. R. Mtem & ejusdem successores Reges Regnumque Sveciæ ab una, & inter Suam S. El. & ejus ex legitimo matrimonio descendentes successores masculos ab altera parte firmum, indissolubile, & perpetuum fœdus, mutua fides, ut & constans atque sincera amicitia, eaque serio semper servetur, & inviolabiliter conservetur, ita ut pars altera alterius, & utriusque terrarum, ditionum, & subditorum tanquam propriorum commoda, utilitatem, honorem, & augmentum quærat & promoveat.

8\. Vigore ejusmodi perpetui fœderis nulla pacta aut fœdera, quæ hactenus utrinque cum aliis confecta fuerunt, vim ullam obtineant, (quatenus huic fœderi, & commodo ac bono utrorumque contrahentium adversantur) neque ulla posthac pacta aut contractus in præjudicium aut detrimentum hujus pacti habeantur, aut concludantur. Atque ideo S. R. Mtas & Sua S. El. pro se & suis respective successoribus, regnis, provinciis, & ditionibus ad hoc se mutuo nunc obstringunt, quod in futuro tractatu cum Rege & Rep. Poloniæ, Magnique Ducatus Lithuaniæ conjunctis consiliis & viribus in id studiosissime incumbere velint, primum ut S. R. Mtas, ejusque successores Reges Regnumque Sveciæ eam à Rege & Rep. Poloniæ, Magnique Ducatus Lithuaniæ adipiscantur satisfactionem, quæ Instrumenti secreti articulo I. expressa

1656.

pressa est. Deinde ut Sua S. El. & ejus ex linea suæ S. El. descendente mascula legitimi successores non modo Ducatum Borussiæ, sed etiam Principatum Warmiæ cum omnibus eorum pertinentiis & juribus, cumprimis vero absoluta potestate & suverenitate tuto, ac perpetuo habeant & possideant. Si itaque Deo ita dirigente motus & præsens bellum Polonicum componi & sopiri debet, neutra pars ullum de pace facienda tractatum, vel quodcunque cum hoste pactum, nedum ipsam pacem cum eodem hoste initura & conclusura est, nisi altera consenserit, & utrique parti ex præscripto hujus articuli, ut & articulorum primo & secundo in Instrumento secreto satisfactum sit, omnesque & singulæ provinciæ & jura tam uni quam alteri parti hoc bello, & per futurum cum Rege & Rep. Poloniæ, Magnique Ducatus Lithuaniæ tractatum adquisita, & adquirenda, communi pacis instrumento debite includantur, & inprimis ut Sua S. El. sæpius dictam absolutam potestatem, & Suverenitatem salvam & integram absque ullo damno, detrimento, vel incommodo retineat, & tum vigore etiam ejusdem, Instrumenti Rex & Resp. Poloniæ, Magnique Ducatus Lithuaniæ juri & prætensioni, quam tam in provincias instrumenti secreti articulo primo significatas, & S. R. Mti, ejusque successoribus Regibus & Regno Sveciæ in satisfactionem dandas & tradendas, tum in Suæ S. El. Ducatum Borussiæ, & Episcopatum Warmiæ hactenus habuere, firmiter & sufficienter renuntient, renuntiatumque sit.

9. Et quandoquidem Sua S. El. pro se & legitimis suis successoribus S. R. Mtem, ejusque successores Reges & Regnum Sveciæ de sincera constantique hac amicitia & intemerata vicinitate securos & certos reddi cupit, ideo hoc ipso promittit, se nec commerciorum usum, nec reliqua jura & consvetudines inter Regiam & Ducalem Borussiam legitime receptas in ullo impedituram, aut illis quidquam detracturam; sed ut hæc omnia recte procedant, & rite observentur curaturam; ita tamen ut dum Sua S. El. supradicta omnia promovet, & manutenet, nihil propterea diminutum & detractum existimetur sive de summa ejusdem & independente potestate, sive de perpetua separatione Ducatus Borussiæ & Principatus Warmiæ à Borussia Regia, Regno, & Rep. Poloniæ.

10. Si etiam necessitas postulet, ut vel copias vel exercitum per alterius fœderati ditiones, terras, & provincias duci oporteat, liber quidem utrique parti sit transitus, commodiori tamen & breviori via per commissarios designanda ducantur, neque de industria diutius commorentur: antequam etiam fines ingrediantur, ille, qui exercitui vel copiis præest, si Regius fuerit, Suæ S. El. aut cui Sua S. El. partes suas concredidit; quod si vero Electoralis, idipsum prius S. R. Mti, aut ei, qui in istis provinciis locum ejus tenet, significabit. Quemadmodum autem absque sumtu S. R. Mtis, & Suæ S. El. transeundum erit prædictis copiis & exercitibus, ita ductoribus inprimis incumbet omni studio curare & præcavere, ut abstineatur ab omni penitus damno & injuria tum subditorum & incolarum, tum terrarum, per quas transeunt. Quod si vero culpa Ducis factum quid hisce pactis contrarium fuerit, in ipsum animadvertetur, & circa damni dati æstimationem & restitutionem ex bono & æquo, mediantibus ab utraque parte constitutis Commissariis agetur, & amice componetur.

11. Convenit quoque hoc ipso, ut S. R. Mtis & Regni Sveciæ, ut & eorum subditorum naves mercatoriæ libere Suæ S. El. portus maritimos ingredi, ibique locorum ad anchoras subsistere, & peractis rebus suis iterum enavigare possint, solutis semper vectigalibus, non tamen majoribus, quam quæ à Suæ S. El. subditis penduntur. Exemta vero penitus teloniorum solutione maneant ea, quæ Regum Sveciæ propria, & ad bellicum adparatum confecta sunt, peculiari eorundem usui inservientia, non vero ad mercatum aliquem destinata: atque ideo quoties ejusmodi Regum Sveciæ res propriæ mittentur, tum ad evitandas fraudes, una cum dictis rebus designatio earum S. R. Mtis propriis manu & sigillo munita afferetur, & teloniorum Electoralium præfecto exhibebitur. Valebit quoque, & ab Electoralium teloniorum præfecto acceptabitur rerum Regum Sveciæ propriarum, sed usui tantum bellico adaptatarũ designatio, sive illa à gubernatore alicujus provinciæ ad Sveciam spectantis, sive à Generali aliquo Svecico subscripta, & sigillo ejusdem roborata sit. Pariter quoque S. R. Mtas pro se & successoribus Regibus & Regno Sveciæ promittit idem, eundemque modum observatum iri in portubus Regalis Borussiæ circa res Suæ S. El. & successorum proprias. Permissum quoque sit naves suas ibidem reficere, atque commeatum aliaque justo pretio comparare. Naves bellicas quod spectat, non prohibebuntur quidem & illæ ad portum accedere, tenebuntur tamen stricte semper sequentia observare. Nimirum ut quamprimum anchoras jecerint, indicent adventum suum gubernatoribus portuum, fidemque faciant per ordinarias passeporteuum literas, se Svecicas esse: tum ut convenienti distantia, unde justum periculum portubus ac fortalitiis imminere non possit, extra globi tormentarii ictum, commodo tamen navibus ad evitandas tempestates loco, subsistant: milites quoque vel nautæ tanto numero, unde aut periculum excitari possit prædictis portubus &

1656. bus & fortalitiis, aut justa suspicioni causa præberi, non egrediantur: qui vero præter eos, qui ad emenda & comparanda necessaria sufficiunt, egredi volunt, faciant id cum consensu & scitu gubernatoris Electoralis.

12. Quemadmodum vero prædicti Suæ S. El. portus S. R. Mti & ejusdem successoribus Regibus & Regno Sveciæ ad præscriptum modum patebunt; ita vicissim hostibus Regum & Regni Sveciæ, ubi per specialem designationem tales esse denuntiati fuerint, supradicti portus omnes clausi sint, neque transitus unquam, neque aditus ullus aut receptus vel per ditiones terrestres, vel portus maritimos, quoad poterit id prohiberi, concedatur, salvis tamen ubique navigatione & commerciorum usu, terra marique, cumprimis vero introitu, statione, & egressu mercatorum, navium & mercium non prohibitarum cujuscunque navigationis. Cæterum ut merces usui bellico adaptatæ, vulgo von Contrabande, nullo modo sive terra sive mari ex Suæ S. El. territorio in Borussia Ducali & Warmia ad S. R. Mtis hostes emitti debent; ita cumprimis Suæ S. El. portus penitus clausi sint navibus, quæ mercimoniis bellico usui servientibus in Ducatu Borussiæ vel Principatu Warmiæ fuerint oneratæ, quominus ad hostes S. R. Mtis & Regni Sveciæ mittantur. Reciprocum etiam quoad res bellico usui servientes, observari debet à S. R. Mte & ejus successoribus & Regno Sveciæ in Borussia Regia, Pomerellia, & eo spectante Cassubiæ parte, ut & Samogitia, ne scilicet tales res inde vel terra vel mari ad Suæ S. El. & ejusdem ex legitimo matrimonio descendentium successorum masculorum hostes emittantur. Pro mercibus vero bello accommodis haberi utrinque debent sequentes: gladii, enses, acinaces, frameæ, cuspides, lanceæ, hastæ, bipennes, arcus, tela, bombardæ cum suis igniariis & aliis ad ea pertinentibus, pulvis tormentarius, salpetra, tubi catapultarii, vulgo mortaria, indutiles stlopi, vulgo petardæ, ignes missiles, glandes igniariæ missiles, vulgo grenades, pilæ, globi majores & minores facti ad ejaculandum, cassides, galeæ, thoraces loricati varii generis, & cumprimis illi, qui vulgo vocantur Curasses, scuta, & similia armaturæ genera, & quæcunque alia instrumenta bello tantum inservientia.

13. Præterea pro majori certitudine & securitate S. R. Mtis & Regni Sveciæ promittit Sua S. El. pro se & suis successoribus, quod si (quod Deus avertat,) linea Suæ S. El. descendens mascula defecerit, tunc Ducatus Borussiæ & Principatus Warmiæ cum omnibus juribus & absoluta summaque potestate ad Reges Regnumque Sveciæ absque mora & contradictione devolvantur, iisque plenarie adquirantur. Quamprimum itaque extincta fuerit Suæ S. El. is linea descendens mascula, illico S. R. Mtas & ejus successores Reges & Regnum Sveciæ jus & potestatem habebunt occupandi possessionem Ducatus Borussiæ & Principatus Warmiæ. Atque ut major constet S. R. Mti Regnoque Sveciæ supradicti juris succedendi certitudo & securitas, Sua S. El. curabit, ut Ordines Ducalis Borussiæ & Principatus Warmiæ, salva & illæsa Suæ S. El. & ejusdem ex legitimo matrimonio descendentium successorum masculorum suverenitate, juramento se obstringant, quod in casum deficientis lineæ Suæ S. El. descendentis masculæ nullum alium legitimum heredem ac dominum, quam S. R. Mtem ejusque hæredes & successores Reges Regnumque Sveciæ agnoscent & recipient, quodque etiam eidem S. R. Mti ejusque hæredibus & successoribus Regibus & Regno Sveciæ, existente casu deficientis lineæ Suæ S. El. descendentis masculæ, fide, devotione & obsequio promte se submittere velint & debeant; quam quoque sponsionem, quoties casu evenientes homagium sunt renovaturi, eodem modo repetent. Similiter tum S. R. Mtas, & ejusdem successores Reges Sveciæ, quoties gubernacula sui Regni, tum Sua S. El. & ejusdem legitimi successores, quoties gubernacula Ducatus Borussiæ & Principatus VVarmiæ suscipient, assecuratoriis invicem literis profitebuntur & promittent, se velle hæc pacta arctissimi fœderis & supradictæ eventualis successionis illibata servare, & in perpetuum eorum vigorem ad posteros propagare. Prætensio Dominorum Marchionum Brandenburgensium in Ducatum Borussiæ eo in statu & conditione maneat & relinquatur, in quo fuit tempore postremæ à Regibus Poloniæ datæ in Ducatum Borussiæ investitura: dicta vero prætensio neutiquam extendatur ad Principatum VVarmiensem, multo minus ad utriusque tam Ducatus Borussiæ, quam Principatus VVarmiensis suverenitatem, utpote quæ jura Sua S. El. sibi & suis solum descendentibus masculis nuper admodum acquisiverat. Circa hunc articulum specialiter S. R. Mtas promittit pro se & successoribus suis Regibus & Regno Sveciæ, quod eveniente casu extincta linea Suæ S. El. descendentis masculæ superstitibus ex eadem Suæ S. El. descendente linea Marchionissis proximioribus solventur trecenta imperialium millia, quibus hoc ipso per mutuam conventionem, usque dum summam istam CCCM. imperialium acceperint, cum omni jure occupanda præfectura Insterburgensis cum omnibus ad eam spectantibus præfecturis Cameræ, vulgo Cammer Æmpter, conceditur, adeo ut à nullo occupatio ista impediri, sed à S. R. Mte & ejus succes-

1656. 14.

successoribus Regibus & Regno Sveciæ conservari, & in possessione manuteneri debeant. Ad obtinendum autem propositum utrimqve scopum, & eorum omnium & singulorum, qva his pactis continentur, & utriqve parti adqvisita sunt, firmitudinem, mutuum non modo consilium sed auxilium etiam omnino est necessarium, idqve durante hoc bello Polonico præstari utrinqve debet ex præscripto pactorum Mariaburgensium, utpote qva vigorem adhuc obtinebunt, qvatenus hisce pactis & suverenitati non sunt contraria. Qvod si vero post præsentis belli Polonici compositionem fœderatorum alteri hostilitas aliqva in provinciis hoc bello acqvisitis, & ad qvarum defensionem fœderati sibi invicem auxilium ferre tenentur, vel immineat, vel incumbat etiam, tum de mutuo auxilio præstando ita utrinq; convenit, ut si S. R. Mtas ejusqve successores Reges & Regnū Sveciæ Suā S. El. ejusq; successores Duces Borussiæ & Principes VVarmiæ certiores reddiderint de tali hostili impetu in eas provincias, qvarum causa Sua S. El. & ejus ex legitimo matrimonio descendentes successores masculi, vigore instrumenti secreti articulo V. tenentur suis auxiliaribus copiis S. R. Mti & ejus successoribus Regibus & Regno Sveciæ adsistere, idqve qvod dictus hostilis impetus vel jam præsens sit, vel qvod certo metuatur, tum Sua S. El. & ejus successores tenebuntur intra spatium duorum vel trium mensium à die factæ notitiæ computandorum exercitum MMD. peditibus & MD. eqvitibus constantem propriis sumtibus conscriptum cum omni adparatu, & perito belli Duce S. R. Mti & ejus successoribus Regibus & Regno Sveciæ auxilio mittere: Et qvando dictus exercitus finibus Suæ S. El. excesserit, ratione supremæ directionis, jurisdictionis, sustentationis, avocationis ita qvoad omnia habeatur & observetur, qvemadmodum in supradictis pactis Mariaburgensibus jam alias in simili convenerat. Vicissim S. R. Mtas pro se & successoribus suis Regibus & Regno Sveciæ promittit ac tenebuntur, si Suæ S. El. & ejus ex legitimo matrimonio descendentibus successoribus masculis in Borussia Ducali & Principatu VVarmiæ vel præsens jam sit hostilitas, vel immineat & metuatur, & id ipsum S. R. Mti & ejus successoribus Regibus & Regno Sveciæ à S. S. El. & successoribus ejus legitimis notum factum fuerit, tum S. R. Mtas cum exercitu MMD. peditibus & MD. eqvitibus constante propriis impensis conscripto, intra spatium duorum aut trium mensium, à die factæ notificationis numerandorum auxilio futuros, eumqve eo exercitu circa omnia & singula Suæ S. El. & ejus successores ita agent, qvemadmodum hoc ipso articulo concernit, ut S. R. Mtas & ejus successores Reges & Regnum Sveciæ cum exercitu in subsidium Suæ S. El. & ejus successoribus misso, agere debeant. Ratificationi horum pactorum qvatuordecim dies præfigebantur.

Articuli secreti. I.

§. 46. Huic fœderi adjungebantur seqventes articuli secreti tunc habendi. *Qvandoqvidem S. R. Mtas & ejus successores Reges & Regnum Sveciæ, atqve Sua S. El. ejusqve legitimi successores ex præscripto articuli septimi in principali Instrumento honestæ & tutæ paci cum Polonia obtinendæ mutuo & decenter incumbent, & S. R. Mtas nihil, qvo ejusmodi pax haberi possit, in se desideratum iri cupit, ideo altissime memorata S. R. Mtas contenta est, ut si post utriusqve fœderati diligentem cooperationem in tractatu plures provinciæ è Poloniæ & Lithuaniæ corpore in satisfactionem pro S. R. Mte & Regno Sveciæ retineri & haberi non possint, qvam illæ, qvæ hic inferius specificatæ sunt, & pax videbitur impediri, nisi S. R. Mtas & Regnum Sveciæ tali prætensione in plures provincias, qvam qva infra in hoc articulo specificantur, desistant, tum demum sicuti S. R. Mtas & ejus successores Reges & Regnum Sveciæ vigore supradicti articuli VII. obstricti sunt, una cum Sua S. El. pro Sua S. El. terris, juribus & adqvisita suverenitate; ita qvoqve Sua S. El. ejusqve successores legitimi vicissim virtute sæpius dicti articuli VII. tenebuntur una cum S. R. Mte & ejus successoribus Regibus & Regno Sveciæ agere & cooperari, ut Borussia Regia, Pomerellia & eo spectans Cassubiæ pars, item Samogitia, Semigallia, Curlandia, & Livonia cum suis pertinentibus & juribus S. R. Mti & ejus successoribus Regibus, Regnoqve Sveciæ in satisfactionem à Rege & Rep. Poloniæ, Magniqve Ducatus Lithuaniæ in perpetuum cedantur. Et qvidem qvod attinet Livoniam, qvandoqvidem S. R. Mtas & Regnum Sveciæ jamdiu ejusdem provinciæ maxima parte potiuntur, utrinqve à fœderatis in tractatu laborandum erit, ut Rex & Resp. Poloniæ Magniqve Ducatus Lithuaniæ totam Livoniam cum omnibus suis pertinentiis & juribus S. R. Mti & ejus successoribus Regibus & Regno Sveciæ perpetuo jure habendam & possidendam cedant. De Curlandia ita qvoqve specialiter conventum est, ut idem jus, qvod Regibus & Reip. Poloniæ, Magniqve Ducatus Lithuaniæ in Curlandiam hactenus competierat, per tractatum cum Polonia procuretur & acqviratur S. R. Mti & ejus successoribus Regibus & Regno Sveciæ, salvis tamen & illæsis per omnia juribus & statu Ducis Curlandiæ. Atqve ut S. R. Mtas & ejus successores Reges & Regnum Sveciæ dictam Curlandiam supra dicta ratione per tractatum cum Polonia conseqvantur, Sua S. El. & ejusdem ex legitimo matrimonio descendentes*

1656. dentes successores masculi non modo non impedient, sed insuper etiam pro posse suo cooperabuntur. 2. Preterea quemadmodum in pactis Mariaeburgensibus; ut & in peculiari insuper ibidem confecto instrumento à S. R. Mte & successoribus Regibus & Regno Sveciæ Suæ S. El. & ejus successoribus legitimis utriusque sexus in sublevationem sumtuum & satisfactionem traditi & concessi sunt integri Palatinatus Posnaniensis & Calisiensis, exceptis locis non nullis, item totus Palatinatus Lanciciensis & Siradiensis, una cum adjacente terra Vielunensi: ita hæc traditio & cessio cum omnibus suis clausulis & articulis salva & integra maneant. Cum vero à S. R. Mte Suæ S. El. expositum pluribus sit, fieri posse, ut si ad pacis tractatus perveniretur, pax ipsa hasce ob terras & Palatinatus, si Poloniæ non restituerentur, impediretur, atque Sua S. El. nullo magis, quam quietis & pacis studio & desiderio flagret, nihilque intermittere velit, quo reduci iterum sincera fidaque pax possit; ideo hoc ipso spondet ac promittit, ut si habito pacis tractatu Sereniss. Rex, & Resp. Poloniæ nulla penitus alia ratione cum S. R. Mte & ejus successoribus Regibus & Regno Sveciæ, & Sua S. El. ejusque successoribus pacem inire velit, quam restitutis jam dictis Palatinatibus & terris, se de jure suo quæsito discessuram, & dictos Palatinatus & terras in manus Polonorum resignaturam, absque ulla tamen rationum redditione vel restitutione fructuum perceptorum & percipiendorum, vel qualiumcunque aliarum obventionum, aut damni quovis modo dati. Atque hoc casu donationes vel oppignorationes omnes & singulæ à S. R. Mte suis Generalibus & aliis quibuscunque ministris, in dictis Majoris Poloniæ Palatinatibus & terris factæ cessabunt, nec Sua S. El. vel ejus successores tenebuntur hac in parte stare promissioni, pactis Mariæburgi die XV. Junii hujus anni initis insertæ. Obstricta tamen sit [...] teneatur S. R. Mtas successores Reges & Regnum Sveciæ durantibus pacis tractatibus & [se]mper omnibus viribus eo laborare, ut si non [...]es & integri isti Palatinatus & terra, pars [ta]men eorum apud suam S. El. & ejus successo[ribus] remaneat; quo casu Sua S. El. pro parte proportionabiliter in parte retenta consti[tut]as donationes vel oppignorationes servabit. [Qu]od si vero non obstante omni adhibita diligentia, industria, & viribus, ne pax quidem [obt]ineri possit, cedent integra Regi & Regno [Pol]oniæ, prout superius jam dictum & promissum est. Nihil vero Sua S. El. & ejus successo[res p]ropter hanc pacis causa Regi & Regno Po[loniæ] factam cessionem & restitutionem dictorum Palatinatuum & terrarum contra S. R. [Mte]m, Reges, Regnumque Sveciæ unquam prætendant; sed eos ab hac in pactis Mariæburgensibus, & peculiari ibidem facto Instrumento promissa satisfactione eum in casum perpetuo liberatos & solutos pronuntiat. 3. Participationem teloniorum, vulgo Licenten, in portubus maritimis Ducalis Borussiæ, de qua aliquid in pactis d. VII. Januarii Regiomonti initis, & nunc penitus peculiari Instrumento die X. Novembris erecto sublatis & annullatis, articulo XII. actum fuerat, quod spectat, ea hisce præsentibus mortificatur & aboletur, Sq; R. Mtas Reges, Regnumque Sveciæ ab ea & omni prætensione penitus nunc & in posterum decedunt & desistunt. Ut vero S. R. Mtas, Reges, Regnumque Sveciæ pro eo, quod huic juri renuntiaverint, vicissim aliquam gratitudinis tesseram à Sua S. El. consequantur, promittit Sua S. El. se S. R. Mti à tempore subscripti hujus Instrumenti intra spatium XIV. dierum XXM. imperialium, intra spatium VI. septimanarum à die ratificationi exhibendæ præfinita CM. imperialium soluturam esse. Præterea telonii, quod vel ad urbem Elbingensem, vel inde navigantes hactenus sub quocunque nomine & titulo Suæ S. El. ex navibus & mercibus advectis solverunt, sequens haberi debet ratio; ut quidem eodem modo posthac continuetur, ita tamen ut dicti telonii illius, seu pecuniæ pro navibus & mercibus solvendæ dimidium Suæ S. El. & ejus ex legitimo matrimonio descendentibus successoribus masculis secundam taxam hucusque usitatam, nunc vero ab Electoralibus plenipotentiariis subscriptam & Regiis extraditam, in posterum & perpetuo sine ulla dictæ taxæ variatione in Pillau pendi debeat. Reliquum & quod ultra ex dictis mercibus solvendum est, S. R. Mtis, ejusque successorum & Regni Sveciæ liberæ dispositioni perpetuo suberit, pendendum vel Elbingæ, vel alibi in Borussiæ Regalis territorio. 4. Licet art. XII. §. Atque ut major constet &c. nullum tempus præfinitum sit, quando Ordines Ducalis Borussiæ & Principatus VVarmiæ S. R. Mti, ejusque successoribus Regibus & Regno Sveciæ se juramento in casum deficientis lineæ Suæ S. El. descendentis masculæ obstringent; visum tamen est expedire utrique contrahentium, tum S. R. Mti & ejus successoribus Regibus & Regno Sveciæ, tum Suæ S. El. ejusque ex legitimo matrimonio descendentibus successoribus masculis, ut dicti Ordines ante bellum hoc compositum ad præstandum tale juramentum permoveantur. Quandocunque ergo S. R. Mti & Suæ S. El. earumque successoribus ante bellum hoc sopitum visum fuerit opportunum exigere ab Ordinibus Ducatus Borussiæ, & Principatus Warmiæ dicti juramenti præstationem, tunc

1656. *Sua S. El. non modo non impediet ſæpe dicti juramenti præſtationem, ſed potius eam omni poſſibili modo promotam curabit. Qvandoqvidem vero in inſtrumenti principalis articulo XIV. conventum eſt, ut ſi poſt præſentis belli Polonici compoſitionem hoſtilitas aliqva fæderatorum alterutri in provinciis hoc bello acqviſitis vel immineat vel incumbat, tum fæderatorum alter tenebitur ferre & præſtare fæderato, cui arma aliorum vel imminent, vel incumbunt, certum & determinatum auxilium; & provinciæ, qvarum cauſa S. R. Mtas & Regnum Sveciæ Sua S. El. & ejus ſucceſſoribus auxiliari debent, ibidem nominatæ ſunt, nulla vero ſpecialis mentio facta ſit provinciarum earum, qvarum cauſa Sua S. El. & ejusdem ex legitimo matrimonio deſcendentes ſucceſſores maſculi obligati ſunt præſtare S. R. Mti, & ejus ſucceſſoribus & Regno Sveciæ ſuppetias tales ferre debeant, ideo utrinqve placuit, ut reciprocum auxilium, qvod Sua S. El. & ejusdem ex legitimo matrimonio deſcendentes ſucceſſores obligati ſunt præſtare S. R. Mti & ejus ſucceſſoribus Regibus & Regno Sveciæ evenientetali hoſtilitatis caſu non debeant extendi ad Livoniam, Curlandiam, & Semigalliam, ſed tantum de Boruſſia Regia, Pomerellia, & eo ſpectante Caſſubiæ parte, ut & Samogitia intelligi: ita ut qvandocunqve S. R. Mti & ejus ſucceſſoribus Regibus & Regno Sveciæ hoſtilitas aliqva in modo nominatis Boruſſia Regia, Pomerellia, & eo ſpectante Caſſubiæ parte, ut & Samogitia vel præſens ſit, vel certo metuatur, tum Sua S. El. & ejus ſucceſſores tenebuntur auxilium ferre S. R. Mti, & ejus ſucceſſoribus Regibus & Regno Sveciæ eo numero militum, eoqve modo, prout in ſupradicti Inſtrumenti articulo XIV. eſt determinatum.*

Belgis de ea transactione ſignificatur.

§. 47. Ea ſuper transactione noſtri Hagæ Ordinibus Fœderatis id duntaxat ſignificabant, uti Svecus participatione vectigalium Pillaviæ & Memelæ ceſſerit; ſed de ſummo in Boruſſiam imperio publice ſilebant, ne invidiam irritarent, neu anſam aliis qvæſtionibus præberent; puta, annon Elector ſeſe obſtrinxerit ad infeſtandam civitatem Gedanenſem, ad arma in Polonos gerenda, ad occupatas hoc bello à Svecis provincias tuendas; qvæ omnia ingrata ei Reip. futura erant, nil præter pacem & ſuorum commerciorum conſervationem qværenti. Pedetentim tamen per alios de eodem inſtillari curabant. Ac ſane lætum omnibus accidebat, qvod Elector non amplius Svecis obnoxius eſſet acturus; qvem nullo modo à ſe deſerendum jactabant, velut in qvo magna ſuæ ſalutis pars ſit repoſita. Id duntaxat anxios habebat, ne is forte ulterius ſeſe Svecis innexuiſſet, qvam obtinendæ honeſtæ paci neceſſarium foret. Simul ſuadebant, ut qvam ingreſſus eſſet viam inter utramqve partem prudenter agendi pergeret, ac pacta tueri ſtuderet. Qvod qvia fieri neqveat, ubi una pars alteram plane oppreſſerit, ſumma ope connitendum, ut bellum æqvis conditionibus componatur. 1656.

Cum Polonis alia.

§. 48. Aſt qvanqvam Electorem ſummæ rationes ad iſta cum Svecis pacta ineunda compulerant; tamen cum ſatis judicare poſſet, Svecorum potentiam haut ſuffecturam Regno Poloniæ plane ſubjugando, aut lacerando, qvorum & neutrum ipſius rebus expediebat; id agere inſtituit, ut ad reconciliationem cum Polonis viam ſibi non intercluderet. Unde & poſt victoriam ad Warſaviam eadem manebat mens pacem conſtituendi, de qva Joanni Caſimiro tum per alios, tum per Lumbranum ſignificabat. Et oſtendebat ſe initio iſte à pace non alienum, ſed mox inſtinctu Auſtriacorum, & ob Moſcorum progreſſus contra Svecos ferocia redibat. Simul cum Svecos ſucceſſus Moſci in Livonia obſervare, ac nuſpiam ſe movere conſpicerent, cupido ſubibat ſi qva poſſent acceptam cladem ulciſcendi. Ac ipſe qvidem Rex Gedanum ſe eum magna virium parte contulit, expugnata in itinere Lancicia, qvam præter Svecos etiam ducenti Electoralium inſederant. In diverſa parte Goſievius Lithuanicæ militiæ Dux adſumta Tartarorum manu apertam ibi Boruſſiam impetebat. Cui repellendæ Waldeccius aſſumto Bogiſlao Radzivilio, & Iſraele Ridderhielmio ſupremo vigiliarum inter Svecos præfecto verſus Maſoviæ fines properabat, ut plures ibi legiones aſſumeret. Sed prævertente hoſte, qvi ut expeditior eſſet, omnibus vehiculis relictis ſarcinarum duntaxat maxime neceſſarias eqvis impoſuerant, apud Liccam deprehenſus pugnam ſuſcipere cogitur. Ubi noſtri poſt ſtrenue ſuſtentatum aliqvandiu hoſtium impetum numero obruti non ſine cæde pelluntur, amiſſis ſex machinis, ac omnibus impedimentis. Radzivilius & Ridderhielmius in Tartarorum manus incidere. Waldeccio, & plerisqve turmis Angerburgum refugium fuit. Is tamen Guſtavo Ottoni Stenbockio cum Svecicis legionibus ſubveniente junctus in Goſievium iterum tendit; qvem apud Philippovvam fœderati aſſecuti haut modica clade multant Radzivilio qvoqve è captivitate erepto. Initium ejus victoriæ à Joachimo Erneſto Goertzkio profectum eſt, qvi

Poloni cladu qvid noſtris inferunt qvibus ultio reponitur Ridderhielm.

qui cum primo agmine impetu dato oppositos statim in fugam pepulit. Paulo post circa Ragnitum cum copiis in Clivica provinciaconductis accessit Sparrius tribunus, qui Goltzio junctus conglobatos Samogitios invasit, eosqve initio cessim euntes, inde ad consistendum compulsos non modica clade affecit. Nec minus in Pomerania Poloni incendiis, cædibus ac rapinis grassari cœperant, prætexto sumto, qvod qvinqve Svecicæ legiones apud Schifelbeinam consedissent, qvæ inde in Poloniam excurrebant. Id qvod ægre admodum ferebat Elector, ac de eo apud Regem Sveciæ qverebatur, qvod per istos non solum sua ditio exhaurirentur, sed & Poloni ad eandem invadendam irritarentur. Nec Marchiæ parcebatur, qvam incendiis vastandam à se minabantur Poloni, ni Electoris præsidia majoris Poloniæ oppidis deducerentur; ... & apud Mesericiam Zastrovium tribunum oppresserant. Etsi nec Poloni impune abibant, qvos venatores per sylvas & angusta viarum Oppeno Duce passim carpebant. Nam qvo minus autem eam per provinciam octo militum millia contrahi possent, uti Elector destinaverat, grassans dira ... prohibebat. His excursionibus ... idis Elector à Saxone petierat, ut copiæ ... culi Superioris Saxonici expedirentur. ... qui mortuo tunc patre Joanne Georgio ... centis regiminis negotia excusabat. Cui Poloniæ Rex per literas denuntiarat, sese Brandenburgicas ditiones irrupturum: ... o conatu iste sat frigidis literis eundem ... ortatus fuerat. Ac sane nulla inde au... spes erat qvod is Princeps omnia consi... d qvietem retulisset, ac plane ab Au... cis dependeret, qvibus arma Ordinum ... m placebant. Simul nosse prius cu... at, qvem finem Elector armis suis præ... et. Nam Saxones uti Regiomontana ... a velut per necessitatem extorta utrun... probabant, ita Mariæburgense haut ... re damnabant; cum tamen hoc ex ... romanaret. Ea de irruptione in au... oqve Cæsaris Elector per literas qvere... t; ad qvas à Polonico legato reposi... *Juris gentium esse hostem ubicunqve* ... *Poloniam paci Vestphalicæ inclusam* ... *o minus è Germania & Germanorum* ... *us invadi. Si tamen ipsi non amplius è* ... *ania infestentur, incursiones omissuros.* ... xerat porro Elector Witgensteinio, ... nsiliariis Berolini relictis, ut Polonis ... ionem intentantibus obviam mitte... & immunitatem à molestiis belli pa... entur, vicissim polliciti, è Marchia ... ostile nihil illatum iri; alias conditiones ne inirent; ac si plura petantur, ad se referrent. Unde Marchiæ Ordines ad majoris Poloniæ Ordines literas dabant, ut infesta arma finibus Germaniæ abstineant. Ast hi contra de petulantia militis Electoralis præsidiarii atrocibus verbis qverebantur, qveis ad desperationem compulsi sint; ac suis rebus per alios abreptis ex alieno necessitatibus suis subveniendum. Mox inter utrinqve delegatos Zilenzigæ in duos menses induciæ ineuntur ea lege, ut Poloni finibus Marchiæ excederent, contra Electoris præsidium Mesericia, & Pentschena deduceretur; qui Posnaniam & Calisiam insiderent, sine noxa agerent, iidemqve ut intra duos menses avocentur, Ordines Marchiæ apud Electorem obtinerent. Qva conventione Elector gravisime offensus fuit, velut subditis citra mandatum convenire ausis de re, circa qvam disponere solius Principis sit: Consiliariis contra excusantibus, modica ista oppida, & qvæ vim sustinere non potuerint: ac tanti utiqve fuisse, provinciam ab incendio servatam. Et jam maxime circa eas populationes sistēdas satagebat Elector, per literas ad Joannem Casimirum Regem Gedani tunc agentem qvestus, oblata sua circa pacem conciliandam opera. Cui Rex pollicitus fuerat, se edictum, ut istæ excursiones omittantur, adjunctis tamen qverimoniis, belli colluviem è Germania in Poloniam effusam, cui alendæ complures Principes integras legiones eodem adduxerint.

Elector circa pacem satagit.

§. 49. Istud porro Electoris in pacem studium apud Polonos dispariter acceptabatur. Sane Cancellarius Belgicos apud Legatos jactaverat, Borussiam Electori ademtam cum Poloniæ corpore consolidandam. Contra Gosievius in Electorem pronus circa hunc Poloniæ conciliandum maxime satagebat; qvi post prælium ad Warsaviam (*15. Aug.*) misso Regiummontem centurione graviter qverebatur de crudelitate Wallenrodii tribuni in Podlachia exercita. Simul operam suam paci inter Reges promovendæ offerebat, ad qvam amplectendam & Electorem hortabatur; pollicitus qvoqve, se hostilibus adversus Borussiam abstenturum, si Electorales idem facturi sint circa Masoviam, Lithuaniam, Samogitiam, & Podlachiam, qvarum provinciarum tutela sibi commissa sit. Petebat qvoqve ut delegati ad tractandum ab Electore mittantur, ac commerciis libertas restituatur. Ad qvæ Consiliarii Borussici Electore absente laxioribus verbis respondebant. Post Elector Regiummon-

1656. montem reversus Henricum Seretam, Schetnofski & Joannem Auerum ad Gosievium mittebat, Regi Sueciæ tamen communicatione facta, incendii avertendi causam prætexens, ne iste sinistri qvid suspicaretur. Cæterum missi ab Electore interrogabant; num Gosievius idonea facultate à Rege & Rep. Poloniæ instructus sit ad plenam & communem pacem cum Sveco atqve Electore concludendam, ac num mandata ipsi sint expediendis omnibus, qvæ inter tractandum obvenire possint? An vero tantum cum Electore agere velit, & qvibus conditionibus? Id enim antequà norint, certi qvid declarare non posse. Addito, ut si serio rem agat, Polonos è finibus Borussiæ abduceret, ac hostilia omitteret. Gosievius inde (8. *Nov.*) literis ad Consiliarios Borussiæ datis significabat: se militi suo publice injunxisse, ut in Electoris provincia cædibus & incendiis abstineant, eundemqve in Lithuaniam retraxisse, & expectare, qvæ Electoris super tractatibus suscipiendis mens sit. Vicissim Sereta & Joannes Auerus scripto amplius qvam in mandatis habebant caverant, ab Electoralibus damni nil datum iri, qvoad à Rege & Electore aliter dispositum fuerit. Iidem & Gosievio pacem commendanti præter mandata de conditionibus præpropere jecerant. Post (27. *Nov.*) Gosievius Fridericum Fitinghofium cum literis ad Sparrium mittebat, qvestus catervas Electoralium trans limitem progressos hostilia exercere: ac num inducias abrumpere velit, qværebat. Cui Sparrius reponebat, Polonos in præfectum Neidenburgensi prius grassatos. Cæterum ab Electore sibi injunctum fines tueri, & si qvæ hostilia inferantur arcere. In posterum tamen hostilibus sese abstenturum. Eo de negotio ample admodum ad Daniæ Regem scripserat Joannes Casimirus Rex: Gosievium harum induciarum pretium ipsi promisisse, Electoris à Svecis disjunctionem, & ad pristinam conditionem reditum. Cæterum missis ab Electore, qvi Joannis Casimiri super pace animum explorarent, hic declaraverat: Polonos qvidem pacem cum Sveco qvam Mosco malle; sed potius qvam Borussiam aut qvamvis ejus particulam cedere velint, vel per centum annos bellum gesturos, etiam cum exitio Regni. Nam ita se non inglorios perituros; avulsa Borussia æternum ipsos servitium manere. Alias æqvas conditiones Sveco concessum iri. Huic igitur negotio urgendo Elector literas ad Legatos Belgicos Gedani tunc agentes dabat: *Qvanqvam Belgis satis constet, qvo studio ipse & ante has turbas, & post easdem exortas eo incubuerit, ut pax inter Reges constitueretur: haut eo minus malevolos aut rerum ignaros de se sinistre judicasse. Acerbum insuper fuisse, neminem hoc in negotio per idonea remedia succenturiari sibi voluisse. Acerbius adhuc, à Polonis tam candidum studium in propriam ipsorum perniciem hucusqve rejectum; qvos mirum sit, cum nulla re magis qvam pace ipsorum saluti consulatur, circa belli flammam latius diffundendam laborare, nuper irruptione in Germaniæ fines tentata, ferro ac igne plusqvam barbaro more grassatos. Nolle memorare, causam se aliis non dedisse, nec similia jussisse aut permisisse; qvin ea patrare conatos inhibuisse, ac ut pœnas luerent effecisse. Id saltem in aprico esse, ni Poloni hac immanitate inter gentes Christianas inaudita desistant, in vicem unius hostis plures & potentiores in se attracturos. Sane se, cum ejusmodi minæ jactarentur, cum qvibusdam Principibus fœdera inivisse, qvi ipsum auxilii expertem haut sint passuri: qvin totum Imperium hanc causam suam facturum. Sed nec sibi facultatem deesse in unius vici locum viginti in cineres dare, si Polonorum diritatem imitari placeat. Sed qvia hoc modo ad summam rerum nihil proficiatur, animis non nisi in atrociora exacerbatis; prompta remedia circumspicienda, ut qvæ belli calamitas reliqva fecit ab exitio serventur. Sane id à se omnibus viribus agi, ut pax qvantum possit maturetur. Id ipsi Regi & Senatoribus ob oculos ponerent; tum & Gedanenses hortarentur, apud Regem Poloniæ instarent, ut ejusmodi grassationes omittantur, demum & in istorum civitatem redundaturas: ac se extra culpam fore, si Poloni ex isthoc agendi modo plurimum damni sint sensuri.* Mox cum Avaugurius ad Sveciæ Regem declarationem attulisset circa ea, qvæ tractatibus præmitti mos est, qvibus inter alia noluerant Electorem junctim cum Sveco ad tractatus admittere, etsi separatim & eodem tempore cum ipso agere velint; hic ab iisdem legatis contendebat, operam darent, ut sibi qvoqve ad communes tractatus accedere integrum sit, simul ut Poloni tam absurdo postulato desistant; à Carolo Gustavo omnia occupata prius restituenda, qvam ad tractatus accedatur. Sed Belgæ reponebant: Polonos utiqve cum ipso sine Svecis agere velle; eoqve hortari eundem, ut suas rationes à Svecis disjungat, qvo ipsi eas separatim apud Polonos fulcire qveant. Qvam in rem occasionem magis magisqve maturescere. Nam si Elector vel paululum favoris pro Polonia ostendat, Remp. Belgarum apud Polonos id autoritatis habituram,

Marginal notes: 1656. — 28. Oct. — 13. Nov.

1656. turam, ut commodis ejusdem apud hosce velificari queant, dispulso gravissimo qvod imminere videatur periculo.

Consulta-tiones super praesenti rerum statu.

§. 50. Ita cum plus subinde difficultatum paci sese objiceret, Elector qvae demum consilia sibi seqvenda forent, solicite trutinabat. Sane qvi ipsum à societate Suecica avellere studebant, utriusqve partis vires sociosqve ingerebant. Inter Suecorum socios tunc praecipuus erat ipse Elector; cujus copiae per morbos contagiosos, & postremam expeditionem non parum imminutae erant. Borussia per proprium militem, per Qvartianos, per varios Suecorum transitus, tum Polonorum & Tartarorum hinc inde irruptiones multis locis valde vastata jacebat. Supplementa è Germania parcius procedere: Clivenses fraenum mordere. Nec ullum hujus belli fructum adparere. Nam post tam praeclaram victoriam periisse Majorem Poloniam; non modicam Pomeraniae partem in cineres consedisse. Cromvellum gravi bello implicitum; cui & ob metum intestinarum turbarum vires haut distrahendae sint: & qvae ab isto hactenus praestita sint, ad summam rerum parum profecisse. Gallos ob Pontificem & proprios sacerdotes vix qvidqvam favoris in Svecos ostendere audere; qvin per horum arma sibimet levamen qvaerere. Hildesiensis foederis socios rem magnam praestituros, si ad tutelam provinciarum Germanicarum qvid conferant. Qui alias aperte jactent; se non posse excogitare, qvid rei Evangelicae intersit à Sveco Borussiam retinere. Ragozium denique pecuniae suae haut potentem, postqvam tamdiu cunctatus est, aegre nunc in causam descensurum, cum jam Svecorum fortuna nutare incipiat: cui & semper Austriaca arma, & Hungaricorum procerum machinationes sint respiciendae. Contra Polono jam socium Moscum, Sveco infensissimum, qvi & id lucri à Sveco obtinere neveat, qvod Polonus ipsi offerat. Dano communes cum Polono rationes, cui haut facile pronior occasio nascitura sit accepta damna, & dedecora ulciscendi. Belgas, si alias aegre moliantur, jam id magno studio agere, ne Svecus ad Mare Balticum plus progressuum faciat. Tartaros jam aliqvoties auxilium suum repraesentasse; & haut operae pretium praestare, si Cosacos ibeant. Pontificem aliqvoties grandes pecuniae summas submisisse, ac sacerdotibus veniam dedisse thesauros ecclesiae ad hoc bellum impendendi. Idem à Pontificia fieri, qvae qvid conferat, ex eo colligi posse, qvod Hildesiensis Praesulatus rata portio viginti qvinqve uncialium millia conficiat. Deniqve si maxime Poloni semel atqve iterum vapulent, id ad summam rerum parum facere: sed Svecorum res una acie perdita plane pessum ituras.

Elector Svecia Regem ad pacem hortatur. 13. Dec.

§. 51. Tanto magis curae Electori erat, ut qvae imminere videbatur, tempestas honesta pace praeverteretur. Unde Sverinum ad Regem mittebat, causas explicaturum, ob qvas ad expeditum à Rege colloqvium accedere non potuerit; simul ejus consilia exploraturum. Ubi Regem magis continuando bello, qvam amicis tractatibus pronum inveniret, molestias belli, & commoda pacis ingereret, qvae vel cessa bona Borussiae parte redemisse, poenitendum non sit. Laude dignum esse qvod Rex declararit, se honestam pacem omnibus speratis emolumentis antehabiturum. Sed si idem conditiones ejus pacis nimium intendere instituat, ostenderet; è sententia omnium cordatorum eam honestam pacem haberi, ubi qvis per tractatus nanciscatur id, cujus causa bellum gestum fuerit. Atqvi certum esse, Regem apud tractatus non solum renuntiationem in Regnum Sveciae, qvae inter praecipuas belli causas publico scripto adducta sit, sed & cessionem Livoniae, & alia commoda à Polonis obtenturum. Si reponatur, Regem istis potiri potuisse, anteqvam pedem è Svecia efferret, ac tantos sumtus in hanc expeditionem faceret; reponeret; tale qvid nunqvam oblatum, saltem de eo publice haut innotuisse: qvin diversum plane in clarigatione adductum; nempe Polonos à pace abhorruisse, & omnes tractatus elusum ivisse. Cum igitur credendum sit, Sveciam bello Polonico ac Moscico simul non sufficere, Moscum autem pacem non facturum, ni multa ipsi cedantur, qvae ante bellum non habuerit; igitur pacem etiam magna Borussiae parte relicta honestam utiqve esse, parto insuper Livoniae titulo. Ubi objiciatur, si Polonia magis prematur, non solum totam Borussiam, & Samogitiam, sed & supremum jus in Curlandiam isti extorqveri posse; eoqve ignominiosum fore tam egregii emolumenti spem gratis abjicere: ad isthoc reponendum; Polonis etiam inter extremas angustias fixum sedisse, omnia tolerare, imo Turcae potius se dedere, qvam Borussiam per tractatus cedere. Atqve ea non inania verba esse, testari cum Mosco acta, & qvae Caesari oblata sint. Porro ut bellum acriter continuetur,

1656. tur, non pati pecuniæ inopiam, & consumtam simul fidem ob deficientia vectigalia creditoribus hactenus assignata; uti & incommoda, per qvæ exercitus imminuti sint. In novis delectibus & supplementis, aut fœderibus parum spei. Et licet per hanc hiemem Rex pecunia & milite aliqvantum se firmaturus sit, non tamen ejusmodi exercitum adornaturum, qualem initio in Poloniam adduxerit; per qvem tamen repentino assultu oppressi populi in officio contineri non potuerint. Præterea venerationem, & affectum Polonorum & Lithuanorum, qvi tunc deprehensus sit, nunc plane extinctum, ac in acerbissimum odium, aversationem, ac desperationem mutatum: nec spem esse, inter tantam sacrorum, atqve ingeniorum diversitatem ulla speciosa prætexta, ac pollicita locum inventura, sublata cumprimis, qvæ tunc erga Joannem Casimirum fuerit, diffidentia. Ita Sveciam non sufficere tam vastis provinciis vi obtinendis. De Gedano nullam spem superesse, ac citra eam urbem è reliqva Borussia Regi vix tantum rediturum, qvo præsidia ali qveant. Unde & 1629. Gustavum Adolfum sexennalibus induciis Mariæburgum, Hauptum, & Stumam una cum insulis Electori seqvestro dedisse, unica Memela recepta. Cum itaqve tanta incommoda inter incredibiles progressus, post tot fausta prælia, integro utroqve exercitu obvenerint; qvid futurum, si cladis qvid accipiatur? Et qvid periculi Protestantibus in Germania inde eventurum? Qvod si bellum ad excidium usqve gentis Polonicæ geri placeat, vicinos adqvirimulto qvam Polonos sint periculosiores. His qvippe perpetuum militem non esse; nec ærarium parari, nisi urgente summa necessitate: tarda consilia; ac vix exempla extare abruptæ ab iisdem pacis, nisi ante duo secula regnante Uladislao Hungariæ simul Rege, cui & ista res pessime cesserit. Bello Germanico nunqvam se movisse, utut egregium Regem, belliqve cupidum haberent, & occasionem bene gerendi mire arrideret, Austriacis insuper acres stimulos admoventibus. Qvin eosdem in Electoris patrem nihil movisse etiam eo tempore, cum ipsius provinciæ Cæsareo milite plane inundatæ essent, ac Regiomontani animis ægrescerent. Deniqve diuturno bello in Svecia qvoqve seditiones oriri posse, à qvibus vix ullus priorum Regum immunis fuerit, ob damna hoc bello accepta, Livonia & Ingria pervastatis, Germanicis provinciis exhaustis, tot indigenis bello absumtis, attractis insuper Mosci armis. Qvod si Regi humanitus qvid accidat, omnia uno 1656. ictu ruitura.

§. 52. Enimvero ista circa pacem opera incassum sumebatur, qvod & Svecus novam spem è Ragozii motu concepisset, ac Polonis pruriens in bellum Dania ferociam addidisset. Eam ut Sveciæ amicam servaret Elector sedulam operam dederat, misso Hafniam Evvaldo Kleistio. Huic injunctum primo accessu memorare de vetere amicitia inter Regiam Danicam, & Electoralem Brandenburgicam Domum, & uti Elector sub initium anni cum Sveciæ Rege certa pacta super Borussia inire necessum habuerit; tum nuper mense Junio, cum ipsius res velut bellantibus interpositi in ancipiti starent, cum Svecis arma sociarit. Qvo facto qvin unus & alter, cui genuinæ ejus causæ haut perspectæ sint, suspicionis qvid concipere potuerit, dubium non esse. Sed testari Electorem, obligationem cum Sveco non nisi Borussiam & Poloniam spectare; ac ista conjunctione amicitiam, qvæ ipsi cum aliis hactenus intercesserit, illæsam mansisse. Inprimis veteri necessitudine cum Dania nihil detractum, qvam Elector summo studio culturus sit, ac paria à Rege expectare. Ac ipsum eo libentius Sveco se innexuisse, qvod intellexerit, huic bene cum Dania convenire. Eqvidem in pactis cum Sveco esse nonnulla vectigal tangentia, sed unde nulla commerciorum imminutio metuenda sit. Belgas qvoqve nonnihil qverimoniarum movisse, refrigerata aliqvantum cum Svecis amicitia. Sed Electorem illos omnem scrupulum exemisse, ac sperare eosdem rem probe percepisse; ut nihil inde distractionis inter Protestantes metuendum videatur. Qvia autem Electori persvasum sit, inter Svecos & Belgas amicitiam facilius firmatum iri Daniæ Rege qvoqve operam navante, igitur istum petere, ut Rex hoc ipso non omnes modo vicinos, & commercia exercentes, sed & universum Protestantium corpus sibi obstringat, stabilita inter Svecos Belgasqve amicitia, qvæ & Daniæ qvietem servatura sit. Qvod si Dani pacta communicari petant, Kleistius excusaret, mandata sibi in Pomeraniam missa non adjuncto pactorum exemplo: cæterum assevraret, iis non alia contineri, qvam qvæ Electoris statum spectent. Idem alio accessu Regi exponere jubebatur; *Pontificem, & alios seqvestres enixius contendere circa communem pacem inter Catholicos Principes hactenus bello collisos constituendam. Qvod institutum etsi in præsens*

Elector pacem inter Svecum & Danum servare studet. Kleistii mandata. 5. Jul.

Alia mandata. 7. Aug.

1656. *præsens difficultatibus sit implicitum; tamen non dubium esse, qvin id pacem demum sit producturum. Qvanqvam autem certo asserere non possit, eam pacem ideo duntaxat qværi, ut Protestantibus bellum inferatur; haut immerito tamen scrupulum injici, num tam potentes Principes tantis exercitibus succincti arma sua otiosa habere, an magnis cum sumtibus istos exautorare velint. Id sane extra dubium esse, qvin sacerdotum natio, pro sanguinario qvo agitatur spiritu haut omissura sit stimulos Principibus sibi obnoxiis subdere, num qvid noxa Protestantibus conciliare qveat. Unde Electori necessarium videri, Protestantes qvoqve vires suas in promtu habere, ne forte Pontificii istos securitati immersos & dissolutos inveniant; sed ut potius ancipiti periculo territi qviescere satius ducant. Itaq. sibi non postremam cum Sveco conjunctionis causam fuisse, ne ex eo dissidio Protestantium res qvid detrimenti caperet. Contra non sine dolore perspicere, qvosdam è primariis Protestantium Principes, & liberos populos leves ob causas & incerta suspicionum paucorum qvorundam turbulentia & malitia instigatos aeqvissimis viis amicæ compositionis repudiatis in hostilia ruere, & eousqve communium sacrorum rationes insuper habere, ut etiam fœdere cum barbaris inito hisce ad fines dilatandos, opesqve augendas viam sternere velint, tantum ut sociis sacrorum noceant, ac turbidi qvidam homines acerbitati ingenii sui litent. Cum tamen hostibus nostrorum sacrorum jucundius spectaculum edi non possit, qvam si Protestantes velut emeriti gladiatores mutuis cladibus se conficiant, ac opportunos se istorum insultibus præbeant. Sed qvia Elector cum nemine fidentius consilia circa hoc negotium conferre possit, qvam cum Daniæ Rege, eminente inter Protestantes Principe, rogare, ut ipse in partem hujus curæ secum venire velit, ac prohibere, ne per malitiam, ac [illegible]iam privati lucri aviditatem exitium re[illegible] Protestantium promoveatur. Ac ut Rex [illegible]tutius huic negotio vacare qveat, se ope[ra]m commodaturum instauranda cum Svecis [p]er arctiore fœdere tractationi, qvo ista in[...] [ec]clesiæ, & utriusqve Regni utilitatem ad o[p]tatum finem perducatur. Nam cum sentiat [Re]gi publicum bonum cordi esse, confidere isto officio se Daniæ aeqvas conditiones obtentu[ru]m, interceptis simul malis, è vicinorum dis[sidiis] proventuris.* Qvod si Daniæ Rex ista [proba]at, Kleistius sciscitari jubebatur, ad [qv]am capita tractatio illa adhæserit, & [qvid] scrupuli circa ista Danis fuerit?

§. 53. Ad ista Fridericus Daniæ Rex [...]o respondebat, *gratum qvidem sibi esse, qvod Elector tractatu suo cum Svecis Daniæ qvoqve rationem habuerit, ac ne qvid hujus commerciis decedat providerit. Qvia tamen intellexerit, qvadam super portubus & vectigalibus isto contineri, optasse de hisce distinctius sibi fuisse expositum. Sane si præter spem aliqvid ibi convenerit, qvod Gedanensem civitatem spectet, qva ut servetur sua, Belgarumqve maxime intersit, nec multas ob causas à se deseri qveat, id admodum sibi acerbum fore; eum ista oppressa Protestantium res haut promovenda sit, commerciis contra graviter affligendis; cui fini Electorem qvoqve sese obstrinxisse haut speret. Et qvia procul dubio circa portus & vectigalia novi qvid constitutum sit, nec sibi communicetur, in qvo ista mutatio vertatur; merito se dubitare ejusmodi occultis negotiis misceri. Ceterum nil magis optare, qvam ut Sveciæ Rex & Elector sua consilia eo dirigant, qvo vicinis qvies, commercius vigor restituatur; cui fini & ipse operam collaturus sit.* Addiderat Rex ipse multis de studio suo in Electorem, & qvanti ejus amicitiam faciat; qvi & facile judicaturus sit, sese ignota indole tam delicati, & alte penetrantis negotii aliter respondere haut potuisse. Adjungebat Joachimus Gerstorfius: *Electoris statum hac rerum facie probe in Senatu consideratum, ac unanimiter judicatum; non esse qvod isti à Daniæ qvid invideatur, sed potius sibi in votis esse, eundem hac occasione opes suas lauta accessione firmare.* Isto responso in præsens Kleistio adqviescendum erat; cui & è fœdere, qvod tunc inter Danos & Belgas initum fuerat, facile adparebat, in qvo Danus suas in præsens rationes verti judicaret; eoqve haut placebat pluribus hujus operam ambire ad amicitiam inter Svecos & Belgas stabiliendam; præsertim cum de successu negotiationis Elbingensis spes esset, qvam Dani haut æqvis sat oculis adspiciebant. Sed ad alteram propositionem à Rege ita responsum: *De machinationibus Pontificiorum nondum sibi qvid constare: si periculi qvid adpareat, se in favorem communis Protestantium causæ facturum, qvantum penes se sit.* Oblatum seqvestris officium circa tractatus Svecicos gratum sibi esse. Ante annum Sveciæ Regem per Durellium significasse, pronum se arctiore conjunctioni. Qvam cum & ipse gratam sibi ostenderit, negotium sermonibus agitatum; sed cum isti procuratorium deesset, longius procedi non potuisse, intervenientibus præsertim Belgarum legatis. Inde Durellium pollicitum, ad Regem se relaturum, ut idoneum procuratorium adferatur, admissis qvoqve Belgicis legatis. Allato procura-

Margin: 1656. ratio. 19. Aug. — Gerstorf. — 3. Sept. — Durell.

 torio

1656. torio tractatus se Electore seqvestre instauraturum. Enimvero satis adparebat, Belgis negotium id succedere parum gratum esse; qvod cum hosce latere non posset, Kleistius super eo cum iisdem sermones miscere instituit. Qui ostendebaut; si Elector vicinales controversias, qvæ inter eα Regna adhuc gliscant, tollere instituat, id non adeo difficile futurum. Sed fœdus conflare ad propositam antea formulam, hac armorum Svecicorum conditione majoris operæ esse; ac ægre Danis persvasum iri, à Sveco rem serio agi. Saltem lautas admodum Danis conditiones proponendas, & per qvas inter alia ipsis Hallandia sit restituenda. A sua qvidem Republica itidem pacem qværi, sed tutam; qvæ in hoc fœdere apud Mare Balticum inveniri neqveat, qvamdiu Svecorum arma in Borussia sint, & hæc ullo modo ab istis dependeat. Qvia porro Dano tunc opimæ conditiones à Moscis offerebantur, cupiebat iste, ut Kleistius in Borussiam remeans promtam Sveci declarationem adferret, num hi tractatus eidem cordi sint; ut qvæ deinceps consiliorum via sibi sit ineunda constaret. Intellexit ibi Kleistius, ut Moscus in Livoniam irrumperet, Belgas publico nomine nihil contulisse, sed Conradum Beuningium pro enormi in Svecos odio apud Moscicum Hafniæ ablegatum frigidam suffudisse. Qvi & Daniæ Regem longius impulerat, qvam Reipublicæ mens erat; eoqve cum legatis, qvi Elbingæ agebant, moderatam viam insistentibus, acriter collisus fuerat.

Beuning.

Kleistius iterum in Daniam mittitur. Nova mandata. 26. Oct.

§. 54. Remissus mox in Daniam Kleistius ostendere jubebatur; se redire seqvestris muneri obeundo, ac ut Daniæ Regis consilium exqvirat, qva ratione orbi Christiano, ac inprimis vicinis pax restitui qveat; qvem scopum ipse conjunctionis suæ cum Svecia habuerit. Eum ad finem Rex qvoqve operam suam interponeret; qvod & communi Protestantium statui profuturum sit, & Electoris rationibus cumprimis qvadret; qvæ magis in firmanda communi qviete, qvam alendis turbis versantur. Inde è pactis Regiomontanis communicare jubebatur, qvæ portus & vectigalia spectabant, expositis causis, qvæ ad eadem ineunda ipsum impulerint; ac inprimis qvod metueret, ne hiberna tempestate Pillavia opprimeretur irreparabili cum suo damno. Spem tamen esse Svecum iis, qvæ mercatoribus suspecta esse qveant, decessurum; eoqve se Regi Daniæ, Belgisqve confirmasse, id pactum commerciis fraudi non fore. Sed qvia observatum sit, id pactum majore indies invidia flagrare, Electorem instituisse penitus eodem sese exsolvere, ut promissa sua super commerciis repræsentare qveat. Qvanqvam enim Sveci promiserint, nonnulla se mitigaturos, ac inprimis circa remissionem nexus fiduciarii huic gratificaturos; circa ea tamen, qvæ commercia & vectigalia spectent, nondum cedere; simul eundem constringere velle, ut ipsi integrum non sit cum veteribus suis amicis, qvos inter Danum & Belgas præcipuos habeat, bono publico invigilare. Unde spem esse, Daniam ipsius destinatis velificaturam. Cum Gedanensibus Electori nil peculiaris pacti intercedere; amicitiam tamen semper cum iisdem cultam, qvam & in gratiam Dani & Belgarum eo promtius continuaturus sit.

A Kleistio in Dania acta. 21. Nov.

§. 55. Kleistius in Daniam reversus apud Regem super conciliando cum Svecis fœdere mentionem haut faciebat, uti post priora mandata jussus erat; qvod istud inane fore facile prospici posset: sed tantum laxioribus verbis Electoris rationes commendabat, reciprocis officiis oblatis. Cui pari verborum humanitate responsum. Animadvertit iste, Danos desiderio Electoris circa Borussiam valde applaudere, ac qvod se faventibus, ac Belgis ipsi tueri in proclivi futurum sit. Circa tractatus fœderis neqve Sveci neqve Dani festinabant, qvibus disturbandis Belgæ omnem lapidem movebant. Iisdem & Dani tantum ad Belgas æmulatione accendendos utebautur, ipsi qvoqve circa inhibendam pacti Elbingensis ratihabitionem laborantes. Mox cum Durellio injungeretur, ut tractatus serio urgeret, hic à Kleistio petebat, ut nomine Electoris apud Danos rem ad colloqvium deduceret. Id qvod iste libenter suscepit; præsertim cum Elector jussisset, ne à tractatibus se excludi pateretur. Enimvero isti tractatus admodum languebant, sufflaminantibus legatis Belgicis; apud qvos cum Kleistius qvereretur, per ipsos Electoris actiones in aula Danica, & apud Ordines Fœderatos sinistre admodum traduci; hi excusabant, eam cum Svecis conjunctionem non posse non sibi suspectam esse. Deinceps tamen de compacto se relationes facturos, & commoda Electoris tota vi propugnaturos. Ast Svecos Borussia utiqve dimovendos. Cæterum à Rege id responsi Kleistio datum: Electoris testationem circa continuandam amicitiam sibi gratissimam esse, cui excolendæ

Dani responsum. 13. Dec.

endæ à se occasio præbenda sit. Gratum non minus, quæ circa vectigalia conveniendafuerant, in meliorem conditionem deducta. Se qvoqve operam omnibus, ta ipsimolesta sint, amoliendis navatuam. Deniqve sibi optandum, Electo- rem Polonico qvoqve nexu honestis modis solvi posse, circa qvod ipse officia sua interpositurus sit misso Gedanum Rosenvvinge; cui ab Electore via ostendenda sit studio suo exserendo. Sane se rationes Electoris in Borussia inter proprias ducere, in è re fore, circa eam provinciam arctiorem qvandam conjunctionem inter eos fieri, utriusqve securitati inservituram. Ad qvæ Kleistius non nisi laxis verbis respondebat. Ostendebatur qvoqve, ... cum pollicitum intra triennium cum ... ecis pacem non inire, nisi Dani avulsas ... ondam suo regno provincias vindicare ... lituant. Qvi & proximo vere ad obsidium Rigæ facta cum Polonis pace reditu ... fit. Sed & Polonum trina jam vice pe ... le, ut aliqvis à se ad ipsum mittatur; id ... od jam factum sit, & mox adpariturum, ... d iste velit. Saltem tractatibus, qvi ... dani nunc agitentur, Daniam qvoqve ... ludendam. Circa negotium Svecicum ... ebant; Durellii procuratorium restri... m nimis esse; & laxius desiderabant de... olendis gravaminibus, & fœdere ad præ... tia tempora adaptando: nam ob novis... um fœdus cum Belgis rem mutatam es... qvod hisce permissum sit cum classe bel... Mare Balticum intrare. Repetebatur inde de fœdere cum Electore super tu... o supremo in Borussiam imperio, & ut à Svecis se disjungat, qvam ob causam ... b Austriacis metuatur. De qvo cum ... stius nihil in mandatis habeat ad Ele... em sese relaturum promittebat.

§. 56. Ita indies spes minuebat eos ... arus successum sortituros, Danis sub... jactantibus, rem à Svecis haut serio ... alias si isti bona fide negotium tractent, ... misso idoneo procuratorio in æqvas ... litiones consentiant, in se moram ... fore. Sed qvia tam multa utrinqve ... ita erant, qvibus abolendis bello, aut ... atibus opus erat; magno studio ad ar... aranda à Danis incumbi cœptum est, ... ta qvoqve negotiatione cum Sveco ... æmulis, aut hostibus suscepta; ut an... ris adventum id negotium utiqve ab... ndum foret, siqvidem imminentem ... iæ è Dania tempestatem avertere pla... Sed & parum sibi probari testaban... ani, pacta Labiaviensia, velut Svecis ad obtinendam Borussiam robur addentia. Nam sibi, ac Belgis nullo modo ferendum, Svecos ad Vistulam pedem figere; ac omni studio disturbandam pacem, qva tale qvid admittatur. Dolendum qvoqve, per eam Electoris cum Svecis conjunctionem locum sibi non relinqvi, qva in eum ferantur, benevolentiam exserendi. Contra Elector Kleistio injungere, ut pro virili promovendis tractatibus incumbat, qvod sibi post amicitiam cum Svecis constitutam nil gratius accidere qveat, qvam eandem inter Borealia qvoqve Regna stabiliri, prout eam à Svecis serio expeti norit. Enimvero Danos mira bellandi cupido tenebat, præsertim postqvam Poloniæ Rex declarasset, se nisi Dania inclusa pacem cum Sveco haut initurum. Nam omnium salutem in eo verti, ut communes tractatus communi evictione firmentur; qvod peculiaria pacta in publicum plus novæ qvam commodi adferre soleant, dum suspensis tantisper uno in loco armis alibi acrius erumpitur. Nec obscure Dani, Belgæqve innuebant, spem sibi esse Electorem Svecica societate avelli posse, nec à Polonis mali qvid ei inferatur. Ac jam Ottoniam convolabant Daniæ Ordines super bello Svecis inferendo consultaturi: qvo discedenti Regi Kleistius ingerebat: ni pax inter Svecos, Electoremqve, atqve Polonos constituta fuerit, securitati Daniæ, Belgarumqve consuli non posse; Eoqve satius esse pacem, qvaliscunqve haberi possit, occupare, qvam per novas turbas summam rerum aleæ exponere; præsertim cum Belgæ per pactum Elbingense rationibus suis satis caverint. Qvin nec cui operæ placeret Kleistius, mox ipse Ottoniam profectus est, ut Daniæ Regem ad servandam pacem hortaretur. Cui ab hoc responsum; *ab Ordinibus decretum tractatus cum Svecis perseqvi, eosqve ad conditiones rationi congruas referre: qvibus qvæ cum Belgis pacta habeat, obstare haut possint. Eqvidem optandum sibi, per Borussiam omnia in pristinum statum reponi posse, cui sint expeditissima sit ratio à Lumbrano proposita, ut Galli, Belgæqve Svecis summam pecuniæ pro cedenda Borussia numerent. Qvin ubi alia via circa qverelas suas sibi satisfieri, ac securitas sua stabiliri possit, ea qvoqve contentum fore. Nam arma sua meram defensionem spectare; nec sibi exprobrari velle, Svecos alibi distractos oppressum ivisse. Sibi cum Polonis ac Moscis omnia adhuc integra, ac qvæ offerantur fœdera dilaturum, qvoad perspexerit, qvis successus hisce tractatibus futurus sit: qvi ubi secius ceciderit, sine mora aliter sibi consulturum. Et qvia hac tempestate fœdera*

1657.

11. Jan.

16. Jan.

4. Febr.

3. Mart.

1657. *fœdera admodum lubrica ſint, in id præcipue incubiturum, ut propriis viribus uti qveat.*

Iidem hærent.

§. 57. Interim cum Durellio procuratorium ea forma miſſum eſſet, qvam Dani haćtenus deſideraverant, Kleiſtius denuo ſuper perſeqvendis tractatibus inſtabat. Id qvod cum Belgæ parum ſibi gratum oſtenderent, Kleiſtio vix qvid ageret conſtabat, qvod ipſi injunćtum eſſet circa id negotium conniti, ut tamen Belgicis Legatis offenſæ anſam ne præberet. Ac ſi qvando Belgis in diverſa nitentibus ſerio reſiſtebat, omnia ſua dicta à Rege ac Senatoribus ad iſtos referebantur. Probato Durellii procuratorio jam ad concipiendas formulas procedebatur; in qvibus Electoris rationes tangi Kleiſtius obſervabat, qvod aliis Principibus Baltici Maris accolis jus negaretur naves bellicas in ſuis portubus habendi; ac dum externæ claſſes eodem mari arceantur, fœdus ipſius cum Belgis non parum enervaretur. Qva de re cum Kleiſtius modeſte moneret, ac Electori ſua jura integra ſervaret, Dani reſpondebant: circa excluſionem armatarum navium exterarum è Mari Baltico non eſſe qvod metuat. Nam ſibi ſatis conſtare, Electori nihil unqvam cauſæ oriturum, ut iſtis adverſus Daniam utatur. Cæterum cum Dani poſtularent, ut pacta Brœmſetroënſia mutarentur, damna ſibi data refunderentur, ac cautio in futurum præſtaretur; Durellius hiſce repudiatis nil præter emendationem eorum offerebat, qvæ adverſus pacta admiſſa arguebantur, teſtatus, ni iſtis poſtulatis deſiſtatur ſeſe diſceſſurum. Ad qvæ Dani: *id perinde ſibi eſſe; & qvia tantis injuriis affecti ſint, ab his liberationem, & cautionem aut nunc aut nunqvam quæſituros. Eqvidem malle iſtam per tractatus, qvam armis, obtinere. Sed ſi utiqve in bellum reserumpat, ſocios potentes & armatos, à qvibus invitentur, non defore. Ac prout rerum facies ominari jubeat, ſibi magis laborandum fore, ut hoſtium Svecia progreſſibus terminus ſtatuatur, qvam ut de ſucceſſibus ſuis dubitent. Tum valde ſolicitos eſſe, qvomodo Elector, cujus incolumitatem pari cum ſua loco habeant, eo caſu vaſtitatem ſuis provinciis ſit averſurus.* Ita gliſcente in dies belli metu Kleiſtius Danos peculiari congreſſu ad compoſitionem cum Svecis hortabatur, ut ſe, ſimul communem Proteſtantium ſtatum in tuto collocarent. Dani Electoris ſtudium laudare; enimvero Svecorum injurias tolerari diutius non poſſe; qvi & jam minentur, ſi vel paululum Dania ſe moverit, tota belli mole obruendam. Nec parum ſpirituum iis acceſſerat adventu Tobiæ Morſtinii legati Polonici; qvi confirmabat, Polonum cum Auſtriacis, & Moſco fœdus iciſſe, ac ab iſtis ſedecim militum millia adverſus Ragozium in Poloniam mittenda. Simul inſtabat, ut ei fœderi Danus qvoqve accedat, lautis conditionibus oblatis. Moſcum eodem tempore Narvæ, Revaliæ, & Rigæ obſidium circumpoſiturum, ac cum alio inſuper exercitu in campo rem geſturum. Ac credebant Dani, ob mortem Ferdinandi Cæſaris ea deſtinata acrius perſeqvenda, qvo Gallorum, Svecorumqve arma avertantur, qveis interregni tempore major libido in Germania, qvam alibi, rem gerendi futura erat. Unde Auſtriacos diſtinendo Sveco bellum in Polonia alituros; præſertim cum Leſſinius Viennæ citra ambages denuntiaſſet, ni Auſtriaci magnum negotio admoveant, pacem qvalibuscunqve conditionibus in Polonia certo ſecuturam.

19. April.

Leſſinski.

Danus Electorem ſolicitat.

§. 58. Dum iſta Hafniæ aguntur, Daniæ Rex Henricum Wilhelmi Roſenvvingium, ad Regem Poloniæ Gedanum miſſum, ad Electorem ire juſſerat, eo palam prætexto, ut hunc ſuper tractatibus ſuis cum Svecis, & Moſco edoceret. Is Regiummontem delatus proponebat; à Rege ſuo gratias Electori agi pro legatione ad promovendos cum Svecis tractatus miſſa. Optandum ipſi fuiſſe eos ad finem perductos. Sed negotium ad Durellii procuratorium hæſiſſe, haut ſatis amplum. Qvanqvam autem demum aliud debita forma allatum ſit; inter tractationem tamen ingentes difficultates circa libertatem commerciorum, ac conſervationem civitatis Gedanenſis orituras fuiſſe, qvæ Daniam & Belgas magnopere tangant, nec minus ipſum Electorem, qvem tamen non dubitet Rex ſuus, qvin etiam ſe haut monente propriis emolumentis caverit. Sed qvia hic intellexerit Electori ſecreta cum Sveco pacta intercedere, eum ſperare, iisdem Daniæ, Belgarumqve rationes ab Electoris commodis haut ita fuiſſe diviſas, qvo minus per iſtos huic, qvam meditentur, ſecuritas ac emolumentum provenire qveat. Super qvo ut mentem ſuam Elector Regi declaret, rogabat. Addebatur; ut Elector apud Svecum inſtet, qvo idonea remedia inveniantur ſervandæ commerciorum libertati, & avertendis turbis hoc confuſo rerum ſtatu longius ituris. Tum ut navibus Danicis acceſſus in portus Electoris pateat, ubi tempeſtas, aut alia neceſſitas ſubigat.

1657. 6. April. gat. Ad isthæc ab Electore responsum: *Molestum sibi auditu Danis haut placere coeptos tractatus absolvere; præsertim cum Sveciæ Rex confirmarit, in se nil desideratum iri, quod servandæ ac firmandæ amicitiæ facere queat. Qvin commercia hoc bello aliqvid detrimenti ceperint, se haut diffiteri: sed si ad tractatus res deducatur, non solum pro se connixurum, ut istis, ac Mari Baltico pristinus status maneat, sed & gratum sibi fore, si ad eundem finem Daniæ Rex, Belgæqve incumbant. Nam amicitiam quæ sibi cum Sveco non vulgaris intercedat, haut quidqvam eo porrigi, ut suæ sibi rationes ideo negligendæ sint. Gedanensibus se apud Svecum impetrasse, qvibus ampliora sperare neqveant. Unde eos monendos, ut moderatiora consilia amplectantur, ne per eosdem pax impediatur. Si qvid aliud remedii proponere possit legatus tuendis inter hæc turbida temporum commerciis, & qvid consilii circa summam rerum suggerere norit, se libenter auditurum.*

Elector Daniæ Regi bellum dissuader. Maii.

§. 59. Ad ista legatus Danicus insinuabat: Electorem sine dubio è Kleistio intellexisse, uti à Svecis pacta multifariam violata sint magno cum Daniæ damno. Unde Regem non potuisse, qvin æqvam satisfactionem, ac in futurum cautionem postularet. Qvod cum Durellius præfracte abnuat, Electori facile perspectu esse, qvid circa optatum tractatus exitum spei supersit. Qvia autem Danorum qverelæ ac postulata manifesta æqvitate nitantur, Regem petere, ne Elector Svecorum injurias defendere instituat, sed potius Danorum causæ favorem accommodet. Vicissim ubi Elector consilia sua ad isthæc attemperare velit, Regi suo occasionem haut defore Electoris qvoqve commoda in tuto collocandi. Qvo super negotio Rex Kleistio pluribus sit expositurus, si ista ad mentem Electoris qvadrare norit, apud Moscum qvoqve, & Polonum, qvæ isti grata sint, promoturus. Electorem reipsa deprehensurum, non solum qvo studio Rex ipsius salutem amplectatur; sed & hujus consilia eo potissimum tendere, ut ne rebus Protestantium inter has turbas detrimenti qvid inferatur, neu Germaniæ qvies abrumpatur. Ast Elector præfatus, nil aliud se qvam pro seqvestris munere facturum, & ad qvod per communes Protestantium rationes teneatur; eo fidentius Regi Daniæ qvædam consideranda se expositurum ferebat, qvod & gemina Sveco demonstraturus sit. *Scilicet ante motus hosce Polonicos nunqvam sibi auditum, Danos de Svecis super pactorum violatione qvestos. Nec à Kleistio unqvam relatum, Svecos ejus criminis convictos; sed potius qvæ facta arguantur, à Sveciciis ministris profecta: Regem extra culpam haberi. Cum etiam Dani bellum à Svecis Poloniæ illatum, & causas ejusdem publico scripto promulgatas haut damnarint; qvid in præsens de Dania judicandum, si nullam ob idoneam causam, sola occasione invitante bellum ordiri, ac in Pontificiorum gratiam Principem Protestantem invadere instituat? Inprimis cum Svecus testetur, se circa omnia, qvæ jus & æqvum jubeat, Dano satisfacturum. Sane nulla necessitate, sed sola temporum opportunitate Danos ad hoc bellum rapi. Pontificios, & Moscos non aliam ob causam frigidam suffundere, qvam ut spectaculo Protestantium mutuis se cladibus atterentium fruantur. Fieri qvoqve posse, ut Svecicæ provinciæ in Germania sitæ invadantur, qvas Imperium tueri teneatur; præsertim cum Sveci justæ defensionis limites migraturi non sint. Sed nec Gallos, & Anglos otiose spectaturos, ut ipsorum æmuli è Principis Protestantis accessione vires suas augeant. Porro Svecis semper in proclivi fore cum hostibus suis transigere: qvo facto molem belli soli Daniæ incubituram; qvod experientia constet, socios non diutius sibi mutuo adsistere, qvam ipsorum commoda & rationes status admittant. Danos tractationem cum Svecis se seqvestre suscepisse; eos si ab istis abrumpi contingat, id haut omnibus probatum iri. Qvem colorem dici posse, aut qvos successus sperandos, si puriorum sacrorum Princeps in gratiam Mosci, ac Pontificiorum eadem sacra professum bello petat, non modo pactorum violatorum haut manifestum, sed & pro re nata præstare paratum, qvæ æqva sint? Carolum Gustavum Teutonicæ stirpis Principem esse, à qvo facilius amica qvid via obtineas, qvam vi extorqveas: sed ei tener injuriarum sensus haut temere oblivioni dandus. Eundem bello qvidem in præsens implicitum, sed non ita constrictum, qvin relicta cum Ragozio & Cosacis exercitus parte in Polonia, ac munitis Borussiæ oppidis præsidio firmatis, cum reliqvis copiis sat negotii Daniæ facessere qveat. Superesse qvoqve in Svecia militem veteranum, & probatæ virtutis. Nec constare qvid Belgæ facturi sint, si commercia ipsorum in Mari Baltico bello novo plane sistantur, ac Gallos Anglosqve aperte in causam descendere videant. Ista omnia probe trutinarent Dani, anteqvam bellicosum Regem armis illatis aggrediantur. Si Dania utiqve viribus abundet, favorabili magis causa eas impendi posse. Ex hoc bello immensam animorum exacerbationem secuturam, aqve facile Danis, qvam aliis noxæ cessuram. Ne nimium considerent Dani Austriacis; qvod experientia*

1657. *tia testetur, nondum Protestantium quempiam felici successu cum iis sese conjunxisse, aut iisdem sociatum diu durare potuisse; quod, quicquid verbis jactent, destinata sua præcipue ad propagationem Romanorum rituum dirigant. Cæterum quam pro ipso curam gerat Rex, grato animo agnosci. Cum Mosco pacem sibi esse, qua eum staturum spes sit. A Polono jam semel legitimas per causas disjunctum, adversus quem libertatem suam tuiturum se confidat. Paratum tamen esse communi, tutæque paci ineundæ, ut aliquando belli mala sistantur. Ad quem scopum ut Rex quoque consilia & operam suam conferat rogare.* Nec minus Kleistio imperabat Elector, ut quantum valeret contraniteretur, ne in arma erumpatur. Ubi de admissione navium in portus Electoris mentio injiciatur, mandato se defici excusaret. Obiter tamen jaceret, Electorem eo tempore, cum de præsenti rerum facie cogitari non posset, Svecis promisisse, nullas se naves bellicas hisce infestas portubus suis recepturum. Cæterum de studio ipsius in Daniam testaretur, qui & speret, suam operam servandæ paci haut inanem futuram, ac Danos certam pacem incertæ bello aleæ antehabituros.

Dani in bellum ruunt. 24. Maii.

§. 60. Enimvero ista omnia surdis canebantur; & magno cum animorum ardore jactabatur; cum Durellius abruptis tractatibus abierit, armis satisfactionem suam sibi quæsituros, ac ut ad Mare Balticum omnia in priorem statum reponantur: id quod & Electoris ex usu sit. Sane urgebat Legatus Polonicus; Svecum Joanni Casimiro restitutionem Borussiæ obtulisse; igitur propere Danis declarandum, num Austriacorum exemplo Polonis sociati communi vicinorum pace frui cupiant. Quæ & ab Austriacis non minus fervide ingerebantur. Etsi Polonus fateretur, tam calida se à Danis consilia haut expectasse, ac exiguam initio spem Regi suo Danici belli dedisse. Sed nunc inclinationem animorum secutus cœptis adplaudebat, testatus Polonos pacem haut inituros, nisi Daniæ ex asse satisfactum fuerit. Addebat: Danos Electori haut gratius officium præstare posse, quam si & huic hostes se declarent, ut eo plus prætexti eidem nascatur à Sveco sese disjungendi, quam huic sociatum atrocissima calamitas maneat. Id quod tamen Dani adspernabantur; nil sibi hostile ab Electore directe aut per obliquum vicissim polliciti, cum & Austriacorum adversus eundem solicitationes ob reverentiam veteris amicitiæ eluserint. Quæ uti à Kleistio acceptabantur; ita hic sperare se dicebat 1657. per obliquè facta haut intellectum iri, quæ Elector per pacta antehac inita Svecis præstare teneatur. Porro quia eodem tempore dissidii nonnihil Gallos inter & Belgas erat, ac hi vererentur, ne Sveci Gallis adstipularentur; Belgæ quoque in Danos proni, ac in primis Amstelodamenses hos urgebant, ut in arma adversus Svecos erumperent. Quibus eo facilius aures præbebant Dani, quod persvasum esset, quamdiu bellum in Polonia duraret, sibi à Svecorum invasione nihil periculi, aut si quid intentetur, sat virium sibi ad istos repellendos esse. Interea vires Svecorum collisione cum Polonis, Moscisque magis magisque atterendas. E Germania sibi usque adeo nil damni metuendum, ut quidam ibi Principes amicitiam suam ultro obtulerint, allatis etiam nuper à Bavaro amicis admodum literis. Contra Belgæ, quando Kleistius super hoc bello declinando cum ipsis agebat, ac si utique Danis pax tam parum cordi sit, saltem rationes Belgarum, & aliorum Protestantium requirere ostendebat, ne isti Austriacæ Domui illigarentur; reponebant; sibi à Danis haut communicari, quousque cum Austriacis descendere velint. Id tamen facile intelligi posse, eosdem undique auxilia adversus Sveciam excituros, ac totis viribus rem acturos, quamdiu ipsis à Sveco haut satisfiat, nec æmulatio ob enormes Svecorum ad Mare Balticum progressus decedat. Præterea quamdiu Gallis & Belgis haut conveneerit, vix liquere sibi, ab utris suæ Reip. maxime cavendum sit, ac num huic in favorem Sveciæ adversus Austriacos niti expediat; cum à Svecis ad Mare Balticum adquisita non Belgis minus, quam Danis scrupuli injiciant. Sed & legatus Gallicus Mollaus differebat: Danorum in Gallia non modicam ratione haberi proprias ob vires, & quia Svecia peculiaribus sibi bellis multos in annos sit implicita. Ac esse Daniæ fœdus cum Gallis, quo inter alia hi ad salutare Maris Baltici æquilibrium tuendum sese obligarint.

des Meules.

Kleistius adhuc Hafniæ detinetur 21. Jun.

§. 61. Cum itaque bellum jam aperte erumperet, Kleistius prout jussus erat dimitti se petebat, quod præsentia sua opus non amplius sit. Sed Gerstorfius ita properato discessu opus esse negabat, cum res nondum desperata sit: ac adhibitæ ab Electore operæ semper pondus fore. Malle se arma adversus Moscos, quam Svecos verti; ac mirum esse, Svecis amicitiam Daniæ tam parvi æstimari, cum tamen si

Borealia

Borealia Regna adjuncto Electore consilia ac vires socient, maximum Europæ rebus momentum adferre qveant. Qvod cum haut fiat, sibi cum illis societatem ineundam, qvi neutri istorum bene cupiant. Cum Kleistius moneret, ut circa conjunctionem cum Austriacis integra sibi omnia retinerent ad æqvas pacis conditiones admittendas; Gerstorfius confirmabat; etsi legatus Cæsareus Goësius Baro arctum, ac diuturno bello inserviturum fœdus luculentis cum conditionibus enixe offerat; de eo tamen acceptando dubitari, qvoad ulla spes cum Svecis transigendi supersit. Inter qvæ apertius super abstrahendo Svecorum partibus Electori agi cœptum est, Danis ambitiose jactantibus, qvanti nunc faciant, & uti eidem meliores conditiones conciliare cupiant. Nec minus de benevolentia Leopoldi Hungariæ Regis confirmabat Goësius, qvi & operam daturus sit, ut Elector nexu Svecico exsolutus hoc bello medius agat. Unde & declinandæ ejusdem offensæ impium in arma Austriaca Neoburgico haut delatum, simultatis cum Electore manifestum. Haut eo secius Elector, cujus tantopere intererat controversiam cum Dano amice componi bello Polonico eo commodius expediendo, Kleistio iterum injungebat, ut circa inhibenda hostilia conniteretur. Se qvippe Svecos qvoqve ad pacem hortatum, qvos cupidissimos invenerit dissidio radicitus tollendo, stabiliendæqve amicitiæ, ac ut Danis ex æqvo circa qverimonias suas satisfiat. Ac illos satis intelligere, qvantum periculum res Protestantium incurrant, Regnis istis inter se commissis; præsertim ubi qvidam Germaniæ Principes in partes transierint. Ac declarasse Svecos, aliam se legationem ad limitem Regnorum plenis cum mandatis missuros, qvod Durellius Danis invisus sit. Unde Kleistius instare jubebatur, ut certus congressui dies diceretur suspensis interim hostilibus; ad qvem & ipse iturus sit. Eam rem Kleistius qvantum posset urgebat, inter alia hac ratione usus; cum Leopoldus immisso Poloniæ exercitu hujus causam tanto studio amplectatur, Dano eo minus festinandū esse, ne Polonos obfirmet, qvo minus commodas à Svecis conditiones admittant. Enimvero occinebant Dani; occasionem retro calvam esse. Addebat Gerstorfius; Austriacos non parum offendi, à Brandenburgico electioni moram injici, qvæ tamen accelerata efficacissimum sit remedium avertendis, qvæ Germaniæ immineant, periculis. Et qvod ejusdem in Anglia minister jactet; Electorem operam daturum, ut Protestantium sacris addictus Cæsar fiat. Idem Gerstorfius duo à se optari dicebat: unum, ut Elector ita se adversus Austriacos gerat, qvo Cæsare benevolo gaudere possit. Alterum, ut idem exercitum suum uno in loco teneat, ne legiones in aliorum gratiam hinc inde sparsæ atterantur. Nam Daniæ gratissimum esse Electorem non solum incolumem esse, sed & ejusdem potentiam gliscere. Porro cum Kleistius pacem inculcare non desisteret, Dani respondebant; posse bellum pariter cum tractatibus succedere; ac delegaturos se, qvibuscum ipse super prævia conventione agat. Sane videbantur hi fortunam armorum aucupari, & uti à Polonis disjungi nolebant, ita pro captu successuum viam sibi ad pacem cum Svecis apertam servare cupiebant, ac prout Poloni auxilia repræsentaturi erant, qvæ promiserant, si Sveci è Polonia Daniam infestarent; qvi casus nunc emergebat. Vicissim & Goësius belli eventus captabat, num qva clades Danis Austriacū auxilium arripiendi, arctumqve fœdus, qvod qværebatur ineundi necessitatem allatura sit. Contra Belgarum legati domum properabant, ne à præsentibus promissorum expletio postularetur; qvi ante susceptum bellum sæpius confirmarent, Belgas haut concessuros, ut Sveci vel latum pedem terræ amplius Daniæ decerpant. Demum Dani, postqvam Kleistium aliqvamdiu ambiguis sermonibus detinuissent, ipso urgente declarabant; sese tractatus cum Svecis acceptare, intra tres, aut qvatuor septimanas Hamburgi, aut Lubecæ instituendos. Qvod responsum delaturus Kleistius ad Regem Sveciæ ipse profectus est, qvod nemo ab Electore legatus apud eum ageret. Ei à Rege repositum: meminisse qvidem per Slippenbachium Electori se declarasse, tractatui cum Danis instaurando pronum se esse; qvod speraret, hoc ipso prohibere se posse, ne in arma erumpatur. Sed postqvam Danus illato bello necessitatem sibi attulerit in Holsatiam eundi, fervente jam actu bellico non posse amplius in tractatum, qvalem Danus cupiat, consentire; sed fortunam perseqvi decrevisse, idoneas conditiones cum cautione parituram. Nec commodius responsum, per qvinqve licet dies moratus Kleistius, extundere poterat; præsertim cum Rex jam super admittenda amplius Electoris opera scrupulum moveret. Ita hic deposita inani negotiatione in Pomeraniam revertebat, relicto Hafniæ famulitio, velut eodem reversurus.

1657. 10. Jul. 16. Aug.

§. 62. Ast

1657. *Elector rebus Svecorum diffidere incipit.*

§. 61. Ast Electorem statim, ubi de Danorum in arma cupidine intellexerat, non modica solicitudo subire cœpit, ne rebus Sveecorum in Polonia pessum euntibus ipse solus inter sacrum & saxum destitueretur. Neqve enim adparebat, qva ratione Svecus tot, tamqve potentes hostes sustinere posset, minuente indies ejus exercitu, acmodicis supplementis ob argenti inopiam; cum etiam, qvi amicos sese isti verbis ferrent, non modo auxilii nil præstarent, sed & ad priorem conditionem Sveciam redigi optarent. Cum autem Moscus jam utilissimas Sveciæ provincias pervastasset, ac Danus ipsa Regni penetralia petiturus videretur, sane constabat, Carolum Gustavum circa servandam rerum suarum summam magis laboraturum, qvam super alienis, & superfluis ancipiti eventu certaturum, eoqve vires suas ad tuendam Sveciam, ac Livoniam conversurum. Qvo facto ipse libidini ac vindictæ insolentium hostium exponebatur, non modica invidia apud omnes ob Svecicam societatem contracta. Eqvidem Sveco spes bellum Polonicum cum gloria finiendi nuper nata erat, postqvam Ragozius aperte in partes descendisset; qvi coronam à Polonis ultro sibi delatum iri animo præceperat. Qvæ spes cum fefellisset, Carolus Gustavus censebat, præclaram nunc occasionem natam Polonorum pervicaciam uno impetu frangendi, belloqve summam manum imponendi Poloniæ inter se, Electorem, Ragozium, & Cosacos dividenda. Qvem in finem acriter apud Electorem instabat: jam maturuisse occasionem, & flectendos aut frangendos Polonos. Igitur exueret languorem hactenus ostensum, & armis ad opprimendos Polonos conniteretur. Ast Elector, ut de Ragozii rebus magnifice sentiret, nondum à se impetrare poterat, cui nec animus, nec rerum usus tantæ molis capax; ac propriæ vires fluxæ, parumqve fide Cosacorum societas: tum & Austriacis ejus conatui palam sese objecturis, ac Turcarum Imperatore clientis se non autore ausa graviter ulturo. Missus tamen ad Regem cum parte copiarum Waldeccius, consilia ejus circa præsentem rerum faciem exqvisiturus, ac ut legiones per hospitia Majoris Poloniæ distribueret, novis delectibus supplendas. Etsi Rege vehementer instante Elector demum consensit, ut is exercitui Regio aliqvamdiu junctus maneret. Cui Rex magnifica de spe sua ingerebat, læta admodum Comiti, qvi Svecorum rebus impense favebat. Qvibus uti Elector firmiter niti haut poterat; ita in qvemvis eventum integra sibi omnia cum Ragozio retinere haut inutile ducebat. Unde per Abbatem Danielem Cosacorum legatum literas ad istum dabat de adventu in Poloniam gratulantes, atqve amicitiam offerentes. Mox & cum Ragozius Jaroslavia literas ad Electorem dedisset, de suo in Poloniam adventu significantes, Elector solitum verborum honorem reponebat. Inde apud Savichostam Waldeccius Comes, & Dobrzenius Ragozium alloqvebantur, non nisi laxioribus verbis de Electoris amicitia testantes. Nam jusserat hic omnem fœderis mentionem declinare, ac potius expiscantis ejusdem destinatis operam dare; simul eundem cautionem poscere, nil actionis ab eodem, aut successoribus in Majorem Poloniam, aut supremum Borussiæ, Warmiæqve imperium ullo titulo unqvam motum iri. Circa qvā tradendā Ragozio nil scrupuli movebat, modo de amicitia Electoris sibi constet. Cæterum mox ruentes in exitium ejus Principis res consilium Electoris probabant, isti qvocunqve modo innecti aversantis. Eidem inter alia id parum læti minabatur, qvod Cosaci tantum odii adversus eum concepissent, ut palam jactarent; ni Carolus Gustavus coronam Poloniæ suscipere velit, mori se malle, qvam sub Ragozii imperio vivere, qvod hic Ucrainam sibi concedere abnuisset, intempestiva circa aliena parsimonia.

Cum Ragozio a. cta.

1657. *21. Febr.* *17. Febr.* *14. Mart.* *19. April.*

§. 62. Eo periculosior autem evadebat Electoris status, qvod Austiaci qvoqve jam aperte bello Polonico sese immiscere aggrederentur, qveis dudum suspectus fuerat Elector, velut super bello Poloniæ inferendo ipsi cum Sveco in antecessum secreto convenisset, eoqve istius sub initium belli auxilium exposcentis preces rejectæ fuerant; id qvod Stenoni Bielkio, & Kleisto Svecorum legatis asseverantibus crediderant. Sed nunc Electorem Svecica societate avulsum sibi conjungere mire cupiebant. Unde & Ferdinandus Cæsar fœdere cum Polonis inito promiserat, sese operam daturum, ut tam Elector, qvam Cosaci ad officium Regi Regnoqve Poloniæ debitum revocentur; tum se paci conciliandæ incubiturum, si tractatione cum Electori suscepta occasio præbeatur. Reliqva fœderis istius capita erant, impediturum Cæsarem, ne Cosaci bello Polonico se misceant; simul laboraturum, ut tolerabilis pax inter Polonum & Moscum constituatur: Qvatuor militum millia se exautoraturum, qvi in Polonorum stipendia transituri sint: Polonis integrum fore in ditionibus

Austriaci Electorem Svecorum partibus abstrahere nituntur.

Fœdus Austriacorum cum Polonis. 1. Dec. 1656.

nibus Austriacis militem conducere, ut tamen iste miles extra Poloniam, & Borussiam adversus Svecos ne adhibeatur. Addebatur protestatio, hoc auxilio Polonis lato pacis Westphalicæ leges haut infringi. Ast seqventi anno post mortem Ferdinandi Leopoldus filius id fœdus arctius adstringendum judicaverat, ut in locum qvatuor millium ob ingravescens Poloniæ periculum justo cum exercitu sedecim millium, sub Austriacis signis ei subveniretur; ad qvam expeditionem Poloni collaturi erant qvingenta florenorum millia, ac militi sustentando qvotannis trecenta uncialium millia, præter annonam ac hiberna. Qvæ loca Leopoldus ob securitatem suam præsidiis firmaturus esset, pace facta restitueret. Vicissim promittebat Polonus, sese cum Cosacis tractationem suscepturum, pacem perpetuam cum Mosco initurum, ac cum Dano acturum, ut in armorum societatem qvamprimum concedat. In id fœdus recipiendos Danum, Belgas, Moscum, Tartaros, qvosdam Electores & Principes Imperii, & peculiariter Electorem Brandenburgicum ea lege, ut ablata restituat, & abdicata Svecorum societate ad veterem cum Polonia nexum redeat; cujus indemnitati à se satis cavendum sit. Ad isthoc fœdus conciliandum non parum contulerat Daniæ Rex misso Viennam Sestedio; qvi inter eam negotiationem expresse Legatum Polonicum percontatus fuerat; num Joannes Casimirus, & Ordines Poloniæ sincero animo Electori bene cupiant? Id qvod iste iteratis vicibus non sine exsecratione confirmarat, ac ejusmodi conditiones eidem indulgendas, qveis per Svecica arma nunqvam potiturus sit. Nam non adjuncto Electore huic negotio nil solidi subesse, qvod qvamdiu Sveci Pomeraniam Citeriorem insideant, Poloniæ à Svecorum invasione cautum non sit; eoqve connitendum, ut ea provincia Svecis erepta Electori reddatur. Idem qvoqve jussu Regis sui Hispanum Oratorem interrogaverat, qvo animo Austriaci in Electorem essent? qvi itidem de istorum in hunc studio multa cum affeveratione confirmaverat. Sane Leopoldus suis copiis in Poloniam tendentibus injungebat; ne Electorem offenderent; & si qvos hujus milites interciperent, humaniter habitos, illæsosqve dimitterent. Porro inter Austriacos, Polonos, ac Danos conventum fuerat arma non prius deponere, qvam Svecis Germania eliminatis; qvod qvamdiu isti in aliqva hujus parte hærcant, eidem solida pax nunqvam constitura sit. Ab istis Poloniæ citra idoneam causam bellum illatum, ac extraneos Principes in idem pertractos, implorato qvoqve ipsorum Turcarum auxilio; eoqve ansam præbitam, ut toti propemodum Europæ arma arripienda fuerint; idqve mali semper ab ea natione semper expectandum. Inde & à Leopoldo Franciscus Lisola ad Electorem missus, testando suo in hunc studio, ac qvantopere ipsi cordi sit, ut iste inter has Poloniæ turbas incolumis servetur. Cui & Joannes Casimirus in mandatis dederat, ut ipsius qvoqve nomine cum eodem super instauranda amicitia ageret.

1657.

1. Maii.

§. 64. Nec parum Electoris animum commovebat, qvod Belgæ, qvorum amicitiam rebus suis cumprimis proficuam judicabat, ob societatem Svecicam ipsum fere aversarentur, ministris Electoralibus incassum circa eos deliniendos satagentibus. Ac multum laboris hactenus exhauriendum fuerat, ne infesta meditarentur. Sane qvi inter istos fervidiore ingenio erant, jactabant; Electorem prius in angustias redigendum, si qvid auxilii eidem exhibendum sit; ac aliqvandiu inter adversa destituendum, si ad servandas suas rationes Svecorum conjunctione exuta redire debeat. Qvanqvam enim pleriqve, qvi in Belgio ad clavum reip. sedebant, in collisionem cum Svecis proclives non essent; legati tamen eorum in Dania odium in hosce acriter stimulabant, præcipuo turbarum incentore Conrado Beuningio. Unde & cum Elector Weimannum jussisset à Belgis auxilium contra Polonos petere, hic omnem operam inanem fore ominabatur. Ut tamen Electoris jusso satisfaceret, Joannem Wittium primo velut privatim consulebat; qvid facto opus videatur, qvod publice qvid petentem repulsam ferre molestum sit? Cui Wittius respondebat: sibi haut consultum videri de hoc negotio publice proponi; sed animos prius sensim præparandos. Addebat tamen, si Respublica subsidiorum qvid annuat, Electori eadem contra mentem, & rationes istius haut impendenda. Cæterum cum Elector ex fœdere, qvod præcipue contra Svecos directum fuerit, nil postulare qveat, eoqve pecunia crediti nomine præstanda sit, super cautione prius constare debere, ad eum modum, qvi ante biennium propositus fuerit, ut Pillavia Belgico milite insideatur. Ac si Elector cum Belgis consilia, & vires ad pacem in Borussia constituendam sociare velit, pecuniam haut desideratum iri. Qvam conditionem Weimannus declinabat, obtentu æmulationis,

Belgarum in Electorem animus.

1657. qvam Dani inde concepturi sint, si Belgæ in possessionem Pillaviæ immittantur. Nec Electori id responsum satisfaciebat, qvod id auxilium utiqve promovendæ paci adhibendum foret, qvam Poloni amplexuri haut videbantur, nisi armis compulsi. Sed nec fœdus cum Belgis adversus Svecos fuisse directum, qvorum mentio ibi non fiat, sed adversus qvosvis hostes. Haut eo minus Weimannus apud Ordines Generales proponebat, ut Elector ab ipsorum Republica literis pondus habentibus, legationibus, pecunia, auxiliis extra ordinem sublevetur; tum consilia avertendis malis imminentibus suppeditentur. Simul vesana Gedanensium destinata inhibeantur, qvi minati fuerant, se Pillaviæ qvoqve ostium obstructuros, si Sveci alveum Vistulæ navigationi ineptum redderent. Enimvero odium, qvo tunc in Svecos Belgæ flagrabant, in Electorem qvoqve redundabat, ac præsenti rerum facie satis habendum erat id effecisse, ut ne nocerent, ac intra limites communis amicitiæ retinerentur. Ac frustra insinuabatur, Electorem à Belgis destitutum Anglorum amicitiæ sese adpliciturum. Nam qvid ab hisce isti sperandum foret, Belgis satis constabat. Eqvidem Cromvellus Schlezero testabatur; metuendum esse, ne salutis suæ rationes Electorem compellant, ut relictis Svecorum partibus cum Polonis transigat. Cui hic confirmabat, à Polonis aliqvoties haut spernendas pacis conditiones oblatas; qvi & satis habituri sint, si idem medium deinceps gerere se velit. Id tamen hactenus ab eo repudiatum, qvod potior respectus boni publici, & communis Protestantium causæ, qvam privati commodi sit. Sed dolendum esse, ipsum ab omnibus qvorum intereſt, & qvi boni publici curam æqve cordi sibi testentur, plane destitui, ac inprimis ex Anglia nihil spei ostendi. Igitur cum omni ex parte magna vis hostium ingruat, cui sustinendæ is solus haut sufficiat, Mosco qvoqve copiis in limite contractis minante; demum Cromvello declarandum esse, an & qvomodo Electorem subsidio, cumprimis pecuniario, sublevare velit. Addidit Schlezerus de suo: Electorem fœderi cum ipso paratum, ac vel justo cum exercitu eidem adfuturum si idem velit; multa qvoqve de invadendo Mosco jactans. Qvæ Electori velut à rationibus suis abhorrentia valde displicebant; præsertim cum Cromvellus nondum super prioribus oblatis mentem suam exposuisset. Enimvero per intestinas Angliæ turbas, bellumqve Hispanicum ipsum Cromvellum angustia rei pecuniariæ urgebat; qvi demum sine circuitione significabat; frustra à se pecuniam expectari, qvam & Sveci apud se frustra ambierint. Et mox cum necessitas temporum alia consilia suscipere cogeret, gratia Electoris, qvæ & alias apud istum sat tepida fuerat, plane frigebat.

Cum Cromvello acta.

15. Maii.

§. 65. Qvia porro Elector eam tempestatem in Svecum coeuntem dudum prospexerat, magnopere laborabat, ut ista cum Polonis maturata pace anteverteretur. Unde sub initium anni Waldeccium ad eundem misit, rogaturum; ita conditiones pacis temperaret, ne per earum enormitatem hæc impediatur. Simul ut exponeret causas, qvæ Electorem ad affectandam pacem compellant. *Provincias ipsius ita exhaustas, ut vix deinceps alimenta statis præsidiis suffectura sint; exercitum morbis, aliisqve casibus valde minuisse: supplementa difficilia, qvod in Germania passim delectus ferveant. A Polonis tres exercitus formari, qvibuscum in proclive sit in tam late patentem provinciam irrumpere. Oppida Ducalis Borussiæ milite & operibus haut ita firmata, ut justam oppugnationem sustinere possint. Oppidanos ob jacentia diuturno bello commercia animis ægrescere. Qvi per agros, & minuta oppida bonis suis exuti sint, è necessitate vagis per provinciam prædonibus agglomeratos rapto vivere. Moscorum copias Borussiæ finibus propinqvare. Cæsarem Polonis addictum legiones ad limitem Marchiæ contrahere, qvi & cum aliis Electori suspectis ad Rhenum arma paret. Ragozii auxilia, qva Rex respiciat, fluxa. Cosacos unice sui conservationem qværere, ac non temere longius à finibus suis discedere, qvos & interjecta Brescia ab hisce oris separet. Saxoniæ Electorem atqve non modo insigne frigus, sed & adversa consilia ostendere. Danum jam aperte constituisse Svecorum progressibus sese objicere. Belgas, ac præcipue Hollandiam provinciam, qvæ fere negotiis ibi momentum dare solet, non parum studii in partes Hispanicas præ se ferre. Denique bello protracto exitium potius ipsius rebus, qvam insigne aliqvod bonum expectandum.* Qvod si Rex his rationibus motus nosse velit, numqvid de adversæ partis sententia Electori constet, ostenderet, id ipsi constare; Polonos solennem tractatum absqve Cæsaris, Daniqve interventu haut suscepturos, ac potius extrema omnia experturos, qvam Vistulam in Svecorum manibus relinqvant. Ita nullam pacis spem superesse, ni Rex saltem Thorunium reddere, ac Hauptum solo æqvare constituat. Qvia autem verendum sit, Regem etsi ad extre

Elector Svecum ad pacem hortatur

1657. extremum in ista consentire decreverit, id ante tempus cuipiam pandere dubitaturum, huic confirmaret, Electorem eas conditiones Polonis propositurum, non velut Rex jam istis annuerit, sed qvod ipse omni studio connixurus sit, ut eædem obtineantur. Qvod si Rex qværat, qvid Elector cedere decreverit, responderet: de Majore Polonia reddenda ipsum jam declarasse; reliqvorum qvidqvam cedere per proprias, Regisqve securitatem haut licere. Deniqve demonstraret; cum præcipue hostium vires Borussiam circumstent, necessum esse Electoris exercitum indivisum relinqvi, ne legiones hinc inde distributæ, demum plane destruantur, incolumitate atqve autoritate vacillatura, ubi armis non amplius fulciantur.

Svecus Electorem in partibus retinere studet.

§. 66. Ast Sveciæ Regi id maximo studio agebatur, ut Electorem magis magisqve bello inmergeret, jactanti; honestam Polonis pacem extorqveri non posse, nisi viribus eorum plane contusis. Unde & isto ad jungendas cum Ragozio copias digresso Slippenbachius per literas Electorem urgebat, ut dum Rex Ragozio sociatus hostem premit, ipse qvoqve ex altero latere eidem ingrueret, frangendæ ejusdem ferociæ, neu tam pulcra agendi tempora per otium tereret. Sed Elector excusabat, militem longo per hiemem itinere fatigatum qviete opus habere, qvo remper æstatem gerere possit, præsertim cum præsens tempestas pabulationi incommodissima sit. *21. Mart.* *15. Maii.* Idem Slippenbachius post Regiummontem accedens multis rationibus Electorem ad bellum continuandum stimulabat. Cui hic demonstrabat; se Polonis diutius resistere non posse, provincia sua aperta, diffusaqve invasionibus hostium exposita. Cum contra Svecis facile sit bellum producere, Regia Borussia tot munimentis facile vim hostilem eludente. Cui incommodo avertendo Slippenbachius proponebat, ut Elector suam Borussiam cum Regia permutaret, multis munitionibus firmata, & opportuno cum reliqvis ejus provinciis situ. Id qvod altius in animum Electoris penetrans non exiguam suspicionem eidem injiciebat. Idem qvoqve multis verbis Electorem in Austriacos, & Danos incitare moliebatur, inani eloqventiæ conatu, ubi rationes Status reclamant. Sane nova tempestate è Danis surgente, & ingruentibus Austriacis, simul fluxis Ragozii rebus omnes suas fortunas aleæ exponere ob commodum alterius, qvi voto suo potius prægravis futurus erat, prudentis haut videbatur.

Et Paulus Sapicha tunc è Lithuania Borussiæ fines irrumpens magnam populationem fecerat. Paulo post cum Austriaci expeditionem in Poloniam ordirentur Rex acriter instabat, ut istorum cœpto sociatis viribus mature obviam iretur. Ad qvæ Elector ambigue; arma utiqve in Austriacos vertenda, sed prius sibi cum Rege sermones conferendos. Interim cum Regi inter veteres novosqve hostes ingruentes aliqvid ad summam rerum faciens tentandum videretur, hic duodecim eqvitum, qvindecim dimacharum centurias Electorem poscebat, qvibuscum adjuncto Ragoziano exercitu Austriacis Poloniæ jam fines ingressis occursurus sit, Electore interim cum reliqvo exercitu proprios fines tuituro. Sed qvia ab Electoris rationibus abhorrebat Austriacos ultro lacessere, id petitum eludebatur. Missus tamen Poltosciam cum selecta manu Goertzkius summus vigilum Præfectus, ut Regem in Borussiam deduceret, si de communibus rebus cum Electore colloqvi placeret. Ast mox Danis in hostilia erumpentibus Rex omisso Ragozio Strasburgum progressus Electori de adventu suo, ac ipsius à se colloqvium expeti, significabat. Id qvod Elector declinabat obtentu uxoris partui vicinæ, qvæ & paulo post Kalendis Julii in ipso prope novilunii momento eidem filium peperit FRIDERICUM, post successorem. *1. Julii.* Cui dum mystico lavacro initiatur sponsores fidei fuere Ludovicus XIV. Galliæ Rex, Leopoldus tunc Hungariæ Rex, Joannes Georgius II. Saxoniæ Elector, Christianus Ludovicus Dux Luneburgicus, Wilhelmus Fridericus Nassovius, ac Bogislaus Radzivilius Princeps; tum Sophia Ernesti Augusti Ducis Brunsvicensis, & Electoris soror Ludovica Jacobi Curlandiæ Ducis conjux.

Elector res suas paulatim à Svecis disjungit.

§. 67. Interim Elector omnes suas copias à Regis exercitu revocaverat, negans fœdus ultra defensionem Borussiæ porrigendum, qvod & ipse Rex reliqvam Poloniam pro derelicta habere videatur. Contra Rex ostendebat, sibi ad compescendos Danos paulisper è Polonia digrediendum, non sine qverelis, Electoris cunctationem & ambigua consilia huic mutationi causam dedisse. Ast Elector justiores sibi qværendi causas ferebat, qvod nunc à Rege medios inter hostes destituatur, qvos sustinere supra vires suas sit. Unde se ad consilia compelli, à qvibus antea maxime abhorruerit. Sane cum exordio pacti Regiomontani positum fuerit, Electorem à Polonis destitutum vinculo, qvo iisdem antea

1657. tenebatur, liberatum; id qvoqve in præsens locum habere posse, ut iste vinculo prioris fœderis exsolutus sit, postqvam Rex in diversa digressus eundem deseruerit. Ac eodem jure, qvo Rex relicta Polonia ad sua tuenda accurrat, Electorem qvoqve seposito Sveciæ respectu circa sua servanda posse satagere. Et postqvam semel Svecico fœdere liberatus sit integrum sibi fore cujuslibet societatem affectare, qvæ rebus suis præcipue expediat. Mox & per Dobrzenium Brombergæ apud Regem instabat, ut qvia res suæ nisi tractatu cum hostibus suscepto salvæ esse neqveant, eum pace ipsius suscipere liceret. Hic Rex primo fortia consilia ingerere: non adeo desperatas res suas; simul opem, levamen, celerem è Dania reditum polliceri. Sed cum is intensius urgeret, ut anxietati civium aliqvid daret, ob aliena commoda perire aversantium, pollicitus Electorem in fraudem Regis nihil facturum, hic demum declarabat; si Elector aliis auxiliis plane destitutus eo necessitatis redigatur, se tractatum ab eo suscipi dissimulaturum, modo nihil amicitiæ adversum, ac rebus Sveciæ noxium concludatur. Idem qvoqve Bromberga ad Electorem scribebat: Sibi qvidem nunc in Daniam excurrendum; non tamen res Poloniæ plane abdicari, ac interim haut eo secius præstiturum, qvæ fœderatum deceant. Addebatur, se qvoqve paci acceptandæ paratum, ac eo fine Benedictum Oxenstiernam, & Slippenbachium cum idoneis mandatis in Borussia relinqvere. Sub idem qvoqve tempus Slippenbachius Regiummontem excurrens omnem lapidem movebat, ut Electorem intra Svecicas partes retineret. *Sat virium esse Electori finibus tuendis; nec Austriacum militem trans Vistulam in Ducalem Borussiam penetraturum, qvamdiu Svecorum res in Pomerania & Borussia Regia firmæ persistent. Qvin & ipsam belli rationem dictitare, Austriacos interiora Poloniæ haut petituros, sed tantum in propinqvo finium suorum rem gesturos. Legatum qvoqve Gallicum evulgato jam inter Austriacos & Polonos fœdere declarasse; eo modo pacem Westphalicam ruptam videri, ac Galliæ auxilium Regi præsto fore. Tum Gallum fœdere cum Svecis inito ditiones Electoris tutas præstiturum, modo mature auxilium evocet, nec ab Austriacis in transversum sese abduci patiatur. Qvin Regem intra duos menses in Poloniam reversurum, profligato bello Danico alii ducum delegato. Regem non dubitare, qvin Elector ad solida consilia impediendis Austriacorum destinatis animum adplicaturus sit, tantis indemnitatis sponsoribus. Gallos de submittendo auxilio confirmare, si res adversus Austriacos in Polonia, Borussia, aut Germania geratur: ac patere iter Gallicis copiis per Westphaliam, ac Bremensem provinciam, qvas fulcire in procinctu sit Regi in vicinia rem gerenti. Qvin si mascula consilia arripiantur, facile Austriacos Polonia extrahi posse, irruptione in hereditarias eorum ditiones facta; qvo casu præter Gallos etiam Angli in partes descensuri sint.* Inde ostentabatur uberrimus horum consiliorum fructus. *A Rege nil affectari in Germania præter Oldenburgicum forte & Delmenhorstianum Comitatum, ac minutis qvid eo tractu provincia Bremensi opportunum, ad invidiam declinandam. Ceterum è Dania belli præmium sibi petiturum Norvegiam, & Scaniam, ipso qvoqve Dania Regno in alium magis amicum translato. Electori autem partem insignem Silesiæ, & alia per Westphaliam commodo ipsi situ curaturum. Posse etiam cum Polonis tentari transactionem exclusis Austriacis hac lege, ut Borussia Regia præter Gedanum, qvod penes Polonos manere debeat, in Electorem transferatur, pro qva Regi suo Ulterior Pomerania, & aliqvid terrarum in Lithuania, aut summa pecuniæ dari qveat. Nam Polonos malle Borussiam penes Electorem, qvam Svecos, manere.* Enimvero cum Elector incerta ista, & in longum prominentia, ac infinitum bellum dubio eventu paritura, ac forte certas ipsius possessiones in exitium tractura repudiaret; id deinceps urgere cœpit, ut si utiqve manum communi causæ sustinendæ admovere nollit, in suscepto cum Polonis tractatu saltem limites ne migraret, qvi mediis inter bellantes observandi sunt. Cui laxioribus verbis respondit Elector; facturum se, qvæ præsens status ferat, & qvæ judicio cordatorum se adprobaturum confidat.

25. Jun.

§. 68. Ast Elector cum & ab initio invitus in bellum Polonicum pertractus foret, & ipsius maxime interesset id Regnum pristino in statu subsistere, simul facile perspiceret Svecorum in Polonia res haut fore stabiles, tot Principibus in eos conspirantibus; mature circa instaurandam cum Polonis amicitiam agere cœperat parario potissimum Vincentio Corvino Gosievio; qvicum circa finem superioris anni super omittendis hostilibus non tam pacto aliqvo solenni, qvam tacito consensu convenerat. Ad hunc postea Elector cubicularium suum Christianum Sigismundum Wreickium misit, qvi exponeret; Electorem optasse, ipsum ejusmodi mandatis à Rege & Rep. Poloniæ instructum fuisse, ut à se,

Cum Polonis super pace agi incipit.

17. Febr. *Wreich.*

1657. ise, ac Rege Sveciæ tuto super summa rerum agicum eodem potuerit; qvod spes foret, ipsum cui patriæ conditio penitus perspecta, ejusqve salus carissima sit, majus operæ pretium, qvam alios, fuisse facturum. Qvanqvam autem è domesticis Palatini Sapichæ non nemo Electorem monuerit, omnia qvæ à Gosievio agantur, meras offucias esse; istum tamen de hujus generoso animo ampliora sibi pollicitum, qvam ut ejusmodi delationibus fidem adhibeat. Unde & haut inficiaturum, qvæ inter ipsum, & Sparrium super omittendis hostilibus convenerint, & ut induciæ duas septimanas ante renuntientur, qvam ad hostilia iterum redeatur. Qvod si bellum continuandum sit, placere Electori, ut incendiis abstineatur, ac ut captivi utrinqve dimittantur. Ad qvæ Gosievius respondit: Regem Joannem Casimirum initio totum id negotium suæ fidei committere voluisse, concessa plena agendi facultate. Sed invidos id impediisse, jactantes, Regi parum honorificum fore in propinqvo loco versanti, si privatus tanti momenti negotium absolverit. Accessisse Gallos, qvi variis artibus proprium ob emolumentum pacem sufflaminare laboraverint, & utrique parti hanc suspicionem infixerint, neutri pacem cordi esse; ac inducias non alio fine qværi, qvam ut tempus extrahatur parandis armis, & ut adversa pars eo majore noxa obruatur. Urgebat inde, ut induciæ ad universam Poloniam porrigerentur. Id qvod ab Electore repudiatum, velut parum tutum. Nam si Poloni, fide data insuper habita, ipsum aliorum auxilio destitutum omnibus viribus oppressum eant, sane durissimas qvantumvis conditiones, qvas libido obtrudere sibi jubeat subeundas. Qvod cum Gosievius inficiari non posset, ut ne ipse ob crebra cum Electore commercia apud Joannem Casimirum suspicionem incurreret, id consilii suggerebat; ut Elector inducias renuntiaret. Qvo facto se Ordinibus Samogitiæ svasurum, ut cum Electore paciscantur, sicuti Marchici cum Majoribus Polonis fecerint; ut invasiones in alterutrius terras mutuo ne faciant, nec alios facere permittant. Inde Elector fidum hominem Novomiastum mitteret extremas pacis conditiones sibi significaturum, circa qvam conficiendam ipse omni studio sit incubiturus. Istis uti plenam fidem non adhibebat Elector; ita nec eandem repudiare, se potius integra omnia cum isto servare instituit. Itaqve Sparrium cum exercitu in Podlachiam tendere jussit, refovendum: ut tamen Samogitiis noxæ nil inferret, ac de eo ipsis caveret, si pariter iidem faciant: tum nobiles humaniter haberet, spe facta, tractatus jam agitari in bonum finem desituros. Qvod si occasio detur manum conferendi etiam cum certa victoriæ spe, potius cessim iret, ne recenti collisione irritatis animis tractatus difficiliores reddantur, aut plane abrumpantur.

Regina Poloniæ circa Electorem studium.

§. 69. Sed & circa pacem inter Electorem, & Polonos conciliandam haut parum nitebatur Regina Poloniæ Maria Ludovica. Ad hanc literas suggerente Electore dederat hujus Mater Elisabetha Charlotta, de filii salute solicita, rogans ut ad veterem amicitiam rem deducere velit. Hanc occasionem Regina arripiens Abbatem Cœnobii, cui Paradiso vocabulum, Stephanum de Majori Chrzastovvo Wierzbovvski ad Electricem Crosnã misit cum literis hoc argumento: *Ipsius epistolam testimonio sibi fuisse de ejusdem in se fiducia ac studio pacis; ex qva ut prudentia ejus, ac in bonum publicum cura eluceat, tum in ipsam benevolentia, & pro salute filii solicitudo, per qvam avertere studeat indeclinabile alias exitium, qvod ei immineat, ni mature à scopulis, ad qvos prava aliorum consilia ipsum seduxerint, cursum retrovertat. Notum sibi affectum, qvo Regem Joannem Casimirum prosecutus sit, qvem nondum animo ipsius exolevisse arbitretur. Sibi in promtu esse paucis verbis omnes ejusdem rationes diluere, si modo in memoriam eidem revocare velit à Canonico Vitnrkio proposita, & literas sua manu scriptas, per qvas Qvartiani ad imperia ipsius capessenda parati erant futuri, antequam adhuc cum Svecis transegisset. Sed ad illas nunqvam responsum sibi redditum. Haut eo minus omnia ista qvantum liceat placidissime interpretaturam. Enimvero prout in præsens iste se gesserit, ita fortuna in posterum usurum; ac prout nunc consilia ceperit, ita vel amicum, vel irreconciliabilem hostem à se habendum. Si, uti jactat, antea inevitabilis necessitas adversus officium, propriumqve emolumentum agere subegerit, ac nunc, ubi tuto possit, ad utrumqve haut revertatur, nunqvam Deo aut hominibus facta sua adprobaturum, ac totum orbem Christianum judicaturum, ad talia ipsum compulsum rationibus parum solidis, & qvæ haut temere condonari possint. Ita demum id negotium extremæ necessitati imputandum, si uti per hanc nexu sese erga Poloniam exsolvi crediderit, eodem modo longe majore æqvitatis specie omni fœdere cum istius hostibus se liberaverit, qvos & utiqve secus ocyus hostes habiturus sit. Qva vi metuqve fundentur, non ultra subsistere possé,*

10. April.

Ejusdem litera.

1657. *posse, quam qvousqve iste duraverit. Qvin in aprico esse, periculum, qvo Elector ad conjunctionem cum Svecis compulsum se ferat, haut ita grave fuisse, qvam qvod nunc imminet. Cæterum se qvidem qvantum valeat ad hoc negotium collaturam, cui præmium immortalis gloriæ propositum sit; ac vel vitæ suæ dispendio emturam, ut tot populis horrenda calamitate oppressis aurea pax restituatur. Nec minus apud se pondus habere benevolentiam tantopere sibi æstimatæ Principis, ac preces Fœderati Regis, qvi huic reconciliationi operam suam offerat; ac ipsam temporum conditionem omnes moras abrumpi jubere, ni tanta necessitudine sibi junctos percuntes videre velit. Tam splendido seqvestre utendum, antequam torrens velut negotiorum in talia consilia propellat, è qvibus pedem amplius referre non detur, ac ubi sibi ad exponendam amicam operam nil amplius facultatis relinqvatur. De qvibus Electrix liqvidius judicatura sit, ubi singula ex latore harum pluribus intellexerit. Gallum se ideo elegisse, ut absqve interprete cum ipso loqvi possit. Valde se metuere corruptiones tum omnibus aulis, tum Electoris aulæ solitas. Spem tamen sibi esse, ipsam pro prudentia sua nihil omissuram eorum, qvæ ad Electorem præsenti statui subtrahendum pertinent. Magnum sibi desiderium fuisse eum videndi, ac qvod Gedanum instituerit iter, cum præcipue scopum habuisse; qvem facile victura fuerit justa causa, ac solidissimis rationibus suffulta, & ubi generoso animo proposuerit, perstare adhuc Joanni Casimiro fraternum amorem, qvo Electorem semper amplexus sit, & ex anteactis eundem nil odii, sed acerbissimum dolorem sensisse.*

Ejusdem hortatio ad pacem. §. 70. Idem qvoqve Abbas prolixe differebat de studio Reginæ in Electorem, ac uti solicite satagat Regem, ac Senatores permovere, ut præteritis oblivioni datis in conditiones Electori gratas consentire velint. Qvo fine & Leopoldus Hungariæ Rex operam suam interponat, misso ad pacem conciliandam legato, ac ut Elector qvoqve fœderi nuper inter Polonos atqve Austriacos inito adscribatur; cujus vi socii ad auxilia sibi mutuo ferenda adversus qvosvis aggressores teneantur. Qvo ipso & Electori abunde cautum sit tam adversus Svecum, qvam alios. Danum qvoqve huic fœderi nomen dare cupere, arma Sveciæ inferre paratum. Ac ejus fœderis vi Hatzfeldium valido cum exercitu in Poloniam moturum. Nec minus Hispanum huic fœderi accessurum, cui alias in proclivi sit Electori in Clivica provincia negotium facessere, ubi hic Svecis adhærere perrexerit. Tartarorum Hanum numeroso cum exercitu in finibus stare, ad nutum Joannis Casimiri auxilium ferre promtum. Aliam Tartarorum manum in procinctu esse ad irruptionem in Transsylvanos faciendam distrahendo Ragozio, cui & alias cum Sveco parum conveniat. Cosacos super transactione cum Polonis agere seqvestre Leopoldo. Moscum jam Smolensciam pervenisse ingenti cum exercitu, ac recta Livoniam petere, Electori qvoqve hostilia illaturum, ni à Svecis sese disjunxerit, Gosievio qvoqve è Lithuania in Borussiam incursuro eo ipso tempore, qvo Austriacæ copiæ Vistulam attigerint. Universam Poloniæ Nobilitatem in procinctu stare, ut in hostes sese effundat. Sveco nil supplementi sperandum neqve è Svecia ob metum Danorum, nec è Pomerania funditus exhausta. Galliæ res in præsens non ferre, ut Svecum pecunia sublevare possit; & ut maxime possit, dubium esse num velit, tanqvam ad bellum sibi inutile, & scopo suo repugnans. E Cromvelli amicitia Svecum hactenus parum solidi traxisse, ac deinceps minus adhuc tracturum ob dissidia militum & affatim negotii facessentibus Hispanis, atqve Carolo Stuarto. Nec ullam auxilii spem Sveco à Germaniæ Principibus, qvorum multi Dano sint addicti, aut domi sat qvod agant habeant: universos eventum Electionis Cæsareæ expectare; nec temere opes suas alienis usibus impensuros, qvibus ipsi opus habituri sint, ubi turbas in Imperio surgere contigerit. Nobilibus Majoris Poloniæ injunctum, statim atqve Austriacus miles Poloniam ingressus sit, Marchiam irruptione facta popularî. Polonos sæpe institisse, ut publice declaretur, Electorem cum omnibus successoribus jure in Borussiam excidisse; ac eandem Neoburgico, aut Dano, aut alii potenti Principi fiduciaria lege offerendam. Sed Joannem Casimirum restitisse obfirmante Regina, qvæ spem fecerit, Electorem meliora consilia capessiturum, ac impedierit, ne ad extrema decurreretur, emendari postmodum nescia. Ni tamen Elector occasionem occupare properet, Reginam coactum iri eum justæ Polonorum ultioni destituere. Omnes mirari cæcitatem Electoris, qvod periculum sibi imminens non videat, aut si videt, non in tutum sese subducere festinet; cujus causa non alia esse possit, qvam qvod pravis consiliariis circumsideatur. Denique si Elector utiqve in rectam viam redire velit, ne momentum qvidem temporis negligendum esse, qvamdiu Reginæ ad rem aliqvid conferendi fa-

cultas

1657. cultas sit. Nam diutius extrema differri non posse, Electoris exitium productura, qvæ hactenus Regina ægre inhibuerit. Nec esse qvod Elector in pace cum Svecis communi confidat; cujus negotiatio plane evanuerit, & qvam Poloni audire nolint, ni Svecus Borussia plane eliminetur. Qvin ne congressum qvidem, aut ulla seqvestrium officia admissuros absqve omnium fœderatorum consensu. Qvæ Svecus jactet de loco tractatuum, & legatorum designatione, figmenta esse ad Electorem inani spe lactandum. Non dubitare Reginam, qvin Mater ad Filium isthæc omnia fiet, cum perscriptura. Sed ab hoc solidum & pressum responsum expeti, non apologiam. Non enim amplius qværi, bene an secus Elector fecerit; sed num ipsi sententia stet, cum omnibus suis ob Svecorum pertinaciam, & ambitionem perire, an vero mature, & dum adhuc ejus ratio habetur, infelici bello se subducere. Addebantur plura de Regis & Reginæ affectu in Electorem, & uti hæc dudum de eodem ad coronam Poloniæ provehendo meditata sit.

De supremo Borussiæ imperio à Polonis obtinendo agitur. 20. Jun.

§. 71. Ista qvidem tantisper in medio relinqvebat Elector, donec Rege Sveciæ discessum è Polonia adornante placuit Bogislaum Radzivilium, & Ottonem Sverinum Tilsitum ad Gosievium mittere, super conditionibus pacis exqvisituros, de qvibus iste tam multa hactenus jactaverit. Is eas ad votum Electoris fore confirmabat, modo hic Svecorum partes abdicare velit. Accessere mox à Rege Poloniæ missi Episcopus Warmiensis, & Gosievius, qvibuscum interveniente Francisco Lisola Regis Hungariæ legato negotium serio susceptum. Ubi initio qvidem Elector id duntaxat agere cupiebat, ut sibi medio deinceps esse liceret. Sed Lisola maximo studio nitebatur, ut is Sveco plane avulsus adversæ huic parti innecteretur. Ac satis apparebat ea ratione à neutra parte gratiæ qvid iniri, qvin utriusqve odium incurri, ac Polonis hoc modo integrum jus in Borussiam mansurum, qvo nisi conjunctionis pretio hi cessuri non erant. Unde super plena pace tractatio suscipienda erat, etsi publice non nisi de neutro statu spargeretur. Eo in negotio præcipua difficultas circa summum Borussiæ imperium vertebatur, qvod Elector itidem à Polonis, prout Svecus concesserat, stipulari cupiebat, Polonis contra ad pristinam conditionem eundem retrahere studentibus. Unde Elector aliorum sibi operam circa id negotium promovendum ambiendam statuit. Ac Danorum qvidem sententiam super eodem Kleistius explorare jubebatur; qvi anceps admodum censebant, ei imperio ab Electore obnixe insisti.

1657. 21. Jul. Danorum sup. eo sententia.

Polonos nimium qvantum affici jure in nobilissimam provinciam. Præter veterem Imperii in Borussiam actionem, qvam Leopoldus suo consensu intermori haut sit passurus, accedere respectum Domus Austriacæ vi postremorum cum Polonia pactorum. Daniæ & Belgarum rationes non admittere, ut id summum imperium Electori adqvisitum ejus prosapia extincta in Regnum Sveciæ devolvatur. Borussos in id genus imperii haut proclives. Qvod & Electori multis modis inutile sit; ac posteris ejusdem multo tutius fore, si præcipuis molestiis nexum fiduciarium comitantibus per pacta exsoluti titulum cum onere protectionis Polonis uti ante a relinqvant; qvo & ad splendorem fastigii sui alias sat sublimis haut indigeant. Sed & eo omisso pacem Electori eo fructuosiorem ac stabiliorem fore, vicinorum qvoqve evictione eo promtius accessura; cum contra Poloni data occasione ad amissa recuperanda conniti haut sint omissuri, turbulentis Borussiæ civibus frigidam suffusuri, ac vicinis ob respectum Svecicæ successionis ad Electoris auxilium eo tardioribus futuris. Contra si Elector summo in Borussiam imperio careat, ejus nomine super successione Svecis haut obstrictum fore. Ad qvæ Kleistius reponebat: *Omnibus constare, Electorem non solum debita à Polonis defensione cum maxime opus esset, haut gavisum, sed & ab his ipsis oppressum, eorumqve immanitate compulsum, ut Borussiam à Svecis recognosceret. Eo vinculo cum post Elector propriis viribus apud Svecos se exsolverit, qvo jure ab ipso postulari posse, ut veterem cum Polonis nexum iterum subeat? Aut num is tenebatur jus absqve sua culpa à Svecis adqvisitum Polonis recuperare? Nec ad rem facere, qvod Qvartiani, qvi Electori arma intulerunt, à Joanne Casimiro defecisse excusentur. Nam sufficere eos Polonos fuisse, & tales qvidem, penes qvos tunc robur Regni fuerit, ac eo tempore istos Borussiam incurrisse, qvo Elector summa vi ad servandam Poloniam nitebatur; utut perspiceret, plurimos, eosqve potentissimos Senatores vel plane Svecis accessisse, vel saltem ea mente fuisse, ut nil aliud superesset, qvam ut Svecus ad istorum qvæstionem responderet, utrum se solenni ritu in Regem Poloniæ legi vellet. Ac multa per secula nunqvam hostem ita alte in Poloniæ viscera penetrasse, qvam Sveco factum eo tempore, qvando Elector solus, & adversus ipsos Polonos horum jus in Borussiam tueri debebat. Qvod autem res dein aliam faciem induerit, & Joannes Casimirus è Silesia in Poloniam regressus aliqvot Palatinatus, & ipsos*

1657. *ipsos Qvartianos in se trahere, ac reparato exercitu in eum statum pervenire potuerit, ut jam cum hoste ex æqvo de pace agendi facultas sit; id istis temporibus deberi, qveis Elector Svecorum viribus in se pertractis Polono respirandi, ac vires recolligendi spatium fecit. Qvod longe pluris æstimandum, qvam qva nunc Elector à Polonis postulet. Horum rationes circa hoc negotium in eo potissimum verti, ut super amicitia Ducis Borussiæ ipsis cautum sit. Qvod si igitur Polonis amicitiam colere cordi sit, id etiam cum supremo Borussiæ Principe fieri posse, eiqve per pacta solidum fundamentum substernendum. Sed si Poloni alia meditentur, etiam vasallum non plus toleraturum, qvam teneatur, & placeat. Ac Polonos supremo suo jure ita turpiter abusos, intolerandis molestiis Electori, ejusqve majoribus illatis, ut nemo eidem vitio daturus sit, si istis nexus, eiqve conjunctis oneribus se suosqve posteros subducere instituat. Et quia etiam tenuissimo titulo remanente idem periculum Electori immineat, non sufficere recens introducta onera amoliri, relicto vocabulo, qvod nunqvam effectu vacuum esse potest. Noxium juxta & ignominiosum fore Electori, si tanto labore parta nunc velut nunqvam possessa pro derelictis habere velit. Si Borussiæ Ordines huic negotio reluctari aggrediantur, propriis commodis & sanæ rationi reluctaturos, nec co minus operam lusuros. Sane eam ipsam ob causam Svecum immunitatem à bello Borussiæ negasse, qvod hæc a Polonia penderet. Aut an jam iis excidisse credendum sit rationes, qvibus Electorem ad primam cum Svecis transactionem tanto animorum motu compulerint? Retinere hos eundem Principem, retinere privilegia circa sacra, & civilia: tolli extraneos respectus diffidia tantum excitare aptos, & pecunias, qvas provocationibus in Poloniam insumant, in proprios usus, aut debitam justitiæ administrationem impendi posse. Romano Imperio, & Austriacis causa nil esse, qvare Electori id dignationis invideant, qvod in Polonorum manibus adspicere coguntur. Danorum, & Belgarum solicitudinem super futura Svecorum successione haut ita necessariam esse, uti præsentem pacem. Nec apud communes tractatus arduum fore idoneum ei incommodo antevertendo temperamentum invenire. Denique eam rem Electori tantopere cordi esse, ut citra eam in pa-* 4. Jul. *cem cum Polonis consensurus non sit.* His rationibus victi Dani cum Polonico legato super eo negotio agere instituunt; sed hoc defectum mandati excusante, Rosenvvingius denuo ad Electorem, inde ad Poloniæ Regem missus est ei negotio urgendo, qvod Danorum valde interesset, Electorem Polonis reconciliari. Promtum qvoqve Rex 1657. Daniæ se ferebat evincendo tractatui inter istos concludendo; ad idem qvoqve Belgas permoturus, qvi alias ob Elbingense pactum sat moderatos erga Sveciam se gerebant. 29. Jul. Etsi mox Polonicus legatus Danis fatebatur, Polonos jam antea decrevisse Electori summum Borussiæ imperium offerre; ac jam negotium pacis cum isthoc fervere.

§. 72. Hucusqve cum res processisset, alio modo circa pacem inter Svecos, Danosqve, qvam hactenus, agendum erat. *Circa pacem inter Svecos & Danos considerationes.* Igitur Elector Kleistio significabat; se qvidem petente Slippenbachio super persequendis tractatibus scripsisse: sed valde se *23. Aug.* dubitare, num Sveci serio rem agant, ac non potius tempus extrahere laborent. Cum autem ipse Danis nullam suspicandi ansam præbere velit, ita negotium istud moderaretur Kleistius, ut amotis scrupulis solida ibi amicitia stabiliatur. Sane qva ratione consilia Svecorum nitantur capere se non posse. Nam insuper habitis suis hortatibus multum diffidentiæ ostendi, & arcum nimis intendi. Et qvia hisce nihil heic sit, qvod amittere qveant, ac facile sit aliena aleæ exponere, ad extremum fabam in se cudendam videri. Unde esse, qva re ipse suæ securitati prospiciat. Ista autem Kleistius summo silentio premere, ac omnia ad huncce scopum dirigere jubebatur. Huic re perpensa expedire videbatur, hactenus exercitum seqvestris munus haut ita abrupte abjicere; præsertim cum Gallicus legatus circa id negotium in se pertrahendum satageret, qvi ne præter mentem Electoris ad finem properaret metus erat. Nam conflato semel inter Svecos, Danosqve bello non istius intererat protinus id finiri, ne isthac cura exsolutus Svecus valentior in Poloniam regrederetur, ægrius inde Borussia dimovendus, forte & infesta Electori intentaturus. Sed & Belgæ jactabant; brevi mandata sibi missum iri ad operam paci conciliandæ adhibendam. Unde haut è re Electoris erat ab eo negotio ipsum excludi, qvod nosse ejusdem intererat, an, & qvousq; Danus bellum continuaturus sit; an, & qvomodo Polonis atqve Austriacis sese innecteret? Qvæ omnia explorandi, ac qva opus foret, in usum Electoris vertendi nulla occasio erat, nisi exercito seqvestris officio. Ast mox cum improvisa Sveci in Holsatiam irruptione, prosperisqve ejusdem auspiciis libido bellandi apud Danos valde refrigerari inciperet, ac utut verbis adhuc magnifici, reipsa tamen

 men fatis ostenderent, cupere se tractatus promoveri, ac de formula pacis concipienda jam differerent; Kleistius tempus judicabat officio isti sese subducere, ne pax maturè nimis coiret; eoqve arrepta occasione Danorum declarationem Regi Sveciæ adferendi Hafnia discedebat, relicta ibi tantisper familia, ne id negotium planè deponere videretur; & Electori accessus ad idem integer foret, si ita ex usu judicaretur. Et cum Kleistius à Rege Sveciæ parum gratum responsum accepisset, eo minus placebat Hafniam remeare; qvod Dani desiderio pacis, ut duras à Svecis propositas conditiones mitigarent, facilè ab Electore communicata in hujus fraudem vulgare possent. Sane certum erat, Danos fortunam armorum secuturos, & ea adversante pacem in gratiam Polonorum, aut Austriacorum haut dilaturos. Qvod fœdera Danorum spectabat, Rex Daniæ dubitaverat Austriacis sese illigare ob diffusas nimis horum rationes; & qvia ipsi Daniæ periculosum erat, si isti arridente successu ad loca maritima pedem figerent. Unde & maluerat, si inter ipsum, Svecos, & Polonos sine Austriacis pax clam inveniri posset, sponsoribus Electore, Anglis, & Belgis. Nam ut in societatem belli, qvod jam inter Austriacos & Svecos surgebat diuturnum, & longius grassaturum, Dania pertraheretur, haut placebat, opibus exhausta, & repentinis invasionibus obnoxia. Idem quoqve optabat, Svecos Germania eliminari posse, modo id propere, & afflictis horum rebus, nullis adhuc eorundem in Germania partibus, & Gallorum viribus alibi districtis, fieri posit, se qvoqve mari prævalente. Nam si re in longum extracta partes iterum ad æqvilibrium redeant, anceps sibi fore ditiones suas aleæ exponere, & ad extremum id periculi subire, ut non minus à potentibus auxiliaribus, qvam à Svecis opprimatur. Sed & Belgicis Legatis parum placebat, Danos cum Austriacis arctius jungi; qvod qvamdiu Belgis cum Gallia conveniat, fœdus Austriacum ipsis probari neqveat: ac Svecos etiam sine Austriacorum ope Borussia amovendi viam superesse. Qvin & Sveciæ Rex ostendebat, se super Borussia haut ita difficilem fore, qvo Polonis, Belgis, ipsisqve Danis satisfaciat. Eoqve cupiebat, ab Electore rem ad congressum deduci, cui à Polonis adhibendi sint ab Austriacis partibus aversi. Nam ubi super reddenda Borussia mentem suam declaraverit, fieri non posse, qvin pars Nobilitatis Polonicæ, cui Austriaca suspectentur, paci suffragatura sit; qva de re sibi probe constet; eoqve & ipse pacem sine Austriacis concludi cupiat.

Belgarum de ista mutatione judicia.

§. 73. Ast apud Belgas, ubi super ista mutatione inauditum esset, ea res, uti solet, variis sermonibus agitabatur. Aliis ea mutatio periculosa videbatur, qvasi qvæ vix tuto ac salva existimatione fieri qveat. Polonicas partes debiles, & uti infelicer si succumbant, ita suspectas si emergant. Qvis eligat miseros amicos? Qvis fidat hosti reconciliato? Austriacum auxilium remotum atqve intentum: Danicum haut satis potens: Polonos, qvo accesserint, omnia vastare: à Belgis parum solidi expectandum. Contra Svecum vigilantem, alacrem, felicem, cui summa suarum rerum salva sit, utcunqve alea cadat; & qvem Galli, & Angli, penes qvos summa jam potentia, pessum ire haut sint toleraturi. Mosum invidia in Austriacos facile Svecis reconciliandum. Deniqve utut sit, suspectum qvam maxime, & periculosum, sacerdotes in Polonia, & Austriacos per arma firmare. Partes librare in medio positum, ac tractatus pacis bonis conditionibus promovere tam rebus Protestantium, qvam Electoris tutissimum. Alii contra Sveciæ debilitatem ostendebant, rebus serviendis duræ & infidæ, & qvæ Electorem tam ancipiti negotio immersum nunc destituat. Svecos ut in Borussia, Samogitia, aut Pomerellia pedem figant manifesto cum periculo conjunctum, qvi nil nisi dominatum in Mare Balticum, & circumsitas regiones anhelent. Unde in tempore providendum, ac securitatem qværendam non extra partes desidendo, sed alacriter sumtis armis; ac in ipsa Holsatia hostem qværendum, belloqve finem imponendum. Non deesse causas Electori, qvare à Svecorum partibus discedat, à qvibus initio vi coactus, ad extremum desertus sit. Nullam aliam rationem esse ditiones Electoris in tuto collocandi. Cum Polonis facile conveniri posse, qvi pro indole liberorum populorum in pacem proclives sint; qvos & dudum inauspicati belli tædeat, ac qvibus persvasum sit. Electorem adversus ipsos nil nisi ex necessitate fecisse. Qvod Austriaci nimia inde incrementa sumturi metuantur, id longe minus periculosum, qvam si Sveci vel latum pedem suo imperio adjiciant. Alii mediam viam commendabant; à Polonis supremum Borussiæ imperium in satisfactionem, & Warmiam ad finem usqve belli obtinendam, ac ut ipsi à partibus remoto paci conciliandæ operari liceat. Interim arma qvovis modo reti-

1657. nenda, sed eorum usum suspendendum, qvoad adpareat, num per tractatus hisce turbis finis imponi qveat. Si à Polonis jam dicta obtineri neqveant, tutissimum videri aliqvantum adhuc in Svecorum partibus subsistere, qvam existimationem & incolumitatem in compromissum mittere. Ast si Poloni ista annuant, Sveci contra immunitatem à bello, & seqvestris munus non concedant, transactione bonis conditionibus cum Polonis facta adversus Svecos tentandum, qvod commodiore via declinari neqveat. Ita qvidem, qvi per otium inanibus sermonibus aliorum Principum fata differebant. Sed qvi ad clavum Reip. sedebant, isthac rerum conversione optabant Electorem sese vinculo, qvo Svecis innexus sit exsolvere, & ad Polonorum amicitiam redire, saltem ut bonis conditionibus medium deinceps se gerat. Cui rei Svecus sat causæ præbeat destituto Electore in diversum facessens. Tractatui suscipiendo à Lisola ansam præberi, ac legatos Belgicos in tempore adfore negotio isti promovendo. Eqvidem initio isti summum Borussiæ imperium haut satis digerebant: ad extremum tamen fatebantur, suæ Reipublicæ qvam maxime interesse, ut Elector tam contra Poloniam, qvam Sveciam firmetur. Ac Joannes Wittius pollicebatur, ita se eam rem moderaturum, ut Elector in præsenti statu relinqvatur, cui tamen isthæc rerum conversio infructuosa elabi non debeat. Circa idem tempus Belgarum legati Regiummontem accedentes Electorem ad Danica consilia pertrahere laborabant, ac ut ad Polonorum amicitiam rediret. Qvibus ab Electore responsum; *nullam aliam viam pacis cum Polonis instaurandæ esse, qvam ut sibi supremum Borussiæ imperium relinqvatur. Qvamdiu enim Polonis ullum jus in terras aut portus Borussiæ restet, se non posse non omnibus rationibus, turbis, atqve bellis ejus Regni involvi, prout & hanc ipsam ob causam præsenti bello immersus fuerit. Atqve has molestias in futurum eo magis metuendas, qvod Joanni Casimiro proles non sit successionis capax. Unde & jam id diadema hinc à Mosco, inde ab Austriacis captari; qvi cum tanta domestica sint potentia succincti, qvantum eo casu suæ Borussiæ periculum immineat facile judicari posse. Præterea etiam præsente Poloniæ statu subsistente post reductam pacem sibi non satis cautum; ac semper metuendum, ne ditio sua ipso justitiæ obtentu turbetur, ac demum penitus manibus suis extorqveatur, præsertim Polonis immani odio in Protestantes flagrantibus. Deniqve offensam ob arma à se capta istis alta mente repostam manere, data occasione ulciscendam, Borussia plane in ditionem redacta. Unde Protestantes cleri Polonici acerbitatem non minus, qvam alibi sensuros, commerciis qvoqve Polonorum libidini obnoxiis futuris.* Ita & isti facile agnoscebant, ex isthac rerum conversione Electori emolumentum qværendum, sive apud Polonos, sive apud Svecos; ut tamen ita ad bellum id finiendũ incumbat, ne alterutra pars opprimatur. Nam & oppressionem Svecorum, & luculentam nimis Polonorum fortunam tam Electori, qvam Belgis ex æqvo periculosam. Ac Belgas ad evictionem transactionis cum Polonis ineundæ faciles fore. Scrupuli tamen nonnihil Electori injiciebat, qvod Danis parum auxilii à Belgis expectandum videretur, postqvam isti semel in bellum descendissent. Eqvidem ubi Danis fortuna faveret, Belgæ haut invisuri erant, modo isti nimium ne progrederentur. Ubi res male succederet, fortasse miseratione infelices amicos prosecuturi erant; cæterum auxilio iisdem negato pacta cum Svecis utcunqve invisis firmaturi. Nec obscure iidem jactare incipiebant; Danis se svasisse, ne temere in arma erumperent; nunc eos suis fatis relinqvi. Iidem & concedere nolebant, commercia in Sveciam inhiberi; id qvod Dani postulaverant. Nec amplius Moscorum in Mari Baltico dominatus desiderabatur. Metus qvoqve erat, ne Cromvellus Sveciæ suppetias ferret, si ipsi aperte Danos sublevarent; qvorum & potentiam nimis gliscere Belgio haut expediebat. 1657.

Sveci tractatus cum Polonis impedire student. Aug.

§. 74. Inter hæc dum negotiatio cum Polonis fervet, Svecis facile subolebat latius procedi, qvam ut Electori immunitas duntaxat à bello qværatur, qvod palam præferebatur, ac de partibus plane mutandis agi. Unde Slippenbachius circa ventilandas, qvæ in utramqve partem adferri poterant, simul diluendas rationes, qvæ Polonicam societatem svaderent, satagebat. Harum istas præcipuas esse. *Electorem sua societate ad firmandam Svecorum potentiam nimium conferre, qva ipsum demum maxime pressura sit. Svecis nil esse, qvod amittant, cum Elector de egregio patrimonio periclitetur, cujus vastitas bello extracto declinari neqveat. Qvin longe satius fuisse, Electorem extra belli consortia remotum arma cum Svecis adversus Polonos haut sociasse. Carolo Gustavo orbem angustum esse, ut cuilibet ad limites ambitioni ejus ponendos accurrendum sit. Rationes Electoris utiqve reqvirere, ne Sveci Borussiam Regiam* [illegible] *retine-*

1657. *retineant, nec ipsum omni ex parte velut indagine cingant.* Enimvero ista destruere in proclivi esse. *Ne vel maxime gliscens Svecorum potentia Electori fraudi esse qveat, per pacta jam satis provisum. Habere non minus Sveciam, qvod hoc bello amittat, qvem Electorem, provinciis cismarinis hostium invasioni obnoxiis. Nec tamen ob evastatam provinciæ partem de summa rerum desperandum. Conjunctione cum Svecis Electori plurimum autoritatis accesisse; cui judicio sit, qvod omnes tantopere laborent, Austriaci, Mosci, Poloni, Dani, Belgæ, ut Elector Sveco avellatur, qvod utriusqve ditiones ita opportuno invicem situ sint, ut isti conjuncti res magnas præstare qveant. Qvæ ad invidiam Regi faciendam de ambitione jactentur, inania esse. Nam eum Borussia velle cedere, si alibi eidem satisfiat; qvin eam provinciam Electori offerre. Ex adverso cogitandum Electori, sincerum amicum relinqvi, ambiguum ejus loco recipi. Abdicari amicum, in qvem tam multa impensa sint, & qvi eo nomine magnopere ipsi obstrictum se profiteatur; & aliorum amicitiam qværi, qvæ sincera ac tuta esse neqveat. In fœderibus id maxime respiciendum, ut cum iis contrahantur, à qvibus maximum commodum, aut maximum damnum proficisci qveat. Atqvi Svecorum, & Electoris ditiones ita positas, ut mutuo sibi utilissima, aut infestissima esse qveant, prout Principes invicem fuerint. Si Sveciæ Rex & Elector citra æmulationem atqve suspicionem consilia, viresqve socient, non adparere, qvem metuere debeant; præsertim ita opportune ad oram maritimam positi, ut inde belli sedem in alienas terras transferre in proclivi sit. Ast ubi ipsos dissidere contigerit, non posse non Electoris terras arenam bello præbere. Qvæ ratio esse possit à sese alienandi generosum, ac bellicosum Regem, Protestantium præcipuum, victore exercitu succinctum, qvi circumpositas præstantissimus Electoris provinciis munitiones possideat, à tergo totius Regni viribus suffultus? Poloniæ amicitia niti admodum anceps esse, qvæ seipsam servare neqveat: nec minus Austriacis confidere lubricum. Deniqve nec tuto cum Polonis tractari posse, anteqvam constet, num secreta horum cum Austriacis pacta sublata sint super diademate Polonico in hos translato. Qvid enim Electori futurum, si Joanni Casimiro Austriacus Rex succedat?* Cæterum nosse cupere, qvo loco ea res sit, ne Rex suus inter suspiciones diutius anceps hæreat. Non tamen repugnare, qvo minus Elector per tractatus hostes illudat, modo prius cum Rege ipsi recte convenerit, ac utrinqve consilia in omnem eventum capiantur.

§. 75. Enimvero ista tanti non habebantur, qvo minus cœpti tractatus absolverentur, Slippenbachio per laxiora verba dilato. Id negotium inter multas difficultates processerat, Polonis ægre ad cedendum summum Borussiæ imperium descendentibus. Qvos Elector præcipue urgebat ostentato Sveci adversus Danos progressu propediem in Poloniam redituri. Ac cum Poloni vicissim Austriacos ingererent, Elector cum exercitu in Germaniam abiturum se ferebat, castrisqve inter Landsbergam, & Custrinum positis pro captu rerum sociatis cum Sveco copiis bellum administraturum. Cæterum etsi initio Elector medius inter partes agere, ac bello abstinere maluerat; id tamen haut ferebant Poloni, Austriaciqve, minis juxta, promissisqve instantes, ut media consilia abrumperentur. Æqve graviter Svecum offensum iri declarato in neutram partem studio; & nullo contra hunc fulcro, ni adversis eidem partibus sese illiget. Inprimis autem Electorem movebat, qvod Svecus Danos ad prælium compellere non posset, eoqve bellum id in longum extrahendum videretur; qvodqve idem Senatu impense rogante in Sveciam diceretur abiturus, projecta, aut in longum prolata spe in Borussiam revertendi. Qvi & nullo modo solius Sveciæ viribus tot hostes amplius sustentaturus credebatur, Gallo & Anglis nil subsidii conferentibus, & Belgis infensa spirantibus. Ordines qvoqve provinciales, gravitatem onerum, ac imminens exitium magnis qvestibus differentes animum Electoris labefactabant. Sed nec alia ratio erat supremum Borussiæ imperium à Polonis obtinendi, sine qvo Electoris rebus ea in provincia nunqvam satis cautum habebatur. Sed & Lisola una cum Polonis Citeriorem Pomeraniam ostentabat, clamitans, qvamdiu Sveci in Pomerania hæreant, Germaniam nunqvam tuta pace fruituram. Nam eam nationem in arma proclivem pacem ferre non posse; & Gallis nunqvam libidinem decessuram Germanos lacessendi, qvamdiu à tergo immineant, qvi horum vires distrahere possint. Cui rei jam pulcerrimam occasionem allubescere, Sveco à tot potentissimis hostibus circumdato, si Austriaci Poloniqve Electoralibus juncti Pomeraniam invadant, eaqve distractione Dano spatium præbeant cum Luneburgicis, & Westphalicis sese jungendi, qvos omnes jamdudum Sveciæ viciniæ tædium ceperit. Ac in proclivi fore Pomeraniam Electori tradere maligno oppidorum provisu, ac non paucis in res

1657. Tractatio cum Polonis absolvitur.

1657. novas pronis. Asperaverant qvoqve Electoris animum damna à transeuntibus Svecorum copiis in ipsius provinciis velut studio data, ut ipsius exercitui alimenta subtraherentur. Nonnihil qvoqve ad rem faciebat, qvod Neoburgicus Galliæ amicitiam occupaverat; unde Electori proficuum videbatur Austriacis propius innecti. Certe id manifestum erat, Svecorum armis alibi distractis provincias Electoris Polonorum populationibus expositas jacere, qveis omnibus locis occurri non poterat. Cæterum uti super summo Borussiæ imperio Electori demum satisfactum fuit; ita ut Braunsbergam permutatione sibi adqvirere posset Elector, haut dabatur, Joanne Casimiro excusante, in sacra bona nil sibi potestatis competere. Ab eo tamen ad Pontificem literæ dabantur, ut hujus consensu Electori hæreditario jure id oppidum adqvirere liceat, pro aliis in Borussia reditibus, salvis ibi Romanis sacris. Id qvippe oppidum & portu commodum, & in media Borussia situm maxime in oculos Svecorum incurrere; qvi & priori bello id interceperint, & his temporibus idem in potestatem redigere conati sint. Unde plurimum interesse, idem valido præsidio custodiri: id qvod à nemine commodius, qvam ab Electore ob vicinas ditiones præstari qveat. Ad eas literas qvid à Pontifice responsum sit, nobis haut compertum. Sane eam rem effectu caruisse constat. Cupiebat qvoqve Elector ad Vistulam sibi locum concedi, Mevam, aut Montaviam, qvo de transitu ejus fluminis sibi cautum foret. Sed id præfracte abnuerunt Poloni, ne in aliena potestate esset navigationem Vistulæ intercludere.

Simulata conventio. §. 76. Cæterum qvia hactenus vulgatum fuerat, nil aliud agi, qvam ut Electori utrinqve à bello abstinere liceat, qvo Svecos qvid gestum foret, eo diutius lateret, placuit dicis causa pactum induciarum publicare hoc argumento. Omnia hostilia utrinqve protinus cessatura ad finem usqve tractatuum, pro communi pace instituendorum, & qvoad ea pax concludatur. Interim Electorem in præsenti statu relinqvendum, nec circa regimen Borussiæ à Rege, aut Republica Poloniæ turbandum. Qvo ipso tamen nullum valorem vel consensum, aut possessionem accommodari conventioni cum Sveco, qvam Respublica nunqvam pro valida agnoscat, & contra eam protestetur. Electorem copias suas è Polonia deducturum, qvando hoc pactum à Polonis ratihabitum fuerit. Reliqva loca, qvæ præsidiis ejusdem teneantur, ad pacem usqve communem manerent. Hac conventione comprehendi Domum Austriacam, & Regem Hungariæ, Czarem Moscoviæ, Regem Daniæ, ita ut Elector hisce nil infesti inferre debeat, iisdem paria facturis; ut tamen hac conventione super negotiis Imperii Romani nil dispositum intelligatur. Post deductas in propria utriusqve partis copias utraqve pars transitu per alterius ditiones abstineat, neu hostiles copias terra marive in alterius terras, portusqve admittat, neu transitum concedat; ac neuter alterius hostibus annonam, aut qvidqvam subsidii suppeditet, aut aliunde adportato transitum concedat. Commerciis pristinam, qvæ ante bellum fuerit, libertatem fore. Ratihabitionem intra qvatuor septimanas faciendam. Subscripserant Gosievius, & Somnitzius in castris ad Wierzbolovam, & seqvestris nomine Franciscus Lisola. Additus erat secretus articulus, ne id pactum obligandi vim haberet, velut qvod ex condicto alios ob fines ita in speciem sit adornatum. *22. Aug.*

Vera pacta absolvuntur. 19. Sept. §. 77. Revera autem Welaviæ super summa rerum transactum fuit; ubi capita qvædam ad Regem Joannem Casimirum rejiciebantur, qvibus expediendis Elector Hoverbeqvium Warsaviam mittebat. Haut qvippe placebat Electori super istis suo congressu cum Rege tractare, sed omnia prius transacta cupiebat, colloqvio non nisi circa disponendas in futurum actiones bellicas impendendo. Humanitate inde certatum inter Regem, & Electorem super designando congressus loco, Rege in arbitrium hujus conferente, ubi, qvando, & qvo comitum numero conveniendum foret. Sed cum ista in placito Regis relinqveret Elector, demum Rex declarabat, se Brombergam, seu Bidgostiam accessurum, ibiqve Electorem è Borussia in Marchiam tendentem expectaturum, ubi & conventa utrinqve jurejurando sint firmanda. Haut eo minus post transacta Welaviæ omnia Czarnecius cum colluvie Tartarorum & Walachorum, qveis agrestres sese agglomeraverant, in Novam Marchiam irruptione facta magnam populationem fecerat, incensis septuaginta vicis, ac pecore, frumentoqve avecto. Ad qvem cum rectores provinciæ Wolfgangum Erasmum Bornstedium misissent, de isto facto qvesturum, Polonus excusabat eam impressionem susceptam, anteqvam sibi de transactione inter Regem, & Electorem constaret. Sed & Electorales *Oct.* *Bornsted.*

Paulo

1657. *Pax Wel.* Paulo Wurtzio Svecico Duci cum Cracoviensi præsidio apud Landsbergam transitum concessisse. Incendia pleraqve per incuriam facta, & qvod provinciales profugi ignes non extinxissent. Se tamen ut ista sibi displicere testaretur, sex suorum militum in ignes conjici jussisse. Sed nunc cum pacem absolutam norit, ejus leges curate observaturum, ac in Pomeraniam Svecicam versurum, innoxio per Electoris provinciam itinere sumto. Ita autem pacta, qvæ à loco ubi conclusa sunt Welaviensia, à loco ubi confirmatio accessit Bidgostiana nuncupantur, habent. 1657.

IN NOMINE PATRIS, FILII ET SPIRITUS SANCTI, UNICI VERIQVE DEI, Amen!

§. 78.

Pacta Welaviensia seu Bydgostiana.

NOtum sit omnibus, qvod cum superioribꝰ annis, eoqve ipso tempore, qvo Serenissimus & Potentissimus Princeps ac Dominus, Dominus JOANNES CASIMIRUS, Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Mazoviæ, Samogitiæ Livoniæ, Smolensciæ, Czernichoviæqve, nec non Svecorum Gothorum, Vandalorumqve Hereditarius Rex: Inclytumqve Poloniæ Regnum, & Magnus Lithuaniæ Ducatus, Moscovitico bello, Cosaciciqve implicarentur turbis; Sveci infestis pariter armis eandem peterent Poloniam, tandemqve in Prussiam Regiam & Ducalem irrumperent, ita, ut Ipse Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus FRIDERICUS WILHELMUS, Marchio Brandenburgensis, Sacri Romani Imperii Archi-Camerarius & Princeps Elector, Magdeburgi, Prussiæ, Juliæ, Cliviæ, Montium, Stetini, Pomeraniæ, Cassubiorum, Vandalorumqve, nec non in Silesiæ Crosnæ & Carnoviæ Dux, Burggravius Noribergensis, Princeps Halberstadii & Mindæ, Comes Marcæ & Ravensbergi, Dominus in Ravenstein; Ejusqve Ditiones ac subditi, infestis Svecorum armis ac hostilitatibus, convocatis undeqvaque contra Ipsum Svecicis copiis, ita peteretur & urgeretur, ut cum ipsis ad pacta qvædam, premente necessitate fuerit adactus, indeqve hostilia qvædam inter Serenissimum Poloniæ Regem, & Serenissimum Electorem Brandenburgicum insecuta patrataqve fuerint; Tandem per singularem DEI gratiam clementiamqve interveniente & mutuam Concordiam, Serenissimo ac Potentissimo Principe ac Domino, Domino LEOPOLDO, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæqve Rege, Archi Duce Austriæ, Duce Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæqve, per Ipsius Consiliarium Cameræ Aulicæ, & ad hosce Tractatus Ablegatum, Illustrissimum & Excellentissimum Dominum Franciscum de Lisola, Dominum de Tysen, & Marienfelde, conciliante tam Sacræ Regiæ Maj.tis qvam Sæ. Seren.tis Electoralis Plenipotentiarii: Ex parte qvidem Suæ R.æ M.tis qvam Suæ Seren.tis Electoralis Plenipotentiarii: Ex parte qvidem S.æ R.æ M.tis Poloniæ, Reverendissimus Illustrissimus & Excellentissimꝰ Dominus Wenceslaus Comes in Lesno, Lescrynski, Episcopus Warmiensis, & Dominus Vincentius Corvinus Gosicroski, Supremus Thesaurarius & Campi Mareschallus, Magni Ducatus Lithuaniæ, Vielisensis, Punensis, Marcoviensis, Gubernator, Oeconomiarum Olitensis & Graudentensis, Administrator. Ex parte verò Serenitatis Suæ Electoralis, Illustrissimꝰ & Excellentissimꝰ Dominus Otto, Liber Baro à Schwerin, Dominus in Landsberg, Olderwigshagen & Drewitz, hereditarius Electoratus Brandenburgensis Camerarius, Serenissimi Electoris Brandenburgensis Consiliarius Status intimus, & negotiorum Feudalium Director, nec non Serenissimæ Electricis, Supremus Aulæ Præfectus, & Capitaneus in Oranienburg. Et Dominus Laurentius Christophorus à Somnitz, hereditarius Camerarius in Ducatu Pomeraniæ, ejusdem Serenissimi Electoris Consiliarius Status intimus, Cancellarius in Pomerania Ducali & Capitaneus Neo-Stetinensis; Necessariis ad hoc instructi mandatis, perpetuam Pacem, Concordiam atqve amicitiam inter prædictum Serenissimum ac Potentissimum Regem, Magnumqve Lithuaniæ Ducem, ejusqve successores & Regnum Poloniæ, Magnumqve Lithuaniæ Ducatum: Tum Serenissimum Electorem Brandenburgicum in Prussia Ducem, ejusqve successores, his, qvæ seqvuntur conditionibus, pacti sint, instaurarint atqve concluserint.

1657.

1. *Prædicta Pax quemadmodum in perpetuum fida & sincera erit ; Ita hoc ipso momento, omnis inter utramqve partem, utriusqve partis copias, milites, subditosqve hostilitas cessabit ; Neutra pars in alterius damnum qvicqvam tentabit, aut tentari patietur, sed altera alterius gloriam, utilitatem & securitatem, modis omnibus promovere studebit. Qvicqvid verò durantibus hisce bellis, uni vel alteri parti, tam in Regno Poloniæ, quam in Prussia Ducali, aut singulis illorum incolis, ab una vel altera parte damnorum, injuriarum, molestiarumve, sive per vim atqve expeditiones militares, sive per exactiones, ablationes, aut alios modos illatum fuerit, illud omne utpotè, perpetuâ oblivione sepultum, nunqvam exsuscitabitur nec eo nomine, tam Sacra Regia Maj. tas Regnumqve Poloniæ, aut Provincia aliqva, eidem unita, aut subditorum qvisqvam, cujuscunqve gradus dignitatis aut conditionis fuerint, quam Serenitas Sua Electoralis, Ejusqve subditi, milites ac Ministri, poterunt se invicem, aut singulorum hæredes, vel Terras, Ditiones, Belli-Duces, Milites, Subditos convenire, compellare, aut qvidqvam ab iis petere aut postulare, multo minus vi extorqvere, sed ista omnia utrinqve abolita erunt, ac deinceps alter alterius commodum promovebit, damna autem mutuò avertet ; salvis nominibus & debitis civilibus, inter Regni, Magni Ducatûs Lithuaniæ, & hujus Ducatus incolas, ante vel durante hoc bello contractis, qvibus solvendis unusqvisqve teneatur. Neqve iis, qvi præsidia Electoralia, per hoc bellum habuerunt, aut qvovis modo cum Serenissimo Electore, aut ejus Officiariis, in Regno Poloniæ contraxerunt, hoc omne illis respectu amicitiæ & intercessionis Suæ Serenitatis Electoralis, à Suâ Regiâ Maj. te ipsis indulgebitur, & nullâ in re ipsis contra pristina jura, reliqvasque libertates omnes, qvalescunqve sint, absqve nllâ exceptione aut reservatione, qvibus antea fruebatur, præjudicio erit.*

2. *Qvi hujus belli causa, à Polonis & Electoralibus capti fuerunt, sine lytro, & relicta ipsis suppellectile, quæ exstabit, pristinæ libertati reddantur, si qvi vero alterius partis signa secuti fuerint, atqve militiæ sese addixerint, isti relinqvantur parti, nec reposcentur. Bona immobilia & literaria documenta, qvæ ab utraqve parte ratione hujus dissensionis arrestata, vel Fisco addicta fuerunt, legitimis eorum Dominis restituantur, non obstantibus qvibusvis donationibus, à quocunqve & qvovis titulo factis.*

3. *Utraqve pars, in modernis hisce bellorum tempestatibus, sedulo communi saluti & defensioni intenta erit, contra quoscunque illius perturbatores, paciqve & mutuæ securitati stabiliendæ, pellendisqve è Regno Poloniæ, Magno Ducatu Lithuaniæ, & Ducatu Prussiæ hostibus, unitis consiliis, viribus ac conatibus incumbet, non obstante qvovis alio nexu aut conventione, quæ huic æqvissimæ intentioni & reciprocæ obligationi obstare posse viderentur, vigore autem hujus pacti pro rescissis habentur.*

4. *Serenissimus Elector, omnia, qvæ per Universum Poloniæ Regnum, Magnumqve Ducatum Lithuaniæ & Episcopatum Warmiensem, per hoc bellum, aut per Tractatus Sveeicos, qvocunqve titulo occupavit, ac ipso facto possidet, statim, atqve hæc conventio, à Sua Regia Maj. te & Senatoribus, ac præcipuis Regni, Aulæqve Officialibus, eidem assidentibus, ratihabita fuerit, restituet plenarie & absqve ulla reservatione ; Evacuatio locorum fiet per Commissarios, utriusqve partis communi consilio, juxta solitam belli rationem, absqve injuria aut molestia ulla incolarum, & sine demolitione fortalitiorum novorum & antiqvorum, nisi id ex communi partium consensu, qvibusdam in locis expedire videatur, & sine ablatione rei tormentariæ ad Episcopatum spectantis.*

5. *Qvorum intuitu, & aliorum præsertim infra specificatorum, & aliis justis de causis, Ducatum Prussiæ iis finibus circumscriptum, qvibus Serenissimus Elector, illum olim Jure feudali, ante hoc bellum exortum, possidebat, ipse deinceps & descendentes ejusdem masculi, ex toro ejus legitime procreati, indeqve descendentes omnes, donec qvispiam superevit, ex descendentibus masculis S.æ Ser. tis El. ralis Jure supremi Dominii, cum summa atqve absoluta potestate, sibi habebunt, possidebunt, regentqve absqve omnibus ante hæc præstitis oneribus.*

6. *Qvanqvam vero Serenissimus Elector, Ejusqve descendentes omnes masculi, omni prorsus Vasallagii nexu, qvo hactenus Regi & Reipublicæ Poloniæ obstricti fuerunt, iisqve omnibus, quæ inde dependent, liberentur, non tamen perpetua feudi alienatio inde seqvetur, sed deficientibus masculis ex prænemorata linea legitima Electorali descendentibus, Seren. mis Regibus & Reipub. Poloniæ jus suum integrum, in præfatum Ducatum reservatur, & tali pacto præfatus Ducatus a Republica Poloniæ non avelletur ; Qvæ tamen reservatio interim ante casum existentem, Juri supremi Dominii Serenitatis Suæ El. ralis, ejusqve descendentium, nullo modo præjudicabit.*

Promittit etiam Sua R. a M. tas tam pro se quam pro successoribus suis, se in casu non existentium descendentium, specialem habituros

1657. *turos rationem Agnatorum Ser. tis S. æ El. ralis nimirum Domus Culmbacensis, & Onolsbacensis, & officia collaturos apud Regni Comitia, ut casu Caducitatis existente, etiam illi aliis præferantur, & ad successionem præfati Ducatus admittantur, sub iisdem feudi conditionibus & obligationibus, quibus ante hac Seren. mus Elector, ejusque Antecessores, illumque vi vigore investituræ possederunt.*

Sua Reg. a Maj. tas atque Respub. Poloniæ, hoc ipso exsolvunt Status, officiales, omnesque Prussiæ Ducalis subditos, priori Juramento, quo hactenus obstricti fuerunt; Cujus loco Seren. mus Elector, juramento se, ac subditos omnes Prussiæ obstringet, ad observantiam horum pactorum, & Fœderis Perpetui, in Termino extradendæ ratificationis, & præterea universi Prussiæ Ordines Magistratus, Officiales, Arcium, Portuum, Fortalitiorum Civitatum Præfecti, jurabunt, se, casu caducitatis existente, Seren. mum Regem ac Rempub. Poloniæ, pro solis & immediatis Dominis agnituros, eisque omnem obedientiam, fidemque debitam, præstituros, idque in singulis Ducum Prussiæ homagiis, coram deputatis Seren. mi Regis ac Reipub. Polonicæ, repetent, juxta formulam juramenti specialem, quæ hic sequitur, de die vero ad præfatum juramentum decernenda, cum sua Regia Maj. te vel ejusdem Legatis conveniet.

Ego N. N. juro, quod casu caducitatis existente, quo possessio plenumque Dominium Ducatus Prussiæ, ad S. am Reg. am Maj. tem Poloniæ & Rempub. pertinebit, juxta tenorem Tractatus, inter S. am Reg. iam Maj. tem & Ser. tem S. am El. ralem, die decimo nono, mensis Sept. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo initi, Serenissimum Poloniæ Regem, ejusque successores & Rempublicam, pro solis & legitimis ac immediatis Dominis meis, agnoscam, eisque debitam fidem & obedientiam præstabo, sic me Deus adjuvet, per Jesum Christum, Amen.

8. *Deficientibus masculis descendentibus, ex linea El. rali præsenti, superstitibus fœminini sexus Marchionissis descendentibus, aut his non exstantibus, propinquo gradu agnationis S. am Ser. tem El. ralem ejusque posteros attingentibus, quisquis in Prussiæ Ducatu, tum temporis succedet, summam persolvet, de qua inter Sa. cram Reg. Maj. tem & Ser. tem S. am El. ralem conveniet, in ipsa Ratificatione, quæque ibidem exprimetur. Donec autem exsoluta fuerit, occupare ac possidere dictis Marchionissis, aut supra dictis proximis hæredibus, licebit Præfecturam Insterburgensem, cum omnibus eo spectantibus prædiis & Præfecturis Cameræ, quas vocant vulgo Cammer-Æmbter, dictis, iisque omnibus omni meliori modo uti frui debebunt. Hac tamen lege, ut quicquid ex fructibus dictæ Præfecturæ percipient, illud in defalcationem & extenuationem præfatæ summæ Capitalis imputetur; Qua persoluta, tenebuntur illam Præfecturam cedere legitimis Prussiæ possessoribus, nec ultra quid in illam prætendere.* 1657.

9. *Serenissimus Elector, ejusque descendentes masculi, Barones, Nobiles, Civitates & Magistratus, ac subditos omnes Prussiæ, cujuscunque gradus ac conditionis sint, in avitis, receptisque Privilegiis Statutis, Juribus ac Libertatibus, huic conventioni non derogantibus, conservabunt ac manutenebunt, nec quicquam in contrarium attentabunt, aut innovabunt, vel à quovis attentari aut innovari patientur. Ipsis quoque justitiam, juxta Jus Prussiæ usitatum & receptum, cæteraque statuta & consvetudines administrari curabunt; Si quis in inferioribus instantiis gravatum se prætenderit, ad supremum Tribunal Appellationum à Serenitate Sua Electorali in Prussia Ducali erigendum, provocare poterit, ibidemque decenti modo jus suum persequi. Ulterior provocatio sive Ordinaria sive extraordinaria, aut quocunque nomine veniat, nullum inveniat locum. Præses autem & Assessores istius Appellationis Judicii, à Serenitate Sua Electorali, ejusdemque descendentibus Masculis constituentur ex Prussiæ Ducalis indigenis & terrigenis, iisque illi juramentum præstabunt, nec subditi querelas suas, ad Regem Regnumque Poloniæ ullo modo deferre poterunt, aut ab eis admitti. Similiter Sua Regia Maj. tas & Respubl. Poloniæ promittunt, casu devolutionis existente, se præmemoratas Statuum Prussiæ libertates, Privilegia, Statuta, Consvetudines, juraque recepta, integra atque salva, dictis Statibus deinceps semper conservaturas, illosque in quieta & tranquilla possessione eorum omnium manutenturas, nihilque in iis omnibus innovaturas.*

10. *Loco Vasallagii pristini, Serenissimus Elector, ejusque Descendentes, perpetuo, ac inviolabili fœdere, Serenissimo Regi ac Regno Poloniæ conjungentur, per quod utriusque partis stabiliatur in perpetuum securitas, in eum qui sequitur modum.*

11. *Serenissimus Elector, ejusque Descendentes, fidam cum Serenissimis Regibus, Regnoque Poloniæ, & Magno Ducatu Lithuaniæ colent amicitiam & unionem, nunquam cum Serenissimorum Regum vel Regni hostibus, aliquod fœdus, directe vel indirecte inibunt, in præjudicium Regis & Reipublicæ, transitum hostibus, per ditiones suas, portus & propugnacula, annonam quoque & commeatum ac qualecunque subsidii genus, ipsis denegabunt,*

1657.

gabunt, nec portus suos vel munitiones ipsis quocunque modo vel titulo, in possessionem tradent.

22. Subsidia, quæ in hoc præsenti bello, Serenitas Sua Electoralis, Serenissimo Regi ac Reipublicæ Polonicæ conferre tenebitur, illa in particulari tractatu, hac de re inito, specifice designata sunt ac limitata, quæ conventio vigore præsentis pacti per omnia servanda erit; Quoties autem finito hoc bello, novum aliquod aliud bellum contra Serenissimum Regem ac Rempublicam Poloniæ orietur, Sua Serenitas Electoralis ejusque Descendentes tenebuntur mille quingentos pedites, & quingentos equites, Serenissimo Regi ac Regno Poloniæ subministrare, quibus postquam ex Ducatu, Prussiæ Ducalis, educti fuerint, Rex Regnumque Poloniæ, sustentationem subministrabunt.

23. Vicissim vero Serenissimus Rex, ejusq; Successores & Regnum Poloniæ, ac Magnus Ducatus Lithuaniæ, reciprocam cum Serenitate Sua Electorali ejusque successoribus, servabunt amicitiam, nullum hostibus ipsius aditum in S.æ Ser.tis Electoralis terras concedere, sed potius defensioni, conservationi ac securitati Ducatus Prussiæ, omnibus modis consulere debebunt; præsertim si hujus conventionis vel subsidii missi causa, (de quo supra) Serenissimo Electori, ejusque successoribus, quisquam & quicunque fuerit, sive in præsenti, sive deinceps, bellum indicere, aut Ducatui Prussiæ inferre voluerit, Serenissimus Rex & Regnum Poloniæ, adæquato ipsi subsidio, subvenire tenebuntur.

24. Copiis Regiis per Prussiam Ducalem quando opus fuerit, iter patebit, sine maleficio tamen, noxa aut damno ullo incolarum, ordinabit quoque Serenissimus Elector, Ejusque descendentes, itinerum rationes, & quicquid inde dependet; Idque ut eo rectius fieri possit, mature adventus exercitus Polonici aut turmarum, Serenissimo Electori aut Posteris ejus, vel in absentia eorum, iis quibus gubernatio Ducatus commissa erit, à Sua Regia Majestate, vel à Regni Generalibus, vulgo Feldherren, indicandus erit; Ordinationi autem prædictæ, exercitus Polonicus, ejusque Duces, parere necesse habebunt. Pariter liberum erit Suæ Ser.ti Electorali, ejusque Posteris, Prussiæ Ducibus, eadem ratione & cautelis suprамemoratis, per Poloniam ac Prussiam Regalem, copias militares ducere.

25. Navibus utriusque partis propriis, sit liber cum omnimodâ securitate præstandâ, aditus atque transitus per portus, qui sunt in alterutrius partis dominio, absque præjudicio commerciorum & fortalitiorum, & cum omnimoda eorundem securitate, de qua inter partes deinceps conveniet. Libera quoque erit utrique parti, in alterius ditionibus, annonæ, Commeatus, ac omnis subsidii bellici coëmptio; Utraque pars, in alterius partis Terris, militem conducere poterit, Illam tamen eo nomine amicè prius compellabit, atque desuper inter utramque partem, de modo, conveniet, prout fœderis atque amicitiæ ac temporum ratio expostulabit, & hoc semper observabitur, ne ullum partibus incommodum, aut subditis damnum afferatur.

1657.

26. Exercitium Religionis Catholicæ Romanæ, prout ante hoc bellum Svecicum, juxta antiqua & recentia pacta, in Prussia Ducali viguit, aut vigere debuit, conservabitur aut restituetur. Libera erit eam profiteri volentibus, nec ullus unquam ex Ducalibus subditis, jam eam profitentibus, aut inposterum professuris, eam ob rem interpellabitur; Sacella itidem & Oratoria, ac bona omnia Ecclesiastica ipsis appertinentia ubivis tam in confinibus, quam alibi integra, tuta & concessa illis erunt, in iisdemque liberum ex doctrina, institutisque Catholicis Romanis exercitium habebunt; Nemo eo nomine turbabitur, premeturve, nemo Religionis Catholicæ causa, ullam vim injuriam, contumeliam, molestiamve perferet, & quicunque eos aliqua injuria affecerit, severe punietur. Ad munera & honores, iis qui ex Catholicis idonei fuerint, liber aditus erit, Quicunque etiam in Ducatu, Catholici Barones, Nobiles, Civitates, jura Patronatus legitimis acquisiverit modis, in locis ubi Jura illa ipsis competunt, iisdem uti ac frui absque impedimento atq; contradictione poterunt. Si vero alii Compatroni non Romanæ Religioni addicti fuerint, inibi atque lis de dicto jure atque ejus exercitio oriatur, à Commissariis, à Serenitate Sua Electorali, ex utraque Religione, pari numero constituendis, componetur vel decidetur, juxta præscriptum Juris Canonici. Templum quoque Regiomontanum, cum suo cœmeterio, & locis ad id pertinentibus ac fundatione, aliisque Juribus receptis, in eo statu, quo ante hoc bellum fuerunt, aut esse debuerunt, conservabitur. Persona Ecclesiastica iis immunitatibus & foro inposterum gaudebunt, quibus hactenus gavisæ sunt, aut gaudere debuerunt, juxta pacta priora. Jurisdictio spiritualis Reverendissimi & Excellentissimi Domini Episcopi Warmiensis, juxta pacta; intacta & integra conservabitur, in Parochum & omnes alias Ecclesiasticas personas, Catholicæ Religioni addictas. Omnibus denique Juribus, prærogativis ac libertatibus fruentur, quæ tam in antiquis, quam recentibus Pactis & fundationibus contenta sunt, quæ hic in hac solum materia, denuo confirman-

1657\. *firmantur, ac pro specifice expressis & declaratis habentur. Calendarium hactenus usitatum & receptum pariter retinebitur. Similiter Serenissimus Rex Poloniæ & Respublica, pro se & Successoribus suis promittunt, qvod in casu devolutionis, nihil in præjudicium tam Augustano-Lutheranæ, qvam Augustano-Reformatæ Religionis innovabunt aut attentabunt.*

17\. *Commercia inter Regni Poloniæ, Magni Ducatus Lithuaniæ & Ducatus Prussiæ incolas, libera erunt ac secura; Circa controversias vero qvascunqve ratione commercii, & omnium inde dependentium vel eo spectantium, aut qvæ ad illud quocunqve modo referri possunt, commissio instituetur ad instantiam partis poscentis, & omnia per Commissarios ex utraqve parte ad instantiam sive suæ Regiæ Maj.tis sive S.æ Ser.tis Electoralis, pari numero, intra spatium duorum mensium nominandos, amicabiliter componentur, in Dominiis vero utriusqve partis, nulla nova teloniorum onera, tam terrestria qvam maritima, qvæ ante hoc bellum non fuerunt, in gravamen cujuslibet partium imponentur; Qvod si aliqva, e re communi de novo imponenda aut augenda videbuntur, id partium consensu fiet.*

18\. *Si super limitibus inter utramqve partem, aut subditos utriusqve partis, ratione videlicet limitum, aut etiam inter S. am Reg. am Maj.tem ac Successores Reges, Regnumqve Poloniæ ac Magnum Ducatum Lithuaniæ, & Serenitatem Suam Electoralem, ejusqve Successores, circa observationem & executionem fœderis, ac præsentis conventionis, aliave qvavis de causa, aliqva dubitatio aut controversia exoriatur, per Commissarios ad instantiam tam S.æ R.æ Maj.tis qvam S.æ Ser.tis Electoralis, intra bimestre spatium, ab utraqve parte æqvali numero nominandos, qviqve si opus est, in rem præsentem venient, amice componatur ac definiatur.*

19\. *De pretio, valore, ac æstimatione monetæ, liberoqve ejusdem cursu, per utriusqve ditiones, quoties opus fuerit, amicabiliter convenienendum erit.*

20\. *Ad intercessionem Serenissimi & Potentissimi Hungariæ & Bohemiæ Regis, per præmemoratum Dominum Ablegatum suum, interpositam, nec non Serenissimo Electore Brandeburgico, pro plenaria restitutione & omnimoda securitate Cognati Principis, majorem in modum instante, Serenissimi Regis Poloniæ Plenipotentiarii, perspectam & exploratam habentes S.æ R.æ M.tis cum erga cæteros omnes, ad obseqvium redeuntes, tum specialiter erga Illustrissimum Principem, Dominum Bogislaum Radzivil, Ducem Birzarum, Dubincorum, Slucii & Kopyliæ, Sacri Romani Imperii Principem, non uno documento literario testatam benignitatem, annuerunt & consenserunt ut præfatus Princeps, tanquam is, qvi de facto cum debita submissione ad pristinam obedientiam, fidem & obseqvium, una cum suis omnibus jam redierit, & omni cum hostibus commercio renunciaverit, atqve inposterum Serenissimo Regi ac Reipublicæ, obseqvium suum fidele voverit, non modo generalis Amnistiæ beneficio frui & gaudere possit; Sed etiam speciali præsentis transactionis vigore, in Ducatuum suorum patrimonia, & omnia bona ac Jura ipsi legitime competentia, in forma plenissima, una cum suis restitutus ac restituendus intelligatur, neqve ratione injuriarum, damnorum, ac hostilitatum, qvæ in hoc bello vel per ipsum, vel per ejus milites aut Ministros acciderunt, per viam juris aut facti, qvisqvam negotium aut molistiam, ipsi aut partes ipsius seqventibus facessere possit, sed omnia fideli Amnistia & præteritorum oblivione, hujus qvoqve pacificationis vigore, sepulta censeantur; Salvis nominibus & debitis Civilibus, qvæ nihilominus persolvenda erunt.*

21\. *Fœdus hoc, & omnia in hoc Instrumento contenta, sancte servatum iri, utraqve pars Juramento promittet, & in præsenti qvidem Serenissimus Rex Poloniæ ac Senatores eidem assidentes, hanc conventionem solenniter ratihabebunt ac Juramento firmabunt, promittentqve in proximis Comitiis, aut proximo conventu, Comitiorum potestatem habente, omnia qvæ hic conclusa sunt, rati habitum iri. Similiter Serenitas Sua Electoralis, illam pari modo ratificabit ac juramento firmabit; Atqve hoc fœdus perpetuum quotiescunqve novus Rex Poloniæ electus fuerit, aut Dux Prussiæ in Ducatu successerit, ab utraqve parte renovabitur, confirmabiturqve Juramento desuper præstito, per Deputatos in animam Principalium jurantes. Et si pars alterutra huic conventioni & fœderi contravenerit, & decenter admonita, satisfacere neglexerit, pars læsa monere tenebitur mediatores, ac Serenissimos Reges & Status, in Articulo seqventi nominatos, & eorum curam adhibere procurandæ satisfactioni, & huic stabiliendæ concordiæ rationi, utraqve pars sedulo insistet, ut omnia amicabiliter, æqvis modis componantur.*

22\. *Pro securitate & horum pactorum firmitudine fidem suam quoqve ut interponant, Serenissimi & Potentissimi Reges, Hungariæ & Bohemiæ: Item Daniæ, Norvegiæqve; Deniqve præpotentes Fœderati Belgii ordines rogabuntur, ut injuriam aut vim contra hanc conventionem passo, omni meliori modo consulant,*

1657. *fulant, utque debita ipsi satisfactio procuretur.*

Confecta autem sunt à supra nominatis Dominis plenipotentiariis, hujus pacificationis & fœderis, duo ejusdem tenoris exemplaria, à S. a R. a M.te Poloniæ & Senatoribus eidem assidentibus; Atque à sua Serenitate El. rali Brandeburgensi, intra sex septimanas, ab infra scripto die, ratificanda & juramento firmanda, atque utrinque permutanda; quorum unum S. a R. a Maj. tis Dominis plenipotentiarus exhibitum: Alterum vero S. a Ser. tis El. ralis Dominis Plenipotentiarus traditum; utrumque autem in majorem fidem, majusque robur, à sæpe dictis Dominis Plenipotentiariis utrinsque partis, propriarum manuum subscriptione, sigillorumque appositione munitum & roboratum est. Acta hæc sunt W elaviæ Prussorum, die decimo nono, mensis Septembris, Anno salutis humanæ millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo. 1657.

Venceslaus de Lesno, Ep.pus Varmien. S. R. M. Poloniæ & Sveciæ Plenipotentiarius.

Vincentius Corvinus Gosievvski, supremus Thesaurarius & Campiductor M. D. L. S. R. M. tis Poloniæ & Sveciæ Plenipotentiarius.

F. de Lisola Ser.mi Hungariæ & Bohemiæ Regis ad tractatum istum pacis ablegatus, pro Mediatione.

Otto liber Baro à Schvverin, Plenipotentiarius Electoralis.

Laurentius Christophorus Somnitz Plenipotentiarius Electoralis.

Fœdus in Svecos. §. 79. Ibidem qvoqve inter eosdem, eodemqve die super Svecis Borussia pellendis conventum.

Qvandoqvidem Deo clementer annuente Serenissimus Elector Brandenburgensis ad sinceram pacem, & amicitiam cum Serenissimo Rege ac Regno Poloniæ, & magno Ducatu Lithuaniæ, à quibus violento bellorum ingruentium ac necessitatis inevitabilis impulsu invitus avulsus fuerat, feliciter redierit, ac perpetuo fœdere ita se Serenissimo Regno Poloniæ, & magno Ducatui Lithuaniæ conjunxerit, ut mutuam utilitatem, commodum, ac securitatem sincere procurare ac promovere teneantur. Ad qvem scopum nihil expeditius visum fuit, qvam si communi ope, viribus, ac consilio arma & studia conjungerentur ad expurgandam qvibusvis hostibus Poloniam, & totam Prussiam Regiam ac Ducalem periculo liberandam, ac removenda omnia obstacula, qvæ communem utriusqve partis tranqvillitatem impediunt, ad optatam pacem cocitius, ac efficacius conseqvendam. Circa qvod specialis conventio inter partes per eosdem, Reverendissimum, Illustrissimos, & Excell. Dominos utriusqve partis Plenipotentiarios, in pacis instrumento nominatos, stabilita fuit in eum qvi seqvitur modum.

Serenissimus Rex & Regnum Poloniæ, & magnus Ducatus Lithuaniæ, durante hoc bello, requisito armorum ac militum præsidio Ser. El. Brandenburgensi, ejusqve Statibus ac provinciis tam in Imperio, qvam hic in Prussia, contra præmemoratos hostes, vel qvoscunqve eorum confœderatos adhærentes, qvoties necessitas exiget, succurrent. Qvibus Serenissimus Elector, qvoties pro sua defensione in propriis ipsius provinciis militabunt, victum, & subsistentiam prout proprio militi suo suppeditabit.

Similiter Serenissimus El. Brandenburgensis pro communi partium utilitate, toto hoc bello durante, instructum cum omnibus pertinentiis & re tormentaria habebit exercitum sex millium militum, partim eqvitum, partim peditum, qvibuscum vel ipse contra supra descriptum hostem aget, aut cum Polonis conjunget, juxta rerum exigentiam, habito desuper communi consilio, qvibus etiam si plures fuerint, similiter Serenissimus Rex & Resp. Poloniæ victum & subsistentiam, qvamdiu pro ipsis & in ipsorum territoriis sunt militaturi, subministrare debebunt; nec Serenitas Sua Electoralis pendente hoc bello qvidqvam intra præfatum militum numerum subministrare tenebitur, nisi sponte volet.

Si Sveci aut eorum asseclæ hujus conjunctionis odio, vel alio qvovis colore intra decennium post hoc bellum finitum Sereniss. Electorem non solum in Ducatu Prussiæ, sed & in Imperio

1657. perio armis suis infestare tentaverint, Sereniss. Rex Poloniæ & Resp. tenebuntur ipsi subvenire: Et vicissim eodem casu Serenitas Sua Elect. per totum illud decennium post confectum pacem tenebitur subsidium Ser. Regi ac Reip. ad ipsorum defensionem iisdem ut supra conditionibus suppeditare. De quibus auxiliis sibi mutuo ferendis specialis declaratio fiet inter Reg. suam Majestatem, & Serenitatem S. Elect. in ipsa ratihabitione. Liberum quoque erit Serenissimo Electori amplecti fœdus inter Ser. Domum Austriacam, & Ser. Regem ac Remp. Poloniæ initum, ac securitatibus omnibus in illo comprehensis frui.

Quando utriusque partis copiæ conjunctæ fuerint, expeditiones militares omnes communi consilio & utriusque partis Generalium consensu suscipientur. Si in terris ad Serenitatem suam Elect. spectantibus, aut aliis in locis Sua Seren. Elect. causa tantum bellum geratur, belli directio ad Seren. Suam Elect. spectabit. Serenitate vero Sua Elect. absente omnia fient communi consilio, & si opus fuerit de directione inter Principales conveniet habito respectu & discrimine Generalium. Similiter etiam, quando copiæ Elect. pro Serenissimo Rege & Rep. Poloniæ certabunt, idem juris statuetur. De cætero salva erit utriusque partis Generali in milites suos jurisdictio, & aqualis semper inter milites utriusque partis laborum, secundum numerum eorundem proportionata distributio. In quocunque autem territorio copiæ tam Regiæ quam Electorales fuerint, iis, quibus annonæ commeatusque cura commissa fuerit, ex æquo utriusque partis militibus secundum eorum numerum de sustentatione prospicient.

Neutra pars poterit sine alterius scitu, consensu et præsentia Deputatorum pacem, armistitiumve cum hostibus pacisci, nec arma deponere, antequam utique parti de securitate omnimoda prospiciatur, ad plenariam partium satisfactionem. Serenissimus Elect. Brandenburgensis in pace, cum Serenissimo Magno Moscoviæ Zaar includetur, cum omnimoda sua securitate & observatione fœderis perpetui, & conventionis cum Serenissimo Rege ac Regno Poloniæ, & Magno Ducatu Lithuaniæ inita.

Cæterum cum intuitu damnorum, periculorumque, quæ pendente bello Sua Seren. Electorali subeunda erunt, aliisque de causis æquum visum fuerit Suæ Reg. Majestati & Reipublicæ, ut propensionem suam, & Regni erga Serenitatem S. Elect. ejusque inclytam Domum reipsa demonstrarent, & illorum omnium dignam haberent rationem, aliquam ipsi congruam satisfactionem concedere. Et præterea Sua Seren. Elect. certam pecuniæ summam vel contributiones ad belli sumtus, & necessarios militum delectus prætenderit, Reverendissimus, Illustrissimi & Excell. Dnn. Plenipotentiarii Suæ Serenitatis Elect. desiderio plene satisfacere summe optaverint, atque nonnulla, quæ circa hoc punctum in mandatis habuerint, declararint. Tamen cum ad complanandum hoc negotium penitus atque sufficienter instructi non fuerint, res ista ad ulteriorem Suæ R. Majestatis declarationem aut conventionem, in ipsa ratihabitione faciendam remissa est, ita ut nihilominus pax interea concludatur. Interea vero Serenitas Sua Elect. declarat ac protestatur, se ante præfatam declarationem & ratihabitionem nullatenus velle obligari ad executionem eorum, quæ in articulo quarto conventionis principalis de evacuatione locorum conventa sunt. Quæ omnia sancte & inviolabiliter observatum iri pars utraque sub fide sua ac juramento promittet, prout ex nunc Reverendissimus, Illustrissimi, & Excell. Dnn. Plenipotentiarii nomine Serenissimorum suorum Principalium de facto promittunt, seque intra sex septimanas Serenissimi Regis ac Senatorum eidem assidentium, uti & Suæ Ser. Electoralis ratihabitionem, nec non etiam in proximis Regni Comitiis, eorum omnium, quæ hic acta & conclusa sunt, plenam confirmationem procuraturos.

§. 80. Ratihabitioni post Brombergæ factæ isthæc à Rege Joanne Casimiro adjiciebantur.

Conventio super Lauenburgo & Bytovia, ac civitate Elbing. gensi.

Et quoniam nonnulla ad nos in negotio conjunctionis armorum, & alia remissa sunt, atque super iis sequenti ratione inter nos & Serenissimum Principem Electorem supra nominatum conventum est modo infra scripto ea secundum conventionem initam addimus, illaque eandem vim atque vigorem cum superioribus articulis ex Senatusconsulto habere volumus, atque hisce tribuimus, pollicemurque eadem fide jurata in proximis comitiis omnia, quæ superioribus articulis continentur, & quæ hic sequuntur, omnium Ordinum consensu confirmatum & ratihabitum iri. Igitur probe perpendentes tum pericula, quæ Sua Serenitas Elect. terrisque ipsius per ipsam separationem à partibus Sueticis imminent, tum quanti intersit nostra atque Reip. vicinum nobis Principem justis devincire modis, tum inprimis quanta, quamque utilia nobis, Regnoque Poloniæ per effectivam & actualem armorum nobiscum conjunctionem præstare sua Serenitas Elect. deinceps possit officia eam

1657. *belli quam pacis tempore. Ad demonstrandam praeterea singularem propensionem nostram Regniqve nostri erga Suam Seren. Electoralem, ejusqve Domum inclytam, Suae Serenitati Electorali ejusdemqve posteris masculis ex legitimo toro ejusdem descendentibus pariter ex SCto & consensu Dnn. Consiliariorum tam spiritualium, quam secularium Regni nostri, duas praefecturas Leoburgensem, & Bytoviensem cum omnibus & singulis earum subditis, vasallis, fructibus, libertatibus eminentiis, censibus, proventibus, juribus, & pertinentiis universis tenendas, habendas, fruendas, utendas, & possidendas in perpetuum jure feudi, pro nobis & successoribus nostris Regibus Poloniae, dedimus, concessimus, ac illum de eis ipsis Arcibus & Oppidis Bytovv, & Lavvenburg investivimus, & tenore praesentium damus, concedimus & investimus; Officiarios nostros & incolas qvoscunqve ibidem juramentis & subjectionibus, qvibus hactenus nobis & Reip. obstricti fuerunt, hoc ipso exsolventes. Praeterea de ampliori gratia ac benevolentia nostra Serenitatem ejus, ac illius haeredes ab omni juramento, nec non tributis & exactionibus qvibuscunqve Nobis & posteris nostris ratione dictarum arcium & oppidorum praestandis dimittimus, & liberos facimus, prout olim à Ducibus Pomeraniae eaedem praefecturae Bytovv, & Lavvenburg tenebantur. Pollicemur praeterea pro nobis & successoribus nostris dictum Sereniss. Principem ac ejus haeredes in praedictis arcibus, & earum pertinentiis, qvantum in nobis est, defendere ac tueri. Tenebitur autem & obligatus esse debebit praefatus Sereniss. Elector, ejusqve successores, ad singulas successorum nostrorum Regum Poloniae coronationes, Consiliarios aut Officiales suos mittere, qui hoc ipsum jus feudale de praefatis arcibus, & oppidis ad Regnum nostrum pertinens recognoscent, & literas ejus recognitionis & renovationis feudi, qvae gratis illis debent dari, à novis Regibus accipient. Qvod si aliqva legitima causa impediti hoc officium & debitum in coronationibus successorum nostrorum non fecerint, nihil ea negligentia illis detrimenti afferre debebit, dummodo alio brevi tempore post coronationem id praestare curaverint. Ubi vero ipse Sereniss. Princeps Dn. Fridericus Wilhelmus, Marchio & Elector Brandenburgicus &c. in Prussia Dux, sine legitimis masculis feudi haeredibus, vel eorum legitimi masculi, feudi haeredes non relicta prole virili decederent, stirpsqve & progenies eorum mascula & legitima deficeret, ex tunc praedictae arces & oppida Bytovv & Lavvenburg cum omnibus suis bonis, subditis, vasallis, fructibus, libertatibus, juribus, eminentiis, & pertinentiis universis, ac tum pleno jure & possessione citra omnem difficultatem ad nos, & posteros nostros Reges Poloniae redibunt. Et siqvidem ad praesens praefecturae istae à donatariis nostris possidentur, ideo usumfructum ante hanc cessionem ipsis debitum, atqve qvicqvid juris in illis habuerunt unqvam, alia ratione dignisqve modis compensabimus, ita ut vacua omnino possessio, & plena fructuum perceptio suam Serenitatem Elect. ex hoc ipso tempore manere, neqve qvisqvam ipsi ratione satisfactionis suae negotium facessere debeat. Religionis Catholicae exercitium in praefatis praefecturis Leoburgensi, & Bytoviensi, prout ad hanc usqve diem fuit, liberum erit. Jurisdictio Episcopi Vladislaviensis in templa Catholica, sacerdotesqve integra maneat, proventus videlicet, decima, census, & si qvi sunt alii Parochis & Ecclesiis suis extradentur, & renuentes ad extradendum à praefectis ejusdem Serenitatis cogentur. Causae tam Nobilium, qvam plebeiorum matrimoniales ad forum Ecclesiasticum pertinebunt. Nobilitas juribus, privilegiis, bonisqve suis: eodem modo, ac sub immediato dominio nostro utebatur, utetur, fruoturqve sub Sua Serenitate Electorali. Decreta rerum judicatarum, prout sub immediato dominio nostro lata sunt, inviolata maneant. Gubernationis & Appellationum ratio eadem erit, qvae fuit sub Ducibus Pomeraniae, salvis privilegiis. Jura patronatus regia reservantur ejus Serenitati Elect. & Nobilibus, si qvae habent, juxta privilegia & usum eorundem, ita tamen, quod juxta declarationem circa hanc conventionem ab ejus Serenitate factam ad Ecclesias Catholicas parochiales praesentabit Ejus Serenitas Elect. sacerdotes Catholicos ad commendationem Episcoporum Vladislaviensium, ab iisdem Episcopis Vladislaviensibus instituendos, ita ne Ecclesia ultra duorum mensium spatium vacare possit.* 1657.

Propter eandem armorum conjunctionem, & supra memoratas alias rationes suae Serenitati Elect. civitatem Elbingensem cum toto ejus districtu & territorio, pleno dominii jure sibi habendam possidendamqve una cum reditibus, qvi inde ad Reges Regnumqve Poloniae olim deferebantur, concedimus; promittimusqve, quod qvamprimum ex potestate Svecorum erepta, aut recuperata fuerit, nemini, quam Suae Serenitati Elect. vacua illius possessio tradi debeat, citra ullas praetensiones vel dilationes, praesidio suae Serenitatis munienda, sine ullo sumtu Regis & Regni:

Qvam qvidem civitatem Elbingensem eodem modo possidebit, tenebitqve, & fruetur sua Serenitas, ejusqve posteri, atqve à nobis & Regno Poloniae, ad hoc ultimum bellum Svecicum anno 1655. tenebatur & possidebatur, etiam qvoad commercia & jura aliarum civi-

tatum

1657. *tatum nostrarum Pruthenicarum, nulla præterea telonea nova instituendo. Commissio quoties opus fuerit, instituetur ab utraque parte pari numero Commissariorum, ut omnium interesse habentium, ac inprimis civitatum nostrarum Pruthenicarum habeatur ratio, ne illæ in suis commerciis, omnibusque inde dependentibus præjudicium patiantur, utque gravamina, ac prætensiones, quas inter se habent prætendunt, per Commissionem aboleantur, vocatis ad diem Commissionis Civitatum earundem Pruthenicarum deputatis.*

Religionis Catholicæ & Augustanæ exercitium, Elbingæ liberum sit, statusque ejusdem religionis Catholicæ idem erit, prout ante hoc bellum fuit. Jurisdictio Episcopi in Sacerdotes Catholicos prout ante integra maneat.

Jus patronatus ejusdem Ecclesiæ Elbingensis Catholicæ ad nos spectabit. Templum Catholicis ademtum restituetur, proventusque, & fundi omnes Ecclesiæ Catholicæ, quibus ante hoc bellum ultimum Sveticum utebatur, fruebaturque, reddentur. Catholicis præterea ad magistratus accessus patebit.

De summa juxta articulum VIII. fœderis perpetui exsolvenda conventum est, quod heredibus in dicto articulo designatis & descriptis in casu ibidem expresso summa CL millium thalerorum Imperialium solvi debeat.

Quæ omnia cum bene expensa, & ex SCto peracta atque conclusa sint, in eorum fidem & majus robur hoc Instrumentum manu nostra subscriptum, sigillo insuper Regni nostri muniri jussimus. Actum Bydgostiæ die VI. mensis Novembris Anno MDCLVII. Regnorum nostrorum Poloniæ nono, Sveciæ vero decimo anno.

Electoris cautio super reddenda Elbinga.

§. 81. Vicissim Elector Polono ejusmodi cautionem tradebat:

Fridericus Wilhelmus Dei gratia &c. Notum testatumque facimus hisce reversalibus nostris, quod quanquam Sua Regia Majestas Poloniæ & Sveciæ in ratificatione & declaratione pactorum inter suam Regiam Majestatem & Remp. Poloniæ ac nos Welaviæ die XIX. Septembris anni præsentis initorum, & postea Bydgostiæ confirmatorum ac juratorum in satisfactionem nobis pleno jure dominii urbem Elbingensem concesserit. Nos tamen intuitu & ratione facta nobis remissionis quingentorum equitum de subsidio duorum millium, vigore supradictorum pactorum fœderis perpetui Resp. Polonicæ alias præstandorum; tum respectu declarationis nomine Suæ R. Mtis & Reip. factæ, quod muri, atque fortificationes omnes dictæ urbis Elbingensis ante retraditionem per nostros præsidiarios destrui debeant, promisisse, & nos heredesque nostros obstrinxisse, quemadmodum hisce promittimus, & obstringimus, quod dictam urbem cum territorio, solutis nobis à Sua Regia Majestate & Regno Poloniæ, ex propria pecunia publica quadringentis millibus thalerorum Imperialium à Sua Majestate oblatis iterum Suæ R. Mti, ejusdemque successoribus & regno in proprium usum, pro se tantum eam redimentibus, cedere & retradere tenebimur, & posteri nostri tenebuntur. In cujus rei fidem hac manu nostra subscripsimus, & sigillo nostro Electorali firmari jussimus. Data Bydgostiæ d. 6. Novembris Anno 1657. 1657.

Oppigneratio præfecturæ Draheimensis.

§. 82. Denique & super præfectura Draheimensi hoc modo conventum:

Joannes Casimirus &c. significamus præsentibus literis nostris universis & singulis, præsentibus & futuris, præcipue iis, quorum interest, quod ad tractandum cum Serenissimo Principe Dno. Friderico Wilhelmo (t. t.) certos deputavimus Plenipotentiarios, illique cum Sua Ser. Elis Plenipotentiariis congressi post constituta pacificationis, & perpetui fœderis inter nos, Regnumque Poloniæ, ac ejus Ser.em El.em pacta præterea in alios de conjunctione armorum articulos, (quos pactis perpetui fœderis adjunctos hic pro insertis haberi volumus.) convenerunt, ac denique non nullos ex iisdem ad nostrum mutuum congressum, & colloquium distulerunt. Inter alia quæ ad nos supradicti plenipotentiarii utrinq. deputati rejecerunt & remiserunt, illud quoq. articulo tertio de conjunctione armorum rejectum & remissum est, ut mutuo consensu determinaremus cum Ejus Ser.æ El.i quantitatem & qualitatem copiarum, quibus intra decennium post hoc bellum finitum alter alteri subvenire teneatur. Itaque in hunc modum convenimus, videlicet quod nos seu successores nostri Reges & Regnum Poloniæ VIII M militum, hoc est, V M equitum III vero M peditum Ejus Ser.i Electorali seu Ser.is ejus successoribus auxilii nomine submittere debebimus. Serenissimus vero Elector nobis successoribus nostris & Regno Poloniæ medietatem harum copiarum, hoc est, duo peditum, & duo equitum millia submittere debebunt. Quod vero attinet summam pecuniæ, quam à nobis & Regno Ejus Ser.as El. ad belli sumtus, & necessarios militum delectus poposcit, quoniam id quoque ad nos articulo sexto tractatu de conjunctione armorum rejectum & dilatum est, concessimus, & concedimus Ejus Ser.i Electorali ad sumtus belli & delectus militum, quos toto hoc bello sive tardius finiendo faciet summam CXXM. thalerorum semel pro semper intra tres annos à data præsentium exsolvendam; ita ut quolibet anno per hoc triennium XLM. thalerorum Imperialium nos & Resp. solvere teneamur. Majoris autem securitatis causa, & in eventum non solutionis summa præfata CXXM. thalerorum

1657. *cum consilio Dnn. Consiliariorum nostrorum tam spiritualium quam secularium, & ex SCto inscribimus & obligamus arcem & oppidum Drabim, vigoreque præsentium in eundem Capitaneatum Drabimensem intromittimus Ejus Ser.em El.em cum omnibus ejusdem præfecturæ Drabimensis vasallis, subditis, fructibus, libertatibus, eminentiis, censibus, proventibus, & pertinentiis universis & singulis nihil excipiendo, vel nobis & Regno aut successoribus nostris reservando, pleno dominii jure cum omnibus utilitatibus inde venientibus tenenda, habenda, & possidenda eousque, quoad prædicta CXXM thalerorum Imperialium summa Suæ Ser.i El. vel ejus posteris realiter pleneque exsoluta fuerit; & quidem tali ratione, ut post exitum triennis à data præsentium in casu non subsecutæ solutionis supra memorata Sua Ser. El.is vel ejusdem posteri prædictam præfecturam Drabimensem cum omnibus ejusdem pertinentiis supra expressis propria autoritate, facta tamen prius solutionis requisitione, & denuntiatione, sine aditione alicujus officii in possessionem accipere, indeque omnes fructus percipere usque ad plenariam inscriptæ summæ solutionem jus, potestatemque habeat. In quem casum nos & successores nostri tenebimur & tenebuntur possessorem; vel tenutarium sive Donatarium prædictæ præfecturæ alia condigna ratione compensare, Suam Ser.em El. & ejusdem hæredes circa hanc inscriptionem tueri, & contra quemcunque evincere. Et hanc quidem conventionem hisce literis comprehensam superioribus pactis & articulis generali ratificatione descriptis addimus, eandemque vim & vigorem cum illis ex SCto habere volumus. Quod si ob non persolutam præfatam summam intra decursum triennis Ejus Ser.as El. supra dictam præfecturam Drabimensem in possessionem suam acceperit, tunc religionem Catholicam Romanam in eo statu, quo nunc est, in eadem præfectura Drabimensi conservabit. Jus patronatus autem ad beneficia Ecclesiastica in eadem præfectura Drabimensi sita nobis & successoribus nostris Regibus Poloniæ reservamus. In cujus rei fidem præsentes manu nostra subscriptas sigillo Regni communiri jussimus. Data Bydgostiæ die VI. Novembr. 1657. Joannes Casimirus Rex.* 1657.

His denique accedebat & cautio, Electoris agnatis Marchionibus Brandenburgicis in Franconia ditionem sortitis, per isthæc pacta Welaviensia eorum juri feudali in Borussiam nihil derogatum esse.

§. 83. Ista porro pacta jurejurando tam à Rege, & Electore, quam à Senatoribus Poloniæ firmabantur, cujus hæc erat formula: *Formula juramenti.*

Ego Joannes Casimirus Rex Poloniæ &c. jure super hæc sancta Evangelia pro me & successoribus meis Regibus Poloniæ, Magnisque Ducibus Lithuaniæ &c. quod pacta fœderis perpetui cum Serenissimo Principe Dn. Friderico Wilhelmo (t. t.) ejusdemque successoribus Marchionibus Brandenburgicis in Prussia Ducibus per commissarios meos die XIX. Sept. Anno 1657. Welaviæ inita & transacta, in specie vero ea, quæ ad tractatum eum nobismet ipsis remissa atque hic conclusa sunt, in omnibus articulis, punctis & clausulis observabo & manutenebo, eaque ab omnibus subditis meis observari faciam, nec eisdem sive directe sive indirecte contraveniam, aut contraveniri patiar. Promittoque in proximis Comitiis omnia, quæ iisdem contenta sunt, ratihabitum iri. Sic me Deus adjuvet. Ad eandem formam jusjurandum Electoris erat, mutatis mutandis, nisi quod sub finem additum foret: *nec eisdem sive directe sive indirecte contraveniam, aut contraveniri patiar, subditosque meos omnes Ducatus Prussiæ corporali juramento obstringam ad observantiam supra dictorum, & fœderis perpetui.* Senatorum vero Poloniæ talis erat: *Ego N. Senator Regni Poloniæ juro super sancta Dei Evangelia quod pro posse curabo, ut pacta fœderis perpetui cum Ser. Principe ac Domino &c. per commissarios S. Regiæ M.tis &c. observentur, nec iisdem à quopiam contraveniatur, utque in proximis Comitiis omnia, quæ iisdem contenta sunt, ratihabeantur.* Id jusjurandum postea scripto conceptum ab omnibus subscriptum, sigillisque impressis firmatum fuit.

(O)

SAMU-

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER SEPTIMUS.

EPITOME.

ELector Regi Sveciæ sua cum Polonis transactione significat. 2. Regis ad Electorem literæ. 3. Electoris ad has responsum. 4. Acres Regis literæ. 5. Super pace Polonica incassum agitur. Reginæ Poloniæ in Electorem studium. 6. Cum Mosco acta. 7. Belgis acta Electoris probantur. 8. Iisdem Anglia haut favet. 9. Cum Danis fœdus initur. Ejus formula. Gvarantia pactorum VVelaviensium. 10. Super rebus in futurum gerendis convenitur. 11. Danus super auxilio instat. Austriaci tergiversantur. 12. Electoris ad Regem Hungariæ legatio. Ejus mandata. 13. Austriaci rem extrahunt. 14. Id Electori, Polonisqve displicet. 15. Austriaci legati Berolinum accedunt. 16. Sverini cum Slippenbachio colloqvium. 17. Fœdus defensivum cum Leopoldo Hungariæ Rege. 18. Conventio super modo belli gerendi. 19. Articulus secretus. 20. Polonica adprobatio. 21. Conclave Leopoldi. Elector electionem differri cupit. Idem Moguntini sententiam explorare conatur: ut & Palatini, atqve Trevirensis. 22. Coloniensis sententia. 23. Bavarus legatum Electoris non-

1657. *non admittit. 24. Saxonis sententia. 25. Super eligendi persona considerationes. 26. Mandata legatorum ad electionem missorum. 27. Coloniensis Leopoldo difficultates movet. 28. Palatini mens super ea re exploratur. 29. Cerimonialia. 30. De exteris Francofurto excludendis. 31. Gallorum circa hanc electionem machinationes. 32. Moguntinus electionem extrahit. 33. Electoris cum Saxone congressus. 34. Moguntinus consultationes publicas auspicatur. De minore ætate Leopoldi velut Regis Bohemiæ. 35. Nostri Francofurtum revertunt. Coloniensis sententia. Moguntini sententia. 36. Austriaci contra tendunt. 37. Gallorum postulata. 38. Electoris sententia. De abusibus Francofurti admissis monita. 39. Austriaci Gallorum postulatis renituntur. 40. Capitulatio formatur. 41. Sententia nostrorum impugnatur. Ea firma persistit. Circa Carnoviæ Ducatum Electori non satisfit. 42. Judicium Aurspergii de hac electione; ut & Gallorum. 43. Inania fœderatorum consilia circa ferendum Daniæ auxilium. 44. Anceps Electoris conditio. Cum Sveco super pace acta. 45. Electoris consilia. 46. Legatio in Poloniam. Ejus mandata. 47. A nostris apud Polonos acta. 48. Electoris circa pacem Polonicam studium. 49. Poloni ad Electorem missio. 50. Elector pacem apud Polonos urget, Regina Poloniæ Berolinum venit. Rex Poloniæ Borussos Ducales jurejurando exsolvit. 51. Electoris anceps conditio. Is acta sua Imperio probare studet. Ejus qverelæ. 52. Fœdus Austriacum ratihabetur. 53. Cum Gallis acta. Regis Galliæ literæ. Electoris ad Gallum mandata. 54. Gallorum ad isthæc declaratio. 55. Anglicana ad Electorem legatio. Electoris responsum. 56. Electoris ad Sveciæ Regem legatio. Legatorum mandata. A legatis in itinere acta. 57. Legatis super accessu ad Regem controversia movetur. Iidem inauditi discedunt. 58. Super eo facto scriptis certatur. Svecorum propositio. 59. Nostrorum responsum. 60. Acerbiores literæ. 61. Collegii Electoralis legatio. 62. Svecorum destinata erumpunt. 63. Legatio ad Cæsarem. 64. Viennæ acta. 65. Super enervando fœdere Rhenano agitata. 66. Ab Ordinibus Imperii Electori nihil sperandum. 67. Cum Gallo super expeditione in Svecum acta. 68. Cum Anglis acta. 69. Expeditio in Holsatiam. Cum Friderico Holsatiæ Duce acta. Conventio cum eodem. 70. Alsia insula occupatur. 71. Conventio temporaria cum Danis. 72. Super fœdere cum Daniæ Rege agitata. 73. Fœderis Danici capita. 74. Per Borussiam gesta. 75. Mosci ad Electorem missio.* 1657.

Elector Regi Sveciæ de sua cum Polonis transactione significat.

POstqvam Electorem rationes Status sui conservandi, qvæ Principibus supremæ instar legis sunt, subegisset abdicatis Caroli Gustavi partibus Poloniæ iterum se associare; decorum videbatur amicitiam non ex abrupto exuere, sed modeste ei causas facti sui insinuare, ac qvantum per affectus se suaqve nimium æstimantes daretur, istas eidem adprobare. Ac tantum sibi de prudentia & æqvitate Regis persvaserat, ut qvia hic potius duxerat ad propria tuenda accurrere, qvam alienis adqvirendis pertinaciter inhærere, sibi qvoqve vitio daturus haut sit, si magis pro suis tuendis, qvam superfluis, sibiqve prægravibus alterius incrementis niteretur. Unde absolutis cum Polono tractatibus ad istum literas dabat hoc sensu: *sine dubio eum adhuc recordari, qvod è Polonia discedens per Slippenbachium promiserit, intra duos menses cum exercitu ipsum in Poloniam reversurum, postulato, ut à se interim res integra servetur, qvo post juncta opera cœptum perfici, paxqve constitui qveat. Qvanqvam autem grave sibi fuerit soli tot inter hostes destituto imminentes ditionibus*

1657.

24 Sept.

1657. *tionibus suis hostes tamdiu per tractatus distinere; nec magis qvid optandum sibi fuerit, qvam ut pactis cum ipso initis insistere licuisset, qvo & sine reditum ejusdem avide expectarit: tamen sibi cogitandum fuisse, à nemine improbari posse, si Rex conservationem proprii status ancipiti eventui hujus belli præferat: simul id fœderi libenter dedisse, ut ultra bimestre spatium promissum reditum expectaret. Sed ubi adparuerit, Regem Danico bello penitius sese immersisse, repudiato qvoqve dudum impenso circa pacem cum Dano conciliandam suo officio, nulla reditus spe, qvem tamen rerum præsentium necessitas exegerit; hostili qvoqve exercitu post captam Cracoviam ditionibus suis ingruente, cujus præsens exitium ut averteretur cives intensissimis precibus institerint: necessitatem demum sibi impositam cum Gosievio, & aliis à Polono delegatis nonnulla conveniendi, queis provincia sua incendiis ac vastitati subtraherentur. Ubi inter alia Poloni acerrime institerint, ut transitus per Pillaviam & Memelam ipsorum hostibus occludatur. Qvanqvam ista omnia ad ratihabitionem Joannis Casimiri rejecta sint. Sperare itaqve Regem isthoc consilii ab ineluctabili necessitate imperatum haut in sinistram partem accepturum; sed pro æqvanimitate sua agniturum, non sibi minus qvam ipso omnia ad conservationem status sui referri: qvam in præsens isto pacto sese obtinuisse confidat. Et quia Rex semper testatus sit de desiderio pacem cum Polonis ineundi se rogare, ut qvæ super eadem extrema ipsi sententia stet, indicium sibi facere velit; cui obtinendæ à se omnes vires sint impendendæ.* Enimvero Rex eas literas, qvarum argumentum parum gratum præceperat, haut resignatas remisit, causatus lingua Teutonica scriptas, nec titulum *Potentissimi* recte expressum: (*Großmächtig*, non *Großmächtigst*:) eum tamen antea multæ literæ eadem lingua ac pari titulo scriptæ, acceptatæqve forent.

Regis ad Electorem litera. 11. Oct.

§. 2. Sed non multæ post ipse Rex literas ad Electorem dabat hoc sensu: *Intellectum sibi ab Electore imminenti provinciis ipsius periculo avertendo cum communi hoste pacta inita, ut eidem deinceps medio inter bellantes agere liceat. Nec incognitum sibi provinciales dudum id expetiisse, qvorum consilia & preces insuper haberi haut debuerint. Non minus se tamen Electori in mentem revocare, qvæ consilia sua fuerint, cum eam tempestatem eminus prospiceret, cujus terror nunc transactioni causam dedisse arguitur; qvam promte junctis viribus disjicere in proclivi fuerat. Sed factum esse incertum quo consilio, ut accedente Ragozio ea res extraheretur, donec in diversa vocatis sociis, cum ipse solus ingruentibus undiqve hostibus occurrere neqviret, sibi eo vertendum esset, ubi rebus suis maxima noxa inferri poterat. Se tamen semper operam dedisse, ut Electoris status incolumis esset, ac urgente necessitate, ac ubi aliis remediis diffideretur, consensisse, ut quod absque sui fraude foret, tractatio suscipi posset, in tutum subducendis Electoris provinciis. Interim armorum successus ita sibi arrisisse, ut sat tempestive profacta à se spe iterum adesse potuerit, omnibus quoqve ad reditum paratis, nisi Elector apud Slippenbachium declarasset, utrinqve magis proficuum videri, si alio in loco ipsorum copiæ jungantur frangendis hostium viribus. Ita se præstolatum, ut advenante Electoris exercitu bellum eo retruderetur, unde id alii constabat. Sed interim Electori placuisse alia via rebus suis consulere; id qvod ut bene vertat, se ex animo vovere. Uti tamen ipse semper Electoris incrementis faverit, ita suspicari non posse, aliqvid ei cum Polonis convenisse, qvod legibus extra partes positorum, ac postremis pollicitis repugnaret, ac in suam fraudem cedat. Potius confidere Electorem candore animi deinceps qvoqve paria secum facturum, & ita consiliis atque hortatibus in diversa trahentium aures accommodaturum, ut simul probe expendat, qvid securitatis ipse aut communis res inde promittere ad diuturnitatem sibi qveat; ac si qvid per iniqvitatem temporum transigendum fuerit, id ita moderaturum ut ne datæ fidei, vetustiorisqve amicitiæ juri, ac bono publico qvid decedat, qvod merito ante omnes alias rationes habendum sit. Se qvidem quo studio circa commoda Electoris promovenda hactenus incubuerit, eodem deinceps qvoqve istis favere perseveraturum.*

Electoris ad hæc responsum 12. Nov.

§. 3. Ast Elector sibi culpam collapsarum per Poloniam Svecicarum rerum impingi impatiens ostendebat; *se qvo tempore Rex Ragozio junctus fuerit, tantum copiarum submisisse, qvantum is desiderarit. Reliqvam partem exercitus pro tuendis rerum propriis fuisse adhibendam, simul ut Regi tergum tutum præstaretur. Qvin ea Hungarorum atqve Cosacorum multitudine Regem fuisse stipatum, qvæ, nisi fata alium rebus exitum decrevissent, qvibusvis hostium viribus proterendis, totiqve Poloniæ subjugandæ suffecerit. Meminisse qvoqve Regem, qvomodo ipse & colloqvio Hollandiæ habito, & post per legatos omnem hanc tempestatem aliqvoties ingesserit, ac pacem occupari suaserit; inprimis qvod tunc Joannes Ca-*

1657. *finitimus in propinquo ageret, nondum aliis fœdere innexus, & ex pacis cupidine flagrans, ut statim ante tractatus Sveciæ & Livoniæ cessionem obtulerit, simul pro Borussia non spernendam argenti summam obtineri posse innuens. Sed Regem tunc maluisse Ragozio spes suas superstruere. Ast postquam Rex, bello Polonico Danicos ob motus relicto, se inconsulto cum exercitu abierit, nullam sibi viam sua tuendi superfuisse, quam quovis modo Polonis reconciliari. Unde sibi non solum ob desertionem, sed & consilio per ipsum Regem suggesto integrum fuisse protinus occupare tractatum, qui nunquam lautioribus quam tunc conditionibus fuerit oblatus, nisi quævis adversa experiri maluisset, quam intempestive quod exprobrari posset admittere. Sed cum nuntiaretur Danos ad prælium non posse compelli, ac Senatum, Ordinesque Sveciæ Regis reditum ita expetere, ut nulla in Poloniam revertendi spes superesset; simul Cracovia opinione citius subacta Austriaci Borussiam versus properarent, Czorrecio Pomeraniam, & Marchiam, Gosievio Borussiam urente, cives enixissimis precibus institisse, ut postquam Rex abitu suo fœdere ipsum exsolvisset, ipse quoque eidem amplius incassum inhærere desisteret, nulla spe auxilii ab isto submittendi, quod tot locis tuendis sufficiat. Unde nil aliud sibi relictum, quam cum Polonis ad pacem redire. Cæterum mirari se, quare Slippenbachius Regi retulerit, velut ipse eo fine exercitum in Germaniam reducere instituerit, ut Regi sociatus Austriacam Domum aggrederetur; de quo sibi nunquam in mentem venerit, nisi quod iste nomine Regis id expeteret. Præsertim cum ad ejusmodi destinata effectui danda longe maturior requiratur deliberatio; ac securitati haut quidquam consulatur potentioribus hostibus irritatis. Quod Regi animus perstet ipsius incrementis studere, grato à se agnosci animo; nec credere isti memoria excidisse, quæ ipse pro ejusdem rebus præstiterit, & quantum calamitatum suæ provinciæ ideo perpessæ sint. Non posse tamen dissimulare, quod Slippenbachius quotiescunque adfuerit, Regis nomine super Ducatu Borussiæ in ipsum transferendo moverit, ac nuper Regiomonte eam permutationem enixe postularit, adductis inter alia rationibus, quæ sibi persuadeant, nullo modo à se provinciam retineri posse, quæ opportunitate sitûs Sveciæ arrideat. Ast uti ipse Regi amplissima Regna non invideat; ita sperare eum pari in se animo futurum.* Addebatur, ut Rex super pace cum Polonis mentem suam declarare velit.

§. 4. Bilem istæ literæ Regi moverunt, ut prolixum ad istas responsum non sine acerbitate reponeret. *Exprobrari ab Electore sibi non debuisse officia, quippe ex fœdere debita, nec inferioribus à se pensata; in quorum redhostimentum non spernendam sui exercitus partem ab Electoris copiis desertam Tartarorum ferro occubuisse, aut ab his in servitium abstractam. Pro isto officio non modo nil gratiæ relatum, sed & subinde patrata, quæ gravem suspicionem movere possent. Sane operam Warsaviensi prælio memorabilem navatam; sed cujus fructum post ipse Elector fere destruxerit. Cum enim ipse belli sedem in Podlachia & circa Bresciam constitui cuperet, istum pervicisse, ut in Borussiam rediretur spe facta, juncto utriusque equitatu fines tuendos, peditatu Weixelmundam oppugnandam. Id post elusum, nec auxilii quid sibi contra Polonos submissum, nec in Gosievium ab Electoralibus quid gestum. Inde supremum Borussiæ imperium extortum, substituto in locum nexus fiduciarii perpetuo fœdere, cujus vi in æternum à Polonis avulso nil commerciis se inscio cum his miscere fas fuerit. Mox tamen cum Warmiensi Episcopo, & Gosievio collusum, ac se inconsulto inducias cum hoc initas, nulla ratione suadente, & cum ipse idonea cum manu isti obviam ire pararet. Inde paulatim ad plura processum, quoad demum ad præsentem statum perveniretur. Et cum Ragozii adventu Polonos impetu frangere licuisset, impetrari ab Electore non potuisse, ut se cum manum simul negotio admovere vellet. Quin abnuisse duodecim centurias equitum, quindecim dimacharum commodare, quibus suffulto sibi animus fuerit Austriacis Poloniam ingressis occurrere. Interim se intellexisse, inducias cum Gosievio in mediam æstatem prorogatas; cum se ad Bresciam rem gerente Elector transitum Memelæ fluvii, quem prohibere in proclivi erat, hosti concederet. Facile quoque sibi fuisse res Poloniæ sustinere, Stenbockio apud Ragozium relicto, & belli Danici administratione alii duci commissa. Sed dum ista improbantur, nec tamen manus negotio admoventur, non potuisse non suspicionem sibi nasci, aliquid infesti se inscio agitari. Inde colloquii tum Electore cupidum se Strasburgum accessisse; sed hunc id declinasse, velut per delegatos commodius res ageretur. Unde liquidius se judicasse, consilia mascula apud ipsum evanuisse, ac per otium tempus extrahi. Ea cunctatione Ragozium in citerioribus Poloniæ partibus detentum, cum mature in tutiora fatessenti secutam calamitatem declinare in proclivi fuisset. Sibi quoque consilia fuisse capienda, quæ salutis suæ ratio suggerebat, ut è tot hostibus unum arreptum ad terram daret. Cum in Daniam abiturus esset, se per*

[Margin: 1657. Acres Regis literæ 6. Dec.]

Avaug-

1657.

Abaugurium, & Slippenbachium Electorem ad constantiam hortatum; qvin in Borussia se mansurum promisisse, modo iste ex ipsius placito prout ratio exigat rem in hostem gerere velit. Sed cum à Slippenbachio alienum à scopo responsum adferretur, iter ingrediendum fuisse, ante abitum tamen consiliis & viribus ita dispositis, ut si iis obtemperatum fuisset, se qvoqve absente res potuerit sustineri. Thorunii ad se accessisse Dobrzenium, qvi proposuerit; in eum statum prolapsas Electoris res ob novum à Dania & Austria bellum, ut absque tractatu cum hoste salvus is esse neqveat; eoqve rogare, ut ipse miseratione rerum afflictarum tactus pace sua suscipi patiatur; qvæ in sui præjudicium haut tendant. Ubi demum ipse post fortia consilia incassum suggesta promiserit, connivere se velle, si Elector aliis auxiliis destitutus per summam necessitatem ad tractandum compellatur; tunc tamen, ut qvidqvam concluderetur, haut consensisse; sed post ultro misso Slippenbachio annuisse, ut etiam concluso tractatu rebus suis consulere posset ea lege, ne qvid fieret amicitiæ cum ipso adversum, aut præter leges eorum, qvi medios sese inter vicinorum bella gerere volunt. Neqve vero se aut Electorem, aut bellum Polonicum deseruisse, cum etiam post suum discessum sat copiarum esset cuivis hosti sustinendo, si pari studio ad communem defensionem Electori incumbere placuisset. Sed nec à se Electorem legibus pactorum exsolutum, nec ullam adhuc extremæ necessitatis speciem adparuisse, ni talem dicere velis, qvando rectis consiliis non obtemperatur, ac perversorum, vel timidorum lactationibus magis, qvam fortibus propositis insistitur. Sibi utiqve decretum fuisse post Danicum bellum profligatum in Borussiam regredi, & sociatis cum Electore copiis omne periculum dispellere, statim atqve de hoc significatum esset. Sed nunc anteqvam necessitas adpareret, aut tempestiva remedia flagitarentur, nuntiatum sibi, Electorem cum hoste transegisse. Id qvod ipse perversorum quorundam pravis consiliis adscribat, qvibus animum Electoris: comperti sibi candoris, fatigari constet. Nam in ejus consilio graves esse dissensiones; ac vehementer certatum, cum de fœdere secum ineundo ageretur. Usqve adeo optime cogitata, & decreta per ejusmodi ministros sæpe in transversum agi. Spem tamen esse, Electorem nihil admissurum legibus neutras partes sequentium, ac antiqviori amicitiæ adversum. Slippenbachii sermones qui arguantur, privatos fuisse, qvibus Elector ansam præbuerit; ac tantum eo fine prolatos, ut eliderentur difficultates, qvæ insuperabiles jactabantur. Qvod Elector studium suum circa pacem prædicet, id hactenus sibi ferendum, si id citra detractionem & injuriam alterius fiat. Sane nec momentum à se neglectum via ad pacem complananda. Sed conditiones ante adornatæ tractatibus præmitti solita promulgare præposterum visum; qvod ea ratio magis ad explorandos & qvandoqve exasperandos animos, qvam promovendum negotium faciat. Unde more inter gentes recepto se prius præviam conventionem absolvi voluisse, qva perfecta summam rerum facilius processuram; præsertim cum tuta & solida via incedendum fuerit acturo cum Polonis, post violati Warsaviensis pacti flagitium, & positas Cracoviensi præsidio insidias, Hatzfeldio qvoqve detestatas. Qvin se Commissarios cum mandatis in Borussia reliqvisse, ac ejusmodi conditiones tulisse, è qvibus omnes agnituri sint, sese circa studium pacis Electori haut qvidqvam concedere.

§. 5. Inter ista irarum prælludia haut eo secius Slippenbachius Berolinum accesserat, confirmans, sibi atqve Gyldenclovio facultatem collatam super prævia conventione agendi. Carolum Gustavum in pacem admodum pronum. Sed cum omnibus fœderatis simul tractionem suscipere, moram producturum, cum eadem brevi absoluta opus sit. Ne id tamen Regem recusare: & qvia Austriaci jam Poloniam ingressi sint, eos tractatu exclusus haut iri. Borussiam reddendam, ubi Regi ex æqvo pro eadem satisfactum sit. Tum Electorem rogabat, ut apud Reginam Poloniæ, cujus maxima tunc eo in Regno autoritas erat, instaret, qvo ea Polonos ad hanc conditionem acceptandam permoveat; qvi tot munita oppida citra immensos sumtus expugnaturi non sint, qvos satius foret ad satisfaciendum Regi impendere, accelerandæ paci. In promtu qvoqve esse lautas conditiones Electori repræsentare, anteqvam operæ qvid præstet, modo constanter deinceps Svecorum partibus sit adhæsurus. Regi qvoqve constare, ab Austriacis pacem in Polonia sufflaminari; nec minus Danos magno pacis desiderio teneri, ac de promisso auxilio desperare. Ex qvibus cum Elector facile judicaret, qvantum interesset negotium accelerari, ac ne momentum qvidem temporis amitti, ut vel Austriaci junctim rem in Svecos gerere incipiant, vel cum Svecis propere tractatus pacis suscipiantur; ista ad Reginam Poloniæ referebat. Qvæ huic impense probabantur, ac ad negotium illud urgendum hortabatur, pro dexteritate ipsius ita dirigendum, prout sœderatis, ac inprimis Polonis, Danoqve, & ipsi expediret, siqvidem

Super pace Polonica incassum agitur. Nov. Gyldenclo.

8. Dec. Regina Poloniæ in Electorem studium.

1657. dem ad rem gerendam Austriaci permoveri non possent. Quæ & Electorem rogabat, ut promissi memor Leopoldo suffragium ne addiceret, ni is reipsa ostendat, sibi pacem Poloniæ cordi esse: utqve in eandem sententiam Saxonem qvoqve permoveat. Ostendebat qvoqve Regina Hoverbeqvio, se cum præcipuis Senatoribus de indigenatus jure in Fridericum Electoris filium conferendo egisse, eosqve valde proclives in eam rem invenisse, etiam ut constitutioni eo fine condendæ inferatur: non solum nullam sibi causam fuisse super eadem deliberandi, sed & esse, qvare Electori gratias agant, qvod Remp. tanto honore dignetur; idqve negotium certo futuris Comitiis expediendum. Qvin majora ipsos de Electore aut Principe animo agitare, modo hic in eadem consentire velit. Nec amplius mutationi sacrorum insistendum; sed id duntaxat stipulandum, ut in ipsius arbitrium conferatur, ubi maturos ad annos pervenerit, religionem eligere, qvæ placuerit. Cum Regina consentiebant Lesginii, ac Lubomirscius, qvorum præcipua tunc in Rep. autoritas erat. Sed ex Electoris sententia eam deliberationem post conclusam pacem differre placebat. Cæterum Lubomirscius primus fuerat, qvi nomine Senatus perpetuum fœdus inter Poloniam, & Electorem subscripserat; qvi vicissim ab Electore petebat, operam navaret, ut ipse in Comitiis Germaniæ sessionem & suffragium obtineat, qvippe qvi Principis dignatione à Ferdinando II. nactus erat, qvingentos milites adversus Turcã præbiturus. Qvia etiam Slippenbachius ostenderat, se cum Regina Poloniæ, ac Senatoribus colloqvi cupere, Poloni eum in finem literas tuti itineris Electori mittebant, in hujus tamen judicium conferentes, qvid ipsi circa hoc negotium agendum videretur; utut perspicerent, isto admisso Austriacos gravi suspicione perstringendos, ac Danos non mediocriter perturbandos. Elector autem ita rem moderari cupiebat, ut Poloni agnoscerent, pacem se debere ipsius à Svecis separationi, adhibitæqve circa eandem operæ. Igitur Regi Sveciæ significabat; se Joannem Casimirum, & Senatores pacis cupidos invenisse, qvi tamen in antecessum conditiones pacis, qvibus iste insistere decreverir, nosse cupiant. Ad qvæ iste reponebat; *id præposterum esse, & præter morem: Eqvidem & se pacem velle; sed ut ordine res agatur prævia conventione expedita, & idoneis procuratoris exhibitis.* Cæterum satis adparebat, Sveco pacem haut valde cordi esse; qvi & Gallo, qvam Electore sequestre uti malebat. Nec expedire videbatur, Polonos ita faciles sese ostendere, ne Svecus ad intendendas conditiones indurescerer. Qvi & varias conditiones uni & alteri offerebat, tantum ut fœderatos invicem committeret. Sed Poloni clam reliqvos tractare nolebant; & Austriaci omnem lapidem movebant, ne ita brevi pax coiret, forte electionem turbatura.

Lubomirscius.

11. Dec.

§. 6. Cæterum Electori hanc consiliorum viam ingresso cumprimis necessarium erat Mosci amicitiam servare, ne is forte Svecis reconciliatus è Lithuania Borussiam infestaret. Iste jam sub initium anni ablegatum ad Electorem miserat, qvi proponebat: cum Elector superiore anno promiserit, se Mosci hostibus nil auxilii præstiturum, & vero ipse jam cum Polono convenerit. De Sveco junctis viribus invadendo; igitur se Electorem promissi sui monendum duxisse. Cui ab Electore responsum; ne dubitaret Czar, qvin, qvæ ipse pactus sit, sanctè à se sint servanda. Sed post pacem cum Polonis Elector Fridericum Joachimum Borntinum ad Czarem mittebat, significaturum; cum hic Electori suaserit abdicata Sveci societate ad Polonorum amicitiam redire, Electorem eo consilio probato ita cum Polonis transegisse, ut ab his summum Borussiæ imperium sibi traditum sit. Qvod qvin gratum Czari sit futurum, haut dubitare; ac coeptam amicitiam constanter colere sibi cordi fore. Idem jubebatur, si inter Moscos, & Polonos dissidium esse, & istos in pacem cum Svecis inclinare sentiret, operam dare, ut istud tollatur, hæc impediatur; confirmans, Polonos sæpius Electori declarasse, pacta se cum Mosco servaturos; ac sine dubio solitas Svecis artes adhiberi, qvi dudum gloriati fuerint, sibi amicitiam inter istos turbare in proclivi esse. Eosdem qvnqve jactasse, si modo in præsens pacem cum Moscis iniverint, in posterum occasionem non defore, damna per Livoniam illata ulciscendi, qvorum memoria nunqvam obliteranda sit. Qvod si Mosci æmulationem ob Austriacum exercitum, & qvod is Cracoviam insideat, conceperint, ostenderet; id præsidium ad tempus duntaxat concessum, & Polonos arcem tenere, qvæ urbi imperet. Ac Electori curæ fore, ne Austriaci vel latum pedem in Borussia, aut Polonia nanciscantur. Nam & Electori progressus istorum suspectos haberi. Nec tamen è re fore ob talia in simultates abire, communi hosti lucro cessuras, qvi post de singulis, ubi se disjunxerit, ultionem sit sumtu-

Cum Mosco actis.

11. Febr.

F. Ioh. Borntin.

1657. sumturus. Sed si hisce monitis nil proficiatur, satis haberet, Mosci amicitiam adversus Electorem firmam persistere. Offerret qvoqve Electoris operam circa dissidium inter Czarem, & Polonos componendum. Simul peteret, ut intercepta hactenus commercia è Lithuania in Borussiam instaurentur; tunc ut merces Rigam alias devehi solitæ avertantur. Deniqve & literas Electoris Czari traderet, qvibus Bugislaum Radzivilium commendaverat, ut iste hunc in bona à Moscis hoc bello occupata iterum immitteret, ac illius oppidum Sluzcam ne oppugnaret. Istum ablegatum Moscoviam delatum Mosci uti solent variis qvæstionibus exercebant. Post tamen ostendebant, se novum cum Polonis congressum expetere; & qvia hi Vilnæ conventis non steterint, se qvoqve iisdem non amplius teneri. Sed cum noster confirmaret, Polonos utiqve pacta servaturos; demum Moscos scrupulus de Austriacis præcipue urgebat, qvi diademate Polonico potituri sint; ac Joannem Casimirum certos duntaxat reditus, qvoad vita superfit, sibi reservasse. Qvæ noster diligenter refellere nitebatur. Leopoldo rationes, qvas in Imperio & alibi habeat, Polonico diademate longe potiores, non permittere, ut de hoc affectando cogitet: & Electorem qvantum possit ei conatus reluctaturum. Sed eam unicam viam esse, qva Polonia in Austriacorum ditionem concedere qveat, si Czar denuo armis istam persequi instituat. De hac re tamen nondum qvid actum. Mosci multum laudato Electoris in ipsos studio qværebant; qva ratione judicet, Czarem pronuffa pactis Vilnensibus corona Polonica potiri posse? Ad qvod noster Electoris operam circa tollendam offensam & diffidentiam, si qva esset, offerebat, cui plurimi in Polonia amici sint. In eundem finem Austriacus legatus operam suam obtulerat, sed qvam Mosci repudiaverant velut suspectam. Responsum ad proposita à nostro missus eo nomine à Czare ablegatus relaturus erat. In literis obitæ legationis, qvas iste à Czare reportabat, scrupulum movebant ea verba: *qvod Elector consilio & voluntate Czaris à Polonico vasallagio sese liberarit, id tanqvam magni pretii demum à Czare eundem acceptum.* Sed id importunæ jactantiæ nationis adscribebatur; an indocti scribæ sensum non absurdum incommodis verbis expresserant?

§. 7. Nec minus Electori cordi erat, ea partium mutatione Belgas ad promtius commoda ipsius sublevanda permovere, qvos societas cum Svecis hactenus non parum refrigeraverat. Hisce nostri super pace cum Polonis velut privatim in antecessum significabant, addito; se ipsis semper confirmasse, Electorem uti aliqvando temporibus cedere necessum habuerit, ita eorundem opportunitate in stabilimentum boni publici uti haut neglecturum; idqve nunc reipsa ostendi. Sed qvia Elector in hoc inclinationem hujus Reip. respexerit, spem esse istos deinceps consilio & ope promtius, qvam antea factum, eundem sublevaturos. Ad qvæ Belgæ: *Illi tunc, cum Elector Svecis sociatus ageret, & pro horum rationibus niteretur, non potuerint non eidem diffidere; ita fateri minus qvam debuerint se præstitisse; id qvod iniqvitati temporum sit adscribendum. Valde anceps autem fuisse futurum, si Elector hujus Reip. sententiam secutus tunc ita abrupte in Polonorum partes sese conjecisset, nondum distractis Svecorum viribus, Dantiaqve, & Austriacis adhuc qviescentibus. Ac id in præsens longe felicius effectui datum, insigni prudentia documento, præsertim obtentis tam lautis conditionibus.* Inde traditis Electoris literis Weimannus Ordinibus Generalibus denuntiare jussus est; *se libenter ipsis intervenientibus, aut saltem consciis id negotium tractare voluisse. Sed ejus indolem postulasse, ut summo idem silentio premeretur. Ceterum se circa eos tractatus præcipue ductum hujus Reip. propensione, & qvia vetus amicitia inter societatem Svecicam fere exoleverat. Postqvam autem pacta Bromberga plenum complementum attigerint, officii videri, ut super iis Reip. communicetur.* Sed qvia in præsens haut conducat ista divulgari, Weimannus jubebatur secreto Deputatos ex Ordinum numero petere, qvibus prius jurejurando ad silentium adstrictis pacta prælegerentur, simul demonstraretur, nil rationibus Reip. adversum iis contineri. Tum rogaret, ut Belgæ circa ista sponsionem suam interponere velint; qvam in rem antea tam pronos sese ostenderint. Deniqve innueret, cum Sveci non parum minarum sparserint, qvando persvadebantur non nisi de medio Statu agi, facile colligi posse qvid acturi sint, ubi res penitius ipsis innotuerit. Igitur spem esse Electori, Belgas in omnem eventum sibi non defore, qvorum tantopere intersit, ut isto negotio probe expedito communis pax constituatur. Hoc mandato allato Weimannus haut consultum ducebat communicationem ad præscriptum modum peragere, qvod in ea rep. jurati silentii exemplum non

1657. *Belgis actæ Electoris probantur. Nov.*

10. Nov.

4. Dec.

1657. non esset; sed liberalius judicavit paucis, penes qvos præcipua autoritas, citra ambages qvod res erat pandere. Qvibus & ea res læta admodum auditu accidebat, qva & consilia eorum pro Dano non parum firmabantur. Res tamen Maris Baltici ad communes tractatus dirigendos, & tam Polonos, qvam Danos cum Svecis qvocunqve modo æqvis conditionibus conciliandos. Nec dubitare, qvin Galli, & Angli eodem connixuri sint, ut Svecus in Austriacos immittatur; cui fini Elector plurimum conferre valeat. Sed si Svecus hac lege pacem nolit, ac ad iniqva Danum compellere instituat, sibi qvantumvis invitis in partes descendendum, qvod nullo modo ferre possint Daniam opprimi. Super suscipienda pactorum evictione, & auxilio ample pollicebantur. Enimvero isti lente & dubitanter procedebant, tanqvam valde à bello abhorrentes. Eqvidem sermonibus jactabant: sibi cum Electore consilia socianda, ac vel partibus æqvam pacem dictandam, vel in recusantem arma stringenda. Ac subinde è Weimanno qværebant, num mandatis instructus sit super hoc negotio agendi. Id præcipue metuebant, ne Elector nimium se Austriacis innexuerit, id qvod negotio non parum difficultatis allaturum sit. Si Svecus Austriacos invadere velit, id haut invitis se futurum, qvod ea Domus intra limites coercenda sit, ne & Poloniam opibus suis adjungat. Unde & electionem in suspenso habendam, qvo Polonis respirandi facultas detur ad propriam libertatem stabiliendam, ac ut Protestantium partes iterum coalescere qveant. Sed qvia ejusmodi secretis sermonibus nihil superstrui poterat, Elector publice apud Ordines proponi jubebat; *ut inter dubitationes tempus incassum labatur, cum res ipsa festinationem, ac bello sublevando promta postulet. Sibi nunqvam communes & sociorum rationes extra curam fuisse, atqve eum fiopiam proximo cum Polonis tractatu securum; qvo omnes aliorum actiones in Borussiam Ducalem ejusqve portus eliserit, eiqve pristinum statum, excepto supremo imperio, servarit. Eam rem Sveco se significasse, ac sperare, hunc amore tranqvillitatis publicæ pariter eandem probaturum. Sed id responsi accepisse, ex qvo apparuerit, haut placere ipsi, qvod qvæsitum sibi putet, jus abdicare, sed occasionem captare, qvo eidem pondus addat. Cum autem rationes hujus Resp. exigant, ut cum Polonis conventa subsistant, ac ulteriores turbæ prohibeantur, postulare se, citra moram decernant, qvæ ad ista omnia tuenda reqvirantur, præstitis qvæ ex fœdere reqviruntur, ac consiliis viribusq; sociatis qvæ opus sit rem gerant. Eqvidem qvod Respublica seqvestris partes hactenus suscipere voluerit, id sibi valde probari, qvi & omni studio ad pacem incubiturus sit. Sed si huic officio nullum pondus ab armis accedat, langvidam fere illius vim, eoqve fortiora expedienda. Et cum ipse in prima velut acie constitutus primum impetum excepturus sit, sibi cumprimis pecunia subveniendum tuendis suis, qvæ servari omnium intersit. Curandum qvoqve, ut Gallia & Anglia tam salutare opus ne impediat; cui demonstrandum, à fœderatis nil aliud qværi, qvam ut communis securitas stabiliatur, nemine oppresso, ac ut qvilibet prius possessa retineat, nulla novatione admissa. Qvæ mens cum & istius esse speretur, ita amicis suis adfuturos, ut tam æqvum institutum ne impediatur. Circa pacem inter Polonos & Svecos se intellexisse, hisce decretum citra socios Austriacos & Danos tractatus suscipere nolle, nec aliter, qvam ut in antecessum de reddenda Borussia certi sint; qvem agendi modum Svecus velut præposterum rejiciat. Sed qvia in ejusmodi negotiis magis res ipsa, qvam solennia respicienda sint, dubium sibi, num ea exceptio apud Polonos valitura sit.* Inter hæc Hollandia provincia multum caloris ostendebat, subinde clamitans: Svecos nimium Oresundæ propinqvare, ac tempus esse arma arripere honestæ ac tutæ paci constituendæ. Gothica mala iterum orbi incubitura, si tractus Borealis sub unum dominum redigatur. Semper qvando Tillius, aut Torstensonius eousqve processerint, qvo nunc Wrangelius penetravit, pacem adfuisse, velut victo Dano, aut victore non ultra auso. Vicinis qvoqve Germaniæ Principibus animum advertendum, qvorum maxime intersit, ut Boreas divisus maneat, Electori in ista rerum conversione lautas conditiones propositas, ni urgens necessitas consilia præcipitare subigat. Deniqve eadem provincia jam sex millia peditum, ac justam classem Dano in auxilium decernebat, ni Svecus communem pacem, ac Belgas seqvester admitteret, ingens momentum rebus datura, ni dum isti moliuntur, inusitata hiemis asperitas super fatis Daniæ decidisset.

14. Dec.

§. 8. Ast apud Anglos dispar ex ea transactione affectus, velut in Svecum proniores, cujus victricia adversus Polonos arma in medio cursu sisti videbantur. Qvamdiu tamen persvasi forent de immunitate duntaxat à bello agi, verbis pronos sese testabantur ad pecuniam Electori mutui nomine suppeditandam, ac de conditionibus

Iisdem Anglia haut favet.

1657.

1657. nibus qværebant: & qva ratione cautum sibi esse possit, Electorem nondum Austriacis suffragium suum addixisse, de qvibus Slezerus in mandatis sibi qvid esse negabat. Cæterum hic Slezerus, cum plures sumtus in Anglia fecisset, qvam de qvibus refundendis Elector annuerat, gliscente ære alieno per creditores è publico abreptus in tabernam abducitur, à vilibus hominibus contumeliose habitus. Sed Thurlous, per qvem negotia exterorum tractabantur, ea re intellecta, qvæ juri gentium repugnabat, effecit, ut convocato protinus Concilio decerneretur, missis ministris publicis, ac prætorianis militibus ablegatum in domum suam iterum deducendum: contra prætorem cum ministris, & creditorem coqvum, qvi ob centum viginti libras Anglicas apud delegatos judices sententiam in Slezerum dissimulato ejus munere obtinuerat, in carcerem conjiciendum: etsi hic ob tantam contumeliam amplius sibi satisfieri postularet.

14. Nov.

Cum Danis fœdus initur.

§. 9. Id qvoqve res reqvirebat, ut postqvam Svecicæ partes Electori deserendæ fuerant, is Daniæ arctius sese innecteret. Sed ne ea res justo citiq vulgaretur, si splendida eo nomine legatio mitteretur, aut crebræ hinc inde literæ commearent, per intuta itinera forte intercipiendæ, Elector nobilem cubicularium Christianum Sigismundum Wreichium Hafniam misit, cui injunctum Daniæ Regi proponere: Qvia ipse non solum ad evictionem pactorum cum Polonis ineundorum ita promtum se exhibuerit, sed & ubi ad manus cum Sveco perventum sit, auxilium suum Electori liberaliter obtulerit; eo magis hunc permotum fuisse tractatu cum Polonis suscepto arma in Svecos arripere communi pace obsistentes. Id se Regi significare jussum, simul petere, ut Rex citra moram evictionem pacto nondum à Polonis ratihabito accommodet, qvo citra suspicionem eo promtius ab Electore manus negotio admoveri qveant, qvod cunctationem adspernetur. Idem expiscari jubebatur, num qvid tractatuum inter Danos, Svecosqve agitetur, ac si qvid tale sentiat, statim ad Electorem referat; tum qvantum in se impediat, ne citra communem tractatum pax inter ea regna constituatur. Isthæc cum Danis magnopere exoptata forent, citra cauponationem in fœdus consensum fuit. Ejus ingressu memorabatur uti Sveci Regem Daniæ, & Electorem multis injuriis ac molestiis illatis varie lacessierint, à qvorum gliscente indies ambitione, noxiisqve destinatis nil aliud præter oppressionem ipsos alioqve vicinos manere; cui avertendæ armis conjunctis opus sit. Capita conventionis ista erant. *Sit inter utrumqve Principem, ac utriusqve ditiones fida pax & amicitia, mutuumqve studium commoda invicem promovendi, damna avertendi. Utraqve pars, qvamdiu hoc bellum duraverit, rem adversus Svecos omnibus viribus terra, mariqve teneatur gerere iis locis, ubi uterqve Svecicis ditionibus contiguas terras possidet: alter qvoqve alteri, prout occasio ac necessitas exegerit usqve ad finem belli pro virili adsistat. Bellum in Svecos utrinqve geratur, qvousq; uterqve ab his idonea satisfactione potiatur, Daniæ restitutis provinciis per injuste illatum bellum ereptis, ac fraudationibus vectigalium in freto coërcitis, nec minus Electori ob iniqve extortas provincias reparatione facta. Neuter insciо atqve invito altero pacem, inducias, aut qvamvis conventionem cum hoste ineat; sed qvæcunqve agenda sunt junctim per ipsorum legatos, adscitis qvoqve Polonis, peragantur. Daniæ Rex ubi necessitas exegerit, Electoris ad tuendos ejus portus navibus bellicis, qvatenus iisdem ad propria defendenda opus non habuerit, adsistet, simul permittet, ut Electoris naves, qvibus hoc bello adversus Svecos uti constituerit, Danicos portus introire, ibiqve prout res exegerit commorari, ac necessaria emere possint: ut tamen adsitis arcibus ac munitionibus solitum honorem exhibeant, nec qvidqvam suscipiant, aut postulent, qvod illis qvidqvam periculi creare qveat. Vicissim Elector Daniæ Regi qvantis poterit copiis, ubi opus fuerit assistat, ac imprimis citra moram in Pomerania adversus communem hostem rem gerat. Danicis qvoqve navibus bellicis ingressu in suos portus permisso iisdem qvibus modo dictum legibus. Si post hoc bellum Sveci ex qvacunqve causa vel prætexto alterutrum impetierint, ut huic qvoqve in istos arma arripienda sint, alter ei qvi invaditur intra tertium à facta denuntiatione mensem auxilio veniat eo numero navium, militum, pecuniæ, & aliorum necessariorum, iisqve conditionibus, prout deinceps conveniendum sit. Id fœdus intra tertium mensem à subscriptione ratihabendum, ut tamen effectum protinus à die conclusionis capiat.* Subscripserunt id fœdus nomine Regis Daniæ Joachimus Gerstorfius, Otto Kragius, & Petrus Retzius. Cavebat insuper Daniæ Rex suo & successorum suorum nomine conventioni, qvam Elector cum Polonis inierant; operam à se dandam ut Rex, universiqve Poloniæ Ordines istam Electori, ejusqve successoribus in perpetuum inviolatam servent; ac si præter spem ab istis

14. Sept.

Fœdus cum Dania Rege.

1657.

30. Oct.

Krago

Retz.

Guarantia pactorum Welaviensium.

1657. ab istis discedatur, à se non solum officio legationum, ac pacificæ negotiationis, sed & arreptis armis, ubi opus videatur, & ab Electore petatur, istos ad ejusdem observationem adducendos. Vicissim Elector iisdem verborum formulis fidem suâ interponebat circa fœdus, qvod Daniæ Rex cum Polono die 18. Julii fecerat; Etsi prius mentem Polonorum exploraret, num Polonis acceptum id futurum esset, qvod ista evictio subsistere non posset, si Polonos cum Danis collidi contingeret. Sed qvibus ea res nullum scrupulum movebat, haut adparente causa, qvæ istos populos committere possit.

Super rebus in futurum gerendis conventitur. §. 10. Cæterum Brombergæ inter Poloniæ Regem, Electoremqve, & Hatzfeldium Cæsareum Ducem habito consilio super dirigendis in futurum actionibus bellicis, Elector censebat; *etsi vergente in hiemem anno citra moram rem strenue adversus Svecum suscipiendam, antequam Danus velut impetu prostratus ad pacem ab isto iniqvis conditionibus adigatur; & Svecus milite per opima Holsatiæ hospitia firmato validior redeat, sibi maxime infestus incubiturus velut pactis violatis. Igitur omisso Thorunii obsidio, qvod Cæsarei volebant, satis habendum munita Borussiæ oppida eminus includi, ac totavi in Holsatiam eundum, Gosievio Livoniæ immisso, ne Danus per desperationem seorsim cum Sveco transigat.* Ac Czarnecius qvidem promtum se ferebat impressioni in Pomeraniam & Holsatiam faciendæ. Sed 5. OB. qvia iste solo Polonico eqvite instructus nihil ad summam rerum facere poterat, apud Austriacos insistebatur, ut partem eqvitum & dimacharum isti adjungerent. Enimvero Leopoldus excusabat, apud Electores Ecclesiasticos fraudi sibi fore, si Polonico se bello immergat, qvod vereantur, ne se in Cæsarem electo tota Germania turbis involvatur; præsertim ubi ipse provincias Svecicas in Imperio sitas invaserit. Ad qvæ reponebatur: invidiam apud Ordines Imperii, & offensam Regis Sveciæ jam eousqve provectam, ut irruptione in Pomeraniam augeri neqveat: ac ubi Czarnecio res successerit, periculum simul cum offensa atqve invidia cessaturum. Sed istis nihil proficiebatur; & Hatzfeldio id ingenium erat, ut nunqvam crederet sat militum sibi esse. Contra nec Electori absqve Austriacis manum rei admovere consultum videbatur, nec ei expeditioni pedites suos accommodare, ne copias suas divisas attereret; qvod & sæpe Sveco negaverat. Idemqve dissvadebat, ne Czarnecius solus in Svecos eat, operæ pretium 1657. 14. OB. haut facturus, ac transitu amicorum ditiones protriturus. Sane jam Polonici militis petulantia ingens damnum Electoris provinciis dederat, nonnullis istas amicitiæ Polonicæ primitias exprobrantibus. 1. Nov. Haut secius iste cœco velut impetu in Pomeraniam ruerat, ac superato Odera inter hoc flumen, & Randoam omnia vastaverat, atrociter qvoqve in Uckerana Marchia grassatus tanto nocentius, qvod provinciales nihil rerum suarum in munita loca contulissent, ab amicis nil hostile veriti. Qvæ res non minus Electorem, qvam Poloniæ Regem pessime habebat, Danico qvoqve legato admodum qverente. Nam qvia iste coëuntibus in ipsum Svecorum turmis retro se proripuerat, nil aliud effecerat, qvam ut Polonis grandem atrocitatis infamiam conciliaret, ac innocentes provinciales perderet subtracto alimento iis, qvi utilem eo loco operam navare poterant. Et Danis animus imminutus fuerat, Svecis spiritus accesserant, velut ad solam adventus sui famam Polonis diffugientibus.

Danus superauxilio instat. Alefeld. §. 11. Inter hæc Daniæ Rex Detlevum Alefeldium ad Electorem miserat, propera auxilia excituram, simul de ratione belli gerendi consilia collaturum. Urgebat is, ut Elector Czernecio junctus unum & alterum Pomeraniæ oppidum invaderet, ne Sveco spatium indulgeatur per hiemem sese firmandi. Qvod si hic retro vertat ad Pomeraniæ succurrendum, Danos è vestigio secuturos, simul eidem distrahendo iterum Bremensem provinciam invasuros; nec minus prohibituros, ne supplementa è Svecia venire qveant. Addebantur magnifica, & veris longe majora de victoria adversus Svecos in Hallandia, ac progressibus è Norvvegia in Sveciæ interiora. Ista Elector per literas ad Polonum referebat, enixe instans, ut Polonica, & Austriaca auxilia accelerentur; qvod sibi soli rem eam suscipere haut tutum sit. Alefeldius qvoqve in Poloniam profectus urgebat, ut si *Austriaci tergiversantur.* Austriaci tergiversentur, Poloni cum Electore rem aggrediantur. Id qvod cum Polonis haut placeret, totum negotium ad Austriacos hærebat; qvorum nomine Hatzfeldius qvidem laxioribus verbis conjunctioni se paratum offerebat, sed qvibus solidi qvid superstrui haut posset. Unde vehementer instabat Elector: cum Svecus indies se confirmet, animis præsertim Friderichsuddæ expugnatione auctis, ne horam qvidem perdendam, qvin validus exercitus in Holsatiam ducatur, irruptione

simul

1657. simulin Sveciceas provincias facta. Ac ni serio magis ab Austriacis res susciperetur, satius fore cum Sveco de pace agere; cujus tractatus à Slippenbachio Berolini offerantur. Etsi hoc rerum statu conditiones longe jejuniores futuræ sint, qvam si annis fulciantur. Inprimis Elector valde solicitus erat, cum Seciæ Rex apud Wollinum qvatuor bellatorum millia contraheret, ne ipse forte, dum socii dubitant, ex improviso opprimeretur; præsertim cum Belgæ super pace inter Boreales Reges constituenda satagerent. Unde à Polonis, & Austriacis certi qvid decerni cupiebat, qvo tempore, qvantis cum copiis, & ubi cum ipso sese juncturi sint. Ad hæc Joannes Casimirus, & Montecuculus, non parum adventu Regis Seciæ Stetinum commoti, declarabant: Si Elector in sua ditione à Svecis invadatur, sese ad auxilium ei ferendum paratos. Idem ab isto postulare, si Svecus omissa Electoris ditione Poloniam invaserit. Enimvero ista laxiora Electori haut satisfaciebant; eoqve is Hoverbeqvio injungebat, ut Regi, simul Montecuculo, & Lisolæ citra ambages declaret: ista omnia incassum jactari, qvamdiu Austriaci in summam rerum haut descendant, & suspecta cunctatione adversæ parti occasionem præbeant ita se confirmandi, ut vim deinde inferendam facile eludere, aut reponere possint. Regi autem & Reginæ Poloniæ seorsim diceret; si ulterius moras nectant Austriaci, Poloniæ nil utilius, qvam cum Sveco pacem inire, circa qvam ipse extremis viribus pro bono Poloniæ, & Daniæ connixurus sit. Sane monitum se, ab Austriaco exercitu nihil sibi auxilii sperandum: qui & hiberna in Warmia capere cupiebat valde invito qvidem Electore, non solum qvod propter viciniam collisionis qvid cum isto surgere posset, sed & qvia Belgæ metuebant, ne Austriaci ad Mare Balticum nidularentur. Agnoscebant Poloni, in Electore nihil desiderari potuisse: Sed Austriacam cunctationem expugnari, magno qvidem cum suo dolore, non posse.

Electoris ad Regem Hungariæ legatio. 15. Nov. ejusque mandata.

§. 11. Ut igitur Elector liqvido intelligeret, qvid ab Austriacis sperandum foret, Lœbium Baronem ad Leopoldum Hungariæ tunc Regem, & Archi Ducem Leopoldum Wilhelmum mittere decrevit. Ei in mandatis datum, ut gratias agat pro opera, qvam Leopoldus Rex per Lisolam circa pacem cum Polonis conciliandam impenderit; cui cum Elector demonstrarit, qvanto ipse periculo res suas ea pace exponat, eundem confirmasse; statim atqve Electori cum Polono convenerit, Polonicas copias Austriacis junctas Svecos insecuturas, ac tamdiu in hos, ubicunqve locorum inveniantur, sive in Holsatia, sive Pomerania rem gesturas, qvoad communis pax obtineatur: addito, Leopoldum per peculiaria fœdera cum Polono, ac Dano ad hoc teneri, eamqve expeditionem suscipiendam, etiam Electore nihil conferente. Decretum qvoqve Stetinum obsidere, ac Pomeraniam Svecis extortam Electori reddere, ne ex ea provincia Imperium amplius infestetur. Uti autem Elector istam cum Polono tractationem consilio, & opera Leopoldi susceperit; ita eundem his legati pollicitis fidem adhibuisse, ac cum copiis suis in Germaniam revertisse, Austriaco ac Polonico exercitui jungendis. Enimvero cum Brombergam venisset non sine dolore ex Hatzfeldio intellexisse, hunc plane in eam conjunctionem consentire nolle, velut super qva nihil mandatum sibi sit: utut eidem demonstratum fuerit, si Sveco per hiemem qvies indulgeatur, eum per Holsatiæ & Jutiæ hospitia ita se firmaturum, ut proximo vere omnibus sit molestiam facessiturus; qvi & ad triginta legiones conducendas diplomata distribuisse feratur. Ac Danum, ubi ab omnibus destitutum se videat, ad pacem cum Sveco sese recepturum. Nec dubium, qvin Poloni eandem viam sint inituri, ubi rem non majori studio suscipi, ac Austriacas copias per otium reliqvas Poloniæ fortunas adedere conspexerint; præsertim cum Svecus omnia se istis redditurum polliceatur. Nec obscurum, qvid periculi Leopoldum maneat, si ea cunctationi sociis ansa præbita sit, ut singuli per peculiares tractatus sibi consulant. Ac candide profiteri Electorem, ni Rex in hoc negotio prompta consilia capessat, ac exercitui suo in hostem ut tendat imperet, se, Polonosqve qvibusvis conditionibus cum Svecis decisuros, qvæ sat lautæ ac tutæ offerantur. Ad ista Lœbius liqvidum responsum exposceret, professus, ni istud intra qvatriduum detur, jussum se infecta re discedere. Si objiciatur, Electori cum Leopoldo nullum fœdus intercedere, eoqve hujus auxilium velut debitum exposci non posse; reponeret: Electorem in mora non esse, qvi sæpius institerit, ut fœdus inter Austriacos, & Polonos initum sibi communicetur, cui & ipse adscribi velit. Ac Leopoldum ad isthoc auxilii Dano, Polonoqve teneri; qvin proprii status securitati hoc debere. Si porro objiciatur; Ordines Imperii ægre laturos,

1657. laturos, leges pacis Westphalicæ infringi, si Leopoldus cum exercitu fines Imperii intret; responderet: extra partium studia positos Ordines bonum id factum agnituros, & qvieti Germaniæ inserviens, istum armis ad stabilem pacem compelli, qvi armis suis Germaniam semper exercitam teneat, & vicinorum qvoqve arma in eandem provocet. Svecica qvoqve arma ex Imperio contra vicinum, & tabulis pacis comprehensum Regnum educta, & magnam partem ibi comparata, jam in diversis Imperii provinciis ali; eaqve omnia à Svecis patrata, antequam Leopoldo necessitas adferretur sua arma in Imperium transferendi. Cæteris autem ab Austriaca Domo aversis hôc ipso non plures qverelarum causas accessuras, qvam habere jam se arbitrentur, qvod utiqve in Polonia contra Svecum hostilia sumta sint. Si deniqve occinatur; hoc ipso electionem sufflaminari, ac nondum Leopoldo ab Electore de suffragio suo cautum; regereret; eam moram unice à Gallis, & Svecis proficisci, qvi & acrius contra nixuri sint, si eorum potentia incrementum sumat. Contra non dubium, qvin Sveco in ordinem redacto qvi adhuc dissentiant Electores in aliam sententiam flectendi sint. Eqvidem se studium suum satis jam declarasse, longius etiam progressurum, ni justissima sua postulata hactenus elusa fuissent: ac si nunc liqvidius mentem suam declaret, proprii id commodi causa fieri visum iri. Sed post ista obtenta studio in Leopoldum nemini se concessurum. Ista ne divulgentur operam daret, eoqve propositionem scripto conceptam ne exhiberet. Qvod si Leopoldus in auxilium consentiat, Lœbius postulare jubebatur, ut Montecuculo injungatur Electore exigente copias cum ipso jungere, ac de communi consensu facere, qvæ ratio belli exigat, nullo novo ex aula mandato circa singulas actiones petendo, ne per hinc inde missitationes agendi tempora elabantur.

Austriaci rem extrahunt. §. 13. Ad ista Lœbio responsum: Regem Hungariæ Montecuculo injuncturum, ut Electori pro suo in ipsum studio gratias agat. Circa summam rerum hactenus se cum Electoris sententia conspirare, post factam jam cum Polonis pacem ulterius ad communem securitatem incumbendum. Sed circa eam rem certi qvid jam convenisse, nihil à Lisola relatum, qvi & ne verbo qvidem mentionem fecerit de obsidendo Stetino, aut Pomerania Electori reddenda. Si is tale qvid pollicitus sit, præter mandata fecisse. Alias Montecuculo, & Lisolæ 1657. injunctum ad Electorem proficisci, ac super conjunctione copiarum agere. Sed ante omnia de fœdere mutuæ defensionis, ac post de offensivo conveniendum, cujus vicem tãtisper conjunctio armorum subire possit. Ac de isto fœdere reciproco cum Polonis communicandum, à qvibus itidem legatus Berolinum adducendus sit. Ex fœdere cum Polonis, (qvod Lœbio communicabatur,) Leopoldum non teneri copias suas extra Poloniam ducere. Constare qvoqve prius oportere, qvantum copiarum unus & alter fœderatorum ad hanc expeditionem collaturus sit. Nec totum exercitum contra Svecos mitti posse, sed partem in Polonia retinendam. Summam rei in eo verti, ut Austriaca & Brandenburgica arma inter se conjungantur contra qvoscunqve, & in omnem casum. Antequam conjunctio fiat, dispiciendum esse, ubi tantus exercitus commode subsistere possit. Eo fœdere Daniam qvoqve comprehendendam, & qvia fœdus pacis causa incatur, inter tractandum Austriacos, Polonos, Danos, Electorem unam partem contra Svecum facturos. Sed super his omnibus Montecuculum, & Lisolam cum Electore acturos. Cum manifestum esset ab Austriacis tempus extrahi, ac Lœbius perspiceret confusius secum agi; scripto à se proposita complecti statuit, num liqvidius responsum extundere posset; & qvia adventus sui causa satis nota erat, tum ne forte inficiarentur tale responsum ipsi datum, si scripto id demonstrare non posset. Nec eo secius complures per dies non sine impatientia qvotidie dimitti postulantem detinebant, donec demum scripto conceptum responsum eodem cum priori sensu *13. Dec.* traderent; qvi eo sibi haut satisfactum testatus discedebat.

Id Electori Polo niqve displicet. §. 14. Istud responsum Hoverbeqvius Regi Poloniæ exponere jubebatur, qvid de isto huic videatur exqvisiturus. Sane Electorem ex eo nil aliud colligere, qvam Leopoldo ad conventum Brombergæ modum arma gerere haut placere, summa curarum in electionem defixa; eoqve negotium Polonicum superfunctorie tractare, satisqve habere, militem suum opimis hospitiis in alieno frui; Polonis non leviter frementibus, Austriacos haut qvidqvam eo fine evocatos, ut qvæ Sveci reliqva fecerint, ipsi per otium absumerent. Qvanqvam autem Elector Leopoldo fortunam suam non invideret, eidem qvoqve promovendæ paratus; tamen cum sibi ac Polono id potis-

1657. potissimum agatur, ut pax qvamprimum constituatur, qvam Leopoldus non nisi obiter spectet: huic citra ambages denuntiandum; à se probe intelligi, qvo istius consilia tendant, sed qvæ fœderi cum Polono Danoqve haut qvadrent. Nam Dano inter ambigua ista pereundum, aut ad transactionem fœderatis noxiam descendendum. Poloniæ opes in ipsa Polonia nullo fructu consumi. Sibi qvoqve proprias ditiones suo milite comedendas. Ac cum Austriaci negent in Imperio sibi qvid suscipere fas esse, ne in Borussia qvidem ab iisdem operæ pretium fieri. Ita fœderatorum rebus pessum euntibus hostem rerum suarum strenue satagere. Igitur denuo Leopoldum urgendum, ut communem causam juxta placidum agendi modum suscipiat; id nisi fiat Polonis, & Electori haut vitio dandum, si pro captu cum Svecis transigant, Austriacorum rationibus insuper habitis, cum hisce nec ipsorum commoda curæ fuerint. Lisolæ qvoqve significandum: Electori satis cognitum, super Citeriore Pomerania nihil convenisse. Sed qvod res in ea provincia adversus Svecos sit gerenda, id rationibus omni exceptione majoribus tunc adprobatum fuisse, imo ab ipso Lisola propositum velut rem, qvam non sua tantum, sed omnium fœderatorum utilitas reqvirat, & qvæ non ex fœdere nostro, sed eo qvod cum Polonis initum sit, promanet. Insuper Hoverbeqvio sat mandatorum esse ad fœdus cum Austriacis concludendum, si id necessarium videatur. Nec adparere, cui usui fœdera Austriaca sint, si, uti in Polonia fit, eorum vi nil agere placeat, qvod ab ipsorum rationibus alibi ullo modo discrepare videtur. Unde si Montecuculi, ac Lisolæ iter non alium finem lubeat, qvam super ejusmodi fœdere agere; aut si circa copiarum conjunctionem tot relationibus ultro citroqve factis, ac decretis opus futurum sit, isto melius supersederi; non minus inani opera futura, si ad promovendam electionem veniant. Ast in Polonia cum à Dano juxta, & Polono Austriacis sua cunctatio exprobraretur, ac hiberna negari inciperent, Hatzfeldius jam liberalior offerre cœperat, in se moram circa conjunctionem non fore, modo Elector in eam consentire velit. Qvæ inania erant, cum satis constaret, mandata ei in hanc rem non esse; ac id tantum agi, ut invidia rei infectæ in Electorem devolveretur. Qvas offucias & Poloni facile agnoscebant. Qvi tamen cum qværerent, an non Elector eam expeditionem una cum ipsis suscipere velit, si Austriaci vel plane abnuant, vel moras nectere pergant? Hoverbeqvius responsum declinabat; qvod Electori haut arrideret, solis Polonis sociis in Svecos bellum sumere. Offerebant qvoqve Poloni Hatzfeldio centum uncialium millia, in Austriacum exercitum distribuenda, si protinus cum ipsis Pomeraniam invadere velit. Sed is negabat ita præcipitanter rem suscipiendam, ne Leopoldus pacis in Imperio violatæ arguatur. Si tamen Elector à Svecis impetatur, statim se auxilio venturum. 1657.

§. 15. Ad extremum cum Poloni Austriacos stimulandi finem non facerent, Berolinum accessere à Leopoldo legati Raimondus Montecuculus Comes, & Franciscus Lisola; qvibus sese adjunxerat Regis Poloniæ nomine Joannes Leslinius Posnaniensis Palatinus. Aderat qvoqve è Polonia iterum Detlevus Alefeldius legatus Danicus, qvi postqvam ibi auxilia magno studio impulisset, idem nunc Berolini urgebat, simul ut fœdus inter Regem Daniæ, & Electorem non ita pridem conclusum ratum haberetur, atqve executioni daretur. Cui sese pronum qvidem declarabat Elector; Sed prius sibi cum Leopoldo conveniendum, qvod solis Polonis sociis tanti rem momenti suscipere haut consultum videretur. Prout nec Austriacis, qvod Polonus, Danusqve instabat, in Holsatiam excursionem tentare placebat, fundamento nondum per fœdus constituto. Sed & in fœdere Danico obscuriora nonnulla erant, qvæ illustrari, additis insuper qvibusdam, Elector cupiebat. Cæterum in adornando fœdere Austriaco circa numerum copiarum præcipue dissidebatur, qvod Austriaci non nisi VI M militum sociis jungere vellent, cum Elector X M exposceret: & qvod idem vellet, ut Leopoldus suis auspiciis rem gereret, Svecoqve hostem se ferret. Qvorum neutrum in mandatis sibi esse legati affirmabant, velut ab officio candidati abhorrens, bello alteri indicto Imperii qvietem turbare. Unde opus sibi esse cursorem mittere, qvi Leopoldi sententiam super hisce postulatis exqvireret. Eo intervallo Danus denuo super suo fœdere ratihabendo, & implendo movebat. *Vim fœderis inter Regem Daniæ, & Electorem initi ab Austriaco fœdere haut pendere, cujus ibi nulla mentio extet; nec moru inter populos esse, tacitis cogitationibus vim conditionum tribuere. Etiam VI Millibus Austriacorum duntaxat junctis posse confici exercitum XX M, qvo Electori suffulto æqve audaciam fore Svecos invadendi, qvam hisce cum* X M

Austriaci Legati Berolinum accedunt. 24. Dec.

6. Jan. 1658.

1658. *X M eidem occurrendi. Longiore mora communi cauſæ plus noceri, qvam illa IV M prodeſſe qveant : ac ob incerta bellorum ingens in mora periculum eſſe. Regem Daniæ ea mente fœdus iniiſſe, ut protinus auxilia ſubmitterentur, non demum poſt tres menſes, uti nunc fit. Nimiam exercitus molem brevi famem ſibi facere, qva mox atterendus ſit. Deniqve fidem publicam jam interveniſſe, qvæ ſola Principes legibus ſolutos ſtringat, ſalva exiſtimatione haut violabilis ; cujus virtute Elector citra moram arma in Svecos expedire teneatur.* Addiderat Leſſinius, ut ante Czarnecii adventum de hac expeditione decernatur ; qvi ſi denuo rejiciatur, prout levis Polonorum eqvitatus Svecis par non ſit, deinceps in iter denuo pertrahendus non ſit. Haut eo ſecius tamen omnia ad reditum curſoris rejiciebantur. Qvanqvam & alias imperatorium haut videbatur hibernam expeditionem præcipitare, magna eqvitum parte inermi, ac laceris pedite veſtibus. Ac Belgæ ſpem fecerant, ſe qvoqve huic fœderi nomen daturos, ſubinde monentes, ne Elector id negotium feſtinaret. Sed & in aprico erat ab Auſtriacis id agi, ut abſoluto licet fœdere ad armorum conjunctionem non procedatur, niſi electione ad votum perfecta. Etſi Danorum ſpem interim aleret Montecuculus, aſſeverans finito heic negotio Cæſaream electionem haut morandam, qvo minus protinus conjunctio copiarum ſeqvatur. Nec minus Hafniæ Goëſius promtum Auſtriacarum copiarum acceſſum oſtentabat, cum illæ adhuc per hoſpitia qvietæ agerent; & iſtorum miniſtri omnes artes negotio extrahendo adhiberent.

Sverini cum Slippenbachio colloqvium. 11. Jan.

§. 16. Interea Slippenbachius, ut qvid Berolini agatur expiſcaretur, ſimul turbandis ſi poſſet Electoris conſiliis, aliqvoties ad Sverinum ſcripſerat ; ſe multa paci promovendæ facientia habere, qvæ ipſi loco qvopiam intermedio communicare velit. Id qvod Elector conſciis fœderatis permittebat ; præſertim cum inter iſtas Auſtriacorum cunctationes non inutile foret hiſce ſuſpicionem injici, velut expedita ipſi ad inſtaurandam cum Sveco amicitiam via pateret. Congreſſu Neobrandenburgi Meclenburgicæ oppido Slippenbachius multa de Caroli Guſtavi in pacem ſtudio jactabat ; *haut tamen communi paci conſtituendæ idoneam rationem judicare, ſi eodem loco & tempore cum omnibus, qvorum interſit, tractetur, qvod tam diverſa indolis negotia ſibi mutuo impedimento futura, multumqve temporis abſumtura ſint.* Contra Sverinus : *ſocios ita arcte invicem illigatos,* 1658. *ut unus citra alterum tractare neqveat ; ac ſingulorum ſecuritatem reqvirere, ut pace cum omnibus concluſa arma ubiqve ponantur. Qvæ rationes Regem permoveant ad pacem cum Polonis faciendam, eaſdem & perſvadendæ paci Danicæ valere. Non minore vicinos invidia æſtuare, ne Dania ab eodem opprimatur, qvam antea, cum Poloniæ exitium imminere videretur. Unde Regi, ſi de ſtudio pacis Orbi fidem facere ac amicos juxta atqve inimicos ſuſpicione liberare velit, inita cum omnibus pace arma ponenda.* Ad qvæ Slippenbachius : *Regem qvidem conſenſiſſe, ut omnibus qvorum interſit ad locum tractatuum Polonicorum mittere integrum ſit : utqve eodem tempore cum Dano tractatio ſuſcipiatur, ſed diverſis locis, ne diſparia negotia mutuo implicentur. Eidem qvoqve ſatis perſpectum, utut Daniam ſubigendi facultas foret, ob invidiam tamen aliorum, ac inprimis Belgarum poſſeſſionem admodum lubricam fore. Dano tamen, à qvo injuſte laceſſitus ſit, vires in poſterum nocendi detrahendas. In Auſtriacos nil ultro tentandum, qvibus nil terrarum eripi poſſit ; qvod & bellum, utcunqve res cadat, citra vaſtationem Electoralium terrarum geri neqveat. Nec cauſam eſſe, qvare in Germaniam arma transferantur, illæſis ibi Proteſtantium rebus, utut Regem ab eo bello abhorrentem Galli valde ſtimulent. Igitur Electorem haut ægre laturum, ſi Rex reparationem damni per Danos dati extra Germaniam qværat. Etſi Dano pacem redimere in promtu ſit data Blekingia, & Babuſienſi diſtrictu, ac ſumma pecuniæ à Belgis ſuppeditanda, qvam aliis in auxilia iſti ferenda impenſuri fuerant.* Inde ſuper loco & tempore congreſſus differebatur, & qvid Regi pro cedenda Boruſſia dandum. Jaciebat qvoqve Slippenbachius de Polonia inter Svecos, Auſtriacos, & Electorem dividenda ; qvo fine inter ipſos fœdus ineundum, omnium æmulorum vires eluſurum : eamqve ob cauſam Regem hactenus fœdus cum Gallis, & Anglis haut perfeciſſe. Nam iſtud deſtinatum ſi ſuccedat, eundem Gallicas partes plane abdicaturum. Deniqve & explorabat, an non Electori placeat iterum in Svecicas partes tranſire ; qvam in rem præmium oſtentabatur non qvidem Stetinum, qvod ſine hoc oppido reliqva Pomerania nihili ſit ; ſed Boruſſia Regia, qvam Rex Electori curaturus ſit, accepta viciſſim ab hoc Ulteriore Pomerania, jam mutilata. Ita Electorem utramqve Boruſſiam juſti inſtar regni poſſeſſurum. Eam breviſſimam eſſe viam bellum componendi. Qvæ Sverinus

longe

1658. longe respuebat, ac istiusmodi propositis non parum suspicionem ali, Regem à pace abhorrere. Enimvero inania ista, & ad eruendos aliorum sensus inventa Electorem hautqvidqvam movebant, qvo minus paucos post dies cum Austriacis fœdus mutuæ defensionis concluderet.

Fœdus defensivum cum Leopoldo Hungariæ Rege. 30. Jan.

§. 17. *Cum Ser. & Potent. Princeps ac Dominus Dn. Leopoldus Hungariæ, & Bohemiæ Rex &c. ex una, ac Seren. Princeps ac Dominus Dn. Fridericus Wilhelmus &c. ex altera parte mature consideraverint, qvantum hoc tempore strepentibus undiqvaqve bellis ac bellorum apparatibus, ipsorum Regnis, Electoratui, & Statibus intersit, ut ad qvosvis casus, cumprimis ad componendos motus Polonicos, & instaurandam, reducendamqve pacem illius Regni, & conservandum S. R. Imperii statum tranqvillum, arctiori inter se vinculo copulentur, & de matura defensione ad utriusqve securitatem necessaria tam certi reddantur, ut alter in alterius auxiliis certam fiduciam ac fundamentum collocare qveat; Idcirco inter S. R. æ Mtis, & Ser. Suæ Elect. Deputatos, idonea instructos plenipotentia, nempe ex parte S. æ R. Mtis Hung. & Bohem. Illustriss. & Excell. Dn. Raymundum Comitem à Montecuculi, &c. & Dn. Franciscum de Lisola &c. ex parte vero Ser. Suæ Elect. Illustr. & Excell. Dn. Ottonem L. B. à Schwerin. &c. Dn. Joannem de Hoverbeck, &c. & Dn. Laurentium Christophorum à Somnitz, &c. dictorum suorum Principalium nomine seqvens fœdus reciproce defensivum factum, & conclusum fuit.*

I. Constans erit & inviolabilis inter utramqve partem amicitiæ nexus, alter alterius commoda promovere, damnaqve mutuo avertere, & reciproce utilitati ac securitati sedulo consulere studebit.

II. Si S. R. Maj. Hung. & Bob. in suis Regnis, Statibus ac provinciis hæreditariis, in & extra Imperium sitis, qvæ in præsentia possidet: vel Sua Ser. El. in suis Statibus ac Dominiis hæreditariis, tam extra Imperium, qvam in Imperio, sive antiqvitus ab ipsa vel prædecessoribus possessis, sive per pacem Osnabrugensem, vel Welavienses & Bydgostienses Tractatus nuper acqvisitis, promissis, pactisqve, à Ser. Rege Sveciæ vel ejus in præsenti confœderatis vel adhærentibus qvocunqve titulo vel prætextu hostiliter impetatur, tunc pars altera ad alterius reqvisitionem, uno mense post factam ipsi intimationem, tenebitur parti læsæ & gravatæ realiter subvenire cum certo copiarum numero infra determinando, qvæ qvidem ejus defensioni strenuam navabunt operam, ac pro ea militabunt, qvamdiu periculi ingruentis necessitas postulabit, & usqve dum pax facta fuerit.

Qvanqvam vero hoc articulo dictum sit, qvod pars altera partem alteram contra Regis Sveciæ supra dictos in præsenti fœderatos & adhærentes, qvocunqve titulo vel prætextu alterutram partem impetentes, defendere obstricta esse debeat: hoc tamen intelligendum est pendente qvidem hoc bello; pace vero Svecica confecta illa obligatio mutui auxilii locum qvidem habebit contra Svecos semper & qvocunqve casu, contra eorum adhærentes vel fœderatos, qvoties conjunctis armis cum Sveco bellum alterutri partium intulerint; non vero ad alios casus extendetur, videlicet si aliqvis ex prædictis fœderatis vel adhærentibus Regis Sveciæ solus aliqva alia de causa, qvæ nihil cum hoc Svecico bello commune habeat, arma in alterum moverit.

III. Regia Maj. Hung. & Bob. in præmemorato defensionis casu Suæ Ser. El. VI M milites, scilicet eqvites IV M, & pedites II M armis & omni militari adparatu, & re tormentaria talibus copiis conveniente instructos: Sua Ser. El. autem eodem casu Regiæ Maj. Hung. & Bob. III M D pedites omni similiter apparatu necessario proportionabiliter instructos suppeditabunt. Qvamdiu etiam vigore fœderis de conjunctione armorum contra communem hostem agent fœderati, non erunt interea obstricti ad submittenda auxilia hoc articulo utrinqve promissa. Licet etiam alterutra partium simul à Svecis & eorum fœderatis vel adhærentibus diversis in locis invaderetur, nihilominus pars altera non tenebitur nisi uno in loco, & contra unum ex hostibus proximum auxilium subministrare.

IV. Victualia omnia copiis auxiliaribus eadem ratione, modo & proportionali qvantitate, prout propriis, sumtu illius, pro cujus defensione militabunt, suppeditabuntur. Idqve tamdiu, qvam in ipsius Statibus pro ipso expeditio illa durabit; stipendium vero militare qvisqve suis copiis solvet. De apparatu autem rei tormentariæ pro expeditionibus campestribus qvisqve suis copiis suo sumtu providebit. Ubi vero locus aliqvis oppugnandus vel propugnandus erit, tunc ea pars, pro qva bellum geretur, tormenta majora, apparatumqve rei ejusdem tormentariæ ad oppugnationem vel propugnationem necessarium suo sumtu præstabit.

V. Directio autem armorum ad eum spectabit, in cujus ditionibus & pro cujus defensione

1658. *sione bellum geretur, communicato tamen cum alterius Generalibus consilio: ita tamen ne quidquam, quod summam rei concernat, nisi communi consensu suscipiatur, & cuique in suos jurisdictio maneat.*

VI. Copiis utriusque partis per utriusque ditiones secundum rationis bellicæ exigentiam liber patebit transitus & recessus, cum ordinaria militi subsistentia, & necessitate requirente tutus ipsis receptus sub mœnibus & tormentis civitatum & fortalitiorum reciproce concedetur, ibidemque contra hostium insultus protegentur, è contra vero neutra pars hostibus supra descriptis transitum, commeatum, stativa, nec ullum auxilium directe vel indirecte, per se vel per suos permittet, sed omni conatu & viribus impediet.

VII. Sine utriusque partis vel ejus Plenipotentiariorum scitu, consensu ac præsentia, de pace vel armistitio nulli tractatus institui, multo minus concludi poterunt, & in congressibus, qui pro pace instituentur, qvalibet pars alterius utilitatem & securitatem procurare tenebitur.

VIII. Durabit hoc fœdus non solum durante hoc bello Svecico, sed post pacem confectam ratum nihilominus firmumque manebit per decennium, ab ipso die conclusæ pacis numerandum, iisdem ut supra conditionibus cum reciproca defensione contra supradictum hostem, & evictione conditionum, qvæ in pacis tractatibus stabilientur. Elapso autem decennio conveniet inter partes de ulteriori fœderis prorogatione juxta rerum exigentiam.

IX. Ser. Daniæ Regi, aliisque Principibus ac Statibus præsens hoc fœdus amplecti cupientibus liber patebit aditus, ut mutuo partium consensu ad illud admittantur.

Conclusa fuerunt hæc omnia inter præmemoratos S. R. M. & Ser. suæ El. Plenipotentiarios, vigore plenæ facultatis ac mandatorum à suis Principalibus ipsis concessorum, & reciproce commutatorum sub ratihabitione S. R. M. Hung. & Bohemiæ, & Ser. Suæ El. qvas utriusque partis Plenipotentiarii intra spatium V. hebdomadarum, à dato hujus computandarum extradendas & commutandas promittunt.

Conventio super modo belli gerendi.

§. 18. Peculiari dehinc Instrumento super modo bellum gerendi pressius ita conventum fuit.

Notum sit omnibus, qvod cum Ser. ac Pot. Princeps ac Dominus Dn. Leopoldus Hungar. & Boh. Rex &c. ex una, ac Ser. Princeps ac Dominus Dn. Fridericus Wilhelmus (t. t.) ex altera parte ex veteribus novisque cum Ser. & Potentissimis Regibus, ac Regno Poloniæ initis pactis Eidem Ser. & Potentissimo Regi ac Regno, bello à Rege & Regno Sveciæ illato nunc implicitis suppetias ferre, tum fœdere quoque inter præmemoratam suam Reg. Hung. & Boh. Maj. tem & Seren. Suam El. recenter inito ipsi inter sese sibi contra eundem Regem Regnumque Sveciæ in qvosvis casus mutuo assistere teneantur, & tentatis longo tempore variis modis, mediisque nulla spes affulgeat, dicto Regi Regnoque Poloniæ à memorato hoste pacem honestam ac tutam, nec sibi securitatem paratum iri, nisi unanimi consilio, & conjunctis viribus contra eundem, donec desiderata obtineatur tranquillitas, agatur; re inter se communicata, diligenterque deliberata super communis defensionis actionumque ad prædictam pacis restaurationem instituendarum rationibus per deputatos plenipotentiarios (priori pacto expressis) in hanc qvæ seqvitur pactionem conventum est.

I. Inprimis fœdera defensiva jam ante inter dictos Ser. & Potentissimos Hungariæ & Bohemiæ, Poloniæque Reges, qvam eosdem etiam, & Ser. El. Brandenburgicum recenter inita in suo vigore maneant, prout per hanc conventionem corroborantur.

II. In præsenti vero cum dictus Rex Sveciæ contra jus induciarum Regi Regnoque Poloniæ in Instrumento Pacis Monasteriensis & Osnabrugensis comprehenso bellum intulerit, ac Ser. suam El. in Ducatu ejusdem Prussiæ infestus aggressus sit armis, tum denique Regiam quoque Hung. & Boh. Maj. tem eodem involverit bello, illudque adhuc trahat, & arma sua tam in dicto Regno Poloniæ, quam alibi etiam teneat, ejusque manifesta tam in suam R. M. Hung. & Boh. qvam Ser. Suam El. molimina & adparatus ex authenticis documentis abunde pateant, atque hinc ex communis dictamine rationis nulla secura pax speranda, sed certæ hostilitates expectandæ sint; ideo conventum est, quod fœderati pactis inter se initis insistentes ex copiis suis certum numerum, scil. Ser. & Potent. Hung. & Boh. Rex VI M equites & IV M pedites exhibebunt, qui huic operationi juxta rationem bellicam & communia consilia operam navabunt. Postqvam vero communibus armis hostis vires eo redactæ fuerint, ut libera communicatio cum Ser. Daniæ Rege pateat, ita ut Fœderati, qvoties opus fuerit, copiarum supplementa à præfato Ser. Rege Daniæ percipere, cum eodemque pro lubitu sese conjungere valeant,

tunc

1658. tunc liberum erit Suæ R. M. Hung. & Boh. IV M ex præmemorato X M numero, si res ipsius ita postulaverit, ad alios usus revocare. Ser. autem & Pot. Pol. & Sveciæ Rex IV M eqvites, III M dragones & pedites, sic tamen ut si ratio belli & necessitas majores vires & numerum postulaverint, is numerus ac vires ad III vel IV M augebuntur. Ser. autem Elector eqvites IV M D & pedites II M D. cum conveniente utrinqve tormentorum bellicorum adparatu inter se conjungere, & hunc exercitum in dictum Regem Sveciæ, ejusqve copias educere, & bellum ab ipso inchoatum contra eundem sive in Polonia, sive alibi ubicunqve locorum, id cum ejusdem belli ratio, tum pacis reducendæ consilia reqvirent, gerere, idqve ita junctis viribus tamdiu persequi velint, donec desiderata communibus votis pax & securitas constituatur. Si copiæ prædicta bello huic patrando non sufficerint, de majoribus comparandis pro temporum rerumqve conditione inter partes conveniet, & tenebuntur interim ista omnibus sibi viribus uti opus erit mutuo assistere.

III. Protestantur autem Fœderati, qvod si ista ratione ad instantiam sæpe dicti Ser. & Pot. Poloniæ Regis, atqve ex communi fœderatorum consilio pro necessaria sua securitate bellum in Regis Sveciæ terras in Imperio Rom. sitas transferendum sit, partes tamen fœderatæ nullo modo pacem prædicti Imperii turbare aut violare intendant, sed hoc tantum agere, ut hac ratione hostis, à qvo secura tranqvillitas aliter non speranda ad honestas tutasqve pacis conditiones adigatur, præsertim cum ex illis ipsis S. R. Imperii provinciis & territoriis Rex Sveciæ contra fœderatos fortissimam militum manum eduxerit, atqve etiam nunc alat.

IV. De hoc consilio menteqve sua, ac inprimis qvod reliqvis S. R. Imperii Statibus nullum periculum damnumve inferre, ullamve molestiam hac expeditione accersere, minime vero omnium publicam Imperii qvietem turbare, sed suam tantum stabilire velint, fœderati facta armorum conjunctione vicinis Regibus, Ser. Collegio Electorali, reliqvisqve Imperii Statibus qvantocyus significabunt, eorumqve consilium & auxilium in tam justa causa implorabunt.

V. Fiat autem ista conjunctio armorum, & sistentur prædictæ copiæ auxiliares una cum Polonico exercitu eo loco & tempore, qvod in consilio bellico, qvod inter partes circa modum & rationem belli gerendi instituetur, specifice determinabitur.

VI. Copiis utriusqve partis per utriusqve ditiones secundum rationis bellicæ exigentiam liber patebit transitus, & recessus cum ordinaria militi subsistentia, & necessitate reqvirente tutus ipsis receptus sub mœnibus & tormentis civitatum, & fortalitiorum reciproce concedetur, ibidemqve contra hostium insultus protegentur, è contra vero neutra pars hostibus supra descriptis transitum, commeatum, statiua, nec ullum auxilium directe vel indirecte, per se, vel per suos permittet, sed omni conatu, & viribus impediet.

VII. Sine utriusqve partis vel ejus plenipotentiariorum scitu, consensu, ac præsentia de pace vel armistitio nulli tractatus instituti, multo minus concludi poterunt, & in congressibus, qvi pro pace instituentur, qvalibet pars alterius utilitatem & securitatem procurare tenebitur, & insuper Ser. Sua El. promisit, se nunqvam consensum præbituram, ut Ser. Rex Daniæ ullum cum Svecis tractatum pacis aut induciarum ineat, absqve Serenissimæ R. M. Hung. & Boh. consensu ac interventu.

VIII. Et qvanqvam par est, ut rebus ac temporibus pro earum ratione opportunum semper capiatur consilium, in præsentiarum tamen omnium consensu hoc determinatum est, qvod copiæ prædictæ in hosticum, ubicunqve id belli ratio dictabit, duci debeant, donec partium consensu de ulterioribus belli administrandi rationibus pactum sit. Qvod autem attinet ad determinationem loci, ubi hæc in Svecos operatio erit primum instituenda, hoc communi fœderatorum assensu Ser. Suæ Electorali delatum est.

IX. Conjunctione facta Generali cujusqve exercitus sit jurisdictio in suos, ad summum autem in omnes imperium qvod spectat, id illi deferatur, qvi ex fœderatis Principibus in persona aderit, & si plures simul adsint, ex fœderatis Principibus, belli directio ad eum pertinebit, cujus dignitas erit potior. Illis vero absentibus, si in terris alterutrius bellum geratur, ejusdem belli directio spectabit ad Principem, ad qvem terra ista spectant, licet absentem, qvi mandata ad directionem necessaria destinabit ad eum ex Generalibus, qvi potiore functione seu munere militari prævalebit. Bellum autem communi consilio administrabitur, hac tamen semper & ubiqve lege, ut nihil agatur, qvod summam rei concernit, aut majoris sit ponderis, nisi communi placito fœderatorum Generalium. Si vero sententiæ discrepaverint, res decidetur juxta pluralitatem votorum inter fœderatos, ita ut qvælibet pars unum tantum votum efficiat.

X. Si

1658

X. Si per unius vel alterius fœderatorum terras exercitum vel singulas etiam cohortes duci, vel in iisdem pro illius fœderati defensione de communi consilio diutius stare necessum fuerit, commeatus iisdem ab eo, per cujus ditiones ducentur, & pro cujus defensione illic militabunt, in itinere, & qvamdiu ibi stabunt, sumtu defensi præstabitur; reliqvum vero stipendium militare qvisqve suis copiis solvet.

Articulus secretus.

§. 19. Conceptus qvoqve fuit ab Electoralibus articulus secretus, qvo per Leopoldum probato isti ratihabitionem fœderum promiserunt, qvem & Austraci Leopoldo sese propositυros receperunt. Ejus formula isthæc erat.

Cum ad justam defensionem, pacemqve citius & securius conseqvendam rationis bellicæ necessitas exigat, ut hostis non solum in campo, sed intra sua etiam munimenta invadatur, & aliqvæ urbes vel fortalitia vi vel deditione potestati fœderatorum Principum subjiciantur; Ideo ad praoccupandas controversias omnes, qvæ inter Sua R. M. Hung. & Boh. & suæ Ser. El. exercitus ratione locorum, qvæ in Pomerania occupabuntur, oriri possent, hæc reciproca declaratio inter utriusqve partis plenipotentiarios facta fuit, qvod Sua R. M. Hung. & Boh. nihil in tota Pomerania juris prætendat, ac inter partes convenit, qvod præsidia permanentia, qvæ in locis infra specificatis, (si illa obsidione vel qvovis alio modo occupari vel accipi contigerit,) collocanda erunt, illa à Ser. Sua El. imponentur, scilicet Stetino, Dammia, Wolgasto, Demmino, Anclamo, Gryphiswaldia, Stralsundio, Wollino, qvodqve Sua R. M. Hung. & Boh. sumtus bellicos à Sua Ser. El. non repetet, nihilqve in dicta Pomerania in præjudicium Ser. is suæ detinere intendat. Ex prænominatis tamen locis, qvibus Ser. Sua El. præsidia imponet, contributiones, aliaqve omnia emolumenta ex iis & eorum districtibus provenientia inter partes juxta militum numerum proportionata distributione durante bello dividentur. De cætero qvoad transitoria præsidia, & locorum ac fructuum usuram, & loca pro stativorum & passuum opportunitate, aliaqve ad belli usum & exercituum conservationem spectantia, distributio pariter fiet secundum præfatam proportionem, de qva inter partes ex æqvo & bono juxta rerum eventus, & rationis bellicæ exigentiam amicabiliter conveniet. In iis autem locis tempore possessionis nihil in statu religionis immutabitur à Sua R. M. te vel ejus officiariis. Neutra qvoqve pars sine alterius scitu & consensu evacuationem locorum occupatorum paciscetur.

§. 20. His pactis Lessinius Posnaniensis Palatinus ejusmodi adprobationem adjiciebat:

1658. Polonica adprobatio.

Cum ad instantiam Serenissimi & Pot. Poloniæ ac Sveciæ Regis Domini mei clement. ac Reip. hodierna die conventio inter Ser. & Pot. Hungariæ & Boh. Regem, & Ser. El. Brandenburgicum de operationibus bellicis contra Regem Sveciæ, & mutuam omnium defensionem, & securitatem stabiliendam, ac inprimis ad pacem restaurandam facta sit; idcirco ego infra scriptus fidem facio, hanc prædictam conventionem Ser. ac Pot. Regi Domino meo Clem. gratam fore, eamqve in iis, qvæ Suam R. M. concernunt, approbandam & acceptandam esse hoc scripto meo promitto.

27. Febr.

Enimvero fœdus hoc, utut mature à Leopoldo, dum Praga Francofurtum proficiscitur, Winsheimi confirmatum, Daniam imminenti calamitate subducere haut valuit, qvod inter istas moras Sveciæ Rex glacie pontis vicem subeunte in Fioniam penetrasset. Ad qvem nuntium, anxie flagitantibus ministris Danicis etsi fœderati circa approperanda auxilia movere inciperent; tamen anteqvam è diversis ac remotis locis copiæ exciri possent, jam Svecus in ipsam usqve Selandiam, inusitatæ glaciei opportunitate non sine audacia usus, pervaserat, ac Daniæ Regem ad duram pacem compulerat. Unde fœderatis tantisper consistendum erat, qvoad Svecorum motus ad eadem consilia exseqvenda necessitatem adferret.

Conclave Leopold.

§. 21. Effecit inusitatus iste Regis Sveciæ progressus, ut Elector ad maturanda Imperii comitia incumbere inciperet, qvæ hucusqve varias ob causas extracta fuerant. Vivis excesserat Viennæ Ferdinandus III. apud cujus filium Leopoldum Electorofficio consolationis per Lœbium defunctus est. Eam mortem literis pergameno inscriptis pro more Moguntinus denuntiabat, indicta qvoqve electione ad diem qvartum Augusti; qvas literas Philippus Caspar Rickius adhibito Notario & testibus Consilio Electoris Berolini tradebat. Electorem tunc Borussiæ negotia valde distinebant, qvibus compositis in Germaniam reverti, atqve electionis actui interesse lubido erat. Unde per literas Moguntinum rogabat, ut spatium trium mensium ab Aurea Bulla definitum paulisper prorogetur. Sed iste id penes se negabat esse, ne reliqvi Ordines ansam inde arripiant coitione facta aliqvid in fraudem jurium

2. April. st. n. anno 57.

17. April.

von Ricken.

Elector electionem differri cupie.

30 April.

12. Maii

1657. jurium Electoralium machinandi. Haut tamen Electores, eorumve Legatos ita accurate die dicta adfuturos, aut protinus conclave ingressuros, sed præviis consultationibus aliqvod tempus dandum fore. Sed qvia dies electionis omnibus Collegis jam denuntiata sit, eam citra horum consensum proferri non posse. Erat tunc Status Germaniæ admodum periculosus, ardente hinc bello in Polonia, inde in Belgio, Leopoldo adhuc minorenne, Gallis minantibus, ac dignitatem Cæsaream in aliam familiam transferre molientibus. Eo magis Electori curæ erat in qvem Collegæ inclinarent cognoscere. Qvo fine Moguntinum inde Trevirensem, ac Palatinum adire jussus est Joannes Portmannus, simul ut dolorem super morte Cæsaris testaretur. Si qvis istorum mentem suam super futuro Cæsare clarius aperuerit, eandem qvoqve sibi privatim esse affirmaret; sed in qvem ipse Elector inclinet, id à se ignorari ferret. Apud Palatinum emolumenta Protestantium, apud Moguntinum & Trevirensem concordiam inter utriusqve religionis consortes & publicam qvietem ingereret. Moguntinus tectus, ac dissimulandi solers in neutram partem inclinationis qvid ostenderat. A Palatino literæ fiduciariæ redhibebantur, qvod titulum Vicarii Imperii non exprimerent; ad colloqvium tamen admissus ablegatus, cum scripto testaretur, Electori non consticisse, cum mandata sua conscriberentur, ab ipso Vicariatum susceptum. Is electionem properandam judicabat, præverten-dis incommodis è præsenti rerum facie orituris; ac ne longiore interregno Principibus spatium detur aliqvid in Electorum eminentiam tentandi plerisqve invisam; tum ne Bavarus Vicariatum suum per moram confirmaret. Circa candidatos ambigere, & ut magis qvid cuiqve obstaret, qvam cui suffragium daturus esset, innuere. Si Austriacus creetur, exteros Reges id ægre laturos, cum in præsens penes Electores sit eam Domum præterire; qvod nec ipsum tamen periculo vacet. Leopoldum qvoqve adhuc minorennem; inter Leopoldum Wilhelmum, & Oenipontanos litem surgere posse: Gallo receptum morem obstare, & in præsens magis qvam Caroli V. tempore istius Imperium declinandum, qvod Galliæ tunc opes tantæ non essent, ac res Germaniæ melius sese haberent. Bavarum qvoqve se averſari, qvi jam usurpato Vicariatu Cæsarem admodum qvidem imperiose agat, minatur, ni copias suas Weida oppido educat, se vi eos expulsurum; cum ipse Cæsar ad talia haut descenderit. Eundem qvoqve Spiræ Palatina diplomata refigi, suis contra repositis, jussisse, proscriptionem urbi minatum, qvæ ob jus clientelare in Palatinum pronior habeatur; magno insolentiæ specimine in propria causa judicis autoritate sumta, cum ne Cæsari qvidem hoc modo procedere fas sit. Qvid eundem Cæsarea dignatione fultum non ausurum? Neoburgico pro isto fastigio haut pares opes. Qvin id agendum, ut è Protestantium numero Cæsar creetur, & qvem alium qvam Brandenburgicum, amplissimis ditionibus conspicuum, ac Galli, Sveciqve favore subnixum? De cætero electionis diem haut proferendam, nec capitulationi qvid addendum, demendumvé. Num eminentiæ Electorum aliqvid addi possit, videndum qvid tempus ferat. Ab Electoribus conventum ante electionem haberi supervacuum esse. Trevirensis nondum certi qvid secum statuisse ferebat, cui suffragium suum addicturus sit; etsi satis animadvertebatur eundem in Leopoldum inclinare. Expressam electionis prorogationem fieri non posse; nec tamen occasionem desore tempus extrahendi.

6. April. Elector sequentia in sententiam Portmanni præscribit. *& Palatini.* *atque Trevirensis. 31. Maii.*

§. 22. Super eodem negotio ad Coloniensem missus est Rabanus Cansteinius. Is itidem à prorogatione electionis abhorrebat, qvod metuendum sit, ne hujus anni expeditione aliqvid accedat, ut post Galli Hispanive, ac forte Sveci Imperio leges præscribere audeant. Susceptam tamen electionem haut præcipitandam, ac prius capitulationem accurate adornandam. Circa futurum Cæsarem de Gallo primum jaciebat, qvod Aurea Bulla disertis verbis haut vetet extraneum sumi: Et credebat Electorem in istum pronum esse; qvam opinionem Cansteinius eidem eximebat. A Gallis Neoburgicum commendari fatebatur, sed qvem Electori parum gratum norit. Bavari mentem diligenter à se exploratam; sed non nisi ambigua retulisse, ac videri istum à Matre ac ministris non nullis valde retrahi. Moguntinum qvoqve circa expiscandam ejusdem sententiam frustra fatesse. Sibi persvasum, ab eodem id fastigium haut affectari, utut Sabauda socrus ipsum valde stimulet: contra Gallos non admodum eidem favere. Qvin eundem gravem Imperio futurum videri, ministris ejusdem jam jactantibus; delata corona Cæsarea annuos aliqvot milliones ab Imperio ipsi conferendos tuendæ dignitati. Si utiqve ex Austriaca Domo

Colonienſis sententia. 24. Maii. Canſtein.

1657. Cæſar ſit habendus, Regi Hungariæ Archi-Ducem Leopoldum Wilhelmum præferendum, cui ab iſto ditiones huic dignitati ſuſtinendæ cedi oportere. Haut qvippe ferendum, ut is Cæſareo diademate potiatur, in qvem Hiſpanicum qvoqve ac Polonicum videatur devolvendum. Eqvidem Hiſpanos Leopoldo Wilhelmo refragari, nec permittere velle, ut qvidqvam terrarum illi tradatur: eidem tamen inſiſtendum, ac Auſtriacos demum ſatius habituros iſtum Cæſarem fieri, qvam id faſtigium in aliam familiam transferri. A Gallo tamen & hunc repudiari, qvi plane Auſtriacos excludi cupiat, ac ſpargere non dubitet, ſibi in hanc rem ſuper Brandenburgici ſententia cautum eſſe. Cæterum Archi-Ducem placido ingenio eſſe, nec Hiſpanorum rationibus adeo addictum; cui & Trevirenſis ſuffragium daturus ſperetur. Moguntinum qvoqve confirmaſſe, ſi Brandenburgicus accedat, ſe qvoqve eadem inclinaturum, ſic ut major ſuffragiorum pars confici poſſit, utut forte Bavarus, Saxo, & Palatinus in Leopoldum inclinent. Nam hunc velut Bohemiæ Regem ſibimet ipſi ſuffragium dari non poſſe. Archi-Duci qvoqve id favere, qvod nimiis opibus libertati Ordinum non ſit ſuſpectus; ac utiqve è Rep. videri, aliqvando extra ordinem ſucceſſionis declinari, ne Imperium in conditionem hæreditatis abiiſſe videatur. Denique iſtum Cæſarem fore plane Germanum, cui ſolius Imperii rationes cordi ſint futuræ: cum contra Rex Hungariæ Hiſpanis plane mancipatur, aut miniſtris ſuis obnoxius videatur futurus. Hoc qvoqve modo diviſionem in præpotente Domo excitari poſſe. Nec eſſe, qvod Elector metuat, ab iſto actionis aliqvid in Boruſſiam motum iri, cui potius curæ ſit futurum ipſum beneficio ſibi obſtringere. Denique ſi hoc Cæſare potiri non detur, vel Gallo imperium deferendum. Porro circa capitulationem accurate præcavendum, ne futurus Cæſar alienis ſeſe bellis ingerat abſqve conſenſu Electorum, & Ordinum; nec concedendum, ut præter Imperatoriam coronam alias qvoqve acceptare poſſit. Tum ut Conſilium Aulicum per Electores ordinetur. Monita qvoqve cæterorum Ordinum audiri poſſe, ſi ultro iſta exhibeant: invitandos haut eſſe. Auſtriacos itidem de proroganda electionis die moviſſe ob minorem Leopoldi ætatem; ſed id petitum eluſum. Qvanqvam alias electio haut præcipitanda videatur.

§. 23. Aſt Monachii Canſteinio acceſſus ad Electorem negabatur, qvod literæ fiduciariæ titulum Vicariatus non exprimerent, ne privati qvidem forma alloqvio permiſſo. Id qvod is ægre ferens non ſine offenſæ ſignificatione diſcedebat. Obiter tamen exploraverat, Bavarum dignitatis Cæſareæ haut cupidum; dum modeſto ingenio, ac recreationibus vacare gaudentem, ſimul pecuniæ parcum, ac magnarum expenſarum metuentem. Qvi & plane à matre pendebat, qvæ nunqvam, ne in ipſa qvidem venatione, ab eo diſcedebat. Idem qvoqve Francofurtum haut accedere conſtituerat, qvod neceſſarium videbatur, ſi diadema cordi foret. Alias is non repugnabat, qvo minus dies electioni dicta prorogaretur, idqve petentibus Auſtriacis dederat; cum alias mora ipſi noxia fuiſſet, ſi idem Cæſareum faſtigium affectaſſet; qvo caſu & à ratione plane abhorrebat Electorem non admiſſo legato protelaſſe.

§. 24. Saxo apud Lœbium ad [illegible] miſſum declarabat, prorogationem diei ad electionem dictæ fieri non poſſe; qvæ & anno duodecimo, ac decimo nono hujus ſeculi propoſita, nec tamen obtenta fuerit; ac inter armatos exteros interregnum periculoſum. Circa capitulationem emendandam ſe deliberaturum. Conventu Electorum ante electionem opus non eſſe, ac per legatos mature miſſos prævia negotia in anteceſſum expediri poſſe. Monita Ordinum circa capitulationem admitti poſſe, ſi eminentiæ Electorum non repugnent. Super futuri Cæſaris perſona nihil adhuc ſe conſtituiſſe; ac Aureæ Bullæ adverſari aliqvem nominare, anteqvam in conclave eatur: extraneo tamen ſuffragium non daturum. Cæſarem Proteſtantium ſacris addictum optandum magis, qvam ſperandum; nec adparere, qvi eam dignitatem vindicare qveat, diſcordibus inter ſe Borealibus Regibus, nec ita paratis Proteſtantibus, ut id negotium pervincere qveant. Circa litem Vicariatus Saxo plane Bavaro addictus erat, qvi & Ægidium Strauchium Spiram miſerat, Cameræ denuntiaturum, ut jus Bavari, Saxoniſqve nomine dicerent, tradito qvoqve ſigillo, qvo per interregnum uteretur, Bavarica & Saxonica inſignia exprimens.

§. 25. Cæterum cum inter candidatos facile cæteros emineret Leopoldus, qvid circa hunc in utramqve partem adferri poſſet, in conſilio Electoris accurate trutinabatur. Ac in favorem qvidem Au-ſtriaci

[Margin: Elector ... mitt. ... | Saxon. ſent. ... | Super ... ſenſu ... ſider. ...]

1657. ſtriacæ Domus differebatur: *faſtigium Cæſareum tamdiu penes eandem fuiſſe, cui & præ cæteris Germaniæ Principibus vires ſint repellendæ Turcarum potentiæ. Ab ea ſi diſcedatur, non poſſe non turbas in Germania oriri; quo & ipſo Hiſpania debilitanda ſit; ac ex alia Domo Cæſarem ſiſtendis Galliæ & ſociorum progreſſibus haut parem fore.* Contra hæc alii adferebant; *continuatum in eadem Domo imperium multa hactenus incommoda peperiſſe. Sane proxima Ferdinandi IV. electione, ubi in hunc conſenſum eſſet, Brandenburgici nullam amplius rationem habitam, ac Auguſtâ aperte à Cæſareis jactatum; etiam ingratiis ejusdem ſeſe cupita numero ſuffragiorum pervicturos. Coloniensem, cum invitante Ferdinando Cæſare Pragam accedere, ac monitis ſuis ad Capitulationem deſiſtere nollet, ignominioſe habitum; eidem auxilia contra Lotharingum, in conſpectu Comitiorum inſultantem, denegata: Comitia ſubito abrupta, cum ſuper ſtabilienda Imperii ſecuritate qvam maxime agendum foret, ac non minimam temporis partem abſumtam novis Principibus in Senatum introducendis. Qvæ omnia, præter ea, quæ ab initio belli Polonici per iſtos acta ſunt, teſtentur, Auſtriacos continuationem faſtigii Cæſarei in ſua familia qvovis modo qværere; ac dum Senatum talibus implent, qvos Imperii ſalus parum tangit, diſſidia inter Ordines ſerere, ac horum vires, autoritatemqve infringere, ac ſub inani electionis ſpecie hæreditarium regnum ſtruere. Sed & ex opibus per Ordines collatis à Cæſaribus præcipue poſtremis parum bello in Turcas impenſum, ac eosdem ferè miniſtris Cæſaris, aut huic obnoxiis per aulas Principum in prædam ceſſiſſe. Atqui Regem Hungariæ, & Bohemiæ eodem ſtudio propriis viribus ſua adverſus Turcam tueri laboraturum, qvam ſi id Cæſareo nomine fiat. Cæſarem qvoqve ex alia familia, ſi revera periculum à Turca immineat, non minus iſtis provinciis reliqvam Germaniam tegentibus ſubventurum, quam ſi is Auſtriacus ſit. Nam invitos Ordines ad tributa compelli non poſſe; ſed ubi ratio id ſvadeat, æqve libenter ſub alio Cæſare, qvam ſub Auſtriaco collaturos. Oriantur porro motus ex mutatione: num tamen ideo ſervitii periculum ſubeundum? Ubi metus adfuerit, electioni libertatem non conſtare. Si electio inanis ritus ſit, qvid aliorum Ordinum intereſſe, num ſucceſſio absqve electione fiat, an ſoli Electores iſto defungantur? Nam hoc modo Electoribus umbram alicujus commodi adcreſcere., qvod reipſa ſplendorem genuinæ dignationis Electoralis obfuſcet: Ordinibus neqve rem neqve umbram relinqvi. Aſt ſi electio non inane vocabulum eſſe debeat, id agendum, ut Hiſpania, ubi id ex uſu Germaniæ ſit, ſub idoneo Cæſare certis legibus adſtricto adſiſti poſſit. Et Gallis, & Hiſpanis Imperium contemtui fore, ubi alterutri horum ſe ſubdiderit. Aſt ſi idem vetere in ſtatu perſiſtat, ſuasqve res propriam ad ſalutem dirigat, penes idem fore æqvilibrium inter iſtos temperare. Hiſpaniam ita firmare, ut Gallia plane ſuccumbat, eſſe viam ſervitio munire. Auſtriacis ſat virium eſſe ſibi conſervandis etiam ablata dignatione Cæſarea. Contra hujus poſſeſſione continuata facile eisdem fore viam ad Monarchiam ſtruere, cui ingentes in Imperio provinciæ, multiqve clientes in omnibus Principum aulis ſint, artesqve Ordinibus illudendi. Præſtare deniqve ut omnes Ordines ſaltem potentiores ſint armati, quam ſolus Cæſar. Ubi periculum immineat, ab omnibus Ordinibus qvæ res exigat conferenda, & ab ipſis qvoqve Auſtriacis, & Bohemis. Qvod ſi penes alium Cæſarem moderamen ſit, pacem iniri poſſe, qvando id ex uſu Germaniæ ſit. Aſt ſi armato Cæſari Auſtriaco res committatur, eum opibus Germaniæ bellum privatas ad rationes geſturum, nullo ad communem Imperii utilitatem habito reſpectu.* Enimvero qvanqvam iſta ſat plauſibilia videbantur: conſtabat tamen in negotiis civilibus non tam illa ſeqvenda, qvæ rationum ſolerter excogitatam ſpecie blandiuntur, qvam qvæ conditioni præſentium rerum accommoda ſunt.

Mandata legatorum ad electionem miſſorum. 23. Jun.

§. 26. Cum itaqve obtineri non potuiſſet, ut condito decreto dies electioni dicta proferretur, Elector ne in mora eſſet, nec ut ipſe Francofurtum iret, vicinorum arma ferrent, ſuas vices obituros deſignabat Joannem Mauritium Naſſoviæ Principem, Rabanum Cansteinium, & Fridericum Jenam. His mandatum: operam darent, ut ad dictam diem Francofurti ſint, excuſarentqve Electoris abſentiam, qvem à ditionibus ſuis abeſſe graviſſimæ rationes non permittant. Aliorum mentem dextre expiſcari ſtuderent: Sed ipſi ita ſe gererent, ut ne apud qvempiam ea opinio excitetur, velut Elector privatos ob reſpectus præter rationes Reipublicæ in unam aut alteram Domum oculos conjecerit; ac inprimis ne qvid ſuſpicionis oriatur ob fœdus ipſius cum Sveco, qvod ex neceſſitate ſuſceptum Boruſſiam duntaxat ſpectet, à rebus Imperii plane alienum. Super primario negotio proponerent; circa futurum Cæſarem id præcipue conſiderandum, ut ei cum exteris amicitia conſtet, ne per ejusdem privata litigia patria bello implicetur. Nam per legem Aureæ Bullæ

 ipſis

1657. ipsis jurandum, qvod suffragia sua dare velint idoneo: & qvi Imperio sit utilis. Ad qvem finem id cumprimis factum, ut eligendus, si per Instrumentū Pacis adhuc aliqvid restituere teneatur, id reipsa præstet: ut si idem aperto bello implicitus sit, ejus ratio nisi armis positis haut habeatur. Qvod si idem in bellum nondum descenderit, circa arma tamen paranda occupetur; ut non solum delectus militum omittat, sed & conductitios, qveis ad præsidia opus non habeat, exautoret. Cui conseqvens sit, ut idem bello Polonico sese haut qvidqvam ingerere debeat, cum is, qvi cum vicino bellum meditatur, in legem regiam jurare neqveat; qvem &, si maxime velint, Electoribus admittere nefas sit. Ac si cæteri hoc monito insuper habito haut eo secius ad electionem procedere velint, demonstrarent, Germaniam hoc modo in certissimam calamitatem conjici; protestati tamen, sibi non in animo esse electionem remorari, sed id per incumbens officium dictari, & se extra culpam fore, hisce neglectis Resp. detrimenti qvid capiat. Sed & reliqvos Ordines, ubi hoc modo pacem, & salutem Imperii periculo exponi viderint, id silentio haut transmissuros non sine prærogativæ Electoralis imminutione. Cæterum sibi perinde esse, qvisnam legitima via ad istam dignationem perveniat, dummodo sit *bonus, idoneus, & utilis, & pro salute populi Christiani*: ut Germania sub ipso stabili paci gaudeat, nec per eundem novis calamitatibus immergatur. Neqve isthæc per angustias temporis, ab Aurea Bulla definiti, eludenda. Nam eam de ejusmodi casibus capiendam, ubi Status Germaniæ tam promtam electionem fert. Nec ita stricte Electoris isti constitutioni alligatos, qvo minus ob salutem Imperii circa qvædam summam rerum non spectantia communi consilio in diversa abire qveant. Ac incongruum esse, formulis, ac processui electionis ita presse inhæreri, neglecto primario negotio, qvod in creatione justi, idonei, & utilis Imperatoris vertitur. Exempla nota esse, & in hunc usqve diem Germaniam ingemiscere, qvod insuper habita patriæ tranqvillitate ad electionem festinatum fuerit. Qvod si igitur candidatus proponatur, in qvem hactenus monita qvadrent, legatis plenam facultatem fore huic Electoris suffragium dandi. Circa capitulationem iidem cum Saxone, & Palatino consilia conferrent, ne Catholici majore suffragiorum parte in fraudem Protestantium abutantur, neu qvid in horum fraudem isti inferciant. Sed super servanda Electorum prærogativa cum omnibus nulli sacrorum discrimine consilia, operamqve conferant; ac si cæteri Ordines circa hanc electionem plus sibi arrogare velint, qvam per leges & consvetudinem ipsis competit, cum reliqvis Collegis omnia facerent, qvæ in commune utilia judicanda sint. Qvod si Ordines ad articulum octavum Pacis Westphalicæ provocent, ostenderent; ista jam penitus effectui data, Ferdinandi IV. electione, ubi capitulatio ab Electoribus inter Comitia concepta fuerit, cuilibet Ordinum tunc plena monendi libertate concessa. Sed qvod apud singulas in futurum electiones Ordinibus aliqvod jus super Capitulatione satagendi competat, id Tabulis Pacis haut tradi: nec verba *certa, constantiqve capitulationis* cavillanda esse, velut nova capitulatio qvamvis additionem aut mutationem respuat; cum ista utiqve temporibus accommodanda sit, mutationi qvam maxime obnoxia. Ast ubi Ordines separatim, usitataqve forma, & citra detrimentum Electoralium jurium monita sua offerant, par esse, ut circa æqva, & Imperio proficua istorum ratio habeatur. Imprimis ista capitulationi curarent inseri; ne futuro Cæsari, ejusve Consilio Aulico potestas competat interpretandi Constitutiones Imperii, Sacram, & civilem Pacem, ac Westphalicæ Pacis Instrumentum; Sed ubi circa ista dubii qvid occurrat, id de consensu Ordinum declaretur. Ut Evangelicis Ordinibus apud aulam Cæsaris publicum ritus sui exercitium concedatur, saltem pro se, ministrisqve suis publicis, una cum honesta, & libera mortuorum sepultura. Ut statim post electionem gravamina Evangelicorum nuperis Comitiis exhibita abrogentur, ac omnibus Ordinibus absqve sacrorum discrimine jus dicatur. Deniqve ne nova vectigalia instituantur, aut vetera augeantur, nisi cum consensu omnium & singulorum Electorum, nemine dissentiente. Circa prævias deliberationes monebatur, ne nostri ab examine procuratoriorum excludi se paterentur, uti electione Ferdinandi II. tentatum fuerat. Circa Conventum Deputatorum, qvem reliqvi Ordines continuari, Moguntinus suspendi, Palatinus tolli velint, nostri plurium sententiæ accederent. Cum etiam more sit receptum, ut Electorum legati præter eum, qvi Principis personam repræsentat, ejusqve locum obtinet, Moguntino stipulata manu promittant de silentio, & qvod extra feudale vinculum nulli alteri sint obstricti; Princeps Nassovius velut primarius lega-

Art. XIV. capitul. Ferdinandi IV.

1657. us legatus istud promissum ne præstaret, ni idem ab omnibus qvi adsunt Electoribus præstetur. Circa controversiam super Vicariatu nostri amicam compositionem svaderent, saltem ne Palatinus inauditus opprimatur; ac si nullum temperamentum inveniri qveat, ea lis post electionem amicæ disceptationi seponeretur. In ipso electionis actu primario legato jusjurandum qvondam præstandum fuerat in Electoris, suamqve ipsius animam juxta formulam Aurea Bulla contentam. Sed in electione Ferdinandi II. Putlicium jurasse: *ita me Deus adjuvet per Christum Filium ipsius*, omissa *Sancti Evangelii* mentione. Ei formulæ nunc qvoqve inhærendum, etsi electione Ferdinandi III. in Schvvartzenbergii velut Pontificii arbitrium collatum, qva formula uti vellet. Post solennem proclamationem electi primarius legatus in deductione, & seqventi coronatione Sceptrum novo Cæsari ipse præferret, non adhibito vicario Zollerano. In controversia inter Moguntinum, & Coloniensem super diademate Cæsari imponendo nostri in neutram partem studium ostenderent, & amicam transactionem ingererent. Deniqve qvia multorum qverimoniis agitatur, capitulationem qvantumvis accuratissime conceptam haut servari, nostri eum aliis consultarent, an non necessarium sit eidem legem commissoriam expressis verbis inseri? ut Cæsar ista non servata ipso facto Imperio excidisse sit censendus, ac declarationem statim ab Electoribus faciendam: ac ut constet, num Cæsar obligationi suæ satisfaciat, Electoribus ex præscripto Aureæ Bullæ qvotannis, aut qvoties opus fuerit, per se aut legatos conveniendum, de hoc & aliis ad salutem Imperii spectantibus consultaturis.

1619. 1636.

Coloniensis Leopoldo difficultates movet.

§. 27. His cum mandatis Francofurtum prænussi Cansteinius, & Jena animadvertebant, Coloniensem qvam maxime circa difficultates adversus Austriacos serendas occupari, instigantibus fratribus Furstenbergiis Francisco Egone, & Wilhelmo, à qvorum consiliis iste pendebat. Eos conatus cum summam Germaniæ perturbationem pariturosElector perspiceret, datis ad istum literis ostendebat; *haut videri sibi in præsens de mutatione cogitandum; qvin potius ei familiæ faveudum, qvæ propriis opibus ad tuendum Imperium polleat. Equidem æmulationem id pariturum; Sed non tam hanc, qvam periculosas distractiones in Imperio respiciendas: ac jura Electorum valde imminutum iri, si è libidine exterorum pendendum sit. Sed nec in Germania esse, qvi tantos sumtus ferre possit absqve alienis subsidiis; qvæ Imperio magna fraudi cessura sint.* Ad qvæ Furstenbergii nomine Coloniensis differebant: *Haut sufficere conventionem Cæsaream probe adornasse, qvam nemo electus acceptare unqvam tergiversatus fuerit: sed id agendum, ut eadem probe stetur. Id hoc modo obtineri posse, si eligatur, qvi nullas alias præter communes Imperii rationes seqvatur; qvi & nullibi conservationem sui qvam per Imperium invenire qveat; eoqve necessum habeat unice Ordines respicere, ac eorum studia affectare. Tum ut idem iis sit opibus præditus, ut splendorem istius fastigii tueri possit, neu eidem pudori sit; ut tamen istæ opes Imperio fraudi, & formidini ne cedant, sed ita temperentur, ut Ordines easdem librare, & ad servanda conventa necessitatem isti adferre qveant. Eam unicam rationem esse compagem Imperii, qvæ ex observatione conventionis Cæsareæ pendet, tuendi. Unde satis adparere, qvalem Cæsarem dici Germaniæ qvam maxime expediat. Eqvidem se omnes candidatos debito honore æstimare, ac neminem eorum censuræ subjicere velle; sed qvid sibi videatur, citra livorem dicturos. Collegas suos Ecclesiasticos in Leopoldum Wilhelmum respicere. Ast huic ab Hispanis ne vicum qvidem concedi tolerandis sumtibus, velut inde noxia divisio, & debilitatio Austriacæ Domus secutura sit; qvin jactare, præter Regem Hugariæ neminem ex ea Domo ad Cæsaream dignitatem provehendum, si vel in tertium aliqvem eadem devolvenda sit. Ita de hoc cogitationem plane abjiciendam. Circa reliqvos ex eadem familia plurima esse, qvæ expendi debeant. Eqvidem Leopoldum plane excludendum à se non pronunciari. Circa hunc tamen considerandam non solum ætatem, sed & bellum Polonicum, cui sese immiscuerit, offensamqve Galliæ. Sane Mazarinum, apud qvem nuper fuerint, confirmasse, Galliam utiqve bellum ipsi facturam, cujus mala totum Imperium sensurum sit, velut qvod consilia, & acta Austriaca probet. Eqvidem istam Domum sumtibus ejus dignitatis tolerandis sufficere; sed experientiam testari, præpotentes Cæsares Germaniæ formidandos magis qvam optandos. Et si qvi sumtus reqvirantur ad Imperii defensionem, his suppeditandis ipsos Ordines sufficere; ac satius esse, hos sui defensionem in propria conjunctione, qvam apud alios qværere; cum non obscurum sit, qvid petita ab exteris defensio Germaniæ profuerit. Adversus Turcas Imperii fines tueri ei Domui non minus cordi fore, si Cæsarea dignitate careat, ni salutem suam prodere velit. Opes,*

21. Aug. 1657. 5. Sept.

 qvæ

1657. *qva paratui dignitatis Cæſareæ ſufficiant, penes alias qvoqve Domus inveniri. Qvod ſi unice opes Auſtriacorum reſpiciantur, jam liberam electionem expiraſſe, ac ei familiæ unice inhærendum, ac vel pueros Cæſareo ſolio imponendos. Eqvidem & ſibi videri, exterorum æmulationem haut curandam, nec iſtos velut dictatores noſtræ reip. ferendos. Enimvero exteros Electoribus haut qvidqvam leges præſcriptum ire, ſed duntaxat exponere, qvantum moleſtiarum ipſi ab Auſtriacis toleraverint, & uti ab hiſce neceſſitas ſibi in arma ruendi adferatur, relicto penes Electorale Collegium arbitrio, num tali Cæſare tranqvillitati Imperii conſulatur. Illos potius dictatoriam autoritatem exercere, qvi non niſi Leopoldum eligendum contendant. Aſt apud Bavarum omnes iſtas rationes ceſſare, qvem & Galli omnibus modis promovere cupiant: ac eundem ſine dubio diadema acceptaturum, ſi certo norit, plurium ſeſe ſuffragio Cæſarem renuntiatum iri. De qvo antequam conſtet, merito eum intima animi ſenſa premere. Ad extremum qvoqve Palatinum haut refragaturum. Id tantum metui, ne Brandenburgicus in diverſum trahatur; qvi ſi Eccleſiaſticis Electoribus accedat, rem confectam eſſe. Nam de Moguntino, & Trevirenſi cautum ſibi eſſe, qvorum iſte maturandis hiſce conſiliis electionem extrahat.*

Palatini mens ſuper ea re exploratur.

§. 28. Curam iſta Electori injiciebant, ut ad Palatinum literas daret, qvomodo Catholici Electores Cæſaream coronam ab Auſtriacis dimotum eant; ex qvo Imperium gravibus turbis involvendum videatur, libertate qvoqve Ordinum periculo expoſita. Unde is rogabatur operam navare, qvo iſti Electores aliam in ſententiam permoveantur. Iis cum literis Jena ad eundem profectus eſt, menti ejus Principis penitius explorandæ. Hic initio ſenſa ſua premere, cauſatus; capitulationem prius formandam, inde reliqva ultro conſecutura. Ad qvæ Jena: capitulationem eligendo adaptandam, cum non qvævis in qvemvis qvadret. Cæterum id maxime in controverſiam venire, Auſtriacus, an Bavarus potior habendus; opibus ille valentior, hic ipſa potentiæ mediocritate multis commendatus. Sed ſibi conſultius videri validiorem, qvam debiliorem adſciſcere. Nam illum ut pacta ſervet ſolicitum eſſe; hunc augendis opibus incubiturum, etiam cum moleſtia & jactura Ordinum. Domum Habspurgicam admodum tenuem, ſtatim atqve faſtigio Cæſareo poſita ſit, ditiones ampliores, ac ſplendidiorem titulum qvæſiviſſe. Hæc opibus ex Imperio in ſe derivatis turgida ſi prætereatur, adſcita tenuiore, ſtatim de ditionibus in iſthanc conferendis cogitatum iri. Igitur Germaniæ magis convenire Principem divitiarum ſaturum, qvam famelicum, præſertim talem, qvi jam alieni aviditatem ſatis apricatus ſit. Qvin circa debiliorem plura metuenda, qvam circa validiorem, atqve iſtum pluribus pravis cupidinibus, iisqve fervidiore gradu qvam hunc laborare poſſe. Præterea id præcipue agendum, ut in Imperio pax, & inter ſacrorum diverſos concordia conſtet, poſtqvam alteri alienos ritus obtrudere per leges Germaniæ nefas habeatur. Cum autem Catholicus Cæſar habendus ſit, & circa qvosvis qvod deſiderari poſſit appareat; ſane graviſſimas rationes, & manifeſta emolumenta adeſſe debere, ſi à familia, cujus imperio dudum Germania adſuevit, diſcedendum ſit. Hactenus mala Reip. non à potentia Auſtriacorum, ſed à diſcordia Ordinum proveniſſe. Hi ubi concordes egerint, ac inſuper habito ſacrorum diſcrimine ad ſalutem Reip. bona fide incumbant, civiumqve invicem officia colant, neminem fore, qvi iſtis metuendus ſit. Sed Ordinibus inter ſe diſſidentibus potens an debilis Cæſar ſit, Remp. turbis ægram fore. Ad iſta Palatinus demum erumpere, ac tam Auſtriacos, qvam Bavarum qveſtibus differre. Qvod aliqvid de ditionib9 ſuis receperit, id Svecis, Gallisqve acceptũ ſe ferre, in qvos ingratum animum oſtendere turpe ſibi ſit; præſertim poſtqvam hi Briſaco, & Philipsburgo inſeſſo finibus ſuis immineant. Sed & nemini ſuffragium ſe daturum, qvi aperto bello ſit implicitus: ac ut Bavaro parum faveat, plus ſat cauſarum ſibi eſſe. Plura exſculpi non poterant.

20. Oct.

Cerimonialia.

§. 29. Porro congreſſu tam celebri qvæ circa cerimonias obſervari mererentur, hæc fere erant. Ingreſſi Electoralium legatorum præſentes qvi erant ſerius advenientibus obviam haut procedebant; qvod iſthoc in eo conventuum gener ſolitum haut foret. Moguntinum, etſi ante legatos Gallicos urbem ingreſſum, hi tamen primum inviſebant, cum iſte velut in ſuo verſaretur, ad qvem Galli tanqvam extra conventus ejus membra habiti accedebant. Reſricabatur qvoqve ibi controverſia de legatis primariis, & ſecundariis à Colonienſi præcipue, ac Regiis, qvi primario duntaxat titulum Excellentiæ, ac priorem in Domo ſua locum concedere volebant. Unde & Canſteinius, atqve Jena cum legatis Gallicis acceptum ab hiſce viſitationis ho-

1657. nis honorem reponere vellent, ac super cerimoniis prius inqvirerent, Lionnæus diserte declarabat; cum primarius legatus Nassovius Princeps non adsit, se præter hunc nemini suis in ædibus cessurum; etsi Grantondus deliberaturum se ferret. Unde inter hosce, & Gallos visitationes deinceps omittebantur, qvod Elector jussisset, ut omnes pari se honore haberi curarent, qvod alias ea disparitas ob Venetos, & Belgas Electoralibus legatis fraudi foret. Ac si Galli eum honorem abnuere pergerent, visitationes per primarium duntaxat legatum obeundas, & ubi necessitas cæterorum qvoqve colloqvia expofceret, ea in loco tertio, aut ad instar privatæ visitationis fierent, qvoad appareret, num reliqvi Electores eam causam suam facturi sint. Sane Avaugurius & ipse Legatus Gallicus, cum antea acriter contra tendisset, non solum solennibus Legatis, sed & deputatis ab Electore consiliariis in hujus aula priorem semper locum, & Excellentiæ titulum suis in ædibus dederat; de qvo & Sveci, Poloniqve non amplius dubium movebant; nec Biærnclovius legatus Francofurti Svecicus, simul Moguntinus, ac Palatinus Electores ista abnuebant. Post Leopoldus Moguntino offensæ ansam dedit, qvod huic ipsum visitanti neminem obviam misisset, qvi per scalas eum adduceret, simul digniorem in sua Domo locum cepisset. Unde Moguntinus postridie, dum Leopoldus visitationem reponit, hunc non nisi per unum Nobilem ad infimas scalas excepit. Cum Joannes Mauritius Nassoviæ Princeps Francofurtum accessisset, rationis qvidem fuerat, ut Moguntino velut Decano Collegii visitationis honos prius daretur, qvam Bohemiæ Regi, qvartum inter Electores locum sortito. Sed qvia Elector circa talia cæterorum exemplum seqvi jusserat, qvi insuper habito eo respectu Leopoldum primo loco invisserant, iste qvidem denuntiationem per qvatuor Nobiles equis vectos Regi, ac tribus Electoribus Ecclesiasticis faciebat, sed apud Porciam ita rem dispofuerat, ut Rex primus horam colloqvii condiceret. Eum cum Collegis accedentem supremus Marefchallus Starenbergius ad infimas scalas, supremus aulæ præfectus Porcia apud conclave qvod vocant eqvestre, Rex ipse suo in conclavi excepit, ad mensam loco unum pedem elevato consistens, in qvam & legati omnes adscendebant: sed reliqvis duobus nudo capite adstantibus, Nassovius statim caput tegebat ipso eum Rege, qvi tamen subinde, qvando Cansteinio verba faciente Electoris mentio fiebat, pileo moto signum honoris edebat. Archi-Duci Leopoldo Wilhelmo Nassovius ultro offerebat, se ipsi velut tutori Regio in ipsius Domo priorem locum concessurum. Id qvod Elector hactenus probabat, ut id circa legatos duntaxat, non ipsos Electores admitteretur.

De exteris Francofurto excludendis.

§. 30. Multum qvoqve negotii eo conventu dedit Aureæ Bullæ constitutio, qva sub tempus electionis præter incolas, & qvi in Electorum comitatu sunt omnes urbe exesse jubentur. Qvod non exterorum Regum duntaxat legati adspernabantur: sed & cumprimis renitebantur Principum consiliarii, qvi hucusqve conventum Deputatorum Francofurti composuerant; qvem per interregnum continuare cupiebant; qvod & ipsorum sit pro salute patriæ curam gerere; qvæ hoc tempore maxime necessaria sit, dum ex uno latere Danus Bremensem provinciam, ex altero Polonus Pomeraniam invadit. Ac post obitum Cæsaris unanimiter conclusum fuerat, ut is conventus subsisteret, Vicariis interea locum Cæsaris suppleturis. Moguntinus, cujus in isto conventu moderamen eoqve penes ipsum plurima autoritas est, haut par judicabat, tam periculoso tempore collisioni ansam præberi; cum Principales non obscure jactent, sibi super monitis suis ad capitulationem vigilandum esse, ac si qvid damni Resp. capiat, ejus pensationem ab Electoribus sese repetituros. Unde circa electionis qvidem negotium istis nihil indulgendum: Sed super iis, qvæ ad securitatem Imperii spectent, qvo minus curam gerant, prohiberi non posse; præsertim cum caveri qveat, ne ea res Electorum juribus fraudi sit. Reliqvis tamen Electoribus is conventus utriqve tollendus videbatur, qvod ejus autoritas ipsa morte Cæsaris expiraverit. Nec penes eum conventum esse, sibimetipsi potestatem prorogare, qvæ à Cæsare, atqve universis Ordinibus Comitiali decreto collata fuerat. Ac verebantur, ne isti monita sua circa capitulationem ipsis velut pro imperio obtrudere, & circa alia ad electionem spectantia satagere auderent, non sine Electoralis prærogativæ imminutione. Unde qvanqvam semel atqve iterum à Moguntino congressus Deputatorum indiceretur, Electoralium tamen nemo comparebat; ac post decreto Collegii Electoralis iste conventus expirasse declaratus fuit, frustra contradicentibus Principalibus, qvi seorsim

1657. sim congregati, qvæ circa capitulationem monenda sibi videbantur, congesta Electoribus exhibebant. Qvi tamen ne velut publicum collegium, & suo jure adesse viderentur, passim hospitia sua Electoribus cedere cogebantur. Sed & Legati Gallici Antonius Gramondus, & Hugo Lionnæus, qvi magnifica cum pompa adventabant, id sibi initio per Cravellum stipulari cupiebant, ne sub electionis tempus urbe sibi excedendum foret, adducto exemplo Legati Hispanici Castello-Roderici, qvi Augustæ manserat, qvoad Electores conclave introirent, ac post electi proclamationem protinus eadem die in urbem reverterat. Cui repositum: aliud esse, qvando electio fit vivente adhuc Cæsare, ubi circa exteros haut ita rigide agitur, qvam interregni tempore, pluribus periculis obnoxio. Ac non magis penes Gallos esse Auream Bullam interpretari, qvam penes Germanos Legem Salicam. Totum tamen tempus, qvo Electores sese invicem inviserent, intra electionis tempus haut haberi. Sed protinus atqve isti junctim solennem in templum ingressum celebrarint, neminem præter Electores, ac eorum legatos in urbe tolerari posse. Qvia tamen non solum deputatos Principum ita propere urbe expelli durum erat, sed & si Gallis excedendum foret, Hispanum qvoqve seqvi oportebat, non sine gravi Leopoldi offensa; igitur nostri super eo negotio cum Saxone, & Austriacis consilia conferebant, ne in se solos invidiam derivarent. Unde Ecclesiastici Electores, & Palatinus id temperamenti proponebant, ut exterorum excessus inter tubicinum clangores qvidem promulgaretur, sed mox Regiis & Principum legatis denuntiaretur, id edictum ipsos haut spectare, sed in præsens citra præjudicium tamen indulgeri, ut qvoad capitulatio absoluta sit, ac ipse electionis actus suscipiatur, in urbe manere iisdem liceat. Ac differebat Moguntinus, istos ante electionem ita abrupte pelli urbe non posse, nec istud Aurea Bulla constitutum, nec usu receptum. Saltem nuper Ratisponæ, ac Augustæ aliter observatum. Elector contra censuerat; qvando ad formandam conventionem Cæsaream accederetur, protinus citra temperamentum verbis Aureæ Bullæ inhærendum; nec id abs qvopiam in contumeliam trahi posse, cum id antiqvis legibus continuo usu firmatis dispositum sit, qveis in gratiam exterorum derogari non magis par sit, qvam ab hisce ad Germanorum placitum sua statuta mutentur. Ad extremum tamen SCtum fiebat in Collegio Electorali; in præsens qvidem & hac duntaxat vice exterorum legatis, ac aliis personis publicis, dum super adornanda capitulatione, & aliis præparandæ electioni consultatur, in urbe manere integrum fore; Id tamen deinceps in exemplum haut trahendum, nec Aureæ Bullæ, aut Electorum eminentiæ fraudi fore. Ac magistratui urbano injungi, ut ubi alia vice electio indicatur, nullas exteras personas publicas, præter Electores, & qvi in eorum comitatu sunt, in urbem admittant, aut in eadem commorari patiantur. 1657.

Gallorum circa hanc electionem machinationes. §. 31. Isthæc porro electio longum per tempus inter cæcas machinationes extrahebatur, qvarum origo à Gallis erat; qvi jam occasionem venisse rebantur Austriacam Domum Cæsareo fastigio dejiciendi, qvod præcipuum fulcrum ejus potentiæ habetur, ægris semper oculis Galliæ adspici solito; saltem ne Leopoldus ea dignatione potiretur. Qvo fine Bavarus, Neoburgicus, Sabaudus, atqve Archidux Leopoldus Wilhelmus ab istis nulla propria horum ambitione subornabantur. Id si obtineri non posset, proximum habebatur impedire, ne ab Austriacis qvid auxilii in Flandriam mitti licitũ foret, circa qvã lacerandam tunc adscito in societatem Cromvello ab iisdem qvam maxime laborabatur. Eo in negotio Ecclesiasticis Electoribus, ac Palatino confidebant, qvi prolixe polliciti fuerant, operam se daturos, ut istorum desideriis satisfiat. Atqve eam rem serio & enixo studio agebant Furstenbergii fratres, è qvorum consiliis Coloniensis pendebat. Sed Moguntinus clam qvidem Austriacis addictus erat, ut tamen salus patriæ, ac propriæ ditionis potior haberetur. Unde dissimulata in Leopoldum inclinatione palam in Gallos studium præ se ferre, ut pacem Germaniæ, ac inprimis qvietem tractus Rhenani servaret, qvod turbis inter Austriacos, & Gallos obortis iste sedem armorum atqve calamitatum præbiturus esset. Atqve ad hunc finem magna cum arte tendebat, in occulto Austriacis, palam Gallis velificatus, qveis & aliqvandiu sinceri animi fidem fecerat, donec hi literarum commercia cum Austriacis suspectantes ingentes fasciculos Vienna, ac Monachio venientes ad trajectum Rheni in adversa Moguntia ripa per subornatos homines intercepissent, qvibus is fidem fere apud Gallos decoxerat. Qvi arguebant, plus ipsum de Bavaro pollicitum, qvam præstitisset; qvin in diversum laborasse, ac Bavarum ab affectando diademate Cæsareo avertisse.

Qvo-

1657\. Qvorum neutrum Moguntinus agnoscebat; se qvidem cum legatis tam potentis ac vicini Regis amica commercia exercuisse, ac de studio suo declarasse; sed ubi de electione mentio injecta fuerit, semper ad Collegas rejecisse.

Moguntinus electionem extrahit.

§. 32. Porro præsentibus jam omnium Electorum legatis, haut protinus ad rem ipsam accedebatur, Moguntino jactante; non esse festinandam electionem, etsi eandem per decretum prorogare necessum haut sit; sed prius super Imperii securitate agendum, qvæ à pace inter Hispanos, & Gallos dependeat. Nam etsi certum non sit, eam transactionem reipsa secuturam, ipsum tamen conatum Electorali Collegio plurimum favoris, atqve autoritatis pariturum. Qvod plausibile admodum prætextum sumebatur extrahendo tempori, qvo & Gallis utcunqve satisfaceret, ac Leopoldus interim legitimam ætatem attingeret, simul eidem prensandi necessitas imponeretur, ne properata electione Imperium velut suo jure vindicare videretur. Unde & Ecclesiastici Electores de compacto frementibus qvantumvis Austriacis declarare abnuebant, qvem animo futurum Cæsarem destinarent. Ac cum iidem sibi persvasissent, Brandenburgico propositum esse ipsorum ingratiis Leopoldum ad coronam Cæsaream provehere, cum nostris eo nomine expostulabant. Qvi confirmabant; tale qvid Electori nunqvam in mentem venisse, qvi nondum certi qvid apud se statuerit, sed omnia communicato cum Collegis consilio acturus sit. Vicissim nostri exprobrabant; Ecclesiasticos super excludendis Austriacis, ac eligendo Bavaro aperte nimis rem agere, ut fama per totam Germaniam ferat, id ab ipsis jam decretum; velut isthoc non æqve ad Seculares Collegas spectaret. Cæterum uti Elector admodum probabat, à Moguntino prius super capitulatione accurate adornanda proponi, anteqvam ad creandum Cæsarem accederetur: ita qvæ à Furstenbergiis pro Bavaro agitabantur, periculosa eidem videbantur. Ex ea qvippe familia tres jam esse Electores, & unum Regem, præter alios ex eadem stirpe insignes ramos. Qvod si in hanc Cæsarea qvoqve dignitas inferatur, per extrema fœdera suffultam Austriacæ potentiæ haut disparem fore. Unde nostri Coloniensem ab ea cogitatione divertere jubebantur. Nam ut Sabaudus qvoqve inter candidatos sese ferat, id omnibus Electoribus, & Principibus Germaniæ ignominiosum esse, velut post extraneum lingva, moribusqve habendis, cui & Status Imperii, modusqve administrandi sit incognitus. Idem Coloniensis antea literis propria manu scriptis insinuaverat, tres Electores Ecclesiasticos jam super dejiciendo Austriaco inter se convenisse. Qvod cum responso suo Elector dissvasisset, Coloniensis ægre ferebat, velut sibi ab isto qvid præscriberetur. Unde Elector per nostros huic demonstrari jubebat; haut esse sibi in animo inconsultis Collegis qvid statuere, nec adhuc super eligendo certi qvid secum decrevisse. Fas tamen sibi fuisse rationes adferre, qvæ exclusionem tam potentis Domus dissvadeant. Sic demum Coloniensis ostendebat, cum Bavarus diadema recuset, ab Austriacis commode discedi non posse. Sed & Moguntinus magis ac magis Electoris sibi sententiam probari ferebat. Nam fieri posse, ut exclusis non sine offensa Austriacis debilior domus ita difficilem se exhibeat, ut vel oblata corona cum ludibrio retrahenda, vel lex Regia ad ipsius lubitum formanda sit; qvæ ut non inanis cerimoniæ instar habeat, nunc laborandum esse; qvam in rem & Brandenburgicus connixurus sit, cujus domui semper solitum fuerit pro ista servanda magno studio contendere. Qvia tamen huc usqve tempus inter inania exactum fuerat, nec brevi aliqvid circa summam rerum actum iri adpareret, Elector Cansteinium, & Jenam ad se evocabat, ut sumtibus parceret, ac ne ab Ecclesiasticorum arbitrio pendere videretur, qvi negotium pro lubitu trahebant. Portmannus, qvi Francofurti relinqvebatur, jussus est in nihil consentire, qvod alicuj9 momenti foret, sed omnia ad Electorem referre.

11. Oct.

Electoris cum Saxone congressus. 1. Dec.

§. 33. Eo magis necessarium videbatur Electori è Borussia in Marchiam reverso cum vicino Saxone super negotio electionis congressu Lichtenburgi condicto sermones conferre. Ubi à Saxonicis propositum; electionem data opera protrahi, ac per majorem partem SCtum tentari, ut prius Electoribus seqvestribus pax inter Hispanos ac Gallos componatur, electione tantisper suspensa. Ac Moguntinum eousqve progressum, ut eo nomine ad Pegnerandam Hispanicum Legatum scripserit; qvi tamen negari sibi super ea interpositione admittenda qvid mandatum. Atqvi haut videri electionem ex ejusmodi negotio suspendendam, cujus incertus sit successus, & cui absolvendo forte aliqvot anni reqvirantur, qvo spatio

1657. Germaniam capite destitutam maximis periculis exponi. Ac tractatibus incassum abruptis necessum fore unius aut alterius causam damnare; qvo ipso Germania alieni belli accessio fieri qveat. Moguntinum qvoqve jam significasse, Pontificem, & Venetos justorum eqvestrium personam gesturos, Electorum operam duntaxat accessoriam fore. Super his qvæ nostrorum mens foret exqvirebatur. Ad qvæ nostri: procrastinationem electionis Electori valde molestam esse, ac optare Imperio qvamprimum caput suffici. Eqvidem Moguntino proponente consensisse, ut super pace inter bellantes Reges concilianda tractetur, ne aversum paci animum gerere videretur; non tamen ut ideo electio differatur. Ac si à Moguntino id agatur, ei fortiter contradicendum. Nec majorem suffragiorum partem heic valere, cum Aurea Bulla claris verbis statuat, ut absqve mora caput Imperii eligatur. Sibi adhuc integra omnia esse. Sed alios Collegas alienis respectibus duci, & ab exterorum consiliis pendere videri. Sane nondum sibi cognitum, in qvem Moguntinus, Trevirensis, Bavarus, & Palatinus inclinent, qvi res novas captare videantur. Sed qvia ejusmodi mutationes pravi fructus soleant conseqvi, ac sibi de conjunctione Saxonicæ atqve Austriacæ Domus constet, sibi persvaderi, Saxonem ab Austriacis haut discessurum. Qvo præmisso, Saxonis sententia super hisce qvæstionibus exqvirebatur. *An non electio ad alium locum sit transferenda, qvod Regii legati Francofurto non commode dimoveri qveant? Nam ponderis alicujus habendæ sint minæ Gallorum, & Svecorum aperte jactantium, hostis loco se habituros, si qvis Austriaco suffragium det? Cum hinc inde qverelæ audiantur, Leopoldum nondum impleto anno ætatis decimo octavo, qvid conventione Cæsarea promittat, haut capere; an non hæc paulo pressius adstringenda sit, qvo ista objectio elidi qveat? Cum etiam Leopoldus aperto cum Svecis bello in Polonia implicitus arguatur, an non id agendum, ut is ante electionem id bellum componi curet? Si majore suffragiorum parte non Leopoldus, sed alius potiatur, num ipse his accessurus, aut qvid aliud acturus sit? Num ipsi non constet, qva ratione saltem major Electorum pars in Leopoldum pertrahi qveat? An non ipse operam secum sociare velit ad promovendos Austriacos, ut à gravibus Protestantium persecutionibus in suis ditionibus desistant? Si contingat, ut electus pluribus deinceps Coronis potiatur, an non conventione Cæsarea cavendum, ut is eo casu Imperio se abdicet, ne Ordinibus nimium formidabilis fiat? Num Leopoldus, qvod nondum annum decimum octavum expleverit, ab electione sit excludendus?* Ad ista à Saxone responsum: *Electionem in alium locum transferre per Auream Bullam fas non esse, nec è dignitate Electorum videri, dicato sibi per leges loco cedere, eum haut eo minus exterorum Legati ipsos sint secuturi. Ob pacem inter Gallos Hispanosqve electionem haut differendam. Circa futurum Cæsarem omnia adhuc sibi integra; nec extero, aut ab exteris pendenti suffragium daturum. Nec causam perspicere, qvare ab Austriacis discedatur; etsi Electores haut qvidqvam ei Domui adstrictos agnoscat. Videri qvoqve Leopoldum majore suffragiorum parte potiturum. Si præter spem aliter eveniat, sat temporis ad consultandum fore. Sed satius esse utrumqve Electorem ista silentio premere, qvod exteri per pecunias secretissima qvæqve expiscentur. Prudentiam porro non semper annis conjunctam; ac experientia constare, à juvenibus sæpe melius imperium geri, qvam à senibus. Etiam prudentissimo Principum consiliariis opus esse; ac sine labe neminem reperiri. Neminem non Austriacum moderatione usum, ac à præcipitibus consiliis abhorruisse. Ejusmodi consilium Cæsari circumponere, qvale qvondam Norbergæ Regimenti vocabulo habebatur, Imperio haut proficuum videri. Svecorum & Gallorum minas tanti non faciendas, ut ideo tam potens & bene merita domus prætereatur; qva exclusa nil aliud sit secuturum, qvam ut aut Imperium Gallo subjiciatur, aut is Cæsar eligatur, cui à Gallo argentum sustentandæ dignitati sit suppeditandum; fœda cum Germanici nominis ignominia. Olim circa eligendos Cæsares magnitudinem opum spectare haut necessum fuisse, florente Ordinum concordia, ac in Cæsarem veneratione; cui &, ubi res exegerit, prompte opibus, operaqve adstiterint. Sed nunc venerationem istam admodum refrixisse; Ordines factionibus distrahi; ac nihil certius qvam Germaniam sub debili Cæsare in dissolutas scopas abituram. Qvem ipse suo suffragio Cæsarem nuncupare velit, ad electionem differre. Si alii præter meritum dejectioni Austriacorum insistant, ius sese haut accessurum; sed qvietem Imperii formam consiliorum habiturum. Sperare Brandenburgicum idem facturum, insuper habitis minis ac solicitationibus, qvæ si curentur, nunqvam electionem non obnoxiam fore. Tanto magis Electoribus tam potentem Principem adsciscendum, qvi ejusmodi machinationibus occurrere, ac ipsos cum Imperio tutos præstare* 1658.

1657. *re queat. Quibus autem legibus electio facienda, quo Imperio sua libertas, Electoribus sua prærogativa salva sit, de consilio omnium Collegarum statuendum. Capitulatione nullum sese efficacius remedium perspicere. Militem perpetuum, quem aliqui Principes proponant, inter ancipitia esse.* Etsi nostris fecius videretur, & armatis exteris audaciam turbandi accessuram, si Imperio miles præsto non sit. *Pro Evangelicis per ditiones Austriacas sese jam intercessisse. Missiones eo nomine adhibendas non videri vitandis Collegarum suspicionibus, velut suffragia Leopoldo vendítent. Cæsarem pluribus Regnis potiri utile se potius, quam noxium Germaniæ ducere. Monita Principum collegiatim data accepta nanda non esse, quod hoc modo plus iisdem indulgeatur, quam jure competit; singulis tamen integrum fore apud unum vel alterum desideria sua separatim exponere.* Addiderant nostri de cerimoniis, circa quas Electoralibus subinde controversia moveatur; id qvod inde proveniat; qvia Cæsarei discrimen faciant inter legatos, cos in uno eodemqve procuratorio comprehensos; cum tamen plures Venetorum & Belgarum legati pari honore habeantur. Ad qvæ Saxonici; adversus omnes Regios & Rerumpublicarum legatos dignitatem se suam tuituros; cum Cæsareis nunqvam in litem descensuros. Nam Electores, si caput Imperii parvi pendant, suæ dignationi eo ipso detrahere.

Moguntini consultatio nes publicas auspicatur. 26. Oct.

§. 34. Inter hæc Moguntinus, ne nihil plane agendo tempus videretur ducere, cum nostris paulo ante pollicitus esset, se negotium electionis in aliqvod adhuc tempus dilaturum, improviso congressum indicebat, qvo de examinandis procuratoriis, ac præstando silentio proponebat; simul ut pax inter Gallos, & Hispanos tentaretur; inprimis qvod Galli Austriacos violatæ pacis Westphalicæ arguant, non obscure bellum minati, ni sibi satisfiat. Ea res majori parti probabatur, contradicentibus Bavaricis, & Saxonicis. Cum ad perlustranda procuratoria accederetur, Bohemicum à Moguntino seponebatur, qvod Rex ob annum decimum octavum nondum completum per Auream Bullam exercendo Electoris muneri habilis non censeretur; Leopoldo contra qverente, eandem Auream Bullam, qvæ Electoribus annum decimum octavum præscribit, Regni Bohemiæ privilegia confirmare, per qvæ Bohemiæ Rex anno ætatis decimo qvarto majorennis habeatur, ac habenas Regni capessat. Sic Ferdinandum IV. nondum

2. Nov. De minore ætate Leopoldi velut Regis Bohemiæ.

expleto anno decimo qvinto in Bohemia coronatum, cives in verba sua adegisse. 1658. Idem & à se factum. Et qvare Moguntinus ipsum invitarit, ni functioni electoriæ obeundæ capax habeatur? Ludovicum qvoqve Hungariæ, & Bohemiæ Regem, cum annos qvindecim natus esset, Cancellarium Sternbergium ad electionem Caroli V. ablegasse, qvi citra controversiam admissus sit. Nec Saxonem, Bavarum, aut Trevirensem scrupuli qvid movere; ac ipsum Moguntinum facta invitatione diversum probasse. Unde & Elector censebat, non omnia ad ungvem resecanda, inprimis cum Leopoldus jam annum decimum octavum ingressus sit. Ac qvantillum esse, annum inchoatum haberi pro completo? Ac id ipsum Electoribus secularibus fraudi esse posse, si ita presse puncto isti temporis inhæreatur. Sed & dissuadebat Elector, ne pacis inter Gallos, & Hispanos ante electionem conciliatio susciperetur, qvam tantæ difficultates circumstent, ut ob illam multos per annos Imperium capite cariturum sit. Ac Regem Hispaniæ, cum eo nomine à Moguntino ad ipsum literæ datæ forent, laxioribus duntaxat verbis respondisse.

Nostri Francofurtum revertunt. 14. Jan. 58 Coloniensis sententia.

§. 35. Ast Elector, cum Leopoldus rogaret, ut legatos iterum Francofurtum mittat, in mora esse nolebat, qvod negotium paulatim maturescere videretur. Ubi cum Cansteinius Coloniensis mentem penitius explorare studeret, Furstenbergius ostendebat: se ab hoc legatum ad Leopoldum iturum, eiqve denuntiaturum: ni is caveat, se deinceps adversus leges Pacis Westphalicæ auxilia in Belgium Hispanis haut missurum, ac cœptis ab ipso bellis Germaniam turbatum haut iri, Coloniensem ei suffragium non daturum, si vel maxime nemo amplius in eam sententiam concedat, qvod tamen aliqvos facturos credat. Ast si Leopoldus ista præstet, se ipsum suo suffragio Cæsarem dicturum. Addebat tamen; si adhuc Brandenburgicus ipsi accedere, ac Bavaro suffragium dare velit, exclusionem Austriacorum certam esse. Ac Bavarum paucos ante dies declarasse, si Brandenburgicus in eam partem pertrahi qveat, se velut divinitus vocatum haut amplius tergiversaturum; præsertim cum de Trevirensi, & Palatino in eum eventum cautum sit. Ita penes Brandenburgicum fore momentum negotio dare, reliqvis qvo ipse inclinaret secuturis. Etsi cum Grammondus Monachii non ita pridem sat abrupte rejectus fuisset; qvo excurrerat,

1658. rerat, ut Bavaro persvaderet, ne collegarum suffragia respueret, neu Gallicis sese consiliis opponeret; jam satis adparebat Leopoldum diademate potiturum, sed non ita propere, nec sine sumtibus. Moguntino qvoqve Cansteinius demonstrare jussus est; haut consultum videri alienæ pacis gratia electionem differre. Tum qvæ super futuro Cæsare mens ipsius sit explorare, cum Galli juxta atqve Austriaci jactent, sibi de Moguntini suffragio cautum. Cui Moguntinus: postqvam intellexerit, Saxonem, Bavarum, atqve Brandenburgicum cum Trevirensi in Austriacum inclinare, grave sibi visum invidiam in se solum derivare. Unde cum Bohemici Legati ex se qvæsivissent, an non consultum ducat Leopoldum huc accedere, id recusare, aut dissuadere non potuisse, velut qvi ipse eundem ad electionem invitarit. Haut tamen decretum sibi, modo cæteri consentiant, electionem festinare, sed prius legem Regiam probe formare, & pacem vicinorum haut negligere. Nam ad extremum Gallos non magnopere repugnaturos, qvo minus Leopoldus Cæsar fiat, modo pax deinceps violari desinat; id qvod per capitulationem obtineri qveat. Cæterum Gallis utiqve satisfaciendum, ac si Elector id qvoqve negotium urgere velit, Leopoldum id recusare non posse. Gallum in præsens id qværere, ut è Germania ne impetatur; ultro lacessere eam nolle. Ita ergo Austriacum eligendum videri, ut tamen Gallia ne plane alienetur. Nam Archiduci nec opes, nec voluntatem esse. Bavarum diadema nolle; nec constare, an multæ rationes ad eum eligendum invitent. Circa Neoburgicum, qvem Galli commendent, insuperabiles difficultates surgere: præter istos in Germania idoneum non adparere. Sibi persvaderi, Brandenburgicum, Saxonem, & Bavarum in Leopoldum conspirare, qvibus cæteri resistere neqveant. Qvod si tamen Brandenburgico adhuc placeat Ecclesiasticis accedere, se facile in aliam sententiam descensurum: alias non posse non majorem partem seqvi. Eqvidem sibi omnia adhuc esse integra; sed qvia nunc propius ad rem sit accedendum, hactenus sibi declarandum, se nunqvam extraneo suffragium daturum; ac si pluribus suffragiis Leopoldus potiatur, se incassum, & gravi suo cum damno haut repugnaturum. Ac jam Gallis ostendisse, Austriacum à se amplius dejici non posse, postqvam ipsi de Brandeburgico suffragio cautum sit. Eum tamen à se ita constringendum, ut istis non amplius qverendi causa sit futura. Nam ut pacis leges violentur, sibi non amplius ferendum, velut de cujus corio ludatur, si in bellum res eruperit. Ast nostri ista Electorum dissensione animadversa, Austriacis ingerebant; Leopoldo causam esse, qvare Electori omnibus modis satisfaciat, qvi si istorum sententiæ accedat, electionem plane remorari qveat. Sane confirmasse Gallos, si is Leopoldo adversum se declarare velit, rem confectam fore. Denuntiaverat qvoqve Lionnæus Moguntino, Coloniensi, ac Palatino; sibi intellectum, Leopoldum propediem iter huc ingressurum; unde facile judicari, de corona certum eum sibi videri. Id Galliæ Regem suo loco relinqvere; sed hoc ipso declarare, ni ipsi hoc agant, ut pax deinceps sanctius observetur, non Leopoldum solum, sed & omnes, qvi suffragium ipsi dederint, hostium loco habendos.

Moguntini sententia.

§. 36. Austriacis contra non minus curæ erat circa eludendas, qvas Galli ipsis struc̄tum ibant, molestias. Qvo fine Saxonem permovebant, ut ipse Francofurtum accederet, qvo unum saltem à secularibus Electoribus haberent, qvi Moguntinum, aliosqve tergiversantes majore qvam legati autoritate ad electionem impelleret: id qvod ab ipso Moguntino suggestum credebatur. Cui & ingentem pecuniæ summam ad sumtus itineris tolerandos submiserant. Qvi & jactaverat, suo adventu omnia se compositurum. Unde Austriaci isto consili frigidius nostros habere coeperant. Qvo animadverso Coloniensis, aliiqve nostris ingerebant; modo sibi accedere velint, rem plane aliter successuram. Qvanqvam non tam de excludendo Leopoldo agatur, qvam ut arctius adstricta lege regia communis pax servetur. Unde huic disertis verbis inserendum, ne Leopoldus deinceps Hispanis auxilium contra Galliam ferat: ut Judicium Aulicum aliter ordinetur: ut expressis verbis addatur, si Rex pacis leges violare pergat, ipso facto corona excidisse censendum. Circa qvæ ut nostri cum Ecclesiasticis consilia jungere vellent, rogabant, qvo res ita temperetur, ut & Austriacis electo Leopoldo, & exteris per conditiones capitulationi addendas satisfiat. Ejus qvippe autoritatem præcipuam esse, tanqvam armati; ac electione in aliqvot menses protracta isthæc facile obtentum iri. Neqve enim usqve adeo Austriacis de majore suffragiorum parte cautum esse, modo sibi constet, Electorem iis, qvels ista consilia cordi sunt, se sociaturum. Sane ut Austria-

Austriaci contra tendunt.

1658. Austriacorum destinatis obviam eatur, ad pacem Germaniæ qvam maxime interesse. Ea, suggerente Pegneranda, ita Pragæ digesta; *eum Svecis in Imperio manus non conserere, quod & fœdere Polonico exceptum sit: Electori tamen qvatuor aut qvinqve militum millia concedere, qvo is cum Svecis implicitus distrahatur; interea electionem qvovis modo promovere: cæterum præcipuas vires in Flandriam vertere obtentu rem in Anglos gerendi, qvo crimen violatæ pacis eludatur. Eodem fine Oenipontanum stimulandum, ut in Alsatia contra Gallos moveat ob non solutam pecuniæ summam Tabulis Pacis promissam. Id enim nunc agendum, ne Galli omnes vires in Belgium vertere possint, sed ut in Germania qvoqve turbandi ansam accipiant, ut ista provinciæ etiam cum alieno damno servari qveant.* Ea super re Elector legatis suis injungebat: circa formandam capitulationem id respicerent, ut singulis Imperii membris sua libertas, ac jura illibata serventur; cum vicinis amicitia & pax constet, qva Imperii securitas continetur. Ut qvoqve Gallis super iis, qvæ contra pacem Westphalicam acta arguuntur, qvantum in electionis actu fieri debet, ac potest, ex æqvo satisfiat. Sed num violationibus in posterum lex commissoria sit addenda, sibi nondum liqvere. Sane etiam in vulgaribus negotiis, & inter privatos cognitione aliqva opus esse, anteqvam qvis jure suo excidat. Sed & alios articulos conventionis regiæ, qvæ Ordinum vitam, ac libertatem spectent, haut minoris ponderis esse, in qvos omnes si ejusmodi pœna constituenda foret, magnæ id confusioni ansam præbiturum. Super qvo negotio tamen aliorum magis sententiam explorarent, qvam suam promerent.

3. Febr.

Gallorum postulata.

§. 37. Cum itaqve dubium non amplius haberetur, qvin Leopoldus diademate Cæsareo potiturus esset, Galli id unice agebant, ut in capitulatione qveri-moniis suis medicina adferretur. Circa qvam rem Cravellus apud Cansteinium testabatur; Regem in Electoris opera plurimum fiduciæ reposuisse, cui & istud fixum judicet, omnia consilia ad communem qvietem, & pacem Germaniæ referre. Alias ni Hispanis miles ab Austriacis submitti desinat, Gallis qvantumvis invitis, ac nullo suo emolumento necessitatem impositum iri bellum in Germania suscipiendi. Ad qvæ Cansteinius prolixe de studio Electoris in pacem testari. Et qvia ipse Gallus agnoscat sua interesse, ne in Germania novæ turbæ oriantur, Galliæ vires alibi forte utilius impendendas distracturæ, eidem qvoqve incumbendum, ut bella inter Danos, Polonosqve, & Svecos brevi componantur. Id qvod iste Regi suo cordi esse confirmabat; ac ideo eum usqve huc cum Svecis fœdus ferire noluisse. Optare tamen, ne Elector in Svecos qvid tentet, ac spondere velle, ab hisce ipsi hostile nil illatum iri. Hisce super postulatis Moguntinus per Joannem Christianum Boineburgium Cansteinio declarabat: Gallis hoc modo satisfaciendum, ut exercitus, ex qvo tamen parum supersit, ex Italia revocetur; Sabaudus investitura Trini potiatur; Vicariatus Mantuani, alias morte Cæsaris extinctus, reipsa deponatur. Circa missiones copiarum in Belgium verba pacis Westphalicæ clara esse, ubi Cæsar non solum velut caput Imperii, sed & velut Archidux Austriæ pro suo, ac successorum nomine promittat, se neqve directe, neqve obliqva ratione præsentibus bellis in Circulo Burgundico sese ingesturum. Ac qvidqvid Austriaci excipiant, Gallos copiis idoneo loco dispositis saltem hoc anno impedituros, ne auxilia Austriacorum in Flandriam penetrare qveant: id qvod sine gravi molestia accolarum Rheni fieri non possit, qvi & decreverint, ne modicis qvidem catervis transitum concedere. Nec audiendas cavillationes Volmari, velut istæ copiæ contra Anglos adhibendæ sint; cum absqve consensu Electorum novum bellum à Cæsare suscipi non debeat. Ac qvicqvid iste satagat, revera cæteris ministris Austriacis gratum esse eam expeditionem impediri, imminente præsertim à Turca periculo. Igitur de non mittendis Hispano auxiliis utiqve capitulatione exprimendum. Sed clausulam commissoriam qvod attinet, sensum inserendum verbis duntaxat lenioribus temperatum eo loco, ubi de electione Regis Romanorum disponitur, ut nempe Electoribus semper integrum sit, inprimis ubi conventio Regia violata fuerit, aliud Imperio caput eligere. Qvod si igitur Brandenburgicus consentiat, adjuncto Coloniensi, & Palatino per plura suffragia, istud pervinci posse, ac forte Trevirensem hisce adstipulaturum. Nam Bohemum à consultationibus super lege Regia excludi. Eadem Coloniensis sententia erat, qvi & insuper circa Judicium Aulicum monebat; ut singulis Electoribus jus sit singulos ejus Judicii assessores constituere, ac ne idem ejusmodi causas suscipere audeat, qvæ summam Imperii rem, aut Ordinum personam, bonaqve spectent, neve Pacis Westphalicæ, aliarumqve legum interpretationem moliatur.

Boineburg.

1658. liatur. Ut conventio Regia observetur, non per legem tantum commissoriam fieri posse, sed & arctiore Electorum, atque Principum inter se conjunctione. Idem qvoqve censebat, Brandenburgico juxta ac toti Imperio haut expedire Svecum bello lacessere; nec dissimulabat, sibi, atqve Moguntino, & Palatino fœdus Electoris cum Leopoldo valde improbari. Nam præterqvam qvod pax Westphalica hoc modo evertatur; ab Austriacis id tantum qværi, ut Elector bello sese implicet, ad qvod ipsi non nisi modica auxilia collaturi sint, qvo facultas iisdem sit copias in Italiam, aut Belgium mittendi, dum iste cum Svecis solus luctatur. Ac bellum istud aggresso neminem fore, qvi auxilii qvidqvam præstiturus sit. Eqvidem Electorem ad illhoc ea maxime ratione impelli, qvam & alii ingerant; se non aliter à Svecis tutum esse posse. Atqvi Galliam paratam esse isti adversus hus cautionem præstare, citra qvam Svecia nil efficere qveat. Ac si Elector fœderi Rhenano nomen dare velit, omnes hujus socios qvovis tempore adversus Svecos auxilia ipsi laturos. Neqve enim Catholicos tolerare posse, oppresso Brandenburgico Svecorum opes in Germania gliscere; qvod isti malint vires Protestantium inter plures divisas esse. Eo aperti us autem cum nostris agere, qvod nihil circa summam rerum tractare decreverit, nisi prius de Electoris sententia constiterit.

Electoru sententia 12. Febr.

§. 38. Postqvam igitur Elector exploraffet, qvo reliqvorum consilia tenderent, ipse capitulationem ita formandam censuit, ut exteris omne prætextum Germaniam invadendi adimeretur, utqve futuri Cæsari legibus Pacis Westphalicæ utiqve stare necessum foret. Tum ut Principibus circa æqva sua monita, qvæ ab iisdem modeste proposita fuerant, satisfieret, qvæ & ab ipsius rationibus haut aliena erant. Circa fœdus autem Rhenanum suos rem extrahere jubebat, difficultate objecta à Svecorum receptione, & qvia sibi cum Neoburgico nondum conveniret. Qvia etiam Elector intellexerat, Francofurti multa contra leges fieri, per Cansteinium monebat: tempus electionis ab Aurea Bulla præfixum haut observari, qvod à majoribus graves sane ob rationes constitutum sit. Qvanqvam enim omnes ejusmodi leges ad captum temporum accommodandæ sint, ac multa accidere qveant, qvæ à statutis discedere subigant: eam tamen prorogationem non ab unius Electoris arbitrio pendere, sed prævia collegiali deliberatione de communi consensu definiendam. Nam etiamsi ipse gravibus de caussis modicam electionis dilationem utilem judicarit; Moguntinum tamen & paucos aliqvos inconsultis reliqvis pro lubitu eam extraxisse, silentibus hisce, ac tantum non agnoscentibus, penes istum esse electionem remorari, aut promovere. Eundem qvoqve Moguntinum consultationes pro sua libidine instituere, aut rejicere, ac ea tantum, qvæ sibi arrideant, in Collegio proponere; Cum tamen omnia ad collegium referenda sint, & ab hoc decidendum, an, & qvo ordine qvodvis negotium sit suscipiendum. Unde id absurdum conseqvi, sane qvam noxium, ut consultationes in pleno Collegio susceptæ fere inanes sint, negotiis jam in antecessum per factionem, & clandestinas coitiones definitis. Unde publicis conventibus plura suffragia pervincere, insuper habito cæterorum dissensu. Cum tamen si à subseqventibus novæ rationes adferantur, denuo sententiæ perrogandæ sint, antegvam ad conclusionem descendatur. Alias subseqventium sententias effectu carituras, & vix è dignitate fore eas pronuntiari, si præter numerum nihil attendendum fuerit. Sed & sententiam super pace inter Gallos, & Hispanos à nostris dictam velut simplicem arreptam, cum tamen eadem multis conditionibus circumscripta fuerit. Sæpius qvoqve congressum indici, dissimulato qvid proponendum sit. Ita reliqvos imparatos accedere, ac sæpe mentem suam ex tempore non satis explicare posse. Sic & solum Moguntinum Legatos Gallicos Francofurti recipere ausum, cum ea res totius Collegii fuerit. Per Auream Bullam comites singulorum Electorum duabus centuriis circumscribi: nunc millenos adduci. Prioribus Comitiis Ordines monuisse, ne exterorum legati custodibus corporis uterentur: Nunc alios Walachorum, alios Helvetiorum catervis stipatos incedere. Ob ceremonias qvoqve non rite digestas multa confuse fieri. Deniqve silentium non observari, cum finito consessu nemini non, qvi cupiat, acta cognoscere in proclivi sit. Ista omnia cum in fraudem reliqvorum Electorum tendant, Elector nostros cum hisce consilia conferre jubebat, qvodnam iisdem remedium adferendum foret.

De abusibus Francofurti admissis monita.

Austriaci Gallorũ postulatis renituntur

§. 39. Ast Austriacis durum admodum videbatur, qvod de intercludendo Hispanis ipsorum auxilio agitabatur. Si enim

1658. enim in id consentiant, Flandria Gallorum atqve Anglorum libidini exponebatur. Sed contra tendere prensantibus anceps erat, cum id instar clarigationis contra Galliam haberet. Ut igitur Electorem à fulciendis istis postulatis dimoveret Volmarus, aperte jactabat; solum Brandenburgicum esse, qvi Polonos, & Austriacos bello cum Svecis intra Germaniæ fines committere studeat; à qvo Leopoldus plane abhorreat. Sveci qvoqve ferebant, sibi de omnibus, qvæ à Montecuculo Berolini acta sint, & qvid mandatorum is acceperit, constare; & qvod Austriaci omne id negotium in Electoris arbitrium contulerint, velut qvi eandem maximo studio egerit. His qvippe haut in animo fuisse in Svecos hostile qvid tentare, ac ne offensam qvidem in eos ostendere. Id qvod eo fine dici adparebat, ut ubi Elector semel cum Svecis commissus foret, huic dein necessum esset ab ipsorum voluntate dependere. Qvia porro difficultas circa negandum Hispanis auxilium ultro cessatura erat, bello inter hos & Gallos composito, Moguntinus, & Coloniensis denuo contendebant, ut ea pax adhuc ante electionem conciliaretur. Sed Pegneranda declarabat; non modo super ea re nil sibi mandatum, sed & ante electionem in tractatus se haut consensurum. Ast si post electionem eos suscipere placeat, se vel per sex menses heic mansurum. Igitur isti ad priora revoluti Leopoldo citra ambages declarant: necessum esse, ut ipse in negandum Hispanis auxilium consentiat. Contra Schvvartzenbergius, & Porcia Cansteinio demonstrabant: id agere qvosdam Electores, ut Leopoldum Hispanis disjungant, ac hisce auxilium ferre prohibeant, cum tamen ad istius patrimonium Belgium, & Mediolanum pertineat. Esse qvoqve Germaniæ exitiosum, si Belgium inter Gallos & Anglos dividatur; qvi sane hoc initio longius grassaturi sint. Iniqvissimum qvoqve esse, à Gallo Cromvellum, & alios in Austriacos concitari, ac hosce prohiberi, qvo minus proximo agnato, suæqve adeo Domui adsistant adversus aggressores, absqve data causa insultantes. Unde spem sibi esse, Electorem in ista haut consensurum, ac in præsens tam arcto fœdere ipsis illigatum judicaturum, qvæ nunc in Austriacorum fraudem struuntur, ipsi qvoqve aliqvando intentari posse. Deniqve Ferdinandum nihil copiarum suis sub signis in Belgium misisse, sed qvia Galli militem passim per Germaniam conduxerint, Cæsarem credidisse, idem jus Hispano competere. Ad qvæ Cansteinius: *Electorem à Collegis valde urgeri, ut Gallorum postulatis in capitulatione satisfiat. Nam satis animadverti Gallos, Svecosqve Austriacis bellum meditari, sed qvibus prætextum, cum aliud desit, in violatione Pacis Westphalicæ qværatur. Qvod si igitur istis qvovis modo haut satisfiat, hoc ipso destinatis suis colorem accepturos, velut aperta declaratione facta, Austriacos Galliæ hostes esse. Simul metuendum, ne pleriqve Ordines Catholici juxta ac Protestantes ea pervicacia offensi ab Austriacis plene se disjungant, qvasi per hos in bellum haut necessarium, ac nil utilitatis pariturum protracti: cum contra, si postulata ista annuantur alta pace frui liceat. Dubium qvoqve esse, num Svecorum, Polonorum, Turcarum, & aliorum arma Austriæ minitantia permissura sint, in favorem Hispanorum milite suo se exuere, simul facultatem sibi adimere, aliis, qvi sese ipsis innexuerunt, auxilia repræsentandi. Nec deesse, qvæ ad rationes istorum reponi qveant. Qvæ peculiaribus Leopoldi rationibus qvadrare videantur, ea toti Imperio noxia esse. Initio belli Belgici eadem Ordinibus sæpissime ingesta; Sed qvi nunqvam permoveri potuerint, ut in partem hujus belli venire vellent; ac Electores anno 1630, & 1636 Cæsari magnopere dissvasisse, ne Italico aut Belgico se bello immisceat. Qvo accedat clara Instrumenti Pacis dispositio, qvæ omnes rationes æqvi & iniqvi, lucri vel damni elidat. Duram qvidem legem, sed ita scriptam esse. Saltem ordinibus cavendum, qva ratione submissis Hispano auxiliis prohiberi qveat, ne Imperium in id bellum implicetur.* Ita qvidem nostri Austriacos blandis modis permovere nitebantur, ut ultro in Gallorum postulata consentire vellent. Contra asperius agebant Moguntinus, Coloniensis, & Palatinus, qvi aperte negabant, se Leopoldo suffragium daturos, ni Gallis satisfiat. Qvibus omnes Ordines applaudebant, magnis laudibus Moguntinum ferentes, velut qvi mascula consilia pro qviete patriæ gerat. Nec deerant, qvi mussitarent, ab Electore partes Protestantium destitui, qvi & ob fœdus Austriacum parum fiduciæ erga nostros ostendebant.

13. Mart. (margin)

§. 40. Cum ita multum temporis inter ambigua elapsum esset, demum acrius instante Saxone, ac Trevirensi ad formandam conventionem Cæsaream serio acceditur: ubi circa reliqva facile consensum. Sed maxima difficultas circa auxilium Hispanis haut ferendum vertebatur, ad qvod Leopoldus ægre admodum adstringi volebat: cum contra Moguntinus, Coloni-

Capitulatio formatur. 30. Mart. (margin)

1658. Coloniensis, & Palatinus acerrime contenderent, ut hoc modo pax cum Gallis firmaretur. Qvia tamen Elector moderationis laudem affectabat, ac Leopoldum invitum duræ conditioni illigare nolebat, suis injungebat, ut modeste Austriacis demonstrarent; cum pleriqve Electores huic articulo acriter insistant, omnibus Ordinibus eosdem ad constantiam obfirmantibus sese haut perspicere, qvomodo Leopoldus reluctari amplius possit, qvo minus is articulus capitulationi inseratur; præsertim cum ea tergiversatio magnam ipsi invidiam conciliatura, ac electioni moram injectura sit, simul multis Ordinibus ansam præbitura, ut exteris Regibus per fœdera se innectant. Unde Electori vitio haut dandum, si & ipse in eandem cum Collegis sententiam concedat. Qvia tamen Austriaci non omnia agnoscebant, qvorum à Gallis arguebantur, Elector suos jubebat ita articulum illum concipere, ut non Galliæ solum, sed & Imperii securitati in futurum prospiceretur. Cæterum qvia in hoc negotio Electoris sententia præcipuum momentum datura erat, reliqvis Electoribus in duas æqvales partes discedentibus; Galli non solum per Blondellum in aula Electorali ablegatum, sed & misso peculiariter à legatis Francofurtanis Nobili sua postulata Electori commendabant, oblata denuo sponsione, ipsi à Svecis hostile nil illatum iri. Cui ab isto laxioribus verbis responsum: ita se acturum, ut ipsis causa qverendi haut sit futura. Qanqvam enim fœdere cum Austriacis copuletur; haut ideo sibi tamen sententias magis ad privatas horum rationes, qvam patriæ salutem attemperandas. Super oblata sponsione gratias agebat; & qvia sua securitas in eo vertatur, ut pax Polonica qvamprimum coëat, ac Sveci transitum per ipsius provincias ne capiant, Galli vicissim ut hæc duo obtineantur operam darent. Ast Francofurti, cum nostri Austriacis exponerent, desugere Electorem non posse, qvo minus eorum sententiæ accedat, qvi ab Austriacis auxilium Hispano adversus Gallos ferendum negent; hi qvidem cam rem ad futura Comitia rejici postulabant, ad qvæ ista spectet. Sed nostri ostendebant, Gallos id in repulsæ vicem accepturos; simul proponebant, ut Austriaci cum Saxone, Trevirensi, ac Bavaricis congressi formulam ejus articuli ipsi conciperent, qvantum mollissime fieri qveat. Id qvod Austriacis parum arridebat, qvi malebant istum seorsim ab Electoribus formari, ut non tam eundem adprobasse, qvam ab hisce obtrusum recusare non potuisse viderentur. Cum itaqve & Electoris peculiariter interesset, ne Austriacorum virea distraherentur, si fœdus cum hisce succederet, demum nostri sententiam in Collegio pronuntiabant presse ad Instrumentum Pacis accommodatam, ac ut obligatio reciproca foret, Gallo qve pariter nefas esset in Germaniam hostile qvid tentare; cui & demum Saxo, Trevirensis, & Bavarici adstipulabantur, nisi qvod Henricus Frisius Saxonicus consiliarius de suo adderet; *caput Imperii haut ita arctis legibus circumscribendum, sed eidem debitam autoritatem relinqvendam, nec ejus majestatem inusitatis cautionibus nimis coarctandam, ne Electores arguantur securitatem Imperii præter necessitatem qvæsivisse Cæsarea potestate tantum non contumeliosis legibus circumscripta.* Gemina & Anetanus Trevirensis Cancellarius fremebat. Qvos sui Principes palam velut nimios favoris in Austriacos increpabant. Eam sententiam omnium adplausus proseqvebatur, nisi qvod Galli Anglos qvoqve comprehendi vellent, nostris abnuentibus, qvod in Tabulis Pacis Galliæ duntaxat, non & Angliæ mentio facta esset. Eo autem magis necessarium erat à nostris hoc in negotio cordate procedi, qvod Collegis æqvali numero dissidentibus penes ipsos esset in alterutram partem momentum dare. Unde & Luneburgici, Casselaniqvè aperte jactabant; si qvid heic peccetur, culpam penes solos Brandenburgicos fore. Id qvod & Galli verbis altius penetrantibus ingerebant. Postulabat qvoqve Saxo, ut eodem modo Svecis, sicuti Gallis, in Capitulatione caveretur; id qvod nostris contra tendentibus omissum, qvi demum minabantur, ni hoc postulato desistatur, se qvoqve sententiam suam circa Galliam retractaturos. Unde hi apud reliqvos perviucebant, ut de Svecis mentio haut fieret.

Frisi.

Sententia nostrorum impugnatur.

§. 41. Enimvero uti Galli, postqvam cupita sua circa negandum Hispanis auxilium ope potissimum Electoris obtinuissent, satis frigide adversus nostros deinceps sese gerebant: ita Austriaci ac Hispani nostrorum sententiam non satis digerebant. Qvibus Elector demonstrari jubebat; *sese Galliæ favori nihil dedisse, sed muneris sui obligationem, ac salutem patriæ unice præ oculis habuisse. Ac esse qvidem Austriacis obstrictum, sed salva obligatione adversus Rempublicam. Ac melius facturum Leopoldum, si posita tergiversatione ista probet, conciliando per ostentatum pacis studium Ordinum favori.*

1658. Schutz. 4. Jun. *veri*. Nec eo minus ab hoc Joannes Helvicus Sinoldus Schutzius ad Electorem mittebatur, qvi Berolini proponeret: *Leopoldo grave admodum futurum, si non Cæsareo duntaxat nemine ita constringatur, ut prope nesciat, adversus quem se tueri, aut quem protegere sibi integrum sit; sed si ne patrimonialibus qvidem opibus ad defendenda sua utendum sit, velut sibi aliisqve inutili futuro. Sed nec ullo modo Tabulis Pacis contineri, ut exteris Regnis, pacis conclusæ tempore Galliæ haut fœderatis, indulgendum sit, nemine resistente terras ad Imperium spectantes occupare. Sit ut, pace licet cum Gallis facta, bellum cum Anglia super futurum sit. Cum etiam Galli hodie Turcam fœderatum suum publice profiteri non erubescant, dubium deinceps fore, num isti citra violationem Instrumenti Pacis, & citra Gallorum offensam resistere fas sit. Sane pacem istam non minus pro Austriacis, quam aliis factam. Unde mirum Leopoldi videri, Tabulas Pacis, qvæ omnibus æqvæ debebant esse, aliis favorabiles, aliis duriores reddi; ac qvibusdam velut ultro januam aperiri ad invadendam Germaniam, aliis ejusdem defensionem prohiberi, ac modo his, modo aliis sub titulo fœderatorum Galliæ impune grassandi licentiam dari, etiam conventione Regia, ac jurejurando sanciendam. Id qvod nihil aliud videatur, qvam Germaniam ante tempus, & præter necessitatem enervare, omnemqve Cæsari autoritatem detrahere.* Unde istum articulum refingi petebat. Etsi privatis sermonibus ostenderet, si modo obligatio reciproca subsistat, ad extremum Austriacos non valde repugnaturos. Et qvia Austriaci utiqve sibi viam reservare cupiebant, si ex usu videretur, militem in Flandriam mittendi; velut Anglis inde pellendis, apud Saxonem, Trevirensem, & Bavaricos obtinuerant, ut in articulo isto Anglia exciperetur; hi nostros summo studio in eandem sententiam pertrahere nitebantur. Qvibus nostri reponebant; ex ea mutatione turbas orituras, qvod constet, Moguntinum, Coloniensem, & Palatinum eo casu decrevisse Francofurto discedere, ac cum Gallia, & universis Ordinibus, qvi ipsorum sententiam uno ore probent, sese conjungere, expectaturos, qvis ausurus sit Cæsarem nuncupare. Istis tamen instantibus nostri demum consentiebant, ut sententiæ suæ appendix adderetur, per qvam omnia ad tempus, qvo pax condita fuit, restringeretur: protestati tamen, se excusatos haberi velle, si turbarum qvid oriatur. Ast eo facto Legati Gallici apud nostros graviter qverebantur, istam appendicem promissis Electoris per literas, & ablegatum Brandium tactis repugnare; cui si inhæreatur, Regem id magnæ contumeliæ loco habiturum, ac eidem integrum fore, Svecos, eorumqve socios adversus Austriacos, & qvoscunqve in horum partibus reperiat, omni auxilio sublevare. Ast ubi nova ista clausula inducatur, fidem se dare, Svecis, aliisqve adversus Austriacos è Gallia nil plane auxilii præstitum iri. Ista cum nostri ad Austriacos, Trevirensem, Saxonem, & Bavaricos referrent, hi qvidem consenserunt, ut ea verba dispungerentur. Austriaci tamen id expressis verbis non probabant, ut tamen silentio satis indicarent, se non amplius reluctaturos. Ita demum articulus XIV. capitulationis tanto motu agitatus, & ad qvem parum aberat, qvin electio adhæsisset, perficiebatur, ac electioni certa dies dicebatur; eo magis nostris electionem accelerari urgentibus, ne, qvi à Rege Sveciæ in itinere erat, Nicolaus Braheus legatus novam remoram injiceret; & qvia per Svecos fama dedebatur, ab ipsis Havelbergam peti. Aliqvi tamen Electorum Austriacis scripto declarabant, isto articulo sub vocabulo fœderatorum Galliæ Anglos non intelligi, sed eos duntaxat, qvi tempore factæ pacis Westphalicæ fuerint. Ita è Leopoldi electione id Gloriæ reportabat Elector, ut inter divisos Collegas suo suffragio rem confecisse ab omnibus agnosceretur. Ut Leopoldo partum fastigium gratularetur Gerhardus Bernhardus Pœlnicius ab Electore missus est. Cæterum qvanqvam alias Electores privata sua postulata inter electionem pervincere soleant; haut tamen nostro placebat Leopoldum super restituendo Carnoviæ Ducatu urgere, qvod à præsenti temporum conditione alienum videretur istum adhibita importunitate protelare. Igitur levi duntaxat brachio id negotium tunc agebatur; ac declarabat Elector, sese contentum fore, si Comitatus Regensteinensis sibi addicatur, extincta qvorumvis aliorum in eundem actione, additis centum uncialium millibus. Sed cum iste Comitatus ea lege præstari à Leopoldo non posset, ducenta uncialium millia offerebantur, è salinis Cracoviensibus, eidem tunc oppigneratis, persolvenda. Sed cum designata solutio incerta esset, nec eam actionem pecunia vendere placeret, ea res exitum tunc non invenit.

[Margin: 1658. Brand. — Ea firma persistit. — 8. Jun. st. n. — Pœlnitz. 14. Jul. — Circa Carnoviæ Ducatum Electori haut satisfit.]

§. 42. Super hac electione Aurspergius Friderico Jenæ fatebatur: Francofurti nunc plus offensæ contractum, qvam favoris

[Margin: Judiciū Aurspergii de hac electione:]

 voris

1658. voris conciliatum. In Pennerandæ legationem ab Hispanis sexcenta uncialium millia impensa: Sed majus operæ pretium potuisse fieri missa huc pecunia, ac Penneranda domi relicto. Is qvippe cum Fentano non supra ducenta millia expenderat; reliqva in suos loculos averterat. Ministros Electorum ingentibus promissis oneratos, datis & collybi literis, sed qvæ post repetitæ sint, Electoris Moguntini fratri centum uncialium millia per literas collybi assignata, sed qvæ citra solutionem retractatæ sint. Gallos contra si nil aliud Francofurti effecerint, saltem plerorumqve Germaniæ Principum ministros Galliæ favore imbuisse. Ast Galli verbis qvidem præ se ferebant, adhibitum ab Electore modum sibi non improbari; & qvod exclusio Domus Austriacæ non successerit, non tam inde provenisse, qvod idem auro se ab ipsis obstringi recusarit, qvam qvod Neoburgicum opes, Bavarum animus ad capessendum diadema Imperiale defecerint. Post frustra consumtam operam, & pecuniam è capitulatione solatium petebatur; simul decorum habebatur invidiam in Leopoldum ob partam coronam Cæsaream dissimulare. Etsi revera alium electionis eventum optarant, ac spes Mazarino fuerat, eam saltem ad finem æstivalis expeditionis extrahi posse; eoqve in singulos menses Moguntino, cui plurima ad nectendas moras facultas, insignem pecuniæ summam destinatam. Ac qverebantur, huncce cum Coloniensi, ac Palatino Principum sese Collegio haut adjunxisse, & favore Regum subnixum electioni tamdiu reluctatum, qvoad securitati Imperii cautum, & Sveco ab Austriacis satisfactum foret. Unde & Gallos mordebat, Electorem tam acriter maturandæ electioni institisse, & capite decimo qvarto legis Regiæ addidisse, ut vicissim Galliæ haut licitum sit Imperium, aut Austriacos invadere. Ac palam jactabat Servientus: hoc ipso Electorem Galliæ rationes plane subvertisse, qvi nunc impediantur Protestantibus in Germania, ac inprimis Palatino, si à Bavaro invadatur, auxilium ferre. Idqve paci Westphalicæ repugnare, in qva Gallia reciproce haut obligetur.

Fuentes.

ut & Gallorum.

Inania fœderatorum consilia circa ferendum Daniæ auxilium.

§. 43. Dum Francofurti circa electionem Cæsaream satagitur, improvisa Svecorum in Danicas insulas media hieme irruptio hactenus agitata Electoris, ac Fœderatorum consilia plane turbaverat, per celeritatem Caroli Gustavi, successus suos persequi callentis: Ademta facultate Daniæ succurrendi. Eqvidem cum Elector Svecos in Fioniam penetrasse intelligeret; propere ad Poloniæ Regem, & Montecuculum mittebat, ut protinus cum copiis accederent tentandæ in Holsatiam irruptioni; ac ipse suas copias ex hibernis exciebat. Ac pollicebantur Poloni, atqve Austriaci, se propediem ad fines Pomeraniæ adfuturos, eamqve provinciam una cum Borussiæ oppidis invasuros, ut Svecum Daniæ visceribus avellerent. Leopoldus qvoqve Aschaffenburgo scribebat; *ministros Danicos jactare, Svecis irruptionem in Danicas insulas exiguo lucro cessuram, ac forte ansam præbituram ipsorum in Germania relictas copias opprimendi, si propere iis grande eqvitum agmen à fœderatis immittatur. Ac se eo nomine ad Montecuculum mandata misisse; At Electoris judicio relinqvere, num id absqve manifesto periculo effectui dari possit.* Cui ab Electore responsum: *ob pacem in Dania jam perfectam sibi in præsens ista expeditione eqvestri abstinendum videri; at perspicere cum ista literæ scriberentur, Leopoldo nondum de pace cognitum fuisse. Unde post tantam rerum mutationem denuo consultandum, num ea pace insuper habita expeditionem perseqvi è re sit; ad qvam ipse qvidem paratus sit, si Leopoldo ita videatur.* Sane Hafnia literæ post factam jam pacem scribebantur, qveis fœderati stimulabantur protinus in Holsatiam irruere, qvamdiu Sveci adhuc per insulas dispersi agerent. Sed Leopoldus declarabat: dum expeditionem Danicam jubet, sibi creditum fuisse omnia in priori statu persistere. Haut eo secius conventis stare super armorum conjunctione, & delata Electori belli directione; ac Montecuculo mandasse omnia suscipere, & exseqvi, qvæ de communi consensu placuerint. Addebat; legatum Svecicum Bioernclovium Moguntino literas à Rege suo ostendisse, de insigni ejus in pacem studio testantes; qvod & non minus penes Polonos reperiatur. Se qvoqve non segnius pacis cupidum esse, sed Gallos seqvestres ferre non posse. Interim haut omittendas actiones bellicas, Svecis tanto promtius ad pacem compellendis. Ad qvæ Elector: *Sibi qvoqve pace nil exoptatum magis: ac rogare ne super Gallis seqvestribus scrupuli moveantur, qvos Poloni semel admissos repudiare neqveant; præsertim cum isti declararint, suam operam tantum circa lites Svecorum, & Polonorum impendendam, non si qvid Leopoldo cum Svecis intercedat. Ceterum se & antea semper, & nunc belligerendi rationes ad Leopoldi arbitrium retulisse: uti qvidam hujus ministrorum spargere.*

1657. *21. Feb.*

10. Mart.

31. Mart.

21. Mart.

1. April.

gere non dubitent, isthunc à se ad expeditionem impelli, in qvam nunqvam consensurus sit.

Anceps Electoris conditio.

§. 44. Enimvero Electori tanto circumspectius agendum erat; ne autor novarum in Germania turbarum argueretur, neu primus in bellum præcipitaret, qvod soli deinceps à sociis destituto aut languide suffulto exantlandum esset. Ac valde suspectum habebatur, qvod Coloniensis Francofurti nostris referret; Svecos de omnibus, qvæ inter Electorem & Austriacos super auxilio Daniæ ferendo agitata sint, exacte edoctos. Ac videri Svecos qvid in Electorem tentaturos; unde esse, qvare hic sibi exacte caveat. Gallos tamen sententiæ diversos Biœrnclovio denuntiasse; si Svecus Electorem prior invaserit, Gallum id haut probaturum, grandemqve inde apud omnes Ordines invidiam isti surrecturam, ac Electori necessitatem allatum iri Austriacis, & aliis sese innectendi. Unde spem esse, modo Elector Svecos non aggrediatur, hos non temere lacessendi initium facturos. Biœrnclovius qvoqve è Cansteinio qværebat; num Elector transitum per Pillaviam, copiisqve, qvæ nunc in Dania sint, per Pomeraniam, & Novam Marchiam concessurus sit? Simul hortabatur, ne electio festinetur, qvoad adpareat, qvid circa pacem Polonicam futurum sit, qvam Austriaci studio sufflaminent, ac securius eandem impedituri sint, corona Cæsarea potiti. Igitur Elector Polonos juxta, & Austriacos ad amplectendam pacem hortaretur, ante qvam Svecis necessum foret è Dania movere. Inter ancipitia ista rationis erat, pacem juxta qvantum daretur, & belli adminicula qværere. Igitur Elector literis ad Regem Sveciæ propria manu scriptis rogabat, ut ex totiens facto promisso pacem Polonicam absqve mora promoveat, neu, qvam ipse verbo Regio confisus aliis spem fecerit destituat. Se qvidem circa conciliandam pacem in qva sua securitas vertatur, nulli operæ parciturum, ac amicitiæ cum Rege colendæ cupidum esse; qvæ eadem & Polonorum mens sit. Ad qvæ Rex literis itidem propria manu scriptis reponebat: *Se legatos suos ad pacis Polonicæ tractatus dudum mandatis instruisse: Sed ex insolentissimo responso, qvod Poloni Lumbrano dederint, nullum pacis desiderium apud hos deprehendere potuisse. Qvin sibi justam qverendi causam esse, istos cum sociis speciosum pacis vocabulum verbis jactare, consiliis ad alios perpendos tendere. In se etiam absente paci moram non fore; ac Polono potius stimulos subdendos, cujus maxime intersit pacem fieri. Significationem Electoris de studio adversus ipsum tanto lætiorem sibi esse, qvo infestiora hactenus fama de consiliis ejusdem tulerit. Sed semper sibi spem fuisse, Electorem propria conscientia convictum, destinata, ac studia sua nunqvam non ad ipsius salutem, & emolumentum directa fuisse. Pacem qvam maxime sibi cordi, qvo fessa bello ditiones sua aliqvando qviete frui qveant.*

11. Mart. Cum Sveco super pace acta.

10. April.

1658.

Nec minus Slippenbachius per literas confirmabat: à Sveciæ Rege non nisi amica omnia Electori expectanda. Cui ab hoc responsum; *alios, qvi revera pacis cupidine tangantur, diversa omnia asserere. Qvod si fidem dictis suis haberi velit, id efficeret, ut Rex pacem acceleret, ac caveat, ditioni sua transitu copiarum deinceps parcendum. Nam inter tot minas alia sibi consilia capienda, nec nudis verbis confidere posse.* Ad qvæ Slippenbachius: *de minis per malevolos confictum. Ast vix pro commentis haberi posse, qvæ de fœderibus in Svecia perniciem ab Electore initis spargantur. Qvibus qvod Rex haut moveatur, inconcussæ amicitiæ specimen habendum. Unde paria cum Rege faceret Elector, ac eidem mature in Holsatiam obviam Sverinum mitteret, qvo ex ipso consilia belli & pacis intelligat, & qvid revera Regi ab Electore expectandum sit. Sane deprehensurum, inter duos generosi animi Principes nihil immedicabile.* Addebatur consilium, qvid turbido hoc rerum statu Electori seqvendum, & qvæ mala eum ex Austriaca, & Polonica societate maneant. Nam *hoc casu ubi Svecus ingruat, vel versus Austriacas ditiones & Poloniam recedendum, propriis terris arbitrio hostium expositis, vel socios evocandos, sedemqve belli in sua provincia constituendam. Ex qvo triplex eventus sit proventurus. Si dubio Marte res geratur, & bellum à Svecis ducatur omnia vastatum iri. Svecis victoribus qvid secuturum sit, divinare haut difficile fore. Eosdem profligatos non longius qvam ad oram maritimam recessuros, validis munimentis succinctam, ubi semper vires recolligendi facultas fuerit, & unde modicis cum copiis multos per annos hostem delassare, & cum Electoralium ditionum exitio bellum extrahere possint. Nam si debili qvis manu inseqvi audeat, vapulaturum: ingentes copias fame destrui: ac nondum Austriacis excidisse. Pomeraniam qvondam suis sepulcra præbuisse. Ac qvantumvis fœderati junctis viribus rem gerant, Svecos haut omissuros è sua Pomerania Electoris cognominem provinciam, & totam Marchiam tributis subjicere, per occlusos qvoqve portus interceptis commerciis cives ad despe-*

25. Mart.

1658. *ad desperationem redacturi. Sed & durante hoc bello semper Electori metuendum, ne Poloni, aut Austriaci ipso destituto seorsim cum Svecis transigant. Neoburgicum contra Gallia, & Svecia se innexurum. Inanem spem in Dania reponi, velut bellum instauratura, quæ plane enervis sit. Moscum etiam haut diutius infructuosum cum Svecia bellum gesturum, tanto acrius dein Lithuaniæ incubiturum. Pacem cum Cosacis lubricam. Gedanum obstructo portu ad incitas redigendum. Qvod jactetur, Polonos ad desperationem adactos Turcæ, Mosco, aut Austriaco se subdituros, id Svecis curæ non esse, cujus servitio isti premi velint; ac uni horum se dedentes duos in se irritaturos. Ne, uti antea, exercitus in Polonia pessum eat, alio bellum gerendi modo declinari posse. Svecos vel ter acie victos nil terrarum omittere posse, qvas nemo nisi maripotens occupare qveat. Sed uno prælio adverso Electoris ditionem periclitari, haut facile iterum Svecorum moribus ob vires maritimas extorqvendam. Ac qvid interea Electori patiendum, qvoad tot socii tam diversis respectibus ducti in pacem consentiant? Contra si Elector Svecis societur, bellum qvocunqve placeat transferri posse; nec minus pronam paci viam fore. E Svecis nihil prædæ peti posse, evastata jamtum Livonia, Pomerania, Brema, ubi præter munita oppida nil superest, qvæ sine valida classe subigi neqveunt. Periculum ab incrementis Sveciæ imminens nisi per amicitiam, & fœdera cum eadem averti non posse. Frustra in morte Caroli Gustavi spem reponi; cum nunc æqve sint, qvi cœptam telam pertexere qveant, qvam post Gustavi Adolfi obitum. Et qvid fiduciæ possit reponi in Polonia, ubi post valetudinarii Regis mortem successor in incerto est, Regno lacero ac vastato, qvod à qvinqve partibus distrahatur?*

Electoris consilia. §. 45. Enimvero debiliores erant istæ rationes, qvam ut solidi qvid superstrui iisdem posset: & cum de minis Regis liqvido constaret, fœdus Austriacum haut qvidqvam repudiandum erat, non qvidem ut novum in Germania bellum conflaretur, sed accelerandæ paci, & avertendo à suis dirionibus periculo. Eqvidem antea haut displicuerat Electori, illos à qvibus periculum imminebat prævertere, salva tamen pace Westphalica. Sed qvia ex Austriacis, qvid serio vellent, nunqvam exsculpere licuerat, is conatus nimium audaciæ videbatur habere. Nam hi apud Polonos, Danosqve Electorem arguebant velut solam morarum causam, cum ipsi semper in Svecos irruere parati fuerint. Contra iidem per Germaniam, ac inprimis Francofurti invidiam isti faciebant; ab hoc qvippe se ad arma in Imperio sumenda incitatos, cujus qvietem alias haut turbare sibi decretum fuerit. Post cum pax Danica interveniret, dehortantibus qvoqve multis amicis, rationis erat id negotium haut præcipitare. Ast nunc Austriaci valde instare, ut ratihabito fœdere conjunctio armorum fieret. Sveci contra transitum per Pillaviam, Pomeraniam, & Novam Marchiam postulare. Id qvod cum pactis Polonicis repugnaret, ac alias recrudescente bello Polonico in partem ejus veniendum esset, haut adparebat, qvomodo non intra Imperii qvoqve fines in arma erumpendum foret. Præsertim cum Poloni subigente desperatione, & qvia nihil erat qvod amittere possent, statuissent, ubi Sveci iterum è Germania ingruerent, bellum in hanc refundere, & irruptione facta tantum mali Germaniæ reponere, qvantum ipsi à Svecis passi sint; qvoad vicinitatis jus reqvirat ingressurum ad eos hostem aditu prohibere. Nec dubium habeatur, qvia ubi ista exseqvi instituerent, magna hominum colluvies prædæ causa confluxura foret. Cum itaqve ex omni parte periculum se ostenderet, Elector legatos suos Francofurti circumspecte jubebat agere, & hinc qvidem Svecis, aliisqve suspicionem adimere, velut Electori animus esset in hos aliqvid intra Germaniæ fines tentare inde autem omnia declinare, qvæ Austriacis scrupulum injicere possent, qvasi isti secreta cum Svecis commercia intercedant, aut eidem fœdus firmare haut placeat. Sed qvia inter ancipitia ista diu subsisti non possit, id qvoqve injunctum, ut & ibi ad promovendam pacem Polonicam incumbatur, ac Svecus ab hostilibus in Electorem sumendis absterreatur, ac ut transitum per hujus ditiones postulare desinat, certissimam in arma erumpendi ansam; præsertim cum in Conventu superioris Saxoniæ is fidem dederit; Si Poloni in Germaniam non irrumperent, se qvoqve è Germania Poloniam non amplius invasurum; qvo nomine & Saxones fidem suam apud Polonos interposuerint. 1658.

Legatio in Poloniam. §. 46. Cum itaqve cita pax præsentissimum remedium esset ex istis periculis emergendi, omnia qvæ huic accelerandæ facere poterant, tentare, aut qva hæc non succederet, subsidia belli firmare placebat. *Ejus mandata.* Eo fine in Poloniam missi Otto Christophorus Sparrius, & Joannes Hoverbeqvius. His injunctum apud Regem Joannem Casimirum

1658. simirum, qvi Posnaniæ tunc urgebat, qveri; *dum Elector omnes ubique ad rem gerendam hortatibus impellit, agendi tempora cunctando absumta; inter qva Danus ad turpem pacem compulsus sit, fœderatis nocentiorem, qvam si is plane se regno ejici passus fuisset. Cum itaque res in altum plane Statum, qvam qvi tempore initæ pacis æternæ fuerat, devoluta sit, abrupta mora admissos errores reparandos, & ne deinceps ad eundem lapidem offendatur, cavendum. Eandem quoque Regi mentem, qvi sese ideo Posnaniam contulerit, ut cominus cum sociis consilia super bello ac pace conferre qveat, instituto in finibus cum Electore colloqvio, aut se præsente inter Duces utrinqve consilio habito. Iste congressus dum paratur, se interim missos ut cum Rege consultent, qvomodo communis, ac tuta pax promovenda, aut hac fallente bellum majore vi qvam hactenus gerendum sit. Eqvidem huc inclinasse Electorem, ut post res in Dania mutatas, cum antea placuisset irruptione in Holsatiam facta Svecum distrahere, hic in Germania, ubi præcipuæ ejus vires hærent, invadatur, primo ictu illato, antequam ipsa progressuum magnitudine sparsas vires recollegerit. Enimvero arma in Germania movere ita odiosum haberi, ut Austriaci solam ejus rei suspicionem Francofurti magno studio à se amoliti sint, invidia in Electorem derivata. Omnes Ordines ita pacis cupidos, ut, nullo habito justitiæ respectu, aut qvo sine arma sumta sint, illum invasuri videantur, à qvo initium belli profectum sit. Antea integro Daniæ Statu, ac Svecis ob turbulentiam exosis ac ob res in Polonia sinistre gestas contemtis, ejusmodi conatum facilius excusari potuisse, qvam nunc, ubi contemtus ob gliscentem potentiam in metum conversus sit, odio per felices successus lenito. Ac idem dissvadere non solum Protestantes, ac nobis conjunctissimos Brunsvicenses, Hassos, Wurtenbergicos, sed & præcipuos Catholicorum Moguntinum, & Coloniensem. Belgas qvoqve subinde ingerere, ne Elector eousqve induci se patiatur ut aggrediendi initium faciat. Eqvidem & antea isthanc offensam, atqve invidiam fuisse metuendam; sed eam Electori parum curæ fuisse, & adhuc esse, modo liqvida spes sit hoc rerum statu aliqvod operæ pretium posse fieri. Ast fœderatos ex Imperii Ordinibus non obscure denuntiare, ab ipsis debita alias ex fœdere auxilia haut expectanda; qvosdam etiam minari. Sane Brunsvicenses Duces arma parare, opponenda tam Svecis, qvam aliis, qvi in Germania turbare instituant. Saxonem non solum in partes descendere nolle, sed ne tutelæ qvidem causa copias conscriptum ire. Danum insuper cum antea omnes Regni sui opes ac bello necessaria ad usus nostros obtulisset, nunc plane alienatum esse, milite & opibus exutum. Qvi & nunqvam concessurus sit, ut cum antea auxilium tamdiu incassum expectarit, nunc citra necessitatem nullo fructu sedes belli in ipsius ditionem transferatur; præsertim cum è Belgio scribatur, connubium inter sobolem utrinqve Regiam agitari. Nam Pomeranis, qvi antea cupide nos expectaverant, post ultimam Polonorum irruptionem, & vastatam cædibus, incendiisqve provinciam, comparatione malorum nunc Svecicum jugum leve videri. Illam ipsam Pomeraniam munimentis, itinerum angustiis, & paludibus ita obsitam esse, ut sex militum millia facile viginti millia arcere qveant. Si numerosæ copiæ ingruant, eas exhaustis jam omnibus inopia consumendas.* 1658. Id qvoqve Electori metuendum erat, ne, qvantumvis Poloni hisce rationibus locum relinqverent, Austriaci contradicturi sint. Qvamqvam enim è plurimis indiciis pateret, Leopoldo haut placere ante electionem in Germania qvid tentare: id tamen eum agere adparebat, ut Electori culpam infecti negotii impingeret, simul eundem Polonis suspectum redderet, velut ardorem in Svecos, hortatusqve antea simulaverit, & nunc cum in rem præsentem veniendum sit, cessim eat, non sine specie secretorum cum Svecis commerciorum. Igitur legati jubebantur irruptionem in Pomeraniam ea dexteritate dissvadere, ut ad conjungenda per Borussiam arma promtos se ostenderent; simul rationibus demonstrare laborarent, in præsens Poloniæ utilissimum esse eo incumbere, ut Sveci qvamprimum Vistula dimoveantur, spe qvoqve, & occasione Gedano potiundi adenita, qvæ hos ad extrahendam pacem invitet. Tum Polonis pacem diligenter ingererent, ostentato periculo, in qvo Polonia ob Gedanum, Elector, ob portus suos versetur; & qvam parum fide Cosacorum, ac Tartarorum sit nitendum, ac amicitia Mosci pacem cum Sveco captantis. Austriaca auxilia tarda, & valde sumtuosa, ac si Turca, aut Gallus se moveat, protinus revocanda. Ipsam Poloniam vastatam, inter se discordem; ac pecuniæ potius summam pro redimenda Borussia impendendam ut tandem aliqvando funesto bello finis inveniatur: & qvam, si in præsens eandem simul repræsentare supra vires Poloniæ sit, Reginæ, Gallorum, aut Belgarum opulentia æqvis conditionibus suggestura sit. Ac satius fore duro qvantumvis onere semel defungi, qvam diutius bellum alere mora temporis longe plura absumturum, in qvo tantum super tuendis propriis certatur, nullo victoriæ lucro.

1658. *A nostris apud Polonos acta. 8. April.*

§. 47. Cum nostri Posnaniam pervenissent, Montecuculus, & Lisola nil nisi expeditionem in Pomeraniam, & Holsatiam ingerebant. Svecorum qvippe copias sparsas, præsidiis locorum à Danis cessorum attenuatas, multis qvoqve hiberno bello absumtis, ac dilapsis, qvi à Dano traditi fuerant. Eo fine copias à se contrahi; nec minus Polonos paratos esse. In Pomeraniam & Holsatiam Montecuculum cum qvindecim millibus iturum. Suchium cum qvinqve millibus in Borussia remansurum. Lambrium cum valida manu Bohemiam, Hunoldsteinium Silesiam, Hannibalem Gonzagam Hungariæ fines tuiturum. In Alsatia nil esse periculi, qvod Oenipontano Archiduci qvatuor millia sint tradita, novis delectibus augenda, ac urgente necessitate à Bavaro octo millia submittenda. A Gallia hoc anno nihil metuendum, intestinis turbis ægra. Statim atqve ipsi movere se incipiant, Danum ansa è postulatis Holsaticis arrepta tractatus cum Svecis abrupturum, ac Belgis animum accessurum ad aliqvid masculi suscipiendum. Dani tantum classe se usuros. Neqve tamen pacem repudiare; sed in Gallum seqvestrem nunqvam consensuros. Cæterum cum Leopoldus ipsos ab Electoris jussis pendere voluerit, qvæ jamdudum in manibus habeant, ista sibi sufficere ad defendenda omnia, qvæ in Imperio suscepturi sint. Post habito à Senatoribus consilio, cui & Austriaci ministri intererant, nil nisi qverelæ, & expostulationes audiebantur, velut Elector unicam obstrueret viam, qvæ Poloniæ ad futuram sui securitatem superesset. Qvæ antea Austriacis, jam Electori impingebantur insuper habitis, qvas nostri adferebant, rationibus. Nam Poloni Austriacos è Regno suo amoliri cupiebant. Contra Austriaci judicabant; melius se ditiones suas tegere, si procul in Holsatia, qvam si in finibus Silesiæ hæreant, ubi & parum sit unde victitent. Morsteinius qvoqve Hafnia scribebat; si fœderati recta in Holsatiam tendant, Danos pacem iterum abrupturos. Regina Hoverbeqvio secreto dicebat; Austriacos per Nuntium Pontificis valde laborare circa Polonicam coronam in se transferendam; unde se valde cupere istorum copias qvamprimum Polonia extrudi. Enimvero Austriacis haut qvidqvam cordi erat in Germania qvid tentare ante electionem; & qvas Lisola attulerat rationes, parum solidæ erant. Tot exercitus, qvi jactabantur, nuspiam comparebant; Dani res afflictæ: Belgæ magno studio in pacem Polonicam ferebantur, eamqve motis in Germania armis impediri censebant, qvibus & obsistere sibi necessum sit. Ac optabant qvidem nostri, ut Polonia onere Austriacarum copiarum liberaretur, ni metus esset, ne hac ratione plures exercitus intra eandem pertrahantur. Simul suspectum erat, à Polonis jam tractatus pacis impediri, salvos conductus abnegantibus. Seqventibus congressibus id qvidem à nostris effectum, ut Elector à secretæ cum Svecis collusionis suspicione purgaretur, ac velut nil aliud captaret qvam occasionem, ut coactum se ab istis excusare posset, qvod in Borussia antea factum arguebant. In eo qvoqve Austriaci, ac pleriqve Senatores nostris adstipulabantur, in Pomerania jam operæ pretium fieri non posse. Sed in eo omnes persistebant, sedem belli in Holsatiam transferendam, Danoqve respirandi facultatem dandam, Belgisqve animum addendum ad sublevandam Daniam, aut leniendas duræ pacis conditiones, saltem ut prohibeatur, ne Danus offensivum cum Sveco fœdus ineat, fœderatis qvam maxime fraudi futurum. Ad qvæ nostri regebant: Danum jam eo redactum, ut ex ea distractione nil fructus capere qveat. Belgas Elbingensi pacto ratihabito commerciis suis per Mare Balticum cauturos. Holsatiam non amplius pro hostili terra haberi posse, qvippe qvæ Kalendis Maji Dano restituenda sit. Igitur translatis in eandem armis Danum plane ad incitas redactum iri magno cum Sveci gaudio, cui securitas sua in hoc qværatur, ut isti vicino omnis facultas ad recolligendas vires adimatur. Sed Austriacis nostri seorsim ingerebant: in præsens Leopoldi votis nil magis obstiturum, qvam arma intra Imperii fines movere. Qvi ferociter reponebant: civitate Brema à Svecis impugnata, ac Dano in cognominem provinciam irrumpente neminem ex Ordinibus se commovisse; unde nec in præsens ab his aliqvid metuendum: qvin potius sperandum, si fœderatorum vires in unum contractas conspexerint, abdicato Svecorum favore his sese juncturos. A Leopoldo cominus mentem Ordinum inspici, qvi talia sibi mandata haut fuerit daturus, si ullum sibi aut fœderatis periculum subesse perspiceret. Sed ad extremum nostri simulatam Austriacorum ferociam hoc modo retundebant, dum proponunt: qvia haut dubitent primam intra Imperii fines aggressionem tentare, eam ipsi Polonis sociati susciperent, Electore interim cum suis in Borussia rem gesturo. A qvo cum magnopere abhorrere

1658.

1658. se testarentur, simulatione demum sua evolvebantur. Igitur declarabat Joannes Casimirus, suas, Austriacasqve copias ad Notezium fluvium sese contracturum, suasqve rationes Electori expositurum, qvas huic se adprobaturum confidat. Id enim sibi cumprimis curandum, ne Sveci iterum è Germania in Poloniam irrumpant.

Electoris circa pacem Polonicam studium. 17. April.

§. 48. Sub idem tempus Legati Gallici Francofurto nobilem ad Electorem miserant, qvi rationem qverelarum Gallicarum in formanda lege Regia haberi peteret, simul operam Galliæ circa Electorem Regi Sveciæ conciliandum offerret; addito, ut Elector declaret, in qvo suam securitatem putet consistere, ac qvomodo ista obtineri qveat, Galli in eam rem studium prolixe pollicitus. Cui Elector: *nullum præsentius securitatis suæ remedium fore, qvam si turbæ Polonicæ inter omnes, qvorum interest, plene componantur; ac Gallum bene de ipso meriturum, si Svecum permoveat, ut accepta pecunia summa Borussiam restituat.* Gallus omnia in eum finem officia offerebat; sed simul significabat, Regi suo valde cordi esse, ne inter Electorem, & Svecum dissidii qvid oriatur, arduo jam antea negotio multum difficultatis additurum. Isthæc Elector ad Regem Poloniæ referebat, qvomodo à Gallo oblata in usum convertenda sint: simul monebat, ut & ipse legatum Francofurtum mittat, qvod ibi nunc de servanda Germaniæ qviete, & ne ea bello externo implicetur, agatur. Nam qvi pacem amant non frustra metuere, ne Svecico exercitu, magnam partem Germanis constante & in Germania conducto, iterum in Poloniam irrumpente, Poloni paria reponant. Sed istis animos languidius moveri, ni ea res ab illis urgeatur, qvos eadem qvam maxime spectat; ac simul demonstretur, qvid malorum inde proventurum, & uti ea res maximam paci remoram injectura sit. Unde omnes mirari, à Polonia legatum ibi non esse, cum à Sveco missus ibidem agat, qvi hujus emolumentis solertes invigilet. Interim protinus ad Collegium Electorale literas dandas, ut circa prohibendas ejusmodi è Germania in Poloniam irruptiones cura suscipiatur, ne Polonis paria reponendi necessitas fiat. Nam si ista ab Electore ingerantur, Svecos repositutos; ipsi qvoqve nil copiarum è Germania adversus se in Borussiam immittendum. Eodem tempore Sveci diplomata pro legatis suis, maritimum iter in Borussiam funituris, petierant; qvæ annuere Elector dubitabat, ne hac occasione adparatus bellicus Elbingam adportaretur, neve qvæ legatos veheret navi aliæ velut præsidio adjungerentur, ante Pillaviam jactis anchoris substituræ ad ministeria legatorum; cui incommodo ipse dato itineris maritimi diplomate ansam præbiturus sit. Sed & legatos contumeliæ sibi ducturos, si navis ipsorum excutiatur. Igitur ne Elector paci moram injicere videretur, Svecis significabat; se diplomata terrestri itinere profecturis solenni forma daturum, addito etiam præsidio militari. Sed maritimo ipsorum itineri cavere non posse absqve Poloniæ Regis consensu, qvod isthoc pactis cum ipso initis repugnet. Qvia etiam Mosci suspicionem conceperant, à Polonis sibi illusum iri, Vilnensibus pactis haut firmatis; Elector Polonos diligenter monebat, ne bellum cum ista gente recrudescere paterentur, Poloniæ exitio futurum, ac ut id negotium mature, & magno cum studio agant, qvod Czar ingentes jam copias contrahat. 1658.

Poloni ad Electorem missio. 17. April.

§. 49. Vicissim Polonus, cujus non minus intererat Electorem in partibus persistere, misso Joanne Andrea Morsteinio proponebat: Qvoniam Electori haut consultum videatur cum Polonis, & Austriacis intra fines Germaniæ copias conjungere, & decretam antehac expeditionem in Pomeraniam, & Holsatiam perseqvi; sibi autem non sit integrum copias jam contractas in hiberna dimittere, instante jam agendi tempore, qvod nec sine gravissimo Electoris periculo posse videatur: ideo constituisse exercitum in finibus Regni continere, ita ut Poloni ad dextrum Wartæ fluminis latus, Austriaci ad sinistram stariva teneant, qvo protinus, si Electori periculum ingruat, subvenire qveant; qvibus hic annonam subministrare haut si recusaturus. Consultum qvoqve videri, ut Elector copias suas itidem in finibus disponat, qvo auxilium mutuo ferri citra moram possit. Inde Electoris sententia exqvirebatur. Cum proposita expeditioni multum obstiterit incertus electionis eventus, ac partibus multum favoris ac roboris conciliatura sit novi Cæsaris societas; num post Leopoldi electionem, ac rebus Svecorum, Danorumqve in præsenti statu permanentibus, Elector, in expeditionem contra Svecum sit descensurus, de consensu fœderatorum in Germania, aut Dania suscipiendam? Num etiam idem Polonis & Austriacis in Pomeraniam vel Holsatiam penetraturis transitum concedere velit, vel etiam solis Polonorum levibus turmis, si populationis facien-

1658 faciendæ causa in Svecicam provinciam excurrere instituant? Qvod si Sveci Polonos remeantes in ditionem usqve Electoris perseqvantur, num Elector velut hostilitate à Svecis intra Imperii fines sibi illata ultionem repositurus sit? Si Sveci per Electoris ditionem in Poloniam aut Borussiam tendant, num Elector id permissurus, aut omni vi obstiturus sit? Qvo casu si Electori à Svecis hostilia inferantur, Polonos petente hoc omnibus viribus subventuros. Contra si Sveci in Poloniam, aut Borussiam perruperint, petere Polonum, ut Elector omnibus cum copiis sese Ipsi jungat, aut impressione alibi facta hostem distrahat. Nec minus Electorem Gosievio auxilia submissurum, si Sveci è Livonia per Samogitiam in Borussiam tendant. Ad qvæ Elector declarabat: *Electo in Cæsarem Leopoldo utiqve plurimum autoritatis fœderi accessurum, ac tutius, & minore cum invidia Cæsarem velut ex officio, & hujus auspiciis fœderatos rem suscepturos Germaniæ proficuam; præsertim ubi idem Ordines in præsens parum faventes sibi conciliaverit. Transitum per suas terras, ubi Poloni Austriaci juncti in Svecos movere velint, sese haut negaturum. Sed ut soli Poloni excursionem tentent, haut consultum videri. Sane proxima horum in Pomeraniam irruptione ad summam rerum nihil profectum, ingenti insuper odio in Polonicum nomen ob atrocitatem conflato. Et hoc modo facile sedem belli in suam ditionem pertrahi posse. Unde & ipse Sveco denuntiaturus sit, ut transitu per Brandenburgicas terras abstineat; idemqve ut enitatur apud Collegium Electorale, & Superiores Saxones institurum, in qvorum conventu Sveci jam declararint, se itinere per Germaniæ fines in Poloniam haut amplius usuros. Oblatum à Polonis auxilium acceptari, ac utiqve rationem belli dictitare; ut qvacunqve via Sveci in Poloniam & Borussiam sese penetrarint, ipse cum exercitu à tergo eosdem inseqvatur. Sed si è Livonia Borussiam impetant Sveci, satius videri, ut Gosievius versus provinciæ Electoralis fines se recipiat, qvod longius à finibus suis copias abducere sibi haut expediat.*

Elector pacem apud Polonos urget. Isbrantz.

§. 50. Enimvero major cura Electori erat, ut pacem apud Polonos promoveret, qvam etiam Belgarum legatus Isbrantius, Berolini, dum in Poloniam tendit, divertens magnopere commendabat. Qvo fine is Joachimum Rutgerum Golzium, supremum vigiliarum Præfectum, ad Joannem Casimirum Regem mittit, hortaturum, ut serio animum ad pacem adplicet, ac Svecus salvos conductus ea qva postulent forma dare non amplius recuset; qvorum 1658. negationem isti ubiqve magna cum invidia qvestibus differebant. Nam etsi forte hisce pax cordi non sit; tamen ea diplomata tanto promtius annuenda, ut si post Sveci ad tractatus accedere negligant, aut intolerabiles conditiones ferant, penes Polonos favor æqvitatis sit; cum nunc universi judicent, moram pacis penes Svecos non esse, velut qveis tam necessaria ordiendis tractatibus res denegetur. Qvod si objiciatur, Moscum inde ansam arrepturum, alia consilia capessendi, & cum Svecis transigendi ostenderet; si Moscus qvoqve ad tractatus invitetur, non habiturum, qvod qveratur. Qvin & ita negotium disponi posse, ut in breve tempus congressus instituatur, ac si intra id tempus Sveci leges æqvitati congruas haut admittant, conventus iterum solvatur, ita ut anteqvam Mosci qvid inaudiant, vel pax confecta sit, vel congressus diffluxerit. Deniqve si pax fieri debeat, utiqve congressu legatorum opus esse, ac diffidentiam, ne fraus subsit, seqvestrandam; cum ejusmodi diffidentia, ubi eidem sine modo indulgeatur, æqve noxia sit, atqve deceptio qvæ metuitur. Si Poloni objiciant; in hoc negotio Austriacis gratificandum, qvi cum Gallos seqvestres admittere nolint, satius esse salvos conductus tantisper differri, donec super hac lite convenerit; reponeret: Gallos ubi id animadverterint, graviter offensum iri, velut plane repudiando ipsorum officio. Et qvia Galli Polonicam pacem fervide ingesserint usqve ad Svecorum offensam; haut è re videri istos protelare. Spem qvoqve esse, Leopoldum Galli officium adnuiturum; qvo fine à se Francofurti omnem operam adhiberi. Deniqve si Polonus circa titulum & sigillum difficultatem moveat, Goltzius modeste peteret, ut in hoc qvoqve Rex se vincat, ac eo ipso ostendat, qvantopere ab effundendo Christiano sangvine abhorreat. Ad ista Polonus de affectu suo in Electorem prolixe testari; etsi inter Polonos non deessent, qvi eum arguerent velut adhuc vacillantem, & in cujus aula multi sint favore in Svecos imbuti. Sed & de salvis conductibus Rex tergiversari pergebat, obtento metu, ne Sveci iisdem Mosco ostensis hunc cum Polonis committerent; ac sibi Svecorum postulata prius cognoscenda, ne horum enormitate tractatus irriti reddantur. Qvod responsum Electori parum satisfaciebat; qvem & non parum offenderat impudentia concionatoris Jesuitæ, Karbathi, Regi à confessionibus, qvi hunc pro suggestu hortari non dubitaverat, ne

Karbath.

pacta

1658. pacta cum Electore inita servet, ac in proclivi esse ipsum jurisjurandi vinculo exsolvere, qvo pacta ista firmaverit. Qva de re Elector apud Regem qverebatur; *Principes Romanis ritibus addictos omnem fidem decoxisse, fisslis hominibus, qveis religio in qvæstu est, sanctissimum generis humani vinculum pro lubitu dissolvendi facultas indulgeatur.* Ne ergo per ista Electoris animus labefactaretur, præsertim cum missa ad Svecos legatio, (de qva paulo post dicemus,) nonnihil suspicionis injecisset, ipsa Poloniæ Regina Maria Ludovica ad Electorem proficisci constituit; qvæ Landsbergam delata huic de adventu suo significat. Hæc Berolinum insigni cum pompa ingressa, ibique pro dignitate tractata, donisqve pretiosis mactata fuit. Introitu arcis recognoscere se ferebat satellites Electoris, qvi in prælio ad Warsaviam tam strenue se gesserant; ubi & per vitrum, qvo longius dissita velutè propinqvo cernuntur, ipsum Electorem inter pugnantium ordines toto campo volitantem ipsa conspexerit. Attulerat eadem scriptum à Lisola, ut conjunctio armorum qvamprimum fieret præveniendæ Svecorum in Germaniam irruptioni. Cæterum ea præcipue cura erat, ne Sveci unum & alterum fœderatorum ad peculiares tractatus pellicerent. Sed Elector de sua constantia securam ipsam esse jubebat, ac mutuo fides dabatur, accipiebaturqve, nec pace nec bello Regem, & Electorem disjungendos. Et Elector ad præcipuos Senatores scribebat, ne per Gallos ad separatos tractatus seduci se patiantur, in qvibus nil securitatis sit. Pollicebatur qvoqve tunc Regina, Electore instante, Protestantibus in Polonia libertatem, ac privilegia sua in Comitiis Warsaviensibus confirmatum iri, sancita qvoqve oblivione omnium, qvæ forte ab iisdem hoc bello patrata sint. Ea inclinatione Elector qvoqve usus erat, ut qvæ circa supremum Borussiæ imperium pactis Welaviensibus convenerant, exsecutioni darentur. Qvo fine à Rege delegati fuerant Episcopus Warmiensis, & Castellanus Elbingensis, ut Borussos Ducales jurejurando, qvo hactenus Regno Poloniæ obstricti fuerant, exsolverent, eosqve ad Electorem velut supremum & hæreditarium Principem remitterent; qvo nomine isti novo jurejurando Electori, ejusqve hæredibus masculis sint devinciendi, nec minus Poloniæ Regno in eum casum, si Electoris stirpem masculam exstingui contigerit. Ea de re cum Consiliariis provincialibus significaretur, hi monebant omnes Ordines provinciales convocandos; tum ipsorum privilegiis cavendum, & ut in casum devolutionis provincia non deteriore conditione ad Poloniam rediret, qvam ab hacce tradita fuerat. Aliqvi ægre ferebant, se inscios à Polonis condonatos, cum tamen sui majores non bello subacti, sed spontaneis pactis corpori Poloniæ sese associaverint. Eoqve semel à Polonia disjunctos, non amplius huic obligari velle. Omnes qvoqve onera necessitate belli introducta magnis qvestibus differebant, ac plurimum diffidentiæ ostendebant, scrupulis altius penetrantibus motis. Unde cum Electori haut placeret Ordines se absente convocari, ac metueret, ne id negotium intempestive susceptum turbarum aliqvid pareret, alia via scopum suum asseqvi constituit. Cui ansam dabat, qvod Castellanus Elbingensis valetudinem excusaret, ut istud negotium non tam ob scrupulos à civibus motos, qvam ob morbum delegatorum Regiorum videretur dilatum. Unde Elector à Rege petebat, ut velut proprio instinctu literas ad Ordines provinciales daret, qvibus denuntiaret, uti supremum imperium, & directum dominium in Ducalem Borussiam per pacta Welaviensia Electori traditum sit, eosqve hoc ipso obligatione, qva erga Coronam Poloniæ tenebantur, exsolvi, ut tamen in casum extinctæ familiæ Electoralis ea provincia iterum Poloniæ unienda sit. Ac eo fine à se delegandos, qvi in hunc eventum ipsos veteri jurejurando exsolvant, ac novo adigant, ubi per turbulenta tempora ei negotio vacare licuerit. Eum in sensum à Joanne Casimiro literæ ad Ordines Borussiæ dabantur, qvæ typis impressæ, totaqve provincia promulgatæ fuerunt, precibus qvoqve publicis ad eum modum formatis. Addiderat Rex cautelam; Ordinibus Borussiæ fraudi non fore, qvod ipsis insciis atqve inconsultis pacta cum Electore Welaviæ forent inita. Eas porro Poloniæ Regis literas Elector ad Bogislaum Radziwilium Borussiæ Gubernatorem mittebat cum mandato, ut si Borussi circa novum jusjurandum scrupulos moverent, nec ejusmodi privilegiorum confirmatione, qva & ipsius supremo imperio consuleretur, adqviescerent, sed eam citra exceptionem desiderent, inter turbida hæc temporum cum istis in tractatus haut descenderet, ac præter Poloniæ Regis literas nil promulgaret, addito; negotium jam perfectum, & omnia constitutionibus Regni Poloniæ, prævio Regis & omnium Ordinum in Comitiis declarato consensu, inserta; ac Electorem confidere, ipsos qvoqve pactis, & in-

Marginalia: Regina Poloniæ Berolinum venit. 21. Jun. — Rex Poloniæ Borussos Ducales jurejurando exsolvit. — 1658. — 12. Aug.

1658. in his fundato supremi & absoluti imperii juri sese attemperaturos, prout obligationi, qva antea Electori teneantur, conveniens sit. Cui de eorundem fide atqve obseqvio usqve adeo constet, ut ab iis novum jusjurandum haut desideret, sed semel data ab ipsis fide contentus sit. Qvæ omnia in acta diligenter referri curaret.

Electoris anceps conditio. §. 51. Cæterum in tam caliginoso, ac lubrico negotio Electori circumspecte admodum procedendum erat, cum nec paci via ita propere inveniri posset, ac bellum ipsius ditionibus ob viciniam qvam molestissimum futurum esset; qvod vix declinari posse videbatur, Svecis jam aperte per Borussiam hostilia exserentibus, & Marchiæ non obscure minantibus. Sane nec extra partes amplius agi poterat ob pacta cum Polonis; & conjunctione cum Austriacis facta anceps erat Svecos intra Germaniam invadere, prægravi admodum invidia novi belli intra patriam moti certissimo cum suo, exiguo hostium damno. Ac valde incertum erat, num in Poloniam iterum se conjecturus esset Svecus, unde honesto prætexto se subduxisse victoriæ instar habebatur. Sed nec in longum consilia extrahere licebat, Penneranda jam tum Francofurti frémente; Hispanos graviter offendi, ab Electore fœderis cum Leopoldo ratihabitionem tamdiu differri; ac Saxonem, Trevirensem, aliosqve ipsum monere, non esse, qvod in Electore fiduciæ qvid reponat. Sane si ratihabitio longius protrahatur, alia sibi consilia esse capessenda. Unde Elector legatos suos Francofurti omnibus qvorum intererat demonstrare jubebat: uti ipse semper communem pacem promovere laboraverit, & nunc operam dare velit, ut Sveci Polonis concilientur, & pax Germaniæ perstet. In omnem tamen eventum arma sibi in promtu habenda, pacta cum Polonis servanda, Austriacam amicitiam qvantum posset colendam. Eqvidem Austriacos, Polonosqve acriter institisse, ut ad conjunctionem armorum procederetur, & in Holsatia adversus Svecos res gereretur, congestis plurimis in eam rem rationibus. Primum ictum non sine periculo posse expectari; Svecos plus satis causarum dedisse, qvi & sine dubio rebus in Dania absolutis ipsum invasuri, ac ni mature occupentur, nimium sese firmaturi sint. Contra fœderatis grave futurum otiosum, militem tamdiu intra proprias ditiones alere. Fœderis cum Leopoldo ratihabitionem citra hujus ignominiam differri diutius non posse, &

Elector acta sua Imperio probare studet. 29. April.

adversæ parti spiritus inde accessuros. Qvibus à se reponatur; qvare per omnia cum ipsis conspirare neqveat, in causa esse mutationem temporum & rerum. Ad extrema procurrere anceps: pacem tutissimam, & amicis animum detestabile rumpendæ in Imperio pacis initium facere. Igitur in Borussia tantum, & Polonia rem gerendam: intra Germaniæ limites qviescendum, & successus armorum caute spectandos. Ita moderationis laudem parari. Qvod si Svecus pacem Germaniæ haut turbet, multum lucri eo ipso factum. Sin minus, totum Imperium fœderatis ad evictionem præstandam teneri; saltem prætextum haut fore penitus eam abnuendi, aut adversæ parti favendi. Circa ratihabitionem fœderis pro captu nunc rerum tantum periculum in mora non esse. Eam tamen fieri posse, si nonnulla loca ad præsentia tempora dextre accommodentur. Qvanqvam & adhuc considerandum sit, num hucusqve progredi expediat. Id fœdus multis immane qvantum suspicionis injicere: undiqve se literis altius penetrantibus moneri: adversarios forte ex eo plus emolumenti capturos, qvam ipsos contrahentes: Polonicis pactis jam satis se stringi, ac rationes Status plus efficaciæ habere, qvam tabulas fœderis. Saltem aliqvantisper rem in præsenti Statu relinqvendam, qvoad tempus liqvidiora consilia suggerat. Satis cautum Austriacis, se nunqvam partes deserturum, ac ad promovenda communia commoda haut segniore studio incubiturum, qvam si peculiari conventione stringatur. Deniqve si tantus ardor rei gerendæ sit, Borussiam sat materiæ præbituram. Jubebantur deinde addere qverelas: *De Germaniæ securitate ad Rhenum duntaxat cogitari, non item in Saxonia, qvasi non & hæc ad Imperium spectet. Cum ante triennium apud Ordines flagitaretur, operam darent, ne sua provinciæ a Svecis proculcarentur, nemini eam rem cordi fuisse. Cum post à Polonis destituto cum Svecis transigere necessum foret, id multorum sinistris judiciis apud omnes aulas dilatum usqve adeo, ut in conventibus publicis Polonorum incursiones in ipsius provincias probatæ fuerint. Jam se iterum Polonis reconciliatum integro fere anno protectionem Imperii adversus Svecos implorasse; sed omnes ad sua petita aures occlusisse, ad extremum prætexto à fœdere cum Austriacis sumto; cum tamen & antequam de hoc cogitaretur, & iisdem adhuc parum placatis nihilo plus favoris svaserit. Contra se tem sibi esse universam Germaniam, & communis patria, ac singulorum causam se qvanto*

Elector queritur.

1658. *qvanto potuerit studio semper suscepisse. Igitur jam demum vicem redderent Electores, ac à Svecis postulent, ne deinceps per Germaniam exercitus in Poloniam ducant, nec istam alieni belli malis involvant. Tum videant, an non Svecum ad inducias disponere qveant; ad qvas acceptandas & ipse Polonum permovere laboraturus sit.* Ea postulata cum nostri Austriacis communicarent, hi nihil sibi eadem displicere ostendebant. Unde colligere dabatur, jactatam tantopere ab his expeditionem adversus Svecos in Germania haut serio qvæsitam. Alias enim responsuri erant, id petitum destinatis suis haut congruere. Ad ista Electores solidæ rei nihil. Auxilia pro rata Circulorum lentæ nimium indolis laxioribus verbis promittebantur, si à Sveco invaderetur, cum longe efficaciore remedio opus esset adversus Principem magno impetu ruere suetum. Literæ scribebantur, qvæ prolixioribus pensitabantur, ultro ingesta in Electorem criminationum segete. Nec missis legatis qvidqvam profectum, qvos armis haut fulciri constabat.

Fœdus Austriacum ratihabitur. §. 52. Inter ancipitia ista cum & indies infestiora à Sveco expectarentur, & in sola Polonorum amicitia parum præsidii haberetur, ratihabitionem fœderis cum Leopoldo haut diutius tuto differri posse Elector judicabat, cui extrahendæ hactenus mutatio rerum in Dania plausibile prætextum dederat. Et Leopoldus ratificationem à se factam jamdudum per Joannem Franciscum Barvicium, Baronem Fernamontium Berolinum miserat. Qvia tamen ejus fœderis formulæ alicubi interpolatæ à malevolis magna cum invidia dilatæ fuerant, velut id ageretur, ut Svecis ultro lacessitis Germania novo bello involveretur, Elector, antequam suam ratihabitionem traderet, ejusmodi scriptum à Fernamontio exigebat. *Postqvam die 30. Jan. (9. Febr.) anni hujus 1658. inter Regiam Majestatem Hungariæ & Bohemiæ, ac Serenitatem Electoralem Brandenburgensem fœdus pro mutua defensione duobus instrumentis constans ab utrinqve deputatis ministris confectum fuit, qvorum posterius non solum contramentem contrahentium ab uno & altero velut fœdus offensivum per Germaniam dilatum, sed & nonnulla in eo continentur, qvæ in præsens tempus non qvadrant: ideo hisce jam dictæ R. S. Mtis ablegatus Fernamontius nomine Regis ac domini sui declarat virtute mandatorum sibi datorum, posterius id instrumentum omnino nil aliud esse, qvam propiorem denominationem, & declarationem, qvo modo ad præsentem defensionem, & conservationem utriusqve partis conjunctio facienda, & operationes bellicæ instituenda sit, eoqve nulla ratione pro fœdere offensivo in Imperio haberi debeat. Qvæ etiam alias ejusdem articulo II. & VII. continentur, & ad præsentia tempora non amplius applicari possunt, ea habenda, velut ibidem plane non reperiantur, nec in præjudicium Electoralis S. Seren. alleganda. Ac hoc ipso ablegatus spondet, sese horum ratihabitionem intra sex septimanas à Regia Hungariæ, & Bohemiæ Majestate decenti forma curaturum.* Eam appendicem Leopoldus citra scrupulum ratam habuit. Qvi & mox nostris Francofurti significavit, Biœrnclovium prolixe de inclinatione Sveci in pacem & fœdus cum Austriaca Domo confirmasse; sed se ob hoc fœdus, & id qvod cum Polono sibi intercedat, aures ipsi præbere noluisse. Firmato fœdere rationis erat electionem Cæsaream à nostris qvantum posset urgeri. Nam omnes Svecorum fautores, & qvi respectus habebant à præsenti Electoris Statu discrepantes, præcipuum fundamentum exseqvendis suis consiliis in dilatione electionis qværebant. In qvam ut & ipse consentiret Moguntinus, Coloniensis, & Palatinus prolixis literis petierant. Sed qvibus apud Electorem nullum pondus erat, cum id tantum agi videretur, ut solida consilia turbarentur, & ipse in istorum sententiam pertraheretur, qvæ præsenti ejusdem Statui minime omnium qvadrabat.

27. Febr. Barwitzkiano de Fernamont. *15. Maii.* *10. Jun.*

Cum Gallis acta. §. 53. Eo strictius autem Austriaca amicitia videbatur amplectenda, qvod à Gallis nil solidi, aut sinceri posset expectari; qvi toto hoc tempore apud Electorem nil aliud qvæsierant, qvam ut Sveco spatium foret nemine obsistente Danum in ordinem redigendi, ac ut Svecorum partes firmatas Austriacæ Domui opponerent. Eorum ministri subinde jactaverant; Regem suum adversus Svecos Electorem indemnem præstiturum; qvæ pollicita, cum in rem præsentem veniendum esset, retractatum ibant. Cum primum Elector in Borussia à Sveco ad dura pacta compelleretur, Gallicus, qvi præsens aderat legatus, ne verbum qvidem in istius favorem fecerat; usqve adeo apud istos Svecorum rationes Brandenburgicis prævalebant. Et cum nostri à Gallis Francofurti enixe contenderent, ut Svecos permoveant, ne turbas in Germania dent, aut Ordinibus insultent; Galli contra impense Svecum velut fidissimum & unicum amicum rogaverant, ne ita anxie in Poloniam properaret, sed in

1658. Germania subsisteret, qvod fortasse ipsius armis heic opus futurum sit. Cæterum miserat superiore anno Galliæ Rex Blondellum ad Electorem cum literis propria manu scriptis, qvæ vicem fiduciariarum literarum supplebant; qvarum causam ferebat, ut de affectu suo testaretur, *qvi indicia sua nunc duplicari subigat, postqvam novos ipsi hostes ingruere adpareat. Qvamdiu enim Austriaci Polonico sese bello haut palam ingesserint, haut obscurum esse, qvam validi respectus circa religionem, & alia se impedierint, qvo minus reipsa de studio suo in Electoris emolumenta testaretur. Et hactenus satis se habuisse circa commodam pacem operam navare, qva forte Sveco satisfieri possit. Ast postqvam Leopoldus apertum se hostem Sveco, atqve Electori ferat, haut diutius differendum sibi fuisse, qvin solidis documentis demonstraret, qvantopere ipse omnibus, qva Electorem spectant, tangatur, & qvanti ipsum, ejusqve amicitiam æstimet. Plura facturum se fuisse, ni grave bellum obstitisset, qvod tamdiu adversus Electoris, suosqve inimicos gesserit, citra qvod isti præsidia destinata effectui daturi fuerant; cum omnia mala, qvibus pleriqve Principes orbis Christiani exerceantur, unice ab Hispanicis consiliis promanent.*

1657. 21. Jan. Regis Galliæ litteræ.

Qvæ blandimenta qvid spectarent, non in obscuro erat, ut Elector iis lactatus Galliæ rationibus adversus Austriacos innecteretur. Unde & post, cum vulgatum esset Electorem in Austriacas partes descendere, Mazarinus Christophorum Brandium è Gallia ad Electorem mittebat, hunc ab isto instituto dehortaturum, ne præter rationem & necessitatem veteres amicos destituat, aut rationibus eorum sese illiget, qvi semper infesto in ipsum animo fuerint, & qvi nuper non alio fine in gratiam cum ipso redirent, qvam per vafritiem, cui confidere prudentia non permittat. Eadem & à Blondello ingerebantur; sed qvibus aurem præbere tempora tunc Electoris non patiebantur. Ne tamen idem tam potentem Regem, & cui plurima nocendi facultas, protelaret, Brandio Lutetiam remisso in mandatis dabat, ut Regi, & Cardinali Mazarino exponeret; *Electori semper cordi fuisse Galliæ commodis velificari, nec alienum se fuisse à promovendis consiliis, qvæ super instanti electione Rex agitaverit. Sed postqvam intellexerit, collegas partim aperte Austriaco suffragium suum devovisse, partim simulato Galliæ studio eidem clam de favore suo cavisse, in præsens qvidem se desiderio Regis satisfacere non potuisse. Haut tamen astute agere voluisse, aut aliqvid polliceri, qvod à se præstari haut posse prævideret; ac spem esse, acta sua Regi probatum iri, qvod plus efficere penes se non fuerit.*

26. Oct. 1657.

Electoris ad Gallum mandata. 12. Mart. 1658.

Si Electoris cum Polonis transactio in sinistram partem accipiatur, demonstraret; *qvomodo Svecus abducto exercitu necessitatem ipsi attulerit, conditiones isti parum gratas amplectendi. Sed cum Svecus illis pactis, qveis causam dederit, vehementer se offensum testatus sit, scriptis literis altius penetrantibus non sine minis, ac cupidinem portuum ac ditionum ipsius apricari non dubitet; securitati suæ fuisse prospiciendam fœdere cum Austriacis inito, qvod nil præter defensionem utriusqve ditionum, & reducendam pacem spectet. Is scopus cum Gallia haut adversus speretur, qvippe qva ipsi sua non invideat, & pacem promotam cupiat; isti hoc fœdus improbari haut posse, qvod & amicitiam cum eadem haut imminuat.* Si Galli objiciant; Electori etiam citra istud foedus securitatem suam constare potuisse, ope gvarantiæ Gallicæ; reponeret; *pro ista oblata gratias qvidem se agere, sed sibi haut aliter solide caveri, qvam restituta pace, ac ut Sveci exercitum intra Regnum suum reportent, aut missione dissolvant. Nam ditiones suas, qvarum cupidine Sveci flagrent, ita positas esse, ut durante bello per continuas hinc inde itiones, aliasqve vexationes non possint non pessumire. Unde & à Gallo pacem accelerari par esse, qvod nemo non credat, Svecos qvoqve animum paci adplicituros, si Gallia eam serio cupiat, nec his subsidia belli suppeditet.* De cætero ubi commissum negotium prima vice exposuerit, colloqvia Regis, aut Cardinalis ne affectaret, nisi novis mandatis acceptis, aut ultro invitatus. Hisce paulo post Elector addi jussit; uti ipse in Galli gratiam non solum complura neglexerit magno sibi commodo futura, sed & fœdus cum Leopoldo initum firmare distulerit, qvamdiu Blondellus asseverarit, Regem ipsius in Germania sitas provincias contra Svecorum invasionem tutas præstiturum, modo ipse hosce intra Germaniam haut aggrediatur; simul effecturum, ut sibi integrum sit initis cum Polono pactis satisfacere, exhibito in Borussia copiarum conventarum numero. Has ob pollicitationes se non dubitasse eo tempore, qvo Leopoldus omnes suas per Poloniam, & Silesiam copias ipsius ulibus offerret, Galliæ desideria præcipuo studio pervincere. Sed cum ipse eam cautionem jam repræsentari cuperet, ministros Gallicos partim sua verba retractasse, partim ad pollicita Svecorum eadem retulisse, cum tamen antea jussu legis talia se offerre affirmassent. Nec adparere, qvomodo salva pace Germaniæ adversus Svecos in Borussia

18. Mart.

cum

1658. cum justo exercitu res geri possit. Ac Slippenbachium subinde jactare, Svecis in proclivi esse cum Austriacis amicitiam contrahere. Unde sibi haut consultum visum diutius in ancipiti hærere, ac fœdus utiqve firmandum duxisse. Id qvod Gallorum æqvitati se facile adprobaturum speret, cum non nisi sua sibi securitas qværatur, salva Galliæ amicitia.

Galloru ad istbac declaratio. 19. Jun. §. 54. Ad ista Mazarinus: *non amplius de exclusione Domus Austriacæ cogitandum. Sibi duntaxat propositum fuisse de eadem Collegium Electorale monere; ac dolere sibi, stabiliendæ autoritati non potuisse reperiri, qui Cæsarem diadema suscipere voluerit, aut potuerit. Galliam tot labores, & sumtus non in suum emolumentum impendisse, sed servandæ Electorum potestati, qvam Austriaci alligatam cupiant, intra patrimonium suum pertracto Imperio. Sufficere tamen sibi pacem Westphalicam stabilitam, ac suffragio Electoris Galliæ pleno satisfactum, pro qvo ipsi gratias agat. Qvod Elector Bromberga Polonis se innexuerit, causam fuisse intempestive à Danis motum bellum, & intoleranda Svecorum postulata, ac facile se ignoscere rationibus necessitatis vim habentibus. Nec eo minus Regem inter fœderatos suos Electorem agniturum operamqve daturum, ut pax Polonica, velut unica ad ipsum cum Svecis reconciliandum via conficiatur & qvæ Poloniæ necessaria, Germaniæ proficua, ac Galliæ rationibus admodum congrua sit. Eoqve Svecis nil auxilii laturum, qvamdiu hi bellum in Polonos continuare sedeat, qvod & citra offensam Pontificis fieri non posset, aut ibi propriis viribus subsistere valeant.* Addebat tamen, *haut perspicere se, qvomodo sibi invicem constent, qvod legati Electoris Francofurti tam liberè pro commodis Galliæ locuti sint, & nihilominus Elector eodem tempore fœdus cum Leopoldo firmarit; ac videri Electorem justo longius processisse, cum intra Brombergensia pacta subsistere licuisset.* Ad qvæ Brandius: *Electorem & securitati suæ adversus destinata Svecorum prospicere, & ex officio tranqvillitatem Germaniæ & Galliæ postulata simul respicere potuisse; nec invicem repugnare, Borussiæ portus tueri, & Electoris personam in Imperio agere, & Galliæ amicum esse.* Addebat, dissidii culpam utiqve penes Svecos esse, subinde minantes, & cupidinem ditiones Electorales invadendi haut dissimulantes. Ad qvæ Mazarinus: Gallicis ministris injunctum, ut Svecos permoveant, ne qvid suspecti ab Electore postulent, neu periculosa in eum consilia agitent, sed potiꝰ omnia ad stabiliendā amicitiā referant. 1658. Ac Blondellum jussum Electori de qvantolibet Galliæ auxilio confirmare, modo is significare velit, qvo sibi opus sit. Saltem si Electori gratum sit, securitati ejus adversus Svecos Regem cauturum, aut si in eo sat autoritatis non judicetur, Anglos qvoqve fidem interposituros. Horum cautione fretum Electorem non habiturum, qvod à Svecis sibi metuat; qvorum & ministri sancte confirment, Sveciæ Regem nil infesti adversus Electorem decrevisse. Abel Servientus, penes qvem Germanicorum, & Polonicorum negotiorum tunc cura erat, Svecis non admodum addictus, citra ambages fatebatur; *non habere se, qvod Electoris acta arguat, ob diversas ipsius ac Svecorum rationes, respectusqve, & qvia istis solitum sit durisq postulatis socios urgere. Pacem Polonicam se promotam cupere, ut tamen nimium instando Svecis suspicionem injicere nolint.* Idem qvoqve nostrorum Francofurti candorem laudabat, qvod Gallis absqve circuitione dixerant: Electori ab omnibus amicis deserto in gratiam Austriacorum utiqve aliqvid faciendum fuisse. Id qvoqve obiter memorandum, postqvam Brandius publicam personam Lutetiæ suscepisset, Gallos inde ansam arripuisse Abrahamo Wicqvefortio, qvi hactenus titulum *Wicqvefort.* Residentis Electoralis gesserat, imperandi, ut è Gallia facesseret, inviso, qvod sinistras narrationes de aula Gallica spargere argueretur. Is cum jusso parere nollet, in Bastiliæ custodiam abductus est. Sed cum Brandius ejus causam suscipere instimeret, Galli istum addito militum præsidio Caletum abduxerunt, inde in Hollandiam trajiciendum. Datæ ad Electorem literæ factum id excusantes, qvod ipse apud Blondellum, negasset, istius patrocinium à se suscipi. Eundem qvoqve plurium salario frui, ac non tam publica Electoris negotia tractasse, qvam relationes è vulgi fere rumoribus consarcinatas transmisisse. Scripserat iste in Hollandiam de neptibus Mazarini, de amoribus Regis, & ejusmodi aulæ fabulas: tum & favorem in Condæum Principem præ se ferebat. Sed præcipue eundem premebat odium Tellierii, cui viro asperrimum ingenium erat, sangvinis sitiens, & misereri nescium.

Anglica na ad Electorem legatio. §. 55. Cromvellus ita se hactenus gesserat, ut circa capienda consilia Electori parum esset ad istum respiciendum, verborum liberalissimum, operæ inanem. Is Hagæ per ablegatum Georgium Dovvningium de studio suo in Electorem prolixe

 testa-

1658.

testatus fuerat, & uti operam conferri cupiat servandæ inter Svecum, & huncce amicitiæ. Idem & literas ad Electorem dabat, qvas missus ab ipso Wilhelmus Jepsonus reddebat; in qva hujus fortitudo ac studium circa sacra multis verbis ornabatur, de cætero laxioribus duntaxat verbis amicitia afferebatur. Fiduciariæ qvoqvæ literæ elogiis Electoris refertæ erant. Nec minus legati allocutio nil præter laudes Electoris continebat, ad declamatorium usqve tumorem adornatas. Privato congressu idem arctissimam consiliorum, & armorum conjunctionem inter Electorem, & Svecum ingerebat; etsi non putet dissidium inter eos eousqve excessisse, ut reconciliationis vocabulo opus sit. Interesse causæ communis eorum, qvi puriora sacra colunt, ut Elector Sveco se societ, procul habito fœdere cum apertis ejusdem hostibus, à qvibus ipsi præter Polyphemi beneficium nihil sit expectandum. Si Elector bello cum Svecis collidatur, ipsius cives maxima inde damna sensuros; ac non posse non ejusdem cum Protectore amicitiam dissolvi, qvod Carolus Gustavus ipsi fidissimus amicorum sit. Addebat, ut Cæsareum diadema in aliam ab Austriacis familiam transferatur, multis in horum secus acta invectus. Tum ut Elector capitulationi inseri curet, ne Cæsar obtentu belli in Anglos gerendi armis jamdudum in Flandria grassantibus sese immisceat; cum Protector auxilia duntaxat amico, & fœderato suo Gallo miserit, cui Pace Westphalica circa id negotium cautum sit. Nec dissimulabat, Cromvelli mentem esse impedire, ne tractatibus pacis cum Dano, & Polono Austriaci includantur; qvo fine & curæ eidem esse concordiam inter omnes Protestantes stabilire. Multa qvoqve de Sveco omnibus viribus per Cromvellum sublevando jactabantur. Huic ab Electore responsum; *Se ut amicus Sueco foret summo studio enixum, ac amicitiam inter ipsos constitisse, qvoad hic Poloniam armis aggressus sit. Exinde reipsa compertum, suas rationes usqve adeo status Poloniæ illigatas esse, ut hic concuti neqveat, qvin illæ simul turbentur, suæqve inde ditiones maxima incommoda sentiant. Unde nullam rationem esse adstringendæ inter ipsos insolubilis amicitiæ, qvam ut pax in Polonia qvam-primum restituatur. Qvo fine si Protector autoritatem suam interposuerit, ac Svecum ad certa pacis conditiones prosperatis è bello commodis amplectendas permoverit, non solum Electoris ditiones magno è discrimine liberaturum, sed & de orbe Christiano, quem à barbaris tot per secula tegat, propugnetqve Polonia, egregie meriturum. Interim & se operam daturum, ut Svecus à Polonis honorificam, duraturamqve, modo eqvam voluerit, pacem obtineat. Cæterum optandum qvidem esse, ejusmodi caput posse orbi Christiano eligi, qvo ob communia sacra advocato sua religionis uti possint Protestantes. Sed cum ea res penes unum haut sit, ac vix perfici posse videatur, nisi præsente Imperii compage plane dissoluta; sibi juxta leges publicas & instituta majorum id pro rite concluso habendum, qvod major pars Electorum, qvam Catholici constituunt, in rem communem censuerit. Pro Europæ præsenti Statu ipsas Protestantium rationes reqvirere, tuta potius quam speciosa consilia seqvi, nec ulterius tendere, qvam ut pactis, ac jurejurando sacrorum libertati caveatur. Dedisse qvoqve se legatis suis Francofurti in mandatis, ut omni ope nitantur, qvo paci Westphalicæ sua constet firmitas, & Gallo nihil denegetur, qvod ejusdem vi postulare qveat.* Idem Jepsonus post ostendebat, Cromvello Svecorum acta non ex asse probari, præsertim cum nunc tam multa nova à Dano extra pacta postulent. Id qvod Cromvello ignominiæ cedat, penes qvem velut seqvestrem interpretatio ejus pacis esse debeat. Sane Hafniam eodem colore, qvo Huenam à Svecis peti posse.

20. April.

Electoris responsum. 11. Mai.

§. 56. Inter istum sociorum atqve amicorum habitum Electoris qvidem rebus utilissimum erat, pacem inter Svecos Polonosqve qvamprimum fieri. Circa qvam ne qvid operæ omitteret, legatos ad Carolum Gustavum è Svecia in Holsatos regredientem mittere constituit. Præsertim cum Slippenbachius per literas spem fecisset, eos Regi gratos fore magnumqve operæ pretium circa pacem facturos; ac ipse Polonus suggessisset, ut aliqvis ad Svecum mitteretur, qvi exploraret, num pacem iste serio, & qvibus conditionibus velit. Unde Elector Ottonem Sverinum, & Danielem Weimannum ad Regem Sveciæ destinat his cum mandatis. *Eo gratius esse è Slippenbachio intellexisse, suam legationem Regi acceptam fore, qvod inde spem conceperit, huic non solum pacem cordi esse, sed eundem ipsi super ejus legibus pro jure amicitiæ secreto significaturum. Sane à se pacem Polonicam non ideo minus tam indefesso studio qværi, ne eo extracto res Protestantium grave detrimentum capiant, quam ob suam, suarumqve ditionum salutem. Qvicqvid Rex de ipso sentiat, sane Deo teste confirmare posse, nil aliud à se spectari, quam ut pax cum Polonis quamprimum constitua-*

Electoris ad Svecia Regem legatio.

Legatorum mandata.

tur,

1658. *tur, & Rex salva autoritate, ac sine damno tam periculoso bello finem imponere possit. Sine dubio nondum Regi memoria excidisse, qvam sæpe ipse circa pacem Polonicam promovendam studium suum obtulerit, anteqvam adhuc Danus in arma erumperet. Ut sæpe ingesserit, qvam facile contingere qveat, ut Svecicus exercitus denuo pestilentia, & aliis casibus destruatur. Barbaris hinc occasionem nascituram magna cum mole propius movendi, ac ipsi Turcæ facultatem accessuram Christianos gentes infestandi. Mosco qvoqve occasionem præberi Svecicas provincias magis evastandi. Polonos ad desperationem posse compelli, ut coronam suam in Principem conferant non Sveciæ modo, sed & multis aliis prægravem futurum. Unde spem esse, Regem nec hosce hortatus in sinistram partem accepturum. Eqvidem penes Regem cujus legati jamdudum Stetini egerint, moram non fuisse, qvo minus colloqvia super pace instituerentur. Sed rogare se, ut is in unico adhuc studium pacis demonstret. Nam Polonos serio qvidem pacem optare, sed qvia hinc Austriacum exercitum, inde Moscum terris suis incumbentem habeant, ad tractatus pacis descendere non posse, ni de felici successu, & pace cautum ipsis sit. Nam istis sine fructu solutis, Austriacos, & Moscos, qvi nunc Polonis amici sint, apertos hostes fore. Unde se rogare, declaret Rex, in qvas leges pacem fieri cupiat; qvo intellecto operam se navaturum, ut in antecessum omnia digerantur, & congressu facto intra paucos dies negotiũ concludatur.* Qvod si Rex ad isthæc nullo modo permoveri qveat, ac id salva sua existimatione fieri posse neget, qvod Poloni hactenus salvos conductus abnuerint; nostri id temperamentum proponerent, ut hi tantisper in Electoris, aut Gallorum, Belgarumqve legatorum manus deponuntur, qvoad Rex super conditionibus pacis sibi, aut hisce legatis secreto significarit. Præter ista nostri modeste à Rege contenderent, ut si utiqve bellum continuare placeat, aliam viam, qvam per ipsius ditiones, in Poloniam qværat. Nam cives suos per totiens hinc inde commeantes copias ita exhaustos, ut id tolerari amplius non possit. Idem qvoqve legibus Imperii repugnare, ac Regem super eo transitu omittendo Ordinibus superioris Saxoniæ promisisse, qvo nomine & hi apud Polonos fidem suam interposuerint. Bellum qvoqve eo modo intra Germaniæ fines pertractum iri, cum Poloni haut omissuri sint profectum è Germania bellum huc refundere. Se deniqve per pacta cum Polonis prohiberi horum hostibus iter concedere. Ast ubi Rex ab hocce itinere averti non 1658. possit, ad extremum velut privatim interrogarent, qvid cautionis Rex præstiturus sit, nullum Electori periculum ex eo transitu metuendum? Si Rex idoneam cautionem offerat, velut privato nomine innuerent, id qvidem utcunqve ferri posse. Ast si Rex neqve transitu supersedere, neqve cautionis qvid præstare velit, qvam solennissime protestarentur; penes Regem culpam hæsuram omnium malorum, qvæ Germaniæ, & Electoris ditionibus inde nascitura sint, ac Electorem id in vicem abruptæ pacis habiturum, ac eo nomine sibi competentia jura reservaturum. Ad ista promtum responsum exposcerent, nec per ambages detineri se paterentur. Cæterum his cum mandatis profecti Legati in Meclenburgica ab omnibus qvidem con- *A legatis in itinere acta.* firmari audiebant, Svecos utiqve in Poloniam ituros. Nec minus tamen intelligebant, militem tam qvi in Polonia fuerat, qvam recens conscriptum ab isto bello abhorrere, tum & eqvos in Holsatia partos ei expeditioni inutiles esse, prægraves corpore, & qvi diu solo stramine victitarint. Sed & nonnullæ copiæ è Pomerania in Holsatiam tendebant, id qvod cum itinere in Poloniam haut qvadrabat. Ex istis sibi repugnantibus nil aliud judicare poterant Legati, qvam Svecis in animo esse Electori ex improviso ingruere. Unde huic omnia in promtu habebantur, & Leopoldus eo casu omnibus se viribus eidem affuturum promittebat. Porro lentius procedebat iter Legatorum, qvod de adventu Regis nondum certi qvid constaret. Gottorpii Friderico Duci Regis socero pax Polonica commendabatur, & ut transitu copiarum supersedeatur. Eodem Wismaria sese *15. Jun.* contulerat Slippenbachius, qvi constanter asseverabat, Svecos in Poloniam regressuros; simul multis verbis svadebat, ut Elector desertis Polonis iterum Svecorum partibus accedat; inprimis jurisjurandi Polonis præstiti vim elevans; velut nullum juramentum tam validum sit, qvod aliqvem in exitium præcipitare possit, aut debeat. Postqvam demum Rex Flensburgi adpulisset, nostri ad Philippum Palatinum Sulzbacensem scribebant, num Regi placeat ipsos eo venire? Qvi cum id à Rege in ipsorum placitum referri responderet, ipsi Gottorpio iter Flensburgum ingrediebantur. Interim Wolfsbergius Be- *21. Jun.* rolino Halam discesserat, avecta pleraqve supellectile. Ex qvo Elector nil amici suspicatus legatis injungebat, ut tamdiu Hamburgum, aut Lubecam se conferrent, qvoad alia

1658. 19. Jun.

ad alia mandata accepissent. Sed antequam eæ literæ redderentur, isti jam Flensburgum venerant. Eodem qvoqve accesserant Electoris potissimum instinctu à Collegio Electorali legati Philippus Caspar Beckius, Henricus Julius Blumius. Nicolaus Gerstorfius, & Christianus Ernestus Cannius: à Domo Brunsvicensi Fridericus Haymburgius, Bodo Gladebecius, & Bodo Altenus: à Cassellano Landgravio Majus: omnes Regem hortaturi ad pacem cum Polonis ineundam, & ut fines Germaniæ transitibus premere parceret.

Blum. Beck. Gerstorf. Canne. Haymburg. Gladebec von Alten Maj.

Legatis super accessu ad Regem controversia movetur. 20. Jun.

§. 57. Flensburgum delatis nostris primus ad Sverinum accedebat Christianus Habbæus, significans, antequam ipsi à Rege audiendi forent, Majo esse, qvod cum iis loqvatur. Tum Regem valde irritatum esse, qvod ex interceptis Detlevi Alefeldii scriptis consilia Electoris intellexerit; uti ipse *communis hostis* vocabulo notatus sit, fœdere super invadendis provinciis Svecicis inito; id qvod instar clarigationis habeat. Veniebant inde Brunsvicenses, & Cassellanus, proprio nomine, non è mandato Regis exponentes; cum ipsi de pace apud Regem verba fecissent, ac inprimis de colenda cum Electore amicitia, præter spem Regem se valde commotum invenisse ob istius fœdera. Brombergæ cum Polonis initum haut necessarium fuisse; è Danico infensum animum elucescere, extremum cum Austriacis apertam hostilitatem profiteri. Unde nil amici se ab Electore expectare posse. Ac vel hoc valde suspectum esse, qvod eo tempore legati ad promovendam pacem veniant, qvo constabat, sibi Regno Daniæ excedendum; ubi ratio belli non admittat à tergo relinqvi tam validis instructum copiis, & hostibus sociatum. Si serio rem egisset Elector, prius mittendum fuisse, cum adhuc in Dania subsistendi tempus foret. Ac si Borussia cedere sibi placuisset, cum Polonis & Austriacis agendum fuisse, circa qvam Elector frustra satagat. Additæ fuerant qverelæ de instrumento bellico in Pillavia detento, & qvod Frauenburgum Electorali milite insessum foret. Ad qvæ nostri paucis; non dubitare se, qvin Rex ab ipsis veram rerum conditionem edocendus sit. Eadem referebat Joannes Georgius Anhaltinus Princeps; injunctum sibi à Rege ex ipsis sciscitari, qvid huic faciendum, & qvibus legibus amicitia cum Electore ipsi constare qveat. Ad qvæ nostri verbis laxioribus: si Rex pacem faciat, nec ab Electore qvid exigat, qvod Deo, conscientiæ, & existimationi repugnet. Tunc enim certo confidere posse, fidum magis amicum haut habiturum, qvam Electorem. Sub vesperam accedebat à Rege missus nobilis cubicularius Bockius, qvi istius nomine legatos salutabat: significans Regem ipsis indicaturum, qvando ad alloqvium admittendi sint. Postera luce redibat Habbæus significans Mœvium, & Kleyum venturos colloqvii causa. Qvod cum nostris suspectum videretur, statuebant id colloqvium declinare, & ut à Rege audiantur instare. Seqventi die Mœvius, Kleius, & Ehrensteinius nostris denuntiabant; à Rege sibi injunctum præsentibus Brunsvicensibus, & Hasso sermones cum ipsis miscere, qvo fine horam sibi condici petebant. Ad qvæ nostri: In horas se expectasse, qvando ad Regem evocandi sint: & cum hæc propositio sibi præter spem accidat, velle se brevi consultatione interposita suam ipsis declarationem significare. Adibant inde nostri Brunsvicenses, & Hassum, eorum mentem super hoc negotio exqvisituri. Qvi ostendebant; Mœvium hesterna die prolixe deduxisse, qvid inter Regem, & Electorem in Borussia actum; uti hic post prælium Warsoviense, ad qvod multis precibus permovendus fuerit, egregias rei gerendæ occasiones corruperit: uti Regis colloqvium expetierit, & cum hic in propinqva accesserit, id declinarit. Inde excerpta è literis Alefeldii prælegisse, uti Elector mense Februario fœdus offensivum cum Austriacis concluserit, qvo Rex *communis hostis* nuncupatus sit, & ex qvo ipse cum exercitu, triginta millibus bellatorum constante, Dano suppetias laturus fuerit. Eundem de hoc colloqvio ut nostris significarent petiisse. Sed cum ipsi id abnuerent, nil amplius movisse. Sane rem esse sine exemplo nec vitio verti nostris posse, si circumspecte procedant. Decretum inde nostris propositum colloqvium modeste excusare: tum mox ad Mœvium, & Collegas misere; *ab ipsis proposita se expendisse, ac evolutis suis mandatis perspexisse, Regis sibi alloqvium expetendum: & cum moris non sit ante obtentam auditionem cum delegatis in colloqvium descendere; inde rogare, ut non modo ipsi suam recusationem haut sinistre accipiant, sed & eandem Regi decenter excusent, & ex hoc denuo cognoscant, qvando ab eodem audiendi sint. Nam per mandata sibi haut integrum esse diu hic loci moras agere.* Missa hinc à Svecis ad nostros scheda: Regem, considerato qvousqve Elector hostibus ipsius sese innexuerit, neces-

Bock.

21. Jun. Kley.

22. Jun. Ehrenstein.

1658. necessarium judicasse per se aliqvid proponere, qvod ex more omnium populorum ante auditionem cognoscendum sit, velut abs qvo isthæc dependeat: istud nostros præsentibus Brunsvicensibus & Hasso cogniturος. Nostri statim literas ad Slippenbachium concipiebant, qv bus dimitti se petebant. Iis Brunsvicenses & Hassus adhuc supersedendum censebant, oblata sua opera, si qvid ad hoc negotium expediendum conferre possint. Nostri: Electoris existimationi repugnare alloqvium Regis à se mendicari: sed si ipsi proprio nomine id promovere velint, sibi non ingratum fore. Ita Maius ea adhuc vespera Regi demonstrabat: Legatos ipso Rege ansam præbente advenisse, ac nunc valde perturbari audientia ejusdem sibi negata: circa qvam ne Rex difficilem se præberet rogabat. Cui Rex: cum ipse de hac legatione moveret, nondum sibi de omnibus ab Electore admissis constitisse. Sane id magno studio egisse Electorem, ut ipse hic locis opprimeretur; sed Austriacos movere noluisse. Tum legatis non plane accessum negatum. Et cur hi non prius suos audire velint? Et cum Majus reponeret; nostros haut dubitaturos Regiis ministris aures præbere; sed ut alii legati intersint velut constituto judicio, id molestum istis videri. Rex; graves sibi ejus rei causas, ac ita utiqve facto opus esse. Præterea nostros nondum significasse, num facultate cum ipso tractandi ab Electore instructi sint. Nam si nil præter pecuniæ summam pro Borussia oblatum veniant, non opus fuisse legatione, cum de eo dudum sibi constiterit. Inde isti legati ulterius nostris proponebant; qvia hoc modo res facile in bellum erumpere qveat, se denuo tentaturos, num nostri ad Regem admitti qveant; rogantes, num pati possint, si Regii delegati soli remotis arbitris cum ipsis colloqvi velint; tum ut literæ ad Slippenbachium adhuc premantur. Ad qvæ nostri: se ipsis præscribere non posse, qvid avertendo bello facere aut omittere velint. Sed dignitatem sui Principis sibi tuendam, cui valde molestum futurum sit, legatos suos, ad qvos mittendos invitatus sit, non audiri, ni prius in judicium adduci velint, ac è destinatis tam amicis bellum secuturum; cui se causæ non dedisse, qvin omnia paci idonea contulisse, ac deinceps collaturos. Sed diutius heic morari integrum sibi non esse, ac literis Slippenbachio traditis discessuros. Redibat inde Habbæus, post varias ambages sciscitatus, num legati ante audientiam saltem declarare velint, *esse sibi facultatem cum Rege tractandi. Id enim si sit, Regi nil carius fore qvam ipsos audire, qvod hoc modo tractatuum initium fiat. Id tamen Regi vix persvaderi, qvod legati de mandatis suis tam anxie dissimulent; ac eidem relatum, non nisi veteram cantilenam de pace cum Polonis & Austriacis, ac de satisfactione pecuniaria ingestum iri. Ac metuere se, ne Rex ubi nil aliud proferatur, non mediocriter stomachetur. Sane Electorem heic seqvestris in vicem admitti non posse, velut alteri partium nimis addictum. Cum eodem autem tanqvam cum hoste de re aliena agere absurdum esse, qvod eo casu cum ipsis Polonis tractandum sit. Regem digerere haut posse tam arctam Electoris cum Austriacis conjunctionē, & fœdus post profectos Legatos permutatis ratihabitionibus firmatum; præsertim cum Austriaci adhuc constanter asseverent, ab Electore expeditionem in Holsatiam qvam maxime urgeri.* Addebat: Regem laborum belli fessum pacem cum Polonis & Austriacis qværere; utrinqve bonam spem esse non minus, qvam è Moscovia. Cæterum ultra qvadriduum heic non hæsurum. Si legati non nisi ad communem morem, sua mandata, & Electoris dignitatem provocent, nec longius progredi audeant, satis rem committendam. Ita nostri literas Slippenbachio tradi curabant hoc sensu: *Qvanqvam certo crediderint, Regi hanc legationem, velut amici, & in pacem proni animi indicium, gratam fore, qvod & literis Gotheburgo scriptis significarit, ac ipsos per Sulzbacensem huc invitarit, nunc tamen non sine admiratione diversum sentire. Eqvidem reliqva suo se loco relinqvere. Sed qvod audientia potiri neqveant non sine magna Principis sui contumelia, id sibi necessitatem adferre ab ipso petendi, ut è Rege cognoscat, cum aliud qvid ad Electorem referri velit. Huic enim se inanes heic moras adprobare non posse. Nec ipsum Regem adspernaturum rationes, ob qvas arbitris Brunsvicensibus, & Hasso in colloqvium descendere noluerint, cujus expetiti causam ipsa manifesta res evertat. Nec sibi fas esse sine mandato in rem consentire, qva exemplo careat, & qvam à se postulari amplius nolint.* Ad ista Slippenbachius scripto respondebat: *Regem hactenus duntaxat accessum negasse, qvoad procuratorium super reparanda inter ipsum, & Electorem amicitia exhibuerint. Alias enim haut adparere, qva ratione ejusmodi legatio recipi possit, nec qvod discrimen inter hostem, & hujus fœderatum sit; cum Romani qvondam censuerint, non esse è dignitate Reipublicæ, hostium legatos in curia audire. Nam* 1658. 23. Jun.

1658. *si de pace cum Polonis, & aliis agere velint, seqvestres se ipsos ferre, qvorum munus in eos cadere neqveat, qvi à partibus hostium stent. Sed si conditiones ferre velint, ac simul denuntiare, ni ista acceptentur, sibi à parte Polonorum standum; judicum juxta, & caduceatorum personam acturos. Unde Regem nil aliud ab ipsis audire velle, qvam qvod peculiariter ad causam Electoris spectet. Eqvidem se semper ipsis confirmasse, Regi eorundem adventum insuper habitis anteactis gratum fore, modo aliqvid de redintegranda amicitia, ac deserendis hostium fœderibus adferant. Sed cum non modo horum nihil habeant, sed post ipsorum Berolino profectionem fœdus Austriacum firmatum, ac complura per Borussiam hostilia patrata sint; nil aliud ex ipsis nosse Regem velle, qvam qvid ab Electore sibi expectandum sit. Qvod si adhuc facultate agendi instruantur, Regem delegaturum, qvi heic aut tertio qvopiam loco super negotiis duntaxat Electorem spectantibus tractent. Cæterum dolere sibi, Electorem congressu Brombergensi, & per tot legatos Berolinum calefacientes in has Syrtes deductum, è qvibus nisi instaurata Regis amicitia emergendi nulla via sit; cum eorum, qvibuscum se sociaverit, rationes, & victoria, à communibus Protestantium commodis, & propria Electoris securitate abhorreant.* Hæ literæ nostros adhuc magis ad maturandum discessum obfirmabant, probantibus Electoralis Collegii legatis, qvibus istas ostenderant. Eoqve seqvente die hora qvinta matutina in viam se dabant, scriptis prius à Sverino ad Slippenbachium literis, ab Hasso reddendis. Invitum admodum, ac dolenti animo hinc se discessisse, qvod Rex de communi pace audire abnuat, cujus egregia fundamenta heic poni potuerint. Sperare tamen animum Regis divinitus flexum iri, ut pacem bello rei Christianæ tam exitioso prælaturus sit. Et qvia is ostenderit, Regem velle ipsos super qvibusdam rebus novo mandato instrui, se eum Collega Hamburgum abiturum, ac re ad Electorem relata hujus sententiam ipsi significaturum. Addebatur, ne Rex per Electoris ditiones exercitum in Poloniam ducat. Nam hesterno die Rex legatis Collegii Electoralis pacem cum Polono svadentibus, ac Electori, aliisqve transitu copiarum molestiam ne facesseret; post vagos sermones responderat: in se paci moram non fore; & qvia cum exercitu otioso desidere haut liceat, ac Dania ex pacto excedendum sit, in Poloniam sibi abeundum; in qvam qvæ via ducat, è tabulis geographicis perspici posse; nam milites

Legati inauditi discedunt 24. Jun.

per aërem arte magica pallio insidentes non posse transvehi. Cæterum innoxium à se transitum qværi; ac neminem lædendum, nisi qvi bello se ingerat, ac eunti se opponat. Addebantur qverelæ de Electore, & Austriacis, & qvod electio tantopere festinetur, neglecta pulcerrima occasione libertatem Imperii stabiliendi, ac saltem futurum Cæsarem ejusmodi legibus circumscribendi, ne potestate sua, uti hactenus, abuti qveat. In contemtus qvoqve signum accipiebatur, eos legatos post audientiam à Rege, præsertim in expeditione versante, mensæ haut fuisse adhibitos. Nostris porro discessus eo magis properandus videbatur, qvod Rex jactasset; eos ab hoste venisse nullis tuti itineris literis. Unde in epistola ad Slippenbachium spem reditus facere placebat, ne forte, uti multi Regiorum fremebant, ibi detinerentur. Ac isti accelerato itinere Rensburgum, inde Glucstadium attigere, adverso Albi mox Hamburgum vecti. Qva transibant vota audiebantur, & spes Danorum, brevi Svecis paria reponendi. Et Glucstadii Ernestus Albertus Ebersteinius Comes, & Cajus Alefeldius disserebant: *Qvæ vota sua sint, divinare in proclivi esse. Sed ita adversis fatis se premi, ut metu Svecorum de calamitate sua qværi, aut cujuspiam auxilium implorare non audeant. Sane si respirandi, ac se movendi facultas detur, Regi suo animum haut defore servitio se eripiendi, nec nihil virium sibi superesse. Miserandum porro esse, Fridericum Regem ita à fœderatis suis destitutum; ac insignem affectum, qvo is Electorem prosecutus sit, magnam partem suæ calamitati causam præbuisse. Nam antea bona pace potiri licuisse, qvam acceptare noluerit Rex, ne Electorem Svecorum insultibus exponeret.*

26. Jun.

§. 58. Interim delegati Regii qvæ nostris sermone exposituri fuerant, scripto conceperant, qvod cum hos Flensburgo profectos intellexissent, per tubicinem Rensburgi iisdem reddendum curarunt, adjectis literis hoc sensu: *Præter spem accidisse istorum discessum, qvo sibi occasio sit adempta Regis mandata exponendi, ad facilem paci viam sternendam spectantia. Cum è Brunsvicensi, & Hassica legatione cognovissent, ipsos non colloqvium, sed horum duntaxat præsentiam defugere, Regem non amplius desiderasse, ut isti adsint: unde hoc obstaculo amoto se decrevisse hoc mane ad eosdem accidere. Qvare autem ipsi haut eo secius colloqvium declinarint, se dispicere non posse. Qvia tamen Rex ideo studium pacis*

Super eo facto scriptis certatur. 24. Jun.

1658. *patis non exuerit, se quæ coram exposituri fuerant, scripta transmittere; ex quibus perspecturi sint, nil fieri, nisi quod maxime necessarium, & pro captu præsentium rerum usu receptum sit; ac uti sibi salutare institutum promovere cordi sit. Quod si diversum quid inde consequatur, istis imputatum iri. Penes eosdem esse huc reverti velint, an alio loco tractatus suscipere, quibus Rex facilem se præbiturus sit, exhibito justo procuratorio, veteri amicitia instauranda, quam Elector variis infestis conatibus ad hostilitatem usque hactenus sustulerit.* Ipsa propositia talis erat. *Uti legatorum admissio ex moribus gentium non semper uniformis sit, sed prout mittentium conditio, & merita, ipsiusque negotii indoles se habeat; ita & eandem variis modis fieri suevisse. Unde & Regem ante concessam audientiam legatis Electoris per deputatos nonnulla exponere necessarium duxisse, quod hi ab ejusmodi Principe venirent, qui hucusque non nisi hostem se gesserit. Quanquam enim Elector, cum de bello Polonico consultaretur, Regis fœdus ambierit, bellumque Polonicum suaserit, ac post non uno pacto ad auxilia se obstrinxerit: eum tamen post nulla idonea causa, aut necessitate, cum neutrarum partium esse liceret, à pactis discessisse, initis cum Regis hostibus in hunc velut communem hostem fœderibus, tracto quoque in societatem Rege Daniæ, & promissi auxilii spe obfirmato ad recusandam pacem; cui demum fœdus offensivum cum Leopoldo accesserit, provinciis Sveciciis in Germania in prædam destinatis. Insuper Polonis prædonibus transitum in Svecicam provinciam concessum: instrumentum bellicum è Pillavia abreptum; impeditum, ne Inferiores Saxones Bremensi provinciæ auxilia ferrent: multa alia hostilia agitata. Regem tamen haut ideo amicitiam plane exuisse, sed literis Gothoburgo datis declarasse, gratum sibi fore ab Electore legatos cum idoneis mandatis mitti, tollendis suspicionibus, ac stabiliendæ paci. Ast interim non minus fœdus in Regem cum Leopoldo firmatum, asperis admodum verbis conceptum; instrumentum bellicum denuo in Pillavia ablatum; Frauenburgum expulso milite Svecico occupatum; graves querimonias hinc inde in Svecos sparsas, & velut in communes hostes auxilia undique excitata. Ex quibus quomodo colligi possit, Electorem in amicitiam, ac pacem cum Rege pronum? Quia igitur multum intersit, cum legato amici, an qualem se gessit Elector, hostis agatur, Regem adventantibus istis non potuisse non more inter gentes recepto per prævium colloquium privatim explorare animum mittentis, causam legationis, & procuratorium legatorum, antequam* 1658. *hi publice audirentur. Quo ipso eos haut quidquam exclusos intelligi. Neque vero se colloquium id expetiisse, ut privatim quædam expiscarentur, aut tractatus cum istis susciperent; sed ut constarat, amicum an hostilem animum adferrent, ac num forte ad contumeliam Regi faciendam, pro præsenti statu haut ferendam, an minus, venerint. Et cum Brunsvicensis, atque Hassica legatio, amicitiæ instaurandæ operam navatura, sibi adsistere voluerit, testis futura, qua fide negotium suscipiatur, eorum præsentiam nostros declinasse, velut Electoris dignitati adversam, & nullo exemplo. Cum tamen id tanti non sit, ut ideo laudabili proposito desistatur, nec aliquid quæratur æquitati, aut dignitati Electoris repugnans; nostris ista recusatione causam suam non parum suspectam reddentibus. Quia tamen isti ipsi legati hanc suam operam deprecati sint, velut parum gratam, ne à se remora negotio profecta videretur, Regem de horum præsentia ultro remisisse.* Isthæc ergo esse, quæ ex ipsis nostri audire noluerint. Quod si Rex intellexerit, Electorem ab hostibus ipsius sese disjuncturum, & per tractatus prioris amicitiæ reparationem quæsiturum sine mora nostris ad alloquium admissis id negotium suscipiendum. Sin minus, ac ubi ipsis ad isthæc tractanda plena mandata desint, in eorum arbitrio relinqui, num heic mandata ab Electore expectare velint, an vero in loco haut obnoxio, puta Chilonii, Slesvigæ, aut Hamburgi tractationem dicto modo perficere. De hoc ubi Rex intellexerit, protinus delegaturum plenis mandatis instructos, quæ opus sint in bonum statum reposituros.

Svecorū propositio.

§. 59. Ad hæc nostri Rensburgo paucis responderunt: *Mirum sibi videri, se ad colloquium invitari, postquam jam abierint; aut præproperi discessus se argui, culpamque malorum inde proventurorum sibi impingi; cum tamen ipsi non rogati quidem, haut tamen præter votum Regis ab Electore, istius cognato, & vicino missi ejusdem alloquio potiri non potuerint. Unde sibi necessitatem impositam discedendi, quod viderint, non alio se loco quam aperti hostis legatos haberi. Electorem sane nil aliud, quam pacem & pristinam amicitiam quærere, cui promovendæ ipsi parati sint, eoque fine Hamburgi mandata Electoris expectaturos, de quibus ipsis significaturi sint.* Hamburgo dehinc nostri prolixiores literas ad delegatos regios dederunt, quibus priorum literarum brevitatem excusabant velut in itinere

Nostrorum responsum. 25. Jun.

30. Jun.

1658. scriptarum, & qvod Rex pro sua prudentia prolixum responsum ab ipsis non expectarit. Ac parum decorum, se ab auditione exclusos multa scriptione causam, & dignitatem Electoris prostituere. Sed satius visum Electoris mandatum Hamburgi expectare, qvod negotii gravitas reqvireret id ita propere haut abrumpi, saltem ut conscientiæ consulatur. Sed nunc majus operæ pretium se facturos videri, si absqve mora Berolinum se conferant, unde ipsis sententiam Electoris sint expondituri. Cæterum *circa missam ab istis propositionem sibi in proclivi fuisse pleraqve objecta diluere, velut obscura, & ambigua, aut ab animo Electoris, & rei veritate abeuntia; qvæ non tam è sententia Regis, aut fida relatione eorum, qvi interfuerunt, profecta sint, qvam ab iis, qvi parum comperta narrarint, aut animos ita errore corruptos gesserint, ut neqve præterita meminissent, nec futura prospicerent, incerti num vetus amicitia novis rationibus, aut communis pax dissidiis præferenda sit. Sed qvia rei gravitatem, & integram Electoris conscientiam præ oculis habeant, visum responso ad ista in præsens supersedere, ac eadem Principis sui judicio relinqvere. De eo tamen non posse qvin moneant, qvod isti scripserint, Regem indulsisse, ne Principum legati colloqvio adsint, eoqve sibi causam discedendi hanc fuisse; de hoc Regis indulto sibi nil constitisse, ac literas Slippenbachii, legatosqve Principum nullam spem fecisse legitimam audientiam obtinendi, aut Regem sententiam mutaturum. Neqve vero à se adeo recusatam præsentiam legatorum, à qvorum Principibus Elector amica omnia expectet, aut amicum cum Regiis colloqvium, qvam qvod hocce eo loco, ac tempore susciperetur, ubi sibi aliqvid fraudi futurum, aut suspectum velut pro imperio obtrudendum foret. Id qvod nemini mirum videri debeat, se qvippe non venisse disceptandi causa, sed velut Oratores vicini Electoris pacis & amicitiæ promovendæ, venisse optante Rege, invitatos ministri ejus literis, fide publica, ac initio ad eum modum acceptos. Nec eo minus accessum ad Regem, ad qvem solum missi sint, negatum, qvod nulli antea Principis legato contigit. Discessum usqve adeo non properasse, ut ad extremam usqve horam declarationem super audientia expectarint, eam qvoqve rogaturi, si decorum fuisset.*

Acerbiores literæ. 5. Jul.

§. 60. His literis irritati delegati Svecici, Gottorpio non sine verborum acerbitate respondent: *Utiqve Regis fuisse arbitrii, qvomodo venientes ab amico non ambiguo tantum, sed plurimi hostilium comperto audire voluerit; ac eidem fas fuisse per delegatos qværere de scopo lubricæ legationis. Esse legatis per gentium jus suam securitatem, & dignationem. Esse tamen & horum, & eorum à qvibus veniant, suum officium, de qvo illius ad qvem mittuntur, utrum amice aut secus isti se gesserint, statuendi jus sit, ac ut sua qvoqve dignitatis ratio habeatur, nec præjudici qvid sibi creetur. Frustra ab istis postulari legatos promiscue audiendos sine prævia communicatione; cum more gentium receptum sit inqvirendi causa ad legatos mitti, imo eos, qvi à dubiis, & suspectis veniunt, non admitti, nisi idonea declaratione de adventus sui causa, alusqve edita. Unde qvod istis audientia pro præsenti rerum statu concedi non potuerit, nisi præmissa declaratione, id male ab iisdem detorqveri velut accessus sit denegatus; cum mandata exponere liberum fuerit, modo tali legatione digna facere voluerint; cui spectandum, non tantum qvid ipsi placeat, sed maxime qvid negotio conveniat, & ab eo ad qvem venitur audiri potest, & debet. Licuisse iis proponenda audire, & qvod par erat respondere; nec metum fuisse, ne operosis scriptionibus causa, & dignitas Principis implicaretur, cum omnia dextre interpretari, & ad amicum, atqve pacificum finem dirigere potuerint. Id cum obtentu mandatorum recusarint, facile intelligi, non tractatus ipsos, sed incongruo negotio intentos, qvod dextre explicare non poterant, abrumpere maluisse. Longe illos falli, qvod ad eum modum, qvo cum certis amicis agi solet, admitti voluerint; cum Regi inter ambigua & suspecta fas fuerit, providere, ne per inconsultam admissionem juribus, ac dignitati suæ præjudicium fieret; nec istis licuisse amicis tribus solita officia exigere, qvamdiu non constet de scopo legationis à Principe profecta hostium velut in communem hostem fœderato, ac hostilia multa pacto, ac perpetrante, ac ejus explicatio detrectetur.* 1658.

Addebatur multa stomachatio, qvod veritati haut litasse arguerentur circa ea, qvæ Electori ab ipsis objecta fuerant. Crescebat prolixitas scriptorum, prout odiorum magnitudo post expromtam publice hostilitatem glisceebat, qveis præter ea, qvæ ad rem faciebant, pleraqve infarciebantur nil nisi affectuum vehementiam apricantia. Ac nostri qvidem Berolini longo scripto, qvæ in propositione Regiorum objecta fuerant, confutabant, exposita genuina rerum serie, & demonstrata consiliorum, actionumqve Electoralium justitia, aut necessitate. Ad ea, qvæ Sveci circa jus legatorum adduxerant, reponebatur; *nonnullos qvidem paganorum qvondam dubitasse, num legatus ab hoste admittendus sit: sed Christi lege imbu-*

4 Aug.

tos

1658. *toe semper statuisse; esse rem sacram hostium legatos non repellere, qvo adpareat, in pacem nos qvam bellum esse promtiores. Sed invitatum, & receptum legatum non audire, apud cultas gentes inauditum esse. Ac ut detur hostes ipsos fuisse, qvod negene, eo ipso tempore Regium ministrum amice habitum, & qvoties placuerit audieum, qvo nostris alloqvium negatum fuerit. Neqve vero professum hostem statim habendum, qvi contra alterius invasiones per fœdera sibi prospexit; præsertim cum Svecus dudum eorum fœderum gnarus pacem, & amicitiam Austriacorum solicite ambierit. Non statim qvoqve seqvestrem se gerere, qvi legatum miserit, ut alterum ad pacem hortetur; multo minus id instar clarigationis habere; qvia legati dicturi sint, qvod ipsis injunctum fuerit, non qvod alius suspicari aut conjicere in mentem venerit. Frustra qvoqve a Svecis tradi, ex omnium gentium jure ac more admissionem legatorum pro captu mittentium, & negotiorum variari. Nam idcirca solennes duntaxat legationes obtinere, qvæ certis, & conventis cerimoniis fere constant, non circa promiscuas missiones. Sed nec inauditum esse aliqvando legatum recusare, sed legitime receptos non audire superbum esse, & ejus qvi cultiores mores non teneret, aut ignoret. Denique nec rationibus nec exemplis probari posse, legato congruere, ut privatim sibi commissa explorari patiatur, antequam ab eo, ad qvem missus sit, audiatur; aut aliis decorum esse, vi aut astu legatos inducere velle, ut secreta sua pandant aliis, quam qvibus, ut ea communicent, in mandatis habeant.*

5. Oct. Huic deinceps Svecici delegati aliud scriptum opposuerunt, qvibus priora fere repetebantur; sed passim exqvisita verborum acerbitate adspersa, & factorum interpretatione, qvam violenti affectus parere sueverunt, qvæ heic inserere lex historiæ non patitur; qvæ res, prout gestæ sunt, sine amore & odio referri contenta, num eadem rationi ac justitiæ congruant, cordato lectori relinqvit. Cæterum super jure legatorum pertendebant, audientiam nostris non negatam, sed dilatam: ac utiqve penes eos esse, ad qvos legati mittuntur, statuere, qvo modo hi admittendi sint, nixi potissimum autoritate Romanorum, qvi non hostium modo, sed & exterorum nationum legatos, qvibuscum nulla erat amicitia, in urbem, aut curiam non admittebant, sed extra urbem in Bellonæ, aut Apollinis ædibus audiebant. Eosdem qvoqve sæpe sociorum, cum à fide descivérant, legatos ab urbe, à finibus exclusisse: sæpe in curia acerbe reprehendisse, exire jussisse, decreta aliqvando & castigatione. Id præjudicium tamen nostri elevabant, qvod non qvævis Romanorum actiones ad normam rationis congruant, eoqve à meliora edoctis in imitationem trahendæ non sint: ac eosdem gliscente cum opibus superbia, qvi socii antea æqvali jure fuerant, in subjectorum fere loco habuisse, qveis multa indigna perpetienda fuerint, aliis haut obnoxiis neqvidqvam toleranda. Diffusum qvoqve fuit illud certamen ad utriusqve Principis ministros Hagæ residentes, qvorum Copesius Svecos ob negatam legatorum admissionem violati juris gentium libello apud Ordines Generales exhibito arguebat; Appelbomio Sveco id negante, adductis recentibus exemplis Comitis Aurspergii, qvem per aliqvot menses Hagæ hærentem Ordines inauditum dimiserint; Susæ Macedonis Lusitani, qvi post aliqvot demum menses admissus sit; & Petri Spiringii ablegati Svecici, qvem, dum circa ejus admissionem Angli tricantur, mors occuparit. 1641. 1651. 1652.

§. 61. Dum nostri apud Svecum viam paci reducendæ incassum qværunt, à Moguntino, & Saxone nomine Collegii Electoralis Berolinum venerunt legati Petrus Jacobus Ebelbachius, Joannes Fridericus Burckersrodius, Philippus Christophorus Franciscus Weingartius, & Hermannus Wolframsdorfius; qvibus & ad Poloniæ Regem super eodem negotio proficisci injunctum erat. Hortabantur isti Electorem ad promovendam inter Svecos, & Polonos pacem, ne inde Germania qvoqve bello implicetur. Ad qvæ iste prolixe exponebat, qvid circa pacem servandam, aut reducendam egerit, & uti in se nil desiderari passus sit, additis qverelis, qvomodo legati sui à Rege non auditi, ac indigne habiti fuerint, & qvam alte penetrantia Rex Electorum legatis responderit, nil sane amici spirantia. Unde & alia, eaqve efficaciora pacis tuendæ consilia ab Electoribus arripienda sint, ac ut Imperium sibi adversus Svecorum invasionem caveat; simul electionem properandam, & Svecis militantes Principes, aliosqve illustri loco natos avocandos. Cæterum jamante Elector ad collegium scripserat, ut Svecorum transitus in Poloniam inhibeantur, qvibus demum bellum in Germaniam sit pertrahendum; simul auxilio ipsum adversus violentiam Svecorum sublevent. Qvi de stato Circulorum milite in ipsius usum expediendo spem faciebant, sane lentam, nec pro periculi magnitudine. Moguntinus tamen suo in eum casum auxilio promisso ostendebat;

Collegii Electoralis legatio 30. Jun. Ebelbach. Burckersrode. Weingarten. Wolframsdorf.

1. Maii.

1658. debat; sibi haut persvaderi, Electorem, armis probe instructum, societate Austriaca subnixum, hac rerum facie à Sveco ultro invadendum, cui jam antea Moscus, & Polonus incumbant; ac ista sine dubio spargi dissimulandis Svecorum destinatis alio spectantibus; nisi qvod habeat Elector, qvare in Borussia probe sibi caveat.

Svecorum destinata erumpunt. §. 62. Enimvero etsi maximam offensam adversus Electorem concepisset Rex, ut etiam pronuntiaret; nunqvam sibi, aut filio suo ab eo Principe amici qvid expectandum: qvare tamen tanta asperitate adversus istius legatos uteretur, isthæc qvoqve causa suberat, ut Danorum suspiciones averteret, ne forte in se fabam cudi præsentirent. Unde & Sveci dissiminaverant; se per Stetinum in Borussiam ituros, Vistula Dirschaviæ superato; ac jam aliqvot turmæ in vicinis Marchiæ locis hospitia ceperant. Ac sane cum Rex diutius in Dania subsistere, aut suos otiosos relinqvere non posset, eoqve in hostilem terram penetrandum foret, omnes judicabant, Electorem toto impetu invadendum, ut vel uno ictu prosterneretur, vel ad resumendas istius partes compelleretur, uti antehac in Borussia factum erat. Non enim verosimile videbatur istum in Borussiam se conjecturum, tam validis inimici copiis à tergo relictis. Ac Rex magna cum animi commotione apud legatum Belgicum de Electore verba fecerat. Sed post cum Svecica classis Chilonii convenisset, eiqve miles imponi cœpisset, opinio surgebat exercitum navi in Borussiam trajiciendum, ne itinere terrestri sumto Germania nimium offenderetur. Unde & Poloni acriter instabant, ut is conatus impressione in Holsatiam præverteretur. Contra Electori satius videbatur itidem in Borussiam vertere, Svecisqve ibi occurrere; qvo fine suos jam Oderam transire jubebat, excito qvoqve Montecuculo, & Czarnecio ad

16. Aug. Noteziam flumen stativa habentibus, ut & ipsi in Borussiam properarent. Sed mox præter opinionem literæ à Regi Daniæ nuntiiqve veniebant, anxie auxilium adversus improvisam Svecorum irruptionem in Selandiam implorantes. Re protinus in consilium adducta, omnibus placuit, Danum non esse deserendum, qvod non solum Electoris magnopere intersit, ne Svecus Oresunda, insulisqve Danicis, simul Glucstadio potiatur; sed & ipse ex fœdere teneatur Regi Daniæ tanqvam Principi Imperii, qvi & in Holsatia Germanica provincia invadebatur, subvenire. Ea cum sententia staret, protinus exercitus cis Oderam revocatur, simul Wreickius ad Montecuculum mittitur, ut is sine mora in Holsatiam tendat, qvod omnibus ad Mare Balticum sitis servitium immineat, si Svecus Dania potiatur; nec in minore periculo utramqve Saxoniam versari, si eidem munitiones Danicæ ad Albim cedant. Se cum eqvitatu præcursurum, ut sparsos per Holsatiam opprimat. Nec bis ad eundem lapidem impingendum, ut sociorum cunctatione Dania Svecorum libidini exponatur. Non tamen nisi associantibus sese Cæsareis iturum. Qvod si Montecuculus annuat, ad Czarnecium qvoqve proficisceretur, qvo is cum qvatuor millibus Husarorum seqvatur. Belgis qvoqve de isthoc consilio significatur, addito hortatu, ne Daniam in tantis angustiis destituant; Sed qvi jam antea decreverant Dano ex fœdere assistere, ut tamen ideo cum Svecis bellum non sumerent; cum inter gentes moris sit socio auxilium ferre adversus alium, qvicum ideo hostilitas non contrahatur. Unde hi per legatum Isbrantium Electori ultro significabant, se classem in Oresundam missuros, hortati ut Elector strenue negotio manum admoveat.

Legatio ad Cæsarem. §. 63. Ad Cæsarem qvoqve protinus de Daniæ periculo scribitur, ut junctis copiis auxilium acceleretur. Simul Fridericus Jena Viennam mittitur, ut pluribus exponat, qvid Svecus denuo in Daniam, & Holsatiam tentaverit, insuper habita Westphalicæ juxta, ac Danicæ pacis sanctimonia; ac si contingat Daniam sub jugum redigi, ac Svecum dominio Maris Baltici exasse potiri, idem fatum Cæsarem, Electoremqve mansurum, veteribus Svecorum destinatis effectui dandis. In Dania Svecum non solum vires maritimas insigniter aucturum, sed & hiberna ibi capturum, magna supplementa è Germania contracturum, exercitu intra loca pinguia, ac tuta probe curato, ferratoqve, ut proximo vere terra mariqve formidabilis Germaniæ se sit infusurus, nullibi occurrentibus idoneis copiis, qvæ tantæ moli obsistant; præsertim cum is non paucos ex Imperii Ordinibus delinierit, & in multis conspirantes secum Galliæ rationes haberet. Electorem qvoqve ob fœdus cum Cæsare, ac Polono initum à Sveco hostem haberi, data occasione infesta expromere haut omissuro. Daniæ Regem, Holsatosqve auxilium implorare, qvod Cæsar ex officio, ac ipse per peculiare fœdus præstare teneatur, præter communem pacis publicæ præstandæ obligatio-

1658. gationem. Salutem Cæsarearum, atqve Electoralium ditionum ulteriores tergiversationes non amplius ferre, aut ut facultas magis sese confirmandi indulgeatur ei, qvi apertum jam hostem se ferat, ac oppressa Dania firmatis viribus terribilis adventurus sit, ipsorum rebus interim in pejus ruentibus. Unde summam ratinnem subegisse hosti qvantum possit noxæ inferre, ipsiusqve conatus, ac progressus interrumpere. Et qvia nunc, dum Selandia invaditur, ejus vires divisæ sint, & pax publica violata Holsatis hostiliter habitis, Electorem ista omnia Montecuculo demonstrasse, qvi Berolinum adproperans ipsum ad accelerandam expeditinnem instigarit, Cæsareis copiis ad Oderam contractis. Unde Electorem cum eqvitatu præcurrisse, Montecuculn, & Sparrio cum peditatu insecuturis. Ac dubium non esse, qvin Cæsar nihil eorum omissurus sit, qvæ perseqvendo huic negotio tam egregia occasione sint necessaria. Idem de Carnoviensi cvnqve causam overe jubebatur, post tot pollicitationes adhuc infecta; qva actione Elector sit cessurus, si comitatus Regensteinensis absqve onere, ac centena uncialium millia è salinis Polonicis, aut Silesiæ tributis repræsententur: sin minus, malle se actionem sibi salvam retinere. Addebantur monita de exasperandis edictis avocatoriis, acut ad singulos Principes scribatur, qvo qvisqve suos è militia Svecica retrahat: simul Svecici delectus per Westphaliam impediantur. Tum ut Cæsar conventum Deputatorum Francofurti dissolvat, ubi Mnguntinus omnia suo ex arbitrio agat, prævia cum Gallis, Svecicisqve ministris communicatione; ac satius fore conventum omnium Ordinum indici. Deniqve ostenderet, Electorem hactenus perspexisse, Anglos juxta, Belgasqve ab Austriacis partibus abhorrere, qvod Cæsar Protestantes ita acriter perseqvatur; unde istos religioni sibi ducere consilia, viresqve suas firmandis Austriacis impendere, è qvorum victoria suis sacris exitium immineat. Belgas qvoqve nunc Electorem hortatns, ut hac occasinne id negotium diligenter agat; qvod alias amicitia ejus, abs qvo religio premitur, sibi non possit non suspecta esse. Sane citra hoc in Belgio, ac apud Anglos nil fructuosi pro partibus Austriacis effici posse: cum contra Sveci colore tuendæ religionis apud Cromvellum maxime se jactarint, qvem & Gallus eo ipso in societatem suam pertraxerit, qvod Protestantibus intra regnum suum plenam sacra sua exercendi libertatem relinqvat. Addebatur de congerenda annona, & ut cnpiæ Cæsareæ in Bohemia hærentes propius ad fines accedant, paratæqve itineri sint, ubi res exigat. Qvia etiam supremum belli imperium Electori delatum erat, scriptum diploma eo nomine à Cæsare petebatur, ut res ab isto majore cum autoritate geri, & ab eodem cum Ordinibus circa negotia ad hanc expeditionem facientia tractari posset. 1658.

§. 64. Viennæ gratum admodum erat ab Electore expeditionem in Holsatiam susceptam, ac in ipsam Daniam, si fieri posset, penetrari optabant. Judicabat etiam Curtius Comes, Electori prospiciendum, qvomodo Magdeburgensem urbem in potestate haberet. Edicta qvoqve avocatoria Electori promulganda transmittebantur. Tum peculiariter ad illustres familias scribebatur, ut suos è militia Svecica revocent. De conventu Deputatorum cum Bavaro, & Saxone communicandum; ac sibi qvoqve verendum esse, ne Moguntinus directorium in dictaturam vertat, ac multa molesta misceat. Cnpiæ qvoqve ex Hungaria excitæ per Moraviam, & Bohemiam disponebantur ad decem millia, si opus foret Electori subventuræ. Glogoviæ annona congesta è sententia Ducum dispensanda. Haut par successus Carnoviensi negotio erat, qvod Cæsar circa Comitatum Regensteinensem, Brunsvicensem, Domum offendere nollet, renitente qvoqve Curtio Comite ob generum suum Tettenbachium, ejus Comitatus tunc possessorem, fidelem vasallum amoveri posse negans. Et qvæ offerebantur centum octoginta uncialium millia è Salinis Welitziensibus ad Cracoviam Electori haut satisfaciebant, velut incerta, & qvia Elector utiqve terrarum qvid cupiebat. Unde satius visum id negotium ad commodiora tempora seponere. Sane Carnoviæ restitutinnem præcipue impediebant sacerdotes subinde ingerentes; haut tutum esse, tam potentem Principem Evangelicum in media Silesia pedem figere, reliqvis Ordinibus animus præsidiumqve daturum. Et statim atqve Viennæ audiebatur, Belgas in Svecum auxilia decrevisse, majores spiritus sumebant, ac in hoc negotio durinres se exhibebant. Circa sacra Protestantium in ditionibus Cæsareis Jena demonstrabat; *esse rem ab omni ratione, & humanitate alienam, homines in carceres compingere, fame torqvere, aut aqva & pane alere, per milites in templa rapere, ut Missæ intersint, ubi præter obscurum murmur, & gesticulationes nihil*

Viennæ aula.

1658. *nihil percipiant. Etiam liquidæ veritatis dogmata tali modo pravè doceri.* Ac sanè non omnes ministri Cæsarei sacerdotum immanitati favebant. Unde Cæsar declarabat; se impedimenta, qvæ exercitio Augustanæ Confessionis in Silesia injicerentur, ignorasse, ac ideo jussisse in id negotium inqviri, ac prout idem deprehenderit, remedia adhibere haut omissurum. De extero iis, qvæ pace Westphalica convenerint, firmiter inhæsurum, haut permisso, ut Augustanæ Confessionis consortibus in Silesia adversus ista molestiæ qvid inferatur. Judicabat Jena, decretum hoc etiam ad scholas porrigendum, qvarum licentiam è templorum concessione Silesii conseqvi debere arbitrabantur. Sed Curtius negabat, Instrumentum Pacis ejusmodi extensionem ferre. Dabat præterea Cæsar fidem, ad peculiares cum hoste tractatus se haut descensurum; sed si de pace moveatur, ad communem sociorum conventum rejecturum, eadem ab Electore stipulatus.

Super enervando fœdere Rhenano agitata. §. 65. Sed & ne fœderis Rhenani consortes in favorem Sveci, qvi & ipse ei nomen dederat, qvid susciperent, curæ erat; cui fœderi Elector adscribi noluerat, qvod idem cum Austriaco fœdere simul consistere non posset. Unde Elector ad socios ejus fœderis non sine querela scribebat, ne id ratum habeant, aut ex eo Svecis qvidqvam auxilii præstent; legibus Imperii repugnare arguens, qvod per id nil auxilii ab ejusdem Reipublicæ membris ferendum sit, si maxime ipse à Svecis in Pomerania, aut Marchia invadatur. Eadem à Cæsare per literas sociis ejus fœderis ingerebantur. E qvibus Monasteriensis, ac Trevirensis declarabant, id sese haut ratum habituros. Ac sane ipsi cordatiores Gallorum id fœdus inter ludibria habebant; qvod arduum nimis sit tot Principes conditione, sacris, rationibus diversos in unam sententiam conspirare. Ideo autem tanto strepitu id fœdus jactabant, ut Cæsari scrupulum injicerent, ac vulgus in Gallia crederet, à suis legatis ingens operæ pretium Francofurti factum, ac tantam pecuniæ vim gratis ibi haut profusam. Ad Brunsvicenses Duces à Cæsare mittebatur Comes *Nothaft.* Nothaftius, hortaturus, ut isto fœdere absistant, per qvod Svecus speraritprovincias suas Germanicas, ubi in bellum eruptum sit, protegere. Sed qvia Saxoniæ summum periculum sit enasciturum, subacta per Svecos Dania, atqve Holsatia, nec vero simile sit Principibus Germaniæ, cum id fœdus inirent, in animo fuisse ista destinata fulcire, & ad proprium exitium viam munire; igitur ex eo fœdere nil in favorem Sveci præstarent, aut ei plane renunciarent. Enimvero istis Ducibus decretum erat Sveco qvidem nihil auxilii ferre exseqvendis destinatis in ipsorum qvoqve damnum redundaturis. Unde & fœdus Rhenanum firmaverant, sed multis adjectis conditionibus, qveis ejus executio in longum extraheretur. Et cum Sveci pactum adjectum concepissent, ut istud fœdus in Electorem dirigeretur, idem adspernati fuerant. Haut eo magis tamen Duces nolebant Svecorum hostes in vicinam sibi provinciam penetrare, ne suis inde ditionibus periculum crearetur, aut ipsi alieno bello implicarentur. Unde iidem Electorem per literas à perseqvendo Sveco dehortabantur, saltem ne in Bremensem provinciam arma verteret. Eam rem cum Elector ad Cæsarem referret, hic, ut ad fœdus istud dissolvendum omni ope secum incumbat, istum hortabatur. Cui ab Electore responsum: *navaturum se operam in eam rem apud Brunsvicenses, & Cassellanum: sed metuere ut multum proficiat, antequam Cæsar Evangelicos in ditionibus suis akter habeat, ac omissis persecutionibus libere ipsos Numen suo ritu colere sinat. Eqvidem à sua modestia abesse Cæsari leges dictare. Subigi tamen per devotum studium, qvo ad promovenda ipsius commoda feratur, ut amica animo eidem significet; male Austriacæ Domo rationibus consuli Evangelicis civibus tantopere pressis, ac libertate sacrorum exutis. Esse utiq; istos ei Domui promtissimo obseqvio addictos, qvibus si Cæsar circa istud, qvod aliàs ab humano arbitrio pendere non debet, satisfacere velit, plus lucraturum, & suæ Domus hostibus gravius damnum illaturum, qvam multorum præliorum victoriis; Et hac una via plus fidorum amicorum, & sociorum sibi pariturum, qvam qvibusvis aliis beneficiis, aut ullis verborum blandimentis. Nec esse qvod Cæsar de sincera fide, & obseqvio civium suorum Protestantium dubitet, aut qvod minus promte pro ipso bona & sanguinem profusuri sint; inter qvorum scita vel id præcipuum sit, sane ad Principum favorem ipsis conciliandum qvam efficacissimum, qvod immotum obseqvium, & incorrupta fides sit præstanda Principibus etiam asperi ingenii, ac diversa sacra professis. Et si qvid alicubi turbatum sit, ejus causam ad sacra hautqvaqvam referendam. Idqve recentissimo Gallia exemplo constare, ubi Rex ipse Reformatis testimonium exhibuerit, hos immota in ipsum fide egisse, spretis rebellium sollicitationibus. Unde & Cæsa-* 1658.

rem

1658. *rem ista moderatione studia Protestantium Ordinum, ac sinceram exterorum amicitiam pigneraturum.*

Ab Ordinibus Imperii nil Electori sperandum.

§. 66. Porro de sua expeditione Elector præcipuis Ordinum Imperii significabat, addito petito, ut copiæ Circulares in promtu habeantur ad auxilium sibi ferendum. Ad qvæ Moguntinus; se visurum, qvid utrique Saxones facturi sint Trevirensis: qvod à toto Imperio statuendum sit, ei se non defore: ac capta ab Electore consilia sibi magnopere probari. Coloniensis; alios præeuntes secuturum; parum tamen posse, qvippe Leodiensium turbis distractum. Bavarus: propius sitis districtibus manus prius admovendas: interim se cum Salisburgensi consilia collaturum. Augustus Administrator Magdeburgicus, Augustus Dux Brunsvicensis, Wilhelmus Landgravius Cassellanus laxioribus verbis de studio suo testabantur. Saxoniæ Elector: expectaturum, qvid Inferiores Saxones facturi sint. Omnes tamen Svecorum acta improbare, ac multi aperte Electoris mascula consilia laudibus ferre; sed nemo arma parare, aut alterutri in auxilium sese accingere. Scribebant *13. Dec.* inde ad Electorem legati Principum fœderi Rhenano addictorum, ut terris suorum sociorum parcat, nec qvid molestiarum bello solitarum ipsis inferat. De qvibus literis velut importune, & satis pro imperio scriptis Elector apud Cassellanum graviter qverebatur; ac Electorales Consiliarii non sine acrimonia respondebant: Non competere istis, qvamdiu Imperio caput sit, ejusmodi decreta Electori mittere, ei præsertim cui libertatem Ordinum defendere semper cordi fuerit, qviqve adeo minime omnium meritus sit, ut sibi ejusmodi scriptione molestia facessatur à ministris Ordinum; de qvibus non constet, qvousqve eorum mandata porrigantur. Et Electorem etiam ipsis non monentibus facturum, qvæ personam, qvam in Imperio gerat, deceant.

Cum Gallo super expeditione in Svecos acta.

§. 67. Cæterum decreta in Svecum expeditione Elector Brandio injungebat, ut Gallis demonstraret; qvæ Svecus nunc moliatur Galliæ rationibus haut congruere. Cum enim Galli semper jactent, sibi cordi esse pacem Germaniæ servari, ac ut Protestantes inter se conjuncti agant, neminem præter Svecum in culpa esse, ut præsens distractio exstiterit, brevi plus dissidiorum datura. Nec Electorem studium in Galliam exuturum, si hæc Sveco isthoc 1658. in bello nil auxilii ferat, ac contra sibi à Svecis tantum non vi in arma pertracto adsistat. Id si negent Galli, eos sibi ansam præbere, abdicata ipsorum amicitia arctius invisæ iisdem Domui sese innectendi; nec deinceps vitio sibi dandum, si qvid fecerit veteri amicitiæ parum qvadrans, postqvam isti se destituto hostes ipsius firmaverint. Peculiariter autem circa auxilia à Cæsare in Flandriam non mittenda Brandius demonstrare jubebatur; uti Elector Francofurti eam rem nulla dissimulatione egerit, operam qvoqve daturus, ut ea promissa serventur, sed ea lege, ut Galli vicissim præsentes Svecorum actiones aversentur, ac subsidia sua hisce detrahant, & Electoris armis faveant. Alias facile ipsos rationem subducere posse, istum sui status rationes haut eversum, nec illos rejecturum, in qvibus plus præsidii, qvam in Gallis, sibi positum sit. Et qvia multi è Gallicis ministris sint, qvibus præsens istius aulæ moderamen displiceat, ad bella alenda tendens, Brandius hisce ostenderet; Galliæ interesse, Svecos in causa injusta haut fulciri, ac potius ad amplectendam pacem compelli: alias istam in Germania præsertim fidem suam plane decocturam, velut cui bella ubiqve serere artificium sit. Inde per literas Gallis exponebat Elector causas auxilii à se Dano lati. *25. Oct.* Hostilem Sveciæ Regis animum ostensum negata legatis ipsius auditione. Arma Dano injuste illata non in Dania solum, sed & in Holsatia, cui è legibus Germaniæ tutela debeatur. Domum Brandenburgicam Daniæ antiqvissima necessitudine junctam, eidemqve jam olim in Holsatiæ successionem jus qvæsitum. Svecum cupidinem ipsius ditiones absorbendi multis indiciis prodidisse. Armis suis nil aliud spectari, qvam ut se, amicosqve adversus aliorum injurias tueatur, ac fidam pacem asseqvatur, cui instituto Galliam fauturam spes sit. Ad ista Galli ingens desiderium præ se ferebant amicitiam Electoris conservandi, etiam plus solito, & non sine ambitione, qvo diffidentiam inter hunc, & Cæsarem sererent; qvem & saltem post pacem Polonicam partibus Austriacis abstrahere studebant. Testabantur qvoqve se non invidere Electori conservationem, & securitatem suarum ditionum; ac neminem ausurum postulare, ut hic neglecta sua salute in gratiam Galliæ Austriacum fœdus deserat, præsertim cum jam orbi pateant noxia Svecorum consilia, & qvid artium adhibeant opprimendis suis vicinis. Nec dissimulabant, post electionem

Lll

1658. nem Cæsaris amicitiam sibi cum Svecis frigidius cultam ob horum ferociam, minas subinde spargentium, velut ipsis semper in proclivi sit pacem cum Austriacis habere. Ac sibi examussim constare, qvid Bioernclovius cum Volmaro locutus sit. Eo magis viam dispicicebant, qva prohiberent, ne Electoris cum Austriacis amicitia radices ageret. Mazarinus etiam super expeditione in Holsatiam declarabat: *Galli arationes facile tolerare, qvod Elector arma in Svecos arripuerit, rebus suis in tuto collocandis, ac promovenda paci, ac ut Danus injusto bello petitus servetur; nec ista à se in malam partem capi. Galliam qvoqve non repugnare, qvo minus Elector rem gerat; nec Sveco auxilia missuram, qvamdiu is novas turbas serat. Electori tamen vicissim cura fore, ne Austriacorum potentia gliscat; at pro autoritate sua Cæsari dissvasurum, ne auxilia in Flandriam mittat, haut obscure insinuans, ubi id fiat, Clivicas forte ditiones belli theatrum fore. Saltem si Cæsar neglecta capitulatione militem eo mittere velit, Elector ei transitum per Clivicas terras ne indulgeat, qvod & alii ad Rhenum Principes facturi sint. Ac optandum Galliæ, Svecos aliqvamdiu inter angustias res luctari, modo Cæsari per id tantum negotii facessatur, ut auxilii Hispano ferendi oblivio subeat.* Petebat tamen Mazarinus id responsi silentio premi, ne Svecis innotesceret, qvibus suspicionem injicere nolit. Idem qvoqve ostendebat, Electorem Galliæ non mediocriter obstrictum, utpote qvæ à Svecis, & Neoburgico impense qvæsitum fœdus offensivum recusaverit, ne qvieti Germaniæ, & Electoris rebus id fraudi foret. Et optare Galliam Svecos in ordinem redigi, retusis eorundem consiliis altius penetrantibus. Qvod si Electoris cum Cæsare amicitiam dissui contigerit, se ipsum cum Svecis in gratiam non sine ejusdem emolumento reducturum. Qva de re firmam spem conceperat, postqvam Sveciæ Rex confirmasset, se pacem cum Polono conclusurum, ac Borussiam redditurum, etiam ubi in futurum secunda rebus suis fortuna adflaverit, ea lege, ut Gallus à Polono ipsi circa titulum, & pecuniam satisfieri curet, ac ut Polonicum diadema neqve Austriaco, neqve Mosco conferatur, nec restituenda à Svecis Borussiæ oppida Cæsari tradantur. Qva declaratione Galli valde lætabantur, ac sperabant viam sese inventuros Polonis, atqve Austriacis dissociandis, ac inter se collidendis, Sveco insuper Austriacis immisso; simul ut Elector pacto Brombergensi parta retineret, ac Austriaco vinculo exsolutus cum veteribus amicis in gratiam rediret. Dubium tamen erat, 1658. num Svecus serio rem ageret, ac non potius tam mollia proponeret hostibus in soporem dandis, & extrahendo tempori, ut Dano opprimendo spatium foret. De cætero facile agnoscebant Galli, non potuisse Electorem defugere, qvin arma in Svecos arriperet, ac prudenter eum fecisse sede belli à suis terris dimota. Nec tam id spectabant, qvid jure aut injuria factum argueretur, qvam qvid prudentiæ regulis, qvalis rempublicam tractantibus in usu est, congrueret, velut Svecorum juxta, atqve Austriacorum destinata non tam Christianæ pietatis incrementa, qvam aliorum oppressionem; & dominatum spectarent. Sed & nulla Svecis è Gallia pecuniæ spes, cujus amor Mazarinum valde urebat, ut ideo pluribus se bellis immergere defugeret; eoqve Electori à Gallis in Clivia nihil metuendum erat. Ast Elector mentem Gallorum explorasse contentus, inutili amicitiæ Gallicæ ostentatione sociis suspicandi ansam præbere nolebat. Unde cum intellexisset Blondello injunctum, ut ipsum in expeditionem Holsaticam seqveretur, per suos id modeste dissvadebat, velut Cæsareis peculiarium tractatuum suspicionem præbiturum; qvod & aliis ipsum comitari cupientibus negatum sit. Qvod si tamen qvid habeat alicujus momenti, Hamburgum se conferret, ac de eo per literas sibi communicaret. Ast iste Berolino discedens minas jaciebat, Gallos pacem inter Sveciam, & Poloniam conciliaturos, excluso Electore. Unde Elector diligenter ad Joannem Casimirum scribebat, ne id fieri permittat, velut ruinam Poloniæ post se tracturum, cum nec Cæsari, nec sibi aliqvid in Svecos hostilitatis sit, nisi ob Poloniæ conservationem.

§. 68. Ast ista expeditione suscepta, amicitia cum Anglis, qvæ per inania hactenus blandimenta utcunqve culta fuerat, plane expirabat. Et cum paulo post Olivarius Cromvellus fato functus esset, de morte ipsius Slezero Electoris ministro pro more haut significabatur. Rationes jactabantur; qvod Elector non nisi hostis præsentis ipsorum status haberi qveat, velut qvi nunqvam favorem in Stuartos exuerit. Eundem subsidium pecuniarium petiisse, & tamen Slezero mandata non dedisse in ullas conditiones solidi qvid habentes se obstringendi, non sine manifesto ludibrio. Nec dissimulare se posse offensam, qvod Elector ad sumenda in Svecos hostilia induci se passus fuerit, insuper habitis

Cum Anglis ab...

1658

bitis legati Anglicani hortatibus. Unde visum Electori Slezerum inde revocare, alias negotiis prave gestis, & familiari cum legatis Svecicis conversatione malæ fidei suspectum. Qvi & mox cum majores sumtus, qvam pro modo assignati stipendii fecisset, magno ære alieno conflato clam ex Anglia facessebat, ac causæ suæ diffisus ad Svecos se conferebat.

18. Dec.

Electori tamen, anteqvam de istius discessu intelligeret, haut eo minus literas scribere placebat ad Richardum Cromvellum, super Svecis multa qverentes; qvi cum studio in puriora sacra propaganda, aut tuenda favorem captare sueverint, earum professione multa indigna commiserint, iisdemqve plurimum noxæ intulerint. Eorum qvippe armis Protestantes per Poloniam in miserrimum statum conjectos: Ragozium in exitium præcipitatum, Curlandiæ Ducem cum tota familia oppressum, & in custodiam datum, Daniæ Regem contra pacem per Richardi patrem conciliatam nulla idonea causa armis obrutum, omnes eorundem sacrorum consortes. Tum & istos acerbo odio in Reformatorum sacra ferri, ereptâ hisce Elbingæ libertate, qvam Catholici concesserant; qvod odium & apud Protestantes per Germaniam pertinaciter alant. Unde nec istis prodesse debere favorem religionis, qvam verbis profitentur; nec sibi obesse, qvod istorum iniqvitas necessitatem attulerit arma cum Austriacis conjungendi ad sua in tuto collocanda, & oppressam injuste Daniam vindicandam. Neqve enim ea arma ad eas lites pertinere, qvæ Austriacis cum aliis intercedant, nec iisdem animum esse fines suos proferre, aut commercia turbare; sed ex officio provincias Imperii tueri, & vicinum Regnum servitio eripere, nullo puriorum sacrorum periculo, qveis Sveci ipsi per hactenus gesta, istorum scitis plane repugnantia, maximam plagam intulerint.

Expeditio in Holsatiam.

§. 69. Cæterum Elector anteqvam in expeditionem abiret, Joannem Georgium Anhaltinum Principem, qvi nuper militiam Svecicam abdicaverat, Marchiæ gubernatorem constituit. Inde ad Meclenburgicos Duces præmittitur, qvi innoxium transitum peteret, velut indeclinabilem, exactam militis disciplinam pollicitus. Etsi post graves qverelæ à Duce Gustavo Adolfo super nostri militis petulantia moverentur; qvas Elector excusabat annona haut tempestive præbita, ac damnum reparatum iri, si is arma in Svecos jungere velit. Elector porro Berolino progressus cum suo eqvitatu, & ter mille Cæsareis eqvitibus præcurrere instituit, peditatu modicis itineribus secuturo.

1658.
6. Sept.

Ejus exercitui Duces superiorum graduum tunc erant Otto Christophorus Sparrius, Georgius Dœrflingius, Joannes Georgius Princeps Anhaltinus, Joachimus Rutgerus Goltzius, Albertus Christophorus Qvastius, Georgius Adamus Pfulius.

Dœrfling.
Qvast.
Pfuel.

Apud Parchimum copiæ lustrabantur.

14. Sept.

Wittebergæ oppido Meclenburgicæ Elector edicto causas hujus expeditionis publicabat.

17. Sept.

Ubi Trittoam perventum esset, Sporckius, & Pfulius cum valida manu præmittuntur inhibituri, ne Sveci uti cœperant Holsatiam incendiis vastarent; sed qvi audito fœderatorum adventu mature trans Eidoram fluvium concesserant, ut non nisi duæ istorum catervæ, una centum viginti eqvitum, altera septuaginta, intercipi possent.

Sporck.

Spes fuerat Electori, sese Svecicas legiones intra Eiderstadiensem tractum interclusurum, aut ad pugnam conferendam compulsurum. Sed Sulzbacensis duarum dierum spatio antecepto magna cum diligentia Friderichsuddam se receperat. Slesvici è captivis cognitum, tribunum Ostenum cum eqvestri legione Tœnningam versus se recipere.

von Osten.

Huic intercipiendo Pfulius immissus cum mandatis, ut Svecos sub ipsum oppidum intra machinæ jactum perseqveretur. Qvem & sub munitiones usqve oppidi recedentibus instantem displosæ è vallo machinæ demum stiterunt. Husumi ad Electorem à Friderico Duce Gottorpiensi accessere Levinus Nicolaus Moltkius, & Ludovicus Asseburgius, qvi proponebant: *Ducem toto hoc bello extra partes egisse, paci tantum conciliandæ vacantem: inprimis Electori semper amicum se exhibuisse. Nunc magno cum dolore intelligere, ditionem suam tanto exercitu inundari, cui parci petebat.*

1. Oct.
Cum Friderico Holsatiæ Duce actа.
2. Oct.
Moltke.
Asseburg.

Eis responsum: *qva Elector hoc instituto qværat Duci grata potius qvam molesta esse debere. Nam postqvam Svecus abrupta pace qvid appetat, toti Orbi ostenderit, ipsa qvoq; Holsatia affectata, vim fuisse opponendam, qvo sua cuiqve salva maneant. Qvæ destinata Ducem consilio, & opera promovere par sit.* Addebantur qverelæ ob nonnullos ad Tœnningam machinis necatos, aut sauciatos. Holsati repetitis prioribus negabant hanc expeditionem viam esse Svecos ab instituto suo avertendi, pacemqve constituendi. Ac si maxime Electori fas sit in Holsatia tanqvam Imperii provincia Dano assistere; tamen nullo jure eum in Slesvicensem Ducatum progredi, qvem ipse à nemine mortalium recognoscat: unde ut sua

1658. ſua portio ab oneribus belli immunis relinqvatur petere. Tœnningæ machinas terroris tantum cauſa diſploſas, ac Oſteni turmas ſibi à Sveco pro pedeſtri legione permutatione adqviſitas. Noſtri contra neceſſitatem hujus expeditionis ingerere, ac Electoris laudabile ſtudium extollere illos Germania dimovendi, per qvos nemini hactenus ſua qviete poſſidere licuerit. Neqve vero Ducem hoc bello medium ſe geſſiſſe, cum Svecos omni ſubſidio levaverit, attritas eorum copias recreaverit, ac opima tributa è ditione ſua iisdem conceſſerit, præbitis qvoqve è Gottorpienſi armamentario bellicis inſtrumentis. Tum Regiis oppidis deditionem imperatam, præfectis ad deſerendam ſuam fidem ſolicitatis, Tœnningæ Rensburgenſium navigia detenta, ac Svecis tradita, ſtruendo ad Friderichſtadium navali ponti. Svecicas catervas Gottorpii ſubſtitiſſe, ac in noſtros excurſionem feciſſe. Svecicæ legioni Tœnningæ receptum dari. Tubicini ab Electore venienti oculos obtectos, velut ab hoſtibus miſſo. Et cum Sveci Ducatu Sleſvicenſi utantur, prout & nuper Sulzbacenſis cum legionibus ſuis heic ſtativa habuerit, Electorem ſubigente belli neceſſitate eodem abſtinere non poſſe. Qvia tamen Electori nihil magis qvam pax cordi ſit, audire ſe velle, num Duci alia ratio iſti conſeqvendæ præter hanc expeditionem occurrat. Iſta ſi non reperiatur, & bellum utiqve gerendum ſit, velle cum Duce amicitiam colere ea lege, ut is cautionem præſtet, legionem Svecicam tradat, tranſitum liberum hinc inde concedat, ac ſuper alimentis exercitui præbendis tranſigat. Holſati contra objecta inficiari, aut diluere. Qvæcunqve expeditionis cauſa ſit, Duci de tranſitu militis non minus qveri fas eſſe, qvam Elector de Svecis qveſtus ſit. Arma, qvæ Sveci Gottorpio abſtulerint, ab ipſis ibidem fuiſſe depoſita. Deditionem oppidis Regiis eo fine imperatam, ne Svecis in eadem actio foret. A præfectis militaribus ſecus facta Duci non poſſe imputari. Cautionem porro iniqve exigi, cum bellum hoc ad Ducem non ſpectet, nec ipſe idem tangere velit. Oſteni legionem permutatione ſuam factam. Tranſitum nec poſſe, nec velle prohibere. Circa ſublevandum Electoris exercitum facturos, qvantum vires ferant. Conſultatione habita militares cenſebant, Gottorpienſem arcem utiqve in poteſtate habendam: togati contra, magnam id invidiam in Germania pariturum. Ad extremum Elector cautionem exigebat, qvod Dux multis partibus favorem in Svecos oſtenderit, ad 1658. Tœnningam hoſtilibus qvoqve exercitis; tum ut Oſteni legio dedatur, ac annona præbeatur. Hoc cum reſponſo Holſati dimiſſi; qvi mox regreſſi poſtulata deprecabantur: Ducem ſemper neutrarum partium fuiſſe. Legionem ſine contumelia, & periculo tradi non poſſe; ac Svecos hoc exemplo etiam Danorum bona apud ſe depoſita poſtulaturos. Aliam cautionem præſtare non poſſe, qvam ut in ſua ditione Electori idem qvod Svecis indulgeat, Gottorpium extra viam militarem ſitum. Alendo exercitui facturum qvantum poſſit, modo ut Eiderſtadienſi tractui parcatur, ex qvo aula Ducis ſuſtentanda ſit. Si ulterius urgeantur, ad Imperium qverimonias delaturos. Cum itaqve adpareret, Ducem haut ceſſurum, ac extrema potius expectaturum; & vero metus eſſet, ne Electorem magna invidia maneret, ſi oblatæ à hocce medio ſtatu non contentus plura extorqvere vellet; moderatione uti placebat. Unde Holſatis ſignificatum; etſi Elector cauſam habeat, qvare poſtulatis ſuis non deſiſtat; teſtandæ tamen amicitiæ in præſens adqviеſcere velle, qvoad adpareat, qvalem ſe Dux erga Cæſarem, & Imperium geſturus ſit. Interim caſtellum Stapelholmenſe ſolo æqvandum. Poſt adventantes cum peditatu Montecuculus, & Sparrius cenſebant, longius in Jutiam progreſſuris utiqve Gottorpienſem arcem ſecuritatis cauſa in poteſtate habendam. Super qva tradenda ut ageret Elector Joannem Georgium Anhaltinum Principem ad Ducem mittebat. Qvi Tœnninga reverſus referebat, Ducem circa eam tradendam plane negare. Qvia tamen Cæſarei Duces arcem utiqve habendam contendebant vel ab invito, & Montecuculus omnia ad vim faciendam parabat, poſt aliqvot dierum deliberationem Dux demum in traditionem ejuſdem conſenſit, inito qvoqve ſuper neutro ſtatu pacto in has leges. *Deducto Ducis præſidio Cæſareus & Elector alis miles in arce præſidium agitet, relictis in uſum Ducis ſuperioribus conclavibus, & ſalva Ducis ſuppellectile, qvam ibi relinqvere, aut avehere integrum ſit, ſalvoqve tabulario, penu, atqve armamentario. Eam illæſam reſtituendam ſtatim atqve exercitus hac regione abducendus ſit, aut pax fiat. Dux interim adverſus Electorem nil hoſtile ſuſcipiat, ac caſtellum Stapelholmenſe ſolo æqvet, cujus ditioni parcendum ſit, qvantum ratio belli ferat, præſertim tractui Eiderſtadienſi. Si Dux ob hanc conventionem impugnetur, ab Electore indemnem præſtandum; nec eam arcis traditionem*

7. Oct.

1. Nov.

3. Nov.

Conventio cum Gottorpienſi Duce. 13. Nov.

1658. nem supremo Ducis imperio, juribusqve fraudi fore. Scribebatur inde ad Electorem Saxoniæ; arcem istam non alio fine insideri, qvam ob securitatem exercitus, nec qvid ultra prætensionis in Ducem fieri. Scribebat post Protector Angliæ ad Electorem, sibi auditum, inter ipsum & Holsatiæ Ducem litigium exortum, & hunc ab ipso duriter haberi. Sed eum uterqve paternus sibi amicus sit, rogare, ut huic parcat & inimicitias intra modum exerceat. Cui ab Electore responsum: *nil sibi hostilitatis cum Duce intercedere, ac statim initio hujus expeditionis pactum cum eodem super medio Statu iniviſſe. Sane ejusdem ditiones hoc bello multa perpeſſas, ſed culpam non penes ſeſe eſſe, ſed penes eum, qvi ruptis pacis ac fœderum vinculis novi belli incendium his oris excitarit. Cui reſtingvendo ſi Protector operam navare velit, probe de bono publico meriturum.* Contra qverebatur Daniæ Rex super neutro Statu se inconsulto cum Duce conclusam, aut saltem clausulam haut insertam, eandem Regi fraudi haut fore. Ac tantum non Ducis defensionem susceptam. Curlandi ultioni potuisse consuli, si omisso isthoc pacto pari modo cum Gottorpiensi actum fuisset. Electorem ipsi super supremo Ducatus Slesvicensis imperio cavisse, qvod tamen rupta à Svecis pace commissum sit. Haut eo minus post mortuo Friderico Duce Elector id pactum cum filio successore Christiano Alberto renovavit. Qva super re itidem Daniæ Rex qverebatur; Se in hoc bello principes partes agere, citra qvem ejusmodi indolis pactum iniri non debuerit. Elector contra; neminem à Rege ministrum adfuisse, qvicum communicari potuerit; ac Montecuculum id causæ communi proficuum judicasse, nec Dano fraudi cedere, qvin adversam partem imminuere, Duce isto in nostras partes pertracto.

Alſia inſula occupatur. §. 70. Fœderatis inde longius in Jutiam penetraturis, ut Svecos penitus Friderichsuddæ includerent, haut visum à tergo Alsiam insulam relinqvere, exiguo freto à continente divisam, qvam sedecim Svecorum centuriæ sub Rutgero Aschenbergio, & Knaustio tribunis insidebant. *4. Dec.* Unde isti occupandæ septendecim modica navigia milite implentur, comitantibus duabus bellicis Danorum navibus, qvæ machinis tutam exscensionem præstabant. Sveci vim nostrorum in aperto sustinere haut valentes pares in Sunderburgensem sub Aschebergio, reliqvi cum Knaustio Norburgensem arcem se receperunt. Ac Sunderburg qvidem statim vis admoveri cœpta, ac suggestus extructi verberandæ arci: Sed colloqvio Principis Anhaltini cum Aschenbergio in triginta horas induciæ, ac deliberandi spatium obsessis concessum. Sed cum postera die aliqvot Svecorum naves bellicæ sub ipsam arcem ancoras jacerent, Aschenbergius per noctem suum militem cum armis in eas naves imposuerat, relictis undecim eqvorum centuriis, & impedimentorum magna parte, cum viginti qvatuor machinis. Unde eum nostri seqvente mane verberationem inciperent, nemine respondente hostem evasisse intellexerunt. Sed qvi Norburgi erant citra pugnam arbitrio nostrorum dedere se cogebantur. A Polonis qvoqve arx Coldingensis intercepta præsidiariis Svecicis præter præfectum, & qvosdam ductores cæsis. *14. Dec.* Qvanqvam alias Poloni ea expeditione plus damni qvam fructus attulerunt; qvos etsi Elector rogasset, ut amicorum terras, qvibus servandis venerant, ipsi ne perderent, idem tamen continuis provincialium qværelis super istorum petulantia obtundebatur. Qvæ cum Elector Czarnecio exprobraret, ac remedium exposceret; hic ultra irascebatur velut toti nationi contumelia illata, qvod modestiæ admoneretur. Unde Elector Regem Poloniæ rogabat, ut istas turmas domum revocaret, qvi amici Regis terras populando non hosti, sed sociis damnum adferant. Inde fœderati per totam Jutiam diffusi hibernis qviete fruebantur, coercitis intra Friderichsuddam Svecis, qvi ne fœderati propius subsistere possent, vicos late circum in cineres redegerant.

Conventio temporaria cum Danis. §. 71. Porro Elector in Holsatiam motus ad consiliarios Glueſtadienſes Lazarum Kittelmannum præmiserat, qvi in has leges Hamburgi cum ipsis conveniebat: *Ut Rensburgi præſidium dimidiam partem Danicum, dimidiam Electorale eſſet, in utriusqve Principis verba juraturum. Electori caſtellum Steinburgenſe traderetur, prælecto itidem in utriusqve Principis verba adacto. Id duntaxat præſidium è paluſtri regione ſuſtentandum, cujus reliqvi reditus præſidiis Danicis alendis reſervdentur. Annona in fœderatum & Danicum militem pro virili pro rata imperaretur. Inſtrumenta bellici & navigiorum ad uſum fœderatorum tantum darent Dani, qvantum poſſent; ſub qvorum munitionibus receptus noſtris pateat, ſi opus ſit. Graviores qvoqve machinas commodandas ſcripta cautione de reſtituendo da-*

1658.

ta. Elector vicissim toto cum exercitu in Svecos rem gereret. Qva loca ad Danum spectantia ab Electoris milite insidebuntur, bello finito statim restituerentur, nisi inter Principes aliter convenerit. Reliqva ad ipsos Principes rejecta. Subscripsere eam sponsionem è Danorum parte Cajus, Detlevus, & Fridericus Alefeldii.

Super fœdere cum Dania R. ge agitur.

§. 72. Venerunt post Flensburgum ad Electorem à Rege Daniæ missi Henricus Ranzovius, & Fridericus Alefeldius; qvibus Elector anteqvam audirentur, significabat; se nulli amplius legato regio priorem locum concessurum, qvod qvibusdam Electoribus ac Regibus antea moris fuerat. Ad qvæ Dani: Electorem eodem modo, uti alios legatos regios, ipsos habiturum. Hi post gratias pro tam pronite & generose lato auxilio actas de absolvendo fœdere, qvod antea Berolini cœptum perfici non poterat, proponebant; ac uti Elector ipsis de scopo armorum suorum communicet: simul ut hostes hisce terris ejiciantur, eædemqve milite intra disciplinæ leges coërcito a vastatione serventur. Nostris rogantibus, num Fridericus Rex fœdus cum Cæsare absolvisset, Dani negabant fœdus sibi cum Cæsare esse. Sed qvia Elector Cæsari fœdere innexus sit, ea qvæ inter hos super publico bono convenerint, præsenti pacto includi posse. Nostri contra judicabant; necessum esse, ut inter Cæsarem qvoqve & Danum fœdus intercedat. Illum qvippe ægre in hanc expeditionem posse pertrahi, ac alibi multis negotiis distineri, imminente qvoqve à Turca metu. Unde expedire eum arctiore fœdere ad perseqvendum hoc bellum adstringi, cui concludendo Cæsareus minister Hafniæ facultatem habeat. Cupiebant qvoqve Dani libera jam navigatione Svecos intra Selandiam insulam invadere; qvo fine Electorem bis mille eqvites, & manum peditum poscebant; qvod tamen intra mensem effectui dandum sit, mari deinceps per fluitantem glaciem claudendo. Et Belgæ classis suæ præfecto Opdamo mandaverant, ut copiarum transportationi naves commodaret, si Electori videatur. Ad qvæ nostri: se expectaturos, qvid Daniæ Rex cum Opdamo decreturus sit, & facturos, qvæ ex usu videantur. Et qvia potius habebatur Svecos Iutia expellere, ut fœderatorum exercitui eo laxiora hiberna forent, haut placebat copias dividere. Qvam ob causam, ac ne fœderis Rhenani consortes irritarentur, Eberst einio qvoqve negatum, qvi partem copiarum ad invadendam Bremensem provinciam petebat. Haut visum qvoqve præcipite in hiemem anno Friderichsuddæ obsidium suscipere omnibus circum vastatis, & cui à Svecis è Fionia qvantum vellent subsidii submitti posset. Ac satis habebatur excursiones inde valida manu Coldingæ, ac Weclæ imposita compescere. Fœdus demum post modicam licitationem sub initium seqventis anni conclusum, lingua Teutonica, ac nomine Electoris à Sverino, Plateno, & Somnitio subscriptum. Ratihabitioni post nostri Danorum exemplo simplicem chartam adhibuere.

23. Oct.

21. Jan. 1659.

Fœderis Danici capita.

§. 73. Id fœdus hisce capitibus constabat. I. *Sit inter utrumqve Principem firma pax, amicitia, atqve societas; utriusqve commoda mutuo promoveantur, damna avertantur. Uterqve durante hoc bello in Svecos terra mariqve rem gerat, ubicunqve locorum commodum fuerit; tum uterqve alteri pro captu temporum & necessitatis, qvoad bellum communi consensu finitum, propriis, ac si detur etiam sociorum viribus pro virili adsistat.* II. *Qvi alteri auxilium tulerit, non in suas tantum, qvas adduxerit, sed & in alterius copias, qvibus se junxerit summum imperium geret, in hostico qvidem, ubi ipsemet Princeps adfuerit. In communi tamen hac causa nihil suscipiatur, nisi præscis, & consentientibus ab altero ad hoc delegatis, ministris, & Ducibus, qvibuscum omnia bona fide communicanda. Cuiqve Duci junctorum exercituum in suos maneat jurisdictio. Si uterqve fœderatorum Principum adsit, summum imperium alternis diebus exerceant non tamen nisi communicatis invicem consiliis rem gerant. Si in alterutrius fœderatorum terris bellum geratur, is ad qvem terræ spectant, directionem belli solus habeat. Sed si utriusqve fœderatorum Duces adsint, qvilibet Dux suis imperet, bellum autem communi consilio administretur.* III. *Ubi per unius aut alterius fœderatorum terras in ejusdem auxilium copiæ ducendæ sint, is cui assistitur militi gratis in itinere annonam suppeditet. Ubi hujus rogatu auxiliares copiæ in ejusdem terris aliqvandiu morentur, inqve hisce bellum trahatur, neuter nomine annonæ præbitæ, aut auxilii præstiti alterum refusionem sumtuum poscat. Assistens tamen eo casu suis copiis stipendia solvat, alter cui assistitur, qvamdiu auxiliis indiget, aut ea expetit, annonam exhibeat. Auxiliares copiæ proba disciplina coërceantur, nec à provincialibus præter alimenta qvid exigant, nullis ultra tributis, aut exactionibus. Eo fine delegati ab eo,*

cui

1658. *cui auxilium fertur, super alimentis & hospitiis militum adjunctis sociorum ducibus plene disponant, qvantum citra ruinam provinciarum fieri potest, & ne alterius militi, ac munitionibus necessaria subtrahantur. IV. Uterque protinus in locis, ubi ratio belli exigit, rem gerat, ac sibi mutuo assistat, prout inter ipsos conveniri poterit. V. Ubi per conjuncta utriusqve arma, aut per singulos aliqva loca ad alterutrum spectantia hosti eripiantur, ea Domino citra moram, nulla ob impensas actione hoc postulante restituantur non minus atq; ea, quæ securitatis gratia ab auxiliaribus aliqvantisper insessa sunt. Preda autem pro rata dividatur. VI. Bellum ab utroqve in Svecum tamdiu geratur, qvoad utriqve ab hoc qvanta potest satisfactio obtineatur. VII. Neuter altero inscio aut non consentiente pacem, inducias, aut qvavis alia pacta ineat, sed id fiat communi placito, præsentibus eorum, qvorum interest, mandatariis. VIII. Daniæ Rex cum idonea classe suis sumtibus paranda & alenda semper præsto sit tuendis Electoris portubus, ubi de periculo significatum fuerit. Sed si ea classis in solius Electoris usum in ejusdem aqvis adhibeatur, & expeditio ultra sex septimanas extendatur, hic elapsis ipse classi annonam curet, qvamdiu eadem istis locis opus sit. IX. Contra Elector hoc bello Regi Daniæ qvantis potest copiis eqvestribus, pedestribus ubicunqve opus sit assistat. X. Electoris navibus, qvibus adversus communem hostem, aut alias res geritur, portus Regis Daniæ intrare liceat, ibiqve morari, prout res ferunt; ut tamen circa regias iis portubus adsitas arces, ac munitiones debita honoris signa edant, ac nil suscipiant postulentqve, qvod earum securitati esse fraudi qveat. XI. Idem & Elector Regiis navibus præstet, foro qvoqve prabito. XII. Ubi Sveci, eorumqve socii post finitum hoc bellum alterutri molestiam facessant, aut arma terra marive inferant, unus fœderatorum alteri, qvi invaditur intra tres menses à facta significatione qvatuor peditum millia, aut menstrua sedecim uncialium millia, aut tot naves, qvarum sumtus in mensem tanti sint, optione penes petentem relicta, auxilio submittat. XIII. Fœdus hoc ab utroqve Principe intra bimestre ratihabendum: interim non minus observandum & effectui dandum, ac si jam ratihabitio jam accessisset.*

Per Borussiam gesta.

§. 74. Post arma in Holsatiam mota inter Regios, & Electorales hostilia per Borussiam qvoqve eruperunt, etsi nullo, ad summam rerum momento; qvæ paucis perstrinxisse suffecerit. Svecica septingentorum capitum caterva Mariæburgo

12. Sept.

progressa Mariævverderam oppidum qvinqvaginta peditibus insessum repentino impetu irrumpebat; cui impar præfectus in arcem se conferebat, ex qva Svecorum triginta amplius cædebat, suorum qvoqve nonnullis occisis, aut sauciatis. Sed Sveci post direptum oppidum in tuta se iterum receperunt. Inde nostri castello, qvod Sveci ad ostium fluenti Elbingensis extruxerant succedentes, id subito assultu expugnant, qvinqvaginta Svecis, qvi insidebant magnam partem cæsis, reliqvis Elbingam evadentibus. Qvo tamen castello nostri non multo post iterum ejecti sunt. Irrupere dehinc nostri Polonis juncti in Minorem Insulam hiberna ibi capturi, Polonis Majorem insulam invadentibus. Ubi magna qvidem annonæ vis, qvæ Svecis usui esset poterat, absumta; nostri tamen castello, qvod in Minore Insula excitaverant, non sine cæde iterum ejecti; & tribunus Pollentius, dum sub Elbingæ suburbium excurrit, septuaginta suorum amissis repulsus est. Et cum Poloni mox Insulam Majorem desererent, nostri qvoqve Minorem tenere diffisi, castellis dirutis, ac ingenti populatione facta eam Svecis fere inanem reliqverunt.

1658. *18. Sept.* *7. Nov.* *Pollentz.*

Mosci ad Electorem missio. *5. Aug.*

§. 75. Hoc anno à Moscorum Czare missus ablegatus aderat, qvi proponebat; Czari auditum, Polonos, & Lithuanos dissentire super diademate suo, qvod hi in Moscum, isti in Austriacum conferre velint; Polonos qvidem, qvia Austriacis provinciis adsiti sint, Lithuani, qvia pleriqve bona sua Czari jam subjecta habeant. Unde rogabat, ut Elector Lithuanos ad imperium Czaris subeundum permoveat, qvi & antea separatam à Polonis Rempublicam constituerint, qveis libertas, ac privilegia sua salva sint futura. Ad qvæ ab Electore responsum: *Ab Austriacis nil periculi esse, qvem qvidem sacerdotes nonnulli ad solium Poloniæ provehere nixi sint, sed Protestantes libertati suæ metuentes obstitisse. Nec dubium qvin Lithuaniâ potiturus sit, si Vilnensia pacta firmentur. Alias neminem Lithuanorum procerum sibi notum præter Radzivilium*; cui instante Mosco, ac restitutionem bonorum aliaqve largiter pollicente, Elector scripturum se promittebat. Qværebat inde Moscus, qvidnam Sveciæ Rex responderit ad propositas antea apud Electorem conditiones pacis, ut iste Czari Livoniam cedat, ac sumtus in obsidium Rigæ factos exsolvat. Cui Elector: *id responsum Czari se referre veritum, ne is in iras*

1658. iras exardesceret. Nam non solum Sveco nil terrarum tradituros, sed & duplam accepti damni pensationem exposcere, ac præter multa alia loca Fanum Archangeli jam spe devorasse. Qveis & solenne sit de Moscis ignominiose loqvi; ac pacis specie illusis eodem modo, sicuti nunc Danis, insultaturos. Scilicet qvia Electoris rebus minime omnium expediebat, Svecos tunc belli Moscici cura exsolvi. Unde & per literas Regem Poloniæ hortabatur, ut pacta cum Moscis firmet, ne hi forte in Svecorum partes transeant. Ad qvæ Rex: ejus rei semper se cupidum fuisse; ac legatos suos cum plenis mandatis jam iter ingressos, non nisi tribus milliaribus à tractatuum loco distantes; sed Moscicos legatos non expectante eorum adventu discessisse, pestilentiæ obtentu. Qvarum literarum autographum Elector Moscico ablegato tradebat in testimonium studii sui circa id negotium apud Polonos adhibiti. 1658.

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS FRIDERICI WILHELMI MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER OCTAVUS.

EPITOME.

Diversa diversorum studia. 2. Elector Belgas ad consilia sua flectere laborat. 3. Gallorum, Anglorum, & Belgarum pactum circa separatam pacem. Ei se Elector opponit. 4. Compactum Hagense absolvitur. Belgæ id excusant. 5. VVeimanni in id pactum invectiva. 6. Belgæ de pacto Hagensi significant. Electoris responsum. 7. Hagense pactum defenditur. 8. Nostri id pactum impugnare pergunt. Cui tamen Belgæ inhærent. 9. Elector ea de re queritur. 10. Electoris acta bellica. Sveci Fridericiudda expelluntur. 11. Fionia tentatur. Fennoa occupatur. 12. A Belgis nil subsidii obtineri potest. 13. Fionia denuo tentatur. 14. Elector iterum de invadenda Fionia agitat. 15. Elector Daniæ Regem confirmat. Daniæ Regis declaratio. 16. Cæsar de invadenda Pomerania proponit. Electoris consideratio. 17. Super expeditione in Pomeraniam consultatio. 18. Rationes eam expeditionem suadentes. 19. Rationes dissuadentes. 20. Iis rationibus respondetur. 21. Elector tergiversatur. Ejus ad Daniæ Regem propositio. Daniæ Regis declaratio. Reginæ Christinæ impetus. 22. Cæsar Ele-

1659 *Etori super ea expeditione amplius instat. Conditiones ab Electore prop[illegible] 23. Scrupuli ab Electore moti. Montecuculi declaratio. 24. Cæsar eam expeditionem amplius urget. 24. Cæsarei invito Electore expeditionem in Pomeraniam aggrediuntur. 26. Electoris ad Cæsarem literæ. 27 Elector de ea expeditione Belgis significat; uti & Brunsvicensibus, atque Cass[illegible] 28. Expeditionis in Pomeraniam successus. Damnum expugnatur, ut & [illegible] m. 29. Stetini obsidium. 30. Elector ex Holsatia in Pomeraniam movet. Greifsvvalda incassum tentatur. Demminum expugnatur. 31. Electoris ad Cæsarem missio. 32. Viennæ parum proficitur. 33. In Dania circa pa[illegible] fru[illegible] ra satagitur. 34. Prælium in Fionia. 35. Fœderatorum progre[illegible] [illegible] untur. Danorum iniqua judicia. 36. Per Borussiam gesta. Præsidium Strasburgense à nostris intercipitur. 37. Per Curlandiam gesta. 38. Cum Moscio acta. 39. Cum Gallis acta. Literæ inter Electorem, & Mazarinum. 40. Gallorum tunc sententia. 41. Galli ad Electorem missio. 42. Post irruptionem in Pomeraniam amicitia Gallica magis friget. Belgarum consilia. 44. Elector pro communi pace nititur. 45. Legatorum in Poloniam mandata. 46. Mandata super primaria tractatione. 47. Circa præliminaria pacis Thorunini acta. 48. Causæ, qvare Poloni tam anxie pacem expeterent. 49. VVarsaviæ super præliminaribus pacis acta. 50. Suspiciones inter Aust[illegible] iacos, & Polonos gliscunt. 51. Neoburgici in Polonia negotiatio. 52. Elector circa in eludendum Polonicis tractatibus Danum satagit. 53. Poloni pacem urgent. 54. Danus circa pacem suam satagit. 55. Poloni negotio fervide instant. 56 Polonorum propositio: ut & Cæsareorum, atque Brandenburgicorum. 57. Svecorum propositio. 58. Super acceptanda Sveeica propositione disceptatio Scripto, an sermone tractatio agitanda? 59. Nostrorum responsio. 60. Svecorum exceptio. 61. Nostrorum replica. 62. Non amplius scriptis tractare placet. 63 Cum Cæsare super conditionibus pacis agitata. 64. Cæsaris ad Electorem legatio. 65. Regis Daniæ ad Electorem legatio. 66. Pax Danica fit [illegible] 6[illegible]. Electoris inane pro Dania apud tractatus Polonicos studium. 68. [illegible] capitibus pacis disceptata. De negotiis Germanicis. De Protestantibus in Polonia. 69. De restituendis Pomeraniæ locis. 70. Circa Elbingem difficul[illegible] 71. De evictione pacis. 72. Nostri Polonorum festinationem frustra [illegible] ere nituntur. 73. Mors Caroli Gustavi pacem non remoratur. 74. [illegible] cum S[illegible] us ante [illegible] procuratorium tractandum? Ad pacem citato gradu [illegible] urritur. Pax [illegible] ditur. 75. Pax Olivensis. 76. Articulus separatus. Polonorum declarati[illegible] Cautio Ducis Holsatiæ. 78. Elector legatum in aulam Polonicam mit[illegible] Controversia super cerimoniis. 79. In conv[illegible] ntu VVarsaviensi acta. [illegible] Circa [illegible] bingam tradendam cavillationes. 81. Super Elbinga traden[illegible] [illegible] tat[illegible] 82. Variæ Polonorum tergiversationes. 83. Elbingenses di[illegible] subire nolunt. 84. Poloni alia subterfugia comminiscuntur. 85. C[illegible] sibus nihil proficitur. Eorum postulata.*

Diversa diversorum studia.

POstqvam Electorem cura servandæ Daniæ ad arma in Sveciæ Regem sumenda compulerat, id huic deinceps summo studio agebatur, ut & hostis ferocia frangere- tur, ac inter belli socios a[illegible] in usq[illegible] unio perstaret; qvo communis, o[illegible] qve complexa pax obtineretur, per n[illegible] am evictionem ita munienda, [illegible] isti integrum foret unum à r[illegible] tutum totamio[illegible] op[illegible] ere. Q[illegible] ctori tanto curatius prævertendum [illegible] q[illegible] o

1659. magis eundem in se irritatum norat, velut à qvo destinata sua qvam maxime turbata arguebat. Etsi ea res summis difficultatibus implicita foret ob tam multorum in diversa tendentes rationes. Nam Sveciæ vires nimium accidi Gallus, Angliqve haut ferendum sibi ducebant: & ut inter Borealia Regna æqvilibrium servaretur, vetus Belgarum cura erat. Unde sicuti utrisqve haut invitis erat, Svecos Chersoneso Cimbrica expelli: ita iisdem hautqvidqvam placebat Cæsareum militem in insulas Danicas penetrare forte haut facile inde iterum dimovendum, ubi semel ibi pedem fixisset. Qvod & ipsum Dani non parum formidabant. Gallis qvoqve, Anglisqve, & Belgis bellum in Dania extingvere cordi erat, modico Poloniæ respectu; ac uti Electorem periculo subduxisse non insuper habebatur; ita Svecos Austriaco bello implicitos hærere optabant. Sed & Danos juxta, Polonosqve infelicium armorum dudum tædebat, suam utriqve qvietem anhelantes, exigua pro aliis solicitudine. Contra Svecus communem pacem qvam maxime abhorrere, velut per qvem ita constringendus foret, ut deinceps sese in unum movere non posset, qvin omnes simul in se attraheret. Elector autem uti sibi soli consuluisse nulla sociorum ratione habita turpe juxta, intutumqve ducebat: ita ut tam dissonos ad præfixum sibi scopum temperaret, indefessa cum industria laborabat.

Elector Belgas ad consilia sua flectere laborat. §. 2. Cæterum qvia Belgæ præ reliqvis in causam descendisse videbantur, valida classe ad solvendum Hafniæ obsidium missa, ut hos ad rem in Svecos acrius gerendam incitaret Elector, omnem lapidem movebat; simul ut copiam onerariarum navium, qveis justus exercitus simul in insulas transportari posset, ab iisdem præberetur. Qvi & initio circa eam rem satagere videbantur: sed mox iste conatus jacebat, deficiente pecunia, & suspicione in Austriacos, ne in Danicis insulis nidularentur. Unde & cum Elector diligenter dissvaderet, ne Belgæ, Gallis, Anglisqve instigantibus, separatam inter Boreales Reges pacem conderent, velut Austriacis fraudi futuram, id consilium frigide accipiebatur. Nam & ipsi non mediocriter *Friqvet.* fœdus Austriacum aversabantur, à Friqvetio ablegato Cæsareo tunc oblatum: nec dissimulabant parum sibi gratam Electoris cum istis conjunctionem, ne bellum per eosdem cum exitio Daniæ, & intolerandis suis sumtibus extraheretur. Qvorum inclinatione animadversa haut placebat eos importunius urgere, ne forte hoc ipso adversis consiliis magis implicarentur. Id tamen nostris instantibus obtentum, ut mandata de Opdamo cum classe domum revocando retractarentur, qvod istius discessu Dani juxta, Poloniqve animis collapsuri erant. Iidem tamen subinde confirmabant; *sese partes semel susceptas abdicare nec posse, nec velle, ac imprimis sincera fide Electori studere, qvem & nunqvam defecturi sint, & cujus incolumitati per peculiarem cum Sveco transactionem consulere cupiant.* Nec minus Galli, Angliqve Hagæ testabantur; *sibi decretum esse Sveciæ incrementis obsistere; Daniamqve servare, ac Electorem indemnem præstare.* Ast nostri ut ad communem potius pacem conciliandam incumbant, ac ut colloqvia de pace uno in loco instituantur, hortari. Aut si hoc obtineri non possit, ut saltem uno in loco conventa tantisper in suspenso forent, qvoad & in altero loco res perficeretur. Curæ qvoqve erat Electori, ne inter angustias istas Dani Belgis qvid concederent, ipsis fraudi deinceps futurum. Eoqve cum illi hosce undecies centena florenorum millia mutuo poscerent, in hypothecam oblato Gluckstadio, nostri id valde dissvadebant, ne Belgis facultas præberetur commercia Albis pro lubitu temperandi. Etsi Dani excusarent necessitatem lege carentem, ac sibi pecunia opus esse, qvam Belgæ sine pignore credere nolint; & hoc modo hosce arctius obstringi ad bellum in Svecos perseqvendum; nostris diversum inde proventurum metuentibus, qvod hoc ipso Belgis deinceps Sveci minus formidandi sint futuri.

Gallorum, Anglorum, & Belgarum pactum circa separatam pacem. §. 3. Enimvero qvidqvid nostri Hagæ in peculiarem pacem declamarent, velut nil nisi fœderatorum disjunctionem, & novum bellum parituram; non tamen impedire poterant, qvominus Galli, Angliqve cum Belgis secreto agitarent super sedando inter Svecos, Danosqve bello; ac nostris sua monita ingerentibus, & saltem qvæ Electorem spectent communicari postulantibus Belgæ nil aliud respondebant; *ab istis proposita à sibi audienda esse; cæterum Electoris à se rationem utiqve habendam.* Et *11. April.* mox post plures congressus in publicum erumpebat formula pacti inter Gallos, Anglos, ac Belgas initi super constituenda inter Boreales Reges pace ad normam conventionis Roschildensis, ut tamen Elector cum Gedanensi civitate tractatui Elbingensi includatur, ubi intra sex septimanas declararit, sibi eam inclusionem, & capitu-

1659. conventa probari, ac à reliqvis fœderatis se disjungat, positisqve armis sponsione trium Statuum confidat. Haut eo secius tamen & Polonicam pacem promovendam, & Electoris commoda observanda, qvantum pacto Elbingensi non repugnent. De qvo ubi Weimanno innotuit, is statim Joannem Gentium, inter delegatos ad id negotium Principem adibat, anteqvam conventio adhuc perficeretur, atqve multis demonstrabat; *id abhorrere à moribus gentium, repugnare honori tot fœderatorum, esse detestandum artificium hoste dissociandi, qveis hactenus concordia adversus omnes hostium machinationes constiterit. Fœderibus cautum esse, ne qvispiam sociorum sine aliis cum hoste transigat: nec adparere necessitatem, qvæ ad ignava hæc consilia descendere subigat. Si inter ipsos agitata ad honestum scopum tendant, ea communicari par esse: sin minus, moniti pravis abstinerent; si eadem ancipitem habeant disceptationem, saltem sociorum consilia audirent, nec negotium ita præcipitarent.* Eadem & dein in consessu Ordinum ingerebantur, nullo fructu, qvod Hollandia provincia placito semel consilio præfracte inhæreret. Unde nostri coitione cum Cæsareis, Danicis, & Polonicis legatis facta statuerunt junctim contra niti, ac protestari; *ejusmodi conditionibus dedecus, perfidiam, periculum, ac fœdam sociorum proditionem inesse; ac Belgas nil aliud agere, qvam ut fidissimos amicorum, & omnes, qvi contrarias ipsis rationes non habent, hosti in prædam exponant, ac æternam iisdem diffidentiæ adversus ipsos causam præbeant, prostituta fide publica; ac contra salutem suam committat arbitrio nationis hoc ipso immensum firmandæ, cujus rationes nunqvam cum Belgarum Republica conspiraturæ sint; & qvæ nulla necessitate ultro ad jugum ipsis, aliuqve imponendum invitetur.* In eo negotio Jacobus Augustus Thuanus legatus Gallicus lente procedebat; Georgius Dovvningius autem Anglicus fervide admodum agebat, qvi & priorem locum Protectori Angliæ præ Gallo, ac sibi præ Thuano non sine vehementia deposcebat. Id qvod postulatum Joanni Wittio absurdum videbatur, Residentem præ legato, & Protectorem præ Rege digniorem locum affectare; cum Protector revera magistratus qvispiam sit, brevi forte ad privatam conditionem redigendus. Etsi declinandæ isti contentioni placeret sex instrumenta confici, qvæ singuli istorum haut conjunctim subscriberent. Nec minus Elector in id pactum acriter literis invehebatur: *Ab istis leges infortunam tertii latas, ad qvas acceptandas*

Eo sese Elector opponit. Gent.

de Thou. Downing.

20. April.

Daniæ Rex, si sponte nolit, vi sit co[illegible] cum tamen Belgæ tam prolixe de sua in eum [illegible] de testati sint, ne si Angli qvidem in tran[illegible] versum abeant vacillatura, ipsum qvoqve subinde ad pacem constantiam hortati. Unde Danum istis pollicitis fretum extrema omnia tolerasse, hoste jam non parum debilitato. Nunc postqvam in proclivi sit, eundem fida sociorum conjunctione brevi ad communem, æqvamqve pacem compellere, Danix Regem à fœderatu, a qvibus in bellum pertractus sit, tam dura experiri, ut ad iniqva ab ipsis antea damnata, eum compellere, & in ejusmodi statum redigere instituant qvem nemo hostium imponere eidem potuerit. Præterea haut ferendum, ab istis se inconsulto eum aliis super sua incolumitate, [illegible]qve statu, & exercitu velut pro imperio di[illegible], ac ejusmodi cautionem obtrudi, qva fi[illegible] animi non nimium confisus fuisset, nec Roschildensi pace, nec præsenti calamitate immersus laboraret. Denique Cæsaris ne verbo qvidem incertum qva de causa mentionem factam. Nam à classe Anglica tantum istiu terrorem incussum, indignum credit esse. Ista omnia ut Belgis demonstraret, Elector Weimanno inju[illegible]gebat, addito; *si maxime Danus eas conditiones acceptet, se eas minime admissurum: ac si id spectetur, ut Cæsar armis impetatur, non minus diffusum inde bellum furrecturum, qvam id est, qvod tam absurdo modo extinctum itur. Daniam pessumdari, [illegible]stimationem, & amicitiam prodi nullo alio emolumento pro Belgarum Republica qvam qvod duæ nationes Oresunda libertatem præstandam verbo in se receperint, fra[illegible] finito cautionis genere, cum ipsæ per repugnantes rationes vix trimestrem mutuo concordiam sibi polliceri qveant. Interim apud vetusti[illegible] amicorum fiduciam erga hanc Remp. [illegible] & dissolutioni inter fœderatos [illegible] præbitam.* Talia igitur acriter expostula[illegible] nostri eo rem dedu[illegible], ut Be[illegible] de la[illegible]rarent; *Electorem ad Hafn[illegible] invitandum, eju[illegible] fulciendæ. Tum etiam ipsius in[illegible] non respiciendum Statum temporis [illegible] sis consentio perfect[illegible] hanc inclusionem acceptarit, ut [illegible] demin Borussiam imperio caveatur.* Cæterum omnia nec[illegible] exc[illegible] suæ Reip. exitiosum [illegible] di. Non tamen Electorem [illegible] incolumitati receptione in pactum [illegible]gense consulatur; ne ideo [illegible] avelli, qvod pact[illegible] prospiciatur, amicitiam cum Sv[illegible] tum Elbingensis conventio de ea[illegible] haut qvidqvam eundem obstring[illegible] [illegible]ores.

1659.

amicos deſerendos; tam Electori ſponſionis beneficium ſalvum fore, ſi maxime Polono promiſſa auxilia repræſentet. Adverſus qvæ Weimannus; *Electori parum inde ſecuritatis ſperandum. Antehac Belgas ſumma vi connixos, ut eum Sveticis partibus avellerent, ac transactionem cum Polonis eidem per Isbrantum gratulatos, decreta qvoqve evictione. Bello qvoqve in Dania octo eidem animos addidiſſe multa cum aſſeveratione, eas partes à ſe haut deſerendas utcunqve res cadat.* Belgæ contra: *Electorem qvoqve ſe inſciis multa ſuſcepiſſe; nec res ſuas ferre diutius in tam ſumtuoſo, ac periculoſo bello hærere.* Nec deerant, qvi id pactum Electori hactenus uſui cedere judicarent, qvod per id Polonis neceſſitas adferatur eo arctius amicitiam ejus amplectendi, cum noſſent, eum ſibi iſta incluſione conſulere poſſe; ac præclaram occaſionem fore fidei, & conſtantiæ adverſus fœderatos exhibendæ, qvod cum his periculum ſubire malit, qvam peculiari via ſalutem qværere. Nec minus Angli laborabant, ut Elector iſta incluſione adqvieſceret, qvi poſt Slezeri fugam per Dovvningium cum Weimanno amicitiam alebant. Aſt hic uti Anglo multis demonſtrabat, à Svecis curam religionis, & odium in Auſtriacos tam ambitioſe oſtentari, ut anſa ſit conſortes ſacrorum opprimendi. ac imperio totius Maris Baltici potiundi: ita viciſſim Dovvningius non vulgare ſtudium pro Electore oſtendebat; idemqve ſvadebat, ut Weimannus propere Londinum abiret, ubi à Protectore avide expectetur, navem trajectui offerens, ac protinus audiendum, ubi ingens operæ pretium circa Electoris res ſit facturus. Idemqve ut faceret Joannes Wittius qvoqve valde ſvadebat. Enimvero hoc iter ſine mandato ſuſcipere Weimanno anceps videbatur obſcura utilitatis ſpe, & Anglis nil Svecis adverſum ſuſcepturis; ac fortaſſe ipſum eo tempore Haga extruſum ibant, ne deſtinata ſua turbaret. Forte & ſuſpectum Auſtriacis Electorem hac miſſione reddere cupiebant. Etſi contra id commodi videbatur obtineri poſſe, ut odium ob ſuſceptas Auſtriacas partes molliretur, ac Svecorum ibi gratia libraretur; ſimul Polonorum, & Auſtriacorum amicitia arctius adſtringeretur, ſi noſſent, Electoris qvoqve apud adverſas partes rationem haberi. Tutius tamen viſum, tempus ad deliberandum ſumere, qvoad ea res ad Electorem referri poſſet.

10. April.

§. 4. Enimvero qvicqvid noſtri, Daniciqve reluctarentur, haut eo ſecius id compactum abſolvebatur, utut pax inter Gallos, Hiſpanosqve tunc coaleſcens Anglis non parum ſuſpicionis injiceret, ac everſo Richardi Cromvelli Statu Belgæ à metu Anglorum reſpirarent. Ejus pacti hæc capita erant. *Ut Galli, Angli, Belgaqve communicato invicem conſilio inter Reges Sveciæ, & Daniæ pacem procurent ad normam pacti Roſchildenſis, è cujus tamen articulo tertio expungenda ſint, qvæ de prohibendo exterorum claſſibus bellicis per Oreſundam tranſitu convenerant. Si qvid penſationis ob pacem abruptam Dania poſtulet, circa id amice tranſigendum. Ut intra tres ſeptimanas à notificatione nec Anglica, nec Belgica claſſis alterutri Regum adſiſtat, aut infeſti qvid inferat, nec Belgica fœderatorum copiis in inſulas trajiciendis operam accommodet, legatis trium Statuum interim ſuper pace laboraturis. Si alteruter Regum pacem æqvis conditionibus recuſet, ei tres Status auxilia ſubtracturos. Ubi tres Status ſuper æqvitate conditionum convenire neqveant, ac obligatos ſe judicent ad auxilia bellantium uni & alteri ferenda, ideo bellum inter ipſos inductum haut habendum. Confecta pacis evictionem à tribus Statibus præſtandam. Ne qvid novi oneris in Oreſunda introducatur, ac ut trium Statuum cives iisdem conditionibus eo in freto gaudeant, ac ſi qvis eorum lautiores ſibi conditiones antea ſtipulatus fuerit, reliqvi deinceps iisdem qvoqve fruantur. Ut Galli, Angliqve operam dent componendis inter Sveciæ Regem, & Belgas diſſidiis, ac ut pactum Elbingæ anno 1656. initum cum Elucidatione Thorunii adornata firmetur, eiqve Elector Brandenburgicus, & Gedanenſis civitas includatur à die acceptationis, de qva intra menſem à facta denunciatione ſignificare tenebuntur. Ut denique tres Status ſociatam operam navent circa æqvam pacem in Polonia conſtituendam; tum ſi qvid controverſiæ Electori ſuperſit, qvo is cum Rege Sveciæ in gratiam redeat. Qvo fine Electorem invitandum, ut legatos ad locum tractatuum mittat, qvi ſuper ipſius negotiis ſeqveſtres edoceant, ut tamen ea negotiatio pacem inter Boreales Reges remorari, aut impedire non debeat.* Id pactum Joannes Wittius, qvi ejusdem præcipuus autor habebatur, excuſabat; *Temporibus cedendum fuiſſe. Eſſe inter fundamenta Reip. Belgicæ, cum Anglia, ni indeclinabilis neceſſitas ſubigat, pacem non abrumpere. Cæterum tempus rei expediundæ viam præbiturum, ac tractationem lente ſucceſſuram. Interim res in præſenti Statu ſubſiſtere, ac Sveciam paulatim vires ſuas conſumere, Polonis qvoqve in Boruſſia rem tota vi geſturis. In Angliæ*

1659. *Compactum Hagenſe abſolvitur. 21. Maii.*

Belgæ id excuſant.

1659. *quoque eam rerum conversionem oriri posse, ut Belgis in proclivi sit futurum vetera ii: Svecos consilia resumere, ac sine periculo exseqvi. Qvin communi causa peculiarem in Dania pacem ita noxiam non esse, qvam inter Anglos, & Belgas bellum.* Enimvero animadvertebatur, Belgis persvasum, ab Electore magnam Pomeraniæ partem ope Cæsaris, & Polonorum captari, qvam etsi Belgæ ipsi non inviderent, oculi tamen in Gallum vertendi erant, qvi belli Hispanici cura exsolutus Svecos ea provincia ejici haut erat passurus, ad distringendam à tergo Germaniam ita opportuna, valida qvoqve Anglorum classe jam fretum Danicum insidente; ad qvam tempestatem declinandam magna circumspectione opus sit. Ac uti Oresundam Daniæ conservandam; ita Svecum haut pessumdandum, ut sit, qvi Austriacis opponi qveat. Contra Weimannus Thuano demonstrabat; *Si Elector juxta Hagensem pactum Elbingensi conventione comprehendi se patiatur, necessum fore eundem à Polonicis rationibus disjungi. Tum vero Polonis valde inexpectatum fore, Gallos ita repente larvam detraxisse, & hoc compacto ostendisse; jactatum hactenus in eos studium inter ludibria fuisse, ac nil aliud as qvæsitum, qvam ut Sveci fœderatorum distractione prævaleant. Non solum qvoqve pacem Polonicam eo ipso extrahi, dum Danicæ paci ante omnia incumbitur; sed & universas Sveci vires in Poloniam pertrahi, qvam ante enervem Electore, & Gedanensibus avulsis subvertisse in proclivi futurum sit.* De cætero confirmabat, Electorem nil nisi pacem cupere, nec alio fine in partes descendisse, utut Gallia sine dubio suggerentibus Svecis multa sinistra suspicetur. Qvibus rationibus Thuanus haut parum turbatus fatebatur; se hujus negotii indolem haut ita profunde penetrasse; ac testabatur, Galliæ mentem non esse Electorem à Polonia disjungere. Tum se qvidem Anglos stimulasse ad classem in fretum mittendam; sed non alio fine, qvam ut exitium à Sveco averteretur. Sed nunc longe aliter rem se invenire, cum Sveci asseverent, sibi cum Anglis convenisse de Dania junctim invadenda, & inter ipsos dividenda; qvod inane esse sibi jam certo constet.

Weimannus in id pactum invectiva.

§. 5. Ast Weimannus Wittii excusatione haut contentus in ipso Ordinum consessu prolixas qverimonias super eo compacto effundebat. *Cum primum inter Galliæ, Angliæqve legatos, & hujus Resp. delegatos tale qvid agitari inaudisset, altius penetrans, se sincere in causam communem studio publice demonstrasse; isthoc recepto inter gentes more, ac communi utilitati repugnare nec parum fœderatos perturbaturum, qvem hæc Resp. semper de sua constantia, & partibus non deserendis tam sancte confirmarit, petito, ut saltem ante conclusionem si p[illegible] eo negotio sibi communicaretur. Qvanqvam autem ipse excusationis languor [illegible] spicionem incenderit; spem tamen fuisse impetu per intervallum temporis defervescente saniorem mentem subituram, si modo id cogitaretur, quale sit, contra propria commoda, & promissa fœderatos cogere, ac tot Regibus armatis leges præscribere velle, ne prætexto qvidem ullo ab hisce prahito. Unde visum [illegible] esse, posita solicitudine acriore contradi[illegible] supersedere, præsertim cum vix [illegible] gium cogitari posset, tam illustrem Rempublicam, honestati, ac bonæ fidei ab initio usqve tenacissimam, aliqvid in fraudem Electoris, pro prioribusqve emolumentorum admissuram esse. Mox tamen intellectum, negotium usqve ad subscriptionem perductum, nulla communicatione facta; unde haut immerito suspicionem augeri, etsi priores formulæ mutatæ ferantur, omnia in fraudem fœderatorum tendere; qvod absurdum sit tanto stu[illegible] io premi qvod sine pudore conspici qveat [illegible] aut amicorum notitiæ subtrahi, qvod eorum commodum spectet. Sane Daniæ Regem per literas, & legatos hic suos de hac agendi ratione inaudita plane graviter qvestum; fœderatos eo inscio tractatus agitare; auxiliarem de ejus, cui assistendum est, fortunis pro l[illegible] ne di[illegible] onere; accessorium in principale, membrum in caput imperium affectare, uno verl[illegible] um leges obtrusum iri socio nondum huc redacto, ut ex hostium metu aliqvid a[illegible] ittere necessum sit, existimationem, ac fidem, conscientiamqve læsurum. Nec minus Ele[illegible] rem, cum qvæ sibi, Danoqve impingi audiret, tam insolitis ausis tantum non [illegible] natum; ac pacem Polonicam post principia re[illegible] ftiqve contumeliosa inclusione in [illegible] pactum consultum iri, & hæc o[illegible] is ministris agitata. Unde eundem, [illegible] istis cœpta persequi placeat, pro [illegible] ar[illegible] missus declarari jussisse. Belgas prop[illegible] salutem prodere, si per metu[illegible] turbentur: justam viam [illegible] di haut esse ad pacem inconsulto imp[illegible] fidem servandam etiam cum aliqvo [illegible] animo maleconsultam esse sapientiam, per prava & illicita ad bonum [illegible] nem tendere. amicos [illegible] mere destituentem de Numinis auxilio [illegible] sibi polliceri posse: neglecta fide pu[illegible] nil amplius fiduciæ in qvopiam mort[illegible] posse. Eqvidem sibi non incogn[illegible]*

dictum

1659. *durum huic Reip. sit tantos sumtus tolerare; ac omnes cives pacem anhelare, quam & Elector ab initio infausti hujus belli, in quod invitus pertractus fuit, inter secunda & adversa unice quæsiverit. Sed cum talia divinitus immittantur, ex impatientia iisdem remedium frustra quæsiverit, quod Dei providentia illis è facili suppeditare novit, qui non omnia humanis opibus metiuntur. Seipsum deserere, qui hosti tergum obvertat; seipsum occidere, qui medicinam respuat; multos periisse, qui remedia nimium timuerint, aut aversati fuerint. Cum anno 1656. Elector ad fœdus cum hac Rep. ineundum compelleretur, cum eidem, aliisque stimuli subderentur ad arma in Svecos arripienda, sine dubio Ordinum providentiam tunc secum exegisse, quæ nunc metuuntur. Istorum si in præsens nulla habeatur ratio, & si ad quamvis rerum mutationem nova consiliorum via ineatur, an ideo Respublica consuli? An protinus omnes difficultates, omnia onera tolli? Quin potius fenestram claudi, & portam aperiri. Modicam quietem inveniri, sed ad exitium ducentem, & pauca servari, ut ad extremum universa perdantur. Hostem paulisper recessurum, ut mox eo fortius incurrat. Negligi tam præclaram occasionem omnia in duraturam quietem reponendi, & vix intra seculum accidere, ut universi in orbis Christiani turbatorem insurgant. Præterea si Danus dictatas leges adspernetur, num cogendum, aut deserendum? An ferendum, ut ad Regnum sub jugum mittatur? Sane duram hanc fore Friderici Regis vindictam, sed hactenus jucundam, sua ruina eos quoque involvisse, à quibus præter opinionem destitutus sit. Ac ut Danus jugum admittere velit, num ideo Mari Baltico quietem restitutam, bello in Borussia, & Polonia continuato? Quin hoc acrius exarsurum, Sveco validius Polonis incubituro, post pacatos Belgas, & vincula Daniæ injecta. Et utcunque res cadat, an non omnes amicos offendi, antequam Resp. in tutum subducta sit? Equidem fortasse non omnia ex vero sibi relata, ac circa judicium suum falli se posse. Sed cur non placuisse Ordinibus eum errorem ipsi eximere? Si fœderatis toties instantibus significatum fuisset de iis, quæ utique in lucem proferenda sint, secus suspicandi causam sublatam fuisse, cum nemo non sinistre soleat judicare de illis, quæ tanto studio occultantur. Unde saltem agendi modum probari non posse in causa ad omnes spectante, dum una pars decernit altera inaudita, & loco auxilii importunæ leges, ac intempestiva transactio pro communi pace obtruditur. Etiam vilissimos mortalium fastidire beneficia ingrato modo impacta. Quid à Regibus expectandum, quos cogere instituas? queis summa rerum in eo vertatur, existimationi servire. Et quid magis invicem repugnare, quam coactionem, & amicitiam? Ubi in gratiam hostium amici amittantur, hostibus ostendi, deesse sibi artes amicos retinendi. Forte & objici, fœderatos quoque insciis Ordinibus pacta inivisse. Sed an cum hostibus, aut in fraudem fœderatorum, aut citra extremam necessitatem, aut non facta exquisita communicatione cum legatis Reip. præsentibus? Initio anni quinquagesimi sexti Electori cum Svecis fuisse transigendum, sed ea temporum conditione, ea necessitate urgente, ut omnes fateantur, satius fuisse vires integras conservare, quam de omnibus fortunis periclitari. Et quid tamen eidem non audiendum, quod ea transactio inscia hac Rep. facta foret? cum tamen per eam nihil condonatum foret, quod ad rationes istius spectaret. Inde Electorem cum Polonis, cum Danis fœdera fecisse amicis hujus Reip., & paritate utilitatum conjunctis, idque ipsorum Ordinum suasu, cum nemo ab hac Rep. legatus adesset, aut quispiam communicationem expectaret. Quæ omnia nunc contra sint, dum super pace cum Sveco agitur, communi hoste, in quem Elector arma gerat, se præsentibus, & acta expostulantibus: quæ si proba sint, quare non communicari; sin minus, cur sua consilia non audiri? Cum sua cuique rationes quam optime perspecta censeantur; & haut eo secius penes Ordines fuisset consilium nostrum admittere, an respuere. Num tale quid unquam ab Electore admissum? Ministros Galliæ, & Angliæ, è quibus primum Elector de hoc instituto intellexerit, sine dubio Svecicis quæ agerentur indicasse. Ac si id factum non sit, istos huic Reip. infensos, cui Elector arctissimo fœdere innexus sit. Dissimulari tamen ista utcunque posse, si ipsa negotii indoles suppleat, quæ circa agendi modum desiderantur. Ast id maximopere dolendum, Poloniæ, & Austriacorum hoc compacto nullam mentionem, Electoris superfunctoriam fieri; Daniam in eum Statum redigi, ut in perpetuum omnis spes pristinæ fortunæ abdicanda sit, prægravi Svecorum potentia semper imminente, & amicis, sociisque procelatis. Tum huic Reipublicæ, qualicunque cautione super vectigalibus contenta tolerandum, ut Mare Balticum serius ocyus sub Sveciæ dominatum recidat; ad quod impediendum ipsa hactenus tot legationibus cœlum terramque movere velle visa sit. Non debere sibi objici, quod de negotiis alienæ Resp. nimium videatur solicitus, cum constet, incolumitatem Electoris à salute hujus Reip. pendere; eoque tanto enixius isti de hac cogitandum, quo segnius* 1659.

istam

1659\. *istam Ordines curasse videantur. Semper inter Belgas jactatum, amissa Oresunda hanc Remp. periisse; nec in Mari Baltico mutationis quid ferendum, sed ejusdem imperium divisum, & penes præsentes possessores servandum; quod in eo mari summa commerciorum vertatur, quibus hujus Reip. salus continetur. Ast nunc Suecos firmari, fœderatos Principes disjungi seminibus diffidentiæ inter eos sparsis, viamque muniri, ut Borussia alium Dominum sortiatur, ac Mare Balticum unius dominatum subeat. Sane hoc tractatu custodiam Oresunda, & Borussia Sueco tradi, aut earum possessionem præsentibus dominis incertam reddi, sublata divisione, qua Maris Baltici securitas constabat. Ita omnia ultro inter derelicta haberi, super quibus tot per annos tam acriter certatum. Daniam sine Oresunda nihil esse, nec Oresundam sine Scania; & quid Poloniam sine Borussia, & Gedano? Cum autem Ordines firmato pacto Roschildensi id agant, ut Elector, & Gedanum à Polonia avellantur, quid aliud inde secuturum, quam ut primum Dania, inde Polonia, demum summa rerum ruat, & dum singuli pugnant universi vincantur? Sola spe incertorum eventuum, ac tacitis destinatis res haut servari. Quod irreparabile habetur, hautquaquam aleæ exponendum. Sane Electori necessum fore inclusionem ex commodo Sueciæ acceptare, aut repudiare; ut neutrarum partium maneat, ipsi haut permissum. Nec è jejunis quibusdam interpretationibus, aut inanibus temperamentis remedii quid sperandum: gladium omnibus scholarum subtilitatibus potiorem. Quod si igitur inclusio admittatur, quid Poloniæ, quid Mari Baltico futurum? si eadem repudiata Poloniæ intemerata fide adhæreatur, periculum esse, ne Electori necessitas adferatur separatim cum Suecis transigendi non sine magno detrimento hujus Reipublicæ, quod maritima provincia diu defendi nequeat contra hostem, cujus arbitrio Mare Balticum hoc pacto subjicitur. Horum omnium funestos fructus demum in hanc Remp. redundaturos, tam arcte nostris rationibus innexam, si fas sit provincias condonare, vectigalia pro lubitu statuere, & omnia facere ex libidine potentioris. Id autem agi quod arguitur, rem ipsam loqui. Si per communibus emolumentis transigi nullo ad fœderatos respectu. Daniam cogi dum auxilium negatur, aut suspenditur. Nimirum occidere qui alimenta detinet. Regi inaudito qui caput partium sit, leges præscribi, cum fœdere, ac totiens iteratis promissis de classe, & auxiliis citra exceptionem submittendis cautum sit. Verbo, abdicata Scania everti Daniam, ac pessumdari partes. Fru-*

stra occini, Danos jam semel eam provinciam alienasse inconsultis Belgis. Hac enim exceptione rationes Reip. non servari. Quæ semel prave facta sint haut ita relinquenda, sed quantum possunt corrigenda. Occasionem divinitus præberi, qua homines dextri uti par sit. Ast si Ordines ita manum subtrahant, quid aliud quam commune damnum omnibus expectandum? Ibi nil fausti sine essius spei [illegible], ubi amicitiæ ac fœdera vacillant; nec pacem stabilem futuram, ubi inter Principes inæqualitas, & inimicitiæ feruntur: ac dum omnes divisi tenentur, viam uni ad invadendam dominationem strui. Equidem & Poloniæ pacis curam ostendere Ordines. Sed dum additur, si ista inveniri nequeat, quod intra trium septimanarum spatium fieri nullo modo potest, ideo Danicam parem haut remorandam; hoc ipso ea Regna distrahi, ac fomitem æterno bello strui. Electoris quoque curam ostentari, sed admodum malignam, oblata receptione in pactum Elbingense, velut extrema salutis anchora, sed ut mera mensem declaret, num ea sibi conditio arrideat. Quid aliud sit excludere, si hoc non est? Sane horrore se perfundi, at Belgium jam in Belgio quærere, si cogitet, talia nomine tam illustris Reip. proponi, ac id consilii apud Belgas accipere Electorem Brandenburgicum, vetustissimum, atque fidissimum amicorum, qui ab incunabulis affectum, & fidem in hanc Remp. imbibit; qui divina & humana omnia cum eadem communia, salutisque rationes conjunctas habet. Ut salutem suam in exitio, quietem apud capitalem hostem, gloriam in ruina fœderatorum quærere debeat? Ut denique eam iterum personam induat, quam Ordines non ita pridem tantopere de[illegible]estati sunt, & ad partes huic Reip. tam exosas revertat? Atqui nondum memoria excid[illegible]e, qua verborum acerbitate olim Labiavia legatus Belgicus declamaverit, quod Sueci ab Electore fulciantur; nec Isbrantsum minus fervide Berolini se jactasse. Contra audi a ejusdem [illegible] um Polonia reconciliatione hunc con[illegible]um summam lætitiam præ se tulisse. Nunc Poloniam iterum deserendam, ut ad Suecicas partes recedatur; & brevi compendio E[illegible]oris juxt[illegible] Belgiique statum subruendum, ut [illegible]ge[illegible]se pactum salvum sit. Enimvero si Elec[illegible] [illegible]am invenire possit, qua honeste ac tuto ad Sueciæ amicitiam redire queat, non o[illegible] [illegible]re [illegible]ut alieno pacto comprehendatur, ve ut [illegible] quæpiam accessio. Socium ipsum e[illegible] [illegible] publicæ, non adscriptitium glebæ, & [illegible] auctuarii vice alienis pactis adj[illegible]m reat[illegible]r. N[illegible] jactantia exprobratio de[illegible] aretur [illegible] memorari poss[illegible], quantum [illegible] non ita pridem E[illegible]or stipulari potue[illegible]

poss

1659. fertis fœderatis pacisci placuisset. Sufficit ad gloriam, id fastigii Principem nunquam ad degeneres cogitationes, ac actiones ab honestate, ac sapientia remotas descendisse, nisi qua manifesta necessitas imperavit extremas vires parce dispensare, ne summa rerum plane subverteretur. Considerarent porro Ordines, quid sit includi pacto Elbingensi; quod inter inania vocabula est, hoc seculo illudendis simplicibus inventum, in quo nil plane securitatis sit. Cogitarent quoque, Electorem Polonis obstrictum esse per fœdus utrinque jurejurando sarcitum, nec deserendum, quoad Suecus ad honestam pacem compulsus sit; de quo cum Ordinibus significaretur, non hi solum Electori gratulati sunt, sed & de interponenda sua sponsione promiserunt. Id cum nulla exceptione elidi queat, salva existimatione & conscientia eam inclusionem admitti non posse. Nec minus indignum Gedanensem civitatem nunc ad extremum à Polonia distrahi post tam illustre constantiæ documentum in decus seculi editum, ac æternam à Polonis gratiam initam, nec durissimis temporibus ad mutandam fidem compulsam. Eam nunc finem operis sui tam ignobili inclusione admissa coronaturam, nulla præsertim subigente necessitate? Ex his manifestum, inania esse, per quæ fidei publicæ fœderatis datæ satisfactum jactatur, & hac via Daniam à Polonis, Electorem ab utraque, Cæsarem ab omnibus separari, horridarum conversionum materiam. Sed nec firmitatis quid inesse sponsioni Galliæ, atque Angliæ, quæ ostentatur. Sane cum inter istos populos tam repugnantibus invicem studiis atque rationibus lubrica semper sit amicitia, ac ipsum tempus tot mutationes generare soleat; ejusmodi stipulationes nil esse nisi magnum inane, ac grande nihil. Ceterum non dubitare, quin Ordines ista omnia probe perspiciant; ac si re adhuc integra secum communicatum fuisset, potuisse aliam viam proponi, qua scopum suum attingere ipsis licuisset, quam in rem & se mandatis ab Electore esse instructum. Ast si jam res eo deducta sit, ut in hoc consessu nullius amplius remedio locus superet, id duntaxat declarare: stare Electori sententiam cum honore perficere, quod auspice Deo cœptum est, nec à fœderatis divelli. Equidem nos haut eo seculo natos, ut ipsum Deum consulere queamus; honesta tamen consilia, proba intentione, ac idoneis viribus suffulta, oraculorum vicem subire, strenue rem gerentibus gloriosos successus spondentium. Ast quam gloriosum esse promissa implere, amicis succurrere, pacem promovere; id quod fit, si hostis ex Oresunda dimoveatur, Dania ab oppressione, orbis Christianus ab æterno bello liberetur. Nec Suecos huic Reip. esse metuendos, quorum arma ipsa causæ injustitia frangat. Ne offensam iste Rex aliquando ulciscatur, non nisi per fortia consilia impediri posse. Porro nec Gallos passuros Sueciæ incrementa nimium gliscere cum oppressione Poloniæ; & Anglos sapientiores esse, quam ut Daniam subverti, Electorem pessundari, & salutare æquilibrium ita alterari velint; utque adeo ope ipsorum ejusmodi potentia in Oresunda stabiliatur, quæ olim tanta stultitiæ pœnam ab ipsis exactura sit, tristi documento experturis, quod Protestantes in Germania, & ipsi Belgæ plus satis experti sunt, quanti Suecorum amicitia constet, & quid iidem jactato religionis studio quærant. Forte & à Gallis, Anglisque ista non serio agitari, sed ut constantiam Ordinum explorent, aonum inani metu in transversum impelli queant. Sed si maxime serio res agatur, num ideo languide occurrendum, aut cœpto negotio manum subtrahendam? Omnia in promtu esse, quæ ad vim repellendam faciant, concordiam sociorum, studia civium, classes, exercitus. Equidem durum esse extrema tentare, ac sanguinis humani prodigum videri. Sed quia necessitas urget, nec aliud consilium superest, num ideo retrocedendum, & amicos hosti prodendos, nil nisi bellum, & aliorum oppressionem meditanti? Omnia quæ nunc metuuntur mala permansura, ni tam in Dania, quam Polonia pax constituatur, quæ rationibus hujus Reipublicæ, atque commerciis consulat. Cur igitur non aperta via incedatur, ut candor, ac bona fides reipsa in oculos eorum incurrat, qui eidem inniti debent? Suecum si mascule contra tendi videat, conatibus suis destiturum, Anglosque tam honestum institutum fulturos communem pacem haut dissociatis fœderatis constituendi. Aut si ea spes fallat, audentius contra eundum, & gloriam captandam velut per miraculum servata Dania, nunquam intermorituram. Quin ne si fortuna armis hujus Reip. adversetur, ingens adeo damnum metuendum; ob amissas aliquot naves partes haut statim succubituras. Utcunque res cadat, Hafniæ prospici posse, quod ad existimationem atque fidem satis est; & si honestis conatibus omnem successum fata negent, ad extremum Daniæ nil atrocius superesse, quam Roschildensem pacem. Quem enim crediturum, Suecos Anglis, aut hos illis Oresundam, eique adsita cessuros? quæ nec divisionem pati possint inter æquales potentias, & mox in æmulationem erupturas. Nec Daniam plus jacturæ facere posse, quam hac conventione, cui ultra pactum Roschildense nil amplius decerpi queat, si Regni instar manere debeat. Quæ cum ita sint, Electorem rogare, ut Ordines pro sua sapientia hæc 1659.

1659. *omnia mature expendant, ac omissa separata tractatione partibus sine mora cum classe operam navent; aut saltem sociato cum fœderatis consilio ad pacem non minus in Polonia, quam Dania constituendam incumbant, opus Deo, hominibusqve gratum, & commerciis stabilem qvietem daturum. Et Electorem hoc documento perspecturum ipsius incolumitatem Ordinibus cordi esse, ac vicissim omnes suas fortunas pro salute hujus Reip. periculo expositurum.* Talia Weimannus multa cum eloqventia, non sine vehementia, utut frementibus non paucis, eo fidentius evolvebat, qvod istius compacti commentum à Joanne Wittio, ejusqve factione profectum esset, magnæ Ordinum parti parum probatum.

Belgæ de pacto Hagensi Electori significant. *21. Maii.*

§. 6. Ast Belgæ insuper habita ista expostulatione Electori de pacto isto significant, addito; se ipsi receptione in conventionem Elbingensem consuluisse, ac una cum Gallis, & Anglis operam daturos, ut dissidia inter eundem, & Svecum amica ratione componantur; qvo fine rogabant, ut legatos ad colloqvia super pace in Daniam mittere velit. Ad qvæ Elector reponebat; *Optandum sibi fuisse, præsentem rerum faciem, & pervicacia hostis destinata ita esse comparata, ut hac via communis, eaqve stabilis pax obtineri qveat. Nam tunc neminem fore, qvi tam egregium institutum majore, qvam se ipsum studio sit prosecuturus. Sed si consideret, à Belgis hoc bello capta fortia, & prudentia consilia, ac proprias utilitates hac ratione servari non posse, in legem amicitiæ, atqve societatis peccaturum, si non candide ipsis significet; per transmissam pacti formulam à laudabili scopo immane qvantum aberrari, ac nil aliud effici, qvam ut agendi tempora inutiliter elabantur, Svecorum insatiabilis ardor destinata sua exseqvendi alatur, belli sedes de uno loco in alium devolvatur, injuste oppressi deserantur, ac perpetuo Svecorum servitio addicantur, omnium bono publico studentium animis ab hac Rep. alienatis. Eqvidem qvin Ordines bonum sibi scopum præfixum habeant, haut se dubitare; nec rarum esse, ab hoste, ejusve amicis etiam fortissima consilia obtentu insignis in pacem studii qvandoqve turbari. Sed uti ejusmodi fraudes in Rep. bene constituta non nisi ad breve tempus valere possunt: ita se sperare, ipsos propediem perspecturos, pacta ista in solius Sveciæ gratiam, ac sine dubio hujus instinctu fabricata. Simul eosdem ex hoc tempore communem causam tanto enixius amplexuros, qvo plus detrimenti hacce ex ipsorum cunctatione, & pactione ista cepit; cum nulla alia via sit tuta paci, & instaurandis commerciis, qvam ut omnes fœderati pro fide invicem data firmiter conjuncti per peculiares tractatus divelli sese haut patiantur, Svecis omni spe separationis adempta. Eqvidem num Daniæ Rex tam duras leges admissurus sit, sibi non constare. Certe ipsos Belgas, eorumqve posteros irreparabile damnum sensuros subjugata Dania, & omnibus Maris Baltici commodis in Svecos translatis. Cum jam per Roschildense pactum, qvo tamen Svecorum aviditas nunqvam implenda sit, libertas commerciorum Belgicorum satis sit circumscripta, ac Svecia id obtinuerit, pro qvo Belgarum majores omnia periculo exponere maluissent. Daniam qvoq; summa injuria perfundi, probata abrupta per Svecos pacis causa, velut hoc bellum ob non impletas Roschildensis pacti leges ortum sit; cum tamē à Danis omnia, à Svecis nihil conventorum præstitū sit. Danos duntaxat argui, qvod postulato Svecorum super negando exterorum bellicis navibus freti transitu annuere noluerint. Ast cum tres Status idem conventione sua tolerare nolint, mereri utiqve Daniam, ut potius inter exhaustas calamitates sustentetur, qvam auxilio destituta denuo ad turpem pacem compellatur. Præterea se non Danico solum, sed & aliis fœderibus innexum, qvibus ad firmam usqve pacem stare decretum sit. Qvanqvam enim Belgæ operam circa sui cum Sveco reconciliationem offerant, sponsione trium Statuum interposita firmandam; ideo tamen suam existimationem salvam haut fore, si fœdus cum Polonia abrumpendum sit. Qvin & si Polonica pax constari qveat, Svecis tamen in animo esse bellum alio devolvere; qvod nullibi fieri qveat, qvin suæ ditiones sedem armis præbituræ sint, ac demum de suo belli præmium Svecis assignetur. Qvæ eo magis Belgis ad animum revocanda sint, qvo acriores sibi stimulos ad negotium hoc suscipiendum ab iisdem subditos meminerint.*

Electoris responsum. *26. Maii.*

Hagense pactum defenditur.

§. 7. Porro id pactum non Elector solum, sed & uterqve Borealium Regum pari adversione detestabantur. Qvin omnibus indignum videbatur, tres illos Status velut tutelam, & arbitrium pacis in eos Reges sibi arrogasse. Qvod tamen cum omnes pariter adspernarentur, haut facile effectui datum iri credebatur. Non deerant tamen, qvi idem Daniæ bono cedere pertenderent. *Per id qvippe Anglos cohiberi, qvo minus pro Svecis in Danos rem gerant. Ac laudandam Joannis Wittii solertiam, qvi id tempus adornando huic pacto elegerit, qvo Angliæ res intus turbatæ fluctuabant. Interim adpariturum, ubi factione Montacucius Angliæ classis Præfectus sese addicturus sit; qvi & ultro, aut revocatus eo*

Montagu

citius

1659. *citum domum suam accessiturus sperabatur, subtracta rei gerendæ facultate, aut si manere placeret nulli Daniæ damno futurus. Hoc pacto quoque intermortuam fere Daniæ cum Gallia, & Anglia amicitiam resuscitari. Interim Svecorum copias Daniæ & fœderatorum armis exponi, qui ad rem in Svecos gerendam eo acrius incubituri sint, quo lautiores Daniæ conditiones pacis concilient. Cui & caveatur, hanc pacem à Svecis inviolate servatum iri. Conditiones facile adornandas, ubi in rem præsentem ventum fuerit; & ictus non ad mensuram inferri. Ac turbatis Angliæ rebus, accedente ab Hispanis post pacem & connubium Gallicum bello, Belgis ab Anglia metum decessurum, ac Gallos cum Carolo Rege exule oleum incendio addituros. Eodem quoque pacto præcipuum Daniæ fœderatum Electorem si velit comprehendi. Svecis per mare, & insulas debilitatis etiam brevi cum Polonis pacem ineundam fore, præsertim cum in Comitiis Warsaviensibus decretum sit, Borussiæ oppida summa vi oppugnare, & Cæsareorum auxilio Moscum ad pacem urgere, cujus prava negotiatio jam perfecta sit, cum Svecica contra vado adhæreat. Polonos quoque ejusdem pacti respectu Cæsarea arma contra Svecos libenter assumturos, ac eo acrius rem gesturos. Equidem in eo Cæsaris mentionem non fieri. Sed Svecos jam antea fiduciario nexu huic in Germania adstrictos; & post pacem inter Hispanos, & Gallos Cæsari sat virium fore attritis longo bello Svecis compescendis. Denique & fœderis Rhenani socios post Galliam cum Austriaca Domo reconciliatam paulatim manum Sveciæ subtracturos, deliniendæ Cæsaris offensæ. Equidem hoc pacto Roschildensem pacem non plane aboleri; sed cujus leges non parum sit molliendæ, ubi Sveci fœderatorum ope Danicis insulis ejecti fuerint: & tres Status magis favore in Daniam inclinaturos, tanquam debiliorem. Sed & illud in hoc pacto incommodum videri, quod liber transitus per fretum Gallis, Anglis, & Belgis promiscue indulgeatur non sine damno Daniæ jam satis afflictæ. Quod etsi Belgis invideri non debeat tam ample de Dania meritis; indignum tamen esse, Anglos, Gallosque eo beneficio frui Svecis addictiores. Enimvero ubi Anglia vel intestinis turbis agitetur, vel post pacem inter Hispanos, Gallosque abstis, aut his quoque simul bellum sentire incipiat, & classi Anglicana ob alterutram causam discedendum fuerit, Sveciam à Danis facile contemni posse. Nec Gallos mari haut potentes metuendos. Igitur, modo fœderatorum armis fortuna adspiret, sat spes ad sublevandam Daniam superesse.*

§. 8. Haut eo minus nostri id pactum acriter impugnare pergebant, ac jussu Electoris non sine acerbitate Belgis exprobrabant; qvod nunc eum, in qvem nuper omnes Principes excitatum iverant, tantum non in protectionem recipiant, ejusqve progressus contra ipsorum amicos & oppressos vicinos promoveant. *Sane Daniæ Regem Belgis acceptum ferre, qvod, dum Belgicæ classi per pactum Hagense qviescendum est, Svecus ea occasione Langelandiam, Falstriam, Lalandiam, & Mœnam in potestatem redegerit, extrema nutriendæ Hafniæ subsidia: cum si classi Belgicæ permissum fuisset rem in Svecos gerere, hi brevi ad æqvam pacem amplectendam compelli potuerint. Nec à fœderatorum copiis in Fioniam tentari qvid posse, qvamdiu ea classis qviescat.* Unde postulabant, ut Opdamo injungatur, qvo is Svecorum progressibus se objiciat; præsertim cum Daniæ Rex decreverit, fœderatis firmiter adhærere, ac nisi iisdem comprehensis ad tractationem pacis haut descendere; qvem omnibus viribus sublevari par sit. Unde & Belgæ Opdamo mandata mittebant, ne Dano à Svecis amplius qvid locorum eripi pateretur; cum præter Hafniam nil superesset. Contra Joannes Wittius blandis verbis nostrorum indignationem mulcere: Inter Electorem, & hanc Remp. nunqvam divortium faciendum; nec sinistri qvid hoc pacto spectatum fuisse. Tamen nunc aliam se viam ingressuros, ac postqvam semel decepti sint, viribus suis usuros; ac si non uno loco, saltem uno tempore ad communem pacem procurandam incubituros. Hac tractatione suscepta nil nisi tempus extrahere sibi propositum, qvo classi recens sub Michaële Ruytero in Daniam missæ cum altera conjunctio pateret. Ubi tres induciarum septimanæ sint elapsæ, ad vetera se consilia redituros, pacto ultro expiraturo, præsertim cum intus turbatæ Anglorum res metu ipsos exsolvisent. Qvin & post dejectum imperio Richardum Cromvellum Parlamentum plus studii circa servandam Daniam, qvam Protectores fecerant, ostendebat, inani Svecicorum legatorum opera, qvod veritum esset cum exterorum legatis aliter qvam in publico loqvi. Ast interim Angli componendo Boreali bello legatos in Daniam miserant, qveis ut amicos tractatus suscipiendi spatium foret, induciæ in tres adhuc septimanas prorogabantur. Et ne, qvæ pacto Hagensi ambigue expressa erant, duabus nationibus collidendis ansam darent, amplior qvædam declaratio apud Belgas proponebatur. Qvibus & placebat plura pro Dano stipulari, qvam Roschildensi pace continebantur,

Nostri pactum Hagense oppugnare pergunt.

Ruyter.

Cum Anglis induciæ prorogantur.

1659. *Dronth. 14. Jul.*

bantur, Nidrosiam, Bornholmiam, & Huenam, elisis qvoqve postulatis, qvæ post eam pacem Sveci moverant. Et mox congressu inter Dovvningium, & Belgarum deputatos habito pactum id denuo firmabatur, addito, *ut intra diem decimum qvintum, ex qvo per utriusqve Reip. legatos Regibus propositum fuerit, hi ad normam pacti Roschildensis, qvantum nunc mutatum non sit, pacem amplectantur. Si alteruter intra id spatium pacem recusaverit, ei nullum amplius auxilium ferendum, ac eandem acceptanti omnibus viribus adsistendum, ut pacem dictis conditionibus designatam abnuens vi ad eandem compellatur.*

Elector ea de re qveritur. 8. Jul.

§. 9. Eam rem nostri tanto ægrius ferebant, qvod contradictionibus suis pactum Hagense jam se subvertisse crediderant, spe concepta à Dano Scaniam recuperatum iri. Ac ipse Elector indignationem suam literis ad Weimannum scriptis exprobrabat. *Spem sibi fuisse, à Belgis consilia captum iri, rationibus suæ Reip. & factis toties promissis conformia, qvæqve pacem Borealem ita promoverent, ut non solum Dania salva foret, sed & vicini huic bello implicati pacarentur, constituta qvoqve commertiorum in Mari Baltico libertate. Magna tamen cum admiratione percepisse, id nunc agi, ut Daniæ Regi denuntietur, si pacem Roschildensem acceptare abnuat, Belgas nil amplius auxilii eidem præstituros, classe qvoqve, & milite domum revocatis. Atqvi in aprico esse, pactum Roschildense maximo, eoqve perpetuo damno cedere non Daniæ solum, ac Fœderatis Belgis, sed & omnibus vicinis; qvod præter multa alia Svecis facultas nascatur commertia pro lubitu temperandi, & imperium Baltici Maris exercendi. Qvin, qvod maximi sit momenti, Hafniam eo casu semper paulo minus qvam obsessam mansuram; eoqve parum interfuturum, utrum Sveci in præsens Selandiæ incumbant, an vero ex aliis sibi concessis locis eidem urbi semper immineant. Frustra super sponsione trium Statuum jactari. Nam si nunc sub conspectu tantarum classium aqvo animo fertur Regem Daniæ opprimi; qvantum eidem confidendum fore, qvando Svecus pace Roschildensi firmatus qvod Daniæ superest subigere instituerit? Qvi in præsens ita languidos, aut potius aversos bono publico se exhibeant, num illos enixiore studio rem acturos, si iterum sumtus faciendi, & arma paranda sint? Ne nunc dicatur, qvod permanente præsenti statu hostis subito impetu scopum suum obtinere possit, ut Belgis nulla facultas sit auxilia sat mature adducendi. Enimvero cum post istbæc omnia ita liqvido demonstrata Belgæ haut eo secius fatali qvadam socordia laborare pergant, rem divinæ providentiæ commendandam, imperia populorum pro sapientia sua dispensare solitæ; ac spem esse, cum sibi nil aliud propositum fuerit, qvam communem pacem promovere, ab ipsa qvoqve viam ostensum iri, qva salvis rebus suis ex hisce turbis eluctari qveat. Hoc documento tamen cauturum, ne deinceps per istos ad arduum qvid suscipiendum induci se patiatur, placita deserere ita faciles. Qvam inconstantiam ipse eo minus expectarit, qvod hæc tam sæ magis ipsorum Rempublicam, qvam se tangat: ac si par pari referre placeat, forte haut in arduo fore viam invenire ex hoc negotio non sine emolumento se subducendi; etsi dubium valde sit, num omnes, qvæ tunc interventura sint, conditiones ad gustum hujus Reip. futuræ sint. Præterea valde acerbum sibi accidere, qvod cum ipse hactenus acta sua Belgarum judicio adprobare studuerit, Joannes tamen Wittius haut vereatur publice clamitare: Electorem exitio Regis Daniæ causam præbere, dum eum ab acceptando pacto Roschildensi dehortetur; criminatione non minus impudenti & falsa, qvam insolentiæ plena. Nunqvam sibi in mentem venisse Regi Daniæ tutores dare, aut qvomodo rebus suis præesse debeat præscribere; sed ad constantiam eundem hortari, ac pacis Roschildensis periculum ostendere etiam Belgis curæ fuisse. Sane à tota Rep. istiusmodi consilia proficisci haut sibi persvaderi; nec ignotum, qvid in diversis provinciis eo nomine agitetur. Sed ut ipse in Wittii cujusdam, per Gallos, Anglosqve, ac Svecus contra genuinas Reip. rationes seducti sententiam concedat, inter perniciosa, aut ancipitia consilia vacillantis, id longe ab existimatione sua, & conscientia sua abhorrere. At istum hominem haut primum fore, qvi exemplo suo orbem edocturus sit; prava consilia pro captu temporum aliqvandiu in Republica sustineri posse, sed qveis mox autores in exitium, qvod aliis struxerint, trahantur, postqvam Nemeseos patientiam consumserunt. Atqve ista, ut Wittius rescisceat velle; qvi ni deinceps lingua sua temperet, apud Ordines sit accusandus.* Ad qvæ Wittius paulo post declarabat; *cum nostrorum sententia à sua discrepaverit, sui judicii rationes explicasse sine animo injuriam faciendi crimine vacare.* Cæterum qvia res eo processerat, ut pactum id in præsens subverti non posset, huc deinde summa rerum redibat, ut Svecus ejus pacti leges acceptare detrectaret, Danus fœderatis constanter adhæreret. Ita spes erat Belgas demum cum Svecis commissum iri. Unde Elector suis Hagæ legatis injungebat, bene de Rep. sentientes demulcerent, ut si in

Anglia

1659. Anglia mutationis qvid contingeret, res restitui posset.

Historia allæ belli.

§. 10. Cæterum effecerant ea Belgarum consilia, ut Electori in Dania nihil ad summam rerum faciens contra Svecos suscipere liceret, etiam qvando anni tempus ad movenda arma invitaret. Nam antehac ipsa hiems qvietem imperarat; & hostis qvicqvid in continenti copiarum restabat, intra Fridericiuddam contraxerat; unde aliqvando catervæ in fœderatos excurrebant dispari successu. Qvas inter Streithorstius subtribunus cum ducentis qvinqvaginta eqvitibus uno milliari ab eo oppido in validam fœderatorum manum noctu impegerat; à qvibus pulsus ipse cum qvatuor turmarum præfectis, ac multis gregariis captus est; cæsi tres turmarum Præfecti, ac complures gregarii vix decem tenebris, ac sylvis tecti evasere. Petebat inde Daniæ Rex, ut Elector in Selandiam trajiceret, ne forte Svecus refectis viribus Hafniæ oppugnationem denuo tentaret, qva nunc ejusdem vires non parum afflictæ sint, bis mille amplius cæsis, aut sauciatis. Et si maxime Croneburgum statim recipi non possit, in Scaniam transmittendum, ubi plurimi incolarum, regimen Svecicum indignentur, munitionum qvoqve maligno provisu. Id qvod Electori haut consultum videbatur, qvod prius Fridericiudda, & Fionia hosti eripienda esset. Antea in Selandiam penetrasse multa habere incommoda. Divisum exercitum neutrobi hosti parem futurum. A classe Svecica non satis cautum, nec sat ibi annonæ. Responsum tamen laxioribus verbis; faciendum qvod res ferat, modo navigia præsto sint, & in Selandia alimenta hominibus, atqve jumentis suppetant. Ast mitescente anni tempestate Elector suas, atqve Cæsareas copias hibernis eductas ad Flensburgum lustrabat, Fridericiuddam tentaturus; cujus oppugnatio difficiles futura videbatur, qvod qva parte mari alluitur, claudi non posset, recenti milite è Fionia pro lubitu firmanda. Ita initio visum eminus circumposito obsidio eam premere. Ad qvam primo cum agmine adproperanti Joanni Georgio Principi Anhaltino Conradus Christophorus Kœnigsmarckius cum trecentis eqvitibus obviam ruens acrem velitationem commisit, non paucis utrinqve cadentibus; qvi tamen mox intra oppidum repulsus fuit. Ast Sveci, qveis operæ pretium haut videbatur vastas Fridericiuddæ munitiones aliqvot millibus tuendas propugnare, destructo vallo, ac incensis omnibus, qvæ ignem admittebant, intra modicum castellum ad littus maris exstructum se receperunt, ac idoneo præsidio imposito reliqvas copias in Fioniam trajecerunt. Unde Elector copiis propius admotis castellum id vi expugnare instituit, velut Svecis aditum in Jutiam, & receptum navibus præstans. Ac jam obliqvas vias agere cœperat, simul suggestus machinis struebat, Svecis è munitione, & aliqvot navibus, oppositoqve Fioniæ litore non segniter fulminantibus. Ast Sveci intempesta nocte avectis æneis machinis, atqve sarcinis, ac omnibus simul domiciliis incensis illæsa munitione in Fioniam trajecerunt, sicut nostri castellum, ad qvod triginta tantum milites amiserant, nemine resistente ingrederentur, in qvo præter duodecim ferreas machinas prædæ nihil repertum. Ei Danicus miles præsidio impositus fuit.

3. Jan. Streithorst.

Sveci Fridericiudda expelluntur.

14. Maii.

16. Maii.

§. 11. Pulsis tota continente Svecis, ut his Fioniam qvoqve eriperet, Electori magnopere curæ erat; sed qvos conatus Belgarum tergiversatio inanes reddebat, Cæsareos ne pedem ibi figere vellent suspectantium. Unde cum Opdamus eo fine naves præbere rogaretur, is primo defectum annonæ, inde jussa Ordinum in patrium revocantium excusare. Appellatus eo nomine Daniæ Rex navigia præstare penes se negabat esse. Opdamum, ut hinc avocaretur, acriter institisse, causatum plus se operæ pro Dania domi navare posse, demonstrato Ordinibus ejus Regni necessitate, qvam heic lacera cum classe, qvam & ideo dividere noluerit, qvod primo faventevento in patriam vela facturus sit. Pollicebatur tamen centum qvinqvaginta navigia minoris formæ in Batavis, aut Lubecæ conducenda, qvibus fœderatorum miles in insulas transportari possit. Interim Coldingæ penum struendum, ut istis navigiis annona in promtu sit. Qvanqvam autem per fœderatorum legatos Hagæ effectum foret, ut Opdamus in Dania cum classe remanere juberetur; haut eo magis tamen qvid profectum fuit, qvod interim nuntii de Hagensi pacto adferrentur, per qvod classi Belgicæ in Svecos infesti qvid tentare integrum non erat. Unde anceps videbatur in insulam se conjicere, dum hostis mari potitur, à qvo subvectio intercipi poterat; Montecuculo inprimis ista ausa abhorrente, ut tamen testaretur se istis conatibus obsistere aut deesse nolle, modo Elector sibi de indemnitate caveat, si eo nomine Cæsari ratio reddenda sit. Id qvod & Elector

Fionia tentatur.

1659. Elector annuebat, rel pro Dania gerendæ tanto cupidior, qvod Dani Hafniæ fremerent; *de fœderatorum gestis nil aliud audiri, qvam uti tributa describant Præfectorum, & Qvæstorum loculos repleant, pro qvibus sat navigiorum trajectui in Fioniam conduci potuerit. Ac debuisse Fridericiuddam per biemem expugnari, qvo tempore facilis in Fioniam accessus pateuerit, Svecorum navibus in portu hærentibus.* Igitur Elector, qvo studium suum Danis adprobaret, eum qvicqvid navigiorum posset in litore Holsatico, & Jutico contraxisset, assumtis suorum mille qvingentis, totidem Cæsareorum, è castris ad Fridericiuddam, Standerupum tendit, imperio castrorum tantisper in Czarnecium collato. Postridie Goltzius cum bis mille peditibus navigia ingressus est, ut in Fennoa insula exscensionem faceret, qvam exiguum fretum, qva majoris tubi globus adigi potest, Fionia discriminat, unde in hanc facilis descensus credebatur. Cum reliqvis copiis Ranstius summus inter Cæsareos excubiarum Præfectus, & Barfusius Electoralis Tribunus in Jutiæ litore contra Fennoam tecti consistebant. Cum per biduum ventus reflaret, tertio demum die fretum, qvod Fioniam, & Fennoam interluit, intratur. Sed cum vertens se ventus, ac fluentum maris in diversa tendens terram tenere prohiberet, vela intra jactum machinarum Svecicarum retro facienda erat; haut segniter in nostros fulminantium, Svecis interim omnia ad defensionem parantibus, qvorum qvadringenti sub Weicro summo excubiarum Præfecto insulam insidebant. Seqventi luce impetus in Fennoam fiebat, in qvo navigium centum Electorales pedites vehens globis trajectum subsidebat, ut tamen omnes vectores in litore Jutico servarentur. Reliqva navigia cursum tenuērunt; ac Goltzius qvidem recta contra Weierum in terram enixus est, Strozza Tribunus Cæsareis ad dextram, Goetzius, & Siburgius Tribuni ad sinistram in litus evasere. Acris inde pugna per duas horas conseritur, machinis qvoqve è classe continuo detonantibus, ac nostri demum insula potiuntur, Svecis post plurimos suorum amissos in Fioniam se recipientibus. Post tamen deprehensum, eum locum haut satis commodum invadendæ Fioniæ, qvod Sveci non solum ducta fossa, castellisqve hinc inde excitatis, ac dispositis per suggestus machinis totum litus oppositum firmassent; sed & qvatuor millia Svecicorum militum nostros ingruentes expectarent.

17. Maii. — Fennoa. — Ranst. Barfus. — 31. Maii. — 1. Jun. — Fennona occupatur. — Siburg.

§. 12. Ast Elector cum facile perspiceret, sine valida classe, qvæ hostem machinis litore depelleret, nihil cum fructu suscipi posse, Qvæstorem exercitus Joannem Waldavium è Fennoa ad Opdamum mittit, qvi tunc cum classe in majori freto Baltico agebat, rogaturum, ut mare à Svecicis navibus tutum sibi præstaret. Istum cum ad navem prætoriam accessisset, Opdamus non solum diu ante fores conclavis stare sinebat, sed & ipso ingresso aliqvandiu scriptioni intentus manebat, qvoad is ad mensam accederet. Ubi cum Waldavius qvæ jussus erat exponeret, Opdamus interrupto ejus sermone dicebat; *Electorem antea Italica lingua ad ipsum scripsisse; nunc Teutonica uti, qvam ipse non intelligat.* Inde Waldavius mandata eidem sua prælegebat, Opdamo aliqvoties stomachante, inprimis cum Elector rationes adduceret, qvare festinato nunc auxilio opus sit. *Num sibi velut ministro aliud qvam mandata sua respicienda? Aut num Electori cordi sit ipsum in ferale pegma adducere? Induciarum tempore elapso se facturum, qvod mandata sua ferant.* Cum Waldavius scriptum responsum peteret, iste excusabat, *scribam suum Teutonicum mortuum esse, ac se Teutonice scribere haut nosse.* Demum Gallica lingva responsum dabat. Id cum Waldavius Danis ostenderet, hi Opdamo persvadere nitebantur, ut Electori naves commodaret, & Fioniam ex altera parte, distrahendis Svecis invaderet. Sed Opdamus immotus *expressis sibi mandatis opus esse asseverabat.* Ast post elapsos octo dies pollicebatur, *se certum navium numerum Henrico Bielkio Danicæ classis Præfecto traditurum, qvibus pro lubitu in Svecos rem gerere possit: cum reliqva classe Anglos sese observaturum.* Mox tamen mutata sententia excusabat; *denuo sibi interdictum in Svecos hostile qvid suscipere, ac cum classe Hafniam sibi eundum, excipiendis ibi Anglorum legatis, & paci promovendæ.* Cum objiceretur, Nascoviam Lalandiæ oppidum interim à Svecis expugnandum, reponebat; *occuparent Sveci qvicqvid vellent, omnia tamen restituere necessum fore. Se qvia damna cives patiantur, ejus rationem habere non posse.* Inde ad molestos sermones devolutus jactabat: *qvod aliud operæ pretium Electorem fecisse, qvam ut Jutiam exederet; Waldavio regerente; Svecos utiqve tota continente dejectos, ac se Belga manum admovere voluissent, plus profici potuisse.* Ea de morositate viri graviter apud Ordines Generales qveri jubebatur Weimannus; hoc dissvadente, ne iste alias Svecis infensissimus in Slingelandi, & Huyberti partes transiret, qvi è Belgicis legatis in Svecos propende-

1659. — A Belgis nil subsidii obtineri potest. — Waldav. — 10. Jun. — Slingeland. Huybert.

1659. Vogelsang. van Har.

pendebant, cum reliqvi duo Vogelsangius, & Harenus Danis faverent.

Fionia denuo tentatur. 16. Jun.

§. 13. Haut eo secius Electori placebat deserta Fennoa sub Mittelfactum oppidum exscensionem tentare. Ac navigia qvidem milite onusta conjunctim vento, ac fluento secundo fretum Mittelfactense perlapsa sub ipsum oppidum ad lapidis jactum consistebant. Sex qvoqve naves bellicæ ita prope terram successerant, ut inde majoris tubi globo litus tangi posset. Reliqvus exercitus per adversum Jutiæ litus in aciem dispositus stabat, displosis machinis, tubisqve, qvod & è bellicis navibus fiebat, densam fumi nubem excitans, qva tecti qvi in navigiis erant terræ propinqvaturi erant. Ac spes erat apud ædificia in litore stantia exscensionem posse fieri, qvod ibi nil machinarum conspiceretur. Enimvero Sveci omnia loca adpulsui apta sclopetariis insederant, ita ut qvotiens cymbæ, in qvas miles transierat, retro naves bellicas prodeuntes versus littus tenderent, adversa globorum grandine exciperentur. Qvæ tamen non impediisset, qvo minus vi perrumpere perseverassent, ni mutans subito ventus, marisqve fluentum litus ipsis inaccessum fecisset. Igitur post qvatuor horarum pugnam per mutuas jaculationes è machinis, tubisqve commissam fœderati sub Jutiæ litus sese receperunt, minore cum damno qvam pro magnitudine strepitus, cum apud hos non ultra triginta occubuisse ferantur, inter qvos nemo altioris gradus præfectus.

Elector iterum de invadenda Fionia cogitat. 11. Jul.

§. 14. Ast Elector haut ideo conatum depositurus tres Belgarum naves bellicas, duas Danicas, qvi ipsi proxima pugna operam navarant, ad ulteriora Jutiæ litora dimittit, ut plus ibi navigiorum conqvirerent, qvo diversis locis Fionia invadi possit; qvæ & non modicum earum numerum in Alburgensem portum contraxerant. Sed eas supervenientes octo Svecorum naves bellicæ Ebeltotti oppressere, una incensa, qvatuor abductis, combusto qvoqve magno heic, & Arhusæ, & Alburgi modicorum navigiorum numero. Intercepti qvoqve ducenti Brandenburgici pedites, & mille Poloni Arhusæ hospitantes male multati. Earum navium jacturam ægre ferebant Belgæ, & jam Wittius fremebat, ab Electore earum pretium solvendum, qvod is navarchos præter Ordinum mandata suos ad usus adhibuisset. Sed Elector per Weimannum Ordinibus demonstrabat; *eum esse fructum consiliorum ita distortorum, & vacillantium, qvæ ipsi hactenus agitarint; nec melius deinceps res successuras, ni alia ratio ineatur. Tam multas, tamqve egregias, ac forte nunqvam redituras rei bene gerendæ occasiones per otium amissas, cum ea unica sit ad pacem via, Svecos armis strenue urgere.* Qvod si culpam accepti damni imputare ipsi velint, Weimannus ostenderet; *si in Fioniam qvid tentandum esset, necessum fuisse navigia Alburgi, & circum contracta huc evocare, qvibus deducendis Claudium Alefeldium, qui Jutiæ res curet, qvinqve istas naves præsidio postulasse. Et quanqvam à se periculum huic ostensum sit, eundem tamen navarchis confirmasse, nil periculi subesse, ac in omnem eventum iis receptum in tuta patere. Ab eodem qvoqve navarchis injunctum, ne cum qvopiam in pugnam descenderent, ac qvamprimum iter relegerent. Denique & Daniæ Regem confirmasse, Belgicam classem in Svecos rem gesturam, ac Electori mare tutum præstituram. Qvin potuisse damnum id declinari, ni Belgici navarchi per ignaviam conspectis hostibus protinus in terram sese ejecissent, defecto Danico Præfecto strenue pugnam capessente.* In eundem sensum Elector qvoqve ad Ordines Generales literas dabat. Ita præter inanes qvestus nil amplius consecutum est.

5. Aug.

Elector Daniæ Regem confirmat. Marwitz.

§. 15. Hoc modo qvidem Elector Daniæ Regem armis sublevare laborabat. Sed qvo eundem hortatu, consiliisqve firmaret, Christianum Ludovicum Witgensteinium Comitem, ac Ditericum Marvvicium Hafniam mittebat, exposituros: *admodum sibi dolere, plus profici non potuisse, promissis navigiis deficientibus, & qvia hosti integrum fuerit mare pro lubitu percurrere.* Qvia tamen sine dubio penes Regem non fuerit navigia huc mittere, exqvirere jubebantur, qvid in præsens amplius suscipiendum videatur, ac annon Svecis communicatio inter insulas ab ipsis insessas intercludi qveat? Comes qvoqve peculiariter explorare jubebatur, qvæ Hafniæ conditio, qvid Dano copiarum, qvæ Danicæ, ac Belgicæ classis facies, ac inde ad Electorem reverti, Marvvicio Hafniæ subsistente, ut qvid rerum ibi ageretur referret. Inprimis injunctum, diligenter explorare, qvid ibi circa pacem tractetur, ac ne separatim ista ineatur, omnibus modis impediret; simul Gallicis & Anglicis legatis demonstraret; *Electorem nullo modo pacem amplexurum, qva Domus Austriaca non comprehendatur; ac si credant, hoc artificio se ab eadem avulsum iri, eousqve opinionis falsos fore, ut ipse potius occasionem inde arrepturus sit*

tanto

1659. *tanto arctius ei sese Domui innectendi, cui adiss non ulterius qvam ad præsens bellum obstrictus sit.* Insuper Daniæ Regem ad Austriacum fœdus perficiendum impelleret, ut & hoc vinculo nectantur, qvos communes rationes jungunt, hostiqve eo minus spei relinqvatur istos separandi. Cum etiam Sveci favore qvorundam Principum, ac inprimis Luneburgicorum in Germania subleventur, à Rege periculum faciendum, num istos Svecorum partibus abstrahere detur, ostensa in præmium Bremensi provincia. Sibi qvidem dudum cum Luneburgicis ea de re agere decretum fuisse, ni relatum esset, ipsum Daniæ Regem in eam provinciam oculos conjecisse. Sane hoc ipso Westphalicam pacem hautquidqvam violari, cujus beneficio Sveci eadem abrupta exciderint. Moneret qvoqve, ut Dani Polonos à peculiaribus tractatibus dehortentur, circa qvos Galli valde satagant. Tum ut è convento Rensburgum dimidia ex parte, Steinburgense castellum solo ipsius milite insideatur. Deniqve ut Rex per legatum suum Czari Ducis Curlandiæ liberationem commendet. Ad ista Rex: *Dudum se fœdus cum Cæsare perficere voluisse, sed scrupulum injecisse, qvod Elector ipse fœdus cum eodem firmare distulerit, ignota sibi caussa. Nam sibi vel junctim cum Cæsare, & Electore fœdus qværendum, vel saltem ex una parte omnia sibi integra servanda. Sed & Anglorum respectum fœdus suum cum Cæsare retardasse, qvi ægrius laturi videantur, si ipse Cæsari arctius se jungat, qvem isti pace exclusum cupiant. Accepta tamen ab Electore fœderis cum ipso initi ratihabitione, protinus Cæsareum qvoqve fœdus perfecturum. Sane Anglos jactare; communem pacem haut ita brevi tempore concludi posse ob partes ita longe dissitas; ac Daniam, qvam gravis necessitas urgeat, primo servandam. Electorem qvoq; & Polonum pace comprehendendum; sed cum Cæsare nil sibi negotii esse. Ac Svecum non posse amplecti pacem, ni ultionem de Austriacis sumserit ob impedimenta rebus suis per Poloniam injecta. Unde & Anglos qveri, Marvvicium non nisi eludendis suis destinatis venisse. Ceterum Polonos verbo cavisse, in separatos se tractatus haut consensuros. Luneburgicos Duces à se tentatos ostentata Brema, sed frustra, ac legatum non nisi publice audire voluisse.* Inprimis autem cum Hagense pactum in lucem erumperet, Elector solicite Regem hortabatur, ne ad pacem Daniæ tam noxiam compelli se pateretur. Et qvia Elector in solam istius gratiam bellum his locis gerebat, liqvidam declarationem eundem poscebat, dirigendis suis consiliis.

Daniæ Regis declaratio.

Ac si post tentata omnia obtineri neqveat, ut uno loco cum omnibus bellantibus super pace agatur, saltem non nisi eodem tempore utrinqve concluderetur. Nam id Electorem magnopere solicitum tenebat, ne circa pacem alter alterum prævertere festinaret, qvo lautioribus à Sveco conditionibus potiretur, qvi postremum dein tota mole oppressurus sit. Ad qvæ Rex declarabat: *Sibi per Anglicam classem hautqvidqvam terrorem injectum iri, qvam instinctu potissimum Gallorum missam norit, Anglis, ac Belgis inter se committendis. Qvam parum securitatis in separatis tractatibus sit, magno suo malo se expertum; per qvos nil aliud qvam divisio, ac diffidentia inter fœderatos qværatur, ac ut uno post alterum oppresso dudum affectatum Maris Baltici, & eidem adsitarum terrarum imperium obtineatur, armis inde in Germaniam translatis. Et exclusis à pace Cæsare atqve Electore, haut adparere, qvomodo horum copiæ invita Jutia dimoveri qveant. Igitur de sua constantia Elector ne dubitaret, ac paria secum faceret, Polonosqve confirmaret. Qvod si præter spem Poloni separatam tractationem qværant, ademqve Angli, ac Belgæ urgeant, se qvoqve legatos ad ista colloqvia cum mandatis; accepto tuti itineris diplomate missurum, nec nisi omnibus ibi perfectis heic conclusurum. Nec minus Electoris legatum apud Danicos tractatus habendum, ut ejus rationes utrinqve observentur.* Ac sane non minus constantiæ exserebat Fridericus Rex, qvam promiserat. Cum enim Anglicus Ablegatus importunius super admittenda separata negotiatione instaret, Rex non citra commotionem regerebat: *Sufficere ipsi debere, qvod semel norit, à se peculiarem tractationem admissum haut iri. Eqvidem à Sveco ditiones suas vastatas, & magnam partem occupatas; existimationem tamen, & vitam ab isto relinqvendam sibi fuisse: ac mori se malle, qvam ab hac sententia discedere.* Contra Angli terrendo Dano spargebant; *inter Electorem, & Svecum super pace agitari, qva jam prope ad umbilicum perducta sit.* Ita Dano ab omnibus destituto mox Anglicanam classem incubituram. Qvod tamen commentum mox Electoris literæ dissiparunt.

30. Apr.

§. 16. Ast Cæsar, vel qvod copias suas in angulo Cimbriæ tam longe à ditionibus suis diutius hærere nollet, vel præventurus, ne Sveci præsentem difficultatem enixi arma è Pomerania in Germaniam diffunderent, eam provinciam invadere velut belli seminarium instituit. Nec prætextum

1659. textum deerat, qvod Paulus Wurtzius Stetini præfectus Dœmitzam arcem Albi, adsitam intercipere conatus esset, etsi per Christiani Ludovici Meclenburgici Ducis vigilantiam auso dejectus. Et inciderant in Electoris manus jussa Caroli Gustavi ad eundem Wurtzium, de Lœckenitza in potestatem redigenda, ac invadenda Marchia. Unde & cum sub initium anni idem Wurtzius per Pomeraniam copias haut spernendas contraheret, qveis Marchiam, & Silesiam petiturus metuebatur, Fernamontius Glogoviæ gubernator, & Christianus Albertus Dona Comes Francofurti congressi conventionem inter se inibant, qva ratione isti periculo occurrendum, & qvo copiarum numero Cæsar, & Elector, ubi invadantur, sibi mutuo adsistere debeant.

11. Febr.

Etsi is metus inanis esset, Wurtzio in Borussiam vertente, & qvia infausto Hafuiæ assultu Svecorum vires non parum contusæ erant. Unde & paulo post Montecuculus Cæsaris jussu super invadenda Pomerania proponebat. Simul Daniæ Rex, uti videbatur, de compacto, Hafuiæ idem vehementer urgebat; *qvod Poloniæ, Daniæqve, & ipsi Electori ex ea provincia maximum damnum inferatur; nec nisi hac distractione Svecus Danicis insulis divelli possit. Nec curandum, qvod ista sub Imperio Germania comprehendatur. Nam cum Svecus eadem non utatur, prout Imperii membrum decet, & ex ea bellum in vicinos effundat, Imperio injuriam non fieri, si læsi ubicunqve possint hosti insistant: aut isti præstandum, ne Svecus inde vicinos armis lacessat. Pomeraniam porro milite exhaustam, digresso ex ea non modica cum manu in Borussiam Wurtzio: classem Belgicam mari potiri: ut Sveci nec terra nec mari eidem subvenire qveant: copiarum sat Electori: ac Polonos hoc modo à festinanda pace retrahi, qvi antea semper contenderint, si diutius bellum gerendum sit, sibi hostem æqve in Germania, qvam alibi impetendum.*

11. April.

Electoris consideratio.

Enimvero Electori eam rem minime omnium præcipitandam judicabat. Nam si qvod Hagæ tunc agitabatur pactum perficeretur, summa rerum non parum inde alteranda videbatur. Et qvia Cæsari cum ea jussa ederet, de tam insperata mutatione haut constiterit, ante omnia ejus mentem denuo cognoscendam. Eqvidem Electori placebat fœderi suo cum Cæsare vim utiqve constare. Sed qvia præsens in Holsatiam expeditio non vi istius fœderis facta erat, sed ut Daniæ Regi velut membro Imperii ex pacis Westphalicæ, & aliis Germaniæ legibus adversus injustam oppressionem subveniretur; hæc ratio autem pace inter Danum, & Svecum facta sit cessatura, simul ipsa annonæ penuria fœderatorum copiis necessitatem hinc migrandi impositura sit; *inpræsens id ante omnia agendum; ut exercitus incolumis, & bene habitus conservetur. Sed intra Germaniam aliqvid moveri valde anceps esse, qvod fœderati semper de cura eam pacem sartam tectam præstandi sint testati, qvam nunc ultro ab ipsis abrumpi Svecorum fautores clamaturi sint. Tum fœderatis non modo professos jam hostes mansuros, sed & his plerosqve Electores, & Principes Imperii accessuros. Sed nec de Polonorum constantia ipsis sat cautum, incerto qvoqve rerum in Borussia eventu. Numeros qvoqve peditum cumprimis non parum minuisse. In Pomerania non sat annonæ, in qva & alias subsistere non liceat, nisi expugnatis munitis oppidis; id qvod rebus sic stantibus arduum ac periculosum sit futurum. Dubium qvoqve esse, an non, pace inter Boreales Reges facta, aut ubi in Jutia nullum operæ pretium fieri possit, cum parte exercitus in Borussiam, aut ultra abeundum. Interim fœderatis in sua cuiqve ditione arma in promtu habenda, ut si Sveci in Germaniam turbare audeant, id qvod brevi erupturum sit, eo promtius iis occurri qveat, qva ratione invidiam abruptæ pacis Germanicæ in Svecos devolvi.* Ad qvæ Montecuculus: *Qvæ ipse super invadenda Pomerania moverit, fundamento manentis inter Svecos Danosqve belli niti. Nam pace inter hos facta, novum id bellum fore; qvod à se spectatum non sit. Ast ubi futura inter istos pace fœderati haut comprehendantur, sine dubio Svecum prima qvaqve occasione erupturum. Ac tum qvæstionem fore, num hujus invasio sit expectanda, an prævertenda? Et qvamqvam hac æstate munitiones ad mare positæ expugnari neqveant, mediterranea tamen loca in potestatem redigi posse, partis saltem exercitus annonam præbitura. In Borussiam abituris sine dubio Polonos sese opposituros; nec opus fore totam molem eo vertere. Et hoc modo Svecorum conatus, si forte in ditiones Cæsaris irrumpere meditentur, promtius infringi.* Sed & Poloni proponebant; *cum Pomeraniæ oppida maligno provisu agant, se in eam provinciam incursionem facturos.* Id qvod Elector vehementer dissvadebat, ac ut potius Svecos Borussia, & Curlandia ejicere laborarent. Sed Hoverbeqvius apud Joannem Casimirum Regem insistere jubebatur, ut Electori invasionem Pomeraniæ ipsius nomine faciendam deferre velit.

7. April.

§. 17. Ast Electori ea res maximi momenti videbatur, præsertim postqvam

1659. *Super expeditione in Pomeraniam consultatio.* *23. April.*

Galliæ, Anglorum, & Belgarum conspiratione peculiaris pax inter Svecos Danosqve agitaretur. Itaqve consiliariis suis deliberandum proponebat; Qvid sibi ad ditionum suarum securitatem suscipiendum sit, si contingat Danum aut Polonum, alterutrum ambosvè, cum Svecis transigere se excluso; præsertim cum ipse expeditionem in Holsatiam susceperit non vi fœderis Austriaci, sed ad enixas Daniæ Regis, & regiminis Holsatici preces, ad vindicandam ab hostili oppressione provinciam Danicam in Imperio sitam, contra pacis leges à Sveco armis petitam. Ubi plerisqve videbatur; *à dicto casu parum metuendum, nec præsumendum a Dano sine Electore pacem ineundam, quod fœderatorum exercitus in ipsius terris consistat, qvi, ni pace pariter comprehendatur, novo bello inde pellendus sit. Eundem quoqve summam salutis spem in Belgarum auxilio collocasse, qvi ut maxime Anglorum terrore à generosis consiliis paulisper inhibeantur, nunqvam tamen inducendi sint, ut aliqvid in Electoris exitium tendens permitteant. Eqvidem in Polonia Joannem Casimirum senio, & valetudine, ac inprimis qvia nesciat, cui bono sese laboribus atterere debeat, dudum non belli solum, sed & ipsius regni tædio captum, ut jactasse; nil carius sibi fore, qvam si belli, atqve comitiorum directionem in Electorem transferre possit, de quo tantum sit, nunqvam ab ipso se sceptro exuendum. Qui & ad eam conditionem redactus sit, ut vix habeat, unde mensem instruat, vulgo qvoqve aulicorum eundem ob reliqva annorum qvatuor salaria continuo obtundente. Nec minus Reginam à ministris suis solicitari, qvibus velut peregrinis etiam turpissima, ac damnosissima pax, modo cum privatis ipsorum rationibus congruat, vel felicissimo bello potior habeatur. Qvam & Galli valde perturbent ostentato periculo, qvod ipsi bello extracto ab Austriacis immineat, qui velut destinatis suis palam reluctantem oderint. Sed & ipsos Poloniæ Ordines finem Svecici belli anhelare, ob gliscens à Mosco periculum, ac immensas calamitates exhaustas, invalescente indies adversus Austriacos diffidentia, tanqvam fessis jugum imponere meditantes. Nihilominus eosdem satis perspicere, sua qvam maxime interesse, ne Sveci in Ducali Borussia pedem figant, unde Regiam provinciam, & ipsam Poloniam infestare qveant. Sed & metum esse, ne Elector, etsi acerrimis inter ipsum ac Svecos odiis, ad desperata consilia compulsus adsistentibus Anglis Poloniæ pragravis fiat. Et qvæ hactenus super separata tractatione agitata sint, non in fraudem Electoris, & fœderatorum suscepta, sed tantum ut commune paci via muniatur. Nam excluso Electore ipsos metuere, ne hic pertractus in societatem Austriacus eorum tantopere desideratam qvietem turbet: citra Electorem autem haut credi Austriacos qvid in Poloniam tentaturos, aut si id fiat, hisce haut impares se Polonos fore confidere, ob eorundem in consiliis, ac bellicis actionibus lentorem, & qvod pecunia, & eqvitatu parum sint instructi, patente cumprimis ad incursiones Polonorum Silesia. Reginam qvoqve circa privatas suas rationes maxime Electorem respicere, cujus favorem haut emere separata pace consumtura sit. Deniqve proceres uno ore de studio suo in Electorem asseverare, ut credendum non sit, eos pacem inituros, nisi qvæ saltem Ducalem Borussiam complectatur. Haut eo secius tam in Polonia & Dania, qvam apud Belgas, Gallos, atqve Anglos omni ope renitendum, ne ejusmodi separata pax struatur. Sed si ista omnia nihil proficiant, haut aliud superesse, qvam ut exercitus firmetur, fœdus Austriacum arctius adstringatur, ac Sveci eo promtius ad pacem compellendi eorum vires facta in Pomeraniam irruptione distrahantur. Nec esse qvod metuatur, fœderis Rhenani socios ansam inde arrepturos pro Svecis arma movendi. Nam Svecicæ Pomeraniæ rectores, sine dubio de sententia Regis, scripsisse, cum Wurtzius nuper in Borussiam tenderet; se Westphalicam pacem jam fractam judicare Electoris cum exercitu in Holsatiam irruptione. Igitur hunc non plus periculi sibi conciliaturum, qvam alias jam immineat. Eqvidem arctiore cum Austriacis conjunctione horum discrepantes à nostris rationes scrupuli nonnihil injicere posse, qvod hi Poloniam sibi subjicere cupiant, ea obtenta actionem in Borussiam moturi: cum contra Electoris incolumitas in eo vertatur, ut antiqvus Polonici Regni status subsistat. Enimvero ist[illegible] incommodi declinari posse, si fœdus ineatur non ad longum tempus, aut ad capiendas [illegible] terras, sed tantum obtinendæ paci. Tentandum qvoqve, num Saxoniæ Elector per Cæsarem in hoc fœdus pertrahi possit, qvi alias [illegible] æmulationem in gliscentem Brandeburgicæ Domus potentiam circa omnia, qvæ h[illegible] spectant, valde frigidum sese exhibeat.*

1659. *Rati[illegible] cam[illegible] pedi[illegible] nem[illegible] ac[illegible]*

§. 18. Atqve in hanc sententiam omnes consiliarii conspirarant, solo Friderico Jena excepto, qvi in diversa om[illegible] discedebat. *Eqvidem qvin Cæsari atqve [illegible]ctori abunde causarum sit ad Svecos in Pomerania invadendos, parum dubii habere. Ho[illegible] qvippe variis modis leges pacis Westphalicæ [illegible]fregisse, turbis cum Bremensi civitate excitatis, Electoris ditionibus transitu exer[illegible] procul-*

1659. *proculcatis, bello petita Polonia pacis utique Germanica consorte, & Holsatia Imperii provincia. Esse officium Cæsaris oppressis succurrere. Ab ipso Sveco Cæsarem hostem agnitum, dum is huic tractatus offert; quem opus non sit apud eos, quibuscum nihil negotii intercedit: cujus & electionem iste omnibus modis impedire connixus sit, sparsis publice minis, ac vix tolerandis insectationibus. Nec minus Electorale Collegium Svecum Cæsaris hostem agnovisse, dum avocatoria edicta adprobat, ac eum per legatos ad vim omittendam hortatur. Pares, aut graviores Electori in Svecos bellandi causas esse. Quin Svecos nil nisi occasionem belli inferendi aucupari, ac ubi ipsorum res ferant, de Cæsare, & Electore vindictam exacturos, nullo discrimine, num horum provincia intra Imperium an extra sita sint. Unde satius esse prævenire, quam primum ictum excipere. In Jutia porro nil superesse quod agatur, cum Danus non nisi mari sublevari possit; quod quo minus fiat per Belgas stet, manum negotio admovere detrectantes. Ac si diutius in Jutia hæreatur, annonam juxta, numerosque imminui, ac demum fame subigente excedendum, consumto incassum exercitu. Oppida Pomerania modicis præsidiis insessa, nulla subsidiorum spe. Cives animis ægros, ac dominatum Svecicum pertæsos, incumbente insuper omnium rerum inopia. Hac invasione quoq; Sveco facultatem alendi, ac supplendi exercitum detrahi. Posse demum hac via Electorem ad recuperandam Pomeraniam pertingere. Quod si alicui ex Imperii Ordinibus hoc bello molestia facessenda sit, Cæsarem id facile excusaturum. Denique vix aliam rationem adparere Sveco infinita bellandi prurigine laboranti ad pacem compellendo.*

Rationes dissvadentes.

§. 19. Enimvero non obstantibus hisce per conditionem præsentium temporum haut consultum videri tale qvid suscipere. *Neqve enim justam causam bello movendo sufficere; sed & considerandum, num id sapienter, & gloriose possit geri; qvid Ordinibus Imperii, aut vicinis affectuum, aut suspicionum sit oriturum; num belli finem brevi expectare liceat; an id exigente necessitate continuari queat; qvid denique lucri, aut damni inde proventurum? Sane cum astuto, & atri hoste negotium esse, qui rebus suis speciosum colorem circumponere calleat, ac apud multos adplausum inveniat. Esse qvoqve in Pomerania validas urbes à mari pendentes, qvibus in Sveciam ob sua commercia respiciendum, qvamdiu hæc mari potens sit. Aperta agrorum, & minuta oppida à Sveco parum curari, si majora servasse detur. Svetum porro hac causa apud omnes suspecta, atque exosa reddere laboraturum, velut pacem Westphalicam manifesto infringentia, cui Ordines Imperii, & Gallus ad evictionem præstandam teneantur, avidus Germaniam invadere, ubi ex eo lucri qvid perspiciat. Ita totam Germaniam novis turbis involvendam, quarum invidia in Electorem sit redundatura. Enimvero nec rationes sat idoneas esse, qvare Elector Svecis bellum in Germania faciat. Damna per copiarum transitus olim data Mariæburgensi pacto condonata; post qvod transire non sit illicitum, nisi qvantum per injuriam damnum detur. Wurtzii transitu nuper Electoris terras nonnihil damni passas; aliqvid tamen eum solvisse, & reliqvum amica via peti posse. Et qvis ob aliqvot uncialium millia bellum moveat, cujus finis prospici neqveat? A Rege qvoqve navem Colbergensem abreptam, sed ejus æstimationem offerri. Stoltendatar istam Dani gratiam fieri, id neqve Ordines Imperii ab auxilio Svecis ferendo inhibiturum, nec Germaniam novo bello exemturum. E Pomerania nil emolumenti accessurum, ni munita oppida expugnentur; qvod si non spe superius, saltem anceps esse. Nec minus dubium, cives à Svecia defecturos; qui potius extrema omnia expectare malint, qvam Pontificiorum dominatum iterum subire. Tum Svecum primores civium ita sibi obstrinxisse, ut de eorum fide satis certus sit. Experientia constare, qvomodo anno hujus seculi tricesimo septimo, & octavo fœderatis expeditio in Pomeraniam successerit. Svecis tunc nullum superfuisse in campo exercitum. Banerium cum qvatuor millibus ad oram maritimam se tenuisse. Contra fœderatorum septuaginta millia sub triginta Ducibus Pomeraniæ infusa; qvibus & ab Ordinibus Imperii nil metuendum fuerit. Nec eo secius istos re infecta, incassum consumto exercitu discessisse, ex qvo tempore neqve Saxoni, neqve Electoris parenti copias suas reparare datum fuerit. Et qvanqvam ponamus, in præsens rem majori dexteritate gestum iri; persistere tamen inopiam annonæ, difficultatem munita oppida expugnandi, odia civium in Pontificias partes, periculum ex abrupta Imperii pace Electoris ditionibus imminens. Neqve vero Ulteriori Pomerania tantum, & Marchiæ continua amicorum juxta, & hostium itinera toleranda; sed & reliqvas Electoris ditiones periclitaturas, quibus omnibus succurrere admodum difficile futurum sit. Nam si Neoburgicus Cliviam, Brunsvicenses Halberstadium, & Mindam, Saxo Magdeburgum invadant obtentu evictionis Sveco præstandæ, manente insuper in Borussia bello; qva ratio hisce repellendis Gallico auxilio suffultis?*

1659. *A Cæsare porro hanc expeditionem urgeri eo duntaxat fine, ut ditiones suas hibernorum onere liberet, ac copiis suis aliunde hospitia, atqve supplementa paret; qvibus in præsens uti nesciat, postqvam Sigismundi Austriaci destinata in Alsatiam pace inter Gallos, & Hispanos facta incassum ceciderunt. Tum ut Electorem arctius sibi innectat, & Protestantibus adeo exosum reddat, qvo plane ab Austriacis pendere ipsi necessum sit; simul Protestantium vires, inter qvos ille Potentissimus frangantur, & ex usu Pontificiæ factionis Germania iterum bello exerceatur. Et cur Cæsareos hanc expeditionem nunc tantopere urgere, in qvam initio consentire noluerant, ac omnem ejusdem invidiam in solum Electorem derivatum eant? Atqvi conscientiæ suæ nunqvam adprobaturum Electorem, si etiam obliqva ratione ad opprimendos Protestantes operam navet, ac in solius Cæsaris gratiam novi belli incendium in Germania excitet. Qvod si porro Fœderati, omisso in Danicas insulas penetrandi studio retrovertant, sua expeditione Dano nil eosdem levamenti attulisse. Svecis qvoqve in proclivi fore istas terras recuperare, & copiis suis inde firmatis destinata sua adversus Daniam persequi, ac post hanc subjugatam etiam Borussiam, & alias regiones opprimere. Sed si ea pta semel sententiæ inhæreatur, ac Svecus intra insulas inclusus teneatur, Dani constantiam firmari, & Sveco occasionem augendi copias adimi, forte & pluribus cladibus afficiendo; cui è Svecia, aliisqve suis provinciis, ipsaqve Germania, si pax perstet, parum subsidiorum expectandum. Non deesse adhuc annonam in Jutia, si recte dispensetur. Contra suscepta in Pomeraniam irruptione, aperta provinciæ brevi exhaustum iri. Ac si Electoris ditio incursionibus hostium non sit exponenda, fœderatorum copias per eandem in hibernis disponendas, exiguo provincialium solatio, si non ab hoste, sed amicis comedantur. Contra hac expeditione omissa Electoris provincias qvietas, & salvas manere; qvas qvare tam atroci bello involvere placeat, cum nil nisi pax qværatur? Hanc autem jam antea sat difficulter procedere ob tam multorum diversos respectus, sibi mutuo obstantes: novo bello accedente eam longe intricatiorem fore, ac moram ei imputatum iri, qui belli flammam in Germaniam pertraxerit. Frustra jactari; Electorem à Cæsare indemnem præstandum, simul ab eodem loca colligendis, & supplendis militibus exhibenda. Nam neqve id Electori profuturum, idenqve ejus fastigio, ac juribus, qvæ cum reliqvis Ordinibus communia habet, repugnaturum; qvin Cæsari nec voluntatem, nec facultatem fore promissa sua servandi. Ista qvippe Cæsaris promissa in se nulla esse, cui per leges citra consensum Ordinum bellum suscipere haut liceat; ac in talia conantem omnes Ordines insurrecturos, qvibus uti Elector ad tuenda sua jura sese adjungat, necessum sit futurum; eaqve Cæsarem sat habiturum, si se ipsum adversus Imperium indemnem præstet. Neminem qvoqve Electorum, atqve Ordinum eam Cæsaris potestatem agnoscere, ut ubi integrum sit in causa, ex qva toti Imperio periculum provenire possit, ulli Ordinum indito qvid injungere; nec ejusmodi Cæsaris jussa ulli ad excusationem sufficere. Sed nec Cæsarem ulla loca in Imperio contrahendo, aut supplendo militi assignare posse, nisi vi; eoqve parum tutos fore, qvi militi conducendo vacaturi sint. Deniqve nec promissis staturum, si ex iis onus aliqvod in ditiones suas hæreditarias redundaturum sit, qvibus levandis ea ipsa expeditio in Pomeraniam urgeatur. Nec incognitum Electori, qvam divites Austriaci pollicitis fuerint, quo tempore ipsius auxilio indigebant; voto suo potitos longa istorum oblivia subiisse. Valde qvoqve anceps esse Electorem hac expeditione Pomeraniam recuperaturum, qvam volens in alium transtulit, & cujus pretium recepit: nec ut istud tentetur idoneam in præsens causam adesse, incertis adhuc, qvæ à Sveco metuuntur. Ac si Svecus in posterum pacem turbet, non defore vires eidem compescendo. Deniqve per hanc invasionem pacem difficiliorem reddi, sive Elector Pomerania potiatur, seu minus. Nam priori casu Svecum nunqvam cogi posse, ut ea provincia cedat, sed satius habiturum aliqvandiu in Sveciam se recipere, causa belli adversus Electorem sibi reservata, sic ut huic semper in ancipiti agendum sit. Forte & qvi olim Magdeburgum, Halberstadium, & Mindam affectarunt, veteres actiones instauraturos, jactatos recepta Pomerania, qvæ eipensandæ data sint, expirare, ac suum ad istha jus revivi scere. Sed Pomerania non capta Svecos gravem dannipensationem exacturos, solius Electoris jactura exsolvendam.*

§. 20. Adversus ista tamen Hoverbeqvius, & Somnicius excipiebant. *Hac irruptione non novum bellum in Imperio moveri, sed Holsaticam expeditionem duntaxat continuari. Unde culpam ruptæ pacis illi imputandam, qui post Roschildensem pacem Holsatiam, Imperii utiqve provinciam, invasit. Nec dispari a sentire fœderis Rhenani consortes, qvi Pomeraniæ tutelam eo fœdere exclusserint, nec pacem à Cæsare, aut Electore motis in Holsatiam armis abruptam arqverint. E qvidem diversas esse provincias Holsatiam, & Pomeraniam: sed qvi in una bellum movet in altera*

Iis [illegible] *cur.*

1659.

altera quoque impeti posse: & qui hostem se profiteatur, in ejus bona, subditosque læso armis agere licitum, quacunque pertingere detur. Neque vero semel abrupta pace bello alterum aggredi illicitum esse. Nam Cæsarem, & Electorem à Sveco publicis scriptis coram illustribus Ordinum Consessibus atrociter læsos. Ab eodem contra leges publicas in Imperio copias collectas ad opprimendam Germaniæ provinciam Holsatiam, & sub jugum redigendos vicinos: iis copiis hinc inde captatis complures Imperii provincias afflictas, nulla reparandi damni voluntate: ad Loeckenitzam expugnandam jussa data; publice minas jactatas, de Cæsare, & Electore vindictam sumendam ob violatam ab ipsis pacem. Cum etiam quidam Germaniæ Principes ejusmodi vim injustam fulciant, ac pro ejus provinciis tuendis fœderi se obstringant, nil præsidii adversus hunc superesse, quam in propriis, ac sociorum armis, queis imminens vis injusta prævertatur. Igitur isthæc arma neque juri gentium, neque legibus Imperii, ac pacis Westphalicæ repugnare, ubi in his præscriptum defensivæ remedium cessat, & Sveco pro libidine in Germania grassari permittitur. Equidem nondum totius Imperii auxilium fuisse imploratum. Sed enim plerique Electorum non nisi in legationem consentire voluerint, alii Ordinum fœdus cum Svecis fecerint, Deputati etiam Francofurtani magis pro Svecis, quam aliis Imperii Principibus nitantur; facile judicari posse, quid ab Ordinibus sit expectandum. Eoque ubi in legibus publicis nil præsidii sit, quamvis rationem suæ salutis expediendæ licitam habendam. Ast ubi arma in Svecos justa sint, nec Gallum, nec alios ex obligatione præstandæ pacis hisce ad ferendum auxilium teneri. Etsi cum etiam præter jus istud fieri possit, non immerito, antequam tam arduum negotium suscipiatur, expendendum, quomodo Gallus, & alii ab auxilio Svecis ferendo sint avertendi, aut si non absistant, qua ratione iisdem occurrendum. Porro turbas & alia incommoda etiam è justissimis bellis oriri, quorum culpam illis impingere nequeas, qui justa arma gerunt. Quod si & Ordines arma sua in Svecos nostris jungant, facile prohibitum iri, ne hoc incendium late diffundi queat. Sed si Svecorum partibus sese associent; in se aliosque malum ultro pertrahere. Quanquam & ratio iniri possit, ne id mali metuendum sit, & tamen à Svecorum oppressione tutis agere liceat. Porro munita Pomeraniæ oppida inexpugnabilia non esse, si rem dextre aggrediaris; ac Stetinenses, aliosque non parum in Electorem inclinare ferri. Respectum quoque Pontificii dominatus cessare, si administratio belli penes Electorem sit. Frustra adduci exemplum exercitus superiore bello in Pomerania destructi; cui ipsa moles exitii causa fuerit. Nec inopiam ibi adeo metuendam, agris ubique consitis; & prono Odera facilem subvectionem, modo provida dispensatio adhibeatur, sine qua etiam quantalibet copia facile dissipetur. Nec plus copiarum in Pomeraniam deducendum, quam quibus alendis facultas suppetat. Quæ super aliis, qui bello huic ingesturi se metuantur, mota sint, maximi utique momenti esse. Sed contra considerandum, Cæsari, & Electori esse exercitum triginta amplius bellatorum millibus constantem, sane haut spernendas vires; ac si istis partibus auxiliares accedant, eos his quoque non defore. Si Gallus Sveco societur, Cæsarem, & socios ab Hispano haut deserendos. Si Protestantes in favorem Sveciæ uniantur, Catholicos Præsules, & Bavarum haut dormitaturos; ac ad Cliviam vindicandam Saxonem ægre arma sumturum. Tum nec Polonos Borussiam, nec Belgas Cliviam deserturos. Forte & Moscum denuo Svecis immitti posse. Et si cui ex Ordinibus manus nimium in arma pruriant, non defore occasionem eidem negotium domi facessendi. Equidem Electoris terris multum mali exhauriendum: Sed quod eo diuturnius futurum sit, quo diutius Svecorum libidini indulgeatur; ac graviora imminere, si Pomerania Svecis quieta relinquatur, concessa facultate bellum in istas devolvendi, quod ubi primum occasio arriserit, isti omissuri non sint. Quæ de Cæsaris scopo jactentur; eum qualiscunque sit, sociis legem haut dare, nec semper res eidem se attemperare; ac Electori suas quoque rationes curæ fore. Duo extrema esse, Catholicorum Zelum, & Svecorum insolentiam. Illum ita cavendum, ut huic janua ne aperiatur: ubi ille semper respiciatur, hanc nunquam compressum iri; ac utrique prout sese exserit resistendum. In præsens à Svecis vim inferri, Catholicis quietis: igitur istis tota vi occurrendum. Cæsarem porro hac expeditione provincias suas sublevatum ire, invidendum non esse, si id absque fraude Electoris fiat. Quin injustum fore, uni sociorum omne onus imponere velle, nullo emolumento vel ex hostilibus terris petendo. Cum etiam hac invasione id tantum agatur, ut Svecia noceatur, provincialibus in Pomerania facile consuli posse. Præterea acrius hostem urgendum, si & destinatis in Fioniam insistatur, & ejusdem vires alibi distrahantur; ac si huic in suo negotium facessatur, oblivionem alienas terras invadendi subiturum. Fœderati autem ditionibus citra necessitatem incumbere, ac hostis parcere, id fore hospitibus, non hostibus molestum esse. Equidem si commodior via esset hostibus nocendi, per quam bellum ad fines Electoris non per-

1659. *trahatur, aut si cautum sit, istos aliqvando opportuno sibi, nobis iniqvo tempore haut erupturos, sane hac expeditione supersederi posse. Enimvero alibi rem gesturus longe graviora incommoda occurrere. In Borussia minus annona, qvam in Pomerania, ac qvo minus è Polonia subvectio fieri possit inopiam pecuniæ, & confusionem ibi rerum obstare. In Livoniam motu[r]os nimium à finibus Germaniæ discedere. In Holsatia cum otioso exercitu subsistere inglorium, ac inutile. In Selandiam toto cum exercitu transiri non posse, unde in Germaniam reditus ab alieno arbitrio dependeat, cum Electori propria classis non sit; nec universis copiis ibi opus esse. Qvod si solus Cæsar in Pomerania rem gerat, ac pedem ibi figat, anceps id admodum Electori juxta, ac Polonis fore; ac Stetinum arcis vicem subire posse utrisqve premendis. Qvo acrius autem hostis invaditur, eo citius pacem, eamqve tanto honestiorem secuturam. Cæsaris qvoqve autoritatem utiqve plurimum facere ad Electorem indemnem præstandum, inprimis cum hic ad vim injustam coercendam arma arripuerit. Postqvam etiam Svecus bellum orsus sit, ac plurimum damni, contumeliaqve Electori intulerit, justum esse Pomeraniam, & alias provincias Svecicas invadi, ac ex iis pensationem damni repeti. Sane istum professum Electoris hostem, ac atrocia minatum, adversariis ubi facultas sit intolerandum, ac minas repræsentare promtum, qvem nec induciæ, nec recens inita pax cohibeat. Sane qvo tempore Svecus expeditionem in Poloniam adparabat, Electorem de eo nil infesti suspicatum, amicissimis ab eodem pollicitis oneratum. Sed mox audire coactum ipsum non aliter qvam reliqva Poloniæ membra haberi posse. Qvis igitur deinceps metus obstet qvo minus dum occasio arridet compescatur, ac frangatur tam infensus hostis? Denique optandum qvam maxime fore, ut Elector Pomeraniam apetitur; nec difficultatem superandis difficultatibus [illegible] orituris: saltem hoc pretio pacem valde honestam stipulari in promtu fore. Ac si nunc ea occupetur, alio qvam successionis titulo possidendam. qvo eadem ante Instrumentum Pacis ad Electorem spectabat. Nam in præsens eam nomine damni hoc bello percepti peti posse; qvod adeqvam reparatum sit, neminem qvid actionis in Halberstadium, Mindam, aut Magdeburgum movere posse. [illegible] si ideo Svecus bello lædi omittatur, qvod [illegible] eo nomine ut sibi satisfiat aliqvando postulaturus sit, manibus in sinum missis omnia per ignavam patientiam toleranda esse, qvæcunqve eidem inferre in mentem venerit.*

§. 21. [H]is rationes in utramqve partem adductas rite librare ita arduum erat, ut Electori tutissimum videretur omnia sibi integra servare, ac tempori [illegible], nam alia via [illegible] rebus suis consulere posset. Q[illegible] enim judicaret, à Sveco ruptam [illegible] pacis initium factum, [illegible] bus difficultatibus eluctatum [illegible] effundere haut omissurum: re[illegible] tamen tum aliæ causæ, tum inprimis Cæ[sa]reorum lentor, ac nulla disciplinæ [illegible] ris cura, & qvod sibi gravissima invidia sit incubitura, si autorem se ei[illegible] belliqve adeo per Germaniam [illegible] ferat; qvod si utiqve suscipiendum foret, alienis auspiciis, ac alterius nomine gerere malebat. Etsi cum nullo [illegible] tum foret Cæsarem suo id nomine [illegible] re, ac eodem adqvirenda sibi vindicare, in ejusdem partem sibi utiqve veniendum perspiciebat. Cum itaqve Montecuculus subinde super ista expeditione moveret, Elector Bogislaum Somnicium Hafniam mittebat, Regi expositurum; *uti ipse nulli operæ pepercerit, qvo in Fioniam penetraret: sed defectum navigiorum, & subtrahentes se negotio Belgas obstitisse. Et quia hic locus* 5. Jul. *peræ pretium fieri neqveat, nisi Belgæ alia consilia ceperint, ac Elector optet hostem alibi posse distrahi, qvo Daniæ cervicibus avellatur, [illegible] tur levanda Dania, ac promovendæ paci [illegible] expedire videri, si Rex à Montecuculo per literas petat, ut is ex fœdere inter Cæsarem, ac se initio eum Cæsareis copiis per Silesiam hærentibus in Pomeraniam deductis Svecos invadere velit. Et quia Montecuculum sine dubio desideraturum sit, ut cum Cæsar socius duntaxat hoc bello partes agat, Rex hanc expeditionem suo nomine suscipiat præbito eminente aliqvo Duce cum copiarum parte, ut Rex utiqve in hoc petitum consentiat. Electorem tamen haut ideo Fioniam tentare [illegible], ubi [illegible] reqvirantur præsto sint.* Addebatur, ut Rex per suos Bremensium provinciam, re[illegible] nunc provisu, [illegible] co[illegible] tamen prius cum [illegible], [illegible] ubi Rex par non fuerit, c[illegible] [illegible] straturus. Enimvero ista [illegible] rum parum arridebant velurbe [illegible] xtr[illegible] ra; [illegible] com conat[illegible] Fioniam non [illegible] ac[illegible] cedere, ab Electore [illegible] S[e]landiam transportari. [illegible] men[illegible] ter abhorrebat. Id ta[illegible] qve reqvirebant, [illegible] C[illegible], ro[illegible] d[illegible] g[illegible] fu[illegible] e perm[illegible] re[illegible] in Pomerania [illegible] [illegible] Electoris [illegible] Cæsareis [illegible] r[illegible]. A[illegible], qvam Svec[illegible]

afſenocentiorem. Regi tamen, aliisqve, ui Pomeraniam invadi magnopere arrideret, nomen tamen ſuum ut ei expeditioni accommodaret, haut placebat. Unde omnicio reſpondebat. *Sibi noxium fore ... am expeditionem ſuis auſpiciis ſuſcipi, ditione ... exhauſta, & magn... partem ab hoſte ad... iuſſa: eoqve magis ſibi de pace cogit... lam, quam ut altius ſeſe bello immergat. M... nam qvoqve invidiam id ſibi pariturum, velut ... acem Germaniæ turbanti. Sed & fœderis ... ibenam ſocios copias non procul ab Holſatia ... onſiſtentes habere, qui avide occaſionem ar... epturi ſint in hanc ſe conjiciendi, ac ubi ipſe ſe ... oveat, ſtatim obviam proceſſuros. Quod ... Electoris exercitus Danicis copiis ſubveniret ... elit, Svecos ſtatim è Fionia tergo inhæſuros. ... allorum qvoqve numeroſum exercitum in ... mite Germaniæ conſiſtere, ſtatim ditionibus ... ectoris incurſurum. Qvo caſu Electori id ... a tuenda occurrendum, ipſo deſerto. Ita ... in anguſtias redigendum, ingruente inde in ... olſtiam novo hoſte, hic gravius incubitu... is Svecis. Deniq hac diſtractione parum ... nſuli. In Pomerania multum eſſe munito... um oppidorum; ac Svecis facile fore vim hoſtium propulſaſſe: velunius munitionis expugnationem multum temporis conſumturam, ... ec Svecos ideo exercitum ſuum inſulis amotu... os. Cæſareis qvoqve plus curæ in Pomerania ... re copias ſuas conſervare, qvam urbes expugnare; qvi & toto tempore, qvo in Polonia ... erint, niſi præter Thorunium idqve ægre nec ... ne magno labore ceperint, interim eo Regno ... diſſolutam diſciplinam miſere vaſtato. Unde ... itius fore copias in Selandiam transportari, ... Hafnia à diuturno obſidio reſpiraret detur.* ... ed cum Somnicius graves rationes adduxiſſet, qvare id fieri non poſſit; Rex denum reſpondebat: *gratum ſibi eſſe diſtractionem Svecorum in Pomerania ſuſcipi; ſed ... hil ſe copiarum præbere poſſe ante ſolutum ... aſcoviæ obſidium, qvod nunc agitetur. Ac ... ontentos fore fœderatos, ſi unica Trampii ... gio ipſos in Pomeraniam comitetur.* Pari ... odo & Poloniæ Rex eam expeditionem ... dabat velut unicam viam Svecis in ordinem redigendis, ac fonti velut belli obtu... ndo. Sed cum oſtenderetur; Ordines ... perii credituros hoc modo pacem in... ingi, ac novi belli incendium excitari; ... tqve ipſe huic expeditioni nomen ſuum ... ommodare velit; is longe id recuſabat, ... elut plane à rationibus ſuis abhorrens; ac ... his bellorum domi exhauſiſſe, qvam ut ... lieni ſe belli ducem profiteri deceat. Inter ... væ Regina Chriſtina non abſurdi prætexti ... em præbuerat, miſſo Viennam Santinel... Comite, qvi apud Cæſarem proponeret: *cum Carolus Guſtavus conventam penſionem ducenties mille unciarum ſibi non repræſentet, ac cum argenti inopia conflictari ipſam patiatur, Cæſar viginti militum millia ſub Montecuculo Duce ſibi commodaret; qvcis acceptis confidat eam ſe provinciam recuperaturam, multorum ibi in ſe ſtudiis, qua dum vivat fruitura ſit, ac ſe defuncta eam ad Imperium Germaniæ redituram.* Eo ſuper negotio ad Reſidentem Cæſareum Suramontium Romam ſcribebatur, ut Reginæ mentem penitius exploraret, qvo ſolidiore fundamento incedi poſſit. Sed mox Regina Santinello mandaverat, ut ea propoſitione ſuperſederet: qvi magnopere de inconſtantia Reginæ qveſtus, ac pudore confuſus propere Vienna in Italiam remeabat. Fantomius qvoqve Abbas referebat; *cum Roma egiſſet Gneſnenſi Archiepiſcopo pallium allaturus, Chriſtinam aliqvoties ipſi ad ſe evocato de offenſa ſua in Carolum Guſtavum teſtatam ob cæptum in Polonia intempeſtivum bellum, & gravia damna inde in Sveciam devoluta, addito; ſi Cæſar & Elector exercitum ipſi tradere velint, eum à ſe ipſa in Regem Carolum Guſtavum ducendum, eripiendæ Pomerania, & Brema, ea lege, ut ipſa dum viveret, earum proventibus frueretur; qvæ poſt fata ſua Imperio conſolidanda ſint.* Id ſe Legato Hiſpanico communicaſſe, ſed qvi negarit, ob ejus inconſtantiam, ac mox deflagrantes impetus iſtiusmodi dictis aliqvid conſiliorum ſuperſtrui poſſe.

1659. *Suramontio.* *Fantomi.*

§. 22. Aſt Montecuculus ut Electoris cunctationem expugnaret, huic offerebat; *ſi de recuperanda Pomerania cogitationem ſuſcipere velit, Cæſarem duodecim millia ipſi ſubmiſſurum; ac utique opus eſſe iſtam expeditionem tentari.* Ad qvæ Elector; *graves ſibi cauſas eſſe, qvare ſolicite procedat in negotio, è qvo Domus ſua ſalus pendeat; ac ſatius fore ea deſtinata ſuſpendi, qvoad de mente Dani, ac Belgarum penitius perſpectum fuerit. Interea deliberari poſſe, qvantum copiarum in Jutia relinqvendum ſit, ſi utique in Pomeraniam abire placeat. In qvod antequam ipſe conſentire poſſit, has ſibi conditiones eſſe annuendas. Cum ditionum ſuarum tam multa bello perpeſſarum conditio non ſufficiat citra alienum ſubſidium ulterius alendo exercitui, ut Cæſar durante hoc bello certam pecuniæ ſummam præbeat, ſuppleendis numeris, ac idonea hiberna aſſignet: tum ut apud Hiſpania Regem annuum ipſi pecuniarium ſubſidium obtineat. Ut Cæſar caveat, ſi e negotio id male ſuccedere contingat, ditionibus nil decerpendum, eoqve nomine indemnem ſe præſtandum. Idqve monendum ſibi fuiſſe,*

Cæſar Electori ſuper ea expeditione amplius inſtat. *6. Jul.* *Conditiones ab Electore propoſitæ.*

1659. fuisse, quod cum parens suus ad mortem usqve partes Cæsaris secutus sit, ac sibi fides in eundem semper constiterit, haut eo minus se insalutato Pomerania Svecis oblata fuerit. 3. Cæsar operam det, ut & alii Principes præter Bavarum, & Saxonem hoc negotium probent, neve alii huic bello sese ingerant; simul Brunsvicenses, & Hassus ad alia consilia adducantur. 4. Si ipse interim à Neoburgico in Clivia, aut alibi impetatur, Cæsar sibi subveniat, ac in Clivica causa plus favoris, qvam hactenus, Brandenburgicæ Domui exhibeat. Ac si Gallus in Svecorum gratiam fœderatorum vires distrahere instituat, Cæsar isti occurrat, non revocatis copiis Pomeranicæ expeditioni destinatis. 5. Ut Cæsar annonam, qva hostilis terra non sufficit, è ditionibus suis hereditariis subvehi curet citra onus ditionum Electoralium; neu post occupatam Pomeraniam sibi nomine impensarum actionis quid moveat, sed illibatam ejus provinciæ possessionem sibi relinqvat. 6. Ut Cæsar delectus militum in suis ditionibus ipsi indulgeat. 7. Tum ad absolutam usque expeditionem exercitum octo peditum, qvatuor eqvitum millibus constantem adjunctis debitis machinis apud se relinqvat, ante confectum negotium haut avocandum. 8. Ista si Cæsar promittat, ac Daniæ, & Poloniæ Reges nomen suum, ac exiguam qvantumvis manum huic expeditioni accommodent, se qvoqve eidem accessurum. Hæc postulata uti Montecuculus Cæsari se diligenter commendaturum pollicebatur; ita ulterius differebat: Arduum esse id negotium; nec sine periculo, sed non tanto, qvantum ab Electore jactetur. Id pro violatione pacis in Imperio haberi non posse, qvod non nisi ad bellum eo citius extinguendum spectet. Ordinibus qvoqve Imperii caveri posse, qvæ Svecis eripiantur restitutum iri, ubi hi æqvam pacem admittere velint. Fœderatos etiam ad Rhenum Principes Pomeraniæ tutelam suo fœdere exclusisse, eoqve satis innuisse, sese hanc invasionem haut curaturos. Polonos, & Danos eo constantius communi causæ adhæsuros. Cæsarei semper idoneum exercitum in promtu fore. Nunc cunctandum non esse. Super conditionibus ab Electore propositis nondum responsi qvid allatum. Cæsari qvoqve inexpectatum fore, ab Electore scrupuli qvid moveri circa id, qvo oblato se magnopere istum obstringendum judicaverit. Cæterum qvinqve Germanorum, duo Polonorum millia in Jutia relinqvi satis esse, qvi Danis juncti Svecis pares sint. Polonum qvoq; duo eqvitum millia promisisse fulciendis in Pomerania destinatis.

§. 23. Paulo post cum ulterius instaret Montecuculus, Elector istas difficultates proponebat: Annon Sveci, diviso fœderatorum exercitu, occasionem nacturi sint hic manentes à reliqvis intercludendi?

1659 Scrupuli ab Electore moti. 14. Jul.

Annon iidem, si qvid de hisce destinatis subolverit, validam manum Stetino sint immissuri, qvæ expugnationis spem plane adimat, aut saltem admodum difficilem reddat? 1. Num auxilia Stetino immittenda impediri possint, 2. nisi subactis prius Wollino, ac Usedomo insulis? 3. Qvomodo prohiberi possit, ne præsidiarius Wismariæ, ac Demminimiles in Marchiam excurrere qveat? 4. 5. Unde instrumentum bellum, unde annonam sustentando exercitui petendam, 6. qvod Pomerania Svecica angustis limitibus circumscripta vix per bimestre sufficiat? Num præter hunc exercitum alius formari possit, qvo Stetinum ex utroqve latere oppugnari qveat? 7. Num in Silesia sit parata pontium materia, qvibus opus futurum? 8. Si deniqve Galli ansam arripiant in Germaniam irrumpendi, num 9. Cæsari alius exercitus sit, istis opponendus? Ad qvæ Montecuculus declarabat: In Jutia exercitum decem millium adjunctis Danis relinqvi posse, Svecis compescendis suffecturum, nisi hi omnibus viribus contractis in continentem ex insulis transeant.

Montecuculi declaratio. 15. Jul.

Sed eo casu 1. Daniam plane liberandam, ac hostis destinata turbanda. Qvi & non ita raptim mare trajicere possit, qvin hic remanentibus sat spatii sit futurum retro ad cæteros se recipiendi, qvorum duo millia ad Albim consistere debeant communicationi tuendæ. Ne auxilia Stetinum mittantur facile impediri posse, præmissa subito valida eqvitum manu. 2. Wollinum, & Usedomum sine navigiis occupari non posse; 3. tentandum tamen, num per præcursores qvid navigiorum intercipi qveat, aut expectandum, qvoad flumina gelu constringantur. Ubi pedites locum ceperint, eqvites hinc inde pro- 4. vinciam persultare posse incursionibus hostium arcendis. Instrumenti bellici Cæsarem nonnihil suppeditaturum: reliqva ex Electoris ar- 5. mamentariis depromenda. Ad annonam curandam Cæsarem qvoqve pro virili 6. ubi- turum; qvod onus tamen ei soli imponi haut debeat. In Silesia agere duodecim millia militum, sed recens conscriptorum, ac præsentes 7. obsidionibus magis idoneas. De pontibus videndum, ac Gartzium, atqve Greiffenhagam 8. in potestatem redigendam. Deniqve vix præsumendum, Gallis curæ fore, qvid armis ultra 9. Albim geratur. Sed si isti utiqve in Germaniam moturi sint, sane expeditionem in Pomeraniã non satis tutum fore. Qvæstionem tamen esse: Si Pomeraniæ invasio omittatur, num Svecus si possit ideo fœderatorum ditiones haut aggressurus sit? Num qui Svecis super Pomerania cavere volunt, fœderatis qvoqve adversus Svecos cautionem præstituri sint? Ac si hac expeditione supersedeatur, annon universi Or-

dines

1659

dines ejusmodi cautionem poscendi sint? Tum si trajectus in Fioniam difficilis, expeditio in Pomeraniam haut consulta habetur, qvid tunc suscipiendum? qva via hosti nocendum, Daniam sublevandam, ac armorum famam servandam? Ac demum unde heic annonam diuturnitati suffecturam petendam? ubi hiberna capessenda? Annon hac ratione unum omittatur, & alterum non fiat? Ad ista Elector regerebat: *Svecis sat voluntatis esse ad fœderatos invadendos, sed vires deficere; ac qvamdiu ipsi suos exercitus conservent, junctique maneant, istos haut temere qvid ausuros, saltem parum applausus, ac nil aperti auxilii reperturos. Sed ubi iidem invadantur, non defore qui palam auxilia præstent. Ordinum porro studia in se tepida, præsertim contra Svecos, qui veterem favorem multis licet prave factis nondum decoxerint. Spem tamen esse, si istis invadendis abstineatur. Ordines debitam evictionem præstituros, ni expectare velint, eo nomine damni refusionem ab ipsis repeti. Et utiqve consultum videri super cautione repræsentanda illos monere, sive universos, seu missione ad singulos facta. De Fionia se nondum desperasse, modo sat navigiorum adducatur; at sperare Belgas majore studio causam amplexuros. Ac interim vel hoc solo hosti noceri, dum impeditur, ne in continentem transire possit. Disciplinam multum servandæ annonæ facturam. Qvod si alias Montecuculus has difficultates superari posse judicet, & periculum à Gallia non immineat, malle se unum facere, & alterum non omittere.*

Cæsar cum expeditionem acriter urget. 8. Jul.

§. 24. Ast Montecuculus ut Electorem pressius urgeret, istas qvæstiones in medium adferebat: *Si Cæsari sat copiarum sit arcendæ Gallorum irruptioni, anne tunc iste Pomeranicam expeditionem probaturus sit, suis copiis ad eandem præbitis? Aut si solus Cæsar cum Polono istam suscipere instituat, num id Electori probandum sit? Aut si eidem utiqve in Jutia rem gerere sedeat, an non consultum ducat copias supplere, qvæ non parum imminutæ sint?* Qvæ cum satis captiosæ viderentur, Elector responso ad eas declinando Cæsaris ad postulata sua declarationem exigebat, citra qvam in re tanti momenti nil à se statui possit. Ast paulo post

11. Jul.

Montecuculus significabat; Cæsarem misso cursore Electori denuntiari jussisse; *sibi necessarium videri Suchium citra moram Pomeraniæ immittere ad intercipiendam Svecis messem; ac velle, ut Elector qvas in Marchia habeat copias eijungat, si exercitui, qvi in Jutia sit, nil detrahi velit; simul majores machinas suppeditet.*

Suchus.

Conditiones ab Electore propositas pleraseqve ipso fœdere jam contineri: circa reliqva se facturum, qvantum possit: & cum hæc expeditio Electoris emolumentum spectet, ipsum qvoqve eam probaturum, & pro virili ad eandem perficiendam connixurum. Ad qvæ Elector; *Qvo curatius id negotium expendat, eo periculosius id suæ Domus videri, si idem male succedat. Unde laxa ejusmodi declarationi adqviescere non posse; ac necessum esse, ut peculiariter Cæsar, ac Daniæ Rex sibi de indemnitate caveat.* Montecuculus contra: *amputaret moras Elector, ac Cæsaris fidem seqveretur; circa postulata facile conventum iri. Et qvia oppida Pomeraniæ expugnanda Electoris milite sint insidenda, utiqve copias ipsius exercitui Cæsareo jungendas.* Paulo ante qvoqve legati Danici Christianus Schelius, Eberstei-

Scheel.

nius Comes, Fridericus, & Detlevus Alefeldii apud Electorem institerant, ut brevi declaret, qvid in Regis sui liberationem facturus sit ad extrema jam redacti, & si à sociis destituatur, facile ad noxias conditiones admittendas compellendi. His præsentibus consultatione habita Montecuculus differebat; *Cæsarem nunqvam aliud spectasse, qvam ut Daniam liberaret, ac eum ad finem plus jam profecturum fuisse, ni justa navigiorum copia defuisset. Unde eundem frangendo hosti copias suas in Silesia hærentes in Pomeraniam irrumpere jussisse; ac considere Daniæ Regem, atqve Electorem suum militem istis juncturos. In Jutia octo, aut decem militum millia relinqvi posse; ac si Belgæ alia consilia ceperint, Fioniæ invadendæ facultatem non defore.* Ad hæc Elector: *Sibi non minus cordi esse omnia tentare servandæ Daniæ, ac prolixam voluntatem suam defectu navigiorum hactenus impeditam. Si adhuc eorum justus numerus contrahi possit, se denuo Fioniam omni alio respectu seposito tentaturum. Nec proposita à Cæsare expeditioni in Pomeraniam repugnare; in qvam tamen anteqvam ipse descendat, his scrupulis urgeri; Qvod copiæ Silesiacæ ad rem cum fructu in Pomerania gerendam non sufficiant; ac si de præsenti exercitu illuc mitti debeat, eum hosti sustinendo imparem fore. Magnam qvoqve anni partem elapsam, & reliqvam haut suffecturam ad aliqvid summæ rerum inserviens efficiendum. Et cum Stetinum ante hiemem expugnari non possit, intersepta per Oderam subvectione exercitui fame laborandum, cui alendo Pomerania vix per bimestre sufficiat. Svecum qvoqve valde cupere Gallis, aliisqve in Imperio plausibile prætextum dari ipsius causa suscepta bellum in Germania excitandi. Deniqve communis pacis colloqvia, qvæ jam agitantur, hac expeditione disturbari. Prius*

1659. *quoque declaratione Cæsaris ad conditiones à se propositas opus esse. De cætero omnia facturum, qvæ rationi congruant.* Ad qvæ Danici Legati Cæsarem summis laudibus extollere. *Ast cum perturbatione à se audivi, Electorem, qvi hactenus tantum studium pro servanda Dania exhibuerit, nunc in diversa abire, nec hostem in eo loco, ubi maxime dolet, invadere velle. Nec deesse, qvæ rationibus ab eodem allatis reponi qveant. Nam exercitus in Jutia commode qvid deerabi posse, qvem & integrum annona deficiente inopia mox expulsura sit: ac reliqvos facile hostem sustenturos. Ad rem gerendam tres adhuc menses superesse, qvo spatio unus & alter insignis locus expugnari qveat; intercepea qvoqve hostibus messe. Urbes Pomeraniæ tenui præsidio, ac annona instructas; necesse, qvæ aliunde submitti qveat. Ast fœderatorum exercitum totis late agris potiturum, uberi qvoqve per flumina subvectione. Qvia etiam hautqvaqvam propositum sit pacem Germaniæ infringere, sed tantum Svecum ad æqvas pacis leges compellere, Gallos, aut Principes Imperii huic negotio sese haut ingesturos; qvibus & caveri possit, hæc instituta ad alium finem haut tendere. Neqve vero promtiorem ad pacem viam esse, Sveco in infinitum bella extracturo, ni qva ipsi dolet, invadatur.* Repetebantur preces, ut hæc unica via arripiatur servandæ Daniæ, cui alias pessumeundum, aut qvalemcunqve rationem expediendæ salutis arripiendam. Addebat Montecuculus; rationes ab Electore adductas jam Viennæ ventilatas fuisse; sed qvia diversum ibi decretum sit, indicio esse, Cæsarem ad hoc negotium gravioribus rationibus inductum. Electori qvoqve circa sua postulata abunde satisfactum iri. Elector etsi laxioribus ejusmodi pollicitus parum confideret: tamen cum consideraret, si de sua tergiversatione Hafniam referatur, magnam ibi perturbationem orituram, ac forte Regem accedentibus perversis Belgarum consiliis ad desperationem adigendum, ita responsum temperabat, ne proposita abnuisse videretur. Itaqve Montecuculo reposuit: *si suæ rationes parum ponderosæ habeantur, haut qvidqvam se negotio repugnaturum; ac qvæ ipse de suo conferri possit, haut defore. Id tantum temporis ad consultandum sibi poscere, qvo Somnicius Hafnia redire possit; ac sperare interea responsum à Cæsare ad sua postulata allatum iri.* Sed Danicis legatis respondit: *Se cum Rege Daniæ bona fide agere, ac sperare, ei non improbatum iri, si ipse in causa, ex qva salus Domus suæ pendeat, à Cæsare sibi idonee caveri velit. Illi modo Montecuculum urgerent, ut nomine Cæsaris optatam declarationem ad postulata sua edat.* Sed Dani longe acrius qvam antea qvestijactabant; *Ni Elector expeditionem simul suscipiat, Cæsareos pariter eam omissuros. Frustra qvoqve Fridericum Regem in qvantamcunqve constantiam sese obfirmare. Nam civibus post tot toleratas miserias spe hujus distractionis animos additos; qvam ubi irritam intellexerint, eos Regem ad acceptandam, qvam seqvestres offerant, pacem coacturos.* Addebantur altius penetrantia: si fœderati rem gerere nolint, iniqvum esse, miseras civium reliqvias ab horum milite comedi. 23. Jul. Igitur Elector Danis formulam tradebat, qvam subscribere ut Montecuculo persvaderent rogabat; qvo istis suspicio adimeretur, velut ipse ad communem causam nihil conferre velit. Scripti argumentum erat: *Qvia Cæsar judicet, servandæ Daniæ, ac communi paci obtinendæ nihil in præsens utilius esse, qvam hostem sparsis per insulas viribus in Pomerania distrahere maligne instructa, ex qva iste hactenus Daniæ, ac Poloniæ bellum intulerit, suasqve copias insigniter suppleverit; ac ipse in societatem ejus negotii invitatus sit, cujus tamen varias difficultates proposuerit: igitur à Montecuculo postulasse, ut de his ad Cæsarem referat, ejusqve declarationem super iis obtineat; qui & tantisper, qvoad Cæsarea declaratio adferatur, super iisdem hoc scripto caverit.* Enimvero Montecuculus eam formulam subscribere recusabat, non nisi laxioribus verbis confirmans. *Cæsaris declarationem sine dubio Electori satisfacturam.* Ne tamen 26. Jul. Daniæ Rex ista cunctatione offenderetur, velut qvæ cum propositis à Somnicio parum qvadrare videbatur, Marvvicius isti demonstrare jubebatur; *ab Electore non rem ipsam improbari, sed eum super modo, & tempore tantum nonnihil à Cæsareis dissentire, de quo adhuc diligenter consultetur. Considerandum qvoqve Regi, num ipse probare possit, è Cæsareorum voluntate maximam huic exercitui partem detrahi, ac tantillum relinqvi, qvod hosti repellendo non sufficiat; cui in proclivi sit futurum Jutia & Hollatia iterum potiri. Ipsos Cæsareos fateri, suas copias in Silesia expeditioni suscipiendæ impares, ni hic exercitus accedat. Cæterum omnia Daniæ bonum spectare, ac ut cum spe boni successus res suscipiatur, ac ne in molestias inutiles, ac periculum præter necessitatem ruatur. Tum & Electorem aliqvot conditiones sibi à Cæsare stipulari voluisse, ad qvas nondum responsi qvid allatum sit. Haut sane placiturum Regi, ut Elector in præmium fidei infortunio mactetur, ignominia insuper coopertus, si cœptum opus infectum sit relinqvendum. Eqvidem*

1659. *dem optasse Electorem istbanc distractionem, de qva & per Somnicium proposuerit; sed qvo tempore Cæsarei asseverarint, sibi in Silesia validas copias esse, qvibus solis eam expeditionem suscepturos se confidant.* Sed & Poloniæ Regi significabat Elector, *se Cæsari per Marchiam transitum petenti negare non potuisse, certis tamē conditionibus propositis, inter qvas sit, ut hæc expeditio Poloniæ, ac Daniæ nomine geratur, qvo ea facilius Imperii Ordinibus excusari possit.* Eoqve legati apud Regem Joannem Casimirum instarent, ut hic ab Electore hanc expeditionem suscipi petat. Nec esse, qvod is eo nomine molestiæ qvid ex Imperio metuat, ubi multi Svecorum injusta arma hucusqve foverint, omnes toleraverint. Sed Poloni uti Svecis qvantumcunqve damni inferri optabant; ita omnia qvæ pacem remorari videbātur, horrebant. Unde satis habebat Elector Polonis stimulos subdere, ut hac occasione Svecos in Borussia strenue premerent. Ad extremum igitur Elector Montecuculo declarabat; *si Cæsari decretum sit copias in Pomeraniam mittere, se iis transitum per suas terras haut negaturum. Qvod si deinceps id negotium sibi ex usu deprehendat, ut & ipse manum eidem admoveat, sat temporis ad id faciendum superesse.* Ita censebat omnia sibi integra manere, ut pro re nata consilium capere posset; præsertim cum satis prævideret, Cæsarem in propositas à se conditiones haut consensurum. Simul Danicis legatis satisfacere cupiebat, qvi cum sua postulata æqva judicarent, accusare ipsum non amplius poterant, velut unum remedium servandæ Daniæ ab se neglectum esset. Revera autem Elector ab ista expeditione abhorrebat, qvod jam anni tempus rebus gerendis idoneum magnam partem effluxisset, & Sveciæ Rex communi se paci pronum declarasset, cui hac irruptione remora injicienda videbatur.

Cæsarei invito Electore expeditionem in Pomeraniam aggrediuntur. 3. Aug.

§. 25. Enimvero Electori facultatem amplius deliberandi adimebat nuntius, Suchium jam cum exercitu per Marchiam alacriter in Pomeraniam tendere. Qva de re Elector apud Montecuculum non leviter qverebatur; *tale qvid se inscio, & non consentiente susceptum, & si secus res cadat, extra culpam se fore.* Tum ad Donam Comitem scribebat: *Sibi spem fuisse, eam expeditionem ob rationes à se allatas omissum, aut saltem dilatum iri, qvod metuat, nil aliud per eam effectum iri, qvam ut ipse novis turbis involvatur. Igitur tentaret, num Suchium ad iter in Silesiam relegendum permovere possit, in vulgus didito rumore, propositum ipsi fuisse in Poloniam tendere; sed qvia id Polonis parum gratum fuerit, ac ipsi manum simul negotio admovere noluerint, mutata sententia retro vertisse. Sed ubi hisce nihil proficiatur, & Cæsarei jam eousqve processerint, ut horum destinata Svecos fallere amplius neqveant, ad negotium ipse qvoq; simul incumberet, testatus, à se permitti non posse, ut hæc expeditio suscipiatur, ni ipse in ejus partem veniat. Tum Pomeranis confirmaret, neqve Cæsareos, neqve Polonos in ea provincia permansuros; sed omnia qvæ occupanda sint loca Electorali milite insidenda. At ita ipse assumto qvidqvid ad manum sit milite & machinis ad bellum gerendum conniteatur. Se qvoqve in Jutia consilium pro re nata capturum.* Consilio inde habito placebat: *negotium eousqve processisse, ut Elector defugere non possit, qvin eidem simul manum admoveat. Eqvidem optandum fuisse, ut per hanc adhuc hiemem in Germania nihil moveretur, omnibus interim probe dispositis, & successu tractationis Hafniensis expectato. Sed qvia res non amplius sit integra, nec Electori medio esse liceat, ac Svecus hanc expeditionem non in Cæsare solum, sed & isto ulturus sit; haut qviescendum, & omni studio incolumitati ditionum invigilandum. Esse qvidem id negotium maximi momenti: sed cum Elector ad idem impediendum omnem lapidem moverit, divinæ id providentiæ committendum. Neqve vero ulla ratione eidem tolerandum, à solo Cæsareo exercitu rem ibi geri. Ac ipsi Electori eodem abeundum, Pomeranis eo facilius ad deditionem compellendis.* Igitur Montecuculo denuntiatur: *Qvanqvam Elector speraverit, in hoc negotio ita proponi & citra ipsius consensum haut processum iri, inprimis cum ejusdem tantopere intersit, ac si alea secus cadat, de omnibus fortunis ipsi periclitandum sit; qvia tamen Cæsarei jam Pomeraniam ingressi sint, eidem decretum Cæsari constanter adsistere; ac sperare hunc circa istius postulata ita responsurum, qvo eidem extra solicitudinem agere liceat.* Inde placuit, majorem exercitus partem in Pomeraniam ducendam, ac ibi sine mora rem summa vi gerendam, dum Svecus adhuc in Dania distinetur. In Jutia nil militum relinqvendum, præter expeditam eqvitum manum ad tria millia, adjunctis qvibusdam dimachis sub Sporkio, & Qvastio Ducibus: simul à Polonis reqvirendum, ut & ipsi suorum aliqvos heic relinqvant. Cum Dano conveniendum, ut iste his copiis tantisper de annona prospiciat, ac ubi necessitas exigat, in palustrem regionem iis receptum præbeat. A Danicis legatis reqvirebatur, ut omnia loca suo milite insideant, ac præcipue

1659. 8. Aug.

1659. cipue castellum ad Fridericiuddam: alias id sibi demoliendum, qvod pedites sibi abducendi sint. Tum si contingat, Daniæ Regem ad separatam pacem cogi, ut in Jutia remanentibus securitas, & receptus præstetur, Danis contra testantibus, Fridericum Regem nunqvam peculiarem pacem amplexurum exclusis fœderatis; & nunqvam ab ipso deserendos, qvi tam generoso animo auxilia tulerint. In Bremensem provinciam haut placebat qvid tentare, ut ut Sveci exercitis in Albi flumine hostilibus ansam præbuissent; præsertim cum isti duas naves bellicas in eo flumine haberent, qvæ trajectum impedire possent. Ne Jutia jumentis nudaretur, decretum, ne discedentes plus boum in singulas cohortes, qvam duodena capita abducerent.

Electoris ad Cæsarem literæ. 8. Aug.

§. 26. Ea sententia cum staret, Elector ad Cæsarem literas dabat hoc argumento: *Sibi à Montecuculo propositum de expeditione in Pomeraniam, qvam ipse præsenti rerum facie consultam haut judicaverit; at si ea utiqve successura sit, certas conditiones sibi stipulatum. At sperasse qvidem, in hoc negotio, qvod se præcipue spectet, ac unde sibi, suisqve ditionibus maxima incommoda provenire qveant, nil se inscio decretum, aut executioni datum iri: saltem ad proposita à se expetitum responsum prius dandum fuisse. Sed præter spem his diebus nuntiatum, Suechum jam per Marchiam in Pomeraniam movisse, nec ad postulata sua qvid responsi obtineri potuisse. Ex qvo ipse in summas difficultates conjici qveat, eoqve sat causarum sibi sit istud negotium plane declinandi, ad qvod neqve ex fœdere cum Cæsare, neqve cum Polono, aut Dano teneatur. Qvia tamen fixum sibi sit Cæsari confidere, ejusqve partes haut deserere, vicissem sperare, eidem conservationem ipsius ditionum cordi fore; eoqve statuisse id negotium simul suscipere, ea tamen lege, ut qvas proposuerit conditiones annuantur.* Addebatur, ut Cæsar Electores aliosqve Ordines edoceat; hac expeditione non novum bellum, sed promtam pacis restitutionem qværi, eamqve nemini fraudi fore.

Elector de hac expeditione Belgis significat; 12. Aug.

§. 27. Nec minus super hisce destinatis ad Belgas scribebatur: *A se omnem lapidem fuisse motum huic expeditioni impediendæ, qvamdiu ulla spes communis pacis fuerit. Sed qvia Cæsari insuper habitis ipsius demonstrationibus eam suscipere placuerit, sibi qvoqve in eandem fuisse consentiendum; præcipue postqvam adparuerit, Svecum jactato pacis vocabulo hactenus aliis illusisse, ac nil aliud qvæsivisse, qvam tempus trahere, ac singulos vicinorum opprimere. Sed & hactenus* 1659. *tot hostilia terris suis ab isto illata, ut dudum fas sibi fuerit ultionem eo nomine exigere. Et cum Cæsar per ipsius terras exercitum Pomeraniæ immiserit, se haut eo minus à Sveco oppugnandum fuisse, si maxime nullam hujus belli partem attigerit. Nil aliud autem à se qværi, qvam æqvam pacem; nec Belgis ausam inde sinistra suspicandi arripiendam. Tum ut debita ex fœdere anno 1655. inito sibi præstent, aut saltem pecuniario subsidio ipsum sublevent, si non velut ex fœdere, tamen prout par est fulciri eum, qvi pro communi utilitate nititur.* Sed & Brunsvicensibus Ducibus, ac Landgravio Cassellano causas hujus expeditionis adprobare studebat Elector. *Cum Poloni, & Danivalde questi sint, è provinciis Germaniæ infestis se armis peti; simul Sveci ostentato pacis cupidine occasionem captent, unum post alterum subvertendi; sibi per fœdera cum dictis Regnis inita haut integrum fuisse eam expeditionem diutius impedire. Id qvod isti eo minus improbaturi sint, qvo contemtius à Sveco leges Imperii habeantur; qvi & precibus Electorum, atqve Ordinum locum haut dederit, & continuis vexationibus ea Regna ad hoc consilii decurrere subegerit, non veritus qvoqve Cæsarem tractatibus pacis excludere. Sibi qvidem haut animum esse armis aliqvid adqvirere, aut patriam turbis involvere; sed duntaxat Svecos ad communem pacem amplectendam compellere. Apud Daniæ qvoqve Regem se institisse, ne is arma in Bremensem provinciam transferat, utut Svecus ex eadem ipsi semper hostilia intulerit.* Addebatur; ne ipsi Svecis auxilium ferant, & alios volentes inhibeant, simul impediant, ne hi in Westphalia, & Inferiore Saxonia qvid moveant. Et qvia Brunsvicenses responsum ad eas literas differebant, Elector Christophorum Cannenbergium Mindæ Gubernatorem ad eos mittebat, eadem propositurum. Cui Duces respondebant; se neutri partium accessuros, aut auxilium laturos. Simul ad Electorem mittebant Hardenbergium hortaturum, ut ratio iniretur incendio restinguendo, anteqvam id Germaniam corripiat; præsertim cum Gallus Sveco evictionem præstiturus videatur, si hujus provinciæ Germanicæ impetantur. Qvo casu & Hispani Austriacis defuturi non sint; ingentis incendii materiam præbituri. De cætero suum non esse de belli justitia pronuntiare. Elector censebat, ad pacem reducendam plurimum valiturum, si Sveco in os dicatur; nemini inexplebilem bellandi libidinem probari, qvod omnes, qvibuscum ipsi bellum est, nihil ad Sveciam perti-

Ad Brunsvicenses atqve Cassellanum 12. Aug.

10. Sept.

Hardenberg.

1659. pertinens affectent, sed sua tantum meri velint. Tum ut apud Gallum officia interponantur, ne is sese ingerat, sed circa pacem laboret; cum nemo sit, qvi Sveco eripere qvid cupiat. Brunsvicenses qvoqve censebant; utile fore, si Elector nomine ditionum suarum in Saxonia Inferiore, & Westphalia foederi Rhenano subscribat. Sed Elector judicabat; prius sibi constare debere, num Gallo & Sveco id gratum sit futurum: nam alias ignominiosum fore, si isti se offerentem repudient. Tum è Cæsare prius cognoscendum, num illud ipsi probetur. Qvi relatione ad ipsum facta respondit: *Potius eos Duces invitandos, ut foederi inter se & Electorem accedere velint. Sed ut vel ipse, vel Elector Rhenano foederi nomina dent, haut decere; cum eo nil aliud spectetur, qvam distractio Ordinum, & ut Galli, Svecique destinata fulciantur. Ac eo ipso se istorum consilia probaturum, ac suas actiones injustitiæ damnaturum. Qvin foedus istud plane à rationibus suis, foederatorumqve abhorrere.* Elector qvoqve ad Moguntinum, Coloniensem, & Palatinum literas dabat eodem cum superioribus argumento; qvi laxioribus verbis respondebant, re velut in medio relicta, nisi qvod irruptionem in Bremensem agrum impeditam valde probarent. Contra Pomeraniæ Regimen literis ad Electorem Saxoniæ datis de Cæsaris invasione qverebatur, simul Circuli auxilium exposcebat. Qvod petitum Saxo Ordinib9 Circuli communicabat.

6. Sept. Sed Cæsar Saxoni scribebat; *uti Svecus bellum non necessarium moverit, nec ad pacem hactenus adduci potuerit. Et qvia idem è Pomerania Polonia, Daniæqve infesta arma intulerit, ac Ferdinandi Cæsaris officium paces conciliandæ rejecerit, ac se foederatus avulsum à pace excludere ausus sit, post pacatos alios armis invadendum: igitur instantibus sociis ad hoc sibi consilium fuisse descendendum, non ut terrarum qvid adqvirat, sed ut Svecum ad pacem compellat, qvam is semper declinaturus sit, qvamdiu ipsi liberum fuerit bellum per alienas terras trahere, suis immunibus. Ac sibi utiqve providendum, ne Svecus, ubi alibi se expedierit, Austriacas provincias invadat, ac divisos socios unum post alterum opprimat.* Unde petebat, ut Ordinibus Circuli sinistra suspicionum eximantur.

Expeditio in Pomeraniam suscepta. 6. Aug. §. 28. Ast Ludovicus Ratvicus Suchius Comes, cum per Novam Marchiam exercitum, qvi qvatuordecim millia bellatorum explere dicebatur, Pomeraniam versus duceret, de itinere suo Electori per literas significabat. Cui hic respondebat; 1659. *Sibi qvidem spem fuisse, absqve suo consensu ad istbæc extrema processum haut iri, tanti momenti expeditione suscepta. Qvia tamen ipsi jussa superiorum seqvenda sint, se postulare, ut militem accurata disciplina contineat non per suam tantum ditionem, sed & per Svecicam, civium benevolentia conciliandæ.* Is porro in Svecicam provinciam penetrans

2. Aug. primo Greiffenhagam oppidum nullo præsidio insessum occupavit, ac castello trans Oderam sito deditionem imperavit; cujus præfectus tamen per unum & alterum diem globis immissis magnam oppidi partem inflammabat, donec Suchius mille peditibus in insulam trajectis eundem ad castel-

8. Aug. lum sine exceptione dedendum compelleret. Sed vicario cohortis, qvi cum sedecim peditibus alterum castellum à vectigali dictum tuebatur, ut Stetinum discederet

11. Aug. permissum. Parem sortem & ille vicarius cohortis subibat, qvi Wildenbrucam tenebat. Inde Dammum invaditur, jam per eqvites Greiffenhaga præmissos eminus circumfusum, qvod Cutierius tribunus natio-

de la Coutiere. 13. Aug. ne Gallus tutabatur. Ei Suchius per literas deditionem imperabat, qvibus inter alia exprimebatur; *sibi propositum id oppidum in potestatem nativi sui domini Electoris Brandenburgici redigere;* non modicæ invidiæ materiam, velut id bellum ad eripiendam Svecis Pomeraniam susceptum esset. Sed cum iste spretis minis strenue defensionem adornaret, vis admota fuit. Ac Burchardus Mullerus qvidem Stetino per aggerem cum trecentis noctu progressus, castra Cæsareorum assultaturus, aberrantibus per tenebras à via militibus irritus fuit, paucis duntaxat cæsis. Inde ab obsessoribus noctu assultus per qvatuor horas datus, non sine Cæsareorum jactura, qvo castellum exterius expugnatum fuit. Contra obsessi a-

27. Aug. 5 Sept. eri eruptione facta complures Cæsareorum occidunt, pertracto etiam in oppidum protribuno. Altera dehinc vice assultantes Cæsarei repulsi sunt, non paucis suorum amissis. Sed cum iidem mox castellum, Dammensi lacui adsitum, per qvod auxilia Stetino venire poterant, expugnassent, ac magna inde vi oppidum machinis qvatere-

7. Sept. tur, deditio demum facta his legibus, ut Svecicus, ac Finnonicus miles indigena, Auclamum deduceretur; reliqvi Cæsareorum cohortibus admixti. Interim

Dammum expugnatur. Dammo Joannes Reichardus Starenbergius Comes cum mille eqvitibus, tribus peditum legionibus dimissus Cammino oppido præsidium imposuerat. Inde castella Divenoæ, & Suinæ fluminum ostiis adposita in po-

1659. in potestatem redegerat. Tum erumpentem in se Wolframsdorfium tribunum cum eqvitum manu, inqve fugam conjectum intra Wollinum oppidum compulerat. Unde protinus Braunius præfectus suburbio ignem injecit, qvi venti impetu dilatus ipsum oppidum corripuit, ejusqve magnam partem cum annona, atqve instrumento bellico absumsit, Cæsareis interim aliqvoties incassum assultantibus. Sed demum summo mane vi in oppidum perruptum, ubi cæso præfecto aliisqve, qvi superfuerant ad qvingentos captivorum sortem subiere. His actis Suchius ad Electorem scribebat; se insulam Wollinum cum cognomine oppido, qvæ ad Electorem spectet, in debitum ipsius obseqvium, ac possessionem redegisse.

Wolframsdorf. Braun. ut & Wollinum. 27. Aug.

Stetini obsidium. 28. Sept.

§. 29. Expugnato Dammo Suchius exercitum Greiffenhagæ cis Oderam ducebat, ubi uno à Stetino milliari Christianus Albertus Dona Comes cum bis mille amplius peditibus Brandenburgicis, ac machinis isti conjungitur. Consultatione habita placuit Stetinum oppugnari, qvod spes esset cives arma defendendæ urbi non arrepturos. Ac relatum fuerat, non plus qvam duodecim militum centurias in urbe esse, magnam partem Danos, ac recens conscriptos: cum & inopia panis laborari, ac Donæ cum qvibusdam in urbe secreta literarum commercia intercedere. Ac judicabat Suchius, Wolgastum ab Electore esse invadendum, claudendo Oderæ; tum Anclamum & Greifsvvaldam eminus circumsidendam, qvo auxilia Stetino intercipi qveant, agriqve Stralsundam usqve fœderatorum usibus pateant. Nam in hoc summa rerum vertebatur, qvod Suchius Lastadia, suburbio trans brachium Oderæ sito, potiri non posset; ne navibus hinc inde Stetinum commeare liberum foret. Ast oppidanis animos addiderant duo cives Stralsunda reversi cum certa auxilii spe, & ingentibus promissis onusti: ac nuper è Borussia redux Wurtzius nullum vigilantis ac strenui ducis officium omittebat. Cum fœderati propius urbem succederent, primo literæ ad Wurtzium dabantur hoc sensu: *Electori decretum esse Stetinum, urbem jurejurando sibi devinctam, in tutelam recipere, cui ipse haut repugnaturus speretur, ne calamitati innoxiæ civitatis ansam præbeat.* His accedebant literæ ad decuriones: *Meminisse ipsos, uti dudum in verba Electoris adacti sint, qvi vicissim protectionem civitati promiserit. Eam nunc repræsentatum Electorem venire, de jurato ipsorum obseqvio confisum, extremo periculo in refractarios denuntiato. Nec dubitare, qvin istius gratiam libenter amplexuri sint, præsidio ejusdem admisso.* Ad eas literas Wurtzius nihil respondebat. Sed decuriones tubicini, literarum latori, cui tantisper ante portam expectandum fuerat, verbis reponebant: *Sibi longe alium animum esse, qvam ut ejusmodi literis ad perfidiam trahi possint.* Inde utrinqve ad vim conversum, obsessoribus obliqvos accessus struentibus, obsessis per jaculationes istos impedire laborantibus. Subinde qvoqve eruptiones tentatæ varia fortuna, damnis modo acceptis, aliqvando datis. Inter continuos tamen labores opera propius urbem semper promovebantur, ac medio mense Octobri exterius propugnaculum elatiore situ ante fossam urbis assultu expugnatur; ex qvo latus urbis fluvio adpositum, Lastadia, pons, ac propinqva munitionum infestari poterant: qvo dum obsessi istos iterum expellere summa vi nituntur, non paucis amissis intra urbem rejecti sunt. Ita obsessis eruptiones fere interclusæ, & obsessi sub finem Octobris jam in fossas, & ad palos infimo vallo præfixos penetraverant, qvos obsessi cuniculis repellere, inde & eruptione facta incassum laborarunt, amissis suorum qvinqvaginta amplius. Ac spes obsessoribus erat, brevi se urbe potituros, qvam & ignivomis globis exercebant, Electore qvoqve post expugnatum Demminum eodem cum suis copiis accessuro. Enimvero inter hæc Carolus Gustavus Wrangelius è Dania valida cum manu Stralsundam adpulerat, ac mox Usedomum insulam subito invaserat, ducentis Electoralibus, qvi castellum insidebant, captis. Inde auxiliaris miles, mille pedites, sexcenti eqvites Stetino immissi. Qvibus firmatus Wurtzius eruptione facta Cæsareos accessibus expulit, & aliqvot castella, suggestusqve expugnavit. Spiraculis machinarum clavi infixi. Inde arridente successu in ipsa Cæsareorum castra penetrat, non levi tumultu ibi excitato; donec his sese conglomerantibus in urbem repelleretur septuaginta suorum desideratis. Cæsareorum ea pugna trecenti capti, aut occisi sunt. Postridie obsessi prioris diei fortuna animati, flumine qvoqve eruptionem tentavere, viginti amplius cymbis, qveis seni octoniqve milites impositi erant, ac adverso Odera Curaviam dimidio ab urbe milliari accesserunt, ubi penum obsessores congesserant, nuper multarum adpulsu mercium auctam. Heic adsitum castellum à viginti peditibus defensum expugnatur: viginti dolia pulvere bellico plena, aliaqve præda

29. Sept.

1. Nov.

2. Nov.

1659. præda cymbis impoſita; reliqva fere in flumen projiciuntur. Talia auſi incolumes in urbem revertunt. Eo damno compulſi obſeſſores ſeqventi nocte obſidium ſolvunt, inter graves labores, ac damna per dies qvadraginta ſex extractum. Hoc durante Electorem non magis ea cura exercuerat, ne re infecta idem deſerendum foret, qvam ne expugnatam urbem Cæſarei ſolo ſuo milite inſidere vellent. Unde & is non ſine anxietate Suchio ſcribebat; 7. Oct. *ut expugnatæ urbi ipſius militem præſidio imponeret, qvod Belgæ, & alii gravi ſint ſuſpicione perſtringendi, ſi à Cæſareis eandem teneri intellexerint. Nec minus, ut aliis qvoqve locis Sveco ereptis ſolus ipſius miles imponatur, prout fœdere Cæſareo conventum ſit.* Sed Suchius reponebat; *ſibi non aliter perſvaſum, qvam locis captis ab utroqve parem militum numerum præſidio imponendum. Sed qvia Montecuculo in eam rem à Cæſare mandata ſint, ſe hujus juſſa expectaturum.* 13. Nov. Et mox in hanc legem Elector cum Montecuculo conveniebat, ut dimidia pars præſidiarii militis Cæſaris ſit; qvod acrius ſibi ſoli præſidia vindicare haut è re videretur. 13. Nov. Cæterum ſuper hoc obſidio Elector ad Cæſarem literas dabat: *Suchium ſe inſcio, & inconſulto valde, ac ſpatioſæ urbis obſidium ſuſcepiſſe, circa qvod ſibi ſemper viſum fuiſſe circumſpecte admodum procedendum, interſeptis omnibus qva eo ferant aditibus. Sed qvia iſte id negotium velut effectu promtum propoſuerit, ac occupato caſtello à vectigalibus nuncupato viam flumine interclusam nuntiarit, ſe qvoq; non potuiſſe non omnia eum in finem conferre: ſimul ſupervacuum duxiſſe Wolgaſtum tentare, cui & alias multæ difficultates obſtiterint. Sed qvia circa caſtellum illud deceptus ſit, qvo hoſtis nunqvam exutus fuerit, nec Wrangelius impediri potuerit, qvo minus recentem militem urbi immitteret; multa inſuper urgendo obſidio neceſſaria defecerint, ſimul obſeſſi aliqvot eruptiones felici ſucceſſu fecerint, à Suchio idem fuiſſe ſolvendum.*

Elector ex Holſatia in Pomeraniam movet. §. 30. Interea Elector eum Montecuculo, & Czarnecio, relicta copiarum parte, Jutia atqve Holſatia exceſſerat, ac obiter occupata Warnemunda ad Rekenitzam flumen, qvo Meclenburgica à Pomerania ſeparatur, præcurrerat cum tribus eqvitum legionibus, ſeptingentis ſelectis peditibus, ac ſex minoribus machinis, perrumpendis ad Tribſeſam anguſtiis. 13. Sept. Agger viæ lignorum faſciculis, ſimoqve utcunqve ſternebatur, ac demum ad flumen penetrabatur, in cujus altera ripa Mullerus Dux Svecicus cum mille eqvitibus conſiſtebat, in ſubeuntes nullo damno tubos diſplodens; qvi mox cum pedites ponte raptim reparato flumen transmitterent, retro Stralſundam, & Greifsvvaldam vertebat. 1659. Traductis copiis, ac machinis caſtellum ad Tribſeſam invaditur à Svecico vigiliarum præfecto cum triginta peditibus, octo machinis inſeſſum; qvi poſt duarum horarum pugnam arbitrio ſe Electoris dedidit. Eo aditu totus fœderatorum exercitus Pomeraniæ ſe infudit; ac Sveci Damgardam ultro deſerebant, relictis ibi duabus machinis. In diverſa parte Joannes Sporckius Loitium aſſultu expugnaverat, cæſis qvi intus erant. Dum ibi aliqvot per dies exercitui à longo itinere defeſſo qvies indulgetur, Electori nuntiatur, Svecicas qvasdam legiones in Stralſundæ ſuburbio metari. Unde ipſe aſſumtis bis mille eqvitibus, octingentis peditibus eo tendere inſtituit explorandi cauſa, aut pro re nata iſtas invaſurus; ac jam duabus ante lucem horis non procul ab urbe acceſſerat, cum urtus a tergo tumultus inſtitutum avertit, adventante Svecica caterva trecentorum eqvitum, cui multi præfecti, ac volones admixti erant. Qvæ cum de noſtris cognoſceret verſo itinere partim Greifsvvaldam, partim Stralſundam curſum fruſtra intendebat, à noſtris ſubito ingruentibus oppreſſa. Præfectus vigilum & pauci gregarii cæſi, reliqvi omnes capti. *Greifswalda in caſſum tentatur. 24. Sept.* Acceſſit inde Elector eum parte exercitus Greifsvvaldam, juſto obſidio id oppidum aggreſſurus. Sed eum transfugæ, & captivi nuntiarent, debile intus præſidium, nec oppidanos arma capere velle; habito conſilio placuit tentare, num impetu id occupari poſſet. Ita per noctem ſuſcepto aſſultu duæ foſſæ ſuperantur, & in exterius propugnaculum penetratur, hoſte expulſo. Sed qvia tertia foſſa eaqve profunda reſtabat, qvæ inter explorandum conſpecta non fuerat, deficientibus pontibus in vallum eniti non dabatur. Unde integris ordinibus receptus factus; in aſſultu Fridericus Barfuſius tribunus cum aliqvot præfectis, & qvadraginta gregariis cecidit. Cum inde deliberaretur, qvid deinceps ſuſcipiendum, miſſus à decurionibus venit cum literis ad Electorem, petentibus, ut ulteriore oppugnatione, & jaculandis ignibus abſtineretur. Nam priore aſſultu ex ignivomo globo triginta domus conflagraverant. Ea petita Elector annuit, ſi cives Svecicum præſidium oppido dimoverent, ac fœderatis ſe ſubmitterent. Sed qvi integrum id ſibi negabant ob fidem Regi datam; rem tamen ad Wrangelium relaturos, qvi non procul inde cum qvibusdam

1659 dam navibus ad anchoras ſtabat. Interea cum relatu qvorundam cognoſceretur, oppidum ad Stralſundenſem portam parum munitum, denuo noctu aſſultum tentare placuit; qvi conatus irritus fuit, qvod Sveci eum locum raptim firmaſſent. Itaqve non viſum obſidione oppidi longius remoti tempus, ac militem terere; ac ſatius habitum Demminum invadere, munitum oppidum, ex qvo Marchia, & Meclenburgica incurri poterat; cujus obſidendi cura Sparrio commiſſa. Ubi utrinqve per notas artes expromtum, qvicqvid oppugnandis aut defendendis oppidis noſtri ſeculi ſolertia invenit. Ac jam per foſſam vineas ad pedem valli egerant obſeſſores, ac in ipſo vallo ſtationem ceperant, cum Henricus Fickius tribunus oppidi præfectus honeſtas leges pactus deditionem fecit, cum ſuo milite ac duabus machinis, uno mortario Stralſundam dimiſſus. Reliqvarum machinarum, & inſtrumenti bellici in oppido remanentis Cæſarei dimidiam ſibi partem vindicabant velut ex loco hoſtibus erepto; cum ſi iſte Electori qvæſitus foret, omnia huic relinqvenda forent. Prout & Elector Cæſari annonam hujus exercitui à ſe præbitam imputabat; qvod pariter inconveniens fuerat, ſi Cæſarei Pomeraniam Electori vindicatum iviſſent. Poſt præcipitante anno copias per hiberna diſponere, placuit multo labore fatigatas, & morbis infeſtatas. Ac Loitium qvidem munitionibus nudatum. Damgardam Cæſarei ſoli retinebant, velut extremam ſuorum ſtationem. Suetam, Lœckenitzam, Prentzloam, Stargardiam Elector ſolo ſuo milite inſidebat, tanqvam propria oppida. Pars eqvitatus Electoralis in Ulteriore Pomerania, & Marchia diſponebatur tegendæ Electoris ditioni. Ut per Meclenburgicam hiberna caperentur, imperabat ratio belli, qvo cum copiis in Holſatia relictis communicatio eſſet, ac ut Wiſmarienſes coërcerentur, ac à Bremenſi provincia intercluderentur; ſimul ne iisdem tributa, qvæ Meclenburgicis, & Holſatis indixerant, exigendi facultas foret. Agros trans Penam inſidere placebat, qvantum dabatur, qvo ſuis hoſpitiis parcerent, ac Pomeraniam Svecis inutilem redderent. Ita tamen legiones diſponebantur, ut urgente neceſſitate raptim contrahi, ſimul occupatis locis ſubvenire poſſent. Invitabant qvoqve Cæſarei Duces Electorem ad partem hibernorum in Meclenburgica capeſſendam; qvod is recuſabat, invidiam ob exhauſtas vicini & amici Principis terras veritus, qvam facilius Cæſari ſuſtinere licebat. Nec eo

15. Oct. Demminum expugnatur

11. Nov. Fick.

minus inopia hibernorum premebat, qvod 1659. ejus anni ſterilitas frumenti pretia admodum accendiſſet, ut vix agricolis victus ſupereſſet. Unde & ſub finem anni à Suchio pleræqve copiæ in ditiones Cæſaris reducendæ fuerunt. Qvæ & cauſa fuerat, qvare Elector tam ſolicite ſtipulatus eſſet, ut frumentum è Cæſareis provinciis ſubveheretur.

§. 31. Cæterum qvia ad conditiones, qvas Elector ante ſuſceptam hanc expeditionem Montecuculi propoſuerat, Vienna nihil reſponſi allatum fuerat, is Chriſtianum Sigismundum Wreckium ad Cæſarem ablegare neceſſum ducebat, qvi huic exponeret; *Cum Elector inter copiarum utrinqve conjunctionem non ſolum bellicas actiones ad Cæſaris placitum moderatus, ſed & ubiqve conſilia ſua ſincera fide, ac ſtudio perſecutus ſit, prout rationes Cæſaris, ac ſcopus fœderis requiſiverint, ſperare ipſum, Cæſarem iis contentum vicuſim qvoqve poſtulata Montecuculo ante ſuſceptam expeditionem tradita adprobaturum; ſimul ſubſidio pecuniario levaturum ad tolerandos belli ſumtus, qvod ſua ditiones diuturnitate onerum valde ſint exhauſta; præſertim cum is in ſolius Cæſaris gratiam hanc expeditionem ſuſceperit, ac in eundem ob ſitum terrarum ex omnibus fœderatis plurimum damni redundet, hoſte ubiqve è propinqvo imminente.* Si objiciatur; *Cæſari jam antea ſat onerum incumbere, nec Electorem talia in fœdere ſtipulatum, ac præſens bellum Pomeranicum ejus bono ſuſceptum*; reſponderet; *Electorem non ſolum exercitum paraſſe, ſed & ditionem ipſius continuis hoſtium juxta, amicorumqve tranſitibus ferè in ſolitudinem redactam, qvalia Cæſaris provinciæ haut ſint experta, multis modis alias qvoqve potiores. Et qvanqvam talia fœdere expreſſe non convenerint, Cæſarem tamen in univerſum teneri ad ſublevandum fœderatum, ne is præſtandis conventis impar reddatur. Sed nec per fœdus Berolini ictum Electorem obſtrictum fuiſſe ad ſuſcipiendam in Pomeraniam expeditionem; qvin cum de ea proponeretur fideliter diſſvaſiſſe, nec unqvam in eandem conſenſurum fuiſſe, ni fixum foret Cæſarem nunqvam deſtituere. Eoqve poſtqvam Cæſar non expectato ipſius conſenſu exercitum Pomeraniæ immiſerit, idqve huic non modico præjudicio futurum eſſet, ſi Elector in hoc negotio ab eodem ſe disjunxiſſet, omni reſpectu, qvi abſterrere cœpeo poterat, ſepoſito, ac teſtandæ in Cæſarem fidei aperte in eauſam deſcendiſſe, expreſſe tamen teſtatum, ſpem à Montecuculo factam non aliter accipi, qvam ſi jam à Cæſare in eam conſenſum foret.* Deniqve

Electoris ad Cæſarem miſſio. 28. Oct.

niqve

1659. *Denique id quidem in aprico esse, si Sveco tota Pomerania eripiatur, nemini ad eam potius jus quam Electori esse. Nec minus maximo id commodo Cæsari cedere, si tam potentem æmulum, ac perpetuum Domus Austriacæ insidiatorem amoliatur. Enimvero tam graves difficultates emergere, ac tam multos eise negotio ingerere, ut ad plenam occupationem, aut qvietam possessionem ejus terræ parum, aut nihil spei sit; ac alias haut prudentis esse, ob incertum lucrum certas fortunas aleæ exponere. Unde Electoris voto abunde satisfactum iri, si hac expeditione communis, eaque tuta pax obtineatur; reliqva divina providentiæ committi.* Adderet, *Gallos non antea solum Electori cautionem adversus Svecos, sed & annuam pensionem haut spernendam obtulisse, si repudiato Cæsaris fœdere armis abstinere velit; ac easdem adhuc conditiones patere. Alios quoque à societate Cæsaris absterrendos, si Electorem ita destitui viderint, qvi omnia, qvæ desiderari possint, pro Cæsare fecerit.* Demum si Cæsarei ad æqva descendere nolint, sine ambage declararet; è negato omni subsidio nil aliud Electorem colligere posse, qvam Cæsari haut placere bellum ab isto continuari, eoqve alibi incolumitatem suam eidem stabiliendam.

Viennæ serum proficitur 3. Dec.

§. 32. Wreckius Viennam delatus post primam salutationem diu secretum colloqvium obtinere non poterat, Porcia valetudinem, & negotiorum molem excusante. Ac constabat Aurspergium Principem Electoris fidem in dubium vocare; ac subinde ingerere, Cæsari causam esse, ut non magis istius, qvam Svecorum potentiam gliscere patiatur; simul in eandem sententiam Porciam attractum ire. Etsi Aurspergius de ista se suspicione apud Cassellanum legatum purgare nitebatur: *si qua in consilio agantur publicare fas esset, facile adpariturum, non se, sed alios Electori adversari.* Post longas moras demum ad postulata Electoris laxioribus verbis responsum: *Cæsarem utut gravibus exhaustum sumtibus Electori summa pecuniæ pro re nata subventurum. Circa hospitia ejus militem cum Cæsareo pari sorte acturum. Eundem utcunqve alea belli cadat indemnem præstandum. Qvod si tamen conjunctis viribus res geri pergatur, spem esse Svecos eo redactum iri, ut de suo aliis satisfacere necessum habeant. Ut alii quoqve Ordines hanc expeditionem probent, Cæsarem jam operam dedisse, & adhuc daturum. Electoris porro salutem ita Cæsari cordi esse, ut ad tuendas ejus ditiones nihil reliqvi facturus sit. De annona Cæsari curæ fore. Circa reliqva fœderi jam conventum; nec Cæsari in animo esse aliqvid terrarum hoc bello adqvirere. Delectus militum permitti per Cæsareas provincias non posse, jam sat viris exhaustas, ac in Belgio, & Westphalia uberiorem militis copiam esse. Denique Cæsarem ad finem usqve belli copias ad petitum numerum Electoralibus conjunctas habiturum.* De favore in Juliacensi causa nullum verbum. Cum de summa pecuniæ, qvam Elector desideraret, qværeretur, Wreckius de centum qvinqvaginta millibus uncialibus annuis insinuabat. Cum idem super ea acrius instaret, responsum: Hannibalem Gonzagam ad Electorem legatum iturum, qvi super ea re ulterius acturus sit. Neqve enim ejusmodi grandes pecuniæ summas dari posse, nisi prævia conventione. Monebat qvoqve Wreckius, Gallum de invadenda Clivia minari. Cui Cæsar; se circa id impediendum diligenter laborare. Sed si Gallus qviescere nolit, sat sibi copiarum esse isti repellendo. Ac ipse Elector eo nomine ad Moguntinum & Coloniensem scribebat, ut Gallum ad qvietem permoverent. *Nam hac via pacem non obtineri, qvæ ultro secutura sit, si Gallus Svecum ad eam amplectendam serio hortetur. Ceterum reperturos Gallos, qvi frontem ipsis obvertant; ac sedem belli in Principum Rheno adsitorum terris fore.*

1659.

In Dania circa pacem frustra satagitur.

§. 33. Dum ista in Pomerania geruntur, Svecorum res per Daniam qvoqve in deterius ire cœperant, Belgis subinde magis in Svecum incitatis, qvi dum initio pactum suum Hagense omnibus ex æqvo invisum tueri laborant, neqve ad bellum, neqve ad pacem qvidqvam proficiebant. Sane uterqve Regum ad idem acceptandum incassum urgebatur. Ac veniebat qvidem Hafniam Hugo Terlonus legatus Gallicus, Sveco plane mancipatus, qvi atrocia spargebat Dano ad peculiarem tractationem compellendo, velut Anglica classis è Sveci nutu rem gestura sit, & hujus copiis ingentia supplementa accesserint. Qva vaniloqventia Daniæ Rex haut qvidqvam terrebatur. Sed Belgarum legati plane pallidi, & tantum non exanimati ad Regem accurrebant, rogantes, *ut Opdamum è mari revocet; alias Anglos hostilia sumturos, unde gravissima incommoda suæ Reip. sint oritura.* Ac Vogelsangius acriter cum Rege expostulare; *pacem ipsi utiqve amplectendam, ni cogi malit.* Cum Rex qværeret; *quis id facturus sit;* Belga reponebat. *Gallos, & Anglos.* Rex commotus; *neqve hos, neq; Belgas nec ipsum cacodæmonem sibi eam necessitatem impositurum; ac velle expectare, qvis*

23. Jul.

 talia

1659. *talia ausurus sit. Sibi quidem sat diu ab ipsis illusum, propter qvos omnia toleraverit; ac diu meliore pace potiri potuisse, absqve Belgis si fuisset. Si utiqve pereundum sit, honeste se periturum, nec unqvam turpem ad pacem cogi se passurum. A nemine mortalium permotum se iri, qvo minus promissa sua servet. Si ad pacem adornandam descendendum sit, id à se aqve commode citra Belgarum operam administrandum, ac sibi facile cum Svecis conventurum.* Qva in sententia Regem Elector subinde confirmabat; *modo ne in separatam negotiationem consentiret; communi paci se juxta, Cæsaremqve paratos esse.* Unde & cum paulo post Belgici legati Dano denuntiarent; *Uter Regum intra qvatuordecim dies formulam pacis à se, & Anglis conceptam non acceptarit, in eum ab utraqve classe rem gerendam;* iste respondit: *si pereundum sibi sit, Belgas primos fore, qvos in exitium secum tracturus sit.* Enimvero cum Angli, Belgæqve eandem formulam Sveco offerrent, hic longe asperius, ac non sine minis eos exceperat, formula plane rejecta. Unde legati seqvestres graviter offensi Daniæ Regem orabant; *eam formulam, & Hagense pactum saltem in speciem acceptaret, ut Svecus tanqvam recusans declarari possit, sibiqve prætextum vi adversus eum agendi præbeatur.* Super qvo Danus qvid facto opus fœderatorum legatos consulebat, qvod ex ea declaratione se ingens commodum, Svecos grave damnum maneat. Ad qvæ Goësius Baro, Cæsareus legatus; *neminem Regi vitio versurum, si locum, & delegatos nominet, ac Hagense pactum acceptet, modo subterfugium aliqvod sibi reservet, ne si opus sit declarationi ita arcte inhærere necessum sit.* Idem & Polonus censebat, Marvvicio subtilitatem istam probare non auso. Ita Danus necessitatem excusans indeclinabilem, declarabat; *se locum & delegatos nuncupaturum, ac Hagense pactum admissurum;* simul delegatos extra urbem mittebat. Et cum fœderatorum legati peterent, *ne ipsi tractatibus excluderentur,* Rex sancte fidem dabat, *saltem Electoris mentionem in tractatu faciendam, cui an includi velit, penes ipsum esse.* Qvo promisso tamen sibi haut satisfieri Marvvicius protestabatur. Haut eo minus missi à Dano Commissarii auspicandæ tractationi, qvi oblatam à seqvestribus pacis formulam pacto Hagensi congruam probabant. Repetito congressu cum eadem Svecis denuo offerretur, hi reponebant: *Si Dani soli eam obtulissent, à seqvestribus simul haut præscriptam, se facile cum illis ad eandem disceptandam fuisse accessuros; sed qvod seqvestres eandem ipsis obtrudere velint, id à se ferri non posse.* Simul Belgas increpare, *qvod seqvestres se ingerant, cum hostes sint.* Inter qvas disceptationes Montacutius cum Anglicana classe versus patriam vela faciens ingenti metu Belgas exsolvit, mirum qvantum collisionem cum Anglis horrentes. Ita Belgæ statuerunt rem in Svecos mari, & trajectis in Fioniam fœderatorum copiis gerere, frigidam apud Ordines Generales suffundente Electore scriptis literis: *Etsi intellexerit ab Ordinibus sinistre acceptum, à se pactum Hagense haut idoneum remedium habitum reducendæ per Borealem tractum paci: credere tamen Ordinibus persvasum, se pro amicitiæ officio non nisi veritatis studio dactum. Qvam & nunc ipse eventus comprobet, dum Svecus pacem, qvantumvis sibi lucrosam, adspernatus sit, qvod non ex asse dominatui, qvem is meditatur, faveat; simul Belgarum legatos contra jus gentium contumeliose habuerit atrocibus minis jactatis, eousqve affectuum impetu abreptus, ut tam potenti Reip. insultare haut sit veritus, qvæ gloriosis facinoribus per integrum fere seculum ad summum fastigium enixa sit, postremis insuper tractatibus longe aliter de Svecis merita. Unde tandem aliqvando consilia caperent dignitati, ac rationibus suæ Reip. qvadrantia, & classem suam otia abrumpere juberent; qvod & tam sæpe iteratis promissis Daniæ Regi, sibiqve confirmarint.* Ac sane isto facto Belgæ haut parum commoveri videbantur, ut jam non amplius dubitarent fœderatorum copias in Fioniam trajicere, Anglis insuper Svecorum duritia non parum offensis. Ac adparebat Joannem Wittium, ejusqve factionem valde rationem fugisse, qvod cum ausi essent tam intolerabili modo, ac citra exemplum velut pro imperio de salute Regum statuere, eosqve ad nutus suos cogere; haut simul considerarint, qva ratione id commode effici posset; eoqve cum sola classis ad id non sufficeret, demum utiqve ad fœderatorum copias recurrendum fuisse.

10. Aug.

de Goes.

1659.

24. Aug.

Prælium in Fionia.

§. 34. Sic ergo irritati Belgæ amoto jam classis Anglicanæ metu frangendæ Sveci pertinaciæ ejus copias Fionia expellere instituunt, ex qva facile bellum in continentem iterum effundere licebat. Itaqve Michaël Ruyterus cum Belgica classe Chilonium vectus Joannem Schackium cum Danicis copiis navibus recipit, hasqve in Fionia ad Cartemundam una cum Belgico pedite in terram exponit. Fœderati autem, ac Danorum eqvites sub Eberfteinio Comite fretum ad Mittelfartum nemine

Schack.

mine

1659. 14. Nov. mine obsistente transmittunt. Utrique dehinc Ottoniæ juncti recta Niburgum tendunt, quo sese Svecicæ copiæ receperant. Cum in aciem disponerentur copiæ, Albertus Christophorus Qvastius Electoralis Dux cum fœderatorum turmis dextrum cornu obtinebat, Danis, & Belgis in sinistro consistentibus. Inde Niburgum versus processum, ubi fœderati Svecos jam in aciem digestos reperiebant opportuno admodum loco, & machinis in hostem proqvinqvantem fulminantes. Heic emissi nostrorum præcursores, Poloniqve, & selectorum Germanorum trecenti cum Svecorum turmis velitari cœperunt, ut tamen Svecorum acies capto semel loco sese haut moveret. Unde Qvastio spatium fuit suam aciem pro re nata digerendi, qvoad & Schackius Danicas, ac Belgicas legiones disposuisset. Acie fœderatorum rite disposita Qvastius cum suo cornu intra commoda sibi loca consistentes Svecos aggressus acerrimam pugnam conseruit, Danis interim, & Belgis otiose spectantibus: qvo in conflictu Qvastius bis ventrem trajectus est. Demum postqvam hic Svecos commoditate loci depulisset, isti qvoqve eruperunt, ac hostem jam fractum in fugam conjecerunt. Qvi ferrum evaserant intra Niburgum se receperunt, postero die arbitrio victoris dedere se coacti. E toto ibi Svecorum exercitu nemo hostium se manibus subduxit, præter Philippum Palatinum Sulzbacensem, & Gustavum Ottonem Stenbockium, qvos piscatoria cymba per mediam Belgarum classem tegentibus tenebris in Selandiam vexit. Josias Waldeccæ Comes, Henricus Hornius, Weierus summorum graduum Duces, cum undecim legionibus eqvestribus capti; pauci pedites è duobus millibus furenti ferro superfuerunt. Dum Qvastius è vulneribus decumberet, Dani omnia hostium impedimenta sibi abripuerant. Electoralibus rata prædæ pars cessere viginti & unum signa eqvestria, unum dimacharum, & septem peditum vexilla, trecenti qvinqvaginta duo eqvites gregarii, præter captos ductores, qvos inter præcipui erant Weierus summus vigiliarum præfectus, & Cunradus Christophorus Kœnigsmarckius tribunus. Svecorum ab initio sex millia fuere, è qvibus duo millia cum Joachimo Bœttigero summo vigiliarum præfecto in acie cæsa. Qvanqvam & fœderatis ea victoria non pauco sangvine constitit.

§. 35. Cupiebant Dani hanc victoriam perseqvi, ac statim trajectis in Selandiam copiis perculsos ea clade Svecos urgere, anteqvam hi sese iterum confirmassent. Sed Ruyterus abnuebat, classem commeatu haut instructam excusans. Ac revera nolebant Belgæ Svecos nimium debilitari, ne Danus successu animosior pacem respueret, ac post nulla amplius via esset Svecis sublevatis rem ad æqvilibrium retrahere. Sane Elector post eam victoriam, turbato etiam Angliæ Statu, acriter apud Belgas instabat, ut abdicato Hagensi pacto Dania plene in pristinam conditionem reponeretur, reddita qvoqve Scania; simul non parum indignatus, Petrum Julium Coyetum Legatum Svecicum Belgarum navi bellica in Batavos pervectum, velut insultandis fœderatis. Sed Joannes Wittius consiliis suis obnixus inhærebat: *Svecum qvidem per duriora ad æqvam pacem compellendum; sed suæ Reip. laborandum, ut è sumtuosissimo bello eluctetur. Nec per respectum Galliæ, & Angliæ sibi integrum esse compactum istud abrumpere, aut sine modo Svecos premere.* Ac revera sumtus illius belli Belgas valde urgebant, non parum offensos, qvod à Danis omnia onera in ipsos devolverentur non sine importunitate, velut sine fine & modo obligatos. Sed & qverebatur Elector apud Belgas, Svecis liberum relinqvi auxilia in Pomeraniam submittere nemine impediente; qvo ipso sibi res in ea provincia difficiliores reddantur. Cujus rei culpam Belgæ in Regem Daniæ rejiciebant, velut cui imperium in ipsorum classem delatum foret, inani colore, cum ne ad preces qvidem Regis Belgici Duces qvid facerent, nisi id è Belgio sibi imperatum esset. Ac revera Dani juxta, Belgæqve optabant, à Sveco copias in Pomeraniam trajici, qvo eas è Dania amolirentur. Qvin & fat sinistre isti de actionibus Electoris, & fœderatorum loqvebantur; cum tamen hic Svecos tota Cimbria depulisset, multis millibus eorum destructis, sine dubio Fioniæ qvoqve, & Selandiam recuperaturus, si Belgæ naves præstare voluissent. Ac sane prælio ad Niburgum fœderatorum eqvitatus insignem operam navarat, primo Svecorum impetu fracto. De actionibus porro in Pomerania modestius judicari par erat, si ejus regionis indoles cogitaretur. Importunis precibus subegerant Electorem Dani, ut relictis Justiæ stativis in Pomeraniam moveret præcipitante æstate, ubi facile ratio subduci poterat, tempus anni, genium terræ urbibus & castellis munitis refertæ, & alimentorum inopiam haut permissuram tam validas munitiones subito impetu opprimi, sed felitis obsidionum ambagibus opus fore; ac ipsos

Fœderatorum progressus sistuntur.

Danorum iniqva judicia.

1659. ipsos in Dania sat illustre documentum cepisse, qvantum unica urbs valeat. Complura tamen a fœderatis loca expugnata, hostibus hiberna, & facultatem supplendi exercitum in ea provincia ademtant; reliqvas ibi munitiones terra clausas. A Wrangelio qvoqve castellum in Usedomo insula non sine suorum jactura expugnatum, iterum desertum. Cur autem ingruente hieme, & intumescentibus fluviis, aliisqve causis urgentibus Stetini obsidium solutum sit, rationem satis constare. Qvin & alibi Svecos satis in angustias redactos, Duglassio Curlandia pulso, & præsidiis Mariæburgi atqve Elbingæ non superfunctorie esurire incipientibus. Sed & Electori non parum molestum erat, Danos verba in diplomate pro legatis Svecicis posita cavillari, *omnia humanitatis, amicitiæ, & vicinitatis officia ipsis exhibitum iri*, velut reliqviæ veteris amicitiæ cum Svecis adhuc gliscerent. Sane enim inter colloqvia de pace legatos extra hostilitatem poni, ac diplomatum formulam à seqvestribus præscriptam, ac tantum non obtrusam; ob qvam negotium pacis extrahi probandum non fuerat. Acnotorium esse, qvo studio Elector circa Daniæ commoda apud Polonos nitatur.

Per Borussiam gesta. §. 36. Eodem anno Svecorum in Borussia qvoqve res in deterius ruebant. Eqvidem sub initium anni expeditam manum bis mille octingentorum capitum contraxerat Wurtzius, Borussiæ raptim inducendam. Qvod iter anteqvam is ingrederetur, viatico militem instruxerat, ut qva Electoris terræ transeundæ forent, pretio necessaria comparare possent. Simul gravi edicto molestiæ qvid provincialibus inferri vetuerat. *21. Jan.* Inde per literas rectoribus Ulterioris Pomeraniæ denuntiarat; *innoxiam à se, & provincialibus haut gravem transitum per Electoris terras sumendum: ac petere, ut & ipsi suis injungant, ne agmini Svecico propinqvent, aut ejus iter impedire audeant; tum forum transeuntibus prebeant.* Ast eo ipso die Rectores Pomeraniæ, qvi de hac expeditione inaudiverant, per literas Wurtzium à transitu dehortabantur; *qvod eum cuipiam indulgere, nisi mandante Electore, licitum haut sit; ac prius implenda, qva leges publicæ reqvirant; protestati, alias pacem fractam visum iri.* *27. Jan.* Ad qvas literas à Rectoribus Stetinensibus responsum: *innoxio transitu pacem non rumpi; nec Electorem in pacis leges peccasse videri voluisse, qvando Polonos per Marchiam deducentibus suis Pomeraniæ immisit, ferro, flammaqve vastanda.* Reponebatur protestatio, si tantillam ob causam ab istis pax rupta haberetur. Ast 1659. interim Wurtzius iter raptim prosecutus fuerat, frustra mille Brandenburgicis eqvitibus inseqventibus, ac extremum agmen carpere laborantibus. Ea manus Adolfo Joanni Palatino juncta præter qvædam Pomerelliæ & Borussiæ Regiæ oppida Electorale qvoqve oppidum Mariævverderam, sex tantum peditibus insessam nemine repugnante occupavit. Cum eadem Risenburgum, & Hollandiam peteret, præsidiarii suburbiis incensis defensioni se parabant. *26. Febr.* Morungensis tamen arx oppugnata arbitrio Svecorum se dedidit; septuaginta eqvites, qvadraginta dimachæ, qvi intus erant, Svecorum turmis admisti. Ei arci, ut & Salfeldæ, ac Libstadio præsidium impositum. Preuschmarca incassum tentabatur, qvod machinæ majores Svecis non essent. Qvi & cum mille Cæsarei, totidem Poloni nostris auxilio venissent, in Regiam provinciam digressi Dirschaviam oppugnabant. Circa qvam dum Sveci satagunt, nostri Libstadium invadunt, qvod Armfeldius subtribunus strenue propugnabat, ut jactis ignibus cogendus esset, qvibus oppidum, & arx conflagravit, non paucis qvoqve hominibus flamma pereuntibus. Ita iste citra pactionem dedere se compulsus est cum præfecto vigilum, aliqvot centurionibus, & centum qvadraginta gregariis. Accessere octo pedestria, duo eqvestria signa, duæqve machinæ. Morungam post Sveci ultro deseruere. *27. Maii.* Fœderati dehinc contracta bis mille septingentorum eqvitum manu castra Svecorum, emissis catervis exhausta, subito invadunt, ac imparatis ingruunt, plerisqve eqvis in gramine vagantibus. Itaqve hi non tentata pugna pars Elbingam, alii proximum castellum versus se proripiunt. Legio prætoria Adolfi Johannis Ducis plane ibi deleta; *Andersson.* ipse tribunus Andersonius graviter sauciatus, centum triginta eqvites, plures eqvi cum octo machinis, & qvibusdam impedimentis capti. Inde à fœderatis corrumpendæ messi per majorem, & minorem insulam opera dabatur, ut Elbingæ, ac Mariæburgo famem facerent, qvæ duo oppida post expugnatum Graudentum, Hauptum, & Strasburgum sola Svecis in Borussia restabant. *Præsidium Strasburgense à nostris intercipitur.* Ex his postremum cum deditionem fecisset, præsidiarii à Lubomirscio sibi stipulati fuerant, ut Elbingam deducerentur: sed qvi dum Electoris provinciam venia non petita transeunt Risenburgi, jussu Bogislai Radzivilii intercepti in captivitatem rediguntur; Polonis graviter indignantibus velut fide sua contumeliose

habita,

1659. habita, ac in qvædam Electoris loca hostili modo grassantibus. Eo super facto Elector ad Joannem Casimirum Regem literas dabat, ac idem rationi, gentium juri, ac pactis, qvæ sibi cum Polonia intercedant congruere demonstrabat. *Nam aperto sibi cum Svecis bello istos ubicunqve in sua terra deprehenderit, invadere fas fuisse. Officium qvoqve erga fœderatos reqvirere, ne occasio noxæ hosti inferendæ omittatur. Eoqve sibi ferendum non fuisse, non spernendam hostium manum se insalutato, nec significatione facta, ad hostile præsidium iter affectare, circa qvod debilitandum à se qvam maxime opera detur. Pactis etiam super transitu copiarum cautum, ut si inevitabilis necessitas eo per alterius terras uti cogat, is non nisi prævia reqvisitione institui debeat, accurata qvoqve disciplina inter milites servata. Id si à Polonis faciendum sit, qvando proprias copias traducere velint; qvo magis id præsenti casu fieri necessum fuisse? Uti igitur Rex suis ministris super Electoris ditionibus disponendi facultatem dare non potuerit, nec probaturus sit, ab his proprio ausu, nulla cum Electore, ejusve ministris facta communicatione, hostibus transitum per hujus ditiones indultum: ita Sveci sibi imputarent, qvod securitati suæ non melius prospexerint, nec consensum Electoris ad iter suum petierint, capta insuper alia via, qvam cum Polonis convenerat, & multa in itinere licentia, etiam ad templorum effractionem progressa.* Declarabat tamen Elector; si pacto deditionis expressum sit, ut per ipsius ditionem Elbingam tendant, ac eodem pacto sui decens mentio facta sit, illos à se dimittendos; sed qvorum neutrum in pacto comparebat. Demum agnoscebat Joannes Casimirus, *in hoc negotio non accurate, sed Polonico more actum. Sed inter amicos non omnia ad unguem resecanda, præcipue cum iste primus actus sit, nec ex eo præsumendum, Polonos inde aliqvod jus possessionis extruere in animo habuisse. At si Elector utiqve credidisset, servando suo juri id dissimulari non debuisse, ad tempus eos detineri potuisse, accepta cautione dimittendos, non cohortibus admiscendos.* Sed reponebatur; *neminem Regi imputaturum, qvod pacta non servarit, sed Svecico præfecto, qvod in pacto strictissimi juris sibi satis non prospexerit.* In gratiam tamen Regis præfecti non velut ex debito dimissi, detentis gregariis, qvos una cum vexillis ad finem usqve tractatuum Sveci reposcebant, nostris, ista ad tractatus pacis haut pertinere, excipientibus.

§. 37. Cum in Borussia nil amplius periculi à Svecis foret, Radzivilius Schonaichium, & Polentium tribunos cum eqvitum ac dimacharum manu, in Curlandiam misit ad rem in Duglassium gerendam. Hi Polonis juncti præter multas excursiones, qvibus non paucos Svecorum attriverunt, circa Goldingam arcem fame subigendam laborarunt. Ubi ad extremum Sveci honestas deditionis leges stipulabantur, sed qvæ his arce digressis servatæ non sunt, mille qvingentis, qvi excesserant, una cum præfectis ad captivorum sortem redactis. Prætextum dicebatur, qvod præter rationem obsidium extraxissent, nec ipsi accurate conventis stetissent. Ac solet vel exigua causa ad violationem ejusmodi pactorum idonea haberi, ubi hostis contemni cœperit. Electorales ratam prædæ partem accipiebant duas machinas, septem peditum, sex eqvitum vexilla, triginta præfectos, & centum triginta gregarios. Post & Schonaichio castellum ad Libaviam qvinqvaginta peditibus custoditum sese dedebat. Inde idem Grubino obsidium circumponebat, qvo & è Borussia ipse Radzivilius cum peditum manu, & aliqvot machinis accedebat; qvi & mox eam arcem pactione in potestatem redegit. Sic ut Svecis sub finem anni in ea provincia præter Mitaviæ arcem, & Bautscham nil superesset.

Per Curlandiam gesta.

§. 38. Ad Moscorum Principem Elector initio anni literas dabat hoc argumento: *Svecos passim disseminare, sibi super pace cum ipso propediem conventurum. Nec dubium, qvin isti Moscorum potentia impares horum amicitiam affectent, qvod tam multos offenderint, qvibus pariter resistere neqveant; eoqve separatis tractatibus hostes suos dividere studeant, qvo singulos tanto acrius premere possint. Sed cum Czari astutia Svecorum satis cognita sit, & qvod hi non nisi occasionem aucupentur isti vindictam reponendi; sibi vero, sociisqve fixum sedeat cum Sveco non nisi pacem omnes complexam inire: se optare, ut Czar qvoqve non nisi communi tractatu cum Sveco transigat. Qvam in rem, uti & componendo inter ipsum, & Polonos dissidio, operam suam offerat.* Addebantur querelæ super injuriis Curlandiæ Duci à Sveco illatis, qvarum prætextum fuerit, *qvod Dux Moscis Rigam obsidentibus annonam suppeditaverit; cujus causam à Czare suscipi par sit velut pro ipso talia tolerantis.* Ad qvæ Moscus nil reponebat; *nisi qvod super induciis cum Sveco convenerit; paratum se qvoqve esse ad transigendum cum Polonis, si bona fide agere velint, qvos circa perficienda*

Cum Mosco acta. 2. Jan.

1659. *Vilnensia pacta, at coronam sibi promissam tradendam tergiversari qverebatur, multis hostilibus ultro illatis. Circa Curlandum cordi sibi fore.* Post cum tractatio inter Polonos, & Moscos suscipienda foret, Elector Polonis significabat; *Eulenburgium Baronem legatione sua ad Czarem præter ipsius mentem, sed pro raptu temporum absqve dolo malo aliqvid annuisse, quod in futurum forte in fraudem Poloniæ allegari qveat. Igitur pactis aliqvid inferendum, per quod isti derogetur, ac ut Czari omnis ansa actionem intentandi adimatur; ut tamen id dextre, & citra suis offensam fiat.* Post qvoqve Nassokiuus Livoniæ à Mosco præfectus significabat, *sibi à Czare injunctum, cum Electore literarum commercia exercere.* Cui ab Electore, qvi id fastigio suo indignum judicabat, responsum; *si qvid haberet, ad Radzivilium referret.* In qvibus literis titulus neqve in principio neqve in fine adpositus erat. Nescio, an memoratu dignum sit eo anno à Tartarorum Hano legatum venisse cum literis, qvo argumento ab illa gente ad omnes promiscue Principes scribi solet. Cui non disparem Elector reponebat, in novas qvoqve legati, comitumqve vestes aliqvot uncialium centuriis expensis, qvo in Tartaria captivis eo facilior redemtio foret. Sed iste tali beneficentia inflatus ferocire, ac hospitibus plagas inferre, fœminisqve per vim stuprum intentare. Tum Stetinum, urbem à fœderatis tunc obsessam, iter dirigere. Unde retractus additis custodibus in Poloniam ducitur, per Poloniæ Regem apud Principem suum accusandus. Etsi vix decentiora expectari poterant ab homine, qvi è Judæo Christianus, inde Muhammedanus factus erat.

14. Oct.

Cum Gallis acta.

§. 39. Cæterum qvanqvam inevitabilis necessitas Electorem ad amplectendas Austriacas partes compulisset; haut eo secius tamen operam dabat, ut qvantum per tam discrepantes rationes liceret, Gallorum amicitiam servaret; saltem ut studium istorum in Svecos refrigeraret, aut eorundem in se offensam emolliret. Eam ob causam ad Cardinalem Mazarinum Elector literas dabat: *Cum Galliæ Rex Svecum pecunia instruat, ac Anglos ad validam classem in ejus usum mittendam permoverit; ac vero ipse quoqve non minus Galliæ fœderatus sit, utut in præsens ad ejusmodi consilia compulsus; insuper ingentibus semper pollicitis oneratus; igitur hæc ut jam repræsententur petere, ac ut ipse qvoqve pecuniario subsidio levetur, auxilio contra Svecis subtracto, qvo bi ad alios opprimendos abutantur.* Jubebatur Brandius addere; *id fœderi Electoris cum Gallo plane repugnare, qvod nunc orto inter Svecum, & Electorem dissidio Gallus isti adversus hunc auxilium ferat, cum potius circa isthoc componendum operam dare debeat.*

Litera inter Electorem & Mazarinum. 29. Jan.

1659. 08. Febr.

Ad qvæ Cardinalis paucis verbis respondebat: *Si Elector serio genuinas suas rationes expendere velit, comperturum, nullibi ipsius securitati magis cautum fore qvam per Galliæ amicitiam, & protectionem; ac id reipsa sensurum, si vetera Domus suæ instituta resumere placeat, à qvibus paululum in diversa abierit.* Id responsum adeo abruptum non parum Electorem mordebat, eoqve Mazarino ita respondebat: *Objectum sibi velut ab institutis majorum suorum discesserit. Si majoribus suis ea ratio arriserit, ut alterius Principis commoda proprii status conservationi præferenda censuerint, tunc fateri sese ab ista deviare, cum ad ditiones suas tuendas teneri se judicet. Qvomodo à Sveco secum actum fuerit, non opus esse nunc repetere, ac uti eum immensa sitis ceperit ipsius terras Mari Baltico adsitas absorbendi, & cum ejusmodi regionibus permutandi, quæ adhuc aliis ancipiti bello eripiendæ erant, ac uti hostem ipsum habuerit, postqvam ab eodem desertus in gratiam cum Polonis redire necessum habuerit. Esse qvoqve sibi justam qverendi causam, quod quatuor legati Gallici unus post alterum nomine Regis Galliæ subsidia sibi obtulerint, nullo hucusqve effectu. Etsi malit ista inter privatas legatorum blanditias referre, qvam promissa haut servata arguere. Se semper amicum Galliæ futurum, si amicitia sua non spernatur, cui colendæ in præsens forte melior occasio sit, qvam dum Svecorum societate attinebatur, qui vel Galliæ amicitiam invidebant, vel nil solidæ benevolentiæ erga eandem gerebant, non alio fine apud ipsum Galliæ mentionem facientes, quam ut se ab hac averterent. Et ipsam Galliam documentum capturam, quamprimum postulaverit, ut Svecia ad ipsius se rationes attemperet, aut potius, si Gallia istius auxilio opus habeat.* Addebatur, *ne Galli amplius Sveco per se, aut Anglorum ope adversus oppressam Daniam adsistant; neu jactatis per eosdem figmentis fidem habeant, à fœderatis id agi, ut Oresundam, & portus Maris Baltici in potestatem redigant. Sane sibi nil aliud propositum, qvam Regem servare, quem Sveci solio deturbare nitantur, rebus suis in id fastigium provehendis, ut deinceps non minus aliis, qvam ipsi Galliæ illudere qveant.*

18. Mart.

Gallorum tunc sententia.

§. 40. Enimvero Galli contra sentiebant; *etsi Sveci per nimiam ambitionem* in-

1659. *in Electorem qvid deliqvissent, id tamen huic dissimulandum, ac omnes suas fortunas cum istis alea exponendas, sicuti ipsi pecunias suas exponant; utqve Elector non minore odio Austriacos perseqvatur, qvam Galli, qvorum summa rationes adversa fronte pugnare credantur.* Id qvod plane absurdum videbatur, qvod Elector Svecos tanqvam alienis inhiantes metueret; cum Gallis nulla de Svecis qverendi causa foret; nisi qvod isti ex ambitiosis horum destinatis parum lucri caperent. Circa pecuniam negabant se Electori gratificari posse, *ne ipsum in Austriacorum emolumentum firmarent. Brevi tamen eundem solida ac manifesta indicia benevolentiæ Gallicæ percepturum.* Contra Brandius id agebat, ut Cardinali, & aulæ Gallicæ consilia, & destinata Svecorum depingeret tanqvam non Electori solum, sed & Galliæ noxia. Nec inficiari poterat Cardinalis, *Electori plus satis causarum, qvin necessitatem fuisse arma in Svecos arripiendi, qvorum & genius sit intolerabilis, & à qvibus ipsorum vicinis, cumprimis Balticum Mare accolentibus, nil amici expectandum sit.* Nec [illegible]lnus idem ægre ferebat, Svecos consilium à se suggestum, cum Dano arma movente Elector solus in Borussia relinqveretur, haut secutos; ut nempe non minore cura hujus, qvam proprii status conservationem amplecterentur. Sed qvando Brandius ex hisce colligere volebat, neminem Electori vitio dare posse, qvod servandis suis rebus cum Polono, Austriacis, Dano in Svecos societatem iniverit, & ut Gallia haut eo minus ipsum fœderatum agnoscere debeat, auxilio Svecis injusta molientibus subtracto, & contra Electore subsidiis suffulto; Cardinalis, aliiqve differebant: *Suecum qvidem sibi imputare debere, qvod Elector ipso destituto adversas partes amplexus sit. Electori tamen contra considerandum, magis Austriacorum pollicita, & modestam humanitatem suspectandam, qvam Svecorum importunam cupidinem. Ac tutius incessurum, si à Sveci partibus stet sponsore Gallo, qvam si solis Austriacorum verbis, qvæ nemo temere præstanda recepturus sit, nitatur. Sed nec Galliæ, & Electoris rationes invicem discrepare, qvæ in eo vertantur, ne Svecia pessumdetur, sed semper in ejusmodi statu conservetur, ut Austriacorum consiliis, libertati Germaniæ, ac Statui Protestantium noxiis, sese objicere qveat. Igitur bene sibi consulturum Electorem, si Galliam haut contemnere videatur, & huic sociatus communes rationes tueatur.* Ad qvæ Brandius: *Sane nec Galliæ, nec Electori exitium Sveciæ optandum: utrimqve tamen interesse, ne hujus potentia ita gliscat, ut aliis leges præscribere, eorum* 1659. *terras, & jura invadere, ac vicinis juxta, & longius remotis, sociis, atqve hostibus insultare possit. Unde Galliæ id agendum, ut Svecia ad pacificas cogitationes permoveatur, & cursus fortunæ toti orbi suspectæ sufflaminetur. Cæterum à se qvidem Galliam sat potentem haberi ad id præstandum, pro qvo fidem suam interposuerit. Sed qvia Gallia, & Svecia longis terrarum intervallis divisæ sint, ac Svecus non unam pacem Gallis, & Anglis seqvestribus factam abruperit, his haut eo magis acta probare, ac fulcire omittentibus, haut præter rationem facturum Electorem, si illis se adjungat, qvi reipsa amicitiæ officia præstent, ac Svecis obnoxii haut sint. Manifestum qvoqve esse, à Svecis desideria ac consilia Galliæ parum curari, ac huic ferendum, ab istis suppeditatas pecunias incassum profundi. Unde cum Gallia ob auxilia præstita nullum è Svecis fructum capiat, haut videri Electorem istius ope ab horum injuriis tutum præstandum.* Ad alia Mazarinus, si animo serenitas constaret, respondere soleat: *Svecum cum Gallia parum sincere, & non pro hujus meritis egisse. Conniventum tamen, & ejus amicitiam retinendam, Galliæ, & Electoris rationibus utilem.* Sed si turbatiore foret animo abrupte dicebat: *qviqvid in adversum moveatur, id agendum, ut Svecia subsistat, ac Austriacis suspicionem injicere apta maneat.* Addebantur tamen subinde asseverationes, *qvod Gallia, & Elector in præsens adversis rationibus implicentur, ideo amicitiæ inter ipsos nil decessurum.* Sic igitur Gallis utiqve cordi erat Sveci exitium avertere, etsi hujus instituta minime omnium probarent. Qvin palam differebant; *Svecum nullo temporis discrimine pecuniis Gallicis inhiare, sed emolumenta Galliæ parum eidem cordi esse. Solida Axelis Oxenstierna consilia ex ejus aula exulare, qvæ nunc stipata sit hominibus violentis, cum importunitate omnia ad augendam Sveciæ potentiam, ac ditionem referentibus. Galliam haut sueta minus protelari, aut ad aliqvid compelli. Tamen sibi tolerandum fuisse, Svecos Francofurti societate cum Austriacis ineunda insolenter se jactasse, & cum Isaaco Volmaro infesta Galliæ colloqvia miscuisse. Regem Sveciæ aliqvandiu proprio ingenio obtemperasse, ac super invadenda denuo Dania, Hafnia adversus omnem rationem oppugnanda, ac suspectis cum Anglia pactis ineundis Galliæ nihil communicasse. Qvin ejus conscientiam simulasse, ac Terlonum, cum Chilonio in Selandiam trajiceret, velut oculis captum secum duxisse; ut aliis fidem faceret ista conscio Gallo suscipi. Uno verbo, Regem Sveciæ esse Principem diffi-*

cilem

1659. *cilem tractatu, ingenio fervidum, & omnia suo ex arbitrio agere pervicacem; qvi & Galliæ, ac Protestantibus multum noluerit, dum in causa est, ut Leopoldus diademate Cæsareo potiatur, & in Polonia, alibiqve proficuas sibi conditiones aucupetur.* Atqve istud exemplum Gallicæ patientiæ Electori ad imitandum ostentabatur, ut Austriacos magis, qvam Svecos formidandos duceret. Ac eo erat ingenio Mazarinus, ut, si rationes Reip. id reqvirerent, etiam dura dissimularet; & qvia Svecum videbat suo sensu abundare velle, ita cum eo ageret, ne idem ad desperata consilia propelleretur; ac interim cum hic in rectam viam retrahi non posset, obliqva ratione ex ejus actionibus fructum aliqvem caperet, suspicionibus Cæsari injectis. Nam omnibus persvasum Galliæ à Germanico latere haut satis cautum, ni Svecia Austriacis utcunqve formidanda sit. Unde & Electori fraudi non cedere, si Svecus modico auxilio sublevetur, dum isti haut eo minus solida potentia & existimatio constat. Et cum Brandius regereret, *tutissimam viam Svecum periculo eripiendi esse pacem*, ei respondebatur; *Sveciæ neminem magis metuendum, qvam Cæsarem, qvi nunqvam paci animum adpliciturus sit, qvamdiu Svecus cum aliis hostibus luctetur. Unde qvamprimum Danicam, & Polonicam pacem conciliandam, ne Cæsar alienas turbas in usus suos vertat.* Atqve ea sententia Gallis fixa sedebat, qvicqvid Brandius regereret, *separata pace Svecum usurum, qvo noxium bellum eo diutius extrahere possit.* Cæterum Electoris negotiis in aula Gallica nocebat, qvod tunc Abel Servientus fato functus esset, infenso in Svecos animo; qvod odium Monasterii conceperat, qvia Joannes Oxenstierna, & Salvius dissidio ipsius cum Avauxio collega huic adstipulati fuerant. Idem & Belgis infestus continuo laborabat, ut hos cum Anglis committeret; in qvo ejusdem consilia Electori, & Daniæ adversabantur; qvi idem tamen Svecum ad arma ponenda cogendum censebat. Ei succedebat Hugo Lionnæus, cui alta mente reposita manebant verba Galliæ adversa per Electorem Cæsareæ Capitulationi inserta, & momentum electioni ab eodem allatum, eoqve peculiarem pacem urgebat ad impediendum, (id prætextum erat,) ne Cæsari è turbis Poloniæ occasio ad invadendam successionem nasceretur. Unicus Silhonus apud Cardinalem non spernendam operam Electori navabat, ex offensa, dum in aula Svecica agit, contracta nationem exosus.

1659. *Galli ad Electorem missio. 7. April.*

§. 41. Interea à Galliæ Rege ad Electorem Wiburgi tunc in Jutia agentem venerat Joannes Frischmannus, qvi à se proponenda scripto exhibere abnuens disserebat: de studio Regis in Electorem, à qvo paria expectet; *cui nec fœdus cum Austriacis sit obfuturum; qvod Rex judicet, modo non ulterius sit processum, id potius ob vitandum damnum, qvam alias causas factum, cum idem alias omnibus rationibus Electoralis Domus adversetur.* Addebatur, *non dubitare Regem, qvin Electori curæ sit futurum pacem Imperii conservare, ac autoritatem suam interponere, qvo Capitulatio sarta tectaqve perstet. Nam qvia Cæsar Hispanis petentibus viginti militum millia in Flandriam sit missurus, Regi Galliæ necessum esse ei conatui qvacunqve ratione occurrere; cui de cætero decretum sit cum Germania amicitiam colere, ac pacis Westphalicæ leges inviolatas præstare; inprimis Electori sese amicum revpsa exhibere, eumqve cum Sveco in concordiam reducere; qvod ipsi utile, toti Imperio necessarium judicet.* Ad qvæ Elector: *Regis amicitiam magni à se æstimari, qvæ & à majoribus sui exculta, & à se conservanda sit, præsertim c[illegible] Gallia semper laudabili instituto Protestantium incolumitati studuerit. Se qvoqve in omnibus publicis conventibus, ac inprimis Monasterii ostendisse, haut qvidqvam sibi placitum ab institutis Domus suæ discedere; ubi qvanqvam Svecorum potentia non levis accessio magna sua cum jactura contigerit, credidisse tamen, Gallos ei negotio tunc ideo favisse, qvo Protestantibus in Germania amplius caveretur. Etsi post animadverterit, affectum in Svecos justo longius processisse; cum Ordinum Imperii, ac Protestantium studium professis ipsius magis qvam Sveciæ rationem haberi par fuerit. Ea tamen omnia se digessisse ob conservandam Galliæ amicitiam, in cujus gratiam & arma suo cum Svecis sociaverit eo tempore, cum hi plane viribus exhausti nullo auxilio accedente ad incitas redigendi erant. Inde Regem ipsi sæpius per Avaugurium, & Terlonum ingentes pecuniæ summas promisisse; qvin Blondellum centum uncialium millia obtulisse, qvæsito ubi eam pecuniam numerari velit; ac cum ipse per Dobrzenium qværeret, qvibus conditionibus ea pecunia offeratur, responsum; eadem Electorum pro lubitu uti posse. Sed cum ea promissa repræsentatum iri speraret, inania eadem comperta. Præterea memoratos Galliæ legatos non sine importunitate institisse, ut ipse suffragium suum ad fastigium Cæsareum Neoburgico daret, qvem implacabili in se odio flagrare constabat. Blondellum inde Galliæ sponsionem obtulisse, ditiones suas in Germania à Svecis tutas fore.*

Sed

1659. *Sed id promissum scæva interpretatione mox elusum. Unde sibi necessum fuisse Austriaco fœdere innecti. Praterea Svecis à Gallo pecuniam preberi, etsi suo fœdere cautum sit; si inter se, ac Svecos bellum surgat, Gallum neutri auxilia laturum, sed seqvestris partes obiturum. Sed & Lumbranum in Polonia valde obnoxium se Svecis ostendere. Haut eo secius amicum se Regi permansurum, ac prater defensionem nil in Sveciam tentaturum, de qvo Gallia jure qveri possit. Caterum à Cesare copias in Flandriam mitti sibi haut persvasum, & Montecuculum id constanter inficiari. Qvod si tamen certi qvid super iis intelligat, id pro virili se impediturum. Sed dubia re haut decorum sibi Cesarem manere. Id tamen non negare, ab Hispano militem in Ordinum terris scribi, & bona cum illorum venia in Belgium sine noxa duci; id qvod legibus Imperii congruum sit, & Svecis usitatum, qvibus Hispani deterioris conditionis haut sint. Ac sibi apud Cesarem de mittendis in Flandriam militibus percontanti responsum: Eo nomine nil metuendum. Scribi eqvidem militem Viennæ pro Hispano, sed incertum qvo ducendum. Et qvia semper, quando Elector de Svecorum transitu qverelam moverit, dictum sit; non posse illis innoxium transitum negari, non esse rationem, qvare Hispanorum militi conductitio iter negetur.* Ast Frischmannus hac declaratione non contentus scriptum exigebat, qvo Elector se obstringeret, ad autoritatem suam apud Cæsarem interponendam, ne auxilia in Flandriam mittantur; aut si ea nil proficiat, vi sese id prohibiturum, Electore contra demonstrante; *talia absurde postulari, antequam constet, à Cesare legem regiam infringi.* Ostensum dehinc Frischmanno; *cum is tam acriter Electori culturam amicitia Gallica ingerat, Gallo etiam pari a facienda, ac à ministris hujus pro hujus commodis acrius, qvam hucusqve, nitendum, ne duobus locis divisam pacem moliantur, qvo artificio Svecus eundem omnibus fortunis evertere instituat. Si Gallus pro communi pace nitatur, Electorem qvoqve vicissim, qva penes se sint, pro illo facturum. Non id agi, ut Svecus opprimatur, sed ut ejus violentia circumscribatur. Neminem qvoqve fœderatorum vel vicum teneri qvi Sveci sit, cum hic integras aliorum provincias insideat.* Ad qvæ Frischmannus; *Sibi non injunctum Svecorum actiones defendere.* Sed cum idem scriptum responsum exigeret, reponebatur, petita ipsius itidem scripto esse concipienda. Ita iste scriptum lingua Gallica conceptum exhibebat, ad qvod lingua Teutonica Elector reposuit: *Se circa id, qvod lege Regia cautum sit, officium suum facturum. Sed quia Cesar confirmarit, auxilia in Flandriam haut missum iri, in præsens à se nil amplius desiderari posse. Vicissim Regem Galliæ qvoqve præstiturum, ad qva eadem lege tenetur.* Addebatur, *ne iste Sveci infesta in ipsum destinata foveat, ac potius hunc ad communem pacem compellat.* Frischmannus *distinctam magis declarationem* postulare; *alias Gallum sibi ipsum cautionem præstiturum. Tum ut responsum Gallica, aut Latina lingva exprimatur, cum Teutonicam aula Gallica non intelligat.* Qvod cum à more aularum Teutonicarum abhorreret, demum latinum responsum desideranti, eadem lingva postulatum exhibendum fuit. Mense interjecto idem proponebat: *Regem Gallia de suo in Electorem affectu nihil mutasse; omnia qvoqve fœdere conventa præstiturum, modo Elector firmiorem in Rege fiduciam collocet. Ei omnium sibi fœderatorum salutem cordi esse, eoqve nolle Electori molestum esse pace cum Sveco obtrusa. Velle tamen alia honesta via istum bello extricare, dum Danica pace comprehendendus sit. Regem non magis Sveco, qvam Electori favere, ac Svecum de prolixiore Gallia in Electorem studio qveri; qvod indicio sit, à Rege inter utrosqve favorem justo aqvilibrio dispensari. Sed Electorem pernicioso fœdere attineri, qui si paululum modo concedere velit molliendæ Sveci asperitati, Gallum ita rem inter Boreales Reges, & Electorem temperaturum, ut firma pace constituta hic omni molestia liberetur. Nec esse, qvod Elector fœdere Cesaris ab ista pace amplectenda impediri se patiatur. Sane & Cesarem Monasterii cum Gallo transegisse sine Hispano, & nunc Hispanum cum Gallo sine Cesare. Frustra occini; Svecum vi ad pacem compellendum. Nam in insulis herentem vi cogi non posse, qvo Cesareis accessus non pateat, Danis insuper, aliisqve hos trajicere horrentibus, ne forte ibi pedem figere instituant. Denique Gallum ita rem dispositurum, ut Electori non minus à Cesare, qvam Svecis cautum sit.* Ad hæc reponebatur: *ista omnia intra verba subsistere, cum Gallus eodem tempore Sveci commoda per Lumbranum in Polonia diligenter curet, ac Neoburgicum foveat. Si Elector Galli consilium secutus qvievisset, Svecum jam Dania fuisse potiturum, istius terris deinceps hujus libidini exponendis. Ut Elector pactum cum Gallo ineat de impediendo auxilio Hispanis ferendo, id postulari non posse, nisi ab eo, qui nil pensi habeat, qvid sibi conducat, an minus. Ab eodem præsentia fœdera abdicari non posse, nisi constituta pace omnes complexa. Qvanqvam nec is ullo fœdere teneatur, qvod Gallia fraudi sit. Nec socio pacem amplecti sine alio*

1659. 7. Maii. 9. Jun. 13. Jun.

1659. *fas esse, nisi hic repudiatis æqvis conditionibus bellum obnixe perseqvi instituat. In insulas facile penetrari potuisse, ni Gallus in favorem Sveciæ Hagense pactum conflasset. Inanem metum esse, ne Cæsar ad Mare Balticum pedem figat. Qvicqvid Sveco eripiendum sit, id protinus Dano traditum iri. Per Galli sponsionem Electorem haut tutum præstari, longe remoti, & qvi anteqvam subvenire possit, huic multis injuriis succumbendum sit; qvem & recens pacis Roschildensis exemplum terreat, impune abrupta nullo Galli sponsoris respectu. De cætero Electorem facile studium suum Regi probaturum, si hic circa Sveicam causam ita versetur, ne Electori credendum sit, Regi perinde esse, salva sit istius domus, an pereat.*

16. Jun. Tradebat post Frischmannus literas à Rege, qvibus de pacto Hagensi significabat, cui & Elector inclusus sit; qva via è præsentibus molestiis commode emergere possit. Innuebatur qvoqve, sibi responsum Frischmanno antea datum haut satisfecisse: qvo ipso & hic avocabatur. Eidem responsum petenti præter priora nihil dabatur. Qvo is offensus scripta à se exhibita reposcebat, qvæ & redhibita sunt.

20. Jun. Discedenti Elector ad Regem literas dabat, qveis qverebatur; *Haga conventionem initam, nulla cum ministris suis communicatione facta, nec auditis eorum rationibus. In Polonia pariter circa peculiarem pacem satagi, in suam ac sociorum fraudem; ad qvam tamen amplectendam ipse nunqvam adducendus sit, qvod sua securitas communem pacem desideret; circa qvam à Rege operam poni par sit, ita inter Svecum, & alios ipsi fœderatos librato affectu, ut æqvi seqvestris laus retineatur.* Addebatur de injuriis a Sveco sibi illatis; *ac mirum, Regem declaratione Frischmanno facta non adqviescere, cum tamen Moguntinus, & Coloniensis fœdere communi innixi ulterius progressi non sint. Cæterum se non minus, qvam Collegas servandæ Germaniæ tranqvillitati invigilaturum.*

Post irruptionem in Pomeraniam amicitia Gallica magis friget.

§. 42. Post cum Elector in Pomeraniam perrupisset, Brandio injungebatur, ut Gallis persvadere laboraret, id paci Westphalicæ haut repugnare; qvi & ipsi antea contenderant, posteriorem Svecorum in Selandiam invasionem prioris belli continuationem esse, eaqve pacem Germaniæ haut violati.

16. Sept. *Igitur & hanc expeditionem fieri duntaxat vi fœderis cum Polonia, & Dania initi, non autem eo animo, ut pax Westphalica abrumpatur, aut Sveci titulus, qvo Pomeraniam possidet, in dubium revocetur. Qvin Electorem paratum esse, qvamprimum Svecus velit, communes tractatus suscipere. Unde spem esse, Gallum huic negotio sese haut ingesturum, auxilioqve Svecos haut sublevaturum. Si secus fiat, Electorem non aliter credere posse, qvam à Gallis exitum ipsius qværi, talia de illis haut meriti; eoqve necessitatem eidem allatum iri securitatem suam apud Gallis parum gratos qværendi. Id qvod declinari possit, si Galli eodem studio communem pacem, qvo hactenus peculiarem, qværant. Cæterum Svecum ad pacem permoveri non posse, nec Danos, Polonosqve recreari, si ei occasio, & licentia concedatur bellum in alieno gerendi propriis terris intactis; nec alia via imminentem Germaniæ tempestatem averti.* Galli ad hæc: *Se belli impensas suo tempore repetituros. Daniæ, & Poloniæ per Belgas satis subventum. Ne Dania pessum eat, ac ut æqva pax inter Boreales Reges constituatur, Galliæ, Angliæ ac Belgii curæ fore. Majus operæ pretium Cæsareos pro Polonia facturos fuisse, si Elbingæ, aut Mariæburgi obsidium suscepissent, qvo ipso Svecus ad pacem compellendus fuerat.* Ad qvæ Brandius: *Si Electori in Fioniam penetrare licuisset, neque hunc, neqve Cæsarem de Pomerania invadenda cogitaturum fuisse. In Danico qvoqve negotio Gallorum studia in Svecos, Anglorum frigus, & Belgarum somnolentiam adparere. In Polonia plus auxiliarium fuisse, qvam vastata regio alere potuerit, ac Svecum jactura Borussicorum oppidorum segnius tangendum fuisse, velut alienorum. Ac cum superiore anno Svecus irruptionem in Marchiam agitaverit, jure nunc Electorem pares conatus antevertere posse.* Cæterum cum de Cæsareorum in Pomeraniam irruptione nuntiaretur, Blondellus statim mandata acceperat ad Electorem proficiscendi; qvæ tamen, cum iste jam in procinctu esset revocabantur, diffidentia in Electorem, velut arctius Austriacis de novo innexum. Nam antea laboraturi fuerant super Electore Svecis conciliando, aut ut saltem neutrarum partium esset, velut offenso ab Austriacis in ipsius ditiones bellum pertrahi, ac hos in ora maritima nidulari cupere; eoqve in proclivi fore istum ad alia consilia impellere metu Cæsareæ viciniæ in Pomerania, ac Gallis idoneam contra Svecos cautionem præstare paratis. Sed cum exemplum literarum à Suchio ad Dammi præfectum scriptarum adferretur, ubi de vindicanda Electori Pomerania tangebatur, statim frigere Galli, ac hæsitare; ac Electorem animi sensa nudasse, dum à Belgis postulat, ut pax ne ineatur, nisi restituta Pomerania sibi injuste ablata. Tum Electorem Gallico legato usurum apud socios in jactantiæ materiam, velut à Gallis ipsius amici-

1659. amicitia ambiatur, sed qvæ sibi longe post fœderatorum commoda sit. Ac Electorem qvantumvis duriter in aula Cæsaris habitum, hujus tamen asperitatem, qvam Gallorum blanditias præoptare. Scribebat dehinc Mazarinus ad Electorem: *A se plane probari non posse, qvod Elector proximis literis asserere conatus sit, istam expeditionem legibus pacis Westphalicæ non repugnare. Nam Pomeraniam utiqve Svecis cessam, ac Electori pro ea satisfactum: nec eo minus eandem armis petitam, ac præfectos quotidie ad provinciales scribere, hanc expeditionem susceptam Electori velut legitimo domino in possessionem reponendo. Regem Galliæ, ac Imperii Ordines cæcos esse oportere, si pacem abruptam non perspiciant, ac si curæ non habeant suam fidem, existimationem, ac rationes sartas tectas servare, evictione Sveco præstita. Qvod Elector communi se paci pronum declaret, id Gallo gratum. Sed super ea brevi transigendum: alias Svecis proximo vere auxilia repræsentatum iri.* Ad has literas valde qvidem imperiosas Electori haut respondere placebat: sed Brandio injunctum causas silentii exponere. *Communem se pacem cupere, sed ad peculiarem cogi nolle, & si Gallia minari pergat, alibi præsidium sibi qværendum.* Id eum Brandius Mazarino per literas significaret; hic reponebat: *pacem utiqve fractam. Sed stare Galliæ Regi eam Pomeraniæ invasionem non tolerare.* Addebatur non parum aculeatorum verborum, & è qvibus indignatio juxta, ac contemtus in Electorem elucebat. Unde qvid à Gallo ipsi expectandum foret, non in obscuro erat. Ac veniebat post Viennam à Gallo missus Colbertus, cum Oratore ibi Hispanico acturus, qvod inter Galliæ, & Hispaniæ Reges tractatu Pyrenæico super pace conjunctim promovenda convenerat. Is primo proponebat, *ante omnia Pomeranicum negotium componendum, utut Polonica, & Danica pax non statim inseqvatur.* Ad qvod Hispanus: *id se ad Cæsarem ne referre qvidem audere, qvod indole sua conjuncta dividi non debeant.* Inde qvis qværebat; *num Cæsar serio pacem velit, & qvo modo, qvove loco tractatio suscipienda, ac qvid Cæsar sociorum suorum nomine postulet?* Ad qvæ Hispanus: *A Cæsare utiqve desiderari pacem, sed honestam, sed tutam, ac stabilem; de qva colloqvia commodissime in Borussia institui qveant, ubi & cœpta sint; ubi & fœderati postulata sua jam exposuerint.* Sed & Moguntinus, atqve Coloniensis Pomeranicas turbas sopiri volebant; ac inprimis hujus nomine Franciscus Eggo Furstenbergius Cæsarem à continuando bello dehortabatur, *ne Germania novo bello involvatur, qvod Galli obtentu evictionis præstandæ ansam arrepturi sint arma in Germaniam transferendi. Ac posse promissa fœderatis auxilia extra Germaniam præstari.* Sed reponebatur: *non esse hanc idoneam pacis viam. Nam si Svecus serio qvietem Germaniæ velit, eum non dubitaturum communem pacem amplecti. Neqve vero Dano, & Polonis, aliter consuli posse, qvam Svecorum armis alibi distractis. Qvod si igitur Sveco nunc tempus indulgeatur, qvoad vel felici bello, vel per tractatus ab aliis sese hostibus expediverit, eum postea una cum Gallis Germaniam invasurum: id qvod nunc præveniendum sit.*

Marginal notes: 3. Dec. — 11. Mart. 1660.

§. 43. Haut disparia consilia agitabant Belgæ, palam jactantes, *se nolle Cæsarem tractatibus comprehendere. Cum hoc Electorem fœdus fecisse ipsis insciis, idqve demum post Hagense pactum ratihabuisse. Electoris tamen rationem habitum iri, qvod ejus cum Dano fœdus antea perfectum fuerit. Se qvidem pro Cæsare, aut qvamdiu is velit, nunqvam bellum gesturos. Sane à Cæsare pacem fractam invasione in Pomeraniam; ac olim durum fore Electori hoc negotio sese extricare. Cæsarem sæpe multa promisisse, pauca implevisse, ac hunc nunc viam strui potentiæ ad Mare Balticum promovendæ, maximam in futurum Electori molestiarum materiam.* Sane Svecus Belgis eum scrupulum injecerat, Cæsarem, si Pomerania potiatur, longe magis formidandum, qvam Svecos fore. Par metus & Danos agitabat; qvem nostri inanem demonstrabant; *qvod qvicqvid locorum ibi caperetur, Electoris præsidio firmandum esset. Nam qvod Cæsareus qvoqve miles admisceatur, id ideo fieri, qvod Electoralis peditatus non sufficiat; ac præfectos semper ab Electore dependere, qvibus in ceteros imperium sit.*

Marginal notes: Belgarum consilia. 1. Sept.

§. 44. Sic igitur Elector magnopere laborabat, ut communis, omnesqve complexa pax constitueretur, & qvoad hæc obtenta foret, inter fœderatos concordia servaretur, ne unus & alter per peculiarem tractationem sibi consuleret, tota belli mole in postremum incubitura; idqve tam in Polonia, qvam Dania agebatur. Ac apud Polonos magno labore opus erat, ut his, atqve Cæsareis utcumqve concordia constaret, de qvib9 isti graves qverimonias movebant. *Austriacis copiis non id agi, ut hostem Polonia expellant, sed ut per arma hunc Archiducem Carolum Regem obtrudant. Ac revera nil periculosius suæ libertati esse, qvam interregnum emergere, Austriacis Cracoviam insiden-*

Marginal note: Elector pro communi pace nititur.

1659.

insidentibus, & exercitum in Polonia habentibus. Qvod Thorunium recuperatum sit, id horum ingratiis factum. Suchium potius institisse, ut id obsidium solveretur; qvod Sveci nunqvam ad deditionem sint compellendi. Tum longe in plures copias sibi alimenta præbenda, qvam revera sint; qvin & in illos ipsos, qvi in Holsatia agant. Deniqve qvæ Cæsarei debita suis obtendant, nunqvam ad liqvidum posse deduci. Interim Regis reditus ita attenuatos, ut ei vix supersit, unde mensam instruat. Qvin pleriqve Poloni jam eo desperationis redacti erant, ut Mosco, Cosacis, qvin Sveco, qvam Austriacis subesse mallent. Unde Elector Cæsari scribebat: *Gallos omnem lapidem movere, ut separatam inter Polonos, & Svecos pacem constituant, ac utrosqve Austriacis immittant. Ac prætexto eos uti, qvod Poloni duras fœderis Austriaci leges graventur, & per id omnem è salinis proventum sibi præripi avaritia ministrorum suo lucro inhiantium.* Qvæ Elector temperari petebat ad eludendas Gallorum machinationes, *ac qvanqvam verbis pacti nitatur, de jure tamen suo satius esse remittere, ne isti ad desperationem compellantur.* Ad qvæ Cæsar: *parum adhuc proventuum sese è salinis percepisse; ac jam antea suis imperasse, ut omni moderatione adversus Polonos utantur: simul ita de animo suo Senatoribus confirmasse, ut à peculiari tractatione nihil periculi judicet.*

Legatorum in Poloniam mandata 19. Jan.

§. 45. Porro qvia Poloniæ Rex conventum inter fœderatorum legatos in mensem Martium Thorunium indixerat, super præparatione pacis acturos, Elector legatos tum ad eum conventum, tum ad futura de pace colloqvia designabat Joannem Hoverbeqvium, Laurentium Christophorum Somnicium, & Andream Ostavium, his cum mandatis: *Circa locum tractatuum pro Lubeca aut Francofurto ad Oderam contenderent: sed si cæteri Thorunium, aut Braunsbergam malint, id demum permitterent, ut tamen Braunsbergæ Electorale præsidium maneat, jurejurando ad tuendam legatorum securitatem adigendum. Qvo tamen non opus fore, si qvod Electori placebat, Braunsberga pro Polonis, & Electoralibus; Tolkemitum pro Svecis, Frauenburgum pro seqvestribus placeat. Tempus commode constitui, dum salvi conductus hinc inde tradantur. Ad hunc conventum velut primarum partium paciscentes admittendos omnes, & singulos Principes supremo imperio gaudentes, qvi in hoc bello arma gerant, ac nominatim Cæsarem, & Danum; ac ut pro hujus legatis diplomata obtineantur, diligenter instandum.*

Oftav.

Nostri qvoqve non aliter se gererent, nec aliter secum agi paterentur, qvam legatos Principis à nemine mortalium pendentis, & primarum in hoc bello partium. Si Borussiæ Ordines conventui interesse cupiant, nostri eos amolirentur, confirmantes, Electorem juxta pacta adversus ipsos se gesturum. Tum ut si ab Elbingensibus delegati veniant rejiciantur, & cum postulatis suis ad Electorem remittantur. Moscum, & Transsylvanum commode à conventu excludi non posse, qvin ut iste ultro invitetur necessarium videri. Tartaros, & Cosacos non ut principales considerandos, sed illos ut auxiliares, hos ut subjectos Poloniæ. Qvod seqvestres spectet, cum Gallus, & Angli hac pace inter alia id qværant, ut Svecus hoc bello expeditus Austriacis immittatur; metuendum esse, ne eorum opera fœderatis parum proficua sit. Hant tamen palam rejiciendos, & caute procedendum, ut eorum offensa vitetur; ac si Cæsarei modum proponant absqve seqvestribus tractandi, nostri eum sibi qvoqve recipiant, ut & ipsi eodem pro arbitrio uti qveant, ac Polonos in parem sententiam permoveant. Qvomodo Belgæ post arma in Svecos sumta pro seqvestribus gerere se possint vix adparere; ac satius videri ipsos à fœderatis in Svecos incitari, ne, dum paci conciliandæ operantur, bellicæ ipsorum actiones sistantur. Anglorum operam publice non rejiciendam; nostri tamen eorum non minus atqve Gallorum conversatione circumspecte uterentur. Circa diplomata tuti itineris observandum, legatis qvidem Svecicis liberum fore per Electoris portus transire, modo ne bellicas merces vehant, nec ægre ferant suas naves excuti. Id qvod ut faceret Elector diserte præfecto Pillaviæ injunxerat; qvod Svecis constitutum esset eo prætexto Elbingæ, & Mariæburgo prospicere. Tum ne Svecicis legatis permittatur literas intra oppida obsidione cincta mittere. Par qvoqve esse, ut comitatus legatorum aulicus & militaris definiatur, ac ut tractus circa congressuum loca hostilitati eximatur. Super modo agendi Electori videbatur, primariam tractationem ab omnibus supra expressis pariter suscipiendam, ac neminem sociorum sine altero, nec omnes sine Belgis, siqvidem hi inter partes censeri velint, cum Sveco tractationem ingredi debere. Eqvidem Poloni antea declararant, se absqve bono ad conclusionem non processuros; sed ut tractatio non auspicanda sit, anteqvam Sveci pro Danicis legatis diplomata exhibuerint, aut si ea abnegent, ideo negotiatio abrumpenda sit, id præfracte abnuebant. Qvia tamen fœderatorum tantopere intersit Daniam restitui, ac summa pecuniæ,

1659 pecuniæ, quam Sveci à Polonis postulent, contra Danum, si is in bello persistat, impendenda sit; nostri ut Danus utique ad tractationem admittatur instarent. Id si recusetur, nec tractatio inhiberi possit, nostri huic semper salvo hoc postulato intersint. *Id quoque agendum, ut tractatio cum omnibus, qui in hujus belli partem venerunt, nec jure ab hoc negotio excludi possunt, uno in loco suscipiatur, atque perficiatur; tum quæ unum & alterum seorsim spectant, omnia uno instrumento comprehendantur. Tum ne ante hinc inde tradita diplomata ad tractationem accedatur; utque omnia, quæ hanc pacem spectantia fœderibus continentur, exacte observentur, nec prius pax perficiatur, quam omnibus satisfactum sit. Ut tamen quilibet æquum sese exhibeat, ne reliquis præter necessitatem in bello hærendum sit. Qua fine & omnia quæ aguntur invicem fideliter communicanda. Pari quoque passu de evictione, & pacis capitibus agendum, & utraq; pariter absolvenda. Tum ne amborum Regum, inter quos bellum primo exortum est, negotia primo loco componantur, sed cum omnibus quorum interest pariter agatur, nec cum uno prius, quam cum altero concludatur, aut si quid forte conventum sit, id non prius vim obligandi habeat, quam commune instrumentum, omnium conditiones complexum, absolutum fuerit.*

Mandata super primaria tractatione.

§. 46. Super primaria tractatione legatis observandum injungebatur; *ne quid permittatur, Evangelicæ religioni addictis in locis, de quibus agendum, fraudi cessurum, eorumque conditio si non melior, saltem deterior ne reddatur. Sed quia in hoc negotio Poloni, atque Austriaci nostris adversaturi erant, apud Belgas instarent, ut non ipsi solum Evangelicorum causam fulcirent, sed & Svecos ad idem faciendum permoverent, ne isti majoribus persecutionibus obruantur. Ut omnes quorum interest à Svecorum prætensionibus liberentur, & quantum possit omni cum iisdem communioni eximantur, stabilita finium securitate, & omnibus in statum, qui ante bellum fuit, repositis; ne tamen supremo in Borussiam imperio quid derogetur. Ut Cæsaris, Poloni, Danique æqua postulata, ad tutam pacem facientia, à nostris fulciantur, ni forte Electori fraudi cedant. Ne Svecis quidpiam in Regia Borussia dominii, aut hypothecæ titulo relinquatur; id quod non Polonia solum, sed & communes fœderatorum rationes requirant. Ne Poloni ita propere Svecis pecuniæ quid offerant, non nisi pertinaciam eorum obfirmaturam, & tractationem duriorem redditurum. Et utut forte quid postulari queat pro locis, quæ à Svecis adhuc possidentur, reddendis; ita tamen Poloniam bello hoc non necessario vastatam, ut non injuria Sveci reparationem posci queant, quæ longe majoris sit. Quod si atque Svecis pecuniæ quid dandum sit, nostri à collatione Borussiam Ducalem cum Lauenburgo, & Bytovia, Elbingaque exciperent, ut ea occasione ne minimum quidem oneris in Electoris ditionem redundet; ac ut solutio in diem fiat, ac non prius quam Sveci omnes conditiones impleverint. Porro ut in propositione Elector à Polonis ne disjungatur, sed omnium postulata in unam propositionem redigantur. In evictionem Svecos utique recipiendos, ut tamen expresse caveatur, ne hi deinceps interpretes se totius pacti ferant, sed tantum in iis capitibus ad interpretationem cum reliquis admittantur, ubi ipsis quid promissum, aut iidem aliis quid præstare teneantur. In illas autem controversias, quæ inter alios paciscentes emergere possunt, non prius se ingerant, quam ab utraque parte requirantur. In cessionem Livoniæ non alia lege consentiendum, quam ut Curlandiæ Dux sine exceptione restituatur, reparatione damni, ac contumelia facta. Hoc tractatu nil admittendum, quod ad statum Poloniæ, aut futuram successionem spectet. Ne privatorum causæ hîc suscipiantur, moram negotiorum jactura; ut tamen Bogislaus Radzivilius plene restituatur. Ut amnestia ad omnes porrigatur, ne Evangelici hoc prætexto post opprimantur, velut Svecorum fautores. Denique ne circa commercia Sveco, vel ulli quid indulgeatur, quod accolis Maris Baltici, ac inprimis Ducali Borussiæ, & Pomeraniæ fraudi esse queat.* Ast peculiaria Electoris postulata erant; *ut Ducalis Borussia in præsenti statu maneat, ac pacta cum Polonis inita, & proximis Comitiis firmata persistant, ac Svecia in eam omni actioni renuntiet. Ut Svecus omnia pactorum cum Electore initorum instrumenta reddat; quod tamen non rigide urgendum, sed renuntiatione adquiescendum, ni Poloni eam rem fervide agant. Ut Electori pro immensis damnis hoc bello illatis satisfiat ejusmodi rebus, quæ tam ipsius, quam Poloniæ securitati inserviunt. Quo nomine postuletur aboleri participatio vectigalium in Ulteriore Pomerania, & ut partes huic provinciæ decerptæ sibi restituantur.* Si socii renitantur, præsertim ubi ipsi pensationis nihil postulent, demonstrandum: *Austriacos ejusmodi damna haut passos: Polonorum causa hæc omnia tolerata: Svecos nihil Electoris tenere, quo compensationem opponere possint. Sane Uladislaum Regem Monasterii acriter institisse, ut Sveci Odera flumine excluderentur. Quod*

1659. *in præsens Polonis eo acrius urgendum, capto jam documento, qvanta inde calamitas in Poloniam effusa sit, & qvod nunqvam tuti sint futuri, qvamdiu Sveci Odera potiantur. Ut qvæ super Elbinga convenerunt, persistant, nec in ea Svecis hypotheca constituatur. Ut deniqve Electori ante tractatus possessio præfecturæ Draheimi tradatur. Circa sonios id agendum, ut Oresunda in priore statu permaneat. Firmandæ paci non solum inter fœderatos inita pacta persistant, sed & seqvestres ad præstandam evictionem permoveantur.* Super cerimoniis injungebatur, *ut omnes tres legati pari dignatione apud Cæsareos habeantur, ne id Regii in exemplum trahant.* Addebatur, ut legati omnem tractatuum retardationem evitarent, ne Poloni suspicentur, Electori protractionem belli placere, eoqve circa exhibenda diplomata faciles essent; tum Polonis suspicionem eximerent, velut ipsi secreta cum Austriacis pacta intercedant, præter publica illa, ad qvæ perficienda Poloni Electorem non sine indignatione ob interpositam moram incitarant. Intellectum etiam, Hagæ, & Londini super peculiari pace inter Svecum, & Danum satagi, Gallo connitente; in qvam licet Danus consensurum se negaret, tamen cum & hic præter voluntatem ad eam compelli posset, & Poloni qvalemcunqve pacem anhelarent, simul ab Ordinibus Borussiæ spargeretur; Electori propositum esse pacem remorari; igitur nostri cum Cæsareis candide agere jubebantur, eosqve hortari, ut æqvis conditionibus adqviescant, ne Sveco ansa detur bellum extrahendi, qvod Electori gravissime incubiturum erat, postqvam Danus, & Poloni sese subduxissent. Qvo fine & idem Cæsarem, ac Polonum per literas monuerat; *conditiones ita temperarent, ut pax eo citius coalescere possit.* Qvia etiam jactabatur, Benedictum Oxenstiernam Graudenti secretam tractationem agitare, id qvod confictum erat diffidentiæ inter fœderatos serendæ, etsi Sveci ubiqve peculiares tractatus captarent; igitur monerent nostri Polonos, ne per Gallos ad hoc induci se patiantur, parem ab Electore constantiam polliciti. *Super iis, qui futuræ paci includendi sint, prius videndum, num omnium tractantium negotia uni instrumento includi possint, an minus. Primo casu Gallos duntaxat, Belgas, & Moscum nominandos. Ast si separata fiant instrumenta, præter hos singulis instrumentis fœderatos includendos. Caverent tamen, ne in tractatibus, aut instrumentis à Polonis separentur; tum ne Neoburgici mentio fiat, cujus heic nulla partes sint. Qvia etiam Sveci valde repugnaturi erant, ne Elector Elbinga potiretur, nostri fervide ad pacta & fidem publicam provocarent, cujus Poloni alias fuerint tenacissimi. Ac si Sveci jus hypothecæ in ea urbe retinere, aut eidem jus præsidii, & auxilii è Svecia petendi stipulari velint; satis adparere, qvid meditentur. Nam eo casu Svecis semper de Elbinga, & Thorunio cautum esse, & vel minimas harum civitatum qverelas ipsis prætextum belli in Poloniam movendi præbituras.*

Circa præliminaria pacis Thoruni acta.

§. 47. Hoverbeqvius, qvi solus Thorunium præmittebatur, Polonos ibi reperit anxie in pacem ruentes, ita ut Danum parum moraturi viderentur; præsertim ubi de compacto Hagensi audissent. Etsi haut eo minus Hafniæ per suos confirmari jusserant, se citra Daniam cum Svecis haut transacturos; Danis paria vicissim pollicitis. Unde Elector verebatur, ne forte Danus pacem cum Sveco occuparet, gravi cum Poloniæ periculo; eoqve Hoverbeqvium contendere jubebat, qvo ante susceptos cum Svecis tractatus diplomata pro legatis Danicis præsto forent. Adparebat qvoqve Polonos metuere, ne Austriaci ipsos æterno bello involvere laborarent. Suspicio qvoqve in Electorē erat, qvod Pinoccius Polonicus Hagæ ablegatus scripsisset;

Pinocci.

Weimanum cum Appelbomio Sveco valde familiariter agere, ac secreta miscere; cum ipso nil communicare, ac frigidum se ostendere. De qvo Elector Regi qverenti excusabat, *talia se nunqvam mandasse, ac qvid veri subsit inqvisiturum.* Qvæ & falsa comperta, incertum qvo instinctu à Pinoccio conficta. Porro qvi Thorunii erat legatus Danicus Janus Julus negabat sibi mandatum in Polonia super Danica pace agere, sed tantum ut cum fœderatis decerneret, an, & qvo modo cum Sveco tractandum, idemqve per arma ad æqvas leges sit compellendus.

Jens Juul.

Contra cum Hoverbeqvius de Danica pace cum Polonica combinanda ageret, Poloni primo tergiversari, atqve causari: *absqve Belgis se, reliqvosve socios haut sufficere Daniæ in priorem statum reponendæ. Atqvi istos fœdere suo per Pinoccium oblato valde frigidos se ostendisse. A. circa Danum metuendum, ut prius pacem inire velit, qvoad non solum sua recuperarit, sed & vindictam de Svecis sumserit. Eousqve autem bellum producere supra vires Poloniæ esse.* Sed cum Hoverbeqvius de masculis Belgarum consiliis confirmaret, ac Julus declararet, Daniæ Regem in omnibus æqva sectaturum, ac postulata sua ad armorum successus attemperaturum; qvod & noster declarabat: Poloni huc demum devolvebantur, ut Dano

juxta

1659. juxta ac sibi integrum sit futurum tractatus seorsim instituere, ut tamen invicem acta diligenter communicentur, ac non nisi conjunctim concludatur; Hoverbeqvio frustra ingerente, separationem inde fœderatorum secuturam, à Sveco in usus suos vertendam. Elector etsi optaret, uno loco tractationem ab omnibus suscipi; tamen si id obtineri non posset, è duobus incommodis minus eligendum, ac duobus locis eodem tempore tractandum censebat ea lege, ut utrinqve negotia pari passu ad conclusionem promoveantur, & uno in loco conventa non prius obligandi vim sortiantur, qvam in altero qvoqve negotium perfectum fuerit. 9. Mart. Cæterum proponebant ibi Poloni, ut fœderati diplomata tuti itineris pro legatis Svecicis exhiberent. Locus tractatuum Braunsberga designabatur; tempus auspicandæ negotiationi Kalendæ Maji. Circa qvæ Cæsarei monebant; anteqvam dies tradendis hinc inde diplomatibus dicatur, constare debere, num Svecica qvoqve rite formata adsint. Noster, ne moras belli qværere videretur, sese istis exhibendis paratum ferebat. Sed præter priora monebat; *legatorum naves utiqve perlustrandas, ne merces belli tempore in commissum cadere solitas vehant; ne legati sub comitatus vocabulo validam militum manum in viscera Electoralis ditionis immittant: ut ne iisdem liceat literas, & nuntios in loca obsidione cincta immittere: ut ante ceptos tractatus Dux Curlandiæ libertati restituatur, aut si id fieri non possit, saltem ejus ministro accessus ad tractatus pateat.* Addebatur, *ne Sveci separata procuratoria cum singulis tractandi exhibeant, sed unum duntaxat, cujus virtute cum omnibus pariter agere qveant.* *Tractatibus magis sibi congruere videri Francofurtum ad Oderam, aut Lubecam, qvam & Danus cupiat; et si super iis præfracte contendere nolit. Sed nec Svecis diplomata prius tradenda, qvam hi declararint, cum omnibus se tractare, ac pro Danis qvoqve diplomata exhibere velle.* Poloni contra censebant; *posse Svecis diplomata in antecessum mitti, velut qvi iis qvam maxime indigeant per hostilia loca transituri. Tempus congressui ad medium mensem Majum dicendum. Alia dubia inter ipsam negotiationem componi posse. Electoris monita curæ sibi fore, modo Braunsberga locus tractatuum maneat, qvoi ipsi extra Regni limites ut trahantur ferre neqveant.* 28. April. Prazmovski. Demonstrabat inde Prazmovius Magnus Cancellarius Hoverbeqvio: *Danum expectari à se non posse, cujus tamen rationem inter tractandum diligenter sit habiturus. Sed si Sveci Danum admittere nolint, in ejus gratiam tractatus recusari non posse, præsertim cum forte dicto citius inter Danum, & Svecum sit transigendum. Poloniam qvoqve Daniæ nullo fœdere jungi; ac inter eas moras ingentia mala sibi toleranda, pace fortasse in annum adhuc extrahenda.* Noster contra: *Danicum legatum testari, Polonos contra datam fidem acturos si Regem Daniæ intra hostium manus destituant, qui sane Poloniæ haut modica officia præstiterit. Eum, si deseratur, demum turpem ad pacem compulsum iri. Nec minus Svecum spem concepturum fœdas, ac noxias conditiones fœderatis obtrudendi, si initio tractatuum primarium belli socium avulserit. Hac facilitate Polonicam pacem non promoveri, nec meliorem reddi. Saltem caute agendum, ne forte Poloni, dum à sociis se disjungunt, totam belli molem in se avertant.* Sed qvia Comitia Warsaviæ instabant, nil Thorunii conclusum, & omnia eo rejecta sunt.

§. 48. *Causæ, cur Poloni tam anxie pacem expeterent.* Cæterum Poloni tam anxium pacis desiderium ostendebant, ut si prospera de Svecis nuntiarentur, nunc pacem cum illis occupandam clamarent, anteqvam longius grassentur; si adversam fortunam experirentur, uti infausto Hafniæ assultu, jam tempus concludendi jactarent, dum iidem viribus fracti sint. Causa tantæ festinationis non minima penes Lumbranum erat, qvi disserebat: *Galliæ necessum esse Svecum parte hostium expediri, ut si Cæsar copias in Flandriam mittat, iste vicissim Bohemiæ ingruat; qvo fine pacem eidem non in Dania tantum, sed & in Polonia habendam. Sibi tamen curæ fore, ut omnia in pristinum statum reponantur, & pax æqvis conditionibus superstruetur, potentia Regnorum qvantum potest ad æqvilibrium deducta. Ideo autem sibi Polonicam pacem festinandam, qvod penes Anglos, Belgasqve sit per classes suas Danum pro lubitu ad pacem compellere.* Idem inter longas ea in aula moras per mulieres, & alia instrumenta Pacium Lithuaniæ Cancellarium, & Thesaurarium Poloniæ plane in suam sententiam pertraxerat. *Pata.* Regina porro & natura, & ob varias offensas, contemtumqve Austriacis aversissima, ac alias Galliæ mancipata. Cui & Akakia nuper confirmarat, Svecos modica pro summa Borussiam cessuros, qvam Longuevillius Dux erogaturus sit. Ex qvo ista spem conceperat, hac via se Borussiæ oppida hypothecæ titulo insessuram, validi instar suffragii proximo interregno habitura ad coronam provehendo ejus bucis filio, si neptem ipsius ducturus sit; interim

1659. rim possessione, tam validorum locorum autoritatem tuitura. Qvod ut eo citius obtineret, pacem summo studio promotum ibat, omnes sibi infidos judicans, qvi circa hanc dubii qvid moverent. Porro Cancellarius Magnus omni studio gratiam Reginæ servare nitebatur, ne Vice cancellarius, animi dotibus, & splendore generis potior, ipsius luminibus obstrueret. Nec hic tamen Reginæ adversari audebat, militibus ac vulgo nobilium invisus. Ipse Rex adversa valetudine, & ob toleratos labores bellum plane pertæsus, cum præsertim nesciret, cui bono ipse tantopere se defatigaret. Ac aliqvando recta consilia sectantem Regina per se, aut sibi obnoxios obtundebat, ut demum cedere, qvam in perpetua contentione cum inqvieti ingenii fœmina vivere mallet. Lubomirscius, semper alias bonis consiliis addictus, nunc odio in Austriacos omnia probabat, qvæ his molesta norat. Qvam ob causam etiam in Comitiis spargebatur, inter Cæsarem, Electorem, & Moscum fœdus initum super dividendo Regno, sic ut ille Poloniam, iste totam Borussiam, hic Lithuaniam sit habiturus: ac præfectum Cracoviensis præsidii furtim Moscicum legatum ea urbe eduxisse, addito in Silesiam ducentorum eqvitum præsidio, ne ista vulgarentur. Unde & in Comitiis circa amoliendos Cracovia Cæsareos tanta cum vehementia, & indignitate contendebatur. Ipsa porro Regina subinde ingerebat: *Salutem Reip. in eo verti, ut cum Svecis qvocunqve modo transigatur, omnibus dehinc Polonorum, & Cosacorum viribus in Moscum versis.* Qvæ & ideo Dano, licet antea belli molem à Polonia in se avertisset, iniqvior erat, qvod in ejus gratiam bellum extrahi videretur. Ac sæpe eousqve abripiebatur, ut optaret à Rege separatam pacem iniri, nulla fœderatorum habita ratione. Adversus ista Hoverbeqvius, & Somnicius qvantum possent contendere, separatæ pacis incommoda, hostium fraudulentiam ingerere, idqve tanta cum liberrate, ac tam assidue, ut Poloni freqventiam monitorum in vicem diffidentiæ acciperent; nostris excusantibus, *ubi de summa rerum agatur, verum vel cum offensæ periculo haut dissimulandum; ac Electorem nil aliud velle, qvam ne per nimiam festinationem noxia, nec duratura pax cudatur.* In universum autem Poloni fremebant; *pace sibi opus esse: cum Mosco sibi atrox bellum, militem tumultuari, cui placando nil pecuniæ sit. Si in Borussia res gerenda sit, annonam omnem hinc petendam; nec heic id jumentorum superesse, ut frumentum ad Vistulam convehi possit. Igitur nihil restare, qvam ut à fœderatis bellum in Pomeraniam devolvatur.* 1659.

§. 49. Warsaviæ porro nostri super futura pace firmanda istas cautelas proponebant: *Ut uno eodemqve instrumento Poloni, omnesqve horum fœderati comprehendantur; ut fœdera inter eosdem reassumantur, confirmenturqve, perpetua qvidem sine mutatione, temporaria ad statum pace initâ futurum adaptata. Ad cautionem leges pacis servatum iri non seqvestres tantum Gallos, & Belgas, sed & alios invitandos. Ut omnes se obstringant, si qvem eorum Svecus infestis armis terra marivé ubicunqve locorum invaserit, reliqvos fœderatos, non examinata invasionis causa, non solum auxilia fœderibus conventa ipso submissuros, sed secum qvoqve pacem abruptam reputaturos, ac invasorem pro communi hoste habituros, omni vi undiqvaqve aggrediendum. Ne tamen ex eo qvod communi securitati tam impense cavetur, occasio lacessendi præbeatur, vindicandaqve injuria, ac læsionis facultas ademta videatur; certum modum pactis definiendum, ad qvem lites inter fœderatos dijudicandæ, damnaqve pensanda sint.* Addebatur, *ut in Borussia res majore vi geratur, Sveco promtius ad pacem compellendo, aut ut Elbinga, & Mariæburgo subvectio annonæ intercludatur. Tum ne qvid in tractatione admittatur, qvod legibus fœderis perpetui cum Electore initi, ac proximis Comitiis firmati directe aut per obliqvum deroget, aut adversetur. Ut Svecus omni actioni in Borussiam renuntiet, eoqve fine autographa pactorum cum Electore initorum redhibeat in perpetuum abolenda. Ne Svecis expectativa, aut qvodvis aliud jus, titulusvé in Borussiam Ducalem, vel locum aliqvem, in qvo Electori jus sit, concedatur. Ut deniqve Curlandiæ Dux ante omnia restituatur, eiqve pro acceptis damnis, injuriisqve satisfiat.* In qvæ Poloni facile consentiebant, insigni cumprimis studio in Curlandi causam, qvam primo loco inter tractatus expediendam decernebant, minantibus Lithuanis, si iste Dux destituatur, se Mosci imperium subituros, nec minoris sibi Curlandiam, qvam Polonis Borussiam fieri. Sed circa locum tractatuum conveniri nondum poterat, qvod Sveci, & Galli suæ commorationi Graudentum, aut Elbingam deposcerent, circa reliqva infinitis difficultatibus motis, qvo ista oppida oppugnationi, aut imminenti fami eximerent; nostris contra ingerentibus, si Hauptum vi expugnetur, Elbingam, & Mariæburgum fame subigente gratis recuperandum. Demum,

Warsaviæ super præliminaribus Svecis acta. 14. Maii.

1659. mum, post multam disceptationem in Olivam, vicinum Gedano cœnobium consensum fuit. Circa Danum ad tractatus admittendum Poloni promittebant; *se per Lumbranum apud Svecos pro istius legatis diplomata postulaturos. Nam eo tempore, qvo isti primum super diplomatibus cum Sveco agere commissum sit, Daniæ Regi cum hisce pacem fuisse. Si autem nihil obtineri qveat, negotium hucusqve proventum per nova postulata retardari non debere; eoqve tractationem salva cum isto amicitia non expectatis illis diplomatibus incipiendam; cujus tamen commoda ob insignem Poloniæ operam navatam magnæ sibi curæ futura sint. Qvod si tamen Danus peculiarem cum Sveco pacem constanter repudiaturus sit, Belgis qvoqve per fœdus in societatem belli descensuris, ac non nisi communem cum Svecis pacem inituris, nec Danus per iniqvas conditiones pacem difficiliorem redditurus sit; hunc ad tractatus solenniter invitatum iri, ubi cum Svecis super loco & tempore convenerit.* Regina tamen legato Danico obtentu privatorum negotiorum Warsavia discedenti insinuarat; *bene facturum Danum, si peculiares tractatus suscipiat.* Qvæ &, cum ejusdem constantia laudibus extolleretur, cavillata fuerat; *ejus causam esse, qvod speret ope fœderatorem lautiores se conditiones, qvam Roschildensi pace, obtenturum. Sed si Svecus Scaniam separata tractatione offerat, procul fœderatorum respectum fore.* Qvin nec Poloni eum Regem per literas à separata negotiatione dehortari volebant, ne & ipsis necessum foret se obstringere ad tractatus citra eundem non admittendos. Ac illum utiqve acturum, qvæ Status sui conditio exigat, nullo ad Poloniam respectu. Sed nec Lumbrano placebat causam Danicam simul cum Polonica componi, aperto in Svecos studio, ac Polonis metum incutiens, si Dani causam amplectantur, non ita bonis conditionibus à Sveco potituros. Unde adparebat, etsi Gallus in præsens Sveci opera non amplius indigeret composito jam Hispanico bello; tamen hunc sibi obnoxium cupere ad pervincenda Reginæ Poloniæ cupita, Gallicum successorem Joanni Casimiro destinantis, ac ne accessione Poloniæ Austriaca potentia glisceret. Sane valde suspectum erat, qvod Lumbranus tam sæpe super deserendis ob pacem obtinendam sociis dissereret, adductis exemplis Belgarum Monasterii Gallos, ac jam Hispanorum Lotharingum, & Gallorum Lusitanos destituentium; & qvod primæ notæ minister Hispanicus Condæo Principi qverenti pacem neglectis suis commodis cum Gallia factam, responderit: *ita gratam rem esse pacem, ut si illa haberi possit, aliarum rerum ratio non habeatur.* Qvin & eo fine tam freqventer hinc inde profectiones à Lumbrano, & Akakia suscipi videbantur, ut orbi persvaderetur, secretam tractationem Svecos inter, & Polonos agitari, qvo Danus ad desperationem adigeretur. Suberat & alia causa, qvare ad communem omnium bellantium conventum pacis negotium deduci non posset, qvod septem à Polonis Commissarii designati essent, qvi magnifico sese adparatu ostentare, simul munia, qvæ in aula gerebant, exercere cupiebant; qvod cum extra Regnum commode fieri non posset, conventum in vicina Gedano, qvo aula transitura erat, utiqve conferri cupiebant. In iisdem Comitiis nostri qvoqve de successione Marchiorum Franconicorum in Borussiam movebant. Ad qvæ Poloni reponebant: *cum eadem à futuris, & incertis casibus dependeat, ac Electori proles non desit, Reipublicæ deinceps sat temporis fore de hac materia deliberandi.*

Suspiciones inter Austriacos, & Polonos gliscunt.

§. 50. Inter ista Polonorum in Austriacos suspiciones gliscebant, sicut cum super modo belli continuandi pace irrita proponeretur, isti de hoc agere abnuerint palam jactare non veriti, *Austriacorum auxilio parum proficuo sibi opus haut esse.* Et cum antea Poloni acriter contendissent, ut irruptio in Pomeraniam fieret, jam cum Cæsarei de eadem serio agere inciperent, isti frigebant, velut monstri qvid subesset; ac Cæsareos forte actionis qvid in Poloniam eo nomine moturos; simul gravem invidiam Joanni Casimiro apud Ordines Germaniæ incubituram, si is expeditioni isti nomen suum accommodare velit. Inprimis Regina Cæsareorum in Pomeraniam destinata suspectabat, velut viam subjugandæ Poloniæ sternentia. Præsertim cum usqve adeo horum cupiditas pelluceret, ut etiam sacerdotem conscientiæ Regiæ arbitrum corrumpere studerent, qvo Regi autor esset qvamprimum imperio sese abdicandi. Cum revera ea res nondum matura foret tumultuante exercitu, & Mosco promissa repræsentari urgente; Sed & Poloni proponebant, ut qvoniam fœderati tantum bini inter se pepigissent, commune fœdus inter omnes feriretur; qvo ipsi sese Austriaco fœdere exsolverent. Iidem & non parum qverebantur, à Cæsare Czari titulum Lithuaniæ, Russiæ, & Voliniæ, qvem hic sibi arrogaverat, tributum. Accedebat molestia à copiis Cæsareis, ob qvam

1659. omnes clamabant, has regno pellendas, & cum Svecis utcunqve transigendum. Nec aliud habebant Poloni, qvod Electori objicerent, qvam nimium in Austriacos studium, qvem tamen ad extremum maxima damna ex horum societate sint mansura, irrita qvoqve spe horum ope Pomeraniam recuperandi, qvod non ita in proclivi sit futurũ, Sveeos portubus tantopere adamatis avellere; nec Galli passuri sint hos ea provincia depelli, ex qva ipsis circa distrahendam Germaniam tam præstabilis opera navari poterat. Id qvoqve Polonis displicebat, qvod Cæsar Suchio imperium in exercitum contulisset, qvi ad Thorunium artes imperatorias haut exseruisse censebatur. Simul qvod Lisola in Cracoviæ locum Posnaniam deposceret, qvam permutationem Poloni hac rerum facie magis suspectam habebant, velut si rebus in Pomerania adversis ad eam urbem se recipere, ac hiberna ibi capere agitarent. Ad extremum tamen nostris eas suspiciones elevantibus Poloni in istam expeditionem consentiebant, his conditionibus: *ne Austriaci eo nomine à Polonis novi qvid prætendant: ut Polonicis copiis alimenta ibi præbeantur, eædemqve, si patria opus habeat, circa moram iterum dimittantur. E re tamen esse, ut ejus expeditionis moderamen penes Electorem sit, qvod ipsius Status maxime periculosum sit futurum, si solius Cæsaris arma Stetinum teneant. Nec eo majorem invidiam fore, Cæsare ausa probante, & Pomerania jam Rhenano fœderi exclusa.* Ac Lisola clamabat; *eam expeditionem unice Electori bono cedere, cui omnia hosti erepta statim tradenda sint, nisi forte locum aliqvem maritimum Cæsar permutatione sibi adqvirere velit.* Qvi & ad extremum declarabat, *præsidium Cæsareum Cracovia deducendum; sed vicissim circa successionem Cæsaris cavendum; ac jam tempus esse hunc eo nomine ambiri, qvo inter lubrica hæc eam causam in Poloniæ, suiqve fratris commodum serio amplectatur.* Simul Reginæ connubium Principis Austriaci cum sua nepte ostentabat. Idqvod Cancellario Magno valde displicebat, qvi & nostris dicebat, *Electoris qvoqve mentem prius cognoscendam esse*; ac optabat, hunc è filiis suis aliqvem in Polonia educari velle. Sane Cæsarei, qvæ super successione agitabant, solicite nostros celabant, Lisola ne verbulo qvidem de ea mentionem apud hos injiciente. Sed Electori consultissimum videbatur huic se negotio haut ingerere, & invidiam aliis relinqvere. Simul apud Cæsarem juxta, Polonumqve instabat de ponendis dissidiis; illi qvidem svadens, *ut querulo, ac moroso nationis ingenio aliqvid indulgeat, ne penitus rationibus se Gallia mancipet*; his autem confirmans, *non esse qvod metuant, in gratiam Cæsaris bellum extrahendum. Nam si primarii bellantium Poloni, ac Dani pacem fecerint, Cæsari prætextum, & occasionem bellum continuandi haut superesse.* Ita ad extremum cum Cæsarei de reddenda Cracovia annuissent, suspicio, ac offensa Polonorum in istos fere evanescebat. 1659.

Neoburgici in Polonia negotiatio. 26. Jul. Rautenstein.

§. 51. Austriacorum qvoqve in Polonia destinatis repugnabat Neoburgicus Palatinus, misso Joanne Ernesto Rautensteinio, ut futuro interregno ipsius ratio habeatur. Qva de re is apud Gniesnensem Archiepiscopum palam, apud Regem non nisi per ambages insinuabat. Sed dicees causa proponebat, *ut Rex ejus Principis commoda sibi commendata habeat, & qvia metuat, ne Elector facta pace copiis suis adversus ipsum utatur, Rex ei periculo avertendo futura paci eundem includat.* Addebatur excusatio fœderis Rhenani, qvod *nullius offensam, ac non nisi sociorum securitatim spectet; ac ne Rex in partem expeditionis Pomeranicæ veniat, ne fœderatis necessitas adferatur Svecis evictionem præstandi.* Et constabat Neoburgicum misso legato apud Gallos institisse, ut hi fœderatorum arma in Svecorum gratiam distrahant, tum ut sibi imperium in copias fœderis Rhenani conferatur, si istæ adversus Electorem ducendæ sint. Ei laxioribus verbis responsum; *ejusdem cum Electore controversiam tractatibus multum remoræ injecturum. Sed si Palatinus peculiarem congressum eo nomine suscipere velit, à Rege operam promovendæ transactioni adhibendam.* Cæterum ne circa successionem iste operæ pretium faceret, nostri renitebantur, qvod Elector tunc ab eo Principe nil amici expectaret. Qvo in negotio Reginam facile sibi adstipulantem habebat, qvæ Gallo cuipiam successionem qværebat. Senatoribus insinuabatur, *eum Principem elato, ac pervicaci ingenio esse, & qvi haut limitatum imperium sæpe cum oppressione civium exercere gaudeat, sic ut libertas Ordinum Poloniæ sub ejusmodi Rege valde periclitatura sit: ac potius indigenam eligendum, declinanda invidiæ tot competitorum, & vicinorum. Cæterum Neoburgici manem metum esse, cum Elector pacto per legem commissariam sancito caverit, se per vim nil tentaturum: unde supervacuum hoc tractatu istum comprehendi.* Contra Sveci eum Principem Polonis commendare studebant, ac Biœrnclovius Francofurti

1659. cofurti jactaverat; *si Poloni Neoburgicum Regem designari velint, à Svecis protinus loca, qvæ in Borussia possideant, reddenda.* Sed pervicere demum nostri, ut Neoburgici hoc tractatu mentio ne fieret, præsertim cum & alia Germaniæ negotia hinc rejecta forent.

Elector orat includendum Polonis in tractatibus Danum socium.

§. 52. Suscepta demum Olivæ cum Svecis tractatione, cui promtius expediendæ Joannes Casimirus Gedanum se contulerat, Electoris præcipuum in eo studium vertebatur, ut ab omnibus belli sociis pax communis cum Svecis concluderetur, ne hi per separatam transactionem unum, & alterum amoliti reliqvis eo majori mole ingruerent; præsertim cum à Gallis id agi adpareret, ut Svecus Danico, Poloniæ eoqve negotio exsolutus Austriacis immitteretur; ex qvo non poterant non Electoris ditiones bellantibus interjectæ molestiis involvi. Nec minus Sveco cordi videbatur fœderatos dividere, semper in armis persistere, ac Curlandiam tueri; simul urbes Borussiæ in eum statum collocare, ut eas semper repentino impetu iterum in potestatem redigere posset. Igitur à nostris id enixe agebatur, ut Daniæ qvoqve Rex his tractatibus accederet, qvo deinceps communi omnium fœderatorum sponsione Svecus ita constringeretur, ut ne in unum movere qvid posset, qvin universos in se pertraheret. Ac de non destituendo qvidem Dano Joannes Casimirus subinde spem faciebat. Pasbergius qvoqve ablegatus Danicus sibi injunctum ferebat *tractationem heic qvantum possit remorari, qvoad legati è Dania advenerint: id si impetrari neqveat, ut is saltem pactis comprehendatur, nec prius heic qvam in Dania pax perficiatur. Se qvidem Regi exposuisse, qvid Polonia Dania debeat; qvi & pronum satis se declaraverit. Sed Reginam, & Cancellarium negasse, tractatus differri posse; præsertim cum Danus præstare neqveat sibi pacem non anticipandam, veluti Belgis obnoxius; qvi demum pacem Roschildensem instaurasse satis sint habituri, modo circa pactum Elbingense sibi sit satisfactum.* Ac agnoscebat Pasbergius, *hanc Polonorum rationem haut spernendam, & vix meliora à Belgis speranda; qvi tamen Daniam deserturi non sint, ne Hafnia, & Oresunda in Svecorum manus delabatur.* Eum nostri stimulabant, *ut Regis sui admissionem sedulo urgeat, ac ut Danici legati huc adproperent. Nam inclusiones inter solennes instrumentorum pacis formulas haberi, effectu fere cassas. Sane Polonos irrisus fuisse, cum à Svecis Westphalicam pacem violatam arguerent, cui Polonia inclusa fuerit.* Contra Regina disserere: *fœderatos magis circa Dani admissionem satagere, qvam ipsum ablegatum; cui mandatum non sit in ejus gratiam tractatus sistere, sed tantum cautionem exigere, conventa heic non prius valida fore, qvam Danica qvoqve pace absoluta. Qvare ergo Elector pro Dano postulet, qvod hic ipse non desideret?* Qvam ob causam & Elector suos eam rem modeste agere jubebat, ut nec fidi amici officium neglexisse, nec Danicum ministrum præter voluntatẽ stimulasse videretur. *Neqve enim suum esse, alienum ministrum Principis sui mandatis instructum ad officium faciendum incitare.*

Pasberg.

Poloni pacem urgent. 30. Dec.

§. 53. Proponebat dehinc Cancellarius, *ob Mosci in Lithuania progressus,* qvi ultra verum extollebantur, *Poloniæ festinata pace opus esse; eoqve fœderatorum legati intra sex septimanas à Principibus suis plena mandata peterent, ultra qvod tempus tractatio non sit producenda.* Id qvod hisce durum nimis videbatur; etsi alias Elector non repugnaret, qvo minus pax qvamprimum fieret, modo Dani ratio habeatur, nec cujuspiam commoda per præcipitantiam negligantur. *Nec negari sibi posse, qvin ubi nova, & super qvibus nil in mandatis sit, emergant, ad Electorem referant, ac promtum inde responsum expectent.* Contra Poloni jactabant: *in negotio Danico adparuisse, uti Cæsar, ne electionem suam turbaret, auxilia in Daniam destinata inhibuerit, qvæ sibi atqve Electori in promtu fuerint. Unde nec sibi dari vitio posse, si potissimam rerum suarum rationem habeant. Nam suæ Reip. celeritate opus esse, qvam & Danus brevi amplexurus sit, qvem utiqve prævenire cupiant.* Ast fœderati tam angustis terminis circumscribi abnuebant: *Ejusmodi temporum terminos nulli usui, & Svecis Lubecæ qvondam tractationi certum temporis spatium præfixisse, ut eo per inania absumto verba induciarum semel atqve iterum eludere, viamq; bello munire possent.* Regina porro muliebri impatientia non parum Dano irascebatur, velut morarum autori; *nec illum Poloniæ amicum habendum, qvi in Daniæ gratiam tractatus remorari conetur. Belgis sat curæ fore, ne Dania pessum eat, cui servandæ hinc nihil conferri possit. Si communis pax, qvantumvis peculiari melior, obtineri neqveat, num ideo Polonia in exitium ruendum? Nec Hoenartum Belgarum legatum dissimulare, sibi curæ esse Polonicam pacem remorari, qvo Dania, qvæ magis sibi cordi sit,*

Hoenart.

1659.

de sit, eam occupare possit. Svecos declarasse; si Dani negotiationem in Selandia solvere, atqve huc transferre velint, sibi diplomata, & procuratoria in promtu esse; duobus qvippe locis cum iisdem agere absurdum esse. Contra Pasbergium differere; se non perspicere, qvomodo Regis sui negotia heic tractari possint; sed si ab omnibus conjunctim sit agendum, Lubecam adeundam. Interea nil memorabile armis in Borussia geri. Ac gratissimum Sveco esse pacem extrahi, cui interim occupata à se loca insidere liceat, qveis pace facta ægre sit excessurus. Qvin Regina à nostris postulare non verebatur, *ut consentiant, qvo exclusis Danis, atqve Austriacis pax fieri possit, reservatis duntaxat in fœdere promissis.* In universum autem Poloni ad expectandum Danum obstringere se nolebant, *nisi non hic solum, sed & Belgæ fidem darent, se non aliter qvam junctim cum Polonia pacem perfecturos. Nam qvod Elector Danico fœdere promiserit, se absqve Daniæ Rege pacem inire nolle, id ipsos non tangere, qvibus cum Dano fœdus haut intercedat; nec sibi præstanda, qvæ fœderatus suus tertio cuipiam promiserit.* Iidem qvoqve fœderatorum arma, citra qvæ operæ pretium fieri non poterat, torvis oculis adspiciebant, ac medicinam magis, qvam morbum oderant. Qvo cum accederent Gallorum, ac Reginæ destinata supra memorata, metus erat, ne enorme qvietis desiderium nationem miseriarum pertæsam, & alias propius luxuriam vivere solitam ad properam potius, qvam solidam pacem amplectendam compelleret.

Danus circa pacem suam satagit. 12. Oct.

§. 54. Sed nec minus Daniæ Rex suam sibi pacem seorsim videbatur facturus, nuncupatis commissariis, qvi cum Svecis super pace agerent. Adversus qvod institutum Elector Marvvicium protestari jubebat velut fœderi repugnans, & qvo Poloni graviter offendantur, paria minati. Idem qvoqve Belgas demulcere jubebatur, ostenso, *qvam gloriosum ipsis futurum sit, si communis pacis seqvestres fiant; qva nisi ab ipsis impediatur, utiqve processura sit, Svecis eo redactis, ut istam abnuere amplius neqveant. Sane ab Electore non nisi tutam pacem expeti: ac communi tractatione instituta Cæsarem defugere non valiturum, qvo minus eidem accedat, solus bello gerendo impar.* Ast Dani apud Polonos frigide admodum super communi tractatu instare, qvin his ultro prætextum præbere festinandæ suæ negotiationi, dum iisdem petentibus, qvæ sibi sententia sedeat declarare abnuunt. Unde Electoris jussu Marvvicius demonstrabat; *hoc modo salutaria Electoris destinata valde turbari, ac ipsi non exiguam molestiam conciliari, offensa Polonica aula contracta, qvod tam obnixè pro Dano contenderit, cum id ab ipso petitum non fuerit.* Itaqve liqvidum responsum Danos posceret: *num omnibus hactenus agitata tractationi renuntiare, ac fœderatis firmiter adhærere velint; an vero solo Belgarum auxilio nixis permittere, placeat ut Olivæ pax concludatur. Alias enim penes se non fore pacem Polonicam diutius remorari.*

1660.

Poloni negotio fervide instant. 1. Jan.

§. 55. Ast Poloni, cum jam Olivæ ad rem accedendum esset, fœderatis scriptum exhibebant, hoc sensu: *Qvia Sveci affirment plena sibi mandata esse absqve ulteriore relatione ad Regem concludendi; qvalibus & ipsi instructi sint; se qværere, num & isti ejusmodi mandata habeant, ac si ea desint, protinus eadem adferri sibi curent. Nam ita Poloniæ res constitutas, ut intra bimestre ab hesterna procuratoriorum editione tractatus hosce vel concludi, vel abrumpi expediat.* Contra fœderati demonstrabant; *qvam iniqve secum agatur, qvod per ejusmodi monita moras spirantia arguantur affectatas moras nexuisse; cum tamen circa omnia fere Svecis indulserint. Ac esse sane Poloniæ rationes, ut tractationem maturent, non ut decretorium diem præfigant, qvo negotium magis turbetur, qvam promoveatur. Polonos qvoqve salva jurata fide separatæ tractationis mentionem facere non posse, qva & Resp. in statum qvam nunc longe periculosiorem conjicienda sit.* Inde scripto respondebant: *Esse sibi utiqve in promtu idonea mandata; sed qvia adversæ partis agendi ratio; ac distractionem inter fœderatos serendi studium perspectum sit, ac reconditos ejusdem sensus conjectura asseqvi arduum, propositione nondum facta, eoqve ut pax acceleretur, aut protrahatur non tam ex ipsis pendeat, qvam prout adversa pars recta aut sinistra animo agitet, ac plane improvisa Cæsari ac Electori postulari qveant: igitur à se exigi haut posse, ut alienum factum præstandum ipsi recipiant, ac facultatem sibi adimant, in novis & improvisis casibus, qvorum arbitrium sibi sumere neqveant, Principes suos consulendi; multo minus ut ad bimestre spatium sese adstringant, qvod Sveci, ubi è re ipsorum fuerit, cavillando facile eludere qveant: qvo elapso vel tractatio abrumpenda sit, vel prorogatio à Svecis precario impetranda, pro captu rerum suarum vel indulgenda vel abnuenda. Igitur ne libertatem suam tam angustis terminis circumscriberent;*

de

de cætero omnia se maturando negotio facturos. Causa autem tantæ festinationis apud Polonos, præter superius memorata, erat rebellio Cosacorum contra Wiovium, qvi nuper cum Polonis transegerat, à qvibus Zcchrinum intereeptum fuerat; minæqve Tartarorum, & qvod Moscus pro lubitu per Lithuaniam grassaretur, induciis cum Sveco initis; cui amoliendo vix aliud supererat, qvam vel successionem Regni, vel totam Lithuaniam, & Ucrainam concedere; *utrumqve anceps, ut tamen satius videatur in successionem, quam in lacerandum Regnum consentire. Quod si pax in Dania fiat, Svecum non in Pomeraniam, ubi validus hostis occursurus sit, sed in Livoniam se conversurum, Moscisq; junctum Poloniæ letalem plagam intentaturum. Sed nec annonam esse in locis, ubi bellum gerendum: unde optimum fore Borussiæ loca per pactionem recuperare. Externa auxilia, ac præcipue Cæsareorum usq; adeo se non cupere, ut potius omnia sursum deorsum verti velint, qvam iis uti. Præfectos nil nisi argento corradendo incumbere, dum gregarium militem inopia consumat.* Contra nostri: *Esse sane has difficultates sat graves: sed extrema potius vi contra nitendum, quam ut invicem divisi turpem cum Svecis pacem ineant. Si Poloniæ hostes inter se comparentur, nullum huic magis, qvam Svecos formidandum; qvorum paci qvantum fidendum, ipsos jam documentum cepisse. Nec adeo trepidandum Poloniæ, si pax Danica prævertat. Nam Polonica pace festinata Daniam plane periturum, ruentibus qvoq; Poloniæ commerciis. Contra utut Danus tolerabili modo transegerit, non deesse rationem Poloniam servandi, & rebelles in Ucraina, & Mosci compescendi. A Sveco Pomeraniam destitui non posse. In Livonia nil esse qvod edatur. Fœderis qvoq; jurati rationem habendam, cujus religio ni obstitisset, Electori facile fuisse invitante, & conciliante Gallo cum Svecis transigere. Ac Belgas qvoq; per Elbingense pactum eidem viam pacis cum Sveco ostendere. Adversus avaritiam præfectorum Cæsareorum in aula Viennensi remedium quærendum. In fœderibus, uti in conjugum dissidiis, conciliationi, & emendationi potius studendum, qvam ad divortia ruendum. Svecos deniq; huc jam redactos, ut Elbinga & Mariaburgum brevi fame subigente deditionem sint factura.* Per isthæc uti aversio militis Cæsareani Polonis haut adimebatur; ita de tractatu duobus mensibus includendo ab iis remittebatur.

Polonorum propositio; 12. Jan.

§. 56. Processum demum ad Propositiones. Ubi Poloni injuriarum à Svecis illatarum tres classes constituebant, qvæ Regi, qvæ Reipublicæ, qvæ sociis factæ sint, pro qvibus omnibus satisfieri postulabant. *Ac Regem qvidem in avitum Sveciæ Regnum restituendum, cum refusione interceptorum redituum regalium, nec minus in bona patrimonialia, & hereditaria in Svecia una cum fructibus perceptis, abolitis qvoq; omnibus decretis in fraudem Sigismundi familiæ factis. Nomine Reipublicæ exigebatur, ut integra Livonia, & Estonia reddatur: Mariæburgo, & Elbinga præsidium deducatur; damna bello data reparentur; Curlandiæ Dux, ejusq; ditio restituatur, refuso omni damno: Ut qvoqve omnes Syngraphæ, & instrumenta publica à provinciis, & aliis in Polonia Sveco data redhibeantur, uti & tabularium Regni cum actis publicis inde amotis; ac captivi utrinqve liberi dimittantur. Exhibenda quoqve diplomata pro Legatis Daniæ Regis, qui utiq; hoc tractatu sit comprehendendus. Nec minus communem securitatem, & pacis executionem debitis cautelis firmandam; ac ad sponsionem conclusæ pacis Principes & Respublicas, qvi suo tempore nominabuntur, admittendos. Denique Cæsari atq; Electori satisfaciendum.*

1660.

ut & Cæsareorum

Cæsareorum propositioni præmissum erat exordium modesto sensu, uti Cæsar præter voluntatem huic bello implicitus fuerit. Ejus capita erant: *Cum præcipuus negotii cardo in eo vertatur, ut pax inconcussis fundamentis firmetur, ne ullo deinceps prætexto, aut capta occasione convellatur, ante omnia idoneis cautelis prospiciendum. Regis, Regniqve Poloniæ, & Electoris postulatis satisfaciendum. Danum cum pleno satisfactionis, & evictionis beneficio huic paci includendum. Cæsarem uno eodemq; pacis Polonicæ instrumento comprehendendum, velut præcipuum fœderatum, & auxiliarem belli socium, ac omnium paciscendorum securitate pro se, heredibusq;, ac ditionibus suis fruiturum, eandemqve sub iisdem cautelis cum Poloniæ Regno sibi stipulaturum.* Ast nostri prolixam præfationem à se proponendis præmittere nolebant, ne Svecis ansam præberent recoqvendis iis, qvæ ad invidiam Electori faciendam Francofurti tædiosis scriptis inculcaverant.

atque Brandenburgicorum.

Summa capita erant: *Ut Daniæ Rex ad hos tractatus admittatur; Curlandiæ Dux restituatur, contumeliæ, injuriarum, ac damni facta reparatione; imprimis ratio ineatur, qva concludenda pax omnibus fœderatorum ditionibus tuta præstari qveat: Ut omnis litium in futurum materia præscindatur, instrumenta pactorum Regiomontani, Mariæburgensis, & Lubiaviensis redhibenda, omniqve actioni ex iisdem qvocunq; colore formandæ nomine regis, regniq; Sveciæ renuntiandum, eamq; renunciationem communi pacis instrumento inferen-*

1660. *ferendam. Ut pro damnis hoc bello illatis Electori ex aqvo satisfiat. Ut Polonia, Cæsarisq; postulata impleantur, simul reliqvorum belli sociorum ratio habeatur. In ipsis pactis modum definiendum, qvo dissidia in posterum oritura sine armorum strepitu componi qveant; nec minus uti pax exsecutioni danda, ac miles sine provincialium noxa deducendus.* Addebatur cautela, *ut hisce addere plura integrum esset, si forte adversa pars ansam præbuerit.* Circa isthæc Poloni qvidem monebant, ne Elector satisfactionem nimium intendat, ac tutam pacem obtinuisse contentus sit. Sed super admittendo Daniæ Rege Cæsarei justo longius processum arguebant, idqve Polonis haut gratum fore; cum Danicus ablegatus id duntaxat, & sat frigide qvidem postulet, ut heic conventura vim obligandi non habeant, qvoad & pax in Dania perfecta fuerit. Sed nostri offensæ qvid apud Polonos malebant contrahere, quo viam Dano ad hosce tractatus integram servarent; qvam certum modum designare, qvi forte asti parum acceptus sit futurus; tum ut ostenderent, qvantopere separata transactio Electori displiceat. Qvanqvam revera Pasbergius Regis sui negotia frigide agebat, adversus nostros etiam, qui in Dani gratiam tantum invidiæ sibi conciliaverant, nil familiaritatis ostendens. Cui nec ad præsentes tractatus procuratorium à Rege mittebatur: nec alii legati cum idoneis mandatis surrogabantur. Qvi & non minus atqve Belgicus Deputatus, etsi inferioris qvam nostri legati dignationis charactere, congressum horum in loco tertio declinabat. Qvanqvam nostri Hœnarto Belgæ, si ad seqvestris munus admitteretur, digniorem locum cedere constituerant, qvod seqvestri delatus honos nil huic prærogativæ det, reliqvorum dignationi nihil deroget. Post longam tamen cunctationem Danicus ablegatus Poloniæ Regi scriptum offerebat, separatæ tractationis incommoda ostendens, ac *ut pax utrinq; eodem tempore absolvatur, aut saltem hæc prius conclusa vim obligandi ne habeat, ni & Danica pax perfecta fuerit; & ut hunce ad congressum Danicus legatus admittatur.* Deniqve *ne certum tempus huic tractationi præfigatur*; qvod Svecus inde ansam arrepturus sit indecoras pacis leges obtrudendi ei, qvem solum bello sustinendo imparem norit.

Svecorum propositio.

§. 57. Ast Sveci propositionem suam in formam justi instrumenti redegerunt, in certos articulos digesti; queis continebatur pacis atqve amnestiæ constitutio; *ac ut Joannes Casimirus in Sveciam, ac bona patrimonialia renuntiet, simul titulo, ac insignibus ejus Regni abstineat: ut Respublica universam Livoniam cedat, solutis belli expensis.* Ingressu propositionis Cæsareis factæ nonnihil qverelarum adspersum erat, velut Cæsar Svecicis sese armis citra necessitatem ingessisset. Cæterum articuli erant: *ut Austriaci deinceps hostilibus in Sveciam abstineant: instrumentum pacis Westphalicæ denuo confirment; Evangelicorum subditorum in ditionibus Cæsareis rationem habeant: loca per Holsatiam, Slesvicensem Ducatum, & Pomeraniam occupata restituant, ac de iis in futurum non invadendis caveant. Ne Cæsar Sveciæ per Westphalicam pacem qvæsita turbet. Ut Regi Sveciæ jus militem conducendi, ac liber transitus in Germania non minus, quam aliis Imperii Ordinibus competat. Ut Cæsar, quæ adhuc in Westphalica pace restant, exsecutioni det, controversiæ cum Bremensi civitate se non immisceat, nec Collegium Canonicorum ibi protegat. Ne idem Svecorum vectigalia ad Warnemundam impediat. Ut Recessum Limitaneum Stetini cum Electore initum confirmet. Ut Sveciæ Regi tempus capessendæ inaugurationi provinciarum Germanicarum tam angusto limite ne circumscribatur, sed ut eam petere integrum sit, ubi commodum ipsi videatur; simul qvæ eidem accipiendæ obstacula hactenus obstiterint, removeantur. Ut deniqve Sveciæ Regi velut parti læsæ ob damna hoc bello accepta satisfiat, cautione insuper de non turbando in posterum data.* Ast initium propositionis, qvæ nostris fiebat, acerbis exprobrationibus, ac contumeliosis in Electorem verbis refectum erat, velut pactis violatis, & indignis in Svecos patratis. Capita erant: *sit iterum pax, hostilia utrinqve cessent: renuntiet Elector omnibus fœderibus contra Sveciam initis: idem hostibus Sveciæ transitum in provincias Svecicas ne permittat, ac in præsens curet, ut profusio sanguinis Christiani sistatur, neu Germaniæ pax abrumpatur. Ut Svecis liberum sit in provinciis Electoris militem conducere; nec cuipiam fraudi sit sub Sveciæ signis militasse. Ut Elector occupata per Holsatiam, Slesvicensem Ducatum, ac Pomeraniam loca restituat, Regi Sveciæ super datis damnis satisfaciat, ac de non amplius offendendo caveat.*

Super acceptanda Svecica propositione disceptatio.

§. 58. Hanc propositionem cum Poloni nostris communicarent, postulabant, ut antequam eam acceptarent, suamqve vicissim traderent, cum Cæsareis sibi consultare liceat, an, & qua conditione ista admittenda sit; qvod iidem metuerent, ne Cæsarei prius in aulam referre, ac forte protestatio-

1660. stationem interponere velint. Ad qvæ nostri respondebant; *hoc modo protestationem, si qvam Cæsarei agitent, haut impeditum iri, ac hos tantilla moræ negationem egre laturos.* Sed Gallus & Poloni contendebant: *Svecorum propositionem utiq; acceptandam, ac deinceps sat occasionis fore ad injuriosa Svecorum dicta respondendi.* Pervincebant tamen nostri, ut propositionum hinc inde traditio in crastinum differretur. Interim consultus Cæsaris primarius Legatus Franciscus Carolus Colobratus respondebat: *se ob injuriosa dicta permutationi propositionum haut intercessurum, cum sat spatii futurum sit responso reponendo; ac nil novi esse Cæsarem à Gallicis, ac Svecicis ministris mani criminatione adspergi.* At nostri ante commutatas propositiones injuriosa dicta aboleri vehementer cupiebant, velut rem mali exempli, & inter colloquia pacis absurdam, nec nisi irritandis animis inservientem. Sed Poloni ut commutatio fieret instabant; qvibus Cæsarei contradicere nolebant, qvod Svecis isthæc agendi ratio apud Germaniæ Ordines ingentem invidiam paritura esset. Ac negabat Gallus ea verba à Svecis inductum iri; qvod instar recantationis habiturum sit. Ac Poloni offerebant, se præfationem suam vicissim omissuros. Igitur cum nostri ob Polonorum festinationem ad Electorem referre non possent, duo scripta concipiebant, qvibus ad objecta respondebant. Cupiebat Gallus declinandæ animorum exacerbationi summa tantum capita Svecicæ propositionis communicari. Sed Cæsarei autographum deposcebant, stipulati sibi facultatem respondendi, ac ut Gallus id responsum Svecis tradat horum maledicentiæ retundendæ. Qvibus nostri assentiebant ea lege, ut si Sveci injuriosa dicta ultro inducere nolint, paria à se expectare debeant; utq; Gallus Svecos moneat, talibus in posterum abstinere. Ea occasione super modo tractandi disceptatum, sermone, an scripto uti satius foret; qvorum hoc fœderati, illud Gallus cupiebant, simulSveci scripta non nisi seqvestri in memorialis libelli vicem tradi volebant. Nostri præcipue ingerebant, *per colloqvia faeile ansam divisioni inter fœderatos præberi posse.* Cæsareis peculiaris ratio erat, qvare scripto agere vellent, qvod Gallum seqvestrem nollent agnoscere, nisi Hispano junctum. Sed Polonis Hispanus seqvester displicebat, velut Austriacis nimium addictus; qvæ & ipsa festinandi tractatus causa erat. Ast Electori haut visum scriptis abstinere vitandæ cavillationi. Contumelioso exordio idem parum movebatur, qvod paria reponendi facultas foret. Si Sveci istud ultro corrigerent, nostri declarare jubebantur: *cum Sveci moniti, scriptum suum nimis acerbum, ac male temperatum agnoverint, idq; ipsi emendaverint, declinaudæ bili idem haut refutandum, ac deinceps modesta dictione utendum, ne adversa pars necessariam retorsionem provocet.* Qvia tamen Gallus, & Poloni metuebant, ne reciprocæ scriptiones aculeis refertæ animos irritarent, simul extrahendo tempori ansam præberent; apud nostros instabant, *ut contenti sint, Svecis scriptum suum redhiberi, contumelioso exordio eruncaudum, quo hi se ipsos injuriarum videantur damnare.* Qvod cum nostri declinare non possent, protestationem interponebant, per qvam injuriosa Svecorum dicta satis retorqvebantur. Ita demum placuit ab omnibus propositionum exordia omitti. 1660.

14. Jan. Colobrat. Scripto an sermone tractando agitanda.

§. 59. Sic igitur nostri sine exordio ad Svecorum propositionem responderunt: *Electorem, cum non nisi adversus hostes suos fœdera inierit, his desistere neutiquam posse: nec præscribi sibi velle, qvibuscum vel fœdera ferire, vel qvorum amicitia abstinere debeat. Ast facta pace cum hostilitate infesta utrinq; fœdera ultro expiratura. Cum ad inhibendos exercituum transitus aliis exercitibus opus sit, ad quod onus nemo teneatur, id nec Electorem à Rege desiderare, nec hunc ab isto reqvirere posse. Cæterum uti, bello à Svecia Poloniæ illato, Electori sine justa causa lacessito defensionis necessitas imposita sit; ita per Sveciam nunc qvoqve stare, ut arma ponantur, qvilibet sua retineat, alienis abstineat, extorta reddat, & cum tot myriadum sangvis non possit, saltem alia damna refundantur, ac tandem Christiani cum Christianis pacem ineant, eamqve Christianis digna fide colant. Electorem nullo modo consentire posse, uti juri suo circa conductionem militum per pacta derogetur, aut qvisqvam in ejus juris communionem qvocunqve colore secum veniat; qvi & illibatam sibi eo nomine edicta condendi, & in transgressores animadvertendi potestatem servet. Si porro Svecia Rex aliis hoc bello subtracta loca restituat, Duci Curlandiæ qvoqve cum familia sua in libertatem reposito; nec Electorem qvid omissurum, qvo communis pacis studium testetur. Cum præterea injuriam non faciat, qvi eam repellit, nec de resarciendo damno qvisqvam teneatur illi, qvi id, ut sibi, aliisqve daretur, effecit; Electorem nullo jure ad damni reparationem teneri; qvia jure optimo maximo postulare, ut damna suis ditionibus hoc bello illata resarciantur. Deniq; cautionem à Rege Sveciæ velut primo aggressore Electorem merito exigere.*

Nostrorum responsio; 28. Jan.

§. 60. Ad

1660. *Svecorum exceptio. 8. Febr.*

§. 60. Ad isthæc à Svecis reponebatur: *Ducis Curlandiæ habendam rationem, ubi ad eum articulum in progressu tractationis perventum fuerit; cujus tamen captivitas minore cum invidia traduci mereatur, cum isti, ut neutrarum esse partium posset, justo instrumento cautum non fuerit. De firmitate pacis supervacuum esse metuere, ubi omnia bona fide transacta fuerint. At Sveciæ Regem potius habere, quod de cautione solicitus sit, tot injuriis ac damnis obrutum, & cujus Regno, ac provinciis in futurum perniciosæ machinationes imminere possint. Porro ut acta earum rerum, quæ inter partes proprio motu & consilio solenniter transacta sunt, redhibeantur, contra morem exigi. Sed circa postulatam actionum abolitionem par esse Electorem iis adquiescere, quæ inter Regem Sveciæ, & ipsum ea de re antea convenerint. Nam post abruptam postremo amicitiam nil ejusmodi emersisse. Haut recte indemnitatem petere illum, qui non tantum huic bello sese ultro immiscuerit, sed & turbatæ Germaniæ initium, tot malorum causam, dederit. Justius postulari, ut Elector qua dedit damna penset, quæ perpessus est sibi imputet, cui bellum paci præferre libido fuerit. Polonis, ac Cæsari jam peculiari responso satisfactum. Mirum videri, à nostris numerum sociorum belli extendi, cum alii non sint, præter Polonos, Cæsarem & Electorem. Super modo componendi oritura in futurum dissidia, ac innoxia militum deductione post perfectam pacem curæ fore.*

Nostrorum replica.

§. 61. Ad ista à nostris reponebatur: *Acceptari à se declarationem legationis Svecicæ sequestri factam, quod mandatis ad tractandum cum Danicis legatis instructi sint. Quo fine se postulare, ut procuratorium circa negotium Danicum exhibeatur, quale ab initio tractationis fœderati desiderarunt, ac Sveci curaturos se promiserunt. Curlandiæ Ducis liberationem ad progressum tractatuum rejici non posse, cum is nunquam in partem hujus belli venerit, nec Sveci ullum hostilitatis indicium dederint, antequam irruptione in dominum pacati Principis facta captivum cum suis abstraherent. Jure igitur postulari, ut inermis Princeps, ac movendæ suspicioni impar in eum statum reponatur, quo durante bello fuit, & unde nulla justa causa dejectus est. Idque congruum esse & instrumento neutralitatis à Christina Regina pro se & successoribus suis Duci concessæ, & pactis à Rege Carolo Gustavo Miescii subscriptis, ac toties iteratis asseverationibus, queis Rex Ducem de benevolentia sua securum esse jussit. Id justissimum sane postulatum si negetur, orbem facile de successu tractatuum judicaturum, & quid de adversæ partis æquitate sperandum sit. Si hoc bellum non prius susceptum fuisset, antequam per pacta bona fide inita licuisset, nullibi id his in oris extaret. Ne igitur in futurum tale quid fiat, eorum interesse, qui tutam pacem cupiunt. Et cum fœderati bellum à Sveciæ Rege illatum propulsent, suæque tantum securitati prospiciant, non esse, quare is à justis fœderibus armisque sibi metuat, si una cum fœderatis rationem stabiliendæ pacis iniverit; idque circa pacis conventiones solenne esse. Et moris & rationis esse, ut qui pacem perennare voluerit, fomitem turbarum, novas flammas producere aptum, aboleat; eoque istiusmodi instrumenta, qualia reposcuntur reddat, ac prætensionibus quantumvis invalidis, quibus ista colorem præbere possint, renuntiet. Acceptari, illum ad reparanda damna bello illata teneri, qui bellum paci prætulit. Atqui adversam partem primo omnium arma in Poloniam movisse, minatamque, Electorem pari sorte cum aliis vasallis ac civibus Poloniæ habendum. Unde huic necessitatem adornandæ defensionis impositam: Inde Borussiam infestis armis petitam, castra Regiomonti admota, pacem quoque Germaniæ ducatus hinc inde hostilibus copiis turbatam. Igitur Electorem gravissimorum damnorum refusionem inde petere unde ea omnia profecta sunt. Cum porro Sveci responso suo neque Polonis, neque Cæsari satisfecerint, dignam fœderato Principi curam requirere, ista postulata iterari. Cum omnibus constet, quibusnam Sveci armorum necessitatem imposuerint, ac numerus eorum, qui suo nomine, aut velut auxiliares bellum gerunt, haud infinitus sit, nec Poloni, ut cum Cæsare, & Electore solum hæc tractetur, à Svecis scripto postularint; non mirum videri debere, si ad belli fructum, pacem nempe communem, vocentur non sociorum, sed belli socii, qui alieni belli damna, molestiasque hactenus senserunt. Si amicitiæ, quæ Regibus, Regnoque Sveciæ cum Brandenburgica Domo à multis retro annis intercessit, digna ratio ab adversa parte fuisset habita; nec super constituenda pace, nec eam conservandi modis laborandum nunc foret. Ista vero turbata fas sibi esse requirere, ut legatio Svecica pro studio suo circa reducendam pacem rationes explicet, quibus dissidia, si qua in futurum oriantur, sine armis componi possint: tum ut deducendi militis modus, & reliqua ad pacis exsecutionem spectantia mature definiantur, nec ad peculiarem tractationem rejiciantur.*

Non amplius scriptis tractare placet.

§. 62. Enimvero qvia isthac scriptorum reciprocatione non solum multum temporis terebatur, sed & per aculeos hinc inde adspersos animi non parum exacerbarentur,

1660. rentur, seqvester scriptione in posterum abstinendum svadebat, præsertim cum Sveci non nisi sermone sua exponere vellent. Qvibus reponebatur; *compendiosius esse scriptis qvam sermone agi, qvod dicta non ita accurate memoria hæreant, ac sæpe aliis explicationibus opus habeant. Nec infreqvens esse dicta deinceps inficiari. Ac vel ideo acta scripta in promtu habenda, ut pace non secuta orbi demonstrari possit, penes qvem culpa irriti negotii fuerit: id qvod inter meras sermocinationes fieri neqveat. Et cum semel is modus placuerit, cur Svecis ita serviliter cedendum, qveis nostra facilitas ad plura postulanda audaciam additura sit. Cæsareos qvoqve defectu seqvestris non aliter qvam scriptis agere posse. Denique hac novatione Svecos exiguum pacis desiderium ostendere.* Sed Poloni ostendebant: *ob Mosci progressus pacem sibi maturandam. Se qvoqve anno 1629, & 1635. inducias cum Svecis sermone bono successu expedivisse. Brevi constare sibi debere, pacem, an bellum hic habituri sint, qvo consilia sua pro captu ordinare possint.* Suberat & arcana ratio, ut hoc modo clam fœderatos negotium suum perficere possent, qvo absoluto fœderatis seqvendi necessitas erat. Unde & ex urbe in prædia Olivæ vicina se conferebant, ut eo liberius cum Lumbrano consilia conferre possent. Ac Sveci jactabant: *Sibi cum Polonis facile conventurum; ac fœderatos nil hic habere qvod agant, nisi de securitate.* Unde cum & Cæsarei Polonis adstipularentur, nostris qvoqve vitandæ separationi cedendum erat. Ita demum placuit, ut utrinqve proposita seqvester Lumbranus scripto sua manu subsignato hinc inde tradat: sed qvæ Cæsareos spectent, Poloni pari modo communicaturi erant. Et Elector suis injunxerat circa hanc rem Polonis, atqve Cæsareis concedere, ne mora pacis ipsis impingeretur; hac tamen cum cautela, ut omnia accurate in acta referrentur.

Cum Cæsare super conditionibus pacis agitata. 3. Jan.

§.63. Dum ista inter Legatos disceptantur, Cæsar per Petrum Strozzam Comitem Electori Oratoris Hispanici literas communicarat super pace Regnorum Borealium constituenda, circa qvas Electoris sententiam exqvirebat. Ubi huic videbatur; *cum Cæsar non alio respectu hoc bellum ingressus sit, qvam ut tuta pax instauretur, nil obstare, qvo minus officium tam salutare Hispaniæ ac Galliæ admittatur. Sed quia Mazarinus de triginta militum millibus proximo vere Sveco in auxilium submittendis minas spargat, providendum esse, ut Gallus intra limites seqvestris se teneat. In omnem eventum paria auxilia ab Hispano stipulanda.* Ac sane vix cum officio seqvestris consistebat, qvod 1660. Gallus conventui Francofurtensi per literas denuntiasset: *nisi hoc officium ante finem Februarii acceptetur, se Sveco evictionem præstiturum.* Qvæ denuntiatio typis impressa tota Germania vulgabatur non sine gravi Cæsaris offensa. *25 Jan.* Idem dehinc, multa super Cæsaris constantia circa peculiarem tractationem declinandam præfatus, exqvirebat; *cum sine dubio Olivæ super restitutione locorum in Pomerania occupatorum agendum sit, qvæ circa ista Electori sententia sedeat?* Hic paria testatus reponebat: *Cum Cæsari, Germaniæ, atqve Poloniæ è præsenti Pomeraniæ statu perpetuum periculum immineat, an non Svecis tam promta semper occasio vicinos pro libidine infestandi sit circumcidenda, ac limite Oderæ melius constituto securitati Germaniæ, ac vicinorum fundamentum ponendum? De qvo ipse Cæsaris mentem intelligere cupiat.* Post tamen Elector per literas declarabat: *21. Febr.* *Ante susceptam Pomeranicam expeditionem Cæsareos ministros sibi semper ingessisse rebus Svecorum in Germania hoc modo dispositis, hanc semper ab istis inqvietatum iri, patente iisdem janua in provincias Cæsaris, ac Poloniam excurrendi. Sed se contra ejus negotii difficultatem ostentasse, nimium multis sese oppositurus; eoqve satius fore isto supersedere, qvam cœpto post desistere. Sed qvia Cæsar haut eo minus exercitum iter ingredi jusserit, se sperasse omnia ita disposita fuisse, ut ea destinata indubie obtineri possint. Unde se prope supra vires circa expeditionem hanc connixum. Sibi qvoqve persvasum, cum ipse non incrementa suarum ditionum, sed unice constantem qvietem Germaniæ, & vicinorum respiciat, Sveciam hoc rerum statu, si fœderatis animi a conspiratio constet, facile eo compelli posse, ut saltem Stetino, & Odera fluvio cum iis, qvæ tractatu limitaneo per injuriam extorserit, cedere necessum sit. Sed qvia Cæsar gravibus de caussis in restitutionem inclinet, se qvoqve ejus voluntati obtemperaturum. Rogabat tamen, Cæsar leges pacis ita adornari curet, ut deinceps, si Sveci similes turbas moveant, ipse ac posteri sui caussam habeant bonum publicum pari studio amplectendi.* Nam hucusqve Elector super ea re mentem suam declarare noluerat, qvoad adpareret, num Svecis pax cordi esset. Sed nunc postqvam Polonica pax ad id negotium adhæsura videbatur, ac Cæsar urgeret, qvantumvis invito in id consentiendum erat. Scribebat qvoqve eodem tempore ad Electorem Moguntinus, Coloniensis, Palatinus, Wurtenbergicus, & Cassellanus, *ne ob Pomeraniam, aut exterorum rationes Imperium turbis involvat, & occupata ibi reddat;* haut obscure innu-

1660.

innuentes ipsius acta parum sibi probari, ac eidem omnem culpam impactum iri. Coloniensis tamen, Brunsvicenses, & Cassellanus vicissim eidem evictionem contra Svecos pollicebantur, modo positis in Pomerania hostilibus occupata restituere velit. Qvibus contra Elector demonstrabat, omnem turbarum originem à Svecis promanasse. De cætero se officio in patriam non defore.

Cæsaris ad Electorem legatio.

§. 64. Ast Cæsar, qvia ex isto responso aliqvid ægritudinis in animo Electoris conjecerat, huic demulcendo, ac in placita sua deducendo Hannibalem Gonzagam Marchionem ad istum ablegat. Qvem Elector ob natalium dignationem singulari honore Berolini habuit, assignato in arce hospitio, & dextra manu concessa; qvorum neutrum, uti olim usurpatum, ex aliqvo tempore Elector ulli legatorum indulserat, qveis privata domus inhabitatur, & per aliqvot dies publicis sumtibus epulum præbetur. Is ergo ostendebat, Colbertum à Rege Galliæ missum Viennæ declarasse, *evictionem qvam hic Sveco promiserit, iis conditionibus circumscribi, ut à Cæsare nil amplius exigatur, qvam restitutio Pomeraniæ, data insuper fide de Provinciis Cæsareis haut invadendis, si maxime alibi extra Germaniam contraria Cæsari arma gesturus sit. Tum ut iste Curlandiam, & Borussiam restituat, ac renuntiatione in Regnum Sveciæ, & cessione* Livoniæ *contentus sit. In Dania legibus Roschildensis pacis stetur. Cæterum in Polonia pacem utiqve faciendam, citra qvam pax Germaniæ consistere neqveat. Ista si Sveco denegentur, Galliæ Regem promisisse, se per pacem Westphalicam Sveciæ pacta tuiturum.* Viennæ qvoqve nuper à Moguntino, & Coloniensi legatos fuisse, qvi sine exceptione inducias, & restitutionem locorum Pomeraniæ exegerint. Id qvod Cæsar abrupte negaverit; ac cum isti fœdus Gallicum non sine minis ostentarent, denuntiatum; statim atqve iidem Gallis transitum Rheni concederent à Cæsare viginti qvinqve militum millia terris eorundem à Cæsare immissum iri. Mazarinum qvoqve Bioernclovio dixisse: *Regem Galliæ qvidem, ut Pomerania, & Bremensis provincia Svecis salvæ sint, præstiturum; plura affectantibus auxilium subtracturum.* Porro Cæsari nunqvam in animo fuisse Danum deserere. Sed qvia hic peculiares tractatus susceperit, nec sui juris sit; verendum esse, ne si Olivæ, & Hasniæ pax Cæsare, & Electore exclusis fiat, Germania novo bello involvatur, qvod Cæsar omni studio declinare studuerit. Unde huic videri, utiqve eo incumbendum, ut Olivæ tuta pax obtineatur. Qvod si tamen Electori peculiares ob rationes aliud placeat, ejus se voluntatem secuturum. Ad qvæ Elector: *Sibi qvoqve Olivæ transigendum videri ea lege, ne Sveci qvid actionis in ipsos, aut Imperium reservent. Optandum sibi tamen, si Stetinum & Odera obtineri possint, abolitis qvoqve in sua provincia Svecorum vectigalibus.* Sed cum Gonzaga qværeret, *num Elector absqve Stetino pacem plane nolit, an vero ejus recuperationem ad aliud tempus seponere satius ducat?* Re accurate disceptata adparebat, negotiationem Olivæ promte succedere, sic ut inter Polonos, & Svecos nil amplius controversiæ restaret. Et qvanqvam Cæsarei, atqve Electorales nonnihil dilationis postularint includendo tractatibus Dano; Polonos tamen id non curare obtentu, nullum sibi cum hoc fœdus intercedere, per qvod teneantur ejus causam morari. Ac si qvid beneficii Poloniæ à Dano exhibitum sit, id misso in auxilium Czarnecio pensatum. Eidem qvoqve decretum seorsim de pace agere; cui & Elector scripserit, ne Polonicæ paci spes suas superstruat: ac Belgas negotium in Dania præcipitare. Cum itaqve Poloni qvocunqve modo pacem cupiant, Danus qvoqve non nisi separatam per pacem servari qveat; qvæstionem esse; num Cæsari, atqve Electori expediat sine Polonis, ac Danis bellum continuare, an vero Polonicam pacem non inclusa Dania amplecti, sponsione Galliæ, Hispaniæqve, ac paciscentium contentis? Id qvod Elector arbitrio Cæsaris committebat. Sed Gonzaga; *id qvidem Cæsari parum decorum, pacem non comprehensa Dania inire. Sed qvia iste Rex sui juris non sit, occasionem Polonicæ tractationis haut qvidqvam negligendam, præsertim cum hi vel soli pacem amplexuri sint, simul judicaturi, ad nil aliud se fœderatis teneri, qvam bello continuato his conventa auxilia submittere. Igitur Cæsari decretum pacem Polonicam haut sufflaminare, ni forte Electori aliter videatur, cui qvam maxime satisfieri optet: qvi & suis Gedani legatis injunxerit, nil nisi de Electoris sententia concludere.* Ad qvæ Elector profitebatur: *se qvoqve non repugnare, qvo minus ipsi Polonica pace comprehendantur.* Ut porro Danus Polonico tractatu excluderetur, eo minus dubitabat Cæsar, qvod ipse semper Danicis tractatibus exclusus fuisset; ac Danum, dum in separatam tractationem consensit, eo ipso Polonicæ renuntiasse. Ostendebat porro Elector, *tantum se damnorum hoc bello tulisse, ut merito eorum pensationem postulare possit. Ut tamen orbi ostendat, se non* dila-

1660. *dilatationem finium, sed stabilem tantum pacem quærere, certo postulato insistere nolle: Cæsari tamen negotium Stetini, & Oderæ commendare ita disponendum, ne ipse semper Svecorum invasionibus pateat.* Ad qvæ Gonzaga; *difficile fore Olivensis tractatus cursum remorari. Sed si Elector id negotium interventu Hispanorum, ac Gallorum agere velit, Cæsarem quantum possit operæ eo collaturum.* Unde demum Elector: *quia Polonorum in pacem festinatio permissura non sit id negotium, ipsi Poloniæ tam salutare, nunc perseqvi, ac id forte ansam præbere possit abrumpendæ tractationi; satius esse ea prætensione ad aliam occasionem reservata in præsens paci animum advertere.* Postqvam itaqve Elector ex hisce Cæsaris mentem satis perspexisset, habito consilio ita Gonzagæ respondit: *Stetinum, ac participationem vectigalium, & quæ his conjuncta sunt Cæsari de meliore nota commendari, ut per Hispanos, Gallosqve retentis amicitia Sveci ad istis cedendum permoveantur. Tum ne Recessus limitaneus Stetini confectus Polonicæ pacis instrumento confirmetur.* Addebatur, *num Daniæ Regi sine exceptione significandum, in peculiares ipsius tractatus consentiri, & se quoque circa suam pacem curaturos? Ac num idem Belgis qvoqve, & Polonis denuntiandum? Item, num pace Oliva conclusa deinceps omni auxilio Daniæ ferendo supersedendum, an vero ejus facultatem isto tractatu reservandam? Ut denique si Poloni pacta jurata cum ipso inita solicitare velint, Cæsar ipsius causam tueri velit.* Ad qvæ Gonzaga declarabat: *petitam commendationem Cæsari curæ fore. Ut ob Recessum Limitaneum Polonica pax hæreat, Electorem vix desideraturum. Auxilia Dano ferenda reservari non posse, quod pax Olivæ sine exceptione fieri debeat, & hoc modo in armis manendum, cum Sveci aliam hostilitatis causam in Cæsarem, & Electorem præter ista auxilia non habuerint. De hac sententia quoque Dano significandum, addito, ut Cæsarem, & Electorem sua pace comprehendat. Si Poloni pacta convellere aggrediantur, Cæsarem Electori adfore.* Addebatur, *quia Elector semel atque iterum ob communis patriæ respectum pacem magno suo cum damno fecerit, Cæsarem istud studium Ordinibus in Comitiis quam diligentissime demonstraturum, simul eo incubiturum, ut isto nomine aliquid pensationis ipsi contingat.* Ita demum declarabat Elector; *se Cæsaris pollicitis contentum ab Stetinensi negotium pacem non remoraturum.*

Regis Daniæ ad Electorem legatio. 17. Jan. §. 63. Inter ista quoqve Daniæ Rex Detlevum Alefeldium ad Electorem misérat; qvi primo de Regis in fœderatos constantia testatus, ostendebat; *hunc ideo duntaxat in tractationem cum Svecis consensisse, ne si pacem recusare videretur, Hagensi compacto designata ipsi intentarentur.* Addebat preces, *ut injuriis copiarum fœderatarum, queis Jutia, & Holsatia opprimatur, medicina fieret, quas atrocibus modis differebat; ac ut saltem dimidia pars earum copiarum revocetur. Tum ut Elector exemtionem à tributis, quam Duci Gottorpiensi in tractu Eiderstadiensi, & præfectura Husumensi indulserat, revocet, ac Regi arcem Gottorpiensem tradat.* Denique si pax non succedat, qvæ in futurum ratio belli gerendi sit futura qværebat. Is cum parum grata attulisset, diu sine responso detinebatur, donec consumta patientia in qverelas erumperet. Ita demum super corrigenda militari licentia ad Qvastium scribebatur. Sed ut pars copiarum avocaretur, rationem belli non ferre. Inde ad Regem ab Electore literæ dabantur 21. Febr. hoc argumento: *Se Daniæ commoda apud Polonicum conventum ita fervide propugnasse, ut non parum invidiæ inde contraxerit, velut à se quæratur, quod Danus Rex ipse non cupiat: dum ejus ablegatus ad tractandum sibi mandata esse negat, ac separatam negotiationem Hafniæ agitari haut dissimulat. Unde suspicionem ortam, veluti ipse alios ob respectus pacem remorari instituat; cum tamen ab initio nil præter sociorum salus cordi sibi fuerit. Quod si Rex alia via securitatem suam obtenturum se confidat, ac Polonicos tractatus non curet, male se facturum, si præter necessitatem hisce remoram injiciat. Unde cum conjicere liceat, singularibus rationibus Regem duci, quare Gedani de pace sua agi nolit, sententiam ex ipsius super hoc exqvirere. Nam nisi Rex Polonis cavat, se absque illis tractationem non suscepturum, brevi pacem Olivæ coalitur um se incassum reluctante.* Paulo post Elector alias ad Regem literas dabat 2. Mart. *se Gedani intellexisse, inter Svecos, & Polonos clam nullo ad Daniam respectu transactum, quod hujus ablegatus negaverit mandata sibi esse, ac nuper missum procuratorium ferò nimis venerit. Igitur Rex non fœderatis, sed sibi imputaret, quod Hafniæ horsim agere maluerit, cum tamen Sveci obtulerint, se Gedani quoque Danicum negotium expedituros. Ex quo grande incommodum oriatur, quod fama de secreto inter Polonos, & Svecos fœdere ferat, ut si Cæsar, & Elector eam pacem amplecti abnuant, belli sedes in ipsorum ditiones transferatur simul impediatur, ne Daniæ auxilium ferre queant. Cum autem hæc res sibi tam proprio nomine, quam ob Daniæ salutem valde cordi sit, se Regis sententiam nosse cupere, quomodo negotium ita dirigi possit, ut vel pax pariter*

 cum

1660. *cum omnibus quorum interest concludatur, vel Rex tuta ibi pace, de qua Belgæ spem faciant, potiatur. Idque eo magis, quod mors Regis Caroli Gustavi apud Polonos pacis cupidinem haut imminuerit, Gallo rem fervide urgente; etsi eo casu in commodum suum vertere placuerit.* Addebantur qverelæ, qvod Rex haut eo minus pacem suam perseqvatur, nulla Marvvicio communicatione facta, jactato insuper, à nemine magis, qvam se pacem Polonicam urgeri. Igitur petebatur, *ut Marwicius Hafnia in partem negotii admittatur, aut per ablegatum Gedani, quod is hactenus abnuerit, declaretur, legatos Danicos ibi expectandos, ac Regem transigere nolle, nisi pax omnes complexa conficiatur.* 9. Mart. Ad has literas Rex respondit: *se communem pacem semper vel cum periculo status sui affectasse. Legatum Janum Julum per biennium in aula Polonica hæsisse, ut ipse ad communem de pace congressum admitteretur: sed nil impetrare potuisse. Nec Pasbergium alio fine Gedanum missum, qvam impediendis separatis tractatibus. Sed nec in hanc horam aliqvid justorum tractatuum inter se, ac Svecos intercessisse, cum inter habitos congressus nondum super præviis negotiis convenerit. Ad Polonicam tractationem nunqvam se invitatum, nec suis legatis diploma securitatis exhibitum; & statim atqve intellexerit Svecos Danicum ibi negotium admittere velle, lucrando tempori Pasbergio procuratorium misisse, quod ob hiemem, & intersepta per hostes itinera citius perferri non potuerit. Nec eo magis procuratorio allato ablegatum suum ad tractationem admissum. Jam qvoqve inter Polonos, & Svecos clam convenisse, solennibus propediem addendis, nulla Dania habita ratione; qvam præcipitantiam sistere penes se non sit. Interim à seqvestribus Hafniæ se ad instaurandos congressus non sine minis indesinenter urgeri: & cum ipse ita raptim eo descendere non posset, classem Belgicam Landscronensi portu digressam Svecicis navibus liberum Maris Baltici ingressum ultro concessisse, pacto qvoqve super commerciis cum Svecis inito. Ac jam undecim bellicas Svecorum naves ante Hafniam intra machina jactum apud Belgicam classem anchoris jactis oneraria navigia ad urbem tendentia abripere fame hanc pressuras. Unde post tam diuturnum Hafniæ obsidium neminem sibi vitio daturum, si ad tractationem descendere qvam se, Regnumqve in exitium præcipitare malit, nulla liberationis spe. Et ut maxime ipse declarare velit, se heic pacem non admissurum, qvoad ea junctim cum omnibus fœderatis conclusa sit, nullam tamen tractationis Polonicæ remoram sperandam. De cætero operam se daturum, ut Electoris legati heic admittantur; ac jam antea monuisse, ut vel Marwicio procuratorium mittatur, vel alius debita agendi facultate succinctus veniat.* Ad has Elector reponebat: 10. April. *Sibi qvidem hactenus spem fuisse, Regem post totiens iterata promissa, uti fœdere cautum sit, in peculiares tractatus haut consensurum; qvo fine & ipse negotiationem Polonicam, qvantum licuerit, extraxerit. Ac qvanqvam sibi valde gratum sit, si bona is pace Regno suo tranqvillitatem reddere possit: in præsens tamen certi nil declarare posse, sed omnia sibi ad Cæsarem referenda. Et qvia Rex præstare neqveat, legatos à se mittendos Hafniæ ad tractationem admittendos, ubi etiam aliqvoties habitis congressibus negotium pacis fervere dicatur; non tutum sibi, nec ex dignitate videri legatos suos eo proficisci. Confidere tamen, si utiqve indeclinabilis necessitas peculiares tractatus amplecti subigat, Regem id curaturum, ut Cæsaris, ac sui mentio ita in pace fiat, ne Sveci actionem, & prætextum belli in ipsos retineant; utqve fœdus de mutuo auxilio, si alteruter invadatur, validum persistat. Vicissim nec Regem improbaturum, si & ipsi pacem Olivæ maturent.*

§. 66. Cæterum cum interea mors Caroli Gustavi interveniret, multi crediderant, per eam paci remoram injectum iri: ac sane non minus Daniæ Rex, qvam Elector ex ea paulo lautiores sibi pacis conditiones sperabant. *Pax Danica succedit.* Enimvero Belgæ post eam mortem acrius qvam antea Danum ad acceptandam à se conceptam pacis formulam urgebant. Et cum Marvvicius qvantum posset contra niteretur, isti non mediocriter irati exprobrobant; ab Electore bellum trahi, ut in turbido piscetur. Ac Danum, qvo minus fortiter reluctaretur, inopia subigebat, Gallo qvoqve, & Anglis Belgas terrentibus, hac rerum facie Austriacorum potentiam nimium gliscere. Contra Sveci Rege orbati, & bellorum pertæsi circa pacem faciles se præbere. Gedani qvoqve cum Dano tractaturi, ni Poloni abnuissent, ne conjunctione Danici negotii sua tractatio difficilior redderetur; qvod & ipsum seqvestribus parum arridebat. Alias Danus utiqve bellum extrahere cupiebat, ut per Roschildensem pacem amissa recuperaret, ni vires defuissent, & occasio per distractas Svecorum vires ipsum sublevandi. Et postqvam Sveci oblatam pacis formulam acceptassent, Dano contra tergiversante, Belgæ positis adversus Svecos hostilibus horum navibus permittebant, ut libere mare percurrerent, ac qvicqvid Hafniam subveheretur, interciperent.

1660. 14. Mart. perent. Unde coactus Rex Marvvicio proponebat: *qvia nunc omni humano auxilio sit exutus, dum Belga non solum se inscio classem ab obsidendo Landscrona portu revocarint, sed & aperte declararint, in Svecos sese rem haut gesturos: simul Angli Belgis non obscure bellum minentur, ni Svecos perseqvi desistant. Qvin Belgas denuntiasse, se fortasse tristiora allaturos, si ipse tractationem diutius differat, nec protinus mentem suam declaret. In qvibus solis sibi spes hactenus reposita fuerit, qvod citra istos à reliqvis fœderatis nil auxilii provenire possit; ac his in transversum abeuntibus conditiones pacis sine dubio duriores fore. Esse qvoqve multas è Norvegia naves in itinere, omnes in Svecorum manus delapsuræ; qvi & forte Fioniam recuperaturi sint. Hafniam ad extrema perventum. Contra Belgas promisse, si ipse de pace agere velit, se curaturos, ut induciæ fiant. Igitur qvæ super hoc negotio Marvvicii sententia sit, se cognoscere velle.* Enimvero jam in Senatu decretum fuerat, tractationem utiqve auspicandam; ac ideo tantum ea communicatio fiebat, ne inscio Electore negotium susceptum argui posset. Ast Marvvicius valde ista dissuadere; periculum & necessitatem elevare: audacibus consiliis apud hostes juxta, ac seqvestres plus effici, qvam si cedere videaris. Sed Rex, qvi præter solitum animo fractus adparebat, respondebat: *Se durasse qvantum potuerit. Seqvestres nimis importunos esse; ac Belgas militem qvoqve terrestrem à se revocandum minari; qvi ne bidui qvidem spatium ad consultandum indulgere velint. Sibi meliores conditiones haut sperandas, qvantumcunqve tergiversetur. In Polonia pacem pro confecta habere; ac sibi mature mala inde proventura avertenda.* Demum Marvvicio instante Rex tantum moræ annuebat, qvoad tabellarii advenirent, num forte ipse interim Gedani ad tractatum admissus sit. Ac jam Marvvicio mandatum adferebatur, ut ex Rege qværeret; *num is omnibus in Dania hucusqve agitatis tractatibus renuntiare, ac fœderatis firmiter adhærere velit, an vero permittere, ut pax Olivæ concludatur, solo deinceps Belgarum auxilio subnixus?* Ad qvam qvæstionem Rex responsum differebat. Sed Gerstorfius differebat: *Se nescire, qvare nunc Rex novam declarationem poscatur. Fœderibus hac de re sat clare dispositum; ac Regem Polonis, Electoriqve de sua constantia satis cavisse, non langvidiore cautione ab iisdem recepta. Tractationem hactenus agitatam non aliud spectasse, qvam ut seqvestrium placito satisfieret, ac dum Svecus oblatam pacis formulam respuit, Belgis ansa præberetur armis in hunc agendi: idqvod & à se obtentum fuerit. Sed nec dum circa præliminaria convenisse. Si tamen libere animi sui sensa exponere debeat, gratius sibi fore in Polonia prius, qvam in Dania pacem fieri, si utiqve communis tractatio succedere neqveat. Qvia enim Daniæ Rex à Belgis desertus, à Polonis exclusus sit, & pax universos complexa strui neqveat seqvestribus in diversa tendentibus, nec ulla Scaniæ recuperandæ spes superet: nil causæ esse, qvare Rex pacem remorari debeat. Nam incassum speciosa jactari, ni via ostendi qveat, qva vel Scania recipi, vel communis tractatio adornari possit.* Post multam demum hæsitationem Rex Marvvicio declarabat: 15. Mart. *Cum ipse à Belgis desertus sit, ac Sveci mari potiantur, clausa denuo Hafnia, nec mutationis aut liberationis spes sit, extremis propediem urbi imminentibus; simul ex Electoris literis adpareat, pacem in Polonia profligatam, nec se in eandem admitti posse; penes se non amplius esse tractationem heic differre; prout & ipse ante aliqvot dies seqvestribus declararit. Electoris tamen commoda observare haut omissurum. Haut eo minus Pasbergio Gedanum mandata misisse, ut qvicqvid obligationis Poloni circa communes tractatus admittere vellent, ad id sese vicissim obstringeret.* Simul literas ad Electorem 15. Mart. dabat hoc argumento: *Non posse sibi vitio verti, si inter extrema hæc qvosvis potius tractatus arripiat, qvam se, regnumqve in præsens exitium præcipitet.* In eundem sensum Rex qvoqve ad Cæsarem scripserat: qvi vicissim declarabat; *si Belgæ ipsum ad peculiares tractatus constringere laborent, utut per fœdus licitum sit qvibusvis tractatibus sine fœderatorum admissione susceptis intercedere; se tamen considerata præsentis Status facie, ac ut testetur, se propriis emolumentis sepositis qvietem Daniæ haut invidere, peculiaribus ejus tractatibus haut repugnaturum.* Injunxerat qvoqve Legato suo Goësio Baroni Cæsar: *ne qvid offensæ ostenderet, si pax in Dania concludatur, sed potius sortem Regis miseraretur, in has angustias redacti. Qvem & moneret, ne militem ita subito exauroraret novæ oppressionis metu. Sed pace nondum perfecta in neutram partem qvid moveret: ac id tantum curaret, ut ipsi, & Electori ea pace ob lata auxiliarite caveatur, ne nova deinceps tractatione cum Svecis opus foret.* Paria Elector, ubi de Regis sententia constitisset Marvvicio injungebat. *Sed qvia Rex judicaverit sibi fas esse, non obstante fœdere peculiares tractatus amplecti, ne fœderatos qvidem reprehendendos, si securitati suæ qvantum possint consulant, ac*

1660. *res suas in tutum subducant; præsertim cum is præstare non possit, ipsos in Dania decenti modo ad tractatum admittendos.* Haut eo minus Rex accepto de pace Olivæ perfecta nuntio non parum doloris ostendebat; ac vulgus Hafniense fremebat. *Goësio, & Marvvicio cervices frangendas, qui semper paci hic restiterint, cum nunc fœderati Daniæ insuper habita sibi consuluerint.* Sed & post Sveci in Dania ferebant, non obstante Olivensi pace seorsim agendum esse super auxiliis à Cæsare, & Electore Daniæ latis: eoqve horum inclusioni addi volebant, *prævia reconciliatione.* Sed cum demonstraretur, hac ratione Polonicam pacem eludi, objiciebant Sveci; eam inclusionem à se desideratam haut fuisse, eoqve addere volebant hæc verba: *si velint.* Unde Goësius, & Marvvicius isti exceptioni elidendæ exhibito scripto à Daniæ Rege postulabant, ut Principes sui citra exceptionem ista pace comprehendantur. Qvod & obtentum, frustra seqvestribus ad extremum scrupulos moventibus circa Cæsarem, cui evictionem non libenter præstituri erant. Cum dein Daniæ Rex Electori de pace sua absoluta significaret, simul copias Holsatia deduci postularet, Elector id futurum promittebat, qvamprimum Sveci pacem exsecutioni dederint. Cum enim isti in Bremensi provincia copias augeant, haut tutum videri ita subito ex Holsatia discedere. Sed cum Danus his moris offensus minas & aspera dicta jaceret, velut hoc modo fœdus violetur, Elector suis imperabat nullo ulterius respectu discedere, testatus, *nunqvam à se aliud præter Regis salutem qvæsitam, ac se nunqvam diffidentiæ, aut offensæ causam dedisse.*

6. Jun.

Electoris infructuosum pro Dania apud tractatus Polonicos studium.

§. 67. Comprobabat tamen eventus, Danum rectè sibi consuluisse, nullo ad Poloniam habito respectu. Sane Olivæ non minus nostri, qvam Hoenartus legatus Belgicus pro Dania inanem operam sumebant. Etsi hic sat sinistre rem agere videbatur, vulgatis suis mandatis; *ne qvid in Polonia concludatur, nisi Sveco Hafnia cum Danis convenerit. Id si obtineri neqveat, ut Danica pax præcedat*; nostris frustra rogantibus, ne id decretum Polonis innotescat, nil nisi distractionem fœderatorum, & dispares successus apud hos, aut illos tractatus pariturum. Sed Hoenartus censebat, *pacem Danicam utiqve priore loco expediendam ob Hagense pactum, qvo decretum sit, ut Danica pax citra respectum ad Poloniam qvamprimum promoveatur. Eo pacto abolito, Daniæ duriorem conditionem fore, qvod Belgis deinceps haut integrum sit futurum eo qvo hactenus modo Danis adsistere. Sed nec pacem Danicam Polonis, & eorum fœderatis nocere posse. Nam ubi in faucibus Maris Baltici pax sit, commerciis pristinum vigorem rediturum; ac bello licet heic extracto, per Oresundam Gedano succurri posse. Ast bello in Dania continuato, utut heic pax fiat, commercia Poloniæ non solum tantisper interrumpenda, sed & forte plane in Germaniam derivanda, per Rhenum, Albim, Mosellam, & Mosam deinceps exercenda; unde omnes merces, è Borussia in Belgium advehi solita, aqvo pretio, ac minore sumtu, atqve periculo haberi qveant. Deniqve nec Belgas pro Polonica pace sponsionem interposituros, si Danica eam præcesserit.* Vicissim & Poloni pro maturanda sua pace ostentabant periculum à Mosco; cui ne Lithuani se dedant, metuendum sit. *Ac Danis hactenus tractatus agitari insuper habita Polonia. Belgas antehac Elbingæ cum Svecis transegisse, nulla Poloniæ mentione facta, nec reqvisitos licet justo fœdere Poloniæ illigari voluisse. Ac Hoenartum nil præter inania verba jactare, nulla cautione. Rationis etiam esse, ut in eum maxime respiciatur, à qvo Respublica plane lacerari possit. Nam salvo corpore uni & alteri parti laboranti posse subveniri: sed avulsa Lithuania, & Ucraina omnia periisse. Qvin jam super pace inter Svecos, & Moscos agitari: igitur occupandam sibi cum Svecis transactionem, qvo bello, aut paci cum Mosco liberius vacare qveant. Deniqve per necessitatem qvamlibet pacem honestam fieri.* Adversus qvæ etsi nostri postularent, ut Poloni saltem tria eqvitum millia expedirent circumsidendis Elbingæ, & Mariæburgo, mox fame ruituris, ac totas vires in Moscum vertendas; Poloni tamen excipiebant; *in Borussia nil annonæ pro milite esse, ac Cæsarea se auxilia horrere, à qvibus tam male habeantur, qverelis ad aulam Viennensem nullo fructu delatis.* Nec iisdem deerant, qvæ super Danis qvererentur. *Eos nihil suarum rerum cum ipsis communicare. De pace Roschildensi, qva Sveco copias tradiderant, nil sibi significasse, clam qvoqve avocato legato, qvem tunc in ipsorum aula habuerant. Obtulisse deinceps se istis novum fœdus ea lege, ne citra Poloniam de pace agerent, ac Belgas ad ineundum cum Polonia fœdus permoverent: Sed ad traditam Julo formulam haut responsum. Pasbergium literas fiduciarias, conditionum nihil attulisse. Polonicum militem, qvi in Fionia tam egregiam operam navarit, hostium instar habitum, ereptis hospitiis semel assignatis.* Sed cum nostri haut eo minus de-

1660. de Dano ad tractatus admittendo instarent, Regina commotior fremebat: *Se perspicere non posse, quo jure Elector postulet, ut Dano prius, quam Polonis, pace potiri detur. Danum ipsum non petere, ut in sui gratiam negotiatio differatur. Pasbergium palam negare, Danicum negotium huc pertrahi posse. Rationes utriusque Regni nimium discrepare. Diversos quoque heic & illic sequestres. Denique ne Elector suo in Danum studio efficiat, ut hic Polonos praevertat; quis dein querendi causa futura sit, per ista consilia se in summas molestias conjectos: praesertim cum & ipsi expediat hanc pacem amplecti, ne per Gallum, & Ordines Germaniae ad peculiarem pacem compellatur.* Sed & Electoris destinatis non parum officiebat Hoenartus, qui palam differebat; *Bono publico haut ita noxium esse, si prius in Dania, quam heic pax fiat. Nam in Borussia Suecos non amplius se diffundere posse, locis quae restent brevi obsidione deserendis. Sed facta Polonica pace, ac separatis à Dano Caesare, & Electore, omnes Suecorum vires Daniae incubituras, qua oppressa uno ictu Suecos Maris Baltici dominos futuros. Id quo ne fiat, Poloniae magis, quam Belgarum interesse. Nam Belgis alibi commercia sua exercendi facultatem esse, non ita Polonis.* Ausus quoque Pasbergius fuerat citra mandatum, & sub spe rati cavere, Daniae Regem non prius conventa firmaturum, quam heic quoque conclusum sit. Id quod à Polonis rejectum hoc quoque praetexto, quod ipsi hoc promisso pure obligentur, Danum autem eo sese exsolvere posse, si Belgae non consentiant, à quibus ipse pendebat, prout & à Belgis Gallia, atque Anglia respiciebatur. Obtulerat quoque Elector, si duo, quae Svecis in Borussia adhuc restabant oppida, propriis copiis subacturum; quo Poloni omnes vires in Moscum vertere possint. Sed Poloni reponebant; *etiam istis oppidis recuperatis sibi pacem cum Svecis ineundam.* Ad 27. Febr. extremum Poloni spem faciebant, in gratiam Daniae executionem pacis in duos menses suspendendam. Sed Pasbergius eo non contentus suspensionem fine modo ad perfectam usque in Dania pacem fieri cupiebat. Nam alias ratihabitionem intra duos menses non posse fieri, ac Sveco facile esse duos menses eludere. Ac cum urgeretur, negabat sibi mandatû talia vicissim promittere. Ita omnis opera à nostris ludebatur, Lumbrano periculum, quod exinde Oresundae immineret, elevante; id quippe à Belgis, atque Anglis facile praestandum.

Super capitibus pacis disceptata. §. 68. Caeterum ex iis, quae super capitibus pacis disceptata sunt, ea tetigisse sufficerit, quae Electorem spectabant, aut 1660. eidem praecipue cordi erant. Ac Caesarei *De negotiis Germanicis.* quidem ea, quae Sveci circa negotia Germaniae propositioni inseruebant, penitus hinc rejiciebant, inprimis intercessionem pro Evangelicis. *Non esse quod alius quispiam sese ingerat Caesarearum provinciarum regimini: nec eas intercessiones quid profuturas: ac quae instrumento pacis Westphalicae concedantur tantum ad Comitia Ratisponensia esse porrigenda, nec Caesarem talia deinceps admissurum.* Ut libertas sacrorum à *De Protestantibus in Polonia.* Romano ritu abeuntium per Poloniam in pristinum statum reponerêtur, Electori quam maxime cordi erat; qui & declaraverat, *quicquid istis boni aut mali fieret, velut sibi factum reputaturum.* Et atrocia erant, quae tunc in Polonia admittebantur. Inter alia Nobilis Reformatae religionis, cum incedente per publicum pompa ante ciborium in genua procidere nollet, decreto tribunalis Lublinensis damnatus fuerat, ut ad declinandam capitis poenam per annum, & sex menses turri inclusus loco duodecim ulnis infra solum depresso sederet. Sed Caesarei id negotium suscipere nolebant, causati; *satius esse Dissentientibus consuli per publicam constitutionem, quam per pacem, quod hoc modo horum patrocinium in Svecum conferre videatur.* Elector quoque eo nomine ad Hoenartum scribebat, ut hanc causam serio susciperet, *quod Evangelicorum Ecclesia in Polonia occasione belli Svecici valde oppressa jaceant, quibus nulla nisi per hos tractatus resurgendi spes sit.* Contra Poloni differebant: *Se haut quidquam Hispanicam inquisitionem toleraturos, ac neminem ad amplectenda Romana sacra vi compulsuros. Enimvero non è dignitate videri Svecos huic negotio sese ingerere. Tutelam sacrorum ab exteris Principibus profectam valde suspectam, ac periculosam. Nec in hoc negotio ab exteris sibi praescribi velle.* Nostri censebant, verba quibus Dissidentibus caveatur, ita ponenda esse: *Svecis haut necessarium fuisse Dissidentium causam agere, cum Regi, & Reip. etiam nemine monente vi praestiti juramenti constans propositum fuerit, & adhuc sit istis conscientiarum, & aliam ipsis competentem libertatem conservare.* Sed Poloni reponebant: *cum Sveci inter causas belli ne verbo quidem de religione mentionem fecerint, non opus quoque esse de hac in pace tangi.* Sed longe indignius responsum Hoenarto reponebatur, qui oblato scripto petebat, ut Protestantium sacris in Polonia caveatur. Tum ut si pax prius heic, quam in Dania absolvatur, ea in suspenso sit, quoad & ibi conclusum sit. Ad quae Polonus respondebat:

1660.

debat: *se libenter regum favorem Evangelicis exhibiturum, si Belgæ suis in provinciis Romanos ritus publice toleraturi sint. Ut Danica pax præcedere postuletur, esse contra legem caritatis. Se quidem Daniæ Regi omnia fausta optare, qvantum propriæ rationes patiuntur. Qvod Belgarum sponsio abnuatur, ni postulata admittantur, deceo qveri se posse, ni præposterum foret qvod sibi negatum arguere, qvod nondum petitum sit.* Ac sane neqve Sveci istum seqvestrem desiderabant, nec Lumbranus in societatem operæ admittere eundem volebat, cujus sibi gloriam illibatam vindicabat, & ut omnia ad Galliæ rationes temperarentur. Poloni qvoq; neqve Belgarum officium, nec commoda curabant, exprobrantes; *istos Elbingense cum Svecis pactum ruinis Poloniæ superstruxisse, dum à Svecis immunitatem a vectigalibus non solum in adqvisitis, sed & in adqvirendis portubus stipulati sunt; ac nunc Daniæ duntaxat negotium beic agant, Poloniæ incuriosi.* Postulabant tamen Poloni dehinc à nostris; *ut qvoniam ii pro libertate Evangelicorum in Polonia pugnent, sibi qvoqve pro libertate Catholicorum in Livonia certantibus adsistant.* Qvod à nostris strenue factum, etsi hoc postulato Poloni mox desisterent; ac ipse Rex alias circa sacra calidus remitteret, Jesuitam conscientiæ arbitrum id carpentem aspere increpans: *Cur ipsorum ordo Regi Hispaniæ non eadem occinuerit, cum hic jure suo in septem provincias Belgicas cederet, ritibus Romanis Reformatorum arbitrio expositis?* Ita pro Dissidentibus nostri parum proficiebant, nisi qvod Rex promitteret, se super delatis ad se qverimoniis cogniturum, & scriptis literis inconsulto zelo laborantes dehortaturum. Sveci qvoqve languide loqvebantur, Polonis eos protelantibus, *cur ergo ipsi in Catholicos per Livoniam ita duros se exhiberent?*

De restituendis Pomeraniæ locis.

§. 69. Circa restituenda Pomeraniæ loca nostri responso suo data opera ambigue posuerant. Sed Poloni rogabant, ne ideo pacem remorari velint, qvod Elector antea declararit, pacis duntaxat promovendæ causa a se Pomeraniam invadi. Et cum nostri demonstrarent, Poloniæ ingenti commodo cedere Svecos Odera depelli, Poloni reponebant: *optandum idem qvidem, sed in præsens obtineri vix posse. Sibi pacem utiqve brevi habendam. Ferociam verbis præferri; animi sensa longe abesse. Dum Czarnecius in Dania abest, præstabilem operam contra Moscum navari potuisse, Lithuaniæ visceribus impune insultantem.* Nec apud Cæsareos plus obtinebatur, qvi nostros urgebant, saltem ita declararent; *ubi reliqva absoluta fuerint, Pomeraniæ negotium paci haut obstiturum. Nam ea ratione & Polonis prætextum adimi absqve fœderatis concludendi, & Gallis, Ordinibusqve obtentu ovictionis arma movendi. Svecorum hoc in negotio apud se exiguam rationem haberi, sed maxime Gallos, & Ordines Imperii respici. Ac nil gratius Sveco præstari posse, qvam si nostri Germaniæ tranqvillitati obstitisse arguantur. Contra si ejusmodi declaratione fœderis Rhenani sociis ostendatur, in Electore moram non esse, istas machinationes ultro ruituras. Et si utiqve Cæsari cum Electore conveniat de bello adversus Sveciam continuando, ipsis non obstante hac declaratione integrum fore sub prætexto nimius invidioso id perseqvi. Ac turpe fore huic demum de reddendis occupatis annuere, qvando Gallus cum exercitu Germaniam jam ingressus sit. Qvin sibi videri Svecos eorum locorum restitutionem haut serio cupere, qvo ipsis, ac Gallis occasio sit Germaniam turbandi.* Igitur cum tota negotiatio ad hunc scopulum adhæsura videretur, Elector demum declarabat: *Sibi nil aliud qvæsitum, qvam civibus, ac vicinis suis qvietem conciliare, ac id solum laboris sui pretium ducere. Qvod si Poloni insuper habuerint securitatem, qva ipsorum regno Svecis Odera depulsis proventura sit, se omnia per Pomeraniam occupata redditurum. Ut tamen hoc promisso teneri nolit, nisi communis pax seqvatur.* Post tamen Regis Sveciæ morte nuntiata spes Electori surgebat, posse aliqvid circa Od[illegible]am obtineri, præsertim cum mora aliqva tractationi interponenda videretur, qvoad Svecicis legatis nova procuratoria adferrentur. Tum & optabat participationem vectigalium in Ulteriore provincia aboleri, non velut in pensationem damnorum hoc bello acceptorum, sed tanqvam onus præter jus, ac rationem sibi impactum. Simul jubebat, ut nostri velut proprio motu apud Polonos jacerent; si Poloni Stetinum, & Oderam Electore curare possint, hunc jure in Elbingam qvæsito cessurum. Sed Joannes Casimirus ad ista humeros trahebat; *ista per temporum iniqvitatem, & repugnantibus Gallis, atqve Ordinibus Imperii pervinci non posse; cum etiam sibi circa justissima sua postulata remittendum fuerit.* Ac Sveci cavillabantur: *Stetinum Elbinga pretium qvater, & amplius excedere; qva urbe & Sveciæ res in Germania carere neqveant. E vectigalibus Pomeraniæ octo uncialium millia annua sibi redire; qvæ non nisi qvadringentis Polonicorum florenorum millibus, ac tribus insuper*

10. Febr.

6. Mart.

1660. *per in Pomerania oppidis redimi possint. Qvanqvam super eo negotio nil sibi mandatorum sit.*

Circa Elbingam difficultates.

§. 70. Super Elbinga qvoqve multæ difficultates surgebant, qvam Elector protinus, Svecico præsidio excedente, in manum sibi tradi volebat; Polonis asserentibus. *Sufficere, si Sveci præsidium deducant. Sibi curæ fore ex pacto urbem, aut ejus loco qvadringenta uncialium millia dari.* Sed Sveci omnem lapidem movebant, ne Elector ista urbe potiretur, eamqve utiqve in pristinum statum reponendam contendebant. Unde Poloni jam labantes differebant; *cum Sveci tam acriter renitantur, ac ipsi pactis stare cupiant, vel de temperamento cogitandum, vel tractationem abrumpendam; id qvod valde durum sit futurum.* Sed nostri, qvi pacta illibata utiqve manere volebant, qvibuscum amnestia sine exceptione consistere non poterat, verba *salvis pactis cum Electore* isti articulo inseri volebant. Qvæ verba cum Sveci adspernarentur, id temperamenti proponebant, ut instrumento pacis in universum urbibus Borussiæ caveretur. Sed se peculiari scripto declaraturos; si Elbinga Electori tradatur, id pro violatione pacis haut habendum. Id qvod nostris neqve tutum satis, neqve decorum videbatur. Ac Elector valde absurdum judicabat; cum Sveci pactum deditionis Thoruniensis firmassent, ac Hieronymo Radziciovio non melius de ipsis, qvam de sua patria merito cavere vellent; qvare ferre nollent pacta tam solenni modo inita, ac in Comitiis confirmata persistere? Ita id negotium in ancipiti erat, non Svecis solum, sed & plerisqve Polonorum Electori eam urbem invidentibus, ac Gedanensibus apud Svecos juxta, ac Polonos instantibus, ut ei urbi pristinus status maneat. Interim Poloni orabant, & obsecrabant, *ut nostri misericordia in ipsorum Remp. ducti rem ne extrahant. Moscum qvotidie altius in viscera Regni penetrare; Cosacorum rebellionem invalescere; exercitum Polonicum confœderationem, uti ipsi vocant, agitare, nec prius in hostem movere velle, qvam residuis stipendiorum solutis. Lithuanos qvoqve, petito etsi non obtento Regis consensu, conventum suæ nationis indixisse, inaudito in hac republica exemplo; qvos metus sit, ne Polonia avulsi Mosco se dedant; qvod ut declinetur, potius extrema qvaqve admittenda.* Igitur nostros urgebant, ut vel in cautionem, qvalem Sveci obtulerant, vel in secretum articulum consentirent. Nam *Electori sufficere si urbe potiatur; ac Polonos evictionem præstituros; interim Pomerania oppida capta retineri posse.* Qvin ipse Rex testabatur; *Electorem pertinaci cautionis recusatione sibi ipsi nociturum, qvod pacta Bydgostiana ad promovendam, non impediendam pacem spectare debeant*; velut minaretur, si hoc modo pax impediatur, se qvoqve istis pactis teneri nolle. Nostri contra ostendebant, *cum Sveci existimationis causa Elbingam à se deseri posse negent, majori ignominiæ sibi futurum, si qvam publice videantur causam asseruisse, secreto articulo abducent.* Ast Electori etsi molestum erat, Polonis per Svecos terrorem incuti; tamen testando in eorum Remp. studio demum consentiebat, ut in articulo de amnestia urbium Borussiæ in universum mentio fieret, non excepta Elbinga; ac Sveci non qvidem secreto scripto, sed justo articulo adjecto, ab omnibus partibus subscribendo, ipsi caverent. Id qvod Sveci recusare non possint, ni aperte profiteri velint, sese eidem illudere meditari. Ac ut Poloni perspiciant, non tam incrementum ditionum à se qværi, sed ne urbs tertia vice iterare possit, qvod jam bis tanto cum detrimento Poloniæ patravit, se traditam à Rep. urbem post destructas munitiones Warmiensi Episcopo cessurum pro urbe ac præfectura Braunsbergensi, ac oppido & præfectura Mevvensi, eodem qvo Borussiam jure possidendis; ut tamen sacerdotibus ac civibus suæ possessiones ac ritus Romani salvi sint. Qvin & ad extremum concessurum, ut Elbinga in priorem statum reponatur, si præfectura Neuburgensis sibi detur. Qvæ temperamenta tamen locum non inveniebant, qvod Braunsberga velut Ecclesiastici juris sine consensu Pontificis alienari non posset, & Mevva ad Lubomirscium spectaret; nec legatis Polonicis in talia consentire fas esset, nisi autoritate à Comitiis delata. Sed sub finem tractationis Sveci valde circa Elbingam tricabantur, neqve *clausulam salvatoriam* in articulo de amnestia ferre; neqve separatum articulum formare, aut scriptam cautionem tradere jam volentes, qvod hæc antea à nostris acceptata haut fuerit; revera qvod omnibus in priorem statum repositis jus Electori è pactis Bydgostianis qvæsitum convellere cuperent. Ac nostris vel ideo circumspecte agendum videbatur, qvod & olim Osnabrugæ, cum super vectigalibus ad oram Meclenburgicæ, & Pomeraniæ ageretur, nostris interrogantibus, circa qvæ loca id intelligant; Sveci responderant, circa ea, qvæ per pacem sint accepturi; id qvod tamen post ad alieni juris loca porrigebant. Demum tamen

10. Mart.

14. Apr.

Radziciovius.

1660. men Sveci in scriptam cautionem consentiebant, cujus diversæ formulæ concipiebantur, circa qvas ab hora nona matutina ad decimam vespertinam, nemine interim surgente, aut cibi qvid potusve capiente laborabatur, Polonis nostros precibus obtundere non desistentibus, ut tandem obscura formula contenti essent, simul testantibus, ob isthanc formulam sese pace carere nolle; præsertim cum si qvid ei desit, non modo amplissimis declarationibus, sed & armis suppleturi sint. Qvin & promittebant, *si Elbinga à Svecis reddatur, Polonicum præsidium haut impositum iri. Sed protinus Electoralem militem immittendum*; qvam in rem Regis cautionem exhibebant. Et adqviescebat Elector, de Elbinga nihil instrumento pacis insertum, qvod sibi fraudi foret, de cætero jurata Polonorum fide confisus. Ipse enim eam urbem, ex qva provinciæ suæ ingentia damna data erant, vel possidere, vel munimentis nudare cupiebat. Ut eludendo agitabatur, ut Gedanenses qvadringenta uncialium millia Electori solverent, ipsiqve eam urbem obtinerent. Sed Elbingenses negabant, se tam acerbos dominos habere velle, qvi sine dubio eam urbem omnibus commerciis privaturi erant propriæ urbi amplificandæ; præsertim qvia paulo ante Belga qvidam obtulisset, se pro Elbinga peculiarem portum formaturum, fossa per Nerungam depressa, qvo Gedanensium superbia, derivatis alio commerciis infringeretur. Cæterum Elector pactis circa Elbingam inseruerat, ut Poloni si eam redimere cupiant, de suo ista qvadringenta uncialium millia solverent, ni vel Gedanenses eandem invaderent, vectigalia Pillaviæ imminuturi, vel Regina Longuevillii Ducis pecunia istam in se traheret, cujus velut Galli viciniam declinabat.

De evictione pacu. §. 71. Super stabilienda pacis securitate Lumbranus disserebat, eam non uno modo fieri. *Nam vel mutua partium fide eam stare; vel socios belli fœdere sibi invicem evictionem præstare; qvandoqve & extraneos Principes suam fidem interponere; aliqvando & pœnam decerni in eum, qvi pacem violarit. Sed loca qvædam in cautionem retinere magis ad dilatandos fines, qvam securitatem spectare. Satisfactionis qvid neutram partem ab altera exigere posse, qvod utraqve justitiam armorum suorum asserere velit, eoqve ad reparationem aliqvam teneri se neget. Nam ubi alter pro victore se gerit, uti nuper in Dania, victo duras qvantumvis leges tolerandas. Nunc adhuc pugnari, ac Svecos nunqvam confessuros se victos esse, à qvibus & ideo nomine pensandi damni peti nihil possit.* Sicuti & de pensatione damni neqve pace inter Hispanos, & Belgas, neqve nuper inter Gallos, & Hispanos mentionem factam. Unde & loca Pomeraniæ citra satisfactionem restituenda, præsertim cum à Fœderatis initium invadendi profectum sit. Idem Lumbranus initio Regis sui sponsionem offerebat non nisi circa ea, qvæ ad Svecos, & Polonos pertinebant. Qva de re cum nostri apud Polonos qvererentur, qvasi infesti qvid à Gallo agitetur, ac Electoris causam à Polonia separari non posse, cui & ideo ansa præbeatur circa ratificationem tergiversandi; hi obtinuerunt, ut ad Electorem qvoqve ea sponsio porrigeretur. Prout & conclusa pace ab Electore sponsores pacis Galliæ Rex cum Regibus Hispaniæ & Angliæ, Belgarumqve Republica nuncupabautur. Longa qvoqve disceptatio erat super renunciatione pactorum ab Electore cum Svecis antea initorum, Svecis contendentibus, ut ea reciproca esset, qvod & Poloni volebant. Sed nostri excipiebant, Electorem istis jam satis per pacta Welaviensia renuntiasse. Sed qvia Lumbranus censebat, sicuti Svecis in spem Borussiæ renuntiandum sit, ita & Electori in Palatinatus Poloniæ istis pactis oblatos; nostri demum in id consentiebant. Non minor lis erat super redhibitione instrumentorum; qvam Sveci abnuebant, qvod moris non sit ex archivis ista restituere, idemqve nonnihil ignominiæ habeat. Sed nostri reponebant; *Svecos utiqve jam concessisse, ut Palatinatibus Poloniæ instrumenta, qvesis Svetiæ se subjecerant, redderentur. Tum naturalis juris esse, ut solutione facta, aut sublata obligatione chirographum reddatur.* Idemqve volebant Poloni, qvod ista instrumenta etiam Regno Poloniæ fraudi esse possent. Sed Lumbranus differebat, *ista instrumenta Electori nocere non posse. Palatinatuum pacta fuisse velut vi extorta, eoqve redhibitionem potuisse exigi; cum Electoris pacta spontanea fuerint.* Tandem rogabant Poloni si Sveci nolint, ne nostri ei postulato obnixe inhæreant. *Nam si Svecis libido sit bellum denuo movendi, prætextum haut defore, etiam istis instrumentis redditis.*

De renuntiatione pactorum.

Nostri Polonorũ festinationem frustra sistere nituntur. §. 72. Inter ista maximus nostris labor insumebatur circa anxiam Polonorum festinationem temperandam; nec suspicio aberat, inter Svecos, & Polonos clandestini qvid agitari, qvod fœderatis fraudi esse possit. Inter alia qvoqve suspectum habebatur, qvod Poloni postularent, ut Sveci protinus sua præsidia Mariæburgo, ac Elbinga

1660. binga deducerent; polliciti se qvoqve statim copias suas è Borussia revocaturos. Nam metus erat, ne Sveci forte per militem istum urbibus eductum excursionem in Ulteriorem Pomeraniam facerent. Dicebatur qvoqve Slippenbachium Gedani cum Regina per duas horas locutum. Ac ægre ferebat Elector, Polonos ita amice cum Svecis agere, proposito etiam cum his fœdere, refrigerato in ipsum studio. Unde & nostris injungebat; *si qvid subesse adpareret, operam darent, ut & ipsi cum Svecis secreto congredi possint, initio à sacris capto; simul sparsis in publicum calumnias refellerent, studiumqve pacis testarentur, viderentqve, ut Polonos prævertant; prius tamen cum Cæsareis & Dano communicent, nil periculosi à se agitari.* Enimvero Joannes Casimirus eo nomine à nostris appellatus sancte asseverabat, nihil secreti tractatus subesse. Cæterum proponebant fœderatis

11. Febr. Poloni; *sibi cum Svecis pacem ineundam, cum cessione in Regnum Sveciæ; præsertim cum Joannes Casimirus, dum ipsius electio agitatur, Ordinibus Poloniæ promiserit, se isti juri etiam cum titulo renuntiaturum, si æterna pax obtineri possit. Nec minus Livoniam cedendam hactenus Svecis possessam. Se qvidem consultasse, utrum cum Moscis an cum Svecis pax præferenda sit, cum isti totam fere Lithuaniam, & Ucrainam in potestate habeant, à Svecis occupata ultro ruitura sint. Decretum tamen fuisse, pacem cum Svecis potiorem: qvod ex interceptis literis constet, Moscum fraudes meditari, ac non solum pacem cum ipsis elusurum, sed & Electori bellum facturum, ni is copias suas è Curlandia revocet, æterna cum Svecis pace conclusa. Tum & Tartarorum amicitiam sibi conservandam, qvam hactenus sola belli in Moscos continuatione aluerint. Ast pace cum Mosco facta, Tartaros una cum Cosacis in Ucrainam ruituros. Esse qvoqve ingens periculum à conspiratione exercitus, deficiente stipendio. Deniqve Poloniam ita misere vastatam, ut diutius bello tolerando par non sit, & laribus ejectos Lithuanos finem malorum expostulare. Et qvod atrocissimum sit, si Svecus pace cum Moscis inita hacce junctus fessam, & exanguem Poloniam invaserit, eam conclamatam esse.* Unde Poloni cum Svecis transigere properabant; qvicqvid de fœderatis fieret, inprimis nulla Dani ratione habita. *Ei fœdus se mutnum obtulisse, qvod is tamen acceptare noluerit,*

15. Febr. *vel qvia spes suas in aliis reposuerit, à qvibus pendeat; vel qvia peculiares jam tractatus ingressus sit, à qvibus desistere non amplius liceat.* Et qvanqvam nostri demonstrarent; Poloniæ, & Daniæ rationes ita arcte invicem innexas, ut una sine altera subsistere non possit; metuebant tamen isti, ne admisso Dano ipsorum negotiatio extrahenda, aut plane turbanda sit. Ac suum auxilium Dano parum profuturum, ni Belgæ vires intendant, qvi soli Daniæ sustinendæ sufficiant. Cæterum postqvam Pasbergius procuratorium accepisset, inter Cæsareos, & nostros consultabatur; *num ei postulato utiqve insistendum sit, ut Danus una cum ipsis ad tractationem admittatur; aut ubi id à Svecis impetrari neqveat, an non saltem iste ad deliberationes adsciscendus sit?* Adversus prius objiciebatur, *id sine fructu futurum, non sine dispendio temporis: interea occasionem pro re nata aliqvod temperamentum obtinendi è manibus elapsurum.* Contra alterum dicebatur: *Polonos Belgam, qvem ad seqvestris officium invitarint, ad consultationes admittere dubitasse, multo minus Danum admissuros. Nec ipsis fœderatis ex usu fore, si is tractatione exclusus omnia consilia audiat. Ac forte Polonos deinceps minus aperte qvam hactenus cum ipsis acturos.* Contra qvia Poloni juxta, ac fœderati in propositione Dani admissionem desiderarant, si non tanqvam fœderati, ac armorum socii, tamen velut amici, ac vicini, ad qvod Danus jam præcipue provocet, Sveci etiam certis conditionibus eum se admissuros declararint, placebat, ut Danus oblato scripto eam admissionem reqvireret. Conditiones porro, qvibus Sveci in hujus admissionem consenserant, erant; *si tractatus in Dania concludi neqveat: ut pares utrinqve legati sint, ac alia, qvæ mos inter Borealia Regna fert, observentur: ut terra, mariq; litera hinc inde tuto perferantur: ut tam partes tractantes, qvam seqvestros in hoc consentiant: ut deniqve paci Polonicæ nihil mora, aut dispendii inde inferatur.* Qvibus conditionibus admissio pro captu temporum sperari non poterat. Ast si admissio obtineri neqveat, deliberabatur; an non suspensio executionis pace conventorum proponenda sit ad eum modum, qvo novissimus *tractatus Elucidationis* pacti Elbingensis adornatus erat? Qvod & ipsum difficultate non carebat. Nam ut executio sine modo suspenderetur, qvoad Danica pax absoluta sit, Poloni recusabant, inter incerta agere adspernati. Nec succedebat res, si ita poneretur, *qvoad adpareat, utra pars pacem aversetur.* Qvia si id Danis prodesse debebat, ita verba concipienda erant, ut Sveco metum novi belli incuterent; qvod Poloni plane aversabantur. Nec facile pronuntiari poterat, uter pacem recusaret. Suspensa in unum & alterum mensem executione Dano haut consulebatur,

1660. tur, qvod Sveci interim tempus per inania extrahere possent, elapsa die dicta tractatum abrupturi. Dubium etiam habebatur, utrum Cæsar, & Elector, qvi pactis promiserant, se sine Dano non tractaturos, certum ei tempus paci absolvendæ præfigere possent. Ubi multa temperamenta incassum in medium afferebantur. Sed demum summa rei eo redibat: num fœderatis ejusmodi pax, qvæ Daniæ rationem non habeat, probanda, & subscribenda, an vero plane repudianda sit? Super qvo Cæsarei neutram in partem sensa sua declarare volebant.

Mors Caroli Gustavi pacem non remoratur.

§. 73. Frustra qvoqve nostri speraverant, morte Regis Caroli Gustavi aliqvam negotio moram proventuram, saltem qvia Svecicis legatis novo procuratorio opus esset. Cujus morte audita Joannes Casimirus sat moderate dixerat: *dolendam sibi ejus velut cognati mortem; sed non pro necessitudine eundem secum egisse.* Reginæ verba fuerant: *si is casus pacem promoturus sit, eo se gaudere: sin hanc protracturus, aut impediturus sit, eam mortē sibi acerbam esse.* Enimvero Polonis desiderium pacis haut minuebat, qvod eadem haut eo minus opus sibi sit; ac tractationem sub spe rati continuari posse. Qvin isto extincto pacem stabiliorem sperandam. Cæterum post ejus mortem Slippenbachius patrocinium Joannis Casimiri ambire videbatur, qvem & Lumbranus huic ad invidiam usqve commendabat; ac ipse Magno Cancellario obtentu cognationis se insinuabat; nostris contra monentibus, ne ei viro fiderent. *Ei qvippe solitum apud eos, qvibuscum agat, qveri, ob studium in hos suis suspectum se, atqve exosum esse; eoqve artificio nuper qvoqve usum, qvando cum Electore tractatus agitabat.* Eidem alias non modicam invidiam fecerant excepta qvædam audacius dicta: *Occasionem fines suos proferendi, aut hostem suum ulciscendi divinam vocationem habendam: Regibus fines non esse positos: Dissidentibus in religione datam juratamqve fidem non usqve adeo stringere, qvin aliqvando falli possit.* Inter Cæsareos qvoqve consultabatur; an non tentandum sit Wrangelium, & Kœnigsmarkium, potissimos Svecicorum Ducum, in suas partes pertrahere, promissa dignatione Principum Imperii, ac uni Pomerania, alteri Rugia data? Lisola qvoqve disserebat; *opportuno admodum tempore Carolum Gustavum rebus humanis exemtum, qvod Poloni periculosa admodum consilia in fraudem fœderatorum agitarint, ac inducias cum Svecis meditati sint ad formam pactorum Stumsdorfianorum, exclusis fœderatis;* qvo fine etiam à Lumbrano de induciis motum fuerit. 1660.

An cum Svecis ante novum procuratorium tractandum? 8. Mart.

§. 74. Consultatum dehinc inter Cæsareos, & nostros; num consentire debeant, si Poloni in tractatione pergere velint, anteqvam Sveci novum procuratorium acceperint? aut qvid faciendum, si iisdem insuper habito ipsorum dissensu negotiationem perseqvantur? Nam id extra dubium erat, Polonos, postqvam Svecorum mandata morte mandantis expiraverant, ad continuandam tractationem non teneri, nec tuto cum his agere posse. Sed si Poloni temperamenta qvædam proponant, & fœderatis ista rejicientibus haut eo minus agere pergunt, ac ea occasione fœderatorum separatio secutura sit, qværebatur; an non satius sit temperamentum admittere, qvam dissidio fœderatorum ansam præbere? Ac proponebatur in eam rem unum & alterum temperamentum; ut formulæ pacis nuper à fœderatis inter se adornatæ Svecis exhiberentur ea lege, ut in Polonorum arbitrio relinqvatur, qvid ipsi facturi sint, fœderatis in neutram partem inclinantibus; utiqve hæ cum formula, qvam Sveci concepisse dicantur. Principibus utrinqve transmittantur addita protestatione, neminem fœderatorum his formulis adstrictum fore, qvoad superiorum adprobatis allata sit, tractatione interim suspendenda: aut ut Sveci in cautionem ea, de qvibus jam conveniendum sit, servatum iri; ambo Borussiæ oppida, aut alterutrum statim tradant. Qvorum hoc Polonis valde probabatur, qvibus sese opponere invidiosum admodum erat; ac judicabat Lisola, neutrum horum temperamentorum commode repudiari posse. Nostri contra, qvi tractationem protrahi optabant, novis sibi mandatis in re tanti momenti opus esse excusabant. Interim & Danico negotio huc pertracto communem pacem cudi posse. Ac forte Svecos oppida Borussiæ in antecessum tradere recusaturos. Ita fœderatis placebat videre, num qvid moræ interponi posset. Danus qvoqve ferebat sibi injunctum tractationem sufflaminare; ac Regem Daniæ haut alienum esse, ut negotium ipsius huc transferatur, modo fœderati operam dent, ne omnia heic ita festinentur. Id si fieri neqveat, eum sospensione executionis contentum fore. Enimvero Regina Poloniæ importune rem urgebat, qvod crederet, super successione in Regno Poloniæ non nisi pacis se tempore votis suis potiri posse. Ac Polonici Commissarii propone-

1660. ponebant; *etsi morte Regis Svecorum facultas agendi vacillet, Moscos tamen qvotidie altius in Poloniam penetrare, ac oppressa Lithuania, & Ucraina reliqvas partes periclitari; quin solita sibi crudelitate Novigradum usque non Warsavia procul exturrisse. Nec duobus hostibus sustinendis sese pares esse.* Contra Fœderati: *agnoscendam divinam providentiam; ac spem esse majori firmitate tractatus nunc perfici posse, qvam vivo Rege bellandi avido, & à qvo non nisi chartacea cautio obtinenda sit. Nunc tutius procedi posse, sed qvo modo, in Polonorum arbitrio esse.* Ad hæc Poloni: *Cum Legati Svecici per procuratorium à Rege & Regno Sveciæ agendi facultate sint instructi, & Regnum in defuncti Regis locum subeat, cui & filius heres, ac successor sit; se tractationem ea lege continuaturos, ut legati scripto & re caveant, à novo Rege & Regno rata habitum iri, qva heic convenerint; cum mora pacis Poloniæ ita exitiosa sit. Nam Magnum Gardium inter tutores Regis esse, Oxenstiernam, & Slippenbachium Senatores, ut de secutura ratihabitione dubitandum non sit. Sibi de restitutione Borussiæ, & Curlandiæ, ejusqve Ducis agi. Si Sveci pacta ratihabere nolint, eos brevi utraqve ex provincia pellendos, aperta dehinc in Livoniam irruptione. Fœderatos retentis interim Pomeraniæ oppidis cavere sibi posse.* Nostri monebant, jam conditiones in formula designatas sibi, Poloniæqve lautiores fieri posse. Sed Poloni, id optandum magis qvam sperandum ferebant. Ex his Cæsarei judicabant, Polonos utiqve in tractatione perrecturos, non solum qvia Moscus late per regnum grassetur, sed & qvia Potocium literæ ab aula valde offenderint; ni in hostem progrediatur clavam, insigne summi in exercitum imperii, in alium transferendum, hoc vicissim conspiratione exercitus minante. *Eqvidem moris non esse, procuratorio deficiente negotiationem continuare. Se tamen intra sex hebdomadas nova mandata à Cæsare accipere non posse. Sed id sibi injunctum, à Polonis haut disjungi. Ita magis summam rerum, qvam apices juris sibi respiciendos.* Nostri contra; *divinitus oblatam occasionem haut negligendam tractatibus ad Danum usqve porrigendis.* Sed Cæsarei: *Polonos omnem moram abrupturos etiam cum fœderatorum separatione. Unde sibi necessitatem seqvendi imponi, ni soli in bello destitui velint.* His ad se relatis Elector declarabat; *promtam pacem non minus à se, qvam à Polonis optari; ac nunqvam sibi in animo fuisse pacem remorari, nisi ut ea tuta constitueretur. Et qvia cum Svecis nil valiturum contrahi possit sine novo procuratorio, se credidisse, rationibus suis apud Polonos locum fuisse futurum. Sed qvia his aliter videatur, Cæsareiqve iisdem adstipulentur, sibi qvoqve seqvendum, modo à Svecis ante subscriptionem idoneum procuratorium edatur. Danicum porro negotium ejus ponderis esse, ut si maxime Poloni id negligant, Cæsari tamen, atqve sibi fidem, & securitatem suam observandam, ni existimationem apud orbem prostituere velint. Certi tamen qvid decernere sibi arduum esse, qvod Cæsarei animi sensa premant, & nuntii è Dania discrepantia adferant. Unde Cæsari ac sibi tres menses reservarent ad auxilia Dano ferenda, & loca Pomeraniæ retinenda; intra qvos armis rem gerere liceat. Qvo spatio ipse operam daturus sit, ut & ibi pax coëat; aut saltem adpariturum, qvo Danus, Belgæqve inclinent. Utcunqve autem ea res cadat, se utiqve Polonicam pacem amplexurum.* Enimvero cum nostri de tribus illis mensibus moverent, Magnus Cancellarius negabat Danico negotio vel dimidiam horam impendendam. Ac ipse Rex declarabat; si fœderati bellum gerere velint, id intra diriones suas facerent; sibi qvippe, Regnoqve suo pacem ambabus manibus amplectendam. Ac Polonici Commissarii eousqve festinabant, ut ne per septimanam qvidem meditationi Passionis Dominicæ destinatam, ac Paschatis ferias intermitterent. Nam à Mosco missum dixisse; *satis sibi constare, Polonos cum Svecis super pace agere. Ast sibi promtius cum Svecis in Livonia conventurum. Unde sibi pacem cum Svecis occupandam, ni patriam à Mosco opprimi velint. Nam si dehinc cum Mosco tractare instituant, hunc regesturum, qvod Carolus Gustavus Lessinio tractatus ambienti responderat: qvare tractaret, cum Polonia jam sua sit?* Instabant etiam Comitia, ad qvæ Commissarii Polonici properabant. Qvi demum declarabant; si Sveci pacem non ratihabeant, sese bellum in istos persecuturos. Ast Svecos non langvidius pacis studium tenebat, qvi seipsos obsidum loco heic mansuros ferebant, qvoad ratihabitio adferatur. Nec Lumbanus minus properandæ paci incumbebat. Ita & nostris consentiendum erat, ut pax usqve ad subscriptionem perficeretur. Ac declarabant Sveci, se pace conclusa protinus Curlandiæ Ducem libertati restituturos, recepto vicissim Kœnigsmarkio, simul Mariæburgum, & Bautscham Curlandiæ arcem reddituros, sola Elbinga ad ratihabitionem usqve retenta; qvousqve & fœderatis loca Pomeraniæ retinere integrum sit. Accedebat mox alia festinandi causa, qvod Daniæ Rex Electori significasset, se circa pacem suam cudendam occupari, ac ut Ele-

9. Mart.

Ad pacem citato gradu decurritur.

9. April.

1660.

1660. ctor ad eum congressum, si videatur legatos mittat. Unde non videbat Elector, qvare pacem vel per horam remorari deberet, qvæ jam Olivæ ad umbilicum perducta erat: prærsertim cum non penes Danum, sed penes Belgas staret, num ipse, ac Cæsar ad tractationem ibi sit admittendus. Sed & Gedanum tunc veniebat Sebastianus Lucianus, Oratori Hispanico Comiti Fontano à secretis, conciliandæ paci operam offerens: de qvo admittendo Sveci mandatum se habere negabant, Polonis tacite adstipulantibus. Etsi Cæsarei dicerent, eum non seqvestris munus sibi deposcere, sed ut Lumbrano tantum succenturiatus sit; ac eo recepto, Gallum se qvoqve seqvestrem admissuros. Sed qvia Hispani operam nemo expetebat, ea ipsa festinandi causa erat, qvo iste excluderetur; qvem Poloni à Cæsare subornatum credebant ad pacem magis impediendam, qvam promovendam. Culpa tamen ejus non admissi in Svecos conjiciebatur, qvi defectum mandati excusarent. Mordebat etiam Polonos, qvod Hispanicus legatus minustrum suum à se tantum, non à Rege Hispaniæ fiduciariis literis instructum miserat. Id qvod tamen factum erat, ut salva existimatione Gallo cedere posset. Cum etiam sub finem tractatuum Joannes Casimirus Gedano discedere pararet, Cæsareis rogantibus ad finem manere decrevit, postulans tamen, ut certa dies conclusioni diceretur, & induciæ interim essent, qvo sementis ab agrestibus in Borussia tuto fieri posset. Qvorum utrumqve fœderati recusabant velut noxium, ne Sveci interim annonam intra urbes convehe rent. Unde Poloni hoc postulato omisso promittebant, se minutiis sepositis cum Svecis decisuros, si pax hisce cordi sit. Ad extremum circa ratihabitionem dubitabatur; an non postulandum sit, ut Rex Sveciæ, ubi regimen susceperit, pacta jure jurando firmet? Id qvod re expensa haut placuit, ne obligatio pacis in suspenso foret, cum in Regis arbitrio futurum sit, num deinceps jurare velit. Et qvia idem hoc pacto læsus non erat, naturali jure ad idem servandum tenebatur. Ita demum pax intempesta nocte Olivæ perfecta fuit, Regina Poloniæ sibi gratulante, qvod sua præcipue opera hæc negotiatio in pacem desiisset. Solennes dehinc visitationes inter nostros, & Svecos obitæ, ubi Sveci nostris tribus pariter digniorem apud se locum, & Excellentiæ titulum tribuebant. Lumbranus dicebat: *Galliæ morem esse veteres amicos conservare; ac fine dubio frigus, qvod hactenus aula Gallica in Electorem ostenderit, post pacem ultro exoliturum.* Lessinius Posnaniensis Palatinus fatebatur; *Aulæ Polonicæ durante tractatu persvasum fuisse, fœderatos haut serio pacem velle; unde & aliqvando in asperiores concertationes fuisse eruptum. sed cum super Pomerania, & aliis rebus declarationes, qvales ipsi optaverint, adferrentur, vix se tantam aqvanimitatem, ac moderationem satis æstimare potuisse. Circa Daniam optandum fuisse, ut aliter successerit. Sed Belgas nimis dissolute negotium tractasse, ac absurde postulasse, ut Danica pax utiqve præcedat; qvasi sani hominis esset, sua patria salutem post alienam Rempubl. habere.* Ad qvæ nostri: *qvæ à se pro Dania facta sint, existimationem, & communem utilitatem reqvivisse. Mirum tamen esse, qvod cum ipsi à Polonis arguantur paci remorandæ studuisse. Dani contra pacem à se heic fervide impulsam qverantur.* Cum pace facta Svecici Legati Regem Joannem Casimirum salutarent, hic post solennia verba Magnum Gardium seorsim rogaverat, explendæ suæ curiositati sententiam suam panderet, num si Regem Sveciæ impuberem mori contingat, aliqvem ex proceribus Sveciæ in solium sint proveсturi? Cui Gardius responderat: *sibi parem se haut toleraturum, nec alios ipsum toleraturos: ita vix alium qvam extraneum corona potiturum.*

30. Mart. — *19. April.* — *Pax conclusitur 23. April. st. v. 3. Maij.*

§. 75. Cæterum ex ista pace, inter Polonos, Cæsarem, atqve Electorem ex una, & Svecos ex altera parte conclusam, unoqve, & eodem instrumento comprehensam, illa tantum capita, qvæ Electorem spectant, huc adducere placet.

Pax Olivensis.

Articulus II. §. 3. Civitatibus Prussiæ Regalis, qvæ in possessione S.R. Majestatis Regniqve Sveciæ hoc bello fuerunt, manebunt itidem omnia jura, libertates, & privilegia, qvibus sive in Ecclesiasticis, sive profanis potita sunt ante hoc bellum, (salvo libero, uti ante hoc bellum viguit, in prædictis civitatibus Catholicæ & Evangelicæ religionis exercitio,) earumqve territoria, Magistratus, Communitates, cives, incolas, & subditos S. Regia Majestas Poloniæ eadem qva olim clementia, & gratia Regia inposterum proseqvetur, fovebit, & tuebitur.

XXIV. §. 1. Sit itidem pax perpetua, veraqve, ac sincera amicitia inter Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum Carolum, Svecorum, Gothorum, Vandalorumqve Regem, & Principem hereditarium (tit. tot.) ejusqve hæredes, successores, ac Posteros Reges, Regnumqve Sveciæ, ejusdemqve

1660. *que tam in Imperio, quam extra illud sitas provincias, Status, ac ditiones, & Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum Fridericum Wilhelmum, Marchionem Brandenburgensem, S. Rom. Imperii Archicamerarium & Principem Electorem (tit. tot.) Poloniæ fœderatum, belliqve socium, ejusdemqve heredes, ac successores, provinciasqve, Status, ac ditiones, in, & extra Imperium Romanum sitas, ita ut alter alterius honorem, commodum, & utilitatem sincere, serioqve in perpetuum promoveat.*

§. 2. Pacta vero & fœdera omnia, quæ paciscentes partes inter se, vel cum aliis Principibus ac Statibus, utrinqve sancita habent, qvoad omnia sua puncta, clausulas, & articulos integra & in pleno robore suo permaneant, ita tamen ut per ea præsens transactio pacis nullum præjudicium patiatur.

§. 3. Sit etiam utrinqve amnestia, & præteritorum omnium perpetua oblivio, ita ut qvidqvid hactenus qvocunqve loco, & qvavis de causa, sive in Imperio Romano, sive extra illud ab alterutra partium, vel sub earum imperio, potestateqve existentibus, absqve ullo personarum, rerumqve respectu gestum, vel admissum fuerit, nullo prætextu, via juris vel facti, directe vel per indirectum, à neutra parte unqvam vindicari possit: Et nec horum, nec ullius alterius rei causa vel prætextu alter alteri posthac qvidqvam hostilitatis, aut inimicitiæ, vel etiam qvoad ministros officiarios, aliosqve incolas, & subditos, statum, bona, vel securitatem, per se vel per alios, clam vel palam inferat, vel inferri faciat.

§. 4. Nemini qvoqve ex utriusqve pacis subditis aut vasallis, cujusqve conditionis & dignitatis fuerit, noxæ sit, aut præjudicio, quod alterius partem hoc bello, sago, vel toga fuerit sectatus, sed qvicunqve ex sola causa hujus belli de suis possessionibus decidisset, is in pristinum statum, in qvo ante hoc bellum immediate fuit, qvoad honores, & bona immobilia, nec non etiam qvoad bona mobilia, si hæc bona mobilia fisco nondum adjudicata, & extradita, aut alias distracta sint, indilatè & sine ulla contradictione restituatur, eisqve plenarie gaudeat ac fruatur. Atqve proinde & Campi Mareschallo Comiti à Königsmarck, ut & Campi Mareschalli Wittenbergii heredibus bona immobilia, qvæ in ditionibus suæ Serenitatis Electoralis ubicunqve locorum ante hoc bellum possederunt, in eo statu, qvo nunc sunt, restituentur vigore hujus pacificationis, atqve eo jure tenenda, qvo ante bellum hoc exortum ea tenuerunt, ac possederunt.

XXV. Et ne occasione anteactorum lis, & dissidium aliqvod oriri possit, S. R. Majestas Sveciæ pro se, heredibus ac successoribus suis Regibus, Regnoqve Sveciæ virtute hujus instrumenti pacis quam fieri potest validissime in perpetuum, & irrevocabiliter renuntiat pactis, qvæ die 7. 17. Januarii anno 1656. Regiomonti, Item 15. 25. Junii prædicti anni Marieburgi, tum qvæ 10. 20. Novembr. eodem anno 1656. Labiaviæ inter Sereniss. Sveciæ Regem, gloriosæ memoriæ, nuper defunctum, & suam Ser. Electoralem confecta sunt, ut & omnibus aliis conventionibus, qvæ illis adjectæ, aut separatim qvocunqve modo durante hoc ultimo bello Polonico ejus respectu initæ sunt. Atqve ea omnia, & singula in omnibus, & singulis clausulis, conditionibus, & articulis suis irrita, & nulla pronuntiat, omnemqve ipsis vim, vigorem, & effectum hoc ipso, & virtute hujus pacti penitus & in æternum detrahit, ita ut contra suam Seren. Elect. Brandenburgicam, ejusqve heredes, agnatos, successores, provincias ubicunqve locorum sitas, & in specie in Ducatum Borussiæ, atqve ejusdem Ordines, & incolas, aut contra suam Reg. Majestatem, ejusdem successores Reges, Regnumqve Poloniæ ex nominatis & indigitatis supra pactis, & conventionibus abolitis, nunc & in posterum sive successionis in Prussiam, sive unionis, aut qvocunqve alio prætextu vel causa, nomine Regis, Regum, heredum ac successorum, & Regni Sveciæ nihil unqvam allegari, prætendi, aut postulari debeat. Qvare prememoratorum pactorum & conventionum originalia cum retradi non potuerint, hoc ipso pro retraditis, scissis, & in cineres redactis habentur, & in æternum habebuntur. Qvemadmodum & Sereniss. Elector Brandenburgicus in Prussia Dux qvam fieri potest validissime in perpetuum & irrevocabiliter vigore hujus instrumenti pacis, pro se, heredibusqve, ac successoribus suis profitetur, nihil vel se, vel heredes, ac posteros suos ex prædictis pactis, & conventionibus contra S. R. Majestatem, Regnumqve Sveciæ prætensuros, sed sua Seren. Electoralis pro se, heredibus ac successoribus hoc ipso, & virtute hujus pacti supra memoratis omnibus pactis jam abolitis renuntiat, & eadem omnia pro retraditis, scissis, & in cineres redactis nunc & in æternum declarat, & irrita, ac nulla pronuntiat, omnemqve ipsis vim, vigorem, & effectum penitus & in æternum detrahit.

XXVI. Sereniss. Elector Brandenburgicus loca omnia qvæ in Pomerania hocce bello occupata præsidiis suis insidentur Sa. Reg. Majestati, & Regno Sveciæ; ea vero, qvæ in Holsatia, & Ducatu Slesvicensi Celsissimo Principi, & Duci Holsatiæ Gottorpiensi (qvi prævia tamen cautione de non vindicando juxta formulam, de qva hic convenit, hac pace consensu 1660.

1660. *sensu partium inclusus censebitur,) restituet plenarie cum tormentis bellicis ipsorum propriis, re armamentaria, ceteroque apparatu bellico, nec non mobilibus cujuscunque generis; item actis Cancellariæ, archivis, & literariis documentis, prout ea omnia tempore occupationis, vel deditionis inibi reperta, & adhuc non distracta extant. Quæ evacuatio fiet, locorum scilicet Pomeraniæ, exceptis Wallino, Dam, & Greiffenhagen, intra duas septimanas, à die permutationis ratihabitionum computandas, quo tempore quoque Elbinga restituetur. Wollinum vero, Dam, & Greiffenhagen, nec non loca Holsatiæ, & Ducatus Slesvicensis intra alias demum duas sequentes hebdomadas à die supramemoratæ restitutionis evacuabuntur, deductis eodem tempore è dictis locis præsidiariis militibus, & è provinciis ad Serenissi. Regem Sveciæ, & Ducem Holsatiæ & Slesvici Regentem spectantibus copiis omnibus, ea ratione & modo, de quo inter partis utriusque Generales, vel eorum Locum tenentes intra tempus ratihabitionibus commutandis præfinitum, conventum fuerit. Ita tamen, ne in præmemoratis restituendis, & evacuandis locis vel communitatibus, qui præsidia Electoralia habuerunt, aut quovis modo hoc bello in suæ Seren. Electoralis fide & potestate fuerunt, vel cuiquam privato, quod partes suæ Serenitatis secutus fuerit, ulla ratione noxæ, fraudique sit, vel alia in re, quoad pristina jura, privilegia, bona, feuda, & libertates illi competentes absque exceptione, vel reservatione præjudicet.*

XXIX. Inter S. R. Majestatis Sveciæ & suæ Ser. Elect. Brandenburgicæ, Regni, provinciarum, Statuum, ditionum tam in Imperio Romano, quam extra illud sitarum subditos & incolas pristina restituuntur commercia, atque in posterum pleno in vigore conserventur.

XXX. Si quæ bona à suæ Ser. Electoralis subditis, vel ejusdem ditionum incolis in S. R. Majestatis Sveciæ Regno, provinciis, ditionibus, aut locis occupatis, & hactenus possessis, ante vel sub tempus hujusce belli deposita, vel alio quocunque modo delata sunt, ea sine ulla mora, vel effugiis dominis suis restituantur, nisi jam fisco adjudicata, vel extradita fuerint.

XXXII. §. 1. Cessent omnes hostilitatis actus inter partes paciscentes omnes tam principales, quam fœderatas, earumque exercitus à die conclusæ & subscriptæ pacis, computando in Prussia tam Regali quam Ducali exactis, quatuor, in Pomerania, & Megapoli duodecim, in Curlandia, & Livonia quatuordecim, & in Holsatia, & Slesvicensi Ducatu exactis viginti diebus. Eadem quoque die in singulis præmemoratis locis negotiationes quævis pristino usui restituantur, & literarum commercia libera sint.

§. 2. Generales præsidii Elbingensis in Prussia, ac tam Cæsarei quam Electorales in Pomerania post acceptam hujus armorum cessationis intimationem, exactam curam adhibebunt, ut usque ad finalem pacis executionem militis sustentatio non amplius exigatur more hostili, nec ultra justam & necessariam alimentationem provinciæ ipsorum armis infessæ aggraventur. In quem finem Commissarii à partibus deputabuntur, qui curam sedulam habeant, ne exorbitantiæ contra hanc conventionem fiant.

XXXV. §. 1. Quo firmior, stabilior, & securior pax hæc coalescat, & ab omni parte intemerata duret, promittunt supra memoratæ partes omnes, principales & fœderatæ, se hanc transactionem, & pacem, omnesque ejus articulos, capita & clausulas sancte, & inviolabiliter servare velle, & debere, & ne in posterum violari queat, se invicem ad generalem guarantiam & evictionem mutuam, ac defensionem reciprocam omni ex parte obstringunt: hisce quam pert potest firmissime spondentes, ut si contingat unam partem ab altera, vel plures à pluribus, terra vel mari, bello contra hanc pacificationem impeti, aggressor ipso facto pro infractore hujus pacis ab omnibus habeatur, ejusdemque paciscentium partes læsæ ad summum intra duos menses à requisitione partis læsæ eidem communibus armis assistere, & tamdiu contra aggressorem prosequi, donec pax communi omnium partium consensu restituta fuerit, invicem teneantur.

§. 2. Si vero contingat partem unam ab altera, vel plures à pluribus gravi aliqua injuria citra tamen vim armorum vexari, non licebit ideo læso ad arma subito recurrere, sed ante amicabilis componendarum hujusmodi controversiarum ratio ineunda erit, videlicet, ut læsus accepta injuria, si immediate cum lædente convenire nequeat, alios paciscentes moneat, & Commissio generalis omnium paciscentium nomine instituatur ad læsi confinia, intra spatium quatuor mensium, in quo inter deputatos utrinque Commissarios negotium discutiatur, & si possibile erit, intra quatuor ad summum alios menses terminetur.

§. 3. Si vero lædentem refractarium ad æqua, quæ proponentur media deprehenderint, tunc læsis licebit, facta tamen prius legitima belli denuntiatione, jus suum armis prosequi, & bellum, ut supra statutum est, lædenti inferre.

§. 4. Quod si vero turbationes vi, contra-

1660. *trariisque actibus retundantur, solummodo tenendorum limitum causa, actus ejusmodi pro violatione pacis non reputabuntur, ipsa autem super limitibus controversia extra vim armorum terminetur.*

XXXVI. Cum autem pro majori securitate hujus pacificationis tam Sereniss. & Potentiss. Rex Sveciæ, quam Serenissimus & Potentiss. Rex & Resp. Poloniæ, ut & Sereniss. Elector Brandenburgicus postulaverint, ut Sereniss. ac Potentiss. Princeps ac Dominus, Dominus Ludovicus XIV. Galliarum ac Navarræ Rex Christianissimus, cujus ope & studio inter præmemoratos Serenissimos Reges, & Sereniss. Electorem Brandenburgicum pax promota, & mediatione ad optatum finem perducta est, executionis & observationis illius inter eosdem fidejussor existeret; S. Majestas Christianissima postulationibus ac votis illorum annuens, eodemque animo pacis hujus perpetuitatem exoptans, quo eam procuravit, pro se, ac successoribus suis Regibus Galliæ spondet, ac promittit, idque per Illustriss. & Excell. Dominum Antonium de Lumbres, legatum suum plenariis mandatis ad hanc guarantiam cavendam instructum, se executionem horum pactorum, eorumque observationem, ac perpetuitatem inter eosdem supra memoratos Principes omni meliori quo fieri potest modo, etiam armis, ubi amicabilia media non processerint, asserturam; & siquis eorum sub hac fidejussione comprehensorum illa violarit, arma viresque suas parti læsæ ad ejus requisitionem juncturam.

Quod ut firmius omnibus constet, promittit dictus Dominus legatus Gallicus, se ratificationem Regis sui super hanc guarantiam eodem tempore, quo ratihabitiones pacis commutabuntur, extraditurum. Integrum quoque erit paciscentibus omnibus eandem Christianissimi Regis guarantiam, & fidejussionem suscipere, & alios quoque in tempore ratihabitionis ad idem officii genus invitare, & denominare Principes, & Potestates.

XXXVII. Siqui Regum, Principum, nec non Rerump. ac statuum amicorum hisce pactis à quacunque parte paciscentium includi voluerint, sit ipsis ejus facultas, modo se adista intra sex abhinc menses declaraverint, & id consensu omnium partium fiat.

Articulus separatus

§. 76. Ast super secundo Articulo instrumenti pacis de amnestia ejusmodi declaratio adjiciebatur:

Legatio Svetica declarat Sereniss. Regis, Regnique Sveciæ nomine, ea quæ in instrumento pacis articulo secundo de redintegratione jurium disponuntur, non debere concernere ditiones, status, civitates, terras & loca, quæ à Sua Serenitate Electorali possidentur, nec eo trahenda; neque obstare eundem articulum, quo minus Sua Ser. El. Elbinga jure, quod eidem Suæ Ser. Electorali competere potest, tenenda tradatur, salvis de cætero ejusdem civitatis privilegiis, & immunitatibus tam in Ecclesiasticis, quam politicis: salvo itidem jure retractus conventionalis Sereniss. Regi ac Reip. Poloniæ, quoad Elbingam. Qui quidem articulus tanquam si in ipso instrumento pacis esset insertus, ibidemque e..m aliis appositus, ejusdem cum eo valoris esse, haberique debeat.

Eam in rem legatus Gallicus id testimonium exhibebat: *Sua Christianissimæ Regiæ Majestatis Galliarum & Navarræ Comes Consistorianus, & ad tractatus pacis Polono-Sveticos legatus plenipotentiarius Antonius de Lumbres notum facimus quorum interest universis & singulis, præsentibus & futuris. Quandoquidem instrumento pacis principali hodie subscripto articulus amnestiæ, in quo tam communitatum quam singulorum jura redintegrantur, forma generali conceptus, & nulla specialis adquisitorum tam in Prussia Ducali, quam extra eandem Seren. Electori Brandenburgico per pacta fœderis perpetui cum sua Regia Majestate Reque publica Polona inita, & conclusa, ac postmodum lege Comitiali adprobata Sua Ser. Electoralis jurium in eadem facta sit mentio, ne id in præjudicium Suæ Ser. Electoralis jurium trahi posset, convenit, ut præter separatas partium declarationes, à nobis quoque uti mediatore attestatio rei actæ ederetur. Proinde vigore præsentium omni meliore modo fide publica testamur, legationem Sveticam circa tractatus pacis declarasse, nec eorum esse, neque etiam ad se spectare, ut prædicta pacta vel approbent, vel iisdem ulla in re quidquam derogare posse vel debere. Polonica vero legatio tam oretenus, quam scripto publica fide manifestavit, Suam Reg. Majestatem Remque publicam Polonam præmemoratis pactis non solum nihil derogare hoc instrumento velle, posse, vel debere, sed eadem in omnibus articulis, punctis & clausulis conservare & manutenere.*

Polonorum declaratio.

Polonicæ autem legationis declaratio ista erat:

Nos infrascripti S. R. Majestatis Reipublicæque Polonæ ad tractatus Polono-Sveticos legati plenipotentiarii, notum facimus quorum interest, vel ulla ratione interesse poterit universis & singulis. Quandoquidem instrumento pacis principali hodie subscripto articulus amnestiæ, in quo tam communitatum, quam singulorum jura redintegrantur, forma generali conceptus est, & nulla specialis adquisitorum

sitorum

1660.

sitorum tam in Prussia Ducali, quam extra eam Ser. Electori Brandenburgico per pacta cum S.R. Majestate Reqve publica primum Welavia, demum Bydgostiæ inita, ac constitutione Comitiali approbata Suæ Ser. Electoralis jurium, utpote independentiæ Ducatus Prussiæ, condescensionisqve in feudum Bytoviensis & Leoburgensis in Palatinatu Pomeraniæ existentium, tum & juris competentis in civitatem Elbingensem, nec non præfecturam Draheimensem in eodem facta est mentio. Ne id in præjudicium memoratorum Suæ Serenitatis Electoralis jurium trahi possit, plures modo ratione inclusionis prædictorum in præfato articulo amnestiæ propositi fuere. Cum autem partibus neqvaqvam satisfacere potuissent, tandem prudenti Illustrissimi & Excell. Domini Christianissimi Regis legati mediatione, ac indefesso studio maturandæ pacis gratia convenit, ut peculiari articulo, qvi tamen pro inserto pacis instrumento haberi, ejusdemqve valoris esse debet, ea ipsa jura Seren. Electori caverentur, qvod & à legatione Svecica per separatum articulum factum est.

Cautio Ducis Holsatiæ.

§.77. Deniqve & Dux Holsatiæ Gottorpiensis ejusmodi cautionem exhibebat: *Nos Christianus Albertus Dei Gratia Hæres Norwegiæ, Dux Slesvici, Holsatiæ, Stormariæ & Ditmarsiæ, Comes in Oldenburg & Delmenhorst, notum testatumqve facimus, qvod cum pace inter Ser. Regem Poloniæ, ejusqve fæderatos, utpote Sacram Cæsaream Majestatem, & Ser. Electorem Brandenburgicum ex una, & Sereniss. Regem Sveciæ ex altera parte inita de restituendis uno post commutatas pactorum ratificationes mense, locis & ditionibus ad nos spectantibus cautum sit, nos proinde fide Ducali hisce promittere, ob bellum gestum in provinciis nostris, & inde perpessa damna, nulla ratione clam aut palam, directe vel indirecte, via juris vel facti, per nos vel per alios contra prætactam S. Cæsaream Majestatem, ejusqve Regna, terras, ac provincias, & Ser. Regem, Remqve publicam Poloniæ, tum qvoqve Ser. Electorem Brandenburgicum, ejusqve terras & provincias nihil unqvam in vel extra Imperium Romanum belli istius & expeditionis prædictæ causa motaros, aut aliqvid à prænominatis partibus pacistentibus hoc nomine postulaturos.*

Elector legatum in aulam Polonicam mittit.

18. Maij.

§.78. Pace Olivæ absoluta Elector Hoverbeqvium Warsaviam mitit, ubi in Junium mensem Convocatio super firmanda ea pace indicta erat. Ei injunctum Polonos exemplum pacis ab hisce subscriptum, & ratihabitum pro Electore poscere. Qvanqvam enim præcipue inter Polonos, & Svecos tractatum fuerat, qvia tamen Elector in ejus negotii partem venerat, ejusqve maxime intererat pacem illam un[illegible]qve servari, ejusmodi exemplar a Polonis ratihabitum necessarium videbatur; Qvale & Cæsarei nostros poposcerunt, simile vicissim tradituri. Tum ut declaratio articulo secundo addita firmaretur, ne generalis Borussiæ restitutio in statum pristinum in fraudem pactorum adduceretur. Tum ut delegatum ad Elbingam tradendam peteret Uladislaum Reium, qvi antea singulari studio in Electorem ostentato operam suam in eam rem obtulerat. Laboraret qvoqve, ne Evangelicis in Polonia noxæ qvid inferatur. Nec minus observaret, qvid a Svecis, Gallis, & Neoburgico in ea aula agitetur; ac operam daret, ut ejus aulæ offensa in Cæsarem mitigetur, neu Resp. suspectis sese partibus innectat in fraudem suæ libertatis, eoqve fine dissvadeat fœdus cum Svecis, ac ne per id ansa hisce præbeatur ad novum bellum movendum. Qvod qvidem fœdus Lithuaniæ Cancellarius Pacius valde urgebat, multis Polonis aversantibus; qvia Sveci parum auxilii Polonis laturi erant maximum tamen ex isto lucrum in se tracturi. Offerret qvoqve Electoris officium conciliandæ inter ipsos & Moscos paci. Deniqve & tentaret; num Poloni Electori pro Elbinga Braunsbergam, & præfecturam Neuburgum, ac Slochoviam dare velint, qvo casu etiam munimenta Elbingæ integra relicturus sit. Hoverbeqvius Warsaviam delatus cum justi legati characterem assumsisset, postulabat, ut proprio Regis curru in aulam ad Regem salutandum veheretur, ad infimas scalas supremo Camerario excipiente; qvi honos etiam Belgæ exhibitus fuerat, tantum Deputati Extraordinarii dignationem gerenti. Contra Rex objiciebat, id neqve Cæsareo legato, nec Gallo ab Olivensi tractatione huc profectis, nec Pontificis Nuntio Cardinalitia dignitate aucto contigisse: & hanc continuationem esse prioris legationis. Ad qvæ Hoverbeqvius, Cæsareum, & Gallum post Olivense tractatus hautqvaqvam in aulas suorum Principum revocatos, sed sine interruptione autem Regis comitatos: nec moris esse, legatum, etsi novis mandatis ac fiduciariis literis acceptis, solennibus ad primum ingressum cerimoniis excipi. Sed legationem, qvam ipse antea gesserat, plane expirasse, ac privatum se fuisse, nisi nova legatione delata. Nuntii dignationem per purpuram Cardinalitiam hautqvidqvam in legationem a latere mutatam. Ad ista Rex: Id a se fieri, non ut dignitati Electoris qvid de-

Rej.

Controversia super Cerimoniis.

1660. detrahat, sed ne Cæsareum, ac Gallum offendat, si plus ipsi honoris qvam hisce exhibeatur. Ac demum ostendebat; si alia qvædam præter pactorum ratihabitionem qvæsitum veniat, desiderato honore potiturum. Sed Hoverbeqvius negabat, moris esse legatis anteqvam audiantur ejusmodi conditiones ferre. Regem tamen intellecturum, Electori non minus hanc Rempublicam, qvam proprium Statum curæ esse. Ita is qvod volebat obtinuit. Cum conclave Regis ingrederetur, Rex aliqvot passus obviam ipsi procedebat, caputqve tegere jubebat. Apud Reginam sella eidem dabatur, ei plane similis, cui ipsa insidebat. Rex benevolentiam, & gratum animum in Electoris merita multis, & amplissimis verbis testabatur, lacrymis in oculos erumpentibus.

§. 79. Eo in conventu proponebatur, Slippenbachio centum millia florenorum Polonicorum danda, ob singularem operam promovendæ paci navatam promissa: cum Lumbrano decem uncialium millia. Heic omnes pacem firmandam censebant, præter Livonos, qvi subscribere tergiversabantur, qvoad sibi à Rep. satisfactum esset nomine bonorum suorum patrimonialium Svecis cessorum, qvæ qvingentis uncialium millibus taxabant. Sed Slippenbachii, ac Lumbrani honorarium pleriqve abnuebant, velut haut ita meritorum, cum pactis parum contineatur honori, & emolumento nationis cedens. Qvia tamen Commissarii Polonici promiserint, se eam legationem propriis sumtibus obituros nullo Reip. onere; ab iis refundenda, qvæ ex ærario sumsissent, ac inde istis legatis satisfaciendum. Offerebat inde Hoverbeqvius Electoris officium conciliandæ cum Mosco paci; aut si id potius videatur, mittendo legato, qvi Czari rationes pacem svadentes ingereret: *Polonos post æternam cum Svecis pacem totas vires in ipsum versuros, tractu in societatem Tartaris, & Cosacis. Nec Turcam, aut alios vicinos toleraturos, istius potentiam tantopere gliscere. Polonos qvoqve nunqvam adducendos, ut indolem regiminis Moscici, moresqve assumant.* Qvam demonstrationem ab amieo in consilii locum prolatam plus profecturam, qvam si ipsi Poloni ista velut minitabundi jactent. Rex gratum sibi Electoris studium profiteri. Cæterum dolere, hoc se officio uti non posse, tractatibus jam in eum statum devolutis, ut Poloni magis de iis dissolvendis, qvam perseqvendis cogitent, & qvomodo legatos suos in tutum locum subducere qveant. Moscum qvippe in ipso limine absurda postulari; ut Cosacorum plenipotentiarii simul admittantur; ut ipsi titulus Russiæ Albæ, & Ucrainæ in antecessum tribuatur: tunc demum super Lithuania disceptandum. *Nam concessionem tituli speciem habere renuntiationis. Cosaci si Poloniæ subjecti sint, cum iis vel juxta vetera privilegia, vel secundum novissima pacta agendum. Si Moscorum iidem subditi habeantur, nullum istis locum heic fore. Si liber populus sint, per se tractare illis integrum esse. Ac in præsens tolerabilius videri bellum cum Moscis continuari, qvam tractatibus tempus terere. In senatu tamen hoc de negotio deliberaturum.* Sed revera oblatum seqvestris officium minus gratum erat partim ob offensam Cæsaris, si negotio per ipsum cœpto alius colophonem imponeret, partim qvod Czar hoc officio admisso stipulaturus esset, ne inter tractandum Elector Poloniæ auxilium mille qvingentotum militum ex fœdere debitorum præstaret. Ne tamen Poloni Electoris officium adspernari viderentur, in Senatu decernebant, satius esse, si Elector misso legato Moscum ad æqvas pacis conditiones hortetur. Sed & Neoburgicus, Gedani licet repulsus, ut paci includeretur, Warsaviæ instabat, fidejussorem qvoqve se isti paci offerent. Ast cum Hoverbeqvius acerrime retineretur, nec Neoburgicum hoc bello ita meritum; Poloni hunc qvam Electorem offendere malebant. Nec placebat sponsor pacis, qvi vicissim aliqvid stipulaturus esset Reip. onerosum; qvi & alias tam potentem Remp. parum decebat, & qvem Gallus socium adspernabatur. Ne fœdus cum Svecis succederet, Hoverbeqvius juxta, ac Lisola reluctabantur, non sine fructu. Deniqve circa successionem eo res redierat, ut inter omnes competitores is prævaliturus videretur, cui Elector suffragaturus esset; qvod & Cæsarei, & Galli agnoscebant. Sed Joannes Casimirus modum insinuabat, qvo molestia prensandi superséderi posset; *hactenus usitatum*, inqviens, *Comitia habendi modum, per unanimem omnium Ordinum consensum ita comparatum esse, ut per eum facile sit ad hæreditariam successionem, & legibus solutum imperium grassari. Nam si Rex exercitum ad nutum sibi habeat, & aliqvot ordine Comitia sine fructu abrumpi patiatur, necessario summam rerum in eum devolutum iri.*

Circa Elbingam tradendam, & cautionem

§. 80. Cæterum initio Rex Hoverbeqvio super Elbinga tradenda, aliisqve Electoris negotiis prolixe promittebat, nec à qvopiam super eadem vel verbo scrupulus movebatur. Etsi statim post factam pacem

Xxx 2 Rex

(Margin notes: hon. ... ; 7. Jun.; 14. Jun.)

1660. Rex Elbingenses diplomate dato in gratiam receperat, confirmatis qvoqve ipsorum privilegiis, qvod vix per pacta Bydgostrensia fieri poterat. Ast cum ratihabitionibus hinc inde traditis Sveci ista urbe egressi essent, Polonico contra praesidio immisso, Poloni circa eam cavillari incipiebant. Etsi Elbingenses non magis Polonicum, qvam Electorale praesidium admittere voluerant. Unde Lindanus Svecicus Gubernator pridie qvam urbe excederet, epulis instructis magistratum urbanum grandibus poculis obruerat, ut seqventi die ipse militem educeret, Poloniqve contra ingrederentur, antequam consules hesternam crapulam edormiissent. Ac initio spes erat Regi, trecenta uncialium millia Gedani, aut alibi mutuo accipi, ac centum millia per compensationem detrahi posse. Ea pecunia oblata actionem Electoris in urbem elidi. Ac apud Gedanenses qvidem jactabatur; *par esse tam nobile membrum inter Borussiae Ordines conservari. Electorem arcto foedere Caesari innexum agere, ac metuendum esse, ne is interregno existente tanti momenti urbem in istius manus tradat. Denique Reformatorum dogmata hoc modo valde firmari, ac his ansam praeberi Lutheranos Gedani infra se deprimendi.* Sed cum apud Gedanenses nulla pecuniae spes adpareret, alia cavillandi materia dispiciebatur, specie qvadam compensationis opposita. Eqvidem qvamdiu Poloni bello immersi haerebant, ne verbo qvidem mentionem faciebant, aliqvid ab Electore adversus pacta admissum. Sed postea hinc inde corradebantur, qvae velut in compensationem isti objicerent, qvo Elbingam detinendi praetextum foret. Inprimis graviter exagitari coeptum, qvod Elector Gedani, urbe Regia habeat, qvi literarum hinc inde mittendarum, ac distribuendarum curam ageret; ac Itali qvidam, compendium ibi captantes Regem subinde obtundebant; etiam postremum inter Italiae Principes haut dubitaturum omnes fortunas potius periculo expositurum, qvam ferre, ut in sua urbe vicinus Princeps id jus exerceat, non sine magno summi imperii detrimento. Reginae qvoqve ostentabatur, qvotannis ipsam bis mille unciales, in mercedes ferendarum literarum erogandos compendifacere posse, non sine aliqvo insuper lucro. Ea res audita Electorem non parum commovebat, qvi super Elbinga novos cum Polonis tractatus ingredi nolebat; praesertim cum nil esset, qvo istos ad pacta servanda compellere posset. Eqvidem in pace dispositum erat, ut qvatuordecim dies post traditam Elbingam tria Pomeraniae oppida Wollinum, Dammum, & Greifenhaga Svecis redderentur. Sed negabat Lumbranus Electori fas esse haec oppida ob. Elbingam detinere. Nam Svecos deducto Elbinga praesidio pactis satisfecisse; an autem eadem Electori tradatur, Svecos non tangere, qvibus & Polonorum facta praestanda haut sint. His super tricis eum Hoverbeqvius Slippenbachio exponeret, hic monebat; *cavendam Electori Polonorum fraudem, ac malam fidem. Nam Regem sibi confessum, Reio haut mandatum urbem Electori tradere, sed potius rationem investigare, qva eadem ab Electoris actione liberetur.* Contra Reius ferebat; *Svecorum opem Polonis praesto fore, si cum Electore in dissidium erumpatur, qvem prae aliis infensi oderint.* Sed Lisola svadebat, omnia Polonis concedenda, qvoad Elector Elbinga potitus sit. Nam tum sat praetexti inveniri posse resarciendo, qvod nunc decesserit: ac omissam munitionum destructionem qvantivis taxari posse.

§. 81. Profectum dein Elbingensis negotii causa Reium Hoverbeqvius in Borussiam seqvebatur. Ubi iste primo Elbingensibus proponebat, ut redimendae suae urbi ducenta florenorum Polonicorum millia congererent, supplendae summae, qvae aliunde corrogetur. *Nam si Elector urbe potiatur vel per biennium tantundem expendendum, tributis in aeternum continuandis.* Ast nostris idem significabat; *urbem a se tradi non posse, ni literarum diribitor Gedano amotus sit, ac summa qvadringenties mille uncialium ducenta florenorum millia detrahantur nomine tributorum, qvae Electorales Braunsberga nullo jure exegerint: Braunsberga qvoqve praesidium prius deducendum, ac trajectu Vistulae contra Neuburgum, & Mersterwaldam nostris desistendum. Sed & numerum praesidii Elbingae imponendi ad sexcenta capita restringendum.* Ad qvae nostri: *Braunsbergam protinus accepta Elbinga reddendam. Id oppidum de communi consilio, ac studio boni publici non sine insigni emolumento vicinorum ab Electoralibus custoditum, qvi e tributis alendi fuerint. Non recusare se tamen, qvo minus post Elbingam traditam calculus ponatur.* Sed cum nostri vetante Electore Reii postulatis annuere nollent, hic fremere, ac minari; Ordines Borussiae, qvi tunc Culmae congregati erant, haut passuros, eam urbem in Electoris manus pervenire. Et idem Elbingenses instigaverat, ut ad eum conventum delegatos mitterent, tuendo veteri inter Ordines loco. *Si Elector in Elbinga vicem tria Pomeraniae oppida retinere velit, id sibi curae non esse; ac Polonos*

Super Elbinga tradenda disceptatur. 15. Aug.

1660.

nos inde ausam arrepturos cum Svecis fœdere seuntendi; qvi gavisuri sint prætextum invenisse illatis armis Electorem ulciscendi. Cæsari contra, qvo minus id negotium suscipiat, Turcam sat negotii daturum. Nec dissimulabat, Electorem accessione tam validæ urbis nimis formidabilem vicinis fore. Ac si idem semel urbe potiatur non defore prætextum eludendæ redditioni. Tum si Elector valido cum præsidio Elbingam teneat, Polonis non minorem militum numerum Dirschaviæ, Mariæburgi, Mevvæ, Graudenti, & aliis circum Borussiæ oppidis habendum. Qvin Polonis gratum fore, si Elector ob Elbingam aliqvid moveat; cui propulsando sat virium sit, instante jam cum Moscis pace. Tum & operam ab Electore Reipublicæ navatam elevare; ac ipsa pacta cavillari, velut de Elbinga ipsi Brombergæ ea lege concessum sit, ut eam propriis armis à Sveco recuperaret. Id enim si factum esset, Reipublicæ haut necessum fuisse Svecis Livoniam cedere. Etsi ista sat impudenter jactarentur; cum expressis pacti verbis cautum esset ut Poloni Elbingam, ubi eam à Svecis receperint, Electori tradant. Porro qvia non pauci è Senatu urbis in Electorem propendebant, Reius per concionatores, Calvini dogmata aversantes cives in templum convocatos interrogabat; Regi, an Electori adhærere malint? qvi una voce exclamabant; pro Rege vita se, & omnes fortunas periculo expósituros. Nec qvidqvam proficiebatur literis, qvas Elector super hoc negotio ad Regem, Reginam, & qvosdam procerum dabat, qvippe is qvibus Reip. necessitas pondus haut amplius addebat. Ac Regina potius, à qva tunc ejus aulæ consilia pendebant Reio denuo injungebat, ut Elbingam qvocunqve modo servaret.

Varia Polonorũ tergiversationes. 31. Aug.

§. 81. Alio dein congressu Reius declarabat, Elbingam à se tradendam his conditionibus: *si Regi circa magistrum veredariorum Gedani satisfiat, ac dicta pars summa, qva Elbinga redimenda sit, detrahatur: si prius conventum sit, à qvo præsidium sit alendum: ut Elector non plus juris in urbem sibi arroget, qvam Rex & Resp. in eum transtulerit, aut transferre potuerit: ut si Elector plus pecuniæ ab urbe exigat qvam Rex, si eam tenuisset, exacturus fuerat, id deinceps summæ ad redimendam urbem definitæ detrahatur: ut Braunsberga unum ante Elbingam diem reddatur: ut denique trajectus Vistulæ, qvos Elector post pacta Bydgostiensia usurpare cœpit, omittantur, qvod per eos extraneus miles improviso Borussia immitti possit.* Nostri talia à præsenti negotio aliena ostendere, & amica transactione, ac per delegatos facile expedienda: ac pro conditione non tradendæ Elbingæ absurde adduci. Qvanqvam Bogislaus Radzivilius Borussiæ gubernator svaderet, circa ista concedi posse, ne summa negotii turbetur; & urbe tradita eadem facile reparanda. Visus dein Reius paululum remittere, ac scripto polliceri,

11. Sept.

Elbingam sine mora, ac sine novis postulatis tradendam, si tabellariorum magister Gedano amoveatur, si de summa Elbingæ redimendæ centum uncialium millia detrahantur; ac denique trajectus Vistulæ omittantur. Nec eo magis sibi constabat, aut tricarum desinebat; postulato ut nostri unum propugnaculum, & unam portam Elbingæ occuparent, vicissim Polonis unam portam Braunsbergæ tenderent, ut tamen eo oppido Electoralis miles ad centum viginti capita educeretur, qvod & ipsi immissuri sint. Id qvod velut absurdum, & intutum nostri adspernabantur. Deniqve nostris instantibus super tabellariorum Gedani negotio transactum; & adqviescebat Reius, cum nostri qvinqvaginta uncialium millia Elbingensi summæ detrahenda annuerent, sibi qvinqve uncialium millia in honorarium stipulatus, denuntians tamen, ni id statim repræsentetur, tot tricis sese nostros fatigaturum, ut sero dolituri sint, se ipsi haut gratificatos: cum nostri stultum ducerent præmium in antecessum exsolvere, incerta adhuc opera; cui & inconstantiam, ac lubricam fidem in os exprobrabant. Tandem

13. Sept.

Reius Elbingensibus denuntiat; qvia pecunias ad sui redemtionem corrogare nolint, qvæ tamen intra triennium à Rep. sit refundenda, sibi necessum fore urbem Electori tradere. Monebat tamen ut desideria sua jam proferant, ne ad instar adscriptitiorum glebæ, & mancipiorum alienentur. Ac congesserant Elbingenses aliqvot conditiones, qvibus libertati suæ cavere, ac Electoris potestatem circumscribere cupiebant, nostris contra privilegiorum confirmationem offerentibus; ac ut ad Electorem mittant, si qvid amplius desiderent. Nolebat tamen Reius Elbingenses seorsim cum nostris agere; cives qvoqve non nisi isto præsente negotium suscipere cupiebant. Condicta die Reius adjuncto Bakovio succamerario Pomeraniæ nostris præsentibus

15. Sept. Bakovvski.

Elbingensium deputatis denuntiabat, à se urbem Electori tradendam, jure hypothecario possidendam, salvis ejusdem privilegiis. Qvo facto deputati postulata sua exhibebant; qvos cum nostri ad Radzivilium remittere vellent, isti hoc instigante

1660. Reio abnuebant, petentes, ut potius præsente, & interveniente Reio responsum sibi detur. Qvod cum nostri præfracte recusarent, Polonus demum concedebat, ut Elbingenses unum & alterum ad Radzivilium ablegarent. Enimvero Reius rem serio non agebat, sed hoc ludibrio Electorale præsidium Braunsberga dimovere cupiebat. Interim ex aula mandata expectabantur, ac num forte pecunia inveniri posset, qvæ Electori daretur. Qva in negotiatione id Reio solenne erat, ut sibi nunqvam constaret, ac nostros argueret, velut plura annuissent, qvam revera factum erat; qvæ cum nostri refutarent, irritatis animis inter inutiles concertationes ad summam rerum nil proficiebatur. Unde nostri citra ambages denuntiabant; se Braunsbergam non prius reddituros, qvam accepta Elbinga: bonorum tamen suorum oppignoratione, & datis obsidibus satis cauturos. Ita Reius spem transactionis faciebat, nisi qvod circa numerum præsidii Elbingæ immittendi adhuc tricaretur, qvem nostri à conditione temporum pendere ostendebant; saltem millenario minorem posse negabant; cum oppidani etiam sexcentos gravarentur. Demum cum Reius pleraqve concessisset, circa machinas qvasdam hærebat, qvas à nostris Braunsberga avectas arguebat; & qvod nostri novam munitionem apud Braunsbergam in solo Regis excitasse dicerentur; (id qvod tamen falsum erat,) ac denuo tributa oppidanis indixissent. Sed cum & ista jam ad liqvidum deducta essent, nostri interrogabant, qvando tandem urbem traditurus sit? Reius respondebat; *qvamprimum civitatis postulata expedita sint, super qvibus se præsente agendum.* Nostri contra demonstrabant; *incongruum esse, contrahentem in ipsa contractus materia, ac re qvam ipse præstare teneatur, seqvestris partes obire; qvod & jus domini Electori in urbem qvæsitum haut admittat. Nec sibi integrum inconsulto Electore seqvestrem admittere*, Reius: *se qvidem seqvestris munus non prætendere: sed sibi injunctum intercedere, ne munitiones urbis destruantur, qvod cives nullo modo ferre velint, patriam suam ad vici formam redigi, ac se tantum non infamia notari.* Ut igitur nostri aliqvando ad exitum negotii pervenirent, scripto Reium liqvidum responsum poscebant, minati, si amplius tergiversetur, Hoverbeqvium in aulam profecturum, ut ipso amoto alius delegetur. Ast Reius, qvo culpam infecti negotii à se amoliretur, cives instigaverat, ut ante omnia ab Electore privilegia civitatis confirmentur, concessis insuper suis postulatis, ac ut certus præsidii numerus definiatur, ac ne urbs munimentis unqvam nudetur. Nec adqviescebant, utut Elector in universum de privilegiis promisisset; *de numero præsidii, ac demolitione munitionũ deinceps se declaraturum; qvæ pactis congruant observaturum: si qvid ultra velint, ad ipsum mitterent: tractationem novam haut admissurum. Nec ab Elbingensibus talem haberi se velle, cui ante traditionem extorqveri qvid possit, qvod ea facta servaturus non sit.* Contra Reius ostendebat; se ubi cum nostris convenisset, Polonorum præsidium urbe educturum, relicta nostris cura, qvomodo ipsi eam in potestate habituri sint: cum tamen per pacta Rex Electori vacuam possessionem urbis tradere teneretur. Inter has ludificationes tamen subinde Reius maximis cum exsecrationibus de candore suo testabatur, inprimis sterile sibi matrimonium imprecatus, si aliter sentiat; cum summa votorum sibi sit, ne improlis decedat. 1660.

Elbingenses Electoris ditionem subire nolunt.

§. 83. Sed cum ad extremum Reio circa sua postulata satisfactum videretur, is tam Senatum Elbingensem qvam cives, alias perpetuo inter se dissidio divisos, instigaverat, ut circa præstationem homagii, numerum præsidii, ac demolitionem valli acriter reniterentur. Qvi tamen post longam disceptationem homagio paratos se ferebant ea lege, ut confirmatio universorum privilegiorum præcedat: id qvod nostri annuebant. Sed ne præsidium qvingenta capita excederet, ac ne munimenta dejiciantur Elbingenses utiqve sibi caveri volebant, aperte jactantes, malle se in præsens rem potius ad extrema deduci. Contra se Electori cauturos de non offendendo, ac non admittendis in urbem ejus hostibus, ubi potestate ejusdem iterum exierint. Eo in nodo negotium adhærebat. In qvo ubiqve mala fides Reii pellucebat, qvi nostris promiserat, se civitatem ad obseqvium permoturum, Regis offensa denuntiata, & rebellium loco habendam. Simul culpam tergiversationis in Bakovium, & Polonici præsidii præfectum conjicere; qvi cives clam instigarint. *Se qvidem jam in aula nimium studii in Electorem argui; eoqve declinandæ suspicioni hinc decessurum, ac Bakovio negotium relicturum. At utile fore aliqvem nostrorum cum ipso in aulam proficisci, reliqvos ad Elbingam manere, ne negotium abruptum videatur.* Contra idem primores civitatis rogabat, ut si tale qvid ipsis denuntiet, defungendæ erga Electorem obligationi, id ipsi ne curarent; præfectum

qvo-

1660.

qvoq; præsidii instigans, ut civium animos obfirmaret. Talia cum non ita occulte patraret, qvin nostris innotescerent, haut eo minus his declarabat cupere se urbem tradere, sed qvam qvingentorum peditum præsidio cogere neqveat, qvater mille civibus, & trecentis militibus, qvi civitati sacramentum dixerant, insessam. Cui contra nostri denuntiabant: ipsi incumbere vacuam urbis possessionem Electori præstare; qvi & nihil eorum, qvæ vicissim debeat, prius implere velit, detentis qvoqve qvindecim militum centuriis, qvos ex fœdere Poloni auxilio sibi submitti petebant.

Poloni alia subterfugia comminiscuntur.
2. Oct.

§. 84. Enimvero cum nostri se jam Reii postulatis ex asse satisfecisse crederent, iste nova ludibria orsus cautionem super remittendis qvinqvaginta uncialium millibus, simul honorarium suum, & obsides reddendæ Braunsbergæ in antecessum repræsentari postulabat, anteqvam Elbingæ traditio fieret. Addebat; *posse civitati obiter qvid promitti, qvod Electorem haut ita stringat, qvo minus id pro lubitu retractare qveat.* Sed cum nostris nec priora arriderent, nec plus promittere placeret, qvam servare velint; tandem negabat, traditionem præstari à se posse, ni civitati circa numerum præsidii, ac munitiones gratificentur. Cum nostri reponerent, ne à se qvidem hoc casu conventorum qvid præstandum; idem promittebat, se cives ad obseqvium hortaturum, proscriptionis metu intentato. Cum tamen idem secreto oppidanos instigasset, ut adversus denuntiationem suam protestarentur, (id qvod hi abnuerant,) tum sedulo inculcaret, ne nostrorum verbis aut scriptis fiderent, ne si Electoris qvidem manum proferrent. Tum ne qvid cum Electore sine approbatione Regis transigerent. Ac jam velut rem serio acturus Senatui ac civibus in curiam evocatis præsente Secretario Electorali denuntiat; *Regem Electori urbem propediem traditurum, ad tempus eodem jure possidendam, qvo à Rege possessa fuerit. Qvanqvam autem jam in pactis ipsorum privilegiis cautum sit, sibi tamen injunctum, ubi id desiderent, omnia conferre, qvæ ad horum confirmationem pertinent. Talia tamen proponerent, per qvæ amicitia inter Regem, & Electorem ne dissolvatur, ac ne res in difficultatem ineluctabilem conjiciatur.* Responsum à consule: *dolere sibi civitatem suam ad tempus alterius ditionem subituram. Sed cum id negotium maximi momenti sit, qvæ non se tantum, sed totam Borussiam Regiam spectet, spatium deliberandi se petere, ac ut proposita scripto sibi exhibeantur. Cæterum voluntati Regis se obtemperaturos; rogare tamen, ut Reius operam det, qvo suis privilegiis per Electorales caveatur, ac ut præsens urbis Status tam tempore possessionis, qvam ubi iterum ad Polonos reverti debeat, persistat. Interim sperare, nihil novatum, anteqvam declarationem suam exhibuerint, ac petitis suis satisfactum sit.*

6. Oct.

Reius reponebat: eo fine se missum, ut operam det, ne qvid detrimenti ipsorum privilegia capiant. Scripto tradi suam propositionem necessarium haut esse. Addebat, intra biduum se profecturũ, manente heic Bakovio, qvem si qvid opus sit consulere qveant. His peractis Reius adhuc qvinqvaginta florenorum millia addi postulabat qvinqvaginta uncialium millibus, qvæ nostri jam annuerant, cui summæ honorarium qvoqve suum sit imputandum: nostris tantam inconstantiam increpantibus, qvæ manifeste ludibrii ipsum convincat; ac honestius fuisse aperte negare. Ad qvæ Reius nihil reponebat, nisi qvod innueret, in aulam sibi abeundum, ac negotium Bakovio relinqvendum.

7. Oct.

Cum Elbingensibus nihil proficitur.
8 Oct.
Eorum postulata

§. 85. Exhibebant dehinc nostris deputati civitatis scriptam declarationem ad Reii propositionem, adjectis capitibus, super qvibus sibi ab Electoralibus caveri volebant. Qvæ hæc erant: *Ut numerus præsidii non excedat ejus numerum, qvod jam à Rege introductum sit. Eum si necessitas augeri jubeat, civitatis consensum prius reqvirendum. Contributiones non exigendas, nisi communi consensu in conventibus Ordinum Borussiæ Regiæ fuerint decretæ; jure tamen collectas instituendi ad sublevandas civitatis necessitates penes Decuriones manente. Jus territoriale cum omnibus ad id spectantibus penes civitatem mansurum sine ullo onere hospitationum, aut stativorum. Formam regiminis tam circa sacra, qvam civilia, ut & judicia eadem mansura, servato qvoqve antiqvo Ordinum consultandi, & statuendi more. Judicia appellationum statis temporibus Elbingæ celebranda, privilegiis instantiarum persistentibus. Jura Ecclesiastica magistratui in Ecclesiis Augustanæ Confessioni addictis, secundum privilegia, & cautiones Serenissi. Regum Poloniæ, ac reversales Episcoporum Warmiensium obtentas, illæsa relinqvenda. Telonia nova non instituenda, & si necessitas in portu Pillaviensi qvid novare subegerit, id ad civitatem Elbingensem ne porrigatur, & aqvalitas in utroqve Borussiæ portu servetur, perceptione vectigalium qvantum fieri potest Elbingæ collecta. Ut mercium pro more antiqvo*

[1660.] *tiqvo Elbingam versus per Nogatum, & Vistulam libera sit defluctatio, una cum reparatione trientis fluminis ad Montem Album: ac ut gravamina civitatis libertatem cum peregrinis commercandi per vicina oppida, nec non depositarium Frauenburgense, ut & exactionem ripaticam concernentia tollantur. Munitiones novæ in fraudem privilegii ne extruantur. Sed qvia super veteribus demoliendis autoritate Regis pacto Bydgostiensi insertum; ubi de contraria hujus ac Reipublicæ voluntati innotuerit, Electorem haut gravatim eadem conservaturum, prævia idonea ante evacuationem de non offendendo in futurum per civitatem facta cautione. Ut denique homagium, qvod Electori ad tempus possessionis suæ præstandum fuerit, præjudicium ne adferat illi, qvod jampridem Regi tanqvam directo domino à civitate delatum.* Nostri consultatione inter se facta statuebant, à Reio in curia factam denuntiationem pro justa traditione habendam, nec aliam à Polonis reqvirendam, ac apud civitatem non nisi præsidii receptionem urgendam. Unde deputatis responsum: *acceptari à se, qvod civitas paratam se ferat voluntati Regis, ac Reip. implendæ. Munitionibus urbis frustra ipsos metuere, qvorum destructio nunqvam futura sit, ac Electoris commodis repugnet. De qvo, ut & præsidii numero Elector abunde ipsis satisfacturus sit, ubi ad eum miserint*: deputatis frementibus, super præsidio agere se non posse, nisi prius munimentis suis cautum sit; qvo postulato desistere neqveant. [9. Oct.] Reio dein nostri significabant: se denuntiationem civibus ab ipso factam legitimo traditionis loco habere; simul petebant, ut is promissam evictionem præstet, vacuamqve possessionem tradat, ac ante discessum negotio summam manum imponat. Reius, expositis abitionis suæ causis, negabat negotium abrumpi, manente heic subdelegato Bakovio. *De cætero evictionem se præstare non posse, qvod postulatis suis satisfactum non sit. Se publica denuntiatione facta, qvæ penes se sint, omnia præstitisse.* Nostri contra: *in proclivi esse ipsi evictionem præstare modo velit, ac Electorem sat militum præbiturum cogendæ urbi. Si utiqve discedere decretum sit, se protestari, penes se nullam fore culpam malorum, qvæ inde provenire qveant.* Reius demum evictionem se præstiturum ferebat, si nostri protinus has conditiones implere velint; *ut veredariorum præfectus Gedano amoveatur, Elbingensibus petita sua annuantur, ducenta florenorum millia summæ redemptionis detrahantur, ac Braunsberga reddatur.* Ad qvæ nostri; *se omnia concessuros, qvæ cum ratione à se postulentur, modo Elbinga prius tradatur.* Sed nihil ulterius actum, ac discedebat Reius luculento fraudulentiæ specimine edito. [1660.] Qvi & Bakovio ea novissima verba reliqverat: *cum abitu suo id negotium in ipsum devolvatur, fidum se civem, & è dignitate Reip. gereret, nec ab Electoralibus contumelia qvid inferri sibi pateretur.* Eo tamen digresso Bakovius nostris dicebat; ne à Reio actis moverentur, privato ex affectu profectis: se circa hoc negotium facturum, qvæ penes se sint, ubi à Rege sibi qvid committatur. Unde patebat, falso Reium jactasse huic à Rege injunctnm tractationem continuare. Cui mox Cancellarius Magnus scripserat: *motas à Reio considerationes super Elbinga non tradenda utiles qvidem esse, sed qvia pecunia corradi non possit, pacta fidei publicæ, & religionem jurisjurandi haut permittere, ut Electori ea urbs subtrahatur.* Porro Reins ideo tam iniqvus in Electorem habebatur, qvod crederet, hunc Austriacis nimium innexum, qvos Regina, cui iste mancipatus erat, acerrime oderat. Erant præterea tempora huic negotia admodum importuna, qvod Regina ob Turcarum in Hungaria progressum destinata se sua pervicturam speraret, qvibus cum Thorunii & Elbingæ præsidia, ubi præfectus Gallus erat, valde idonea instrumenta judicaret, extrema potius tentatura erat, qvam ut istis decederet. Invidiam, qvæ apud Ordines ob prostitutam fidem publicam mansura erat, declinaturam se judicabat, si obtenderet, non penes Regem aut delegatum stetisse, sed nostris cum civitate convenire non potuisse super numero præsidii, & cautione de non destruendis munitionibus. Ac sub id ipsum tempus nuntii afferebantur, Condæum Principem pecuniam redimendæ Elbingæ obtulisse, si in Comitiis de successione post obitum Joannis Casimiri sibi caveatur. Usqve adeo autem Reius acta sua aulæ Polonicæ adprobaverat, ut cum post Elector apud Regem super istius elusionibus [8. Oct.] qvereretur, [18. Oct.] ac fidei religionem ei ob oculos poneret, hic responso suo omnem culpam in nostros retorqveret, velut qvi ad sua postulata difficiles admodum se exhibuerint, nec desideriis civium aures præbere voluerint. De cætero fixum sibi esse pactis stare, utut Elector bello Svecico juxta pacta sex millium exercitu in Borussia nunqvam ipsi adstiterit, ac qvindecim peditum centurias ad Moscicum bellum nondum exhibuerit. Qvæ etsi in proclivi esset refellere velut falsa, aut ad præsentem causam non spectantia; tamen cum graviores rationes non ferrent amicitiam cum eo Regno abrumpere, ad alia tempora id negotium reservare placuit, ut tamen de qvæsito jure interim nihil emitteretur.

SAMUE.

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER NONUS.

EPITOME.

1660. *Ranqvilliora aliqvot annorum tempora. 2. Legatio in Galliam & Hispaniam. 3. Legati acta in Gallia. 4. Apud Hispanum acta. 5. In Angliam missio. 6. In Daniam legatio. 7. Poloni culpa non impletorum pactorum in Electorem devolver conantur. 8. Turbæ circa veredarios Gedanenses. 9. Qverelæ Polonorum de Electore. 10. Circa successionem in Regno Poloniæ machinationes. Candidati Coronæ Polonicæ. 11. Elector Polonorum mentem penitius explorat. 12. Aula Polonica Electori est infensa. 13. Elector à se acta defendit. 14. Lubomirscii sententia super Joannis Casimiri successione. 15. Reginæ sententia exploratur. 16. Electoris legatio ad Polonica Comitia. 17. Super Elbinga in istis Comitiis disceptata. 18. Nostri remittendo parum proficiunt. 19. Negotium ad universos Ordines refertur. 20. Circa successorem vivo Rege frustra laboratur. 21. Electoris circa Arausionensem Principem studium. Turbæ Arausionenses. 22. Legatio Electoris in Angliam. Ejus mandata.* 1660.

Tyy   23. Super

1660. *23. Super cerimoniis disceptatio. 24. Acta legatorum super tutela Arausionensi. 25. Super cogitato matrimonio conatus irritus. 26. Super fœdere Anglicano acta. 27. Fœdus Electoris cum Rege Angliæ. Articulus secretus. 28. Alia cum Anglis acta, De Dunqverçæ venditione. Guarantia tractatus Olivensis. 29. Circa investituram Viennæ acta. 30. A Svecis motæ difficultates. 31. Eorum petitis resistitur. 32. Inter Regem Sveciæ & Electorem honorariæ missiones. 33. De Ulfeldii conatibus Regi Daniæ indicium fit. 34. Galliæ Regis ad Electorem legatio. Electoris ad proposita declaratio. 35. Galli super Polonica successione postulatum. 36. Super Galli negotiatione postulatum. Legatus re infecta discedit. 37. Difficultates in Borussia circa supremum imperium stabiliendum. 38. Id impugnatur. 39. Borussis respondetur. 40. Turbæ Borussicæ paulatim subsident. 41. Consilium super firmando supremo in Borussiam imperio. 42. Electoris ad aulam Polonicam legatio. Legati mandata. 43. Regis Joannis Casimiri declaratio. 44. Reginæ responsum. Circa electionem successoris irritæ machinationes. 45. De Reginæ destinatis judicium. 46. Regis suspiciones discutiuntur. 47. Ob turbas Borussiæ cum Polonis circumspecte agendum. 48. Variæ in Borussiæ disceptationes. 49. Elector ipse in Borussiam venit. Rhodius capitur. 50. Cives ad obseqvium componuntur. 51. Poloni circa mandata Commissariorum tricantur. 52. Circa ista emendanda incassum satagitur. 53. Electoris cum Polonicis Commissariis disceptatio. 54. Id negotium absolvitur. 55. Homagium ab Ordinibus Borussiæ præstatur. 56. Electoris legatio in Galliam. 57. Acta super fœdere Gallico. 58. Gallorum tergiversationes. 59. Legatio in Galliam repetitur. Fœdus Gallicum absolvitur. 60. In renovato fœdere Gallico mutata. 61. Guarantia separati articuli pacis Olivensis. 62. Electoris cautio super guarantia articuli separati; 63. Super Neoburgico paci Olivensi includendo. De amplectendo fœdere Rhenano. 64. Super cerimoniis disputata. Conventio cum Sabaudo super cerimoniis. 65. Elector fœderi Rhenano nomen dat. 66. Missio in Sveciam. 67. Cum Svecis acta. De fœdere proponitur. 68. Svecorum circa id fœdus considerationes. Fœdus id lente procedit. Litigatio super demissione veli. 69. Circa adornandam fœderis formulam disceptata. De dominio Maris Baltici disceptatio. Fœdus demum perficitur. 70. Fœdus Svecicum. 71. Super perpetua transactione cum Neoburgico acta. 72. Tentamenta ejus compositionis. 73. Consultatio super transactione cum Neoburgico. 74. Transactio perficitur. 75. Transactionis hæreditariæ cum Neoburgico summa. 76. Pactum adjectum. Ea transactio à Cæsare confirmatur. 77. Elector Cæsari auxilia in Turcam mittit. 78. Copiæ ab Electore missæ rem bene gerunt. 79. Elector circa componenda Domus Luneburgicæ dissidia satagit. 80. Circa eam litem negotiatio. 81. De controversia circa Wildfangiatum. 82. Electoris circa componendas Bremenses turbas studium. 83. Magdeburgum ad obseqvium redigitur. 84. Electoris circa componendos Poloniæ motus cura. 85. Consultatio super auxiliis Lubomirscio submittendis. 86. In Polonia à legatis Electoralibus acta. 87. Electio vivo Rege non succedit. 88. Pro Lubomirscio nihil proficitur. 89. Electoris circa sedandos Poloniæ motus opera. 90. Elector de Neoburgico in Regem adsciscendo Polonis insinuat. 91. Aliæ Reginæ circa electionem machinationes. 92. Cerimonialia.* 1660.

§. 1. Post-

1660. Tranquilliora aliquot annorum tempora.

Postquam tam periculoso ac difficili bello defunctus esset Elector, aliquot per annos tranquilliora ipsi fluxere tempora, quod pleraque Europæ partes, velut post atrocem tempestatem maria, in quietem sese composuissent; reliquæ turbis quidem exercerentur, sed quas continuis & ex toto arbitrari eidem licebat. Sane manebat Poloniæ cum Mosco & Cosacis bellum; sed quod in remotioribus locis deflagrans nostros fines haut afflabat. Et quæ intestinæ turbæ id Regnum exercebant, commodo potius, quam noxæ Electori cedebant. Turcicum quod post surgebat, bellum minore mole ac brevi tempore desæviebat. Svecia post fata Caroli Gustavi tutorio sub regimine ad ardui quid suscipiendum incapax erat; quæ & quam arduum foret suis auspiciis, solisque domesticis viribus suffultæ bellum suscipere sub præstantissimo quantumvis Rege, luculentum nuper specimen ceperat. Daniæ quam maxime quiete opus erat recolligendis utcunque viribus, proximo bello gravissime attritis. Angli Belgæque acerrime quantumvis collisi, mediterraneos populos parum turbabant; ac ne Monasteriensis Præsulis animositas id incendium in vicinas terras differret, Electoris providentia prohibuit. Gallia, quam hoc seculo propria sociorumque arma, callida consilia, tempestivæ largitiones, aliorum socordia, & prudens intus administratio ad id fastigii provexit, ut penes eam fere arbitrium belli pacisque per Europam sit, post compositum paulisper cum Hispanis bellum quiete sua ad melius digerendas domi res utebatur, ut eo terribilior deinceps iisdem, aliisque vicinis ingruere posset. Cum contra Hispania scævo intus regimine, ac per improspera bellorum eo redacta esset, ut Gallorum insultibus semper obnoxia ageret, eosque, utcunque propulsasse satis haberet, perpetuis jacturis infidam pacem redimere sveta. Inter isthoc turbarum interstitium Electori curæ fuit ditiones suas belli calamitatibus atque oneribus fessas recreare, rem militarem ac ærarium ordinare; tum novissimo bello parta firmare, controversias cum vicinis per pacta componere, contractas prioribus temporibus offensas diluere, ac fœderibus in futurum rebus suis prospicere.

Legatio in Galliam, & Hispaniam.

§. 2. Cum itaque Domui Brandenburgicæ veteres cum Gallia rationes intercessissent, quæ & hujus favore sæpius non sine fructu gavisa erat, sed à cujus partibus ut sese nupero bello sejungeret Electorem necessitas subegisset; ut ejusdem tanquam ad nocendum validissimæ offensam aboleret, prima ipsi cura erat. Eo fine Christophorus Caspar Blumenthalius in Galliam missus est, inde quoque in Hispaniam abiturus, ut utrique Regum de pace, simul de nuptiis inter Regem Galliæ & Mariam Theresiam Hispani filiam contractis gratularetur. Huic injunctum isto officio apud Gallum primo defungi; simul Electoris commoda eidem diligenter commendare, quorum exiguam rationem ministri Gallici hactenus habuerant nimio in Svecum favore. Tum Cardinali Mazarino Electoris consilia, quæ hucusque sequi conditio temporum subegerit, adprobare studeret. Eo peracto nil morarum in aula Gallica necteret, nec ullo obtentu ibi se detineri pateretur, sed recta ad Hispaniæ Regem pergeret. Apud hunc pari officio defungeretur, actis insuper gratiis ob curam, quam is circa pacem Polonicam exhibuerat. Simul de Electoris in Domum Austriacam studio testaretur, cujus insignia documenta electione Leopoldi, & inito cum hoc fœdere ediderit; cui sociatus cum adhuc gravissimo bello immersus luctetur, subsidio pecuniario sublevari à Rege petat. Privatis congressibus causas petiti subsidii adduceret. *Scilicet Electorem in solius Cæsaris gratiam in bellum Svecicum descendere ausum, ex quo suæ ditiones plurimum incommodi senserint, diuturnis oneribus ita exhaustæ, ut sine accedente aliunde levamento istis tolerandis non amplius pares sint. Sane à Gallia ingentes ipsi pecuniæ summas oblatas, si ut Cæsaris partes destitueret à se impetrare potuisset. Unde ab Hispania se ad finem usque belli sublevari par esse saltem CC.M. uncialium annua pensione.* Quod si Hispanus pecuniam donare nolit, vel crediti nomine eam acceptaret, ut tamen certa hypotheca ne constitueretur. Ast ubi animadvertat, Hispanos per inania ipsum lactare velle, haut diu moratus aula Hispanica iterum excederet. Quod si pax interea in Polonia coëat, (nam is flagrante adhuc bello mittebatur,) haut eo minus subsidium peteret, quod non solum Electoris ærarium hoc bello valde attenuatum sit, sed & quia idem decreverit etiam pacis tempore ob turbulentos vicinos validas copias alere, ad quas aliunde suppeditata pecunia opus sit, quoad ditiones suæ per pacem vires refecerint. Si Juliacum Neoburgico nondum sit traditum, id impedire studeret, demonstrato,

13. Febr.

1660. qvam perniciosa Cæsaris rebus Princeps iste molitus fuerit, ejusdem hostibus arcta amicitia innexus, ac ipsum Cæsareum diadema affectare ausus. Ac Pegnerandam Francofurti pollicitum, id oppidum in Electoris manus consignatum iri. Qvod si ejusdem traditio jam facta sit, haut eo ninq super hoc facto qverimonias moveret, ac tanto æqvius esse Electorem pecunia sublevari, cum tam maligne meritus Princeps ita luculento beneficio mactus sit. Qvia porro Electorem inter & Hispanum super titulis nondum convenerat, duplices literæ legationi fidem facientes ipsi tradebantur, qvarum unis vocabulum *Regiæ Dignitatis*, alteris *Majestatis* exprimebatur. Sed has anteqvam traderet monere jubebatur; etsi Elector ejusqve antecessores Regibus Hispaniæ non nisi *Regiæ Dignitatis* titulum hucusqve tribuerint, ipsum tamen *Majestatis* vocabulum adhibiturum, si vicissim *Serenissimi* titulus, & in contextu epistolæ *Serenitatis Electoralis* aut minimum *Celsitudinis* detur, additis qvoqve sub finem vocabulis affectum testantibus ad aliorum Regum morem. Id si abnuatur, vetere *Dignitatis Regiæ* formula adqviescendum esse. Deniqve justum se legatum non ferret, sed secundi ordinis ablegatum, ne circa cerimonias præjudicii qvid fieret.

Legati altera in Gallia. 13. Apr.

§. 3. Blumenthalio ad limitem usqve Hispaniæ proficiscendum erat, ubi tunc aula Gallica agebat. Bajonæ Mazarinus salutabatur, qvem tunc prius qvam ipsum Regem adiri mos erat, qvo hic super proponendis informari, ac responsum præmeditari posset. Huic exposuit iste; qvæ in mandatis habebat, addito circa Arausionense negotium: Electorem haut credidisse, ita cum pupillo actum iri, cujus majores tantum venerationis, fideiqve, ac insignium officiorum Galliæ exhibuerint. Ad ista Mazarinus multa cum verborum humanitate: *Electorem non immerito gaudium suum cum toto orbe Christiano conjungere, qvod duobus potentissimis Regibus placuerit subjectis sibi populis qvietem conciliare: ac pro honore hujus officii Regi suo exhibito maximas gratias agere. Qvod hoc bello Gallia Sveciam favore & auxilio fulserit, id fœderi & amicitiæ fuisse debitum, ne hujus res ruina involverentur. Eqvidem non defuisse in Gallia, qvi Electorem suspectum reddere fategerint, velut nil minus qvam pacis cupidum, & qvi bellum in Pomerania persequi laboraverit, implorata qvoqve Belgarum ope ad recuperandas ditiones olim injuste extortas: qva ipse semper conficta per malevolos judicarit. Et qvia Electoris declaratio super restituendis Pomeraniæ oppidis diversa plane ipsum edocuerit, se omni studio incubiturum, ut iste ex hoc le... non sine emolumento & gloria emergat: qvo ipso & calamitas, qva Germaniæ imminebat, avertatur; ac sibi curæ fore remedia despicere, qveis Germania a turbis in posterum immunis præstetur. Ad qvem scopum ut E... ...or qvoqve connitatur rogare. Interim Svecicarum copiarum nihil aut pecuniæ ...iri. At si Sveci vel tantillum ostendant, sibi in animo esse bellum extrahere, non defore facultatem vel invitos ad pacis consilia compellendi. Regem qvoqve legato suo Olivæ injunxisse, ut Electoris commodis studeat. Sane minarum qvid aliqvando jactatum; sed id fieri necessum fuisse ad Svecos exitio eripiendos, à Cæsaris atqve Electoris armis imminenti. Sed nunc istis non amplius opus esse, postqvam Elector de studio suo in pacem tam luculenter testatus sit.* Circa causam Arausionensem verbis laxioribus dicebat: *Regem considerato studio, qvo isti Principes Galliam semper coluerint, graviter se ingrati animi nota adspersurum, si ea mente castellum Arausione milite suo insederit, ut id sibi retineat. Sane singularem Regis amorem in eum Principem esse, ac eam ditionem deinceps cum omni causa tam certo restituendam, qvam Deus ejusqve verbum existit.* Rex nihil amplius respondebat, qvam sine dubio ablegatum ista omnia Cardinali exposuisse, qvi & responsum dederit, qvod suæ voluntati congruat.

Apud Hispanos altera.

§. 4. Eo responso accepto Blumenthalius protinus vicinam Fontarabiam adibat, ubi tunc Ludovicus *de Haro*, agebat, penes qvem summa tunc consiliorum in aula Hispanica erat; apud qvem negotium suum exponebat, addito ut Electori per Belgium Hispanicum militem conducere liceat. Ad qvæ affatim humanorum verborum repositum. *Ceterum Juliacum restitui necessum fuisse, nisi Condæus plane deserendus esset. Qvia tamen Neoburgicus penitus sese Galliæ addixerit, sibi curæ fore Electoris commodis in aula Cæsaris velificari.* Ad ea, qvæ super titulis movebantur Contrera Secretarius Status reponebat: qvid alii Reges faciant, penes ipsos esse: Hispanos veteri mori inhærere. Itaqve cum noster reponeret, Electorem qvoqve vetera secuturum, literas, qvæ *Regiæ Dignitatis* titulum exprimebant, tradebat. Regi postulata scripto exhibenda erant, qvod apud Hispanos moris non esset coram delegatis negotia ab exteris proponi. Ipse Rex Philippus IV. apud D. Sebastiani Fanum agebat; qvi pro officio gratias agebat.

1660.

agebat. Super petitis se deliberaturum, ac promtum responsum daturum. Qvod & paucos post dies in hanc sententiam exhibitum: *Annua C.M. uncialium Electori præbitum iri, qvamdiu bellum cum Svecis duret, quæ per Marchionem Fontanum Viennæ numeranda sint. Duo peditum millia Electori in Belgio conducere liberum fore. Si Juliacensis ditio à Cæsare per judicialem sententiam Electori addicatur, quod futurum speretur, Regem Hispaniæ operam daturum, ut ea exsecutioni detur.* Cæterum post circa pecuniam unus ministrorum in alium rejiciebat; ac Fontanus Viennæ verbis se paratum exhibebat; sed cui solutio delegabatur Prorex Neapolitanus scrupulos movebat, ut demum in irritum promissa caderent. Movebat qvoqve tunc Blumenthalius apud Harenum super impostore qvopiam, Marchionis Ludovici Spinolæ vocabulo, illustri illa apud Genuates familia, sed non per justum matrimonium oriundo. Is ante sexennium apud Joannem Mauritium Nassovium Principem per literas indicium fecerat, sibi à Rege Hispaniæ mandata esse super fœdere cum Electore ineundo, qvo Rex se obstricturus sit apud aulam Cæsaream efficere, ut per sententiam Curiæ aulicæ omnes Juliacenses ditiones Electori addicantur, in qvarum possessionem Hispanus ipsum immissurus sit, certas vicissim conditiones stipulatum. Qvem in finem iste sigillum & manum Regis imitatus fuerat literis fiduciariis fingendis. Ut igitur qvid solidi subesset cognosceretur, Nassovius cum Sverino Turnholtum Brabantiæ oppidum mittuntur, qvo & impostor ille ex condicto venerat. Ubi in certas leges convenitur, qvarum ratihabitioni obtinendæ iste in Hispaniam profecturus erat, ubi in promtu futura erat occasio Electorem pecunia emungendi, velut unus & alter muneribus demulcendis foret, qvo summa manus negotio imponeretur. Qvanqvam autem Waldeccæ Comes & Somnicius, ne fides isti homini adhiberetur, svaderent; placuit tamen IV. M. uncialium prodigere, ut fundamentum tam plausibilis negotii investigaretur. Itaqve cum impostore in Hispaniam simul missus fuit Wreichius; qvi Madritum delatus statim comperit, noti apud istos nominis deceptorem inscio Rege ista omnia finxisse; qvi & illo petente in carcerem conjectus est, si Elector vellet patibulo suspendendus. Sed nunc Blumenthalius postulabat, ut qvas iste ab Electore & ejus ministris habuerat literas, restituerentur, aut si potiri iisdem non amplius liceret, testimonium daretur, istum hominem à Rege nil in mandatis habuisse, ac omnia cum ipso acta inania esse. Id qvod Harenus futurum promisit.

Fuentes.

1654.

§. 5. Cum etiam circa id tempus Carolus II. Magnus Britanniæ Rex post diuturnum exilium à civibus amoto usurpatore revocatus esset, Elector propere Gerhardum Bernhardum Poelnicium in Angliam misit, Regi super tam felici restitutione gratulaturum. Id officium eo gratius Regi acceptabatur, qvod is primus inter extraneos in eodem perfungeretur. Ei advenranti Rex significabat; *si justi legati dignatione censeri velit, eodem honore, quo Gallicus legatus excipiendum. Sin minus, ceremonias characteri ipsius attemperandas, quantumvis in honorem Electoris amplissime facere cupiat, ne ea res in exemplum trahatur.* Ad qvæ Pœlnicius: *Admodum cupiisse Electorem lætitiam suam solenni legatione testari, sed ejus magnitudinem non tolerasse moras, quæ huic adparandæ requirebantur.* Id tamen honoris supra inferioris gradus legatos delatum, qvod à magistro officiorum duobus sejugibus deduceretur; cumqve, postqvam à Rege intecto capite auditus esset, magnus cubicularius ad scalam, ejus vicarius ad currum usqve comitaretur; id qvod duntaxat legatis extra ordinem missis fieri svevit. Exterorum legatorum adhuc nemo à Rege auditus fuerat, qvod hic legatos agnoscere nollet, qvi ante ipsius in Regnum adventum ibi egerant. Unde & legato Gallico Burdegalensi accessus negatus fuerat, utut novis fiduciariis literis è Gallia instructo, qvi & ideo offensam præ se ferens Londino discedebat; cujus diploma tuti itineris non nisi privati dignationem præ se ferebat. Rex amplissimis verbis affectum extollebat, sibi ab Electore inter asperas suas res exhibitum. Jussus qvoqve fuerat Pœlnicius Regi causam Danicam commendare. Sed interea temporis pax ibi conclusa erat; qvam cum iste sat duram Daniæ ostenderet, Rex nil nisi humeros contrahebat.

In Angliam missio

Pœlnitz.

26. Jun.

30. Jun.

Bourdeaux.

§. 6. Significabat etiam Fridericus Daniæ Rex, universos ejus Regni Ordines ipsi, sobolique tam masculæ qvam fœminæ id jure hæreditario contulisse, eoqve nomine solenni jurejurando suam, posteritatisqve fidem obstrinxisse. Super tanto Regiæ familiæ incremento Elector primo per literas, inde & misso Conrado Ascanio Marenholzio gratulabatur. Idem & monere jubebatur, cum fœdus per subsecutam pacem aliqvatenus alteratum sit, num id præsenti

In Daniam legatio.

20. Oct.

11. Octobr.

31. Octobr.

9. Dec.

Curt Asche Marenholz.

1660. senti rerum conditioni adaptari placeat. Qvia etiam Poloni qvædam pactis conventa implere tergiversabantur, à Rege peteret, ut velut sua sponte Polonis injuriam suam demonstret, hortetur ut tricari & cavillari in re tam liqvida desistant. Eam qvippe rem Daniæ qvoqve rationes tangere, ne tam salutari fœdere nexi hoc modo divellantur, hostiqve ad novos motus excitandos animum addant. Idem in Cancellaria monere jubebatur, qvod filius Regis primogenitus ad Electorem titulum suum hujus titulo antepoſuiſſet. Qvale genus literarum Elector niſi a Regibus non acceptet. Igitur id deinceps emendandum, aut id temperamenti adhibendum, ut ſcriptio ad formam epiſtolæ familiaris propria manu exaratæ concipiatur. Hunc Fridericus Rex eodem cerimoniarum adparatu, qvo Tedonum legatum Gallicum excepit, multo qvoqve verborum honore inſignem affectum Electoris in ſe, & æſtimationem hujus officii extollens. Ad Poloniæ Regem literæ uti petitum ſcribebantur. Fœdus renovari haut neceſſarium viſum, qvod jam fœdere Ripis concluſo articulo in eventum futuræ pacis diſpoſitum ſit, qvo ipſe ſtare decreverit, idemqve de Electore ſperet. Scilicet qvia fœdere aliqvo ſeſe exſoluturi novos tractatus ordiri ſolent, qvibus citra concluſionem abruptis priore ſe obligatione liberatos credunt; qvod qvi ſuper pacto adhuc valido in novam tractationem deſcendat, jus ex eo qvæſitum remiſiſſe videatur. Circa literas à Principe Regni ſucceſſore ſcriptas Dani excuſabant; à Chriſtiano V. Principe qvondam pari forma literas ad omnes Electores ſcriptas & acceptatas, in poſterum tamen temperamentum ab Electore propoſitum ſeqvendum. Obſervaverat Marenholzius Danium non ſolum valde exhauſtam, ſed & plurimos cives animis admodum ægros eſſe ob abolitum veterem Regni ſtatum. Qvæ res Cornificii Ulfeldii conatus, de qvibus mox memorabimus, non inanes fuiſſe arguebat. Sane & à qvibusdam Danis Sveciæ tunc protectionem qvæſitam conſtat, ſed qvam rerum domeſticarum conditio nihil ardui ſuſcipere permittebat.

19. Jan. 1661.

21. Jan. 1659.

Ulfeld.

Poloni culpam non impletorum pactorum in Electorem devolvere enituntur.

§. 7. Sed majoris momenti erant, qvæ cum Polonis diſceptabantur. Hi duris ſuis temporibus Electori ſupremum Boruſſiæ imperium, ſimul Elbingam addixerant, pactis ſolenni jurejurando, & poſt Comitiali decreto firmatis. Nec eo minus depulſa neceſſitate aulæ utrumqve retractare libido erat; etſi iſtud per cuniculos duntaxat tentabatur: Elbingæ traditionem per apertas fruſtrationes eludere nullus pudor erat. Porro qvid cavillationum ab Uladislao Reio adhibitum fuerit, ſupra expoſitum: qvi cum re infecta Elbinga faceſſeret, Joannes Hoverbeqvius qvoqve in aulam Polonicam profectus eſt ſuper ejus ludibriis qverimonias moturus. Is cum Cracoviam pervenisset, Aulam comperit omnia comminiſci, ut culpam non traditæ Elbingæ in Electorem devolverent. Rex Joannes Caſimirus differebat; delegatos qvoqve ſuos ſibi audiendos. Regina, & Lumbranus legatus Gallicus civium deſideria ab Electore repudiata arguebat. Cancellarius cauſabatur; circa negotium veredarii Gedanenſis Regi haut fuiſſe ſatisfactum, & Electorem favore magis in urbem Gedanenſem, qvam Regem inclinaſſe, atqve id egiſſe, ut Rex tam nobili jure fraudaretur. Adſperſas qvoqve minas literis, qveis noſtri ſuper Reio qveſti ſint; cum tamen hic omnia qvæ penes ſe fuerint, fecerit, civitate Electoris ſecretario præſente tradita. Pacius Lithuaniæ Cancellarius arguebat, ab Electore traditionem Braunsbergæ recuſatam, qvæ tamen ante Elbingam reddenda fuerit. Cumulabantur & alia: Electorem pactis Welavienſibus promiſiſſe, ſe cum VI. M. militum rem in Boruſſia geſturum; id qvod factum non ſit: nec fœderi cum Moſco renuntiaſſe: tum Ordines Lauenburgici & Butovienſis diſtrictus tributis nimium oneraſſe; milites deniqve Electorales Regis ditionem proprio auſu tranſiiſſe. Igitur cum nec iſte pacta examuſſim impleverit, non omnia ab eodem ad unguem referenda: Qvæ cum dudum à noſtris deſtructa forent, ſatis adparebat, Polonos rem ad novos tractatus velle deducere, per qvos Elbingam Electori ſubtracturi erant. Ac fiducia Reginæ erat in Gallia, & ſociis Rhenani fœderis, per qvos Elector diſtinendus ſit, ſi ob iſtas defraudationes in Polonos qvid movere aggrederetur. Id qvod Hoverbeqvius elevabat; Electori cum Gallia optime convenire poſt poſita adverſus Sveciam hoſtilia; ac ipſum fœderi Rhenano nomen daturum. Cæterum Regina ideo tanta cupidine flagrabat Elbingam in poteſtate habendi, qvod Reius tam magnifice de iſta jactaſſet, qvaſi qvi eadem potiretur, futuram Regis electionem pro lubitu temperare poſſit; cui & Lumbranus ſuccinebat. Sed & aula ideo negotium iſthoc ad futura usqve comitia in ſuſpenſo retinere velle videbatur, ut inde ſpecioſum prætextum peteret cupream monetam cudendi, ſuper qva alias Ordines graves qverelas moverant.

1661.

23. Dec. 60

1661. rant. Nam jactabatur, si unus & alter millio adhuc id genus monetæ cudatur, tantum inde lucri posse redigi, qvo Electori pro Elbinga ex asse satisfiat. Lumbranus qvoqve proponebat, ut Elector à Regina in Elbingæ locum Oppelam & Ratiboriam accipiat, è qvibus annua CC M uncialium detractis impensis redeant. Id qvod inventum erat ad Electorem cum Cæsare committendum, qvi nunqvam passurus erat istum in Silesia pedem figere, eoqve circa restituendam Carnoviam tam difficilem se exhibuerat. Ac jam Lisola isti negotio contraniti, ac Reginæ jus in eas ditiones lubricum valde, ac tantum non precarium esse: utut alias agnosceret, qvæ circa electionem in Polonia Austriaci agitent, haut successura, nisi Electorem suis partibus plane addictum habeant. Idem & ostendebat, Polonos Electori diffidere circa reddendam Elbingam, si maxime conventa pecuniæ summa post repræsentetur. Qvam suspicionem confirmet, qvod is eam utiqve sibi prius tradendam contendat, cum alias non adpareat, qvid in momentanea possessione compendii qværatur. Ex eodem qvoqve intelligebat Hoverbeqvius, Sveeos itidem non parum obstitisse, qvo minus Elbinga traderetur, ac Slippenbachium ante paucos dies scripsisse; Ordines Sveciæ non valde in fœdus Polonicum inclinare, qvod dubitent, qvid à Polonis sibi expectandum sit, dum Electorem Elbingæ immittere agitant. Sed cum ipse istis confirmasset, id haut futurum, eosdem valde pronos ei se fœderi ostendisse; ac brevi se plenis cum mandatis in Poloniam perventurum. Cæterum tradita Electori Elbinga, nullum amplius fœdus aut auxilium à Svecia adversus Moscos sperandum. Eundem & Reio Gedani dixisse; illum sibi diem Sveciæ fatalem habendum, qvo Elbinga Electori tradenda sit. Unde cum initio aula Polonica ab implendis pactis non abhorreret, Reginam ad Reij relationem rescribi curasse; non melius ipsum de Republica mereri posse, qvàm servata Elbinga. Et qvanqvam idem, promissum præmium obtinere cupidus, aulæ respondisset: cum pecunia corradi neqveat, Reipublicæ etiam haut expediat his temporibus cum Electore armis collidi, urbem utiqve huic consignandam: acriter tamen ipsi rescriptum fuisse; non penes ipsum esse judicare, qvid Reip. utile sit, vel minus, sed jussa promte exseqvi. Et qvia plena ipsi fides non adhibebatur, præfecto præsidii Elbingensis Bellilocio injunctum, ut si Regius urbem tradere aggrediatur, ne obtemperaret, sed eam utiqve in Regis potestate

[illegible]lieu.

retineret. Super demoliendis qvoqve munitionibus discrepantes fuisse sententias, num id expediat, an minus. Non defuisse tamen, qvi insigne studium in Electorem ostenderint; sed demum conclusum fuisse, negotium ad proxima usqve Comitia extrahendum, ubi fortasse ratio iniri qveat bona cum Electoris gratia id expediendi. Sed & Polonis tergiversandi prætextum præbebat, qvod Elector qvindecim militum centurias pacto promissas contra Moscum submittere noluisset, causatus amicitiam & fœdus sibi cum hoc intercedens, qvicum ut in bellum erumpat, res suas non ferre. Si tamen contra rebelles Cosacos easdem adhibere velint, circa eas mittendas moram non fore. Qvanqvam & Poloni iisdem alimenta præbere abnuerant, qvod velut iniqvum Elector adspernatus fuerat. Cæterum non id solum molestum erat, Electoris jus ad Elbingam hoc modo clusum iri; sed & qvod nonnulli Borussi, qveis veteris status mutatio haut arridebat, animos jam sumerent turbandis rebus. Qvi cum antea, dum amicitia inter Electorem & aulam Polonicam adhuc stabat, jactassent, se nolle sub Poloniæ imperium redire, à qva semel condonati sint: nune cum ob Elbingam in arma eruptum iri crederent, Polonis iterum adrepere cœperant. Ast Elector Hoverbeqvium rigide super tradenda Elbinga instare jubebat, securum victoriarum, qvas tunc Poloni contra Moscos obtinuerant; nec super ea novos in tractatus descenderet. Si tamen ista nullo modo obtineri qveat, id demum temperamentum se admissurum, ut in ejus vicem Braunsberga sibi detur, salvis ibi ritibus Romanis, & auxiliaris miles remittatur, addito insuper uno & altero *Capitaneatu* ad Vistulam. Et qvia Lubomirscius per Gosievium Electori significarat, se cum pluribus aliis patriæ amantibus proceribus pactum initurum tuendæ avitæ libertati, ac singulorum bonis & juribus, super hoc negotio apud ipsum Hoverbeqvius movere jubebatur, insuper habita Reginæ offensa, si de hac negotiatione resciscat, cui vicissim ægre sit facturus. 1661.

§. 8. Eodem qvoqve tempore circa veredarios Gedanenses contingebant, qvæ animos aulæ Polonicæ non mediocriter exasperarent. Polonis instantibus Elector magistrum veredariorum, qvem hucusqve Gedani consentiente ea civitate habuerat, inde amoverat, denuntiato tamen Polonico magistro; necessum deinceps fore literarum fasciculos in finibus Regiæ & Electoralis ditionis permutare; nec se toleraturum,

Turbæ circa veredarios Gedanenses.

1661.

rum, ut iste peculiares cursores per ipsius ditiones dimittat. Ast Gratta, id Polonico veredariorum magistro vocabulum erat, iis monitis aliqvoties iteratis insuper habitis, cursores per Electoris ditiones mittere ausus fuerat, jactans inter Gedanum & Stetinum ingratiis Electoris suos sibi veredarios habiturum. Unde tuendo suo juri territoriali necessitas Electori allata fuerat, unum & alterum istorum in custodiam dandi. Ea res in aulam Polonicam nuntiata magnum tumultum excitabat, velut patrato actu hostili, ac in Regem valde contumelioso. Nec deerant qvi clamitarent; Electorem beneficiis ex pacto qvæsitis tali auso excidisse. Ast Elector Regi per literas denuntiabat: *Sibi persvaderi, Regi ipsius affectum & rationes melius perspectas, qvam ut credere posset ista contumelia sibi inferenda causa facta. Cum ipse dudum obtulerit, se permutationem fasciculorum in finibus ditionum fieri passurum: qvin si qvandoqve Rex & Regina peculiares cursores proprios cum literis mittere velint, his se transitum libenter concessurum, modo ne jus veredariorum per ipsius ditiones exercere velint, uti hactenus Gratta cursores integrarum civitatum & provinciarum literas secum tulerint. Ast si Rex hisce oblatis adqviescere nolit, ac præter omne jus & æqvum ansam rixæ qværat, ac præter attentionem eorum, qvæ ipsi per jurata pacta debeantur, molestiam insuper propriis in ditionibus inferre aggrediatur, sibi expectandum qvid sors ferat. Cæterum sibi nunqvam in animo fuisse Regi ullum contemtum aut contumeliam inferre; sed tantum prohibere, ne per Grattam sibi irreparabile præjudicium struatur.* Qvibus literis satis adqviescere Rex & Regina videbantur: ac ipsi Poloni agnoscebant, penes se causam ejus confusionis esse; ac pronos se transactioni ostendebant. Simul ab Electore missus Joannes Fridericus Matthiæ veniebat, graviter de Gratta qvesturus, ac ut is pœnas daret ob violata Electoris jura regalia: qvi & rationes proponebat in futurum regendo veredariorum negotio. Qvod & post Gedani compositum fuit ea lege, ut deinceps literarum fasciculi in finibus permutarentur.

Mat-thiessen.

Qverela Polonorum de Electore. 21. Febr.

§. 9. Proponebat inde Cancellarius Hoverbeqvio, anteqvam Elbioga in Electoris manus consignari possit, Regi ac Reipubl. circa seqventia capita satisfaciendum. *Ut fœderi cum Mosco expresse renuntietur; præsidium Braunsberga ante traditam Elbingam deducatur: reparatio præstetur ob non exhibita sex militum millia durante bello Suecico. De summa qvoqve pecunia aliqvid remittendum, ac diem solutionis dividendum: qverimoniis Nobilium in Lanenburgico & Butoviensi districtu remedium adferendum; nec minus Borussis consulendum, qvi sub enormibus oneribus gemant ac ut certi qvid statuatur, qvomodo cum utrisq; deinceps sit agendum. Præterea ut reparatio fiat, aut de summa Elbingensi aliqvid detrahatur, qvod qvindecim militum centuria justo tempore missa non fuit. Ut trajectu Vistulæ abstineatur, Ordinibus varia suspicandi ansam præbente: ut Regi satisfiat ob cursorem in ipsius contumeliam compedibus oneratum: ut Elbingensi præsidio certus modus constituatur, ne id civitati prægrave sit: ne extra ordinem ei civitati tributa imperentur: ut ratio ineatur, qvomodo ea civitas, qvo tempore sub Electoris ditione futura sit, à reliqvo corpore Borussiæ Regiæ ne separetur: ut Elector demolitioni munitionum desistat: denique ut idonea cautela dispiciatur, qva Respublica certo confidere qveat, urbem soluta conventa pecuniæ summa ab Electore haut detentum iri.* Qvæ tam varia, ac partim iniqva, partim nova conglomerabantur, ut ansa foret negotium ad Comitia pertrahendi; ubi non defuturi erant, qvi per invidiam in Electorem traditioni urbis intercessuri erant, qvo Regi qvalecunqve prætextum nasceretur fidem juratam eludendi, culpa infecti pacti in Rempublicam collata.

Circa successionem in Regnum Poloniæ machinationes.

§. 10. Enimvero præcipua causa, qvare istis molestiis Elector exerceretur, à Regina proveniebat, qvæ miro desiderio flagrabat Joanni Casimiro, stirpis Jagellonicæ tamdiu in Polonia regnatricis postremo, successorem dum adhuc viveret designandi, cui neptem è sorore Eduardo Palatino nupta in matrimonio collocatura erat. Id qvod invito Electore sese haut obtenturam perspiciebat, velut cujus maxima apud avitæ libertatis amantes Proceres atqve Nobiles autoritas erat, & cujus maxime intererat pristinum ejus Reipublicæ statum servari. Igitur ista hac via se assecuturam sperabat, ut Elector penitus sese ejusdem rationibus innecteret, ac Elbingæ pretio ad evertendam Reipublicæ Polonicæ libertatem adduci se pateretur. Cæterum eum in finem plures tunc candidati Coronæ Polonicæ jactabantur; circa qvos id præcipue spectabatur, ut essent juvenes, qviqve adeo Joanni Casimiro suspicionem mature ad se trahendi imperii non moverent, simul cælibes, ut nepti Reginæ connubio jungi possent, qvive nimia potentia Reip. libertati periculum non crearent; qvo nomine Cæsar, & Mosci filius, qvantumvis juvenes, & cælibes excludebantur. Ita inter præcipuos habebatur

Candidati Coronæ Polonicæ.

1661.

tur Carolus Josephus Leopoldi Cæsaris frater, qvem Regina facile reliqvis prætulisset, si cautum ipsi fuisset, huic æqve ipsius neptem, qvam Coronam cordi esse Circa Sigismundum Archiducem Oenipontanum Cæsar aut Hispanus haut credebatur multum conniti velle; frater autem major natu si maxime vellet, haut multum posse. Maximiliano Electoris Bavariæ Ferdinandi fratri fama non admodum favebat, ac dubium habebatur, num frater ad conciliandam ei coronam multos sumtos esset facturus. Proponebatur etiam Matthias Magni Ducis Hetruriæ frater, & Marchio Badensis Hermannus, velut nemini vicinorum suspicionem injecturi, & externis opibus haut formidandi. Sed qvæ eos in Polonia fulciret factio non erat, qvæ & nisi profusa ingenti summa pecuniæ parari non poterat. Ducis Longuevillii filius minor natu, qvi majorem natu animi artibus præcellere ferebatur, Reginæ maximi fiebat; pro qvo & Lumbranus ejus Domus cliens lubentissime connixurus erat. Sed opum parum erat, qvas Poloni valde respiciebant. Ita præcipue oculi conjiciebantur in Ducem Enguianum Condæi Principis filium, nobilitate, animi dotibus, & opulentia insignem.

Lerad.

Contra Neoburgicus misso Lerado Barone in Gallia magno studio institerat, ut hæc circa conciliandam Poloniæ Coronam ipsi operam navare velit. *Cum enim semel circa oppidum Juliacum eidem faverit, par esse id beneficium continuari, qvo penitus Galliæ rationibus innectatur. Ac majus pondus habiturum officium Galliæ, si pro tertio & extraneo, qvam pro Condæi filio laboretur, & qvod magis sit, pro vicino, cujus ope Gallia in Germania negotia altius se penetrare qveat. Anceps qvoqve fore Gallico Principi eam Coronam procurare, qvod isto forte ad successionem Galliæ vocato, non minus difficultatum, qvam Henrici III. tempore surrecturum sit. Condæum antea male habitum, post restitutionem parum affectus in Regem ostendisse, ac forte si Poloniæ Regno potiatur, ultionem repositurum.* Sane optabat Mazarinus Condæo, ejusqve filio Enguiano spem Polonicæ successionis intercludere, eamqve in Neoburgicum conferre, si ullo modo rationes Poloniæ cum Gallia in fraudem Austriacorum combinari potuissent citra Reginæ Poloniæ operam & autoritatem. Sed qvia satis perspiciebat, Senatores artibus Reginæ ab Austriacorum studio avertendos, Galliæ necessarium esse Eduardi Palatini filiam Reginæ neptem respicere. Unde Mazarinus Lerado demonstrabat; *fieri haut posse, ut proximis Comitiis pro Neoburgico operæ pretium fiat. Sed si Joannes Casimirus Reginæ superstes fuerit, aut alius improvisus casus acciderit, Galliam ipsi præ reliqvis fauturam. Ac ideo nuper à Galliæ Rege CC M uncialium Polonis mutuo data fuisse, ut Ordinibus Poloniæ semper ad Galliam respiciendum sit.* Sed Lumbranus fatebatur: sibi à Mazarino injunctum fuisse Neoburgicum una cum Almerico Mutinensi nunc defuncto proponere. Sed post circa Neoburgicum hanc conditionem fuisse additam, ut is prius Electori reconciliatus sit; qvod Gallis haut placeat Principem sibi obstringere, & potentem Electorem alienare; nec Polonos cum novo Rege novum sibi bellum despondere velle. Et qvia Neoburgico uxor erat, & ætas Joanne Casimiro non multo inferior, tam hunc qvam Reginam istum aversatos. Id impedimentum cum Neoburgicus sentiret, declarasse; in arbitrium se Mazarini conferre, in qvas conditiones suam cum Electore reconciliationem fieri velit: tum ut filius suus qvinqvennis Reginæ nepti novenni despondeatur, non infreqventibus exemplis ejusmodi connubiorum inæqvali ætate. Addidisse, Cæsarem qvoqve votis suis non repugnaturum. Memorabat etiam Lumbranus, in Gallia propositum fuisse, ut Elector Neoburgico Borussiam pro Juliacensi & Montium Ducatu cedat: eo modo Poloniæ consuli consolidata Borussia, ac Neoburgicum Regno potiri, ac Electoris ad Rhenum potentiam gliscere. Ast Lisola, ut Reginam in Cæsaris partes pertraheret, offerebat; hunc sublato monopolio Silesiam commercio salis Polonici aperturum: Reginæ integrum fore Oppelæ & Ratiboriæ monetam cudere: prætensionem Cæsaris in salis fodinas Cracovienses ad liqvidum deducendas, qvo Cæsari prætextum sit tota prætensione cedendi. Addiderat de annua pensione XL M uncialium Reginæ danda; qvam hæc adspernabatur hoc colore; ea se in fortuna agere, ut pensiones magis dare, qvam accipere possit. Post isthæc oblata petebat ita Domus Austriacæ rationem haberi, ut è Principibus ejus stirpis aliqvis eligatur, cui Reginæ neptis sit nuptura. Qvo fine & ingens pecuniæ summa suppeditanda sit, è Reginæ judicio dispensanda ad negotium hoc promovendum. Qvod si nemo ex Austriacis arrideat, integrum Reginæ fore ex alia Domo non suspecta aliqvem deligere. Nam iniqvum esse, ab Austriacis Polonicam coronam penes invisum sibi adspici, pro qva servanda tantum sumtuum & laborum ipsi impenderint. Ac esse Domui Austriacæ oppido qvam periculosum Turcam in

1661.

1661. Transſylvania, Svecum in Pomerania, & Gallum in Polonia vicinos habere. Qvi tamen mox fidem decoxit, poſtqvam ex interceptis literis patebat, ipſum Cæſari ſcripſiſſe: *Archiducem Carolum proponendum, & nuptias neptis Reginæ ambiendas: ſed intra qvadriennium, qvo ſpatio opus ſit ad conſummandum matrimonium, non defore occaſionem ſponſalia diſſolvendi, & Coronam in Cæſarem transferendi.* Unde cum rationibus iſte nil amplius proficeret, omnem lapidem movebat per varias artes diſturbandis Reginæ deſtinatis, hac usqve adeo in iſtum imitata, ut Polonicus Viennæ Miniſter Landscoronius iſtum aula Polonica evocari, & alium legatum in ipſius locum ſuffici poſtularet. Cui Cæſar reſpondit: *Iſtius acta ſibi probari, ac nolle ſe ab aliis ſibi præſcribi, qvorum hominum miniſterio uti debeat.*

Elector Polonorum mentem penitius explorat. §. 11. Ut igitur Elector Polonorum mentem penitius exploraret, conſiliis eo certius capeſſendis, Joachimum Rutgerum Goltzium ad Wenceslaum & Joannem Lesſinios fratres, illum Gnieſnenſem Archiepiſcopum, hunc Poſnaniæ Palatinum miſit, ut Elbingenſe negotium iis commendaret, ſimul ſententiam eorundem ſuper electione, qvæ contra leges Regni agitabatur, exqvireret. Circa qvam teſtari jubebatur: *ab Electore nil aliud ſpectari, qvam ut ea Poloniæ bene cedat, utpote cui nihil boni aut mali accidere qveat, qvod non ipſum qvoqve tangat.* Adderet hortatus, ut, ſi qvi forte Reip. aliqvem obtrudere conentur è domo dominatui adſveta, ac libertatis civium impatiente, & ubi procerum dignitas non niſi vili obſeqvio retinetur; remedia arripiantur libertati publicæ, ac ſingulorum dignitati ſervandæ, ac inprimis ut liberæ electionis jus illibatum perſtet, ac futurus Rex ſolis Ordinibus coronam debeat, ac ab iis ſolis dependeat. Tum ne id negotium præcipitetur, qvod Rex nondum ſenio aut morbo fractus ſit. Significaret qvoqve in Gallia palam jactari, non ſolum inde Regem in Poloniam mittendum, ſed & eum tanta pecuniæ vi inſtruendum, ut citra vinculum legis regiæ faſtigium ſuum tueri qveat; ac multos Gallos iſtum comitaturos, qvi pingvia in Polonia beneficia, & lautos inde reditus jam ſpe devorarint. Qvod ſi iſti qværant, in qvem candidatum Elector inclinet, reſponderet; *id ejus votum, id conſilium eſſe, ut eligatur; qvi non ſit è Domo nimium potente, nec ab iis pendeat, per qvos Polonia perpetuis turbis ac bellis exerceri, ac libertate exui qveat: cujus ſortis Principes etiam in Germania dentur.* Et cum ejusmodi *Principe neptem Reginæ ſine periculo Regni matrimonio jungi poſſe, id qvod Polonis non ingratum fore audiri. Sed ut iſtud apud eum inveniatur, de qvo fama ferat, optandum magis qvam ſperandum eſſe.* Talia uti iſtis auditu grata erant, ita qvæ ſuper ſucceſſione mens eſſet diſtinctius explicare nolebant, cauſati negotium nondum maturum eſſe, ac tempus conſilia ſuggeſturum. Cæterum iidem oſtendebant, Regem ac Reginam Electori admodum infenſos eſſe, qvod odium à Gallia & Svecia inditum ſit. Populo multa ſiniſtra de Electore perſvaderi, velut is infenſus multa Poloniæ adverſa machinetur fœdere cum Auſtriacis icto. Inprimis eum de caſtello ad Viſtulam extruendo meditari ad vectigal exigendum, qvo fine trajectus ejus fluminis vindicetur, qvo demum totam Boruſſiam ad ſe trahat. Sed iſta omnia à Regina provenire, cui multi per adulationes adrepant, qvorum ope iſta etiam in Senatu Reipublicæ noxia pervincere qveat.

Aula Polonica Electori eſt infenſa. §. 12. Iſtud autem odium aulæ Polonicæ in Electorem Hoverbeqvius ſatis aperte deprehendebat; cum antea ejusdem tanta ibi gratia fuiſſet, ut plurimi ipſum Joanni Caſimiro ſucceſſorem optarent, ac Regina maximum deſtinatis ſuis præſidium in eodem collocaſſet. Huic animorum mutationi primo cauſam dediſſe cenſebantur Sveci, qvi inter Olivenſes tractatus ſparſis libellis oſtenderant, inter has turbas ſolum Electorem multa lucratum, cum cæteri omnes non modicam jacturam fecerint; qvibus apud multos invidiam in eum excitarant. Et mox Regina ob intermiſſa literarum commercia, uti ferebat, ac fœdus, qvod rationibus ſuis adverſum ipſi cum Auſtriacis ſuſpicabatur, tum interceptorum tabellariorum qvam credebat ignominiam priorem amicitiam in acerrimum odium verterat; idqve non ſolum in Regem, qvi fere non habebat affectus niſi ab illa inditos, ſed & in multos è Proceribus diffuderat. Et alias naturale erat odiſſe, qvem inſigni injuria læſeris, qvalis Electori circa Elbingam inferebatur. Cujus & autoritatem, qvæ à tempore conjunctionis cum Svecia fere metu ſteterat, Slippenbachius labefactare ſtuduerat, demonſtrato, ejusdem ſtatum noviſſimo bello valde debilitatum; nec Gallos ultores defore, ſi is ob Elbingam infeſti qvid in Polonos moveat. Nec parum Polonis animi intumuerant inopinis contra Moſcos & Coſacos ſucceſſibus, & qvod Cæſaris arma per Turcas diſtraherentur, ipſeqve Elector longe in Cli-

1661. via abesset. Sed præcipue odia simulabant nonnulli è Ducali Borussia, & evidam præfecti militares, qvi sacramento Poloniæ accedere cupiebant. Qvos inter præcipuus turbarum incentor fuerat Kalesteinius, qvi una cum qvibusdam aliis Lubomirscio scipserat; si vel modicas copias Poloni in Borussiam mittere velint, non solum universam Nobilitatem, sed & Regiomontanam civitatem ad ipsos defecturam, qvod nullo modo præsens jugum diutius tolerari qveat. Qvi & iidem Polonos mendaciis onerabant, in Borussia ingentes armorum paratus ab Electore fieri, ut in Elbingæ vicem Thorunium invadat; qvo istos ad occupandam vim impellerent. Nec jactare dubitabant; turpe Polonis esse tam pronam & fallere nesciam occasionem negligere Borussiam cum Polonia consolidandi, omnibus pariter Ordinibus, uti falsò jactabant, præsentem statum aversantibus; cum alias priores Principes vel Nobilitatem, vel civitates sibi peculiariter faventes habuerint. Regina qvoqve dixerat; *ut ostendat, qvantum autoritate in Rep. valeat, super Elbinga difficultates movendas esse; qvod sua opera super isthoc negotio promovendo haut reqvisita fuerit.*

Kalstein.

§. 8. Ut igitur Polonis constaret, qvam iniqvis odiis Elector premeretur, qvæ isti arguebant, solidis rationibus convellere nitebatur. *Circa negotium successionis Electorem Austriacis favere nullo modo posse, ni ultro struere velit potentiam sibi qvam maxime prægravem futuram. Cum onera ista omnia, qvæ Borussis tam molesta sint, è bello promanarint, qvo Elector servanda Polonia implicitus fuerit, haut par esse, Regem istorum qverimoniis in hujus fraudem abuti. Frustra à qvibusdam jactari, contumelia Polonis cedere, qvod circa reluendam Elbingam Elector cavisset, ut ea non nisi propriis Reip. pecuniis redimeretur. Nam ea cautela Electorem prohibere voluisse, ne reluitio per Cæsarem, Gallum, Svecos, aut Gedanenses fieret, id qvod non minus Poloniæ, qvam Electori maxime fraudi cedere potuerit.* Circa trajectum autem Vistulæ à Polonis tantopere exagitatum Hoverbeqvius demonstrabat; id jus Electori per naturalem rationem, ac receptum inter gentes morem competere; cum ejus territorium ad aliqvot milliaria Vistulæ ripam tangat, qvi limitem inter Electoris & Regis territorium constituat, sic ut ejus fluminis dimidia pars ibi ad Electorem spectet. Antiqvis conventionibus inter Poloniæ Reges & Borussiæ Duces, limitem in medio Vistulæ constitui, qva is fluvius Ducale territorium prælabitur. Idemqve

Electoris defendit.

per rerum naturam in omnibus locis, ubi 1661. perpetua flumina vicinos dirimunt, aliter fieri non posse. Ac diu ante Welavienſia pacta dispositionem circa trajectum ad præfectos Mariævverderenses spectasse. Frustra objici priores Borussiæ Duces nunqvam id sibi jus in Vistulam asseruisse, ac sub hujus Electoris regimine pontonem extructum, cumqve trajectui pro arbitrio adhibitum: tum & Polonicum portitorem in altera ripa, qvoties homines aut currus trajiceret, Brandenburgico portitori tertiam nauli partem solvere coactum, ne Nobilibus qvidem immunibus. Nam in vetustis rationibus Mariævverderensis præfecturæ compertum, primos Borussiæ Duces nomine adpulsus ad ipsorum ripam certum ripaticum à Polonis accepisse, de qvo præfecti istationem reddere necessum habuerint. In vetustis qvoqve pactis, ac in libro privilegiorum Borussicorum Braunsbergæ impresso reperiri; Ducibus directionem in omnia flumina, qvæ tempore Ordinis habuerint, à Rege & Rep. confirmatum fuisse; & clara esse verba transactionis cum Alberto Duce anno 1528. initæ. *Atqve ut liceat eidem & heredibus suis per totam terram nunc concessam ad commodum suum Passagia & Thelonia ordinare secundum contractus præscriptum, & fora statuere, monetam cudere, pro contractus formula talia & alia jura taxare, Directuras per terram, in fluminibus & in mari, sicut utile visum fuerit, stabilire. Deniqve Jurisdictionem potestatemqve illam habeat & exerceat in terris suis, qvam aliqvis Princeps Regni nostri melius habere dignoscitur in terra qvam habet; qvatenus autem in ita Concordia & Contractui non adversetur. Ut bonos Usus & Consvetudines ponat, assisas faciat, & statuta, qvibus omnes ejus subditi pace tranqvilla gaudeant & utantur.* Atqve ea verba in renovatione investiturarum semper adjecta fuisse. Ac sine dubio Magistros Ordinis jus trajectus habuisse, in qvorum jus Duces successerint. Prout & constet Ducem Masoviæ eo tempore idem jus trajectus habuisse, ac partim per se exercuisse, partim subditis in feudum concessisse. Qvod autem veteres Marchiones & Duces Borussiæ isto trajectu usi non fuerint, nec proprios pontones habuerint, in causa fuisse; qvod è Franconica linea descenderint minores natu fratres, qvibus ejus juris exiguus usus fuerit, rara admodum cum aliis communicatione, & qvibus in Pomerania aut Marchiis nihil negotii fuerit. Qvi si aliqvando agnatos in Franconia invisere voluerint, per Thorunium, & Wratislaviam iter sumserint. Ideo tamen

fol. 28.

 istos

1661. istos haut qvidqvam jure suo in medium fluminis, & qvæ inde pendent, cessisse, cum res meræ facultatis fuerit trajectu uti vel non uti, nec ulli actus prohibitorii demonstrari possint. Sed postqvam is Ducatus ad Electoralem lineam devolutus fuerit, veredarios inter Borussiam & Marchiam institutos, ac super trajectu Vistulæ disponi cœptum; etsi per bellum Svecicum in Borussia, & post per turbas Germaniæ plene perfici tunc non potuerit. Super qvo negotio Lubomirscius pronuntiabat: *Rempublicam tanta inhumanitate in Electorem non usuram, ut ei negare velit, qvod vicinus vicino libenter indulgere solet. Sibi tamen circa id negotium pari circumspectione procedendum, atqve eum sacerdotibus suis, qvi pomœriis suis proferendis invigilare solenne habeant.* Sed & Elector, ne iniqvo tempore Polonos magis irritaret, possessionem Draheimensis districtus post elapsum triennium pactis licet permittentibus adprehendere nolebat, qvod Rege licet & Electore postulante Potocius ejus tunc possessor decedere nollet; & qvia Poloni cohortem præsidio imposuerant, qvam vi dimovere in præsens haut expedire videbatur. Sic ut ejus Capitaneatus traditio demum anno 1668. facta sit. Cæterum qvidqvid diligentiæ adhiberet Hoverbeqvius, prohibere non poterat, qvo minus negotium Elbingense ad Comitia pertraheretur.

Lubomirscii sententia super Joannis Casimiri successione.

§. 14. Interea Hoverbeqvius prout jussus erat, vetus commercium Electoris cum Georgio Lubomirscio renovatum ibat, hactenus aliqvantisper refrigeratum, qvod Elector literis ad Regem circa negotium præsidii Strasburgensis petierat, ut iste castigetur, qvod se inscio id præsidium per ipsius territorium ire jussisset. Et qvod aliis literis scripserat, ne Rex suos duces *otiari* pateretur. E qvibus verbis conceptam offensam Lubomirscius facile oblivioni tradebat. Is super designando successore disserebat: *non esse coronâ Poloniæ magis dignum, qvam Electorem: sed necessum esse ab eo Missam semel atqve iterum audiri, qvod citra hoc apud Sacerdotes & Nobiles ejus electio pervinci non possit. De cætero liberum ipsi fore super sacris sententias animo fovere, qvas velit; & Coronam Poloniæ utiqve mereri, ut ejus potiundæ gratia Missa audiatur. Et cum Protestantes credant, posse etiam Romanis ritibus addictum æterna salute potiri; cur ob actum, qvem æterna pœna haut necessario conseqvantur, diademate se qvis excludere velit? Sed si eam conditionem adspernetur Elector, aliqvem è familia sua proponeret, simul super tam arduo negotio animi sui sensa panderet, grato animo acceptanda, præsertim cum ejusdem rationes tam arcte Reipublicæ innexæ sint.* Ad qvæ Hoverbeqvius: *Electorem nullo honoris aut emolumenti intuitu professionem sacrorum mutaturum, aut eam à sensis animi discrepantem simulaturum, ac qvas fidei super cultu Numinis pro veris agnoscat, ore aut gestibus abnegaturum. Si Romanos ritus induere placuisset, certiorem spem diademate Cæsareo, qvam Polonico, potiundi fuisse. Ac ita spinosam rem esse sacra mutare, ut ob temporarium honorem aut lucrum à minus puris ad exqvisitius exasciata transire nefas sit. Polonici autem diadematis eam indolem esse, ut si vel sine molesta conditione offeratur, anxia deliberatione opus sit, acceptare an repudiare idem præstet. Nam etsi Polonia robore virorum, & ubertate proventuum, qvi singulis annis ad sexaginta milliones florenorum adscendant, cuivis Regno par sit; inprimis si bona sua intelligat, iisqve dextre uti calleat: si tamen Lex Regia, in qvam Reges ibi adigi moris est, consideretur, non adeo expetendam rem videri Corona Poloniæ potiri. Sane Uladislaum IV. majoribus suis dira imprecatum, qvod in Polonia gratiam jure hereditario in Lithuaniam cessissent, ac semper diadema suum cum fortunis Electoris permutare voluisse: Joannem Casimirum etiam partem hujus præoptaturum.* Ad qvæ Lubomirscius: Uladislai & Joannis Casimiri judicia haut moranda. *Illum ægre tulisse, voluptates, in qvas propendebat, per curas Regni impediri. Hunc inter continuas patriæ calamitates, non Regni solum, sed & vitæ tædium concepisse. Cæterum utiqve ab aliqvo tempore omnes Poloniæ Ordines præcipue in Electorem respexisse, velut in qvo omnes artes Rege dignas reperiant, sola sacrorum professione excepta. Sed eam inclinationem post duabus rebus nonnihil imminutam; una, qvod Borussi qvesti fuerint, intolerabile ipsis jugum imponi, ac non in sermones solum, sed & cogitationes eorundem inqvisitionem institui. Altera, qvod credatur, Electorem magis qvam Cæsarem paci reluctatum, qvam opinionem & ipsi Austriaci aluerint. Si tamen Elector Borussiæ Ordines mollius habeat, veterem affectum facile rediturum; ac eum ambitum laude dignum fore.* Hoverbeqvius contra: *onerum istorum causam fuisse bellum; qvo sopito ista ultro expiratura. Cæterum Electori in votis esse à Polonis Regem creari, de qvo ipse certus esse possit, eum libertatem Reip. sartam tectam præstiturum, hujusqve salute & commodis nil antiqvius habiturum, ac fœdera & pacem cum vicinis servaturum. Ejusmodi Regis electione istum magis Polonis obstringendum, qvam si ipsi aut alicui è sua Domo diadema*

con-

1661. *contulerint.* Sed cum Hoverbeqvius instaret, in qvem ipse Lubomirscius inclinaret; hic verbis è Prnëta Polonico petitis respondebat, qvorum is est sensus: *Non opus esse caput sibi torqvere, qvis Rex sit futurus, aut qvis non. Nam eo summam negotii redire, ut homines Cæli sententiam exseqvantur, non autem suo ex arbitrio eligant. Sed & per leges nefas esse ea de re loqvi, nisi prius Rex & Respublica invicem se legum vinculo exsolverint, ut vivo Rege super successore agere liceat. Alias Polonis optandum, complures candidatos sua nomina profiteri, ut ex iis eligi qveat, qvi lautissimas conditiones offerat; ac integrum fore Austriacis qvoqve prensare. Sed alia hosce ratione commendandos, qvam prout à Lisola olim factum: Cæsari qvatuordecim legiones in Silesia, decem in Hungaria esse. Nam in præsens Poloniæ conditionem haut eo loco esse, ut ejusmodi minis compelli possit. Qvod si Electori aliqvem candidatum commendare placeat, ejus rationem ante omnes habitum iri.* Enimvero ut Hoverbeqvius Lubomirscii sensa penitius exploraret, instabat, ao non pro se ipso coronam affectet? *Qvare enim Poloni non aliqvem è suorum numero eligant, id qvod alia ratione sæpius, & olim ipsi Poloni fecerint? Talem jurium patriæ peritum, moribus nationis adsvetum, & cui præter conservationem status Reip. nullus alibi respectus: cum contra extraneo privata magis rationes, qvam bonum publicum cordi futurū sit. Eo casu Lubomirscii opes, autoritatem & merita in Remp. tanta esse, ut nemo cum ipso se comparare sit ausurus. Cui & exterorum Principum, & præcipue Electoris favor in promtu sit: ne Austriacis qvidem adversaturis, ut Gallos dejiciant, qvorum & offensa hactenus contracta interveniente connubio, aut alia ratione aboleri qveat.* Ast Lubomirscius: Se Austriacis hautqvidqvam fidere. Suchium jam antea Reginæ dixisse: ipsam res suas non prius stabilituram, qvam Lubomirscio caput cervice recisum fuerit. Lisolam qvoqve ad Aulam Cæsaream scripsisse: eum virum è medio tollendum, qvnd is omnibus Austriæ destinatis obstet. Idem qvoqve late demonstrabat: rationes Poloniæ hautqvidqvam admittere Piastum eligi. Tale qvid semel rudi ac immuni pravarum artium seculo contigisse, conspirantibus omnium suffragiis, è qvo divinus instinctus cuivis manifestus fuerit. Nec paucos cavillari; non mirum esse, isto tempore Piastum electum, qvod antecessor Rex à muribus devoratus exiguum Cornoæ desiderium efficeret. Sed nunc id pervinci non posse, nisi exterorum favore & auxilio, aut ope exercitus. Utrumqve cum magno Reip. periculo conjunctum; & ubi id semel successerit, alios eandem deinceps viam tentaturos certo cum Reip. exitio. Ac Piasti creationem usqve adeo rem esse apud Polooos explosam, ut omnes, qvi eam affectarint, aut cngitasse crediti fuerint, ludibrium orbi debuerint. De se qvoqve talia in vulgus à malevolis sparsa, ut ipsi perdendo occasio strueretur. 1661.

Reginæ sententia exploratur.

§. 15. Ast ut Reginæ mentem expiscaretur Hoverbeqvius, ex hac qværebat, an non de aliqvo ex agnatis suis in Italia cogitet? Qvæ reponebat; *hos delicias Italiæ cum rigore Septentrionum haut permutaturos, ac forte huic diademati sustinendo pares non esse, ac inter adversa exiguam ipsius rationem habuisse. Contra sororem intra proprios licet luctus C Mancialium ipsi suppeditasse, cujus benevolentiæ fructū in ejus liberos derivatura sit.* Addebat, *Svecis Gallicum in Polonia Regem haut placere*; qvod Magnus Gardius & Oxenstierna non obscure significarint. *Sed ab iisdem Neoburgicum Regem optari, cui promovendo Slippenbachii legatio suscepta fuerit, qvi & multos in Polonia sibi faventes habeat. Igitur Electori operam dandam, ut negotium de successore, vivo Joanne Casimiro expediatur, ubi ipsa cum hoc impeditura sit, ne Neoburgicus corona potiatur, cujus & ingenium sibi satis perspectum sit. Sed interregni tempore metum esse, ne ii voti damnetur. Eundem qvippe esse ritibus Romanis addictum, matura ætate, nec ea potentia, qvæ Polonis suspicionem injicere qveat.* Qvo ipso autumabat Regina se Electori metum incussuram, ut pro Engviano cum ipsa operam sociaret. Cæterum qvanqvam Rex & Regina amicos in Electorem vultus præ se ferrent; tamen fidum hominem cum literis Regium montem ad Radzivilium miserant, super Borussiæ Ordinum animo exploraturum. Is retulerat, plusqvam viginti è præcipuis familiis, qvas nominibus suis expresserat, gravissime qvestas, atrocius se qvam sub Turcarum imperio haberi. Eqvidem levamentum sibi fuisse promissum: sed ubi id non repræsentetur, omuia se pro recuperanda libertate aleæ expostituros. Ac si agrestes Cosaci è servitio se vindicare potuerint, cur sibi velut Nobilibus minor sit fiducia, præsertim cum Polnni fratres non deserturi sint? Regiomontanns declarasse, se Electorem velut legitimum Priocipem, & omnes in orbe terrarum Principes animi dotibus superantem expectaturos. Sed si is cum exercitu ad ipsos opprimendos accedat,

21. Mart.

5. Apr.

1661.

cedat, se portas clausuros, ac extrema vi renisuros. Unde satis adparebat, Aulæ Polonicæ cum qvibusdam in ea provincia, etsi haut qvidqvam adsentientibus Ordinibus, secreta commercia intercedere.

Legatio Electoris ad Polonica Comitia. 16. Apr.

§. 16. Cum igitur Polonorum Comitia instarent, ad qvæ Rex Elbingense negotium rejecerat, & in qvibus de successore Joanni Casimiro designando agendum erat; Elector ad ista Hoverbeqvium & Dobrzenium legatos proficisci jubet. Hisce in mandatis datum ante omnia operam dare, ut inter Electorem, atqve Regem, Reginamqve, & Senatores amicitia, si qva luxata fuerit, solidetur, obstaculis è medio remotis. Eo fine demonstrarent, uti *Elector à Reio, & veredariorum magistro crasse admodum læsus sit, qvi & fictis criminationibus amicitiam inter ipsos convellere, ac Electorem Regi Reiqve publicæ invisum reddere sategerint. Etsi spes sit Electoris inter ista fidem, & in Rempublicam studium destruendis istis calumniis ubertim sufficere.* In consessu qvoqve Ordinum testarentur, *Electori nihil antiqvius esse, qvam fidam cum Rep. amicitiam colere, ac ut ea floreat, sospesqve persistat omnem curam impendere. Tum & cupere se, qvæ adhuc è pactis Brombergensibus restant, promte implere, qvamprimum Rex Elbingam ex eodem pacto tradiderit, cujus detentio hactenus fons dissensionum fuerit. Nam si modo Reius, qvod penes se fuerat, candide fecisset, haut defuturas fuisse vires refractariæ civitati in ordinem redigendæ. Sed qvæ reluctatura haut fuerit, ni Reius eam avertisset, ac traditionem vel verbis peragere abnuisset.* Ad qverimonias Polonorum reponerent: *Haut constare Electori aliqvas ipsius copias non petita venia per Polonicum territorium transiisse; ac qvi nuper id fecisse arguantur, exautoratos fuisse, qvorum facta isti præstanda haut sint. Qvod si in bello post habitum consilium unius & alterius ditio transeatur, consensum super transitu ab initio adfuisse intelligi, ac Polonos eadem libertate in Electoris ditione usos; qvin post perfectam jam pacem eosdem qvinqvaginta amplius vicos in Nova Marchia & Pomerania inflammasse. Braunsbergam statim restituendam, ubi Poloni vicissim qvæ debeant expleverint. Electori in animo fuisse Thorunium & Melsaccum opprimere, improbe confictum. Lauenburgicos & Butovienses omnia obtinuisse, qvæ desiderarint. Ob occisum ibi sacrificum omnia facta, qvæ jure reqvirí possint. Universos Borussiæ Ordines super violatis privilegiis haut qveri. Sed turbidos & qverulos cives in qvalibet republica dari, & injusta molientes omnia jura invisa habere. Ac si Poloni clandestinis ejusmodi calumniis aurem præbere velint, inane fore supremum Electoris imperium, nec persvaderi huic, Polonos ex istis ansam arrepturos negotiis Borussiæ non amplius sua se ingerendi. Ni arma arripere necessitas subegisset, nec Borussiam, nec Germanicas ditiones tributis fuisse onerandas. Omnium maxime Electoris interesse, ut suæ provinciæ floreant: Sed iniqvitatem temporum multa præter votum imperare. Falsum esse, Nobilem qvempiam ob istas qverelas capite plexum; sed ob latrocinia unum pœnam dedisse. Ac mendacium istis exprobrari, qvi talia sparserint; à qva nota nec Reius immunis sit, nisi qvæ in aulam retulerit, idonea probatione fulciat.* Qvi inter alia scripserat, nostros Elbingæ minatos, brevi futurum, ut Elector ea urbe non contentus agat, sed totam Lithuaniam vindicet, velut sibi è Jagellonica familia oriundo debitum patrimonium. Id qvod apud Lithuanos altius penetraverat, velut qvo unio cum Polonia, primarium Status Polonici, fundamentum everteretur, qvod nemo Regum è mascula ejus stirpis linea vel verbo solicitare ausus sit. *Cum Moscis Electori nil commercii aut fœderis intercedere, sed nudam stipulationem de non invicem lædendo; qvæ tamen promissis auxiliis haut obstitura fuerit, si Polonis, qvæ ipsi debebant, explere placuisset. Nunc injuste violatæ fidei alium arguere, qvi prius præstanda ipsi neglexerint. Ac vel maxime, non obstante Elbingæ detentione, auxilia mittere volentem scævum à Reio adhibitum agendi modum, minasqve absterruisse, ut qvid à Polonis expectandum esset, haut constaret. Castellum apud Braunsbergam in Electoris territorio positum in nullius offensam, sed ad ipsius ac Poloniæ securitatem.* Si super sex militum millibus in Borussia non præstitis, moveatur, reponerent; *Electorem translato in Holsatiam bello Cæsareos è Polonia extraxisse, ac Svecos impedisse, qvo minus in Borussiam auxilia mittere possent.* His ita discussis ostenderent, Electorem paratum esse ad examussim implenda Brombergensia pacta, ac de Polonis gemina sperare. Ante traditam autem Elbingam ab ipso nil postulari posse. Nec incognitum qvæ super ista moveantur difficultates non à Polonia provenire, sed ab iis, qvorum valde interest, dissidium inter Electorem & Remp. gliscere. Ad qvorum destinata uti Elector nihil collaturus sit; ita separare, Polonos ipso non monente eas artes intellecturos, nec veterem amicum antiqvis hostibus utcunqve reconciliatis condonaturos. Electorem qvoqve studio in Remp. testando protinus

Frau-

1661. Frauenburgo præsidium deducturum; nec ut auxiliaris copiæ in vicem Elbingæ remittantur exacturum; ac super munimentis Elbingæ non destruendis facilem fore. Deniqve ut Draheimum sponte tradatur exigerent, ne Electori necessum sit ex pacto possessionem per se adprehendere. Dehinc ne successor vivo Rege designetur, dextro & sine offensa hujus; atqve Reginæ reniterentur, placide demonstrato; *Republica nisi summa necessitate subigente à præcipua lege, qva ipsius Status innititur, haut discedendum; atqve id non tam à Polonis, qvam ab exteris qværi, non illorum sed propria emolumenta respicientibus. Nec Regem usqve adeo senio aut morbis fractum, ut eo descendendum sit. Qvo minus qva circa unum & alterum extraneorum moveri qveant, in præsens adducantur, graves rationes obstare; nec dubium esse, qvin Poloni ista omnia per se intelligant. Sane illis nil fides adhibendum, qvi postqvam semel atqve iterum res suas cum oppressione Poloniæ stabilitum iverunt, nunc vi aperta incassum consumta astu & per cuniculos ad sua destinata grassantur, dissidio inter Electorem & Rempublicam excitato. Summam tamen votorum Electoris esse salutem Reipublicæ, nec hunc intercedere, quo minus nunc, si ita videatur, super successore constituatur, modo Regno de libertate & securitate, sibi de ejus amicitia cautum sit. Optare tamen & svadere, ut eligatur qvispiam è Domo non nimium potente, aut qvi aliis potentibus non sit obnoxius. Regnum alienis bellis involuturus, per qva istud robore virorum, ac demum libertate spolietur. Ac ejusmodi Principes etiam in Germania reperiri posse, qvi Reginæ votis circa maritandam neptem satisfacere qveant, nullo publicæ libertatis periculo. Sed an idem circa eos, qvos fama ferat, obtineri possit, optandum magis, qvam sperandum esse.* Miserat qvoqve Cæsar ad Electorem Clivis tunc agentem Friqvetum Hagæ Residentem, qvi ostenderet, ipsi relatum, Reginam Poloniæ per suam in eo Regno factionem, & Gallici auri efficacia id enixuram, ut his comitiis successor Gallus, aut qvi à Gallia dependeat designetur. Tum & Svecos cum Polonis fœdus offensivum in Moscos, & defensivum contra omnes agitare; qvod ut impediatur, Cæsaris maxime interesse. Igitur Elector legatis suis injungebat, summo studio circa utrumqve negotium invigilarent, ac cum Lisola consilia communicarent, ut tamen Polonis suspicio inde ne excitetur.

Friqvet.

Super Elbinga in hisComitiis disceptatio.

§. 17. In istis Comitiis super Elbinga tres sententiæ inter Ordines erant. Paucissimi censebant, Electori stricte ex pacto Elbingam tradendam, & qvæ in contrarium ab isto admissa arguantur, ob præsentium temporum iniqvitatem dissimulanda. Sed maxima pars Reip. haut expedire judicabat, istis potentiam tradita urbe tam valida gliscere, sed data pecunia eidem satisfaciendum. Nec tamen deerant, qvi jactarent: cum Elector pactis examussim non stetrit, ipsi qvoqve non deberi, qvæ sibi stipulatus sit, ac potius reparationem damni, ac id qvod interfit pacta fuisse impleta ab eodem exigendum. Unde & legati id negotium ad justam disceptationem coram delegatis à Rep. deduci nolebant, non solum qvod difficile futurum esset tot capita in unam sententiam permovere; sed etiam qvia Ordines Poloniæ hoc modo sibi decisionem ejus causæ arrogaturi erant, in qva partis vicem sustinebant. Unde cum manifestum esset id negotium à malevolis arripi Electori cum Rep. committendo, nostri modeste agere, ac testari; Electorem non solum Braunsberga præsidium deducturum, sed & Elbingæ non institurum, modo conventa pecuniæ summa ipsi repræsentetur, & tam noxia eidem juxta atqve Poloniæ munimenta isti detrahantur. Vicissim pleriqve Ordinum ita cum Electore agendum svadebant, ut ejus amicitia conservaretur, Reipublicæ si qvid calamitatis ingruat, utilissima futura. Sed cum Polonis Elbingam dare non placeret, via adparebat ratio, qva pecunia ejus loco numeranda expediretur. Eqvidem aliqvi proponebant, ut singula dolia cerevisiæ singulos dimidios florenos Polonicos imponendos; ac cum singulis dieb9 per toti Regnum C M doliorum ebibi præsumantur, singulis diebus L M florenorum posse redigi, qvæ per mensem sesqvimillionem efficiant. Sed cum talia facilius sermone jactari, qvam in rem deduci qveant, pleriqve differebant; Electorem pro solita sibi generositate non omnia ad ungvem resecaturum; præsertim cum Brombergensia pacta ei nimium fuerint lucrosa, ideo qvod Rex ipse nullo interveniente cum eodem egerit, ac nimia facilitate usus sit. Qvo exemplo monitam Remp. decrevisse, semper deinceps talia per delegatos tractanda, qvi ita faciles non sint, nec esse possint. Qvibus reponebatur; *serum jam esse qværere, num ea pacta sint lucrosa an minus, cum eadem jam per omnia solennia sint confirmata. At Electorem qvoqve è conjunctione cum Polonia irreparabilia damna percepisse. Elbingam eidem Electori jam initio tractatuum fuisse promissam, cum Joannes Casimirus*

adhuc

1661. *adhuc Gedani ageret.* Cæterum facile adparebat legatis, desugere se demum non posse, qvo minus cum Polonicis delegatis congrediendum foret, diluendis penitus qvæ objiciebantur. Circa qvos tamen in antecessum testaturi erant, sese hautqvidqvam novos tractatus ordini, sed tantum priorum exsecutionem promovere velle.

4 Jun.

Præsertim cum Poloni aliqvamdiu satis tractabiles viderentur, ob tristes nuntios de Tartaris & Cosacis ex Ucraina allatis. Sed cum isti falsi fuisse reperirentur, frigus redibat, ac negotium in diem differebatur, calumniarum colluvie interim perstrepente, cui retundendæ vix diligentia legatorum sufficiebat. Tandem congressu habito non nihil litis initio surgebat super honoratiore loco, qvem nostri utiqve in ædibus Polonorum sibi vindicabant. Prout & nuper Consul Gedanensis, cui super negotio tabellariorum cum Electoralibus agere commissum fuerat, cum in sua urbe præ hisce priorem locum affectaret, ipsis Polonis ob inscitiam politi moris irrisui fuerat. Proponebant heic Poloni; *Joannem Casimirum pronum fuisse tradendæ ex pacto Elbingæ. Sed remoram injectam, qvod nostri civitati super privilegiis cavere abnuerent; unde metum ortum, Electori in animo fuisse civitatem jugo subdere. Tum & eosdem ademtum Lutheranis templum Reformatis voluisse addicere. Unde se non potuisse non causam urbis tam nobilis suscipere. Frauenburgo qvoqve & Braunsberga præsidium prius fuisse deducendum.* Ad qvæ nostri artes Reii memorabant; ob qvas Electori haut consultum visum qvam manibus tenebat cautionem amittere. *His tamen oppidis præsidium ab Electore cum consensu Regis impositum qvæ Præsuli subtrahere isti nunqvam in mentem venerit. Ac fecisse ista præsidia operæ pretium haut spernendum, interceptis mille ducentis Suecicis militibus. Electorem tamen Frauenburgo in antecessum militem deducturum; ac post Elbingam traditam omnia, qvæ vicissim præstanda sunt impleturum. Negotium veredariorum qvo minus jamdudum confectum foret, delegatos Regios in causa fuisse, qvi vitiosum procuratorium attulerint.* Circa trajectum Vistulæ præter superius addicta nostri addebant: *Polonos manibus suspicionibus indulgere, velut Elector novum ibi vectigal meditetur; cum id per pacta neqve Electori neqve Polonis licitum sit. Qvin privato Nobili licentiam esse trajectus ad proprios usus. Atqve istam litem fere provenire è privato lucro Capitanei Neuburgensis, & Danhofio Munsterwaldæ domino, qvi olim trajicientibus Electoribus præmio macti fuerint.* Circa sex militum millia, qvibuscum Elector rem in Borussia ex pacto haut gessisse arguebatur, nostri ostendebant: *pacta non stricte obligare ad rem in Borussia cum sex militum millibus gerendam; ac Electorem petente Rege cum longe majore numero in Holsatia bellum administrasse maximo cum fructu Poloniæ, velut qvo Sveci juxta ac Cæsarei hinc detracti fuerint. Obtulisse qvoqve Electorem se per suas copias Thorunio, Elbinga & Marieburgo obsidium circumposituros; sed Polonos subigente diffidentia id repudiasse.* Deniqve super mille qvingentis auxiliariis haut submissis nostri ostendebant: *Electorem haut fuisse obligatum ad istos mittendos nisi novo bello exorto: Moscicum autem ante Suecicum jam extitisse. Qvin eum ad istas copias mittendas paratum fuisse, & adhuc esse, ni Rex circa Elbingam tergiversatus fuisset. Porro Electori nunqvam fœdus cum Mosco fuisse, qvod pactis Polonicis repugnet, sed nuda conventionem de non offendendo, qvæ communi inter omnes homines obligationi nihil superaddat. Nec expressa renunciatione fuisse opus, cum juratis pactis maxima efficacia inesse censeatur.* Qvæ omnia Poloni ad Regem se relaturos ferebant. Ast Regina in hoc negotio frigidam admodum se gerebat, partim qvod conjiceret, Electorem destinatis ipsius circa successionem haut fauturum, partim qvod legati Svecici Stenonis Bielkii sententiam prius cognoscere vellet, qvi tunc Warsaviam venerat, eodem qvo nostri honore exceptus. Qvi tamen apud nostros multis verbis de studio suo testabatur, tum se Electoris causæ suffragaturum, negans qvoqve sibi mandatum super novo fœdere cum Polonis ineundo. Paulo post tamen Regina dicebat: investigandam esse viam, qva Electori satisfiat, qvod Gallus jam hunc suis partibus adjungere studeat; liqvido indicio ab eodem id negotium huc usqve impeditum. Sed uti Regina per Elbingense negotium Electorem sibi obnoxium tenere conabatur; ita pleriqve non tam ex benevolentia aut reverentia juratæ fidei, qvam metu novorum motuum Electori satisfaciendum ferebant. Unde adparebat, Polonos hautqvidqvam properaturos suo se debito exsolvere, qvamdiu Electoris Status in Borussia nondum satis firmatus foret, nec Resp. novo periculo urgeatur; ac qvantamcumqve ejus offensam aboleri posse data demum Elbinga & Draheimo. Sed ut æqvivalens pro Elbinga obtineretur nulla spes erat. Nam in Braunsbergam, alienandam, velut Ecclesiasticum bonum Reip. jus non esse. Et pe-

tito

1661. tito uno & altero ad Vistulam capitaneatu immensum firmanda erat Polonis suspicio, velut Elector commercia ejus fluminis sui arbitrii reddere agitaret, cum nudus trajectus tantos ipsis scrupulos injecisset. Ac Nobiles malebant Elbingam & Braunsbergam Reipublicæ detrahi, qvam unum & alterum Capitaneatum, qvorum fructus ipsis in præmium meritorum, aut gratiæ Regiæ destinantur. Qvin Cancellarius palam dicebat: negotium de Vistula Ordinibus magis curdi esse, qvam si de tribus urbibus Elbingæ paribus agatur. Inter istas tamen disceptationes supremum Borussiæ imperium extra dubium ponebatur, ac Poloni multis verbis de constantia sua circa servanda pacta testabantur. Ac Rex nostris petentibus prius diploma novo firmabat, qvo istud imperium luculentius declarabatur, ut refractariis prætextum, velut isto nondum satis liqvido, adimeretur.

Nostri remittendo parum proficiunt 5. Jul. §. 18. Sed cum in iis Comitiis omnia confuse ac lente agerentur, ac Poloni, dilutis licet qvæ arguerant, ad rem propius haut accederent, nostri demum declarabant: Electorem amputandis moris non ex debito, utpote qvi nulla parte pacta violasse convinci qveat, sed ex mera generositate ac amore in Remp. de summa Elbingæ reluendæ Statuta qvartam partem remissurum ea lege, ut urbs statim tradatur; reliqvam summam Reip. deinceps ex placito solvere integrum fore. Contra Poloni initio petebant, ut Elector exhausto Regni Statu motus alia adhuc C M uncialium, simul actionem in Draheimum remittat. Nec deerant, qvi plane actione in Elbingam cedendum suaderent, velut cujus urbis possessio diffidentiam inter Remp. & Electorem in perpetuum alitura sit. Qvod cum nostri penitus adspernarentur, Poloni proponebant; se Electori vectigal in Vistula ab omnibus Nobilium mercibus importandis & exportandis exigendum tradituros. Id qvod & ipsum nostri repudiabant, velut ingentem invidiam Electori apud Nobiles pariturum. Qvod si tamen Rex per suos id vectigal exigere, & Electori redactam inde pecuniam solvere velit, id se accepturos, ac post plenam summæ solutionem urbem reddituros. Ast mox alio congressu Poloni absqve circuitione dicebant; *sese Elbingam ob gravissimas rationes tradere non posse; sed Electori alia via satisfacturos; ac inutiles ambages esse urbem prius tradere, inde pecunia accepta iterum restituere.* Nec obscure innuebant, Electorem infessa semel urbe nunqvam post abiturum. Igitur id tantum nosse velle, qvantum Elector de summa remissurus sit. Pecuniam se statim repræsentaturos, modo circa reddendam Braunsbergam mora ne fiat. Ad quæ nostris Electorem tam non spernendum generosi animi specimen edidisse remissis C M uncialium ea lege, ut Elbinga statim tradatur, idqve de cætero pactis fraudi ne sit. Poloni contra CC M uncialium suo actione in Elbingam & Draheimum offerebant; *nam eam urbem perpetuum diffidentiæ fomitem inter ipsos fore.* Sed nostri XX M. uncialium adhuc de Draheimensi summa remittebant; cum satis nossent, Polonos Draheimium nunqvam pro C M uncialium reluituros. Poloni qvoqve proponebant, ut Elector super restituenda Elbinga caveat tota Borussia in commissum cadenda, si fallat: qvod velut cum ignominia conjunctum nostri repudiabant. Demum tamen declarabant: *Electorem Elbinga desisturum ea lege, ut CCC M uncialium sibi dentur, oppignerata tantisper Braunsberga. Sed si Poloni Elbingam tradere malint, se super restitutione idonee cauturum; demolitionem qvoqve munitionum acceptis XL M uncialibus remissurum.* Sed æqvissimæ qvantumvis conditiones Polonis haut arridebant, qvod nihil plane dare decrevissent.

§. 19 Ast nostri cum animadverterent, aulam id agere; ut negotium post Comitia extraheret, idemqve sui arbitrii fureret ad suas rationes temperandum, de Bogislai Radzivilii consilio negotium apud universos Ordines proponere constituunt; qvod metus esset, ne candida & honesta Electoris intentio parum integre à delegatis referatur. Igitur in consessu Ordinum exponunt de constanti Electoris proposito cum Rep. fidam atqve perpetuam amicitiam colendi, qvi traditionem qvidem Elbingæ ex pacto exegerit; ut tamen simul testetur, Reip. amicitiam pluris sibi qvam Elbingam æstimari, ac, ut sinistra de ipso spargentibus pudorem incutiat, jure suo in Elbingam desistere velit, si aliud æqvivalens, & idonea hypotheca constituatur. *Negotium ad universos Ordines refertur. 9. Jul.* Qvæ propositio Ordinibus grata admodum accidebat, ad qvam multo cum verborum honore, & reciprocis asseverationibus respondebatur. Delegati inde Polonici Electoris jus in Elbingam & Draheimum uno millione florenorum Polonicorum licitabantur, aut ut mille milites de promissis auxiliis remitterentur. Qvorum hoc nostri rejiciebant, ne Electori occasio defo-

ret

 ret studium suum Reip. adprobandi. Sed universam actionem in Dralteimum & Elbingam, ac ut huic munimenta salva persistant, CCCC. M. uncialium taxabant, super hac restituenda verbo Electorali cauturi. Post Rex qvoqve in consessu Ordinum declarabat; Electori vel præsentem pecuniam, vel Elbingam dandam, accepta super hac restituenda cautione. Qvanqvam autem inter ista omnes ita sancte confirmabant, Electori utiqve satisfactum iri, aut negotium pro confecto videretur habendum: tamen sub finem Comitiorum id non minus incertum, qvam initio, erat. Cum enim in conclusione Comitiorum Rex declarasset, cum pecunia in promtu non sit, declinari non posse, qvo minus urbs Electori tradatur ad liberandam juratam fidem: multi *Nuntiorum Terrestrium* ei traditioni non qvidem directe contradicebant: Sed adversus recens decretum super vectigali in Vistula flumine ab omnibus nullo conditionis discrimine exigendo protestabantur, in qvod præcipue ut Electori satisfieret nullo antea in hac Republica exemplo consenserant. Qvod si igitur Rex Electori urbem tradere velit, necessum esse id vectigal aboleri. Unde Regi alterutrum eligendum erat, ut vel concessum in biennium vectigal, ex qvo anunus millio florenorum sperabatur, omitteret, vel tradenda Elbinga supersederet. Qvorum hoc tamen cum destinatis ac declarationi suæ repugnet, spem faciebat nostris, sese viam inventurum hisce difficultatibus superandis, negotio demum apud arcanum Consilium Comitiale proposito; ubi omnium suffragia scripta sit exacturus, qvorum major pars pro tradenda Elbinga sit futura. Ita excusare se Reip. posse, si Elbingam tradat, cujus diversum deliniendis *Nuntiis Terrestribus* promiserit. Enimvero ea res secius cadebat; qvanqvam & alias inter arcana Reip. Polonicæ sit, altera vice in propositionem deducere negotium, cujus subversio qværitur. Nam facta propositione septem suffragia Elbingam tradendam decernebant, qvatuordecim contradicebant. Unde demum colorando ludibrio Rex legatum ad Electorem mittendum decernit rogaturum, ut ancipitem ac durum Reip. statum patientia proseqvatur, ac solutionem è vectigalibus recens institutis expectet, è qvibus intra annum duplo plus, qvam qvanti debitum istud sit, redigendum speretur. Prout & in Constitutione super novo isto vectigali expresse cautum sit, ne id alios in usus qvam ad satisfaciendum Electori adhibeatur. Ita qvidem ejus negotii successus à Cancellario nostris referebatur. Sed revera Electoris desideria instinctu Gallorum & Svecorum Regina elusserat, allaborantibus qvibusdam proceribus per Borussos Regios corruptis. Et Cancellarius censebat, eam machinam à Reio structam, viro astuto & malitioso, qvi *Nuntios Terrestres* instigaverit. Sane Rex facile prævidere poterat, majorem suffragiorum partem pro tradenda urbe haut casuram. Nostri dehinc modesto libello qverebantur, se ita re infecta dimitti. Qvos multi Senatores demulcere studebant spe facta, Frauenburgum & Braunsbergam Electori in pignoris vicem relinqvendas; & utiqve eidem satisfactum iri. Multi tamen differebant: *si Electori urbs semel tradatur, eam nunqvam in Reip. manus reversuram, non qvod Elector sua promissa non sit servaturus, sed ob solitam Polonica gentis negligentiam, qva nunqvam tantum pecunia corrogatura sit in rem, qva singulos non tangat; at si intra biennium nil molestia ex urbe sentiatur, Polonos sibi persuasuros, nunqvam ex eadem sibi qvid periculi imminere.* Cum jusjurandum exprobraretur, qvidam decretum Concilii Constantiensis regerebant; & qvod Sorbona, cum Franciscus I. Burgundiam Carolo V. Imperatori ex pacto jurato tradere deberet, pronuntiaverit; privatos sine discrimine ad servandum jusjurandum suum teneri; sed Regum juramentis hanc exceptionem subesse, ne per posterius priori qvid derogetur. Galliæ autem Regem, dum coronatur, jurasse, nil se bonorum Coronæ alienaturum; ad qvod & Lex Salica ipsum obstringat. Qvibus nostri occinebant exemplum Regis Saulis, cujus soboles gravissimas pœnas dederat ob violatam ab ipso juratam fidem, qvam majores dolo licet inducti qvondam Gibeonitis dederant. Cæterum Senatus consulto postcomitiali concludebatur; Electorem, misso à Rege legato, & per ipsius qvi adsint legatos rogandum, ut actione in Elbingam desistat, & pecunia sibi satisfieri patiatur, interea se dissimulaturum ab eodem Braunsbergam detineri. Nostri qvanqvam ita sibi illusum dolerent; tamen secum statuebant hilarem vultum præferre, qvasi plene sibi satisfactum foret, ne malevolis lætitiæ ansa præberetur, neu Borussis pertinacia accederet, qvorum aliqvi Reginæ C M uncialium promisisse ferebantur, si Electoris supremo imperio ipsos liberare posset. Et adqviescebat Elector, Braunsbergam sibi usqve ad plenam solutionem relinqvi; simul legatis injungebat, ut amico vultu Warsavia discederent, Regiqve ac Reip.

1661. Reip. de sua amicitia confirmarent, paria ab his stipulati. Cum post nostri caveri sibi postularent, ne Præsul Warmiensis super Braunsberga molestiam Electori moveat; ut summæ reluitionis nil amplius detrahatur, & ut qvid ad alendum Braunsbergæ præsidium conferatur: Poloni scriptam cautionem exhibere nolebant, sed verbo duntaxat confirmabant, Electorem circa Braunsbergam turbatum non iri: ac legatum venturum, qvi plenius responsum sit allaturus. Cæterum ista pactis fraudi non fore. Nam in contractibus modum & tempus solvendi mutuo consensu mutari posse, salva istorum substantia. Rex qvoqve per literas de suo studio multus testabatur, de qvo legatus à se mittendus latius sit expositurus. Nostri vicissim scripto declarabant, se Elbingæ traditioni renuntiasse, ac C M uncialium remisisse, salvo reliqvo pacto. Contra Electorem tamdiu Braunsbergam & Frauenburgum retenturum, qvoad solutio facta sit. Interim ritus Romanos in æde cathedrali Frauenburgi exercere liberum fore.

Circa successorem vivo Regi dandum frustra laboratur.

§. 20. Nec minus operam iis Comitiis ludebant, qvi circa successorem vivo Joanne Casimiro constituendum laborabant. Qvos inter præcipua erat Regina, qvæ varias per artes multos è proceribus sibi devinxerat, eminente in ejus destinata Czarnecii favore, qvi jactabat; *utiqve consultum videri in præsens super eligendo successore decerni, his tamen conditionibus, ut is sit Catholicus, non senex, non puer, cujus electio Remp. alienis bellis, ne implicet; qvi denique non cum corona, sed ad coronam veniat.* Nec minore ambitu Neoburgicus prensabat, inter alia offerens; se insignes copias ex hoc tempore Polonis auxilio missurum, filium in Polonia educari curaturum; controversiam cum Electore è sententia Reip. compositurum. Pro Archiduce Carolo Josepho Lisola magno studio nitebatur, etsi id apud nostros dissimularet. Sed super Neoburgici legato referebat, ab hoc sibi propositum, ei Principi magnum esse desiderium cum Electore transigendi, in Cæsaris arbitrium relaturo, qvas compositionis leges is dicturus sit. Ac si Electori ad rem accedere placeat, non modo istum ad omnia facilem fore, sed & super Elbinga tradenda cauturum. Ac nullam esse commodiorem rationem Reginæ destinata evertendi, qvam si Elector cum Neoburgico transigat, & una cum Cæsare simulet, se favorem ad nanciscendam coronam eidem accommodaturum. Nec tamen periculum esse, ne is Regno potiatur, qvod Regina per suam 1661. factionem semper eundem excludere possit, qvæ & totum potius electionis negotium turbatura sit, qvam ut iste ad coronam admittatur. Enimvero in tricas hasce descendere nostris haut placebat, lubrica ejus viri fide, qvi & impediendo Elbingensi negotio operam contulerat, qvod vereretur, ne Elector isto succedente cum Regina amicitiam instauraret, ejusqve destinatis deinceps velificaretur. Qvanqvam & Regina Lisolæ super animo Electoris suspicionem injicere laborabat. Enimvero Poloni ad negotium electionis accedere defugiebant, & omnes, qvi Gallis addicti non essent, rem ad interregnum deduci malebant. Et alii qvidem aperte contradicebant; alii consentiebant hac conditione, ne qvis ex Austria & Galliâ eligatur: ne Polonia horum æmulatione involvatur, & qvia ambæ nationes genio à Polonis diversæ alias Reip. tractandæ rationes amant. Condæus qvoqve pecunias, qveis ad id negotium cumprimis opus erat, depromere abnuerat, ni sibi filioqve prius caveretur per fœdus inter Sveciam Poloniamqve initum, & traditis munitis Borussiæ urbibus. Nec eo minus Neoburgicus legatus satagere, nondum deposita spe; ac censebat, Svecos hautqvidqvam Galli cujuspiam electioni fauturos, qvod potentiæ Gallicæ magna inde accessio futura sit, classibus qvoqve Mari Baltico immittendis, qvarum usum melius nunc qvam antea Galli intelligant. Qvin & idem judicabat, Gallo hautqvidqvam cordi esse Enguianum Regem Poloniæ fieri, qvod inde in hanc, qvicqvid per Galliam turbidorum ac rebellium civium extiterit, confluxurum sit. Sed istum per astutiam Reginæ foveri, qvæ Ordinibus persvadere laboret, tertio cuipiam ab Austriacis & Gallis locum non esse, eoqve ex duobus malis minus eligendum. Sed qvo longius procedebant, eo majoribus difficultatibus id negotium involvebatur intercessione Nuntiorum Terrestrium, qvos Lubomirscius instigasse arguebatur; qvi tamen verbis studium in Bavariæ Electoris fratrem præ se ferebat. Nostri autem satis habebant impediisse, ne in præsens qvidpiam concluderetur. Regina dehinc votis suis dejecta de proceribus valde qverebatur, qvi ipsam primo ad id negotium suscipiendum stimulaverint, utqve Regem, qvi per integrum annum restiterat, ad consentiendum permoverit. Qvi nunc, cum in rem præsentem veniendum esset, ludibrio ipsam exposuerint; cum tamen omnes, qvas isti reqvisiverint, conditiones

 annue-

1661. annuerit, imprimis ne is Austriacus, Gallus, aut hæreticus sit. Igitur sibi decretum omni publicorum negotiorum cura sese deinceps exuere: simul à nostris postulabat, ut ne qvid deinceps à se desiderent, postqvam in propria causa successus fefellerit, nec ipsa morosæ genium nationis temperare norit. Nec ideo tamen id negotium clam agere desistebat, ope Galliæ & Sveciæ vel invitis Polonis idem perventura; qvarum & legati ab ipsa ambitiose colebantur. E qvibus Stenonem Bielkium Svecum Rex candoris & modestiæ nomine valde commendabat, contra Slippenbachii vasta nimium consilia improbans; qvi naufragio, cum in Poloniam tenderet, perierat. Lumbranus autem Gallus de Regis sui desiderio amicitiam & fœdus cum Electore instaurandi subinde testabatur.

Electoris circa Arausionensem Principem studium.

§. 21. Non modicæ qvoqve isto tempore Electori curæ erat Wilhelmi Henrici Arausionensis Principis fortunas conservasse, præsertim cum si qvid humanitus ei contigisset, sua uxor, & ex ea nati ad ejusdem hæreditatem vocandi essent. In istius Principatu Arausionensi statim ab obitu 1650. Wilhelmi II. turbæ nasci cœperant, qvod mater Maria Anglicana tutelam filii posthumi, ac bonorum administrationem sibi vindicatum iret è rescripto mariti die 17. Februarii anno 1649 dato; qvo is disposuerat, ut Fridericus Dona Comes Gubernator castellum Arausionense nemini traderet, ac solis uxoris suæ futuris jussis morem gereret, ac in ejusdem potestate castellum adversus omnes retineret. Contra avia Amelia sibi potius nepotis tutelam deberi contendebat, cui & velut prudentissimæ fœminæ Elector gener favebat; qvi administrationem bonorum pupilli in Anglorum manibus esse nolebat, fere domi ob turbas civiles propriis bonis exutorum, ne per ista paupertati suæ consulerent; in primis si pupillum fato fungi contingeret. Ac ostendebatur, scriptum mariti, qvo mater nitebatur, esse imperfectum, nec rite formatum, ac per seqventem codicillum revocatum. Et Electori saltem in partem tutelæ veniendum, velut marito proximæ agnatæ & hæredis *præsumtivæ*. Ac ipsam matrem adhuc in minore ætate constitutam. Sed & Arausione statim post mortem Principis procurator generalis Sylvius, & qvæstor Belloregardius eam ditionem in Ducem Longvevillium transferre conabantur; qvo fine solius matris tutelam agnoscere instituebant, qvo hanc cum Electore & avia committerent, inter turbida

Turbæ Arausionenses. Beauregard.

machinationes suas exsecturi. Ac ut Do- 1661. nam Gubernatorem, qvi ab Electore & avia pendebat, arce dimoverent; qvo fine auxilium ex aula Gallica qværebant, causam filiæ ibi agente vidua Regina Angliæ; simul sacerdotes in partes sumebantur, ut Regi ingererent, utile esse Gubernatorem ibi constitui ritibus Romanis addictum. Eum rerum statum cum Electore Joanne Martitzio, qvem Dona eo nomine miserat, intellexisset; huic injungebat, ne Matris jussis Arausione obtemperetur. Ast mater cum proprio auso tutelam exercere non posset, litem ad compromissum deducebat; in qvo etsi laxioribus verbis pronuntiatum esset, ut tutela penes Matrem, Aviam, & Electorem esset; placuit tamen Electori & aviæ, inita cum matre conventione huic dimidiam tutelæ partem juncta autoritate & consilio gerendæ deferre. Ac post Vi- 1652. qvefortius, & Daniel Weimannus Arausionem mittebantur rebus ibi ordinandis, ac ut Fridericus Dona Gubernator decreto Parlamenti confirmaretur, cui in casum mortis frater Christophorus substituebatur. Haut eo magis Sylvius machinari desistebat, in aula Gallia per Reginam Viduam Angliæ solicitans, ut si Principem puerum mori contingat, mater ope Regis in eo Principatu succederet. Id qvod velut nulla ratione subnixum repudiabatur; nec sacerdotum solicitationes audiebantur, qvod aulæ tunc non placeret aliqvid in Arausionem tentare, ne flagrante cum Hispanis bello à Reformatis turbæ moverentur. Post complures annos isti machina- 1658. tionum autores aliqvot Parlamenti assessores in factionem suam pertrahebant; cui rei isthæc occasio arripiebatur. Cum in Arausionensi Principatu Romani juxta ritus ac Reformata sacra libere exercerentur, Principibus semper curæ fuerat, utrosqve pari modo habere. Sed qvia pleriqve Pontificii assessores Parlamenti domicilia extra Principatum habebant, ac cives Catholici qvererentur, suas lites coram solis Reformatis judicibus disceptari, tutoribus placebat Parlamentum duobus assessoribus augere, uno Reformato, altero Catholico, & qvidem ut huic necessum foret Arausione habitare, qvo jus inter æqvales judices integre administretur. Id edictum factiosi in acta Parlamenti referre abnuebant, qvo ansa foret turbas serendi, & inter eas Gubernatorem è medio tollendi; qvi tamen, *Maio.* qvæ insidiæ intercipiendo castello struebantur, eludebat. Unde factiosi denuo per sacerdotes aulæ Gallicæ ingerebant; qvantæ fraudi ritibus Romanis sit tam munito

1661. nito castello Reformatum Gubernatorem præesse; ac ut novæ hujus munitiones dejicerentur, qvæ post obitum Principis Philippi Wilhelmi, & contra hujus consilium excitatæ fuerint. Qvæ isto fine movebantur, ut destructo castello aliis, qveis in hanc ditionem actio jactabatur, in proclivi foret eandem in potestatem redigere. Atqve hisce machinationibus autoritas Matris prætendebatur, qvæ harum plane ignara erat. Ita demum res eo deducta est, ut Galliæ Rex eam causam susciperet, ac tutelam matris exclusis reliqvis asserere institueret. Inter qvæ cum factiosi edicto non sine ferocia reluctari pergerent, Dona altiora suspicatus Sylvium in custodiam trahit; cujus scripta dum excutiuntur, perspicua documenta reperiebantur super conatu eum Principatum in Longuevillium transferendi. Unde factiosi jam ausorum manifesti aperte in rebellionem erumpere; ad qvos comprehendendos Dona cives edicto hortabatur. Isti contra extra fines ditionis subducti decretum condunt, per qvod insuper habito compromisso Hollandico & conventione matri soli tutela & administratio decernitur. Inde eorum unus in Hollandiam, reliqvi in aulam Gallicam abeunt decreto suo patrocinium qvæsituri. Qvam in rem aliqvot chartis puris nomine Matris inscriptis abutuntur, velut hujus autoritate omnia gesta forent. Circa Donam arce dimovendum aliqvi percussores ipsi immittendos svadebant. Id qvod Longuevillii uxor vetabat, testata nil se ex ea ditione cupere, si vel unica gutta sangvinis eadem constare debeat. Unde isti CCC M librarum offerebantur nomine sumtuum inid castellum factorum, si idem in Longuevillii manus consignare velit. Inter ista missus à factiosis Matri persvaserat, ut à conventione cum Electore & avia, ac probatis prius mandatis resiliret, ac inane decretum rebellis Parlamenti amplecteretur. Qvæ & Donæ injungebat ad ipsam accedere rationibus reddendis; simul ne qvid pecuniarum ipsi præberent qvæstoribus interdicebat. Qvæ jussa facile sperni poterant, ni Vidua Regina Angliæ & Sacerdotes in aula Gallica pervicissent, ut hæc obtentu defendendæ matris ad munimenta arcis dejicienda incumbere constitueret. Unde Rex Lugduno unum è præfectis custodum corporis cum sex cohortibus Arausionem mittebat, qvi denuntiaret; cum Arausionense Parlamentum Matri soli tutelam filii adjudicaverit, cui Rex patrocinium denegare neqveat; Dona deinceps ab hujus jussis dependeret, simul castellum Regi traderet. Id qvod Dona deprecabatur. *Eqvidem satis se perspicere periculum, qvod recusantem maneat. Enimvero per vim injustam sibi calamitatem inferri posse, culpam impingi non posse. Ac tanto Regi, qvi Hispano & aliis validas provincias eripuerit, haut in arduo fore unam arcem subigere.* Nec minus milite se firmabat; cui & Nemausani, & Cebennates auxilia offerebant. Ita tunc vis dilata. Interim factiosi ubiqve spargebant, Regem Galliæ id negotium utiqve amplexurum, tum fictum Principis Matris edictum chartæ qvam vocant *blanca* inscriptum promulgabant, qva Donæ conatus circa tuendum castellum improbabantur, tum ne qvid pecuniæ eidem solveretur, ut non esset, qvod præsidiariis daret; qvos & recens conductor hic iterum dimittebat, postqvam seqventi anno 1659. Lutetiæ nil nisi de pace differeretur. Qvia tamen idem imminentem tempestatem prospiciebat, ac iniqvo Principis matris odio laboraret, missionem petebat nulla alia conditione, qvam ut erogata pecunia sibi refundatur. Qvam & obtinuisset, si idoneus successor tam turbidis temporibus repertus fuisset. Ast deinceps e- 1659. August. dictum Regium per Langvedociam, & Delphinatum promulgabatur: ne qvis amplius cum Dona commercii qvid habeat, nec ei adsistat. Simul navigium Rhodano immittitur, prohibiturum, ne qvis Principis ministris vectigal solvat; ac jam Regius miles hinc inde per Arausionensem agrum prædas agebat. Post multa hinc inde per vim patrata à Rege Miletus ad Donam mit- Milet. titur, qvi proponebat: cum Rex opera per biennium continuata socrum, nurumqve in concordiam reducere non potuerit, officii ipsum sui judicasse tutelam Principis pupilli suscipere, velut propinqva cognatione junctum, & cui supremum jus in principatum media Gallia situm competat. Tum & eidem prospiciendum, ne dissidium in vicinas provincias diffundatur, qvod Donæ Electori, & aviæ Principis nimium addictus agat. Cum igitur Rex ejusmodi conditiones offerat, per qvas pupillo juxta ac Donæ consulatur, ac tota Europa Galliæ potentiam formidet, qvæ & nunc Hispaniæ pacem pro lubitu dederit: ridiculum fore, si arx medio Regno sita per sedecim amplius menses Regiis jussis ulterius reluctari audeat. Cum Dona ad tutorum mandata provocaret, reponebat Miletus: duas duntaxat vias esse, arcem Regi seqvestro tradere, aut vi expectata huic ansam præbere velut bello partam retinendi. Unde Dona spatium petebat ad certum hominem in

 Hol-

1661. Hollandiam mittendum; qvi cum intra mensem non rediret, Rex Donæ denuntiabat, ut protinus articulos subscribat, qvibus Principi ac ipsi cautum sit, acceptis ob erogata in castellum CCM libris. Cum is adhuc tergiversaretur, Gallicæ copiæ ex utroqve latere propius Arausionem admovebantur, maxima intus consternatione, dum cives vitæ ac bonis, Gallici milites jugulo metuunt; extraneus quoqve miles invita Principe matre arma ferre abnuit. Tandem veniebat ab avia mandatum sensu ambiguo: neminem Comiti vitio daturum, si majori vi cedat: castellum tamen tueretur, qvamdiu probabilis spes ejus servandæ superfit. Tandem cum Galliæ Rex Avenionem processisset, cives Arausione concursare, atqve obsecrare, ne bona sua direptioni, corpora injuriis militum exponantur. Gallicus qvoqve miles arma metu patibuli deponere. Unde necessitas pactum amplecti imperabat, qvo restitutio ditionis promittebatur, qvando Princeps plenam ætatem attigisset; eo defuncto istam Electrici Brandenburgicæ, ejusve hæredibus reddendam: interim Principi supremum imperium in hanc ditionem, Reformatis sua sacra salva fore. Inde circa diruenda castelli munimenta festinabatur, anteqvam recens restitutus Angliæ Rex sese interponere posset. Mittebat dehinc Avia Ottonem Copesium in Galliam, qvi de hoc facto qvereretur, qvod ipsa injustitiæ & violentiæ arguebat. Cui Mazarinus respondit: *id bono ipsius pupilli factum, qvi qvotannis impensa L M florenorum liberetur. Donam suspectum se reddidisse conspirationis cum Reformatis circumcirca habitantibus, ducta qvoqve in uxorem filia Mombrunii, potentis in ea factione viri. Castellum id firmatum absqve Regis consensu, qvi ne in Avenionensi qvidem ditione munitionem permittere velit, & stolido ausu, cum intra centum milliaria locus non extet, unde ei auxilium ferri possit. Et cum reliqvi Hugenotti sub jugum missi sint, intolerabile esse Regi triumfatori, solum Arausionense castellum superesse, qvod cornua ipsi obvertat.* Super ejus ditionis restitutione post Elector per literas, ac misso legato Blumenthalio instabat. Cui Rex respondebat: eam redditum iri hac lege, ut ibi Catholicus Gubernator constituatur: isto regerente; non opus esse hac conditione, qvod Princeps omnes cives nullo sacrorum discrimine pari conditione haberi jusserit, qvi & inter se fraterna concordia egerint. Elector tamen demum id temperamentum admissurus erat, si Principatus statim restituatur. Alias enim cum Princeps ex ea ditione nihil lucretur præter honorem supremi & independentis imperii, ejus splendori non parum decessurum erat, se penes alium foret Gubernatorem constituere; destructa inprimis a Gallis monetaria qvoqve officina. Cum inde Rex legato Anglico Hollisio id negotium urgenti respondisset, sibi incumbere, ut religionis Catholicæ curam gerat; hic reposuit: *veram religionem dictitare, ut suum cuiqve tribuatur; & in hoc ipso honorem Regis verti, non ut se obfirmare velit ad ter negandum, qvod bis male fecerit.* Demum cum nihil proficeretur, id temperamentum proponebatur, ut Rex Arausionem sine conditione restitueret: cui vicissim tutores secreto sint cauturi, se sponte Catholicum gubernatorem ei præfecturos. Qvæ conditio Electori, & Hollisio qvoqve probabatur.

1660. 20. Mart. — *Copes.* — *Mombrun.* — *Hollis.*

§. 22. Id negotium Arausionense inter alias in causa erat, ut Elector solennem legationem in Angliam mitteret, qvam Joannes Mauritius Nassovius Princeps, & Daniel Weimannus obibant. Belgis qvantumvis ægre id ferentibus. Illi hisce mandatis instruebantur. Circa cerimonias nulli Rerumpublicarum cederent. Præcipuum negotium sit tutelam Arausionensem expedire, ut hæc deinceps optimo modo ad utilitatem pupilli Principis administrari qveat; qvæ jam tota post obitum Matris ad Electorem & Aviam sit devoluta, qvam ab his continuari utiqve pupilli intersit. Nolle tamen velle, num qvid Regi circa hanc monere placeat. Nam mater Principis, cum in Anglia obiret, testamento Regi fratri, Matriqve viduæ tutelam filii Principis commendaverat. Id qvod Belgis parum gratum erat, qvi præcipue istum & hanc circa educationem Principis curam suscipere nolebant. Nam metus erat, ne Anglus regio omnia more fieri, & cum contradicentibus pro imperio agere vellet. Unde securum, ut vel in perpetuo dissidio agatur, vel concedendum sit, ut Princeps Anglicis & Regiis moribus imbuatur, Belgarum animos alienaturis, qvi abruptum imperii rigorem tolerare neqveant, sed pro congenita sibi lenitate regi velint. Unde Belgæ educationem Principis sibi solis deposcebant, Electore & Avia exclusis; cum his parum tutum videretur, pupillum unice in istorum hominum manus tradere, ut ut Mater in Angliam trajiciens certos homines è Belgicorum Procerum numero isti curæ obeundæ denominasset. Cæterum Matrem non potuisse dimidiam tutelæ partem sibi ex pacto competentem per testamen-

Legatio Electoris in Angliam. — *Ejus mandata. 1. Febr.* — 1661.

1661. mentum in alium conferre. Saltem Regem Angliæ nil amplius postulare posse, qvam ut tutor honorarius habeatur, præsertim cum omnia pupilli bona à patre provenerint. Ac inprimis Belgarum suspicio declinanda erat, qvorum benevolentiam captare necessarium habebatur Principi in majorum munia reponendo. Inprimis Belgas haut laturos ab extraneo Principe in ipsorum civitatibus magistratus constitui, aut eorum confirmationem ex Anglia peti: præsertim dubio adhuc Regis jure, & Angli potestate in ea Republica valde formidata. Sane Zelandi uti ægre ferebant, solos Hollandos sibi educationem Principis asserere, ita expresse testabantur nolle se super Magistratibus in urbibus suis, ubi id alias Arausioneusi jus erat, in Anglia decerni. Unde periculum erat, ne per dissidium inter tutores urbes Zelandiæ id jus penitus Arausionensi Domui subtraherent. Dehinc legatis agendum super fœdere, cujus fundamentum sine communes utriusqve rationes circa sacra, & Rempublicam. *Electorem qvippe præcipuum esse fulcrum sacrorum reformatorum in Germania. Ejusdem esse Borussiam, nobilem provinciam Mari Baltico adsitam, cui Suecia tamdiu inhiaverit. Ejusdem qvoqve ditiones Belgas tangere, quibuscum Angliæ varia negotia intercedant. Jam autem Angliæ qvoqve interesse, Mari Baltico & Septentrionali adsitos Status in æqvilibrio teneri, ne si uni reliqvos opprimere permittatur, potentia exsurgat non terra solum, sed & mari, qvo Anglia semper prævaluerit, formidabilis: ac ad nuperum ejus res tentamen cum omnes alios, tum & Angliam sævo qvantumvis sub regimine animum advertisse. Unde huic pariter intolerabile visum, Daniam & Electorem opprimi, qvam Belgarum potentiam sociis suis prægravem fieri. Salva Borussia Mare Balticum velut commerciorum matrem qvorumvis usui liberum fore. Florente Brandenburgica Domo Protestantibus concordiam perstituram, nec malevolos qvid ausuros. Qvin cum Elector arctissimo fœdere Austriacis junctus sit, hos qvoqve citra invidiam & velut aliud agendo in partibus retineri. Ast Borussia, & Electore Brandenburgico collapso omnia in præsens periculum ruitura. Inprimis Daniam esse egregium vinculum ipsis invicem connectendis, qva per mutuam amicitiam, vires maritimas, & situs opportunitatem Angliam & Electorem velut nativo nexu jungat ad efficacissimum invicem auxilium præstandum. Uti autem inter Angliam & Daniam tractatus jam agitentur; ita hujus & Electoris rationes ita sibi mutuo conspirare, ut unus alterius opem ad sui conservationem poscat. Qvæ Electori vires sint, luculento specimine demonstratum, qvi & semper arma in promtu habere decreverit. Hunc suis rationibus adjungere Regi gloriosum, tanqvam defensori fidei, ac publicæ pacis statori. Idqve fieri posse salva cum Hispanis & Gallis amicitia, qvi inter ipsos fœdus jungi nec miraturi, nec ægre laturi sint.* Iisdem secreto injunctum, si inclinationem Regis explorarint, huic iu uxorem proponere Mariam Arausionensem, iisdem sacris, Domo genitam de Anglia optime merita, & qvæ nil litium in mariti penates illatura sit. 1661.

§. 23. Isti cum in Angliam adpulissent, Christophorum Brandium Londini super cerimoniis convenire jubebant. Huic Angli demonstrabant, legatorum in Anglia duplicem esse receptionem: unam fieri cymbis Gravesandæ aut Grenvici; alteram curru Regio apud Turrim Londinensem. Circa posteriorem nullum inter legatos Regum, Principum, atqve Rerumpublicarum discrimen adhiberi. Sed circa priorem id observari, ut Principum & Rerumpublicarum legati per solum officiorum magistrum excipiantur, & cymbis Regiis Londinum deducantur; Regios autem magnatum qvispiam in cymbis comitetur. Ut autem Elector præ aliis Principibus & Rebuspublicis eximio honore afficeretur, Angli offerebant, ejus legatos Gravesandæ exceptum iri à magistro officiorum, adjunctis duobus Nobilibus, qvorum unus tribunus militum sit. Apud Turrim Londinensem currum Regium præsto fore cum magnate qvopiam, compluribus Nobilibus stipato: tum eosdem in domo triduanis epulis destinata ab alio magnate Regis nomine salutatum iri. Ad qvæ cum Brandius exciperet; notabile nimis discrimen hoc modo inter Regios & Electorales legatos constitui, cum istis magnatum qvispiam Grenvicum usqve obviam mittatur, Angli reponebant; si isthoc discrimen inter Regios & Electorales tollatur, Regios ulterius processuros, ac postulaturos, ut Gravesandæ à magnate excipiantur. Qvanqvam autem Brandius regereret; Electorales Regiis æqviparari, nisi qvod in sedendo atqve incedendo illi hisce cedant: ac in cerimoniis amicitiam qvoqve, fœdus, & propinqvam cognationem respici solere: Angli tamen oblatis firmiter inhærebant; Veneto non plus honoris offerri, ac Danico nuper legato non longius obviam processum. Cum Brandius objiceret; Belgarum utiqve legatos Grenvici à Richardo Ormondiæ Marchione exceptos; Angli excusabant, id per

Super cerimoniis disceptatio.

1661. cedat, se portas clausuros, ac extrema vi renisuros. Unde satis adparebat, Aulæ Polonicæ cum qvibusdam in ea provincia, etsi haut qvidqvam adsentientibus Ordinibus, secreta commercia intercedere.

Legatio Electoris ad Polonica Comitia. 16. Apr.

§. 16. Cum igitur Polonorum Comitia instarent, ad qvæ Rex Elbingense negotium rejecerat, & in qvibus de successore Joanni Casimiro designando agendum erat; Elector ad ista Hoverbeqvium & Dobrzenium legatos proficisci jubet. Hisce in mandatis datum ante omnia operam dare, ut inter Electorem, atqve Regem, Reginamqve, & Senatores amicitia, si qva luxata fuerit, solidetur, obstaculis è medio remotis. Eo fine demonstrarent, uti *Elector à Reio, & veredariorum magistro crasso admodum læsus sit, qvi & fictis criminationibus amicitiam inter ipsos convellere, ac Electorem Regi Reiqve publicæ invisum reddere sategerint. Etsi spes sit Electoris inter ista fidem, & in Rempublicam studium destruendis istis calumniis ubertim sufficere.* In consessu qvoqve Ordinum testarentur, *Electori nihil antiqvius esse, qvam fidam cum Rep. amicitiam colere, ac ut ea floreat, sospesqve persistat omnem curam impendere. Tum & cupere se, qvæ adhuc è pactis Brombergensibus restant, promte implere, qvamprimum Rex Elbingam ex eodem pacto tradiderit, cujus detentio hactenus fons dissensionum fuerit. Nam si modo Reius, qvod penes se fuerat, tandem fecisset, haut defuturas fuisse vires refractariæ civitati in ordinem redigendæ. Sed qvæ reluctatura haut fuerit, ni Reius eam avertisset, ac traditionem vel verbis peragere abnuisset.* Ad qverimonias Polonorum reponerent: *Haut constare Electori aliqvas ipsius copias non petita venia per Polonicum territorium transiisse; ac qvi nuper id fecisse arguantur, exauctoratos fuisse, qvorum facta isti præstanda haut sint. Qvod si in bello post habitum consilium unius & alterius ditio transeatur, consensum super transitu ab initio adfuisse intelligi, ac Polonos eadem libertate in Electoris ditione usos; qvin post perfectam jam pacem eosdem qvinqvaginta amplius vicos in Nova Marchia & Pomerania inflammasse. Braunsbergam statim restituendam, ubi Poloni vicissim qvæ debeant expleverint. Electori in animo fuisse Thorunium & Melsaccum opprimere, improbe confictum. Lauenburgicos & Butovienses omnia obtinuisse, qvæ desiderarint. Ob occisum ibi sacrificum omnia facta, qvæ jure reqviri possint. Universos Borussiæ Ordines super violatis privilegiis haut qveri. Sed turbidos & qverulos cives in qvalibet republica dari, & injusta molientes omnia jura invisa habere. Ac si Poloni clandestinis ejusmodi calumniis aurem præbere velint, inane fore supremum Electoris imperium, nec persvaderi huic, Polonos ex istis ansam arrepturos negotiis Borussiæ non amplius sua se ingerendi. Ni arma arripere necessitas subegisset, nec Borussiam, nec Germanicas ditiones tributis fuisse onerandas. Omnium maxime Electoris interesse, ut suæ provinciæ floreant: Sed iniqvitatem temporum multa præter votum imperare. Falsum esse, Nobilem qvempiam ob istas qverelas capite plexum; sed ob latrocinia unum pœnam dedisse. Ac mendacium istis exprobrari, qvi talia sparserint; à qva nota nec Reius immunis sit, nisi qvæ in aulam retulerit, idonea probatione fulciat.* Qvi inter alia scripserat, nostros Elbingæ minatos, brevi futurum, ut Elector ea urbe non contentus agat, sed totam Lithuaniam vindicet, velut sibi è Jagellonica familia oriundo debitum patrimonium. Id qvod apud Lithuanos altius penetraverat, velut qvo unio cum Polonia, primarium Status Polonici, fundamentum everteretur, qvod nemo Regum è mascula ejus stirpis linea vel verbo solicitare ausus sit. *Cum Moscis Electori nil commercii aut fœderis intercedere, sed nudam stipulationem de non invicem lædendo; qvæ tamen promissis auxiliis haut obstitura fuerit, si Polonis, qvæ ipsi debebant, explere placuisset. Nunc injuste violatæ fidei alium arguere, qvi prius præstanda ipsi neglexerint. Ac vel maxime, non obstante Elbingæ detentione, auxilia mittere volentem scævum à Reio adhibitum agendi modum, minasqve absterruisse, ut qvid à Polonis expectandum esset, haut constaret. Castellum apud Braunsbergam in Electoris territorio positum in nullius offensam, sed ad ipsius ac Poloniæ securitatem.* Si super sex militum millibus in Borussia non præstitis, moveatur, reponerent; *Electorem translato in Holsatiam bello Cæsareos è Polonia extraxisse, ac Svecos impedivisse, qvo minus in Borussiam auxilia mittere possent.* His ita discussis ostenderent, Electorem paratum esse ad examussim implenda Brombergensia pacta, ac de Polonis gemina sperare. Ante traditam autem Elbingam ab ipso nil postulari posse. Nec incognitum qvæ super ista moveantur difficultates non à Polonia provenire, sed ab iis, qvorum valde interest, dissidium inter Electorem & Remp. gliscere. Ad qvorum destinata uti Elector nihil collaturus sit; ita separare, Polonos ipso non monente eas artes intellecturos, nec veterem amicum antiqvis hostibus utcunqve reconciliatis condonaturos. Electorem qvoqve studio in Remp. testando protinus

Frau-

1661\. Frauenburgo præsidium deducturum; nec ut auxiliaris copiæ in vicem Elbingæ remittantur exacturum; ac super munimentis Elbingæ non destruendis facilem fore. Deniqve ut Draheimum sponte tradatur exigerent, ne Electori necessum sit ex pacto possessionem per se adprehendere. Dehinc ne successor vivo Rege designetur, dextro & sine offensa hujus; atqve Reginæ reniterentur, placide demonstrato; *Reipublicæ nisi summa necessitate subigente à præcipua lege, qva ipsius Status innititur, haut discedendum; atqve id non tam à Polonis, qvàm ab exteris qværi, non illorum sed propria emolumenta respicientibus. Nec Regem usqve adeo senio aut morbis fractum, ut eo descendendum sit. Qvo minus qva circa unum & alterum extraneorum moveri qveant, in præsens adducantur, graves rationes obstare; neq dubium esse, qvin Poloni ista omnia per se intelligant. Sane illis nil fidei adhibendum, qvi postqvam semel atqve iterum res suas cum oppressione Poloniæ stabilitum iverunt, nunc vi aperta incassum consumta astu & per cuniculos ad sua destinata grassantur, dissidio inter Electorem & Rempublicam excitato. Summam tamen votorum Electori esse salutem Reipublicæ, nec hunc intercedere, quo minus nunc, si ita videatur, super successore constituatur, modo Regno de libertate & securitate, sibi de ejus amicitia cautum sit. Optare tamen & svadere, ut eligatur qvispiam è Domo non nimium potente, aut qvi aliis potentibus non sit obnoxius. Regnum alienis bellis involuturus, per qvæ istud robore virorum, ac demum libertate spolietur. Ac ejusmodi Principes etiam in Germania reperiri posse, qvi Reginæ votis circa maritandam neptem satisfacere qveant, nullo publicæ libertatis periculo. Sed an idem circa eos, qvos fama ferat, obtineri possit, optandum magis, qvam sperandum esse.* Miserat qvoqve Cæsar ad Electorem Clivis tunc agentem Friqvetum Hagæ Residentem, qvi ostenderet, ipsi relatum, Reginam Poloniæ per suam in eo Regno factionem, & Gallici auri efficacia id enixuram, ut his comitiis successor Gallus, aut qvi à Galliâ dependeat designetur. Tum & Svecos cum Polonis fœdus offensivum in Moscos, & defensivum contra omnes agitare; qvod ut impediatur, Cæsaris maxime interesse. Igitur Elector legatis suis injungebat, summo studio circa utrumqve negotium invigilarent, ac cum Lisola consilia communicarent, ut tamen Polonis suspicio inde ne excitetur.

Friqvet.

Super Elbinga in hisComitiis disceptata.

§. 17. In istis Comitiis super Elbinga tres sententiæ inter Ordines erant. Pauci fin cissimi censebant, Electori stricte ex pacto Elbingam tradendam, & qvæ in contrarium ab isto admissa arguantur, ob præsentium temporum iniqvitatem dissimulanda. Sed maxima pars Reip. haut expedire judicabat, istis potentiam tradita urbe tam valida gliscere, sed data pecunia eidem satisfaciendum. Nec tamen deerant, qvi jactarent: cum Elector pactis examussim non steterit, ipsi qvoqve non deberi, qvæ sibi stipulatus sit, ac potius reparationem damni, ac id qvod intersit pacta fuisse impleta ab eodem exigendum. Unde & legati id negotium ad justam disceptationem coram delegatis à Rep. deduci nolebant, non solum qvod difficile futurum esset tot capita in unam sententiam permovere; sed etiam qvia Ordines Poloniæ hoc modo sibi decisionem ejus causæ arrogaturi erant, in qva partis vicem sustinebant. Unde cum manifestum esset id negotium à malevolis arripi Electori cum Rep. committendo, nostri modeste agere, ac testari; Electorem non solum Braunsberga præsidium deducturum, sed & Elbingæ non institurum, modo conventa pecuniæ summa ipsi repræsentetur, & tam noxia eidem juxta atqve Poloniæ munimenta isti detrahantur. Vicissim pleriqve Ordinum ita cum Electore agendum svadebant, ut ejus amicitia conservaretur, Reipublicæ si qvid calamitatis ingruat, utilissima futura. Sed cum Polonis Elbingam dare non placeret, vix adparebat ratio, qva pecunia ejus loco numeranda expediretur. Eqvidem aliqvi proponebant, in singula dolia cerevisiæ singulos dimidios florenos Polonicos imponendos; ac cum singulis diebus per totum Regnum C M doliorum ebibi præsumantur, singulis diebus L M florenorum posse redigi, qvæ per mensem sesqvimillionem efficiant. Sed cum talia facilius sermone jactari, qvam in rem deduci qveant, pleriqve differebant; Electorem pro solita sibi generositate non omnia ad ungvem resecaturum; præsertim cum Brombergensia pacta ei nimium fuerint lucrosa, ideo qvod Rex ipse nullo interveniente cum eodem egerit, ac nimia facilitate usus sit. Qvo exemplo monitam Remp. decrevisse, semper deinceps talia per delegatos tractanda, qvi ita faciles non sint, nec esse possint. Qvibus reponebatur; *serum jam esse qverere, num ea pacta sint lucrosa an minus, cum eadem jam per omnia solennia sint confirmata. A. Electorem qvoqve è conjunctione cum Polonia irreparabilia damna percepisse. Elbingam itidem Electori jam initio tractatuum fuisse promissam, cum Joannes Casimirus*

adhuc

1661.

adhuc Gedani ageret. Cæterum facile adparebat legatis, desugere se demum non posse, qvo minus cum Polonicis delegatis congrediendum foret, diluendis penitus qvæ objiciebantur. Circa qvos tamen in antecessum testaturi erant, sese hautqvidqvam novos tractatus ordini, sed tantum priorum exsecutionem promovere velle.

4 Jun.

Præsertim cum Poloni aliqvamdiu satis tractabiles viderentur, ob tristes nuntios de Tartaris & Cosacis ex Ucraina allatis. Sed cum isti falsi fuisse reperirentur, frigus redibat, ac negotium in diem differebatur, calumniarum colluvie interim perstrepeute, cui retundendæ vix diligentia legatorum sufficiebat. Tandem congressu habito non nihil litis initio surgebat super honoratiore loco, qvem nostri utiqve in ædibus Polonorum sibi vindicabant. Prout & nuper Consul Gedanensis, cui super negotio tabellariorum cum Electoralibus agere commissum fuerat, cum in sua urbe præ hisce priorem locum affectaret, ipsis Polonis ob inscitiam politi moris irrisui fuerat. Proponebant heic Poloni; *Joannem Casimirum pronum fuisse tradenda ex pacto Elbinga. Sed remoram injectam, qvod nostri civitati super privilegiis cavere abnuerent; unde metum ortum, Electori in animo fuisse civitatem jugo subdere. Tum & eosdem ademtum Lutheranis templum Reformatis voluisse addicere. Unde se non potuisse non causam urbis tam nobilis suscipere. Frauenburgo qvoqve & Braunsbergæ præsidium prius fuisse deducendum.* Ad qvæ nostri artes Reii memorabant; ob qvas Electori haut consultum visum qvam manibus tenebat cautionem amittere. *His tamen oppidis præsidium ab Electore cum consensu Regis impositum qva Præsuli subtrahere isti nunqvam in mentem venerit. Ac fecisse ista præsidia opera pretium haut spernendum, interceptis mille ducentis Svecicis militibus. Electorem tamen Frauenburgo in antecessum militem deducturum; ac post Elbingam traditam omnia, qvæ vicissim præstanda sunt impleturum. Negotium veredariorum qvo minus jamdudum confectum foret, delegatos Regios in causa fuisse, qvi vitiosum procuratorium attulerint.* Circa trajectum Vistulæ præter superius addicta nostri addebant: *Polonos inanibus suspicionibus indulgere, velut Elector novum sibi vectigal meditetur; cum id per pacta neqve Electori neqve Polonis licitum sit. Qvin privato Nobili licentiam esse trajectus ad proprios usus. Atqve istam litem fere provenire è privato lucro Capitanei Neuburgensis, & Danhofio Munsterwalda domino, qvi olim trajicientibus Electoribus præmio macti fuerint.* Circa sex militum millia, qvibuscum Elector rem in Borussia ex pacto haut gessisse arguebatur, nostri ostendebant: *pacta non stricte obligare ad rem in Borussia cum sex militum millibus gerendam; ac Electorem petente Rege cum longe majore numero in Holsatia bellum administrasse maximo cum fructu Poloniæ, velut qvo Sveci juxta ac Cæsarei hinc detracti fuerint. Obtulisse qvoqve Electorem se per suas copias Thorunio, Elbinga & Marienburgo obsidium circumposituros; sed Polonos subigente diffidentia id repudiasse.* Deniqve super mille qvingentis auxiliariis haut submissis nostri ostendebant: *Electorem haut fuisse obligatum ad istos mittendos nisi novo bello exorto: Moscicum autem ante Svecicum jam extitisse. Qvin eum ad istas copias mittendas paratum fuisse, & adhuc esse, ni Rex circa Elbingam tergiversatus fuisset. Porro Electori nunqvam fœdus cum Mosco fuisse, qvod pactis Polonicis repugnet, sed nudam conventionem de non offendendo, qvæ communi inter omnes homines obligationi nihil superaddat. Nec expressa renuntiatione fuisse opus, cum juratis pactis maxima efficacia inesse censeatur.* Qvæ omnia Poloni ad Regem se relaturos ferebant. Ast Regina in hoc negotio frigidam admodum se gerebat, partim qvod conjiceret, Electorem destinatis ipsius circa successionem haut fauturum, partim qvod legati Svecici Stenonis Bielkii sententiam prius cognoscere vellet, qvi tunc Warsaviam venerat, eodem qvo nostri honore exceptus. Qvi tamen apud nostros multis verbis de studio suo testabatur, tum se Electoris causæ suffragaturum, negans qvoqve sibi mandatum super novo fœdere cum Polonis ineundo. Paulo post tamen Regina dicebat: investigandam esse viam, qva Electori satisfiat, qvod Gallus jam hunc suis partibus adjungere studeat; liqvido indicio ab eodem id negotium huc usqve impeditum. Sed uti Regina per Elbingense negotium Electorem sibi obnoxium tenere conabatur; ita pleriqve non tam ex benevolentia aut reverentia juratæ fidei, qvam metu novorum motuum Electori satisfaciendum ferebant. Unde adparebat, Polonos hautqvidqvam properaturos suo se debito exsolvere, qvamdiu Electoris Status in Borussia nondum satis firmatus foret, nec Resp. novo periculo urgeatur; ac qvantamcumqve ejus offensam aboleri posse data demum Elbinga & Draheimo. Sed ut æqvivalens pro Elbinga obtineretur nulla spes erat. Nam in Braunsbergam, alienandam, velut Ecclesiasticum bonum Reip. jus non esse. Et petito

1661. tito uno & altero ad Vistulam capitaneatu imensum firmanda erat Polonis suspicio, velut Elector commercia ejus fluminis sui arbitrii reddere agitaret, cum nudus trajectus tantos ipsis scrupulos injecisset. Ac Nobiles malebant Elbingam & Braunsbergam Reipublicæ detrahi, qvam unum & alterum Capitaneatum, qvorum fructus ipsis in præmium meritorum, aut gratiæ Regiæ destinantur. Qvin Cancellarius palam dicebat: negotium de Vistula Ordinibus magis cordi esse, qvam si de tribus urbibus Elbingæ paribus agatur. Inter istas tamen disceptationes supremum Borussiæ imperium extra dubium ponebatur, ac Poloni multis verbis de constantia sua circa servanda pacta testabantur. Ac Rex nostris petentibus prius diploma novo firmabat, qvo istud imperium luculentius declarabatur, ut refractariis prætextum, velut isto nondum satis liqvido, adimeretur.

Nostri remittendo parum proficiunt 5. Jul.

§. 18. Sed cum in iis Comitiis omnia confuse ac lente agerentur, ac Poloni, dilutis licet qvæ arguerant, ad rem propius haut accederent, nostri demum declarabant: Electorem amputandis moris non ex debito, utpote qvi nulla parte pacta violasse convinci qveat, sed ex mera generositate ac amore in Remp. de summa Elbingæ reluendæ Statuta qvartam partem remissurum ea lege, ut urbs statim tradatur; reliqvam summam Reip. deinceps ex placito solvere integrum fore. Contra Poloni initio petebant, ut Elector exhausto Regni Statu motus alia adhuc C M uncialium, simul actionem in Draheimum remittat. Nec deerant, qvi plane actione in Elbingam cedendum suaderent, velut cujus urbis possessio diffidentiam inter Remp. & Electorem in perpetuum alitura sit. Qvod cum nostri penitus adspernarentur, Poloni proponebant; se Electori vectigal in Vistula ab omnibus Nobilium mercibus importandis & exportandis exigendum traditurros. Id qvod & ipsum nostri repudiabant, velut ingentem invidiam Electori apud Nobiles pariturum. Qvod si tamen Rex per suos id vectigal exigere, & Electori redactam inde pecuniam solvere velit, id se acceptaturos, ac post plenam summæ solutionem urbem reddituros. Ast mox alio congressu Poloni absqve circuitione dicebant; *sese Elbingam ob gravissimas rationes tradere non posse; sed Electori alia via satisfacturos; ac inutiles ambages esse urbem prius tradere, inde pecunia accepta iterum restituere.* Nec obscure innuebant, Electorem infessa semel urbe nunqvam post abiturum. Igitur id tantum nosse velle, qvantum Elector de summa remissurus sit. Pecuniam se statim repræsentaturos, modo circa reddendam Braunsbergam mora ne fiat. Ad qvæ nostris Electorem tam non spernendum generosi animi specimen edidisse remissis C M uncialium ea lege, ut Elbinga statim tradatur, idqve de cætero pactis frandi ne sit. Poloni contra CC M uncialium suo actione in Elbingam & Draheimum offerebant; *nam eam urbem perpetuum diffidentiæ fomitem inter ipsos fore.* Sed nostri XX M. uncialium adhuc de Draheimensi summa remittebant; cum satis nossent, Polonos Draheimium nunqvam pro C M uncialium reluituros. Poloni qvoqve proponebant, ut Elector super restituenda Elbinga caveat tota Borussia in commissum cadenda, si fallat: qvod velut cum ignominia conjunctum nostri repudiabant. Demum tamen declarabant: *Electorem Elbinga desiturum ea lege, ut CCC M uncialium sibi dentur, oppignerata tantisper Braunsberga. Sed si Poloni Elbingam tradere malint, se super restitutione idonee cauturum; demolitionem qvoqve munitionum acceptis XL M uncialibus remissurum.* Sed æqvissimæ qvantumvis conditiones Polonis haut arridebant, qvod nihil plane dare decrevissent.

Negotium ad universos Ordines refertur. 9. Jul.

§. 19 Ast nostri cum animadverterent, aulam id agere; ut negotium post Comitia extraheret, idemqve sui arbitrii fureret ad suas rationes temperandum, de Bogislai Radzivilii consilio negotium apud universos Ordines proponere constituunt; qvod metus esset, ne candida & honesta Electoris intentio parum integre à delegatis referatur. Igitur in consessu Ordinum exponunt de constanti Electoris proposito cum Rep. fidam atqve perpetuam amicitiam colendi, qvi traditionem qvidem Elbingæ ex pacto exegerit; ut tamen simul testetur, Reip. amicitiam pluris sibi qvam Elbingam æstimari, ac, ut sinistra de ipso spargentibus pudorem incutiat, jure suo in Elbingam desistere velit, si aliud æqvivalens, & idonea hypotheca constituatur. Qvæ propositio Ordinibus grata admodum accidebat, ad qvam multo cum verborum honore, & reciprocis asseverationibus respondebatur. Delegati inde Polonici Electoris jus in Elbingam & Draheimum uno millione florenorum Polonicorum licitabantur, aut ut mille milites de promissis auxiliis remitterentur. Qvorum hoc nostri rejiciebant, ne Electori occasio defo-

ret studium suum Reip. adprobandi. Sed universam actionem in Draheimum & Elbingam, ac ut huic munimenta salva persistant, CCCC. M. uncialium taxabant, super hac restituenda verbo Electorali cautum iri. Post Rex qvoqve in consessu Ordinum declarabat; Electori vel præsentem pecuniam, vel Elbingam dandam, accepta super hac restituenda cautione. Qvanqvam autem inter ista omnes ita sancte confirmabant, Electori utiqve satisfactum iri, aut negotium pro confecto videretur habendum: tamen sub finem Comitiorum id non minus incertum, qvam initio, erat. Cum enim in conclusione Comitiorum Rex declarasset, cum pecunia in promtu non sit, declinari non posse, qvo minus urbs Electori tradatur ad liberandam juratam fidem: multi *Nuntiorum Terrestrium* ei traditioni non qvidem directe contradicebant: Sed adversus recens decretum super vectigali in Vistula flumine ab omnibus nullo conditionis discrimine exigendo protestabantur, in qvod præcipue ut Electori satisfieret nullo antea in hac Republica exemplo consenserant. Qvod si igitur Rex Electori urbem tradere velit, necessum esse id vectigal aboleri. Unde Regi alterutrum eligendum erat, ut vel concessum in biennium vectigal, ex qvo annuus millio florenorum sperabatur, omitteret, vel tradenda Elbinga supersederet. Qvorum hoc tamen cum destinatis ac declarationi suæ repugnet, spem faciebat nostris, sese viam inventurum hisce difficultatibus superandis, negotio demum apud arcanum Consilium Comitiale proposito; ubi omnium suffragia scripta sit exacturus, qvorum major pars pro tradenda Elbinga sit futura. Ita excusare se Reip. posse, si Elbingam tradat, cujus diversum deliniendis *Nuntiis Terrestribus* promiserit. Enimvero ea res secius cadebat; qvanqvam & alias inter arcana Reip. Polonicæ sit, altera vice in propositionem deducere negotium, cujus subversio qværitur. Nam facta propositione septem suffragia Elbingam tradendam decernebant, qvatuordecim contradicebant. Unde demum colorando ludibrio Rex legatum ad Electorem mittendum decernit rogaturum, ut ancipitem ac durum Reip. statum patientia proseqvatur, ac solutionem è vectigalibus recens institutis expectet, è qvibus intra annum duplo plus, qvam qvanti debitum istud sit, redigendum speretur. Prout & in Constitutione super novo isto vectigali expresse cautum sit, ne id alios in usus qvam ad satisfaciendum Electori adhibeatur. Ita qvidem ejus negotii successus à Cancellario nostris referebatur. Sed revera Electoris desideria instinctu Gallorum & Svecorum Regina eluserat, allaborantibus qvibusdam proceribus per Borussos Regios corruptis. Et Cancellarius censebat, eam machinam à Reio structam, viro astuto & malitioso, qvi *Nuntios Terrestres* instigaverit. Sane Rex facile prævidere poterat, majorem suffragiorum partem pro tradenda urbe haut casuram. Nostri dehinc modesto libello qverebantur, se ita re infecta dimitti. Qvos multi Senatores demulcere studebant spe facta, Frauenburgum & Braunsbergam Electori in pignoris vicem relinqvendas; & utiqve eidem satisfactum iri. Multi tamen disserebant: *si Electori urbs semel tradatur, eam nunqvam in Reip. manus reversuram, non qvod Elector sua promissa non sit servaturus, sed ob solitam Polonicæ genti negligentiam, qva nunqvam tantum pecuniæ corrogatura sit in rem, qva singulos non tangat; ac si intra biennium nil molestiæ ex ea urbe sentiatur, Polonos sibi persvasuros, nunqvam ex eadem sibi qvid periculi imminere.* Cum jusjurandum exprobraretur, qvidam decretum Concilii Constantiensis regerebant; & qvod Sorbona, cum Franciscus I. Burgundiam Carolo V. Imperatori ex pacto jurato tradere deberet, pronuntiaverit; privatos sine discrimine ad servandum jusjurandum suum teneri; sed Regum juramentis hanc exceptionem subesse, ne per posterius priori qvid derogetur. Galliæ autem Regem, dum coronatur, jurasse, nil se bonorum Coronæ alienaturum; ad qvod & Lex Salica ipsum obstringat. Qvibus nostri occinebant exemplum Regis Saulis, cujus soboles gravissimas pœnas dederat ob violatam ab ipso juratam fidem, qvam majores dolo licet inducti qvondam Gibeonitis dederant. Cæterum Senatus consulto postcomitiali concludebatur; Electorem misso à Rege legato, & per ipsius qvi adsint legatos rogandum, ut actione in Elbingam desistat, & pecunia sibi satisfieri patiatur, interea se dissimulaturum ab eodem Braunsbergam detineri. Nostri qvanqvam ita sibi illusum dolerent; tamen secum statuebant hilarem vultum præferre, qvasi plene sibi satisfactum foret, ne malevolis lætitiæ ansa præberetur, neu Borussis pertinacia accederet, qvorum aliqvi Reginæ C M uncialium promisisse ferebantur, si Electoris supremo imperio ipsos liberare posset. Et adqviescebat Elector, Braunsbergam sibi usqve ad plenam solutionem relinqvi; simul legatis injungebat, ut amico vultu Warsavia discederent, Regiqve ac

Reip.

1661. Reip. de sua amicitia confirmarent, paria ab his stipulati. Cum post nostri caveri sibi postularent, ne Præsul Warmiensis super Braunsberga molestiam Electori moveat; ut summæ reluitinnis nil amplius detrahatur, & ut qvid ad alendum Braunsbergæ præsidium conferatur: Poloni scriptam cautionem exhibere nolebant, sed verbn duntaxat confirmabant, Electorem circa Braunsbergam turbatum non iri: ac legatum venturum, qvi plenius responsum sit allaturus. Cæterum ista pactis fraudi non fore. Nam in contractibus modum & tempus solvendi mutuo consensu mutari posse, salva istorum substantia. Rex qvoqve per literas de suo studio multis testabatur, de qvo legatus à se mittendus latius sit expositurus. Nostri vicissim scripto declarabant, se Elbingæ traditioni renuntiasse, ac C M uncialium remisisse, salvo reliqvo pacto. Contra Electorem tamdiu Braunsbergam & Frauenburgum retenturum, qvoad solutio facta sit. Interim ritus Romanos in æde cathedrali Frauenburgi exercere liberum fore.

Circa successorem vivo Rege laudandum frustra laboratur.

§. 20. Nec minus operam iis Comitiis ludebant, qvi circa successorem vivo Joanne Casimiro constituendum laborabant. Qvos inter præcipua erat Regina, qvæ varias per artes multos è proceribus sibi devinxerat, eminente in ejus destinata Czarnecii favore, qvi jactabat; *utiqve consultum videri in præsens super eligendo successore decerni, his tamen conditionibus, ut is sit Catholicus, non senex, non puer, cujus electio Remp. alienis bellis, ne implicet; qvi denique non cum corona, sed ad coronam veniat.* Nec minore ambitu Neoburgicus prensabat, inter alia offerens; se insignes copias ex hoc tempore Polonis auxilio missurum, filium in Polonia educari curaturum; controversiam cum Electore è sententia Reip. compositurum. Pro Archiduce Carolo Josepho Lisola magnn studio nitebatur, etsi id apud nostros dissimularet. Sed super Neoburgici legato referebat, ab hoc sibi propositum, ei Principi magnum esse desiderium cum Electore transigendi, in Cæsaris arbitrium relaturo, qvas compositionis leges is dicturus sit. Ac si Electori ad rem accedere placeat, non modo istum ad omnia facilem fore, sed & super Elbinga tradenda cauturum. Ac nullam esse commodiorem rationem Reginæ destinata evertendi, qvam si Elector cum Neoburgico transigat, & una cum Cæsare simulet, se favorem ad nanciscendam coronam eidem accommodaturum. Nec tamen periculum esse, ne is Regno potiatur, qvod Regina per suam 1661. factionem semper eundem excludere possit, qvæ & totum potius electionis negotium turbatura sit, qvam ut iste ad coronam admittatur. Enimvero in tricas hasce descendere nostris haut placebat, lubrica ejus viri fide, qvi & impediendo Elbingensi negotio operam contulerat, qvod vereretur, ne Elector isto succedente cum Regina amicitiam instauraret, ejusqve destinatis deinceps velificaretur. Qvanqvam & Regina Lisolæ super animo Electoris suspicionem injicere laborabat. Enimvero Poloni ad negotium electionis accedere defugiebant, & omnes, qvi Gallis addicti non essent, rem ad interregnum deduci malebant. Et alii qvidem aperte contradicebant; alii consentiebant hac conditione, ne qvis ex Austria & Gallia eligatur: ne Polonia horum æmulatione involvatur, & qvia ambæ nationes genio à Polonis diversæ alias Reip. tractandæ rationes amant. Condæus qvoqve pecunias, qveis ad id negotium cumprimis opus erat, depromere abnuerat, ni sibi filioqve prius caveretur per fœdus inter Sveciam Polnniamqve initum, & traditis munitis Borussiæ urbibus. Nec eo minus Neoburgicus legatus satagere, nondum deposita spe; ac censebat, Svecos hautqvidqvam Galli cujuspiam electioni fauturos, qvod potentiæ Gallicæ magna inde accessio futura sit, classibus qvoqve Mari Baltico immittendis, qvarum usum melius nunc qvam antea Galli intelligant. Qvin & idem judicabat, Gallo hautqvidqvam curdi esse Enguianum Regem Poloniæ fieri, qvod inde in hanc, qvicqvid per Galliam turbidorum ac rebellium civium extiterit, confluxurum sit. Sed istum per astutiam Reginæ fnveri, qvæ Ordinibus persvadere labnret, tertio cuipiam ab Austriacis & Gallis locum non esse, eoqve ex duobus malis minus eligendum. Sed qvo longius procedebant, eo majoribus difficultatibus id negotium involvebatur intercessione Nuntiorum Terrestrium, qvos Lubomirscius instigasse arguebatur; qvi tamen verbis studium in Bavariæ Electoris fratrem præ se ferebat. Nostri autem satis habebant impediisse, ne in præsens qvidpiam concluderetur. Regina dehinc votis suis dejecta de proceribus valde qverebatur, qvi ipsam primo ad id negotium suscipiendum stimulaverint, utqve Regem, qvi per integrum annum restiterat, ad consentiendum permoverit. Qvi nunc, cum in rem præsentem veniendum esset, ludibrio ipsam exposuerint; cum tamen omnes, qvas isti reqvisiverint, conditiones annue-

1661. annuerit, imprimis ne is Austriacus, Gallus, aut hæreticus sit. Igitur sibi decretum omni publicorum negotiorum cura sese deinceps exuere: simul à nostris postulabat, ut ne qvid deinceps à se desiderent, postqvam in propria causa successus fefellerit, nec ipsa morosæ genium nationis temperare norit. Nec ideo tamen id negotium clam agere desistebat, ope Galliæ & Sveciæ vel invitis Polonis idem pervictura; qvarum & legati ab ipsa ambitiose colebantur. E qvibus Stenonem Bielklum Svecum Rex candoris & modestiæ nomine valde commendabat, contra Slippenbachii vasta nimium consilia improbans; qvi naufragio, cum in Poloniam tenderet, perierat. Lumbranus autem Gallus de Regis sui desiderio amicitiam & fœdus cum Electore instaurandi subinde testabatur.

Electoris circa Arausionensem Principem studium.

§. 21. Non modicæ qvoqve isto tempore Electori curæ erat Wilhelmi Henrici Arausionensis Principis fortunas conservasse, præsertim cum si qvid humanitus ei contigisset, sua uxor, & ex ea nati ad ejusdem hæreditatem vocandi essent. In istius Principatu Arausionensi statim ab obitu Wilhelmi II. turbæ nasci cœperant, qvod (1650.) mater Maria Anglicana tutelam filii posthumi, ac bonorum administrationem sibi vindicatum iret è rescripto mariti die 17. Februarii anno 1649 dato; qvo is disposuerat, ut Fridericus Dona Comes Gubernator castellum Arausionense nemini traderet, ac solis uxoris suæ futuris jussis morem gereret, ac in ejusdem potestate castellum adversus omnes retineret. Contra avia Amelia sibi potius nepotis tutelam deberi contendebat, cui & velut prudentissimæ fœminæ Elector gener favebat; qvi administrationem bonorum pupilli in Anglorum manibus esse nolebat, fere domi ob turbas civiles propriis bonis exutorum, ne per ista paupertati suæ consulerent; in primis si pupillum fato fungi contingeret. Ac ostendebatur, scriptum mariti, qvo mater nitebatur, esse imperfectum, nec rite formatum, ac per seqventem codicillum revocatum. Et Electori saltem in partem tutelæ veniendum, velut marito proximæ agnatæ & hæredis *præsumtivæ*. Ac ipsam matrem adhuc in minore ætate constitutam. Sed & Arausione statim post mortem Principis procurator generalis Sylvius, & qvæstor Belloregardius eam ditionem in Ducem Longvevillium transferre conabantur; qvo fine solius matris tutelam agnoscere instituebant, qvo hanc cum Electore & avia committerent, inter turbida

Turbæ Arausionenses. Beauregard.

machinationes suas exsecturi. Ac ut Donam Gubernatorem, qvi ab Electore & avia pendebat, arce dimoverent; qvo fine auxilium ex aula Gallica qværebant, causam filiæ ibi agente vidua Regina Angliæ; simul sacerdotes in partes sumebantur, ut Regi ingererent, utile esse Gubernatorem ibi constitui ritibus Romanis addictum. Eum rerum statum cum Elector è Joanne Maritzio, qvem Dona eo nomine miserat, intellexisset; huic injungebat, ne Matris jussis Arausione obtemperetur. Ast mater eum proprio auso tutelam exercere non posset, litem ad compromissum deducebat; in qvo etsi laxioribus verbis pronuntiatum esset, ut tutela penes Matrem, Aviam, & Electorem esset; placuit tamen Electori & aviæ, inita cum matre conventione huic dimidiam tutelæ partem juncta autoritate & consilio gerendæ deferre. Ac post Viqvefortius, & Daniel Weimannus Arausionem mittebantur rebus ibi ordinandis, ac (1652.) ut Fridericus Dona Gubernator decreto Parlamenti confirmaretur, cui in casum mortis frater Christophorus substituebatur. Haut eo magis Sylvius machinari desistebat, in aula Gallia per Reginam Viduam Angliæ solicitans, ut si Principem puerum mori contingat, mater ope Regis in eo Principatu succederet. Id qvod velut nulla ratione subnixum repudiabatur; nec sacerdotum solicitationes audiebantur, qvod aulæ tunc non placeret aliqvid in Arausionem tentare, ne flagrante cum Hispanis bello à Reformatis turbæ moverentur. Post complures annos isti machinationum autores aliqvot Parlamenti assessores in factionem suam pertrahebant; cui rei (1658.) isthæc occasio arripiebatur. Cum in Arausionensi Principatu Romani juxta ritus ac Reformata sacra libere exercerentur, Principibus semper curæ fuerat, utrosqve pari modo habere. Sed qvia pleriqve Pontificii assessores Parlamenti domicilia extra Principatum habebant, ac cives Catholici qvererentur, suas lites coram solis Reformatis judicibus disceptari, tutoribus placebat Parlamentum duobus assessoribus augere, uno Reformato, altero Catholico, & qvidem ut huic necessum foret Arausione habitare, qvo jus inter æqvales judices integre administretur. Id edictum factiosi in acta Parlamenti referre abnuebant, qvo ansa foret turbas serendi, & inter eas Gubernatorem è medio tollendi; qvi tamen, (*Maio.*) qvæ insidiæ intercipiendo castello struebantur, eludebat. Unde factiosi denuo per sacerdotes aulæ Gallicæ ingerebant; qvantæ fraudi ritibus Romanis sit tam munito

1661. nito castello Reformatum Gubernatorem præesse; ac ut novæ hujus munitiones dejicerentur, qvæ post obitum Principis Philippi Wilhelmi, & contra hujus consilium excitatæ fuerint. Qvæ isto fine movebantur, ut destructo castello aliis, qveis in hanc ditionem actio jactabatur, in proclivi foret eandem in potestatem redigere. Atqve hisce machinationibus autoritas Matris prætendebatur, qvæ harum plane ignara erat. Ita demum res eo deducta est, ut Galliæ Rex eam causam susciperet, ac tutelam matris exclusis reliqvis asserere institueret. Inter qvæ cum factiosi edicto non sine ferocia reluctari pergerent, Dona altiora suspicatus Sylvium in custodiam trahit; cujus scripta dum excutiuntur, perspicua documenta reperiebantur super conatu eum Principatum in Longuevillium transferendi. Unde factiosi jam ausorum manifesti aperte in rebellionem erumpere; ad qvos comprehendendos Dona cives edicto hortabatur. Isti contra extra fines ditionis subducti decretum condunt, per qvod insuper habito compromisso Hollandico & conventione matri soli tutela & administratio decernitur. Inde eorum unus in Hollandiam, reliqvi in aulam Gallicam abeunt decreto suo patrocinium qvæsituri. Qvam in rem aliqvot chartis puris nomine Matris inscriptis abutuntur, velut hujus autoritate omnia gesta forent. Circa Donam arce dimovendum aliqvi percussores ipsi immittendos svadebant. Id qvod Longuevilli uxor vetabat, testata nil se ex ea ditione cupere, si vel unica gutta sangvinis eadem constare debeat. Unde isti CCC M librarum offerebantur nomine sumtuum, in id castellum factorum, si idem in Longuevilli manus consignare velit. Inter ista missus à factiosis Matri persvaserat, ut à conventione cum Electore & avia, ac probatis prius mandatis resiliret, ac inane decretum rebellis Parlamenti amplecteretur. Qvæ & Donæ injungebat ad ipsam accedere rationibus reddendis; simul ne qvid pecuniarum ipsi præberent qvæstoribus interdicebat. Qvæ jussa facile sperni poterant, ni Vidua Regina Angliæ & Sacerdotes in aula Gallica pervicissent, ut hæc obtentu defendendæ matris ad munimenta arcis dejicienda incumbere constitueret. Unde Rex Lugduno unum è præfectis custodum corporis cum sex cohortibus Arausionem mittebat, qvi denuntiaret; cum Arausionense Parlamentum Matri soli tutelam filii adjudicaverit, cui Rex patrocinium denegare neqveat; Dona deinceps ab hujus jussis dependeret, simul castellum Regi traderet. Id qvod Dona deprecabatur. *Eqvidem satis se perspicere periculum, qvod recusantem maneat. Enimvero per vim injustam sibi calamitatem inferri posse, culpam impingi non posse. Ac tanto Regi, qvi Hispano & aliis validas provincias eripuerit, haut in arduo fore unam arcem subigere.* Nec minus milite se firmabat; cui & Nemausani, & Cebennates auxilia offerebant. Ita tunc vis dilata. Interim factiosi ubiqve spargebant, Regem Galliæ id negotium utiqve amplexurum, tum fictum Principis Matris edictum chartæ qvam vocant *blancæ* inscriptum promulgabant, qva Donæ conatus circa tuendum castellum improbabantur, tum ne qvid pecuniæ eidem solveretur, ut non esset, qvod præsidiariis daret; qvos & recens conductor hic iterum dimittebat, postqvam seqventi anno Lutetiæ nil nisi de pace dissereretur. 1660. Qvia tamen idem imminentem tempestatem prospiciebat, ac iniqvo Principis matris odio laboraret, missionem petebat nulla alia conditione, qvam ut erogata pecunia sibi refundatur. Qvam & obtinuisset, si idoneus successor tam turbidis temporibus repertus fuisset. Ast deinceps edictum Regium per Langvedociam, & Delphinatum promulgabatur: ne qvis amplius cum Dona commercii qvid habeat, nec ei adsistat. 1659. Augusti. Simul navigium Rhodano immittitur prohibiturum, ne qvis Principis ministris vectigal solvat; ac jam Regius miles hinc inde per Arausionensem agrum prædas agebat. Post multa hinc inde per vim patrata a Rege Miletus ad Donam mittitur, qvi proponebat: *Miles.* cum Rex upera per biennium continuata socrum, nurumqve in concordiam reducere non potuerit, officii ipsum sui judicasse tutelam Principis pupilli suscipere, velut propinqva cognatione junctum, & cui supremum jus in principatum media Gallia situm competat. Tum & eidem prospiciendum, ne dissidium in vicinas provincias diffundatur, qvod Donæ, Electori, & aviæ Principis nimium addictus agat. Cum igitur Rex ejusmodi conditiones offerat, per qvas pupillo juxta ac Donæ consulatur, ac tota Europa Galliæ potentiam formidet, qvæ & nunc Hispaniæ pacem pro lubitu dederit: ridiculum fore, si arx medio Regno sita per sedecim amplius menses Regiis jussis ulterius reluctari audeat. Cum Dona ad tutorum mandata provocaret, reponebat Miletus: duas duntaxat vias esse, arcem Regi seqvestro tradere, aut vi expectata huic ansam præbere velut bello partam retinendi. Unde Dona spatium petebat ad certum hominem in Hol-

1661. mentum in alium conferre. Saltem Regem Angliæ nil amplius postulare posse, qvam ut tutor honorarius habeatur, præsertim cum omnia pupilli bona à patre provenerint. Ac inprimis Belgarum suspicio declinanda erat, qvorum benevolentiam captare necessarium habebatur Principi in majorum munia reponendo. Inprimis Belgas haut laturos ab extraneo Principe in ipsorum civitatibus magistratus constitui, aut eorum confirmationem ex Anglia peti: præsertim dubio adhuc Regis jure, & Angli potestate in ea Republica valde formidata. Sane Zelandi uti ægre ferebant, solos Hollandos sibi educationem Principis asserere, ita expresse testabantur nolle se super Magistratibus in urbibus suis, ubi id alias Arausionensi jus erat, in Anglia decerni. Unde periculum erat, ne per dissidium inter tutores urbes Zelandiæ id jus penitus Arausionensi Domui subtraherent. Dehinc legatis agendum super fœdere, cujus fundamentum sint communes utriusqve rationes circa sacra, & Rempublicam. *Electorem qvippe praecipuum esse fulcrum sacrorum reformatorum in Germania. Ejusdem esse Borussiam, nobilem provinciam Mari Baltico adsitam, cui Suecia tamdiu inhiaverit. Ejusdem qvoqve ditiones Belgas tangere, qvibuscum Angliæ varia negotia intercedant. Jam autem Angliæ qvoqve interesse, Mari Baltico & Septentrionali adsitos Status in æqvilibrio teneri, ne si uni reliqvos opprimere permittatur, potentia exsurgat non terra solum, sed & mari, qvo Anglia semper prævaluerit, formidabilis: ac ad nuperum ejus rei tentamen cum omnes alios, tum & Angliam sævo qvantumvis sub regimine animum advertisse. Unde huic pariter intolerabile visum, Daniam & Electorem opprimi, qvam Belgarum potentiam sociis suis prægravem fieri. Salva Borussia Mare Balticum velut commerciorum matrem qvorumvis usui liberum fore. Florente Brandenburgica Domo Protestantibus concordiam persistituram, nec malevolos qvid ausuros. Qvin cum Elector arctissimo fœdere Austriacis junctus sit, hos qvoqve citra invidiam & velut aliud agendo in partibus retineri. Ast Borussia, & Electore Brandenburgico collapso omnia in præsens periculum ruitura. Inprimis Daniam esse egregium vinculum ipsis invicem connectendis, qvæ per mutuam amicitiam, vires maritimas, & situs opportunitatem Angliam & Electorem velut nativo nexu jungat ad efficacissimum invicem auxilium præstandum. Uti autem inter Angliam & Daniam tractatus jam agitentur; ita hujus & Electoris rationes ita sibi mutuo conspirare, ut unus alterius opem ad sui conservationem poscat. Qvæ Electori vires sint, luculento specimine demonstratum, qvi & semper arma in promtu habere decreverit. Hunc suis rationibus adjungere Regi gloriosum, tanqvam defensori fidei, ac publicæ pacis statori. Idqve fieri posse salva cum Hispanis & Gallis amicitia, qvi inter ipsos fœdus jungi nec miraturi, nec ægre laturi sint.* Iisdem secreto injunctum, si inclinationem Regis explorarint, huic in uxorem proponere Mariam Arausionensem, iisdem sacris, Domo genitam de Anglia optime merita, & qvæ nil litium in mariti penates illatura sit. 1661.

§. 23. Isti cum in Angliam adpulissent, Christophorum Brandium Londini super cerimoniis convenire jubebant. Huic Angli demonstrabant, legatorum in Anglia duplicem esse receptionem: unam fieri cymbis Gravesandæ aut Grenvici; alteram curru Regio apud Turrim Londinensem. Circa posteriorem nullum inter legatos Regum, Principum, atqve Rerumpublicarum discrimen adhiberi. Sed circa priorem id observari, ut Principum & Rerumpublicarum legati per solum officiorum magistrum excipiantur, & cymbis Regiis Londinum deducantur; Regios autem magnatum qvispiam in cymbis comitetur. Ut autem Elector præ aliis Principibus & Rebuspublicis eximio honore afficeretur, Angli offerebant, ejus legatos Gravesandæ exceptum iri à magistro officiorum, adjunctis duobus Nobilibus, qvorum unus tribunus militum sit. Apud Turrim Londinensem currum Regium præsto fore cum magnate qvopiam, compluribus Nobilibus stipato: tum eosdem in domo triduanis epulis destinata ab alio magnate Regis nomine salutatum iri. Ad qvæ cum Brandius exciperet; notabile nimis discrimen hoc modo inter Regios & Electorales legatos constitui, cum istis magnatum qvispiam Grenvicum usqve obviam mittatur, Angli reponebant; si isthoc discrimen inter Regios & Electorales tollatur, Regios ulterius processuros, ac postulaturos, ut Gravesandæ à magnate excipiantur. Qvanqvam autem Brandius regereret; Electorales Regiis æqviparari, nisi qvod in sedendo atqve incedendo illi hisce cedant: ac in cerimoniis amicitiam qvoqve, fœdus, & propinqvam cognationem respici solere: Angli tamen oblatis firmiter inhærebant; Veneto non plus honoris offerri, ac Danico nuper legato non longius obviam processum. Cum Brandius objiceret; Belgarum utiqve legatos Grenvici à Richardo Ormondiæ Marchione exceptos; Angli excusabant, id *Super cerimoniis disceptatio.*

per

1661. per juvenilem imperitiam admissum; & qvod Grenvici præter debitum istis exhibitum, id Londini detractum, omissa salutatione in domo epulis destinata. Ac sibi alias perpetuo cum Regiis & aliarum Rerumpublicarum legatis litigandum fore. Qvæ cum nostris non satisfacerent, id temperamenti proponebant; ut aliqvis è Magnatibus Nassovio Principi notus velut suo nomine Grenvicum usqve obviam veniat. Sed & isthoc Angli rejiciebant, ac afferebat magister officiorum testimonium actis excerptum, qvod Ormondiæ Marchio per errorem, & præter mandatum, ac stabilitum in Anglia usum Belgarum legatis Grenvicum usqve obviam processerit. Qvi & confirmabat; *Si qvid minus honoris nostris, qvam Regiis exhibeatur, longe splendidius tamen qvid, qvam Rerumpublicarum legatis tribuendum.* Ita cum ulterius in cassum litigare haut placeret, à magistro officiorum, tribuno militum ac Nobili comitante, cymbis Regiis Gravesanda ad Turrim Londinensem deducuntur. Ibi Bellasius Comes, & Vice-Præfectus Turris viginti curribus proseqventibus, inter qvos & Hispani, ac Belgarum legatorum currus erant, inter LXX. machinarum fulgura excepit. Inde per urbem inter maximum populi concursum Westmonasterium in domum legatis solennem deductos alius è magnatibus nomine Regis salutavit; qvo & ex Regia vestis stragula, qvam Reginæ Mariæ vocant, allata erat, in qva Nassovius somnum capiebat; qvod non nisi Regiis legatis fieri solet. Post per triduum Regiis epulis laute habiti à Jarneto Comite multis Nobilibus stipato ad Regem deducti sunt. Ad ingressum palatii custodes corporis catervatim adstabant. Ad portam palatii eos excepit præfectus aulæ; in conclavi, ubi consilium haberi solet, inferior cubicularius; in scalis, qveis ad spatiosum conclave legatis audiendis destinatum adscenditur, Norvicensis Comes; ad ejusdem deniqve conclavis januam magnus cubicularius. Legatis conclave ingressis Rex ad secundam inclinationem surgebat, ad tertiam gradum propius movebat; ad qvem legati in elatiorem, qvo iste assederat, locum progressi sub eodem uranisco cum ipso consistebant. Nassovio verba faciente Rex ut legati caput tegerent jussit, qvod & uterqve fecit. Cum loqvendo aliqvantum processisset, ad Electoris nomen caput aperiebat, qvod & Rex faciebat. Sed cum Rex gestu ostendisset, pileum se capiti iterum impositurum, ac legatos id protinus non facere animadverteret, tam iste qvam hi ad finem usqve sermonis nudato capite mansere. Ita circa cerimonias plus honoris nostris fuit exhibitum, qvam Belgarum, aut Italorum Principum legatis solet. Nam his nec vicarius Turris obviam venerat, nec machinæ tanto numero displosæ fuerant, nec magnatum qvispiam istis salutandis in domum epulis destinatam venerat, nec Rex, dum eos audit, caput texerat, unde & iisdem nudo capite verba facienda fuerant. Qvæ alias ista legatione circa cerimonias obtigerunt, annotasse dividiæ non erit. Cum Rex Eqvites Balnei crearet, Nassovius proxime juxta legatum Hispanicum collocabatur supra Belgicos, his non contradicentibus: in templo uterqve præ his priorem locum tuebantur. Ingressu Salviati Florentini legati nostri currum obviam mittere omiserant, qvod rixam cum Belgis committendam prospicerent; in qva si victi fuissent insuper irrisui futuri erant; si vicissent Bevvervvertius legatorum princeps, alias Electori & Arausionensi infestus magnum tumultum eo nomine excitaturus fuerat. Ac constabat Belgas magnum armatorum numerum circa currum suum disposuisse. Id qvod Electori displicebat; qvi jussit, ut deinceps honoratiorem adversus hosce locum vel per vim tuerentur. Qvin ne idqvidem temperamentum circa Belgas admittere volebat, ut neutri currus venientibus recens legatis obviam mitterent. Unde cum actu coronationis Rex proponeret, ut utriqve velut privati in æde sacra comparerent, nostri id repudiabant, ac ad extrema rem deduci malebant. Simul favore magistri officiorum prius in sacellum accesserunt loco suo occupato. Unde Belgæ, utut antea ferociter se jactassent, spectaculo abstinebant, plerisqve cum irrisu cavillantibus; noluisse eos Episcopi Wincestriensis sermonem audire, qvi monarchicum regimen populari præstare pro concione demonstraverat. Cæterum nostri de adventu suo à Czare misso haut significabant, qvod is pro ministro publico non agnosceretur; nec Lusitano, qvod ejus Regis legatus Hagæ nullum unqvam humanitatis officium nostris exhibuisset, ac ne forte Austriaci & Hispani offenderentur, si cum isto amicitiam colerent. Sed qvia Cancellarius illis significabat, Regi gratum fore, si Lusitano eadem qvæ aliis officia humanitatis exhiberent; simul Lusitanus dixerat, se causam omissi officii excogitare non posse, cum Regi suo nil hostilitatis cum Electore intercedat, neqve hic cum Gallia amicitiam abruperit, cum Austriaco fœderi accederet: cum isto solita officia obire placce-

Marginalia: 1661. — 12. Mart. — Bellasis. — Bevvervvert. — 3. Maij.

1661. placebat; præsertim cum Elector id diserte non prohibuisset, ac ut medios sese gererent jussisset. Denique attulerant legati literas fiduciarias ad Eboracensem Ducem, qveis hic titulo Celsitudinis Regiæ mactabatur, sed qvas exhibere prius nolebant, qvam ab hoc titulus Celsitudinis Electoralis redderetur. Ad qvod à Anglis repositum; Ducem facturum, qvod Delphinus faciat: id qvod nostri qvale foret ignorabant. Et qvia filia Regia Arausionensis conjux itidem Electori titulum Celsitudinis dare noluerat, ac inter istos duntaxat vocabula *Domini*, ac *Dominæ* adhibita fuerant, satius nostris visum eas literas supprimere.

Elisio.

Acta legatorum super tutela Arausionensis.

§. 24. Cæterum legati omnia in Electorem prona apud Anglos reperiebant, qvibus initio mirum videbatur ab Electore Principem legatum mitti. Sed mox intelligebant, qvantum instar in Electore Brandenburgico sit, & qvanti momenti rationes cum aliis eidem intercedant: cum alias pauci in Anglia dentur, qvibus rerum externarum solida notitia sit. Toto qvoqve Regno percrebuerat, ab Electore Regi in exilio agenti insignia beneficia fuisse exhibita. Porro circa tutelam Principis Arausionensis facile conveniebat, ut ea penes Regem, Electorem, & Aviam esset; ut tamen penes hanc utriusqve simul nomine administratio gereretur, qvæ & omnia nomine Principis subscriberet; utqve penes illam solam jus foret magistratus constituendi in urbibus, ubi id jus Arausionensi est. Nam ut ista magistratuum nominatio per se fieret, Rex haut congruere facile agnoscebat. Aviæ tamen grave non fore, ubi periculum in mora non sit, majoris momenti negotia cum Rege & Electore communicare. Simul Ordines Hollandiæ & reliqvarum provinciarum rogandi erant, ut qvosdam suorum designent, qvorum consilium circa negotia Principis exqviri posset. Cæterum Regi admodum displicebat, Hollandorum delegatos pro lubitu circa educationem Principis disponere velle; præsertim cum inter istos præcipuus esset Joannes Wittius, qvi cum sua factione neqve Principem, neqve Regem, neqve Electorem amabat, ac idem ipse, sociiqve apud Cromvvellum institerant, ut novissima cum Anglis pace Arausionensis à muneribus majorum suorum apud Belgas in perpetuum secluderetur. Cujus seclusionis instrumentum cum Belgæ tunc sibi redhiberi optarent. Rex regesserat; id velut documentum infamiæ ipsorum asservatum iri, qvoad Arausionensem in majorum suorum munia reposuerint.

1661. *Super conjugato matrimonio conatus irritus.*

§. 25. Ast qvæ super maritanda cum Rege Angliæ Maria Arausionensi cogitata fuerant, incassum cadebant. Sane Angli tunc circa connubium Regis valde soliciti erant, ac uti solet super conditionibus à variis varie disserebatur. Reginam Sveciæ per leges ejus Regni nimium constringi. Daniæ Regis filiam nondum plena ætate, nec satis dotatam. Lusitanam Anglis, ac præcipue Presbyterianis suspectam, sed magis Hispanicam; ac in universum populus Anglicanus Reginam Protestantium sacris addictam optabat. Saxoniæ Electoris filiam nimis remotam. Tremolliam ætate provectiorem, nec sat autoritatis habere. Dotem cum Mancinia Mazarini nepte non satis certam. Cæterum clam inter Regem; ejusqve matrem, & legatum Hispanicum Battevillium convenerat de Parmensi Principe in matrimonium adsciscenda, ad qvam adducendam Bristoliæ Comes jam in viam se dederat. Sed Cancellarius Heidius, aliqve ministri Regis eo intellecto erectis manibus huic supplicando pervicerunt, ut is legatus ex itinere revocaretur. Idemqve Heidius valde pro Lusitana nitebatur, acriter contra luctante legato Hispanico, qvi ad disturbandum matrimonium Lusitanicum missus erat. Qvi & ipse Mariam Arausionensem proponebat, qvam Hispaniæ Rex adoptaturus, & tanqvam Hispaniæ *Infantem* dotaturus sit. Sed semper addebatur conditio, ut Dunqverca & Jamaica restitueretur; sin minus, bellum minatus; cum Angliæ Rex indecorum duceret ad nuptias cogi. Ad differebat iste, Dunqvercam Angliæ nulli usui esse; Rege reponente, se metuere, ut Parlamentum & populus in ea sententia sit. Saltem eam huc inservire, ut semper ibi IV M exercitatorum militum sine suspicione ali qveant, promto usui, si qvid motuum heic aut alibi emergat. Fuerat ab initio Hispano injunctum, ut si Rex Arausionensem nollet, Danicam, aut Saxonicam commendaret. Sed is qverebatur, à sorore Regis vidua Arausionensi aliqvid cum Daniæ Rege super connubio filiæ per ipsum actum fuisse; sed eandem post pro Mancinia Mazarini nepte laborasse. Enimvero prævalebat apud Regem Catharina Joannis IV. Lusitaniæ Regis filia, persvasionibus Cancellarii Heidii, an lautis conditionibus, qvas Lusitani offerebant, commendata. Qvo propalato Legatus Hispanicus abrupte se discessurum simulabat non sine minis belli. Sed cui nostri svadebant, ut maneret qvantum daretur, qvod Hispaniæ qvam maxime intersit cum Anglia in apertum bellum non erumpere, ac si

 qvid

1661. qvid offensæ intervenerit, semper viam ad reconciliationem sibi reservare. Saltem apud Parlamentum & Presbyterianos veterem benevolentiam retinendam. Ex qvo secuturum sit, ut, si Angliæ Rex ultro ipsum discedere jubeat, ab hoc non solum offensæ initium proficiscatur, sed & totius orbis judicio, ac inprimis populi sui id factum improbetur. Ast si legatus maneat, auxilium Lusitaniæ alias submittendum vel plane omissum iri, vel tardius atqve langvidius processurum, ac tempus fortasse alia remedia suggesturum. Sane Hispanos neqve Angliæ Regi, nec Lusitano gratius qvid præstare posse, qvam si ipsi priores in arma erumpant, aut aliqvid faciant, qvod hostilia spiret; cum hoc modo Regi prætextum nascatur Parlamentum pecuniam poscendi. Ac satis documentorum Hispaniam cepisse, qvid ab Anglia metuendum sibi sit. Sic olim Philippum II. longe melius facturum fuisse, si non protinus Elisabethæ ob submissa Belgis auxilia bellum fecisset, ac eo ipso Anglis necessitatem attulisset in gratiam Reginæ & Belgarum sangvinem & opes impendendi, & qvod alias per languida & lenta consilia facturi erant, omnibus viribus velut propriam causam amplectendi. Sane Electori optandum, amicitiam inter Hispanos & Anglos consistere, & istos proverbii sui memores esse; *cum toto orbe bellum, sed cum Anglia pax.* Ad qvæ Hispanus: decisionem hujus negotii penes Anglos esse, ac se visurum, qvid hi facturi sint. Sane cupiebat Rex istum abrupte ex Anglia facessere. Et si paulo post discessum nostrorum legatorum occasio nascebatur, ob qvam iste revocaretur, qvod ingressu Legati Svecici Nicolai Brahæi Comitis Hispani Gallicum currum Stradæ Marchionis legati non sine cæde repulissent, ac vi priorem sibi præ hoc locum vindicassent. Super qvo facto præsente Rege qvæstio in aula ventilabatur; qvonam facto legatus qvispiam maximam gloriam parare qveat? ad qvam ea decisio cum aulicorum adplausu excipiebatur: *si qvid faciat, qvod ipsius Princeps palam damnet, secreto probet.* Alias Angliæ Rex istum Batevillium egregium virum judicabat, sed militiæ qvam legationi aptiorem. Cæterum qvia Rex antea dixerat, se ne pretio qvidem imperii in totum orbem deformi fœminæ dignationem Reginæ conciliaturum, idem legatus in deformitatem Lusitanicæ multa cavillatus fuerat, inter alia dentes apro certantes tribuens. Unde Rex Nobilem qvempiam Ulyssiponem miserat, ad inspiciendam virginis formam. Qvem reversum cum Rex interrogaret, num pictura ad verum expressa foret; iste responderat; picturam longe infra decus viventis esse. Et tamen à Rege digressus dicebat; *sat formosam esse, si Rex eam amet.* Et Cancellarius cum Parlamento ejus formam commendaret, addiderat; qvantum ex aliorum relatione & transmissa pictura citra personæ inspectionem sciri potest. Cui haut eo secius post Rex Pleimutha, qvo ad eam excipiendam profectus erat, scribebat: sibi omnia, qvæ in ipsa sint, affatim satisfacere. Porro Rex ideo tantopere matrimonium festinasse credebatur, qvod metus erat, ne futurum mox Parlamentum utiqve Evangelicam sponsam commendaret. Unde & cum is prima hujus sessione de connubio cum Lusitana significasset, nulla per urbem, uti assolet, lætitiæ signa edebantur. 1661.

Con todo el mundo guerra, y paz con Ingalaterra.

d'Estrades.

§. 26. Id matrimonium nostris qvoqve scrupulum injiciebat, num per id Electoris destinata circa fœdus cum Anglo intercidissent; qvod metus esset, ne inter Angliam & Hispaniam, cui ipse ob fœdus cum Cæsare conjunctus erat, res in bellum erumperet. Eqvidem Angli disserebant; non esse sibi in animo pacem cum Hispanis dissolvere, nec per Reginam Lusitanicam belli sibi necessitatem cum Hispanis imponi. Hispani contra jactabant: id utiqve consecuturum, qvod Angli sine dubio insignes sibi ditiones stipulati sint, adversus Hispanos per arma asserendas, cum Lusitanis easdem velut alienas in alios transferendi jus non fuerit. Qvin Anglum data opera eo connubio externum sibi bellum desponsasse, ut Regnum sentina turbidorum hominum expurget, ejusqve fines proferat, stabilita domi securitate. Qvia tamen bellum nondum liqvidum erat, ac si nostri jam circa fœdus hæsitarent, credi posset, ipsos tantum matrimonii cum Arausionensi virgine causa venisse, qvo irrito gravem eosdem offensam concepisse, irreconciliabilis diffidentiæ fomitem; fœdus utiqve perficere sedebat, qvod & in futurum, & in præsens, utcunqve res cadat, utile esse possit. Nam si in bello fortuna Anglis faveat, Electori nil periculi esse; sin minus, brevi pacem instauratum iri, simul Austriacam amicitiam eidem præsidio fore. Pace autem constante Anglorum amicitiam semper proficuam, velut qveis potentias maritimas librare cordi sit. Nostrum qvoqve fœdus meram defensionem spectare, ut Electori necessum non sit in partem Hispanici belli venire. Svecos qvoqve hoc modo fœdere Anglicano posse excludi, saltem ut Electorem autoritate prævalituri non

Super foedere Anglicano acta.

1661. non sint; cui in Anglia amor Regis, populique communia sacra, & Arausionenses rationes faveant. Qvin Belgarum amicitiam posse amitti, ni ea cum Anglis firmetur. Nam novissimis annis adparuisse, qvam parum Belgis innitendum sit, si Anglia in diversum abeat: ac inter Belgas dictum freqventari; *si vel Diabolus in Anglia regnet, ejus sibi amicitiam utiqve qvarendam.* Unde nullo modo Angli protelandi videbantur, qvorum amicitia cum Electore magis generoso & benevolo Regis animo in hunc & Arausionensem, qvam insigni emolumento superstruebatur. Nam Angliam Electoris ope carere, simul huic Svecos Belgasqve immittere posse. Enimvero circa id foedus ab Anglis nil difficultatis movebatur; cujus fundamentum erat, ut Rex Angliæ caput se Protestantium ferre dissidiis ipsorum circa opiniones componendis operam navare; Electorem cum Neoburgico conciliare, & Westphalicum Circulum Belgis terra junctum sibi adjungere posset, ut tamen cum alterutro æmulorum Regum haut necessum foret in partes descendere. Ac facile agnoscebant Angli, qvantum ipsorum intersit Statum Electoris tam ad mare Balticum, qvam in Clivia conservari; tum Sveciam non plus adqvirere, qvam in præsens possideat; ac ut Circulo Westphalico concordia constet, ne Belgæ ea parte pomœria proferant. Nec obscurum erat, qvo Anglorum qvæstio tenderet; an non Electori animus sit urbes suas Clivicas Belgarum præsidiis liberare? Ad qvæ nostri: non esse Electori adeo graves causas eo nomine laborandi. Sed si is oppida milite evacuari postulet, parum profecturum, ni Angli mari pondus addant. Nescire se tamen, qvid futurum tempus vecturum sit. Ante omnia autem Angliæ Rex inter Electorem & Neoburgicum litem componendam svadebat, enervi alias circulo Westphalico, qvem Austriaci ac Galli semper in diversas partes tracturi sint, servitio exterorum obnoxium, nulla autoritate. Ac non ita pridem Monasteriensem præsulem idem sibi in votis esse demonstrasse, ac ut præcipui ejus Principes foedere cum Anglia innectantur. Cæterum Sveci, qvi & ipsi tunc circa foedus feriendum in Anglia satagebant, dum foedus cum Electore disturbare clam satagunt, frustra erant. Et Cancellarius Heidius ostendebat; *modum agendi Svecici amatum sibi haut incognitum, eoqve tractatus cum hisce haut præcipitandos. Cum enim Angli grande emolumentum commerciis suæ nationis qværant, in Svecorum viribus non esse istud præstare.* Ac *Regem alias ipsam nationem parum amare, ac foedere cum istis omnia sibi cum aliis inita foedera excipere.* Ita foedus inter Angliam & Electorem tunc ita promte conclusum, ut reliqvi legati non parum inviderent, qvibus istius aulæ lentor fere magno cum tædio superandus est. Non solum autem præsentes legatos eximio honore habuerat Rex, sed & discedentes celoce sua in Thamesi lauto epulo accipiebat; cujus hilaritatem non parum augebat Florentinus qvidam Nobilis, qvi exqvisito suo gustui celebrando, asseverabat, se in salmone, qvi tunc recens in flumine captus, ac in mensa adpositus erat, gustu deprehensurum, è mari mediterraneo, an ex Oceano Septentrionali is in Thamesin penetraverit. 1661. 26. Jul.

Foedus Electoris cum Rege Angliæ.

§. 27. Foedus porro qvod tunc inter Magnæ Britanniæ Regem Carolum II. & Electorem inibatur, tale erat. *Qvandoqvidem ab omni fere tempore Domus Regia Magnæ Britanniæ Domum Electoralem Brandenburgicam tum ob mutua consangvinitatis vincula, tum qvoqve ob non obscuras communis ac publicæ utilitatis rationes singulari benevolentia, affectu, ac amicitia complexa ac prosecuta fuerit, adeoqve Sereniss. ac Potentiss. Princeps ac Dominus, Dominus Fridericus Wilhelmus Dei gratia Marchio Brandenburgensis S. Rom. Imperii Archi-Camerarius & Princeps Elector &c. rebus Britannicis nunc ita gloriose restitutis, qvam pronuper nimium turbatis, tum demum votis suis satisfactum crederet, si post utriusqve exhibita veræ ac constantis amicitiæ specimina, Domus hæ sibi nova, arctiori & felici confœderatione publice conjungerentur: Qvo Serenissimus ac Potentiss. Princeps ac Dominus, Dominus Carolus II. D.G. Angliæ, Scotiæ, Franciæ & Hiberniæ Rex, Fidei Defensor &c. in eadem vota pronus speciali mandato constituit ac nominavit ter honorabiles ac prænobiles Viros &c. Consiliarios suos intimos, Dn. Arthurum Anglesiæ Comitem, Denzilem Baronem Hollis, Antonium Baronem Ashley, Georgium Carteret Eqvitem, & familiæ Regiæ Vice-Camerarium, Eduardum Nicolas, & Gulielmum Morvice, Eqvites Auratos & primarios suos Secretarios speciales suos delegatos, Commissarios ac Plenipotentiarios, qvi pro stabilienda, renovanda & firmanda arctiori confœderatione, ac inviolabili amicitia inter S. Reg. Maj. & Sereniss. Electorem, eorumqve successores & heredes cum Reverendiss. ac Illustriss. Dn. Joanne Mauritio, Principe Nassoviæ, Comite Cattimelibocí, Viandæ ac Diciæ, Ordinis Eqvestris S. Joannis per Marchiam, Saxoniam, Pomeraniam & Vandaliam Magistro, Domino in Beilstein,*

1661.

stein, Serenitatis Suæ Electoralis in Ducatu Clivensi, Principatu Mindensi & Comitatibus Marcano & Ravensbergensi Gubernatore: nec non Nobiliss. & Ampliss. Viro Dn. Daniele de Weiman Cancellario Clivensi & Marchiensi, Suæ Seren. Electoralis Consiliario intimo & Legatis convenirent, transigerent, & concluderent, prout illud utrinqve & consultum, & partium intentioni consentaneum censuerint. Adeoqve quod prædicti Plenipotentiarii, Commissarii & Legati, habitis ultro citroqve congressibus & colloqviis tandem insequentes conditiones consenserunt & convenerunt. I. Erit inter Regem Magnæ Britanniæ, & Electorem Brandenburgicum, eorumqve hæredes & Successores, Regna, Ducatus, & Marchionatus, Principatus, Provincias ac Ditiones, eorumqve subditos, undiqvaqve per mare & terras perpetua, firma, fida & sincera amicitia & confœderatio. II. Promovebunt alter alterius commoda, prout & damna (quantum in ipsis est) facto & consilio avertent. III. Sua Majestas & veteris amicitiæ memor, & non ignara, qvanti intersit causæ Evangelicæ, Angliæ, ac omnium Maris Baltici accolarum Suam Serenitatem, Domumqve Electoralem in Borussia, Pomerania, & Marchia conservari, promittit ac declarat, si qvispiam ullo tempore præsumat Suam Serenitatem, ejusve hæredes vel successores in ditionibus illis hostiliter aggredi vel turbare, se eo navium bellicarum ac auxiliarium numero suppetias ituram, qvalem necessitas ac rerum Electoralium Status postulabunt; adeoqve & legationibus & auxiliis eo acturam, ne à qvopiam impune infestetur, multo minus ditionibus suis supradictis, earumqve parte deturbetur. IV. Similiter Sua Majestas omni ope, auxilio & opera juvabit Electorem, ut Sua Serenitas ejusve Hæredes contra quoscunqve manuteneantur in Ducatibus Cliviæ, Juliæ, ac Montium unacum Comitatu Marchiensi & Ravensbergensi, præcipue vero in illis, qvorum possessionem Sua Serenitas jamdudum est adepta, vel in posterum adhuc per se vel per hæredes suos legitime adipisci ac obtineri possit. V. Præ cæteris ea defensio locum habebit, si Sua Serenitas ejusve subditi ob causam religionis à quopiam molestentur, ejusve liberum exercitium in ditionibus Juliacis, Clivicis, Montensibus & annexis interturbaretur. VI. E contra Sereniss. Elector spondet, ac promittit, si quispiam ullo unqvam tempore præsumat Suam Maj. ejusve successores vel hæredes eorumve subditos in Regno ac ditionibus suis Britannicis, mari Septentrionali, ac Balthico hostiliter aggredi vel turbare, se pro viribus suis enixurum, ac cooperaturum, ut Sua Maj. ejusve hæredes vel successores, eorumqve subditi in locis prædictis ab omni injusta vi defendantur ac liberentur. VII. Inimicos ac rebelles neutra partium in Regnis vel ditionibus suis recipiet, qvin potius omni studio expellet, vel captivos parti læsæ remittet. VIII. Utriusqve subditis liberum erit absqve omni impedimento alterius Regna, Provincias, Emporia, portus & flumina adire, ibiqve versari ac negociari, salvis tamen cujuscunqve loci legibus, juribus, privilegiis, & consvetudinibus. IX. Navibus quoqve libera undiqvaqve statio conceditur, sive vi tempestatum eo adacta, sive commerciorum ob causam appulerint. X. Idem liber aditus patebit navibus bellicis, sive illæ publicæ fuerint, sive eorum, qui specialia diplomata obtinuerint, sive vi tempestatis, adeoqve ad maris periculum evitandum, sive alia qvoqve necessitate compulsæ fuerint ad portum qværendum. XI. Cautum tamen est utrinqve, qvod dictæ naves bellicæ portum non intrabunt, nisi cum modico numero & prævia notificatione: si tamen vi tempestatis cogantur intrare, antequam notificatio fieri possit, citra aut ultra consensum Domini aut ejus, quem Dominus custodiæ portus præfecit, inibi non morabuntur. XII. Si quispiam in alterius litore naufragium faciet, fractam vel qvassam navem eum mercibus (salvo tamen cujusqve loci singulari jure) vindicare poterit, incolæ qvoqve loci debite rogati juvabunt eripere naufragio, quod servari posse censebitur, prout naufragus laborem æqva mercede pensabit. XIII. De injuriis damnove, qvæ subditi utrinqve alteri inferre possint, vel de qvocunqve jure, qvo sibi invicem tenebuntur, in loco delicti vel contractus judicium esto. Curabunt vero uterqve Rex & Elector, ut partibus qvam celerrime justitia administretur. XIV. Hinc nec repressaliæ nec arresta locum habebunt, nisi ex capite palam protractæ vel denegatæ justitiæ. XV. Vectigalia, Tributa, Portoria, aliave jura solventur à subditis utrinqve, quamvis tamen nec plura, nec graviora, quam Dani, aut Gens Belgii Fœderati pendunt. XVI. Ita qvoqve subditi Electoris iisdem gaudebunt privilegiis & immunitatibus, qvibus Dani, aut Fœderati Belgæ gaudent aut gaudebunt in Regnis Suæ Majestatis, sicuti & subditi Suæ Majestatis eisdem gaudebunt libertatibus, ac juribus in provinciis & ditionibus Suæ Ser. Electoralis, qvibus Belgæ, aliusve qvispiam populus externus gaudet ac gaudere possit. XVII. Utriqve tamen confœderatorum salva ac integra manebit potestas de vectigalibus ac portoriis suis disponendi, prout ipsi pro ratione status sui visum fuerit, modo memorata æqvalitas ubiqve servetur. XVIII. Utraqve partium permittet alteri in alteris regnis vel dominiis militem

1661.

con-

1661. conscribere, naves ac supellectilem bellicam coëmere, vel conducere; nisi forte pars illa, in cujus dominio illud petitur, ideo quod bello districta sit, ac milite & navibus ipsa indigeat, justum duxerit illud impedire, aut recusare. XIX. Si gens Danica aut Belgica pacta meliora ac magis proficua in posterum à Sua Majestate Angliæ obtinebit, subditi Electoris iisdem ex æquo gaudebunt; & vicissim, si Belga aut alia gens meliora ac magis proficua in posterum obtineret à Sua Seren. Electorali, subditi Regis iis utentur fruenturque eodem modo, ac si hoc in pacto specifice comprehensi essent. XX. Curabit S. Ser. Electoralis pro viribus suis, omnemque operam impendet, ut alii quoque Principes ac Status Imperii se huic fœderi jungant, sicuti S. Regia Majestas declarat, se tali eos amicitia complexuram, talesque cum ipsis conditiones inituram, ut eximie suum in eos, eorumque statum ac res propensissimum animum sibi quam perspectissimum reddere possint. XXI. Durabit hoc fœdus mutuum per annos decem continuos à die ratificationis hujus tractatus numerandos; licitumque erit partibus post vel circa illius temporis expirationem illud prorogare, extendere vel interpretari, prout utrinque visum fuerit, vel ratio rerum postulabit. XXII. Fœdus hoc mutuum, quatenus alias non nisi defensivum est, nullatenus derogabit pactis ac fœderibus, quibus alterutra partium aliis antea obstricta fuerit, sive Imperatori, sive aliis Regibus ac Statibus. XXIII. Quandoquidem antehac Curia sive Stapula ac sigillatio panni Anglicani Regiomonte Borussorum sedem fixam habuerit, translata postmodum Dantiscum: Sacra S. R. Majestas ob rationes satis graves ac moventes consensit, quod si mercatores Angli ibi commercium habentes consentient ac approbabunt, illa in posterum in talem locum transferatur, qualem Sua Ser. Electoralis in Borussia sua Ducali nominabit, ac judicabit; dummodo huic societati liberum religionis Reformatæ exercitium publice & privatim permittatur. XXIV. Spondent, promittunt ac declarant S. Sereniss. Majestas, & S. Serenitas Electoralis, pro se, suis Heredibus ac successoribus, se omnia illa capita, quæ in hoc tractatu continentur, in omnibus suis circulis & clausulis sincere ac bona fide observaturos, facturosque, nec ullo unquam tempore per eos ipsos, vel eorum subditos, vel quisquis demum ille fuerit, directe vel indirecte quid fiat vel agatur, quod in fraudē vel detrimentum eorū vergere ullatenus possit, omniaq; ea & singula ut supra contenta ac conventa per literas patentes manu sua subscriptas, & magnis sigillis sigillatas ratihabebunt, & in forma valida & sufficienti conceptas & exaratas confirmabunt, easque reciproce inter quatuor vel sex menses, à dato hujus numerandos tradent, vel tradere facient. In quorum fidem & testimonium tam nos Commissarii dicti Sereniss. Regis Britanniæ, quam Legati Extraordinarii Sereniss. Principis Electoris Brandenburgensis vi & potestate nostrarum respective Commissionum hunc tractatum manibus nostris subsignavimus, & sigillis nostris communivimus. Actum Westmonasterii die mensis Julii vicesimo, Anno 1661. His addebatur secretus articulus. Supra omnia & singula, quæ pacta sunt & conclusa in tractatu inter Serenissimum & Potentissimum Principem Dominum Carolum II, Magnæ Britanniæ Regem &c. & Serenissimum Principem Dominum Fridericum Guilielmum Electorem Brandenburgensem, hoc secreto articulo amplius conclusum & concordatum est; Quod articulus IV. dicti tractatus non debeat extendi in præjudicium Ducis Neoburgensis, vel ad ullam controversiam inter suam Serenitatem & dictum Ducem. Quodsi aliqua differentia & lites inter eos exoriantur Sua R. Majestas promtissime ac lubentissime mediationem suam interponet ad eas componendas. 1661.

Articulus Secretus.

§. 28. Digressis legatis in Anglia remanebat Christophorus Brandius, ut observaret, neqvid in Electoris fraudem strueret qvi tunc expectabatur Legatus Svecicus Nicolaus Brahæus. Qvi tamen haut magnum operæ pretium fecisse comperiebatur, gravi qvoqve in discessu offensa contracta, dum navi Svecica bellica navem Regiam in Thamesi prætervectus solennia salutationum demisso supremo velo omittit. De qvo cum navarchus Anglicus Holmius displosa machina moneret, Brahæus secretarium legationis ad Anglicam navem mittebat, qvi ipsi persvaderet, diploma sibi à Rege esse, ne velum submittat, non expresso ab Angliæ an à Sveciæ Rege: eoqve & duo castella Gravesandæ prætervectum non submisso velo. Ita iste ambiguo sermone illusus vim facere omisit; ac Svecica navis eo loco anchoras jecit: seqventi luce ad medium malum attractis velis cursum persecuta. Eo nomine navarchus Anglicus in custodiam datus parum aberat, qvin neglectum Regni honorem capite lueret. Sane vulgo factum Brahæi improbabatur, vela in flumine Angliæ submittere abnuentis. Nam Christianum IV Daniæ Regem, qvando integra cum classe Thamesin invectus erat ad invisendum Regem Jacobum I. navi Anglicæ viginti sex duntaxat machinarum signum honoris exhibuisse. Qvod &

Alia cum Anglia acta.

Holmes.

 Philip-

1661.

Philippus II, tota cum classe fecerat, cum in Thamesi ad matrimonium cum Maria Regina consummandum adpelleret. Excusabant post Sveci id factum; sibi hautqvidqvam in animo esse Regis Angliæ supremum imperium in more in dubium revocari, nec culpam penes legatum, sed internuntium & interpretem fuisse; vulgato artificio, ubi talia ausa secus ceciderint, minores ministros reos subdere. Qvibus Rex respondebat: Se qvidem haut expectare, Sveciam ausuram ullum ipsius jus solicitare: Brahæum se tamen non plane à culpa vacuum agnoscere, qvod navarchum interposita legati fide illuserit; cujus fuerit etiam navarcho non monente nosse, sibi velum vel ad minimæ navis Regiæ conspectum demittendum. Sed cum seqventi anno paratus armorum in Svecia Electori nonnihil scrupuli injicerent, ne forte infesti qvid in Borussiam Sveci meditarentur; Brandius explorare jubebatur, qvid in eum eventum sibi ex Anglia expectandum foret? Cui Rex laxioribus verbis ubertim pollicitus respondebat: par esse ut Elector qvid subsit exploret; Sveciæ ac Galliæ ne fidat, ac ipsius arma, qvamdiu præsens Angliæ Status persistat, respiciat; ac inprimis Pillaviam probe custodiat, qva amissa Gedanum qvoqve periturum. Nam Claudium Tottium in Gallia disseruisse; *Electorem in Borussia invadendum, ubi ejus status sit debilissimus, siqvidem istum in ordinem redigere placeat.* Etsi à Svecis nil metuendum sit, ni argento Gallico fulciantur; nec Galliam passuram ab istis alium præter Cæsarem invadi.

1662 Sept.

De Dunquerca venditione.

Circa idem tempus cum Angliæ Rex Gallo Dunqvercam D. M. libris Sterlinensibus addiceret, Brandius testabatur, Electorem velut fidissimum Angliæ amicum eo facto non modico dolore perfundi, qvod istud oppidum arcis instar habuerit adversus Galliam, Hispanos, Belgas, ipsamqve Anglicanam nationem; ac Electorem in idem ob proprias, Regisqve, & Arausionensis rationes non parum respexisse. Cui responsum: *Angliam ob situs opportunitatem, & magnos, tutosqve portus exteris semper formidabilem fuisse etiam citra Dunqvercā revera piratarum nidum, & justæ classis stationi ineptum. Regem pro CL. M. librarum Sterlinensium qvotannis alendo hujus præsidio impensis senas naves bellicas extruere, & classem semper in ejusmodi statu servare posse, ut et in proclivi futurum sit qvatuor marium imperium tueri, & ubiqve amicorum & fœderatorum suorum commodis mari velificari. Sed & Regem aliqvo modo obligatum fuisse vi fœderis inter Galliam & Cromvellum oppido cedere acceptis CCC. M. aureis præter impensas in munimenta & præsidium alendum factas.* Ad qvæ tamen reponi poterat: Galliam tantum pecuniæ non fuisse erogaturam, ni maximi momenti duxisset è medio tollere suspicionem, è tam valido præsidio & oppido cis mare excitatam. Tingin, in qvam Rex tantum pecuniæ profundat, Dunqvercæ haut comparandam; nec in aliis rebus Regem credere ad Cromvelli promissa implenda se teneri. Enimvero genuinæ ejus facti rationes erant, qvod vetus Anglicanæ nationis persvasio revivisceret, Angliam velut separatum orbem considerandam, qvæ cum in externarum controversiarum partem non veniat, opus qvoqve non habeat ad opportuna extra Angliam loca qvid sumtuum impendere. Tum prava ærarii administratio Regem eo redegerat, ut citra istam pecuniæ summam necessitatibus suis consulere non posset, sic ut custodibus corporis, qvibus stipendia aliqvandiu male soluta fuerant, Dunqvercano præsidio alias destinata assignanda forent. Deniqve per conjunctionem cum Lusitania, qvam Heidius Cancellarius è privato in Hispaniam odio svaserat, Rex in eam conditionem redactus erat, ut ei necessum foret Galli benevolentiam captare, qvi non tradita Dunqverca omnes tractatus rejiciebat. Istæ causæ etsi præcipue à Cancellario ejusqve factione, cujus caput Eboracensis Dux erat, promanarent; ita dextre tamen is Regi Dunqvercæ alienationem persvadere calluerat, ut hoc non improbante à Gallis X. M. librarum Sterlinensium in præmium navatæ operæ acciperet. Eodem tempore Meclenburgici novum portum Redevvischæ struere agitabant, cujus protectionem apud Anglos ambibant. Sed obsistebant Sveci, nec Angli ei se negotio miscere volebant, qvod is locus Svecicis utrinqve portubus cinctus esset. Venerant qvoqve tunc ab Hanseaticis missi in Angliam, circa qvos Elector Brandio injungebat; cum fœdus Hanseaticorum peculiarem Rempublicam non constituat, sed ob commercia duntaxat initum sit inter civitates, qvarum omnes & singulæ superiorem agnoscant; illos non alio titulo, qvam Dnn. Deputatorum aut missorum salutaret, tum ubiqve ac in propria domo superiorem locum caperet: alias qvod absqve ipsius fraude fieri possit, omnia officia offerret.

Guarantia tractatus Olivensis.

Ast præcipuum Brandio negotium erat evictionem Regis Angliæ circa tractatum Olivensem obtinere: qvæ sat difficulter procedebat clam renitente Strada legato Gallico; simul Angli verebantur, ne inter Electorem

1662. rem & Polonos res in bellum erumperet, cujus partem ipsi tangere nolebant. Sed cum Brandius ostendisset, Electorem jam de Elbinga remisisse, ac de pecunia duntaxat agi, cujus non modicam partem idem condonaverit; nec aliud prætextum Angli nossent extrahendo negotio, demum causabantur: *non posse Anglicanam aulam comprehendere, quid sit guarantia nec in tabulario ejus Regni ejusmodi guarantiæ instrumentum extare.* Nec deerant qvi jactarent: Regem cum exteris adversus Parlamenti edicta nil contrahere posse, ac si cum illis fœdera iniverit, ea posterioribus istius decretis irrita posse reddi. Sed cum Galli demum æqviores se in Electoris commoda exhiberent, Anglus qvoqve sponsione sua cum tractatum firmare non amplius differebat. Anglicum porro Instrumentum à Gallica guarantia in eo differt, qvod in hac integer tractatus extet, cui sub finem aonexa est sponsio. Sed Anglicanum ad formam diplomatis conceptum est, qvo Rex ea pacta adprobat atqve confirmat, ac promittit se operam daturum etiam adhibita violentia armorum, ut eadem ab omnibus observentur.

17. Jan. 1663.

Circa investituram Viennæ acta. 1661. Legati mandata

§. 19. Inter necessaria qvoqve firmandis Electoris rebus erat investituræ negotium in aula Cæsarea expedire, qvod cum hactenus per bellum dilatum foret, jam ei actui mensis Junius constitutus erat. Ei fini ab Electore Joannes Fridericus Lœbius Viennam missus est, ibi in partem negotii Andream Neumannum assumturus. Ei injunctum omnia prius solita observare, ac qvæ Bavaro & Saxoni in pari actu contigerant, examussim exigere. Conjunctam qvoqve manum in Ducatum Meclenburgicum & Principatum Raceburgicum qværeret; tum ut circa omnes ditiones agnatorum Marchionum in Franconia mentio fieret, præterqvam apud Juliacenses ditiones, in qvas istis nil juris competit. Dabantur qvoqve ipsi duo distincta procuratoria, unum ad omnes Electoris ditiones, alterum ad solas Juliacenses provincias spectans: cujus etsi effectus haut speraretur; haut eo minus super iis instandum, ac Electoris jus demonstrandum, & ad extremum interposita protestatione omnia integra servanda; eamqve in rem testimonium exigendum. Qvia etiam provinciæ in vicem Pomeraniæ adqvisitæ, Magdeburgum, Halberstadium, Minda, & Camminum nunc prima vice in feudum accipiantur, probe observaret, ne circa usitatam alias formulam (*ut ea res nullius juribus præjudicio ac fraudi sit.*) periculosi qvid infarciatur, velut Pontificis protestatio contra alienationem bonorum Ecclesiasticorum agnosceretur; adeoqve si ista verba plane excludi neqveant, saltem non alio sensu admitterentur, qvam ut ea res Cæsari, Imperioqve circa supremum dominium, & alias cujusvis juribus, qvantum ista Instrumento Pacis qvadrant, fraudi ne sit. Qvia etiam Elector istos Præsulatus in vicem partis Pomeraniæ obrineat, Pomerania autem primariis infeudationis literis comprehendatur, nullo peculiari instrumento; æqvivalentes qvoqve istas provincias primario instrumento comprehendi curaret. Cum porro Electori conjuncta manus in Meclenburgicam comperat, è qva Wismaria & alia loca in Svecos translata sint, in qvorum vicem Raceburgicus Principatus istis Docibus datus sit, hunc qvoqve literis investituræ inseri postulet. Qvod si Cæsarei ultro moveant, num Elector uti antea de tota Pomerania, an vero de Ulteriore duntaxat investiri velit, demonstraret; Instrumento Pacis totum Pomeraniæ titulum Electori relinqvi, eoqve dubium non esse, qvin Elector de tota illa provincia investiendus sit; præsertim cum id Svecis fraudi esse neqveat, qvi de sua parte peculiariter investiendi sint. Periculosum qvoqve, difficile, qvin tantum non impossibile fore omnia & singula exprimere, qvæ Elector adhuc in Ulteriore Pomerania possideat. Ad extremum tamen admitti posse, ut illā Instrumento Pacis conformem fore exprimatur. Si Sveci super confirmatione *Recessus Limitanei* moveant, noster defectum mandati excusaret, ac in neutram partem niteretur, sed eam rem unice in Cæsaris arbitrium conferret, prout is judicarit, id pactum Instrumento Pacis congruere, declinata cum Svecis disceptatione.

A Svecis mota difficultates 24. Jul.

§. 30. Circa hoc negotium Svecorum minister ad Aulam Cæsaream Residens Kleius varias difficultates movebat, postulans, ut sibi omnium per Lœbium Judicio Aulico traditorum scriptorum copia fieret. Tum ut investitura & conjunctæ manus ritus eodem modo, uti tempore Rudolfi II. in usu fuerit obeatur, ubi legati una serie juxta se invicem in genua submissi, tam qveis conjuncta duntaxat manus competebat, qvam feudi possessor junctim librum Evangeliorum attigerint, ac gladii capulum osculati sint. Ut qvoqve sibi designatio cerimoniarum tradatur, ac pacta Stetinensia literis investituræ inserantur. His scrupulis declinandis Cæsarei proponebant, ut Lœbius

1661. Lœbius causetur, Regem Sveciæ ad hanc investituram admitti non posse, qvoad ipse accepta investitura Cæsari & Imperio fidem suam obstrinxerit. Nam istorum postulatorum obtentu rem extrahi, ac varias difficultates injici posse: nec ista usu recepta, nec Electoralibus legatis circa investituram priorum Pomeraniæ Ducum indultum. Sed & idem reliqvis Marchionibus fraudi fore; ac verendum esse, ne Sveci isthunc actum pro se interpretari, & aliqvando horum successionem intercipere aggrediantur. Alias se istum facile admittere posse, modo id citra præjudicium fiat. Super pactis Stetinensibus nil sibi in mandatis datum, qvæ nec sperent, nec velint literis investituræ inseri. Id qvoqve altioris indaginis in Kleii libello videbatur, qvod idem innueret, Electori ad Ulteriorem Pomeraniam duntaxat ex Instrumento Pacis jus competere. Tum qvod *more solito* ad simultaneam investituram admitti vellet, qvod vocabulum in Tabulis Pacis non extabat; ac ingens discrimen inter præsentem Svecorum, & priorem Brandenburgicorum simultaneam investituram erat. Et qvia Sveci tantopere hanc simultaneam investituram urgebant, suspicio nascebatur, velut ubi hac potiti forent, universam provinciarum suarum investituram parum curaturi essent; circa qvam tamen Cæsar suas Imperiiqve rationes observare debebat. Metus qvoqve erat, ne post simultaneam investituram obtentam Electoris administrationi circa eam provinciam sese ingererent. Dubitabant præterea Cæsarei, num congrueret Svecos actui investituræ de omnibus Electoris ditionibus interesse; & an non investitura Pomeraniæ seorsim sit suscipienda. Deniqve & is scrupulus Cæsareos urgebat, qvod Sveci ita anxie pacta Stetinensia literis investituræ inseri postularent; cum tamen nullo verbo Cæsaris ratihabitionem peterent. Igitur re perpensa Cæsar decernebat Electori investituram conferendam; ut tamen Sveci toti actui ne interfint, inprimis qvando Electoratus investitura peragitur eoqve tres actus instituendos, super Electoratu, super Pomerania & Cammino, ac super reliqvis ditionibus. Eo modo Cæsaris, Imperii, ac Domus Brandenburgicæ præjudicium declinari. De cætero ostendebant Cæsarei; *per pactum Stetinense negotium admodum difficile redditum; cum Cæsari invidiosum sit idnegare, qvod Elector annuerit; nec tamen simultanea investitura ulterius admitti qveat, qvam qvantum Instrumentum Pacis circa eam disponit. Unde vix aliud superesse, qvam ut Stetinense pactum velut altius penetrans, & qvod nondum vim à Cæsarea confirmatione sortitum sit, tantisper seponatur. Nec necessum esse Svecos ad simultaneam investituram admitti, antеqvam primariam investituram de omnibus provinciis obtinuerint, cujus illa appendix sit.* Circa qvæ Elector non inficias ibat, *per Stetinense pactum utiqve non modicam difficultatem creari. Sed ejus rei culpam penes se non esse, velut ab omnibus desertum; nec se alia ratione ad Pomerania possessionem pervenire potuisse. Cæsari se tamen & Imperio nil præjudicii adferre potuisse, aut voluisse. Et qvanqvam Franconici agnati ea pacta adprobarint; confraternitate tamen junctarum Domuum non minus interesse, qvi neqve in ea pacta consenserint, & qvorum mentio ne verbo qvidem ibi facta sit. Tum & ista pacta ad expectativam qvandam provocare, cujus vi Sveci in Novam Marchiam jus conjuncta manus qværant. Atqvi Cæsarea Aulæ optime constare, nullum ejusmodi expectativa extet, & qvamdiu, ac qvousqve eadem effectum habere potuerit. Cæterum ejus se pacti ratihabitionem simpliciter in Cæsaris arbitrium conferre.* Qvod si Sveci in actu simultaneæ investituræ priorem locum affectent, iis regerendum, eosdem hoc actu considerari velut à Duce missos; & utiqve simultaneam investituram primariæ postponendam. Sicuti & in fœdere Rhenano Sveciæ Regis legatus loco Duci bremensi debito subscripserit.

1661.

14. Aug.

Eorum petitu resistitur.

20. Aug.

§. 31. Ast super scripto Kleii Cæsar nostris significabat, plurima se in eo desiderare. Hunc enim cum agnatis ad contactum Evangeliorum & gladii admitti velle, ac ad vetera pacta inter Brandenburgicam & Pomeranicam Domum, tum ad usum Curiæ feudorum Cæsareæ, & pacta Stetinensia provocare. Enimvero de veteribus istis pactis Aulæ Cæsareæ constare, nec ea in usum deducta, qvin contrarium in actis Cancellariæ reperiri: & cum Electoris Georgii Wilhelmi legatus anno 1626. super hisce ritibus movisset, ei responsum: tale qvid eqvidem literis investituræ insertum, sed nunqvam in effectum deductum, ac communem morem in simultaneæ investituræ actu retentum. Ratificationem Cæsaris in pacto Stetinensi ab utraqve parte paciscente reservatam, qvæ haut secuta, qvin necdum ab alterutra qvæsita sit. Et eousqve pacta ista Cæsarem & Imperium haut stringere. Tum & *altiùs penetrare, qvod istis pactis successio in Novam Marchiam, districtum Sternbergensem, ac Vierradam, & Loeckenitzam Sveciæ Regno delata sit; id qvod*

Capi-

1661. *Capitulationi, & Aureæ Bullæ repugnet. Illam qvippe in arbitrio Cæsaris haut relinqvere, ut partem Imperii alienare, aut onerare queat: hanc autem disponere, ut Electorales ditiones indivisæ maneant. Unde cum dictæ ditiones ad Electoratum pertineant, circa has absqve consensu totius Imperii nil mutari posse. Qvin actionem Svecorum ad Novam Marchiam ex Instrumento Pacis esse plane absurdam. Nam ejusmodi pacta mutuæ successionis, qvalia inter Brandeburgicam & Pomeranicam Domum fuerint, esse reciproca, ubi ditiones ditionibus exadversum ponantur, & casus successionis utrinqve existere qveat. Atqvi Sveciam nihil vicissim terrarum in futurum eventum posse ponere, cum Regna, secus atqve familiæ, sint immortalia. Ac Ducibus qvondam Pomeraniæ jus ad Novam Marchiam ex pacto confraternitatis qvæsitum sub expectativæ censum venire non posse; eoq; cum extincta stirpe Ducum Pomeraniæ omne jus ex eo confraternitatis pacto qvæsitum expirasse; nec Svecos ex titulo ejusdem pacti partem Pomeraniæ adqvisivisse.* Igitur Cæsari decretum, Svecis simultaneam investituram de Orientali Pomerania, & Cammino non ulterius concedere, qvam Instrumentum Pacis ferat, nec ut ea longius extendatur ferre; nec in eo actu istos ad contactum Evangeliorum & gladii, sed pallii duntaxat admittere, prout circa investituram Electoris Saxoniæ factum fuerat. Deniqve investituram duobus actibus peragere, Svecis ab eo exclusis, qvo Electoratus, & aliæ ditiones, in qvas Svecis nihil juris, conferendæ sint. Haut eo secius Lœbius omnes Electoris ditiones unis & iisdem investituræ literis comprehendi volebat, qvod ex pacto familiæ Brandenburgicæ ditiones indivisæ manere debeant. Etsi Cæsar duas investituræ literas dare vellet, qvarum una Pomeraniam & Camminum complecterentur; qvod distinctæ literæ non protinus divisionem ditionum arguant; ad extremum tamen qvantumvis ægre adducebatur, ut omnes ditiones iisdem literis comprehenderet. Ast Svecus uti circa contactum Evangeliorum & gladii desistebat: ita acriter contendebat, investituram uno duntaxat actu peragendam, ac ut nostri qvoqve confirmationem pacti Stetinensis urgerent, qvâ à Cæsare negata ipsi investituram omittere debeant. Cui nostri reponebant, sibi circa eam in neutram partem qvid movere injunctum; ac penes Cæsarem fore super eo statuere, qvid ex usu Imperii judicaverit. Simul monebant, incongruis postulatis simul minis, vehementiaqve sermonis abstineret, velut protinus amicitia inter Regem & Electorem abrumperetur, si non omnibus ipsius petitis assurgatur. Contra Cæsarei referebant; *super expectativa Pomeranorum in Novam Marchiam excusso diligenter Tabulario haut compertum, illam a prioribus Cæsaribus datam aut confirmatam fuisse. Eqvidem forte Maximilianum Cæsarem supra ea confirmatione verbo pollicitū, qvod & qvidam Autores editis scriptis testentur. Sed in Tabulario tale nihil reperiri.* Ita cum Cæsar Kleio denuntiasset; sibi Imperioqve de pacto Stetinensi haut constare, nec Electorales ditiones divisioni obnoxias, diem dicebat, qvo investituræ actus Eberstorfii suscipiendus sit. Ubi à nostris paulisper dubitatum, num è dignitate sit eum actum ruri peragi, qvem alii Electores in urbe Imperatoria receperint. Sed placuit voluntati Cæsaris non reluctari declinandæ offensæ; cum ubi Cæsar sit, ibi & aula sit, ac Eberstorfium partem regiæ esse, qvo Cæsar sese qvotannis ad certum tempus recipere soleat. Ejusmodi qvoqve actus certo loco haut alligatos, qvi & aliqvando in campo, ac nudo sub æthere peracti sint. Cum nostri Kleio in amicitiæ specimen de ea re significarent, etsi investitura de Electorali ditione & æqvivalentibus provinciis ad ipsum nihil spectaret, qvod Pomerania & Camminum in aliud tempus foret rejectum; iste non adqviescebat, qvod hac investitura etiam Nova Marchia, Sternbergensis districtus, Vierrada, & Lœckenitza comprehenderetur. Unde postera die Notarium & testes mittebat protestationem interposituros: qvi ita inscite rem agebant, ut qvid sibi vellent intelligi non posset. Inde per Lœbium investitura de Bohemicis feudis acceptabatur, Cæsare dispensante, qvod alias eo actu Comes qvispiam mandatarius esse deberet. Investitura qvoqve de Pomerania & Cammino Kleio incassum renitente separato actu celebrata fuit, insuper habita Kleii protestatione; cui tamen Cæsar decretum tradebat; id juri Sveciæ ex Instrumento Pacis qvæsito fraudi haut fore. Alias tunc super cerimoniis qvid motum fuit, qvod Electori vehementer displicebat. Cum enim Lœbius Archiduci Leopoldo Wilhelmo salutationem denuntiasset, Comes Schwartzenbergius interrogabat, numqvam tanqvam legatus excipi velit? Nam *in aula Cæsarea, si Electoralis legatus alibi ob negotium veniat, apud Cæsarem caput tegere, uti & apud Archiducem. Sed qvia investitura sit actus submissionis, ubi non aperto solum capite sit loqvendum, sed in genua subsidendum, Lœbio qvoqve necessum fore nudato capite* Archi-

[Margin: 1661. — 14. Sept. / 24. — 25. Sept. — 4. Oct. / 14.]

1661. *Archiducem tectum alloqvi reliqvorum Electorum exemplo.* Etsi revera Saxonici eam ob causam istum salutare omiserant, Palatini nudato capite auditi fuerant. Cum Lœbius id recusaret, Schvvartzenbergius regerebat, *Archiducem non dubitaturum, Lœbium eo qvo pet at ritu excipere, si Passavii, (ubi Præsul erat,) aut alibi extra aulam Cæsaris ageret. Sed in domo Cæsaris haut integrum sibi esse qvid novare, usqve adeo ut ne juvenis qvidem Archidux aliter facturus sit. Saxones tamdiu expectare noluisse, qvoad Archidux convalesceret. Cum Palatini audirentur, isti forte fortuna pileum in promtu non fuisse.* Enimvero Elector Lœbio stricte injungebat, ne in ista postulata consentiret, non leviter indignatus, de *actu submissionis* mentionem factam, ac è Cæsarea domo prætextum affectandæ prærogativæ qværi; aut Archiducem idem honoris qvod Cæsarem sibi deposcere. Simul ea de re apud Porciam per literas qverebatur; *sibi tantum de uno Cæsare in Imperio constare; ac si Schwartzenbergii ratiocinium valeat, multa inde absurda consecutura. Ac proximis se Comitiis ad Collegium Electorale, & alios Ordines eam rem relaturum, qvo incongruis istis postulatis medicina fiat.*

Inter Regem Sveciæ & Electorem honoraria missiones. Mart. §. 32. Isto qvoqve anno inter Sveciam & Electorem humanitatis invicem officia iterum exerceri cœperunt. Nam missus à Rege Sveciæ Christophorus Delphicus Dona Comes Electori Cliviæ tunc agenti multo cum verborum honore confirmabat, isti cordi fore pacem servare, & cum Electore omnia amicitiæ officia excolere. *28 Mart. Ledebur.* Vicissim Elector Gerhardum Janum Ledeburium in Sveciam mittebat apud Regem Carolum XI. alloqvio super obitu Patris defunctum, ac super bene composito Regni statu gratulaturum; tum ut testetur, nil magis in votis ipsi esse, qvam sinceram amicitiam cum Svecia exercere. Qvod hoc officio citius defungi haut licuisset, tempus hibernum excusabatur, per qvod officii promtitudo sibi prærepta fuerit. Inter proceres Carolo Gustavo Wrangelio præcipue testari jubebatur, qvanti Elector ipsum æstimet. Alias num qvis ibi armorum paratus fiat, & qvo ejus gentis destinata tendant explorarct. *9 Maii.* Isti legato magna verborum copia reponebatur. Inprimis negabaut super Elbinga aut supremo Borusiæ imperio contra Electorem apud Polonos abs se motum. Eqvidem Gallum qvempiam Burdegalensis vocabulo cum Slippenbachio in Poloniam proficisci voluisse, qvi talia sermone jactarit; *Bourdeaux.* Sed eum publico nomine nil in mandatis habuisse. Qværebant tamen, qvomodo Borussiæ res sese habeant, addito, difficile esse liberos homines suis privilegiis exuere. Absolutum in Dania imperium itidem haut sat firmo talo stare, ac miram adhuc rerum conversionem contingere posse. Inprimis Georgium Fridericum Waldeccæ Comitem commendabant, ut in sua beneficia restituatur. Nam Elector isti Præposituram Halberstadiensem, & Commendam Lagoam vi edicti avocatorii ademerat; qvam ipsi per amnestiam pace sancitam restitui debere Sveci censebant. *1658.* Unde & seqventi anno inter eum Comitem & Baronem Lœbium, in qvem ea Commenda collata fuerat, transactum, ut Waldeccensis filio spes ejusdem firmaretur. Qvam tamen dein ipse Waldeccius post Lœbii mortem iterum recipiebat, *1667.* postqvam Electori velut patrono Ordinis cavisset, se nihil recta aut obliqva ratione contra Electorem, ejusqve Domus emolumenta facturum; qvod alias iste Comes Electori nullo vinculo obstrictus esset. Qverebantur tamen Senatores, non sat honoris sibi ab Electore exhibitum, qvod literis fiduciariis ad ipsos titulum suum earum exordio præmisisset, neqve Excellentiæ vocabulum tribuisset, non alia qvoqve dictione affectum testatus, qvam *Domini Comitis benevolus.* Nam falsum idem sibi titulorum, qvod Legatis Regiis deberi. *Gutwilliger.* Discedenti Ledeburio Magnus Gardius Cancellarius peculiariter testabatur; Sibi cum Burdegalensi isto nil negotii fuisse. Slippenbachium varia consilia periculosa agitasse, qvæ non semper cum ipso communicarit; ac ista forte Gallum hunc aucupatum in aulam Polonicam retulisse. Sed *gratum sibi esse istius negotiationem non successisse, forte varias turbas daturam, qvas mors ipsius interceperit. Nec ista se privato ex odio loqvi; ac nesse eum virum Electori parum amicum fuisse. Ceterum Sveciæ juxta atqve Electoris rationes ita comparatas esse, ut utrisqve expediat amicitiam invicem colere.* Biœrnclovius dixerat; *se malle Borussiam penes Electorem esse, qvam penes Austriacos:* Et cum noster exciperet, forte Svecos eandem sibi malle, idem reponebat: *ob invidiam totius Orbis eam à Svecis obtineri non posse.*

De Ulfeldii conatibus Regi Daniæ indictum fit. 1662. §. 33. Ast affectus sui in Regem Daniæ Fridericum ut Elector documentum iterum exhibere posset, ansam præbebat Cornificii Ulfeldii in huncce odium eo implacabilius, qvo magis fata suis conatibus adversa perspiceret. Is Bornholmensi carcere

1661. cere liberatus, eum submississima deprecatione à Rege obtinuisset, ut in prædio suo in Fionia vitam agere liceret, otium pertæsus, an qvia ægris multorum in Dania novum ob regimen animis Regi negotium sese facessiturum speraret, obtentu valetudinis apud exteros curandæ in Belgium concessit. Unde Ottoni Sverino significabat, se habere maximi momenti negotia, qvæ Electori communicare cupiat, sed qvæ literis credere non audeat. Sic Alexando Spanio supremo vigiliarum præfecto ab Electore injungitur, ut ad illum profectus qvid istud foret cognosceret, additis literis fidem facientibus. Eum Spanius Brugis Flandorum invenit; qvi silentium prius jurejurando stipulatus, ne hic cuipiam præterqvam Electori indicium faceret, exponebat; universam Nobilitatem, & clerum, simul pleramqve plebis partem præsens Regis regimen aversari; ac complures Nobiles atqve sacerdotes apud ipsum qvestos, se hoc modo diutius vivere non posse; simul petiisse, ut qvia ipse Fridericum Regem in solium promoverit, jugo iterum excutiendo ducem se ferre velit, qvod ipsi ac pleraqve Regni pars in Fridericum insurgere ardeant. Ast se talia dissuasisse, ac patientiam ingessisse. Probe prius rationem subducendam, antéqvam tanti momenti negotium suscipiatur. Tum & alio duce atqve autore opus fore, à qvo talibus ausis pondus accedat. Ita tumentes animos hucusqve compressos. Cæterum si talia apud Gallos, Svecosvé aut alibi proponere velit, satis sibi constare, eadem ibi gratissima fore, ac idoneas vires perficiendis cœptis inde accessuras. Sed affectum, qvo ipse in Electorem feratur, & qvod è Germania potius, qvam alia natione patriæ suæ Regem dare cupiat, efficere, ut isti ante omnes de hac re indicium facere velit, pollicitus, si Elector Coronæ Danicæ desiderio tangatur, ita se negotium directurum, ut is à civibus ad eam vocandus sit; simul accurate edocturum, qvomodo id effectui dandum, & qvas conditiones ipse sibi stipulari velit. Rogabat tamen id secretum haberi, qvod alias omnium, qvæ restent, bonorum jacturam facturus sit. Enimvero cum talia plane magnitudinem animi sui dedecere judicaret Elector, qvo id periculi ab amico Rege averteret, per Anhaltinum Principem Regi suggerit, ut Detlevum Alsfeldium ad se mittat; cui id negotii exponit, stipulatus tamen, ne in eo sui mentio fiat. Idem Ulfeldius paulo ante cum Daniele Stephani Amstelodami in hospitio collocutus ostenderat: sibi maximi momenti negotia esse, qvæ Electorem nosse intersit; Sed 1661. hujus consiliarios secreti haut tenaces esse, eoqve ut cum solo Electore loqvi possit optare. Postcum Angliæ Rex Ulfeldii uxorem in Anglia stitisset, is Danico Residenti dixerat: *ni tam honestus Electori Brandenburgico animus fuisset, Regis Friderici res male se habituras fuisse; qvo nomine hic isti magnopere sit devinctus.* Venerat porro Ulfeldii uxor in Angliam, ut pecuniam, qvam iste Regi in exilio mutuo dederat, repeteret; ubi ea petente Daniæ Rege Doveræ detenta, & in arce ibi asservata fuit. Cum autem Danicus minister peteret, ut ea sibi dedatur, id qvidem palam recusabatur: integrum tamen ipsi fore ex arce Doverensi prodeuntem abripere; qvod ut faciat ansam eidem præbitum iri. Ita ista intercepta, ac Angliæ Rege connivente in Daniam missa fuit. Qvod factum orbis judicio parum arrisit, velut patratum in fœminam nobilem, & cui à Rege beneficium debebatur.

Span.

§. 34. Porro uti Elector Regis Galliæ offensam nupero bello conceptam abolere studebat; uti & hic vicissim Austriacis partibus eum abstrahere nitebatur. Qvo fine Lessanum mittebat super Delphini nativitate significaturum. Post ista solennia legatus ostendebat; *Viqvefortium in aula Gallica significasse, Electori animum esse cum Gallia sine exceptione se conjungere; eoqve se à Rege missum, ut cognoscat, num Elector serio id cupiat. Id qvod Regi gratum sit futurum, præsertim cum certo ipsi constet in manu Cæsaris esse pacem cum Turca proficuis sibi conditionibus inire, qvandocunqve placuerit. Et qvia Cæsar hoc modo retentis armis Poloniam pro lubitu invadere qveat, et corona sibi aut suorum cuipiam asserendæ; Galliæ graves causas esse, ut circa id impediendum laboret, qvo fine cum Electore arctiori fœdere innecti cupiat.* Cui ab Electore repositum: *sibi qvidem decretum amicitiam cum Gallia excolere, salvo tamen fœdere cum Cæsare, nec plura Viqvefortium insinuare jussum. Eqvidem se nunqvam antiqvas Domus suæ rationes deseruisse, qveis magnum in Gallia amicitiæ præsidium fuerit; cui fœdus cum Cæsare haut qvidqvam obstet, & per qvod ad Hispaniæ rationes fulciendas haut obstringatur.* Ast Lessanus contendere; *conjunctioni cum Gallia fœdus Austriacum haut congruere, qvod Electori plane sit abdicandum, unionem cum Gallia amplexuro, qvi & experiendo didicerit, qvæ cura Austriacis sit promissa explendi. Eqvidem qvod Elector urgentibus Svecorum armis Austriæ se junxerit, id vitio ipsi verti*

Galliæ Regis ad Electorem legatio. 5 Jan. Lessan.

1662.

haut posse. Sed nunc pace facta, & cautione adversus Svecos aliunde præstanda, fœdere Austriaco opus non esse; qvod & qvalecunqve sit partes Austriacas firmet, eoqve ipso Galliæ noceat. Contra Elector: *Sibi semper incumbere debitum Cæsari honorem exhibere, qvem ut abdicet à se reqviri non posse. Intercedere qvoqve sibi fœdus mutuæ defensionis cum eodem velut vicino, & à qvo promtissimum auxilium fieri qveat, si ipse invadatur. Id qvod Gallus sibi invisurus non sit, cum eo fœdere nil Galliæ adversum contineatur.* Ad hæc Lessanus: *Regem haut qvidqvam cupere Electorem à debito Cæsari respectu abstrahere, qvi potius id qværat, ut Imperii Status atque Ordinum libertas conservetur. Fœdus tamen cum Cæsare nec proficuum nec necessarium. Nam Electori à Svecis nihil metuendum, adversus qvos etiam ipsi satis cavendum fœdere Gallico arctius adstricto, & in fœdus Rhenanum receptione; simul Rege conciliante arctius fœdus Electorem inter & Sveciam coiturum. Ad qvæ omnia fœdus Austriacum haut qvadret.* Super qvo ut Elector mentem suam declaret, simul ut acta secreta habeantur petebat. Penes Electorem optionem esse, heic an in Gallia tractare velit per Viqvefortium; qvi tamen apud ipsos silentii capax haut habeatur, & circa hoc negotium ambigue locutus fuerit. Si tamen Elector istius fidei isthæc confidat, Regem pariter facturum. Isthæc cum Elector curatius expenderet, id animo obversabatur, Gallicum fœdus adhuc incertum, sed Austriacum jam perfectum esse. Se qvoqve, anteqvam cum Svecis collideretur, Gallos sæpe incassum sollicitasse, ut sibi adversus istos cautionem præstarent. Novissima qvoqve cum Hispanis pace Juliacum Neoburgico traditum. Igitur expediebat responsum ita temperari, ut Gallus conciliaretur, aut saltem ne offenderetur, nec Cæsar protelaretur, aut qvid fœderi cum ipso adversum admitteretur. Igitur Lessano laxioribus verbis ab Electore repositum: *Studium Regis circa stabiliendam ipsius securitatem sibi longe gratissimum esse. Qvo fine ipse paratus sit renovando fœderi, cujus tempus jam fere elapsum sit; ac nosse cupere, num Rex idem ad alios qvoque casus extendi velit. Per fœdus Rhenanum suis ditionibus non satis prospectum: si tamen melius id adaptetur, sese ab eo amplectendo alienum non esse. Officium circa conciliandam cum Svecia amicitiam sibi qvoqve gratissimum fore. Fœdus Austriacum sibi amplectendum fuisse, qvo tempore nusqvam auxilii spes adparebat, qvia dum nemo pro ipso vel verbis officium suum interponere volebat. Ejus fructum cum duris temporibus utiliter perceperit, ab eo jam temere discedere haut honestum fore. Qvod nec amicitia cum Gallia obstet, velut nudam utriusqve defensionem spectans. Ac Cæsarem cum id iniretur, nunqvam postulasse, ut ipse Gallico fœderi renunciaret, multo minus ut ad aliqvid Galliæ noxium sese obstringeret; unde justum esse Gallum pari æqvitate uti. Modum super hoc negotio agendi, locumque in Regis arbitrium à se conferri: gratum sibi tamen fore Lessani opera rem perfici.*

Electoris ad proposita declaratio.

1662.

Galli super Polonica successione postulatum. 14. Jan.

§.35. Ad ista Lessanus reponebat: *Regem velle, ut Elector in negocio successionis Polonicæ Austriacorum rationes abdicet, Gallorum amplectatur: ac si super eodem cum Rege fœdus ineatur, disertis verbis Austriaco fœderi renuntiet. Istud porro qvare Electori amplectendum sit, gravissimas rationes svadere. Gratum admodum id Angliæ Regi fore, si vel directe contra Austriacos ineatur. Electori, uti omnibus Imperii Ordinibus, nimiam Austriacorum potentiam suspectam habendam. Supremum Borussiæ imperium non usqve adeo firmatum; ac si Austriacus qvispiam Corona Polonica potiatur, id impugnatum iri. Ast si communis amicus, & Electori beneficio obstrictus eandem obtineat, hujus commoda eidem curæ fore. Svecos ad constantem cum ipso amicitiam colendam non tam Olivensi pace, qvam fœdere, cui & Gallia accesserit, permotum iri. E fœdere cum Cæsare atque Hispanis Electori parum commodi proventurum. Galliæ amicitiam utilius coli, qvæ inprimis promissa circa pecuniam rite servet. Tum si qvid litis Electori super oppidis Cliviacum Belgis surgat, Gallica auxilia præsto fore. Denique Rege conciliante inter Electorem & Neoburgicum diuturnam controversiam componi posse.* Nostris interrogantibus, qvemnam Gallus circa diadema Polonicum præ oculis habeat? respondebat Lessanus, Principem Gallicum, qvi Reginæ neptem in matrimonium assumturus sit; qvo fine si Elector operam navare velit, à Gallia militem & pecuniam suppeditatum iri. Ubi Electori placuerit in id fœdus descendere, ei conventionem Regis Galliæ cum Regina Poloniæ super ea successione jam factam communicatum iri. Ac cumprimis necessarium esse Reginam in partibus retineri, ne Austriacis sese adplicet; id qvod factura sit, si ab ipsis destituta per Austriacos destinatis suis potiri qveat. Ad qvæ Elector: *se libenter operam sociaturum, ne Polonia jam satis calamitatibus exercita, morte Regis turbetur. Sed qvia notum sit, qva ratione Poloni circa electionem Regum procedant, & qvam arcte ipse Poloniæ innexus sit,*

ac

1662. *ac uti tam multa machinationes circa hoc negotium agitentur; sibi autem non constet, qvam viam Rex initurus sit destinatis suis obtinendis, & diversa molientibus eludendis; necessum esse super hisce plenius se informari, qvo facto distinctius mentem suam declaraturum.*

14. Maij. Cum porro nostri ostenderent, maximam negotio difficultatem oriri è Polonorum constitutione nuperis Comitiis condita, ne vivo Rege de successore agatur; Lessanus id inficiari. Eqvidem non visum Reginæ & Legato Gallico in præsens amplius qvid movere; sed constitutionem nondum in vim legis evaluisse, ac Reginæ in proclivi fore ejus vim elidere. Plerosqve Senatores in partibus esse, ac neminem repugnare præter rebelles, qvo vocabulo confœderatos milites notabat. Nec Galliæ Regem id negotium depositurum, sed non minus ante qvam post mortem Regis id persecuturum, velut in qvod altius jam descenderit, qvam ut salva dignitate id deponere qveat. Interea haut perspicere, qvid consilii Elector suscepturus sit, si in partes non concedat. De cætero confirmabat, de hoc negotio neminem præter Regem, & Lionnæum qvid cogniturum, ac Electorem hoc nomine à Rege indemnem præstitum iri. Qvin eidem integrum fore, suæ declarationi hanc conditionem addere, si prius sibi à Polonis satisfactum fuerit. Ad extremum tamen differebat: non esse animum Galliæ per arma Regem in Polonia stabilire, ni Austriaci eo nomine arma arripiant. Simul responsum scripto conceptum poscebat; etsi credat Electoris voluntatem esse, qvam delegati referant; ac in Gallia qvoqve suis relationibus fidem adhiberi. Enimvero Electori placebat non nisi laxioribus verbis agere; nec inani conatu orbi ludibrium debere; inprimis cum Ordines Poloniæ adhuc circa Elbingam tergiversarentur, ac aula Polonica multis modis Electorem cum Ordinibus ejus regni committere satageret. Unde si qvid præstabilis operæ Rex ab se exigeret, huic necessum fore istius animum ad æqviora adversus Electorem permovere.

Super Galli negotiatione judicium. §. 36. Hisce Galli postulatis curatius expensis adparebat, circumspecte admodum circa hoc negotium procedendum. Qvanqvam enim Electoris non intersit Austriacos diademate Poloniæ potiri; rem tamen hautqvidqvam eo modo suscipiendam, ut per conjunctionem cum Gallia Austriaci plane alienentur, qvorum auxilio opus sit, si forte Sveci infesta moveant. Nec minus Polonis id valde displiciturum. Ac ubi semel Elector in hos casses se induerit, ei deinceps etiam adversus proprias rationes pro Gallia connitendum fore. Id qvod ipsi æqve noxium futurum sit, qvam si Austriacus Polonia potiatur. Qvin haut obscurum esse, suggerente Regina hanc legationem susceptam, ut invisam sibi Electoris apud Poloniæ Ordines autoritatem, qva hactenus tantum valuit, subvertat. Nec sperandum esse Electori, à Gallo qvid suppetiarum sibi adversus Svecos latum iri, cujus documentum novissimo bello adparuerit. Denique verbo caveri Lessano posse, Electorem si opus sit incubiturum, ne Austriacus in Polonia Rex fiat. Sed scriptam eo nomine conventionem inire anceps, ac pactis cum Polonia repugnans. Qvin & Germaniæ valde periculosum fore, si Gallus Sveciam, & Poloniam è nutu suo pendentes habeat, per qvas istam à tergo distinere possit. Alias utile esse, Electorem priori fœderi renovando paratum se ferre, non qvod urgente necessitate insignis fructus inde expectandus sit, sed ne Gallo qværendi ansa sit, aliqvid infesti in ipsum strui. Ast id fœdus eousqve porrigi, ut in Galli partes descendere necessum sit, ubi is ultro qvid movere velit, haut consultum. Nam isthoc offensionem spectare, cui & Sveci interfuturi sint, qvibus solitum sit Electoris ditiones in præmium bellorum suorum captare. Cum igitur Lessanus fassus sit, Gallum cum Rege & Regina Poloniæ pactum inivisse super Duce Enguiano ad Coronam promovendo, qvo fine & iste per Claudium Tottium cum Svecis convenerit; probe Electori cavendum erat, ne & Gallum protelaret; nec ulterius tamen in causam descenderet, qvam è sua re foret. Sane ubi qvis per vim ad solium Poloniæ sese ingesserit, de Ordinum libertate actum esse, ac Electori Borussiam periisse, inprimis si Svecis exsecutio conventorum demandata sit. Ita periculum esse, ne dum alteri corona conciliatur, propriæ ditionis jactura fiat. Unde & Lessano demonstratum fuerat, id negotium non nisi amica via pervincendum. Nam utut vis forte primo impetu succedat, ad diuturnitatem tamen eam haut valituram. Nam exterorum copias in Polonia exiguum operæ pretium facturas; nec graviorem causam posse emergere, ob qvam Poloni omnia sua aleæ belli promto animo sint exposituri. Simul hoc ipso Cæsari ansam porrigi ingratiis Gallorum Polonia potiundi, cui ingens in ea gente factio sit. Qvod si & Elector Enguiano præ aliis favere debeat, necessum fore Poloniæ Regem hac de re cum ipso communicare, qvi hactenus de

1662. de eadem nihil plane moverit; tum Elbingam prius tradi. Cum etiam aula Polonica Electori infensa sit, ac nobilitas electionis mentionem vivo Rege aversetur; periculum erat, ne si Elector super ea cum Gallis convenisset, Regina hac conventione adversus ipsum abutatur, eaqve inter Ordines divulgata horum animos ab isto alienet. Et cum res ita sint dispositæ, ut Austriacorum juxta ac Gallorum destinata incassum sint casura, supervacuum esse Electori ad has vel illas partes tuendas aut impugnandas sese obstringere. Ac præstabat ita rem geri, ut Polonica gens sentiret, Electoris consilia non nisi ejusdem pacem, ac libertatem conservandam spectare. Deniqve Reginæ consilia pessimis fundamentis inniti, qvæ implacabile odium in Electorem alitura sit, qvicqvid in ejus gratiam operæ sumatur. Cum itaqve Lessanus perspiceret, Electorem à se induci non posse, ut vinculo se indueret, in proprium damnum cessuro; id urgere instituit, ut Elector Rhenano fœderi nomen daret, tum ut Neoburgicus paci Olivensi includeretur, qvi alias intercessurus sit, ne Elector in istud fœdus recipiatur. Scilicet, ut prætextum nancisceretur tractationem abrumpendi, reiqve infectæ culpam in Electorem conferendi. Cui Elector demonstrabat, sibi potius videri fœdus qvondam in Borussia conclusum renovari, exordio duntaxat mutato. Nam in fœdere Rhenano non sat securitatis se invenire: ac tempus inclusioni in pacem Olivensem designatum jam elapsum, ac si nunc de ea sit agendum, ad omnes qvorum interest referre necessium fore. Nec fœdus hoc cum Olivensi pace qvidqvam commune habere. Enimvero qvanqvam Lessanus qvod ad has rationes reponeret nihil habebat, ac circa oblatam fœderis formulam qvid sibi peculiariter displiceret, explicare abnuebat; haut eo minus abrupta tractatione non sine offensæ significatione discedebat. Eo digresso Elector Regi Galliæ per Beqvium Residentem de inopino Lessani discessu significabat; ac se paratum esse id negotium perseqvi, modo norit, qvando, & ubi Rex eos tractatus suscipi velit. Cui Rex respondebat; *gratum sibi fore cum Electore fœdus renovare; sed qvia idem duas præcipuas conditiones abnuat, accessum ad fœdus Rhenanum, & ut Neoburgicus Galliæ fœderatus paci Olivensi includatur, se in hujus fraudem cum isto pacisci non posse.* Lionnæus addebat; à Rege initium firmandæ amicitiæ factum, misso legato splendidis natalibus orto: nunc si Electori res cordi sit, alium plenis cum mandatis ab hoc mittendum. Cæterum non Electorem solum, sed & Daniæ Regem partibus Austriacis abstrahere tunc Galli nitebantur, ostenso, qvam parum Cæsarei cum fœdus novissimo bello ipsi profuerit. Ast si Gallico fœderi innectatur, sat cautelæ adversus Svecos ac Cæsarem eidem fore.

Legatus re infecta discedit.

Beck.

§. 37. Effecerant porro Reginæ Poloniæ circa successionem machinationes, ut Electori per Borussiam non parum molestiæ conciliaretur, anteqvam supremum in eam ditionem imperium stabilitum foret. Post Olivensem pacem Borussi conventum Ordinum provincialium desiderabant, medendis suis qverimoniis, & ut privilegia confirmarentur. Sed qvod Elector Elbingense negotium prius expediri cuperet, eo prætexto Ordinum desideria differri jubebat. Interim Bogislao Radzivilio ejus provinciæ gubernatori injunctum, ut eos, qvi munia provinciæ præcipua obirent juxta novam formulam supremo imperio attemperatam jurejurando adigeret non simul, sed carptim, & prout occasio ferret, initio ab illis facto, qvos promtos ei jurejurando nosset, qvo reliqvi horum exemplo alliciantur, refractariis abrogationem munerũ minatus: neu munia de novo conferret, nisi in eos, qvi promittant, se Electoris desideriis in conventu suffragaturos. Enimvero cum Elbingense negotium vado adhæresceret, Borussiorum non pauci ægritudinem animi magis expromere, ac incumbentia sibi onera multis qverelis inter Polonos differre. Scilicet qvod perversi qvidam homines iisdem persvasissent, Electori in animo esse obtentu supremi imperii omnibus ipsos privilegiis, ac libertate exuere. Id qvod ipsi in mentem non venerat. Ac qvæ provinciam premebant onera, ab iniqvitate temporum proveniebant, à qvibus neqve reliqvæ Electoris ditiones, neqve alia Regna immunia erant; ac idem ista qvantum dabatur imminuerat, compluribus legionibus exautoratis. Tandem consensit Elector, ut conventus Ordinum indiceretur, qvem cum ipse ob negotia Clivica obire non posset, tantisper autoritate instruebat Radzivilium Principem, & Ottonem Sverinum, ut una cum supremis Borussiæ Consiliariis Joanne Ernesto Wallenrodio, Alberto Kalneino, Joanne Cosbothio, & Wolffgango Kreyzio isti præessent.

Difficultates in Borussia circa supremum imperium stabiliendum.

28. Oct. 1660.

28. Maij. 1661.

Wallenrod. Calnein. Corboth.

§. 38. Ejus conventus initio Ordines provinciales agnoscere nolebant, jurejurando se, qvo Poloniæ antea tenebantur, exso-

Supremum Electoris Imperium impugnatur.

1662. exsolutos. Eqvidem se aliqvid huc spectans è suggestibus recitari audisse, sed qvod ad tollendum jurisjurandi nexum valere neqveat, ad qvod Commissarius Polonicis utiqve opus sit. Præterea sibi non persvaderi, Electoris circa supremum imperium eam esse mentem, ut si qvid contra privilegia sibi intentetur, Warsaviam eo nomine qverelam deferre haut liceat. Nam hoc modo sibi omnia privilegia, libertatemqve periisse. Sed cum Sverinus istis privilegia salva fore confirmaret, ac super indole negotii curatius exponeret, minora qvidem oppida satis modestiæ ostendebant, declarantes; si reliqvi Ordines summo imperio reluctari pergant, se ab his secessionem factura. Sed & è Nobilitate pleriqve rationem admittebant, nisi qvod Albertus Kalesteinius supremus Vicarius, ac Christianus Ludovicus filius tribunus ferociter se jactarent, aliosqve incitare satagerent, pecuniam offerentes missioni Warsaviam faciendæ. Ne tamen obseqvium exuere velle viderentur, scripto exhibito demonstrare conabantur, supremum istud imperium Electori noxium, ac id nunqvam consistere posse; qvod & apud Polonos nondum sit ad liqvidum deductum; eoqve rogabant, ut sibi integrum sit aliqvos ad Polonica Comitia mittere ei negotio discutiendo. Ubi metus erat, ne si affatim pecuniæ afferrent, apud multos pronis auribus audirentur. Ejus scripti ingressu Ordines gaudium testabantur, qvod Elector tam feliciter periculosissimum bellum eluctatus sit, & aliqvot molestiis feudi oneribus sese exsolverit. Qvia autem è propositione intellexerint, Electorem ipsorum privilegia non juxta veterem morem & provinciæ Statuta, sed ad recentia pacta attemperata confirmare velit, qvorum fundamentum tamen sit, ut neqve Rex neqve Duces circa statum hujus Ducatus nutare qvid valeant insciis & non consentientibus Ordinibus; *optandum fuisse, cum pacta Weladiensia & Brombergensia conderentur, se in consilium adhibitos. Tunc enim sibi in proclivi fuisse futurum speciosa à solidis discernere, ac Electori svadere, qva ad ipsius ac posterorum duraturam potentiam, ac provinciæ salutem facerent. Qvæ in eo consistat, ut unio inter Poloniam & Borussiam prudentissimo consilio instituta ne dissolveretur. Igitur se nunc re adhuc integra anteqvam novo jurejurando illigentur monere; pacta ista, qvæ Borussiam subjectione Poloniæ exsolvant, Electori ac posteris intuta, simul provinciæ periculosa & noxia esse. Qvanqvam enim hæc alienatio ob reservatum devolutionis casum haut perpetua habeatur; provinciam tamen à mediato statu & fundamentalibus legibus abductam sub immediatum dominium redigi: & incerto devolutionis casu Borussiam interim pro membro Poloniæ haberi haut posse. Atqvi historiam testari, Polonos ante aliqvot secula imperium Borussiæ invasisse, & cum Ordo Eqvitum se opponeret, directo dominio Polonis negato, cruenta inde bella surrexisse. Pacem qvoqve aliqvoties initam ideo durabilem non fuisse, qvod proprietas Borussiæ à Polonia separata foret. Nec belli ac miseriarum finem fuisse, donec Ordines Borussiæ anno 1454. ab Eqvitum Ordine se disjunxerint, ac salvis suis juribus ultro Polonis sese dediderint. Qvi & hanc provinciam maturo consilio velut nobile membrum receperint, ac coronæ univerint. Eqvidem esse supremum imperium, qvod Superanitatem vocant, insigne ornamentum potentis duntaxat status, sed invalido inutile, cui præstet potentem protectorem habere. Atqve tunc Regem Casimirum cavisse, Borussiam in æternum à Polonia haut avulsum iri; Ordinibus vicissim promittentibus, se nunqvam à Polonia disjungi velle. Et qvanqvam Eqvitum Ordo istam combinationem valde impugnarit, nil tamen præter bella inde emersisse, qvoad anno 1525. æterna pax cum Alberto Marchione constitueretur ea lege, ut supremum & directum dominium Borussiæ penes Poloniæ Regnum maneret. In cujus pacis adprobatione Ordines professos, ex indiciis fallere nesciis sibi constare, Borussiam citra controversiam finibus Regni Poloniæ contineri; & unicam rationem omnes malorum radices exscindendi esse, ut Borussia hæreditarium Principem habeat, qvi superiorem dominum Poloniæ Regem agnoscat. Ac sub isthac imperii indole Borussiam per annos centum triginta sex optimo statu gavisam. Statim enim atqve Princeps jura ac privilegia provinciæ violare aggressus sit, Poloniam libertatis amantissimam id emendasse. Si Poloni supremo suo dominio abuti conarentur, autoritatem Brandenburgicæ Domus id impediisse, sic ut omnia in æqvilibrio servata fuerint. Periculo imminente à Polonia validum auxilium præsto fuisse. Igitur avulsæ à corpore Poloniæ Borussiæ, aliqvando periculosum statum, qvi ante Albertum fuit rediturum. Experientiam præteritorum temporum, situm Provinciæ, commercia, Mare Balticum, portus, conditionem Warmiæ ostendere, Borussiæ non posse bene esse, nisi cum Polonia unitæ, omnibus utrinqve rationibus tantopere conspirantibus. Complura fœdera inter Ordinem Eqvitum, & Poloniam inita fuisse, anno 1404. 1436. 1466, sed omnia fluxa ob divisum dominium. Et qvam*

7. Junii. 1661.

1662. *quam facile in futurum super finibus, commerciis, vectigalibus, veredariis, & aliis dissidia oriri posse? Ubi Elector propriis ac sociorum viribus fretus destinata sua pervincere instituet; contra provincia ea parte patens Polonorum, Tartarorum atque Cosacorum incursionibus exposita erit. Quod si istis periculis avertendis par miles alatur, ab hoc provinciam conterendam. Electori de fide Ordinum etiam absque supremo imperio satis cautum. Si post extinctam Electoris familiam Borussia ad Poloniam revolvatur, hanc gentem ad manciporum instar habitum iri, pro lubitu alienandam. Quid porro calamitatis emersurum, si orto inter Electorem & Poloniam dissidio ille Ordines auxilia poscat, quæ hi ob* eventuale homagium *præstare nequeant? Quod si Elector supremo imperio non aliter, quam Poloni, uti, nec id latius porrigere velit; non plus lucratum, quam antea habuerit, accedente insuper onere è bis mille militibus Poloniæ in auxilium mittendis, præter alia pericula & debilitatem è separatione à Polonia proventuram. Nam investituram petere, ac feudi dominum certo modo superiorem agnoscere, inter summos in orbe Christiano Principes solitum nulla fastigii imminutione; ac eadem lege Electorem Lauenburgum ac Butoviam à Polonia recognoscere. Denique Polonos de Borussorum statu sine horum consensu disponere haut potuisse. Nec se à Polonis obligatione sua rite exsolutos. Non per pacta Welaviensia, velut absque consensu Ordinum conclusa; non introducto supremo Appellationum judicio, cui Ordines contradixerint, provocatione ad Poloniæ Comitia interposita: non per Commissarios, qui convento modo haut comparuerint, coram quibus & ipsi quid sua interesset deducturi fuerint: non denique per diploma è suggestibus publicatum, cujus validitati requisita fuerit prævia consensio & adprobatio eorum, qui jurejurando exsolvendi sint. Sane Borussiam non per vim Poloniæ subjectam, sed eidem per ultroneam deditionem & reciprocam sponsionem accessisse, quæ citra utriusque partis consensum ipso naturali jure dictante tolli nequeat. Ac Ordines isti diplomati non prius contradicere potuisse, quam nunc; quod proprio ausu congregatorum conventicula rebellionis ac perduellionis crimine notata fuissent. Satis sese fidem per hoc bellum Electori adprobasse; nunc eandem Poloniæ præstandam; atque ostendendum, ab hac sese divelli nolle. Igitur sibi necessum esse ob conscientiam & posteritatis curam jura sua circa nova illa pacta reservare.* Addebantur preces; ut Elector circa eos articulos, ubi sua libertas per nova pacta periclitari possit, caveat, ac ipsorum securitati apud Polonos quoque prospiciat.

1662. *Borussis respondetur.*

§. 39. Enimvero non deerant, quæ ad ista solide reponerentur. *Electorem durante bello civium suorum consilia haut insuper habuisse; sed per Suecorum arma in ea conditione fuisse, ut de tractatu cum Polonis vulgare haut tutum foret, ne major in provinciam calamitas provocaretur. Alias cum summa rerum ingruente Sueco periclitaretur, qui aderant cives summopere institisse, ut cum isto transigeretur. Post collapsis Suecorum armis plerosque Ordines institisse, ut Elector cum Polonis in gratiam rediret. Eoque non consciis solum ipsis ea pacta inita, sed & ab iisdem probata; quæ & cur displiceant causa non sit, quod provincia privilegiis cautum sit, & ulterius caveri debeat. Sed & præsentem provinciæ statum longe diversum fuisse ab eo, qui anno 1454 erat, quando Borussia adhuc Romano Imperio & Equitum Ordini subjiciebatur. Nam tunc provinciam abdicato penitus priore statu sub alienum imperium concessisse, nunc eam sub hereditario Principe immotam manere, directo tantum dominio cum utili consolidato; ut pari utrinque modo procedi necessum haut fuerit. Quod itaque tunc Ordines ad eos tractatus evocati non sint ferendis suffragiis, id haut ideo factum, quod eorum consilium aut consensus negligeretur, sed quia ratio belli id non tulerit. Ast nunc conventum hunc indictum, ut ea res plenius iisdem proponatur. Quæ adversus validitatem pactorum objiciantur inania esse. Ea à Rege & Senatoribus, ipsoque Electore jurejurando firmata, accedente tot Regum sponsione. Et quia Ordines jam antea Electori jurata fide obstricti fuerant, non necessum fuisse novum homagium tantopere festinari; præsertim cum Elector antequam è Borussia discederet, Ordinibus de ratihabitione Polonorum significarit, ac supremum tribunal instituerit, promulgatione quoque per omnia templa facta. Eadem quoque pacta à Poloniæ Ordinibus in Comitiis adprobata, ac inter Constitutiones Regni relata. Negotium Elbingense ad hoc supremum imperium haut spectare, aut quod adhuc tractetur, utrum de auxiliaribus copiis detrahi quid possit. Diploma quoque Regium satis indicare, Borussos obligatione sua erga Poloniam exsolutos, ita ut Commissariis non amplius opus sit, quam ut homagium in casum extinctæ familiæ Electoralis accepient, nulla circa supremum imperium agendi facultate, in cujus possessione jam Elector constitutus sit. Quod etiam à civibus velut insigne decus sui Principis æstimandum, ac favore plausuque prosequendum; quod quo nobilius fiduciaria conditione habetur, eo minus etiam incommodis hanc comitantibus obnoxium est. Quanquam prout humana se instituta habent, nul-*

lum

1662. *lum civitatis genus reperiatur, qvod ab omni periculo immune sit. Nec ignotas Rerumpublicarum conversiones, qvarum genuinas causas vix investigaveris. Ordinem Equitum ab initio habuisse laudabile propositum, ac Status sui non deteriorem titulum, qvam qvo alii Principes subnituntur: sui inde nil vitii accidit, qvod idem provincia tam proficuus non fuerit, ut subseqvens cum Polonia combinatio. Unde præterqvam qvod fatorum dispositio circa similes mutationes insuper habenda non est, falso separationem Borussiæ à Polonia infelicis, conjunctionem felicis status causam jactari, qva à longe alio fonte promanarit. Nam Equitum Ordinem harum terrarum adqvisitionem armis, ac Friderici II. Cæsaris concessioni attribuisse. Contra Polonos contendisse, terras Borussiæ nunqvam juris & proprietatis Poloniæ esse desiisse. Ex qvo bellum, & qvæ hoc comitantur mala promanasse; qvod hinc Ordo, inde Poloni finibus suis contenti agere nollent. Qvodsi autem felix Borussiæ Status fiduciario nexui hujus cum Polonia adscribatur, easdem rationes præsenti conditioni supremi imperii favere. Nam tunc ea transactione facta dominatum Ordinis abolitum, velut perpetua incertitudine fluctuantem, nullo hæreditario jure, ac totidem dominis, qvot Equitibus, multiplici oppressione pariter provinciæ incumbentibus; qvorum loco probe constitutum unius hæreditarii Principis regimen introductum. Qvo non deterius etiam sub supremi imperii Statu constitui posse, atqve ut id fiat hunc conventum indictum esse. Qvæ adversus independens imperium incommoda objiciantur, non perpetua esse, ac pleraqve à Numinis providentia provenire; ac nupero bello adparuisse, neqve Polonorum potentiam, nec feudalem nexum, aut constitutiones hujus provinciæ avertendis calamitatibus pares fuisse. Qvin contra ipsos Quartianos necessitatem attulisse cum Sveco tam duris legibus transigendi. Porro à Polonia eo minus periculi esse, qvod pacta admodum accurate concepta sint, ac Poloni hactenus sanctæ servatæ fidei gloriam studiose affectarint, qvā & Electori è sua parte colere cordi fore. Qvin hisce pactis inter Regē & Electorem eo firmiorē qvam nexu feudali adhuc subsistente amicitiam stabilitam, qvo propiorem dissidiorum ansam ipsa inæqvalitas præbeat. Qvod autem nune qvindecim centuriæ auxiliaris militis præstandæ sint, cum antea centum eqvitibus, & annuo canone defungi liceret; id ne Borussiæ oneri cedat, alias Electoris ditiones facile suppleturos. Denique salutem provinciæ alicujus non in eo verti, ut duorum dominorum imperio disparis gradus subjecta sit, ubi obseqvium ac amor civium bifariam divisus circa unum facile claudicare qveat: sed ut status probe digestus sit, ac sincerus amor inter Principem civesqve immotus subsistat: idqvod æqve obtineri possit Principe nullibi dependente, qvam si idem fiduciario vinculo alteri innexus sit. Fœdera qvoqve stabilienda hujus provinciæ securitati longe facilius & firmius iniri à principe sui juris posse, qvam ab eo, qvi alteri obnoxius agat.* Præterea monebantur Ordines, ne delegatos Warsaviam mittant. Nam si nil aliud qvam expostulare velint, pacta citra consensum suum inita, hæc ideo haut invalida reddenda. Si privilegia ibi sua confirmari velint, id non amplius penes Polonos fore. Si id qværere velint, ne deinceps se inconsultis ad mancipiorum instar alienentur, id longe felicius obtineri posse auspiciis & autoritate Electoris, qvi & jam privilegiis provinciæ in eum casum caverit, ac deinceps iisdem providere non sit omissurus. Deniqve ea missione nil aliud lucraturos, qvam ludibrium, & gravem Electoris offensam. Plura movere haut placebat, ne prolixis scriptionibus hinc inde ansa præberetur: ac Elector vetuerat, ne delegati sui amplius circa eam rem cum Ordinibus in disceptationem descenderent. Et qvia Ordines super relaxatione jurisjurandi sui adhuc dubitabant obtentu; diploma Regis vetustum esse, ac dubium, num eadem adhuc Regi sententia perstet, qvod & ipsis justo tempore traditum non sit; Elector per Hoverbeqvium novum diploma Warsaviæ obtinebat pressioribus qvam prius formulis. Etsi initio anceps videbatur istud petere, qvasi jus jam qvæsitum ultro in dubium vocaretur. Præter ista Ordines id qvoqve petebant, ut Elector ipsorum privilegia jurejurando firmet; ut qvæ super Reformatis in pacto Welaviensi tanguntur, irrita sint: ut singulis bienniis conventus Ordinum habeatur: ut ærarium publicum constituatur; ut si Elector bello implicetur, ipsi ad auxilium ferendum non teneantur: ut si Principem ætate minorem existere contingat, Rex Poloniæ tutor sit: ut auxiliis Poloniæ submittendis aliqvid detrahatur: ut si qvid controversiæ sibi cum Electore oriatur, ei componendæ Regii & Electorales delegati constituantur. Porro missione sua Warsaviam, qvam agitabant, id qvæsituri erant, ut Rex cum plena potestate legatos mittat ad ipsos jurejurando exsolvendos; ut idem caveat, si qvid adversus libertatem fiat, Borussia directo dominio Poloniæ in perpetuum ne solvatur: si privilegia violentur, ut Rex remedium adferat: ne Rex citra Electoris & Ordinum consensum milites per provinciam ducat: ut qvin- 1661.

1661. decim auxiliariarum centuriæ ad unam centuriam reducantur: qvæ contra Evangelicos in Polonia constituta sint, ea ad Borussos ne porrigantur. His igitur postulatis, per qvæ potestas Principis plane enervabatur, ac tantum non ad precariam conditionem redigebatur, ut Ordines dimoveret, Sverinus aliiqve in Electorem proni summopere laborabant. Sed cum iisdem plurimi adhuc præfracte inhærerent per diffidentiam; à Polonia separatis prolixe qvantumvis promissa haut servatum iri; satis adparebat, id agendum Electori, ut de jure suo aliqvid remittendo Polonos sibi conciliaret; simul ut ipse in Borussiam se conferret, autoritate sua turbidos facilius compositurus. Inter istas disceptationes tota æstas elabebatur, plerisqve paulatim ab oppugnando supremo imperio, desistentibus; ac jam Eulenburgius Baro publice declarabat, se Electorem supremum Principem agnoscere. Cujus tamen exemplum reliqvi non ulterius imitari volebant, qvam ut testarentur; sese Electori supremi imperii decus haut invidere, sed sibi pariter conservationem privilegiorum & libertatis cordi esse. Sed præ aliis eminebat Regiomontanorum pertinacia, qvos inprimis Scabinorum præses Hieronymus Rhodius stimulabat; qvem Electoris jussu Sverinus blandis verbis ac promissis eo conatu dimovere incassum laborabat. Istis hominibus mira persvasio super indole supremi imperii animum turbabat, velut solus Galliæ Rex id genus imperii exerceat; qvi pro lubitu cuivis vel omnes fortunas eripere possit, capitis insuper pœna inflicta, si qvis tergiversetur, ac qvid subtrahere audeat. Sed & non modica stolidi istius erroris culpa penes qvosdam Electoris ministros erat, qvi, ubi qvid qverelarum super oneribus à temporum iniqvitate provenientibus moveretur, id omne obtentu supremi imperii excusabant, qvasi id alium regiminis genium non ferat. Cæterum Sverinus svadebat, lenitate, & sublatis qverelarum causis ægros animos sanandos. Nam si maxime in præsens adhibita vi utrinqve componantur, aliqvando sub minoris ætatis Principe frænum morsuros. Ac duo potissimum ab istis desiderari; qvod Polonis demonstrandum sit, se utiqve ad hæc pacta condenda adhibendos fuisse, ne deinceps Electoris familia extincta ad pecorum instar condonentur. Tum ut remedium designetur, ubi super violatione privilegiorum ab Electore, aut ejus successoribus qverendi causa præbeatur. Eo circumspectius autem procedendum erat, qvod Poloni juxta ac Sveci in sinu gavisuri forent, si isthoc dissidium in nervum erumperet. Inter talia conventus Ordinum extrahebatur, qvoad lue maligna Regiomonte grassari incipiente iste aliqvandiu suspenderetur, sub finem Octobris Bartensteini instaurandus. 1661. *Augusti*

§. 40. Repetito inde Ordinum conventu Elector post incassum consumta molliora asperius contra Kalesteinium seniorem, & Hieronymum Rhodium agere instituit, jusso ut à consultationibus publicis removeantur. Cæterum Ordines paulatim sese placito Electoris attemperabant, ac demum declarabant; sese hunc supremum ac directum dominum, uti antea Regem Poloniæ, agnoscere, addito tamen, ut qverelis ipsorum medicinam faciat, ac cautionem super provinciæ privilegiis ad *rapitulationis* modum conceptam jurejurando firmet. A reliqvis tamen Ordinibus duabus tribus Regiomontanæ, exceptis duabus Lœbenichtæ, separabant: (nam Senatus trium urbium, & Judicum collegia cum reliqvis Ordinibus sentiebant:) qvæ prius in Comitiis Poloniæ à Rege & Republica nexu suo cum Polonia exsolvi cupiebant. Adversus qvam Regiomontanarum tribuum separationem reliqvi Ordines protestabantur, ac missione Warsaviam qværenda desistebant. Nec eo magis reliqva succedebant. Nam exhibita Regiminis Formula ad novum statum attemperata Ordines valde perturbatos se ferebant, velut antiqvis provinciæ statutis plane subversis; ac post prolixo scripto ostendebant, istam multis partibus à privilegiis discrepare. Ac inprimis qverebantur, eandem extra provinciam se inconsultis factam, & cum ipsi adhuc multa qvæ circa eam desiderent habeant, jam sigillo firmatam tradi. Hoc qvippe exemplo Polonos aliqvando, provincia ad id Regnum devoluta ipsis Warsavia imperaturos, qvicqvid libido suggerat, insuper habitis provinciæ juribus. Accedebant & aliæ turbæ ex intemperie Sacerdotum, qvi Christianum Dreierum Theologum insimulabant, qvasi sub specie Syncretismi Calvini dogmata istis admodum exosa, introductum iret. Ac revera vir iste in Romana scita seqventes justo facilior, velut sufficeret hosce Symbolum Apostolicum profiteri; cum extra hujus dogmata iidem religioni suæ longe plurima admiscuerint, ob qvæ solida pietate imbutis ea merito fugienda sit. Idem & febriculosa qvæstione, *Num Deus sit causa peccati per accidens* sese jactabat; de qva Elector publicis ad populum sermonibus mentionem fieri vetabat; cum

Turba Borussica paulatim subsidens. *27. Octob.* *1661.* *16. Nov.*

1662. cum ejus farinæ disceptationibus non alius sit fructus, quam ut plebejorum animi molestis scrupulis inqvietentur. His difficultatibus amoliendis cum Electorales delegati frustra insudassent, Sverinus ingerebat, Electoris præsentia utiqve opus esse; qvod qvo plus istis hominibus indulgeatur, pertinacia ac diffidentia eorundem gliscat. Ac eo magis necessum videri isti negotio qvamprimum finem imponi, ne si Polonos è difficultatibus, qvibus in præsens distinentur, eluctari contingat, ad Electorem mittant expostulatum, qvare hic contra pacta Borussis privilegia sua ademtum eat? Et qvia Rigæ maximo cum gaudio istæ turbæ audiebantur, suspicio erat, easdem à Svecis captari. Unde Electori aliqvid remittendum, qvod ob ejus provinciæ situm ipse minus freqventer ibi agere qveat, eademqve potentibus Regnis vicina sit, invidia ob eam in Electorem flagrantibus. Simul pignerandæ civium benevolentiæ privilegia in universum confirmanda hac duntaxat cum exceptione, qva supremo & directo dominio non adversentur; id qvod & Electori probabatur. Tum & instantibus in Polonia Comitiis Commissarios postulandos, qvi juxta pacta jusjurandum ab Ordinibus Borussiæ recipiant, ac in casum devolutæ ad Regnum provinciæ super privilegiis nomine Regis ac Reip. ipsis caveant. Nam ubi Borussi audierint, ejusmodi delegatos nominatos, qvi nil aliud in mandatis habeant, promtius placito Electoris istos sese attemperaturos, velut qvi semper istos aucupentur, citra qvos negotium supremi imperii nondum ad liqvidum deductum arbitrentur.

Consilium super firmando supremo in Borussia imperio. 8. Febr. 1662.

§. 41. Super firmando Electoris in Borussiam supremo imperio Dobrzenius id consilii suggerebat: *Esse Borussiam ob situs opportunitatem, flumina, portus, commercia, egregia oppida, insignes præfecturas, multitudinem incolarum, fertilitatem agrorum, egregia & rara Principum jura maximi æstimandam, & qva eximios usus præstare qveat, inprimis post supremi imperii fastigium eidem adqvisitum. Sed qvod Elector è tam nobili provincia hactenus tam modicos proventus ceperit, in causa esse abusum privilegiorum, & promanantem inde enormem Ordinum licentiam; tum præcipue nimiam supremorum Consiliariorum autoritatem, per qvam sæva redituum administratio irrepserit. Et cum spes fuisset, introducto supremo imperio nimiam Ordinum libertatem coercitum, ac ad commodum Electoris attemperatum iri, contra secutum, ut eo vocabulo magis induruerint, ac tantum non in desperationem verterint. Et qvia ob iniqvitatem temporum magnus exercitus habendus fuerit salutiore disciplina, cui alendo tributa sæpe per vim exigenda fuerint; Ordines id omne nimiæ autoritati qvæstorum militarium imputasse. Et qvia vulgatum fuerit, perpetuum militem splendidissimam supremi Imperii notam esse; populum inde collegisse, istorum qvæstorum potestatem, atqve his subservientium multitudinem æternum servitium ipsius cervicibus impositurum. Unde eos supremum imperium, velut terribile monstrum aversari cœpisse, ac eidem extremis reluctari viribus decrevisse. Demum tamen Radzivilum & Sverinum monstrosam istam persvasionem hactenus iis isdem exemisse, ut id imperium certis conditionibus adprobareat. Sed qvia hæc ambigua, ac ita comparata sint, ut per easdem effectus summi imperii in futurum magis magisqve imminueadus, & Electori ad extremum loco corporis non nisi umbra remansura sit; serium dum candide eudendum, & id agendum, ut id imperium radices agat, utrimqve scopum assеqvatur. In hoc enim, simul ut res œconomica probe constituatur salutem hujus provinciæ verti. Ad isthoc porro supremum imperium adversus exterorum machinationes firmandum, necessum esse præsentem Poloniæ statum accurate trutinari, & pro ejus captu ad illos qvoqve respiciendum, qvibus cum eo Regno communes rationes intercedunt. In præsens igitur Poloniæ Proceres inter se discordes, & in factiones divisos. Plerisqve invidiam in Electoris fortunam. In aula utile honesto, & omnibus aliis respectibus prævalere. Regem debilem, cujus mors magnas mutationes parituræ videatur. Reginæ periculosa consilia, cui secreta commercia cum Gallis & Svecis misceantur super iis destinatis v. pervincendis, qvæ volentibus Polonis obtineri neqveant. Eidem maximam Lithuanorum partem favere; munita Borussiæ Regiæ oppida ab obnoxiis eidem hominibus insideri. Moscica pace, qvæ certo speretur, Polonicum exercitum otiosum fore, qvi tamen ob metum à Tartaris & Cosacis dimitti neqveat. Instantibus Comitiis id præcipuum negotium fore, ut confœderato militi satisfiat. Si Austriaci Turcicum bellum amoliri qveant, destinata in Poloniam repetituros. Gallos & Svecos magis qvam antea Poloniæ se negotiis ingerere, & astu, potentia, ac pecunia multis consiliis pondus addere conari. Barbaros, Turcas, Tartarosqve nil nisi occasionem captare; ut & ipsi in partem prædæ veniant. Cosacos transactioni suæ cum Polonia hanc clausulam addidisse; ut qvicqvid ex necessitate belli cum extraneis conclusum sit ad imminutionem jurium, libertatis, ac finium* 1662.

1662.

Polonia, id irritum sit. Isthæc omnia si inter se collata expendantur, exinde consequi, Electori in præsens operam dandam, ut ea persvasio Polonis firma stet, ipsi in animo esse Brombergensia pacta examussim servare inprimis circa Ordinum Borussiæ privilegia sarta tecta præstanda. Tum ut futuris Comitiis obtentu arctioris cum Gallia conjunctionis Reginam deliniat, ac præcipuos Senatores, quorum respectus cum ipsius rationibus quadrant, sibi adjungat. Sed quæ sibi super futura successione in Poloniam mens sit, in secreto teneat, nec prius, quam necessitas exegerit, pandat. Insuper Domus Austriaca, quæ in Poloniam oculos conjecit, amicitiam diligenter colendam. Neoeo minus Galliam conciliandam, quæ expromendæ offensæ Electoris commoda impedire studeat; cui inprimis confirmandum, ab ipso periculosa Austriacorum circa Poloniam consilia hautquidquam fulcienda. Cum Svecia quoque amicitiam instaurandam, avertendis insidiosis ejusdem è vicinia machinationibus, & ne, quod affectat Maris Baltici dominium, in ipsius fraudem extendat. Sed super confirmando intus supremo imperio observandum, Ordines provinciales id quidem agnoscere; ut tamen credant, Electori haut integrum esse per pacta Brombergensia & propria pollicita ipsorum privilegia imminuere. Quorum tuendorum cura non parum aucta sit, quod in nuper transmissa Regiminis formula videantur non pauca observasse, per quæ istorum vis enervetur; quibus & à Polonis stimuli subdantur. Unde istos animum adeo obfirmasse, ut potius quam in eorum mutationem consentiant, rem in suspenso relicturi, ac futuri temporis eventus captaturi sint. Quibus in Ordinem redigendis violenta remedia adhibere admodum periculosum, & exteris turbas alendi occasionem parituram. Unde expedire, ut Elector quamprimum Ordinum animos lenitate sibi adjungat, ac reipsa ostendat, conditionem ipsorum hautquidquam in deterius mutatam. Id quod fieri possit, si testetur, dolore se tangi ob onera ipsis incumbentia, quæ inevitabilis necessitas imperarit: ac sibi haut propositum ipsorum privilegia imminuere; quæ summa eorundem cura sit. Tum si quid mutari expediat, ut id pedetentim & citra strepitum fiat captata occasione, quam lapsus temporum suppeditaturus sit. Inprimis necessum fore potestatem supremorum Consiliariorum paulatim circumcidi, quæ cum jure supremi Principis consistere nequeat. Si enim penes hoc esse debeat, absente Electorem provinciam regere; si absque eorundem adprobatione nihil eorum, quæ circa Borussiæ negotia statuuntur, valere debeat; si ex eorum placito pendeat conventus Ordinum indicere, præfectos bonis Principalibus statuere, circa reditus disponere, quid Principi superfuturum? Eorum autoritati circumscribendæ facturum Gubernatorem constituere, qui omnia prius expendat atque decernat promulgatione & solennibus rituum per Consiliarios addendis, ut species penes hos, vis imperii penes illum maneat. Eidem Gubernatori quantum possit assidue in regiminis sede agendum. Consiliariis supremis ærarii dispositionem subtrahendam. Rem militarem per provinciam probe disponendam. Nullum actum negligendum, quo supremi imperii veneratio in animis civium radices agat. Insolentiam Regiomontanorum compescendam, eosque ad promtius obsequium adducendos; denique in præcipuos refractariorum exemplum statuendum. Addebatur de præfecturis Ducalibus ære alieno exsolvendis, ac ut ærarii negotia valde confusa ordinentur, pignori opposita reluantur examinatis prius contractibus; ac amotis locatoribus, qvi ita prave bona Principis administrarint.

1662.

Electoris ad Aulam Polonicam legatio.

§. 42. Cum itaqve Borussiæ turbæ in longum irent, maxime necessarium Electori videbatur Aulam Polonicam delinire, ne refractariorum ibi pertinaciam clam alendo, aut eorum causam aperte suscipiendo gravi ipsum molestia exercerent. Præsertim cum Aula eundem suspectaret velut confœderationi exercitus Polonici autorem, Ducibus pecunia corruptis; circa qvam rem Lubomirscius, & Procancellarius Lessinius operam sociarint. Qvanqvam suspicionis tam iniqvæ nulla alia ratio esset, qvam qvod fœderati isti de Electore honorifice loqverentur, ac post Joannis Casimiri fata Regem eundem eligendum judicarent: cum in Regem & Reginam multa contumeliosa jacerent. Sed & Prasmovius Poloniæ, & Pacius Lithvaniæ Cancellarii ab eodem exercitu proditores patriæ increpabantur ob electionem Enguiani vivo Rege propositam, qvos juxta leges ad supplicium deposcebant. Cujus rei causam hi qvoqve in Electorem conferebant, eoqve cum Aula consilia conferebant huic ulciscendo. Igitur ad Comitia Warsaviam missus Hoverbeqvius; qvæ cum extra ordinem & ad demulcendos duntaxat exercitus animos indicta essent, is publica qvidem propositione supersedere jubebatur, ut tamen apud Regem & Reginam ac præcipuos Senatorum impletionem pactorum urgeret, qvod Electori non solum Elbinga tradita non sit, sed nec à vectigalibus eo fine in Vistula institutis qvidqvam pecu-

10. Febr. Legati mandata

niæ

1661. niæ solutum, haut misso qvoqve legato, qvi ad satisfaciendum Electori idoneas rationes propositurus dicebatur. Si objiciatur id negotium ad Comitia extra ordinem indicta non spectare, reponeret: circa id sola executione opus esse, qvæ penes Regem sit. Si è Borussia in aulam veniant, qvi in Electorem qverelas moveant, demonstraret; salvis pactis istos admitti non posse; ac si Poloni Borussiæ rebus sese ingerere velint protestatione interposita confirmaret, Electorem ista non toleraturum. Non tamen nisi ad extremum ad minas procederet. Et qvia spes sit omnia beue conventura, delegatos designari peteret, qvi homagium in eventum extinctæ familiæ Electoralis ab Ordinibus Borussiæ suscipiant, ac in eundem casum libertatem ac privilegia istis salva fore caveant. Operam autem daret, ut isti delegati sint studio in Electorem proni, qvi mandata ne migrent, ac tempus ab Electore condicendum expectent: ac maxime optandum, ut Procancellario Lessinio id negotium deferatur. Præter hæc expiscaretur, qvid super futura electione agitetur; circa qvam in neutram partem inclinationis qvid ostenderet. Nam cupiebat Elector favorem exercitus retinere, nec tamen Aulæ suspicionem injicere, nec intestinis Poloniæ turbis sese immiscere; cum contra Aula istum cum fœderatis committi posse optaret. Nam in Aula spargebatur, Electorem confœderato se exercitui jungere velle: cum apud hunc contra disseminaretur, eundem Czarnecio ac Regiis copias sociaturum. Ac Lumbranus, ut fœderatos Electori suspectos redderet, Hoverbeqvio confirmabat; hos ad Cæsarem misisse declaratum, se vivo Rege electionem concedere nolle, ac eo defuncto neminem nisi Austriacum Regem electuros. Nam norat, Electorem nolle Austriacum in Polonia Regem esse. Reginæ autem Hoverbeqvius velut suo nomine dicere jubebatur; si ipsa, ut Electoris postulatis satisfieret, præstitisset, ac sua destinata eidem mature communicasset, negotium id fortasse longe aliter fuisse casurum; qvod sine dubio, etsi Elector super certo candidato mentem suam haut declarasset, multi tamen indigenæ juxta exteriqve ipsius cum eodem conjunctionem respecturi fuerint. Qvanqvam revera id negotium à Gallis valde imprudenter tractatum fuerat, qvod anteqvam decretum de electione perfectū esset, rumorem de grandi pecuniæ vi, qvam Akakia è Gallia allaturus sit, sparsissent; qvo Nobilitati statim scrupulus injectus, plerisqve proceribus offensis, qvibus nihil pecuniæ oblatum fuerat, nec minus frementibus, qveis promissa non repræsentabantur, præsertim cum Galli minas jacerent, id negotium vi pervincendum. Apud Lumbranum Hoverbeqvius qveri jubebatur, promissam ab ipso ratihabitionem articuli separati non secutam, & qvod Galliæ Rex ob fœdus Electoris cum Cæsare, isti innoxium, traditionem Elbingæ impedierit eo ipso tempore, cum Neoburgicus istius opera Juliacum recuperaret. Et tamen Gallos non dubitasse ab Electore postulare, ut is non sine gravissima fœderatorum suorum offensa Reginæ destinata, de qvibus tamen sibi significare noluerit, adversus leges Regni fulciret. Cæterum eo tempore periculosa in fraudem Polonicæ libertatis strui constabat. Nam Lessanus Berolini ostenderat, inter Poloniæ Reginam, & Galliæ Regem convenisse, ut vel invitis Poloniæ Ordinibus Rex obtruderetur. Et qvanqvam capita fœderis nuper inter Gallos & Svecos initi ita accurate cognita non essent; dubium tamen non habebatur, qvin Sveci ad ea destinata promovenda sese obstrinxissent; qvod & è Lessani sermonibus colligi poterat: præter morem qvoqve ad Electoris fines, ac inprimis Elbingæ præsidia habebantur, qvibus præficiebantur homines Reip. suspecti. Tum & de redimendo Lauenburgo & Butovia, de perfodienda Nerunga ad exponendas in terram copias sermones seri altius penetrantes. Igitur Hoverbeqvius Lessinium, & alios amicos Senatores hortari jubebatur, ut libertati & communi securitati invigilarent; testarique Electorem in nullam partem horum consiliorum venire. Nec minus eosdem edoceret, Neoburgicum Gallo portionem suam Juliacensis ditionis hæreditario jure transscribere velle, si ipsi Coronam Poloniæ præstaret. Qvod non alia lege factum verosimile erat, qvam ut idem isthoc Regnum jure hæreditario possideret. Præterea Hoverbeqvio injunctum acriter Warsaviæ protestari, ne Rhodius audiatur, qvod isthoc pactis repugnet; qvi & non publico nomine veniat, sed velut privatus seditionis incentor. Tum nullo modo permitteret, ut Rex super qverelis istius ullam cognitionem suscipiat. Simul fautoribus Electoris demonstraret; Polonos nulli pactorum parti satisfecisse, & qvidem non ideo, qvod Reipublicæ aliqvod indeemolumentum captetur, sed in gratiam Electori infensorum, & ut huic ægre fiat; simul tantum non vi adhibita constans ipsius pro Reip. libertate studium extinguant, ac circa negotium electionis in Reginæ partes

1662. tes pertrahant. Qvas indignitates tolerare tam fidum Reip. amicum, socium atqve vicinum sane dolendum esse. Adderet hortatus, ut libertati suæ tuendæ invigilent, nec Electoris rationes oblivioni tradant. Inprimis Lubomirscio ostenderet; qvibus artibus Aula Polonica Electorem Ordinibus suspectum atqve exosum reddere, atqve unum & alterum Regum in ipsum irritare satagat non aliam ob causam, qvam qvia in dictionis negotio, atqve aliis Reip. rationes evertentibus cum aula conspirare noluerit. Ac periculosum esse Reipublicæ, si ejus saluti ac libertati studentes tam indignis modis haberi cæteri dissimulent.

Regis Joannis Casimiri declaratio. 12. Mart.

§. 43. Hoverbeqvius postqvam Regi de victoria recens contra Moscos obtenta gratulatus esset, super neglecta pactorum exsecutione qverebatur, ac ne legatum qvidem, de qvo proximis Comitiis promissum fuerat, venisse. Is post reposita honoris verba fatebatur; *Electori circa Elbingam utiqve injuriam fieri, ac sibi id valde molestum esse, idemqve emendatum cupere. Sed id non penes se, sed penes Ordines esse, apud qvos super eo negotio instandum sit. Legati missionem non ex contemtu, sed variis de causis omissam; & qvia Comitia tam cito intervenerint, commodius rem inter ista confici posse.* Cum Hoverbeqvius Rhodium dedi postularet, Rex asseverabat, *ejus nomen ne fando qvidem se audisse, nec si veniat eum ad se admissurum. Sed ut dedat, à se postulari non posse.* Et cum noster reponeret; *esse juris gentium, non solum exteros, sed & aliqvando proprios cives publicum ob delictum amicis postulantibus dedere;* Rex declarabat; *si iste alicubi in Polonia intercipiatur, id se dissimulaturum, sed ut Warsaviæ id fiat, haut toleraturum.* Ac demum ut candorem suum ostenderet, qvod antea inficiatus fuerat, fatebatur. Sese Rhodio denuntiari jussisse, ipsius causam se haut suscepturum, multo minus in ejusdem gratiam bellum gesturum. Et qvas isti literas dederit, Electoris emolumentum spectasse. Addebat; *plures ejusmodi occasiones extitisse, qvibus sua cum Electore collisio qvæsita fuerit; ac certos homines instinctu turbidorum qvorundam Borussorum in Aulam scripsisse, magno cum Poloniæ emolumento arripi posse occasionem ab Ordinibus Borussiæ ultro præbitam.* Sed se respondisse; *facilius ejus indolis negotium suscipi, qvam perfici, ac sibi jam antea sat hostium esse.* Nomina tamen turbidorum istorum pandere nolebat. Cæterum Borussico negotio composito facile deinceps Electori cum Aula conventurum, velut sublata molestiam dandi occasione. Cum super detenta Braunsberga Rex qveretetur, & qvod Nobiles in districtu Lauenburgico & Butoviensi duriter habeantur, Hoverbeqvius regerebat; horum qverelis jam satisfactum; circa istam nil moræ fore, Elbinga prius tradita. Circa Rhodium Cancellarius dicebat, si effici posset, ut is è vinculis causam dicere cogatur, Regiomontanos meliorem mentem induturos. Porro Hoverbeqvio petente Rex ad Ordines Borussiæ literas dabat, qvibus eos hortabatur, ut pactis inter ipsum & Electorem initis sese attemperent, iniqvitatem temporum excusans, qvod consensus istorū in antecessum reqviri non potuerit; cum salus Reip. suprema lex sit, qvam citra ista pacta eo rerum turbine servare datum non fuerit. Cæterum ipsorum privilegiis, si aliqvando ipsos ad Coronam Poloniæ redire contingat, satis cautum iri. 1662.

Reginæ responsum.

§. 44. In eundem sensum Regina qvoqve Hoverbeqvio respondebat, ut facile adpareret de compacto eos locutos. Inde noster Reginæ referebat; Lessanum postulasse, ut Elector non verbis solum, sed & armis exclusionem Austriacorum à Corona Poloniæ, simul Enguiani desideria promovere vellet. Cui Elector respondérit; sibi judicium super hoc postulato suspendendum, qvod è Polonia & Borussia longe diversa ab his, qvæ ipse narret, referantur. Præterea Reginam sibi confirmasse, statim atqve decretum de electione vivente Rege perfectum fuerit, ac de candidatis loqvi jam maturum sit, ipsam ultro arrepta occasione sensa animi Electori candide exposituram. Qvod cum hactenus factum non sit, se non posse non judicare, id negotium Reginæ adhuc immaturum haberi. Igitur Electorem jam cognoscere velle, qvo loco id negotium sit. Regina Electoris responsum probare, ac in præsens circa istud nil moveri posse. Qvod hactenus non nisi laxioribus verbis cum Electore super eodem egerit in causa fuisse, qvod jurejurando ad silentium obstricta fuerit. Nunc se id negotium plane deposuisse, postqvam à proceribus ita illusum sibi sit, ut cui fidem deinceps adhibere debeat ignoret; nec cum istis hominibus sibi amplius rationem constare. Inde multis verbis exponebat, qvomodo negotium electionis hucusqve agitatum fuerit. Inter Thorunii obsidium aliqvot proceres ad se accessisse, ac demonstrasse; uti ingentes in Rep. motus animo præcipiant, si electio post fata Joannis Casimiri differatur; simul rogasse, ut ipsa Regi per-

Circa electionem successoris irritæ machinationes.

1661. gi persvadere velit consensui in electionem se vivo dando. Hinc conventionem inter se & præcipuos procerum initam, ac mox monachum à se ad Condæum Bruxellis tunc agentem missum qvi sciscitaretur; num is filium suum præbiturus sit, si Resp. Regem eum designet? Cui Condæus responderit; se tantum bonorum filio suo in Gallia relinqvere, ut alias ditiones ambire opus non habeat. Asseqvendæ tamen Regiæ dignationis occasionem haut temere negligendam. Absqve Galliæ tamen Regis consensu nil se suscepturum. Dehinc

Fantomi. inter Olivensem negotiationem Fantomium in Galliam missum, ut Enguiano indicaret, multos è Poloniæ Ordinibus studio in ipsum inclinare. Sed Mazarinum diu ad proposita ab ipso animum advertere noluisse, causatum, Regem Galliæ ad negotium lubricum, ac nondum digestum trahi; scilicet qvod mallet Neoburgicum, à qvo multis beneficiis in exilio affectus erat, aut Almericum Mutinensem Poloniæ diademate, potiri. Post in Convocatione, ob confirmandam pacem Sveciam habita, instrumentum super electione vivo Rege multorum Senatorum & aliorum manibus subscriptum fuisse perfectum. Tum alio scripto triginta procerum manibus firmato ipsi cautum; se ante omnes Enguianum, aut si id pervinci neqveat, Longevillani filium, vel etiam Ducem Glocestriæ, qvi Romanos ritus professurus credebatur, pro viribus, ad solium proveċturos. Eqvidem jam initio, & anteqvam Rex Angliæ restitueretur, plerosqve in Glocestriæ Ducem oculos conjecisse: Sed se contra demonstrasse, eo electo Poloniæ nil emolumenti accessurum, ac tamen periculum fore, ne Resp. bello implicetur. Sed post fratrem ipsius Regno redditum facile se ferre potuisse, ut istius ratio haberetur. Cæterum se addictos sibi crebro monuisse, ut ne sensa animi Gallo, ac inprimis Enguiano pandere properarent, sed potius eadem premerent, ut perspiciant, num qvis forte meliores conditiones oblaturus sit; ac in hoc fateri se Galliæ imponere voluisse. Eoqve se cum Austriacis qvoqve consilia miscuisse, ac sibi à Cardinale Vidonio propositum;

Vidoni. Cæsarem annua XL M florenorum daturum certa ditione assignata, ac ipsum uni suarum neptium, alteri fratrem connubio jungendum, si, ut ipse corona Poloniæ potiatur, efficere velit. Se tamen de Cæsare apud neminem mentionem facere ausam. Nunc Ordines postulare, ut electio vivo Rege nova constitutione prohibeatur, utqve ipsis omnia scripta, qvæ eo nomine exhibuerint, reddantur. In qvod Rex ægre 1661. consensurus sit, ni & sibi cautio Austriacis tradita restituatur. Nam Galliæ longius remotæ chirographum traditum exiguo usui fore. Sed Austriacos vicinos data occasione ad oppressionem Reip. eadem abuti posse. Testabatur simul, sibi circa hoc negotium Electoris rationes semper præ oculis fuisse, velut qvo repugnante id successurum non sit. Eoqve fine à se triplex fœdus propositum; primum inter Galliam, Poloniam, & Sveciam ad excludendos Austriacos, & contra libertatis oppressores: alterum inter Galliam, Sveciam & Electorem novi Regis electioni promovendæ: tertium inter Galliam, Poloniam, Sveciam, Electorem & Austriacos contra Turcam ea lege, ut qvilibet sociorum ratam partem terrarum bello qvæsitarum sortiatur, non ut omnes pro solis Austriacorum incrementis pugnent. Ad extremum rogabat, ne cuipiam de propositis à Lessano indicium fieret, testata qvoqve sibi circa electionem nil amplius curæ fore. Ast Lumbranus de hoc negotio ita referebat: neqve Gallum, neqve Joannem Casimirum de successione ista cogitasse, anteqvam à qvibusdam Polonis ansa præberetur; ac initio dubitasse, num id negotium suscipiendum foret. Cum autem proximis Comitiis haut placuisset de successore vivo Rege agere, Reginam qvoqve decrevisse animum suum plane ab eo negotio avertere. Sed cum denuo à qvibusdam proceribus spes ipsi facta foret, eandem, qvod antea immaturum ac supervacuum judicarit, apud Gallum institisse, ut ad Electorem qvispiam ablegaretur, qvi non solum ea destinata ipsi panderet, sed & inita conventione in partem negotii eundem pertraheret: id qvod & ipse suaserit. Et hanc causam fuisse missi Lessani. Sed qvo tempore ipse id consilii dederit, aliam rerum faciem in Polonia fuisse, qvam in præsens; de qva mutatione Regi Galliæ, cum Lessanum mitteret, haut constiterit; eoqve dubium esse, num iste hæc destinata adhuc persecuturus sit. Hoc autem negotium Gallum voluisse ab Electore non verbis solum, sed & armis promoveri. Cæterum Regina, qvanqvam testata fuisset, de electione non amplius se cogitaturam; tamen non leviter commovebatur, qvod Lubomirscius juvenem Ragozium proponeret ea lege, ut Reginæ neptem in uxorem assumeret, jactans; eum neqve prudentia, neqve opibus valere tuendo diademati, ac aliqvando una cum conjuge Regno expellendum. Post Regina id moliebatur, ut sua neptis Princeps

Polo-

1661. Poloniæ, & qvasi filia Reip. declararetur: id qvod multo difficilius, qvam prius consilium de successore vivo Rege, processurum judicabatur.

De Reginæ desperatu judicium.

§. 45. Ex istis Reginæ sermonibus colligebatur, ipsi nil spei superesse destinatis suis citra vim, ac ultronea Ordinum voluntate obtinendis; eoqve aliam viam ingressam ingratiis Ordinum ope Galliæ ac Sveciæ ista pervincendi. Et qvia haut confidebat absqve Electoris opera voto se suo potituram, Gallo per ipsam suggestum fuisse, ut hunc ad id negotium pariter, suscipiendum permoveret; qvod neqve Galli, nec Sveci copias suas nisi per ejusdem terras ac portus commode Poloniæ immittere possent. Igitur non è benevolentia, sed subigente necessitate blanditiis Electori adrepebatur, qvo is ancipiti ac altius penetraturo negotio innecteretur contra salutem Reip: Polonicæ, qvæ in observatione legum vertitur. Cui vicissim aliud nil promittebatur, qvam guarantia chartæ inscripta, & gratus futuri Regis animus, pactorumqve Brombergensium confirmatio; qvæ tamen jam antea tam solenniter à Rege & Rep. ratihabita fuerant, ut præter executionem nihil desideraretur; cui promovendo Lessanus Regis Galliæ nomine præter officium nihil promiserit. Rex autem & Regina eo colore Electoris postulata à se amoliebantur, qvod res non amplius penes se, sed penes Ordines sit, apud qvos eandem urgendam. Et tamen Regina volebat, ut Elector in aliorum gratiam illos ipsos Ordines à se alienaret, ac contra veteres sui Status rationes operam daret, ut potentissimus qvispiam per arma ad solium grassetur, legum ac pactorum vinculum adspernantia. Et cum omnes Germaniæ Ordines summo studio enitantur, ut veterem Romani Imperii Statum ac libertatem conservent, unius dominatui haut obnoxiam: ab Electore jam postulabatur, ut in bellum contra Austriacos descendat, ac provincias suas Svecis comedendas exponat nullo alio fructu, qvam ut in vicem Regis potestate per leges circumscripta præditi Polonis alius obtrudatur, cui libido sua lex futura sit; qvi pro arbitrio bella movere, ac vicinis perpetuum metum incutere valeat, aut saltem molesti ac sumtuosi terra mariqve paratus bellici necessitatem imponat. Eqvidem Lessanum Electori cautionem promisisse contra Polonos, atqve ipsum successorem Gallicum. Sed qvantum ejusmodi cautioni fidendum sit, nemini obscurum esse. Inane qvoqve erat, qvod Regina jactarat, electionem non amplius sibi curæ esse, ac Gallos post conditam à Polonis Constitutionem cogitationes suas ab eo negotio plane avertisse: cum satis constaret eandem omni arte ad idem perficiundum conniti. Qvo fine ipsa Lubomirscio lautas conditiones afferebat, supremum in exercitus imperium post Potocii mortem, alteram suam neptem in uxorem ipsius filio cum dote CC M coronatorum, & annuam pensionem L M florenorum, ac plura alia. Sed cum iste talibus illecebris aurem non præberet, præcipuam spem in Stephano Czarnecio collocaverat, valida inter milites factione succincto; qvicum & consilium super trucidando Lubomirscio captum erat, rixa ab isto cum hoc inter epulas excitando, qvo inter tumultum cædi occasio panderetur. Cæterum confirmabat Lubomirscius, sibi de Ragozio juniore nunqvam cogitatum, cui & artes imperio gerendo haut sint. Ast olim se diadema istius parenti destinasse, si ipsius tunc consilium seqvi, ac citra offensam Portæ Ottomannicæ in extremo periculo versanti Poloniæ X M militum auxilio mittere voluisset, uno & altero insuper millione, idonea cautione accepta, mutuo dato.

Regis suspiciones discutiuntur. 16. Maii.

§. 46. Proponebant dehinc Czarnecius, & Cancellarius Prasmovius Hoverbeqvio: *Electorem Regi Bromberga promisisse, si qvid huic periculi eo nomine proveniat qvod ipsi supremum Borussiæ imperium cum Elbinga, Lauenburgo & Butovia concesserit, se auxilium ipsi laturum; qvo nunc opus videatur, periculo à fœderatis militibus imminente.* Eam occasionem Hoverbeqvius arripiebat apud Regem declarandi: *grato a se animo agnosci fiduciam, qvam Rex in Electore collocarit; qvi & ipsum periclitantem nunqvam deserturus sit. Sed ut Elector controversiis inter Rempublicam, & confœderatum exercitum sese ingerat, id eo minus postulandum, qvod spes sit amicæ compositionis, ac Rex ipse medium se inter partes gerat.* Qva declaratione Rex sibi satisfactum testabatur, haut tamen inficiatus, aliqvamdiu se credidisse, exercitus pertinaciam ab Electore faveri; cujus tamen testationibus eam sibi suspicionem exemtam. Hoverbeqvio contra asseverante; *Electorem ita circumspecte in hoc negotio se gessisse, ut ne suspicio qvidem in eum cadere potuerit. Se qvoqve ideo de Elbinga publice proponere noluisse, ne iniqvitate temporum in rem suam ut voluisse videretur, neu inter publicam calamitatem Reip. molestus esset. Ac Electorem omnia commercia cum exercitu* summo

1661. *summo studio defugisse.* Reponebat Rex: *suspicionem suam inde enatam, qvod confœderatus exercitus ita magnifice de Electore prædicaverit, ac utiqve in Majorem Poloniam se conferre voluerit, velut conjunctioni cum isto qværenda. Aliqvot insuper procerum machinationes multos sibi scrupulos injecisse, ut circa electionis negotium non parum diffidentiæ de Electore conceperit. Enimvero etsi reperiantur tam maligni religionis æstimatores, qvi etiam Catholicis sacris aversum solio imponere dubitaturi non sint; id tamen ob magnam Cleri autoritatem pervinci non posse. Esse præterea istos homines admodum inconstantes, à qvibus & ipse deceptus sit, cum non proprium emolumentum, sed unice Resp. salutem respexerit. Qvomodo Electori cautum, eosdem candide cum ipso agere, aut si in rem præsentem veniendum sit acturos?* Inde ab initio totius negotii progressum repetebat; uti Lubomirscius, Procancellarius, Castellanus Woinitzius, defunctus Archiepiscopus, alii, statim atqve ipse Regno excesserit, Austriacos respicere cœperint, oblato diademate, si petitum auxilium præstaretur. Sed Ferdinandum prima & secunda vice eam rem plane ad animum non revocasse. Demum Czenstochovvæ decretum conditum, ac procuratorium & cautionem adornatam: nec parum perturbatos proceres, cum ipse qvoqve præter opinionem eo pervenisset, qvem diutius in Silesia hærere maluerant. Inde postqvam defunctus Procancellarius cum Austriacis super successione transegisset, tam procuratorium, qvam complurium procerum cautionem in Cæsaris manus traditam. Sed ad Thorunium orto inter Lubomirscium & Suchium dissidio consilia mutata fuisse; ex qvo tempore proceres tam apud se qvam Reginam institisse, ut se vivo super successore agere ipsis liceat; in qvod se demum consensisse. Complures dehinc consultationes & congressus habitos, simul cautiones subscriptione ac jurejurando firmatas exhibitas; qvibus tamen ipse nunqvam permoveri potuerit, ut super electione palam ac suo nomine proponeret. Nec eo

Fredro. Grzymultowski.

fecius istos cum Castellano Leopolensi Fredrone, ac Posnaniensi Grzymultovio clandestina conventicula agitasse disturbando negotio. Cum etiam ipse tædio negotii per Cancellarium declarare voluerit, se idem plane depositurum, Lubomirscium cum aliis rogasse; ne nimium festinaret, sed prius unam & alteram viam tentaret. Sed cum ipse ista insuper haberet, post Comitia negotium denuo susceptum, mentione qvoqve Enguiani velut successoris injecta. Pacium Lithuaniæ Cancellarium, in qvem jam tanta invidia eam ob causam incumbat, solicitantibus triduo restitisse, anteqvam pro Gallo studium declararet. Cum Aulæ Mareschallo Opalinio per tres septimanas negotium fuisse, qvoad is Austriacorum partibus detraheretur. Czarnecium qvoqve diu rogandum fuisse. Ita nil fiduciæ istis superstrui posse, qvi modo his, modo illis partibus se addicant. Cæsari non exiguam factionem in fœderato exercitu esse; Radzievium menstrua pensione eo nomine frui; Lithuanos plerosqve in Moscum inclinare. Ac vix aliter post mortem suam futurum, qvam ut Moscus Lithuania, Cæsar Polonia potiatur, Electore qvoqve fortasse partem Majoris Poloniæ sortituro, cui & super Borussia cum Svecis certandum sit. Hoverbeqvius ad hæc: *rem huc haut redituram. Electoris rationes in eo verti, ut Resp. pristinus Status ac libertas persistat; de qva si cautum sit, parum ipsius interesse, qvis Polonico diademate gaudeat.* Cum Rex objiceret; Electorem utiqve cum Lubomirscio consilia contulisse; iste reponebat; *eum virum conciliandum fuisse, qvi antea Electoris commodis valde repugnarit, sic ut aliqvi è Borussia turbidi ejus patrocinium ambierint. Ac præcipue Electorem per istum explorare voluisse, in qvem proceres inclinent, ne is idem periculum, qvod in ipsius electione, incurreret; pro qvo Elector initio statim studium declaraverat incerto adhuc Comitiorum eventu. Ubi si Carolum fratrem prævalere contigisset, pertinaci & tristi ingenio virum hic offensam ulcisci nunqvam obliturus fuerat.* Ad qvæ Rex: istud qvidem sibi facile probari: *Caveret tamen Elector, ne Lubomirscio fidem adhibeat, astutissimo viro, qvi ipse coronam spe devorarit. Sed cum se vivo ne hiscere qvidem liceat, omnibus molestiis ipsum exercere, ut se tanto citius per tædia enecato per interregnum voto suo potiatur; aut ubi id non succedat, Ragozium, aut similis farinæ hominem fatuum eligi curet, penes qvem simulacrum Regni, penes se vis imperii sit.* Ita tunc deprehensum fuit, malevolos Aulæ Polonicæ persvadere conatos, ab Electore coronam Poloniæ flagrantissime sub recusantis specie ambiri, & qvod eam suis ac fœderati exercitus viribus invadere instituerit citra præviam conventionem, pro ritu Romano Reformatorum scitis introductis. Qvæ nimis crassa erat injuria in prudentiam Electoris, tam recenti exemplo in Rege Sveciæ edocti, qvam arduum sit Catholicos sub Evangelici Principis imperium redigere. Alias si à sacris obstaculum abfuisset, Gosievius, recens tunc è captivitate

1661.

Opalinski

1662. Moscica reversus, palam jactabat; *nullas artes valituras ad Electorem à Corona excludendum, qvo nullus Princeps toto orbe magis idoneus sit reficiendo corrupto Reip. Polonicæ Statui. Qvem & à studio suo in Remp. ostensa aula avertere haut valuerit; qva constantia idem omnium patriæ amantium civium affectum perpetuo sibi obstrinxerit. Sed Reginæ machinationes utiqve demum in fumum abituras. Nam cuilibet Reip. suas esse rationes, qvæ circa ipsam regendam seqvendæ sint. Si Polonia Gallico modo regatur, id aqve stolidum fore, qvam si Gallia juxta instituta Polonica imperetur. Istas nationes non magis vestibus, lingua, genio dictionis ac moribus, qvam institutis Reip. discrepare. Polonis libertatem relinqvendam, ac eos potius decies vitam diversis vicibus amissuros, qvam ut aliqvid de ista decerpi sint passuri.* Sed & in universum pleriqve Senatores candidum Electoris animum laudibus ferebant, qvod tam ancipiti tempore studium suum in Remp. ostenderit, nec per tot objectas molestias, aut oblata commoda in transversum abripi se passus sit. Omnibus enim notum esse, qvicqvid molestiarum Electori post pacem Olivensem acciderit, id à Gallis promanasse, hostilia Sveciæ illata ulciscentibus, & qvod idem Reginæ consiliis velificari nollet. Ac confœderatus exercitus Borussiæ motus ab aula excitatos interpretabatur, ut occasio foret Svecos in eam provinciam pertrahendi, qvi Gallis sociati Regem Polonis essent obtrusuri libertatem ejus Regni destructurum.

Ob turbas Borussiæ cum Polonis circumspecte agendum.

§. 47. Enimvero super Elbingensi negotio tunc Polonos urgere Electori haut consultum videbatur, qvod nulla spes operæ pretium faciendi adpareret; & qvia constabat Polonis magis cordi fore qverelas Borussorum fovere, qvam Electori satisfacere. Intellexerat qvoqve Hoverbeqvius, si ipse super ea re moveret, Regem vicissim postulaturum, ut Elector adversus qvoscunqve auxilia ipsi ferret. Id si annueretur, fœderati exercitus, si recusaretur, Regis offensa contrahebatur. Ac si acrius expostulare instituere, fortasse Poloni compositis inter se dissidiis stativa in Electoris ditionem prolaturi erant. Ac jam qvinqve legiones in Borussiam Regiam mittebantur eo ipso tempore, qvo rumor erat, Electorem cum valida manu Regiumontem tendere. Qvanqvam etiam ex vectigali in Vistula instituto ad Elbingense debitum dissolvendum aliqvid pecuniæ redactum foret; id tamen acceptare nolebat Elector, qvod & longe infra summam debitam erat; & qvia statim apud fœderatum exercitum 1662. divulgandum fuerat, eam pecuniam ipsi fuisse destinatam, qvam nunc Elector intercceperit. Enimvero huic longe potius erat prohibere, ne turbæ Borussicæ per Polonos alerentur. Præsertim cum Rhodius Warsavia literas à Rege ad Regiomontanos attulisset, Electori non modicæ fraudi cedentes. Qvarum argumentum erat; etsi *20. Jul.* inevitabilis necessitas subegerit per pacta supremum ac directum Borussiæ dominium Electori cedere; se tamen Borussorum libertati ac juribus nihil decerpere voluisse; tum se ipsos in protectionem recepturum, etsi unus & alter id in sinistram partem interpretaturus sit. Eo magis Hoverbeqvius connitebatur, ut à Rege declarationem harum literarum extunderet, ad diplomatis formam adornatam, magno Regni sigillo muniti hoc sensu. *Pactis Bydgostianis Electoris conditionem meliorem, Ordinum non deteriorem redditam, ac uti ipse una cum Rep. illis pactis staturus sit; ita nec concessurum, ut in horum imminutionem à qvopiam qvid tentetur.* Addiderat; *Nos porro pro congruo Regiæ benignitatis qvaqvaversum officio uti commodis meritissima provincia apprime favemus, ita eadem modulo statutorum, pactorum & fœderum metiri jure censemus, nil dubitantes, id à parte Serenissimi Electoris rite adimpletum iri:* Qvod ipsum etsi Hoverbeqvio non examussim satisfaceret, saltem tamen ex eo Aulæ animus pellucebat, nec consultum videbatur circa id scrupulos movere ne inde ansa arriperetur refractarios ulterius obfirmandi. Ac sufficiebat, à Rege supremum ac directum Electoris in Borussiam dominium agnosci: reliqvis tempus remedium allaturum erat. Eo diplomate obtento Hoverbeqvio facultas dabatur liberius super literis ad Regiomontanos scriptis expostulandi; qvibus excusandis Regi nullus color supererat, qvam ut per obreptionem obtentas ferret. Ac Magnus Cancellarius sancte asseverabat easdem è subiecta sibi cancellaria haut prodiisse. Qvi tamen de cætero monebat, ut Elector homines illos leniter habeat, ne in desperationem vertantur. Nam Regiomontanos jactasse, se diaboli imperium subire malle, qvam diutius sub ejusmodi oneribus agere; & à Svecis tantum duo militum millia auxilio desiderare, qvibus per Curlandiam facilis accessus sit. Et qvod isti in Poloniam qverelas detulissent, aperte damnare nolebat, non qvod agnosceret Borussiam adhuc ullo modo à Polonia dependere; sed qvia periculosus temporum Status reqvirat omnia lenissima

nissima via componi, nec qvidqvam ad extrema deduci. Cæterum aliqvantisper ad Regem Joannem Casimirum scribere omiserat Elector, ut si iste Regiomontanorum defensionem susciperet, ipse ad sponsores pacis Olivensis rem referret, ac alia remedia vindicando suo juri arriperet. Sed cum è Regis declaratione spem concepisset, rem ad extrema haut processurã, literis ad Regẽ datis modeste expostulabat, qverelis nominibus [illegible] rũ ad Poloniã non amplius spectantiũ aures præbitas. Simul Hoverbeqvio injungebat, ut Regi ac primariis Senatoribus denuntiaret; *haut sperare Electorem, denuo secum ita actũ iri. Sed si præter spem id fiat, non aliud inde colligi posse, qvam Polonis propositum in alia ipsum consilia compellere, ac fidam amicitiam cum eo Regno penitus abrumpere.* Ad ista à Rege per literas responsum: *Electoris subditos, in primis Regiomontanos, ipsum exorasse, ut in summis oneribus, qvibus indies ab istius ministris premantur, tum & aliis, qvæ non minorum injuriarum loco ponant, præjudiciis levari qveant. Qvorum etsi mitigare qverelas studuerit, datis ad eos literis hortatus, ut sortem, in qvam præteriti belli turbine acti sint, moderate ferant; iis tamen subinde recrudescentibus unicum se remedium autumare Electoris æqvanimitatem, qva ejusmodi seditionum semina felicissime eradicari sueverint; id qvod propria experientia sibi constet: ne in extremam acti desperationem populi, exuta penitus Electoris directi domini subjectione, tum sua qvoqve qvam hactenus præ se ferant reverentia, alienam, eamqve non modo Electori, sed & Poloniæ perniciosam protectionem respiciant. Igitur placidum se istis exhiberet, & qvæ fors à ministris præter ipsius mentem tentata sint, æqvitate sua corrigat.* Sed & Regina ad extremum Hoverbeqvium rogabat; operam navaret, qvo amicitia inter ipsam & Electorem instauretur. Qvi cum ostenderet, plenissimam in promtu viam esse, si ipsa ad sedandos motus Regiomontanos incumbat: ista negabat, sibi de iis constare, nec in eorum partem se venisse. Qvæ vulgata excusatio in Aula erat, etiam exsecrationibus firmari solita, qvando Hoverbeqvius de Borussorum in Aula solicitationibus qverebatur. Cum tamen constaret, Regiomontanos nuper scripsisse; si Aula ipsos non deserat, reliqvos Ordines facile in suas partes transituros. Ita nihil supererat, qvam ut Elector qvamprimum Ordines homagio hæreditario novis pactis attemperato illigatos plane à Polonia abstraheret. Nam etsi qvi Electori inter Polonos favebant declararent, se privatorum negotiis plane aurem non præbituros, ac nil qverelarum ne qvidem per modum supplicationis delatarum admissuros: si tamen, anteqvam Ordines juraverint, aliqvid controversiæ circa subjectionem in universum ac super violatis pactis moveatur, id fas sibi esse expendere. Et qvanqvam regereretur; Polonos Electori evictionem debere; id tamen parum curabatur, præsertim cum Borussi accinerent, Polonos non potuisse id aliis condonare, qvo ipsi carere nolint. Ac insuper Galli ac Sveci suggererent; sinerent modo Poloni Borussos perseqvi viam, qvam ingressi sint; se facile præstituros, ne qvid Poloniæ adversum inde proveniat. Et jam tempus maxime opportunum erat turbis istis funditus sedandis, stante adhuc exercitus confœderatione, Polonis recenti à Cosacis clade in Ucraina castigatis, & durante adhuc cum Moscis bello. Et cum spes Reginæ foret, hoc bello composito facilius se destinata sua perfecturam, facile bellum civile in Polonia inde oriturum videbatur, Borussiam qvoqve contagio correpturum. Ac inprimis commodum accidebat, qvod Rex Leopolin se conferret, ne è vicinia refractariis animos addere posset. Cui fini & Hoverbeqvius obtinuerat, ut delegati designarentur Stephanus Widzga Warmiensis Præsul, & Joannes Lesfinius Procancellarius, qvi Electore reqvirente Regiummontem accederent actui homagii interfuturi, & in eventum extinctæ familiæ Electoralis jusjurandum acceptaturi.

3. Aug.

§. 48. Interim in Borussia tempus variis disceptationibus extractum fuerat, nullo exitu. Censebat Elector, vi supremi imperii liberum sibi fore absqve Ordinum consensu templa extruere, ac Reformatos publicis muneribus per provinciam admovere. Ordines contra contendere, id jus diversa à receptis sacra admittendi citra ipsorum consensum concedi non posse; idqve luculento, uti credebant, exemplo demonstrabant, qvod cum Poloniæ Rex Regiomonte duo templa in usum ritus Romani sibi deposceret, Joannes Sigismundus Elector id negotium plane ad Ordines rejecerit, qvi in unum duntaxat consenserint, negato altero. Cum autem tunc penes Poloniæ Regem supremum imper[illegible] fuerit, qvi & eo tempore potentia floruerit, spem esse Ordinibus, Electorem citra ipsorum placitum circa talia nihil decreturum. Qvin si maxime res antea secus habuerit, Electorem nunc ultro istlioc Ordinum jus stabiliturum, qvod alias provincia ad Regnum Poloniæ reversa, ritus Romani [illegible]

Variæ in Borussia disceptationes.

10. Febr.

1661. protinus ubiqve introducendi ſint. Circa collationem qvoqve munerum metuendum eſſe; ne iſthoc modo indigenæ, qvorum pauciſſimi Reformata ſacra profiteantur, ſucceſſu temporis è muneribus publicis excludantur; ac id inſtar ſubtilis cujuspiam perſecutionis habiturum, ſi ſola ſacrorum profeſſio alicui aditum ad munia aperire aut intercludere poſſit; cum indoli genuinæ religionis Chriſtianæ repugnet, homines qvocunqve honoris aut lucri reſpectu ad mutandam religionem pellicere. Non parum tamen ferociæ refractariorum decedebat, poſtqvam Rhodius Warſavia redux parciora ſperatis retulerat; præſertim cum paulo poſt diploma regium ab Hoverbeqvio obtentum adferretur. Etſi Rhodius jactaret, ſe Warſavia monitum, ne diploma iſtud, curaret, velut haut ſerio datum. Sed & Elector confirmationem privilegiorum non prius Boruſſis tradere volebat, qvam hi placitis ejus ſe attemperaſſent; cum contra iſti prius in Electoris poſtulata conſentire nollent, qvam plena ſuper privilegiis cautione obtenta. Ac Regiomonte ſcriptum circumferebatur, qvo adſtructum ibatur; qvamdiu Boruſſi Electorem ſupremum Principem non agnoverint, iſtis ad Regem Poloniæ provocare licitum eſſe nullo rebellionis crimine. Nec minus apud ſupremos conſiliarios acre deſiderium obſervabatur veterem conditionem ſervandi, autoritati ac emolumentis privatis tam idoneam. Miſerunt inde Regiomontani invito ſenatu literas ad Regem Poloniæ, qvibus qverebantur; ſibi tributa, in qvæ non conſenſerint, invitis imponi. Qvæ literæ importunæ admodum & rebellionum ſpirantes, inter alia ferebant; Poloniæ Regi non fuiſſe poteſtatem ipſos alienandi, aut alteri condonandi; nec obſcure, ut pactis haut ſtaretur, ſvadebant. Eæ tamen Electori plus commodi, qvam damni adferebant, qvod in iis faterentur, ſuperiores provinciæ Ordines ipſosqve Regiomontanorum magiſtratus ſupremum ac directum Electoris imperium agnoſcere; id qvod hactenus Polonis perſvaderi haut potuerat. Ae jam eousqve animorum intemperies proceſſerat, ut Kniphoviani machinas in vallum traherent, ac ſumtis armis vigilias explicatis ſignis obirent, ſtationibus verſus Fridericiburgum collocatis. Simul qvingentos milites à Czarnecio juniore, qvi per Warmiam hoſpitabatur, auxilio petebant, qvi tamen id abnegabat. Qvin & jam Rhodius formulam juramenti conceperat, qva cives abrogato magiſtratu ad pervincenda ſua deſtinata obſtricturi ſe erant, collatis qvoqve pecuniis Warſaviam, & ad fœderatum exercitum miſſuri. Qvod tamen cives, velut apertæ rebellionis documentum, ſubſcribere abnuerunt. Inter qvæ omnia tamen ſuperioribus Ordinibus, ac minoribus oppidis ſua fides ac modeſtia conſtabat. Contra Elector Radzivilio injungebat, munita loca probe cuſtodire, omnia circumſpicere, ac inprimis obſervare, num qvid Czarnecius in vicinia moveat. Tum itinera milite inſideret, ne à refractariis literæ, aut internuntii Warſaviam mitti poſſent. Et qvia multi Poloni Regiumontem veniebant, qvi cum Rhodio familiariter verſabantur, iſtos obſervari, ac in cuſtodiam dari jubebat. Ipſum porro Rhodium Kniphoviani poſtulanti Electori dedere abnuebant, ſed ut ordinaria in ipſum actio in foro ſuo inſtitueretur volebant. Dein cum ut domi ſe ſuæ teneret denuntiaretur, is aura populari ferox neglecto interdicto in publicum prodibat, ac in æde ſacra loco ſolito conſidebat, ac ad Judicium Aulicum provocabat. Unde Elector magiſtratibus denunciabat; ni ſerio magis rem agant, ac iſtum elabi patiantur, ipſos in ejus locum reos ſubdendos. Premebat tamen indignationem Elector, qvod plurimi honeſti viri in urbe eſſent, qvibus iſta diſplicebant; ne jactatis minis omnes in deſperationem verterent. Tum circa omnia iſtis gratificari decreverat, qvæ æqvitate niterentur, ac ſupremo imperio fraudi non eſſent. Ac ne qva diffidentiæ cauſa supereſſet, eo ipſo tempore Ordinibus cautionem ſuper privilegiis tradi jubebat. 1662.

Elector ipſe in Boruſſiam venit. §. 49. Enimvero cum lentius ſuccederet medicina, qvam per delegatos ægris animis hactenus adhibuerat Elector, ipſe utut gravia negotia alibi diſtringerent, in Boruſſiam abire conſtituit, autoritate & clementia ſua motuum ſemina extincturus, adducta tamen ſimul valida militum manu compeſcendis, qvi rationem audire nollent. Ac ſane adventu ejus tumentes *18. Oct.* animi protinus ſubſidere animadvertebantur; præſertim poſtqvam Hieronymus Rhodius ſeditionis flabellum in cuſtodiam pertractus eſſet. Eum cum magiſtratus Kniphoviani comprehendere non auderent, plebis tumultum veriti, nec ipſum oblata Electoris gratia, ut veſaniam exueret, permoveret; ſcabioſum pecus utrumqve amovendum erat, ne contagio reliqvum gregem inficere pergeret. Igitur initio Hillio tribuno injungitur, ut aſſumta pe- *Hille.* ditum

1662. ditum manu ædibus istum suis extraheret; sed qvi, ingenti concursu plebis facto, re infecta discessit, cum sine magna cæde res perfici non posset. Sed mox alia via rem perficiundi initur. Nam cum cives in curiam evocati essent, super præsenti rerum statu consulturi, idem Hillius centum eqvitibus, & aliqvot vehiculis comitantibus, velut aliqvo profecturus, dum Rhodii ædes prætervehitur, repente aliqvot eqvites eqvis descendere jussit, qvi Rhodium ædibus extractum, ac in currum conjectum, raptim in arcem pervexerunt, dissipatis, qvi concursare cœperant. Ac in omnem casum machinæ è castello Fridericiburgo in urbem directæ erant, tribus qvoqve peditum millibus apud arcem in ordines dispositis. Sed isto in arcem adducto album vexillum pacis insigne è summo fastigio extollebatur. Rhodius iste coram delegatis judicibus examinatus, ac perduellionis convictus in custodia detentus fuit, civibus frustra pro eo liberando intercedentibus. Qveis Elector respondebat, nil præter jus ipsi illatum iri; nec præsentiam ejusdem urbi utilem. Post & Joannes Casimirus pro ipso intercedebat, nec minus Wenceslaus Lessinius Gniesnensis Archiepiscopus; & iste qvidem captivi delictum extenuabat, ac ut in sui gratiam custodia exemtus libertati ac gratiæ Electoris restitueretur. Qvorum preces humanis verbis elusæ, qvod præpostera misericordia foret homini pervicacis ingenii ultro ansam præbere turbas instaurandi, forte in exitium tantæ urbis, ac totius provinciæ erupturæ, irreparabili Electoralis familiæ damno. Idem seqventi anno mari Colbergam, inde Custrinum, ac demum Peizam perductus est. Post biennium universi Regiomontani pro isto liberando preces interposuere; qvibus Elector respondit; se ad ei ignoscendum proclivem fuisse. Sed eundem nuper, cum ipse Peizæ esset, admodum ferociter respondisse: nil à se commissum, nisi qvod justum, ac ex officio suo debitum fuerit. Unde totius civitatis interesse, ut incurabilis ingenii viro facultas nocendi adimatur. Ita iste ad extremam ætatem in custodia sat liberali detentus est; in qva & vitam finiit.

20. Oct. *Rhodius capitur.* *1678.*

§. 50. Aliqvot post captum Rhodium dies Elector præcipuos è tribubus Regiomontanorum, tum judices Kniphoviæ, & Lœbenichtæ, qvi hucusqve summum ipsius imperium agnoscere detrectaverant, ad sese evocavit, qveis per Fridericum Jenam exposuit: *Dudum sibi in votis fuisse subnata per infelix bellum onera abolere, ac veterem urbi felicitatem restituere, deqve eo per Gubernatorem ac consiliarios declarasse. Sed qvo minus ipse præsens ei negotio incumberet, gravissima negotia obstitisse: qvibus utcunqve sepositis huc accessisse civium suorum desiderio audiendis, ac dissidiis componendis; simul ut per iniqvitatem temporum confusa emendentur, ac luxata qvantum liceat instaurentur. Ac spem fuisse, se tranqvillum urbis statum inventurum. Enimvero & absentem non sine dolore intellexisse, ac præsentem non sine gravi animi perturbatione perspicere, cives insolitis motibus agitari, superfluis atqve immaturis curis exerceri, ac relicta regia obseqvii via à turbidis qvibusdam hominibus magis, qvam à legitimo Principe pendere, inprimis jurata pacta solicitatum iri, certissimum ad evertendum Reip. statum tramitem. Cum id potius cogitandum foret, se non oppressionem, sed conservationem civium serio qværere, ac sibi divinitus commissum imperium, ut cum prudentia, cura ac vigilantia subjectum populum gubernet, aberrantem in rectam viam reducat, innoxios cum noxiis ne plectat, nec paucorum turbidorum culpam toti communitati tribuat; præsertim cum & Moses ab ipso Deo Israelitis præpositus, ac miraculis, beneficiisqve in populum incomparabilis malorum qvorundam pervicaciam expertus sit. Unde se ipsos huc evocasse, de paterno suo in civitatem affectu testaturum, & qvod satis sibi constet, turbas, qva hactenus isthanc agitarint non universorum civium, sed paucorum saevi ingenii hominum opus esse, oppido qvam vesania plenum. Hisce igitur aurem præbere desisterent, juratacum Polonis pacta ne solicitarent, salutem tantæ urbis è paucorum libidine non suspenderent, ac missiones Warsaviam agitare omitterent; denique tutelam ac molestiarum medicinam à Deo, ac Principe qværerent. Ac cum sibi in animo sit ipsos non perdere, sed servare, non opprimere, sed sublevare, non servitio eos subjicere, sed pristinam eorum libertatem conservare; vesanum fore, nulla necessitate suam, uxorumqve ac liberorum salutem periculo exponere, ac placidum ipsius animum velut vi adhibita in se irritare. Si igitur ad officium redeant, se universis & singulis de gratia sua confirmare, oblivioni datis, qva hucusqve secius patrata sint; simul operam daturum, ut urbs non pristina solum felicitati restituatur, sed & majoribus incrementis efflorescat. Tum & circa ipsorum desideria ita decreturum, ut paternum ipsius animum exinde luculenter sint perspecturi.* His auditis isti octo dierum spatium ad deliberandum petiere; qvo elapso regressi præterita excusare, ac veniam petere, supremi imperii fastigium agnoscere, ac

Cives ad obseqvium componuntur 29. Oct. *6. Nov.*

1663. ac optare, ut eodem Electoris posteri, qvoad orbis persistat, fruantur. Ea declaratione probata Elector de gratia sua, stabiliendisqve privilegiis denuo confirmare, ac ad osculandam manum admittere. Et qvanqvam nonnulli ad veteres tricas revolvi vellent, istorum tamen conatus irritus fuit. Ita compositis civium animis Elector horum qverelas cognoscere, & emendare, privilegia confirmare, formulam regiminis adornare, circa labem ærarii corrigendam satagere; sic ut Ordines ad novum homagium hæreditarium ipsi velut supremo Principi præstandum parati essent.

Poloni circa mandata Commissariorum tricantur

§. 51. Ista tamen omnia Electorem nondum à solicitudine liberabant, qvod Ordinibus adhuc ea persvasio fixa sederet, per hæc sese haut satis stringi, qvousqve adventu Polonicorum Commissariorum eadem firmata sint. Qvi etsi jam designati essent, Regina tamen, aliiqve malevoli id agebant, ut id negotium ad tranqvilliora Reip. tempora extractum demum plane eluderetur. *26 Maij.* Unde cum Elector intellexisset, Procancellarium Lessinium, cui maxime fidebat, disseruisse; se id negotium dilaturum, qvoad adpareat, qvo præsentes Reip. motus evasuri sint, aut ex aula alia mandata venerint, Goltzium obtentu privati negotii ad istum proficisci, omniqve modo eidem persvadere jubebat, ut sepositis moris in Borussiam se conferat exseqvendo commisso negotio. Qvi & promtissimum sese Electoris voluntati declarabat. *20. Aug.* Cognitum dehinc Electori, mandata Polonicorum delegatorum ita concepta, ut causam continerent negotium extrahendi, inserta qvoqve conditione super tradenda prius Braunsberga. Qvod ut averteret Elector Hoverbeqvium Warsaviam misit; qvod huc descendere parum arrideret, inani tunc in Elbingam actione futura, si pignus è manibus amissum foret. Qvod si tamen Præsuli Warmiensi de reditibus ageretur, præsidium de suo aliturus erat. Iste eodem tempore Canonicum ad Electorem ablegaverat, qvi modestissimis verbis Braunsbergam præsidio evacuari petebat, exhibitis qvoqve à Rege literis id negotium commendantibus, nullo tamen verbo mentione facta, aliqvid super ea re delegatorum mandatis contineri. Huic ab Electore responsum: *In præsens nullo modo super eo negotio agi posse. Ast si post obitam Commissionem Præsuli de eodem movere placeat, reipsa sui in ipsum affectus fructum sensurum.* Scripserat qvoqve Magnus Cancellarius Hoverbeqvio; *Regem promtum se declarasse Commissioni in Borussia perficiundæ. Rogabat tamen simul, ut Elector qvoqve pactis satisfaciat, reddita Braunsberga, eoqve facto Polonicam nationem sibi obstringat. Qvo fine & Warmiensem Præsulem delegatum, ut eloqventia sua extorqveat, qvod jure ipsi debetur.* Eo majore autem dexteritate id negotium erat tractandum, qvod præsens tempus eidem admodum opportunum esset; dum Regina Poloniæ non modico jam desiderio tenetur amicitiam cum Electore instaurandi; qvo fine ut operam navaret Procancellarius Lessinius, ab hoc stipulata fuerat. Cui & magnam solicitudinem injecerat, qvod fama esset, Electori summum imperium in exercitum Imperii contra Turcam conferendum. Qvam ob causam & omnes, qvi aliqvid apud Electorem valebant, hortabatur, ut istud suscipere eidem dissvaderent. Illustri qvoqve tunc documento exsplendescebat Electoris in Regem & Remp. fides, qvod cum dissoluta exercitus confœderatione qvicqvid ad hunc scriptum foret literarum in Regis manus consignatum foret, ne apex qvidem ab isto aut ejus ministris reperiretur. Sed & miser tunc Poloniæ status Electoris destinatis haut parum favebat, confœderato exercitu post accepta stipendiorum residua dilapso, & conducto milite tumultuante. Etsi Reginæ haut eo secius pristina ferocia perstabat indigenas juxta exterosqve insultandi; velut qvæ nuper Cæsarem adversus Turcas auxilia exposcentem scævo responso protelaverat. Cujus ferociæ causa fuerat bellum Turcicum, & à Forgatschio Comite non ita pridem accepta clades; *Forgatsch.* unde ipsi persvasum erat, Turca invalescente Polonis necessum fore Galliæ se innectere. Tum Electori nullibi opis qvid expectandum, qvam ab Austriacis plus satis suo bello districtis. Cæterum mandatis delegatorum duo capita inserta erant, de Braunsberga, & auxilio qvindecim centuriarum, verbis admodum asperis, *ut nisi Elector in ista consentiat, ipsi discederent, protestatione contra homagium interposita, ab Electore forte absqve ipsis exigendum, tanqvam invalidum. Sed si Elector eadem annueret, Ordines ad utrumqve jusjurandum hortarentur, ubi hosce non abhorrere perspexerint.* Etsi mandatorum duo erant exempla, unum asperius, alterum paulo lenius, qvorum illud Episcopo, hoc Lessinio tradebatur, ut si illud pervinci non posset, hoc observaretur. Isthæc mandata igitur subvertere Hoverbeqvius summa vi laborabat, irrito successu, qvod ex SCto ea concepta, nec à solo Rege mutari posse excusaretur. Ac fatebatur

1663. batur Archiepiscopus, eadem pactis adversa fronte repugnare, ac tantum ad turbas serendas spectare; delegatos qvoqve monens, ut ita procederent, ne Remp. perjurio adstringerent: ac si ipsi aliqvando neglectorum mandatorum arguantur, se eosdem satis defensurum. Creditum autem aulæ fuerat, Electorem nunqvam in restitutionem Braunsbergæ consensurum, velut cum ignominia conjunctam, ac qvo minus auxilia qvindecim centuriarum mitteret, fœdere cum Mosco impediri. Id qvod ansam præbiturum sit actum homagii eludendi, aut ubi hic non eo minus succedat, irritum declarandi, & Hoverbeqvius promittere nolebat, Electorem post homagium ista repræsentaturum, ne furte alia via circumspiceretur id negotium impediendi. Qvin mandatis additum erat, *si forte ante adventum delegatorum Elector Ordines jurejurando adegisset, hunc denunciaret, ni in utramqve conditionem consentiat, jusjurandum nomine Reip. à se irritum iri declaratum.*

Circa ista emendanda incassum satagitur. 4. Sept. §. 52. Ista igitur mandata ut emendarentur Hoverbeqvius Warsaviæ apud Reginam, Rege Leopoli absente, instabat, ac ut Borussicum negotium promovere velit, cujus successus ab ipsius favore unice dependeat; præmissa gratulatione ob compositos exercitus motus. Cui Regina verbis humanissimis respondebat: *non dubitare se, qvin Elector bona fide Reip. tranqvillitate lætetur, qvod istud incendium latius diffusum ipsius qvoqve ditiones correpturum fuerat. Se qvoqve semper falsa credidisse, qvæ super ipsius commerciis cum fœderatis sparsa sint: ac eundem longe prudentiorem judicasse, qvam ut innectere se vellet hominibus turbidis atqve incompositis, ac solo impetu grassantibus.* Inter alia disserebat; se haut credidisse, ab Electore supremum imperium in exercitum contra Turcas susceptum iri, qvod Cæsar nisi summa necessitate id ipsi alias ob potentiam suspecto delaturus non fuerit: tali rerum statu autem imprudens fore existimationem suam aleæ exponere. Cum Hoverbeqvius diceret; Lisolam nupera Hispanorum in Lusitania clade haut valde perturbatum se ostendere, velut ex qva id emolumenti secuturum sit, ut si pax cum Lusitanis fiat duodecim millionibus parcatur, alibi melius impendendis: Regina ridens reponebat; *Lisolam in eo rarum ingenii specimen ostendere, qvi etiam è jactura integrorum regnorum lucrum capere norit.* Super Blumenthalii legatione in Galliam eadem judicabat: Electorem haut serio rem agere, sed tantum æmulatione Cæsarem excitatum ire. Vicissim Hoverbeqvius ut Reginæ scrupulum injiceret, ostendebat; Neoburgicum maximi in Gallia fieri, ac mirandam ejus esse dexteritatem, qvod æqve Parisiis qvam Viennæ gratia polleat. Ac Electorem ideo eundem paci Olivensi includi noluisse, ne ansa ipsi præberetur negotiis Poloniæ sese immiscendi. Alio dehinc colloqvio Regina memorabat; Se Electorem semper maximi æstimasse, ac inprimis postqvam Berolini eum inviserit, ipsius amicitia confisum. Hanc sententiam sibi adhuc stare, ac promota Lessinii commissione id reipsa demonstrasse. Sed à tempore pacis Olivensis apud Electorem magnam animi mutationem deprehendisse, inde ortam, qvod ipsa pacem cum Svecis tanto fervore promoverit, ne Danica pax istam præverteret; cum perspiceret, eo facto Poloniam nunqvam qviete potituram. Inde Elbingense negotium incidisse, qvam urbem qvo minus nancisceretur Elector, se non invidisse. Sed qvia tunc electionis negotium qvam maxime fervebat, de qvo ipsi plerorumqve Senatorum & præcipuorum è Nobilitate ducentorum Syngraphæ jurejurando firmatæ caverant, sibi suggestum fuisse; si eo tempore Elbingam Electori tradi patiatur: destinata sua plane subversum iri, qvod inde suspicio oritura sit, sibi cum Electore secreta commercia in fraudem Reip. intercedere. Ac Reinum Elbinga scripsisse; se paratum esse Elbingæ tradendæ, si ipsa id factum præstitura sit. Cui ipsa responderit; se tanti momenti negotium hautqvidqvam suo periculo recepturam. Multa inde addebat ficta, qvæ Elector ipsi adversa fecerit, ab Hoverbeqvio refutata. Se qvoqve affectui in Electorem testando Lessani legationi ansam dedisse, cum alias Galliæ Rex, Mazarino suggerente, Neoburgico addictissimus, Electori infensissimus esset. Nam etiamsi ipsa dictis Senatorum Syngraphis confisa ad successionis negotium perficiendum Electoris auxilio opus sibi haut judicaverit; Gallo se tamen persvasisse, citra hujus operam effici nil posse, qvo Gallus juxta ac futurus Rex eidem obstringerentur. Simul conventioni Regiæ inferendum fuisse, ut Electori utiqve satisfiat, Elbinga, aut pecunia data. Enimvero Lessanum, luculentas qvantumvis conditiones offerentem, frigide exceptum. Ad qvæ Hoverbeqvius: Lessanum de syngraphis Senatorum mentionem non fecisse, sed id tantum jactasse; qvia Gallo de Regis & Reginæ voluntate cautum sit, Rempublicam ab ipso nihil curari. Unde respon-

1663. 11. Sept.

1663. responsum propositioni attemperandum fuisse. De cætero Regina svadebat, ne qvid Elector super reddenda Braunsberga tergiversaretur, ac ea facilitate Clerum, ac totam Remp. sibi obstringeret; nec fidelius consilium vel à matre filio dari posse. Ac qvæ in id præsidium alendum impensæ fiant, totam Electoris in Elbingam actionem absumtura. Nec probabat, ab Electore diem homagio dictum esse, velut id penes Regem esse debuerit. Circa mandata delegatorum ut qvidqvam immutaretur, impetrari haut poterat. Ita Electori nil aliud restabat, qvam ut è duobus malis minus eligeret, & Braunsbergam potius dimitteret, qvam homagium differri pateretur; præsertim cum metus esset, ne post pacem cum Mosco exercitus Lithuanicus in Borussiam irrumperet, prætexto bonum Ecclesiasticum vindicandi; & qvia tunc aula Polonica plane à Gallia pendebat. Ac Lumbranus nil dissimulans dicebat: si Electori cum Gallia conveniat, hujus se negotia ita heic amplexurum, ut omnia ex voto successura sint. Aceo erat ingenio Regina, ut si rogando instares tergiversaretur; post ultro affectaret, qvod antea repudiaverat. In Polonia porro jam à multo tempore id actum fuerat, ut res ad arma cum Electore deduceretur, qvo occasio foret extraneum militem in Regnum pertrahendi; ac qvi talia struxerant, tacite indignabantur, per Electoris prudentiam causam bello in se movendo haut præbitam. Ac nunc iniqvitate mandatorum eundem ita irritatum iri crediderant, ut eluso homagio demum ad aperte infesta foret decurrendum. Unde & Regina Warmiensi scripserat; nullius mortalium persvasionibus moveri se patiatur, ut vel hilum de mandatis suis remittat; qvin in homagium ne consentiat, qvoad Braunsbergæ possessionem nactus sit nec scripta cautione aut obsidibus adqviescat. Cum tamen mandata id injungerent, ut si Commissarii Electorem reddendæ Braunsbergæ pronum inveniant, homagium promoverent. Enimvero id negotium tanta cum dexteritate tractabat Elector, ut præter aulæ Polonicæ opinionem homagium succederet. Sane scribebat Joachimus Sculterus Hoverbeqvio, qvi ipsum in castra ad Regem miserat, huic plane in animo non fuisse, ut Elector in possessione supremi imperii firmaretur; ac degeneres eos increpasse, qvi id svaderent. Czarnecius etiam palam in castris jactaverat: *propitio Electoris fato contigisse, qvod exercitus hactenus rebellionem induerit. Alias hunc dudum in Borussiam iturum fuisse ad jentaculum, ad qvod dudum invitatus fuerit.* Sane superioribus Comitiis Reginæ à qvibusdam Borussiæ Ordinibus CC M florenorum promissa fuerant, si supremo Electoris imperio liberari possent. Ac eadem superiore anno juniori Rhodio svaserat, ut confœderato exercitui demonstraret, qvam duriter Borussi ab Electore habeantur, eumqve ut in Borussiam eat permoveret; qvo Rex id factum Reip. excusare posit, qvod is exercitus in ipsius potestate non fuerit. Cum id non succederet, eidem svaserat, ut proximis Comitiis qverelas suas Ordinibus exponat, inter qvos sat multos, qvi adstipulentur, inventurus sit.

21.Oct.

Electoris cum Commissariis Polonicis disceptatio.

§. 53. Interim Elector omnem lapidem moverat ut aulæ Polonicæ malignitatem eluderet, aut saltem salva dignitate sua, & amicitia cum Rep. peragerentur, si qva iniqvitati temporum cedendum foret. Unde cum audiisset, Polonicos Commissarios Heilsbergam pervenisse, Fridericum Jenam ad eos misit sciscitatum, qvando commodum ipsis sit Regiummontem accedere; ac ut Præsuli persvadeat, ne super Braunsberga difficultatem moveat. Inprimis ut Lessinio demonstret, qvam periculosum Reip. sit, si post Elbingam & Mariæ burgum, ab obnoxiis Reginæ hominibus insessum Braunsberga qvoqve accedat, auxiliis è mari venientibus viam in Poloniam præbitura. Prout & suspectum sit, qvod Rex à Gedanensibus Pautzcam reluere velit. Igitur optare Electorem, ut Braunsberga vel munitionibus exuatur, vel in Reip. manus tradatur, ne in Joannis Casimiri, ac forte Galli deinceps potestatem incidat. Jena igitur apud Commissarios proponebat, uti Elector intellexerit, ipsorum mandata pactis haut qvadrare; & qvod Præsul militem prius Braunsberga deduci cupiat. Sed ipsum petere, ut negotium sepositis scrupulis exsecutioni detur. Ad qvæ Præsul: mandato suo nil pactis adversum contineri. Id tamen sibi injunctum postulare, ut præsidium Electoris Braunsberga deducatur, & miles auxiliaris præstetur, utrumqve pactis congruum; ac ne Elector Ordines provinciales ad jusjurandum vi compellat. Cui Jena: Electorem paratum esse qvovis momento pacta explere: sed cum hæc reciproca obligatione constent, à Polonis prius Elbingam, aut conventam pecuniam repræsentandam: tunc super Braunsberga & auxiliaribus copiis nullam moram fore. Præmittendum tamen utiqve homagium, qvod à conditionibus suspendi non debeat: nec Electori

15.Sept.

con-

1663.

consultum in novas conventiones descendere, prioribus ultro in dubium revocatis. Inde vel decies interrogabat, num negotium utiqve ab hisce conditionibus suspendendum sit? Ad qvæ Præsul liqvido respondere declinabat, sed nil aliud reponebat, qvam Regem & Remp. confidere, Electorem ipsis circa utrumqve gratificaturum. Et qvanqvam Reip. qvoqve aliqvid præstandum incumbat, ab Electore tamen velut juniore fratrum initium explendi debiti faciendum, & tunc apud Regem exsecutionem pactorum, qvorum summa in actu homagii, & in hoc supremum Borussiæ imperium consistat, protinus secuturam. Ita res huc redibat, num Electori ob Braunsbergam homagium differendum, an vero ista reddita hoc promovendum? Qvorum posterius utiqve eligendum erat, qvod ab hoc confirmatio supremi imperii & tranqvillitas Borussiæ dependeret, qvi cum id oppidum nullo modo comparari poterat. Nam ubi Polonia à præsentibus se malis recollegisset, metus erat, ne circa id negotium graves Electori molestias daret. Ac rumor erat Lithuanicum exercitum in Borussiam venturum, ubi turpius futurum erat qvasi vi coactum isto oppido decedere, qvam nunc precibus Regis ac Præsulis id dare. Addebat Lesfinius: non esse, qvod Elector circa Elbingam & Mariæburgum metuat. Nam ea loca ideo tantum milite fuisse infessa, qvod Elector Braunsbergam præsidio obtineret. Hac reddita, ista qvoqve sine præsidio mansura. Præsul qvoqve disserebat; *etsi Elector diplomata Regis in manu habeat, per qvæ cives jurejurando Poloniæ dato exsoluti declarentur; ista tamen vim non exsertura, nisi pactis exsecutioni datis; atqve eam a sacramento relaxationem à Rege & Republica faciendam suo ministerio interveniente; in qvam rem mandatis se instructos.* Ista etsi tanto altius penetrare viderentur, qvod intellectum esset, Cæsari non admodum placiturum Braunsbergam ab Electore restitui, ne ista offensæ materia remota huic cum aula Polonica & Gallo melius conveniret: Elector tamen declarabat; *se nolle hoc modo Braunsbergam sibi extorqveri. Sed ut Poloni perspiciant, sibi id oppidum tantopere cordi non esse, post homagium præstitum se militem inde deducturum non qvidem ob preces Episcopi aut Aulæ, sed in gratiam & ob intercessionem Reipublicæ. Id si non acceptetur se potius rem ad extrema deducturum; nec facultatem defore ultionem de autoribus hujus molestiæ sumendi; qvos inter Warmiensis Præsul sit, cujus instinctu ista mandatis sint inserta. Nam Rempublicam novissima Convocatione Commissionem pure ac citra ejusmodi conditionem constituisse; qvam Rex dein proprio arbitrio circumscripserit; qvæ potestas penes ipsum hautqvidqvam sit.* Sane haut tutum erat Braunsberga protinus excedere, ne Poloni post cessim euntes ultro ipsius simplicitatem irriderent. Qvod si Poloni postulatis suis insistant, Jena citra ambages in os ipsis dicere jubebatur: *Se Deo ac justitiæ causæ confisum jus suum persecuturum. De fide civium suorum satis sibi cautum, qvam hi Domui Brandenburgicæ ultra seculum, & ipsi ultra viginti annos inter durissima temporum adprobarint; ac jam præcipuos magistratus ipsi velut supremo Principi jurejurando obseqvium obstrinxisse; sic ut Commissariorum opera opus haut sit istis jurejurando adigendis. Ad paucos refractarios in ordinem redigendos sat sibi virium esse. Ac forte Polonos magis ipsius auxilio opus habituros, ut isti Poloniæ in casum devolutionis sacramentum dicant.* Ad ista Lesfinius seorsim reponebat: *Se qvidem haut credere Præsuli propositum esse Braunsbergam vi recuperare, etsi amici eidem in exercitu Lithuanico haut desint. Valde tamen svadere, ut Elector Braunsberga præsidium deducat, qvod eo facto ipsius inimicis plane facultas nocendi adimenda sit. Non esse ignota Electori sacerdotum ingenia, & qvantum demonstrationibus suis valeant, ubi circa res sacras agatur. Etsi de Reip. favore securus esse possit. Ac modo certum tempus Braunsbergæ reddendæ constituatur, super copiis auxiliaribus facile conventurum; nec si optima & maxima Ordinum pars obseqvio prompta sit, paucorum turbidorum rationem habitum iri. Qvod si igitur Elector declaret, post homagium Braunsberga præsidium deducendum, simul auxiliarem militem missum iri, sese exseqvendo commisso negotio paratum esse, generoso Electoris animo circa implenda promissa confisum; qvi & ob turbulenta temporum circa ea, qvæ à Rep. debentur, non omnia ad ungvem exacturus sit.* Simul Præsuli denuntiabat; *si is negotium abrumpere velit, proprio id periculo faceret. Sane se omnem culpam in ipsum collaturum, & Electorem apud Rempublicam excusaturum. Ac si Præsul tergiversetur, se velut privatum Regiumontem iturum, super modo negotium exseqvendi consultaturum, ubi isti necessum sit futurum eodem seqvi. Enimvero qvam enixissime svadere, Elector ita consilia sua temperet, ne hæc Commissio successu careat. Nam aulam ipsum ab hoc negotio removere valde cupivisse, velut Electori addictissimum. Sed cum ipse, à Rep. in Commissarium designatus desistere nollet, Warmiensem Præsulem Collegam adjunctum. Nam huic demon-*

1663. *demonstrare velle, Electorales delegatos in culpa fuisse, quare Elbinga tradita non fuerit: & qvia diserte pactis cautum non sit, ut Poloni omnia prius qvam Elector impleant, inde Reip. prætextum arreptum iri jactandi, se non in mora tradendi, sed Electorem in mora acceptandi fuisse.* Et qvanqvam Jena ostenderet Electorem verbo Principis cauturum, statim post acceptum homagium Braunsbergam restituendam, interim super modo & die præsidii deducendi conveniendum: Lesſinius tamen oppido utiqve decedendum svadebat, ostensa Cleri in Comitiis potentia, inter alia jactans: *non desistent Clerici, & pietatem prætendent, ut* 17. Sept. *impietatem promoveant.* Congressu inde habito Jena Polonicos Commissarios ita convincebat, ut agnoscerent, Electoris postulata pactis congrua esse; ita tamen sibi in mandatis datum, etsi isthæc vim legis non habeant. Demum declarabat Jena; Electorem non ex debito, sed testandæ in Remp. & Præsulem benevolentiæ statim post homagium Braunsbergam redditurum deductis machinis & paratu bellico citra ullam exceptionem, scripta qvoqve in eam rem cautione Præsuli tradita. Nam neminem rationis compotem svasurum, ut omnia commoda è manibus amittat, incertus adhuc, num Commissio successura sit. Ad ista Lesſinius pure declarabat; se commissum negotium obiturum. Præsul autem etsi fatebatur, circa Electoris declarationem nihil desiderari posse, ac mandata iniqva, ac sibi velut sacerdoti indecora: ab his tamen discedere sibi haut licere. Eoqve Regi se demonstraturum, ut ea corrigantur, aut commissionem abdicaturum, multa cum execratione testatus, verba menti suæ conspirare. Sed Jena scriptionem ad Regem, & moras improbare, ac protestationem contra has interponere. Lesſinius promissis suis insistebat; pollicitus qvoqve se Præsulem apud Regem defensurum, si cum ipso negotium exseqvi velit. Svadebat tamen, ne Elector negotium nunc vado adhærescere patiatur. Præsul qvoqve à Jena petebat; ne postularet, à se ad omnes ipsius rationes responderi; nam eas sibi usqveadeo cerebrum turbasse, ut antegressa nocte somnum capere non potuerit. Nec inficiabatur, ab aliqvot primoribus Borussiæ sibi CM florenorum oblata; etsi nomina horum pandere nollet. Jena inde scripta declaratione super Braunsbergæ restitutione oblata Regiummontem revertebat, Electori de omnibus relaturus.

Id negotium absolvitur. 2. Oct. §. 34. Elector cum hautqvidqvam expedire judicaret Warmiensem huic se negotio subtrahere; ac isthoc ad Regem referre, cui cavillandi ac moras nectendi prætextum defuturum haut erat; Jenam denuo Heilsbergam mittit Præsuli exposi- 1663. turum; uti ipse sibi gratuletur, tantæ dignationis Senatorem & Episcopum, qvi semper ipsius causam in Comitiis & alibi, qvantum justitia & Reip. utilitas tulerit, favore prosecutus fuerit, huic negotio expediendo designatum, in qvo fides & existimatio Reip. non parum vertatur. Et qvia Electoris juxta ac Reip. intersit, eidem juxta pacta colophonem imponi, petere ut studium suum conservet, ac tanti momenti rem ad optatum exitum deducat, non mediocri gloriæ ipsi cessuram. Et qvia intelligat, Regem & Remp. tantopere Braunsbergam & copias auxiliares expetere; se ut ut qvoad Poloni conventa impleverint jure tergiversari qveat, nil in se desiderari passurum eorum, qvæ pacta exigant, ac utrumqve præstiturum; ac ne qvod dubium superſit, præfectum ac præsidiarios Præsuli jurejurando cauturos, se statim atqve homagium præstitum fuerit acceptis Commissariorum jussis oppido excessuros. Qvod si & alia ratio proponatur, qvæ salva dignitate admitti qveat, eam Jena acceptare jubebatur, ratihabitione Electori reservata. Hisce ubi nil proficiatur, testaretur, Præsuli apud Rempublicam eo nomine causam dicendam, accusante Electore, qvi & omnia juris remedia sibi adversus istum reservet. Ad ista Præsul declarabat: *si modo duabus ante horis, qvam Ordines jurejurando sint adigendi, de reddenda Braunsberga sufficienter sibi cautum sit, se ad acceptandum homagium accessurum.* 1. Oct. Intelligebatur, Præsulem nonnihil offensæ concepisse, qvod ab Electore ad hoc negotium obeundum literis, uti Lesſinius, invitatus non fuisset. Id qvod excusabatur, qvod ipsi de Lesſinio, non item de Præsule constitisset. Proponebat qvoqve Præsul, ante homagium à se in Electorem supremum imperium conferendum. Id qvod Jena vehementer adspernabatur. Id qvippe ab Electore jam reipsa exerceri, ac Borussos à Rege jurejurando suo jam exsolutos: nec præstationem hæreditarii homagii necessariam ejus imperii partem esse, cui nec in pactis certum tempus præfixum, sed id Electoris arbitrio relictum. Haut eo magis tamen Præsul temperamentum de præsidio in ipsius verba adigendo admittebat, sed utiqve Braunsbergam ante homagium restituendam pertendebat. Fatebatur tamen, nemini in Aula fuisse persvasum, Electorem ita promte in ista consensurum; ac si Rex id præscivisset, sine dubio,

1663. dubio, ut hac declaratione adqvieſceretur, juſſurum fuiſſe. Sed nunc ſibi à mandatis diſcedere nefas eſſe. Monebat inde Jena, inter Præſulem & Leſſinium prius conveniendum, ut in futuro actu mentio ne fiat de ſupremi imperii traditione, nec jurisjurandi relaxatione, multo minus ex Ordinibus qværendum, num jurare velint: ſed ut id duntaxat dicant; ſe vi pactorum à Rege & Rep. miſſos ad homagium in caſum extinctæ familiæ Electoralis acceptandum. Id qvod monendum videbatur, qvod Præſul eximii oratoris atqve concionatoris gloria ſe jactaret, qvorum utrisqve haut inſolitum in aliorum fraudem extra oleas vagari. Leſſinius inde ad Electorem Brandenburgum accedebat; ubi ignoraſſe ſe fatebatur, Boruſſos Regio diplomate nexu Poloniæ exſolutos, ac iisdem cautum fuiſſe, id privilegiis ipſorum fraudi non fore; qvod dum pacta condebantur in conſilium adhibiti non ſint. Idem qvoqve Præſulis duritiem ſuper modo Braunsbergæ tradendæ improbabat, cum de reipſa conveniret. Elector demum eo deſcendebat, ut declararet, ſe ante homagium oppido præſidium deducturum; ut tamen Præſul ſcripto caveat, ſe homagii actum nullo prætexto remoraturum, & citra ullum reſpectum negotio ſummam manum impoſiturum. Si adhuc ſcrupulos moveat, Jena poſt interpoſitam proteſtationem Heilsberga diſcedere jubetur, minatus, mala inde ſecutura ante omnes in Præſulem redundatura. Hoc reſcripto accepto Jena paulo ferocius cum Præſule agebat; qvi ſcriptam inde declarationem iſti exhibebat, ſed lubricam, & his conditionibus ſuperſtructam: ſi Braunsberga tradita, ac de auxiliis cautum ſit, ſimul Ordinum conſenſus acceſſerit, ſe commiſſum negotium exſecuturum. Sed Jena eam formulam rejiciebat, abrupte poſtulans, ut paucis exponat, qvæ ſententia ſibi ſtet. De conſenſu populi ne verbo meminiſſet; tum caveret, ſe neqve ſuo nomine circa commisſum negotium obſtaculi qvid moturum, neqve forte ab aliis motum admiſſurum. Ita Jenæ alia cautionis formula traditur, qva de conſenſu populi, & de moto ab aliis obſtaculo non admittendo, omiſſum erat, ſed ſimpliciter promittebatur, ſe nil obſtaculi moturum. Nam perſvaſerat ſibi Præſul, ab Ordinibus ſcrupulos injectum iri. Ita Præſul ſcripto cavebat de non impediendo homagii ſucceſſu, accepta viciſſim ſyngrapha de Braunsberga ante homagium reſtituenda. Qvo facto idem ſubmiſſis valde literis pro tam benevola declaratione gratias agebat. Dies inde dicitur actui celebrando, qvem Leſſinius etiam absqve Præſule, ſi fricaretur, obire decreverat, etſi acceptius erat, hunc qvoqve eidem pronum eſſe. Invitabat inde Elector iſtum per literas ſolennitati ad dictum diem Regiomonte celebrandæ; id qvod hic literis promittebat, prius Brandenburgum ad Leſſinium colloqvii cauſa profecturus. Oſtendebat Præſul Jenæ literas Reginæ, qvibus ipſum rogabat, ut poſt peractam Commiſſionem Warſaviam protinus accederet; ex qvo colligi qveat, eam rem à Regina ſerio agi. Miſſus dehinc Dobrzenius ad Commiſſarios Brandenburgi agentes, ut denuo eos ad homagii actum invitaret, ſimul tecte exploraret, num priorem præ Electore locum affectent; à qvo inſtituto eos dimovere laboraret, acceo caſu Electorem pariter cum ipſis in publico comparere non poſſe. Si tamen nihil proficiat, ne res ad hoc vadum adhæreſcat, declarare jubebatur, Electorem qvidem dum ipſos audit in ſuo conclavi, ac ſeqventibus poſt homagium diebus priorem locum, citra tamen præjudicium, conceſſurum: ſed in ipſo theatro, ac homagii actu id fieri non poſſe. Monebatur qvoqve, ab Electore utiqve primam propoſitionem faciendam, ac ne de jurisjurandi relaxatione tangatur, velut ea nunc demum fiat; tum ne Commiſſarii ab Ordinibus libelli qvid acceperint. Poſtulabatur qvoqve, ut Præſul certum hominem Braunsbergam mitteret, qvi videat & teſtetur præſidium oppido exceſſiſſe; id qvod & pridie homagium fiebat.

4. Oct. 11. Oct. 15. Oct. 17. Oct.

§. 59. Ita demum poſt tot ſuperatas difficultates Ordines Boruſſiæ ſolenni jurejurando Electori velut ſupremo & à nemine dependenti Principi, ejusqve deſcendentibus maſculis fidem ſuam obſtringunt. Eo actu Elector in erecto pegmate medius inter Joannem Stephanum Widzgam Warmienſem Præſulem, & Joannem Leſſinium Procancellarium aſſidebat. Cum Kosbothus Boruſſiæ Cancellarius ad circumfuſos Ordines è ſuperiore loco verba feciſſet, ac horum nomine Joannes Dietericus Tettavius, provincialis Conſiliarius reſpondiſſet, verba præeunte Fabiano Calovio juratum fuit. Inde Warmienſis latino ſermone ſuper homagio in caſum extinctæ familiæ Electoralis Regno Poloniæ præſtando perorabat. Ubi inter alia jaciebat: *Regem Poloniæ ſervare jus illud primogenitum, originale & radicale in Ducatum Boruſſiæ, ſic ut ſemper cogitaturus ſit: Hæc mea non mea ſunt, ſed erunt mea.* Huic Latino pariter ſermone idem Tettavius reſpondit. Sed

Homagium ab Ordinibus Boruſſiæ præſtatur. 18. Oct.

Tettau.

1663. *Slonski.* *eventualis* juramenti verba Slonſcius Canonicus Cracovienſis & Secretarius Regius Teutonica lingva præibat. Tradebatur dehinc Ordinibus à Commiſſariis cautio, in caſum devolutionis privilegia ipſis ſalva fore, nec eos deinceps à Regno Poloniæ alienandos. Juraverunt qvoqve præfecti præſidiorum Pillavienſis, Memelenſis, & Fridericiburgenſis Petrus de la Cave, Fabianus Maſſenbachius, & Gerhardus Ballicumius, ſe in caſum extinctæ familiæ Electoralis nemini præterqvam Regno Poloniæ fide addictos fore. *Maſſenbach.* *Ballicum.* Confirmabantur qvoqve ab Electore Boruſſorum privilegia, ſalvis pactis Welavienſibus & Brombergenſibus. Qvæ exceptio addenda erat, ut conſtaret; jus eſſe Electori receptam hactenus, velut primarium provinciæ ſtatutum, *Formulam Regiminis* & Teſtamentum Alberti retenta ſubſtantia ad præſentem ſtatum adaptare, ſalvo omnium & ſingulorum jure. Nam talia Statuta utiqve conditionem Reip. ſeqvi: & Albertum I. Ducem iſta condidiſſe prout eadem tunc provinciæ expedire judicaverit; qvibus & multa continentur, qvæ in præſens plane fieri neqveant, neqve ex uſu ſint. Super ſacris Elector cavebat, non plura qvam tria Reformatorum templa in Boruſſia fore citra fraudem & detrimentum Lutheranarum Eccleſiarum: tum ſupremos Conſiliarios, præfectos qvatuor primariarum præfecturarum, provinciales Conſiliarios, Conſiſtorium, & Academiam è ſolis Lutheranis fore. In ſupremo tamen Appellationum, Aulicoqve & Criminali judicio binos aſſeſſores Reformatæ religionis admittendos, qvibus & qvatuor capitaneatus reſervabantur. Poſt homagium Elector in titulo ſuo Boruſſiæ priorem præ Magdeburgo locum aſſignabat.

Electoris legatio in Galliam. §. 56. Cæterum uti magna pars moleſtiarum, qvæ Electorem circa Boruſſicum negotium hactenus exercuerant, è Gallia promanarat; ita ut hujus offenſam è noviſſimo bello conceptam obliteraret cura erat; præſertim cum Turennius per Beqvium Reſidentem ſignificaſſet; Regem Galliæ valde cupidum eſſe amicitiæ cum Electore excolendæ. Simul tacitus metus ſuberat, ne occaſione Turcici belli Gallus ac Sveci Germaniam invaderent; qvo caſu duriſſima Electoris conditio futura erat. Eo fine in Galliam Chriſtophorum Caſparem Blumenthalium mittere placuit, ut tamen Cæſari confirmaretur, eam legationem non ad fœdus cum ipſo infringendum pertinere, ſed ut ditiones Electoris in tutum ſubducantur adverſus pericula, qvæ iiſdem ab infenſa Gallia imminere poſſint. Neqve enim rationis erat Cæſarem protelare, cum nondum à Svecis cautum eſſet. Qvia autem cum Gallis nondum ſuper cerimoniis convenerat, titulus duntaxat *Deputati extraordinarii* iſti dabatur; & cum Wilhelmus Furſtenbergius pari dignatione ſæpius in Gallia fuerat; non minorem, qvam qvo is exceptus ſit, honorem admittere jubebatur. Idem enim dignationem legati non aſſumſerat, parcendis ſumtibus, & declinandæ cum Veneto, Sabaudo, aliiſqve colliſioni. Ablegati autem vocabulum cum minus amplum videretur, intermedium *Deputati* arreptum fuerat. Summa porro mandatorum, qvæ iſti dabantur hæc erat. *Electori exempla majorum, qvi ſemper amicitiam Gallicam coluerint, ac ſæpe arctis fœderibus ei Regno innexi fuerint, ante oculos poſita; prout & Henricus IV. Rex ipſius avum unicum, & legitimum heredem Juliacenſium ditionum agnoverit, ejusqve cauſam tutari voluerit. Eidem qvoqve ſatis perſpectum, rationes ſui ſtatus, qvæ circa conſervationem pacis ac libertatis Germanicæ vertantur, magis cum Gallia, qvam ullo alio Principum conſpirare. Et qvia Rex pronum ſe declaraverit fœderi renovando, tum ut Elector fœderi Rhenano nomen det, ſe hiſce perficiendis veniſſe.* Fœdus qvondam in Boruſſia ictum ad triennium duntaxat prorogari volebat Elector: Sed ſi Gallus ſexennium pertenderet, qvod ſpatium eo fœdere expreſſum erat, iſtud qvoqve admiſſurus erat. Ab Electoris parte includerentur ditiones in Germania ſitæ; è Galliæ parte per Weſtphalicam pacem qvæſitæ provinciæ, ut mutuo auxilio tutæ præſtentur. Sed circa Boruſſiam Elector initio dubitabat, ne Rex viciſſim veteres ſuas ditiones, aut raptam nuper Lotharingiam comprehenderet, qvo ipſo Elector freqventibus bellis ſit implicandus. Poſt tamen placebat Boruſſiam utiqve includendam, eo faciliore ad hoc Gallo futuro, qvod is Olivenſis pacis ſponſor exiſteret. Tum ut evictio articuli ſeparati exigeretur, à Lumbrano ſæpius promiſſa; ex qvo documentum capere volebat Elector, qvid à Gallo ſibi expectandum foret. Qvod ſi Gallus fœdus renovare nolit, niſi Elector fœderi Rhenano nomen det, in id qvoqve conſentiret, modo iſthoc è placito ſociorum ita adornaretur, ut Elector plenam in eo ſecuritatem inveniat: idqve nunc eo facilius fore, qvod Sveci poſt Polonicam pacem etiam reſpectu Pomeraniæ in id recepti ſint. Nolebat tamen Elector acceſſoria pars ejus fœderis, ſed primaria haberi; eoqve de ingreſſu in id fœdus, aut receptione

vel

1663. vel acceſſione mentionem fieri nolebat. Si à Svecis invaderetur, non ſatis idem habiturus erat, ut Gallus hiſce auxilium ſubtraheret, ſed & conventas copias adverſus eosdem ſubmitti volebat. Si de Neoburgico in Olivenſem pacem recipiendo moveatur, Blumenthalius oſtendere jubebatur, id negotium cum hoc fœdere nihil commune habere, ac tempus intra qvod receptio fieri debeat, dudum elapſum, ac eo exemplo multos alios eam incluſionem affectaturos. Si tamen Neoburgicus id ab aliis qvorum intereſt obtinuerit, Electorem haut reluctaturum. Ubi ſuper Polonica ſucceſſione moveatur, nil ſibi mandatum excuſaret; præſertim cum Rex & Reginæ Poloniæ Ordinibus caverint, de ſucceſſore vivo Rege ab ipſis actum non iri. Deniqve una cum Anglicis ac Belgicis legatis reſtitutionem ditionis Arauſionenſis urgeret.

Acta ſuper fœdere Gallico.

26. Febr.

§. 57. Blumenthalius Lutetiam delatus omnia ſibi prona invenire videbatur. Nam Rex non pari ſolum, ſed & majore honore ipſum qvam Furſtenbergium habendum declarabat. Ac cum eum audiret, humaniſſimis verbis oſtendebat, à ſe Electorem maximi æſtimari. Videbantur qvoqve Galli ſucceſſionem Polonicam oblivioni dediſſe, qvod alias negotiationi huic maximo obſtaculo futurum metuebatur.

28. Febr.

Colloqvio cum Lionnæo ſpes promtæ expeditionis adparebat; cujus initio Blumenthalius procuratorium oſtendebat; qvo ſibi in præſens Lionnæus opus eſſe negabat, qvod Rex ipſum ad ſe remiſerit. Qvando tamen ad ſubſcriptionem accedendum foret, utiqve procuratorio opus eſſe. Voluerat Elector articulo II fœderis hæc verba ſubjici; *non obſtante qvocunqve alio inito fœdere, cui per expreſſum nunc ut tunc, & tunc ut nunc renuntiatur.* Circa qvæ Lionnæus cenſebat; ſi ejusmodi renuntiatio à Rege exigatur, tertio qvoqve articulo addendum, Electorem fœderi cum Auſtriacis renuntiare: cum Elector renuntiationem utrinqve generalibus verbis fieri vellet, omiſſa certi cujuspiam mentione. Super Rhenano fœdere heic commode tractari non poſſe oſtendebat Lionnæus, abſentibus iis qvorum intereſt. Poſſe autem huic fœderi articulum annecti, qvo Elector promittat, id fœdus ſeſe ingreſſurum. Sed ſe metuere, ne Neoburgicus intercedat; prout & Caſſellanus impedierit, ne Palatinus Elector ei fœderi adſcriberetur. Qvalem articulum Elector declinabat, qvod non ſolum hocce fœdus cum Rhenano nihil commune haberet; ſed & qvia ipſi Regi in decorum erat ſuper eo negotio articulum formare, qvod ſucceſſurum eſſet, an minus à Neoburgici arbitrio dependeret. De hoc qvoqve in Olivenſem pacem recipiendo Lionnæus injiciebat, addita ratione, qvod eidem nil controverſiæ cum Electore ſit in Boruſſia & Polonia, & qvia cæteri paciſcentes conſenſerint. Sed Turenuius judicabat, Regi haut in animo eſſe circa hoc fœdus cauponari, ac Lionnæum de Neoburgico jeciſſe tantum, ut promiſſo Regis ſatisfieret, ac teſtando, non omiſſam occaſionem teſtando in ſocium favori. Poſt tamen Rex per Turenuium Blumenthalio ſignificabat: Si Elector fœderis prorogationem absqve ulla mutatione qvæſiviſſet, rem protinus confici potuiſſe. Sed qvia idem circa articulum II. & XII. aliqvid mutari velit, non aliter judicari poſſe, qvam eundem ſeſe auxilio adverſus Auſtriacos ferendo ſubtrahere velle; idqvod Galliæ rationibus & ſcopo prioris fœderis repugnet. Nam ita concipi voluerat Elector articulum XII. *Non extendatur autem præſens fœdus ad S. R. & M. tis vel Se . . . niſi ni Electoris fœderatos, ſocios & amicos, ſed ſi forte lis vel diſſidium inter eosdem oboriatur, altera pars non obſtricta erit vigore. &c.* Contra Galli eundem articulum ita formari malebant. *Qvandoqvidem vero in præſens Regi & Electori cum omnibus aliis Regibus, Poteſtatibus, Rebusp. Principibus & Statibus pax & amicitia ubiqve intercedit, viſum ipſis fuit heic expreſſe declarare, ſe præſenti fœdere nolle teneri cuipiam prædictorum Regum, Poteſtatum, Principum, & Statuum bellum inferre. Atqve ut Rex & Elector de hujus fœderis reali & omnimoda executione certior eſſe poſſit, uterqve declarat, ſe nullos habere tractatus ſeu conventiones huic fœdere contrarias, qvæ ipſis qvoqvomodo obſtare poſſint, qvo minus hunc tractatum in omnibus ſuis capitibus & articulis bona fide exſecutioni mandet atqve adimpleat, & ſi qvidqvam tale habeat, huic expreſſe tunc ut nunc, & nunc ut tunc renuntiat.* Sane jactabant Galli, Electori eo minus cauſæ eſſe ut in hoc fœdere Auſtriacorum rationem habeat, qvod ab hac Domo ipſi amici nil ſperandum ſit, velut qvæ id agat, ut potentioribus Electorum vires accedantur: cum contra Galliæ maxime optandũ ſit Electorũ autoritatem atqve potentiam gliſcere. Nec tidem ferre volebant, eum articulum plane omitti, qvod Electori commodiſſimum viſum fuerat ei ſcrupulo tollendo. Qvin diſertis verbis Svecos ac Belgas, Imperiiqve Principes nominari volebant; cum

13 Mart.

1663. contra Electorem generalibus duntaxat verbis uti vellent, Austriacorum nomine haut expresso. Id qvod Electori plane à ratione abhorrere, nec ignominia carere videbatur; cum præsertim id fœdus defensivum duntaxat foret, in nullius fraudem tendens. Sed & iidem postulabant, ut Elector sese obstringeret, qvod Regis bonam intentionem pro salute Imperii Romani suis sententiis in Comitiis & alibi fulcire velit. Qvod noster adspernabatur. Eqvidem Electorem tanqvam Regis fœderatum hujus commoda, qvantum ea rationibus Imperii congruunt, probe observaturum. Sed ut ad hoc fœdere se obstringat, id inusitatum, superfluum, atqve indecorum, tum fidei qva Imperio teneatur adversum. Iidem qvoqve respuebant, vocabulum *Evangelicorum*, & *religionis Romanæ*, pro qvibus *Protestantium*, & *Catholicæ* substitui postulabant. Tum nec Latina lingva fœdus concipi volebant; qvod Elector hactenus admittebat, ut Gallus exemplum suum Gallico idiomate; ipse suum Latina lingva conciperet. Denique & iidem peculiare procuratorium exigebant super guarantia articuli separati ad pacem Olivensem, qvo Blumenthalio facultas detur eandem urgendi, aut remittendi, prout ipsi super eadem satisfiat, aut qvare id fieri non possit ratio ostendatur. Id qvod Electori haut placebat, cùm ea res jam transacta esset, ac ejusmodi procuratorium Gallo ansam ad id recusandum præbere, posset. Nec satis adparebat istius hæsitationis ratio, num in Statum Poloniæ tunc valde turbulentum respiceretur, an scrupulum injiceret, qvod Borussia qvondam bonorum Ecclesiasticorum censu venerit. Cæterum qvia Lionnæus Neoburgico admodum favebat, odio ni Electorem Francofurti qvondam concepto, Rex tractationem istam in Turennium transferebat velut æqviorem.

Gallorum tergiversationes. 8. Maij.

§. 58. Enimvero cum Elector non protinus in omnia, qvæ Gallus cupiebat, consentire vellet, ac ante omnia evictionem separati articuli exigeret velut rem dudum promissam, & super qva denuo tractandum non sit; simul ut fœdus Rhenanum præsenti tempori adaptaretur, expunctis nonnullis in ipsius fraudem tendentibus; Gallus iste adspernabatur. Ac referebat Turennius, Regem initio qvidem gavisum arctioris amicitiæ nexu per Electorem oblato, ac judicasse, fœdere Rhenano suscepto viam munitum iri eundem rationibus Galliæ innectendi. Sed cum Elector id negotium in diem, & ad alia loca rejiciat, adjectis variis conditionibus, ejus amicitiam cum Gallia sat laxam fore. Qvo cum sibi haut consulatur, in præsens nil amplius agendum restare: qvanqvam haut eo secius ipse Electori amicus sit futurus, ac fortasse secuturum tempus arctius adstringendæ conjunctioni occasionem præbiturum sit. Qvam declarationem Turennius, etsi post multam tergiversationem scripto exhibebat, addito, Regem ne apicem qvidem de postulatis suis remissurum. Causa hujus asperitatis inde profecta videbatur, qvod Lisola tunc, & ab Hispaniarum Rege missus Sebastianus de Ucedo in Electoris aula agerent. Ex qvo Gallus suspicione perstrictus fuerat, velut hoc negotium ab isto haut serio ageretur: cum Gallo id qværeretur, ut vel Electorem partibus Austriacis abstraheret, vel potentiam ejus premeret. Haut eo secius Elector Blumenthalio injungebat; ut insuper habita Galli tergiversatione semper de ipsius constanti studio circa magis firmandam cum hoc amicitiam testaretur, ac moræ tædia patienter ferret, nec injussu suo inde discederet; deniqve ita negotium tractaret, ut ejus irriti culpa ipsi impingi neqveat. Unde qvanqvam Galli eam patientiam ideo adhiberi interpretarentur, ut Austriaci æmulatione accensi eo lautiores Electori conditiones offerrent: Blumenthalius semper testabatur, Electorem utiqve candide agere atqve arctius Galliæ jungi cupere; modo in prorogando fœdere vel ipsius socii æqve ac Regis expressis verbis includantur, vel utrinqve laxiora verba adhibeantur; tum in Rhenano fœdere æqve ipsius, qvam aliorum ratio habeatur. Id si Regi gratum non sit, exinde colligi, ab ipso id tantum qværi, ut Elector aliis suspectus reddatur. Sane jam Svecos qveri, de ipsis excludendis hoc fœdere agi; de qvo sibi in mentem non venerit. Lisolam qvoqve nil præter promtum in Turcas auxilium urgere. Hispanum non nisi laxis verbis de amicitia testari. Addebantur monita ad fœdus Rhenanum, qva id correctione opus habebat. Indignum qvoqve esse Electorem peculiari articulo ad fulciendas Galliæ rationes in Imperio adstringi, cum id ab aliis Rhenani fœderis sociis reqvisitum non fuerit: aut si qvis huc descenderit, neqve palam, neqve gratis id fecerit. Ac ad officium amici sufficere, ut unus sociorum alterius commoda promotum eat circa ea, qvæ fœdus spectant; contra incongruum haberi unum solum extra limites fœderis ad res incognitas, ac improvisas sese adstringere. Circa Neoburgicum in pacem Olivensem recipiendum nil ampli-

21. Maij.

1663. amplius penes Electorem esse, quam qvod ipse repugnaturus non sit, si & reliqvi, qvorum interest, consentiant. Iniqve à Gallis postulari, ut qvia articulo XII fœderis Borussici Sveci ac Belgæ expressi sint, iste citra interpolationem retineatur. Nam interea tempora mutata fuisse; ac si tunc Cæsar Electori, ut nunc, fœderatus fuisset, eum sine dubio cum aliis nominandum fuisse. Sed nunc bonam fidem utiqve reqvirere, Cæsarem huic fœderi includi; præsertim cum Gallia pacem cum Austriacis agat, nec multos intra annos ab his metuendum qvid habeat. Qvod si igitur Rex Austriacorum vocabulum in fœdere tolerare nolit, nil aliud superesse, qvam ut laxioribus verbis amici utrinqve & fœderati includantur. Sane æqvalitatem nemini fraudi cedere: contra iniqvum per disparitatem Electoris existimationi detrahi, simul eundem tacite contra Austriacos obligari, ac expresse auxilium in Svecos negari. Ad ista Turennius in antecessum reponebat: Regem nunqvam fœdus conclusurum, ex qvo nomen Svecorum delendum sit. Ast Lionnæus non sine ferocia jactabat; Electori hautqvidqvam aditum ad fœdus Rhenanum fore ob Neoburgicum, qvi ejus receptioni contradixerit ulciscendæ contumeliæ, qvod Elector eum Olivensi pace excluserit, cum cæteri omnes consensissent; ac minatum, si Elector ei fœderi adscribatur, ei se renuntiaturum. Merito Neoburgici majorem rationem in Gallia haberi, qvam Electoris; ac Regem hoc specimine demonstraturum, qvantum præsidii sociis suis in ipso sit. De evictione articuli separati Lumbranum duntaxàt verbo pollicitum, non Regem, qvi nec eam præstare qveat. 7. Jul. Nam qvomodo is Polonos ad tradendam Elbingam cogere possit? Turennius tamen mox à Rege paulo molliorem declarationem adferebat. Non amplius postulari peculiarem articulum, ut Elector commoda Regis in Imperio promoveat, aut qvod idem fœdus Rhenanum amplecti velit. Sed in articulo XII Svecos utiqve exprimendos; ut tamen Electori integrum sit fœderatos suos in universum includere non expresso Cæsaris nomine. Electori qvoqve pure declarandum de Neoburgico paci Olivensi includendo. Qvæ in fœderis Rhenani exordio Electoris rationibus repugnare videantur, cum ipso tempore exolevisse; ac Electori, ubi id amplexus fuerit, sat in eo securitatis repertum iri. De separato ar- 11. Sept. ticulo nullum verbum. Post cum Elector ostenderet, se non amplius repugnare, qvo minus Neoburgicus pace Olivensi comprehendatur, ac se qvoqve fœderi cum Svecis ineundo paratum esse, liqvidior spes negotii ex voto conficiendi adparebat, Lionnæo agnoscente, qvæ Elector super Rhenano fœderi moverit, ratione niti. Sed qvia ea res heic expediri neqveat, eam ad Moguntinum remittendam; ut tamen Elector scripto caveat, ei se fœderi nomen daturum. Nil amplius qvoqve difficultatis supererat, utrum articulo IX vocabulum *Evangelicorum Protestantium*, an *Augustanæ Confessioni addictorum* adhiberetur, cum ex mente Electoris omnes genuini Evangelici Augustanam Confessionem amplectantur, & ejusdem membra habeantur. Tantum super guarantia articuli separati Gallus tergiversabatur; circa qvam satis habebat Elector eam laxioribus verbis concipi, si utiqve Gallus Elbingam expresse nominare nollet. Sed Lionnæo propositum erat tempus extrahere, qvoad Polonorum super ea re sententiam cognosceret; absurdo prætexto, super re dudum transacta cum morosis debitoribus consultare. Post lon- 6. Nov. gas moras Lionnæus demum è Blumenthalio qværebat; cum jam in aprico sit Polonos Elbingam & alia promissa præstare nolle, num Elector velit, ut Rex suus istos armis cogat? Sane nihil facilius qvam evictionem scripto concipere: Sed se nolle autorem esse Regi ad subeundam obligationem, qva ipsum eum Polonia committere qveat. Cum ita res in longum extraheretur, Elector Blumenthalio injungebat, ut ni interim negotium eo provectum esset, ut statim concludi posset, ostenderet; cum per mandata sua ulterius progredi neqveat, sibi ab Electore discedendum, ac relatione facta pressius mandatum petendum. Sed si de perfectione fœderis dubitandum non sit, aliqvot adhuc dies velut præter mandatum se detineri pateretur. Sane absurdum videbatur, Gallum ideo pro articulo separato sponsionem interponere nolle, qvia Poloni eum servare detrectabant; cum is ipse scopus esset sponsionis, ut partes ad servanda conventa adigantur. Ac nimis qvam manifestus studii in Polonos erat Lionnæus, qvando differebat: Polonos & Svecos dubitare, num ejusmodi instrumentum articuli separati, qvale heic exhibitum sit, unqvam ratihabitum fuerit. Ab Electore auxiliarem militem contra Moscos haud missum; igitur nec Polonos ad tradendam Elbingam obstrictos. Ab Electore Braunsbergam, qvam in hypothecæ vicem pro Elbinga tenuerit, redditam non postulata pariter Elbinga: unde eum ultro actione in hanc destitisse videri. Ac iniqvum

1663. iniqvum esse, cum Elector suam causam apud Polonos non urgeat, Galliæ Regem per guarantiam eo adstringere, ac cum Polonis committere velle. Ad extremum 20.Nov. declarabat Rex; se pro Borussia, & iis in qvorum possessione sit Elector, sponsionem interpositurum: sed circa ea, qvæ adhuc à Polonis desideret, operam navaturum. Plus sperandum non esse; ac Turennium diu cum Lionnæo contendisse, antequam id decretum pervinci posset. Isthoc si acceptetur, Regem protinus Lumbrano injuncturum, ut Electoris causam in aula Polonica agat. Cæterum Elbingense debitum non satis esse liqvidum, Polonis compensationem opponentibus: nec id negotium ex Oliuensi pace, sed pactis Brombergensibus oriri, qvorum sponsorem se Gallus haut reddiderit. Si Elector qvoqve fœdus Rhenanum sine exceptione subeat, Regem ei cauturum, non minus securitatis ipsum in eo, quam alios, inventurum. Nam citra hoc eundem Galliæ fœderatum esse non posse, aut ab hac præsidii qvid expectare. Isthæc declaratio etsi Electori non 8.Dec. ex asse satisfaciebat; hic tamen Blumenthalio injungebat eam acceptare, ac simul demonstrare; etsi ipse non teneatur ab articulo separato desistere, aut ante traditam Elbingam pecuniam acceptare; in honorem tamen Regis contentum fore, si Poloni conventam pecuniam una vice exsolvant, ac Rex in eam rem operam navet. Alias usqve adeo actionem in Elbingam cessa Braunsberga non expirasse, ut potius stabilita fuerit, remoto obstaculo, qvod Poloni hactenus opposuerint, Braunsbergam utiqve ante Elbingam restituendam. Ac Electorem nuper serio ad Poloniæ Regem scripsisse, ut post redditam jam Braunsbergam circa Elbingam non amplius mora fiat. Qvin si Gallus articulum separatum sine exceptione firmare velit, Elector cauturus erat, se actione in Elbingam cessurum, si opera Galli pecuniam acceperit. Sed & circa fœdus Rhenanum abunde se fecisse, qvod in eo non plus mutari velit, qvam qvod ad præscripta tempora non qvadret. Ac valde anceps, nec satis ex dignitate videbatur, pure fœdus acceptare, ac Regis cautione laxioribus verbis facta adqviescere; præsertim cum Coloniensi integrum fuerit, dum id prorogatur, unam & alteram exceptionem addere. In articulo autem XII non poterat non Elector æqvalitati insistere, ut vel Cæsar qvoqve expresse nominetur, vel utriusqve partis fœderati generalibus verbis notentur. Ista si non admittantur, Blumenthalius discedere jubebatur non specie tractatum abrumpentis, sed velut nova mandata petituri. Ad qvæ cum hic liqvidum responsum 1664. 17. Jan. postularet, Lionnæus octidui dilationem 1664. exigebat. Et cum idem de mora qvereretur, ac qvod per integrum prope annum heic egerit nulla re confecta, Lionnæus regerebat; Lessanum qvoqve per qvinqve menses Berolini moratum, ac Electorem in venationem & nescio qvo seqvi necessum habuisse, antequam responsum nactus sit. Id qvod tamen non ea mente dicat, qvasi nunc par pari referatur, sed ut ostendat, Principibus non semper integrum esse, super negotiis protinus decernere. Ad ex- 25. Jan. tremum Gallus ejusmodi declaratione super fœdere Rhenano contentus erat: *Promittit Elector, se cum sociis Rhenani fœderis, qvamprimum de loco & tempore tractandi, constituendiqve hujus negotii conventum, statutumqve certi qvid fuerit fœdus societatemqve initurum.* Guarantia qvoqve articuli separati, & cautione Electoris super Elbinga adqviescebat; tunc ut articulo XII fœderis socii utrinqve laxis verbis notarentur. Nam se jam agnoscere, ab Electore serio rem agi; & a Svecia referri, eundem qvoqve cum eo Regno fœdus conclusurum. Huc usqve cum negotium perductum esset, haut expediebat ulterius cauponari, ne forte per interpositam moram animi mutarentur. Sane Lionnæo parum gratum erat negotium tam longe provectum, qvi & idem plane elusurus fuerat, ni Turennius apud Regem tam enixam operam navasset. Ita cum Lionnæus qværeret, num Blumenthalius statim concludere posset, atqve hic id affirmaret, negotio demum finis imponebatur. Qvia tamen in formula ab Ele- 8. Febr. ctore transmissa obscurius positum erat, num hic solo Regis officio circa Elbingense negotium adqviescere vellet, & vero metuebatur, ne per interjectam moram omnia subverterentur; Blumenthalius id temperamentum proponebat, ut omnia subscriberentur, dubio isto ad Electoris declarationem remisso ea lege, ut si hic Regis officio contentus esse nolit, reliqva omnia citra obligationem forent. Nec eo secius Lionnæus novos scrupulos movebat, postulato, ut in contextu fœderis titulus *Serenitatis Electoralis* omitteretur, qvo facto se vicissim nude vocabulum Regis Christianissimi expressurum: tum ut ponatur *Religio Catholica & Protestantes*; ac ut Regi qvoqve, sicut Electori, optio relinqveretur, militem an pecuniam dare velit. Causa autem novæ cavillationis erat, qvod Gallus expectare vellet, qvid missus è Svecia,

1664

cia, qvi in itinere erat, allaturus sit. Qvanqvam in tota hac negotiatione multum acerbitatis Lionnæus exseruerat, ut magna patientia opus esset ad morositatem ejus superandam. Cujus causam Turennius dicebat, qvod ipsius cognato Lessano re infecta Berolino discedendum fuerit. Post novos igitur scrupulos Blumenthalio è dignitate videbatur, tempus valedicendo Regi petere, qvod & condictum fuit. Cum tamen Galli circa pleraqve remisissent, discessus paululum adhuc differebatur. Ad extremum solus scrupulus circa titulum supererat. Nam si fœdus Gallica lingua conciperetur, Lionnæus *Serenitatis Electoralis* titulum libentur daturus erat, sed in Latino non nisi *Celsitudinis Electoralis*; utut demonstraretur id absurdum esse, cum Elector initio *Serenissimus* nuncupetur, ac in fœdere Regiomontano vocabulum *Serenitatis Electoralis* extaret. Circa qvod cum Blumenthalio remittere haut liceret, discessit. Valedicenti Rex dicebat; *à se maximi æstimari Electorem ipsius fratrem, qvicum amicitiam colere cupiat. In ipso negotio paululum dissensionis restare, qvod deinceps facile cessaturum sit.* Guarantiam separati articuli exhibere Rex abnuebat, nisi reliqvis perfectis. Nam Stephanus Gambrotius è Svecia recens veniens negaverat, à Svecis separatum articulum unqvam ratihabitum, qvicqvid Brandenburgici jactarent. Id qvod manifeste falsum erat, cum ratihabitionis Svecicæ instrumentum in tabulario Electorali extet. Alias in discessu Rex singularem humanitatem exserebat, ac spem faciebat negotium deinceps utiqve perfectum iri, magnifico qvoqve dono legatum mactans. In literis obitæ legationis fidem facientibus positum erat; Regi modum agendi per ablegatum adhibitum valde probatum, ac negotium ad optatum finem deducendum fuisse, si isti plene super Electoris sententia constitisset circa qvasdam qvæ intervenerint difficultates, qvas Rex adventu ejusdem ad Electorem facile superatum iri speret. Tradebatur qvoqve eidem formula fœderis lingva Gallica, ac guarantiæ separati articuli, una cum cautione Regis, Electorem in fœdere Rhenano fat securitatis inventurum.

11 Febr.

§. 59. Postqvam Blumenthalius Berolinum reversus Electori de omnibus retulisset, hic brevi istum in Galliam remittit his cum mandatis, ut Regi proponeret; se testando suo in ipsius amicitiam studio non solum conventos articulos arctioris fœderis probasse, sed &, qvo Rex intelligat à se moram non qværi, etsi nondum à Regiis ministris subscriptos ratihabuisse. Ex qvo Regi constare possit, candide à se rem semper actam fuisse. Super fœdere Rhenano jam legatis suis Ratisponæ in mandatis dedisse. Ast ubi a Gallis circa fœdus novi aliqvid moveatur, Electoris commodis repugnans, & rem ipsam tangens, id ablegatus protinus ad ipsum referre jubebatur, ostenso; sibi haut mandatum super novis rebus in disceptationem descendere, ac sibi iterum abeundum fore. Interim ad absolvenda conventa incumberet. Iste cum intra trimestre, qvod ratificationi exhibendæ constitutum erat, Lutetiæ iterum adesset, admodum amice recipiebatur, ac Lionnæus alium plane vultum induisse videbatur. Nec eo minus cum ratihabitiones hinc inde tradendæ essent, idem circa tria adhuc tricabatur. Nam primo Latinum exemplar tractatus Regiomontani Lutetiæ factum præter promissa autehac data subscribere abnuebat, qvod in eo vocabulum Serenitatis Electoralis extaret; sed postulabat, ut suum nomen in exemplari ab Electore ratihabito omittatur, & aliud instrumentum pergamenæ inscriptum Electoris manu & sigillo firmatum huc mittatur. Nam suam manum nunqvam visum iri sub instrumento, in qvo vocabulum *Serenitatis Electoralis* extet, ac sufficere, qvod Elector in Latino exemplari eum sibi titulum tribuat, idqve Rex velut fundamentum totius tractatus admittat. Interim se Latinum exemplar Lutetiæ confectum à solo Blumenthalio subscriptum acceptaturum. Qvia igitur Elector rem perfici cupiebat, ac plures molestiæ è Lionnæi malevolentia metuebantur, Blumenthalius sub spe rati consensit, ut si Elector aliud exemplar fœderis Regiomontani, in qvo Lionnæi nomen non extaret, mitteret, omnia scripta hinc inde redhiberentur. Deinde & Lionnæus in Gallico exemplari nomen suum ita laxe extenderat, ut Blumenthalii nomini in eadem linea spatium non superesset; etsi testaretur, à se in dubium non revocari qvin Electoralibus legatis utiqve competat eadem linea cum Regiis subscribere, sed utriqve nomini exprimendo spatium non fuisse, siqvidem vocabula *Plenipotentiarii Regii*, & *Serenitatis Electoralis* addenda fuerint. Et Trevirensem Legatum non ita pridem idem fecisse. Ita & isthoc admittendum videbatur. Demum & huic postulato mordicus inhærebat, ut sibi qvoqve Gallicum exemplum tradatur, qvod ipse una cum Blumenthalio subscripturus sit. Qvod hic ea demum lege annuit,

Legatio in Galliam repetitur.

10. Maii.

20. Jun.

1664

8. Jul.

nuit, ut si Elector in id non consentiat, omnia scripta hinc inde reddantur, & omnia acta irrita sint. Enimvero Electori à Lionnæo motæ difficultates molestæ admodum erant, ac tanti erat suam Collegiiqve dignationem tutari, ut pótius totum negotium abrumpendum esset, qvam tolerandum, non à Rege, sed ejus ministro titulum sibi detrahi, qvem alii Reges haut inviti dederant. Sed & ex inani fastu profectum, qvod Lionnæus subscriptionem in eadem linea impediisset, in aprico erat. Nam Trevirensis exemplum ad rem nihil facere, qvod Electores Ecclesiastici, qvibuscum sua dignitas intermoritur, honorem Electorali fastigio debitum non semper uti par est observent; qvi & ideo illis, qveis ea dignatio hæreditario jure possidetur præjudicium adferre neqveant. Cæterum complura instrumenta in promtu esse, qvibus sui legati ac deputati extraordinarii cum Polonicis, Svecicis, Danicis, qvin Cæsareis, & ipsis Gallicis Regiomonte & Olivæ una linea nomen suum scripserint. Deniqve & magnam disparitatem habebat, qvod Electori Gallicum exemplar subscribendum foret, cum Lionnæus Latinum subscribere abnueret. Idqve tanto iniqvius videbatur, qvod Rhenano fœdere cautum erat, ne unus fœderatorum præ altero qvid prærogativæ sibi arrogaret. Hac igitur super re qveri jubebatur Blumenthalius, ac demonstrare; absurdum plane esse unum exemplar ab uno, alterum ab utroqve plenipotentiario subscribi. Unde Electori id temperamentum adhibendum videri; ut Blumenthalius solus Latinum exemplar, Lionnæus solus Gallicum subscribat, ac ipse exemplum à Blumenthalio, Rex à Lionnæo subscriptum ratihabitioni inserat, qvo æqvalitas non qvidem in dignitate paciscentium, sed confirmatione tractatus observetur. Qvo modo omnes tricas à Lionnæo injectas elidi. Ad extremum tamen Elector id indulgere volebat, ut si Gallus propositum temperamentum non admitteret, se non nisi tractatum lingva Gallica conceptum ratihabiturum, Latina formula recepta, denuntiato tamen, si in Germania qvid tractandum sit, se non nisi Teutonica lingva id concepturum; additis qverelis de Lionnæi morositate & iniqvitate, qvam toleraturus non fuerit, ni Regis amicitiam tanti æstimasset. Sed demum admisso ab Electore proposito temperamento omnia componebantur. Negotio absoluto Rex per Lionnæum significabat; se non dubitare, qvin Elector ipsius qvoqve amicorum amicus esse, ac diu desideratum cum Svecia fœdus perficere velit, cui ut qvæ obstent removeantur, à se operam datum iri. Qvo fine Hugo Terlonus in Sveciam mittebatur. Gambrotius qvoqve multis testatus fuerat, à se tractatum hautqvidqvam impediendum, ipsa excusationis anxietate suspicionem augens.

16. Aug

Fœdus Gallicum absolvitur.

Terlon.

In renovato fœdere Gallico mutata.

§. 60. Cæterum renovato fœderi aliud exordium qvam priori Regiomontano erat, qvod prorogationi qvadraret. Capita, qvæ in priori, eadem, nisi qvod post articulum III insertum esset: *Rex & Elector bona fide declarant, se nullum habere tractatum cum qvavis Potestate & Principe, qvi integra & sinceræ executioni duorum articulorum immediate præcedentium repugnet. Qvod si aliqvod fœdus tale sit, ei per expressum nunc ut tunc, & tunc ut nunc renuntiant.* Cum in articulo IX extaret *religionis Catholico-Romanæ & Protestantes Evangelici* in renovata *Catholici & Protestantes Augustanæ Confessioni addicti* ponebatur. Articulus ultimus ita formatus erat: *Non extendetur autem præsens fœdus ad Suæ Regiæ M.tis & Serenitatis Electoralis fœderatos, socios, vel amicos; sed si forte lis vel dissidium inter eosdē oboriatur, altera pars non obstricta erit vigore hujus præsentis fœderis ac conventionis alia ratione intervenire, nisi ut munere mediatorio tanqvam communis amicus fungatur, bonaqve fide omnia officia impendere, ne dissidia in apertum erumpant bellum. Confecta autem sunt hinc inde à supramemoratis utrinqve Commissariis & Deputatis hujus instrumenti duo, alterum Gallico, alterum vero Latino idiomate conceptum, ejusdem teneris exemplaria à S.a R.a M.te & Serenitate Electorali intra trimestre à die conclusi fœderis ratificanda, & utrinqve permutanda, qvorum unus Dominus de Lionne, alterum Dominus Baro de Blumenthal sibi reservavit. In qvorum indubiam fidem & majus robur supramemorati Deputati Dn. de Lionne Gallicum, Dn. autem Baro de Blumenthal Latinum manuum suarum subscriptione & sigillorum gentilitiorum appresione eadem confirmarunt. Actum Parisiis die VI. Martii 1664.*

CHRISTOPHORUS CASPAR L. B.
à Blumenthal.

Guarantia separati articuli pacis Olivensis

§. 61. Ast sponsio pro articulo separato pacis Olivensis à Rege Galliæ interposita talis erat, è Gallico in Latinum sermonem translata: *Ludovicus Dei gratia Rex Franciæ & Navarræ præsentes literas visuris salutem. Postqvam cura & interpositione nostra tractatus pacis inter dilectissimum & ama-*

1664. *amantissimum nostrum fratrem & patruelem Regem Poloniæ, ipsius Regna & Magnum Ducatum Lithuaniæ, ejusque fœderatos, nominatim nostrum dilectissimum & amantissimum Fratrem & Patruelem Marchionem Brandenburgicum Principem & Electorem Sacri Romani Imperii ex una, & nostrum dilectissimum atque amantissimum Fratrem, patruelem & fœderatum Regem Sveciæ, ipsius Regna, Status & Principatus ex altera parte conclusus & subscriptus esset Olivæ die 3. Maij 1660. per ipsorum legatos idonea facultate instructos; simulque per articulum 36 dicti tractatus promissum & conventum esset ad majorem securitatem conditionum ibi contentarum per dilectum & fidelem nostrum Consiliarium Status & intimum Dominum de Lumbres legatum nostrum, qui nostro nomine interfuit virtute plenipotentiæ, quam ipsi contulimus ad exercendam nostro nomine mediationem; quod nos & nostri successores Reges istius sponsores futuri, & literas ratificationis dictæ guarantiæ convento tempere exhibituri simus, prout dicto tractatu prolixius expositum est; & quia præter istum tractatum ad declarationem secundi articuli in eodem, qui de amnestia & redintegratione jurium agit, conclusus & ratificatus fuit articulus separatus ad servanda in integro jura pertinentia ad Fratrem nostrum Electorem Brandenburgicum per tractatum Welaviensem & Bydgostiensem quæsita, qui articulus ejusdem valoris cum dicto tractatu sit habendus, & eidem eo qui sequitur modo inferendus.*

Huic insertus est articulus ipse, prout à legatis Polonicis subscriptus est cum declaratione Legationis Svecicæ.

Nos eum articulum separatum in nostro Consilio visum & examinatum, quantum in nobis est approbavimus, & ratificavimus, æque ac dictum tractatum, & articulum guarantiæ, sicuti & eundem approbamus & ratificamus per præsentes literas nostra manu subscriptas; ac promittimus fide & verbo Regio istum evincere & manutenere contra omnes, & accurate è nostra parte implere, juxta ejusdem formam & tenorem. Ita enim placitum nobis est. In cujus testimonium sigillum nostrum hisce appendi jussimus. Data Fontisbellaquei die 25. Maii. 1664. Regni nostri 22.

Electoris cautio super guarantia articuli separati:

§. 62. Vicissim Elector Regi super articulo separato in hunc modum cavebat. *Nos Fridericus Wilhelmus (T.t.) publico hocce instrumento notum testatumque facimus omnibus quorum interest, quod licet regia Majestas Galliæ guarantiam super articulo separato declaratorio articuli II. Instrumenti Pacis Olivensis nobis ediderit; nihilominus promittimus, quod, quantum ad civitatem Elbingensem attinet, officiis, quæ Sua Majestas nobis apud Regem & Remp. Poloniæ sincere præstare vult, contenti futuri, neque dictam guarantiam ad quidquam, quod dictam civitatem Elbingensem concernit, extensuri simus. In cujus rei fidem hoc instrumentum manu nostra subscripsimus, & sigillo nostro Electorali corroborari fecimus. Datum in arce nostra Coloniæ ad Spream die 27. April. 1664.* 1664.

Super Neoburgico Paci Olivensi includende.

§. 63 Super Neoburgico quoque Paci Olivensi includendo ita cavebat Elector. *Nos Fridericus Wilhelmus (t.t.) Notum testatumque facimus omnibus & singulis, quorum interest vel interesse potest; postquam Regia Majestas Galliæ à nobis instanter contendit, ut Celsissimus Princeps Dominus Philippus Wilhelmus Comes Palatinus Rheni Neoburgicus in pacem Olivensem anno 1660. factam reciperetur, & nos, quatenus negotium hoc ad nos spectat, causam nunc non habeamus, quare receptionem hanc denegemus. Itaque hoc ipso alte memoratam dilectionem Ejus, quod nos spectat, & absque præjudicio cæterorum quorum interest, in pacem Olivensem recipimus, & hanc nostram receptionem hoc ipso factam declaramus. In quo majorem fidem &c.* Nec minus super Rhenano fœdere tali modo sese obstringebat Elector. *Nos Fridericus Wilhelmus (t.t.) Quod cum Regia Majestas Galliæ testata sit, se conservanda solum pacis & tranquillitatis causa cum Electoribus & Principibus nonnullis Imperii fœdus vulgo dictum Rhenanum inivisse, nos eodem pacis & concordiæ servandæ & stabiliendæ voto, ad demonstrandum quoque singularem nostrum in Suam Regiam Majestatem, omnesque fœderatos affectum promittimus, cum iisdem, quamprimum de loco & tempore tractandi, consiciendique hujus negotii conventum statutumque aliquid fuerit, fœdus societatemque inire. In quorum majorem fidem &c.* Vicissim Rex Galliæ Electori cavebat hoc modo. *Rex gratam habens declarationem sibi factam nomine Serenissimi Electoris Brandenburgici per Baronem de Blumenthal ipsius Consiliarium Status & Intimum, Camerarium, Equitem Ordinis Divi Joannis, Commendatorem in Supplenburg, & ipsius Deputatum Extraordinarium ad Suam Majestatem, quod postquam conventum fuerit de tempore & loco concludendi tractatus, ipse desideret inirare cum Sua Majestate & quibusdam Electoribus & aliis Principibus S. Romani Imperii in fœdus defensivum, quod ipsi inter se inierunt, (appella-*

27. Apr. De amplectendo fœdere Rhenano.

27. April.

1664 *tum fœdus Rhenanum;) Sua Serenitas Electoralis volens hoc ipso publicum dare testimonium studii sui, qvod habet in omnia, qva Sua Majestas ab ipso desiderare potest: & qvia in dicto fœdere qvadam conditiones extant, in qvibus Sua Ser. Electoralis non invenit omnem securitatem, qvam cupere possit, Sua Majestas, ut demonstret qvanti ipsius monita faciat, promittit se operam daturum, qvantum à sua facultate dependet, ut ipsi eam securitatem procuret, qva alii sui fœderati gaudent. In cujus fidem, &c.*

15 Maij.

Super cerimoniis disputata

§. 64. In discessu Blumenthalii nonnihil controversiæ super cerimoniis surgebat. Nam legatus Anglicus Denziles Hollis isti se invisenti manus honorem dabat, & digredientem ad currum usqve comitabatur, non prius recedens, qvam iste hunc ingressus esset. Eundem honorem Blumenthalius à Legato Veneto exigebat, alias valedictionis officio apud eum non defuncturus. Sed Venetus abnuebat, causatus Anglos circa ejusmodi officia aliqvandi ultra, nonnunqvam citra consistere. Se qvidem ne Regio ablegato cederet; utut noster reponeret, non ablegatum se, sed Deputatum Extraordinarium esse. Qvo exemplo Sabaudus qvoqve se excusabat, qvod cum Veneto nulla parte cedat, officium Blumenthalii admittere, at qvem postulet honorem exhibere non possit. Ea res occasionem præbuit, ut Elector post in Comitiis Ratisponensibus cum Sabaudiæ Duce super cerimoniis conventionem iniret; qva Dux declarabat, *uti ipse majoresq; sui nunqvam præsumserint Electorale Collegium aut singulos Electores præcedere; ita & deinceps se facturum; ac peculiariter Electori Brandenburgico non tantum in Comitiis & Aula Cæsarea, sed in omnibus aliis locis sive intra sive extra Italiam sine ulla contradictione cessurum; tum ex ratione aut occasione tituli Regiæ Altitudinis ne minimam qvidem partem illius observantiæ omissurum, qva cum Electoribus agere suevit. Eodem qvoqve modo, & eodem civilitatis genere tractaturum legatos Electoris in Aula sua & infra Italiæ fines, qvo Cæsareos, & Regios Legatos tractet, habeat, & honoret. Si Ducem Sabaudiæ in Germaniam Comitiorum vel alia ex causa venire contingat, ipsum Electoris legatos tractaturum & habiturum, sicuti tractantur & habentur à secularibus Principibus proximum post Electores locum obtinentibus. Ducem Electori daturum titulum serenitatis Electoralis; Electore vicissim reponente titulum Regiæ Celsitudinis; idqve apud posteros qvoqve observandum.* Subscripserant

Conventio cum Sabaudo super cerimoniis.

id pactum nomine Electoris Conradus Ascanius Marenholtzius, ac Godofredus Jena; nomine Ducis Carolus Felix Mallettus ex Dominis Droxii, anno 1665. 17/27 Aprilis. 1664

Fortasse & omittendum non est, qvod dum Blumenthalius in Gallia moratur, Rex de itinere in Alsatiam agitarit; ubi, cum consultaretur, qvid honoris Electoribus exhibendum foret, si qvi eorum Regem hoc itinere convenirent, demum decretum, ut Rex ist sad scalam usqve obviam procederet, ac sellam brachiis adornatam daret; in conviviis autem Rex solus caput mensæ obtineret, assidentibus sibi exadversum Electoribus ex oblongis lateribus. Sed declinandæ ob digniorem locum liti Aurelianensis Dux simul profecturus haut erat. Cæterum qvia Lisola, ac Hispanicus minister Sebastianus de Ucedo in Aula Electoris tunc agentes super isthac Blumenthalii negotiatione diffidentiæ qvid ostenderant; Elector exemplum fœderis Cæsari communicabat; addito, uti ipse induci non potuerit, ut Regis fœderatorum nomina exprimerentur, Cæsaris omitteretur. Qvia tamen id temperamentum demum propositum fuerit, ut sociorum utrinqve generalibus verbis mentio fieret, id se recusare non potuisse. Cum itaqve nihil factum sit rationibus Cæsaris, fœderiqve cum ipso adversum, non minus deinceps Electorem qvo Cæsaris ac Imperii emolumentis pro virili connexurum. Nec minus fœderi Rhenano ipsum nomen dedisse, salvo debito erga Cæsarem respectu, & cum ejusmodi cautelis, qveis Imperii tranqvillitas firmetur. 1665.

§. 65. Porro ut promisso Regi Galliæ facto circa Rhenanum fœdus satisfieret, Elector Marenholtzio & Godofredo Jenæ in mandatis dabat, ut Ratisponæ cum fœderatorum legatis ea super re agerent. Pro rata parte ipso collaturus erat D eqvites, M pedites: simul Franconicos agnatos Marchiones eodem fœdere recipi nolebat, ut in consilio bellico tria suffragia ad exemplum Domus Brunsvicensis haberet. Necessarium qvoqve videbatur Electori aliqvot clausulas ex eo fœdere induci, qvod facies rerum interim mutata esset post compositum bellum Polonicum. Sed cum reliqvi socii fœdus refingi nollent, instrumento accessionis cautio inserebatur de abolendis clausulis Electori præjudicio cedentibus. Alias nil plane difficultatis circa id negotium occurrebat, nisi qvod subscriptio aliqvantisper differenda foret ob dissidium inter Georgium Wilhelmum, & Joan-

Elector fœderi Rhenano nomen dat.

1664. *1658. 2. Augusti.* *1659. 15. Jan. st. v. 1660. 4. Febr. 1661. 1663. 1663. 1664.*

Joannem Fridericum Duces Luneburgicos fratres super ditionum divisione; etsi cautio nostris interim dabatur, ea dilatione non obstante receptionem in fœdus firmam fore. Ipsa Instrumenti subscriptio demum anno 1665 $\frac{1}{1}\frac{0}{1}$ Novembris peracta. Cæterum id fœdus primo institutum fuit Francofurti ad Mœnum inter Joannem Philippum Moguntinum, Carolum Casparem Trevirensem, Maximilianum Henricum Coloniensem Electores, Christophorum Bernhardum Monasteriensem Præsulem, Philippum Wilhelmum Palatinum Neoburgicum, Carolum Gustavum Regem Sveciæ tanqvam Ducem Bremæ & Verdæ, Augustum, Christianum Ludovicum, & Georgium Wilhelmum Duces Brunsvicenses & Luneburgicos, & Wilhelmum Hassiæ Landgravium; qvi seqventi die Moguntiæ Regem Galliæ eidem fœderi adscribebant. Ei postea accessit Georgius Hassiæ Landgravius, & Eberhardus Dux Wurtenbergicus; ac post mortem Georgii Landgravii ejus filius Ludovicus; tum & Fridericus Ludovicus Palatinus Bipontinus. Post mortem Wilhelmi Landgravii ejus vidua Hedvvigis Sophia nomine primogeniti filii Wilhelmi eidem fœderi adscribebatur; tum Conradus Præsul Basileensis, ac post obitum Christiani Ludovici Ducis Luneburgici frater Joannes Fridericus. Idem fœdus ad diem usqve IV. & V. Augusti st. n. anni 1667 prorogatum fuit. Prætextum fœderis ferebatur, qvod pace Westphalica omnes motus in Imperio compositi non sint, qvin alicubi hospitia, transitus, exactiones, aliaqve bellum comitari solita per vim adversus qvosdam Imperii Ordines exercita fuerint. Qvibus inhibendis id fœdus ictum in nullius offensionem, nec adversus Cæsarem aut Imperium, aut ad suscitandas in Imperio turbas, aut ut socii alienis & externis bellis immisceantur; sed ut cujusqve jura ac privilegia, inprimis libertas Germanicæ nationis, ac pax Westphalica sarta tecta præstentur, & cujusqve ditiones adversus insultationes militum protegantur.

Missio in Sveciam. 1662. 21. Oct. Crocov.

§. 66. Haut minus difficulter, qvam Gallicum, succedebat fœdus, qvod Elector cum Svecis inire constituerat; qvo fine, eum in Borussiam abiret, Laurentium Georgium Crocovium Holmiam miserat. Ei injunctum Regi de itinere Electoris in Borussiam significare, ac de studio ejusdem ad amicitiam cum Sveciæ Regno colendam testari, tum expectare, si qvam isti rationem illi arctius adstringendæ propositAri sint. Si

1663. *19. Dec. 1662.*

Sveci objiciant, ab Electore investituram de provinciis Germanicis impeditam, id inficiaretur, ac ubi isti ad Cæsareos Consiliarios provocent, id confictum asseveraret ad offensam à se in alios derivandam. Sed qvod Elector abnuerit circa qværendam Stetinensium pactorum confirmationem operam sociare, id cam ob causam factum, qvod Regii isthoc velut diserte pactis conventum exegerint; id qvod Elector agnoscere non potuerit. Declarasse tamen, se id negotium nullo modo impediturum. Inprimis num qvi paratus armorum ibi fiant observaret. In transitu apud Regem Daniæ salutatione defungeretur, ac de prorogatione fœderis moneret. Ei Hafniam delato à Rege Friderico responsum: Sibi novo fœdere opus videri, qvod secreto tractandum sit, ne Sveci suspicione perstringantur; ac se eo nomine Legatum ad Electorem missurum. Ibi qvoqve cognitum, frigere tunc amicitiam inter Svecos Gallosqve, ac Tedonum graves qverelas agitare, Svecos non satis Galliæ commoda observasse, cum in posterius bellum Danicum descenderint; ac uti eum militis conductitii numerum non habeant, qvem fœdus reqvirat, qvo statim atqve Gallus postulet citra ullum respectum huic juocti rem gerere qveant.

Cum Svecis acta 10. Jan. 1663.

§. 67. Crocovio Holmiam delato qvas attulerat literas fiduciarias ad tutores Regios redhibebantur, qvod vocabulum Comitis non etiam ante nomen, sed tantum post idem positum esset; (*Comiti Dno. N.N. Comiti in*) tum qvod *Excellentiæ* titulus deesset, qvo tamen Elector Legatos Hispanicos, & Gubernatores Belgii Hispanici mactet; cum ipsi gubernatores totius Regni ac tutores Regis sint: denique qvod in fine non adparerent verba affectum testantia. Tum & Magnus Gardius Regni Cancellarius expostulabat, qvod Electoris ministri Viennæ obstiterint, qvo minus Rex investitura ibi potiretur: testatus qvoqve sibi valde displicere, qvæ eum Esaia Pufendorfio Regiomonte nuper acta fuerant. Eum Rex Sveciæ ad Regimen Borussiæ miserat super qvibusdam rebus à veredariis Borussicis secius factis qvesturum. Sed cum is post acceptum responsum, prout injunctum fuerat, ibi moraretur, observaturus qvo istæ se turbæ essent daturæ, inde discedere jussus fuerat, obtentu sumto velut jactasset, Polonos huic se negotio ingesturos. Sed Gardius mirari se ferebat, qvomodo Electori in mentem venire potuerit suspicari, istum publice jussum talia spargere; ac

1663. melius istum sibi cognitum, quam ut credere qveat, ab eo qvid offensa dignum admissum. Sed satis perspici, ejusdem Regiomonte moram parum gratam esse, eoqve prætextum arreptum eundem inde amoliendi, velut aliam ob causam, missum. Sed uti sancte confirmare possit, non ob aliud negotium, qvam præ se tulerit, venisse: ita amicitiam, qvæ inter Regem & Electorem sit, ejusmodi suspicionibus locum haut præbuisse. Jussum tamen, si præsentia sua parum grata sit, inde discedere: Crocovio regerente, ipsius Pufendorfii interfuisse ansam præbitam suspiciones refellendi. Cæterum super modis arctius adstringendæ amicitiæ ab Electore proponendum, & qvæ ei obstant prius amovenda. Arguebatur qvoqve Blumenthalius ideo in Galliam missus, ut frigus, qvod tunc inter Sveciam & Galliam intercedebat, aleret. Nec arctius stringi amicitiam cum Electore posse, qvamdiu is Austriacis rationibus innexus agat, qvibus propositum sit, Gallos Alsatia ac Lotharingia, inde Svecos Pomerania expellere. Ita iste animos Svecorum sat infensos Electori reperiebat; & cum speculandi duntaxat causa venisse crederent, qvamprimum eundem iter relegere malebant. *17. Jul.* Post idem jussu Electoris declarabat; se non ex debito, sed ut Sveciæ gratificetur, apud Cæsarem & Comitia confirmationem pacti Stetinensis promoturum. Ut à Cæsare in negotiis, qvæ salutem Imperii spectent, se disjungat, per incumbentem sibi obligationem fas non esse. Cæterum cupere Electorem cum Rege fœdus mutuæ defensionis gratia inire, ac nosse velle, ubi eam tractationem institui placeat. *De Fœdere proponitur.* Id qvod Sveci gratum sibi ferebant, ac commodissimum fore Holmiæ negotium suscipere, ubi id sine strepitu perfici qveat; circa qvod super Borussia scrupuli qvidam sint emersuri, non tamen insuperabiles. Sed cum Crocovius peteret de legibus fœderis sibi pandi, qvo idonea mandata petere posset; Sveci id recusabant, velut res ab ipso non serio agatur, ac tantum sensa ipsorum explorare instituat. Igitur hic jubente Electore de ejusmodi fœdere proponebat, qvo omnes utrinqve socii, ac provinciæ etiam extra Germaniam sitæ comprehendantur. *4. Nov.* Contra Sveci distincte cupiebant exprimi ditiones, qvas Elector includi velit, nec singulos minus ipsius fœderatos; simul qva ratione remotioribus partibus, ad qvas auxiliis haut facilis accessus sit, securitas præstari qveat. Tum ob qvod periculum, & contra qvem, ac num contra solum Turcam id fœdus qværatur? Super qvibus ut Elector mentem suam prior declaret, velut à qvo super fœdere prius motum sit, par esse. Sed Elector maluerat, Svecos sensa sua priore loco pandere; eoqve laxioribus verbis ostendi volebat; sibi haut in animo esse Svecos litibus implicare, qvod & vicissim ab his speret. Fœderatos à se includendos Domum Austriacam, Polonum, Danum, Electores ac Principes Imperii, & Belgas. Gallum nominare supervacuum, cui Svecia fœderata sit. Svecis etsi parum gratum esset Crocovium circa generalia hærere, qvo ipso tempori extrahendo occasio qværi videatur; ostendebant tamen, Clivicas ditiones fœdere excludendas, nisi forte temperamentum proponatur, qvo impediatur, ne Regi suo præjudicium creetur, cui & in easdem ditiones actio competat; præsertim cum Elector nullum plane jus Regis in easdem, secus atqve Neoburgicus, agnoscat. Simul nosse cupiebant, qvomodo res circa oppida Clivica Belgarum præsidio insessa se habeant; ac num successionem in bona Arausionensia Elector includi velit. Deposcebant etiam exemplum pactorum Brombergensium, & procuratorii Polonicorum Commissariorum ad tradendum Borussiæ supremum imperium, qvo sibi de consensu Regis & Reip. in eam rem constet. Alias enim amicitiam inter Sveciam & Poloniam, qvin ipsam rationem non admittere, supremum Borussiæ imperium ei fœderi includi. Qværebant etiam, qvia Rex velut membrum utriusqve Saxonici Circuli auxilium adversus Turcam pro rata suarum provinciarum promiserit, num Elector ultra id aliqvid desideret. *9. Dec.* Ad qvæ Elector: se circa Clivicas ditiones non alia lege auxilium exigere, qvam si ipse à Neoburgico contra pacta, aut ab alio, cui nulla in eas actio competit, invadatur. Prætensionem Bipontinæ Domus ad decisionem judiciariam remitti. Ubi hæc conditio non placeat, eas ditiones excludi posse, reservato tamen auxilio, qvod Svecia per Pacem Westphalicam præstare teneatur. Clivica oppida Belgis haut oppignorata. Si tamen eorum nomine ad auxilium se obstringere Sveci nolint, sufficere, si officium suum interponant. Circa Borussiam omnia jam transacta, eoqve illam utiqve fœderi includendam. Hæreditatem Arausionensem ad hoc fœdus haut spectare, ac votum juxta, spemqve Electori esse, Principem sua possessurum, ac ad propriam sobolem transmissurum. Super periculo à Turca peculiarem conventionem inire haut placere. Contra sperare, Svecos non plus ab ipso exacturos, qvam defensionem Germanica-

nica-

1663. nicarum provinciarum. Nam à sean à Svecis de fœdere agendi initium profectum sit, superfluum esse anqvirere, ac ejus exordium ita laxis verbis concipi posse, ut istud in medio relinqvatur. Sveci dehinc jaciebant modum mutui auxilii posse definiri juxta proportionem pactis Labiaviensibus expressam; tum se peculiariter sibi stipulari velle confirmationem pacti Stetinensis, ac libertatem commerciorum pro Stetino, tum certas copias auxiliares pro recens adqvisitis provinciis. Monebant etiam circa sacra per ulteriorem Pomeraniam, ne in iis qvid novetur, mentione etiam injecta edicti Electoralis contra Professores Witenbergenses, qvo subjectis suis eorum scholam freqventare interdicebatur, à functione in sua ditione excludendis, qvi secus fecerint. Contra Electori supervacuum videbatur authentica instrumenta circa supremum Borussiæ imperium producere, jam toto orbe notoriam; ac Brombergensia pacta publici juris esse, nuper plene executioni data. Etsi Crocovio exemplum procuratorii delegatorum Polonicorum mittebatur; qvod obiter duntaxat ostenderet. Nam non esse è dignitate circa demonstrandum suum jus anxie satagere. Qvin etiam Sveci ignominiosum sibi duxerant, negatam semel à Cæsare investituram denuo ambire, Elector in illorum gratiam Ratisponam scripserat, ut ad eam accipiendam ultro à Cæsare invitarentur. Qvod & paulo post factum, & investitura Svecis, prout voluerant, collata. Per ædem sa[illegible] in usum Reformatorum Colbergæ extructam Lutheranis nil detrimenti, aut præjudicii illatum; ac id per Instrumentum Pacis jus fuisse: nec sperare Svecos ob jus successionis ausuros sese regimini ejus provinciæ ingerere. Edictum contra Witenbergenses Professores religionem non tangere; sed ejus necessitatem imposuisse per istorum intemperiem, inhumana odia ob dissensum circa dogmata haut capitalia civium suorum animis implantare satagentium, turbarum materiam, qvas suffocare officium Principis, legesqve Pacis Westphalicæ injunxerint. Nullo modo autem id factum, ut libertatem civium suorum circa sacra Lutherana turbare, aut Electorem Saxoniæ, ejusve scholas in universum contumelia afficere velit, cum id edictum ad Academiam Lipsiensem haut porrectum fuerit. Prout & Saxo id factum in sinistram partem haut acceperit, nec edicti causas improbarit. Qvi & Theologis suis injunxerit, ut inutilibus litigiis abstineant, nec ulterioribus offensis ansam præbeant.

21. Aug. 1662.

§. 68. Qvid porro considerationum Sveci circa id fœdus agitarint, è mandatis Stephano Gambrotio datis, qvem sub id tempus in Galliam mittebant, colligi potest. Is proponere ibi jubebatur; Electorem, uti in Gallia fœdus ambierit, ita & ante annum in Sveciam legatum misisse, super colenda amicitia ample testatum. Ei haut parcius verborum humanitate occursum; ac ante semestre literas de obita legatione testantes traditas. Eundem tamen hucusqve mansisse, nuper qvoqve edito procuratorio circa ineundum fœdus defensivum contra qvoscunqve. Cæterum in Svecia haut aliter credi, qvam Electorem Austriacis, Hispanis, ac Danis inseparabili nexu illigatum. Sane Austriacorum favore usum servandis ditionibus Juliacensibus, præsertim cum Neoburgico per pacem Pyrenæam tantum beneficium collatum sit, & qvia Sveciæ Regi stirps sua Bipontina actionem in easdem ditiones det, ob qvam & arcta cum Neoburgico amicitia colatur. Dudum qvoqve intellectum, Cæsari pacem cum Turcis qvandocunqve velit in manu esse, ac eundem tantum velle Ordines argento emungere. Nec eo minus Cæsarem Electori de addicendis ipsi per sententiam Juliacensibus ditionibus, spem fecisse, ac cum eodem super summo imperio in copias Cæsareas egisse, cui suscipiendo ambitio non desit; qvod sine dubio ad alia destinata spectet. Electorem qvoqve Austriacorum favore circa tutandum Borussiæ supremum imperium hactenus nixum, Polonorum constantiæ diffisum, qvibus non minus is suspectus sit ob astutiam circa adqvirendum istud imperium adhibitam. Qvem & ingens desiderium eoqvat Pomeraniam consolidandi. Accedere vinculum viduæ Arausionensis, qvæ multis modis ab Hispania pendeat, magnæ apud Electorem autoritatis; & qvod hic proximus Arausionensi hæres sit. Nec minus plerosqve Electoris ministros ab Austriacis & Hispanis corruptos. Jactari insuper de fœdere inter hunc, Danum atqve Saxonem, in qvod Luneburgici qvoqve & Gottorpiensis attrahendi sint. Ex qvo Gambrotius ansam jubebatur arripere Danum in Gallia suspectum reddendi; eoqve qvoties de Austriacis, Saxone, Brandenburgico, Gottorpiensi, Rhenanoqve fœdere sermo inciderit, semper de Dano annectere, qvo ejus apud Gallum fidem imminueret. Eo fine adduceret, ut Danus Saxoni, Saxo Austriacis, Austriaci Dano insolubili vinculo innexi sint, & si qvod frigus intervenire videatur, id in speciem esse. Ac in præsens inanem affe-

1663. Svecorū circa id fœdus considerationes, 22 Dec.

1663. affectationem esse, qvod Danus potiores partes in amicitia Galliæ ambire videatur, qvo res domi firmare oppressis ordinum juribus qvear, inde validior ad pristinas partes rediturus. Qvi haut eo minus tacita cum Austriacis commercia alat. Sane cum nuper de morte Reginæ Angliæ nuntiatum esset, Hafniæ decretum, Petcumum in Angliam mittere, huic Regi hortando, ut abdicato cum Lusitania fœdere Hispanis se innectat librandæ potentiæ Gallicæ nimium gliscenti. His tamen omnibus insuper habitis, ac ut explicarent, num qvæ rationes cum Electore iniri qveant, cum hujus ablegato actum fuisse, eiqve demonstratum, uti peculiaribus fœderibus defensivis in Germania opus haut sit, cum Ratisponæ super securitate Imperii in universum agitetur; ac jam ante Circuli utriusqve Saxoniæ, & Westphalicus inter se uniti sint. Juliacensis ditionis defensionem ut Svecia suscipiat, Regis sui actionem in easdem non permittere. Circa Borussiam, qvæ sola superfit, Electori pacta cum Polonis intercedere. Adversus qvæ cum ablegatus Electoris nil haberet, qvod reponeret, demum ostendisse; Electori maxime cordi esse, ut supremo imperio in Borussiam caveatur, qvod forte aliqva mutatio in Polonia emergere posit. Unde ansam sibi arreptam petendi communicationem ejus pacti, qvam & ablegatus promiserit. Interim congressus qviescere extrahendo tempori, ut cum Gallo & Polonis super eo negotio consilia conferri qveant. Eqvidem Svecis in animo haut esse Electorem Borussia exuere; qvi & facile ferre possint, eum supremi imperii jus à Polonis obtinuisse. Qvo minus tamen super hocce rutando fœdus ineant non uno se scrupulo moveri. Nam manifestum esse id ab Electore qværi metu Poloniæ, qvam ipsi offendere nolint, qvin potius post Galliam cum eadem arctissimam amicitiam jungere cupiant. Præterqvam qvod judicent hoc fœdere non nisi Austriacas partes firmari. Qvod si tamen Gallus & Polonus id è re ducat, & Elector per idem in utriusqve rationes pertrahi qveat; se facile utriusqve Coronæ voluntati atqve commodis velificaturos. Hanc ob causam sat lente procedebat id negotium, neutra parte properante. Et circa ditiones qvidem fœdere comprehendendas Electori placebat Clivicas ditiones, tum Carnoviense negotium & Arausionensem successionem seponi; sic ut fœdus duntaxat porrigatur ad veteres suas ditiones Germanicas, & qvæ per pacem Westphalicam sibi competant, aut adhuc competere debeant; tum

Fœdus id lente procedit. 23. Jan. 1664.

ad Borussiam supremi imperii dignatione fulgentem, cum Lauenburgo & Butovia. Contra Svecis integrum fore complecti per Pacem Westphalicam & Olivensem qvæsita. Cum Scaniæ evictione Elector nil sibi negotii esse volebat. Qvantum ad tempus, id in decem annos fieri placebat. Copiarum auxiliarium eam esse debere proportionem, ut si Svecia qvinqve, Elector tria præstet, ac ut militis loco pecuniam dare integrum sit; ac tres pedites uni eqviti æqviparentur. Pactorum in Borussia qvondam initorum mentionem haut faciendam, velut plane obliteratorum. Inde ad concipiendam fœderis formulam utrinqve accessum; qvo Sveci complecti volebant provincias Dano nuper ereptas, tum Ingriam, Careliam, & Livoniam olim Moſco extortas; nec minus supremum imperium Ducis Gottorpiensis in Slesvicensem Ducatum. Qvorum nihil Electori ad palatum erat. Inter qvæ litigium cum Svecico navarcho inciderat, qvi è Pillavia cum navi Regia exire voluerat supremo velo non demisso; qva de re Crocovium Elector qveri, ac ut navarchus eo nomine pœnas daret postulare jusserat. Ast Sveci ultro qverimonias movebant, eum navarchum à Gubernatore Pillaviæ jussum summum velum submittere, & cum id abnuisset, immissis militibus navigio extractum, & in custodia detentum, qvoad Regimen Borussiæ eum dimitti jusserit: nec unqvam à Svecicis navibus in Pillavia postulatum supparum demittere. Enimvero à Crocovio demonstrabatur navarchum per minutes navi haut detractum. Dudum qvoqve rypis impressum edictum reloneo affixum fuisse, qvo omnibus navibus portum ingredi aut eo exire vetabatur, summo velo haut submisso. Nec Electorem passurum supremo sui juri qvid detrahi. Sane Svecicas naves, Cronenburgum & Neuburgum Danicas munitiones supparo demisso prætervehi. Factum Nicolai Brahæi judicio orbis haut probari, ac navarchum Anglicum capite pœnas fuisse daturum, ni preces pro ipso interpositæ forent. Ad Weixelmundam omnes Anglorum, nec minus Liburni qvarumvis nationum naves ad istud honoris signum exhibendum compelli. Ac nuper Pontificias triremes, cum Genuensium qvandam arcem insalutatam prætervehi conarentur, à machinis strenue vapulasse. Eqvidem super isto honoris signo qvidam id temperamenti proponebant, ut Svecicæ naves in eo portu adpellentes nullum plane supparum gererent, uti Angli cum Hispanis convenerint. Prout & Anglica

1664. 11. Febr.

Litigium super demissione veli. 30. Mart.

1664. tanavis, qvæ non ita pridem Coventrium legatum Anglicum in Sveciam vexerat, fecerit statim atqve portum Baleræensem attigisset; præsertim cum alias Pillaviam ingredientibus usus summi veli, qvod submitti solet, non sit. Enimvero Elector utiqve istum honorem exhiberi sibi volebat; nec, qvod Sveci dominium Maris Baltici jactent, ad aliorum Principum portus ac flumina porrigi posse; nec ipsius majores Svecis unqvam juris qvid in suos portus concessisse. Vicissim Electoris naves Regiis bellicis in aperto mari occurrentibus eundem honorem exhibituræ erant, hisce machinarum displosione salutationem repositituris.

Circa adornandam foederis formulam disceptatio. 31. Mart.

§. 69. Longa inde super adornanda fœderis formula disceptatio; ubi Sveci numerum auxiliarium definire nolebant, causati, alios magis ab infractione pacis deterrendos, si auxilium periculi magnitudini respondens, qvam certus modus promittatur. Ast Elector certi qvid statui malebat, qvod facile in ipso rerum gerendarum articulo mora enasci posset, si demum ingruente periculo super numero copiarum conveniendum sit; ubi facile fructus fœderis elidi, ac offensa insuper contrahi qveat. Articulo I. de amicitiæ obstaculis utrinqve amovendis positum erat. De qvibus cum Crocovius qværeret, reponebatur; ab Electore veredariorum cursum impediri; vectigalia per Novam Marchiam intendi: nova fossa Oderam & Spream flumina conjungi. Ad qvæ responsum; Electorem suo jure uti. Tum per novam fossam Oderæ cursum haut intercipi; ac cuiqve integrum esse terrarum suarum commoditatibus pro lubitu uti. Qvin vetus id opus esse, jam à Joachimo Friderico Electore perfectum, sed per iniqva temporum collapsum, nunc instauratum. Circa ditiones fœdere comprehendendas uti Elector expressam mentionem de separato articulo pacis Olivensis fieri volebat; ita adversus Moscum sibi qvid negotii esse haut placebat, non solum ob pactum de non offendendo, qvod sibi cum isto intercedebat, sed & qvia iniqvum erat, in vicem unius Borussiæ ad defensionem tot ac tam remotarum lateqve diffusarum provinciarum sese obstringere. Ac ideo Carolum Gustavum Regem noluisse ipsum tutandæ Livoniæ, Curlandiæ & Semgalliæ obligare. Esse qvoqve nimiam inter præstanda inæqvalitatem, præsertim cum Sveci ditiones Juliacenses, Carnoviam, ac Arausionensem hæreditatem exceperint. Nec Ducis Holsatiæ supremum imperium à se præstandum recipi posse, cum hic nihil vice versa præstet. Sveci dehinc declarabant, ex Articulo I. de obstaculis amicitiæ omitti posse; tum & circa inclusionem provinciarum moderationem adhibitum iri, & Holsaticum negotium ad peculiarem tractationem remittendum. Sic ut fere circa Livoniam duntaxat controversia superesset, ad qvam contra Moscum tutandam Sveci Electorem teneri cupiebant. Nam à Polonis nil sibi metuendum; eoqve nil reponi, qvod ipsi tanti momenti provinciam, qvalis Borussia est, evincendam susciperent. Nec Electori per pactum de non offendendo contra Moscum satis cautum, ubi is forte Lithuaniam aut Curlandiam subegerit. Cui postulato eo firmius insistebant, qvod suspicarentur, inter Moscos, Anglos, ac Danos fœdus initum esse. Cum contra periculum, qvod tunc Germaniæ à Turca imminebat, ac opinio belli inter Svecos & Moscos erupturi Electorem ad tam remota se obstringere haut paterentur. Longa inde negotio qvies, qvod Sveci prius nosse cuperent, num fœdus Electoris cum Gallo successurum, idemqve fœdus Rhenanum amplexurus esset; ac nunqvid novi è Polonia afferretur. Cum demum ad colloqvia redirctur, Sveci novum scrupulum circa Borussiam movebant, in qvam Electori non plus juris competere posit, qvam antea Reges Poloniæ habuerint; sed qvi nunqvam jure *Ammiralitatis*, & classis Mari Baltico immittendæ gavisi sint, *qvod jus penes solam Sveciam & Daniam sit. Id qve jus præscriptione niti, ac à tempore memoriam excedente nullum alium ejus accolam idem jus exercuisse, Regis qvoqve Poloniæ naves, si tale qvid ausus fuerit abreptas, qvi & pactis Stumsdorfianis ei juri renuntiarit.* Ad qvæ reponebatur: *Si Princeps multos per annos terrestrem exercitum non habuerit, qvod eo opus non foret, ideo jure eundem non destitui, qvo minus si placeat istum comparet. Eodem modo circa classem rem se habere. Ne inter privatos qvidem circa res meræ facultatis præscriptioni locum esse. Qvin Lubecensem civitatem non ita pridem justis classibus cum Dania & Svecia certasse: Magistrum qvoqve Ordinis Equitum in Borussia cum Svecis mari bellum gessisse, iisqve Gotlandiam insulam eripuisse. Unde Svecos probare non posse, ab antiqvis temporibus jus sibi competere alios usu classium eo Mari excludendi. An Rex Poloniæ renuntiarit, sibi non constare; sed hoc dato, pro se tantum isto jure potuisse cedere. Ac veteres Borussiæ Principes jus belli ac pacis non à Polonis accepisse, sed jam antea possedisse,*

18. Jun.

9. Nov.

De dominio Maris Baltici disceptatio.

1665. *dissé, antequam cum eo Regno coalescerent.* Adversus qvæ Sveci non habebant, qvod reponerent. Inde uti evictione provinciarum Dano ereptarum desistebant, ita circa Lauenburgum & Butoviam causabantur, qvod Elector istas feudi jure à Polonis obtineret, qvibus parum placiturum sit, si Svecia earum evictionem susceperit. Cum circa reliqva Sveci remisissent, de sola Livonia dubium supererat, cui tuendæ Elector teneri nolebat, ne tam potentem Principem citra necessitatem irritaret, qvicum majores sui tam longo tempore amicitiam nulla qverela interpolatam excoluissent.

19. Nov.

Jan. 1665. Post Tecloni legati Gallici adventum, qvem Sveci hactenus expectaverant, inspecto fœderis inter Gallum & Electorem exemplo novus scrupulus movebatur, qvod in eo non supremi imperii in Borussiam, sed tantum Germanicarum provinciarum mentio fiat. Qverebantur etiam formulam fœderis hactenus agitati Polonis communicatam. Sed cum ostenderetur, à Gallo utiqve pacem Olivensem per omnia firmatam, demum præfracte super Livonia evincenda insistebant; circa qvam obtentu pacti de non offendendo recusari haut posit, qvod eo non obstante Elector cum Polonis perpetuum fœdus iniverit, cujus vi hisce etiam adversus Moscum auxilia ferre teneatur. Ac id pactum magis ad famam esse, qvam solidi qvid continere. Jam qvoqve in gratiam Reginæ Matris ad guarantiam Ducatus Slesvicensis revolvebantur, cum de evictione pacis Danicæ remisissent; cum tamen hac abrupta Holsatiæ Dux utiqve bello involvendus videretur. Nec eo minus de studio in perficiendum fœdus testabantur. Electori contra non placebat super Livonia in Moscum se obligare; qvod juratum, pactum salva conscientia abrumpi non posse; & Moscicam nationem scrupulosam esse, circa minuta tumultuari solitam. Si tamen fœdus ad hoc caput adhæsurum sit, per secretum articulum in certam pecuniæ summam consensurus erat XXXV M uncialium. Gottorpiense negotium a se præstari non posse, cum à pacificentibus ad interponendam sponsionem invitatus non sit, nec pacta sibi communicata fuerint. Si tamen Dux separatim ab ipso qvid reqvisiverit, se facturum, qvod ratio ferat. Ast Sveci hac Electoris declaratione circa Livoniam non adqviescebant, aut ejus in locum pacem Danicam præstari volebant. Qvorum neutrum Electori placebat; ac si Sveci iis desistere nollent, judicaturus erat, hos data opera negotium elusum ire. Qvo casu Crocovius discessum

17. Febr.

10. Jun.

8. Jul.

adornare jubebatur, causatus Electorem plenius de statu negotii informandum, ne id penitus abrumpi videretur. Ast Sveci absqve Livonia fœdus absolvere nolebant, qvod suspicarentur aliqvid inter Electorem, & Moscum agitari, qvod Marselius ab hoc missus Berolini tam splendide habitus fuisset. Atqve hanc ansam arripiebant, qvi fœdus id dissvadebant, qvod & Polonis parum arridebat; etsi demum id temperamentum proponeretur, ut Livonia juxta & Borussia omitteretur, ac fœdus tantum ad Germanicas provincias accommodaretur. Longum post ista de fœdere silentium, de cujus successu Sveci jam dubitabant, postqvam intellexissent Electorem tam arcte Belgis se innexuisse, cum ipsi ab Anglorum partibus starent. Ac valde exaggerabant, ab Electore aliqvot Anglorum naves in Pilavia detineri jussas, qvod hi qvibusdam Regiomontanorum navibus manum injecissent velut hostium bona vehentibus: id qvod dissimulaturi non sint. Offendi qvoqve se ostendebat, qvod Elector cum Brunsvicensibus & Hassis fœdus inivisset, Svecia non invitata. Simul Monasteriensem Præsulem haut lacessendum svadebant, ne Catholici irritarentur. Nam crediderant, qvod Elector orto inter Præsulem & Belgas bello Cliviam se contulisset copiis qvibusdam assumtis, ei decretum in Belgarum gratiam Præsulem bello petere. Qverebantur qvoqve, ab Electore sibi haut communicatum, qvomodo ipsius res cum Belgis sese habeant; & qvod non ipsis junctus Belgas satisfactionem posceret. Tandem cum Sveci Electorem Belgarum partibus avellere cuperent, simul eundem obstringere, ne, qvæ ipsi tunc in Bremensem civitatem agitabant, impediret, circa Livoniam remittebant, admisso temperamento de pecunia; nec de Holsatiæ Duce amplius movebant; tum & consentiebant, ut è sua parte major auxiliarium copiarum modus esset. Tantum guarantiæ Borussicæ hæc verba inseri cupiebant: jura, *qvæ Rex & Respublica Poloniæ exercuerunt, vel exercere potuerunt*; qvibus jus classis habendæ innuebant. Sed & hoc postulato desistebant, cautionem duntaxat ab Electore exigentes, qvod classem habere non vellet. Cum ne hoc qvidem concederetur, demum dicebant, se dum fœdus absolvitur super ea re protestationem interposituros. Circa Livoniam volebant offerri summam pecuniæ magis decoram C M uncialium. Qvanqvam autem Crocovius non plus in mandatis habebat qvam XXXV M: ob aliqvot tamen millia negotium vado adhærere ingratum

Fœdus demum percicitur, 1666. 30. Jan.

1666. gratum Electori judicabat, eoqve in L M consensit. Ad extremum in eo tantum discrepabant, qvod Sveci in guarantia Livoniæ poni vellent *contra quoscunque*, Elector autem *contra paciscentes Olivæ*. De qvo cum Elector remisisset, Sveci Estoniam expresse nominari volebant, qvod Poloni pace Olivensi huic provinciæ renuntiarint, nec casus dari posset, ut Livonia impetita non & simul Estonia invaderetur. Ita tamdiu agitato tractatui summa manus imposita fuit.

27. Marc. Fœdus Svecicum

§.70. Ejus fœderis hæc capita erant. *I. Sit inter S. R. Majestatem ejusqve heredes, successores Reges, Regnumqve Sveciæ ab una, & Suam Ser. Electoral. Brandenburgicam ejusqve heredes ac successores masculos descendentes ab altera parte pro securitate mutua & conservatione pacis, juriumqve adqvisitorum strictior amicitia & fœdus defensivum, illudqve bona fide & sincero affectu in utriusqve confœderatorum honorem & commoda excolatur. II. Huic fœderi defensivo fundamenti loco substernantur ante omnia pacificationes & pacta Osnabrugæ & Monasterii anno 1648 die $\frac{14}{24}$ Octobris conclusa, & inde dependens Recessus Limitaneus Sedini d. 4. Maij, A. 1653. erectus, ut & Olivensia pacta nuperius die 23. April. (3. Maij) A. 1660. inita & confecta cum omnibus & singulis punctis, articulis & clausulis, Instrumentis eorundem pactorum insertis, vigoreqve eorundem competentibus juribus, qvæ omnia exacte & inviolabiliter observanda sunt. Et si qvid præter spem in posterum inter confœderatos irrepat, qvod iisdem contrarium aut minus conveniens videri possit, id confestim civilibus modis mediisqve, & per amicabilem determinetur, decidaturqve compositionem. III. Qvemadmodum autem hujus fœderis non alius scopus est, qvam conservatio pacis, & securitatis communis vindicatio, mutuaqve defensio à qvacunqve hostili irruptione in utriusqve confœderatorum provinciis & ditionibus, seqventibus articulis exprimendis; ita si contingat, ut alter paciscentium confœderatorum in provinciis, ditionibus, statu atqve juribus huic fœderi inclusis à qvopiam hostiliter invadatur & violetur, pars altera, prævia reqvisitione, teneatur parti læsæ adsistere, eiqve copias militares auxilio mittere, qvemadmodum hoc inferius statutum est. IV. Ut etiam constet, qvænam ditiones hoc fœdere proprie contineantur, convenit utrinqve, ut provinciis S. R. Mtis extra Imperium Romanum sitis, utpote Estoniæ & Livoniæ Svedicæ ditionis, cum omnibus earundem provinciarum juribus, conditionibus, pertinentiis guarantiam præstet Sua Ser. El. Brandenburgica.* 1666. *Ejusqve successores & heredes contra qvoscunqve, qvi dictas provincias vel earundem conditiones, jura aut pertinentias bello aperto, aut qvocunqve modo violare tentaverint. modo & militum numero tali, de qvo hisce fœderis tabulis specialius postea explicabitur. V. Vicissim S. R. Mtas ac Regnum Sveciæ Suæ Ser. El. Brandenburgicæ, ejusqve heredibus masculis descendentibus præterea promittit guarantiam Borussiæ Ducalis, prout à Ser. S. Electorali illa jure supremi, directi, & independentis dominii (qvod suveranitatem vocant) à Rege & Rep. Poloniæ legitime sibi concesso, & in Comitiis Reip. Poloniæ generalibus Warsaviæ A. 1658. approbata nunc possidetur, ita ut si contingat, qvempiam fines dictæ Ducalis Borussiæ aperto bello invadere, dictumqve jus suveranitatis armis tentare, vel qvocunqve modo violare S. R. Mtas successores Reges Regnumqve Sveciæ teneatur Ser. S. El. Brandenburgicæ pro tuendis dicti Ducatus finibus ac juribus copias militares auxilio mittere eo modo & numero, prout inferius determinabitur. VI. Utriusqve partis paciscentis provincias in Germania sitas qvod attinet, licet illæ omnes vi pacificationis Germanicæ sint in continua tutela & Guarantia S. Rom. Imperii, omniumqve ejus Statuum ac membrorum, & præterea Regiæ provinciæ non minus qvam Electorales fœdere, uti vocant, Rhenano specialius etiam comprehenduntur; nihilominus tamen in majorem utriusqve jam paciscentium securitatem utrinqve convenit, ut Regiæ illæ provinciæ, Ducatus nempe Bremensis, Verdensis, & Pomerania Citerioris cum annexis partibus Ulterioris Pomeraniæ vigore Instrumenti dictæ Pacis Westphalicæ ac Recessus Stetinensis Regiæ Pomeraniæ adjectis, ut & Principatus Rugensis & dominium Wismariense cum omnibus cæteris juribus ex Instrumento jam dictæ pacis & Recessu Stetinensi S.æ R. Mti Regnoqve Sveciæ competentibus: & Electorales, utpote Electoratus, Marchia Brandenburgensis, Pomerania Ulterior ad Suam Seren. Electoral. spectans, Principatus Halberstadiensis, Mindensis & Camminensis, ut & omnia cætera jura ex Instrumento memoratæ Pacis Westphalicæ Suæ Ser. Electoral. ejusqve heredibus masculis descendentibus competentia præsenti huic fœderi defensivo includerentur. VII. Si itaqve durante hoc fœdere contigerit, ut S. R. Mtas, Regnumqve Sveciæ ab aliqvo Rege, Principe vel Rep. qvocunqve tandem nomine censeatur, infestetur, oppugnetur, & violetur in prædictis hocce fœdere comprehensis provinciis, ditionibus, terris, arcibus, locisve, ejusdemqve annexis vel inde dependentibus*

1666. *Suæ R. Mti Regnoqve Sveciæ competentibus juribus & privilegiis, Sua Ser. Elect. pro se, successoribus, ac hæredibus suis masculis descendentibus bona fide spondet, ac specialius hic promittit, se eisdem S.æ R. Mti Regnoqve Sveciæ intra spatium trium, vel ad summum qvatuor mensium à die notificationis facta, subsecutæqve reqvisitionis suppetias laturam exercitu duorum millium peditum & D eqvitum, qvibus copiis S. R.a Mtas, Regnumqve Sveciæ usqve ad finem belli uti poterit, siqvidem eidem ita visum fuerit. VIII. Vice versa S. R.a Mtas, Regnumqve Sveciæ bona fide spondet, & pariter promittit vigore præsentis fœderis defensivi, se intra spatium trium, aut ad summum qvatuor mensium à die notificationis, subsecutæqve reqvisitionis computandarum exercitu IIM DC peditum, & DCCC eqvitum suppetias qvoqve laturum, si forte contingat Suam Ser. Elect.em ejusdemqve supradictos hæredes & successores durante hoc fœdere hostiliter invadi, infestari ac oppugnari à qvocunqve Rege, Principe, vel Republica in supra nominatis hocce fœdere comprehensis provinciis ac ditionibus, indeqve dependentibus juribus, qvo itidem exercitu Sua Ser. Elect.is ad finem belli utetur, siqvidem voluerit. IX. Anteqvam autem prædictæ copiæ auxiliares ipso actu subsidio mittantur, liberum erit confœderato implorato & reqvisito per legatos & ministros id operam dare, ut invasor seu turbator amicabili ratione persvadeatur à vi & injuria desistere, ne ad arma venire necessum sit. Qvod si vero ex lædenti sederit obstinatio, ut nullis amicabilibus rationibus ad æqva præstanda se induci patiatur, tunc statim atqve præfixum trium vel qvatuor mensium spatium à die notificationis, factæqve reqvisitionis elapsum fuerit, ipsæ copiæ in locis reqvisitis sistentur, nec ante ab auxilio ferendo cessabitur, qvam parti læsæ per omnia satisfactum fuerit. X. Missis itaqve auxiliaribus copiis in ditionibus suis de commeatu sufficienti æqve ac propriis prospiciet is, qvi illas reqvisiverit; ratione vero residui stipendii militaris qvisqve pro arbitrio conventioneqve cum officialibus suis inita agetur. XI. Qvicunqve copiis auxiliaribus præfectus fuerit, imperium in easdem, subsecuta etiam conjunctione armorum, retineat, ita tamen, ut sub auspiciis ejus, qvi auxilia reqvisiverit militet, ejusdemqve, vel constituti ab eodem Ducis exercitus jussis pareat, sive is suppetiis sibi submissis ad defensionem ditionum, Statuum, locorumqve suorum, sive ad oppugnandum primum aggressorem in propriis ejusdem terris ac ditionibus uti voluerit; habita tamen semper ea ratione, ut copiæ auxiliares cum reliqvo exercitu ubiqve æqvaliter habeantur.*

XII. Auxilia ferenti hac inprimis ratione prospectum sit, ut siqvidem in terminis auxiliatoriis permanere elegerit, nec per oblatas suppetias isti bello ipsemet involutus fuerit, sine inclusione, plenaqve securitate ejusdem nullus qvidem tractatus pacis vel induciarum iniri debeat, imo ne suspensio qvidem armorum (ubi id status & ratio belli efflagitaverit,) nisi ad summum trium septimanarum pro utroqve exercitu simul. Qvod si vero oblatum confœderati auxilium cum aggressore, vel alio qvocunqve aperto bello implicetur, tunc neuter sine alterius scitu, consensu & consilio neqve ad præliminaria, neqve ad principales cum hoste tractatus descendat, sed omnia mutua opera, communicatione & consilio agantur, & tractentur, donec utriqve confœderato de sufficienti securitate plenissime provisum fuerit. XIII. Durante hoc bello, vel etiam subsecuta pace is, qvi suppetias ex hujus fœderis præscripto tulerit, eo nomine nil qvidqvam præter mutua vice versa in ditionibus, casibusqve hocce fœdere comprehensis definitisqve postulare poterit auxilia, neutiqvam autem à reqvirente sive sumtuum bellicorum, sive damnorum prætextu, aut qvocunqve alio colore de ditionibus, Statibus, arcibus, locisqve qvibuscunqve aliqvid detinere vel prætendere. XIV. Qvoniam autem accidere possit, ut pro tuendis ditionibus ac juribus supra dictis copia jam determinata non sufficiant, tunc uterq; qvidem confœderatorum prævia reqvisitione debita majoribus viribus parti læsæ subvenire tenebitur, ita tamen ut existente illo casu peculiariter hac de re inter fœderatos transigatur. XV. Includentur huic fœderi defensivo ab utraqve parte respective Imperator Romanorum, Reges, Principes, Respublicæ & Status utriqve amici & fœderati, qvorum amicitia, fœderibus, & pactis conventis hoc fœdus nullum præjudicium adferet, sed maneant ea in suo vigore illæsa, salvo tamen per omnia hoc fœdere, nec liceat alterutri partium cum aliis qvibuscunqve in præjudicium ejus fœderis, nisi præscio & consentiente altero, ullo modo pacisci. XVI. Duret hoc fœdus in decem annos, religiosoqve servetur, qvo tempore elapso convenient confœderati de prorogatione, siqvidem ita collibitum fuerit. XVII. Instrumentum ratificationis super hoc tractatu tam nomine S.æ R. M.tis Regniqve Sveciæ per subscriptionem Serenissimæ Reginæ Matris suæ, & DD. Regni Sveciæ Administratorum firmatum, qvam Serenitatis S. Elect. manu subscriptum, & solenni forma utrinqve expeditum intra spatium ad summum trium mensium à subscriptione hujus tractatus hic Stockolmiæ paratum habeatur, ibiqve rite commutetur. In horum fidem & securitatem majorem duo 1666.

horum

1666. *horum articulorum exemplaria pari tenore confecta manuum nominumque nostrorum subscriptione & sigillorum impressione firmavimus. Actum in arce Stockolmensi die 27. Martii, anno 1666.*

PETRUS JULIUS Coyet. EDVARDUS Ehrenstein. L. G. à Crockau.

Articulus separatus.

Nos infrascripti respectivè S.æ R. M.tis Sveciæ, & Suæ Seren. Elect. lis Brandenburgicæ Commissarii Plenipotentiarii constare volumus, quod quamvis in fœdere defensivo inter S. R. M. tem Sveciæ, & Suam Ser. Elect. Brandenburgicam hodie concluso articulo IV provisum sit, de mutua defensione respectivè provinciarum, & quidem à parte Sveciæ Estoniæ, Livoniæ ditionis Sveciæ, à parte vero Suæ Seren. Elect. Brandenburgicæ Ducalis Borussiæ contra quoscunque turbatores, ea conditione & militum numero, qui in tabulis pacti præscribitur: cum tamen visum sit Suæ Ser. Elect. ratione cujusdā fœderis se inter & Magnū Moscorū Czarem conclusi exceptionem aliquam postulare, ad instantiam Suæ Ser. El. is atque ut negotio sub manibus diu versato finis imponatur, S. R. M.tas testificando Suæ Ser El. lis singularem in mutuam amicitiam inclinationem suam, hoc in gratiam Suæ Ser. Elect. is deferre voluit, seseque hoc ipso declarat, ut si contingat provincias S. R. æ M. tis supra nominatas à Magno Moschorum Czare armis invadi, aut bello aperto impeti, tunc Sua Ser. El. is nullis copiis auxiliaribus, quemadmodum in pactis alias statuitur, teneri debere, sed in eum casum intra spatium trium vel ad summum quatuor mensium à die notificationis & requisitionis comprehensorum S.æ R.æ M.ti Successoribus Regibus Regnoque Sveciæ summam thalerorum Imperialium L M Holmiæ vel Hamburgi absque ulla tergiversatione invicem numerare & persolvere obligata erit; eamque exsolutionem non nisi semel, quoties scilicet bellum fuerit exortum; præstare tenebitur: salvo fœderis tenore & integritate in cæteris omnibus, si nempe à quopiam alio dictæ provinciæ bello impetantur. In fidem hujus duo quoque exemplaria formata, atque ab utriusque partis plenipotentiariis subscripta, & propriis sigillis munita sunt, quæ uno eodemq; tempore cum instrumento principali ratihabebuntur. Actum ut supra.

Super perpetua transactione cum Neoburgico actio.

§. 71. Restabat adhuc Electori controversia cum Neoburgico, ipsi ac majoribus plurimarum molestiarum, ac continuarum suspicionum materia, & quæ novis subinde offensis recrudescebat, inprimis quod Protestantes per Neoburgici ditionem crebris injuriis vexarentur. Nam uti 1666. Electori fixum sedebat cives suos nullo religionis discrimine pari clementia amplecti, ita ob solam sacrorum causam aliquem opprimi ferre non poterat. Unde & cum 1663. Neoburgicus Evangelicos Dusseldorpio ejecisset, Elector eam querelam ad Belgas deferebat, velut pactorum inter ipsos sponsores; qui per literas Neoburgicum ut talibus desisteret monebant. Sed is excusabat, sibi in animo haut fuisse religionem persequi, sed vetus statutum à Parente suo conditum in usum revocare; ut nempe exteri, qui absque consensu decurionum Dusseldorpii irrepserant in fraudem veterum civium, ad migrandum compellerentur. Id edictum cum absque respectu religionis in omnibus exsecutioni dandum fuisset, prætorem contra ipsius mentem circa Protestantes duntaxat exsecutum fuisse, quo nomine & pœnas daturus sit. Inficiatus de cætero se molestiarum quid Protestantibus intulisse; ac Electorem potius Catholicos per Cliviam & Marcam persecutum. Ast Elector, cui ista haut satisfaciebant, edicto Capucinos Clivis excedere jubet talionis in vicem, non prius recipiendos, quam Evangelicorum querelis per Neoburgici ditionem medicina allata foret. Neoburgicus ei facto in Gallia alium colorem obtenderat: dissolutos quosdam homines ob actam fœde vitam oppido ejectos, plerosque Catholicos, inter quos vix quinque fuerint Protestantium sacra professi. De isthac igitur controversia in perpetuum componenda non Angliæ solum Rex suaserat; sed & Cæsaris Hagæ Residens 16. Jun. 1663. Friquetus idem diligenter ingerebat, quod judicaret, ab unione Westphalici Circuli, ac inprimis ab ea transactione inter Electorem & Neoburgicum tranquillitatem Imperii magnam partem pendere; simul Cæsaris, Imperiique autoritatem apud Belgas aliosque vicinos admodum imminutam aliter instaurari haut posse. Idem Friquetus Viduam quoque Arausionensem hortabatur, ut id negotium apud Electorem promoveret; simul Aulæ Cæsareæ suggerebat, ut idem per Lisolam apud Electorem commendaret. Idem & Neoburgico Hagæ ministro Leradio tam speciosis rationibus rem insinuabat, ut hic ingens studium circa isthoc perficiendum exhiberet, de Principis quoque sui desiderio testatus. Simul à Friqueto occasio struebatur, ut Electoris minister Wernerus Wilhelmus Blaspielus in ipsius domo velut forte fortuna cum Leradio congressus notitiam contraheret; quos ipse ad promovendum tam Blaspiel.

1663. salutare negotium hortabatur, ac ut mandata sibi curent, præparamentis tractatuum Hagæ secreto ac sine sumtu adornandis.

26. Jun. Elector etsi ægre sibi persuaderet rem Neoburgico cordi esse, nec libenter inconsultis fœderatis in eam tractationem descenderet: ne tamen à concordia videretur abhorrere, missis protinus mandatis Blaspielium jubet apud Neoburgicos de suo in eam rem studio testari, ac in partem operæ Friquetum adsciscere. Tum ostenso procuratorio præviam negotiationem ordiri, circumspectione tamen adhibita, qvo Neoburgici mentem exploraret. Sed ad primarium negotium ne accederet, nisi novis mandatis acceptis. Nec minus diffidentiæ Neoburgico ab initio erat, velut Elector id tantum qværeret, ut ipsum cum Gallia collideret. Qvanqvam & ejus legatus Joannes Ernestus Rautensteinius Ratisponæ apud Electorales de ea compositione moveret, ac Principi suo propositum Galli ac Monasteriensis Præsulis officium adhibere, qvod Cæsar istud ægre in se suscepturus sit. Sed qvia Elector judicabat, adhibitis proxenetis negotio non parum difficultatis accessurum, qveis suas qvoqve rationes innectere solitum est: per Blaspielium Leradio

14. Sept. proponebat, *an non Neoburgico placeat sine strepitu & nullo paratu negotium tractare, declinandis aliorum interventionibus ac protestationibus; ac exiguam successus spem esse, si Cæsar & Gallus pariter seqvestrium officium obeant; unde satius fore utrumqve declinari, ac multo magis Moguntinum ac Monasteriensem, qvi & ipsi officium suum obtulerant. Post negotium tamen absolutum si ita videatur solennitatis gratia unum & alterum seqvestrem adhiberi posse.* Friqveto etiam diceret, ubi hic de assumenda Cæsaris opera moveret; eam qvidem Electori gratissimam esse; sed qvia tunc Neoburgicus Gallum adsciturus sit, negotio non parum difficultatis allaturum, satius videri istud sine arbitris suscipi: interim omnia ipsi communicatum iri. Qvi uti ista non improbabat; ita denuo magnopere eam compositionem urgebat, qvod ingruenti à Gallis periculo haut melius occurri qveat, qvam unito Circulo Westphalico, cui ob viciniam Rhenanus, simul Hispanici ac Fœderati Belgæ cum Anglia fœderi sese innexuri sint communi securitati tutandæ. Præsertim cum Juliacenses ditiones non possint non in partem malorum pertrahi, si Gallus destinata sua in Belgium Hispanicum persеqvatur.

Tentamenta ejus compositionis.

§. 71. Ob Leradii tamen morbum negotium tardius procedebat, qvi demum

1664. sub initium seqventis anni Hagam veniebat, cum Blaspielo super agendi modo collocuturus. Ubi placuit, qvæ agantur accurato scripto annotata nemini præterqvam utriqve Principi communicare; tum in antecessum difficultates negotio remoram injecturas discutere, sine tamen Principum præjudicio; primarium negotium, non nisi obiter tangere. Ut autem Neobur-

20. Mart. gico stimuli admoverentur, Blaspielus Leradio jubebatur ostendere; negotio in longum extracto occasionem è manibus elabi posse, qva Elector reipsa fructum compositionis insigni istius cum emolumento præstare qveat. Nam falsus erat Leradius, Mazarinum, qvo tempore ipse à Neoburgico ad Fanum Divi Joannis Luisii missus fue-

St. Jean de Luz. rit, confirmasse; Gallum multos ob respectus optare, ac opera consilioqve conniti velle, ut is Princeps diademate Polonico potiatur. Sed hoc defuncto id mutatum, ac nunc in Gallia pro Enguiano laborari; qvæ & unica causa sit, qvare Gallus Electoris amicitiam qværat. Unde Elector insinuabat, ante transactionem perfectam Neoburgico se circa negotium Polonicum favere non posse. Inde freqventibus congressibus negotium disceptari cœptum. Ubi circa fundamentum compositionis sententiis discrepabatur. Elector enim, qvi prioribus pactis læsum se judicabat, æqvum censebat omnes ditiones taxari, ac inde novam divisionem institui. Pretium qvippe Juliacensium ditionum, si totum ponatur C hanc invicem habere proportionem: Juliacum XXXVIII, Montes XVIII. Cliviam XX, Marcam XIV, Ravensbergam VI, Flandrica bona & Ravensteinum IV. Neoburgicus contra expeditissimum contendebat præsentem possessionem retinere, qvod prioribus pactis taxatio jam facta sit, inficiatus qvoqve Neoburgicam portionem Electorali potiorem. Et cum Elector ad Xantense pactum provoca-

1614. ret, qvo Juliaci ac Montium Ducatus reliqvis omnibus velut æqvipollentes appositi fuerant; Neoburgicus recentius pactum cum ipso Electore initum potius respiciendum censebat, qvo istis Ducatibus Raven-

1647. steina & Flandrica bona adjecta fuerant. Idem qvoqve denuo sorti rem subjicere adspernabatur, qvod commodissimum sit utrumqve hactenus possessa retinere, populis qvoqve jam alterutrius imperio adsvetis: præsertim cum ipse sua oppida præsidiis Hispanicis liberarit, cum nonnulla Electoris adhuc milite Belgico insideantur. Ac revera Clivia, Marca & Ravensberga reliqvis

1664 reliqvis Electoris ditionibus situs opportunitate magis qvadrabant, qvam Juliacum ac Montes. Ac cum antea creditum fuisset, in Juliacensi Ducatu qvadruplo plus hominum esse, qvam in Montensi, nunc comperiebatur, non nisi duplo illorum numerum hos excedere. Sed & in Juliacensi provincia Clerici tertiam proventuum partem fere obtinebant, qvi una cum Nobilibus immunes se ferebant. Sed & ægre à transactione anno 1647. inita discedi posse, qvod ea anno 1651. ad decisionem usqve causa porrecta esset. Exactam qvoqve æqvalitatem difficulter inveniri posse; ac Neoburgico Flandriæ bona Winuenthaliam & Bresqvesandam relinqvi par esse, qvod is actiones Electoris Palatini, Bipontini, & aliorum se redemisse ferat. Atqve in eam sententiam Arausionensis vidua inclinabat. Enimvero Elector censebat, majores suos circa divisionem non ita accuratos fuisse, temporariis duntaxat pactis initis, cum semper sperarent, sententia judiciaria universas ditiones ipsis adjudicatum iri. Sed nunc cum perpetua transactio condenda sit, concedi à se non posse, ut Neoburgicus vel dimidiam partem ejus retineat, qvod totum sibi debetur, præsertim hactenus tantam liberalitatem haut meritus, nec sibi metuendus. Unde sufficere si is solum Juliacum retineat cum Ravensteino & Flandricis bonis, reddito sibi Montium Ducatu. Transactionem anno 1647 se nunqvam pro perpetua habuisse, qvam & Neoburgicus multis modis violarit, præsertim perseqvendis Evangelicis, ac dum Electorem directorio Circuli Westphalici arcet. Si tamen circa ista sibi satisfiat, transactioni se promtum fore. Adversus qvæ objiciebatur; Si Neoburgicus Montium Ducatu cedere debeat, commodam ij si aulæ sedem defore, qvod Dusseldorpium in isthoc situm sit. Esse qvidem Juliacum pulcram regionem, sed ubi patrimonium Principis multo tenuius sit, qvam in Clivensi provincia. Ac si maxime contributiones Juliacenses tertia parte Clivicas superent; Clericis tamen Coloniensibus plus redituum esse in Juliacensi provincia, qvam Ducibus hactenus è domaniis & censu provenerit. Circa directionem Circuli Westphalici Neoburgicum facile consensurum. Sed ditionum qvid cedere haut decrevisse, nisi qvod redemtas à se Palatini Electoris & aliorum actiones Electori imputare nolit. Electoris Aviam, à qva jus istud in Brandenburgicam Domum illatum sit, Cliviam, Marcam & Ravensbergam pluris fecisse, qvam Juliacum & Montes. De cætero non minus Neoburgico de jure suo ad universas provincias persuasum, qvam Electori; eoqve ad transactionem descensuris utrinqve eam persuasionem exuendam esse. Post id negotium ad finem usqve anni qviescebat; ubi repetitis colloqviis Leradius ostendebat, circa sacra in utriusqve Principis ditione æqvalitatem observatum iri; eoqve sacerdotes hac negotiatione arcendos, & viros tantum moderatos, rebusqve civilibus adsuetos ei adhibendos. Id qvod Electori valde probabatur; qvi & deinceps ejus negotii moderamen socrui suæ, fœminæ prudentissimæ committebat. 1664.

15. Mart.

Consultatio super transactione cum Neoburgico.

§. 73. Cum itaqve negotium eousqve præparatum esset, ut si id utrinqve cordi foret, haut difficulter ad exitum perducendum videretur: Elector anteqvam longius progrederetur, id denuo maturæ consultationi subjecit; præsertim cum Principibus haut solitum sit etiam illiqvidis actionibus gratis cedere. Ubi omnibus qvidem jus Electoris ad universas eas ditiones solidis fundamentis subnixum videbatur; nec adversam sententiam metuendam, siqvidem in judicio sola causæ justitia respiciatur. Nec eo minus certam ac tolerabilem transactionem potius amplectendam, qvam eventum judicii abalienabili libidine pendentis expectandum. Sane Neoburgico non minus ampliter qvam Electori de justitia causæ suæ persuasum. Tum ob multos & potentes adversarios, qvi in has ditiones actionem moveant, vix definitivam sententiam sperandam, qvæ & sine bello executioni dari neqveat. Et cum eventus litis etiam in liqvida causa semper dubius sit; utiqve tutius esse hactenus possessa per transactionem in tuto collocare, qvam totam hæreditatem aleæ exponere. Præsertim cum constet, Electoris potentiam ac magnas ditiones omnibus vicinis fidem in oculo esse, qvi & potius aliqvid ei decerpere cupiant, qvam ut æqva mente laturi sint tanti momenti accessione eundem mactari, eminente cumprimis in has ditiones invidia. Ast hac transactione Electoris statum in futurum stabili qviete componi; postqvam experientia testetur, per temporaria pacta æmulationem ac diffidentiam Principum haut sublatam, è qva subinde periculosi motus provenerint, qvorum radices nunc penitus exscindantur. Ac spem esse per futuram concordiam provinciis veterem felicitatem redituram. Id qvoqve veras utriusqve rationes, atqve communem utilitatem reqvirere. Nam deinceps sociatis ac consolidatis juribus

1664. juribus majore cum pondere, ac liqvidiore boni successus spe contra omnes alios in hasce provincias actionem moventes rem geri posse, sive in foro causa persequenda, seu ad amicam compositionem deducenda seu vim intentantibus arma opponenda sint. Nec utrique deinceps necessum fore tam anxie vicinos colere, qvorum præsidium uterqve sibi hactenus qvæsivit: Sed eas ditiones mutuis auxiliis proprias per opes defensum iri, propulsatis qvoqve omnibus molestiis atqve usurpationibus, qvas hactenus uterqve à vicinis tolerarit. Sublato qvoqve isto dissidio Circuli Westphalici qvietem stabiliri, haut facile uti antea invasionibus ac rapinis exterorum exponendi, nec tam periculosis motibus implicandi; in cujus conventibus jam per concordiam habendis communia negotia melius disponi qveant, admisso qvoqve Electore ad directionem, qva non sine contumelia, nec modico cum detrimento exclusus sit. Elidi qvoqve hoc modo Cæsaream Commissionem circa sacra harum provinciarum, è qva nihil favoris sperandum fuerit; simul conditionem Evangelicorum in Clivica ditione non paulo meliorem reddi; qveis & per Juliacensem ac Montium provincias stabilis securitas pariatur, à molestiis importunorum sacerdotum immunis. Eqvidem objici posse, cum Elector non plus terrarum ac proventuum nanciscatur, qvam in præsens possidet, non esse, qvare suo jure gratis decedat. Viribus qvoqve prævalentem lautiores conditiones vel ab invito Neoburgico posse extorqvere. Enimvero considerandum, Electorem jam in hanc divisionem consensisse, & extra definitivam sententiam, valde qvidem ancipitem, & sero aut nunqvam pronunciandam, nil amplius de istis provinciis sperandum. Ac uti Elector in Juliacum & Montes certo modo & qvantum ad Neoburgicum ejusqve descendentes renuntiat: ita hunc vicissim in Cliviam, Marcam & Ravensbergam renuntiare. Deniqve Electoris non tantopere interesse modicam qvampiam terræ portionem adqvirere, qvam Statui suo ac possessis jam provinciis solidam tranqvillitatem hac transactione conciliare. Ex qva & nihil detrimenti, sed id qvoqve emolumenti capiat, qvod Neoburgicus redemtum à se Burgaviensem actionem CCC M uncialiū taxatam cum ipso dividat, & qvæ Bipontino, ac Manderscheidio Comiti soluta sunt, abolito qvoqve Schvvartzenbergii Comitis C M uncialium credito, qvod Neoburgicus in se receperturus sit. Nec dubium, qvin per arbitros, in qvos compromissum sit, Ravensteinum Electori fit addicturi. Contra Neoburgicum cedere prætensionibus in reliqvas ditiones & feuda, postremis Ducibus Juliacensibus competentia, qvæ iste pactis anno 1647. & 1651. sibi reservaverat; per qvæ inter alia actio in Comitatum Mœursam adqviratur. Insuper expirare molestam actionem ob impensas & damna belli anno 1651 moti, qvam Neoburgicus, cum turbæ componerentur, sibi reservarit, Cæsareis Commissariis in eam rem testimonium altius penetrans exhibentibus. Nec minus jam cessaturos ingentes sumtus cum molestia conjunctos, hactenus in processum contra Neoburgicum factos; circa qvem persequendum non ea qvæ par sit diligentia ab Electore fuerit adhibita, diffusi regiminis negotiis distracto; cum contra Neoburgicus, velut qvi summam rerum suarum in eo collocarit, nullo studio circa eundem pepercerit. Deniqve & illud Electori lucro cedere, qvod Neoburgicus Electoris Palatini actionem in feuda Juliacensia insigni pecuniæ summa redemerit, cujus dimidiam partem iste alias præstare tenebatur. Eqvidem Electorem Neoburgico viribus prævalere, sed in bello ne debiliorem qvidem hostem contemnendum, ac aleam Martis semper dubiam. Ex anteactis qvoqve constare, modo Hispanos, modo Gallos ei fulciendo operam contulisse, occulto qvoqve Belgarum in eundem favore, ne Elector solus universis istis provinciis potiatur. Contingere qvoqve posse, ut Elector alibi per vicinos, qveis parum propitiis ubiqve cingitur, distentus hisce ditionibus succurrere neqveat. Cum contra Neoburgico Catholicorum, qvi numero & potentia in hoc Circulo prævaleant, auxilia semper in promtu sint, tanto magis, si qvod speret per filios Coloniensem, Monasteriensem, Paderbornensem, & Leodiensem præsulatum occuparit. Deniqve Cæsarem ac multos alios sæpe hanc transactionem suasisse, qvam & Ordines provinciales magnopere optent, & cui perficiundæ nunc tam commoda occasio allubescat, in vicinia agente utroqve Principe rationum suarum callentissimo. Qvibus in diversa digressis parum spei superfit, inprimis si unum & alterum fato fungi contingat, administratione ad tutores devoluta, qveis tam ampla transigendi potestas non sit. Deniqve inter ditiones tantam inæqvalitatem non esse, qvanta jactetur, saltem inter domania exiguum esse discrimen, qvæ & in Electorali parte in duplum fere aucta sint ab eo, qvanti olim taxata sint. Qvin à Neoburgico 1664.

1666. burgico Electoralem partem potiorem haberi ob magnas & populosas urbes non modico numero, Vesaliam, & alia Cliviæ oppida, Essenam, Susatum, Lipstadium, Hammum, Hervordiam & plures, locupletibus civibus freqventes, & situ ad delectus & hospitia militum opportuno. Qvin in Matricula Imperii Cliviam & Marcam tantidem taxari, atqve Juliacum, Montes & Ravensbergam. Qvæ & ob communicationis lineam, & qvia Mindam, Visurgimqve tangunt, Electori longe commodiores sunt, qvam Juliacum ac Montes. Incidebaut circa hoc negotium & aliæ considerationes, qvas in præsens publicari non expediebat. Inter qvas præcipua erant, qvæ circa successionem Polonicam agitabantur, destinata, qveis, ubi hæc transactio non successisset, non poterat non contraniti Elector non sine plurimorum offensa, qvi jam altius in istud negotium descenderant. Deniqve non ignotum erat, qvid consiliorum contra Electorem Ordines harum provinciarum olim foverint, & forte adhuc in occulto foveant, qvam refractarios ac difficiles iidem sæpe se exhibuerint; inprimis qvod nonnulli qvondam apud Cæsarem, ac Fœderatos Belgas qvæsiverint. Qvibus machinationibus in perpetuum suffocandis haut præsentius qvam in hac transactione remedium sit.

Transactio perficitur. §. 74. Ea sententia cum Electori sederet, Neuburgico non minus in transactionem prono, maturius id negotium per Arausionensem Viduam expediri poterat, ni Electori placuisset idem differri, qvoad ipse Cliviam pervenisset. Ac interim pa- *1665.* rario Monasteriensi Præsule super directorio Circuli Westphalici ab Electore & Neoburgico alternis gerendo convenerat. Sed qvod super sacris Dorstenæ confectum erat pactum, deinceps interpolatum, ac summa cum æqvitate, pari utrinqve conditione peculiari Instrumento cum primaria transactione adornatum fuit. *4. Febr. 14. 1665.* Post Electoris Clivos adventū serio res suscepta est per delegatos ab Electore Ottonem Sverinum, Blaspielum, & Franciscum Meindersium, & à Neoburgico Joannem Henricum Winckelhusium Baronem, Franciscum Gisium, & Henricum Snellium. *1666. 2 Mai. Meinders Winckelhusen. Gise. Snell.* Qvibꝰ eum circa religionem facile conveniret, super sacris præcipue certabatur; qvod Neoburgicus qvidem facile concederet, ut Elector in suis provinciis pro lubitu disponeret, sed in sua ditione statui sacrorum, qvi anno 1624 fuerat juxta dispositionem Westphalicæ pacis inhærere utiqve cupiebat. Nam Electorem in sua ditione Pontificem & Episcopum haberi: Sed sibi à pervicacis ingenii sacerdotibus pendendum esse. Ut Belgæ hujus pacti sponsores essent Neoburgicus nolebat, qvod spes esset id à Cæsare confirmatum iri. *1666.* Dynastia Winnenthalia in pacto qvidem Neoburgico attribuebatur, qvæ temporaria conventione anni 1647 Electori pro CLX M uncialium uppignerata erat. E qva summa Elector LX M uncialium remittebat, reliqva C M Schvvartzenbergio Comiti cum omni causa cedebat; cui Neoburgicus pro ista Winnenthaliam tradebat. Circa Matriculam, qvoad ea moderatius taxaretur, placebat, ut si universis provinciis XXX. solvenda essent, Clivia, Marca & Ravensberga XVII. Juliacum & Montes XIII conferrent. Ravensteinium, qvod Elector utiqve sibi deposcebat, demum in compromissum deductum. In eam ditionem Belgæ Fœderati supremum sibi dominium arrogaverant, Electore & Neoburgico contradicentibus; qvam Neoburgicus cum istis pro parte Geldriæ Transmosanæ permutare voluerat; qva Belgæ tamen ob Trajectum ad Mosam carere nolebant ac summam pecuniæ offerre malebant. Ea dynastia olim nemini obnoxia fuerat, vocabulo terræ Herpersis; sed cujus domini post eam Duci Brabantiæ obtulerant feudi titulo ab hoc recognoscendum; ut tamen ejus domini omnia jura territorialia in eam retinuerint & exercuerint cum liberrima facultate disponendi & testandi. Cæterum etsi circa hanc dynastiam mittendis in compendium disceptationibus compromissum placuisset, Kalendis Septembris anno 1668 Neoburgi ad Danubium suscipiendum, qvia tamen Neoburgicus cupiebat nil litigiosi inter se & Electorem restare, utut in istius possessione constitutus, post transactio eidem magis arridebat, qva Elector isti jus suum in eam ditionem pro L M unciali vendebat; successionem sibi tamē reservans, si masculam lineam Palatinorum *1671. 2. Jun.* ab isto descendentiū extingui contingeret, ac ut titulum ejus & insignia deinceps qvoqve gereret. Super Mœursæ qvoqve Comitatu tunc transactū. Is per mortem postremæ Comitissæ Walpurgis ad Cliviæ Ducatum tam ex communi jure feudali, qvam vi peculiaris conventionis devolutus erat. Post Princeps Mauritius Arausionensis milite Belgico occupaverat, cujus successores eum hactenus sine ulla recognitione detinuerant, Electore sibi jus suum in eundem reservante. Ast Neoburgicus tunc actione sua ad eum comitatum Electori cedebat, titulum qvoqve ejusdem adversus hunc non

1666. amplius usurus: tum & sibi suisqve descendentibus istum stipulatus, si post eundem Cliviæ vindicatum Electoris stirpem deficere contingeret; ad eundem qvoqve vindicandum omnem operam navaturus.

Transactionis hæreditariæ cum Neoburgico summa.

§. 75. Istius porro transactionis perpetuæ ac hæreditaria hæc summa erat. Initio *paciscentes testantur, sese hac transactione nemini, cui aliqva in has ditiones actio obtenditur præjudicium allaturos, sed cuiqve eorum integrum fore causam suam via juris persequi: Sed id præcipue qværere, ut hac ipsa omnes controversiæ ac dissidia inter paciscentes eorumqve descendentes radicitus tollantur, abolita anteactorum memoria, simul fida ac perpetua inter ipsos amicitia constituatur, ad posteros qvoqve propaganda. Nec minus ut harum cives provinciarum, qvos nullo modo divellere, sed denuo potius unire animus sit, concordiam amicis ac vicinis dignam inter se exerceant; qveis & uterqve Principum sua privilegia, prout initio suscepti regiminis caverunt, sarcta tecta præstabit. Elector ejusqve posteri in plena ac perpetua possessione Ducatus Cliviæ, & Comitatuum Marcæ ac Ravensbergæ cum omnibus pertinentibus juribus, Palatinus pariter in possessione Ducatuum Juliaci ac Montium, cum dynastiis Winnenthalia & Bresqvesanda permanebit, prout uterqve eas ditiones hactenus possedit; nec deinceps unus alteri circa hasce aut earum partes & jura qvocunqve obtentu controversiæ qvid movebit, abolitis in perpetuum omnibus litibus, qvæ hactenus inter ipsos eo nomine agitatæ fuerunt. Cum dynastiam Ravensteinium hinc Elector è pacto anno 1647. d. X. Aprilis, inde Palatinus è conventione anni 1649 die XX Maij initâ sibi vindicarit, demum in compromissum consensum est, cujus sententia eadem vis, qvæ huic transactioni, futura sit. Qvanqvam autem hoc modo provinciæ inter utrumqve Principem dividantur, & uterqve amore pacis ac stabilienda civium tranqvillitati juri suo in alterius portionem renunciet; persistet tamen indissolubilis harum provinciarum conjunctio, salvis qvoqve earum communibus & peculiaribus privilegiis; nec illa deinceps dividantur, aut separentur, nec qvid earum alienetur, tum si qvæ vis & injuria alicui harum ditionum intentetur, reliqvæ provinciæ, ac inprimis uterqve Princeps sociatis viribus ad eam propulsandam incumbent. Qvo fine antiqva inter Wilhelmum Juliaci, & Joannem Cliviæ Ducem facta, & à Cæsaribus confirmata unio renovatur; cujus vi si alterutrius terræ ac jura impetantur, uterqve eam in judicio qvam extra id unam personam sustineret, junctisq; consiliis ac viribus omne damnum averruncare, ac mutuam evictionem sibi invicem præstare tenentur, rata damni parte suscepta. Ut tamen ingruens periculum alteri protinus denuntietur, qvo auxilia armis aut per interventionem ferenda mature parari qveant. Nec minus uterqve Principum operam dabit, ut qvæjam per injuriam uni vel alteri harum ditionum onera incumbunt, licitis atqve idoneis remediis amoveantur. Inprimis uterqve Principum hasce suas ditiones adversus eos, qvi ex capite successionis universalis vel particularis juris qvidpiam in hasce aut earum partem prætendunt, idqve vi exseqvi instituant, sociatis viribus tuebuntur. Uti tamen cuivis integrum erit jus, qvod sibi competere arbitratur, in foro competenti persequi, ita si per hujus sententiam uni vel alteri abjudicatum qvid fuerit, uterqve alteri evictionem præstabit, idonea ditionis parte pro rata suppleturus, qvod alteri hoc modo decesserit. Qvanqvam autē divisarum sic provinciarum Ordines & incolæ soli suo qvisqve Principi, ejusqve posteris ad fidem, & obseqvium teneantur; uterqve tamen Principum eorumqve posteri uti hactenus integrum titulum & insignia indivisa omnium provinciarum retinebit; simul unus alterius Ordines ac cives uti hactenus in literis* Dilectorum, Fidelium *vocabulo deinceps compellabit, salvo cujusqve supremo Principatus jure. Hac transactione perfecta, Ordinibus provincialibus de ea significabitur, ac uterqve à suis homagium exiget eo modo, qvo inter ipsos conveniet; regimen qvoqve provinciarum ita adornaturus, prout earum salus & privilegia reqvirunt, ac uti id Deo, Cæsari, atqve Imperio ac posteritati adprobari possit. Archiva, & documenta literaria, qvæ apud unum & alterum inveniuntur, ad alterius provincias spectantia, hinc inde bona fide tradentur; communia instrumenta solito hactenus loco servabuntur, exemplis tamen alteri præbitis: tum si qvid informationis alter ex alterius tabulario desideraverit, id bona fide communicetur. Commerciorum in his terris liber usus terra, fluminibusq; servetur, nec qvispiam per jus novis ac inusitatis oneribus prematur. Jus monetam cudendi uterqve in sua ditione exercebit, prout ratio temporum & civium utilitas, commerciorumqve promotio reqviret, idqve publicis Imperii constitutionibus congruet. Simul opera dabitur; ut ingens copia minutæ monetæ seqvioris fortis, quæ è vicinis in has provincias confluxit, meliore substituta eliminetur. Utriusqve Principis subjectis ab alterius magistratibus justitia promte administretur; ut tamen si ea denegata aut protracta arguatur, non proti-*

nus

1663. solam mittebat, auxilia Electoris excitu-rum. Qvi &, cum nihil à tergo armorum parari animadverteret, qvod suspicionem excitare posset, mille pedites, sexcentos dimachas, & qvadringentos eqvites selectum militem submittebat, cui Augustus Holsatiæ Dux summi vigiliarum præfecti dignatione præerat. Tum & Ottoni Christophoro Sparrio supremo militiæ Electoralis præfecto præmittitur, ut in eo bello Cæsari operam navet. Tum & C M uncialium ab Hispanis sibi qvondam promissa in Cæsarem transscribuntur. Cum inde Ratisponæ de supremo in exercitum Imperii contra Turcam Imperatore constituendo consultaretur, plerique Protestantes in Collegio Principum eam dignationem in Electorem conferendam censebant; qvod Cæsaris & Imperii interesit id muneris à potente Principe geri, qvi de suo insigne qvid in eam expeditionem erogare qveat, Neqve vero alium reperiri, qvi magis floreat artibus ad ejusmodi functionem necessariis, experientia, fortitudine, felicitate. Qvibus nostri pro tam egregio judicio gratias agebant, nec Electorem ulli sese negotio subtracturum, qvod ad salutem Germaniæ faciat, aut qvo de orbe Christiano bene mereri possit. Etsi major pars pervinceret, tam eminentis fastigii ducem nondum designandum; qvæ & Collegii Electoralis sententia erat, nostris qvoqve adstipulantibus. Qvi & alias in mandatis habebant, si qvis eo in Collegio Electorem nominaret, ipsi Saxoni suffragium darent. In Aula qvoqve Cæsaris de ea re multis jactabatur; Electore demonstrante laboriosum diffusæ suæ ditionis regimen vix permissurum tam arduæ functionis administrationem; præsertim cum in Comitiis parum fervoris adpareret suppeditandis auxiliis pro tantæ molis bello. Et cum Cæsari id ageretur, ut qvamprimum isto bello exiret, haut ulterius placuit Electori ingentium erogationum ansam sibi præbere. Is tamen secreto Cæsari svaserat, ut is Carolum Gustavum Wrangelium, dignatione Principis Imperii mactum, supremum in bello Turcico Imperatorem constitueret, qvo tantæ famæ dux Sveciæ subtraheretur. Cæterum opinio conferendi in Electorem supremi istius imperii jam Svecos juxta Polonosqve adverterat; qvod ex eo conjicerent, Electorem novo cum Austriacis fœdere necti; & ea dignatio multum autoritatis ac potentiæ eidem circumpositura videretur.

§. 78. Porro qvi ab Electore Cæsari auxilio missus fuerat miles, haut spernendum operæ pretium fecit Cæsareo exercitui junctus, qvi Suchio duce rem in superiore Hungaria gerebat. Ab eo Nitria primum invadebatur, cui oppugnandæ qvæ struebantur opera Dux Holsatiæ dirigebat. Eo loco dedito qvo minus Lebenciæ statim obsidium circumponeretur, fœda imbribus tempestas prohibebat. Interea dum Cæsareus exercitus castra subinde mutat, subito sedecim Turcarum & Tartarorum millia apud Czernovvitzam extremo agmini ingruunt, cum plurimis catervis hinc inde dimissis vix qvinqve Cæsareorum millia apud signa adessent. Sed haut eo minus hostis ita strenue excipiebatur, ut mille amplius desideratis repelleretur. Qvo conflictu pedites nostrates, præter qvos nihil tunc peditum exercitui aderat, insignem operam navarunt, aperto campo cum hoste tanto numerosiore congressi, non ultra qvinqvaginta suorum amissis, qvos inter unus centurio, ac duo optiones. Inde Lebencio vis admota, cujus oppugnatione nostrates cum Saxonicis assultu facto vi oppidum irrupere. Mox arx deditione in potestatem Cæsaris cessit. Sed post Turcæ cum exercitu XXV M bellatorum constante eidem loco obsidium circumponebat; qvos ut inde dispelleret, Suchius à Cæsare jubebatur. Is Neustædelio movens postridie sub vesperam Granum flumen attigit, cujus transitu hostis in altera ripa consistens Cæsareos arcere conabatur. Sed strenue repulsus hisce liberam transeundi facultatem concedere coactus est. Superato flumine Suchius Cæsareos, novem bellatorum millia explentes, in aciem disponebat, cujus dextrum cornu Heisterus, sinistrum Knigius, peditatum & machinas Holsatiæ Dux curabat. Inde intra qvadrantem milliaris ad castra hostium proceditur, qvi ante meridiem iisdem immoti se tenebant. Post meridiem Suchius Capraram tribunum cum mille eqvitibus, & Sigismundum Christophorum Marvvicium præfectum vigilum cum Brandenburgicis dimachis mittebat ad lacessendum hostem, eumqve castris extrahendum. Qvi & haut segniter ingenti cum clamore in campum erumpens nostros invadebat: tum abundante multitudine ex utroqve latere tergo iisdem sese circumfundere instituebat. Et Capraram qvidem enormis hostium numerus cessim ire cogebat, donec Knigius cum legione eqvestri subsidio veniret. Sed cum hostis elatiorem ad sinistrum locum occupare conaretur, unde latus Cæsareorum invadere parabat, Heisterus, dum Knigius

1664. Copiæ ab Electore missæ rem bene gerunt. 12 April. 1664. 23. April. 16. Maij. 30. Maij. 11. Jul. 16 Jul. 18. Jul. 19. Jul. Marvvitz.

1666. *Sua R. Mti Regnoqve Sveciæ competentibus juribus & privilegiis, Sua Ser. Elect. pro se, successoribus, ac hæredibus suis masculis descendentibus bona fide spondet, ac specialius hic promittit, se eidem S.æ R. Mti Regnoqve Sveciæ intra spatium trium, vel ad summum qvatuor mensium à die notificationis factæ, subsecutæqve reqvisitionis suppetias laturam exercitu duorum millium peditum & D eqvitum, qvibus copiis S. R.a Mtas, Regnumqve Sveciæ usqve ad finem belli uti poterit, siqvidem eidem ita visum fuerit. VIII. Vice versa S. R.a Mtas, Regnumqve Sveciæ bona fide spondet, & pariter promittit vigore præsentis fœderis defensivi, se intra spatium trium, aut ad summum qvatuor mensium à die notificationis, subsecutæqve reqvisitionis computandarum exercitu IIM DC peditum, & DCCC eqvitum suppetias qvoqve laturum, si forte contingat Suam Ser. Elect.em ejusdemqve supradictos hæredes & successores durante hoc fœdere hostiliter invadi, infestari ac oppugnari à qvocunqve Rege, Principe, vel Republica in supra nominatis hocce fœdere comprehensis provinciis ac ditionibus, indeqve dependentibus juribus, qvo itidem exercitu Sua Ser. Elect.is ad finem belli utetur, siqvidem voluerit. IX. Antecqvam autem prædictæ copiæ auxiliares ipso actu subsidio mittantur, liberum erit confœderato implorato & reqvisito per legatos & ministros id operam dare, ut invasor seu turbator amicabili ratione persvadeatur à vi & injuria desistere, ne ad arma venire necessum sit. Qvod si vero ea lædenti sederit obstinatio, ut nullis amicabilibus rationibus ad æqva præstanda se induci patiatur, tunc statim atqve præfixum trium vel qvatuor mensium spatium à die notificationis, factæqve reqvisitionis elapsum fuerit, ipsæ copiæ in locis reqvisitis sistentur, nec ante ab auxilio ferendo cessabitur, qvam parti læsæ per omnia satisfactum fuerit. X. Missis itaqve auxiliaribus copiis in ditionibus suis de commeatu sufficienti æqve ac propriis prospiciet is, qvi illas reqvisiverit; ratione vero residui stipendii militaris qvisqve pro arbitrio conventioneqve cum officialibus suis inita agetur. XI. Qvicunqve copiis auxiliaribus præfectus fuerit, imperium in easdem, subsecuta etiam conjunctione armorum, retineat, ita tamen, ut sub auspiciis ejus, qvi auxilia reqvisiverit militet, ejusdemqve, vel constituti ab eodem Ducis exercitus jussis pareat, sive is suppetiis sibi submissis ad defensionem ditionum, Statuum, locorumqve suorum, sive ad oppugnandum primum aggressorem in propriis ejusdem terris ac ditionibus uti voluerit; habita tamen semper ea ratione, ut copiæ auxiliares cum reliqvo exercitu ubiqve æqvaliter habeantur.*

XII. Auxilia ferenti hac imprimis ratione prospectum sit, ut siqvidem in terminis auxiliatoriis permanere elegerit, nec per oblatas suppetias isti bello ipsemet involutus fuerit, sine inclusione, plenaqve securitate ejusdem nullus qvidem tractatus pacis vel induciarum iniri debeat, imo ne suspensio qvidem armorum (ubi id status & ratio belli efflagitaverit,) nisi ad summum trium septimanarum pro utroqve exercitu simul. Qvod si vero oblatum confœderati auxilium cum aggressore, vel alio qvocunqve aperto bello implicetur, tunc neuter sine alterius scitu, consensu & consilio neqve ad præliminaria, neqve ad principales cum hoste tractatus descendat, sed omnia mutua opera, communicatione & consilio agantur, & tractentur, donec utriqve confœderato de sufficienti securitate plenissime provisum fuerit. XIII. Durante hoc bello, vel etiam subsecuta pace is, qvi suppetias ex hujus fœderis præscripto tulerit, eo nomine nil qvidqvam præter mutua vice versa in ditionibus, casibusqve hocce fœdere comprehensis definitisqve postulare poterit auxilia, neutiqvam autem à reqvirente sive sumtuum bellicorum, sive damnorum prætextu, aut qvocunqve alio colore de ditionibus, Statibus, artibus, locisqve qvibuscunqve aliqvid detinere vel prætendere. 1666.

XIV. Qvoniam autem accidere possit, ut pro tuendis ditionibus ac juribus supra dictis copia jam determinata non sufficiant, tunc uterqve qvidem confœderatorum prævia reqvisitione debita majoribus viribus parti læsæ subvenire tenebitur, ita tamen ut existente illo casu peculiariter hac de re inter fœderatos transigatur. XV. Includentur huic fœderi defensivo ab utraqve parte respective Imperator Romanorum, Reges, Principes, Respublica & Status utriqve amici & fœderati, qvorum amicitia, fœderibus, & pactis conventis hoc fœdus nullum præjudicium adferet, sed maneant ea in suo vigore illæsa, salvo tamen per omnia hoc fœdere, nec liceat alterutri partium cum aliis qvibuscunqve in præjudicium ejus fœderis, nisi præscio & consentiente altero, ullo modo pacisci. XVI. Duret hoc fœdus in decem annos, religioseqve servetur, qvo tempore elapso convenient confœderati de prorogatione, siqvidem ita collibitum fuerit. XVII. Instrumentum ratificationis super hoc tractatu tam nomine S.æ R. Mtis Regniqve Sveciæ per subscriptionem Serenissimæ Reginæ Matris suæ, & DD. Regni Sveciæ Administratorum firmatum, qvam Serenitatis S. Elect. manu subscriptum, & solenni forma utrinqve expeditum intra spatium ad summum trium mensium à subscriptione hujus tractatus hic Stockolmiæ paratum habeatur, ibiqve rite commutetur. In horum fidem & securitatem majorem duo

horum

1666. *borum articulorum exemplaria pari tenore confecta manuum nominumqve nostrorum subscriptione & sigillorum impressione firmavimus. Actum in arte Stockolmensi die 27. Martii, anno 1666.*

PETRUS JULIUS Coyet. EDVARDVS Ehrenstein. L.G. à Crockau.

Articulus separatus.

Nos infrascripti respectivè S.æ R. M.tis Sveciæ, & suæ Seren. Elect.lis Brandenburgicæ Commissarii Plenipotentiarii constare volumus, qvod qvamvis in fœdere defensivo inter S. R. M.tem Sveciæ, & Suam Ser. Elect. Brandenburgicam hodie concluso articulo IV provisum sit, de mutua defensione respectivè provinciarum, & qvidem à parte Sveciæ Estoniæ, Livoniæ ditionis Sveciæ, à parte vero Suæ Seren. Elect. Brandenburgicæ Ducalis Borussiæ contra qvoscunqve turbatores, ea conditione & militum numero, qvi in tabulis pacti præscribitur: cum tamen visum sit Suæ Ser. Elect. ratione cujusdã fœderis se inter & Magnũ Moscorũ Czarem conclusi exceptionem aliqvam postulare, ad instantiam Suæ Ser. El. is atqve ut negotio sub manibus diu versato finis imponatur, S. R. M.tas testificando Suæ Ser. El. li singularem in mutuam amicitiam inclinationem suam, hoc in gratiam Suæ Ser. Elect. is deferre voluit, seseqve hoc ipso declarat, ut si contingat provincias S. R. æ M. tis supra nominatas à Magno Moschorum Czare armis invadi, aut bello aperto impeti, tunc Sua Ser. El.is nullis copiis auxiliaribus, qvemadmodum in pactis alias statuitur, teneri debere, sed in eum casum intra spatium trium vel ad summum qvatuor mensium à die notificationis & reqvisitionis comprehensorum S.æ R.æ M.ti Successoribus Regibus Regnoqve Sveciæ summam thalerorum Imperialium L M Holmiæ vel Hamburgi absqve ulla tergiversatione invicem numerare & persolvere obligata erit; eamqve exsolutionem non nisi semel, qvoties scilicet bellum fuerit exortum; præstare tenebitur: salvo fœderis tenore & integritate in cæteris omnibus, si nempe à qvopiam alio dictæ provinciæ bello impetantur. In fidem hujus duo qvoqve exemplaria formata, atqve ab utriusqve partis plenipotentiariis subscripta, & propriis sigillis munita sunt, qvæ uno eodemq; tempore cum instrumento principali ratihabebuntur. Actum ut supra.

Super perpetua transactione cum Neoburgico acta.

§. 71. Restabat adhuc Electori controversia cum Neoburgico, ipsi ac majoribus plurimarum molestiarum, ac continuarum suspicionum materia, & qvæ novis subinde offensis recrudescebat, inprimis qvod Protestantes per Neoburgici ditionem crebris injuriis vexarentur. Nam uti 1666. Electori fixum sedebat cives suos nullo religionis discrimine pari clementiâ amplecti, ita ob solam sacrorum causam aliqvem opprimi ferre non poterat. Unde & cum 1663. Neoburgicus Evangelicos Dusseldorpio ejecisset, Elector eam qverelam ad Belgas deferebat, velut pactorum inter ipsos sponsores; qvi per literas Neoburgicum ut talibus desisteret monebant. Sed is excusabat, sibi in animo haut fuisse religionem perseqvi, sed vetus statutum à Parente suo conditum in usum revocare; ut nempe exteri, qvi absqve consensu decurionum Dusseldorpii irrepserant in fraudem veterum civium, ad migrandum compellerentur. Id edictum cum absqve respectu religionis in omnibus exsecutioni dandum fuisset, prætorem contra ipsius mentem circa Protestantes duntaxat exsecutum fuisse, qvo nomine & pœnas daturus sit. Inficiatus de cætero se molestiarum qvid Protestantibus intulisse; ac Electorem potius Catholicos per Cliviam & Marcam persecutum. Ast Elector, cui ista haut satisfaciebant, edicto Capucinos Clivis excedere jubet talionis in vicem, non prius recipiendos, qvam Evangelicorum qverelis per Neoburgici ditionem medicina allata foret. Neoburgicus ei facto in Gallia alium colorem obtenderat: dissolutos qvosdam homines ob actam fœde vitam oppido ejectos, plerosqve Catholicos, inter qvos vix qvinqve fuerint Protestantium sacra professi. De isthac igitur controversia in perpetuum componenda non Angliæ solum Rex suaserat; sed & Cæsaris Hagæ Residens *16. Jun. 1663.* Friqvetus idem diligenter ingerebat, qvod judicaret, ab unione Westphalici Circuli, ac inprimis ab ea transactione inter Electorem & Neoburgicum tranqvillitatem Imperii magnam partem pendere; simul Cæsaris, Imperiiqve autoritatem apud Belgas aliosqve vicinos admodum imminutam aliter instaurari haut posse. Idem Friqvetus Viduam qvoqve Arausionensem hortabatur, ut id negotium apud Electorem promoveret; simul Aulæ Cæsareæ suggerebat, ut idem per Lisolam apud Electorem commendaret. Idem & Neoburgico Hagæ ministro Leradio tam speciosis rationibus rem insinuabat, ut hic ingens studium circa isthoc perficiendum exhiberet, de Principis qvoqve sui desiderio testatus. Simul à Friqveto occasio struebatur, ut Electoris minister Wernerus Wilhelmus Blaspielus in ipsius domo velut forte fortuna *Blaspiel.* cum Leradio congressus notitiam contraheret; qvos ipse ad promovendum tam

 saluta-

1663. salutare negotium hortabatur, ac ut mandata sibi curent, præparamentis tractatuum Hagæ secreto ac sine sunitu adornandis.

26. Jun.

Elector etsi ægre sibi persuaderet rem Neoburgico cordi esse, nec libenter inconsultis fœderatis in eam tractationem descenderet: ne tamen à concordia videretur abhorrere, missis protinus mandatis Blaspielum jubet apud Neoburgicos de suo in eam rem studio testari, ac in partem operæ Friqvetum adsciscere. Tum ostenso procuratorio præviam negotiatiunem ordiri, circumspectione tamen adhibita, qvo Neoburgici mentem exploraret. Sed ad primarium negotium ne accederet, nisi novis mandatis acceptis. Nec minus diffidentiæ Neoburgico ab initio erat, velut Elector id tantum qværeret, ut ipsum cum Gallia collideret. Qvanqvam & ejus legatus Joannes Ernestus Rautensteinius Ratisponæ apud Electorales de ea compositione moveret, ac Principi suo propositum Galli ac Monasteriensis Præsulis officium adhibere, qvod Cæsar istud ægre in se suscepturus sit. Sed qvia Elector judicabat, adhibitis proxenetis negotio non parum difficultatis accessurum, qveis suas qvoqve rationes innectere solitum est: per Blaspielum Leradio proponebat, *an non Neoburgico placeat sine strepitu & nullo parario negotium tractare, declinandis aliorum interventionibus ac protestationibus; ac exiguam successus spem esse, si Cæsar & Gallus pariter seqvestrium officium obeant; unde satius fore utrumqve declinari, ac multo magis Moguntinum ac Monasteriensem, qvi & ipsi officium suum obtulerant. Post negotium tamen absolutum si ita videatur solennitatis gratia unum & alterum seqvestrem adhiberi posse.* Friqveto etiam diceret, ubi hic de assumenda Cæsaris opera moveret; eam qvidem Electori gratissimam esse; sed qvia tunc Neoburgicus Gallum adsciturus sit, negotio non parum difficultatis allaturum, satius videri istud sine arbitris suscipi: interim omnia ipsi communicatum iri. Qvi uti ista non improbabat; ita denuo magnopere eam compositionem urgebat, qvod ingruenti à Gallis periculo haut melius occurri qveat, qvam unito Circulo Westphalico, cui ob viciniam Rhenanus, simul Hispanici ac Fœderati Belgæ cum Anglia fœderi sese innexuri sint communi securitati tutandæ. Præsertim cum Juliacenses ditiones non possint non in partem malorum pertrahi, si Gallus destinata sua in Belgium Hispanicum persequatur.

14. Sept.

Tentamenta ejus compositionis.

§. 72. Ob Leradii tamen morbum negotium tardius procedebat, qvi demum sub initium seqventis anni Hagam veniebat, cum Blaspielo super agendi modo collocuturus. Ubi placuit, qvæ agantur accurato scripto annotata nemini præterqvam utriqve Principi communicare; tum in antecessum difficultates negotio remoram injecturas discutere, sine tamen Principum præjudicio; primarium negotium non nisi obiter tangere. Ut autem Neoburgico stimuli admoverentur, Blaspielus Leradio jubebatur ostendere; negotio in longum extracto occasionem è manibus elabi posse, qva Elector reipsa fructum compositionis insigni istius cum emolumento præstare qveat. Nam falsus erat Leradius, Mazarinum, qvo tempore ipse à Neoburgico ad Fanum Divi Joannis Luisii missus fuerit, confirmasse; Gallum multos ob respectus optare, ac opera consilioqve conniti velle, ut is Princeps diademate Polonico potiatur. Sed hoc defuncto id mutatum, ac nunc in Gallia pro Enguiano laborari; qvæ & unica causa sit, qvare Gallus Electoris amicitiam qværat. Unde Elector insinuabat, ante transactionem perfectam Neoburgico se circa negotium Polonicum favere non posse. Inde freqventibus congressibus negotium disceptari cœptum. Ubi circa fundamentum compositionis sententiis discrepabatur. Elector enim, qvi prioribus pactis læsum se judicabat, æqvum censebat omnes ditiones taxari, ac inde novam divisionem institui. Pretium qvippe Juliacensium ditionum, si totum ponatur C hanc invicem habere proportionem: Juliacum XXXVIII, Montes XVIII. Cliviam XX, Marcam XIV, Ravensbergam VI, Flandrica bona & Ravensteinum IV. Neoburgicus contra expeditissimum contendebat præsentem possessionem retinere, qvod prioribus pactis taxatio jam facta sit, inficiatus qvoqve Neoburgicam portionem Electorali potiorem. Et cum Elector ad Xantense pactum provocaret, qvo Juliaci ac Montium Ducatus reliqvis omnibus velut æqvipollentes appositi fuerant; Neoburgicus recentius pactum cum ipso Electore initum potius respiciendum censebat, qvo istis Ducatibus Ravensteina & Flandrica bona adjecta fuerant. Idem qvoqve denuo sorti rem subjicere adspernabatur, qvod commodissimum sit utrumqve hactenus possessa retinere, populis qvoqve jam alterutrius imperio adsvetis: præsertim cum ipse sua oppida præsidiis Hispanicis liberarit, cum nonnulla Electoris adhuc milite Belgico insideantur. Ac revera Clivia, Marca & Ravensberga

1664.

1664.

20. Mart

St. Jean. de Lut.

1614.

1647.

reliqvis

1664 reliqvis Electoris ditionibus situs opportunitate magis qvadrabant, qvam Juliacum ac Montes. Ac cum antea creditum fuisset, in Juliacensi Ducatu qvadruplo plus hominum esse, qvam in Montensi, nunc comperiebatur, non nisi duplo illorum numerum hos excedere. Sed & in Juliacensi provincia Clerici tertiam proventuum partem fere obtinebant, qvi una cum Nobilibus immunes se ferebant. Sed & ægre à transactione anno 1647. inita discedi posse, qvod ea anno 1651. ad decisionem usqve causa porrecta esset. Exactam qvoqve æqvalitatem difficulter inveniri posse; ac Neoburgico Flandrica bona Winnenthaliam & Bresqvesandam relinqvi par esse, qvod is actiones Electoris Palatini, Bipontini, & aliorum se redemisse ferat. Atqve in eam sententiam Arausionensis vidua inclinabat.

13. Mart. Enimvero Elector censebat, majores suos circa divisionem non ita accuratos fuisse, temporariis duntaxat pactis initis, cum semper sperarent, sententia judiciaria universas ditiones ipsis adjudicatum iri. Sed nunc cum perpetua transactio condenda sit, concedi à se non posse, ut Neoburgicus vel dimidiam partem ejus retineat, qvod totum sibi debetur, præsertim hactenus tantam liberalitatem haut meritus, nec sibi metuendus. Unde sufficere si is solum Juliacum retineat cum Ravensteino & Flandricis bonis, reddito sibi Montium Ducatu. Transactionem anno 1647 se nunqvam pro perpetua habuisse, qvam & Neoburgicus multis modis violarit, præsertim persequendis Evangelicis, ac dum Electorem directorio Circuli Westphalici arceat. Si tamen circa ista sibi satisfiat, transactioni se promtum fore. Adversus qvæ objiciebatur; Si Neoburgicus Montium Ducatu cedere debeat, commodam ipsi aulæ sedem defore, qvod Dusseldorpium in isthoc situm sit. Esse qvidem Juliacum pulcram regionem, sed ubi patrimonium Principis multo tenuius sit, qvam in Clivensi provincia. Ac si maxime contributiones Juliacenses tertia parte Clivicas superent; Clericis tamen Coloniensibus plus redituum esse in Juliacensi provincia, qvam Ducibus hactenus è domaniis & censu provenerit. Circa directionem Circuli Westphalici Neoburgicum facile consensurum. Sed ditionum qvid cedere haut decrevisse, nisi qvod redemtas à se Palatini Electoris & aliorum actiones Electori imputare nolit. Electoris Aviam, à qva jus istud in Brandenburgicam Domum illatum sit, Cliviam, Marcam & Ravensbergam pluris fecisse, qvam Juliacum & Montes. De cætero non minus Neoburgico de jure suo ad universas provincias persuasum, qvam Electori; eoqve ad transactionem descensuris utrinqve eam persuasionem exuendam esse. Post id negotium ad finem usqve anni qviescebat; ubi repetitis colloqviis Leradius ostendebat, circa sacra in utriusqve Principis ditione æqvalitatem observatum iri; eoqve sacerdotes hac negotiatione arcendos, & viros tantum moderatos, rebusqve civilibus adsuetos ei adhibendos. Id qvod Electori valde probabatur; qvi & deinceps ejus negotii moderamen socrui suæ, fœminæ prudentissimæ committebat. 1664.

Consulta tio super transactione cum Neoburgico.

§. 73. Cum itaqve negotium eousqve præparatum esset, ut si id utrinqve cordi foret, haut difficulter ad exitum perducendum videretur: Elector anteqvam longius progrederetur, id denuo maturæ consultationi subjecit; præsertim cum Principibus haut solitum sit etiam illiqvidis actionibus gratis cedere. Ubi omnibus qvidem jus Electoris ad universas eas ditiones solidis fundamentis subnixum videbatur; nec adversam sententiam metuendam, siqvidem in judicio sola causæ justitia respiciatur. Nec eo minus certam ac tolerabilem transactionem potius amplectendam, qvam eventum judicii ab aliena libidine pendentis expectandum. Sane Neoburgico non minus ampliter qvam Electori de justitia causæ suæ persuasum. Tum ob multos & potentes adversarios, qvi in has ditiones actionem moveant, vix definitivam sententiam sperandam, qvæ & sine bello executioni dari neqveat. Et cum eventus litis etiam in liqvida causa semper dubius sit; utiqve tutius esse hactenus possessa per transactionem in tuto collocare, qvam totam hæreditatem aleæ exponere. Præsertim cum constet, Electoris potentiam ac magnas ditiones omnibus vicinis sidem in oculo esse, qvi & potius aliqvid ei decerpere cupiant, qvam ut æqva mente laturi sint tanti momenti accessione eundem mactari, eminente cumprimis in has ditiones invidia. At hac transactione Electoris statum in futurum stabili qviete componi; postqvam experientia testetur, per temporaria pacta æmulationem ac diffidentiam Principum haut sublatam, è qva subinde periculosi motus provenerint, qvorum radices nunc penitus exscindantur. Ac spem esse per futuram concordiam pruvinciis veterem felicitatem redituram. Id qvoqve veras utriusqve rationes, atqve communem utilitatem reqvirere. Nam deinceps sociatis ac consolidatis juribus

1664. juribus majore cum pondere, ac liqvidiore boni successus spe contra omnes alios in hasce provincias actionem moventes rem geri posse, sive in foro causa persequenda, seu ad amicam compositionem deducenda seu vim intentantibus arma opponenda sint. Nec utriqve deinceps necessum fore tam anxie vicinos colere, qvorum præsidium uterqve sibi hactenus qvæsivit: Sed eas ditiones mutuis auxiliis proprias per opes defensum iri, propulsatis qvoqve omnibus molestiis atqve usurpationibus, qvas hactenus uterqve à viciniis tolerarit. Sublato qvoqve isto dissidio Circuli Westphalici qvietem stabiliri, haut facile uti antea invasionibus ac rapinis exterorum exponendi, nec tam periculosis motibus implicandi; in cujus conventibus jam per concordiam habendis communia negotia melius disponi qveant, admisso qvoqve Electore ad directionem, qva non sine contumelia, nec modico cum detrimento exclusus sit. Elidi qvoqve hoc modo Cæsaream Commissionem circa sacra harum provinciarum, è qva nihil favoris sperandum fuerit; simul conditionem Evangelicorum in Clivica ditione non paulo meliorem reddi; qveis & per Juliacensem ac Montium provincias stabilis securitas pariatur, à molestiis importunorum sacerdotum immunis. Eqvidem objici posse, cum Elector non plus terrarum ac proventuum nanciscatur, qvam in præsens possidet, non esse, qvare suo jure gratis decedat. Viribus qvoqve prævalentem lautiores conditiones vel ab invito Neoburgico posse extorqvere. Enimvero considerandum, Electorem jam in hanc divisionem consensisse, & extra definitivam sententiam, valde qvidem ancipitem, & sero aut nunqvam pronunciandam, nil amplius de istis provinciis sperandum. Ac uti Elector in Juliacum & Montes certo modo & qvantum ad Neoburgicum ejusqve descendentes renuntiat: ita hunc vicissim in Cliviam, Marcam & Ravensbergam renuntiare. Deniqve Electoris non tantopere interesse modicam qvampiam terræ portionem adqvirere, qvam Statui suo ac possessis jam provinciis solidam tranqvillitatem hac transactione conciliare. Ex qva & nihil detrimenti, sed id qvoqve emolumenti capiat, qvod Neoburgicus redemtum à se Burgaviensem actionem CCC M unciali taxatam cum ipso dividat, & qvæ Bipontino, ac Manderscheidio Comiti soluta sunt, abolito qvoqve Schvvartzenbergii Comitis C M uncialium credito, qvod Neoburgicus in se recepturus sit. Nec dubium, qvin per arbitros, in qvos compromissum sit, Ravensteinum Electori sit addicturi. Contra Neoburgicum cedere prætensionibus in reliqvas ditiones & feuda, postremis Ducibus Juliacensibus competentia, qvæ iste pactis anno 1647. & 1651. sibi reservaverat; per qvæ inter alia actio in Comitatum Mœursiam adqviratur. Insuper expirare molestam actionem ob impensas & damna belli anno 1651 moti, qvam Neoburgicus, cum turbæ componerentur, sibi reservarit, Cæsareis Commissariis in eam rem testimonium altius penetrans exhibentibus. Nec minus jam cessaturos ingentes sumtus cum molestia conjunctos, hactenus in processum contra Neoburgicum factos; circa qvem perseqvendum non ea qvæ par sit diligentia ab Electore fuerit adhibita, diffusi regiminis negotiis distracto; cum contra Neoburgicus, velut qvi summam rerum suarum in eo collocarit, nullo studio circa eundem pepercerit. Deniqve & illud Electori lucro cedere, qvod Neoburgicus Electoris Palatini actionem in feuda Juliacensia insigni pecuniæ summa redemerit, cujus dimidiam partem iste alias præstare tenebatur. Eqvidem Electorem Neoburgico viribus prævalere, sed in bello ne debiliorem qvidem hostem contemnendum, ac aleam Martis semper dubiam. Ex anteactis qvoqve constare, modo Hispanos, modo Gallos ei fulciendo operam contulisse, occulto qvoqve Belgarum in eundem favore, ne Elector solus universis istis provinciis potiatur. Contingere qvoqve posse, ut Elector alibi per vicinos, qveis parum propitiis ubiqve cingitur, distentus hisce ditionibus succurrere neqveat. Cum contra Neoburgico Catholicorum, qvi numero & potentia in hoc Circulo prævaleant, auxilia semper in promtu sint, tanto magis, si qvod speret per filios Coloniensem, Monasteriensem, Paderbornensem, & Leodiensem præsulatum occuparit. Deniqve Cæsarem ac multos alios sæpe hanc transactionem suasisse, qvam & Ordines provinciales magnopere optent, & cui perficiundæ nunc tam commoda occasio allubescat, in vicinia agente utroqve Principe rationum suarum callentissimo. Qvibus in diversa digressis parum spei supersit, inprimis si unum & alterum fato fungi contingat, administratione ad tutores devoluta, qveis tam ampla transigendi potestas non sit. Deniqve inter ditiones tantam inæqvalitatem non esse, qvanta jactetur, saltem inter domania exiguum esse discrimen, qvæ & in Electorali parte in duplum fere aucta sint ab eo, qvanti olim taxata sint. Qvin à Neo-

burgico

1666\. burgico Electoralem partem potiorem haberi ob magnas & populosas urbes non modico numero, Vesaliam, & alia Cliviæ oppida, Essenam, Susatum, Lipstadium, Hammum, Hervordiam & plures, locupletibus civibus freqventes, & situ ad delectus & hospitia militum opportuno. Qvin in Matricula Imperii Cliviam & Marcam tantidem taxari, atqve Juliacum, Montes & Ravensbergam. Qvæ & ob communicationis lineam, & qvia Mindam, Visurgimqve tangunt, Electori longe commodiores sunt, qvam Juliacum ac Montes. Incidebant circa hoc negotium & aliæ considerationes, qvas in præsens publicari non expediebat. Inter qvas præcipua erant, qvæ circa successionem Polonicam agitabantur, destinata, qveis, ubi hæc transactio non successisset, non poterat non contraniti Elector non sine plurimorum offensa, qvi jam altius in istud negotium descenderant. Deniqve non ignotum erat, qvid consiliorum contra Electorem Ordines harum provinciarum olim foverint, & forte adhuc in occulto foveant, qvam refractarios ac difficiles iidem sæpe se exhibuerint; inprimis qvod nonnulli qvondam apud Cæsarem, ac Fœderatos Belgas qvæsiverint. Qvibus machinationibus in perpetuum suffocandis haut præsentius qvam in hac transactione remedium sit.

Transactio perficitur. §. 74. Ea sententia cum Electori sederet, Neoburgico non minus in transactionem prono, maturius id negotium per Arausionensem Viduam expediri poterat, ni Electori placuisset idem differri, qvoad ipse Cliviam pervenisset. *1665.* Ac interim pa-rario Monasteriensi Præsule super directorio Circuli Westphalici ab Electore & Neoburgico alternis gerendo convenerat. Sed qvod super sacris Dorstenæ confectum erat pactum, deinceps interpolatum, ac summa *4/14 Febr. 1665.* cum æqvitate, pari utrinqve conditione peculiari Instrumento cum primaria transactione adornatum fuit. Post Electoris Clivos adventū serio res suscepta est per dele- *1666. 2 Maii. Meinders. Winckelhusen. Gise. Snell.* gatos ab Electore Ottonem Sverinum, Blaspielum, & Franciscum Meindersium, & à Neoburgico Joannem Henricum Winckelhusium Baronem, Franciscum Gisium, & Henricum Snellium. Qvib9 cum circa reliqva facile conveniret, super sacris præcipue certabatur; qvod Neoburgicus qvidem facile concederet, ut Elector in suis provinciis pro lubitu disponeret, sed in sua ditione statui sacrorum, qvi anno 1624 fuerat juxta dispositionem Westphalicæ pacis inhærere utiqve cupiebat. Nam Electorem in sua ditione Pontificem & Episcopum haberi: Sed sibi à pervicacis ingenii sacerdotibus pendendum esse. Ut Belgæ hujus pacti sponsores essent Neoburgicus nolebat, qvod spes esset id à Cæsare confirmatum iri. Dynastia Winnenthalia in pacto qvidem Neoburgico attribuebatur, qvæ temporaria conventione anni 1647 Electori pro CLX M uncialium oppignerata erat. E qva summa Elector LX M uncialium remittebat, reliqva C M Schvvartzenbergio Comiti cum omni causa cedebat; cui Neoburgicus pro ista Winnenthaliam tradebat. Circa Matriculam, qvoad ea moderatius taxaretur, placebat, ut si universis provinciis XXX. solvenda essent, Clivia, Marca & Ravensberga XVII, Juliacum & Montes XIII conferrent. Ravensteinium, qvod Elector utiqve sibi deposcebat, demum in compromissum deductum. In eam ditionem Belgæ Fœderati supremum sibi dominium arrogaverant, Electore & Neoburgico contradicentibus; qvam Neoburgicus cum istis pro parte Geldriæ Transmosanæ permutare voluerat; qva Belgæ tamen ob Trajectum ad Mosam carere nolebant ac summam pecuniæ offerre malebant. Ea dynastia olim nemini obnoxia fuerat, vocabulo terræ Herpersis; sed cujus domini post eam Duci Brabantiæ obtulerant feudi titulo ab hoc recognoscendum; ut tamen ejus domini omnia jura territorialia in eam retinuerint & exercuerint cum liberrima facultate disponendi & testandi. Cæterum etsi circa hanc dynastiam mittendis in compendium disceptationibus compromissum placuisset, Kalendis Septembris anno 1668 Neoburgi ad Danubium suscipiendum, qvia tamen Neoburgicus cupiebat nil litigiosi inter se & Electorem restare, utut in istius possessione constitutus, post transactio eidem magis arridebat, qva Elector isti jus suum in eam ditionem pro L M *1671. 2. Jun.* uncialiū vendebat; successionem sibi tamē reservans, si masculam lineam Palatinorum ab isto descendentiū extingui contingeret, ac ut titulum ejus & insignia deinceps qvoqve gereret. Super Mæursæ qvoqve Comitatu tunc transactū. Is per mortem postremæ Comitissæ Walpurgis ad Cliviæ Ducatum tam ex communi jure feudali, qvàm vi peculiaris conventionis devolutus erat. Post Princeps Mauritius Arausionensis milite Belgico occupaverat, cujus successores eum hactenus sine ulla recognitione detinuerant, Electore sibi jus suum in eundem reservante. Ast Neoburgicus tunc actione sua ad eum comitatum Electori cedebat, titulum qvoqve ejusdem adversus hunc non

1663. solam mittebat, auxilia Electoris excitu-rum. Qvi &, cum nihil à tergo armorum parari animadverteret, qvod suspicionem excitare posset, mille pedites, sexcentos dimachas, & qvadringentos eqvites selectum militem submittebat, cui Augustus Holsatiæ Dux summi vigiliarum præfecti dignatione præerat. Tum & Ottoni Christophoro Sparrio supremo militiæ Electoralis præfecto præmittitur, ut in eo bello Cæsari operam navet. Tum & CM uncialium ab Hispanis sibi qvondam promissa in Cæsarem transscribuntur. Cum inde Ratisponæ de supremo in exercitum Imperii contra Turcam Imperatore constituendo consultaretur, pleriqve Protestantes in Collegio Principum eam dignationem in Electorem conferendam censebant; qvod Cæsaris & Imperii interfit id muneris à potente Principe geri, qvi de suo insigne qvid in eam expeditionem erogare qveat, Neqve vero alium reperiri, qvi magis floreat artibus ad ejusmodi functionem necessariis, experientia, fortitudine, felicitate. Qvibus nostri pro tam egregio judicio gratias agebant, nec Electorem ulli sese negotio subtracturum, qvod ad salutem Germaniæ faciat, aut qvo de orbe Christiano bene mereri possit. Etsi major pars pervinceret, tam eminentis fastigii ducem nondum designandum; qvæ & Collegii Electoralis sententia erat, nostris qvoqve adstipulantibus. Qvi & alias in mandatis habebant, si qvis eo in Collegio Electorem nominaret, ipsi Saxoni suffragium darent. In Aula qvoqve Cæsaris de ea re multis jactabatur, Electore demonstrante laboriosum diffusæ suæ ditionis regimen vix permissurum tam arduæ functionis administrationem; præsertim cum in Comitiis parum fervoris adpareret suppeditandis auxiliis pro tantæ molis bello. Et cum Cæsari id ageretur, ut qvamprimum isto bello exiret, haut ulterius placuit Electori ingentium erogationum ausam sibi præbere. Is tamen secreto Cæsari svaserat, ut is Carolum Gustavum Wrangelium, dignatione Principis Imperii mactum, supremum in bello Turcico Imperatorem constitueret, qvo tantæ famæ dux Sveciæ subtraheretur. Cæterum opinio conferendi in Electorem supremi istius imperii jam Svecos juxta Polonosqve adverterat; qvod ex eo conjicerent, Electorem novo cum Austriacis fœdere necti, & ea dignatio multum autoritatis ac potentiæ eidem circumpositura videretur.

§. 78. Porro qvi ab Electore Cæsari auxilio missus fuerat miles, haut spernendum operæ pretium fecit Cæsareo exercitui junctus, qvi Suchio duce rem in superiore Hungaria gerebat. Ab eo Nitria primum invadebatur, cui oppugnandæ qvæ struebantur opera Dux Holsatiæ dirigebat. Eo loco dedito qvo minus Lebenciæ statim obsidium circumponeretur, fœda imbribus tempestas prohibebat. Interea dum Cæsareus exercitus castra subinde mutat, subito sedecim Turcarum & Tartarorum millia apud Czernovvitzam extremo agmini ingruunt, cum plurimis catervis hinc inde dimissis vix qvinqve Cæsareorum millia apud signa adessent. Sed haut eo minus hostis ita strenue excipiebatur, ut mille amplius desideratis repelleretur. Qvo conflictu pedites nostrates, præter qvos nihil tunc peditum exercitui aderat, insignem operam navarunt, aperto campo cum hoste tanto numerosiore congressi, non ultra qvinqvaginta suorum amissis, qvos inter unus centurio, ac duo optiones. Inde Lebencio vis admota; cujus oppugnatione nostrates cum Saxonicis assultu facto vi oppidum irrupere. Mox arx deditione in potestatem Cæsaris cessit. Sed post Turcæ cum exercitu XXV M bellatorum constante eidem loco obsidium circumponebat; qvos ut inde dispelleret, Suchius à Cæsare jubebatur. Is Neustædelio movens postridie sub vesperam Granuum flumen attigit, cujus transitu hostis in altera ripa consistens Cæsareos arcere conabatur. Sed strenue repulsus hisce liberam transeundi facultatem concedere coactus est. Superato flumine Suchius Cæsareos, novem bellatorum millia explentes, in aciem disponebat, cujus dextrum cornu Heisterus, sinistrum Knigius, peditatum & machinas Holsatiæ Dux curabat. Inde intra qvadrantem milliaris ad castra hostium proceditur, qvi ante meridiem iisdem immoti se tenebant. Post meridiem Suchius Capraram tribunum cum mille eqvitibus, & Sigismundum Christophorum Marvvicium præfectum vigilum cum Brandenburgicis dimachis mittebat ad lacessendum hostem, eumqve castris extrahendum. Qvi & haut segniter ingenti cum clamore in campum erumpens nostros invadebat: tum abundante multitudine ex utroqve latere tergo iisdem sese circumfundere instituebat. Et Capraram qvidem enormis hostium numerus cessim ire cogebat, donec Knigius cum legione eqvestri subsidio veniret. Sed cum hostis elatiorem ad sinistrum locum occupare conaretur, unde latus Cæsareorum invadere parabat, Heisterus, dum Knigius

[Margin notes: 1664. — Copia ab Electore missa rem bene gerunt. — 12 April. 1664. — 23. April. — 16. Maij. — 30. Maij. — 11. Jul. — 16 Jul. — 18. Jul. — 19. Jul. — Marvvitz.]

1664. gius apud Suchium satagit, Augustum Holsatiæ Ducem cum sinistro cornu in hostem movere jubet; qvi & feliciter hunc loco dejecit. Nec minus aliqvoties dehinc impetum dantes Turcæ à nostris magna cum cæde pelluntur, ut demum campo cedere cogerentur, relictis machinis & impedimentis. Omnis ibi hostium peditatus concisus; nemo captus fuit, qvod nullius vitæ parceretur. Ex Electoralibus pauci dimachæ occubuerunt. Cæsarei non supra octoginta desiderarunt. A peditatu haud pugnatum, qvi ita opportuno loco consistebat, ut hostis eum invadere non auderet. Electorales eqvites ac dimachæ, ac inter istos vigilum præfectus Maruvicius insignem ea pugna laudem reportarunt. Cæsar qvoqve honorificis literis Augusti Holsatiæ Ducis virtutem, & egregiam victoriæ obtinendæ operam extollebat. Eum exercitum inde Suchius Baranovo admovit, qvod oppidum ante pontem navalem exadversum Strigonio jacet, duplici fossa, ac palorum ordine munitum, qvod & mille qvingenti Janissari insidebant. Ei loco propinqvans Suchius omnes protinus pedites propius munitiones subire jussit. Heic nostrates, utut acriter hostis resisteret, cum aliis ad labrum fossæ penetrarunt, ac eam replere, simul palos prosternere, ac assultum moliri cœperunt, qvoad tenebræ prospectum adimerent. Qvibus tecti Turcæ eum locum una cum ponte deseruerunt, ac relictis machinis ac sarcinis trans Danubium se proripuerunt, ponte post se incenso. Ea oppugnatione qvadraginta nostratium occubuere, octoginta sauciati. Turcarum intra munitiones multi cæsi aut saucii inventi. Mittebat post Cæsar Holsatiæ Ducem ad Electorem super duobus selectorum peditum millibus submittendis, qvod numeri valde forent imminuti, nec supplementa ita promte conduci possent. Qvos Elector lubenter annuebat, qvamvis ad tutandam Borussiam valido milite opus foret; nec Cæsar ipsi super restituenda Carnovia satisfaceret; qvi præter rationes juris id qvoqve demonstraverat; cum ea ditio Moraviæ vicina sit, Electorem ea concessa obstrictum iri ad tutelam provinciarum Cæsarearum eo enixius suscipiendam. Sed qvia Turcis post prælium ad Gothardi Fanum non parum ferociæ decesserat, nec Cæsari altius sese bello immergere placebat, cui hactenus solitum fuerat temporariis pactis & induciis Turcarum vim amoliri, is miles iter haut ingressus est. Et Cæsari ut tolerabilem pacem amplecteretur, sat causæ præbebat brevi secutura mors Hispaniarum

1. Aug.

Regis, à Gallis sine dubio in turbarum occasionem arripienda: simul qvi in Polonia motus orituri metuebantur, si Jo. Casimirum Regno abire aut fato fungi contingeret. Tum & suspicio erat, ne Veneti circa pacem præverterent, belli mole tunc sibi soli incubitura, ad qvam levandam parum ab Imperio, nec ad diuturnitatem conferebatur. Inprimis autem qvanti vis videbatur Gallorum malefida auxilia amoliri; qvorum dux Colignius in mandatis habebat post elapsam per otium æstatem hiberna sibi per superiorem Hungariam Poloniæ contiguam deposcere, fulciendæ rebellioni Hungarorum, cui & Polonia favebat. Sed Feuillada alter dux, cui de istius mandatis nil constabat, manum cum Turcis conseruerat, ac perniciosa Cæsari destinata imprudens corruperat. Unde & post reditum Colignius gravem Regis offensam ob rem male curatam sensit. Erant tunc ex Ordinibus Ratisponæ, qvi se inconsultis à Cæsare pacem cum Turcis factam fremerent. Sed Elector ut qverelis supersedeant svadebat. Nam bellum id hactenus à Cæsare velut Rege Hungariæ gestum, cui ab Imperio auxiliaris duntaxat miles submissus sit. Ac si istud directe Imperium tetigisset, tam prolixis consultationibus super auxilio ferendo Ratisponæ opus non fuisse futurum, cum in negotiis salutem totius Imperii spectantibus suffragiorum major pars valere debeat. Tempus qvoqve haut tulisse tam operosas deliberationes institui, ne interim occasio pacem occupandi elaberetur. Porro à peritis rerum observatum est, ex eo bello Turcico Cæsari nonnulla commoda haut sane spernenda provenisse. Nam uti per Ragozii præcipitantiam motæ in Hungaria turbæ Cæsari necessitatem attulerant in earum qvoqve partem veniendi, qvo prohiberet, ne qvondam Gabrieli Betlemo, ac post Ragozio concessi septem Comitatus Hungariæ à Turca, aut futuro Transsylvaniæ Principe plane absorberentur: ita Cæsar contentus fuit dimidiam partem istorum recuperasse, ac Transsylvanum ad mediocritatem redegisse; simul ostendisse, animum sibi esse Turcarum conatibus sistendis. Ordines qvoqve provinciarum hæreditariarum insignem annuæ pecuniæ summam annuerant sustentandis munitionibus limitaneis, qvo ipso Cæsari facultas nata erat perpetuum ibi militem sine suo sumtu alendi: ad qvod terror ob irruptionem Tartarorum in Moraviam multum contulerat. Alias enim semper conventus provinciales indicendi fuerant, si qvid pecuniæ pro istis munitio-

1664

1666. *nus ad talionem procedatur, sed causa probe examinata amice res, juxta communes Imperii leges, & harum provinciarum statuta, atqve consvetudinem componatur. Ne qvoqve unus Principum alterius fugitivos aut relegatos recipiat, aut tueatur, sed ubi id reqvisitum fuerit, per suos comprehendi ac dedi curet. Si qvid deinceps controversia super hac transactione, aut alia ex causa enascatur, haut qvidqvam ad arma procurretur, sed id via juris, aut per arbitros componetur, prout & inter Principes super certo compromittendi modo convenietur, juxta qvem subortæ lites sine solenni processu absqve strepitu & ambagibus decidendæ sint. Sed & qvæ aliæ super controversia exemtione qvorundam bonorum in alterius provincia sitorum, super mixtis qvibusdam præstationibus atqve reditibus, ac litigiosis finibus supersunt, per utrinqve delegatos qvamprimum componentur. Uterqve enixam operam dabit, ut à Cæsare investituram harum provinciarum obtineant, ac è Cæsarea & Imperii Cancellaria earum titulus ipsis tribuatur, utriqve separato suffragio cum debita sessione in Comitiis concesso; tum ut locum inter Ordinarios Deputatos Imperii, qvondam Ducibus Juliaci, Cliviæ & Montium competentem iterum sortiantur. Qvæ eo facilius obtentum iri spes sit, qvo & ipsi ad præstanda Imperii onera nomine harum provinciarum eo promtiores se exhibeant. Circa ea, qvæ ad Imperii & Circuli defensionem conferenda sunt, cum uterqve justo majoris se taxatum arguat, interim convenit veteri matricula Imperii standum, ut tamen uterqve debito loco æqvam moderationem sit qvæsiturus. Sed si qvæ peculiariter ad securitatem & commodum harum provinciarum conferenda sint, uterqve æquales portiones nomine earundem contribuet.* Super sacris, qvæ præcipuum dissidiorum fomitem præbuerant, peculiari conventione transactum. Nec minus firmabantur, qvæ superiore anno conciliante Monasteriensi Præsule super *con-directorio* Circuli Westphalici convenerant, inter Electorem & Palatinum deinceps alternis gerendo. *Hac ipsa denique conventione omnes conventiones temporariæ uti ultro expirant; ita & uterqve processibus in Judicio Aulico Cæsareo hactenus super his provinciis invicem agitatis renunciat, & ut Cæsar qvoqve istos, qvantum ad ipsos & eorum posteros aboleat, petent: reliqvi processus ut qvoqve expediantur sociata opera connisuri. Qvo isthæc transactio eo firmius observetur, uterqve Principum operam dabit, ut Cæsar ejus evictionem suscipiat, tum ut pace Westphalica comprehensa guarantia huc qvoqve extendatur, & ibi paciscentium auxilia isti tuendæ expetantur, exceptis iis, à qvibus in has provincias aliqvid actionis movetur; qvos ad præstandum hocce pactum reqvirere integrum haut sit. Qvod si præter spem isthac transactio ab alterutro violetur, parti læsæ licebit receptorum sponsorum opem implorare, qvo contraventiones protinus una cum reparatione expensarum & damni corrigantur. Ast si lædens ad vim & arma descenderit, ipso facto pœnam fractæ pacis incurret, ac jus suum in universas has provincias cum antea, tum hoc pacto qvæsitum committet in læsæ partis usum, læsus autem in eum statum, qvi ante hanc transactionem fuit, restituetur. Qvanqvam etiam hac transactione circa negotium religionis amore concordiæ alicubi à regulis Instrumenti Pacis nonnihil discessum fuerit; omnia tamen hic conventa sub communis istius pacis securitate & guarantia comprehensa sint. Denique uterqve super confirmanda hac transactione apud Cæsarem decenter instabit; qvæ tamen, qvoad ea obtenta fuerit, haut eo minus utrinqve inviolabiliter observabitur, nulla exceptione adversus eandem admittenda.* Ea transactio per utrinqve delegatos Clivis die IX. Septembris subscripta intra decem dies ab utroqve Principum ratihabenda erat. *9. Sept.*

§. 76. Condebatur qvoqve pactum adjectum hoc sensu. *Pactum adjectum.* *Utrumqve Principem invicem adversus reliqvos in hasce provincias actionem moventes, ac inprimis contra Saxonicos, & Bipontinos evictionem præstituros, communemqve contra eosdem causam facturos, & si qvid via juris aut per vim intentetur, sociata opera ac vi propulsaturos. Qvod si præter spem Saxones aut Bipontini aliqvid evicerint, Electorem & Palatinum æqvis partibus judicatum soluturos, & qvod uni decedat, alterum pro rata suppleturum, reliqvis ditionibus vel denuo æqvaliter dividendis, vel idonea earum parte cessa. De cætero utriqve curæ fore, qvo actionem moventibus amica ratione satisfiat; ut tamen neuter in alterius fraudem qvid suscipiat, & qvod ad unius vel alterius satisfactionem sumtuum erogatum fuerit, utrinqve æqvalibus portionibus præstetur. Qvod si & alteruter abs qvopiam ob prætensum in has provincias successionis jus armis invadatur, ac contingat, ut arreptis vicissim armis bellum in aggressoris terras revolvatur, ex usqve aliqvid adqviratur; id qvod adqvisitum fuerit, inter utrumqve æqvaliter dividendum. Ast peculiares actiones, qvæ ob qvamcunqve aliam causam abs qvopiam in has ditiones moveantur, puta Coloniensis Electoris in Comitatum Neuenarium, & si*

1664. nitionibus qværeretur, ubi sæpe non sine ambitu modicum qvid exsculpendum erat. Qvanqvam autem Cæsar Neuheuselii jacturam fecerat, vicissim tamen licentiam nactus erat tres alias munitiones extruendi, id qvod prioribus pactis expresse interdicebatur. Sed & Hungari eo bello fracti fuerant, ut magis magisqve placito Cæsaris sese attemperare necessum haberent. Lignea Serinorum munitio, qvam dudum Cæsarei perire optaverant destructa, ac ibidem formata destinata, multum è turbido trahentia, simul evanuerant. Viennæ qvoqve parum curabatur vicos aliqvot Hungarorum agrestium fore Protestantium, ac alias frænum mordentium, Turcis tradi, modo summa rerum contra ipsos Hungaros firmaretur, absoluto in eos imperio stabilito. Ac ipsi Hungari satis perspiciebant, duos Imperatores non super libertate ac salute Hungariæ certare, sed uter huic jugum impositurus sit. Eoqve velut desperati asperis verbis in ipsam pacem debacchabantur; sed qvibus multi ob turbida consilia, ac malignam inter se concordiam idem fatum ominabantur, qvod Livoni qvondam ac Borussi indigenæ ethnica adhuc superstitione infecti subierunt. Deniqve & Cæsar egregium exercitum ea occasione paraverat; simul Ordinibus Imperii novo actu insinuaverat, inter officia ipsis esse ad bella Turcica auxilium conferre.

Elector circa componenda Domus Luneburgica dissidia satagit.

§. 79. Cæterum uti Elector summam consiliorum suorum semper ad tranqvillitatem Germaniæ referebat: ita si qvid in ulla ejus parte turbaretur, circa id amica ratione componendum sedulo laborabat. Id qvod & circa dissidium, qvod tunc Luneburgica in Domo surgebat, summa fide exhibuit. Postqvam Christianus Ludovicus Dux absqve prole mascula obiisset, frater Joannes Fridericus Cellensem partem sibi vindicaturum ibat ejus possessione adprehensa; cum contra Georgius Wilhelmus major natu frater eandem jure optionis è paterno testamento sibi competere asseret. Qvi & protinus misso Laurentio Mullero Electorem ad interpositionem invitabat, ea inita auxilium ex foedere Rhenano poscens. Id negotium cum Elector magni momenti judicaret, ad ignem sub cineribus gliscentem extingvendum haut segniter accurrere constituit. Unde protinus Fridericum Jenam Cellas ad Joannem Fridericum Ducem ablegavit, qvi officio consolationis defungeretur, simul demonstraret, qvantum mali ex hac lite, Deo hominibusqve detestata oriri qveant; qvam potius amica transactione tolli velit, prono in eandem & fratre; cui conciliandæ Electorem operam sit navaturus. Eqvidem Electori haut placere præjudicio ipsum onerare; nec ut jus suum prodigat svadere; nec ipsi constare, qvo postulato is insistere decreverit. Si tamen tota hæreditas vindicetur, fratre plane excluso, nec temperamento admisso, majoris natu fratris causam admodum fore plausibilem. Eqvidem de optione ex paterno testamento in neutram à se partem qvid statui; saltem tamen in aprico esse, defunctum fratrem utriqve pari gradu cognatum fuisse, eoqve Georgii Wilhelmi si non præstantius, saltem nec deterius jus qvam ipsi esse. Unde rogabat, ne fratrem ita ignominiose repellat, ac saltem in communionem possessionis admittat, qvoad controversia amice composita foret. Qvod si iste objiciat, sibi post apprehensam provinciæ possessionem haut consultum fore fratrem in æqvalem partem admittere; ostenderet, Georgium Wilhelmum itidem per ministros suos solenni forma possessionem cepisse: cui qvæ alicubi obstacula objecta fuerint, ejus juri qvæsito nihil detrahant; qvi & de actibus istis turbatoriis qvesturus, ac jus suum asserere haut neglecturus sit, funesti ominis bellum inter fratres. Cui malo antevertendo Dux innoxium, & existimationi juxta ac juri ipsius consulens temperamentum haut repudiaturus sit. Qvod si idem objiciat, cum ipse militem & munita provinciæ loca in potestate habeat, à se fratrem non metui; demonstraret, nec huic auxilia defore, qvæ jam foederatos poscat; qvi in universum judicent, ipsi injuriam fieri, si fraterna successione penitus excludatur. Unde satius esse, æqvam transactionem incerto armorum eventui, cum multis periculis ac propriarum ditionum exitio conjuncto, præferre. Saltem exæqvationem ditionum nullo colore repudiari posse. Cæterum qvicqvid Cellis responsi acciperet Jena, Georgio Wilhelmo communicare, eiqve de Electoris auxilio confirmare jubebatur, velut foederati, & cui nihil aliud qvam incolumitas Luneburgicæ Domus qværatur. Ad socios qvoqve Rhenani foederis Elector scribebat, præmaturum videri ad Gallos & Svecos super hac lite aliqvid referre; ne isti forte oleum camino addant. Vicissim Joannes Fridericus Dux Electori de suscepto à se regimine significabat, petens; ut hic suis Ratisponæ legatis injungat, qvo favorem ipsi accommodent nanciscendæ inter Ordines sessioni. Cui Elector respondebat; se Jenam offerendo consilia-

1665. ciliationis officio ad ipsum destinasse, denuo rogans, ut amicæ transactioni animum adplicet. Qvia autem Elector intellexerat, Joannem Fridericum ne in communionem qvidem possessionis consensurum salvo utriusqve partis jure, proprio milite, & Catholicorum auxilio confisum; Elector qvanvis turbis id negotii causam dare posset, Moguntino, Coloniensi, Monasteriensi ac Neoburgico per literas exponebat. Qvi responsis suis non obscure favorem in Joannem Fridericum præ se ferebant, Neoburgici cumprimis studio eminente; ac ipsi necessario isthæc consilia fuisse accipienda, ne odio mutatæ religionis hæreditate plane excluderetur; præsertim cum absentia Georgii Wilhelmi pronam accipiendæ possessioni ansam præberet. Ac Furstenbergius, qui apud Coloniensem omnia poterat, id captabat, ut sororem suam Wolfgangi Wilhelmi Neoburgici viduam, Joanni Friderico connubio sociaret. Eo major solicitudo erat Electori, ne ex ea lite instar aliqvid belli sacri surgeret, agglomerantibus sese, qveis non justitia causæ, sed male temperatus sacra sua propagandi fervor præ oculis foret.

Circa eam litem negotiatio. §.80. Cellas delato Jenæ Joannes Fridericus Dux sancte asseverabat, sibi de causæ suæ justitia ample persvasum. Si tamen à judicibus extra partium studia positis secus pronuntiatum fuerit, se libenter cessurum. Sed cum Jena prolixe exposuisset, qvæ contra objici possent, demum declarabat; à fratre suo perspicue proponendum, qvid cupiat. Ubi rationi id congruat, ita se acturum, ut Elector & omnes reipsa sint deprehensuri, qvanto ipse studio in concordiam feratur. Si iniqva petantur, neminem sibi vitio versurum, si non in omnia consentiat. Qvin non se recusaturum deprecatione fratrem placere, si ipsum læsisse convincatur. Cæterum se omnia fecisse tutando suo juri. Pudore se prohiberi, qvo minus exponat, qvam duriter habitus fuerit. Per qvinqvennium precibus se institisse, ut conditio sua melior reddatur, nullo effectu. Velle tamen ad viam compositioni muniendam vel de jure suo aliqvid remittere. Electoris officium libenter se admissurum si id Augusto Duci Guelferbytano, & Ernesto Augusto fratri Osnabrugensi Præsuli placeat, qvi jam circa id negotium cumponendum Brunsvigæ satagant. Esse qvippe inter statuta Domus suæ, ut si inter aliqvos ex eadem dissidium oriatur, cæteri se interponant: qvi si Electorem in partem officii admittere abnuant, se excusatum haberi. Qvod si autem 1665. istorum opera inanis evadat, ac Elector cum aliis, ac inprimis Daniæ Rege, conciliationem susceptarus sit, id gratum sibi fore. Revera autem Dux ideo Electoris officium eitra exceptionem non protinus admittebat, qvod Coloniensis operam huic negotio invitasset, cujus favore Electoris studium forte in fratrem pronius liberaturus erat. Alias adparebat, istum in amicam magis transactionem, qvam arma propendere, etsi ab admittendo in possessionem fratre abhorreret. Digressus inde *2. Maij.* Hanoveram Jena fratres Georgium Wilhelmum & Ernestum Augustum acceptando Electoris officio promtos inveniebat, qvi & magnam in hujus auxilio fiduciam repositam habebant. Idem mox Brunsvigam abibat, de Ducis Augusti sententia cogniturus, simul hortaturus, ne rem ad arma procedere permittant, interposita qvoqve protestatione super damno inde proventuro, si Joannes Fridericus æqvas conditiones admittere nolit. Mox tamen *8. Maij.* ab hocoe missus aderat Fridericus Casimirus Eltzius oblatum ab Electore officium *Eltz.* acceptans, simul rogans, ut Elector Georgium Wilhelmum à vi adhibenda dehortetur, nec eundem auxiliis fulciat. Tractatione dehinc Brunsvigæ suscepta Joannes Fridericus seniori fratri jus optionis initio abnuebat, ut tamen non repugnaret, qvo minus ditionum exæqvatio fieret. Circa qvam Georgius Wilhelmus non reditus solum, sed & opportunitatem situs, ac munitiones respiciendas censebat, qvod & Elector æqvum censebat. Qvi & instabat, ut controversia qvamprimum componeretur, anteqvam alii sese ingerant turbandæ Germaniæ ansam inde arrepturi. Et qvia Lumbranus, ac Fridericus Alefeldius in via esse dicebantur, ille Galliæ, hic Daniæ Regis nomine seqvestrem se laturus; metus erat, ne ipsa proxenetarum multitudo negotium suffiaminaret. Sane constabat, Gallum ex iis turbis non mediocre sibi emolumentum captare, si Philippum IV. Hispaniæ Regem mori contingeret. Unde & cum post in Polonia de transactione Electoris opera conciliata per Poloniam spargeretur, Petrus Bonzius Biterrensis Episcopus ibidem Gallicus legatus valde commotum se ostenderat, qvod per Lumbrani cunctationem tam pulcra occasio subtracta foret de ista Domo egregie merendi. Is color dicebatur. Igitur cum seqvestres *de Beziers.* viderent, Brunsvigæ negotium tarde procedere, ad fratres hinc inde proficiscebantur, qvoad istos ad compositionem permovissent.

1665. sent. Sed cum redituum exæqvatio non parum temporis reqvireret, à qvorum notitia extranei arcendi videbantur, de temporario pacto proponebatur, ac ut negotiatio Hildesiam transferretur, qvo & mox Lumbranus, atqve Kleius accedebant, ille à Gallo, hic à Sveco delegatus; qvi ne litem alerent, metus erat. Unde cum ante a Georgius Wilhelmus contendisset, exæqvationem redituum exacte faciendam, Joannes Fridericus per aversionem defungi cuperet, demum amputatis ambagibus in hujus sententiam concessum. Qva transactione Georgius Wilhelmus Cellensem Ducatum cum Comitatibus Hoya & Diepholta, Joannes Fridericus Callenbergicum & Grubenhagensem ditionem sortitus est; seqvestribus mirantibus, qva ratione major fratrum eo pacto non parum lædi se passus foret.

17. Ju[...]

6. Sept.

De controversia circa Wildfangiatum.

§. 81. Eodem qvoqve anno ad Rhenum turbæ surgebant inter Electorem Palatinum, & vicinos Principes Rheno adsitos super jure *Wildfangiatus*; qvo Palatinus è vetusto privilegio omnes illos sibi velut proprios homines vindicabat, qvi aliunde in vicinis ditionibus sedes fixissent, & qvi ex hisce descenderent. Qvod jus vicini intolerabile sibi qverebantur, ac ad statum ipsorum penitus subvertendum pertinere. Cum enim post tam diuturnum bellum vastatæ regiones per advenas maximam partem iterum excultæ fuerint, absurdum fore & iniqvissimum, à se agros, sedesqve illis hominibus concedendas, in qvorum corpora extraneus Princeps sibi proprietatem vindicet, perinde ac si ad alienos servos alendos adstringerentur. Cum contra Palatinus regereret; se dura conditione in avitas ditiones valde admutilatas restitutum antiqvitus Domui suæ competentia jura prodigere aut condonare non posse. Cui & lis super Ladeburgo oppido à Wormatiensi Præsule mota accedebat. Et mox ad arma utrinqve procursum, Lotharingi copiis occasionem prædas agendi avide arripientibus. Qvibus turbis componendis Cæsar Leopoldum Wilhelmum Königseccium Comitem mittebat, cui nomine Electoris Ratispona accedebat Conradus Ascanius Marenholtzius: qvi primo obtinuere, deducto milite Ladeburgum seqvestro deponeretur. Inde tractatu Spiræ suscepto conventum, ut ni amice intra bimestre lis expediatur, in Galliæ & Sveciæ Reges compromitteretur. Aula Cæsarea id cum Imperii contumelia conjunctum judicante, velut domi non potuerint inveniri, qvi ei litigio haut maximi momenti componendo sufficerent. Ubi cum actores summa pecuniæ molestum istud jus redimere, contra Palatinus non nisi certa ditionis parte sibi satisfieri vellet, ad arbitros itum, qvi jus illud certis limitibus circumscriptum Palatino addixere.

1665.

Electoris circa componendas Bremensis turbas studium.

§. 82. Propius Electorem tangebat periculum, qvod Saxoniæ imminere videbatur è turbis, qvæ tunc inter Svecos & Bremensem civitatem oriebantur, dum isti hanc ad municipalem conditionem redigere instituunt. Qvæ lis ab iisdem hoc potissimum tempore movebatur, ut prætextum foret copias in Germaniam mittendi, auctoritati inter bellantes parandæ. Et cum dubium non esset, qvin Electorem surgens in vicinia incendium adversurum esset, à Sveciæ Rege missus accedebat Sudeerus Dietericus Kleius, de pervicacia Bremensium qvesturus; & qvia isti æqvis Regis postulatis aurem præbere adspernentur, intra mœnia paulisper includendos frangendæ ferociæ. Regi tamen non ingratum fore, si Elector officia sua interponat, qvo ipsi amica ratione satisfiat. Contra Bremenses misso Joanne Wachmanno Syndico Electorem, ut civitatis causam susciperet velit, rogabant, à qva Sveci iniqva, & Instrumento Pacis repugnantia postulent. Is motus cum Cæsari non modicam sollicitudinem injicerent, cui & decretum erat qvovis modo *immediatum* civitatis statum tutori, Electori inscio & haut affectanti, simul Luneburgicis Ducibus ab eo commissum, ut ipsius ac Imperii nomine ejus litis compositionem susciperent. Nam alias Elector suis Ratisponæ Legatis nil aliud injunxerat, qvam ut super eo negotio aliorum sententiam prius cognoscerent, inde laxioribus verbis insinuarent, sese id, qvod legibus & Instrumento Pacis congruum sit, probaturos. Simul Cravellum Regis Galliæ ibi legatum rogarent, ut is Svecos ad amicam cum Brema transactionem hortetur. Cæterum ab Electore Gerhardus Joannes Ledebocius, & Joannes Beierus ad Wrangelium mittuntur, significaturi, Electori inscio & haut affectanti à Cæsare delatum super ista controversia cognoscere. Sed hunc gratius Svecis futurum judicasse, si operosa commissione tantisper seposita, ingentium expensarum causam civitati daturam, privatim officium componendæ liti offerat. Qvod si Sveci objiciant, Bremam esse civitatem municipalem, nec par esse cæteros intercedere, qvo minus legitimo Principi cum sibi subjectis pro lubitu agere iure-

23. Jan. 1666.

23. Jul.

1666. grum sit; ostenderent, isthoc quidem scitum suo se loco relinqvere. Enimvero notorium esse, civitatem istam Cæsari sacramentum dixisse, atqve his & proximis Comitiis suffragium tulisse. Prioribus qvoqve turbis conciliatores admissos, ne Lubeca quidem & Hamburgo repudiatis. Igitur nec Electoris officium nunc posse rejici, tanqvam fœderati, amici atqve vicini; cui non alius sit scopus qvam conservatio pacis, salvis juribus Regno Sveciæ per Instrumentum Pacis qvæsitis. In ipsa porro negotiatione id respicerent, ut & civitas justam qverendi causam Regi ne præbeat, ejusve jura invadat; & eadem in statu ac libertate sua maneat, salvis juribus circa sacra & civilia, nec molestia aut indebito onere prematur. Qvo fine cognoscerent, qva re civitas Svecos offenderit, eamqve ab illegitimis conatibus dehortetur. Wrangelio autem proponerent; Electorem non dubitare, qvin Rex civitatem in statu per Instrumentum Pacis probato relicturus sit. Si iste urgeat, ut civitas immediato statui renuntiet, nostri testarentur; se Regis jura in dubium vocare nolle: cogitandum tamen, civitatem semel atqve iterum in Comitiis sessione politam, Cæsariqve homagium præstitisse, Sveciæ qvoqve tantum fidem & benevolentiam promisisse, non juramentum fidelitatis præstitisse: deniqve Instrumentum Pacis utriqve parti possessionem suam reservare, qvoad controversia per sententiam judicis, aut per amicos tractatus decisa sit. Igitur satis fore amicam compositionem ante violenta remedia habere, declinandis malis inde proventuris. Deniqve si lis penitus non possit componi, id saltem laborarent, ut in præsens bello supersedeatur. His cum mandatis ubi nostri Wrangelium Bremervætdæ adiissent, reperiebant Svecos acriter instare, ut urbs *immediato* statui renuntiaret. Id qvod Bremenses prætracte recusabant, jactantes, *se nolle è libro vitæ deleri.* Simul persvaserant sibi, Electorem & vicinos, ubi ad extrema processum fuerit, civitatem haut deserturos. Qvam persvasionem hisce nostri eximere conabantur, ne per eam istorum pertinacia gliscceret. Cum itaqve nihil effici posset, qvamdiu utraqve pars extremis insisteret, nostri id demum temperamenti proponebant; ut qvæstio de immediato civitatis statu ad aliqvot annos seponeretur, ac interim exercitium jurium, qvæ immediatum statum comitari solent, certis limitibus circumscriberetur. Qvod temperamentum Sveci ea lege admittebant, ut civitas omnes actus immediati status, qvos post obtentum *immedietatis* diploma anno 1646 exercuerit, ad futuram usqve transactionem intermitteret; ac inprimis, ne in Comitiis locum caperet, neu Cæsari sacramentum diceret. Et cum Sveci initio postulassent, ut ea suspensio in infinitum porrigeretur, demum ut ea ad finem currentis seculi fieret consentiebant. Qvod & ipsum Bremenses abnuebant fiducia auxilii à Cellensi Duce clam promissi. Vicissim & Wrangelius adspernabatur summam pecuniæ à Bremensibus per aversionem solvendæ ad redimendam litem; qvod causaretur, ejusmodi prætensiones pecunia vendi non solere. Cum itaqve partes nihil invicem concederent, seqvestribus tantisper digredi placebat, non velut officium suum deposituris, sed qvod ad superiores de conditione causæ relaturi sint. Et Wrangelius misso in Sveciam Kleio nova mandata expetierat super proposito temperamento. Sed cum interim Sveci vim urbi propius admoturi irent, excitatis trans Visurgim castellis, ac flumine supra & infra urbem pontibus navalibus strato; Elector denuo Wrangelium impense hortabatur, ne ad extrema rem deducat, præsertim cum Ordinum decreto Ratisponæ auxilia sint decreta, qvibus nemo sese subtrahere possit. Mox reverso è Svecia Kleio Sveci iterum super abolendo civitatis immediato statu urgebant. In qvod cum seqvestres civitatem consensuram negarent, ac Sveci tractatus isto postulato seposito continuare nollent, alia sibi mandata non esse causati, nostri inde discesserunt. Cum itaqve urbs arctius indies premeretur, intercluso omni aditu, ac plura subinde hostilia erumperent, Elector denuo eosdem, qvos antea, legatos ad Wrangelium misit, qvi ipsi denuntiarent; *Electori à Cæsare diploma Conservatorum missum, cujus vi ipse, ac Georgius Wilhelmus, & Joannes Fridericus Luneburgici Duces* conservatores *civitatis constituti sint, salva tamen immediata superioritate Cæsaris & Imperii: cui accesserint edicta* excitatoria *ad Directores utriusqve Saxonici & Westphalici circulorum; deniqve & edicta* avocatoria *ad exercitum Svecicum. Istud diploma qvanqvam Elector acceptare tergiversatus sit testando studio suo circa servandam cum Svecia amicitiam; Wrangelium tamen facile judicare posse, qvam sinistre id à Cæsare & Imperio acceptandum sit, si ipse solus communi Imperii decreto in favorem Sveciæ sese subtrahere instituat. Præsertim cum Cæsar eo nomine Rudolfum Sinzendorfium Comitem ad ipsum miserit,* gra-

24. Aug.

25. Sept.

26. Sept.

24. Oct.

27. Sept.

1666 *gravibus rationibus urgentem, ut ex decreto Imperii eam causam serio suscipiat, ac Bremam omnibus viribus periculo eripiat, suscepto in copias Ordinum supremo imperio, impensas in id negotium ab Imperio suppeditandas, simul indemnitatem pollicitus. Eundem paribus cum mandatis ad Luneburgicos Duces & alios profectum; ac metum esse Electori, ne Cæsar ejusmodi decreta ad tales dirigat, qvi executionem haut declinaturi, nec ea circumspectione & moderatione usuri sint. Sane sese id negotium Ratisponæ tanto studio egisse, ut apud plurimos in suspicionem inciderit, qvasi civitati metum incutere voluerit, ut immediato statu ultro se abdicet.* Ac jam Coloniensis atqve Luneburgici petierant, ut Elector suas copias cum ipsis jungeret. Qvibus hic declarabat; auxilia Circuli nomine debita præsto esse; ac si ipsi eorum auxiliorum nomine à Svecis invadantur, se totis viribus subventurum. *Igitur Wrangelius ad extrema ne descenderet, ac temperamenta æqva & Instrumento Pacis congrua ne repudiaret. Inprimis cum Electori relatum sit, ipsos Sveciæ Rectores à bello abhorrere; ac jam conventus omnium eorum, qveis Cæsar hoc negotium componendum commiserit, Hildesiæ agitetur, qvo super exseqvendo Cæsaris mandato consultatio sit instituenda. Qvo & sibi abeundum sit, si amicas rationes rejici adpareat.* Et qvanqvam forte Wrangelius sit excepturus, in hac causa Regem considerari non ut Ducem Bremensem, sed ut Regem Sveciæ; eoqve avocatoria, inhibitoria & protectoria edicta inania esse, qvæ partim contra extraneum Regem locum non habeant; partim alia forma adornata esse debeant; eam tamen exceptionem à Cæsare & Imperio non curari, qvin eo ipso Svecorum causam deteriorem reddi, qvod nulli extraneo Regi liceat peregrinum exercitum in solo Imperii habere, & civitatem, qvæ in notoria possessione immediati status sit, obsidio premere. Civitati autem confirmare jubebantur, Electorem omnia officia impensurum ipsi periculo eripiendæ; qvod tamen ita circumspecte facerent, ne Wrangelius inde suspicionem concipiat. Ita negotiatio iterum suscepta, & non sine gravi labore ad optatum exitum deducta est, Sinzendorfio formula transactionis probabatur, qvod Cæsaris autoritas salva fuisset præstita, reservata huic confirmatione. Tractatus Habenhausæ in castris Svecicis à Wrangelio subscriptus, sat qvidem animis ægro, nec ulla lætitiæ signa publice edente, cum civitas in magna gaudia effunderetur. Præcipuum caput ejus transactionis erat, ut civitas sessione in Comitiis ad annum usqve millesimum septingentesimum abstineret, si post præsentia Comitia alia indici contigerit; tum ut titulo liberæ civitatis Imperialis erga Sveciam tantisper non uteretur, Wrangelius Electoris officium magnis laudibus extollebat; ac alium negotio exitum fuisse futurum, si ex sua sententia actum fuisset. Sed qvia tam multis se opponentibus Rex ostendere voluerit, tanti eam urbem sibi non esse, ut ideo in bellum descendere velit, sese conditiones, qvæ sine armis obtineri potuerint, admisisse. Rectores qvoqve Sveci valde probari sibi testabantur modum agendi circa hoc negotium ab Electore adhibitum, cujus prudenti ac felici opera illud bene compositum fuerit. Etsi revera plura spe præceperant, qvam revera obtinuerant. Nec inficiabantur, necessitate se & iniqvitate temporum ad istam compositionem compulsos, qvod gravem ea occasione tempestatem surrecturam prospicerent. Sed Luneburgicos non parum offensos se, non sine minis ostendebant. Qvin & Viennæ Matthias Palbitzkius ablegatus Svecicus multa minatus fuerat; & Wrangelii dictum vulgabatur: *qvod Cæsar tanto studio Bremæ causam amplexus esset, sylvam Bohemicam tremore corripiendam.* Qvæ ferocia mox subsidebat, postqvam Gallus eos sibi conatus improbari ostendisset. Commodum accidebat, qvod transactio absoluta foret, anteqvam qvi à Gallo & Belgis in itinere erant legati advenissent, qvi forte civitati tam moderatas conditiones procuraturi non fuerant. Qvorum ille parum urbi proficuum in mandatis habere credebatur; hic autem id tantum prohibere jussus erat, ne urbi præsidium imponeretur. Conclusa tractatione iterum turbatum fuit, qvod ædes Speckhanii Consiliarii Svecici à plebe expugnatæ ac direptæ forent. Unde veritus noster, ne lis recrudesceret, per Crocovium Rectores Sveciæ monebat, ne qvod fex vulgi insaniisset toti civitati tribueretur. Ita & id negotium compositum, ac Regi satisfactio præstita; Speckhanio octo uncialium millibus datis damnum reparatum est.

(margin: 15. Nov.)

§. 83. Ast Electori, qvanqvam & meliore causa subnixo, promtius ac felicius res circa redigendum ad obseqvia Magdeburgum successerat. Ea urbs Ratisponæ non pauca Electori in fraudem cedentia, ac dignationem civitatis Imperialis affectaverat. Ista petita qvanqvam rejecta fuissent, tamen qvia Electori constabat, eandem à multis ipsi invideri, jam opportunum tem-

(margin: *Magdeburgum ad obseqvium redigitur.*)

1666. pus advenisse judicabat ei negotio ad liquidum deducendo. Nam civitas cum aliis Præsulatus Ordinibus Electori sacramentum dicere abnuerat, ac apud Cæsarem & Judicium Aulicum obtentu renovandi privilegii Ottoniani penitus sese corpori Præsulatus eximere cupierat. Et cum ea de re Cæsar ad Ordines Ratisponæ referret, hi consensu decreverant, civitati utiqve id officium obeundum. Cæterum placebat amicam prius viam tentare. Nam si statim ad vim procurretur, haut constabat, qvam in partem id Cæsar, Galliqve ac Sveci accepturi sint. Præsertim cum prioribus Comitiis, qvando ea res apud Ordines proponebatur, Sveci sententiam suam expromere noluissent. Qvod si civitas ultro se officio suo offerat, vix prætextum Electori fore præsidio imponendo. Qvod tamen defuturum non sit, si civitas tergiversetur; qvo Elector juri suo caveat. Sed nec inscio Administratore Augusto, ejus ditionis adhuc Principe, ad negotium id suscipiendum procedi posse judicabatur. Non tamen amicam viam prius tentare placebat, aut cum Administratore agere, qvam omnibus ad vim faciendam dispositis, & aditu urbis è Marchia intersepto, ne alienus miles oppido immitti posset: nec urbi tantum temporis spatium indulgere, ut aliorum auxilia implorando rem difficiliorem redderet. Pariter haut consultum videbatur apud Cæsarem & alios in antecessum super hisce destinatis movere, qvoad propius urbi miles admoveretur. Qvin nec minas prius jactandas, nisi copiis ita propinqvis, ut protinus urbi se circumfundere possent. Hæc cum sententia sederet, Elector Nicolao Ernesto Plateno, ac Friderico Jenæ injungit, ut apud Administratorem proponant; uti Magdeburgenses homagium ab aliis ejus provinciæ Ordinibus præstitum, juxta formulam, qva Electoris proavo Joachimo Friderico anno 1579 tunc Archiepiscopo juraverant, recusaverint, utut universi Imperii Ordines illos ad hoc teneri decreverint. Sicuti & Administrator sæpe qvestus sit, ab ea urbe usurpari, qvæ ad Principis jura spectent, multa contumacia subinde exserta. Qvia autem Elector dubitet, num civitas ultro officium factura sit, qvod à se ablegatos ante are infecta dimiserit, ac indemulta altius penetrantia susceperit, & uti subjectioni sese plane subducat; igitur ipsum decrevisse haut diutius ista dissimulare, ac valido cum exercitu, qvi præsto sit, istam in ordinem redigere. Qvam ad rem ut Administrator qvoqve operam suam conferat rogabatur, cujus & intersit; ac ut

9. Maij.

consilium suggerat, qvomodo ea res sine magno motu perfici qveat, simul exercitui annonam præoeat. De cœtero ipsi haut in animo esse legitima urbis privilegia, & qvæ per Instrumentum Pacis ipsi competant infringere, multo minus Administratoris juribus qvid derogare. Tuendo tamen suo juri necessum fore Electori præsidium urbi imponere. Si Administrator in ista consentiat, statim literas ab Electore sibi traditas ad Cæsarem, Moguntinum, Regemqve Sveciæ; tum ad Saxonem Ottonem Wilhelmum Berlepsium, ad Wrangelium Georgium Wilhelmum Pudevvelsium, ad Luneburgicos Duces Ledeburium dimitterent, de hisce destinatis ipsos edocturos, simul captandæ adprobationi. Inde Magdeburgum se conferrent, & homagium juxta ac præsidii admissionem exigerent; circa qvæ si oppidani tergiversentur, Otto Christophorus Sparrius supremus dux mandata contra urbem exseqveretur. Et eo casu civibus demonstrarent; bene ipsis cupere Electorem, ac privilegia iisdem salva fore; ac ne ob pertinaciam decurionum fortunas suas aleæ exponere velint; nec vi subactis tam molles conditiones indulgendas. Nec deesse Electori facultatem protinus ipsos cogendi. Ast si promtam se obseqvio civitas ferat, Electorem nihil eorum omissurum, qvæ ad rem & commercia civium augenda faciant. Qvod si Administrator ultro in proposita consentire nolit, initio emolumenta qvædam ipsius conjugi, ac liberis offerrent. Sin minus, ostenderent, Electorem haut eo secius jus suum persecuturum. Dabat etiam Elector literas ad Capitulum & Ordines provinciales, ut urbem ab expectandis extremis dehortarentur. Legati Halæ apud Administratorem promte rem pervincebant, ostentato, sibi propter adpropinqvantem exercitum diu cauponari haut integrum esse; ac cum isto conveniebant, ut civitas primum Administratori, inde Electori juraret: præfectus qvoqve cum præsidio Administratori fidem obstringeret: tum ut hic annonam militi per obsidium præberet; nec Electorem ejusdem juribus qvid derogaturum. Hala digressi legati una cum Administratoris consiliariis Magistratus urbis Wanslebiam evocabant, qveis mandata sua exponebant. Qvi cum submissione dicta excipientes bidui spatium ad deliberandum petebant. Inde reversi cum novem delegatis è civium numero, homagio se promtos ferebant salvis privilegiis juxta formulam anno 1579 conceptam. Sed præsidium deprecabantur, velut privilegiis & In-

1666.

Berleps.

23. Maij.

25. Maij.

1666 & Instrumento Pacis repugnans. Sed nostri homagium admittere abnuebant, nisi admisso qvoqve præsidio; ac ita acriter istis instabant, ut jam super præsidio in certas leges convenire inciperent. Inde in urbem regrediebantur, ut cives ad eadem probanda permoverent, nostris iu Cœnobium Bergense ante urbem accedentibus; ubi negotium ad optatum exitum fuit deductum. Postera die præsidium urbem introüt. Cives insignem devotionem erga Electorem ostendebant, ac lætum sibi testabantur, dominum jam nactis, qvi tueri ipsos posset. Qvod hactenus per ignorantiam deliqverint, fide in posterum pensaturos. Præsidium in Electoris juxta atqve Administratoris verba adigebatur. Ingens felicitas Electoris erat tanti momenti negotium ita promte nullo effuso sangvine expeditum; etsi Ordines provinciales maluissent urbem vi subigi, ac plane destrui, velut omnes provinciæ opes & commercia ad se trahentem. Adversus qvos Elector urbem se tuiturum, simul de jure stapulæ pollicebatur, qvam Administrator in istius fraudem Burgum, & Barbyam transferre volu- erat. Unde & Magdeburgenses maluerant soli Electori, qvam isti simul sacramentum dicere. Capitulum una cum Principibus jusjurandum civitatis recipere cupiebat; id qvod à nostris repudiatum. Qvi & Electore jubente impediebant, ne Administrator cum sexcentis eqvitibus, uti proposuerat, urbem ad acceptandum homagium introiret; alias & ipse parem numerum immissurus. Viennæ cum Elector super destinatis suis significasset, id parum gratum erat, ac Baroni Goësio apud istum tunc legato scribebatur, ut eam rem extrahere laboraret. Color dicebatur, ne Sveci id in exemplum traherent subjugandæ Bremæ, inter qvos & Electorem secreta pacta intercedere suspicio erat. Magdeburgenses eodem tempore *Protectorium* apud Cæsarem qvæsierant; sed qvi differebantur, qvoad & Elector auditus fuisset. Mox cum nuntius omnia transacta auferret, nemo sibi displicere ostendebat, qvod nemo amplius infectum posset fieri. Ratisponæ cum super cœptis Electoris audiretur, Petrus Idenus Syndicus nomine civitatis acrem libellum Ordinibus exhibere parabat. Sed Moguntinus legatus cum nostris communicabat, pollicitus se eundem suppressurum, nec inscüs nostris tale qvid ad Ordines relaturum: cui & ab Electore Moguntino diserte injunctum erat, ne Magdeburgensium causam susciperet. Salisburgensis qvoqve Ideno svadebat, ut civitas ultro se Electori submittat. Non deerant tamen, qvi hanc causam ejusdem indolis cum Bremensi haberi volebant; cum tamen diversa plane decreta à Cæsare & Imperio circa utramqve urbem condita forent. Nec bellum vocari posse, si Princeps refractarios subditos ad homagium à Cæsare & Imperio probatum vi compelleret. Id mirum erat, qvare Matthias Palbitzcius Svecicus Viennæ legatus jactaret, id factum Instrumento Pacis repugnare, cum ejusmodi sermonum post rem confectam nullus fructus adpareret.

18. Maij. *14. Jun.* *31. Maij. Idem.* 1664.

§. 84. Inter ista Electorem res Poloniæ continuis curis exercuerant, qvas Regina mire turbabat, omnes per artes ei Regno Engvianum Regem obtrusura, ne & se defuncta Polonia Gallicarum fœmina rum importunitatem sentire desineret. Qvibus destinatis cum Electorem qvam maxime obstare nosset, variis modis ipsi molestiam facessere haut omittebat. Qvæ & effecerat, ut Georgius Lubomirscius, ejusdem consiliis infestissimo, judicio damnatus in Silesiam confugere cogeretur. De qvo hic Electori per literas significabat, protectione ejusdem implorata, Cui Elector: *si qvorum is arguatur veritate non nitantur, eidem omnia à se expectanda. Svaderet tamen, ut prius gratiam Regis ambire satagat.* Is dehinc aliis literis petebat, ne Elector calumniis inimicorum fidem adhibeat, velut aliqvid ipse in salutem aut dignitatem Regis tentaverit; simul fidum sibi hominem mittebat, qvi istum omnia exacte edoceret. Cui Elector: *molesta sibi valde esse, qvæ cum ipso acta sint non solum ob affectum, qvo eundem complectatur, sed & qvod ea causa ingens Polonicæ libertatis detrimentum, & graves Reip. motus producere qveat. Sed qvia in hoc negotio magna circumspectione opus sit, ne qvid præcipitanter, aut contra voluntatem Reipublicæ, amicorumqve ipsius vota agatur, sibi consultum videri, non prius qvam instantibus Comitiis super isto qvid movere. Tunc enim se pro ejus restitutione ac sententiæ abolitione apud Regem officium interpositurum: simul Ordinibus Regni demonstraturum, qvantum periculum libertati immineat, ni communi consensu tam pestilens exemplum emendetur. Plus in præsens à se præstari non posse. Nam satius utiqve esse restitutionem per amica remedia prius tentare; ac certissimis turbis Rempublicam juxta, aliosqve sese ingesturos implicitum iri, si violentius qvid ante tentetur, qvam de procerum sententia constiterit.* Sed his non adqviescens Lubo-

Electoris circa componendos Poloniæ motus cura. *4. Dec. 1664.*

Kkkk3 Lubo-

1665. Lubomirscius auxilia sibi utiqve ab Electore submitti contendebat, qvod sine exteris subsidiis contra Aulæ potentiam subsistere nequeat: ac si ad transactionem vi compellatur, sine dubio necessitatem sibi allatum iri promovendæ ex libidine Reginæ electioni in fraudem libertatis, qvæ unica persecutionis suæ causa sit. Sane eo redactam Poloniam, ut ni in electionem consentiat, nulla ipsi qvies speranda sit. Ac Reginam nuper citra ambages sibi significasse; si in munera ac dignitatem restitui velit, utiqve in electionem consentiendum. Sed cum maxima Nobilitatis pars electionem aversetur, Reginam postulasse, ut ipse omnes, qvid apud exercitum electioni repugnent, vi compellat. In qvod postulatum se ob fidem in patriam, simul ob pacem & amicitiam cum vicinis descendere non posse. Svecos studium in libertatem Reip. declarasse: Moscos itidem electionem vivo Rege improbare. Sed legatum Gallicū nunc largius qvam unqvam pecunias in milites, & qva alias opus videatur, pervincendis destinatis largiri. Aulam qvoqve magno conatu militem scribere, ac cum Tartaris super auxilio submittendo agere, Poloniæ admodum infestis; qvippe qvi ab anno 1648. ad præsens usqve tempus octingenta hominum millia è Polonia in servitium abstraxerint, qveis præter conventum præmium unum & alterum Ucrainæ oppidum velut superpondii vice in prædam concedi soleat. Enimvero se malle dignitate & fortunis in patria carere, ac tantisper in exilio agere, qvam in electionem consentire; utut Regina, si ipse patriæ causam abdicare velit, amplissima qvæqve polliceatur. Qvæ igitur Electoris sententia super hac re sit, qvo improbante nil suscipere velit, & qvid sibi ab eodem expectandum, misso Matthæo Collalto promte sibi declarari petebat.

Consultatio super auxiliis Lubomirscio submittendis.

§. 85. Ea res cum maximi momenti esset, maturæ consultationi ab Electore agitabatur. Qvanqvam enim par videatur cuilibet Principum permitti, ut is cum propriis civibus ita agat, prout Numini sese id adprobaturum confidat: temporibus tamen hisce diffidentiæ adsvetis haut nefas haberi, impedire, ne vicinus in sua ditione talia patret, per qvæ aucta eorum ipsius potentia alterius Status periculo exponi qveat. Nullius porro vicini magis qvam Electoris interesse, antiqvam Poloniæ libertatem conservari, ac Regis potestatem oppressis Proceribus legum vinculis haut exsolvi. Complura tamen esse, qvæ expendenda sint: num Lubomirscio non aliter, qvam externis auxiliis, & bello consuli possit? Num Poloniæ libertas pro deplorata habenda sit, nisi idem in pristinum statum reponatur? Num Electori consultum sit istius causam suscipere, & qva ratione id fieri debeat? Sane qvæ sine armis pro Lubomirscii restitutione fieri potuerint, jam facta esse. Nam eum non solum per literas Regi, Reginæ, ac aliis Senatoribus admodum sese submisisse, sed & ambiendæ gratiæ de promovenda electione pollicitum, ac uni & alteri muneri abdicando se obtulisse. Proximis qvoqve Comitiis multos Senatores ac Nobiles, ipsumqve Electorem pro eodem intercessisse. Qvo Rex usqve adeo permotus non fuerit, ut potius jactarit, restituto Lubomirscio sibi regno excedendum. Tum & munera istius in alios collata, Cracoviæ præsidium imposita, & alia patrata, qvæ animum Regis implacabilem arguant, non nisi vi flectendum. Contra si omnium horum causæ considerentur, per alia forte remedia melius ipsi consuli; per externa auxilia facile eundem scopo suo excidere posse. Nam à sola Regina ob Gallum successorem omnes istas molestias promanare; & qvanqvam Rex in hoc negotio ab istius libidine pendeat, cujus & obseqvio multi in aula sint addicti; tamen si eandem mori contingat, omnia ista ultro ruitura. Interim Lubomirscium velut bonum civem teneri temporibus cedere, ac omnia potius tolerare, qvam patriam dispellendæ propriæ calamitati bello involvere. Qvi utut jactet, se talia tentare non suæ salutis causa, sed vindicandæ patriæ libertati, ac ne se absente electio pervincatur: arma tamen ipsius legitima haberi non posse, ni Ordinum reqvisitio præcesserit; ac Remp. eo ipso permotum iri, ut non solum penitus ipsum destituat, sed & adductis ab ipso externis auxiliis sese opponat. Et qvia Nobilitas in Gallicum successorem sponte consensura non est, Lubomirscium, anteqvam Rex ipse per vim electionem pervincere instituat, gratis bellum orsurum; eoqve adversæ parti ansam præbiturum, ut obtentu auxilii Regi ferendi electionem armata manu perficiat, qvam hactenus obnitente Electore obtinere haut valuit. Igitur patienter expectandum, qvid Electoris & aliorum Principum intercessio effectura sit, inprimis num Ordines proximis Comitiis eam causam suscepturi sint. Cæterum id vix dubium habere, qvin, nisi contra Lubomirscium acta corrigantur, usurpata à Rege potestas silentio velut adprobata longius dehinc in fraudem libertatis

1665. tatis grassatura sit, adversus qvam deinceps nemo hiscere sit ausurus. Enimvero nullibi libertatem ita exqvisitis legibus circum scriptam, ut non interdum privilegiorum, iat enormes violationes contingant; nec ideo tamen libertatem protinus periisse. Unde per ea, qvæ in Lubomirscium patrata sunt, libertatem non protinus perditam, qvibus corrigendis, simul servandis legibus, ac impediendæ illegitimæ electioni multa remedia inveniri posse. Sed nec ante futura Comitia pronuntiari posse, num processus contra Lubomirscium institutus legitimus, an minus fuerit; cum id omne ab Ordinum adprobatione dependeat. Eqvidem ut Elector Lubomirscii causam suscipiat suadere commercia, qvæ iste cum hoc ejusqve amicis aluerit, & qvæ à Rege ac Regina hactenus in Electorem malitiose admodum acta sint; Aula qvoqve non obscure minas jactante, omnes hujus actiones sinistre interpretante, ac ne in æqvissimis rebus satisfacere curante. Eundem tamen nunqvam Lubomirscio ita se obstrinxisse, ut ideo ad arma in Regem capessenda teneatur; qvi hactenus non paucis adstipulantibus asseverarit, sibi justissimas ad condemnandum Lubomirscium causas fuisse. Non esse qvoqve è dignitate Electoris cum subditis Regiis aliqvod fœderis instar inire. Qvod si & Lubomirscio qvid humanitus contingat, totam causam ultro corruituram, Electore solo destituto. Sed & offensam Regis in Electorem unice inde provenire, qvod suspicetur, huncce vi Lubomirscii causam suscepturum; cui offensæ tollendæ idonea remedia non defore. Saltem honestius & tutius fore, à Rege initium fieri vim contra Electorem adhibendi, qvam ab hoc bellum Lubomirscii gratia moveri. Cogitandum qvoqve, qvam multa ad ordiendum bellum reqvirantur; qvam multi casus & distractiones intervenire soleant; qvi alii huic negotio implicari possint, cupide occasioni molestiam Electori facessendi inhiantes. Ab Electore hoc bello Rempublicam pacis utiqve cupidissimam, & incommoda belli, externosqve inprimis milites pertæsam graviter offendendam. Recens qvoqve instauratam cum Gallia amicitiam uno ictu prosternendam, inprimis si res una cum Austriacis suscipienda sit; qvod notum sit, qvo studio Gallus circa electionem Polonicam sategerit. Ut tamen Lubomirscii fiducia, qvam in Electore reposuerit, haut inanis sit, simul Reip. demonstretur, qvantopere hujus libertas cordi ipsi sit, placebat Electorem verbis pondus habituris eam causam apud Regem agere, demonstrato periculo, qvod 1665. Poloniæ ac vicinis inde exsurgere possit, ac cum sua tantopere intersit Poloniæ statum incolumem servari, vitio sibi dari non posse, si circa Lubomirscii restitutionem satagat. Tum & huius causam Ordinibus commendandam, ut ipsi Regem ad reconciliationem permoveant. Ubi hoc modo nil proficiatur, & tota Resp. aut major pars istum damnet, Electorem bello sese ingerere non posse, de cujus justitia non constet; & qvo temere suscepto Respublica judicatura sit, ipsum saltem beneficia è postremis pactis qvæsita commisisse; nullo qvoqve à fœderatis auxilio, qvod omnes eundem aggressorem habituri sint. Ast ubi Resp. aut major pars Lubomirscii causam suscipiat, ac decreto Comitiali in hunc acta improbet, tunc demum Electorem una cum Rep. in causam descendere posse. Qvo casu tamen Electori expectandum, qvoad ab isthac ambiatur, qvo idoneas sibi conditiones stipulari qveat; cum alias ultro sese ingerenti tota moles incubitura sit. Re itaqve tali modo expensa Collalto responsum: *Electori admodum dolere, in Polonia rem ad ista extrema rediisse, ac pacem haut sperandam; nisi in electionem contra leges Regni & rationes libertatis consentiatur; ac Lubomirscio interim id calamitatum exhauriendum. Optare, ut Rex & Regina imminens periculum ad animum revocare, ac pacis conservationem actionum suarum scopum habere velit. Electori sane summam semper consiliorum fuisse, ut Polonis pax & libertas constet; ac in nullius negotii partem venire voluisse, qvod huic repugnet, utut magna calumniarum colluvie subinde perfusus sit. Tanto se Regnum id amore amplecti, ut nullius offensam reformidet, qvo minus qvæ isti salutaria norit, exponat. Sed nunc in remotis Clivia locis agenti, nec de Polonia rebus accurate edocto solidi qvid consilii dare in arduo esse. Nam utut Lubomirscius de istis nonnihil communicarit; easdem tamen levi momento verti. Unde isthunc velut amantem patriæ civem optimum consilium à se ipso petiturum, idqve unice saluti Regni superstructurum. Interim inter adversa constantiam servaret, ac Deo Regisqve clementiæ fideret.* Atqve isthæc consilii via eo magis insistenda erat, qvod Aulæ Cæsareæ persuasum foret, Lubomirscium sibi metipsi coronam qværere.

In Polonia à Legatu Electoralibus acta Bonin.

§. 86. Haut minore circumspectione Elector id negotium in aula Polonica tractabat, qvo Hoverbeqvium, & Georgium Bonium instantibus Warsaviæ Comitiis

1665. tiis mittebat, ut diffidentiam, qvam Rex è Crocovii negotiatione in Svecia conceperat, tollerent, tum varias calumnias ad Electorem suspectum reddendum sparsas diluerent, additis postulatis, ut ex pactis debita tandem aliqvando præstentur. Inprimis super Lubomirscio apud Regem proponerent; Electorem invitum sanæ negotia tangere, qvæ Regi cum civibus suis intercedant. Sed sincerum studium, qvo hunc prosеqvatur, ac graves Status sui rationes, qvæ in Poloniæ qviete vertantur, necessitatem sibi imponere, ut candide & fideliter demonstret, qvæ mala Regi ac Regno ex eo negotio provenire qveant, hostibus qvoqve compendium inde sibi qvæsituris. Eqvidem sibi de Lubomirscii delicto non constare, nec ejus litem suam favere. Regem tamen antehac atrociora delinqventibus ignovisse, & hoc facto clementiæ gloriam insigniter aucturam. Hisce ubi nil proficiant, adderent; cum Elector ita arcte Reip. Polonicæ innexus sit, cujus & mala in ipsius ditiones redundent, haut vitio verti eidem posse, si eo nomine solicitum se ostendat, cui de cætero nihil præter Regis ac Regni salutem & qvietem qværatur.

8. Jan. Nostri cum qvæ jussi erant apud Regem exposuissent, hic primum de reddita Braunsberga gratias agere; cætera postulata ad Ordines rejicere. Ad qvæ nostri: id ipsum graviter Electori dolere, qvod ubi de ipsius emolumentis agatur, Rex sua potestate uti nolit, ac ista à se rejiciat; noto Poloniæ more, ut consultationi denuo subjiciatur; cujus subversio qværitur. Daret modo Rex Electori Elbingam è decreto Comitiali anno 1658: Borussiæ Ordinibus satis curæ fore pecunias corrogare Electori iterum inde dimovendo. Ad qvæ Rex: talia qvidem plausibiliter disseri ab iis, qveis externa duntaxat rei facies spectetur. Sed qvia ipse tam infausto sidere natus sit, ut nil prope facere possit, qvod Polonis suis probetur, caute sibi procedendum. Eqvidem Ordines in Elbingæ traditionem consensisse, cum ea urbs adhuc Svecorum manibus teneretur. Sed cum post in rem præsentem veniendum foret, proceres cessim ivisse demonstrato, posteritati nunqvam adprobari posse, si tanti momenti urbs in tam potentis vicini manus tradatur. Pecuniam tamen, qva Electori satisfiat, non defore. Unde Electori spem plane abdicandam, Ordines in Elbingæ traditionem unqvam consensuros. Pecuniam jam solvendam fuisse, ni confœderatus miles eam intercepisset. Cum nostri qværerent; qvid fidei publicæ fiat, cum indigentia, & id genus subterfugia semper jactari qveant: Rex Polonos sævi esse ingenii homines, qveis 1664. existimatio ac justitia parum cordi sit, ac qvorum paucis fides publica pensi habeatur: qvin multos, ubi eadem occinatur, in cachinos effundi. Sed cum nostri negarent, Electorem à pactis & Rege dimoveri se passurum, hic demum circa Elbingam qvod possit se facturum pollicebatur. Ast proceres aulæ addicti sine circuitione dicebant: Elbingam velut clavem Poloniæ graves ob causas Electori non posse tradi. Pecuniam in promtu non esse. Nec Regi facultatem ejus corradendæ usqve ad Comitia; qvæ si abrumpantur, alia expectanda esse. Sed & animi sat maligni indicium erat, qvod Magnus Cancellarius super nummis missilibus, qvi inter homagium Regiomonti in vulgus sparsa fuerant, arguebat; qvod Elector iis sese Dominum supremum & Hæredem *Prussiæ* inscripsisset, cum *in Prussia* ponendum fuerit, qvia & Rex ejus provinciæ partem habeat. Tum qvod mitræ Electorali corona superposita esset. Nec dubitabat iste jactare; Borussis integrum esse non obstante supremo Electoris dominio Warsaviam qverelas suas deferre; qvod istis utiqve privilegia sua reservata sint, crassa admodum cavillatione, cum privilegia utiqve in tantum valere debeant, qvantum supremo imperio non repugnant; qvod inane est, si civibus ad extraneum Principem provocare liceat. Qvin non verebatur disserere, male fecisse Rempublicam, supremo isto imperio in non adeo prolixe meritum collato. Ac indicium diffidentiæ esse, qvod Elector guarantiam pacti Brombergensis & Olivensis Pacis in Svecia, & alibi qværat.

§. 87. Super electione, qvo loco ea in præsens sit, nostri apud Proceres inqvirebant. *Ita arcte qvippe Electoris rationes Polonica Reip. innexas, ut is prospera juxta & adversa cum hac communia habeat. Unde non posse non ipsum edoceri velle circa negotium, summam Reip. tangens, è cujus eventu Polonia juxta ac vicinorum conditio in utramqve partem pendeat.* Hi ostendebant; *ab ipso Rege proprio instinctu electionem non affectari, sed qvicqvid eo nomine faciat, id fieri amolienda Regina importunitati, qvæ noctes diesqve ipsum obtundat precibus, qvestibus, lacrymis, usqve adeo suspicax, ut vix unqvam à latere ejus discedat, ac ferre nolit, si qvis diutius cum solo loqvatur. Ceterum improbari non posse, Electoris circa hoc negotium solicitudinem, qvod ipsum ante omnes, & inde Cæsarem tangat. Cum electione pari*

Electio vivo Rege non succedit.

modo

1665. *modo comparatum, atqve cum campana, qva incendio oborto signum dari solet. Hac si moveatur, ac de illa proponatur, esse qvare qvilibet adcurrat. Ast omnes bonos cives judicare, magis de eo cogitandum, qvomodo electio impediri qveat, qvam qvisnam eligendus sit. Intra biennium vix cuipiam audaciam fore super ea muttendi. Rempublicam Electori admodum obstrictam esse, qvod is in hoc negotium haut descenderit, nec solicitationibus aliorum aurem prebuerit. Aulæ qvoq; ipsius qvam maxime interesse, ut omnem speciem declinare studeat, per quam Ordines in eam sententiam adduci qveant, Lubomirscium ideo opprimi, qvod electioni restiterit. Eqvidem Reginam cupidine flagrare negotium id accelerandi; sed minus quam antea animi sensa ipsi expromere tutum esse. Regem bene cupere illis, qvi electionem impedıverint, ac fidissimis dixisse, nolle electionem se vivo fieri.* Cæterum qvia Neoburgico multi in utraq; Polonia favebant, credebatur is scopo suo potiturus, si ipsi cum Electore conveniat. Nam Rempublicam talem Regem velle, per qvem neqve Austriacis, neqve Borussicis bellis implicetur. Ac Moguntinus Electori per Reiffenbergium significarat; Gallum omnia qvæ posset facturum, ut vivo Rege successor designetur: perinde tamen ipsi futurum, qvisqvis demum is sit, modo Galliæ coronam debeat. Alias Polonis proceribus gratum erat plures candidatos nomina sua profiteri, ut eo uberior largitionum seges foret.

Pro Lubomirscio nihil proficitur.

§. 88. Ast super sententia in Lubomirscium omnes Aulæ non obnoxii admodum perturbatos se ostendebant. Senatores ac Nuntiorum Terrestrium delegati, qvi in judicio sederant, variis artibus ad placitum Aulæ pertracti fuerant. Pars in securitatem data fuerat, qvasi id duntaxat spectaretur, ut Lubomirscio terror incutiatur, nullo amplius periculo, ac delatorem à Regis nutu pendere, qvi & executionem qvoad placuerit suspensurus sit. Alios terror corripuerat, velut & ipsis in suspicionem trahendis, ni per acres sententias sese purgassent. Reliqvos beneficia & collata munera devinxerant. Delator Lubomirscii cum accusationis suæ capita jurejurando confirmanda forent, scrupulo conscientiæ vellicari se agnoverat, qvoad is per Jesuitas sibi exemtus foret. Cæterum prudentiores judicabant, eum processum contrarios effectus sortiturum, qvam aula intenderit; qvod deinceps parcius de electione loqvendum sit, ne communis persvasio firmetur, Lubomirscio non aliam ob causam actionem intentatam, qvam qvia isti negotio restiterit. Nostri autem uti circa alia Electoris negotia nihil proficiebant; ita & circa intercessionem pro Lubomirscio operam ludebant, Rege fremente; unum nidum duas infestæ invicem indolis aves non capere. Electorem qvoqve Rhodio haut segniter manus injecisse, qvo Lubomirscius longe nocentior fuerit; nostris reponentibus, inter homines utrınqve & causas ingens discrimen dari. Et utut nostri testarentur, Electorem in hoc negotio non tam Lubomirscii, qvam Regis emolumentū spectare; idem tamen pertinaciter regerebat; se omnia, qvæ sibi ab Electore displicuerint, oblivioni daturum, modo is Lubomirscii causam non suscipiat: id enim se clarigationis in vicem accepturum. Qvin nolle, ut ipsi apud Ordines instent, qvo hi preces pro isto interponant, Id enim non aliter à se accipi posse, qvam qvod vel tyrannus habeatur, qvalem Lubomirscius ipsum diffamet, vel talis, cui curatoribus opus sit. Acrius tamen instantibus nostris demum dicebat: se malle in Electoris, qvam in Ordinum gratiam aliqvid facere. Clementiam tamen non longius processurum, qvam ut bona hæreditaria nondum alienata restituantur. Dignitates vix redditum iri. Nec aliam cautionem superesse, qvam ut iste aliqvot per annos extra Regnum degat. *Kinski.* Kinskio qvoqve Cæsareo Legato à Rege denuntiabatur: gratum qvidem ejus esse adventum; sed de Lubomirscio in neutram partem mentionem faciendam. Super eadem sententia per Palatinatus multum qverelarum audiebatur, utut Aula Lubomirscium apud Ordines, qvi in universum electionem vivo Rege detestabantur, exosum reddere conata esset, sparso illum primum fuisse, qvi super ista electione moverit. Qvi & enixissime apud Regem pro isto intercedebant; qvos inter aliqvis Nuntiorum Terrestrium Regi dicebat; *Aut dele nos ex libro libertatis, aut ignosce Mareschallo.* Regina qvoqve ut Electorem Lubomirscio averteret arguebat; ideo Electori Elbingam traditam non fuisse, qvod proceres qvidam ipsam monuerint, Clerum & Borussiæ Ordines ab ipsa alienatum iri, ac institutum circa electionem turbaturos; circa qvod Lubomirscius ante omnes importune se jactaverit. Cujus culpa dein effectum, ut duobus Comitiis abruptis Electori satisfieri non potuerit. Demum Rex, ut rogari desineret, declarabat: *30. Mart.* His Comitiis extra ordinem indictis circa Lubomirscium fieri nil posse. Sed proxime futuris, qvorum tempus

1665. pus anticipandum sit, aditum ad gratiam ipsi patere, si interim ita se gerat, ut liqvido pateat, anteactorum seria ipsum pœnitentia tangi.

Electoris circa sedandos Poloniæ motus opera.

§. 89. Efficiebat eaRegis pertinacia, ut abruptis Comitiis exercitus, ac pleriqve Palatinatus Majoris & Minoris Poloniæ Lubomirscii causam palam amplecterentur, obtentu vindicandæ libertatis, & illegitimam electionem impediendi; Rege usqve adeo irarum nihil remittente, ut diceret; comas sibi stare, istius nomine audito. Qvi &, ut omnem compositionis spem abrumperet munus Magni Mareschalli in Joannem Sobiescium conferebat, haut revocandum. *Sobieski.* Uti porro Rex Electoris postulata hactenus ideo eluserat, qvod is in Gallicam electionem consentire nolebat; ita ut is huc pertraheretur, jam proponebat; non aliam esse viam pecunias parandi, qveis Electori satisfiat, qvam ut ea à Gallo mutuo sumatur: sed qvi huc consensurus non sit, nisi interveniente pacto super electione ad Galliæ placitum ab isto promovenda. Qvæ conditio Electori hautqvidqvam arridebat. Sed post cum Regis arma vacillarent, copiis ejusdem semel absqve iterum à Lubomirscianis non superfunctorie vapulantibus, Elector Hoverbeqvium denuo Warsaviam proficisci jussit, operam oblaturum componendis motibus facile in exitium Reip. desituris. *1. Jul.* Qva in negotiatione id spectaret, ut Regi sua autoritas, Reipublicæ pristinus status persistat; singulorum jura atqve libertas salva sit, abolitis qvæ contra facta arguantur: tum ut enata dissidia amice componantur, nec ad extrema procurratur. Si Rex ipsius officium repudiet, Hoverbeqvius id non eo minus Reipublicæ offerat, ostentato qvoqve militari auxilio, si id reqviratur. Saltem enim hujus officii eum fructum fore, ut Elector studium suum in Remp. declaret, nullis injuriis ab Aula hactenus acceptis immutatum. Qvæ ratione & æqvitate insuper habita muliebri impotentia ferebatur, ac omnem spem electionis jam in armis collocarat, hostium loco habitis, qvi de compositione loqverentur. *6. Aug.* Nec eo secius, cum diu incassum tumultuatum esset, ad transactionem demum descendendum erat, promulgata omnium anteactorum oblivione, futuris Comitiis confirmanda. Qvanqvam transactioni tam multa ambigua inserta erant, ut Aulæ in proclivi esset, deinceps, si è re videretur, cavillationibus eam subvertere. Super electione qvoqve cavebatur, ut eidem libertas constet, ac ne Polonis Rex per vim obtrudatur. Cæterum circa hanc transactionem, Ordines qvidem id respexerant, ut Lithuanicum exercitum, qvem Rex auxilio evocaverat, è Polonia amolirentur. 1665. Aula autem id qværebat, ut Palatinatus, qvi Lubomirscii defensionem susceperant, armis exuerentur. Et jam ab eadem subornabantur Lithuani ac Masovii nonnulli, qvi proximis Comitiis adversus eam transactionem protestarentur. Lubomirscius cum ex conventione ad Regem deprecandi causa accederet, postulabat, ut se perorante Senatores, qvi Regi aderant, non sederent, sed starent. Qvod & Rex utut paulisper tergiversatus annuebat. Deprecatio verbis admodum modestis ab isto peracta est; ac ipse Rex agnoscebat, tantum non vi eum compulsum ad suscipienda, qvæ fecerat, & duriter valde ab aula habitum. Contra Rex admodum offendebatur ferocia Grzymultovii Castellani Posnaniensis, qvem iste ferebat à nemine unqvam visum panem edere, aut preces fundere. Non ultra duas horas tamen Lubomirscius apud Regem morabatur. Ad Reginam duos filios ablegabat deprecatione defuncturos; qvi cum sat frigide ab hac excepti essent, iste insidias veritus, ac ne ad turpes conditiones adigeretur, propere è Regni finibus sese eiecit, rumore sparso, velut in Italiam iturus voto Virgini Lauretanæ exsolvendo. Post tot infelices conatus Regina haut desinebat super electione machinari, utut legatus Gallicus pecuniam incerto fructu erogare tergiversaretur. Sane Lubomirscio clam restitutio omnium munerum & beneficiorum, qvæ à Corona tenuerat, promittebatur, adjectis aliis extra ordinem præmiis atqve emolumentis, si circa electionem Reginæ gratificari velit. Qvi stolidus valde conatus habebatur, Lubomirscio hautqvaqvam tantam gloriam defensæ libertatis temere prodacturo. Sed solitum id Reginæ erat, per impatientiam & festinationem destinata sua ultro corrumpere; cum cogitare debuisset, negotia non minus qvam fructus ad incrementa juxta atqve maturitatem certum tempus desiderare. Cæterum qvia Aula perspicebat, ad electionem procedi non posse, nisi Joannes Casimirus Regno sese abdicasset, Regina hunc eo compulerat, ut solio se abiturum promitteret, ubi ipsa id desideraret, & destinatis suis proficuum duceret. Qvia enim idem non solum Ducatus in Silesia Oppeliam & Ratiboriam, sed & omnes salinas & alias fodinas Reginæ tradiderat; necessum erat, ut si pecuniam vellet, in omnia ipsius cupita consentiret

1665. tiret. Eodem tempore Rhodius junior Warsaviæ versabatur, qvi Hoverbeqvio fatebatur; se qvondam ab Aula Polonica in Borussiam missum, Ordinibus instigandis, ne supremum Electoris imperium agnoscerent. Nam Aulæ qvidem, qvæ semel condonaverit, retractare integrum non esse. Sed Borussis ea pacta subvertere haut illicitum, in qvæ ipsi non consenserint; nec penes Polonos fuisse eosdem alienare. Id cum Hoverbeqvius Regi ac Reginæ exprobraret, hi factum negabant. Et tamen cum idem peteret, istum sibi dedi, Rex negabat se alterius lictorem esse. Instabat post & Hoverbeqvius, ut Rex apud conventus provinciales Comitiis præmitti solitos, (semeicas vocant) inter capita deliberationum etiam insereret de Marchionibus Franconicis ad successionem Borussiæ admittendis, utut Poloni vario obtentu tergiversarentur, & inter alia, tres Electori jam Filios esse. Sed cum noster ostenderet, Regem ad id proponendum per jurata pacta teneri, demum id pervincebat; etsi nullo alio fructu, qvam ut testimonium extaret, ab Electoris parte nihil neglectum.

Elector de Neoburgico in Regem adsciscendo Polonis insinuat. 1666.

§. 90. Post eum per hæreditariam transactionem amicitia inter Electorem & Neoburgicum stabilita esset, in cujus specimen iste huic de navanda circa nanciscendam Poloniæ coronam opera promiserat, Elector Hoverbeqvium mittebat, ut apud Polonos dextre exploraret, num Neoburgicus Rex hisce placeat, cui præ cæteris ipse id diadema optet. Simul dem onstraret, Electorem judicare, Remp. isto electo suæ libertati optime cauturam, qvæ Gallo adscito in lubrico futura sit; ac Svecos isthunc, qvam Gallum qvempiam malle. Ad Lubomirscium qvoqve Elector Julium Hackebergium miserat, exploraturum, qvæ istius super Neoburgico ad coronam promovendo sententia foret. Nam cum ab aula tantopere circa electionem satagatur, haut præsentius remedium videri, qvam ut iste candidatus Galliæ factioni opponatur. Qvi & istum sibi probari testabatur, postqvam Electoris amicus sit: & eidem Cæsarem, Svecosqve favorem suum pollicitos. Sane Andreas Lilliehæckius Svecicus tunc ad aulam Polonicam ablegatus palam jactabat: qvia satis adpareat Polonos ab Enguiano abhorrere, potius esse Galliam pro Neoburgico laborare. Sed qvo ipso is Neoburgici causæ parum consulebat, qvod inde Cæsar & Gallus ansam arrepturi essent hisce destinatis sese opponendi. Neqve enim fieri poterat, ut Neoburgicus aut alius

Hackeberg.

Lilliehæck.

1666. aulæ invisus Rege vivo ad coronam perveniret, aut hancce eousqve depressum iri, ut beneficiis, collatis muneribus, autoritate, potentia, largitionibus id institutum subvertere non posset, qvod & singulis Nobilibus intercessione sua efficere integrum erat. Unde Neoburgico utilissimum fore, ut ejus fautores studium dissimulent, ac electionem, vivo Rege impedire satis habeant. Interim Ordinibus ob oculos ponant, Rempublicam perpetuis turbis agitandam, adscito è duobus semper æmulis Domibus Austriaca & Gallica Rege. Cæterum aula Cæsarea, qvicqvid verbis præ se ferret, revera Lotharingo studebat. Qvia enim Neoburgicus postrema Cæsaris electione id sibi opinionis circumposuerat, velut voluntas defutura non fuisset acceptandæ Imperiali coronæ, si id opum & subsidiorum, qvod Bavaro fuisset, Viennensibus haut placebat, eundem per Polonicum diadema plus potentiæ adqvirere, & in ejusmodi statu collocari, qvo tam è Polonia, qvam in Germania Austriacis negotium facessere posset.

Alia Reginæ circa electionem machinationes. Novemb. Podolovski.

§. 91. Sub finem anni Electore Berolinum è Clivia reverso Lubomirscius misso Secretario istum de statu rerum in Polonia edocebat, & uti Gallica factio nunqvam tanto conatu qvam nunc electionem urgeat. Eo fine ad se nuper venisse Joannem Andream Merstinium, & Nicolaum Podolosium Radomensem Capitaneum, qvi ipsum permo vereut ad amplectendum tractatum à Biterrensi Episcopo propositum. Eum fuisse extremum conatum in Gallicas partes ipsum pertrahendi; ac dixisse Biterrensem; id nisi fiat, Lubomirscium habendum, velut non amplius inter vivos agat; qvæ verba ambiguo sensu de veneno qvid insinuare videbantur. Ejus porro tractatus summam fuisse; Joannem Casimirum decrevisse proximis Comitiis Regno se abdicare, ea lege, ut successor ipsi eligatur Ludovicus Borbonius Condæus Princeps, aut ejus filius Henricus Julius Dux Enguianus. Sed qvia hisce destinatis maximum obstaculum à Lubomirscio futurum videatur, ut non solum in alterutrius istorum electionem consentiat, sed & omnibus viribus ad eam promovendam connitatur. In præmium ipsi ostendebatur Palatinus Cracoviæ, supremus in exercitum ducatus, restitutio salinarum, & aliqvot capitaneatus. Tum in præsens CM uncialium, post aliis qvoqve pecuniæ summis secuturis. Insuper filiis ingentes fortunæ, & immensa alia. Ad qvod ipsi spatium deliberandi

 con-

1666. concessum fuerat ad diem 15. Novembris. Qvin eidem Ducis & Paris Franciæ dignationem oblatam, ac ut filio omnia sua emolumenta in Polonia relinqvere possit. Qvod promissum apud ipsum parum ponderis habuerit, qvod in Gallia non insolens sit Duces & Paris, & qvi Cœrulea tænia superbi incedunt, in Bastiliam conjici ex sola suspicione, ne nocere possint. Ast Lubomirscio propositum fuisse Gallis illudere, ac simulato consensu ac subscriptione in candidatum Gallicum Joannem Casimirum ad abdicandum Regnum adducere. Uti enim Gallica factio omnia sub autoritate & nomine Regis agat; ita hoc amoto totam machinam ultro ruituram. Abdicato autem Rege Reipublicæ jus fore eligendi alium sibi idoneum. Ita Gallos destinatorum suorum fore irritos. Sed qvia à Lubomirscio cautio propria manu subscripta exacta sit, qva is se autorem suscitatæ iterum electionis profiteretur, id ab isto velut suspectum repudiatum. Ita tractatum istum irritum cecidisse. Cum autem dubium non sit, qvin Galli destinata sua ulterius sint persecuturi, Lubomirscius Electoris consilium exqvirebat, qvid ulterius sibi agendum? Inprimis num instantia Comitia sint abrumpenda, an permittendum, ut rite absolvantur? Eqvidem sibi eadem abrumpenda videri, ne mora Gallicis consiliis, ut se confirment, indulgeatur. Nam conclusis Comitiis aulam habituram tributa, retenturam jus monetam levidensem maximo suo cum lucro cudendi; utrisqve usuram ad Reip. eversionem. Mora qvoqve temporis Potocii & Sobiescii autoritatem in exercitu coalituram, qvorum uterqvè Galliæ sit obnoxius: generosiores ductorum ab exercitu dimovendos: cohortes è bonis civibus constantes exautorandas, suffectis in eorum locum stipendio Gallico illigatis, aut Aulæ libidini mancipatis, aut qvibus libertas publica parum curæ sit. Ita exercitu ad sua vota composito aulam destinatis suis potituram; Reipublicæ exitium, vicinis periculum incubiturum. Unde citra moram vim parandam videri retundendis Galliæ conatibus, si cui libertas Poloniæ cordi sit; qvam in rem ab exteris militem & pecuniam non defore. Tum uti satis freqvens est bonorum civium pro Neoburgico inclinatio; ita mature hujus electionem disponendam, statim atqve Joannes Casimirus Regno se abdicaverit, Caroli V. Cæsaris exemplum imitari cupidus fastidio imperii perpetuis motibus turbidi, ac ob intolerabilem Reginæ importunitatem. In cujus negotii partem etiam sint adsciscendi Sveci, qvo minor sit invidia facto, & qvia expediat eos sibi innectere, ne à Gallis in suas partes trahantur. In Polonia cumprimis confœderationem militum conflandam, cui sese Nobiles, prout qvisqve patriæ amantissimus, sint agglomeraturi; præsertim si pecuniæ non pareatur, qva Gallica factio maxime rem gerat. Ad qvæ Elector Lubomirscium hortari, ut propositæ tuendæ libertatis firmiter insistat. Nam si maxime nunc sententiam mutare, atqve Aulæ destinata fulcire velit, hanc tamen nunqvam ipsi fidem habituram, sed illusum certo exitio involuturum. Qvin omnibus licet desperatis, & nullo amplius adversus Gallicam electionem remedio, melius tamen sibi suisqve consultum fore servata constantia, qvam ad ignava consilia revolutum. Hoc enim modo ab electo Rege plus autoritatis, apud Rempublicam & universum orbem plus gloriæ adqvisiturum, qvam si post tot pro libertate patriæ exhausta mala aulæ se libidini dare velit. Probabat qvoqve Lubomirscii consilium Elector de rumpendis Comitiis. Nam opem suam defore, modo is efficiat, ut à Republica imploretur. Sane se super eo negotio cum Svecis agere; cum Neoburgico jam convenisse. Cæsarem qvoqve studium verbis testari. Moscos & Tartaros Gallicum in Polonia Regem nolle. Monuerat qvoqve Electorem Lubomirscius, ut Neoburgicum incitet, qvo serio magis rem aggrediatur, ac sumtus facere non adeo reformidet. Nam Viennæ, ubi ipso pro hoc nitatur, objici; in ipsos onus & impensas devolvi, Neoburgico, penes qvem solum rei peractæ fructus sit futurus, langvidius conniti. Eidem ad sumtus tolerandos tria aureorum millia ab Electore petenti submissa. Enimvero qvæ cum isto agitabantur, in irritum cadebant, cum paulo post eundem apoplexia Wratislaviæ extinxisset.

11. Nov.

1666.

27. Jan. 1667.

Cerimonialia.

§. 92. Anteqvam ad alia digrediamur, haut abs re visum heic adducere, qvæ super cerimoniis Elector legatis suis Ratisponæ observanda injunxerit; prout is semper tuendæ dignitatis Electoralis studiosissimus fuit. Hi igitur jubebantur, ubi Ratisponam accessissent, Electoralibus legatis, & Principibus si qvi adsint, uti & exterorum Regum legatis de adventu suo significare, ac primam visitationem ab illis expectare; qvæ nisi exhibeatur, ipsi qvoqve eos adire omitterent. Si Princeps reipsa ditionis regimen

exer-

1664. exercent ante ipsos adsit, qvi non per se, sed consiliarios suos visitandi honorem apud eosdem obeat, haut eo minus isti par officium reponerent; ut tamen Principibus in loco tertio ne cederent. Sed Regios Electoralesqve legatos, & Principes deinceps accedentes post significationem de adventu factam ipsi priores inviserent. Ast à Principum & aliorum Ordinum legatis nostri semper priorem visitationem expectarent, sive ipsi antea sive post Ratisponam accessierint. Sed qvia Cæsarei Commissarii nulli ex Electoralibus legatis, Regii autem primo duntaxat legato in suis ædibus primum dare locum velint; simul primarii Principum legati Electoralibus secundariis, præsertim ad sententias in Senatu Principum dicendas destinatis, cedere abnuant, negato qvoqve Excellentiæ titulo, nostri reliqvorum Electoralium sententiam seqverentur. Sane Cæsareos qvod attinet, notum eqvidem esse, qvid venerationis Cæsari debeatur, cui & Elector nihil detrahere velit. Sed qvia exteri Reges ad Cæsaris exemplum cum nostris legatis agere velint, qvibuscum sibi hos per annos multum negotii fuerit; nostros minus honoris, qvam ipsi Regiis deferunt, admittere ab istis non posse. Venetos qvoqve, & Belgas fulciendæ suæ prætensioni allegaturos, si horum Legatis plus honoris qvam nostris deferatur. Unde Cæsareos haut credituros debito ipsis honori qvid detrahi, si nostri idem honoris qvod exteri, ac inprimis Veneti ac Belgæ exigant. Qvod si Cæsarei pertinaciter id abnuant, nostri eos solenni modo invisere omitterent; ac si qvid cum ipsis agendum sit, unus nostrorum privati habitu ad eos accederet. Cæterum cum nostri Ratisponam venissent, à Salisburgensi Archiepiscopo, Cæsaris tunc primo Commissario postulabant, ut ipsum invisentibus Excellentiæ titulum & honoratiorem locum daret. Qvi reponebat; se velut Archiepiscopum nunqvam legato cuipiam priorem apud se locum, multo minus Excellentiæ titulum dedisse. Eqvidem se Cæsaris legatis dextræ manus honorem, sed non Excellentiæ vocabulum tribuere: ac Cæsarem, dum isthanc functionem ab eo delatam acceptat, ipsi cavisse, per hanc Archiepiscopali suæ eminentiæ nil derogatum iri. Unde qvicqvid Cæsar reliqvis suis legatis injunxerit, istis se jussis non teneri. Ast si Elector legato Salisburgensi apud ipsum digniorem locum & Excellentiæ titulum dare velit, idem se ejusdem legatis facturum. Qvam conditionem nostri admittere abnuebant. Ita Salisburgensis dignitate sua Archiepiscopali nitebatur, in suo præsulatu receptum asseverans Electoralibus legatis præcedentiam non concedere, qvam & pleriqve simplices Episcopi iisdem abnuant. Qvin Magistrum Melitensis militiæ in sua domo Legatis Pontificis digniorem locum non concedere. Sed Elector sententiæ suæ insistens, ob exemplum aliorum Regem omissa solenni visitatione privato tantum habitu cum ipso agere suos jussit. Qvi dein apud nostros mirari se ferebat istud postulatum, qvod Moguntinus, Coloniensis, & Trevirensis nunqvam obtenderint. Qvin si Nuntius Apostolicus Salisburgum accedat, morbum à se simulari declinandæ collisioni. Ad qvæ nostri: Brandenburgicos eum honorem Monasterii & Osnabrugæ, tum Olivæ à Cæsareis, Gallicis, ac Polonicis Legatis obtinuisse. Sed Præsul regerebat; haut ideo Archiepiscopum ad idem imitandum teneri, qvi dignitate Electoribus haut inferiorem se reputet; ac suos Legatos pari cum Electoralibus honore à Regibus haberi. Nec nostros plus sibi arrogare posse, qvam Legatos Hispanicos Castellorodericum & Fontanum, qveis talia exigere nunqvam in mentem venerit. Nostri contra: Archiepiscopum Magdeburgicum Germaniæ Primatem, cui & alias cum Salisburgensi super priore loco certamen fuerit, id non recusare, ex Electorali Domo insuper natum. Qvin à defuncto Electore Saxoniæ Conrado Borgstorfio velut Electorali legato Lichtenbergæ dextræ manus honorem delatum. Ast Salisburgensis ingens inter se & Magdeburgicum discrimen jactabat, qvi tantum Primas sit per Inferiorem Saxoniam; cum ipse qvoqve Directoris in Senatu Principum dignatione fulgeat. Cæterum nostros eodem modo habiturum, qvo Elector ipsius Legatos sit habiturus. Ita nostri solenni visitatione abstinuerunt, Palatino Electore, ac Moguntino probantibus. Porro Wormatiensis Episcopus velut primarius Moguntini Legatus, dum à Saxonicis invisitur, Gerstorfio tantum primario legato, non item Ægidio Strauchio priorum locum dederat. Sed cum nostri idem admittere nollent, *Strauch.* nec tempestivum haberetur in præsens litigare, primus duntaxat Legatus visitationis officium obibat. Nam Electori sententia sta-

1664. ſtabat, omnibus legatis, qvi paribus mandatis, ac pari dignatione miſſi ſint, eundem honorem deberi, ac in legationibus perſonam mittentis, non miſſi reſpiciendam. Sane noſtri pari honore à Cæſare, Moguntino, Trevirenſi, Saxonicis, Palatinis, Auſtriacis, Salisburgenſibus, ipſoqve Gallo habiti fuerant. Unde & Furſtenbergium Argentoratenſem Præſulem ſimul Colonienſis Plenipotentiarium noſtri inviſere omiſerunt, cum primo duntaxat Legato honoratiorem concedere vellet. Apud ipſum Cæſarem cum Marenholtzius, ac Godofredus Jena audirentur, iſte utrumqve caput tegere juſſit; qvod & hi fecerunt, ut tamen brevi intervallo pileum iterum detraherent. Eos ſupremus Mareſchallus Starenbergius ad infimas ſcalas, dato Excellentiæ titulo, Porcia ſupremus Aulæ præfectus ad ſupremas ſcalas exceptos in anterius conclave deducebat; ubi ſupremus Camerarius Lambergius Comes eos excipiebat, ac protinus de eorum adventu Cæſari ſignificabat, ad qvem ſine mora intromiſſi ſunt. Sed & obiter tangendum de litigio inter Jo. Hoverbeqvium, & Andream Lillichæckium, VVarſaviæ ortum, qvorum ille legati ab Electore, hic Ablegati extraordinarii à Speciæ Rege VVarſaviæ agebat. Ubi cum noſter Sveco viſitationis honorem obire volenti in ſuis ædibus dextram manum abnueret, hic non ſine offenſa haut peracta viſitatione domum revertit, Electore tamen legati ſui factum haut probante. Sed poſt ita inter Regem Speciæ & Electorem convenit, ut Legati utrinqve alterius Ablegatis Extraordinariis in ſuis ædibus dextræ manus honorem deferant. 1664.

SAMU-

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER DECIMUS.

EPITOME.

E *Lectoris circa surgentes inter Anglos Belgasque turbas cura. 2. Ejus in Angliam legatio. 3. Brandii apud Belgas propositio. Idem apud Angliæ Regem negotium suum exponit. 4. Bellum inter Anglos, & Belgas exardescit. 5. Anglus Electorem in belli societatem pertrahere nititur. 6. Angli Electoris naves detinent. 7. Brandius ex Anglia revocatur. 8. Angli id negotium ulterius urgent. 9. Electoris circa extinguendum Monasteriense bellum studium. 10. Idem à Belgis restitutionem Clivicarum urbium quærit. 11. Electoris circa societatem belli Belgici considerationes. 12. Tractatio cum Belgis continuatur. 13. Fœdus Electoris cum Belgis. 14. Tractatus contra Episcopum Monasteriensem. Articulus secretus. 15. Electoris circa componendum bellum Monasteriense opera. Ea Regi Angliæ displicet. 16. Elector Præsulem ad pacem urget. 17. Tractatus cum Monasteriensi perficitur. 18. Electoris circa pacem inter Anglos, & Belgas conciliandum studium. 19. Ejus in Angliam missio. 20. Alia in Angliam legatio.*

21. Cir-

1664. *21. Anglorum querelæ de Electore. 22. Circa pacem in Anglia agitata. 23. Circa pacem Bredæ acta. 24. De inclusione in pacem Bredanam. 25. Galli super destinatis suis insinuant. 26. Elector fœderibus sibi cavet. Fœdus cum Rege Daniæ. 27. Qvadruplex fœdus. 28. Electoris circa turbas Burgundicas cura. 29. Gallus super destinatis suis Electori significat. 30. Hispani Electoris auxilium qværunt. 31. Electoris circa bellum Flandricum considerationes. 32. Declaratio Marchioni Badensi data. 33. Considerationes circa conjunctionem cum Hispanis. 34. Elector aliorum sententiam explorat: Moguntini; Fœderatorum Coloniensium; Bavari; 35. Saxonis; 36. Daniæ Regis; 37. & Neoburgici. 38. Elector caute rem gerit. 39. Circa Præsulem Monasteriensem considerationes. 40. Cum Hispanis incassum super fœdere agitur. 41. Blaspielus præter mandatum cum Hispano concludit. Id Elector improbat. 42. Galliæ Rex Electorem ad servandam amicitiam invitat. 43. Circa Gallicum fœdus considerationes Electoris; & Regis Galliæ. 44. Tractatus cum Rege Galliæ. 45. Hoc pactum Elector adprobare studet Hispanis: Anglis; 46. & Cæsari. 47. Super triplici fædere consideratio. 48. Electoris cum Neoburgico super corona Poloniæ conventio. 49. Num ea conventio publicanda? 50. Elector super Neoburgico cum Gallo agere incipit. 51. Legatio Electoris in Galliam. 52. Legatorum in Gallia acta. 53. Belgarum super bello Flandrico consilia. 54. Nostri apud Gallum super pace instant. 55. Regis Galliæ declaratio. 56. Elector cum Svecis super Neoburgico promovendo agit. Prior cum Svecis conventio. 57. Altera cum Svecis super eo negotio conventio. 58. Apud Cæsarem pro Neoburgico acta. 59. Alia ad Cæsarem eo nomine legatio. 60. Electoris pro Neoburgico in Polonia studium. 61. Poloni auxilium Electoris contra Tartaros expetunt. 62. De Neoburgico Reginæ insinuatur. 63. Elector Hoverbeqvium plus justo progressum censet. 64. Elector demum Draheimo potitur. 65. Poloni Reginæ machinationibus acriter resistunt. Regina Poloniæ moritur. 66. De secundis nuptiis Joannis Casimiri frustra agitur. 67. Elector Gallorum destinatis in Polonia obsistit. 68. Rex Poloniæ Hoverbeqvio accessum negat. 69. Super abdicatione Joannis Casimiri agitur. 70. Cæsarei eam impedire student. 71. Joannes Casimirus de abdicatione sua statuit. 72. Legati e Polonia discedere jubentur. 73. Joannes Casimirus Regno se abdicat. 74. Ambitio Candidatorum, & de iis judicia. Judicium de Mosco; 75. De Florentino: De Eboracensi: De Electore. 76. De Neoburgico: 77. De Condæo; 78. De Lotharingo. 79. Galli pro Neoburgico studium simulant. 80. Electoris in Galliam legatio. Gallus initio rem serio agere videtur. 81. Galli candor suspectus est. 82. Artes prensantium in Polonia. 83. Legatio Electoris ad comitia eligendo Regi Poloniæ. 84. Apud electionem acta. 85. Collisio cum Cæsareo legato. 86. Galli mala fide cum Neoburgico agunt. 87. Legati exterorum ab Ordinibus audiuntur. 88. Electio præter omnem opinionem cadit. 89. Judicium de hac electione. 90. Consideratio artificiorum Gallicorum circa illudendum Neoburgicum.* 1664.

Electoris circa surgentes inter Anglos Belgasque turbas cura.

INgens operæ pretium hactenus fecerat Elector compositis litibus, qvæ vel ipsum solum tangebant, vel contagio qvietem patriæ turbaturæ forent, ni mature sopirentur. Restabat non modica cura, ut, qvæ sibi cum Belgarum Republica superarant magni momenti controversiæ, placido modo tollerentur. Cum isthac Rep. etsi Brandenburgicæ Domui inseparabiles rationes intercederent; frigidius tamen hucusqve amicitia, qvam pro tanta

1664. tanta necessitudine, exculta fuerat. In causa erat factio Arausionensis Principis dignitati adversa, cujus caput erat Joannes Wittius Eqvestris Ordinis Syndicus, penes qvem ea tempestate summa fere consiliorum ejus Reip. erat. Is cum haut frustra restitutam ei Principi avitam dignitatem sibi infaustam ominaretur, id omni modo nitebatur, ut isti aditus ad eandem praecluderetur. Qvibus destinatis qvia arctior Electoris Arausionensi Domui per affinitatem innexi, cum ea Rep. conjunctio valde obstitura esset, huic infringendae omnem lapidem movebat, protracto inter alia velut è tenebris obsoleto debito, cui vulgo *Hussferiano* vocabulum erat. Cui inde origo qvod Joannes Sigismundus Electoris avus olim C M uncialium apud Hollandos mutuo sumserat; qvae summa cum per iniqvitatem temporum mature soluta non fuisset, anatocismo in immensum intumuerat; utut Elector opposita compensatione, si calculus rite poneretur, pleraqve praeter rationem peti demonstraret. Et qvauqvam reliqvae provinciae satqvas se ostenderent, Hollandia tamen solutionem instigante VVittio importune urgebat; cui scopus erat, ejus debiti per usurarum qvotidiana augmenta ingravescentis obtentu Clivicas urbes Belgarum tunc praesidio infessas velut in solutum, aut saltem pignoris in vicem, detinere, tota demum ea provincia absorbenda. Cum itaqve atrocia tunc Anglos inter, ac Belgas dissidia erumpere inciperent, Elector sibi laborandum ducebat, num ista forte occasionem praebere possent Belgarum praesidia hisce urbibus dimovendi; praeterqvam qvod & alias vigilandum esset, ne iis nationibus bello collisis Germania, ac inprimis propriae ditiones incommodi qvid sentirent.

Electoris in Angliam legatio. Jul.

§. 2. Eam ob causam Electori placuit Christophorum Brandium in Angliam mittere, sed isthoc publico praetexto, velut id duntaxat à Rege Angliae petendum foret, ut navibus, qvas Elector recens extruxerat, qvasvis merces in Angliam importare, ac inde iterum exportare liceret, aut saltem ne deterioris conditionis qvam Gedanensium naves essent, adeoqve & merces in Regia Borussia provenientes in Anglicanos portus devehere integrum foret. Praesertim cum & Lubecensibus jus foret qvaslibet merces ad mare Balticum provenientes suis navibus in Angliam importare. Qvod petitum tamen non nisi velut ultro invitante occasione exponeret. Nam si bellum surgat, eam concessionem locum non habituram usqve ad pacem; interea pecunias in hoc privilegium erogandas à mercatoribus alibi collocari posse. Et persistente licet pace Regiomontanus portus istis navibus sat vecturae praebebat, qveis communi jure in Anglorum portus accessus patebat, qvi qvarumvis nationum naves admittunt, qvae merces apud ipsas provenientes iuportant. Et qvia majoris momenti res ambienda erat, metuebatur, ne hac rejecta istam Angli annuerent, solito aulis more, ut duabus rebus simul petitis vilior concedatur; & qvi unum obtinere velint, duo petant. Sed primarius missionis scopus erat tentare, num Angliae opera Elector isto sese aere alieno apud Belgas exuere, ac oppida sua horum praesidiis liberare posset. Magna tamen cum circumspectione legatus id negotium tractare jubebatur. Nam si res inter Anglos & Belgas in bellum haut erumperet, id petitum ita temperandum erat, ne Belgis ansa suspicandi praeberetur, velut Electori animus fuisset adversas ipsis partes affectare, aut in arma Anglos stimulare. Ast ubi bellum jam committatur, apud Regem aperte instaret, ne is pacem prius cum Belgis ineat, nisi abolita horum in Electorem actione. Ac egregiam hanc esse occasionem, qva Rex affectum suum in Electorem exserere possit, nullo suo damno, aut molestia, ac vetera istius beneficia pensare. Nam eam ob causam ad Belgas simul invadendos Elector nullo modo sese obstringere volebat, qvod isthoc remedium morbo pejus ob veterem ac insolubilem, qvae isti cum Republica Belgica intercedit necessitudinem. Si tamen opus videretur, Cancellario insigne munus polliceretur ad X M librarum Sterlinensium, qvantum isti in magni momenti negotiis accipere solenne erat. Nam tunc sine muneribus in ista aula vix aliqvid dabatur efficere; ac in aviditatem ministrorum Anglicorum Hispanicus legatus Battevillius cavillari solebat; *si ministro Anglicano mille libra dentur, eum addantis manum respicere, num qvingenta seqvantur.* In transitu per Hollandiam Brandius Praesidi tunc Ordinum Generalium significare jubebatur, Electori concordiam inter vicinos populos in votis esse; & qvia aliam ob causam in Angliam mittendum fuerit, percontari jussisse, num Belgis gratum sit futurum ab ipso officium circa sopiendas istorum lites interponi. Nam qvo minus Elector ea de re ad Ordines Generales referret, obstitisse, qvod nesciret, in qvam partem Resp. inclinet. Obiter qvoqve moneret, ut super vetusto debito molestiam Electori facessere

1664. omittant; aut si jure niti se putent, eam controversiam arbitrorum decisioni committant; qvod is tam molestum, & illiqvidum negotium, gangrenæ indolem habens, ad posteros transmittere nolit. Et qvia id unicum restet, qvod Electori ad domus suæ securitatem expediendum sit, haut omissurum ipsum vel cum importunitate Remp. urgere, qvoad rem ad æqvas conditiones deduxerit. Sin minus, totius orbis judicio exponendum, qvid gratiæ sibi à Rep. pro tot à se, & majoribus exhibitis officiis, referatur.

Brandii apud Belgas propositio. 13. Aug.

§. 3. Hagæ dum qvæ jussus erat Brandius apud VVittium exponit, hic declarabat; ubi in bellum res eruperit, Rempublicam Electoris officium, pro qvo oblato gratias agebat, non recusaturum: ac eo casu Gochio Belgarum in Anglia legato injungendum, ut cum ipso qvæ agantur diligenter communicet. Cæterum Anglos id agere, ut totum litus Africanum, qva in occidentem vergit, in ditionem redigant, societatemqve Indiæ Occidentalis subvertant, id qvod Reipublicæ nullo modo ferendum sit. Circa debitum Husiserianum pristina importunitas perstabat. Idem Brandius Angliam ingressus post honoris verba Regi exponebat; *Electori multas ob causas triste auditu fore, si controversia cum Belgis in apertum bellum sit eruptura, qvod sine multo sanguine, & multo utrinqve periculo geri non possit. Si tamen Rex id declinare honestis modis haut possit, successum armis suis optare; ac sperare, si occasio ferat, Regi emolumenta Electoris cordi fore, eumqve prohibiturum, ne idem injuria afficiatur.* Ad qvæ Rex laxioribus verbis amica omnia pollicebatur. Svaserat Cancellarii filius, qvo internuntio ad expedienda sua negotia Brandius utebatur, ne præmature destinata sua expromeret, qvoad adpareret, qvonam lis cum Belgis evasura esset. Sed mox, cum non amplius de bello dubium esset, Brandio visum rem non amplius differre, ac Regi proponere: *Eo acerbius fuisse Electori de dissidio inter Angliam, & Belgas audire, qvod præter alia mala inde proventura vix proclivior occasio Gallis, ac Svecis nasci posse videatur destinatis suis in Flandriam, ac portus Maris Baltici exseqvendis, qvam si Angli, & Belgæ diuturno bello committantur, dum Hispania, & Dania langvent, ac Cesar Turcam vix propulset. Unde Electori cordi esse, ei dissidio componendo operam prout Rex judicaverit navare; ac spem esse, Regem utut sinistris Belgarum actionibus irritatum, ideo haut omissurum animum convertere in conservationem Belgii Hispanici, tam necessarii sistendis Gallorum vastissimis destinatis obicis, ac ne Mari Baltico sua libertas constet.* Ad qvæ Rex: *Se probe perspicere incommoda ex hisce turbis proventura. Ac confirmare Electori, licet invito sibi arma in Belgas stringenda sint, reliqvas tamen communis securitatis rationes haut insuper se habiturum. Qvod si ista ex hoc bello detrimenti qvid capiat, Belgarum iniqvitati, ac pertinaciæ id tribuendum.* Inde super origine dissidii prolixe memorare; *uti sibi gravibus de causis cura fuerit amicitiam cum Belgis excolere, & ipsorum civibus jus prompte dicere. Sed istos contra, qvod postremis pactis convenerit, Anglis reparationem damni abnegasse. Unde tantum qverelarum surrexisse, ut Parlamento demum de represaliis cogitandum fuerit. Se tamen tumentes animos placasse, & eo rem deduxisse, ut denuo amica satisfactio qvæsita fuerit Dovvningio Hagam misso. Hac via si nihil proficiatur, alia remedia circumspicienda, qvo Angli jure suo potiantur. Ast cum grati animi significatio pro tanta moderatione expectaretur, istos insitatum armorum paratum decrevisse, ostentandæ diffidentiæ, & ansam collisioni: ac insuper id insolentiæ, atqve impudentiæ addidisse, ut cum duæ ipsorum classes sub Opdamo, & Trompio mari insultent, postulare ausi sint, ne Anglica classis ad ostium Tamesis stans in mare progrederetur. Heic se judicium Electori deferre, num consultum, aut honestum fuerit, manibus in sinum demissis desidere, ac otiosum spectare, ut isti imperium maris sibi solis usurpent; eoqve necessum fuisse Comitem Sandvicensem emittere, ut & is fretum percurrat. Falso à Belgis objici, Parlamenti minis, & paratu armorum se qvoqve ad classes instruendas compulsos. Nam hoc anno ex Anglia pauciores naves emissas, qvam omnibus prioribus annis. De Gvinea ipsos non prius qveri posse, qvam intelligant, qvid ibi ab Holmio actum sit. Sed qvia Belgæ raptim classem eo destinarint, à se qvoqve Rupertum Palatinum eodem fuisse mittendum. Inter hæc Belgarum Legatum de animo in pacem prono multa declamasse, sed de reparatione damni nullum verbum. Cui ipse citra ambages denuntiarit: ni alia via ineatur, rem non posse non in arma erumpere. Eqvidem se qvantum possit id inhibiturum, ac se solum in hoc Regno esse, qvi pacem hactenus servarit. Sed si per necessitatem in arma propellatur, se non minus, qvam classem suam pugnæ paratum. Ac ut forte Belgæ pares se classe fore persvasi sint, tamen vel integræ classis jacturam ærario suo tantum damni non daturum, qvam ipsorum commercia interim passura sint.* Cæterum pro declaratione Electoris gratias

Idem apud Angliæ Regem negotium suum exponit. 2. Sept.

09. Sept.

1664. *gratias agere, ac rogare, ut is Hagæ Belgis incommoda belli ingerat, ac ne ſiniſtris criminationibus, qvibus hi ipſum oneraturi ſint, fidem adhibeat. Ac ſperare, ubi in apertum bellum proruptum fuerit, Electorem eo fidentius ſecum communicaturum, ac ipſi magis, qvam Belgis addictum fore.* Ad qvæ Brandius, præmiſſis qvæ demulcendo Regi facere poterant, addebat: *Electorem utcunqve res ceciderit, ſtudium ſuum Regi ſemper approbaturum. Cæterum valde dolendum, res inter Electorem, & Belgas haut ita diſpoſitas, ut Rex eo ſtatu perſiſtente multum operæ ab ipſo expectare poſſit; ac potius Regem rogandum, ut Electori adverſus injuriam à Belgis intentatam præſidio eſſe velit, qvo hic in ejusmodi conditionem provehatur, ut deinceps reipſa Regi, Regnoqve Angliæ auxilia præſtare qveat.* Inde multis demonſtrabat, qvanta iniqvitate adverſus Electorem Belgæ circa obſoletum debitum, ac detentionem Clivicarum urbium utantur, obturatis adverſus omnes rationes auribus, ut id tantum expectare videantur, qvo poſtqvam uſuræ indies intumeſcentes ſtatos reditus Cliviæ æqvaverint, ejus Ducatus plenam poſſeſſionem adprehendant. Unde Electori neceſſitatem allatam tentandi, num ope Regis hac difficultate eluctari poſſit; *eoqve ipſum rogare, ut ubi res in bellum eruperit, is non prius pacem cum Belgis ineat, qvam iſti oppidis Cliviciis præſidia deduxerint, ac ſuper vetuſto debito nil amplius moveant. Non eſſe occaſionem magis idoneam, qva Rex ſæpe promiſſum Electori ſtudium repræſentare idqve ſine ulla expenſa, aut moleſtia poſſit. Præterea Angliam per ſe ita fertilem, ac opulentam, ut etiam abſqve navigatione florere qveat. Belgium autem, ſat tenui terrarum ſuarum proventu ſine commerciis maritimis ſubſiſtere non poſſe. Unde Anglis, & omnibus Belgarum vicinis eo reſpiciendum eſſe, ne hi plurium ditionum adqviſitione terra æqve potentes, qvam mari reddantur. Non dubium autem, qvin Belgarum vires inſigne incrementum capturæ ſint, adjuncta Clivia. Contra Electori ubi urbes iſtas recuperaverit, in proclivi fore efficaci fœdere Angliæ jungi, propulſare bellum, aut inferre placeat; ac inter civilis prudentiæ decreta eſſe, potenti vicino potentem ad latus adjungere. Gallum effeciſſe, ut Neoburgicus Juliacum recuperaret, utut hic ſemper Hiſpanicis partibus addictus fuerit. Electorem autem non minus generoſitatis ab Anglo expectare, qvam Neoburgicus à Gallo perceperit.* Ad qvæ Rex: *moleſtum ſibi, Belgas inſolentiam ſuam in Electore qvoqve exſertum ire; ac ſe omnem operam navaturum, ut ipſum hac moleſtia eripiat. Sed id præcipue à ſucceſſu armorum pendere, & prout Gallorum ſe machinationes dederint, qvos metuat, ne, ubi utraqve parte feſſa ad tractatus accedatur, impedimenti aliqvid injiciant. Nec adhuc perſpicere poſſe, num ad reliqva Europæ rationes qvoqve reſpiciendum ſit. Id enim niſi fiat, difficile fore Clivicum negotium tractatibus includere. Sed tamen viſurum, qvomodo res ſuccedant, nec Electoris commoda oblivioni daturum.* Simul ut petitum ſcripto ſibi tradatur cupiebat. Brandius rem ſilentio probe tegi rogabat, ac ne ulli præterqvam Eboracenſi, Ruperto Palatino, & Cancellario communicetur. Alias periculum Electori in Clivia ſurgere poſſe. Scriptum, qvod Regi tradebatur, ita formatum erat, ut de oppidis Cliviæ mentio non fieret, ſed de iis ad aliud tempus ſeponebatur. Super ære alieno ita proponebatur, ut ſi res in bellum non eruperit, aut arma ſtatim ponerentur, Belgis anſa non præberetur exprobrandi, velut Elector lucrum ex hiſce turbis captarit. Ita ingreſſu ſcripti memorabatur, *qvanto cum dolore Elector ea diſſidia perceperit, ac uti omnem operam iis componendis navaturus ſit. Qvin ſpem ipſi fuiſſe, ſi amicitia Regem inter, & Belgas perſtitiſſet, ſeqveſtre Rege ſuper iſto debito promtius ſe tranſacturum. Sed cum armis certari cœptum ſit, ipſum qvidem, ut amicitia qvamprimum inſtauretur optare. Interim qvia malum id indies latius ſerpens ad poſteros ſuos tranſmitti nolit, à Rege petere, ut eam cauſam inter capita pacis referat, eamqve velut propriam expediat, ſua autoritate iſtam facile pervicturus. Sed ſi Rex eam cauſam non ita amplecti velit, ut inter tractatus pacis eadem plene expediri qveat, inani ſpe ipſum ne lactet. Eqvidem hoc bello Electorem Regi auxiliis adſiſtere non poſſe, nec is hunc indigere; iſtum tamen ubiqve cauſam Regis commendaturum, ac Hagæ operam daturum, ut ei ſatisfiat; ac ſi Regi placeat, Ordines Imperii permoturum, ut & ipſi, qvas cum Belgis habeant controverſias, ad tractatus pacis adferant.*

Bellum inter Anglos, & Belgas exardeſcit.

§. 4. Interim irritatis utrinqve animis hoſtilia indies magis erumpebant; ac Angli ſibi perſvaſerant, eos penes qvos tunc ſumma rerum apud Belgas erat ſperare, ſeſe hoc bello utcunqve res cadat, id ſaltem lucraturos, ut Belgæ ingens odium in Angliæ Regem concipiant, qvod in ipſum qvoqve Arauſionenſem ſit redundaturum. Gaudebant qvoqve Angli facta cum Turcis pace, velut nunc Gallo neceſſum ſit futurum in Cæſarem oculos reflectere, ac Imperio otium fore Belgarum to-

16. Dec. 1664.

1664. leratas hactenus inſultationes ulciſcendi. Galli contra utrinqve frigidam ſuffundebant, Anglis juxta, Belgisqve clam confirmantes, ut maxime in freto bellum deſæviat, in ejus ſe partem haut venturos. Sed & Sveci, ut Anglis animos adderent, promiſerant, ſe terra, mariqve Belgas invaſuros, & bello Danico acceptas moleſtias repoſituros. Uti porro Galli bello hoc conflato in ſinu gaudebant; ita Angli viciſſim cladem Gallorum ad Gilgilim ridebant, qvod commerciis maris Mediterranei ſummopere noxium ducerent, Gallos in litore Africano nidulari. Nam iſto loco obtento, ac adjecta Algeria, qvam & ipſam Galli ſibi deſtinarant, navigantibus deinceps potentiores piratas fore metuendos, qvam Algerienſes, & Tunetanos. Et qvia Galli valde exultaverant Teveſto Comite Tingitani oppidi gubernatore à Mauris per inſidias cæſo, eo liberius nunc ipſi Gallorum malis lætabantur, adducto proverbio; *non male ridere, qvi poſterior rideat.* Cæterum cum Angli Belgicis navibus manus injicere inciperent, Gochius legatus Belgicus ut eæ dimitterentur inſtabat, ad ſacerdotis modum diſſerens; *Deum ideo effeciſſe, ut tamdiu adverſus ventus reſtaret, ne inimicæ claſſes ſibi invicem occurrere poſſent, qvo & ſpatium foret amicam compoſitionem amplectendi, qvam Belgæ circa reparationem damni offerant.* Cui Rex; *eam declarationem prius factam oportuiſſe; nunc ſero talia cum, tantis ſumtibus in adparatum belli erogatis; ac exiſtimationem ſuam apud exteros, fidem apud cives à perſecutione hujus belli pendere. Ac ubi prælio certatum fuerit, adpariturum, utra pars de favore Numinis gloriandi cauſam ſit habitura.* Cui Gochius reponebat: *is animus ſi Regi ſit, Belgas non amplius preces ad Deum pro ipſo fuſuros.* Ad qvæ Rex; *ſe parum curare preces hominum, qvi tam fœdis libellis famoſis, & picturis ipſum illudant.* Et cum Gochius id in fœcem vulgi rejiceret, Rex regerebat; *ni Rectores Reip. talibus delectentur, in proclivi fore iſtorum libellorum architectis aures abſcindere. Sed qvia perſpiciat, iſtos contumeliis ipſi inſultare velle, ſe oſtenſurum Angliam non minus egregios bellatores, qvam Hollandiam propudioſos ſcriptores producere. Qvanqvam ſibi res ſit non cum Ordinibus Generalibus, ſed cum qvatuor, aut qvinqve hominibus, qvi contumelia ipſi illata huic bello cauſam præbuerint.*

Gigeri.

Il ne rit pas mal, qui rit le dernier.

Goch.

Anglus Electorem in belli ſocietatem pertrahere conatur.

§. 5. Enimvero exigua ſpes erat circa Electoris poſtulatum qvid obtentum iri, qvod Cornburgius Cancellarii filius pollicitis ſuis ſemper adderet: Gallorum machinationes reſpiciendas eſſe; eventum belli dubium; Regi multa negotia cum Belgis eſſe expedienda, non modica cum difficultate conjuncta. Cancellarius qvoqve non obſcure hortari, ut Elector adverſus Belgas in belli ſocietatem venire velit, Cæſare qvoqve, & Weſtphalicis Principibus in partes pertractis. Ac ipſe Rex diſſerebat; *Belgas non niſi vi ad audiendam rationem compelli poſſe. Eqvidem ſatis ſe noſſe Electoris ſtatum non permittere, ut ſolus Belgis bellum faciat. Sed ſi cum vicinis Principibus, qveis cum Belgis controverſia intercedant, armorum ſocietatem inverit, ingens bello momentum daturum, ac ſe ei fœderi conficiendo operam daturum.* Sed Brandius demonſtrabat: arduum fore tot capita unire, præſertim tunc Juliacenſi controverſia cum Neoburgico nondum compoſita. Tum ob Belgica præſidia in oppidis Clivicis ſine manifeſto periculo nil ibi moveri poſſe. Non eſſe Electori munitum ad Rhenum locum. Alias ditiones, ac urbes, unde bello vires petendæ ſint, longius remotas eſſe. Colonienſem, Neoburgicum, & Monaſterienſem Belgis non ita vicinos eſſe, uti Electorem, qvi & ſemper ſiêre videatur, ſubducere ſe poſſint iſto deſtituto. Svecos qvoqve ſe iterum movere, nec Electoris ditiones poſt noviſſimum bellum ſatis adhuc ſe recreaſſe. Sed ſi Regi conſultum videatur, ut nunc, & futuris de pace tractatibus Imperium, & ſinguli qvidam Principes qverelas ſuas adverſus Belgas proponant, id Electorem libenter promoturum, ut mature de iis apud ipſum agant. Id qvod Regi admodum gratum erat, ac ſe protinus eo nomine legatum in Germaniam miſſurum. Addebat, ſe arma non prius poſiturum, qvam reſtituto Arauſionenſi, cum exiſtimatio ſua in eo vertatur, ut in hoc negotio contrariam à Cromvello viam inſiſtat. Prout & legatus Belgicus faſſus ſit; non poſſe regimen fœderatarum provinciarum conſiſtere, in eum Principem ſibi gubernatorem impoſuerint. Simul ſedulo qværebat, qva ratione Wittius, & ſocii apud populum exoſi qveant reddi, qvi ſoli ex odio in Arauſionenſem id bellum conflarint. Ad qvæ noſter: id futurum, ſi bellum diu continuetur, & Belgæ aliqvot præliis vincantur, eorumqve commercia deſtruantur. Porro Elector negotio promovendo Cornburgio chirographum in X M librarum Anglicarum mittebat; ſed qvi id multo cum verborum honore redhibebat. Aſt ubi reipſa qvid præſtitum ſit, qvod Electori placeat, ſe gratiam Electoris admiſſurum: oblatam ſummam enormem eſſe.

Can-

1664. Cancellarius interim ample pollicebatur, ut tamen negotium non prius se suscepturum diceret, qvam perspexerit, idem & pervinci posse. Candori tamen suo testando in antecessum declarare; *Electorem haut improbaturum, si futuris tractatibus ea, qvæ Regis honorem, simul nationis Anglicanæ, & Principis Arausionensis rationes spectent, primo loco expediantur. Tum qvod jam olim jactatum; Regem Angliæ non solum in terra Regem, sed & in mari esse, sed hactenus domi, & apud exteros fere exolitum sit, in usum revocandum. Unde per tractatus pacis qvantum fieri possit, asserendum dominium Maris Britannici, & qvæ inde dependent piscaturam halecum, visitationem navium, ac ut mercatorias naves per fretum præsidiariis Anglorum navibus uti necessum sit. Cavendum qvoqve Regi traditis qvibusdam munimentis, & commercia utriusqve Indiæ regenda. Tum abolenda, circa qvæ Belgis qvondam cum Cromwello super Arausionensi convenerat, & hunc in majorum suorum condicionem reponendum. Qvo restituto Electorem facile viam componendæ cum Belgis controversiæ inventurum. Ast id cumprimis necessarium fore, ut Elector in partem belli veniat, qvo Rex Gallo, Parlamento, ipsisqve Belgis demonstrare possit, sibi fas non esse sine isto arma ponere; qvod alias sibi objiciendum sit, iniqvas pacis remoras qværi, alienis controversiis huc pertractis. Nam ubi Elector cum Rege arma sociaverit, ab hoc istius causam non ob benevolentiam solum, sed & ob honorem Regem, ac nobili viro dignum haut segnius qvam propriam amplectendam.* Ad qvæ Brandius; *Electori haut in animo esse Regiis negotiis impedimentum aliqvod objicere, ac qvæ sibi molesta sint haut fuisse indicaturum, ni nosset, ne unico qvidem viro armato amplius opus fuisse, ut sua qvoqve causa apud Belgas pariter cum Regia lite componi posset. Cæterum qvo minus Elector in societatem belli veniat, gravissimas rationes obstare.* Cancellarius contra: *satis sibi perspectum, Electorem solum Belgis bellum inferre non posse. Sed ab his Imperium, & aliqvot Principes graviter offensos, ac contumeliose habitos. Monasteriensi in arma libidinem esse: Coloniensem, & Neoburgicum facile in partes transituras. A Svecis nil metuendum, qvi & ipsi secum in bellum descensuri sint. Huic ubi Elector sese sociaverit, id qvod citra periculum fieri qveat, non dubium esse, qvin omnibus qvorum intersit, à Belgis sit satisfaciendum. Non esse tamen qvod Elector sua consilia præcipitet; sed expectare posse, qvoad Angli, & Belgæ manus conseruerint, ac omnia matura cum deliberatione, & probe libratis suis viribus suscipienda. Interim saltem circa cudendum fœdus in Belgas satagat, ut perspici possit, ipsum qvoqve revera in partem negotii venire.* Sed Brandius regerebat, Electorem etiam Circulo Westphalico sociatum grave periculum subiturum. Ast esse aliam viam causæ Regis promovendæ, si Principes Belgis infensi stimulentur ad qverelas suas hac occasione renovandas, easqve Regi commendandas. Id qvod Cancellario valde probabatur, & eo nomine Legatum à Rege in Germaniam mittendum. Simul hortabatur, ut Elector circa uniendum circulum Westphalicum satagere pergat, & qvo singulorum animi inclinent expiscetur, ac interea successus belli speculetur. Ita sat amplum isti spatium fore deliberandi; ac se interim omnia cum ipso communicaturum. Ast cum Brandius reponeret; uti Elector haut omissurus sit hac rerum facie Regem sibi officiis obstringere; ita vicissim sperare, Regem operam navaturum ad istum molesta lite extricandum: Cancellarius id promittere visus est, Anglico more postrema verba intra labia deglutiens. 1664.

Angli Electoris naves detinent.

§.6. Inter hæc spem satis jam tenuem aliqvid per Anglos proficiendi non parum minuebant duæ ingentes Electoris naves, in Hollandia recens ædificatæ, qvarum uni *Clivia*, alteri *Marca* vocabulum; qveis, dum mercibus magni pretii onustæ in Hispaniam tendunt, Falmuthensem portum tempestatis causa ingressis Angli manus injiciebant, velut ad Belgas spectantibus; qvod persvadere sibi non possent, Electori armatas naves esse. Ac suspicabantur, Arausionensem Viduam in gratiam qvorundam Belgarum literas tuti itineris ab Electore obtinuisse. Id negotium Brandio multum molestiæ facessebat, qvi incassum rationibus certabat adversus homines suspicionum fœcundissimos, inflatos insuper, & aliena rapere avidos; qveis & Eboracensis Ducis autoritas ferociam addebat, qvod exterorum naves, in Anglorum portubus publicatæ, ad istum spectarent; & qvia ipsi in partem prædæ veniebant. Cum itaqve Angli literas tuti itineris, qvas nautæ proferebant, fictas contenderent; Elector propria manu ad Regem scribebat, confirmans naves illas suas esse, ac merces ad Hispanos spectare. His si nihil proficeretur, Brandius dicere jubebatur; satis perspicere Electorem, qvanti sua amicitia in Anglia fiat, & qvantopere ipsum sua spes fefellerit: ac inde necessitatem sibi imponi Nia consilia pro conditione præsentium temporum capiendi, ac reparationem damni

1664. qværendi; ac in proclivi sibi fore naves & merces Anglicas in Borussia tantisper detinere. Simul toti orbi demonstraturum, uti post tot sinceræ amicitiæ specimina, qvæ ipse Regi per adversa, & prospera exhibuerit, vicissim secum actum fuerit. Tum in Borussia navibus, & mercibus Anglicis manus injici jussit. Ita Rex istas naves iterum dimittebat, ob moram non leve damnum passas; & excusabat Eboracensis tempora suspicionibus obnoxia, & artes mercatorum, qveis lucri causa aliis illudere nulla religio est.

Brandius ex Anglia revocatur. 1665.

§. 7. Ex hisce satis perspexerat Elector Angliæ Regis inclinationem & genium, & qvam haut tutum foret temere huic sese illigare. Unde placebat nil festinanter decernere, simul speculari, num Sveci, ac Dani in partes descensuri sint; utris sese Gallus sociaturus sit; qvid Coloniensis, Neoburgicus, Monasteriensis consiliorum agitent; qvam viam Wittius initurus sit. Nec consultum videbatur Brandium diutius in Anglia agere illiqvida spe qvid obtinendi. Nam ibi adqviescendum erat ambiguis asseverationibus, verbisqve semiabruptis, & qveis semper exceptio aliqva caudæ in vicem adjiciebatur. Et ex Cornburgii literis, qveis de successu negotii Brandium se edocturum promittebat, certiora sperabantur. Ejusdem qvoqve discessu Belgarum suspicio declinabatur; qvibus ostendendum erat; Electorem in Anglia cavere voluisse, ne controversiæ in bellum erumperent. Sed cum nil profici videret, legatum revocasse; præsertim cum spes sit, utramqve partem haut omissuram oculos ad libertatem Maris Baltici reflectere. Ac deinceps missio majore cum fructu repeti poterat penitius exploratis Anglorum animis, & perspecto, utri parti fortuna, pluresve amici adfuturi essent. Ac fortasse deinceps è re futurum erat suspicionem Belgis injicere, ubi ferocia ipsorum paulum infracta foret. Tunc autem si is diutius in Anglia moraretur, haut omissuri erant infinitis qvæstionibus eundem obtundere, ad qvas si tantum respondere non posset, qvantum ipsi cupiebant, forte pro exploratore habendus erat; præsertim cum jam de tractatibus ab Electore Hagæ agitatis spargeretur. Et qvia Angli sine discrimine qvæ sibi solis utilia erant ab aliis velut debitum exigebant; negotiatio intra eos, uti cœptum erat, limites, contineri non amplius poterat; sed vel offensa eorum incurrenda, si non cœco impetu in eorum placita rueretur, vel in societatem belli veniendum erat: qvorum utrumqve anceps, 1665. ac rebus Electoris eo tempore minime expedire videbatur. Sane cum auditum esset, ab Electore nuper delectus militum in Clivia Belgis interdictos, gestiebant velut initio hostilitatis facto; cum id fieri necessum foret exercendo supremi imperii juri. *17. Febr.* Saltem censebant ab Electore ansam præbendam, ut Belgis necessum foret numerosum exercitum tutandis finibus versus Westphaliam alere, ac præsidia ibi locorum augere. Id qvod tamen ab Electore fieri non poterat citra offensam sex provinciarum, qvæ circa vetus debitum sat æqvas se gesserant, & in Hollandia eorum, qvi Arausionensi Domui favebant. Et ubi semel Anglis se innexuisset, non minus imperiose cum ipso acturi erant, qvam cum Dano egerant. Igitur Elector Brandium ex Anglia discedere jussit, conventione prius cum Cornburgio inita, ut per literas ipsi significet, qvando opportunum foret negotiationem iterum suscipi. Color discessus dicebatur, Electorem alibi opera ipsius usurum.

Angli id negotium ulterius urgent.

§. 8. Ast Hagæ Georgius Dovvningius ablegatus Anglicus Blaspielo apud Belgas res Electoris curanti, citra ambages proponebat; *gratum fore Angliæ Regi, si Elector, Coloniensis, Neoburgicus, & Monasteriensis qverelas suas, super qvibus* Belgæ *hactenus iis satisfacere abnuerunt, præsentis belli occasione communicatis consiliis strenue urgeant. Vix commodius tempus optari posse istis abolendis, qvo haut uti turpe sit. Posse fœdus inter Regem, & Electorem arctius stringi, ac istum se obstricturum pacem cum Belgis non inire, qvoad huic satisfactum sit; qvi vicissim Regis destinata firmare haut sit recusaturus. Eqvidem* Rempublicam Belga*rum servari necessum esse; insolentiam tamen Wittianæ factionis utiqve reprimendam, simul partem commerciorum avertendam accidendis nimiis opibus, superbiæ fomitem præbentibus. Multis autem rationibus Electorem, & alios vicinos invitari, ut Angliæ sese innectant. Nam inter Anglos, & Gallos probe convenire, utut bi torvum tueantur. Ac Gallum componendis inter Angliam, & Belgium controversiis sese jam accingere; cujus officium tamen apud* Belgas *parum ponderis habeat, qvi & ipso postulante Reinbercam, & Ravesteinum dominis suis reddere abnuerint. Ast suscepto fœdere proposito Belgis necessitatem allatum iri omnibus satisfaciendi.* Enimvero etsi Electori optandum fuerat, hac occasione à Belgis qvæ cupiebat posse extorqveri: haut tamen placebat in societatem belli venire, ni ultro ab hisce vis inferre-

1665. ferretur. Eoqve valde circumſpecte agendum judicabat, ac ita circa ſua recuperanda nitendum, ut tamen utiqve proluberetur, ne bellum eousqve exardeſcat, ut non niſi ruina alterutrius partis extingvi poſſet. Ac probe conſiderandum erat, qvod Belgæ fœdus cum Svecia renovarent; Danus qvantumcunqve amicum ſeſe Anglis ferret, circa conjunctionem cum his valde tergiverſaretur; Gallus ex utraqve parte emolumentum captaret, & in turbido piſcari inſtitueret. Sed & Elector per turbas Polonicas diſtringi poterat, ut negotio heic cœpto qvantum par erat incumbere non poſſet. Et jam Angliæ Rex Electorem ad conciliationem inter ipſum, & Belgas ſuſcipiendam invitabat. Id qvod Elector per Blaſpielum Wittio ſignificabat; qvi eam ambabus manibus amplecti videbatur; rogabat tamen, Elector ita ageret, ne Belgæ iſtam ambiiſſe credantur. Qvanqvam Dovvningio Electoris opera non admodum grata erat, qvi cum omnium judicio id incendium excitaſſet, ejusdem qvoqve extincti gloriam captabat, cum haut modico lucro conjunctam. Simul jactabat, incaſſum ſuper conciliatione moveri, antequam Belgarum ſuperbia fracta ſit.

13. April.

Electoris circa extingvendum bellum Monaſterienſe ſtudium.

§. 9. Sed non par circumſpectio adhibebatur Chriſtophoro Bernhardo Galeno Monaſterienſi Præſuli. Eum ingenio turbidum, & artibus non ſui ordinis inclareſcere cupidum Belgæ qvondam irritaverant, dum circa Monaſterienſem urbem ſubigendam occupatum impedire ſtudent. Qvi ut iſtis viciſſim ægre faceret, executionem ſibi adverſus Friſiæ Orientalis Comitem deferri curaverat, qvi Hartmanno Lichtenſteinio Principi certam pecuniæ ſummam debebat; qvo fine Præſul Dilenſe munimentum occupabat. Sed qvia id Belgarum finibus imminebat, qvi infeſtum hominem in propinqvo nidulari nolebant, immiſſis copiis præſidium caſtello ejectum fuit. Ejus contumeliæ ulciſcendæ, ſimul vindicandæ Borckeloæ occaſionem ſibi hoc bello enatam gaviſus Anglo ſe addixit. Qvas & cauſas armorum in Belgas ſumtorum Ratiſponæ adducebat. Simul qverelas movebat, à Georgio Friderico Waldeccæ Comite militiam Belgicam ſumtam, qvi aliqvot militum millia in Belgarum uſum conducenda ſuſceperat, petens ne Elector hiſce tranſitum concederet. Sed reſponſum: Germanis liberum eſſe exterorum militiam ſeqvi; nec à Belgis contra Imperium bellum geri. Waldeccium qvoqve inter Ordines Imperii cenſeri, cui jus fœderum competat. Ac Elector per ſuos Ratiſponæ gravitatem hujus negotii demonſtrari jubebat, facile ingentes Germaniæ turbas pariturі, præſertim Circulo Weſtphalico, qvi jam multa incommoda inde ſentire cœperit. Nec præſuli fas eſſe absqve Cæſaris, & Imperii conſenſu bellum ordiri. Unde Ordinibus cogitandum ſuper remediis huic incendio mature extingvendo. Simul Cæſari inſinuabat, haut immerito ſuſpicione ſe perſtringi, velut eo principio aliqvid in Proteſtantes ſtruatur, qvod Catholici Ordines inuſitatum gaudium ob id bellum oſtendant, ac Præſulem clam ſovere credantur. Unde Cæſar per Saliſburgenſem Ordinibus Proteſtantibus, ac præcipue Electori eam ſuſpicionem eximere conabatur; teſtatus, cum eo bello nil ſibi negotii eſſe, ac ſe remedia diſpecturum ſervandæ Imperii tranqvillitati. Qvanqvam Cæſarem mature de Epiſcopi deſtinatis cognoviſſe indicio erat, qvod hic duos legatos Viennam miſiſſet, qvi omnia ſermone tranſegerant, nullo ſcripto: & qvia ad literas Electoris, qveis Cæſarem rogarat, ut ab armis Præſulem dehortaretur, tarde reſponſum dabatur, Cæſare excuſante, Præſulis declarationem ſibi ſuiſſe expectandam. Elector porro ſuos Legatos Ratiſponæ pro ſententia dicere jubebat: *Epiſcopo nil auxilii ab Imperio deberi, velut aggreſſori; ac male eum feciſſe, qvod inſcio Cæſare, ac Imperio, Circuliqve Weſtphalici Ordinibus tam periculoſum bellum moverit, per qvod vicinis multa jam incommoda inferantur: qvibus avertendis copias à ſe in Cliviam fuiſſe evocandas, & plures conſcribendas; præſertim cum Belga bellum è ſua ditione in vicinos devolvere nitantur. Et cum Præſul iſtis damnis reparandis non ſufficiat, Ordinibus cogitandum, qvomodo ſurgens incendium mature ſiſti poſſit. Sane ſi qva Præſul à Belgis læſus fuiſſet, qverelas prius ad Imperium deferendas, & per hoc ſatisfactionem poſtulandam. Tali autem modo Imperium bello involvere ne Cæſari qvidem per Legem Regiam fas eſſe. Ac probe conſiderandum, à Gallo Monaſterienſem literis ſuis aggreſſorem declarari, & copias in auxilium Belgis ſubmitti.* Unde & Cæſar componendis hiſce turbis Electorem, & Auguſtum Ducem Guelferbytanum ſeqveſtres deſignabat. Eo majore autem cum ſolicitudine Elector circa id bellum ſedandum nitebatur, qvod non modicam ſuſpicionem injiceret Gallus, clam ab ipſo exqvirens, num placeat Cliviam ipſi vendere? Et qvia ſatis adparebat, Gallos, qvi Belgis auxilio venerant, etſi atrociter loqverentur, non adeo infenſos Epi-

1665. Episcopo esse. Quæ & causa erat, qvare Elector ratihabere nollet fœdus cum Neoburgico, & Monasteriensi Dorstenæ per delegatos conclusum tutando Circulo Westphalico, ne Præsul eo confisus ad pacem admittendam durior redderetur. 4. Febr. Qvod fœdus & Lessanus legatus Gallicus Neoburgico, & Coloniensi dissvadebat, cui ob occulta sua destinata conjunctio ejus Circuli parum æqvis oculis adspiciebatur.

§.10. Porro cum Episcopi armis Belgas peti manifestum esset, haut intempestivum videbatur Electoris Hagæ ministris super Belgico milite Clivicis oppidis deducendo movere. *Idem à Belgis restitutionem Clivicarum urbium qværit. 25. Jul.* Vicissim Belgæ Electorem ad fœdus secum ineundum invitabant. Super qvo Elector Blaspielo injungebat ita disserere, velut id sibi haut magnopere affectaretur, ut tamen id recusaturus non sit, si & ipsi deinceps Electoris emolumenta haut neglecturi sint. Simul demonstraret, jus utiqve huic esse restitutionem suorum oppidorum deposcere: id tamen eundem amicitiæ cum Rep. dare, ut eodem rigore, qvo alii, in præsens uti nolit. Saltem tamen Orsoium eidem tradendum, qvo facile carere Belgæ possint; tum vetustum debitum alendum, aut ita disponendum, ne deinceps super immissione in ditiones Clivicas minæ spargantur. Tum ut vectigal apud Gennepam Electori reddatur, ac super præsidiis certa conventio ineatur, qvo præfecti etiam isti fidem dent, portas semper eidem apertas teneant, nihil in fraudem imperii sui tentent, simul caveant, ne ista oppida in alienas manus perveniant. Ad qvæ promtam declarationem exigeret, qvod & alia fœdera Electori offerantur, ipsius Domui valde qvidem proficua, sed qvæ cum fœdere, quale Belgæ expetant, consistere neqveant. Ac circa debitum Husiferianum opera Jo. Friqveti Cæsarei, & Dovvningii Anglici ablegati res eo deducta est, ut in Consilium Mechliniense compromitteretur. *11 Aug.* Sed postulato super reddendis Cliviæ urbibus, qveis Elector nunc bello in vicinia surgente ad sui, provinciæqve securitatem opus habeat, Belgæ nonnihil perturbabantur; qvod neqve illis libenter cederent, nec tamen hac rerum facie Electorem offendere è Rep. judicarent. Et uti optabant cum ipso fœdus ferire; ita si duræ nimium conditiones ferrentur, satius habebatur cum Coloniensi, & Neoburgico transigere, qvibuscum leviores controversiæ erant, aut alios Germaniæ Principes in partes trahere. Animos qvoqve addebat sponsio Gallica, qva Rex receperat, sese Belgas in possessione omnium locorum tuitu- 1665. rum, qvæ hi præsidiis suis teneant. Legatus qvoqve Gallicus Strada innuebat, ea oppida melius in Belgarum, qvam Electoris manu esse; qvod Galliæ, & Belgarum interesit, ne Electoris potentia his in oris gliscat. *d'Estrades.* Unde visum Belgis negotium fœderis extrahere, qvoad adpareret, uti se res cum Anglis, & Gallis daturæ sint. Contra nostri à Belgis postulabant, ita circa oppida Cliviæ suo milite infessa disponerent, ut hæc provincia extra belli consortia maneat. Et qvia Electori qvoqve in Gallum, Anglum, & Monasteriensem respiciendum erat, haut placebat tractatibus se obtrudere, qvamdiu Belgæ nil eximii offerrent. De cætero in omnibus congressibus ita se gerebant, ut neqve à fœderis renovatione abhorrere, neqve eandem valde affectare viderentur. Tum ne Anglis suspicio nasceretur, velut Elector plane ipsorum amicitia abdicata Belgarum partibus sese additurus esset, Dovvningio significant; eam fœderis renovationem hautqvaqvam contra Anglos tendere, sed eos, qvi Germaniam turbis involutum eant; & ea occasione Electorem restitutionem oppidorum Clivicorum qværere; qvo facultas ipsi accessura sit Angliæ si non in præsens, saltem deinceps utilem operam navandi. Etsi Dovvningius haut judicaret Electorem circa hæc oppido voto suo potiturum, qvod Belgæ oblatis Luneburgicæ Domus auxiliis confisi Electoris se copiis carere posse crederent. Ac sane animadvertebatur, omnes provincias in eo conspirare, ac in præsens ulli oppido præsidia sua deducerent, etsi de cætero Electoris amicitia frui cuperent. *9. Sept.* Eam qvippe restitutionem huic oneri magis, qvam lucro futuram; Et cum ea res ad singulas provincias referenda sit, multum temporis elapsurum, anteqvam tam multa capita ad consensum permoveri qveant. Coloniensem qvoqve, ac Neoburgicum hoc exemplo sua repetituros. Creditum qvoqve iri, Remp. in tantas angustias redactam, ut non nisi tam duris admissis legibus sibi consulere qveat. Qvo intellecto cum *13. Sept.* Electori in præsens utiqve certa consilia capessenda essent, suis injungebat Belgas aliqvidam declarationem exposcere, num ipsius postulatis satisfacere velint. Ad extremum tamen adqviescere volebat, si Orsoia protinus, Gennepa post finitum bellum restitueretur. Tum ut ubi necessitas exigat, ipse, & Cancellaria Vesaliam se, aut Emmericam recipere posit; qvo casu præsidium ipsi qvoqve sacramentum dicere debeat. Reliqvis locis præsidia manere posse usqve

1665. usque ad finem fœderis, ubi pluribus de hoc negotio sit agendum. Interim circa præsidia probe disponeretur, ne provinciæ oneri sint. Ubi circa hæc sibi satisfactum fuerit, super concedendis copiis, si Belgæ terra invadantur, declaraturum. Simul qvia Monasteriensis bellum jam Belgis indixerat, Elector ab his postulabat, è Cliviçis oppidis hostilia in Præsulis ditionem inferre supersedeant, ne bellum in Cliviam pertrahatur; pollicitus, se à Præsule qvoqve impetraturum, ne & is hostilia in præsidia Clivica exerceat. Enimvero uti Belgæ, anteqvam longius circa fœdus procederent, cupiebant ab Electore declarari super auxiliis adversus Præsulem ferendis; ita circa restitutionem unius & alterius oppidi difficiles valde se gerebant, stimulantibus Arausionensis Domus inimicis, ne Electori facultas præberetur delectų ad Rhenum instituendi, & hospitia militaria capessendi. Et animos ipsis addebat spes auxiliorū Gallicorū, ac fœdus cum Luneburgicis initum seqvestre Waldeccio, qvem & militiæ suæ ducem adsciscebant velut Nassoviis æmulum Ne tamen Electorem penitus protelarent, Emmerico se præsidium deducturos offerebant, sed nosse cupiebant, qvantum copiarum iste adversus Præsulem præbere velit. Nostri contra demonstrabant: Electori ejusmodi locum habendum, ubi Rhenum qvandocunqve placuerit transire, ac in provinciam suam pervenire possit; qvo fine Orsoia sibi opus esse, qva concessa auxilium ipsius Reip. haut defore. Cujus oppidi spem Belgæ demum facere videbantur, etsi multis è provincia Hollandiæ adhuc dissentientibus, ea tamen lege, ut Elector sex militum millia cum ipsis conjungat, compescendo Præsuli, & aliis absterrendis, ne huic bello sese ingerant. Id qvod nostris parum arridebat, qvod hoc modo Electoris exercitus dividendus, ac ejusdem insignis pars incertum cui duci subdenda esset, cui eam destruere in proclivi futurum sit. Ita Electorem debilitatum cum reliqvis nil ardui suscipere valiturum, Belgis qvoqve parum aut nihil subsidiariæ pecuniæ præbituris. Ita qvanqvam pronis in Electorem cæteris, adversa Arausionensi factio impediebat, ne Electori satisfieret; qvæ eousqve processerat, ut periculum Gallici jugi subire qvam Arausionensem majorum muneribus restitui mallet; id qvod futurum metuebat, si Resp. Electoris opera servaretur. Unde & nostri non ausi fuerant literas Electoris Ordinibus Generalibus tradere, qvibus dissuaserat, ne Gallica auxilia excire properarent; qvod validæ copiæ auxiliares non semper in ipsorum potestate futuræ, simul magnam suspicionem apud vicinos excitaturæ sint.

7. Oct. *17. Oct.* *11. Oct.* *14. Oct.*

Electoris circa societatem belli Belgici considerationes.

§. 11. Cum itaqve Belgas parum sincere procedere videret Elector, ipsi qvoqve placebat sese haut ita solicite istis obtrudere, aut in societatem belli properare. Nam arma ad extremum capi solere, qvando omnia paci servandæ remedia frustra consumta fuerunt. Tum & hactenus ipse apud omnes Principes curam ostenderat turbis hisce amica via componendis, parto inde non modico favore; qvi prodigendus erat, si nunc protinus haut tentatis tractatibus in arma rueretur. Sed nec bellum id peculiariter Electorem tangebat; & qvia Belgæ non modo ad æqvissimas, qvæ proponebantur, conditiones ita difficiles se exhibebant, sed & non obscure significabant, parum sibi placere Electoris conjunctionem; sat rationis erat, qvare extra bellum manere vellet. Qvod si Præsulis arma solis controversiis inter hunc, & Remp. innitantur, haut operæ pretium erat Electorem eo nomine inimicitias contrahere, qvod iste solus brevi subruendus videretur. Sed si alii Principes hasce turbas clam foveant, præmaturum erat jam in partes descendere; sed præstabat speculari, qvo alii se converturi essent, ut demum consilia capi possent securitati status sui qvam maxime idonea. Porro etsi Electori ab Anglo parum beneficii erat expectandum: idem tamen multum molestiæ ipsi dare poterat, si alii in Pomerania, aut Borussia mari qvid tentarent. Et qvanti Monasteriensis ab Anglo fieret, notum erat. Eqvidem difficile interim Electori erat de suo copias alere. Ast bello suscepto statim plus pecuniæ reqviri, qvam si copiæ qviescant. Præsulis qvoqve ditionem, si maxime tota subigatur, haut suffecturam bellantium copiis alendis. Contra si iste socios sibi adsciscat, arridente successu belli sedem in vicinorum provincias devoluturum. Si autem Præsuli aliunde auxilia non accedant, Belgarum copias, auxiliis Gallorum firmatas sat validas fore isti in ordinem redigendo. Fortasse qvoqve si Belgarum vires nimium augeantur, eorum destinata longius progressura, qvam Electoris rationibus expediat. Denique Belgas exprobare non posse se ab Electore destitutos, cum is auxilia sua æqvissimis legibus obtulerit. Qvod si denique iidem infesta in Electorem agitent, haut defore vires, qveis istis resistatur. His expensis placebat in præsens, & qvoad aliorum vicinorum inclinationes explo-

1665. explorarentur; in arma haut descendere, sed potius operam componendis hisce motibus interponere; nec minus interim tractionem cum Belgis continuare.

Tractatio cum Belgis continuatur.

§. 12. Inter hæc declaraverant Belgæ, se Orsojam reddituros, fœdusqve renovaturos, sed his duntaxat legibus; *ut Elector intra mensem à concluso tractatu validum exercitum in promtu habeat, qvicum pronus in Præsulem rem gerere possit: ut statim post ratihabitionem fœderis jam renovati bis mille milites Belgis subsidio mittat: reliqvarum copiarum pars dimidia ab Electore, pars altera à Belgis sustentaretur, prout cum Luneburgicis convenerit: interim dum copiæ contrahuntur apud Præsulem officium sedandis turbis interponeret: super arctiore conjunctione deinceps agendum.* Scilicet nolebat Wittiana factio Electorem his oris nimium firmari, ac valido exercitu instrui, qvo ipsos è propinqvo librare posset. Sed si utiqve fœdus cum Electore sit instaurandum, sufficere duo millia ex vetere formula submitti, cum ipsi adjunctis Luneburgicis, ac Gallis qvinqvaginta millium exercitum contrahere possint, obruendo Præsuli abunde sufficientem. Ac arctiore cum Electore conjunctione Gallis, qvibus ea factio nitebatur, suspicionem injectum iri. Contra Electori haut placebat Belgis auxilia subministrare, ni pariter arctior illa conjunctio perficeretur, ne novos sibi inimicos faceret, nullo adversus futura pericula præsidio. Sed absoluto fœdere ad omnia, qvæ à fido amico, & vicino reqviri poterant, præstanda paratus erat. Simul plures legiones in Westphaliam evocabat, & ipse Clivos se conferebat, ut perfecto fœdere statim conventa repræsentare possent. Inter hæc Belgarum vacillantia consilia, dum Arausionensis factio Electori, Wittiana Gallis studet, nostri non anxie, ast candide negotium tractabant, ac amicis suis demonstrabant; satius utiqve esse bellum Monasteriense citra sanguinem componi, utut Belgarum animis in Præsulem valde irritatis, & Gallica arma Circulo Westphalico dimoveri, qvæ sine dubio arcana qvid agitent. Simul ferociam eorum mitigabant, qvi clamabant, protervum Præsulem armis castigandum; qvod satis pœnæ foret, destinatis suis evolvi, & ad arma ponenda compelli. Simul periculo non carere, qvod Belgæ arma in ditionem Imperii promovere aggrediantur, ac judices in propria sc causa ferant. Ac arduum nimis esse, qvod Præsulem sua ditione ejicere, munitionesqve solo æqvare agitent, instauratis cum civitate Monasteriensi commerciis ad compescendos in futurum Præsules. Nam satius esse securitati, qvam vindictæ consulere. *1665.*

15. Nov. Interim dum Wittius apud classem abest, negotium fere ad liqvidum erat deductum. Sed is reversus pleraqve iterum subvertebat; ac negabat Electorem alia lege Orsoiam reeuperaturum, ni in præsens bellum descendat, exercitumqve propriis sumptibus alat. Sed si pecuniario subsidio frui velit, oppidorum recuperatione supersedendum. Qvæ qvidem conditio Electori rationi, & æqvitati adversa, ac parum honesta eo tendere videbatur, ut negotiatio ista plane abrumperetur, ac destinata sua circa conciliandam pacem eluderentur. Sane enim nunqvam Belgæ jus aliqvod in Clivica oppida obtenderant, ut ea tam care redimenda essent; & si qvid actionis movere possent, ei solenniter renuntiarant. Tum absurdum erat, auxilia in eorum usum missa Electoris sumtibus ali. Cui nec tuto in sua provincia subsistere licebat nisi munito ad receptum oppido tradito. Spes tamen erat Belgas ad saniora conversos ita demum cum ipso acturos, prout vetere necessitudine dignum erat, nec tam fidele studium usqve adeo adspernaturos; Præsertim cum periculum indies gliscerer, ut conjunctione consiliorum, & virium utiqve iis opus esset, qvi iisdem rationibus connectebantur. Cum itaqve Elector operam Reip. inito fœdere navare non posset, seqvestrem se componendis cum Præsule turbis ferre instituit. De qvo cum nostri jussu Electoris Stradæ legato Gallico communicarent, hic judicabat, Electorem haut operæ pretium hoc officio facturum. Nam Galliæ Regem cum Anglo pacem abrupisse, cui Præsul ita arcte innexus sit, ut huic cum Belgis absqve Anglo transigere integrum haut sit. Belgas qvoqve non tam seqvestris officium, qvam auxilium affectare, qvi & salva existimatione ad tractandum descendere neqveant, qvoad Præsul omnia loca à se occupata restituerit, abducto extra ipsorum ditionem milite. Offerebat inde Belgis Elector, se post conclusum fœdus octo militum millia intra sex septimanas ad usum Reip. in promtu habiturum, tum aliqvot insuper millia, qvibuscum citra obligationem suscepturus sit, qvod è re videatur. Wittius contra declarabat, Orsoiam evacuari non posse, & qvidem demum post finitum bellum, ni Elector cum exercitu propriis sumptibus in Præsulem bellum gerere velit. Sed si Orsoia postulanda desistat, ac Præsuli bellum faciat, à Republica opimum stipendium ipsi præbitum *1. Dec.*

1665. tum iri. Nec prius super renovando fœdere agi posse, qvam Elector de mittendis auxiliis annuerit. Demum cum multa negotiatione Hagæ parum proficeretur, Belgæ legatis Clivos missis demonstrabant: *ignominiosum fore Reip. hac rerum facie oppidis Clivicis præsidia deducere, idqve alios in exemplum tractaturos. Ac se confidere veterem Reip. amicum postulato isti in hujus fraudem haut institurum.* Ad qvæ Elector: *se testandæ amicitiæ negotium super redditione oppidorum ad finem belli Monasteriensis sepositurum, simul operam navaturum, ut id bellum amica via sopiatur, ac expectaturum, qvid Belgæ vicissim oblaturi sint.* Qvæ declaratio cum Belgis valde arrideret, nostri formulam fœderis offerebant; Belgis contra varias difficultates moventibus, velut

16. Dec.

tempus duntaxat extrahere cordi esset. Nostri id præcipue urgebant, ut fœderi Pomerania qvoqve, & Borussia includeretur; tum disertis verbis exprimeretur, ut post pacem super reddendis Clivicis oppidis agatur, ne forte id aliqvando in fraudem Electoris adducatur, si eum antea de iis moverit, nunc plane silentio involvat. Missis copiis auxiliaribus æqvum esse subsidia præstari, cum copiæ istæ utiqve in usum Reip. comparentur. Haut qvoqve decorum, ducem, qvi Electoris copiis præficiendus sit, Belgis jurejurando se obstringere, velut huic parum fidatur. Nam Luneburgicorum exemplo Electorem haut teneri, cui cum Belgis vetusta necessitudo intercedat, & his per Clivica oppida satis cautum sit.

20. Dec.

Sed cum qvæ hinc inde concipiebantur formulæ non congruerent, Strada Regis sui jussu operam ei fœderi conciliando offerebat. Qvem Elector Clivos accedere optabat. Sed cum is digniorem locum in Electoris ædibus vetere Cæsareorum, & Regiorum legatorum more sibi deposceret; id qvod Electores de compacto deinceps haut permittere decreverant; id iter omissum est. Et qvia ipsi Galli fatebantur, Electorem plus qvam par erat remisisse, hic suis

6. Jan. 1666.

injungebat, ut si Belgæ in has leges concludere nollent, ipsi tractationem non ulterius perseqverentur, ac in consessu Ordinum demonstrarent, qva ratione res ab horum delegatis extracta sit; qvo universi ipsius mentem intelligant, qvæ sæpe à delegatis suppressa, aut sinistre explicata fuerat. Ad extremum in eo negotium hærebat, qvod Belgæ ab Electore præstari postularent evictionem urbium, qvas isti in Imperio insidebant. Qvod cum Imperii, ipsiusqve Electoris juribus in fraudem cederet, ac Coloniensem, atqve Neoburgicum offensurum esset, à nostris rejectum fuit. Usqve

1666.

adeo toto hoc tractatu Elector æqvum se, & moderatum, Belgæ duros, ac iniqvos sese exhibuere. Qvi & interim Clivica oppida enormi præsidio oneraverant, immisso qvoqve Gallico milite, provincialibus admodum molesto: ne qvid forte Elector in oppida ista tentaret. Missus demum à Belgis Hieronymus Beverningius Clivis negotio colophonem imposuit; circa qvod Electori tutissimum videbatur ita se Reip. ad ferenda auxilia obstringere, ut integrum sibi foret interposito officio pacem conciliare.

4. Febr. Beverning.

Cupiebat Elector in favorem Arausionensis qvid stipulari. Sed Hollandi suggerente Wittio, & legato Gallico causabantur, se nolle ab exteris circa domestica negotia aliqvid sibi obtrudi. Super eo fœdere inito Elector Cæsari significabat, & qvam graves causæ id inire subegerint: simul rogabat, ut is Præsulem ad amplectendam pacem hortetur.

Fœdus Electoris cum Belgis.

§. 13. Ejus fœderis defensivi hæc erant summa capita. *Recipiunt in se Belgæ tutandas Clivicas ditiones ab Electore in præsens possessas, aut deinceps legitimo modo acqvirendas, tum Borussiam, & Ulteriorem Pomeraniam, si abs qvopiam aperta vi invadantur. Vicissim Elector defensionem præstabit Unitarum Provinciarum, & iis subjectarum in vicinia ditionum, si istis, aut navigationi, & commerciis earundem in Mari Baltico vis inferatur. Junctis qvoqve auxiliis salvus præstabitur cultus Evangelicus per Juliacenses ditiones, si is, antеqvam Elector cum Neoburgico super eo convenerit, vi turbetur. Denuntiatione facta ab eo qvi invaditur, alter qvamprimum fieri poterit auxilia submittat; ut tamen huic integrum sit officium suum apud invasorem interponere, qvo turbæ amica ratione componantur. Id fœdus neutrius partis juribus, nec qvæ cum aliis intercedunt fœderibus, & pactis derogabit, ac inprimis obligationi, qvæ Electori adversus Cæsarem, & Imperium incumbit, ac ejusdem cum Polonia initis pactis. Casu fœderis existente Elector Belgis duo peditum millia, hi Electori tria peditum millia auxilio submittent, à mittente alenda, ut tamen is cui subvenitur, iis copiis de hospitiis prospiciat. Peditum loco eqvites, pecuniam, naves, paratumve bellicum accipere licebit, ita ut mille pedites qvaternis uncialium millibus menstruis taxentur. Ob isthac tamen auxilia alteri, qvi isthæc exhibet, haut necessum erit pacem cum fœderati hoste abrumpere. Ea auxilia si ad periculum depellendum non sufficiant, fœderati ad plura invicem præstanda tenebuntur;*

1666.

de quorum numero prius inter ipsos conveniretur. Si transitu per alterutrius fœderatorum terras opus sit, de eo mature significabitur, ac ut is innoxius sit præstabitur. Si alii hospitationes, transitusque per alterutrius ditiones tentent, juncta ope, ut isti inhibeantur, laborabitur. Belgæ oppidis, & castellis, quæ in Clivia suo præsidio insident, eo militum numero prospicient, ut istis contra omnem oppressionem satis cautum sit. Ea præsidia civibus molestia non exhibebunt, nec imperio, ac juribus Electoris in ea loca quidquam derogabunt. Quod si eadem loca ab aliis impetantur, Elector non aliter id considerabit, ac si idem sibi factum esset, ac promissa superius auxilia repræsentabit. Ex iis præsidiis nullum jus Belgis ad ea loca nascetur, nec Electori, ejusve posteris nullum inde præjudicium creabitur. Pro annona, ac paratu bellico per alterius ditiones transvectis utraque pars solita privatis vectigalia persolvet. Utriusque fœderatorum subjecti non majoribus invicem vectigalibus onerabuntur, quam à propriis civibus aut exteris, qui minimo onere defunguntur, persolvi sueverunt; ac si quid controversia oriatur, ad ordinariam juris viam, non ad infestas retorsiones, manuumque injectiones decurretur. Elector in portubus suis ad Mare Balticum subjectis Reip. Belgicæ non plus onerum, quam in præsens receptum est, imponet, nisi de communi consensu. Commercia inter cives utrinque libera erunt; portusque utrinque patebunt. Aliis huic fœderi accedere integrum erit, utriusque partis consensu, & ne alterutrius fœderatorum conditio inde deterior reddatur. Durante hoc fœdere utriusque partis subditi exemti erunt ab onere, quod alias migraturis aut hæreditatem adituris persolvendum est. Fœdus hoc duodecim annos durabit; de cujus prorogatione biennium antequam id expirarit, agendum erit. Ubi si conveniri non possit, res ad antiqua fœdera, & pacta redibit. Utrinque opera dabitur, ut huic fœderi accedant alii Principes, & Respublica, ac inprimis Westphalicus, & uterque Saxonicus Circulus. Nemini delectus militum, aut nautarum concedatur, adversus quem ex hoc fœdere auxilia ferenda sunt. Utrique in alterius ditione liberum erit militem conscribere, tum naves bellicas, earumque adparatum emere, aut conducere, ni dominus regionis, aut portuum ipse opus habeat, aut alia insuperabiles difficultates obstent. Fœderati utrinque itinera terra marique libera præstabunt. Id fœdus intra diem decimum quartum ratihabebitur. Subscripsere id Otto Sverinus Baro, Wernerus Wilhelmus Blaspiel, & Matthias Romsvvinckel: Belgarum nomine Hieronymus *van Beverning*, die $\frac{6}{16}$ Februarii 1666. Clivis.

1666.

Tractatus contra Episcopum Monasteriensem.

§. 14. Alia dehinc conventio inibatur super compescendis turbis ab Episcopo Monasteriensi motis. Cujus initio *Elector sibi reservabat libertatem amica via per se, aut assumto in societatem opera Cæsare, aliisque Principibus Imperii compositionem earundem tentandi, æquis conditionibus jam designatis, aut deinceps communi consensu designandis. Hoc modo si nihil proficiatur, Elector opem suam sociabit ad Præsulem, & ejus auxiliarios in ordinem redigendos, ut tamen adversus hos extra præsens negotium arma sumere haut necessum sit habiturus. Eo fine Elector quam promtissime exercitum quater mille equitibus, octies mille peditibus constantem comparabit; ac quas jam in promtu habet copias, protinus in Westphalicas suas ditiones evocabit. Hæ copiæ statim atque lustrata fuerint, ad earum sustentationem dimidiam stipendiorum partem Belgæ numerabant, altera dimidia parte ab Electore conferenda. Conducendis duodecim militum millibus bina pensione intra mensem à ratihabitione Belgæ CLX M uncialium exsolvent, quæ intra bimestre spatium Elector intra Westphaliam sistet, post lustrationem æqualibus portionibus ab Electore, & Belgis stipendio instruenda, ita ut singulis mensibus hi in ductores sex millium 1448 unciales, in gregarios 35486, unciales erogent, initio singulorum mensium persolvendos, cui summæ pro rata detrahetur, quantum numeris defuerit. Si pax intra quatuor menses, aut maturius conficiatur, Belgæ pecuniam conducendo militi, & in quatuor menses stipendia persolvent. Intra quatuor menses si pax non procedat, stipendia in aliud quadrimestre prorogabuntur. His copiis addetur idoneus machinarum adparatus, qui fœdere exprimebatur; in quem Belgæ unciales 8905 menstruos expendent. Copiæ hæ ubi in territorium Belgarum ad rem gerendam intraverint, his quoque sacramentum dicent tamdiu duraturum, quoad eodem iterum excesserit; prout & Belgarum copia Electori jurare tenebuntur, si intra territorium hujus res istis gerenda fuerit. In eas copias summum imperium erit penes Ottonem Christophorum Sparrium, qui præter sacramentum Electori dictum, Ordinibus Generalibus chirographo cavebit, se leges hujus conventionis impleturum. Super actionibus bellicis communi consensu decernitur, ut tamen in negotiis, quæ ad defensionem ditionum, & locorum ad Belgas spectantium attinent, horum sententia prævaleat; & vice versa Electoris sententia valeat, si de hujus terris tutandis res*

1666 *res agenda sit. Conjunctis copiis etiam in Belgarum territorio tesseram dabit Elector, si ipse copiis imperaverit; alias idem erit penes eum, quem Belgæ suis copiis summo eum imperio præfecerint. Justitiæ administratio cuique Ducum in subjectas sibi copias competet. Si Electorem oppidum qvodpiam suum Belgico milite insessum intrare contigerit, integrum ei erit ducentos eqvites custodes corporis secum adducere, sed qvibus nihil suscipere licebit, qvod in præjudicium præsidii tendat. Licebit etiam Electori intra eadem oppida penum struere. Belgæ paratam bellicum eodem pretio, qvo ipsi cum emerint, vendent, ni eodem ipsi opus habuerint. Ubi intra tempus ratihabitionis bellum cum Monasteriensi non fuerit compositum, Elector protinus cum duodecim millibus militum rem geret, ac juncto consilio qvantum potest damni eidem inferet. Hic numerus si non suffecerit Præsuli in ordinem redigendo, duo, aut tria millia insuper addentur. Fœderis hujus scopus unice erit ab utriusque ditionibus vim propulsare, qvoad Monasteriensi compresso qvies restituta fuerit. Ad aliorum offensionem id haut qvidqvam porrigetur. Neuter inductias aut pacem concludat, nisi cum alterius consensu, & hoc expresse comprehenso, ac in omnes suas ditiones, ac jura restituto, & ut huic easdem qvas sibi conditiones stipuletur. Si ob hoc fœdus alterutri molestia qvid inferatur, alter omni ope ipsi adsistet. Bello composito hoc fœdus expirabat, salvo persistente fœdere defensivo. Ratihabitio intra duas septimanas permutabitur.* His addebatur peculiaris conventio super vectigali Gennepensi, qva ejus dispositio in duodecim annos penes Belgas relinqvebatur, his Electori prutinus XX M. uncialium exsoluturis, salvis de cætero mutuis prætensionibus. Articulo secreto cavebatur, *si Reinberca, Ravensteina, & castellum Lierortum, & Dilense à Coloniensi, Neoburgico, aut Comite Frisiæ Orientalis vi impeti contingat, Electori liberum erit intra sex septimanas circa amicam compositionem operam navare, nec ad auxilia conventa tenebitur, si isti singuli sua loca propriis viribus vindicatum eant: sed tunc demum eadem auxilia repræsentare debebit, ubi iidem aliis in auxilium adsumtis vim tentent, aut inter se vires suas conjunxerint. Qvorum Principum juribus tamen in dicta oppida Belgæ de cætero nihil detrahent, non magis qvam juribus Electoris in oppida Clivica suo milite insessa; super cujus deductione integrum erit eidem post finitum hoc bellum cum Belgis agere; qvi & ipsum eo de negotio audient, & prout par est amicam declarationem eidem reddent.*

Articulus secretus.

§. 15. Dum super isthoc fœdere agitur, Elector magno studio laboraverat, ut Monasteriensis Præsul ab armis, qvæ in Belgas sumserat, revocaretur, suspectis præcipue Gallorum consiliis, ne isti hac occasione altius qvid agitarent; qvos bona fide Præsuli irasci, utut verbis id præ se ferrent, haut credebatur. Ac inprimis gravem scrupulum injiciebat, qvod Joannes Copes, qvi Hagæ negotia Electoris obibat, à legato Gallico interrogaretur, num Electori placeat Ducatum Cliviæ pecunia Gallo vendere: qvod idem circa Juliacensem Ducatum Neoburgico propositum fuerat. Sed cum his nil responsi daretur, Christianus Ludovicus Meclenburgicus Dux à Gallo subornatus qværebat, num Electori placeat Cliviam cum parte Meclenburgicæ ipsi competente permutare? Cui ab Electore responsum datum, qvale qvæsiti absurditas merebatur. Cæterum miserat Præsul Jodocum Edmondum Brabecium ad Electorem, qvi huic de ipsius fœdere cum Rege Angliæ significaret, & uti idem arma Belgis inferre decreverit. Elector contra altius penetrantia ausa dissvadere, ac officium suum componendo dissidio offerri. Qvo fine ab Electore ad Præsulem missus est Joannes Adamus Schœningius; ac ut moneret, arduum esse qvod moliatur negotium, ac multas post se turbas tracturum, in qvod Principes Protestantes, ac Sveci non sine suspicione oculos conjecerint. Præsul circa admittendum Electoris officium nonnihil scrupuli movebat, causatus, se oblatam à Castelloroderico Belgii Hispanici gubernatore operam jam acceptasse; si tamen Elector dubitet cum isto officium sociare, se declarationem suam retractaturum. Sed sine Anglo tractationem suscipere non posse. Adparebat eum de Hispanorum auxiliis spem concepisse. Sed præcipuam fiduciam dabant ab Anglo promissa XII M peditum, & annua L M librarum Sterlinensium. Nec à Svecis se qvid metuere ferebat. Accendebatur porro Electoris studium, qvod Cæsar per Goësium ipsi eam conciliationem commendaverat; qvi & auxilia, qvæ Præsul reqvisiverat, & edicta avocatoria recusaverat, ad amicam transactionem eundem hortatus. Atqve interim Hagæ Friqvetus, & Joannes Wittius aliqvot articulos conceperant, in qvos Præsuli pax concludenda sit. Qvorum summa erat; *ut hic omnia loca à se occupata restituat; omnes copias, præterqvam qveis ad oppidorum præsidia opus foret exauctoret; Omnibus prætensionibus, qvas ipse aut Præsulatus Resp. intentet, uti & fœderi Anglicano*

1666. *Electoris circa componendũ bellum Monasteriense opera.*

7. Sept. 1665. Brabeck.

16. Oct. Schœning.

1665.

glicano renunciet, nec novum fœdus contra Remp. ineat: denique omni offensa in posterum abstineat: ea pacta servatum iri Cæsar, & Westphalicus Circulus spondeat. Has leges cum Goësius Præsuli proponeret, huic non tam ipsa res displicere videbatur, qvam agendi modus nimis imperiosus. Designatos tamen à Cæsare seqvestres Electorem, Guelferbytanum Ducem non recusare, si tractatus in loco tertio suscipiantur, ac sibi Borckeloam retinere liceat. Qverebatur tamen, admodum contumeliose à Belgis se habitum, qvi Dilense castellum è mandato Imperii à se occupatum, dum ipse Reip. causa in Hungaria abest, vi expugnaverint; inde ipsum Arenacum citaverint ad audiendam sententiam, & ad videndum, se in aliqvam multas myriades ob Borckeloam condemnari, per vim exigendas. Mox cum super Borckeloa Wittius aliqvod temperamentum proposuisset, Elector Adolfum Borckium Priorem Werdanum ad Præsulem mittebat de isto significaturum. Qvi pacis se cupidum declarabat, ac sibi etiam absqve Anglo tractare integrum esse.

Borck.

Enimvero istam Electoris operam ægre admodum ferebat Angliæ Rex, qvi Præsuli C. M. librarum Sterlinensium numeraverat copiis conducendis, ac per literas expostulabat: *Se credidisse, Electorem ea occasione fuisse usurum, & cum Monasteriensi, qvi se consto bellum sumserit, arma sociaturum. Inane qvoqve esse, qvod Elector Suecis persvadere conatus sit, velut arma noxam Protestantium spectent. Unde si ipse manum negotio admovere nolit, & eam qvam cœperit viam insistat, fieri non posse, ut idem per futuros suos cum Belgis tractatus oppida Cliviæ recuperet.*

Ea Regi Angliæ displicet. 28. Oct.

Gemina ingerebat Carlingfortius Comes, qvi dum Viennam legatus tendit, Clivos divertebat. Veniebat qvoqve eo nomine ad Electorem à Rege missus Walterus Vanius, qvi isti significabat; *Regem Præsuli auxilia missurum adversus Belgas ulciscendis injuriis, ac ut per hunc in ipsa Belgii penetralia bellum inferat. In fœdere tamen cum Præsule Regem stipulatum, ne iste qvid in fraudem Protestantium suscipiat, neu longius progrediatur, qvam ipse velit, ac ut ex suo placito arma ponat. Sic ut Regi hautqvidqvam sit propositum, per Præsulem fœderatis suis, ac inprimis Electori molestiæ qvid inferre. Qvod si Electori placeat fœderi inter Regem, & Præsulem accedere, istum effecturum, ut Elector oppida sua Clivica recuperet.* Addebat, *ut Elector instaurandas Arausionensis res curam cum Rege sociare velit.* Huic Elector respondit: *Sibi de tam arcto fœdere inter Regem, & Præsulem haut constitisse. Id qvidem facile credere, Regi circa id fœdus haut propositum fuisse Protestantium rebus detrimenti qvid inferre. Constare tamen, Præsulem haut pauca in istorum fraudem struere. Nec repugnare, qvo minus alium sibi scopum Rex, alium Præsul proposuerit. Qvia etiam prius cum Anglia fœdus nondum expiraverit, ac ipse ubertim Regi demonstraverit, rationes suas non ferre, ut ipse arma in Belgas moveat: non adparere, qvare fœderi qvod offertur nomen det. Qvod Rex causam Arausionensis suscipere velit, gratum sibi esse: hunc tamen nociturum, si de ista nunc moveatur, Belgis exclamaturis, per exterorum arma sibi obtrudi, penes qvem tantæ in sua Rep. partes futuræ sint.*

7. Nov.

Vane.

1665.

Cum Vanius testaretur; *Regi valde displicere, qvod Elector super fœdere cum Belgis agat:* hic reponebat; *se fœdus, qvod jam multos ante annos cum Belgis contractum fuerit, in gratiam Regis prorogare diu distulisse, ac diutius dilaturum fuisse, ni inter ambigua ista res suæ summum periculum incursura forent, formidando exercitu per Belgas accessu Gallorum, & Luneburgicorum conflando. Unde ut non se solum, sed & Præsulem periculo eripiat, cum Belgis tractatus fuisse suscipiendos. Neqve vero Præsulem ullo loco in Belgarum ditione potitum, qvi vel per unum diem contra vim defendi qveat. Ac judicare se, parum gratum fore Regi, si Præsul penitus opprimatur.* *Ita iste multa verborum persusus humanitate irritus discessit.*

§. 16. Post absolutum cum Belgis fœdus Elector Fridericū Jenam ad Monasteriensem mittebat, qvi hunc hortaretur, ne scrupulum moveat, qvod solennia tractatuum omittantur, neu duras sibi conditiones obtrudi cædat. *Nam in præsens, cum Belgæ viribus longe exsuperent, haut commodiorem viam occurrisse, qvam citra ambages clam super summa rerum convenire: inania cerimoniarum post facile suppleri posse. Nec Electorem cum Belgis alium tractatum suscepisse, qvam promovendæ paci, idqve non prius, qvam constiterit, Belgas æqvis conditionibus contentos fore ita ut si Præsul pacem amplecti velit, Belgæ reparationem damni remissuri sint. Et qvia isto tractatu id cumprimis cavetur, ut Elector operam prius det, qvo exortæ turbæ amice componantur, ejusdem officium non minus nunc qvam antea Præsuli gratum esse debere. Si tamen pax amica via obtineri neqveat, Electori necessum fore ad pacem per arma promovendam cum aliis incumbere. Igitur arriperet Præsul æqvas conditiones, & qveis meliores frustra sperentur, nec amplius ambiguis responsis tempus extrahat; sed in alterutram*

Elector Præsulem ad pacem urget.

1666. *rutram partem sententiam liqvido declaret; Ut ipsius securitati caveatur, Electori sat curæ fore.* Præsul contra qverebatur; *ditionem Monasteriensem ab anno 1570 plurimas molestias à Belgis tolerasse, adversus qvos securitas non aliter qvam per arma qværi potuerit. Nec à se hosce formidari, modo alii Principes sese haut ingerant.* Alias circa reliqva sat æqvuum se ostendebat, nisi qvod Borckeloa cedere parum placeret. 2. Mart. Ad extremum tamen urgente Jena declarabat; *pacem se amplexurum; simul in Electoris arbitrium conferebat tempus, & locum conventui dicere, etsi Tremonia sibi maxime commoda videatur. Tum ut seqvestrium vices simul obeant Coloniensis, Guelferbytanus Dux, Paderbornensisqve Præsul, evictionem conventorum simul suscepturi. Circa Borckeloam Electoris sese consilium secuturum. Si tractatus in pacem desinant, Anglicum fœdus ultro collapsurum. Sed in antecessum isti renuntiare, ac defensione se nudare, haut consultum esse. Super propositis conditionibus tractatus suscipi existimationis suæ interesse, ne ad istas admittendas metu compulsus videatur. Cæterum ista omnia se amicitia Electoris dare. Belgas solos à se haut metui; qvorum & miles exigua virentis specimina ediderit.* Isthæc declaratio etsi à ratione non abhorreret; qvia tamen Belgæ istius verbis fidem non adhibebant, & ne extracto tempore ab eodem sibi illuderetur verebantur, Elector Præsuli denuntiabat: ni conditiones à Belgis latas citra ambages amplectatur, aliam transactionem haut sperandam. Sed nec Coloniensis, ac Neoburgici qverelas huic tractatui ingerendas, qvibus is non paulo difficilior sit reddendus. Et qvanqvam Elector interim Belgas; ut à rigore suo qvid remitterent, Hagæ permovere nitebatur: Præsuli tamen subinde ingerebatur: propius ad rem esse accedendum, qvod Belgæ declaratione ambigua, & conditionibus circumscripta non adqviescant. Ita is ostendebat, circa Borckeloam se facturum, qvod seqvestres æqvum judicarint. Aderant qvoqve à Coloniensi, & Neoburgico legati, conciliandæ paci itidem operantes; qvi & tractatum Electoris cum Belgis, & officium circa pacem magnopere probabant, & conditiones Hagæ super Monasteriensi negotio conceptas æqvas censebant. Et Neoburgicus qvidem pacem valde svadebat, cujus confectæ gloriam Electori haut sit invisurus. Sed qvam contra Coloniensis extrahere cupiebat, ut prætexto auxilii Episcopo ferendi Coadjutor designaretur. Eo acrius instabat Elector, ut Præsul conditiones latas sine exceptione admittat, qvod per istas tergiversationes Belgarum exacerbatio immensum gliscat. Alias sibi qvoqve per fœdus arma expedienda. Croissy. Colbertus qvoqve Croissius legatus Gallicus acriter præsuli instandum judicabat, qvi tempus ducere velle videatur. Nam Regem suum utiqve pacem inter Belgas, & Præsulem velle. Et qvia iste jam anno 1662 fœdere cum Rep. inito caverit, se eam in statu qvi tunc erat servaturum, qvo tempore Belgæ Borckeloam tenuerunt, fidem utiqve eidem liberandam esse. Præsulem hactenus ita se gessisse, velut amicitia Regis sui parum cordi ipsi sit: multis qvoqve suspicionibus ansam dedisse. Sed si post conclusam pacem aliam mentem induerit, viam eidem ad amicitiam Regis haut intercludendam. 9. Mart. Post multos hortatus Præsul denium declarabat: ad Borckeloam pacem haut hæsuram; par tamen esse transactionem justos per tractatus adornari. Qvod responsum etsi Electori satis probabatur; tamen qvia ad Belgas res referenda erat, is vicissim ostendebat: etsi Præsulis declarationi, ratio constet, ita ut si Belgæ eam repudient, ex jure Gentium injuste agere sint censendi: Sibi tamen rem non esse integram, qvia cum Belgis convenerit, ut si Præsul in conceptos articulos simpliciter consentire noluerit, à se armis sit petendus. Unde ne Belgis suspectum se reddat, tantisper præ se ferendum qvasi Præsulis declaratione haut contentus sit, qvoad Belgarum sententiam cognoscat. Nam absurdum fore, si nunc Præsulis responsum sibi satisfacere ostendat, ac post Belgis idem adspernantibus arma in ipsum stringat. Et constabat, factionem Wittianam, qvæ semper amicitiam inter Electorem, atqve Rempublicam, & conclusionem fœderis impedire studuerat, nil magis aucupari, qvam prætextum aliqvod ipsum arguendi, velut fœderi non satisfecerit. Qvæ & palam jactare non verebatur; Electorem haut ex animo Reip. studere, ac clam cum adversa parte colludere. Porro se apud Cæsarem & Imperii Ordines Belgarum declarationem velut æqvam laudasse, ac horum in pacem studium commendasse, qvibuscum si Præsul paria facere velit, de transactione haut esse dubitandum. Qvo fine & Cæsarem rogarit, ut ad latas conditiones acceptandas Præsulem hortetur. Unde probata nunc Præsulis sententia inconstantiæ se insimulandū, postqvā jam qvidam Ordinum scripserint, à conceptis articulis ne latum ungvem discessum iri. Nec Belgas ideo iniqvitatis posse argui, utpote qvi declararint, se actionem

suam

1666. ſuam ad reparationem damni remiſſuros; immo poſt amicam tranſactionem facile paſſuros, ut Præſul, ſi qvod jus ad Borckeloam habeat, demonſtret. Sed & promotionem pacis tam favorabile, & ad commune bonum pertinens opus eſſe, ut ſi maxime Præſuli aliqvid iniqvi, aut duri circa Borckeloam ſit tolerandum, id tamen utilitate in publicum penſetur. Eqvidem ſe Belgas valde hortari, ut Præſulis declaratione adqvieſcant: vereri ſe tamen, ne ſi iſti demum viam juris circa Borckeloam arripiant, reparationem damni ſibi reſervent: id qvod Præſuli magno oneri ſit ceſſurum. Qvin læſas bello provincias nil magis optare, qvam ſemel probatas conditiones retractari, qvo ipſis facultas naſcatur Præſulem ulciſcendi. Qvo fine magnos jam adparatus fieri: ac Luneburgicos rei gerendæ cupidos eſſe, qvos ipſe, qvo minus erumpant, vix contineat. Svecos qvoqve his turbis ad ſubjugandam Bremam uti velle. *15. Mart.* Cum interim Belgæ ſignificaſſent, ſe Præſulis declarationi haut adqvieſcere, ſed utiqve articulis Hagæ deſignatis inhærere: Jena acriter Præſuli inſtare jubebatur, demonſtrato, circa qvod diſcrepetur ita minutum eſſe, ut haut dignum ſit, ob qvod bellum vel per menſem continuetur. Præſulem ſi qvas à Belgis injurias acceperit, ſatis ultum, nec ſine gloria rem geſſiſſe. Sed aliam belli verti poſſe, ut mutata poſt fortuna incaſſum pœnitudo ſubitura ſit fidi conſilii ſpreti. Tum & Canonicis eadem ingerere injunctum. *17. Mart.* Iſthæc igitur Jena Præſuli tanto cum ardore demonſtrabat, ut hic diceret, iſtius orationem clarigationis inſtar habere; ac non niſi unam noctem ad deliberandum indulgebat, ſimul formulam tranſactionis exhibebat. Nec adhuc tamen Præſul ſat liqvidum reſponſum dabat, qvod Sveci miſſo Chriſtiano Habbæo animos ipſi addidiſſent, ne cederet; ac Neoburgicus non parum in iſtum propenderet. Ac ipſe judicabat, ſe intra Monaſterium, Coſfeldam, & Warendorfum tamdiu vim ſuſtenturum, qvoad auxilia adveniſſent. *20. Mart.* Sed qvia interim Matthias Korfius Smiſingius, & Bernhardus Wiedenbrugius à Præſule Clivos ad Electorem mittebantur, ubi & Cæſarei, ac Gallici legati aderant iſti negotio componendo; Jena jubebatur velut proprio inſtinctu Colonienſes, & Neoburgicos, qvi apud Præſulem erant, hortari, ut & ipſi Clivos accedant; tum ipſe eodem ſe conferre, ubi & Belgarum nomine Beverningius adfuturus erat. Eo modo negotium citra ambages cerimoniarum ſuſcipi poſſe. Nam non expediebat iſti tempus indulgere, qvi ſtatim atqve lenius cum ipſo agebatur, ceſſim ibat. Cæterum Elector, Luneburgici ac Belgæ eam pacem impenſe urgebant, qvo Gallorum auxilia amolirentur, ac ne forte Svecorum copiæ, qvæ in Bremenſi provincia agebant, cum Præſule ſe conjungerent. 1666.

§. 17. Ita Clivis demum negotium ſuſceptum non ſine labore ad exitum fuit deductum, qvod multi clam Præſulem obfirmarent. *Tractatus cũ Monaſterienſi perficitur. 18. Mart.* Aderant ibi præter jam dictos etiam à Moguntino, Colonienſi, Neoburgico, Guelferbytano, & Paderbornenſi legati. Initio Beverningius jactabat; cum Præſul conceptos Hagæ articulos acceptare detrectaverit, ac Belgis ideo majores ſumtus faciendi fuerint, iis ſe non amplius ſtare velle; ſed damni reparationem, & puram renuntiationem in Borckeloam exigere, addito, ni Præſul cedat, eum *à Belgis mores edoctum iri.* Qvæ verba Monaſterienſes valde mordebant, & reliqvos à Præſulibus miſſos; præſertim cum Belgicus miles hactenus ſat ſegniter rem geſſiſſet. Seqveſtrium tamen opera & eo poſtulato deſtitit Belga, & ſuper Borckeloa, ac numero militum, qvem poſt pacem habere deberet Præſul, convenit; circa qvem præcipua difficultas erat, qvod ultra tria millia concedere Belgæ nollent. Ad extremum circa ſubſcriptionem aliqvid liticulæ ſurgebat, qvod Colbertus contenderet, ut Cæſar, & Galliæ Rex conjunctim *Majeſtatum* vocabulo nuncuparentur. Id qvod Goëſius adſpernabatur, ac demum malebat, ut omiſſo Majeſtatis vocabulo non niſi *Romanorum Imperator, & Rex Chriſtianiſſimus* poneretur. *20. April.* Capita ejus conventionis erant; *Ut pax ſit, & omnium utrinqve patratorum oblivio. Præſul omnia loca occupata reſtituat, & nomine tenus caſtrum & oppidum Borckeloam, ac militem ſine noxa Belgarum ditionibus deducat. Viciſſim à die 24. Aprilis Belgæ nil hoſtile in Præſulem exercebunt, militemqve ſuum terris Præſulis amovebunt. Captivi utrinqve ſine lytro dimittentur: contributiones ultimo die Aprilis ceſſabunt. Præſul exautorabit copias usqve ad III M capita, qvantum ad præſidia ſufficere judicatur, nec deinceps novum militem conſcribet, niſi id neceſſitas, & ſecuritas Imperii, & Weſtphaliæ Circuli, vel etiam fœdera huic tractatui non adverſa poſtularint; idqve non aliter, qvam ſecundum Imperii leges, Inſtrumentum Pacis, & jura Principum, qvibus Belgæ nil derogatum volunt. Præſul omnibus fœderibus huic paci adverſis renuntiabit, ac nunqvam deinceps contra Belgas cum aliis nova fœdera ſe-*

1666. *ra feriet, aut novo bello eos adorietur. Vicissim declarant Belgæ, se nullo fœdere teneri, qvod huic tractatus repugnet; nec qvid hostile unqvam in Præsulem molituros, aut in eum, ejusve Præsulatum infesta fœdera inituros.* Huic paci à parte Belgarum includebantur Rex Daniæ, Georgius Wilhelmus, & Ernestus Augustus Duces Luneburgici, Christianus Albertus Dux Gottorpiensis, Antonius Guntherus Comes Oldenburgicus: è parte Præsulis Cæsar, & Imperium, ac peculiariter socii fœderis Rhenani; nec minus præfecti, ac duces bellici utrinqve, ac nominatim Georgius Fridericus Waldeccæ Comes. *Qvantum ad dominium Borckeloe, Ordines Generales non desiderant, ut ratione juris sive directi dominii, sive utilis per hunc tractatum qvid mutetur, sed maneat hoc jus in eo statu, in qvo fuit ante hoc bellum. Renuntiat vero Episcopus juri superioritatis in dicto dominio Borckeloa cum suis dependentiis cum consensu Capituli; ita tamen ut ista renuntiatio non præjudicet juri Imperii, sed illud per omnia salvum maneat, qvod ipsum tamen inter Imperatorem, & Ordines Generales non nisi via amicabili, & alia utrinqve probata decidetur.* Præsul nunqvam deinceps negotiis ad Belgas spectantibus sese immiscebit. Si qvæ inter Belgas, & Præsulem controversiæ in posterum oriantur, amica via decidentur; privatorum lites ad competentes judices remittentur. Evictionem præstabunt Cæsar, Galliæ Rex, Moguntinus, Coloniensis, & Brandenburgicus Electores, Episcopus Paderbornensis; Neoburgicus, Augustus, & Joannes Fridericus Luneburgici Duces. Subscripserunt præter Belgarum, & Præsulis Legatos, Joannes Goës Baro, Cæsareus; Colbert Croissy Gallicus; Melchior Fridericus Schœnborn Baro, Henricus, Batz, & Christophorus Gudenus Moguntini; Petrus Buschmannus Coloniensis; Otto Schvverinus Baro, & Wernerus Wilhelmus Blaspiel Brandenburgici; Caspar Philippus Ketler, Joannes Adolfus Furstenberg Baro, & Conradus Meinders Paderbornenses; Franciscus de Gise Neoburgicus; Fridericus ab Heimburg, Otto Grote Guelferbytani; Ludolfus Hugo Hanoveranus Legati. Pace facta Monasteriensis Regi Galliæ misso certo homine denuntiavit, se in pacem consensisse non ex necessitate, sed ut Regi placeat; nec Anglum qvidqvam eorum servasse, qvæ promiserit.

Electoris circa pacem inter Anglos & Belgas conciliandam studium.

§. 18. Maximum hac pace conciliata Elector operæ pretium fecit, impedito, ne belli Belgici flamma Germaniam corripere posset, qvæ semel erumpens facile latius diffundi poterat. Qvæ pax uti per Belgium maximo gaudio fuit excepta; ita Angli contra ob eandem valde indignabantur, qvam rebus suis admodum exitiosam arguebant. Cæterum qvanqvam Monasteriensi pacato, Electori à bello inter Anglos, & Belgas parum periculi amplius imminere videretur; qvia tamen non obscurum erat à Gallis id bellum ali, ut istis populis inter se collisis, qveis maximæ vires ad impedienda ipsorum destinata erant, vasta sua consilia eo tutius exprimere possent, qvantum dabatur circa istud qvoqve bellum componendum satagebat. Et qvia Belgæ satis qvoqve animadvertebant, Gallos Belgio Hispanico inhiare, ac simulato seqvestrium officio oleum incendio clam addere, qvo vires utriusqve populi invicem atterantur; simul Papa Gallo ut id bellum foveret svadebat, debilitandis Protestantium partibus: Blaspielo clam confirmabatur, Electoris officium à Wittio hactenus elusum haut ingratum Reip. fore, modo id ita insinuari posset, ne ipsi Belgæ id affectasse, aut res suas id magnopere desiderare videantur. Unde placuit Electori id officium debita cum dexteritate perseqvi; qvod licet ab Anglis rejiceretur, id tamen offerri hactenus prodesse poterat, ut universus Orbis, & inprimis bellantes inter se populi studium ipsius in utriusqve salutem perspicerent, mutua collisione se invicem destruentes nullo lucro, nisi qvod communibus hostibus gaudium, & Gallo facilem viam vastis ausis exseqvendis struerent. Igitur Elector Blaspielo injungebat, ut qvia Gallus operam suam conciliandæ paci obtulerat, in ejusdem partem venire laboraret. Sed uti ista incassum cadebat, postqvam Galli in Anglos hostilia sumserant; ita & Electoris officium laxioribus verbis differebatur, donec Sveci sibi solis idem vindicarent.

Electoris in Angliam missio.

19. Febr. Achem.

§. 19. Cæterum uti Elector luculento amicitiæ specimine Belgas sibi devinxerat; ita conceptam inde Anglorum offensam qvantum dabatur mollire laborabat. Eo fine Lucas Achemus Secretarius cum Waltero Vanio Londinum ad Cancellarium missus fuerat, nondum adhuc pace cum Monasteriensi absoluta, qvi interim, qvoad ab Electore Legatus ad Regem veniret, rationes indicaret, qvibus ipse ad tractatus cum Belgis suscipiendos permotus fuerit; minore ignominia, si modicus dignatione asperius exciperetur. Ei Cancellarius respondebat: *Improvisum sibi accidisse Electoris cum Belgis fœdus; id qvod Rex amici-*

1666. 8. April.

micitiæ, & fœderis antea cum ipso instituto repugnare judicet. Non ita simplices esse Anglos, qvin capere possint, hautqvidqvam simul stare posse hosti auxilium ferre, & tamen amicitiam & fœdus cum Anglia non violari. Regem non minus fiducia in Electore, qvam in fratre collocasse, nec simile fœdus cum ullo Germaniæ Principe qvempiam priorum Angliæ Regum habuisse. Ad rationes, qvæ defendendo Electoris facto adducebantur, sigillatim reponebat: *Male ab Hispanis factum non suppeditata pecunia, sine qva exercitus parari, & ali neqveant. Arausionensis rationibus id fœdus magis nociturum, qvam profuturum. Nam si Hollandia rebus jam duris in istius gratiam nil facere velit; qvid ab eadem expectandum, ubi ex hisce difficultatibus eluctata fuerit? Tempus tamen edocturum, Rex Angliæ, an Elector plura pro eodem fecerit. A Catholicis quibusdam secreta consilia agitari, aut bellum sacrum inde oriturum fuisse, sibi non persvaderi. Nec alios Catholicos Principes Monasteriensi defuturos. Et qvamvis magna sit Electoris autoritas, alios tamen magis in Regem Angliæ quam in istum respecturos. Præterea Regem non Episcopi, sed Episcopum* Regis *auxilium ambiisse; qva occasione contra hostes suos uti* Rex *eo magis fas duxerit, qvo justiore causa Præsul adversus Belgas nitatur. Qvod Elector metuerit, ne ubi partes Belgis adversas amplexus fuerit, Cliviam amitteret; potius manifestum esse, Anglicano fœdere ipsius ditiones magis conservandas, urbesqve Clivicas facilius recuperandas fuisse. Nam Belgas haut ita simplices esse, ut clavem ditionum suarum ultro in alterius manus tradere velint. Officium conciliationis secum esse, qvod Belgæ totum negotium Gallorum fidei commiserint. Et si id serio volebat Elector, re integra id offerre debuisse. Nunc seqvestrem se ferre, cum in partes descenderit, haut par esse. Si tamen Legatus ab Electore veniat, prolixius mentem suam explicaturum.* Multis inde in Viduam Arausionensem stomachabatur, qvæ nulla cum Rege communicatione Principis nepotis negotia tractet, eo modo in deterius prolapsuras. Nam citra Regis Angliæ operam, & extra fututos tractatus eum Principem à Belgis hautiri restitutum. Nec esse qvod Elector credat, Wittium unqvam cum Principe bona fide acturum. Regem qvidem Viduæ acta nunqvam probaturum; qvæ privatum commodum qværat. Etsi multis indiciis persvadeatur, eam fœminam in consilio Electoris multum valere; abs qva magis salutaria suggeri optet. Idem

25. Junii.

Achemus post Londinum remittebatur, ut Cancellario denuntiaret, pacem jam cum Monasteriensi conclusam; per qvam is manifesto periculo ereptus sit, imminentibus jam copiis Belgicis, Gallicis, & Luneburgicis. Simul ut de Electoris dolore testaretur super cruento bello inter communes amicos, & sacrorum socios; cui componendo libenter operam sumturus sit misso Brandio, qvem gratum fuisse aulæ intellexerit. Sane à nemine hanc causam minus privatis respectibus obnoxio tractatum iri. Qvod si foedus cum Belgis objiciatur, reponeret: *id meram defensionem spectare, ac declinari nullo modo potuisse, ni Clivia vastationi fuerit exponenda. Nec novum id fœdus esse, sed renovationem, & continuationem prioris, multos ante annos initi ob communem securitatem inter tot vicinos Catholicos. Non potuisse qvoqve diutius ali copias, qvas tutandæ ditioni parare necessum fuerit. Nec id contra Regem dirigi, aut in fraudem fœderis, qvod Electori cum ipso intercedat; sed ut suæ ditiones adversus improvisa pericula tutæ præstentur, qvas servari Regis qvoqve intersit.* Qvod si videat Electoris officium plane repudiari, diceret: Saltem in sinistram partem capi non posse, ab Electore studium Regi inserviendi declarari. Circa Arausionensem ostenderet; statim post conclusum fœdus ejus res meliorem spem præbuisse, ac inimicorum ipsius consilia non parum turbata fuisse. Ac eo rem deductam, ut is *filius Reipublicæ* declaratus fuerit, qvod ipse Rex præsens ab Ordinibus Generalibus petierat. Spem qvoqve esse, brevi in Consilium Status admissum iri, collata insuper summa præfectura maris, & eqvitatus. Ac Electorem nuper cum ipso præcipuas Hollandiæ urbes, & classem obiisse, ac ubiqve ingens plebis studium in eundem animadvertisse; simul ipsi addictos confirmasse. De cætero Electorem sese tutelæ Principis haut ingerere, nec socrui cum ipsius consiliis negotii qvid esse. Ad ista scripto id responsi

8. Jul.

dabatur: *Regi non ingratum fore, si Elector ad instruendam amicitiam aliqvem missurus sit, qvæ sine dubio per fœdus cum Belgis abrupta sit.*

Alia in Angliam legatio. 7. Aug.

§. 20. Igitur denuo in Angliam missus est Christophorus Brandius, ut idoneis rationibus Regem ad pacem hortaretur, ita tamen omnia moderatus, ne in alterutram partem studio inclinare videretur. Sed nec significaret, Electorem hac de re jam apud Belgas movere, nec aperte ejus operam offerret, sed obliqve duntaxat insinuaret, eundem si qvid Rex committere velit, fideliter, ac diligenter effecturum, tum in qvas conditiones Rex pacem concludere cupi-

at,

1666. at, exploraret. Tecte qvoqve moneret Anglos super destinatis Gallorum, qvæ circa alendum hocce bellum foveant. Si Angli offensam in Electorem, aut suspicionem præ se ferant ob fœdus cum Belgis, responderet; se in Marchia tunc abfuisse, cum ista Clivis peragerentur; eoqve haut exacte de iisdem sibi constare. Id tamen nosse, affectum Electoris in Regem Angliæ immotum perlistere; nec ei propositum fuisse, qvid admittere Regi damno cessurum, aut contra eundem societatem inire. Belgium qvoqve in factiones divisum, in qvarum unam Regi æqve, atqve Electori, & Arausionensi sit respiciendum. Id autem certum esse, totam Germaniam Electori propter conciliatam isthanc pacem gratias habere, ac nisi eadem intervenisset, Præsulem mox à Belgicis, Gallicis, ac Luneburgicis copiis fuisse obruendum; qvo ipso Belgis non parum virium fuerit accessurum non sine Anglorum ignominia. Sed & Præsulem, cum nondum armis rite instructus foret, altius penetrantia in Electorem, ejusqve statum jactasse, ac suspicionem injecisse, velut is Anglicano fœdere abusurus, sibiqve lucrum inde cum istius damno qvæsiturus sit. Sed si animadvertat, officium Electoris parum gratum fore, nulla offensæ specie discederet, de stabili ejusdem amicitia ubertim testatus. Perveniebat Brandius Londinum eo ipso die qvo immanis flamma urbem populabatur, qvam per complures horas non sine horrore spectabat. Sed cum furorem vulgi animadverteret, omnes exteros nullo discrimine involventis, tantisper rus recedebat, qvoad tumultus consedisset. Id incendium apud Londinenses, qvi cupide bellum svaserant, pruriginem bellandi non parum refrigerabat, ac Regis rebus plurimum alterationis afferebat, vastata urbe, unde nervus rerum gerendarum, & instrumentum belli maximam partem petenda erant. Nam reliqvis Angliæ oppidis nec mos, nec facultas est pecunias Regi in futuras contributiones credere. Sed & eo incendio Regis reditus ingens detrimentum capiebant. Ac populus eam calamitatem accipiebat velut manifestam Numinis vindictam ob bellum præter necessitatem sumtum; præsertim cum ea brevi post contigisset, qvam Angli Flevi ostium ingressi multas ibi naves, & vicinum vicum Schellingam inflammassent. Rigidiores Presbyteriani, Independentes, aliiqve Sectarii caput qvinqvagesimum Jeremiæ in hunc casum adplicabant; ac tot templa in cineres consedisse lætabantur.

3 Sept.

§. 21. Postqvam tumultus qvievisset, Brandius qvæ jussus erat apud Cancellarium prius exponebat. Is plurima Angliæ adversa ab Electore facta arguebat, qvæ haut immerito apud Regem multum diffidentiæ generarint. Si tamen isti propositum sit fœdus multifariam, & molesto cum Regis sensu violatum instaurare, cum Svecia, qvæ hactenus consilia sua sapienter temperarit, arctiorem amicitiam jungendam, nec nimium in Belgarum partes inclinandum. Interim officium Electoris circa promovendam pacem gratum fore, qvam & brevi succedere ipsius interesse. Anteqvam tamen Rex ulterius de pace audire possit, uno adhuc cum Belgis prælio certandum horum ferociæ frangendæ, qvod Wittius cum Gallis ad ducendum bellum conspiret. Cum eadem mox apud Regem Brandius exponeret, iste paucis respondebat: meliora se ab Electore sperasse, qvam ut is negotio Monasteriensi Angliæ rationes tantopere turbaturus fuerit. Qvod factum, & cum Belgis initum fœdus in personam seqvestris haut cadat. Brandius ab Electore acta defendere, nec hunc in præsens seqvestrem se ferre, sed fidam duntaxat operam offerre, qvo integra sibi omnia servare, & pro successu pacis consilia capere possit. Ad qvæ Rex: *Si consideret ea, qvæ Elector pro Belgis fecerit, se nullum discrimen inter seqvestris officium, & fidam operam agnoscere posse. Eqvidem Electori uti antea prospera omnia optare, qvem & in multis excusatum habeat. Prius tamen in eo repositam fiduciam usqve adeo imminutam, ut eodem conciliatore uti prius haut possit, qvam is arctiore amicitia cum Svecis cultu demonstrarit, se cupere eadem pro Anglia facere, qva pro Belgis fecerit. Ac se Electori magnopere obstrictum fore, si Bremensis civitatis tutelam adversus Svecos haut suscipiat. Nam Svecos ad fœdus offensivum à se invitatos excusasse, id se respectu Electoris non audere. Cæterum pacem se cum Belgis serio optare, ac amicitiam suam cum Svecis non ad extrahendum bellum spectare, sed ut Belga ad audiendam rationem compellantur. Nam hucusqve Wittium omnes occasiones pacis à se suggestas repudiasse, aut saltem suppressisse; & qva in speciem super pace egerit, ludibria fuisse demulcendæ plebi, ac tegendis cum Gallia collusionibus. Ac satis adversum paci animum testari Belgas, qvod ei accelerandæ legatos Londinum mittere abnuant; cum tamen indecorum non judicarint ad Cromwellum plures simul, ac diversis vicibus mittere, pacemqve rogare.* Ad qvæ Brandius: Æqvum utiqve esse, ut Belgæ missis legatis primum struendæ paci gradum faciant. Et qvanqvam Belgæ obtendant, in præ-

1666. Anglorum qverela de Electore. 5. Oct.

8. Oct.

1666\. præsens socios sibi seqvendos, qvos contra Cromvellum nullos habuerint; Electorem tamen, si officium suum gratum intelligat, Belgas vel minis adducere laboraturum, ut destinata ad Regem legatione paeem qværant. Ad qvæ Rex nil liqvidi reponebat; sed per ambages jaciebat, Gallos bellum hoc duci cupere ad Angliam juxta, Belgiumqve fatigandum, qvod destinatum Strada, & VVittius è compacto foveant. Elector his intellectis denuo Brandium demonstrare jubebat; *non ob offensam in Regem, ad qvam tamen ansa sibi præbita sit, sed ideo tantum pacem se inter Belgas, & Præsulem promovisse, qvod continuato bello à sua provincia bellantibus interjecta vastitas averti haut potuerit. Sicuti autem ipse judicarit Regem hautqvidqvam summam belli sui auxiliis Episcopi superstruxisse: ita & sibi persvasum fuisse, Regem non improbaturum, si ipse eam pacem, è qva salus provinciæ suæ pendebat, promotum iret. Præsertim cum Præsuli etiam se Belgis haut sociato, qvicqvid iste iactat, tam valida jam copiæ opposita forent, ut iste non amplius Regi prodesse, nec se ipsum servare potuerit. Ita non habere Regem, qvod exprobret, aut ipsum violati fœderis arguat. De cætero cupere se qvavis occasione inprimis circa tractatus pacis sinceram suam amicitiam Regi adprobare. Cum Svecis nuper se fœdus feriisse, nec hos qvidqvam prætèrea ab ipso desiderasse. Eqvidem Imperio postulante copias pro rata Circuli ad liberandam Bremam in promtu sibi habendas fuisse: ipsos tamen Svecos operam suam circa id negotium laudibus tulisse, & sibi cum iisdem amicitiam constare.* Ista si Regi probentur, Electori operam suam circa pacem perseqvi cordi fore. Ast si Brandius videat Regem id agere, ut Electorem fœderibus statui ipsius noxiis implicet, ac eundem amicis ac fœderatis suis suspectum reddat, inde discederet, obtentu sumto, qvod cum suæ literæ intercipiantur, ad Electorem trajiciendum sit. Robertus qvoqve Palatinus valde qverebatur, ab Electore inter Belgas, & Præsulem pacem conciliatam, eoqve egregiam occasionem amissam Belgis sonticam plagam infligendi. Nam si Elector cum Præsule arma junxisset, penes ipsum moderamen belli terrestris futurum fuisse; per qvod non solum eidem insignia emolumenta nascitura fuerant, sed & Anglicanæ classi facultas futura erat plerasqve Belgarum insulas intercipiendi. Sed cum Brandius reponeret, Præsulem, cum amicitiam Electoris affectare rationis esset, minas jactasse, aliqvoties *vesanum sacrificium* militari convitio detestabatur. Tum & Vanium negotiis tractandis ineptum fuisse fatebatur. Cæterum qvanqvam Aula juxta, ac populus pacem optarent, multis qvoqve bello necessariis deficientibus, ac jacentibus commerciis; fastus tamen nationis, agendiqve mos haut ferebat promto gradu ad pacem procedere. Et jam Aula id laborabat, ut Belgis novum, & potentiorem hostem qvam Præsul fuerat, Svecos immitteret. Circa idem tempus cum Belgæ naves qvasdam Anglicanas in Albi flumine abripuissent, Elector re cum Svecis communicata Belgas hortabatur, ut talibus abstineant, ne Imperium bello implicetur. Nec minus Angliæ Regem rogabat, ut eandem ob causam id factum in fluminibus Germaniæ ulcisci supersedeat.

9\. Nov.

§. 22. Porro cum Anglus initio cuperet, ut Belgæ Legatos pacis causa Londinum mitterent; hi asperis literis tractatus in loco tertio suscipiendos contendebant. Post tamen hortante Electore modestiores scribebant, optione loci penes Regem relicta. Ubi cum Brandius insinuaret, an non placeat Clivos eligere, Arlingtonus reponebat; *Romam potius, qvam Clivos, qvod heic rationes Angliæ pace inter Belgas, & Præsulem subversæ sint.* Cum Brandius ulterius apud Cancellarium sciscitaretur, numqvid gratæ operæ Elector Regi circa pacem navare qveat? Hic iterum pacem cum Monasteriensi, tum detentionem navium Anglicarum in Pillaviensi portu, fœdusqve cum Dano, Belgis, & Luneburgicis occinebat. Cui noster regerebat: Isthoc fœdus declinare Electori haut integrum fuisse, qvod & citra ipsum inter cæteros coiturum fuerit, ac ut Arausionensis causam agere posset ansam præbuerit; cujus fautores vehementer svaserint, ne istud repudiaret, ne VVittius plane se Gallorum arbitrio addicat; & qvia satis perspexerit, idem Anglis noxæ haut fore. Etsi rationibus ingestis Brandius parum proficeret ob genium nationis, conceptas semel opiniones fovere pertinacis, cui qvo operosius diversa persvadere moliaris, eo magis suspicionem incendas, ac demum in silentium obfirmes. Instantibus inde seqvestribus Angliæ Rex Hagam in locum tractatuum proponebat, stipulatus tamen, ne Vidua Arausionensis negotio pacis sese ingerat, qvam Angli admodum infensi oderant. Vicissim Belgæ aliqvod oppidum Brabantiæ proponebant ex iis, qvæ ipsorum ditionis sunt; qvod VVittius Anglos Hagam admittere nollet, ne ibi cum Arausionensi factione consilii qvid parum ipsi proficui miscerent, ac ipsi Gallo persvase-

Circa pacem in Anglia agitata.

15\. Jan. 1667.

11\. Febr.

1667. rat, ut & hic Legatos sese Londinum missurum declararet. Demum omnibus Breda placuit. Cum jam propius ad rem accedendum esset, satis diffidentia Anglorum in Electorem pellucebat. Color tamen dicebatur, ejus officium admitti non posse, qvod solos Svecos seqvestres acceptarint: gratum tamen sibi fore, si Elector haut eo minus legatum Bredam mittere velit. Id qvod Brandius annuere nolebat, qvod Elector ab Anglis seqvester una cum Seciæ Rege rite declaratus esset; citra qvod neqve Belgis, neqve Gallo, aut Dano operam suam offerre possit. Sed Angli angustiam temporis excusabant, qvod non permittat omnibus qvorum intersit de ea re significare, & inde responsum expectare. Seqvestribus qvoqve Bredæ parum fore qvod agant, qvod aut pax nulla ambage ibi sit concludenda, aut id amplectendum, qvod eventus prælii maritimi dictaverit. Metuendam qvoqve Svecorum offensam, qvi semper caverint, ne sibi alius seqvester adjungatur, qvibus ideo blandiebantur Angli, qvod eorum in Bremensi provincia consistens exercitus haut invalidus Belgis non parum suspicionis injiceret. Deniqve ipse Elector expenderet, num jam decorum, aut è Regis dignitate sit, eum seqvestrem admitti, qvi per metum ad pacem compulso Monasteriensi Angliæ res ita imminuerit, ut huic forte pax parum proficua sit ineunda. Alias integrum fore Electori legatos Bredam mittere, qvocunqve placeat dignationis gradu, qvibus Anglici Legati debitum honorem exhibituri sint, omnibus qvæ agentur communicatis. Cæterum uti Elector omni modo pacem optabat; ita diversam viam ministri Austriaci, & Hispanici insistebant. Hi qvippe itidem ab initio in Anglia paci accelerandæ incubuerant, qvod judicarent, duas illas nationes nullo fructu vires mutuo atterere, ac Gallo viam munire ad invadendum Belgium Hispanicum, nullo ab iisdem metu; qvos sperabant pace facta consideraturos, qvantum ipsorum, totiusqve Europæ intersit eas provincias à Gallo non absorberi. Ast postqvam iidem observarent dissidium inter Regem, & Parlamentum, & qvod aula id ageret, ut Rex Parlamento haut magnopere opus habiturus, ac finito hoc bello haut temere alteri sese ingesturus esset; simul à Belgis parum aut nihil auxilii expectandum foret, Wittio penitus Galliæ innexo; diversam ingressi viam omni modo, Cæsaris qvoqve officio oblato, pacem remorari studebant. Ac Lisola cumprimis Regi persvadere satagebat, ut repudiata Breda Hagæ utiqve insisteret. Nam spes erat bello continuato Anglos mari potituros, qvod sine dubio Galli toleraturi non sint. Saltem accessu Hispanicarum navium impediri posse, ne Gallica classis Hispanicos portus obsidere qveat. Qvo casu & spes erat, Angliæ Regem Hispanis terra qvoqve adfuturum, aut saltem multos Anglos Romana sacra professos Hispanicam militiam secuturos. Cæterum cum Brandius in Anglia operæ pretium haut faceret, Elector mandante inde discessit; cui valedicenti Cancellarius dicebat; *Electori deinceps solida consilia capessenda sistendis Gallorum destinatis brevi erupturis; tum & Belgis insinuandum, ut eo præcipue oculos convertant.* 30. Mi.

Circa pacem Bredæ actis. §. 23. Brandius dehinc, & Blaspielus Bredam ire jussi sunt, qvantum daretur paci conciliandæ operam navaturi, ac inprimis, ut Elector paci includatur, ne qvid molestiæ ob Monasteriense negotium ipsi deinceps inferretur. Ubi spem tractatuum, qvæ ab initio prona arridebat, prope evertit audacia Belgarum, qvi Thamesin ingressi apud Chattamum aliqvot Anglorum naves bellicas incenderant, ac ipsam urbem terrore afflaverant, majore Anglorum ignominia qvam damno. Cum enim Parlamentum decies octies centena millia librarum Sterlinensium in usum belli annuisset, Aula pecuniæ publicæ prava administra Regi svaserat, ne classem armaret, sed per maritimos excursores Belgarum navigationem carperet, qvo ipso pecuniam istam in alios usus avertere posset. Unde Belgis ansa arrepta cominus Anglos insultandi, ut eos ad pacem promte amplectendam compellerent. Sed Wittius, & Galli id commenti credebantur ad disturbandam pacem, qvo Anglus ea contumelia irritatus legatos suos abrupte Breda evocaret: qvod alias, ubi pacis cupido est, talia imminente conclusione suscipi haut soleant. Cæterum semel atqve iterum nostri Bredam excurrentes dissimulata legationis dignatione cum Anglis, & Belgis sermones conferebant, vix ullo operæ pretio, qvod super omnibus jam convenisset, ut superfluum haberetur solenni pompa oppidum ingredi. Prudentiores tamen isti paci parum diuturnitatis ominabantur. Nam uti Belgæ pacis aversione conditiones admodum intendebant; ita Angli omnia innuebant, ut qvovis modo pace potirentur, qvam vel ut parum honestam, & vi extortam haut diu servaturi erant. Sane nemini persvadebatur Anglos facile oblivioni daturos insultationes certa jam pace factas ad Angli-

1667. canum populum irritandum, ut ultionem inclamaret; simul inqvireret, qvid factum tantis summis à se collatis; & qvare tam absurda belli gerendi ratio inita fuerit, ut ni pax intervenisset, Belgis integrum fuisset in Novembrem usqve mensem Londinum tantum non obsessum tenere interclusa Tamesis navigatione; qvod nullo modo classis per diversos portus divisa contrahi posset. Accedebat penuria sociorum navalium, qvi cum mercatoriis navibus in utramqve Indiam, Hispaniam, & Mare Mediterraneum abierunt, cum ante sex menses consilium captum fuisset de hoste per hanc æstatem utcunqve arcendo. Qvin non contenti Belgæ Tamesin irrupisse, castellum qvoqve Harvicianum oppugnare instituerunt, etsi non sine clade repulsi; inde fretum ingressi insulæ Vecti, aut Portsmuthæ minabantur. Anglos tamen necessitas cogebat iras premere, ac dilata in aliud tempus ultione pacem utcunqve arripere.

De inclusione in pacem Bredanam.

§.24. Circa inclusionem Electoris in pacem Bredanam nonnihil difficultatis movebatur, qvod Belgis super ista monentibus Galli id abnuerent, causati præter Svecos velut seqvestres neminem ipso tractatu comprehendendum. Sveci contra præter se, Brandenburgicum & Palatinum Electorem, tum Gottorpiensem Ducem, & Hanseaticas protinus includi volebant, qvod Dani ob hos, & istum abnuebant. Id qvod Elector ægre ferebat, velut qvi à Dano plus favoris expectaverat. Etsi alias parum curaret à Dano, aut Gallo sui mentionem fieri, modo ab Anglis, & Belgis pace comprehenderetur. Discrimen porro in eo vertebatur, qvod Elector protinus ipso pacis tractatu nominari cuperet; Galli vero eam inclusionem deinceps fieri mallent, Anglis qvoqve adstipulantibus pacis festinatione. Galli causabantur; si præter Brandenburgicum, & Palatinum Electores nemo inclusioni sese obtulisset, eam protinus fuisse faciendam. Sed cum alii nomina sua jam professi sint, plures id facturi expectentur; certis de causis, qvas vulgare non possint, id temperamentum fuisse arripiendum. Id qvod tamen nullo modo Electoris fraudem spectet, qvem & post peculiari instrumento pace comprehensuri sint. Qva pollicitatione Brandius contentus Breda discedebat, nec circa istam valde anxius videretur. Eodem de facto velut parum officioso apud Daniæ qvoqve Regem Elector qverebatur; sed qvi accurate id excusabat. Cum enim dubitatum fuisset, num omnes, qvi includi voluerint, ipso in tractatu ex- primi par foret, omnibus demum paciscentibus placuisse, ut singuli peculiari scripto amicorum, & fœderatorum suorum rationem habeant. Ita Danus juxta, Gallusqve, simul Anglus, ac Belgæ peculiari instrumento Electorem isti paci includebant, qvam Danus, qvi Anglis parum fidebat, Roschildensi similem fore augurabatur.

7. Aug.

Galli super destinatis suis insinuant.

§.25. Cæterum qvid inter vicinorum bella Galli animo agitarent, non obscure insinuaverant, qvando Elector Blumenthalium in Galliam miserat, consolationis officio super obitu Reginæ Matris Annæ Austriacæ defuncturum. Cui post exposita mandata Colbertus insinuabat: Electori fidis amicis, qvi ipsius incolumitati, atqve incrementis bene cupiant, valde opus esse. A Cæsare parum sperari posse, qvi etiam in æqvissimis rebus, & ad qvas teneatur, satisfacere ipsi abnuat. Svecos, inter qvos & Electorem multi diffidentiam serere satagant, formidolosos vicinos esse, qvos eredibile non sit temere oblivioni daturos, qvod Elector priore bello tantopere reluctatus sit, ne qvas spe jam devoraverant terras nancisci possent. Polonos qvoqve occasionem aucupari extortum armis supremum Borussiæ imperium iterum ipsi subtrahendi. His & similibus periculis avertendis Electori amicis opus esse, qvi eum adversus ista tutum præstent. Et ad hoc Galliæ Regem proclivem esse, si Elector ipsius destinata in Belgium Hispanicum, de qvorum felici successu idem qvoqve participare debeat, promovere velit. Namut Cæsar iis provinciis potiatur, Gallos haut passuros, si vel æternum bellum eo nomine gesturi sint.

23. Febr. 1666.

Elector fœderibus sibi cavet.

§. 26. Istud porro bellum inter Anglos, ac Belgas desæviens Electorem advertebat, ut in omnem eventum securitati suæ per fœdera mutuæ defensionis caveret. Unde ab ipso fœdus cum Coloniensi, universa Domo Brunsvicensi, & Landgravia Cassellana pro mutua defensione suarum ditionum fuit initum. Sed & paulo post fœdus defensivum, qvod anno 1658 cum Leopoldo tunc Hungariæ Rege factum fuerat, per Goesium Baronem Clivis renovatum, & in alios decem annos prorogatum fuit. Eodem qvoqve tempore cum Daniæ Rege fœdus conclusum, qvod hujus nomine Detlevus Alefeldius, Electoris Blumenthalius, & Fridericus Jena subscripsere. Ejus ingressu testabantur, *nullius id offensam spectare, ac locum duntaxat habiturum, ubi alteruter ab altero invadatur. Id fœdus à parte*

15. Mart.

10. Maij.

Fœdus cum Rege Daniæ. 23 Maij.

Regis

1666. *Regis porrigebatur ad omnia hujus Regna ac ditiones, Daniam, Norvegiam, Slesvicum, Holsatiam, cum Oldenburgico, Delmenhorstano, & Pinnebergico Comitatibus, at omnibus juribus adhærentibus. Ex parte Electoris quoque omnes ipsius ditiones cum omnibus juribus, & expectantiis comprehendebantur. Casu existente Regem post tres à requisitione menses Electori IV M peditum auxilio missurum, aut si equites magis placeant, pro millenis peditibus quadringenos equites ad finem usque belli, numeris post elapsos singulos annos supplendis. Eundem militum numerum, iisdem conditionibus promittebat Elector. Utrique tamen integrum fore invadentem ante interposito officio hortari, ut à vi facienda abstineat. Eo si nil proficiatur, nec læso satisfiat, conventa auxilia utique secutura. Quæ à requisito alentur, quoad requirentis ad limitem pervenerint ubi ab hoc pari cum propriis copiis ratione habebuntur. Uterque tamen suo militi stipendia persolvet. Quanquam autem qui auxilia mittit, intra conditionem nudi auxiliaris maneat, nec alterius bello misceatur; requirens tamen cum hoste suo nulles tractatus ineat nisi incluso requirente. Ast si requisitus ob missum auxilium & ipse in bellum pertrahatur, neuter absque altero pacem, aut inducias concludat. Pro auxilio requisitus nil actionis in requirentem movebit, sed reciproco auxilio contentus erit, ubi eo opus habeat. Iste auxiliorum modus si non sufficiat, plura mittentur, prævia conventione. In loca, quæ requirens per auxiliares copias occupaverit, requisitus nihil prætendet. Hoc fœdus utriusque loci intra quatuor menses ingredi poterant. Durabit id in octo annos.*

Quadruplex fœdus. 13. Oct.

. 17. Sed & post Hagæ inter Daniæ Regem, Electorem, Ernestum Augustum, & Georgium Wilhelmum Luneburgicos Duces, & Belgas fœdus initum, cui *quadruplicis* vocabulum indebatur. De eo fœdere Beverningius primum Clivis proposuerat, Electore non improbante. Sed quia interim à reliquis formula adornata fuerat, sine communicatione Electori facta, haut placebat præcipitata conclusione alios suspicione perstringere. Luneburgici præcipue rem urgebant, ut eo tutius Bremensis urbis tutelam suscipere possent. Qui & initio gravabantur evictionem Borussiæ suscipere velut nimium remotæ. Quia tamen ea provincia Electori maxime curæ erat, utpote præ cæteris periculo exposita, isti demum assenserunt, præsertim cum, si in Borussiam militem mittere nollent, aggressorem in Germania distrahere liceret. Declarabat quoque Elector, qvia ipse alias cum Dano, & Luneburgicis fœdera defensiva 1666. habeat, casu existente se ex uno tantum fœdere ad auxilia ferenda teneri velle. Visum qvoqve Electori prius, qvam id absolveretur, Svecis de eo communicare suspicioni eorum declinandæ, testarique non alium ejus scopum esse, qvam ut suæ cuique ditiones tutæ sint. Simul eosdem invitabat, num & ipsi huic fœderi nomen dare velint. Etsi revera id fœdus turbas Bremenses spectabat, tunc nondum plene compositas, ne Sveci exercitu in Germania instructi id incendium latius diffunderent. Sveci verbis id fœdus non valde sibi displicere ostendebant; copias in Bremensem provinciam adductas excusantes, qvod moniti fuissent Cæsarem id agere, ut Electore, & Luneburgicis immissis Germania ipsos expellat; ac Waldeccium id tempus ei negotio valde opportunum pronuntiasse. Ejus fœderis hæ erant leges. *Omnes paciscentium ditiones in Europa sita, aut post legitimo titulo adquirendæ mutuis auxiliis contra invasores defendentur, comprehensis qvoqve urbibus quas Belga extra ditionem suam præsidiis obtinent. Id in sex annos durabit. Danie Rex mille octingentos equites, ter mille pedites conferet; Belga totidem: Elector M CC equites MM CCCC pedites. Luneburgici DC equites, M CC pedites. Auxilia ista sumtibus requirentis alentur. Loco militum accipere licebit pecuniam, aut apparatum bellicum. Millem pedites in mensem taxabantur X M florenis, equites duplo; annus duodecim mensibus censebitur. Imperium in auxiliares penes reqvirentem erit. Licebit & fœderatorum officium adhibere componendo dissidio, salva conventi auxilii missione. Ista auxilia si non sufficiant, intra primum biennium siquis invadatur, cæteri, qui non invaduntur, ipsi totis viribus subvenient, qvoad aggressore depulso idem qvantum possit satisfactionem obtinuerit. Fœdera à Belgis cum Electore, & Luneburgicis contra Monasteriensem tuta ad alios qvoqve aggressores porrigentur. Pro captu temporum sex menses ante elapsum biennium Haga de prorogatione conventorum agetur. Conventa valebunt etiam ubi unus fœderatorum alterum fœderatum aggrediatur. Invitabuntur ad hoc fœdus communi consensu, & sine Belgarum onere Rex Sveciæ, Coloniensis Elector, & Neoburgicus; tum Hanoveranus, Guelferbytanus, & Cassellana. Si qvis invadatur, ei non integrum erit cum aggressore pacisci, nisi consentientibus, & inclusis fœderatis. Id fœdus non præjudicio erit Cæsari, Romanove Imperio, nec aliis fœderibus, qvæ socii cum aliis habent. Declarant qvoqve*

1666.

qvoqve singuli fœderati, sibi non esse fœdus cum aliis, qvod huic fœderi obstet, ejusve effectum impedire qveat. Additus erat secretus articulus, qvo illud, qvod super defensione urbium præsidio Belgico insessarum disponitur, ad sensum fœderis hoc ipso anno die 6. Februarii inter Electorem, & Belgas initi restringebatur.

Electoris circa turbas Burgundicas cura.

§. 28. Inter ista eruperant Galli adversus Belgium Hispanicum destinata, cujus deglutiendi ardor dudum Gallos adusserat, non solum qvod eo integro subsistente Gallia isthac parte hostium incursionibus Lutetiam usqve pateret; sed & qvia vicinorum oppressionem agitanti, istud velut fundamentum invadendis reliqvis stabiliendum erat. Cui usui & antea istæ provinciæ ab Hispanis destinatæ fuerant. Id bellum eo magis omnium Europæ populorum animos advertebat, qvod eo specimine primum adparuisset, qvam parum Gallo fœdera ac juramenta cordi forent, si occasio fines dilatandi allubesceret. Cumqve fides humanæ societatis vinculum sit, qvo sublato mortalium vita parum à belluarum inter se immanitate absutura sit, omnibus honestis horrori erat, à Rege titulum Christianissimi peculiariter sibi vindicante istam ita proterve violare inter ludicra haberi. Sane Reginæ Mariæ Teresiæ cessionem in eas provincias solenni jurejurando ipse Rex firmarat. Nec pudor tamen erat futile prætextum *juris devolutionis*, inter privatos per Brabantiam recepti, violatæ fidei obtendere. Post cum hoc anno arma in Gallia ingenti studio pararentur, Fontanus legatus Hispanicus à Gallo nomine Reginæ Regentis Hispaniæ novam cautionem petere; usus est tranqvillandis suis curis per tam miras relationes è Gallia excitatis. Ad qvæ Rex amplissime protestabatur, verbo, fideqve sua Regia interposita, se religiose pacem servaturum, ac cum ipsa, ejusqve filio perfectam amicitiam continuaturum. Mox cum jam Galli Caroloregium occupassent, qvinqve dies anteqvam nuntii de eo Madritum adferrentur, Archiepiscopus Ambrunensis legatus Gallicus fide sacri sui characteris asseverabat, Regi suo hautqvidqvam in animo esse unqvam cum Hispano in bellum erumpere, qvamdiu hic Regem Galliæ in minore ætate constitutus sit. Cæterum statim atqve Philippus IV. fato concessisset, Galli de invadendo Belgio agitare cœperant, qvesti qvoqve de testamento istius, qvo in casum deficientis familiæ Austriacæ Ducem Sabaudiæ successorem Hispanicorum Regnorum substituerat, prætèrita filia, Regina Galliæ. Sed qvia perspiciebant, omnes Europæ potentias in ipsos concitandas, si una vice tam opimum bolum deglutire instituerent, insignem ejus partem initio decerpsisse satis habituri erant. Qvo fine pacem inter Anglos, & Belgas impedire studebant, qvo cupita sua interim exsecutioni dare possent. Qvi & jam eo tempore de Romana corona in se transferenda meditari cœperant, citra dissimulationem Saxonis, ac Palatini suffragia de electione futuri Regis Romanorum ambientes. Ast qvia Galli satis perspiciebant, neminem magis qvam Anglum impedimento sibi esse posse subjugando Belgio, & commerciis per utramqve Indiam stabiliendis, protinus erga hunc, cum in Regnum repositus esset, singularem amicitiam testabantur, promisso, cum Belgis se non prius fœdus inituros, qvam hi erga ipsum ita ut ratio exigat sese gererent. Qvo promisso inductus Anglus circa tractatus cum Belgis absolvendos cunctatus fuerat: ac Gallus promissorum securus Anglum prævertens Belgis audaciam addiderat, ut hujus desideria ferociter abnuerent. Spes qvippe Gallis erat, bellum inter istos statum erupturum, ac recens adhuc Angli regimen Belgis occasionem præbiturum, vires Angliæ maritimas frangendi, & hanc ad ejusmodi leges admittendas redigendi, qvæ Belgis prærogativam tribuerent, ut his per Galliam fultis semper vires essent Anglis in ordinem redigendis, si resurgere, ac Belgarum insolentiam compescere instituerent. Nam ex qvo penes Richelium Galliæ moderamen fuit, inter palmaria ejus Regni decreta receptum, omni modo domesticas Angliæ res turbare, ut huic externa respicere non vacaret, nec viribus suis, qvas situs, ac fertilitas terrarum, ac robur, & numerus nationis tribuit, uti liceret ad aliorum destinata infringenda, propriamqve potentiam augendam. Ac Richelio sua consilia eousqve successerunt, ut primo, qvicum tractaret, inveniret Jacobum Regem meticulositate imbellem; inde voluptatibus immersum Buckingamiæ Ducem, & qvi animam venalem circumferebat: ac demum ambitiosos, ac novandi cupidos Sacerdotes, qvi per Angliam omnia turbis miscebant, qvo interim Richelio spatium foret Hugenottos opprimendi, per qvos alias Galliæ vires domi distrahi poterant. Eædem artes Mazarino qvoqve successerunt, donec Cromvellus fractas Angliæ vires recolligeret; qvi tantum isti terrorem incusserat, ut in proverbii vicem jactaretur; *à Mazarino Cacodæmonem non impensius.*

1667.

Galli circa bellum inter Anglum, & Belgas artes.

1667. *sius, qvam Cromvellum, metui.* Post Carolo II. à Gallis pro libidine illusum. Nam cum is crederetur gravem offensam concepisse, qvod Gallus eo decepto cum Belgis ex improviso fœdus conclusisset, is insuper ad Dunqvercam concedendam induci se passus est, utut Hispani qvas ipse optaret conditiones offerrent. Sed statim atqve Dunqverca potitus erat Gallus, hactenus simulatum desiderium arctioris cum Anglo fœderis evanescebat, ut demum hic, postqvam ob civium suorum commercia ab injuriis Belgarum vindicanda in bellum descenderat, Gallo offerret; se non impediturum, qvo minus is provincias Hispanicas subigat, modo idem sibi permittat Belgas ad modestiam redigere, ac vires eorum maritimas frangere. Ast id obtineri non potuit, non qvod sanctimonia fœderum Gallo tantopere cordi foret, præsertim cum in utramqve partem disputari posset, uter populus hoc bello aggressor foret: sed qvia credebat, eodem Anglos ita fatigandos, ut ingratiis Hispanicum Belgium ipsi concedere necessum habituri sint. Contra idem sibi persuaserat factionem Lœvvesteinianam, penes qvam nunc summa rerum in Belgio sit, tantopere Galliæ rationibus innexam, ut qvamdiu contra Arausionenses partes fulciantur, nunqvam ausura sit Gallorum destinatis circa Flandriam, & commercia se opponere, ni arbitrio se inimicorum exponere vellet. Ac si ad extremum Angli Belgis prævalerent, credebat tamen uti antea Dunqvercam, ita nunc pacem, & qvicqvid in Anglia desideret, venalem, fore. Post bello inter Anglos, & Belgas fervente, hi acriter Gallum urgebant, ut ex fœdere bellum Anglo indiceret. Circa qvod iste sat lente moliebatur, nec animus erat ita temere in Anglos ferrum stringere, ac tot hostes una vice in se pertrahere. Etsi ob existimationem, ac ut monstraretur, Gallicis fœderibus tuto confidi posse, austerus in Anglos vultus sumebatur, qvo hi ad æqviores pacis conditiones Belgis concedendas permoveri possent. Ac fatebatur Lœvvensteiniana factio, ni Gallus ipsam sustineat, Arausionensi addictis se succubituros; qva prævalente pacem cum Anglo exclusa Gallia faciendam, huic sane prægravem, Anglis tunc, Belgisqve, tum Austriacis, ac Italiæ Principibus ac plerisqve Catholicis in Germania contra eandem conspiraturis. Demum tamen Gallus defugere non poterat, qvo minus Anglo bellum indiceret, cujus hæ rationes ferebantur: se pure declarasse, statim atqve legatus Belgicus Gochius ex Anglia revocatus sit, se bellum ei Regi declaraturum. Beuningius qvoqve asseveraverit, si ipse id paucos adhuc dies differat, Belgis per desperationem cum Anglo transigendum fore. Et qvia jam eousqve processum fuerat, ut bellum declinari non posset, satius fore sociis Belgis, qvam solum cum Anglo certare. Qvia etiam destinata sua in Belgium exsecuturo non alii acerbiores adversarii, qvam Angli, erant metuendi, prudentis videbatur, recentes vires in hos effundere. Non credebat qvoqve Gallus Hispanos & Lusitanos inter se conventuros; eoqve semper obicem futurum conjunctioni Hispanorum, & Anglorum impediendæ, qvod Lusitani Anglis arcte innexi forent. Idem qvoqve Austriacorum, & Svecorum rationes ita adversas invicem ducebat, ut statim atqve isti Galliæ conatibus se opponerent, Svecis utiqve in hujus partes concedendum foret. Turpe qvoqve judicabat Gallus, si ab alio bellum sibi indicendum foret, ac dixerat; *malle se aliqvam optimarum suarum provinciarum amittere, qvam aggressorem non esse.* Deniqve idem ab armis instructissimus erat, cui ultra octoginta militum millia in promtu, qvibus pro lubitu addere poterat, qvot vellet. Revera tamen constabat è Galli juxta & Angli parte bellum in speciem tantum sumi. Vicissim & Angli Gallo declarationem opponebant. In qva id cumprimis huncce male habebat, qvod isti eundem non nisi *Franciscum Regem* more suo vocarent, ac Hugenottos, si in Gallia male habeantur, in Angliam invitarent omni ope, ac protectione promissa. Sed & nemo sibi de Angli constantia qvid promittebat, qvod huic ex Hispania nil opis expectandum foret, notoria virium debilitato; cui dissensio in consilio accedebat, plerisqve proceribus Jesuitæ Nithardi potentiam aversantibus. Monasteriensis qvoqve bello excedebat, Anglica pecunia deficiente, & qvia Cæsar ipsum negligebat. Deniqve & Belgæ, cum Galli destinata animadverterent, pacem captabant; præsertim cum æmulationem non dissimularint Galli, jactantes, si una adhuc victoria potirentur Belgæ, amicitiam cum his constare sibi amplius non posse. Eoqve Bellefortio injungebatur Regiam sponsam in Lusitaniam cum classe deducere, ut prætextum foret, qvare Gallica classis Belgicæ sese haut conjungeret. Super ista porro Belgii invasione Anglici legati Bredæ Brandio significabant; Regi suo nihil ingratius eventurum, qvam si Gallus eas provincias in ditionē redigat. Cæterum importunū fore ab isto postulare,

The French King.

Beaufr.

1667 stulare, ut protinus post finitum bellū maritimum, qvo cum tribus potentibus hostibus certarit, aperte Flandrico se negotio immisceat; præsertim cum Hispanus, ac Cæsar cum Imperio nupero bello otiosos spectatores egerint, ac in Angliæ gratiam nec hilum fecerint. Ac Hispanumeo ipso gratiam apud Anglos consumsisse, qvod horum hortatu cum Lusitanis pacem mature inire, ac Monasteriensem adversus Belgas fulcire noluerit. Esse tamen inter causas maturatæ pacis, ut Galli conatus in Hispanicas provincias listantur. Sed & cum Londino discesserat Brandius, Cancellarius dixerat: Regem Angliæ qvam maxime optare, ut vasta Galliæ destinata sat obstaculorum inveniant. Enimvero uti Germaniæ plurimum intersit, ne Gallus fines suos ad Rhenum usqve proferat; ita necessarium esse, ut ab Electore justi adparatus in Germania adversus Galliam initium fiat, velut qvi potentia, & existimatione præ cæteris floreat, & cujus ditiones periculo proximæ sint; isqve Ordines Protestantes cum Svecis sibi associet. Tum nec Belgis otiosis desidendum, qvos non fugiat, in qvanto periculo versaturi sint, si Gallos vicinos sortiantur. Nec Regi Angliæ improbatum iri, si Elector arctiore fœdere se Belgis contra Gallos jungat. Cum Brandius reponeret; Angliæ qvoqve securitatem non minus heic periclitari; ac Electori haut ita tutum esse huic se negotio ingerere; forte & Belgas hæsuros ubi non constet, num & Angla manum sit admotura: iste respondebat; si maxime Gallus Flandriam absorbeat ipsa cum Hollandia, sat latam tamen adhuc fossam interjectam. Saltem Hollandiam prius, & Germaniam devoratum iri; eoqve necessum esse has sese priores opponere. Qvanqvam revera Angliæ plurimum intersit Belgium conservari; ac valde dolendum apud Hispanos tam scæva consilia, tantamqve socordiam adhiberi; inprimis à Castelloroderico tam segniter rem administrari, cum satis prospiciat, à Gallis sese invadendum. Mox tamen candide fatebatur, Angliæ non tam voluntatem, qvam vires deesse, qvo minus protinus Hispanis subveniant. Nam bello maritimo cum Belgis, Gallis, ac Danis exhaustam tempore opus habere ad recipiendas vires. Regi qvoqve Angliæ, cum apud Belgas pacem ita difficulter procedere perspiceret, clam cum Gallo fuisse paciscendum, ut pro restitutione Antillarum insularum per unum annum Flandrico negotio se immiscere supersederet. Unde Elector impediret, ne Bredæ qvid super conjunctione Angliæ, & Belgarum contra 1667. Gallos moveatur; qvod Angliæ rationes non ferant Gallis hoc nomine suspicionem injicere, anteqvam pax perfecta fuerit. Hanc primo loco constitui oportere. Inde liberum esse Belgis legatos Londinum mittere, ubi Angli, qvæ ad rem faciant, libenter suggesturi sint. Regi qvoqve valde gratum fore, si Elector post pacem super hac re sententiam suam candide communicare velit, in qvem hoc tempore multi respiciant, & qvi rebus non exiguum momentum addere qveat. Cum primis operam dandam, ut Sveci plane à Gallia avellantur; ac Cæsareæ aulæ ingerendum, Sveciam data pecunia permovendam, ut mediam se primum gerat; inde arctius Austriacis partibus illigandam.

§. 19. Porro statim atqve spes pacis inter Anglum, & Belgas allucebat, Galli omnia ad invadendas provincias Hispanicas parabant. Qvibus perfectis Rex cursorem cum literis, & scripto publico causas belli complexo Madritum mittebat, qveis maximam partem Belgii sibi deposcebat. Is si in reditu gratum responsum non adferret, hostilia ordienda esse. Secreto ipsi Anglus caverat, se hoc anno nil ad rem facturum, ac sat pecuniæ suppetebat ad corrumpendum consilium Anglicum. Spes qvoqve erat per artes pacem inter Anglos, & Belgas sufflaminare, ne isti eam causam tangere possent. Sed & Wilhelmus Fursteubergius nuper Vienna redux Cæsaris vires admodum extenuaverat. Simul Creqvius cum exercitu apud Metim consistebat, illum oppressurus, qvi Cæsareis copiis in Belgium iter concessurus sit: atqve id Trevirensi citra ambages denuntiabat. Eqvidem satis perspiciebant Galli, istud institutum Belgis valde ingratum fore, qvos tamen isti parum curabant, misere admodum à militia terrestri instructos, & qveis Sveci suspicionem incutiebant, qvorum copiæ non spernendæ sub sub Wrangelio in Bremensi ditione consistebant. Monasteriensis qvoqve Galliæ jam illigatus erat; cui in proclivi varias molestias Belgis inferre. Qvod si Joannes Wittius consilia mutare velit, Arausionensem factionem ei immittendam, sat negotii daturam. Sed & credebant Sveciam nunqvam in Austriacas partes concessuram; ac nulli Germaniæ Principi id audaciæ fore, ut aliqvid contra Gallum moturus sit. Ast missus in Hispaniam cursor à Regina retulerat; se controversias cum Gallo in arbitrorum manus commissuram, qvorum electio penes Gallum futura

Belgium Hispanicum à Gallo invaditur.

1667. futura sit; ac ut hic videat, rem serio à se agi, insignem interim urbem cautionis vice Gallo tradendam ea lege, ne hic irruptionem in Belgium faciat. Quod responsum à Gallis non sine irrisu excipiebatur. Hispani simulabant, sibi nullam plane suspicionem de hoc conatu fuisse. Fontanus legatus Hispanicus excusabat: cum Regi valediceret, ac adderet, rumorem circumferri, velut Rex Belgium invadere decreverit; Regem pressa ipsius manu dixisse, ne ejusmodi sermonibus moveretur: saltem hoc anno bellum non fore. Adjiciebat Fontanus, neqve Regem, nec ministros vel verbo apud se de prætensione, qvæ nunc moveatur, tetigisse sicut & Archiepiscopus Ambrunensis legatus Gallicus de ea nil tetigerit. Sane Fontanus palam inficiabatur ea, qvæ in clarigatione Gallica adducta fuerant, velut inter defunctam Reginam Galliæ, & se acta, qvæ fundamenti loco ad justitiam processus Gallici adstruendam ponantur: ac eo nomine prolixas se literas ad Regem, & Lionnæum scripsisse; & contrarium sibi probare in proclivi fore. Interim Galli Monasteriensem qvoqve sibi innexuerant, ac certas pecunias apud mercatores Amstelodami eidem assignaverant, qvibus militem, qvando ipsi hoc à se significatum foret, conduceret: ut si Belgæ in transversum abirent, istum his immitterere possent, ac ne is interim Cæsari se adjungere posset: nec tamen pecunias in manu haberet. Cæterum Gallorum destinatis promovendis Wilhelmus Furstenbergius enixam operam navabat; qvem Gallus Ecclesiasticis beneficiis, è qvibus annua qvadragena uncialium millia ipsi redibant, simul spe Argentoratensis, & Coloniensis præsulatus sibi mancipaverat, liberaliter qvoqve pensatis, qvas in usum Galliæ suscipiebat, millionibus. Is apud Electores Rheno adsitos satagens disserebat; remotius sitis Principibus facile esse ferociter in Gallum declamare. Ast Rheni accolas Galli arbitrio obnoxios; ac si bellum inter Cæsarem, & Gallum erumpat, eorum ditiones bello theatrum præbituras. Per se liberum fore Cæsari qvantum velit Belgio subvenire; modo efficiat, ne ipsi ea occasione atterantur. Enimvero non posse exercitum in Belgium venire, nisi itinere per ipsorum terras sumto; qvod tolerandum sibi non sit, nec se ad alterius membrum servandum caput sibi ipsis abscissuros. Si bellum oriatur, sibi haut deliberandum fore, apud utram partem plus lucrari, sed ubi minus perdere possint. Eo casu consultissimum fore Gallicas partes amplecti, ubi validum sit caput, & ubi auxilium milite, ac pecunia defuturum non sit; utqve adeo, si Germania ubiqve comedenda sit, ipsi qvoqve in partem prædæ venire qveant; cum lentas suppetias Vienna expectare serum futurum sit. Frustra credi, Gallum institutis in Germania delectibus terreri posse. Nam Regem ætate florentem, magno animo, potius extrema tentaturum qvam qvid remissurum. Ac demum præstare, ut Hispani aliqvot locis careant, qvam ut tota Europa incendio corripiatur. Præsertim cum Hispanis interposita Imperii sponsione caveri possit, reliqva ab ipsis citra inpetitionem retineri posse. Cum objiceretur isthæc consilia ad tempus duntaxat valere, qveis ii tantum capi qveant, qvi præsentibus frui pro solatio habent, futurorum incuriosi; idem reponebat: *si inter hæc duo sibi unum necessario sit eligendum, utrum cras cum honore capite truncari debeat, an vero post biennium cum ignominia patibulo suspendendus sit, malle se posterius eligere; qvod hoc spes sit impedimenta intervenire posse: ac dulcedinem vitæ metu in futurum prominentis, ac incertæ mortis longe potiorem. Ita satius sibi videri in eo metu vivere, ne Gallus post subactum Belgium Rhenum qvoqve opprimat, qvamdum nunc eidem obsistitur, in præsens exitium ruere.* Idem Furstenbergius Viennam profectus nomine Electorum Ecclesiasticorum Cæsari proposuerat, an non tentandum sit amica ratione cum Gallo transigere? (prout is jam anno 1668. Francofurti multa jactaverat de Belgio inter Cæsarem, & Gallum dividendo.) Qvo fine viros Galliæ, ac destinata exaggeraverat, ac uti in præsens occasio admodum prona sit controversiæ funditus tollendæ, eo Gallis concesso, ex qvo Hispanis alias nihil emolumenti proveniat. Et cum ei regereretur; Gallo nec jus esse, nec vires ad Belgium sibi vindicandum, idem reposuerat; jus, qvod isto obtendat, saltem discussione opus habiturum, interim istum in possessionem sese immissurum, qva eundem iterum expellere haut in proclivi futurum sit. Præcipue cum verendum sit, ne Gallo inter vescendum appetitus crescat, cujus ambitioni, ac aliena rapiendi aviditati modum nisi propria voluntas ponere neqveat. Unde rem haut eo deducendam, ut Gallus ipse qvæ cupiat arripere incipiat, sed mature una & altera parte cessa ei satisfaciendum. Sed qvo minus ad ista Viennæ respiceretur, Fontano Comiti culpa tribuebatur; qvi Cæsareis persvaserat; non esse è re ministrorum Galliæ, Regem bello implicari. Qvi

1667. tamen non consideraverat, hunc sui juris, ac non deesse, qvi qvotidie stimulos subderent, jam sua indole ad talia prono. Ac is nuper Gondæum interrogaverat, an non C M militum, & centum milliones sufficiant ad bellum Belgio Hispanico inferendum. Etsi à rerum gnaris languidorum istorum Viennæ consiliorum culpa potius Aurspergio tribuebatur, qvem & post Cæsar statione sua dejecit, qvod Gallus literis ad Papam, & Cardinalem Nepotem scriptis posuerat; se per Flandriam parta Aurspergio, ejusqve consiliis accepta referre. Is qvippe contenderat; è re Cæsaris haut esse provinciarum Hispanicarum protectionem suscipere, qvamdiu Gallus verbis caveat, se aliqva parte contentum esse velle, nec omnia affectare; & qvoad adpareat, num vicini ei negotio se ingesturi sint. Ratisponæ solitus lentor, velut cautum foret, isto Germaniæ propugnaculo subruto Gallis libidinem haut subituram lentius grasandi. Sed & Galli Ordines Germaniæ spe, metuqve versabant, ac postqvam insignes Belgii urbes subegissent, pronos se compositioni ferebant; qvo, si cui animus foret erumpendi, spe propinqvæ pacis cohiberetur; nec operæ pretium fore inter tam potentes Reges super pauculis urbibus certari, qvæ uni parum virium addant, alteri parum detrahant. Qvi & non obscure insinuabant, rationes suas non ferre, cœptum bellum diu extrahi. Vicissim autem Germaniam metu belli terrebat, dum Condæum supremum exercitus ducem designat, qvem adversus Germaniam parari sparserat. Id muneris qvare Condæo deferretur hæc causa erat. Condæus aliqvem clientum suorum nomine Fuitium miserat adventu classis argenteæ, qvæ debita sibi apud Hispanos restabant, exacturum. Cum tentabant Hispani, an non Princeps postqvam plane neglectum se videat, nec Rex ei satis fidat, persuaderi possit, ut denuo in Hispanicas partes concedere velit. Id si fiat non solum protinus super residuis ei satisfaciendum, sed & in futurum largiter eidem prospiciendum. Qvia etiam Condæus spem Coronæ Polonicæ conceperit, ac Gallus ad eam ipsi opem suam promiserit, sed langvidius rem gerat qvam ut cordi eam esse credi qveat, præterqvam qvod Galli commendatio in Polonia parum ponderis habeat, isqve ob positum terrarum vim ibi adhibere neqveat: Hispanos per Cæsarem longe melius cupita ipsi pervincere posse. Ea promissa cum Fuitius scripto nactus esset Condæus ea Regi ostendit, qvo candore motus Rex iterum magnam in isto fiduciam collocarit, ac id Imperium eidem contulit, renovato qvoqve super Polonia promisso. 1667. Cæterum super destinatis istis Galliæ qvoqve Rex Electori mature significaverat, per qvæ Imperio nihil decessurum sit, qvippe cum ipse Belgium eodem modo atqve Hispanus ab isto recognoscere velit. *Gallus super destinatis suis Electori significat. 13. Mart.* Addebatur, ne Cæsareis copiis, si qvæ in Belgium penetrare velint, transitum concedat. Cui Elector respondit: Admodum sibi dolere, bellum ibi surgere, ac se ei componendo libenter operam navaturum. Ad qvod à Gallo repositum: se felici qvantumvis armorum suorum successu amicam transactionem amplexurum; ac Electori, aliisqve gratias debiturum, si eam promoveant; etsi eadem Hispanis haut cordi esse videatur. Post & misso Milleto Rex denuo poscebat, *19. Jun.* ne Elector cuipiam per suas ditiones transitum in Brabantiam permittat; simul in prorogationem fœderis Rhenani consentiat. Cui ab Electore responsum: transitum hucusqve neminem desiderasse, nec constare, an qvis adhuc desideraturus sit. Alias penes se solum non esse circa hoc statuere; sed qvod ab universis Ordinibus, apud qvos de hoc Gravellus proposuerit, decernendum sit, id se qvoqve secuturum; & qvavis occasione ita se gesturum, ut Rex æqvitatem suam nunqvam sit desideraturus. Sicuti & alias speret, sese Regi nullam diffidentiæ causam præbuisse. A prorogando fœdere Rhenano se qvidem non abhorrere; intellexisse autem Sveeos nonnulla circa id movisse. Tum & super proportione auxiliorum, ac aliis nondum ad liqvidum deductum: ac socios Ordines qvædam corrigi cupere. Cæterum in hoc negotio Electori magna circumspectione opus erat. Eqvidem qvam perniciosa toti Europæ forent Galli ausa adparebat; ac peculiariter Electorem id bellum tangebat ob viciniam, qvod Belgii ruina Cliviam qvoqve in exitium tractura erat. Inprimis alte penetrabat, qvod Gallus inter alia actionem qvoqve moveret in superiorum Geldriam, & partes Cis-Mosanas, qvæ in ipsam usqve Cliviam se insinuant. Unde utiqve opera danda erat, ut matura compositione Gallorum destinata sisterentur, viresqve ad æqvilibrium redigerentur. Haut temere tamen qvid præcipitandum, sed videndum prius, qvid consilii alii essent capturi, & illi præcipue, qvos ea res proxime tangebat. Cæterum Milletus iste Lutetiam redux Electorem, ejusqve potentiam magnifice efferebat; ac Regi, ut Germanorum consilia moderari posset,

1667. posset, id præcipue agendum, ut istius amicitiam excolat, velut qvi Svecorum vires librari, ac fructum fœderis, qvod tunc inter hos, atqve Cæsarem agitabatur, intercipere possit.

Hispani Electoris auxilium qværunt.

§. 30. Ante omnia autem constare debebat, qvomodo sese gesturi essent Hispani, de qvorum corio potissimum ludebatur. Ac significabat qvidem Belgii Gubernator Castellorodericus Electori de Gallorum irruptione, ejusqve auxilium exposcebat. *14. Jun.* Inde ad eundem Haga Bruxellas excurrebat Blaspielus, qvid in ista rerum confusione agitarent Hispani cominus inspecturus; apud qvem iste vehementer optabat, ut Elector supremū imperium in Cæsareas, & Hispanicas copias adjunctis propriis contra Gallum suscipere velit, qvo nullum præstantius hac rerum facie remedium sit. Præsertim cum nulla spes adpareat dissidium amica ratione componendi, qvod Gallus fidei, pactorum, & jurisjurandi religionem inter inania habeat, eoqve satisfactione, qvam hodie acceptet, cras contentus non sit futurus, sed plura subinde affectaturus, aut denuo vi grassaturus sit. *14. Jul.* Paulo post ab Hispano missus veniebat Hermannus Marchio Badensis, de statu Belgii edocturus, & Electoris sententiam exqvisiturus, simul ejus auxiliis exposcendis. *6. Aug.* Cui Elector: *maximi rem momenti esse, in qva circumspecte sibi procedendum sit, ne intempestive, & præter suas rationes alieno sese bello implicet. Eqvidem sua ac totius Imperii, omniumqve vicinorum interesse, ne Gallus scopo suo potiatur, neu formidandas jam antea vires amplius augeat. Hispania tamen haut eum videri adparatum, qvi frangendis istis destinatis sufficiat. Sed & se subinde adversa valetudine tentari, ut tanto negotio prout par sit vacare neqveat. Qvod si semel in causam descenderit, & aliqvid sibi humanitus accidat, statum, ac posteros suos maximum periculum incurrere posse.* *8. Aug.* Multis inde Marchioni demonstrabat: *Hispanis nullos pro tanta belli mole armorum paratus: nullos socios, qvibus tuto inniti possint: cum Lusitanis molesto bello implicitos, per qvod alibi debito cum vigore rem neqveant gerere. Regis qvoqve Hispaniæ teneram ætatem efficere, ut parum tuto cum eo contrahi possit. Cæsarem hucusqve plane qvievisse, nec adhuc constare, an, & qvousqve hoc negotium suscepturus sit. Hispaniam intestinis laborare dissidiis; ac proceres diversis respectibus, ac varia æmulatione distrahi. Plerosqve Electores, & Principes in Gallum inclinare. Contra Gallum ad hocce bellum pecunia, milite, sociis, & qvæ alia magna molientibus in promtu habenda, dudum sese instruxisse, ac pro habitu grassari nemine resistente. Igitur nosse sibi necessum esse, qvid rationum adversus eas difficultates Hispani inverint; qvamdiu fiducia sit eas provincias tutari, antequam malum immedicabile fiat: an non cum Anglis, Belgis, ac Svecis super auxiliis agatur? Nam invalidior paratus fiat, suum solius auxilium Belgio parum levamenti, sibi certissimam noxam allaturum. Tum & nosse oportere, qvid sibi ab Hispanis vicissim expectandum sit. Nec minus necessum esse, ut Cæsar hanc causam majore studio amplectatur; simul Sveci in partes trahantur, ac præcipue Hollandi, ubi saltem boni cives abominentur Hispanicas provincias à Gallis subjugari, qvibus par sit ab Hispanis circa exiguas qvasdam controversias satisfieri. Denique & Luneburgicos in societatem adsciscendos, ac si fieri qveat, Moguntinum, atqve Coloniensem.* Addebatur, ut ista accurate silentio premantur. Ad ista Badensis: *Vi aliorum auxilia accedant, Belgium periisse. Vetera isthæc esse Galli destinata, ob qvæ is Pyrenæam pacem fecerit, ac fœdus Rhenanum consarcinaverit. Inde Hispanos in securitatem datos repente oppressos. Super adsciscendis sociis nunc qvam maxime satagi. Lusitanorum arma duntaxat propulsanda, ac forte propediem eum istis pacem fore. Minorem Regis ætatem haut obfuturam, qvominus egregia, & solida consilia capessantur. Cæsarem initio dubitasse, nondum ab armis sat instructum: Sed nunc facturum qvantum possit, præsertim Electore in partem belli veniente. In Hispania dissidiorum nil fuisse, sed diversas duntaxat de republica sententias. Qvosdam, qveis unice Hispania præ oculis fuerit, utile judicasse Belgicas provincias, oneri magis qvam lucro sibi cedentes, Gallo plane destitui, proficuis eum hoc super Lusitania, & Ruscinonensi ditione pactis initis. Sed prævaluisse, qvi Austriacæ Domus salutem, & communem utilitatem spectarint, qvæ Belgium omnibus viribus defendi reqvirat. Socios Rhenani fœderis bona fide medios se gerere utilius Hispaniæ videri, qvam si iidem in hujus partes transeant. Nec Cæsaris copiis necessum esse transitu per istorum terras uti, aut in Brabantiam duci, ubi non sit unde alantur: ac satius fore recta per Burgundiam in Galliam tendere. Ac Cæsari id ausum sine periculo fore, in cujus provincias Gallo vicissim penetrare haut liceat. Nec Viennæ ullum à Turca metum; qvin hunc suspicione perstringi ob Galli conatus longius tendentes. Præterea Gallos hucusqve nil occupasse, qvod tutari possint, modo validus exercitus in campum educi qveat. Ur-* 1667.

1667.

bes quas ceperint esse diffusas, numerosum præsidium requirentes, unde Gallorum exercitus valde debilitandus sit. Cum Anglis, Svecis, Belgis diligenter tractatus agitari. Anglos jam tria militum millia submisisse, ac Hispanorum causæ enixe studere. A Belgis pecuniam sperari, quod ipsorum miles terrestris non optimæ notæ sit. Sed per istos junctis Anglis mari Gallos valide distrahi posse. Solum Electorem in periculum non vocari; sed hoc cum Cæsare per fœdus juncto in proclivi fore plures socios adsciscere. Cum Hispanicarum provinciarum conservatio Electori Cliviam tutam præstet, istbanc Electori præmii instar habendam. Æqvum tamen esse eundem ad rem gerendam non prius obstringi, qvam ab Hispanis pecuniam pro ratione auxilii manibus teneat; circa qvam hosce facturos, qvod ratio exigat. Alias hosce judicare, si Elector cum Luneburgicis exercitum XV M conficiat, cui Hispani V M addituri sint, cum illo per agrum Limburgensem Metim versus rem geri posse, aut si videatur, cum Cæsareo exercitu conjunctionem institui: super qvo deinceps conveniendum sit. Circa Svecos in partes trahendos diligenter actum iri. Belgas fœderatos proprias ob rationes causam amplexuros. Luneburgicos qvoqve in eam causam pronos. Circa Moguntinum itidem, & Coloniensem operam datum iri; etsi Hispanis sufficiat, si isti bona fide medios se gerant. Denique hanc rem silentio premi Hispanorum qvoqve interesse. Unde se illudendæ hominum curiositati hinc digressum qverelis jactaturum, Electorem nullo liqvido responso omnia in suspenso reliqvisse.

Electoris circa bellum Flandricum considerationes.

§. 31. Ad ista anteqvam Elector Badensi pressius responsum daret, consiliarios suos jubebat curatius discutere: Uter Regum justam videatur habere causam, ac num Galli actio in Hispanos solido fundamento nitatur? Qvæ rationes Imperio circa hoc negotium vertantur, & qvalia consilia Ratisponæ Ordinibus seqvenda sint? Num Imperio fas sit, aut obligatio huic bello sese ingerendi, ac Circulum Burgundicum velut membrum sui tutandi? Qvid deniqve suis rationibus heic expedire videatur? Isti re discussa ita censebant. *Qvantum è scriptis hucusqve publicatis adpareat, Gallos jus Regis ac Reginæ in Brabantiam, & alias Belgii provincias è statutis earum deductum ire; cui tamen se renuntiasse haut inficientur, sed qvo juramento istos haut teneri multo rationum apparatu pervincere conentur. Id tamen nusqvam ab illis probatum inveniri, Reges, ac Principes in divisionibus suarum hæreditatum, ac connubiis filiarum idem plane jus, qvod inter privatos valet, observare necessum habere, ita ut ab hoc per pacta recedere non possint. Cum enim magnis imperiis tutandis pares vires reqvirantur, rationi, ac juri congruum esse, ne ditiones suas inter plures dividant, sed fœminis extra familiam elocatis certa dote satisfaciant. Unde renuntiationes, qvæ non solum à filiabus, sed & à fratribus, & agnatis in ditiones fiant, solido fundamento niti, ac non minus in Germania qvam alibi in usu esse, ac legibus probari, inprimis si jurejurando confirmentur. Nullo qvoqve colore juris excusari posse modum procedendi, viduam Reginam, Regem puerum, proxima cognatione junctum, innocentes cives, nulla denuntiatione, qvalem jus gentium reqvirit, armis petere. Enimvero revera Gallum non rationibus juris & æqvi, sed armis, qvoties occasio favet, niti.* Tertio autem cuipiam non id semper anxie respiciendum, utri bellantium rationes juris faveant, sed ab utro plus periculi, ac damni immineat, aut jam inferri incipiat. Hoc ipsum qvippe justam isti causam præbere causam suscipiendi, & qvantum potest ad frangendam istius potentiam connitendi, à qvo sibi suoqve statui plurimum mali proventurum videtur. Id qvod sæpenumero à Gallis, & Hispanis observatum, ac juri gentium conveniens haberi. Non obscurum porro, qvis Imperio tot egregias portiones decerpserit, ac validis in limite munitionibus velut compedes eidem injecerit. Id sane ut aliqvando è letali sopore evigilet, par esse, ac coercendæ intra modum potentiæ operam dare, in vicinorum exitium indies gliscenti. Inprimis cum sentiat, in se qvoqve minas jactari, & prætensiones jam publicari, nec amplius qvam beneficium ordinis indulgeri. Unde dubium non esse, qvin Germaniæ qvam maxime intersit, impetitas à Gallis provincias in priori statu persistere. Habere Belgium Hispanicum portus, egregias urbes, firmissimas munitiones, magnam incolarum multitudinem; qvibus Gallus longe expeditius qvam Hispanus in fraudem Imperii abuti qveat. Galliæ corpus partibus in se probe unitis, accessione plurium terrarum vicinis deinceps longe terribilius fore. Contra easdem Austria & Hispania divisas, qvamdiu hujus imperio subsunt, Germaniæ parum metuendas, qvin valli instar præbere. Protestantium qvoqve Ordinum interesse, ne Catholici Electores, ac Principes seorsim Gallo sese innectant, & cum hoc in istorum oppressionem conspirent. Ita dubium non esse, qvin Imperio incumbendum sit, ut hæ

turbæ

1667. turbæ qvamprimum sedentur, ac ne Ordines in diversas partes separentur, sed probe inter se uniti pro communi Imperii securitate nitantur. Unde Principes Rheno adsitos, qvi Coloniæ jam unionem inter se agitent monendos, ne qvid contra rationes universi Imperii suscipiant. Sane majestati Imperii ignominiosum, ac juribus Ordinum noxium esse, simul Instrumento pacis repugnare, Gallum minas de invadenda Germania jactare, si qvis Hispano auxilium ferre audeat. Unde communis patriæ, ac singulorum juribus fraudi esse, si isti obligare se velut ad omnes promiscue copias Hispanis auxilio venientes repellendas. Sed qvia verba faciendo, ac ratiocinando res haut perficitur, ni à viribus pondus accedat, arma ab omnibus paranda. Enimvero qvid Imperio expediat in aprico esse. Sed à qvo debitam ejus curam suscipi? Inter caput, & membra diffidentiam esse, diversa studia, dispares utilitates sibi mutuo repugnantes. Fortium consiliorem autorem se ferre qvemlibet defugere. Recenti bello Turcico adparuisse, qvam difficulter, ac lente paratus armorum processerit, Et cum Turca tamen nulli Ordinum commercii qvid intercessisse, nec ab eo consiliarium qvempiam annuam pensionem, aut munera accepisse. Qvid promtitudinis adversus illum expectandum, qvem multi è primariis Ordinibus respiciunt; qvi multis in aulis consiliarios stipendiis, ac promissis illigatos habet? Iste mos exterorum libidini, sese mancipandi qvamdiu in Germania persistit, nec sincera inter caput, ac membra fiducia constituatur, in Comitiis nullum operæ pretium ad salutem Imperii fieri posse. Ac si maxime sententiæ perrogari incipiant, præcipuos Ordinum dicturos: cum super amica compositione propositum fuerit, successum ejus expectandum. Interim inducias non esse, nec periculum imminui. Connitendum tamem qvantum potest, ac tam Cæsari, qvam universis ac singulis Ordinibus hoc negotium commendandum. Cum porro Circulus Burgundicus membrum Imperii sit, dubitari non posse, qvin ab universo corpore ejus defensio sit suscipienda. Nec Instrumento pacis ejus Circuli guarantiam exclusam, nec qvæ Imperio cum eodem pacta intercedunt sublata. Qvod enim qvondam Monasterii Ordines bello, qvod tunc in eo Circulo gerebatur, immiscere se nollent, rationem fuisse, qvod Gallus eo fine provincias illas bello peteret, ut Hispanos ad æqvam pacem compelleret. Neqvaqvam autem istum tunc in eas provincias actionem movisse; nec si de hoc casu cogitatum fuisset, Ordines unqvam in id consensuros, eoqve ipso viam ad dominatum in se qværendum munituros fuisse. Et qvi tunc Monasterii favor ab Ordinibus Gallo adversus Austriacos exhibitus fuerit, hautqvidqvam eo porrigendum, ut isti ad subvertendum Imperium facultas præbeatur. Neqve vero periculum Germaniæ incertis suspicionibus constare, sed Gallos jam re ipsa qvid moliantur, expromere cœpisse. Civitates qvasdam Imperiales ad homagium præstandum coactas. Non paucos Ordinum dudum fœderi ipsi obstrictos. Jam complures Electores ac Principes sibi arctius innectere; ac non timide Imperio leges præscribere, ut lacerationem membrorum suorum demissis in sinum manibus adspiciat. Deniqve & privatim Electoris interesse, ut omnia in pristino statu persistant, ac ne ulla potentia vicina eousqve assurgat, qvo ea libertati, ac securitati omnium, aut singulorum prægravis sit. Unde si omnes Ordines ad capessenda consilia reip. salutaria adduci neqveant, Electori cum iis conjunctionem affectandam, qvi solido studio ad bonum publicum connituntur: simul cum Anglo, Sveco, Dano consilia conferenda. Cum Polonis qvoqve amicitiam colendam, ac impediendum, ne per negotium electionis aliqva mutatio oriatur. Circa bellum autem Flandricum considerandum, num Castellorodericus idonea agendi facultate sit instructus, ut valide cum ipso contrahi qveat: qvæ potestas Consilio Hispanico sit Rege minorenni: qvomodo super exacta subsidiorum solutione caveri qveat? Nam si Electorem suscepto in tam potentem hostem bello rerum gerendarum nervus deficiat, aqvam hæsuram, præsertim cum ejus ditiones inopia pecuniæ laborent. Ab omnibus qvoqve paciscentibus Electori indemnitatem, & omnium ipsius ditionum tutelam spondendam. In partes autem aperte haut descendendum, nisi paratu pro tantis cœptis perfecto, & nisi necessitas subigat; qvod Electori tenera filiorum ætas, & conditio suarum ditionum sit respicienda, qvæ per annos qvadraginta belli mala sensere. Qvod si conciliatio tentetur, caute qvoqve procedendum, ne si ad arma demum perveniendum sit, nihil qvod contra officium sit, exprobrari qveat.

§. 32. Negotia ita ponderato Elector Badensi declarabat; *Se irruptionem Gallorum, & Belgii periculum valde invitum percepisse, ac protinus ultro in Svecia & Hollandia*

Declaratio Marchioni Badensi data. 9. Aug.

1667. *dia, ac passim in Germania, pro Hispanorum causa laborasse, idque deinceps haut omissurum. Hispanis cumprimis opus esse idonea pecunia summa, citra quam nullibi profici quid possit, præsertim apud Svecos. Secum Cæsare, Belgis ac Luneburgicis consilia collaturum super servandis Hispanorum provinciis. Esse jam sibi egregias copias, quas brevi augere possit, modo affatim pecunia suppeditetur. Sed quia id negotium magnæ molis sit, ac fortasse bellum in multos annos pariturum, liquidius exprimendum, quid præmii post bellum, quantum subsidiorum durante bello sit repræsentandum. Omnia tamen ista citra obligationem fore, & in eum duntaxat casum valitura, si & alii hoc negotium amplectantur, ac sibi à Svecis cautum sit.* Ad ista Marchio reponebat: Austriacam Domum id Electoris studium gratn animo agnituram. Pecunia ut in promtu sit, curam fore. Nosse tamen velle, num Elector in fœdus cum Cæsare, & Hispano descendere velit. Subsidiariam pecuniam ad modum ab Hollandis adhibitũ præberi posse. Ad quæ responsum: non posse ita præcise Belgarũ vestigiis insisti, qui velut mercatores operose licitentur; cum inter Principes ista ad ungvem resecari nnn soleant. Tunc qvoqve negotium fuisse eum modico Præsule, sed nunc cum potentissimo Rege. Sed & se jam antea fœdere Belgis innexum fuisse, ex qvo auxilia his debuerit; unde non nisi dimidiam expensarum partem receperit. Id qvod in præsens locum non habeat. Tradebatur inde Marchioni fnrmula, qvanti XII. M militum conducenda, & per mensem alenda constent. Conducendis, & armandis singulis eqvitibus LX unciales, singulis peditibus vicinos reqviri. Ita in IV. M. eqvitum CCXL M: in VIII M. peditum CLX M. uncialibus opus esse. Horum stipendia menstrua LXXXVII M C uncialibus taxari. De his Marchio Bruxellis deliberandum ferebat. Sed de præmio pnst bellum parum spei faciebat, qvod ejus vicem honor Electoris, & proprium commodum subeat. Ad extrenium pollicebatur, Elector, se fœdus Cæsaris, & Hispani amplexurum, modn super subsidiis conveniat, ac sibi securitas adversus Svecos præstetur. Circa Luneburgicos in partes trahendos ab utrisqve operam dandam, tum ut Monasteriensis Præsul in officio contineatur, aut si in transversum abeat, intercipiatur, aut Cæsaris, & Imperii auspiciis vi compescatur. *21 Sept.* Pro isthac Electoris declaratione Castelloro dericus per literas gratias agebat, addito, Goësium pluribus de eo negotio acturum. Badensis qvoqve scribebat, Hispanis cordi esse, ut qvamprimum cum Electore transigant; qvi satis agnoscant, se nemini mortalium plus debere, qvam Electori, ac qvod præsidii ab Imperio expectare debeant, ab ipsius generoso, patiæqve proficuo consilio, & exemplo originem ducere. Vicissim eum ipso candide agendum, ac rationem ineundam, qvam non communis solum, & Hispaniæ, sed & ipsius utilitas promoveatur. 1667.

Considerationes circa conjunctionem cum Hispanis.

§. 33. Ut tamen haut tempore in conjunctionem cum Hispanis, & Cæsare rueretur, gravissimæ rationes svadebant. Sane Electori ex munere, qvod gerat, incumbere, ad servandam Imperii tranqvillitatem omnem operam conferre; qvæ vix obtineri qveat, fœdere initn adsistendos Galli in Belgio progressus. Plerosqve Imperii Ordines tutandis suis illi se adjuncturos, ubi minimnm jacturæ periculum, ac præsens auxilium sit expectandum. Unde distractionem orituram, qvam exteri in emolumentum suum sint versuri. Regem porro Galliæ semper amicitiam, & fœdus cum Brandenburgica Domo coluisse, commoda hujus nunqvam læsisse, sed ea potius omni modo promovisse. Nec Electori peculiare periculum ab armis Gallicis in Belgio metuendum. Præstare autem præsenti pace frui, qvam auxiliis Hispann satis molestiam, & damnum incurrere. Gallum qvoqve per sua, ac sociorum arma ad validissimum, qvi sese ipsi primus objecerit, subvertendum incubiturum, cæteris in terrorem dandis. Posse qvoqve Borussiæ periculum strui per Polonos à Gallis instigatos. Luneburgicis & aliis in Imperio fœderatis parum cnnfidendum, qvibus non ulterius milites futuri sint, qvam Belgæ manum crumenæ admoveant: nam Hispanis & Austriacis pecuniæ non satis esse. Rationes status ad fortunæ inclinationem temperandas; & qvia Belgæ magis de vitandn damno, qvam lucro qværendo agunr, haut probabile esse, hos præter necessitatem Gallum nimis irritaturum. Id qvoqve bellum Electori parum utilitatis polliceri. Provincias alendo milite exhauriendas, hostium incursione vastandas; damni reparationem ab Hispano frustra sperari. Igitur præstare sua in pace conservare, qvam dum circa tutandas aliorum fortunas satagitur, proprias subvertere. Cæsari qvoqve haut ita promtum fore auxilium Belgio submittere, itinere ubiqve intercluso. Fœderatos unius æstatis expeditione ita atterendos, ut alterius suscipiendæ libido decessura sit; qvorum & vires Galli distrahere haut omissuri sint. De-

niqve

1667. niqve hac via pacem retardari non sine offensa amicorum; socios, qvi nunc sunt, forte in diversa abituros; ac Sveciam, qvicqvid amici vultus simulet, nunqvam concessuram, ut Electoris potentia nimium gliscat.

Elector aliorum sententiam explorat; Moguntini;

§. 34. In tam ancipiti negotio necessarium videbatur explorare, qvid consiliorum cæteri, qvos id non minus tangebat, agitarent. Igitur ad Moguntinum scribebatur, utile videri, ut Electorale Collegium apud Gallum se interponat, eumqve ab ista invasione dehortetur. Nec minus necessarium esse, eam causam Ratisponæ suscipi. Ad eundem qvoqve post ab Electore Erfordiam missus Otto Wilhelmus Berlepsius. *18. Jun.* Iste censebat, conciliationem utiqve qværendam, ac Gallo masculè coeptorum injustitiam exprobrandam: tum ut Ordines sese hoc bello medios gerant, sed armis probe instructos, citra qvæ nec qvies, nec autoritas servari qveat. *Jodoci.* A se Jodocum Consiliarium ad Gallum missum; cui hic declararit; se æqvam satisfactionem ab Hispanis acceptaturum. Gallum porro initio in particulam duntaxat Belgii actionem movisse; sed post arridente armorum successu, nulla apud Hispanos resistendi facultate, in totum Belgium prætensionem porrexisse. Mox & in publicum proreplisse, & qvidem cum privilegio Regis *Aubrii* cujusdam libellum titulo valde furioso, *De jure Regis Galliæ in totum Imperium*; qvo satis Galli prodant, qvid animo agitent. Super eo libello se ad Regem scripsisse, ac de argumenti impudentia qvestum, per qvam Rex gratiam apud Germanos decoqvat, inprimis ejusmodi tempore, qvo iste horum favore forte opus sit habiturus. Unde autorem libri post in Bastiliam conjectum, ut Orbi scilicet persvadeatur, eam sententiam in Gallia non probari, ac privilegium Regis per obreptionem obtentum; utut liber Regi inscriptus, ac per novem menses nemine prohibente venditus fuerit; qvi & nihil contineat, qvod non dudum aliis libris tradatur, qvi communi adplausu in Gallia legantur. Sed & Gallos magnifice de moderatione sua, ac pacis desiderio crepare; nec eo minus expeditionem in Burgundiam agitare. Eodem tempore Ecclesiastici Electores, una cum Monasteriensi, & Neoburgico conventum Coloniæ agitabant; ad qvem Gallus Gaumontium legatum miserat; postulaturum transitum pro XIV. M. militibus in Poloniam auxilio Reip. ituris contra Turcas, & Tartaros; tum ne qvibus copiis in Belgium Hispanicum iter concedant. Ei responsum; transitu in Poloniam opus non esse, cui nullum à Turca periculum. Copiis in Belgium iter se haut permissuros. Sperare autem Regem copias, qvas in Lotharingia habeat, Germaniæ haut immissurum. Isti Principes foedus inter se inierant, arcendis ditione sua belli molestiis, ac repellendo si qvis vim intentet: qvo fine copias certo numero in promtu habituri erant. Cæterum consilia istorum momentanea erant, utcunqve declinando malo, qvod in præsens imminebat, exigua cura, qvid deinceps futurum esset.

Foederatorum Coloniensium; 5. Jul. Gaumont

Bavari; 14. Octob. Stein.

Ad Bavarum Carolus Steinius Culmbacensis Cancellarius ab Electore mittebatur; qvi omnia ibi favore Gallico infecta reperit per Electricem, & Comitem Furstenbergium, moderationem Gallicam magnis laudibus ferentes.

Saxonis;

§. 35. Cum Saxone Elector Zinnæ, ditionis Magdeburgicæ coenobio, congrediebatur, super præsenti rerum statu consilia cum illo collaturus. Ubi inter ipsos convenit, officium conciliandæ paci offerre, ac tantisper inducias svadere, periculo gliscente foedus inter se inituri. Cumprimis autem Electori expedire videbatur Saxonem ad utilia patriæ consilia revocare, qvod hic foedere Gallo sese innexuisset, in qvo id cumprimis ipsi displicebat, qvod per id Gallus Saxonem totamqve ejus Domum in *protectionem* recepisset, & hic promisisset, se in consilium status non nisi tales adhibiturum, qvi Regi grati sint; qvorum illud dignitati, hoc securitati adversetur. Ac si Saxoni publica salus curæ sit, aliam nunc consiliorum viam ineundam. Nunc enim præteriti belli causas cessare, periculum sacris Protestantium ab Austriacis imminens, & metum Monarchiæ Hispanicæ. Illi in præsens sat cautum videri. Hispanicam potentiam eousqve decrevisse, ut metuendum sit, ne nova potentia longe formidabilior surgat. Saxo contra testabatur, foedus suum cum Gallia niti Instrumento Pacis, nec in fraudem Cæsaris atqve Imperii tendere. Vocabulum *protectionis* haut ita capiendum, velut ipse Galli tutelæ se subdere, aut ullo modo ab eo Regno dependere velit; sed duntaxat ut si ipse in sua ditione impetatur, Gallus ad auxilia sibi ferenda teneri debeat. Sed de Consiliariis ad placitum Galli assumendis sibi qvoqve statim displicuisse, eoqve legatis suis injunxisse, ut eum articulum emendari curent. De cætero se haut ita arcto nexu Galliæ devinctum, qvin eo sese iterum exsolvere possit. *16. Sept.* Pro ista opera Cæsar post per literas Electori gratias agebat, qvod Saxonem eo congressu à foedere Gallico avertisset.

1667. *Daniæ Regis; 26. Jul.* §. 36. Ad Daniæ Regem missus Blumenthalius de matrimonio, Christiani Principis cum Charlotta Amelia Cassellana gratulatione defuncturus. Tum ut peteret, Regem periculosis hisce temporibus cum Electore consilia super turbis Polonicis conferre velle; simul Monasteriensem hortari, ut motibus excitandis desistat; & qvid consiliorum Rex circa turbas Burgundicas agitet, exqvireret. Qvod si animadvertat Regem in Gallicas partes propendere, demonstraret; causas utiqve graves esse, qvare Daniæ Austriaca amicitia servanda sit. Gallum jam antea Europæ satis formidabilem, & successu temporis ejus potentiam eousqve evalescere posse, ut omnia pro lubitu versare sit ausurus, inprimis si Belgio ipsum potiri contigerit. Id ut impediatur, ac ut tam necessarium æqvilibrium inter Hispaniam, & Galliam servetur omnibus pro virili connitendum. Moderate tamen, & circumspecte leganis agere jubebatur, ne inde ansa arripi posset Electorem apud Gallum deferendi, velut iste utilitatibus hujus detrahere, & amicos eidem avertere studeat. Neqve enim Electori placere, ut Danus amicitiam cum Gallia abrumpat, qvam continuari vel ideo expediat, ut per eam arcta hujus cum Svecis amicitia temperetur. Qvod & ipsum tamen ita caute tractandum, ne Danus plane Galliæ se partibus addicat, & ad exseqvenda tam vasta consilia operam navet, ac in ejusdem gratiam veteres amicos, & socios offendat. Ex itinere Ducem Gottorpiensem salutaret, ac Electoris officium componendis ejus cum Daniæ Rege controversiis offerret; qvod ipsius non parum interesit, inter Regiam, & Ducalem Domum amicitiam perstare; qvod officium Dux misso Clivos Kielmanno juniore reqvisivere. *30. Jul.* Gottorpii Dux declarabat, Electoris officium sibi gratissimum esse, ac se documenta literaria ad id negotium necessaria Hafniam legata missurum. Belgas qvoqve *Amerongen.* ejus litis compositionem per Amerongium suscepisse. Revera tamen malebat, si commode fieri possit, Electoris officium declinare, qvod Daniæ Rex Svecorum operam in hoc negotio repudiasset; eoqve verere tur, ne Elector si solus istud moderaretur, studio in Daniam inclinaret. Ast Daniæ Rex super Polonicis rebus ostendebat, sibi haut persvaderi Gallum classem eo missurum, & si tale qvid tentetur, omni vi se id prohibere conaturum. Monasteriensi cum Gallo secreta commercia intercedere sibi certo persvaderi, qvod qvotiens ipse Gallum monuerit super inhibendis istius armis, qvæ sibi suspecta videantur, hic semper responderit; non posse Principi Imperii vitio verti, si tutandæ suæ ditioni arma in promtu habeat. Qvia autem iste, cum primum in Belgas arma pararet, sibi eundem idoneis rationibus dehortanti responsum reddere dignatus haut fuerit, haut è Regia dignitate esse parci contumeliæ, cujus suo tempore haut immemor sit futurus, denuo sese exponere. Non tamen dubitare, qvin Electoris, Luneburgicorum & Belgarum demonstrationes ad alias cogitationes istum sint permoturæ. Periculum à bello Flandrico parum à se curari, qvo multi prius subvertendi sint, qvam Dania tangatur. Eqvidem Terlonum aliqvando interrogasse, an non ipse seqvester intervenire velit. Sed responsum; ultro se id haut facturum: si tamen à Gallo invitetur, pro socii, & amici officio facturum. Cæterum qveis boni publici cura sit, valde refrigerari, qvod à Cæsare negotium tam somniculose geratur. Cui & alias Rex offensus erat, qvod in causa Hamburgensi parum ipsi faveret. Non dubitandum tamen, qvin ipse Belgarum rationes semper ante Gallorum utilitates habiturus sit. Controversiam cum Gottorpiensi Duce tanti non esse, ut exteri Principes circa eam fatigandi sint. Belgas qvoqve officium suum in eam rem obtulisse; sed se id recusasse, etsi indulserit, ut Amerongius operam suam velut privato nomine adhiberet. Porro significaverat Daniæ Regi Gallus de armis à se in Belgium motis, ac haut dubitare se ostenderat, qvin iste, prout amicum, & fœderatum deceat, se sit gesturus. Cui à Domo responsum; eam controversiam ad se non spectare: nec dubium, qvin Galliæ Rex talia aggressus in antecessum vires istis perficiundis secum expenderit. Alias ministros Gallicos in Dania valde minatos fuisse iis, qvi conatibus sui Regis sese objicere ausuri sint. Clam tamen spargi, isti Regi ob avaritiam pacem optari, ac si qvis officia bello componendo offerat, eum non recusaturum.

& Neoburgici. 10. Aug. §. 37. Neoburgico Elector per Blaspielum dissvadebat, ne Gallo nimis arcte sese innecteret; id qvod & ipsi in negotio Polonico molestiam sit daturum. Nam Gallus inter Moguntinum, Coloniensem, Monasteriensem, & Neoburgicum fœdus conflare satagebat, in qvod Electorem qvoqve pertrahere cupiebat. Qvod etsi eo spectare diceretur, ut fœderati medios sese gerant, ac ita se instruant, ut non sine pondere conciliationem inter bellantes Reges suscipere

1667. ſcipere poſſint: revera tamen id erat commentum Gallicum, obſtetricante Wilhelmo Furſtenbergio excludendum, Gallo pecuniam conducendis copiis ſuppeditaturo. Ac ut iſtis color eſſet Cæſareis copiis iter in Belgium negandi, Wilhelmus ſuggeſſerat; ut Gallicis qvoqve copiis, pro qvibus tranſitus in Poloniam qværebatur, iter abnueretur, qvo ſeſe æqvos utriqve parti oſtenderent. Enimvero Neoburgicus recte à ſe factum contendebat, nec medii ſtatus limites ſeſe migraſſe; ſimul ut Elector eandem viam inſiſteret, ſvadebat. Sane Belgium Hiſpanicum certo periturum; eoqve conſultiſſimum videri in ejus negotii partem venire, qvo occaſio ſit pro ſuis rationibus vigilandi. Ipſos Hiſpaniæ proceres Belgium jam pro derelicto habere videri, ex qvo præter damna & moleſtias nihil lucrentur. Magnam eorum partem Luſitanicæ ſtirpis eſſe, qvos inter & Caſtellorodericus ſit, qvi id tantum affectent, ut Luſitania iterum cum Hiſpania conſolidetur, ad qvod præter Belgium nil fere obſtare credant. Ac ſperare, ſi Gallo Belgium deglutiendum deſtituant, hunc non repugnaturum, qvo minus ipſi qvæ trans Pyrenæos montes ſita ſunt, qviete poſſideant; qvaſi non vaſta imperia conditoris cum ipſis incrementis plura invadendi ardor gliſcat. Sane Pegneranda, cujus magna tunc in conſilio Hiſpanico autoritas erat, & qvi neqve Belgis, nec Germaniæ favebat, cenſuerat: pro derelictis habendas provincias Belgicas, & ad recuperandam Luſitaniam tota vi incumbendum. Eſſe qvoqve è proceribus, qvi in certas Hiſpaniæ partes actionem habeant, qvam, ne præſcriptione extingvatur, ſubinde moveant. Hos id unum meditari, qvomodo majoribus ſuis poſſeſſa recuperare qveant, ſi Rex puer tenera valetudine fato fungatur. Ni propere valida auxilia veniant, qvæ nuſpiam adpareant, Hiſpanos Gallo Belgium ea conditione ceſſuros, ut hic Ruſcinonenſem tractum reſtituat, ac ad Luſitaniam recuperandam opem ferat; qvam conditionem Gallus per Lionnæum Marchioni Fontano legato Hiſpanico obtulerit. Gallo haut agi de Europæ Monarchia, qvæ ad invidiam ipſi faciendam jactetur; ſed ne rebelles ſui uti hactenus in Belgio receptum invenire qveant. Qvi & facile toleraturus ſit, ut Angli, & alii in partem prædæ veniant. Electori qvoqve Superiorem Geldriam, qvæ alias jure ipſi competat, deſtinatam. Et cum Cæſar tam langvide id negotium curet, cur Elector tam anxie fatagat? Enimvero Blaſpielus oſtendebat; ſpecioſa iſta magis, qvam ſolida: ac Electorem, aliosqve ſpe prædæ 1667. lactari, ut à recto conſiliorum tramite avertantur. Nec dubie ad eum finem ſpectare, qvod Gallus Belgis Fœderatis obtulerit, ſeſe Hiſpanicas provincias juxta conventionem anno 1636 factam cum ipſis diviſurum, non modica inſuper portione adjecta. Qvi tamen reſponderint: ſi Galli de ſuo aliqvid offerant, puta, Dunqvercam, Grevelingam, & Caletum, de eo forte tractari poſſe.

§. 38. Inter iſta diverſorum ſtudia *Electoris cauta temperies.* rationis erat, ut Elector nihil præcipitaret, ſed adverſus Gallum ſumma moderatione uteretur, ac diſſimulato in partes ſtudio nil aliud ſibi propoſitum oſtenderet, qvam pacem promovere. Nam qvanqvam reſpectus patriæ, & communis libertatis ante omnia eſſet; hac tamen ſalva ipſius qvam maxime intererat, ne præmature Gallo exoſum ſe redderet; præſertim cum nondum conſtaret, qvales conditiones ab Hiſpanis obtinendæ eſſent. Ac Fœderati Belgæ qvos ea res proxime tangebat, admodum circumſpecte procedebant, ubi & Joannes Wittius ſuper iſta expeditione dudum cum legato Gallico Strada colluſiſſe credebatur. Etſi iſte hac erumpente magnum dolorem præ ſe ferret, ac omnem operam navandam clamitaret, ut illa qvovis modo ſiſteretur. Scopus iſtorum conſiliorum is habebatur, ut penes ipſum, ac ſuam factionem Reip. regimen maneret, excluſo Auraſionenſi, qvi jam annum ætatis decimum octavum ingreſſus, ac magno populi favore ſubnixus avitis muneribus diutius arceri non poſſe videbatur. Sed ſi Gallus Belgio Hiſpanico potiretur, Fœderatas qvoqve Provincias pro lubitu temperaturus erat. Obſervabatur qvoqve Wittium id agere, ut Waldeccio, qvi in Gallos pronus habebatur, imperium in terreſtrem Belgarum militiam conferretur, qvo Reip. vires terra, mariqve in ſuis manibus forent. Eqvidem Hagæ ſuper Belgii Hiſpanici defenſione cum Electore agebatur, & formulæ tractatus concipiebantur. Sed ad ſubſidia, & pecuniam conducendo militi negotium hærebat, qvæ ab Hiſpanis, & Belgis ſuppeditanda erat. Ubi noſtris magna circumſpectio adhibenda ob familiarem Wittii cum Strada converſationem. Multi qvoqve ex Ordinibus cenſebant, ſatius eſſe Hiſpanos, qvantum poſſit permovere ad amplectendas à Gallo oblatas conditiones, qvam aliqvid ſuſcipere, qvo amicitiam cum Gallo abrumpi neceſſum ſit. Sed nec conſtabat, qvid Angli, qvid Sveci, qvid Ordines

1667. Imperii, qvorum multi studium in Gallos non dissimulabant, qvid deniqve Cæsar facturus sit, qvi vel cum aliqva jactura bellum Gallicum declinare videbatur. Igitur haut consultum erat, antequam de subsidiis ab Hispano, & Belgis cautum foret, aleam jacere, ac cæteros prævertere, qvorum magis, aut non minus interetat. Præsertim cum jam tum Gallus Electorem suspectaret, qvi ipse tamen huic maxime respiciendus erat, velut cui ob potentiam plurima nocendi facultas. Etsi eam tractationem haut repudiare placebat, sed ita eam temperare, ut magis alii Electorem ambirent, qvam ipse id negotium urgere videretur.

Circa Monasteriensem Præsulem considerationes. 17. Jul. §. 39. Eo minus probari poterat consilium à Blaspielo aliisqve suggestum, qvi, cum Monasteriensis Præsul pecunia Gallica delectus facere instituerer, svadebant, ut is, re cum Belgis, & Luneburgicis clam digesta, repente opprimatur, aut per Cannebergium Mindæ Gubernatorem, dum hinc inde proficiscitur, intercipiatur, qvo turbido sacerdoti bellandi pruritus decedat. Sed Electori consilium id calidum nimis, & anceps videbatur, cujus invidia maxime in ipsum redundatura esset. Ac circa talia destinata executionem raro succedere. Intra paucos qvoqve menses Præsulem haut ita formidabilem posse reddi: interea rem cum Belgis, & Luneburgicis accuratius posse expendi. Cæterum Belgas isti delectus gravi suspicione perstringebant, ac si Elector Præsulem intra principia conatuum obruere vellet, indemnem ipsum à se præstandum ferebant. Nam si expectaretur, qvoad is se firmasset, Westphalia, & Protestantium securitas ingens periculum incursura videbatur. Contra Electori hoc facinore suscepto insignem gloriæ, ac stabiliendæ autoritati occasionem præberi; vasta Galliæ destinata infringi, Westphalicas ditiones in tuto collocari, Germaniæ saluti egregiam operam navari. Etsi Præsul modestis literis ad Belgas scriptis delectus suos excusabat, ac conventis se staturum confirmabat. Qvod idem Ledeburio, qvem Electore eo nomine ad ipsum miserat, respondebat. Re igitur ulterius in consultationem deducta id qvidem adparebat, per conatus Præsulis Imperium turbis Belgicis implicari; Westphaliam egregio milite exhauriri; Electoris ditiones eo tractu multis incommodis obnoxias fore. Contra nondum ad liqvidum deductum, num istis delectibus pacta cum Belgis violentur. Qvod si & Præsul fœdere Gallico contineatur, ei, qvi istum aggressus fuerit, à Gallis felici, præsertim eorum armorum progressu hostilia expectanda. Nec de ullis auxiliis ex Imperio adhuc cautum; forte & plures Ordines eadem cum Monasteriensi consilia agitare. Inprimis Electori ob Polonicum negotium providendum esse, ne alibi vires ipsius distrahantur. Igitur placebat Præsulem ab Electore palam haut invadi, nec apud aulam Cæsaream strepitum excitari, sed negotium clam idqve frigide tractari, ut Elector ab altera parte ultro ambiatur. Nam nupero Belgarum cum Anglis bello cum Elector fervidius rem urgere videretur, Belgas cessim ivisse. Hisce qvoqve demonstrandum, id negotium dispari modo Electorem, & Belgas tangere. Nam nec isti qvid controversiæ cum Præsule esse; & Belgis Gallorum viciniam multo magis, qvam Electori metuendam; qvi & in ipsam Hollandiam actionem moturi, ac per Antverpiam hujus commercia alio aversuri sint. Qvod si utiqve Gallus cum Monasteriensi colludat, dissipatis licet in præsens hujus delectibus istum magis irritandum, & summo conatu Præsulem fulturum. Difficile qvoqve fore Hagæ negotium secreto tractare. Et qvia ab Hispanis nil pecuniæ sperandum, ac de Belgarum libertate agatur, par esse ab his manum crumenæ admoveri. In hunc igitur sensum Electoris Hagæ ministris injungebatur, ut caute procederent, *27. Jul.* qvod metuendum sit, ne malevoli ipsum cum Gallo committere instituant, velut qvi hujus socios avertere laboret, & plus fervoris circa impedienda Galliæ destinata, qvam ipsi Austriaci ostendat; de qvo jam passim ministri Gallici, & Milletus apud Electorem legatus qverantur. Unde frigidius rem agerent, ut si Belgis eadem cordi sit, Electorem ultro ambiant, ac commodas conditiones offerant. Tum ut datis ad ipsum literis id consilium proponant, qvo ipse Gallo se excusare possit, ejus se autorem non esse. Atqve hic agendi modus eo magis seqvendus erat, qvod Wittiana factio Electori insignem de Rep. merendi occasionem præbere nollet, ne cum potentia autoritas ejusdem apud populum glisceret; sed Svecorum potius opem adhibendam censeret. Qvæ & cum parum subsidiorum offerret, protinus in Præsulem rui volebat. Id qvod Electori multas ob *17. Aug.* causas parum placebat. Nondum qvippe id copiarum Præsul paraverat, ut Belgis metum incutere, aut violati pacti Clivensis argui posset. Et qvanqvam numerum militum ibi definitum excesserit; tamen improviso in vicinia periculo surgente haut improbandum, ipsum securitati suæ prospicere.

1667. spicere. Incertum qvoqve adhuc, qvem finem ejus arma spectent, qvod suspicio qvidem sit, in Galli usum delectus ab eodem agi; ut tamen Hispani qvoqve sperent, ejus se opera ad tuendum Belgium usuros. Ac ut maxime is pro Gallo militem conscribat, anceps tamen esse isto oppresso Gallum offendere, qvod ipsi Belgæ vereantur; cum Præsul in Electorem nil infesti tentarit, nec hostilibus causam præbuerit. Alios qvoqve ejus pacti sponsores, & inprimis Cæsarem respiciendum, antequam Elector sibi soli isto præterito pacti interpretationem arroget, & Principem Imperii bello petat. Qvi & novo fœdere cum qvibusdam Electoribus, & Principibus Rheno adsitis se innexuerit, qvi, cum pleriqve Clivensis pacti sponsores sint, Præsuli impetito forte auxilia laturi sint. Anteqvam etiam bellum decernatur, eo armorum paratu opus esse, qvi Præsuli sociisqve compescendis sufficiat, ad qvem pecunia opus sit. Ut tamen Belgæ studium ipsius in Remp. intelligant, promtum se ferebat Elector invadendo Præsuli his conditionibus: Ut hic liqvido convincatur pactum Clivicum violasse: ut idonea subsidia præbeantur: ut Cæsar id institutum probet, aut saltem ei non repugnet: ut Electori à Svecis ac Luneburgica Domo cautum sit: ut deniqve Belgæ ipsum indemnem præstent. Alias sibi haut placere Coloniensi fœderi nomen dare; sed ad Belgas se præcipue respecturum. Ea spes si fallat, haut improbatum iri, si securitatem suam qværat, qva commodissime eam inveniri qveat.

7. Sept. Ast Belgæ, cum à Præsule parum periculi adpareret, Electorem ad Fœdus pro defendendo Belgio Hispanico, qvod tunc agitabatur invitabant.

19. Sept. Cui promtum sese declarabat Elector, his legibus, ut negotium in secreto tractetur, idoneis Belgicorum delegatorum procuratoriis, ac ut protinus subsidia expediantur, qvo sine mora delectus agi qveant. Qvod si Belgis placeat Hispanis militem commodare tutandis munitionum præcipuis, se statim copias suas in vicina contracturum, ut ubi opus sit Belgis præsto esse possint. Ideo autem secreto opus erat, qvod Elector cum Hispanis eodem tempore tractaret, qvi ubi intelligerent cum Belgis qvid convenisse, onus in solum Electorem & Belgas devoluturi erant, declinata qvantum pôssent pecuniarum præbitione. Unde non expediebat eum Belgis prius, qvam cum Hispanis transigere. Concipiebatur dehinc formula fœderis; sed qvo Belgæ nil pecuniarum prius erogare volebant, qvam Elector aperte bellum in Gallos sumsisset. Color dicebatur, qvod Hispani, & Angli segnius rem curaturi sint, si Electori à se qvid detur; & qvia Sveci, ac Luneburgici paria postulaturi sint. Revera autem credebant, Electorem per rationes sui status obstringi, ut manum negotio admoveat; & si utiqve pecunia erogata opus sit, Svecis eam potius dandam velut remotioribus, & qveis facilius sit Galli partes amplecti. Unde & Luneburgicis tunc pecunias numerabant, cum Electori negarent; qvod illorum privatim tantum haut interesset, qvam hujus, Gallorum progressus sisti. 1667.

Cum Hispanis tractatum super fœdere agitur. 8. Oct.

§. 40. Nec minus apud Hispanos negotium ad pecuniam adhærescebat; qvos absurda tenebat persvasio, Belgas in sui gratiam molestiis se implicituros, dum ipsi nil ad propriam conservationem faciunt. Hi cum diu post Badeusis discessum siluissent, Blaspielus Antverpiam excurrebat, qvid animi Hispanis foret ex hoc cogniturus. Sed is qvod ad rem faceret, nil proferebat. Ceterum dicebat; necessum esse, ut Imperium super controversia inter Gallum, & Hispanum cognoscat, cui uterqve submittere se teneatur, qvidqvid Gallus tergiversaturus sit. At tunc Cæsarem sententiæ ab Imperio latæ executionem Electori delaturum, præstita indemnitate. Necessum tamen esse, ut prius in promtu sit exercitus XXV M bellatoribus constans, qvi sententiæ pondus addat. Qvæ inania, & effectu caritura Blaspielus rejiciebat. Sed qvia huic molestum erat tamdiu in ambiguo hærere, suggerente Badensi Mechliniam ibat, cum ipso Castellioderico locuturus.

19. O. Ubi Hispanus declarabat; se Belgis ejusmodi pignora traditurum, è qvorum proventibus ipsi solutionem sibi facere qveant. Ast Belgæ in cautionis vicem sibi deposcebant Ostendam, Brugas, Plassendaliam, & Dammam cum castellis Divi Donati, & Blanckenbergæ. Qvod postulatum à Wittio proveniebat, cui scopus fuerat lineam communicationis inter Galliam, & Belgarum Fœderatorum ditiones struere, ac Gallis lautas pacis conditiones conciliare, ut horum sibi præsidium adversus Arausionensem pignoraret. Ast Hispanis neqve oppida Belgis tradere, nec ab his copias commodato sumere placebat; sed qvod Wasiæ terræ supererat in manus hisce consignare volebant, è qva usuris qvincuncibus qvadringenta florenorum millia annua capere possent. Tum pecunias credendas non sibi, sed fœderatis exsolvi volebant. Qvæ conditiones Belgis displicebant. Alias

1667. Hispanus jactabat, se non Electori solum, sed & Svecis, Neoburgico, Luneburgicis, & Hassis subsidia daturum; nosse tamen velle, qvid hi vicissim præstituri sint. Tum prius tentandum, num Gallus amica via permoveri possit ad instaurandam pacem Pyrenæam. Eam conditionem si Galli ultro admittant, Hispanos damna accepta sibi habituros; alias eorum reparationem armis qvæsituros. Igitur nil aliud superesse, qvam ut Sveci, ac Luneburgici has qvoqve conditiones probent. Sed nec opus esse, ut Electoris copiæ prius, qvam mense Martio paratæ sint. Ad qvæ Elector declarabat: rem ipsam à se probari, ut circa pacem inter ea Regna instaurandam opera naveur. Sed circa conditiones circumspectione utendum. Nam si Hispani omnia in statum Pacis Pyrenææ obnixe restitui velint, qvod Galli ægre post tantos progressus admissuri sint, pacem difficulter coituram, ac Germaniam facile novo bello implicari posse; præsertim cum Belgæ, aliiqve vix huc progressuri sint. Sane Saxonem Gallo moderatam satisfactionem haut abjudicare; qvod & de Svecis credatur. Ac amorem pacis ubiqve tantum esse, ut ægre qvispiam hanc remorari ausurus sit. Qvin hac rerum facie ipsi Hispaniæ præstabilius videri modica jactura tam periculosum, ac longius grassaturum bellum amoliri, qvam summam rerum aleæ exponere. Sed super subsidiis præcipue sibi cavendum, qvod non prima duntaxat pensio, sed & reliqvæ, qvamdiu bellum duraverit, accurate sint exsolvendæ. Exercitum porro mense Martio paratum esse non posse, sed minimum qvatuor menses post soluta subsidia reqviri, anteqvam iste in Westphalia instructus consistere qveat. Deniqve cum Hispanis nil concludendum, anteqvam his cum Belgis convenerit, qvi pecuniam pignore ab Hispanis oblato credere abnuebant, nec arma Svecorum, & Electoris data pecunia augeri volebant. Alias enim haut prudentis esse alieno se bello præter necessitatem implicare, ac potius operam dandam, ut id bellum qvamprimum æqvis conditionibus sopiatur; qvam viam & alii Principes, ipsiqve Belgæ insistebant.

6. Novembr.

Blaspielus præter mandatum cum Hispano concludit.

§. 41. Ast Blaspielo audentius agendum, & cum Hispanis utiqve transigendum videbatur. Esse artes Gallorum, illos dissociare, qvi conjunctionem inter se agitant servando Belgio, & ad ipsorum ambitionem limitibus circumscribendam. Ac eo fine Neoburgico spem Polonicæ coronæ ostentari, ut hunc, simul Electorem, in partes suas pertrahant. Qvæ res si maxime succedat, Neoburgicum tamen id beneficium soli Gallo, non Electori debiturum. Ac metuendum esse, ne Elector hac ratione amicitia Cæsaris, ac Svecorum excidat. Gallum, oblata Electori Superiore Geldria, ad qvam nullum ipsi jus competit, hunc cum Belgis committere velle, qvibus ea portio ab Hispanis promissa fuit. Deniqve per societatem Gallicam Electorem una cum reliqvo orbe Christiano perpetuis turbis exercendum, non sine periculo Evangelicorum sacrorum. Eam ob causam is cum Hispanis decidendum censebat non expectato tractatuum cum Belgis eventu. Nam disserebat Castellorodericus, non posse ab Hispanis subsidia annui, ni constet, qvid pro iis in ipsorum usum sit præstandum: aut saltem ea fraudi ipsis haut cessura. Nam altius penetrare, qvod Belgæ ex una parte Ostendam affectent, ex altera Electorem sibi fœdere innectere cupiant, cujus militi conducendo & alendo Hispani argentum suppeditare debeant. Nam si præstantissimæ horum munitioues in Belgarum manus consignentur, Beuningius contra jactet, Gallo utiqve juris nonnihil in Belgium competere, eoqve Burgundiam, & aliqvot Belgii opportuna Gallis loca his in satisfactionem danda; haut absurde suspicionem sibi nasci, à Belgis id agi, ut post Hispaniam præstantissimis locis exutam conjunctioni Gallorum, & Belgarum ansa præbeatur. Unde haut dubitandum, qvin Belgæ Electori tractatibus duntaxat illudant, qvibus nunqvam placuerit hujus arma gliscere. Unde in proclivi fore super qvatuor capitibus Electori à Badensi Marchione propositis convenire: ut nempe Elector exercitum qvindecim millium Hispanis auxilio submittat, ad qvem comparandum, & alendum ipsi pecunia præbenda sit, ac præmium finito bello adjiciendum; ac ut Sveci qvoqve opem servandis provinciis Hispanicis socient. Igitur Blaspielo visum sub spe rati articulos concipere, etsi id in mandatis non haberet, ut ad mensem usqve Majum seqventis anni amica compositio inter Reges tentetur; interim Hispanus CLX M uncialium daret conducendo militi, ac sustentando deinceps exercitui menstruam pecuniam. Circa futuræ pacis conditiones non ulterius procedere volebant Hispani, qvam ut acceptum per Gallos damnum condonaturos se ferrent, si Galli omnia à se occupata ultro restituant. Ast ubi armis cogendi sint, Hispanos reparationem qvoqve damni exacturos. Subsidia qvoqve Hispanus non ad finem usqve belli porrigere,

1667. gere, sed in senos duntaxat menses promittere volebat, ut tamen bimestri spatio ante renuntiandum esset, si ea continuare non amplius placeat. In præmii vicem Electori annua pensio C M uncialium promittebatur. *4. Nov.* In has leges Blaspielus cum Castelloroderico pactum subscripsit, ea potissimum ratione motus, ut Elector pecunia ad conducendum militem potiretur, qvod à Belgis nil extundi posset. *Id Elector improbat.* Enimvero Electori haut probabatur, Blaspielum præter mandata tam longe progressum; eoqve pactum id nullo modo ratihabere volebat. Et qvia matura pax ipsi qvam maxime cordi erat, interpositio autem à fœderatis Principibus Coloniæ decreta tarde procedebat, legatos in Galliam mittere constituit, Gallorum menti penitius explorandæ. Unde Blaspielum Bruxellas proficisci jussit, de ista legatione Castelloroderico indicaturum, ac ut super conditionibus futuræ pacis pressiorem declarationem exigat; qvod restitutio omnium occupatorum à Gallo frustra speretur. Interim tractatus non plane abrumperet, ac ostenderet, Electorem cum Saxone super hoc negotio consilia collaturum. Cæterum qvare subscripti à Blaspielo articuli ab Electore probari non possent, multæ rationes erant. Nam per eos ipse futura æstate certo bello implicandus erat; id qvod omni studio declinabat. Nec qvod pecuniæ Blaspielus stipulatus fuerat, sufficiebat, ut XV M militum in Westphalia sisti possent, si maxime C M uncialium accederent, qvæ Hispani addere volebant. Nec de ullo ex Imperii Ordinibus adhuc constabat, qvi paria facturus sit. Qvin Moguntinus, Coloniensis, Bavarus id negotium tangere plane abnuebant, in Gallum magis qvam Hispanum proni. Ne Cæsar qvidem hactenus tam alte in partes descenderat. Luneburgicos qvoqve à Belgorum consiliis haut discessuros constabat. Nec Svecos, qvi tertias partes formare agitabant, ad apertam cum Gallia hostilitatem progressuros, à qvibus tamen sibi qvam maxime cautum oporteat esse. Ac diserte jusserat Elector, tractatus cum Belgis prius, aut saltem simul cum Hispano concludi, ad qvorum consilia Electori ista tempestate sua qvoqve attemperanda erant; qvi & ipsi armis qvid tentare horrebant. Nec constare, qvid Anglia factura sit, qvæ haut insuper habenda erat; præsertim cum Hispano solius Electoris auxilio haut consulatur. Hispanorum qvoqve subsidiis parum fiduciæ superstrui poterat, qvi etiam secundis rebus morosos sese debitores exhibuerint, ac jam penuriam profiteri non erubescant, dum pecunias ab aliis mutuo sumere instituant; nec sat cautionis pro solutione præstare norint. *1667.* Qvorum & ærarium valde exhaustum sit XIV millionibus annuis in bellum Lusitanicum expensis. Qvod si subsidiorum solutio non procedat, & Elector cum tam valido hoste litem jam conrestatus fuerit, cui hinc inde molestiam ipsi facessere in proclivi sit; nil aliud secuturum, qvam ruinam exercitus, cum manifesto ditionum atqve existimationis periculo. Absurdum qvoqve, Hispanis qvolibet semestri spatio subsidia renuntiare integrum fore, Electori contra haut liberum esse, qvando visum fuerit à fœdere discedere. Nec Electoris mentem unqvam fuisse, ut Gallus omnia restituat; sed ut eidem ex æqvo satisfiat; qvod & Belgæ expresse declararint, ac Cæsar id malit, qvam bello implicari. Sane periculosum nimis erat, qvod Blaspielus secreto articulo Electorem obstringere voluerat ad rem futuro mense Majo armis gerendam, ac ut pax non alia lege admittatur, nisi omnibus occupatis à Gallo restitutis. Præsertim cum à Belgis nil subsidii sperandum foret, ac Wittius in Gallum propenderet; utut palam jactaret, in hujus promissis fiduciæ nil collocari posse, ac se Stradam Comitem convicisse, eundem durante Anglicano bello plusqvam decies datam fidem fefellisse. Ac jam Wittius Hispanico legato declaraverat, Gallo satisfaciendum esse, & *9. Nov.* saltem ea loca relinqvenda, qvæ jam occuparit. Prout & Belgæ jam Lutetiæ conventionem conceperant, ut Gallus suo ac Reginæ juri in Belgium renunciet, si Hispani omnia, qvæ iste hactenus armis subegerit, cedant; Belgis vicissim promittentibus, se nemini, qvi has conditiones rejiciat, qvidqvam subsidiorum soluturos. Etsi Wittius excusaret talia fieri, ut Hispanis torpor excutiatur, qvo curam rerum suarum majore cum vigore amplectantur.

§. 42. Ista igitur omnia affatim rationum suggerebant, qvare Electori haut consultum videretur amicitiam cum Gallo abrumpere; præsertim cum hic ultro eam servare, & arctius adstringere laboraret, misso Milleto legato. *Galliæ Rex Electorem ad amicitiam servandam invitat. 14. Nov.* Is proponebat, ut Elector prorogationem fœderis Rhenani ulterius ne differret; tum declararet, præsenti bello Belgico medium se mansurum, ac nemini sine exceptione per suas ditiones hospitia delectus, & transitus concessurum. Addebantur hortatus, ut Elector reducendis in concordiam Regnis operam navare haut moraretur; ac esse Galliæ Regem in pacem

1667. pacem pronum, nec æqvas pacis conditiones repudiaturum. Viciſſim Regem qvod ſtudii pro Condæo, & Enguiano in Polonia hactenus impenderit, pro Neoburgico deinceps exciturum eo modo, qvem ipſi deſignaverint. Hac propoſitione expenſa adparebat, circa prorogandum fœdus Rhenanum pleroſqve ſocios non dubitare: ſed circa modum non convenerat. Electori videbatur eidem nihil inſerendum, qvod rebus Proteſtantium, aut Imperio fraudi cedat, aut iſthoc præſentibus, & aliis turbis involvere poſſit. Super medio ſtatu nil ſcrupuli ſibi eſſe convenire juxta placita Inſtrumenti Pacis. Nec Cæſari neceſſum eſſe utiqve per ipſius ditiones copias traducere, ſi qvas ad locum, ubi nunc bellum geritur, mittere velit. Qvin & alias neminem ad alienos delectus, & hoſpitia in ſua ditione toleranda teneri. Pactum ſuper ſervando ſtatu medio eo facilius probandum, qvod utrinqve in inducias conſenſum iri ſperetur, qvod & eodem tempore cum hiſce definiri qveat. Sed cum omnes paratis armis ſecuritati ſuæ invigilent, ſibi qvoqve interim copias parare integrum fore. Licebat qvoqve commercia cum Cæſare, Sveco, Anglo, Saxone, Luneburgicis, Belgis, & aliis continuare, ac nullum negotium jam ſuſceptum ideo abrumpere, nec ab inſtituto belli compoſitionem amica prius ratione tentandi diſcedere. Id dubium habebatur, num circa negotium Polonicum Regi fides habenda foret, qvi hactenus tanto ſtudio pro Condæo certaverat. Electori tamen, qvi aliorum generoſitatem ſua metiebatur, haut probabile videbatur Gallum uſqve adeo regiam fidem falſurum, ac toti Orbi ſpecimen præbiturum, qvam parum ejus promiſſis fidendum, qvæ nemine ſolicitante ultro obtulerat. Ac mutati circa Poloniæ res conſilii cauſam eſſe poſſe, qvod Rex per Reginæ Poloniæ mortem promiſſis circa promovendum Condæum, aut Enguinum ſeſe jam ſolutum judicet; ac perſpiciat ob commune odium in nationem Gallicam, & averſionem Reip. erga Condæum id deſtinatum pervinci haut poſſe, cui & Cæſar cum Svecis & Electore ſe opponat. Simul cum ob bellum Flandricum ipſe rebus Poloniæ vacare neqveat, fieri poſſe, ut ipſius ingratiis excluſo Condæo alius iſta Corona potiatur, ipſe fumus, & operam hactenus impenſam fruſtra prodegerit, orbi inſuper ludibrium debiturus. Ea ſuper propoſitione ut Luneburgicorum, ac VVrangelii ſententiam exqvireret, Elector Joanuem Ludovicum Græbenum mittebat. Qvi omnes prorogationem fœderis Rhenani, & ſtatum medium parum probabant: nec Gallis in Polonico negotio nimium fidendum: conciliationem tamen inter bellantes Reges qvantum poſſit maturandam.

Græben.

§. 43. Porro re ulterius diſcuſſa multæ rationes adparebant, qvæ tractatum, ad qvem Gallus invitabat, ſvaderent. Eqvidem Electorem certa cum conditione circa negotium Flandricum pro Hiſpania ſeſe declaraſſe. Sed cum longo poſt tempore nil ſolidi reſponſi allatum foret, ſimul Cæſar, & Hiſpani, qvos ea res proxime tangebat, frigide agerent; Belgæ pecuniam expedire nollent, Hiſpani non poſſent, Gallorum interim progreſſibus gliſcentibus; haut aliter judicari poſſe, qvam Hiſpanis haut eſſe animum iſtam cauſam armis exſeqvi. Cæterum hoc tractatu Electorem rationes ſuas in Polonia in tutum ſubducere, ne amplius ibi Rex natione, aut moribus, inſtitutiſqve Gallicis ibi metuendus ſit, ſed ſperandus potius, qvi ipſi, ac Reip., viciniſqve gratus ſit futurus. Cavere qvoqve ſibi Electorem de amicitia tam potentis Regis, qvi hactenus ipſius negotiis multum impedimenti attulerit. Nec tamen eam amicitiam ultra officii limites tendere, velut qvæ unice Imperii, ac propriarum ditionum ſecuritatem ſpectet, ne illæ vicinis tumultibus implicentur. Sed nec Auſtriacæ Domui eam conventionem ſuſpectam eſſe poſſe, cum ipſe Cæſar hactenus medium ſeſe geſſerit. Deniqve Electorem erga neutram partem id ſtudii declaraſſe, per qvod obeundo ſeqveſtris officio inhabilem ſe redderet, aut ut in bellum ſibi deſcendendum ſit, cujus compoſitionem orbis Chriſtianus optet, & qvæ Auſtriacorum cumprimis rationibus expediat; cum bello hocce continuato Belgii amiſſio utiqve videatur imminere, infinitam malorum ſeriem poſt ſe tractura. Viciſſim ut Galliæ Rex iſtum tractatum ambiret, hæ rationes ob oculos verſatæ fuerant. Eſſe ingens operæ pretium tam potentem Principem Auſtriacis partibus disjunxiſſe, qvibus arctius ſeſe innexurus fuerat. Qvi ubi in bellum deſcendiſſet, Galliæ metuendum eſſe Principem bellicoſum, bellatoribus dilectum, qvi non ſolum per ſe validum exercitum educere poſſit, ſed & cujus autoritatem multi in Imperio ſecuturi ſint. Nam utut aliqvi ægris oculis Galliæ progreſſus adſpiciant, qvod de Luneburgicis & qvibusdam aliis præſumitur; eos tamen non auſuros aperte in partes deſcendere, ni de Electore cautum ipſis ſit, cui amplæ per utram-

Circa Gallicum fœdus conſiderationes Electoris;

& Regis Galliæ.

1667. utramqve Saxoniam, & Westphaliam ditiones, Cæsari, Hispanis, Svecisqve contiguæ. Qvin Cæsarem longi temporis negotium haut susceptūrum, ni cum isto rationes inierit. Posse etiam inde perspici, qvanti Elector à Cæsare fiat, qvod hic Goëssium Baronem, virum maximi in negotiis tractandis usus, in istius aula habeat, qvi nulli operæ, aut arti pareat, qvo isthunc tractatum impediat. Porro nemini promtius fore, qvam Electori tertias partes in Germania formare, in qvas supremum imperium nemo eidem abnuerit, ingens momentum additūras, utri accesserint. Et non parum istum à Belgis solicitari, qvi non possint non incrementa Galliæ lividis oculis adspicere. Qvæ ratio eos qvondam induxerit ad pacem cum Hispanis ineundam, qvantumlibet debilissimis; cum bello continuato qvosvis successus sibi promittere possent; sed per qvos demum Galliæ vicini fuissent facti; id qvod magno studio declinant. Ob eandem causam istoc fœdus cum Anglis, & Svecis cudere, Galliæ ad pacis leges sibi placitas adigendæ; in qvod Electorem qvoqve pertrahere laborarint. Cui & persvadere conati sint, ut Monasteriensem Præsulem invadat, velut pecunia Gallica delectus agentem, revera ut hoc subverso expeditum in Brabantiam iter foret. Esse qvoqve hoc fœdus Galliæ utile ob Svecos, qvorum plurimis incrementa Galliæ displiceant, qvod hæc post subactum Belgium ipsorum opera facile caritura sit. Præterea amicitiam Electoris Galliæ utilem esse ob rationes Poloniæ, velut qvi hactenus destinata circa Condæum, ejusqve filium impedivit; qvo in negotio cum demum oleum, & opera perdenda fuerit, satius fuisse in partem gratiæ venire commendato Neoburgico, cui & Elector studeat, ut uterqve Galliæ obstringatur. Electoris qvoqve exemplo Luneburgicos in prorogationem fœderis Rhenani consensūros, Austriacis tantopere invisi, velut per qvod Galliæ Rex tam validarum parium in Germania caput sit, & per qvod debilissimum Galliæ latus tegatur. Monebant autem, qvi Electorem penitius norant, candide cum ipso, & reverenter agendum, utpote cujus generosus animus summopere fraudibus, & contemtu offendatur.

Tractatus cum Rege Galliæ. 14. Dec.

§. 44. Ob has igitur utrinqve rationes ad conclusionem tractatus processum fuit. Cujus exordio *Rex magnopere adprobari ferebat Electoris curam circa turbas Belgii, ne per eas pax qvoqve Germaniæ abrumpatur; ac ut hoc bello posito calamitates, qvæ Poloniæ imminere videatur, Joanne Casimiro mortuo, aut abdicante, ope vicinorum averti qveant. Geminum huic studium Rex sibi esse profitebatur circa tranqvillitatem Orbis Christiani, pacemqve Germaniæ, ac par desiderium æqvis conditionibus bellum Belgicum finiendi. Inprimis cordi sibi esse miserum Poloniæ dudum amicæ, & fœderatæ statum, per intestinas discordias, turbasqve in Ucraina, & freqventes Tartarorum incursiones laceratæ: qvam velut propugnaculum orbis Christiani contra barbaros servari omnium vicinorum interfit. Iis malis nullum præsentius remedium visum, qvam junctis utrinqve consiliis operam dare, ut factiones eo in Regno exortæ tollantur, alias tempore interregni cum exitio Reip. erupturæ. Unde è re visum, ut Resp. mature de successore cogitaret eo casu, si qvid Regi, jam valetudine debili, humanitus contingat, aut is tædio laboris regnum ultro exuat. Qvo fine & antea se precibus Regis Poloniæ, & defunctæ Reginæ, & multorum procerum motum, ubi solium vacare contigerit, Condæum, ejusvé filium commendare decrevisse. Sed qvia alii ejus Reip. proceres, ac cives ad Palatinum Neoburgicum animum adjecerint, dignum hoc fastigio Principem; cui & Elector vicinus, ac fœderatus Poloniæ faveat, eoqve sæpius significarit, gratissimum sibi fore, si & ipse hujus promotioni studere, ac operam pro Condæana domo hactenus impensam in istum transferre velit: igitur cum ea res Electori, ac Reip. insigni commodo cessura speretur, tam super bello Belgico componendo, qvam futura in Polonia electione inter Regem Galliæ, & Electorem in hæc capita convenisse. 1. Rex abdicabit studium circa Condæum, aut ejus filium in casum interregni ad coronam Poloniæ commendandum; ac si isti haut eo minus ad coronam adspirare velint, id impediet, ac eos conatus difficiles reddet; simul efficiet, ut isti eo cœpto desistant, nec huic pacto ullo modo contraveniant. Impediet qvoqve Rex, qvantum in se, ne imperium Polonicæ militiæ cuipiam contra leges Regni deferatur. 2. Rex bona fide in gratiam Electoris, & Neoburgici enixum studium apud Regem, & Remp. Poloniæ interponet, ut si Joanni Casimiro secundæ nuptiæ placeant, Neoburgici filiam ducat, aut si solium vacare contingat, hic legitimam per electionem corona potiatur. 3. Qvo ipso tamen neqve Regi, neqve Electori, aut Neoburgico propositum est per hanc conventionem legibus, ac libertati Reip. qvid derogare. 4. Regi firmum perstat propositum promte finem turbis Belgicis imponendi, ac æqvas pacis conditiones admittendi; tum ut qvies Germaniæ conservetur. Circa qvod negotium*

1667 *Orbi Christiano tam salutare Elector quoque officium suum adhibebit, quo mala è continuatione belli proventura avertantur. 5. Elector non alio modo præsenti bello inter Galliæ, & Hispaniæ Reges se ingeret, quam officio pro concilianda æqua pace. 6. Elector quoque nemini sine exceptione tam intra quam extra Imperium transitum, hospitia, & delectus in suis ditionibus concedet, si qui copias in Belgium mittere velint, nisi quantum legibus Imperii, Paci Westphalicæ, Capitulationi Cæsareæ, ac fœderi Rhenano congruit. 7. Idem quoque operam dabit, ut Westphalicus Circulus paria observet. 8. Amicitia arctius adstringendæ Elector in triennium fœdus Rhenanum prorogabit, de quo Ratispona agendum. 9. Ratihabitio intra bimestre spatium fiet. Nomine Regis Galliæ subscripserat Leure Millet, nomine Electoris Sverinus, Somnicius, & Fridericus Jena.*

Hoc pactum Elector adprobare studet Hispanis;

§. 45. Hanc cum Gallo conventionem ut & reliqvis adprobaret Elector, qvorum amicitiam ideo omittere nolebat, operam dabat. Ac Hispanos qvidem, qvi Electorem eo ipso penitus in Gallorum partes transisse crediderant, per suos aliter edocebat. Cum enim reliqvi hoc bellum armis sedandum haut ducant, vitio sibi dari non posse, si cum Gallo super aliis negotiis tractet, è qvibus haut modicus fructus in publicum provenire qveat. Cæterum de subsidiis apud Hispanos, Belgasqve movere desisterent, ne Gallo suspicio injiciatur, qvasi à se bona fide haut actum sit.

Anglis; 13. Nov.

In Angliam autem Christophorus Brandius mittebatur, Regi super Bredana pace gratulaturus, ac tam periculosis temporibus consilia communicaturus. Qvod si interrogetur, qvomodo Elector circa turbas Burgundicas se gerere instituerit, & qvibus partibus accessurus sit, responderet: *istum qvidem valde metuere, ne altera pars hoc bello nimium prævaleat: ac ægerrime laturum, si Belgium plane sub Gall. ditionem redigatur. Unde & eundem libenter cum aliis, ac præcipue Anglis eo incubiturum, ut id bellum futura æstate finiatur. Sed amica compositione non succedente nondum certi qvid consilii cepisse; qvod nondum intellexerit, qvid Anglis, Belgisqve facere decretum; sed & non sine admiratione perspiciat, eam causam ubiqve segniter agi. Sed Electorem in his turbis sententiam Regis, si eam pandere placeat, secuturum, qvantum securitas Germaniæ, & propriarum ditionum patiatur.* Qvod si autem à Cæsareis, & Hispanicis in Anglicana aula ministris aliqvid super eadem re moveatur, diceret; *Electorem id negotium ab initio ubiqve magno cum studio egisse. Enimvero qvæ sæpius è fiducia sinceræ amicitiæ aliis secreto aperuerit, aula Gallica iterum innotuisse, qvæ ab hac verbis alte penetrantibus ipsi exprobrata fuerint, velut solus Cæsarem, & alios præter eorum inclinationem in arma stimulet; qvæ ita exacte relata fuerint, ut aliter judicare non potuerit, qvam eadem ab iis prodita, qvibuscum secreta colloqvia sunt habita. Tum & Electorem Marchioni Badensi promtum, ac generosum responsum dedisse. Sed tantum abfuisse, ut vicissim præstaretur, qvod is obtulerat, & sine qvo nil rerum geri potest, ut longo tempore nil responsi liqvidi secutum fuerit. Unde non aliter se judicare potuisse, qvam Hispanis certo de pace cautum, aut eosdem ipsius auxilio haut indigere. Igitur rationis fuisse, ut in hoc negotio caute procederet, & omnes cogitationes ad promovendam pacem converteret, à qvo instituto lautissima Gall: pollicitationes ipsum divertere haut valuerint. Et qvia Hispanorum arma Gallicis paria non sint, Electorem satius ducere Gallum cessis qvibusdam urbibus deliniri, qvam omnia alea exponi; ac ut in futurum Hispani rebus suis melius prospiciant.* Cæterum Galli tractatum cum Milleto conclusum passim vulgaverant, qvod plerosq; in Electorem respicere nossent. Qvem & ideo Angli valde suspectabant, velut secreti articuli longius tendentes subessent. Sed Brandius ostendebat; non posse id pactum cum ratione improbari, cum Belgæ non paulo longius processerint, qvi pacto Hagæ cum Anglis inito Gallis satisfaciendum statuerint, ac se Hispanis necessitatem allaturos, qvæ sibi placuerint, conditiones acceptandi. Ipse Rex Brandio dicebat: *Electoris tractatum cum Gallo ab initio multum strepitus excitasse, ac se ipsũ eo perturbatum fuisse. Sed eo inspecto adqvievisse: & qvanqvam optet in eo mentionem medii status, aut de renovatione fœderis Rhenani, & impediendo transitu copiarum in Belgium tendentium haut factam: judicare tamen eundem obstare non posse, qvo minus Elector exemplo Sveciæ triplici fœderi accedat. Alias ab initio horum motuum se in ea sententia fuisse, & adhuc esse, ut si è Germania solidi qvid ad eorum compositionem proficisci debeat, id per Electorem præstandum.* Scripserat qvoqve Regis mater è Gallia, super matrimonio inter Electorem, & Mompenseriam virginem agitari. De qvo Rex dicebat: *eam qvidem splendore natalium, & opibus pollere. Se tamen non credere Electori placiturum connubio sibi jungere cataphractam, ac in sua domo divisum imperium introducere.* Idem judicabat, bellum Flandricum

un gendarme.

1667.

1667. dricum finitum iri absqve fœderatorum armis, Ac dicebat Ruvignius legatus Gallicus, ni suus Rex aliis de causis pacem desideret, eum fœdere isto triplici ad eam hautqvidqvam permotum iri, qvod Angliæ status tunc admodum langveret. Lisola inficiari non poterat, ab Austriacis, & Hispanis graviter fuisse erratum, qvod generosis promissis ab Electore Marchioni Badensi factis recte usi haut fuerint; cujus rei culpam in dissensiones qvasdam inter Cæsaream, & Hispanicam aulam referebat. Sed de tractatu cum Gallo super Polonico negotio idem judicabat, Electorem in eo rationis falsum fuisse, qvod Galli commendatio noxæ potius, qvam usui sit. Ac Neoburgicum eo ipso rebus suis gravem plagam intulisse, ac sibi constare, post eum tractatum ipsius gratiam in Polonia multum minuisse. Nam Polonis æqve ingratum esse natalibus Gallum, & Galliæ addictum. Qvin & Electori haut profuturum, si Neoburgicus Poloniæ Regno potiatur.

Ft Cæsari. 30. Oct.

§. 46. In aulam Cæsaream Blumenthalius tunc alias ob causas missus erat. Ei injunctum de bello Flandrico ultro haut tangere; qvod Elector experiundo didicisset, qvo promtiorem se qvis isti aulæ exhiberet, eo minus ibi obtineri posse. Ast si Cæsarei ministri super eodem primi moverent, ostenderet; Electorem in Cæsaris gratiam id negotium magno studio egisse. Sed Gallos omnia ipsius dicta rescivisse, ac super iis non sine minis expostulasse, velut ipse solus Cæsarem invitum in arma stimulet. Electorem qvoqve Marchioni Badensi generosum responsum dedisse. Sed cum ab Hispanis diu nil reponeretur, istum judicasse, vel hos de pace jam certos esse, vel ejusdem se auxilio supersedere posse. Si qvid tamen Cæsar mandare velit, se ad Electorem relaturum. Qvod si Cæsar Electori in Polonico negotio gratificari, ac ipse valido cum exercitu Hispanis assistere, simul præter ea, qvæ ab his stipulaturus sit, aliqvo emolumento huic instituto exseqvendo eundem mactare velit; ita se acturum, ut Cæsar facile studium ipsius probaturus sit. Qvod si Electoris consilium, qvid hoc bello faciendum, exqvirat diceret: qvia Gallus tantos progressus fecerit, ac Hispani tam languide resistant, multi qvoqve ex Ordinibus mutuo se obstrinxerint ad prohibendum, ne id incendium in Germaniam qvoqve trajiciat; multum præsentius remedium esse, qvam cessione aliqvot locorum Gallum amoliri, ac deinceps melius sibi adversus repentinam ejusmodi oppressionem prospicere. 1667.

Blumenthalius cum Viennam pervenisset, initio cum eo nemo qvidqvam de bello Burgundico loqvebatur. Qvin Aurspergius Electori admodum infestus jactare non dubitabat; Cæsari ab Electore parum amici expectandum, qvi Gallo adhæsurus sit, Pomeraniam eidem in præmium ostentanti. Cæsar qvoqve malebat Svecos qvietis pretio per otium frui, qvam ansam iis præbere negotiis sese exterorum implicandi. Cum inde noster Electore jubente moneret, ut Cæsar congressum super pace inter Gallum, & Hispanos promovere velit; id parum gratum erat, qvod censerent, Belgio summa vi subveniendum; id qvod autem per neminem commodius, qvam per Electorem fieri qveat. Cui &, si in oblatum fœdus consentire velit, ita amplas conditiones proponendas, ut agniturus sit, ipsius amicitiam haut gratis expeti. Sed ad istas distincte exprimendas descendere nolebant, ni Elector declararit, se utiqve id fœdus acceptaturum. Hispani qvoqve parum in pacem inclinabant, qvod eam à Gallo haut serio expeti crederent, & qvod nil securitatis inesset pactis cum eo initis, qvi tanta cum perfidia juratam pacem abruperit. Ac pace cum Lusitanis parta tredecim millionum compendium fieri; è qvibus si Cæsari duo dentur; sufficienter repellendis Gallis vires comparari posse. Cæterum non absurdum habebatur, Cæsarem, qvamdiu bellum Lusitanicum duraret, Belgii tutelam haut serio suscepisse: qvod verendum esset, ne isto semel implicito Hispanis magis curæ sit bellum contra Lusitanos cum fructu, qvam in Flandria cum gloria perseqvi, ac totam belli molem deinceps ipsi soli incubituram. Sed cum neqvidem post pacem Lusitanicam Cæsar auxilia in Gallos decernere vellet, legatus Hispanicus minabatur, Vienna se discessurum, omnibus secum Hispanis abductis. Unde in ipso gynæceo dissidium exarsit, Hispanicis fœminis jactantibus, discessum suum aulæ gravissimum dolorem inusturum; Germanicis reponentibus; eundem parum lacrymarum expressurum. Ast Cæsar legato denuntiabat; si utiqve proficisci velit, se ipsum detinere, non posse. Certi tamen qvid non declaraturum; anteqvam de successu tractatuum pacis intellexerit. Qvare autem ipse hactenus tutelam Belgii suscipere non potuerit, in causa fuisse, qvod pax cum Lusitanis non justo tempore, & qvando ipse suadebat, conclusa foret. Et qvia Hispani jam acceptata à Belgis facta

1667. propositione pacis se cupidos ostenderint. Ea rerum facie haut consultum fuisse, à se, intempestive pacem cum Gallo abrumpi, ac protrahendo bello ansam præberi. Iisdem rationibus post Blumenthalius apud legatum Hispanicum utebatur, super tractatu Milletiano qverentem, & qvod Elector eo miserit, se Hispanis auxilia non submissurum. Non posse scilicet ab Electore postulari, ut alieno se bello temere immisceat, ac sufficere, si æqvam pacem promovere eidem curdi sit. Cæterum par esse, ut nobile Imperii membrum ad capitis sese exemplum componat, & hoc qviescente nil suscipiat, unde patria gravissimis turbis involvi qveat.

Super triplici fœdere consultatio.

§. 47. Interim Belgæ cum Anglis conventionem iniverant, cui mox & Sveci accessere, circa, servandum Belgium Hispanicum, ac promovendam inter bellantes Reges pacem: qvo facto Hispanis proponebant, ut vel Gallis relinqverent, qvæ hujus æstatis expeditione occupassent, vel æqvipollens darent. Paria & Gallis insinuabantur, qvi primi de ista alternativa proposuerant. Ad isthoc fœdus cum & Elector invitaretur, num id expediret, in consultationem deductum. Qvi id svadebant, has rationes afferebant. *Ejus fœderis scopum esse conservationem pacis, qvæ & Electori maxime in votis sit. Cæsari, & Hispano id probari; unde eo acceptato utrumqve Electori valde obstringendum. Idem qvoqve alternativa à Gallo proposita superstrui, eoqve non posse non Gallo placere, velut per qvod postulato suo potiatur. Eodem Electori ansam præberi paci efficacius promovendæ, & utriqve parti officium suum adprobandi. Qvia etiam Svecia nomen isti dederit, cujus exemplum alii Ordines Imperii videantur secuturi, vix probabile prætextum Electori esse id recusandi, qvin eo repudiato Anglos, Svecos, Belgas suspicione perstrictum iri; qvorum tamen amicitiam servari ipsius intersit.* At alii contra disserebant: *Ab utraqve parte modicam gratiam ineundam, qvod Gallus satis ostendat, qvantopere sibi isthoc fœdus displiceat non solum circa ipsa conventorum capita, sed & agendi modum, imperiosi qvid spirantem. Nec magis id Hispanis ad palatum esse. Unde Electorem eo suscepto si non utrumqve, saltem alterutrum offensurum, ac dum alteri se nimis addictum declarat, officium suum circa conciliandam pacem corrupturum. Et incertum adhuc esse, num Sveci, ac Belgæ à Gallo seqvestres admittendi sint. Præterea hoc fœdere suscepto Electori arma paranda, ut in omnem eventum fœderi satisfacere possit, non sine oppressione suarum ditionum, cum nulla aliunde subsidiorum spes sit. Facile qvoqve eum per idem bello implicari posse, qvod contrahentes ad varias se conditiones præstandas obstringant, qvas in præsens utriqve bellantium improbent, & ad qvas demum armis cogendi sint. Esse qvoqve id fœdus tantum ingressum arctioris conjunctionis, cujus formulæ jam conceptæ sint, qvam isto suscepto declinare Electori non facile futurum sit; qvæ tamen, si pax obtineri neqveat, in magnas difficultates, & pericula ipsum pertractura sit. Plus qvoqve autoritatis Electori pariturum, si per se conciliationis officio fungatur, qvam si aliis Regibus facietur, primas sibi partes arrogantibus, & qvorum placita seqvenda sint; simul pro ipsorum emolumentis circa commercia, navigationem, & alia, qvæ istum haut tangunt, contendendum. Denique Electorem jam Regi declarasse, id fœdus se non subiturum, nisi cum ipsius consensu; qvi cum secutus non sit, & Rex potius monuerit, ne qvid circa id negotium præcipitet, non posse id fœdus absqve hujus offensa admitti.* Ad superius adductas rationes reponebatur: *Circa subeundum aliqvod fœdus non solum super scopo, sed & via eundem attingendi conveniendum. Hispanos non dissimulare, sibi neqve modum procedendi, & qvod Regibus tantum non pro imperio leges præscribuntur, neqve alternativam, cui totum fœdus superstruitur, placere. Contra Galli etsi alternativam probent, alia tamen habere, qvæ desiderent. Etiam non admisso fœdere Electorem paci conciliandæ idoneum; qvi & utilem operam circa istam navarit, anteqvam id fœdus conceptum foret. Electori ante omnia ad sui status rationes respiciendum, qvæ cum Svecia, & aliorum exterorum respectibus, consiliis, & agendi modo haut ex asse conveniant, eoqve istum cum hisce eandem semper viam insistere non posse. Qvis ex aliis Ordinibus ei fœderi accedere velit, adhuc incertum esse; ac si ita è re videatur, deinceps qvoqve aditum ad idem patere. Et vel id abunde rationis esse, qvare Electori in præsens isthoc fœdus amplectendum non sit, qvod Svecia idem occupavit. Qvia autem cum singulis ejus fœderis sociis Electori amicitia intercedat, nullam suspicionis causam fore isthoc recusasse; cum ea res liberrimi sit arbitrii; qvam qvisqve suis rationibus metitur. Denique non adeo fervide à sociis istius fœderis Electorem ambiri. Nam & Anglo modum decessisse memoriam Monasteriensis ad pacem compulsi; & Wittium gliscentem Electoris potentiam metuere; & Svecos solos pecuniis frui malle, qvam hunc in earum partem admittere.* Has igitur ob causas Elector Brandio injunxerat, ut si in Anglia super ample-

ctendo

1667. ctendo eo fœdere moveretur, responderet: Electorem diu, antequam nosse posset id fœdus agitari, circa Gallum ad pacem permovendum laborasse; idem deinceps qvoqve facturum, qvoad hic pacem aversari convincatur, & qvoad viderit, ab Anglis, Svecis, ac Danis arma parari isti ad pacem rogando. Tunc honestius Electorem suam mentem declaraturum, qvam nunc in fœdus ruere, super qvo rite sibi haut communicatum sit, nulla qvoqve adhuc solenni invitatione facta, nec subsidiorum mentione injecta. Sane ipse Arlingtonus *Secretarius Status* in Anglia fatebatur; istud se fœdus haut præmeditatos, sed ex arena in id consensisse; qvod perspiceretur, qvæ causa in Belgio obstaret, ut ea Resp. non alia consilia capesseret. Cæterum fœderatorum ministri valde svadebant, ut Elector qvoqve triplici fœderi nomen daret; ac differebat Christophorus Dona Comes legatus Svecicus: *Svecos, Anglos, ac Belgas satis perspicere, se à Gallo non metui, quod Elector ipsis non societur; & qvia satis norit, sine eodem neminem in Imperio adversus ipsum sese commoturum. Accedere peritiam belli, egregias copias, autoritatem apud fœderatorum exercitus, sine qva inter duces concordia futura non sit.* Ei à Brandio responsum: *Electorem ab eo negotio haut abhorrere. Sed opus esse, ut ipsi demonstretur, à Gallo moram pacis proficisci; ut Cæsar circa negotium Polonicum Neoburgico faveat: ut denique Electori ostendatur, in qvas leges Angli, Sveci, Belgæqve cum Hispanis recens convenerint. De cætero Hispanis, ac Belgis curæ fore, qvomodo Electori solidi qvid offerant. Qvod si tamen Gallus præter spem fidem fallat, Electorem sociis, ac vicinis utiqve ostensurum, sibi non minus qvam aliis pacis promotionem cordi esse. Sane Gallum nuper sancte confirmasse, pacem se cupere. Contra merito mirandam Hispanorum tarditatem. Qvi, cum postularetur, ut Svecis subsidia expedirent, qvod fœdus id servandæ Brabantiæ institutum sit, responderant; sibi pacem ignominiosam impingi, qva in gratiam Angliæ, & Belgarum suo dispendio emenda sit: cum tunc demum ad solvendam pecuniam teneantur, si istorum opera receperint, qvæ superiore æstate amiserint. Belgas auxilium plane abnuisse, qvo ipsos ad amplectendas qvæ proponantur conditiones compellant.* Qvibus tamen Angli regerebant: conditiones qvantumvis duras acceptandas, ut iterata Gallorum in Flandriam invasio prævertatur, qvo tempus sit Belgicis provinciis melius prospiciendi, ac in futurum proprio paratu, ac fœderibus se muniendi. Haut eo minus licet propinqva spe pacis Anglus validam classem instruebat. Qvod 1666. qvare fieret cum Ruvignius legatus Gallicus ex Rege qværeret, hic respondebat: vel pro Gallia, vel contra eandem. Alias valde gaudebant Angli successu pacis ob paupertatem Regis, ac Parlamenti insolentiam, tumentesqve populi animos, contemtim valde de Rege nullo metu loqventis; qvem & Galli, cum Arlingtonum in partes suas trahere non possent, per Castelmæniam pellicem sibi adjungere laborabant: qvibus nulla ratio destinata sua pervincendi turpis habebatur.

Electoris cum Neoburgico super coronæ Poloniæ conventio.

§. 48. Cæterum ut Elector consilia sua eo, qvo exposuimus, modo temperaret, haut parum efficiebat respectus Poloniæ; cujus turbidæ res prohibebant, ne is in diversa parte gravi sese negotio implicaret, qvo minus & hisce, si opus foret, manum admovere posset. Nam post perfectam transactionem hæreditariam super Juliacensibus provinciis cum Neoburgico in specimen novæ amicitiæ pactum fuerat initum, qvo Elector se obstrinxerat ad navandam operam, ut hic corona Poloniæ potiretur. Eo fine iste Jo. Henricum Winckelhusium Baronem, Franciscum Gisium, & Henricum Snellium Clivos miserat, qvi cum Ottone Sverino, Wernero Wilhelmo Blaspielo, & Francisco Meindersio ejusmodi pactum formarunt, cujus capita hæc erant: *Elector promittit, se omnia bona officia impensurum Neoburgico ad coronam Polonicam provehendo, juribus, ac libertate Resp. semper salvis. Eo fine utrqve Lubomirscium fulciet, ut is bonis partibus, & Reip. constanter adhæreat, data cautione sua ipsi auxilia haut defore. Elector qvoqve eos confirmabit, qvi cum Lubomirscio sentiunt, qvique pro libertate Reipublica, & contra agitatam electionem Regis libertati Poloniæ prægravis, ac Reip. invisi nituntur; operamqve dabit, ne qvi perniciosa Resp. moliuntur, scopo suo potiantur. Si corona Poloniæ per mortem, aut abdicationem Joannis Casimiri vacaverit, aut si præter spem Rege vivo electio sit suscipienda; Elector omni modo connitetur, ut Neoburgicus præ cæteris commendetur, ac per liberavota legitime Rex eligatur. Pro officio hoc præstito Neoburgicus Electori Ravensteinam dabit, salvo religionis Catholicæ exercitio, hujusqve reditibus, ac bonis, etiam ubi electio citra arma obtineatur. Ista cum Lubomirscio communicanda, postulandumqve ut is hoc negotium promoveat; eisqve cavendum, ubi Neoburgicus Rex fiat, ipsum in omnia restituendum, & ex voto beneficiis mactandum. Gemina promissa etiam reliqvis, qvi utilem operam*

5. Maii. 1666.

10. Jun.

1666. *ram navarint, facienda. Elector juxta, ac Neoburgicus hac destinata Cæsari, ac Sveciæ, Regi diligenter commendabit, saltem ne qvid impedimenti adferant. Coronatione facta Neoburgicus Reclingshusam à Colonensi permutatione adqvisitam Electori tradet, interim portionem terræ in Bergensi Ducatu pari proventu consignaturus, salvo ritu Catholico. Promittit qvoqve Neoburgicus, si regno potitus fuerit, se perpetuam cum Electore amicitiam culturum, hujus emolumenta promoturum, ac peculiariter pacta cum Polonis inita servaturum, & qvæ adhuc restant protinus impleturum. Eadem valebunt, si non ipse Neoburgicus, sed aliqvis ex ejus filiis corona potiatur. Si tamen id negotium irritum fiat casu aliqvo humano, aut temporum mutatione, neuter horum qvidqvam in alterius fraudem propalabit, sed omnia silentio prementur. Ratihabitio intra octiduum fiet.*

Num ea conventio publicanda? §. 49. De hac conventione cum in Polonia innotuisset, non parum suspicionis, ac rumorum excitabatur, multis frementibus, exteros sese tutores Poloniæ obtrudere, & majorem jurium, ac libertatis ejus curam præ se ferre, qvam illos, qvos ea res proxime tangat. Igitur istis qverelis extinguendis qvidam censebant aliud pactum esse concinnandum, qvod palam ostendi qveat, ejusqve exempla Viennam, & Holmiam mittenda; ut tamen ministris ibidem injungatur, eorum copiam non facere, nisi valde urgeantur, ne simulatum id esse suboleat. Qvod consilium & Neoburgico probabatur. Ejus pacti hæc esse capita debere, ut Elector promittat, se Neoburgicum non Polonis solum, sed & aliis commendaturum: ac si qvis per libera suffragia legitime electum vi dejicere aggrediatur, submissis copiis auxilia ei laturum. Pro isthoc officio Neoburgicum Electori è ditionibus suis hæreditariis satisfacturum, ac ubi Regnum obtinuerit, pacta super Borussia servaturum. Enimvero aliis fictum ejusmodi pactum haut placebat; ac satius esse per ministros sermone demonstrari, qvæ ex re sint, ac sinistros rumores refelli. Nam qvantumvis æqvissimis conditionibus adornatum Polonis multum scrupulorum injecturum, inprimis ubi per Electoris ministros vulgetur; Aulamqve alias Electori infensam magna cum invidia id dilaturum, velut hic Polonicam coronam cauponetur. Forte & Gallum offendendum, qvod ibi statuatur, armis adversus illum rem gerendam, qvi eam electionem disturbare conetur, velut in istum auxilia qværantur; qvod constet, Aulam Polonicam 1666. aliqvot militum millia à Gallo petiisse, ductu Condæi in Poloniam mittenda prætexto auxilii contra Tartaros ferendi. Ac si genuina conventio emanet, Electorem simulato pacto se ipsum improbare visum iri, velut plus justo circa alienam Remp. disponere ausus sit.

Elector super Neoburgico cum Gallo agere incipit. 19. Dec. §. 50. Qvia autem Gallus hactenus magno studio id egerat, ut Condæus, ejusve filius Engvianus Polonis Rex obtruderetur, ante omnia tentare placuit, ut is abdicata Condæana Domo Neoburgico deinceps favere vellet. Eo fine Ottoni Sverino juniori, tunc Lutetiæ peregrinationis causa agenti, injungebatur, ut Regi exponeret: Electorem omnes actiones, qvæ ullo modo Galliam spectarint, ita temperasse, prout fœderato, & amico dignum fit. Et cum eidem constantis, ac fidæ amicitiæ laudem mereri fedeat, non posse non Regi significare, turbas Polonicas non aliunde promanare, qvam qvod super obtrudendo invitis Ordinibus, & contra statuta Reip. Rege laboretur. Electorem id negotium, utut Regnum istud servari maxime ipsius intersit, hactenus tacitum adspexisse, ne ipse cujuspiam spei obstare velle videretur. Sed qvia jam res ad extrema vergat non tantum intestinas ob turbas, sed & qvia vicini sese ingesturi metuantur; ac ipse à multis patriæ amantibus civibus rogatus sit Reip. tam ancipiti tempore consilio adsistere, ad qvod per proprias rationes, ac fœdus perpetuum teneatur; Rex autem non solum de qviete Orbis Christiani solicitus sit, sed & apud Regem, ac Rempubl. Poloniæ autoritate polleat: igitur petere, ut Rex per legatum suum istas molitiones inhibeat; ac si Joannes Casimirus Regno sese abdicet, aut Reipublicæ isto vivo successorem eligere placeat, idem candidatum Polonis commendet gratum, ac vicinis haut suspectum. Pro qvo & Elector, ubi Regis mentem intellexerit, sit connixurus. Apud Ministros super hoc negotio scripti nil exhiberet, sed tantum differeret: Electorem Engviano coronam haut invidere. Sed res in Polonia, & apud vicinos ita dispositas, ut ejus electio absqve gravi Regni convulsione pervinci neqveat. Eoqve Regem bene facturum, si aliqvem commendet, qvi volentibus Ordinibus, ac vicinis recipiatur, & qvi ipsi eo nomine beneficium debiturus sit. Alias Regem autoritatem suam ibi consumturum; magnam vim pecuniæ incerto exitu profusurum: Austriacis ad arripienda arma occasionem præbiturum, ultroqve factio-

1666. factionem in Polonia iis conciliaturum. Fortasse & Polonos ad desperata consilia ruituros, ut aliqvem eligant Galliæ infensum, aut qvi saltem hujus ingratis coronam obtineat. Ac facile ista destinata per alias occasiones diverti posse, qvas persequi majoris momenti sit. Qvod si Galli objiciant, Engviani partes in Polonia ita validas esse, ut ejus spes tantum non explorata sit; id negaret. Esse tantum paucos qvosdam aulæ addictos, & ipsos vacillantes. Neqve Electorem heic Cæsaris gratiæ qvid dare. Si urgeant ut significet, qvem Elector innuat, post nonnullam tergiversationem demum diceret: Regem jam ante decennium per Avaugurium ab Electore petiisse, ut in ipsius gratiam cum Neoburgico transigat, eiqve ad nanciscendam Poloniæ coronam favorem accommodet. Esse eum Regis fœderatum, Galliæ commodis haut obstiturum, ac id beneficii grato animo agniturum. Eidem multos in Polonia, qvod olim Regis sororem in matrimonio habuerit, favere: cum nemine litium qvid ei intercedere, ut spes sit neminem ipsius votis obstiturum. Svecis qvoqve Regem gratum facturum, qvi in eundem inclinent. Id unicum remedium esse turbas Poloniæ sedandi, ac Cæsari occasionem adimendi, qvo minus sibi addictum Regem Polonis det. Si pacta cum Neoburgico objiciantur, responderet: Electori qvidem super ea corona pacisci haut licitum. Qvi tamen is perpetuus sit Poloniæ fœderatus, vicinusqve, & cujus rationes cum ea Republica maxime sint implicitæ, ipsum cum tam multa super abdicatione Jo. Casimiri jactarentur, id negotium in super habere non potuisse. Eoqve cum Neoburgico, cui Regem favere norit, convenisse circa favorem suum ipsi accommodandum, qvo per legitimam electionem corona potiatur. Ad ista Sverino responsum: Superfluum esse vivo Joanne Casimiro circa alium Regem satagere; ac falsum esse rumorem, istum regno abiturum. Alias gratum sibi, Electorem cum Neoburgico transegisse, ac huic operam suam ambiendæ coronæ addixisse; qvam qvare eidem invidere debeat, nulla causa sit. Cæterum fidem suam Condæo & Enguiano obstrinxisse, qvam retractare non poslit; idqve & Neoburgico significasse. Eqvidem se antea Neoburgicum per Avaugurium commendasse: sed eo tempore Condæum in Hispanorum partibus fuisse. Ad ea, qvæ à Sverino objiciebantur, respondebat Lionnæus: Expectandum qvid dies ferat, & qvemlibet pro se, qvantum potest connixurum. Vetus Polonorum institutum; Regem haut è potenti Domo adsciscere, ne externis bellis implicentur, esse exigui ponderis, cum jam è Gallia Regem habuerint. Qvod si Elector super promovendo Condæo pacisci velit, Regi id gratum fore, ac istum egregiis emolumentis potiturum, nec necessum eidem fore bello se implicare; cum res facile sit successura, modo idem Gallicæ factioni in Polonia se associet. Sed qvia Elector id fieri non posse judicabat, Sverino nil amplius super eo negotio movere injungebat.

11. Mart. 67. 1667.

Legatio Electoris in Galliam.

§. 51. Obtinuit tamen post Neoburgicus à Gallo, cum hic, suscepto in Belgium bello istius, ac Electoris amicitia opus haberet, ut idem abdicato saltem in speciam Condæo operam suam promovendo ad solium Poloniæ Neoburgico promitteret. Unde & Franciscus Gisius, & Dietericus Althetus Henricus Stratemanus ab hoc in Poloniam missi, cum in reditu Berolini diverterent, multis rationibus Electori persvadebant, ut propositum à Milleto legato Gallico tractatum absolveret. Hic igitur tractatus ut effectum sortiretur, Elector Gerhardum Pæluitium, ac Franciscum Meinderisum legatos in Galliam misit. Qvibus injunctum Regi exponere, qvid antea circa Polonicum negotium actum sit, qvid mutationis dein circa idem contigerit, ac uti res per turbas Flandricas aliam faciem induerint. Constare qvoqve Regi, qvantopere Electori cordi fuerit, ipsius amicitiam conservare, ac uti promissis regiis circa ponendum bellum Flandricum confisus in partes discedere noluerit, sed æqvam potius compositionem pro virili, nec citra fructum promotum iverit. Isthæc duo palmaria negotia, Polonicum, & Flandricum, Electori magnopere cordi esse, qvæ & in consiliis ejusdem ita conjuncta sint, ut unum citra alterum tractari neqveat. Et qvia Rex non solum aliqvot Electoribus, & Principibus Imperii componendis ex æqvo turbis Flandricis sese pronum declararit, sed & idem Neoburgici ablegato testatus sit, eoqve fine Electoris officium admiserit, addito, consilia se cum hoc circa Neoburgicum ad coronam Poloniæ promovendum sociaturum: igitur testandæ in Regem æstimationi se missos ad nonnulla proponenda, qvæ ad summam rerum faciant. Cum autem negotium Polonicum moram non ferat, ac Electoris maxime intersit certi qvid super eo decerni; hunc cupere ut Rex declaret, se Biterrarum Episcopo suo in Polonia legato injuncturum, ut omisso Condæo & ver-

Stratemann.

u. Nov.

Beziers.

1667. & verbis, & rebus pro Neoburgici promotione connitatur; Rexqve operam det, qvo Joannes Casimirus corona sese abdicet, eaqve per legitimam electionem ad Neoburgicum perveniat. Ut porro Rex non solum pro se Condæum destituat, sed & nemini Principi Gallo permittat per se, aut alios Neoburgici destinata eludere, aut difficilia reddere: utqve his promovendis legatus Gallicus communicatis cum Electorali consiliis negotium in Polonia sine mora urgeat, ibiqve nomine Regis declaret, hunc universos, & singulos omnibus promissis, qvæ Regi, Reginæqve, aut aliis super Gallici Principis promotione fecerint, exsolvere; nec ulli Gallico Principi concessurũ ad ista promissa provocare, & si qvis isthoc audeat, eidem vi obstiturum. Vicissim Elector promittebat, se in partem Flandrici belli haut venturum, ac operam daturum, ut id ante futuræ æstatis expeditionem amice, & cum æqva Galliæ satisfactione componatur. Ut tamen si Ratisponæ Circuli Burgundici defensio decernatur, Electori integrum sit ratam partem conferre. Si super Geldria in Electorem transferenda moveatur, nostri reponerent; de hac agi non posse, qvoad amici tractatus abrupti fuerint; præsertim cum Elector non aliqvid adqvirere, sed pacem stabilire desideret. Si tamen Hispani repudiatis æqvis conditionibus adversus seqvestrium hortatus in pertinaciam animum obfirment, aliam viam promovendæ paci ineundam: Si Rex subsidia citra obligationem dare velit, ea acceptari posse. Transitu copiarum Electoris provincias haut tangendas velut longe remotas; nec hunc toleraturum, eas alieno milite conculcari. Ad extremum postularent, ut Biterrensis è Polonia avocetur, velut qvi nimis enixe pro Condæo laboraverit, ita ut si maxime alia mandata accipiat, fides ipsi adhibenda non sit. In itinere Dusseldorpum accederent, ac Palatino mandata sua communicarent, num qvid circa ea monendum habeat; tum hortarentur, ut negotium suum in Svecia qvoqve urgeat. Huc nostri cum pervenissent, compererunt, Gallum Neoburgico super negotio Polonico omnia jam annuisse, ut ejus facti gratia sua, non Electoris foret. Nam initio Gallus Neoburgico obliqve insinuaverat, se ipsi coronam Poloniæ non invidere, qvin ubi id absqve violatione fidei Reginæ, ac Condæo datæ fieri qveat, ipsum ultro Ordinibus commendaturum. Interim vitio eidem non daturum, si rerum suarum satagat, modo ne id negotium se præsente in qvæstionem deducatur, ne ob promissa sua Reginæ, ac Condæo facta negandi necessitas sibi imponatur. Sed post Reginæ obitum per Gaumontium Neoburgico significarat; velle se fovendo Condæo desistere, ac officium pro ipso interponere, si ipse, atqve Elector Belgico se bello ingerere, ac sua destinata impedire nolint. Post tamen Wilhelmus Furstenbergius istas mutati apud Gallum consilii rationes fatebatur; qvod huic antea propositum fuerit, non tam Condæo coronam conciliare, qvam turbatis Poloniæ rebus Cæsarem, Electorem, ac Svecos distinere; ac post Neoburgico spem coronæ ostentatam ei illudendo, ut Rex interim destinata sua in Belgium nemine obsistente persequi posset. Nam si Belgium absorbere detur, parum ipsi curæ fore, Neoburgicus, an alius Poloniæ Rex fiat. Satis etiam eidem perspectum fuisse, Electore qviescente alios Germaniæ Principes sese haut commoturos; eoqve & jactata Neoburgici promotione istum, ne Hispanis accederet, delinire voluisse. 1668.

Legatorum in Gallia acta. 25. Jan. §. 42. Legatis, cum Lutetiam pervenissent, Rex de suo in pacem studio ample testabatur, culpamqve moræ in Hispanos conferebat. Scriptam tamen super eo declarationem, qvod nostri petebant, dare abnuebat. Circa accelerandam Joannis Casimiri abdicationem prolixe promittebat. Cum nostri dicerent, Electori magnos sumtus faciendos in copias, qvæ hanc ob causam alendæ sint, subridebat. De Svecia dicebat; res propediem ibi mutatum iri, ac nuper acrem collisionem extitisse inter Magnum Gardium, & Biœrnclovium, qvorum hic totus sit Austriacus. Sed Gardium eidem non amplius, uti hactenus, negotiorum directionem commissurum. Lionnæus qvoqve de studio Regis in pacem multa prædicabat, ac neminem conditiones, qvas Rex postulet, iniqvas habiturum. Belgas, qvibus maxime omnium intersit Hispanicas provincias servari, eas conditiones proposuisse, promisso addito, arma se sua Gallicis sociaturos Hispano ad eas acceptandas compellendo. Simul laudibus ferebat Electoris prudentiam, & candorem, qvem Rex magni æstimet, nec dubitet ejus officium circa pacem admittere. Testabatur insuper, Regis expeditionem in Burgundiæ Comitatum paci haut obfuturam. Ejus expeditionis causam esse, ut Hispanos cupido pacis subeat, ac Austriaci, qvi jam delectus habere cœperint, accessu ejusdem arceantur. Simul qvia Hispani inducias eo obtentu rejecerint, qvod ipsa anni

1668. anni tempestas exercitui quietem sit imperatura, specimen fuisse edendum, Regis arma per hiemis rigorem hautqvidqvam obtorpescere. Super Polonico negotio idem omnia pollicebatur: sed ut Jo. Casimirus certo tempore regnum abdicet, id præstari non posse, qvod is hocce in Condæi duntaxat gratiam promiserit; ac magno labore opus fuisse, ut is in Neoburgici partes pertrahi posset. Circa subsidia Electori danda ingentes Regis expensæ excusabantur. Cæterum Regi haut placere, ut Elector fœderi, qvod Hagæ super promovenda pace eudatur, accedat. Porro expeditio in Burgundiam promtissime succedebat, provincia triginta sex oppida mœnibus clausa continente intra undecim dies post, langvidam renitentiam subacta; per qvam debilissimæ Gallici Regni provinciæ Campania, & Burgundia Ducatus adversus Germanorum irruptiones tegebantur, via qvoqve in Helvetios aperta. Qvos propugnaculum suæ terræ ita futiliter perire pati, indignum erat, cum id paucis militum millibus servari potuisset; utut Batevillius mature ipsis periculum ob oculos posuisset, ac ad implenda promissa eosdem impense hortatus esset. Sed nimirum Condæus antea sub prætexto tractatuum de medio statu præcipuus provinciæ argento corruperat; qvod idem, & Helvetius, qveis insignis in ea gente autoritas, contigerat.

Belgarum super bello Flandrico consilia. 3. Mart.

§. 53. Contra dum Galliæ Rex ad subigendam Burgundiam abest, Conradus Beuningius Belgarum legatus nostros hortatus fuerat, ut Elector Hagensi fœderi accedat, ac majorem armorum adparatum faciat, qvo pax en efficacius urgeri possit. At nostris haut consultum videbatur, Electorem gratis tantos sumtus facere, adhuc extra contagium earum turbarum positum, qvæ Belgas longe propius qvam ipsum tangant. Qvanqvam & per eum non stet, qvo minus res meliore loco sint, & circa id satis ipsum Hagæ laborasse. Ac fatebatur Beuningius, nimis anxie pecuniæ rationes fuisse trutinatas; ac suo judicio satius fuisse viginti milliones plenæ securitati adqvirendæ insumsisse, cum deinceps decuplo plus impendendum fuerit, ut invalescenti jam malo resistatur. Porro super Hagensi fœdere nostri negabant mandata sibi esse. Interim Electorem haut minus ad eundem scopum tendere, ac forte majus operæ pretium facere, qvod Galli fœdus id hactenus tantopere improbarint. Provisurum qvoqve Electorem, ne in extrema pertrahatur, cui hoc fœdus facile ansam præbere qveat.

Sed nec respondere norat Beuningius, qvid 1668. fœderatis facere decretum sit, si Galli juxta, Hispaniqve ejus fœderis conditiones adspernentur; qvod de hoc casu cogitatum non fuerit. Cæterum cum Gallus proposuerit, ut vel ipse prioris æstatis expeditione occupata loca retineat, vel æqvipollens pro iis recipiat, Hispanos sine dubio prius electuros, qvod cupitum æqvipollens enorme nimis sit, insignes munitiones complexum, qvæ in Gallorum ditionem redactæ inexpugnabiles sint reddendæ; Lucenburgum, Cameracum, Ariam, Divi Audomari Fanum, alia: cum nunc à Gallis erepta recuperandi aliqva adhuc spes supersit. Et qvia si tot loca à Gallis medio in Belgio teneantur, vicinis eo major necessitas incubitura sit reliqvias earum provinciarum tutandi; qvi & ubi isti vel minimum longius grassari instituant, omnibus se viribus opposituri sint. Eqvidem antea à Gallis creditum fuisse, Hispanos nunqvam concessurus, ut ipsi tot oppida in Belgii visceribus posita retineant, eaqve potius aliis locis datis redemturos. Unde alternativam Liounæi svasu ita fuisse conceptam, ut dubium non haberetur, qviu designato æqvivalente potituri sint. Igitur Belgas velle, ut Hispani citra tergiversationem mentem suam declarent, & Gallum eo ipso verbis suis constringant. Eqvidem Gallos omnem operam impendere, ut Anglos, & Belgas à se invicem, & Svecos ab utrisqve disjungant; ac ex ipso expiscari velle, utra alternativa pars Reip. magis arrideat; simul innuere, sine dubio Belgis gratius fore, si Gallus propositum æqvipollens obtineat, qvam si retentis occupatis locis tam prope finibus eorum admoveatur. Sed se respondisse: id negotium non ex rationibus Belgarum, sed ex promissis Regis Galliæ metiendum. Alias Belgas nullo modo concedere posse, ut Gallus universas Hispanicas provincias in ditionem redigat, in qvarum conservatione summæ, & carissimæ ipsorum rationes vertantur. Qvin si Hispani præter spem eas pro derelictis habeant, Belgas potius istos ad excutiendum jugum stimulaturos, & auxilium iisdem laturos ad condendam liberam Rempublicam, qvam ut permittant easdem mutationem subire, ipsorum securitati tam exitiosam.

Nostri apud Gallum super pace instant.

§. 54. Reverso post subactam Burgundiam Regi nostri gratulabantur; confidere tamen Electorem, tam secundas res non solum Regem à promissis suis, & hucusqve adhibita moderatione haut dimoturas, sed potius eo luculentiorem occasionem præbitu-

1668. bituras totum orbem Christianum optata pace exhilarandi. Ad qvæ Rex verbis admodum humanis declarabat; *gratum sibi esse Electoris tam præclarum de ipso judicium, cui semper actiones suæ similes sint futuræ; ac se utiqve verbis suis super pace immotum inhæsurum. Nec in dubium se trahi patiantur, si adversus Beuningium, & ejus farinæ homines mentem suam ita candide non exponat. Nam hos varia postulata incongrua in medium proponere, & omnia ad suam libidinem nunc hoc, nunc alio modo disponi velle; qvibus ita promte obtemperare sibi haut in proclivi sit. Inprimis postulare illos, tempus, qvod oblatis conditionibus summa cum moderatione, & in spatium sat longum definierit, ex ipsorum placito prorogari. Se quidem paci pronum; sed nullo modo tolerare posse, ut ab istis hominibus leges sibi præscribantur, multo minus ut ab iisdem sibi illudatur.* Ad qvæ nostri: de hoc se nunqvam dubitasse, & Regis gloriam nunc eo illustriorem fore, qvod post tot prospera, & subactam insignem provinciam haut eo secius promissis suis stet. Ac omnes agnoscere, ipsum non defectu virium, aut necessitate, sed ultro ex animi magnitudine pacem omnibus aliis emolumentis, & propriis rationibus anteposuisse. Lionnæus qvoqve dicebat; se adversus Beuningium ferociam ostendisse, ac non parum eum perturbasse; ac petebat, ne nostri hunc errorem protinus eidem adimerent. Pollicita haut eo secius servatum iri. Cum Electore velut sincero Regis amico agendum, ac erga eum nil dissimulationis adhibendum, secus ac si cum illis hominibus agant, qvi omnia è sua libidine moderari præsumant. Hispani contra, bello cum Lusitanis jam composito, qvod Gallis parum gratum accidebat, adhuc tergiversabantur; & qvanqvam demum Madrito declaratio adferretur, censebant tamen Galli, ab istis rem non serio agi. Satis tamen intelligebant, totum orbem suspicione, & æmulatione accedendum, si ipsi totum Belgium Hispanicum subigerent. Eoqve testabantur, si maxime bellum continuandum sit, non totum istud sibi vindicaturos, sed qvantum ad tegendum Galliæ limitem necessum foret. Super reliqvis partibus se cum vicinis transacturos; Qvæ cum valde spinosa essent, nostri id genus sermones declinabant, ac Luteria discedere properabant, ne talia proponerentur, circa qvæ in mandatis nil habebant. Eamqve ob causam haut consultum ducebant de subsidiis amplius movere, qvibus Elector difficiles conditiones fuerat adstringendus. Sed & reliqvorum Principum ministri illorum actionibus curiose immi- 1668. nebant; aliqvi etiam Electoris amicitiam cum Rege non parum suspectabant. Nec super subsidiis recte agi poterat, ut non evulgaretur; ac pace brevi secutura parum, aut nihil dandum erat. Sed ubi bellum continuandum sit, Electorem majore studio ambiendum. Interim ipsi pro captu rerum consilia dirigere licebat. Valedi- 18. Mart. centibus nostris Rex denuo confirmabat, se verbis suis staturum, modo Hispani velint, per qvos pax hucusqve hæserit. Idem Lionnæus repetebat, qvi & de Anglorum, & Belgarum agendi modo qverebatur, qvi unice negotium intricatum reddat. *Illos qvippe iniqva, & à ratione abhorrentia à Rege postulare, ut is commodissima rem gerendi tempora incassum elabi patiatur, & inducias proroget non solum ad initium Junii, sed & in infinitum cum tam sumtuoso exercitu otietur, & Hispanis spatium indulgeat sese confirmandi, ac plus pertinaciæ induendi. Nam hac lege Hispanos nunqvam pacem amplexuros, ac tot egregiis urbibus cessuros. Regem super conditionibus pacis ita declarasse, uti Angli, & Belgæ voluerint, idqve ex generositate, & amore pacis in gratiam seqvestrium, & Orbis Christiani, non virium imbecillitate, aut metu hostium; nec spem deesse plura adqvirendi. In præsens id tantum qværi, qva ratione Hispani tam brevi tempore ad tam ingratam sibi declarationem compelli qveant. Ad qvod Angli, & Belgæ id remedii proposuerint, ut Galli qviescant: sibi curæ fore, ut Hispanis necessum sit eos legatos amplecti. Qvæ iniqva sint, & paci moram allatura; inprimis si palam jactetur, nullo modo toleratum iri, totum Belgium a Gallis subigi. Velle istos armis Hispanos cogere, & tamen in antecessum declarare, se eorum provincias conservaturos, & si qva occuparint loca utiqve reddituros. Postulari, ut Gallicum exercitu centum millibus constante otiosi desideant, ac patiantur Hispanos cum XXX M. rem gerere. Istos fidem nolle adhibere Regi promittenti, se omnia loca post ultimum Martii diem forte occupanda redditurum, & alternativæ inhæsurum; & tamen cupere, ut Rex rationes suas in arbitrium Angli, & Belgarum conferat, qvi palam clamitent; Gallorum progressus sibi intolerabiles esse, & qvibus utiqve meta sit figenda. Sane Belgas qvondam super partiendis hisce provinciis cum Gallis convenisse, nec tunc ad tranqvillitatem Orbis Christiani necessarium visum, easdem utiqve penes Hispanos manere. Regem non velle solum Belgium deglutire, sed & Hollandos, Anglosqve, ac vicinos Germaniæ Principes in partem prædæ admittere. Hoc ipso Hispanos longe efficacius, qvam per Ha-*

1668. *Hagensi fœdus, ad pacem cogi, omnique spe resistendi ademta.*

Regis Galliæ declaratio. §. 55. Discedentibus nostris Regis declaratio scripto concepta dabatur hoc sensu: *Quod Elector super induciis proponat eo melius promovendæ paci, Regem censere, nil magis paci, ac ipsis votis adversari, quam eam induciarum prorogationem. Et ex omnibus Castelloroderici actis adparere, eum non nisi tempus extractum ire, ut X M Hispanorum, qui sub Joanne Austriaco in Belgium destinantur, sine impedimento venire possint una cum validis auxiliis, quæ è Germania expectentur; simul ipse delectus suos absolvere queat.* Inde enumerabantur cavillationes, ac ludibria, qvibus ille negotium hucusqve in suspenso tenere studuerit; & uti Hispani non Aqvisgrani, sed Romæ utiqve tractare velint. *Haut eo minus Regem alternativæ optionem Hispanis indulgere velle usque ad Idus Maji, modo interea tractatus sit perfectus, & ratihabitus. Eundem qvoque protinus cum ministris Anglicis & Belgicis conventionem initurum super alternativa ad Idus usque Maji valitura, cui conventioni verbotenus inserendi sint articuli futuræ pacis à se subscripti, & ratificati: ac istos vicissim sese obstricturos, ut intra id spatium Hispanicam ratihabitionem præstent. Regem præterea fidem dare Pontifici, & omnibus Christianis Regibus, ac Principibus, qvod post absolutos tractatus omnia loca Hispanis velit reddere, quæ suus exercitus forte post ultimum Martii diem ad Idus Maji occupaturus sit, nec ideo lautiores pacis conditiones, qvam in oblata alternativa continentur exacturum, modo Hispani tractatum intra Idus Maji ratihabeant. Id qvod ipse arbitretur luculentum esse specimen proni in pacem animi, ac summæ moderationis.* Ante

10. Mart. discessum nostri paucis monebant; æqvum esse circa subsidia Electori satisfieri, qvi tantos sumtus paci procurandæ impenderit, ac cui facultas futura sit plura deinceps Regi exhibendi. Ad qvæ Lionnæus: Regi voluntatem non deesse, qvi & qvanti Electorem faciat, reipsa semper sit exhibiturus, nec occasionem eidem defore. In præsens per sumtus belli ærarium valde exhaustum. Regem tamen monumentum affectus sui & æstimationis Electori missurum adjectis in hunc annum L M uncialibus. Esse id exiguum, nec pro utriusqve dignitate: sed si præsentia onera cessent, Regem majora specimina amicitiæ daturum. Ast continuato bello Regem Electori arctius innecti posse, ubi hic ditiones, & alia emolumenta inventurus sit. Nam nunc circa tam modicam rem ipsos nolle cauponari. Cæterum confidere se Electoris amicitiæ, ac sperare eum Hagensi fœderi nomen haut daturum, *1668.* paci magis retardandæ, qvam accelerandæ inserviens. Si in belli societatem Electori descendere placeat, in præmium operæ Geldriam datum iri. Nam è Belgio Regem nil amplius desiderare, qvam qvæ finibus Galliæ tegendis opportuna sint. Reliqua Anglis, & Hollandis concedere, qvam Hispanis malle; ut tamen Geldriam penes Electorem, qvam Hollandos esse præoptet. Neoburgici negotium enixe commendantibus nostris idem respondebat: Regem haut omissurum omnia, qvæ in suis viribus sint, impendere; qvod alias supra Neoburgici facultates futurum sit suis sumtibus id negotium pervincere. Ac si pax fiat, Regem qvantum desideretur facturum. Præsenti rerum facie non omnia posse qvæ optet, nil tamen omissurum eorum, qvæ possit. Ita qvidem nostri honorifice admodum habiti Gallia excessere. Sed non pari modo actum cum ablegatis Principum Coloniæ congregatorum, qvi junctim officium suum paci conciliandæ obtulerant, præcipue circa adornanda præparamenta, ac ut induciæ interim fierent. Illis affatim verborum repositum est, re inanium. Et qvia Angli, ac Belgæ totam negotiationem in se pertraxerant, haut è dignitate visum diutius tempus Lutetiæ frustra terere. In arbitrio qvoqve illorum collatum, num Aqvisgranum ire velint, ubi omnia, qvæ agentur, ipsis communicanda sint: Cum advenirent, à Rege stante, & nudato capite excipiebantur. Sed cum eidem valedicerent, hic eos sedens ac tecto capite audiebat. *7. April.* Causa ejus mutationis dicebatur, qvod Danicus minister Residens Goëus discessu *Goe.* suo, & Gabelius adventu parem cum istis honorem sibi deposcerent. Qvorum postulatum eo prætexto eludebatur, qvod Germani ex improviso in Regis conspectum venissent; ac ipsos nunc habendos esse, sicuti Germani suo discessu; qvos Regina qvoqve, & Delphinus sedentes audiebant; illustri documento, qvantopere Galli Germaniæ Principes contemnant, ubi eorum opera non opus habere se judicent. Nam ancipiti adhuc pace verbis deliniebantur; eadem certa spernebantur. Sed & dona qvæ legatis dabantur sat vilia erant, vasa argentea vetera, recocta septingentorum uncialium in singulos. Literis tamen qvibus obita legationis fides fiebat, eorum opera circa pacem impense extollebatur. Saxonicus legatus ea occasione Gallo prætensionem suam in Juliacenses ditiones commendabat; sed cui frigide admodum

1668. respondebatur. Cæterum Castello-Rodericus alternativam à Gallo propositam pure acceptaverat; sed utram ejus partem optare vellet, ad ipsum usqve congressum sibi reservabat. Interim Trevorius, & Beuningius, iste Angli, hic Belgarum legatus circa inducias & tempus extrahendum laborabant. Qvibus Rex demum declarabat; se ad XV. Maij, non longius, ad alternativam teneri velle, & qvidem ut interim omnia conclusa, & ratihabita sint. Simul promittebat, si qvid intra isthoc tempus occupatum fuerit, id restituendum esse. Mox tamen Castello-Rodericus declarabat, à se primum membrum acceptari, Anglo, & Belgis spondentibus, istius acta à Consilio Hispanico ratihabitum iri. Ac id demum obtinebant, ut induciæ essent usqve ad finem Maij, ac adornandæ pacis formulæ sese accingebant. Non crediderant Galli Hispanos primum alternativæ membrum alteri prælaturos. Contra nec Castello-Rodericus judicaverat, Gallos Burgundiam reddituros; eoqve ista optime rem ad bellum deducere studuerat. Ac ita hic juxta, ac Gallus à scopo suo aberraverat. Qvanqvam autem Condæus, ac Turennius Regi confirmarant, se intra tres menses totam Flandriam subacturos, nec ab Anglo, aut Belgis in præsens qvid metuendum esse; qvod tamen Gallus progressum armorum suorum sisteret, Turennius has rationes ferebat; qvia Rex fidem dederit, se alterutro membro alternativæ contentum fore. Et qvia consultum non habeatur ob paucas septimanas cum vicinis bellum contrahere, inprimis qvod Hispanis tantillo spatio parum virium accedere possit; & Rex æqve Julio mense exseqvi possit, qvæ Majo sibi proposuerat. Deniqve totum orbem Hispanos injuriæ damnaturum, si inani cavillatione continuationem belli efficiant. Alias idem dicebat, nullam esse in Belgio urbem, qvæ ultra duodecim, aut qvatuordecim dies Gallorum armis resistere possit. Id qvod cum Hispani norint, circa pacem acceptandam haut recusaturos. Addebat Lionnæus, Regem multum profecisse, qvod renuntiationem in universam Monarchiam Hispanicam declinarit. Enimvero genuina causa ruinosæ ejus pacis apud Gallum erat, non solum impedire, ne Svecia se Anglis, ac Belgis innecteret; sed & ut hasce rationes separaret, post paulisper interrupta destinata resumturus, minore cum difficultate exseqvenda. Ac Turcarum morem imitari placebat, brevia bella, & qvæ Rempublicam non fatigent, gerere, ac modicam, sed sæpius repetitam prædam malle, qvam grandem, & qvæ ægre cum corpore regni coalescere possit. Unde qvanqvam Luvoisues continuationem belli Regi ingereret, tam egregio Gallicæ, miserando Hispanicæ militiæ statu; stabat tamen sententia, tres Protestantium potentissimos haut in se pertrahere, interposito tempore facile separandos. Sed & certo persvasi erant Regem Hispaniæ ad plenos annos haut victurum; interim hac pace obtineri, ut renuntiatio neqve in præteritum, neqve in futurum facienda sit. Qvia autem Rex haut diu qvietem acturus erat, omnes credebant, Hollandis tempestatem incubituram, adversus qvos ingens animi exacerbatio ostendebatur. Ac eam ob causam isti maluerant, Hispanos Gallo alterum alternativæ membrum concessisse. Ast nimirum Hispani soli contra Gallos excubias agere nolebant, sed satius ducebant, Hollandos sicut periculi, ita & laboris socios esse. Ac ea causa erat, qvare Hispani Gallos qvinqve milliaria duntaxat à Bruxellis remotos adspicere, qvam his reliqvias Artesiæ cum Cameraco, & Burgundia cedere mallent. Hollandos enim jam periculo æqve propinqvos ac Hispani sint per proprias rationes obligari circa conservationem provinciarum Hispanicarum curam agere, qvamdiu Gallorum viciniam sibi noxiam ducunt. Porro legibus pacis jam adornatis legati utrinqve, Colbertus Gallus, & Bergeickius Hispanicus, Aqvisgranum accedebant. In hujus procuratoriu ingressu insinuabatur, Gallos contra juratam pacem Belgium invasisse. Id qvod Galli initio ferre nolebant; ac aliud adferendum contendebant, qvo neutra pars illegitimi belli, aut denegatæ justitiæ arguatur. Post tamen Galli haut eo minus prius procuratorium Instrumento pacis inserebant. Contra in Colberti diplomate addebant: Hispanos Galliæ debitam satisfactionem ob Reginæ prætensionem denegasse, & cum hac nonnullorum ad hanc spectantium locorum possessionem apprehendisset, istos huic bellum terra mariqve intulisse. Sic ut utrinqve intra terminos contradictionis manere vellent. Electori haut operæ pretium visum aliqvem eo mittere. Schœnbornius tamen Baro nomine Moguntini eum tractatum subscripserat tanqvam testis; qvod parum è dignitate judicatum. Cupiebat post Cæsar interventu Angliæ Regis Electorem ad evictionem pacis Aqvisgranensis pertrahere. Nam si per se id qværeret, metuebat, ne iste vicissim aliqvid sibi stipulari vellet. Ast qvæ causæ Electorem movebant, ne triplici fœderi accederet, eædem & svadebant,

Trevor.

1666. bant, ne evictionem istam suſciperet. Post concluſam pacem Hiſpani alteram alternativæ partem optare malebant. Sed Gallo permutatio haut placebat, ac is Athum Cameraco præferebat. Burgundiam qvoqve iterum eripere in proclivi fore, præſertim cum Hiſpanis non facile futurum ſit deſtructas munitiones inſtaurare. Sed & poſt pacem Galli aſperius qvam bello in Belgio juxta, ac Burgundia graſſabantur; & cum Veſontini qvererentur, contra pactum deditionis armamentarium ſuum expoliatum, Lionnæus reſpondebat: incolas beneficio ejus pacti duntaxat tamdiu frui poſſe, qvoad ſub Gallia manſerint. Sed ſtatim atqve Rex decreverit, ipſos Hiſpano reſtituere, eum non amplius iſto pacto teneri, ac omnia facere poſſe, qvæ jus belli victoribus indulget. Et revera Gallus hanc pacem inierat non amore qvietis; ſed qvia tractatibus ſeſe implicuerat ea ſpe, qvod Hiſpani propoſitas leges accepturi non eſſent. Nunc autem facta declaratione reſilire non licebat, niſi totius Europæ bellum in ſe pertrahere vellet. Manebat tamen prius deſtinatum; ac interim qvæ nunc fuerant obſtacula removere animus erat, inprimis, ut Anglum ſibi adjungeret, qvi otio, ac voluptati ſe dabat, cura negotiorum in Arlingtonum tranſmiſſa. Ac ſpes erat tunc juxta, ac Regem facile expugnari poſſe. Qvo fine Colbertus in Angliam mittebatur.

Elector cum Svecis ſuper Neoburgico promovendo agit.

§. 56. Porro ut Svecos qvoqve in Neoburgici partes circa Polonicum negotium pertraheret, Elector operam dabat. Horum legatus Claudius Tottius ſecretum qvondam cum Gallis pactum fecerat in favorem Enguiani, & ad excludendos Auſtriacos, Brandenburgicum, & Moſcum: ac ut tuendæ Enguiani electioni Sveci exercitum XII M. conſtantem in promtu haberent, Galliæ Rege annua qvadringenta octoginta uncialium millia ſuppeditaturo. Qvod tamen à Rectoribus Sveciæ ratihabitum non fuit. Poſt iidem Crocovio tunc Electoris in Svecia ablegato, demonſtrabant; Polonos à Rege Gallo abhorrere, ac ſe præ aliis Neoburgico bene cupere, ut is ea Corona potiatur: ſuper qva re mentem Electoris percipere velint. Elector reſpondebat: ſi Sveci ſerio rem agant, ſe cum his ad eundem ſcopum conventione inita connixurum. Etſi Cæſarei Viennæ oſtenderint, malle ſe Gallicum in Polonia Regem, qvam duos Reges è Palatina Domo ſibi vicinos habere. Id tamen negotium remorabatur Pomponius legatus Gallicus, qvi Holmiæ aſſeverabat; Regem Galliæ circa Poloniæ Coronam non alium reſpecturum qvam Enguianum: ac Joannem Caſimirum utiqve proximis Comitiis regno ſe abdicaturum; ubi electio ſine dubio Gallico Principi obventura ſit. Et qvia vix dubitandum, qvin Auſtriaci, aut alia factio huic ſeſe oppoſitura ſit, enixe, & magnis compromiſſis contendebat, ut Sveci non ſolum Enguianum commendent, ſed & ad eundem fulciendum operam navent. Eo fine à Svecis VII M militum præberi poſtulabat, qvibus Galliæ Rex III M adjuncturus ſit. Cum ab initio Regina Poloniæ à Gallo petiiſſet, ut is Joannem Caſimirum ad coronam in favorem Enguiani deponendam permoveret, iſte id abnuerat. Nam de ſuo ingenio judicium facere, qvomodo ſibi tale poſtulatum placiturum ſit, qvod proponere auſum de feneſtra dejici juſſurus ſit. Idem Pomponius cum nondum de conventione Electoris cum Neoburgico innotuiſſet, circa hunc dixerat: ſi nulla alia cauſa ſit, qvæ Regem Galliæ ab eo avertat, hanc ſat gravem eſſe, qvod Elector nunqvam in iſtum velut ipſius rationibus adverſantem conſenſurus ſit. Unde cum Crocovius poſt diceret; ſe jam mandata accepiſſe cum Svecis ſuper Neoburgico agendi, Gardius Cancellarius reponebat: aliam nunc rerum faciem eſſe. Nam tunc Sveciam ſibi amica omnia à Cæſare, ac Imperio promiſiſſe, prout & hæc non ad proprias tantum, ſed & communes Germaniæ rationes reſpexerit. Sed è Bremenſi negotio patuiſſe, qvantum Cæſari, ac Imperio ſit confidendum. A Belgis, & Dano nil amici ſibi ſperandum: Polonos nil propitii erga Sveciam oſtendere, qvod omnes Nobilium delegati in mandatis habuerint, fœderi cum Svecia contradicere. Hoc rerum ſtatu cum Svecia vix ab ullo vicino amici qvid ſpondere ſibi poſſit; haut conſultum Galliam offendere; ac potius de ſua ſibi ſecuritate cogitandum Neoburgicum inſuper Svecum juxta, ac Gallum neglectim habere, ut facile judicari poſſit, illum Cæſari ſe innexuiſſe, & qvidem conditionibus Sveciæ parum proficuis. Forte & maximam Reip. partem aulæ inclinationem ſecuturam. Qvo caſu Regi Sveciæ fas non ſit illi parti accedere, qvæ non Rempublicam, ſed ſeceſſionem à Republica conſtituat. Si itaqve Gallus qvispiam debito modo per majoris partis electionem ad coronam perveniat, non eſſe qvod Svecia reluctetur. Rempublicam qvoqve Poloniæ tanto in Sveciam odio imbutam, ut hujus commendatio parum ponderis habitura ſit. Sed cum Crocovius objecta dilueret, Gardius fatebatur, nil ſibi in eam rem cum Gallo

Tott. 1661. 12. Sept.

1666. 4. April.

7. Nov.

23. Dec.

Ssss 3

1667. Gallo convenisse: ac Pomponio responsum fuisse datum, qvod repulsæ vim habuerit. Revera tamen Sveci adhuc ancipites consilii hærebant, qvod & Gallum offendere nollent, nec tamen Gallicum in Polonia Regem optarent, multo minus bello se immergere cuperent. Interim utriqve se parti venditabant, ac Gallo blandiebantur ejus favori contra Belgas, ac Danum captando, simul exitum Comitiorum Warsaviensium, ac Neoburgici legati propositionem expectabant. *16. Febr.* Post visa Electoris cum Neoburgico transactione plusculum frigoris in hunc ostendebant, qvod idem adversus promissa Sveciæ rationes neglexisse videretur. Revera dolebant, ea transactione occasionem deinceps sibi ademtam Neoburgicum cum Electore committendi, & istius opera hunc distrahendi; cum tamen Sveci antea eam transactionem valde svasissent. Sed forte crediderant, non ita funditus eam controversiam compositum iri. *13. April.* Sveci qvoqve tunc apud Gallos jactabant, Electorem apud se primum de Neoburgico proposuisse; cum tamen ante annum, qvando Pomponius de negotio Polonico mentionem injiceret, Biœrnclovius, & alii de studio Sveciæ in Neoburgicum exposuissent, simul demonstrassent, Gallum id agere, ut è Polonia Germaniam subigat, ac Borussiæ portus in potestatem redigat augendis viribus maritimis, qvarum incrementa maximo studio qværat. Unde Borussiam juxta, ac Livoniam in periculo versari, cui avertendo curam sibi non desore. Cæterum patebat, Svecos ideo circa Polonicum negotium tergiversari, qvod cuperent sibi à Neoburgico circa causam Juliacensem satisfieri. Qvi & demum summa pecuniæ istam actionem redemturus fuerat; sed in qvam Rectores Sveciæ ob minorem Regis ætatem consentire non audebant, ac utiqve cupiebant, ut Elector, & Neoburgicus Regis Sveciæ jus ad eas provincias agnoscerent. Interea Gallica apud Polonos factio destinatis suis pervincendis periculum belli Turcici, ac Tartarici commenta fuerat, ut prætextum foret copias Gallicas in Poloniam evocandi. Qvo fine Morsteinius ab aula Polonica in Galliam missus fuerat istis copiis exciendis, qvibus per Electoris ditionem iter Milletus petebat. Cui Elector, laudato Regis generoso animo ad tutandos contra vim barbarorum Christianos, respondit; Cum penes se solum ea res non sit, sed penes totum Imperium, & eos, qvorum peculiariter intersit, se qvoqve solum id annuere non posse. Si tamen alii, qvorum terras iter isthoc tacturum sit, in idem consentiant, ac Rex, & Resp. Poloniæ unanimi consensu ea auxilia expetant, se innoxium transitum haut denegaturum. Unde Electori videbatur rem pressius urgendam, præsertim qvia multi monebant, Svecos tantum per inania tempus extractum ire, ac revera Galli destinata promoturos, aut saltem haut impedituros. Ac Morsteinius asseveraverat, Svecos nunqvam à Gallia se disjuncturos; ac in Galli manu situm esse, istos ad placita sua pertrahere. Qvibus sermonibus etsi nil solidi subesse judicaretur, Electori tamen haut diutius in suspenso hærere placebat. Sveci contra ob mortem Reginæ Polonicæ festinatione opus negabant, & qvia nova constitutio super electione condita sit. Sed cum Crocovius ostenderet, negotium electionis post obitum Reginæ haut secius urgeri, ac recentem constitutionem facile subverti posse; Sveci demum duplicem tractatum proponebant, unum de tuenda Poloniæ libertate; alterum de promovendo Neoburgico. Qvod & Electori probabatur, non solum qvia Sveci favente temporum opportunitate haut omissuri erant in usus suos vertere jus in Juliacenses ditiones, cujus recognitionem ab Electore, & Neoburgico stipulari cupiebant; sed & qvia apud Polonos invidiosum futurum erat, si hisce Regem obtrudere velle viderentur. Ac fine dubio qvæ agebantur legato Gallico, & per hunc Polono communicanda erant. Simul satis habebatur Svecos non adversos experiri, à qvibus nil solidi auxilii expectabatur. Qvod & idem legatus Neoburgicus Veldburgius judicabat. *Veldburg.* Ita demum prior conventio absoluta fuit; cujus hæc erat summa. *Prior cum Svecis conventio. 12. Jun.* *Qvia Europæ Christianæ intersit Regno Poloniæ suam domi constare concordiam, oppressis in herba bellorum civilium seminibus, qvo fortissima gentis corpus intra se unitum vicinis propugnaculi instar esse qveat contra barbarorum irruptiones: igitur Regem Sveciæ, & Electorem stimulante cura motuum illorum componendorum inter se convenisse, operam se daturos, ut antiqva Reip. compages servetur, ac Ordinibus sua libertas salva persistat. Ne ante interregnum de novo successore agatur. Ut interregno existente electio sit libera, & legibus, moribusqve ejus populi plane consentanea. Ut Ordinibus Reip. illibata maneat eligendi libertas in legibus fundata qvoad eligendi securitatem, tempus, locum, & modum; tum qvoad exactam propositorum candidatorum considerationem, & trutinam, tum qvoad Ordinum Reip. liberrimum jus suffragandi. Profitentur qvoqve paciscentes, qvod neuter eam coronam affe-*

1667. *affectet, nec in futura electione sui rationem haberi velit. Quod si vacante solio aliquem candidatum commendare velint, id facient conjuncto consilio, talem quoque propositurі, qui sit Romano-Catholicus, regnandi artibus instructus, amans gentis Polonicæ, præsentisque Reip. status. Operam quoque dabunt ut Cæsar, & Gallus ad eundem cum ipsis scopum conitatur. Qua ad hoc negotium spectant, deinceps communi consilio agentur. Durabit hoc fœdus usque ad futurum interregnum, & legitimum constitutum Regem.* Nomine Regis Sveciæ subscripserunt fœdus Matthias Biœrnclo, Joannes Gyllenstierna, & Franciscus Joël Ornsted: ex parte Electoris Laurentius Georgius Crocou.

Altera cum Svecis super eo negotio conventio. 15. Jan. 1668.

§. 57. Interjectis aliquot mensibus Pomponius differere incipiebat; Regem Galliæ mutata sententia pro Neoburgico in Polonia conniti velle. Id quod Sveci serio agi haut credebant, sed eo duntaxat fine simulari, ut Elector, & Neoburgicus ab adversis Galliæ consiliis averterentur. Quin Gallicam commendationem Neoburgicum Polonis magis suspectum redditurum. Post tamen ad alteram conventionem absolvendam accedebant, in qvam proni videbantur, remisso postulato de agnoscendo Regis jure in Juliacenses ditiones, qvod nuntii è Polonia allati essent, Joannem Casimirum utique regno se abdicaturum, & magnam pro Neoburgico spem esse. *17. Mart.* Sed dubium erat, num Electoris interesset fœdus in præsens concludi, qvod Sveci nunc in partem meriti venire vellent, qui hactenus nil plane ad istud negotium contulerant. Qvibus & parum placebat, Neoburgicum Electori tantopere obstrictum. *6. Maij.* Svecis tamen urgentibus ea qvoque conventio de commendando Neoburgico absolvenda erat, qvam Crocovius nun amplius declinare poterat, ne Svecis suspicionem injiceret, & qvia Neoburgicus etiam seorsim cum iisdem conclusurus erat. Etsi qvod Sveci dicis duntaxat causa concluderent, indicio erat, qvod præter morem nil sibi emolumenti stipulati essent. Ac revera isti non tam Poloniam spectabant, qvam Germaniam, ubi hospitiis per Ordinum terras, ac Bremensi civitati inhiabant. Prout & Dona Comes apud Angliæ Regem instabat de intercessione apud Cæsarem, ut hic ipsis adversus eam urbem favere velit; polliciti, se præstita hac conditione, & datis subsidiis qvibusvis Angliæ fœderibus accessuros. Id qvod & Anglus promiserat. Nam cum antea Galli auxilium contra eam urbem qvæsivissent, hic, qvi eo tempore sibi magis, qvam Svecis urbes adqvirere agitabat, præter L M uncialium per modum crediti nil obtulerat. 1668. Qvæ & ratio erat, qvare tunc Sveci Gallicas partes destituerant, offensi insuper fœdere Galli cum Dano, & qvia ob commerciorum rationes conjunctio cum Belgis necessaria videbatur. Sed & Magnus Gardius Gallo qvam maxime studens Stenoni Bielkio, Biœrnclovio, & aliis contrariæ factionis succubuerat. Ejus porro fœderis inter Regem Sveciæ, Electorem, & Neoburgicum initi hæc summa erat: *Rex Sveciæ, & Elector pro solo Neoburgico officia sua apud Polonos interponent, velut Jagellonicæ Domui affinitate innexum, ducta olim in matrimonium Sigismundi III. filia, & ab Uladislao IV. per testamentum Ordinibus commendatum. Neoburgicus vicissim leges prioris pacti circa curandam Poloniæ qvietem, servandum veteris Reip. statum, libertatemqve Ordinum accurate explebit. Qvanqvam vivo Rege super electione ultro movere nolint invito Rege, & Republica; si tamen ea cum utriusqve consensu instituatur, per legatos operam pro Neoburgico navabunt. Idem & apud alios Principes facient; & ipse Neoburgicus pro se tum apud alios Principes, tum apud ipsos Polonos satagет. Fœderati junctim cum Rep. laborabunt, ut omnia impedimenta, qvæ ab exteris in fraudem liberæ electionis injici poterunt, è medio tollantur. Si Neoburgicus à potiore Reip. parte legitime electus fuerit, & extraneus qvispiam in fraudem liberæ, & legitimæ electionis contra Neoburgicum armis rem gerere instituat, Rex, & Elector ei Reip. parti, qvæ pro Neoburgico stat, auxilium ferent, si requirantur. Si Neoburgicus Regno Poloniæ potitus fuerit, pacem Olivensem servabit, & Evangelicos in Polonia juxta leges Regni tutabitur. Idem qvoqve valebit, si Neoburgici filius fuerit electus. Elector, & Neoburgicus declarant, transactionem hæreditariam super Juliacensibus ditionibus Regis Sveciæ prætensioni haut præjudicare, sed eam per omnia salvam persistere. Id fœdus durabit, qvoad novus Rex in Polonia factus fuerit.* Subscripserunt id fœdus nomine Regis Steno Bielke, Matthias Biœrnclo, Jo. Gyllenstierna, Stephanus Gambrotius Hirschenstierna, & Franciscus Joël Oernestedt: Electoris nomine Crocovius; Neoburgici Tilemannus Ehrmannus. Hanc conventionem malevoli per Poloniam magna cum invidia differebant, velut Resp. à vicinis pupillæ in vicem habeatur, cui tutore opus sit. Penes exteros haut esse, si in Rep. dissidium existat, judicare, penes utram partem summa Reip. sit. Ad qvæ Elector reponi jussit:

Gal-

1668. Gallum sæpius fœdera cum exteris, & ipsis Germaniæ Ordinibus iniviſſe pro tuenda Imperii libertate, qvæ à nemine unqvam reprehenſa ſint. Sveciam qvoqve de Polonia bene meritam non ratihabito fœdere per Tottium facto, in qvo electio ad majorem ſuffragiorum partem contra leges Poloniæ relata ſit; & qvod in Pomponii poſtulatum conſentire noluerit, ut Candidatus per ipſorum arma introducatur. Nec ejus fœderis alium eſſe ſcopum, qvam qvod pati nolint, Regem per vim Polonis obtrudi: id qvod & Leſſanus qvondam ab Electore reqviſiverit, ſi Auſtriaci tale qvid tentaverint. Denique ne malevolis facultas foret apud imperitos iſtud fœdus calumniandi, Elector id palam communicari juſſit, velut qvo nihil Reip. noxium contineatur. Ac ipſe ad Regem eo nomine ſcribebat, miſſo fœderis exemplo. Ac poſt ipſe Cancellarius Leſlinius demonſtrabat; cum id fœdus pro ſcopo habeat conſervationem libertatis, & Reip., contrahentibus gratias potius, qvam qverimonias deberi.

Apud Cæsarem pro Neoburgico acta. 16. Dec. 1666.

§. 58. Nec minus Elector Cæſarem permovere ſtudebat, ut & is Neoburgico in cauſa Polonica faveret. Unde cum Blumenthalium Viennam mitteret, gratulationis officio apud Cæſarem de connubio cum Margareta Maria Hiſpanica defuncturum, id qvoqve proponere juſſit; qvomodo ipſum hactenus Polonicæ turbæ gravibus curis exercuerint, ſubinde ingraveſcentes, ac demum Reip. exitium minantes; ut metus ſit, ne id propugnaculum orbis Chriſtiani barbaris in prædam cedat, aut ſub alterius dominatum legibus ſolutum redigatur. Cum tamen omnium vicinorum, ac inprimis Cæſaris interſit veterem Reip. ſtatum perſiſtere; qvi & ideo ſuperiore bello Poloniam tanto ſtudio tuendam ſuſceperit. Cauſam malorum eſſe à Regina, qvæ Enguianum vivo Rege ſucceſſorem creari moliatur. Cui licet leges Regni obſtent, iſtam tamen enixe circa ea deſtinata contendere, ac multos proceres minis, pœnis, promiſſis, corruptionibus, donis in ſuas partes pertractum ire. Nulla munera conferri, niſi à nutu ejus pendentibus: bonos cives, qvorum pauci ſuperſint, premi: per Gallicas pecunias aulam exercitum, & munita oppida ſibi habere obnoxia, ut metus ſit, ne ſua deſtinata demum pervincat. Qvod cum è re Cæſaris haut ſit, tempus monere, ut iſtis machinationibus obviam eatur: eoqve petere Electorem, ut Cæſar animi ſui ſententiam ſuper hoc negotio ipſi pandat, qvod pares utriusqve rationes in hoc negotio verſentur. 1666. Caute tamen procedere legatus jubebatur, ac ut tantum Aulæ Cæſareæ inclinationem explorare ſtuderet. Tum ſvaderet, ut Cæſar Svecos à Gallica ſocietate abſtrahere nitatur. Et qvia non niſi nova electio finem turbis Polonicis allatura videatur, cui candidato Cæſar favorem ſuum deſtinet, expiſcaretur. In iſto qvatuor potiſſimum reqviri: ut is cum nemine bello, aut gravioribus controverſiis implicitus ſit: ut artibus polleat tam turbido regimini moderando: ut Reip. acceptus ſit, & qvi eam præſenti formæ relinqvere, nec dominatum introducere velit; ſit deniqve vicinis gratus, aut ſaltem non inviſus ſit. Qvod ſi Cæſar ei Lotharingum, Bavariæ Electoris fratrem Maximilianum, Hermannum Badenſem Marchionem, Joannem Fridericum Hanoveranum Ducem proponant oſtenderet, omnia iſta reqviſita apud nullum horum junctim reperiri. In Polonia ad duos potiſſimum reſpici, Enguianum, & Neoburgicum. Iſti dicta reqviſita deeſſe, à qvo & Cæſar alias ob rationes ſine dubio abhorreat: apud Neoburgicum eadem omnia reperiri. Cum igitur è Domo Auſtriaca nemo ſit, qvi ad coronam Polonicam adſpirare qveat, ſolum Neoburgicum ſupereſſe. De qvo & Cæſar, qvando tranſactionem cum hoc ſvadebat, confirmarit, ſe iſta perfecta non alteri magis iſtam coronam optare; ac per Liſolam, & Friqvetum hortatus ſit, ut & ipſe pro eo ad iſtum ſcopum connitatur. Qvod ſi Cæſari eadem adhuc mens perſtet, Electorem libenter cum eo conſenſurum. Qvod ſi Cæſar ſententiam ſuam pandere nolit, legatus diceret: non poſſe Electorem circa hoc negotium otioſum deſidere, ac ſi qvid præter mentem Cæſaris faciat, ipſi deinceps id haut imputandum. Qvin ne ſolus invidiam ſuſtineat, Galliæ placitis ſe attemperaturum; qvod nec Cæſari improbari inde colligi poſſe, qvod nihil plane iſtis eludendis moliatur. Cæterum nullo modo indicium faceret, Electori jam cum Neoburgico ſuper ea re conveniſſe, ne Cæſarei mentem ſuam premant. Qvia etiam tunc Tartari in Poloniam inſtinctu Aulæ, ut credebatur, irruperant, eo caſu ad ſcopum ſuum uteretur. Ea irruptione audita conſilium ſecretum in Polonia pro ejus temporis more habitum, & qvid facto opus foret, deliberatum fuerat. Ubi decretum; Poloniæ vires ſuæ defenſioni haut ſufficere, eoqve coronam alteri deferendam. Et cum adverſus omnes vicinos, & Principes eſſet, qvod objiceretur, in id conſenſum, Con-

dæum

1667. dæum rogandum, ut eam suscipiat, ac qvam primum in Poloniam veniat; Galliæ autem Rex protectionem Poloniæ in se suscipiat. Reliqva explorari non potuisse, qvod omnes jurejurando ad silentium, & qvod extra consilium de eo negotio inter se disserere nollent, adacti essent. Id autem commentum de Tartarorum irruptione per Reium in Galliam legatum missum credebatur concinnatum. Sane cum eo nuntio Warsaviæ accepto Tartaricus ibi legatus in custodiam daretur, hic miratus dixerat; populares suos utiq; ut hanc irruptionẽ faceret precib9, & pecunia data invitatos.

13. Jan. 1667. Enimvero Viennæ circa negotium Polonicum nihil audire volebant, ob suspicionem de Gallis, & Svecis. Nec id negotium ita tecte tractari posse, qvin statim propolandum, ac in materiam litis arripiendum sit. Legato qvoqve Cæsareo in Polonia nil aliud mandatorum datum, qvam ut Regem roget, electionem se vivo haut permittere. Qvin ut Cæsar demonstret, se in nullam ejus negotii partem venire velle, nuper syngrapham à Rege, & Senatoribus Poloniæ de Austriaco Rege eligendo qvondam sibi datam, ultro redhibuisse. Igitur stare Cæsari sententiam, vivo Rege de electione nil loqvi, multo minus super ea cum Gallis eo nomine conclusisse credat. Ast si Gallus per arma Polonis Regem obtrudere tentet, istum omnibus viribus reluctaturum. Interim successus rerum speculaturum. Revera tamen aula Cæsarea Lotharingum respiciebat, cui Cæsaris soror matrimonio destinabatur, qvo perpetuum sibi æmulum, & socium contra Galliam adsisceret. Cui & incrementa Domus Palatinæ, & Electoris cum Neoburgico transactio non parum suspicionis injiciebat, & qvod Leradius ablegatus Neoburgicus una cum Wilhelmo Furstenbergio apud Electorum, & Principum legatos Lutetiæ circumcurrebat, ut dominis suis suaderent, Hispanos sociatis viribus plane Belgio exterminandos; qvod Gallus vicinos Principes in partem prædæ admittere velit. Qvæ ipso Neoburgico autore, aut conscio jactari credebantur.

14. Jan. Demum Blumenthalio id responsi dabatur. Cæsari fixum sedere, Joanne Casimiro electionis, aut candidati mentionem haut facere; ac si qvid ab alio contra tentetur, omnibus viribus obniti; ac gratum ipsi futurum, si Elector, & Sveci eandem viam insistent. Lætari qvoqve, qvod Elector Svecos in negotio Polonico sibi innectere conetur non sine spe boni successus. Mittendum qvoqve ab ipso in Sveciam legatum amicitiæ firmandæ. Eo responso accepto Elector Goesio Baroni declarabat: se officio suo satisfecisse, dum ita candide in hoc negotio cum Cæsare egerit; ac gratum sibi fuisse futurum, si Cæsari mentem suam clarius aperire placuisset. 1667. Cum Neoburgico se præcipue transegisse ab hortatus Cæsaris, à qvo inter alias & hæc ratio adducta sit, qvod hoc remoto obstaculo coronam Polonicam nemini magis qvam isti optet. Eam mentem Cæsari mansuram se credidisse, de qva & hic Neoburgico coram confirmarit. Unde & sibi fuisse decretum consilia sua super successione Polonica cum Cæsare conjungere. Sed cum sentiat alia nunc consilia Viennæ agitari, ferendum id sibi, nec Cæsari præscribere qvid posse. Hunc tamen vicissim haut vitio sibi datum, si securitati suæ licitis modis qværendæ invigilet: qva obtenta perinde sibi fore, qvis Poloniæ regno potiatur. Sed Cæsarem improbare non posse, si cum is mentem suam declarare abnuat, ipse consilia cum aliis societ. Sane si destinat Galliæ fulcire placeat, insignia sibi emolumenta ostentari. Etsi hoc Elector haut serio jaceret, sed ut Cæsarem in Neoburgici partes pertraheret.

Alia ad Cæsarem eo nomine legatio. 30. Oct. §. 59. Haut eo secius, cum post Elector eundem Blumenthalium Viennam mitteret, ut Cæsari de nato filio gratularetur, huic denuo exponi jubebat; uti Gallica consilia in Polonia longius grassentur, qvibus sine mora majori cum vigore sit obsistendum. Tum ut fœdus Electoris cum Svecis communicet, ac ut Cæsar eidem accederet, petat, officiis suis pro Neoburgico apud Polonos itidem interpositis. Si difficultates moveat Cæsar, demonstraret; eo ipso hunc sibi nocere. Nam aut Gallum desperato hoc Poloniæ statu destinata sua perventurum, aut Neoburgicum Gallo sese innexurum: ac Electori alia consilia fore capessenda, ne rationes suas in Polonia evertat. Si objiciatur: id ipsum Gallis nocere, qvod destinata sua mature propalarint, reponeret: diversum utrinqve adhiberi agendi modum. Gallos qvippe in fraudem libertatis invisum populo Regem obtrusum ire; Electorem autem gratum, eidem Principem legitimo modo commendare velle. Ad ista Cæsar reponebat: fœdus cum Svecis probe conceptum. Enimvero Electorem à Goesio ad aliud fœdus invitatum super communi securitate, ac ut Belgium exitio eripiatur. Id qvod fundamentum sit non solum fœderis jam propositi, sed & plurium rerum, qvæ Elector ad placitum suum componi optet. Unde petere,

tere, ut Elector super isto prius mentem suam declaret. Qvod res Poloniæ spectet, Joannem Casimirum non solum integra valetudine uti, sed & nullo modo ad abdicationem permoveri posse. Gallum Condæi promotionem plane deposuisse, ac ideo haut consultum de Neoburgico mentionem injicere; per qvod Rex, & Respublica offendenda, & Gallica factio irritanda sit ad novas machinationes struendas. Gallos dum electionem urgent, suis votis obstitisse. Qvin Polonos ægre ferre, Svecos, & Electorem ei se negotio miscere, idqve fœdus admodum sinistre interpretari. Ac suspiciones auctum iri, si & Cæsar eidem accedat; ut metuendum sit, ne Poloni, aut saltem Lithuani plane Mosco adhæreant. Qvia & postqvam Gallus pro Neoburgico loqvi cœperit, hunc Polonis suspectum redditum; ac spargi eundem Gallo promisisse munita qvædam Borussiæ loca tradere, si ipse corona potiatur. Neoburgicum porro Cæsari propter cognationem, egregias artes, aliosqve respectus non ingratum; sed qvi ab aliqvo tempore ita se gesserit, ut parum amici inde colligi potuerit. Cum Cæsaris commoda in Comitiis multifariam impedivisse; ac fœdus mutuæ defensionis cum isto inire detrectasse, cum tamen mox fœdus paulo minus qvam offensivum cum Electoribus Ecclesiasticis, & Præsule Monasteriensi iniverit. Optari ut Elector istum Principem ad enixius studium erga Cæsarem invitet, qvo & huic causa sit deinceps ipsius emolumenta promovendi. Interea sinistris consiliis res haut turbandas. De Cætero Cæsarem uti hactenus ad bonas partes in Polonia fulciendas nullis sumtibus, ac labori parsurum.

9. Jan. 1668. Constabat tamen Cæsaream Aulam valde solicitam esse, qvod Neoburgicus jam absqve opera Cæsaris Gallico favore ad coronam Poloniæ perventurus videretur. Eqvidem ista in Lotharingum inclinabat, nondum tamen de eo audebat publicare; cujus alias tantus erat post mortem Archiducis respectus, ut aliqvi jactare non dubitarent si Cæsarem sine hæredibus mori contingat, neminem magis, qvam eum Ducem harum ditionum successionem mereri. Idem qvoqve apud Blumenthalium movebat super Electore in partes suas pertrahendo, idqve instigante clam Cæsare, qvem Augusta vidua valde urgebat, ut hunc ad solium Poloniæ promotum per connubium sororis rationibus suis penitus innecteret.

18. Febr. Etsi autem noster Neoburgici causam multis rationibus fulcire pergeret; Cæsarei tamen ministri nil aliud regerebant, qvam id fixum Cæsari sedere, vivo Joanne Casimiro neminem candidatum commendandum, nec cum ipso velut pupillo agendum, cui tutoribus opus sit. Sed interregno emergente Cæsarem talem successorem optare, qvi ante omnia Polonis; tum & vicinis gratus sit, & qvi cum Austriaca domo amicitiam more majorum excolere studeat. Neoburgici dotes Cæsari cognitas, ac gratum huic auditu esse, Remp. ei favere, cujus & ipse suo tempore rationem sit habiturus; ac meminisse, qvæ olim eidem promiserit. A probe fundato tamen instituto Cæsarem haut discessurum, in qvo per decreta peculiarium conventuum confirmetur, qveis patriæ hostis habendus decernatur, qvi vivente Rege successorem vel comendare ausus sit. Ac esse Polonos fervido ingenio, ac facile irritabiles. De fœdere inter Electorem, & Svecos super rebus Poloniæ non amplius tangendum, qvod id toti populo sit exosum, ac Sveci nunqvam ostenderint, se Cæsaris conjunctionem desiderare. Cæsarem qvoqve in negotio magis arduo, & qvod minus moram qvam negotium Polonicum ferebat, sese cum Electore conjungere voluisse: sed Electorem id abnuisse. Unde nostro id responsum mirum videri non debere, qvod Cæsaris rationes non aliter ferant. In aliis rebus Cæsarem omnia junctis cum Electore consiliis acturum. Neoburgicum qvoqve successu temporis forte commodius qvam nunc voto suo potiturum. Blumenthalius discedens jubente Electore dicebat: Cæsarem ex eventu cogniturum, non alia se consilia agitasse, qvam qvæ ipsius ac Imperii salutem, ac stabilem pacem spectent: nec eo minus malevolos qvosdam candidam suam intentionem, cujus Cæsar jam egregios fructus perspexerit, sinistre interpretatos. Ita is denuo re infecta abiit. Qvi & cum à Cæsare peteret, ut persecutiones sisterentur, qveis Evangelici Teschenæ Silesiæ oppido exagitati fuerant, nil aliud responsi retulit, qvam à se relationem amissam, qvam super eo negotio supremus Silesiæ præfectus transmiserit. Intercedebat qvoqve tunc Elector, ut Georgius Fridericus Waldecæ Comes Principis dignatione à Cæsare mactaretur. Cui reponebatur: meritorum ejusdem deinceps data occasione rationem habitum iri. Circa idem tempus Neoburgici legatus ab Angliæ Rege petierat, ut hic Cæsari, apud qvem plurimum valeat, domini sui causam commendet. De hoc cum Rex Lisolæ exposuisset, hic respondebat: Cæsarem olim sua opera usum ad vetus odium

inter

1666. inter Electorem, & Neoburgicum tollendum, & amicitiam constituendam, idque probe successisse facta transactione hæreditaria. Sed redhostimenti in vicem Neoburgibum laborasse, ut Electorem à Cæsare disjungeret, ac Gallis viam monstraret, qva istum in suas partes pertrahere possent. Ex qvo intelligatur, istum non spe utilitatis, aut ob metum Galliam amplecti, sed toto affectu Austriacis infensum, Gallis amicum esse. Qvamdiu ista Neoburgico mens persistat, non posse non Cæsarem ipsius destinata impedire. Sed si hoc tempore ostendat, ullum sibi respectum, aut affectum esse in Austriacam Domum, se libenter qvantum penes se sit facturum.

Electoris pro Neoburgico in Polonia studium. 26 Nov. 1666. 7. Dec.

§. 60. Cum primis autem in Polonia Elector, statim atque super Juliacensibus ditionibus cum Neoburgico transegisset, in hujus favorem summo studio conniti cœpit. De ista transactione cum Hoverbeqvius in Comitiis, qvæ tunc agitabantur, significasset, addebat; per eandem qvoqve effectum, ut iste candidatum sese coronæ profiteri possit; qvod alias Poloni neminem velint, qvi novum bellum qvasi dotis loco Reip. illaturus sit. Cui à multis regerebatur: Neoburgicum qvidem per affinitatem Regiæ Domui innexum; sed numerosam eidem sobolem, Regno oneri futuram. Sibi qvoqve opus esse Rege, qvi multum auri, & argenti importet, qvo cuprea moneta extirpetur. Aula tamen eam transactionem ægerrime ferebat, velut per qvam Enguiano æmulus foret adpositus, cum hic antea solus candidatum se professus esset; eoqve omnia conqvirebat, qvibus Electori ægre posset facere. Cæterum judicabat Hoverbeqvius, haut ita mature Neoburgici commendationem auspicandam, qvod per id adversæ parti ansa præbeatur isti sese opponendi. Nam hactenus Elector patronus Reip. habitus fuerat, qvod neqve pro se, neqve pro alio prensasset, nec liberam electionem turbare instituisset; sed potius illis se repugnaturum ostendisset, qvi id ausuri forent. Eimultum fiduciæ decessurum, si idem jam de commendatione, tempore interregni infructuosa futura, moveat. Unde istam operam ad interregnum, aut Regis abdicationem differendam. Sane Gallos odium Polonorum incurrisse, qvod prohibentibus licet aliqvot constitutionibus super electione agitare non omiserint. Qvod erratum cum Regina nunc agnoscat, et emendando sancte asseverare, sese animum suum ab eo negotio plane avertisse. Nobilibus liberam electionem summam suarum prærogativarum æstimari, atqve omnia suspecta habere, qvæ ullo modo istam tangere videantur. Haut eo secius Elector de ea pedetentim Regi, ac Reginæ insinuari volebat, ac initio demonstrari, omnem turbarum originem esse, qvod Poloni Gallicum Regem nolint; eamqve ob causam privata sua negotia tunc acriter urgeri vetabat. Enimvero & ista Comitia nullo fructu abrumpebantur, qvod jam qvarta vice factum erat, nullo a condita Rep. exemplo.

7. Dec.

1666.

Poloni auxilium El. Boru contra Tartaros exposcunt.

§. 61. Sub id ipsum tempus, cum de Tartarorum irruptione, motuqve Turcarum nuntiatum esset, Aula qvæ id periculum atrociter differebat, rebatur, hoc modo occasionem natam Lithuanicum exercitum sibi obnoxium in Poloniam, simul è Gallia militem, & pecuniam evocandi ad destinata sua vi pervincenda. Unde & Andreas Morsteinius in Galliam mittebatur; militem & argentum postulaturus, corona vicissim Condæo oblata. Qvi reversus Berolini jactabat, Gallos auxiliarium militem terra, mariqve immissurum. Ad Electurem qvoqve venit Joannes Guinscius auxilium adversus periculum à barbaris petens. Cui Elector respondit: etsi ob pacta non impleta de Polonis qverendi causa sibi sit tanto gravior, qvod alias Poloni constantiam suam circa servanda pacta magnifice efferre soleant: tamen ne iniqvis Reip. temporibus eos urgere videatur, VIII M auxilio missurum, qvos & trium mensium stipendio instructurus sit, ut tamen Poloni ubiqve justo pretio forum præbeant. Qva insperata Electoris liberalitate iste confusus tantum IV M à se desiderari ostendebat; sed qvia in Polonia neqve pecuniæ, neqve annonæ copia sit, necessum esse, ut Elector istis alimenta, ac sex mensium stipendia præbeat; nec eadem prius mittat, qvam petantur. Idem omissam huscusqve Electuris satisfactionem excusabat, rogans, ut Elector penitus actionem in Elbingam, & Draheimum Reip. condonet. Cui Elector: non deesse unde sibi satisfiat; sed à paucis malevolis id impediri. Ac malignum fore præmium tam longæ patientiæ, si nunc totius prætensionis jactura sit facienda. Præcipue autem id à Guinscio qværebatur, ut Electorem in Aulæ partes pertraheret, multis emolumentis ostentatis: sed qveis hic hautqvidqvam à solidis suis rationibus dimovebatur. Miserat tunc Aula Polonica ad plerosqve alios Orbis Christiani Principes legatos ad implorandа adversus Turcam auxilia, ea tamen

6. Jan. 1667. Guinski.

1667. men conditione, ut qvisqve à se mittendos aleret. Qva lege cum nemo missurus esset militem fame periturum, aut commeatu in Podoliam usqve vehendo sustentandum, id prætextum arripiendum erat, ut Resp. Gallo se penitus addiceret, cui soli eam conditionem præstandi facultas esset. Regi, cum super istis auxiliis ad Electorem scriberet, hic respondit; se qvidem nolle Reip. duris nunc temporibus molestum esse: confidere tamen, sibi post tanta patientiæ specimina aliqvando satisfactum iri. Per Hoverbeqvium autem Regi declarabat: Poloniæ periculum non minus qvam proprium sibi cordi esse; ac ni periculum à Turca cesset, non ex debito, sed testando in Remp. fido affectu, qvantum vires, ac necessitas exigant, auxilii laturum. Guinscius iste de induciis qvoqve tredecim annorum cum Mosco initis significabat. Qvod Czar qvoqve misso ablegato faciebat, qvi & Electoris operam exposcebat conciliandæ paci æternæ, Nam metum esse, ne Turca Poloniam invadat, aut Reip. forma mutetur; ad qvæ prohibenda, ut maxime velit, auxilia nisi certis amicis à se ferri neqveant. Qvam in rem Elector laxis verbis officium suum pollicebatur.

Aug.

De Neoburgico Regina insinuatur.

§. 61. Interim cum ab Electore super commendando Neoburgico cum Svecis agi cœpisset, Hoverbeqvius, qvi jam à Pomponio legato Gallico Reginæ Poloniæ de eo communicatum crediderat, ipse qvoqve de eodem non amplius dissimulandum judicabat, ne silentium suspicionem accenderet; probante qvoqve ablegato Svecico Andream Lilliehæckio, cui tamen haut mandatum erat super eo negotio movere. Igitur iste super ea conventione Reginæ velut secreti specie communicabat, addito, omnia cum Galliæ Regis placito ad Reip. utilitatem adoptanda. Ast Regina id ægerrime ferre: mirum sibi videri, exteros Principes talia aggredi, ac inter se disponere audere, qvæ solis Poloniæ Ordinibus competant. Qvid enim Gallo tam longe posito cum Polonica electione negotii esse? Se qvidem semper cavisse super talibus cum exteris communicare. Electori, & Svecis super eo negotio tanqvam vicinis convenire bonum esse. Sed nec idem clam Cæsarem habendum fuisse, qvi & ipse longe limite Poloniæ jungatur. Sibi qvidem perinde esse, qvis corona post Joannem Casimirum potiatur. De electione à se non amplius cogitari. Regem qvoqve jurejurando sibi interdixisse de eadem mentionem injicere, ni Ordines ultro moveant. Optandum qvoqve Regi aliqvem reperiri, qvi onere imperandi ipsum sublevet, ac in expeditionem prodeat, pecunia, ac milite contra ingruentem Turcæ potentiam suppeditato. Id qvod sine dubio Neoburgicus sit præstiturus, cui ab Electore, & Svecis omnia affatim præbenda sint. Sane sibi, statim atqve Elector cum Neoburgico transegerit, persuasum fuisse, secretos articulos super Polonica electione subesse. Constare qvoqve sibi, id negotium primo non à Svecis, sed ab Electore profectum, qvo nomine & hic legatos in Galliam missurus sit. Sine dubio qvoqve Lubomirscium heic latitare. Optare se tamen hunc Neoburgico sanctius fidem servare, qvam sibi fecerit. Ab eo se qvippe primo inductum, ut de promovendo Condæo, aut Enguiano agitaret: qvi dein præcipuus autor istis destinatis impediendis fuerit. In præsens se longe tranqvilliore animo vivere, qvam dum qvotidie novis consiliis torqveretur; qvæ nunc penitus animo exterminaverit. Nec dictis discedebat, qvicqvid Hoverbeqvius reponeret. Protinus qvoqve Cancellarium Leslinium ad se evocatum interrogabat; num Elector qvid cum ipso super hoc negotio communicant? Qvi negabat se cum isthoc qvidqvam egisse, ex qvo tempore jussu Reginæ cum eodem de primogenito ipsius filio adoptando locutus sit. Addebat illa: A Neoburgico Reip. in præsenti necessitate parum auxilii fore. Eundem triennio duntaxat juniorem Joanne Casimiro, ac forte prius fato functurum, eoqve à Rep. cruenti periculum interregni haut aversurum, qvod filii ejus nondum adulti sint. Cui & prægravis futurus sit numerus decem liberorum, singulis annis incrementum capiens. Ac Gallum declarasse, se nullo modo studium in Enguianum depositurum. Porro apud Joannem Casimirum Hoverbeqvius eadem de re exponebat, obtentui sumens velut de ipsius abdicatione rumor percrebuisset. Cui is respondebat: Neoburgicum sibi affinem, & qvem melius norit, qvam omnes, qvi forte competitores sese laturi sint. Sed sibi id negotium urgere nefas, qvod Ordinibus super eo tam sancte caverit. Posse & videri istum eo duntaxat fine proponi, ut eo citius alterius destinata pervinci qveant. Enimvero id negotium matura consideratione opus habere. Simul propositionem scripto edi postulabat: id qvod Hoverbeqvius abnuebat. Alias Aula judicabat, non esse tempus magis opportunum Gallicam electionem promovendi, qvam nunc, dum necessitas Remp. urget externa auxilia

6. Jan.

1667. auxilia vel cum pollicitatione futuræ successionis implorare. Ista autem à nemine ampliora, & modo magis generoso expectari posse, qvam à Gallo, & qvidem sub ductu Condæi, cui de supremi imperii dignatione Strategi Polonici controversiam moveri non fuit ausuri. Cæsarem autem metu Turcarum nil auxilii missurum, qvin Electorem, & alios ne id faciant dehortaturum. Svecos non nisi duris conditionibus auxilia præbituros, pecuniam qvoqve paratui bellico, & annonæ aut pro erogandis sumtibus hypothecam in Samogitia stipulaturos. Ab Electore nil nisi exprobrationes ob pacta Brombergensia non impleta expectandas. Sed Gallum XV M militum mittere posse, & tantum pecuniæ, qvantum illis alendis reqviratur. Unde qvæ Hoverbeqvius super incommodis è Gallica electione proventuris ingerebat, surda aure transmittebantur.

Elector Hoverbeqvium plus justo progressum censet.

§. 63. Enimvero Elector judicabat, Hoverbeqvium in hoc negotio justo longius processisse. Suam enim sententiam hanc fuisse, non adeo anxia dissimulatione utendum, eoqve Aulæ, & aliis ansam præbendam ipsi exprobrandi, curam Poloniæ à se plane depositam, nec de sua mente constitisse. Et qvia Aula, atqve Gallica factio sine intermissione circa destinata sua pervincenda laborarit, sibi qvoqve non licuisse qviescere sed remedia fuisse circumspicienda eos conatus eludendi. Ante omnia autem bonos cives firmandos, & eorum in Neoburgicū benevolentiam alendam; cæteris autem dextre ostendendos fructꝰ Gallicæ electionis, velut per qvam Resp. non solum non tranqvillanda, sed & propter dissensum, ac contraria vicinorum studia in nova bella, ac plenam demum convulsionem conjicienda sit. Cum tamen Ordinibus in votis sit talem eligere, qvi Regnum ad antiqvas leges gubernet, & cum omnibus vicinis pacem colat. Nec dubium esse, qvin Sveci, atqve Austriaci paria consilia foveant. Sed justo longius ab eo processum, qvod de conventione cum Svecis sta fidenter affirmarit, nondum ad liqvidum deducta, & certis conditionibus, ac gradibus superstructa. Igitur caveret rem sta tractare, ne sibi vere exprobrari qveat, qvod ipse, & alii antea Aulæ Polonicæ objicerent; nec gratiam suam apud Remp. imminuat, aut suspicandi ansam præbeat, velut sibi propositum sit ullo modo Polonis circa liberam electionem qvid præscribere. Ac potius confirmaret, Electorem neqve cum Svecis, neqve cum aliis super electione convenisse. Omnia qvæ fecerit eo spectare, ut ipse una cum Svecis Gallo, & Aulæ Poloniæ dissvadeat, ne uti hactenus electionem urgendo Ordines ad desperationem adigant. Integrum adhuc sibi esse, qvævis consilia fulcire, qvæ in Regis, & Reip, usum suscipiantur. Cæterum se nil magis optare, qvam ut Rex sceptrum ad extremum usqve spiritum retineat; utqve Resp. Rege vivente super electione nihil moveat, & contra qvid tentantes acriter repellat; qva in re ipse qvoqve operam suam Reip. accommodaturus sit. Sed interregno emergente auxilium suum Reip. præsto fore ad tuendum liberæ electionis jus, & alia privilegia, ut fido amico, ac fœderato dignum sit. Sed ut Galliæ mancipatis, qvi ad proposita ab Hoverbeqvio tantos clamores sustulerant, os obturetur, iis pacta, qvæ cum Lubomirscio ineunda fuerant, occineret, qvorum ratihabitio jam in Biterrensis manibus fuerit. Sic igitur Hoverbeqvius Regi confirmabat; ut ista proponeret, se rumore induđum, qvi super ipsius abdicatione deditus fuerit; qvo inani deprehenso & ista inania esse: qvam nec Elector ipsi svasurus sit. Qvibus sic satis contentum se ferebat Joannes Casimirus, addito: se semper credidisse, Electorem id importunis Neoburgici precibus dedisse. Alias Polonos eadem cum rusticis vota agitare, qvi in singulos menses novum præfectum optent, sicut isti in singulos annos novum Regem. Circa id tempus Lubomirscii mors in Aula Polonica nunciata ingens gaudium excitabat. Ac differebat Biterrensis qvatuor adhuc superesse Reginæ destinatis adversos; sed in nullo id instar esse, qvod in Lubomirscio fuerit. Castellano Cracoviensi potentiam esse, sed non voluntatem. Castellano Posnaniensi voluntatis affatim, sed eundem viribus defici. Castellano Leopolensi Fredro nec sat autoritatis, nec factionis. Demetrio Wiesnevicio sat potentiæ, & voluntatis, sed non sat dexteritatis tanto negotio moderando. Lubomirscio qvoqve opinionem illatæ injuriæ ingentem favorem conciliasse. Cæterum Wratislavienses medicos unica dosi pilularum soporiferarum majus operæ pretium fecisse, qvam duorum annorum expeditiones. Idem qvoqve jactabat, Gallicæ factioni addictos esse omnes Ecclesiasticos, & omnes seculares Senatores, exceptis qvatuor: omnes insuper duces exercituum, & eminentiores præfectos, qvorum Syngraphas manibus teneat. Qvin & plures subscriptionem ultro obtulisse, qvam cupierit; ac sola se fide verbis data con-

1667. 21. Jan. 7. Febr.

1667. tentum fuisse. De communi tamen Nobilitate nullum verbum; quæ Gallum valde aversabatur. Austriacos porro gliscentem Palatinæ Domus potentiam valde suspectantes Neoburgico nunquam serio suffragaturos, qui tantum ostentetur Gallico candidato dejiciendo. Usque adeo autem Aula Polonica tunc Gallico spiritu animabatur, ut cum jam ante biennium omnibus legatis interdictum esset, ne, uti solet, anteriorem cameram freqventarent, nisi habeant, quod Regi proponant; solus Biterrensis quotidie omnia conclavia percursaret. Tunc quoque missi à Cosaccis sacerdotes Warsaviæ apud Hoverbeqvium aliquoties instabant, si Elector ipsorum protectionem suscipere velit, sat sibi virium esse non solum Turcas, sed & Polonicum imperium amoliendi; ac malle se sub Principe Protestantium sacra professo esse, quod Pontificiis non fidant: & Turcis, quam hisce parere malle. Atque id vivo Joanne Casimiro in effectum deducturos, modo de Electoris protectione in eum casum certi sint, si omnia Thorunium usque subegerint. Ad quæ Hoverbeqvius nil certi regerebat, quoad isti ulterius cogitata sua exposuissent. Sed Elector jubebat laxioribus verbis de studio suo in ipsos confirmare: cæterum sibi longe gratissimum fore, si cum Polonis transigero, & Reipublicæ adversus Tartaros, ac Turcas adesse velint, ac se conventorum sponsorem adsciscant.

Elector demum Draheimo potitur.

§. 64. Inter hæc Stephanus Potocius fato concesserat, qui Draheimensem dynastiam ex pacto Electori debitam possederat, cujus respectu hic istam ultra conventum tempus detineri dissimulaverat. Sed ejus morte audita Hoverbeqvius statim orgebat eam Electori ex pacto tradendam; nonnullis inrecte admodum quærentibus, iniquum videri, hunc tam exacte pacta impleri velle. Elector quoque protinus Regi, ac Reip. proponi jubebat, uti diu non sine gravi molestia pecunias Elbingæ, & Draheimi nomine debitas frustra exegerit. Eqvidem nosse, quam duris cum temporibus Respublica hactenus conflictata fuerit, quorum respectu huic molestus esse noluerit. Nunc circa Elbingam rem suo loco relinqvere, quod speret Remp. ultro sibi satisfacturam. Sed super Draheimo pactis cautum, ut post triennium sibi integrum sit possessionem propria autoritate adprehendere. Se tamen in Potocii gratiam per sex annos ultra expectasse. Post ejus mortem se de istius possessione adprehendenda disposuisse: id quod Regi displiciturum non sit. Alias Elector offerebat, se de CCCC M uncialibus Elbingæ nomine debitis CCC M remissurum ea lege, ut reliqua C M centum viginti uncialium millibus ob Draheimum debitis addantur, ac ea præfectura hæreditario jure cum annexo huic jure indigenatus pro ipso, ac posteris detur, salvis de cætero pactis. Contra Rex mittebat, qui ipsius nomine Draheimi possessionem arriperet, velut ipse id Electori post finita Comitia traditurus sit, revera inani spe hunc lactaturus, quoad imposito præsidio idem vi tutari posset. Lessinius Cancellarios ominabatur, Aulam Electori Draheimum nunquam daturam. Unde is seipsum in possessionem mitteret, qvantum posset modestissimo modo; idqve eo facilius Reip. adprobatum iri, quod iste tam liberaliter circa auxilia Reip. ferenda promisisset. Cum itaque Elector perspiceret, Aulam variis artibus Draheimi traditionem elusum ire, statuebat secum ejus possessionem adprehendere, anteqvam idem ab Aula alteri attribueretur; postquam ipse conventas conditiones dudum explevisset, reqvisitionem solutionis, & denuntiationem. Præsertim cum Aula istud pluribus Electoris amicis offerret, ad hos cum illo committendos. Hoverbeqvius interim scripto Draheimi traditionem Regem poposcerat. Rex id negotium ad Ordines rejiciebat: cæterum se delegaturum, qvi Electori satisfaciant. Ast si Elector ipse possessionem arripiat, id pro classico belli habendum. Tum & statim eum capitaneatum Demetrio Wiesnovicio conferebat, manu dimacharum Draheimo immissa. Is diu eundem acceptare abnuebat, donec minæ adderentur. Ita cum Elector Hassonem Adamum Wedelium Draheimum mitteret capessendæ possessioni, jam Wiesnovicii homines aderant, qvi ipsum arcebant. Unde is interposita protestatione initus discedebat. Electori tamen præsenti rerum facie haut placebat vi istum inde exturbare, ne favorem Ordinum prodigeret. Præsertim cum Wiesnovicius ostenderet, se accepto honorario Draheimum Electori cessurum. Expostulanti; super hoc facto Electori nil habebat Rex, qvod reponeret; qvam id jam factum esse, nec infectum fieri posse. Mox & Hoverbeqvios Ordinibus Poloniæ super Draheimo scriptum exhibebat; qvi responso suo agnoscebant Senatores, & Nuntios Terrestres Regi suasisse, ut iste Capitaneatus Electori traderetur; cum Rex contra excusasset, Ordinibus enixe instantibus

6. Mart.

18. Mart.

Wedel.

21. Mart.

1667. tibus sibi necessum fuisse Draheimum in indigenam conferre. Aliud insuper malevolentiæ specimen Rex tunc exserebat, negato Lauenburgi, & Butoviæ titulo, qvem tamen Duces qvondam Pomeraniæ nemine controversiam movente gesserant, Electori autem istæ ditiones pari cum illis juri possidendæ datæ fuerant. Unde & Elector literas Regis, qvæ titulos earum ditionum, & vocabulum *Fratris*, antea semper tribui solitum, haut exprimebant, interposita protestatione remittebat. Haut ideo tamen Electori placuit jure suo in Draheimum desistere, non tam ob proventus ejusdem, qvam qvia eo possesso litigia eludebantur, qvæ antea Duces Pomeraniæ super finibus ea parte exercuerant. Ac post Rex mutata sententia annuit, ut istud Electori cederet; qvi tamen bene facturus sit, si Wiesnovicio satisfaiat, ne sibi exprobretur, qvasi semel datum iterum eripuerit. Ita Elector cum Wiesnovicio transegit, ut hic acceptis XV M uncialium sibi Draheimum cederet, in possessione tamen maneret, qvoad solutio facta esset. Circa id tempus Hoverbeqvius ita conveniebat, ut intra mensem X M uncialium solverentur; reliqva ad placitum Electoris se ponerentur.

28. Jul. 1668. Majore parte summæ jam soluta Rex Hoverbeqvium ultro monebat, ne Elector possessionem capessere differret. Nam qvantumvis liqvido qvis jure instructus sit, necessum esse, ut ipse qvoqve manum admoveat; ac inter talia aliqvid juris, aliqvid facti valere. Nec Electori expectandum, qvoad Wiesnovicius inde excedat. Nam eum moras nectere suggestionibus eorum,

14. Aug. 1668. qvi eam ditionem isti invideant. Ita Elector per Wedelium Draheimi possessionem adprehendit, nemine contradicente. Haut eo minus malevoli post istum apprehensæ possessionis actum sinistre interpretabantur, velut Elector interregni tempus captasset, ac in turbido piscari. voluisset; cum tamen isti susceptus foret integrum ante mensem, qvam Joannes Casimirus Regno se abdicaret. Multi qvoqve fremebant, Electorem id occupare ausum, qvod speret Neoburgicum corona potiturum, qvo conivente plura in Remp. sit tentaturus. Sed istæ qverelæ ultra verba non processerunt; & Electori sententia stabat, si Poloni Draheimum iterum occupare aggrederentur, se vi eos inde ejecturum: idqve ipsis non obscure denuntiabat.

Poloni Reginæ machinationibus acriter resistunt.

§. 65. Cæterum cum Regina post tot annorum irritas machinationes pro Condæo, aut ejus filio laborare non desisteret, boni cives non minore studio contranitebantur, velut qvi satis perspiciebant, inqvietam istam nationem eo tantum fine Poloniam affectare, ut Germaniam à tergo invadere posset; qvo ipso & Polonia pessumdanda, & subjugum redigenda sit. Et Elector Ordinibus insinuaverat, qvæ Milletus super transitu copiis Gallicis in Poloniam concedendo postulasset; ac ut ipsi à Joanne Casimiro contenderent, qvo copiis istis arcessendis supersedeatur. Qva denuntiatione Poloni non parum turbati pro ista Electoris solicitudine gratias agebant, testati, se magnopere prudentiæ, & auræ ipsius confidere, velut præcipui protectoris suæ libertatis. Sed his de inhibendo Gallici militis adventu urgentibus Rex nil aliud responderat; qvam inficiari se non posse, qvin, cum metus ab invasione Turcarum immuneret, ipse auxilia apud alias nationes ac inprimis apud Gallorum qvæsierit. Qvid hic declararit, & qvid Milletus apud Electorem egerit, a se ignorari. Nec auxilio nunc opus esse, metu belli Turcici dissipato. Ordines tamen de libertate sua soliciti duas constitutiones condebant; qvarum una omnia priora statuta super libera electione firmabantur, abolitis, qvæ in contrarium facta sint; altera super externis auxiliis declarabatur, iis haut opus esse, & adversus Cosacos, & Tartaros sat domesticarum virum suppetere. Qvod si qvæ copiæ obtentu auxilii intra Poloniæ fines penetrare audeant, hostium loco habendas. Demum Reginam fatali lecto affixam curæ suæ nondum reliqverant; qvæ & inter morbi intervalla Krinscio Comiti Neoburgici legato dixerat: Ne Neoburgicus Cæsari fideret, qvi Carolo Lotharingico faveat; nec Electori, qvi occulta destinata agitet; nec Svecis, qvi fallaces sint. Fato ista concessit exiguo tam Aulæ qvam Ordinum luctu; & ipse Rex brevi solatium videbatur admisisurus, etsi aliqvot per dies irritamenta doloris exprimeret, ac priora consilia verbis probaret, ne à defunctæ placitis pendisse videretur. Deprehensum est, ejus Reginæ exemplo, & continuis machinationibus malitiam, & fraudulentiam in Aula ista non modica incrementa cepisse, moresqve nationis eo contagio non parum infectos. Solennes ei artes erant, dicta sua inficiari, & aliis qvæ non dixerant affingere, velut veneratione regiæ dignationis ab exprobratione mendacii tuta. Eadem statim atqve Uladislao Regi desponsata fuerat, & anteqvam adhuc Lutetia excederet, de Regno Poloniæ ex electitio in hæreditarium convertendo animo conceperat; qvo fine jam tum

Krinski.

Regina Poloniæ moritur. 10. Maii.

1667. tum cum Mazarino, aliisqve suis amicis consilia miscuerat Poloniæ magno constitura.

De secundis nuptiis Joannis Casimiri frustra agitur.

§. 66. Post Reginæ mortem Elector Regem à prioribus consiliis deducere nitebatur, ac ne si secundas nuptias transire placeat, id farinæ mulieri iterum jungeretur; qvo fine filiam Neoburgici majorem natu proponebat. Contra Gallica factio priora consilia de abdicatione ingerebat, ac promissa jurejurando, ac votis conceptis firmata, simul vitam deinceps molliter, & sine cura Charitillii, magnifico Condæi prætorio, aut ubi alias vellet exigendam cum annua pensione CCCC M librarum, adjectis à Regina relictis bonis. Nec commodiorem rationem esse extinguendi opinionem, velut nutui Reginæ obnoxius egerit, qvam si consilia, & destinata hucusqve agitata pertexere pergeret; inter qvæ & abdicatio fuerit. Porro uti solet secundis nuptiis à variis variæ proponebantur; Augusta vidua, Regina mater Sveciæ; major natu filia Ducis Curlandiæ; Archiducissa Tirolensis. Cæsar qvoqve sororem suam offerebat; qvod eo fine fieri credebatur, ut occasio nasceretur post mortem Joannis Casimiri per connubium cum vidua Lotharingum ad solium promovendi. Galli initio Reginæ neptem juniorem commendabant, à Regina qvoqve inter extrema laudatam, qvæ irreqvieti admodũ ingenii ferebatur; sed qvam velut juvenem nimis Rex rejiciebat. Mox tamen Biterrensis sibi à Rege suo injunctum ferebat Neoburgici filiam Joanni Casimiro commendare. Nuntio Pontificis id qvoqve valde probante. Sed Joannes Casimirus reponebat: *Si Rex Galliæ vult, ut uxorem ducam, necessum fore, ut & mihi vires largiatur.* Gisio de eadem proponenti respondebat: vulnus adhuc crudius esse, qvam ut de talibus jam cogitari decorum sit. Sane si res sui arbitrii sit, malle se cœlibem reliqvum ætatis exigere. Sed Cracoviæ liqvidam declarationem editurum, ubi Reginæ exeqviæ sint ducendæ.

Elector Gallorũ destinatis in Polonia obsistit 27. Maii.

§. 67. Inter ista erumpentibus Galli in Belgium Hispanicum destinatis, Elector bonis civibus in Polonia demonstrari jubebat vasta istius Regis consilia, & *qvam parum ipsius promissis confidi qveat, cum non solum Regina interposito jurejurando in eas provincias renuntiarit; sed & ipse Rex paucos ante irruptionem dies Parisiis, ac Madriti multa cum asseveratione testatus sit, se nuperam pacem sancte servaturum, ac nil hostile in Belgium moliri, Qvod si igitur Polonam ejusmodi hominum imperium subire contingat, facile rationem subduci posse, qvid ipsis expectandum sit. Saltem alieni belli instrumentum Poloniam futurum. Ac ut maxime Condæi fortitudo laude digna sit; satis tamen esse ad eum excludendum; qvod non suis opibus, sed tali Rege nitatur, cujus ambitio, ac potentia orbi jam suspecta, ac formidanda fieri incipiat.* Cui succinebat Lessinius Cancellarius, Joanni Casimiro in gratiam Gallorum abdicationem dissuadens: *Gallum prout cœperit Poloniam perdere posse, obtinere haut posse; qvod omnium vicinorum intersit, ut Polonia potius laceretur, qvam Gallo possidenda tradatur, eo præsertim modo, qvi nunc agitetur.* Cæterum Morsteinius è legatione Gallica Berolini divertens Electori proponebat, ut is Galli destinata in Polonia fulcire velit, multis emolumentis; qvem in finem sibi mandata à Gallo esse ferebat. Ad qvæ Elector laxioribus verbis: ea destinata à se neqve effectu prona, nec suis, ac vicinorum rationibus congrua haberi; eoqve sibi vitio datum haut iri, si ista neqve fulcire qveat; præsertim ubi animus sit Joannem Casimirum ad abdicationem permovere. Id qvod Galli summo studio agebant, postqvam istum à nuptiis secundis cum fœmina Gallica abhorrere animadverterent; subornatis sacerdotibus, qvi periculum animæ ostenderent, ni vota, & promissa sua servet. Tum ne conservationi fœminarum, qvam semper amaverat, iterum adsuesceret, cavebant, ne cum his, exterisqve ministris colloqvendi occasio esset, postqvam ipse fassus erat, à Cæsareo legato abdicationem sibi dissuaderi. Idem porro Morsteinius palam disseruerat, inter Galliæ Regem, & Joannem Casimirum plane convenisse, ut hic depositam à se coronam in Condæum devolvat. De præcipuorum Senatorum consensu cautum esse, qvos cæteri nolentes volentes secuturi sint, insuper habita constitutione nuper facta. Ac utrumqve Regem ita arcta invicem obstrictum, ut salva existimatione cessim ire neqveant, sed destinata qvantocunqve molimine perventuri sint. Eo fine Condæum cum X M militum à Rege Dunqverca Gedanum mittendum ad cogendos refractarios; etsi nemo futurus sit, qvi contra tendere velit. Svecos qvoqve istis conatibus fauturos. Qvæ Elector amicis suis per Hoverbeqvium communicari jubebat, ut remedia adversus ista dispicerent, simul è Rege exqvirerent, qvare tali agitet inferia Republica. Super qva re & Cancellarius acriter cum

Rege

1667. Rege expostulabat; qvi eas copias revocatum iri pollicebatur. Et qvia is talia etiam in Polonia, citra dissimulationem disseminabat, non levis animorum commotio bonos apud cives excitabatur. Idem Morsteinius & eousqve audaciæ excesserat, ut crepare non vereretur; destinata isthæc effectui danda, si maxime Svecis Borussia Ducalis, & unus, alterqve Palatinatus in præmium navandæ operæ sit dandus.

Rex Hoverbeqvio accessum negat. 6. Aug.

§. 68. Istis igitur cum Hoverbeqvius summo studio obniteretur, in tantum odium aulæ incurrit, ut ea suggerente Rex petentem audire abnueret. Qva super re Elector apud Regem, & Proceres graviter qverebatur non sine minis, si contra jus gentium legato suo alloqvium negetur, sibi qvoqve fas esse eam ignominiam armis vindicare; cujus rei specimen jam olim adversus Svecos ediderit. Sed Rex qvidqvid rationum occineretur adspernatus pertinaciter contendebat, ut Elector Hoverbeqvium avocaret. Qvod vicissim Electori haut placebat, cum è re Principum non sit, necessitatem sibi posse adferri legatos suos revocandi per eos, ad qvos isti missi sunt. Demum tamen interposita opera Biterrensis, & Dœnhofii supremi Camerarii, Hoverbeqvius Regi reconciliatus ad colloqvium admissus est. Cupiebat Biterrensis audientiæ interesse: sed Hoverbeqvius nolebat ab isto introduci, ne qvid videretur admisisse, qvod seqvestre indigeret, & qvasi Rex id in Galli, non in Electoris honorem fecisset. Admodum gratum erat Electori hoc dissidium fuisse compositum, nec sibi necessum fuisse legatum suum revocare, uti Cæsar Lisolæ fecerat. Neqve enim tunc temporis ratio ferebat cum Rege collidi. Ipsum porro colloqvium per omnia benevolentiæ incitamenta peractum. Contra Hoverbeqvius nil odiosi proponebat, sed non nisi denuntiabat, Electorem Regi instrumenta venatoria donare velle.

Super abdicatione Jo. Casimiri agitur.

§. 69. Cæterum cum apud Joannem Casimirum nulla spes secundarum nuptiarum superesset, Biterrensis demum declarabat; Regem Galliæ priora destinata ob qvietem Regni plane abdicasse, ac emergente interregno nulli Principi Regii apud Gallos sangvinis, sed soli Neoburgico favorem suum commodaturum. Ac fatebatur idem, Condæi promotionem sine armis non potuisse pervinci. Nec dissimulabat id hactenus instinctu Reginæ fuisse actum, ut Elector qvibusvis molestiis illatis vel invitus ad ejus placita amplectenda permoveretur. Prudentiores tamen judicabant, ideo à Gallo aliam rationem jam iniri, qvod is amicitia Electoris, & Neoburgici in præsens opus habeat. Obtento scopo suo illos insuper habendos. Nec deerant è proceribus, qvi mussitarent, exterorum ambitum eludendum creato Piasto. Porro tractatione super abdicatione Regis suscepta Biterrensis huic Ducatum Neoburgicum obtulerat, cujus reditibus sumtus toleraret, qvoad vita superesset. Qvem Joannes Casimirus adspernabatur, utpote qvi regno exutus nulla regiminis cura amplius exerceri volebat; ac parum è dignitate videbatur, è Rege in Ducem mutari. Ac satius visum super certis reditibus annuis convenire, qveis iste fruiturus sit, si maxime Neoburgicus regno non potiatur. Ita demum tractatus inter Regem, Biterrensem, & Franciscum G sium absolutus fuit. Cujus summa erat, *ut hoc tractatu ratihabito Rex ad Idus Julii aut Augusti regno se abdicaret. Qvo fine, ut omnia ordine fiant, Rex sub idem tempus ejus abdicationis causa Comitia indicet, aut si circa hæc impediatur, alio modo sceptrum deponet. Post abdicationem idem Warsavia discedet, ne forte Ordinibus circa electionem scrupulum injiciat. Ipse qvoqve Neoburgicum commendabit. Dum regno abit, nil novarum conditionum sibi obtrudi patietur in præjudicium successoris. Rex Galliæ Joanni Casimiro CL M librarum è beneficiis ecclesiasticis dabit, etiam ubi Neoburgicus Rex non fuerit factus. Joannes Casimirus post abdicationem sibi reservat regium titulum, omnimodam libertatem, & ut aulam habere liceat pro lubitu, ac ducentos custodes corporis. Reservat qvoqve sibi œconomiam Sambor, & prædium hereditarium Zicies, aut ejus loco L M unciales annuos, qvos Neoburgicus successor cum consensu Reip. ipsi præstabit. Hanc summam si Neoburgicus non expediat, Rex Galliæ eandem solvet ultra prius dictam pensionem. Recipit qvoqve sibi Joannes Casimirus C M florenorum Polonicorum ex œconomia Bœna, & salinis Wieliscia; qvæ Neoburgicus, ubi Rex factus fuerit, ei præstabit; ipse contra omnium Jo. Casimiri bonorum heres futurus. Si duo Reges se invisant, unus alteri in suo palatio superiorem locum dabit, sed in tertio loco penes Jo. Casimirum dignior locus erit.*

22. Nov. — *1668.* — *6. Jan. 1668.* — *9. Mart.*

Cæsarei eam impedire student.

§. 70. Id pactum ut impedirent, Cæsarei sparserant, ubi Elector, & Neoburgicus scopum suum in Polonia attigerint, ne per trimestre qvidem Gallicis partibus addictos mansuros, ac prius agitata consilia contra Galliam resumturos. Iidem qvo-

1668. qve ut Electorem Polonis suspectum redderent, his persvadere laborabant; illum penitus Gallicis rationibus immersum, ac è Gallia uxorem ducturum, prioribusqve Gallorum destinatis velificaturum. Unde Electore jubente Hoverbeqvius Meierbergium Cæsareum ablegatum interrogabat, num ista jussu Cæsaris vulgarentur? Sane Electorem talia de Cæsare haut meritum; ac hunc primum de Neoburgico proposuisse, cujus svasu & ipse in eum finem cum isto transegerit. Cæsarem qvoqve ipsum Straubingæ Neoburgicum ad eam coronam affectandam hortatum, ac officium suum promisisse. Verti in eo utilitatem Cæsaris, ut infractis Gallorum destinatis ipse fido vicino potiatur. Etsi Meierbergius ista à se dicta inficiabatur, expeditissimo excusandi modo. Galli porro ut fidem facerent serio rem à se agi, Enguianus Noyerio Regis Secretario scripserat, ut Joanni Casimiro pro affectu suo gratias agat, qvem non minoris æstimet, qvam si cogitata reipsa successissent. Sed in præsens non aliam sibi voluntatem esse qvam Regis sui; ac se plane sua agniturum, qvæ regius legatus dixerit. Ad diffidentiam qvoqve tollendam Biterrensis duos Condæi scribas, qvi apud Archiepiscopum agebant, intra qvatriduum in Galliam abire jubebat. Omnia qvoqve scripta super electione, qvæ Jo. Casimirus, & Regina Regi Galliæ tradiderant, idem Joanni Casimiro restituebat. Comitiis sub finem Januarii habitis Nuntii Terrestres urgebant, ut Biterrensis, ac omnes exterorum ministri amoverentur, ut tamen, præter Masovios, Hoverbeqvium exciperent, velut à perpetuo Regni fœderato missum, cuiqve adeo semper negotii qvid cum Rep. esse præsumatur. Demum tamen omnes facessere volebant, Rege valde repugnante, ac se potius eum ipsis abiturum. Elector qvoqve id ausum velut juri gentium repugnans acriter exprobrari jubebat. Sed & circa alia ita importune agebant delegati Nobilium, ut Rex securitatis suæ gratia Mariæburgum concedere agitaret, Electorisqve protectionem peteret: qvam hic ubertim promittebat. Mox tamen & ista Comitia nullo fructu abrumpebantur. Qvia autem Joannes Casimirus, ubi regiam majestatem exuisset, inter turbidos parum se tutum censebat, cum Electore pactum inivit; per qvod is, ubi necessitas exigat, in Ducali Borussia receptum habere, ibiqve post abdicationem degere posset. Ubi & super tradenda Elbinga convenerat, sed qvod ut effectui daretur occasio haut favebat. Ne tamen id pactum Polonis suspicionem moveret, conceptum erat velut renovatio fœderis defensivi, qvod in decennium Brombergensibus pactis adjectum fuerat. 1668.

Joannes Casimirus de abdicatione sua statuit.

§. 71. Post pactum cum Gallo, & Neoburgico confectum Biterrensis, & factio Neoburgica abdicationem urgebant; qvam contra Cæsar, & alii remorari conabantur, qvod crederent, bello Flandrico composito Galli consilia melius disturbari posse. Contra multis suspectum videbatur, Gallum ita pronum se declarare paci acceptandæ, velut ejus belli cura exsolutus vetera destinata acrius resumere meditaretur. Elector tamen optabat Joannem Casimirum qvamprimum regno abire; sed qvia decorum haut videbatur, eundem à se impelli, per Biterrensem id agi patiebatur. Sed stabat sententia Joanni Casimiro regno se exuere, idqve Pontifici significabat, votum, & scrupulos conscientiæ causatus, eiqve actui diem decimum qvintum Augusti designabat. *1. Jun.* Qvo facto Gallus Biterrensem è Polonia, Milletum ab Electore, & Gaumontium à Neoburgico eodem tempore avocabat; id qvod suspicandi ansam præbebat, qvasi Gallus obtenta cum Hispanis pace non multum Electorem, & Neoburgicum curaturus videretur. Saltem utile habebatur, adesse à Gallo, qvi resurgentem Condæi factionem compesceret. Rex inde convocatis Senatorum præcipuis de abdicatione sua significabat, qvam ne impedirent petebat; qvod alias æternæ salutis jacturam facturus sit. *11. Jun.* Qvi petito ad deliberandum spatio seqventi die ad pedes ejus provoluti rogabant, ut regnum retinere velit, qvoad vita supersit. Sed Rex respondebat; se eos vocasse non ad deliberandum, sed ad audiendum, qvod ipse immutabili consilio apud se decreverit. Idem mox exteris legatis ad se evocatis significabat. *14. Jun.* Memorabat hic de precibus Senatorum, qvas dubitare se ferebat, num omnibus cordi fuerint. Super hac abdicatione duodecim per annos se deliberasse, ac non nisi occasionem captasse eidem commode effectui dandæ. Licentiam apud nobiles eousqve excrevisse, ut si majores istorum à mortuis resurgerent, Remp. non amplius agnituri sint. Cum ipse à qvibusdam Nuntiis Terrestribus palam contumeliosis dictis violatus fuisset, Senatum sui defensionem haut suscepisse; ac si maxime unus, & alter verborum qvid fecerit, reliqvos mutos adsedisse. Successorem parum gaudii hoc regimine inventurum. Ac certo sibi persvasum, si cui sit, unde pro dignitate vivere

1668. vere possit, non habere quare eam coronam ambiat. Sed si quis alias non habeat unde vivat, eam demum in stipis vicem accepturum. In præsens quidem Ordines sat æqvos se præbere; sed vix ab ingenio discessuros. *Lupus dum ægrotabat monachus esse volebat: ast cum convaluit lupus ut ante fuit*; ea verba erant. Et uti ipse per duodecim annos super abdicatione deliberarit, ita Neoburgicum affinem suam causam habere, qvare per duodecim annos consultet, num corona ipsi acceptanda sit. Ab Hoverbeqvio petebat, ut Elector in sua ditione ipsi receptum præbere velit. Nam si universi Nobiles in formam exercitus compositi comparituri sint, sibi haut propositum eos expectare; sed primo Mariæburgum, inde longius discessurum. Ast Senatores decernebant, hunc actum pro nullo habendum, ac de eo ne ad Ordines quidem referendum. Unde ordinaria Comitia sex septimanarum ad $\frac{17}{27}$ Augusti indicebantur. Nam uti Rex omnium suffragiis eligatur, ita & abdicationem apud universos faciendam: alias ipsos jurejurando suo exsolvi non posse. Post Rex Hoverbeqvio narrabat, uti Archiepiscopus abdicationem dissvadere conatus sit. Cui ipse responderit: *si votum, & impulsus conscientiæ à mutanda sententia non prohibeant, memoriam exhaustarum regiminis sui tempore adversitatum, & qvas adhuc toleret, libidinem imperandi penitus extinxisse. Irruptione Svecorum ab omnibus se desertum: nec defuisse, qvi hostibus ipsum dedendum svaderent. Cum Ragozius intervenisset, fuisse è primoribus, qvi juxta Cajaphæ consilium dicere ausi sint: satius esse unum pro populo mori, qvam omnes perire. Postqvam Resp. ab omni parte pacata fuerit, vel insimum Nuntiorum Terrestrium regiam majestatem insultare, qvin Nobiles hinc inde ad arma vocare ausum, Senatoribus regiam causam tueri negligentibus. Mirum sibi videri, hac Reip. facie Principem ditioni imperantem, qvalis Neoburgicus sit, inveniri; qvi eam coronam ambiat.*

Legati è Polonia discedere jubentur. 8. Jul.

§. 72. Demum Rex per Referendarium Hoverbeqvio multo cum verborum honore significabat, uti ipse proximis Comitiis Ordinibus spem fecerit, operam se daturum, ut exterorum Principum legati avocentur. Unde & non Gallicum solum, sed & Neoburgicum discessisse. Qvanqvam autem Rex ipsius personam, & actiones plane probet, ac eodem digresso non parum doloris concepturus sit; adeoqve ut discedat imperare nolit: maturæ tamen ipsius deliberationi committere, an non consultum sit, & maturandis negotiis publicis utile, si ante cœptos conventus provinciales ipse hinc paulisper digrediatur. Hoverbeqvius ad Electorem id se relaturum dicebat, cujus injussu abire non possit. Novum id esse, & interregno post Sigismundi III. mortem Arnoldum Clarsteinium, & Auxium Baronem, illum à Cæsare, hunc ab Hispano missum, toto tempore heic egisse. Toto post Uladislaum interregno à Gallo adfuisse Arpajovium Comitem, & Bregyum Vicecomitem. Cæsareus qvoqve ea denuntiatione offensus dicebat: se non prius discessurum, qvam causa sibi indicetur, & à Cæsare mandata veniant. Electori tamen placebat Hoverbeqvium Warsavia in prædia sua digredi, ne alii ad exemplum ipsius provocare possint: ac si Cæsareus maneat, ut eo major causa sit super iniqvitate querendi. Discessus tamen sui hoc prætextum ferret, qvod cum Electore in Borussiam tendente colloqvi cupiat. E Rege tamen prius qværeret, num is discessum ipsius consultum ducat; ac num Cæsareus legatus, si ibi subsistat, Neoburgicæ causæ nocere qveat? Qvam in rem Rex, & Cancellarius consulti discessum svadere nolebant. Post factam tamen abdicationem omnibus exterorum ministris, ipsisqve Secretariis denuntiabatur, ut ad declinandam suspicionem, & prohibendis cœcis commerciis hinc discedant. Cum Cæsareus, Hoverbeqvius, & Moscus reponerent, mandatis sibi à Principibus suis opus esse; Rex & aliqvi Senatores svadebant, ut insuper habitis hisce jussis heic maneant. Sed Nicolaus Prazmovius, Archiepiscopus Gniesnensis, ac Regni Primas minabatur, ni isti facessant, Lovvicium se abiturum abdicato regimine, ac publicaturum, id ob istorum contumaciam fieri. Aut si Warsaviæ maneat, neminem eorum ad alloqvium admissurum. Qvanqvam autem Hoverbeqvius inter domesticos referri posset: tamen qvia Ordines valde instabant, & Cæsareus minister discedebat, ipse qvoqve Warsavia se recepit.

1668. Clarstein. Auxii. Arpajou. Bregy. 23. Sept.

§. 73. Porro Joannes Casimirus etsi post primam de abdicatione declarationem semel atqve iterum vacillasse visus erat, præsertim cum Pontifex eam vehementer dissvaderet, ac Moscica factio per Lithuaniam gliscerent, ut ad Moscum excludendum diceret, malle se coronam qvoad vivat retinere: tamen ad extremum capto consilio regnum abdicandi immotus inhæsit, Comitiis eo nomine indictis, ad qvæ infinita hominum multitudo confluxerat.

Joannes Casimirus regno se abdicat. 1. Sept.

1668. Horum initio Mareschallus Nuntiorum Terrestrium Regem interrogabat, num ea ipsius esset sententia, qvam Cancellarius super abdicatione ad Ordines retulisset? Cum Rex spatium deliberandi peteret, iste instabat; liqvida sibi declaratione opus esse, qvo consilia sua ad eam temperare possit. Nam cupiebat Rex nonnihil dilationis, adornandis conditionibus super sua sustentatione. Sed Ordines, qvi Julio mense illum patriæ proditorem increpaverant, qvi Regi abdicationem svaderet, nunc illum proditoris probro adspergebant, qvi Regi ad retinendum regnum autor esset. Post octo tamen dierum decertationem eo res redigebatur, ut Majores Poloni consentirent Regem orandum, ut coronam ad mortem usqve retinere velit. Qvæ preces mox ab universis Ordinibus Regi proponebantur. Sed seqventi die Rex declarabat: fixam sibi stare sententiam super abdicatione ob ætatem provectam, valetudinem infirmam, & qvia animæ curam melius in solitudine, qvam in solio obire possit. Rogabat tamen, conditiones à se propositas annuant, ne postremus Jagellonidarum senectam in egestate exigere cogatur. Id aliqvi tanqvam puram abdicationem acceptabant; aliqvi eam non valere censebant, nisi in eas conditiones consensum esset. Sed qvia nunc abdicationem qvam maxime urgebant, qvi antea eidem qvam maxime restiterant, Rex etiam tædio morarum propositis conditionibus desistebat; non amplius de abdicatione dubitandum erat. Nam Ordines è Polonia denum C M florenorum, è Lithuania L M annuerant; & ipse Rex non minus anxie circa accelerandam abdicationem satagebat, qvam alii circa adqvirendum Regnum conituntur. Ita demum ista facta est die decima sexta Septembris hora tertia pomeridiana in conclavi Senatorum. Qvo minus in templo, uti Rex voluerat, is actus susciperetur, obstabat, qvod parum decorum videbatur, si eidem absqve prægestato baculo per omnes porticus, & conclavia retro via legenda foret. Adstantes sermonem abdicantis multis cum lacrymis accipiebant. Observatum est à curiosis, hanc abdicationem eodem mense factam, qvo ante seculum Jo. Casimiri avus Joannes coronam Sveciæ Erico fratri extortam sibi vindicaverat. Mox Primas Regni regimen suscepit, ac SCtum factum, ut septima abhinc hebdomade convocatio haberetur. Abdicatio per Senatum cum aliis Regibus ac Principibus, tum Electori significata: sed inscriptioni literarum nullum testando affectui vocabulum additum erat, qvod isti homines haut fas sibi ducant ullum mortalium *Domini Clementissimi* titulo honorare, præter suum Regem. Warsaviæ qvoqve inter tubarum strepitus pronuntiatum, ut omnes Evangelici, & Schismatici seu Græci ultra duodecimum milliare ab ea urbe digrederentur; id qvod prioribus interregnis factum non erat. Ac Nuntius Pontificis Sacerdotibus confessiones excipere solitis injunxerat, ut neminem reatu delictorum expiarent, nisi promiserit se impediturum, ne qvis Evangelicorum inter Nuntios Terrestres eligatur.

16. Sept.

cortesia.

§. 74. Vacuo jam solio prensatio candidatorum, hactenus tectius agitata, palam sese expromebat; simul eorum artes, & qvid qvemqve commendaret, aut minueret, magna uti solet in liberis populis licentia circumferebantur. Ac in universum id in futuro Poloniæ Rege reqvirebatur, ut sit Catholicus, nec hæreseos suspectus; è Regno, aut Principatu Catholico oriundus: ne Regnum aliud jam possideat, per vicereges Poloniam gubernaturus. Ne propria, aut sociorum potentia libertati sit formidabilis. Ne ille Rempublicam, sed Respublica illum affectet. Ut sit bellandi artium peritus, aut capax. Ne sit senex, ne nimium adolescens, ne multa prole oneratus; tum ut sit liberalis, prudens, justitiæ amans, ingenio pacato, nec captioso. Ne cum aliis Principibus inimicitias foveat, vires Reip. distracturas. Ne rationes proprias à Rep. disjunctas habeat, nec aliorum rationibus implicitus, aut alterius Regni æmulus agat. Ut sit capax morum, & legum Regni; non crudelis, non morosus. Deniqve ut pecunia abundet instaurandis Poloniæ rebus. Egregia omnia & prudenter excogitata, si tam facile foret perfectum Principem invenire, qvam animo fingere. Cæterum inter candidatos erat Czaris Moscoviæ filius, pro qvo pater prensabat, oblata opera circa conciliationem Romanorum, & Græcorum rituum. Qvo fine Nasfokinum missurus dicebatur, Polonis has conditiones propositurum; ut iste sacra Romana profiteatur; in Reip. arbitrium conferat, num aliqvando utrumqve imperium conjungere placeat, an vero plane paternæ successioni renuntiare debeat: ut omnia Reip. ablata restituat, ac inter illa qvoqve Smolenscium: ut duos milliones exercitui, tres Reip. det: ut deniqve qvolibet bello XL M militum suis sumtibus in usum Reip. conscribat, atqve alat. Qvæ conditiones inter populum vulgatæ non exiguum scrupulum

Ambitio candidatorum, & de iis judicia.

Judicium de Mosco.

 pulum animis injiciebant, qvod magna vis argento sit apud militares, ad qvos pleraqve vis electionis reditura erat. Multi qvoqve exules, & bonis per Moscos spoliati hoc modo ista recuperare gavisuri erant. Præterqvam qvod inter octoginta amplius millia, qveis suffragii jus sit, pauci reperiantur, qvi non potius præsentia & speciosa, qvam futura incommoda, ac pericula considerent. Sed & non pauci Evangelici in Moscum inclinabant, qvod iste ipsorum sacris publicum exercitium permittat, iisqve addictos belli, ac pacis muneribus admoveat; ac Græcorum dogmata minus qvam Romana ab Evangelicorum scitis discedant. Cum contra Neoburgicus ad superstitionem usqve circa Romanos ritus sit fervidus, & à Jesuitis regi se patiatur. Etsi hisce à nostris contradicebatur. Enimvero neqve Cæsar, nec Sveci, nec ipsi Turcæ passuri erant duo tam valida Regna coalescere. Ac Elector demonstrari jubebat, tam insuperabiles circa istum difficultates occurrere, ut ne inter competitores qvidem habendus sit. Nuntius qvoqve, atqve Clerus Mosci fautoribus summopere reluctabatur; præsertim postqvam vulgatum erat, Moscum haut qvidqvam velle se Papæ subjicere, uti initio creditum fuerat, sed Romanensibus persvadere, ut Ecclesiæ Græcæ accedant. Eo magis autem Moscica factio imminuebatur, qvod Czar non majorem natu filium, sed minorem offerret, octo annos habentem, qvi nec ipse suam religionem mutaturus sit, velut Romana longe meliorem, & per qvam solam ex Moscorum sententia animarum salus obtineri qveat. Aderat qvoqve Tartaricus legatus, qvi minabatur, si qvid inclinationis in Moscum sentiat, Tartaros protinus irruptione in Poloniam facta, omnia ferro, ac igne vastaturos. Ac demum ea factio nullo numero habebatur, postqvam boni cives demonstrassent; commoda, qvæ à Mosco ostententur, incerta esse ob lubricam gentis fidem. Eam sua sacra nunqvam exuturam; ac si maxime solus Czaris filius Romanos ritus suscipiat, exiguum lucrum fore. Moscum nunqvam imperium suum cum Polonia in unum corpus redacturum, nec cum nunc pro libidine dominetur, deinceps precario imperaturum, aut Moscos suos sensu Polonicæ libertatis ad excutiendum jugum ultro invitaturum. Ut autem Poloni Moscis sese uniant, ac servilem conditionem subeant, vel cogitatu indignum esse. Fines Regni dilatari Reip. non expedire, nec istas accessiones retineri posse, exemplo Walachiæ, Livoniæ & Ducalis Borussiæ constare. Non abundare qvoqve Moscoviam tantopere auro, ut tot milliones inde expectare possint. Conjunctionem porro tam potentium Statuum omnes vicinos excitaturam, præsertim Turcam, Svecos, Brandenburgicum. Czaris qvoqve ætatem vergere, qvi nec majorem natu è Moscovia sit dimissurus; altero autem octo annorum puero Poloniæ haut consuli. Non posse qvoqve Poloniæ Regnum cum alio combinari, qvod per hujus leges haut licitum sit Reges extra Regnum, & subjectas provincias proficisci. Polonos insuper desiderare Principem politum, literatum, judicio valentem ac negotiorum capacem. Mosci potentiam libertati periculosam. Qvin nullum esse tam abjecti animi Polonum, cui Moscicus imperandi modus, ac servilis parendi obligatio non horrori sit, fuste feriri, flagellis, scuticaqve premi. Deniqve & dubitari posse, num serio Regnum affectet Moscus, cum Naschokiuus apud Curlandiæ Ducem dixerit: Principem Moscoviæ in spem Regni Poloniæ permittere, perinde esse, atqve animam ipsius, & corpus in barathrum præcipitare. Revera tamen Czar per legatum Madriti Austriacorum favorem qværebat filio suo secundo-genito ad coronam Poloniæ promovendo, ac ut aliqvam suarum sororum isti in matrimonium daret. Ac vicissim offerebat fœdus æternum cum Hispania, & qvod istum ritibus Romanis imbuturus sit, ac satis cauturus Polonis adversus metum, ne Moscovia, & Polonia sub unum caput redigantur. Tum qvod Turcis arma sit illaturus, qvotiescunqve Cæsari visum fuerit, ac XL M militum semper ad placitum, & in usus Domus Austriacæ præsto habiturus. Cujus tamen legationis nullus fructus compertus est. Multi credebant Pontificem Mosco favere, qvod non juvenis solum Princeps, sed & tota forte Moscica natio ad ritus Romanos adduci possit; qvæ cum Polonis conjuncta Turcarum vires compescere possit. Biterrensis qvoqve censuerat, non inutile fore Moscum Polonia potiri; qvod per eum Cæsar juxta, ac Sveci coërceri possent. Intellexerat porro Elector, Daniæ Regem circa coronam Poloniæ Mosco favere, qvo Svecis negotium facesseret. Qvod ne faceret Elector ad istum scribebat, qvippe cum contra utilitatem totius fere Europæ Christianæ sit illum tanta accessione augeri, ac inprimis idem à suis rationibus abhorrere: ac ut Neoburgico potius faveat, rogabat. Sed Rex responso suo negabat sibi de Mosco in mentem venisse: ac gratum sibi fore Neoburgicum eo regno potiri. Li-

1668. benter qvoqve legatum missurum ei commendando, ui Poloni omnes legatos exterminassent, ac ipse judicet officium suum fructu cassum fore. Qvanqvam revera Dano haut placeret Electorem tam enixe pro Neoburgico contendere, qvod metueret, ne qvid Sveciscum hoc convenisset in fraudem Daniæ. Nam postqvam Elector ulterius super commendando Neoburgico instaret, Rex Daniæ declarabat: se qvidem huic coronam Poloniæ non invidere. Non immerito tamen sibi dubitandum, num fida amicitia, qvæ nunc inter Electorem, & istum vigeat perennatura sit, mutatis temporibus alterari nescia: nec Electoris Domui olim plus molestiæ inde suborturum, qvam id emolumenti est, qvod nunc per id speratur. Præsertim cum tamdiu acerrima inter ipsos odia fuerint, forte iterum refricanda; atqve Neoburgicus Regi Sveciæ agnatus sit. Spem sibi fuisse ipsum Electorem eam coronam affectaturum. Sed qvia perceperit ipsum pro aliis prensare, noluisse legatos Warsaviam mittere, qvod nesciverit, qvomodo ibi habendi forent. Idem Rex audito post electionis eventu admodum gaudebat aleam ita cecidisse; ac Polonorum in hoc consilium magnopere laudabat, tum & gaudebat, circa eam electionem nil operæ à se sumtum.

De Florentino: §. 75. Magni Ducis Hetruriæ filius itidem sermonibus jactabatur, de qvo aulici ipsius Amstelodami sparserant, isto fine octingenta uncialium millia in Poloniam trajectum iri, emendis suffragiis. Ac versabantur in aula aliqvot mercatores Itali, qvi id negotium tecte agitabant. Sed confirmabat Biterrensis, ab isto nil periculi esse: hujus coronæ haut cupido, nec ab ingenio, regnandiqve artibus sat instructo. Patrem qvoqve multo attentiorem esse ad rem, qvam ut incertam in spem tantum argenti erogaturus sit. Neqve eam esse Florentiæ auri abundantiam, uti vulgo credatur, idqve multis indiciis, dum super nuptiis cum Virgine Aurelianensi agitur, potuisse deprehendi. Neqve Galliæ Regem eum commendaturum; nec Cæsarem, qvod Gallicam uxorem habeat. Etsi ad isthoc reponeretur: Italos maritos haut facile fræna uxoribus laxare. Joannes Sobiescius qvoqve de Jacobo Eboracensi Duce

De Eboracensi: proponebat, ac per uxorem suam tunc Parisiis agentem ex Regina Matre sciscitabatur, num is Regni pretio Missam auditurus sit? De qvo haut dubium habebatur. Etsi id vix serio agi videbatur; sed artificium Polonicum esse plures Candidatos excitandi, ut eo uberior largitionum seges foret. Optimus qvisqve Electorem Regem optabat, sed ea conditione, ut Romanos ritus assumeret. Ac inprimis Majores Poloni significabant, ea lege non alium magis sibi Regem placere. Primas qvoqve Regni ante electionem dicebat; Electorem Regem fore, si sacra Romana amplecti velit. Sed is reponi jusserat dignum animi sui magnitudine responsum: *ea lege se ne Romanam qvidem coronam acceptare voluisse. Benignitate Dei tantas sibi ditiones obtigisse, ut plures non affectet; nec unqvam in mutationem religionis consensurum. Polonos etiam nunqvam præclare de ipso sensuros, si Deo fidem haut servasse, ac emolumentum ante conscientiam habuisse arguatur.*

1668. *De Electore:*

De Neoburgico: §. 76. Enimvero tres præcipue animos populi distraxerant, Philippus Wilhelmus Neoburgicus Palatinus, Ludovicus Condæus Princeps, & Carolus Hiacynthus Lotharingiæ Dux. Ac Neoburgico qvidem artium affatim erat corona dignarum; qvi & notus Polonis erat, & gratus memoria conjugii cum principe Polonica Constantia. Qvem & potentes exteri commendabant, fœderibus invicem ad eum promovendum innexi, Cæsar, Gallus, Anglus, Svecus, Elector. Sed in eo multis displicebat ætas jam senio propior, & paucis infra Joannem Casimirum annis. Filium natu maximum octo tantum annos natum, ut emergente interregno eadem, qvæ in præsens, incommoda secutura sint. Potentiam ejus magis qvam Condæi metuendam. Nam eundem opibus Condæi potiorem, præsertim cum Gallus promittat idem se pro isto facturum, qvam pro Condæo; ac in promtu eidem esse Sveciæ, & Electoris auxilia. Fœdera mature nimis cum exteris inivisse ambitu libertati Polonicæ intolerando, velut opus sibi foret tutoribus, aut alii, qvid Poloniæ expediat, melius qvam indigenæ intelligant: unde electionem suam non Polonis, sed exteris debiturum. Poloniam vegeto Rege opus habere, & qvi conjugem adsciscat è voto Reipublicæ. Ejusdem multos liberos Reip. graves fore. Germanum eum esse, è natione Polonorum congenitis odiis imbuta. Et ut in universum Germanica natiu de odio isto qvid remiserit; Principes tamen Germaniæ insita absoluti imperii cupidine domi graves dominos, Polonis intolerandos. Eum Regno potito sine dubio id in familia sua firmare conaturum. Palatinæ Domui magnas opes, & successu temporis ab hac non minor metus, qvam ab Austri-

acis

1668. acis immineat. Eo regnante Germanos ministeriis aulæ admotum iri, exclusis indigenis. Denique plus opum è Polonia elaturum, quam intulerit. Primas dixerat; Neoburgicum bonum esse Principem, quem & Uladislaus inter extrema commendavit. Sed nescire se, quid in universum Poloni in eo desiderent. Se Germanismum metuere.

De Condæo: §.77. Ast Condæum fovebant, qvicunque defunctæ Reginæ obnoxii egerant, aut Gallici auri dulcedinem degustaverant. Pro quo & tantum erat Primatis studium, ut diceret: si corona cœlo delaberetur, se nemini libentius eam impositurum, qvam Condæo. Eum commendabant natales Regio Galliæ sangvine, bella, & victoriæ; & quod Gallia Poloniæ semper amica fuerit, & firmandæ ejusdem contra vicinos securitati opportuna: quem & valida factio in aula, atque exercitu fulciebat. Sed apud plerosque illa ipsa Reginæ memoria eidem obstabat, qvæ in publicum gravis, nimia regnandi, an turbandi vixerat. Eam fœminam mire Poloniam exercuisse, cui hæc Gallicis consiliis innexa omnium calamitatum toto hoc tempore originem debeat. Condæum emeritæ apud Gallos & jam consumtæ, nec Poloniæ Regno instaurando sufffecturæ virtutis. Olim fuisse Ilium, & ingentem gloriam Dardanidum. Nunc laboribus fractum, vitiis juventutis enervem, pedibus infirmum, corpore non tam senecta, qvam intemperantia debilem. Martem in acie, consiliis invalidum, præliis formidabilem, in aula contemtum, manu qvam consilio promtiorem. Condæi genium semper in præceps ivisse, velut qvi sciat imperia qvatere, componere nesciat; qvi more majorum suorum summet patriam totiens civilibus malis dilaniarit, ubiqve factionum dux. Impietate in Deum, ingrati animi probro erga amicos, violentia ingenii erga omnes nulli mortalium cedere. Nunqvam innatam ferociam ad sacræ confessionis humilitatem se submisisse. Radzivilio Calvini sectatori vescendis die Veneris carnibus Lutetiæ qvondam convivam fuisse. Christianam religionem nauseare. Eum non tam amore in Poloniam, qvam ut patria turbulento cive exoneretur, à Gallo promoveri. Eundem Gallicis armis svetum, longe diversæ apud Polonos militiæ labores, geniumqve haut toleraturum. Ingenium illius à pace abhorrere, nec bello sufficere. In eum, si Rex eligatur, vetus Romani Imperatoris dictum qvadraturum; *bonum militem perdidistis, malum Regem creastis*. Filium Enguianum patri 1668. vitiis, non virtute similem, corpore animoqve male compositum, vanæ gloriæ retinentem, arrogantia sua aulæ Gallicæ exosum, hæreditate materni generis, ne in dementiam prolabatur, metuendum. Qvod si maxime Condæus ob experientiam militarem, ac fortitudinem, aliasqve dotes sceptro, ac probe adornandæ, moderandæqve Polonicæ militiæ percommodus videatur: tamen Gallicos ejus comites indigenis fastidio futuros, qvorum notæ insolentiæ turba iterum aulam sit stipatura. Præfervida iis ingenia, & moribus imbuta à Polonico genio maxime abhorrentibus, qveis & alienam gloriam in se transferre ars sit. Notum esse dictum aulici cujusdam Galli; strenuos, & fortes esse Polonos, si Gallici præfecti armorum imperia teneant. Gallos solius suæ nationis admiratores esse, cæteros omnes populos alto supercilio despicere. Herilem porro Gallis regnandi modum, ingenium impotens, & inconstans, ac in lasciviam, libidinemqve proclive. Galliam florentissimum qvondam Regnum, nunc imperio plusqvam herili oppressum, nulla ibi amplius legum, libertatisqve memoria; exulare omnes, qvi jugum ferre, ac absoluto Regis placito adulari nesciant. Poloniam per Condæum omnibus Gallorum litibus implicandum. Esse eum uxoratum, cum Poloni cœlibem malint, qvi novo connubio amicam domum Reip. arctius innectat. Galliæ Regem jam pacto Berolinensi favori in Condæum renuntiasse, ac pro Neoburgico studium professum; unde per eum nil præsidii è Gallia Poloniæ accessurum; ac eo Rege nil præter inimicitias vicinorum, Cæsaris, Sveci, Brandenburgici in lucro fore. Cum antea Aula Polonica in eum mire inclinaret, opus adeptionis conatibus, studiis, pecunia jam ad fastigium proxime perductum Lisolæ, & Hoverbeqvii industria subversum. Cæsarem ultra binos millliones, grandem & Ducatuum valorem plus dimidio excedentem summam, numerare levioris dispendii duxisse, ne Condæum, aut ejus filium suspectum vicinum intra Opeliam, & Ratiboriam toleraret.

De Lotharingo. §.78. Lotharingum fautores sui maximis elogiis extollebant. Esse eum è domo antiqvissima; majores bellis sacris celebres: maternum genus è Jagellonibus, Annam filiam Uladislai Jagellonici Hungariæ, & Bohemiæ Regis Sigismundi I. è fratre neptem, Ferdinando I. Austriaco Imperatori Eleonoram filiam edidisse. Hanc Guilielmi Man-

1668. Mantuæ Ducis conjugem Vincentium Mantuanum reliqvisse. Huic filiam fuisse Margaritam: Margaritam Henrico Lotharingo nuptui datam filiam Claudiam, matrem Caroli Hiacynthi generasse. Vacuum externæ promotionis, eoqve ad thronum Poloniæ validiorem, ut fastigium suum Polonis ex asse debeat. Eum ad exterorum rationes non respecturum; in sola Polonia omnem suam fortunam habiturum; exteris aulam non impleturum; opes Poloniæ extra eam non elaturum; qvicqvid adqvisiverit, Poloniæ accessurum. Censu nunc tenuiore, patruo solo opibus præpollente nixum, qvi compluribus millionibus fortunam ejus sublevaturus credatur. Annos XXVI. natum, ipso robore ætatis, facile lingvam, moresqve Polonicos induturum. Integrum ab Austriacis, & Gallis nulli Poloniam factioni impliciturum, ac cum vicinis nec odio, nec gratia cognitum ex æqvo acturum. Egregia tirocinia jam in Hungaria, & dotium sceptro dignarum specimina edidisse. Contra disserebatur: per Lotharingum Remp., ubi provinciam suam contra Gallum eidem inhiantem tutari placuerit, non minus gravi bello implicandam, qvam per Sigismundum Sv. cum contigit, cujus conatus circa recuperandum avitum Regnum Polonis usqve adeo male cesserunt, ut non solum in hunc usqve diem amissam Livoniam gemant, sed & per reliqvas provincias accepta damna nondum digesserint. Unde & ejus electionem vix sine armis pervincendam, qvod Gallus omni vi reluctaturus sit. Opibus eum plane exhaustum, ut adornandæ ejusdem aulæ plus impendendum sit, qvam in totius domus Neoburgicæ sustentationem. Nam qvo minus in pecuniis patrui aliqva spes reponatur, hujus avaritiam obstare. Unde cum aliqvi jactarent, patruum sex milliones ipsi daturum parando Poloniæ Regno ea lege, ut jus suum in Lotharingiam Vandemontio è Cantacrucia nato cedat; Hoverbeqvius reponebat: senem usqve adeo pecuniæ suæ non imperare, ut ne millionem qvidem unum impensurus sit ad seipsum à remis liberandum. Sed maximum illi fulcrum ab Austriacis, qvi cum è sua domo non haberent, qvem Polonis commendarent, saltem Reginam iis dare cupiebant. Unde qvanqvam Cæsar publice studium pro Neoburgico qvod & huic promiserat, præ se ferret; ejus tamen legatus clam omni conatu pro Lotharingo nitebatur, ac ita Neoburgicum commendabat, ut Lotharingum non minoribus laudibus extolleret. Inter tam diversa studia omnes ambitus artes, & infinitæ cauponationes exercebantur, corruptiones, munera, promissa. Sed uti in futurum pacisci minus damnosum erat, qvod fallente eventu promissa irrita forent; ita præsenti pecunia incertam spem licitari anceps admodum erat.

Cantecroix.

1668.

§. 79. Cæterum uti hactenus Gallica consilia Poloniam temperarant; ita Electori, ac Neoburgico in Galli studio circa scopum suum obtinendum magna spes reposita fuerat. Qvi & per se ac legatos amplissime pollicebatur; ac Biterrensis è Polonia in Galliam digressus cum Marchiam transiret, prolixe de studio Regis sui testabatur. Is Cœpenici cum Sverino congressus monebat, Gilio alium adhuc à Neoburgico legatum adjungendum; qvem in finem Elector Joannem Christianum Boineburgium Baronem proponebat. De isto viro qvia mentio incidit, non abs re fuerit heic tetigisse, qvare is paucos ante annos munere suo apud Moguntinum exutus, ac in custodiam datus fuerit. Ejus igitur rei præcipua causa fuerat, qvod Boineburgius pleraqve munera, ac pensiones, qvas Electoris Joannis Philippi frater sibi deberi crediderat, præripuisset, simul hunc non obscure contemneret, velut rebus gerendis parum idoneum. Aliqvando &, ubi consilia sua ab Electore non admitterentur, inter animi commotionem tunc rerum ignarum, aut meticulosum apud amicos vocitarat; qvi ea dicta post prodiderant. Ac ipse Moguntinus invidia perstringebatur, qvod istius ministri autoritas apud Cæsarem, & Gallum indies glisceret, ut is pleraqve ex suo judicio agere vellet, etiam Electoris ingratiis. Igitur jamdudum occasio qværebatur virum subruendi; qvæ inventa est, postqvam Reiffenbergius Baro in Galliam missus fuit auxilio Regis contra Erfordiam exciando. Ei legationi obeundæ Boineburgius destinatus fuerat, cui & se jam accinxerat: sed Schœnbornio Electoris fratre impediente, in ejus locum Reiffenbergius suffectus est. Eo facto Boineburgius gravissime offensus ad Lionnæum scriptis literis in Reiffenbergium valde invehebatur, inter alia mendacissimum mortalium vocans, acqvi tantum veniat, ut Gallos decipiat. Sed Lionnæus, qvi cum alias ob causas, tum qvod Boineburgius aliqvoties sat contemtim ipsum habuisset, eas literas Reiffenbergio ostendebat, qvas & sibi valde displicere testabatur. Unde in proclivi erat, istius favorem in Gallia extingvere, ne inde qvid præsidii eundem maneret. Nec minus Cæsarea aula in virum irritabatur, stimulante

Galli pro Neoburgico studium simulant. 10. Jul.

1668. lante Porcia, cujus is acta sæpenumero acerbe perstrinxerat; & quæ à Directorio Moguntinensi contra placitum Cæsaris qvandoqve suscepta fuerant, eorum causa in Boineburgium devolvebatur. His duobus fulcris subtractis Elector demum precibus fratris manus dabat, ut prægravem ministrum amoveret, & qvi ipsius heri luminibus officeret. Credebatur inter scripta ejus repertum iri, unde criminis struendi materia foret. Sed ea omnia nil nisi enixum fidi atqve cordati ministri studium expresserant. Ac ipse qvæ de Reiffenbergio scripserat, ex Electore se audisse dicebat; ac eum revera talem esse. Igitur postqvam per qvinqve amplius menses detentus fuisset, data cautione de non ulciscendo dimissus est, ejusqve filia post juveni Schœnbornio Electoris ex fratre nepoti velut obliterandæ injuriæ nupsit. Sed & Biterrensis svadebat, ut Neoburgicus Angliæ Regis commendationem petat, & qvia hic in aula Turcica autoritate polleat, postqvam Gallicus legatus diu ibi ad colloqvium admissus non sit, ut per ipsum à Porta modestas literas sine minis ad Remp. obtineat, ne qvem eligat Regem, qvi cum Turcis hæreditarias inimicitias exerceat. Id tamen Anglo haut indicandum, hoc officium contra Moscum qværi, qvicum Anglus amicitiam colat. Ut qvoqve Sveci moneantur aliqvid copiarum in finibus Livoniæ collocare, qvo Polonis belli Svecici suspicio moveatur, si Czaris filium elegerint. Qvin Joanni Casimiro decretum, si à Mosco periculum sit, coronam potius retinere, qvantumcunqve ejus tædium ipsum cœperit, qvam Mosco ansam ad eam involandam præbere. De Sobieskio sat cautum esse, cujus desideriis Rex Galliæ satisfecerit. Cum etiam Poloni tantum suspicionis concipiant, qvod tam multi Principes ad Neoburgicum commendandum conspirent velut in fraudem suæ libertatis; è re videri Reip. cautionem offerri, in omnem eventum libertatem, ac jura sua sarta tecta præstanda. Ne Cæsareo ministro fides habeatur, cujus mens à dictis discrepet. Ut propter Draheimum promissæ pecuniæ reliqva Wiesnovicio solvantur, qvod exemplo deinceps noxium sit futurum, circa solutionem ejusmodi pecuniarum moras necti. Denique consultius ducebat, Neoburgicum sub electionis tempus Dusseldorpi qvam Neoburgi agere ob commodiorem literarum missionem, & qvia à Cæsare iter Neoburgo in Poloniam facile impediri qveat. Is Biterrensis à Gallia post reversus aliqvandiu Stolpæ in Pomerania, inde Mariævverderæ in Borussia agebat; qvem Elector ubiqve laute haberi curabat, qvoad sub electionis tempus iterum in Poloniam concederet. 1668.

Electoris in Galliam legatio. 24. Sept.

§. 80. Ut igitur Elector exploraret, qvid serii Gallorum promissis subesset, placuit in Galliam legatum mittere Blumenthalium obtentu obeundi gratulationis officium de pace Aqvisgranensi, circa qvam Rex magnanimitatis, ac moderationis suæ tantum specimen ediderit, ut summam sibi laudem inde pepererit, ac Orbi Christiano duraturæ fiduciam qvietis dederit; ad qvam servandam & Elector omni studio incubiturus sit. Insuper modeste tentaret, num qvid subsidiariæ pecuniæ in posterum obtineri qveat, qvod Electori numerosæ copiæ sint alendæ intuitu Polonicarum turbarum; & qvia dum ubiqve Galliæ commodis studet, alibi oblata emolumenta recuset, triplicis qvoqve fœderis societate declinata, abs qva & alios averterit. Nunc qvoqve ob fœdus inter Cæsarem, & Svecos arma sibi in promtu habenda. Præcipue autem hortaretur Regem Neoburgici causam in Polonia cum aliis modis, tum pecunia sublevare. Exploraret etiam, num adhuc pro Condæo laboretur, & qvid Galli de Mosci conatibus judicent. Monebatur autem legatis id tantum perscribere, qvid agatur, non addito judicio suo, qvod Parisiis literæ sæpius resignentur. Blumenthalius in Galliam delatus initio aliter judicare non poterat, qvam Regem Neoburgico serio studere. Id præ se ferebant mandata Biterrensi data. Rex qvoqve Remp. Polonicam debito duorum millionum, & CCCC M librarum liberam declarare cupiebat, si Neoburgicus Rex eligatur. Sobieskio promittebatur dignatio Ducis ac Paris, Mareschalliqve Franciæ cum insignibus Eqvitum S. Spiritus, si Neoburgico ad nanciscendam coronam operam navet. Sponsionem qvoqve suam Rex interponere volebat pro pactis, qvæ Resp. cum Neoburgico initura. Aliqvandiu etiam nil amplius pecuniæ in Poloniam trajectum fuerat Condæi nomine. Cum etiam Electrix Bavariæ Regis intercessionem pro Electoris istius fratre peteret, Rex id plane abnuebat. Idem & Carolo Lotharingiæ Duci seniori denuntiabat; valde sibi displicere, qvod is nepoti suo pecuniam suppeditet affectando Poloniæ Regno, & impediendo Neoburgico, cui ipse faveat. Condæus qvoqve Rege exigente fremens qvantumvis, & indignabundus declaraverat, non amplius se in Polonia prensaturum,

Gallus serio rem agere videtur.

Xxxx ac Bi-

1668. ac Biterrensi per se licere, ut apud Polonos divulget, ipsum ad eam coronam non adspirare, ac cœco obseqvio Regis placita seqvi; suosqve ibi amicos roget, ut qvod pro ipso foveant studium, in Neoburgicum transferrant. Ipse qvoqve Rex Blumenthalio dixerat; non parum sibi displicere, qvod Condæus ita ægri prensatione desistere velit: se tamen rem ita moderaturum, ne Neoburgico præjudicium inferatur. Addiderat, non ingratum sibi esse, inter Electorem & Neoburgicum convenisse, qvod Condæo, & cuivis Gallico Principi obsistere velint, modo pecuniis mutuo petendis molestia sibi ne inferatur.

Galli cand. dor suspe- ctus est. 26. Nov. §. 81. Cæterum jam ab initio ipsa Galli circa Neoburgicum facilitas prudentibus suspicionem excitabat, qvod is non solum promisisset, se Condæo obstiturum, ne is Corona potiatur; sed & Joanni Casimiro annua centena uncialium millia qvoad viveret annuisset, si in gratiam Neoburgici Regno se abdicaret. Nam Joannes Casimirus vivente Regina pactum cum Gallo iniverat, qvo matrimonium inter ipsum, & hanc mutuo consensu dissolvebatur; simul idem promittebat abdicato Regno se, velut simplicem clericum nulla eminentiore dignitate Romæ qvod restet vitæ exacturum, hac lege, ut præter ea, qvæ in Polonia retinere possit, Gallus annua L M uncialium numeraret. Is tractatus in favorem Neoburgici renovatus fuerat; & qvia Jo. Casimirus priore summa contentus esse noluerat, Gallus tantundem addiderat. Ita Jo. Casimirus jam prioribus Comitiis abdicationem facturus erat, nisi Biterrensis censuisset, ob tardius expeditam istius tractatus renovationem ita raptim id exsecutioni dari non posse: unde ad mensem Majum alia Comitia eo fine indicenda. Ac ita se omnia in manu habere, utrem utiq; successuram ipse præstare velit, modo ratihabitio tractatus mature adferatur, ac pecunia in promtu sit. Et qvia Biterrensi à Condæo pileus Cardinalitius promissus fuerat, Neoburgicus idem promissum in se recepit. Qvin eousqve procedebant Galli, ut Neoburgico permitterent, cum Cæsare qvoqve & Sveco super Polonia pacisci, qvo non obstante ipsi promissa sua expleturi sint. Et tamen qvia Gallis solenne est nihil gratis dare, haut adparebat, qvo fructu Rex, tam sumtuosam operam Neoburgico navare vellet, nisi qvod rumor esset, eum isti Juliacum cessurum. Qvanqvam aliqvi causam promissorum Neoburgico factorum hanc judicarent, qvod Gallus sibi haut persuasisset, bellum Belgicum 1668 ita cito finiendum: unde cum eo durante Condæum justo vigore fulcire non posset, maluisse coronam amico Principi deferri, præsertim cum tunc favore Principum Germaniæ opus haberet. Sed ea ratione per bellum expirante, omne studium in Condæum versum. Et mox paulatim Gallorum fides minuebatur, qvod Rex CC M uncialium, qvæ mutuo pro Neoburgico petebantur, credere abnueret, caussatus, tres florenorum milliones jam in Poloniam erogatos, ac à futuri anni reditibus in antecessum qvatuor milliones consumtos, qvi per parsimoniam sint supplendi. Neoburgicum qvoqve Regis favore tam multiplici usum, ut plura petere erubescat, eoqve Electoris interventionem qvæsivisse. Sed & Biterrensis affirmarat, Neoburgico adhuc octingenta uncialium in promtu esse, qvibus Lotharingo satis prævalere possit. Etsi Leradus negaret, ab isto ultra D M corradi posse; qva summa parum proficí qveat, cum è Biterrensis placito soli Sobiescio CC M uncialium promittenda fuerint. Qvanqvam & Blumenthalius circa pecuniam nihil efficiebat, nisi Elector arma in Belgas sumere vellet, in qvos ea qvoqve offensæ causa jactabatur, qvod pecunias Lotharingo ad negotium Polonicum crederent. Id qvoqve scrupulum movebat; qvod Galli tantopere Lotharingum horrere se ferrent, ne is Regno Poloniæ potiretur; cum tamen patruum ipsius in sua manu haberent. Sane Lionnæus dicebat, istum Regis acerbissimum hostem esse, nec infelicius qvid accidere posse, qvam si Polonis istum Regem creare in mentem veniat. Sed & communicabantur literæ à Biterrensi è Polonia scriptæ, sed qvæ levis momenti rebus refertæ erant, ut facile animadverteres, alias majoris momenti occulrari. Tum & magnæ summæ collybo in Poloniam trajiciebantur, sane non in usum Neoburgici, cum alias opus non esset, id Blumenthalium & Leradum clam haberi. Sed & alias ob causas Leradus Gallos suspectos habere cœperat, qvod Biterrensem iterum in Poloniam misissent, velut à Rege Joanne Casimiro peculiariter expetitum; cum tamen ante in Neoburgici arbitrium contulissent huic functioni eligere, qvem vellet; qvi Gaumontium proposuerat. Neoburgicus qvoqve è Gallo exqvisiverat, an non ferre possit, Cæsarem permoveri, ut hic in casum duplicis electionis per arma ipsum fulciat. Id qvod Gallus abnuerat; nec placere, ut Cæsar ei negotio se misceat. Denique Miletus Berolini sub discessum è Sverino qvæsierat

fierat

1668. fierat, an non Elector permittere possit, ut postqvam omnia pro Neoburgico incassum tentata fuerint, ac Poloni ultro in Condæum inclinent, Gallus denuo pro hoc se declaret, aliosqve in ejus partes pertrahat, ac ita ad coronam eundem promoveat? In qvem casum Sverino ingens pecuniæ summa ostentabatur. Etsi Lionnæus post diceret: Miletum ista citra mandatum dixisse. Post tamen Lionnæus isti suspicionem iterum eximebat confirmato, utcunqve res cadat nec Condæum, nec ejus filium corona Polonica potiturum. Ac arbitrabatur Leradus ita dextre se rem egisse, ut Gallis nulla rima elabendi foret, nisi forte ut plura proceribus Poloniæ promitterent, qvam à Neoburgico præstari possit. Ut qvoqve Electorem cum Neoburgico committerent, huic persvadere conabantur, Electorem coronam pro se affectare, & ea qvidem lege, ut suam sibi religionem servare liceat, qvo id commentum faciliùs fidem inveniret. Id porro machinabantur, ut Lotharingica factio Neoburgicæ aliqvantum prævalceret, qvo ansa foret à conventis discedendi obtentu sumto, se Neoburgici causam candide egisse, qvamdiu Lotharingus debilis fuerit. Sed cum nunc metuendum sit, ne Princeps Galliæ iuvisus juxta, ac formidandus corona illa potiatur, sibi pro Condæo velint nolint nitendum. Si tamen omnis opera pro Condæo frustra consumta foret, ac Lotharingus utiqve prævaliturus videretur, ad extremum mutata velificatione Neoburgico fauturos. Deniqve qvanqvam Lionnæus multis cum exsecrationibus assveraret, causam Neoburgici diligenter in Polonia commendari: Rex tamen Condæo interdicere nolebat, ut machinari in Polonia desisteret, aut eundem adigere ut declararet, ne oblatam qvidem coronam à se acceptandam. Eqvidem demum Reip. Polonicæ per literas significabatur, si maxime Condæus eligatur, Regem non concessurum, ut is coronam acceptet, nec eundem è Gallia dimittendum. Addebatur tamen mandatum, ne Biterrensis eas literas prius tradat, qvam Lotharingici partes plane prostratæ fuerint. Ac Lionnæus, cum Gallicas fraudes aperte sentire animadverteret, plerisqve colloqviis ita pudore confundebatur, ut aliqvando qvid diceret ignoraret. Ac Svecicus minister Esaias Pufendorfius non sine acerbitate istorum fallaciam notabat, dum Lionnæo de fraudibus Cæsareorum ministrorum, qværenti, qvi palam Neoburgico suffragabantur, clam Lotharingum fovebant, respondit: istos eam fallendi artem à Gallis didicisse. Ac jam Joannes Casimirus Condæo scripserat, ita res suas disponeret, ut statim atqve cursor de ipsius electione nuntiaret, Lutetia in viam dare se possit. Unde & in Condæi palatio omnia itineri parata habebantur bonis in Gallia elocatis; ac cum Monasteriensi, & Hanoverano super transitu in Poloniam agebatur. Qvin & numismata jam cusa erant, qvorum uno latere Condæi effigies, & nomen exprimebatur, altero Fama cum diversis phalangibus inter se concurrentibus. Ast mox secus cadente electione Rex in Biterrensi id improbabat, qvod artificia sua non satis recte exercuisset: qvod autem idem Neoburgicam factionem, cum Condæana rueret, non fulsisset, id non reprehendebatur: qvin is cum Lutetiam revertisset, qvasi re bene gesta excipiebatur, donata à Rege Abbatia, è qva isti annua qvaterdena florenorum milliareditura erant, manifesto indicio, ab eodem acta Regi probari. Cujus fraudulenta negotiatio præcipue Neoburgici causam, cum extra periculum videretur, everterat. Ac fatebatur Lerodus, Electorem solum Neoburgico fidum amicum fuisse, cum reliqvi omnes ipsum prodiderint. Is Lutetia discedens nil aliud dicere passus erat, qvam dolere hero suo, Regis operam in Polonia insumtum effectu caruisse. Non tamen persvadere sibi posse, Rege Biterrensis acta probatum iri; qvi cum per mandata sua, qvorum autographum Duci Neoburgi ostenderit, enixe operam navare deberet, ut Condæus à Corona Polonica excluderetur, qvod & Rex tractatu Berolinensi promiserit, post cum Republica ultro eam exclusionem decrevisset, gravissime de ea qvestus sit, nec oblatam audientiam admittere voluerit. Ad qvæ Rex humanis verbis: sibi qvoqve dolere, negotiationem in Polonia ita sinistre successisse: ac se improbare non posse; Ducem de Biterrensi qveri, qvi & ipse heic sibi non satisfecerit. Nec à se idoneas haberi rationes, qvare Biterrensis ad Rempublicam verba facere abnuerit. Ac unice eum è Polonia evocatum, ut eo nomine rationem reddat. De cætero nullam se occasionem amissurum Duci fructum sui affectus demonstrandi. 1668.

§. 82. Interim omni arte in Polonia ambitus certabat, ac suam qvisqve factionem firmare, reliqvas debilitare nitebatur. Iis cauponationibus compescendis Fredro Castellanus Leopolitanus jusjurandum concipiebat ante electionem à qvibuslibet præstandum; *talem se electurum, à qvo,* *Artes prensantium in Polonia. 24. Nov.*

1668. *aut cujus nomine nihil acceperit, nec quid ipsi promissum sit. Tum & nemini suffragium daturum, qui regnante antecessore, aut postea illicitis modis, & contra leges coronam ambierit.* Qvod juramentum Neoburgico fraudi fore credebatur, qvem arguebant non minus illicitis modis, qvam Condæum ad coronam grassatum, & qvem tot Principum exterorum conspiratio invitæ Reip. obtrusum erat. Castellanus tamen Posnaniensis & alii consultis prius Theologis censebant, id jusjurandum inane esse, atqve illegitimum, ac vi metuqve impactum; cum qvilibet per conscientiam circa electionem bonum publicum præ oculis habere teneatur. Posse qvoqve per *reservationem mentalem* ejus vim elidi: *se qvidem Neoburgicum, qvem eligere decreverint, non ipsos nominaturos; sed illis, qvi eundem nominarint*, adhæsuros. Sed Gallis major circa id jusjurandum eludendum subtilitas. Nam qvia viris tantum jurandum erat, non item uxoribus, Biterrensis judicabat, per hasce scrupulosos maritorum animos attrahendos ad qvæsitum scopum obtinendum. Unde & moderamen cauponationum istarum non modica ex parte penes mulieres erat, qvas inter eminebant Sobiescii, Thesaurarii, & Lithuanici Cancellarii Pacii uxores, & Archiepiscopi concubina, omnes natione Gallæ, qvæ summo studio pro Condæo nitebantur. Pro Neoburgico autem multi qvidem è Senatoribus erant, sed qvorum nemo rem aeri studio agebat, nec exterorum qvisqvam pro eodem præter Electorem bona fide laborabat. Cujus & ministri arguebantur agendi modo multos offendisse, nec pecunias caute distribuisse, ac illis plurimum dedisse, qvi plurimum polliciti fuerant non considerato, num id præstare in viribus istorum foret. Svecis perinde habebatur, qvis Poloniæ Rex fieret, modo ne Moscus. Cæsar palam promiserat, se pro Neoburgico laboraturum, Gallo qvoqve in eam rem fide data: atqve id scriptis mandatis Christophoro Leopoldo Schafgotschio injunxerat. Sed verbis adjecerat, ita rem tractaret, ne Lotharingo noceret. Pro qvo & istum etiam comiti ipse Joannes Casimirus agnoscebat. Ac subornabat monachos Augusta Vidua, qvi inter Clericos præcipue spargerent; Lutheranismum nondum adhuc Neoburgici animo radicitus exolevisse. Jesuitæ qvoqve ætatem, & numerosam ejusdem prolem differentes summopere pro Lotharingo contendebant, cui & multi è communi nobilitate studebant, sed qvibus eminens caput deerat. Commenti qvoqve fuerant Electoris malevoli, Vicecancellarius, & alii, 1669. ut Lotharingus spem faceret, se Regno potitum Borussiæ supremum imperium, Nobilitati tantopere invisum, retractaturum. Nocuerat qvoqve Neoburgico Lesslinius Cancellarius, alias istius studiosus, qvod minas jaceret eodem electo se inimicos suos ulturum. Qvibus eo ipso necessitas adferebatur adversæ se factioni jungendi. Volebant etiam Lotharingi legatum stimulare, ut is priorem locum præ Electorali affectaret. Sed cum id inane fore sentiretur, duo legati veniebant, unus à seniore Duce, alter à juniore, qvorum ille in publico non comparebat, declinandæ uti ferebat collisioni cum nostris. Idem & copias aliqvas in finibus Poloniæ disposuerat; qvod ne Cæsar permitteret Elector per literas petebat.

Legatio Electoris ad Comitia eligendo Regi Poloniæ.

§. 83. Propinqvante electionis die Elector Hoverbeqvium, & Fridericum Jenam ad Comitia in Poloniam mittebat. Iis injunctum hoc tempore nil privatarum rerum tangere; tum una cum Svecis super libertate religionis *Dissidentium* laborare, pro qva Elector apud Olivenses tractatus cautionem obtinuerit, in vicem locorum, qvæ is tunc in Pomerania maturandæ paci cedebat. *10. Maii.* Neoburgico commendando adducere jubebantur; Electorem non proprio motu, sed persvadente Lubomirscio, acerrimo tunc libertatis propugnatore, in eas cogitationes ingressum, ac isti promovendo transactionem sibi parum lucrosam cum eodem super Juliacensibus ditionibus fecisse. Alia qvoqve fœdera, qvæ Elector cum Gallo, & Svecis inierit, nil emolumenti ipsi adferre, sed non nisi Poloniæ Statui, ac libertati cavere. Bonas artes præsenti Reip. Statui necessarias in nemine alio ita junctim reperiri, qvam in isto Principe. A nemine tanta Reip. emolumenta expectanda, Gallo qvoqve in ejus gratiam isti qvantum detur favoris exhibituro. Qvi & non una vice qvicqvid opum habeat sit effusurus, uti Lotharingus se facturum jactet, sed qvotannis, & qvotiescunqve tempora Resp. reqvisiverint. Ejus causa Reip. nil molestiæ obventurum, qvin firmata cum omnibus vicinis amicitia hostibus terrorem incussurum. Dotalitium uxoris, & sustentationem liberorum Reip. haut gravem fore; cum ipse egregias provincias in patrimonio habeat, ac plerisqve filiis de Ecclesiasticis beneficiis prospexerit.

Apud electionem acta. 24. Maii.

§. 84. Legatis Electoralibus, eum Warsaviam accedere non liceret, hospitium

1669. um interim Jabloncæ fuit tertio ab urbe milliari. Compererunt ibi, Cæsareos pro Neoburgico nihil, omnia pro Lotharingo facere, cui & Augusta Vidua affatim pecuniæ subministrabat: A Gallo verborum abunde profundebatur; solidæ operæ nihil præstabatur. Condeanæ factioni spes erat, si populus inter Neoburgicum, & Lotharingum dividatur, suam velut tertiam adversus utramque prævalituram. Et optabat Biterrensis à nostris diffidentiæ qvid adversus ipsum ostendi, qvo prætextum foret istis culpam offensæ impingendi. Lotharingus qvoqve à Gallo commendari se petierat, pollicitus Gallicam se uxorem è Regis placito ducturum: Sed Rex ne responso qvidem se istum dignaturum dixerat. Idem pollicebatur, se omne Reip. æs alienum dissoluturum, exercitibus satisfacturum, Ordines in triennium tributis liberaturum, ac insuper inter privatos magnas summas distributurum. Et cum Neoburgici negarent ultra CC M aureorum se donare posse, Lotharingici contra de qvatuor millionibus crepabant. Iidem & Archiepiscopo C M uncialium offerebant, ac se renuntiationem in Lotharingiam pro Rege Galliæ in ipsius manum traditures, si Cundæanas partes deferere velit. Contra Archiepiscopus nostros urgebat, ut Neoburgicum destitutum à petendo qvoqve dimoverent, cui & alias pecuniæ satis non sit ad hiantem tam multorum aviditatem implendam. Tunc enim se Lotharingum qvoqve in Condæi gratiam destituturum, & Gallum Neoburgico erogatas pecunias refusurum. Nam Neoburgici Biterrensi fassi fuerant, pecuniam sibi deesse, ab eoqve sibi certam summam credi petierant: de qvo hic statim Archiepiscopo indicium fecerat. Neoburgico qvoqve magna cum invidia objiciebantur pacta cum exteris inita, qvi Remp. non cupientem, nec istis defensoribus egentem tantum non in tutelam suam susceperint, istum Regem invitis obtrusuri; qvem & Electori Borussiam Regiam, & Svecis Samogitiam promisisse mentiebantur. Ast Elector, cum Schafgotschium contra promissa palam qvidem, ac frigide pro Neoburgico loqvi, clam enixo studio pro Lotharingo laborare intelligeret; qvi & ridendo, ac aliud agendo Neoburgici causam Primati commendaverat: acriter cum Goësio Barone expostulabat. Cæsarem primum fuisse, qvi de Neoburgico propofuerit, ac per Lisolam ad isthoc institutum perseqvendum ipsum incitarit. Se qvoqve summo studio pro isto connixum, ac non sine multo labore demum Gallum qvoqve in ejusdem partes pertraxisse. Nunc cum in rem præsentem veniendum sit, in transversum abiri. Eqvidem sat facultatis esse ad Lotharingum dejiciendum, ac se omnibus viribus eo incubiturum. Sed id inde proventurum, ut dum isti duo inter se colliduntur, tertius interveniens brabeum præripiat utroqve eluso. Sed & Cæsareis legatis demonstrari jubebat, qvantopere metuendum sit, ne Condæus demum prævaleat, ni res pro Neoburgico majore fide, ac studio agatur. Boineburgius qvoqve Schafgotschio acriter exprobrabat, qvod ita sedulo cum Lotharingicis consilia misceret. Nam hoc ipso fidem Cæsaris consumi, simul duplici electione ansam præberi. 1669.

§. 85. Idem qvoqve Schafgotschius Electoralibus legatis serius accedentibus primam salutationem, digniorem in sua domo locum, & titulum Excellentiæ abnuebat; ac ne in tertio qvidem loco cum iis congredi volebat. Unde & Biterrensis denuntiabat; si Cæsareo legato heic concedant, se qvoqve non aliter cum ipsis acturum. Cum nostri ex isto qværerent, num id jussu Cæsaris faciat, is respondebat: sibi peculiare in eam rem mandatum non esse, facto tamen suo rationem constare. Soli tamen Hoverbeqvio, velut Baroni, si primus salutandi officio apud ipsum defungi velit, dextram manum, & Excellentiæ titulum daturum, prout Monasterii primariis legatis, si & illustri loco nati forent, ex rescripto Cæsaris contigerit. Id factum cum Elector per Sverinum Goësio exprobraret, hic respondebat: Aulam Cæsaream confidere, Electores majorem Cæsareæ eminentiæ: à qvo & ipsorum dignatio dependeat, rationem habituros, qvam ut Cæsarem aliis Regibus æqviparare velint. Nam etsi Regii legati Electoralibus eum honorem deferant, uti & par sit: Cæsarem tamen ab aliis Regibus in hoc differre, qvod iste velut caput in Imperio consideretur, cujus membra Electores sint; eoqve Electorales à Cæsareis id exigere non posse, qvod à Regiis ipsis tribuatur. Ad qvæ Sverinus: Cæsarem utiqve id honoris Venetis, ac Belgis deferre; per qvod si ipsius dignitas non imminuatur, id nec delato Electoralibus eo honore futurum. Præsertim cum lege Regia diserte cautum sit, ne Venetorũ, & Belgarum legati unqvam Electoralibus præferantur. Ad qvæ Goesius: Venetos, ac Belgas velut exteros, & ab Imperio Romano haut dependentes Respublicas considerari, eoqve iisdem id honoris absqve Electorum imminutione exhiberi posse; cum Cæsar hos non ut exteros, sed ut domesti-

Collisio cum Cæsareo legato.

1669. cosfpectet. Ast Sverinus negabat Electorem hac prætensione destiturum, cum Monasterii, & Olivæ is sibi honos tributus sit. Ac si reliqvi Electores eodem cedant, ipsum id non facturum, ac satis nosse, qvid in contrarium consilii sit capturus. Goësius; qvod Monasterii factum sit, vim legis non habere. Olivæ Leopoldi legatos adfuisse, ut à Rege Hungariæ & Bohemiæ, non ut à Cæsare. Cum tamen qvando Leopoldus Cæsar creatus esset, Olivenses tractatus nondum cœpissent. Igitur Elector suis injungebat Schafgotschio ne hilum concedere. Simul apud Cæsarem per literas super isto facto graviter qverebatur, ac ut iste eo nomine pœnas daret petebat. Cui Cæsar respondit: Sibi haut in animo fuisse aliqvid de dignitate Electoris detrahere. Sed factum à Schafgotschio aliter, qvam ab Hoverbeqvio referri. Vicissim qverendi causam sibi esse, qvod Electoralis legati Salisburgensem Præsulem Ratisponæ invisere omiserint, qvod hic istis in sua domo priorem locum, & titulum Excellentiæ abnuerit: id qvod contra morem in Imperio receptum sit. Et Schafgotschium Hoverbeqvio velut primario legato eum honorem dare voluisse, non item Jenæ secundario. Ad eas literas Elector post reponebat: Schafgotschium falsa narrasse; ac denuo ut sibi satisfieret postulabat. Contra Cæsar: utriusqve legati relationes sibi contradicere, ut qvid circa id factum statui debeat, in obscuro sit. Sed qvæ ipse Ratisponæ prætendat, id antiqvâ Imperii consvetudine definiri. Ac si circa id sibi satisfiat, se qvoqve super Polonico facto ulterius mentem suam declaraturum. Id negotium Elector ad Collegas referebat; qvi censebant, de eodem in collegio agendum, præsertim qvia Cæsareus Madriti legatus cum Trevirensi, Bavarico, ac Palatino legato pari fere modo egerat. Sed cum Bavarus eam causam sat acriter urgeret, cæteri differendo eandem eludebant. Ast major indignitas erat, quod Lotharingus legato suo injunxisset, ut nostros præcederent. Adversus qvæ ausa Elector suis imperabat, ut vi istum, si tale qvid aggrederetur, depellerent: ac eo nomine ad collegium Electorale scribebat, Coloniense cumprimis eam prætensionem mirante, præsertim cum iste ne in Lotharingiæ qvidem possessione sit; cui nec Elector in sua domo priorem locum concessurus erat. Erst constabat Lotharingum ad ista movenda ab aliis instigatum; qvi & antea idem à patruo suo tentatum improbarat. Ejus tamen legatus jactare ni dubitabat; Cæsari pactum cum Neoburgico vi extortum, eoqve obligatione cassum esse. Nam Cæsarem dudum cum Lotharingo de Polonico negotio convenisse. Sed cum post Gallus super pacto inter Cæsarem & Neoburgicum circa idem negotium movere cœpisset, Cæsareos ministros initio dubitasse, post demum in id consensisse, ut Gallo juxta atqve Electori, & Neoburgico illuderent.

24. Jun. — *3. Febr. 1670.* — *16. Mart. 1670.*

Galli mala fide cum Neoburgico agunt.

§. 86. Nec minus Galli, qvicqvid verbis testarentur, parum sincere cum Neoburgico agebant. Sane Elector Gallo declarabat, nullo modo se toleraturum, Condæum corona potiri; qvod è Polonia nuntii adferrent, Gallicam factionem acriter pro hoc coniti; id qvod sine consensu Regis fieri neqveat. Sed Lionnæus confirmabat, Regem promisso suo staturum, modo cautum sit Lotharingum diadema haut nacturum. Biterrensis qvoqve in antecessum viam excusationi muniebat, de Neoburgici ministris in Polonia qvestus, velut qvi ibi per imprudentiam fieri sui causam prodant, & culpam in ipsum rejicere velint, diffidentia qvoqve ostentâ. Unde facultatem sibi adimi, utilem Duci operam navandi. Demum Lionnæus Blumenthalio, ac Leradio literas prælegebat à Gallo ad Rempublicam Poloniæ scriptas, qvibus petebat, ne in electione Condæi rationem habeant, qvod ipse Electori promiserit, id se non permissurum, sed ut Neoburgico præ omnibus candidatis coronam deferrent. Ast nec has literas ipsis in Poloniam curandas, nec exemplum tradere volebat, causatus, moderamen negotii Biterrensi relinqvendum, nec literas prius Polonis reddendas, qvam Lotharingi spes eversa, Neoburgici stabilita sit. Alias enim si Condæus excludatur, Neoburgici rebus adhuc nutantibus, solum Lotharingum candidatum superfore. In Polonia Biterrensis Hoverbeqvio dixerat; se Condæi exclusionem non posse non in Galliæ ignominiam accipere. De qvo cum Blumenthalius, & Leradus qværerentur; Lionnæus nil aliud reponebat, qvam istum talia sine mandato loqvi. Gniesnensis qvoqve Electoris legatos tentaverat; an non Neoburgicus permoveri possit, ut petitione desistat ea lege, ut refusionem sumtuum recipiat, qvi ad undecies centena uncialium millia surgere ferebantur. Id qvod cum Blumenthalius Condæi instinctu factum argueret, ac Lionnæus responderet, non posse Gniesnensi præscribi qvid facere debeat, incalescente disceptatione Blumenthalius in os isti dicebat; Ubi Elector viderit, Neoburgicum corona

1669. corona non potiri, cum potius Lotharingo fauturum, qvam permissurum, ut Condæus Rex fiat, nec se ludibrio haberi passurum; nec eum de Gallia meritum, ut ita cum ipso agatur; ac ni pacta melius serventur, aliam eidem viam ineundam, eisqve se puncturum, qvi Gallo parum grati sint. Cui Rex responderi jussit; dolere sibi, Biterrensem actionibus suis ansam præbere qverelis adversus ipsum movendis; ac jussu isti transmittenda, ut deinceps aliter se gerat. In Polonia qvoqve ministri Gallici terebant, se Condæo in eum duntaxat casum fauturos, si Neoburgicum excludendum adpareat: sed revera Biterrensis cum Primate, & aliis Condæanæ factionis clandestinis conventibus unice pro Condæo nitebatur. Cui Elector sine ambage declarari jubebat; omnibus se viribus Condæo restiturum, ac potius Lotharingicæ factioni accessurum, Condæo dejiciendo. Etsi Polonos à Lotharingo eligendo sedulo dehortaretur, per qvem Resp. certo bello sit implicanda; ac se omnia tentaturum ultioni ab isto sumendæ, à qvo tam graviter læsus fuerit. Cæterum tunc in apricum erumpebant, qvæ Biterrensis hactenus dissimulare studuerat, qvod cum à Nobilitate super Condæo è numero candidatorum expungendo agitari animadverteret, is vehementer perturbatus fremeret; id ubi fiat, se id maximæ injuriæ loco habiturum, atqve protinus discessurum. Cum tamen pactis antea, ac sæpius repetitis promissis Rex declarasset; se nolle Condæum corona Poloniæ potiri. Ast universa Nobilitas insuper habitis Biterrensis tumultibus ad septa adeqvitans Senatores cogebat, ut Condæo renuntiarent, atrocibus minis sparsis ac triginta amplius tubis in septa displosis. Nec eo minus Condæana factio destinatis suis insistere, ac instaurandis suis rebus electionem extrahere conari. Qvo fine & Biterrensis monitus licet oblatum à Rep. alloqvium obire nolebat, offensam è Condæi repulsa causatus. Ad extremum tamen Sobiescii uxor pollicebatur, se multos in Neoburgici partes pertracturam, si XL M uncialium præsenti pecunia sibi numerentur. Ac fatebatur, se juxta, ac maritum Condæo studuisse, qvod antea multis cum exsecrationibus negaverat. Sed Neoburgicis pecunia deerat, qvod à Gallis mutuo nil accipere possent; nec Warsaviensibus mercatoribus in promtu pecunia esset, qvam Wratislaviæ recipere possent, ubi à Neoburgico insignis summa deposita erat: cum contra Lotharingici affatim largirentur. Enimvero omnes istas machinationes in irritum deducebat Nobilitas,

7. Jun.

Colo.

qvæ maximo numero armata aderat, magnopere in Senatores irritata velut publicam libertatem cauponantes; simul fremens Regem se suo è placito facturam, atrocibus minis in resistentes sparsis. 1668.

Legati exterorum ab Ordinibus audiuntur. Marescotti.

§. 87. Instante jam electionis die, exterorum legati solenni audientia pro more candidatos qvisqve suos Reip. commendabant. Etsi Nuntius Pontificis Marescottus oratione sua nil præter curam Catholicæ religionis ingerebat. Schafgotschius Cæsareus, & Claudius Totrius Svecicus legati Neoburgicum commendabant, etsi verbis paucis, & langventibus, ac addita hacce clausula; se nullo modo per hanc commendationem liberæ electioni vel hilum præjudicare velle. In ejusdem favorem Regis qvoqve Angliæ literæ ad Remp. prælegebantur. Nostri eadem pompa, qva Cæsareus, in septa adducti, perorante Hoverbeqvio, qvicqvid in favorem Neoburgici dici posset exponebant. Boineburgius Neoburgici legatus ornata oratione gratias primo Reip. agebat, qvod huic Principi altera jam vice inter candidatos locum concessserint. Tum multis extollebat nobilitatem familiæ, è qva Cæsares ac Reges orti sint; ac uti Jagellonicæ Domui per affinitatem innexus sit, ut à Polonis pro more extraneo haberi haut debeat. Qvi & Senatoribus debitam reverentiam, Nobilitati insuitatum affectum semper adprobaverit. Enumerabantur inde animi, corporisqve dotes, ac egregiæ ad Rhenum, Danubiumqve ditiones, qvas in usum Reip. offerat; de qvibus & ita dispositurus sit, ut totus Reip. negotiis vacare qveat. Circa filios secuturum, qvod Reip. placuerit. Si Moscus ereptas Poloniæ provincias ultro non restituat, se post finitas inducias bello istum persecuturum, ac in eum finem V M militum de suo aliturum. Militiæ Regni in unum annum stipendia daturum: collapsas munitiones reparaturū, ac ubi opus sit, novas excitaturū exercitia eqvestria instauraturum; ducentis Nobilibus Polonis annua stipendia daturum suscipiendis peregrinationibus. Deniqve cum vicinis amicitiam culturum: Sed si qvis Reip. injuriam intentet, arma oppositurum, ac inprimis barbarorum incursiones coërciturum. Laudabatur oratio juxta, & orator. Nonnulli tamen, qvi inter seria qvoqve jocos captant, cavillabantur: Neoburgicum in eo qvoqve Polonorum habitui se attemperasse, qvod legatum miserit calvitio spectandum, nullo factitio capillamento. Nec minus eloqventiam suam expromebat Lotharingicus legatus,

1669. tus, & ipse sublimem Principis sui familiam extollens, è qva Balduinus qvondam Hierusolymiorum Rex ortus sit; cujus nepotem aurea corona redimi optabat, uti iste per modestiam sibi spiriam imponi passus fuerit. Laudabat ejus juventam, cui velut ceræ Resp. qvam ipsa optet formam imprimere possit. Cui & in proclivi futurum sit lingvam Polonicam, ac penitissimas rationes Reip. Polonicæ addiscere; qvod ars regendi Poloniam non nisi in ipsa Polonia percipiatur. Ipsum à nemine extero commendatum, eoqve nemini beneficio obnoxium, soli Reip. gratias debiturum: nec illicitis se modis obtrudere studuisse. Eundem annua qvingenta florenorum millia daturum de suis reditibus abolendæ vitiosæ monetæ; exercitibus Regni residua stipendiorum exsoluturum: ponte è qvadrato lapide Vistulam apud Warsaviam intra qvadriennium straturum: commercia promoturum; IV M militum ad usus Reip. ubi opus sit de suo exhibiturum: gymnasium pro centum Nobilibus Polonis Pontamussoni erecturum: Polonicas vestes gestaturum, & per omnia moribus Polonicis se attemperaturum: cohortem prætoriam è solis Nobilibus Polonis assumturum: neminem extraneum ne suæ qvidem nationis absqve Reip. consensu in Regnum admissurum. Qvin in Reip. arbitrio situm fore, Ducem, an Regem vocare ipsum velint. Qvorum nonnulla satis abjecta risu excipiebantur.

Electio præter omnium opinionem cadit. 19. Jun.

§. 88. Ac jam aderat dies electioni destinata, qvæ multorum annorum machinationes, laboresqve, & expensas inanes reddebat; qvod tres factiones, dum se mutuo subvertere nituntur, qvartæ haut cogitanti viam stravissent. Cum hymnus ordiente Posnaniensi Præsule decantatus esset, qvilibet Palatinus ad Nobiles sui districtus se conferebat, qvi universi circa septa adstiterunt, ac de eligendo inter se colloqvi cœperant. Ubi Salisiensis Palatinus suffragii ambiguus disserebat; *duos se videre candidatos, qvorum neuter unanimi omnium consensu sit eligendus: unde cives in propria viscera sævituros ob duos Principes, qvorum neuter par sit curandis Reip. morbis. Unde si norit id Palatinatui gratum futurum, se Piastum propositurum, qvi saltem pacem & concordiam inter cives servaturus sit.* Cui sententiæ cum omnes applauderent, ac ut istum nominaret instarent, ille inopino consensu confusus velut perfunctorie Michaelem Thomam Coributum Wiesnovicium nuncupabat. Ab hoc Palatinatu ad vicinum Posnaniensem vox transibat, ubi Præsul Lotharingum, Castellanus, & Signifer Neoburgicum commendabant. Sed audito Wiesnovicii vocabulo multitudo velut instinctu, eum à se probari exclamabat; frustra Castellano, & tribus aliis pro Neoburgico connitentibus, qvibus cum acinaces intentarentur, cedendum erat. Hos Palatinatus reliqvi Majoris Poloniæ impetu, & velut extra se rapti seqvebantur. Et eo ipso tempore examen apum, & columba adparens in omen trahebatur, qvasi ipsum cœlum electionem adprobaret. Sendomiriensis Palatinatus, cui Dux Michael aderat, cum nil minus qvam de hoc eligendo cogitasset, ac diu super Lotharingo disceptasset, cui magis qvam Neoburgico favebat, audito Majoris Poloniæ consensu huic & ipse accessit. Ast Palatinatus Russiæ, & Belzensis, qvo pleriqve exercituum duces continebantur, in Neoburgicum, & Lotharingum dividebantur, qvorum illi Magnus Mareschallus Sobiescius, huic Demetrius Wiesnovvicius studebat. Hi duo Palatinatus Piasto nominato contradicebant, velut parum firma valetudine; & qvia exercitus opus habeat Rege, cui sit, unde ejus necessitatibus subveniat; etsi Demetrius facile Lotharingi studium in gratiam nepotis exueret. Reliqvi Palatinatus aliqvantisper velut attoniti hærebant; nec minus Lithuani, ubi acris disceptatio inter Radzivilianam, & Pacianam factionem fervebat, Piastum adspernabantur. Interea in urbem venerant, qvi Primatem ad proclamandam electionem evocarent. Is qvippe in arce restiterat, ne per factionem Lotharingicam abstraheretur, certus Regem non nominare, qvamdiu dissensio duraret. Ei ad septa tendenti media via occurrit Mareschallus conventus, retro ire jubens, qvod ipse electioni Piasti contradixisset. Qvo ipso momento & Sobiescius cum ducibus exercitus occurrit, qvi itidem protestatum se ferebat; qvorum consensu Primati in arcem revertendum erat. Heic Præsul cunctis confusionem demonstrabat, in qvam ipsi Regnum immersum irent: & qvia Deo placeat Piastus, eum recipiendum tanqvam ab isto donum, aut castigationem. Mox adfertur Radzivilios qvoqve, & Pacios posito dissidio in Piastum consensisse, ac universos Primatem deposcere, hoc congressu negotium absolvere audentes. Cui consensui & Sobiescius cum reliqvis studio pacis manus dans Primatem in campum reduxit. Ubi postqvam hic terna vice interrogasset, num qvis contradiceret, nemine intercedente Michaelem Regem Poloniæ & Magnum Ducem Lithuaniæ proclamavit, ac

currari

1669. currui fu i impositum in cathedrale templum hymno decantando, inde in arcem deduxit. Tali modo tantum negotium intra tres horas confectum. Ipse Michaël pallidus, ac trepidus eum honorem non sine lacrymis deprecatus fuerat, nec se tanto Regno gubernando parem: non Regem, sed servum ipsorum se fore. Sed voluntati populi mos gerendus fuerat. Ita sola Nobilium universitas rem confecit, nulla Senatus autoritate, à qvo per septem hebdomadas tempus inutilibus litibus consumtum fuerat. Ac Condæana, atqve Lotharingica factio, qvo Neoburgicam opprimerent, ita omnia confuderat, ut nihil ordine agi posset. Et qvi universam Nobilitatem huc evocandam svaserant, sine dubio clam inter se ita convenerant. Jam qvoqve Cæsarei, & Galli ex eventu perspiciebant; qvid simulatis suis commendationibus effecissent, ipsi, dum Neoburgico illudere instituunt, ludibrium orbi debentes: cum Elector eam laudem reportaret, sinceræ amicitiæ specimen bona fide exhibuisse. De cujus electionis eventu cum hic intellexisset, protinus ante denuntiationem Warsaviæ factam per Borussiam grates Numini persolvi jubebat: tum legatis suis scribebat: *Providentiæ divinæ decretis adqviescendum, & qvia Deo ita visum, ejus voluntati, ac temporibus cedendum; cujus bonitati sat dignæ gratiæ reponi non possint, qvod tam arduum negotium absqve bello, & cæde, periculosisqve motibus perfectum fuerit.* Jubebat qvoqve, ut novo Regi gratularentur, & aliqvantisper adhuc Warsaviæ subsisterent. Tum & dextre explorarent, num Michaëli placeat majorem natu filiam Ducis Curlandiæ ducere, qvam antea valde affectaverat. Aut si id non succedat, Neoburgici filiam majorem natu insinuarent. Etsi protinus Schafgotschius pro Austriaca, Biterrensis pro defunctæ Reginæ nepte laborabat. Et qvia novus Rex dixerat, se qvam maxime amicitiæ Electoris confidere, cum satis intelligat, adversitates sibi haut defore; eidem ipsius nomine amplissime pollicerentur.

Judicium de hac electione. §. 89. Isthæc electio improvisa licet, & præter Electoris destinata huic hautqvidqvam damno cedebat, cum per eam Reip. nil potentiæ accederet, aut opum, qvod ab aliis expectabatur; cui & æs alienum deinceps grave incubiturum erat, & sumtus formandæ aulæ Regiæ, qvibus Michaelis patrimonium non sufficiebat. Sed proceres eam electionem ægerrime ferebant, per qvam maximarum largitionum spe excidebant, plerisqve promissis in eventum futuræ electionis collatis. Ast nostri testabantur: *Electorem scopo suo potitum, qvi non alius fuerit, qvam concordibus suffragiis ejusmodi Regem creari, per qvem Reip. juxta, ac vicinis qvies constare qveat; ac Neoburgicum non alio fine commendasse, qvam qvia inter omnes candidatos neminem viderit, per qvem Reip. melius sit consulendum. Sed qvia Deus & Resp. Piasto præter omnium opinionem coronam contulerit, Electorem non solum eo gavisurum, sed & veterem amicitiam adversus Regem, & Remp. semper exerciturum.* Contra Lotharingici jactabant; *Polonis pœnitentiam subituram, Ducem istum non electum, utpote qvi decreverit primo statim regni anno Electori bellum inferre, ac Borussiam in dotis vicem corpori Reip. inserere.* Cæterum postqvam instinctus, qvo plerique in ea electione rapti fuerant, exolevisset, multos ejusdem pœnitebat, velut per qvam dissidia Reip. haut penitus solidata fuerint: tum sperata ab aliis emolumenta decessisse, liberationem à debitis publicis, solutionem stipendiorum exercitus, abolitionem cupreæ monetæ. In qvorum locum tributa sint augenda, qvibus in aliqvot annos supersederi potuerat, accedentibus sumtibus in coronationem, novamqve aulam, ac paratum regium, & nuptias. Qvanqvam autem *9. Jul.* novum regimen auspicante Electoris amicitia cumprimis utilis videretur; multi tamen novi Regis animum ab eodem avertere studebant, malevolentia in hunc non minus qvam Regem, qvem fido amico privare studebant. Ipse qvoqve Rex in literarum inscriptione, qveis legatis suis fidem faciebat, desiderabat, qvod Coributi vocabulum esset additum, ac Ducis Wiesnovicii, ac Labniæ, qvibus vocabulis non amplius nuncupari se volebat; & qvod ab Electore tantum *cognatus* & *fœderatus*, non *affinis* & *frater* vocatus esset; qvod nostri deinceps emendatum iri promittebant. Cum nostri Regi valedicturi essent, abnuebant aulici eos curru regio pro more in arcem vehere, caussati, Regem nondum id genus currus comparasse. Unde nostri unico curru sine pompa velut privati in arcem accedebant. Apud valedicentes qverebatur Rex de occupato Draheimo, de trajectu Vistulæ, qvod Elector debita ex fœdere auxilia non præstitisset, ac insuper à qvingentis eqvitibus exhibendis per Joannis Casimiri privatam declarationem liberari se curasset; deniqve titulum Lauenburgi & Butoviæ sibi non debitum usurparet. Ad qvæ nostri solide respondebant, addito; se literas obitæ legationis fidem facientes absqve

1669. eo titulo non accepturos; ac demum interrogabant: num pacta servanda sint? Ad qvæ Rex: pacta utiqve servatum iri, ac sibi propositum cum vicinis pacem colere; ad qvod per pacta conventa jurejurando firmata teneatur. Sed tituli Lauenburgi, & Butoviæ in pactis mentionem haut factam, cum contra Sveci pace Olivensi titulum Livoniæ expresse sibi stipulati sint. Sed cum nostri reponerent; Duces Pomeraniæ non solum eo usos, sed & eundem à Regibus sine contradictione istis tributum; Rex demum declarabat: in præsens eum titulum tribui non posse, comitiis tamen coronationis causa indicendis super eo tractari posse. Ita nostri sine istis literis discessere. Ast Joannes Casimirus post, cum deposito diademate in Galliam pervenisset, ad San-Germanum tali modo Regem invisit. Cum iste per unam conclavis januam intrasset, Gallus eodem tempore per alteram ingrediebatur, sic ut prope in medio conclavis occurrentes sese amplecterentur. Ubi Polonus in eum sensum locutus est: *Qvamdiu diadema, ac gladium gesserit, se ius semper studuisse Gallo inservire. Nunc nil nisi preces superesse, qvas Regi toto corde offerat.* Post brevem sermonem, qvo utrinqve Majestatis titulum sibi tribuebant, ac semper tecto capite adstiterant, uterqve per eam, qva venerat, januam exibat. Inde iste ad Reginam deductus est; ubi & utrinqve Majestatis vocabulum fuit adhibitum. Intervenerant ibi qvoqve Delphinus, Regisqve frater, & ejus conjux, qvi illum salutarant. Unde digressus Lutetiam in Abbatiam Divi Germani concessit, ubi qvod reliqvum erat vitæ exegit.

Consideratio artificiorum Gallicorum circa illudendum Neoburgicum. §.90. Cæterum qvia ludibrium, qvo Galli Neoburgicum circa coronam Polonicam exercuerunt, non parum facere potest ad genium aulæ Gallicæ penitius introspiciendum, & qva circumspectione cum illa tractantibus sit utendum, ubi ejusdem manifesta utilitas non adparet: operæ pretium fuerit ab initio repetere, qva astutia isti Principem sane solidæ prudentiæ lactaverint. Cardinalis Mazarinus jam anno 1657. apud Palatinum Neoburgicum seu affectu in hunc, seu qvia opera ejus emolumenti qvid in rebus Germanicis sperabat, circa successionem in Polonia ultro movere cœperat, oblato non solum suo studio, sed & trecentis uncialium millibus mutuo dandis, cum alias pecuniarum satparcus dispensator esset, ea lege, ut Dux non prius ad eam summam reddendam teneretur, qvam diademate Polonico potitus esset. Iis promissis eo magis adqviescebat Dux, qvod post tractatibus Pyrenæis Mazarini favorem circa recuperandum Juliacum sentiret. Ast post Regina Poloniæ, sive per ratiocinia, sive artificia, aut tacitas minas Regem permoverat, ut non amplius circa Neoburgicum, sed Condæum ejusqve filium Enguianum curam susciperet, ac in Polonia miscere consilia inciperet. Circa qvam mutationem tamen Mazarinus Neoburgici ministris semper testabatur, sibi qvidem in Regis gratiam studium pro Condæo simulandum; sed si aliqvando ad ipsam electionem accedendum sit, sese Austriacis candidatis ita abrupte exclusionem daturum, ut horum fautores vindictæ cupidine non minus ad dejiciendos à Gallia commendatos connixuri sint. Unde diadema ultro in Neoburgicum derivandum, cum nemo Candidatorum deinceps futurus sit, qvi ei se æqviparare possit. Sed artes istæ conclavi Romano solitæ cum Cardinale extingvebantur; ac Neoburgicis ministris, cum Galli favorem saltem cum in casum ambirent, qvando Condæanæ domui sua spes decollasset, occinebatur; *Condæo semel in eam rem fidem datam, nec eo nomine ullo modo alteri favorem promitti posse, etiam ubi certum sit Condæi spem inanem fore; qvod hic semper suspicaturus sit, intempestive se destitutum, aut saltem non eo studio, qvod promissum sit, causam suam actam. Regem autem juvenem, ac imperii recentem qvantovis emolumento nolle sibi attrahere infamiam fidei non exactissime impletæ.* Ast post cum Gallicum nomen indies in Polonia magis invisum redderetur, præsertim per actionem Lubomirscio præter formam juris intentatam, atqve præcipitatam, Neoburgicus huic aurem præbere instituit, velut qvi cum sua factione isti scripto, ac per delegatos omne studium ad nanciscendam coronam promittebat. Contra Galli intelligebant, sua destinata ideo præcipue difficilia reddi, qvod ea præmature in lucem erupissent, ac per solicitum nimis studium Polonis suspicandi ansa præbita foret, libertati suæ grande præjudicium strui, obtruso, dum Rex adhuc vivit, successore. Unde isti vocem jam mutare, ac Neoburgicis, qvi interim pro suo Principe Gallorum favorem ambire non desierant, confirmare; Regi valde molestum esse, qvod Duci gratificari neqveat, & qvod promissis Condæo factis eo magis inhærendum sit, qvia Regina minetur, si Gallia ipsam destituat, nec amplius pro Condæo, ejusqve filio nitatur, se Austriaca è factione Principem ad Coronam promoturam, altera sua nepte Benedicta in con-

1669. connubium ei locata. Isthoc prætextum Neoburgico ansam præbebat è Gallis qværendi; qvidnam in sui gratiam facturi sint, si Regiuam Poloniæ, ante qvam sua destinata effectui dederit, fato fungi contigerit? Ubi responsum; eo casu omnem operam è Gallia ipsi expectandam. Inter isthæc promissa tamen impense satagebatur, ut Lubomirscius, qvi studium in Neoburgicum, & odium in Gallicum Regem præ se ferebat, ad alia consilia pertraheretur; ac jam varias per artes res eo deducta erat, ut isteReginæ reconciliatus ejus cupitis accedere, ipsius autem filius ejus neptem Benedictam ducere deberet, egregiis muniis, ac beneficiis nactus, ni per Lubomirscii mortem omnes eæ præstigiæ evanuissent. Dehinc & Regina ipsa rebus humanis exemta est, antegvam effectui data videret, circa qvæ tantam curam impenderat, incassum consumtis artificiis, qvorum genius Gallicarum fœminarum capax habetur. Is casus eo minus tempestivus Gallis videbatur, qvod ipsi præ se ferrent, qvasi cum ea omnis Condæanæ domus spes intercidisset. Unde cum statim post Reginæ mortem Neoburgicus Gallis promissa sua in memoriam revocaret, citra hæsitationem confirmabatur; in ipsius gratiam Condæi cupita circa Poloniam se abdicaturos, ac pro eodem omnia facturos, qvæ salva ratione à se postulari qveant. Nec Regi sufficiebat ea promissa Leradio per se, ac suos ministros fecisse; sed & eadem misso Gaumontio apud ipsum Ducem iterabat. Ac ut res eo certius succederet, non solum Duci suggerebatur, ut Cæsarem, ac Svecos sibi adjungeret, eoqve nomine cum his pacta iniret: sed etiam ipse Rex eum Brandenburgico Electore conventionem inibat, qva promittebat; se de Condæo, aut alio Gallico Principe nonamplius mentionem facturum; qvin si is aut alius Gallicæ nationis alia via Polonicum diadema affectaret, omnibus viribus id impediturum. Eo promisso confisus Neoburgicus id jam agebat, ut Gallus Joanni Casimiro persvaderet in ipsius gratiam regno se abdicare, ubi id petitum foret, qvod antea in Condæi favorem se facturum solenni pacto promiserat; qvod pactum ut ad se adplicaretur, Dux petebat. Id qvod Biterrensis Præsul autoritate sua apud Joannem Casimirum, ac dexteritate Dænhofiæ, animum hujus qvo ipsa vellet inflectere callidæ, cujus & opera in hanc rem Neoburgico XL Muncialium emenda fuerat, facile obtinuit; hoc duntaxat discrimine, qvod Jo. Casimirus pensione annua L Muncialium contentus esse vellet, si in Condæi gratiam Regno sese abdicaret; nunc si id in Neoburgici favorem faciendum esset, duplum exigeret, cui summæ tamen detrahi possit, qvantum Respublica Poloniæ ipsius sustentationi assignatura sit. Vicissim Neoburgicus suggerentibus ministris Gallicis Biterrensi Cardinalitium galerum promittebat, de qvo & peculiaris articulus pacto cum Jo. Casimiro inserebatur. Biterrensis qvoqve multos in Polonia proceres, ac inter alios Gniesnensem permovebat, ut qvemadmodum antea scripto promiserant instante electione Condæo suffragium dare; ita nunc novos contractus in Neoburgici favorem eo seqvestre inirent, qvos Gallus præstandos in se recipiebat; simul ut scripta promissa antea Condæo data præsente ministro Neoburgico igne abolerent. Nec eo magis Neoburgicus plenam fiduciam de Biterrensis candore concipiebat, qvod neqve Pacii in Lithuania, nec Reijus adduci possent, ut qvidqvam ipsi pollicerentur, futili prætexto, se ei Principi suffragari non posse, cui Radzivilii, capitales sui inimici, faveant; utut alias isti plane à Biterrensi penderent, qvorum ministerio etiam hic expromendis suis artificiis utebatur. Unde & Neoburgicus subinde in Gallia qverebatur, sibi non leves causas esse de Præsulis candore dubitandi. Id qvod ad tempus excusabatur; arcte nimis eum Reginæ, & Condæanæ domus rationibus innexum fuisse, qvibus ita raptim sese extricare non valuerit. Non dubium tamen, qvin is jussa Regis summa cum diligentia exsecuturus sit. Demum tamen & circa isthoc Duci satisfactum, Biterrensi è Polonia revocato, ac in Ducis arbitrium collato, è Gallica natione denominare, cui plane fidat, & qvem idoneum judicet tanti momenti negotio tractando. Ita Biterrensis è Polonia revocatus est, in cujus locum Gaumontius commendabatur. Ast Biterrensi Lutetiam reverso ista omnia retractabantur, prætexto sumto, velut Jo. Casimiro ita placeat, & qvia revera nemo Ducis emolumenta melius qvam iste in Polonia observare possit, cui ibidem exacta rerum notitia, ac plurimi amici. Ac ipse Præsul gratiæ sibi conciliandæ haut omittebat Neoburgicis ministris enixissime de studio suo testari, ac nonnulla suggerere, qvæ ex aula Gallica his destinatis eo melius perficiendis reqviri debeant. Is etiam, cum petente Duce Rex eundem per Neoburgum iter sumere juberet, cum ipso Duce communicaturum, alacri animo id fe-

1669. ciſſe viſus eſt, ac huic autographa mandatorum oſtendit; tum de Regis, ac ſuo in Neoburgicam domum affectu ita prolixe teſtatus eſt, ut Duci prius concepti ſcrupuli plane eximerentur. Cum etiam poſt compertum eſſet, Ducem Lotharingiæ agnato Carolo pecunias ſuppeditaſſe factioni in Polonia parandæ, Rex Neoburgico reqvirente Lotharingum per literas talibus abſiſtere monuit. Unde Lotharingus protinus literas collybi, qvas dederat, retractabat, addito promiſſo, nil ſe contra Regis voluntatem facturum, nec agnato pecuniæ qvid amplius præbiturum, qvicqvid ſoror ſua Aurelianenſis vidua, ac alii è ſua Domo inſtent. Deniqve cum Neoburgicus qveereretur, Condæum per veteres amicos factionem ſuam in Polonia firmare haut omittere; eoqve ad majorem ſui ſecuritatem opus fore cum ſcripto cavere, ſe coronam ſi maxime offeratur non acceptaturum; id qvoqve à Condæo, qvantumvis durum videretur, poſtulatum fuit. Qvi etiam non qvidem ea, qva Neoburgicus volebat, forma ſcriptum edidit: haut eo minus ad Biterrenſem literas ſcripſit eo ſenſu: Qvia Rex ſuis rationibus haut congruum ducat, ſe ulterius circa coronam Polonicam ſatagere; Præſulem gratum ſibi facturum, ſi omnibus ſuis amicis in Polonia ſignificet, ne inſtante electione ſui mentionem faciant. Ita Gallus omnia feciſſe videbatur, qvæ ſalva ratione peti poterant, niſi qvod pecuniam mutuo dare nollet, cauſatus, ſe jam tum in hanc cauſam tot ſumtus feciſſe, ac in Ducis gratiam tam egregiam operam navaſſe, ut merito hic adqvieſcere, nec ulterius ſua bonitate abuti debeat. Huc accedebat, qvod Duci duo milliones, & CCCC M. florenorum Polonici debiti donaſſet, qvo Reipublicæ gratiam eo dono ſibi conciliare poſſet. Tum qvod Sobieſcio dignitas Ducis & Paris, ac Mareſchalli Franciæ, & Eqvitis S. Spiritus promitteretur, ſi Neoburgico ſuffragium dare vellet. Pro his omnibus nil emolumenti nec conditiones Neoburgico moleſtas Gallus ſibi ſtipulabatur. Iſta omnia etſi plenam fidem facere viderentur, Gallum candide pro Neoburgico niti: tamen ex adverſo graves cauſæ erant ſuſpicandi, iſta omnia non niſi in ſpeciem fieri, ac Gallo nec ſpem, nec ſtudium deceſſiſſe Condæum ſolio imponendi. Neqve vero ratio adparebat, qvare iſte Neoburgico magis qvam Condæo faveret, aut qvare idem prioribus deſtinatis abſtiterit. Nam qvod Gallus è re ſua duxerit Principem ſui ſangvinis Polonia potiri, in aprico erat. Sane & de eo Gallus ſibi caverat tractatu anno 1661 cum Svecia inito; ac in fœdere, qvod anno 1667 inter ipſum & Sveciam agitabatur, ea conditio de Condæo ſemper inter palmarias habebatur. Rex qvoqve ipſe, ac Regina Poloniæ, & Condæus tot ſumtibus iſto conſcio factis ſatis oſtenderant, qvantopere ea res cordi ſibi foret. Aſt nil interim accidiſſe adparebat, qvo Gallus inductus, aut compulſus foret priora deſtinata abdicare, inſuper habito labore, ſumtuqve impenſo. Nam vel ideo Gallici ſangvinis Rex in Polonia optabatur, ut per eum Sveciæ opera ſuperſederi, eaqve in officio contineri poſſet: vel ut Auſtriaci Poloniæ favore excluderentur. Atqvi tunc temporis Sveciæ magis curæ erat æqvilibrium rerum Europæarum, & prioribus bellis parta tueri, qvam augendæ potentiæ jam plus ſatis formidabili ſtudere; à qva nil præter perpetuam dictaturam cum extirpatione factionum Proteſtantium expectari poterat nullo alio fructu, qvam ut ob vilem pecuniam aliis obnoxia ageret. Contra Auſtriacos autem ſtudioſo Galliæ rebus Rege in Polonia nunc qvam maxime opus erat, qvod mors Regis Hiſpaniæ brevi apertura crederetur ſucceſſionem tam divitem, qvæ Cæſarem, ac Gallum aſperrimo bello colliſura erat. Qvin & Gallo expediebat ubiqve locorum novos, ac conſtantes amicos qværere, qvod importuna ambitione veteres amicos protelaſſet, ſimul oſtendiſſet, non ſibi duntaxat propoſitum Auſtriacam potentiam librare, ſed & Chriſtiano orbi compedes injicere, qvorum ſuſpicio hactenus Hiſpanis tantam invidiam excitaverat. Sed nec in Polonia, nec in Condæana domo qvid contigerat, qvod juſtam cauſam Regi præberet capta ſemel conſilia mutandi. Eqvidem in Polonia Regina obierat, Gallo æſtimata non tam propter affectum in ſuam nationem qvam ob ſolertiam adverſas ſuis deſtinatis machinationes diſſipandi. Sed ſupererat Rex Jo. Caſimirus, majore in Galliam ſtudio qvam Regina, qvod hæc nunqvam in iſtius gratiam diademate ſe ſpoliatura fuerat. Per Lubomirſcii autem mortem Nobilitati, qvæ præcipue Gallicum Regem faſtidiebat, caput ſubtractum erat. Qvin Gallus morte Reginæ plus profeciſſe, qvam amiſiſſe videbatur. Nam ſuſpiciones, qvæ iſtius conſilia ſemper apud Polonicam Nobilitatem excitaverant, cum ipſius morte ceſſaverant. Sed qvæ nunc à Johanne Caſimiro, 1669.

1669. miro, aut proceribus Regni in favorem Principis Gallicani fierent, facile præsenti Reipublicæ necessitate colorari poterant, qvasi hæc salva esse non posset, nisi ope divitis, ac Martio spiritu præditi Regis; qvæ duo in Condæo, si in qvopiam alio, reperiantur. A qvo nec libertati Polonicæ periculum metuendum sit; qvod nec in Stephano Batorio, nec in Sigismundo Sveco ejusmodi metus locum habuerit; qvorum ille Condæo opibus par, hic longe superior fuerit. Ac Polonicam Nobilitatem semper judicasse, libertati se suæ contra qvamcunqve vim, aut insidias tuendæ parem. Unde Jo. Casimirus post Reginæ mortem tanto efficacius eam causam agere poterat, qvo pluribus amicis iste stipabatur, ac qvo minus suspicionis ab eo profecta habebant, velut aliunde qvam ex amore patriæ promanarent. Sed & qvi viva Regina Galliæ addicti fuerant, ea mortua in isto affectu immoti persistebant; Gniesnensis, fatente Lionnæo pro Condæana domo vivicomburium subiturus; Pacii, Reijus, Morsteinius, Sobiescius, ingens momentum partibus daturi. Sed nec Condæus Regi vel minimam causam præbuerat, ut totiens facta ipsi promissa retractaret. Qvin eo tempore plurimum ejus æstimationi accesserat, dum is exiguo negotio Burgundiæ Comitatum Regi subigit. Et qvia Ministri Status contra prægravem sibi Turennii autoritatem in Condæo præsidium qvæsierant, haut verosimile erat, eosdem in præmii vicem spes istius in Polonia eversum ire, ni indeclinabilis necessitas, aut majus emolumentum subigeret. Et cum Rex erga alios fidei à se datæ eximius cultor videri vellet, qvare eam temere violaret in Principe agnato, de cujus studio, si maxime hic Polonico diademate potiretur, per tam insignia bona cautum erat, unde annua qvatercentena uncialium millia isti redibant? Cum itaqve Principes omnes suas actiones utilitate metiantur, nisi forte stolida pervicacia, aut cæco impetu ruant; nil aliud colligi poterat, qvam Gallum semel captum consilium hautqvidqvam dereliqvisse; sed qvicqvid cum Neoburgico miscuerit eo fine fecisse, ut pet præmature agitatam Condæanam successionem exacerbati animi in Polonia iterum mitigarentur, ac Condæanæ factioni spatium daretur machinationes suas silentio, ac minore cum molestia, & citra oppositionem perseqvendi. Nam si res cum strepitu gereretur, facile erat Gallicam nationem aversantibus ante electionem conspirare, & in districtuum conventibus ejusmodi leges stabilire, qveis Gallico Candidato omnis coronæ spes adimeretur. Neqve enim credendum, Gallum in solius Reginæ gratiam Poloniæ rebus se miscuisse; cum longe enixiore studio, ac majore pecuniæ profusione gesta sit, qvam ut unice isti fœminæ blandiri vellet; nisi qvantum sibi emolumenti exinde proventurum foret præ oculis fuisset. Qvid qvod ea promissa non soli Reginæ facta erant, sed præcipue Condæo, qvicum solennis tractatus initus erat, cujus vi Rex promiserat, se ipsum, aut filium Enguianum ad Polonicam coronam promoturum, data qvoqve summa octingenties mille uncialium; hoc vicissim Chantilliam arcem, aliamqve terram opportuno situ in Regem translaturo. Sed nec Reginæ integrum erat Condæi partes deserere, qvod contractui matrimoniali inter ipsius neptem, & Enguianum insertum esset, ut ista omni ope conniteretur, qvo hic Jo. Casimiro succedere posset. Unde si qvando ista offensæ qvid erga Galliam ostendebat, aut ad Austriacos se transituram minabatur; id ideo duntaxat factum, qvod non semper Lutetiæ tantum pecuniæ, qvantum ipsa poscebat, expendere cuperent. Qvod autem Galli Polonicum negotium in fœdere, qvod anno 1667. cum Svecis agitabant, demum exclusuros se offerebant, id factum, qvod Svecis neqve è sua re, nec ex usu libertatis Polonicæ videretur, eum articulum, prout à Gallis conceptus erat, admittere: Gallis autem haut placebat eum ob articulum fœdus subjugando Belgio tam necessarium, de qvo tunc adhuc spes erat, vado adhærescere. Præsertim cum ipsis in proclivi foret, abdicationem Joannis Casimiri, qvæ in ipsorum jam manu erat, eousqve differre, qvoad vel commodior in Svecia animorum inclinatio emergeret, aut de ea successione ita ipsis cautum foret, ut nec Svecis, nec aliis vicinis facultas superesset eam impediendi. Tractatus cum Brandenburgico ejusmodi tempore inibatur, qvo nil ab hoc peti poterat, qvod Gallus ei utraqve manu concessurus non erat, ut istum ab Austriacis, & Belgis, in qvos inclinare videbatur abstraheret, ac per eundem potentissimos Protestantium in Germania in suspenso teneret. Et qvia isti fœderi hæc conditio addita erat, ut id legibus Poloniæ, ac liberæ electioni præjudicio non sint, cavillari licebat; Polonis integrum fore è qvacunqve natione vide-

1669. atur Regem sibi eligere; adeoqve à Rege se promissam impeditionem non nisi tunc locum habere posse, qvando Condæus, aut alius è Gallica natione alio modo, qvam per libera; & legitima Ordinum Poloniæ suffragia coronam affectaret. Sed & Galli pactis, aut officio [illegible] animi hautqvidqvam eam vim tribuebant, ut confiderent, à Neoburgico commoda Galliæ pari semper studio, atqve à Condæo, promotum iri. Nam Principi mutata conditione priores qvoqve agendi regulas mutari. Nec penes Neoburgicum corona licet potitum fore Polonos inducere, ut in gratiam Galliæ aliqvid susciperent, qvod ipsorum inclinationi, ac rationibus repugnet, etsi id ante electionem promisisset. Qvin salutem domus suæ in Germania eum obstringere, ut non solum vastis Galliæ consiliis ne faveret, sed & pro virili ad ea elidenda conniteretur. Sane cum Lionnæus è Neoburgico ministro qværeret, an non Dux Regi sociam operam circa subjugandum Belgium navare velit, accepta in præmium ejus portione, & corona Poloniæ; hic citra ambages responderat; *talia postulari non debere, qvod metuendum sit, ne Gallus post Hispanos Belgio ejectos, ad minores qvoqve vicinos in ditionem redigendos animum adjiciat.* Sed & verosimile erat, Neoburgicum Polonia potitum id acturum, ut primogenitum filium Austriacæ Principi connubio jungat, & exemplo Regis Sigismundi ei se domui plane innectat; haut invita Republica, cui Austriaca amicitia contra Turcas, & Tartaros usui est: & experientia compertum, ab Austriacarum fœminarum sedato ingenio minus molestiarum metuendum, qvam à Gallicis mulieribus, turbas fere miscere indefessis. Contra Condæo, præterqvam qvod Galli beneficio coronam nacturus erat, pan imonium in media Gallia positum erat, cujus & propinqvus hæres is habebatur. Eoqve hujus incrementis obsistere non poterat; nisi propriæ hæreditatis commoda subvertere vellet. Præsertim cum Poloniæ parum interesse videatur, Gallus, an Hispanus Belgium, aut Mediolanum possideat; ac subversis Austriacis Gallus Polonicam nationem potius sustenturus sit tanqvam propugnaculum orbis Christiani, qvam eandem infidelibus, hæreticis, aut schismaticis subjecturus. Erat porro & alia suspicandi causa, qvod de Gallicorum ministrorum prudentia præsumi non posset, eos Jo. Casimiri abdicationem procuraturos fuisse, ni cautum ipsis foret, à se destinatum successione 1669. potiturum. Atqvi isti qvoties serio loqverentur, semper fassi fuerant; sibi in Polonia super Neoburgici successione cautum non esse, sed spem ejus ambiguam, ac facile fieri posse, ut vel Mosci filius, à qvo oblata commoda Lithuanis valde salivam movebant, vel Lotharingus egregiis artibus, & Austriaco favore commendatus, ipsi præferatur. Unde sine dubio Gallis de Condæo cautum fuisse, eum à Jo. Casimiro desertum solium iterum impleturum. Ac observabatur, Gallos brevi tempore ante & post resignationem Neoburgici spes propemodum fallere nescias jactasse. Sed difficultates tunc demum eo magis motas, qvo propius tempus electionis instaret, ne iis removendis Neoburgici amicis idoneum tempus superesset. Eqvidem Lionnæus isthæc objicientibus responderat: enixe instante Neoburgico, & ut amico gratificaretur, à Rege Jo. Casimiri abdicationem permissam; etsi ipse suaserit, ne ea res præcipitaretur, sed ut alia adhuc mora eidem indulgeretur. Enimvero ne privatæ qvidem amicitiæ leges permittebant circa ea amico gratificari, qvæ huic noxæ esse qveant. Qvin Neoburgici ministri negabant, se Jo. Casimiri abdicationem eo temporis articulo, qvo facta est à Gallo exegisse, sed antehac laxis duntaxat verbis eam reqvisisse hac expressa cum conditione, si eidem id scopo Ducis expedire videatur. Præterea & id suspicionem movebat, qvod omnes Proceres Poloniæ, qvi antea palam Gallicæ factioni addicti, nunc opera Biterrensis Neoburgico suffragia sua scripta conventione addixerant, post ne verbum qvidem in Neoburgici favorem facerent, qvin omnibus viribus clam Condæo studerent. Sane Gniesnensis contra promissum verbo ac scripto factum eos avertere non dubitabat, qvi revera Neoburgico favebant. Ast nisi istis clam cautum fuisset, à Gallo studium in Neoburgicum simulari, hautqvidqvam Galli juxta & Neoburgici offensam contracturi erant, qvorum huic istam perfidiam ulcisci facile futurum erat, si etiam ipsis reluctantibus corona potitus foret. Sane credibile non erat Pacium, penitus Gallico favore imbutum, nec ab uxore, qvæ Neoburgico se studere simulabat, nec à Biterrensi maxima apud ipsum autoritate, persvaderi potuisse, ut in Galli gratiam Principi suffragari vellet maxima emolumenta eo nomine pollicitum; ni constaret, à Gallis rem

1669. rem pro Neoburgico haut serio agi, ac his gratum fore, si per simulatum in Moscum studium aliis Candidatis elusis Condæo viam muniret. Accedebat & alia suspicionum causa, qvod Gallus sola onera Neoburgicæ promotionis in se suscepisset, pensione Jo. Casimiro promissa, ac debito Reip. Polonicæ in Neoburgicum translato, nullum sibi commodum vicissim stipulatus; qvin nec æmulationis qvid ostendisset, qvod alii qvoqve Principes in partem gratiæ venirent, qvorum rationes à Gallicis plane discrepant. Sane is ultro Neoburgicum hortatus fuerat, ut cum Svecis, Brandenburgico, ac Cæsare eo nomine pacta iniret, qveis promovendis ipsius ministri operam navabant, qvasi perinde ipsi foret, si futurus Poloniæ Rex æqve Cæsari, Sveciæ, aut Brandenburgico, qvam Galliæ studeret. Cum tamen ex enixo studio, qvod Gallus antea in hoc negotio ostenderat, satis adparuisset, solida, & insignia emolumenta eum à Rege Poloniæ soli Galliæ addicto expectare. Unde credebatur, qvia Gallus antea cum damno suo didicerat, pacta cum aliis super Condæi commendatione contrarium plane effectum habuisse, ac ejus destinata magis impediisse, qvam promovisse; gratum eidem fuisse, Neoburgicum qvoqve ad eundem lapidem offendere, ac spes suas ultro subvertere; ut Condæo addicti ista fœdera Neoburgica, qvæ à Gallis data opera vulgabantur, Polonis tanqvam liberæ electionis juri noxia ingerere possent; ac seqvestre Birerrensi cum Proceribus inita pacta velut occultos tramites infamare, per qvos Neoburgicus irrepere, ac libertati ipsorum tam gravem plagam inferre instituat. Atqve hos conatus eo periculosiores habendos, qvo pluribus exterorum auxiliis opus esse Dux judicaverit; nec alio nisi Poloniæ dispendio fieri, qvod tot exteri Principes discrepantibus cætera rationibus in hoc Candidato promovendo concurrere qveant. Huc & illud accedebat, qvod Milletus cum Berolini jam Electori, & primariis ministris valedixisset, denuo ad extremum Sverinum adierit, secreto eum percontaturus, annon, si post consumtam omnem operam Neoburgico nil spei superesset, is Electori persvadere possit, ut tunc pro Condæo se declarare, & una cum Gallo ad ejus promotionem conniti velit: præmio L M uncialium pro hac opera promisso? Eqvidem Lionnæus, cum Leradus id exprobrarer, statim dixerat, Milleto talia mandata non fuisse, ac pœnas daturum, si Rex id rescisceat. Ast majoris ea res momenti erat, qvam ut minister eam injussus proponere, ac Principem suum ad tantam pecuniæ summam obstringere ausurus fuerit. Ac Milletus à legatione redux tantum abest, ut Regis offensam sentiret, ut potius insigni munere ob rem bene gestam donaretur. Deniqve & Condæi acta non poterant non suspicionem excitare, gravissimas ipsi rationes esse, qvare ingentem pecuniæ summam contraheret, ac in promtu haberet, ac solo coronæ Polonicæ respectu eum induci ad ejusmodi remedia arripienda, qvæ alias ipsius conditionem parum decebant, & qvorum ne probabilem rationem allegare poterat. Nam etsi natura in avaritiam inclinaret, ac enormi parsimonia multum de favore populi, qvo antea in Gallia floruerat, detraxisset; ea tamen hucusqve porrigi non poterat, ut ne iis qvidem solvere vellet, qvi ante biennium ipsius filio ad expeditionem in Flandriam, & Burgundiam necessarium paratum præbuerant, ni arcana causa subesset; utqve statim post Aqvisgranensem pacem *moratorias* literas ex aula obtineret, ne mercatoribus, aut opificibus solvere necessum haberet. Nec enim ulla inopiæ causa adparebat; ac non ita pridem à Regina Poloniæ millionem nongenties mille librarum signatæ pecuniæ, & millionem cum D M librarum in gemmis, aliisqve pretiosis acceperat. Præterqvam qvod is nunqvam id sumtuum fecisset, ut non statis ejusdem reditibus aliqvid superesset. Unde sine dubio Regi constiterat, Condæi pecunias ad scopum Galliæ proficuum impendi, anteqvam ei privilegium indulgeret, cum tot suorum civium injuria conjunctum. Id qvoqve non parum suspectum habebatur, qvod, utut Neoburgico diversum promissum fuisset, Biterrensis iterum in Poloniam mitteretur, non novam rem, sed eam tractaturus, circa qvam complures per annos qvicqvid erat Florentinarum artium exprompserat. Qvo ipso tantam sibi existimationem paraverat, ut Lionnæus subinde diceret: Biterrensem esse dexterrimum ministrum, qvo Rex unqvam apud exteros usus sit. Qvod testimonium ideo meruerat, qvia credebatur negotium 1669.

Con-

1669. Condæanum ita digessisse, ut de successu Gallis plene persvasum foret. Ac ipse Lutetia digressus amico dixerat: ita certo stare talo suam negotiationem, ut novum Poloniæ Regem in manu sua tenere videatur; ac de Candidato, qvi corona potiturus sit, non prius palam verba factum iri, qvam tres, aut qvatuor ante electionem dies. Qvæ non in alium qvam Condæum cadere poterant. Ac in eo ipso Gallica factio maximam fiduciam collocarat, qvod tunc demum, qvando Nobilitas contra reliqvos Candidatos incaluisset, de Condæo proponendum foret, velut remedio exacerbatis animis deliniendis; qvæ propositio eo rationum pondere fulcienda erat, ut nemo isti electioni opponere se posset, ni hostis patriæ, & turbator qvietis publicæ haberi vellet. His omnibus accedebat, qvod Condæus de studio Jo. Casimiri, & huic addictorum certus esset, ac præcipuos Proceres, ac inter eos Polonici, & Lithuanici exercitus supremos Duces in partibus haberet, simul pecunia abunde instructus esset, nuper qvoqve summa DC M uncialium Diepa mari Gedanum translata, ne, si per mercatores trajectio facta esset, de eadem premature vulgaretur. Cum contra Neoburgico ad extremum pecunia defutura esset, non suffecturis D M uncialibus magno cum labore corrasis, qvi de sententia Biterrensis ad pervincendum negotium reqvirebantur; qui & omnem opem circa suppeditandas pecunias Gallus abrupte negaverat. Atqve istarum suspicionum rationes solidas fuisse, ipse mox eventus comprobavit, ut tamen non minus ludibrium Galli, qvam qvod ipsi Neoburgico struxerant, subirent. 1669.

SAMU-